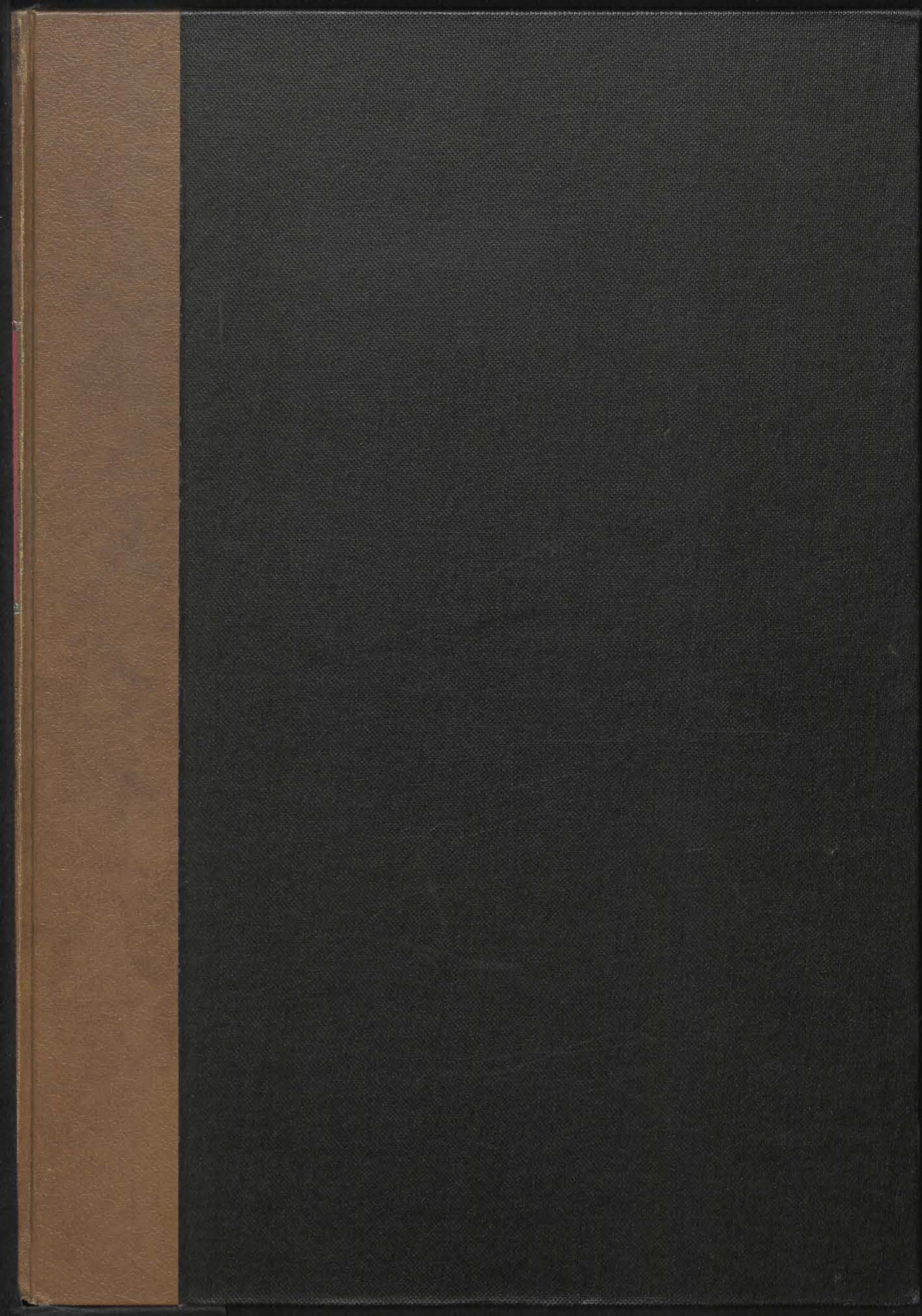

BIJLAGEN

VAN HET

VERSLAG DER HANDELINGEN

VAN DE

TWEEDE KAMER DER STATEN-GENERAAL.

1905-1906.

Bijlage C. Koloniaal Verslag 1905.

KOLONIAAL VERSLAG

VAN

1905.

ZITTING 1905 — 1906 — **5**.

GEDRUKT TER ALGEMEENE LANDSDRUKKERIJ.

KOLONIAAL VERSLAG VAN 1905.

I. NEDERLANDSCH (OOST-) INDIË.

BERICHT.

Nopens die takken van dienst, waaromtrent afzonderlijke jaarverslagen het licht zien, bepaalt het Koloniaal Verslag zich tot mededeelingen van algemeenen aard. Zoowel van die jaarverslagen als van de overige van regeeringswege of door gouvernementsinstellingen uitgegeven verslagen en statistieken volgt eene lijst hieronder.

JAARVERSLAGEN.

1. Algemeen verslag van den staat van het middelbaar en lager onderwijs voor Europeanen in Nederlandsch-Indië;
2. Verslag omtrent den staat van 's lands plantentuin te Buitenzorg;
3. Beknopte verslagen omtrent de landskoepokinrichting, het instituut-Pasteur en het geneeskundig laboratorium te Weltevreden (worden gepubliceerd in het Geneeskundig Tijdschrift van Nederlandsch-Indië);
4. Jaarlijksch verslag der school tot opleiding van inlandsche artsen te Weltevreden;
5. Verslag over de burgerlijke openbare werken in Nederlandsch-Indië;
6. Verslag over de staatsspoorwegen in Nederlandsch-Indië;
7. Verslag der exploitatie van den staatsspoorweg ter Sumatra's Westkust en van de Ombilinkolenvelden;
8. Verslag omtrent den post- en telegraafdienst in Nederlandsch-Indië;
9. Verslag omtrent den dienst der postspaarbank in Nederlandsch-Indië;
10. Verslag van het bestuur van het weduwen- en weezenfonds van burgerlijke ambtenaren in Nederlandsch-Indië;
11. Verslag van de directie van het weduwen- en weezenfonds van officieren der landmacht in Nederlandsch-Indië;
12. Jaarverslag der gouvernements-kina-onderneming in de residentie Preanger Regentschappen;
13. Verslag omtrent den dienst van het boschwezen in Nederlandsch-Indië;
14. Verslag van het mijnwezen in Nederlandsch-Indië (wordt gepubliceerd in het Jaarboek van het mijnwezen in Nederlandsch-Oost-Indië).

OVERIGE VERSLAGEN EN STATISTIEKEN.

15. Statistisch overzicht der behandelde zieken van het Nederlandsch-Indische leger;
16. Supplément à la statistique médicale de l'armée indo-néerlandaise, comme contribution à la statistique médicale militaire internationale;
17. Kwartaalverslagen omtrent de verrichtingen en bewegingen van Hr. Ms. schepen en vaartuigen van oorlog, behoorende tot het eskader in Nederlandsch-Indië;

18. Statistiek der rechtsbedeeling en van de gevangenen in Nederlandsch-Indië;
19. Algemeen verslag van het inlandsch onderwijs in Nederlandsch-Indië (verschijnt om de vijf jaar);
20. Algemeen verslag der Protestantsche kerken in Nederlandsch-Indië (verschijnt om de twee jaar);
21. Bericht über die Landesirrenanstalt in Buitenzorg;
22. Statistiek van het vervoer op de spoor- en tramwegen in Nederlandsch-Indië;
23. Kwartaalverslagen der gouvernements-kina-onderneming;
24. Aantooning van de hoeveelheden door eigenaren van landbouwondernemingen in Nederlandsch-Indië geteelde producten;
25. Kwartaalverslagen van het mijnwezen;
26. Statistiek van den handel, de scheepvaart en de in- en uitvoerrechten in Nederlandsch-Indië.

De onder de n°s. 5 en 6 vermelde jaarverslagen worden hier te lande en de overige verslagen en statistieken in Indië (die genoemd sub 2, 4, 10, 11, 17, 23 en 25 als bijvoegsel van de Javasche Courant) gedrukt en uitgegeven.

Van de meeste der genoemde verslagen en statistieken zijn gewoonlijk exemplaren verkrijgbaar bij de firma Martinus Nijhoff te 's-Gravenhage.

VERKLARING DER VERKORTINGEN.

Bijbl. Ind. St.	beteekent	Bijblad op het Indisch Staatsblad.
Gouv. Bt.	»	Gouvernementsbesluit.
Ind. St.	»	Indisch Staatsblad.
Jav. Ct.	»	Javasche Courant.
K. B.	»	Koninklijk besluit.
K. V.	»	Koloniaal Verslag.
Ned. St.	»	Nederlandsch Staatsblad.
Ord.	»	Ordonnantie.
St. Ct.	»	Nederlandsche Staatscourant.
afd.	»	afdeeling.
distr.	»	district.
reg.	»	regentschap.
res.	»	residentie.
al.	»	alinea.
art.	»	artikel.
blz.	»	bladzijde.
kol.	»	kolom.
ult.	»	ultimo.
vgl.	»	vergelijk.

I. NEDERLANDSCH (OOST-) INDIË.
II. SURINAME.
III. CURAÇAO.

(5. 1.)

GELEIDENDE BRIEF.

Aan
den heer Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

'S GRAVENHAGE, *den* 19 *September* 1905.

Ik heb de eer dezen ten geleide te doen strekken van het Koloniaal Verslag van 1905, tot welks aanbieding, overeenkomstig art. 62, 1ste lid, der Grondwet, door de Koningin machtiging is verleend. Afgedrukt of ter perse zijn de hoofdstukken **A** tot en met **K** en **L**, afdeeling I en II, van het Oost-Indisch Verslag, met de daartoe behoorende bijlagen, zoomede het Surinaamsche en het Curaçaosche Verslag met de bijlagen.

De West-Indische Verslagen en de hoofdstukken **A** tot en met **H** van het Oost-Indisch Verslag zijn nog onder het beheer van mijn ambtsvoorganger vastgesteld.

De Minister van Koloniën,
D. FOCK.

INHOUD

VAN HET

VERSLAG BETREFFENDE NEDERLANDSCH (OOST-) INDIË

VAN 1905.

BIJLAGEN

BEHOORENDE BIJ HET

VERSLAG BETREFFENDE NEDERLANDSCH (OOST-) INDIË

VAN

1905.

BIJL. EE. Overzicht betreffende de opbrengst in 1904 van verschillende niet-verpachte middelen onder beheer van het departement van financiën.

" FF. Overzicht van de geldmarkt in Nederlandsch-Indië over 1904; balans en winst- en verliesrekening der Javasche Bank (boekjaar 1904/5).

" GG. Uitkomsten van het in December 1904 en in Juni—Juli 1905 hier te lande en in Januari—Februari en in Juli—Augustus 1905 in Indië afgenomen grootambtenaarsexamen voor den Indischen dienst, benevens een overzicht over 1904 van de geldelijke aangelegenheden van het civiel en het militair weduwen- en weezenfonds in Nederlandsch-Indië.

" HH. Overzicht betreffende de uitgestrektheid, enz. van de bouwgronden der inlandsche bevolking op Java en Madoera (met uitzondering van de gewesten Djokjakarta en Soerakarta en van de particuliere landerijen) over 1904.

" JJ. Overzicht betreffende de rijstcultuur op Java en Madoera (met uitzondering als voren) over 1904.

" KK. Overzicht betreffende de teelt van eenjarige gewassen (de padicultuur daaronder niet begrepen) op Java en Madoera (met uitzondering als voren) over 1904.

" LL. Opgaven betreffende de aan de verplichte levering onderworpen koffiecultuur op Java en de van gouvernementswege gehouden veilingen van Java-koffie, meerendeels over 1904.

" MM. Opgaven betreffende de gouvernements-kina-onderneming over de jaren 1899 t/m 1904, en de in 1904 van gouvernementswege gehouden veilingen van kinabast.

" NN. Opgaven betreffende de suikerindustrie op Java over 1904.

" OO. Overzicht over 1904 van de productie, enz. der indigo- en tabaksondernemingen op Java, geheel of gedeeltelijk berustende op overeenkomsten met de inlandsche bevolking tot huur van gronden of tot opkoop van gewas.

" PP. Gewestelijk overzicht betreffende de op ult. 1904 op Java aanwezige landbouwondernemingen, gevestigd op gronden door het Gouvernement in erfpacht afgestaan, benevens de daarvan in 1904 verkregen productie, voor zooveel betreft de voornaamste landbouwvoortbrengselen voor de wereldmarkt.

BIJL. QQ. Opgaven betreffende de particuliere landerijen op Java en de huurlanden in Soerakarta en Djokjakarta over 1903 en 1904.

" RR. Overzichten betreffende het boschwezen op Java en Madoera over 1904.

" SS. Opgaven betreffende de aan de verplichte levering onderworpen koffiecultuur ter Sumatra's Westkust en de van gouvernementswege gehouden veilingen van Sumatra-koffie, over 1904.

" TT. Overzicht over 1904 betreffende de verschillende in de buitenbezittingen gevestigde landbouwondernemingen.

" UU. Statistische opgaven betreffende de in de jaren 1902, 1903 en 1904, in die gewesten der buitenbezittingen waar koelie-ordonnantiën van kracht zijn, geregistreerde contract-koelies.

" VV. Overzicht betreffende de in 1904 uit de verschillende gewesten der buitenbezittingen rechtstreeks naar buiten Nederlandsch-Indië uitgevoerde hoeveelheden der voornaamste boschproducten (volgens de algemeene Indische handelsstatistiek).

" WW. Overzichten betreffende het mijnwezen in Nederlandsch-Indië over 1904—1905.

" XX. Opgaven betreffende het gouvernements-zoutmonopolie over de jaren 1902, 1903 en 1904.

" IJIJ. Overzichten over 1904 betreffende de handelsbeweging tusschen Nederlandsch-Indië en landen of plaatsen daarbuiten gelegen.

" ZZ. Overzichten betreffende de scheepvaart over 1904.

" AAA. Opgaven betreffende de aan particulieren toebehoorende industrieele inrichtingen (uitgenomen die, welke de verwerking van landbouwproducten beoogen), de loonen van ambachtslieden en koelies en het aantal pasars in Nederlandsch-Indië over 1904.

Spoor- en tramwegkaart van Java en Madoera.

A.

GRONDGEBIED EN BEVOLKING.

De jongste opgaven omtrent den omvang van het grondgebied van Nederlandsch-Indië en het zielental aldaar komen voor in bijlage A, respectievelijk van het verslag van 1894 en van dat van 1902.

Bij Ind. St. 1904 n°. 334 zijn nieuwe voorschriften vastgesteld betreffende de opneming van de bevolking en den veestapel op Java en Madoera, te houden in 1905 en verder in elk opvolgend vijfde jaar, terwijl bij Gouv. Bt. 20 Aug. 1904 n°. 20 zoodanige opneming voor de buitenbezittingen is gelast. Omtrent de door de hoofden van gewestelijk bestuur, op grond van die opneming, in te dienen statistieken zie men Bijbl. Ind. St. n°. 6071.

B.

OPPERBEHEER.

Ingevolge K. Btn. 20 Juli 1904 n°s. 18 en 20 (Ind. St. n°s. 357 en 358) ging den 1sten October van dat jaar (zie Ind. St. n°. 394) het bestuur over Nederlandsch-Indië uit handen van den heer W. Rooseboom, die verzocht had van de waardigheid van Gouverneur-Generaal ontheven te worden, over op den luitenant-generaal, J. B. van Heutsz, adjudant-generaal, adjudant in buitengewonen dienst van H. M. de Koningin, laatstelijk civiel en militair gouverneur van Atjèh en onderhoorigheden, aan wien, met ingang van dien datum, eervol ontslag uit den militairen dienst is verleend bij K. B. 20 Juli 1904 n°. 21.

In de vacatures van vice-president en van lid van den Raad van Nederlandsch-Indië, ontstaan door het aan de heeren mr. Th. H. de Meester en W. J. M. Michielsen, op hun verzoek, verleend eervol ontslag, aan den eerste uit zijne betrekking en aan den laatste uit 's lands dienst (vgl. K. V. 1904, kol. 1), werd voorzien door de benoeming van het lid, den heer P. M. L. de Bruyn Prince, tot vice-president en van den heer F. A. Liefrinck, hoofdambtenaar op non-activiteit, laatstelijk resident van Bali en Lombok, tot lid (K. Btn. 24 Sept. en 25 Juni 1904 n°s. 65 en 31). In de plaats van den heer de Bruyn Prince is tot lid benoemd de heer C. J. de Jaager, gepensionneerd hoofdambtenaar, laatstelijk resident van Kediri (K. B. 24 Sept. 1904 n°. 66). De nieuw opgetreden vice-president is sedert, op zijn verzoek, met ingang van 10 Augustus 1905, eervol uit 's lands dienst ontslagen (K. B. 11 April 1905 n°. 48), waarop de heer de Meester opnieuw tot vice-president benoemd is (K. B. 27 Juni 1905 n°. 61).

Bij Gouv. Bt. 11 Jan. 1905 n°. 35 is aan het Raadslid, den heer de Jaager, opgedragen zich naar de daarvoor in aanmerking komende gewesten van Java en Madoera te begeven, ten einde plaatselijke onderzoekingen in te stellen nopens den stand der gouvernements-koffiecultuur en de mogelijkheid van hare verheffing en nopens het irrigatiewezen en, in verband met de resultaten van die onderzoekingen, in overleg met de betrokken departementschefs, de vaststelling voor te bereiden van de noodige regelingen betreffende deze aangelegenheden.

Nieuwe voorschriften ten aanzien van het ceremonieel, in acht te nemen bij reizen van den Gouverneur-Generaal in Nederlandsch-Indië, zijn vastgesteld bij Gouv. Bt 4 Nov. 1904 n°. 22 (Ind. St. n°. 435).

Omtrent de genomen maatregelen ter uitvoering van de wet van 23 Juli 1903 (Ned. St. n°. 219, Ind. St. n°. 329), houdende aanvulling van het Regeeringsreglement, ten einde in Nederlandsch-Indië voor gewesten of gedeelten van gewesten de gelegenheid te openen om tot zelfbestuur te geraken, zie men hoofdst. J, afd. I.

C.

MEDEDEELINGEN VAN STAATKUNDIGEN EN ALGEMEENEN AARD.

§ 1. BETREKKINGEN MET HET BUITENLAND.

In verband met het voortduren van den oorlog tusschen Rusland en Japan werd voortgegaan met het nemen van de noodige maatregelen ter handhaving eener volkomen onzijdigheid, waartoe de Nederlandsche scheepsmacht in Oost-Indië (auxiliair eskader) tijdelijk versterkt werd (zie hoofdst. E).

Op de grens tusschen Nederlandsch- en Portugeesch-Timor kwamen in 1904 geen ongeregeldheden van ernstigen aard voor (vgl. § 19 van dit hoofdstuk). Op 1 October 1904 is met Portugal een tractaat gesloten tot nadere regeling van de grenzen van het wederzijdsch gebied op Timor. Een wetsontwerp tot goedkeuring van dat tractaat is bij Koninklijke boodschap van 10 Mei 1905 bij de Tweede Kamer aanhangig gemaakt (zie Gedrukte stukken, Zitting 1904—1905 — 204).

Omtrent onze aanrakingen met Serawak zie men § 12 van dit hoofdstuk.

In December 1904 vertoefde Z. K. H. Prins Adalbert van Pruisen eenigen tijd op Java en van October 1904 tot Januari 1905 bracht het Italiaansche oorlogsschip *Liguria*, onder bevel van Z. K. H. den Hertog der Abruzzen, een bezoek aan verschillende deelen van den Archipel.

Het op 18 Januari 1904 tusschen Nederland en de Vereenigde Staten van Amerika gesloten verdrag tot uitbreiding van het voor de wederzijdsche moederlanden geldende uitleveringsverdrag van 2 Juni 1887 (Ned. St. 1889 n°. 74) tot de Nederlandsche Koloniën en de insulaire bezittingen der Vereenigde Staten is, tegelijk met laatstgemeld verdrag, in Nederlandsch-Indië in verbindenden vorm afgekondigd bij Ind. St. 1904 n°. 443. Hetzelfde geschiedde bij Ind. St. 1905 n°. 126 met de op 15 Juni 1897 te Washington gesloten overeenkomst betreffende de uitwisseling van brieven en doosjes met aangegeven waarde (Ned. St. 1898 n°. 102), tot welke overeenkomst Nederlandsch-Indië, met ingang van 1 Maart 1905, toegetreden is, en bij Ind. St. 1905 n°. 270 en 271 met de op 6 April 1904 te 's-Gravenhage gesloten overeenkomst tusschen de Nederlandsche en de Fransche Regeering, betreffende tot stand te brengen kabelverbindingen in het belang van de ontwikkeling van de telegraphische verbindingen harer wederzijdsche koloniale bezittingen in Azië.

§ 2. JAVA EN MADOERA.

In K. V. 1904 (kol. 3/5) werd reeds het een en ander vermeld omtrent de in de afdeeling Sidoardjo der residentie Soerabaja in Mei 1904 plaats gehad hebbende rustverstoringen en de wijze, waarop de orde weder hersteld werd. Daar de oorzaken, die tot deze geheel onverwachte gebeurtenis geleid hadden, niet aanstonds waren te onderkennen, droeg de Indische Regeering den toenmaligen directeur van binnenlandsch bestuur op zich naar het tooneel der ongeregeldheden te begeven, ten einde naar die oorzaken een grondig onderzoek in te stellen. In zijn, naar aanleiding van die opdracht, in Januari 1905 ingediend rapport komt de directeur tot de slotsom, dat de eerste, verwijderde oorzaak der beweging gezocht moet worden in godsdienstijver, speciaal in het, vooral bij de volgelingen der zoogenaamde mystieke orden in den Islam, levend verlangen naar verlossing van het gezag der „ongeloovigen", doch dat bijkomende oorzaken van bijzonderen aard van invloed zijn geweest op de omstandigheden, waaronder zich dat verlangen heeft geuit.

De leider der beweging, de uit Kedoe afkomstige Kasan Moekmin, was reeds vroeg in de orde der Naqsjibendiah opgenomen en had zijn aanvankelijk beroep van kleinhandelaar opgegeven om zich aan den godsdienst en de godsdienstige wetenschappen te wijden. Reeds vóór zijne vestiging in de desa Soementoro van het district Krian (afd. Sidoardjo) genoot hij zekeren naam als „santri", die geneeskundige hulp verleende en amuletten (djimat) en toovermiddelen (isjarat) uitreikte, welke den bezitter geluk en vervulling van zijne wenschen moesten aanbrengen of hem voor onheil behoeden. Weldra had hij eene kleine door strenge belofte van trouw en gehoorzaamheid gebonden schaar van volgelingen, die door hem, hoewel hij niet openlijk als leeraar (goeroe) te boek wilde staan, in geregelde bijeenkomsten te zijnen huize, in het „dzikir" (mystieke devotie) en de „ngelmoe" (geheime wetenschappen) onderwezen werden. Zelf geraakte hij intusschen meer en meer onder den invloed van het geloof aan de komst van een „imam mahdi", die bij den ondergang der tegenwoordige wereld een duizendjarig rijk van vrede en eendracht zal stichten. Eene van zijn eigen leeraar in de heilige wetenschap in Augustus 1903 ontvangen mededeeling, dat de oordeelsdag naderde en hij, Kasan Moekmin, de uitverkoren grondvester van het rijk der geloovigen, de „imam mahdi", zou zijn, deed de theoretische bespiegelingen overgaan in een meer concreten, zij het aanvankelijk nog zeer vagen vorm van plannen tot het voeren van den heiligen oorlog tegen het ongeloovig Gouvernement. Tot een daadwerkelijk optreden zouden echter deze plannen waarschijnlijk nimmer geleid hebben; daartoe was noodig — heeft althans op krachtige wijze medegewerkt — een invloed van buiten, die met godsdienstige bespiegeling niets gemeen had.

Die invloed ging, naar alle waarschijnlijkheid, uit van een inlandsch ambtenaar, het sedert ontslagen districtshoofd van Boelang, die, ongeveer tezelfder tijd dat Kjahi Kasan Moekmin de mededeeling van zijne bestemming tot „imam mahdi" ontving, een strijd had aangebonden tegen den regent van Sidoardjo, waarbij wellicht de hoop om na diens val zelf regent te worden een der drijfveeren was. In publieke en ambtelijke schrifturen werd de regent beschuldigd van benadeeling van de belangen der bevolking en plichtverzuim, door het invoeren van eene nieuwe regeling van de bevloeiing der velden en door ongeoorloofde bemoeienis bij het sluiten van contracten tot verhuur van grond aan de suikerfabrieken. Bij een door den toenmaligen hoofdinspecteur der cultures ingesteld plaatselijk onderzoek, wist de wedono van Boelang niet enkel met betrekking tot deze aangelegenheden onjuiste indrukken te vestigen, doch hij slaagde er tevens in dit te doen ten aanzien van de tegen zijn karakter en de wijze waarop hij zijn ambt vervulde door den regent en den controleur ingebrachte ernstige beschuldigingen. Mocht hij dientengevolge met eenigen grond hopen weldra over zijne tegenpartij te zegevieren, een nader door het gewestelijk bestuur ingesteld onderzoek gaf een geheel anderen uitslag en

bracht zooveel ongunstigs omtrent den wedono aan den dag, dat hij in de uitoefening van zijne functiën geschorst werd. Zijne zaak zoogoed als verloren ziende, schijnt hij, bekend met Kasan Moekmin en zijne onbestemde plannen, eene laatste poging te hebben willen wagen om, zooal niet zichzelf te redden, dan toch zijn vijand, den regent, mede ten val te brengen door in diens ressort plotseling eene gewapende, tegen het gezag gerichte beweging te doen uitbreken, welke niet alleen een godsdienstig karakter droeg, maar ook den indruk gaf, dat zij voortsproot uit de grieven van de bevolking over de feiten, waarvan hij den regent beschuldigd had. In de vóór den opstand door Kasan Moekmin verspreide zendbrieven wordt dan ook van de bewuste grieven gewag gemaakt, ofschoon de kjahi zelf zich nimmer met landbouwaangelegenheden had bezig gehouden, en die grieven bovendien voor de streken, waar het verzet heeft plaats gehad, geen beteekenis hadden.

In vorm en algemeene strekking oproepingen om tegen de kafirs te velde te trekken (in enkele gevallen om hen tot den Islam te bekeeren), bevatten die zendbrieven overigens klachten omtrent feiten en toestanden, waarvan de bevolking het slachtoffer zou blijven zoolang de voorgespiegelde heilstaat onder geloovig gezag niet verwezenlijkt zou zijn. Behalve over schending van graven (bij den aanleg van een stoomtramweg), over den aanleg van de drinkwaterleiding naar Soerabaja (waardoor het zuivere bronwater verontreinigd zou zijn door „Christelijk water", een vaak gebruikte, soms in het algemeen gebezigde term tot aanduiding van iets onreins) en over den verkoop van voor de gezondheid nadeelig zout (briketzout), werd in de brieven geklaagd over het ontnemen van gronden aan de bevolking, berooving van de bevolking van hare voedingsmiddelen door het bestuur en zwaren druk der belastingen, met name van de landrente. Het onderzoek moest zich dus in de eerste plaats richten op de beantwoording van de vraag of in de afdeeling Sidoardjo de grondverhuur aan de Europeesche suikerindustrie (waarop de eerstbedoelde klacht blijkbaar betrekking had), de gevolgen van de aldaar toegepaste gewijzigde bevloeiingsregeling en de druk der belastingen van zoodanigen aard waren te achten, dat daarin de verklaring zou kunnen worden gezocht voor het uitbreken van eene oproerige beweging in een algemeen als welvarend bekend staande streek.

Tegen het in de afdeeling Sidoardjo op ruime schaal gevolgde stelsel van grondverhuur — naar den assistent-resident, onder wiens auspiciën het in 1899 werd ingevoerd, vaak dat der „Arends-contracten" genoemd — bleken inderdaad bedenkingen te kunnen worden aangevoerd. Volgens dat stelsel huurt de suikerfabrikant voor zeker tijdsverloop het geheele sawahgebied der desa, welk gebied in drie ongeveer gelijke deelen wordt gesplitst, waarvan er elk jaar één met riet beplant wordt, terwijl het overige ter beschikking van de bevolking blijft. De door den fabrikant betaalde jaarlijksche huursom bedraagt niet minder (soms meer) dan het totaalcijfer der landrente van alle tot de desa behoorende gronden (sawah's, droge bouwgronden, woonerven, vischvijvers, enz.) en wordt in de eerste plaats aangewend tot voldoening van die belasting. Naast vele voordeelen, zoowel voor den fabrikant als voor de bevolking, zijn aan dit stelsel verschillende nadeelen verbonden. In de eerste plaats heeft het rechtstreeks afdragen van de huursom tot kwijting van de landrente voor de bevolking het nadeel, dat zij niet meer op voorschotten van den fabrikant kan rekenen, al staat daartegenover, dat zij ontheven is van de zorg om de belastingpenningen te juister tijd bijeen te brengen. Een tweede nadeel is het gevaar van pressie op de bevolking om haar tot het sluiten van grondhuurcontracten over te halen. Onthouding van eenige deelhebbers in het gemeentelijk grondbezit zou aan de contracten hun eigenlijk karakter en daarmede hunne waarde voor den fabrikant spoedig ontnemen, zoodat bestuursambtenaren die, op welke juiste, in het welbegrepen belang der bevolking zijnde gronden dan ook, de sluiting of vernieuwing van zulke contracten wenschelijk achten, allicht in de verleiding komen zich eene inmenging te veroorlooven, welke niet met het in de wetgeving dienaangaande aangenomen beginsel van vrije wilsovereenstemming der partijen strookt. Dit bezwaar is gebleken voor de afdeeling Sidoardjo niet denkbeeldig te zijn. Al bleken de tegen den regent ingebrachte beschuldigingen van grove pressie en machtsoverschrijding onjuist en vaak zonder eenigen schijn van grond, toch moet worden aangenomen, dat de bij de districts- en onderdistrictshoofden bekende ingenomenheid van het Europeesche en het hoogste inlandsche bestuur der afdeeling met het stelsel der Arends-contracten, het hare er toe heeft bijgedragen om aan de verhuring van gronden op deze wijze in de laatste jaren groote uitbreiding te geven. Aan het gewestelijk bestuur is dan ook opgedragen het beginsel van onthouding van alle inmenging in deze aangelegenheid zoo gestreng mogelijk te handhaven. Wat intusschen het onderzoek nopens de grondverhuur in de afdeeling Sidoardjo in het algemeen geleerd moge hebben, als oorzaak van ontevredenheid bij de volgelingen van Kasin Moekmin moeten zoowel het stelsel van grondverhuur en de toepassing daarvan, als de daaraan verbonden vermindering van de voor inlandsche cultures beschikbare gronden, onvoorwaardelijk ter zijde gesteld worden. Het bedoelde stelsel toch werkte slechts in een der desa's, waaruit opstandelingen afkomstig waren, en ook daar bleek van gebrek aan grond voor den inlandschen landbouw geen sprake te zijn.

De hiervóór in de tweede plaats genoemde klacht betrof de gevolgen van eene door den regent van Sidoardjo, in overleg met alle betrokken ambtenaren en belanghebbenden, ingevoerde wijziging in de regeling van de bevloeiing der voor den rietaanplant bestemde velden, waaromtrent reeds het noodige is medegedeeld op blz. 25 der Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer betreffende de Indische begrooting voor 1905. Uit het daar vermelde blijkt dat, zoo inderdaad hier en daar katjang-gewas (polowidjo) weggekapt of tot veevoeder gebezigd is om de velden voor de bevloeiing ten behoeve van de rietcultuur vrij te maken, dit geschiedde ondanks de herhaalde en nadrukkelijke bevelen van den regent en voor een deel door de nalatigheid van het districtshoofd van Boelang, dat den regent deswege aanklaagde. Doch ook deze aangelegenheid kan geen aanleiding gegeven hebben tot de oproerige beweging. Immers juist in de streken, waar die beweging beraamd en tot uitbarsting gebracht is, heeft de bewuste wijziging van de bevloeiingsregeling geen schade hoegenaamd aan de inlandsche veldgewassen toegebracht, zoodat van verbittering deswege geen sprake kon zijn.

Omtrent het derde punt, den druk der belastingen, in het bijzonder van de landrente, kon uit den aard der zaak niet met zoo groote zekerheid als omtrent de beide andere een antwoord gegeven worden op de vraag, of daarin wellicht eene oorzaak tot ontevredenheid gelegen kon zijn. Uit het onderzoek en eene vergelijking van de cijfers van den aanslag en de overige daarbij in aanmerking komende factoren in de betrokken desa's met die in andere streken werd echter de slotsom getrokken, dat men hier slechts te doen heeft met eene algemeene, op geen bepaalde feiten rustende bewering, waaraan als oorzaak tot oproerige beweging al evenmin beteekenis mag worden gehecht.

Konden alzoo de in de zendbrieven bepaaldelijk genoemde grieven niet als werkelijke drijfveeren tot opstand erkend worden, ook in andere richting werd tevergeefs gezocht naar feiten van socialen of oeconomischen aard, die redelijkerwijze als zoodanig zouden kunnen gelden. Voor Kasan Moekmin en zijne kleine schaar van adepten, die de kern vormden der slecht gewapende, in het doodskleed tegen de „Compagnie" ten strijde trekkende bende, viel geen andere drijfveer aan te nemen dan fanatisme, in den zin van opgezweepte vervoering van het godsdienstig gemoed. Dat deze vervoering zich tot een zoo kleinen kring bleef beperken en zich niet van de ter plaatse talrijke, zeer religieuse elementen der inlandsche maatschappij meester maakte, moet in de eerste plaats toegeschreven worden aan den persoon van den leider, die niet ontwikkeld en geletterd genoeg was om buiten zijne alledaagsche omgeving eenig gezag te verkrijgen. De meer gezaghebbende godsdienstleiders uit den omtrek hebben zich dan ook, voor zoover zij al bij geruchte iets vernomen mochten hebben van hetgeen er broeide, van alle deelneming onthouden. Ook de berichten omtrent vertakkingen der beweging in andere gewesten, waarmede het bestuur aanvankelijk werd overstroomd, hebben geen bevestiging gevonden.

Buiten de beweging in Sidoardjo vielen op godsdienstig gebied geen belangrijke gebeurtenissen voor. In de residentie Djokjakarta trok een persoon de aandacht, die, voorgevende met bovennatuurlijke macht begiftigd te zijn, een grooten invloed wist uit te oefenen. Voor het nemen van eenigen politieken maatregel tegen hem werd geen aanleiding gevonden. Hier en daar achtte het bestuur zich verplicht om aan Mohamedaansche godsdienstleeraars, die voor de openbare orde gevaarlijke leerstellingen verkondigden, de bevoegdheid tot het geven van godsdienstonderwijs te ontnemen.

Het aantal Mekkagangers was in 1904 belangrijk kleiner dan in 1903. Voor een deel moet dit toegeschreven worden aan de aanvallen, die de pelgrims in de laatste jaren van de Bedouinen te verduren hebben.

Onder de voor een deel heidensche Tenggereezen won de Islam steeds veld.

De verhouding tot de Javaansche hoven liet niets te wenschen over. In Djokjakarta werd voortgegaan met de reeds ten vorigen jare begonnen vervanging van de persoonlijke diensten ten behoeve van den vorst en van bijzondere personen door eene hoofdelijke belasting, zoodat die diensten thans geheel afgeschaft zijn. Ook in de administratieve indeeling en de organisatie van het bestuurspersoneel werden verschillende verbeteringen gebracht. Van den sultan werd voor de invoering van hervormingen en van nieuwe instellingen steeds de meest mogelijke hulp ontvangen. Ook in het Pakoe Alamsche gebied werden verschillende hervormingen ingevoerd, terwijl in den financieelen toestand, door zuinig beheer, eene belangrijke verbetering kwam.

De algemeene toestand van het gebied van prins Mangkoe Negara was bevredigend. De staat der financiën was bijzonder gunstig.

Sedert de opgaaf in K. V. 1904 kwamen de regentszetels van Djapara (Semarang) en Poerwokerto (Banjoemas) vacant; die van Djapara wegens het overlijden van den titularis en die van Poerwokerto door het niet-eervol ontslag uit 's lands dienst van den regent, die zich aan onrechtmatige handelingen van ernstigen aard schuldig gemaakt had. In de vacatures is nog niet voorzien. Aangezien de in 1903 overleden regent van Patjitan (zie K. V. 1904, kol. 5) geen zoons naliet, die geschikt waren om hem te vervangen, en ook geen zijner andere nabestaanden daarvoor in aanmerking kon komen, is tot regent benoemd de patih van Berbek (Kediri).

Aan een aantal inlandsche ambtenaren werden onderscheidingen toegekend. Een tweetal regenten, namelijk die van Tjiandjoer (Preanger Regentschappen) en Banjoemas, werden begiftigd met het ridderkruis der Orde van den Nederlandschen Leeuw. Ook thans moesten eenige, meerendeels lagere inlandsche ambtenaren, wegens plichtverzuim of knoeierijen bij het voeren van geldelijk beheer, uit den dienst verwijderd of gerechtelijk vervolgd worden.

De veiligheid van personen en goederen was over het algemeen nog niet zeer bevredigend. In de residentiën Madoera, Pasoeroean, Semarang, Soerabaja, Besoeki en Batavia kwamen respectievelijk 120, 74, 71, 61, 59 en 41 gevallen van moord en doodslag voor, terwijl in Rembang het aantal, met inbegrip van dat der zware verwondingen, 220 bedroeg. Het aantal ketjoe-partijen bedroeg 98 (in 8 gewesten), tegen 75 (in 10 gewesten) in 1903; in Soerakarta alleen hadden er 52 plaats, tegen 22 in het voorafgegane jaar. In de residentie Batavia bedroeg het aantal rampokpartijen 56, tegen 122 in 1903. Ook in andere opzichten was de toestand in dit gewest, door beter politietoezicht, verwijdering van onbetrouwbare ambtenaren en een beteren oogst, belangrijk gunstiger. Roof op den publieken weg werd op Java en Madoera 41 maal gepleegd (waarvan 22 gevallen in Rembang en 13 in Soerakarta), tegen 42 maal in 1903. Veediefstallen kwamen nog zeer veel voor. Ook rietbranden bleven zich in alle suiker produceerende streken voordoen, het talrijkst in Pekalongan (34), Madioen (50), Pasoeroean (273) en Besoeki (308). Wat laatstgenoemde residentie betreft (waar bovendien 42 schuurbranden voorkwamen) is het aantal dezer misdrijven belangrijk minder dan voorheen, terwijl bovendien de uitgestrektheid van den verbranden rietaanplant aanzienlijk daalde (in de jaren 1901 t/m 1904 respectievelijk 319, 488, 813 en 224 bouws). Deze gunstigere toestand was hoofdzakelijk het gevolg van betere politiemaatregelen, waartoe het hoofd van gewestelijk bestuur o. a. in de gelegenheid was gesteld door de hem bij Ord. van 9 Febr. 1904 (Ind. St. nº. 130) verleende bevoegdheid om, in het belang van de openbare veiligheid, tijdelijk buitengewone gemeentelijke diensten van politioneelen aard van de inboorlingen te vorderen (zie K. V. 1904, kol. 175). Van deze bevoegdheid is gebruik gemaakt om in elke desa, waar zich een brand had voorgedaan, de riettuinen gedurende zeven etmalen door de inwoners te doen bewaken. Voor Pasoeroean (waar in de jaren 1901 t/m 1904 respectievelijk 442, 387, 349 en 370 bouws riet verbrandden) is een dergelijke maatregel in overweging.

De gezondheidstoestand was over het algemeen zeer bevredigend. Van cholera, pokken en koortsen kwamen slechts sporadische gevallen voor, behalve in de afdeeling Buitenzorg, waar de pokken vrij hevig heerschten.

De voornaamste onder het vee voorgekomen ziekten, die echter nergens een epidemisch karakter aannamen, waren surra (in de residentie Semarang, ter hoofdplaats Soerabaja en in de afdeeling Panaroekan der residentie Besoeki), septichaemia haemorrhagica (vooral in de afdeeling Buitenzorg), mond- en klauwzeer (in eenigszins beduidende mate in de afdeelingen Klaten en Bojolali der residentie Soerakarta), kwade droes en een als draaiziekte of sakit moebeng aangeduide bijzondere vorm van surra.

De rijstoogst viel, tengevolge van de betere weersgesteldheid, over het algemeen gunstiger uit dan in 1903. In de afdeeling Madjalengka (Cheribon), enkele afdeelingen der residentie Pekalongan, de afdeeling Goenoeng Kidoel (Djokjakarta), eenige streken der residentiën Soerabaja en Madioen en in Banjoemas waren de uitkomsten echter minder bevredigend, tengevolge van de vele plagen en ziekten, waarvan het gewas te lijden had.

De oogst van andere voedingsgewassen dan rijst leverde bijna overal een goed beschot op. Slechts in enkele streken werd eenige schade geleden tengevolge van den overvloedigen regenval. [1])

De koffiecultuur leverde in 1904 over het algemeen minder gunstige resultaten op dan in 1903. Slechts in de afdeelingen Kendal (Semarang) en Bondowoso (Besoeki) was de oogst gunstig. De tabaksoogst had nogal te lijden van de natte weersgesteldheid; de uitkomsten van de suikercultuur waren zeer bevredigend.

In den toestand van den handel kwam hier en daar meer levendigheid.

Emigratie naar de buitenbezittingen had als altijd plaats, vooral naar Sumatra's Oost- en Westkust, Benkoelen, de Lampongsche Districten en Palembang. Ook vertrokken weder eenige transporten inlanders naar streken buiten Nederlandsch-Indië (Suriname, Serawak, Singapore en de Cocos-eilanden). In de Javaansche nederzettingen in Zuid-Soekapoera (Preanger Regentschappen) verminderde het zielental opnieuw, en wel van 1279 bij het einde van 1903 tot 950 op ult. 1904. De achteruitgang van die nederzettingen schijnt in hoofdzaak te moeten worden toegeschreven aan het gebrek aan energie der kolonisten, waardoor zij door de omwonende Soendaneezen geleidelijk verdrongen worden. Emigratie van Javanen uit Midden- en Oost-Java naar Banjoewangi bleef voortduren. Het denkbeeld om voor deze verplaatsing van bevolking, speciaal uit Kedoe, van gouvernementswege hulp en steun te verleenen, waarvoor bij de wet van 31 Dec. 1904 (Ind. St. nº. 317) gelden beschikbaar werden gesteld, heeft de Gouverneur-Generaal, na deze aangelegenheid, ook in verband met de bij de behandeling van die wet in de Tweede Kamer aangevoerde bezwaren, nog eens nader overwogen te hebben, gemeend te moeten loslaten. Daarbij woog vooral het gevaar, dat een dergelijke, met hulp van overheidswege bevorderde verplaatsing een einde zou kunnen maken aan den reeds langs geheel natuurlijken weg ontstanen stroom van Madoereesche immigranten. Daarentegen is reeds dadelijk de emigratie naar Zuid-Sumatra ter hand genomen en zijn bij Gouv. Bt. 21 Maart 1905 nº. 11 een onderdistrictshoofd uit de residentie Kedoe, benevens twee mantri's, ter beschikking gesteld van den met de emigratie-aangelegenheden belasten assistent-resident, den heer H. G. Heijting (vgl. K. V. 1904, kol. 7), en de noodige gelden toegestaan voor de voorbereiding van eene kolonisatieproef in de Lampongsche Districten. Inmiddels was ook de aandacht gevallen op streken in de afdeeling Redjang en Lebong (Benkoelen), welke als zeer geschikt voor kolonisatie door Soendaneezen of Javanen werden afgeschilderd. Bij Gouv. Bt. 9 Mei 1905 nº. 22 zijn maatregelen genomen om ook daar eene dergelijke proef voor te bereiden.

---

[1]) In verband met den beteren oogst behoefde in 1904 veel minder besteed te worden voor ondersteuning van de in ongunstige oeconomische omstandigheden verkeerende bevolking dan in de drie voorafgegane jaren. De beschikbaar gestelde sommen bepaalden zich tot f 112 745 voor het uitvoeren van reliefworks (f 17 000 voor Rembang, f 37 365 voor Soerabaja, f 28 380 voor Kedoe en f 30 000 voor Madioen), f 4800 voor het onderhoud der sompoks in Semarang en f 300 voor den aankoop van cassavestekken in Madioen.

De in K. V. 1904, kol. 6/7, bedoelde opdracht van de centrale leiding van het onderzoek naar de oorzaken van de mindere welvaart der inlandsche bevolking op Java en Madoera aan den heer H. E. Steinmetz, met toekenning van eervol ontslag uit zijne betrekking van resident van Pekalongan, is geschied bij Gouv. Bt. 5 Aug. 1904 n°. 3.

Tengevolge van den zwaren regenval hadden hier en daar, vooral in de Preanger Regentschappen, Semarang en Soerakarta, overstroomingen plaats. In laatstgenoemd gewest werd de hoofdplaats een tweetal malen (in Februari en December 1904) onder water gezet door het buiten hare oevers treden van de Solo-rivier.

In Januari 1904 vertoonde de vulkaan Merapi teekenen van verhoogde werking. Gloeiende modder- en lavastroomen veroorzaakten schade in enkele desa's der afdeeling Klaten (Soerakarta), terwijl vele bewoners brandwonden bekwamen, waaraan sommigen overleden.

---

§ 3. ATJÈH EN ONDERHOORIGHEDEN.

De tot dusver tot de onderafdeeling Lhō' Seumawè behoorende landschappen Meureudoe, Samalanga en Peusangan, welke sedert 1901 afzonderlijk werden bestuurd (zie K. V. 1901, blz. 21 en 1902, kol. 30), zijn, met ingang van 5 April 1904, ingedeeld het eerstgenoemde bij de onderafdeeling Pidië en de beide anderen weder bij Lhō' Seumawè.

In verband met zijne benoeming tot Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië, werd de luitenant-generaal J. B. van Heutsz bij Gouv. Bt. 9 Sept. 1904 n°. 23, met ingang van den 6den dier maand, eervol ontheven van de waarneming der betrekking van civiel en militair gouverneur en werd de opdracht dier functiën aan den generaal-majoor der infanterie Jhr. J. C. van der Wijck voorloopig bestendigd. Bij Gouv. Bt. 5 Nov. 1904 n°. 1 werd die opperofficier definitief als civiel en militair gouverneur benoemd, doch zijne benoeming tot commandant van het leger en chef van het departement van oorlog in Nederlandsch-Indië had tot gevolg, dat hij bij Gouv. Bt. 6 Mei 1905 n°. 2 als zoodanig eervol werd ontslagen. Tot zijn opvolger is bij hetzelfde besluit benoemd de luitenant-kolonel G. C. E. van Daalen.

In de afdeeling Groot-Atjèh kwamen geen bewegingen op godsdienstig gebied voor. De politieke toestand was, evenals in 1903, gunstig. Op één na (de oelèëbalang van de VII Moekims Ba'ét, T. Ali), zijn alle wettige hoofden in hun gebied teruggekeerd. In de geheele afdeeling werden in 1904 slechts tweemaal vijandige schoten gehoord, namelijk op 17 Augustus, toen het kampement te Indrapoeri beschoten werd, en op 25 December, toen eenige schoten op het bivak te Leupoeëng werden gelost, en dit niettegenstaande het aantal troepen in Groot-Atjèh in 1904 belangrijk kleiner was dan in vorige jaren. Van het 3de bataljon infanterie bevond zich na Februari 1904 niet meer dan één compagnie te Koeta Radja en van de twee te Indrapoera en Seulimeum thuis behoorende divisies marechaussee, was steeds het grootste gedeelte buiten Groot-Atjèh op excursie (in de Gajō- en Alas-landen, op Poelò Wè, in Meulabòh en in de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo).

De gewezen pretendent-sultan, Toeankoe Moehamat Dawòt, toonde geen de minste belangstelling voor zijn voormalig rijk. Omtrent ijver en gedrag van zijn zoon Toeankoe Brahim op de school te Bandoeng luidden daarentegen de berichten steeds gunstig.

In 1904 overleden twee leden van het sultansgeslacht, namelijk Toeankoe Moehamat Batèë, die in Menado in ballingschap leefde, en Toeankoe Brahim, zoon van wijlen Toeankoe Abdōmadjet. In den aanvang van 1904 had zich nog slechts één lid der sultansfamilie niet aan ons gezag onderworpen, namelijk Toeankoe Noerradén (Noerdin), wiens moeder, Pòtjoet Meurah Biheuë, en broeder, Toeankoe Boediman, in de gevangenis te Koeta Radja geïnterneerd waren. Nadat Toeankoe Noerradén zich vrijwillig bij den civielen gezaghebber van Padang Tidji had gemeld, werden zijne familieleden in Juni 1904 in vrijheid gesteld. Op slinksche wijze wist hij echter naar Biheuë te komen, waar hij zich aan het hoofd van eene rooverbende stelde, waarop zijne moeder en zijn broeder in November weer in hechtenis genomen werden, hetgeen echter, evenmin als de arrestatie van zijne vrouw in December 1904, eenigen indruk op hem maakte. Verschillende pogingen om den Toeankoe op te vatten mislukten en steeds kwamen nieuwe berichten in van zijne euveldaden. Eindelijk gelukte het den 18den Februari 1905 zijne woning in Lhō' Kadjoe te omsingelen. Hij gaf zich over, doch zijne zes volgelingen verkozen den dood. Bij Gouv. Bt. 6 Mei 1905 n°. 24 is hij te Blora (Rembang) geïnterneerd, welke plaats bij Gouv. Bt. 16 April t. v. n°. 10 reeds aan zijne moeder en zijn broeder tot verblijf was aangewezen.

In de afdeeling Onderhoorigheden bleven ook in 1904 nog verscheidene godsdienstijveraars, vooral in Pidië, in hun verzet volharden en trachtten de naar rust hunkerende bevolking aan te zetten om den woeligen toestand gaande te houden. Het waren voornamelijk de oelama's Teungkoe di Tjòt Pliëng, Teungkoe di Tanòh Mirah, Teungkoe di Lam Goet, Habib Teupin Wan (de laatste drie afkomstig uit de XXVI Moekims), Teungkoe Tji' Ma'èt Tirò en Teungkoe di Boekét (de beide laatstgenoemden zonen van wijlen den bekenden Teungkoe Tjhèh Saman Tirò), die geen teeken van toenadering gaven, maar, aangezien bijna alle vijandige adathoofden zich onderworpen hadden, was hun den grootsten steun om het verzet gaande te houden ontvallen en konden zij daartoe nog slechts beschikken over de bendehoofden.

Ook van den geestelijken adel waren er verscheidene, die het hoofd in den schoot legden en onder hen moet vooral genoemd worden Habib Oesén van Lam Euë, dezelfde, die vóór 1897 het hoofd was van de benden, welke Sigli gedurende eenige jaren nauw ingesloten hielden. Habib Oema', zoon van wijlen het bekende bendehoofd Habib Meulabòh, werd door eene patrouille gedood, hetgeen de onderwerping ten gevolge had van Habib Brahim, zijn jeugdigen broeder Habib Pidië en Habib Sapi van Tiba Raja.

Onverpoosd en onvermoeid werd naar de schuilplaatsen van de vijandige oelama's en habibs gezocht. Den 4den Augustus werd, aan de Aloeë Keunè in Geumpang, de schuilplaats van Teungkoe di Tanòh Mirah overvallen, waarbij hij en nog een andere geestelijke van naam, namelijk Teungkoe di Klibeuët (zwager van Teungkoe Tji' Ma'èt Tirò) sneuvelden, terwijl ook Teungkoe di Lam Bada, de jongste zoon van wijlen Teungkoe Tjhèh Saman Tirò, daarbij het leven liet, evenals het adathoofd T. Pòtjoet Oesén uit de III Moekims Kajèë Adang (XXVI Moekims), terwijl Teungkoe Tji' Ma'èt Tirò en Teungkoe di Lam Goet, die ook aldaar verblijf hielden, zich toevallig in godsdienstige afzondering hadden begeven, en zoodoende ontkwamen.

Aan den invloed van Teungkoe di Tjòt Pliëng werden door ons vele en harde slagen toegebracht. Zoo werd den 5den Mei zijn vertrouweling Teungkoe di Beureu'èh, een geestelijke van naam, in Adan gearresteerd. Onder borgstelling van Hadji Brahim Ndjòng op vrije voeten gesteld, werd hij ongeveer een maand later zoogenaamd ontvoerd door de benden van Nja' Moeda. In dezelfde maand sneuvelden een tweetal andere van zijne vertrouwelingen, Teungkoe Ma'Ali Tirò en Teungkoe di Paroeë, en in September een zijner volgelingen, Teungkoe di Peureumeuë. Teungkoe Silang, een bekend en handig wapensmid van Teungkoe di Tjòt Pliëng, werd eveneens door de onzen gedood. Verder lieten nog het leven Teungkoe Hadji Gantòë van Pineung en Teungkoe Hadji Seuman van Bloeë Lam Kabeuë.

Ook gedurende 1904 viel in de onderhoorigheden bijna overal op grooten vooruitgang te wijzen en al schijnt het, oppervlakkig beschouwd, dat in Pidië de politieke toestand nog te wenschen overlaat, toch toonen de feiten aan, dat wij ook in dat jaar in dat roerig ressort eene groote schrede op

den weg der pacificatie gevorderd zijn. Dit blijkt o. a. uit de omstandigheid, dat er in die onderafdeeling in 1904 slechts 519 dooden in onze handen gebleven zijn, tegen 1508 in 1903, ofschoon de actie onzer troepen niet verminderde. Dat de benden hoe langer hoe minder hulp en steun bij de meer en meer naar rust hunkerende bevolking ondervinden, bleek uit de vele door hen uit wraak of bij wijze van straf gepleegde moorden, in weerwil van de krachtige vertoogen van Teungkoe di Tjòt Pliëng, die daarin zeer terecht de oorzaak ziet, dat de bevolking, die trouwens reeds eenige malen tegen de kwaadwilligen in verzet kwam, meer en meer de zijde van het Gouvernement gaat kiezen.

In Pidië is van de vijandige adathoofden alleen de keudjroeën van Troeséb nog niet in onderwerping gekomen.

In de onderafdeeling Lhõ' Seumawè waar na de terugkomst van Panglima Pòlém en de Geudöngsche hoofden de toestand reeds belangrijk verbeterde, viel gedurende 1904 in de meeste landschappen een nog veel gunstiger toestand waar te nemen. Met uitzondering van die van Peusangan en Keureutòë, schijnt de bevolking dan ook voor goed het hoofd in den schoot te hebben gelegd. Zoolang Teungkoe di Paja Bakòng en Teungkoe di Barat nog steeds vijandig zijn, zullen de zuidelijke landschappen van Keureutòë onrustig blijven en de bevolking met de kwaadwilligen gemeene zaak maken. Teungkoe di Barat is het eenige bendehoofd van beteekenis.

Ook in Samalanga ging de politieke toestand weder aanmerkelijk vooruit, vooral nadat Panglima Tji'Beureunoen, die onder den invloed stond van Teungkoe di Aloeë Keutapang, gesneuveld was.

In Peusangan verbeterde de toestand zeer na de onderwerping van het voorname bendehoofd T. Sabé Silang, die zich den 23sten Augustus met 40 volgelingen bij het bestuur meldde.

Op Atjèh's Oostkust kan de politieke toestand, zonder eenig voorbehoud, gunstig genoemd worden. Het laatste nog vijandig gezinde adathoofd uit de onderafdeeling Idi, T. Oesén Oeleë Gadja, kwam zich in Februari 1905 te Lhõ' Seumawè melden.

Kon reeds in K. V. 1904 (kol. 11) getuigd worden, dat op de Westkust in de onderafdeelingen Poelò Raja en Tapa' Toean op grooten vooruitgang viel te wijzen, thans kan worden gemeld, dat ook de bevolking en de hoofden in de onderafdeeling Meulabõh teekenen beginnen te geven, dat zij het verzet moede worden. De in deze onderafdeeling met kracht voortgezette actie tegen de vijandelijke benden had in November 1904 tot resultaat de onderwerping van T. Seumoereung, in Januari 1905 gevolgd door die van T. Keumangan, T. Tandi Plandõ', T. E' van de Seunagan-streek en T. E' van de Meureubò-streek. Met T. Seumoereung kwam een 40-tal zijner volgelingen mede. Vooral de onderwerping van T. Keumangan kan voor de pacificatie van deze onderafdeeling van groot belang zijn.

In Boven-Wòjla is de imeum van Si Adeuë de geestelijke drijver en Teungkoe Pidië en Teungkoe di Oedjòng Plinta houden de Boven-Boebõn-streek in beroering. Bij eene overvalling van Teungkoe Pidië's schuilplaats in October 1904 — bij welke gelegenheid de gezant van Teungkoe di Tjòt Pliëng, Teungkoe Sjéch Arõn, sneuvelde — bleek uit gevonden brieven de verstandhouding van zijne partij met de oelama's in Pidië.

T. Bén Peureumeuë, het voornaamste en invloedrijkste hoofd van de geheele Meureubò-streek en voor Meulabõh van nog meer gewicht dan T. Keumangan, meldde zich den 31sten Januari 1905 met ongeveer 100 volgelingen. Tjoet Nja' Dén, de energieke weduwe van T. Oema', werkte ons vooral in Boven-Meureubò krachtig tegen, doch door het sneuvelen van haren broeder T. Rajeu' ontviel haar veel steun.

In Seunagan traden de benden in het begin van 1904 driest tegen ons op. Zij ontzagen zich niet om patrouilles en zelfs eene colonne van 9 brigades marechaussee met den klewang aan te vallen. Tegen het einde van het jaar was echter van ernstig verzet geen sprake meer.

De eerste vriendschappelijke aanraking met de bevolking van Boven-Tripa kregen wij na de onderwerping, tegen het einde van 1904, van den zoon van Keudjroeën Sjéch, hoofd van Blang Tripa, met eenige peutoeha's en volgelingen. Ook werd het landschap Seuneu'am door onze troepen bezocht en de bevolking geregistreerd. Behalve Peutoeha Léhman hebben zich daar alle peutoeha's bij het bestuur gemeld.

De rust en orde in de onderafdeeling Poelò Raja tusschen Kloeang en de Teunòm-rivier laat niets te wenschen meer over. De veiligheid is daar van dien aard, dat men zich als Europeaan zonder dekking kan bewegen. Slechts in Boven-Teunòm wordt de rust nog verstoord door eene bende gedroste dwangarbeiders, die nu en dan uit Wòjla invallen doen om te rooven. T. Gampõng Pisang, het eenige nog vijandige hoofd van beteekenis in deze onderafdeeling, meldde zich den 14den Maart met 8 onderaanvoerders en ruim 300 volgelingen, een vrij aanzienlijk aantal geweren inleverende.

In de onderafdeeling Tapa' Toean wist een zekere Datõ' Mohamad Zén eenige lieden uit de districten Tapa' en Simeuloe Besar (eiland Simeuloe) om zich heen te verzamelen, met wie hij den 7den September de keudè en ons bivak te Sinabang overviel, met het gevolg, dat al de geweren van de tien man sterke bezetting in 's vijands handen vielen. Voor het einde van het jaar hadden wij echter de geweren weder terug en waren nagenoeg alle roovers gearresteerd.

Omtrent de eerste verrichtingen van de in het voorjaar van 1904 gemaakte militaire excursie naar de Gajõ- en Alas-landen is reeds een en ander medegedeeld in K. V. 1904 (kol. 12). Zooals daaruit blijkt, waren de beide aan de excursie deelnemende colonnes — uit Atjèh en Koeala Simpang (Oostkust van Sumatra) —, zonder tot dusver veel tegenstand ontmoet te hebben, respectievelijk den 29sten Februari en den 2den Maart naar de Gajõ-Loeös opgerukt. Hoewel de colonne-commandant, luitenant-kolonel G. C. E. van Daalen, door den tegenstand in 1902 aan de colonne-Colijn geboden, op een ernstig verzet voorbereid, aan de Gajõ- en Alas-hoofden kennis gegeven had van zijn voornemen om hun gebied te bezoeken, met de waarschuwing om zich ten teeken van hunne goede gezindheid bij hem te melden, want dat de troepen ditmaal niet zouden teruggaan en werkelijk het bergland, dat zij voor ons onbereikbaar achtten, zouden betreden, was in de Gajõ-Loeös een energieke tegenstand georganiseerd en waren de gewone uit Tamiang, Linggõ en Soesõh naar dat gebied voerende accessen in verdedigbaren staat gebracht. Toch had de eigenaardige in deze landstreek heerschende toestand ten gevolge, dat niet het volk in zijn geheel en als zoodanig onder zijne krijgsoversten weerstand bood, doch dat iedere stamgemeenschap, die zich daartoe sterk genoeg gevoelde, haar eigen woonplaats in eene zeer groote vesting had herschapen, waarbinnen de zwakkeren zich bij de sterkeren hadden aangesloten.

Den 10den Maart bereikte de Atjèh-colonne, die over Djagòng en Kla naar de Gajõ-Loeös was opgemarcheerd, Reröbõ Tõa, waar de eerste tegenstand ondervonden werd, hetgeen ons op 2 gewonden, doch den Gajõ's op 12 dooden te staan kwam, terwijl 8 voorlaadgeweren in onze handen vielen.

De eerste ernstige ontmoeting met den vijand vond plaats op den 14den Maart in de versterkte kampong Pasér, die stormenderhand genomen werd, met een verlies aan 's vijands zijde van 41 gesneuvelden, waaronder 2 vrouwen, terwijl 41 geweren in onze handen vielen en aan onze zijde 6 marechaussees werden gewond. Een deel der troepen bezocht het dal van Padang, waar enkele schoten vielen. Daarbij sneuvelde Pengoeloe Tjéq Padang, een der twaalf pengoeloe's die als kiezers van den Kedjoerõn Petiambang optreden, doch Rödjõ Põdõng, stamhoofd van Trangõn, meldde zich.

Heftiger was de tegenstand, dien de colonne ondervond toen zij den 18den Maart voor de heuvelbenting Gemoejang kwam, waaromheen wèl, doch waarbinnen aanvankelijk geen gewapend volk werd waargenomen. Eerst nadat een paar salvo's op 800 en 900 M. afstand op de versterking waren afgegeven, werd door een luid geschreeuw daarbinnen de zekerheid verkregen dat zij bezet was; de verdedigers hielden zich echter achter hunne wallen en in hunne schuilplaatsen zorgvuldig gedekt en geen beweging werd gezien. Op bevel van den aanvoerder gingen de troepen, zonder een schot te doen, ten aanval voorwaarts en werd den vijand het eerste schot gelaten. Hij bleef niet in gebreke; nauwelijks waren de marechaussee aan de versperring gekomen of een hevig vuur brandde los en ging gepaard met het naar buiten werpen van een regen van steenen, stukken hout en andere voorwerpen en het spuiten van lombokwater. Eerst toen het, na een verwoed gevecht, gelukt was de versterking binnen te dringen, werd waargenomen, dat zich ook vrouwen en kinderen in de benting bevonden. Toen de vijand voorgoed de borstwering had prijsgegeven, daalden de onzen in de binnenruimte van de versterking af om de talrijke versterkte schuilhutten stuk voor stuk te vermeesteren, den vijand hierbij terugdringende naar den N. O. saillant. Bij het

nemen van deze met atap overdekte kleine reduits, was het onmogelijk steeds de vrouwen en kinderen te sparen, daar zij met mannen vermengd waren en de mannen zich dikwijls achter de vrouwen trachtten verborgen te houden, om op een gunstig oogenblik te voorschijn te springen. Vrouwen en kinderen hadden voor het meerendeel een blank wapen of een lans in hunne handen en vochten even hardnekkig en fanatiek als hunne mannen en vaders. Van een gevangene werd later vernomen, dat de eenige poort der versterking vóór het gevecht door fanatieken was bewaakt geworden, om te voorkomen dat mogelijk vreesachtigen onder de bezetting daardoor zouden ontvluchten. Hier sneuvelden aan 's vijands zijde 168 mannen (onder wie de twee voornaamste stamhoofden van Paparéq), 92 vrouwen en 48 kinderen, terwijl 1 man, 26 vrouwen en 20 kinderen gewond werden Aan onze zijde waren 3 gesneuvelden en 14 gewonden. Buitgemaakt werden 53 geweren, waaronder 2 achterladers.

De mogelijkheid nu voorziende, dat de troepen bij iedere nieuwe versterking opnieuw tegenover vrouwen en kinderen zouden komen te staan, besloot de colonne-commandant een poging te wagen om, zonder schijn van zwakheid te geven, noodeloos bloedvergieten te voorkomen. Een lichtgewonde Gajō, die in het veldhospitaal was verbonden, werd daags na de inneming van Gemoejang als bode naar Penòsan gezonden, met bevel aan de hoofden om zich bij den colonne-commandant te komen melden, daar zij hadden kunnen zien dat tegenstand nutteloos was en, bij vertrek uit het bivak, werd een oproepingsbrief aan de verschillende hoofden op een goed zichtbare plaats achtergelaten, waarin de raad werd gegeven, de vrouwen en kinderen in veiligheid te brengen, bijaldien de mannen toch vechten wilden. Doch geen spoor van toenadering viel waar te nemen.

Toen de troepen den 22sten Maart op de Blang Kedjérèn, voor het groote kampongcomplex Doerén-Koetö Lintang-Boekit Penampahan aankwamen, bleek het ook, evenals de nabij gelegen kampong Pòrang, zwaar versterkt te zijn, terwijl ontzaglijke drommen gewapende mannen de colonne stonden op te wachten, of haar op eenigen afstand beschoten. Ook hier had eene even fanatieke als hardnekkige verdediging plaats en toen de onzen eindelijk meester waren van de borstwering van Doerén, bleken ook hier weder een massa vrouwen en kinderen in de schuilhutten langs de binnenzijde der borstwering en meer binnenwaarts aanwezig te zijn, die, van steek- en slagwapens voorzien, zich daarmede verzetten. Voet voor voet moest de kampong genomen worden, bij welk uiterst gevaarlijk werk het dikwijls nog mocht gelukken vrouwen en kinderen te sparen. Meermalen moesten de marechaussee echter ook voor zelfverdediging vrouwen en kinderen neerschieten, als zij met lansen staken en met het blanke wapen aanvielen. Kinderen van hoogstens 7 jaar oud liepen soms met een groot mes op de soldaten in. De strijd om het binnenterrein moest hier in een zeer groote kampong worden uitgestreden, waardoor, ook omdat niet alle uitgangen waren afgesloten, de kansen om te ontsnappen zeer gunstig waren. Eenmaal deed de colonne-commandant het gevecht afbreken en den troep een eind teruggaan, om aan een grooten hoop vrouwen en kinderen, die zich nog in en tusschen de huizen bevonden, vrijen aftocht te laten, hoewel was waar te nemen, dat tusschen hen ook mannen met geweren ontsnapten, waarvan te voorzien was, dat zij in eene volgende versterking weer tegenover ons zouden staan. Het aantal gesneuvelde vrouwen en kinderen bedroeg hier slechts 15, tegen 164 gesneuvelde mannen. Aan onze zijde had men 30 gewonden, onder wie 2 officieren. Het aantal buitgemaakte geweren bedroeg 72, waaronder 3 achterladers.

Toen den volgenden dag Ama-n-Si-Pi-Ih, plaatsvervanger van Bèdén, kedjoerōn van Petiambang — die zich bij de Koeala Simpang-colonne bevond (zie K. V. 1904, kol. 12) —, zich kwam melden, deed de colonne-commandant, door zijne tusschenkomst, de hoofden opnieuw ter onderwerping oproepen en tevens bekendheid geven aan eene uitspraak van een groot Koran-geleerde in de Gajō-Loeös, dat alle tegenstand tegen de Compenie wegens gebleken overmacht nutteloos was en dat men derhalve in de onderwerping mocht berusten. Deze pogingen hadden in zoover eenig gevolg, dat de kampongs der kedjoerōnpartij Pòrang, Gölö, Penggalangan, Koetö Seré en Koetö Boekét, die, evenals Penampakan zelf, goed versterkt waren en dus oorspronkelijk wel aan tegenstand hadden gedacht, aan de oproeping gehoor gaven en later nog de eveneens versterkte kampongs Mbatjang en Boekét volgden. Alle andere kampongs echter zonden ontwijkende, enkele zelfs beleedigende antwoorden.

Toen herhaaldelijk aangewende pogingen om de kampong Badaq, met welker bevolking zich de meeste uit Koetö Lintang en Boekét ontsnapten vereenigd hadden, tot overgave over te halen schipbreuk leden, voornamelijk door de aanwezigheid van de beide oudste rödjö's uit Boekét, die het verzet aanvuurden en zelfs het bivak onzer troepen verontrustten, moest den 4den April tot den aanval op die kampong worden overgegaan, echter niet dan nadat nog een ultimatum was gezonden, op gevaar af van daardoor den tegenstand meer voorbereid te vinden en dus voor de inmiddels met de uit de residentie Oostkust van Sumatra opgerukte colonne vereenigde troepen de taak te verzwaren. Ook in deze kampong bield de vijand, nadat de troepen de borstwering hadden beklommen, hardnekkig in reduits of kogelvrije schuilhutten stand, zoodat wij 5 gesneuvelden en 26 gewonden (onder wie 2 officieren) hadden en aan 's vijands zijde 122 dooden vielen, onder wie de beide rödjö's, zoomede 29 vrouwen en kinderen, terwijl 16 vrouwen en kinderen ons ongedeerd in handen vielen en 47 geweren buitgemaakt werden.

Nadat hierna herhaalde, doch vergeefsche pogingen in het werk waren gesteld om Kemala Rödjö en Kemala Derna van het landschap Rékét Göip op vredelievende wijze tot onderwerping te brengen, werd, na het verstrijken van een gesteld ultimatum, den 20sten April besloten om naar dat landschap op te rukken en kwam men den 21sten voor het zwaar versterkte kampongcomplex Tjanè Oekön-Toenggöl, de hoofdkampongs van Rékét Göip, die, evenals bij de vorige gevechten, tot punt van aanval werden gekozen, omdat het de kans opende, dat de ondergeschikte kampongs zich na den val van hunne tjéq's zouden komen melden, zooals dan ook na de meeste gevechten het geval is geweest. Hoewel in Tjanè Oekön-Toenggöl de tegenstand weder zeer hevig was, schijnt men daar aan den hiervóór vermelden raad van den colonne-commandant om de vrouwen en kinderen weg te zenden, ten deele gevolg te hebben gegeven. Althans het waren hier meest oude vrouwen die, als furies medestrijdende, het leven lieten. Dat ook in deze, binnen den buitenwal nog door een borstwering en versperring van elkander gescheiden kampongs, de overwinning niet dan na heftigen tegenstand werd behaald, bewijzen de verliezen, die aan onze zijde 7 dooden en 40 gewonden (onder wie 5 officieren), aan 's vijands zijde 184 dooden en 2 gewonden, waaronder 41 vrouwen en kinderen, bedroegen, terwijl 4 vrouwen en 1 man ons ongedeerd in handen vielen. Buitgemaakt werden 1 lilla en 76 geweren.

Na het gevecht betrokken de troepen het bivak te Lempelam, en den volgenden dag keerde een gedeelte met de gewonden naar Koetö Lintang terug, terwijl de marechaussee eenige dagen bleef patrouilleeren in de richting van Tampèng. Bij de verkenning van deze kampong vielen slechts enkele schoten. Aan verschillende patrouilles vielen een 19-tal dooden met een ongeveer even groot aantal voorlaadgeweren in handen. Van 29 April tot 5 Mei ageerde eene colonne in Reröbö Tōa, Pasér en andere kampongs. Het Padang-dal bleek nog vrijwel verlaten te zijn, terwijl uit kampong Pasér veel vuur ontvangen werd. Andere kleine afdeelingen verkenden het terrein in westelijke richting tot Akōl, alsmede de kampongs Tampèng en Penòsan. Een aantal hoofden en een groot deel der bevolking, o. a. van Koetö Lintang en Rékét Göip, keerden naar hunne woonplaatsen terug.

Den 11den Mei werd, nadat ons ultimatum weder onbeantwoord was gebleven, de kampong Penòsan aangevallen, waarin, blijkbaar vertrouwende op de buitengewoon zware versterkingen, zeerveel volk verzameld was. Naar schatting bedroeg het aantal inwoners 1500 zielen, terwijl ook weder een overgroot aantal vrouwen en kinderen door den wil der mannen in het verderf werden gestort. De vijand verdedigde zich weder hardnekkig en fanatiek, doch gelukkigerwijze was het mogelijk aan een groot aantal vrouwen en kinderen gelegenheid tot ontkomen te geven. In kuilen onder de huizen, onder de padischuren, in kleine reduits bij de borstweringen, overal hield hij stand en sprong hij telkens met het blanke wapen in de vuist naar voren, tegen het vuur onzer karabijnen inloopende. Slechts zeer langzaam kon het gevecht hier vorderen, omdat de voorzichtigheid tot uiterst langzaam voorwaarts gaan noopte. Telkens sprongen Gajō's te voorschijn en trachtten door te dringen in de linie der marechaussee, doch ook telkenmale moesten zij hun fanatisme met het leven betalen. Zelfs waren onder deze fanatici vrouwen, die zich in mannenkleederen hadden gehuld. Eindelijk werd de zuiderface bereikt en kon van de borstwering af het zuider-

voorwerk zoodanig worden beheerscht, dat de bezetting vluchtte of werd neergeschoten. Intusschen waren massa's menschen in Z.W. en Z.O. richting gevlucht. Door de ondervinding geleerd, dat de ontvluchte vijanden zich weder bij de verdedigers van volgende kampongs aansloten, had de colonne-commandant bevel gegeven ook de niet tot punt van aanval gekozen faces der versterking te bewaken, nochtans met de opdracht aan de met die bewaking belaste troepen aan vrouwen en kinderen vrijen aftocht te laten. Hoe moeielijk het ook was bij dit gevecht de vrouwen en kinderen te sparen, daar zij door de mannen genoodzaakt werden om in de verschillende schuilkuilen en reduits te blijven, vond de colonne-commandant toch nog gelegenheid om gedurende het gevecht een drom van een 300-tal vrouwen en kinderen, die zich in en onder de huizen ophielden, tusschen de gevechtslinie der marechaussee door te laten, terwijl ook door de hooger bedoelde bewakingsafdeelingen aan een groot aantal vrouwen en kinderen vrije aftocht gegeven werd. Ter wille van een of ander pak waardeloos goed lieten de vrouwen echter soms hunne kinderen in den steek. Dat hier het verzet zeer hevig zou zijn was te voorzien, daar op eene enkele dagen tevoren nog eens door den colonne-commandant categorisch gestelde vraag of Penòsan beslist wilde vechten, ten antwoord was gegeven, dat men zich zeer sterk voelde. De verliezen aan beide zijden waren dan ook belangrijk; aan de onze 6 dooden en 33 gewonden (onder wie 3 officieren), aan die van den vijand aan gesneuvelden 190 mannen — onder wie de voornaamste hoofden van Penòsan —, 72 vrouwen en 23 kinderen, aan gewonden 3 mannen, 9 vrouwen en 7 kinderen, terwijl 5 gevangenen in onze handen bleven. De buit bestond uit 1 lilla, 97 voorlaadgeweren, blanke wapens en voorraden.

Onmiddellijk na de vermeestering van Penòsan meldden zich de hoofden van Rékét Göip, Remökòt, Peparéq en Brandang, en in de eerstvolgende dagen eenige van Rema, Penòsan en Koetö Lintang. De bevolking van vele kampongs keerde terug en uitgezonden patrouilles ondervonden geen tegenstand; alleen Tampèng en Rema bleven in het verzet volharden.

Den 18den Mei werd, nadat aan hoofden en bevolking een zeer lange bedenktijd was gegeven om zich te onderwerpen, tegen de versterkte kampong Tampèng opgerukt, die, na een tegenstand van ruim 5 uren, genomen werd. Tal van vrouwen en kinderen kwamen telkens uit de kuilen voor den dag en hun werd dan gelegenheid gegeven met pak en zak te ontkomen. Vrouwen zag men in het vuur terugkomen om haar bundel goederen nog te kunnen medenemen. Enkele malen werd hier misbruik van de witte vlag gemaakt; men ontzag zich niet gelijktijdig met het uitsteken van de vlag uit de kuilen te schieten. Daarbij was de kampong bijzonder gunstig voor de verdediging gelegen, buitengemeen versterkt en de bezetting ruimschoots van geweren voorzien (behalve 1 revolver, een groote hoeveelheid blanke wapens en rijst, vielen er ons 114 in handen), zoodat onze verliezen hier weder 1 doode en 38 gewonden beliepen, terwijl aan 's vijands zijde 125 mannen — onder wie de gewezen kedjoerön van Petiambang, Ama-n-Tjanè, hoofden van Tampèng en Penampakan en de kedjoerön van Bambél uit de Alas-landen —, 48 vrouwen en 3 kinderen sneuvelden, 2 mannen, 1 vrouw en 4 kinderen gewond werden en 4 gevangenen in onze handen bleven. Gedurende het gevecht was brand ontstaan, die tweederden van Tampèng verwoestte en oversloeg naar Rema, welke kampong toen het verzet staakte.

In de volgende dagen werden Rema en Brandang ontwapend, welke kampongs 95 geweren inleverden. Aan verschillende kleine patrouilles vielen 8 dooden met 5 geweren in handen, terwijl wij 1 gewonde bekwamen. Nadat in tegenwoordigheid van den kedjoerön van Petiambang, het kiescollege der Pengoeloe XII en alle ondergeschikte hoofden der Gajō-Loeös hunne opwachting waren komen maken, verlieten de troepen den 4den Juni het Gajō-land en rukten naar het Alas-gebied op.

Tusschen het verzet in de Alas-landen — welker centrum den 10den Juni werd bereikt, nadat de troepen een klewang-aanval hadden moeten doorstaan, waarbij de vijand 21 dooden verloor — en het verzet in de Gajō-Loeös, was een kenmerkend verschil op te merken. Was toch in de laatste het verzet algemeen, in het Alas-gebied was de bevolking meer tot onderwerping geneigd, al was men ook begonnen de kampongs te versterken.

Te Lawé Sagoe, waar een bivak betrokken werd, meldde zich de zoon van den kedjoerön van Batoe Boelan bij den colonne-commandant aan, en door zijne tusschenkomst mocht het gelukken achtereenvolgens met verschillende hoofden aanraking te krijgen en hen te overtuigen, dat zij verstandig zouden doen door hunne bevolking tot onderwerping aan te manen. Daaraan werd gevolg gegeven met uitzondering van een drietal kampongs, Koetö Réh, Likat en Koetö Lengö, waar, zooals in Likat, de bevolking grootendeels uit Gajō's bestond of waar familiebetrekkingen van hen, die aan het verzet in de Gajō-Loeös hadden deelgenomen, tot wederstand opzweepten. Toch werd niet tegen Koetö Réh opgerukt, dan nadat verschillende pogingen waren gedaan om de bevolking tot overgave te bewegen, nadat verschillende verkenningen waren uitgevoerd, waaruit zij kon afleiden, dat wij ten slotte wel degelijk tot den aanval zouden overgaan, en nadat haar eindelijk nog een ultimatum was gesteld. Achtereenvolgens werden toen den 14den, 20sten en 24sten Juni de drie kampongs aangevallen. Buitengewoon fanatiek was daar het verzet en zeer groot het aantal vrouwen en kinderen, die onder onze wapenen vallen moesten, daar mannen en vrouwen (die op het eerste gezicht reeds moeielijk te onderscheiden zijn, omdat de verschillen in kleeding gering zijn en veel mannen lang haar dragen), bij het gevecht in de versterkingen, zoozeer waren vermengd, dat het niet mogelijk was de laatsten te sparen, daar de eersten steeds met het blanke wapen en door lansworpen een onmiddellijk gevaar voor onze manschappen opleverden. Te Likat, waar de aanval aan de zuidelijke face geschiedde en het twee uren duurde eer men van daar de noordelijke face had bereikt, had de vijand al dien tijd gelegenheid om door het bedekte terrein aan de noordzijde te ontkomen, maar men wilde van geen wijken weten en waar vaders en moeders bleven vechten kon aan de kinderen hun droevig lot niet worden bespaard. Waren dan ook de verliezen aan 's vijands zijde te Koetö Réh en te Likat [1]) reeds veel grooter dan elders, de strijd om Koetö Lengat Barō, de laatste kampong die veroverd moest worden, was de bloedigste [2]). De bevolking streed hier familiesgewijze. Aanvallen met het blanke wapen, zelfs over zoo groote afstanden, dat zij onmogelijk konden slagen, kwamen zoowel van mannen als van vrouwen voor.

Na de inneming van Koetö Lengat Barō meldde zich het meerendeel der Alas-hoofden, terwijl de bevolking in hare kampongs terugkeerde. Omtrent den op 1 Juli aangevangen terugtocht van de expeditionaire troepen door de Bataklanden zie men §§ 4 en 8 van dit hoofdstuk.

In Augustus 1904 kwam eene in Boven-Meulabōh patrouilleerende marechaussee-afdeeling, bij de achtervolging van T. Ali Ba'ét, uit Beutōng in Paja Djagat (gebied van de Laut Tawar) en rukte door naar Takéngōn, waar dat bendehoofd zich zou ophouden, doch niet werd aangetroffen. Hoewel Rödjö Tjéq Böbasan en zijne hoofden bij den patrouille-commandant verschenen, werden toch vijandelijkheden ondervonden. De aanvallers verloren 22 dooden en eenige wapenen met munitie. Eene op 16 September van Idi over Bönén en Serbödjadi naar het gebied van Kedjoerön Linggö vertrokken infanterie-colonne hield daar eenigen tijd verblijf om zoodoende de hoofden te dwingen zich aan te melden.

De waarnemende civiele gezaghebber van Koeala Simpang, aan wien de aanrakingen met de Gajō-landen waren overgelaten, en die daarvoor eene mobiele colonne tot zijne beschikking had, registreerde de Tampör-streek en maakte een begin met de registratie van het gebied van Kedjoerön Aböq. In het begin van November betrok die colonne een bivak te Tampör Palöh. De streek werd afgepatrouilleerd en van 17 tot en met 26 November werd een tournée gemaakt door de Djernéh-streek en een groot deel van het gebied van Kedjoerön Aböq. In het begin van December vernam men dat in de Djernéh-streek vijandelijkheden gepleegd zouden zijn. Daarheen uitgezonden patrouilles konden echter geen spoor van kwaad volk ontdekken, evenmin als de patrouille, die, den 29sten November voor de registratie naar de Kemoenéng-streek uitgerukt, den 9den December door

---

[1]) Te Koetö Réh aan dooden 313 mannen, 189 vrouwen en 59 kinderen; aan gewonden 20 vrouwen en 31 kinderen, terwijl 2 vrouwen en 61 kinderen ongedeerd in onze handen vielen. Te Likat aan dooden 220 mannen, 124 vrouwen en 88 kinderen; aan gewonden 2 mannen, 17 vrouwen en 32 kinderen, terwijl ons 17 ongedeerde kinderen in handen vielen.

[2]) Te Koetö Lengat Barō verloor de vijand aan dooden 338 mannen (onder wie Pengoeloe Batén en Oeën Atan, de nieuwe kedjoerōn van Bambél), 186 vrouwen en 130 kinderen; aan gewonden 1 man, 16 vrouwen en 32 kinderen, terwijl 28 kinderen ongedeerd bleven.

Aan onze zijde in de drie gevechten 6 dooden en 63 gewonden (onder wie 6 officieren). Buitgemaakt werden 3 lilla's en 286 geweren.

de Djernéh-streek ging. Den 11den December werd Panglima Prang Andas met zijn gezin aan het bestuur uitgeleverd, doch niet dan nadat tevoren Kedjoerön Aböq en enkele kampongs in Serbödjadi beboet waren voor het verleenen van huisvesting aan dezen Peureula'schen roover.

Van 14 tot en met 31 December werd in de Péndéng- en de Oréng-streek gepatrouilleerd, zoomede in het oostelijk deel der Gajö-Loeös. De Péndéng- en de Oréng-streek werden nagenoeg geheel geregistreerd, terwijl het kampongvolk van Panggör (Gajö-Loeös) van passen voorzien werd. Op 22, 23 en 27 December werd de patrouille beschoten in de Oréng-streek en in het Boer Gadjah-terrein.

De nieuwe bestuurder (assistent-resident) der Gajö- en Alas-landen, kapitein H. Colijn, die den 28sten October 1904 met eene colonne van Medan (Oostkust van Sumatra) was vertrokken in het belang van de pacificatie van Boven-Singkel en de Pak Pak-landen en ten einde aldaar voorloopige bestuursmaatregelen te treffen (zie daaromtrent § 4 van dit hoofdstuk), kwam, na die taak volbracht te hebben, den 6den Januari 1905 te Bambél in de Alas-landen aan. De bevolking was volkomen rustig en er bleken — voor zoover kon worden nagegaan — zich geen benden te hebben gevormd. Alleen de wakil van het hoofdzakelijk door Gajö's bewoonde Likat onttrok zich aan elke aanraking met het bestuur.

Na het sneuvelen van kedjoerön Amat van Bambél op 18 Mei 1904 bij Tampèng en van zijn opvolger Oeën Atan op 24 Juni d. a. v. te Koetö Lengat Barö (zie hiervóór), was op eene den 29sten Juni door den luitenant-kolonel van Daalen bijeengeroepen vergadering van hoofden tot opvolger gekozen het minderjarige zoontje van Amat, Sahidoen geheeten, als wiens voogd zou optreden een zekere Ma' Oen uit de familie van Oeën Atan. Na het vertrek van de colonne-van Daalen was deze beslissing al spoedig ongedaan gemaakt en was Ma' Oen zelf door zoogenaamde gemachtigden der kiesgerechtigde hoofden tot kedjoerön uitgeroepen en bevestigd. Hoewel deze verkiezing vernietigd werd en Sahidoen, onder de noodige waarborgen, in zijne rechten werd hersteld, bleef Ma' Oen echter als voogd gehandhaafd omdat, in verband met andere omstandigheden, voorloopig geen betere keus te doen viel.

Na nog verschillende zaken van ondergeschikt belang geregeld te hebben, vertrok kapitein Colijn den 24sten Januari naar de Gajö-Loeös, welke streek den 28sten werd bereikt en waar in de kampong Boekét (Penampakan-complex) eene uit Koeala Simpang derwaarts gezonden colonne aangetroffen werd. Uit de hiervóór vermelde beschieting op 22, 23 en 27 December van eene patrouille uit Tampör was reeds gebleken, dat in de Gajö-Loeös nog vijandelijke benden waren, en ook nu kon aldra geconstateerd worden dat, al mocht ook het volksverzet, in zijn geheel genomen, gebroken zijn, sommige volkshoofden met een grooter of kleiner deel hunner stamgenooten nog niet voornemens waren om zich bij den nieuwen toestand neer te leggen. De voornaamsten dezer weerspannigen zijn Ama-n-Lénténg, ex-pengoeloe tjéq van Boekét, Ama-n-Pòrang, ex-pengoeloe van Tampèng, de ex-pengoeloe van Rema, Ama-n-Kérto, ex-pengoeloe van Kemala Rödjö, benevens een zekere Si Donot uit Penòsan. Voorts zwerft nog een kleine bende rond onder den gedrosten dwangarbeider Si Alim. Van deze lieden is Ama-n-Lénténg de invloedrijkste en hij was het voornamelijk, die, na het vertrek der colonne-van Daalen, het verzet gaande maakte tegen het gezag van den waarnemenden kedjoerön van Petiambang, Ama-n-Si-Pi-Ih, die, na ettelijke malen in zijn eigen kampong te zijn beschoten, ten slotte de wijk nam naar de kampong Lembé. Om aan dezen onhoudbaren toestand een einde te maken, werd een detachement van 70 man van de Tampör-colonne (welke in beginsel aangewezen was voor de toekomstige bezetting van de Gajö-Loeös) in Boekét achtergelaten als bezetting, ten einde tegen de vijandelijke benden op te treden en den waarnemenden kedjoerön in zijn wettig gezag te schragen, terwijl de noodige regelingen getroffen werden om tot de definitieve bezetting over te gaan. Van de voor de bezetting aangewezen compagnie zal 1 sectie tijdelijk te Péndéng gelegerd worden, welker bewoners Boekét als tjéq erkennen en dus uitteraard Ama-n-Lénténg gunstig gezind zijn.

Na nog het westelijk deel der Gajö-Loeös bezocht te hebben, waar de hoofden van het Padang-complex en van Pasér — die zich tot dusver nog niet gemeld hadden — hunne opwachting maakten, vertrok kapitein Colijn den 13den Februari via Linggö, Samarkilang, Roesép en het Meergebied naar Lhö' Seumawè.

In Linggö werd een onderzoek ingesteld naar de geruchten over de afzetting van Kedjoerön Tjoet (Ama-n-Tjajamani), waaromtrent bij het bestuur nog geen zekerheid bestond. Het bleek, dat inderdaad een zekere Ama-n-Merhali van het geslacht Gadéng (met het geslacht van den keudjoerön één stam vormend), onder een gezocht voorwendsel, op volkomen onwettige wijze getracht had zich in des kedjoeröns plaats te stellen. Ofschoon zoowel Ama-n-Tjajamani als Ama-n-Merhali ons nog vijandig gezind zijn, is het buiten allen twijfel, dat eerstgenoemde de Rödjö Linggö is, daar zoogoed als alle pengoeloe's uit zijn gebied hem als zoodanig zijn blijven erkennen. Enkele kampongs in het Linggö-gebied werden, bij de nadering van onze troepen, nog altijd door de bevolking verlaten, ofschoon er geen verzet van eenige beteekenis geboden werd.

De indertijd als Rödjö Tjéq van Böbasan beëedigde Rödjö Boedjang is door lieden uit Rékét Göip (Gajö-Loeös) vermoord geworden. De lieden van den stam Tjeberö namen daarvoor weerwraak door Panglima Prang Bali van Rékét Göip te dooden. De rechthebbende op het tjéqschap, Bedoel, alias Rödjö Oetjaq, werd naar Koeta Radja meegenomen, waar hij de korte verklaring teekende en beëedigde. De nog jeugdige Rödjö Boekét Mamat werd eveneens meegenomen en bezoekt thans de inlandsche school te Koeta Radja.

In het Linggö-gebied en in Roesép werd een enkele maal aanraking met vijanden verkregen, in laatstgenoemde streek met volgelingen van T. di Barat, waarbij 17 dooden in onze handen bleven en 5 achterlaad- en 11 voorlaadgeweren buitgemaakt werden.

Den 8sten Maart 1905 keerde de colonne-Colijn te Koeta Radja terug.

Verschillende andere naar de Gajö-landen uitgezonden colonnes hadden nu en dan ontmoetingen met vijandiggezinden. Zoo doodde eene colonne, die van 2 Februari tot 18 Maart 1905 Samarkilang, Roesép, Linggö en het Meergebied bezocht, 3 vijanden, terwijl aan onze zijde, bij verschillende bivakbeschietingen, 3 minderen gewond werden. Groote voorraden van vijandelijke benden, voornamelijk in het tot dusver nog niet bezochte Gonéng (bij Samarkilang), werden opgeruimd. Eene andere colonne ageerde van 7 Februari tot 17 Maart in Serbödjadi en Samarkilang; zij ruimde eenige vijandelijke nederzettingen in het gebergte op en bekwam één gewonde. Eene derde colonne geraakte einde Januari in de Meerstreek in botsing met den vijand; waarbij 5 Gajö's (met 2 voorlaadgeweren en blanke wapens) sneuvelden. Ten slotte arresteerde eene marechaussee-patrouille uit Meulaböh in Tjelala Pòtjoet Maligoë, de tweede vrouw van wijlen T. Oema'.

De landschappen Petiambang en Serbödjadi zijn tot eene onderafdeeling der afdeeling Gajö- en Alas-landen vereenigd onder een officier als civiel gezaghebber. Het Meergebied is den 3den April 1905 bezet door 4 brigades marechaussee, welker commandant optrad als civiel gezaghebber over de onderafdeeling Meergebied en Döröt-streek.

Ook in 1904 werd zoowel in Groot-Atjèh als in de Onderhoorigheden voortgegaan met het aanleggen en verbeteren van land- en karrewegen en het bouwen van permanente bruggen. Waar de wegen te laag bleken te liggen, zoodat het bandjirwater er schade aan berokkende, werden zij opgehoogd en van de noodige, veelal cementen doorlaten voorzien.

Met betrekking tot den aanleg en de exploitatie van den staatsstoomtramweg in Atjèh zij verwezen naar hoofdstuk **D**, § 1, en hoofdstuk **L**, afd. II, § 1.

De petroleum-industrie in het landschap Peureula' bleef gunstige resultaten afwerpen. Ook te Aloeë Sintang (Langsar) en in Peudawa Rajeu' (Idi) werd petroleum aangeboord. In de onderafdeeling Lhö' Seumawè werd bij eene nieuwe boring te Kroeëng Barëë (Tjoenda) andermaal op een gaslaag gestooten (vgl. K. V. 1904, kol. 13). De boring aan de Aloeë Teungòh, niet ver van de Kroeëng Djawa, leverde eenig, doch nog geen voldoende resultaat. De geologische onderzoekingen aan de Aloeë Geudoebang in Seuleuma' en in andere Zuid-Keureutöë'sche landschappen hadden tot dusver geen succes, die in Sawang daarentegen wel, zoodat het voornemen bestond om dicht bij Goentji eene boring te ondernemen.

In Langsar werden verscheidene houtaankapconcessiën uitgegeven.

Op de hoofdplaats Lhö' Seumawè werd den 1sten Maart een hôtel geopend. Naar het etablissement van de Atjèh-Handel-

maatschappij aldaar is eene zijlijn van de tram aangelegd. In Januari heeft de Atjèh-Transportmaatschappij te Lhō' Seumawè een filiaal opgericht. In het begin van September werd aldaar de nieuwe waterleiding geopend en denzelfden dag kwam ook eene straatverlichting met gasgloeilicht tot stand. Door het plaatsen van een lichtopstand bij Hagoe Barat Laoet werd het binnenkomen op de reede gedurende den nacht zeer vergemakkelijkt.

De belangstelling van de hoofden in het schoolonderwijs hunner kinderen bleef toenemen. Enkele zonen van hoofden uit de onderhoorigheden (Troemōn, Pidiē en Sigli) zijn in Januari 1905 naar de school te Fort de Kock gezonden, deels om den hoofdencursus te volgen, deels om voor inlandsch onderwijzer opgeleid te worden.

In de afdeeling Groot-Atjèh werd de veiligheid van personen en goederen slechts enkele malen bedreigd, o. a. in den avond van den 22sten September 1904, toen twee gewapende Atjèhers te Koeta Radja eenige personen aanvielen en verwondden, onder wie de 2de-luitenant-kwartiermeester J. D. van Mourik, die binnen weinige minuten overleed, en de korporaal-staftamboer Blok, die dadelijk gedood werd. Eene patrouille legde de boosdoeners neer, die bleken gehandeld te hebben uit wraak over de verbanning van een vriend. Bij de overbrenging uit de XXV Moekims van de familieleden der amokmakers werd door den vader van een hunner de waarnemende controleur ernstig gewond en werden ook aan een Europeesch sergeant en een inlandsch fuselier wonden toegebracht.

In de Onderhoorigheden, vooral in de onderafdeeling Lhō' Seumawè en in de benedenstreken van Meulabōh, valt groote vooruitgang in de veiligheid te constateeren en alleen in Pidiē, Peusangan, Keureutōē en de bovenstreken van Meulabōh laat zij nog te wenschen over.

Van zee- of prauwroof werd in 1904 niets vernomen.

De gezondheidstoestand was over het algemeen vrij gunstig, ofschoon hier en daar (in de XXV Moekims bijna het geheele jaar) gevallen van pokken voorkwamen. Dank zij de door het bestuur genomen strenge maatregelen, breidde de ziekte zich niet uit.

In Februari 1904 brak ten westen van Kroeëng Iē Leubeuē veepest en mond- en klauwzeer uit. Het vee werd met pestserum behandeld en, ter betere contrôle, geregistreerd. In Mei konden de ziekten als geweken beschouwd worden. Door de genomen maatregelen was het aantal gestorven dieren betrekkelijk gering. Onder het vee van de Atjèh-leverantie te Meulabōh deden zich eenige gevallen van surra voor, aan welke ziekte ook twee paarden van den trein bezweken.

De algemeene toestand van den handel was ook in 1904 zeer bevredigend. De pasars in de afdeeling Groot-Atjèh werden druk bezocht.

De volgende cijfers geven een overzicht van den invoer in Groot-Atjèh in de laatste vijf jaren.

	1900.	1901.	1902.	1903.	1904.
Eetwaren (waarde) . .	f 250 289	f 251 205	f 217 124	f 214 488	f 232 050
Rijst (K.G.)	3 805 234	3 707 859	2 480 759	2 490 330	2 679 960
Petroleum (L.) . . .	793 129	761 256	629 555	992 469	683 510
Tabak (K.G.)	85 736	75 369	87 892	88 772	91 741
Meel (waarde)	f 61 580	f 59 988	f 69 678	f 68 423	f 68 580
Gedroogde visch (K.G.)	166 883	171 643	176 958	198 617	224 736
Manufacturen (waarde)	f 260 156	f 377 188	f 422 271	f 421 323	f 438 952

Voor het vervoer van handelsgoederen van Oelèë Lheuē naar Koeta Radja werd druk gebruik gemaakt van de zijlijnen van de stoomtram te Oelèë Lheuē en te Peunajoeng (Koeta Radja), doch ook de grobakvoerders bleven goede zaken maken.

In de onderafdeeling Pidiē bedroeg de invoer in 1904 f 1 115 021, tegen f 896 587 in 1903 en f 1 029 510 in 1902. De voornaamste artikelen waren:

	1902.	1903.	1904.
Eetwaren (waarde)	f 109 354	f 79 680	f 53 437
Klapperolie (L	18 989	32 608	40 512
Kramerij n. a. g. (waarde)	f 76 138	f 16 371	f 7047
Manufacturen n. a. g. (id.)	f 360 017	f 268 457	f 100 807
Meel n. a. g. (K.G.)	74 762	101 224	92 556
Petroleum (L.)	162 453	30 229	73 927
Rijst, gepelde (K.G.)	3 336 200	1 920 285	3 407 780
Suiker (id.)	331 909	312 982	311 355
Tabak, niet v/d Holl. markt (id.) . . .	27 610	35 202	14 240
Visch, gedroogd of gezouten (id.)	309 583	396 924	376 802

De uitvoer over die jaren bedroeg respectievelijk f 528 452, f 503 367 en f 708 328, zijnde voor de voornaamste uitvoerproducten als volgt:

	1902.	1903.	1904.
Zwarte peper (pikol)	9007	9678	16 711
Pinang boelat (id.)	30 421	27 218	40 367
Pinang tjang (id.)	9948	5223	6650
Getah (waarde)	f 6536	f 1248	f 368
Zijden waren (id.)	f 6109	f 55	f 17 316

In Lhō' Seumawè viel, door het vertrek van het personeel van den tramaanleg, bij 1903 vergeleken, eene aanmerkelijke vermindering van den invoer te constateeren. Daar echter de uitvoer niet onbelangrijk toenam, was de oeconomische toestand toch gunstiger dan in 1903. De invoer van buiten het tolgebied verminderde van f 1 141 013 in 1903 tot f 975 000 in 1904, waarbij echter de invoer ten behoeve van het Gouvernement, welke ± f 100 000 bedroeg (voornamelijk aan spoorwegmaterieel en bouwmaterialen) buiten beschouwing gelaten is. De invoer van manufacturen daalde van f 281 367 in 1903 tot f 248 098 in 1904, waaruit de gevolgtrekking kan worden gemaakt, dat de afzet van Twentsche manufacturen, die van Groot-Atjèh (d. i. binnen het tolgebied) worden ingevoerd, toeneemt en dat de Pinangsche manufacturen geleidelijk, maar zeker, verdrongen worden. De uitvoer bedroeg in 1904 f 472 000, tegen f 357 830 in 1903 en f 508 108 in 1902. De vermeerdering is hoofdzakelijk toe te schrijven aan de grootere productie van pinang, waarvan 850 kojang meer uitgevoerd werd dan in 1903. Bovendien waren de prijzen gedurende eenige maanden bijzonder goed; zij stegen namelijk van $ 60 tot $ 130 de kojang. Ook voor peper, waarvan de productie met ruim 130 kojang vermeerderde, werden aanzienlijk hoogere prijzen gemaakt. Het grootste gedeelte van de uitgevoerde producten ging weder naar Pinang. Naar Oelèë Lheuē werd uitgevoerd 3264 K.G. kapok en 3390 K.G. gedroogde visch, en naar Sabang 9162 K.G. kapok, doch bijna geen copra, waarvan de grootste hoeveelheid naar Pinang ging.

In Idi bleef het handelsverkeer zoo goed als stationnair. De waarde van den geheelen invoer bedroeg f 590 630, tegen f 671 499 in 1903, terwijl die van buiten het tolgebied (Pinang) in 1904 f 513 012 en in 1903 f 622 233 (hieronder aan manufacturen respectievelijk f 137 582 en f 157 269) beliep. De waarde van den geheelen uitvoer bedroeg f 565 894, tegen f 452 715 in 1903. De toeneming is hoofdzakelijk te danken aan den grooteren pinanguitvoer. De uitvoer van peper nam echter af, daar de oogst van dit product weer kleiner was dan in 1903, tengevolge van de zware regens in het einde van dat jaar en het begin van 1904, waardoor vele vruchten afvielen. De peperprijzen op de markt te Pinang — waarheen de uitvoer nagenoeg uitsluitend plaats had — waren redelijk, daar per pikol $ 21 à $ 26.50 werd betaald, tegen $ 26 à $ 32 in 1903. De pinangprijzen bedroegen $ 11 à $ 13.50 per barra (3 pikol), tegen $ 9 à $ 15 in 1903.

In Bajan nam de invoer aanmerkelijk toe door de aanwezigheid van een groot aantal spoorwegarbeiders. Hij steeg van f 190 069 in 1902 tot f 338 322 in 1903 en f 464 232 in 1904 van buiten het tolgebied, terwijl van binnen het tolgebied in 1904 voor f 241 608 ingevoerd werd. De volgende opgaaf geeft een overzicht van de voornaamste ingevoerde artikelen.

	1902.	1903.	1904.
Kramerijen (waarde)	f 16 928	f 19 808	f 43 175
Manufacturen (id.)	f 21 434	f 13 291	f 14 484
Fabrieksartikelen (id.)	f 123 874	f 129 793	f 164 522
Hout- en timmerwerk (id.)	f 4385	f 20 764	f 11 270
Eetwaren (id.)	f 28 917	f 156 410	f 208 119
Gezouten visch (id.)	f 8227	f 6 958	f 6 838
Modewaren (id.)	f 14 182	f 10 347	f 22 490
Levend vee (id.)	f 11 811	f 15 463	f 15 380
Klapperolie (L.)	18 835	33 572	38 532
Petroleum (id.)	85 446	85 943	97 142
Zout (K.G.)	35 534	37 313	76 121
Tabak (id.)	7434	8392	13 245
Suiker (id.)	32 395	52 969	139 092
Gepelde rijst (id.)	466 085	987 709	1 734 220
Ongepelde rijst (id.)	1720	8695	12 430

De voornaamste uitvoerproducten (de geheele uitvoer vertegenwoordigde eene waarde van f 457 722) waren:

	1902.	1903.	1904.
Zwarte peper (K.G.)	1 679 640	1 169 894	1 075 635
Pinang (id.)	77 775	137 609	124 721
Hout (stuks)	164 285	161 945	414 961
Atap (id.)	319 868	823 630	766 050
Getah (K.G.)	3724	3412	1601
Rotan (id.)	9287	16 283	7582
Huiden (id.)	3409	3810	2302

Opmerkelijk is het, dat op de Westkust de handelsbeweging nog steeds bijna geheel beheerscht wordt door de Chineesche groothandelaren te Pinang. Van daar worden manufacturen en rijst gezonden, in ruil tegen de producten van de kust. Dientengevolge staan de handelaren op onze keudè's voortdurend in rekening-courant met Pinang. Geldverzendingen hebben zoogoed als niet plaats, zoodat de dollar-quaestie slechts een geringen invloed uitoefent, vooral sedert de hasilheffing in guldens plaats heeft en de invoer van dollars beperkt is. De bevolking is nog niet genegen zich tot het verkrijgen van kapitaal tot Koeta Radja of Sabang te wenden, hetgeen eerst plaats zal hebben zoodra zich te Sabang groote Chineesche of Europeesche firma's gevestigd zullen hebben.

In Meulabōh bedroeg de invoer van buiten het tolgebied f 192 000 (waaronder voor f 182 000 van Pinang en f 10 000 van Sabang), tegen f 130 000 in 1903. De invoer van binnen het tolgebied bedroeg ruim f 120 000 (waaronder f 92 500 van Oelèë Lheuë, f 19 500 van Padang en f 3600 van Singkel), tegen f 91 000 in 1903. De uitvoer bedroeg f 102 809, tegen f 95 000 in 1903. Van de uitvoerproducten verdient alleen vermelding peper (f 47 900), waarvan de uitvoer echter met ruim f 4000 is achteruitgegaan. Getah leverde slechts f 7100 op. De invoer van rijst steeg van 220 000 K.G. tot 443 000 K.G., welke belangrijke stijging moet toegeschreven worden aan de tijdelijke vermeerdering van het garnizoen en de terugkomst van een groot aantal rondzwervende personen, wier rijst op de ladangs voor een groot gedeelte door ons is opgeruimd. Ook in Boebōn moest veel rijst worden ingevoerd door het mislukken van den rijstoogst.

In Tapa' Toean bleef de handel in getahpertja ook in 1904 gedrukt, hoewel de prijzen stegen. Vooral in Troemōn legt men zich toe op de cultuur van ficus elastica (geutah rambōn). Aan manufacturen werd ingevoerd voor f 73 518. Er werd veel rijst ingevoerd, namelijk 11 825 pikol, tegen 7331 pikol in 1903, hetgeen moet toegeschreven worden aan gedeeltelijke mislukking van den rijstoogst tengevolge van eene rupsenplaag. De volgende cijfers geven een beeld van den uitvoer:

	1903.	1904.
Hout (M³.)	477	1 252
Copra (pikol)	5 455	8 105
Kapok (waarde)	f 7 103	f 6 969
Notenmuskaat en foelie (id.)	f 13 770	f 17 714
Getah (K.G.).	92 134	25 220
Huiden (id.)	19 966	20 760
Peper, witte (id.).	14	29
Peper, zwarte (id.)	1 499	2 317
Rotan (waarde).	f 21 093	f 15 134
Damar (id.)	f 4 569	f 12 718

De rijstoogst in Groot-Atjèh viel in 1904 over het algemeen zeer gunstig uit, terwijl het gewas, dat in het laatst van het jaar te velde stond, ook voor het volgend jaar een mooien oogst deed verwachten. Gedeeltelijk omdat de bevolking, vooral in de XXII Moekims, door den terugkeer van vele uitgewekenen, toenam, en gedeeltelijk omdat aan onderhoud en aanleg van waterleidingen veel zorg werd besteed, vermeerderde de uitgestrektheid der sawahs niet onbelangrijk. Voor de pepercultuur was 1904 een minder goed jaar; de productie viel tegen. Aan klapper- en pinangcultuur werd door het bestuur veel aandacht gewijd; in de XXII en XXIV Moekims werden kapokpitten aan de bevolking ter uitzaaiing gegeven.

Nieuwe proeven met cultures voor de Europeesche markt bestemd werden niet genomen; het is trouwens duidelijk gebleken, dat daarvoor in de vallei van Groot-Atjèh geen voldoende terreinen aanwezig zijn. Een Europeesche ondernemer beplantte ± 350 bouws met klappers.

Voor nijverheid en kleinhandel was de tweede helft van 1904 voor Groot-Atjèh ongunstig. De veefokkerij te Ketapan Doea en Tjōt Gòë werd door den ondernemer, wegens gebrek aan fondsen, aan zichzelf overgelaten, de steenbakkerij bij Koeta Radja sleepte een kwijnend bestaan voort, eene firma van bouwondernemers werd ontbonden omdat met voortdurend verlies gewerkt werd, de toko's, zoowel de Europeesche als de Chineesche, zoomede de handelaren in manufacturen, klaagden over verminderden omzet en verminderde koopkracht en eertijds gegoede Chineezen verkeerden op het eind van het jaar in ernstige financieele moeielijkheden. Daartegenover staat, dat te Sabang op Poelò Wè eene tot dusver ongekende bedrijvigheid heerschte. Het aantal niet in geregelden dienst varende handelsstoomers, dat die haven bezocht, was bijna driemaal zoo groot als in 1903 (130 tegen 53), terwijl de kleinhandel buitengewoon levendig was door de aanwezigheid van veel land- en zeemacht. De handelsinrichtingen der naamlooze vennootschap „Zeehaven en kolenstation Sabang" werden in 1904 uitgebreid met twee electrische transporteurs voor het lossen van steenkolen, terwijl een derde in aanbouw was. In December konden voor het eerst twee transporteurs gelijktijdig op één kolenboot werken; er werden per etmaal circa 1200 ton gelost.

Ofschoon door den verbeterden politieken toestand in 1904 in de Onderhoorigheden meer oppervlak aan sawahs en ladangs werd bebouwd, werd over het algemeen meer rijst ingevoerd dan in 1903, behalve in Idi, waar de invoer stationnair bleef en in Lhō' Seumawè, waar hij aanmerkelijk verminderde. De invoer bedroeg (in K.G.):

	1903.	1904.
in Sigli	1 920 285	3 407 780
„ Lhō' Seumawè	959 798	620 315
„ Idi.	1 641 193	1 601 967
„ Bajan	987 709	1 734 220
„ Poelò Raja	175 580	?
„ Meulabōh	220 000	443 000
„ Tapa' Toean	454 522	733 150

Aan peper werd in 1904 op de Oostkust (Idi en Bajan) minder geproduceerd dan in 1903, hetgeen hoofdzakelijk moet worden toegeschreven aan de ongunstige weersgesteldheid en volstrekt niet aan achteruitgang der cultuur, daar steeds nieuwe tuinen aangelegd werden. In het geheel werd uit de Onderhoorigheden uitgevoerd 2963 kojang (2527 in 1903), terwijl in Seuneu'am (Meulabōh) eene hoeveelheid van ± 32 000 K.G. opgeschuurd bleef. De pinanguitvoer bedroeg 3747 kojang pinang boelat en 238 kojang pinang tjang, tegen respectievelijk 2116 en 164 kojang in 1903.

De inzameling van boschproducten was in Pidië zoogoed als van geen beteekenis. De uitvoer in de overige Onderhoorigheden bedroeg uit Lhō' Seumawè 20 pikol getah, $ 2645 aan rotan en f 341 aan damar (in 1903 23, $ 10 890 en f 64), uit Idi 1487 K.G. getah, 12 K.G. was en f 1352 aan rotan (in 1903 1853, 45 en f 2621), uit Poelò Raja 34 pikol getah, 251 pikol damar en 856 pikol rotan en uit Meulabōh 3147 K.G. getah, 34 070 K.G. rotan en 200 K.G. was (in 1903 13 900, 45 800 en 899). Uit Bajan voerde de firma Nolte en Haas 414 961 stuks kajoe kasow en 766 050 stuks tot atap verwerkte nipa uit (in 1903 161 945 en 823 630).

Na deze algemeene mededeelingen, volgt hieronder wat voor de verschillende onderdeelen van het gewest vermelding verdient.

I. GROOT-ATJÈH.

Onderafdeelingen Koeta Radja en Voorwerken en Gebied buiten de Sagi's. Ter hoofdplaats Koeta Radja werd in 1904, evenals gedurende de twee voorafgegane jaren, weer veel gebouwd, waardoor de plaats zeer verfraaid werd. Steenen woningen voor de assistent-residenten van Groot-Atjèh en de Onderhoorigheden werden voltooid en door de titularissen betrokken; een nieuw smaakvol ingericht hôtel (zie K. V. 1904, kol. 19), zoomede tal van particuliere woningen, kwamen gereed, zoodat de bestaan hebbende woningnood bedwongen is.

Aan de hygiène der hoofdplaats werd de noodige zorg besteed. Het op 1 Februari 1904 geopende abattoir voldoet volkomen aan zijn doel. Voor de Bengaleesche veebezitters, wier hoogst primitieve stallen in de onmiddellijke nabijheid van het kampement Koeta Alam met de algemeene netheid en zindelijkheid van Koeta Radja in scherpe tegenstelling waren, werd een flink terrein gezocht en in de III Moekims Kajèë Adang der XXVI Moekims gevonden, waar zij hun bedrijf onder voor hen betere omstandigheden konden voortzetten, zonder anderen te hinderen.

Nabij Koeta Radja werd eene peperwasscherij opgericht door eene door de Factory der Nederlandsche Handelmaatschappij tot stand gebrachte combinatie. In die inrichting werd in 1904 1743 pikol peper tot witte peper verwerkt. Het product werd via Sabang naar Amsterdam verzonden.

Na de zware regens in het laatste kwartaal van 1904 bleek, dat het kanaal bij Lam Seupeuëng, dat een scherpe bocht der Atjèh-rivier afsnijdt (zie K. V. 1904, kol. 19), wegens zijne geringe breedte, niet aan zijn doel — verlegging van den stroom — beantwoordde, waarom het op een breedte van 20 M. gebracht is.

In Februari 1904 kwamen de beide zoons van den in 1901 in Pidië gesneuvelden imeum van Loeëng Bata zich bij Panglima

Pòlém melden. De oudste, T. Brahim, is in April d. a. v. tot opvolger van zijn vader benoemd.

Onderafdeeling XXVI Moekims. Op politiek gebied geschiedde hier niets bijzonders.

De groote weg Lam Njòng—Koeta Radja werd over de geheele lengte verbreed. Aan het maken van een weg van Peukan Kroeëng Tjoet, via Neuheun, naar Kroeëng Raja werd gedurende het geheele jaar gewerkt. Het werk ondervond, door het moeielijke, steenachtige terrein, nogal vertraging.

Onderafdeeling XXV Moekims en de Zuidelijke Nederzettingen. Bij Gouv. Bt. 6 Febr. 1904 n°. 36 werd aan den panglima sagi T. Abaih, op verzoek, wegens hoogen ouderdom, eervol ontslag uit 's lands dienst verleend, en in zijne plaats tot panglima sagi benoemd T. Radja Mahmoed. In het eigenlijke gebied der XXV Moekims bleven orde en rust ongestoord.

Den 19den Februari overleed Panglima Bintang, oelèëbalang der III Moekims Daröj; tot zijn opvolger is benoemd zijn minderjarige zoon, onder bepaling evenwel, dat zijn gebied, evenals vroeger, weer deel zou uitmaken van de IX Moekims.

De weg door den Glé Tarön-pas kwam gereed. In en om dien pas vertoonden zich in Juli veel tijgers; een uitgezonden jachtcommando had geen succes.

In de zuidelijke nederzettingen Leupoeëng en Lhòng, vooral in eerstgenoemd landschap, bleef zich nog steeds de vijandige Peutoeha Brahim ophouden, zonder dat het gelukte hem onschadelijk te maken. Enkele zijner volgelingen werden gedood of gevangen genomen en meermalen werden personen gearresteerd en tot dwangarbeid veroordeeld, die hem en zijne bende met levensmiddelen of door het verstrekken van schuilplaatsen steunden. Ook de kampongs Lam Sinia en Kroeëng Kala moesten deswege beboet worden. Daar Peutoeha Brahim de bewoners van Leupoeëng zelf ook niet met rust liet, en den 9den April 1904 de keutji' van Paròë op diens erf vermoordde, begon de bevolking den roover moede te worden en aan het bestuur meer hulp te verleenen. Den 22sten November had de imeum van Leupoeëng den peutoeha bijna gearresteerd, toen hij zich in de onmiddellijke nabijheid van Lam Sinia waagde. Een drietal kampongbewoners, die de arrestatie verhinderden, werden tot dwangarbeid veroordeeld en, waarschijnlijk uit wraak hierover, werden den 25sten December een zestal schoten op het bivak Leupoeëng gelost.

Aan den weg over den Glé Paròë werd het geheele jaar gewerkt. De zuidelijke helling van den Glé Loeda-pas werd verbeterd.

Onderafdeelingen Indrapoeri en Seulimeum (XXII Moekims). De positie van Panglima Pòlém als panglima sagi der XXII Moekims is niet van de gemakkelijkste. Aan den eenen kant een rang bekleedende, waarvan de rechten en verplichtingen voorshands niet duidelijk te omschrijven zijn, en aangesteld als hoofd over eene landstreek, die sinds jaren geen eenhoofdig gezag gekend heeft, had hij al dadelijk te kampen met onwil van de meeste hoofden der VII Moekims Ba'ét, die beweerden van oudsher niet onder het sagihoofd der XXII Moekims gestaan te hebben. Aan den anderen kant wist hij, door zijn ijveren voor het nakomen der godsdienstplichten en het tegengaan van de, zijns inziens, zondige sedatie- en dobbelspelen en rammen- en hanengevechten, zich ook niet bij de groote meerderheid bemind te maken. Pòlém zelf gevoelt dat zeer goed, maar acht zich, mits gesteund door het bestuur, sterk genoeg om zich overal als sagihoofd te doen erkennen. Hij is een man met sterk sprekend karakter en stelt zijn gezag zeer hoog. Uit zijne gesprekken en gedachtenwisselingen blijkt dat hij in alles veel belang stelt; hij tracht knoeierijen tegen te gaan, en ijvert altijd voor hetgeen de hoekôm voorschrijft en tegen alles wat de Mohamedaansche godsdienst als zondig beschouwt; hij neemt echter ook gaarne raad aan van den bestuursambtenaar, dien hij vertrouwt en vraagt uit eigen beweging om raad. Meer vertrouwd met onze bestuursbeginselen, zal Pòlém een zeer goed inlandsch ambtenaar worden.

In de eerste maanden van 1904 kwamen verscheidene kleine bendehoofden en uitgeweken adathoofden in onderwerping. In Januari meldde zich T. Tjoet Mòn Tasië' in Pidië bij het bestuur en onderwierpen zich Pang Dén, Pang Seuman, Pang Balé, Pang Kaöi en Teungkoe Lah. In Februari volgde T. Ali van Leungah en in Maart T. Moeda Lòn met 20 volgelingen, wiens vrouw, Tjoet Pò Sarèë, die in de gevangenis te Koeta Radja geïnterneerd was, dadelijk in vrijheid gesteld werd. In April onderwierp zich T. Radja Glé Jeuëng en korten tijd daarna T. Mohamad Tanòh Abèë. Daarmede waren, op T. Ali Ba'ét na, alle eenigszins voorname hoofden der XXII Moekims in hun gebied teruggekeerd. Dat dit voor de inwendige rust van veel belang zou zijn, was gemakkelijk te voorzien. Van de bendehoofden, die in 1903 herhaaldelijk in het gebergte der XXII Moekims verblijf hielden, bleven Pang Andah en Pang Lah hun rooversbestaan nog voortzetten, maar zij vonden het voorzichtiger naar de VII Moekims, Biheuë, Kalé en Sarèë uit te wijken. Pang Andah sneuvelde in Pidië, nadat hij in April 1904 nogeens een kort bezoek aan Lam Teuba gebracht had. Pang Lah liet in Maart en April in de VII Moekims Ba'ét van zich spreken; de waki van Lam Ara, die hem aan sabilgelden had geholpen, werd met dwangarbeid gestraft. In den avond van den 17den Augustus beschoten hij en zijne bende, doch zonder succes, het kampement te Indrapoeri. De bende trok zich zoo haastig terug, dat tal van patrouilles geen spoor van haar konden ontdekken. Sedert werden in de XXII Moekims geen vijandelijkheden meer gepleegd en, hoewel de marechaussee-bezetting gewoonlijk gering was, vonden de kleine patrouilles nergens tegenstand of sporen van vijandelijkheden.

In Ba'ét werd eene langdurige veete tusschen T. Moeda Ba'ét en T. Asém, imeum van de moekim Ba'ét, welke reeds menig menschenleven gekost had, bijgelegd door het huwelijk van een zoon van eerstgenoemde met de dochter van T. Asém.

In Februari werd te Ana'Galoeëng eene wekelijksche veemarkt geopend, die doorloopend vrij druk bezocht werd. De beplante sawah-oppervlakte was in 1904 opmerkelijk veel grooter dan in vorige jaren, een gevolg van het terugkeeren van vele uitgewekenen, terwijl aan herstel van waterleidingen veel gedaan werd.

Met den aanleg van den weg Kroeëng Raja—Lam Teuba werd geregeld voortgegaan.

In Juli en Augustus deed Dr. Volz, hoogleeraar aan de universiteit te Breslau, met eene kleine dekking, eenige wetenschappelijke onderzoekingstochten om en op den Goudberg.

Onderafdeeling Wé. De haven van Sabang is gedurende 1904 bezocht door 21 vreemde oorlogsschepen (16 Fransche, 2 Engelsche, 2 Italiaansche en 1 Duitsch) en door 130 handelsstoomers (79 Engelsche, 28 Nederlandsche, 10 Duitsche, 6 Noorsche, 3 Oostenrijksche, 3 Fransche en 1 Deensch). Nederlandsche oorlogsschepen, gouvernementsstoomers en stoomschepen, die in geregelden dienst varen, zijn in deze opgave niet begrepen.

II. ONDERHOORIGHEDEN VAN ATJÈH.

1. NOORDKUST.

Onderafdeeling Pidië. De gunstige keer, welke de loop van zaken in de laatste maanden van 1903 in deze onderafdeeling genomen had (zie K. V. 1904, kol. 10), bleef ook in 1904 aanhouden. Nadat van October 1903 af de meeste nog vijandige adathoofden in onderwerping gekomen waren, volgden in de eerste maanden van 1904 de overige, met uitzondering van den keudjroeën van Troeséb, die echter niet meer deel neemt aan den strijd. Met die hoofden kwamen zich ook tal van gewone kamponglieden melden om, c. q. tegen inlevering van hun geweer of donderbus, een kampongpas te bekomen ten einde zich rustig in de kampongs te kunnen vestigen. Dat daardoor aan de oelama-partij een groote steun ontviel, werd hiervóór reeds gezegd. Het verzet was dan ook aanmerkelijk minder dan in vorige jaren, terwijl, dank zij de onverpoosde actie der troepen, aan de nog overige benden geen gelegenheid werd gelaten om vijandelijkheden van eenige beteekenis te plegen.

Het op groote schaal afnemen van kampongpassen, hetwelk vooral in de eerste helft van 1903 nog veelvuldig plaats had en de contrôle op de bevolking zooveel moeielijkheden in den weg legde, kwam niet meer voor. In April 1904 ontnam de bende van T. Tjòt Tjitjiëm in Keumala in een drietal meunasah's aan een aantal lieden hun pas, doch daarbij bleef het. Ook het opbreken van de trambaan kwam, niettegenstaande zij sedert 20 October 1903 gaandeweg en sedert 20 November geheel door de troepen was losgelaten (zie K. V. 1904, kol. 25), niet meer voor. Evenals in 1903, werd de trambaan bewaakt door ongewapende Atjèhsche wachtposten, die, met tusschenruimten van 200 M., langs de baan zijn opgesteld en in hun dienst worden gecon-

troleerd door eene patrouille op spoor-rijwielen. In Meureudoe is die bewaking in Maart gestaakt.

Treinbeschietingen kwamen nog af en toe voor. De overige vijandelijkheden bepaalden zich tot eenige telephoon-vernielingen en nachtelijke bivakbeschietingen.

Ook in 1904 bleek dat het goedgezinde deel der bevolking steeds meer vertrouwen gaat stellen in het bestuur. Niettegenstaande een groot aantal aangelegenheden van ondergeschikt belang naar de betrokken landschapshoofden waren teruggewezen, werden niet minder dan 500 beslissingen genomen in zaken, welke aan de uitspraak van het bestuur waren onderworpen.

De in 1902 aan de onderafdeeling Pidië, met uitzondering van Meureudoe, als straf opgelegde betaling van verhoogde in- en uitvoerrechten (vgl. K. V. 1904, kol. 29) is, met ingang van 1 October 1904, ingetrokken.

Zooals reeds uit K. V. 1904 (kol. 37) gebleken is, had T. Bén Peukan zich den 1sten Februari 1904, op aandringen van zijn halfbroeder, den waarnemenden oelèëbalang van Meureudoe, T. Lòtan, bij het bestuur gemeld. Hem werd door den civielen bestuurder medegedeeld, dat zijne onderwerping werd aangenomen, doch dat hem, als boete voor zijn overloopen, werd opgelegd de inlevering van 450 voorlaadgeweren en donderbussen of zooveel meer als er in Meureudoe nog zouden blijken te zijn; dat hem daartoe twee maanden tijd werd gelaten en dat voor alle achterlaadgeweren of donderbussen, die later nog in Meureudoe zouden worden gevonden, boete zou worden opgelegd. Tevens werd hem opgedragen allen, die tot dusver in Meureudoe hadden deel genomen aan het verzet en nog niet in onderwerping waren gekomen, op te roepen en bij den bivakcommandant te Meureudoe te brengen. Dienzelfden dag meldde zich Pang Beudé met 11 volgelingen en de daarop volgende dagen kwamen zich telkens uitgewekenen onderwerpen, zoodat in Februari in totaal 119 kampongpassen aan teruggekeerde vijanden werden uitgereikt. Van zijn invloed in Pidië op enkele nog in verzet zijnde personen leverde T. Bén Peukan het bewijs door achtereenvolgens te Sigli aan te brengen den bekenden Habib Oesén Lam Euë, T. Hadji Ali van Déah Tanòh, zoon van wijlen Nja' Moesa Déah Tanòh, indertijd een zeer voornaam bendehoofd, Panglima Prang Sarèë, die in Oedjòng Rimba en de Tirò-streek nogal van zich deed spreken, en Pang Oesén met Keutji' Badaj van Rambòng, in totaal medebrengende een 47-tal volgelingen. Ook aan den gestelden eisch tot inlevering van geweren werd door T. Bén Peukan voldaan. In Februari 1905 moest hij echter worden gearresteerd, omdat hij in verbinding was gebleven met Nja' Moeda [1]).

Aan eene marechaussee-patrouille van Padang Tidji gelukte het bij eene excursie in het zuiden en zuidwesten van Pidië van 2 tot 17 Januari eene reeds lang gezochte geweer- en buskruitwerkplaats van Teungkoe Tjòt Tjitjiëm en een drietal ladangs nabij de Kroeëng Bambòng te verrassen en op te ruimen, bij welke excursie 17 dooden in onze handen bleven.

In Tangsé gelukte het aan eene patrouille van Lam Meulò den 11den Januari de schuilplaats van T. Ma' Ali, zoon van wijlen T. Lampòih Oe, den vijandigen oelèëbalang van Tangsé, te vinden en zoowel hem als zijne vrouw en de vrouw van T. Moeda Lòn (XXII Moekims) te arresteeren. Kort daarop slaagde eene marechaussee-patrouille er in om, eveneens in Tangsé, de vrouw van T. Mohamat Tanòh Abèë (XXII Moekims) gevangen te nemen, waarbij een 5-tal vijanden werden gedood. Zij wist echter kort daarop, door de onachtzaamheid van een schildwacht, weder te ontvluchten. Den 16den Januari deed eene patrouille van Sigli Adan Panglima Prang Oesoe, een berucht roover uit Lam Peudoeë (XII Moekims Pidië), sneuvelen, terwijl den 18den d. a. v. de beide dochters van den toen nog vijandigen Habib Oesén Lam Euë in Bloeë M. Blang werden gearresteerd. Bij deze en dergelijke ontmoetingen vielen onzen troepen in Januari 73 dooden in handen.

Behalve de reeds in K. V. 1904 (kol. 29) vermelde hoofden (T. Tjòt Mòn Tasië', Pang Kaoj, Panglima Prang Oema' en Pang Baloeë van Arèë), onderwierpen zich in Januari 1904 nog 29 kawans van den op 29 December 1903 gesneuvelden, tot de bende van Pang Kaoj behoord hebbenden T. Rahman Titeuë, T. Amat en Pang Pòlém, die in de III Moekims Oenòë het verzet levendig gehouden hadden, Pang Lam Ba van Andeuë met 2 volgelingen, Habib Deurih, een bendehoofd uit Teungòë, Habib Mohamat Sanggeuë met 8 volgelingen, onder wie Pang Meuseugit Raja en Pang Seuman, zoomede Panglima Prang Banta, een wali-sèëdara van den oelèëbalang van Tangsé.

Bij verschillende in Februari plaats gehad hebbende ontmoetingen met onze troepen sneuvelden 27 vijanden, onder wie Pang Doelah, een aangenomen zoon van Teungkoe di Tjòt Pliëng.

In Maart werd door eene patrouille van Lam Meulò in Boesoe gedood Habib Oema', zoon van wijlen het bekende bendehoofd Habib Meulabòh, en T. Manja', den nog vijandigen zoon van wijlen T. Ali Teureuboeë en lid van de Keumangan-familie. Habib Brahim, de jongere broeder van Habib Oema', zoomede Habib Tidië van Boesoe en Habib Sapi van Tiba Raja kwamen daarop in onderwerping, terwijl ook de 12-jarige zoon van T. Manja' bij het bestuur te Sigli gebracht werd. Voorts onderwierpen zich T. Imeum Glap van Tòng Poedéng (II Moekims Titeuë) en Teukoe di Paroeë, broeder van T. Hadji Brahim Lhò'Kadjoe. Den 24sten Maart werd aan Pang Andah's bende een verlies van 6 dooden toegebracht en werden 2 Beaumont-geweren buitgemaakt. Onder de dooden werden herkend Pang Malém en T. Brahim, een wali van den bekenden T. Pòlém Daloeëng van de Pakéh-familie (XXII Moekims Pidië).

Den 1sten April gelukte het aan onze troepen aan de Kroeëng Minjeu (linker zijrivier van de Kroeëng Geumpang) de schuilplaats te overvallen van T. Brahim Mòn Tasië' (een nog vijandig lid van de oelèëbalangsfamilie der V Moekims Mòn Tasië') en T. Imeum Ripin (van de Westkust), waarbij de vijand 15 dooden kreeg, onder wie T. Brahim Mòn Tasië', T. Imeum Ripin en zijn zoon T. Doerachman. Onder den indruk van het gebeurde kwamen denzelfden dag in onderwerping T. Radja Moeda van Gampòng Sòt (Geumpang) met een 20-tal uitgewekenen, T. Sah Ma'òn, zoon van wijlen T. Tji'Geumpang en jongere broeder van T. Peureudan, den tegenwoordigen oelèëbalang van Geumpang, benevens de drie zoons van T. Keudjroeën Leupoeë van Geumpang, namelijk T. Poetéh, T. Banta en T. Bén, met 15 volgelingen. Den 10den April werd aan de bende van Nja' Moeda in Boven-Panté Radja een verlies toegebracht van 8 dooden, onder wie Pang Aròn, een halfbroeder van Nja' Moeda, en een zekere Teungkoe Lanté uit de Tirò-streek. Den 19den bekwam die bende wederom een verlies van 5 dooden, terwijl dienzelfden dag Pang Dadé onschadelijk gemaakt werd. In Mei sneuvelden van dezelfde bende Pang Pòlém met 6 volgelingen in het heuvelland ten westen van Lala, zoomede T. Oebét Aròn, de vijandige zoon van den keudjroeën der III Moekims Aròn, en 6 anderen in de heuvels ten zuiden van Troeséb. In dezelfde maand onderwierpen zich T. Gadé Oedjòng Rimba, banta-oelèëbalang van de V Moekims Tirò (IX Moekims Keumangan) en T. Mohamat Tanòh Abèë, medebrengende zijne vrouw, zijn oom, T. Oebét van Pineung, en 14 volgelingen.

Den 21sten Juni sneuvelde in Arèë Pang Ali, een jongere broeder van Pang Andah, en den 26sten d. a. v. werd zijne bende in Beureuleuëng overvallen, waarbij zij 8 man aan dooden verloor. Den 3den Juli werden Pang Andah en Nja' Moeda Dawòt, een roover uit Blang Anòë (XII Moekims Pidië), in Neuheun overvallen, waarbij beide bendehoofden en 9 hunner volgelingen sneuvelden, terwijl nog een prauw met vluchtende vijanden omsloeg, waardoor er verscheidene omkwamen.

Augustus begon met de overvalling van de schuilplaats van Teungkoe di Tanòh Mirah, waarbij 15 dooden en 4 zwaar gewonden in onze handen vielen. Onder de dooden werden herkend Teungkoe di Tanòh Mirah, T. Pòtjoet Oesén, Teungkoe di Lam Bada en Teungkoe di Klibeuët. Een gedeelte van Nja' Moeda's bende liet den 9den Augustus, bij eene botsing met eene patrouille van het bivak Meureudoe, 5 dooden liggen, terwijl dienzelfden nacht in Plandò' (Triëng Gadéng) Pang Lah Peudoeë werd gedood.

Hoewel gedurende de overige maanden van het jaar geen ontmoetingen van belang met den vijand plaats hadden, lieten toch een aantal bendehoofden het leven. In December sneuvelden o. a. Keudjroeën Dawòt van Tjòt Moeròng, Teungkoe Hadji Gantòë van Pineung, Teungkoe Hadji Seuman van Bloeë Lam Keuboeë, Teungkoe di Atjèh van Boesoe, Teungkoe Hadji Him van Lingkò, Teungkoe Hadji Doelah, Teungkoe Amat Seuman, Teungkoe di Rangkang Timò, zoomede Pang Oedjòng en Pang Saleuën, respectievelijk onderaanvoerders van Teungkoe di Tjòt Tjitjiëm en Nja'Moeda. Den 27sten December kwam zich nog onderwerpen T. Moet, de jongere broeder van T. di Kroeëng Teupin Raja (III Moekims Gloempang Pajòng).

Na de onderwerping van T. Bén Peukan brak er voor Meu-

[1]) Bij Gouv. Bt. 18 Juni 1905 n°. 10 is aan T. Bén Peukan de hoofdplaats Bandoeng (Preanger Regentschappen) tot verblijf aangewezen.

reudoe een tijdperk van rust aan. In November 1904 is de oelèëbalang T. Bén Sawang, die in Juli 1903 tijdelijk uit zijn ambt ontzet was (zie K. V. 1904, kol. 37), definitief, wegens ongeschiktheid, ontslagen en vervangen door den waarnemenden oelèëbalang T. Lötan. T. Bén Sawang woont thans, evenals zijn neef, T. Bén Sèh — die vóór T. Lötan tijdelijk met het bestuur was belast (zie t. a. p.) — te Kramat. Beiden houden zich onledig met handelszaken. Nergens in deze onderafdeeling is het gezag van de hoofden grooter dan in Meureudoe, en de bevelen van het bestuur aan de bevolking worden nergens zoo flink uitgevoerd, terwijl het wegennet, hetwelk zijne voltooiing nadert, nergens zoo in orde is. Een en ander nam echter niet weg, dat vijanden van naburige landschappen een enkele maal de goede orde van zaken trachtten te verstoren en eenige slechte elementen zich weder aansloten bij vijandelijke benden in die landschappen.

T. Poetéh, de adòë van T. Bén Sèh's schoonzoon, T. Ma' Oedén, die zich in Juli 1903 had onderworpen, doch later ontvlucht was, verscheen in het laatst van Juni 1904 weder in Beuratjan en Peudoeë en zwierf daar rond met Pang Lah Peudoeë, die den 9den Augustus in Triëng Gadèng sneuvelde. Aan T. Lötan werd opgedragen te zorgen, dat T. Poetéh zich binnen 14 dagen bij het bestuur zou melden. Dit geschiedde dan ook; reeds den 11den Juli verscheen hij.

De ontmoetingen met den vijand in Pidië, waarvan hiervóór sprake is, kostten ons aan dooden 2 officieren (de 1ste-luitenants P. A. Charbon en J. J. Burger), 2 Europeesche en 9 Amboineesche en inlandsche militairen, en aan gewonden 2 officieren, 9 Europeesche en 22 Amboineesche militairen, terwijl de vijand 529 dooden in onze handen liet. Buitgemaakt of bij het bestuur ingeleverd werden 829 geweren en donderbussen, 31 revolvers en 1 lila, zoomede eene groote hoeveelheid blanke wapens en ammunitie.

Onderafdeeling VII Moekims [1]. Voornamelijk door den invloed van Panglima Pòlém kwamen in onderwerping T. Moeda Lòn (lid van het Pòlém-geslacht), T. Meuntròë Singaradja en een zestal kleinere bendehoofden, zoodat thans alle adathoofden uit deze onderafdeeling zijn teruggekeerd.

De troepen van Padang Tidji namen in 1904 een werkzaam aandeel in het patrouilleeren in Pidië. Het nieuwe kampement kwam in het begin van het jaar gereed.

Trambaanvernielingen hadden niet plaats. Een enkele maal werd de trein licht beschoten. De telephoonleiding naar Sigli werd slechts eenmaal over eene lengte van 150 M. vernield.

Wel bewegen zich hier en daar nog enkele kwaadgezinde elementen, die meestal uit Pidië of de V Moekims Laweuëng komen afzakken, doch benden van eenige beteekenis komen in deze onderafdeeling niet meer voor. In 1904 vielen 19 dooden, 9 geweren en 1 revolver in onze handen.

Onderafdeeling Lhö'Seumawè. In de meeste landschappen dezer onderafdeeling was de politieke toestand veel gunstiger dan in 1903. Het verzet van den vijand had zelfs in de onrustigste streken niet veel te beduiden, en, behalve in Peusangan en Keureutöë, waar zich in de kampongs ook onder de geregistreerde bevolking nog vijandig gezinde personen ophouden, heeft, in algemeenen zin gesproken, de bevolking voor goed het hoofd in den schoot gelegd.

In het ten westen en ten zuiden van de Keureutöë-rivier gelegen deel van Keureutöë valt op de gezindheid van de bevolking nog niet veel staat te maken; de kampongs Nibòng en Soembò' bijv. verschaffen den vijandelijken elementen voortdurend huisvesting en voeding en al is het niet te verwachten, dat zij ooit naar de wapens zullen grijpen, zoo houdt toch die ondersteuning het verzet gaande. Trouwens in vele andere kampongs, vooral in de zuidelijke landschappen Seuleuma, Ara Keumoedi en Pira', zoomede in Matang Koeli en Peutöë, vindt hetzelfde plaats. De bevolking van Zuid-Seuleuma en Zuid-Pira' is, daar Teungkoe di Paja Bakòng en Teungkoe di Barat nog steeds vijandig zijn, zelfs nog niet in hare kampongs teruggekeerd.

Het eenige bendehoofd van beteekenis, dat nog steeds vijandig is, is Teungkoe di Barat, de pang van Teungkoe di Paja Bakòng, die zich gewoonlijk in de Döröt-streek (Roesép) ophoudt. Een enkele maal komt hij naar beneden, waarop zich dan Pang Latéh, Pang Gadéng en anderen bij hem aansluiten. Tot actief optreden komt het echter niet meer; de lust daartoe is hun al lang vergaan.

In Samalanga trad, na de onderwerping van T. Oebét in December 1903, eene groote verandering ten goede in. Onder den invloed van den oelama Teungkoe di Aloeë Keutapang, die zich met T. Ma' Dén en eenige anderen in de bovenstreken van de II Moekims Toenòng ophoudt, bleven echter enkele bendehoofden vijandig en maakten met hunne volgelingen het landschap onveilig door sabilbijdragen te innen, middels roof zich meester te maken van datgene wat hun niet vrijwillig gegeven werd, dan wel door hen, die ons op de eene of andere wijze van dienst zijn geweest, van het leven te berooven. Vooral panglima Tji' Beureunoen maakte het ons in dat opzicht lastig. Hij liet T. Nja' Leubé, den waki van den oelèëbalang, vermoorden, doch werd eenige dagen later, bij eene poging om de keudè Pandrah af te loopen, door de bevolking met verlies teruggeslagen en kort daarop met zijne bende door eene patrouille overvallen (22 October). Hij zelf, zijn broeder en 13 volgelingen sneuvelden, terwijl 10 geweren en 4 revolvers, veel munitie en blanke wapens buitgemaakt werden. Hiermede was het verzet in Samalanga voor goed gebroken, hetgeen evenwel niet belette, dat zich nu en dan kleine benden op de grenzen van de II Moekims Toenòng en Meureudoe vertoonden. Om te voorkomen dat deze lieden in eerstgenoemd gebied verblijf- en wijkplaatsen zouden zoeken, werd aldaar van den 7den Januari 1905 af steeds gepatrouilleerd. Den 28sten van die maand werd, bij het doorzoeken van eenige woningen in de kampong Aloeë, waar zich volgelingen van T. Ma' Dén bleken op te houden, de 2de-luitenant H. Dijkhof doodelijk gewond, terwijl een tweetal vijanden sneuvelden.

In Peusangan was de toestand minder bevredigend. Onder de geregistreerden kwamen er velen voor, die nu eens als rustige landbouwers op de sawahs werkten, dan weer, als zoogenaamde moslemin, het geweer en de klewang hanteerden en aan de vijandelijkheden tegen onze troepen deelnamen. Ofschoon de vijand meestal aanraking in het open veld met onze troepen vermeed, en hij zich doorgaans bepaalde tot het beschieten op grooten afstand van patrouilles en bivaks, het vernielen van telephoongeleidingen, het opbreken van de trambaan, het verbranden van haltegebouwen en losplaatsen, het vermoorden van spionnen en van ons welgezinde of diensten bewezen hebbende lieden, het ontnemen van kampongpassen aan de bevolking, het plegen van diefstallen en rooverijen en het afpersen van sabilgelden, werd door een en ander de pacificatie van het land niet onbelangrijk belemmerd, vooral daar, door deze wijze van oorlogvoeren, de vijand ons het toebrengen van zware slagen zoo goed als onmogelijk maakte. Tweemaal gebeurde het echter dat de vijand, in het struikgewas of in de alang-alang verborgen, onze troepen afwachtte, om ze met het blanke wapen aan te vallen, namelijk den 9den Augustus te Koethang Leubö' en den 17den October ten zuiden van Teupin Blang Manè. Zooals uit alles gebleken is, was het zijne bedoeling om zich op deze wijze meester te maken van eenige onzer geweren, hetgeen hem maar al te goed gelukte. Te Koethang Leubö' vielen hem toch 6 en te Teupin Blang Manè 2 geweren en 1 karabijn, model '95, in handen. Hoewel hij daarbij verliezen leed (5 dooden), waren zij toch niet in evenredigheid met de onzen. Aan onze zijde toch sneuvelden 2 officieren (de 1ste-luitenants C. C. H. Smit en J. M. Scheuer) en 3 minderen en werden 6 minderen gewond.

Van de voornaamste bendehoofden — T. Sabé Silang, Panglima Prang Bén, Pang Bodiman en Pang Mandé in eigenlijk Peusangan, en Oelèëbalang Keudjroeën, Habib Oema', Teungkoe Rajeu' en Pang Insjat in Djeumpa — werd Habib Oema' in Juni in kampong Tjòt Bada onschadelijk gemaakt, terwijl T. Sabé Silang en Panglima Prang Bén in Juli aanraking met het bestuur zochten. T. Sabé Silang, aan wiens bende in April bij Aloeë It een verlies was toegebracht van 5 dooden, had in de eerste helft van Augustus op de keudè Djanka eene samenkomst met eenige peperhandelaren en den 23sten dier maand bood hij met 40 volgelingen zijne onderwerping aan, daarbij al zijne geweren inleverende.

In de onderhoorigheid Djeumpa werd eerst door het legeren van een troep in de meunasah Gendòng en daarna door het betrekken van een bivak te Bireuën, meer directen invloed op den gang van zaken uitgeoefend. In November werd aan Oelèëbalang Keudjroeën een gevoelige slag toegebracht. Eerst toch viel zijne moeder in onze handen en daarna werd tot tweemaal toe zijne schuilplaats overvallen. Ofschoon hij zelf wist te ontkomen, werd

[1] Deze onderafdeeling behoort administratief tot Groot-Atjèh.

bij de eerste overvalling zijn zoontje gewond. Kort daarna werd dit jongetje door eene patrouille opgelicht. Niettegenstaande een en ander, betoonde T. Oelèëbalang tot dusver nog niet veel toenadering.

Ofschoon in 1904 in Sawang weinig van den vijand werd bespeurd en het in dat landschap over het algemeen zeer rustig was, was toch nog een vrij aanzienlijk aantal inwoners met Keudjroeën Ali van Goentji en andere hoofden uitgeweken en voelden zij weinig neiging om terug te keeren. De medewerking van den oelèëbalang, T. Pang, liet ook thans veel te wenschen over; hij moest dan ook meermalen beboet worden. Toen zijn broeder, T. Keudjroeën Ali, zich einde Maart nog niet gemeld had, werd aan T. Pang zelfs een doorloopende maandelijksche boete opgelegd. Daar dit ook niet hielp, maar hij voortging te doen wat hem goed dacht, werd hij einde Augustus naar Lhō' Seumawè opgeroepen en daar aangehouden. Eerst tegen het einde der poeasa werd hem vergund naar zijn land terug te keeren. Maar ook die maatregel scheen nog niet voldoende te zijn, daar in de laatste weken weer allerlei klachten tegen hem inkwamen over afpersingen, enz.

Na de aanhouding van T. Pang begon de bevolking meer medewerking te betoonen bij het opsporen en onschadelijk maken van den vijand. In October meldde zich T. Ali, keudjroeën van Lhō' Iboïh, in November het bendehoofd Moeda Tia en T. Keudjroeën Ali van Goentji, allen met hunne volgelingen en met inlevering van hunne vuurwapens en munitie. In December werd door eenige peutoeha's het bendehoofd Bén Boeleuën gevangen genomen, waarna zijne bende door patrouilles opgejaagd en onschadelijk gemaakt werd. Tal van lieden keerden nu in de kampongs terug.

In de overige landschappen tusschen de Kroeëng Sawang en de Kroeëng Keureutöë lieten rust en orde weinig te wenschen over.

T. Radja Lhō', die zich in November 1903 had onderworpen (zie K. V. 1904, kol. 41) en de meeste aanspraken had om op te treden als hoofd van Lhō'Seumawè, werd den 21sten Juli 1904 tot de aflegging van de korte verklaring toegelaten, welke, met de akte van zijne erkenning en bevestiging, is goedgekeurd en bekrachtigd bij Gouv. Bt. 14 Nov. 1904 n°. 13.

Nadat Oelèëbalang Sjèch van Palōh in de laatste dagen van December aanraking had gezocht met het bestuur, onderwierp hij zich in het begin van Januari 1905.

In Peutöë werd de hangende bestuursquaestie (zie K. V. 1904, kol. 45) opgelost door Tjoet Pò An, stiefzuster van den 13-jarigen T. Ali Basja, die te Koeta Radja op school gaat, te doen optreden als waarnemend oelèëbalang. Zij legde den 21sten Juli 1904 de korte verklaring af, die met de haar uitgereikte akte van erkenning en bevestiging is goedgekeurd en bekrachtigd bij het zooeven vermelde gouvernementsbesluit.

De geheele bevolking der onderafdeeling is thans geregistreerd. Daar door de bijzondere omstandigheden, waarin de onderafdeeling in de laatste jaren verkeerd heeft, die registratie niet afdoende gecontroleerd is kunnen worden, heeft zulks, nadat de bestuursindeeling overal behoorlijk nagegaan en geregeld was, in 1904 plaats gehad. Herregistratie bleek toen in de meeste landschappen noodig te zijn, daar de passenregisters in het geheel niet bijgehouden waren. Honderden lieden, die reeds jaren geleden overleden of naar elders verhuisd waren, kwamen nog in de registers voor. Hieruit is het dan ook te verklaren dat, ofschoon er in 1904 nog velen geregistreerd zijn, het totaal aantal geregistreerden, Samalanga en Peusangan daarbij buiten beschouwing latende, belangrijk lager was dan in 1903 (38 962 tegen 40 045).

Met het aanleggen van nieuwe en het verbeteren van bestaande wegen en het bouwen van permanente bruggen is gedurende het verslagjaar voortgegaan. Op verschillende plaatsen werden, op kosten van het algemeen wegenfonds, ijzeren bruggen gebouwd, o. a. een ijzeren vakwerkbrug over de Samalanga-rivier bij Batèë Ilië', een zware ijzeren schroefpaalbrug over de Peutöë, lichte schroefpaalbruggen over de Geudoebang, de Aloeë Boekét, de Kroeëng Djeurat Manjang en de Kroeëng Tingkeuëm.

Door de bevolking wordt voor personen- en goederenvervoer, vooral tusschen Lhō' Seumawè en Lhō' Soekon, druk gebruik gemaakt van de tram. Ook op andere baanvakken nam het vervoer, zoowel van goederen als van personen, steeds toe.

Na de plaatsing in deze onderafdeeling van een inlandschen vaccinateur, werd in Juli met het inenten van de bevolking een begin gemaakt en daarmede geregeld voortgegaan. Tegenstand of onwil werd nergens ondervonden. Alleen had in December, bij het inenten van de bevolking van Blang Mè, een ongeval plaats, dat treurige gevolgen had kunnen hebben. Door een Atjèhsch jongetje van 12 à 14 jaar werd den bivakcommandant van Geudōng, den 1ste-luitenant J. Oudsburg, die het inenten controleerde, met een pinangmesje een ernstige verwonding toegebracht. De dader, die zijn broertje bij het inenten hoorde huilen, dacht dat hij mishandeld werd en viel daarom den luitenant, dien hij als den lastgever daartoe beschouwde, aan.

2. OOSTKUST.

Onderafdeeling Idi. Van vijandige bewegingen was in 1904 geen sprake. Slechts nu en dan vertoonden zich kleine rooverbenden, met het doel om door het aanjagen van vrees en door bedreiging de bevolking te dwingen geld, goederen en levensmiddelen af te staan. Enkele kleine bendehoofden en hunne volgelingen meldden zich, met inlevering van hunne wapens, bij het bestuur, namelijk Panglima Ma'Asan, zijn jongere broer Nja' Abaih, Pang Sjèh, Pang Asjèh, Panglima Prang Bén, Pang Loewi en Pang Gadéng, eigenlijk genaamd Nja'Poelò. De eerstgenoemde twee, vroeger panglima's van T. Oesén Oelèë Gadja, meldden zich op aansporing van den oelèëbalang van Simpang Oelim, terwijl Pang Sjèh en Pang Asjèh uit de XXII Moekims zich onderwierpen op last van Panglima Pòlém.

Het laatste nog vijandig gezinde adathoofd uit deze onderafdeeling, T. Oesén Oelèë Gadjah, die sedert 1897 voortvluchtig was, meldde zich in Februari 1905 bij het bestuur te Lhō'Seumawè. Met hem kwamen mede zijne vrouw, Tjoet Latifa, zijne twee kinderen en zijn broeder T. Akōb, benevens zijne peutoeha's Panglima Prang Bén Pamoerah, peutoeha Ma'Asan, peutoeha Pidië en Habib Ali. Ook onderwierp zich zijn onderbendehoofd Nja'Moet. T. Oesén verkreeg vergunning om naar zijn landschap Oelèë Gadjah terug te keeren.

In Augustus mocht het aan eene patrouille gelukken de schuilplaats van Habib Hasan te Boekét Gloempang, bij de seuneubō' Aloeë Lhō' (Bagò'), te overvallen, waarbij de onderbendehoofden Pang Oebét en Teungkoe Oesoeïh (familielid van Habib Hasan en vroeger volgeling van Pang Loewi) sneuvelden, terwijl Habib Hasan zelf licht gewond werd. Buitgemaakt werden 4 geweren, eenige blanke wapens en munitie. In Maart 1905 werd Habib Hasan door T. Oesén te Idi gebracht, waar hij zijne onderwerping aanbood.

De aan de Djambō Ajé grenzende kuststreek van Simpang Oelim werd ook in 1904 onveilig gemaakt door den uit Keureutöë afkomstigen roover Pang Gadéng en zijn volgeling Pang Banta Amat, die de koelies van den aldaar gevestigden houtaankap der firma Guntzel en Schumacher van levensmiddelen beroofden. Uit een ter zake ingesteld onderzoek bleek overtuigend, dat de bevolking van het kampongcomplex Tjō' eenige malen aan de roovers rijst en huisvesting verleend en van hunne aanwezigheid geen kennis aan het bestuur gegeven had, waarom zij beboet werd.

Dank zij de strenge passencontrôle in de streek, waar zich het meeste slechte volk vertoonde, kwamen zich vele uitgewekenen bij het bestuur melden. De veiligheid ging sedert merkbaar vooruit en van rooverijen langs de groote wegen hoort men niet meer.

De geologische onderzoekingen, welke door de Koninklijke Nederlandsche Maatschappij tot exploitatie van petroleumbronnen in het landschap Peudawa Rajeu' met kracht werden voortgezet, werden, nadat men zes vergeefsche boringen had gedaan, in Augustus 1904 met goeden uitslag bekroond door het vinden van petroleum op ± 50 M. van de grens met Peureula'.

De geheele mannelijke bevolking boven de 14 jaar in deze onderafdeeling is geregistreerd. In Peudawa Rajeu' werd eene herregistratie gehouden.

De landschappen Idi Rajeu', Idi Tjoet en Peudawa Rajeu' leverden vrijwillig bijna al hunne geregistreerde geweren in, terwijl het landschap Bagò'-Boegéng ontwapend werd, omdat de oelèëbalang een geregistreerd geweer zoek gemaakt had. In 't geheel werden ingenomen 152 geweren en 2 revolvers.

De nog niet verharde wegen werden aanmerkelijk verbeterd. Daar bij den bandjir van December 1903 gebleken was, dat de hoofdweg op vele plaatsen te laag lag, werd hij aldaar opgehoogd. Vooral in het landschap Simpang Oelim zien de wegen er keurig uit, dank zij de goede zorgen, die de oelèëbalang van dat landschap, die 't nut van goede communicatiewegen inziet,

er aan besteedt. In den hoofdweg Idi—Pantòn Leubeuë werden weder vele bruggen van steenen landhoofden voorzien en werden op verscheidene plaatsen gecementeerde buizen in den weg aangebracht. In November werd bij de hoofdplaats over de Idi-rivier een ijzeren brug van zwaar materiaal gelegd. Een en ander werd bekostigd uit het wegenfonds.

De reeds twee jaren bestaande openbare inlandsche school ter hoofdplaats wordt door 80 kinderen bezocht. Met het oog op dit groot aantal leerlingen, zal door de gezamenlijke oelèëbalangs voor de school een nieuw, thans nog in aanbouw zijnd huis gehuurd worden.

De vaccinateur, die in deze onderafdeeling werkzaam is, heeft in alle landschappen van Idi Rajeu' tot Tandjöng Seumantö' vele jonge kinderen ingeënt. De vrees, die bij de bevolking voor deze kunstbewerking bestond, schijnt zoogoed als geheel geweken te zijn.

Onderafdeeling Bajan. De politieke toestand in deze onderafdeeling bleef gunstig. Wel vertoonden er zich in de eerste helft van het jaar eenige rooverbenden, doch het drukke patrouilleeren belette haar om veel uit te richten. De beruchte roover Limpö Gam, die uit de gevangenis ontvlucht was, werd door eene bevolkingspatrouille overvallen en, bij verzet, neergelegd. Behalve Atjèhers, sloegen ook gedroste dwangarbeiders wel eens hun slag; in Langsar werden er enkele door de bevolking opgevat. Den 1sten October 1904 werd, geheel onverwacht, de keudè Rantò Panjang geplunderd door eene gewapende bende onder den overigens weinig bekenden Moeda Radja, waarbij echter niemand eenig letsel bekwam. Het is nog niet gelukt hem te vatten en, volgens geruchten, moet hij naar Serbödjadi (Gajölanden) uitgeweken zijn.

In Aloeë Lhö' bleef het, na den terugkeer van Nja' Dawòt, rustig en heeft dit hoofd in het verslagjaar getoond een goed onderdaan te zijn. Zijn onderbendehoofd Peutoeha Pidië en vele zijner uitgeweken onderhebbenden keerden met hunne gezinnen terug. Ook elders in Peureula' kwamen vele lieden terug.

Tusschen Peureula' en Blang Simpö kwam eene telephoonverbinding tot stand, waardoor slecht volk in Boven-Peureula' snel gesignaleerd kan worden aan het in Gampöng Besar (bij Keudè Peureula') gelegerd bivak.

Nederlandsche handelaren zijn begonnen om peper op te koopen, doch zij ondervonden tegenwerking van Chineesche en Atjèhsche handelaren. De bevolking is echter van bestuurswege gewaarschuwd tegen hunne praktijken, die daarin bestaan, dat zij een paar kojangs tegen zeer hoogen prijs opkoopen, hetgeen ten gevolge heeft, dat de Europeesche handelshuizen zich van koopen onthouden, de peperproducenten hunne waar aanhouden en de markt langzamerhand tot ongekend lage prijzen daalt. Eerst dan slaan Atjèhers en Chineezen hun voorraad in en maken er grove winsten mede.

De toestand der gebouwen en ziekenzalen en de behandeling der koelies bij de Koninklijke Nederlandsche Maatschappij tot exploitatie van petroleumbronnen was alleszins bevredigend, doch bij de houtaankaponderneming van de firma Nolte en Haas liet een en ander wel eens te wenschen over. Op aandringen van het bestuur heeft zij een nieuw en beter aan de eischen voldoend hospitaal doen bouwen. Behalve Javanen, werken ook Atjèhers als vrije koelies voor deze firma.

In verband met de vestiging aan de Langsar-baai, werden in het landschap Langsar verscheidene houtaankap-concessies aangevraagd en uitgegeven.

3. WESTKUST.

Onderafdeeling Poelò Raja. De politieke toestand in deze onderafdeeling was in 1904 van dien aard, dat men hem niet beter kon verlangen. Alleen in de voor het grootste deel tot Meulaböh behoorende onherbergzame streek tusschen de Wöjla- en de Teunòm-rivier houden zich nog enkele kwaadwilligen op, hoofdzakelijk weggeloopen dwangarbeiders, die het gemunt hebben op de bezittingen van vreedzame kampongbewoners. In het geheele verslagjaar viel slechts één vijandelijk schot, waardoor een inlandsch marechaussee licht gewond werd. Vermoedelijk is de voornaamste reden van dezen zoo gunstigen toestand, dat de landstreek niet productief genoeg is om gedurende langen tijd in het levensonderhoud van groote benden te voorzien. Eene vijandelijke bende uit Seunagan, die in September een inval in Poelò Raja trachtte te doen, kon zich dan ook slechts voor korten tijd staande houden. Gebrek aan voedsel in de binnenlanden noopte haar spoedig weer terug te trekken, terwijl de reeds aan orde en rust gewende bevolking goed medewerkte om hare vervolging door onze patrouilles te vergemakkelijken.

In Juli onderwierp zich T. Radja Lam Barö, waardoor het landschap Kloeang tot rust kwam, en in April het bendehoofd Pang Deuriëh. Nadat T. Tji' Ba'ét zich in Januari 1904 onderworpen had (zie K. V. 1904, kol. 52), meldden zich successievelijk al zijne onderaanvoerders bij het bestuur, terwijl de onverzoenlijken zich aansloten bij T. Ali Ba'ét in Meulaböh, zoodat ook in Lhö' Kroeët een toestand van rust intrad. Ook werd het verzet opgegeven door T. Gampöng Pisang, die met zijne groote bende Pidiëers, waarop hij grooten invloed uitoefende, gedurende langen tijd in Teunòm-Panga geageerd had. Behalve 3 Beaumont-geweren, 3 voorladers en 1 revolver, leverde hij ook de in 1903 door hem op onze troepen buitgemaakte karabijnen in (vgl. K. V. 1904, kol. 56).

In het begin van 1904 werd T. Mahmoet Lhö' Kroeët, die, na het aftreden van T. Moeda Latéh uit Lam Leu'òt (zie K. V. 1904, kol. 54), het meest in aanmerking kwam voor oelèëbalang van Oenga, als zoodanig aangesteld. Na deze betrekking een paar maanden te hebben waargenomen, werd hij, wegens ongeschiktheid, vervangen door T. Nja' Moet uit Lambeusöë. Reeds dadelijk gaf dat energiek hoofd blijken, dat hij wat voor zijne verarmde bevolking over had. Hoewel hij slechts over zeer beperkte middelen beschikt, voorzag hij hier en daar de noodlijdende bevolking van rijst, terwijl hij alle mogelijke moeite doet om werkkapitaal op te nemen, ten einde het eertijds aan peper zoo rijke, doch thans verarmde en verwaarloosde landschap weder tot bloei te brengen.

De oelèëbalang van Tjra' Mòng, T. Léh, overleed medio 1904. Hij is, daar zijn zoon nog de inlandsche school bezoekt, tijdelijk vervangen door Nja' Dolah, een zijner familieleden.

In Augustus overleed de oude oelèëbalang van Lageuën, Lhö' Gloempang en Raneuë, T. Tjoet Areusjad. Hij is opgevolgd door zijn achttienjarigen zoon, die de inlandsche school heeft bezocht en een goed hoofd belooft te worden.

De landschappen Panté Tjeureumèn en Lhö' Kroeët-Babah Nipa hadden veel last van olifanten en het laatstgenoemde daarenboven van tijgers.

Voor het verbeteren of aanleggen van nieuwe pepertuinen werden door het Peper-syndicaat hier en daar, op bescheiden voet, voorschotten aan de bevolking verstrekt. In 't geheel heeft het syndicaat in deze onderafdeeling reeds ± f 20 000 in peperzaken gestoken.

De in Juni 1903 door den inlandschen vaccinateur in Daja begonnen werkzaamheden zijn thans afgeloopen; nergens vond hij tegenwerking bij de bevolking. In 't geheel werden in 1904 ingeënt 2169 personen, van wie 1087 met goed gevolg.

Het aantal kinderen, die de door ons opgerichte inlandsche scholen bezoeken, breidt zich steeds uit. Naast de bestaande scholen te Poelò Raja, Daja en Kroeëng Sabé, werd er in 1904, op verzoek van de bevolking, ook een te Teunòm opgericht, die gemiddeld door 40 leerlingen bezocht wordt.

Met den wegenaanleg werd geregeld doorgegaan. De werkzaamheden aan den grooten verbindingsweg Tjalang—Panga—Teunòm werden voltooid, en te Kroeëng Sabé kwam over de Kroeëng Meureusië een ijzeren brug van licht materiaal gereed.

Onderafdeeling Meulaböh. Bij den aanvang van 1904 was de toestand hier nog zeer ongunstig. Bijna overal werden vijandelijkheden ondervonden, de transporten werden aangevallen en er was nergens sprake van veilig verkeer. De door ons aangelegde wegen, met name de colonneweg naar de Boven-Meureubò en de wegen in Seunagan, waren bijna niet meer terug te vinden.

Daar voldoende gebleken was, dat met vliegende colonnes, waarvoor de vijand telkens uitweek, geen blijvend voordeel kon worden behaald, werd overgegaan tot het bezetten van bivaks te Babah Kroeëng Manggi en Djeuram in Seunagan. Deze bivaks werden zoo ingericht, dat ook vrouwen en kinderen daar konden verblijven, waardoor de bevolking inzag, dat wij voorloopig niet zouden weggaan en dat zij zich in de nabijheid van onze nederzettingen rustig in de kampongs zou kunnen vestigen. Ook werd het wonen op ladangs zoo streng mogelijk tegengegaan. Een en ander had ten gevolge, dat velen terugkeerden en aan de roepstem van bevriende hoofden gehoor gaven. Tegelijkertijd werd de registratie in haar geheel herzien. De nomi-

natieve contrôle op de heerendienstplichtigen miste hare uitwerking niet; de eenmaal teruggekeerde bevolking bleef daardoor goed onder appèl, terwijl wij voortdurend van haar doen en laten op de hoogte waren.

Groote aandacht werd gedurende verslagjaar gewijd aan wegen en bruggen en, hoewel van de arbeidskrachten van de bevolking veel werd gevergd, veroorzaakte zulks nergens verzet of volksverloop. Integendeel, toen de bevolking begreep, dat er iets blijvends gemaakt werd, berustte zij hierin.

Bij het einde van het verslagjaar was de toestand belangrijk gewijzigd. De veiligheid van personen en goederen was gewaarborgd van Meulabōh tot Reusa' Babah Kroeëng Manggi en Beneden-Seunagan en, behalve T. E' en T. Bén Peureumeuë — welke laatste zich echter in Januari 1905 onderwierp —, waren alle adathoofden terug, terwijl er teekenen zijn, dat de nog niet onderworpenen spoedig zullen volgen. Met gerustheid kan dus gezegd worden, dat de onderafdeeling gedurende 1904 veel is vooruitgegaan en dat wij op den weg zijn van pacificatie.

De verschillende bivaks, die nog niet telephonisch waren aangesloten, werden met Meulabōh verbonden. Slechts enkele malen werd de telephonische verbinding door den vijand vernield.

Door de bezetting van Lam Ië (Tripa) werd het uitwijken of zich telkens verplaatsen van de benden hoe langer hoe meer tegengegaan en ook aansluiting verkregen met de actie in Teunòm en Tapa'Toean. De tusschenbivaks in de benedenstreken, Peureumeuë en Reusa', werden in den loop van het jaar opgeheven. Poelò Ië bleef bezet met het oog op het vele werk aan de wegen in Beneden-Seunagan.

Bijna geen enkel hoofd kan bogen op veel gezag over zijne onderdanen, die zoo weinig eerbied en gepaste onderdanigheid toonen, dat het moeielijk is om de hoofden van de bevolking te onderscheiden. Schamel gekleed, soms nog slechter dan gewone kampongbewoners, zijn velen hunner verslaafd aan opium. Zij hebben daardoor een ongunstig uiterlijk en er gaat niet de minste kracht van hen uit. Dobbelen doen bijna allen, en zij wonen in hoogst bouwvallige en armoedig ingerichte huizen. Het behoeft dan ook geen verwondering te baren, dat niet veel van hun werken in de goede richting te wachten is. Ten einde hierin zooveel doenlijk verbetering te brengen, werd in het tweede halfjaar van 1904 eene middagschool geopend, die door een tiental landschapshoofden of hunne zoons werd bezocht. Het opiumschuiven wordt zooveel mogelijk tegengegaan en ook de woningaangelegenheid is onder handen genomen.

Wanneer het jeugdige landschapshoofd van Wòjla, T. Bén Oesén Moehamat Sjah, en zijn jongere broeder T. Teungòh voortdurend hun best hadden gedaan om in dat landschap alles in 't reine te brengen, dan nog zou dit hun niet gelukt zijn. Daarvoor werden zij te veel in de schaduw gesteld door den ons vijandig gezinden T. Seumoereung, oom van T. Bén, en T. Tandi, ook wel T. Adé of T. di Keuëb genoemd. Eerstgenoemde stond onder de geestelijke leiding van Teungkoe Kali Roenéng, terwijl T. Tandi bewerkt wordt door den fanatieken Teungkoe Pidië, die om den band nog hechter te maken, met eene zuster van T. Tandi trouwde. De verbeterde politieke toestand in Wòjla is dan ook zoogoed als geheel toe te schrijven aan het onvermoeid patrouilleeren, waardoor de bevolking zich eerst om onze vestiging te Koeala Bèë en later ook in verder afgelegen kampongs langs de rivier vestigde. Hier en daar moesten groote hoeveelheden padi worden opgeruimd, die, niettegenstaande herhaalde waarschuwing, niet van de ladangs werden weggehaald.

Den 27sten November onderwierp zich T. Seumoereung met een veertigtal volgelingen; zijne geweren waren ons reeds vóór dien tijd bij verschillende gelegenheden in handen gevallen. Bij T. Seumoereung had zich eene bende gedroste dwangarbeiders aangesloten, afkomstig van verschillende bivaks en patrouilles, die voornamelijk Beneden-Wòjla onveilig maakten. Na zijne onderwerping week de bende — dezelfde die nu en dan in Teunòm binnendrong — naar de Boven-Lambalé uit. Teungkoe Kali bleef nog vijandig, doch zijn zoon onderwierp zich en leverde een Beaumont-geweer in. T. Tandi hield zich geruimen tijd op in het Wòjla-bosch en vond steun in zijne vroegere woonplaats Keuëb. In 't laatst van 1904 week hij uit naar Boven-Boebōn, het terrein van Teungkoe Pidië. T. Tandi beschouwt zich als de keudjroeën van Wòjla en tracht ook als zoodanig op te treden. Daar hij weet, dat hij van dien titel onmiddellijk afstand moet doen als hij zich onderwerpt, zal hij dit niet dan door nood gedwongen doen. Van de overige gezaghebbenden, T. Sampan en Datō' Lasan, merkte men weinig. De eerste is te jong, de laatste te oud en behoeftig.

Aan de Boven-Wòjla, waar Datō' Doelō (Kawaj XII) gezag voert, week de bevolking geheel uit en vestigde zich op ladangs. Op den linker Boven-Wòjla-oever, waar Datō' Poetéh het gezag in handen heeft, was het niet veel beter gesteld, niettegenstaande onze vestiging te Kadjeuëng voor het goudonderzoek. Wel keerden te Lantjang en in een paar aangrenzende kampongs een twintigtal personen terug, doch zulks wil niet veel zeggen op een overigens goed bevolkte streek. De imeum van Si Adeuë is hier de geestelijke drijver en Datō' Poetéh is meestal bij hem. In de kampong Si Adeuë keerden wel een vijftigtal gezinnen terug, doch de hoofden hielden zich verre van ons.

Vijandelijkheden van eenig aanbelang in de Wòjla-streek kwamen slechts een paar malen voor. In Maart deed Teungkoe Pidië te Triëng eene poging om een vivrestransport te overvallen en in November werd Koeala Bèë gedurende den nacht beschoten, hetgeen gepaard ging met het opbreken van een zestal bruggen en het vernielen van de telephoonlijn te Tjòt Moerōng. Ook hier was Teungkoe Pidië de aanlegger.

In Boebōn werd de oude keudjroeën Amin in de uitoefening van het gezag vervangen door zijn zoon T. Rajeu', die te Koeta Radja is onderwezen en opgevoed, niet behept is met de opiumkwaal en voor zoover bekend, geen dobbelaar is, zoodat van hem wel iets goeds verwacht kan worden. Door zijn huwelijk met de dochter van Teungkoe di Oedjōng Plinta, die ons nog steeds vijandig gezind is, verkeert hij nog eenigszins onder diens invloed. Gesteund door een gedeelte van de Wòjla-bevolking, vestigden genoemd geestelijk hoofd en zijn collega Teungkoe Pidië zich aan den bovenloop van de Kroeëng Bèë, waar zij groote nederzettingen maakten, en zelfs een paar missigits bouwden. In Boven-Boebōn is de toestand dientengevolge nog zeer ongunstig. In Beneden-Boebōn bleef alles rustig.

In Meulabōh, het voornaamste gebied van de geheele onderafdeeling, is in 1904 veel ten goede gekeerd, zoodat met grond verwacht mag worden, dat in den loop van 1905 hoofden en bevolking geheel zullen terugkeeren en er verder rust en orde zullen heerschen.

In de drie aangrenzende gebieden van de datō's van Meureubò, Rantò Panjang en Oedjōng Kala is de bevolking zoogoed als geheel teruggekeerd. De datō's van Meureubò en Oedjōng Kala zijn hoofden, op wier steun het Gouvernement kan rekenen, doch die van Rantò Panjang is een onbeduidend en bovendien mismaakt persoon, niet in staat zijn gezag tegenover zijn mindere hoofden behoorlijk op te houden.

In het Wakeuëh-gebied van T. Tji', benedenstrooms Peureumeuë, viel niets bijzonders voor. Tengevolge van het wegslaan van den oever der rivier moest hier een groot stuk van den weg omgelegd worden, waardoor het tracée met 2500 M. bekort werd. Rechts en links van het nieuwe weggedeelte werden dadelijk sawahs aangelegd.

Het gebied van T. Hadji Bén Salèm Peureumeuë, welk hoofd zich in Januari 1905 onderwierp, is het best gecultiveerde. Rust en orde werden niet verstoord en gegeven bevelen behoorlijk opgevolgd. Alle sawahvelden werden bebouwd en veel terrein werd voorbereid voor uitbreiding van de pepercultuur.

In de gebieden van T. Sampang en T. E' kwam door de bezetting van Babah Kroeëng Manggi eene groote verandering ten goede.

In het gebied aan de Boven-Meureubò kwamen bijna alle mindere hoofden en het grootst gedeelte der bevolking successievelijk terug. Hier was het de invloed van Tjoet Nja' Dén, die de oelèëbalangs, zoomede die van Meukò en de Moegò-streek, verre van ons hield. De energieke weduwe van T. Oema' liet hen een duren eed zweren, dat zij zich nooit aan het Gouvernement zouden onderwerpen. Dat zij zich hieraan hielden, bleek uit het feit, dat zij, noodgedrongen, hunne naaste familieleden zonden, doch zelf wegbleven. Eerst na den goed gelukten overval van Tjoet Nja' Dén's broeder, T. Rajeu', kwam de oelèëbalang T. Tandi met plannen tot onderwerping. Ook Panglima Gamba, zoomede Hadji Meutareum, de vroegere vertrouwelingen van T. Oema', en zijn broeder T. Moesa kwamen zich melden met een groot aantal volgelingen. De keudjroeën van Meukò sneuvelde in Mei 1904 en is opgevolgd door zijn nog jeugdigen zoon T. Léhman. Zijn voogd, T. Teunòm, en de Panghoeloe Sidé meldden zich en kwamen te Koeala Manjeuë met een deel der bevolking terug. Dit is de eerste aanraking, die wij hier met de bevolking kregen. In de vijandige houding van de Moegò-

streek kwam, sedert onze vestiging te Djeulatang, als voorbereiding voor het bivak te Baléh Goemé, verandering.

In Seunagan gelukte het, na de bezetting van Djeuram door 6 brigades marechaussee, den toestand eenigszins meester te worden. De bevolking keerde echter slechts langzaam terug en T. Keumangan, zoon van den oelèëbalang T. Meurah Poetéh, zoomede andere voorname hoofden, bleven vijandig gezind en weken naar Tadō' uit. Den 1sten Augustus werd aldaar aan eene bende van T. Keumangan een verlies toegebracht van 5 dooden, doch aan onze zijde sneuvelde de 2de-luitenant T. VAN DER ZEE en werden 3 minderen gewond. De Seunagansche hoofden begaven zich daarop naar Boven-Tripa, waar aan de Kroeëng Antòng groote ladangs werden aangelegd. In het begin van Januari 1905 eindelijk boden T. Keumangan en T. Tandi Langò hunne onvoorwaardelijke onderwerping aan, de laatste met al zijne onderhoofden en onderhebbende bevolking. Daarna volgde de onderwerping van T. E' van de Seunagan- en T. E' van de Meureubè-streek.

T. Meura Poetéh overleed in den loop van het jaar, waarop zijn broeder T. Banta voorloopig met het bestuur belast werd. Hij heeft tot dusver evenmin orde op de zaken kunnen houden als zijn voorganger.

De door den nieuw opgetreden bestuurder van het landschap Tripa op 29 Juni 1903 afgelegde korte verklaring is, evenals de hem uitgereikte akte van erkenning en bevestiging, goedgekeurd bij Gouv. Bt. 31 Jan. 1905 n°. 42. Onze bemoeienis met het stroomgebied van de Tripa dateert van medio October 1903. Tot aan de kampong Lam Ië werd geen verzet ondervonden en de bevolking liet zich, na kalme voorbereiding, registreeren. Boven Lam Ië werd alles verlaten bevonden en in Boven-Tripa, vooral aan de Kroeëng Antòng, stuitten wij aanvankelijk op verzet. Einde 1904 meldde zich de zoon van Keudjroeën Sjèh, hoofd van Blang Tripa met eenige peutocha's en volgelingen. Dit was onze eerste vriendschappelijke aanraking met de bevolking van Boven-Tripa. Het eertijds zoo beruchte Kong is geheel ontvolkt.

Na onze vestiging in Tripa is onmiddellijk een begin gemaakt met den aanleg van een weg van Lam Ië naar het strand en verder in de richting van Tadō'. Deze verbinding over land was urgent, omdat de Koeala Tripa in den westmoesson niet kan worden binnengevaren. Ook werd het landschap Seuneu'am bezocht en geregistreerd. Het hoofd, Toeankoe Tjoet, die tot dusver zijn gebied niet had durven betreden uit vrees voor Habib Abdōlah (zie K. V. 1904, kol. 59), keerde terug, doch zijn invloed is nog gering. Bij de registratie vluchtte een groot deel der bevolking, doch, nadat zich alle peutoeha's, behalve peutoeha Léhman, gemeld hadden, keerden de meesten terug. Verzet werd hier nergens ondervonden.

Onderafdeeling Tapa' Toean. In den politieken toestand van vele landschappen dezer onderafdeeling kwam in 1904 verbetering, doch in andere, met namen Kloeët, Blang Pidië, Poelò Kajèë, Koeala Batèë, Manggéng en Lhō' Pawōh-Noord bleef hij stationnair. Manggéng en Lhō' Pawōh-Noord moesten herhaaldelijk gestraft worden voor het verleenen van steun aan of het verzwijgen van het verblijf van rooverbenden in hun gebied. Dat in Poelò Kajèë, Koeala Batèë en Blang Pidië de toestand ongeveer gelijk bleef, moet worden toegeschreven aan het nog steeds uitblijven van het vijandige hoofd T. Bén Machmoed. De bevolking van Blang Pidië en Koeala Batèë is nog geheel op zijne hand en steunt hem door het verstrekken van levensmiddelen en geld en door hem te omgeven met een cordon van spionnen, die elke poging om hem te vinden, zoo niet onmogelijk, dan toch uiterst moeielijk maken. In October gelukte het hem, ondanks de bezetting van Babah Ròt in Noord-Koeala Batèë, uit Tripa, waarheen hij was uitgeweken, tot zelfs in Sama. Doea, op 3 uur afstand van Tapa' Toean, binnen te dringen. De bende werd wel onmiddellijk verdreven, doch haar konden geen gevoelige verliezen toegebracht worden.

Van den door een zekeren Datō' Mohamed Zén op 7 September 1904 gedanen aanval op de keudè en ons bivak te Sinabang op het eiland Simeuloe en de verdrijving van zijne bende is hiervóór (kol. 12) reeds melding gemaakt. Van de gelegenheid is gebruik gemaakt om de bevolking te ontwapenen. Een 120-tal voorladers en eenige achterladers werden ingenomen.

In Kloeët is het nog steeds Hadji Joesoef, die grooten invloed uitoefent op den keudjroeën en dezen invloed vaak misbruikt om zich zelf te verrijken.

Troemōn gaf geen aanleiding tot klachten. De familieleden van den in 1903 overleden waarnemenden bestuurder Hadji Djafar (vgl. K. V. 1904, kol. 64) legden het hoofd in den schoot en de wettige erfgenaam van den vermoorden radja Iskandar werd den 11den April 1904 tot hoofd van Troemōn aangesteld, onder den naam van Radja Nasjroedin. Hij onderteekende de korte verklaring in drie artikelen, welke, evenals de aan hem uitgereikte akte van bevestiging, is goedgekeurd en bekrachtigd bij Gouv. Bt. 12 Oct. 1904 n°. 25. De nieuwe radja is nog een jonge man, die veel leiding noodig heeft. De oeconomische toestand van het landschap laat nog veel te wenschen over.

§ 4. SUMATRA'S WESTKUST.

Evenals in het voorafgegane jaar (vgl. K. V. 1904, kol. 67), moest ook in 1904 opgetreden worden tegen de bewoners der Mantawai-eilanden. Aan de kampong Si Matobé (op Si Pora), welker bewoners van Maleische handelaren goederen geroofd hadden, en, na geweigerd te hebben ze terug te geven, eene vijandige houding aannamen, werd eene tuchtiging toegediend, terwijl aan de kampong Tarekan, als straf voor een op eenige Maleiers gepleegden moord, eene boete werd opgelegd, welke in Februari 1905 voldaan is.

Den 29sten Juni 1904 vielen drie kwaadgezinden, waarschijnlijk Gajō's, op den pasar van de onderafdeelingshoofdplaats Singkel (res. Tapanoeli) een drietal Europeesche militairen aan, van wie er twee zwaar gewond werden. Door de bevolking nagezet, verwondden zij een inlander en verdwenen achter het Chineesche kamp. Kort daarna vertoonden zij zich voor de controleurswoning, waar zij den ontvanger der in- en uitvoerrechten en zijne echtgenoote, zoomede de echtgenoote van den controleur, verwondden. Twee der aanvallers drongen daarop de controleurswoning binnen, waar zij het kind van den chef van het postkantoor doodden en twee dames, twee bedienden en den inmiddels toegeschoten postkantoor-chef min of meer zware verwondingen toebrachten. Een der aanvallers werd door den controleur door revolverschoten gewond en de beide andere werden door eene militaire patrouille gedood.

Zooals in kol. 68 van K. V. 1904 werd medegedeeld, hadden de hoofden van bijna alle landschappen in de Simpang-streken (9 aan de Simpang Kiri en 11 aan de Simpang Kanan) schriftelijk hun verlangen te kennen gegeven om zich onder ons rechtstreeksch bestuur te stellen, welk verzoek was ingewilligd. Sedert gaven die hoofden herhaaldelijk blijk van hunne goede gezindheid jegens het bestuur, met uitzondering evenwel van den radja van het aan den rechteroever der Simpang Kiri gelegen landschap Batoe Batoe, die onder den invloed was geraakt van den uit Pidië afkomstigen Teungkoe Sjech Ahmad, die vroeger T. Bén Blang Pidië tegen ons had opgezet en later in de Simpang-streken grooten invloed schijnt verkregen te hebben. Het vereenigingspunt van de ons vijandig gezinde elementen, in den laatsten tijd versterkt door uitgeweken Gajō's, was het aan den bovenloop der Simpang Kiri gelegen Pasir Belok, welks radja niet bij machte was om hen uit zijn rijkje te houden. Hier werden dan ook vermoedelijk de plannen gemaakt voor een tweeden aanval op Singkel, welke plannen in den nacht van 19 op 20 Juli tot uitvoering kwamen. Een viertal lieden uit Simpang Kiri (1 uit Kota Baroe en 3 uit Rantau Gedang), die langen tijd in de Gajō-landen rondgezworven

hadden, en één Gajō vielen den schildwacht aan bij het vivres-magazijn van de op 7 Juli van Padang naar Singkel gedirigeerde compagnie infanterie, die in opdracht had de colonne onder bevel van den luitenant-kolonel G. C. E. VAN DAALEN op haren terugtocht uit de Gajō- en Alas-landen (zie lager), zoo noodig, hulp te verleenen. Eene spoedig op het terrein verschenen patrouille gelukte het drie der aanvallers te dooden, terwijl aan onze zijde 1 Europeesche en 2 inlandsche militairen gewond werden. Einde Juli, nadat vernomen was dat de colonne-VAN DAALEN ter hoofdplaats Taroetoeng van de afdeeling Toba en Silindoeng was aangekomen, werd de bewuste compagnie infanterie, met achterlating van een detachement ter versterking van het garnizoen van Singkel, naar Padang teruggezonden.

Dat de kwaadgezinden hunne plannen niet dachten op te geven bleek reeds in den nacht van den 14den Augustus, toen het dicht bij Singkel gelegen Godong Telaga door een viertal hunner werd bezocht, waarbij er één door de bevolking werd afgemaakt. Den 16den d. a. v. vertoonden zij zich aldaar opnieuw, bij welke gelegenheid twee inwoners door klewangs licht gewond werden. Voorts werden in den nacht van 22 op 23 Augustus eenige schoten gelost op het door den controleur, die den commandant van het gouvernementsstoomschip *Albatros* had vergezeld op een tocht voor de opneming van de Simpang Kiri, te Koeala Batoe ingericht bivak. Toen nu in het begin van September bericht ontvangen werd, dat de lieden van Batoe Batoe van plan waren om de vier datoe's aan de Singkel-rivier te vermoorden en hunne ressorten af te loopen, en uitgezonden patrouilles herhaaldelijk benden kwaadwilligen ontdekten, werd den 20sten September het aan de samenvloeiing van de Simpang Kiri en de Simpang Kanan gelegen Pamoeka door een onderluitenant en 35 man bezet, ter bewaking van het vaarwater en ons rechtstreeksch gebied. In den nacht van 22 op 23 September werd het bivak aldaar tot tweemaal toe aangevallen door eene bende van 44 man (onder wie 12 Atjèhers), waarbij een inlandsch fuselier zwaar gewond werd en de vijand twee dooden, wapens, ammunitie en eenige djimats achterliet.

Aangezien de radja van Batoe Batoe weigerde boodschappers van het bestuur te ontvangen en zijne houding meer en meer beslist vijandig werd, terwijl bovenstrooms Pamoeka het aantal kwaadwilligen, die zich gereed maakten voor den aanval, voortdurend toenam, werd besloten tot een onverwijld militair optreden, daar bij langer uitstel kans bestond, dat de tot dusver goedgezinde radja's der Simpang-streken zich bij dien van Batoe Batoe zouden aansluiten. Den 2den October vertrok met dat doel eene colonne, onder bevel van kapitein J. VAN LEYDEN, van Singkel per *Albatros* naar Boeloe Sama en van daar over land naar Batoe Batoe. Het den 8sten te Koeala Batoe Batoe betrokken bivak werd in den nacht van den 9den op den 10den en in den volgenden nacht hevig beschoten, waardoor een inlandsch fuselier licht gewond werd. Door patrouilles werd de vijand op de vlucht gedreven, waarbij een rentjong en vrij veel ammunitie buitgemaakt werd. Den 22sten werd de zwaar versterkte kampong Batoe Batoe aangevallen en, na fanatiek verzet, genomen. Aan onze zijde sneuvelden 1 Europeesch sergeant en 2 inlandsche fuseliers, terwijl 1 Europeesch sergeant, 4 Europeesche en 4 inlandsche militairen, zoomede 2 dwangarbeiders, gewond werden. De vijand had 172 dooden, onder wie de broeder, drie ooms en een neef van den radja. Volgens een tot dusver niet bevestigd gerucht (zie lager) zou de radja zelf eveneens gesneuveld zijn.

De luitenant-kolonel G. C. E. VAN DAALEN was gemachtigd om, na afloop van de excursie door de Gajō- en Alaslanden (zie kol. 16), den terugweg uit het Alas-gebied door de aangrenzende Batak-landen te nemen, ingeval vijandig gezinden uit de Alas-landen derwaarts mochten uitwijken of politieke of andere redenen zulks gewenscht mochten doen achten. Van deze machtiging werd door hem gebruik gemaakt, omdat ruim 300 Alas-gezinnen naar de Batak-landen waren uitgeweken (welke gezinnen naar hun land zijn teruggezonden) en omdat het, in verband met het bestaande voornemen om de onderafdeeling Singkel van de residentie Tapanoeli af te scheiden en bij het gouvernement Atjèh en onderhoorigheden te voegen, van belang was kennis op te doen van de tusschen de Simpang-streken en het Toba-meer gelegen Pak Pak-landen en de stemming der bevolking aldaar. Daartoe moest door het gebied van de Karau-Bataks worden heengetrokken en vervolgens was voor de van Atjèh afkomstige colonne de beste weg naar de kust die door de Toba-landen over Taroetoeng naar Siboga.

Den 1sten Juli vertrokken de troepen naar het westelijk Karau-gebied waar, evenmin als in de Pak Pak-landen, waarheen den 6den in twee colonnes werd opgerukt, tegenstand ondervonden werd. Hoewel bijna ieder man gewapend rondliep, bleek de bevolking vriendschappelijk gezind; de voornaamste hoofden meldden zich, er viel geen schot, en levensmiddelen werden tegen contante betaling verkregen. Slechts enkele hoeta's in het Karau-gebied bleken verlaten te zijn uit vrees voor de pokken, die er in hevige mate woedden. Nadat den 8sten beide colonnes zich te Sidé Kalang weder vereenigd hadden, werd den 10den kapitein H. R. T. A. DE GRAAF met alle troepen c. a. die op Sumatra's Oostkust thuis behoorden, via Koeta Oesang, Parobo en Si Lima Hoeta naar Medan gedirigeerd en rukte overste VAN DAALEN met de overige troepen op naar Perboehoelan, een kampongcomplex nabij het Toba-meer, ten noorden van Pea Radja Dairi, de toenmalige verblijfplaats van het priesterhoofd Singa Mangaradja, die zoowel door de Toba-Bataks als door de Pak Paks als radja erkend wordt en zich nog altijd „bestuurder van het eiland Sumatra" noemt. In dat landschap wilde de bevolking de colonne den doortocht beletten, terwijl ook de houding der bevolking in Hoeta Paoeng, Polloeng, Parsinggoeran en Lintoeng weinig vriendschappelijk bleek. Een drietal personen moest onschadelijk gemaakt worden, één geweer werd buitgemaakt en enkele gevangenen vielen in onze handen. Via Litong, Hoeta Galoeng en Hoeta Djoeloe, welke kampongs alle verlaten waren, bereikte de colonne den 16den Bakara aan het Toba-meer. De houding der bevolking liet ook hier te wenschen over; twee radja's verschenen eerst toen zij gehaald waren en de derde kwam in 't geheel niet. Den 18den kwam de colonne ter afdeelingshoofdplaats Taroetoeng (Toba en Silindoeng) aan en den 21sten embarkeerde zij te Siboga aan boord van de gouvernementsstoomschepen *Albatros* en *Gier*, waarmede zij den 23sten Juli Oelèë Lheuë bereikte, op welken datum zij ontbonden werd.

Ten einde Boven-Singkel en de Pak Pak-landen definitief te pacificeeren en aldaar voorloopige bestuursmaatregelen te treffen, werd aan den assistent-resident der Gajō-landen, den kapitein H. COLIJN, in October 1904 opgedragen met 6 brigades marechaussee van Medan over de Karau-hoogvlakte naar Boven-Singkel te gaan en het commando over te nemen van de aldaar aanwezige troepen, die bij Gouv. Bt. 14 Oct. 1904 n°. 29 tijdelijk ter beschikking waren gesteld van den civielen en militairen gouverneur van Atjèh en onderhoorigheden. Den 28sten October vertrokken de troepen van Medan. Op de Karau-hoogvlakte was alles rustig en ook in de Pak Pak-landen werd geen verzet ondervonden, hoewel de bevolking hier en daar bij de nadering der colonne vluchtte. In de Pak Pak-landen vermoedde men, dat de radja van Batoe Batoe niet dood was, maar dat hij met vele zijner onderhoorigen gevlucht was naar Gemoentoer en Nenepen (in Pak Pak). Toen de colonne den 10den November te Moeara Batoe Batoe was, werd van den radja niets vernomen, doch den 19den December werd Pangkalan Belegen in Boven-Singkel aangevallen door eene 90 man sterke bende, die onder zijne aanvoering gestaan zou hebben. Den 20sten December bereikte de colonne Pea Radja Dairi, waar echter Singa Mangaradja niet werd aangetroffen en de bevolking bijna geen verzet bood. Enkele geweerdragenden werden onschadelijk gemaakt, waarop de bevolking geleidelijk terugkeerde. Den 28sten hadden alle hoofden zich gemeld om de bevelen van het bestuur te vernemen. De colonne vertrok daarop naar de Alas-landen. De onderhandelingen met Singa Mangaradja, die in September aan den controleur van Baros een hernieuwd verzoek had laten doen om zich bij het bestuur te mogen aanmelden — waarop hem ten antwoord was gegeven, dat hij dit doen kon, doch onvoorwaardelijk, en dat het Gouvernement over zijn lot beslissen zou — moeten voorshands als afgebroken worden beschouwd, daar de controleur van Baros in Januari 1905 een brief van hem ontving, waarin hij mededeelde, dat vrees voor de colonne-COLIJN hem in de bosschen had doen vluchten en dat hij voorloopig van zijn plan om te Baros te komen afzag.

In het landschap Bakara werd, na de invrijheidstelling van het hoofd der marga Si Maloelang, Ompoe Hoemirtop (zie K. V. 1904, kol. 67), de orde niet meer verstoord.

In het gebied ten noorden van Toba kwam na de in den aanvang van 1904 plaats gehad hebbende excursie naar Si Gaol

(zie K. V. 1904, kol. 65), veel verbetering. Ten oosten en ten zuidoosten van Toba daarentegen beoorloogden verschillende hoofden elkander voortdurend. Roof op het Toba-meer en gevangenneming van gouvernementsonderdanen, gepleegd door Ompoe Boewa van Tipang en Ompoe Debata Oeloean van Si Rait (Samosir), maakten medio December 1904 eene militaire excursie derwaarts noodig. De gevangen gehouden personen werden bevrijd en aan de radja's werden boeten en schadeloosstellingen opgelegd, welke voldaan werden.

Naar aanleiding van geschillen van het hoofd van Si Manoelang, Ompoe ni Hoboel, met den djaihoetan van Paranginan, Ompoe Toga Barita, liet eerstgenoemde door zijn zoon sluipmoord plegen op het in die aangelegenheid geheel onschuldige kamponghoofd van Lobo Tolang, Ompoe Djoemaing, en een van zijne onderhoorigen. Nadat kort daarop de kampong Lobo Tolang door lieden van Si Manoelang beschoten was, vertrok de controleur van Toba in Januari 1905 met een detachement militairen naar Si Manoelang. Ompoe ni Hoboel bleef in den aanvang in zijn verzet volharden en ging op de vlucht, waarom de kampong door de troepen bezet werd. Eerst den 5den April onderwierp de radja zich en betaalde hij de hem opgelegde boete van 2000 Spaansche matten. Bij Gouv. Bt. 18 Febr. 1905 n°. 11 (Ind. St. n°. 142) zijn Si Manoelang, Si Goal en Oeloean, zoomede de overige Toba-Bataksche landschappen, die daartoe in den aanvang van 1904 het verzoek gedaan hadden (zie t. a. p.) — in 't geheel een achttiental —, onder rechtstreeksch bestuur van het Gouvernement gebracht. Een dergelijk verzoek werd in October 1904 gedaan door het hoofd van de kampong Si Sogoe Sogoe (Nai Pospos) en in Januari 1905 door de radja's van Si Boeloean, Si Manoelang Toroean, Rambai Manaloe en Toeka Dolok Pahoe (alle in de onderafdeeling Baros). Laatstgenoemde vier onderteekenden reeds eene verklaring, waarbij zij onze souvereiniteit erkennen.

Nadat door den toeankoe van Kota Besar en de zijne suprematie erkennende hoofden van de Batang Siat-streek, Soengei Koenit, Talao, Batoe Kangkoeng, Indamar en Djoedjoehan, die in Februari 1904 hunne onderwerping hadden aangeboden (zie K. V. 1904, kol. 66), de verzekering gegeven was, dat zij instonden voor de veiligheid van den controleur van Moeara Laboeh, indien hij hun gebied zou bezoeken, is aan dien ambtenaar opgedragen zich van de politieke en maatschappelijke toestanden in die landschappen op de hoogte te stellen en tevens te trachten aanrakingen te verkrijgen met de landschappen Si Goentoer en Padang Lawas (Batang Hari-districten) en, zoo de veiligheid zulks toelaat, ook die landschappen te bereizen (Gouv. Btn. 26 Oct. en 12 Nov. 1904 n°s. 23 en 1).

In Korintji werd de rust niet meer verstoord en van de bevolking werd alle medewerking ondervonden bij de uitvoering van bevelen en de oplossing van hare oude geschillen, zoomede bij het aanleggen van den nieuwen weg, die Tapan (Padangsche Benedenlanden) met de grens van Korintji zal verbinden.

Als gevolg van de uitbreiding van onzen invloed op het eiland Nias (zie K. V. 1904, kol. 68) en van de onderwerping van enkele gezaghebbende hoofden, trad in sommige streken van Midden-Nias een toestand van rust in, welke zeer bevorderlijk was aan den aanleg of de voltooiing van wegen en het zoeken naar geschikte tracés, ter onderlinge verbinding van de belangrijkste streken. De kampong Sifaoasi is, na de onderwerping van den beruchten koppensneller Si Tambaho (zie t. a. p.), een geschikt uitgangspunt geworden voor de reeds gedeeltelijk verkregen aanrakingen met de stammen aan de bronnen der Idano Gawo, waaronder de bekende Ono Dahare, de Ira Ono Hoena, enz., stammen, die, vereenigd, sterk genoeg zijn om den beruchten stam der Ira Ono Lase te weerstaan. Eenige hoofden van de aan den middenloop der Mozo-rivier (Noord-Nias) gelegen streken, zoomede de invloedrijke Salawa Niha, hebben hunne onderwerping aangeboden. Teekenend voor de uitbreiding van onzen invloed is, dat allerlei geschillen, zoowel van strafrechtelijken als van burgerlijken aard, meer en meer door de rapat-adat werden behandeld en afgedaan.

Tengevolge van de verspreiding van een zoogenaamden „soerat masiah" door zekeren hadji Jahajah (ten rechte Jahja), werd in de onderafdeeling Tanah Datar der residentie Padangsche Bovenlanden op godsdienstig gebied eenige beroering teweeggebracht. Nadat dien hadji bij Gouv. Bt. 7 Oct. 1904 n°. 31, in het belang der openbare rust en orde, de hoofdplaats Amboina als verblijfplaats was aangewezen, keerde het godsdienstig leven binnen de gewone perken terug. De permalims (vgl. K. V. 1904, kol. 68) hielden zich rustig.

In sommige streken van Tapanoeli wonnen wederom zoowel het Christendom als de Islam veld. Het aantal Mekkagangers was veel kleiner dan in 1903.

Behalve in de afdeeling Priaman (Padangsche Benedenlanden) en te Sawah Loento (Padangsche Bovenlanden), liet de veiligheid van personen en goederen weinig te wenschen over.

De algemeene gezondheidstoestand was niet gunstig. Koortsen, buikziekten, oogziekten en aandoeningen der ademhalingsorganen heerschten gedurende het geheele jaar, terwijl de bevolking ook veel te lijden had van pokken.

In de onderafdeelingen Batang Taro-districten, Angkola en Groot-Mandailing der residentie Tapanoeli heerschte surra onder de paarden en in de afdeeling Toba en Silindoeng eene besmettelijke ziekte onder de varkens, terwijl in evengemelde afdeeling ook veepest onder de karbouwen geconstateerd werd.

Ook in 1904 liet de invoerhandel, vooral tengevolge van rijstschaarschte, te wenschen over, doch bij den uitvoer was eene stijging waar te nemen. De toestand van den binnenlandschen handel bleef stationnair.

Behalve in de afdeeling Ajer Bangis der Padangsche Benedenlanden en in de residentie Tapanoeli, waar de rijstoogst zeer bevredigend uitviel, waren de uitkomsten van deze cultuur minder gunstig.

De koffie-oogst was belangrijk grooter dan in 1903. Tabak maakte goede prijzen, doch de weersgesteldheid had een ongunstigen invloed op de productie. De klappercultuur bleef zich uitbreiden, waardoor de uitvoer van copra belangrijk toenam. De cultuur van caoutchouc-boomen (kadjei) nam overal toe. De sagocultuur breidde zich uit in de afdeelingen Natal en Ajer Bangis.

De resultaten van de zeevischvangst waren bevredigend.

§ 5. BENKOELEN.

Op politiek gebied viel in 1904 niets bijzonders voor en de veiligheid van personen en goederen liet in het algemeen weinig te wenschen over.

Een der in 1903 opgerichte stations van het Rijnsche zendinggenootschap op Enggano (zie K. V. 1904, kol. 69), namelijk dat te Kiojo, werd opgeheven en vervangen door het meer in het centrum der bevolking gelegen station Abeho, terwijl een derde station te Kikoba gevestigd werd. Het Christendom breidt zich op dit eiland gestadig uit.

De Islam bleef veld winnen onder de gedeeltelijk nog heidensche bevolking van de afdeelingen Seloema, Mana en Pasoemah Oeloe Mana en Kauer.

De gezondheidstoestand was over het algemeen niet ongunstig; in de afdeelingen Kauer, Redjang en Lebong, Kroë en Benkoelen en Ommelanden kwamen veel koortsen voor.

In de afdeelingen Benkoelen en Ommelanden en Redjang en Lebong vertoonde zich in December 1904 eene besmettelijke veeziekte, waarschijnlijk mond- en klauwzeer. In den loop van Januari en Februari 1905 verscheen dezelfde ziekte in Seloema, Lais en Kauer.

De rijstoogst was in 1904 over het algemeen bevredigend, behalve in de marga Soengei Aro der afdeeling Kauer, waar hij nagenoeg geheel mislukte.

De oogst van Liberia-koffie was vrij bevredigend. In Pasoemah Oeloe Mana mislukte echter de oogst van gewone koffie geheel, tengevolge van de abnormale weersgesteldheid in den bloeitijd.

De tabaksoogst in de afdeeling Redjang en Lebong leverde bevredigende resultaten op. De bevolking blijft zich toeleggen op de klapper-, caoutchouc- en gambircultuur, alsmede op die van specerijen.

De uitvoer van boschproducten ging over het algemeen achteruit; alleen in dien van damar en getah was eenige stijging te bespeuren.

Tengevolge van de slechte uitkomsten van den rijstoogst in 1902, waarvan de gevolgen zich nog steeds deden gevoelen, van de gedrukte koffieprijzen en het verminderen der boschproducten, was de toestand van den handel minder gunstig.

---

§ 6. LAMPONGSCHE DISTRICTEN.

Op politiek gebied viel in 1904 niets bijzonders voor. De veiligheid van personen en goederen liet weinig te wenschen over.

De gezondheidstoestand was bevredigend.

In de laatste maanden van 1904 heerschte onder de buffels eene onbekende ziekte, welke een 50-tal slachtoffers eischte, doch bij het einde van het jaar was zij weder geweken.

De rijstoogst was in de afdeelingen Semangka, Sepoetih en Toelang Bawang gunstig, doch elders had het gewas veel van muizen en het slechte weder te lijden, tengevolge waarvan rijst moest worden ingevoerd.

De peperoogst was bevredigend, hoewel de opbrengst belangrijk kleiner was dan in 1903.

De algemeene toestand van den handel was zeer gunstig. De vermindering der peperproductie had geen nadeeligen invloed, daar hoogere prijzen werden besteed. Aan den handel kwamen de door de Koninklijke Paketvaartmaatschappij onderhouden stoomvaartverbindingen Batavia—Teloek Betoeng en Batavia—Menggala zeer ten goede.

---

§ 7. PALEMBANG.

In het onder ons rechtstreeksch gezag staande gedeelte van dit gewest viel op politiek gebied in 1904 niets bijzonders voor.

In Djambi ging de bevestiging van ons gezag wederom in belangrijke mate vooruit. In het algemeen kan worden getuigd, dat het vertrouwen van hoofden en bevolking in ons bestuur steeds sterker wordt en dat de hun van bestuurswege gegeven bevelen worden opgevolgd. Slechts in streken, waar zich nog vijandig gezinde vorstentelgen ophielden, liet de veiligheid van personen en goederen te wenschen over. Ernstige rustverstoring had alleen plaats in het Kompih-gebied, waar het echter slechts weinig krachtsinspanning kostte de orde weder te herstellen.

Door met weinig tact op te treden brachten de nog rondzwervende grooten hun invloed een gevoeligen knak toe. Hoofden en bevolking trachtten zich in den regel aan hunne macht te onttrekken en verleenden meermalen hulp aan het bestuur door de verblijfplaatsen dier grooten aan te wijzen of door hen uit te leveren.

De in de meeste streken ingetreden rust stelde het bestuur in staat om zijne bijzondere aandacht te schenken aan de oeconomische ontwikkeling van het landschap. De regeling van het inlandsch bestuur, waarbij het land, zooveel mogelijk met inachtneming van bestaande indeelingen, in districten werd verdeeld, werd grootendeels beëindigd, terwijl, na afloop van de registratie der bevolking, met eene herregistratie een aanvang werd gemaakt. Aan de verbetering der communicatiemiddelen werd veel zorg besteed.

Wat de verschillende onderafdeelingen van Djambi betreft, valt het volgende mede te deelen.

Onderafdeeling Benedenlanden van Djambi. In het begin van Maart 1904 had in de doesoens Rantau Poeri en Soengei Baoeng een roofpartij plaats door eene bende onder Raden Pamoek, die kort te voren in de Pidjoean-streek had geageerd (vgl. K. V. 1904, kol. 72). De bende werd door eene patrouille gewapende politiedienaren uit elkaar gejaagd, met achterlating van één gesneuvelde, één geweer en eenige ammunitie.

In Mei 1904 trok Raden Mat Tahir uit de Boven-Batang Hari (zie K. V. 1904, kol. 75) naar de Kompih-streek, waar aanstonds tal van te Pamoesiran verblijfhoudende radens en een deel der bevolking hem bijvielen, terwijl de rest der doesoenbevolking, met uitzondering van die der doesoen Soengei Trap, welke later door kwaadwilligen in brand werd gestoken, naar de bosschen vluchtte, voor zoover zij niet daadwerkelijk aan de vijandelijkheden deelnam. In Juli 1904 werd eene compagnie Amboineezen aangewezen om de bevolking tot terugkeer naar hare doesoens te noodzaken, terwijl de leiders der vijandelijkheden, onder wie ook Raden Pamoek, door eene mobiele sectie werden achtervolgd. Bij verschillende gelegenheden werden aan de kwaadwilligen gevoelige verliezen toegebracht, waarbij de vijand in het geheel een dertigtal dooden, zoomede een grooten voorraad wapens en munitie, in onze handen liet. Aan onze zijde sneuvelden een Europeesch korporaal, een Europeesch fuselier en twee inlandsche fuseliers, terwijl de 2de-luitenant J. M. Preij en zeven minderen gewond werden. Het meerendeel der vijandige grooten verliet daarop de Kompih-streek, waarna de bevolking in hare doesoens terugkeerde en het bestuur behulpzaam was in het opsporen van de schuilplaatsen der Pamoesiran-radens, die allen gearresteerd werden. Op het einde van het verslagjaar was het in de Kompih-streek weder volkomen rustig. De radens Mat Tahir en Pamoek waren naar Boven-Pidjoean gevlucht, waar eerstgenoemde de doesoenhoofden bovenstrooms van Djambi tot eene samenkomst opriep, aan welke oproeping door eenige hunner werd voldaan. Voorts roofde hij den rijstvoorraad en andere levensmiddelen in de doesoens Moedoeng Darat en Setiris weg, en liet hij het door ons aangestelde hoofd van Kaos, Raden Ma' Soeöed, met eenige van zijne familieleden vermoorden, terwijl zijne bende een paar malen rivierstoomertjes beschoot. Door onmiddellijk uitgezonden patrouilles werd wel eenige malen aanraking met de bende verkregen en werd haar een verlies van zeven dooden toegebracht, doch Mat Tahir zelf slaagde er in naar Boven-Toengkal uit te wijken. Sedert zijn vertrek werd de rust in de Benedenlanden niet meer verstoord. Raden Pamoek onthield zich in Boven-Pidjoean van vijandelijkheden, doch zijne schuilplaats werd niet gevonden. Wèl werden, op aanwijzing van het hoofd van Danau Ambat, een drietal uit de Kompih-streek gevluchte radens, waaronder de beruchte Raden Bahrin, gearresteerd.

Behalve Pangeran Praboe Negara (zie K. V. 1904, kol. 72), deden ook de Pangerans Ario Djojo Kesoemo, Wiro Kesoemo en Hadji Kasim vrijwillig afstand van het gezag over hunne apanages, nadat zij in eene te Djambi, onder leiding van den

assistent-resident, belegde vergadering nog eens gewezen waren op hunne verplichtingen tot handhaving van rust en orde in hun gebied, en zij tot het besef waren gekomen daaraan niet te kunnen voldoen. Zij bleven, met den Pangeran Ratoe, ter hoofdplaats Djambi woonachtig, waar hun terreinen voor het bouwen van woonhuizen werden aangewezen. Uitgezonderd de Pangerans Wiro Kesoemo en Hadji Kasim, maakten zij in het begin van September, met tal van andere te Djambi verblijfhoudende grooten, gemeene zaak met den Hongaarschen avonturier Karl Hirsch, die zich „dr. Abdoellah Yoesoef, kolonel in Turkschen dienst" noemde en, onder het voorgeven een afgezant van den sultan van Turkije te zijn, verklaarde naar Djambi gekomen te zijn om de Djambische grooten in hun strijd tegen het Gouvernement bij te staan. Zoodra het bestuur van deze poging tot opruiing kennis gekregen had, werden zoowel de pseudo-Turk als het meerendeel der vorstentelgen, die zich bij hem hadden aangesloten, gearresteerd. De Pangerans Ratoe, Soerio Nato Menggalo en Tjokro Nato Igamo wisten te ontkomen, doch de twee laatstgenoemden werden een paar maanden later door het hoofd der doesoen Idjo uitgeleverd, terwijl de Pangeran Ratoe naar de Boven-Batang Hari trok, waar hij zich bij Pangeran Singo aansloot. Op grond van hunne bij de bedoelde voorvallen gebleken vijandelijke bedoelingen, zijn 19 Djambische grooten, onder wie de Pangerans Praboe Djojo Kesoemo, Adipati Marto Ningrat, Wiro Djojo, Poetro, Djojo Ningrat en Marto Kesoemo, Soerio Nato Menggalo en Tjokro Nato Igamo, in het belang der openbare rust en orde uit Djambi verwijderd en te Madioen geïnterneerd (Gouv. Btn. 28 Jan. en 7 Maart 1905 nos. 42 en 24).

In de Bahar- en Kandang-streken is de verspreid wonende bevolking, meerendeels Koeboe's, in doesoens vereenigd, terwijl met het aanleggen van verbindingswegen tusschen die nederzettingen een begin gemaakt is.

Onderafdeeling Toengkal. De omstandigheid dat de apanagehouder van het Toengkal-gebied, Pangeran Poespo Djojo Ningrat, weigerachtig bleef om zijne opwachting te maken bij het bestuur, en dat gebied een schuilplaats dreigde te worden van vijandig gezinde grooten met hunne volgelingen, die elders geen veilig verblijf meer konden vinden, maakte het noodzakelijk deze onderafdeeling door eene patrouille te doen bezoeken. Onder den invloed van Pangeran Poespo en zijn jongeren broeder, Raden Seman, boden hoofden en bevolking, hoewel aanvankelijk goed gezind, lijdelijken tegenstand tegen de maatregelen, welke van bestuurswege werden getroffen om eene geregelde orde van zaken te vestigen. Laatstgenoemde, die zelfs tot beschieting van de patrouille was overgegaan, werd in April 1904, op aanwijzing van een doesoenhoofd, verrast, bij welke gelegenheid hij en een zijner volgelingen sneuvelden. Pangeran Poespo, die zich schuil hield bij de doesoen Merloeng, waarvan het hoofd, Hadji Oesoep, hem van levensmiddelen voorzag, werd, na de arrestatie van Oesoep, in November in zijne door de bevolking aangewezen schuilplaats overvallen. Hij, zijne schoonmoeder (echtgenoote van wijlen den soesoehoenan) en 3 volgelingen sneuvelden, terwijl zijne dochter en 1 volgeling gevangen genomen werden.

Een zekere Radja Said, een zeeroover uit Reteh, maakte gedurende eenigen tijd Beneden-Toengkal onveilig. Hij stond klaarblijkelijk met Pangeran Poespo in verbinding en schijnt geld van hem gekregen te hebben voor den aankoop van geweren en ammunitie in de Straits, doch het gerucht wil, dat hij met dat geld naar het Maleische staatje Trengganoe (Malaka) uitgeweken is. De komst van Raden Mat Tahir in Boven-Toengkal bracht de gemoederen der reeds tot rust gebrachte bevolking weder in beroering. Van de aankomst van dien groote in de doesoen Penjaboengan kreeg de controleur onmiddellijk bericht van de hoofden, doch eene direct uitgezonden patrouille had geen succes en Raden Mat Tahir wist zich in de omgeving der doesoens Loeboe Kambing en Loeboe Lesoeng, waar de bevolking noodgedwongen zijn partij gekozen had, te handhaven. Bij eene ontmoeting met Raden Mat Tahir te Loeboek Kambing, op het eind van December 1904, sneuvelde Raden Kentot, neef van Pangeran Ratoe, en werden twee geweren en blanke wapens buitgemaakt. Einde Januari 1905 werd nog een panglima van Raden Mat Tahir onschadelijk gemaakt, werden een 80-tal schuilplaatsen van zijne bende opgeruimd en werd zijn rijstvoorraad vernietigd.

Onderafdeeling Beneden-Tembesi. In het begin van het verslagjaar bracht Raden Mat Tahir ook een deel dezer onderafdeeling in beroering. Den 6den Januari nam hij, met een vrij talrijke bende, eenige hoofden van de doesoen Danau Ambat gevangen, waarna hij doortrok naar Troesan. Na zich achtereenvolgens in Boven-Batang Hari, Beneden-Tembesi en het Koeboe-gebied aan den bovenloop van de Djangga-, Djeba- en Boelian-rivieren te hebben opgehouden, werd hij, steeds achternagezet, in April genoodzaakt naar de Kompih-streek uit te wijken. Sedert is hij niet meer in Beneden-Tembesi teruggekeerd, tengevolge waarvan de voortvluchtige hoofden, zoomede eenige andere, die zich bij Raden Mat Tahir hadden aangesloten, zich bij het bestuur meldden, terwijl voorts door hoofden en bevolking veel hulp werd verleend bij het opsporen van nog aanwezige vijandige elementen, zooals Raden Ali Bassa, een broeder van Pangeran Hadji Oemar, en tal van zijne uit de Merangin gevluchte familieleden en volgelingen, wier schuilplaatsen door hen werden aangewezen.

Ook in het Batang Hari-gebied dezer onderafdeeling zagen hoofden en bevolking blijkbaar het nutteloze van verder verzet in en over hunne medewerking bij het verzekeren van orde en rust viel dan ook niet meer te klagen. Zoo verwittigden zij het bestuur van de aanwezigheid in hun gebied van Pangeran Adi, zoon van wijlen sultan Taha, wiens schuilplaats overvallen werd, tengevolge waarvan hij zijne onderwerping aanbood.

Het sneuvelen van Pangeran Kerto Negaro (zie K. V. 1904, kol. 78) was van groote beteekenis voor het herstel van de rust in de Merangin, waartoe hoofden en bevolking verder hunne medewerking verleenden door uitlevering van de personen, die tot de bende van Pangeran Kerto hadden behoord.

Na de gevangenneming van eenige met Raden Mat Tahir in verbinding staande lieden, die den pasirah van het Ajer Itam-gebied wilden vermoorden, werd daar de rust in geen enkel opzicht meer verstoord, zoodat in Juni 1904 de tijdelijke bezetting te Loeboe Kepajang kon worden opgeheven.

Door den gedrosten dwangarbeider Bakir werd tijdelijk eenige onrust gebracht in het Sekamis- en Pemoesiran-gebied, doch zijne bende werd door militaire en bevolkingspatrouilles onschadelijk gemaakt. Bakir zelf wist te ontsnappen en bleef, steeds door patrouilles achtervolgd, met één volgeling in de uitgestrekte bosschen dezer streek rondzwerven.

Onderafdeeling Boven-Batang Hari. De politieke toestand dezer onderafdeeling nam in den loop van 1904 eene gunstige wending. Aan de omstandigheid, dat de meeste landschappen in onderwerping kwamen, was het te danken dat de voortvluchtige vijandiggezinde grooten, onder wie sultan Taha en zijn broeder Pangeran Dipo Negaro, nergens een veilige schuilplaats konden vinden en zich onophoudelijk moesten verplaatsen, totdat het den 2de-luitenant G. Badings in April 1904 gelukte de verblijfplaats van Taha in het doesoen-gebied Betong Bedadjah te overvallen (vgl. K. V. 1904, kol. 76), waarbij hij en een onzer meest verwoede tegenstanders, Djenang Boentjit, sneuvelden. Omstreeks dienzelfden tijd moet ook Pangeran Dipo Negaro, die trouwens reeds oud en gedeeltelijk verlamd was, nabij doesoen Boelian aan de Soengei Sekalo, een zijrivier van de Soemai, zijn overleden; terwijl Pangeran Soeto Djojo, beter bekend onder den naam van Raden Anom, kort daarop in doesoen Poentikalo overleed. Hoewel de genoemde grooten zich persoonlijk van vijandelijkheden onthielden, lieten zij niet na bij voortduring hun invloed aan te wenden om hoofden en bevolking tot verzet te bewegen en ontzagen zij zich ook niet, door toepassing van straffen of door bedreiging met den dood, tot vijandelijkheden aan te sporen. Na Taha's sneuvelen en het overlijden van Pangeran Dipo Negaro, meldden de meeste lieden, die zich bij hen hadden aangesloten, zich dan ook achtereenvolgens bij het bestuur en steunden het in zijne pogingen om de nog rondzwervende vorstentelgen in handen te krijgen. Zoodoende kwamen, op Pangeran Singo na, alle familieleden van Taha en Pangeran Dipo Negaro in onderwerping.

Nadat laatstgenoemde, tengevolge van onze actie in Boven-Soemai, in Februari 1904 (zie K. V. 1904, kol. 75) naar het binnenland gevlucht was, verlieten de kwaadwilligen, na eenigen tijd door patrouilles te zijn achtervolgd, die streek, waar het dan ook rustig bleef tot het einde van het jaar, toen de meeste der in Boven-Batang Hari verblijfhoudende grooten, bij wie zich de Pangeran Ratoe had aangesloten, weder derwaarts de wijk namen. Gewoonlijk zwierven zij (de Pangerans Depati, Anom en Hasan) in het Alai-gebied rond, van waar

zij een enkele maal naar de doesoens aan de Boven-Batang Hari kwamen om rijst te fourageeren. Bij een van die gelegenheden viel een zoon van Pangeran Depati, Raden Mat Saleh, met zijne familieleden, in onze handen. Een andere zoon, Raden Katan, meldde zich vrijwillig door tusschenkomst van de hoofden der federatie IX Kota. Het waren voornamelijk de doesoens Rambahan, Rantau Langkap en Tandjong Auer, waarvan een deel der bevolking nog steeds voortvluchtig en, volgens berichten, naar Kwantan uitgeweken zou zijn, welke aan Pangeran Depati en zijne familieleden hulp verleenden, waarvoor zij dan ook meermalen moesten worden gestraft.

De aan de Djambische grooten verwante vorstentelgen Raden Hamza en Raden Santoen, die gewoonlijk verblijf houden in het onder Kota Besar ressorteerend Djoedjoehan-gebied, organiseerden roofpartijen in de doesoen Koewamang, waar zij een voorraad rijst roofden en eenige inwoners gevangen namen, en in de doesoen Telok Kwali, waar zij het passantenhuis voor militairen verbrandden. Einde November liet Raden Santoen even bovenstrooms van Telok Kwali een handelsprauw beschieten, met het gevolg, dat van de zich daarin bevindende personen, drie, onder wie Bagindo Liat, een hoofd uit Kota Besar, om het leven kwamen.

In December werd de schuilplaats van Pangeran Singo, in Boven-Kilis, verrast, waarbij eenige van zijne familieleden gevangen genomen werden. Einde Januari 1905 zakte de Pangeran Ratoe de Batang Hari af met een bende nog voortvluchtige anak radja's en doesoenlieden uit Boven-Batang Hari en Soemai. Een deel dier bende werd bij Soengei Rambai in eene door de bevolking aangewezen schuilplaats overvallen, terwijl een ander deel bij Pager Poeding in een hinderlaag viel, uitgezet op aanwijzing van de hoofden dier doesoen, bij welke gelegenheid o. a. de beruchte Toemenggoeng Hadji Hasan van Mersan sneuvelde en één repeteergeweer, model '95, 8 voorlaadgeweren, munitie en blanke wapens, alsmede schrifturen en kleedingstukken buitgemaakt werden. In Februari overviel eene patrouille, bij de achtervolging van de Pangerans Ratoe en Singo op hunne vlucht naar Boven-Soemai, een deel hunner bende in Sialang Merenti op de grens van Indragiri, waarbij vier personen sneuvelden en achttien gevangen genomen werden. De genoemde Pangerans zijn daarop naar de doesoen Moentei (Indragiri) uitgeweken.

Onderafdeeling Tebo. De eenige daadwerkelijke uiting van vijandige gezindheid in deze onderafdeeling bestond uit eene beschieting van het bivak te Pelajang in den nacht van 13 op 14 Januari 1904, naar aanleiding waarvan de omliggende doesoens met eene geldboete gestraft werden. Daar de aanwezigheid van de Pangerans Hadji Oemar en Seman, de eerste in het stroomgebied van de Pemoenjin, de laatste te Rantau Doekoe, een ongunstigen invloed op de bevolking bleef uitoefenen, zij 't dan ook dat die grooten zich van vijandelijkheden onthielden, werden talrijke patrouilles uitgezonden om te trachten hen in handen te krijgen. Hoewel dit niet mocht gelukken, werd toch het resultaat bereikt, dat zij naar het Tantan-gebied (Boven-Merangin), de voormalige apanage van Pangeran Hadji Oemar, uitweken.

In Juni bezorgde eene bende onder Ngebi Manan, welke Boven-Boengo van Rantau Doekoe tot Marigé bezocht, veel overlast aan de bevolking, die meestal overhaast vluchtte. Na zich nog te Rantau Pandan (Boengo) te hebben vertoond, trok Ngebi Manan door het Senamat- en Pelepat-gebied, alwaar hij zich door de houding van hoofden en bevolking slechts kort kon ophouden, naar de Boven-Tabir.

Eene voortdurende bedreiging van de rust in deze onderafdeeling is de aanwezigheid van eene bende avonturiers op de grenzen van de noordwestelijk daarvan gelegen, nog niet onder ons rechtstreeksch bestuur gebrachte landschappen. Bestaande uit allerlei slag van lieden, die zich op gouvernementsgebied niet meer veilig weten, en eenige Maleiers uit het grensgebied, is die bende een willig werktuig in handen van de in Djoedjoehan verblijfhoudende vorstentelgen, de Radens Hamza en Santoen, en zwermt zij van tijd tot tijd in de bovenstreken van Tebo en Boengo uit, om, na hare rooverijen te hebben gepleegd, zich weer buiten ons bereik te stellen. Daar de djenang Kemas Sjahboedin bleek te heulen met de vijandiggezinde elementen in Tebo en Boengo, werd hij (Januari 1904) uit zijn ambt ontzet, waarna eene nieuwe regeling van het inlandsch bestuur werd ingevoerd.

De in 1903 aangevangen registratie van de bevolking werd in Maart 1904 beëindigd.

Onderafdeeling Boven-Tembesi. In deze onderafdeeling hadden op politiek gebied geen gebeurtenissen van eenig aanbelang plaats. Het was er volkomen rustig en de veiligheid liet niets te wenschen over. De bezettingen te Moeara Kesiro, Moeara Enom, Moeara Siau en Soeroelangoen konden dan ook worden opgeheven en op de laatstgenoemde twee plaatsen worden vervangen door detachementen gewapende politiedienaren onder Europeesche instructeurs.

Merangin en Boven-Tabir. De benden, die in het begin van het jaar de Beneden-Merangin — het ressort van den pembarap van Pamenang — onveilig maakten, gingen, na het sneuvelen van Pangeran Kerto Negaro (zie K. V. 1904, kol. 78), uit elkaar, nadat nog eenmaal eene vrij talrijke bende door eene patrouille te Sialang Poelai, aan den bovenloop van de Soengei Ternang, overvallen was, waarbij alle goederen, levensmiddelen, geweren en blanke wapens, doch geen leden der bende, in onze handen vielen.

In de Boven-Tabir was het tot Augustus 1904 zeer rustig. In die maand vertoonde zich daar echter een 30 man sterke bende onder Ngebi Manan, welke het voornamelijk op de hoofden had gemunt en die vermoedelijk door eenige doesoens van leeftocht voorzien werd. Volgens ingekomen berichten zou Ngebi Manan voor de hem achtervolgende patrouilles weder uitgeweken zijn naar de Boven-Boengo.

Tusschen Bangko en Rantau Pandjang werd in 't begin van October eene den controleur vergezellende patrouille door een vijftal met achterlaadgeweren gewapende lieden beschoten, welke daad werd toegeschreven aan den voortvluchtigen, uit de Boven-Tabir afkomstigen Hadji Djabal. In December werd hij in zijne schuilplaats verrast en gedood.

Den 1sten November werd de zich uit de doesoen Nalo naar Pangkalan Djamboe op reis begevende controleur R. H. Kroesen plotseling aangevallen en gewond door eene met klewangs gewapende bende van zeven personen, die echter, nadat met een revolver op hen was gevuurd, de vlucht namen. Na een verblijf van drie dagen in het bosch, kwam de controleur, wiens bediende was afgemaakt, in de doesoen Dalam, een kwart uur gaans van doesoen Nalo, waar hij door een geweerschot doodelijk getroffen werd. Deze zaak is nog in onderzoek, doch reeds kwam aan het licht, dat de moord heeft plaats gehad op instigatie van de Pangerans Hadji Oemar en Seman, die, naar later bleek, zich ruim twee maanden in het Tantan-gebied hadden schuilgehouden. Ook de hoofden uit dit gebied werden medeplichtig bevonden en even als de voornaamste rechtstreeks schuldigen aan den moord gearresteerd.

De veiligheid van personen en goederen in het gewest was in 1904 over 't algemeen bevredigend. In vele afdeelingen verminderde het aantal groote misdrijven, terwijl in de onderafdeeling Ranau-districten zelfs geen enkel geval van moord of doodslag voorkwam. Ketjoe-partijen, brandstichting en zee- of strandroof kwamen niet voor; wel hadden veel veediefstallen plaats, vooral in de onderafdeelingen Lematang Ilir en de Pasemah-landen. Op de ondernemingen van land- en mijnbouw liet de tucht en orde weinig te wenschen over.

De Islam wint steeds aanhangers onder de nog heidensche bevolking der bovenlanden en onder de Koeboe's. In bijna alle afdeelingen viel eene belangrijke afneming van het aantal bedevaartgangers te constateeren.

De gezondheidstoestand was minder gunstig dan in 1903. In bijna de geheele residentie traden de pokken in meerdere of mindere mate hevig op, inzonderheid in het Sekamis-gebied (Djambi), waar zij epidemisch heerschten, en ter hoofdplaats Palembang, welke van 12 Juli tot 21 September besmet moest worden verklaard. De mazelen traden epidemisch op in de onderafdeeling Boven-Tembesi, terwijl ook vele personen in de onderafdeeling Rawas werden aangetast; ook in de afdeeling Ogan, Komering Ilir en Blidah eischte deze ziekte vele slachtoffers. In de marga Soengsang der afdeeling Iliran en Banjoeasin bleef beri-beri heerschen (vgl. K. V. 1904, kol. 80). Koorts en buikziekten kwamen, als gewoonlijk, hier en daar voor, terwijl huidziekten allerwegen geconstateerd werden.

Te Soeroelangoen en ter hoofdplaats Djambi kwam veepest voor, terwijl miltvuur werd waargenomen onder de varkens in

de compagnieskraal te Djambi, alsmede te Palembang onder van Singapore ingevoerde runderen. Mond- en klauwzeer werd geconstateerd ter hoofdplaats Djambi, doch deze ziekte had een goedaardig verloop.

De algemeene toestand van den handel was, tengevolge van slechte rijst- en koffie-oogsten en daling der prijzen van sommige uitvoerartikelen, niet zoo gunstig als in 1903. De opbrengst van de invoerrechten, zoomede de accijns op petroleum, daalde aanmerkelijk, doch de uitvoerrechten ondergingen eenige stijging. Ook de binnenlandsche handel was over het algemeen minder levendig dan in 1903, behalve in Djambi, waar hij, door de invoering van ons direct bestuur, belangrijk in bloei toenam.

Door de tewerkstelling van een drietal Javaansche mantri's van de irrigatiebrigade en drie ervaren landbouwers van Java (Gouv. Btn. 2 Dec. 1902 n°. 21 en 25 Dec. 1904 n°. 25), werden zeer gunstige resultaten verkregen. Groote uitgestrektheden gronds werden op hunne aanwijzingen en opmetingen geïrrigeerd, terwijl nieuwe waterleidingen gegraven en bestaande verbeterd werden.

De rijstoogst was, voornamelijk door de ongunstige weersgesteldheid, minder goed dan in 1903, terwijl ook de koffie- en tabaksoogst door dezelfde oorzaak beneden de opbrengst van het vorige jaar bleven. De katoenoogst was in verschillende afdeelingen zeer bevredigend; proeven met Egyptisch zaad hadden echter negatieve resultaten, waarschijnlijk omdat het tijdstip van uitzaaiing slecht gekozen was.

De inzameling van boschproducten bleef een voorname bron van inkomsten voor de bevolking.

Het bouwen van prauwen bleef, zoowel in de afdeeling Ogan, Komering Ilir en Blidah als ter hoofdplaats Palembang, zeer loonend.

Ter hoofdplaats Djambi werden zeer veel nieuwe huizen gebouwd.

Het vervaardigen van Palembangsch kantwerk nam grootere verhoudingen aan.

---

§ 8. OOSTKUST VAN SUMATRA.

Omtrent den politieken toestand in dit bijna geheel uit zelfbesturende landschappen bestaande gewest valt over 1904 het volgende te vermelden.

In Pelalawan en Siak viel niets bijzonders voor. De geschillen tusschen de Tamboesaiers, die zich te Tanah Poetih op Siaksch grondgebied hebben gevestigd, en de Tanah Poetihsche hoofden (vgl. K. V. 1904, kol. 79/80) hebben, na de gevangenneming van den voormaligen soetan van Tamboesai, Mohamad Dzainal Abidin (zie daaromtrent lager) een einde genomen.

De in 1902 aangewezen opvolger in het bestuur van Panei, Tongkoe Soeloeng, is in November 1904, onder den naam en titel van Tongkoe Soetan Hasan Oedin Perkasa Rachmat Sjah, als soetan erkend en bevestigd (zie K. V. 1904, kol. 81). Van de twee broeders van den overleden soetan, die, wegens wangedrag, van de opvolging waren uitgesloten, verliet de jongste, met name Tongkoe Aman, het landschap om zich te Medan te vestigen, terwijl de oudste, Tongkoe Sehman, in Panei gebleven is. Vooralsnog heeft de nieuw opgetreden soetan geen moeielijkheden van deze beide personen ondervonden.

In de verhouding tusschen den jang-di-pertoewan van Kota Pinang en zijn halfbroeder, den radja moeda, kwam geen verbetering. De minder gunstige gezondheidstoestand van den radja is oorzaak, dat hij zich weinig aan het bestuur over zijn landschap laat gelegen liggen.

De weinig energieke radja van Koealoe bleef nog steeds den steun van het bestuur noodig hebben voor de uitvoering van de maatregelen, die hij in het belang van zijn landschap noodig acht.

De aangewezen opvolger in het bestuur over Asahan, Tengkoe Amir, keerde, na ruim een jaar hier te lande vertoefd te hebben, in het landschap terug.

De in het tot de onderafdeeling Batoe Bara der afdeeling Asahan behoorende landschap Tandjong, ter vervanging van den in 1903 wegens ziekte ontslagen datoe, aangestelde waarnemende bestuurder Orang Kaja Toba, overleed korten tijd na zijn optreden. Bij gebrek aan een geschikten vervanger, is de controleur voorloopig met het bestuur over het landschap belast. In het tot de genoemde afdeeling behoorende Bataksche staatje Tandjong Kasau is, wegens de minderjarigheid van den toekomstigen datoe van het landschap, Adja Alang, een zekere Rah Etal aangesteld als waarnemend bestuurder.

Toean Djintar, radja van Tanah Djawa, ondervond veel tegenwerking van zijn persoeroean Toean Gontar, die, in vereeniging met Toean Merdjandji Atjèh, Toean Batoerat en den jeugdigen Toean Sangbrain, voortdurend tegen hem intrigeerde. Aan dezen minder gewenschten toestand werd een einde gemaakt door het ontslag van Toean Gontar als persoeroean en door het wegzenden van den 14jarigen Toean Sangbrain naar Laboean Roekoe. De radja van Si Antar, die, na zijn overgang tot den Mohamedaanschen godsdienst, onder den slechten invloed kwam van zekeren Hadji Mat Taib uit Padang-Bedagei, moest wederom een paar malen door het bestuur worden berispt over door hem gepleegde handelingen. Sedert hij zich, op aandringen van het bestuur, een anderen raadgever heeft gekozen, was verbetering in zijne houding te bespeuren. De radja van Panei, die weinig invloed heeft op zijne ondergeschikte hoofden, moest telkenmale de hulp van den besturenden ambtenaar inroepen om zich te kunnen doen gelden. De toestand in Raja was bevredigend. De grenzen tusschen dat landschap en Padang zijn definitief geregeld en vastgesteld. In alle vier hier genoemde Simeloengoensche landschappen is de slavernij afgeschaft en voorloopig vervangen door pandelingschap, terwijl de bedragen, tegen betaling waarvan de pandelingen hunne vrijheid kunnen herwinnen, op een matige som zijn vastgesteld.

Na afloop van de militaire excursie naar de Bataksche hoogvlakte in September 1904 (zie lager) liet de sultan van Deli, op verzoek van het bestuur, van Badarbaroe naar die hoogvlakte een ongeveer 5 palen langen colonneweg in heerendienst aanleggen en stelde hij eene som van $ 20 000 beschikbaar, gedeeltelijk om dien weg te doen verharden en de daarin gelegen kunstwerken te bouwen, gedeeltelijk om als basis te dienen van een op te richten landschapsfonds. Ook is een aanvang gemaakt met den bouw van eene school voor aanzienlijke inlanders.

Het Langkatsche zelfbestuur ondervond in 1904 moeielijkheden met lieden uit de Karau-Bataksche negorijen Besi Besi, Sampei Raja en Kota Belin. De lieden van Besi Besi hadden namelijk eene vrouw en twee kinderen van de Langkatsche kampong Tegapang gewelddadig weggevoerd en weigerden die uit te leveren, indien niet eerst eene schuld werd aangezuiverd van een paar onderdanen van den sultan aan den penghoeloe van Besi Besi. Door tusschenkomst van het bestuur werd de uitlevering van de aangehouden vrouw en kinderen verkregen en de penghoeloe van Besi Besi voor het op zijn last bedreven feit met eene geldboete gestraft, terwijl tegelijkertijd recht gedaan werd ten opzichte van de door hem ingediende en na onderzoek gegrond bevonden schuldvordering. De lieden van Sampei Raja en Kota Belin hadden goederen geroofd in de Langkatsche grenskampong Simoeloep en werden daarvoor gestraft met boeten en uitbetaling van eene schadeloosstelling aan de benadeelde personen. In overleg met het bestuur, plaatste de sultan zijn vertegenwoordiger te Bindjei (Boven-Langkat), Pangeran Sjarif Kasoema di Radja, die door ouderdomsgebreken niet meer in staat was om zijne diensten naar behooren te verrichten, over naar Tandjoeng Poera met den rang en titel van Mangkoe Boemi, waardoor deze rijksgroote direct onder den sultan is komen te staan. Hij is te Bindjei vervangen door Pangeran Tengkoe Adil van Tandjoeng Poera, in wiens plaats is opgetreden Pangeran Emboeng van Pangkalan Brandan, die weder vervangen is door Pangeran Wira Pahalawan, die tot dusver de functiën van hoofddjaksa bij de karapatan vervulde. Laatstgenoemde is tevens belast met het bestuur over Poelau Kompei, nadat Tengkoe Temenggoeng, vertegenwoordiger van den sultan aldaar, van

zijn ambt ontheven was. Tengkoe Oemar, een halfbroeder van den sultan, is in October 1904 overleden.

Het onderzoek naar de aanleiding van den in Maart 1904 gedanen aanval op de controleurswoning te Seroewai in Tamiang (zie K. V. 1904, kol. 82, noot) heeft aan het licht gebracht, dat zij voor een deel in godsdienstig fanatisme en voor 't overige in roofzucht moet worden gezocht. Vier der schuldigen zijn door den landraad te Medan ter dood veroordeeld; de vijfde kon, wegens ziekte, nog niet terechtstaan.

De verhouding tusschen de Rokansche radja-familie en de hoofden en bevolking van de voorheen tegen haar gekante negorijen Loeboek Bandahara en Oedjoeng Batoe liet niets te wenschen over. Van de verschillende ondergeschikte hoofden werd voldoende medewerking ondervonden om verbeteringen in te voeren ten aanzien van de rechtspraak, den landbouw, den handel en de verkeerswegen te land.

Gedurende het verslagjaar kwam veel verbetering in de houding, die de jam toean besar van Kepanoehan, Maharadja Lela, tegenover den controleur der Rokan-streken meende te moeten aannemen. Op eene daartoe ontvangen uitnoodiging, begaf de controleur zich naar Kepanoehan om uitspraak te doen in een aantal reeds langen tijd bestaande geschillen tusschen den jam toean besar en zijne hoofden. Het gelukte dien ambtenaar die zaken naar genoegen van partijen te regelen. Sedert gaf de jam toean besar meer blijken van toenadering en maakte hij zelfs tot tweemaal toe zijne opwachting bij den controleur.

Met het feitelijk onder Tamboesai behoorende landschap Daloe Daloe werd in 1904 directe aanraking verkregen. In het begin van April vervoegden zich bij den controleur der Rokan-streken eenige gevolmachtigden van de hoofden van het Sosah-stroomgebied, met verzoek om zijne tusschenkomst te verleenen ter voorkoming van onlusten, die in Daloe Daloe niet konden uitblijven in verband met de vervanging, op last van den voormaligen vorst van Tamboesai, Mohamad Dzainal Abidin (zie K. V. 1904, kol. 66), van den algemeen als hoofd van het Sosah-gebied erkenden Soetan Djoemadil Alam door zekeren Toeankoe Hadji Mahadi. Na onderzoek, werd door den controleur de aanstelling van Toeankoe Hadji Mahadi, als op geen billijken grond berustende, te niet gedaan. Het afgezette hoofd stelde daarop zijn aanstellingsbrief in handen van den controleur. Aangezien Mohamad Dzainal Abidin zich niet hield aan de door hem afgelegde belofte om zich als rustig burger te gedragen, doch zich wederom als vorst opwierp en eene onwelwillende houding tegen het Gouvernement aannam, werd hij den 4den Juli door den controleur, vergezeld van eene militaire patrouille uit Bangkinang, te Tamboesai gevangen genomen, waarna hij bij Gouv. Bt. 27 Nov. 1904 n°. 3, in het belang der openbare rust en orde, te Madioen geïnterneerd is. Na zijne verwijdering is de rust in Tamboesai niet weder verstoord.

De moeielijkheden, welke gerezen waren tegen de aflegging door den jam toean besar en de datoe's van Goenoeng Sahilan van eene verklaring van onderwerping aan het Gouvernement, welke moeielijkheden verband hielden met eene door het zelfbestuur van dit landschap uitgegeven mijnbouwconcessie, werden opgelost, waarna de verklaring op 27 Februari 1905 is afgelegd. Bij Gouv. Bt. 11 Febr. 1905 n°. 26 is bepaald, dat een controleur zal worden aangewezen voor het instellen van een onderzoek naar de tegenwoordige toestanden en verhoudingen in Goenoeng Sahilan. Angkoe Koening, zich noemende sultan Abdoel Madjid, is, na zijne verdrijving uit de Rantau Si Ngingi en de negorij Koento, van welk gebied hij zich ten koste van Goenoeng Sahilan meester gemaakt had (vgl. K. V. 1904, kol. 66), naar zijne negorij Kota Toea in het Kwantan-gebied gevlucht.

Omtrent den terugtocht van de in de Gajō- en Alas-landen geageerd hebbende colonne onder bevel van den luitenant-kolonel G. C. E. van Daalen door de Batak-landen in Juli 1904 is reeds het een en ander medegedeeld in § 4 van dit hoofdstuk. Zooals daaruit gebleken is, was de colonne in de Karau-landen vriendschappelijk ontvangen, doch, nadat zij zich den 10den Juli gesplitst had en de ter Oostkust van Sumatra thuis behoorende troepen onder kapitein H. R. T. A. de Graaf opnieuw den weg over de Karau-hoogvlakte namen, geraakten zij den 15den, door een misverstand, betrokken in de nabij het Soekapiringsche dorp Sebraja uitgebroken vijandelijkheden tusschen eenige Karau-hoofden. Toen uit de kampong Soeka di Oeloe eenige schoten in de richting van onze troepen waren gelost, werd die kampong aangevallen en genomen, hetgeen den Karau's 10 dooden en gewonden kostte, doch aan ons geen verliezen berokkende. Eene colonne onder bevel van den gewestelijken militairen commandant, den luitenant-kolonel G. M. Bleckmann, die den 15den de colonne-de Graaf was tegemoet gegaan, was overal goed ontvangen, en het was den haar vergezellenden controleur zelfs gelukt zonder veel moeite hier en daar eenige boeten te innen, die den Karau-hoofden vroeger waren opgelegd naar aanleiding van de verjaging van den zendeling Guillaume uit Kebon Djahé (zie K. V. 1903, kol. 57), maar in de betaling waarvan zij achterstallig waren gebleven. Den 16den vereenigden de beide colonnes zich te Sebraja en keerden vervolgens naar hare garnizoenen terug.

Nauwelijks waren onze troepen vertrokken of in het westelijk deel der hoogvlakte vertoonde zich eene bedenkelijke gisting. Bij eenige hoofden was namelijk de meening ontstaan, dat de sibajaks van Kebon Djahé, Pa Palita en Pa Melgah, die onze troepen hadden begeleid en in alles behulpzaam waren geweest, de hulp der militaire macht hadden ingeroepen ten einde hunne vijanden ten onder te brengen. Dit verwekte algemeene ontevredenheid, en daar ook de bouw van eene zendelingswoning te Kebon Djahé velen niet aanstond, achtten de onzen invloed vijandige hoofden de kans gunstig om nog eenmaal eene poging te wagen om alle Karau's tot een verbond tegen de ons bevriende hoofden van Kebon Djahé en Lingga, en dus indirect tegen het Gouvernement, te vereenigen. Het meest stelde zich hierbij op den voorgrond de penghoeloe Si Kiras van Batoe Karang, die weldra de hoofden der landschappen Teloe Keroe, Teran, Si Lima Senina, Perbesi met Kwala, Sepoeloeh Pitoe Koeta en Djoehar, alsmede die van een aantal zelfstandige koeta's, als Beras Tepoe, Goeroe Kinajang, enz., om zich wist te vereenigen. Aan de hoofden van Kebon Djahé werd door hem een ultimatum gesteld, en toen dit het gewenschte resultaat niet opleverde, rukte Si Kiras in Augustus met zijne bondgenooten tegen Kebon Djahé op. Bij den hierop volgenden strijd had Si Kiras weinig succes, doch zijn invloed nam toch toe, omdat de ondergeschikte hoofden van de met Kebon Djahé verbonden kampong Lingga hunne sibajaks verjoegen en zich onder hem schaarden. Pa Palita en Pa Melgah riepen toen de hulp in van ons bestuur, en die werd hun ook verleend, op grond dat de moeielijkheden, waarin zij verkeerden, hun ontstaan te danken hadden aan de hulp, die zij onzen troepen hadden verleend, en in het algemeen aan de vriendschappelijke houding, die zij steeds tegenover het Gouvernement hadden aangenomen.

Nadat de hoofden der verbonden oeroengs schriftelijk gesommeerd waren om de vijandelijkheden tegen Kebon Djahé te staken en hiervan niet de minste notitie was genomen, vertrok op den 7den September een ruim 200 man sterke troepenmacht, onder bevel van den luitenant-kolonel Bleckmann en begeleid door den assistent-resident-titulair voor de Bataksche aangelegenheden C. J. Westenberg, naar de hoogvlakte. Den 9den werden de kampongs Lingga en Lingga Djoeloe na betrekkelijk onbeteekenenden tegenstand door onze troepen genomen, waarbij de vijand ruim 20 dooden in onze handen achterliet. Hiermede was reeds dadelijk een einde gemaakt aan alle verzet in de landschappen Teloe Keroe en Teran en in een goed deel van Sepoeloeh Pitoe Koeta. Si Kiras echter bleef, nadat zijne bende door eenige Gajō's versterkt was, stand houden te Batoe Karang, dat, evenals het naburige Negerie, den 15den September door ons genomen werd, hetgeen den Karau's op een 22-tal dooden kwam te staan. Onze troepen kregen slechts enkele niet levensgevaarlijk gewonden, onder wie de 2de-luitenant P. T. de Jongh Swemer. Si Kiras vluchtte naar de Alas-landen en eenige andere hoofden weken naar de Pak Pak-landen uit, doch alle andere Karau-hoofden vroegen niet alleen vergiffenis, maar gaven, in navolging van Soekapiring, Sepoeloeh Doewa Koeta, Sepitoe Koeta Tengging en Soeka, den wensch te kennen om voor altijd onder ons bestuur gebracht te worden. In 't geheel onderwierpen zich elf landschappen en twaalf buiten eenig oeroeng-verband staande koeta's, met eene gezamenlijke bevolking van ruim 74 000 zielen. Zij betaalden een bedrag van 14 733 dollar aan boete en hunne hoofden legden in handen van den assistent-resident-titulair een eed af, waarbij zij zich verbonden om voortaan onderling geene vijandelijkheden te plegen en al hunne geschillen, welke tot rustverstoring aanleiding zouden kunnen geven, aan de beslissing van het bestuur te onderwerpen. Den 3den October waren onze troepen te Medan terug.

In den aanvang van 1904 is door de sibajaks van Baroe Djahé gevolg gegeven aan hun voornemen om zich met hun landschap Si Pitoe Koeta aan het Gouvernement te onderwerpen (vgl. K. V. 1904, kol. 64). Ook de radja van Dolok Pematang (Silau), Toean Tandjarmahei, en zijne landsgrooten, onder wie ook Toean Negri Dolok, zoomede de radja van Poerba, Toean Rahalim en zijne landsgrooten, onderteekenden en beëedigden, respectievelijk op 26 April en 4 Mei, verklaringen van onderwerping, welke zijn goedgekeurd en bekrachtigd bij Gouv. Bt. 7 Sept. 1904 n°. 34 (vgl. K. V. 1904, kol. 65). De invloed van den radja van Dolok op de hem onderhoorige hoofden en bevolking blijft gering, zoodat vele zaken aan de uitspraak van ons bestuur worden onderworpen. Evenals in de Simeloengoensche landschappen, zijn ook in Dolok maatregelen getroffen om de slavernij te doen overgaan in pandelingschap en is het den pandelingen gemakkelijk gemaakt hunne vrijheid te herwinnen. De verhouding tusschen den radja van Poerba en zijn voornaamste hoofd, den toean van Kinalang, is nog wel altijd niet zooals zij behoorde te wezen, doch het kwam niet tot bepaalde twisten. In Poerba heerscht trouwens, sedert de onderwerping van dat landschap, een sedert jaren ongekende rust.

De verhouding tot de in de bovenstreken van Asahan en Koeala gelegen landschappen bleef goed. Bij de berechting van geschillen met onderdanen van het zelfbestuur werd steeds van de hoofden medewerking verkregen en namen partijen in den regel genoegen met de beslissing van den besturenden ambtenaar. Ook onze betrekkingen tot de zoogenaamde Radja Sapoeloeh, gevestigd in het gebied tusschen Boven-Bila en Padang Lawas, waren van vriendschappelijken aard.

In die gedeelten van het gewest, waar landbouwondernemingen met veel vreemd werkvolk gevonden worden, liet de veiligheid van personen en goederen, zoowals gewoonlijk, te wenschen over.

De gezondheidstoestand was over het algemeen vrij gunstig. Gedurende de eerste maanden van het verslagjaar deden zich vele gevallen van pokken voor onder de Bataksche bevolking en op enkele ondernemingen in de afdeelingen Asahan, Batoe Bara, Padang-Bedagei en Serdang. Koorts, mazelen, knokkelkoorts en influenza kwamen veelvuldig voor, terwijl beri-beri geconstateerd werd onder de gevangenen. Onder de Chineesche bevolking blijft de lepra slachtoffers maken en onder de werklieden der ondernemingen werden vele gevallen van wormziekte waargenomen. Zoowel door de groote maatschappijen als door de kleinere ondernemingen werd zorg gedragen voor eene goede verpleging van haar werkvolk.

Evenals in 1903, heerschte gedurende bijna het geheele jaar in het geheele gewest, met uitzondering van de afdeeling Bengkalis en de onderafdeelingen Laboean Batoe en Tamiang, een goedaardige soort van mond- en klauwzeer onder het vee. In November brak ter hoofdplaats Medan en omstreken veepest uit, en wel bepaaldelijk onder een kudde slachtkoeien, die van de Karau-hoogvlakte te Medan was aangebracht. Door isoleering van de aangetaste beesten en afsluiting en bewaking van de kralen waar zij gestald waren, was de ziekte tegen het einde van het jaar zoogoed als geweken. Op de Karau-hoogvlakte, waar de veepest hevig geheerscht heeft, was dit toen nog niet het geval, in verband waarmede alle toegangswegen tot die hoogvlakte voor het vervoer van vee afgesloten werden. Onder de paarden werden gevallen van kwaden droes geconstateerd te Koeala Simpang en te Pangkalan Brandan.

In den kwijnenden toestand van den handel kwam in 1904 geen verbetering.

De rijstoogst gaf alle reden tot tevredenheid.

De tabaksoogst leverde goede resultaten op, terwijl ook de middelprijzen op de Europeesche markt stegen. De koffieproductie — voornamelijk die van Liberia-koffie — ging achteruit. De peperoogst was zeer bevredigend en de hooge prijzen bleven zich handhaven. Aan de notenmuskaatcultuur werd geen uitbreiding gegeven, aan de klapperaanplantingen daarentegen wel, terwijl de copra-uitvoer aanzienlijk bleef. Ook pinang en sago werden in vrij belangrijke hoeveelheden uitgevoerd.

Zoowel de inlandsche bevolking in het geheele gewest als eenige onder Europeesch beheer staande ondernemingen in Serdang, Padang-Bedagei en Bila bleven zich toeleggen op de cultuur van getahpertja leverende boomen.

Evenals in 1903 was ook in 1904 bij de inzameling van boschproducten de ongunstige invloed merkbaar van de lage prijzen van getah te Singapore en van de vermindering van het aantal vindplaatsen, geschikt voor gemakkelijken afvoer.

De vischvangst bleef een hoofdbron van inkomsten voor de strandbevolking, inzonderheid te Bagan Si Api Api en Panipahan.

---

§ 9. RIOUW EN ONDERHOORIGHEDEN.

De verhouding tot het inlandsch zelfbestuur van Lingga-Riouw was in 1904 beter dan in de laatst voorafgegane jaren. Het sluiten van een nieuw politiek contract bleef evenwel nog steeds afstuiten op het verzet der landsgrooten, waarom besloten is dat contract op dezelfde wijze tot stand te doen komen als de thans geldende overeenkomst, d. w. z. alleen met den sultan, ook als waarnemend onderkoning van Riouw (vgl. K. V. 1900, blz. 31), zonder medewerking van de landsgrooten, welke medewerking niet door de landsinstellingen wordt gevorderd.

Tengkoe Oemar, de eenige van de drie zonen van den sultan, die het onderwijs aan de opleidingsschool voor inlandsche ambtenaren te Bandoeng (Preanger Regentschappen) was blijven volgen (vgl. K. V. 1904, kol. 83), keerde in Augustus 1904 naar Riouw terug, aangezien de uitkomsten de moeite en kosten niet loonden. Thans ontvangt hij te Tandjoeng Pinang onderwijs van een der onderwijzers aan de Europeesche lagere school.

Aan den Poelau Toedjoeh-archipel, bestaande uit de Anambas-, Natoena- en Tambelan-groepen, is in April 1904 een bezoek gebracht door den resident en in October d. a. v. door den controleur van Tandjoeng Pinang. Bovendien bezocht het flottieljevaartuig *Edi*, van Februari 1904 af, geregeld een paar maal 's maands dezen archipel, ten einde te waken tegen schending van onze neutraliteit gedurende den Japansch-Russischen oorlog. Voor hetzelfde doel bekruiste het flottieljevaartuig *Serdang* sedert December 1904 den Riouw-archipel en Straat Malaka.

De aanrakingen tusschen het Gouvernement en het zelfbestuur van Indragiri waren van vriendschappelijken aard. De in 1902 tijdelijk tot radja moeda (rijksbestuurder) der benedenlanden aangestelde Radja Oewok (zie K. V. 1904, kol. 83) bleef nog steeds aanleiding geven tot klachten over gebrek aan activiteit en betrouwbaarheid, zoodat nog niet tot eene definitieve benoeming werd overgegaan. De opvoeding van den jeugdigen soetan van Indragiri, Radja Mahmoed, is toevertrouwd aan de zorg van het hoofd der Europeesche lagere school te Tandjoeng Pinang, die in Januari 1905 naar Buitenzorg is overgeplaatst, werwaarts de soetan hem gevolgd is.

De aanrakingen met Kwantan waren in 1904 menigvuldiger dan in vorige jaren, tengevolge van de van bestuurswege ingestelde beperking van den zoutopvoer gedurende de maanden Februari tot en met Juni, welke maatregel gevorderd werd om te beletten, dat de nog in verzet zijnde Djambiërs zich in Kwantan van zout konden voorzien. Hoewel in April 1904 Radja Hasan, de broeder van den in Mei 1901 overleden vorst van Kwantan, jang-di-pertoean Poetih (zie K. V. 1902, kol. 68/69 en 1903, kol. 77), tot diens opvolger was verheven, blijft onder de verschillende bondgenootschappen nog steeds groote verdeeldheid heerschen, zoodat de macht van den nieuwen vorst zich slechts uitstrekt over de onmiddellijke omgeving van zijn zetel, de kampong Basrah. In Juni 1904 verschenen eenige hoofden en aanzienlijken te Rengat, om de hulp van den radja moeda en den datoe temanggoeng van Indragiri in te roepen ter beslechting van hunne geschillen, doch door ons bestuur werd alle inmenging in de Kwantansche aangelegenheden aan de landsgrooten van Indragiri verboden.

In Lingga-Riouw bestaat eene rijkskas, doch het bestuur heeft met het beheer daarvan tot dusver geen bemoeienis gehad. Bij het nieuwe contract zal in deze leemte voorzien worden. Het beheer is sinds het vertrek naar Mekka, in October 1904, van Radja Ali, broeder van den sultan, opgedragen aan Radja Hadji Mohamad Tahir, 's vorsten oom. De landschapskas in Indragiri wordt onder contrôle van den besturenden ambtenaar aldaar behoorlijk geadministreerd. De gelden werden hoofdzakelijk besteed voor tractementen der wakils, oppassers en schrijvers, reiskosten, huur van transportmiddelen, onderhoud van gebouwen en wegen en voeding der gevangenen, terwijl sedert September 1904 elke maand eene som van f 150 wordt bestemd voor de bestrijding van de kosten der opvoeding van den jeugdigen soetan.

Ten aanzien van de veiligheid van persoon en goed bleef de toestand bevredigend.

De gezondheidstoestand was, evenals in 1903, over het algemeen ongunstig. Koortsen en malaria eischten vele slachtoffers; de pokken heerschten gedurende Augustus, September en October in de afdeeling Tandjoeng Pinang en deden zich in December sporadisch voor in de afdeeling Batam, terwijl zich in den Poelau Toedjoeh-archipel gedurende het geheele jaar gevallen vertoonden. Ook de beri-beri heerschte vrij hevig op deze eilanden, hetgeen voornamelijk geweten wordt aan de ongunstige omstandigheden, waarin zij verkeeren ten aanzien van het verkrijgen van goede voedingsmiddelen. In geringe mate kwam beri-beri voor onder de koelies van de Singkep-Tinmaatschappij, Gading-estate (Indragiri) en de petroleumtankinstallatie op Groot-Samboe.

Ziekten onder het vee kwamen niet voor.

De handel onderging den ongunstigen invloed van eene sterke daling der peper- en gambirprijzen te Singapore, tengevolge waarvan ook de ondernemingen voor deze cultures niet werden uitgebreid.

Rijstbouw wordt slechts gedreven in de afdeeling Indragiri, waar een ruime oogst verkregen werd, en op kleine schaal op de Tambelan-eilanden en Groot-Natoena (Boengoeran).

De ananascultuur in de afdeeling Batam werd belangrijk uitgebreid; de vruchten werden bijna uitsluitend gebruikt voor de conservenfabrieken te Singapore. Voor de getahpertjafabriek te genoemder plaatse werden, evenals in vorige jaren, bladeren ingezameld in de afdeelingen Batam en Lingga. Omtrent de overige boschproducten zijn geen bijzonderheden gemeld.

De uitkomsten van de zeevisscherij waren over het algemeen bevredigend; er werden belangrijke hoeveelheden visch (versch, gezouten en gedroogd) en agar-agar uitgevoerd, vooral uit den Poelau Toedjoeh-archipel.

Er vertrokken 12 bedevaartgangers, terwijl er 38 uit Mekka terugkeerden; in 1903 waren deze cijfers respectievelijk 75 en 13.

---

§ 10. BANKA EN ONDERHOORIGHEDEN.

Orde en rust werden in 1904 niet verstoord; de veiligheid van personen en goederen liet, als gewoonlijk, weinig te wenschen over.

De beri-beri bleef, hoewel in mindere mate dan in het voorafgegane jaar, ook in 1904 heerschen. In het geheel werden 512 Chineesche mijnwerkers aangetast, tegen 1461 in 1903, terwijl het aantal gevallen onder de inlandsche bevolking gering was. Bij het einde van het jaar was de ziekte bijna geweken. De pokken, die bij het einde van 1903 in de districten Soengeislan en Muntok heerschten, kwamen in laatstgenoemd district vrij spoedig tot staan, doch in Soengeislan bleven zij tot einde November 1904 in vrij belangrijke mate voorkomen.

Ziekten onder het vee kwamen niet voor.

De uitkomsten van den rijstoogst bleven belangrijk beneden die van de twee voorafgegane jaren [1]).

De gambircultuur onderging eenige uitbreiding, doch de prijs van het product was lager, waardoor minder uitgevoerd werd. De peperprijzen bleven loonend.

De zeevischvangst gaf bevredigende uitkomsten.

De toestand van den handel bleef stationnair.

Het aantal Mekkagangers bedroeg 67, tegen 43 in 1903; dat der Chineesche Christenen (Roomsch-katholieken) ging terug van 57 tot 48.

---

§ 11. BILLITON.

De politieke toestand en de veiligheid van personen en goederen konden in 1904 bevredigend genoemd worden. In Mei werd ter hoofdplaats Tandjoeng Pandan door een tweehonderdtal Chineezen, deels mijnwerkers, deels in dit gewest gevestigde lieden, allen afkomstig uit Loei Tjoe (China), eene geheime bijeenkomst gehouden, waarvan het doel onbekend gebleven is. Een 70-tal hunner werden in hechtenis genomen, welke arrestanten, na politioneel te zijn gestraft, naar Singapore teruggezonden zijn. De overige geheime Chineesche genootschappen hielden zich rustig.

De gezondheidstoestand was vrij gunstig. Er heerschten geen besmettelijke ziekten en beri-beri kwam in 't geheel niet voor; daarentegen nam het aantal malariagevallen eenigszins toe.

De algemeene toestand van den handel was minder goed dan in 1903, voornamelijk tengevolge van de lagere tinproductie.

De resultaten van den rijst- en den peperoogst lieten te wenschen over. De zeer loonende klappercultuur bleef zich gestadig uitbreiden.

De zeevischvangst leverde ook thans weder zeer gunstige uitkomsten op.

---

[1]) De in het vorig verslag (kol. 85/86) voorkomende mededeeling over de minder goede resultaten van den rijstoogst gold niet alle districten. In enkele werd zelfs een zóó ruime opbrengst verkregen, dat de totale oogst die van vroegere jaren ver te boven ging. Tegen een gemiddelde over de jaren 1897—1901 van 144 600 pikol, bedroeg de opbrengst in 1902, 1903 en 1904 respectievelijk 293 700, 290 200 en 161 000 pikol.

§ 12. WESTERAFDEELING VAN BORNEO.

Na geruimen tijd eene afwachtende houding te hebben aangenomen, werd door het Serawaksche bestuur bericht, dat den 20sten Juni 1904 weder tegen de vijandige Dajaksche hoofden Banting en Ngoembang (zie K. V. 1904, kol. 85) en hun aanhang zou worden opgetreden, waaraan het verzoek werd vastgeknoopt om te willen waken, dat onze aan die opstandelingen verwante Batang Loepars zich niet in den strijd zouden mengen. In verband hiermede vertrok den 11den dier maand van Sintang een detachement, sterk 1 officier en 25 militairen beneden dien rang, vergezeld door de betrokken bestuursambtenaren en verschillende detachementen gewapende politiedienaren, naar de Batang Loepar-landen ten einde den opstandelingen, voor het geval zij binnen ons gebied bij hunne stamgenooten een schuilplaats mochten zoeken, den pas af te snijden en te beletten dat onze Batang Loepars zich met hen vereenigden.

Na afloop van de excursie der Serawaksche strijdmacht keerden onze troepen en detachementen den 12den Juli weder in hunne garnizoenen en standplaatsen terug.

Eenige onzer Dajaks van Oeloe Merakai (Salimbau), die, onder aanvoering van hun hoofd Djawi, zich bij een deel der Serawaksche strijdmacht hadden gevoegd, werden daarvoor beboet. De handelwijze van genoemd hoofd en de uitdagingen, die hij gezonden zou hebben aan enkele onzer Batang Loepars (wat echter door hem ontkend wordt) haalden hem echter de wraak van deze laatsten op den hals, die met moeite moesten worden teruggehouden van een sneltocht naar Djawi's huis, terwijl sommigen er zelfs over dachten om, na den padi-oogst, naar Serawak uit te wijken en zich bij de opstandelingen aan te sluiten, om gezamenlijk hunne wraakzuchtige plannen ten uitvoer te leggen. Inmiddels was Djawi, naar verondersteld wordt, slechts tijdelijk naar Serawak uitgeweken om zijne volgelingen aan de betaling van de boete — waaraan hij, voor zoover zijn aandeel betreft, heeft voldaan — te onttrekken.

In October werd door Banting en zijne volgelingen, waarbij zich drie onzer Batang Loepars gevoegd hadden, een sneltocht ondernomen in de Oeloe Sekrang (Serawak) om de hun vijandige Dajaks, die aan de Serawaksche tuchtiging hadden deelgenomen, te straffen, bij welke gelegenheid 26 koppen gesneld zouden zijn en 1 kind zou zijn medegevoerd.

Einde Maart werd een onzer Batang Loepars aan de Lebojan (Smitau) nabij zijne woning gesneld door twee Serawak-Dajaks, die den buitgemaakten kop, welken Banting geweigerd had in ontvangst te nemen, aan ons bestuur terugzonden met 90 van de 100 dollars bloedgeld. Deze handeling, nog vóór dat daarop door ons was aangedrongen, verdient, volgens het gewestelijk bestuur, de aandacht als een bewijs, dat het streng optreden tegen onze Dajaks zelfs bij de Serawaksche opstandelingen indruk heeft gemaakt, en dat deze laatsten ons bestuur ongaarne tegen zich innemen.

In de Boven-Kapoeas heerschte in April eenige spanning tengevolge van een door Batang Loepars van de Redjang-streek (Serawak) gepleegden moord op vier Maleiers van Benoea Oedjoeng bij Soengei Matoe in de Embaloh (Boven-Kapoeas).

Bij de Baloh (Batang Redjang, Serawak) werden door Serawaksche Batang Loepars 15 Boekat-Dajaks gesneld, waarop de overige Boekats door de Boven-Kapoeas naar de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo trokken en op hun tocht door ons gebied in de Hangei (linkerzijrivier van de Boven-Kapoeas)-streek 7 slachtoffers maakten.

De weerspannige Sempatoeng-Dajaks van Landak (zie K. V. 1904, kol. 87) legden het hoofd in den schoot, betaalden het bloedgeld en de boete en leverden een der gesnelde koppen, zoomede de buitgemaakte wapenen — een geweer en een parang — uit. De deelnemers aan den sneltocht werden tot het maken van twee goed begaanbare wegen naar hunne woonplaatsen verplicht. Intusschen werd door de stamverwanten van de beide vermoorde Songkong-Dajaks van Sambas een sneltocht ondernomen tegen de van medeplichtigheid verdachte Tawang-Dajaks, van wie er vier gedood werden. Door de uitlevering van de gesnelde koppen en eene te Boemboeng in Siloewa (Sambas) gehouden verzoening, kon deze zaak echter spoedig tusschen de betrokken partijen worden beslecht. De geschillen tusschen de Sempatoengs en Songkongs konden, wegens bijzondere omstandigheden, eerst den 9den Februari 1905 tè Poelau (Boven-Landak), ten overstaan van den controleur van Landak en een gemachtigde van den sultan van Sambas, bijgelegd worden.

Bij Gouv. Bt. 28 Sept. 1904 n°. 31 (Ind. St. n°. 391) is de grens tusschen de residentiën Westerafdeeling en Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, voor zoover zij ligt ten westen en zuiden van den top van den berg Raja of Segoeroeh, nader bepaald, waardoor tevens eene beslissing is genomen in een reeds tal van jaren hangend geschil tusschen de zelfbesturende landschappen Matan (Westerafdeeling) en Kotawaringin (Zuider- en Oosterafdeeling) (vgl. K. V. 1881, blz. 17/18, 1882, blz. 18, 1883, blz. 16 en 1902, kol. 76). Aan de betrokken zelfbestuurders is medegedeeld, dat de Regeering de tusschen de gewesten vastgestelde grenslijn ook als grens tusschen hunne landschappen aangemerkt wenscht te zien. De bestaande grensomschrijvingen zullen bij vernieuwing van de politieke contracten met Matan en Kotawaringin met de nieuwe regeling in overeenstemming zijn te brengen.

Op 17 Augustus 1904 overleed de tot opvolger in het bestuur van Matan bestemde Pangeran Ratoe Anom Kesoema Agoeng, waardoor, aangezien de panembahan geen andere mannelijke afstammelingen van vorstelijken bloede heeft, de zesjarige zoon van den overledene als opvolger in aanmerking komt.

In verband met de weinige en steeds achteruitgaande inkomsten uit de mijnconcessies, was het den sultan van Sambas niet mogelijk de helft dier inkomsten in de landschapskas te storten (vgl. K. V. 1902, kol. 71/72). Met afschrijving van de over vroegere jaren verschuldigde stortingen, werd daarom voorloopig voor 1903 en volgende jaren genoegen genomen met eene storting van 10 %. De ontvangsten bedroegen in 1904, met inbegrip van het bij den aanvang van dat jaar aanwezige saldo, f 1825, waarvan f 550 werd uitgegeven tot verbetering van het wegenstelsel te Pamangkat. Voor de landschapskas te Sintang, waar de eenige werkende mijnonderneming wegens geldelijke moeielijkheden nog geen cijns heeft kunnen betalen, konden geen gelden worden afgezonderd. Het pasarfonds te Pontianak ontving ruim f 15 000 en gaf ongeveer f 14 000 uit aan straatreiniging, straatverlichting, drinkwatervoorziening, pasarloodsen, enz.

De veiligheid van personen en goederen kon vrij bevredigend genoemd worden.

De gezondheidstoestand was over het algemeen gunstig.

Onder het van de Straits-Settlements ingevoerde vee kwamen enkele gevallen van mond- en klauwzeer en van darm- en maagontsteking voor.

De handel was, tengevolge van den slechten rijstoogst en de lage prijzen der boschproducten, gedrukt.

Door de ongunstige weersgesteldheid tijdens het bewerken van de ladangs, viel de rijstoogst zeer onbevredigend uit; het rijpe gewas had bovendien veel van schadelijk gedierte te lijden. Wegens het daardoor heerschend gebrek moesten hier en daar groote hoeveelheden rijst ingevoerd worden, terwijl de bevolking meer dan anders werk maakte van den aanplant van tweede gewassen, waarvan een overvloedige oogst werd verkregen. Bijna overal was de bevolking in staat om rijst te koopen of kon door andere voedingsmiddelen in den nood voorzien worden; alleen in de Boven-Melawi (Sintang) moest het inlandsch zelfbestuur ongeveer 500 pikol rijst verstrekken.

Gambir en peper gaven zeer bevredigende, sago echter minder goede uitkomsten. De klapperoogst was ruim en de uitvoer van copra beliep bijna 44 000 pikol méér dan in 1903; daarentegen onderging die van klapperolie eene zeer belangrijke vermindering tengevolge van het afbranden van een der stoomoliefabrieken te Pontianak.

Van boschproducten werd, wegens de gedrukte markt, niet zooveel ingezameld als in vorige jaren. Vooral bij de getahpertja was dit merkbaar; de aanvankelijk toegenomen uitvoer van getah-bladeren is, sedert de sluiting van de fabriek te Singapore, waar de bladeren verwerkt werden — eene dergelijke fabriek te Sambas deelde hetzelfde lot — geheel gestaakt. Tengkawang werd niet geoogst.

De uitkomsten van de zeevisscherij waren bevredigend. Ook de vischvangst in de binnenwateren was overvloedig.

De Islam bleef zich onder de Dajaks langzaam uitbreiden; het aantal Mekkagangers bedroeg 125, tegen 186 in 1903. De

Roomsch-katholieke missie te Nanga Sedjiram bij Smitau (vgl. K. V. 1898, blz. 18) heeft door den dood van den Christen-Chinees, die met de bewaking van de overgebleven goederen der missie belast was, opgehouden te bestaan.

---

§ 13. ZUIDER- EN OOSTERAFDEELING VAN BORNEO.

Zooals uit K. V. 1904 (kol. 87/88) gebleken is, had de pretendent-sultan van Bandjermasin, Goesti Mohamed Seman, hoewel hij aanvankelijk wel geneigd scheen om zich in den aanvang van 1904 onvoorwaardelijk aan ons te onderwerpen, zich op het laatste oogenblik (4 Januari) weder teruggetrokken. Daarentegen was die onderwerping wel aangeboden door een drietal voorname leden der pegoestian, namelijk 's pretendents neef en schoonzoon Goesti Arsat, zijn kleinzoon Antoeng Doerachman en een zijner vertrouwden, Goesti Atjil, welke personen aanstonds naar Bandjermasin en van daar naar Batavia werden opgezonden en vervolgens, bij Gouv. Bt. 1 Aug. 1904 n°. 4, in het belang der openbare rust en orde, te Buitenzorg geïnterneerd zijn.

In het begin van Februari 1904 kwamen bij den assistent-resident der Dajaklanden berichten in, volgens welke plannen beraamd werden om ongeregeldheden te plegen in het noordelijk deel dezer afdeeling door Batoer, den bekenden volgeling van den pretendent, en Toemenggoeng Angis, een uitgeweken Ot-Danomsch hoofd uit de Mendaoen-streek. Ook liep een gerucht, dat de pretendent lastbrieven (piagems) zou hebben doen verspreiden, terwijl agitatie en onrust onder de bevolking der Boven-Kapoeas werd geconstateerd. De assistent-resident nam verscheidene maatregelen tot beveiliging der streek, o. a. door de districts- en onderdistrictshoofden de riviermondingen te doen bewaken. In het laatst van Februari ontving de resident van den assistent-resident het bericht, dat er inderdaad gegronde vrees bestond voor een inval van Batoer c. s., vermoedelijk met het doel om, nu de maatregelen tot beperking van op- en afvoer (Ind. St. 1903 n°. 218) strenger werden toegepast, levensmiddelen en zout te vermeesteren. De assistent-resident vroeg thans militaire hulp te Moeara Tewe. Deze hulp, die aanstonds werd verstrekt, achtte hij urgent, niet alleen tegenover de invallers, doch ook tegenover de vele aldaar en op het etablissement der mijnbouwmaatschappij „Kahajan" als koelies gevestigde Amoentaiërs, die zeker van de gelegenheid gebruik zouden maken om in troebel water te visschen.

De verwachte inval had, zooals reeds t. a. p. is medegedeeld, in Maart plaats onder aanvoering van Batoer, die zich te Toembang Tihis (Mendaoen-streek) in een groot ijzerhouten huis had versterkt. Kasintoe werd ingesloten en hevig beschoten, doch voordat de troepen die plaats konden bereiken, had de vijand zich teruggetrokken naar de Opper-Barito en de Djaän-streek [1]).

Tezelfdertijd ongeveer had de assistent-resident eene sterke bevolkings-patrouille, onder den djaksa Demang Warga Dalam (schoonvader van den in Maart in een gevecht met Batoer nabij de Koeala Sirat gesneuvelden aangenomen zoon van Raden Johannes, Demang Sylvanus) en andere hoofden, uit Toembang Menjaroeng in noordwestelijke richting over land gezonden naar Koenji, aan de Opper-Barito, de te voren onbereikbare verblijfplaats van Angis en Batoer. De kampong werd zonder verliezen aan onze zijde genomen, terwijl de vijand eenige dooden had. Angis en Batoer ontkwamen, met achterlating van al hunne bezittingen, waaronder eene groote hoeveelheid rijst, vijf balanga's (heilige potten, waaraan hooge waarde gehecht wordt) en eene lans, die Angis tot waardigheidsteeken als mantri van den pretendent-sultan diende.

Na de inneming van Koenji, dat met de huizen van Angis, Batoer en andere hoofden van het verzet verbrand werd, kwam Mangkoe Toea, het hoofd der benedenstrooms gelegen, ons immer vijandige kampong Njaring Oehing zich onderwerpen. Toen hij echter kort daarna naar den vijand gezonden werd om terugzending te eischen van eenige gevangen genomen boodschappers, die door den djaksa waren uitgezonden om verbinding te krijgen met de colonne uit Poeroek Tjahoe, keerde hij niet terug. Voorts kwam in onderwerping Sahidal, hoofd der Djoroistreek (Boven-Barito), op wien, volgens den resident, in de oogen der bevolking het gezag was overgegaan, dat Angis door de inneming van Koenji en het verlies van zijn waardigheidsteeken verloren had.

Intusschen was eene colonne uit Poeroek Tjahoe, onder den 1ste-luitenant A. Franssen Herderschee, geruimen tijd bezig geweest met het Siang-gebied benoorden de Menawing te verkennen, met behulp van de Siangs, onder de toemenggoengs Silam en Awan. Zij had zich daarna gevestigd te Toembang Koeloen aan de Beboeat en aan de Moeara Beboeat, ten einde van daar zich eene rechtstreeksche verbinding over land naar de monding der Masaoe te verschaffen, en zoo te kunnen samenwerken met eene uit de Boven-Kapoeas gezonden colonne, waardoor de vijandelijke benden tusschen twee vuren zouden zijn gebracht. Die toeleg mislukte echter door het onverwacht terugtrekken uit de Kapoeas van deze benden, die zich nu wierpen op de colonne-Franssen Herderschee en haar ten slotte noodzaakten om met verlies van twee gesneuvelden (onder wie de 1ste-luitenant J. H. A. van den Vrijhoef) en een gewonde, begin Juni op Poeroek Tjahoe terug te trekken.

In Mei 1904 kwamen berichten in dat vijandelijke benden het voornemen hadden om inlandsche hulptroepen, die op weg waren van de Mahakam naar Moeara Tewe, te overvallen en vervolgens Boentok af te loopen. Het flottieljevaartuig *Flores* werd daarom naar Boentok gedirigeerd, doch er gebeurde niets bijzonders. Een dergelijk, later eveneens onjuist gebleken gerucht verspreidde zich in Augustus.

Wat Raden Naoen (kleinzoon van Soerapati) betreft, die in November 1903 tot districtshoofd van de Boven-Doesoen was benoemd, in de meening, dat daardoor eene spoedige pacificatie van de Boven-Doesoen zou worden verkregen, maar die zich sedert niets om de zaken bekommerde en zich ook op den dag der verwachte onderwerping van de pegoestian niet te Poeroek Tjahoe vertoonde, heeft men ingezien dat hij, met het oog op zijne verhouding tot de overige leden van het Soerapati-geslacht en van dit geslacht tot de pegoestian, niet in oprechtheid aan onze zijde staan kon. De ervaring, vooral van den laatsten tijd, in verband met hetgeen omtrent deze verhoudingen door Goesti Arsat c. s. werd medegedeeld, had toch de ongegrondheid aan het licht gebracht van de tot dusver voorgestane meening, dat de Soerapati's niets liever wenschten dan, van de pegoestian ontslagen, onder ons bestuur aan de bevestiging van meer geregelde toestanden mede te werken, wanneer zij maar zeker waren, dat wij hun aanspraken op de voornaamste leidende plaats en zekere heffingen wilden erkennen. Het werd nu duidelijk dat de Soerapati's bij het verdwijnen der pegoestian zoowel den duurzamen grondslag van hun gezag als vele voordeelen zouden missen en dat zelfs eene verhuizing der pegoestian, die geheel in het belang van deze laatste ware, voor de Soerapati's een ernstig verlies zou zijn. Wordt toch de pegoestian ondanks hare machteloosheid en hare gebreken, om redenen van traditie, algemeen geëerbiedigd, de Soerapati's deelen daarin alleen in zoover en voor zoolang als men hen als hare beschermers en zaakgelastigden beschouwt. Noch bij de bevolking, noch bij de andere hoofden in de Boven-Doesoen, noch bij de daar ten handel komende vreemdelingen, genieten de Soerapati's als zoodanig sympathie of eerbied. Op grond vooral van deze over-

[1]) Het was niet voor de eerste maal, dat de pegoestian na hare vestiging in de Boven-Doesoen een inval onderneemt in het noordelijk deel van de afdeeling Dajaklanden. Toen namelijk de pretendent in 1886 niet genoeg steun meer vond in de Boven-Doesoen, met name bij de bewoners van Siang Moeroeng, trok hij in April van dat jaar naar de Boven-Kahajan om daar zijn geluk te beproeven en, behalve de bewoners dier streken, zoo mogelijk de bevolking van de Boven-Kapoeas op zijne hand te krijgen. Zooals uitvoerig is uiteengezet in de Koloniale Verslagen van 1886 blz. 11 en 1887 blz. 12/13, waren de invallers ten slotte gedwongen om in Maart 1887 hunne plannen op te geven.

wegingen werd de resident aangeschreven van Raden Naoen ondubbelzinnige medewerking te eischen, ten einde hem te dwingen om in werkelijkheid onze belangen te dienen of zich openlijk bij onze vijanden aan te sluiten. In Juni 1904 bekende Naoen kleur door ontslag als districtshoofd te vragen, hetgeen hem bij Gouv. Bt. 11 Dec. 1904 n°. 27 verleend is.

Sedert Augustus begon de pegoestian opnieuw aanvallend op te treden. Den 31sten werd het blokhuis te Montallat door een 100-tal kwaadwilligen aangevallen en gedurende vier dagen beschoten, waarbij een inlandsch fuselier sneuvelde. Den 7den September werden bij Batoe Ngohong, benedenstrooms kampong Bekanoen, schoten gelost op den hekwieler *Otto*, bij welke gelegenheid een Europeesch fuselier zwaar gewond werd, en bij eene van 22 tot 26 September ondernomen excursie naar het Boemban-gebied sneuvelde een Europeesch fuselier en werden drie inlandsche militairen gewond. In den nacht van den 26sten op den 27sten werd door eene patrouille te Lété nabij Tewe een huis omsingeld, waarin Batoer zich moest ophouden. Hij werd echter niet aangetroffen, doch het gelukte ons een zijner broeders, zoomede het voorname bendehoofd Hadji Mat Amin en vier andere personen onschadelijk te maken. Door de hulptroepen van Raden Johannes, die geruimen tijd in de Koeatan-streek patrouilleerden om de bevolking tot onderwerping en terugkeer naar hare kampongs te bewegen, werden den 20sten September twee prauwen met kwaadwilligen overvallen, waarbij 19 der opvarenden gedood werden.

Tot vlak bij Moeara Tewe hadden de onzen beschietingen te verduren. De djaksa van die plaats werd door een kogel getroffen tijdens hij per prauw van een onderzoek te Montallat terugkeerde. Drie door den djaksa als getuigen medegevoerde bewoners van de kampong Pendreh sprongen onderweg over boord, waarop een medereizend onderluitenant, die hen voor gevangenen hield, er twee van doodschoot. Dientengevolge vluchtte de geheele bevolking van Pendreh naar de Djaän-streek, waar zij zich bij Batoer aansloot. Wegens de onveiligheid weigerde de bemanning der postprauw ten slotte te varen.

Ten einde afdoende verbetering te brengen in den toestand, werd bij Gouv. Bt. 27 Oct. 1904 n°. 2 eene commissie, bestaande uit den resident en den luitenant-kolonel bij den generalen staf G. C. E. van Daalen, belast met het doen van voorstellen betreffende de inrichting van het bestuur en de militaire bezetting in de afdeelingen Bandjermasin en Ommelanden, Martapoera, Kendangan, Amoentai, Doesoenlanden en Dajaklanden en, in het bijzonder, betreffende de middelen tot beëindiging van de ongeregeldheden in een deel der laatstgenoemde twee afdeelingen. Deze commissie ving hare werkzaamheden op 14 November 1904 aan en diende, na plaatselijke opneming van den stand van zaken, den 14den Januari 1905 haar rapport in. Ten aanzien van de tegenover de pegoestian en hare medestanders te volgen gedragslijn was de commissie van meening dat, evenals tot dusver, het in handen krijgen van den pretendent-sultan en Antoeng Koewing (zoon van Pangeran Perbatasari en kleinzoon van 's pretendents broeder Mohamed Saïd) hoofddoel moest blijven, hetwelk alleen kon bereikt worden door het rusteloos en krachtig vervolgen van die personen en de verdere hoofden der partij van verzet, waaronder de Soerapati-familie, totdat zij zich onvoorwaardelijk aan ons gezag zouden hebben onderworpen of wel dood of levend in onze handen zouden gevallen zijn. Het tot dusver gevolgde stelsel, hoofdzakelijk berustende op afsluiting van de Barito en hare zijrivieren, waarlangs de gemeenschap met de bovenstreken kan worden onderhouden, zoomede op een ruim gebruik van met achterlaadkarabijnen bewapende, door de militaire macht in den rug gesteunde Dajaksche hulptroepen, meende de commissie te moeten veroordeelen. Die afsluiting toch kon in geen geval voldoende gehandhaafd worden om eene ernstige belemmering van den op- en afvoer te vormen; bij de partij van verzet viel trouwens dan ook geen gebrek aan levensmiddelen of krijgsbehoeften op te merken. Voorts moest de bezetting van vele bewakingsposten aan de riviermondingen leiden tot het versnipperen van troepen, tot het scheppen van een groot aantal kwetsbare punten en tot het doen verflauwen van den offensieven geest van de daarvoor aangewezen militairen, terwijl de belemmering van den opvoer van levensmiddelen de gelegenheid voor onze patrouilles verminderde om haren vivres-voorraad aan te vullen uit hetgeen het land oplevert. Ook bleek de handel te Bandjermasin van de afsluiting groot nadeel te ondervinden (hetgeen de ontvangsten der tolkantoren deed dalen), terwijl de neiging tot smokkelen naar de bovenstreken geprikkeld werd door de hoogere prijzen, die voor smokkelwaar te bedingen waren. Wat het gebruik van inlandsche hulptroepen betreft, was de commissie van oordeel, dat eene werkelijk gemeende en duurzame onderwerping van de partij van verzet niet verwacht kon worden, zoolang niet bewezen zou zijn, dat het Gouvernement niet alleen den wil maar ook de macht bezit om zonder hulp van derden zijn invloed afdoende te vestigen en te handhaven. Ook op andere nadeelen werd door de commissie gewezen, als het in de Borneosche binnenlanden bij de Dajaks nog steeds niet uitgeroeide gebruik van het koppensnellen, dat evenmin als het rooven en vernielen van eigendommen, bij een succes van de hulpbenden, altijd afdoende kon worden tegengegaan en blijvende verbittering tusschen de verschillende stammen wekt, en voorts het gevaar, dat de aan de hulptroepen verstrekte achterlaadkarabijnen in handen van den vijand komen of dat de door die bewapening aan de betrokken inlandsche hoofden gegeven macht in andere dan de voor ons gewenschte richting wordt aangewend. De commissie meende de taak om de rust afdoende te herstellen met volle vertrouwen aan de militaire macht te kunnen overlaten, indien een drietal mobiele colonnes op oordeelkundige wijze in patrouille-ressorten gelegerd werden, de troep beter geoefend werd in het optreden in het eigenaardige terrein, de offensieve geest bij officieren en minderen levendig gehouden werd en wanneer, ten einde de grootst mogelijke bewegelijkheid te verkrijgen, eenige verbeteringen werden aangebracht in de verpleging, de aanvoering en de wijze van aanwending der troepen. De aanwezige macht werd daartoe voldoende en zelfs nog voor eenige vermindering vatbaar geacht. Ten einde echter zoo spoedig mogelijk met daartoe bij uitstek geschikte troepen eene rustelooze vervolging van den pretendent-sultan te kunnen ondernemen, was reeds den 9den December 1904 — dus vóór de indiening van haar rapport — door de commissie de tijdelijke beschikbaarstelling verzocht van een drietal brigades marechaussee, onder bevel van den door zijne werkzaamheid in Atjèh en onderhoorigheden bekenden 2de-luitenant H. Christoffel.

De Indische Regeering vereenigde zich in hoofdzaak met de door de commissie aangegeven gedragslijn, doch achtte het tevens, ten einde zoo spoedig mogelijk een geregelden staat van zaken te verkrijgen, noodig het burgerlijk en militair gezag in het gewest tijdelijk in één hand te vereenigen en dit op te dragen aan een hoofdofficier, die elders op bestuursgebied ervaring had opgedaan. Dienovereenkomstig werd bij Gouv. Bt. 3 Maart 1905 n°. 10 de majoor der infanterie H. N. A. Swart, met den titel van „civiel en militair resident", tijdelijk belast met het burgerlijk en militair gezag in de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo. Bij Ord. van 6 April 1905 (Ind. St. n°. 242) werden de beperkende bepalingen op in-, uit- en vervoer in een deel der Doesoenlanden ingetrokken, terwijl de inlandsche hulptroepen reeds einde Februari afgedankt waren. Aan het voorstel tot beschikbaarstelling van eenige brigades marechaussee was aanstonds gevolg gegeven, zoodat reeds op 1 Januari 1905 het civiel bestuur te Poeroek Tjahoe door den luitenant Christoffel overgenomen kon worden.

In de Boven-Doesoen hadden zich inmiddels in het laatst van 1904 vele twijfelaars bij de partij van verzet aangesloten, terwijl de Siang-hoofden, vermoedelijk uit vrees voor die partij, zich in westelijke richting terugtrokken. Een op 1 December ondernomen poging om den pretendent, die het Djaän-gebied verlaten had en weer naar de Menawing teruggekeerd was, te overvallen, mislukte en kostte ons één doode en 12 gewonden. Eene reeds geruimen tijd voorgenomen, maar herhaaldelijk uitgestelde excursie naar de Djaän-streek werd in dezelfde maand ondernomen door twee colonnes, die respectievelijk op 15 en 26 December 1904 van Koeatan en Poeroek Tjahoe oprukten. Door eerstbedoelde colonne werd Diroeng Mendjoean, waar de pretendent in den laatsten tijd had gewoond en waar zijn kwade geest, Toemenggoeng Djadam (een kleinzoon van Soerapati), zich nog ophield, zonder verzet genomen. Djadam ontsnapte, doch zijne schoonouders, benevens 24 mannen, vrouwen en kinderen werden gevankelijk naar Poeroek Tjahoe gevoerd. Het aan de Soerapati's verwante waarnemend districtshoofd van de Boven-Doesoen, Raden Djaja Kesoema, en zijne drie zoons, die verdacht werden van verraad, werden in hechtenis genomen en naar Bandjermasin overgebracht.

Den 24sten Januari 1905 gelukte het aan de marechaussee onder luitenant Christoffel, na een inspannenden marsch, den pretendent-sultan in eene ladang te Kalang Barah (Menawing) te overvallen. Op de sommatie om zich over te geven werd met

schoten geantwoord, zoodat geweld moest worden gebruikt, waarbij de pretendent, zoomede twee zijner volgelingen, gedood werden. Het lijk van Goesti Mohamed Seman werd naar Poeroek Tjahoe medegenomen en aldaar begraven. In den nacht van 13 op 14 Februari overviel dezelfde colonne de versterkte kampong Toembang Koetjoe (stroomopwaarts van de monding der Baboeat in de Barito), waar zich een paar dagen te voren de Soerapati's en Antoeng Koewing vereenigd hadden. De kampong werd genomen zonder verliezen aan onze zijde, terwijl de vijand zes dooden en twee gewonden kreeg. De Soerapati's en Antoeng Koewing ontkwamen echter.

De beide andere mobiele colonnes (die te Moeara Tewe aan de Barito en te Djankang aan de Kapoeas gelegerd waren) hadden in Mei 1905 herhaaldelijk ontmoetingen met den vijand, die daarbij 8 man aan dooden verloor, onder wie, volgens betrouwbare berichten, Toemenggoeng Djadam, wiens schuilplaats aan de Boven-Soengei Laoeng den 21sten overvallen was. Tevens werd aan den aanleg en de verbetering van de wegen de noodige aandacht gewijd, terwijl, waar mogelijk, een begin gemaakt werd met de registratie van de bevolking.

Na het sneuvelen van den pretendent-sultan kwamen talrijke hoofden en andere personen zich te Poeroek Tjahoe onderwerpen, onder wie ook eenige leden van het gezin van Goesti Arsat. Batoer meldde zich den 15den Mei bij den assistent-resident te Moeara Tewe en Kjai Adjis den 19den bij den commandant der mobiele colonne van Poeroek Tjahoe. Blijkens een in de eerste dagen van Juli jl. van den Gouverneur-Generaal ontvangen telegraphisch bericht, hadden zich toen alle mannelijke leden van de pegoestian, onder wie dus ook Antoeng Koewing, op wien de rechten van den pretendent-sultan waren overgegaan, zoomede Raden Naoen, aan ons onderworpen.

Van de oplossing van het sinds jaren aanhangige grensgeschil tusschen Kotawaringin en het tot de residentie Westerafdeeling van Borneo behoorende landschap Matan is reeds melding gemaakt in § 12 van dit hoofdstuk. De bestuurder van Kotawaringin, Pangeran Ratoe Anom Kesoema Joeda, is den 5den April 1905 overleden.

De houding van den sultan van Pasir liet in 1904 te wenschen over. Hij bleek een zwak bestuurder, die noch tegen de bevolking, noch tegen de leden zijner familie met kracht wist op te treden. In Juli werd de kazerne der gewapende politiedienaren te Tanah Grogot door eene bende kwaadwilligen aangevallen, doch, ondanks herhaalde aanmaningen, bleef de sultan in gebreke de schuldigen, gedeeltelijk bij name bekend, uit te leveren, vermoedelijk uit vrees voor de anaq radja (leden der vorstelijke familie). In verband hiermede, werd den sultan de betaling opgelegd van eene boete van f 300, welke onder de nabestaanden der bij den overval gedoode personen verdeeld werd, alsmede van de kosten der tijdelijke versterking van politiemiddelen, die door den overval noodzakelijk was gemaakt.

De aanrakingen met het zelfbestuur van Koetei bleven zeer vriendschappelijk en de sultan verleende steeds de van hem gevraagde medewerking. Ook werd voorloopig overeenstemming verkregen nopens het formeel onder rechtstreeksch bestuur brengen van het onder Koetei ressorteerend gebied der onderafdeeling Boven-Mahakam, tegen uitkeering aan den sultan van eene jaarlijksche schadeloosstelling van f 12 000. De controleur dier onderafdeeling had wederom talrijke aanrakingen met de verschillende Bahau-stammen, en met de in het diepe binnenland wonende Kenja-stammen, waarvan herhaaldelijk groote troepen naar Long Iram kwamen afzakken om hunne boschproducten te verkoopen en zout en andere benoodigdheden in te slaan. Onder de te Long Iram verschenen Kajans uit de eigenlijke Boven-Mahakam bevond zich ook een troep onder aanvoering van Bang Lawing, neef en, volgens de adat, opvolger van het in 1901 (zie K. V. 1902, kol. 77) overleden voorname hoofd Kwing Irang. Op verzoek van de medegekomen oudsten van den stam werd Bang Lawing door den controleur als hoofd bevestigd.

De toestanden in de Boven-Doesoen en Boven-Kapoeas maakten ook hier waakzaamheid noodig; enkele met de leiders van het verzet in die streken in betrekking staande personen werden gearresteerd. In de Boven-Merah werd in Mei 1904 een sneltocht gehouden door een troep Hewans uit de tot Koetei behoorende Boven-Tawang-streek, hetgeen groote beweging veroorzaakte; de daders werden door het zelfbestuur gevat. Eene reeds sedert jaren hangende snelzaak kwam in Juli 1904 tot afdoening. In 1899 was namelijk de bemanning van eene prauw met Oema Djalan Kenja's uitgemoord door de in de Tawang gevestigde, eveneens tot de Kenja's behoorende Oema Timé. Tot de vermoorden behoorde ook een verwant van Boei Djalang alias Taman Koeling, het voornaamste hoofd uit de Apo Kajan, op wiens goede gezindheid o. m. prijs moest worden gesteld in het belang van het welslagen der aan den controleur VAN WALCHREN opgedragen commissiereis (zie K. V. 1904, kol. 90). Na de beëindiging van de zaak, door tusschenkomst van het bestuur en den sultan van Koetei, had eene formeele verzoening plaats. Boei Djalang was inmiddels kort tevoren overleden.

Het uitvoerig verslag van den controleur VAN WALCHREN omtrent zijne reis is nog in Indië in behandeling. Ofschoon de kennis der toestanden in het Apo Kajan-gebied door deze reis belangrijk vermeerderd is, zal het, volgens den controleur, noodig zijn nog eenige andere, thans niet bezochte streken te bereizen, voornamelijk om de bruikbaarheid van de Boeloengan-rivier als afvoerweg te kunnen beoordeelen en vriendschappelijke betrekkingen te scheppen tusschen de daar wonende stammen en de Kenja's. Hoofdvoorwaarde voor het verkrijgen van geregeld te gebruiken handelswegen bleek overal het verzekeren van de veiligheid, waaraan voorloopig meer waarde valt te hechten dan aan kortheid en gemakkelijke begaan- of bevaarbaarheid. Een nader onderzoek naar de verhouding van de in de bovenstreken van Boeloengan gevestigde Segai-stammen tot dat sultanaat is eveneens wenschelijk.

Als tijdstip van invoering van daadwerkelijk rechtstreeksch bestuur in de Tanah Boemboe-landen, waartoe in April 1903 (Ind. St. n°. 179) het noodige bepaald was (zie K. V. 1903, kol. 88), was aangegeven 1 Juli 1903, doch, wegens de steeds moeielijke en somtijds onmogelijke communicatie, achtte de resident die invoering niet doenlijk, zoolang de te Kota Baroe op Poeloe Laoet gevestigde controleur geen vaartuig te zijner beschikking had om, vooral in het begin, te allen tijde zijne afdeeling snel te kunnen bereizen. Bij Gouv. Bt. 19 Mei 1903 n°. 22 (Ind. St. n°. 220) werd daarom bepaald, dat het besluit van April 1903 eerst op een nader vast te stellen datum in werking zou treden. Nadat de controleur de beschikking gekregen had over het nieuw aangebouwde stoomjacht *Sampit*, is die datum bepaald op 1 Januari 1905 (Ind. St. 1904 n°. 491). Aangezien het bedenkelijk geacht werd de aan de afgetreden hoofden toegekende schadeloosstelling in eens of jaarlijks gedurende een zeker aantal jaren uit te keeren, zijn die fondsen voorloopig in deposito gegeven bij de Nederlandsche Handelmaatschappij te Amsterdam, terwijl het denkbeeld in overweging is om de kapitalen tot onvervreemdbaar familiebezit te verklaren.

Uit de in Koetei en Boeloengan bestaande landschapskassen worden de kosten van aanleg van wegen en bruggen gekweten; in eerstgenoemd landschap ook de bezoldiging van den onderwijzer aan eene nieuw opgerichte school. In Pasir bekostigde de kas o. a. den aankoop van straatlantaarns en den bouw van eene gevangenis. In Kotawaringin en Pegatan-Koesan waren de inkomsten der kassen nog onbeduidend.

De gezondheidstoestand was over het algemeen gunstig; epidemieën kwamen niet voor. In de afdeelingen Sampit, Kendangan, Amoentai en Tanah Boemboe deden zich enkele gevallen van pokken voor, in Sampit veelal met doodelijken afloop. Onder het werkvolk op de mijnbouwondernemingen maakte de beri-beri, als gewoonlijk, wederom slachtoffers.

Onder de slachtkoeien van het garnizoen te Kendangan heerschte gedurende korten tijd mond- en klauwzeer. Onder de paarden in de kampong Tjempaka (distr. Martapoera) kwamen gevallen van kwaden droes voor.

De handel in boschproducten was door de toestanden in de Boven-Doesoen zeer gedrukt; de omzet was gering, terwijl de prijs van getah bovendien sterk daalde. De omzet van copra was in de afdeeling Kendangan zeer bevredigend. De uitvoer van gedroogde visch steeg, door de overvloedige zeevischvangst, tot een vrij belangrijk cijfer.

Behalve in de districten Amandit, Benoewa Ampat, Martapoera, Oost-Doesoen, Mengkatib en Sampit, zoomede in het landschap Pasir, waar overstroomingen en de muizenplaag een nadeeligen invloed uitoefenden, was de rijstoogst zeer bevredigend.

De uitkomsten van den koffie- en den tabaks-oogst waren zeer slecht en de betrokken ondernemingen staakten dan ook grootendeels hare werkzaamheden. De pepercultuur bleef zich in de afdeeling Tanah Boemboe uitbreiden, hoewel de oogst

niet zoo rijk was als in 1903. Met het aanleggen van rotanaanplantingen werd, behalve in de Doesoenlanden, doorgegaan.

Ook in 1904 bleef de Islam zich langzaam onder de Dajaks uitbreiden. Er gingen 171 personen ter bedevaart, tegen 745 in het voorafgegane jaar.

De Christelijke zending gaf geen resultaat van beteekenis.

§ 14. CELEBES EN ONDERHOORIGHEDEN.

De politieke toestand in het rechtstreeks bestuurd gebied liet in 1904 niets te wenschen over. In de onderafdeeling Bangkala (afd. Takalar) trachtte zekere La Badoe zich te doen erkennen als een afstammeling van den in 1766 van het bestuur van zijn landschap ontzetten en naar Ceylon verbannen radja van Goa, Batara Goa II, hiermede blijk gevende, dat hij zich als pretendent voor den Goaschen troon beschouwde. Zijn optreden had echter geen succes.

In November 1904 werden in Lipoekasi, een onderdeel van het leenvorstendom Tanete, door lieden van het aangrenzend landschap Baroe ongeregeldheden gepleegd, die echter spoedig ophielden, nadat de bestuurster van laatstgenoemd landschap gewezen was op de gevolgen, die een en ander voor Baroe kon hebben.

De houding van den bestuurder van Boni was, evenals in de laatste daaraan voorafgegane jaren, ook in 1904 weinig bevredigend. In Loewoe, Laiwoei, op de Togian-eilanden en in andere niet tot het gebied van Boni behoorende streken hielden zich zendelingen van den leenvorst op, die zich wederom aan allerlei willekeurige handelingen schuldig maakten. In Wadjo deed hij door gewapende lieden de uitstaande gelden van een overleden Arabier en van een in Boni wonenden Chinees invorderen. In de aangelegenheden van dat landschap mengde hij zich door aan de (vrouwelijke) Ranrang Toewa, een der zes voornaamste vorsten van Wadjo, in hare weerspannigheid jegens het wettig landsbestuur steun te verleenen, terwijl hij ook Aroe Bola, een van Wadjo's vasallen, die zich aan allerlei willekeurige handelingen schuldig maakte, in bescherming nam. Een en ander deed in Wadjo een toestand van anarchie geboren worden, waaraan het zelfbestuur niet bij machte was een einde te maken. Een tusschen de Ranrang Toewa en den Wadjoschen prins La Djalante gerezen geschil liep zoo hoog, dat, evenals in 1902 (zie K. V. 1903, kol. 89), laatstgenoemde uit zijne kampong verdreven werd en zijne woning, alsmede de huizen zijner volgelingen, in de asch gelegd werden. Voorts heeft de radja van Boni, in strijd met art. 18 van het politiek contract, monopoliën in het leven geroepen, die den handel te Balangnipa groot nadeel berokkenden, terwijl hij beslist onwillig blijft om, overeenkomstig de verplichting hem in de artt. 21 en 22 van genoemd contract opgelegd, het recht tot heffing van de in- en uitvoerrechten aan het Gouvernement af te staan, waardoor de krachtens de wet van 30 Dec. 1899 (Ind. St. 1900 n°. 8) voorgenomen inlijving bij het tolgebied van het oostelijk gedeelte van den Archipel slechts ten halve doel kan treffen en de belangen van den handel te Makasser worden bedreigd. Door den invloed van Boni bleef ook de gezindheid van het inlandsch zelfbestuur van Loewoe te onzen opzichte nog steeds veel te wenschen overlaten. Tijdens het in Maart 1904 door den resident ter beschikking aan dat landschap gebracht bezoek, maakte het zelfbestuur zich opnieuw (vgl. K. V. 1903, kol. 89) schuldig aan eene hoogst onwellevende bejegening van dien hoofdambtenaar. De door den resident met het zelfbestuur gehouden besprekingen omtrent de overdracht, tegen schadeloosstelling, van zijne rechten op de Poso-streek, alsmede van het recht tot het heffen van in- en uitvoerrechten aan het Gouvernement, leidden tot geen resultaat.

In verband met de geruchten omtrent een militair optreden onzerzijds (vgl. K. V. 1904, kol. 91), is de radja van Boni thans druk bezig met zich daartegen te wapenen, eenerzijds door zich achterlaadgeweren en andere oorlogsbehoeften aan te schaffen, tot bekostiging waarvan aan de bevolking zware lasten worden opgelegd, die honderden gezinnen naar elders doen uitwijken [1], anderzijds door bondgenooten te zoeken onder de overige zelfbestuurders op Zuid-Celebes, zooals die van Goa, Wadjo, Sidenreng, Sopeng, e. a. Zoo wordt hem het voornemen toegeschreven om den tweeden zoon van den ons weinig genegen radja van Goa en kleinzoon van de door ons in 1860 onttroonde vorstin van Boni, tot troonsopvolger in Boni te doen uitroepen.

Hoezeer het ook in de bedoeling ligt om, indien eenigszins mogelijk, gewapende tusschenkomst te voorkomen, hebben de handelingen van den radja een afdoend krachtig optreden tot eene gebiedende noodzakelijkheid gemaakt, niet alleen tot handhaving van ons gezag en ter bevordering van het welbegrepen belang van de bevolking in Boni, maar ook in het belang van het volk en van ons gezag in de andere zelfbesturende landschappen van Zuid-Celebes. Dienovereenkomstig is besloten om nog eene laatste poging te beproeven om de met Boni, zoomede met Loewoe, gerezen geschillen op vredelievende wijze tot oplossing te brengen. Door een Europeesch bestuursambtenaar zullen namelijk in de tweede helft van Juni, namens het Gouvernement, schriftelijk de volgende eischen worden gesteld: aan dat van Boni nakoming van zijne contractueele verplichting om mede te werken tot de overdracht aan het Gouvernement, tegen billijke schadeloosstelling, van het recht tot het heffen van in- en uitvoerrechten, alsmede erkenning van het recht van het Gouvernement tot uitoefening van het havenbeheer en de havenpolitie in het landschap, met welken maatregel gepaard zal gaan plaatsing van gouvernementsambtenaren aldaar, en aan dat van Loewoe nakoming van de door de tegenwoordige bestuurster bij de door haar gepasseerde akte van verband afgelegde belofte om mede te werken tot eene regeling van de noordelijke grens van het landschap in dien zin, dat door het zelfbestuur, tegen billijke schadeloosstelling, afstand wordt gedaan van zijne rechten en aanspraken op de Poso-streek, zoomede het sluiten van een nieuw politiek contract. Wanneer de zelfbesturen weigerachtig mochten blijven om aan die eischen gevolg te geven, dan zal eene expeditionnaire macht naar Boni en Loewoe gezonden worden, met het doel om, indien de zelfbesturen niet ten volle wenschen te voldoen aan de door den bevelhebber der expeditie alsdan, namens het Gouvernement, te stellen nieuwe eischen, die besturen door kracht van wapenen daartoe te noodzaken [2].

In Mei 1904 is het huwelijk voltrokken tusschen La Mapanjoeki Datoe Soepa, den hiervóór reeds vermelden tweeden zoon van den bestuurder van Goa, en eene dochter van den kroonprins van Sidenreng. In Januari 1905 werd, op last van het zelfbestuur van Goa, een groot aantal gewapenden, onder wie twee zonen en een broeder van den radja, in prauwen naar Djampoewa (Sawito) gezonden om den aldaar wonenden Goaschen prins Karaeng Alloe, die ongenoegen had gekregen met Daeng Mangontang van Sawito, bij te staan. Aan den dadelijk met den gouvernements-stoomer *Zwaan* uitgezonden resident ter beschikking, wien een detachement militairen was medegegeven, gelukte het, nadat de prauwen achterhaald waren, de gewapenden, zonder dat het tot verzet aanleiding gaf, te arresteeren. Zij werden naar Makasser overgebracht en, na betaling van eene boete door het zelfbestuur van Goa, vrijgelaten.

De bestuurder van Sidenreng en Rapang, Soemangga Roeka, overleed den 4den Mei 1904. Tot zijn opvolger is, overeenkomstig de landsinstellingen, gekozen zijn in 1888 daartoe aangewezen jongere broeder, La Sadapotto. In zijne plaats is tot eventueelen opvolger in het bestuur over Sidenreng verkozen La Parenrengi Karaeng Tinggimaë, zoon van Karaeng Mangepe,

[1]) O. a. was een Bonische prins met een 70-tal volgelingen naar Kendari uitgeweken, waar zij het der bevolking lastig maakten. Het in Februari 1905 derwaarts gezonden flottieljevaartuig *Borneo* nam den prins en 15 volgelingen mede naar Makasser.

[2]) Aangezien de zelfbesturen van Boni en Loewoe zoowel de bovenbedoelde eischen als het hun later gestelde ultimatum hebben verworpen, zijn onze troepen den 26sten Juli in Boni geland.

hoofdvorst van Wadjo, en Karaeng Agangdjene, volle zuster van La Sadapotto. Met den nieuwen bestuurder is, op grond van de door de Indische Regeering van het Engelsch tusschenbestuur overgenomen en door de opvolgende zelfbestuurders van Sidenreng nadrukkelijk erkende eigendomsrechten op de kampong Paré Paré en op het omliggend daaronder behoorend land, in Maart jl. in overleg getreden om op dit complex een terrein aan te wijzen, bestemd voor een bestuurs-, recherche- en c. q. militair etablissement, met één of meer wijken voor Europeanen en een Chineesche kampong, benevens een terrein geschikt voor eene aanlegplaats voor laden en lossen in de haven. Tot de bezetting van Paré Paré, voorloopig met eene compagnie infanterie, welke in April jl. plaats had, werd, afgezien van militaire, commercieele en politieke redenen, overgegaan ten einde aan de voorgenomen inlijving bij het tolgebied van het oostelijke gedeelte van den Archipel het vereischte gevolg te verzekeren.

Willekeur, roof, diefstal en binnenlandsche twisten bleven in de Mandarsche landschappen, vooral in Balangnipa, nog steeds aan de orde van den dag. Naar aanleiding van een van den bestuurder van Binoewang ontvangen klacht, als zouden een drietal sedert eenige jaren te Polewali (Binoewang) gevestigde Sidenrengsche prinsen zich aan allerlei gezagsaanmatiging hebben schuldig gemaakt, werd die plaats in Juni 1904 door den resident ter beschikking met het flottieljevaartuig *Java* bezocht, en, bij afwezigheid van genoemde prinsen, aan de voor het grootste deel uit Sidenrengers bestaande bevolking van Polewali duidelijk gemaakt, dat zij te gehoorzamen had aan de bevelen van het zelfbestuur van Binoewang, aan welken last gevolg gegeven is, zoodat de orde in dat landschap hersteld is.

Ook te Tontoli, Banawa (Donggala), Palos en Towaëli werd in Juni door de *Java* de vlag vertoond, bij welke gelegenheid de bestuurder van eerstgenoemd landschap op zijne vele tekortkomingen gewezen is. In diezelfde maand werd door een bende To-Napoe, een Alfoeren-stam, die de suprematie van Sigi erkent, een roof- en moordtocht ondernomen naar de aan de Tomini-bocht gelegen landstreek Tambarana, ten nadeele van aldaar gevestigde gouvernements-onderdanen. Nadat aan het zelfbestuur van Sigi een termijn van twee maanden gesteld was om de twee hoofdschuldigen uit te leveren en die termijn verstreken was, zonder dat aan den gestelden eisch was voldaan, werd den 26sten November de resident ter beschikking naar Sigi gezonden met den gouvernementsstoomer *Zwaan* en het flottieljevaartuig *Borneo*, welke vaartuigen de te Makasser gelegerde mobiele colonne, sterk 150 man, aan boord hadden. Hij had in opdracht het betrokken zelfbestuur de navolgende eischen te stellen: uitlevering van de hoofdschuldigen aan den roof- en moordtocht naar Tambarana, c. q. betaling van eene boete als vergoeding voor de geroofde en vernielde goederen en als straf voor den gepleegden moord; vergoeding van de door het Gouvernement gemaakte kosten voor tijdelijke uitbreiding der politiemacht aan de Tomini-bocht en van de kosten van uitzending der troepen en der scheepsmacht; nieuwe regeling van de verhouding tot het Gouvernement door het afleggen van de in de Onderhoorigheden van Atjèh gebruikelijke korte verklaring, waarbij de bestuurders beloven alle door of namens het Gouvernement uitgevaardigde regelingen en bevelen na te komen en op te volgen; kostelooze afstand aan het Gouvernement van de aan de Tomini-bocht gelegen landstreken Tambarana, Tanaboa, Mapane en Pebato en onthouding van inmenging in de zaken van de Tomini-bocht of van de aldaar gevestigde personen. De excursie liep vreedzaam af; aan alle eischen werd binnen eenige dagen voldaan, met dien verstande, dat voor de uitlevering van de schuldigen de betaling van de geldboete in de plaats kwam. In November 1904 werd door het zelfbestuur van Sigi en in December d. a. v. door de zelfbesturen van Dolo, Belomaroe (Biromaroe), Palos, Towaëli en Banawa (Donggala) de bovenbedoelde korte verklaring afgelegd. Een tweetal landsgrooten van Banawa, Aroe Bale en Aroe Towale, die de bewuste verklaring niet onderteekend hadden en die daarom opgeroepen waren om voor den gouverneur te verschijnen tijdens zijn verblijf te Donggala op 15 December, weigerden, onder den invloed van den gewezen kapitein der Boegineezen te Donggala, door wien zij tot ongehoorzaamheid jegens den radja van Banawa waren opgezet, en in wiens woning zij zich bevonden, aan die oproeping gevolg te geven. De woning werd daarop omsingeld, doch Aroe Bale en Aroe Towale wisten te ontkomen, nadat eerstgenoemde nog eerst den gewezen kapitein der Boegineezen had gedood. Aroe Towale werd nog denzelfden avond door den bestuurder van Banawa met eigen volk achterhaald en sneuvelde bij het door hem geboden verzet. Binnen weinige dagen was de rust in het landschap Banawa geheel hersteld. Bij akte van 23 Juni 1904 heeft de radja van Banawa, ingevolge de door hem bij het politiek contract aangegane verplichting, het bij de noordwestkust van Celebes gelegen eiland Toegoean (Tingowa) ter beschikking van het Gouvernement gesteld, ten behoeve van de oprichting van een vuurtoren.

Naar aanleiding van ingekomen berichten omtrent wegneming of beschadiging door de inlandsche bevolking van Bima en Sanggar van de door het opnemingsvaartuig *Van Gogh* in de wateren dier landschappen geplaatste bakens, werd aan de betrokken zelfbesturen de eisch gesteld om de schuldigen te straffen, aan welken eisch spoedig werd voldaan, waarna door de *Van Gogh*, bij hare hydrographische opnemingen, geen last meer van de zijde der bevolking ondervonden werd.

De aan het landschap Boeton opgelegde boete wegens een in 1899 aldaar gepleegden roof ten nadeele van een gouvernementsonderdaan, werd in het begin van 1904 voldaan. De bestuurder van Boeton, Mohamad Oemar Kaijamoeddin IV, overleed den 26sten September 1904. In Februari 1905 was de hadat van het landschap omtrent de keus van een opvolger nog niet tot overeenstemming gekomen.

Behalve ter hoofdplaats Makasser, bleef de veiligheid van personen en goederen, tengevolge van de weinige medewerking van hoofden en bevolking en door de nabijheid van de zelfbesturende landschappen, waar misdadigers dikwijls eene veilige schuilplaats en gemakkelijken afzet voor gestolen goederen vinden, nog steeds te wenschen overlaten.

De gezondheidstoestand was ongunstig. In de afdeelingen Zuider- en Oosterdistricten, te Paré Paré en in Sidenreng had men te kampen met eene cholera-epidemie. In de afdeeling Noorderdistricten bleven de pokken heerschen; ook vertoonde zich deze ziekte, doch sporadisch, ter hoofdplaats Makasser en in andere deelen van het gewest. Voorts deden zich talrijke gevallen van koorts en kwaadaardige buikziekten voor.

De algemeene toestand van den handel liet te wenschen over tengevolge van den hoogen prijs der importgoederen en de lage prijzen der exportartikelen. De binnenlandsche handel bleef stationnair.

De rijstoogst was over het algemeen bevredigend, hier en daar zelfs overvloedig; slechts in de onderafdeelingen Balangnipa en Kadjang van de afdeeling Oosterdistricten en in het landschap Boni leverde hij, tengevolge van de ongunstige weersgesteldheid, een gering beschot op.

De uitkomsten van de zeevischvangst waren zeer goed.

De Islam bleef zich geleidelijk uitbreiden.

§ 15. MENADO.

In het rechtstreeks bestuurd gedeelte van dit gewest vielen op politiek gebied geen gebeurtenissen van beteekenis voor.

Op de Sangi- en Talauer-eilanden bleef de verhouding tusschen het Gouvernement en de zelfbesturende landschappen zeer goed. Ook in Bwool was dit het geval, doch tusschen de leden van het zelfbestuur onderling bestond gemis aan samenwerking.

In Bolang Mongondo bleef de toestand bevredigend.

In Kaidipang werd de in 1903 tot opvolger van den overleden radja Gonggalah Koroempoet gekozen president-radja

Manoppo Koroempoet (zie K. V. 1904, kol. 93) op 1 Maart 1904 in zijne waardigheid bevestigd. De door hem gepasseerde akte van verband en de aan hem uitgereikte akte van bevestiging zijn goedgekeurd bij Gouv. Bt. 7 Juli 1904 n°. 15.

Uit de afdeeling Tomini-bocht, welke, sedert 1 Januari 1905, met de afdeelingen Tontoli en Palos-baai van het gouvernement Celebes en onderhoorigheden vereenigd is tot de nieuwe, onder de residentie Menado ressorteerende afdeeling Midden-Celebes (Ind. St. 1904 n°. 478), valt het volgende te vermelden.

In het landschap Moöeton werd de bevolking het geheele jaar door verontrust door berichten omtrent een aanstaanden terugkeer van den heiligen man Tome Tarima (zie K. V. 1904, kol. 93); de orde werd echter gaandeweg weer hersteld. Van den radja werd daarbij eerder heimelijke tegenwerking dan medewerking ondervonden.

De landschapjes Sigenti, Kasimbar, Toriboeloe en Ampibahoe werden verontrust door de Alfoersche bevolking van Bendajo (Sepajo's), die een tweetal Boegineesche handlangers van een Boegineeschen handelaar te Sigenti — tegen wien de Sepajo's grieven hadden — afmaakten. De daarvoor opgelegde boete werd gewillig voldaan en van de gelegenheid kon gebruik gemaakt worden om met de Sepajo's in aanraking te komen.

Te Mapane in de Poso-streek werd, naar aanleiding van den inval der To-Napoe-Alfoeren in Tambarana (zie § 14), eene bezetting van 25 gewapende politiedienaren gelegd, terwijl 10 man naar Saoesoe werden gedirigeerd, waar vele To-Napoe verblijf hielden. Van de aanwezigheid van het flottieljevaartuig *Ceram* in Juli 1904 werd gebruik gemaakt om met de landingsdivisie van 30 man, versterkt door 48 gewapende politiedienaren, een tocht te maken naar het dorp Panta, waar ten huize van het To-Pebatoe-hoofd Papai Woente eene vergadering belegd werd met de daar aanwezige To-Napoe-hoofden, die verklaarden onzijdig te willen blijven en in vriendschap te willen leven met het Gouvernement. Ook werden, tot vlagvertoon, door de *Ceram* Tambarana, Saoesoe, Parigi en Todjo bezocht. De plaatsing van posthouders in Todjo en op de tot dat landschap behoorende eilanden (Oena Oena en de Togian-groep) (zie K. V. 1904, kol. 170) oefent op de toestanden aldaar een goeden invloed uit. De positie van den tot dusver niet algemeen erkenden waarnemenden radja van Todjo, Papa I Keta, die steeds door den posthouder in de behandeling der zaken betrokken wordt, is sedert zeer versterkt. In October 1904 werd de bevolking van de Togian-eilanden in beweging gebracht door de komst van een Boniër, zekeren La-Patola Daëng Masepe, die voorgaf gezant van Boni te zijn. Door zijne tijdige arresteering en het beboeten van de hoofden kon de beweging onderdrukt worden.

Tengevolge van onze bemoeiingen heeft de bevolking van Oena Oena en de Togian-groep eene som van f 13 000 bijeengebracht voor het exploiteeren van de parelbanken in de territoriale wateren van die eilanden.

Niet zonder succes werd in eenige landschappen de bevolking opgewekt tot aaneensluiting, met het doel om landbouw- en boschproducten op geschikte afvoerplaatsen bijeen te brengen en daar aan de meestbiedenden contant te verkoopen. Zoo kwam o. a. op de Togian-eilanden eene coöperatieve vereeniging van klappertuinbezitters tot stand (Februari 1905). Wel houden gemis aan communicatiemiddelen en aan geschikte personen voor de administratie, zoomede gebrek aan middelen bij de producenten, het slagen van dergelijke ondernemingen zeer tegen, maar toch is reeds hier en daar, vooral op Oena Oena, eene vermindering in het aannemen van voorschotten van de handelaren zeer duidelijk merkbaar.

In aansluiting aan het medegedeelde in K. V. 1904 (kol. 94) over de opleiding van zonen van inlandsche hoofden, kan worden gemeld, dat de radja van Taboekan (Sangi-eilanden) er zelfs toe overgegaan is zijn zoon, die eerst te Batavia school ging, ter voltooiing van zijne opvoeding naar Nederland te zenden.

Behalve onder de heidenen in de afdeeling Amoerang en op de Sangi- en Talauer-eilanden, was de evangelisatie van weinig beteekenis. In de Poso-streek werd een nieuwe zendingspost gevestigd te Koekoe, wat aanvankelijk eenig wantrouwen wekte. Door tactvol optreden werd echter weldra de omgang met de bevolking vriendschappelijk.

In Bolang Mongondo, op Groot-Sangi en langs de Tominibocht breidt zich het Mohamedanisme steeds uit; het aantal bedevaartgangers was echter kleiner dan in 1903.

De veiligheid van personen en goederen liet over het algemeen weinig te wenschen over.

De gezondheidstoestand was zeer gunstig. Epidemische ziekten kwamen niet voor.

Van ernstige ziekten onder het vee werd niets vernomen.

De algemeene toestand van den handel was bevredigend, dank zij den toegenomen uitvoer en de goede prijzen van copra, waardoor de geringe opbrengst van den koffie-oogst en de dalende prijzen van andere producten goedgemaakt werden.

Behalve in de Tomini-bocht, waren de uitkomsten van de rijstcultuur minder gunstig; alleen van de bewaterde velden was de opbrengst bevredigend. De oogst van miloe was in de meeste streken overvloedig. De klappercultuur breidt zich uit als gevolg van de toenemende vraag naar copra.

Door uitbarstingen van den vulkaan Roeang bij Tagoelandang (Sangi-eilanden) werd veel schade aangericht in de klapperaanplantingen op de hellingen van dien berg. In den nacht van 29 op 30 October 1904 werden de Sangi- en Talauer-eilanden hevig geteisterd door een orkaan, waarbij een dertigtal personen het leven lieten en o. a. op de geheele Nanoesa-groep, Miangis (Palmas) en het noordelijk deel van Karakelong alle woningen verwoest werden en alle aanplantingen verloren gingen. In den daardoor ontstanen nood der bevolking is van bestuurswege zooveel mogelijk onmiddellijk voorzien.

---

§ 16. AMBOINA.

Zooals werd medegedeeld in kol. 96 van K. V. 1904, was in den aanvang van 1904 te Piroe op West-Ceram eene tijdelijke militaire bezetting gelegerd, ten einde herhalingen te voorkomen van de sedert Juli 1903 door de Alfoersche negorijen Hoekoeina, Roemasoal en Lohi tegen de negorij Waisamoe gepleegde vijandelijkheden, waarvan de ware oorzaak tot dusver een raadsel gebleven was. Ook de den 23sten Mei 1904 door den resident met de voornaamste hoofden van Roemasoal — welke negorij in deze aangelegenheid de meeste schuld had — en het negorijbestuur van Waisamoe gehouden besprekingen brachten geen licht in de zaak. Daar echter de hoofden van Roemasoal hunne verplichtingen niet waren nagekomen om aan het Europeesch bestuur aanstonds van ontstane of dreigende verwikkelingen kennis te geven en zij ook, door het zonder wettige reden verbreken van het verbond tusschen Roemasoal en Waisamoe, eene volgens de landsinstellingen zeer strafbare daad hadden gepleegd, werd de reeds in October 1903 opgelegde betaling van eene boete, gelijkstaande met de aan Waisamoe toegebrachte schade, door den resident gehandhaafd en werden de naar Ambon medegenomen gijzelaars in arrest gehouden. Nadat eene door den civielen gezaghebber van West-Ceram aangewende poging om de zaak in der minne te doen schikken was afgestuit op den onwil van Roemasoal om over de bewuste schadevergoeding te onderhandelen, werd besloten tot krachtiger maatregelen over te gaan. Dienovereenkomstig vertrok den 10den September de civiele gezaghebber met eene colonne, gevormd uit het Piroe-detachement, sterk 2 officieren en 64 man, een detachement uit Ambon van 2 officieren en 50 man en de landingsdivisie van het flottieljevaartuig *Ceram* van Lasahata aan Ceram's noordkust naar Roemasoal. Bij Boeria had de bevolking van die negorij zich gewapend achter een heg opgesteld, doch, na eenig onderhandelen, liet zij de colonne passeeren. Ongeveer 100 M. verder bevonden zich in een bosch een aantal lieden uit Roemasoal, die opnieuw weigerden de boete te betalen en met wie de colonne in een kort vuurgevecht geraakte, waarbij zij een drietal lichtgewonden kreeg.

Den 11den September bleven de troepen te Boeria en gedurende de twee volgende dagen zetten zij den tocht voort door uiterst geaccidenteerd terrein en voortdurend beschoten door den vijand. Daar de koelies hoe langer hoe onwilliger werden om verder voort te gaan en de voorraad vivres uitgeput geraakte, zag de civiele gezaghebber geen kans om op die wijze Roemasoal te bereiken, waarom de colonne, onder moeielijkheden van allerlei aard en zonder ophouden door den vijand bestookt, den terugweg aannam. Den 15den September was men te Lisabata en den 20sten te Lasahata terug. De excursie was ons in 't geheel te staan gekomen op 17 gewonden, namelijk de luitenant-ter-zee 2de klasse G. Dumbar (zwaar), de 1ste-luitenant E. L. A. Bouman, 9 Europeesche militairen en mariniers en 3 inlandsche militairen, zoomede 2 koelies en de Alfoersche gids. De verliezen van den vijand zouden bedragen hebben 13 dooden en gewonden, onder wie 2 voormannen. Hoewel dus het doel der expeditie, de tuchtiging van Roemasoal, niet bereikt was, kwamen in November boden bij den resident met het bericht, dat de bevolking van die negorij in vrede met het Gouvernement wenschte te leven en dat zij bereid was om de gevorderde schadevergoeding in natura te voldoen, aan welk voornemen dan ook gevolg gegeven is. Sedert is de toestand op West-Ceram belangrijk verbeterd.

Overeenkomstig de wenschen der bevolking van Vaän (Klein-Kei), is de resident gemachtigd om in de vacature van radja (zie K. V. 1904, kol. 96) te voorzien door de aanstelling als zoodanig van Januarius Martein. Aan den regent (orangkaja) van Oheil (Groot-Kei) en zijn broeder, die in 1903 naar Amoerang (Menado) gerelegeerd waren (vgl. t. a. p.), is bij Gouv. Bt. 26 Juli 1904 n°. 74 vergund naar hunne negorij terug te keeren.

In de afdeeling Wahaai werd eenige beroering veroorzaakt door een in de onmiddellijke nabijheid van de versterking gepleegden moord op een Christen-inlander. Aangezien slechts de vier hoofddaders — de imam van Hatiling, de kapalasoa van Hatiling en de kapitan van den Waherama-stam en zijn zoon — konden worden gearresteerd, ging, ten einde ook de 7 medeplichtige Alfoeren op te vatten, de civiele gezaghebber van Wahaai met eene militaire colonne van Ambon in October naar de drie dagmarschen ten zuiden van Wahaai gelegen negorij Lapilaitoto, welker tot den Nisawele-stam behoorende bewoners zich tegen de arrestatie verzetten en bij de Wasa-rivier eene sterke heuvelstelling bezet hadden. De stelling werd na hevigen tegenstand genomen, ten koste van 1 doode (inlander) en 22 gewonden (onder wie de 1ste-luitenant P. L. Stennekes en de onderluitenant J. Kuijper) aan onze zijde, terwijl de vijand zware verliezen leed. Van 27 tot 30 October bleven de troepen de negorij bezet houden, doch aanraking met de bevolking werd niet verkregen. Bij den terugmarsch naar Wahaai kregen wij nog twee gewonden en werd de luitenant Stennekes opnieuw gewond.

Op de Tanimbar-eilanden is de toestand veel verbeterd. Alle geschillen van eenig aanbelang zijn thans opgelost, de hoofden geven gehoor aan oproepingen van den posthouder en aan het verbod, om gewapend rond te loopen, wordt voldaan.

De veiligheid van personen en goederen liet, uit den aard der zaak, het minst te wenschen over op de eigenlijk gezegde Ambonsche eilanden en op de Banda-groep.

De gezondheidstoestand was in 1904 niet gunstig. Koortsen en pokken heerschten in bijna het geheele gewest. Mazelen kwamen voor in de afdeelingen Banda en Saparoea en in de onderafdeeling Klein-Klei, zoomede op West-Ceram, waar men ook met oogziekten te kampen had. Dysenterie heerschte in de afdeelingen Amboina en Banda (in Januari) en in de onderafdeelingen Klein-Kei en Sejra (in de tweede helft van het jaar). Het aantal gevallen van beri-beri in de afdeeling Amboina was kleiner dan in 1903.

De Europeesche handel breidde zich ook thans weder uit. De binnenlandsche handel verkeerde in bloeienden toestand.

De uitkomsten van de zeevischvangst waren zeer bevredigend. Uit de afdeeling Aroe-eilanden werd voor ruim een half millioen gulden aan parelschelpen uitgevoerd.

De Christelijke zending bleef met succes werkzaam.

§ 17. TERNATE EN ONDERHOORIGHEDEN.

De politieke toestand in het gedeelte van dit gewest, dat onder rechtstreeksch beheer staat — de Obi-eilanden, benevens enkele streken op de eilanden Ternate en Batjan —, was goed.

Te Gam Songei, de voornaamste kampong van het district Tobelo (Ternataansch Noord-Halmahera), verzette zich in Augustus 1904 eene gewapende bende van ongeveer 40, meerendeels beschonken sultansdienaren tegen de arrestatie door den controleur van een hunner, die een van moord beschuldigde had laten ontvluchten. Een klein militair machtsvertoon was voldoende om de orde te herstellen en de hoofdschuldigen te doen uitleveren. Van die gelegenheid is gebruik gemaakt om een einde te maken aan den sedert tal van jaren bestaanden onwil om de geldelijke belastingen ten behoeve van den sultan op te brengen, zoomede om de inmenging van den sultan en zijne zendelingen in de bestuursaangelegenheden der Alfoeren te beperken en onder nauwlettend toezicht van den controleur te brengen. Ook de sultansrechtspraak wordt thans onder voorzitterschap van den controleur uitgeoefend.

Een nieuw politiek contract met den in 1902 opgetreden sultan van Ternate is in voorbereiding.

In den loop van Maart 1904 beklaagden zich bij den resident van Ternate een 15-tal jonge mannen en evenveel jonge vrouwen, afkomstig van twee tot de hoofdplaats Tidore behoorende kampongs, die, volgens de aloude instellingen, beurtelings in den kadaton van den sultan heerendiensten verrichten, over mishandelingen, waaraan de vrouwen wegens geringe overtredingen in den kadaton zouden bloot staan, terwijl een man, mede wegens een gering vergrijp, op eene openbare plaats, aan een paal vastgebonden, een half uur lang zou tentoongesteld zijn. Zij waren vergezeld van een aantal familieleden en een paar honderd demonstreerende kamponggenooten en men verklaarde de verschillende heerendiensten niet meer te willen presteeren en als gouvernementsonderdanen te willen aangemerkt worden. Hoewel uit het daarop door den resident ingestelde onderzoek bleek, dat de meeste grieven van oude dagteekening waren of door den sultan werden ontkend, en de straf aan den schandpaal volgens de adat op iemand was toegepast, die zich in den kadaton aan verregaande brutaliteit had schuldig gemaakt, werd door den resident met den sultan overeengekomen, dat de schandpaal dadelijk zou worden weggeruimd, dat geen rechtspraak anders dan in tegenwoordigheid van den controleur zou gehouden worden, dat de heerendienstplichtigen bij hun verblijf in den kadaton steeds door twee over hen gestelde mindere hoofden vergezeld zouden zijn en dat de 30 jonge mannen en vrouwen, die te midden van hun diensttijd den kadaton hadden verlaten, derwaarts zouden terugkeeren en hunne verdere dienstplichtigheid zouden volbrengen. Met deze regeling wilden de klagers evenwel geen genoegen nemen, en toen zij ook beslist weigerachtig bleken aan de voorwaarde van verhuizing naar het gouvernementsgebied te voldoen, wat noodig was om hen, overeenkomstig hun verzoek, tot gouvernementsonderdanen te maken, liet de resident hen opvatten en naar Tidore terugbrengen. Hiermede was de ontevredenheid echter niet onderdrukt, want den 9den April kwam eene woeste bende van ongeveer 250 gewapenden den kadaton bestormen, om den sultan en zijne familie te vermoorden. Aan het bij den kadaton gestationneerd militair detachement, dat den eersten aanval van de woedende bende had af te slaan, was het te danken dat de aanslag, die, op aansporing van uit hun ambt ontzette Tidoreesche hoofden blijkt te hebben plaats gehad, mislukte en de bende mèt een verlies van 4 dooden en 5 gewonden werd teruggedreven. Sedert is de orde niet meer gestoord.

Naar aanleiding van het voorgevallene en om verbetering te brengen in de vele in het sultanaat heerschende misstanden,

is een der in dit gewest bescheiden controleurs tijdelijk te Tidore gestationneerd en met het direct toezicht op het sultansbestuur en het presidium van de rechtbank belast. De sultan overleed in den nacht van 26 op 27 April 1905. In afwachting van eene definitieve regeling, is het bestuur over het sultanaat Tidore door den resident opgedragen aan eene commissie, bestaande uit den controleur als voorzitter en zes der voornaamste landsgrooten en hoofden als leden.

Omtrent de tot het sultanaat Tidore behoorende streken, welke de afdeelingen West- en Noord-Nieuw-Guinea uitmaken, valt het volgende mede te deelen.

De gezindheid der in de afdeeling West-Nieuw-Guinea gevestigde vreemdelingen jegens het bestuur bleef gunstig. Ook het beschaafdere, handeldrijvende deel der inheemsche bevolking gaf aan het bestuur in geen enkel opzicht reden tot klagen. Dat bestuur werkte mede om den invloed der radja's over de hun in naam onderhoorige stammen uit te breiden.

In de eerste helft van 1904 kwamen de radja van Lelinta (Misool), Abdul Medjid, en een Tidoreesch djoedati te Fak Fak met een brief van den secretaris van den sultan van Tidore, waarbij aan eerstgenoemde opgedragen werd de vier Oninsche radja's naar Tidore op te roepen. De hoofden verklaarden daaraan alleen te willen voldoen indien hun dit van gouvernementswege werd opgedragen, waartoe het bestuur echter geen termen vond. Het gezantschap ging toen naar den te Aitoepa verblijfhoudenden afgezetten radja van Patipi, Osmaila. Men nam aldaar eene dreigende houding aan tegen den Sekarschen politieopziener, die er in den nacht van 20 op 21 April was aangekomen om Osmaila aan de afdoening van eene schuld te herinneren. De kampongs Aitoepa en Ofi verklaarden zich, zonder opgave van redenen, voor Osmaila en kwamen tegen den met het gezag belasten radja moeda in verzet. De orde werd echter spoedig hersteld. Abdul Medjid is in Juli 1904 als radja van Lelinta ontslagen en vervangen door zijn neef, den radja moeda Oesman.

Aan de inblazingen van Osmaila's aanhangers moet ook de weerspannige houding worden toegeschreven van een deel van het aan Patipi onderhoorige landschap Bira. In September en October 1904 hadden de Biraërs herhaaldelijk menschenroof en moord gepleegd in de streken ten noorden van hun gebied. Daar de radja van Bira onmachtig bleek om de roovers uit te leveren, ging de assistent-resident naar de schuldige kampongs, waarvan de bevolking de vlucht nam. Daar aan vervolging in dat moerasland niet viel te denken, bleef geen ander middel van tuchtiging over dan de kampongs Sigaroi Tapin en Robaboean te verbranden. Daags daarop werden door de andere kampongs 4 geroofden uitgeleverd.

Aangezien volk uit Berau deelgenomen had aan een hongitocht, waarbij een aantal personen gedood waren, werd dat landschap tot den bloedprijs veroordeeld. Om een einde te maken aan de vijandelijkheden tusschen het deel van Berau, waarop Saildof, en dat, waarop Onin rechten doet gelden, werd in October te Kaiboer eene samenkomst gehouden. De opgekomen partijen beloofden plechtig in de toekomst in vrede te leven.

De tijdelijke taal-ambtenaar, de heer J. S. A. van Dissel, bezocht in September 1904 weder het landschap Bahaam, waar men hem in Mei 1903 onwelwillend had ontvangen (zie K. V. 1904, kol. 97/98). De houding der bevolking was thans vriendschappelijk.

Op Noord-Nieuw-Guinea was de politieke toestand over het algemeen bevredigend, hoewel er nu en dan rustverstoringen plaats hadden. In Februari kwamen bij het bestuur minder gunstige berichten van het gedeelte der afdeeling beoosten Kaap d'Urville. Te Wakdé was een Ternataan gedood door eenige Papoea's, terwijl op een paar andere plaatsen eenige Halifoeren een vijftal Ternatanen en Tidoreezen vermoord hadden en door de lieden van Armopen een Galelarees gedood was, omdat de bevolking van Ansoes twee lieden van Armopen vermoord had. Met het flottieljevaartuig *Ceram*, dat in Juni te Manokwari kwam, werden die streken door den waarnemenden assistent-resident bezocht, die de aanhangige zaken zooveel mogelijk afdeed.

De aanwezigheid te Dore van den Tidorees Danoe Joesoef, die, wegens opruiing van het volk tegen den sultan van Tidore, tot dwangarbeid veroordeeld was en aan wien Manokwari als strafplaats was aangewezen, gaf aanleiding tot eenige beweging onder de bevolking en hoofden in de Dore-baai, die herhaaldelijk vergunning vroegen om tot den veroordeelde toegelaten te worden, hetgeen hun echter geweigerd werd. Van ernstiger aard was een incident, tengevolge waarvan de bestaande vijandschap tusschen de in de omgeving van de Dore-baai gevestigde Halifoeren en die van Arfoe (Kleine Geelvink-baai) een acuut stadium intrad en eenige personen gedood werden. Om den bestuursinvloed in het binnenland te versterken, was namelijk in Augustus 1904 een aanvang gemaakt met den aanleg van een weg van Manokwari naar het in het westen gelegen gebied van de Halifoersche stammen der Atam en Mansibabeer. Tegen het einde van die maand kwam zich een Noefoor van Sanggei (Dore-baai) bij het bestuur beklagen, dat een Halifoer uit genoemd gebied zijn pleegkind wegens eene schuldzaak gevangen hield. Door tusschenkomst van het bestuur werd de gevangene in vrijheid gesteld, terwijl met partijen werd afgesproken, dat de schuld zes dagen later zou worden voldaan. Inmiddels had zich een Tidorees bij het bestuur vervoegd met de klacht, dat een Papoea zijne vrouw had geschaakt, met medeneming van zijne goederen. Aan den klager werden een drietal politiedienaren medegegeven om de schuldigen op te sporen, doch op driekwart uur gaans van Manokwari werden zij begroet door pijlen en geweerschoten van eene 50 à 60 man sterke Halifoeren-bende. Daar de politiedienaren ongewapend waren, retireerden zij naar Manokwari en keerden vervolgens met versterking naar de bewuste plaats terug, waar zij opnieuw beschoten werden. Door de politiedienaren werd toen gevuurd, met het gevolg dat de Halifoeren, met achterlating van twee dooden, op de vlucht gingen. Nog dienzelfden dag werd weerwraak genomen. Des namiddags namelijk berichtten de Noefooren van Raoedi, dat een der hunnen in het bosch afgemaakt was en den volgenden ochtend vernam men, dat de Noefooren van Raoedi een Halifoer met vrouw en kind gevangen genomen en op het eiland Mansinam verborgen hadden. Door tusschenkomst van het bestuur werden de gevangenen weder in vrijheid gesteld. De reden van het gebeurde kon niet worden ontdekt; vermoedelijk echter zagen de Halifoeren, die zich buiten de bemoeienis van het bestuur trachtten te houden, ongaarne dat er nieuwe wegen naar hunne vestigingen werden aangelegd, en hierdoor reeds onaangenaam gestemd, gingen zij tot feitelijkheden over, toen zij de politiedienaren zagen komen, in de veronderstelling, dat zij in opdracht hadden om een der hunnen te arresteeren. De schuldigen in de beschreven conflicten trokken het binnenland in, met het voornemen om zich weder in hun stamland, het gebied der rivier Wajori, te vestigen, doch hunne stamgenooten aan de Wajori verzetten zich daartegen, daar zij bevreesd waren voor verwikkelingen met het bestuur. Daarop knoopten zij weder onderhandelingen aan met de Noefooren uit de Dore-baai, ten einde de goede verstandhouding te herstellen. Doch den 9den December ontmoetten lieden van Dore, die het bosch ingegaan waren, eenige Halifoeren, waarop zij de vlucht namen en te Dore het bericht brachten, dat de Halifoeren een raaktocht hielden. Eenige politiedienaren, aan wie de last verstrekt was in het bosch achter Dore te patrouilleeren, doch die veel verder het bosch waren ingegaan dan in de bedoeling lag, geraakten in gevecht met een troep Halifoeren, die, met achterlating van zes dooden, vluchtten. Deze Halifoeren bleken later lieden te zijn van Ambaan, die getracht hadden met de Noefooren in aanraking te komen om de boete te betalen, die hunne stamgenooten verschuldigd waren.

In een der laatste maanden van het jaar werd de majoor van Waroendi (Andaij) gedood door Halifoeren van More, die daartoe aangezocht waren door Halifoeren van Mabo (Arfak-gebergte), die den majoor beschuldigd hadden een gedeelte van den bloedprijs, uitbetaald door de Noefooren uit de Dore-baai na de beëindiging van de onlusten in 1898, verduisterd te hebben. De Halifoeren van Andaij doodden daarop iemand van Mabo.

Gedurende eenige maanden van 1904 konden verschillende streken dezer afdeeling niet worden bezocht, daar het politie-en communicatievaartuig *Resident Bensbach* te Soerabaja in reparatie was. Dat men zich toen soms verre reizen getroostte om verschillende zaken bij het bestuur aan te brengen, moet als een zeer gunstig verschijnsel beschouwd worden. Ook door het bestuur opgeroepen personen gaven steeds aan die oproepingen gevolg. Voorts bood een berucht raakhoofd van de op het eiland Noefoor gevestigde Biakkers, vergezeld door de hoofden van Mansinam, in de eerste maanden van 1904 zijne onderwerping aan. Eerst in November en December kon de Geelvink-baai weder met de *Resident Bensbach* worden bezocht. De toestand was hier over het algemeen bevredigend, doch in Wandamen, Wosini en Jauw hadden onderlinge twisten, gepaard met dood-

slag, plaats gehad. Dronkenschap scheen een der oorzaken hiervan geweest te zijn.

Aangezien het hoogst wenschelijk moet worden geacht ten aanzien van de afdeelingen Noord- en West-Nieuw-Guinea gebruik te maken van het bij art. 10 van het vigeerend politiek contract met Tidore aan het Gouvernement voorbehouden recht om zelf het bestuur over het geheele sultanaat of een gedeelte daarvan in handen te nemen, zijn onderhandelingen geopend over het bedrag der uitkeering, welke in dat geval aan den sultan toegekend zou moeten worden tot vergoeding van de hem ontvallende inkomsten. Die onderhandelingen hebben geleid tot het sluiten, op 28 Maart 1905, van eene overeenkomst met den sedert overleden sultan, waarbij dat bedrag op f 6000 's jaars gesteld is.

De veiligheid van personen en goederen liet in de streken, waar het bestuur zich op voldoende wijze kon laten gelden, niet veel te wenschen over.

De algemeene gezondheidstoestand was bevredigend. Op de Soela-eilanden heerschten de pokken, doch niet epidemisch, terwijl in de afdeeling Banggai en bij Kao (Halmahera) onder de duikers eenige gevallen van „caisson"-ziekte voorkwamen, waarvan een paar met doodelijken afloop.

De handel was vrij levendig. De prijzen van de paradijsvogels bleven stationnair. De uitvoer van gommen en andere boschproducten, zoomede van schelpen, was wederom belangrijk. In West- en Noord-Nieuw-Guinea bestaat de handel grootendeels in ruilhandel; in eerstgenoemde afdeeling moet daardoor voorzien worden in de behoefte aan sago, het hoofdvoedsel, dat slechts in de lage streken voorkomt. De landbouw is nog van weinig beteekenis; bijzondere vermelding verdient echter de oogst van muskaatnoten op het Onin-Kapaoersche schiereiland (West-Nieuw-Guinea), welke ongekend groot was.

De resultaten van de Christelijke zending waren bevredigend; op Halmahera zijn thans ongeveer 3500 Christenen. Er gingen 15 personen ter bedevaart naar Mekka, tegen 21 in 1903.

---

§ 18. ZUID-NIEUW-GUINEA.

Gedurende 1904 werden met een groot aantal tot dusver nog onbekende volksstammen vriendschappelijke aanrakingen verkregen. De omstandigheid, dat elk dier stammen een verschillende taal spreekt, is echter een bron van groote moeielijkheden bij de met hen te voeren onderhandelingen. Vele inboorlingen vertoeven vaak dagen achtereen te Merauke ten einde klappers, landbouwproducten, vogels, buideldieren of varkens ten verkoop aan te bieden of om werk te zoeken bij de handelaren, die geregeld de negorijen aan de zuidkust bezoeken om klappers op te koopen of om er op de plaats zelf copra van te bereiden. Het aantal vreemde visschers, die in die negorijen hun bedrijf uitoefenen, nam belangrijk toe.

De inmenging van het bestuur in binnenlandsche aangelegenheden breidt zich voortdurend uit. Bij geschillen tusschen de inboorlingen onderling wordt meestal en bij die tusschen inboorlingen en vreemdelingen altijd de tusschenkomst van het bestuur ingeroepen, waardoor vijandelijkheden en vechtpartijen worden voorkomen en de schuldigen hunne straf niet ontgaan. Te Mimiabe, nabij de strandnegorij Wadike, welke door een nieuw aangelegden weg verbonden is met Merauke en waar den 6den Maart 1905 een kustlicht is ontstoken, is medio 1904 een kleine politiepost opgericht in het belang van de veiligheid der strandnegorijen en om de bewegingen van de bevolking langs de kust gade te slaan.

In Juni 1904 ondernamen inboorlingen van Sanggase en Keboese een hongitocht naar de in het zuidelijkste gedeelte van het gewest gelegen landschappen Kombis en Jawin. Door de flinke houding van de bevolking dier landschappen bereikten zij echter hun doel niet. Door den controleur van Merauke met militairen achtervolgd, werden in de negorijen Bahaurieke en Wadieke eenige deelnemers aan den tocht gevangen genomen en hunne prauwen in beslag genomen, bij welke gelegenheid een inboorling van Sanggase, die na zijne gevangenneming vluchtte, doodgeschoten is. De lieden van Keboese keerden onmiddellijk naar hunne negorij terug, terwijl die van Sanggase twee des nachts van Wadieke naar Merauke terugkeerende politiedienaren aanvielen, waarbij er één, die ongewapend was, gedood en de ander zwaar gewond werd. Na voor hunne daad getuchtigd te zijn, bij welke gelegenheid zestig prauwen, eene groote hoeveelheid klappers en een aantal varkens in beslag genomen werden, verzochten en verkregen de inboorlingen van Sanggase en Keboese vergiffenis. Sedert zijn zij vredelievend gezind gebleven.

Tot October 1904 had het gewestelijk bestuur, voor het doen van verkenningstochten langs de kust, de beschikking over het tijdelijk als stoomschip der gouvernementsmarine dienstdoende flottieljevaartuig *Lombok* en, sedert dat tijdstip, over het voor dit gewest bestemd gouvernementsstoomschip *Valk*. In April 1904 werd een tocht gemaakt langs de zuidkust, van de monding der Boelaka-rivier tot aan Straat Boja, waarbij die rivier ongeveer 30 en de Wamal-rivier ongeveer 10 mijlen met sloepen werd opgevaren. Van Juli 1904 af, werden nagenoeg maandelijks reizen ondernomen naar de zuidwestkust, ook met het doel om hulp te verleenen aan de door het Koninklijk Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap te Amsterdam uitgezonden wetenschappelijke expeditie naar het Sneeuwgebergte (vgl. daaromtrent hoofdst. **K**, afd. II).

De gezondheidstoestand was over het algemeen goed tot November 1904, toen onder de militairen, gewapende politiedienaren en gevangenen eenige gevallen van beri-beri voorkwamen. Malaria vertoonde zich veel minder dan in vorige jaren; de ziekte droeg trouwens een goedaardig karakter.

In October 1904 brak onder het van Java ingevoerde vee mond- en klauwzeer uit. De ziekte kwam echter spoedig tot staan en tastte den kleinen veestapel te Merauke niet aan.

De inboorlingen bleven hunne sago- en klapperaanplantingen geregeld en goed onderhouden en uitbreiden.

De handel breidde zich slechts weinig uit. Sedert medio 1904 is de uitvoer van copra langzaam maar geregeld toegenomen.

---

§ 19. TIMOR EN ONDERHOORIGHEDEN.

In 1904 deden zich geen moeielijkheden van ernstigen aard voor op de grenzen van Nederlandsch- en Portugeesch-Timor. De verhouding tusschen de Nederlandsche en Portugeesche autoriteiten kenmerkte zich door wederzijdsche tegemoetkoming en samenwerking. De vestiging van Nederlandsche onderdanen in het betwiste gebied van Maoebesi aan de Silawangsche grenzen werd door de Portugeesche autoriteiten aangemoedigd, terwijl over en weer misdadigers uitgeleverd en gestolen paarden en vee zooveel mogelijk opgespoord en teruggegeven werden. Ook de in 1904 telkens voorkomende vestiging van Portugeesche uitgewekenen, soms in grooten getale, op Nederlandsch gebied bracht in de vriendschappelijke verhouding geen verandering.

In Juli 1904 kwam een einde aan de oude veeten tusschen den fettor van Takaeb-Ebenoni en de in zijn gebied en in Amfoän-Timoe gevestigde Ambenoe-kolonisten (vgl. K. V. 1904, kol. 101), zoomede aan de sedert 1895 bestaan hebbende twisten tusschen die kolonisten en de bevolking van het gouvernementsgebied ten noorden van de Koepang-baai. Na bespreking van de verschillende grieven onder leiding van het bestuur zag men van verdere vijandelijkheden af; de hoofden der kolonisten beloofden plechtig de hun namens het Gouvernement te geven bevelen te zullen gehoorzamen en leverden twee der hunnen uit, die indertijd door paardendiefstal en andere onwettige daden de eerste aanleiding tot de twisten gegeven hadden. Sedert is de rust in die streken ongestoord gebleven en kan de bevolking zich ongewapend langs den belangrijken verkeersweg tusschen Pariti en de Amfoänsche landschappen bewegen. Bij een in Maart 1905 door den posthouder aan hen gebracht bezoek beloofden de hoofden der Ambenoe's spoedig hunne opwachting te Koepang te komen maken.

Ingevolge hunne belofte (zie K. V. 1904, kol. 104), hebben de Pitai's van Takaeb-Taiboko in Mei 1904 hunne opwachting gemaakt bij het bestuur te Pariti en zich daarna nog meermalen aldaar vertoond. Hunne bij die gelegenheid gedane toezegging om de wegen in hun gebied te verbeteren en in hunne hoofdkampong Tanini eene behoorlijke pasanggrahan ten behoeve van inspecteerende ambtenaren te bouwen, werd behoorlijk nagekomen, zooals den betrokken posthouder bleek, die gedurende eenige dagen in hun gebied vertoefde en overal uitstekend ontvangen werd. Bij dit bezoek meldde zich ook aan de fettor van Takaeb-Taiboko, die zijne raadselachtig teruggetrokken houding (zie t. a. p.) trachtte te verklaren uit ziekte, hoewel waarschijnlijk vrees voor den te Kaoeniki verblijf houdenden pretendent-keizer van Sonbait en de Pitai's de werkelijke reden was. Later maakte de fettor ook zijne opwachting bij het bestuur te Pariti, waarbij hij, ten blijke dat zijne goede verhouding met de Pitai-hoofden hersteld was, door hen vergezeld werd.

In de landschappen Benoe en Tefnai was de toestand in 1904 ongunstig, voornamelijk door den invloed van een met de hoofden aldaar verwanten, als buskruitsmokkelaar beruchten Chinees, van den pretendent-keizer en van Hati Kornel, broeder van den zwakken radja van Tefnai, welke laatste nog verbitterd was omdat hij, tijdens de excursie naar Tefnai in 1903, wegens zijne ongepaste houding in arrest gesteld was (vgl. K. V. 1904, kol. 102). Hati Kornel leverde drie door hem gevangen genomen Rotineesche handelaren uit het gouvernementsgebied aan den pretendent-keizer uit, die hen deed onthoofden uit wraak wegens het in 1903 plaats gehad hebbend optreden van het bestuur, dat, zooals in K. V. 1904, kol. 103/104, werd medegedeeld, hem indirect gevoelig in zijne inkomsten had benadeeld. De fettor van Benoe, in een onbeduidend geschil met Manoebait in het ongelijk gesteld, sloot zich bij Tefnai en den pretendent-keizer aan. De laatste verklaarde den oorlog aan Manoebait, dat hem sedert jaren geen geschenken meer opbracht; zijne volgelingen, versterkt door lieden van Tefnai en Benoe, roofden daar veel vee en doodden verscheidene lieden.

Met de landschappen Amfoän, Manoebait, Amabi-Oëfeto en Amarasi bleven goede betrekkingen bestaan. Met de Mololandschappen had het bestuur weinige, doch vriendschappelijke aanrakingen; daarentegen zoo goed als geen met de Amakonoen Amanoebansche landschappen, waarvan vooral de laatste in verregaanden staat van anarchie verkeeren.

In de onderafdeeling Beloe ontstonden in Naitimoe en de aangrenzende landschappen vijandelijkheden tengevolge van talrijke moorden, gepleegd op last van Kaoe Bessin, halfbroeder van den radja van Naitimoe, die door zulke offers aan den aardgeest meende macht en rijkdom te kunnen erlangen. Met behulp van het bestuur gelukte het den radja hem en zijn aanhang in het grensgebergte van dat landschap terug te dringen. Moord, roof en vee- en paardendiefstallen kwamen in Beloe nog veelvuldig voor. Door het krachtig optreden van het bestuur en de medewerking van de meeste hoofden in het noordelijk gedeelte der onderafdeeling, konden echter in vele gevallen de schuldigen opgespoord, gearresteerd en berecht worden. In den toestand van het landschap Insana kwam geen verbetering.

Tengevolge van de gebeurtenissen op de eilanden Flores en Adoenara (zie lager) kon geen uitvoering gegeven worden aan de voorgenomen herhaling van het in 1903 door den controleur van Beloe aan de zuidelijke landschappen gebracht bezoek, en moest ook een krachtig optreden in Benoe, Tefnai en Kaoeniki uitgesteld worden. Ook tot de in K. V. 1904 (kol. 104) vermelde overbrenging van de standplaats van den posthouder van Amfoän, die thans te Pariti zetelt, naar Noëltoko (dat intusschen afgebrand is) kon nog niet overgegaan worden.

Op het eiland Soemba bleef de gewezen radja van Lewa, Bidi Tau, zich met zijn aanhang schuil houden in het gebergte der Lewa-Pakoe-streek, van waar uit zijn zoon Larameha in het begin van 1904 een rooftocht naar een naburige kampong ondernam. Het bestuur was meermalen in de gelegenheid om een einde te maken aan vijandelijkheden tusschen kampongs en verzet tegen de radja's, zoomede om geroofde menschen en goederen te doen teruggeven.

Met de bergstammen van Karera (zie K. V. 1904, kol. 105), die zich ook in 1904 vaak aan het overvallen van de kampongs der kuststaatjes schuldig maakten, werd eindelijk aanraking verkregen door den posthouder van Oost-Soemba, die den vrede wist te bewerken tusschen de talrijke met elkaar in oorlog zijnde stammen, waarmede hij op zijn reis in aanraking kwam. Van Loedjie, het voornaamste Karera-hoofd, kreeg hij de vooralsnog weinig betrouwbare toezegging, dat hij zich voortaan van alle vijandelijkheden tegen de kuststaatjes zou onthouden. Tot het brengen van een bezoek aan den posthouder te Melolo was Loedjie nog niet te bewegen.

In de onderafdeeling Zuid-Flores der afdeeling Soemba en onderhoorigheden ontstonden troebelen tengevolge van vijandelijkheden tusschen de Endesche strandkampongs Baraai en Nangabaä, welke laatste gesteund werd door de bergkampong Watoe Sipi. Aan den eisch van den posthouder en den radja van Ende om de vijandelijkheden te staken en de geschillen aan de beslissing van den radja te onderwerpen, werd slechts door het hoofd van Baraai voldaan. Toen de posthouder en de radja zich den 1sten September met het flottieljevaartuig *Mataram* naar Nangabaä begaven en aan het strand, gedekt door de kleine landingsdivisie van dien bodem, eene bespreking met het van honderden geweerdragenden omringde hoofd van Nangabaä hielden om hem eveneens tot eene vreedzame schikking te bewegen, welk doel zij meenden bijna bereikt te hebben, werd op last van dat hoofd plotseling gevuurd, waardoor de landingsdivisie dadelijk 1 doode en 2 gewonden kreeg. De kampong Nangabaä werd daarop bestormd en door de volgelingen van den radja van Ende verbrand. Het verzet had zich spoedig uitgestrekt over het achterland van Nangabaä en zich voornamelijk geconcentreerd in de moeielijk te genaken bergkampong Watoe Sipi — die op 6 September zonder veel uitwerking door de *Mataram* beschoten werd —, waarbij zich nog aansloten de kampong Noeha Bosi op de hoogvlakte van N'Dona en de nabij Ende gelegen bergkampongs Rowo Réké en Mananggooh. Den 23sten September moest de niet ver van Watoe Sipi gelegen goedgezinde kampong Mbomba, die door de vijandige partij geheel omsingeld en van haar watertoevoer afgesloten was, door de gewapende politie ontzet worden, waarbij een politiedienaar sneuvelde en een ander, alsmede de instructeur, gewond werden, terwijl de vijand zes dooden liet liggen. Nadat het pantserdekschip *Gelderland* voor een krachtiger optreden beschikbaar gesteld was, werd, met behulp van de vereenigde landingsdivisies van dezen bodem en de *Mataram*, de gewapende politie en de hulptroepen, den 26sten October het versterkte Watoe Sipi zonder verlies aan onze zijde genomen en door de hulptroepen verbrand. Door de vijandige hoofden werden spoedig daarna onderhandelingen ingeleid, zoodat verder verzet van eenige beteekenis niet meer te verwachten was en de oorlogsschepen konden vertrekken. Van het Nangabaä-complex onderwierpen zich bijna alle hoofden, aan wie, na betaling van eene boete van f 1000, vergund werd zich weder in hun gebied te vestigen. De N'Dona'sche kampong Noeha Bosi werd eveneens met f 1000, Rowo Réké en Mananggooh werden gezamenlijk met f 750 en de kampong Worosambi, die ook eenige strijders aan Watoe Sipi geleverd had, werd met f 250 beboet. Bij een tocht met de gewapende politie naar de tevoren nooit bezochte hoogvlakte van N'Dona bleek dat, behalve de kampong Noeha Bosi, ook de kampong Kopon Nio zich aan ondersteuning van Watoe Sipi had schuldig gemaakt, weshalve ook Kopon Nio, en wel met f 500, werd beboet. Aan een deel der uitgeweken bevolking van Watoe Sipi, dat zich onafhankelijk van hare hoofden tot onderwerping bij het bestuur aanmeldde, werd, na betaling van eene boete van f 1000, vergund zich weder in hare oude woonplaatsen te vestigen. De overige bevolking van Watoe Sipi bleef, volgens berichten, met het hoofd van dat kampongcomplex en dat van Baraai in de hoogvlakte van N'Dona rondzwerven. Met de politiemacht werden nog verscheidene tochten

gemaakt naar de beoosten en bewesten Ende gelegen, tevoren weinig of nooit bezochte berg- en kustlandschappen, ten einde die te leeren kennen en onzen invloed aldaar te versterken; verzet werd nergens meer ondervonden.

In de tot de afdeeling Larantoeka en onderhoorigheden behoorende onderafdeeling Noord-Flores werden in Mei 1904 onlusten verwekt door het Sika'sche berghoofd Teka, die, reeds berucht wegens zijne roof- en moordtochten tegen zijne buren in het gebergte, thans, naar het heette, wegens te zwaren belastingdruk tegen den radja van Sika in verzet kwam, de meeste bergkampongs van dat gebied door omkooping of door bedreiging dwong zich aan zijne zijde te scharen en de overige kampongs verbrandde en uitplunderde. Dit was o. a. ook het lot van de groote kampong Koting in Midden-Sika, waar de pastorie en schoolgebouwen der aldaar gevestigde Katholieke missie met moeite behouden bleven, doch de tijdelijke kerk afbrandde. Ook de Sika'sche strandkampongs aan de zuidkust van het eiland en de te Sika en Leila gevestigde Katholieke missiën werden door hem bedreigd. Zelfs vertoonde hij zich met gewapend volk te Maoemere (Maumeri), de standplaats van den posthouder, ter opsporing van een hem niet ter wille zijnd berghoofd, wiens kampong reeds door hem verwoest was. De radja van Sika, hoewel gesteund door het naburige kleine landschap Nita, dat mede vaak door Teka bedreigd geworden was, bleek niet tegen dezen opstandeling opgewassen te zijn, waarom eene gewapende politiemacht naar Maoemere gezonden werd, waarvan eene afdeeling de gebouwen der missie te Koting bezette.

Op eene uitnoodiging tot eene samenkomst met den resident, werd van Teka een onbeschaamd en uitdagend antwoord ontvangen; evenmin gelukte het aanraking te verkrijgen met de verschillende andere berghoofden, die te zeer voor Teka's wraak beducht waren. Den 3den Juni werden daarom de nabij Koting gelegen versterkte kampongs Baloewélé, Halat en Tomo, waarvan de hoofden Teka's bondgenooten waren, en waar hij zich meestal ophield, door de gewapende politie, gevolgd door Sika'sche en Nita'sche hulptroepen, na geringen tegenstand vermeesterd, zonder verliezen aan onze zijde, terwijl de vijand een viertal strijders liet liggen. Den volgenden ochtend reeds bood het hoofd van Baloewélé, de voornaamste medestander van Teka, zijne onderwerping aan te Maoemere, waar hij voorloopig geïnterneerd werd.

In den namiddag van den 3den Juni kwam het flottieljevaartuig *Mataram* te Maoemere aan en den 4den werden door de landingsdivisie van dien bodem, met de gewapende politie en hulptroepen, de hoog in het gebergte gelegen, aan Teka direct onderhoorige kampongs Hoebing en Wolomoedé zonder tegenstand bezet. Slechts enkele schoten werden afgegeven uit het naburige gebergte, waarheen Teka en zijne bevolking waarschijnlijk gevlucht waren. Om de bijgeloovige vrees der bergbevolking voor Teka, wien zij geheimzinnige krachten toeschreef, te breken, werden zijne kampongs verbrand. Den volgenden ochtend reeds meldde zich Teka zelf, slechts door één volgeling vergezeld, uit vrees voor wraak van de zijde der door hem opgeruide hoofden, bij het bestuur te Maoemere aan, waar hij in arrest gesteld werd. In de volgende dagen meldden zich achtereenvolgens alle afvallige kamponghoofden, volgens de adat olifantstanden medebrengende als blijk van hunne onderwerping aan het Gouvernement. Bij de met de hoofden gehouden besprekingen bleek, dat zij geen grieven van eenige beteekenis tegen den radja hadden, doch zich bij Teka hadden aangesloten, hetzij verleid door zijne geschenken of beloften, hetzij geïntimideerd door zijne bedreigingen en de verwoesting van verscheidene den radja getrouw gebleven kampongs. Zij verkeerden allen in de overtuiging, dat Teka sterker was dan de radja van Sika, terwijl niemand aan de mogelijkheid van eene inmenging van het Gouvernement geloofd had. Al de berghoofden klaagden over willekeurige handelingen en knevelarijen der Sika'sche moängs, d. z. de hoofden der strandbevolking aan de zuidkust van het eiland, die ieder eene invloedssfeer in het Sika'sche berggebied hebben en tegen wier aanmatigingen zelfs de radja vaak niet opgewassen was. Aan deze misstanden is bij die gelegenheid een einde gemaakt. Den afvalligen berghoofden werd eene boete in olifantstanden opgelegd, terwijl aan de bevolking van de den radja trouw gebleven kampongs, welke door Teka waren verbrand, uit die boete eene tegemoetkoming werd toegezegd voor den wederopbouw van hunne kampongs of den aankoop van levensmiddelen, daar hare voorraden met de kampongs verbrand en ook vele tuinen verwoest waren, terwijl bovendien de djagoeng- en de rijstoogst zeer ongunstig waren. Van de opbrengst van den verkoop der als boete opgebrachte olifantstanden, ad f 3131, werd aldus aan de noodlijdende bergbevolking een bedrag van f 2395 uitgekeerd. Teka, benevens eenige zijner verwanten en voornaamste medestanders, werden door den raad van radja's te Maoemere tot dwangarbeid buiten het gewest veroordeeld, waarna de rust in deze onderafdeeling niet meer verstoord geworden is.

In de onderafdeelingen Larantoeka en Solor werd de in K. V. 1904 (kol. 105/106) geschetste politieke toestand in het begin van 1904 nog ongunstiger. De radja van Larantoeka, Don Lorenzo Vierra Godinho, deed niet alleen geen poging om te voldoen aan den hem door het bestuur gestelden eisch, om desnoods met geweld een einde te maken aan de voortdurende en tal van dooden en gewonden kostende vijandelijkheden, door Djoega — het aan hem onderhoorige berghoofd van Kiwang Ona — op het eiland Adoenara gepleegd, maar moedigde hem integendeel daartoe aan, zoodat de overmoed van dit heerschzuchtige en bloeddorstige berghoofd ten slotte geen grenzen meer kende. De hoofdkampong van het landschap Trong, ter zuidkust van Adoenara, werd aanhoudend door hem bedreigd, hoewel hij tegen deze, op last van het bestuur in 1902 weder opgebouwde kampong nog niet direct vijandig durfde optreden. In het oostelijk gedeelte van het eiland werd het nog steeds tegen den radja van Adoenara in verzet zijnde bergvolk van Hinga door hem nog krachtiger en openlijker dan te voren in dat verzet gesteund, en de groote kampong Horowoera, een der weinige den radja trouw gebleven kampongs, werd in Mei door Djoega overvallen en verbrand, en het hoofd dier kampong met vele anderen gedood. Zich mengende in een onderlingen twist tusschen twee kampongs van den, mede aan den radja van Adoenara onderhoorigen bergstam der Koli in het noorden van het eiland, maakte hij het den radja onmogelijk dien twist in der minne te beslechten, waardoor die aanvankelijk onbelangrijke aangelegenheid in een oorlog tusschen die kampongs onderling en verzet van een deel van Koli tegen den radja ontaardde. Voorts bemoeide Djoega zich met een onbeduidend geschil tusschen twee kampongs van den aan Larantoeka onderhoorigen, in het westen van Adoenara wonenden bergstam der Hewotollok, en overviel en verwoestte hij een dier kampongs, bij welke gelegenheid 22 lieden door hem gedood werden. Desniettegenstaande durfde hij zich telkens ter hoofdplaats Larantoeka te vertoonen, waar de civiele gezaghebber geen voldoende machtsmiddelen te zijner beschikking had om hem te arresteeren en het daarna ongetwijfeld te verwachten verzet te bedwingen, terwijl niet te rekenen viel op medewerking van den radja, die zich niet ontzag Djoega openlijk onder zijne bescherming te nemen en in zijne woning te huisvesten. De radja beperkte zijn verkeer met den civielen gezaghebber tot een minimum en verliet telkens de hoofdplaats, wanneer de resident, op zijne reizen van Koepang naar Maoemere en terug tijdens de onlusten ter noordkust van Flores in Mei en Juni 1904, met het gouvernementsstoomschip *Pelikaan* Larantoeka passeerde. Telkens, als het schip in de verte in het gezicht kwam, verzamelde zich gewapend bergvolk uit de omstreken ter hoofdplaats, welk bergvolk, volgens vertrouwbare informatiën, van den radja in last had zich tegen eene eventueele poging om hem weg te voeren te verzetten, of wel die op Europeanen en niet-Europeanen te wreken door het verwoesten en uitmoorden van de hoofdplaats Larantoeka en de naburige strandkampongs. Op de hulp van de, door zijn onbillijk bestuur verbitterde bevolking der strandkampongs toch durfde de radja niet rekenen; de onwetende en bijgeloovige bergbevolking was echter door hem in den waan gebracht, dat zijne verwijdering het wegblijven der regens, het mislukken van den oogst en andere onheilen ten gevolge zou hebben.

Om aan dezen toestand een einde te maken, begaf de resident zich met de *Pelikaan* en de gewapende politiemacht, vergezeld van het flottieljevaartuig *Mataram*, van Maoemere naar Larantoeka, waar hij den 1sten Juli aankwam. Don Lorenzo, die zich niet durfde onttrekken aan den hem vooraf gezonden pertinenten last om zich bij de eerstvolgende komst van den resident te Larantoeka aan te melden, en wellicht ook in de meening verkeerde, dat het ook ditmaal bij eene vermaning of terechtwijzing van bestuurswege en beloften zijnerzijds zou blijven, werd van zijne waardigheid vervallen verklaard en gevankelijk naar Koepang opgezonden, terwijl de landingsdivisie van de *Mataram* en de gewapende politiemacht onmiddellijk debarkeerden en de plaats bezetten. Gewapend bergvolk werd niet ter plaatse aan-

getroffen, vermoedelijk omdat men door de duisternis de schepen niet had zien komen. Latere door het Larantoeka'sche bergvolk van Oost-Flores, Adoenara en Solor gesmeede plannen om de hoofdplaats Larantoeka aan te vallen, kwamen niet tot uitvoering, toen men vernam, dat Larantoeka door een voldoend sterke macht bezet en de radja reeds verwijderd was. Don Louis Balantran de Rosarie, een energiek en populair lid van het Larantoeka'sche radja-geslacht, werd tijdelijk met het radjaschap belast, en het door den afgezetten radja opzettelijk gedesorganiseerde landsbestuur weder met geschikte elementen aangevuld, met wier medewerking het spoedig gelukte weder vriendschappelijke aanrakingen te verkrijgen met alle Larantoeka'sche berghoofden op Flores en Solor, die zich persoonlijk bij het bestuur te Larantoeka aanmeldden en zich bij den nieuwen staat van zaken neerlegden. Ook de vijf radja's der Solor-eilanden meldden zich achtereenvolgens bij het bestuur aan. Een hunner, de radja van Lamakera, die zich in den laatsten tijd door het voorbeeld van Don Lorenzo tot eene ongepaste houding tegenover den civielen gezaghebber had laten verleiden, werd deswege met boete gestraft. Don Lorenzo werd krachtens Gouv. Bt. 31 Maart 1905 n°. 22 te Djokjakarta geïnterneerd.

Nadat voor de veiligheid der hoofdplaats Larantoeka gezorgd was, kon tot de tuchtiging van Djoega overgegaan worden. Op den 26sten Juli rukte de landingsdivisie van de *Mataram* met de gewapende politiemacht en de hulptroepen der Solorsche radja's, waarbij zich ook de waarnemende radja van Larantoeka aangesloten had, naar de hoofdkampong Kiwang Ona op, die, hoewel versterkt zijnde, niet verdedigd werd. Aldaar werd Djoega aangetroffen, die, na onbeduidend verzet, gevankelijk medegenomen werd. Hij erkende geweten te hebben, dat hij door zijn aanhoudend oorlogvoeren in strijd met de stellige bevelen van het bestuur had gehandeld, doch verklaarde dit steeds op aanstoken of met goedkeuring van den radja van Larantoeka te hebben gedaan. In de plaats van Djoega (die later door den raad van zelfbestuurders tot 20 jaren dwangarbeid veroordeeld werd), werd zijn neef Djariamang tot hoofd van Kiwang Ona aangesteld, die plechtig beloofde zich van alle vijandelijkheden te zullen onthouden. Kiwang Ona werd met f 3000 beboet en, nadat daarvan f 1000 was ontvangen (ook de rest werd later betaald), vertrokken de troepen den 30sten Juli naar Sagoe, de woonplaats van den radja van Adoenara aan de noordkust van dat eiland, om van daar uit tegen de weerspannige bergbevolkingen van Hinga en Koli op te treden.

Den 1sten Augustus werd door de landingsdivisie en de politiemacht, vergezeld van den radja van Adoenara en zijne hulptroepen, de omtrent 500 huizen tellende hoofdkampong Hinga bezet, en den 3den werd de moeielijk genaakbare Hinga'sche rotskampong Moeda genomen, waarbij de luitenant-ter-zee 2de klasse L. van der Borg en twee politiedienaren sneuvelden. De derde Hinga'sche kampong, Doea genaamd, werd, zonder tegenstand, door de hulptroepen bezet. Den 4den Augustus meldde zich het weerspannige hoofd van Koli bij het bestuur te Sagoe en betaalde de hem opgelegde boete van f 500, waardoor de voorgenomen tuchtiging van Koli onnoodig werd. De Hinga'sche bevolking, hoewel eerst niet genegen om het hoofd te buigen, onderwierp zich ten slotte aan het wettig gezag, leverde aan het bestuur de zes voornaamste raddraaiers uit, die door den raad van zelfbestuurders tot dwangarbeid buiten het gewest veroordeeld werden, en betaalde de haar opgelegde boete van f 5000, waarna haar vergund werd zich weder in haar gebied te vestigen, doch slechts op door den radja, in overleg met het bestuur, aangewezen en niet op de vroegere ontoegankelijke, bepaaldelijk met het oog op tegenweer uitgezochte plaatsen. Het wettige hoofd der Hinga's, die gedurende de laatste tien jaren door de oorlogszuchtige mindere hoofden op den achtergrond gedrongen was, werd in zijn gezag hersteld. Uit de verklaringen der Hinga's bleek, dat zij niet alleen door Kiwang Ona, maar ook door den radja van Larantoeka Don Lorenzo in hun verzet tegen den radja van Adoenara met geweren, kruit en beloften gesteund geworden waren. De excursiën op Adoenara werden besloten met een tocht van de landingsdivisie en de politiemacht op 25 en 26 Augustus van Sagoe aan de noordkust naar de Kiwang Ona'sche pasar Samara aan de zuidkust van het eiland; de colonne werd overal goed ontvangen en vergezeld door de hoofden van het doorkruiste gebied, bij wie zich zelfs de zonen van Djoega hadden aangesloten, ten teeken, dat zij zich geheel bij den nieuwen staat van zaken neerlegden.

De veiligheid van personen en goederen in het direct gouvernementsgebied was ook in 1904 bevredigend, doch in de zelfbesturende landschappen liet zij te wenschen over.

Behalve in de onderafdeeling Zuid-Flores, breidde de Islam zich niet uit. Het aantal Christenen op Timor en enkele andere eilanden nam eenigszins toe.

De algemeene gezondheidstoestand was zeer bevredigend. De koortsgevallen, die in de eerste 3 maanden van 1904 overal voorkwamen, hier en daar gepaard met keel- en borstaandoeningen, hadden doorgaans een gunstig verloop.

De reeds in de laatste maanden van 1903 onder de paarden in de onderafdeeling Babaoe uitgebroken ziekte, welke later bleek surra te zijn, verspreidde zich in 1904 ook over de onderafdeelingen Amfoän en Koepang en over het eiland Roti. Ter beteugeling van de ziekte werden, zooveel mogelijk, maatregelen genomen.

De algemeene toestand van den handel was in 1904 niet ongunstig; de opgegeven totaal-cijfers der waarde van in- en uitvoer wezen echter eene vermindering aan, hetgeen, volgens het gewestelijk bestuur, is toe te schrijven aan de omstandigheid, dat die waarde vroeger door de betrokkenen werd aangegeven, doch, sedert de inlijving van het gewest bij het tolgebied, sedert 1 Juni 1904 door de ambtenaren geschat wordt.

De uitkomsten van den rijstoogst waren over 't algemeen zeer ongunstig. De vroegtijdig op droge velden geplante padi verrotte grootendeels door de zware aanhoudende regens in het begin van het verslagjaar. De daarna voor de tweede maal uitgeplante padi werd grootendeels vernield door veldmuizen. Ook van de sawahs werd slechts een zeer geringe oogst verkregen. Alleen op Roti en in West-Soemba, waar men geen last van muizen had, was de rijstoogst zeer bevredigend.

Ook de djagoengoogst mislukte geheel door de aanhoudende regens en de muizenplaag.

De koffiecultuur in de onderafdeeling Beloe leverde een goeden oogst op.

De inzameling van boschproducten (was, honig, geelhout, sandel- en wortelhout en boombast voor de bereiding van kleurstof) was, evenals in 1903, zeer loonend.

---

§ 20. BALI EN LOMBOK.

In de afdeelingen Boeleleng en Djembrana (Bali) en op Lombok viel in 1904 op politiek gebied niets bijzonders voor. Hoewel het in 1903 — eerst tijdelijk en later definitief — aangestelde districtshoofd van Sakra (Oost-Lombok) naar behooren werd gehoorzaamd, werd het, in verband met de houding, die de bevolking bij zijne aanstelling had aangenomen (zie K. V. 1904, kol. 107), wenschelijk geacht in den omtrek dier plaats eenige tochten te doen maken door de landingsdivisie van het flottieljevaartuig *Mataram* (October 1904), van welke gelegenheid gebruik is gemaakt om een bezoek te brengen aan het district Bajan (noordelijk gedeelte van West-Lombok).

Van de stedehouders der gouvernementslandschappen Karangasem en Gianjar werd ijverige medewerking ondervonden bij het scheppen van betere toestanden, waarbij die van Gianjar echter nog voortdurend leiding bleek noodig te hebben. Hunne verhouding tot de zelfbesturende staatjes bleef vriendschappelijk.

In Gianjar had in Juli en Augustus eene ernstige rustverstoring plaats. De bevolking van het district Blahbatoeh had namelijk, wegens zijne aanmatigingen en willekeur, de gehoorzaamheid aan haren poenggawa Goesti Ngoerah Oka opgezegd. Aan herhaalde oproepingen van den stedehouder om zich te verantwoorden op de tegen hem ingebrachte klachten, gaf de poenggawa geen gevolg, waarom hij, overeenkomstig de landsadat en met volkomen instemming van al de overige poenggawa's, uit zijn ambt ontzet en te Tegallarang (Gianjar) geïnterneerd werd. Tegen de uitvoering van die beslissing verzette hij zich echter met geweld, bij welke gelegenheid hij, met zijn oudsten zoon en eenige volgelingen, het leven liet,

waarna met instemming van de andere poenggawa's, de betrokken hoofden en de bevolking, zijn tweede zoon, Goesti Ngoerah Rai, tot zijn opvolger werd benoemd.

In de geregelde bevloeiing der sawah's van Gianjar werd in 1904 tweemaal stoornis gebracht door moedwillige beschadiging van buiten het landschap gelegen waterwerken. De eerste maal geschiedde dit door het desahoofd van Koeloeb (Kloengkoeng), die daarvoor door den soesoehoenan van Kloengkoeng werd gestraft met ontzetting uit zijn ambt en verbanning naar Badoeng, en de tweede maal, bij wijze van wraakoefening, door ingezetenen van de desa Tematjoen (Tabanan). Door onze tusschenkomst werden de beschadigde werken, op last van de zelfbestuurders, door de schuldigen spoedig hersteld, zoodat aan het te veld staande gewas weinig schade werd veroorzaakt. Wegens de belangrijke schade, welke telkens door bandjirs aan de dammen van Pdejeng en Oeboed (Gianjar) werd aangericht, worden, op verzoek van de betrokken soebaklieden en op hunne kosten, onder toezicht van den eerstaanwezenden waterstaatsambtenaar, duurzamer werken opgericht, waarvan het eerste reeds nagenoeg gereed gekomen is.

Door tusschenkomst van het bestuur is eene, door den stedehouder van Karangasem in Mei 1904 ingestelde verpachting van den alleenhandel van manufacturen in zijn gebied weder ingetrokken, nadat hem de nadeelen van die verpachting, zoowel voor zijne onderdanen als voor den handel te Singaradja, voorgehouden waren.

In aansluiting met de uitvoerige mededeelingen in K. V. 1904 (kol. 108 e. v.) omtrent het sluiten van een contract met het landschap Tabanan, waarbij het gebruik der weduwenverbranding (mesatia) wordt afgeschaft, kan thans gemeld worden, dat dergelijke contracten gesloten zijn met de zelfbesturen van Kloengkoeng op 23 September 1904 (goedgekeurd en bekrachtigd bij Gouv. Bt. 22 Nov. 1904 n°. 7), Badoeng op 22 December 1904 (goedgekeurd en bekrachtigd bij Gouv. Bt. 21 Febr. 1905 n°. 8) en Bangli op 19 Januari 1905. Aangezien in de gouvernementslandschappen Karangasem en Gianjar reeds in het begin van 1904, op verlangen van de Regeering, door de stedehouders een verbod was afgekondigd, overeenstemmende met den inhoud van die contracten, is thans aan het mesatia-gebruik op geheel Bali voor goed een einde gemaakt.

De nieuw opgetreden zelfbestuurder van Kloengkoeng (zie K. V. 1904, kol. 110) is den 23sten September 1904, onder den naam van Dewa Agoeng Poetra, in zijne waardigheid erkend en bevestigd, nadat door hem de vereischte akte van verband was gepasseerd (met de akte van erkenning en bevestiging goedgekeurd en bekrachtigd bij Gouv. Bt. 22 Nov. 1904 n°. 7). Bij die gelegenheid is, met zijne toestemming, de titel „soesoehoenan van Bali en Lombok", welke de zelfbestuurders vroeger gevoerd hadden, in overeenstemming met zijne tegenwoordige positie, veranderd in dien van „soesoehoenan van Kloengkoeng". De op 1 September 1904 overleden rijksbestuurder Dewa Agoeng Rai, wiens eenige zoon, wegens verstandsverbijstering, voor die waardigheid niet in aanmerking kon komen, is vervangen door een jongeren broeder van den soesoehoenan, onder den naam en titel van Dewa Agoeng G'de Semarabawa. Na het optreden van den nieuwen soesoehoenan is in het bestuur van het landschap veel verbetering gekomen. Voor de spoedige afdoening van zaken werd door hem steeds zorg gedragen, terwijl aan verzoeken tot opsporing en uitlevering van naar zijn gebied gevluchte misdadigers onmiddellijk door hem werd voldaan.

De medewerking van den radja van Bangli bleef te wenschen overlaten, waardoor de uitoefening van eene goede politie in de aan dit landschap grenzende districten van Boeleleng bemoeielijkt werd. Ook in Karangasem en Gianjar lieten de gevolgen van het slechte bestuur van Bangli zich gevoelen. Het in K. V. 1904, kol. 110, bedoelde grensgeschil tusschen een Boelelengsche en een Banglische desa kwam in October 1904 tot oplossing.

De in 1904 door het Badoengsche bestuur tegenover het Gouvernement aangenomen houding gaf in menig opzicht reden tot ontevredenheid. In Mei 1904 werd de nabij de Badoengsche ankerplaats Sanoer gestrande en te Bandjermasin thuis behoorende schoener *Sri Koemala* beroofd. Aangezien bleek, dat die berooving het gevolg was van plichtverzuim van het zelfbestuur en van niet-nakoming door de radja's van hunne uit het politiek contract voortvloeiende verplichtingen, werd besloten aan het zelfbestuur de vergoeding op te leggen van de aan den eigenaar berokkende schade. Bij de door den resident en den controleur bij het bureau voor inlandsche zaken met het zelfbestuur gehouden besprekingen, bleek het onwillig te zijn om de namens de Regeering geëischte schadevergoeding, welke, in verband met de uitkomsten der gehouden onderzoekingen, op 3000 rijksdaalders gesteld was, te voldoen, waarop den radja's werd te kennen gegeven dat, indien die som niet uiterlijk op 5 Januari 1905 te Singaradja zou zijn afgedragen, dwangmiddelen zouden worden toegepast, waarvan zij de kosten zouden moeten dragen. Aangezien het zelfbestuur dien termijn ongebruikt liet voorbijgaan, is den 7den Januari 1905 het landschap gesloten voor allen in- en uitvoer van de zeezijde, daaronder begrepen het beletten van het visschersbedrijf, waartoe de gouvernementsstoomers *Zwaluw* en *Spits*, begin Maart versterkt met het flottieljevaartuig *Mataram*, zijn aangewezen. Ons optreden heeft bij de overige Balische vorsten — met uitzondering van dien van Tabanan, die door familiebetrekkingen met de radja's van Badoeng verbonden is —, die mede belang hebben bij eene spoedige beëindiging der zaak, bijval gevonden. De blokkade mist in zoover hare uitwerking niet, dat alle in- en uitvoer aan de zeezijde heeft opgehouden, waardoor aan den groothandel veel afbreuk wordt gedaan, terwijl de zeevischvangst in de wateren van Badoeng nagenoeg geheel wordt belet. Te land blijkt het handelsverkeer tusschen Badoeng en de aangrenzende landstreken Tabanan, Gianjar en de Kloengkoengsche districten Abeansemal en Sibang, hoezeer ook bemoeielijkt, niet geheel tegen te gaan, zoodat Badoeng langs dien weg nog van vele benoodigdheden wordt voorzien. Ondanks dit alles, bleven de radja's tot dusver halsstarrig in hun verzet volharden. Ten einde, zoo mogelijk, tot eene vreedzame oplossing van de gerezen moeielijkheden te geraken, is bij Gouv. Bt. 7 April 1905 n°. 23 aan het lid van den Raad van Nederlandsch-Indië, den heer F. A. Liefrinck, opgedragen zich naar Bali en Lombok te begeven, ten einde plaatselijk den toestand na te gaan en, na gehouden besprekingen met den resident van het gewest en de bestuurders van Badoeng en, zoo noodig, ook met die der andere Balische landschappen, rapport uit te brengen en voorstellen te doen.

Ter vermeerdering van hunne inkomsten hebben de radja's van Badoeng de tolrechten in hun gebied aanmerkelijk verhoogd en eenige monopoliën aan Chineezen verpacht. In Augustus 1904 overleed de hoogbejaarde raadsman van de radja's, Goesti G'de Ngoerah Kasiman, die, onder denzelfden naam, vervangen is door zijn kleinzoon.

Op godsdienstig gebied valt niets bijzonders te vermelden. Het aantal Mekkagangers was iets kleiner dan in 1903.

De algemeene veiligheidstoestand was bevredigend. Het aantal groote misdrijven bleef stationnair, terwijl ketjoepartijen niet voorkwamen en zee- en strandroof slechts één enkele maal — het hiervóór vermelde geval met de *Sri Koemala* — werd geconstateerd. In Boeleleng en Djembrana hadden minder, doch in de afdeeling Lombok daarentegen meer veediefstallen plaats dan in het voorafgegane jaar.

De gezondheidstoestand was zeer gunstig; epidemieën en besmettelijke ziekten kwamen niet voor.

De ziekte onder den runderstapel in de onderafdeelingen Oost- en Midden-Lombok, in 1903 als septichaemia haemorrhagica gequalificeerd (zie K. V. 1904, kol. 111), bleek nader dysenterie en andere ziekten geweest te zijn. In de afdeelingen Boeleleng en Lombok deden zich, evenals in 1903, gevallen van goedaardigen en kwaden droes voor.

De algemeene toestand van den handel was, wegens den kleineren koffie- en copra-oogst op Bali en de lage rijstprijzen op Lombok, minder bevredigend dan in 1903.

De rijstoogst was over 't algemeen goed, op Lombok hier en daar zelfs overvloedig.

Als natuurlijk gevolg van de overvloedige oogsten in de voorafgegane jaren, waren de uitkomsten van den koffie-oogst in de afdeeling Boeleleng ongunstig, terwijl ook de prijzen lager waren. In de afdeelingen Djembrana en Lombok is deze cultuur van geen beteekenis.

De resultaten van de tabakscultuur voor de inlandsche markt waren gunstig.

De klapperoogst ging wederom een weinig achteruit, terwijl ook de copra-uitvoer weder afnam. De waarde van dien uitvoer bedroeg nog geen f 900 000, tegen ruim f 1 millioen in 1903.

D.

LANDMACHT.

§ 1. LEVENDE STRIJDKRACHTEN.

Samenstelling en sterkte van het leger. Bij K. B. 25 Febr. 1905 n°. 82 is aan den luitenant-generaal, commandant van het leger en chef van het departement van oorlog in Nederlandsch-Indië, W. Boetje, op zijn verzoek, met ingang van 5 Mei 1905, eervol ontslag uit 's lands dienst verleend. In de vacature is voorzien door de benoeming, bij K. B. 6 April d. a. v. n°. 70, van den generaal-majoor der infanterie jhr. J. C. van der Wijck, die tegelijkertijd tot luitenant-generaal is benoemd.

In bijlage A zijn de statistische gegevens betreffende het leger over 1904 bijeengebracht. Tot toelichting van de opgaven, met betrekking tot de samenstelling en sterkte in tabel 1 dier bijlage vervat, zij het volgende aangeteekend.

Bij K. B. 26 Jan. 1904 n°. 6 (Ind. St. n°. 208) is de normale formatie gewijzigd door de instelling van een permanenten transporttrein, bestaande uit den staf en 2 treincompagnieën (uitbreiding der formatie met 3 officieren — 1 kapitein en 2 luitenants —, 2 adjudant-onderofficieren, dienstdoende officieren, 15 Europeesche en 204 inlandsche militairen, benevens 20 troepen- en 316 treinpaarden), en voorts voor zooveel betreft: 1°. het hoofdbureau van den generalen staf (uitbreiding met 1 burgerlijk ambtenaar, bibliothecaris); 2°. het korps militaire opzichters van het wapen der genie (waardoor de gelegenheid is geopend om een deel der militaire opzichters der 1ste klasse tot militair architect, met den graad van onderluitenant, te benoemen); 3°. den administratieven dienst (inkrimping met 1 officier en uitbreiding met 6 militairen beneden dien rang) en 4°. het korps militaire paardenartsen (uitbreiding met 2 officieren). Bovendien is die formatie nog gewijzigd door de intrekking, bij K. B. 26 Oct. 1904 n°. 41, van K. B. 11 Sept. 1900 n°. 32 (vgl. K. V. 1901, blz. 41) (vermindering met 2 officieren), in verband met den terugkeer van de 4de bergbatterij van Atjèh naar Java (vgl. K. V. 1904, kol. 116) (vermindering met 1 officier, 28 militairen beneden dien rang en 13 troepenpaarden) en door inkrimping van het personeel van den hospitaaldienst en van het kader bij de militaire strafgevangenis en de militaire provoosthuizen, respectievelijk met 4 en 2 militairen beneden den rang van officier (de formatie geeft voor dit personeel geen vast cijfer aan), waardoor, alles tezamen genomen, de „normale" formatie ten slotte vermeerderd is met 1 officier, 2 adjudant-onderofficieren, dienstdoende officieren, 191 militairen beneden dien rang en 323 paarden.

Door gemeld K. B. 26 Jan. 1904 n°. 6 is tevens de gelegenheid geopend om voor de vervulling van de officiers- en ambtenaarsbetrekkingen op de bureaux bij het departement van oorlog gepensionneerde officieren aan te wijzen, wier inkomsten door den Gouverneur-Generaal worden geregeld binnen de grenzen van de begrooting van Nederlandsch-Indië.

In de „tegenwoordige" (tijdelijk geldende) formatie, die in 1904, tengevolge van de bovenvermelde wijzigingen van de „normale" formatie, reeds verandering onderging, zijn bovendien nog enkele andere wijzigingen aangebracht, waardoor deze op ult. 1904, ten slotte, 75 militairen beneden den rang van officier minder aanwees dan het jaar tevoren. Op den zooeven aangegeven datum overschreed zij toch de normale formatie nog met 97 officieren (of als zoodanig dienstdoenden) en 2550 militairen beneden dien rang, in hoofdzaak bij de infanterie, de genie, de militaire administratie en den geneeskundigen dienst, welk personeel eensdeels, evenals ten vorigen jare, noodig was voor de samenstelling van het nog niet in de normale formatie opgenomen korps marechaussee, de tijdelijke bezettingen van Bangkinang (Padangsche Bovenlanden), Poeroek Tjahoe (afd. Doesoenlanden, res. Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo), Merauke (Zuid-Nieuw-Guinea) en Sendaran Agoeng (landschap Korintji), zoomede voor de operatiën in Djambi, de samenstelling van het reserve-bataljon en voor de bezetting van Piroe op het eiland Ceram (Amboina).

De sterkte van het leger steeg gedurende 1904 van 1394 tot 1428 officieren en als zoodanig dienstdoenden en van 36 838 tot 37 144 militairen beneden den rang van officier [1]). Deze vermeerdering van de sterkte aan onderofficieren en minderen (over de officieren en als zoodanig dienstdoenden zie hierna, onder „Aanvulling van het korps officieren") was daaraan te danken, dat, terwijl het aantal Europeesche en Afrikaansche militairen met respectievelijk 292 en 26 man afnam — wat de Europeanen aangaat, doordien tegenover een verlies aan dien landaard gedurende 1904 van 1827 man, slechts een winst stond van 1535 man, onder welke laatsten 1255 man suppletietroepen (in 1903 waren de verliezen 1705 man en de winsten 1562 man, onder welke laatsten 1257 man suppletietroepen) —, de winsten aan militairen van Amboineeschen en inlandschen landaard (respectievelijk 553 en 1606) de verliezen aan die landaarden (209 en 1326 man) respectievelijk met 344 en 280 man overtroffen. De werving bleef namelijk het geheele jaar geopend, ofschoon, wat Amboineezen en Javanen aangaat, slechts in beperkte mate, maar voor Boegineezen en Madoereezen onbeperkt. Detailcijfers nopens de winsten en verliezen zijn opgenomen in bijlage A (tabel 8).

Tegenover de cijfers der „tegenwoordige" formatie wezen de hiervóór opgegeven sterktecijfers, in verband met de wijzigingen, die de formatie onderging, ten slotte, voor zooveel de officieren betreft (onderluitenants — met uitzondering van apothekersbedienden in dien graad — en adjudant-onderofficieren, dienstdoende officieren, medegeteld), eene vermindering aan van het incompleet van 42 tot 8, en wat de onderofficieren en manschappen aangaat, eene stijging van het overcompleet van 808 tot 1200. Bij de infanterie overtrof de sterkte (28 336 man) de „tegenwoordige" formatie, die slechts 26 700 man vorderde, met 1636 man, terwijl ook bij de genie, het kader bij de militaire strafgevangenis en de militaire provoosthuizen en het korps marechaussee nog op eenig overcompleet viel te wijzen. Vermits echter bij den generalen staf, de cavalerie, de artillerie, het korps apothekersbedienden, het kader en de élèves der militaire school, het personeel bij het korps pupillen en het korps stafmuzikanten een incompleet aanwezig was, en bij den hospitaaldienst, zoomede bij het schrijverspersoneel, het door de formatie gevorderd aantal plaatsen niet ten volle door militairen was bezet, toonen de eindcijfers in bijlage A, tabel 1 — tegenover de eischen van de „tegenwoordige" formatie — een incompleet aan van 1404 Europeanen en een overcompleet van 1222 Amboineezen en van 1382 andere inlanders, d. i. zooals hierboven is aangegeven, als eindcijfer een overcompleet van 1200 man. Op ult. 1904 waren bij het leger 246 burgerpersonen en 140 Amboi-

[1]) Hierbij dient in 't oog te worden gehouden, dat in den sterktestaat de door de formatie aangegeven en op ult. 1904 ook aanwezige 6 onderluitenants-apothekersbedienden niet bij de militairen beneden den rang van officier gerekend zijn, daarentegen wel in tabel 1, omdat in deze tabel eene splitsing voorkomt in „officieren en als zoodanig dienstdoenden" en „militairen beneden den rang van officier", en genoemde onderluitenants, daar zij slechts het diploma van apothekersbediende bezitten, den dienst van *officier-apotheker* niet mogen verrichten.

neesche militairen aanwezig, ter vervanging van Europeesche ziekenverplegers en schrijvers, welk personeel in mindering is te brengen van het zooeven vermelde tekort van 1404 Europeanen, dat daardoor ten slotte tot 1018 man teruggebracht wordt. Van de 1222 overcompleet aanwezige Amboineezen waren er op ult. 1904 324, ter vervanging van Europeanen of inlanders, ingedeeld bij den geneeskundigen dienst en 26 bij het korps militaire schrijvers, zoodat het overcompleet in de gelederen eigenlijk slechts 572 bedroeg.

Van de 28 336 infanteristen, ongerekend het ruim 1200 man sterke en ruim voltallige korps marechaussee in Atjèh, waren er bij het veldleger ingedeeld 16 336 (d. i. 858 meer dan de „tegenwoordige" formatie eischte). Van deze 16 336 man veldtroepen (1088 meer dan op ult. 1903) waren er — na aftrekking van zieken en geëvacueerden en van hen, die om andere redenen niet tot uitrukken konden worden aangewezen — beschikbaar om te velde te gaan 13 261, d. i. 81.2 % van de sterkte der veldtroepen, tegen 12 034 of 78.9 % op ult. 1903. Naar de landaarden waren de aldus beschikbaren verdeeld als volgt:

	Ult. 1903.	Ult. 1904.
Europeanen en Afrikanen	3 756 = 73.0 %	3 914 = 76.9 %
Amboineezen	2 285 = 79.6 „	2 820 = 82.9 „
Andere inlanders	5 993 = 82.7 „	6 527 = 83.1 „
	12 034 = 78.9 %	13 261 = 81.2 %

Terwijl de sterkte vermeerderde van 28 009 tot 28 336, dus met 327, nam het aantal dergenen, die onmiddellijk beschikbaar waren tot uitrukken, toe van 19 800 tot 21 332, d. i. met 1532 man, zoodat de toestand, waarin het hoofdwapen, de infanterie, op ult. 1904 verkeerde, gunstiger was dan het jaar tevoren.

Bij Gouv. Bt. 22 Juli 1904 n°. 2 is, bij wijze van proef, dus als tijdelijke maatregel, met afwijking van de §§ 25, 27 en 29 der legerformatie, zooals zij laatstelijk zijn vastgesteld bij K. Bn. 9 Jan. 1893 n°. 39 (Ind. St. n°. 91) en 30 Jan. 1902 n°. 60 (Ind. St. n°. 136), bepaald dat drie veldbataljons (het 5de, 12de en 14de bataljon) zullen bestaan uit zoogenaamde „gemengde" compagnieën, derwijze dat de 4 compagnieën van één dier bataljons (het 5de) elk 2 sectiën Europeanen en 2 sectiën inlanders bevatten, en die der beide andere bataljons elk 1 sectie Europeanen en 3 sectiën inlanders.

Met de bedoeling om bij de garnizoens-infanterie de Europeesche militairen zooveel mogelijk te vervangen door Amboineesche, ten einde, zonder uitbreiding van het Europeesch element bij het leger, de Europeesche militairen beschikbaar te krijgen voor die diensten, waarvoor zij 't minst kunnen worden gemist, is, in afwachting van de op dien maatregel door het Opperbestuur te nemen beslissing, bij Gouv. Bt. 11 Jan. 1905 n°. 36 bepaald, dat, uiterlijk tot ult. December 1906, de bij K. B. 28 Jan. 1882 n°. 13 (Ind. St. n°. 113) vastgestelde en sedert gewijzigde legerformatie, wat betreft de §§ 39, 40 t/m 46, 49 t/m 51 en 54 (garnizoens-infanterie op de buitenbezittingen), tijdelijk wordt vermeerderd met 991 Amboineezen en 37 inlanders en verminderd met 1010 Europeanen. Voorts is, mede tijdelijk, het personeel der Europeesche compagnie van het 2de bataljon infanterie in Djambi bij Gouv. Bt. 29 Dec. 1904 n°. 7 door inlanders vervangen.

Het tijdelijk boven de formatie gevoerde halve reserve-bataljon is in Januari 1905 opgeheven.

Plaatselijke indeeling. De militaire posten te Bangkinang (Padangsche Bovenlanden), Moeara Tembesi (Palembang), Poeroek Tjahoe in de Boven-Doesoen (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo) en Merauke (Zuid-Nieuw-Guinea) bleven gehandhaafd en de bezettingen dier posten — de eerste drie voorloopig tot ult. 1905, de laatste tot 1 Juli van dat jaar — worden boven de formatie van het leger gevoerd, zoodat de „tegenwoordige" formatie daarmede is uitgebreid. De eveneens boven de formatie gevoerde bezetting van Sendaran Agoeng in Korintji is bij Gouv. Bt. 17 Maart 1905 n°. 18 verminderd tot 2 officieren en 100 militairen beneden dien rang der infanterie, en zal bovendien nog met 25 militairen van de laatste categorie worden verminderd, zoodra in dat landschap een korps gewapende politiedienaren in dienst gesteld zal zijn. Het te Sendaran Agoeng aanwezige tijdelijke geweermakersatelier der 3de klasse is bij dezelfde gelegenheid opgeheven.

Aangezien de te Amboina gevestigde mobiele colonne van daar naar Wahaai verplaatst werd, en de bezetting van laatstgenoemde plaats, met die van het opgeheven garnizoen Amahei (zie K. V. 1904, kol. 116) versterkt, te Piroe gelegerd werd, behoefde voor de bezetting van laatstgenoemde plaats de „tegenwoordige" formatie niet te worden uitgebreid.

De ingevolge Gouv. Bt. 27 Dec. 1903 n°. 3 tijdelijk boven de formatie gevoerde bezetting van Bonthain (Celebes en onderhoorigheden), zoomede die te Siboga (Tapanoeli) zijn — de laatste bij Gouv. Bt. 29 Sept. 1904 n°. 5 — ingetrokken, terwijl die te Padang Sidempoean bij laatstgemeld besluit verminderd is met 3 officieren en 102 militairen beneden dien rang der infanterie, benevens met 1 geweermaker en 2 mindere militairen van de militaire administratie. Het te Padang Sidempoean gevestigde geweermakersatelier der 3de klasse is bij dezelfde gelegenheid opgeheven.

Te Tjikoedapateuh, nabij Bandoeng (Preanger Regentschappen), is een oorlogsmagazijn opgericht, in verband waarmede een magazijnmeester der 2de of 3de klasse der artillerie boven de formatie van het leger gevoerd wordt (Gouv. Bt. 26 April 1904 n°. 5). De bij Gouv. Bt. 4 Juni 1904 n°. 22 bevolen maatregel om de militaire bezettingen van Tandjoeng Pandan en Manggar (Billiton) in te trekken, zoodra de daar te legeren korpsen gewapende politiedienaren zullen zijn opgericht, is ten aanzien van laatstgenoemde plaats in den aanvang van 1905 ten uitvoer gelegd.

De in 1902 tijdelijk te Merauke gelegerde militaire bezetting is bij Gouv. Bt. 29 April 1905 n°. 23 opgeheven, in verband met de bij Gouv. Bt. 2 Jan. 1905 n°. 18, mede op tijdelijken voet, tot stand gekomen uitbreiding van het korps gewapende politiedienaren.

Het 18de bataljon infanterie is van Buitenzorg naar Meester-Cornelis (Batavia) en het 1ste depôt-bataljon van Meester-Cornelis naar Buitenzorg verplaatst (Gouv. Bt. 29 Dec. 1904 n°. 23).

Ingevolge Gouv. Bt. 7 Febr. 1905 n°. 4, is de 5de compagnie vesting-artillerie (5de compagnie artillerie) van Willem I (Semarang) naar Batoe Djadjar (Preanger Regentschappen) verlegd en met de in dat garnizoen gelegerde 12de compagnie vesting-artillerie samengesmolten. Het commando der veld- en bergbatterijen is van Banjoebiroe (Semarang) naar Batavia overgebracht en berust thans, evenals het commando der vesting-artillerie, bij het hoofdbureau van dat wapen (Gouv. Bt. 13 Febr. 1905 n°. 31).

De gewestelijke staf van het militaire commandement Oostkust van Sumatra, zoomede de vaste bezetting van Medan, zijn bij Gouv. Bt. 11 Febr. 1905 n°. 20 opgeheven, met gelijktijdigen overgang van 3 compagnieën van het garnizoensbataljon aldaar bij het 1ste garnizoensbataljon van Atjèh en onderhoorigheden.

Te Tjilatjap (Banjoemas) zijn tijdelijk gelegerd de voorloopig te Poerworedjo (Kedoe) ingedeelde compagnie van het 6de bataljon infanterie en een detachement van de 6de compagnie vesting-artillerie (16de compagnie artillerie).

Het tijdelijk te Magelang (Kedoe) gelegerde korps genietroepen is naar zijn nieuwe standplaats Tjimahi (Preanger Regentschappen) overgegaan.

Bij Gouv. Bt. 18 Oct. 1904 n°. 5 is te Amboina een provoosthuis gevestigd, zonder vermeerdering van het voor die inrichtingen vastgestelde personeel.

Het gewestelijk magazijn van kleeding en uitrusting te Semarang is naar Tjimahi (Preanger Regentschappen) verplaatst (Gouv. Bt. 23 Oct. 1904 n°. 4).

De indeeling- en emplacementstaat der genie is gewijzigd bij Gouv. Btn. 8 Mei, 6 Juni en 2 Sept. 1904 n°s. 21, 16 en 22, bij welk laatste tevens dergelijke nieuwe staten zijn vastgesteld voor de militaire administratie, den trein en het korps militaire paardenartsen. De bij Gouv. Bt. 8 Sept. 1903 n°. 24 bekrachtigde indeeling- en emplacementstaat van de militaire bezetting in Atjèh en onderhoorigheden is bij Gouv. Bt. 29 Oct. 1904 n°. 5 ingetrokken.

Te Sabang op het eiland Wè (Atjèh en onderhoorigheden) bleef de tijdelijke vermeerdering van garnizoen (zie K. V. 1904, kol. 116) zooveel mogelijk gehandhaafd.

In het belang van de rust op de Mantawai-eilanden (Sumatra's Westkust) is aldaar, tijdelijk, een detachement infanterie, ter sterkte van 1 officier en 50 militairen beneden dien rang, zoomede eenig personeel van den geneeskundigen dienst geplaatst.

Met gebruikmaking van de bij K. B. 26 Jan. 1904 n°. 8 (Ind. St. n°. 126) verleende bevoegdheid (zie K. V. 1904, kol. 113), is voor den staf van het wapen der artillerie, de artillerietroepen en de geweermakers-ateliers bij Gouv. Bt. 4 Sept. 1904 n°. 13 (sedert gewijzigd bij Gouv. Btn. 29 Sept. 1904, 7 en 13 Febr.

1905 n°s. 5, 4 en 31), een tijdelijke indeeling- en emplacementstaat vastgesteld.

Gedetailleerde opgaven omtrent de sterkte van de in elk militair commandement bij het einde van 1904 aanwezige troepenmacht vindt men sub 4 van bijlage A; voor de standplaatsen van de verschillende troepenafdeelingen wordt verwezen naar blz. 525/549 van deel I van den Indischen Regeeringsalmanak van 1905.

Aanvulling van het korps officieren. In 1904 overtroffen de winsten in het officierskorps (224) de verliezen (197) met 27 officieren. Gespecificeerde gegevens daaromtrent bevat het vijfjarig overzicht in tabel 8 van bijlage A. Het aantal in de sterkte tellende officieren steeg van 1284 tot 1311 [1]). Aangezien tegelijkertijd het aantal voor 2de-luitenants in de plaats tredende onderluitenants met 10 (van 83 tot 93) vermeerderde en het aantal als 2de-luitenant dienstdoende adjudant-onderofficieren met 3 (van 27 tot 24) terugging, wees de sterkte aan officieren en als zoodanig dienstdoenden op ult. 1904 34 meer aan dan op ult. 1903. Het op laatstgenoemden datum, in vergelijking met de destijds geldende „tegenwoordige" formatie, bestaande incompleet van 42 ging dus, aangezien de cijfers dier „tegenwoordige" formatie ongewijzigd waren gebleven, tot 8 terug. Neemt men intusschen in aanmerking, dat van de 3 officieren, in de formatie uitgetrokken als adjudanten van den Gouverneur-Generaal, er slechts 2 tot de landmacht behoorden, dan bestond op het einde van 1904 een feitelijk incompleet van 7 officieren of als zoodanig dienstdoenden. In verband met de omstandigheid, dat bij de infanterie een overcompleet bestond van 24 officieren en bij de cavalerie van 1 officier (het cijfer bij de infanterie zou 32 hebben bedragen, wanneer niet 8 officieren van dat wapen onbezette luitenantsplaatsen bij het korps genietroepen hadden ingenomen), bleven ten slotte bij de overige wapens en dienstvakken 32 officiersplaatsen onbezet, en wel: bij den generalen staf 1, bij den gewestelijken staf 1, bij de artillerie 5, bij de genie, in verband met het vorenstaande, 11, bij de militaire administratie 2, bij den geneeskundigen dienst 6 (incompleet van 7 officieren van gezondheid en 2 paardenartsen en overcompleet van 3 officieren-apothekers) en bij de andere onderdeelen van het leger 6.

Omtrent de kansen van aanvulling van het officierskorps in 1905 zij verwezen naar de tabellen 2 en 13 van bijlage A.

Het incompleet aan officieren van gezondheid, dat in April 1904 tot 5 was teruggebracht (vgl. K. V. 1904, kol. 117), beliep, zooals hiervoren is gezegd, bij het einde van dat jaar 7, maar het liet zich aanzien dat het in de eerste helft van 1905 belangrijk zou toenemen. In verband hiermede werd besloten om, voorloopig tot 1 Maart 1906, geen buitenlandsche verloven aan officieren van gezondheid te verleenen, terwijl bij Gouv. Bt. 26 Mei 1905 n°. 19 machtiging is verleend om c. q. eervol ontslagen officieren van gezondheid of particuliere geneesheeren te belasten met werkzaamheden ten behoeve van den militairen geneeskundigen dienst.

De in den aanvang van 1904 genomen maatregel om, met het oog op de handhaving van onze neutraliteit in den Russisch-Japanschen oorlog, aan alle tot het leger behoorende officieren verloven wegens langdurigen dienst te weigeren, en de, in verband hiermede, verleende machtiging tot herstel in activiteit boven de formatie van alle van verlof terugkeerende officieren — vgl. K. V. 1904, kol. 117 — zijn in Juli van dat jaar buiten werking gesteld.

Voorziening in de behoefte aan militairen beneden den rang van officier. Tabel 8 van bijlage A bevat een uitgewerkt numeriek overzicht van de gedurende de laatstverloopen vijf jaren bij het leger in de sterkte gebrachte militairen beneden den rang van officier en van de daartegenoverstaande verliezen; tabel 11 een vijfjarige statistiek betreffende de reëngagementen en tabel 12 een overzicht, alleen over 1904, nopens de winsten en verliezen aan kader.

Met betrekking tot het niet-Europeesch element valt op te merken, dat de werving van Amboineezen en Javanen het geheele jaar beperkt was opengesteld, en die van Soendaneezen, Timoreezen, Boegineezen en Madoereezen, zoomede die van zonen van actief dienende militairen van inlandschen landaard, evenals de aanneming van inlandsche soldatenkinderen als pupillen bij de korpsen, onbeperkt bleef geopend.

Bij Gouv. Bt. 2 Nov. 1904 n°. 2 (Ind. St. n°. 432) zijn de bepalingen nopens het uitbetalen van premiën aan de inlandsche hoofden in de residentiën Amboina en Ternate en onderhoorigheden, bij indiensttreding van in hun ressort verblijf houdende onderhoorigen, gewijzigd.

Wat den gang van de werving in Nederland aangaat, zij verwezen naar bijlage A, sub 9. De resultaten waren ook in dit verslagjaar niet bevredigend, maar er bestaat grond om te verwachten, dat de bij K. B. 15 Juni 1905 n°. 67 tot stand gekomen op de Nederlandsche pensioenwet van 1902 gegronde herziening van de bepalingen omtrent de toekenning van gagement (pensioen) aan de militairen beneden den rang van officier van het leger in Nederlandsch-Indië in dit opzicht verbetering zal aanbrengen.

Ook in 1904 bleven de pogingen om, door het in het leven roepen van eene legerreserve, te trachten in tijd van oorlog met een buitenlandschen vijand over eenige versterking van het leger te kunnen beschikken (zie K. V. 1904, kol. 118), weinig bevredigende uitkomsten opleveren. Tot op het tijdstip van afsluiting in Indië van de mededeelingen voor dit hoofdstuk (April 1905) hadden zich niet meer dan 79 Europeanen en 6 inlanders (onder wie één Amboinees) verbonden (in April 1904 bedroegen deze cijfers 44 en 6).

De t. a. p. vermelde maatregelen om te trachten den tegenzin van de Indo-Europeanen tegen den militairen dienst te overwinnen door de gelegenheid te openen om engagementen als Europeesch soldaat-ziekenverpleger bij den geneeskundigen hospitaaldienst in Indië, dan wel bij het leger voor den tijd van drie jaren, te kunnen aangaan, bleven eveneens beneden de verwachting. In April 1905 had zich voor soldaat-ziekenverpleger nog niemand aangemeld, terwijl slechts 7 personen tot een driejarig engagement bij het leger waren toegelaten. Te Soerabaja is voor Europeanen de gelegenheid opengesteld om zich als candidaat-leerling-artillerie-werkman te engageeren, waartoe de adspirant vooraf, ten genoegen van den directeur van den artillerie-constructiewinkel, bewijzen van bekwaamheid in zijn ambacht moet afleggen.

Militair onderwijs. Tabel 13 van bijlage A bevat numerieke opgaven betreffende de bij de verschillende inrichtingen van het militair onderwijs hier te lande voor Indisch officier in opleiding zijnde leerlingen, zoomede omtrent die bij de militaire school te Meester-Cornelis. In dat overzicht vindt men ook gegevens aangaande het aantal der tot het Indische leger behoorende officieren, die de lessen aan de hoogere krijgsschool te 's-Gravenhage volgen.

Ingevolge Gouv. Bt. 29 Juni 1904 n°. 1 worden, van 1 Juli 1904 tot uiterlijk ult. Juni 1906, ten hoogste 10 leerlingen bij de militaire school te Meester-Cornelis boven de formatie van het Indische leger gevoerd.

Aangaande de kader- en korpsscholen in Indië vindt men opgaven in tabel 14 van bijlage A.

Evenals voor 1904, is ook voor 1905 op de begrooting eene som van f 8000 uitgetrokken voor het uitreiken van gratificatiën aan subalterne officieren van het Indische leger, die bij een af te leggen examen blijken geven van in één of meer der in Nederlandsch-Indië inheemsche talen een zekeren graad van bedrevenheid te bezitten [2]). Bij het in 1904 gehouden examen voldeden 12 officieren in de Maleische, 2 in de Javaansche en 2 in de Atjèhsche taal.

Bij K. B. 30 Sept. 1904 n°. 134 (Ind. St. 1905 n°. 46) is de bij K. B. 19 Maart 1897 n°. 36 (Ind. St. n°. 129) vastgestelde reorganisatie van het korps pupillen te Gombong, wat betreft de voor de toelating van pupillen aan den lande verschuldigde retributie, gewijzigd, welke gewijzigde regeling bij K. B. 12 Mei 1905 n°. 23 ook van toepassing is verklaard op hen, die bij het in werking treden van eerstgemeld besluit reeds deel van het korps uitmaakten. Bij het oude — geleidelijk op te heffen —

[1]) Onder het totaal van 1284 waren er 45 en onder dat van 1311 waren er 41 begrepen (8 kapiteins en 33 eerste-luitenants), die van het Nederlandsche leger bij het Indische waren gedetacheerd, en, daar zij niet op den voet van K. B. 18 Aug. 1871 n°. 10 (Ind. St. n°. 176) gedetacheerd waren, allen als tweede-luitenant in de sterkte telden.

[2]) De bij Gouv. Bt. 12 April 1901 n°. 17 (Bijbl. Ind. St. n°. 5586) vastgestelde „Voorschriften nopens de toekenning van gratificatiën tot bevordering van de kennis der inlandsche talen in het Indisch officierskorps" zijn gewijzigd en aangevuld bij Gouv. Btn. 28 Oct. 1904 n°. 17 (Bijbl. Ind. St. n°. 6107) en 23 Nov. 1904 n°. 14.

korps pupillen zijn in 1904 geen jongelieden als pupil aangenomen. Daar 23 jongelieden, door overgang bij het leger, als pupil zijn afgevoerd, daalde de sterkte van 34 tot 11 pupillen. Bij het nieuwe korps pupillen zijn in 1904 aangenomen, in de 1ste categorie 50 jongelieden; voorts gingen er 32 over naar de sedert Juni 1903 te Gombong gevestigde 2de categorie en zijn er 5 uit het korps afgevoerd, zoodat bij het einde des jaars het aantal van 116 tot 129 was gestegen (93 zonen van militairen beneden den rang van officier en 36 van particulieren). Bij de 2de categorie zijn 11 jongelieden rechtstreeks toegelaten en overleed er 1, zoodat op ult. 1904 het aantal pupillen dezer categorie bedroeg 120 (64 zonen van militairen beneden den rang van officier, 20 van ambtenaren en 36 van particulieren), tegen 78 op ult. 1903.

Bij Gouv. Bt. 29 Nov. 1904 n°. 8 (Bijbl. Ind. St. n°. 6138) is eene nieuwe regeling getroffen voor de aan de militaire pupillenschool te detacheeren onderwijzers van het openbaar Europeesch lager onderwijs.

Van de bij Gouv. Bt. 21 Maart 1903 n°. 3, bij wijze van proef, voorloopig voor den tijd van drie jaren, opengestelde gunstiger gelegenheid voor jongelieden van Europeesche afkomst in Indië om, onder genot van eene toelage, bij de korpsen of inrichtingen van het leger eenig handwerk of ambacht te leeren, is ook in 1904 slechts spaarzaam gebruik gemaakt. Van de 14 jongelieden, die op ult. Maart 1904 in opleiding bleven, werden er tot op ult. Maart 1905 9 ontslagen, van wie 3 op verzoek, 1 wegens ziekte en 1, die met goed gevolg eene proef als hoefsmid had afgelegd, terwijl er 3 in militairen dienst traden en 1, zonder opgaaf van redenen, van het werk wegbleef. In het verslagjaar werden in opleiding genomen 12 jongelieden, van wie er 3 in dat tijdsverloop weder ontslagen werden, namelijk 1 wegens ziekte, 1 op verzoek en 1 wegens geringe geestvermogens, terwijl er 1 niet meer op het werk verscheen, zoodat op ult. Maart 1905 13 jongelieden in opleiding waren.

Bewapening. De loopen van de sedert 1897 in gebruik zijnde geweren en karabijnen, model '95, welke vuurwapenen overigens goed bleven voldoen, blijken, ondanks de ter voorkoming daarvan in het werk gestelde pogingen, gaandeweg in mindere of meerdere mate te lijden door de schadelijke inwerking van de gassen van het rookzwakke kruit. Er wordt naar gestreefd om eene reinigingsmethode te vinden, waardoor het euvel kan worden opgeheven. Met het aanbrengen van de in K. V. 1904, kol. 119, vermelde wijziging van het vizier van de karabijn wordt geleidelijk voortgegaan.

Voor de t. a. p. besproken proef met een twintigtal karabijnen voor de bewapening van militaire wielrijders is het bij de cavalerie in gebruik zijnde vuurwapen vooralsnog het geschiktst geoordeeld.

Bij de beproeving van een honderdtal geweren van gewijzigde constructie (zie K. V. 1902, kol. 103), bleken deze vuurwapenen niet te voldoen aan de eischen welke aan een oorlogswapen moeten worden gesteld, aangezien de vizierinrichtingen te klein en de bajonetten te zwak waren, terwijl de loopen geen voldoenden weerstand tegen krombuigen boden en bovendien bij het schieten te spoedig warm werden. Thans is, voor zooveel mogelijk met vermijding van die gebreken, een nieuw proefgeweer samengesteld, waarbij is vastgehouden aan het beginsel om kolf en loop te verkorten, terwijl het voorzien zal worden van het Duitsche vizier, model '98. Een twintigtal volgens deze laatste constructie ingerichte, doch voorloopig nog van het oude vizier voorziene geweren is, tegelijk met de marechaussee-sabel, in beproeving genomen bij de infanterie in Atjèh. De bij de genietroepen in gebruik zijnde artillerie-sabel (zie t. a. p.) is vervangen door het lichtere en zich meer voor pionierwerkzaamheden eigenende infanterie-kapmes. Het personeel van den trein is bewapend met de marechaussee-sabel en gedeeltelijk met de revolver, gedeeltelijk met de cavalerie-karabijn.

Uit de bewapening van het personeel van de veldbatterijen verviel, voor de stukrijders, het kapmes (zie K. V. 1903, kol. 115 en 116), welk wapen, ter vervanging van het zaagmes, aan de infanterie verstrekt werd. De niet-geweerdragenden bij de infanterie zullen, zoodra de voorraden dit toelaten, met de marechaussee-sabel worden bewapend.

Een peloton van de te Tampör (Gajö- en Alas-landen) gelegerde mobiele colonne van het 1ste garnizoens-bataljon van Atjèh en onderhoorigheden, twee mobiele sectiën van het 2de bataljon infanterie in Djambi, zoomede de in de Boven-Doesoen en Dajaklanden (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo) ageerende troepen zijn, ten einde hun meer vrijheid van beweging te geven, met marechaussee-sabels en karabijnen, model '95, bewapend, welke bewapening ook ten deele is verstrekt aan de voor een gewapend optreden tegen Boni (Celebes) aangewezen troepenafdeelingen, terwijl, met het oog op eventueele aanvulling van het in Atjèh gelegerde korps marechaussee, één compagnie Amboineezen van het 4de en één compagnie van het 16de bataljon infanterie op dezelfde wijze zullen worden uitgerust.

Maatregelen zijn getroffen om den voorraad cavalerie-sabels in Indië geleidelijk aan te vullen met sabels van een nieuw model (gebruineerd, lichter en met lederen scheede), welke, bij eene op eenigszins uitgebreide schaal bij de bereden wapens genomen proef, beter voldeden dan die van het thans in gebruik zijnde model.

Ook in 1904 behoefden geen afgewerkte patronen voor het geweer en de karabijn, model '95, uit Nederland te worden gezonden, maar in den loop van dat jaar zijn bij de pyrotechnische werkplaats te Soerabaja voor deze vuurwapenen 10 496 560 scherpe en 2 179 190 losse patronen aangemaakt uit de voor dat doel uit Nederland aangevoerde bestanddeelen, waartoe, wat de scherpe patronen aangaat, uitsluitend nieuwe hulzen zijn gebezigd, aangezien bij de in vroegere jaren voor de samenstelling gebruikte oude hulzen zich herhaaldelijk scheuren vertoonden, welk euvel men intusschen zal trachten te verhelpen. Aangezien de proeven met een gewijzigd model revolverpatroon (zie K. V. 1904, kol. 120) nog niet zijn afgeloopen, zijn in 1904 nog 378 396 scherpe en 31 005 losse patronen van de oude soort in Indië vervaardigd.

Bij de pyrotechnische werkplaats zijn in 1904 nog aangemaakt 2 603 240 patronen voor kamerschietoefeningen met het geweer, model '95, 956 960 uit nieuwe hulzen vervaardigde [1]) scherpe patronen voor de Beaumont-geweren, 68 000 patronen, scherpe n°. 2, gevuld met rookzwak kruit, bestemd voor de Gardner-mitrailleurs en, zoo mogelijk ook voor de Beaumont-geweren en karabijnen, en voor eene proefneming met de Maxim-tirailleurs, 30 000 losse patronen n°. 6, die van de losse patronen n°. 1 in hoofdzaak alleen daardoor verschillen dat zij eene iets grootere lading rookzwak kruit bevatten.

In afwachting van de geheele tenuitvoerlegging van de reorganisatie van de garnizoens-infanterie in de buitenbezittingen, zullen de aldaar in versterkingen tegen den inlandschen vijand nog aanwezige, door het personeel der infanterie te bedienen geschutbewapeningen worden opgeheven.

De kustbatterijen op het eiland Wè (Atjèh en onderhoorigheden), zoomede die te Tjilatjap (Banjoemas) zijn met het daarvoor bestemde geschut bewapend. Met het bewapenen van de werkjes op de hoogvlakte van Bandoeng (Preanger Regentschappen) is een aanvang gemaakt voor zoover zij in 1903 gereed kwamen.

De beproeving van het voor de bereden artillerie ontvangen snelvuurgeschut is afgeloopen, maar te dier zake zijn bij het departement van koloniën nog geen rapporten ontvangen. Het onderzoek van de in 1902 uit Nederland aangevoerde mitrailleurs van verschillend maaksel deed de voorkeur geven aan de Maxim-mitrailleur, zoowel ten gebruike bij de veldtroepen als voor opstelling in de verdedigingswerken. Maar inmiddels heeft beproeving hier te lande van een ander systeem (Schwarzlose) geleid tot de vraag of de naar dit systeem vervaardigde, aanzienlijk minder kostbare mitrailleurs niet nog meer aanbeveling verdienen.

Ook in 1904 is bij de voortgezette conservatieproeven met de verschillende partijen rookzwak buskruit voor de patronen van het geweer en de karabijn, model '95, geen achteruitgang van de oudste aanvoeren waargenomen, terwijl ook het schietkatoenkruit voor den mortier van 7 c.M. A, zoowel in chemische als in ballistische eigenschappen geheel stabiel bleef.

Hoewel het rookzwak kruit (Nobel-kruit) voor het kanon van 7 c.M. A (zie K. V. 1903, kol. 116/117) uit een scheikundig oogpunt voldoet, kan van de invoering van deze kruitsoort, in verband met de minder gunstige ballistische uitkomsten, geen sprake zijn.

De periodieke scheikundige onderzoekingen, waaraan de macaroni-kruitsoorten voor de snelvuurkanonnen van 12 en 7.5 c.M. werden onderworpen, leverden ook in 1904 bevredigende uit-

[1]) De uit reeds eenmaal gebezigde hulzen vervaardigde patronen (zie K. V. 1904, kol. 120) leverden geen goede uitkomsten op.

komsten op; achteruitgang in chemische stabiliteit is niet waargenomen. Het van de Muider-fabriek afkomstige macaroni-kruit voor de snelvuurkanonnen van 15 c.M. is ook in 1904 chemisch stabiel gebleken; in ballistische werking is het echter sedert het ladingbepalen wederom achteruitgegaan. De in 1903, ten aanzien van het Duitsche kruit, waargenomen chemische achteruitgang hield aan, zoodat die kruitsoort vermoedelijk binnen korter of langer tijd vernietigd zal moeten worden.

De chemische achteruitgang van het oorspronkelijk, in 1899, met de houwitsers en mortieren van 12 c.M. A ontvangen nitroglycerine-kruit van Duitschen oorsprong, dat uit een ballistisch oogpunt ook thans nog geheel voldoet, heeft zich in 1904 niet verder voortgezet.

Kleeding en uitrusting. Daar de proef met de bedgordijnen (klamboes) (vgl. K. V. 1904, kol. 121) goed heeft voldaan, zullen zij, in door den legercommandant aan te wijzen garnizoenen, aan de Europeesche militairen en aan de lijders in de 2de en 3de afdeeling der militaire hospitalen worden verstrekt, zoodra de daartoe benoodigde stoffage ontvangen zal zijn.

Bij K. B. 22 Dec. 1904 n°. 25 (zie Jav. Ct. 1905 n°. 20) zijn de voorschriften betreffende de kleeding en bewapening van de militairen van het Nederlandsch-Indische leger nader gewijzigd, waarbij tevens tegemoet gekomen is aan de, voornamelijk bij gebruik te velde, geconstateerde gebreken van de bestaande uniform, terwijl de commandant van het leger gemachtigd is om, wat betreft de kleeding van de zich te velde bevindende militairen, tijdelijk zoodanige van de voorschriften afwijkende regelingen uit te vaardigen, als de omstandigheden vorderen. Ook de uniform der opperofficieren is, bij gemeld besluit, nader geregeld.

Aangezien de helmhoed voor den dienst te velde minder doelmatig bleek, zijn in Atjèh met goed gevolg proeven op kleine schaal genomen met hoeden van bruingeverfd bamboevlechtwerk (zoogenaamd model boerenhoed), welke proefneming bij de in de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo ageerende troepen wordt voortgezet.

De met verschillende soorten schoeisel (zie K. V. 1904, kol. 121) verkregen uitkomsten leidden er toe om, aan de voor het dragen van schoenen in aanmerking komende inlandsche militairen, de goedkoopere bruingeverfde zeildoeksche rijgschoenen te verstrekken, terwijl het in de bedoeling ligt in de toekomst ook Europeesche en Amboineesche militairen van dit schoeisel te voorzien.

Daar het nog niet mocht gelukken de stof voor veldzakken en slobkousen in de gewenschte donker groenbruine kleur te verven (zie t. a. p.), wordt getracht eene hoeveelheid van eene aldus geverfde, door de Amerikaansche troepen op de Philippijnen gedragen wordende stof uit Amerika te verkrijgen, ten einde hiermede en met een tweetal reeds ontvangen monsterzendingen van soortgelijke stoffage — één van eene Medansche firma en één van eene Belgische fabriek — vergelijkende proeven te nemen. Met de verstrekking van houten kisten, ter vervanging van de lederen kleedingtasschen, wordt geleidelijk voortgegaan.

De pionier-uitrusting der infanterie is vereenvoudigd, door weglating van eenige gereedschappen, welke weinig gebruikt werden. Voorts zijn de schoppen bij de niet-Europeesche troepen vervangen door patjols en is aan elke groep of afdeeling van ± 16 fuseliers een handbijl en een touw, ter lengte van 20 M., verstrekt.

Aan het kader bij de in Atjèh en onderhoorigheden gelegerde compagnieën der veldbataljons, de eskadrons cavalerie en de divisiën marechaussee zijn zakkompassen in bruikleen verstrekt (Gouv. Bt. 8 Sept. 1904 n°. 10). Eene in dat gewest genomen proef met een 100-tal uit Nederland ontvangen, tevens voor schuiltent in te richten ransels leverde niet het gewenschte resultaat op.

Huisvesting. Te Weltevreden (Batavia) wordt in de Kali Lio eene gemetselde leiding gemaakt, tot afvoer van faecaliën uit de militaire kampementen aldaar. Voorts zijn zoowel in die kampementen als in die te Batoe Djadjar (Preanger Regentschappen) nieuwe artesische putten bijgeboord en dergelijke boringen ook ondernomen in de kampementen te Padalarang (Preanger Regentschappen) en Malang (Pasoeroean).

De werkzaamheden ter verbetering van de watervoorziening der militaire etablissementen te Malang zijn ter hand genomen en die te Ngawi (Madioen) voltooid. Te Soerabaja is een begin gemaakt met de aansluiting van de militaire inrichtingen aan de gouvernements-waterleiding en met den bouw van een blok troepenbadkamers in de Djotangan-kazerne.

De voor de legering van het korps genietroepen te Tjimahi (Preanger Regentschappen) ondernomen bouwwerken (zie K. V. 1904, kol. 121/122) kwamen gereed, terwijl eene uitbreiding van het militair hospitaal aldaar met een paviljoen voor lijders 1ste klasse, een verwisselzaal en een ZANDER-inrichting ter hand genomen is.

Bij het remonte-depôt te Padalarang is eene ziekeninrichting voor paarden opgericht.

Ook in 1904 werden de werkzaamheden voor het aanplempen en drooggleggen van de natte grachten en inundatiekommen van het sedert 1873 als versterking opgeheven fort „Prins van Oranje" te Semarang (zie K. V. 1904, kol. 122) voortgezet.

Het gewestelijk magazijn van kleeding en uitrusting te Semarang is opgeheven en het garnizoenskleedingmagazijn naar eene geschikter localiteit in het voormalige fort „Prins van Oranje" overgebracht.

Het door het naar Tjimahi overgeplaatste korps genietroepen tijdelijk in gebruik genomen kampement te Magelang (Kedoe) kwam weder beschikbaar. Het door slooping van enkele gebouwen vrijgekomen barakkenmateriaal is gebruikt voor de oprichting van een tijdelijk kampement te Tjilatjap.

Het aantal strafkamers bij het strafdetachement te Ngawi (zie K. V. 1904, kol. 122) is op 12 gebracht.

De in 1903 aangevangen werkzaamheden ter voorziening in de behoefte aan officierslogies te Koeta Radja (Atjèh en onderhoorigheden) werden beëindigd. Een tweetal onmiddellijk achter de bureaux van den gewestelijken staf aldaar gelegen verblijven zijn naar een beter emplacement overgebracht, terwijl te Keudah één woning aan het civiel bestuur is overgegeven, om te dienen als logies voor den schout van politie, en een aantal daar ter plaatse gelegen woningen 6de klasse tot kapiteinswoningen (4de klasse) en luitenantswoningen (5de klasse) worden verbouwd.

De door het vertrek van de 4de bergbatterij (4de compagnie) te Koeta Radja (zie K. V. 1904, kol. 116) vrijgekomen gebouwen in tijdelijken bouwtrant zijn, evenals het in bouwvalligen toestand verkeerende kampement van het detachement genietroepen aldaar — welk detachement in een der kazernes van het voormalige marechaussee-kampement onder dak is gebracht —, in het openbaar verkocht.

De in 1903 aangevangen bouw van een officierswoning te Lhö'Nga (Atjèh en onderhoorigheden) en van verplaatsbare semi-permanente kampementen met bijbehoorende officierswoningen te Samalanga en Bireuën (zie K. V. 1904, kol. 122) is voltooid, terwijl met de vernieuwing van het reconvalescenten-etablissement te eerstgenoemder plaats werd voortgegaan. Te Meulaböh zijn drie woningen der 6de klasse verbouwd tot een gelijk aantal der 5de klasse, en tegelijkertijd twee dier woningen verplaatst naar een buiten de versterking gelegen geschikter emplacement.

De aanleg van eene voor de militaire etablissementen te Koeta Radja benoodigde en ook aan de belangen der burgerbevolking dienstbaar te maken waterleiding uit de bronnen van de Kroeëng Pineung is ter hand genomen.

Te Sabang op het eiland Wè, waar eene voormalige controleurswoning van het civiel bestuur werd overgenomen, is een aanvang gemaakt met den bouw van een hospitaal der 6de klasse.

Het gewestelijk magazijn van kleeding en uitrusting te Padang (Sumatra's Westkust) is met een aantal voor dat doel van het civiel bestuur overgenomen gebouwen van het voormalige zoutpakhuis vergroot.

De door een nieuwen verbindingsweg vervangen, onder militair beheer staande vroegere communicatieweg naar Korintji — met uitzondering van het gedeelte Tapan-Moeara Sako —, benevens de gebouwen der opgeheven etapeposten en de tijdens de expeditie tegen dat landschap opgerichte gebouwen te Pasir Ganting en Tapan, zijn aan het civiel bestuur overgegeven.

In Djambi zijn de tijdelijke barakken nabij de versterking ter hoofdplaats, het tijdelijk kampement te Moeara Tembesi en het bivak te Penindjoean uitgebreid en verbeterd, verrezen bivaks te Goeroen Toea en Blaboean Dagang, en werden de bivaks te Moeara Kasiroe, Moeara Enom, Moeara Sian, Loeboek Kepajang, Tandjoeng, Teloek Kwali en Soeroelangoen Djambi opgeheven.

In de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo is het tijdelijk troepenlogies te Poeroek Tjahoe, zoomede de versterking te Moeara Tewe met eenige tijdelijke barakken uitgebreid en te Kendangan werd een paviljoentje voor lijders aan besmettelijke ziekten bijgebouwd. Voorts is de bouw van een tijdelijk logies te Djankang aan de Kapoeas-rivier onderhanden genomen en werden voorbereidende maatregelen getroffen voor eene tijdelijke vestiging aan de Djaän-rivier.

Ter voorziening in logiesruimte voor de talrijke te Menado nieuw aangenomen militairen, is een niet meer gebruikt pakhuis van het civiel bestuur overgenomen en tot subsistentenkazerne ingericht.

Als gevolg van de bij Ind. St. 1901 n°. 166 afgekondigde wijzigingen in de infanterie-formatie, waardoor o. a. de bezetting van Balangnipa (Celebes en onderhoorigheden) verminderd werd, zijn de militaire gebouwen te dier plaatse verbouwd en geredistribueerd.

De restauratie van de militaire etablissementen te Amboina en de inrichting van een tijdelijk kampement te Piroe op het eiland Ceram kwamen gereed.

In verband met de intrekking van de militaire bezettingen van Siboga (Tapanoeli) en Bonthain (Celebes en onderhoorigheden) — een gevolg van gewijzigde politieke toestanden — zijn de niet meer voor militaire doeleinden te bezigen gebouwen en terreinen in die plaatsen, op enkele na, welke voor afbraak in het openbaar zijn verkocht, aan het civiel bestuur overgegeven, wat eveneens het geval was met enkele niet meer voor militaire oogmerken te bezigen gebouwen en terreinen te Ambon, Amahei en Makasser (vgl. K. V. 1904, kol. 116) en een tweetal overcompleete officierswoningen te Muntok (Banka en onderhoorigheden).

Te Meester-Cornelis (Batavia) is een schietterrein aangelegd voor het schoolschieten met machinegeweren.

De werkzaamheden voor de inrichting of den aanleg van schietterreinen voor de oefeningen met het geweer, model '95, en die voor het vergrooten van de in verschillende kampementen gelegen vrouwenloodsen (zie K. V. 1904, kol. 123) werden geleidelijk voortgezet.

Bij Gouv. Bt. 10 Dec. 1904 n°. 27 (Ind. St. n°. 482) zijn vastgesteld een nieuw tarief voor de verdeeling in klassen van de gouvernementswoningen, voor de aanspraken zoowel daarop als op bureaulokalen, en op vergoeding voor huis- en bureauhuur, alsmede nieuwe regelen voor het beheer van militaire gebouwen en voor de toekenning van huisvesting en bureaulokalen of van vergoeding van huis- en bureauhuur aan tot het leger behoorende personen (zie ook Jav. Ct. 1904 n°. 103).

Voeding en verpleging. De ook voor 1905 van kracht gebleven bijzondere bepalingen betreffende de voeding van de in Atjèh en onderhoorigheden, in Djambi, te Merauke en in het landschap Korintji gelegerde troepen en dwangarbeiders zijn, voor zooveel noodig gewijzigd, ook van toepassing verklaard op de in het landschap Tamiang (afd. Langkat, res. Oostkust van Sumatra), de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo en de te Piroe op Ceram gelegerde mindere militairen en dwangarbeiders. Eveneens zijn voor 1905 van toepassing verklaard de regelingen voor de toekenning van eene toelage aan de in genoemde landstreken verblijf houdende gehuwde officieren, onderluitenants en Europeesche onderofficieren, die hun gezin niet derwaarts mogen medenemen, met uitzondering evenwel van die in Atjèh en te Piroe. Aan de in Atjèh vertoevende gehuwde officieren en mindere militairen wordt die toelage alleen verleend voor het geval dat zij in bivaks worden ingedeeld, en zich derhalve niet door hunne gezinnen kunnen doen vergezellen.

De militaire bakkerij te Tjimahi (zie K. V. 1904, kol. 122) voorziet voldoende in de behoefte aan brood van de daar en te Batoe Djadjar aanwezige garnizoenen, zoomede van de in den omtrek dier plaatsen en van Bandoeng gelegerde detachementen. Voor de verstrekking van brood te velde wordt thans beschikt over de noodige veldbakovens, ten behoeve waarvan die bakkerij het noodige geoefende personeel kan leveren.

In 1905 zal in een drietal militaire hospitalen, bij wijze van proef, een nieuw vereenvoudigd en voor den lande voordeeliger voedingstarief worden toegepast.

De door de naamlooze vennootschap „Javasche maatschappij tot verduurzaming van levensmiddelen" te Poerworedjo (Kedoe) (zie K. V. 1904, kol. 123) geleverde huspotrations zijn definitief onder de noodrations opgenomen. De proeven met de mede door deze vennootschap bereide gedroogde sajoer-groenten leidden tot geen bevredigende uitkomsten en zijn voorloopig gestaakt. Omtrent de bij Gouv. Btn. 22 Nov. 1904 en 23 Jan. 1905 n°s. 40 en 32 gewijzigde voorwaarden, waaronder aan die vennootschap een renteloos voorschot zal worden verleend ten behoeve van een door haar in de vlakte van Bandoeng op te richten conservenfabriek (zie t. a. p.) is overeenstemming verkregen. Bij het afsluiten in Indië van de mededeelingen voor dit hoofdstuk was echter nog niet aan alle conditiën voldaan.

Bij Gouv. Bt. 28 Oct. 1904 n°. 6 is de voeding van de niet-inheemsche paarden definitief geregeld (zie K. V. 1904, kol. 124), welke voeding nu ook is vastgesteld voor inheemsche paarden van een taille van 1.37 M. en hooger.

Algemeene gezondheidstoestand en ziekenverpleging. Terwijl voor uitvoerige cijferopgaven wordt verwezen naar het eerlang van regeeringswege uit te geven „Statistisch overzicht der behandelde zieken van het Nederlandsch-Indische leger" over 1904, zij hier alleen het navolgende vermeld [1]). Het totaal aantal ziektegevallen was 1686 lager dan in 1903, niettegenstaande de gemiddelde legersterkte 713 man meer bedroeg. Het aantal sterfgevallen beliep 291, tegen 311 in 1903. Cholera kwam zoogoed als niet voor. De pokziekte tastte 21 militairen aan, die op één na, op ult. 1904 weder hersteld waren. Het aantal door beri-beri aangetaste militairen bleef stationnair in Atjèh, nam in Djambi af, doch vermeerderde onder de bezettingen van Koeala Simpang (Oostkust van Sumatra), Poeroek Tjahoe, Merauke, Amboina, Banda en Ceram. Er kwamen 1123 lijders in behandeling, tegen 789 in 1903. Het aantal malariagevallen bedroeg 1583 minder dan in 1903. Wegens syphilis kwamen in 1904 onder behandeling 1049 lijders, waarvan 530 voor de eerste maal (nieuwe gevallen) en 519, die reeds vroeger waren verpleegd. Met gonorrhoë werden voor de eerste maal behandeld 2788 militairen, zoomede 2623, die reeds vroeger aan deze kwaal hadden geleden, terwijl 1291 militairen wegens ulcera mollia werden verpleegd. In het geheel hadden dus 6702 lijders geneeskundige behandeling wegens venerische ziekten noodig. Op ult. 1904 waren nog onder behandeling met syphilis 62 Europeanen en 26 inlanders en met venerische ziekten 385 Europeanen en 258 inlanders.

In Djambi, te Poeroek Tjahoe en te Merauke is ook in 1904 geregeld katjang idjoe als voorbehoed- en geneesmiddel tegen beri-beri verstrekt.

Bij Gouv. Bt. 6 Aug. 1904 n°. 19 is de legercommandant gemachtigd om twee officieren aan te wijzen, die, tot en met ult. Juni 1905, als leeraren zullen optreden aan een te Batavia als proef op te richten cursus ter betere voorbereiding van officieren van gezondheid voor de uitoefening van den militairen geneeskundigen dienst te velde.

In de behoefte aan ijs in Atjèh en onderhoorigheden voor de ziekeninrichtingen en de uitrukkende colonnes kon ook gedurende 1904 door de gouvernements-ijsfabriek te Koeta Radja ruimschoots worden voorzien, zonder dat daardoor de verkoop aan particulieren behoefde te worden beperkt. De voor het Gouvernement benoodigde hoeveelheid ijs daalde van 133 760 K.G. in 1903 tot 126 915 K.G. in 1904. In dit jaar zijn aan particulieren verkocht 146 707 K.G., tegen f 0.08 per K.G., en 200 156 K.G., tegen f 0.06 per K.G., tezamen 346 863 K.G., tegen 415 306 K.G. in 1903, welke vermindering moet worden toegeschreven, eensdeels aan het aandeel, dat de te Sabang en Sigli opgerichte particuliere ijsfabrieken in de leveringen hadden, anderdeels aan de vermindering van het garnizoen te Koeta Radja, waardoor het aantal ijsverbruikers afnam. De ontvangsten daalden van f 28 654 in 1903 tot f 23 746 in 1904. Voor verpakking en verzending naar de posten is uitgegeven f 3126 (tegen f 2734 in 1903), en het totaal der uitgaven voor de fabriek (daaronder weder rekenende f 3000 wegens rente over en wegens afschrijving op het aanlegkapitaal) wordt gesteld op f 40 911 (over 1903 f 53 363). De verbetering der watervoorziening van de fabriek (zie K. V. 1904, kol. 125) kwam gereed. Bij Gouv. Bt. 6 Dec. 1904 n°. 23 is, bij wijze van proef, eene nieuwe formatie van het personeel der ijsfabriek vastgesteld, waarbij is bepaald, dat, voor zoover in den dienst niet met eigen krachten kan

[1]) De hier vermelde cijfers zijn ontleend aan het nog in bewerking zijnde statistische overzicht, zoodat het niet onmogelijk is, dat enkele later zullen blijken eene geringe verbetering te behoeven. De cijfers over 1903 zijn aan het overzicht over dat jaar ontleend.

worden voorzien, zulks zal geschieden door personeel bij de exploitatie van den stoomtramweg in Atjèh.

Manoeuvres. Behalve de ook in 1904 gehouden veldoefeningen op kleine schaal, vonden, zoowel op Java als in het gouvernement Sumatra's Westkust, door de veldbataljons, waar mogelijk in vereeniging met de andere plaatselijk aanwezige wapens, oefeningen plaats, waarbij ook grootere afdeelingen der veldtroepen gedurende eenigen tijd buiten hunne garnizoenen verbleven (zie K. V. 1904, kol. 125).

Remonte. Het remonte-depôt te Padalarang (Preanger Regentschappen) leverde in 1904 aan het leger 186 paarden af, tegen 118 in 1903. Voor de aanvulling van het depôt zijn in 1904 aangeschaft 227 paarden, waaronder 191 Australische ponies (172 voor de cavalerie en 19 draagdieren voor de artillerie) en 36 inheemsche paarden (6 afkomstig van Java en 30 van het eiland Soemba) (vgl. K. V. 1904, kol. 125), terwijl bovendien door den daartoe naar Soemba afgevaardigden militairen paardenarts, een 40-tal paarden voor de rechtstreeksche remonte der artillerie werden aangeschaft (zie t. a. p.). Voor de remonte der cavalerie zijn 175 Australische ponies te Semarang besteld. In de behoefte aan rij- en trekpaarden voor de artillerie is overigens voorzien door aanvulling met inheemsche paarden van het remonte-depôt.

De voor het jaar 1905 benoodigde cavaleriepaarden zullen grootendeels verkregen worden door de uit het remonte-depôt te verkrijgen Australische ponies — welke, bij dat wapen, alleszins aan de eischen voldoen —, terwijl, om dezelfde redenen als vermeld in K. V. 1903, kol. 121, voor rechtstreeksche aanvulling nog 75 volwassen en, voor aanvulling van het remontedepôt, 220 vierjarige ponies uit Australië besteld zijn.

De bij het wapen der artillerie genomen proef met Australische ponies, ten einde hunne bruikbaarheid als draagdier na te gaan (vgl. K. V. 1904, kol. 126), leverde bevredigende uitkomsten op. Van de voor dat doel in 1904 bestelde dieren — 30 volwassen en 30 vierjarige ponies (zie t. a. p.) — waren er, bij het afsluiten in Indië van de mededeelingen voor dit hoofdstuk, nog slechts 19 ontvangen. Het ligt in de bedoeling in het vervolg slechts vierjarige ponies aan te schaffen, en ze, alvorens ze in dressuur te nemen, een jaar bij het remonte-depôt te doen vertoeven, aangezien het geruimen tijd duurt voordat de dieren aan het Indische klimaat gewend zijn.

Van de 50 uit Perzië aangevoerde zoogenaamde „Persian Gulf Arabs" (zie K. V. 1904, kol. 125) voldeden er slechts 35, zoodat omtrent hunne bruikbaarheid als legerpaard nog geen beslist oordeel kan worden uitgesproken.

Omtrent de levensvatbaarheid van eene tamme stoeterij, in het belang van de verbetering van het landspaard (zie t. a. p.), is door de Indische Regeering een nader onderzoek gelast.

De voor de oprichting van den militairen transporttrein benoodigde draagpaarden, ten getale van 190, zijn te Batavia aangekocht.

Bij de cavaleriepaarden deden zich in 1904 slechts 2 gevallen van kwaden droes voor. Bij het 3de en 4de eskadron cavalerie werden onder de Australische ponies een 9-tal gevallen van surra geconstateerd.

Transporttrein. Voor den bij K. B. 26 Jan. 1904 n°. 6 (Ind. St. n°. 208) ingestelden permanenten transporttrein [1]) (zie kol. 83) is bij Gouv. Bt. 2 Sept. 1904 n°. 22 een indeeling- en emplacementstaat vastgesteld. De staf en de 1ste compagnie zijn gelegerd te Meester-Cornelis (Batavia) in het aldaar nieuw opgerichte kampement, in verband waarmede het tijdelijke kampement te Weltevreden is verlaten en afgebroken (vgl. K. V. 1904, kol. 126); de 2de compagnie is te Semarang onder dak gebracht.

Bij Gouv. Bt. 5 Oct. 1904 n°. 3 is o. a., bij wijze van tijdelijken maatregel, bepaald, dat de transporttrein in Atjèh en onderhoorigheden zal worden beschouwd als een gemobiliseerd gedeelte van den permanenten transporttrein (waarbij echter als geleiders dwangarbeiders, instede van treinsoldaten, zijn ingedeeld) en dat de benoodigde 4 troepen- en 170 treinpaarden (dan wel trekossen en muildieren), uiterlijk tot ult. December 1905, boven de formatie van den trein zullen worden gevoerd.

[1]) Voor de voeding van het bij den trein ingedeelde militaire personeel beneden den rang van officier en andere, met betrekking tot dat legerdeel te regelen aangelegenheden, zijn voorzieningen getroffen bij Gouv. Bt. 5 Oct. 1904 n°. 2.

Militaire wielrijders. De afdeeling militaire wielrijders (rapportrijders) bleef, zonder dat de formatie daartoe werd uitgebreid, deel uitmaken van het 10de bataljon infanterie te Weltevreden (Batavia).

Jachtcommando's. Aangezien de in 1903, bij wijze van proef, ter bestrijding van de tijgerplaag, ingestelde jachtcommando's (zie K. V. 1904, kol. 126) niet aan de verwachting beantwoorden, zijn zij bij Gouv. Bt. 8 Dec. 1904 n°. 29 weder ingetrokken.

Reglementen en voorschriften. Onder de in 1904 door het legerbestuur vastgestelde instructiën, reglementen en voorschriften behooren o. a. de voorloopige instructiën voor den commandant der vesting-artillerie, den commandant van het bataljon vestingartillerie te Batavia en den directeur van het materieel aldaar; nieuwe instructiën voor de chefs der opnemingsbrigades, de opnemers en de triangulatiebrigade en technische voorschriften ten gebruike bij de triangulatiebrigade van den topographischen dienst, en eene regeling van de voeding der troepen gedurende het concentratievervoer op Java (Alg. Orders 1904 n°s. 137, 166 en 168). Voorts verschenen eene handleiding voor het gebruik van spring- en ontstekingsmiddelen door de infanterie; een voorschrift op het schieten bij de vesting-artillerie; een reglement op de exercitiën der vesting-artillerie; een vervolg op de aanwijzing omtrent inrichting en onderhoud van het snelvuurgeschut; een richtvoorschrift voor de bereden artillerie; een voorschrift op de richting, de waarneming, de plaatsbepaling en den seindienst bij de vesting-artillerie; een voorschrift op den batterijdienst bij de vesting-artillerie; grondregels voor de exercitiën bij de bereden artillerie; een kanonnierschool voor de bereden artillerie; aanwijzingen omtrent het paardetuig en een stukrijdersschool. Van enkele reglementen en voorschriften zag eene Maleische vertaling het licht.

Belooningen en straffen. Bij Gouv. Bt. 1 Maart 1905 n°. 12 is, met toepassing van art. 5, 2de lid, van K. B. 24 Nov. 1859 n°. 69 (Ind. St. n°. 26), de kapitein der infanterie P. A. H. Heldens buitengewoon bevorderd tot majoor, wegens uitstekende daden en uit daden gebleken buitengewone militaire talenten. Een overzicht van de overige aan militairen der landmacht in 1904 toegekende eerebelooningen, wegens aan den lande bewezen bijzondere diensten ter zake of ter gelegenheid van krijgsverrichtingen in Indië, vindt men in tabel 15 van bijlage A.

Het aantal militairen beneden den rang van officier, die in 1904 aanspraak verkregen op de gouden, zilveren of bronzen medaille voor langdurigen trouwen dienst, beliep 2435, tegen 2279 in 1903.

Bij K. B. 18 April 1904 n°. 59 (Ind. St. n°. 308) is bepaald, dat het bij K. B. 19 Febr. 1869 (Ned. St. n°. 24) ingestelde eereteeken, ter uitreiking aan hen, die deelnamen aan belangrijke krijgsverrichtingen, wordt toegekend aan allen, die tusschen 29 Mei en 18 September 1903 hebben deelgenomen aan de krijgsverrichtingen tegen het landschap Korintji, en dat de hun deswege uit te reiken gesp het opschrift „Korintji 1903" zal dragen.

Bij Gouv. Bt. 7 Maart 1905 n°. 3 is een bedrag van f 4135 beschikbaar gesteld tot toekenning van kleine belooningen aan mindere militairen, bij de in den loop van 1905 te houden scherm- en gymnastiek-wedstrijden.

Tabel 16 van bijlage A bevat eene numerieke opgaaf betreffende eenige categorieën van gestraften of om niet-eervolle redenen uit het leger of tijdelijk uit hun korps afgevoerden.

Maatregelen en instellingen in het belang van het zedelijk en stoffelijk welzijn van den soldaat. In den loop van 1904 is het aantal voor Europeanen ingerichte dagverblijven met één uitgebreid. Daarentegen is, in verband met de terugtrekking naar Java van de 4de bergbatterij van Koeta Radja, aldaar één dagverblijf opgeheven, zoodat het aantal dezer inrichtingen, dat op ult. 1903 68 bedroeg, ongewijzigd bleef. De dagverblijven bij het 14de bataljon infanterie in Atjèh en bij het 2de bataljon infanterie in Djambi waren, door de bijzondere omstandigheden, waarin die korpsen verkeerden, ook gedurende 1904 niet in gebruik.

De laatst bekende verantwoordingen der cantine-administratiën (over 1903) wezen, verdeeld over 91 cantines, in totaal op een voordeelig saldo van f 102 231. De waarde van gebouwen, meubilair en bibliotheken der cantines werd op ult. 1903 geschat op f 559 548.

In tabel 17 van bijlage A treft men een overzicht aan van de in 1904 wegens dronkenschap aan Europeesche militairen opgelegde straffen, waaruit blijkt, dat van 10 543 Europeesche militairen er zich 2651 nu en dan aan misbruik van sterken drank schuldig maakten en daarvoor 3312 malen gestraft werden. In 1903 bedroegen deze getallen 10 698, 2693 en 3335.

Over het op de Indische begrooting voor 1905 uitgetrokken bedrag voor subsidiën aan vereenigingen, die zich ten doel stellen het zedelijk welzijn der militairen te bevorderen, was bij het afsluiten der mededeelingen betreffende dit hoofdstuk nog niet beschikt.

Het te Batavia opgerichte vereenigingslokaal voor militairen (zie K. V. 1904, kol. 128) bleef ook in 1904 goed voldoen. Het gemiddeld aantal bezoekers bedroeg 245 per dag, terwijl, als oorlogsschepen te Tandjoeng Priok aanwezig waren, somwijlen bovendien 50 schepelingen onder de dagelijksche bezoekers werden geteld. Al kan, uit den aard der zaak, niet uitgemaakt worden in hoever de inrichting daartoe medewerkte, mag het een opmerkelijk feit heeten, dat in de cantine te Weltevreden het gemiddeld jeneververbruik per Europeesch militair van het garnizoen van 14.46 L. in 1903 daalde tot 12.52 L. in 1904, en dat, terwijl gedurende 1903, op eene sterkte van 1429 Europeesche militairen, 487 man, of 34.08 %, wegens dronkenschap gestraft moesten worden, deze cijfers in 1904 achtereenvolgens beliepen 1385, 437 en 31.55 %.

Ook in 1904 is getracht, door het verkrijgbaar stellen van minerale wateren, het gebruik van alcoholische dranken te verminderen. De te Koeta Radja genomen proef met de vervaardiging van minerale wateren in eigen beheer is gestaakt, in verband met de van eene particuliere firma ontvangen aanbieding om, tegen overneming van de in de cantine aanwezige apparaten, deze dranken tegen redelijke prijzen te leveren.

De in de 2de militaire afdeeling op Java genomen proef om de Europeesche mindere militairen in de gelegenheid te stellen om in hun vrijen tijd een ambacht uit te oefenen of aan te leeren (zie K. V. 1904, kol. 128) leverde weinig bevredigende resultaten op, hetgeen moet worden toegeschreven eensdeels aan de omstandigheid, dat slechts enkelen een ambacht meester zijn, en de leiding, bij gebrek aan goede onderwijzers, slechts gering is, overigens aan de weinige arbeidslust bij de leerlingen, die reeds voor zeer middelmatig werk eene geldelijke belooning verwachten en bovendien geen opgewektheid gevoelen om, na zware diensten, nog handenarbeid te verrichten.

Ten behoeve van de in de verschillende ziekeninrichtingen verpleegd wordende niet-Europeesche militairen zijn exemplaren van het geïllustreerde tijdschrift „Bintang Hindia" aangeschaft.

Omtrent het gebruik, dat door de militairen beneden den rang van officier van de postspaarbank wordt gemaakt, zie men hoofdstuk L, afd. III.

Staatsstoomtramweg in Atjèh en telephonen aldaar. De door het drukste gedeelte der hoofdplaats Koeta Radja loopende en daardoor voor het verkeer gevaar opleverende zijlijn Station – Militair hospitaal is langs een beter tracé verlegd.

Van de lijn ter Noord- en Oostkust van Atjèh, van Sigli naar de Langsar-baai, werden de nieuwe bruggen over de Peudada-, Blang Mè- en Manè-rivieren, zoomede het baanvak Lhō' Soekoen—Idi (zie K. V. 1904, kol. 128) voltooid en, in verband hiermede, de baanvakken Peudada—Lhō' Soekoen, Lhō' Soekoen—Pantòn Laboe en Pantòn Laboe—Idi (ter gezamenlijke lengte van ongeveer 170 K.M.) achtereenvolgens op den eersten dag der maanden April, Mei en Juli 1904 voor het publiek verkeer opengesteld, zoodat thans de geheele lijn Sigli—Idi, met eene totale lengte van 255,9 K.M., voltooid en in exploitatie is. De geheele in exploitatie zijnde lengte van het tramnet in Atjèh en onderhoorigheden bedroeg op ult. 1904 322 K.M., tegen 152 K.M. op ult. 1903.

De werkzaamheden voor de doortrekking van de lijn Sigli—Idi tot de Langsar-baai werden voortgezet; de baanvakken Idi—Peureula', Peureula'—Bajan en Bajan—Langsar, ter gezamenlijke lengte van ongeveer 65 K.M., zijn onderhanden en met het eindvak Langsar—Langsar-rivier is een aanvang gemaakt.

Met den aanleg van de tramaansluiting tusschen Groot-Atjèh en de Noord- en Oostkust der onderhoorigheden (lijn Seulimeum—Keudè Breuë) is aan beide zijden voortgegaan. De aarden baan van deze ongeveer 35 K.M. lange lijn kwam op ult. 1904 aan de Seulimeum-zijde over ruim 15 K.M. en aan de Keudè Breuë-zijde over 6 K.M. gereed. Aan eerstbedoelde zijde is de onderbouw van de kunstwerken tot ongeveer 10 K.M. van het beginpunt voltooid; aan de andere zijde kon, tengevolge van moeielijkheden bij den aanvoer van de benoodigde materialen, de onderbouw van slechts één kunstwerk voltooid worden.

Het telephoonnet in Atjèh omvatte op ult. 1904 verbindingen aan de centraalstations te Koeta Radja, Sigli, Samalanga, Lhō' Seumawè, Idi, Bajan, Sabang en Meulabōh. Met uitzondering van die te Sabang en Meulabōh, zijn deze stations ook onderling verbonden.

De totale lengte van het telephoonnet bedroeg op ult. 1904 1250 K.M., tegen 1060 K.M. op ult. 1903. In dit net zijn 132 toestellen ten behoeve van landsdienaren en gouvernementsinrichtingen opgenomen, benevens 67 toestellen voor betalende particulieren, tegen respectievelijk 107 en 45 op ult. 1903.

De aanleg van de intercommunale lijn (zie K. V. 1904, kol. 128/129) van hard koperdraad is, in verband met de aan de uitvoering en instandhouding daarvan verbonden bezwaren, voorshands gestaakt, zoodat ook voor de intercommunale verbindingen van de bestaande ijzerdraadlijn gebruik gemaakt wordt.

§ 2. FORTIFICATIËN.

De werken ter verdediging van Soerabaja kwamen, evenals de batterijen ter verdediging van Poelò Wè (Atjèh en onderhoorigheden), nagenoeg gereed.

De bouw van bergplaatsen voor oorlogsvoorraden in de Preanger Regentschappen (zie K. V. 1904, kol. 129) werd voortgezet. Om de magazijnen voor spring- en ontstekingsmiddelen te Willem I (Semarang) is een verboden kring vastgesteld (Ind. St. 1904, n°. 265).

De militaire terreinen en werken te Seroewai (Oostkust van Sumatra) zijn aan het civiel bestuur overgegeven (zie K. V. 1904, kol. 129/130).

In verband met de gewijzigde politieke toestanden, kwamen de versterkingen te Blinjoe en Pangkalpinang (Banka en onderhoorigheden), te Lagoeboti en Padang Sidempoean (Sumatra's Westkust) en te Sintang en Pontianak (Westerafdeeling van Borneo) als zoodanig uit den staat van versterkingen te vervallen, met opheffing van de daarvoor vastgestelde verboden kringen (Ind. St. 1904 n°. 411). Voorts is de redoute Wahaai (Amboina) uit den staat der versterkingen geschrapt, met gelijktijdige opneming — onder de versterkingen van den 4den rang — van de op die plaats, zoomede te Pangkadjene (Celebes en onderhoorigheden) gebouwde versterkingen, waarvoor tevens verboden kringen zijn vastgesteld (Ind. St. 1904 n°s. 296 en 398). Het verdedigingswerk ten oosten van het havenkanaal te Batavia is opgenomen onder de permanente versterkingen van den 2den rang (Ind. St. 1905 n°. 246).

Bij Gouv. Bt. 8 Nov. 1904 n°. 14 (Bijbl. Ind. St. n°. 6108) is aan den legercommandant de bevoegdheid toegekend om in de bestemming van militaire werken en gebouwen of onderdeelen daarvan, tot zekere grenzen, wijzigingen te brengen.

De bij Ord. van 19 April 1901 (Ind. St. n°. 169) vastgestelde regeling van den overgang, in geval van oorlog met een buitenlandschen vijand, van de organisatie der strijdkrachten in Nederlandsch-Indië op voet van vrede tot die op voet van oorlog is nader gewijzigd bij Ord. van 31 Dec. 1904 (Ind. St. n°. 505).

Bij Gouv. Bt. 21 Sept. 1904 n°. 46 (Ind. St. n°. 372, aangevuld bij Ind. St. 1905 n°. 274) is eene regeling getroffen nopens de verklaring in staat van oorlog of in staat van beleg van het

gebied in Nederlandsch-Indië of een gedeelte daarvan, waartoe de bevoegdheid — voor zooveel de buitenbezittingen aangaat — bij Gouv. Bt. 21 Sept. 1904 n°. 47 (Ind. St. n°. 373), in bepaalde gevallen, aan het daar gevestigde militair gezag is opgedragen.

---

§ 3. TOPOGRAPHISCHE DIENST.

In het begin van 1905 zijn voorbereidende maatregelen getroffen tot uitvoering van de voorstellen der in November 1900 aangewezen commissie voor de centralisatie der in Indië verricht wordende terreinopnemingen en kaarteeringswerkzaamheden (zie K. V. 1904, kol. 129). Inmiddels is door den topographischen dienst voortgegaan met de vervaardiging van de landrentekaarten der afdeeling Magelang (res. Kedoe), waartoe de vereischte metingen werden beëindigd in de districten Salaman, Moentilan, Salam, Magelang en Tegalredjo en aangevangen in de districten Grabag en Bandoengan. In het geheel waren op het einde van 1904, ten behoeve van de landrente, opgenomen en in kaart gebracht 118 749 bouws in Kedoe en 41 003 bouws in Banjoemas.

Omtrent hetgeen in 1904 verricht is door de verschillende onderdeelen van den militairen topographischen dienst valt het navolgende te melden.

Door de triangulatiebrigade, waarvan het hoofdkwartier in het begin van November 1904 van Batavia naar Benkoelen werd verplaatst, zijn in Zuid-Sumatra de verkenningen tot het opsporen van geschikte secundaire en tertiaire driehoekspunten, in de afdeelingen Mana en Pasoema Oeloe Mana, Seloema en Benkoelen en Ommelanden geheel, en die in de afdeeling Lais grootendeels ten einde gebracht. Pilaren zijn gebouwd op 7 secundaire en 38 tertiaire punten, waarvan respectievelijk 2 en 25 gelegen in Benkoelen, en de overige in Palembang, zoodat op ult. 1904, behalve 33 punten van het hoofddriehoeksnet, 55 secundaire en 578 tertiaire punten blijvend op het terrein waren aangegeven. De pilaarbouw in het trianguleerbaar gedeelte der residentie Palembang (met uitzondering van de afdeeling Djambi) is thans afgeloopen. De thans geëindigde hoekmetingen, betrekking hebbende op het hoofddriehoeksnet, zijn uitgevoerd op 8 stations der eerste orde, en secundaire metingen zijn verricht op 3 stations der tweede en 3 stations der derde orde, deze laatste met inbegrip van één zoogenaamd hulppunt, dat tevens dient voor de vastlegging van andere punten der derde orde. De coördinaten zijn berekend van 8 primaire, 4 secundaire en 42 tertiaire punten. In het geheel waren op ult. 1904 de coördinaten berekend van 36 primaire, 40 secundaire en 460 tertiaire punten. De driehoeksmeting in de afdeeling Kauer (res. Benkoelen) is ten einde gebracht.

De, in het belang van de in het oostelijk laagland der residentie Palembang te verrichten astronomische waarnemingen, ondernomen reis langs de Moesi- en Lematang-rivieren (vgl. K. V. 1904, kol. 131) werd beëindigd. Overigens werden van uit Palembang nog vier reizen gedaan langs de Moesi- en Siloempoer-rivieren tot hare mondingen in zee en langs de Kamasan- en de Kelebai- en Loebai-rivieren, waarbij, behalve ter hoofdplaats Palembang, sterrekundige waarnemingen werden verricht op 9 stations. Alle stations zijn door pilaren verzekerd en de coördinaten ervan berekend.

De gedurende 1902 langs de Ogan-rivier verrichte opmetingen werden aan het driehoeksnet aangesloten. Tot verkrijging van een goeden grondslag voor de geographische lengteverschillen, werd de lengte van Palembang, met behulp van den electrischen telegraaf, vastgesteld door meting van het lengteverschil tusschen Palembang en het tot het driehoeksnet behoorende punt Lahat.

De topographische opneming van Sumatra's Westkust had zich bij het einde van 1904 uitgestrekt over 51 549,5 K.M². In den loop van dat jaar zijn daar opgemeten en in kaart gebracht 3884,7 K.M²., waarvan 1424,7 K.M². op de schaal 1 : 40 000 en 2460 K.M². op de schaal 1 : 80 000. Met de opneming bleven belast de 1ste opnemingsbrigade met hoofdkwartier te Padang Sidempoean en de 3de opnemingsbrigade met het sinds 1 September 1904 naar Taroetoeng (Tapanoeli) overgeplaatste hoofdkwartier.

Bij Gouv. Bt. 6 Mei 1905 n°. 57 zijn maatregelen getroffen voor de topographische opneming van Zuid-Sumatra.

De 2de opnemingsbrigade, met hoofdkwartier te Buitenzorg (Batavia), belast met de herziening van een groot deel der detailbladen van de residentiekaarten van Batavia en de Preanger Regentschappen, zette hare werkzaamheden geregeld voort. Op het einde van 1904 waren, op de schaal 1 : 20 000, in het geheel 8716 K.M². herzien, en wel 2386,5 K.M². in de Preanger Regentschappen en 6329,5 K.M². in Batavia. De in 1900, 1901 en 1903 respectievelijk in Djambi (Palembang), in de Boven-Doesoen (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo) en in Korintji gedetacheerde opnemers bleven ook gedurende 1904 aldaar werkzaam.

De opleidingsbrigade — sedert 1 Mei 1904 met hoofdkwartier te Salatiga in Semarang — had bij het einde van 1904 opgenomen en in kaart gebracht: van de residentie Kedoe 5318,7 K.M². en wel 4581,7 K.M². op de schaal 1 : 25 000 (waarvan 4556,2 K.M². aan de gewone meting en 25,5 K.M². aan terreinen, herzien met behulp van de kaarten der irrigatiebrigade) en 737 K.M². op de schaal 1 : 50 000, en van de residentie Semarang 508,3 K.M². op de schaal 1 : 25 000. De hoekmetingen ter bepaling van de noodige vaste punten in de residentie Semarang werden voortgezet. Aldaar zijn 205 pilaren gebouwd, 7 primaire en 16 secundaire punten verkend, 12 secundaire en 196 tertiaire punten getrianguleerd en 9 secundaire en 139 tertiaire punten berekend.

Op ult. 1904 waren bij de brigade ter beproeving en opleiding ingedeeld 3 officieren en 15 Europeesche onderofficieren en minderen, terwijl in den loop van dat jaar 7 officieren, die in Nederland den cursus aan de hoogere krijgsschool hadden doorloopen, gedurende 6 maanden in het terreinopnemen zijn geoefend.

Van de 3 inlandsche élève-topografen, die op 1 Januari 1904 tijdelijk boven de formatie van de opleidingsbrigade werden gevoerd om tot verkenner te worden opgeleid (zie K. V. 1904, kol. 132), kon er in 1904 één als zoodanig worden aangesteld, werd er één ontslagen en was de opleiding van den derde bij het einde des jaars nog niet voltooid. Overigens zijn 2 inlandsche topografen der 3de klasse ontslagen, 2 der voor de gewone topographische opneming opgeleide inlandsche élève-topografen tot inlandsch topograaf der 3de klasse aangesteld en 3 inlandsche jongelieden tot élève-topograaf benoemd, zoodat op ult. 1904 aanwezig waren 16 inlandsche topografen en 13 inlandsche élève-topografen (onder wie één, die voor verkenner wordt opgeleid).

Het bij het einde van 1901, onder de rechtstreeksche contrôle van een officier-opnemer, in Atjèh en onderhoorigheden gedetacheerde aantal van 6 opnemers bleef aldaar werkzaam. Om dezelfde reden als vermeld in K. V. 1901, blz. 48, kon ook in 1904 niet altijd aan de geregelde opneming worden voortgewerkt. Bij het einde van dat jaar waren, op de schalen van 1 : 20 000 en 1 : 40 000 opgenomen en in kaart gebracht 4995 K.M²., tegen 4389 K.M². op ult. 1903.

Gedurende 1904 zijn bij het topographisch bureau te Batavia bewerkt en van gouvernementswege uitgegeven: verschillende vervolgbladen, namelijk 2 graadafdeelingsbladen (schaal 1 : 80 000) en 4 militaire bladen (1 : 40 000), betreffende de topographische kaarten van Sumatra's Wstkust; 20 detailbladen (10 op de schaal 1 : 25 000, 6 op de schaal 1 : 50 000 en 4 op de schaal 1 : 100 000), betreffende de topographische kaarten van Midden-Java [1]; 23 herziene detailbladen (1 : 20 000) en 2 militaire bladen (1 : 50 000), betreffende de residentiekaart van Batavia, en 10 herziene detailbladen (1 : 20 000), betreffende de residentiekaart van de Preanger Regentschappen; voorts herdrukken van de kaarten der hoofdplaatsen Malang (1 : 20 000)

[1] Afzonderlijke residentiekaarten worden van Midden-Java niet vervaardigd.

en Medan (1 : 20 000), zoomede van 149 bladen en 7 brevetten, waarvan de voorraad was uitgeput.

Wijders zijn voor speciale doeleinden gereproduceerd: de kaart van Batavia en omstreken (1 : 50 000), de overzichtskaart van Nieuw-Guinea (1 : 2 000 000), afstandswijzerkaarten van Kedoe (1 : 250 000) en Bantam (1 : 300 000), schetskaarten van de Boven-Tebo en Beneden-Boengo (1 : 100 000), van Poelau Poendjoeng en omstreken (1 : 100 000), van Zuid-Djambi in drie bladen (1 : 100 000), van Nias (1 : 200 000), van Gianjar (1 : 5000), van Zuid-Sumatra in 6 bladen (1 : 200 000), 62 platen ten behoeve van het leger, 2 kaarten ten behoeve van de marine, 6 platen ten behoeve van de algemeene secretarie en 42 kaarten en platen ten behoeve van het „Jaarboek van het mijnwezen".

Voor verkochte kaarten is in 1904 ontvangen f 5503, terwijl de kosteloos en tegen regularisatie verstrekte kaarten eene verkoopswaarde vertegenwoordigden van bijna f 22 240.

Sedert de opgaaf in K. V. 1904 (kol. 132), zag hier te lande het licht (bij de topographische inrichting van het Ministerie van oorlog) blad 3, bevattende West-Java, van den geleidelijk herzien wordenden atlas van Nederlandsch-Indië van Stemfoort en Ten Siethoff. In bewerking bleven de bladen 4 en 5, bevattende Midden- en Oost-Java, zoomede het titelblad.

§ 4. KRIJGSVERRICHTINGEN.

Gedurende het tijdvak, waarover deze paragraaf loopt (medio Maart 1904 tot medio Maart 1905), hadden krijgsverrichtingen plaats in het gouvernement Atjèh en onderhoorigheden, in Djambi (Palembang), in de Boven-Doesoen (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo), in de onderafdeeling Singkel (Tapanoeli) en op de Karau-hoogvlakte (Sumatra's Oostkust), en was tevens gewapende tusschenkomst noodig in West- en Midden-Ceram (Amboina), in het landschap Sigi (Celebes en onderhoorigheden), nabij Merauke (Zuid-Nieuw-Guinea) en in de afdeeling Sidoardjo (Soerabaja). Aangezien de gebeurtenissen in die gewesten reeds beschreven zijn in hoofdstuk C, §§ 2, 3, 4, 7, 8, 13, 14, 16 en 18, kan hier met eenige algemeene opgaven worden volstaan.

Gedurende 1904 kwamen in Atjèh aan, ter aanvulling van de door evacuatie, pasporteering, gageering, overplaatsing, overlijden als anderszins ontstane mutatiën, 2550 militairen (onder wie 75 officieren en 3 onderluitenants), terwijl in de drie voorafgegane jaren 1901 t/m 1903 de aanvulling achtereenvolgens had bedragen 3161, 3245 en 2967 man, waaronder respectievelijk 83, 92 en 76 officieren. Onder de in 1904 naar Atjèh gezonden aanvulling bevonden zich 892 Europeanen, tegen in de jaren 1901 t/m 1903 achtereenvolgens 878, 1088 en 950 (met inbegrip van de officieren en onderluitenants).

De gedurende 1904 door den Atjèhschen vijand aan onze troepen toegebrachte verliezen bedroegen 56 gesneuvelden (19 Europeanen — onder wie 1 officier — 1 Afrikaan en 36 inlanders) [1], benevens 434 gewonden (89 Europeanen — onder wie 35 officieren — en 345 inlanders). Van de 434 gewonden stierven er aan de bekomen kwetsuren 40 (18 Europeanen — onder wie 7 officieren — en 22 inlanders); in 1903 15 van de 285 gewonden.

De vijand liet in genoemd tijdvak 4726 dooden [2]) in onze handen; bovendien werden 502 personen gevangen genomen.

Aan handvuurwapenen zijn op de Atjèhers buitgemaakt, of door hen ingeleverd, 2443 stuks, waaronder 538 van het achterlaadstelsel (o.a. 31 geweren en 13 karabijnen, model '95, 191 Beaumont-geweren en 71 revolvers).

In Djambi bedroegen onze verliezen in 1904 4 gesneuvelden (2 Europeanen en 2 inlanders) en 45 gewonden (22 Europeanen — onder wie 3 officieren en 1 onderluitenant — en 23 inlanders), van wie er 3 (1 Europeaan en 2 inlanders) aan de bekomen wonden overleden; in de Boven-Doesoen 2 gesneuvelden (Europeanen) en 25 gewonden (7 Europeanen — onder wie 1 officier — en 18 inlanders), van wie er 3 (inlanders) aan de bekomen wonden overleden; voorts werden nog gewond in Singkel 5 Europeanen en 2 inlanders, op de Karau-hoogvlakte 10 Europeanen — onder wie 2 officieren — en 12 inlanders, op Ceram 13 Europeanen — onder wie 2 officieren en 1 onderluitenant — en 6 inlanders, nabij Merauke 1 Europeaan en in Sidoardjo 1 Europeaan.

§ 5. KORPSEN NIET RECHTSTREEKS TOT HET LEGER BEHOORENDE.

Voor numerieke opgaven van ult. 1904 betreffende de schutterijen en de overige in deze paragraaf bedoelde, op militairen voet georganiseerde korpsen zij verwezen naar tabel 18 van bijlage A.

Ingevolge Gouv. Bt. 2 April 1904 n°. 10, zijn de korpsen barisan van Madoera en het legioen van Mangkoe Negara tijdelijk bewapend als de korpsen van het leger. Het reglement voor laatstgenoemd korps is bij Gouv. Bt. 26 Aug. 1904 n°. 9 (Bijbl. Ind. St. n°. 6072) aangevuld.

Bij Ord. van 27 Oct. 1904 (Ind. St. n°. 424) is eene voorloopige regeling vastgesteld van de door de schutterijen op Java te verleenen medewerking tot handhaving van het Nederlandsch gezag in Indië, in verband waarmede bij Ord. van 27 Oct. d. a. v. (Ind. St. n°. 425) het reglement voor de schutterijen op Java gewijzigd is.

Het bij Ord. van 17 Febr. 1899 (Ind. St. n°. 90) afgekondigde voorschrift omtrent het financieel beheer der schutterijen in Nederlandsch-Indië is bij Ord. van 24 Oct. 1904 (Ind. St. n°. 422) gewijzigd. De bij Ind. St. 1891 n°. 216 vastgestelde bepalingen betreffende de oefeningen der schutterijen op Java, te Padang en te Ternate zijn bij Ord. van 4 Nov. 1904 (Ind. St. n°. 433) aangevuld.

Aan de lijst van vrijstellingen van den schutterlijken dienst op Java is uitbreiding gegeven bij de ordonnantiën in Ind. St. 1904 n°s. 376 en 423, en 1905 n°. 221 [3]), terwijl bij Ord. van 27 Sept. 1904 (Ind. St. n°. 390) alle vreemdelingen van persoonlijken schutterlijken dienst en van contributie aan de schutterlijke kassen zijn vrijgesteld. Voorts is bij Ord. van 30 Maart 1905 (Ind. St. n°. 230) de legercommandant bevoegd verklaard om, bij dreigend oorlogsgevaar of na het intreden van den oorlogstoestand, het personeel, werkzaam op de kantoren van de Koninklijke Paketvaartmaatschappij, tijdelijk van schutterlijken dienst vrij te stellen.

De bij Ind. St. 1902 n°. 331 vastgestelde regeling voor de door den Gouverneur-Generaal als zoodanig erkende vrijwilligers

[1]) Onder inlanders zijn hier tevens Amboineezen te verstaan.

[2]) Hiervan komt verreweg het grootste deel (2982) op rekening van de excursie naar de Gajö- en Alas-landen in Maart—Juni 1904 (zie hoofdst. C, kol. 12/16).

[3]) De bevoegdheid tot het verleenen van vrijstellingen van den schutterlijken dienst is bij Ord. van 30 Maart 1905 (Ind. St. n°. 229) aan den directeur van binnenlandsch bestuur overgedragen.

korpsen, is bij Ord. van 24 Sept. 1904 (Ind. St. n°. 383) aangevuld met het oog op de deelneming van vreemdelingen aan die korpsen.

Het te Bondowoso (Besoeki) opgerichte „Vrijwilligerskorps de Oosthoek", waarvan de statuten zijn goedgekeurd bij Gouv. Bt. 2 Nov. 1904 n°. 4 (zie Jav. Ct. 1904 n°. 88), is, met ingang van 8 Maart 1905, als zoodanig erkend (Gouv. Bt. 2 Maart 1905 n°. 12; Jav. Ct. 1905 n°. 19). De uniform voor de leden van het korps is vastgesteld bij Gouv. Bt. 25 Maart 1905 n°. 46.

Bij Gouv. Bt. 16 Aug. 1904 n°. 26 (Ind. St. n°. 330) is bepaald dat, bij mobilisatie van vrijwilligerskorpsen, over en gedurende den tijd, welken de leden van die korpsen onder de wapenen doorbrengen, op hen en hunne weduwen en kinderen mutatis mutandis van toepassing zijn de voor het leger geldende reglementen omtrent de pensioenen, gagementen en onderstanden ten laste van de Indische geldmiddelen, met de in die reglementen aangebrachte en nader aan te brengen wijzigingen.

De bij Gouv. Bt. 3 Juli 1903 n°. 18 (Bijbl. Ind. St. n°. 5874) vastgestelde voorschriften omtrent de verstrekking en verantwoording van en het te houden toezicht op de wapening en munitiën der als zoodanig erkende vrijwilligerskorpsen in Nederlandsch-Indië, zijn gewijzigd bij Gouv. Btn. 29 Nov. 1904 n°. 22 (Bijbl. Ind. St. n°. 6139) en 29 April 1905 n°. 14 (zie Jav. Ct. n°. 38). Laatstbedoelde wijziging, welke ook betrekking heeft op de regelingen aangaande de verstrekking uit 's lands voorraad van vuurwapenen en munitie aan schietvereenigingen (vgl. Bijbl. Ind. St. n°s. 5566, 5811 en 5874), geschiedde met het doel om den Gouverneur-Generaal te ontheffen van bemoeienis met detailzaken.

§ 6. KONINKLIJK KOLONIAAL MILITAIR INVALIDENHUIS (OP BRONBEEK NABIJ ARNHEM).

In den loop van 1904 zijn in het invalidenhuis opgenomen 68 oud-militairen van het Indische leger en zijn uit de sterkte afgevoerd 55 man (10 wegens overlijden, 38 die op verzoek en 7 die wegens wangedrag ontslagen zijn). Dientengevolge telde het gesticht op ult. 1904 152 verpleegden (43 gegradueerden en 109 minderen), tegen 139 (32 gegradueerden en 107 minderen) in 1903. Van de eerstbedoelde 68 oud-militairen hadden er 65 bij het leger in Oost-Indië en 3 bij de Koninklijke Nederlandsche Marine gediend. Gerekend over het geheele jaar, huisvestte het gesticht in 1904 gemiddeld 147 man per dag. In de infirmerie waren, bij het einde van elk kwartaal van 1904, in verpleging achtereenvolgens 12, 16, 20 en 18 man. Met de vervulling van verschillende functiën op Bronbeek waren op ult. 1904 belast 23 verpleegden, onder wie 8 gegradueerden.

De uitgaven voor het invalidenhuis, in 1903 bedragen hebbende f 66 745, of — na aftrekking van de ten bate van het gesticht ingehouden gagementen (ad f 18 608) — f 48 137, bedroegen in 1904, volgens voorloopige opgaven, f 70 160, of — na aftrekking als voren (in 1904 is aan gagementen ingehouden f 21 726) — f 48 434.

Bij K. B. 18 Maart 1905 n°. 33, werd het reglement voor het invalidenhuis — wat de uniform van officieren, beambten en invaliden betreft — in overeenstemming gebracht met de in kol. 47 hierboven vermelde nieuwe voorschriften betreffende de kleeding van het Nederlandsch-Indische leger.

E.

ZEEMACHT.

§ 1. ALGEMEENE MEDEDEELINGEN.

Bij K. B. 13 Maart 1905 n°. 35 is de vice-admiraal A. P. TADEMA ontheven van de betrekking van commandant der zeemacht en chef van het departement der marine in Nederlandsch-Indië en is in zijne plaats benoemd de schout-bij-nacht H. F. KOUWENBERG, die bij K. B. 17 Juni 1905 n°. 45 benoemd is tot vice-admiraal.

In Januari 1905 (Ind. St. n°. 66) is in de organieke regeling van 1868, betreffende de samenstelling van het bij het departement der marine gedetacheerde marine-personeel, opgenomen de in Juni 1904, op tijdelijken voet, bij de IIIde afdeeling van dat departement gedetacheerde officier van administratie der 1ste klasse.

Bij Gouv. Bt. 8 Juli 1904 n°. 30 (Ind. St. n°. 306) zijn de functiën van den bij het departement der marine gedetacheerden hoofdofficier der zeemacht, belast met de betrekking van chef der eerste afdeeling bij dat departement, nader geregeld, onder toekenning van den titel van chef van plaatselijken dienst der zeemacht te Batavia.

Bij Gouv. Bt. 7 Nov. 1904 n°. 8 (Ind. St. n°. 438) is op den commandant der zeemacht en chef van het departement der marine de bevoegdheid overgedragen om de schepen en vaartuigen van oorlog in Nederlandsch-Indië, alsmede de schepen der gouvernementsmarine, met inachtneming van de bestaande formatie, in en buiten dienst te doen stellen, te verplaatsen, te laten dokken en kleine herstellingen te doen ondergaan. Voorts is de commandant gemachtigd om de krachtens Gouv. Bt. 11 Febr. 1899 n°. 8 onder den naam van „Java-divisie" uit het zoogenaamde „auxiliair eskader" samengetrokken scheepsmacht voortaan te noemen „het Nederlandsch eskader in Oost-Indië" en den commandant dier scheepsmacht den titel toe te kennen van commandant van dat eskader (Gouv. Bt. 17 Maart 1905 n°. 23).

Bij Gouv. Bt. 11 Jan. 1905 n°. 23 (Ind. St. n°. 38) zijn, met opheffing van de betrekkingen van inspecteur over de gouvernementsmarine, de bebakening, de kustverlichting en het loodswezen in Nederlandsch-Indië en van onder-inspecteur der laatstgenoemde drie takken van dienst, ten behoeve van de inspectie over die vier takken van dienst en over de havendepartementen, in dienst gesteld een hoofdinspecteur en een inspecteur van scheepvaart, zoomede zooveel adjunct-inspecteurs als bij de begrooting worden toegestaan.

---

§ 2. OORLOGSMARINE.

Personeel. De gemiddelde sterkte over 1904 van het personeel der vloot bedroeg 231 officieren, benevens 2324 Europeesche en 1063 inlandsche onderofficieren en minderen, in het geheel derhalve 3618 koppen, tegen 3425 koppen over 1903. Hoeveel koppen bij het einde van dat jaar waren ingeschreven in de rol van de toen in dienst zijnde schepen en hoeveel hun aantal meer of minder bedroeg dan de „bepaalde sterkte" blijkt, zoowel voor de Indische militaire marine als voor de Nederlandsche scheepsmacht in Oost-Indië, uit bijlage B (tabel 1). Tevens doet die bijlage in totaal kennen (zie tabel 2) de bepaalde en aanwezige sterkte aan officieren en aan verdere bemanning, afzonderlijk ook wat betreft het personeel der machinekamers en van het korps mariniers.

Het machinistenpersoneel was gedurende het verslagjaar op normale sterkte, zoodat de maatregel om de jongste machinisten aan boord der flottielje- en opnemingsvaartuigen door sergeant-stokers te vervangen, kon worden ingetrokken. De voorloopig getroffen regeling, volgens welke het Europeesche en inlandsche stokerspersoneel in 3 wachtploegen werd ingedeeld (vgl. K. V. 1904, kol. 141), is thans definitief ingevoerd.

De vorming van inlandsche matrozen tot matrozen-looder en roerganger aan boord van de actieve oorlogsschepen, leverde slechts weinig resultaten op. Intusschen verwacht men eene verandering ten goede van de op 1 Januari 1905 in werking getreden nieuwe regeling van het korps inlandsche schepelingen der zeemacht in Nederlandsch-Indië (Ind. St. 1904 n°. 340), waardoor de matrozen-roerganger en matrozen-looder matrozen 1ste en 2de klasse werden en hunne soldijen verhoogd zijn.

De werving van inlandsche schepelingen werd, bij den aanvang van 1904 in beperkte mate, en, tegen het einde van dat jaar, ruimer opengesteld. De tot ult. 1904 gehandhaafde, als „bovenrol" tijdelijk toegestane overschrijding van de bepaalde sterkte met 20 % is, door de nieuwe regeling van het korps inlandsche schepelingen, op 1 Januari 1905 tot 10 % teruggebracht. Te Batavia zijn in het geheel 33, te Soerabaja 90 en in de buitenbezittingen 74 koppen (60 te Makasser, 12 te Bandjermasin en 2 te Riouw) aangeworven. Zooals blijkt uit bijlage B, tabel 3, is het aantal inlandsche schepelingen in 1904 met 86 koppen vermeerderd. Van de 365 inlandsche schepelingen, wier dienstverbintenis kwam te eindigen, verbonden er zich opnieuw 324.

De procentsverhouding van het aantal zieken tot de gemiddelde sterkte was iets gunstiger dan in 1903. Malaria kwam op sommige plaatsen veelvuldig voor. Sporadische gevallen van beri-beri deden zich slechts voor onder de inlandsche bemanning van eenige kleine schepen, die, door hun verblijf in afgelegen streken meer dan elders verstoken waren van de gelegenheid om versche levensmiddelen aan boord te nemen en derhalve zich meer onafgebroken moesten bedienen van verduurzaamde levensmiddelen, een minder gunstige omstandigheid, waaraan men, door verstrekking van katjang idjoe, steeds trachtte tegemoet te komen. Dysenterie, meestal van goedaardigen aard, heerschte nu en dan op de schepen in de Sabang-baai. In Mei en Juni brak aan boord van het wachtschip te Soerabaja een knokkelkoortsepidemie uit, waardoor bijna alle Europeesche schepelingen aangetast werden. Voor uitvoerige opgaven omtrent den gezondheidstoestand bij de Indische marine zij verwezen naar het eerlang van regeeringswege te publiceeren statistische overzicht.

In April 1905 zijn weder een 4-tal Indo-Europeesche jongelieden naar Nederland gezonden, ten einde aan de kweekschool voor de zeevaart te Leiden in opleiding te worden genomen.

In verband met de reeds vermelde nieuwe regeling van het korps inlandsche schepelingen zijn de, met betrekking tot die schepelingen, bestaande voorschriften aangaande de opvatloonen,

gerechts- en transportkosten herzien bij Ord. van 25 Aug. 1904 (Ind. St. n°. 341) en zijn nieuwe bepalingen vastgesteld omtrent het beheer der nalatenschappen voor dat korps (Ind. St. 1904 n°. 342). Voorts zijn bij Gouv. Bt. 25 Aug. 1904 n°. 31 (Ind. St. n°. 343) voorschriften vastgesteld aangaande de inhouding op de soldij van inlandsche schepelingen bij verpleging in hospitalen en ziekeninrichtingen, terwijl bij Gouv. Bt. 25 Aug. 1904 n°. 32 (Ind. St. n°. 344) nieuwe bepalingen werden afgekondigd nopens de aanneming, reëngageering en het ontslag dier schepelingen. Eindelijk zijn, ten aanzien van hunne uniformen en onderscheidingsteekenen, voorschriften gegeven bij Gouv. Bt. 25 Aug. 1904 n°. 33 (Ind. St. n°. 345).

In de voedingstarieven voor Europeesche en inlandsche schepelingen — wat de laatste betreft, alleen voor zoover de verstrekking in zee aangaat — is eene wijziging gebracht bij Gouv. Bt. 19 Juli 1904 n°. 23.

Materieel. Nadat op 21 April 1904 de Nederlandsche scheepsmacht in Oost-Indië — toen nog aangeduid met den naam van auxiliair eskader — tot op 5 schepen was teruggebracht, door het vertrek op dien datum van het pantserdekschip *Friesland*, maakten de gebeurtenissen in Oost-Azië het met het oog op onze internationale verplichtingen tot handhaving van eene strikte neutraliteit tegenover de oorlogvoerende mogendheden, noodig de vloot in den archipel, zonder verwijl, tot grooter krachtsontwikkeling in staat te stellen. Zij werd versterkt tot acht krachtige oorlogsbodems, door de aankomst respectievelijk op 28 December 1904 en op 22 en 15 Februari 1905, van de pantserschepen *Hertog Hendrik* en *de Ruyter* en van het pantserdekschip *Zeeland*, in verband waarmede het commando over het eskader tijdelijk werd opgedragen aan een schout-bij-nacht. Aanvang Juni 1905 was echter de toestand in het Verre Oosten derwijze veranderd, dat bijzondere maatregelen tot handhaving onzer neutraliteit niet meer geboden werden. Den 17den Juni 1905 aanvaardden dan ook de pantserdekschepen *Gelderland*, *Noordbrabant* en *Utrecht* de terugreis naar Nederland (in divisieverband onder bevel van den zooeven bedoelden vlagofficier). Voorts waren tot 15 Februari 1905 18 bodems van de Indische militaire marine in dienst, namelijk de in K. V. 1904, kol. 142, vermelde 10 flottieljevaartuigen, 5 vischtorpedobooten, 2 opnemingsvaartuigen en 1 wachtschip, welke sterkte sedert eene wijziging onderging door de buitendienststelling van één flottieljevaartuig — de *Edi* — (zie Ind. St. 1905 n°. 115), waartoe werd overgegaan, ten einde in de aanvulling van de bemanningen der tot de Nederlandsche scheepsmacht in Oost-Indië behoorende bodems te voorzien. In de actieve sterkte der Indische militaire marine kwam overigens in zoover verandering, dat de flottieljevaartuigen *Java* en *Siboga* vervangen werden door de respectievelijk in 1899 en 1902 buiten dienst gestelde zusterschepen *Borneo* en *Serdang*, zoodat op 1 April 1905 tijdelijk uit de sterkte afwezig waren 7 schepen, namelijk de eerstgenoemde twee flottieljevaartuigen, de flottieljevaartuigen *Edi* (zie hiervóór) en *Koetei* (vgl. K. V. 1904, kol. 143), het in November 1904 buiten dienst gestelde, tijdelijk als gouvernementsstoomschip in Zuid-Nieuw-Guinea verwijld hebbende flottieljevaartuig *Lombok* (zie t. a. p.), de zich in afwachting van nadere bestemming in Nederland bevindende pantserdekkorvet *Sumatra*, zoomede de in herstelling zijnde torpedoboot *Cerberus*. Bovendien bevonden zich nog te Soerabaja het voormalige, in conservatie zijnde wachtschip *Bromo* — dat wederom eenige malen dienst deed als logementschip voor de bemanning van in reparatie zijnde schepen —, het afgekeurde pantserschip *Prins Hendrik der Nederlanden*, het bij Gouv. Bt. 19 Aug. 1904 n°. 20 als opnemingsvaartuig uit de sterkte afgevoerde stoomschip *Makasser* en het van de Koninklijke Paketvaartmaatschappij aangekochte stoomschip *Nienhuys*, welke beide laatste schepen in den loop van den verslagtijd tot magazijnschepen zijn ingericht.

Voor den dienst in de wateren van Atjèh was gedurende het geheele verslagjaar het flottieljevaartuig *Nias* aangewezen, dat in Januari 1905 door de *Ceram* werd vervangen.

In de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo vertoefde wederom het flottieljevaartuig *Flores*.

Te Emmahaven was het geheele jaar, hetzij een der schepen van het Nederlandsch eskader, hetzij een der flottieljevaartuigen gestationneerd.

In de residentie Riouw en onderhoorigheden deed aanvankelijk de *Edi*, daarna ook de *Serdang* dienst. Eerstgemeld stoomschip werd in Februari 1905 vervangen door het flottieljevaartuig *Nias*.

Te Ambon werd het stoomschip *Ceram* in November vervangen door het flottieljevaartuig *Sumbawa* en in December door de *Assahan*.

Voor Makasser was eerst de *Java*, later de *Borneo* aangewezen.

Van de kleine vaartuigen, die in de sterkte der zeemacht geen zelfstandige plaats innemen, werd het tijdelijk voor den waarnemingsdienst in Straat Madoera aangewezen stoomjacht *Satelliet* (zie K. V. 1904, kol. 143), ingevolge de daartoe bij Gouv. Bt. 7 Juli 1904 n°. 20 verleende machtiging, in Augustus van dat jaar publiek verkocht. De overige kleine vaartuigen bestonden op 1 April 1905 uit 40 stoomsloepen (waaronder 16 van de Nederlandsche scheepsmacht in Oost-Indië) en 2 stoombarkassen, terwijl 9 stoomsloepen in aanbouw waren. Beschikt werd over beide stoombarkassen en over alle stoomsloepen op één na. In het tijdvak 1 April 1904—ult. Maart 1905 is één stoomsloep aangebouwd en is er één afgekeurd. Eén stoomsloep is verstrekt aan het departement van binnenlandsch bestuur, ten behoeve van het bestuur in de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, en één aan het departement van oorlog, ten gebruike in Djambi.

Opgaven betreffende hetgeen de in de laatste jaren voor rekening van de Indische geldmiddelen gebouwde schepen der Indische militaire marine hebben gekost en wat er, sedert de voltooiing van den bouw, tot ult. 1904, voor herstelling en onderhoud aan ten koste gelegd is (deze laatste opgave ook voor de Nederlandsche scheepsmacht in Oost-Indië) treft men aan in tabel 4 van bijlage B.

Steenkolen. Gedurende het tijdvak 1 April 1904 — ult. Maart 1905 zijn de gouvernements-steenkolendepôts aangevuld met 26 188 ton Ombilin-, ± 13 023 Engelsche ton (van 1017 K.G.) Cardiff-, 500 ton Boemirata-, 1067 ton Tewe- en 197 ton Poeloe Laoet-steenkolen; de laatstgenoemde drie soorten alle van Borneo afkomstig. De aanschaffing van Cardiff-kolen had plaats bij onderhandschen inkoop.

Aanvulling van het eene uit het andere depôt had ook nu weder meermalen en op gelijke wijze als in 1903 plaats. Buiten de depôts zijn aangeschaft 85 ton Australische kolen te Thursday-eiland en 75 ton Australische en 34 ton Poeloe Laoet-kolen te Singapore; door de schepen in de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo 245 ton Koetei-, 122 ton Poeloe Nangka- en 14,5 ton Tewe-kolen, terwijl door het met de opneming van de westkust van Borneo belaste opnemingsvaartuig *van Doorn*, behalve eene uit Emmahaven verkregen hoeveelheid van 250 ton Ombilinkolen, nog werden aangekocht 81 ton Serawak-kolen, benevens eene kleine partij Embau- en Salimbau-kolen uit den voorraad van het departement van binnenlandsch bestuur te Pontianak. Voorts zijn door de pantserdekschepen *Gelderland* en *Utrecht* en door het pantserschip *Koningin Regentes* respectievelijk 570, 480 en 800 ton Cardiff-kolen te Singapore en uit den voorraad der naamlooze vennootschap „Zeehaven en kolenstation Sabang" 13 774 ton Cardiff-kolen te Sabang aangeschaft. Bovendien zijn door verschillende onder het departement der marine ressorteerende schepen te Emmahaven 2399 ton Ombilin-kolen ingenomen. Aan boord van het stoomschip *Holland* zijn, aanvankelijk met gunstige resultaten, proeven genomen met het stoken van Ombilin-kolen in waterpijpketels.

Vloeibare brandstof. Ook gedurende 1904 zijn de ketels in de werkplaatsen van het marine-etablissement te Soerabaja met vloeibare brandstof (astatki) gestookt. Het gebruik van astatki moest bij de recherchevaartuigen *Brak* en *Hazewind* gestaakt worden, aangezien, in verband met de aan die schepen gegeven bestemming om ter westkust van Atjèh te kruisen, de aanvoer van die brandstof bezwaar opleverde. Ook thans deed zich het reeds in 1903 geconstateerde euvel, het lekken van de vlampijpen, wederom veelvuldig voor. Bij het stoomschip *Dog*, waar voor het stoken van astatki een nieuw systeem in beproeving is, werd deze moeielijkheid eveneens ondervonden, hoewel in veel mindere mate en alleen wanneer de bemetseling der vuren beschadigd was. Het bleek voorts, dat bij dat vaartuig het door het gebruik van steenkolen ontwikkeld vermogen niet bereikt kan worden met astatki, wat echter voor de praktijk van ondergeschikt belang is.

§ 3. GOUVERNEMENTSMARINE.

Personeel. De sedert 1 April 1903, bij wijze van proef, ingevoerde regeling om bij de aanwerving van inlandsche schepelingen voor een kort dienstverband geen handgeld maar een voorschot op de gages te verleenen (vgl. K. V. 1904, kol. 143), bleef aan de verwachting beantwoorden. Gedurende het verslagjaar zijn 109 schepelingen voor de eerste maal en 219 opnieuw aangenomen, van wie respectievelijk 54 en 91 op den nieuwen voet.

Op ult. 1904 bestond het Europeesch personeel, ongerekend een gezaghebber en een 1ste-machinist — respectievelijk gedetacheerd bij het departement der marine en bij den aanbouw van gewestelijke politie- en communicatievaartuigen te Singapore —, doch met inbegrip van 8 opvarenden, die, gevoerd à la suite van het korps, dienst deden aan boord van de stoomschepen der bebakening, uit 119 man (21 gezaghebbers, 38 stuurlieden, 50 machinisten en 10 leerlingen-machinist). De openvallende plaatsen van leerlingen-machinist konden ook nu weder in Indië worden aangevuld.

De vloot was op ult. December 1904 bemand met 623 inlandsche schepelingen, eene overschrijding van het vastgestelde aantal (568) met 55 man, welk overcompleet om verschillende redenen in dienst gehouden werd. Ten aanzien van het verloop onder het inlandsch personeel der gouvernements-stoomschepen zij vermeld, dat gedurende 1904 7 schepelingen overleden (in 1903 8) en dat er 28, hoofdzakelijk tengevolge van beri-beri en moeraskoorts, voor verderen dienst zijn afgekeurd (in 1903 11).

Met het oog op de daaraan in de praktijk verbonden bezwaren, is de bij K. B. 6 Aug. 1872 n°. 58 (Ind. St. n°. 190) genomen maatregel, om de door het Europeesch personeel der gouvernementsmarine bekleede betrekkingen beneden den rang van gezaghebber, wat de regeling der riddersoldij bij opneming in de Militaire Willemsorde betreft, gelijk te stellen met verschillende graden bij het leger, bij K. B. 3 Dec. 1904 n°. 36 ingetrokken.

Het reglement voor het korps inlandsche schepelingen aan boord van de stoomschepen der gouvernementsmarine is, ten aanzien van de uitbetaling der gages, gewijzigd bij Gouv. Bt. 16 Aug. 1904 n°. 27 (Ind. St. n°. 331).

Nadere opgaven nopens de gevorderde en aanwezige bemanning van de stoomschepen der gouvernementsmarine vindt men in bijlage C.

Materieel. Aan de op ult. Maart 1904 uit 21 schepen (20 zeestoomers, waaronder 4 recherchevaartuigen, en 1 rivierstoomschip) bestaande gouvernementsmarine werd in April van dat jaar het uit Nederland aangekomen stoomschip *Valk* toegevoegd, welk vaartuig in September 1904 naar de zuidwestkust van Nieuw-Guinea gedirigeerd werd. Verder waren vier zeestoomers tijdelijk uit de actieve sterkte afgevoerd, namelijk de in Juni 1904 door de *Zwaan* vervangen *Kwartel*, de *Reiger*, die in Maart 1905 voor het ondergaan van herstellingen door de *Kwartel* werd afgelost, de *Flamingo*, die door den bebakeningsstoomer *Sperwer* werd vervangen, en van September 1904 tot Maart 1905 deelnam aan de wetenschappelijke expeditie naar het Sneeuwgebergte op Nieuw-Guinea, en het rivierstoomschip *Barito*, dat, tot het ondergaan van herstellingen aan den ketel, na door de *Kwartel* vervangen te zijn, in November 1904 uit de sterkte werd afgevoerd, om den 1sten Maart d. a. v. opnieuw in dienst gesteld te worden.

Van de op ult. Maart 1904 nog aanwezige 3 kleine zeilvaartuigen der gouvernementsmarine (adviesbooten) moesten er 2 in den loop van het verslagjaar afgekeurd worden, terwijl het derde verbouwd wordt tot gastransportvaartuig, zoodat dit type van vaartuigen uit de sterkte der gouvernementsmarine verdwenen is. In verband hiermede is bij Gouv. Bt. 12 Jan. 1905 n°. 33 de stationneering van adviesbooten in de wateren van Timor ingetrokken, waardoor thans alle stations voor die vaartuigen zijn opgeheven.

§ 4. MARINE-ETABLISSEMENT TE SOERABAJA EN GOUVERNEMENTSDOKKEN.

Marine-etablissement. Het aantal onder handen genomen werkorders bedroeg bij het vak van scheepsbouw 224, tegen 197 in 1903 en 174 in 1902, en bij dat van stoomwezen 158, tegen 113 in 1903 en 101 in 1902.

De beide dokken waren gedurende het geheele jaar in dienst. Het aantal dokdagen van het 5000-tons dok bedroeg 702 en dat van het 1400-tons dok 467, waarvan er voor rekening kwamen van de Indische militaire marine 215 en 144, van de gouvernementsmarine 67 en 79, van andere landsvaartuigen 309 en 239 en van particuliere schepen 17 en 5 en, alleen wat het 5000-tons dok betreft, van de Nederlandsche scheepsmacht in Oost-Indië 94. Welke onzer marineschepen gedurende het tijdvak 1 April 1904 — ult. Maart 1905 bij het etablissement (of elders) vertoefden om te dokken en (of) herstellingen te ondergaan en hoelang zij daar moesten blijven, blijkt uit tabel 5 van bijlage B.

Het bassin van het etablissement is gedurende 1904 op diepte gehouden door uitbaggering van 138 300 M³. specie, voor welke werkzaamheden waren aangewezen de baggermolen *Tandjong Priok* (later vervangen door den baggermolen *Soerabaja*) en de ook nu en dan voor andere diensten gebezigd wordende hopperbarge *Japara*.

De opstelling van de nieuwe werktuigen voor de bankwerkerij en draaierij kwam in 1904 gereed.

Voor alle verdere opgaven met betrekking tot het bedrijf bij het etablissement zij verwezen naar tabel 6 van bijlage B.

De formatie van het personeel bij het etablissement onderging enkele wijzigingen bij Gouv. Bt. 9 April 1904 n°. 29 (Ind. St. n°. 196) — in verband met de opheffing van het buskruitmagazijn te Kertosono —, zoomede bij Gouv. Bt. 20 Juli 1904 n°. 38 (Ind. St. n°. 315).

Bij K. B. 9 Jan. 1905 n°. 25 (Ind. St. n°. 193) zijn de toelagen, welke de bij het etablissement gedetacheerde officieren-machinist der Koninklijke Nederlandsche Marine genieten (zie K. V. 1904, kol. 145), nader verhoogd.

Gouvernementsdokken. Bij Gouv. Btn. 29 Juli 1904 n°. 9 (Ind. St. n°. 320) en 6 Nov. 1904 n°. 15 (Ind. St. n°. 436) zijn, respectievelijk met ingang van 1 September 1904 en 1 Januari 1905, nieuwe tarieven vastgesteld, waarnaar te Soerabaja en te Sabang (Poelò Wè) dokgelden van koopvaardijschepen geheven worden.

Van het door de naamlooze vennootschap „Zeehaven en kolenstation Sabang" geëxploiteerd wordende 3000-tons dok te Sabang (Poelò Wè) is in 1904 5 malen gebruik gemaakt door schepen der oorlogsmarine, 5 malen door de aldaar gedurende een groot gedeelte van het jaar gestationneerde drie torpedobooten, 22 malen door schepen der gouvernementsmarine en 9 malen door particuliere vaartuigen. Voor het verrichten van eenige herstellingen (vgl. K. V. 1904, kol. 146) is met die vennootschap eene nadere overeenkomst gesloten (Gouv. Bt. 6 Sept. 1904 n°. 18). Voorts is bij Gouv. Bt. 6 Nov. 1904 n°. 15 machtiging verleend om het met de vennootschap voor de exploitatie van het dok gesloten contract te wijzigen voor zooveel betreft het in rekening brengen van dokgelden en kosten voor schoonmaken en schilderen van particuliere schepen.

§ 5. SPECIALE DIENSTEN ONDER BEHEER VAN HET DEPARTEMENT DER MARINE.

Kustverlichting, bebakening en loodswezen. Het inspectievaartuig *Lucifer* dat, gedurende nagenoeg het geheele jaar, onafgebroken dienst deed, onderging van begin December 1904 tot einde Januari 1905 te Tandjoeng Prioek eene herstelling aan de machine. Het bebakeningsvaartuig *Cheribon* werd, na den 15den December 1904 door de *Pharus* vervangen te zijn (vgl. K. V. 1904, kol. 145), te Tandjoeng Prioek in conservatie gehouden. Het bebakeningsvaartuig *Sperwer* was van 16 Februari tot 15 Mei 1904 bij het marine-etablissement te Soerabaja in reparatie, gedurende welken tijd het reserveschip der gouvernementsmarine *Flamingo* als tijdelijk bebakeningsvaartuig dienst deed.

De in K. V. 1904, kol. 146, vermelde, op Noesa Niva en Sawangi, nabij Amboina gebouwde lichten van de 4de orde zijn respectievelijk in December en November 1904 als bliksemlicht ontstoken. Zij geven, het eerste om de 5 seconden één, het laatste om de 10 seconden twee zeer korte witte schitteringen, zichtbaar tot op ongeveer 27 en 24 zeemijlen. Verder zijn gedurende het verslagjaar opgericht: het op 29 Juli 1904 als wit vast licht (petroleum-gloeilicht) en den 23sten November d. a. v. als bliksemlicht ontstoken kustlicht der 4de orde op de noordwestkust van het eiland Wangi Wangi (Celebes en onderhoorigheden), aan den oostelijken ingang der Boeton-passage. Het licht geeft elke 5 seconden één zeer korte witte schittering, zichtbaar tot op 28 zeemijlen; de op 15 November 1904 ontstoken geleidelichten op Toendjoek in Straat Riouw, bestaande uit een hoog snelflikkerend acetyleenlicht, dat elke minuut 20 flikkeringen geeft volgens de periode 1 seconde helder, 2 seconden duister, en een rood vast laag petroleumlicht; de respectievelijk op 19 September, 8 Juni, 3 Juli en 3 Augustus 1904 ontstoken tot op 12, 16.5, 12 en 16 zeemijlen zichtbare kustlichten te Lhō' Seumawè (Atjèh), Kroë (Sumatra's Westkust), Boeloekoemba (Celebes' zuidkust) en Pandjang (Nieuw-Guinea's zuidwestkust nabij Fak Fak), gevende wit licht met elke halve minuut 3 verduisteringen, zoomede de in Maart April 1905 ontstoken kustlichten te Ië Meulè (oostkust Poelò Wè), Merauke (Zuid-Nieuw-Guinea) en Diamantpunt (Atjèh) en het in Juni van dat jaar ontstoken licht te Bintoehan (Benkoelen).

De vaste witte lichten van Sapoedi (Celebes en onderhoorigheden) (2de orde), Java's 4de punt nabij Anjer (2de orde) en Poeloe Pajoeng (Benkoelen) (5de orde) zijn respectievelijk op 3 Februari, 20 Maart en 22 Juli 1904 vervangen door acetyleenflikkerlichten. Het witte vaste licht van Sembilangan (2de orde) is 17 Mei 1904 gewijzigd in een snelflikkerend acetyleenlicht en dat van het oostelijk havenlicht van Tandjoeng Prioek in een wit snelflikkerend licht. De wijziging van de witte vaste lichten van Poeloe Dapoer (5de orde) — waarbij tevens een hoogere opstand zal worden geplaatst op het hoogste punt van het eiland —, Poeloe Kelas (5de orde), Tandjoeng Kalean (2de orde), Poeloe Besar (1ste orde) en Poeloe Pandan (2de orde) in acetyleenflikkerlichten, van Oedjoeng Penimpoen of Hoek Masam (6de orde) in een rood vast licht der 4de orde en van Zuideiland of Pamatata (5de orde) in een groep-bliksemlicht der 4de orde, is ter hand genomen of in voorbereiding. Het witte vaste licht van Tandjoeng Piring (Westervaarwater van Soerabaja) zal gewijzigd worden in een rood geleidelicht. Daar de bestaande 11 M. hooge opstand niet ver genoeg buiten de bank te zien is, zal hij vervangen worden door een opstand van 20 M. hoogte en tevens zal het licht om de zuidoost verplaatst worden, omdat de door de lichten van Sembilangan en Tandjoeng Piring gevormde geleidelijn niet meer het oostelijker gelegen diepste gedeelte der geul aangeeft. Het licht te Bedagei is, nadat de houten opstand door een ijzeren van het gebruikelijke type vervangen was, verplaatst naar het aan de monding van de Padang-rivier gelegen Bandarkalipah, waar het scheepvaartverkeer van meer beteekenis is. Ook de houten opstand van het licht van Pagoerawan zal door een ijzeren worden vervangen, waarmede dan alle houten lichtopstanden in de residentie Oostkust van Sumatra verdwenen zullen zijn. De bouw van het kustlicht op hoek Selatan (zuidoostkust van Borneo) en van drie andere lichten, namelijk te Tandjoeng Karang (westkust van Atjèh), Bintoeang (westkust van Sumatra) en Tandjoeng Oelar (eiland Wamar, Aroe-eilanden) werd voorbereid.

Gaslichtboeien zijn gelegd en respectievelijk ontstoken op 7/9 Juni, 17 October, 4 Augustus, 12 September, 13 October en 28 September 1904: in de Stanton-passage nabij Sumatra's derde punt en bij de Tambaga-riffen, alle in Straat Banka; ter reede Teloek Betoeng en in de geul naar de monding van de Moeara Djawa (ter vervanging van de daar aanwezige zwarte en witte spitse tonnen met bol); aan den zuidwestkant van het Middelburg-rif, in den noordelijken ingang van Straat Doerian en in de geul van de Moeara Bekapai (Borneo's oostkust). Voorts is nog een gaslichtboei gelegd ten zuid-zuidwesten van Kamal ter reede van Soerabaja, ter aanduiding van een bankje met 20 voet water bij springlaagwater. Gasbakens zijn opgericht aan de oevers der Barito- en Palembang-rivieren (vgl. K. V. 1904, kol. 147) en respectievelijk op 28 October en 23 Juli 1904 ontstoken. Op het rif Groot-Lae Lae (reede Makasser) zal een op 6 zeemijlen zichtbaar gasbaken met wit flikkerlicht verrijzen. Ter vervanging van de beide roode spitse tonnen, welke den noord- en zuidrand van het rif ter reede Balikpapan aanduiden, zijn roode lantarenboeien gelegd.

De loodsstationschepen in het westervaarwater van Soerabaja en in de Moeara Djawa (Borneo's oostkust) zijn voorzien van witte vaste verkenlichten (petroleumgloeilichten), welke respectievelijk op 17 Mei en 15 November 1904 ontstoken en tot op 12 zeemijlen zichtbaar zijn.

Ter beveiliging van het landeinde van den telegraafkabel te Kwandang is op het kabelhuis aldaar een rood vast licht geplaatst en den 20sten Mei 1904 ontstoken.

De petroleumgasfabriek te Palembang is in dienst gesteld; de bouw van eene dergelijke inrichting te Belawan Deli moest, wegens verzakking van de fundeeringen, tijdelijk gestaakt worden (vgl. K. V. 1904, kol. 147).

Bij Gouv. Bt. 26 Febr. 1905 n°. 26 (Ind. St. n°. 168) zijn nieuwe regelen vastgesteld betreffende het beheer en de bediening van de kust- en havenlichten in Nederlandsch-Indië.

De bebakening is, voor zooveel noodig, aangevuld en gewijzigd. Op 1 April 1905 lagen te water 398 tonnen, tegen 380 op denzelfden datum van 1904. Schroefpaalbakens zijn geplaatst in de vaarwaters naar Bandan Elat (Amboina) en in de Sinoebang-baai (eiland Simeuloe, Atjèh en onderhoorigheden). De bouw van een ijzeren schroefpaalbebakening in de baai van Wahaai (Amboina), ter vervanging van de daar bestaande houten paalbebakening, kwam nagenoeg gereed.

Eene reorganisatie van het personeel van het loodswezen kwam tot stand bij Gouv. Bt. 16 Sept. 1904 n°. 9 (Ind. St. n°. 366), in verband waarmede de regelingen betreffende de heffing van loods- en kaaigelden te Tandjoeng Prioek en van loods- en steigergelden in de Emmahaven, zoomede de reglementen voor het loodswezen gewijzigd zijn (Ind. St. 1904 n°. 385). Het reglement voor de Emmahaven is bovendien nog gewijzigd bij Ord. van 24 Dec. 1904 (Ind. St. n°. 497), terwijl de reglementen voor de Oostkust van Borneo, de Aroe-baai (Oostkust van Sumatra), Palembang en Makasser gewijzigd zijn (Ind. St. 1905 n°. 310) in verband met de in § 1 van dit hoofdstuk vermelde titelwijziging van het personeel voor de inspectie over de gouvernementsmarine, enz.

Voor den in 1904 te Makasser ingestelden loodsdienst (zie K. V. 1904, kol. 147) is, ter vervanging van den inlandschen loods, bij wijze van tijdelijken maatregel, een tweede Europeesche loods in dienst gesteld (Ind. St. 1904 n°. 367). Het inlandsch personeel bij dien dienst is, eveneens op tijdelijken voet, in Mei 1905 uitgebreid met eene sloepbemanning en 2 vlaggelieden voor den uitkijk.

Het sedert 1898 dienst doende loodsstationschip *Moeara Djawa* is bij het marine-etablissement te Soerabaja gedokt, gedurende welken tijd het gouvernementsstoomschip *Havik* als loodsstationschip te Moeara Djawa gestationneerd werd.

Aan loodsgelden is in de laatste 3 jaren ontvangen:

	1902.	1903.	1904.
Tandjoeng Prioek (Batavia)	f 39 388	f 42 357	f 43 712
Soerabaja (met Grisee)	223 415	229 377	242 963
Tjilatjap	25 050	19 029	24 312
Emmahaven (Padang)	34 797	33 430	30 247
Aroe-baai en Babalan-geul	19 867	26 811	33 325
Koetei-rivier	21 666	29 656	39 985
Balikpapan-baai	19 730	24 978	40 349
Palembang	35 855	36 493	45 824
Bajoeng Lentjir	5 580	9 596	12 024
Makasser	—	—	a) 10 657
	f 425 348	f 451 727	f 523 398

a) Met de heffing van loodsgelden te Makasser is in Maart 1904 een aanvang gemaakt.

Haveninrichtingen. Te Tandjoeng Prioek (haven van Batavia) is in 1904 ontvangen aan kaaigelden f 90 080 en aan steigergelden (met inbegrip van huur voor het opslaan van steenkolen aan het oosterboord dier haven) f 51 872, tegen respectievelijk f 87 629 en f 49 213 in 1903 en f 86 465 en f 41 912 in 1902.

De bij Ind. St. 1896 n°. 130 vastgestelde staat, aantoonende de standplaatsen van havenmeesters en fungeerende havenmeesters, onderging nadere wijzigingen bij Ind. St. 1904 n°s. 244 en 321.

Hydrographische dienst. Het opnemingsvaartuig *van Doorn* vervolgde de opneming ter zuidkust van Borneo in de Sampitbaai en op de Sampit-rivier, met behulp van een adviesboot. Daarmede gereed zijnde, vertrok dit vaartuig in de eerste helft van April 1904 naar de westkust van Borneo en werd de opneming aangevangen bij de Sambas-rivier, van waar het werk werd voortgezet tot Pontianak, aansluitende aan de vroeger daar verrichte opnemingen van de *Hydrograaf*. Naar verschillende op dit terrein ondersteide gevaren, waarvan de ligging onzeker of het bestaan twijfelachtig was, werd mede een onderzoek ingesteld. Daarna werd overgegaan tot de opneming van het gedeelte der kust benoorden de Sambas-rivier, de Tambelaneilanden en de Zuid-Natoena-groep, welke laatste in Januari 1905 bijna geheel in kaart gebracht was. In de laatste helft van September werd, ter verwisseling van personeel, eene reis naar Tandjoeng Prioek gemaakt en in November, om te ververschen, een bezoek gebracht aan de haven van Kuching (Serawak). De gezondheidstoestand was over het algemeen gunstig. Het opnemingsvaartuig *van Gogh* zette de werkzaamheden voort in de Kleine Soenda-eilanden, meer bepaald in Straat Lombok en ter noord- en oostkust van Soembawa. De opneming ter zuidkust van Bali kon geen voortgang hebben, in verband met de met de radja's van Badoeng gerezen moeielijkheden. In December 1904 was de opneming gevorderd tot in Straat Sapeh. Gedurende Maart en de eerste helft van April vertoefde de *van Gogh* te Soerabaja voor het uitvoeren van de noodige herstellingen; in de tweede helft van Januari 1905 werd aldaar gedokt. De gezondheidstoestand was over het algemeen gunstig. Het tijdelijk opnemingsvaartuig *Bali* nam in Februari het binnengedeelte van de Balikpapan-baai op de oostkust van Borneo op en ving daarna de werkzaamheden aan ter zuidoostkust van Borneo, tusschen den mond der Barito-rivier en Straat Laoet, welk terrein omstreeks 1 Juli in kaart gebracht was. Bij eene verkenning bewesten den mond van genoemde rivier werden belangrijke verschillen met de bestaande kaart gevonden; de ongunstige weersgesteldheid liet echter niet toe hier een nader onderzoek in te stellen. Verder werd de opneming ter zuidkust van Celebes beëindigd en half November 1904 de golf van Tomini aan een hydrographisch onderzoek onderworpen, aanvangende bij Poso in het zuidwestelijk gedeelte der golf. Van half Juli tot einde September 1904 vertoefde de *Bali* te Soerabaja voor het verrichten van herstellingen. De gezondheidstoestand was over het algemeen bevredigend. De periodieke opneming van het Westervaarwater van Soerabaja, in April 1904 aangevangen, kwam in Augustus gereed.

Door verschillende oorlogsschepen en bodems der gouvernementsmarine werden bijdragen geleverd tot verbetering van de bestaande kaarten en tot vermeerdering van de kennis van den Oost-Indischen Archipel.

De verkoop van zeekaarten en gidsen bracht op in 1904 f 4267, tegen f 3902 in 1903.

Met ingang van 1 Januari 1905 is het beheer over het depôt van zeekaarten en gidsen te Batavia overgegaan op den bij het departement der marine gedetacheerden gezaghebber bij de gouvernementsmarine (Gouv. Bt. 22 Dec. 1904 n°. 12). De onderdepôts van zeekaarten en gidsen te Banjoewangi, Koepang (Timor en onderhoorigheden) en Amboina zijn op 1 Januari 1905 opgeheven, bij welke gelegenheid de bevoegdheid tot vestiging of opheffing van zoodanige depôts aan den commandant der zeemacht is verleend.

Omtrent de werkzaamheden, in het belang der Indische hydrographie, hier te lande verricht, valt het volgende op te merken.

In het tijdvak 1 Mei 1904 tot 1 Mei 1905 zijn uitgegeven:

1°. de volgende 20 kaarten:

a. naar nieuwe gegevens: n°. 97, Westervaarwater van Soerabaja; n°. 134, Vaarwaters nabij Tanah Djampea en Bonerate; n°. 143, Saleier en nabijliggende vaarwaters; n°. 144, Westzijde der golf van Boni; n°. 152, Vaarwaters naar de Mengkokabaai; n°. 153, Groote Sambas-rivier; n°. 156, Sampit-rivier; n°. 256, Monden der Boeloengan-rivier; n°. 257, Boeloenganrivier, Moeara Makapan tot Tandjoeng Seilor; n°. 258, Idem, Moeara Salinbatoe tot Tandjoeng Seilor; n°. 259, Monden der Sesajap-rivier;

b. naar gedeeltelijk nieuwe gegevens: n°. 15, Langsar-baai; n°. 18, Mond der Langkat-rivier; n°. 99, Ankerplaatsen nabij de Kangean-eilanden; n°. 108, Penandjoeng-baai en zeegat van Tjilatjap; n°. 138, Ankerplaatsen op de zuidkust van Celebes en nabijliggende eilanden; n°. 251, Simeuloe; n°. 277—279, Vaarwaters en ankerplaatsen op de westkust van Sumatra en nabijliggende eilanden, blad IV—VI;

2°. ter vervanging van de bestaande kaarten: n°. 15, Langsar-baai; n°. 18, Mond der Langkat-rivier; n°. 35—37, Vaarwaters en ankerplaatsen op de westkust van Sumatra, blad I, II en III (allen gedeeltelijk); n°. 97, Westervaarwater van Soerabaja; n°. 108, Zeegat van Tjilatjap; n°. 132, Vaarwaters en ankerplaatsen op de oostkust van Borneo, blad I; n°. 140, Westzijde der golf van Boni; n°. 165, Vaarwaters en ankerplaatsen op de zuidkust van Celebes; n°. 251, Simeuloe.

Drie kopergravuren: n°. 2, Oost-Indische Archipel, westblad; n°. 4, Sumatra, noordelijk gedeelte en n°. 49, Plannen van ankerplaatsen van Belitoeng en westkust Borneo, en drie lithographieën: n°. 111, Eilanden en vaarwaters beoosten Java, blad I; n°. 112, idem, blad II en n°. 115, Kleine Soendaeilanden en aangrenzende vaarwaters zijn volgens nieuw ingekomen gegevens bijgewerkt door het aanbrengen van groote correctiën. Drie schetskaarten: n°s. 49, 50 en 51 zagen het licht en eenige, niet in den handel verkrijgbare autographieën van dergelijke opnemingen werden naar het depôt van het departement der marine te Batavia gezonden. Op de 7920 door de afdeeling verstrekte kaarten werden, gedeeltelijk op de kopergravures, gedeeltelijk op de kaarten zelve, de noodige correctiën aangebracht. Uitgegeven zijn verder 2 aanvullingsbladen op het 3de deel van den „Zeemansgids voor den Oost-Indischen Archipel", terwijl met de samenstelling van het 4de deel van dien gids is voortgegaan en een herdruk van het 2de deel onderhanden genomen is.

De aanstaande commandant van een der opnemingsvaartuigen is in het afgeloopen jaar te Utrecht geoefend in het verrichten van astronomische plaatsbepalingen met het universaal-instrument.

§ 6. VERRICHTINGEN DER ZEEMACHT.

Gedurende den verslagtijd bestond de scheepsmacht in de wateren van Atjèh uit een gedeelte van het Nederlandsch eskader, namelijk de pantserdekschepen *Gelderland*, *Utrecht* en *Noordbrabant* en het pantserschip *Koningin Regentes*, benevens uit het flottieljevaartuig *Nias* — dat in Februari 1905 door de *Ceram* werd vervangen — en 3 torpedobooten. Als hoofdstation was, in verband met de handhaving van onze neutraliteit gedurende den Russisch-Japanschen oorlog, Sabang aangewezen. De *Utrecht* en de *Gelderland* — wegens averij bij het opnemen van de Aroïh (straat) Lampoejang —, zoomede de *Koningin Regentes*, moesten in den loop van het verslagjaar eenige herstellingen ondergaan, terwijl de *Noordbrabant* in April 1904 tijdelijk te Emmahaven vertoefde. Met het oog op hunne bestemming deden de schepen o. a. verschillende kruistochten in

de aangrenzende vaarwaters en langs Sumatra's Westkust. Te Poelò Wè werden door het marine-personeel ook diensten aan den wal bewezen. De *Nias* werd, met het oog op het aan de *Utrecht* en *Gelderland* overkomen ongeval, aangewezen voor de verdere opneming van de Aroïh Lampoejang, terwijl de *Ceram* met eene speciale opdracht belast werd.

De *Gelderland* werd, na hersteld te zijn, aangewezen om, in vereeniging met het flottieljevaartuig *Mataram*, de weerspannige kampong-complexen Watoe Sipi en Nangabaä op Flores te tuchtigen (26/27 October) (vgl. hoofdst. C, § 19). Begin November kwam het schip te Tandjoeng Prioek terug.

Het pantserdekschip *Holland* vertoefde eerst te Tandjoeng Prioek en daarna te Emmahaven, waar proeven genomen werden met het stoken van Ombilin-kolen in waterpijpketels (zie § 2). In December 1904 was het schip weder te Tandjoeng Prioek.

In Januari 1905 werd het geheele Nederlandsche eskader, dat in December versterkt was met het pantserschip *Hertog Hendrik*, te Tandjoeng Prioek geconcentreerd tot handhaving van de neutraliteit in Straat Soenda. In Februari d. a. v. voegden zich nog daarbij de uit Nederland aangekomen schepen *de Ruijter* (pantserschip) en *Zeeland* (pantserdekschip).

Het in de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo gestationneerde flottieljevaartuig *Flores* deed in den aanvang van den verslagtijd eene reis naar de Kapoeas-rivier en vertrok vervolgens naar Boentok, ten einde een districtshoofd over te voeren, dat hulptroepen zou verschaffen voor de operatiën der landmacht. Na voorts op 1 Mei een detachement suppletie-troepen en eene afdeeling marine-troepen te hebben ontscheept, bestemd voor een gewapend optreden in de Boven-Kapoeas, keerde het schip naar Bandjermasin terug en vertrok den 10den Mei andermaal naar Boentok, in verband met ingekomen, doch naderhand onjuist gebleken berichten, dat vijandelijke benden het voornemen hadden om onze hulptroepen bij de Tewe-rivier te overvallen en vervolgens Boentok af te loopen (vgl. hoofdst. C, § 13). Veiligheidshalve bleef de *Flores* nog enkele dagen op die plaats vertoeven, waarna het schip via Bandjermasin naar Soerabaja vertrok om te dokken, gedurende welken tijd het flottieljevaartuig *Sumbawa* te Bandjermasin gestationneerd werd en o. m. in opdracht had hulp te verleenen bij de uitrusting van den hekwielstoomer *Otto*. Medio Juni keerde de *Flores* ter hoofdplaats Bandjermasin terug en was o. a. behulpzaam bij de herstelling van het voor de Boven-Doesoen bestemde politie- en communicatievaartuig *Selatan*. In September werd, ter begeleiding van het vooraf daartoe uitgeruste politie- en communicatievaartuig *Sampit*, eene reis ondernomen naar Kota Baroe (Poeloe Laoet). In November zette de *Flores* koers naar Sampit, tot regeling van bestuursaangelegenheden. Tot het ondergaan van noodzakelijke reparatiën werd het schip in December vervangen door het flottieljevaartuig *Ceram*, waarbij een groot deel der bemanning op laatstgemelden bodem overging. In Januari 1905 te Bandjermasin teruggekeerd, deed de *Flores* verschillende oefeningstochten buiten de Barito-rivier.

Omtrent de verrichtingen van de voor algemeene diensten beschikbaar geweest zijnde schepen valt het navolgende op te merken.

De *Java* was te Makasser gestationneerd, maakte den 15den Juni met den gouverneur van Celebes eene reis naar Binoeang, Tontoli en Palos tot machtsvertoon, keerde den 27sten d. a. v. te Makasser terug en vertrok daarop naar Soerabaja, waar het schip den 11den Juli buiten dienst gesteld werd.

Het flottieljevaartuig *Borneo* dat, ter vervanging van de *Java*, te Makasser werd gestationneerd, deed van 12 tot 15 Augustus met den gouverneur van Celebes eene reis tot machtsvertoon naar Tanete. In November vertrok het schip, na inscheping van een detachement infanterie, in gezelschap van het gouvernementsstoomschip *Zwaan*, naar Donggala, van waar de troepen oprukten naar Sigi, met het doel om het weerspannige zelfbestuur van dat landschap te dwingen om aan onze eischen te voldoen. Deze expeditie had intusschen een vredelievend verloop (vgl. hoofdst. C, § 14). Van 5 tot 13 Februari 1905 ging de *Borneo* met eene afdeeling infanterie naar Kendari, van waar een uitgeweken Bonische prins en zijne volgelingen medegenomen en te Makasser aan wal gebracht werden (vgl. t. a. p.). In verband met de handhaving van onze neutraliteit, vertoefde het schip tot het einde van den verslagtijd te Makasser.

Het te Ambon gestationneerde flottieljevaartuig *Ceram* deed van 12 tot 14 April, van 2 tot 6 Mei en van 30 Mei tot 7 Juni reizen tot machtsvertoon in de residentie Amboina. Van 10 Juni tot 12 Juli vertoefde het schip in de residentie Ternate en ondernam het een tocht naar de noordkust van Nieuw-Guinea. Den 21sten Juli vertrok de *Ceram* naar de Tominibocht, waar door de met gewapende politiedienaren versterkte landingsdivisie militaire tochten gemaakt werden. Den 6den September werd een detachement infanterie ingescheept om, in vereeniging met de landingsdivisie, de weerspannige kampong Roemasoal op Ceram te tuchtigen, welke evenwel, door de moeielijkheden van het terrein en andere bezwarende omstandigheden, niet bereikt kon worden (vgl. hoofd. C, § 16). Den 21sten September vertrok het schip ter herstelling naar Soerabaja en van daar in November naar Bandjermasin, tot tijdelijke vervanging van het stationsschip aldaar. Te Soerabaja teruggekeerd, werd de *Ceram*, zooals hiervóór reeds is medegedeeld, met eene speciale opdracht naar Sabang gedirigeerd, waar het schip tot het einde van den verslagtijd bleef.

De *Assahan* was van April tot September te Soerabaja en werd vervolgens naar Emmahaven gedirigeerd om eenige kampongs op de Mantawai-eilanden te tuchtigen, waarna het schip den 21sten September te Emmahaven terugkeerde. Van 16 tot 25 October ondernam de *Assahan* eene reis naar de Natoena-eilanden (Riouw en onderhoorigheden), waar het Engelsche stoomschip *Stanley* gestrand was, hetwelk een groot aantal Chineesche koelies aan land gezet had. Den 21sten November vertrok de *Assahan* via Soerabaja naar Ambon, in het belang van de handhaving van onze neutraliteit, en bleef daar tot het einde van den verslagtijd.

Het te Tandjoeng Prioek gestationneerde flottieljevaartuig *Siboga* maakte in April eene reis naar Pontianak en was van 6 Mei tot ult. Juni te Emmahaven in het belang van de handhaving van onze neutraliteit. Voorts ondernam het van Soerabaja uit een tocht naar Soekadana (Westerafdeeling van Borneo), ter begeleiding van een politie- en communicatievaartuig. In November werd de *Siboga* te Soerabaja buiten dienst gesteld en vervangen door de *Serdang*, die tot half December aldaar ter beschikking bleef en toen, na een kortstondig oponthoud te Tandjoeng Prioek, naar Riouw werd gezonden, ten einde in Straat Malaka en de aangrenzende vaarwaters te kruisen.

De *Mataram* was gedurende April en Mei te Soerabaja gestationneerd en vertrok den 1sten Juni d. a. v. naar Flores en Adoenara, in verband met de op die eilanden uitgebroken ongeregeldheden, bij welke gelegenheid de landingsdivisie eenige weerspannige kampongs tuchtigde (vgl. hoofdst. C, § 19). Medio October zette de *Mataram*, ditmaal in vereeniging met de *Gelderland*, andermaal koers naar Flores, waar, zooals hiervóór reeds is gezegd, door de landingsdivisiën de kampongs Watoe Sipi en Nangabaä vermeesterd werden. Vervolgens werd het schip, in het belang van de handhaving van onze neutraliteit, te Tandjoeng Prioek gestationneerd, van waar een tocht werd ondernomen naar Straat Soenda en de Duizend-eilanden. Na nog eenigen tijd te Makasser vertoefd te hebben, werd de *Mataram* in Maart 1905 aangewezen voor de blokkade van de kust van Badoeng (Bali).

De *Nias* was van April tot December te Sabang gestationneerd onder de bevelen van den commandant van het Nederlandsch eskader, waarna aan dezen bodem de bekruising werd opgedragen van Straat Malaka, van Poelò Wè tot aan de Rokanrivier, later uitgebreid tot aan het Horsburg-licht.

De *Sumbawa* vertrok in Mei van Soerabaja naar Bandjermasin en van daar naar Makasser, achtereenvolgens ter aflossing van de op die plaatsen gestationneerde vaartuigen. In December werd Ambon tot tijdelijk station aangewezen, waarna het schip naar Emmahaven werd gedirigeerd.

De *Edi* was den geheelen verslagtijd gestationneerd in de residentie Riouw, maakte aldaar eenige tochten tot machtsvertoon en bekruiste den Riouw-archipel en de Poeloe Toedjoehgroep, in verband met de handhaving van onze neutraliteit. In Februari werd het schip naar Soerabaja gezonden en aldaar buiten dienst gesteld.

F.

RECHTSWEZEN.

§ 1. RECHTERLIJKE MACHT.

De in 1901 vastgestelde en in 1903 gewijzigde regeling van de verdeeling der werkzaamheden bij het Hooggerechtshof en bij de raden van justitie op Java (Bijbl. Ind. St. nos. 5607 en 5872) (zie K. V. 1904, kol. 153) is, ten aanzien van de werkzaamheden bij eerstgemeld college, nader gewijzigd bij Gouv. Bt. 26 Febr. 1905 n°. 27 (Bijbl. Ind. St. n°. 6180).

De in K. V. 1902 (kol. 141) vermelde buitenwerkingstelling van de bepalingen betreffende de rangschikking, benoeming en bevordering der rechterlijke ambtenaren is bekrachtigd bij K. B. 31 Oct. 1904 n°. 35 (Ind. St. 1905 n°. 37), waarbij die bepalingen tevens door andere vervangen zijn.

Het aantal controleurs, aan wie rechtspraak ter politierol is opgedragen, is, met aanvulling van Ind. St. 1901 n°. 427, vermeerderd met drie (Ind. St. 1904 n°. 419 en 1905 n°. 236), terwijl, in verband met de gewijzigde indeeling der afdeeling Kendal (res. Semarang), eene voorziening is getroffen nopens de rechtsmacht van den controleur van Bodja (Ind. St. 1904 n°. 479). Voorts is bij Ord. van 15 Nov. 1904 (Ind. St. n°. 449) de controleur der onderafdeeling Lasem (res. Rembang), wegens drukke werkzaamheden, ontheven van de hem opgedragen politierechtsmacht, en is tegelijkertijd art. 89 van het inlandsch reglement, behelzende de politierechtsmacht der assistent-residenten, toepasselijk verklaard op den controleur van Bodjonegoro.

In verband met de inlijving van een gedeelte der afdeeling Meester-Cornelis bij de afdeeling Stad en Voorsteden van Batavia (Ind. St. 1904 n°. 426), zijn maatregelen getroffen ten aanzien van de op het tijdstip dier inlijving (1 Jan. 1905) bij de plaatselijke rechters en rechtbanken aanhangige zaken, die na dat tijdstip niet meer tot hunne bevoegdheid behooren (Ind. St. 1904 n°. 456).

Voor gedeeltelijke voorzieningen met betrekking tot het personeel bij de Europeesche en inlandsche rechtbanken zij verwezen naar Ind. St. 1904 nos. 301, 474 en 475 en 1905 nos. 60, 81, 91, 107, 108, 122 en 245.

§ 2. RECHTSWEZEN IN HET ALGEMEEN.

Wijziging van het reglement op de rechterlijke organisatie. Bij K. B. 7 Dec. 1903 n°. 51 (Ind. St. 1904 n°. 267) is dit reglement, zooals het tot dusver is gewijzigd en aangevuld, nader aangevuld in dien zin, dat den Gouverneur-Generaal de bevoegdheid is verleend om, zoo noodig, ook de formatie der substituut-officieren van justitie bij de raden van justitie op Java tijdelijk uit te breiden, welke bevoegdheid zich tot nog toe alleen tot de leden dier colleges uitstrekte, terwijl de Landvoogd tevens gemachtigd is om de reglementen op het rechtswezen ter Sumatra's Westkust en in Celebes en onderhoorigheden met eene gelijke bepaling aan te vullen (vgl. de rubriek „Rechtswezen in de buitenbezittingen").

Wijziging van het inlandsch reglement. Bij het op 1 Augustus 1904 in werking getreden K. B. 11 Juli 1903 n°. 35 (Ind. St. 1904 nos. 292 en 293) zijn de artt. 240*c*, *d* en *f* van het inlandsch reglement nader gewijzigd, ter regeling van de wijze van overzending der stukken in zaken van misdrijf, wanneer de landraadvoorzitter oordeelt, dat de zaak niet tot de kennisneming behoort van het door hem voorgezeten college, maar van eene inlandsche rechtbank buiten Java en Madoera dan wel van eene Europeesche rechtbank of van een militairen rechter. Voor eene hiermede overeenkomende regeling voor de bezittingen buiten Java en Madoera zie men de rubriek „Rechtswezen in de buitenbezittingen".

Rechtswezen in de Vorstenlanden. De bij Ind. St. 1903 n°. 236, in verband met de reorganisatie van het rechtswezen in de Vorstenlanden, getroffen voorzieningen zijn nader, op punten van ondergeschikt belang, gewijzigd bij Gouv. Btn. 28 Juni 1904 en 21 Maart en 19 April 1905, nos 17, 30 en 27 (Ind. St. 1904 n°. 300 en 1905 nos. 213 en 261).

Rechtswezen in de buitenbezittingen. De reglementen tot regeling van het rechtswezen in de gewesten buiten Java en Madoera, met uitzondering van dat voor Benkoelen, zijn, in overeenstemming met de hiervóór vermelde wijzigingen in het inlandsch reglement, gewijzigd bij Ord. van 18 Juni 1904 (Ind. St. n°. 294).

De artt. 4, 19, 23 en 30 van het Benkoelen-reglement zijn gewijzigd bij Ord. van 24 April 1905 (Ind. St. n°. 265), met de bedoeling om aan de magistraten eenige rechtspraak in burgerlijke zaken toe te kennen en om de rechtsmacht van het residentiegerecht eenigszins anders te regelen.

Van de Koninklijke machtiging, vermeld in de rubriek „Reglement op de rechterlijke organisatie" is gebruik gemaakt bij Ord. van 29 Mei 1904 (Ind. St. n°. 268).

De onderwerping van de Gajō- en Alas-landen, zoomede eene bij Ord. van 8 Dec. 1904 (Ind. St. n°. 472) tot stand gekomen herziening van de regeling der rechtspleging onder de inheemsche bevolking der afdeeling Groot-Atjèh (Ind. St. 1881 n°. 83), vereischten eene wijziging van het reglement tot regeling van het rechtswezen in het gouvernement Atjèh en onderhoorigheden (zie Ind. St. 1904 n°. 471). Tevens zijn voorzieningen getroffen ter verzekering van eene richtige rechtsbedeeling naar de volksinstellingen in de afdeeling Onderhoorigheden van Atjèh en in de Gajō- en Alas-landen (zie Ind. St. 1904 n°. 473).

De in K. V. 1903 (kol. 147) vermelde regeling ten aanzien van de rechtsbedeeling onder de inheemsche bevolking van de onderafdeeling Boven-Kampar (Padangsche Bovenlanden) onderging eene wijziging van ondergeschikt belang bij Ord. van 2 Juli 1904 (Ind. St. n°. 302).

In verband met de wijziging van de bestuursorganisatie der residentie Oostkust van Sumatra (Ind. St. 1904 n°. 309), is bij Ord. van 15 Juli 1904 (Ind. St. n°. 310) de omschrijving van het ressort van den landraad te Tandjoeng Balei (vgl. Ind. St. 1903 n°. 119) nader gewijzigd.

In de in K. V. 1897, blz. 77, vermelde regelen betrekkelijk de rechtsbedeeling onder de bevolking der landschappen aan de Boven-Pinoh (Westerafdeeling van Borneo) (Ind. St. 1896 n°. 220) is, in verband met de samenvoeging van eenige dier landschappen en de daaruit voortgevloeide vermindering van het

aantal bestuurshoofden, die in de inheemsche rechtbanken zitting kunnen nemen, eene wijziging gebracht bij Ord. van 1 Aug. 1904 (Ind. St. n°. 323).

De Mantawai-eilanden (gouv. Sumatra's Westkust) zijn bij Ord. van 24 Oct. 1904 (Ind. St. n°. 421) gebracht onder het rechtsgebied van den landraad te Loeboek Begaloeng.

Bij Gouv. Bt 18 Febr. 1905 n°. 11 (Ind. St. n°. 143) is, in verband met de vorming van de onderafdeeling Hoogvlakte van Toba der afdeeling Toba en Silindoeng (Tapanoeli), eene voorziening getroffen ten aanzien van de magistratuur in die streek, waarbij tevens bepaald is, dat de bevolking der onder rechtstreeksch bestuur gebrachte, bij de genoemde afdeeling gevoegde Bataksche landschappen (zie Ind. St. 1905 n°. 142) voorloopig wordt gelaten in het bezit van hare eigen rechtspleging, onder de leiding en het toezicht der Europeesche besturende ambtenaren.

Rechtspersoonlijkheid van vereenigingen. In 1904 zijn in Indië, op den voet van K. B. 28 Maart 1870 n°. 2 (Ind. St. n°. 64), 42 vereenigingen als rechtspersoon erkend, op 2 na (zie Ind. St. 1904 n°s. 247 en 374) aangegaan voor minder dan 30 jaren; 10 er van, meest van godsdienstigen en liefdadigen aard, waren door Chineezen opgericht. Rechtspersoonlijkheid is geweigerd aan 4 vereenigingen, op grond van de overweging, dat zij moesten worden aangemerkt als wederkeerige waarborgmaatschappijen, in den zin van art. 10 van het genoemde Koninklijk besluit.

Hier te lande is rechtspersoonlijkheid verleend aan 4 vereenigingen, die haren werkkring geheel of gedeeltelijk in Nederlandsch-Indië hebben.

Naamlooze vennootschappen. In 1904 is in Indië bewilliging verleend op de oprichting van 86 en hier te lande op die van 27 naamlooze vennootschappen, welke haren werkkring uitsluitend of ten deele in Nederlandsch-Indië vinden, alle nader vermeld in bijlage D, tabel I. Van 6 der eerste en 1 der andere categorie had, op het tijdstip van afsluiting van het overzicht, de voorgeschreven openbaarmaking nog niet plaats gehad. Bewilliging op wijzigingen in de statuten van vennootschappen is gedurende 1904 in Nederlandsch-Indië in 59 gevallen verleend.

Eén verzoek om bewilliging op de oprichting van eene hier te lande te vestigen naamlooze vennootschap, welker werkkring zich gedeeltelijk over Nederlandsch-Indië zou uitstrekken, is afgewezen, omdat het doel niet uitsluitend op handel of nijverheid, doch ook op politieke oogmerken gericht was.

Rechtstoestand van personen. Van de in het laatste lid van art. 109 van het Regeeringsreglement aan de Indische Regeering voorbehouden bevoegdheid is, gedurende 1904, gebruik gemaakt door met Europeanen gelijk te stellen 45 personen, onder wie 38 inlanders (30 mannen en 8 vrouwen) en 7 Chineezen. Op enkelen na, waren allen Christenen.

---

§ 3. BURGERLIJK RECHT, HANDELSRECHT EN BURGERLIJKE RECHTSVORDERING.

Wetboek van Koophandel. In opvolging van het voorschrift van art. 75, 1ste lid, van het Regeeringsreglement, zijn bij K. B. 16 Jan. 1905 n°. 19 (Ind. St. n°. 214) in de artt. 153, 178 en 227 van dit wetboek wijzigingen gebracht van dezelfde strekking als die in het Nederlandsch Wetboek van Koophandel aangebracht bij de wet van 27 April 1904 (Ned. St. n°. 83), met het doel om het wetboek, wat betreft het vervallen en protesteeren van wissels en ander handelspapier, in dien zin aan te vullen, dat, ten aanzien van de toepasselijkheid dier artikelen, sommige feest- en vierdagen van godsdienstigen of anderen aard met den zondag worden gelijkgesteld.

Faillissementen. Het in K. V. 1904, kol. 156, vermelde K. B. 18 April 1904 n°. 64, houdende herziening van de Indische wetgeving op het faillissement en de surseance van betaling in den geest der nieuwe faillissementswet voor Nederland, is, om eene quaestie van vorm, bij K. B. 19 Nov. 1904 n°. 45 ingetrokken, terwijl de nieuwe faillissementsverordening — welke op een nader door den Gouverneur-Generaal te bepalen datum in werking zal treden — opnieuw is vastgesteld bij K. B. 19 Nov. 1904 n°. 46 (Ind. St. 1905 n°. 217). Voorts is de Landvoogd bij K B. 19 Nov. 1904 n°. 47 (Ind. St. 1905 n°. 218) gemachtigd om overeenstemming te brengen tusschen de bestaande algemeene verordeningen en de nieuwe faillissementsverordening.

Opgaven omtrent de in 1904 in Nederlandsch-Indië aanhangig geweest zijnde faillissementen zijn opgenomen in tabel IV van bijlage D.

Huwelijken van inlandsche Christenen. In verband met de vervroeging van den meerderjarigheidsleeftijd, is het reglement voor de inlandsche Christenen in de Molluksche eilanden op het aangaan van huwelijken (Ind. St. 1861 n°. 38, zooals het sedert is aangevuld, en ook toepasselijk op de inlandsche Christenen in de residentie Timor krachtens Ind. St. 1874 n°. 63), bij art. 2 van de Ord. van 10 Aug. 1904 (Ind. St. n°. 328) op een paar punten gewijzigd.

Huwelijken en verstootingen onder Mohammedanen. De omtrent dit onderwerp bestaande voorschriften (Ind. St. 1895 n°. 198, juncto 1898 n°. 149) (vgl. K. V. 1898, blz. 48) zijn bij Ord. van 20 April 1904 (Ind. St. n°. 212) gewijzigd en aangevuld, tot regeling van de betalingen, welke, door de tot het sluiten van deze huwelijken en het kennisnemen der verstootingen aangewezen personen, mogen worden gevorderd. Door de Indische Regeering is voorts beslist, dat met de bijna overal bestaande gewoonte, om een deel dier heffingen in de moskeekas te storten, niet behoeft gebroken te worden (zie Bijbl. Ind. St. n°. 6057).

Minderjarigen. Met het oog op het door den godsdienstleeraar J. van der Steur ter sprake gebrachte kwaad, dat vooral voor minderjarige meisjes voortvloeit uit het niet tijdig vervullen van opengevallen voogdijen, en de daardoor gebleken wenschelijkheid om in Indië inrichtingen in het leven te roepen, waarin onverzorgde weezen en verlaten kinderen van Europeesche afkomst voorloopig opgenomen zouden kunnen worden, zijn bij eene, onder dagteekening van 4 Augustus 1904, door den directeur van justitie aan de hoofden van gewestelijk bestuur gerichte circulaire de noodige gegevens gevraagd, ter beoordeeling van hetgeen tegen het vermelde euvel van regeeringswege kan worden gedaan. Bij dezelfde gelegenheid is aangedrongen op de behoorlijke naleving van de reeds op dit punt bestaande wettelijke bepalingen.

Huwelijken tusschen personen die in Nederlandsch-Indië aan een verschillend recht zijn onderworpen. Bij Ord. van 4 Juni 1904 (Ind. St. n°. 279) zijn bepalingen vastgesteld betreffende de door de ambtenaren van den burgerlijken stand, krachtens art. 6, 5de lid, der regeling op de zoogenaamde gemengde huwelijken, aan te houden registers.

Rechten en verplichtingen voor inlanders voortvloeiende uit de toetreding als lid of de deelneming aan het bestuur van als rechtspersoon erkende vereenigingen. Wegens het toenemend aantal van tot de inlandsche en met deze gelijkgestelde bevolking behoorende personen, die leden zijn van als rechtspersoon erkende vereenigingen, of in het bestuur van zulke vereenigingen zitting hebben (in het bijzonder bij inlandsche landbouwcredietbanken), is, met gebruikmaking van de bevoegdheid, omschreven in art. 75, 2de lid, van het Regeeringsreglement, bij Ord. van 30 Mei 1904 (Ind. St. n°. 272) bepaald, dat die rechten en verplichtingen worden beoordeeld naar het Indisch Burgerlijk Wetboek.

Overschrijving van vaste goederen. Bij Ord. van 22 Nov. 1904 (Ind. St. n°. 455) is de mogelijkheid geopend om tot de overschrijving van onroerende goederen ten name van de Regee-

ring van Nederlandsch-Indië over te gaan, voordat de verschuldigde verpondingsbelasting is voldaan.

Bijzondere voorzieningen aangaande de in- en overschrijving van onroerende goederen zijn getroffen ten aanzien van de akten van zakelijke rechten op gronden in de bij Benkoelen ingelijfde afdeeling Redjang en Lebong (Ind. St. 1904 n°. 354), zoomede ten aanzien van de te Probolinggo berustende akten, betrekking hebbende op de afdeelingen Probolinggo, Loemadjang en Kraksaän der residentie Pasoeroean (Ind. St. 1904 n°. 405).

Burgerlijke stand. Bij de onder de rubriek „Huwelijken van inlandsche Christenen" reeds vermelde ordonnantie in Ind. St. 1904 n°. 328 is het reglement op het houden der registers van den burgerlijken stand (Ind. St. 1849 n°. 25) in overeenstemming gebracht met het gewijzigde art. 76 van het Indisch Burgerlijk Wetboek, betreffende den aanvang der meerderjarigheid (vgl. K. V. 1902, kol. 145). Door de opheffing van de onderafdeeling Sindang-streken der afdeeling Tebing Tinggi (Palembang) (Ind. St. 1904 n°. 118), waardoor de functie van ambtenaar van den burgerlijken stand ter hoofdplaats van die vroegere onderafdeeling verviel, zijn eenige voorzieningen getroffen met betrekking tot de aldaar nog aanwezige akten van den burgerlijken stand (Ind. St. 1905 n°. 1).

Andere onderwerpen. Ten aanzien van eenige andere tot deze paragraaf behoorende onderwerpen zijn enkel statistische opgaven verstrekt. Die opgaven, welke zijn opgenomen in bijlage D, tabellen II, III en X, betreffen de in 1904 gesloten zoogenaamde gemengde huwelijken, de in dat jaar verleden akten van oogstverband en de in 1903 gedane inschrijvingen in de registers van den burgerlijken stand.

§ 4. STRAFRECHT EN STRAFVORDERING.

Revisie van strafvonnissen van inlandsche rechtbanken door de raden van justitie. In 1904 is door de raden van justitie te Batavia, Semarang en Soerabaja in respectievelijk 1, 17 en 9 gevallen gebruik gemaakt van de bevoegdheid om oraal debat in het revisieproces toe te staan (zie art. 301 *k* van het reglement op de strafvordering in Ind. St. 1901 n°. 124).

Strafbepalingen tegen handelingen in strijd met de onzijdigheid van den Staat. Ter betere verzekering van de naleving der in het belang van onze onzijdigheid gegeven voorschriften, zijn de bestaande bepalingen tegen het plegen van niet door de Regeering goedgekeurde vijandelijkheden of van handelingen, welke Nederlanders of ingezetenen van Nederlandsch-Indië aan maatregelen van wedervergelding zouden blootstellen (artt. 47 en 48 van het strafwetboek voor Europeanen en 50 en 51 van dat voor inlanders), bij Ord. van 18 Jan. 1905 (Ind. St. n°. 62) vervangen door gelijke bepalingen als in art. 100 van het Nederlandsche strafwetboek zijn opgenomen.

Politie-strafreglementen. Ten einde tegemoet te komen aan bezwaren, welke in verschillende streken ondervonden zijn bij de opvolging van het voorschrift in de 2de alinea van art. 3, n°. 10, van het politie-strafreglement voor de Europeanen en art. 1, n°. 12, van dat voor inlanders, omtrent de bewaring en den openbaren verkoop van door de politie opgevatte losloopende dieren, is bij Ord. van 18 Febr. 1905 (Ind St. n°. 144) een korter termijn voor de bewaring van kleine dieren voorgeschreven en verkoop van die dieren, buiten tusschenkomst van het vendu-departement, mogelijk gemaakt.

Spionnage. De in K. V. 1904, kol. 157, vermelde strafbepalingen tegen verspieding zijn, met wijziging van den aard der straffen, bij Ord. van 8 Jan. 1905 (Ind. St. n°. 26) op inlanders en met hen gelijkgestelden van toepassing verklaard.

Uitlevering. Aan onze autoriteiten is door het bestuur der Straits-Settlements uitgeleverd 1 uit Batavia gevluchte Chinees, beschuldigd van oplichting. Aan het verzoek van dat bestuur om uitlevering van eene inlandsche vrouw kon niet worden voldaan, omdat het feit, waarvoor de aanvraag geschiedde (het wegnemen van goederen ten nadeele van haren wettigen echtgenoot) niet strafbaar is naar de Nederlandsch-Indische strafwet, terwijl 2 andere verzoeken, mede inlanders betreffende (respectievelijk beschuldigd van medeplichtigheid aan diefstal en van moord) niet konden worden toegestaan, omdat de betrokkenen Nederlandsche onderdanen waren in den zin der uitleveringsverordening (Ind. St. 1895 n°. 62).

Gratie en remissie van straffen. Ter verdere uitvoering van de 2de alinea van art. 52 van het Regeeringsreglement, zooals het luidt ingevolge art. 2 der wet van 29 April 1901 (Ned. St. n°. 92, Ind. St. n°. 318), zijn bij Ord. van 11 Jan. 1905 (Ind. St. n°. 43) bepalingen in het leven geroepen, waardoor de Gouverneur-Generaal in de gelegenheid zal worden gesteld om kennis te nemen van doodvonnissen, gewezen door rechters in die streken van Nederlandsch-Indië, waar de inheemsche bevolking in het genot is gelaten van hare eigen rechtspleging, en in die zelfbesturende landschappen, waar uitdrukkelijk of stilzwijgend het recht van gratie aan hem is voorbehouden, en zulks ten einde te kunnen overwegen of voor de toepassing van dat recht termen bestaan.

De overige tot deze rubriek behoorende mededeelingen, geheel van statistischen aard, zijn opgenomen in bijlage D, tabel VII.

Veediefstallen (op Java en Madoera). Voor de gebruikelijke statistische opgaven zij verwezen naar bijlage D, tabel VI.

§ 5. GEVANGENISWEZEN.

Omtrent dit onderwerp, waarvoor de gegevens medio September 1905 nog niet uit Indië waren ontvangen, zie men de „Aanvullingen en verbeteringen" van dit verslag.

§ 6. MILITAIR RECHT EN MILITAIRE RECHTSPRAAK.

Bij Ord. van 25 Aug. 1904 (Ind. St. n°. 341) zijn, in verband met eene nieuwe regeling voor het korps inlandsche schepelingen der zeemacht in Nederlandsch-Indië (Ind. St. 1904 n°. 340), o. m. voorschriften vastgesteld aangaande de gerechtskosten, waartoe zulke schepelingen, bij vonnis van een zeekrijgsraad, kunnen veroordeeld worden.

Bij Gouv. Bt. 14 Oct. 1904 n°. 18 (Bijbl. Ind. St. n°. 6102) is een nieuw reglement vastgesteld voor de opzending van door den militairen rechter in Nederlandsch-Indië veroordeelde militairen, die, ingevolge K. B. 2 Juni 1902 n°. 85 (Ind. St. n°. 308) (vgl. K. V. 1903, kol. 151), hunne straf in Nederland moeten ondergaan.

§ 7. GEWESTELIJKE EN PLAATSELIJKE VERORDENINGEN.

Van de in 1904 door de hoofden van gewestelijk bestuur omtrent een aantal binnen den kring hunner wetgevende bevoegdheid vallende onderwerpen vastgestelde nieuwe reglementen of keuren van politie verdienen afzonderlijk vermelding: de door den resident van Batavia afgekondigde verordening, houdende bepalingen op in-, uit- en vervoer binnen die residentie van wapenen en buskruit, waarvan de invoer niet verboden is (zie Ind. St. 1874 n°. 266), zoomede van vuurwapenen en buskruit ten behoeve van ondernemingen van landbouw en nijverheid, met invoering voor die wapenen van eene registratie en merking (Jav. Ct. 1904 n°. 84); het reglement op het houden van vuurwapenen en ammunitie door particulieren en landsdienaren in de residentie Palembang (Jav. Ct. 1904 n°. 49); de verordeningen tot wering van de schadelijke gevolgen, welke uit de prostitutie voortvloeien, in de residentiën Madioen en Preanger Regentschappen (Jav. Ct. 1904 n°s. 4 en 8); de verordening op het visschen en ankeren in de baai van Balikpapan (afd. Koetei en de Noordoostkust van Borneo der residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo) (Jav. Ct. 1904 n°. 72); de verordening op de keuring en registratie van paarden in de residentie Semarang (Jav. Ct. 1904 n°. 45); de verordening op het verhuren van vaartuigen (tambangans) te Teloek Betoeng (res. Lampongsche Districten) voor den overvoer van passagiers en hunne bagage van en naar de reede van die plaats (Jav. Ct. 1904 n°. 8); de verordening op het ankeren en varen van schepen en vaartuigen in de nabijheid van het kabelhuis te Airitam in het district Pangkalpinang (Banka) (Jav. Ct. 1904 n°. 31); het reglement op het gebruik van binnenschepen, die nooit buiten de tonnen varen, in de residentie Soerabaja, met de daarin gebrachte wijziging (Jav. Ct. 1904 n°s. 64 en 99); de keur ter bescherming van den telegraafkabel Sitoebondo—Bandjermasin, voor zoover hij in de residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo ligt (Jav. Ct. 1904 n°. 22) en de verordening tot bescherming van de telegraafkabels — kusteinde — te Tandjoeng Pandan (Billiton) (Jav. Ct. 1904 n°. 79).

§ 8. BIJZONDERE RECHTEN.

Recht van verblijf. De gebruikelijke statistische opgaven omtrent toelating en vestiging of inwoning in Nederlandsch-Indië zijn opgenomen in bijlage D, sub VIII en IX.

Aan 26 Europeanen en met hen gelijkgestelden is in 1904 vergunning tot reizen in Nederlandsch-Indië verleend. Voor zoover deze personen hunne aanvraag tot een enkel gewest bepaalden en hun uit dien hoofde de vergunning verleend werd door den hoogsten gewestelijken gezaghebber, waren zij 11 in getal (1 voor Banka, 2 voor Billiton, 1 voor de Oostkust van Sumatra, 2 voor de Westerafdeeling van Borneo en 5 voor Celebes en onderhoorigheden). Van de overige 15 aan Europeanen en met hen gelijkgestelden verleende reisvergunningen, alle door den Gouverneur-Generaal verleend, betroffen er 3 het eiland Sumatra, terwijl de andere 12 verleend zijn voor geheel Nederlandsch-Indië. In al deze gevallen is het voorbehoud gemaakt, dat reizen buiten het rechtstreeks bestuurde gouvernementsgebied alleen zouden mogen worden ondernomen in overleg met en na toestemming van de betrokken Europeesche autoriteit.

Het voor Java en Madoera geldende passenstelsel voor inlanders en met hen gelijkgestelden (Ind. St. 1863 n°. 83) is bij Ord. van 22 Sept 1904 (Ind. St. n°. 378) nader aangevuld met een artikel, dat den hoofden van gewestelijk bestuur de bevoegdheid verleent, om, in het belang van handel en nijverheid, aan te goeder naam en faam bekend staande vreemde oosterlingen, voor een jaar geldige vergunningen te verleenen om, zonder telkens een pas aan te vragen, binnen de aangewezen gewesten per spoor of tram naar aan de lijnen gelegen plaatsen te reizen. Bij dezelfde gelegenheid is, in verband met de opheffing van de afdeelingen Sidajoe (Soerabaja) en Djoeana (Semarang), nog eene voorziening getroffen nopens het afgeven van zeepassen in die streken.

De speciale bepalingen ten aanzien van het verblijf van Chineezen in Soerakarta en Djokjakarta (Ind. St. 1891 n°. 214) zijn bij Ord. van 24 Nov. 1904 (Ind. St. n°. 458) tot alle vreemde oosterlingen uitgebreid.

Sedert de afsluiting van de gelijksoortige opgaven in K. V. 1904 (ult. Maart 1904), tot 1 April 1905, is de in art. 47 van het Regeeringsreglement omschreven politieke maatregel van verwijdering toegepast op 11 inlanders (1 uit Sumatra's Westkust, 1 uit de Oostkust van Sumatra, 5 uit Palembang, 1 uit Celebes en onderhoorigheden en 3 uit de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo), die, hoewel in rechten niet vervolgbaar, wegens verschillende bezwarende feiten voor de openbare rust en orde in het gewest hunner inwoning gevaarlijk werden geacht. Daarentegen is gedurende dat tijdvak ten opzichte van 8 vroeger politiek verwijderden (5 uit Atjèh en onderhoorigheden, 2 uit Amboina en 1 uit Bantam) de maatregel opgeheven en aan 5 een ander ballingsoord aangewezen, dan waarheen zij tot dusver waren verbannen.

Bij gouvernements-circulaire van 17 Oct. 1904 zijn de hoofden van gewestelijk bestuur gemachtigd om aan geïnterneerden te vergunnen zich voor korten tijd van hunne verblijfplaats te verwijderen (Bijbl. Ind. St. n°. 6110).

Drukpers. Bij Ord. van 24 Jan. 1905 (Ind. St. n°. 88) is den Gouverneur-Generaal de bevoegdheid gegeven om in bijzondere omstandigheden in de Javasche Courant een verbod af te kondigen om door middel van de drukpers berichten te verspreiden omtrent bewegingen van troepen of schepen behoorende tot de land- en zeemacht in Nederlandsch-Indië. Van deze bevoegdheid is voor de eerste maal gebruik gemaakt bij Gouv. Bt. 6 Febr. 1905 n°. 34 (Jav. Ct. 10 Febr. 1905 n°. 12).

Slavernij en pandelingschap. Voor de Bataksche landschappen der residentie Oostkust van Sumatra werd eene regeling getroffen, waardoor de slavernij afgeschaft en door pandelingschap vervangen is.

In het landschap Djambi (Palembang) is het pandelingschap, overal waar ons gezag en onze invloed vasten voet hebben gekregen, verdwenen, en waar het bij enkele landsgrooten nog bestaat, blijft het streven van het bestuur op geheele afschaffing gericht. Tal van dergelijke pandelingen, die zich bij de besturende ambtenaren aanmeldden, herkregen in 1904 hunne vrijheid.

De weinige slaven, die nog in sommige ver van den zetel van het bestuur verwijderde landschappen van het gouvernement Atjèh en onderhoorigheden worden aangetroffen, worden goed behandeld, terwijl hun aantal steeds vermindert. Ook pandelingschap vindt men alleen nog in enkele afgelegen streken van het gewest.

In de verre bovenstreken der residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, waar mede nog pandelingschap gevonden wordt, bestaan de verplichtingen der pandelingen gewoonlijk nog slechts in het behulpzaam zijn van den meester bij het zoeken van boschproducten, waarvan hun een gedeelte als loon wordt afgestaan.

Met betrekking tot de residentie Westerafdeeling van Borneo wordt gemeld, dat in enkele zelfbesturende streken (Tajan, Sanggau, Simpang en Sintang) nog verschillende vormen voorkomen van instellingen, die het midden houden tusschen pandelingschap en slavernij. Van hunne onvrijheid bemerken de betrokkenen echter gemeenlijk niets anders, dan dat zij bij groote feesten door de zelfbestuurders en hunne bloedverwanten voor onbetaalde diensten worden opgeroepen, tegen genot van vrije voeding. Van het recht tot loskooping wordt slechts weinig gebruik gemaakt.

Naar het voorbeeld van het zelfbesturend landschap Bolang Mongondo (Menado), hebben ook de overige zelfbesturen in de tijdelijke afdeeling van dien naam slavernij en pandelingschap afgeschaft. In de afdeeling Bwool schijnt in het verborgen nog wel pandelingschap voor te komen: in de enkele gevallen dat personen zich, ter verkrijging van hun vrijheid, bij het bestuur aanmeldden, werd daaraan steeds onmiddellijk gevolg gegeven, terwijl er bij het zelfbestuur meermalen op werd aangedrongen om het ook met het politiek contract strijdende misbruik krachtdadig tegen te gaan.

Blijkens een opzettelijk door de Indische Regeering ingesteld onderzoek, bleken in het gouvernementsgebied van Celebes en onderhoorigheden nog slaven aanwezig te zijn, doch de eigenaars werden overal bereid bevonden om ze, tegen matige losprijzen, af te staan. Op het voetspoor van de in K. V. 1904 (kol. 160) vermelde regeling, is aan een 22-tal uit de zelfbesturende landschappen naar het gouvernementsgebied gevluchte slaven (4 mannen en 18 vrouwen), ter verkrijging van hunne vrijheid, uit 's lands kas voorschot verstrekt.

De uitvoer van slaven uit eenige Papoesche eilanden (met name de Radja Ampat) en uit enkele kuststreken van Nieuw-Guinea, waartegen van gouvernementswege met kracht is opgetreden, heeft thans zoo goed als opgehouden.

In de residentie Bali en Lombok zijn in de onderafdeeling Oost-Lombok nog slechts 2 pandelingen in het register ingeschreven, wier dienstarbeid in 1905 en 1906 eindigt. Het aantal geregistreerde lijfeigenen (sepangans) op Lombok verminderde met 2368.

---

§ 9. PERSONEN EN INSTELLINGEN MET HET RECHTSWEZEN IN VERBAND.

Practizijns en notarissen. In 1904 zijn 2 rechtsgeleerde practizijns aangesteld, namelijk 1 bij het Hooggerechtshof van Nederlandsch-Indië en 1 bij den raad van justitie te Semarang. In het aantal niet-rechtsgeleerde procureurs kwam geen verandering (vgl. K. V. 1904, kol. 161). Bij den raad van justitie te Makasser bleef de substituut-griffier tevens tijdelijk belast met de waarneming der functiën van advocaat en procureur bij dat college.

Bij Ord. van 30 Maart 1905 (Ind. St. n°. 231) zijn de verschillende bepalingen, waarbij de personen zijn aangewezen, door wie het notarisambt wordt uitgeoefend, op eenige punten herzien en in één ordonnantie samengevat.

Eene bij Ord. van 27 Juli 1904 (Ind. St. n°. 317) tot stand gekomen herziening van de bepalingen omtrent de verloven van notarissen is, met het oog op ook in de practijk gebleken bezwaren, voorloopig buiten werking gesteld (Ind. St. 1904 n°. 413).

Gedurende 1904 zijn 2 candidaat-notarissen tot notaris benoemd en onderwierpen zich 19 adspiranten, onder wie 2 vrouwelijke, aan een of meer gedeelten van het notaris-examen, van wie er 5 (onder wie de beide vrouwelijke adspiranten) slaagden voor het eerste gedeelte en 2 voor het tweede gedeelte. Voor bijzonderheden zij verwezen naar het verslag der examen-commissie (Jav. Ct. 1904 n°. 100).

Bij Gouv. Bt. 18 Nov. 1904 n°. 53 (Bijbl. Ind. St. n°. 6131) is wijziging gebracht in de bij Gouv. Bt. 13 Aug. 1895 n. 24 (Bijbl. Ind. St. n°. 5173) vastgestelde nieuwe regeling voor de plaatsing der candidaat-notarissen op de ranglijst.

Wees- en boedelkamers. De gebruikelijke statistische opgaven met betrekking tot de wees- en boedelkamers zijn opgenomen in bijlage D, sub V.

De formatie en de bezoldiging van het personeel bij de kamers ondergingen eenige wijzigingen bij Gouv. Bt. 10 Maart 1905 n°. 9 (Ind. St. n°. 189).

De huishoudelijke regeling voor de kamers is gewijzigd bij Gouv. Bt. 27 April 1904 n°. 20 (Bijbl. Ind. St. n°. 6017).

In de door den directeur van justitie vastgestelde regeling nopens de formatie, ressorten, standplaatsen en bezoldigingen van de agenten der wees- en boedelkamers (Bijbl. Ind. St. n°. 5783) (vgl. K. V. 1904, kol. 154) is, met betrekking tot de agentschappen in de residentie Riouw en onderhoorigheden, door dien departementschef eene wijziging gebracht bij zijne beschikking van 16 Sept. 1904 (Bijbl. Ind. St. n°. 6092).

De jaarbalansen der wees- en boedelkamers zullen, te beginnen met die onder ult. December 1904, voortaan geregeld in Indië worden gepubliceerd.

G.

ALGEMEENE REKENKAMER EN COMPTABILITEIT.

§ 1. ALGEMEENE REKENKAMER.

Het van buitenlandsch verlof teruggekeerde lid der Kamer, de heer W. A. P. F. L. STORM VAN 's-GRAVESANDE, hervatte den 15den Juni 1904 zijne functiën. De heer A. SUERMONDT, die, tijdens de afwezigheid van den heer STORM VAN 's-GRAVESANDE, als tijdelijk lid was opgetreden (zie K. V. 1903, kol. 155), en als zoodanig bij Gouv. Bt. 7 Juni 1904 n°. 23 eervol was ontslagen, is bij K. B. 31 Mei 1905 n°. 35 tot lid benoemd in de plaats van het bij K. B. 3 April 1905 n°. 18, op zijn verzoek, met ingang van den 5den d. a. v., eervol ontslagen lid jhr. W. H. W. DE KOCK.

De begrootingsrekening over 1902 is door de Rekenkamer in December 1904 aan de Indische Regeering ingediend en, onder dagteekening van 15 Maart 1905, heeft het College zijn jaarverslag over 1904 uitgebracht. Het verslag over 1903 is in Januari 1905 (Gedrukte Stukken, Zitting 1904—1905—145) aan de Staten-Generaal medegedeeld, tegelijk met het door de Algemeene Rekenkamer hier te lande, met betrekking tot de in Nederland gevoerde geldelijke administratie van Nederlandsch-Indië, over 1903 uitgebracht verslag.

§ 2. COMPTABILITEIT.

Van de bij Gouv. Bt. 2 Maart 1904 n°. 42 (Ind. St. n°. 151) gegeven voorschriften nopens de opneming van de kassen, voorraden en administratiën van de comptabelen bij de opiumregie in de residentie Batavia is reeds melding gemaakt in kol. 247 van K. V. 1904. De bij Gouv. Bt. 19 Juli 1904 n°. 2 (Ind. St. n°. 314) vastgestelde bepalingen, betreffende het toestaan aan 's lands comptabelen om de door hen verschuldigde reëele borgtochten ook te stellen in spaarbankboekjes der postspaarbank, zijn bij Gouv. Bt. 28 April 1905 n°. 26 (Ind. St. n°. 273) door nieuwe vervangen.

De voorschriften omtrent de afschrijving van verloren, gebroken of op andere wijze onbruikbaar geworden goederen in materieel beheer (Ind. St. 1896 n°. 21) en het reglement op het houden van aanbestedingen ten behoeve van 's lands dienst (Ind. St. 1878 n°. 39) ondergingen wijzigingen en aanvullingen, respectievelijk bij Gouv. Bt. 14 Jan. 1905 n°. 16 (Ind. St. n°. 48) en de Ord. van 18 Jan. 1905 (Ind. St. n°. 63). De ambtelijke voorschriften, in acht te nemen bij de toepassing van het reglement op het houden van aanbestedingen, zijn aangevuld bij Gouv. Bt. 18 Jan. 1905 n°. 14 (Bijbl. Ind. St. n°. 6164).

Bij gouvernements-circulaire van 21 Oct. 1904 (Bijbl. Ind. St. n°. 6111) is aan de hoofden der departementen van algemeen bestuur en de gewestelijke bestuurshoofden medegedeeld, dat, in bepaalde gevallen, kan worden afgeweken van het in 1902 (zie Bijbl. Ind. St. n°. 5665) aangenomen beginsel, dat de vervanging van een borg voor de nakoming van eene overeenkomst van aanneming geconstateerd moet worden bij notarieele akte.

H.

ALGEMEEN BURGERLIJK BEHEER.

Bij Gouv. Bt. 23 Sept. 1904 n°. 20 (Ind. St. n°. 382) is de formatie vastgesteld van het personeel ten behoeve van het bij K. B. 18 Juli 1904 n°. 28 (Ind. St. n°. 380) opgericht departement van landbouw. Tot directeur van dat departement is benoemd de directeur van 's lands plantentuin te Buitenzorg, prof. dr. M. Treub (Gouv. Bt. 22 Nov. 1904 n°. 19), terwijl bij Ord. van 23 Sept. 1904 (Ind. St. n°. 381) de noodige wijzigingen zijn gebracht in de ordonnantiën en besluiten, betrekking hebbende op eertijds onder andere departementen doch, van 1 Januari 1905 af, onder het nieuwe departement ressorteerende aangelegenheden (vgl. K. V. 1904, kol. 165).

De directeur van onderwijs, eeredienst en nijverheid, de heer mr. J. H. Abendanon, de directeur van financiën, de heer H. J. M. Baumann, en de directeur der burgerlijke openbare werken, de heer H. P. Mensinga, zijn, op hun verzoek, respectievelijk met ingang van 4 Maart, 4 Mei en 15 Juni 1905, eervol uit 's lands dienst ontslagen, terwijl de directeur van binnenlandsch bestuur, de heer D. F. W. van Rees, met ingang van 8 Mei 1905, benoemd is tot algemeen secretaris van het Gouvernement, in de plaats van den heer mr. C. B. Nederburgh, aan wien, wegens langdurigen dienst, een éénjarig verlof naar Europa werd verleend. In de vacatures bij de departementen van financiën en der burgerlijke openbare werken is voorzien door de benoeming van de heeren N. J. Struick du Moulin, tot dusver inspecteur van financiën in de 1ste afdeeling, en A. P. Melchior, tot dusver hoofdingenieur der 1ste klasse bij den waterstaat en 's lands burgerlijke openbare werken, terwijl de secretaris van het departement van onderwijs, eeredienst en nijverheid, de heer A. Wiemans, als fungeerend directeur is opgetreden tot 15 Augustus 1905, met ingang van welken datum met de waarneming der betrekking van directeur belast is de hoofdambtenaar voor de mijnwetgeving mr. J. G. Pott. De heer van Rees is, na zijn optreden als algemeen secretaris, tegelijk met de uitoefening van zijne nieuwe functiën, tijdelijk belast geworden met de waarneming van de betrekking van directeur van binnenlandsch bestuur, terwijl hem, in verband daarmede, eveneens op tijdelijken voet, en met den titel van adjunct-directeur, zijn toegevoegd de inspecteur voor agrarische zaken, de heer S. de Graaff (zie hierna), en de secretaris van het departement, de heer G. H. G. Harloff.

Bij Gouv. Bt. 26 April 1905 n°. 4 (Ind. St. n°. 268) is de in 1866 (Ind. St. n°. 6) ingestelde betrekking van hoofdinspecteur voor de suiker- en rijstcultuur, het landelijk stelsel en wat daarmede in verband staat, ingetrokken en zijn daarentegen in dienst gesteld twee inspecteurs, één voor agrarische zaken en één voor de landelijke inkomsten en verplichte diensten, aan wie respectievelijk één en twee adjunct-inspecteurs zijn toegevoegd en wier bureaux deel uitmaken van het departement van binnenlandsch bestuur. Tot inspecteur voor agrarische zaken is benoemd de heer S. de Graaff en tot inspecteur voor de landelijke inkomsten en verplichte diensten de heer C. J. Hasselman [1]).

Gedurende het verslagtijdperk werden een groot aantal beschikkingen genomen, ten doel hebbende het hoogste centrale gezag te ontheffen van bemoeiing met detailzaken. Zij zijn vermeld onder de hoofdstukken van dit verslag, waaronder die aangelegenheden ressorteeren.

Voorschriften omtrent vereenvoudiging van de ambtelijke correspondentie door afschaffing van de indiening van periodieken, enz. zijn opgenomen in Bijbl. Ind. St. nos. 6109, 6117, 6148 en 6149. Voorts zijn de chefs der departementen van algemeen bestuur aangeschreven om de behandeling en afdoening van zaken van weinig belang zooveel mogelijk over te laten aan de secretarissen dier departementen.

Met het inventariseeren van de nog onbeschreven bescheiden in het landsarchief (oud-archief) te Weltevreden werd geregeld voortgegaan. Van het „Daghregister gehouden in 't casteel Batavia" zag in Indië de jaargang 1677 het licht en verschenen hier te lande de jaargangen 1656/57.

Bij Gouv. Bt. 20 April 1905 n°. 1 (zie Jav. Ct. n°. 34) is de bij Gouv. Bt. 7 Aug. 1901 n°. 1 (Bijbl. Ind. St. n°. 5623) aan de hoofden van algemeen bestuur verstrekte machtiging om, onder zekere voorwaarden, aan belangstellenden te vergunnen afschriften te maken van de tot het archief van hun departement behoorende bescheiden van zuiver wetenschappelijken aard, uitgestrekt tot alle andere bescheiden.

[1]) Nadat aan den in 1896 opgetreden hoofdinspecteur voor de suiker- en rijstcultuur, enz., den heer H. J. W. van Lawick, op zijn verzoek, in Mei 1904 eervol ontslag uit 's lands dienst was verleend, was in de vacature op tijdelijken voet voorzien door bij Gouv. Bt. 30 Juni 1904 n°. 24 aan den directeur van binnenlandsch bestuur toe te voegen: als inspecteur voor de landelijke inkomsten en verplichte diensten den tijdelijk aan den voormaligen hoofdinspecteur toegevoegd geweest zijnden assistent-resident à la suite J. W. van der Valk; als inspecteur voor agrarische zaken den heer S. de Graaff, die in April 1903, met den rang en titel van assistent-resident, tijdelijk belast was met het toezicht op de uitvoering der regelen betreffende de verhuur van grond door inlanders aan niet-inlanders, zoomede met het ontwerpen van nadere voorzieningen met betrekking tot den Europeeschen kleinen land- of tuinbouw op Java en Madoera en de voorbereiding der instelling van plaatselijke kolonisatie-commissiën (vgl. K. V. 1904, kol. 181/182), en den in Januari 1902, eveneens met den rang en titel van assistent-resident, tijdelijk aan den voormaligen hoofdinspecteur toegevoegden referendaris ter Algemeene Secretarie, den heer C. J. Hasselman, tot voortzetting van het hem opgedragen onderzoek naar de werking der desa-diensten (vgl. K. V. 1902, kol. 165/166).

J.

I. GEWESTELIJK EN PLAATSELIJK BESTUUR; POLITIE.

§ 1. EUROPEESCH BESTUUR; POLITIE.

Een overzicht betreffende de tewerkstelling op ult. 1904 van de controleurs en adspirant-controleurs bij het binnenlandsch bestuur op en buiten Java en Madoera — ook van de boven de formatie in dienst gestelde — is opgenomen sub I van bijlage E.

Bij Gouv. Bt. 3 Dec. 1904 n°. 29 (Ind. St. n°. 464) is bepaald, dat de onderofficieren-instructeurs bij de korpsen gewapende politiedienaren, behalve met de tot dusver gebruikelijke revolver, ook met eene marechaussee-sabel bewapend worden.

Java en Madoera.

Ten einde den assistent-resident voor de politie te Batavia, tevens belast met het bestuur over de afdeeling Stad en Voorsteden van Batavia, van een gedeelte zijner administratieve werkzaamheden te ontlasten, is ten behoeve van die afdeeling bij Gouv. Bt. 21 Sept. 1904 n°. 44, bij wijze van tijdelijken maatregel, boven de formatie een controleur bij het binnenlandsch bestuur in dienst gesteld.

De formatie van het personeel op de assistent-residentie-kantoren te Probolinggo (Pasoeroean) en Poerworedjo (Kedoe) is in bezuinigenden zin gewijzigd (Ind. St. 1904 n°. 447 en 1905 n°. 123).

Bij Gouv. Bt. 9 Dec. 1904 n°. 19 (Ind. St. n°. 480) is de indeeling in contrôle-afdeelingen van de afdeeling Kendal der residentie Semarang in dien zin gewijzigd, dat de contrôle-afdeeling Kendal voortaan wordt bestuurd door den assistent-resident der afdeeling, bijgestaan door een adspirant-controleur. In verband hiermede zijn de betrekkingen van controleur dier contrôle-afdeeling en inlandsch schrijver en boodschapper bij dien ambtenaar ingetrokken.

Bij Gouv. Bt. 28 Febr. 1905 n°. 37 (Ind. St. n°. 170) kwam eene gewijzigde administratieve indeeling tot stand van de residentie Pekalongan, waarbij o. a. de contrôle-afdeeling Balapoelang gevoegd is bij de contrôle-afdeeling Protjot. Dientengevolge is het aantal controleurs met één verminderd, tegen indienststelling evenwel van een adspirant-controleur voor de vergroote afdeeling. De bij Gouv. Bt. 6 Aug. 1903 n°. 27 getroffen tijdelijke maatregel ten opzichte van het bestuur over de afdeeling Pekalongan (zie K. V. 1904, kol. 167) is, in verband met het aan den heer H. E. Steinmetz als resident van Pekalongan toegekend eervol ontslag (zie hoofdst. C, kol. 9), bij Gouv. Bt. 23 Oct. 1904 n°. 1 ingetrokken.

In de grens tusschen de gewesten Pekalongan en Cheribon is eene geringe wijziging gebracht (Ind. St. 1905 n°. 171) en, in verband daarmede, ook in de territoriale indeeling van die gewesten (Ind. St. 1905 n°. 172), terwijl in de administratieve indeeling van de residentie Kedoe verandering gebracht is bij Gouv. Bt. 23 Oct. 1904 n°. 3 (Ind. St. n°. 418).

In de territoriale indeeling van de districten Soekaradja (Banjoemas) en Banjoemoedal (Kedoe) kwamen wijzigingen van ondergeschikt belang (Gouv. Btn. 27 Aug. en 17 Sept. 1904 n°s. 21 en 4).

Bij Gouv. Bt. 25 Aug. 1904 n°. 19 is de — sedert (Januari 1905) tot assistent-resident voor de politie te Semarang benoemde — ambtenaar op non-activiteit, de heer L. R. Priester, tijdelijk ter beschikking gesteld van den directeur van binnenlandsch bestuur tot het ontwerpen van eene reorganisatie der politie op de hoofdplaatsen Batavia, Semarang en Soerabaja.

Daar de tot dusver bij de bereden politieoppassers op Java en Madoera in gebruik zijnde cavaleriesabel, door lengte en gewicht vrijwel onhandelbaar bleek, is bij Gouv. Bt. 4 Sept. 1904 n°. 9 bepaald, dat bij een deel dier oppassers een proef zal worden genomen met eene verkorte cavaleriesabel.

Buitenbezittingen.

Sumatra's Westkust. Ten einde den controleur der onderafdeeling Sawah Loento (Padangsche Bovenlanden) in staat te stellen om zich meer aan zijne bestuurstaak te wijden, is het personeel op zijn bureau, voorloopig op tijdelijken voet, versterkt (Gouv. Bt. 1 Juli 1904 n°. 3).

De bij Gouv. Bt. 30 Nov. 1903 n°. 9 aan den assistent-resident van Padang tijdelijk toegevoegde adspirant-controleur (zie K. V. 1904, kol. 168) is bij Gouv. Bt. 17 Jan. 1905 n°. 23 (Ind. St. n°. 57) definitief in dienst gesteld.

In verband met de invoering van rechtstreeksch bestuur in eenige Bataksche landschappen (zie hoofdst. C, § 4) is de indeeling der afdeeling Toba en Silindoeng (res. Tapanoeli) gewijzigd (Ind. St. 1905 n°. 142). Voor de daarbij gevormde nieuwe onderafdeeling Hoogvlakte van Toba is bij Gouv. Bt. 19 Juni 1905 n°. 18, bij wijze van tijdelijken maatregel, een korps gewapende politiedienaren (1 inlandsch sergeant, 2 inlandsche korporaals en 10 man) in dienst gesteld.

Bij Gouv. Bt. 18 Febr. 1905 n°. 31 zijn de resident van Tapanoeli en de kapitein van den generalen staf H. Colijn in commissie gesteld, ten einde aan de Regeering voorstellen te doen met betrekking tot eene reorganisatie van het bestuur en de militaire bezetting van die residentie.

Benkoelen. Nadat gebleken was, dat het zonder bezwaar geschieden kon, zijn de afdeelingen Kroë en Benkoelen en Ommelanden weder, evenals vroeger het geval was, in stede van onder het bestuur van assistent-residenten, onder dat van controleurs geplaatst (Ind. St. 1905 n°. 233).

Bij Gouv. Bt. 21 Jan. 1905 n°. 7 (Ind. St. n°. 73) kwam eene nadere regeling tot stand van de bestuursmiddelen voor de afdeeling Redjang en Lebong en is het korps gewapende politiedienaren voor de residentie Benkoelen met één korporaal uitgebreid.

Palembang. Met het oog op de omstandigheid, dat de adspirant-controleurs in de afdeelingen Tebing Tinggi en Lematang Oeloe en Ilir, Kikim en de Pasoemahlanden voornamelijk belast waren met administratief werk, dat ook aan klerken kon worden opgedragen, is bij Gouv. Bt. 2 Aug. 1904 n°. 12 (Ind. St. n°. 324), bij wijze van tijdelijken maatregel, het aantal adspirant-controleurs in dit gewest met twee verminderd, tegen verhooging van de voor elk der bureaux van de assistent-residenten dier afdeelingen toegestane som voor klerkengelden.

Bij Gouv. Bt. 25 Nov. 1904 n°. 25 is, bij wijze van tijdelijken maatregel, het ten behoeve van het bestuur over de afdeeling Djambi toegestaan korps gewapende politiedienaren nader uitgebreid met een Europeesch instructeur.

Oostkust van Sumatra. In verband met het voornemen om de onderafdeeling Tamiang der afdeeling Langkat bij het gouvernement Atjèh en onderhoorigheden te voegen, is, ten einde het bestuur over dit ressort op dezelfde wijze te regelen als ten aanzien van verscheidene onderafdeelingen van genoemd gouvernement heeft plaats gehad, bepaald, dat die onderafdeeling, in stede van door een controleur bij het binnenlandsch bestuur, voortaan door een officier der landmacht zal worden bestuurd,

met den titel van civiel gezaghebber en met Koeala Simpang als standplaats (Ind. St. 1905 n°. 192).

Bij Gouv. Bt. 7 Sept. 1904 n°. 35 (Ind. St. n°. 359) is Soengal aangewezen als standplaats van den controleur ten behoeve van de Delische Batakstreek (vgl. K. V. 1904, kol. 169).

Atjèh en onderhoorigheden. Bij Gouv. Bt. 6 Mei 1905 n°. 2 (Ind. St. n°. 287) is de bezoldiging verbonden aan het ambt van civiel en militair gouverneur van Atjèh en onderhoorigheden van f 20 000 tot f 18 000 's jaars en het bedrag van het hem toe te kennen daggeld, bij reizen verder dan 6 paal buiten de hoofdplaats Koeta Radja, van f 30 op f 20 teruggebracht.

Aangezien de adspirant-controleurs in de afdeeling Onderhoorigheden van Atjèh voorloopig konden worden ingetrokken, indien het bureaupersoneel in elke der onderafdeelingen werd uitgebreid met een Europeeschen klerk, is, in verband met het bestaande tekort aan ambtenaren bij het binnenlandsch bestuur, bij Gouv. Btn. 5 Juni en 22 Oct. 1904 n°s. 2 en 10, bij wijze van tijdelijken maatregel, tot een en ander overgegaan.

De in 1903 voor de hoofdplaats Koeta Radja tijdelijk toegestane schout voor de politie (zie K. V. 1903, kol. 169) is bij Gouv. Bt. 22 Jan. 1905 n°. 7 (Ind. St. n°. 79) definitief in dienst gesteld.

Riouw en onderhoorigheden. Bij Gouv. Bt. 11 Nov. 1904 n°. 27 (Ind. St. n°. 446) is het landschap Kateman met Danei afgescheiden van de afdeeling Indragiri en gevoegd bij de afdeeling Karimon.

Billiton. In verband met de intrekking van de militaire bezettingen van Tandjoeng Pandan en Manggar (zie hoofdst. **D**, kol. 86) is, voorloopig op tijdelijken voet, bij Gouv. Bt. 4 Juni 1904 n°. 22, tegen intrekking van den mandoer der politieoppassers en van acht politieoppassers, voor elk dier plaatsen een korps gewapende politiedienaren in dienst gesteld, bestaande uit 1 Europeesch instructeur, 1 inlandsch sergeant, 2 inlandsche korporaals en 20 gewapende politiedienaren.

Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo. De in K. V. 1901, blz. 33 (vgl. ook K. V. 1904, kol. 170) vermelde tijdelijke maatregelen ten behoeve van het landschap Pasir zijn bij Gouv. Bt. 9 Febr. 1905 n°. 22 (Ind. St. n°. 132) bestendigd. Daarbij is, in overeenstemming met den bestaanden toestand, dat landschap, tot dusver deel uitmakende van de afdeeling Pasir en Tanah Boemboe, verheven tot eene afzonderlijke afdeeling onder een controleur bij het binnenlandsch bestuur.

Naar aanleiding van de nog in behandeling zijnde voorstellen der bij Gouv. Bt. 27 Oct. 1904 n°. 2 ingestelde commissie voor de regeling van de bestuursinrichting en de militaire bezetting in een gedeelte van de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo (zie hoofdst. **C**, § 13), is al dadelijk, bij wijze van tijdelijken maatregel, overgegaan tot de noodig geachte opdracht van de functiën van secretaris van het gewest aan een assistent-resident (Gouv. Bt. 24 April 1905 n°. 1). Daarentegen is, eveneens in overeenstemming met die voorstellen, de betrekking van assistent-resident der afdeeling Doesoenlanden voorloopig onvervuld gelaten.

Het personeel op het kantoor van den assistent-resident der afdeeling Koetei en de Noordoostkust van Borneo is, voornamelijk met het oog op de vele hem opgedragen bijbetrekkingen, voorloopig op tijdelijken voet, versterkt met een commies (Gouv. Bt. 7 April 1905 n°. 24).

Bij Gouv. Bt. 10 Juni 1905 n°. 37 (Ind. St. n°. 335) kwam eene nieuwe indeeling in districten tot stand van de met 1 Januari 1905 onder rechtstreeksch bestuur gebrachte landschappen der Tanah Boemboe (vgl. hoofdst. **C**, § 13).

Van de wijziging der grens tusschen de residentiën Westerafdeeling en Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo (Ind. St. 1904 n°. 391) is reeds melding gemaakt in hoofdst. **C**, § 12.

Menado. Ten einde te geraken tot een beter bestuurstoezicht te Soemalata (afdeeling Gorontalo), is die afdeeling bij Gouv. Bt. 30 Juli 1904 n°. 14 (Ind. St. n°. 321), voorshands bij wijze van tijdelijken maatregel, verdeeld in drie, in stede van in twee onderafdeelingen, namelijk Gorontalo, Limboto en Soemalata. Ten behoeve van laatstgenoemde onderafdeeling (omvattende de districten Kwandang en Atinggola) is een controleur toegestaan, tegen intrekking van den adspirant-controleur, toegevoegd aan den controleur der onderafdeeling Limboto.

Op grond van de wenschelijkheid om het bestuur over de afdeelingen Tolitoli (Tontoli) en Paloe- (Palos-) baai van het gouvernement Celebes en onderhoorigheden en over de afdeeling Tomini-bocht der residentie Menado, welke, wat politieke en oeconomische toestanden betreft, nauw met elkaar samenhangen, in één hand te brengen, is uit die afdeelingen (thans onderafdeelingen) de nieuwe, onder de residentie Menado ressorteerende afdeeling Midden-Celebes gevormd (Ind. St. 1904 n°s. 476 en 478). Bij laatstgemeld staatsbladnummer zijn het personeel en de bestuursmiddelen voor de nieuwe afdeeling aangewezen, zoomede het korps gewapende politiedienaren, waaronder ook is opgenomen de, in verband met de verwikkelingen met het landschap Sigi (zie hoofdst. **C**, § 15), bij Gouv. Bt. 14 Oct. 1904 n°. 44 op tijdelijken voet in dienst gestelde politiemacht. Met het bestuur van de nieuwe afdeeling is een assistent-resident belast (Ind. St. 1905 n°. 106).

Bij Gouv. Bt. 26 Mei 1905 n°. 50 is, bij wijze van tijdelijken maatregel, aan den controleur der tijdelijke afdeeling Bolang Mongondo een controleur of adspirant-controleur toegevoegd en is hem de beschikking gegeven over een inlandschen boodschapper of zendeling.

Celebes en onderhoorigheden. Omtrent de afscheiding van de afdeelingen Tolitoli en Paloe-baai van dit gewest en hare samenvoeging met de afdeeling Tomini-bocht der residentie Menado zie men de vorige rubriek.

Bij Gouv. Bt. 31 Mei 1905 n°. 3 (Ind. St. n°. 321) is de kleine onderafdeeling Segeri ingelijfd bij de eveneens weinig uitgestrekte onderafdeeling Pangkadjene (afd. Noorderdistricten), en zijn de onderafdeelingen Binamoe (afd. Zuiderdistricten) en Bangkala (afd. Takalar), waaromtrent de ondervinding geleerd heeft, dat het wenschelijk is dat zij één geheel vormen, en die ook uit een historisch oogpunt bij elkander behooren, samengevoegd tot één, onder de afdeeling Zuiderdistricten ressorteerende onderafdeeling Torateija-landen. Voorts is ter hoofdplaats Bontolebang van het regentschap Polombangking, waar het bestuur van den regent te wenschen overliet, een posthouder geplaatst, terwijl het voor het gewest toegestaan korps gewapende politiedienaren met 3 korporaals en 2 man verminderd is. De in verband met een en ander, zoomede met eene verandering in het inlandsch bestuur der regentschappen Binamoe en Bangkala, gebrachte wijzigingen in de bestuurs- en politiemiddelen — w. o. de vermindering van de formatie der controleurs bij het binnenlandsch bestuur in de buitenbezittingen met één (Ind. St. 1905 n°. 326) — hebben geleid tot eene bezuiniging van ruim f 4000 's jaars.

De tijdelijke korpsen gewapende politiedienaren ten behoeve van de afdeelingen Zuiderdistricten en Bima zijn bij Gouv. Bt. 15 Febr. 1905 n°. 1 (Ind. St. n°. 139) definitief in dienst gesteld.

Bij Gouv. Bt. 18 April 1905 n°. 35 (Ind. St. n°. 259) is de bezoldiging van den gouverneur van Celebes en onderhoorigheden van f 20 000 's jaars teruggebracht op f 18 000, met bepaling dat die maatregel eerst na de vervanging van den tegenwoordigen titularis in werking zal treden.

Ternate en onderhoorigheden. In verband met de toenemende werkzaamheden van de assistent-residenten van Noord- en West-Nieuw-Guinea is het personeel op hunne bureaux versterkt (Ind. St. 1905 n°. 82).

Ten aanzien van de korpsen gewapende politiedienaren in dit gewest, met uitzondering van de zooeven genoemde afdeelingen, zijn bepalingen vastgesteld bij Gouv. Bt. 8 Maart 1905 n°. 47 (Ind. St. n°. 182).

Zuid-Nieuw-Guinea. Bij Gouv. Bt. 2 Jan. 1905 n°. 18 is, in verband met de opheffing van de militaire bezetting te Merauke (zie hoofdst. **D**, kol. 86), het korps gewapende politiedienaren aldaar nader uitgebreid met 2 inlandsche korporaals en 48 politiedienaren. Met betrekking tot dat korps zie men ook Ind. St. 1905 n°. 2.

§ 2. GEWESTELIJK EN PLAATSELIJK ZELFBESTUUR.

Na de inwerkingtreding van de wet van 23 Juli 1903 (Ned. St. n°. 219, Ind. St. n°. 329) tot aanvulling van het Regeeringsreglement (vgl. K. V. 1904, kol. 1/2), zijn bij K. B. 20 Dec. 1904 n°. 39 (Ind. St. 1905 n°. 137) — het zoogenaamde „decentralisatie-besluit" — en bij Ord. van 8 Maart 1905 (Ind. St. n°. 181) — de zoogenaamde „locale raden-ordonnantie" — bepalingen vastgesteld betreffende de voor gewesten en gedeelten van gewesten in te stellen raden en betreffende het beheer en de verantwoording van de eigen geldmiddelen van gewesten en gedeelten van gewesten. Die bepalingen zijn voor 't eerst toegepast op de hoofdplaatsen Batavia, Meester-Cornelis en Buitenzorg, die voortaan als „gemeenten" worden aangeduid en voor welke gemeenteraden zijn ingesteld en gelden uit de algemeene geldmiddelen van Nederlandsch-Indië zijn afgezonderd (Ordn. van 18 en 19 Maart 1905 in Ind. St. n°s. 204, 206 en 208). De eerste begrootingen voor die drie gemeenten zijn vastgesteld bij de Ordn. van dezelfde data (Ind. St. 1905 n°s. 205, 207 en 209), terwijl de bij die begrootingen behoorende uitgewerkte en toelichtende staten gepubliceerd zijn in de Jav. Ct. 1905 n°. 25, waarin ook de voor de eerste maal — met ingang van 1 April 1905 — door den Gouverneur-Generaal benoemde leden van de drie gemeenteraden zijn vermeld. De door de gemeenteraden vastgestelde reglementen van orde voor hunne vergaderingen zijn goedgekeurd bij Gouv. Btn. 4 Juni 1905 n°s. 1 en 2 en 20 Juli 1905 n°. 29 (zie Jav. Ct. n°s. 46 en 59).

Bij Gouv. Btn. 18 Maart 1905 n°. 20 en 19 Maart 1905 n°s. 9 en 11 is het ontvangen, bewaren en betalen van gelden voor de gemeenten Batavia en Buitenzorg opgedragen aan de algemeene ontvangers van 's lands kas en voor de gemeente Meester-Cornelis aan den commies op het assistent-residentiekantoor aldaar.

Bij de reeds vermelde Gouv. Btn. 18 en 19 Maart 1905 n°s. 20, 9 en 11 is als regel aangenomen, dat voor den aanleg en de exploitatie van tramwegen, van geleidingen voor electrische verlichting of krachtoverbrenging en van telephoonverbindingen, zoomede voor de levering van gas binnen de drie gemeenten geen concessie of vergunning meer verleend, noch in verleende concessiën of vergunningen wijziging gebracht zal worden zonder dat de gemeenteraden vooraf in de gelegenheid gesteld zijn om daaromtrent hun gevoelen mede te deelen.

Bij Gouv. Bt. 24 Maart 1905 n°. 12 (zie Jav. Ct. n°. 25) zijn, in afwachting van nadere regelingen daaromtrent, voorschriften gegeven voor de uitvoering van openbare werken voor de drie gemeenten.

---

§ 3. INLANDSCH BESTUUR.

Java en Madoera.

Het in 1900 aangenomen beginsel om, naarmate de omstandigheden zulks toelaten, in de gouvernementslanden op Java en Madoera de functiën van districtshoofd in de districten, waarin een regentshoofdplaats gelegen is, ambtshalve op te dragen aan den aldaar gevestigden patih, vond in 1904 in 3 regentschappen toepassing.

De beslissing op voorstellen tot splitsing of vereeniging van desa's en de vaststelling van desastaten is bij Gouv. Bt. 25 Mei 1905 n°. 41 door den Gouverneur-Generaal overgedragen op den directeur van binnenlandsch bestuur. Nopens de in 1904 plaats gehad hebbende samenvoegingen en splitsingen komen opgaven voor in tabel II van bijlage E.

Tengevolge van de opheffing van de pacht der Duizendeilanden (afd. Stad en Voorsteden van Batavia, res. Batavia) (zie hoofdst. **M**, afd. I, § 4) moest het bestuurstoezicht over die eilanden nader worden geregeld. Hierin is voorzien bij Gouv. Bt. 12 Jan. 1905 n°. 32 (Ind. St. n°. 45), waarbij, ten behoeve van die en de andere tot de afdeeling Stad en Voorsteden van Batavia behoorende eilanden, een inlandsche posthouder met ondergeschikt personeel en 5 wijkmeesters in dienst gesteld zijn. Bij Gouv. Bt. 14 Maart 1905 n°. 20 (Ind. St. n°. 195) is Poeloe Panggang als standplaats van den posthouder aangewezen.

In verband met de bij Ind. St. 1905 n°. 170 tot stand gekomen wijziging van de administratieve indeeling van de residentie Pekalongan (zie hiervóór), zijn vier betrekkingen van onderdistrictshoofd ingetrokken, doch daartegenover is een assistent-wedono in dienst gesteld ten behoeve van het onderdistrict, waarin de hoofdplaats Pekalongan gelegen is. Bij Gouv. Bt. 17 Jan. 1905 n°. 35 (Ind. St. n°. 61) is ook voor het onderdistrict Batang een assistent-wedono aangewezen.

Buitenbezittingen.

Lampongsche Districten. Met het oog op de omstandigheid, dat de districtshoofden (demangs) in dit gewest niet den zoo noodigen schakel vormen tusschen het Europeesch bestuur eenerzijds en de bevolking en hare hoofden anderzijds, en zij daarvoor ook niet geschikt zijn, omdat zij tevens de functiën van inlandsch officier van justitie bij de proatins (inlandsche rechtbanken) uitoefenen, is, in afwachting van eene geheele reorganisatie van het inlandsch bestuur, gebruik gemaakt van het bestaan van een tweetal vacatures in de betrekking van demang — in de afdeelingen Ketimbang en Sepoetih — om, bij wijze van tijdelijken maatregel, die plaatsen niet te vervullen, met gelijktijdige indienststelling bij de proatins te Kalianda en Goenoeng Soegi van een lager bezoldigden inlandschen officier van justitie met den titel van djaksa (Ind. St. 1905 n°. 122).

Palembang. Ter versterking van de bestuursmiddelen in de onderafdeelingen Boven-Tembesi en Tebo der afdeeling Djambi, is bij Gouv. Bt. 25 Nov. 1904 n°. 25 het voor die afdeeling toegestaan aantal demangs met twee vermeerderd.

Celebes en onderhoorigheden. De hiervóór vermelde wijziging in de administratieve indeeling van dit gouvernement (Ind. St. 1905 n°. 321) is gepaard gegaan met de opheffing van de overbodig gebleken betrekkingen van soelewatang (plaatsvervanger van den regent) der regentschappen Binamoe en Bangkala.

Menado. Het aantal politieoppassers ten behoeve van het districtsbestuur in de Minahasa is vermeerderd met één (Ind. St. 1905 n°. 53).

---

§ 4. BESTUUR OVER VREEMDE OOSTERLINGEN.

Bij Gouv. Bt. 21 Oct. 1904 n°. 17 (Ind. St. n°. 414) is bepaald, dat het Chineesch bestuur te Tandjoeng Boeton (afd. Lingga, res. Riouw en onderhoorigheden), in stede van uit een kapitein, voortaan zal bestaan uit een luitenant.

De formatie van het Chineesch bestuur te Medan (res. Oostkust van Sumatra), tot dusver bestaande uit één kapitein en twee luitenants, is bij Gouv. Bt. 23 April 1905 n°. 5 (Ind. St. n°. 264) nader vastgesteld op één majoor, één kapitein en twee luitenants.

Bij Gouv. Bt. 11 Mei 1905 n°. 14 (Ind. St. n°. 296) zijn de bezoldigingen van den kapitein en van de twee luitenants der Chineezen in de afdeeling Groot-Atjèh ingetrokken, met bepaling dat de tegenwoordige titularissen, voor zoover zij in het genot eener bezoldiging zijn gesteld, haar behouden tot hun aftreden.

Bij Gouv. Bt. 2 Juni 1905 n°. 4 is bepaald, dat het hoofd der Arabieren te Pasoeroean voortaan tevens hoofd zal zijn van alle andere vreemde oosterlingen, geen Chineezen zijnde, aldaar.

§ 5. GEWESTELIJKE COMMUNICATIE- EN POLITIEVAARTUIGEN.

Het voor den dienst op de Boven-Barito (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo) bestemde stoomvaartuig met zoogenaamde verhoogde schroeven (vgl. K. V. 1904, kol. 173), waaraan sedert de naam *Voorwaarts* is gegeven, is in Maart 1905 te Soerabaja aangebracht om bij het marine-etablissement aldaar in elkander gezet en voor den dienst gereed gemaakt te worden.

De te Singapore aangebouwde stoomschepen *Rikat* en *Sampit* (vgl. K. V. 1904, kol. 173/174) zijn in Juli 1904 in dienst gesteld, het eerste ter Oostkust van Sumatra [1], ter vervanging van het stoomschip *Anna*, en het tweede in de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, waar het voorloopig is aangewezen voor den dienst op de Barito- en Kapoeas-rivieren, met de bedoeling om, zoodra de omstandigheden zulks toelaten, het vaartuig ter beschikking te stellen van den controleur te Sampit, terwijl de *Selatan* (vgl. K. V. 1901, blz. 66) alsdan aan den controleur te Kota Baroe in gebruik zal worden gegeven (Ind. St. 1905 n°. 92) [2]. De *Anna*, die, bemand met personeel van de Koninklijke Nederlandsche Marine, van Juli 1904 tot medio Februari 1905 gebezigd is door de van wege het Koninklijk Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap te Amsterdam uitgezonden wetenschappelijke expeditie naar het Sneeuwgebergte op Nieuw-Guinea, zal, op een nader te bepalen tijdstip, tijdelijk ter beschikking gesteld worden van den resident van Amboina in het belang van de uitoefening van bestuurs- en politietoezicht in de wateren der Aroe-eilanden, en zulks in afwachting van het gereed komen van het in K. V. 1904, kol. 174, vermeld stalen vaartuig. Van het voornemen om dat vaartuig, zoomede het t. a. p. vermelde klein houten gewestelijk politie- en communicatievaartuig, te doen bouwen bij het marine-etablissement te Soerabaja is afgezien, in verband waarmede de commandant der zeemacht gemachtigd is om voor den aanbouw van die bodems onderhandelingen te openen met de verschillende bouwmeesters in Nederlandsch-Indië en te Singapore.

Het door de Tandjong Pagar Dock Company Limited te Singapore gebouwde en in Mei 1905 afgeleverde houten politie- en communicatievaartuig, type *Rikat* en *Sampit* — zie t. a. p. —, waaraan de naam *Tjantik II* is gegeven, is door het pantserdekschip *Zeeland* naar Soerabaja overgebracht, om, bemand met marine-personeel en bewapend met een snelvuurkanon van 3.7 c.M., deel te nemen aan de tegen het landschap Boni (Celebes en onderhoorigheden) uitgeruste expeditie.

Ter versterking van de communicatiemiddelen te water in de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, met name voor den dienst op de Kapoeas-rivier, is de tot dusver in de afdeeling Djambi (Palembang) in station zijnde hekwielstoomer *Otto* in Mei 1904 ter beschikking van den resident van dat gewest gesteld. Voor de communicatie in Djambi is eerst een particulier stoomschip gehuurd en later het aan de Petroleummaatschappij „Moeara Enim" toebehoorende stoomschip *Moeara Enim* aangekocht (Gouv. Bt. 6 Jan. 1905 n°. 2). Voor het verrichten van koerierdiensten op de Tewe-rivier is in October 1904 een stoomschip der marine derwaarts gedirigeerd, terwijl, ter voorziening in de behoefte aan een niet diepgaand vaartuig voor de verbinding van Moeara Tewe met Bandjermasin, in November van dat jaar de van de geliquideerde koffie-onderneming „Dondang" afkomstige steamlaunch *Dondang* is overgenomen.

De bij Ord. van 14 Juli 1873 (Ind. St. n°. 119) vastgestelde en sedert gewijzigde voorschriften omtrent de huishouding en tucht op de Nederlandsch-Indische koopvaardijschepen zijn bij Ord. van 5 April 1905 (Ind. St. n°. 240), mutatis mutandis, van toepassing verklaard op de inlandsche schepelingen aan boord der gewestelijke communicatie- en politievaartuigen.

Eene lijst van de op ult. 1904 in dienst zijnde gewestelijke vaartuigen komt voor op blz. 144—147 van deel I van den Regeeringsalmanak voor Nederlandsch-Indië voor 1905.

§ 6. BIJZONDERE ONDERWERPEN.

Emigratie van inlanders naar buiten Nederlandsch-Indië. In 1904 zijn per Nederlandsch stoomschip via Nederland, in één transport, 118 mannen en 51 vrouwen, benevens 1 kind beneden 12 jaar, naar Paramaribo overgebracht.

Met dispensatie van het daartegen bij Ind. St. 1887 n°. 8 uitgevaardigd verbod, is bij Gouv. Bt. 1 Juni 1904 n°. 18 aan den ambtenaar of de ambtenaren, die daartoe door of namens den directeur van binnenlandsch bestuur worden aangewezen, tot wederopzeggens vergunning verleend tot het aanwerven van inlanders in Nederlandsch-Indië voor het verrichten van arbeid in Suriname ten behoeve van het bouwdepartement en van den spoorwegaanleg aldaar. Nadat, krachtens die vergunning, 58 mannen en 9 vrouwen (met 8 kinderen) op Java aangeworven en naar Suriname vertrokken waren, maakte de toestand der arbeidsmarkt in Suriname verdere uitzending van Javanen voor het aangegeven doel onnoodig.

Ten einde tegemoet te komen aan de klachten betreffende het opdoen van malaria te Semarang door koelies, die voor het verrichten van arbeid buiten Java en Madoera zijn aangeworven en aldaar op inscheping moeten wachten, is bij Gouv. Bt. 16 Juni 1904 n°. 7 bepaald, dat die koelies tijdelijk kunnen worden gehuisvest in het dwangarbeiderskwartier te Mlaten, voor zoover de ruimte aldaar het toelaat.

Tot het werven in Nederlandsch-Indië van inlanders voor het verrichten van arbeid in vreemde landen zijn in het tijdvak 15 Mei 1904—15 Mei 1905, met dispensatie van het hiervóór vermeld verbod, acht vergunningen verleend (Gouv. Btn. 3 Juli, 6 en 6 Sept., 13 Oct. en 21 Nov. 1904 en 1, 11 en 16 Febr. 1905 n°s. 21, 19, 20, 3, 32, 21, 7 en 6), en wel: twee voor het Public Works Department in Selangor, twee voor de Borneo Company Limited in Serawak, één voor de Krian Irrigation

[1] Dit vaartuig is tijdelijk ter beschikking gesteld van den gouverneur van Atjèh en onderhoorigheden, ten behoeve van de operatiën in Boven-Tamiang.

[2] Bij dezelfde gelegenheid zijn de uitgaven voor de *Sampit* geregeld.

Works en het „Public Works Department" in Perak, één voor de Straits Plantations Limited in Perak, één voor de Negri Sembilan en één voor de Jebong Estate in Perak.

Gasverlichting. Bij Gouv. Bt. 18 Febr. 1905 n°. 1 (Bijbl. Ind. St. n°. 6177) zijn de voorwaarden der aan de Nederlandsch-Indische Gasmaatschappij verleende concessie voor de levering van gas te Batavia, Soerabaja, Semarang en Buitenzorg (Bijbl. Ind. St. n°. 5684) in dier voege gewijzigd, dat, gerekend van 1 Maart 1905, de straatverlichting op die plaatsen zal geschieden respectievelijk met minstens 1395, 1015, 621 en 269 lantarens, zullende voor elken lantaren per jaar voor 2300 uren brandens f 51 betaald worden, terwijl het gas tegen een maximum prijs van 14 cent per M³. geleverd zal moeten worden.

Aan den heer P. Buwalda, chef van de firma P. Buwalda en C°. te Semarang, is bij besluit van den gouverneur van Atjèh en onderhoorigheden van 18 Maart 1905 vergunning verleend tot de oprichting en exploitatie van een aerogeengasfabriek te Koeta Radja en om voor het aanleggen van eene buizenleiding aldaar en te Oelèë Lheuë gebruik te maken van den ondergrond der openbare wegen en leidingen. Aan deze vergunning is o. a. de voorwaarde verbonden, dat het voor verlichting benoodigde gas moet geleverd worden tegen den prijs van ten hoogste 16 cent per M³.

Grenzen van gewestelijke en afdeelingshoofdplaatsen. Bij Ind. St. 1904 n°. 448 zijn de grenzen vastgesteld van de hoofdplaats Koeta Radja (Atjèh en onderhoorigheden). Gewijzigd zijn de grenzen van de hoofdplaatsen Batavia, Soerabaja, Kediri, Makasser, Magelang, Bandoeng, Semarang, Pekalongan en Padang (Ind. St. 1904 n°s. 426 en 457 en 1905 n°s. 49, 69, 70, 155, 211, 212 en 260) en van de afdeelingshoofdplaatsen Blitar (Kediri), Buitenzorg (Batavia), Meester-Cornelis (Batavia), Blora (Rembang), Tegal (Pekalongan) en Malang (Pasoeroean) (Ind. St. 1904 n°s. 228, 311 en 427 en 1905 n°s. 19, 212 en 278).

Begraven van lijken. De instelling van gemeenteraden maakte eene aanvulling noodig van de bepalingen omtrent het begraven van lijken van Europeanen en inlanders en met hen gelijkgestelden (Ind. St. 1864 n°. 196, juncto 1871 n°. 91 en 1896 n°. 185), waartoe is overgegaan bij Ord. van 24 Dec. 1904 (Ind. St. n°. 496).

Maatregelen tegen de tijgerplaag. Van de opheffing der niet aan het doel beantwoordende militaire jachtcommando's is reeds melding gemaakt in hoofdst. **D** (kol. 96).

Saluutschoten. Het in 1848 (Ind. St. n°. 17) vastgestelde en sedert herhaaldelijk gewijzigde reglement op de saluutschoten is vervangen door het nieuwe reglement in Ind. St. 1904 n°. 454, juncto 1905 n°. 215.

Wapens, buskruit en ammunitie. Met intrekking van Ind. St. 1904 n°. 112 (zie K. V. 1904, kol. 174), is de commandant van het leger en chef van het departement van oorlog bij Gouv. Bt. 29 April 1905 n°. 4 (Ind. St. n°. 276) bevoegd verklaard om te beschikken op aanvragen tot verstrekking van wapenen en ammunitie aan andere departementen, zoomede op aanvragen tot verstrekking van buskruit en ammunitie aan inlandsche zelfbesturen, hoofden en bevolking.

II. PERSOONLIJKE DIENSTEN.

§ 1. JAVA EN MADOERA.

Nadat bij Ord. van 6 Oct. 1903 (Ind. St. n°. 350), onder het daarbij gesteld voorbehoud, met ingang van 1 Januari 1904, op Java en Madoera die heerendiensten afgeschaft waren, welke geacht moesten worden het meest op de bevolking te drukken (zie K. V. 1904, kol. 175), is met de herziening van de verschillende heerendienstregelingen een aanvang gemaakt. Bij Ordn. van 10 Oct. 1904, 3 Febr. en 28 April 1905 (Ind. St. 1904 n°. 404 en 1905 n°s. 121 en 275) kwamen zoodanige herzieningen tot stand voor de residentie Rembang, de voormalige residentie Krawang (thans de gelijknamige afdeeling der residentie Batavia) en de residentie Preanger Regentschappen, terwijl voorschriften ter uitvoering van die verordeningen zijn vastgesteld bij Gouv. Btn. 10 Oct. 1904 n°. 40 (Bijbl. Ind. St. n°. 6098), en 3 Febr. en 28 April 1905 n°s. 20 en 31.

Als gevolg van een door den inspecteur voor de landelijke inkomsten en verplichte diensten met de betrokken Europeesche en inlandsche ambtenaren gepleegd overleg omtrent de bedragen, benoodigd voor het aanstellen van bezoldigde wakers voor het doen verrichten van de afgeschafte diensten aan de wachthuizen, is daarin eene belangrijke vermindering gebracht kunnen worden.

Nadat pogingen om de bevolking in de residentie Pasoeroean (in haar voormaligen omvang) tot afkoop van heerendiensten te bewegen, ten einde de afkoopsommen te verrekenen met het bedrag van 50 cent, hetwelk aldaar meer aan hoofdgeld geheven wordt dan elders in de gouvernementslanden op Java en Madoera (zie K. V. 1904, t. a. p.), nagenoeg overal hadden schipbreuk geleden, is er van afgezien om in den bestaanden, geenszins onverdedigbaren toestand verandering te brengen. Aangezien toch de diensten voor onderhoud (met inbegrip van toezicht en begieting) der heerendienstwegen, met uitzondering van het verzamelen en transporteeren van verhardingsmateriaal, elders meestal nog worden gepresteerd, doch in het oorspronkelijk gebied der residentie Pasoeroean afgeschaft zijn, en de equivaleerende geldelijke waarde van die diensten f 0,43 bedraagt, zou de verlaging van het hoofdgeld tot f 1 eene onbillijkheid zijn jegens de bevolking van het overig deel van Java, omdat, ten koste van de algemeene kas, in Oud-Pasoeroean diensten in vrijen arbeid uitgevoerd zouden worden, die elders geheel of gedeeltelijk bleven bestaan.

Volgens de gehouden aanteekeningen omtrent de in de gouvernementsresidentiën door de inlandsche bevolking (buiten die op de particuliere landerijen) in heerendienst gepresteerde dagdiensten, zouden in 1904 voor gewone heerendienstwerken 14 467 700 dagdiensten zijn verricht, tegen 16 029 900 in 1903. In vier gewesten of gedeelten van gewesten zijn 287 640 dagdiensten meer en in vijftien andere 1 849 814 dagdiensten minder gepresteerd dan in 1903, welke verschillen zijn toegelicht in noot *j* van bijlage F, waarin het gebruikelijke overzicht is opgenomen der vorderbare en der gepresteerde dagdiensten van heerendienstplichtigen. De gehouden aanteekeningen (die, evenals de heerendienstordonnantiën, geen betrekking hebben op desadiensten) doen zien, dat gemiddeld over alle desa's van het gebied, waarvoor elke der ordonnantiën is uitgevaardigd, per heerendienstplichtige gedurende 1904 zouden gevorderd zijn in twee der kringen bijna 1 dagdienst, in een andere 1 à 2 dagdiensten, in twee ruim 2, in drie 3 à 4, in één ruim 4, in zes 5 à 6, in drie 6 à 7 en in één 8 à 9 dagdiensten.

Ook in 1904 is, overal waar het mogelijk bleek, van bestuurswege getracht den heerendienstarbeid der bevolking zooveel doenlijk te verlichten.

Plaatsvervanging en afkoop (zoowel in geld als in producten) van heerendiensten kwamen nog steeds veelvuldig en onder allerlei vormen voor, voornamelijk bij de diensten ten behoeve van de wegen.

Onwettige vrijstelling van heerendienstplichtigen en onwettige vordering van heerendiensten werden een enkele maal geconstateerd (vgl. ook noot *h* van bijlage F).

Het rapport omtrent de onderzoekingen betreffende de heeren-

diensten, welke van de opgezetenen der in de residentie Batavia gelegen particuliere landerijen ten behoeve van het Gouvernement gevorderd worden (zie K. V. 1904, kol. 176), is nog bij de Indische Regeering in overweging.

Bij besluit van 8 Juni 1905 (zie Jav. Ct. n°. 51) zijn door den resident van Batavia de voorwaarden geregeld, waarop de overeenkomsten tot afkoop van de heerendiensten op de particuliere landerijen bewesten de Tjimanoek en tot het gebruiken van de heerendienstplichtigen of opgezetenen voor de particuliere ondernemingen der landheeren door hem zullen worden goedgekeurd en geregistreerd. Van deze gelegenheid is door den resident gebruik gemaakt om, met het oog op de misbruiken, welke op sommige landerijen zijn voorgekomen, eenige bepalingen van het reglement op de particuliere landerijen ten opzichte van de heerendienstplichtigen in herinnering te brengen.

In voldoening aan de hem in 1902 gedane opdracht (zie K. V. 1902, kol. 165), is door den — sedert tot inspecteur voor de landelijke inkomsten en verplichte diensten benoemden — assistent-resident in commissie C. J. Hasselman een eindverslag ingediend over het onderzoek naar den druk der desadiensten op Java en Madoera. De door den heer Hasselman geformuleerde eindvoorstellen zijn, op een enkel na — waaraan gevolg gegeven is door de uitvaardiging van de ordonnantie in Ind. St. 1905 n°. 314 (zie daaromtrent hoofdst. O, afd. I, A, 3°.) —, nog bij de Indische Regeering in overweging.

Nopens de opbrengst in 1904 van het door de heerendienstplichtige bevolking verschuldigd hoofdgeld als equivalent voor afgeschafte heerendiensten — hetwelk is hervormd tot eene gewone belasting, dienende tot versterking van 's lands middelen in het algemeen (vgl. K. V. 1902, kol. 165), zoodat uitgaven voor het verrichten in vrijen arbeid van afgeschafte heerendiensten en andere uitgaven, welke vroeger uit het hoofdgeld betaald werden, thans ten laste van 's lands kas komen, — zijn opgaven verzameld in bijlage G. Daaruit blijkt, dat de aanslag in het hoofdgeld bedroeg f 3 404 509, welk bedrag bij het einde van het jaar, op f 332,50 na, geheel was aangezuiverd, zoodat, na aftrek van de aan de desahoofden toekomende 8 % collecteloon, zuiver overbleef f 3 131 842.

---

§ 2. BUITENBEZITTINGEN.

Ter vervanging van de voor het gouvernement Sumatra's Westkust geldende voorloopige bepalingen in Ind. St. 1877 n°. 248, zijn bij Ordn. van 4 Sept. 1904 (Ind. St. nos. 355 en 356) heerendienstregelingen uitgevaardigd, respectievelijk voor dat gouvernement, met uitzondering van de residentie Tapanoeli, en voor die residentie met uitzondering van Nias en de daartoe behoorende eilanden, terwijl voorschriften ter uitvoering van die op 1 Januari 1905 in werking getreden verordeningen zijn vastgesteld bij Gouv. Btn. 4 Sept. 1904 nos. 6 en 7 (Bijbl. Ind. St. nos. 6076 en 6077). De nieuwe regelingen komen, voor zooveel de ter Sumatra's Westkust heerschende bijzondere toestanden dit toelieten, in hoofdzaak overeen met die, welke in de laatste jaren voor andere gewesten der buitenbezittingen zijn uitgevaardigd. Het maximum aantal dagdiensten, welke in gewone omstandigheden per jaar van een heerendienstplichtige mogen gevorderd worden, is op 52 bepaald. De soorten van diensten, tot het verrichten waarvan heerendienstplichtigen kunnen worden opgeroepen, zijn in hoofdzaak dezelfde als in de vervallen voorloopige regeling.

Bij Ord. van 9 Dec. 1904 (Ind. St. n°. 477) is bepaald, dat voor de van het gouvernement Celebes en onderhoorigheden afgescheiden en bij de residentie Menado ingelijfde afdeelingen Tolitoli (Tontoli) en Paloe-baai (Palos-baai) (zie hoofdst. J, afd. I, § 1), de heerendienstregeling voor eerstgenoemd gewest voorloopig van kracht blijft.

In verband met de omstandigheid, dat volledige gegevens voor de vaststelling van eene aan de in de 1ste alinea van art. 57 van het regeeringsreglement gestelde eischen voldoende definitieve heerendienstregeling voor de afdeeling Lombok (residentie Bali en Lombok) nog ontbreken, zijn bij Ord. van 18 Maart 1905 (Ind. St. n°. 203) de aard der persoonlijke diensten, waartoe de inlandsche bevolking dier afdeeling verplicht is, zoomede de straffen wegens nalatigheid of onwil in het presteeren van die diensten, voorloopig geregeld in gelijker voege als dat voor de afdeelingen Boeleleng en Djembrana van hetzelfde gewest bij Ord. van 16 Jan. 1883 (Ind. St. n°. 38) is geschied.

De opgaven over 1904 van het aantal heerendienstplichtigen in de gewesten der buitenbezittingen, waar voorloopige of definitieve heerendienstregelingen werken, en omtrent den aard en den omvang van den door hen gepresteerden arbeid (buiten dien wegens gemeentelijke diensten en ten behoeve van de inlandsche hoofden) zijn opgenomen in bijlage H. Voor zooveel uit die onvolledige opgaven blijkt, zijn in Benkoelen, de Lampongsche Districten, Palembang, de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, Celebes en onderhoorigheden en Bali en Lombok minder dagdiensten gepresteerd dan in 1903 en bleef in Billiton het aantal dagdiensten ongeveer gelijk aan dat van 1903. Wat de gewesten betreft, waar de dienstprestatie grooter was dan in 1903 (Banka en onderhoorigheden, Menado en Amboina), wordt zulks toegeschreven aan meer arbeid voor onderhoud of herstelling van wegen, bruggen of duikers.

Tewerkstelling van heerendienstplichtigen op verderen afstand van hunne woningen dan het daarvoor aangenomen maximum vond, na bekomen machtiging van de gewestelijke bestuurders, plaats in Benkoelen, de Lampongsche Districten, de afdeeling Zuiderdistricten van het gouvernement Celebes en onderhoorigheden en Menado. Plaatsvervanging en afkoop van heerendiensten kwamen ook in 1904 veelvuldig voor.

De aanslag van de ter hoofdplaats Benkoelen geheven wordende belasting als equivalent voor vrijstelling van het werk aan wegen en bruggen aldaar (Ind. St. 1874 n°. 276, juncto 1876 n°. 58) bedroeg in 1904 voor inlanders f 2792 en voor vreemde oosterlingen f 452, van welke sommen in dat jaar slechts respectievelijk f 283 en f 280 geïnd werden. Van den achterstand over vorige jaren, ad f 6423, is in 1904 f 1773 afbetaald.

De bij Ord. van 12 Febr. 1903 (Ind. St. n°. 126) in het leven geroepen bepaling, betreffende de wijze van afbetaling van door de bevolking ter hoofdplaats Makasser verschuldigde belasting van f 5 's jaars per hoofd, als equivalent voor vrijstelling van heerendiensten (vgl. K. V. 1904, kol. 178), werkte ook in 1904 gunstig; bij het einde van dat jaar bedroeg de achterstand slechts 11 %.

III. LANDELIJKE INKOMSTEN.

Bij Ord. van 6 Mei 1905 (Ind. St. n°. 290) zijn de ordonnantiën in Ind. St. 1876 n°. 88 en 1878 n°. 110, houdende voorzieningen met betrekking tot de landrente op Java en Madoera, zoomede die in Ind. St. 1893 n°. 30, tot voorloopige regeling van de heffing van belasting op de vischvijvers aldaar, in dien zin gewijzigd, dat de daarbij aan den Gouverneur-Generaal voor-

behouden bevoegdheden zijn overgedragen aan den directeur van binnenlandsch bestuur.

Landrente (in de gouvernementslanden op Java en Madoera). Behalve in het gedeelte der Preanger Regentschappen, waar de in Ind. St. 1896 n°. 126 opgenomen afzonderlijke landrente-regeling werkt, is voor het jaar 1904 de aanslag weder geregeld overeenkomstig de bij gouvernements-circulaire van 20 Maart 1901 verstrekte voorschriften (zie K. V. 1901, blz. 68).

Uit de gewestelijke opgaven nopens den aanslag en de inning van de landrente over 1904 (zie bijl. J, sub A) blijkt, dat de aanslag, wat de voor vast aangeslagen gronden betreft, voor alle gewesten, behalve de Preanger Regentschappen, is vastgesteld op f 16 743 589, en voor deze residentie op f 1 382 196, of voor geheel Java en Madoera op f 18 125 785, tegen f 18 120 960 (waaronder f 1 379 448 voor de Preanger Regentschappen) in 1903, zijnde dus eene vermeerdering met f 4825. Misgewas [1]) en buitengewone en gewichtige redenen leidden tot het verleenen van vrijstelling tot een bedrag van f 634 653, terwijl f 202 933 moest worden afgeschreven wegens het onbeplant blijven van gronden. Door een en ander moest dus de aanslag verminderd worden met f 837 586 (in 1903 met f 1 008 844), zoodat van de voor vast aangeslagen gronden viel te heffen f 17 288 199, welk bedrag, wegens aanslag van de wisselvallig bebouwde velden, was te verhoogen met f 303 802 (f 5189 minder dan in 1903). De zuivere aanslag der landrente in 1904 bedroeg derhalve f 17 592 001, tegen f 17 421 108 in 1903, dat is f 170 893 meer, hetgeen hoofdzakelijk is toe te schrijven aan de omstandigheid, dat, tengevolge van den beteren oogst, minder vrijstellingen behoefden te worden verleend.

Op ult. December 1904 was van den aanslag nog niet aangezuiverd f 14 764. Door de met de inning belaste personen werd wel geïnd, maar niet verantwoord, f 2402, tegen f 6421 in 1903.

Behalve in de districten der Preanger Regentschappen, waar dit reeds sedert 1900 het geval was, werkte de nieuwe landrente-regeling in 1904 ook in het district Kandangwesi der afdeeling Limbangan (Gouv. Bt. 19 Juni 1904 n°. 7), terwijl zij in 1905 ook in de districten Negara en Batoewangi van die afdeeling zal worden toegepast (Gouv. Bt. 18 Oct. 1904 n°. 4). De stand op ult. December 1904 van de voorbereidende werkzaamheden voor de eventueele toepassing van die regeling in het overig gedeelte der gouvernementslanden op Java en Madoera blijkt uit het volgende overzicht:

GEWESTEN.		AANTAL DISTRICTEN WAARIN:					
NAAM.	Aantal districten.	de nieuwe landrente-regeling ingevoerd was.	de proefsnitvelden waren uitgezet.	de meting (of herziening) was		de klasseering was	
				voltooid.	begonnen.	voltooid.	begonnen.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
Bantam	19	"	19	"	"	"	"
Batavia	6	"	6	"	"	"	"
Preanger Regentschappen	a) 53	b) 42	53	11	"	2	3
Cheribon	24	"	24	22	2	15	4
Pekalongan	28	"	28	15	5	"	"
Semarang	a) 36	"	36	18	6	"	"
Rembang	23	"	"	"	"	"	"
Soerabaja	a) 28	"	28	"	"	"	"
Pasoeroean	30	"	30	23	2	16	"
Besoeki	18	"	18	"	"	"	"
Banjoemas	19	"	19	9	3	6	1
Kedoe	34	"	34	19	5	8	4
Madioen	22	"	22	"	"	1	"
Kediri	24	"	24	8	4	4	1
Madoera	20	"	20	"	"	"	"
Totalen	384	42	361	125	27	52	13

a) Volgens de nieuwe administratieve indeeling van 1901. In de in vorige verslagen opgenomen overzichten was nog de oude indeeling gevolgd.

b) De meting en klasseering zijn in deze districten uiteraard reeds vroeger voltooid; daarom zijn zij in de kolommen 5—8 buiten rekening gelaten.

De van de hoofden van gewestelijk bestuur ontvangen voorstellen naar aanleiding van de genomen proef met de invoering van desa-kohieren voor de repartitie der landrente en van aanslagbiljetten, houdende een uittreksel uit die kohieren voor elken belastingschuldige (zie K. V. 1904, kol. 179), hebben doen zien, dat de plaatselijke toestanden te zeer verschillen om, anders dan aangaande enkele punten, en dan nog slechts in zeer algemeenen zin, eene uniforme regeling te kunnen treffen. Om deze reden, en in verband met de omstandigheid dat eene nieuwe landrenteregeling in bewerking is, is besloten van het vaststellen van algemeen bindende voorschriften betreffende de repartitie, de inning en de administratie der landrente, althans voorloopig, af te zien. De regeling van deze aangelegenheid zal daarom, op den tot dusver gevolgden voet, worden overgelaten aan de hoofden van gewestelijk bestuur, aan wie daaromtrent, bij gouvernements-circulaire van 21 September 1904, nadere wenken gegeven zijn.

Andere landelijke inkomsten. Hiermede worden bedoeld de vertieningsbelasting en de tesangheffing in het gouvernement Celebes en onderhoorigheden, de belasting op de sawahs en die op de tegalvelden en tuinen in de afdeelingen Boeleleng en Djembrana (Bali) en Lombok, de belasting op de vischvijvers

[1]) Bij eene aan de hoofden van gewestelijk bestuur gerichte gouvernements-circulaire van 25 April 1904 (Bijbl. Ind. St. n°. 6020) is de beteekenis der uitdrukking „misgewas" bij de toepassing van de bepalingen nopens de vrijstelling van landrente nader toegelicht.

van Java en Madoera, de verhuur van vischvijvers, grotten, enz. in sommige gewesten op en buiten Java en de cijns van de landschappen ter Noordkust van Celebes en van de Sangi- en Talauer-eilanden. De omtrent deze heffingen te verstrekken cijferopgaven zijn opgenomen in bijlage J, sub B.

De beperkende bepalingen betreffende het recht tot inzameling van schildpadeieren langs een gedeelte der westkust van het district Djampangkoelon der afdeeling Soekaboemi van de residentie Preanger Regentschappen (Ind. St. 1885 n°. 230 *a*) zijn bij Ord. van 1 Maart 1905 (Ind. St. n°. 173) herzien. De vroegere verhuring van dat recht is vervangen door eene vergunning, terwijl de bevoegdheid om deze te verleenen gedelegeerd is aan den directeur van binnenlandsch bestuur.

Bij Gouv. Bt. 24 Febr. 1905 n°. 6 (Bijbl. Ind. St. n°. 6179) is de directeur van binnenlandsch bestuur bevoegd verklaard tot vaststelling van de voorwaarden voor de verhuring van het uitsluitend recht tot het inzamelen van eetbare vogelnesten of van meststof uit vleermuizengrotten en tot toewijzing van dat recht.

IV. AGRARISCHE AANGELEGENHEDEN; UITGIFTE VAN GROND.

Het K. B. 31 Maart 1903 n°. 61, houdende aanvulling van K. B. 20 Juli 1870 n°. 15 (Ind. St. n°. 118), met het doel om de bezwaren op te heffen, die de bestaande agrarische wetgeving aan de ontwikkeling van den kleinen land- of tuinbouw door minvermogende Europeanen of met hen gelijkgestelden in den weg stelde (zie K. V. 1903, kol. 169 en 1904, kol. 179/181), is afgekondigd bij Ind. St. 1904 n°. 325. Ter uitvoering van dat besluit en ter regeling van de verschaffing van geldelijken bijstand van staatswege tot uitoefening van dien land- of tuinbouw, zijn bepalingen vastgesteld bij Ord. van 5 Aug. 1904 (Ind. St. n°. 326), aangevuld bij die van 24 Febr. 1905 (Ind. St. n°. 153). Voorschriften ter uitvoering van die ordonnantie zijn uitgevaardigd bij Gouv. Bt. 5 Aug. 1904 n°. 34 (Bijbl. Ind. St. n°. 6050), bij welk besluit tevens de bij Gouv. Bt. 20 Juni 1901 n°. 10 (Bijbl. Ind. St. n°. 5611) vastgestelde voorloopige regeling van de uitgifte van grond ten behoeve van den kleinen land- of tuinbouw is ingetrokken.

Met intrekking van eenige tot dusver daaromtrent geldende voorschriften, zijn de hoofden van gewestelijk bestuur in Nederlandsch-Indië bij Gouv. Bt. 4 Mei 1905 n°. 19 (Ind. St. n°. 281) bevoegd verklaard om de Indische Regeering te vertegenwoordigen bij de vestiging van zakelijke rechten ten name van derden op domeingrond in hun ressort en bij de overschrijving van zoodanige rechten ten name van den lande op binnen dat ressort gelegen gronden, en de hoofden van gewestelijk bestuur op Java bij Gouv. Bt. 18 Mei 1905 n°. 8 (Ind. St. n°. 302) tot verlenging van den door de Regeering gestelden termijn van zes maanden voor de indiening van kaarten en meetbrieven van de vóór dien datum in erfpacht toegezegde gronden in hun ressort. Bij laatstgemeld besluit zijn tevens de bepalingen omtrent den afstand van grond met het recht van opstal en de aanvraag in erfpacht van tot het staatsdomein behoorende gronden in de buitenbezittingen eenigszins gewijzigd.

Bij Gouv. Bt. 31 Jan. 1905 n°. 52 (Ind. St. n°. 118) is de directeur van binnenlandsch bestuur gemachtigd om, voor zoover de bevoegdheid daartoe niet aan lagere autoriteiten is overgedragen en met inachtneming van K. B. 13 Mei 1896 n°. 49 (Ind. St. n°. 140), te beschikken op verzoeken: *a.* tot afstand van grond met een zakelijk of persoonlijk recht, ingeval die verzoeken niet voor inwilliging in aanmerking komen; *b.* tot overneming ten name van den lande van het recht van eigendom, opstal of erfpacht, en *c.* tot overdracht van door de Regeering gedane, door tijdsverloop niet vervallen toezeggingen van een zakelijk recht op tot het vrij staatsdomein behoorende gronden.

Bij Gouv. Bt. 4 Maart 1905 n°. 34 (Bijbl. Ind. St. n°. 6183) zijn, met intrekking van Gouv. Bt. 23 Jan. 1899 n°. 3 (Bijbl. Ind. St. n°. 5385), de hoofden van gewestelijk bestuur bevoegd verklaard: *a.* om, voor zoover niet anders is of zal worden bepaald, vergunning te verleenen om voor den aanleg van buisleidingen en andere soortgelijke doeleinden, tot wederopzeggens en onder voor elk bijzonder geval door hen vast te stellen voorwaarden, gebruik te maken van den ondergrond van openbare wegen of van andere gedeelten van het vrij staatsdomein; *b.* om tot het vrij staatsdomein behoorende stukken grond: 1°. tot geen grootere uitgestrektheid dan voor het beoogde doel benoodigd zal blijken te zijn, tot wederopzeggens en tegen een door hen vast te stellen vergoeding, ter beschikking te stellen voor het oprichten van ijshuisjes, kiosken en dergelijke opstallen, welke niet het karakter dragen van permanente bebouwingen of vestigingen, zoomede voor houtstapelplaatsen, hetzij ten behoeve van boschcontractanten of van andere particuliere ondernemers; 2°. gelegen nabij of binnen de grenzen van de bosschen van den lande, welke niet of althans voorloopig niet voor herbossching in aanmerking behoeven te komen, tot eene uitgestrektheid van ten hoogste 3 bouws, tot wederopzeggens in bruikleen af te staan aan het met de bewaking van die bosschen belaste inlandsch personeel; 3°. aan te wijzen tot algemeene begraafplaats of tot uitbreiding van bestaande begraafplaatsen.

Bij Gouv. Bt. 12 Maart 1905 n°. 34 (Bijbl. Ind. St. n°. 6188) zijn de hoofden van gewestelijk bestuur gemachtigd om aan erfpachters, die, ingevolge de voorwaarden onder welke hun erfpachtsrecht gevestigd is, verplicht zijn tot beschikbaarstelling van strooken grond, benoodigd voor den aanleg van voor het openbaar verkeer bestemde spoor-, tram- en rijwegen of voetpaden (zie Bijbl. Ind. St. n°. 3854), dan wel van waterleidingen, de vereischte aanzegging tot die beschikbaarstelling te doen.

§ 1. JAVA EN MADOERA.

Conversie van communaal in erfelijk individueel grondbezit vond in 1904 niet plaats.

Vervanging van de periodieke verdeeling der communale bouwgronden door het stelsel van vaste aandeelen kwam alleen voor in de residentie Semarang, waar 12 desa's in de afdeeling Pati tot die verandering overgingen.

Vervanging van erfelijk individueel grondbezit door agrarischen eigendom. Tot het verkrijgen van agrarischen eigendom, op den voet van K. B. 16 April 1872 n°. 29 (Ind. St. n°. 117), zijn gedurende 1904 slechts 18 aanvragen, betrekking hebbende op eene gezamenlijke uitgestrektheid van ruim 97 bouws, aanhangig gemaakt, zoodat met de op ult. 1903 aanhangig gebleven 25 aanvragen (verbeterde opgaaf) voor ongeveer 125 bouws, in 1904 te behandelen vielen 43 aanvragen voor ongeveer 222 bouws, waarvan er 21 voor ruim 143 bouws zijn toegewezen en 2 voor ongeveer 15 bouws zijn afgewezen, terwijl 5 aanvragen voor ongeveer 4 bouws zijn ingetrokken; de overige bleven aanhangig. Tengevolge van de nieuwe toewijzingen, behoorde bij het einde van 1904 eene uitgestrektheid van ongeveer 7373 bouws aan inlanders in agrarischen eigendom toe (vgl. de gewestelijke opgaven in tabel II van bijlage K).

Verhuur van in agrarischen eigendom verkregen gronden geschiedde in de residentiën Pekalongan, Soerabaja en Kediri, voornamelijk voor de beplanting met suikerriet en indigo.

Verhuur van grond door inlanders aan niet-inlanders. In 1904 zijn in de gouvernementsresidentiën (uitgezonderd Bantam, Batavia en Madoera, waar weder geen grondverhuringen voorkwamen), op den voet van de Ord. in Ind. St. 1900 n°. 240, 13 429 huurovereenkomsten bekrachtigd, betrekking hebbende op 166 807 bouws (zijnde 788 overeenkomsten en 875 bouws minder dan in 1903). Nadere opgaven daaromtrent bevat tabel I van bijlage K.

De gewestelijke verslagen maken melding van 28 overtredingen (13 door Europeanen en 15 door vreemde oosterlingen) en van 180 gevallen, waarin de bekrachtiging der overeenkomst geweigerd werd.

Ontginning door inlanders van woesten (niet tot de desa's behoorenden) grond. Uit de gewestelijke statistiek, opgenomen in bijlage K, sub III, blijkt, dat gedurende 1904, op den voet der ontginningsordonnantie (Ind. St. 1896 n°. 44), aan 32 580 inlanders vergunning is verleend om domeingrond te ontginnen, en wel tot eene gezamenlijke uitgestrektheid van 26 430 bouws, welk laatste totaal in 1903 bedragen had 26 642 bouws, te ontginnen door 35 071 aanvragers. Van de vóór 1904 verleende vergunningen van dezen aard kwamen er in dat jaar 1128 te vervallen, betrekking hebbende op 1221 bouws (in 1903 1140 vergunningen voor 978 bouws), hoofdzakelijk wegens het niet nakomen van de bij de vergunning gestelde voorwaarden. In enkele gevallen is ontheffing verleend van de verplichting tot het aanleggen van terrassen, ter voorkoming van het afspoelen van de bouwkruin.

Afgewezen, op soortgelijke gronden als daarvoor tot dusver golden, zijn 1721 aanvragen, betrekking hebbende op 2252 bouws.

Het aantal gestraften wegens eigenmachtige ontginning bedroeg in 1904 5296 (tegen 6808 in 1903), van wie respectievelijk 736, 212, 417, 927, 406, 562, 273, 623 en 557 alleen in de residentiën Bantam, Cheribon, Pekalongan, Rembang, Pasoeroean, Besoeki, Kedoe, Madioen en Kediri.

De medewerking van de zijde der desahoofden bij het tegengaan van overtredingen der ontginningsordonnantie blijft nog steeds veel te wenschen overlaten.

De strafbepalingen tegen onwettige ontginning zijn verscherpt bij Ord. van 21 Oct. 1904 (Ind. St. n°. 416). Bij gouvernementscirculaire van 21 Oct. 1904 (Bijbl. Ind. St. n°. 6112) zijn aan de hoofden van gewestelijk bestuur eenige wenken gegeven, welke bij de toepassing van die ordonnantie in acht behooren te worden genomen.

Uitgifte van grond in erfpacht. Bij Gouv. Bt. 5 Juli 1904 n°. 2 (Ind. St. n°. 304) is, met intrekking van de voorschriften in Ind. St. 1872 n°. 237*b*, eene nieuwe instructie vastgesteld omtrent de behandeling van aanvragen om afstand en openbare aanbieding in erfpacht van gronden op Java en Madoera.

Gedurende 1904 zijn in erfpacht toegezegd 47 perceelen, tegen 71 in 1903 en 62 in 1902. Van deze 47 perceelen zijn er 3 in hetzelfde jaar afgestaan, en daar nog kon worden besloten tot de uitgifte van 65 perceelen, in vorige jaren in erfpacht toegezegd, en tot den afstand van 1 perceel zonder voorafgegane toezegging, zijn in 1904 in het geheel afgestaan 69 perceelen, tegen 69 in 1903 en 118 in 1902.

Het aantal gedurende 1904 ingeschreven (door de aanvragers aanvaarde) perceelen bedroeg 82 (waarvan 36 in 1904 en 46 in vorige jaren afgestaan), gezamenlijk groot 13 912 bouws, tegen 78 perceelen, tot eene gezamenlijke uitgestrektheid van 13 072 bouws, in 1903. Van de in 1904 aanvaarde perceelen, van welke er 5 ten name van Chineezen en de overige ten name van Europeanen of cultuurmaatschappijen zijn ingeschreven, waren er 24 bestemd tot uitbreiding van bestaande ondernemingen, zoodat zij niet voor den vollen termijn van 75 jaren, doch voor den verderen duur van het reeds op die ondernemingen gevestigd erfpachtsrecht zijn afgestaan. Ten opzichte van 6 perceelen in de Preanger Regentschappen, 2 perceelen in Semarang en 1 perceel in Pasoeroean is in de erfpachtsakte het beding opgenomen, dat de teelt van koffie zou zijn uitgesloten.

Van de in 1904 aanvaarde perceelen is voor 66 de canon vastgesteld op bedragen van f 1,50 tot f 5 (het laatste bedrag voor 2 perceelen in Pasoeroean), voor 14 op f 1 en voor 2 perceelen in de Preanger Regentschappen, aangevraagd voor veeweide, op f 0,50 per bouw 's jaars. Ten opzichte van de laatste twee perceelen is evenwel bepaald, dat de canon zal worden verhoogd tot f 1, zoodra de gronden geheel of gedeeltelijk voor cultuurdoeleinden worden gebruikt. [1])

Werd, zooals hiervóór is gezegd, het areaal van de in erfpacht uitgegeven gronden, tengevolge van de aanvaarding van 82 nieuwe perceelen, in 1904 met 13 912 bouws vergroot, het onderging daarentegen eene vermindering met 5230 bouws, wegens terugkeer aan het Gouvernement van 15 perceelen, en een gedeelte van 1 perceel. Aangezien op ult. 1903 in erfpacht werden bezeten (volgens verbeterde opgaven; zie bijlage K, sub IV A) 2532 perceelen, ter gezamenlijke grootte van 578 355 bouws, zoo was, als gevolg van de besproken veranderingen, het areaal bij het einde van 1904 gestegen tot 587 037 bouws, verdeeld over 2599 perceelen. Behalve deze perceelen, waarop, toen zij in erfpacht werden afgestaan, nog geen titel gevestigd was, waren op ult. 1904 nog, als in erfpacht bezeten, ingeschreven 89 perceelen (38 918 bouws), uitmakende gronden, welke, toen zij in erfpacht werden uitgegeven, reeds als huurgronden te boek stonden (zie de volgende rubriek). Uit tabel IV A van bijlage K blijkt, hoe de voormelde 587 037 bouws, ook naar gelang van het aantal perceelen, waarvoor die uitgestrektheid stond ingeschreven, over de gewesten verdeeld zijn en van welke jaren de uitgifte dagteekent.

Bij het einde van 1904 bedroeg het aantal nog niet aanvaarde, reeds afgestane perceelen 93, betrekking hebbende op 19 319 bouws, en dat der perceelen, welke toegezegd, maar nog niet afgestaan waren 240, met eene uitgestrektheid van 121 920 bouws. Cijfers per gewest vindt men in voormelde tabel IV A. Het aantal aanvragen, die in 1904 om verschillende redenen moesten worden afgewezen, bedroeg 62 (tegen 76 in 1903).

Het over 1904 door de verschillende erfpachters op Java — ook door hen, die gewezen huurgronden in erfpacht bezitten — aan canon verschuldigde bedroeg f 1 310 471. Omtrent de aanzuivering, ook over vorige jaren, zij verwezen naar tabel IV B van bijlage K.

Bij het einde van 1904 waren, op den voet van het sedert ingetrokken Gouv. Bt. 20 Juni 1901 n°. 10 (Bijbl. Ind. St. n°. 5611), ten behoeve van den kleinen land- of tuinbouw, in erfpacht toegezegd 31 perceelen, tot eene gezamenlijke uitgestrektheid van 606 bouws, en afgestaan, doch nog niet aanvaard, 5 perceelen, te zamen groot 80 bouws, terwijl 28 perceelen, tot eene gezamenlijke grootte van 728 bouws, door de aanvragers waren aanvaard (vgl. de gewestelijke opgaven sub IV C van bijlage K). Het aantal aanvragen, in 1904 om verschillende redenen afgewezen, bedroeg 17, tegen 41 in 1903.

Vervanging van huur door erfpacht. Door de terugneming door het Gouvernement van 2 perceelen, ter gezamenlijke grootte van 764 bouws, daalde de uitgestrektheid van de erfpachtsperceelen, welke uit gewezen huurgronden bestaan, van 39 682 bouws op ult. 1903 tot 38 918 bouws bij het einde van 1904, verdeeld over 89 perceelen. Voor cijfers per gewest zie noot *a* van tabel IV A van bijlage K.

Verhuur van grond. Voor andere dan landbouwdoeleinden waren op ult. 1904 van kracht 37 huurovereenkomsten, namelijk voor terreinen in de residentie Batavia 15, in de residentie Rembang 9, ter hoofdplaats Soerabaja 11, in de residentie Besoeki 1 en in de residentie Kediri 1. Het verschuldigde wegens huursom bedroeg respectievelijk f 4391, f 102, f 4249, f 6 en f 12.

Verkoop van grond. De kleine stukken grond, die in 1904 voor woonerven en nijverheidsinstellingen door het Gouvernement aan particulieren in eigendom zijn afgestaan, besloegen in het geheel 2 765 777 M²., waarvoor aan koopsommen bedongen is f 197 494. Gespecificeerde opgaven daaromtrent zijn te vinden in tabel V van bijlage K.

Uitgifte van grond met recht van opstal. De onder dezen titel in 1904 door het Gouvernement aan particulieren afgestane kleine stukken domeingrond besloegen gezamenlijk 833 865 M²., waarvoor door de verkrijgers verschuldigd was f 30 517 (zie tabel V van bijlage K).

Uitgifte van grond: a. in bruikleen; b. met recht van gebruik. In 1904 zijn 3 aanvragen om grond in bruikleen ten behoeve van

[1]) Deze perceelen waren toegezegd vóór de aanneming van het beginsel, waarvan sprake is in de noot in kol. 182 van K. V. 1904.

den kleinen land- of tuinbouw, op den voet van het sedert ingetrokken Gouv. Bt. 20 Juni 1901 n°. 10 (Bijbl. Ind. St. n°. 5611) afgewezen, terwijl op 13 aanvragen, waarvan er 8 betrekking hadden op ruim 45 bouws en 5 op 62 342 M²., gunstig is beschikt. Cijfers per gewest vindt men in tabel VI van bijlage K. Voorts is 1 perceel, met het daarop staande schoolgebouw, ter hoofdplaats Magelang (Kedoe) in bruikleen afgestaan aan de „Vereeniging tot bevordering van Christelijk leven en onderling hulpbetoon", terwijl één verzoek om afstand in bruikleen van een ter hoofdplaats Batavia gelegen perceel geweigerd werd.

Van een tweetal aanvragen om afstand van grond met het recht van gebruik werd er één, betrekking hebbende op een perceel ter hoofdplaats Soerabaja, groot 1646 M²., toegestaan en de andere — voor een stuk grond ter hoofdplaats Batavia — geweigerd.

Beschikking door het Gouvernement over grond in het bezit van derden. Een overzicht van de in 1904 plaats gehad hebbende onteigening bij minnelijke schikking van voor de uitvoering van 's lands werken benoodigde gronden, bij de inlandsche bevolking in gebruik, is opgenomen sub VII van bijlage K. Overigens is in de residentie Kedoe nog over gronden van derden beschikt ten behoeve van eene stoomtrammaatschappij.

---

§ 2. BUITENBEZITTINGEN.

1. Gouvernementslanden.

Verhuur van grond door inlanders aan niet-inlanders. Van de vier tot dusver uitgevaardigde regelingen omtrent dit onderwerp (voor de Lampongsche Districten, Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, Menado en Amboina) vond in 1904 alleen die voor Menado toepassing, in welk gewest één huurovereenkomst werd geregistreerd. Nopens uitgestrektheid en bestemming van den verhuurden grond zijn geen opgaven ontvangen.

Ontginning door inlanders van domeingrond. Op den voet van de voor de residentie Menado geldende bepalingen (Ind. St. 1896 n°. 107), is ook in 1904 weder alleen in de Minahasa domeingrond ter ontginning afgestaan, en wel in de afdeelingen Menado en Tondano respectievelijk 43 en 120 bouws aan 43 en 261 inlanders. In laatstgenoemde afdeeling werden 3 overtredingen van de ordonnantie geconstateerd en berecht.

Krachtens de in Ind. St. 1889 n°. 63 opgenomen ontginningsordonnantie voor het eiland Bengkalis (Oostkust van Sumatra) zijn in 1904 eenige kleine stukken grond voor den tuinbouw aan inlanders afgestaan.

Uitgifte van grond in erfpacht. In 1904 kwamen 25 aanvragen om uitgifte van domeingrond in erfpacht tot afdoening (tegen 36 in 1903), van welke er 6 zijn afgewezen. De 19 ingewilligde aanvragen hadden betrekking op 25 perceelen, tot eene geschatte uitgestrektheid van 12 860 bouws.

Het beginsel om niet dan bij uitzondering den canon lager te stellen dan het in 1888 aangenomen maximum van f 1 per bouw 's jaars, tenzij het streken geldt, waarvoor een lager bedrag vooralsnog aanbeveling verdient tot aanmoediging van de vestiging eener particuliere landbouwnijverheid, is ook thans weder toegepast. Van het maximum is afgeweken ten opzichte van 2 perceelen in de Padangsche Benedenlanden (maatstaf f 0,20 per bouw 's jaars) en voor 1 perceel in Menado (maatstaf f 0,50).

Ingeschreven, dat is door de aanvragers (11 Europeanen en 1 Chinees) aanvaard, zijn in 1904 13 perceelen — waarvan er 3 in 1901, 1 in 1902 en de overige 9 in 1903 waren afgestaan —, naar schatting gezamenlijk groot 17 820 bouws. Voor 6 van deze perceelen is als maatstaf van canon aangenomen het maximum van f 1 per bouw 's jaars, voor één perceel f 0,50, voor een ander f 0,25 en voor 5 perceelen f 0,10. Alle perceelen zijn voor den tijd van vijf en zeventig jaren afgestaan.

Van de vóór 1904 aanvaarde perceelen zijn er gedurende dat jaar 22, zoomede een gedeelte van een perceel, door het Gouvernement terugontvangen, hetgeen het areaal der erfpachtsgronden deed verminderen met 121 811 bouws. Aangezien op ult. 1903 in erfpacht werden bezeten 214 perceelen, waarvan er 213 eene gezamenlijke grootte hadden van ± 450 497 bouws (verbeterde opgaven), stonden dus bij het einde van 1904 te boek 205 perceelen, waarvan er 204 eene uitgestrektheid besloegen van ± 346 506 bouws, terwijl van 1 perceel, uitmakende de oostelijke groep der Postiljon-eilanden, de grootte niet bekend is.

Ingevolge Ind. St. 1886 n°. 39, was in 1904 slechts canon te betalen voor de 130 vóór 1899 aanvaarde perceelen. Het verschuldigde beliep f 68 893. Omtrent de aanzuivering gedurende 1904, ook wegens achterstand over vorige jaren, zie tabel IV B van bijlage K.

In 1904 zijn geen perceelen op den voet van het sedert ingetrokken Gouv. Bt. 20 Juni 1901 n°. 10 in erfpacht toegezegd, terwijl van de 2 in 1902 toegezegde perceelen in de Padangsche Bovenlanden er 1 is aanvaard.

Verhuur van grond. De bestaande overeenkomsten betreffende de verhuur door het Gouvernement van de landen Lajang en Totaka in de afdeeling Makasser (Celebes en onderhoorigheden), van met klapperboomen begroeide eilandjes in de residentie Tapanoeli en van sagodoesoens op Ceram (Amboina) bleven in 1904 voortloopen. Uit dien hoofde was in het geheel verschuldigd f 4921. Bovendien zijn eenige domeingronden en sawahs in Boeleleng en Djembrana (Bali) en op Lombok aan de bevolking verhuurd, waarvoor respectievelijk f 3210 en f 348 moest worden betaald, tegen f 3435 en f 475 in 1903.

Uitgifte van grond in eigendom en met recht van opstal. Hieromtrent zij verwezen naar de gewestelijke opgaven in tabel V van bijlage K.

Uitgifte van grond met recht van gebruik kwam in 1904 niet voor.

Uitgifte van grond in bruikleen. In 1904 zijn 2 perceelen in Menado, ten behoeve van den kleinen land- of tuinbouw, op den voet van het sedert ingetrokken Gouv. Bt. 20 Juni 1901 n°. 10 in bruikleen afgestaan.

2. Inlandsche staten.

Ter Oostkust van Sumatra zijn in 1904 door den resident goedgekeurd 11 door inlandsche zelfbesturen aldaar met particulieren gesloten landbouwovereenkomsten, gezamenlijk betreffende 8690 bouws, waarvan er 2 betrekking hadden op 3200 bouws in Asahan, 1 op 400 bouws in Medan, 1 op 200 bouws in Langkat, 1 op 2000 bouws in Padang en Bedagei, 1 op 56 bouws in Batoe Bara en 5 op 2834 bouws in Serdang. Bovendien zijn 6 overeenkomsten voor houtaankap (4 in Laboean Batoe en 2 in Siak) goedgekeurd. Daarentegen zijn, met onderling goedvinden van partijen of wegens niet nakoming door de ondernemers van hunne verplichtingen, ontbonden verklaard 2 overeenkomsten in Tamiang, 5 in Serdang en 1 in Langkat.

In de Westerafdeeling van Borneo zijn in 1904 geen concessiën door de inlandsche zelfbesturen uitgegeven.

Met betrekking tot de andere gewesten der buitenbezittingen zijn geen opgaven ontvangen.

V. AGRARISCHE EN KADASTRALE OPNEMINGEN.

§ 1. AGRARISCHE OPNEMINGEN.

In de residentie Bali en Lombok waren twee inlandsche landmeters, onder de controleurs voor de landrente en agrarische aangelegenheden, werkzaam in het belang van de bijhouding, aanvulling en herziening der reeds verzamelde gegevens omtrent de bouwgronden in de afdeelingen Boeleleng, Djembrana en Lombok.

Door het op Lombok tijdelijk werkzaam gestelde kadasterpersoneel, bestaande uit 1 landmeter en 14 mantri's, zijn in 1904 bewerkt in Oost-Lombok 5300 bouws (794 perceelen) en in Midden-Lombok 13 817 bouws (3130 perceelen). Van 22 415 en 3857 bouws zijn respectievelijk grondregisters en registers van de waterschappen vervaardigd.

In het gouvernement Celebes en onderhoorigheden zijn in 1904 door het kadasterpersoneel van de zoogenaamde ornaments- (regents-) en kasoewiangvelden gemeten 2860 bouws (637 perceelen) en in kaart gebracht 5200 bouws (769 perceelen).

§ 2. KADASTER.

Bij het einde van 1904 waren bij den kadastralen dienst werkzaam 43 Europeesche ambtenaren, benevens 1 commies, 8 klerken en 416 mantri's. Hiervan waren o. a. aangewezen voor het hoofdbureau te Batavia en de inspectie-afdeelingen Semarang en Soerabaja 3 ingenieurs, 1 commies en 7 mantri's.

Voor de metingen en het verzamelen van gegevens in het belang der landrente-regeling in Pasoeroean, Kediri en de Preanger Regentschappen waren gemiddeld werkzaam 6 landmeters, 4 adjunct-landmeters en 100 mantri's, gezamenlijk vormende 4 opmetingssectiën, terwijl 40 mantri's ter beschikking waren gesteld van den inspecteur der landelijke inkomsten en verplichte diensten voor het verrichten van verschillende, hun door dien ambtenaar op te dragen werkzaamheden.

Met de herziening en omwerking van de kaarten der voormalige kadastraal-statistieke opneming, met het doel om ze te kunnen doen dienen voor den landrente-aanslag, zooals in de Preanger Regentschappen is ingevoerd, is voortgegaan in Cheribon, Pekalongan, Semarang, Banjoemas, Kedoe en Madioen.

Over hoeveel bouws en perceelen de landrentemetingen zich in 1904 uitstrekten, blijkt uit het overzicht sub III van bijlage E, waarin ook eenige andere der voornaamste verrichtingen van het kadaster over 1904 onder cijfers zijn gebracht.

Verwacht kan worden dat in den loop van 1905 uitvoering zal worden gegeven aan het voornemen om de tot dusver aan den kadastralen dienst opgedragen metingen voor de landrente-regeling over te brengen bij den topographischen dienst (zie hoofdst. **D**, kol. 99).

De kadastreering van de hoofdplaatsen Ternate en Menado werd voortgezet. Van de afdeelingshoofdplaatsen Gorontalo en Taroena zijn blokkaarten vervaardigd.

Door het kadasterpersoneel zijn in 1904 voorts nog diensten verricht in verband met onteigeningen ten behoeve van den aanleg van verdedigingswerken, spoorwegen en nieuwe wegen, de vaststelling van den nieuwen verpondingsaanslag over het tijdvak 1905—1909, het opmaken van meetbrieven voor den afstand in eigendom van gronden, behoorende tot het domein Bloeboer (Batavia), de opmeting en het in kaart brengen van de zoogenaamde ornaments- (regents-) en kasoewiangvelden in het gouvernement Celebes en onderhoorigheden (zie hiervóór onder § 1) en voor de vestiging van erfpachtsrechten ten name van minvermogende Europeanen en met hen gelijkstelden.

Aan ten bate van den lande geïnde salarissen voor verrichtingen van wege het kadaster ten gerieve van het publiek is over 1904 in 's lands kas gestort f 47 636, tegen f 48 373 in 1903.

Voor de verschillende kadastrale en statistieke opnemingen (met inbegrip van de uitgaven voor de metingen op Lombok en de kosten voor het onderhoud van alle triangulatiepilaren) is in 1904 uitgegeven (volgens de voorloopige boekingen) f 578 268, tegen f 590 041 (verbeterde opgaaf) in 1903.

VI. TRANSPORTEN.

Van de aannemingscontracten voor transporten, waarmede het departement van binnenlandsch bestuur bemoeienis heeft, liepen er op ult. 1904 acht ten einde, namelijk één ter Sumatra's Westkust en in elke der residentiën Cheribon, Benkoelen en Lampongsche Districten en twee in de residentie Pekalongan in haar voormaligen omvang (zie bijl. H, sub V, van K. V. 1900), zoomede in het vroegere gewest Tegal (zie bijl. G, sub IV, van K. V. 1901 en bijl. F, sub IV, van K. V. 1903). Bovendien behoefden nog voorziening de zoogenaamde Painan-, Natal-, Angkola- en Bovenlandsche transporten ter Sumatra's Westkust en het vervoer in de residentie Westerafdeeling van Borneo (vgl. K. V. 1904, kol. 188), voor zooveel betreft het traject Pontianak—Sintang, via Tajan en Sanggau. [1])

Met uitzondering van het laatstgemelde en het vervoer ter reede van Cheribon, werden al die transporten opnieuw aanbesteed en toegewezen tegen de in bijlage F/E, sub IV, vermelde eenheidsprijzen.

Het reedevervoer te Cheribon is, bij wijze van proef, voor het jaar 1905 in eigen beheer genomen, met het doel om, ter bevordering van de inlandsche nijverheid, daarvoor van inlan-

[1]) Wat aangaat het traject Pontianak—Singkawang—Pamangkat—Sambas en terug, wordt sedert 1 Juli 1904 gebruik gemaakt van de stoomgelegenheden der Koninklijke Paketvaartmaatschappij.

ders gehuurde transportmiddelen te bezigen. Het transport in de residentie Westerafdeeling van Borneo is, voor het tijdvak 1 Juli 1904—ult. 1905, bij onderhandsch contract geregeld, in verband met de wenschelijkheid om den eventueelen aannemer voldoende gelegenheid te geven om zich van de vereischte belangrijke transportmiddelen — waaronder een stoomvaartuig — te voorzien.

Het reedevervoer te Batavia, zoomede de transporten in de Preanger Regentschappen, Pasoeroean en Madioen bleven in eigen beheer, welke maatregel, met het oog op de gunstige uitkomsten, voor zooveel het in de tweede plaats genoemd gewest betreft, thans definitief is ingevoerd.

VII. PAKETVAART EN ANDERE STOOMVAARTDIENSTEN.

Behoudens een enkele maal dat eene contractueele reis, tengevolge van overmacht, niet binnen den daarvoor vastgestelden termijn werd volbracht, had de bediening van de paketvaart in den Indischen Archipel vanwege de Koninklijke Paketvaart-maatschappij, ingevolge het met haar gesloten contract, ook in 1904 zonder stoornis plaats. Sedert hetgeen daaromtrent is medegedeeld in kol. 187 van K. V. 1904, is in de contractueel te bevaren lijnen eene wijziging gebracht ten aanzien van dienst XIII (de zoogenaamde Nieuw-Guinea-lijn), in dier voege, dat daaruit zijn vervallen Samaté (Salawati), Ansoes en Merauke en, op de terugreis, het eiland Roen, terwijl daarentegen zijn opgenomen Piroe en Sorong (Gouv. Bt. 25 Nov. 1904 n°. 28). Voorts is die dienst, met ingang van 1 Februari 1905, zoodanig gesplitst, dat eens in de twaalf weken eene reis wordt gemaakt van Amboina over Banda, Geser (Gisser), Sekar en Fak Fak naar Dobo, en van daar over dezelfde plaatsen terug naar Amboina (dienst XIII*a*), en in dezelfde tijdruimte eenmaal eene reis van Amboina over Piroe, Wahaai, Gani, Ternate, Patani, Sorong, Saonek, Dore (Manokwari), Roen en Djamna naar de Humboldts-baai en over dezelfde plaatsen, behalve Roen, terug naar Amboina (dienst XIII*b*). De aanvankelijk op 13 en 34 etmalen vastgestelde duur der reizen is, tot wederopzeggens, met 5 en 3 etmalen verlengd, ten einde de Maatschappij de gelegenheid te geven om, buiten contract, aan te doen: in dienst XIII*a* Saparoea, de Boela-baai (Ceram), Elat en Toeal, en, in dienst XIII*b* Galela, Eka, de Wooi-baai en Korido (Gouv. Bt. 23 Jan. 1905 n°. 11). De duur der reizen in dienst IX (Soerabaja—Molukken—Noord- en Westkust van Celebes—Soerabaja) is in Mei 1905, tot wederopzeggens, met 10 etmalen verlengd, ten einde de Maatschappij in staat te stellen om buiten contract de Tomini-bocht te bezoeken (Gouv. Bt. 18 Mei 1905 n°. 27). Uit den contractueelen dienst X (Makasser—Bonthain—Boeloekomba—Saleier—Kendari) is Bonerate vervallen (Gouv. Bt. 20 Nov. 1904 n°. 12).

De door de Maatschappij onderhouden niet-contractueele dienst van Pinang op Sumatra's Oostkust is zoodanig ingericht, dat wekelijks eene reis wordt gemaakt van Pinang, via Tandjoeng Poera, Pankalan Brandan en Bajan, terug naar Pinang, en ongeveer 6 maal 's maands eene reis tusschen Pinang en Belawan-Deli, vice versa. De niet-contractueele lijn tusschen Singapore en Pontianak (vgl. K. V. 1904, kol. 188/9) wordt thans in stede van door één, door twee stoomschepen bevaren, waarvan er een op de uitreis steeds Billiton aandoet. Voorts is, buiten contract, een tweewekelijksche dienst geopend tusschen Palembang en Batavia (op de uitreis via Semarang en Cheribon) en wordt driemaal 's weeks een dienst onderhouden tusschen Anjer en Teloek Betoeng, via Kalianda, op welke laatste lijn, bij wijze van proef, hetzij om de 14 dagen (gedurende het afscheepseizoen van de peper), hetzij eens in de vier weken, Kota Agoeng (Semangka-baai) wordt aangedaan.

Met gebruikmaking van de haar in art. XXIII van het contract verleende bevoegdheid, is door de Indische Regeering in November 1904, gedurende een achttal dagen, van de Maatschappij het stoomschip *van Riebeeck* gehuurd, ten einde hulp te verleenen aan de door een orkaan geteisterde bevolking der Nanoesa-eilanden (Menado).

De volgende cijfers geven een overzicht omtrent het bedrijf der Maatschappij gedurende 1904, in vergelijking met de uitkomsten van de twee voorafgegane jaren.

Aantal geographische mijlen door de schepen der Maatschappij afgelegd:	1902.	1903.	1904.
op lijnen, voor welke subsidie werd genoten . .	86 122	86 920	89 210
op regelmatige diensten buiten contract	192 532	229 407	220 788
op extra-reizen	19 614	26 455	43 298
ter uitvoering van met de Indische Regeering gesloten aannemingscontracten wegens zout- en kolenvervoer *a*)	8 723	13 631	13 852
in 't geheel derhalve (geographische mijlen)	306 991	356 413	367 148
terwijl op de verschillende lijnen nevenstaand aantal reizigers werden vervoerd:			
gouvernementsreizigers	57 612	63 480	68 725
particuliere reizigers.	182 409	195 764	225 494
Te zamen. . .	240 021	259 244	294 219

a) Deze aannemingen betreffen: 1°. het vervoer van zout van Madoera naar Java's noord- en zuidkust en Banjoewangi, zoomede naar de buitenbezittingen, en 2°. het transport van Ombilin-kolen uit Emmahaven naar andere deelen van den Indischen Archipel. De contracten loopen respectievelijk op ult. 1909 en ult. 1905 af.

Krachtens de hem bij Gouv. Bt. 17 Jan. 1905 n°. 20 verstrekte machtiging is door den directeur van onderwijs, eeredienst en nijverheid met de Maatschappij eene overeenkomst gesloten voor het vervoer van tin, afkomstig uit het district Muntok (Banka), naar Nederland, gedurende het tijdvak 1 Febr. 1905—31 Jan. 1906, welke overeenkomst geacht zal worden telkenmale met één jaar verlengd te zijn, wanneer zij niet door een der contractanten minstens zes maanden voor den afloop wordt opgezegd.

De vloot der Maatschappij, die op 15 Mei 1904 was samengesteld uit 45 stoomschepen, metende bruto 60 937 ton, is sedert uitgebreid met het in K. V. 1904, kol. 189, vermelde stoomschip *Rochussen* en met het van de Norddeutsche Lloyd aangekochte, in *Valentyn* herdoopte stoomschip *Sambas*. Daarentegen werden de stoomschepen *Gouverneur-Generaal van Lansberge* en *Medan* verkocht, zoodat de vloot op 15 April 1905 wederom bestond uit 45 stoomschepen, doch met een gezamenlijken bruto inhoud van 62 322 ton. Hier te lande zijn in aanbouw 2 stoomschepen, die de namen *Duymaer van Twist* en *Pahud* zullen dragen, terwijl te Singapore 2 hekwielstoomers (*Ogan II* en *Negara II*) op stapel gezet zijn, bestemd voor de vaart op de rivieren Lematang (Palembang) en Barito (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo).

Bij K. B. 18 Maart 1905 n°. 32 is tot regeeringscommissaris bij de Maatschappij benoemd de gepensionneerde luitenant-kolonel der genie van het leger in Nederlandsch-Indië dr. E. B. KIELSTRA.

De bij Gouv. Bt. 9 Nov. 1890 n°. 9 vastgestelde en sedert gewijzigde en aangevulde algemeene bepalingen betreffende het vervoer van particuliere reizigers en goederen door tusschenkomst van de Maatschappij, zijn nader aangevuld bij Gouv. Bt. 9 Maart 1905 n°. 5 (Bijbl. Ind. St. n°. 6186).

Vanwege de stoomvaartmaatschappijen „Nederland" en „Rotterdamsche Lloyd" is (door elke om de 14 dagen) de wekelijksche maildienst tusschen Nederland en Indië geregeld onderhouden. Door de mailbooten van elke dier maatschappijen werden 26 uit- en thuisreizen volbracht, terwijl de vrachtbooten

respectievelijk 19 en 14 reizen aflegden. De vloot van de „Nederland" onderging in het verslagjaar geen wijziging. Sedert de nieuwe en langere mailroute via Sabang en Singapore bevaren wordt, is echter meer en meer de noodzakelijkheid gebleken om de oudste mailschepen door nieuwe van grootere capaciteit en snelheid te vervangen, in verband waarmede aan de Nederlandsche Scheepsbouwmaatschappij te Amsterdam de bouw van twee stoomers van ± 5800 ton is opgedragen. De vloot der „Rotterdamsche Lloyd", die op ult. 1903 bestond uit 14 stoomers (8 mail- en 6 vrachtbooten), is sedert vermeerderd met de nieuw aangebouwde mailboot *Ophir* (zie K. V. 1904, kol. 190). Daarentegen ging de vrachtboot *Soerabaja* door verkoop in andere handen over, zoodat de vloot der Maatschappij op ult. 1904 wederom bestond uit 14 stoomschepen (9 mail- en 5 vrachtbooten). Het stoomschip *Wilis* (zie t. a. p.) zal in Augustus 1905 in de vaart komen, terwijl een elfde mailschip — de *Rendjani* — op stapel staat.

Het op ult. Mei 1905 afgeloopen, met de beide stoomvaartmaatschappijen te zamen gesloten éénjarig contract betreffende het vervoer van gouvernementsgoederen naar Indië (zie K. V. 1904, kol. 190) is op dien datum vervangen door eene nieuwe, op enkele punten gewijzigde en aangevulde overeenkomst. De met elke Maatschappij afzonderlijk gesloten éénjarige contracten voor het vervoer van gouvernementsproducten uit Indië herwaarts, welke eveneens op ult. Mei jl. eindigden, zijn ook voor het tijdvak 1 Juni 1905 — ult. Mei 1906 van kracht verklaard.

Nadere opgaven omtrent beide maatschappijen, zoomede omtrent een aantal andere min of meer geregeld op of in Nederlandsch-Indië varende particuliere stoomschepen, zijn te vinden op blz. 211—225 van deel I van den Indischen Regeeringsalmanak voor 1905.

De op 17 September 1903 geopende dienst der „Java—China—Japan-lijn" had ongestoord plaats. Daar het handelsverkeer, vooral van Nederlandsch-Indië naar China en Japan, sterk is toegenomen, heeft de Maatschappij het plan om het aantal van 13 reizen per jaar uit te breiden, in verband waarmede hier te lande een vierde stoomer — de *Tjiliwong* — wordt aangebouwd, welke bodem in den loop van 1905 naar Indië zal vertrekken. Met het oog op de noodzakelijke herstellingen aan de vloot der Maatschappij is door haar, in het belang van den geregelden dienst, in Augustus 1905 het aan de „Rotterdamsche Lloyd" toebehoorende stoomschip *Bogor* gehuurd.

Met intrekking van de bij Ind. St. 1894 n°. 278 vastgestelde en sedert gewijzigde en aangevulde ordonnantie, tot regeling van het toezicht op het vervoer van personen door middel van stoomschepen, zoomede van de regeling betrekkelijk de eischen, waaraan de schippers, de stuurlieden, de machinisten en de machinedrijvers, varende op Nederlandsch-Indische stoomschepen, bestemd voor het vervoeren van passagiers, moeten voldoen (Ind. St. 1894 n°. 49, zooals het sedert is gewijzigd en aangevuld), is bij Ord. van 6 Juli 1905 (Ind. St. n°. 370) eene nieuwe stoomvaartordonnantie vastgesteld, welke ook is uitgebreid tot de stoomschepen, welke uitsluitend goederen vervoeren.

VIII. VEEARTSENIJDIENST.

Omtrent dit onderwerp, waarvoor de gegevens medio September 1905 nog niet uit Indië waren ontvangen, zie men de „Aanvullingen en verbeteringen" van dit verslag.

K.

I. ONDERWIJS.

Bij Gouv. Bt. 7 Mei 1905 n°. 36 (Jav. Ct. n°. 38) is bepaald, dat de hoofden van de daartoe door den directeur van onderwijs, eeredienst en nijverheid aan te wijzen openbare scholen van Europeesch en van inlandsch onderwijs belast zijn met het beheer der door de leerlingen op die scholen bespaarde gelden en, in verband daarmede, met de in ontvangstneming en belegging van die gelden volgens daarvoor door dien directeur te geven voorschriften.

§ 1. EUROPEESCH ONDERWIJS.

a. Middelbaar onderwijs.

De reglementen voor het Gymnasium Willem III te Batavia en voor de hoogere burgerscholen te Semarang en Soerabaja zijn op een aantal punten gewijzigd bij Gouv. Btn. 15 Aug. 1904 n°. 2 (Bijbl. Ind. St. n°. 6053) en 5 en 6 Mei 1905 n°s. 30 en 59 (Jav. Ct. n°s. 37 en 38).

De bepalingen nopens de toelating van leerlingen voor enkele vakken en van toehoorders tot gemelde inrichtingen van onderwijs (Bijbl. Ind. St. n°. 4175) zijn herzien bij Gouv. Bt. 2 Juni 1905 n°. 22 (Jav. Ct. n°. 45) [1]).

Het reglement voor de eindexamens der hoogere burgerscholen onderging wijziging bij Gouv. Btn. 17 Maart en 14 Mei 1905 n°s. 26 en 28 (Ind. St. n°s. 202 en 300).

Eene herziening van de regelingen betreffende de toelating van leerlingen tot de middelbare scholen (Gouv. Btn. 27 Febr. en 8 April 1902 n°s. 21 en 30) kwam tot stand bij Gouv. Bt. 4 Juni 1904 n°. 3 [2]). Voorts is bij Gouv. Bt. 14 Oct. 1904 n°. 30 (Bijbl. Ind. St. n°. 6103) eene wijziging gebracht in de voorwaarden aangaande de kostelooze toelating van en gratis verstrekking van boeken en andere leermiddelen aan leerlingen op dergelijke inrichtingen van onderwijs (Bijbl. Ind. St. n°. 5686).

Bij Gouv. Bt. 10 Maart 1905 n°. 1 (Ind. St. n°. 186) is de toelage voor den secretaris van het college van curatoren van het Gymnasium Willem III verminderd.

De formatie van het onderwijzend personeel bij de scholen te Batavia [3]) en Semarang is uitgebreid bij Gouv. Btn. 26 Jan. en 13 Maart 1905 n°s. 44 en 10 (Ind. St. n°s. 96 en 194).

Bij de Inrichting voor de taal-, land- en volkenkunde van Nederlandsch-Indië (afd. B van het Gymnasium Willem III) sloot de cursus 1903/4 met 52 leerlingen, terwijl de nieuwe cursus met 34 ingeschrevenen begon. Op ult. 1904 waren ingeschreven 39 leerlingen, van wie 6 voor enkele vakken. Van de 33 leerlingen, die het volledig onderwijs volgden, hadden er 4 het getuigschrift van voldoend afgelegd eindexamen der hoogere burgerscholen met vijfjarigen cursus in Nederland verworven; de anderen hadden een dergelijk diploma in Indië behaald.

Bij de hoogere burgerscholen met vijfjarigen cursus te Batavia (afd. A van het Gymnasium) en Soerabaja was het aantal aanvragen om toelating in 1904 grooter, bij de Semarangsche school daarentegen kleiner dan in 1903. Op ult. 1904 telden de 3 inrichtingen, ongerekend de toehoorders en leerlingen voor enkele vakken, 684 leerlingen, namelijk 555 jongens en 129 meisjes, tegen 559 jongens en 130 meisjes op ult. 1903. Onder de jongens bevonden zich 31 zoons van inlanders en 11 van Chineezen.

De Koningin Wilhelmina-school te Batavia telde op ult. 1904 110 leerlingen (waaronder 28 meisjes) in afd. A en 205 leerlingen (waaronder een 5-tal voor enkele vakken) in afd. B (93 en 172 op ult. 1903).

Tengevolge van de in het begin van het schooljaar 1904/5 plaats gehad hebbende klassensplitsingen, is de formatie van het onderwijzend personeel der school uitgebreid met 3 leeraren, tegen intrekking van 2 tijdelijke betrekkingen van leeraar (Gouv. Bt. 30 Juni 1904 n°. 1). Voorts is die formatie, in verband met het groot aantal leerlingen van den bouwkundigen cursus, nog uitgebreid met een leeraar voor practisch onderwijs (Ind. St. 1905 n°. 78) [4]).

De bij Gouv. Bt. 23 Maart 1902 n°. 14 (Bijbl. Ind. St. n°. 5704) vastgestelde regeling voor het verleenen van studiebeurzen aan leerlingen van de afdeeling B der Koningin Wilhelmina-school is gewijzigd bij Gouv. Bt. 23 Juni 1905 n°. 18 (Jav. Ct. 1905 n°. 51).

Het aantal leerlingen van den in 1903 te Batavia opgerichten cursus voor ambachts-onderwijs [5]) bedroeg op ult. 1904 39, tegen 27 op ult. 1903. Van die 39 leerlingen volgden er 29 den cursus voor metaalbewerking, 7 dien voor houtbewerking en 3 dien voor verven, voor welk laatste leervak het onderwijzend personeel met *één* onderwijzer is vermeerderd.

Het toenemend aantal leerlingen van de burgeravondschool te Soerabaja maakte opnieuw eene splitsing van de klassen noodig, in verband waarmede het onderwijzend personeel der school tijdelijk is uitgebreid met 4 leeraren en 2 assistenten. Het aantal leerlingen der school bedroeg op ult. 1904 354, waaronder 15 toehoorders (151 leerlingen en 11 toehoorders volgden den bouwkundigen, 188 leerlingen en 4 toehoorders den machinistencursus). Voor verdere gegevens betreffende deze school wordt verwezen naar bijlage L.

Bij Gouv. Bt. 28 Maart 1905 n°. 6 (Jav. Ct. n°. 27) is, met ingang van 1 Juli d. a. v., een nieuw reglement voor de school vastgesteld, dat in zoover van de oude regeling afwijkt, dat de inrichting thans is gesplitst in 2 afdeelingen, een voor bouwkundigen en een voor machinisten en suikermachinisten, terwijl alleen in bijzondere gevallen vrijstelling van de betaling van schoolgeld kan worden verleend, op den voet van de regeling voor de scholen van middelbaar onderwijs. Voorts kunnen, tot een beperkt aantal, studiebeurzen worden beschikbaar gesteld.

De hoogere burgerschool voor meisjes met pensionaat te Batavia — vgl. K. V. 1904, kol. 194 — telde op ult. 1904 78

---

[1]) De bevoegdheid om te beschikken op verzoeken om een of meer leervakken aan eene inrichting van middelbaar onderwijs kosteloos te mogen bijwonen, is aan den directeur van onderwijs, eeredienst en nijverheid overgedragen (Bijbl. Ind. St. n°. 6134).

[2]) In verband hiermede is door den directeur van onderwijs, eeredienst en nijverheid in Juni 1904 een model vastgesteld van eene door de hoofden van lagere scholen af te geven verklaring, ten behoeve van leerlingen dier scholen, die aan het schriftelijk toelatingsexamen voor de hoogere burgerscholen wenschen deel te nemen.

[3]) Eene nieuwe klassensplitsing voor deze school kwam tot stand bij Gouv. Bt. 7 Aug. 1904 n°. 9.

[4]) Bij Gouv. Bt. 14 Dec. 1904 n°. 34 (Bijbl. Ind. St. n°. 6143) is bepaald, dat een door den directeur van onderwijs, eeredienst en nijverheid aan te wijzen leeraar bij de school zal zijn belast met de leiding van afd. A en de daarmede verband houdende administratieve werkzaamheden, onder den titel van „onderdirecteur voor de afdeeling A van de Koningin Wilhelmina-school te Batavia".

[5]) Bij Gouv. Bt. 10 Maart 1905 n°. 1 (Ind. St. n°. 186) is bepaald dat de secretaris der commissie van toezicht op de Koningin Wilhelmina-school tevens als zoodanig fungeert bij de commissie van toezicht op den ambachtscursus.

leerlingen, waarvan in afd. A (hoogere burgerschool voor meisjes) 45, in afd. B (tweejarige cursus ter opleiding voor de hulpakte) 25 en in afd. C (cursus voor de lagere akten in de vreemde talen, nuttige en fraaie handwerken en teekenen) 8 (5 voor het Fransch en 3 voor handwerken). Het einddiploma van afd. A kon worden uitgereikt aan 4 leerlingen; 3 leerlingen van de afd. B behaalden de hulpakte en 1 leerling van afd. C verkreeg de lagere akte voor de Fransche taal. Als bijdragen in de kosten van bezoldiging van het onderwijzend personeel is voor elk der jaren 1904 en 1905 aan de school eene subsidie van f 2100 toegekend (Gouv. Btn. 18 Juli 1904 n°. 23 en 2 April 1905 n°. 8).

De gesubsidieerde ambachtsscholen te Semarang en Soerabaja begonnen het schooljaar 1904/5 met 107 en 127 leerlingen.

De vanwege de vrijmetselaarsloge „St. Jan" te Bandoeng (Preanger Regentschappen) geopende cursus voor voortgezet onderwijs met technische afdeeling is in 1904 opgeheven.

Het aantal leerlingen, die kosteloos tot een der hoogere burgerscholen met vijfjarigen cursus dan wel tot de Koningin Wilhelmina-school werden toegelaten, bedroeg op 31 December 1904 121, waarvan 19 meisjes. Van de leerlingen der Koningin Wilhelmina-school waren er 15 tevens in het genot van een studiebeurs, terwijl nog aan 3 leerlingen een tegemoetkoming in de kosten hunner studie werd verleend. Uit het Siam-fonds en het studiefonds „Midden-Java" genoten op ult. 1904 5 leerlingen (3 van het Gymnasium Willem III en 2 van de hoogere burgerschool te Semarang) zoodanige tegemoetkoming. Het „Studiefonds voor onbemiddelde leerlingen" verleende ondersteuning aan 2 studenten aan de Polytechnische school (sedert hervormd in Technische Hoogeschool) te Delft.

Ongerekend de kosten van gebouwen en lokaalhuur, beliepen de van landswege voor het middelbaar onderwijs in 1904 gedane uitgaven (volgens voorloopige cijfers) f 846 944 en in 1903 (volgens definitieve cijfers) f 773 415.

b. Lager onderwijs.

In Januari 1905 zijn door den directeur der burgerlijke openbare werken nieuwe regelen vastgesteld voor den bouw en de inrichting van openbare Europeesche lagere scholen (Bijbl. Ind. St. n°. 6203).

Het Europeesch onderwijsreglement (Ind. St. 1894 n°. 192, zooals het sedert gewijzigd is) is nader gewijzigd met betrekking tot de eischen waaraan hoofden van particuliere scholen moeten voldoen (Ind. St. 1905 n°. 179). Het Europeesch schoolreglement (Ind. St. 1894 n°. 193, met de sedert daarin gebrachte wijzigingen) is op enkele punten, meest van ondergeschikten aard, nog gewijzigd bij Ind. St. 1904 n°. 360 en 361 en 1905 n°s. 225 en 315.

Normaalscholen en akte-examens. Bij het einde van 1904 volgden te Batavia 30 en te Soerabaja 8 leerlingen (onder wie respectievelijk 22 en 6 vrouwen) de lessen aan de gouvernements-normaalschool tot opleiding voor de hoofdakte, welke cijfers op ult. 1903 29 en 12 bedroegen. Onder de in den loop van 1904 afgeschrevenen (respectievelijk 11 en 9 leerlingen) waren er te Batavia 4 en was er te Soerabaja 1, die de hoofdakte verwierven.

In het belang van de reorganisatie van het onderwijs is het bij Gouv. Bt. 20 Dec. 1890 n°. 8 (Bijbl. Ind. St. n°. 4639) vastgestelde en sedert gewijzigde reglement voor de scholen, speciaal met betrekking tot den duur van den studietijd en de aan de leeraren verleende toelagen, nog gewijzigd bij Gouv. Bt. 27 Jan. 1905 n°. 17 (Bijbl. Ind. St. n°. 6170).

De normaalcursus tot opleiding voor de akte van bekwaamheid als onderwijzer (hulpakte) te Batavia telde op ult. 1903 22 leerlingen (14 mannen en 8 vrouwen), van wie er 11 — een 2-tal na het behalen der akte van onderwijzeres — in den loop van 1904 werden afgeschreven. Na afgelegd examen werden toegelaten 7 leerlingen (waaronder 6 vrouwelijke), zoodat de cursus op ult. 1904 18 leerlingen (waaronder 10 vrouwelijke) telde, waarvan 7 leerlingen (waaronder 6 vrouwelijke) in het 1ste en 10 leerlingen (waaronder 4 vrouwelijke) in het 2de studiejaar waren ingeschreven.

Particuliere gelegenheden om zich voor akte-examens voor te bereiden waren: de normaalklassen ter opleiding van onderwijzeressen bij 9 particuliere meisjesscholen, namelijk 4 te Batavia, 1 te Semarang, 2 te Soerabaja, 1 te Malang en 1 te Padang; verder 1 normaalschool te Semarang, 1 te Djokjakarta, 1 te Soerakarta, 1 aan de „Broederschool" te Soerabaja en 1 te Malang. Aan één der particuliere meisjesscholen te Batavia was bovendien een cursus ter voorbereiding voor het hoofdakte-examen verbonden, en zoowel aan deze school, als aan de 8 andere scholen van dien aard, bestond tevens gelegenheid om zich voor de akte-examens in vreemde talen, enz. te bekwamen.

In 1904 werden te Batavia, Semarang en Soerabaja 227 volledige examens voor verschillende akten afgelegd, waarvan 129 met gunstigen uitslag. Aan mannen werden 5, aan vrouwen 124 akten uitgereikt.

Openbare lagere scholen. In den loop van 1904 zijn drie openbare lagere scholen geopend: te Samarinda (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo), Sragen (Soerakarta) en Tjibadak (Preanger Regentschappen). De oprichting van openbare scholen te Tangerang (Batavia) en Weleri (Semarang) werd bevolen, doch op ult. 1904 waren zij nog niet geopend. Op dat tijdstip waren dientengevolge in werking 180 openbare scholen (149 gemengde en 31 meisjesscholen), namelijk 140 op 77 plaatsen van Java en Madoera en 40 op 29 plaatsen in de buitenbezittingen. Onder het totaal aantal van 180 scholen waren er 57 (gemengde eerste en meisjesscholen), waar meer uitgebreid lager onderwijs werd gegeven.

Bij het einde van 1904 telden de gezamenlijke openbare Europeesche lagere scholen 18 341 leerlingen (11 166 jongens en 7175 meisjes), zijnde 1000 meer dan op ult. 1903; het aantal betalende leerlingen nam toe van 8129 tot 8660, dat der niet-betalende van 9212 tot 9681. Onder deze cijfers waren begrepen 3568 leerlingen (676 meer dan op ult. 1903), behoorende tot de inlandsche of met haar gelijkgestelde bevolking, namelijk 873 kinderen van Christen-inlanders, 2210 van andere inlanders en 485 van vreemde oosterlingen (waarvan respectievelijk 273, 136 en 52 meisjes).

In den loop van 1904 zijn 91 inlandsche knapen, bestemd om later voor inlandsch arts te worden opgeleid, gratis toegelaten tot de Europeesche niet-eerste scholen. Daarentegen is de kostelooze toelating van 52 dergelijke jongelieden, die geen voldoenden ijver en aanleg aan den dag legden, ingetrokken.

Met gebruikmaking van de bij Gouv. Bt. 15 Oct. 1903 n°. 14 (Bijbl. Ind. St. n°. 5910) verleende machtiging — zie K. V. 1904, kol. 195 — zijn in 1904 60 inlandsche jongelieden (55 op Java en Madoera en 5 in de buitenbezittingen) tot Europeesche niet-eerste scholen toegelaten, ten einde zich te bekwamen voor toelating tot eene opleidingschool voor inlandsche ambtenaren.

Aan alle openbare scholen — op 1 na — waren kinderbibliotheken verbonden.

De proefcursussen voor voortgezet en uitgebreid lager onderwijs bij de openbare eerste Europeesche lagere scholen te Madioen en Padang (zie K. V. 1904, kol. 196) zijn met het begin van het schooljaar 1904/5 geopend, zoodat thans aan 4 eerste scholen (Bandoeng, Djokjakarta, Madioen en Padang) dergelijke cursussen verbonden zijn. Op ult. 1904 telden zij respectievelijk 16, 4, 9 en 18 leerlingen. Deze curcussen zijn bij Gouv. Bt. 25 Jan. 1905 n°. 6 ook toegankelijk gesteld voor leerlingen, die de lagere school hebben doorloopen, zonder genoegzame kennis van de Fransche taal te bezitten, en die derhalve de lessen in die taal niet behoeven te volgen.

De cursussen in de beginselen der wiskunde en in het handteekenen aan een der openbare lagere scholen te Magelang (zie K. V. 1904, kol. 196) telden op ult. December 1904 respectievelijk 8 en 11 leerlingen.

De proef met handenarbeid als integreerend deel van het onderwijs aan de 2de school te Bandoeng, de gemengde school te Pekalongan en de 2de school te Malang (zie t. a. p.) werd voortgezet.

Over 1903 (volgens verbeterde opgaven) en over 1904 (volgens voorloopige gegevens) bedroegen de uitgaven voor het Europeesch lager onderwijs en de ontvangsten wegens schoolgelden (ook die aan de normaalscholen geïnd) als volgt:

	1903.	1904.
Traktementen, leermiddelen, enz.	f 2 340 525	f 2 382 401
Gebouwen, huishuur, enz.	545 170	537 147
Te zamen . . .	f 2 885 695	f 2 919 548
Geïnde schoolgelden { openbare lagere scholen. . . .	f 332 565	f 297 382
Geïnde schoolgelden { normaalscholen.	2 935	3 435
Te zamen . . .	f 335 500	f 300 817
Blijft ten laste van den lande.	f 2 550 195	f 2 618 731

Particuliere scholen. Het op ult. 1903 bestaande aantal van 30 particuliere lagere scholen verminderde met de sedert onder de middelbare scholen gerangschikte neutrale school voor voortgezet lager onderwijs voor meisjes te Batavia (zie hiervóór onder *a*). Dientengevolge daalde het aantal scholen waar meer uitgebreid lager onderwijs wordt gegeven van 21 tot 20. Aan 18 van de 29 particuliere scholen, namelijk die vermeld in K. V. 1904, kol. 196, zoomede de door de vereeniging „Roomsch-katholiek opvoedingshuis" te Magelang opgerichte meisjesschool aldaar, de school voor meer uitgebreid lager onderwijs voor meisjes der zusters Ursulinen te Soerabaja en de door de te Soerabaja gevestigde vereeniging „Soerabajasche industrieschool voor meisjes" gestichte school, zijn van gouvernementswege subsidiën toegekend.

Het getal leerlingen klom in 1904 van 4062 tot 4150 (1322 jongens en 2828 meisjes). Onder de leerlingen kwamen er 321 van niet-Europeeschen landaard voor (85 meer dan op ult. 1903), namelijk 167 kinderen van inlanders (niet-Christenen), onder wie 36 meisjes, zoomede 154 van vreemde oosterlingen, onder wie 20 meisjes.

Als onderwijzend personeel waren aan de gezamenlijke particuliere scholen verbonden 31 onderwijzers, 171 onderwijzeressen en 3 kweekelingen (1 mannelijke en 2 vrouwelijke).

Bij het einde van 1904 bestonden op 9 plaatsen 27 namiddagscholen of avondcursussen voor enkele vakken van lager of meer uitgebreid lager onderwijs, die te zamen 345 leerlingen telden.

De teekencursus te Semarang telde 8 leerlingen.

Het aantal gymnastiekscholen bedroeg 2 (tegen 3 op ult. 1903), namelijk 1 te Batavia met 31 leerlingen en 1 te Muntok met 18 leerlingen.

Scholen of klassen voor voorbereidend onderricht werden aangetroffen op 34 plaatsen (21 op Java en 13 in de buitenbezittingen), en wel ten getale van 56 (1 meer dan in 1903). Het totaal der leerlingen van deze 56 inrichtingen bedroeg 2726 (125 meer dan op ult. 1903), waaronder 221 inlandsche kinderen en 116 kinderen van vreemde oosterlingen.

---

§ 2. INLANDSCH ONDERWIJS.

a. Openbaar onderwijs.

Bij K. B. 15 Juli 1905 n°. 105 is art. 4 van K. B. 28 Sept. 1892 n°. 44 (Ind. St. 1893 n°. 125) in dien zin gewijzigd, dat de gelegenheid wordt opengesteld om, in de plaats van de volkstaal, Maleisch als voermiddel bij het onderwijs op de openbare inlandsche scholen te gebruiken, wanneer bijzondere omstandigheden, ter beoordeeling van den directeur van onderwijs, eeredienst en nijverheid, dit noodig of wenschelijk maken.

Bij Gouv. Bt. 13 Dec. 1904 n°. 6 (Bijbl. Ind. St. n°. 6142) is het kostuum vastgesteld voor de op Java en Madoera geplaatste adjunct-inspecteurs van het inlandsch onderwijs, zoo zij inlanders zijn.

Opleidingsscholen voor inlandsche ambtenaren. Bij Gouv. Bt. 21 Jan. 1905 n°. 12 is het aantal plaatsen bij de scholen te Bandoeng, Magelang en Probolinggo verhoogd tot 72, 69 en 70, terwijl boven de formatie bleven toegelaten 2 leerlingen uit de residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo tot de school te Bandoeng, 3 leerlingen uit de residentie Soerakarta tot die te Magelang en 2 leerlingen uit de residentie Bali en Lombok tot die te Probolinggo. In verband met deze uitbreiding, is het onderwijzend personeel aan de school te Magelang vermeerderd met een vierden Europeeschen onderwijzer en zijn de fondsen voor school- en lokaalbehoeften voor de 3 scholen verhoogd (Bijbl. Ind. St. n°. 6168).

Aan de overgangsexamens van de 1ste naar de 2de afdeeling werd te Bandoeng, Magelang en Probolinggo deelgenomen door respectievelijk 12, 14 en 18 leerlingen. Van de geslaagden (4, 14 en 11) lieten zich respectievelijk 1, 12 en 11 voor de 2de afdeeling inschrijven. Eindexamen werd afgelegd door respectievelijk 11, 8 en 7 leerlingen, van wie er 8, 8 en 6 voldeden.

Voor verdere opgaven omtrent de leerlingen en de samenstelling van het onderwijzend personeel zij verwezen naar bijlage M.

De gezondheidstoestand der leerlingen was gunstig. Over hun gedrag viel over 't algemeen niet te klagen.

School voor zonen van inlandsche hoofden en van andere aanzienlijke inlanders te Tondano. Op ult. 1904 werd de school bezocht door 35 leerlingen, allen uit de residentie Menado. Getuigschriften wegens goed volbrachten cursus zijn uitgereikt aan 7 leerlingen der 4de klasse, waardoor het aantal gediplomeerden dezer inrichting tot 127 steeg. Zie overigens bijlage M.

De gezondheidstoestand was bevredigend.

Kweekscholen voor inlandsche onderwijzers. Bij Gouv. Bt. 21 Jan. 1905 n°. 10 (Ind. St. n°. 75) is het aantal plaatsen bij de scholen te Bandoeng en Probolinggo verhoogd tot respectievelijk 50 en 75.

Op ult. 1904 waren op die kweekscholen en op die te Djokjakarta, Fort de Kock [1]) en Amboina ingeschreven 50, 75, 75, 51 en 51 kweekelingen, tegen 28, 48, 35, 39 en 52 bij het einde van 1903. Aan de in 1904 bij de kweekscholen afgenomen eindexamens namen 70 candidaten deel, van wie er 67 slaagden. Aan de in Januari en December 1904 afgenomen toelatingsexamens namen 964 jongelieden deel; van de 387, die voldeden, konden er 156 als kweekeling worden aangenomen. Daarenboven werden 22 jongelieden ingeschreven op eene verklaring van de betrokken inspecteerende ambtenaren. Voor verdere gegevens zij verwezen naar bijlage M.

De gezondheidstoestand was gunstig. Over gedrag en ijver der kweekelingen viel, op weinige uitzonderingen na, niet te klagen.

De nieuwe gebouwen voor de kweekschool te Amboina werden in gebruik genomen. Alle kweekelingen zijn daar thans intern.

De aan de kweekscholen te Bandoeng, Djokjakarta, Fort de Kock en Amboina verbonden externen-scholen werden in 1904 bezocht door 519 leerlingen, onder wie 33 meisjes (12 te Bandoeng, 11 te Fort de Kock en 10 te Amboina).

Onderwijzersexamens buiten de kweekscholen. Op Java en Madoera meldden zich voor het examen van hulponderwijzer 106 en voor dat van kweekeling 208 candidaten aan, van wie er respectievelijk 62 en 99 slaagden. In de buitenbezittingen onderwierpen zich aan die examens respectievelijk 109 en 112 candidaten, van wie 69 en 56 met goed gevolg.

Speciale scholen. Hiertoe worden gerekend de „Depoksche school" in de residentie Batavia, de „Ambonsche burgerschool" ter hoofdplaats Amboina en de „Menadosche school" te Menado. De eerste telde op ult. 1904 150 leerlingen (onder wie 78 meisjes), tegen 159 (onder wie 83 meisjes) op ult. 1903. Gedurende 1904 werd de school bezocht door 177 leerlingen, namelijk 169 kinderen van inlandsche Christenen, 5 van Mohammedaansche en 3 van Chineesche ouders. De Ambonsche burgerschool werd bij het begin van 1904 bezocht door 310 leerlingen, waarvan 66 meisjes. In den loop van het jaar werden 73 leerlingen toegelaten, terwijl 65 kinderen de school verlieten, zoodat op ult. 1904 318 leerlingen waren ingeschreven (onder wie 70 meisjes), waarvan 16 kinderen van vreemde oosterlingen. Bij het laatst gehouden klein-ambtenaarsexamen slaagden 7 leerlingen dezer school; 1 leerling, die aan het toelatingsexamen voor de opleidingsschool voor inlandsche artsen voldeed, ging, wegens gebrek aan plaats op die school, over naar de Europeesche lagere school. De Menadosche school telde op ult. 1904 209 leerlingen (onder wie 13 meisjes), waaronder 186 kinderen van inlandsche

[1]) Bij Gouv. Bt. 21 Dec. 1904 n°. 21 is bepaald, dat tot de kweekschool te Fort de Kock nog kunnen worden toegelaten drie jongelieden, behoorende tot aanzienlijke en bemiddelde Atjèhsche familiën.

ambtenaren en aanzienlijken. Het leerplan dezer school onderging eene kleine wijziging.

Bij Gouv. Bt. 3 Juli 1904 n°. 23 (zie Jav. Ct. n°. 54) is bepaald, dat, bij wijze van proef, in de residentie Oostkust van Sumatra drie scholen voor kinderen van aanzienlijke inlanders zullen worden geopend, en wel: één te Medan, één te Tandjoengbalai en één te Tandjoengpoera, welke inrichtingen respectievelijk den naam zullen dragen van „Delische school", „Asahansche school" en „Langkatsche school". Het onderwijzend personeel van elk dezer scholen zal bestaan uit een onderwijzer der 3de klasse van het openbaar Europeesch lager onderwijs als hoofd en een aan een gouvernementskweekschool opgeleid inlandsch onderwijzer als onderwijzer in de Maleische taal, benevens een of meer inlandsche hulponderwijzers, wanneer het aantal leerlingen meer dan 25 bedraagt. Op de scholen zullen de vakken der openbare Europeesche lagere niet-eerste scholen worden onderwezen in het Nederlandsch, en in de beide hoogste klassen ook de Maleische taal in die taal zelve. Overigens is op deze scholen, voor zoover dit niet met haar specialen aard in strijd is, van toepassing het Europeesch schoolreglement (Ind. St. 1894 n°. 193), behoudens enkele voorschriften, o. a. betreffende het leerplan en het schoolgeld, hetwelk wordt geheven naar den voor inlandsche scholen der 1ste klasse geldenden maatstaf. Voor de localiteit en het meubilair zal worden zorggedragen door het betrokken inlandsch zelfbestuur. De Langkatsche school is op 1 November 1904 geopend en telde bij het einde van dat jaar 22 leerlingen. Met den bouw van de beide andere scholen is een aanvang gemaakt.

Gewone lagere scholen. Het aantal openbare inlandsche scholen der 1ste klasse nam in 1904 op Java en Madoera toe van 43 tot 47 en dat der 2de klasse-scholen van 242 tot 254. Verder werd besloten tot oprichting van een aantal nieuwe scholen in verschillende gewesten van Java en Madoera (zie nader bijlage M), die echter in 1904 nog niet allen in werking kwamen, wat eveneens het geval was met eenige reeds vroeger toegestane scholen.

In de buitenbezittingen steeg het aantal 2de klasse-scholen van 338 tot 349, terwijl de opening van verschillende in 1904 of reeds vroeger toegestane scholen werd voorbereid (vgl. bijlage M).

In het sedert enkele jaren geconstateerde plaatsgebrek op vele scholen is, door de in K. V. 1904, kol. 199, ter sprake gebrachte aanvulling van het reglement voor de openbare inlandsche scholen, waardoor de toelating van meer leerlingen tot de laagste klasse mogelijk werd gemaakt, over 't algemeen voorzien. Dientengevolge is het aantal door particulieren, ter voorziening in de behoefte aan onderwijs, opgerichte namiddagscholen gedaald.

Opgaven omtrent het aantal scholen en het cijfer der leerlingen per gewest of per eiland worden aangetroffen in bijlage M; wat de buitenbezittingen aangaat, loopen de opgaven (behalve wat het aantal openbare scholen betreft) slechts tot ult. 1903.

Gedurende 1903 beliep het totaal der ingeschreven leerlingen bij de gouvernementsscholen in de buitenbezittingen 55 756, tegen 52 685 gedurende 1902, eene vermeerdering dus van 3071. Op ult. 1903 waren 42 249 leerlingen ingeschreven, d. i. 3402 meer dan op ult. 1902. Het aantal meisjes nam toe van 12 227 tot 13 092. De gouvernementsscholen op Java en Madoera telden gedurende 1904 64 064 leerlingen, tegen 54 951 gedurende 1903 — eene toeneming dus van 9113 — en op het einde van het jaar 40 745, zijnde 5272 meer dan op ult. 1903. Het aantal meisjes vermeerderde van 1949 tot 2250.

De in het laatst van 1900 aangevangen proefneming om op kleine plaatsen van Java en Madoera gevestigde inlandsche onderwijzers in de gelegenheid te stellen om vacantiereizen te maken (zie K. V. 1901, kol. 77), is gestaakt (Gouv. Bt. 17 Oct. 1904 n°. 15).

Huisvlijtscholen. De in K. V. 1904, kol. 199, vermelde huisvlijtscholen in het regentschap Ngawi der residentie Madioen zijn in de tweede helft van November 1904 geopend. De centrumschool is te Paron, de kleinere scholen zijn te Ngawi, Gentong, Geneng, Kedoenggalar en Walikoekoen gevestigd (Gouv. Bt. 21 Oct. 1904 n°. 31).

Het aantal leerlingen bedroeg op ult. 1904 respectievelijk 47, 26, 29, 24, 9 en 35, dus te zamen 170. Schoolgeld wordt niet geheven.

Geldelijk overzicht. De kosten van het openbaar inlandsch onderwijs (met inbegrip van de subsidiën aan particuliere inlandsche scholen) en de daartegenover staande ontvangsten wegens schoolgelden en verkoop van leermiddelen aan particulieren bedroegen over 1903 (verbeterde opgaven) en over 1904 (volgens voorloopige gegevens) als volgt:

	1903.	1904.
Traktementen, leermiddelen, enz.	f 1 476 263	f 1 580 986
Gebouwen en huishuur	247 344	357 151
Subsidiën aan particuliere inlandsche scholen . .	177 448	234 165
Te zamen.	f 1 901 055	f 2 172 302
Geïnde schoolgelden	f 155 801	f 158 498
Verkoop aan particulieren van inlandsche boekwerken en andere leermiddelen	5 755	4 686
Te zamen.	f 161 556	f 163 184
Blijft alzoo ten laste van den lande	f 1 739 499	f 2 009 118

b. Particulier onderwijs.

Kweekscholen en opleidingsklassen. Het seminarie te Depok (Batavia), waar Christen-inlanders uit verschillende gedeelten van den Archipel kosteloos tot onderwijzers, tevens zendelinghelpers, worden opgeleid, telde op ult. 1904 49 leerlingen, tegen 42 op ult. 1903, die naar hun landaard als volgt te verdeelen waren: 6 Javanen, 1 Madoerees, 1 Sigatarees, 8 Bataks, 5 Dajaks, 18 Sangireezen, 5 Talauereezen, 2 Papoea's, 1 Mantawaier en 2 Niassers. Zonen van ambtenaren en aanzienlijken bevonden zich niet onder hen. In 1904 verlieten 8 leerlingen de inrichting, na doorloopen vierjarigen cursus, en wel allen met certificaat.

De bijzondere kweekschool voor inlandsche onderwijzers te Bandoeng (Preanger Regentschappen) telde op ult. 1904 12 leerlingen, verdeeld in 3 klassen. In den loop van het jaar werd 1 leerling ontslagen. De school geniet eene subsidie van f 100 's maands.

Aan de te Djokjakarta gevestigde opleidingsschool voor inlandsche helpers (de zoogenaamde „Keucheniusschool") worden inlanders opgeleid tot helpers bij het onderwijs, den hospitaaldienst en den dienst des Woords. Wegens de beperkte ruimte konden bij de 28 in het vorig jaar aanwezige leerlingen geen nieuwe worden aangenomen. Op ult. 1904 waren 25 leerlingen aanwezig, verdeeld in 3 klassen. Ook voor het jaar 1904 werd aan de school eene subsidie van f 2000 toegekend (Gouv. Bt. 16 Aug. 1904 n°. 8).

De van wege de Doopsgezinde Zendingsvereeniging opgerichte Christelijke zendings-kweekschool voor inlandsche onderwijzers te Mergaredja [1]) (res. Semarang) (vgl. K. V. 1904, kol. 200) telde bij de opening 11 leerlingen, waaronder 1 vrouwelijke, allen intern. Op ult. 1904 waren nog 10 leerlingen aanwezig, verdeeld in 2 klassen (elk van 2 leerjaren).

De aan de Roomsch-katholieke zendingsschool te Moentilan (Kedoe) bestaande cursus tot opleiding van inlandsche helpers bij het onderwijs (zie K. V. 1904, kol. 201) werd gevolgd door 5 leerlingen, die, na het doorloopen van dien cursus, de school verlieten, terwijl door 3 hunner met gunstigen uitslag het examen voor kweekeling werd afgelegd. Aan de school is, voorloopig bij wijze van tijdelijken maatregel, gerekend van 1 April 1904 af, eene subsidie van f 5 's maands voor iederen internen leerling, tot een maximum van 50 leerlingen toegekend, terwijl tevens machtiging is verleend om, voor het geval het beschikbare personeel dit toelaat, een of twee hulponderwijzers bij het openbaar inlandsch onderwijs, die met goed gevolg het eindexamen eener kweekschool voor inlandsche onderwijzers hebben afgelegd, aan de inrichting te detacheeren (Gouv. Bt. 27 Maart 1905 n°. 25).

De kweekschool te Modjowarno (Soerabaja), bestemd voor de opleiding van onderwijzers, tevens godsdienstvoorgangers, telde op ult. 1904 19 leerlingen. Ook gedurende 1904 bleef een onderwijzer van het openbaar inlandsch onderwijs aan de school gedetacheerd. De inrichting heeft eene subsidie van f 4000 's jaars (Gouv. Bt. 14 Jan. 1904 n°. 27).

[1]) Wegens ziekte van den onderwijzer is de school tijdelijk naar Salatiga overgebracht.

Aan het seminarie van het Rijnsche zendingsgenootschap te Si Poholon (Tapanoeli) waren op ult. 1904 101 leerlingen (allen intern) ingeschreven. De school geniet eene subsidie van gouvernementswege van f 500 's jaars.

Het eveneens door genoemd zendingsgenootschap gestichte seminarie te Ombalata (Nias) telde op ult. 1904 20 kweekelingen (allen intern). De inrichting heeft een gouvernementssubsidie van f 500 's jaars.

De kweekschool voor inlandsche onderwijzers en godsdienstvoorgangers te Tomohon (Menado), van het Rotterdamsche zendelinggenootschap, geniet eene jaarlijksche subsidie van ten hoogste f 5160. Bij het begin van 1904 werd de school bezocht door 37 leerlingen (allen intern), van wie er 1 in den loop van het jaar werd ontslagen. De gezondheidstoestand liet weinig te wenschen over. Het schoolverzuim bedroeg slechts 2 %.

Bij de van gouvernementswege gesubsidieerde zendingskweekschool te Oeloe op Siau (Sangi-eilanden) waren in het begin van 1904 25 kweekelingen aanwezig. In den loop van het jaar werd er 1 wegens gebrek aan aanleg ontslagen, 1 werd naar Djokjakarta gezonden om aldaar in het zendingshospitaal opgeleid te worden voor de ziekenverpleging, terwijl 1 kweekeling overleed. Daarentegen werden 3 leerlingen aangenomen, zoodat op ult. 1904 het aantal leerlingen wederom 25 bedroeg (allen intern). De gezondheidstoestand was gunstig.

Hollandsche cursussen. Voor zoover bekend, waren in 1904 44 inrichtingen in werking, waar aan inlanders onderwijs in de Nederlandsche taal werd gegeven, namelijk 5 in West-Java, 15 in Midden-Java, 9 in Oost-Java, 2 ter Sumatra's Westkust en 13 in Amboina en Menado. Te Bandoeng (Preanger Regentschappen), Tomohon, Sonder, Tantaäran, Tanawangko en Menado (Menado) werd het onderwijs gegeven door een inlandsch onderwijzer, te Amboina door de hulponderwijzers aan de Ambonsche burgerschool, te Tasikmalaja (Preanger Regentschappen) door een particulier en te Temanggoeng (Kedoe) door den zendeling. De overige cursussen werden gehouden door onderwijzers van het Europeesch lager onderwijs. Op ult. 1904 zijn alle van gouvernementswege toegekende subsidiën, behalve die voor den cursus te Semarang, ingetrokken.

Kost- en dagschool te Tomohon, voor dochters van hoofden en aanzienlijken in de Minahasa. Het aantal leerlingen bedroeg op ult. 1904 97 (tegen 84 op ult. 1903), onder wie 7 jongens (de laatsten worden alleen toegelaten mits ze niet ouder zijn dan 8 jaar en hunne zusters als internen de school bezoeken). Op 2 Europeesche en 7 Chineesche scholieren na, waren alle kinderen van inlandsche hoofden en aanzienlijken. Van de 90 meisjes waren er 84 intern. Onder de leerlingen bevonden zich er 6 van de Sangi-eilanden. Behalve de Chineezen, zijn allen Protestantsche Christenen. De leeftijd wisselt van 6 tot 18 jaar. In den loop van het verslagjaar zijn 28 leerlingen afgeschreven, terwijl er 41 zijn opgenomen. Het schoolverzuim bedroeg 1.92 %. De gebouwen voor het internaat werden uitgebreid. Van gouvernementswege is eene subsidie van f 7500 verleend (vgl. K. V. 1904, kol. 201). Aan schoolgelden is ontvangen f 10 188, terwijl de uitgaven f 20 007 beliepen.

Scholen voor handwerksonderwijs voor inlanders. De handwerkschool te Kediri, in het genot van eene subsidie van f 100 's maands, telde gedurende het verslagjaar 19 leerlingen (tegen 15 in 1903), waarvan er in dat jaar 8 de school verlieten, zoodat er op ult. 1904 nog 11 aanwezig waren. Het practisch onderwijs bestaat in timmeren, draaien, smeden, blikslaan en boekbinden.

Te Koewoe (Semarang) werd door de bemoeiingen van den controleur te Wirasari eene ambachtsschool voor inlanders in het leven geroepen, welke voor 1904 eene subsidie kreeg van f 450 (Gouv. Bt. 28 Aug. 1904 n°. 47). Gedurende 1904 werd die school door gemiddeld 115 leerlingen bezocht, waarvan er op ult. December nog 70 aanwezig waren. Het practisch onderwijs bestaat in het vormen en bakken van metselsteenen en dakpannen, timmeren, metselen en blikslaan. De leerlingen toonden veel belangstelling en ijver.

De ambachtsschool te Modjowarno (Soerabaja), welke sedert 1893 eene subsidie van f 1200 's jaars geniet, werd in 1904 bezocht door 21 leerlingen, onder wie 6 Talauereezen en 4 Sangireezen.

De ambachtsschool te Swaroe (Pasoeroean) telde gedurende 1904 19 leerlingen. Door plaatsgebrek konden niet meer leerlingen worden toegelaten. Er werd onderwijs gegeven in timmeren, smeden en metselen. De inrichting genoot eene subsidie van gouvernementswege, groot f 1200.

De door de Rijnsche zending in de Bataklanden te Naroemonda (afd. Toba en Silindoeng, res. Tapanoeli) gestichte ambachtsschool voor inlanders en school tot opleiding van zonen van inlandsche hoofden en van andere aanzienlijke inlanders ontvingen eene subsidie van respectievelijk f 5000 en f 500 (Gouv. Btn. 9 April 1904 n°. 28 en 17 Jan. 1905 n°. 33).

Lagere scholen (zendings- en andere). Het aantal zendingsscholen op Java en Madoera klom gedurende 1904 van 71 tot 77 en dat der overige particuliere scholen van 266 tot 281. De buitenbezittingen telden op ult. 1903 638 zendings- en 102 andere scholen, tegen 572 en 98 (verbeterde opgaven) bij het einde van 1902. Van de 77 en 281 particuliere scholen op Java en Madoera genoten er gedurende 1904 62 en 215 subsidie van het Gouvernement, hetgeen van de 638 zendingsscholen in de buitenbezittingen, gedurende 1903, met 401 het geval was. De particuliere scholen op Java en Madoera telden gedurende 1904 40 882 leerlingen, tegen 37 812 (verbeterde opgave) gedurende 1903; op ult. 1904 waren er nog 22 959 ingeschreven, d. i. gemiddeld 64 per school. Voor de gesubsidieerde scholen beliep dit gemiddelde 69, voor de niet-gesubsidieerde 47. Van de 740 particuliere scholen in de buitenbezittingen telden er 739 gedurende 1903 42 686 leerlingen en bij het einde van dat jaar 35 473, d. i. gemiddeld 48 per school. Het aantal scholen in de residentie Tapanoeli alleen bedroeg 262, met 13 982 leerlingen (op ult. 1903 12 117) en in de Minahasa en Gorontalo 185, met 13 176 en 11 023 leerlingen gedurende en op ult. 1903.

Scholen voor vreemde oosterlingen. Het aantal dezer buiten bemoeienis van het Gouvernement opgerichte scholen bedroeg in 1904 op Java en Madoera 294 met 7072 leerlingen, en in de buitenbezittingen in 1903, voor zoover bekend, 138 met 2543 leerlingen. De verdeeling over de verschillende gewesten blijkt uit het overzicht aan het slot van bijlage M.

II. KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN.

§ 1. STUDIE VAN OOSTERSCHE TALEN EN VAN DE INSTELLINGEN VAN DEN ISLAM.

Aan den adviseur voor inlandsche en Arabische zaken, dr. C. Snouck Hurgronje, werd de nieuw benoemde ambtenaar voor de beoefening der Indische talen dr. G. A. J. Hazeu toegevoegd, die de reeds door dr. Snouck Hurgronje verzamelde bouwstoffen voor de kennis der Gajō-taal vermeerderde en bewerkte. Het laat zich verwachten, dat weldra voldoende hulpmiddelen voor de practische beoefening van die taal gereed zullen komen.

De beoefening van de Indische linguistiek en archaeologie leed een groot verlies door het overlijden op 25 Juni 1905 van dr. J. L. A. Brandes. De door hem ondernomen uitgave van het Kawi-Balineesch Nederlandsch Woordenboek van wijlen dr H. N. van der Tuuk is daardoor onvoltooid gebleven.

Door den afgevaardigde van het Nederlandsch Bijbelgenootschap dr. N. Adriani (zie K. V. 1903, kol. 196) werden, uit aanteekeningen van den gewezen hulpprediker ten dienste der inlandsche Christengemeente te Sonder (afd. Amoerang, res. Menado) J. A. F. Schwarz, Totemboansche teksten en een Totemboansch-Nederlandsch woordenboek bewerkt, welke geschriften eerlang in druk zullen verschijnen.

De gewezen lector bij de voormalige Indische instelling te Delft, de heer J. S. A. van Dissel (zie K. V. 1904, kol. 201), legde zich ook in 1904 toe op de studie van het Kapaursch en aanverwante talen. Hij vervaardigde eene woordenlijst van het Kapauer-Papoesch en eene spraakkunst van het Oninsch.

Aan het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen is een subsidie van f 700 verleend ten behoeve van de uitgaaf van het door den zendeling H. Sundermann vervaardigd „Niassisches-Deutsches Wörterbuch".

§ 2. OUDHEIDKUNDE.

De in 1901 ingestelde commissie voor oudheidkundig onderzoek op Java en Madoera zette haren arbeid geregeld voort. Door de zorg van de door het Koninklijk Instituut voor de taal-, land- en volkenkunde van Nederlandsch-Indië te 's-Gravenhage uit zijn midden benoemde commissie van bijstand voor dat onderzoek is, met geldelijken steun van regeeringswege, in het licht gegeven de in 1902 (zie K. V. 1902, kol. 195/196) gereed gekomen beschrijving van de tjandi Djago nabij de desa Toempang (Pasoeroean), als eerste deel van eene onder den titel „Archaeologisch onderzoek op Java en Madoera" te publiceeren reeks van monographieën over Java's oudheden.

Omtrent de geschiktste wijze, waarop de restauratie van den Boro-boedoer ter hand zou kunnen worden genomen — voor welk doel bij de Indische begrooting voor 1905 gelden zijn toegestaan — is, naar aanleiding van het daaromtrent door de in 1900 ingestelde commissie uitgebracht rapport (zie K. V. 1903, kol. 195), advies uitgebracht door de zooeven vermelde commissie uit het Koninklijk Instituut voor de taal-, land- en volkenkunde van Nederlandsch-Indië. Met dat advies is de Gouverneur-Generaal in Februari 1905 in kennis gesteld.

De herstellingen aan de tjandi's Mendoet en Pawon kwamen gereed.

Met afwijking van den in 1903 aangenomen regel (Bijbl. Ind. St. n°. 5876), dat de hoofden van gewestelijk bestuur belast zijn met het toezicht op de oudheden in hun gewest, is bij Gouv. Bt. 5 Juli 1904 n°. 43 het toezicht over de oudheden, welke in de residentie Soerakarta worden aangetroffen op de grens met de residentie Djokjakarta, opgedragen aan den resident van Djokjakarta, omdat de aanstelling, enz. van het personeel voor de bewaking en het onderhoud der oudheden in die twee gewesten tot zijne bevoegdheid behoort.

§ 3. NATUURWETENSCHAPPEN, ETHNOGRAPHIE EN GEOGRAPHIE.

Meteorologie en astronomie. De uitkomsten van de in 1903 bij het Koninklijk Magnetisch en Meteorologisch observatorium te Batavia gedane waarnemingen zijn gepubliceerd in deel XXVI der „Observations", waarin tevens zijn opgenomen de waarnemingen met zelfregistreerende regenmeters te Buitenzorg aan den Plantentuin en te Pasoeroean aan het Proefstation aldaar verricht, benevens een zeer uitgewerkt onderzoek betreffende den invloed van de maan op de magneetnaald te Batavia, afgeleid uit de van April 1883 tot Maart 1899 aldaar verrichte waarnemingen.

De naar Buitenzorg overgebrachte magnetograaf werkte tamelijk goed; stagnaties in de photografische opteekening kwamen echter, door gebrek aan vertrouwd deskundig toezicht, nogal eens voor. Ten einde daaraan zooveel mogelijk tegemoet te komen zijn ook te Batavia eenige nieuwe, uit Europa ontvangen instrumenten opgesteld, waarmede de gang der magnetische elementen gedurende den nacht — wanneer het electrisch trambedrijf geen storenden invloed uitoefent — langs photografischen weg wordt opgeteekend.

De Milne'sche seismograaf teekende in 1904 82 zoogenaamde „unfelt earthquakes" aan. Sedert 1898 zijn met dezen toestel in 't geheel 110 dergelijke natuurverschijnselen waargenomen. Afdrukken van de verkregen seismogrammen werden geregeld toegezonden aan het „Earthquake Committee" van de „British Association" te Londen en aan het „Central Station für Erdbebenforschung" te Straatsburg. De ter reparatie en verbetering naar Straatsburg gezonden seismograaf van Ehlert werd teruggontvangen en in werking gesteld. Met dit zooveel gevoeliger instrument werden in 1904 een 168-tal bewegingen van de aardschors opgeteekend. De verkregen seismogrammen werden in originali, ter verder onderzoek, naar bovengenoemde instelling te Straatsburg opgezonden.

Bij K. B. 5 Aug. 1905 n°. 59 is machtiging verleend tot toetreding van Nederland, voor zooveel zijne koloniën en bezittingen in andere werelddeelen betreft, tot de „Association internationale de seismologie", tot welker oprichting op het in 1903 te Straatsburg gehouden congres (zie K. V. 1904, kol. 203) besloten is. Tot lid van de permanente commissie dier vereeniging is aangewezen dr. J. P. van der Stok, oud-directeur van het observatorium en thans directeur van de afdeeling „Waarnemingen ter zee" van het Koninklijk Nederlandsch Meteorologisch Instituut te de Bilt bij Utrecht.

De in 1904 in den Archipel verrichte regenmetingen zijn gepubliceerd in den 25sten jaargang van de „Regenwaarnemingen", waaraan eene overzichtskaart van de ligging der stations voor die metingen is toegevoegd. Het aantal stations werd, voornamelijk in de buitenbezittingen, wederom uitgebreid, zoodat het op ult. 1904 272 bedroeg.

In 1904 zijn door den directeur van het observatorium, dr. W. van Bemmelen, ten behoeve van de algemeene magnetische opneming van den Archipel (zie t. a. p.), waarnemingen verricht op een 110-tal plaatsen van Poelò Wè (Atjèh) tot aan de Humboldt-baai (Nieuw-Guinea).

Op grond van de in 1904 verrichte waarnemingen, deelde de directeur van het observatorium mede dat, tengevolge van de veelvuldige regens — vooral in September —, de temperatuur te Batavia doorloopend te laag was. De hoogste regenval op Java werd waargenomen te Parigi in de Preanger Regentschappen (5996 m.M.) en de kleinste te Poeger in Besoeki (912 m.M.). In de buitenbezittingen viel het maximum (5000 m.M.) te Pangkadjene (Celebes) en het minimum (731 m.M.) te Selong (Lombok).

Botanie. De reeds gedurende eenige jaren aan de vereeniging „Ooftteelt" te Buitenzorg verleende regeerings-subsidie van f 75 per maand, ten behoeve van het chemisch onderzoek naar de bestanddeelen der in Nederlandsch-Indië voorkomende vruchten (vgl. K. V. 1904, kol. 205), is bij Gouv. Bt. 1 Jan. 1905 n°. 8 nog voor den tijd van vijf maanden verlengd.

Omtrent 's lands plantentuin te Buitenzorg zie men de „Aanvullingen en verbeteringen" van dit verslag.

Overige natuurwetenschappen, ethnographie en geographie. De door het Koninklijk Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap te Amsterdam ondernomen expeditie naar het Sneeuw-gebergte op Nieuw-Guinea (zie K. V. 1904, kol. 206), aan welke bij Gouv. Bt. 15 Juli 1904 n°. 4 nog de controleur bij het binnenlandsch bestuur J. Seyne Kok was toegevoegd, kwam einde September 1904 voor de monding der Oetakwa aan, ten einde van daar uit met den tocht een aanvang te maken. Het bleek evenwel al spoedig dat dit onmogelijk was, en ook een gedurende twee maanden voortgezet onderzoek van de kust leidde niet tot het vinden van eene geschikte landingsplaats. Daarna werd besloten om in de veel westelijker gelegen Etna-baai te landen en te trachten benoorden het Charles Louis-gebergte het Sneeuw-gebergte te naderen. Doch ook dit is niet kunnen worden uitgevoerd. Het hoogst moeielijke terrein, de onwil der koelies en ernstige ziektegevallen onder de leden der expeditie noopten tot den terugkeer, toen men nog niet verder dan ongeveer 70 K.M. het binnenland was ingetrokken. Alleen de expeditieleden Posthumus Meyes en Koch zijn op Nieuw-Guinea achtergebleven, met het voornemen om een onderzoekingstocht op de Digoel-rivier te ondernemen.

Bij Gouv. Bt. 29 Juli 1904 n°. 49 is aan den gezaghebber bij de gouvernementsmarine J. W. van Nouhuijs vergund gedurende den tijd van een maand, ten behoeve van het Indisch Comité voor wetenschappelijk onderzoek, een geologisch en palaeontologisch onderzoek op de Soela-eilanden (Ternate en onderhoorigheden) in te stellen.

---

§ 4. GENOOTSCHAPPEN TER BEVORDERING VAN WETENSCHAPPEN EN NIJVERHEID; WETENSCHAPPELIJKE WERKEN VAN VERSCHILLENDEN AARD; TIJDSCHRIFTEN EN NIEUWSBLADEN.

Zoowel de hier te lande als de in Indië gevestigde genootschappen op indologisch gebied bleven in 1904 hunne verschillende uitgaven voortzetten.

Het aantal der in Nederlandsch-Indië verschijnende periodieke geschriften vermeerderde met de maandbladen „de Cultuurgids" en „de Vegetarische kring in Nederlandsch-Indië" en met het „Weekblad voor Indië", zoomede met twee Maleische weekbladen en vier Maleische couranten.

---

§ 5. DRUKKERIJEN.

Door de landsdrukkerij te Batavia zijn in 1904 van 5390 modellen ten dienste van verschillende landsadministratiën en van 221 boekwerken in 't geheel 68 497 775 afdrukken geleverd. De ontvangsten der inrichting bedroegen over 1904 f 350 658 en de uitgaven (met inbegrip van die hier te lande gedaan — ad f 146 240 — voor aanschaffing van materialen) f 283 030, een en ander volgens voorloopige opgaven. In 1903 is, volgens definitieve gegevens, ten voordeele van de inrichting ontvangen f 377 460 en daarvoor uitgegeven f 255 538 (onder welk bedrag f 122 672 in Nederland).

Het reglement voor de landsdrukkerij (Ind. St. 1903 n°. 122) onderging eene wijziging bij Gouv. Bt. 21 Juni 1905 n°. 14 (Ind. St. n°. 351).

De opgaven van de hoofden van gewestelijk bestuur omtrent de in Indië bestaande particuliere drukkerijen zijn, als naar gewoonte, bijeengebracht in een bij hoofdst. O, afd. V, behoorende lijst van fabrieken en andere industrieele inrichtingen.

III. EEREDIENST.

De voor deze afdeeling ontvangen gegevens zijn zooveel mogelijk bijeengebracht in bijlage N. Te dezer plaatse valt slechts het volgende aan te teekenen.

§ 1. CHRISTELIJKE GODSDIENST.

Indische Protestantsche Kerk. Van het organiek toegestaan aantal van 41 predikanten waren er bij het einde van 1904 36 in Indië in functie en 2 met verlof. Van de 5 op ult. 1904 onbezette predikantsplaatsen werden er toen 3 tijdelijk waargenomen door hulppredikers van bij de Protestantsche Kerk aangesloten inlandsche Christengemeenten. Met inbegrip van dit drietal, waarvan er 2 tevens hun eigen dienstwerk of een deel daarvan bleven vervullen, waren er van de 27 organiek toegestane hulppredikers op ult. 1904 23 in functie en 1 met buitenlandsch verlof.

Het aantal Europeesche godsdienstleeraars bedroeg op ult. 1904 7, die alle in functie waren. In de financieele positie dezer leeraars is, met wijziging van K. B. 22 April 1901 n°. 68 (Ned. St. n°. 78 *a*, Ind. St. n°. 255), bij K. B. 14 Dec. 1904 n°. 39 (Ned. St. 1904 n°. 253, Ind. St. 1905 n°. 141) verbetering gebracht door, voor de toekenning van traktementsverhoogingen, de tijd gedurende welken zij vóór hunne ambtelijke aanstelling werkzaam waren onder het genot van eene toelage te doen medetellen.

Als van landswege bezoldigde inlandsche leeraars bij inlandsche Christengemeenten waren op ult. 1904 in dienst 214 personen — d. i. 6 meer dan het jaar tevoren — onder wie 9, die in den loop van het jaar tot die bediening waren toegelaten. Voor het inlandsch leeraarsambt waren bij het einde van 1904 in opleiding (zie Ind. St. 1870 n°. 125, juncto 1885 n°. 84) 86 inlandsche jongelieden, van wie er 6 in den loop van het jaar als kweekelingen waren aangenomen.

Ook in 1904 zijn de gebruikelijke toelagen uit 's lands kas

verleend, zoowel die welke strekken ter voorziening, op plaatsen waar geen predikant bescheiden was (een 62-tal, waaronder 9 in de buitenbezittingen), in het godsdienstonderwijs der Europeesche Protestantsche jeugd, door middel van daartoe door het kerkbestuur aangewezen personen (onder wie 20 vrouwen), als de toelagen ter tegemoetkoming van enkele gemeenten in de kosten van den openbaren eeredienst, zoomede ten behoeve van het godsdienstonderwijs bij inlandsche Christengemeenten, die over geen uit 's lands kas bezoldigden Europeeschen of inlandschen geestelijke konden beschikken. Laatstbedoelde toelagen werden in 1904 genoten door gemeenten in de residentiën Menado en Amboina en door de gemeente te Toegoe (Batavia).

De proef met de opleiding van alle kweekelingen voor het inlandsch leeraarsambt in de residentie Timor en onderhoorigheden bij den hulpprediker te Baä op het eiland Roti (zie K. V. 1903, kol. 201/202) heeft zulke gunstige resultaten opgeleverd, dat die wijze van opleiding bestendigd is (Gouv. Bt. 14 Sept. 1904 n°. 18). Zoowel om dien hulpprediker in de gelegenheid te stellen om meer tijd aan die opleiding te kunnen wijden, als met het oog op het zeer ongezond klimaat van het eiland Savoe, is de tot dusver te Seba op Savoe gevestigde hulpprediker eveneens op Roti (te Loleh) geplaatst (Gouv. Bt. 26 Aug. 1904 n°. 25).

Ten behoeve van de voltooiing van den bouw en de inrichting van eene Protestantsche kerk te Magelang (Kedoe) is van regeeringswege eene subsidie van f 3800 verleend (Gouv. Bt. 30 Jan. 1905 n°. 15).

Roomsch-katholieke Kerk. Bij het einde van 1904 waren, met inbegrip van den Apostolischen Vicaris, in Indië aanwezig 54 geestelijken. Bezoldiging uit 's lands kas werd genoten door 33 geestelijken en door 4 inlandsche of met hen gelijkgestelde leeraren bij Roomsch-katholieke gemeenten.

Op verschillende aanvragen van de zijde van het Roomsch-katholiek kerkbestuur om, op 's lands kosten, kerkelijke dienstreizen te doen buiten de vaste dienstreizen werd gunstig beschikt.

Voor het geven van Christelijk onderwijs aan de Roomsch-katholieke jeugd werden in 1904 toelagen verleend aan 60 gemeenten (hiervan 8 in de buitenbezittingen), terwijl de gemeenten te Soerabaja en Koeta Radja (Atjèh) in het genot bleven van eene kleine tegemoetkoming in de kosten van den eeredienst.

Zendingswerk (buiten dat der Roomsch-katholieke missie). Gedurende het tijdvak 1 Juli 1904 t/m ult. Juni 1905 zijn in Indië voor het eerst toegelaten 11 zendeling-leeraren, zag 1 zendeling-leeraar de hem reeds verleende toelating tegen die van een ander ressort verwisseld en werd het ressort van 1 ander uitgebreid. Toelating als hulpzendeling is in genoemd tijdvak verleend aan 13 inlanders.

Op een in September 1904 gedaan verzoek van een tweetal zendeling-leeraren van het Rijnsche Zendelinggenootschap te Barmen om de toenmaals nog niet, doch sedert, met ingang van 15 Maart 1905, onder rechtstreeksch bestuur gebrachte Bataksche landschappen Parmonangan, Dolok Sanggoel, Ranggigit, Loemban Tobing, Si Soding en Loemban Hariara (zie hoofdst. C, § 4) te mogen bezoeken, is te kennen gegeven, dat de Regeering daartegen geen bezwaar heeft, wanneer de zendelingen zich bepalen tot die plaatsen, welker hoofden een verzoek om hunne komst tot den naastbij wonenden besturenden ambtenaar richten en bij dien ambtenaar voor hunne veiligheid instaan (Gouv. Bt. 12 Nov. 1904 n°. 13).

Omtrent de vanwege de zending in stand gehouden zieken-inrichtingen zie men afdeeling V van dit hoofdstuk.

§ 2. MOHAMMEDAANSCHE GODSDIENST.

Van de mededeelingen op Mohammedaansch godsdienstig gebied, welke in de gewestelijke verslagen voorkwamen, is reeds melding gemaakt in hoofdstuk C.

Het aantal Nederlandsch-Indische Mekkagangers, die zich bij ons consulaat te Djeddah (Arabië) voor de bedevaart van 1904 aanmeldden, bedroeg 9708, tegen 5679 in 1903. Van die 9708 pelgrims waren er 9480 voorzien van in Nederlandsch-Indië afgegeven passen, terwijl er 1 een pas bezat afgegeven door onzen consul-generaal te Singapore. De overigen werden van passen voorzien door onzen consul te Djeddah.

Ten einde eenige regelmaat te brengen in de uitreiking van die passen, is bij eene aan de hoofden van gewestelijk bestuur gerichte gouvernements-circulaire van 5 Sept. 1904 de leeftijd, waarbeneden de namen der pelgrims op de passen hunner ouders of andere verwanten moeten vermeld worden en waarboven zij van een eigen pas moeten voorzien zijn, op 12 jaar bepaald. Tevens is aangedrongen op eene nauwkeurige invulling van de passen, waaruit o. a. duidelijk moet blijken aan wien de goederen van den Mekkaganger in bewaring moeten worden gegeven ingeval van zijn overlijden.

Aangezien het bij herhaling gebleken is, dat tegen het onderzoek naar den reispenning van bedevaartgangers naar Mekka bezwaren bestaan, is de Ord. van 12 Aug. 1902 (Ind. St. n°. 317), welke het bezit van dien reispenning verplichtend stelde, bij die van 6 Mei 1905 (Ind. St. n°. 288) ingetrokken. In verband daarmede, is bij Gouv. Bt. 6 Mei 1905 n°. 54 (Ind. St. n°. 289) eene wijziging gebracht in het model voor den Mekka-pas.

Ten einde te voorkomen dat de voor den bouw van Mohammedaansche bedehuizen benoodigde stukken grond voor altijd onttrokken worden aan het algemeen verkeer en later, wanneer zij niet meer voor de aanvankelijk daaraan gegeven bestemming worden gebezigd, nutteloos moeten blijven liggen, zijn de hoofden van gewestelijk bestuur op Java en Madoera, met uitzondering van die der Vorstenlanden, bij gouvernements-circulaire van 31 Jan. 1905 (zie Bijbl. Ind. St. n°. 6196) van instructiën voorzien met betrekking tot het toezicht op den bouw van die bedehuizen.

Bij gouvernements-circulaire van 28 Febr. 1905 (Bijbl. Ind. St. n°. 6200) zijn die gewestelijke bestuurshoofden met aandrang verzocht om nauwlettend toe te zien, dat de door inlanders vrijwillig opgebrachte „djakat" en „pitrah" (gelden ten behoeve van de Mohammedaansche geestelijkheid, godsdienstleeraars, godgeleerden en beoefenaars der gewijde wetenschap) uitsluitend gebruikt worden voor het doel, waarvoor zij bestemd zijn, terwijl hun tevens is opgedragen streng de hand te houden aan het verbod van inmenging van inlandsche hoofden en desabesturen in de heffing en verdeeling dier gelden.

Door de residenten van Banjoemas, Besoeki en Cheribon werden wijzigingen gebracht in door hen vastgestelde regelen aangaande de heffingen van de daartoe bevoegd verklaarde Mohammedaansche beambten bij het sluiten en ontbinden van huwelijken, de verdeeling dier inkomsten tusschen de verschillende functionarissen en het beheer der zoogenaamde moskeekassen (zie Jav. Ct. 1904 n°s. 79, 83 en 92).

IV. INSTELLINGEN VAN LIEFDADIGHEID, UITKEERINGS- EN SPAARFONDSEN.

Over weezenverpleging en armenverzorging, over andere liefdadigheids- of daarmede verwante vereenigingen, zoomede over het particuliere spaarbankwezen, zijn de voor dit verslag ontvangen opgaven bijeengebracht in bijlage O.

Omtrent de verrichtingen gedurende 1904 van de vereeniging „Soerja Soemirat” te Semarang kan het volgende worden gemeld.

Het aantal personen, die in de verschillende werkplaatsen der Vereeniging werden bezig gehouden, bedroeg op ult. 1904 130 Europeanen en 10 inlanders, van welke laatsten 4 als koelies. De weekloonen per persoon liepen uiteen van f 1,50 (voor leerlingen) tot f 13,50. Van de in de werkplaatsen arbeidende personen traden er 2 in militairen dienst en werden er 3 om verschillende redenen ontslagen. In het pension van den directeur waren drie ouderlooze jongelieden (respectievelijk afkomstig van Makasser, Menado en Sitoebondo) opgenomen. Door de Vereeniging werd voor 3 jongelieden, die de Semarangsche ambachtsschool bezoeken, het schoolgeld betaald. In 1904 zijn in het geheel 3925 bestellingen uitgevoerd en is voor eene gezamenlijke waarde van f 40 273 afgeleverd (in 1903 voor eene waarde van f 38 959), terwijl f 19 669 aan werkloon is uitbetaald. De werkplaatsen leden ook thans weder aan overproductie, zoodat voortdurend goederen in voorraad waren, welke door middel van loterijen van de hand gezet werden. Het ledental der Vereeniging bedroeg op ult. December 1904 498.

V. BURGERLIJKE GENEESKUNDIGE DIENST.

Personeel. Voor opgaven omtrent het bij het einde van 1904 in Nederlandsch-Indië toegelaten (al dan niet aan 's lands dienst verbonden) genees-, heel-, verlos-, tandheelkundig en pharmaceutisch personeel zij verwezen naar tabel I van bijlage P.

De som van f 152 000 's jaars, beschikbaar gesteld voor toelagen aan burgergeneesheeren, belast met de waarneming van den civielen geneeskundigen dienst en het opzicht over de vaccine (zie K. V. 1904, kol. 211), is nader verhoogd tot f 161 000 (Gouv. Bt. 12 Jan. 1904 n°. 13).

Eene nieuwe verdeeling van de gewesten op Java en Madoera in ressorten en onderressorten voor den burgerlijken geneeskundigen dienst is vastgesteld bij besluit van den directeur van onderwijs, eeredienst en nijverheid van 20 Oct. 1904 (Bijbl. Ind. St. n°. 6124).

Bij Gouv. Bt. 6 Maart 1905 n°. 48 (Ind. St. n°. 180) is bepaald, dat de regeling der verplichtingen van de stedelijke geneesheeren (stadsgeneesheeren), bedoeld bij art. 8 van het reglement op den geneeskundigen dienst (Ind. St. 1882 n°. 97), zal geschieden door den directeur van onderwijs, eeredienst en nijverheid, in overeenstemming met den chef over den geneeskundigen dienst, met dien verstande, dat de beslissing van den Gouverneur-Generaal wordt ingeroepen, indien die overeenstemming niet wordt verkregen. Met ingang van den dag, waarop die regeling in werking treedt, vervallen de tot dusver omtrent dit onderwerp gegolden hebbende voorschriften (Ind. St. 1875 n°s. 46 en 235 en art. 1, sub *f*, van Ind. St. 1904 n°. 253).

Bij Gouv. Bt. 27 Nov. 1904 n°. 7 (Ind. St. n°. 461) zijn geldelijke uitkeeringen toegekend aan weduwen en weezen van Europeesche artsen en aan het nagelaten wettig of onwettig gezin van tijdelijk in dienst genomen Europeesche ziekenverplegers en van inlanders, die, tengevolge van de geneeskundige behandeling of de verzorging van pestlijders, komen te overlijden.

Ziekten-wetgeving. De quarantaine-ordonnantie (Ind. St. 1892 n°. 44 en de sedert daarin gebrachte wijzigingen) onderging eene nadere wijziging (Ind. St. 1905 n°. 184), waardoor de commandant van een eventueel op eenige reede aanwezig wachtschip wordt ontheven van elke bemoeienis met de naleving van de quarantaine-bepalingen, terwijl door eene nieuwe lezing van art. 15 der ordonnantie eene goede uitvoering van het gezondheidsonderzoek gewaarborgd wordt.

Bij Ord. van 10 Juni 1905 (Ind. St. n°. 334) is die van 6 Nov. 1903 (Ind. St. n°. 379), tot aanvulling van de quarantaine-ordonnantie (zie K. V. 1904, kol. 211), gewijzigd in dien zin, dat het geneeskundig onderzoek van mindere militairen, contractkoelies, dwangarbeiders en gevangenen, bij inscheping op zeeplaatsen, waar zich besmettelijke ziekten voordoen en waar een geneeskundige is bescheiden, alleen verplichtend wordt gesteld, indien de plaats van inscheping bij het vertrek van het schip wegens cholera of pokken besmet verklaard is.

De pest-ordonnantie (Ind. St. 1902 n°. 112 en de sedert daarin gebrachte wijzigingen) werd herhaaldelijk gewijzigd en aangevuld, hoofdzakelijk met het doel om de handelsbelangen zoo weinig mogelijk te benadeelen (zie Ind. St. 1904 n°s. 409 en 434 en 1905 n°s. 25, 36, 116, 295 en 352).

Gedurende het sedert de afsluiting van het vorig verslag verloopen tijdvak zijn, hetzij voor het eerst, hetzij bij vernieuwing, besmet verklaard eenige havens of streken van Egypte, Britsch-Indië, Malakka, Siam, China, Japan, Australië en de Kaapkolonie wegens *pest*; van Perzië en Britsch-Indië wegens *cholera* en van Britsch-Noord-Borneo en China wegens *pokken*.

Algemeene gezondheidstoestand. De gezondheidstoestand was in 1904 over het algemeen bevredigend. De *cholera* eischte op Java en Madoera slechts 34 slachtoffers, terwijl zij zich in de buitenbezittingen alleen in de afdeeling Oosterdistricten van het gouvernement Celebes en onderhoorigheden vertoonde. Zij breidde zich daar wel voortdurend uit, maar droeg toch geen epidemisch karakter.

Beri-Beri werd sporadisch waargenomen in de residentiën Besoeki, Benkoelen, Lampongsche Districten, Palembang en Westerafdeeling van Borneo. Daarentegen kwam die ziekte veelvuldig voor in de afdeeling Poelau Toedjoeh van de residentie Riouw en onderhoorigheden (vgl. overigens hoofdst. C, kol. 53/54).

Moeraskoortsen kwamen weder veelvuldig voor. Uit de residentiën Semarang, Banjoemas, Pasoeroean en Besoeki alleen werden respectievelijk 200 008, 36 953, 79 537 en 42 466 gevallen gerapporteerd. De sterfte varieërde van 8.9 tot 14 %. Ook de bevolking van de residentie Timor en onderhoorigheden had veel met kwaadaardige koortsen te kampen.

Mazelen heerschten vrij hevig in de afdeelingen Malang en Loemadjang der residentie Pasoeroean. Voorts heerschte de ziekte epidemisch in de onderafdeeling Boven-Tembesi der afdeeling Djambi van de residentie Palembang, terwijl zij ook in de overige afdeelingen van die residentie, zoomede te Makasser en Amboina, vele slachtoffers maakte.

Van *dyphtherie* werden in het geheel slechts 7 gevallen waargenomen, waarvan één met doodelijken afloop.

De *dysenterie* tastte in de afdeeling Tanah Datar van de residentie Padangsche Bovenlanden een groot aantal personen aan, van wie er betrekkelijk veel overleden. Te Moko Moko sleepte deze ziekte 17 personen ten grave, terwijl te Makasser en in de

onderafdeeling Telo Paranglo (Celebes en onderhoorigheden) eveneens menigeen daaraan bezweek.

De *pokken* bleven zich gedurende een groot gedeelte van het verslagjaar, vooral op Java en Madoera — waarvan alleen de residentie Besoeki gespaard bleef —, vertoonen. In de buitenbezittingen bleven de residentiën Benkoelen, Oostkust van Sumatra, Menado, Ternate en onderhoorigheden, Timor en onderhoorigheden en Bali en Lombok van de ziekte vrij. In de residentiën Batavia, Semarang en Palembang deden zich respectievelijk 3819, 4236 en 1692 gevallen voor met 369, 425 en 321 sterfgevallen. In het Sekamisch gebied (Palembang) heerschten de pokken epidemisch, terwijl zij zich ter hoofdplaats Palembang zoodanig uitbreidden, dat deze plaats van 12 Juli tot 23 September 1904 wegens pokken besmet moest worden verklaard. Ook de afdeeling Poelau Toedjoeh der residentie Riouw en onderhoorigheden, benevens de afdeelingen Noorderdistricten en Takalar van het gouvernement Celebes en onderhoorigheden werden zeer door pokken geteisterd.

De tot dusver van de hoofden van gewestelijk bestuur ontvangen opgaven omtrent het aantal leprozen in hunne gewesten verdienen nog te weinig vertrouwen om daaruit eene juiste conclusie omtrent het voorkomen van *lepra* in Nederlandsch-Indië te kunnen afleiden.

Eene statistiek van de geneeskundige gouvernementspraktijk is opgenomen in tabel III van bijlage P, waarin ook eene statistiek is opgenomen van de in de zendingshospitalen behandelde inlandsche lijders. In tabel IX van die bijlage zijn de bekend geworden cijfers aangaande bijzondere doodsoorzaken bijeengebracht.

Geneeskundig staatstoezicht. In 1904 konden slechts weinig inspectiën plaats vinden, omdat verschillende opdrachten en bureauwerkzaamheden den inspecteur van den burgerlijken geneeskundigen dienst aan zijn standplaats bonden. Inspectiereizen werden ondernomen naar Krawang, Tangerang, Soekaboemi, Salatiga, Soerabaja, Sidoardjo, Lawang, Pasoeroean, Poespo, Tosari en Madioen. Van deze gelegenheid werd gebruik gemaakt om een bezoek te brengen aan de landbouwkolonie te Gandasoeli (Pasoeroean) en de regeling van den geneeskundigen dienst aldaar na te gaan. Te Madioen, waar, bij eene inspectie van de inlandsche ziekeninrichting, in 1903 een hoogst ongunstige toestand aan het licht was gekomen, kon thans geconstateerd worden, dat de toen aangegeven middelen tot verbetering behoorlijk waren uitgevoerd. Ook het beri-beri-gesticht te Buitenzorg werd geïnspecteerd.

Naar aanleiding van een bericht, dat in eenige desa's van het particuliere land Bolang in de afdeeling Buitenzorg een groot aantal ziekte- en sterfgevallen waren voorgekomen, welke deden denken aan typhus abdominalis, werd in September 1904 door den inspecteur en den leeraar aan den cursus in tropische ziekten bij het geneeskundig laboratorium te Weltevreden een plaatselijk onderzoek ingesteld. Het bleek, dat men te doen had met dysenterie met een hoog sterftecijfer. Er werden de noodige maatregelen genomen om uitbreiding van de ziekte tegen te gaan en geneesmiddelen voor de behandeling der lijders verstrekt. Tijdens deze dienstreis werden op verschillende plaatsen in het vaccinedistrict Penjawoengan vaccine-inspectiën gehouden.

Waar er op de verschillende dienstreizen gelegenheid toe bestond, werd aan de stations en in de treinen het materieel voor het verleenen van hulp aan gekwetsten bij spoorwegongelukken geïnspecteerd.

Het reglement op den burgerlijken geneeskundigen dienst in Nederlandsch-Indië (Ind. St. 1882 n°. 97) is gewijzigd bij Ord. van 10 Aug. 1904 (Ind. St. n°. 329), waardoor de officieren van gezondheid in actieven dienst en zij, die op eervolle wijze den dienst verlaten hebben, bevoegd verklaard zijn tot uitoefening van de geneeskunst in haren vollen omvang in Nederlandsch-Indië, en bij die van 18 April 1905 (Ind. St. n°. 257), waardoor de gelegenheid tot het afleggen in Nederlandsch-Indië van de beide natuurkundige examens en het theoretisch geneeskundig examen, voorafgaande aan het practisch artsexamen, bedoeld bij art. 18 van dat reglement, is opgeheven.

Inlandsche artsen. Bij de school tot opleiding van inlandsche artsen begon de cursus 1904 met 71 leerlingen in de voorbereidende en 78 in de geneeskundige afdeeling. Tengevolge van verschillende mutatiën, waaromtrent verwezen wordt naar tabel II van bijlage P, bedroeg het aantal leerlingen bij het einde van den cursus 120 (55 in de voorbereidende en 65 in de geneeskundige afdeeling). Aan het in October 1904 afgenomen eindexamen [1]) onderwierpen zich 7 candidaten, die allen slaagden. Twee inlandsche artsen legden met goed gevolg het examen in de verloskunde af, terwijl één, die tot het tusschentijds afleggen van dat examen werd toegelaten, daarin niet slaagde.

De kosten der school bedroegen gedurende 1904 f 89569 (tegen f 83196, volgens verbeterde opgaven, in 1903), waaronder f 28887 (in 1903 f 28182) wegens toelagen aan leerlingen.

Bij Gouv. Bt. 29 Aug. 1904 n°. 8 (Ind. St. n°. 348) is, met aanvulling in zoover van het reglement voor de school, bepaald, dat aan Europeesche geneeskundigen die, met voorkennis van den chef over den geneeskundigen dienst, zich wenschen te belasten met de opleiding van inlandsche genees- en heelkundigen voor het verloskundig examen, bedoeld bij art. 29, sub 2, van dat reglement (Ind. St. 1902 n°. 443), de daarvoor benoodigde hulpmiddelen in bruikleen kunnen worden afgestaan. Het reglement onderging bovendien eene wijziging (zie Ind. St. 1905 n°. 319) in verband met de intrekking van de gouvernementssubsidiën aan particuliere gezondheidsetablissementen (zie lager).

Bij K. B. van 22 Juni 1904 (Ned. St. n°. 123, Ind. St. n°. 487) is het K. B. van 26 Maart 1895 (Ned. St. n°. 37) in dien zin aangevuld, dat aan inlandsche geneeskundigen die, na hunne studiën aan de opleidingsschool te Weltevreden voltooid te hebben, de bevoegdheid hebben verkregen tot de uitoefening in Nederlandsch-Indië van de geneeskunde in haren vollen omvang, toegang wordt verleend tot het theoretisch geneeskundig examen hier te lande, met vrijstelling van de overlegging der verklaring, dat zij gedurende twee jaren de genees- en heelkundige behandeling van zieken gevolgd hebben en van het bewijs, dat zij hier te lande een zeker aantal verlossingen hebben verricht. Voor die inlandsche geneeskundigen, die alleen de vroegere opleiding aan de school — vóór hare reorganisatie in 1900 — hebben gevolgd, en die dus uitsluitend bevoegd zijn tot uitoefening van de genees- en heelkunst, en nog niet, door het afleggen van een aanvullingsexamen in de verloskunde, de bevoegdheid verkregen hebben tot de uitoefening van de geneeskunst in haren vollen omvang, is, door wijziging van de wet van 25 Dec. 1878 (Ned. St. n°. 222), eveneens de gelegenheid geopend om het theoretisch geneeskundig examen hier te lande af te leggen, met handhaving evenwel voor hen van de verplichting tot overlegging van het hiervóór vermelde bewijs (wet van 27 April 1904, Ned. St. n°. 81, Ind. St. n°. 484).

De opleiding van inlandsche hulpgeneeskundigen (vgl. K. V. 1904, kol. 213) is in 1904 op den bestaanden voet voortgezet.

Een elftal van de in 1904 door dr. C. H. A. Westhoff tot inlandsche oogheelkundigen (doekoen mata) gevormde jongelieden vonden plaatsing in de residentiën Batavia, Preanger Regentschappen, Cheribon, Pekalongan, Banjoemas, Kedoe, Djokjakarta en Madioen.

Bij Gouv. Bt. 19 Juni 1904 n°. 9 is, bij wijze van tijdelijken maatregel, aan inlandsche oogheelkundigen eene indemniteit voor reiskosten van f 15 's maands toegekend.

Ingevolge Gouv. Bt. 15 Jan. 1905 n°. 8 kunnen voor aankoop en onderhoud van meubilair voor de apotheken der inlandsche geneeskundigen de benoodigde fondsen beschikbaar worden gesteld door den directeur van onderwijs, eeredienst en nijverheid.

Inlandsche vroedvrouwen. Tabel IV van bijlage P bevat eene opgaaf van het aantal en den afloop van de gedurende 1904 verrichte verlossingen door inlandsche vroedvrouwen, die onderstand van gouvernementswege genieten.

Het aantal inlandsche vroedvrouwen die, op den voet van de proefneming van 1891, hare opleiding bij Europeesche geneesheeren hadden genoten, was in 1904 tot 58 [2]) geklommen. Bij het einde van het jaar bleven er nog 40 in opleiding (vgl. overigens tabel I van bijlage P).

Bij Gouv. Bt. 9 Oct. 1904 n°. 9 is bepaald dat, op den voet van de voor inlandsche vroedvrouwen geldende voorschriften, vier Indo-Europeesche meisjes te Makasser zullen worden opgeleid tot vroedvrouw, met bestemming om later hoofdzakelijk werkzaam te zijn in het belang van de behoeftige Europeesche en

[1]) Bij Gouv. Bt. 9 Mei 1905 n°. 30 (zie Jav. Ct. n°. 39) zijn de vereischten vastgesteld, waaraan de leerlingen der school bij het eindexamen hebben te voldoen.

[2]) In kolom 213 van K. V. 1904 is abusievelijk vermeld dat het aantal op ult. 1903 reeds 63 bedroeg.

inlandsche bevolking in het gouvernement Celebes en onderhoorigheden. Een dezer meisjes heeft zich sedert teruggetrokken, zoodat er thans drie in opleiding zijn.

Vaccine en inenting tegen hondsdolheid. Tabel VII, sub A, van bijlage P toont aan den omvang van de verrichtingen der inlandsche vaccinateurs over de laatste vijf jaren. Cijferopgaven ten aanzien van de in 1904 bij de landskoepokinrichting en het Instituut-Pasteur te Weltevreden verrichte werkzaamheden vindt men in de tabellen VII, sub B, en VIII van die bijlage. Wijziging in de formatie van het vaccinateurspersoneel had plaats bij Gouv. Bt. 7 Febr. 1905 n°. 19 (Ind. St. n°. 125).

Met intrekking van alle tot dusver daaromtrent gegolden hebbende voorschriften, is bij Gouv. Bt. 5 Mei 1905 n°. 29 (Ind. St. n°. 285) eene nieuwe vaccine-regeling voor Nederlandsch-Indië vastgesteld.

Geneeskundig laboratorium. Evenals in vorige jaren, werden ook in 1904 een groot aantal onderzoekingen — uitsluitend van diagnotisch belang — verricht voor den civielen en den militairen geneeskundigen dienst, den civielen en den militairen veeartsenijkundigen dienst en voor particulieren, zoowel op Java als in de buitenbezittingen. Ook ten behoeve van de justitie werd herhaaldelijk de hulp van het laboratorium ingeroepen. Door den directeur van het laboratorium werden onderzoekingen verricht met betrekking tot de pathogene schimmels bij verschillende tropische huidaandoeningen, de biologische eiwitreactie en de verlichting der scholen. De tijdelijke onder-directeur zette zijne onderzoekingen over lepra voort, terwijl de leeraar aan den cursus voor tropische ziekten belangrijke ziektegevallen bestudeerde.

In 1904 werden 3 cursussen over tropische ziekten gehouden. Aan die cursussen kon eenige uitbreiding worden gegeven, omdat de waarnemende directeur van 's lands koepokinrichting en Instituut-Pasteur zich beschikbaar stelde voor het geven van voordrachten over de vaccine en de techniek der vaccinatie, zoomede over de hondsdolheid. Voorts hield de bij het laboratorium gedetacheerde gouvernements-veearts eene reeks voordrachten over vee- en vleeschkeur, een onderwerp voor den geneeskundige in Indië van veel belang, daar hij dikwerf geroepen wordt om als deskundige op te treden.

Tabel III, sub B, van bijlage P bevat eene opgaaf van de lijders behandeld in de voor den cursus in tropische ziekten bestemde afdeeling van het militair hospitaal te Weltevreden. Bovendien werd in ruim honderd gevallen met positief resultaat het bloed van lijders onderzocht op malaria-plasmodiën, werden 30 lepralijders gedemonstreerd en werden poliklinisch onderzocht een aantal gevallen van beri-beri, tinea imbricata, elephantiasis, eczema marginatum en latah, alsmede een geval van aphthae tropica.

Ziekengestichten. Tabel I van bijlage P bevat eene gewestelijke statistiek van de op ult. 1904 bestaande gouvernements- en particuliere ziekeninrichtingen en tabel V opgaven over 1904 nopens de uitkomsten der verpleging in de zes groote burgerlijke ziekengestichten (de stadsverbanden te Batavia, Soerabaja en Semarang en het hulpstadsverband te laatstgenoemder plaats, zoomede de Chineesche hospitalen te Batavia en Semarang). Behalve aan de ongunstige ligging van het Chineesch hospitaal in de oude stad Batavia, moet de oorzaak van de groote sterfte in die inrichting worden toegeschreven aan de omstandigheid, dat de meeste lijders, zoo niet in extremis, dan toch in de laatste phase van het ziekteproces ter opneming worden gebracht, niet met het doel om te herstellen, maar om kosteloos begraven te worden.

Bij Gouv. Bt. 28 Mei 1905 n°. 4 (zie Jav. Ct. n°. 45) zijn de tot dusver aan de particuliere gezondheidsetablissementen (te Sindanglaja en Soekaboemi in de Preanger Regentschappen en Poespo en Telogosari in Pasoeroean) verleende subsidiën met ult. December 1905 ingetrokken. In verband daarmede, zijn de regelingen met betrekking tot de opneming van gouvernementslijders in die inrichtingen (Bijbl. Ind. St. n°s. 4649, 5573 en 6011) vervallen.

In 1904 is een gedeelte van het militaire hospitaal ter hoofdplaats Serang (Bantam) tot burgerlijk ziekengesticht ingericht, speciaal voor de verpleging van zieke prostituées, met gelegenheid tot opneming van andere inlandsche lijders.

Door de bemoeienis van den soesoehoenan zijn te Soerakarta, op aandrang van het Europeesch bestuur, twee gebouwen ingericht voor de opneming van lijders aan besmettelijke ziekten.

In het op den zendingspost Modjowarno (Soerabaja) van het Nederlandsch Zendelinggenootschap te Rotterdam bestaande particuliere ziekenhuis voor inlanders, onder leiding van drs. Bervoets en Duymaer van Twist, zijn gedurende 1904 7953 zieken behandeld, van wie er 1693 in het ziekenhuis werden opgenomen, met 113478 verpleegdagen.

De te Batavia gevestigde „Vereeniging voor ziekenverpleging" verpleegde in haar diakonessenhuis aldaar, gedurende het met ult. April geëindigde achtste boekjaar, 323 betalenden en 86 niet-betalenden, met respectievelijk 8886 en 2926 verpleegdagen. Van de aan het diakonessenhuis verbonden polikliniek voor onen minvermogenden maakten 722 patiënten gebruik, aan wie 4322 consulten gegeven werden. In opleiding tot ziekenverpleegster waren bij de Vereeniging, bij het einde van 1904, 3 interne leerlingen.

Aan de ziekeninrichtingen van den zendeling-leeraar J. Klaassen te Margaredja (Semarang), den zendeling-leeraar S. S. de Vries te Segaran in Soerabaja (vgl. K. V. 1904, kol. 214), den zendeling A. Zimmerbeutel te Ambarawa (Semarang) en het Rijnsche Zendinggenootschap te Pea Radja (Tapanoeli) zijn voor 1904 gouvernements-subsidiën verleend, respectievelijk ten bedrage van f 600, f 600, f 325 en f 6000.

Ten einde verbetering te brengen in de alles te wenschen overlatende geneeskundige hulp in het Chineesche hospitaal te Medan (Oostkust van Sumatra) en om de steeds stijgende kosten van die inrichting te beperken, is bij Gouv. Bt. 20 Febr. 1904 n°. 42 bepaald, dat de geneeskundige hulp van gouvernementswege zal geschieden en dat de genees-, verband- en ontsmettingsmiddelen kosteloos zullen worden verstrekt.

De Nederlandsch-Indische Mijnbouwmaatschappij heeft te Dopalak (afd. Bwool, res. Menado) een hospitaal ingericht, bestaande uit 3 loodsen, waarvan er een speciaal voor vrouwelijke zieken bestemd is. Aan deze inrichting is een particuliere dokter-djawa verbonden. Ook de te Soemalata gevestigde mijnbouwmaatschappijen hebben een gebouw voor Europeesche en een loods voor Chineesche zieken, onder toezicht van een Europeesch geneesheer.

De aan het militair hospitaal te Pelantoengan (Semarang) verbonden leprozeninrichting, waarin ook Europeesche lepralijders worden opgenomen, zoomede de inrichting van dien aard te Wangkang (Soerakarta), huisvestten gedurende 1904 in het geheel 365 lijders, van wie er 145 in den loop van het jaar de inrichting verlieten en 12 daarin overleden.

In het nabij Singkawang (Westerafdeeling van Borneo) gelegen particuliere leprozengesticht werden in 1904 per maand gemiddeld 20 lijders verpleegd.

Op het eiland Temadjoe (afd. Mampawa, res. Westerafdeeling van Borneo) is in 1904, geheel uit vrijwillige bijdragen van de Chineesche bevolking, een leprozengesticht, speciaal voor Chineezen, gebouwd, dat 24 personen kan huisvesten. Op ult. December 1904 bevonden zich aldaar 5 lijders.

De leprozeninrichting te Kemang Pompong (Palembang) schonk huisvesting aan gemiddeld 16 lijders 's maands.

Aan het leprozenasyl van het Rijnsche Zendinggenootschap Koeta Salem bij Lagoeboti (Sumatra's Westkust) is voor 1905 eene subsidie van f 3350 toegekend.

Krankzinnigenwezen. Bij Ord. van 26 Juni 1905 (Ind. St. n° 358) is, door aanvulling van het reglement op het krankzinnigenwezen in Nederlandsch-Indië (Ind. St. 1897 n°. 54), de mogelijkheid geopend om den termijn van observatie in een krankzinnigengesticht van personen, tegen wie ter zake van misdrijf of overtreding eene strafvervolging is ingesteld en die vermoed worden krankzinnig te zijn of krankzinnigheid voor te wenden, tot ten hoogste één jaar te verlengen.

Ten aanzien van de verpleegsterkte in de centrale gestichten te Buitenzorg en Lawang en in het sedert opgeheven hulpgesticht te Soerabaja over 1904 zij verwezen naar tabel VI van bijlage P.

De bouw van het gesticht te Lawang was medio 1904 voltooid. Door het aanbrengen van verschillende tot bezuiniging leidende wijzigingen in het oorspronkelijk plan, werd ongeveer f 50000 minder verwerkt dan voor den bouw toegestaan was. Uit dit overschot zijn bestreden de kosten van oprichting van een verblijf voor de pleegzusters, van nog een landbouwpaviljoen voor inlandsche mannelijke krankzinnigen en van een gebouw voor de verpleging van zeer gevaarlijke patiënten en de obser-

vatie van beklaagden. Deze gebouwen, waarop oorspronkelijk niet gerekend was, doch die noodzakelijk gebleken zijn, naderden in April 1905 hunne voltooiing. In verband met een en ander, konden de in het hulpgesticht te Soerabaja verpleegde patiënten naar Lawang worden overgebracht en kon dat gesticht worden opgeheven (Ind. St. 1905 n°. 109).

Het reglement voor de krankzinnigengestichten is bij Gouv. Bt. 31 Jan. 1905 n°. 12 (Ind. St. n°. 110) in dier voege gewijzigd, dat de machinisten der Koninklijke Nederlandsche Marine voortaan in de tweede klasse verpleegd kunnen worden, in plaats van in de derde.

De formatie van het personeel bij het krankzinnigengesticht te Buitenzorg (Ind. St. 1881 n°. 74) is nader gewijzigd bij Gouv. Bt. 2 Febr. 1905 n°. 29 (Ind. St. n°. 119).

Bij Gouv. Bt. 24 Nov. 1904 n°. 1 (Bijbl. Ind. St. n°. 6135) zijn regelen vastgesteld voor het vervoer van krankzinnigen en van het hun toe te voegen geleide.

De gezondheidstoestand in de gestichten was, enkele gevallen van malaria te Lawang uitgezonderd, over het algemeen gunstig.

Dwangmiddelen werden in de gestichten niet toegepast. De zoogenaamde „bedbehandeling" met geprolongeerde baden voor de opgewekte patiënten en het doen verrichten van verschillende werkzaamheden blijven steeds voldoen aan de daaraan gestelde eischen en bewijzen meer en meer, dat het pleit ten voordeele van de krankzinnigenverpleging zonder dwang gewonnen is. De te Buitenzorg in toepassing gebrachte gezinsverpleging heeft nog niet de resultaten opgeleverd, die daarvan verwacht werden.

De kosten van de drie gestichten bedroegen over 1904 f 475 262, namelijk wegens traktementen, enz. van het personeel f 176 322 en wegens kleeding, voeding, enz. der patiënten f 298 940. De ontvangsten wegens verpleeggelden van betalende patiënten beliepen f 55 831.

L.

I. WATERSTAAT EN BURGERLIJKE OPENBARE WERKEN.

§ 1. PERSONEEL; UITVOERING VAN WERKEN.

Personeel. Voor numerieke opgaven omtrent het medio April 1905 in dienst zijnde technisch personeel, zoowel dat in vasten dienst als dat, hetwelk boven de formatie werd gevoerd, zie men tabel I van bijlage Q.

De formatie van het korps ambtenaren van den waterstaat en 's lands burgerlijke openbare werken is, ten behoeve van het toezicht op de bediening, de bewaking en het onderhoud van de Babakan-, Kaboejoetan- en Pemali-werken (res. Pekalongan), bij wijze van tijdelijken maatregel, met ingang van 1 Januari 1905, uitgebreid met 1 ingenieur der 3de klasse, 1 opzichter der 1ste klasse en 1 opzichter der 3de klasse.

Van de 8 in het laatst van 1904 voor den Indischen dienst uitgezonden ingenieurs, ter benoeming tot adspirant-ingenieur, waren er 5 nog niet in het kader opgenomen.

Gedurende 1904 waren 12 waterstaatsambtenaren met de functiën van landmeter belast, tegen 13 in 1903.

Van de medio April 1904 beschikbare 11 candidaat-opzichters zijn er sedert 10 tot opzichter aangesteld en is er 1, wegens lichamelijke ongeschiktheid, tijdelijk afgekeurd. Van de 22 geslaagden bij het in 1904 afgenomen opzichters-examen kwamen er, overeenkomstig de in 1899 getroffen regeling (Bijbl. Ind. St. n°. 5378), 8 voor plaatsing in aanmerking, van wie er sedert 6 tot opzichter zijn benoemd, zoodat medio April 1905, met inbegrip van den tijdelijk afgekeurde van het examen in 1903, nog 3 geëxamineerden beschikbaar waren.

Als tijdelijke opzichters (werkbazen) waren in 1904 142 personen gedurende het geheele jaar in dienst (tegen 139 in 1903) en bovendien een niet opgegeven aantal gedurende gezamenlijk 978 maanden, hetgeen neerkomt op 81 personen gedurende een vol jaar, alzoo 10 meer dan in 1903.

Uitvoering van werken. Volgens de boekingen ten dienste der begrooting van 1904 is in dat jaar aan civiele landswerken ten koste gelegd wegens gewoon onderhoud en herstelling f 4 128 042 en wegens vernieuwing en nieuwe werken f 5 491 591, of te zamen f 9 619 633. Die boekingen omvatten evenwel niet het geldswaardig bedrag der verbruikte materialen uit 's lands voorraad. De waarde dier verstrekkingen is alleen vermeld met betrekking tot de vernieuwingen en nieuwe werken, waardoor het bedrag van f 5 491 591 stijgt tot f 5 663 565; vgl. daaromtrent de gespecificeerde opgaven in tabel II van bijlage Q.

Waar zulks doenlijk bleek, is, evenals in vorige jaren, bij de uitvoering van werken partij getrokken van de werkkrachten van veroordeelden tot dwangarbeid en van politioneel gestraften. Volgens eene raming, gegrond op de van de hoofden van gewestelijk bestuur (uitgenomen die van Cheribon, Semarang, Besoeki, Riouw, Timor en Ternate) ontvangen gegevens, zou de door veroordeelden en gestraften gedurende 1904 verrichte arbeid ten behoeve van burgerlijke openbare werken geacht kunnen worden eene geldswaarde te hebben vertegenwoordigd van f 772 975 (voor werken aan civiele gebouwen f 218 816, voor bevloeiingswerken f 15 305 en voor aanleg en onderhoud van bruggen en wegen f 538 854). De uitvoering der werken geschiedde in eigen beheer.

---

§ 2. BIJZONDERHEDEN NOPENS DE VERSCHILLENDE CATEGORIEËN VAN WERKEN.

Gebouwen. In het in § 1 vermeld totaal van f 9 619 633 is begrepen een bedrag van f 1 682 747, hetwelk in 1904, met inbegrip van het geldswaardig bedrag van materialen uit 's lands voorraad, is verwerkt voor gebouwen (vernieuwingen en nieuwe werken). Eene splitsing naar gelang van de bestemming der gebouwen (woningen, bureaux, schoolgebouwen, gevangenissen, hospitalen, enz.) is opgenomen in tabel II van bijlage Q.

Wegen en bruggen. Voor het aanleggen van nieuwe en het verbeteren van bestaande wegen, zoomede voor het bouwen of vernieuwen van bruggen en duikers (dus zonder het aan onderhoud of herstelling ten koste gelegde) is in 1904 van landswege uitgegeven f 1 513 805; vgl. de gewestelijke splitsing in tabel II van bijlage Q.

Bevloeiings- en afwateringswerken. De uitvoering van de bevloeiings- en afwateringswerken in de Solo-vallei (res. Rembang en Soerabaja) bleef geschorst. De gedurende 1904 gedane uitgaven voor onderhoud, opnemingen, debietmetingen, enz., waarmede, met het oog op eene eventueele voortzetting van de werken, of een deel daarvan, werd voortgegaan, bedroegen f 137 513, waardoor het totaal verwerkt bedrag, tot ult. 1903 bedragen hebbende f 1 667 007 (verbeterde opgaaf), bij het einde van 1904 geklommen was tot f 16 813 520.

Het in 1904 ingestelde onderzoek naar de mogelijkheid om de in het stroomgebied der rivieren Tjawak en Kerdjo, ter verbetering van den toestand in de Bengawandjero-streek, aan te leggen vergaarkommen ook te voeden door aanvoer van water uit de Kali Lamong (zie K. V. 1904, kol. 219) heeft gunstige resultaten opgeleverd, zoodat zelfs de vergaarkom in het stroomgebied der Gondang-rivier achterwege zou kunnen blijven. Hoewel deze en andere in het plan nog aan te brengen beperkingen en vereenvoudigingen tot eene aanmerkelijke besparing van kosten zullen leiden, is toch besloten om voorshands nog niet tot de uitvoering van het plan der vergaarkommen over te gaan, daar intusschen de wenschelijkheid gebleken is om eerst zekerheid te hebben in hoever de verwachtingen bewaarheid zullen worden, die, zoowel voor de bevloeiing als voor den waterafvoer, van de in die streek in uitvoering zijnde werken gekoesterd worden.

Voor de verdere verbreeding van de Kali Blawi (zie t. a. p.) is bij Gouv. Bt. 21 Sept. 1904 n°. 20 f 36 700 toegestaan. Op ult. 1904 was voor dit werk f 100 942 uitgegeven. Voor de beweegbare waterkeering aan den mond der rivier is een bedrag van f 32 132 besteed. Van het voor de verhooging van den Solo-rivier-dijk toegestane bedrag van f 15 220 is f 12 168 uitgegeven. Dank zij de uitgevoerde werken en de normale waterstanden in de Solo-rivier, was de bevloeiing van de Bengawandjero in 1904 zeer gunstig, maar desondanks bleven de ver-

wachtingen aangaande een goeden padi-oogst onvervuld tengevolge van een muizenplaag.

Voor 1904 waren fondsen toegestaan voor de voortzetting van een 16-tal vóór of in 1903 begonnen groote bevloeiings- of afwateringswerken, waaronder begrepen: de werken voor de verbetering van de afwatering der Bengawandjero, waarop tevoren niet afzonderlijk bij de begrooting was gerekend, en de Kedoengkandang-werken, waarvoor reeds in 1903 fondsen waren toegestaan, maar waarvan de uitvoering eerst in het volgende jaar is aangevangen. Van het voor 1904 voor de 16 werken geraamde bedrag van f 1 810 000 is f 1 343 163 verwerkt. Voor de werken in het stroomgebied der Serajoe en in Zuid-Banjoemas en Karanganjar (de Bandjaran-werken buiten beschouwing latende) bleven de plannen in behandeling.

Voor de voltooiing van de werken in de Tjihea-vlakte (res. Preanger Regentschappen) is f 20 351 uitgegeven. [1])

Aan dijk- en rivierverbetering in het district Wedoeng en van de Serang-rivier (res. Semarang), zoomede aan de verbetering van de afwatering van Oost-Semarang (Pengaron-bevloeiing) is in 1904 respectievelijk uitgegeven f 36 589 en f 5309.

Eenige aanteekeningen omtrent de in 1904 met de verschillende werken gemaakte vorderingen vindt men in tabel III van bijlage Q.

Bij Gouv. Bt. 11 Jan. 1905 n°. 35 is aan het lid van den Raad van Nederlandsch-Indië, den heer C. J. de Jaager, opgedragen zich naar de daarvoor in aanmerking komende gewesten van Java en Madoera te begeven, ten einde o. a. plaatselijke onderzoekingen in te stellen nopens het irrigatiewezen en, in verband met de resultaten van die onderzoekingen, in overleg met de betrokken departementschefs, de vaststelling voor te bereiden van eene regeling betreffende die aangelegenheid.

Met intrekking van de in 1897 genomen beschikking (zie K. V. 1897, blz. 155), is bij Gouv. Bt. 10 Mei 1905 n°. 32 de samenstelling van de daarbij ingestelde zoogenaamde rentabiliteitscommissie gewijzigd, met uitbreiding tevens van de omschrijving harer taak.

In Augustus 1904 is door den resident van Pekalongan eene nieuwe regeling vastgesteld van de waterverdeeling in het irrigatie-gebied der Kaboejoetan-rivier (zie Jav. Ct. 1904 n°. 67).

Door den resident van Semarang is eene nieuwe — in Mei 1905 gewijzigde — regeling vastgesteld voor het gebruik van water voor de bevloeiing van gronden voor den door particuliere ondernemingen en door de inlandsche bevolking gedreven landbouw in de residentie Semarang (zie Jav. Ct. 1905 n°s. 30 en 37).

Het in Bijbl. Ind. St. n°. 4081 opgenomen reglement op het beheer en toezicht over de Menenteng-waterleiding en daarbij behoorende kunstwerken in de residentie Cheribon is bij Gouv. Bt. 22 Juli 1904 n°. 29 (Bijbl. Ind. St. n°. 6045) gewijzigd, met gelijktijdige intrekking van de in eerstgemeld bijblad mede opgenomen instructie voor den opzichter en mantri-slokan, belast met het beheer en toezicht over de waterwerken te Tjikesik.

De bij Ord. van 11 April 1904 (Ind. St. n°. 202) vastgestelde strafbepalingen tegen overtredingen van door de hoofden van gewestelijk bestuur getroffen regelingen op het gebruik en de verdeeling van het water uit water- en bevloeiingswerken van openbaar nut zijn gewijzigd bij Ord. van 26 Febr. 1905 (Ind. St. n°. 167).

Rivier- en waterkeeringswerken. In de residentie Preanger Regentschappen moest de postweg van Soemedang naar de grens van de residentie Cheribon, die door overstrooming van de rivier Tjipetes nabij de desa Boegel zeer geleden had, hersteld worden. Van de hiervoor toegestane som, ad f 9676, is in 1904 f 506 verwerkt. Tevoren was voor eene voorloopige voorziening reeds f 1314 uitgegeven.

Voor eene herstelling van het deversoir te Simongan (Semarang) is f 4000 toegestaan, waarvan in 1904 f 1882 is verwerkt.

Van de werken tot verbetering van den water toe- en afvoer van Oost-Semarang zijn de bemetselingen van de Karangtoerileiding en van de Djoernatan-leiding, van de Tawang-leiding af tot aan de Semarangsche rivier, voltooid. De kosten beliepen respectievelijk f 89 706 en f 5439. Voor de bemetseling der Gedangan-leiding is f 17 560 toegestaan.

In de residentie Rembang is, tot behoud van een gedeelte van den weg van Blora naar Randoeblatoeng, eene verlegging van de Kali Woeloeng ter hand genomen. Het voor dit werk toegestane bedrag, ad f 1756, dat reeds geheel verwerkt is, is voor het beoogde doel ontoereikend gebleken.

De oeververdediging van de Serajoe-rivier bij Kasoegian in de residentie Banjoemas is voltooid. De kosten bedroegen f 46 259.

De aanleg van een bandjirkanaal tot bescherming van de hoofdplaats Soerakarta tegen overstroomingen uit de Kali Pepé, werd voortgezet. De totale hoeveelheid grondverzet beliep 455 080 M³., terwijl gerekend wordt, dat nog ongeveer eene gelijke hoeveelheid grond moet worden ontgraven. De gezamenlijke uitgaven voor het graafwerk beliepen op ult. 1904 f 118 306. De stuw met inlaatsluis, die de prise d' eau van het kanaal vormt, was op dat tijdstip nagenoeg voltooid. De totale kosten van dit werk bedroegen op ult. 1904 f 56 608. Van de brug over het kanaal in den weg naar Malangdjiwan kwam de onderbouw gereed. In het geheel werd daaraan een bedrag van f 18 138 verwerkt. Ook in 1904 kon, wegens gemis aan arbeidskrachten, niet voldoende gevorderd worden. Van het voor het geheele werk toegestane bedrag ad f 426 553, is nog f 232 954 beschikbaar.

Voor de opnemingen ten behoeve van de beveiliging van Soerakarta tegen overstroomingen uit de Solo-rivier is in 1904 ± f 950 uitgegeven.

Voor eene voorziening van den linkeroever der rivier Lok Oeloe, in den weg van Keboemen naar Kaligendeng (res. Kedoe), is f 10 069 toegestaan.

In de residentie Kediri kwamen een tweetal kleine rivierwerken, het verleggen van de bedding der Kali Konto en het maken van een leidam in de Kali Lekso, tot stand (kosten f 796 en f 561).

Te Padang is eene verbetering van den rechteroever der Padang-rivier bij het militair hospitaal ter hand genomen. Van de toegestane som van f 4480 is in 1904 f 1370 verwerkt.

Te Teloek Betoeng (Lampongsche Districten) is eene afsluiting gemaakt aan de prise d'eau der Koeripan-leiding (toegestaan f 4365, verwerkt f 4309).

De voorziening aan den linkeroever der Atjèh-rivier — vgl. K. V. 1904, kol. 221 — wordt nog over eene lengte van 140 M. voortgezet (toegestaan f 10 094, verwerkt f 7800).

In de residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo werd ter hoofdplaats Bandjermasin de bouw van eene houten beschoeiing langs de Martapoera-rivier aan den rechteroever voortgezet, waaraan f 3854 is verwerkt. Voor eene verlenging van die beschoeiing is f 12 976 toegestaan, waarvan f 4789 is uitgegeven. Voorts wordt een dergelijk werk verricht langs den linkeroever van de Soengei Antasa Besar (begrooting f 5260, verwerkt f 4033), terwijl de beschoeiing te Balikpapan — waar ook een afvoer voor de gouvernements-gebouwen is gemaakt —, zoomede die in de Petak-rivier bij Koeala Kapoeas (begrooting respectievelijk f 9146 en f 7448, verwerkt f 7054 en f 7408), gereed kwamen. Te Samarinda is de overkapping van den aanlegsteiger ter hand genomen (begrooting f 8080, verwerkt f 140).

Havens en reeden. De verlenging van den kaaimuur in de prauwenhaven te Karangantoe (res. Bantam) kwam, wegens gebrek aan werkkrachten, nog niet gereed. Op ult. 1904 was f 8448 verwerkt. Aan de verruiming van de prauwenhaven te Anjerlor was op ult. 1904 f 4782 uitgegeven.

De herstelling van den westelijken kaaimuur van het oude havenkanaal te Batavia werd voltooid. De totale kosten beliepen f 10 850. De verbetering van de granietvloeren vóór de hangars en van de afwatering te Tandjoeng Prioek (begrooting f 24 942, kosten f 19 920), benevens eene daarmede verband houdende verbetering van de uitlooppijpen voor de watervoorziening van schepen (begrooting f 4552, kosten f 3069), kwamen gereed. De voortgezette verhooging van den oostelijken havendam kwam eveneens tot stand (toegestaan f 23 629, kosten f 23 379). Aan het rioolstelsel van het havenemplacement zijn eenige verbeteringen aangebracht (begrooting f 1486, kosten f 1375). Door de baggermolens is gewerkt in de binnen- en buitenhavens, in de westergracht en in het scheepvaartkanaal. In het geheel is gebaggerd 246 150 M³. specie, waarvan 11 750 M³. aan den wal is gebracht.

Bij Gouv. Bt. 1 April 1905 n°. 2 (Ind. St. n°. 234) zijn de grenzen van het eigenlijke haventerrein te Tandjoeng Prioek vastgesteld.

Voor den aanleg van een prauwenhaven te Tegal is f 112 500 toegestaan, waarvan f 40 000 is verwerkt.

De door de Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschappij

---

[1]) Bij Gouv. Bt. 7 Mei 1905 n°. 47 (Ind. St. n°. 291) is een inlandsch ambtenaar, met den titel van mantri, in dienst gesteld voor het toezicht, de bediening en de bewaking van de werken in de Tjihea-vlakte.

ondernomen verbouwing van den gouvernementssteiger te Grisee (res. Soerabaja) (vgl. K. V. 1904, kol. 221) kwam gereed.

De Soerabaja-havencommissie bracht rapport uit omtrent de wenschelijkheid van de verbetering der toegangen van Straat Madoera. Hare voorstellen omtrent hetgeen dadelijk noodig is tot verbetering van de haventoestanden waren op het tijdstip van afsluiting van de mededeelingen voor dit hoofdstuk nog bij de Indische Regeering in overweging.

De waarnemingsdienst in de vaarwaters naar Soerabaja liep in 1904 ten einde. De uitgaven bedroegen in dat jaar f 40 333.

Voor het herstellen van den ongeveer 13¼ K.M. langen dam van Oedjoeng Piring naar het Djamoean-rif, welke herstelling in 1904 over eene lengte van 8¼ K.M. gereed kwam, is f 72 000 toegestaan, waarvan in dat jaar f 44 105 verwerkt is.

De herstelling van den steiger te Tjilatjap is voltooid (begrooting f 9459; kosten f 8374). De aanlegsteiger bij het tolkantoor te Padang is verkort en van een nieuw dek voorzien (kosten f 1400).

Voor het in 1903 ondernomen baggerwerk in de Asahan-rivier bij Tandjoeng-Balai (Oostkust van Sumatra) is f 44 900 toegestaan.

Aan de oevervoorziening van de vluchthaven te Kroë (Benkoelen) is f 8371 verwerkt.

De bouw van een menggasfabriek in Kampong IV Ilir te Palembang, ter plaatse van het nieuw op te richten douane-etablissement, kwam gereed (begrooting f 18 649; kosten f 18 757).

De verbetering van de getijhaven van Muntok (Banka) kwam tot stand (begrooting f 36 371; kosten f 36 366).

Voor de verbetering der meermiddelen van de haven te Balikpapan (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo) is f 15 772 beschikbaar gesteld, waarvan in 1904 f 3003 verwerkt is.

De bouw van de haveninrichting te Makasser is voortgezet. De 511 M. lange aanlegsteiger kwam grootendeels tot stand, terwijl de 9 bruggen, die het werk met het tolvrije terrein moeten verbinden, geheel voltooid werden. De beplanking is reeds in zoover aangebracht, dat twee schepen er eene aanlegplaats vinden. Van de 14 vóór den steiger te maken houten wrijfstoelen kwamen er 9 gereed; 2 oude meerboeien zijn verplaatst en 6 nieuwe gelegd. De steenen afsluitdam voor het terrein is tot eene lengte van 613 M. gestort en van eene bovenbelasting van zwaren steen voorzien. Het 520 M. lange emplacement tusschen den dam en den ouden kaaimuur, aan de noordzijde breed 30 en aan de zuidzijde breed 50 M., is tot terreinhoogte met zand aangeplempt. De belasting met stortsteen op het in 1903 gereed gekomen gedeelte kon nog niet worden verwijderd, omdat nog steeds eenige verzakking wordt waargenomen. Daar deze laatste omstandigheid zich ook tegen de oprichting van geheel steenen gebouwen bleef verzetten, zullen zij op andere wijze geconstrueerd worden. Het ligt in de bedoeling het werk tegen het einde van 1905 geheel in gebruik te nemen, en met de definitieve afwerking te wachten, tot geene, of althans geene hinderlijke zettingen meer intreden. Tot dusver is voor dit werk besteed f 679 263 in Indië en f 203 928 hier te lande.

Drinkwatervoorziening. In de residentie Batavia is de artesische put te Petodjo, in afwachting van de definitieve aansluiting, tijdelijk met het stadsnet verbonden. Te Meester-Cornelis is in Kampong Poeloh een artesische put geboord en aan de waterleiding aangesloten. De artesische waterleiding te Tandjoeng Prioek is verbeterd (begrooting f 4552, kosten f 3068).

Voor de drinkwatervoorziening van Bandoeng (Preanger Regentschappen) kwam een ontwerp gereed.

Met betrekking tot de definitieve drinkwatervoorziening van Semarang is in beginsel besloten eene waterleiding aan te leggen uit de bronnen Moedal en Lawang, waarvoor een ontwerp zal worden opgemaakt. Te Djoewana is een aanvang gemaakt met den aanleg van eene drinkwaterleiding (begrooting f 133 075; verwerkt f 6890).

Van de in de afdeeling Bodjonegoro (res. Rembang) onderhanden zijnde 105 drinkwaterputten kwamen er bij het einde van het verslagjaar 78 gereed. Van de toegestane som van f 13 083 is f 5979 verwerkt. Voor een onderzoek naar het waterverbruik van de drinkwaterleiding te Blora is f 1217 toegestaan, waarvan f 1136 verwerkt is.

In het belang van de exploitatie der drinkwaterleiding te Soerabaja is, met inbegrip van f 17 700 voor personeel en f 614 voor materialen, een bedrag van f 49 550 uitgegeven. Voor den aanleg en de uitbreiding van verschillende leidingen, den aankoop van materialen en de oprichting van een tijdelijk magazijn is bovendien een bedrag van f 85 105 uitgegeven. De lengte der leidingen in het stadsnet, waaronder de hoofdleidingen in het marine-etablissement en de stamleidingen in de militaire kampementen, bedroeg op ult. 1904 ± 141 K.M., tegen 139 bij het einde van 1903. Het aantal gereed gekomen aansluitingen bedroeg 950, tegen 200 op ult. 1903. De winst op de exploitatie beliep ± f 26 610, terwijl uit den aanleg van spruitleidingen nog eene bate van ongeveer f 4460 verkregen werd.

Het ontwerp voor de watervoorziening van Soemenep (Madoera) kwam nagenoeg gereed. Te Sampang, waar van den aanleg van eene drinkwatervoorziening is afgezien (zie K. V. 1904, kol. 222/223), worden in de gevangenis ijzeren waterreservoirs aangelegd (begrooting f 4406; verwerkt f 3312).

De uitbreiding van de waterleiding te Lawang (Pasoeroean) kwam tot stand (kosten f 42 762).

Met den aanleg van eene drinkwaterleiding te Magetan (Madioen) is een aanvang gemaakt (begrooting f 58 090; verwerkt f 9364).

Te Ngandjoek (Kediri) werden uit twee artesische putten leidingen aangelegd naar de gevangenis en het ziekenhuis (begrooting f 2564; kosten f 2265).

Te Padang is van put V eene hulpleiding gelegd naar het groote reservoir bij put I (kosten f 3466). Wegens achteruitgang van het debiet, is van de waterverdeeling van put III voorloopig afgezien. Voor eene uitbreiding van de drinkwaterleiding te Fort de Kock, waarvoor water wordt onttrokken aan de door den dienst der genie gemaakte waterleiding, is f 10 711 toegestaan. De verbinding van het verdeelpunt met het hoogreservoir is tot stand gebracht. Op het einde van het verslagjaar was het nieuwe buizennet bijna voltooid. In 1904 is f 420 verwerkt.

De drinkwatervoorzienning te Benkoelen bleef in uitvoering (begrooting f 6140; verwerkt in 1904 f 170).

Bij Gouv. Bt 14 Maart 1905 no. 39 is aan de Deli-Maatschappij concessie verleend voor den aanleg en de exploitatie van eene hoogdrukwaterleiding ter hoofdplaats Medan (Oostkust van Sumatra).

Te Koeta Radja (Atjèh) wordt door den dienst der genie eene waterleiding aangelegd, die ook voor andere dan militaire doeleinden zal dienen.

De drinkwaterleiding te Singaradja (Bali en Lombok) is voltooid; de kosten beliepen f 72 696.

Te Manokwari (afd. Noord-Nieuw-Guinea, res. Ternate) kwam eene kleine drinkwaterleiding tot stand.

Bij Ord. van 25 Sept. 1904 (Ind. St. nº. 384) zijn voor de gouvernements-bronwaterleidingen en artesische putten, die in beheer gegeven worden aan gedeelten van gewesten met eigen geldmiddelen, voorschriften gegeven tot regeling van dat beheer, zoolang daarin nog niet door de plaatselijke raden is voorzien.

Voor het aan de gemeente Buitenzorg in beheer gegeven deel van de Tjiballok-leiding zijn bepalingen vastgesteld bij Ord. van 1 April 1905 (Ind. St. nº. 237).

II. SPOOR- EN TRAMWEGEN EN STOOMWEZEN.

Onder de bijlagen van dit verslag zal men aantreffen eene nieuwe, tot Februari 1905 bijgewerkte spoor- en tramwegkaart van Java en Madoera.

§ 1. SPOOR- EN TRAMWEGEN.

In verband met zich voorgedaan hebbende moeielijkheden bij de toepassing van art. 10 van het algemeen reglement op de spoorwegdiensten (Ind. St. 1895 n°. 300 en de daarin gebrachte wijzigingen) en art. 9 van het algemeen secundair spoorwegreglement (Ind. St. 1902 n°. 218 en de daarin gebrachte wijzigingen) omtrent het toestaan van verlaging van de tarieven of van kosteloos vervoer, is in die artikelen bij Ord. van 17 Sept. 1904 (Ind. St. n°. 369) wijziging gebracht. De in die reglementen, zoomede in het algemeen stoomtramreglement (Ind. St. 1893 n°. 190 en de daarin gebrachte wijzigingen) voorkomende bepalingen ten aanzien van het gebruik der spoor- of tramwegen door den lande zijn gewijzigd en aangevuld bij Ord. van 31 Oct. 1904 (Ind. St. n°. 431).

Bij Gouv. Bt. 26 Juni 1904 n°. 16 (Bijbl. Ind. St. n° 6032) zijn de chefs der exploitatie van de staatsspoorwegen op Java en Sumatra gemachtigd om, wanneer daartoe gelegenheid bestaat, in de werkplaatsen dier exploitatie werk te doen verrichten voor gewesten of gedeelten van gewesten met eigen geldmiddelen, in hoofdzaak op dezelfde voorwaarden als voor particulieren is bepaald (zie Bijbl. Ind. St. n°. 4840, juncto n°. 5022).

De instructie voor de permanente militaire spoorwegcommissie (Bijbl. Ind. St. n°. 5800) onderging eenige wijzigingen bij Gouv. Btn. 18 Dec. 1904 n°. 1 (Bijbl. Ind. St. n°. 6144) en 30 April 1905 n°. 25 (zie Jav. Ct. n°. 36).

A. SPOORWEGEN.

1°. STAATSSPOORWEGEN.

a. Verkenning en aanleg.

Het onderzoek naar de wenschelijkheid en de mogelijkheid om van staatswege nog een aantal zijlijnen van de staatsspoorwegen op Java aan te leggen werd, voor zoover daarvoor personeel beschikbaar was, voortgezet.

Lijn Rangkasbetoeng—Laboean (gewijzigde lengte 55,8 K.M.). Op ult. April 1905 was het spoor gelegd over een afstand van ongeveer 19 K.M. Van het overige gedeelte waren de aardebaan en een groot deel van den onderbouw der kunstwerken nagenoeg gereed. Wanneer zich geene onvoorziene omstandigheden voordoen, zal de lijn op den vastgestelden termijn — medio 1906 — in exploitatie kunnen worden gebracht.

De aanlegrekening wees op ult. December 1904 een eindcijfer aan van f 1 378 288, waaronder f 130 668 voor onteigeningen voor de geheele lijn.

Lijn Padalarang—Krawang (lengte 96,166 K.M.). Van het 55,709 K.M. lange berglijngedeelte Padalarang—Poerwakarta moet het spoor nog over 22,1 K.M. gelegd worden. De groote ingraving bij Tjiganea in de 3de sectie (zie K.V. 1904, kol. 224) kwam geheel gereed. Met de verwijdering van de in afschuiving zijnde gronden naast de diepe ingraving, zuidelijk van het ravijn der Tjisomang, werd met kracht voortgegaan, terwijl verscheidene wateraderen, die de beweging veroorzaakten, werden afgeleid. Reeds werd hier circa 180 000 M³. meer grond verzet dan waarop gerekend was. Bij de brug over de Tjimenteng in de 2de sectie geraakten de tegen de beide landhoofden aansluitende dammen, door langdurige zware regens, zoodanig in beweging, dat twee brugopeningen van 12 M. aan de Krawang-zijde moesten worden bijgebouwd, terwijl eene diepere fundeering, met verzwaring van het Padalarang-landhoofd, noodig werd.

Van alle groote overbruggingen was op ult. April 1905 de gemetselde onderbouw zoover gereed als de montage van den ijzeren bovenbouw toeliet. Die montage ondervond veel vertraging door de hevige regens, en kon bovendien, door de late ontvangst van de ijzerwerken uit Europa, eerst een achttal maanden later aangevangen worden dan volgens het werkplan in de bedoeling lag.

In den tunnel te Sasaksaät werd alsnog eene gemetselde bodemvoorziening aangebracht, waardoor de tunnelrechtstanden thans stevig tegen elkaar steunen op de plaatsen, waar de aansluiting der van weerszijden uitgevoerde werkzaamheden heeft plaats gehad, en waar toen veel last van water ondervonden werd met eenige drukking van het gebergte.

De aanlegrekening wees op ult. 1904 een eindcijfer aan van f 8 634 944.

b. Exploitatie.

Lengte in exploitatie. In de lengte der staatsspoorwegen, blijkens de tot 1 Maart 1904 loopende opgaaf in K. V. 1904 (kol. 225), bedragende: voor de Oosterlijnen 906, voor de Westerlijnen 893 en voor den spoorweg ter Sumatra's Westkust 210 K.M., kwam sedert geen verandering.

Tarieven. Bij Gouv. Bt. 3 Juli 1904 n°. 19 werd, in afwijking van de algemeen geldende tarieven, voor het vervoer van poststukken per extratrein tusschen Tandjoeng Prioek en Batavia of Kemajoran een speciaal tarief vastgesteld

Ten behoeve van het geneeskundig en verplegingspersoneel, verbonden aan vereenigingen en stichtingen, welke zich o. m. ten doel stellen het kosteloos behandelen of verplegen van behoeftige zieken, werd bij Gouv. Bt. 28 Nov. 1904 n°. 34 bepaald, dat wanneer dat personeel ten behoeve van die kostelooze behandeling of verpleging gebruik moet maken van de staatsspoorwegen, op aanvraag van de besturen van die instellingen, vrijbiljetten kunnen worden afgegeven voor reizen langs die gedeelten der staatsspoorwegen, welke liggen binnen het rayon, waarin kostelooze hulp wordt verleend.

Voor het vervoer van zieken in de ziekenrijtuigen of in afzonderlijke goederen- of bagagewagens werd bij Gouv. Bt. 30 Nov. 1904 n°. 8 een nieuw tarief ingevoerd.

De speciale tarieven voor het vervoer van koffie van particuliere ondernemingen bleven ook voor 1905 bestendigd (Gouv. Bt. 8 Dec. 1904 n. 28).

Bij Gouv. Bt. 18 Febr. 1905 n°. 19 is het voor 1904 gegolden hebbende tarief voor het vervoer van suiker, evenwel zonder de in Maart 1902 (zie K. V. 1902, kol. 215) toegestane reductie van 20 %, voor 1905 van toepassing verklaard, terwijl bij Gouv. Bt. 7 Febr. 1905 n°. 22 aan afzenders van voor den uitvoer bestemde en verpakte suiker, die zich vóór 1 April 1905 bij overeenkomst zouden verbinden tot den afvoer van den geheelen oogst der jaren 1905 t/m 1909, voor het vervoer van de stations Djombang, Papar of Kediri naar Kalimas-West, Prins Hendrik of Soerabaja, 10 % reductie is verleend op de tarieven, welke tijdens den afvoer geldig zijn voor suikerfabrieken, welke eene éénjarige verbindtenis gesloten hebben.

Bij Gouv. Btn. 7 Febr. 1905 n°. 30, 15 Febr. 1905 n°. 28, 31 Maart 1905 n°. 4 en 15 April 1905 n°. 5 zijn speciale tarieven vastgesteld voor het vervoer van leden van den Algemeenen Nederlandsch-Indischen Wielrijdersbond en hunne rijwielen, kinabast, inlandsche groenten en vruchten, en manufacturen en lijnwaden. Bij het besluit van 31 Maart is tevens eene nieuwe klassificatie van vracht- en ijlgoederen goedgekeurd.

De verstrekking van vrijkaarten voor het vervoer langs de baanvakken Batavia—Tandjoeng Prioek en Kemajoran—Antjol—Tandjoeng Prioek der staatsspoorwegen op Java aan landsdienaren, die te Batavia of Weltevreden woonachtig zijn en hunne dagelijksche bezigheden te Tandjoeng Prioek hebben (vgl. Bijbl. Ind. St. n°. 6006), is bij Gouv. Bt. 23 Sept. 1904 n°. 17 (Bijbl. Ind. St. n°. 6080) eenigszins beperkt.

De regeling omtrent vrij vervoer van behoeftige inlanders, die in ziekeninrichtingen verpleegd moeten worden (Bijbl. Ind. St. n°. 5888) is aangevuld bij Gouv. Bt. 26 Oct. 1904 n°. 40 (Bijbl. Ind. St. n°. 6106).

Tractie. Op ult. 1904 bestond het rollend materieel der staatsspoorwegen op Java uit 326 locomotieven, 762 personen- en

bagagerijtuigen en 4932 wagens, of 7 locomotieven minder (tengevolge van het in bruikleen afstaan van eenige locomotieven aan den aanlegdienst) en 32 rijtuigen en 149 wagens (volgens verbeterde opgaven over 1903) meer dan op ult. 1903. Tegen 62 081 ton in 1903, zijn in 1904, ten behoeve van de staatsspoorwegen op Java, 72 924 ton steenkolen verbruikt, namelijk 69 484 ton Ombilin-kolen, 3346 ton Australische kolen en 94 ton Loëkatjang- (Borneo-) kolen. Bovendien werd 721 ton hout als brandstof gebezigd.

Op den spoorweg ter Sumatra's Westkust was het rollend materieel op ult. 1904 samengesteld uit 63 locomotieven, 72 rijtuigen en bagagewagens en 539 goederen- en andere wagens, of 55 wagens meer dan op ult. 1903. Het kolenverbruik beliep 27 276 ton (uitsluitend Ombilin-kolen), tegen 26 817 ton in 1903.

Personeel. Bij de exploitatie der staatsspoorwegen op Java waren (voor zoover van eene aanstelling voorzien) op ult. 1904 in dienst 1344 Europeanen en 1753 inlanders, en ter Sumatra's Westkust respectievelijk 92 en 203.

In de werkplaatsen te Bandoeng, Poerworedjo en Meester-Cornelis te zamen waren, ongerekend de koelies, gemiddeld per dag 1357 man werkzaam, en in die te Madioen, Soerabaja, Djember en Padang respectievelijk 503, 217, 192 en 255 man.

Uitkomsten van het verkeer. Op de Westerlijnen der staatsspoorwegen op Java is in 1904 bruto ontvangen f 5 427 920, zijnde f 188 702 of 3.6 % méér dan in 1903. Het lijnvak Buitenzorg—Djokjakarta en de zijtakken Batavia—Tangerang—Anjerkidoel en Batavia—Poerwakarta brachten respectievelijk ± 3.15 en 7 % méér op. De opbrengst van de lijn Batavia—Tandjoeng Prioek verminderde eenigszins omdat een gedeelte van het vervoer op dat lijnvak, na de opening van het baanvak Kemajoran—Antjol en de daardoor tot stand gekomen verbinding met de Krawang-lijn, naar laatstbedoelde lijn werd afgeleid. Tot de toeneming van de geheele opbrengst heeft zoowel het reizigers- als het goederenvervoer bijgedragen; de opbrengst van het eerste vermeerderde met ongeveer 4 en die van het laatste met ongeveer 5 %, terwijl daarentegen het vervoer van bagage en alle andere ontvangsten ongeveer 6 % minder opbrachten. Op de Oosterlijnen bedroegen de bruto ontvangsten in 1904 f 7 233 266, gevende, vergeleken met die van 1903, ad f 6 907 021 (verbeterde opgaaf), een voordeelig verschil van f 326 245 of 4.7 %. Het reizigersverkeer bracht f 2 323 828 en het goederenvervoer, met inbegrip van dat van landsgoederen, f 4 309 230 op, of respectievelijk 2.4 en 6.4 % meer dan in 1903.

Na aftrekking van de exploitatiekosten, bleef op de Westerlijnen f 1 325 160 en op de Oosterlijnen f 3 632 940 over, tegen respectievelijk f 1 478 333 en f 3 343 602 (verbeterde cijfers) over 1903. Dat de netto-opbrengst der Westerlijnen in 1904 ruim f 153 000 minder bedroeg dan in 1903, niettegenstaande de totale ontvangsten f 188 702 hooger waren, moet toegeschreven worden aan de omstandigheid, dat voor vracht van uit Nederland ontvangen goederen, voor personeel, voor onderhoud en herstelling van materieel en voor ballast en brandstoffen ruim f 350 000 meer werd uitgegeven dan in het voorafgegane jaar.

De ontvangsten van den spoorweg ter Sumatra's Westkust bedroegen bruto f 1 379 681 en netto f 323 417, tegen in 1903 respectievelijk f 1 382 664 en f 466 576. De netto opbrengst was aanzienlijk lager dan in 1903, omdat de exploitatiekosten in 1904 o. a. bezwaard werden met een bedrag van f 141 009 voor herstellingswerken in de Anei-kloof.

Voor nadere gegevens met betrekking tot het verkeer op en de geldelijke uitkomsten der exploitatie van de staatsspoorwegen, zie bijlage R.

2°. PARTICULIERE SPOORWEGEN.

De lengte in exploitatie der particuliere spoorwegen op Java (die van de Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschappij) bleef 261 K.M. bedragen, terwijl die der spoorwegen ter Sumatra's Oostkust (die van de Deli-Spoorwegmaatschappij) met ongeveer 10 K.M. verminderde, tengevolge van het in exploitatie brengen als stoomtramweg van het tot dusver als spoorweg geëxploiteerde baanvak Timbanglangkat—Seleseh.

Tarieven. De speciale tarieven voor het vervoer van koffie en koffie in hoornschil langs de lijn Batavia—Buitenzorg zijn voor 1905 bestendigd. Met ingang van 1 Maart 1905 is voor het vervoer van tabak tusschen Setjang en Semarang een speciaal tarief vastgesteld, wat eveneens geschiedde voor het vervoer gedurende 1905 van suikerrietstekken van Setjang via de lijn Goendih—Soerabaja en bestemd voor ten oosten van Kertosono gelegen fabrieken.

De Deli-Spoorwegmaatschappij voerde speciale tarieven in voor het vervoer van leden van het vrijwilligerskorps „Sumatra's Oostkust" en hunne rijwielen en voor het vervoer van tabak van sommige stations naar Belawan.

Uitkomsten van het verkeer. Uitvoerige opgaven nopens den omvang en de geldelijke uitkomsten van het verkeer gedurende 1904 op de drie particuliere spoorwegen (Semarang—Vorstenlanden—Willem I, Batavia—Buitenzorg en Deli-spoorweg) worden aangetroffen in bijlage R.

Op de drie lijnen gezamenlijk bedroegen de ontvangsten bruto f 5 558 159 en netto f 3 202 397, tegen respectievelijk f 5 385 268 en f 2 862 562 over 1903 (verbeterde cijfers).

Het krachtens de concessie voor den spoorweg Semarang—Vorstenlanden den Staat toekomend aandeel in de winst op deze lijn beliep over 1904 f 161 731, tegen f 133 707 in 1903.

Concessiën of aanvragen voor nieuwe lijnen werden niet verleend of ingediend.

B. STOOMTRAMWEGEN.

1°. STAATSSTOOMTRAMWEGEN.

Lijn Madioen—Ponorogo—Balong, met een zijtak van Ponorogo naar Soemoroto (lengte 54.2 K.M.). Met den aanleg van deze lijn (vgl. K. V. 1903, kol. 218), waartoe bij de wet van 31 December 1904 (Ned. St. 1904 n°. 315, Ind. St. 1905 n°. 11) de noodige gelden zijn toegestaan, is in de 1ste sectie (omvattende de eerste 25 K.M.) een aanvang gemaakt.

Lijnen in Atjèh en onderhoorigheden. Gedurende 1904 zijn op de reeds in hoofdstuk D (kol. 98) besproken staatsstoomtramlijnen in Groot-Atjèh, de Pidië-streek en ter Noord- en Oostkust van de Onderhoorigheden tegen betaling vervoerd 1 247 257 personen (16 781 in de 1ste, 37 677 in de 2de en 1 192 799 in de 3de klasse), tegen 953 882 in 1903, zoomede 157 891 landsreizigers (3896 in de 1ste, 12 799 in de 2de en 141 196 in de 3de klasse), tegen 152 804 in 1903. Aan vrachtgoederen is vervoerd 117 310 ton (73 343 voor het Gouvernement en 43 967 voor particulieren), tegen 109 140 ton in 1903.

De bruto ontvangsten, welke in 1903 f 240 883 (waaronder f 64 373 voor landsvervoer) bedroegen, stegen in 1904 tot f 425 680 (waaronder f 136 113 voor landsvervoer). De ontvangsten uit het betalend vervoer voortspruitende stegen dus van f 176 510 tot f 289 567, hetgeen voor verreweg het grootste gedeelte een gevolg is van de uitbreiding der in exploitatie zijnde lijnen en overigens van de gestadige ontwikkeling van het verkeer ter Noord- en Oostkust.

De exploitatiekosten beliepen in 1904 f 682 876 (waaronder f 69 187 aan materialen van den lande), tegen f 500 449 in 1903. Deze vermeerdering is te wijten aan de grootere lengte der in exploitatie zijnde lijnen, tengevolge waarvan het aantal dagkilometers van 53 701 over 1903 steeg tot 97 924 over 1904. Aan buitengewone uitgaven, welke in hoofdzaak bestonden uit kosten van uitbreiding of belangrijke herstellingen van bestaande inrichtingen of van het materieel, is in 1904 f 47 707 (waaronder f 1494 aan materialen van den lande) besteed, tegen f 96 513 in 1903, zoodat de eigenlijke exploitatiekosten over 1904 f 635 169 beliepen (in 1903 f 403 936) en het nadeelig saldo op f 209 489 kan worden gesteld (f 163 053 in 1903). Per dagkilometer bedroegen de exploitatiekosten f 6,49, tegen f 7,52 in 1903, zoodat in dit opzicht eene niet onbelangrijke daling valt waar te nemen.

De voorgenomen bouw van centrale werkplaatsen voor de lijnen ter Noord- en Oostkust (zie K. V. 1904, kol. 227) is uitgesteld, in afwachting van de te nemen beslissing op de

sedert aanhangig gemaakte plannen omtrent den aanleg van eene verbinding tusschen het net van de Deli-Spoorwegmaatschappij en dat van den Atjèh-stoomtramweg.

2°. PARTICULIERE STOOMTRAMWEGEN.

a. Aanleg.

De stoomtramwegen, waarvan gedurende het tijdvak 1 Juni—1904—31 Mei 1905 de aanleg is voltooid, de bouw onderhanden was of de uitvoering werd voorbereid, waren de volgende:

Lijn in de residentiën Djokjakarta, Kedoe en Semarang van de Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschappij, namelijk van Djokjakarta over Magelang naar Willem I, met een zijtak van Setjang naar Parakan. De aanleg vorderde zoover, dat het baanvak Setjang—Willem I op 15 December 1904 voor goederenvervoer en op 1 Februari 1905 voor het algemeen verkeer opengesteld kon worden.

Bij Ord. van 29 Sept. 1904 (Ind. St. n°. 393) is voor de gedeelten dezer lijn, waar tandradspoor gebezigd wordt, een normaal profiel van vrije ruimte en uiterste afmetingen van het rollend materieel vastgesteld.

Lijn in de residentie Soerabaja van de Babat-Djombang-Stoomtrammaatschappij, namelijk van Djombang over Dolok. Kaboeh, Ngimbong, Bloeloek en Dradah naar Babat. Het gedeelte benoorden de ontmoeting met de lijn Goendih—Soerabaja van de Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschappij, waarvoor de termijn van voltooiing verlengd is tot 9 September 1905 (zie K. V. 1904, kol. 227) was op ult. Mei 1905 nog niet in exploitatie gebracht.

Lijn in de residentiën Soerabaja en Pasoeroean van de Modjokerto-Stoomtrammaatschappij. Bij Gouv. Bt. 25 Aug. 1904 n°. 51 is vergunning verleend tot den aanleg en de exploitatie van een 3 K.M. lange zijlijn van de desa Delanggoe naar de suikerfabriek Ketanen (zie bijl. S, n°. XVII).

Lijnen ter Sumatra's Oostkust van de Deli-Spoorwegmaatschappij. Van de Langkat-lijn (Timbang Langkat—Tandjoeng Poera—Pangkalan Brandan) werden het gedeelte Stabat—Tandjoeng Poera op 1 Augustus 1904 en het eindgedeelte Tandjoeng Poera—Pangkalan Brandan op 15 December d. a. v. voor het algemeen verkeer opengesteld. Bij Gouv. Bt. 1 Aug. 1904 n°. 49 is vergunning verleend om langs laatstgenoemd gedeelte te rijden met een snelheid van 40 K.M. per uur.

b. Exploitatie.

Op ult. 1904 waren op Java en Madoera geheel of nog slechts voor een deel 15 stoomtramwegen in exploitatie, met eene gezamenlijke lengte van ± 1886 K.M., tegen ± 1892 K.M. (verbeterde opgaaf) bij het einde van 1903. [1]) Statistische gegevens omtrent den omvang en de uitkomsten van het bedrijf over 1904 zijn opgenomen in bijlage R.

De zijlijn Stadstuin—Hotel des Indes te Soerabaja van de Oost-Java-Stoomtrammaatschappij is, geheel overeenkomstig de voorwaarden waaronder de vergunning voor den aanleg en de exploitatie is ingetrokken (zie K. V. 1904, kol. 228), opgebroken.

Bij Gouv. Bt. 12 Juli 1904 n°. 49 is aan de Kediri-Stoomtrammaatschappij verlenging verleend van den termijn van wederopenstelling voor het algemeen verkeer van het lijngedeelte Konto—Kandangan, en wel tot 1 October 1905 (zie K. V. 1904, kol. 229).

Met ingang van 1 Januari 1905 zijn door de Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschappij tarieven en voorwaarden ingevoerd voor het vervoer in onderling verkeer tusschen den spoorweg Semarang—Vorstenlanden—Willem I en de tramwegen Djokjakarta - Brosot, Djokjakarta—Magelang—Willem I en Goendih—Soerabaja en tusschen twee niet rechtstreeks aansluitende stoomtramwegen transit dien spoorweg.

[1]) De vermindering in lengte in 1904 is een gevolg van het opbreken van 2 K.M. baan door de Oost-Java- en van 4 K.M. baan door de Madoera-Stoomtrammaatschappij.

Door de Kediri- en Malang-Stoomtrammaatschappijen zijn reglementen vastgesteld voor het vrij vervoer van ambtenaren op hare lijnen (zie Jav. Ct. 1904, n°. 66

c. Vergunningen of aanvragen voor nieuwe lijnen.

Gedurende het thans te behandelen tijdvak 1 Juni 1904—ult. Mei 1905 kwamen van de in bijlage U van K. V. 1904 vermelde 28 [2]) vergunningen voor den aanleg en de exploitatie van stoomtramwegen en van tramwegen met stoom of electriciteit als beweegkracht, waarvoor de termijn van aanvaarding op ult. Mei 1904 nog openstond, er 14 [3]) wegens niet tijdige aanvaarding te vervallen. Daarentegen werden 9 nieuwe vergunningen (waaronder die voor de hiervóór reeds vermelde zijlijn van de Modjokerto-tram) verleend, zoodat het aantal vergunningen, waarvoor de termijn van aanvaarding op ult. Mei 1905 nog openstond, 23 [4]) bedroeg, welke alle zijn vermeld in bijlage S.

Een 6-tal aanvragen moesten om verschillende redenen worden afgewezen. Ten aanzien van 13 aanvragen voor tramwegen op Java en 12 voor lijnen in de buitenbezittingen (alle in Zuid-Sumatra) kon op ult. Mei 1905 nog geen beslissing worden genomen, waarom zij nog in beraad werden gehouden, terwijl op dat tijdstip, voor zooveel de aanvragen het departement der burgerlijke openbare werken reeds bereikt hadden, er nog 5 in behandeling waren.

C. ELECTRISCHE TRAMWEGEN.

De termijn van aanvaarding van de vergunning voor den aanleg en de exploitatie van den zijtak Goenoeng Sahari—Molenvliet van de lijn der Batavia-Electrische Trammaatschappij (zie K. V. 1904, kol. 230) is tot 1 November 1905 verlengd. Aan deze Maatschappij is in Augustus 1904 vergunning verleend voor den aanleg en de exploitatie van een lijntje in de Benedenstad Batavia (zie bijlage S, n°. IV). Daarentegen is het lijntje Tanahabang—Djatibaroe bij Gouv. Bt. 27 Sept. 1904 n°. 33 ingetrokken, met bepaling (Gouv. Bt. 14 Nov. 1904 n°. 53), dat vóór 27 December 1905 al het materieel, werken, geleidingen, enz. moeten zijn weggeruimd en de weg in den vroegeren staat moet worden gebracht.

Bij Gouv. Bt. 26 Febr. 1905 n° 41 is aan den heer S. R. J. Onnen, op een daartoe door hem gedaan verzoek, te kennen gegeven, dat geen bezwaren bestaan tegen het verleenen van eene vergunning voor den aanleg en de exploitatie van een electrischen tramweg op het eiland Lombok, en de Regeering derhalve bereid is eene aan de bestaande voorschriften voldoende concessie-aanvrage daarvoor in overweging te nemen.

D. PAARDENTRAMLIJNEN.

Bij Gouv. Bt. 16 Aug. 1904 n°. 47 is de Solosche Tramwegmaatschappij ontheven van de verplichting om haren in een tramweg met mechanische beweegkracht om te bouwen paardentramweg door te trekken tot den pasar te Soengingan, en is de termijn, waarbinnen de omgebouwde weg in exploitatie moet zijn gebracht, tot 27 Juni 1907 verlengd.

De van regeeringswege ingebrachte bezwaren tegen de door de Solosche Tramwegmaatschappij met de Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschappij gesloten overeenkomst tot overdracht van hare lijn aan laatstgenoemde Maatschappij (zie K. V. 1904, kol.

[2]) Hieronder 9 vergunningen voor tramwegen met stoom- of electriciteit als beweegkracht, namelijk de nos. X, XI, XII, XIII, XIV, XVII, XX, XXI en XXV. Een van de in bijlage U van K. V. 1904 vermelde 29 vergunningen (n°. IV) had betrekking op een electrischen tramweg.

[3]) Namelijk de nos. II, V, VII, IX, XI, XV, XVI, XVIII, XIX, XXIII, XXIV, XXVI, XXVII en XXVIII.

[4]) Hieronder 10 vergunningen voor tramwegen met stoom of electriciteit als beweegkracht, namelijk de nos. VIII, X, XI, XII, XIII, XIV, XVI, XX, XXI en XXIII.

In 't geheel zijn in bijlage S 25 vergunningen vermeld, waarvan er 2 (nos. III en IV) betrekking hebben op electrische tramwegen.

230), hebben geleid tot eene op 6 Febr. 1905 gesloten, aan de goedkeuring der Regeering te onderwerpen gewijzigde overeenkomst.

E. KABELSPOORWEGEN EN TRANSPORTKABELS.

Gedurende het tijdvak 1 Juni 1904—31 Mei 1905 is vergunning verleend voor den aanleg en de exploitatie van de transportkabels: *a.* over de Solo-rivier nabij de desa Bedoeng (afd. Ngawi, res. Madioen) (Gouv. Bt. 25 Oct. 1904 n°. 40); *b.* van het station Garoet der staatsspoorwegen, over Tjilemoes, Tjisoeroepan en Tjisaroeni, naar Tjempakawarna (Preanger Regentschappen) (Gouv. Bt. 22 April 1905 n°. 28) en *c.* tusschen eenige plaatsen bezuiden Bandoeng (Preanger Regentschappen) (Gouv. Bt. 10 Mei 1905 n°. 49).

§ 2. STOOMWEZEN.

Het bij Ord. van 8 Febr. 1892 (Ind. St. n°. 42) vastgestelde reglement op het gebruik van stoomketels in Nederlandsch-Indië is, met het oog op de vele daarin sinds dien tijd aangebrachte wijzigingen en in verband met eenige nader wenschelijk gebleken aanvullingen, ingetrokken en vervangen door een nieuw reglement (Ind. St. 1905 n°. 313).

Het regeeringstoezicht op de bij particulieren in Nederlandsch-Indië in gebruik zijnde stoomketels strekte zich op ult. 1904 uit tot 3050 ketels, of 86 meer dan bij het einde van 1903. Het verwarmingsoppervlak der gezamenlijke ketels vermeerderde van 216 444 M². tot 224 444 M². Uitvoerige opgaven daaromtrent worden aangetroffen in bijlage T.

Wegens vergoeding van kosten van onderzoek en beproeving is in 1904 ontvangen f 29 425, tegen f 17 575 in 1903.

III. POST- EN TELEGRAAFDIENST EN TELEPHOONWEZEN.

§ 1. VEREENIGDE POST- EN TELEGRAAFDIENST.

Uitgewerkte statistische opgaven omtrent den post- en telegraafdienst over 1904 en de twee voorafgegane jaren worden aangetroffen in bijlage U.

Volgens de begrooting voor 1904 (zie hetgeen in K. V. 1903, kol. 221, omtrent de formatie van het personeel is gezegd) moest het Europeesch personeel voor den vereenigden dienst, behalve de hulppostcommiezen en klerken, bestaan uit 12 inspecteerende ambtenaren (van wie 5 bij het hoofdbureau), 2 ingenieurs, 135 kantoorchefs, 197 commiezen, 50 adjunct-commiezen, 4 aan de werkplaats verbonden technische ambtenaren en 11 lijnopzichters. Echter waren 4 kantoorchefs en 8 commiezen tijdelijk boven de bij de begrooting vastgestelde formatie toegestaan, terwijl bovendien machtiging was verleend om, bij wijze van tijdelijken maatregel, boven die formatie, ten hoogste 30 adspirant-adjunct-commiezen, op eene bezoldiging van f 50 's maands, werkzaam te stellen. Hiervan waren er 26 op ult. 1904 in functie.

Er moesten dus op ult. 1904 aanwezig zijn 12 inspecteerende ambtenaren, 2 ingenieurs, 139 kantoorchefs, 205 commiezen, 50 adjunct-commiezen, 4 aan de werkplaats verbonden technische ambtenaren, 11 lijnopzichters en 26 adspirant-adjunct-commiezen. Bij ontstentenis van geëxamineerden, konden vóór ult. 1904 7 vacatures van commies niet worden aangevuld en in 2 vacatures van lijnopzichter kon eerst in 1905 worden voorzien, terwijl de 2 ingenieurs voor den technischen dienst bij het einde des jaars nog niet uit Nederland waren aangekomen. Door een en ander waren op ult. 1904 aanwezig 12 inspecteerende ambtenaren, 140 kantoorchefs [1]), 197 commiezen, 50 adjunct-commiezen, 4 aan de werkplaats verbonden technische ambtenaren, 9 lijnopzichters, 26 adspirant-adjunct-commiezen, zoomede 120 hulppostcommiezen en 184 klerken (van de eersten 6 en van de laatsten 10 meer dan op ult. 1903), zoodat men in het geheel beschikte over 742 Europeesche ambtenaren (d. i. 68 meer dan op ult. 1903), onder wie 32 vrouwelijke klerken op de post- en telegraafkantoren te Weltevreden, Semarang en Soerabaja, zoomede op het hoofdbureau.

Als gevolg van het bij Ind. St. 1904 n°. 206 vastgestelde keuringsreglement voor Europeesche adspirant-burgerlijke landsdienaren, zijn, bij besluit van den directeur der burgerlijke openbare werken van 23 Juni 1904 (Bijbl. Ind. St. n°. 6120), bijzondere keuringseischen vastgesteld voor de candidaten voor de betrekkingen van Europeesch klerk en adjunct-commies bij den post en telegaaafdienst.

Met intrekking van de bij Gouv. Bt. 27 Oct. 1900 n°. 3 (Bijbl. Ind. St. n°. 5532) vastgestelde voorwaarden voor de aanstelling van vrouwelijke klerken bij den post- en telegraafdienst, is bij Gouv. Bt. 18 Sept. 1904 n°. 13 (Bijbl. Ind. St. n°. 6079) bepaald: *a.* dat ongehuwde vrouwen, tot een door den directeur der burgerlijke openbare werken vast te stellen aantal, voor de betrekkingen van commies der 1ste, 2de en 3de klasse, adjunct-commies en klerk bij den post- en telegraafdienst en voor eene werkzaamstelling als adspirant-adjunct-commies bij de kantoren van dezen dienst in aanmerking kunnen komen, wanneer zij aan dezelfde voorwaarden voor benoembaarheid en werkzaamstelling hebben voldaan, als de mannelijke personen, en onder beding, dat zij niet minder dan de mannelijke ambtenaren en beambten aan den dienst in zijn geheelen omvang deelnemen; *b.* dat aan vrouwelijke ambtenaren en beambten van den post- en telegraafdienst, die in het huwelijk treden, ontslag uit 's lands dienst zal worden verleend.

Het inlandsch personeel is in 1904, wat de klerken betreft, van 113 tot 111 verminderd en, wat de bestellers, postiljons, enz. aangaat, gebracht van 1181 op 1190 (het aantal der hieronder begrepen postiljons met eigen paard ging van 38 op ult. 1903 terug tot 31 op ult. 1904).

Het examen voor den rang van adjunct-inspecteur werd in 1904 niet afgenomen. Van de op ult. 1903 aanwezige 4 geëxamineerden werden er in den loop van 1904 2 (commiezen der 1ste klasse) tot adjunct-inspecteur bevorderd, zoodat er op ult. 1904 2 voor den rang van inspecteerend ambtenaar geëxamineerde commiezen overbleven.

De laatste, in 1903 aangevangen, examens voor de rangen van commies der 2de en der 3de klasse, die in dat jaar niet

[1]) Hiervan waren 2 kantoorchefs (der 2de klasse) geplaatst als sous-chef bij de post- en telegraafkantoren te Soerabaja en Weltevreden en 1 kantoorchef (van dienzelfden rang) bij het hoofdbureau van den post- en telegraafdienst te Batavia.

afliepen (zie kol. 231 van K. V. 1904), werden in Februari 1904 beëindigd. Bovendien werd gedurende 1904 respectievelijk 2 en 3 maal gelegenheid gegeven tot het afleggen van de examens voor de rangen van commies der 2de en der 3de klasse. In het geheel werden voor den rang van commies der 2de klasse 44 commiezen der 3de klasse geëxamineerd, van wie er 21 slaagden. Van de in 1903 geslaagde candidaten was er op ult. van dat jaar 1 nog niet bevorderd (zie K. V. 1904, kol. 232). Gedurende 1904 konden alle 22 geëxamineerden tot den hoogeren rang worden bevorderd, zoodat er op ult. 1904 geen voor den hoogeren rang geëxamineerde commiezen der 3de klasse beschikbaar waren. Aan de examens voor den rang van commies der 3de klasse werd in het geheel deelgenomen door 78 candidaten, namelijk 34 adjunct-commiezen en 44 klerken, van wie er respectievelijk 25 en 27 slaagden. Van de in 1903 geslaagde candidaten waren er op ult. van dat jaar 13 (adjunct-commiezen) nog niet bevorderd. Gedurende 1904 konden 48 geëxamineerden (30 adjunct-commiezen en 18 klerken) tot den rang van commies der 3de klasse worden bevorderd, zoodat op ult. 1904 17 benoembaren (8 adjunct-commiezen en 9 klerken) beschikbaar bleven.

Terwijl de geldelijke uitkomsten van den vereenigden dienst (met inbegrip van de paardenposterij) over de jaren 1901 en 1902, volgens verbeterde opgaven, een voordeelig saldo aanwezen van respectievelijk f 74 397 en f 613 882, gaven zij over 1903 (de uitkomsten over 1904 waren nog niet volledig bekend) een nadeelig saldo van f 1 790 903. Hierbij zij echter aangeteekend, dat onder de uitgaven zijn begrepen: in 1901 een bedrag van f 720 065 voor het leveren en leggen van een kabel met toebehooren voor de telegraphische verbinding van Java met Borneo, en in 1903 de bedragen van f 779 651 en f 1 374 487, respectievelijk voor het leveren en leggen van kabels met toebehooren voor de telegraphische verbindingen tusschen Balikpapan en Menado over Kwandang, zoomede tusschen Batavia en Pontianak over Billiton en tusschen Billiton en Palembang over Banka. Bovendien moet in het oog worden gehouden, dat onder de uitgaven slechts de kosten van het actief dienend personeel in aanmerking genomen zijn, niet dus de uitgaven wegens verloven, pensioenen, overtochtskosten en wachtgelden, en dat onder de ontvangsten een fictief bedrag is geboekt over 1901 van f 745 066, over 1902 van f 662 058 en over 1903 van f 715 263, wegens porten van dienstbrieven, verstrekkingen van postpaarden aan dienstreizigers en verzonden binnenlandsche regeeringstelegrammen.

---

§ 2. BRIEVEN- EN PAKKETPOST.

Posterijen in Indië. In 1904 zijn, tengevolge van de tot stand gekomen kabelverbinding tusschen Batavia en Pontianak over Billiton en tusschen Billiton en Palembang over Banka, de postkantoren te Pontianak (Westerafdeeling van Borneo) en te Tandjoeng Pandan (Billiton), het post-, tevens centraal-telephoonkantoor te Muntok (Banka) en het hulppost-, tevens centraaltelephoonkantoor te Pangkalpinang (Banka) tot post- en telegraafkantoren verheven. Bovendien werd te Sendaranagoeng (Korintji) een tijdelijk post- en telegraafkantoor opgericht en werd het hulppostkantoor te Sawah Loento (Sumatra's Westkust) tot post- en telegraafkantoor verheven [1]) (zie Ind. St. 1903 n°. 361 en 1904 n°s. 90 en 305). Hierdoor steeg het aantal der postkantoren van 134 op ult. 1903 tot 137 op ult. 1904 (waarvan respectievelijk 125 en 131 tevens voor den telegraafdienst aangewezen). Door de oprichting van hulppostkantoren te Laboean Roekoe, Koeala Simpang, Bangoenpoerba, Bagan Si Api Api en Soengei Rampah (Oostkust van Sumatra), te Poeloe Ajer (Sumatra's Westkust) en te Pangkadjene (Celebes), en van een hulppost-, tevens telephoon-kantoor te Bangkinang (Sumatra's Westkust), en tengevolge van de opheffing van het hulppost-, tevens centraal-telephoon-kantoor te Pangkalpinang (Banka) en van het hulppostkantoor te Sawah Loento (Sumatra's Westkust), werd het aantal der hulppostkantoren van 114 op ult. 1903 gebracht op 120 op ult. 1904. Van deze 120 hulppostkantoren waren er, evenals op ult. 1903, 33 tevens spoorwegtelegraafkantoren en 25 (tegen 24 op ult. 1903) tevens telephoon- en hulptelegraafkantoren.

Bovendien telde men 1257 postinrichtingen van eenvoudigen aard, zijnde 221 bestelhuizen van den ambulanten- of spoorwegpostdienst (1 meer dan op ult. 1903) en 1036 bestelhuizen van de — enkel op Java en Madoera bestaande — zoogenaamde districtspost. Ongerekend de bestelhuizen van de districtspost, bestonden derhalve in het geheel 478 gouvernementskantoren voor den postdienst, waarbij nog komen 2 spoorwegtelegraafkantoren — op de halten Kalimas (Soerabaja) en Tjilatjaphaven der staatsspoorwegen op Java — en de voor het publiek verkeer opengestelde 9 [2]) gouvernements-telephoonkantoren, namelijk 5 [2]) op Banka en 4 op Lombok.

De algemeene bepalingen omtrent het beheer van den gouvernements-post- en telegraafdienst in Nederlandsch-Indië (Ind. St. 1891 n°. 140) zijn gewijzigd bij Ind. St. 1904 n°. 303 en 1905 n°. 54 ten aanzien van de aan het personeel op te leggen straffen en geldboeten, bij Ind. St. 1905 n°. 176 aangaande de overdracht der bevoegdheid van den Gouverneur-Generaal op den directeur der burgerlijke openbare werken tot het bepalen van de plaatsen waar hulppostkantoren zullen worden opgericht, en bij Ind. St. 1905 n°. 244 ten opzichte van de bevoegdheid van dien departementschef om de verdeeling van de sommen, voor kantoor-onkosten, schrijfbehoeften, enz. toegestaan, door den hoofd-inspecteur, chef van den post- en telegraafdienst, te doen geschieden.

Het reglement voor den postdienst in Nederlandsch-Indië (Ind. St. 1881 n°. 139) onderging bij Ind. St. 1905 n°. 174 eene wijziging, waardoor de bevoegdheid tot het regelen van het brievenvervoer tusschen de postkantoren en hulppostkantoren onderling en de daaronder ressorteerende bestelhuizen eveneens van den Gouverneur-Generaal op den directeur der burgerlijke openbare werken overging.

In verband met de invoering van den dienst van aangeteekende brieven met aangegeven geldswaarde in het binnenlandsch verkeer op 1 Januari 1905, werd het genoemde reglement bovendien bij Ind. St. 1904 n°. 407 gewijzigd en aangevuld, terwijl dit bij Ind. St. 1904 n°. 508 geschiedde, ten einde met 1 April 1905 in het binnenlandsch verkeer telegraphische postwissels te kunnen invoeren.

Ook de ter uitvoering van meergenoemd reglement strekkende algemeene bepalingen (Ind. St. 1891 n°. 254) ondergingen, voor de invoering van de bedoelde nieuwe diensten, bij Ind. St. 1904 n°s. 408 en 509 de noodige wijzigingen en aanvullingen. Bovendien werden deze algemeene bepalingen bij Ind. St. 1904 n°. 509 en 1905 n°. 124 nog aangevuld ten aanzien van de toekenning van vrijdom van briefport voor de briefwisseling ter zake van het openbaar belang; bij Ind. St. 1905 n°. 74 voor de verkrijgbaarstelling van boekjes met frankeerzegels van 1 en 10 cent (elk boekje inhoudende 24 stuks) en bij Ind. St. 1905 n°. 150 betreffende de in acht te nemen regelen bij de uitreiking van aangeteekende stukken en de uitbetaling van postwissels.

Het reglement voor den pakketpostdienst binnen Nederlandsch-Indië (Ind. St. 1892 n°. 268) werd bij Ind. St. 1905 n°. 175 in dier voege gewijzigd, dat de bevoegdheid om te bepalen langs welke wegen en door welke middelen het vervoer der postpakketten zal plaats hebben, van den Gouverneur-Generaal op den directeur der burgerlijke openbare werken werd overgedragen. De ter uitvoering van dat reglement strekkende algemeene bepalingen (Ind. St. 1892 n°. 269) ondergingen wijzigingen ten aanzien van de voor postpakketten toegestane maxima van inhoud

[1]) Daarentegen werd van de voorgenomen verheffing van het hulppostkantoor Emmahaven tot post- en telegraafkantoor afgezien.

[2]) Eén minder dan op ult. 1903 door de opheffing van het centraal-telephoonkantoor te Muntok (Banka), als gevolg van de verheffing van het postkantoor aldaar tot post- en telegraafkantoor.

en lengte (Ind. St. 1904 n°. 299) en in verband met de aan den directeur der burgerlijke openbare werken verleende bevoegdheid tot de aanwijzing van de trajecten waarover en der middelen waarmede het postpakkettenvervoer behoort plaats te hebben (Ind. St. 1905 n°. 176).

De bepalingen omtrent het invorderen van gelden op quitantiën door de postkantoren (Ind. St. 1882 n°. 60) werden bij Ind. St. 1904 n°. 396 aangevuld en gewijzigd ten aanzien van de kantoren voor de invordering aangewezen, de voorschriften betreffende de invulling der de postquitantiën vergezellende borderellen en betreffende de nazending van postquitantiën.

Voor den incasseeringsdienst in het binnenlandsch verkeer zijn uitsluitend de postkantoren (137) aangewezen; voor de behandeling van aangeteekende stukken en het afgeven en uitbetalen van binnenlandsche postwissels tevens al de hulppostkantoren (120); voor den binnenlandschen pakketpostdienst bestond, behalve bij 135 kantoren en 115 hulppostkantoren. op nog 230 andere plaatsen gelegenheid, namelijk bij de halten van staatsspoorwegen of van particuliere spoor- en tramwegen, in het geheel dus op 480 plaatsen (29 meer dan op ult. 1903).

De cijfers omtrent de verschillende takken van den postdienst wezen, met uitzondering van die omtrent den incasseeringsdienst, over 1904 over het algemeen weder op toenemend verkeer. Slechts het aantal der verzonden aangeteekende stukken (zoowel gewone als dienststukken) verminderde van 1 134 876 (respectievelijk 719 383 en 415 493) op ult. 1903 tot 1 122 940 (717 990 en 404 950) op ult. 1904, terwijl het totaal bedrag der behandelde quitantiën van f 2 264 222 op ult. 1903 tot f 2 253 155 op ult. 1904 terugging.

In de wijze, waarop het brievenvervoer in en tusschen verschillende gewesten geschiedt, kwamen eenige veranderingen. De afstand, waarover voor dit doel van spoor- en tramwegen gebruik wordt gemaakt, klom van 3844 K.M. op ult. 1903 tot 3897 K.M. op ult. 1904.

Postverkeer met Nederland en vreemde landen. Het gebied der Algemeene Postvereeniging is in 1904 uitgebreid door de toetreding van de Italiaansche koloniën Erythrea en Benadir, met ingang van 1 Juli, en der republiek Panama, met ingang van 11 Juni.

Het postpakkettenvervoer van Indië, zoowel met Nederland als met vreemde landen, tot deelneming waaraan op ult. 1904 in het geheel 218 Indische kantoren (16 meer dan op ult. 1903) waren aangewezen, nam toe. Het aantal der uit Indië naar Nederland en naar vreemde landen verzonden pakketten steeg respectievelijk van 8959 en 3007 op ult. 1903 tot 9764 en 3620 op ult. 1904, terwijl het aantal der in Indië ontvangen pakketten van 36 778 en 13 009 op ult. 1903 vermeerderde tot 40 713 en 16 061 op ult. 1904. Ook de bruto- en netto-opbrengsten stegen, en wel van f 45 588 en f 28 606 op ult. 1903 tot f 51 974 en f 36 523 op ult. 1904.

Het postwisselverkeer toonde, zoowel wat het aantal der postwissels als de daarmede overgemaakte bedragen aangaat, over het algemeen toeneming aan. Alleen het totaal der uit Nederland naar Indië met postwissels overgemaakte bedragen ging, evenals in 1903, achteruit; het daalde van f 261 603 op ult. 1903 tot f 249 660 op ult. 1904.

Ook de dienst betreffende de invordering van gelden op quitantiën wees, zoowel wat het aantal quitantiën, als de daarop ingevorderde bedragen betreft, vooruitgang aan.

Met 1 Mei 1904 is de gelegenheid opengesteld om te postpakketten voor Japan, behalve met de Fransche mailbooten, ook met de booten van de Java—China—Japan-lijn te verzenden, terwijl, met ingang van 1 Januari 1905, de bestaande pakketpostdienst tusschen Nederlandsch-Indië en Timor-Deli uitgestrekt is tot een dienst met aangegeven waarde en met verrekening (zie K. V. 1904, kol. 234).

In verband met de invoering van telegraphische postwissels in het buitenlandsch verkeer [1]), zijn K. B. 21 April 1892 n°. 25 (Ind. St. n°. 137), bij K. B. 21 Juli 1904 n°. 66 (Ind. St. 1904 n°. 506), en de daarmede in verband staande bepalingen in Ind. St. 1892 n°. 146 bij Ind. St. 1904 n°. 509 gewijzigd en aangevuld. Een en ander is op 1 April 1905 in werking getreden (Ind. St. 1904 n°s. 507 en 509). Bovendien onderging het genoemde koninklijk besluit bij K. B. 19 Nov. 1904 n°. 48 (Ind. St. 1905 n°. 134) eene zoodanige wijziging, dat, wanneer de Nederlandsch-Indische postadministratie voor den niet rechtstreekschen postwisseldienst hare tusschenkomst verleend, de postwissels eveneens kunnen onderworpen worden aan een aanvullingsrecht van de geadresseerden.

Met ingang van 1 Maart 1905 is Nederlandsch-Indië toegetreden tot de op 15 Juni 1897 te Washington gesloten overeenkomst betreffende de uitwisseling van brieven en doosjes met aangegeven geldswaarde, welke overeenkomst dientengevolge afgekondigd werd in Ind. St. 1905 n°. 126 (zie hoofdst. C, kol. 4).

Het K. B. 6 Dec. 1898 n°. 74, tot regeling van de porten der brieven en verdere stukken, die rechtstreeks over zee tusschen het Rijk en zijne koloniën en bezittingen in Oost- (en West-) Indië worden gewisseld (Ned. St. n°, 263; Ind. St. 1899 n°. 69), is bij K. B. 18 Maart 1904 n°. 50 (Ind. St. 1904 n°. 257) gewijzigd ten opzichte van de verzending tegen verminderd port van brieven, afkomstig van militairen beneden den rang van officier bij de land- en zeemacht in Oost- (en West-) Indië. Deze wijziging is op 1 Juni 1904 in werking getreden (Ind. St 1904 n°. 258).

De rekening wegens het overbrengen van de brievenmalen in den door de Maatschappijen „Nederland" en „Rotterdamsche Lloyd" contractueel te onderhouden geregelden maildienst (Ind. St. 1893 n°. 133, juncto Ind. St. 1903 n°. 343) liep, wat 1904 betreft, over 105 reizen, namelijk voor de Maatschappij „Nederland," over 26 uit- en 26 terugreizen en voor de „Rotterdamsche Lloyd" over 27 uit- en 26 thuisreizen, waarvoor (tegen de gewaarborgde som van f 5600 per reis aan de eerstgenoemde en van f 4000 per reis aan de andere Maatschappij) door de Maatschappij „Nederland" f 291 200 en door de „Rotterdamsche Lloyd" f 212 000 genoten is. Deze betalingen kwamen voor de eene helft ten laste van Nederland en voor de andere helft ten laste van Indië. Over 1903 was aan de Maatschappijen respectievelijk f 208 000 en f 204 000 uitbetaald.

Voor het vervoer van postpakketten in 1904 met de stoomschepen der beide Maatschappijen, ingevolge afzonderlijke overeenkomsten te dier zake, is aan de „Nederland" betaald f 19 990 en aan de „Rotterdamsche Lloyd" f 18 000, tegen f 16 240 en f 16 680 over 1903. Van de alzoo over 1903 en 1904 betaalde bedragen ad f 32 920 en f 37 990 kwam ten laste van de Indische postadministratie achtereenvolgens f 4960 en f 6435.

Ontvangsten. Volgens voorloopige gegevens beliepen over 1904 de ontvangsten der brieven- en pakketpost (zonder daarbij de paardenposterij te rekenen en ook zonder voor de dienstbrieven eene fictieve opbrengst aan porto's in rekening te brengen) f 1 625 621, tegen f 1 530 509 (volgens verbeterde opgaven) in 1903, eene vermeerdering derhalve van f 95 112. Wegens verkochte postwaarden en formulieren (opbrengst in 1904 f 1 484 275, tegen f 1 385 344 — verbeterd cijfer — in 1903) en wegens de op postwissels geheven rechten (opbrengst in 1904 f 98 229, tegen f 94 609 — verbeterd cijfer — in 1903) vermeerderden de ontvangsten respectievelijk met f 98 931 en f 3620, terwijl wegens ontvangen porten voor ongefrankeerde en ontoereikend gefrankeerde brieven en verdere stukken (opbrengst in 1904 f 33 112, tegen f 33 533 — verbeterd cijfer — in 1903) en wegens ontvangsten van verschillenden aard (opbrengst in 1904 f 10 005, tegen f 17 023 — verbeterd cijfer — in 1903), het nadeelig verschil respctievelijk f 421 en f 7018 bedroeg.

---

[1]) Met 1 April 1905 is deze dienst in werking getreden tusschen Nederlandsch-Indië en Nederland, België, Duitschland, Egypte, Italië, Japan, Luxemburg, Noorwegen, Oostenrijk, Hongarije, Zweden, Zwitserland en Frankrijk.

§ 3. PAARDENPOSTERIJ.

De kosten van de in een vijftal gewesten van Java [1]) van landswege nog onderhouden wordende paardenposterij, ten dienste van het vervoer van gouvernements-reizigers langs binnenwegen, bedroegen in 1904 voor gewoon onderhoud f 53 451 en wegens voeding voor de paarden f 26 950, te zamen f 80 401, waartegenover aan ontvangsten stond een bedrag van f 64 548, namelijk wanneer de opbrengst van 24 door particulieren gebruikte bespanningen, ad f 488, en die van 4426 aan dienstreizigers verstrekte bespanningen, berekend op f 64 060, als ontvangsten worden medegeteld. Over 1903 beliepen, volgens verbeterde opgaven, laatstbedoelde (fictieve) ontvangsten f 70 581 en de werkelijke ontvangsten f 634, te zamen f 71 215, tegen f 79 397 (verbeterd cijfer) aan kosten der paardenposterij. Onder de genoemde bedragen van f 488 en f 634 is ook begrepen hetgeen dienstreizigers betaalden voor het medenemen van particulieren.

De routes, welke door de gouvernements-paardenposterij en die, welke door ondernemers van particuliere paardenposterijen worden bediend, ingevolge de door het Gouvernement, met het oog op het vervoer van dienstreizigers, met die ondernemers gesloten aannemingscontracten, zijn vermeld in den Indischen Regeeringsalmanak (zie dien van 1905, deel I, bijlagen LL en MM).

---

§ 4. TELEGRAFEN EN TELEPHONEN.

Het aantal der telegraafkantoren van den post- en telegraafdienst, d. i. van de eigenlijke gouvernementstelegraaf, steeg in 1904 van 125 tot 131, door de oprichting van post- en telegraafkantoren te Pangkalpinang (Banka) en Sawah Loento (Sumatra's Westkust) en van een tijdelijk kantoor te Sendaranagoeng (Korintji), zoomede door de verheffing van de postkantoren te Pontianak (Westerafdeeling van Borneo), Muntok (Banka) en Tandjoeng Pandan (Billiton) tot post- en telegraafkantoren. In verband hiermede, werden de centraal-telephoonkantoren te Muntok en te Pangkalpinang (dit laatste tevens hulppostkantoor) opgeheven. Het aantal der telegraafkantoren van den dienst der staatsspoorwegen, voor zoover zij in verbinding staan met het net van de gouvernementstelegraaf [2]), klom van 255 tot 256, daar te Antjol en Salemba (Batavia) en Kaliboto (Besoeki) dergelijke kantoren voor het algemeen verkeer werden opengesteld en het spoorwegtelegraafkantoor te Banjoewangi-haven (Besoeki) voor het algemeen verkeer gesloten werd. Het aantal der voor het publiek verkeer geopende gouvernements-telephoonkantoren, dat op ult. 1903 34 bedroeg, bleef onveranderd.

Het aantal der particuliere spoorwegtelegraafkantoren onderging, evenmin als dat der particuliere telephoonkantoren, eenige wijziging. In het geheel waren mitsdien op ult. 1904 56 particuliere spoorwegtelegraafkantoren en 30 particuliere telephoonkantoren voor het publiek verkeer geopend (waaronder respectievelijk 9 en 3 op plaatsen, waar tevens een gouvernementstelegraafkantoor bestaat).

De lengte der gouvernements-landlijnen en draden, op ult. 1903 bedragen hebbende respectievelijk 8339 en 12 852 K.M., was op ult. 1904 gestegen tot 8911 en 13 525 K.M. Behalve de veranderingen, ontstaan door lijnverlegging, droegen tot de vermeerdering bij: de van het departement van oorlog overgenomen telegraaflijn tusschen Tepan en Sendaranagoeng (87 K.M.); de aanleg van de telegraaflijn tusschen Padang Pandjang en Sawah Loento (73 K.M.); het bijspannen van een telegraafdraad tusschen Padang Pandjang en Fort de Kock (19 K.M.), en de overneming — in verband met het tot stand komen van de kabelverbinding Biliton—Banka—Palembang in Januari 1904 — van de telephoon- (telegraaf-) lijnen en draden (498 K.M.) op Banka van het departement van onderwijs, eeredienst en nijverheid. Het aantal K.M. kabel, op ult. 1903 bedragende 3318.98, steeg tot 4595.75 op ult. 1904, zijnde eene vermeerdering van 1276.77 K.M. Hiervan was 1276.66 K.M. het gevolg van de legging van de kabels Palembang—Muntok (146.18 K.M.), Banka—Biliton (192.14 K.M.), Billiton—Borneo (512.86 K.M.) en Batavia—Billiton (425.48 K.M.), terwijl de resteerende 0.11 K.M. een gevolg was van de omstandigheid, dat bij eenige reparatiën grootere stukken ingelascht dan uitgekapt werden. De lengte van het geheele telegraafnet steeg van 11 692 K.M. lijnen en 16 246 K.M. draden op ult. 1903 tot respectievelijk 13 551 en 18 219 K.M. op ult. 1904 [3]).

Op twee van de gouvernements-kabels in Nederlandsch-Indië kwamen in den loop van 1904 storingen voor, en wel op dien tusschen Java en Madoera van 27 April t/m. 31 Mei en van 9 Augustus t/m. 1 September, zoomede op dien tusschen Kwandang en Menado van 16 t/m. 19 Maart. De herstelling van de storingen op den eerstgenoemden kabel geschiedde met eigen middelen; die van den Menado-Kwandang-kabel had plaats door middel van het kabelschip *Recorder* van de „Eastern Extension Australasia and China Telegraph Company"; de kosten bedroegen f 32 153.

Op vier van de zes aan genoemde Maatschappij toebehoorende, met Nederlandsch-Indië in verbinding staande kabels werd gedurende 1904 acht malen voor korteren of langeren duur (van 1 dag tot 25 dagen) storing in de gemeenschap ondervonden. De aan deze Maatschappij in 1870 verleende en sedert herhaaldelijk uitgebreide en gewijzigde concessie is in 1905 in haar geheel herzien. [4]) Als gevolg van die herziening genieten de Nederlandsche en Nederlandsch-Indische regeerings-telegrammen op alle lijnen der Maatschappij eene tariefsvermindering van 50 °/₀, welke vermindering met 1 Januari 1905 is ingegaan.

Bovendien was de kabel tusschen Belawan en Oeleë Lheuë in de eerste maanden van 1905 nog gestoord van 23 Januari t/m. 2 Februari. De herstelling van deze storing had plaats door middel van het kabelschip *Magnet* der genoemde Engelsche Maatschappij, evenals de verwijdering van eene isolatiefout in dezen kabel, die tusschen 6 en 12 April aanleiding tot storing in de telegraphische gemeenschap had gegeven.

Den 19den Juli 1904 is te Keulen, onder den naam van „Deutsch-Niederländische Telegraphengesellschaft", de Duitsch-Nederlandsche vennootschap opgericht, waarvan sprake is in art. 2 der bij de wet van 7 Juli 1902 (Ned. St. n°. 122, Ind. St. 1903 n°. 366) goedgekeurde, op 24 Juli 1901 te Berlijn gesloten overeenkomst met de Duitsche Regeering betreffende het tot stand brengen van kabelverbindingen tusschen Menado en den Amerikaanschen Pacific-kabel en via de Duitsche Carolinen-eilanden met Shanghai (zie K. V. 1902, kol. 227 en 1904, kol. 3) [5]). Tot regeerings-commissaris bij die Maatschappij is bij K. B. 8 Juli 1904 n°. 23 benoemd de heer J. Th. Vikhoff, administrateur bij het departement van Koloniën, en tot plaats-

---

[1]) Namelijk in de residentiën Preanger Regentschappen, Cheribon, Semarang en Rembang, zoomede in de afdeeling Krawang der residentie Batavia.

[2]) Door de oprichting van het post- en telegraafkantoor te Sawah Loento telt het spoorwegtelegraafkantoor aldaar niet meer mede onder deze rubrieken.

[3]) Hieronder zijn begrepen de ondergrondslijnen en ondergrondsdraden, waarvan de lengte op ult. 1903 34 en 75 K.M. bedroeg, tegen eene gezamenlijke lengte van respectievelijk 44 en 98 K.M. op ult. 1904.

[4]) De herziene concessie is opgenomen in de Nederlandsche Staatscourant van 11 Mei 1905.

[5]) Bij de wet van 7 Juni 1905 (Ned. St. n°. 202) is goedgekeurd, dat geen uitvoering zal worden gegeven aan het oorspronkelijk plan om in de kabelverbinding Menado—Yap (Carolinen) de Paulau-eilanden op te nemen. De aan deze Maatschappij overgedragen, oorspronkelijk aan den heer J. J. le Roy en de firma Felten en Guillaume Karlswerk Aktiengesellschaft te Mülheim verleende concessie is opgenomen in de Nederlandsche Staatscourant van 19 Juli 1905 n°. 167.

vervangend regeerings-commissaris de heer A. E. R. Collette, hoofd-ingenieur der telegraphie.

Van de nieuwe kabelverbindingen Menado—Yap—Guam en Yap—Shanghai werd de eerstgenoemde op 26 April 1905 voltooid en den volgenden dag voor het publiek verkeer opengesteld. Hiermede is een goedkooper tarief voor het telegraafverkeer met de Vereenigde Staten van Amerika in werking getreden. Het tarief voor telegrammen tusschen Nederlandsch-Indië eenerzijds en Europa anderzijds is langs de nieuwe verbinding duurder dan langs de verbindingen via Azië, doch wordt daarmede gelijkgesteld, indien het verkeer over de laatstbedoelde verbindingen is gestoord, geheel of alleen voor telegrammen in overeengekomen taal verboden of aan censuur onderworpen wordt. Regeeringstelegrammen worden echter langs de nieuwe verbinding tot aanmerkelijk lager tarief tusschen Nederlandsch-Indië eenerzijds en Nederland en Duitschland anderzijds overgebracht, daar zij over het geheele traject eene vermindering van 50 % genieten.

Ten einde voor het herstellen van onze kabels in Nederlandsch-Indië niet meer afhankelijk te zijn van vreemde hulp, is van de „Norddeutsche Seekabelwerke Aktiengesellschaft” te Nordenham het voor dat doel uitstekend geschikte kabelschip *Von Podbielski* aangekocht. Na te zijn herdoopt in *Telegraaf* en, in verband met de eischen van den dienst in de tropen en de diensten, welke het schip mede ten behoeve van de gouvernementsmarine zal hebben te verrichten, hier te lande eenige veranderingen in de inwendige inrichting te hebben ondergaan, is het vaartuig den 18den September jl. naar Nordenham vertrokken, ten einde aldaar den tusschen Balikpapan (Borneo) en Makasser (Celebes) te leggen kabel in te nemen, om vervolgens de reis naar Indië te aanvaarden.

De ontvangsten van het binnenlandsch telegraafverkeer (ter zake van de betalende telegrammen, dus ongerekend de regeerings- en diensttelegrammen) beliepen in 1904 f 543 662, tegen f 483 196 (verbeterd cijfer) in 1903 en f 493 546 in 1902 [1]).

Het aantal der betalende telegrammen in het binnenlandsch verkeer was in 1904 grooter dan in 1903, namelijk 387 628, tegen 356 744 in 1903, en nam dus met 8,65 % toe, tegen eene vermindering met 2,58 % van 1902 op 1903. Ook het woordental nam toe, en wel met 359 598, tegen eene vermindering van 67 079 woorden (verbeterd cijfer) van 1902 op 1903, of, in percenten uitgedrukt, eene vermeerdering van 8,77 %, tegen eene vermindering van 1,61 % (verbeterd cijfer) in 1903 [2]). Het gemiddeld aantal woorden per telegram, dat over 1902 en 1903 respectievelijk 11,38 en 11,49 (verbeterd cijfer) bedroeg, was over 1904 11,50.

De in 1904 in het binnenlandsch verkeer gewisselde regeeringstelegrammen vertegenwoordigden, berekend als betalende telegrammen, eene fictieve opbrengst van f 215 965, tegen f 205 260 in 1903 en f 197 947 in 1902.

In het buitenlandsch verkeer bleef zoowel het aantal der voor Nederlandsch-Indië bestemde, als dat der van daar verzonden telegrammen toenemen. Het aantal der transit-telegrammen, dat in 1903 58 815 bedroeg (tegen 129 063 in 1902), daalde in 1904 tot 50 932. Deze verdere vermindering van het transito-verkeer had ook nu weder tot oorzaak de exploitatie van de kabelverbindingen Australië—Afrika (van Adelaïde naar Perth, en van daar over de Kokos-eilanden en Rodrigues naar Mauritius) en Australië—Noord-Amerika (van Southport in Queensland, over de Fidsji-eilanden, naar Vancouver in Canada), waardoor de telegrammen, die tusschen Australië eenerzijds en Afrika en Noord-Amerika anderzijds gewisseld worden, niet meer uitsluitend over Nederlandsch-Indië behoeven te gaan (zie K. V. 1903, kol. 227).

Het gemiddeld aantal woorden per transit-telegram, dat over 1902 en 1903 respectievelijk 14,12 en 12,77 bedroeg, was over 1904 12,91, terwijl dit voor de niet-transit-telegrammen, over 1902 en 1903 respectievelijk 7,96 en 8,04 bedragende, in 1904 steeg tot 9,03. Het aandeel der Indische telegraafadministratie in de opbrengst van het buitenlandsch verkeer beliep over 1904 voor de transit-telegrammen f 27 097 en voor de overige f 246 894, tegen respectievelijk f 31 808 (verbeterd cijfer) en f 209 996 in 1903.

Van de gelegenheid, die voor als dagbladcorrespondenten erkende personen op bijzondere voorwaarden (zie o. a. Ind. St. 1890 n°. 131) bestaat, om in het verkeer met Nederland, Groot-Britannië, Singapore en Pinang, zoomede met Hongkong, Sanghai, Foochow, Amoy en Japan sedert 15 Februari 1904, en met Frankrijk sedert 13 Juli 1904, tegen verminderd tarief, telegrammen voor de dagbladpers te wisselen, is in 1904 gebruik gemaakt voor 4315 naar en 110 uit Indië verzonden telegrammen (welke getallen over 1903 2655 en 119 bedroegen); deze telegrammen telden respectievelijk 218 789 en 2475 woorden (tegen 87 274 en 1948 woorden in 1903).

Het aantal woorden der tegen verlaagd tarief doorgezonden dagbladtelegrammen, dat zijn die tusschen de Australische koloniën eenerzijds en Groot-Britannië en Frankrijk anderzijds, over en weer gewisseld, bedroeg over 1904 206 038, tegen 203 402 in 1903 en 221 602 in 1902.

Ter verzending door tusschenkomst van de te Pinang en Singapore gevestigde kantoren der „Eastern Extension Australasia and China Telegraph Company”, werden in 1904 bij de kantoren van den postdienst in de buitenbezittingen aangeboden 49 telegrammen, d. i. 18 meer dan in 1903.

Van de gelegenheid om telegrammen van Sumatra naar andere eilanden van Nederlandsch-Indië, of, omgekeerd, van een dier eilanden naar Sumatra, over de kabelverbinding met de Straits-Settlements (d. i. via Pinang en Singapore) te verzenden, tegen een verlaagd tarief van f 0,50 per woord, is in 1904 gebruik gemaakt voor 145 telegrammen, of 7 minder dan in 1903.

In het locale verkeer tusschen Pinang en het noordelijk deel van Sumatra, mede tegen f 0,50 per woord, zijn 5298 telegrammen (met 33 774 woorden) gewisseld, tegen 5144 (met 32 870 woorden) in 1903.

Omtrent het betalend verkeer (anders dan voor eigen dienst) bij de 56 particuliere spoorwegtelegraafkantoren, kan slechts worden vermeld, dat bij de 14 kantoren der Deli-Spoorwegmaatschappij de betalende telegraafcorrespondentie in 1904 opbracht f 2310, tegen f 2661 in 1903.

Volgens ontvangen mededeeling van het Internationaal telegraafbureel te Bern zijn de Britsche koloniën Oranje Rivierkolonie en Transvaal, met ingang van 1 Juli 1904, toegetreden tot de Internationale telegraafovereenkomst van St. Petersburg van 22 Juli 1875.

Telephoonondernemingen. Gedurende het tijdvak 1 April 1904 — ult. Maart 1905 is, tot wederopzeggens (vgl. K. V. 1904, kol. 238), één vergunning verleend voor den aanleg en de exploitatie van telephoonverbindingen, en wel aan de te Semarang gevestigde naamlooze vennootschap „Telephoonmaatschappij der Vorstenlanden” voor eene intercommunale telephoonverbinding tusschen Semarang, Soerakarta en Djokjakarta (Gouv. Bt. 30 Nov. 1904 n°. 4).

Bij Ord. van 19 Jan. 1905 (Ind. St. n°. 65) is, met aanvulling van die van 10 Mei 1883 (Ind. St. n°. 145), bepaald dat vergunningen tot het aanleggen en exploiteeren van telephoonverbindingen in Nederlandsch-Indië, in de door den Gouverneur-Generaal aan te wijzen gevallen, verleend worden door den directeur der burgerlijke openbare werken. Voorts zijn bij Gouv. Bt. 6 Jan. 1905 n°. 39 (Bijbl. Ind. St. n°. 6159) de modelvoorwaarden voor het aanleggen en exploiteeren van telephoonverbindingen voor het publiek verkeer (Bijbl. Ind. St. n°. 4999) in dien zin gewijzigd, dat de bevoegdheid tot goedkeuring en wijziging van de tarieven en verdere abonnementsvoorwaarden van den Gouverneur-Generaal op genoemden departementschef is overgedragen, met bepaling, dat die overdracht ook van toepassing is op de vergunningen tot het aanleggen en exploiteeren van (zoogenaamde communale) telephoonverbindingen, welke zoowel op den voet dier modelvoorwaarden als op de, vóór de vaststelling hiervan, afzonderlijk gestelde voorwaarden zijn verleend.

---

[1]) Onder die sommen was begrepen, ter zake van de (betalende) telegrammen, ontvangen van of verzonden naar de gouvernements-telephoonkantoren, voor zooveel betreft de opbrengst gerekend tot het aansluitingskantoor, in 1904 f 13 943, in f 1903 f 6270 en in 1902 f 6934.

[2]) Zoowel het aantal als de opbrengst van de binnenlandsche telegrammen wijzen over 1904 — in tegenstelling met vorige jaren — op toeneming van het verkeer. Deze toeneming zou echter uit den aard der zaak grooter geweest moeten zijn, zonder de aan de Intercommunale Telephoonmaatschappij te Batavia verleende vergunning om van hare telephoonverbindingen tusschen Batavia, Cheribon, Tegal, Pekalongan, Semarang en Soerabaja gebruik te maken voor het overbrengen van telephoonberichten (in Indië „phonogrammen” genoemd). Tengevolge van de invoering van dezen dienst — in werking getreden op 10 December 1901 —, wordt toch een geringer aantal lange en dringende telegrammen over de gouvernements-telegraaf langs de noordkust van Java verzonden. De door genoemde Maatschappij aan den lande verschuldigde cijns, die over 1903 f 55 460 bedroeg, beliep over 1904 f 68 963.

Van de bij Gouv. Bt. 19 April 1902 n°. 22 aan de Preanger Telephoonmaatschappij verleende vergunning om van hare telephoonverbindingen tusschen Soekaboemi, Tjiandjoer en Bandoeng gebruik te maken voor het overbrengen van telephoonberichten (phonogrammen) tusschen die plaatsen onderling (zie K. V. 1904, kol. 238), was op 1 April 1905 nog geen gebruik gemaakt.

De ondernemingen voor intercommunaal telephoonverkeer waren op ult. 1904, evenals op ult. 1903, 3 in getal, terwijl het aantal plaatselijke netten 35 bleef bedragen, ongerekend het (niet in geld cijnsplichtige) telephoonnet van de Deli-Spoorwegmaatschappij. De 3 ondernemingen voor intercommunaal verkeer hadden in 1904 eene gezamenlijke bruto-ontvangst voor gesprekken en, voor zoover de Intercommunale Telephoonmaatschappij te Batavia en de Buitenzorgsche Intercommunale Telephoonmaatschappij betreft, ook voor telephoonberichten, van f 113 364 (in 1903 f 95 595), doch, evenals over 1903 en 1902, was slechts door één cijns aan den lande te betalen, tot een totaal bedrag van f 68 963, tegen f 55 460 over 1903. Van de 35 ondernemingen voor communale verbindingen was er op ult. 1904 één, welke geen betalende geabonneerden had. De overige telden op ult. 1904 4793 geabonneerden, tegen 4480 op ult. 1903, terwijl de bruto-ontvangsten, die in 1903 f 616 000 bedroegen, in 1904 klommen tot f 659 623. Als cijns aan den lande was in 1904 verschuldigd f 63 609, tegen f 58 435 in 1903, in beide jaren door 24 van de 35 ondernemingen. Voor elke onderneming in het bijzonder, worden de gebruikelijke gegevens aangetroffen in bijlage V.

Telephoonverbindingen voor eigen gebruik. Gedurende 1904 en in de eerste drie maanden van 1905 zijn 18 vergunningen tot het aanleggen van telephoonverbindingen voor eigen gebruik verleend en zijn 3 dergelijke vergunningen ingetrokken, waarvan 2 op verzoek van belanghebbenden en één wegens het niet in uitvoering brengen van de vergunning. Wegens aan den Staat te betalen jaarlijksche vergoeding voor het gebruik van openbare wegen en van andere ter vrije beschikking van de Regeering staande gronden, die ten behoeve van de geleidingen gebezigd worden, is over 1904 door een vijftiental vergunninghouders een totaal bedrag van f 1649 betaald.

Bij Gouv. Bt. 19 Jan. 1905 n°. 16 (Bijbl. Ind. St. n°. 6166) zijn de voorwaarden, waarop vergunningen tot den aanleg van telephoonverbindingen voor particulier gebruik in Nederlandsch-Indië in den regel worden verleend (Bijbl. Ind. St. n°. 4559, juncto n°. 5791) zoodanig gewijzigd, dat de daarin omschreven bevoegdheid tot het verleenen van de vergunningen en het vaststellen van de verschuldigde vergoedingen van den Gouverneur-Generaal is overgedragen op den directeur der burgerlijke openbare werken.

---

§ 5. POSTSPAARBANK.

Bij Gouv. Bt. 20 Juni 1904 n°. 25 (Bijbl. Ind. St. n°. 6030) is voor burgerlijke en militaire landsdienaren op eene vaste maandelijksche bezoldiging, daaronder begrepen zij, die in het genot zijn gesteld van non-activiteits-traktement of wachtgeld, zoomede gepensionneerden, de gelegenheid opengesteld om een gedeelte van de door hen uit 's lands kas genoten wordende inkomsten te doen inhouden, om te hunnen name in de postspaarbank te worden belegd. De bedoeling, welke bij de uitvaardiging van deze regeling heeft voorgezeten, is hoofdzakelijk degenen onder de landsdienaren, en inzonderheid onder de inlandsche, die het thans niet de moeite waard achten — of om andere redenen zich er van laten weerhouden — de betrekkelijke kleinigheid, welke zij zonder bezwaar elke maand zouden kunnen missen, geregeld naar de postspaarbank te brengen, in de toekomst tot geregeld sparen te bewegen, door hun dit zoo gemakkelijk mogelijk te maken. De aanvankelijk verkregen resultaten beantwoorden geheel aan de gekoesterde verwachting (zie lager).

Het tegoed der inleggers in de postspaarbank was van f 4 867 989 op ult. 1903 gestegen tot f 6 031 963 op ult. 1904 (hierin deelden inlanders en vreemde oosterlingen respectievelijk voor 9.07 en 1.49 en 8.95 en 1.33 %), terwijl het totaal aantal inleggers klom van 33 564 tot 38 434, onder wie respectievelijk 6740 en 7215 militairen. Onder het aantal der inleggers op ult. 1904 waren begrepen 224 Europeanen, 369 inlanders en 3 Chineezen, ten name van wie inlagen waren gedaan op den voet van de hiervóór vermelde, bij Gouv. Bt. 20 Juni 1904 n. 25 getroffen regeling, welke op 1 September 1904 in werking is getreden [1]).

Het ten name van de postspaarbank in Nederlandsche staatsschuld belegd kapitaal bedroeg op ult. 1904 f 3 648 100 (nominaal), te boek staande voor eene waarde van f 3 475 005, terwijl de bank een nominaal bedrag van f 1 537 800 (te boek staande voor f 1 517 669) aan effecten bezat en in Indië was uitgezet in beleeningen f 671 475. In totaal werd aan rente gekweekt f 185 213 (3.38 % van de uitgezette kapitalen), waaronder f 16 022 wegens rente over in 1904 in 's lands kas berust hebbende, voor de disconteering van vendu-acceptatien benoodigde gelden der bank.

De som der uitgekeerde en bijgeschreven rente beliep (f 7566 + f 113 365 =) f 120 931, zoodat een overschot is verkregen van f 64 282, terwijl de bedrijfskosten der instelling bedroegen f 45 024, waaronder f 30 165 wegens bezoldiging van den directeur en het hem ondergeschikt personeel. Over 1903 was het overschot f 52 964 en bedroegen de bedrijfskosten f 44 501 (verbeterde cijfers).

IV. GELEIDINGEN VOOR ELECTRISCHE VERLICHTING EN VOOR HET OVERBRENGEN VAN KRACHT DOOR MIDDEL VAN ELECTRICITEIT.

Van de in bijlage Z van K. V. 1904 vermelde 5 vergunningen van dezen aard, welke op ult. Maart 1904 van kracht doch nog niet in exploitatie gebracht waren, kwamen er vóór ult. Maart 1905 2 te vervallen (de n°s. 1 en 5), respectievelijk wegens het niet tijdig beginnen met het aanleggen van de geleidingen en niet tijdige aanvaarding van de vergunning. Daarentegen werden 15 nieuwe vergunningen verleend, zoodat op ult. Maart 1905 nog in werking te brengen waren de in bijlage X, sub B, vermelde 18 reeds aanvaarde of nog te aanvaarden vergunningen, als bedoeld bij Ind. St. 1890 n°. 190, juncto 1895 n°. 121 en 1897 n°. 69.

[1]) Op 1 Mei 1905 bedroeg het aantal inleggers van deze categorie reeds 1078, onder wie 822 inlanders.

M.

I. FINANCIËN.

§ 1. BEGROOTING.

a. BEGROOTINGSWETTEN.

Begrooting 1903. Bij de wetten van 30 Dec. 1904 (Ned. St. n^s 267 en 268, Ind. St. 1905 n^s 157 en 158) zijn in de begrooting van uitgaven voor het dienstjaar 1903 — reeds verhoogd bij de in K. V. 1903, kol. 231, vermelde wetten — nog eenige wijzigingen gebracht, waardoor het eindcijfer van het Iste hoofdstuk met f 1 711 000 verminderd en dat van het IIde hoofdstuk nader met f 2 149 319 verhoogd is. De begrooting wijst dientengevolge, tegenover een eindcijfer van middelen van f 154 113 940, aan uitgaven een totaal van f 167 613 109 aan.

Begrooting 1904. Voor het dienstjaar 1904 waren laatstelijk, in verband met de in K. V. 1904, kol. 241, reeds vermelde aanvullingswet, de middelen geraamd op f 154 985 696 en de uitgaven op f 167 252 384. Laatstgenoemd bedrag is sedert, bij de wet van 31 Dec. 1904 (Ned. St. n° 318, Ind. St. 1905 n° 164), wat de uitgaven in Nederland betreft, nog verhoogd met f 86 500, ter bestrijding van de uitgaven, verbonden aan de uitzending in de tweede helft van 1904 van den nieuw benoemden Gouverneur-Generaal en aan den terugkeer naar Nederland en het pensioen van den afgetreden landvoogd.

Ten aanzien van de begrooting voor 1904 valt overigens nog aan te teekenen, dat bij K. B. 26 Oct. 1904 n° 42 (Ned. St. n° 239, Ind. St. 1905 n° 5) van het Iste op het IIde hoofdstuk der uitgaven zijn overgeschreven de sommen van f 11 600 en f 90 000, respectievelijk voor de aanschaffing van materieel ten behoeve van het grondpeilwezen en voor aanschaffing van benoodigdheden voor eene electrische centrale tot het leveren van drijfkracht ten behoeve van de steenkolenontginning te Sawah Loento (Sumatra's Westkust).

Begrooting 1905. De vier wetten van 31 Dec. 1904 (Ned. St. n^s. 311 t/m 314), houdende vaststelling van deze begrooting, en de drie wetten van gelijke dagteekening (Ned. St. 315, 316 en 317), houdende: de eerste, verhooging zoowel van het Iste als van het IIde hoofdstuk der begrooting van uitgaven, ten behoeve van den aanleg van een stoomtramweg van Madioen over Ponorogo naar Balong, met een zijtak van Ponorogo naar Soemoroto, de tweede, verhooging van het tweede hoofdstuk der begrooting van uitgaven en de raming der middelen in Indië, ten behoeve van de instelling van plaatselijk zelfbestuur te Batavia, Meester-Cornelis en Buitenzorg, en de derde, vermindering van het Iste en verhooging van het IIde hoofdstuk der begrooting van uitgaven ten behoeve van maatregelen in het belang van de oeconomische ontwikkeling van Nederlandsch-Indië, zijn in Indië afgekondigd op den 10den Januari 1905 (Ind. St. n° 7 t/m 13). De K. Bn. 3 Jan. 1905 n° 39, 40, 41 en 42, houdende splitsing in artikelen van de beide hoofdstukken der begrooting van uitgaven, zijn aldaar openbaar gemaakt, voor zooveel het eerste, derde en vierde betreft, eveneens op den 10den Januari 1905 (Ind. St. n^s 14, 16 en 17) en, wat het tweede aangaat, op 11 Januari 1905 (Ind. St. n° 15). Sedert is het Iste hoofdstuk der begrooting van uitgaven nog verhoogd bij de wet van 18 Maart 1905 (Ned. St. n° 97, Ind. St. n 304), betreffende het aangaan eener geldleening ten laste van den Staat, terwijl beide hoofdstukken dier begrooting nog verhoogingen hebben ondergaan bij de wetten van 6 Juni 1905 (Ned. St. n^s 183 en 184, Ind. St. n^s 432 en 433), ten behoeve van de aanschaffing van benoodigdheden voor de tinwinning op Banka, de uitvoering van werken ten dienste van de Ombilin-kolenmijnen, de versterking van de politiemiddelen in de residentie Oostkust van Sumatra en de aanstelling van een tweetal civiele ambtenaren bij de triangulatiebrigade van den topographischen dienst, ter vervanging van een gelijk aantal officieren. In verband met een en ander, wijst de begrooting de volgende eindcijfers aan:

Middelen in Nederland (hoofdstuk I der Middelen)	f 23 567 031	
Middelen in Indië (hoofdstuk II der Middelen)	123 196 775	f 146 763 806
Uitgaven in Nederland (hoofdstuk I der Uitgaven)	f 33 248 627	
Uitgaven in Indië (hoofdstuk II der Uitgaven)	132 814 490	166 063 117
Nadeelig verschil		f 19 299 311

Met betrekking tot de dekking van het begrootingstekort bepaalt art. 2 van de wet, houdende vaststelling van het Iste hoofdstuk der middelen, dat daarin, voor zooveel noodig, wordt voorzien door eene geldleening, krachtens eene nader vast te stellen wet aan te gaan.

b. BEGROOTINGSREKENINGEN.

Een ontwerp van wet tot vaststelling van het slot der Indische rekening over 1901 (zie K. V. 1904, kol. 242) is, onder dagteekening van 3 December 1904, aan de Staten-Generaal ingediend. (Zie Gedrukte Stukken Tweede Kamer, Zitting 1904—1905. — **130**). De algemeene rekening over 1902, tot vaststelling van welker slot eerlang een wetsontwerp zal worden aangeboden, wijst de volgende uitkomsten aan:

Ontvangsten in Nederland	f 30 473 088,80	
Ontvangsten in Indië	116 143 245,98^5	f 146 616 334,78^5
Uitgaven in Nederland	f 30 167 477,22	
Uitgaven in Indië	130 507 529,67	160 675 006,89
Nadeelig slot		f 14 058 672,10^5

§ 2. LANDSKASSEN IN INDIË EN KASBEHEER IN NEDERLAND.

De bezoldiging van den algemeenen ontvanger van 's lands kas te Padang, vroeger bedragende f 600 's maands, is teruggebracht op f 450 's maands (Ind. St. 1904 n° 502), omdat, hoewel de jaarlijksche omzet bij die kas zeer beduidend is, de

aldaar te verrichten werkzaamheden toch niet van grooteren omvang zijn dan bij verschillende kassen op Java, welker beheer met f 400 's maands wordt bezoldigd.

Wegens de vermeerdering der werkzaamheden van de gewestelijke secretarissen te Bandjermasin en Menado, zijn zij van het beheer over 's lands kas ontlast en is dat beheer opgedragen aan afzonderlijke ontvangers (Ind. St. 1905 n° 90).

In hoofdzaak als een gevolg van de omstandigheid, dat Bodjonegoro (Rembang) in de laatste jaren een centrum van het algemeen verkeer geworden is en die plaats uit verschillende districten gemakkelijker en in korteren tijd te bereiken is dan Toeban, is de op laatstgenoemde plaats gevestigde landskas overgebracht naar Bodjonegoro (Ind. St. 1905 n° 185).

Bij Ord. van 11 Nov. 1904 (Ind. St. n°. 445) zijn, in verband met de decentralisatie van bestuur, de bepalingen der publicatie van 16 Sept. 1853 (Ind. St. n°. 70), nopens het leggen van beslag of arrest op gelden of goederen van derden, welke onder 's lands administratiën berusten, tot de locale administratiën uitgebreid.

Opgaven, aanwijzende den stand van de gezamenlijke landskassen op Java en Madoera en van die in de buitenbezittingen, bij het einde van elke maand van 1904, zijn opgenomen in bijlage IJ.

Van de op de Javasche Bank, krachtens haar octrooi, rustende verplichting tot kostelooze overmaking van gelden ten behoeve van den lande tusschen Batavia en hare agentschappen te Semarang, Soerabaja, Padang en Makasser, en tusschen deze vier plaatsen onderling, is in het tijdvak 1 April 1904 — 31 Maart 1905 van gouvernementswege gebruik gemaakt voor de overmaking van een totaal bedrag van f 25 735 000.

Het aandeel van den lande in de rente, over het tijdvak 1 Mei — ult. December 1903 gekweekt met de disconteering bij de landskassen van vendu-acceptatiën voor gezamenlijke rekening van de postspaarbank en van het Gouvernement, bedroeg f 8215.

Van het bij de Javasche Bank, tegen onderpand van tin, opgenomen bedrag van f 5 millioen (zie K. V. 1904, kol. 242) is in 1904 f 2 millioen en in Juli 1905 f $2^1/_2$ millioen afgelost, zoodat de beleeningsschuld toen nog f 500 000 bedroeg.

Na de overmaking in de maanden Februari t/m Juni 1904 van f $7^1/_2$ millioen (zie t. a. p.), hebben in dat jaar geen geldovermakingen naar Indië door tusschenkomst van de Javasche Bank plaats gehad. In de maanden Januari t/m Mei 1905 is echter wederom door die tusschenkomst voor een gezamenlijk bedrag van f 5 millioen naar Indië geremitteerd.

De rekening met 's Rijks schatkist wees de navolgende nadeelige saldo's aan, en wel:

f	29 633 253	op ult.	September	1904	f	38 599 533	op ult.	Maart	1905
	32 216 768	„ „	October	„		41 816 084	„ „	April	„
	29 877 639	„ „	November	„		40 740 658	„ „	Mei	„
	33 848 132	„ „	December	„		46 393 173	„ „	Juni	„
	32 992 073	„ „	Januari	1905		47 411 239	„ „	Juli	„
	35 745 875	„ „	Februari	„		47 912 828	„ „	Augustus	„

Bij de wet van 31 Dec. 1904 (Ned. St. n°. 286) is de Minister van Financiën bevoegd verklaard tot de overschrijding van de aan het slot van art. 26 der Indische comptabiliteitswet gestelde grens met f 58 millioen.

Voor rente van vlottende schuld is over 1904 f 412 583 uitgegeven.

§ 3. VERKOOP VAN PRODUCTEN.

De bij de wet van 6 Dec. 1898 (Ned. St. 1898 n°. 261, Ind. St. 1899 n°. 66) bekrachtigde, voor de jaren 1900 t/m 1904 gesloten overeenkomst met de Nederlandsche Handelmaatschappij betreffende hare bemoeiingen met de gouvernementsproducten, is vervangen door eene nieuwe gelijkluidende vijfjarige overeenkomst, welke bekrachtigd is bij de wet van 18 Juli 1904 (Ned. St. n°. 192, Ind. St. n°. 388).

De respectievelijk in 1877 en 1881, dus in een tijd, toen de gouvernementsproducten nog dikwerf met zeilvaartuigen werden aangevoerd, aan de Commissie uit de Nederlandsche vereeniging van assuradeuren te Amsterdam voor de kosten van expertise van schepen en aan eene stoombootreederij aldaar voor het sleepen van schepen te Nieuwediep en IJmuiden van en naar zee toegekende subsidiën van f 6000 en f 2000 's jaars, welke subsidiën ten laste van de Indische geldmiddelen door de Nederlandsche Handelmaatschappij werden uitgekeerd, om te worden verantwoord onder de kosten van vervoer, bewaring, verkoop en aflevering der producten, zijn bij K. B. 28 Aug. 1905 n°. 59, met ingang van 1 Januari 1906, ingetrokken.

Veilingen. De in 1904 hier te lande, door tusschenkomst der Nederlandsche Handelmaatschappij, voor gouvernementsrekening geveilde producten bestonden uit 149 273 pikol Java- en 750 pikol Menado-koffie, 190 058 pikol Banka-tin en 479 950 K.G. kinabast, zoomede uit 5347 K.G. tin, verkregen door raffineering hier te lande van uit Banka ontvangen tinslakken. De totale bruto opbrengst, ad f 23 712 047, liet, na aftrekking van de kosten van aflading in Indië, vervoer over zee en verkoop (dus ongerekend de in Indië gedane uitgaven, waaromtrent opgaven per oogstjaar worden aangetroffen in de bij hoofdst. O behoorende tabellen), ten bedrage van f 1 323 584, een netto provenu van f 22 388 463 over. Voor gespecificeerde opgaven omtrent een en ander zie bijlage Z.

Over de op Java en te Padang gehouden koffieveilingen en over den verkoop van Ombilin-steenkolen wordt gehandeld in hoofdst. O.

Bevrachtingen. Het vervoer van gouvernementsproducten uit Nederlandsch-Indië herwaarts had ook in 1904 plaats met stoomschepen van de maatschappij „Nederland" en „Rotterdamsche Lloyd". Het aantal beladingen bedroeg in stoomschepen, welke in den contractueelen maildienst vertrokken, 52 en in zoogenaamde extra-booten 26. Op deze 78 reizen zijn voor gouvernementsrekening herwaarts verscheept 128 981 pikol koffie, 186 319 pikol tin en 9526 pikol kinabast. Omtrent de betaalde vrachten zie bijlage AA.

Assurantiën. Van de in 1904 door de Nederlandsche Handelmaatschappij geldelijk verantwoorde producten, die, berekend naar de prijzen op de tijdstippen van verscheping, eene waarde vertegenwoordigden van f 23 669 862, was tegen zeegevaar verzekerd geweest eene waarde van f 483 722, waarvoor wegens premie betaald was f 1782. De beloopen zeeschade bedroeg in het geheel f 25 216, waarvan door assuradeuren vergoed werd f 8278, zoodat het Gouvernement op de eigen risico eene schade leed van f 16 938, verdeeld over 8 ladingen.

§ 4. ANDERE BRONNEN VAN INKOMST.

A. VERPACHTE MIDDELEN.

Bij Ord. van 16 Juni 1905 (Ind. St. n°. 339) zijn, met wijziging in zooverre van het reglement voor de verpachting van 's lands middelen (Ind. St. 1902 n°. 184, juncto n°. 258), eenige bevoegdheden van den Gouverneur-Generaal in zake de verpachtingen overgedragen aan den directeur van financiën, terwijl bij Gouv. Bt. 16 Juni 1905 n°. 75 (Ind. St. n°. 340), met

intrekking van Ind. St. 1902 n°. 185 en 1904 n°. 499, de bevoegdheid van den directeur van financiën tot onderhandschen afstand van pachten geregeld is en de gevallen zijn aangewezen, waarin voor den afstand der pachten met onderhandsche akten kan worden volstaan.

Opiumpacht (in de buitenbezittingen).

Aangezien in Sumatra's Westkust [1]) met ingang van 1 April 1905, en in Benkoelen, met ingang van 1 Augustus d. a. v., het pachtstelsel vervangen is door de opiumregie (zie Ind. St. 1905 n°. 187) en de pachttermijn voor Palembang eerst op ult. Maart 1906 ten einde loopt, moest van de vier gewesten der buitenbezittingen, waar in 1904 hetzelfde pachtreglement werkte dat eertijds op Java van kracht was, alleen in de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, voor zooveel betreft de landschappen Koetei, Goenoeng Taboer, Sambalioeng, Boeloengan, Pasir, Tanah Boemboe en Koesan, eene nieuwe verpachting plaats hebben (vgl. K. V. 1904, kol. 244/245), welke, op nagenoeg dezelfde voorwaarden (zie Ind. St. 1904 n°. 429) als voor den afgeloopen termijn, is afgestaan voor het tijdvak 1 April 1905 t/m. ult. Maart 1908.

De verstrekte hoeveelheid opium in de vier gewesten bedroeg in het geheel 9552 kati, tegen 9189 kati in 1903; de toegestane maxima beliepen gezamenlijk 18 920 kati.

Het aantal aanhalingen beliep in de vier gewesten 21, zijnde 37 minder dan in 1903. In totaal is aangehaald 4338 kati (herleid tot het gewicht in ruwen staat), tegen 5416 kati in 1903.

Elders in de buitenbezittingen, voor zooveel aldaar vanwege het Gouvernement het recht tot den verkoop van opium wordt verpacht [2]), zijn de pachters niet aan maxima gebonden en hebben zij het opium zelf aan te schaffen buiten bemoeienis van den lande, uitgezonderd — wat dit laatste betreft — in Menado, alwaar zij zich uitsluitend van opium uit 's lands voorraad hebben te voorzien.

Nieuwe pachtcontracten [3]) zijn gesloten voor Amboina met Kajeli en Djikoemerasa, Banka, de Banda-eilanden, de onderafdeelingen Waroe en Ceramlaoet en Goram (Amboina), de afdeeling Boeleleng (Bali en Lombok) en het eiland Bima (Celebes en onderhoorigheden) voor het tijdvak 1 April 1905 t/m. ult. Maart 1906; voor de Minahasa-districten (Menado) van 1 April 1905 t/m. ult. Maart 1907 en voor de gewesten Oostkust van Sumatra, Westerafdeeling van Borneo, Celebes en onderhoorigheden (uitgezonderd het eiland Bima en de vroeger tot dit gouvernement behoord hebbende, sedert 1 Januari 1905 als onderafdeelingen onder de residentie Menado ressorteerende afdeelingen Tolitoli en Paloebaai [4])) en Timor voor het tijdvak 1 April 1905 t/m. ult. Maart 1908, tegen respectievelijk f 24 000, f 279 156, f 14 400, f 3 300, f 72 000, f 960, f 15 060, f 1 938 000, f 146 400, f 96 000 en f 3 840 's jaars (f 24 012, f 279 156, f 23 700, f 6 900, f 60 000, f 2 280, f 15 600, f 1 772 400, f 101 640, f 110 400 en f 3 600 in de voorafgegane pachttermijnen).

De daling van den pachtschat voor de Banda-eilanden en de onderafdeelingen Waroe, Ceramlaoet en Goram is toe te schrijven aan de omstandigheid dat, tengevolge van de inlijving van de residentie Amboina bij het tolgebied, de pachter voor zijn opium invoerrecht moet betalen, terwijl, wat de Banda-eilanden betreft, ook aan de belangrijke vermindering van het aantal Chineezen en vreemde koelies. De achteruitgang van de pacht in Celebes en onderhoorigheden moet vermoedelijk gezocht worden in de vrees voor een slechten oogst, met het oog op de zeer ongunstige weersgesteldheid in den aanvang van 1905. De stijging van de pachtsom ter Oostkust van Sumatra is grootendeels op rekening te stellen van den bij Ord. van 12 Jan. 1904 (Ind. St. n° 46) getroffen maatregel — zie K. V. 1904, kol. 245 — om aan de daarop recht hebbende Bataksche hoofden niet meer opium te verstrekken, dan voor de werkelijke behoefte der bevolking noodig is, terwijl de uit den eventueelen afstand door die hoofden van hun recht tot den verkoop van opium voor den pachter voortvloeiende verplichting tot uitkeering van schadeloosstellingen, door het Gouvernement is overgenomen (zie Gouv. Bt. 16 Febr. 1905 n°. 2 in Bijbl. Ind. St. n°. 6176).

De over 1904 ter zake van de opiumpacht in de buitenbezittingen verschuldigde bedragen, namelijk f 4 246 551 aan pachtschat en f 309 425 wegens koopprijs van opium uit 's lands voorraad (op welke verstrekkingen de winst van den lande bedroeg f 190 828), werden naar behooren voldaan.

Het bij Ord. van 15 Jan. 1901 (Ind. St. n°. 55) vastgestelde reglement voor de pacht van het recht tot den invoer en den verkoop van opium in het gouvernement Atjèh en onderhoorigheden is, met betrekking tot de verbodsbepalingen op den invoer van opium, aangevuld bij Ord. van 15 Sept. 1904 (Ind. St. n°. 365).

Andere verpachte middelen.

Java en Madoera. De pacht der Duizend-eilanden (Batavia) is, met ingang van 1 April 1905, opgeheven (Ind. St. 1905 n°. 44) en die van het recht tot het heffen van schut- of doorvaartgelden aan de landssluizen te Tangké (ter hoofdplaats Batavia) en te Semarang — zie K. V. 1904, kol. 246 — is op dien datum door rechtstreeksche heffing vervangen (Ind. St. 1905 n°s. 145 en 146) [5]). Dientengevolge kwamen van de zoogenaamde kleine middelen alleen voor eene nieuwe verpachting in aanmerking de vogelnestklippen in de afdeeling Loemadjang (Pasoeroean), de Chineesche dobbelspelen in de residentiën Batavia, Semarang en Soerabaja, eenige overvaarten in de residentiën Preanger Regentschappen, Cheribon, Pekalongan, Banjoemas en Kedoe en het pandhuis te Andoelang in de residentie Madoera (vgl. tabel I van bijlage CC).

De opbrengst van de pacht der dobbelspelen daalde van f 247 500 in 1904 tot f 232 845 in 1905, welke achteruitgang ten deele moet worden toegeschreven aan de verscherping van de pachtvoorwaarden in enkele gewesten, terwijl voorts in de residentie Soerabaja één speelplaats is ingetrokken en in de afdeelingen Grisee, Sidoardjo, Modjokerto en Djombang, met ingang van 1 April 1905, de pacht door het licentiestelsel is vervangen (Ind. St. 1904 n°. 322).

Voor alle kleine middelen gezamenlijk beliep het totaal der pachtsommen over 1905 f 1 613 341, tegen f 1 686 790 (verbeterde opgaaf) in 1904.

De aanzuivering van de pachtsommen over 1904 geschiedde over het algemeen naar behooren. Bij het einde van dat jaar was slechts door 6 pachters, ongerekend de boeten, gezamenlijk nog verschuldigd f 1370, welk bedrag in de eerste maanden van 1905 geheel is aangezuiverd. Op de vorderbare achterstanden over vroegere pachtjaren, bij het einde van 1903 bedragende f 88 964, is in 1904 aangezuiverd f 1540 (zie daaromtrent tabel II van bijlage CC).

Ook in 1904 zijn ten aanzien van de pandhuispacht hier en daar overtredingen geconstateerd, waaronder 36 gevallen van beweerde overschrijding door de pachters van het rentetarief. Van de daarin betrokken 36 beklaagden zijn er 17 gestraft en de overige vrijgesproken. Wegens het clandestien uitleenen van kleine sommen tegen pand is tegen 17 personen eene vervolging ingesteld, welke voor 5 hunner eindigde met vrijspraak of ontslag van rechtsvervolging en voor de andere met veroordeeling tot tenarbeidstelling.

Buitenbezittingen. Met ingang van 1 April 1905 is de pacht van het recht op het slachten van varkens in de residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo door eene rechtstreeksche heffing vervangen (Ind. St. 1905 n°. 34).

De voorwaarden voor de pacht der dobbelspelen in eenige gewesten der buitenbezittingen zijn gewijzigd en aangevuld bij Ordn. van 27 Sept. en 15 Dec. 1904 (Ind. St. n°s. 389 en 486).

[1]) In verband met de voorgenomen inlijving van de onderafdeeling Singkel bij het gouvernement Atjèh en onderhoorigheden, is de pacht in die onderafdeeling gehandhaafd en, voor het tijdvak 1 April 1905 t/m ult. Maart 1907, op de voor de afdeeling Onderhoorigheden van Atjèh geldende voorwaarden (zie Ind. St. 1905 n°. 152), tegen eene pachtsom van f 1200 's maands ondershands gegund.

[2]) De opiumpacht in het gouvernementsgebied op het eiland Ternate is, met ingang van 1 April 1905, vervangen door de regie (Ind. St. 1905 n°. 187).

[3]) Voor Banka en Menado is, in verband met de mogelijke invoering van de regie in die gewesten, de pacht ondershands afgestaan, voor de tijdvakken respectievelijk van 1 April 1905 t/m ult. Maart 1906 en 1 April 1905 t/m ult. Maart 1907 (Ind. St. 1904 n°. 403 en 1905 n°. 120).

[4]) Bij Ord. van 17 Maart 1905 (Ind. St. n°. 200) is bepaald, dat voor die twee onderafdeelingen voorloopig van kracht blijven de voor het gouvernement Celebes en onderhoorigheden geldende regelingen der pachten. De pacht is voor het tijdvak 1 April 1905 t/m ult. Maart 1906 afgestaan voor f 1200.

[5]) Voor de indienststelling van het personeel bij die sluizen en andere daarmede verband houdende maatregelen zie men Ind. St. 1905 n°. 147.

In de buitenbezittingen vond daar, waar de pachtovereenkomsten met ult. Maart 1905 kwamen te verstrijken, de opveiling, evenals op Java en Madoera, in den regel tweeledig plaats, namelijk voor een korteren of langeren termijn, waarbij in de meeste gevallen tot gunning voor den langeren termijn is overgegaan, omdat de aanbiedingen daarvoor voordeeliger waren [1]). Op den regel van tweeledige verpachting is uitzondering gemaakt ten aanzien van eenige kleine middelen in de onderafdeeling Tolitoli der residentie Menado [2]), de saguweerpacht te Ternate en de dobbelspelen in de residentie Lampongsche Districten, in de afdeeling Boeleleng der residentie Bali en Lombok, te Ternate, te Amoerang (Menado) en te Koepang (Timor en onderhoorigheden), en zulks voor de middelen in de onderafdeeling Tolitoli om de pachttermijnen tegelijk te doen afloopen met die van andere pachten in de residentie Menado, en, voor de beide andere pachten, in verband met in overweging genomen nieuwe regelingen.

Voor alle kleine middelen gezamenlijk bedraagt het eindcijfer aan pachtsom over 1905 f 2 012 904, tegen f 1 939 522 over 1904 (vgl. bijlage CC).

Van het over 1904 aan pachtsommen verschuldigde bleef bij het einde van dat jaar nog in te vorderen f 9754 (ongerekend de boeten), welk bedrag op ult. Maart 1905 geheel was aangezuiverd. In mindering van de achterstanden over vorige pachtjaren, is in 1904 geïnd f 1903 en bleef nog te vorderen f 235 963 (vgl. bijlage CC, tabel II).

Overtreding van de bepalingen betreffende de pandhuizen kwam in hoofdzaak voor ter Oostkust van Sumatra, waar eenige personen, wegens het clandestien uitleenen van kleine sommen tegen pand, veroordeeld werden.

In die gewesten buiten Java en Madoera, waar het houden van pandhuizen niet aan pachters, maar aan licentiehouders is toegestaan, zijn voor 1904 26 zoodanige vergunningen — die alleen gelden voor de daarin genoemde plaats en steeds afloopen bij het einde van het jaar van afgifte — aangevraagd. In de afdeeling Lombok der residentie Bali en Lombok zijn in 1904 geen licenties aangevraagd; voor de overige gewesten waren de vergunningen verdeeld als volgt: Riouw 3 (28 740 beleeningen, waarop f 90 963 is voorgeschoten); Menado 7 (24 988 en f 113 312); Ternate 3 (6 770 en f 24 744); Amboina 5 (12 154 en f 23 722); Timor 5 (22 936 en f 62 488); Zuid-Nieuw-Guinea 1 (2115 en f 6 965); de afdeelingen Boeleleng en Djembrana (residentie Bali en Lombok) 2 (1295 en f 4 327).

De rentevoet in 1904 bij de gelicentieerde pandhuizen gevolgd, wordt opgegeven per maand te hebben bedragen in Riouw 5 à 12 %, in Menado 5 %, in Ternate 3 à 4 %, in Amboina 3 à 5 %, op Timor 4 %, in Zuid-Nieuw-Guinea 3 à 4 % en op Bali 4 à 5 %.

B. ONVERPACHTE MIDDELEN EN INKOMSTEN.

De bevoegdheid om te beschikken op doleantiën aangaande de personeele belasting, het patentrecht en de specerij- en verpondingsbelastingen is aan den directeur van financiën overgedragen, behoudens beroep op den Gouverneur-Generaal (Ind. St. 1905 n°s. 3, 21, 22, 23 en 24).

De **opiumregie**, die in 1904 reeds werkte op geheel Java en Madoera, zoomede in de afdeeling Lombok der residentie Bali en Lombok en in de residentie Lampongsche Districten, is, met ingang van 1 April 1905, ook ingevoerd in het gouvernement Sumatra's Westkust (met uitzondering van de onderafdeeling Singkel) en in eenige gedeelten van de residentie Ternate en onderhoorigheden (het eiland Ternate en een deel van het eiland Batjan), met opheffing van de in het gouvernementsgebied op het eiland Ternate geldende pacht, terwijl in de residentie Benkoelen de exploitatie van het opiummiddel in eigen beheer op 1 Augustus 1905 een aanvang heeft genomen (Ind. St. 1905 n[s]. 187 en 188). Het recht tot exploitatie van het opiummiddel in het gebied van de sultans van Ternate, Batjan en Tidore is door de Indische Regeering afgekocht, tegen uitkeering van eene schadeloosstelling aan ieder van f 1200 's jaars.

In het nieuwe gebied is de regie op ongeveer denzelfden voet ingericht als elders.

Bij de Ordn. in Ind. St. 1904 n[s]. 350 en 351 zijn voorzieningen getroffen ten einde de opium verbruikende Chineezen op een viertal plaatsen in de residentie Bantam middels licentiën in de gelegenheid te stellen om zich op wettige wijze van regieopium te voorzien, terwijl bij Ind. St. 1904 n°. 353 de grenzen der verboden kringen in de residentie Besoeki opnieuw zijn vastgesteld, in verband met de nieuwe administratieve indeeling van dat gewest.

Het inspecteerend personeel is — voorloopig bij wijze van tijdelijken maatregel — vermeerderd met één inspecteur. Daarentegen is het aan den hoofdinspecteur toegevoegde aantal controleurs bij het binnenlandsch bestuur van 10 op 2 gebracht, terwijl bij Gouv. Bt. 6 April 1905 n°. 38, bij wijze van tijdelijken maatregel, in elk der residentiën Soerakarta en Djokjakarta een ambtenaar met den titel van controleur der opiumregie in dienst is gesteld, welke maatregel echter, wat laatstgenoemd gewest betreft, eerst zal ingaan bij het defungeeren van den thans aldaar in het belang der regie geplaatsten controleur bij het binnenlandsch bestuur.

Bij Gouv. Bt. 30 Juni 1904 n°. 9 is tijdelijk aan den hoofdinspecteur toegevoegd de ambtenaar voor Chineesche zaken te Muntok (Banka en onderhoorigheden) P. A. VAN DE STADT, ten einde, gelijktijdig met de uitoefening van zijne eigen functiën, onder de bevelen van den resident van dat gewest, werkzaam te zijn in het belang van den dienst der opiumregie.

In de reeds vóór 1904 tot het regiegebied behoorende gewesten op Java en Madoera — met inbegrip van de residentiën Bantam en Preanger Regentschappen, waar slechts op enkele plaatsen regie-opium verkrijgbaar is gesteld — is in dat jaar in het geheel gedebiteerd 634 030 thail bereid opium, tegen 583 978 thail in 1903, of 8.6 % meer, welke belangrijke vermeerdering haar voornaamste oorzaak vindt in den verbeterden oeconomischen toestand der bevolking in de meeste gewesten, de over het algemeen goed geslaagde oogsten van padi en tweede gewassen en de daarmede gepaard gaande grootere welvaart, ook onder de Chineezen, terwijl verder nog daartoe bijdroegen de krachtige bestrijding van den sluikhandel, speciaal in West-Java, Semarang en Rembang, de tijdelijke aanwezigheid van een groot aantal spoorwegarbeiders in Bantam, de uitreiking van licentiën in dat gewest (zie hiervóór), zoomede de verminderde invoer van onwettig opium uit de vroegere pachtperceelen Cheribon en Banjoemas in de Preanger Regentschappen. In Pasoeroean en Besoeki was het debiet lager dan in 1903, hetgeen in hoofdzaak is te wijten aan de slechte uitkomsten van den koffie-oogst in Malang en Loemadjang.

In Cheribon, Banjoemas en Kedoe, waar in 1903 onder het stelsel der pacht in het geheel 92 169 thail werd gesleten, daalde het debiet tot 66 467 thail, d. i. met ruim 27,8 %, hetgeen eensdeels is toe te schrijven aan de omstandigheid dat, zooals hiervóór reeds is aangeteekend, vroeger veel pacht-opium uit Cheribon zijn weg vond naar de Preanger Regentschappen, en anderdeels aan de strengere handhaving van de bepalingen op de verboden kringen in de residentiën Banjoemas en Kedoe.

Voor opgaven per maand van de verkochte hoeveelheden, ook wat betreft de verdeeling van het debiet naar de verschillende verpakkingseenheden, en de geldelijke opbrengst zij verwezen naar bijlage DD.

Een verdere poging tot nivelleering van de debietprijzen had plaats in Semarang en Madioen (1 Januari 1904) en in Soerabaja (1 Februari 1904), in welke gewesten de prijs eene verhooging onderging.

Door de oprichting van depôts in de residentiën Cheribon, Pekalongan, Banjoemas en Kedoe, is het aantal dier inrichtingen van 21 tot 25 [3]) gestegen. Het aantal verkoopplaatsen,

---

[1]) Uitzonderingen hierop maakten de verpachting van gedistilleerd in de residentie Menado en die van de overvaarten in de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, welke middelen slechts voor één jaar zijn afgestaan, niettegenstaande de aanbiedingen voor het driejarig tijdvak voordeeliger waren, en zulks met het oog op in overweging zijnde nieuwe regelingen.

Het middel rundslacht in de afdeeling Boeleleng der residentie Bali en Lombok werd slechts voor korte termijnen opgeveild, daar het in de bedoeling ligt om de pacht op 1 April 1907 in gemeld gewest door eene rechtstreeksche heffing te vervangen.

[2]) In verband met de afscheiding met 1 Januari 1905 van de afdeelingen Tolitoli en Paloe-baai van het gouvernement Celebes en onderhoorigheden en de inlijving van die streken als onderafdeelingen van de afdeeling Midden-Celebes bij de residentie Menado (zie hoofdst. J, afd. I, kol. 134), is, met betrekking tot de heffing van de pachten en belastingen aldaar, eene regeling getroffen bij Ord. van 17 Maart 1905 (Ind. St. n°. 200).

[3]) Het aantal bij den dienst der opiumregie definitief werkzaam zijnde Europeesche dépôthouders is, voor zooveel Java betreft, bij Ind. St. 1904 n°. 463 — wat de bezoldiging aangaat, gewijzigd bij Ind. St. 1905 n°. 338 — nader vastgesteld op 5.

dat op ult. 1903 904 (verbeterde opgaaf) beliep, verminderde met 15. Daarentegen werd er één opgericht in Semarang, zoodat, met inbegrip van de in eerstgenoemde vier residentiën aanwezige verkoopplaatsen — vgl. K. V. 1904, kol. 248 —, het aantal dier inrichtingen op ult. 1904 1025 bedroeg [1]).

Op ult. 1904 bedroeg het aantal gelicentieerde verbruikplaatsen (kitten) 755, waarvan in het oude regiegebied 630, tegen 650 op ult. 1903.

Vergunningen voor het koopen en vervoeren van regie-opium tot een maximum van 5 thail, ten behoeve van de opiumverbruikers onder het werkvolk der ver van een verkoopplaats gevestigde erfpachts-ondernemingen, zijn er in 1904 50 verleend (7 in Soerabaja, 26 in Pasoeroean, 6 in Besoeki en 11 in Kediri), tegen 49 in 1903 (10 in Besoeki, 23 in Pasoeroean, 3 in Soerabaja en 13 in Kediri).

Het bij den dienst der opiumregie ingedeelde personeel gaf ook in 1904 reden tot tevredenheid. Enkele tekorten aan geld werden grootendeels weder aangezuiverd.

Uit het sub II van bijlage DD opgenomen overzicht omtrent de geldelijke uitkomsten der regie op Java en Madoera over 1904 blijkt, dat de netto opbrengst in dat jaar bedroeg f 10 944 096, d. i. 1 837 084 minder dan onder de werking der pacht, berekend naar het gemiddelde der aan de invoering der regie voorafgegane 3 jaren.

Het aantal aanhalingen in het regiegebied van Java en Madoera, zooals het was begrensd vóór 1 Januari 1904, bedroeg 1042 (waaronder 122 in de verboden kringen), tot eene gezamenlijke hoeveelheid van ruim 7797 thail (het bereid opium herleid tot het gewicht in ruwen staat). In de residentiën Cheribon, Pekalongan, Banjoemas en Kedoe, waar de bepalingen op de verboden kringen, waartoe die gewesten voor een groot deel behooren, streng worden gehandhaafd, bedroeg het aantal aanhalingen 686, met eene gezamenlijke hoeveelheid van 282 thail. Gedetailleerde opgaven omtrent een en ander treft men aan in bijlage DD, sub III. De belangrijkste aanhalingen betroffen 5 partijen (102, 99, 46, 23 en 17 kati) ruw opium te Tandjoeng Prioek (Batavia) en 2 partijen van 36 en 16 kati in de residentie Soerabaja.

Op Lombok en in de residentie Lampongsche Districten bedroeg het debiet in 1904 respectievelijk 15 931 (in 1903 15 614) en 3235 thail (in 1903 2867), met eene bruto opbrengst van f 62 799 en f 77 297, of respectievelijk 2,2 % en 12,2 % meer dan in 1903.

Licentiën voor het vervoer van meer dan één thail regie-opium tot een maximum van 5 thail, naar nederzettingen van vreemdelingen buiten Ampenan en Laboean Hadji, zijn ook in 1904 niet uitgereikt. Wel is door den verkooper te Laboean Hadji 97 ½ thail (in 1903 134 ¾ thail) verkocht aan lieden van buiten die plaats, doch deze sloegen het in bij hoeveelheden van minder dan één thail.

In 1904 is op Lombok, in 111 aanhalingen, eene hoeveelheid (herleid tot het gewicht in ruwen staat) van 245 thail opium verbeurd verklaart (tegen 159 thail in 96 aanhalingen in 1903), waaronder 152 thail regie-opium (bij 104 van de 111 aanhalingen), tegen 106 thail regie-opium (bij 79 van de 96 aanhalingen) in 1903.

Het aantal verkoopplaatsen in het gouvernement Sumatra's Westkust en in de residentiën Ternate en onderhoorigheden en Benkoelen is respectievelijk vastgesteld op 29, 2 en 8 (Ind. St. 1905 n°. 188), die alle beheerd worden door mantri's voor den verkoop. Te Padang ter Sumatra's Westkust is een depôt opgericht onder beheer van een Europeeschen depôthouder, terwijl het beheer van het depôt ter hoofdplaats Benkoelen zal worden opgedragen aan een daartoe door den resident van Benkoelen, in overleg met den hoofdinspecteur der opiumregie, aan te wijzen landsdienaar. De in de residentie Ternate en onderhoorigheden aanwezige verkoopplaatsen worden uit het depôt te Soerabaja van opium voorzien. De depôthouders in de beide eerstgenoemde gewesten zijn, voor een deel van hun ressort, tevens assistent-collecteur.

Ter versterking van de politie zijn aangesteld voor Sumatra's Westkust 5 inlandsche mantri's en 44 oppassers, voor Ternate en onderhoorigheden 1 inlandsche mantri en voor Benkoelen is gerekend op 1 inlandsche mantri en 2 gewapende politiedienaren. In Sumatra's Westkust en Ternate en onderhoorigheden is het personeel een maand tevoren in dienst gesteld, ten einde zich op de te wachten taak behoorlijk te kunnen voorbereiden. Bovendien zijn den bestuurshoofden, waar noodig, globale kredieten verleend voor de betaling van inlandsch hulppersoneel en voor het doen van uitgaven in het belang der bestrijding van den sluikhandel. De debietprijzen zijn zooveel mogelijk in overeenstemming gebracht met die, welke onder de pacht werden betaald. Op het voetspoor der pacht wordt, hoewel slechts als uitzondering, ter Sumatra's Westkust ook ruw opium verkrijgbaar gesteld (vgl. Ind. St. 1905 n°. 188).

In 1904 zijn door de fabriek der regie gevuld en ter verzending gereed gemaakt 83 289 050 tubes tjandoe en 23 789 000 gelengs tikee, te zamen bevattende 49 786 kati bereid opium. Verwerkt zijn 82 782 kati ruw opium (66 082 Bengaalsch en 16 700 Levantsch) en 3423 kati djitjing (overblijfselen van gerookt regie-opium), of aan ruwe grondstof in het geheel 86 205 kati. Hieruit is verkregen 51 550 kati tjandoe of 59.8 %, zijnde 2.5 % meer dan in 1903, welke vermeerdering het gevolg is van eene betere werkwijze.

Behalve 2153 verklaringen betreffende 2856 partijen in het regie-gebied aangehaald opium, zijn door den directeur der fabriek 644 inlichtingen gegeven aangaande 4887 ter keuring gezonden partijtjes djitjing, benevens 74 inlichtingen van anderen aard, terwijl 7 onderzoekingen zijn verricht, die betrekking hadden op opiumaanhalingen buiten het gebied der regie.

Het aantal werklieden bij de fabriek — bijna uitsluitend inlanders — steeg van ± 580 tot ± 630.

In- en uitvoerrechten. Het bij Ord. van 1 Oct. 1882 (Ind. St. n°. 240) vastgestelde reglement op de heffing en verzekering van de in- en uitvoerrechten voor de kleine havens op Java en Madoera en in enkele gewesten der buitenbezittingen is, met betrekking tot de wederinlading van op andere plaatsen dan de bestemmingsplaats geloste goederen, in het belang van den handel aangevuld bij Ord. van 8 Nov. 1904 (Ind. St. n°. 440).

In het belang van een goeden gang van zaken in verband met de heffing van in- en uitvoerrechten en accijnzen in de Tomini-bocht (Menado), is bij Ord. van 26 Jan. 1905 (Ind. St. n°. 94) de te Poso geplaatste controleur bij het binnenlandsch bestuur ontheven van de functiën van fungeerend ontvanger der tolrechten te Poso-Mapané, op welke plaatsen thans respectievelijk een tolkantoor en een hulpkantoor gevestigd zijn.

Bij Gouv. Bt. 1 April 1905 n°. 3 (Ind. St. n°. 235) is een nieuwe staat vastgesteld van de kantoren der in- en uitvoerrechten en accijnzen, die niet door een ontvanger dier middelen worden beheerd.

Bij Ord. van 25 April 1905 (Ind. St. n°. 266) is het tolkantoor te Banjoewangi (Besoeki) in het bijzonder aangewezen voor den invoer van gedistilleerde dranken.

De bij Ord. van 2 Oct. 1904 (Ind. St. n°. 395) herziene bepalingen op den invoer van sterke dranken in het Nederlandsch gedeelte van Nieuw-Guinea en in de afdeeling Aroe-, Kei-, Tanimbar- en Zuidwester-eilanden der residentie Amboina zijn bij Ord. van 6 Nov. 1904 (Ind. St. n°. 437) ook van toepassing verklaard voor de afdeeling Sangi- en Talaut-eilanden der residentie Menado.

Van de intrekking der beperkende bepalingen op in-, uit- en vervoer in een deel der Doesoenlanden (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo) — zie K. V. 1904, kol. 250 — is reeds melding gemaakt in hoofdst. C, § 13 (kol. 60).

Terwijl in 1903 de ontvangsten in het gouvernementstolgebied aan in- en uitvoerrecht gezamenlijk hadden bedragen f 11 339 889, is in 1904 f 11 823 765 ontvangen, waarvan op Java en Madoera f 7 711 890 (f 358 093 meer dan in 1903) en in de buitenbezittingen f 4 111 875 (f 125 783 meer).

De grootere opbrengst op Java en Madoera moet worden toegeschreven aan de verhoogde koopkracht der bevolking terwijl de hoogere ontvangsten in de buitenbezittingen hoofdzakelijk een gevolg zijn van de opening van nieuwe kantoren in de residentiën Ternate, Amboina en Timor en onderhoorigheden.

Na bijtelling van nagevorderd recht en na aftrekking van terugbetalingen, beliep het totaal van het in 1903 en 1904 ontvangene aan invoerrecht, uitvoerrecht en pakhuishuur de onderstaande sommen.

[1]) Bij Gouv. Bt. 10 Febr. 1905 n°. 13 (Ind. St. n°. 133) is aan den hoofdinspecteur de bevoegdheid toegekend om de overstorting van de door de mantri's voor den opium-verkoop te verantwoorden gelden te regelen.

	1903.	1904.
Invoerrecht.	f 9 963 263	f 10 345 339
Uitvoerrecht	1 376 626	1 477 926
Pakhuishuur	48 665	36 797
	f 11 388 554	f 11 860 562

Voor elk kantoor van ontvangst in het bijzonder zijn de cijfers over 1904 vermeld in tabel I van bijlage EE, terwijl uit een ander overzicht van dezelfde tabel blijkt hoeveel de voornaamste der bij invoer of uitvoer belaste artikelen, zoowel in genoemd jaar als in 1903, aan recht opbrachten.

Wegens overtreding van de bepalingen op de tolrechten hadden in 1904 122 bekeuringen plaats (alle bij onderhandsche schikking beëindigd), tegen 71 in 1903.

Accijnzen. De bedragen, welke de in een grooter of kleiner gedeelte van het gouvernementstolgebied geheven accijnzen in de jaren 1903 en 1904 in 's lands kas deden vloeien, blijken uit de onderstaande opgaaf (voor 1904 zij bovendien verwezen naar tabel I van bijlage EE).

	1903.	1904.
Accijns op inlandsch gedistilleerd	f 169 981	f 170 111
„ „ tabak	68 291	58 742
„ „ petroleum.	4 213 096	4 358 334
„ „ lucifers.	1 768 160	1 770 834
	f 6 219 528	f 6 358 021

Wegens overtreding van de accijnsbepalingen betreffende het inlandsch gedistilleerd, de petroleum en de lucifers werden in 1904 144 bekeuringen gedaan, die, op 15 na, alle aan het oordeel des rechters werden overgelaten (in 1903 bedroeg het aantal bekeuringen 108).

Haven- en ankeragegelden, zoomede, wat betreft de haven Tandjoeng Prioek (Batavia), **loods- en kaaigelden en vergoeding voor het gebruik van de electrische verlichting in de gouvernements-opslaglokalen** en, wat aangaat de Emmahaven (Padang), **loods- en steigergelden.** De ontvangsten wegens deze middelen over 1904, vergeleken met hetgeen in 1903 werd geïnd, blijken uit de volgende opgaaf.

		1903.	1904.
Haven- en ankeragegelden.	Java en Madoera	f 289 639	f 320 788
	Buitenbezittingen	118 616	135 779
Loods- en kaaigelden te Tandjoeng Prioek		129 981	133 792
Loods- en steigergelden te Emmahaven.		50 606	45 087
Vergoeding voor het gebruik van de electrische verlichting in de opslaglokalen te Tandjoeng Prioek .		1 031	981

Hoeveel onder de voormelde sommen over 1904 en 1903 alleen aan loodsgelden begrepen is, blijkt uit het overzicht in hoofdstuk E, kol. 112.

Personeele belasting. Bij Gouv. Bt. 30 Aug. 1904 n°. 19 (Ind. St. n°. 349) is de limite der huurwaarde, waarover geen belasting geheven wordt van de vreemde oosterlingen in de residentie Riouw en onderhoorigheden, verlaagd.

De bij Ind. St. 1904 n°. 83 vastgestelde lijst van landsdienaren, die vrijstelling genieten van belasting voor het houden van een rijpaard, onderging wijziging en aanvulling bij Ind. St. 1905 n°. 114

Over 1904 zijn in het geheel aangeslagen 18 195 Europeanen en 34 727 vreemde oosterlingen (respectievelijk 553 en 1380 meer dan in 1903), wier aanslag, na aftrekking van de toegestane verminderingen, bedroeg voor de eersten f 599 579 en voor de anderen f 386 517, tegen f 570 355 en f 374 492 (volgens verbeterde opgaven) over 1903. Voor elk gewest in het bijzonder blijken de uitkomsten der belasting over beide jaren uit bijlage EE, sub II [1]).

In 1904 kwam een 20-tal doleantiën in, tegen 21 in 1903.

[1]) Bij vergelijking van deze cijfers moet rekening worden gehouden met het feit, dat in 1904 ook belasting is geheven van het artikel rijwielen. De heffingen in dat jaar beliepen f 15 190 voor Java en Madoera en f 3932 voor de buitenbezittingen.

Afzonderlijk voor Java en Madoera en voor de buitenbezittingen beliepen de aanslag en het geïnd bedrag als volgt:

	1903. (Verbeterde opgaven.)		1904. (Voorloopige opgaven.)	
	Java en Madoera.	Buitenbezittingen.	Java en Madoera.	Buitenbezittingen.
Aanslag	f 799 653	f 209 883	f 812 579	f 228 055
Af: wegens toegestane verminderingen.	51 114	13 575	40 020	14 518
Alzoo werkelijk te heffen . .	f 748 539	f 196 308	f 772 559	f 213 537
Bovendien verschuldigd aan schattingskosten, voor zoover zij den aangeslagenen in rekening waren te brengen	5 393	915	6 377	708
Derhalve in het geheel door de aangeslagenen verschuldigd	f 753 932	f 197 223	f 778 936	f 214 245
Geïnd bedrag *a*) . .	f 756 323	f 202 479	f 797 483	f 209 948

a) Onder het geïnde bedrag is hier, en bij andere hierna te vermelden belastingen, niet alleen begrepen wat op den aanslag van hetzelfde jaar ontvangen, maar ook wat van den achterstand over vorige jaren is aangezuiverd (wat de personeele belasting betreft, ook hetgeen gestort is wegens te verhalen kosten van schatting), zoomede de boeten wegens te late betaling, terwijl daarentegen, ingevolge art. 20 der comptabiliteitswet, in mindering is gebracht hetgeen, ten gevolge van verkeerden aanslag over het behandeld of over eenig vorig jaar, dan wel uit anderen hoofde, aan belanghebbenden is terugbetaald.

Patentrecht. Wegens aanslag van de patentplichtige bedrijven, enz. van Europeanen en met hen gelijkgestelden was in Indië over 1904 te heffen, na aftrekking van de toegestane verminderingen, f 1 139 818, tegen f 1 119 108 (volgens verbeterde opgaven) over 1903. Uit het volgende overzicht blijkt hoeveel Java en Madoera en hoeveel de buitenbezittingen in die bedragen deelden, en hoeveel in elk der beide jaren aan patentrecht geïnd werd (voor opgaven nopens den aanslag per gewest en nopens het cijfer der aangeslagenen zie sub III van bijlage EE).

	1903. Verbeterde opgaven.)		1904. (Voorloopige opgaven.)	
	Java en Madoera.	Buitenbezittingen.	Java en Madoera.	Buitenbezittingen.
Aanslag	f 887 338	f 309 831	f 901 651	f 310 158
Af: wegens toegestane verminderingen . . .	54 189	23 872	49 993	21 998
Alzoo werkelijk te heffen	f 883 149	f 285 959	f 851 658	f 288 160
Geïnd bedrag (zie noot *a* bij het voorgaand overzicht)	f 843 407	f 284 508	f 887 581	f 282 818

Over het met ult. April 1905 geëindigde Nederlandsche belastingjaar 1904/1905 kwam bovendien aan de Indische geldmiddelen ten goede een bedrag van f 415 507,16^{5} (tegen f 328 939,17 over 1903/1904), en zulks als uitkeering, ingevolge de wet van 9 April 1897 (Ned. St. n°. 84, Ind. St. n°. 150), uit hetgeen hier te lande wegens belasting op bedrijfs- en andere inkomsten ontvangen wordt van de in Indië werkende, maar in Nederland gevestigde maatschappijen of vereenigingen (uitgezonderd verzekeringsmaatschappijen).

Gedurende 1904 zijn in Indië, met betrekking tot den aanslag in het patentrecht, 36 doleantiën ingediend, tegen 45 in 1903.

Verponding en daarmede overeenkomende heffingen. In het geheel was in 1904 op en buiten Java aan verponding te heffen f 2 139 252 [2]), tegen f 2 127 299 (volgens verbeterde opgaven) over 1903. Geïnd is, met inbegrip van het aangezuiverde over vorige jaren en van boeten, in 1903 f 2 353 027 (verbeterde opgaaf) en in 1904 f 2 243 810. Voor eene specificatie per gewest zie tabel IV van bijlage EE.

Ingevolge Ind. St. 1905 n°. 31 is, met ingang van 1 Januari 1905, de verponding ingevoerd in de residentie Benkoelen.

De regeling tot heffing van de verponding in Nederlandsch-Indië (Ind. St. 1886 n°. 78) is in dien zin aangevuld, dat aan belanghebbenden gelegenheid wordt gegeven om vermindering

[2]) Hieronder niet begrepen de aanslag in de residentie Palembang, welke, bij de afsluiting in Indië van dit gedeelte van het verslag, nog niet geheel was vastgesteld.

van den aanslag te verkrijgen voor het geval, dat een onroerend goed belangrijk in waarde is achteruitgegaan door andere oorzaken dan de reeds in die regeling genoemde (Ind. St. 1905 n°. 128).

Met gedeeltelijke intrekking van de voorschriften in Ind. St. 1901 n°. 133 zijn, ten aanzien van de heffing der belasting op de onroerende goederen, die bezeten worden krachtens een titel van het voormalig Britsche Gouvernement (Ind. St. 1901 n°. 132), van toepassing verklaard de, met betrekking tot de verpondingsbelasting, in Ind. St. 1904 n°s. 270 en 271 — zie K. V. 1904, kol. 253 — opgenomen regelingen (Ind. St. 1904 n°. 333).

De op 1 Januari 1902 ingevoerde, met de verponding overeenkomende belasting ter zake van door niet-inlanders zonder ingeschreven wettigen titel geoccupeerde erven, gelegen op het domein Bloeboer (Batavia), beliep in 1904 f 4398, tegen f 5421 (volgens verbeterde opgaven) in 1903.

Wegens de belasting, waaraan de specerijperken op de Banda-eilanden zijn onderworpen, was in 1904 verschuldigd f 19 889, tegen f 21 783 in 1903.

Bij Ind. St. 1905 n°. 4 is het bedrag vastgesteld van de aan de leden en den secretaris der commissie van aanslag der specerijbelasting toe te kennen daggelden.

Bedrijfsbelasting. De verordeningen tot heffing van belasting op het bedrijf der inlanders en vreemde oosterlingen op Java en Madoera (Ind. St. 1878 n°. 12, zooals het sedert is gewijzigd en aangevuld) en van de niet tot de oorspronkelijke bevolking behoorende inlanders in de residentie Bali en Lombok (Ind. St. 1891 n°. 160, juncto Ind. St. 1895 n°. 291) zijn, ter voorkoming dat inkomsten gelijktijdig ook door eene grondbelasting of het patentrecht getroffen worden, gewijzigd bij Ind. St. 1905 n°. 33, bij welke gelegenheid eerstgemelde verordening nog is aangevuld met eene bepaling, krachtens welke vermindering van den aanslag kan worden verleend.

Bij Ord. van 30 April 1905 (Ind. St. n°. 277) is de storting in 's lands kas van de door de hoofden geïnde belasting van vreemde oosterlingen vergemakkelijkt en de uitkeering van collecteloonen aan de Europeesche ambtenaren voor hunne bemoeienis met de inning afgeschaft.

Het onderstaand overzicht doet de in 1903 en 1904 geïnde bedragen kennen.

	Java en Madoera.	Buitenbezittingen.	Totaal.
Aanslag over 1904.	f 2 203 311	f 1 031 116	f 3 234 427
Op dien aanslag werd in 1904 betaald	f 2 105 300	f 849 445	f 2 954 745
Aan achterstand over vorige jaren en boeten werd bovendien betaald	83 768	164 214	247 982
Totaal in 1904 geïnd (zie noot a, kol. 216)	f 2 189 068	f 1 013 659	f 3 202 727
In 1903 is geïnd (volgens verbeterde opgaven)	f 2 205 441	f 893 142	f 3 098 583

Voor nadere opgaven zie men bijlage EE sub. V.

Pandhuisdienst. Ter verdere uitvoering van de bij Ord. van 4 Dec. 1903 (Ind. St. n°. 402) getroffen regeling, is of zal de gouvernementspandhuisdienst in den loop van 1905 worden ingevoerd: definitief in de afdeeling Soemedang der residentie Preanger Regentschappen (1 Januari 1905), de afdeelingen Meester-Cornelis — met inbegrip van het bij Ind. St. 1904 n°. 426 daarvan afgescheiden, aan de afdeeling Stad en Voorsteden van Batavia toegevoegd terrein — (1 April 1905) en Tangerang (1 Augustus 1905) der residentie Batavia, de afdeeling Lebak der residentie Bantam (1 October 1905), en, bij wijze van proef, in de afdeeling Wonosobo der residentie Kedoe (1 Juni 1905); men zie daaromtrent Ind. St. 1904 n°. 453 en 1905 n°. 138.

Het reglement op het beheer en de exploitatie der gouvernements-pandhuizen (Ind. St. 1903 n°. 402) is gewijzigd en aangevuld bij Ind. St. 1904 n°. 493.

Met intrekking van de bestaande regelingen is, ingevolge Ind. St. 1905 n°. 131, aan het hoofd van den pandhuisdienst definitief een inspecteur gesteld, aan wien drie adjunct-inspecteurs zijn toegevoegd.

Belasting op het slachten van runderen, paarden en veulens op Java en Madoera. In 1904 is ter zake van deze belasting geïnd f 1 790 958, alzoo f 67 748 meer dan in 1903 (zie de gespecificeerde opgaven in tabel VI van bijlage EE).

Het aantal overtredingen wegens het slachten zonder vergunning bedroeg in 1904 580, met 670 beklaagden, tegen 480, met 460 beklaagden, in 1903.

Belasting op het slachten van varkens op Java en Madoera. De opbrengst van deze belasting bedroeg in 1904 f 117 129, tegen f 123 376 in 1903, alzoo een nadeelig verschil van f 6247 (zie de gespecificeerde opgave in tabel VII van bijlage EE).

Het aantal overtredingen beliep 33, tegen 34 in 1903.

Slachtbelasting in de buitenbezittingen. De belasting op het slachten van runderen en buffels of van runderen alléén in Benkoelen, de Lampongsche Districten, ter hoofdplaats Makasser en op het eiland Ternate (wat dit laatste betreft ook voor het slachten van varkens), zoomede de varkensslachtbelasting ter Sumatra's Westkust en in het gouvernement Celebes en onderhoorigheden brachten in 1904 op f 2162, f 6147, f 8574, f 576, f 6117 en f 5587. De belasting op het slachten van tamme varkens in de residentie Palembang bracht in de laatste 9 maanden van 1904 op f 8399 (de gemiddelde pachtsom over hetzelfde tijdvak in 1903 beliep f 3375). In de Lampongsche Districten, Palembang en Celebes en onderhoorigheden werden respectievelijk 5, 5 en 2 overtredingen van de betrekkelijke bepalingen geconstateerd. Bij Ord. van 10 Jan. 1905 (Ind. St. n°. 30) is de varkensslachtbelasting, met ingang van 1 April 1905, ingevoerd in de residentie Lampongsche Districten. Van de invoering van eene dergelijke belasting in de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, ter vervanging van de daar bestaande pacht, is reeds melding gemaakt onder afdeeling A van deze §.

Belasting op rijtuigen van inlanders (enkel in de gouvernementslanden van Java). De lijst van inlandsche ambtenaren, die van deze belasting zijn vrijgesteld (Ind. St. 1904 n°. 129, aangevuld bij Ind. St. 1904 n°. 210), is nader aangevuld bij Ind. St. 1904 n°. 489. De opbrengst der belasting daalde van f 307 727 (verbeterde opgaaf) in 1903 tot f 307 045 in 1904. Geïnd is (vgl. noot a, kol. 216) f 335 347, tegen f 313 679 (verbeterde opgaaf) in 1903.

Zegelrecht. Aan zegelrecht is in 1904 ontvangen f 1 362 369 (f 1 024 347 op Java en Madoera en f 338 022 in de buitenbezittingen), tegen (volgens verbeterde opgaven) f 1 338 117 in 1903 (f 1 018 933 op Java en Madoera en f 319 184 in de buitenbezittingen).

Bij Gouv. Bt. 25 Nov. 1904 n°. 26 (Ind. St. n°. 459) zijn nieuwe voorschriften vastgesteld voor de inwisseling van gezegeld papier.

De lijst van vrijstellingen van het zegelrecht is aangevuld bij Ordn. van 10 en 19 Jan. 1905 (Ind. St. n°s 35 en 64).

Recht op de openbare verkoopingen. Bij de landsvendukantoren (vendukantoren der 1ste klasse, waaronder begrepen die, welke beheerd worden door algemeene ontvangers van landskassen of door commiezen op assistent-residentie-kantoren) is in 1904 omgezet aan voor particuliere rekening verkochte goederen f 5 753 063 en aan voor gouvernementsrekening verkochte goederen en producten f 3 003 337 (in 1903 respectievelijk f 6 011 767 en f 4 213 375), en te dier zake aan recht geheven f 408 420, latende, na aftrekking van de kosten der kantoren, eene winst van f 239 859 (over 1903 bracht dit recht onzuiver f 429 456 en zuiver f 262 096 op).

Bij de vendukantoren der 2de klasse (die, welker beheer uitsluitend eene bijbetrekking uitmaakt) beliep de omzet in 1904: bij de door notarissen beheerde kantoren f 3 933 736 en bij die onder beheer van gewestelijke secretarissen of besturende ambtenaren f 1 413 524, te zamen dus f 5 347 260, welke sommen over 1903 bedroegen f 4 256 280 + f 1 252 145 = f 5 508 425. Aan voor gouvernementsrekening verkochte goederen, enz. was onder den omzet der kantoren der 2de klasse begrepen f 364 585 (in 1903 f 260 298). Als aandeel van het Gouvernement in de inkomsten der vendukantoren 2de klasse is in 1904 geïnd: ter zake van de door notarissen beheerde f 117 696 en ter zake van de overige f 43 082, te zamen derhalve f 160 778 (in 1903 respectievelijk f 128 216 en f 39 284, of te zamen f 167 500). De zuivere opbrengst voor den lande van alle vendukantoren beliep alzoo in 1904 f 400 637 (in 1903 f 429 596).

Bij het einde des jaars hadden de landsvendukantoren aan

achterstallige (meer dan 12 maanden openstaande) debetposten nog in te vorderen f 35 310, tegen f 25 373 op ult. 1903.

Het reglement op de openbare verkoopingen in Nederlandsch-Indië (Ind. St. 1889 n°. 190) is gewijzigd en aangevuld bij Ordn. van 28 Juli 1904 (Ind. St. n°. 318) en 20 en 31 Jan. 1905 (Ind. St. n°s. 71 en 113).

Bij Gouv. Bt. 7 Oct. 1904 n°. 29 (Ind. St. n°. 399) kwam eene reorganisatie tot stand van het personeel bij het vendukantoor te Makasser.

Met intrekking van de daaromtrent bij Ind. St. 1904 n°. 309 vastgestelde voorschriften, zijn bij Ind. St. 1904 n°. 494 nadere voorzieningen getroffen nopens het beheer der vendukantoren in de residentie Oostkust van Sumatra, bij welke gelegenheid tevens eene wijziging is gebracht in de in Ind. St. 1889 n°. 191 opgenomen instructie voor de ambtenaren, belast met de toepassing van het reglement op de openbare verkoopingen, en de formatie van het personeel bij het vendukantoor te Medan tijdelijk is vastgesteld. Gemelde instructie is bovendien nog gewijzigd bij Ind. St. 1905 n°. 72, houdende voorzieningen voor het geval, dat meer verkoopingen zijn aangevraagd dan door de vendumeesters kunnen worden gehouden, zoomede bij Ind. St. 1905 n°. 93.

Bij Gouv. Bt. 15 Maart 1905 n°. 17 (Ind. St. 1905 n°. 198) is de bij de residentie Menado ingelijfde nieuwe afdeeling Midden-Celebes (Ind. St. 1904 n°. 478) gebracht onder het ressort van het vendukantoor te Gorontalo.

Overschrijvings-, benevens **successie-** en **overgangsrecht.** De opbrengst van deze belastingen was in 1903, volgens verbeterde, en in 1904, volgens voorloopige opgaven, als volgt:

		Java en Madoera.	Buitenbezittingen.	Totaal.
Overschrijvingsrecht.	1903	f 473 965	f 78 157	f 552 122
	1904	407 707	82 930	490 637
Successie- en overgangsrecht.	1903	67 599	22 498	90 097
	1904	111 631	40 780	152 411

Bij Ord. van 22 Nov. 1904 (Ind. St. n°. 455) is eene wijziging gebracht in die van 22 Juni 1892 (Ind. St. n°. 144), ten einde de mogelijkheid te openen om tot de overschrijving van onroerende zaken ten name van de Regeering van Nederlandsch-Indië over te gaan vóórdat de ter zake verschuldigde verpondingsbelasting is voldaan.

De in Ind. St. 1900 n°s. 3 en 339 opgenomen bepalingen tot regeling van de storting in 's lands kas van door ambtenaren genoten wordende emolumenten wegens in- en overschrijving van vaste goederen zijn alsnog in algemeen verbindenden vorm afgekondigd bij Ind. St. 1905 n°. 227, en zijn bij die gelegenheid tevens van toepassing verklaard op andere onder het departement van binnenlandsch bestuur ressorteerende landsdienaren, dan de in eerstgenoemde twee Staatsbladen bedoelde.

De **licentiën aan Chineezen voor het houden van dobbelspelen** brachten in 1904 op Java en Madoera, d. i. uitgenomen de drie hoofdplaatsen, waar het middel wordt verpacht, f 5450 op, tegen f 3050 in 1903.

In Palembang, het eenige gewest der buitenbezittingen, waar het licentiestelsel is ingevoerd, voor zooveel betreft de buiten de speelpacht vallende streken (Ind. St. 1899 n°. 18), zijn geen licentiën aangevraagd.

Belastingen van verschillenden aard, die slechts in het een of ander gewest geheven worden. Omtrent de opbrengst of den aanslag van deze belastingen — meerendeels van inlanders geheven hoofdelijke belastingen in een tiental gewesten der buitenbezittingen, uitgezonderd het zelfbesturend gebied aldaar — vindt men opgaven over 1903 en 1904 in tabel IX van bijlage EE. In die tien gewesten (met inbegrip van de residentie Westerafdeeling van Borneo, waar ook de Arabische bevolking hoofdelijke belasting verschuldigd is), beliep de aanslag over 1904, volgens voorloopige gegevens, f 2 297 603, tegen f 2 276 366, volgens definitieve opgaven, over 1903.

De met ingang van 1 April 1902 ingevoerde belasting op de wajangspelen in de residentie Batavia bracht in 1904 f 5360 op, tegen f 6363 in 1903.

In verband met de invoering van de verponding in de residentie Benkoelen (zie hiervóór), is bij Ind. St. 1905 n°. 32 eene regeling getroffen ter voorkoming dat inkomsten gelijktijdig door eene grondbelasting en de hoofdelijke belasting worden getroffen.

Bij Ord. van 17 Maart 1905 (Ind. St. n°. 201) is tijdelijk vrijstelling van hoofdelijke belasting verleend aan hen, die deel uitmaken van nieuwe Javaansche nederzettingen in de residentie Lampongsche Districten.

II. MUNTSTELSEL, GELDMARKT.

§ 1. MUNTWEZEN.

Behalve de in kol. 257 van K. V. 1904 vermelde bedragen, zijn in 1904 nog naar Indië verscheept f 250 000 aan 10 centstukken, f 500 000 aan guldens en f 250 000 aan halve guldens, terwijl in Januari 1905 nog f 250 000 aan halve guldens volgde. Daarmede is voldaan aan de door de Indische Regeering voor het jaar 1904 gevraagde uitzending van zilveren munt.

Van de voor 1905 verlangde uitzending van f 1 millioen aan guldens, f 2 millioen aan halve guldens en f 500 000 van elk der muntsoorten kwartguldens en 10 cent-stukken, is in Maart van dat jaar f 1 millioen aan halve guldens en in Mei/Juni d. a. v. f 1 millioen aan guldens en f 500 000 aan kwartguldens naar Indië verscheept.

Voor 1906 is de uitzending verlangd van f 500 000 aan kwartguldens en een gelijk bedrag aan 10 cent-stukken, welke aanvraag in Augustus jl. gevolgd is door een telegraphisch verzoek om aanmunting van nog f 1½ millioen aan guldens en f 500 000 van elk der muntsoorten halve guldens, kwartguldens en 10 cent-stukken.

In 1904 zijn 5 inlanders (onder wie 1 vrouw) en een Chinees veroordeeld wegens muntnamaak. De bij het einde van 1903 nog aanhangige vervolging is sedert geëindigd met de veroordeeling van 3 beklaagden. Wegens het desbewust uitgeven van valsch geld zijn 1024 personen aangeklaagd, van wie er 625 veroordeeld (579 tot betaling van geldboeten en 46 tot andere straffen), 342 vrijgesproken en 57 van rechtsvervolging ontslagen zijn. De aangehaalde muntstukken werden, voor zoover niet bleek, dat de aanbieders te kwader trouw handelden, na voor de circulatie ongeschikt te zijn gemaakt, aan de eigenaren teruggegeven [1].

Wegens valschheid of daarvan verdacht, of wegens moedwillige verminking of beschadiging, zijn in 1904 van gouvernementswege aan den omloop onttrokken 7035 stuks zilveren speciën (673 rijksdaalders, 1381 guldens, 1675 halve guldens, 2190 kwartguldens en 1116 10 cent-stukken).

In 1904 is uit Indië voor eene nominale waarde van f 269 900 (35 200 rijksdaalders, 34 500 guldens, 58 000 halve guldens, 172 000 kwartguldens en 754 000 10 cent-stukken) aan dofklinkende en versleten, voor verderen omloop ongeschikte munt herwaarts gezonden, welke hoeveelheid gebruikt is voor de aanmunting van Indische pasmunt.

Gelijke verbodsbepalingen op den invoer van „British trade-

[1] De Javasche Bank handelde in 1904 aldus met 523 rijksdaalders, 437 guldens en 292 halve guldens.

dollars" en Mexicaansche dollars als die, welke bij Ord. van 16 Jan. 1904 (Ind. St. n°. 87) voor het gouvernement Atjèh en onderhoorigheden en de residentie Westerafdeeling van Borneo werden uitgevaardigd (zie K. V. 1904, kol. 258), kwamen bij Ord. van 21 Oct. 1904 (Ind. St. n°. 415) tot stand voor de residentie Palembang. Nadat de wenschelijkheid gebleken was om voor nog een ander gewest van de buitenbezittingen dezelfde verbodsbepalingen te doen gelden, is bij Ord. van 24 Nov. 1904 (Ind. St. n°. 456), met intrekking van de voor de genoemde gewesten getroffen regelingen, een voor geheel Nederlandsch-Indië geldend verbod in het leven geroepen, omdat zonder eenigen twijfel verwacht kon worden dat men, door den grooten voorraad van de bewuste dollarsoorten in de Straits-Settlements, trachten zou daarvoor in Nederlandsch-Indië een afzetgebied te zoeken. Het door het bestuur van de Straits-Settlements uitgevaardigd tijdelijk verbod op den uitvoer van den nieuwen Straits-dollar is in September 1904 opgeheven, hetgeen echter gevolgd is door een verbod om, gerekend van den 16den Januari 1905, de Straits-dollars uit te voeren naar eenige plaats, gelegen buiten het Maleische schiereiland, Nederlandsch-Indië of Britsch-Borneo. Aan het voornemen om aan den nieuwen Straits-dollar een vaste waarde toe te kennen is, voor zoover bekend, nog geen gevolg gegeven.

---

§ 2. GELDMARKT.

Een door den president der Javasche Bank, ten behoeve van het Koloniaal Verslag, samengesteld overzicht van de geldmarkt in Nederlandsch-Indië, met de daarbij behoorende tabel van den loop der prijzen te Batavia van eenige Indische effecten, is opgenomen in bijlage FF, welke bijlage tevens maandopgaven over 1904 bevat omtrent den loop der wisselkoersen te Batavia, ontleend aan door de Handelsvereeniging aldaar verstrekte gegevens.

---

§ 3. JAVASCHE BANK.

Hoewel het financieel resultaat voor de rechtstreeks belanghebbenden bij de winsten der Bank eenigszins ongunstig afstak bij dat der beide voorafgegane jaren, was het op ult. Maart 1905 geëindigde 77ste boekjaar niettemin een voorspoedig jaar, en kon, na flinke afschrijvingen, 9 % dividend worden uitgekeerd. De rentevoet bleef onveranderd laag, behoudens eene kleine verdere verlaging van de rente voor disconteering van buitenlandsche wissels, waarvan, vooral door den grooteren suikeroogst en door hoogere prijzen, een belangrijk grooter bedrag dan gewoonlijk uit de markt genomen moest worden. De omzet der Bank was niet onbevredigend, niettegenstaande vele instellingen hoe langer hoe meer op eigen beenen leerden staan en de crediethulp der circulatiebank konden ontberen. Het gunstig eindresultaat der operatiën werd dan ook, zoowel in Indië als in Europa, uitsluitend verkregen door flinken omzet, gepaard met het uitblijven van verliezen.

Gemiddeld over het geheele boekjaar stond aan rentegevende uitzettingen uit f 32 899/m, tegen f 33 314/m in 1903/4, welke vermindering uitsluitend drukte op de Indische bankoperatiën, waartegenover in Europa meer uitstond, ter gedeeltelijke productiefmaking van de daarheen overgebrachte middelen door inkoop van buitenlandsche wissels tot een grooter bedrag dan gewoonlijk en door de overmakingen voor de Regeering van Amsterdam naar Batavia, welke de remises in tegenovergestelde richting met f $6^1/_2$/mm. overtroffen. Bij de sluiting van het boekjaar was van het kapitaal der Bank, ad f 6 millioen, en van haar reservefonds, ad f 1 893 021, belegd in hypotheken f 1 454 825 en in effecten f 6 225 146.

De dadelijk opeischbare schulden der Bank beliepen gemiddeld f 57 561/m, waaronder aan in omloop zijnde bankbiljetten f 54 912/m, tegen in 1903/4 f 56 860/m, waaronder f 52 791/m wegens biljetten-emissie. De metaalvoorraad was gemiddeld f 32 474/m (tegen f 31 358/m in 1903/4) en overschreed de voorgeschreven dekking van de dadelijk opeischbare vorderingen, welke 4/10 bedraagt, gemiddeld met f 9430/m, hetgeen derhalve gunstig afstak bij het voorafgegane jaar, toen die overschrijding f 8614/m bedroeg.

De winst over het 77ste boekjaar bedroeg bruto f 1 329 078 en netto f 758 097, of, na aftrekking van patentbelasting f 745 575. Van dat bedrag, vermeerderd met f 1098, onverdeeld gebleven van de winst over 1903/4, werd afgezonderd voor het reservefonds f 58 728, voor tantièmes f 50 898 en voor aandeelhouders f 540 000, uitmakende 9 % van het maatschappelijk kapitaal, terwijl f 356 op de nieuwe rekening is overgeschreven. De rest, ad f 96 691, uitmakende de helft van hetgeen boven $7^1/_2$ % aan aandeelhouders is uitgekeerd, is, ingevolge art. 14, alinea 5, van het octrooi der Bank (Ind. St. 1891 n°. 49), in de koloniale kas gestort. De op 31 Maart 1905 afgesloten balans der Bank en de winst- en verliesrekening over 1904/5 komen voor sub IV van bijlage FF.

N.

BURGERLIJKE EN MILITAIRE LANDSDIENAREN.

Groot-ambtenaarsexamen. Het K. B. 26 April 1902 n°. 17 (Ned. St. n°. 49, Ind. St. n°. 223), tot tijdelijke voorziening in de behoefte aan ambtenaren voor den Indischen burgerlijken dienst, is bij K. B. 6 Maart 1905 n°. 31 (Ned. St. n°. 91, Ind. St. n°. 272) aangevuld ten aanzien van den datum van aanvang van het groot-ambtenaarsexamen in Nederland.

Bij K. B. 17 Mei 1905 n°. 46 (Ned. St. n°. 140, Ind. St. n°. 392) is het K. B. 10 Aug. 1903 n°. 43 (Ned. St. n°. 253, Ind. St. n°. 348), tot instelling hier te lande van het candidaat-ambtenaarschap voor den Indischen administratieven dienst en vaststelling van de voorwaarden van uitzending uit Nederland van candidaat-Indische ambtenaren (zie K. V. 1903, kol. 249/250), aangevuld in dien zin, dat de Minister van Koloniën, in bijzondere gevallen, aan hen, die geacht worden voldoende kennis te hebben verworven, vergunnen kan het groot-ambtenaarsexamen eerder af te leggen dan in het tweede jaar na dat van hunne aanwijzing als candidaat-ambtenaar.

Aan het voornemen om in 1904 voor de tweede maal gelegenheid te geven tot het afleggen van het groot-ambtenaarsexamen (zie K. V. 1904, kol. 261) is in December van dat jaar gevolg gegeven, terwijl in Indië in Januari/Februari 1905 een tweede examen heeft plaats gehad. Hier te lande legden 8 van de 9 en in Indië 16 van de 19 candidaten het examen af (de anderen trokken zich vóór of tijdens het examen terug), van wie respectievelijk 7 en 9 met goed gevolg.

Voor het in Juni/Juli 1905 hier te lande afgenomen examen meldden zich 33 candidaten aan, van wie er 2 zich terugtrokken en 20 slaagden, en in Indië onderwierpen zich aan het in Juli/Augustus gehouden examen 21 candidaten (25 meldden zich aan, doch 4 trokken zich vóór het examen terug), van wie 8 met goed gevolg.

Voor nadere gegevens omtrent de uitkomsten van de examens zie men de verslagen der examen-commissiën (St. Ct. 1905 n°s. 9 en 185 en Jav. Ct. 1905 n°. 18), zoomede bijlage GG, sub I. Al de hier te lande geslaagden zijn voor den Indischen dienst bestemd.

In 1905 zijn 29 jongelieden als candidaat-Indisch ambtenaar aangewezen. Het rapport van de commissie, aan welke de voorbereiding van de aanwijzing opgedragen werd, is gepubliceerd in de St. Ct. van 8 September 1905.

Faculteitsexamen. Van de 11 doctoren in de rechtswetenschap, die gedurende het academiejaar 1904/1905 met goed gevolg het bij art. 92 (oud), 2de lid, der wet op het hooger onderwijs bedoelde faculteitsexamen aflegden, meldden er zich tot dusver 9 voor de opengestelde plaatsen aan. Een hunner is in December 1904, de anderen zijn in Augustus 1905 ter beschikking van den Gouverneur-Generaal gesteld.

Klein-ambtenaarsexamen. Aan dit examen, dat ook in 1904 op verschillende tijdstippen en plaatsen werd afgenomen, onderwierpen zich 1563 candidaten (1384 op Java en Madoera en 179 in de buitenbezittingen), van wie er 932 (804 op Java en Madoera en 128 in de buitenbezittingen), of ruim 59 %, aan de eischen voldeden. In 1903 waren van de 1562 candidaten er 931, dus eveneens ruim 59 %, geslaagd.

Onder de categorieën der van dit examen vrijgestelde personen zijn bij Gouv. Bt. 12 Oct. 1904 n°. 16 (Ind. St. n°. 406) nog gerangschikt zij, die het bewijs kunnen overleggen van te zijn toegelaten tot de afdeeling B van de Koningin Wilhelmina-School te Batavia.

Eene opgave van ambten en bedieningen, voor de vervulling waarvan het klein-ambtenaarsexamen niet behoeft te worden afgelegd, is opgenomen in Bijbl. Ind. St. n°. 6049.

Examens voor en benoembaarheid tot speciale en technische betrekkingen. Bij K. B. 20 April 1905 n°. 18 (Ind. St. n°. 357) zijn de bij K. B. 14 Mei 1900 n°. 37 (Ind. St. n°. 202) vastgestelde bijzondere voorwaarden voor benoembaarheid tot technisch ambtenaar in den rang van adspirant-houtvester, houtvester en de hoogere rangen bij het boschwezen in Nederlandsch-Indië en regelen betreffende de uitzending van zoodanig personeel uit Nederland, door nieuwe vervangen.

Ambten en bedieningen tot welke vreemdelingen benoembaar zijn. De bij K. B. 22 Dec. 1866 n°. 100 (Ind. St. 1867 n°. 31) vastgestelde staat, aanwijzende de ambten en bedieningen tot welke vreemdelingen benoembaar zijn in Nederlandsch-Indië, zooals hij sedert is aangevuld, is bij K. B. 1 Sept. 1904 n°. 7 (Ind. St. n°. 428) vervangen door een nieuwen.

Vervulling van landsbetrekkingen door Indo-Europeanen of inlanders. Bij gouvernements-circulaire van 7 Januari 1905 (Bijbl. Ind. St. n°. 6193) zijn de chefs der departementen van algemeen bestuur en de hoofden van gewestelijk bestuur verzocht rekening te houden met het verlangen van den Gouverneur-Generaal om, waar het zonder nadeel voor den dienst kan geschieden, voor de vervulling van sommige tot dusver door Europeanen bekleede landsbetrekkingen, Indo-Europeanen of inlanders tegen lagere bezoldiging in aanmerking te brengen.

Geneeskundige keuring. Het reglement op de keuring van adspirant-burgerlijke landsdienaren (Ind. St. 1904 n°. 206) is gewijzigd bij Gouv. Btn. 7 Dec. 1904 n°. 35 (Ind. St. n°. 468) en 26 Febr. 1905 n°. 12 (Ind. St. n°. 166). Omtrent dit onderwerp zie men voorts nog Bijbl. Ind. St. n°s. 6120, 6141 en 6202.

Overtocht. Bij art. 1 van K. B. 7 Nov. 1904 n°. 42 (Ind. St. 1905 n°. 20) is art. 2 van K. B. 23 Nov. 1896 n°. 74 (Ind. St. 1897 n°. 163), zooals het luidt ingevolge K. B. 24 Juli 1901 n°. 26 (Ind. St. n°. 347), aangevuld met de bepaling dat, waar in het reglement op de toekenning van overtocht voor 's lands rekening van Nederland naar Nederlandsch-Indië en omgekeerd, sprake is van de echtgenoote, de gescheiden echtgenoote, de weduwe of de kinderen van eenig landsdienaar, daaronder niet verstaan worden zij, die met dien landsdienaar na zijne pensionneering in het huwelijk zijn getreden, noch de uit zoodanig huwelijk geboren kinderen. Bij art. 2 van hetzelfde K. B. is eene wijziging gebracht in art. 2, sub *a*, van het reglement, met betrekking tot het recht op overtocht voor 's lands rekening van Nederlandsch-Indië naar Nederland voor de leden van het gezin, nagelaten door den overleden gewezen landsdienaar, die pensioen genoot ten laste van de Indische begrooting.

Bij K. B. 20 Jan. 1905 n°. 10 (Ind. St. n°. 250) is, met wijziging van art. 2, sub *d*, van meergemeld reglement, recht op overtocht voor gouvernementsrekening toegekend aan militairen beneden den rang van officier, die zich buiten Nederlandsch-Indië voor den dienst aldaar hebben verbonden en bestemd zijn om in Nederland den dienst te verlaten, of wel binnen 3 jaar, nadat zij in Nederlandsch-Indië wegens expiratie van dienst met gewoon paspoort de gelederen verlieten, de terugreis naar Nederland aannemen, welke termijn van 3 jaren voor hem, die inmiddels een verband bij de legerreserve mocht hebben aangegaan, verlengd wordt met zijn diensttijd bij die reserve.

Bij Gouv. Bt. 16 April 1905 n°. 15 (Ind. St. n°. 255) is een reglement vastgesteld op de toekenning van overtocht binnen Nederlandsch-Indië aan gepensionneerde inlandsche landsdienaren met hunne gezinnen en aan de weduwen en kinderen van overleden inlandsche landsdienaren.

Bij Gouv. Bt. 14 Juli 1905 n°. 38 (Jav. Ct. n°. 58) is bepaald, dat Singapore wordt beschouwd te behooren tot de havenplaatsen, waar voor landsreizigers gelegenheid bestaat tot inscheping naar plaatsen buiten Nederlandsch-Indië en zijn verder ter zake de noodige regelingen getroffen.

Eed. Het Gouv. Bt. 17 Dec. 1866 n°. 1 (Ind. St. n°. 150), nopens de verplichting van gewone comptabelen, voor zoover zij inlanders zijn, tot het afleggen van een eed voordat zij hunne betrekking aanvaarden, is bij Gouv. Bt. 6 Oct. 1904 n°. 2 (Ind. St. n°. 397) ingetrokken.

Bij Gouv. Bt. 27 April 1905 n°. 33 (Ind. St. n°. 269) is een ambtseed vastgesteld voor de inlandsche ambtenaren, die met den titel van „mantri-koppi", „mantri der eerste klasse" of „mantri der tweede klasse" in het belang van de gouvernements-koffiecultuur en van de koffie-politie in de residentie Pasoeroean voor vast of tijdelijk in dienst gesteld zijn.

Traktementsverhoogingen. Bij Gouv. Bt. 19 Jan. 1905 n°. 33 (Bijbl. Ind. St. n°. 6167), gewijzigd bij Gouv. Bt. 7 Maart 1905 n°. 28 (Jav. Ct. n°. 20), is o. m. bepaald, dat, ten aanzien van betrekkingen of ambten aan welker bezoldiging periodieke traktementsverhoogingen verbonden zijn, ook waar zulks niet uitdrukkelijk is voorgeschreven, het toekennen van die verhoogingen wordt afhankelijk gesteld van ijverige en trouwe plichtsbetrachting.

Gratificatiën. Omtrent de afschaffing van gratificatiën aan landsdienaren voor de waarneming van een ander dan het eigen ambt, zie Bijbl. Ind. St. n°. 6116.

Bij Gouv. Bt. 7 Dec. 1904 n°. 27 (Ind. St. n°. 467) is aan de in oorlogstijd in actieven dienst herstelde gepensionneerde officieren eene gratificatie voor eerste uitrusting verzekerd.

Anciënniteit. Bij Gouv. Bt. 7 Aug. 1904 n°. 13 (Bijbl. Ind. St. n°. 6051) is de regeling van de ancienniteitsberekening der algemeene ontvangers en adjunct-ontvangers bij 's lands kassen aangevuld en van toepassing verklaard op depôthouders bij de opiumregie en ambtenaren bij de wees- en boedelkamers.

Overplaatsing. Bij gouvernements-circulaire van 24 Nov. 1904 (Bijbl. Ind. St. n°. 6146) zijn de chefs der departementen van algemeen bestuur en de hoofden van gewestelijk bestuur nogmaals uitdrukkelijk herinnerd aan het verlangen der Regeering (zie Bijbl. Ind. St. n°. 5656), dat geen overplaatsing van landsdienaren worde bevolen of voorgesteld, die niet strikt noodzakelijk is.

Voorschotten. Blijkens Gouv. Bt. 6 Maart 1905 n°. 47 (Bijbl. Ind. St. n°. 6184) kan in den vervolge niet alleen aan de residenten in gewesten, waar tot dusver residenten eerste klasse waren geplaatst, maar aan alle residenten op Java en Madoera een voorschot op traktement voor eerste inrichting worden verleend (vgl. Bijbl. Ind. St. n°. 5980).

Het voorschrift dat aan officieren, onderofficieren of burgerlijke ambtenaren, ressorteerende onder het departement van oorlog in Nederlandsch-Indië, verleende voorschotten op traktement, bij overlijden en bij op non-activiteitstelling of ontslag zonder inkomsten van den lande, in eens geheel of voor zoover ze nog niet zijn aangezuiverd, worden ingevorderd (zie de voorschriften in Ind. St. 1903 n°. 419), is bij Gouv. Bt. 1 Mei 1905 n°. 28 (Ind. St. n°. 280) ingetrokken.

Reis- en verblijfkosten. De aanwijzing van door particulieren geëxploiteerde spoor- en tramwegen, waarvan door gouvernements-reizigers moet worden gebruik gemaakt, is nader gewijzigd bij Gouv. Btn. 23 Aug. 1904 n°. 30 (Ind. St. n°. 338) en 9 Juli 1905 n°. 9 (Ind. St. n°. 378).

Bij Gouv. Bt. 22 Oct. 1904 n°. 11 (Ind. St. n°. 417) is bepaald, dat aan de alleenreizende leden van het gezin van den landsdienaar, wien vergund is zich door hen voor gouvernementsrekening van Nederland naar Nederlandsch-Indië te doen volgen, vrij transport in Indië wordt verleend van de plaats van aankomst naar de standplaats of de verblijfplaats van het hoofd des gezins, indien voor de reis daarheen, ware zij met dat gezin ondernomen, voor dat gezin, op grond van de bestaande bepalingen, transportmiddelen verstrekt en tegemoetkoming voor reis- en verblijfkosten toegekend zouden zijn.

Bij Gouv. Bt. 7 Juli 1905 n°. 7 (Ind. St. n°. 375) is, door nadere aanvulling van het militair tarief n°. 4, eene nieuwe regeling getroffen met betrekking tot de aan militairen en militaire personen toe te kennen vergoeding bij reizen met binnenlandsch verlof wegens ziekte. Eene dergelijke regeling voor Europeesche burgerlijke landsdienaren kwam tot stand bij Gouv. Bt. 8 Febr. 1905 n°. 6 (Bijbl. Ind. St. n°. 6173).

Zie verder omtrent eenige andere regelingen met betrekking tot dit onderwerp Ind. St. 1904 n°s. 359, 386, 402 en 412 en 1905 n°s. 39, 247, 252, 253, 327, 337 en 376, zoomede Bijbl. Ind. St. n°s. 5963, 5983, 5984, 6026, 6034, 6063 en 6175.

Verloven. Bij Gouv. Bt. 5 Jan. 1905 n°. 48 (Bijbl. Ind. St. n°. 6157) is den hoofden van gewestelijk bestuur veroorloofd, zonder het vragen van machtiging of verlof van den Gouverneur-Generaal, zich voor niet langer dan acht dagen uit de onder hun beheer staande gewesten te verwijderen, telkens als zij zulks om de een of andere reden wenschelijk achten, terwijl bij Gouv. Bt. 26 Maart 1905 n°. 3 (Jav. Ct. n°. 25) de commandant van het leger en chef van het departement van oorlog gemachtigd is om, wanneer hij het noodig acht, zich voor niet langer dan veertien dagen van zijn hoofdkwartier te verwijderen.

Bij Gouv. Bt. 17 Nov. 1904 n°. 28 (Ind. St. n°. 451), gewijzigd bij Gouv. Bt. 25 Febr. 1905 n°. 39 (Ind. St. n°. 169), zijn nieuwe bepalingen vastgesteld op de binnenlandsche verloven van officieren en onderluitenants en is wijziging gebracht in het reglement voor het verleenen van die verloven aan militaire ambtenaren en het overig tot het Indische leger behoorende Europeesche burgerpersoneel (Ind. St. 1882 n°. 89).

Bij Gouv. Bt. 26 Jan. 1905 n°. 46 (Ind. St. n°. 97) is bepaald, dat landsdienaren, aan wie een binnenlandsch verlof is verleend wegens andere gewichtige redenen dan ziekte, zich gedurende dat verlof, desgewenscht, buiten Nederlandsch-Indië kunnen begeven.

De bij Ind. St. 1893 n°. 229 vastgestelde en herhaaldelijk aangevulde lijst van civiele betrekkingen welke, bij verlof van de titularissen voor niet langer dan één jaar, tijdelijk worden waargenomen, is wederom uitgebreid; zie Ind. St. 1904 n°. 364 en 1905 n°s. 131 (art. 2) en 317.

In 1904 is aan 177 civiele en 35 militaire landsdienaren (Europeesche ambtenaren en officieren en onderluitenants der landmacht) buitenlandsch verlof wegens langdurigen dienst verleend (tegen 106 en 58 in 1903), terwijl aan 73 Europeesche ambtenaren en 45 officieren der landmacht zoodanig verlof wegens ziekte werd toegestaan (in 1903 84 en 51). Voorts is aan 8 Europeesche ambtenaren en 4 officieren der landmacht, wegens dringende redenen, buitenlandsch verlof buiten bezwaar van den lande verleend.

Geneeskundige behandeling van landsdienaren. De sedert 1825 gegolden hebbende bepaling (zie Ind. St. 1825 n°. 9), dat ambtenaren op bezoldigingen van f 150 tot f 350 's maands, zoomede hunne wettige vrouwen en kinderen, desverkiezende door de stedelijke en plaatselijke geneesheeren kunnen worden behandeld tegen de helft van het vastgestelde tarief, is bij Gouv. Bt. 16 April 1905 n°. 14 (Ind. St. n°. 254) ingetrokken.

Uniformen. Bij K. B. 29 Maart 1905 n°. 15 (Ned. St. n°. 93) zijn nieuwe regelen vastgesteld betreffende het dragen van de uniform door uit den dienst getreden militairen en bij K. B. 25 Juni 1904 n°. 50 (Ind. St. n°. 368) zijn voorschriften gegeven betreffende het dragen van uniform en wapenen in het buitenland. Van de bij K. B. 22 Dec. 1904 n°. 25 gebrachte wijziging in de uniformen van het Indische leger is reeds melding gemaakt in hoofdst. **D** (kol. 91).

Vendutiës. Bij circulaire van 22 Nov. 1904 zijn de hoofden van gewestelijk bestuur uitgenoodigd om zorg te dragen, dat bij verkoopingen van inboedels van Europeesche landsdienaren alles vermeden worde, wat gelijkt op directe of zijdelingsche pressie op inlandsche ambtenaren of hoofden van vreemde oosterlingen of tot die natiën behoorende kooplieden tot het doen van inkoopen op die venduties (zie Bijbl. Ind. St. n°. 6145).

Pensioenen, gagementen en onderstanden. Bij de artt. 1 en 2 van K. B. 14 Dec. 1904 n°. 38 (Ind. St. 1905 n°. 136) zijn, met wijziging in zoover van het reglement op het verleenen van pensioenen aan Europeesche burgerlijke ambtenaren in Neder-

landsch-Indië (Ind. St. 1881 n°. 192, 1892 n°. 175 en 1900 n°. 56), nieuwe regelen vastgesteld ten aanzien van het medetellen als diensttijd van den tijd gedurende welken iemand, zonder Nederlandsch-Indisch burgerlijk ambtenaar te zijn, civiele bezoldiging, toelage, daggeld of andere doorloopende inkomsten ten laste der begrooting van Nederlandsch-Indië heeft genoten en van de door de burgerlijke ambtenaren ten behoeve van de pensioenen verschuldigde contributiën, terwijl art. 3 eene bepaling bevat omtrent de restitutie van sedert 1 Juli 1881 te veel betaalde contributiën voor de Nederlandsch-Indische burgerlijke pensioenen over in militairen dienst genoten inkomsten.

Nadat bij de pensioenwet voor de landmacht 1902, zooveel beter pensioensvooruitzichten waren geopend aan de militairen beneden den rang van officier bij het leger hier te lande, eischten zoowel de billijkheid als het belang van de werving voor het Indische leger, dat ook de bepalingen omtrent de toekenning van pensioen, enz. aan de militairen beneden den rang van officier van dat leger herzien werden. Dienovereenkomstig is bij K. B. 17 Febr. 1905 n°. 8 (Ned. St. n°. 74, Ind. St. n°. 299) een nieuw reglement vastgesteld op het verleenen van pensioenen en onderstanden voor éens aan de Europeesche en met hen gelijkgestelde militairen beneden den rang van onderluitenant van het Indische leger.

Bovendien zijn bij K. B. 22 Aug. 1904 n°. 25 (Ind. St. n°. 430) de verschillende vigeerende reglementen omtrent het toekennen van pensioen en gagement aan de officieren en de militairen beneden dien rang van de landmacht in Oost- (en West-)Indië in dien zin aangevuld, dat bij de regeling van de pensioenen en gagementen niet in rekening wordt gebracht de diensttijd, volbracht vóór het intreden van het zeventiende levensjaar, en zijn bij K. B. 15 Juni 1905 n°. 67 (Ind. St. n°. 431) de reglementen betreffende de toekenning van pensioenen, gagementen en onderstanden aan militairen van het Indische leger en aan hunne weduwen en weezen, nog op eenige andere punten gewijzigd en aangevuld, o. a. met het doel, om hen, die nog onder vigeur van die reglementen gepensionneerd of gagageerd moeten worden, te doen deelen in het voorrecht, dat de hooger aangehaalde pensioenwet voor de landmacht 1902 aan alle militairen van het leger hier te lande waarborgt, dat namelijk dienstinterruptie geen verlies ten gevolge heeft van daaraan voorafgeganen diensttijd. [1])

Het reglement op het verleenen van pensioenen aan inlandsche burgerlijke landsdienaren (Ind. St. 1887 n°. 192) is bij K. B. 8 Juni 1905 n°. 59, behalve op eenige punten van ondergeschikt belang, zoodanig gewijzigd, dat zijne werking ook wordt uitgestrekt over de met minder dan f 20 's maands bezoldigden.

In verband met de nieuwe regeling van het korps inlandsche schepelingen bij de zeemacht in Nederlandsch-Indië (Ind. St. 1904 n°. 340), is bij Gouv. Bt. 30 Dec. 1904 n°. 14 (Ind. St. n°. 504) het gagement van inlandsche stokers opnieuw geregeld.

Bij K. B. 8 Juni 1905 n°. 60 zijn bepalingen vastgesteld omtrent tijdelijke schorsing van pensioen, gagement of onderstand bij veroordeeling van een inlander in Nederlandsch-Indië tot eene vrijheidsstraf van minstens drie maanden.

Omtrent de toekenning van onderstand aan inlandsche ambtenaren, die uit hunne betrekking worden ontslagen onder aanteekening, dat omtrent den aard van dat ontslag nader zal worden beslist, zie men Bijbl. Ind. St. n°. 6123.

Weduwen- en weezenfonds voor burgerlijke (Europeesche) ambtenaren. Het in Ind. St. 1903 n°. 426 opgenomen nieuw tarief van emolumenten en andere wisselvallige inkomsten, genoten wordende door de daarbij genoemde deelgerechtigden van het fonds (vgl. K. V. 1904, kol. 264), onderging eene wijziging bij Gouv. Bt. 27 Jan. 1905 n°. 5 (Ind. St. n°. 98).

Voor gedetailleerde opgaven omtrent het vermogen van het fonds zij verwezen naar bijlage GG, sub II.

Weduwen- en weezenfonds voor de officieren der landmacht. Opgaven omtrent het vermogen van het fonds bij het einde van 1904 zijn opgenomen in bijlage GG, sub II.

Hormatgebruiken, ceremonieel, enz. Bij gouvernementscirculaire van 16 Nov. 1904 (Bijbl. Ind. St. n°. 6118) zijn de hoofden van gewestelijk bestuur op Java en Madoera, met uitzondering van die der Vorstenlanden, uitgenoodigd om, met het doel om ze geleidelijk te doen plaats maken voor de eenvoudige westersche gewoonten, zooveel mogelijk mede te werken tot de beperking en c. q. afschaffing van de specifiek inlandsche hormatgebruiken — beleefdheidsvormen, welke de inlanders jegens hunne meerderen in acht nemen —, die, door hunne omslachtigheid, veelal aanleiding geven tot tijdverlies, voor velen vernederend zijn en het tot stand komen van eene, vooral in het ambtelijk verkeer, gewenschte vertrouwelijkheid belemmeren. Voorts is aan alle bestuurshoofden, bij circulaire van 20 Aug. 1904 (Bijbl. Ind. St. n°. 6061), met het oog op de meermalen voorkomende misbruiken, met aandrang verzocht er ernstig voor te waken, dat alle landsdienaren, die bij de vervulling van hunne ambtelijke plichten met inlanders en vreemde oosterlingen in aanraking komen, op behoorlijke wijze, met vermijding van aanmatiging en ruwheid, tegenover hen optreden.

Bij Gouv. Bt. 4 Nov. 1904 n°. 22 (Ind. St. n°. 435) zijn, met vaststelling van een eenvoudiger ceremonieel, in acht te nemen bij reizen van den Gouverneur-Generaal (vgl. hoofdst. **B**, kol. 2), de bij Gouv. Bt. 29 Aug. 1899 n°. 31 (Ind. St. n°. 242) gegeven voorschriften betreffende het ceremonieel bij dienstreizen van hooggeplaatste ambtenaren en officieren ingetrokken, terwijl den hoofden van gewestelijk bestuur, bij circulaire van denzelfden datum (Bijbl. Ind. St. n°. 6114), het verlangen van den Gouverneur-Generaal is kenbaar gemaakt, dat in den vervolge het ceremonieel bij dienstreizen van hooge autoriteiten zich zal bepalen tot eene eenvoudige, vormelijke ontvangst, zonder hinderlijke eerbewijzen, en dat, vóor inspectiereizen van Europeesche of inlandsche ambtenaren, geen geleide van inlandsche ambtenaren of desahoofden meer gevorderd, noch aanvaard zal worden, tenzij als dienstgeleide, indien het bepaald noodzakelijk is.

[1]) Voor West-Indië moest dit punt afzonderlijk geregeld worden.

O.

I. LANDBOUW, BOSCHWEZEN EN VEETEELT.

§ I. JAVA EN MADOERA.

A. LANDBOUW.

1°. INLANDSCHE LANDBOUW.

a. Eenjarige gewassen.

Blijkens de van de hoofden van gewestelijk bestuur ontvangen opgaven (zie bijlage HH), welke, voor zoover de residentiën Preanger Regentschappen, Pekalongan, Semarang en Kedoe betreft, om de in de koloniale verslagen van voorgaande jaren vermelde redenen, als geheel betrouwbaar zijn aan te merken, besloegen de voor geregelde cultuur ontgonnen bouwgronden der inlandsche bevolking in de gouvernementslanden van Java en Madoera (dus zonder de particuliere landerijen) op het einde van 1904 eene oppervlakte van 4 130 050 bouws, tegen 4 099 382 bouws op ult. 1903, dus thans 30 668 bouws meer. Daarvan werden 2 924 859 bouws als sawahs en 1 205 191 bouws als tegalvelden in gebruik genomen, tegen onderscheidenlijk 2 920 401 en 1 178 981 bouws in 1903, weshalve de oppervlakte der eerstbedoelde gronden met 4458 en die der andere bouwvelden met 26 210 bouws zou zijn vermeerderd. Onbeplant werd gelaten eene uitgestrektheid van slechts 93 481 bouws, zijnde ongeveer 2,26 % van de geheele oppervlakte, tegen 116 460 bouws in 1903, of 2,85 % van de toen aanwezige bouwgronden. Daarenboven werden — buiten de residentie Pasoeroean, waaromtrent door het hoofd van gewestelijk bestuur wel de totale oppervlakte der bouwgronden (9135 bouws), doch niet de beplante uitgestrektheid werd opgegeven — gedurende het verslagjaar nog 140 418 bouws in bebouwing genomen van de niet jaarlijks in geregelde cultuur gebrachte gronden. Neemt men aan, dat de velden in Pasoeroean in hun geheel beplant zijn geweest, dan verandert het totaalcijfer in 149 553 bouws. Bij het vorig jaar vergeleken, toen er van deze wisselvallig in cultuur gebrachte gronden eene oppervlakte van 197 010 bouws beplant was geweest, zou dan een achteruitgang te constateeren vallen van 47 457 bouws, of, indien men de 9135 bouws in Pasoeroean niet in rekening brengt, van 56 592 bouws. Voor meer dan één oogst werden 2 130 054 bouws gebezigd, tegen 2 201 225 bouws in 1903. Rekent men hierbij de bouwgronden, die slechts éénmaal beplant zijn geweest, dan blijkt de bevolking in 1904 in het geheel 6 309 239 bouws in cultuur te hebben gebracht, tegen 6 340 110 bouws in 1903.

Uitsluitend voor de rijstcultuur zouden in 1904 3 198 940 bouws en voor de teelt van andere eenjarige gewassen 3 119 666 bouws gebezigd zijn. Van hetgeen er met rijst beplant was, zouden 145 059 bouws, of ruim 4,5 %, en van de aanplantingen van andere eenjarige gewassen 91 622 bouws, of ruim 2,9 %, mislukt zijn (vgl. bijlagen JJ en KK). In 1903 was dit percentage voor elk dezer categorieën van beplantingen respectievelijk 5,6 en 1,7.

De gebruikelijke opgaven betreffende de vermoedelijke padi-opbrengst zijn in bijlage JJ bijeengebracht. Volgens deze schattingen zou de opbrengst (van 3 198 940 bouws) in totaal zijn te stellen op 76 514 181 pikol. In 1903 werd de vermoedelijke opbrengst op 74 114 275 pikol geschat, zoodat in 1904 de productie op 2 399 906 pikol meer werd gesteld. Over de beplante uitgestrektheid omgeslagen, zou de gemiddelde opbrengst per bouw neerkomen op 23,91 pikol, tegen 23,37 pikol in 1903, en, in verhouding alléén tot de geslaagde beplantingen, op 25,05 pikol, tegen 24,74 pikol in 1903.

Volgens de gemaakte berekeningen, bewoog zich het gemiddelde van de padi-opbrengst per gewest en per beplanten bouw tusschen 13,51 pikol voor Madoera en 34,27 pikol voor Besoeki (voor het domein Bloeboer in de residentie Batavia werd 44,80 pikol opgegeven).

Hoewel de uitkomsten van den rijstoogst in 1904 over het algemeen vrij gunstig konden worden genoemd, waren zij in enkele streken, tengevolge van ongunstige weersgesteldheid, ziekten of plagen minder bevredigend. Dit was o. a. het geval in de afdeeling Madjalengka der residentie Cheribon, de afdeelingen Tegal, Pemalang en Brebes der residentie Pekalongan, het district Manggar der afdeeling Demak van de residentie Semarang, en in het district Wangkal (afd. Pasoeroean), de districten Toempang en Toeren (afd. Malang) en de afdeeling Loemadjang der residentie Pasoeroean, zoomede, wat de eerste of westmoeson padi-aanplantingen betreft, in de residentie Banjoemas, en in de afdeelingen Magelang en Poerworedjo der residentie Kedoe. Ofschoon in de laatstgemelde afdeelingen niet bepaald schaarschte aan voedingsmiddelen heerschte, had toch de bevolking, die, tengevolge van de in vorige jaren herhaaldelijk ingetreden misoogsten, al geen groot weerstandsvermogen bezat, groote moeite om rond te komen, vooral bij het begin van den westmoeson, toen de aanplantingen nog niet oogstbaar waren, terwijl de opgelegde voorraden waren verbruikt. Meer of minder schaarschte heerschte er in sommige desa's van het onderdistrict Rengasdengklok (distr. en afd. Krawang, res. Batavia), het district Oendaän (afd. Koedoes, res. Semarang), een achttal desa's van het onderdistrict Widang (distr. Rembes, afd. Toeban) en in het district Baoereno (afd. Bodjonegoro) der residentie Rembang; voorts in sommige streken der afdeeling Lamongan (res. Soerabaja) en der afdeeling Wonosobo (res. Kedoe), in enkele desa's der afdeeling Ngawi, zoomede in het district Pringkoekoe (afd. Patjitan) der residentie Madioen.

Hoewel nog steeds geklaagd werd over de weinige zorgen, door de bevolking aan zaadkeuze, grondbewerking en onderhoud van de aanplantingen besteed, viel toch in een aantal gewesten eenige verbetering waar te nemen. In Bantam, de Preanger Regentschappen, Semarang, Soerabaja, Madoera en Kedoe wordt van lieverlede het uitleggen in aren meer en meer verdrongen door korrelsgewijs en ijl uitzaaien. Goede resultaten werden verkregen met den aanleg van droge kweekbedden in de residentie Semarang, met name in de afdeeling Grobogan, voorts in de afdeelingen Malang (Pasoeroean) en Tjilatjap (Banjoemas). Het op de droge, zandige gronden, nabij het zuiderstrand der residentie Kedoe, gekweekte plantmateriaal blijft meer en meer afnemers vinden in de noordelijk gelegen streken, omdat het tegen ongunstige weersinvloeden beter bestand wordt geacht. Langzame toeneming van het gebruik van mest werd gerapporteerd door de residenten van Bantam, de Preanger Regentschappen, Semarang, Rembang, Soerabaja en Kedoe. In de residentiën Semarang en Rembang wordt het gebruik van beter zaad vanzelf in de hand gewerkt doordat, bij de inlevering van padi aan de desaloemboengs ter terugbetaling van aangegane leeningen, op product van goede hoedanigheid gelet wordt. In enkele gewesten (de Preanger Regentschappen, Pasoeroean, Kedoe en Banjoemas) werden proeven genomen met den zoogenaamden Hindostan-ploeg, ten einde eene betere grondbewerking te verkrijgen. De uitkomsten waren evenwel niet gunstig; over

het algemeen bleek het werktuig te zwaar te zijn voor het trekvee. Proeven met de teelt van Carolina-rijst in Soerabaja en Pasoeroean mislukten; die met drijf-rijst gaven een goed resultaat in de Rawah-pening (Semarang), doch niet in Koedoes (Semarang) en Pekalongan. [1])

Aanplant van padi als tweede gewas (padi gadoe) komt in vele gewesten voor, vooral in Soerabaja, Banjoemas en Kedoe. In eerstgenoemd gewest neemt die cultuur snel toe in het Brantasgebied, waar in 1903 5632 en in 1904 6686 bouws daarvoor gebezigd werden. In Kedoe wordt op nagenoeg alle bewaterbare en op een groot deel van de gedeeltelijk of geheel van regen afhankelijke velden gadoe geplant. Van de totale voor de padicultuur beschikbare uitgestrektheid van 217 979 bouws, werden in 1904 niet minder dan 115 400 bouws, d. i. ruim 51 %, voor dien aanplant gebezigd. Tengevolge van het gebrek aan bouwgronden, is hier moeielijk verandering in te brengen.

Hier en daar werd de padi onrijp geoogst. Dit deed men in sommige gevallen om er emping van te bereiden, maar ook waren vrees voor mislukking van den oogst door dreigende ziekten of plagen, verlangen om spoedig aan geld te komen of vrees voor diefstal redenen, dat er onrijp werd gesneden. In Wonosobo (Kedoe) wenschte men den grond spoedig beschikbaar te hebben voor den aanplant van tabak.

Omtrent den in- en uitvoer van rijst wordt over 1904 het volgende gemeld.

Uit Bantam werd, voornamelijk naar Batavia, Banka en de Lampongsche Districten, over zee via Karangantoe, Laboean en Anjerlor, onderscheidenlijk 46 749, 7 108 en 22 027, of te zamen 75 884 pikol uitgevoerd, en over land per spoor via Serang, Rangkasbetoeng en Madja, respectievelijk 4 917 351, 841 196 en 445 516, of te zamen 6 204 063 K. G. Belangrijk bleef de uitvoer van Preanger-rijst naar Batavia en Midden-Java; een der (op lange na niet een van de grootste) rijstpelmolens te Tjikoedapateun (afd. Soemedang) verzond niet minder dan 12 000 pikol naar Batavia. Voorts werd uitgevoerd uit Cheribon naar andere plaatsen van Java en naar Europa, uit Pekalongan naar Banjoemas, Banka en Bandjermasin, uit Semarang naar de omliggende residentiën en naar Borneo en Singapore, uit Rembang (voornamelijk uit de afdeeling Blora) naar de omliggende afdeelingen, de Vorstenlanden, Kedoe, Semarang en Pekalongan, uit Pasoeroean en Besoeki voornamelijk naar Madoera en Bawean, uit Banjoemas naar Kedoe en Djokjakarta, en, doch in mindere mate, naar Cheribon en Pekalongan, uit Kedoe (voornamelijk uit de afdeeling Temanggoeng) naar Semarang en uit Madioen naar Soerabaja en Soerakarta. Omtrent de residentie Semarang wordt nog gemeld, dat, door het opschuren van padi in de desa-loemboengs, de uitvoer zeer beperkt was en dat, door het niet verleenen van reispassen aan Chineezen voor de binnenlandsche markten een maand vóór en twee maanden na den oogst, de desalieden niet in de verleiding kwamen om hunne padi voor lage prijzen aan Chineezen te verkoopen, zoodat zij er betere prijzen voor konden krijgen dan voorheen. In Soerabaja, waar de grootste invoer plaats heeft van uitheemsche rijst, waarvan Java voor een deel wordt voorzien, zou in 1904 eene hoeveelheid van 82 376 210 K. G. zijn geïmporteerd; daarvan waren respectievelijk 31 650 425, 28 796 715 en 20 598 680 K. G. uit Britsch-Indië, Saigon en Singapore en het overige deel uit Hongkong, Bali, Siam en Celebes afkomstig. Voor den totaalinvoer van uitheemsche rijst op Java en Madoera en den uitvoer van Java naar buiten Nederlandsch-Indië zie men de officieele handelsstatistiek.

Nieuwe irrigatiewerken kwamen tot stand in de Preanger Regentschappen (afdn. Soekaboemi, Tjiandjoer en Soekapoera), Cheribon (afd. Indramajoe), Pekalongan (afdn. Pekalongan, Pemalang en Brebes), Semarang (afd. Grobogan), Madoera, Pasoeroean (afdn. Malang en Kraksaän), Besoeki, Kedoe (afd. Keboemen) en Madioen (afdn. Madioen en Magetan). Verbetering van bestaande werken had, behalve in de reeds genoemde streken, plaats in Bantam (afd. Pandeglang, zoomede hier en daar in de drie zuidelijke afdeelingen), Cheribon (afd. Madjalengka), Pekalongan (afd. Tegal), Semarang (afdn. Demak en Pati), Soerabaja (afdn. Grisee en Lamongan), Pasoeroean (afdn. Pasoeroean en Bangil), Banjoemas, Kedoe (afd. Poerworedjo), Madioen (afdn. Ngawi en Ponorogo) en Kediri (afdn. Kediri en Berbek).

De door de inlandsche bevolking op haar eigen bouwgronden aangelegde aanplantingen van andere eenjarige gewassen dan padi (daaronder begrepen ook die voor rekening van particuliere ondernemingen, bedoeld sub 3° *a* van deze paragraaf) besloegen, zooals hiervóór reeds is vermeld, 3 119 666 bouws, waarvan 91 622 bouws, of ruim 2,9 %, mislukte, weshalve van 3 028 044 bouws werd geoogst (zie bijlage KK). Naar gelang de cultuur als 1ste of 2de gewas gedreven werd, is dit totaal als volgt te specificeeren:

	1ste gewas.	2de gewas.	Te zamen.	
suikerriet	153 343	38 819	192 162	bouws
indigo	9 056	10 578	19 634	„
tabak.	51 609	105 277	156 886	„
andere gewassen (meest djagoeng en andere voedingsgewassen dan padi)	1 048 235	1 611 127	2 659 362	„
Totalen .	1 262 243	1 765 801	3 028 044	„
Over 1903 waren deze totalen .	1 237 594	1 878 458	3 116 052	„

Blijkens deze opgaaf, bleef de bevolking, hetzij voor eigen rekening, hetzij voor rekening van particuliere ondernemers, in belangrijke mate zich op de teelt van suikerriet toeleggen (in de laatste drie jaren werd dit gewas achtereenvolgens van 185 584, 187 649 en 175 548 bouws geoogst). Sinds den laatsten tijd wordt in de residentie Semarang, met name in sommige streken van de afdeeling Koedoes, door de bevolking zwart riet verbouwd, waarvan de stekken verstrekt worden door enkele naburige suikerondernemingen, die het product van de verbouwers opkoopen. Behalve f 30 per bouw voorschot, ontvangen deze lieden kosteloos ½ pikol zwavelzure ammonia. Sommige desahoofden verschaffen zich de stekken uit bibittuinen in de afdeeling Salatiga. Cultuur van riet, om de opbrengst als maalriet aan in de nabijheid gelegen suikerfabrieken (Kadipaten en Djatiwangi) te verkoopen, had ook plaats in de afdeeling Madjalengka (Cheribon) en in het district Oeteran (afd. en res. Madioen), waar een soort van Reijnoso-stelsel toegepast wordt, in navolging van de naburige fabriek Pagotan, aan welke het product verkocht wordt; voorts in de afdeeling Malang (Pasoeroean), waar de bevolking voor dit doel wel eens een tweede snit houdt op de door Europeesche bibitplanters aangelegde bibittuinen. In de afdeeling Loemadjang van laatstgenoemd gewest werd in 1904 alléén door de fabriek Soekodono eene hoeveelheid van 1400 pikol maalriet van de bevolking gekocht. Vermelding verdient nog, dat in enkele desa's van de afdeeling Toeban (Rembang) de bevolking, in navolging van eene sedert opgeheven suikeronderneming, hoewel op bescheiden schaal, riet op sawahs aanplantte, onder toediening van vleermuizenmest, welke uit naburige grotten wordt ingezameld, terwijl, door bemiddeling van het bestuur, eenige inlandsche suikerbereiders in de afdeeling Ponorogo (Madioen) in de gelegenheid werden gesteld om zich Amerikaansche ijzeren persmolentjes aan te schaffen.

De indigo-cultuur bleef nagenoeg stationnair; eenige uitbreiding viel alleen in de afdeeling Pemalang (Pekalongan) waar te nemen. Het product dient zoo goed als uitsluitend ter voorziening in eigen plaatselijke behoefte; doorgaans verwerkt de planter zelf zijn oogst.

Tengevolge van de goede prijzen, werd de aanplant van tabak uitgebreid in de residentiën Preanger Regentschappen (afdn. Bandoeng en Limbangan), Pekalongan (afd. Brebes) en Kedoe (afd. Magelang). In de afdeelingen Wonosobo en Temanggoeng van laatstgenoemd gewest was vermeerdering van den aanplant niet mogelijk, omdat alle daartoe geschikte gronden reeds voor deze cultuur in gebruik waren genomen. In de afdeeling Loemadjang en enkele streken der afdeeling Malang (Pasoeroean), in de afdeeling Bodjonegoro (Rembang), alsmede in de afdeelingen Djember en Bondowoso (Besoeki) is de tabakscultuur als volkscultuur te beschouwen. In onderscheidene gewesten werden met meer of minder goede uitkomsten van elders verkregen varieteiten verbouwd; zoo o. a. Kedoe- en Sumatra-tabak in de Preanger Regentschappen en in Besoeki en Solo-, Sumatra- en Manila-

[1]) Ten einde tot eene uitgebreidere kennis te geraken van den huidigen stand der rijstteelt op Java en Madoera en tevens te kunnen beoordeelen in hoever, o. a. door zaadkeuze en veredeling, verbetering kan gebracht worden in de cultuur van inheemsche rijst-variëteiten, zijn de hoofden van gewestelijk bestuur, met uitzondering van die der Vorstenlanden, door den directeur van landbouw in Januari 1905 uitgenoodigd om aan den inspecteur van den inlandschen landbouw een zoo volledig mogelijk overzicht — met bijvoeging van monsters — te doen toekomen van de rijst-variëteiten welke in hunne gewesten worden geteeld.

varieteiten in Banjoemas. Uitvoer had plaats uit Bandoeng en Limbangan naar Singapore en naar Europeesche sigarettenfabrieken te Batavia en te Semarang, uit Pekalongan naar Banjoemas, Cheribon en de Preanger Regentschappen, uit Rembang naar Soerabaja (ook voor de Europeesche markt, terwijl in Toeban sigaren worden gemaakt), uit Djember, Bondowoso, Loemadjang en Malang, zoomede uit Banjoemas (afd. Bandjarnegara) naar Europa, uit Wonosobo, Temanggoeng en Magelang naar Semarang, Pekalongan en Banjoemas, gedeeltelijk ook naar de buitenbezittingen en Europa. Voorts wordt eene belangrijke hoeveelheid Kedoe-tabak te Semarang tot sigaren en te Temanggoeng, Magelang en Ambarawa tot sigaretten verwerkt, welke bij duizenden over Java en de buitenbezittingen worden verspreid.

De cultuur van katoen ging, door den invoer van goedkoope buitenlandsche stoffen, in enkele gewesten achteruit, terwijl zij in andere stationnair bleef; van eenige beteekenis is zij nog slechts in de afdeeling Demak (Semarang), waar aan de bevolking voorschotten werden verstrekt tot een bedrag van f 8000, welke bij het einde van het verslagjaar geheel waren aangezuiverd. De aanplant bedroeg 11 583 bouws, waarvan er 516 mislukten. Eenige uitbreiding, als een gevolg van de goede prijzen, onderging de cultuur in de afdeeling Magetan (Madioen).

In de Preanger Regentschappen breidde zich de cultuur van bruine boonen wederom uit. Ook werden op de hoogvlakte van Bandoeng op groote schaal aardappelen verbouwd. Het product strekte niet alleen tot plaatselijk verbruik, maar werd ook naar Batavia uitgevoerd. In dit gewest ondergingen ook de aanplantingen van cassave eene belangrijke uitbreiding; de opbrengst werd grootendeels tot tapiocameel verwerkt, hetgeen voornamelijk geschiedde in speciaal daartoe ingerichte, aan Chineezen toebehoorende molens in de afdeeling Bandoeng. Eene gelijksoortige verwerking van cassave tot meel had, op beduidende schaal, ook plaats in de residentie Kediri.

In 1904 werden in de residentie Pasoeroean voor djagoeng bijzonder goede prijzen gemaakt, naar verluidt, wegens den toenemenden uitvoer naar Europa.

b. Overjarige gewassen.

De bijplant van klappers werd zoogoed als in alle gewesten voortgezet. In sommige streken werd dit in de hand gewerkt door het gebruik, dat, bij het aangaan van een huwelijk, de echtelieden twee of meer ontkiemde noten moeten medebrengen, welke, na voltrekking van de verbintenis, worden uitgeplant. Van regeeringswege werden voor den klapperaanplant de volgende voorschotten verleend: f 20 000 ten behoeve van de afdeeling Grobogan (Semarang), alwaar gedurende 1904 40 356 boomen werden bijgeplant; f 500 voor het district Randoeblatoeng (afd. Blora, res. Rembang), voor welk bedrag 6580 noten werden aangekocht, welke, in het verslagjaar te kiemen gelegd, in den loop van 1905 zullen worden uitgeplant: f 1000 voor het district Tengahan (afd. Lamongan, res. Soerabaja), en wijders voor de afdeelingen Madioen en Ngawi (Madioen), waarvoor materiaal uit de afdeeling Toeloengagoeng (Kediri) gekocht werd. In eerstgenoemde afdeeling werden in 1904 78 242 en in Ngawi 88 310 noten uitgeplant. Voor de aanzuivering van de in de afdeeling Grobogan verstrekte voorschotten werd, in overleg met den regent, de regeling getroffen, dat de bevolking bij huwelijk f 0,20 afdraagt, ter vervanging van het gebruik om bij die gelegenheid ontkiemde klappernoten te vorderen, welke van f 0,70 tot f 1 per stuk kosten, en die op zulk eene eigenaardige wijze door de geestelijkheid werden verzameld, dat op het einde van elk jaar slechts een klein percentage door tusschenkomst van den regent onder de desahoofden kon worden verspreid ter uitplanting in de desa. Langs dezen weg was bij het einde van 1904 reeds een bedrag van f 4800 ontvangen, hetwelk bij de Nederlandsche Handelmaatschappij belegd, te goeder tijd zal worden aangewend tot terugbetaling van het ontvangen voorschot.

De handel in copra was levendig in de residentiën Bantam, Banjoemas en Kedoe en in de afdeeling Banjoewangi der residentie Besoeki, en toenemend in de afdeeling Bangil der residentie Pasoeroean en aan de zuidkust van de afdeeling Soekapoera der residentie Preanger Regentschappen. Uit Tjilegon, Serang en Rangkasbetoeng werd per spoor respectievelijk 1 115 248, 86 427 en 299 846 K.G., en uit Laboean per prauw 948 pikol copra uitgevoerd.

Bamboe werd geregeld bijgeplant. In de wildhoutbosschen der afdeelingen Wonosobo en Temanggoeng (Kedoe) geschiedt de uitbreiding van wege het boschwezen, dat de aldaar oorspronkelijk door de bevolking aangelegde aanplantingen heeft afgekocht. Sedert de verpakking van suiker in goenizakken, instede van in krandjangs, meer en meer ingang vindt, is in sommige streken de vraag naar bamboe sterk afgenomen en wordt het bedrijf van mandenmaker bedreigd. Dit is o. a. het geval in de residentiën Cheribon en Semarang, vooral daar, waar de naburige suikerondernemingen de groote afneemsters waren.

De cultuur van kapok breidde zich sterk uit in de residentie Pasoeroean, waar verwacht wordt, dat zij binnen enkele jaren een belangrijk uitvoerartikel zal wezen. In Bantam, de Preanger Regentschappen, Cheribon, Pekalongan, Semarang, Rembang, Madioen, Kediri en Madoera neemt de bijplant, op aansporing van het bestuur, langzaam toe.

De theecultuur in de Preanger Regentschappen nam in 1904 gestadig toe. Het product werd voor het grootste deel in verschen staat door de particuliere ondernemingen opgekocht, doch slechts voor f 0,02 per ½ K.G., tegen f 0,03 in 1903, en zulks wegens de lage theeprijzen, terwijl het product daarenboven van mindere hoedanigheid was. Het zaad werd aan de bevolking door de ondernemingen verstrekt. In de residentie Pekalongan wordt deze cultuur gedreven in de districten Randoedongkal en Banjoemoedal (afd. Pemalang), in het district Gantoengan (afd. Tegal) en in de districten Boemiajoe en Boemidjawa (afd Brebes). In de afdeeling Pemalang is thee gaandeweg volkscultuur geworden. Voor de bereiding bestaan te Moga 2 etablissementen, waarvan het eene aan een Chinees en het andere aan een inlander toebehoort. Deze etablissementen, die het natte blad voor 2 cent per ½ K.G. van de bevolking opkoopen, verwerken jaarlijks ± 4000 pikol. In de afdeeling Batang wordt een groot deel van het versche blad aan de onderneming Pagilaran verkocht. Door het bestuur werd in het district Gantoengan een demonstratieveld aangelegd met van eene particuliere onderneming in de Preanger Regentschappen afkomstig zaad van Assam-thee. De aanplant stond zeer goed; de eerste snoei had in November 1904 plaats.

Nopens de vrije koffie-cultuur moet ook thans worden gemeld, dat zij in beteekenis vermindert. Opgaven werden alleen uit Bantam ontvangen, blijkens welke de grootendeels nog uit oude tuinen afkomstige productie in 1904 slechts 50 pikol heeft bedragen.

c. Landbouwcrediet.

Bij Gouv. Bt. 10 Dec. 1904 n°. 22 werd de, sedert overleden, waarnemende tijdelijke hoofdinspecteur van den pandhuisdienst, W. P. D. de Wolff van Westerrode, op zijn verzoek, eervol ontheven van de hem opgedragen werkzaamheden in zake landbouwcrediet en is voor de leiding van die aangelegenheid, met den titel van „inspecteur van het inlandsch landbouwcredietwezen”, tijdelijk aan den directeur van binnenlandsch bestuur toegevoegd de controleur à la suite H. Carpentier Alting, die reeds bij Gouv. Bt. 20 Febr. 1904 n°. 28 tijdelijk ter beschikking was gesteld van wijlen den heer de Wolff, in het belang van de in Semarang — en c. q. ook in andere gewesten — genomen en nog te nemen maatregelen ter voorziening in de credietbehoefte der bevolking. Ook aan den heer Carpentier Alting is een controleur toegevoegd.

Sedert de afsluiting van deze rubriek in K. V. 1904, kol. 267/269, is het aantal landbouwcredietbanken met vier vermeerderd, namelijk met die te Karanganjar, Toeban, Pati en Koedoes [1]), welke echter nog niet als rechtspersoon erkend zijn. Van de voorgenomen oprichting van eene credietinstelling in Demak is afgezien, in verband met de in overweging zijnde plannen tot organisatie van het landbouwcredietwezen in de residentie Semarang.

Behalve de banken te Madioen en Toeloengagoeng, welke een, ofschoon slechts gedeeltelijk geplaatst, in aandeelen gesplitst grondkapitaal bezitten, wordt het bedrijfskapitaal van al de

[1]) De overige credietinstellingen van dezen aard waren op de navolgende plaatsen gevestigd: Soemedang, Garoet, Tasikmalaja, Pekalongan, Batang, Djombang, Lamongan, Probolinggo, Banjoewangi, Poerwokerto, Poerbolinggo, Bandjarnegara, Temanggoeng, Poerworedjo, Toeloengagoeng, Blitar, Trenggalek, Banjoemas en Madioen. De bank te Lamongan is nog niet als rechtspersoon erkend; met die te Madioen geschiedde dit bij Gouv. Bt. 20 Mei 1905 n°. 3 (Jav. Ct. n°. 42).

andere instellingen gevormd door deposito's, spaargelden en periodieke inlagen van inlandsche ambtenaren. Bij de meeste banken deed zich echter de behoefte gevoelen om op andere wijze hare bedrijfsmiddelen te vermeerderen, wijl zij niet in staat bleken om aan de talrijke aanvragen om crediet te voldoen. In verband daarmede, verzochten verschillende banken een regeeringsvoorschot van f 10 000 te mogen ontvangen uit de voor dat doel bij de Indische begrooting voor 1905 uitgetrokken som van f 170 000. Tot aanvang Augustus jl. was op een achttal van die aanvragen (van de banken te Garoet, Toeloengagoeng, Tasikmalaja, Djombang, Banjoemas, Temanggoeng, Madioen en Probolinggo) gunstig beschikt, en wel onder dezelfde voorwaarden als die, waarop reeds in November 1903 een dergelijk voorschot was verleend aan de bank te Bandjarnegara (zie K. V. 1904, kol. 268).

Op daartoe strekkende verzoeken is, ter tegemoetkoming in de kosten van beheer, in den loop van de eerste zeven maanden van 1905, aan de banken te Garoet, Bandjarnegara, Djombang, Banjoemas, Temanggoeng en Madioen tot wederopzeggens een subsidie toegekend van respectievelijk f 200, f 355, f 250, f 190, f 265 en f 200 's maands, terwijl de reeds vroeger (in 1903 en 1904) toegekende maandelijksche tegemoetkoming aan de banken te Djombang, Tasikmalaja, Poerwokerto, Probolinggo en Toeloengagoeng van respectievelijk f 50, f 70, f 70, f 100 en f 100 verhoogd is tot f 250, f 200, f 175, f 300 en f 250, een en ander onder beding van regeeringstoezicht, uit te oefenen door den inspecteur van het inlandsch landbouwcredietwezen.

Ofschoon voornamelijk als hulpbanken werkende, legden sommige instellingen, vooral die te Bandjarnegara, Probolinggo, Garoet, Tasikmalaja en Temanggoeng, zich inzonderheid toe op de verschaffing van landbouwcrediet. Eerstgenoemde bank begon zich stelselmatig op de verbetering van den veestapel toe te leggen; die te Probolinggo hielp de inlandsche bezitters van koffietuinen aan het voor hun bedrijf benoodigd geld, terwijl de banken te Garoet en Tasikmalaja, evenals de bank te Soemedang, de middelen verschaften om verpande gronden in te lossen. De Temanggoengsche instelling en de banken te Bandjarnegara en Batang bezorgden geld aan sommige inlandsche tabaksplanters, terwijl laatstgenoemde instelling ook scheepsbouwers bijstond en zich voorts toelegde op het steunen van de oprichting van desaloemboengs.

De pogingen der banken tot bevordering van collectieve leeningen, met geen andere zekerheid dan onderlinge borgstelling, hadden, over het geheel genomen, een bevredigend resultaat.

Te Wonoredjo (afd. Bangil, res. Pasoeroean) en te Ngawi (Madioen) werden door de zorg van de bestuursambtenaren uitsluitend plaatselijk werkende bankjes op coöperatieven grondslag opgericht. Te Mendoet (Kedoe) werd de bij Gouv. Bt. 16 Oct. 1904 n°. 7 als rechtspersoon erkende vereeniging „Soekadharma" in het leven geroepen, welke zich, onder de leiding van den Roomsch-katholieken geestelijke aldaar, onder meer, de verschaffing van landbouwcrediet ten doel stelt.

De Bandjarnegarasche bank besteedde een deel van het haar verleend voorschot van f 10 000 tot hulp van in schulden geraakte inlandsche ambtenaren, doch een groot gedeelte dier gelden bleef tot dusver nog ongebruikt.

De Bataviasche Landbouwcredietbank ging op bescheiden schaal voort met opgezetenen van de particuliere landerijen te helpen aan voorschotten, welke werden aangewend voor aanschaffing van vee, inlossing van verpande gronden en voor het landbouwbedrijf.

Een overzicht van het zakelijk gedeelte van de verslagen der verschillende particuliere landbouwcrediet-instellingen over 1904 zal eerlang in Indië worden gedrukt.

Naar aanleiding van zijn rapport omtrent de door hem in de Preanger Regentschappen ingestelde onderzoekingen naar de wijze van credietverschaffing aan en de gevolgen daarvan voor de inlandsche landbouwers (zie K. V. 1904, kol. 268), werd door wijlen den heer de Wolff van Westerrode een uitgewerkt plan ingediend tot oprichting van eene Staatslandbouwcredietbank in de afdeelingen Soekaboemi en Tjiandjoer van dat gewest. Met dat plan, later gevolgd door een ontwerpreglement voor de inrichting, het beheer en het bedrijf van die instelling, meende de Indische Regeering zich niet te moeten vereenigen, zoolang niet afdoende zou zijn gebleken, dat de landbouwcredietverschaffing niet met behulp van het particulier initiatief zou zijn te regelen [1]). Sedert zijn ernstige pogingen aangewend om in die richting iets tot stand te brengen, welke pogingen, naar verwacht wordt, met goeden uitslag zullen worden bekroond.

Ook het in den loop van 1904 door wijlen den heer de Wolff ingediend voorstel tot het in het leven roepen van eene landbouwcredietinstelling van staatswege ten behoeve van de contrôle-afdeeling Krawang (Batavia) kon de instemming der Regeering niet verwerven. Ten einde tegemoet te komen in de behoefte aan landbouwcrediet in die streek, in het bijzonder in den vorm van padi, is bij Gouv. Bt. 15 Nov. 1904 n°. 14 eene commissie ingesteld, met opdracht om, met behulp van de in geld en padi bereids terugbetaalde of nog terug te betalen, in de jaren 1901 tot 1904 aan de toenmaals noodlijdende bevolking dier streek verleende gouvernementsvoorschotten, dorpscredietinstellingen in het leven te roepen.

De desaloemboengs in de residentie Cheribon (vgl. K. V. 1904, kol. 268/269) werden in 1904 uitgebreid en het beheer daarvan gereglementeerd. Ten behoeve van het toezicht op het beheer en de administratie van die rijstschuren zijn inlandsche ambtenaren (mantri's) in dienst gesteld. De desaloemboengs in de residentie Pekalongan voerden meerendeels een kwijnend bestaan, doch er zijn maatregelen getroffen om die instellingen behoorlijk tot haar recht te doen komen en verder te ontwikkelen, o. m. door de indienststelling, zoo noodig, van mantri's (Gouv. Bt. 14 Mei 1905 n°. 3). Voorts is, met ingang van 1 April 1905, voorloopig voor den tijd van zes maanden, zoowel aan den resident van Cheribon als aan dien van Pekalongan een Europeesch particulier toegevoegd, ten einde, in overleg met den inspecteur van het inlandsch landbouwcredietwezen, te worden belast met werkzaamheden in het belang van de totstandkoming en verdere uitbreiding en het toezicht op het beheer der desaloemboengs (Gouv. Bt. 30 Maart 1905 n°. 7).

In de residentie Semarang, inzonderheid in de afdeelingen Pati, Koedoes en Demak, is gaandeweg, met behulp van de indertijd aan de toenmaals noodlijdende bevolking verstrekte en sedert deels in padi terugbetaalde gouvernementsvoorschotten, een belangrijke padivoorraad opgelegd, welke, naar gelang van de behoefte, weder aan de bevolking wordt uitgeleend, onder beding van betaling van rente in natura. Deze wijze van credietverschaffing mist echter nog de noodige eenheid. In de afdeelingen Demak en Grobogan verrezen, door de zorg van de plaatselijke ambtenaren, desaloemboengs, welke echter geen uitleening van padi beoogen, doch dienen tot tijdelijke opschuring van een deel van den oogst, totdat het door de eigenaren wederom wordt teruggevorderd. Ten behoeve van de vorming van desaloemboengs in het district Oendaän (afd. Koedoes), zijn bij Gouv. Bt. 30 Aug. 1904 n°. 15 fondsen beschikbaar gesteld. Een dergelijke maatregel ten behoeve van het district Bandjar (afd. Toeban, res. Rembang) is genomen bij Gouv. Bt. 29 Juni 1905 n°. 19.

In de residentie Banjoemas werd voortgegaan met het instellen van onderzoekingen naar de behoefte der bevolking aan padicrediet buiten de afdeeling Poerwokerto, met het oogmerk om ook aldaar desaloemboengs op te richten, waarmede reeds een aanvang is gemaakt. Gelden ter bestrijding van de kosten van toezicht zijn beschikbaar gesteld bij Gouv. Bt. 15 Juli 1905 n°. 15.

In de afdeeling Soemedang der Preanger Regentschappen verrezen alom desaloemboengs, terwijl in de afdeeling Keboemen (Kedoe) en in een gedeelte van de residentie Madioen begonnen werd met de oprichting van desaloemboengs, bij wijze van proef.

In de afdeeling Berbek (Kediri) dienen de met behulp van de indertijd aan de noodlijdende bevolking verstrekte en sedert terugbetaalde padi opgerichte desaloemboengs uitsluitend voor verwisseling van zaadpadi. Ook in enkele desa's van de afdeeling Pasoeroean en in het ressort van den zendeling-leeraar Louwerier te Swaroe (afd. Malang) worden desaloemboengs aangetroffen.

Met de beschikbaarstelling voor de opschuring van padi van ingetrokken koffie-inkooppakhuizen, welke voor 's lands dienst niet behouden behoefden te blijven, werd voortgegaan, terwijl bij Gouv. Bt. 22 Juli 1905 n°. 18 bepaald is dat, ten behoeve

[1]) Een van particuliere zijde ingekomen verzoek om moreelen en financieelen steun voor de verbinding van eene speciale afdeeling tot de verschaffing van landbouwcrediet aan eene in de Preanger Regentschappen op te richten credietinstelling, welk plan blijk gaf van onvoldoende kennis van de credietbehoeften, werd afgewezen bij Gouv. Bt. 27 Mei 1904 n°. 13.

van de oprichting en vergrooting van desaloemboengs in Pekalongan, aan de daarvoor in aanmerking komende inlandsche bevolking, tegen verlaagde prijzen hout kan worden verstrekt uit de houtvesterijen Margasari en Oost-Tegal en uit de in eigen beheer geëxploiteerde bosschen van het boschdistrict Tegal-Cheribon.

Tot tegemoetkoming aan eene gebleken behoefte, werd een korte leidraad ontworpen ten gebruike bij de oprichting van desaloemboengs.

Bij de bewerking van de antwoorden op de aan eenige personen, die geacht konden worden met het onderwerp bijzonder vertrouwd te zijn, toegezonden lijst van vraagpunten met betrekking tot het credietwezen voor den inlander (zie K. V. 1904, kol. 269), kwam aan het licht, dat die antwoorden niet altijd strookten met de sedert in de practijk opgedane ondervinding. Van eene compilatie van die antwoorden, waarvan intusschen zooveel mogelijk gebruik gemaakt wordt voor het ontwerpen van regelingen van het landbouwcredietwezen, is daarom afgezien.

2°. GOUVERNEMENTS-CULTURES.

a. Koffiecultuur aan de verplichte levering onderworpen.

Zooals is medegedeeld op blz. 52 van de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag van de Tweede Kamer der Staten-Generaal nopens de ontwerp-Indische begrooting voor 1905, werd, onmiddellijk na de oprichting van het departement van landbouw, bij dat departement de vraag in behandeling genomen, of wijzigingen in de te volgen gedragslijn ten aanzien van de gouvernements-koffiecultuur aan te bevelen zouden zijn. De eerste denkbeelden dienaangaande werden geformuleerd in een einde Mei 1905 van den directeur van landbouw ontvangen voorstel, en gaven aanleiding om dien departementschef te machtigen om, door het tot de afdeeling „Koffie" van zijn departement behoorend personeel, onderzoekingen te doen instellen, ter verkrijging van door hem absoluut noodzakelijk geachte gegevens, waarop voorstellen tot verbetering van die cultuur zouden kunnen worden gebaseerd.

Inmiddels was in Januari 1905 (zie hoofdst. B, kol. 2) aan het lid van den Raad van Nederlandsch-Indië, den heer C. J. de Jaager, opgedragen zich naar de daarvoor in aanmerking komende gewesten van Java en Madoera te begeven, teneinde plaatselijke onderzoekingen in te stellen nopens den stand der gouvernements-koffiecultuur en de mogelijkheid van hare verheffing, en, in verband met de resultaten van die onderzoekingen, in overleg met den directeur van landbouw, de vaststelling voor te bereiden van de noodige regelingen betreffende die aangelegenheid.

Bij het gouvernements-koffiebereidingsetablissement te Ngebel (distr. Poeloeng, afd. Ponorogo, res. Madioen), en de bijbehoorende opkoopplaatsen (vgl. K. V. 1904, kol. 269/270) werd gedurende 1904 als onbereid product ingebracht 3320,08 pikol roode beskoffie, 600,91 pikol geelgroene (zieke) beskoffie, 26,21 pikol opraapsel en 62,92 pikol koffie in de hoornschil, waarvoor in het geheel f 11 920,19 betaald is. Voor de eerstgenoemde drie koffiesoorten werd den inbrengers respectievelijk f 3, f 2,50 en f 1 per pikol toegekend, zijnde de bij Gouv. Bt. 17 Maart 1904 n°. 22 (Ind. St. n°. 171) voor het jaar 1904 vastgestelde prijzen, terwijl voor de hoornschilkoffie f 7 per pikol is tegoed gedaan. Het ingeleverd onbereid product was voor het grootste gedeelte afkomstig van het proefgebied zelf en slechts voor een zeer gering percentage van de door den resident van Madioen nader aangewezen, onmiddellijk aan genoemd gebied grenzende streek, waar het aan de bevolking was toegestaan hare aan de verplichte levering onderworpen koffie tegen de vastgestelde prijzen in te brengen als onbereid product bij het etablissement te Ngebel of de bijbehoorende opkoopplaatsen, dan wel als bereid product bij de gouvernements-inkooppakhuizen. Aan bereid product is verkregen 663,78 pikol op West-Indische en 51,29 pikol op gewone wijze bereide superieure en 79,16 pikol op de gewone wijze bereide inferieure koffie, of te zamen 794,23 pikol (alles Java-koffie).

De exploitatiekosten bedroegen in totaal f 18950, of f 23,86 per pikol. Aangezien echter voor de superieure soorten nog cultuurprocenten aan de inlandsche hoofden zijn toegekend, tot een totaal bedrag van f 261, bedroegen de zelfkosten van het product $\frac{18\,950 + 261}{794{,}23}$ = f 24,19 per pikol. Bij de begrooting waren de exploitatiekosten geraamd op f 23,57 per pikol, waaronder echter de cultuurprocenten aan de hoofden niet begrepen waren.

Het verkregen product werd naar Nederland verscheept.

De financieele uitkomsten van het campagnejaar 1904 zijn nog niet op te geven, omdat een gedeelte van den oogst van dat jaar nog niet verkocht is.

Met betrekking tot de bereidingsetablissementen in de residentie Preanger Regentschappen, tot de oprichting waarvan in 1903 besloten is (zie K. V. 1904, kol. 270), kan worden medegedeeld, dat de hulpetablissementen zijn voltooid en het centraal-etablissement te Bandoeng binnenkort geheel gereed zal zijn. Daar slechts een kleine oogst wordt verwacht, en de hulpetablissementen hiervoor in de eerste weken het voornaamste werk moeten verrichten, kon intusschen voor den oogst van 1905 met de exploitatie worden begonnen.

Aangezien de in 1904 te Ngebel verkregen resultaten geen wijziging noodig maakten van de voor dat jaar vastgestelde prijzen voor het aan den lande in te leveren onbereid product, zijn die prijzen, zoowel voor het proefgebied Ngebel als voor dat in de Preanger Regentschappen, voor 1905 gehandhaafd (Ind. St. 1904 n°. 492).

De proef om alle Preanger-Liberia-koffie gedurende één of twee jaren in Indië op te leggen, voordat zij ten verkoop naar Nederland wordt gezonden (zie t. a. p.), wordt voortgezet.

De onderzoekingen naar de wenschelijkheid van het oprichten van gouvernements-koffie-ondernemingen op Sumatra, in combinatie met emigratieplannen (zie t. a. p.), zijn nog niet afgeloopen.

In 1904 is door de inlandsche bevolking geen gebruik gemaakt van de gelegenheid om, op den voet van Gouv. Bt. 29 Juni 1904 n°. 7 (Bijbl. Ind. St. n°. 6033), gronden, die voor de op hoog gezag gedreven koffiecultuur gereserveerd zijn, in bruikleen te erlangen voor het aanleggen van vrijwillige koffieplantsoenen.

In de residentie Pasoeroean werden eenige honderden bouws koffiereserveterreinen uit de cultuurplannen afgevoerd, zoowel voor uitbreiding van de sterk in bevolking toenemende Christendesa Peniwen (distr. Senggoroh), als voor de vorming van ambtsvelden ten dienste van de desabesturen en ten behoeve van den inlandschen landbouw. Hiertegenover stond slechts eene aangroeiing van de koffiereserve met ± 180 bouws, door de bijvoeging van het aan den lande teruggegeven erfpachtsperceel Goenoeng Gebang (distr. Gondanglegi).

De nieuwe cultuurplannen voor de districten Djampangtengah en Djampangkoelon (Preanger Regentschappen), de eenige nog niet herziene, bleven in nadere behandeling, in verband met de onzekerheid of met de teelt van Liberia-koffie in de districten al dan niet zal worden voortgegaan.

Door den chef der IXde afdeeling van 's lands plantentuin werden de uitkomsten der bemestingsproeven, die onder zijne leiding op een aantal particuliere landen genomen werden, geresumeerd en daarvan in n°. LXXV der „Mededeelingen uit 's lands plantentuin" verslag gedaan. De uitkomst is in het kort deze, dat kunstmest bij koffie niet veel invloed heeft. Verder werd het onderzoek naar de bestanddeelen der koffie voortgezet.

De aanplantingen van den proeftuin te Bangelan (afd. Malang, res. Pasoeroean) leverden in 1904 haren eersten oogst. Daarbij werden groote moeielijkheden ondervonden, omdat er nog geen geschikte inrichtingen voor het drogen van de koffie voorhanden waren en dus met tijdelijke constructies van bamboe moest gewerkt worden. Na afloop van den oogst is men begonnen met het bouwen van bakken met roldaken, die in 1905 gereed gekomen zijn. Ook werd aangevangen met den bouw van een woonhuis voor den administrateur en semi-permanente huizen voor de koelies. Overigens zijn de in vorige jaren begonnen proeven (zie Verslag van 's lands plantentuin 1903 en voorg.) voortgezet. De aanplant werd met 2 bouws uitgebreid, in hoofdzaak om zaailingen, verkregen van de beste hybriden, te kunnen uitplanten.

De Europeesche opzichters voor het houden van toezicht op de koffiecultuur in de residentiën Preanger Regentschappen, Pasoeroean en Madioen (vgl. K. V. 1904, kol. 271) bleven ook gedurende 1904 werkzaam. Omtrent het resultaat van hunne verrichtingen wordt gunstig gerapporteerd.

Hoewel niet geheel mislukt, moeten de in de residentiën Pasoeroean en Madioen genomen proeven met het op stomp kappen van oude, nog krachtige koffieplantsoenen, toch voorloopig als minder geslaagd worden beschouwd. De proeven worden echter voortgezet.

Uit de over het plantjaar 1903/1904 ontvangen opgaven (zie bijlage LL) blijkt, dat in de 10 gouvernements-residentiën, waar de verplichte teelt en de gedwongen levering van koffie nog gehandhaafd bleven, de cultuur, wat betreft het areaal, waarop zij nog voorkomt, weder is achteruitgegaan. Het totaalcijfer der daarbij ingedeelde desa's bleef gelijk en het aantal der cultuurdienstplichtige gezinnen vermeerderde eenigszins. Terwijl bij het einde van het plantjaar 1902/1903 (ult. October) nog 1290 desa's met 144 401 bij de verplichte cultuur ingedeelde gezinnen (verdeeld over 60 districten) in de cultuurplannen begrepen waren, bedroegen die totalen op ult. October 1904 respectievelijk 1290 en 145 910 (eveneens verdeeld over 60 districten). Bovendien waren nog tijdelijk bij de verplichte cultuur — namelijk alleen ten behoeve van het onderhoud in cultuurdienst van reeds bestaande aanplantingen — betrokken 914 desa's, behoorende tot 72 districten, waaronder 52, waar, naast de volgens de cultuurplannen ingedeelde desa's, ook vrijgestelde desa's voorkwamen, en 20, welke niet meer in de cultuurplannen begrepen waren. Het areaal der nog in onderhoud zijnde plantsoenen zou, wat aangaat de op hoog gezag aangelegde tuinen, gedurende het plantjaar 1903/1904 verminderd zijn van 38 578 tot 37 255 bouws, en dat der vrijwillig aangelegde of als zoodanig bekend staande van 83 900 tot 79 800 bouws, in verband waarmede het aantal boomen in de verplichte plantsoenen van 46,6 millioen tot 44,7 millioen en in de vrijwillig aangelegde van 138,25 millioen tot 130,3 millioen daalde. Het aantal boomen van de laatste categorie ging vooral in de residentie Pasoeroean belangrijk achteruit, namelijk met 7 millioen, welke vermindering echter voor een deel ook aan een verbeterde schatting moet worden toegeschreven.

Ook bij de cultuur van Liberia-koffie viel eenige vermindering waar te nemen. Bedroeg het aantal Liberia-boomen in de op hoog gezag aangelegde aanplantingen op ult. October 1903 nog 6 310 300, op ult. October 1904 was dat aantal gedaald tot 6 224 100, alzoo eene vermindering met 86 200 boomen. Voor het plantjaar 1904/1905 is gerekend op een bijplant van 395 487 Liberia-boomen, tegen 259 747 in het plantjaar 1903/1904.

Terwijl, tijdens de opmaking van de zoogenaamde „voorstelstaten", voor de in den westmoeson 1904/1905 tot stand te brengen verplichte bijplantingen [1]), in de cultuurplannen 1290 desa's met 145 910 cultuurdienstplichtige gezinnen begrepen waren, werd bijplanting slechts opgelegd aan 517 desa's met 56 755 cultuurdienstplichtige gezinnen, waardoor de planttaak gemiddeld te staan kwam op 37 boomen per gezin, tegen 38 in 1903/1904. Van de tijdelijk van bijplant vrijgestelde 773 desa's was de vrijstelling van een 166-tal (hiervan o. a. 36 desa's in de Preanger Regentschappen, 39 in Pekalongan en 83 in Pasoeroean) hieraan toe te schrijven, dat de gemiddelde levering gedurende de laatste drie jaren het daarvoor vastgestelde minimum had bereikt. De overige redenen van vrijstelling waren van gelijken aard als in vorige jaren.

Ten behoeve van de in den westmoeson van 1905/1906 tot stand te brengen bijplantingen, werd 56,19 pikol Padang- en 22,81 pikol Liberia-zaad verstrekt. Het van het voor den bijplant van 1904/1905 verstrekt Padang- en Liberia-zaad verkregen plantmateriaal liet weinig te wenschen over. Hier en daar kwam wat bladziekte voor in de kweekbedden, wat echter niet veel te beteekenen had, terwijl men in enkele bedden in de afdeeling Malang weder last had van nematoden. De op verschillende plaatsen genomen proeven met het kweeken van zaad in bamboezen mandjes (zie K. V. 1904, kol. 272) zijn over het algemeen goed geslaagd. Het overtollige plantmateriaal is, evenals in vorige jaren, aan de bevolking verstrekt om er hare vrijwillige koffieplantsoenen mede in te boeten of uit te breiden.

Door de bijzonder natte weersgesteldheid werd het rijpen van de bessen vertraagd en werden bij het drogen van het geoogste product in verschillende streken moeielijkheden ondervonden. Overigens was de weersgesteldheid van weinig invloed op den oogst. Vooral in de Preanger Regentschappen viel de Liberia-oogst zeer mede; hij kwam daar zelfs 50 % boven de taxatie.

Voor de verstrekking van rentelooze voorschotten op het te oogsten product aan inlandsche bezitters van koffietuinen, werd voor Pekalongan f 30 000 en voor Pasoeroean f 72 300 beschikbaar gesteld, waarvan respectievelijk f 26 742 en f 50 517 is uitbetaald. De aanzuivering had zonder stoornis plaats, behalve in de afdeeling Pemalang (Pekalongan), waar op ult. 1904 een bedrag van f 2176 nog niet was aangezuiverd.

Het door de licentiehouders in de afdeeling Malang der residentie Pasoeroean uit den oogst van 1904 afgeleverd product bedroeg 1949 pikol, als volgt verdeeld over de tot hun rayon behoorende 4 districten (waar de koffieoogst der bevolking in dat jaar bedragen had ± 3844 pikol):

Licentiehouders. a)		Hoeveelheden koffie (in pikols)			
Naam.	Districten tot hun rayon behoorende.	bereid op de etablissementen te:	1ste soort.	2de soort.	Te zamen.
Koffiepellerij Sisir (Naamlooze vennootschap).	Penanggoengan.	Sisir.	656	10	666
	Ngantang.	Ngroto.	1 151	21	1 172
F. Godin.	Karanglo.	Karangan.	99	2	101
P. D. Vreede.	Tengger (onderdistrict Toetoer).	Andonosari.	9	1	10
		Totalen . .	1 915	34	1 949

a) De licentiehouders van de districten Kota Malang en Senggoro hebben in 1904 hunne bereidingsetablissementen te Wagir (Bedali) en Magoewan gesloten.

Uit het overzicht sub V*b* van bijlage LL blijkt in hoever het door de licentiehouders afgeleverd product bij verkoop in de vier gedurende 1904 te Batavia gehouden gouvernements-veilingen meer heeft opgebracht dan Pasoeroean-koffie van inlandsche bereiding.

Op een koffie-oogst in 1904 van 64 805 pikol, bedroeg de hoeveelheid achterhaalde, aan de verplichte levering onttrokken koffie ruim 91 pikol, tegen 128 pikol in 1903 op een oogst van ruim 297 730 pikol.

Het buitengewoon personeel (tijdelijk) tot tegengang van de onttrekking van koffie aan de verplichte levering bleef gehandhaafd, behalve in de Preanger Regentschappen, waar de formatie verminderd werd met het oog op den geringen oogst.

Van blad- en aaltjesziekte hadden, voor zoover bekend, de plantsoenen slechts weinig te lijden. Hier en daar werd eenige schade aangericht door engerlingen, sprinkhanen, schildluizen en boorders. De ergste plaag is de dadap-ziekte, die zich voortdurend onrustbarend uitbreidt en waartegen, om den zekeren achteruitgang van de koffieplantsoenen door gebrek aan schaduw zooveel mogelijk te voorkomen, tijdig maatregelen moeten genomen worden door het bijplanten van andere soorten van schaduwboomen.

De gouvernements-koffie-oogst van 1904, in totaal 64 805 pikol bedragende, bleef 3803 pikol beneden de raming op ult. Juli van dat jaar, ad 68 608 pikol. In het oogstcijfer zijn begrepen 41 485 pikol Java- en 23 320 pikol Liberia-koffie, terwijl het ramingscijfer zich splitsen laat in 50 431 pikol Java- en 18 177 pikol Liberia-koffie, zoodat, tegenover eene mindere productie van 8946 pikol Java-koffie, eene grootere opbrengst van 5143 pikol Liberia-koffie valt te constateeren. In dien oogst bedroeg het aandeel van de residentie Pasoeroean 41.7 %, dat van de Preanger Regentschappen 17.5 %, dat van Pekalongan 16.3 % en dat van de overige gewesten 24.5 %. De verwachting dat, na den kleinen oogst van het voorafgegane jaar, 1905 weer een flink product zou geven, zal niet worden verwezenlijkt. De te vroeg ingevallen zware regens hebben schier overal een groot deel van den bloei doen mislukken, terwijl hevige December-stormen in verschillende streken nog een niet onaanzienlijk deel van de jonge vruchtjes deden te loor gaan, zoodat de te verwachten oogst niet meer dan middelmatig zal zijn. Op ult. Juli 1905 bedroeg de raming ongeveer 72 438 pikol, waarvan 56 367 pikol Java- en 16 071 pikol Liberia-koffie.

[1]) In den loop van 1905 is de directeur van landbouw gemachtigd om te beschikken op de jaarlijks wederkeerende voorstellen van de hoofden van gewestelijk bestuur met betrekking tot den bijplant van koffieboomen, ook in de gevallen dat, in het belang van eene rationeele cultuur of tot opheffing van bezwaren voor de bevolking, moet worden afgeweken van de cultuurplannen, met dien verstande evenwel, dat die afwijkingen niet mogen leiden tot verderen achteruitgang van de cultuur.

Over het voorkomen van snuitkevers in de pakhuizen werd in het afgeloopen jaar weinig geklaagd. Waar zij voorkwamen, kon, door tijdige bestrijding, de schade tot een minimum worden gereduceerd.

In de inkooppakhuizen zijn in 1904 enkele niet onbelangrijke tekorten geconstateerd, o. a. in de pakhuizen te Kalibakoeng (Pekalongan) 6.16 pikol, te Tjoeroek en te Donomerto (Semarang) respectievelijk 19.23 en 7.06 pikol en te Gondanglegi (Pasoeroean) 26.10 pikol.

Van de in de vier groote in 1904 te Batavia gehouden veilingen [1]) aangeboden 32 269 pikol koffie uit den oogst van 1904, werd 31 576 pikol verkocht, terwijl in de laatste twee veilingen respectievelijk 665 en 28 pikol zijn opgehouden, omdat daarvoor de vastgestelde limite-prijzen niet konden worden bedongen. Een overzicht van de Nederlandsche en Indische gouvernements-veilingen is opgenomen sub V van bijlage LL. Het aantal in 1905 hier te lande te houden veilingen is bepaald op 5, waarvan de voorlaatste heeft plaats gehad op 5 September, en de laatste gehouden zal worden op 14 November.

Ter voorziening in de plaatselijke consumtie op Java en Madoera zijn, buiten de groote veilingen te Batavia, ook in 1904, en wel op 17 plaatsen, kleine koffie-vendutiën gehouden. In het geheel is op deze wijze 833 pikol verkocht, namelijk 726 pikol Java-koffie (76 pikol 1ste soort en 650 pikol 2de soort) en 107 pikol Liberia-koffie. De opbrengst beliep f 17 289, of gemiddeld f 20,75 per pikol.

b. Gouvernements kina-onderneming.

Tengevolge van de uitbreiding der plantsoenen te Tjibitoeng, Kawah Tjiwidei en Rioeng Goenoeng (vgl. K. V. 1904, kol. 274), nam de totale uitgestrektheid van de tot de onderneming behoorende etablissementen toe van ruim 1132 bouws op ult. 1903 tot ruim 1352 bouws op ult. 1904. Gerooid en niet meer beplant werden op Tjibitoeng ruim 20 bouws en op Lembang — welk etablissement sedert is opgeheven — ruim 11 bouws. Het aantal in den vollen grond staande boomen en planten vermeerderde gedurende 1904 met 863 800 stuks.

In de kweekerijen bevonden zich op ult. 1904, naar schatting, 4 862 000 planten (3 175 500 — volgens verbeterde opgaven — bij het einde van 1903), welk materiaal benoodigd is voor uitbreiding en herbeplanting van eenige geleidelijk te rooien en door materiaal van hoog gehalte te vervangen minwaardige plantsoenen Ledgeriana, tot welk doel, zoomede voor het inboeten van plantsoenen, waar tot dusver met Ledgeriana-zaailingen weinig succes was verkregen, met breedbladerige Ledgeriana's te verenten hybride-zaailingen gebruikt worden.

Aangezien, wegens de natte weersgesteldheid, de oogst van zaad gering was, konden in 1904 slechts twee zaadveilingen gehouden worden, die, met inbegrip van de tevens verkochte enten, gezamenlijk f 24 864 opbrachten.

De jonge plantsoenen en de kweekerijen te Rioeng Goenoeng en Tjinjiroewan hadden gedurende het tweede halfjaar van 1904 veel te lijden van de Helopeltis Bradii, tegen welk euvel alleen in de kweekerijen met succes kon worden opgetreden. Ook werd op enkele etablissementen schade toegebracht door de Hileud merang (Euproclis flexuosa), welk kwaad echter met goed gevolg bestreden werd.

Medio September 1904 is een aanvang gemaakt met het aanleggen van een breeden afvoerweg langs de etablissementen Tirtasari en Tjinjiroewan naar Tjibeureum — van eene verlenging van dien weg tot Tjibitoeng moest, wegens de hooge kosten, worden afgezien —, waardoor op de transportkosten aanmerkelijk zal worden bezuinigd. Voor de etablissementen Rioeng Goenoeng en Kawah Tjiwidei wordt eveneens getracht betere afvoerwegen te verkrijgen.

De oogst van 1904 bedroeg 1 015 898,5 K.G., namelijk aan bast van C. Ledgeriana (fabrieksbast) 709 903,5 K.G., dooreen bevattende 6.47 % zwavelzure kinine, welke hoeveelheid in 1903 bedragen had 613 404,5 K.G., met een gemiddeld gehalte van 6.25 %, zoomede 305 995 K.G. Succirubra-(pharmaceutische) bast, tegen 175 953 K.G. in 1903.

Voor de hier te lande te houden gouvernementsveilingen van kinabast werd verscheept 511 728 K.G. (405 446 Ledgeriana- van 5.97 % zwavelzure kinine, en 106 282 Succirubra-bast), welke verschepingen in 1903 hadden bedragen 482 983 K.G. Van het in Indië achtergebleven gedeelte van den oogst, ad 504 170,5 K.G., is voor den geneeskundigen dienst aldaar bestemd 905 K.G. pharmaceutische bast, en het overige geleverd aan de Bandoengsche kinine-fabriek, ten einde aldaar tot zwavelzure en zoutzure kinine te worden verwerkt.

Opgaven omtrent den oogst van 1904 per etablissement, zoomede omtrent de geldelijke opbrengst en de sorteeringen van den in dat jaar te gelde gemaakten oogst van 1903, zijn opgenomen in de tabellen II t/m IV van bijlage MM. De laatste tabel bevat tevens eene berekening van het voordeelig verschil voor elk der oogstjaren 1899 t/m 1903.

De financieele resultaten verkregen door de levering van kinabast aan de Bandoengsche kinine-fabriek waren in 1904 minder gunstig. De eerste drie kinine-veilingen hadden een goed verloop, zoodat de geheele in 1903 onverkocht gebleven voorraad van de hand gedaan kon worden. Het resultaat van de overige zeven veilingen viel echter tegen; op 1 Januari 1905 bleef voor gouvernementsrekening nog 7743 K.G. zwavelzure kinine onverkocht, welke hoeveelheid eerst in de Juni-veiling van 1905 geheel afgedaan kon worden. Ook de prijzen stonden niet altijd in verhouding tot de in Amsterdam behaalde bast-prijzen, zoodat in 1904 het Gouvernement geen direct voordeel heeft gehad met de levering van bast aan de Bandoengsche fabriek.

Ingevolge de daartoe bij Gouv. Bt. 20 Juni 1904 n°. 9 verleende machtiging is, met opzegging tegen 31 December 1904 van de bestaande overeenkomst, met de Bandoengsche fabriek een nieuw contract gesloten voor de fabricatie van zwavelzure en c. q. zoutzure kinine uit gouvernements-basten, terwijl de verkoop van deze kinine, volgens aanwijzing van den directeur der kina-onderneming, op de te Batavia te houden kinineveilingen, bij Gouv. Bt. 15 Dec. d. a. v. n°. 37 is opgedragen aan de firma Tiedeman en van Kerchem aldaar. Het op die veilingen niet geplaatste product zal onderhands verkocht worden (Gouv. Bt. 21 Maart 1905 n°. 15).

Bij Gouv. Bt. 31 Jan. 1905 n°. 36 (Ind. St. n°. 111) is de formatie van het vaste personeel bij de onderneming zoodanig gewijzigd, dat de betrekkingen van botanist en scheikundige vervangen zijn door die van adjunct-directeur en botanist of scheikundige.

3°. PARTICULIERE ONDERNEMINGEN.

De Ord. van 21 Sept. 1899 (Ind. St. n°. 263), houdende nadere voorzieningen tot bescherming van de oeconomische belangen der inlandsche bevolking op Java en Madoera, wanneer die belangen benadeeld kunnen worden door het uitbreiden van bestaande of het in werking brengen en drijven van nieuwe landbouwondernemingen, welke geheel of gedeeltelijk berusten op den grondslag van overeenkomsten met de bevolking, is bij Ord. van 22 Febr. 1905 (Ind. St. n°. 148) zoodanig gewijzigd, dat enkele daarbij aan den Gouverneur-Generaal voorbehouden bevoegdheden — behoudens beroep op den Landvoogd in sommige gevallen — zijn overgedragen aan den directeur van binnenlandsch bestuur. In verband hiermede, zijn de voorschriften tot uitvoering van de ordonnantie (Bijbl. Ind. St. n°. 5432) eveneens gewijzigd (Bijbl. Ind. St. n°. 6178).

De Ord. van 1 Juni 1904 (Ind. St. n°. 274), houdende maatregelen tot tijdelijke sluiting voor het verleenen van vergunningen tot het in werking brengen en drijven of de uitbreiding van ondernemingen voor de bereiding van suiker of indigo, zoomede voor de verhuring van grond door inlanders aan niet-inlanders, van streken, waar, tengevolge van de uitvoering van groote irrigatiewerken, belangrijke wijzigingen in het bevloeiingswezen en daarmede in de plaatselijke omstandigheden zijn te verwachten, is bij Gouv. Bt. 8 Juni 1905 n°. 20 (zie Jav. Ct. n°. 48) van toepassing verklaard op eenige irrigatiegebieden in de residentiën Bantam, Preanger Regentschappen, Cheribon, Pekalongan, Banjoemas, Kedoe, Semarang, Kediri, Pasoeroean en Madoera. Tot wegneming van eenige bezwaren, welke bij de voorbereiding van dien maatregel gerezen waren, is de genoemde ordonnantie op enkele punten gewijzigd en is tevens de bepaling van de uitgestrektheid der gronden, waarvan huur is toegelaten door reeds bestaande, en dientengevolge van de toepassing der ordonnantie uitgezonderde ondernemingen,

[1]) In de voorwaarden voor de veilingen van gouvernements-koffie in Indië (Bijbl. Ind. St. nos. 4897, 5241 en 5677) zijn bij Gouv. Bt. 28 Juli 1904 n°. 1 (Bijbl. Ind. St. n°. 6046) eenige wijzigingen gebracht.

welke haren aanplant slechts gedeeltelijk in de bewuste streken hebben, van den Gouverneur-Generaal overgedragen op de hoofden van gewestelijk bestuur (Ord. van 8 Juni 1905 in Ind. St. n°. 330).

a. LANDBOUWONDERNEMINGEN, UITSLUITEND OP CONTRACTEN MET DE INLANDSCHE BEVOLKING BERUSTENDE EN ONDERNEMINGEN TOT OPKOOP EN BEREIDING VAN LANDBOUWPRODUCTEN.

Suikerondernemingen. In 1904 hebben 134 suikerondernemingen, uitsluitend berustende op overeenkomsten met de bevolking, aan de suikercampagne deelgenomen (waarvan er één geen opgaven heeft ingezonden) en heeft er één niet gewerkt. Nieuwe ondernemingen zijn in 1904 niet geopend.

Van 116 911 bouws eigen beplantingen verkregen 133 van de 134 fabrieken aan hoofd-, stroop- en zaksuiker (deze laatste voor de helft rekenende) 13 602 419 pikol, waaronder alleen aan hoofdsuiker (1ste product) 12 952 535 pikol. De gemiddelde productie der eigen aanplantingen alleen over deze laatste hoeveelheid berekenende, komt men tot 110,79 pikol 1ste product per bruto bouw, tegen 98,51 pikol in 1903. Met inbegrip van de door een 19-tal ondernemingen niet van eigen aanplant verkregen hoeveelheid suiker, ad 86 705 pikol (ook hierbij is stroopsuiker ten volle, zaksuiker slechts voor de helft berekend), heeft de suikerproductie van de geheel op contract met de bevolking berustende ondernemingen in totaal bedragen 13 689 124 pikol, tegen 12 077 920 pikol voor 134 ondernemingen in 1903. Volgens de door de ondernemers verstrekte opgaven, hebben 128 fabrieken aan de inlandsche bevolking, wegens loonen en gedane leveringen, betaald eene som van f 34 347 351, of gemiddeld ruim f 260 500 per fabriek (in 1903 f 263 000).

Gevallen van brandstichting en diefstal in de riettuinen bleven veel voorkomen. Nochtans wordt nog steeds weinig gebruik gemaakt van de den ondernemers bij de in Ind. St. 1896 n°. 104 opgenomen ordonnantie geboden gelegenheid, om door hen bezoldigde wakers met politiegezag te kunnen doen optreden.

Op de waterverdeeling wordt langzamerhand strenger contrôle uitgeoefend.

Voor opgaven omtrent de riet- en suikerproductie in 1904 van iedere fabriek afzonderlijk zij verwezen naar tabel I van bijlage NN, welk overzicht tevens de sub *b*, *c* en *d* hierna bedoelde suikerondernemingen omvat, zijnde die, welke niet of niet uitsluitend op overeenkomsten met de bevolking berusten, in 't geheel ten getale van 54 [1]). Sub II van die bijlage zijn opgaven verstrekt omtrent de ondernemingen, welke zich in 1904 hebben bezig gehouden met het aankweeken van plantriet (bibit) voor de suikerfabrikanten.

In 1904 is één vergunning verleend tot het in werking brengen van uitsluitend op overeenkomsten met de bevolking berustende suikerondernemingen [2]), terwijl een tweetal vroeger verleende vergunningen, wegens nalatigheid in het binnen den gestelden termijn aanvangen met den bouw van de fabriek, werden ingetrokken.

Indigo-ondernemingen. De over 1904 ontvangen opgaven (zie bijlage OO, sub I) maken melding van 13 op den grondslag van overeenkomsten met de inlandsche bevolking berustende indigo-ondernemingen op Java, voor zoover zij het gewas niet uitsluitend door opkoop verkregen, maar geheel of gedeeltelijk door aanplant op van de bevolking gehuurde gronden. Van deze 13 ondernemingen hadden er 3 niet gewerkt [3]), terwijl de aanplant van één onderneming geheel geschiedde ten behoeve van een andere en één onderneming slechts product van den vorigen oogst verwerkte. Van de 8 in exploitatie geweest zijnde ondernemingen beschikten er 7 over 2267 bouws eigen aanplant, terwijl door 1 onderneming het product verwerkt is van 45 bouws door de bevolking in overeenkomst of op eigen risico beplante gronden.

De gezamenlijke productie van de zooeven bedoelde ondernemingen bedroeg 777 435 K.G., of gemiddeld 34,16 K.G. per bouw, tegen 35,02 K.G. per bouw voor 8 ondernemingen in 1903. Evenals in vorige jaren, werd ook thans weder de hoogste productie gemaakt door de onderneming Plosoparee in Kediri, namelijk 43,39 K.G. per bouw. Bijna de geheele productie is voor uitvoer bestemd geworden.

Bij het meerendeel der ondernemingen werd stoom als beweegkracht gebruikt, terwijl men bij sommige ook waterkracht bezigde. Door een 7-tal ondernemingen is aan loonen en voor gedane leveringen aan de bevolking betaald f 196 358, of gemiddeld f 28 051 per onderneming.

Tabaksondernemingen. Het aantal op overeenkomsten met de bevolking berustende ondernemingen tot aanplant en opkoop, dan wel alleen tot opkoop van tabak, bedroeg in 1904 63, waarvan er 2 niet hebben gewerkt, 2 hare schuren aan andere ondernemingen hadden verhuurd en 5 geen opgaven hebben ingezonden. Door de 54 overige is 14 095 965 K.G. bladtabak en krosok verkregen (tegen 16 275 831 K.G. door 56 ondernemingen in 1903), waarvan 9 274 879 K.G. alleen bij 21 van de 26 ondernemingen in Besoeki (vgl. bijlage OO, sub II). Hoewel de weersgesteldheid niet zeer gunstig was, viel de oogst toch vrij ruim uit.

Omtrent de uitgestrektheid van den eigen aanplant der ondernemingen op van de bevolking gehuurde gronden en de uitgestrektheid, door de bevolking in overeenkomst of op eigen risico beplant, kunnen geen volledige gegevens verstrekt worden.

Ondernemingen voor het verwerken van padi of rijst en voor het bereiden van cassave. Uit vrees voor slechte resultaten, is de in 1903 begonnen bouw van een nieuwen rijstpelmolen in Pandeglang (Bantam) gestaakt (vgl. K. V. 1904, kol. 277), zoodat het aantal der pellerijen in die afdeeling 7 bleef bedragen, waarvan er 3 bijna niet werkten wegens langdurige reparaties. De overige 4 maakten, evenals de 3 molens in Serang, goede zaken. In het geheel werd door de pelmolens ingekocht 60 434 pikol padi, voor een totaal bedrag van f 152 808, en 4721 pikol rijst voor f 18 207.

In de afdeeling Krawang (Batavia) bestaan thans 40 pellerijen, waarvan er 34 toebehooren aan Chineezen, 4 aan inlanders, 1 aan een Europeaan en 1 aan een Arabier. Slechts 1 dezer pellerijen wordt met stoom gedreven. In 1904 waren er 26 in werking met 76 molens. De pelmolens op de Pamanoekan- en Tegalwaroe-landen, zoomede de molen op het erfpachtsland Kalangsari, verwerkten in het geheel 236 115 pikol van de bevolking opgekochte of door haar als tjoeké ingeleverde padi, waaruit 116 409 pikol rijst verkregen is.

Van de in de Preanger Regentschappen bestaande 40 rijstpelmolens (alle aan Chineezen toebehoorende) werkten er in 1904 39. Zij hadden eene opbrengst van 171 448 pikol rijst, tegen 155 740 pikol in 1903. Het product werd grootendeels naar andere streken van Java uitgevoerd. In de afdeeling Indramajoe hielden zich 3 Europeesche en een aantal Chineesche rijsthandelaren bezig met den opkoop van rijst en padi. Naar buiten Nederlandsch-Indië voerden zij 504 371 en naar plaatsen binnen dat gebied 100 890 pikol rijst uit.

Behalve de aan eene Europeesche maatschappij toebehoorende

---

[1]) Van deze 54 ondernemingen verstrekte er 1 geen opgaven, terwijl 2 andere niet gewerkt hebben. De 51 overige verkregen, volgens bijlage NN, aan hoofd-, stroop- en zaksuiker (de laatste weder voor de helft gerekend) 3 348 189 pikol, makende met de 13 689 124 pikol, gefabriceerd bij de 133 geheel op overeenkomsten met de inlandsche bevolking berustende ondernemingen, eene totale productie voor 1904 van 17 037 313 pikol (1 052 224 ton), terwijl de opgaven over 1903 op een totaal wezen van 14 921 096 pikol (921 526 ton).

Gedurende de afscheepjaren 1903-1904 en 1904-1905 (1 Juli—30 Juni) zijn van Java verscheept achtereenvolgens 919 382 en 1 095 434 ton suiker, welke, volgens de *bij de aflading* gedane aangiften, hun weg vonden als volgt:

	1903/1904.	1904/1905.		1903/1904.	1904/1905.
			Per transport	337 529	428 656
Naar Nederland . .	4 810	3 078	Naar Port Saïd v/o	79 108	248 618
„ Engelsch Kanaal v/o . .	30 308	339	„ Singapore .	48 498	42 745
„ Engeland . .	51 515	66 813	„ Hongkong .	227 087	183 712
„ overig Europa	1 386	11	„ China. . .	6 955	6 134
„ Amerika . .	179 262	250 810	„ Japan. . .	157 736	127 599
„ Britsch-Indië.	70 248	107 605	„ Australië .	60 448	12 243
			„ elders. . .	2 021	45 727
Transporteeren	337 529	428 656	Totalen	919 382	1 095 434

[2]) De vergunning is verleend aan F. TOFIELD voor eene onderneming in de desa Tjidahoe (distr. Tjiawigebang, afd. Koeningan, res. Cheribon). De fabriek, die voorzien moet zijn van door stoom of electriciteit gedreven machinerieën van voldoend vermogen, moet binnen 3 jaren in exploitatie zijn gebracht. De ondernemer zal nimmer eenige aanspraak kunnen doen gelden op schadevergoeding voor nadeelen, ondervonden tengevolge van door de Regeering bevolen aanleg van waterwerken. (Gouv. Bt. 31 Jan. 1904 n°. 2).

[3]) Een dezer ondernemingen is sedert definitief gestaakt.

rijstpelmolen, tevens tapiocafabriek, te Karang Toewang (res. Pekalongan), die uit 16 002 pikol padi 9274 pikol rijst verkreeg, werkte in die residentie in 1904 de thans aan een drietal Chineezen toebehoorende rijstpelmolen te Tjomal; opgaven over den omvang van het bedrijf zijn echter niet verstrekt.

In Kedoe is slechts één (aan een Chinees toebehoorende) rijstpelmolen, die 3375 pikol padi verwerkte.

Een 3-tal rijstpelmolens in Pasoeroean verwerkten uitsluitend van de bevolking opgekochte padi. Een dezer molens was tevens ingericht als koffiepelmolen.

Even als in het voorafgegane jaar, waren de resultaten van de stoomrijstpellerij te Panggoel (Besoeki) in 1904 zeer gunstig. Als bijproducten levert zij zemelen, gabah en gepelde djagoeng. In Banjoewangi bestaan thans 5 rijstpelmolens, die uitsluitend van de bevolking opgekochte padi vermalen.

In Kediri worden geen rijstpelmolens meer aangetroffen.

Van de 2 in 1902 en de 2 in 1903 verleende vergunningen tot het in werking brengen van rijstpelmolens (1 in Pasoeroean, 1 in Soerabaja en 2 in Besoeki) werd geen gebruik gemaakt, terwijl de in 1903 begonnen bouw van een dergelijke inrichting in laatstgenoemde residentie, wegens gebrek aan kapitaal, werd gestaakt.

Blijkens de ontvangen opgaven bestonden er in 1904 12 cassavemeelfabrieken in de Preanger Regentschappen, waarvan er 10 gewerkt hebben, met eene productie van 149 340 pikol meel. In Semarang vindt men een 4-tal tapiocafabrieken, die de cassave gedeeltelijk verkrijgen van eigen aanplant op gehuurde of in erfpacht bezeten gronden en gedeeltelijk door opkoop van de bevolking. Nopens den omvang van haar bedrijf zijn geen opgaven ontvangen. De in Pasoeroean gelegen indigo-onderneming Soembersalak bracht hare cassavemeel- en tapiocafabriek in 1904 over naar Kediri. In deze residentie bestaan bovendien nog 2 ondernemingen voor cassavebereiding, die van 1013 bouws eigen aanplant eene productie verkregen van 77 720 pikol, grootendeels voor den uitvoer bestemd meel.

Opkoop van koffie. Omtrent de productie van de twee stoomkoffiepel- en sorteer-inrichtingen in Pasoeroean (ter hoofdplaats en te Kraton) zijn geen opgaven ontvangen. Zij schijnen echter met bevredigend resultaat gewerkt te hebben.

Opkoop van thee had ook in 1904 op groote schaal plaats door Europeesche ondernemingen in de Preanger Regentschappen, tegen een prijs van 3 à 4 cent per $^1/_2$ K.G. nat blad. Werd in vorige jaren in de afdeeling Soekaboemi ook door inlanders veel thee opgekocht en voor de inlandsche markt bereid, in het verslagjaar moesten allen, op één na, hun bedrijf staken, daar zij, tengevolge van de hooge prijzen welke door de theeondernemingen werden betaald, de thee te duur moesten inkoopen om met voordeel hun product van de hand te kunnen zetten. Vrijwel de geheele oogst, verkregen van eene uitgestrektheid van 2000 bouws (1470 bouws in 1903), namelijk 2 275 000 K.G. nat blad (1 450 000 K.G. in 1903), kwam dan ook in handen van de Europeesche opkoopers. In Soemedang bleven zich vele Chineezen bezig houden met den opkoop en de bereiding van thee. Een dier Chineezen, die eene installatie voor theebereiding heeft, kocht 165 910 K.G. theeblad op tegen 3 à 4 cent per half K.G., en verkreeg daarvan 36 131 K.G. bereid product, hetwelk grootendeels naar Nederland werd uitgevoerd. In Limbangan werd het van Tjikadjang en Garoet afkomstige product, mits goed geplukt, door de ondernemingen opgekocht, terwijl het overige door de bevolking op inlandsche wijze toebereid en tegen 10 à 20 cent per half K.G. aan inlandsche en Chineesche opkoopers verkocht werd.

De twee in Pemalang (Pekalongan) bestaande, respectievelijk aan een Chinees en aan een inlander toebehoorende thee-etablissementen kochten de theebladeren op tegen 2 à 3 cent per kati en voerden de bereide thee uit naar Djokjakarta, Tegal en Pekalongan, tegen f 16 à f 30 per pikol voor eerste soort en f 5 per pikol voor tweede soort.

Andere ondernemingen. De opkoop en zuivering van kapok door de onderneming Wedari en de Chineesche eigenaren van kapokschuren in de afdeeling Pati (Semarang) breidde zich meer en meer uit. In Pasoeroean bleven zich enkele Europeanen en Chineezen bezig houden met den opkoop van kapok, zonder dat echter van eene geregelde industrie kan worden gesproken.

Eene in dezelfde residentie gelegen onderneming onder Europeesch bestuur verbouwde op 22 bouws gehuurde en 10 bouws door de bevolking in overeenkomst beplanten grond 303 pikol padi, 150 pikol katjang en 50 000 kolven djagoeng, alles voor de plaatselijke consumtie bestemd.

De in Pekalongan gelegen, aan eene maatschappij toebehoorende onderneming Doekoetoeri kocht van de bevolking, behalve padi, ook ketela op en verkreeg daarvan 4467 pikol meel, dat geheel voor den uitvoer bestemd was.

In het district Tjitjoeroeg (afd. Soekaboemi, res. Preanger Regentschappen) bestaat sinds eenige jaren de fabriek van aetherische oliën „Odorata", die, vooralsnog op kleine schaal, sereh-olie bereidt uit eene grassoort, sereh (andropogon mari-catus) geheeten, welke voor een klein gedeelte door den fabrikant van eigen gronden wordt verkregen en overigens van de bevolking wordt opgekocht. De productie van gras bedraagt 100 à 400 pikol per bouw, al naar gelang van de gesardheid van den bodem. Het succes van de onderneming is steeds stijgende, zoodat zij reeds herhaaldelijk moest worden uitgebreid. In geringe hoeveelheid worden ook andere oliën dan sereh-olie geproduceerd. Daar deze onderneming van zeer veel belang is voor de bevolking, voor welke de verkoop van de weinig zorg vereischende, op anders niet gebruikt wordende terreinen geplante grassen, eene niet onaardige bron van inkomsten vormt, werd, ter voorkoming van haren ondergang door deloyale concurrentie, eene ordonnantie vastgesteld (Ind. St. 1905 n°. 219), waarbij voor een termijn van 8 maanden werd verboden levende planten of plantmateriaal van aetherische oliën produceerende grassen zonder vergunning van het hoofd van gewestelijk bestuur uit het district Tjitjoeroeg uit te voeren.

b. Landbouw op gronden door het Gouvernement in erfpacht afgestaan.

Opgaven omtrent de exploitatie der erfpachtsperceelen zijn over 1904 ontvangen ten aanzien van 593 ondernemingen, omvattende 417 996 bouws van de totale uitgestrektheid, ten bedrage, volgens de voor dit hoofdstuk ontvangen gegevens (zie bijlage PP), van 653 255 bouws. De beplante oppervlakte beliep bij 569 van de 593 ondernemingen ruim 217 697 bouws, of 1872 bouws meer dan in 1903 met betrekking tot 582 ondernemingen werd opgegeven.

Met de koffiecultuur werd, in tegenstelling met 1903, een weinig bevredigende uitkomst verkregen, waaraan de vele en overvloedige regens wel voornamelijk schuld waren. De oogst bedroeg ruim 214 500 pikol bij 351 van de 358 ondernemingen. In 1903 had de productie, bij 377 ondernemingen, ruim 414 700 pikol bedragen. De marktprijzen bleven gedrukt, in verband waarmede slechts weinig plantsoenen werden aangelegd, terwijl verscheidene ondernemers zich op andere cultures toelegden, of hunne perceelen geheel of gedeeltelijk verlieten.

Op de kinacultuur had de weersgesteldheid een gunstigen invloed. Voor zooveel blijkt, is in 1904 bij 69 van de 79 ondernemingen 7 315 628 K.G. bast verkregen, tegen 6 052 194 K.G. in 1903 bij 70 van de 89 ondernemingen.

Voor de theecultuur was het weder vrij gunstig. De productie bedroeg bij 94 van de 97 ondernemingen 9 243 093 K.G. droge thee, tegen 9 688 000 K.G. bij 92 van de 105 ondernemingen in 1903.

De cacao leverde in 1904 slechts een matigen oogst. Volgens de ontvangen opgaven zou bij 55 van de 62 ondernemingen verkregen zijn 348 796 K.G. cacao, tegen 749 119 K.G. bij 63 van de 83 ondernemingen in 1903.

Caoutchouc werd nog slechts in geringe hoeveelheden geproduceerd, doch reeds meer dan in 1903, terwijl ook vele ondernemingen den aanplant van ficus begonnen of uitbreidden.

De door sommige erfpachtsondernemingen gedreven tabak- en suikercultuur geschiedde hoofdzakelijk op daartoe van de bevolking gehuurde gronden buiten het erfpachtsperceel. Met betrekking tot de verkregen oogsten, zoomede omtrent de productie van de op enkele erfpachtsondernemingen bestaande aanplantingen van kapok, peper, agave, vezelplanten of andere bij-cultures voor de Europeesche markt, zij kortheidshalve verwezen naar bijlage PP.

Voor zooveel daaromtrent opgaven zijn ontvangen, beliepen de in 1904 door de ondernemers aan de inlandsche bevolking betaalde sommen wegens loonen en gedane leveringen ruim f 11 millioen, tegen ruim f $13^1/_2$ millioen in 1903.

c. Landbouw op gronden aan particulieren in eigendom afgestaan.

De ook ditmaal zeer onvolledige opgaven betreffende de particuliere landerijen zijn bijeenverzameld in tabel I van bijlage QQ.

De padi-teelt, meestal voor de inlandsche markt, bleef ook in 1904 op deze ondernemingen hoofdcultuur.

Door een drietal ondernemingen in Tangerang (Batavia) werd eene gezamenlijke productie van 1440 pikol suiker voor binnenlandsch verbruik verkregen, terwijl 5 andere (in Batavia, Pekalongan en Pasoeroean) eene opbrengst hadden van 145 408 pikol, die voor verreweg het grootste deel voor den uitvoer was bestemd.

De indigo-productie van een 12-tal landen in de afdeeling Tangerang bedroeg in 1904 1290 pikol, tegen 2095 pikol van 14 ondernemingen in 1903.

Ook in 1904 waren de uitkomsten van de koffie-cultuur niet bevredigend. Terwijl in 1903 van 64 landen 32 025 pikol koffie geoogst werd, verkregen in 1904 61 landen 32 568 pikol.

De thee-cultuur nam in bloei toe. Tegen 1 016 163 K.G. thee van 17 landen in de afdeeling Buitenzorg en 21 090 K.G. van de Pamanoekan- en Tjiasem-landen in de afdeeling Krawang in 1903, bedroeg de oogst thans respectievelijk 1 168 153 (van 19 landen) en 75 791 K.G.

Een 4-tal landen in Batavia verkregen in 1904 321 428 K.G. kinabast, tegen 281 038 K.G. van 3 landen in 1903.

De Pamanoekan- en Tjiasem-landen leverden slechts 12 161 K.G. peper, tegen 33 169 K.G. in 1903, terwijl 2 ondernemingen in de afdeeling Buitenzorg ditmaal niet meer dan 2562 K.G., of 3188 K.G. minder, opbrachten dan in het voorafgegane jaar.

Het land Tjikandi Oedik in Bantam en de Pamanoekan- en Tjiasem-landen produceerden gezamenlijk 94 pikol caoutchouc, tegen 72 pikol in 1903.

De oogst van andere producten was van weinig beteekenis.

d. Landbouw op verhuurde landen in Soerakarta en Djokjakarta.

Blijkens de op ult. 1904 afgesloten registers, betrekking hebbende op de landverhuur in de Vorstenlanden, bedroeg de uitgestrektheid der aan de daartoe gerechtigde categorieën van personen en naamlooze vennootschappen, op den voet van Ind. St. 1884 n°. 9, juncto Ind. St. 1891 n°. 255, verhuurde gronden voor Soerakarta 214 892 en voor Djokjakarta 189 110 bouws, verdeeld over respectievelijk 110 en 41 ondernemingen. Vergeleken met de opgaven voor ult. 1903, wijzen deze cijfers op eene vermindering met respectievelijk 4578 en 2187 bouws en 9 en 1 ondernemingen (vgl. bijlage QQ, sub II).

In eerstgenoemde residentie werd f 1 133 995,98 en in laatstgenoemde f 672 006,59 wegens pachtsommen aan de inlandsche verhuurders uitbetaald; bovendien werden door hen in zeer vele gevallen nog leveringen in natura, als rijst, gras, klappers, olie, enz., bedongen.

De exploitatie leverde over het algemeen niet onbevredigende uitkomsten op; ten aanzien van de suikercultuur was zij zelfs zeer gunstig. Voor den oogst van 1904 werd suikerriet geteeld op 21 huurlanden in Soerakarta en 26 in Djokjakarta, doch slechts op respectievelijk 14 en 15 dier landen ter verwerking op een eigen fabriek. Deze 29 fabrieken zouden verkregen hebben van 17 252 bouws eigen aanplant en van opgekocht riet 2 167 411 pikol suiker, tegen — volgens verbeterde opgaven — 1 931 166 pikol (van 29 fabrieken met 17 594 bouws eigen aanplant) in 1903. Ook in 1904 werd, althans in Soerakarta, voortgegaan met het gebruik van geïmporteerd riet, ten einde de tuinen van serehziekte vrij te houden.

De indigocultuur ging vrij belangrijk achteruit. In Soerakarta werd geproduceerd 219 600 K.G., tegen 302 789 K.G. in 1903, en in Djokjakarta verminderde de productie van 173 413 K.G. in 1903 tot 145 048 K.G. in 1904. Het aantal ondernemingen, waar dit gewas werd verbouwd, bedroeg 54 (34 in Soerakarta en 20 in Djokjakarta), tegen 63 in 1903. Volgens de (voor Soerakarta onvolledig) ontvangen opgaven, bedroeg de uitgestrektheid der beplantingen in Soerakarta 4628 en in Djokjakarta 5084 bouws, tegen respectievelijk 5616 en 4879 bouws in 1903.

Ging de tabakscultuur in 1903 zeer vooruit, van 1904 kan hetzelfde niet worden gezegd. In Soerakarta werd van 30 ondernemingen 5 020 145 K.G. tabak verkregen (tegen 5 559 253 K.G. van 34 landen in 1903) en in Djokjakarta van 9 ondernemingen 1 206 892 K.G. (tegen 1 640 281 K.G. van 9 landen in 1903). Het aantal bouws met tabak beplant verminderde in Soerakarta met 525 (7142 in 1903, tegen 6617 in 1904) en in Djokjakarta met 137 (2118 in 1903, tegen 1981 in 1904).

De koffieoogst was gunstiger dan in het voorafgegane jaar, daar in 1904 in Soerakarta 37 227 pikol (van 33 landen met 11 214 bouws) en in Djokjakarta 1386 pikol (van 6 landen met 511 bouws) koffie werd geoogst, tegen respectievelijk 13 088 en 577 pikol in 1903 (van 46 en 5 ondernemingen, met respectievelijk 16 017 en 415 bouws).

Ook in 1904 bleef de bladziekte in het gewas voortwoekeren, terwijl men ook ditmaal door zware bemesting van de koffieboomen, de levensvatbaarheid van het gewas poogde te vergrooten.

De productie van cacao, waarvan de cultuur vooral in de hooge streken van Soerakarta wordt gedreven, bedroeg in 1904 slechts 175 019 K.G., tegen 346 622 K.G. in 1903.

Volgens de ontvangen opgaven zou overigens in 1904 in Soerakarta zijn geoogst 2323 pikol kapok (door 19 ondernemingen), 596 pikol peper (door 10 ondernemingen), 3013 K.G. kinabast (door 2 ondernemingen) en 21 094 pikol padi (door 18 ondernemingen). De opbrengst van de overige gewassen, zooals foelie, agave, cassave, cubebe, abelmoschus, enz., was zeer gering.

Ten aanzien van andere ondernemingen in de Vorstenlanden (buiten die op huurlanden gevestigd) werd gemeld, dat de aan het hoofd van het Mangkoe Negarasche Huis toebehoorende suikerfabrieken Tjolomadoe en Tasikmadoe in Soerakarta in 1904 145 540 pikol suiker hebben verkregen van 1172 bouws, tegen 126 760 pikol van 1040 bouws in 1903.

Ook ditmaal werden geen opgaven ontvangen aangaande de aan een drietal Djokjasche prinsen toebehoorende ondernemingen Pakemwinangoen, Pengasih, Moesan of Keboan en Wonotjatjoer.

B. BOSCHWEZEN.

Het „boschreglement" (Ind. St. 1897 n°. 61, zooals het sedert is gewijzigd en aangevuld) is nader gewijzigd en aangevuld bij Ord. van 11 Jan. 1905 (Ind. St. n°. 40), in verband waarmede tevens eene wijziging is gebracht in de in Ind. St. 1890 n°. 115 opgenomen ordonnantie tot regeling van het beheer der wildhoutbosschen en de reserveering van bepaalde boschgedeelten (Ind. St. 1905 n°. 41). Voorts zijn, als uitvloeisel van een en ander, bij Gouv. Bt. 11 Jan. 1905 n°. 25 (Ind. St. n°. 42) de voorloopige grenzen vastgesteld van de in stand te houden wildhoutbosschen en van de daartoe gerekend wordende, voor het weder aanleggen van bosschen in aanmerking komende terreinen.

De in het boschdistrict Tegal-Cheribon gelegen definitief ingerichte djatibosschen, behoorende tot het boschcomplex Oost-Tegal [1]), te zamen groot 5306 H.A., zijn bij Ord. van 1 April 1905 (Ind. St. n°. 238) van dat boschdistrict afgescheiden om verder als „houtvesterij" afzonderlijk te worden beheerd.

a. Boschbeheer in engeren zin.

Uitgestrektheid en gesteldheid der bosschen. De uitgestrektheid der djatibosschen op Java en Madoera bedroeg bij het einde van 1904 643830 H.A. (ruim 531 000 H.A. grootendeels bestaande uit min of meer uitgekapt natuurbosch en ± 113 000 H.A. be-

1) Het bedrijfsplan van dit boschcomplex is goedgekeurd bij Gouv. Bt. 1 April 1905 n°. 34.

staande uit herbosschingen), tegen 643 818 H.A. op ult. 1903, beide totalen met uitzondering van de niet op te geven uitgestrektheid der djatibosschen in een deel van Soerakarta en in de residentiën Bantam, Djokjakarta en Madoera.

Boschbranden deden zich nagenoeg niet voor.

Grensregeling en afbakening der bosschen. De grensregeling en afbakening der djatibosschen werden grootendeels door het personeel der definitieve boschinrichting, die der wildhoutbosschen uitsluitend door het beheerspersoneel verricht. Bij het einde van 1904 waren de grenzen nog te regelen van een grooter of kleiner gedeelte der bosschen in Toeban, Padangan, Bodjonegoro, Soerabaja, Probolinggo, Besoeki en Kediri. De afgebakende grenzen werden over het algemeen wel geëerbiedigd; slechts hier en daar werden overschrijdingen geconstateerd. Beschadiging van de palen kwam echter nog herhaaldelijk voor. Voor de in 1904 voltooide afbakening van de wildhoutbosschen in Bagelen werd — evenals in Kedoe — gebruik gemaakt van steenen palen. Voorts werden de grenzen der boschreserven in het hooggebergte door een berijdbaren grensweg en door een bamboepagger vastgelegd. Daar de berichten omtrent de in de Preanger Regentschappen gebezigde grenspalen van wildhout verschillend luiden, wordt op sommige plaatsen de voorkeur gegeven aan grensheuvels. In het geheel is voor deze werkzaamheden door het beheerspersoneel uitgegeven f 35 458, tegen f 33 378 in 1903.

Bij Gouv. Bt. 11 Jan. 1905 n°. 26 (Bijbl. Ind. St. n°. 6160) zijn voorschriften vastgesteld betreffende de wijze, waarop de definitieve grensregelingen van de niet-ingerichte wildhoutbosschen en van de daarbij behoorende of daaraan toe te voegen terreinen op Java en Madoera behooren te worden tot stand gebracht.

Verschillende andere werkzaamheden met de voorloopige inrichting der djatibosschen in verband staande. In 1904 is voor deze werkzaamheden uitgegeven een bedrag van f 191 386 (f 157 459 in 1903), waarvan f 65 999 is besteed voor het bouwen en onderhouden van woningen ten behoeve van het personeel en voor tijdelijke verblijfplaatsen. Er zijn opgericht 1 houtvesterswoning, 8 opzienerswoningen, 58 woningen voor mantri's-boschpolitie en boschwachters en 10 tijdelijke verblijfplaatsen. In 10 boschdistricten en in 4 houtvesterijen zijn de beheerders thans gehuisvest in gouvernementswoningen, hetgeen eveneens het geval is met 1 bij de boschinrichting geplaatsten houtvester, met 53 adjunct-houtvesters der 2de klasse, opzieners en leerling-opzieners, zoomede met 146 inlandsche boschpolitie-beambten, terwijl over 51 tijdelijke verblijfplaatsen en keeten kan worden beschikt. Voor aanleg en onderhoud van wegen, sleuven, paden, bruggen en duikers is in het geheel f 57 667 besteed, waarvan het grootste gedeelte in het belang van de communicatie in de bosschen. Houtafvoerwegen werden aangelegd in Todanan, Bodjonegoro, Kedewan en Zuid-Randoeblatoeng.

Van de voorloopige bedrijfsplannen zijn die voor de boschdistricten Noord-Soerabaja—Madoera, Zuid-Randoeblatoeng, Zuid-Soerabaja—Pasoeroean, Rembang, Ngawi—Oost-Soerakarta, Oost-Preanger Regentschappen—Krawang en Toeban respectievelijk groot 31 497, 23 100, 30 610, 8612, 37 911, 11 909 en 41 150 H.A. — de eerste drie loopende over de jaren 1904 tot en met 1913 en de overige over het tijdvak 1905 t/m 1914 — goedgekeurd (Gouv. Btn. 23 Jan., 17 Febr., 3 en 11 Mei 1905 n°s. 36, 37, 37 en 4). Gedurende dien tijd zal vermoedelijk worden verkregen, respectievelijk van 3738, 2385, 3321, 801, 3396, 342 en 4700 H.A., 49 828, 65 002, 39 195, 19 988, 123 355, 14 721 en 36 175 M³. timmerhout, terwijl de inkomsten geraamd zijn op f 941 285, f 1 023 098, f 837 477, f 323 727, f 179 124, f 79 267 en f 79 362 en de uitgaven op f 488 420, f 4 2 007, f 558 294, f 140 702, f 76 860, f 58 385 en f 66 437.

Djaticulturen. De uitgestrektheid, die gedurende het cultuurjaar 1903/1904 met djati werd beplant, bedroeg niet minder dan 6319 H.A., tegen 6007 H.A. gedurende 1902/03 en 4850 H.A. gedurende 1901/02, terwijl de uitgaven in 1904 — met inbegrip van die, besteed aan het onderhoud van andere culturen en van het planten van caoutchouc en mahonie leverende boomen in het djatiboschgebied (vgl. de rubriek **Wildhoutculturen**), zoomede de kosten verbonden aan de maatregelen tot het keeren van brandschade — f 308 388 bedroegen, waarvan een aanmerkelijk gedeelte is uitgegeven ten behoeve van de culturen van het cultuurjaar 1904/1905. Hoewel de toestand zich aanvankelijk, tengevolge van de zeer vroegtijdig invallende zware regens, welke in December en Januari door eene droogte-periode van bijna een maand werden onderbroken, niet gunstig liet aanzien, is ten slotte het grootste gedeelte geslaagd en is de gesteldheid van de meeste culturen bevredigend. Van buitengewone plagen werd geen hinder ondervonden. Naar gelang van de omstandigheden, werden de culturen tot stand gebracht met behulp van de boschveldbouwmethode en van in eigen beheer aangelegde rijenaanplantingen, of werden zoogenaamde opslagculturen aangekweekt. In Ngawi, Bodjonegoro en Padangan ontvingen de inlandsche planters voor een groot deel betaling in natura (rijst). Daarvoor moesten vrij groote voorraden worden opgelegd en afzonderlijke loemboengs worden gebouwd, waarvan de onkosten in de cultuuropgaven zijn begrepen. Ter voorkoming en onderdrukking van den alang-alang-groei, en ter verbetering van verarmde gronden, werd op vele plaatsen, voorloopig met eenig succes, de zoogenaamde kratok (Phaseolus lunatus) tusschen gebouwd.

Wildhoutculturen. Ook gedurende het cultuurjaar 1904/5 werd aan de cultuur van caoutchouc leverende boomen [1]) eene groote uitbreiding gegeven, zoals blijkt uit onderstaand overzicht, waarin ook enkele cijfers over de twee voorafgaande jaren zijn opgenomen.

Uitgestrektheid in H.A. en aantal aanwezige planten in den vollen grond op ult. Maart 1905

VAN HET JAAR	der culturen van					
	Ficus elastica		Hevea brasiliensis		Castilloa elastica	
	H.A.	aantal.	H.A.	aantal.	H.A.	aantal.
1903	1484	164 376	"	2 325	"	4 176
1904	2476	316 599	"	31 636	"	36 191
1905	3710	527 189	112	45 008	72	43 632

Bovendien waren nog 565 stuks Funtumia elastica op eene uitgestrektheid van 1,35 H.A. in het boschdistrict Pekalongan—Kendal en in de houtvesterij Ngarengan voorhanden. Het voorspoedigst tieren de plantsoenen van de inlandsche karet (Ficus elastica) in de houtvesterij Ngarengan en voor een deel in de boschdistricten Pekalongan—Kendal en Djapara. Hoewel de Castilloa elastica evenzeer verbazend vlug groeit, zal vermoedelijk aan de cultuur daarvan voorloopig slechts zeer beperkte uitbreiding worden gegeven, zoowel met het oog op de geringe opbrengst van het product, als wegens de gevaarlijke en zich zeer snel uitbreidende schimmelziekte, waaraan de plant bloot staat. Minder welig tiert de Hevea brasiliensis. De zich ook bij die plant vertoonende schimmelziekte kan, door eene doeltreffende behandeling van den boom, tot staan gebracht worden. Behalve caoutchouc leverende boomen werden tal van wildhoutsoorten aangeplant, meestal met bevredigend resultaat. De kosten der cultuur, met uitzondering van die, besteed aan den aanplant van caoutchouc en mahonie leverende boomen, binnen de grenzen der djatibosschen (vgl. de rubriek **Djaticulturen**) beliepen f 60 906, tegen f 47 472 in 1903.

Exploitatie der djati- en wildhoutbosschen. [2]) Zoowel tengevolge van den vrij aanmerkelijken uitvoer van djatihout in 1903 en 1904, als van de betrekkelijk gunstige oeconomische toestanden op Java in 1904, was ten aanzien van de in eerstgemeld jaar in den houthandel geheerscht hebbende crisis — zie K. V. 1904, kol. 285 — geleidelijk verbetering te bespeuren, zoodat bij het

[1]) Eene hier te lande door tusschenkomst van de Nederlandsche Handelmaatschappij, verkochte partij van 770 K.G. caoutchouc bracht f 2,70[09] per ½ K.G. op.

[2]) Bij Gouv. Bt. 6 Nov. 1904 nos 40, 41 en 42 (Bijbl. Ind. St. nos. 6127, 6128 en 6129) zijn nieuwe model-voorwaarden vastgesteld van aanbesteding en gunning, 1e. der exploitatie van de voorloopig ingerichte djatibosschen (leegkapperceelen) op Java en Madoera, hetzij tegen betaling van een bepaald bedrag per massa-eenheid, dan wel tegen betaling van een pachtschat voor de geheele houtmassa, 2e. van de zuivering van djatibosschen en 3e. van de exploitatie van afbakeningsperceelen in die streken.

einde van 1904 een levendige vraag naar djatihout bestond en van overproductie geen spoor was waar te nemen. De uitvoeren, die in 1902 en 1903 respectievelijk 13 444 en 28 071 M³. hadden bedragen, stegen in 1904 tot 31 178 M³. (15 082 M³. bezaagd hout en 12 619 M³. onbezaagde balken en zwalpen), met eene geraamde uitvoerwaarde van circa f 1 250 000 en eene waarde op de plaatsen van bestemming van ruim f 1 870 000.

Ofschoon nu en dan klachten werden vernomen omtrent schaarschte aan hout, had dit, voor zoover uit de ontvangen gegevens is na te gaan, betrekkelijk weinig invloed op de prijzen. Goed balkenhout van respectievelijk 4½, 5½ en 6½ M. lengte stond in 1903 in Midden-Java op f 43, f 47 en f 57 per M³. en in 1904 op f 45, f 51 en f 61 genoteerd. Ook de prijzen van dwarsliggers verschilden niet veel van die in 1903. Zij bedroegen in beide jaren over geheel Java gemiddeld f 30 à f 33 per M³.

De gezamenlijke productie aan djatihout zoowel van de geregelde als ongeregelde exploitaties, exclusief uitdunning, bedroeg 179 744 M³. timmerhout en 513 176 stapelmeter brandhout, tegen respectievelijk 117 801 en 355 443 in 1903. Van de geheele opbrengst werd 171 140 M³. timmer- en 511 106 stapelmeter brandhout verkregen door geregelde exploitatie, waarvan 20 587 M³. en 73 937 stapelmeter afkomstig waren van aankappingen in eigen beheer. Onder deze laatste categorie waren de voornaamste die in de houtvesterijen Noord-Kradenan, Noord-West-Wirosari, Toeder, Balo en Margasari, zoomede die in de door de houtcontractanten niet gewilde, en daarom in eigen beheer geëxploiteerde boschperceelen Oost-Grobogan, Ngawoen II, Djatilega, Gatel en Ketangi [1]). De behaalde prijzen van het in openbare veiling gebracht hout waren zeer bevredigend. Zij bedroegen voor de houtvesterijen respectievelijk f 30,90, f 29,03, f 25,66, f 27,40 en f 25,87 per M³. (f 26,90, f 24,32, f 22,76 voor de drie eerstgenoemde houtvesterijen in 1903) [2]). In verband daarmede waren dan ook de geldelijke uitkomsten van het bedrijf betrekkelijk gunstig. Het geboekte batig saldo over 1904 was, zonder bijrekening van de waarde van het reeds gekapte hout, voor de houtvesterijen achtereenvolgens f 22 917, f 12 281, f 20 514, f 14 465 en ± f 7961. Brengt men de waarde van het restant hout wel in rekening, dan worden de saldo's f 26 917, f 21 542, f 20 514 [3]), f 15 945 en f 17 039, waarbij in het oog dient te worden gehouden, dat in Margasari in 1904 een som van f 19 218 werd besteed voor aanschaffing en aanleg van een boschtrambaan. Vrij aanzienlijke opbrengsten leverden de exploitatie in eigen beheer van het door de verschillende houtcontractanten in de perceelen achtergelaten hout, zoomede die van wildhout, hoofdzakelijk in de Preanger Regentschappen, de laatste tot eene hoeveelheid van 1588 M³. timmer- en 6134 stapelmeter brandhout, benevens 422 stuks dolken en 726 zakken houtskool. De 136 particuliere exploitaties, die in 1904 in werking waren, brachten op 150 553 M³. timmer- en 437 169 stapelmeter brandhout (djati), tegen respectievelijk 96 011 en 324 050 in 1903. De zoogenaamde ongeregelde aankappingen, welke wederom plaats vonden: 1°. krachtens last (ten behoeve van 's lands dienst of van door de bevolking in gemeentedienst uit te voeren werken) en 2°. krachtens vergunning (zoo aan inlanders als niet-inlanders) beliepen: die sub 1°. 8112 M³. djati- en 1520 M³. ander timmerhout, benevens 2041 stapelmeter brandhout en 50 sadingpalmen, en die sub 2°. 492 M³. djati-timmerhout, 4111 M³. ander timmerhout, 15 728 stapelmeter brandhout, 1 417 559 stuks bamboe en 20 sadingpalmen. De waarde van het hout, gekapt ten behoeve van de gemeentewerken, beliep f 176 479.

In weerwil van de zooveel gunstiger tijdsomstandigheden, werden toch nog met enkele contractanten moeielijkheden ondervonden. Zoo o. a. wegens niet nakoming van de contractsvoorwaarden betreffende de exploitatie van de perceelen Noord- en Zuid-Koeniran en Toloe in Padangan. Verder moest het contract voor Gemolong in Ngawi—Oost-Soerakarta worden ontbonden, en werd de contractant voor de zuivering van Segorogoenoeng in Grobogan met zoodanige ontbinding bedreigd. In 1904 werden, geheel in de richting van de laatste jaren, wederom een aantal boschperceelen ondershands afgestaan aan contractanten, die zich voor het vestigen van hun bedrijf in een bepaalde streek, vooral door het aanleggen van boschtrambanen, groote geldelijke opofferingen hadden getroost, zoomede in gevallen, waarin de combinatie van een nieuw met een reeds in exploitatie zijnd perceel in 's lands belang werd geacht. In het geheel kwamen 22 nieuwe contracten in werking, terwijl er 28 afliepen [4]).

Aan de onderhandsche verkoopingen van het hout, enz., verkregen door exploitatie in eigen beheer, is in 1904 eene belangrijke uitbreiding gegeven [5]): aan hout en houtskolen is gedurende dat jaar voor eene waarde van f 170 570 van de hand gezet en aan caoutchouc voor f 3109. Het blijkt meer en meer, dat deze voor den lande zeer voordeelige houtverkoopingen in een bestaande behoefte voorzien.

Uitdunning der bosschen. Van de uitdunningen der djatiplantsoenen, die bij het einde van 1904 eene uitgestrektheid van 112 555 H.A. besloegen, geeft het volgend staatje een overzicht.

JAAR.	Gedunde uitgestrektheid in H.A.	Uitgaven.	Opbrengsten.	Batig saldo.	
				in het geheel.	per H.A.
1902	10 089	f 42 610	f 57 299	f 14 689	f 1,45
1903	8 821	45 026	75 835	30 809	3.50
1904	11 442	50 372	93 020	42 648	3,74
	30 352	f 138 008	f 226 154	f 88 146	f 2,90

Gedurende 1904 werd door uitdunning van djatiplantsoenen verkregen 16 859 M³. niet of meerendeels slechts ruw bekapt timmerhout en 105 589 stapelmeter brandhout, terwijl bovendien de dunning van de kinaplantsoenen in het boschdistrict Bagelen nog 80 stapelmeter brandhout opleverde. De gunstige invloed van de dunningen op de ontwikkeling der plantsoenen is onmiskenbaar. Een groot deel van het dunsel is echter vooralsnog niet verkoopbaar en moet kosteloos aan de bevolking worden afgestaan.

Bewaking der bosschen. In de houtvesterijen en in het definitief ingericht complex Regaloh was de toestand over het geheel zeer bevredigend. Omtrent den toestand in de boschdistricten luiden de berichten verschillend. Onbevredigend blijft hij nog steeds in Zuid-Soerabaja c. a., Madioen, Kediri, Grobogan en Semarang. Het zijn niet zoo zeer de diefstallen voor eigen gebruik, die de bosschen teisteren, maar bepaaldelijk beroepsdieven, die zich soms tot geheele benden vereenigen, en waarbij Chineezen, en soms ook Europeanen, als helers optreden. Zoo werd in het boschdistrict Pekalongan—Kendal eene belangrijke hoeveelheid dwarsliggers in de nabijheid van een groote suikerfabriek aangehouden, terwijl ter hoofdplaats Poerwodadi eene op clandestiene wijze verkregen partij houtwerken in de woning van een Europeaan werd aangetroffen. Over het geheel is er wel eenige vooruitgang merkbaar, vooral daar, waar men, zooals in de houtvesterijen, voldoende preventief kan optreden.

In Mei 1905 is door den resident van Kedoe eene verordening vastgesteld tot tegengang van diefstallen in en beschadigingen van 's lands bosschen, benevens van het achteloos branden of ontsteken van vuren op boschgronden of gronden begroeid met grassen, jong boom- en struikgewas in dat gewest (Jav. Ct. 1905 n°. 45).

[1]) Bij Gouv. Btn. 17 Juni 1904 n°. 41 en 5 Nov. 1904 n°. 31 is machtiging verleend tot de exploitatie in eigen beheer respectievelijk van het afbakeningsperceel Poeloeredjo in het boschdistrict Ngawi en van de van 's lands djati-areaal afgeschreven djatiboschjes Kali-djati-Bersolé c. a. gelegen in de afdeeling Krawang der residentie Batavia.

[2]) De venduties van hout uit Balo en Margasari zijn eerst in 1904 begonnen.

[3]) In Toeder was op ult. December 1904 geen restant hout meer aanwezig.

[4]) Met intrekking van Gouv. Bt. 12 Maart 1904 n°. 20 — vgl. K. V. 1904, kol. 284 —, is bij Gouv. Bt. 19 Mei 1904 n°. 34 machtiging verleend om met de naamlooze vennootschap Handelmaatschappij „San Liem Kong Sie" eene overeenkomst aan te gaan voor de exploitatie binnen het tijdvak 1 Juli 1904—30 September 1912, van de gecombineerde djatiboschperceelen Wonopolo-Kajangan, gelegen in het district Randoeblatoeng, afdeeling Blora, residentie Rembang, op den voet van retributiebetaling.

[5]) Bij Gouv. Bt. 16 Maart 1905 n°. 6 (Bijbl. Ind. St. n°. 6189) is machtiging verleend tot onderhandschen verkoop van hout en houtskool verkregen uit zuiveringsperceelen in eigen beheer.

Bij Gouv.Bt. 14 Nov. 1904 n°. 56 (Bijbl. Ind.St. n°. 6130) is machtiging verleend om het door de politie aangehaald, uit 's lands bosschen afkomstige hout, voor zoover het niet in aanmerking kan komen voor openbaren verkoop en niet geschikt is voor landswerken, kosteloos af te staan voor desawerken.

b. Definitieve boschinrichting.

Algemeene opmerkingen. De voortgang van de werkzaamheden werd merkbaar belemmerd door gebrek aan geoefend en behoorlijk onderlegd ondergeschikt personeel, daar het onvermijdelijk was enkele adjunct-houtvesters der tweede klasse door andere titularissen, zonder technische opleiding, te vervangen.

De uitgaven voor dit onderdeel van den dienst bedroegen in 1904 f 167 885, waarvan f 97 025 voor bezoldiging en reiskosten van het personeel en diverse benoodigdheden. Behalve met de leiding van de definitieve inrichtings-werkzaamheden, was de betrokken inspecteur ook belast met het toezicht op de samenstelling van de voorloopige bedrijfsplannen, waaraan met kracht werd gewerkt.

Grensregeling en afbakening. Gedurende 1904 werden nagenoeg alle grensprojecten van de bosschen in de residentie Madioen goedgekeurd. Door het personeel der definitieve inrichting werd voorts hoofdzakelijk gewerkt aan de grensregeling en afbakening in de boschdistricten Padangan en Toeban.

Opneming en kaarteering. De gezamenlijke lengte der meetlijnen in 1904, zonder bijrekening van de hermetingen, was 9979 K.M., tegen 6257 K.M. in 1903. De opgemeten uitgestrektheid bedroeg 30 452 H.A. blijvend boschareaal en 7775 H.A. buitenterreinen, tegen respectievelijk 40 798 en 7594 H.A. in 1903. Dat in 1904 eene geringere uitgestrektheid werd gemeten dan in het voorafgegane jaar moet worden toegeschreven aan de zeer onregelmatige grenzen der opgenomen bosschen en het groot aantal daarin gelegen enclaves en aan de omstandigheid, dat drie meetploegen moesten overgaan naar nieuwe terreinen, waarvan de verkenning, zoomede de voorbereidende maatregelen, veel tijd en werk kostten. Voorts werd, ten behoeve van het beheer in een viertal boschdistricten, eene oppervlakte van circa 12 000 H.A. aan leegkap- en zuiveringsperceelen, zoomede eene belangrijke uitgestrektheid aan culturen opgemeten. Naar schatting kan de tot ult. 1904 verrichte arbeid gelijk worden gesteld aan de volledige opneming en kaarteering van circa 287 000 H.A. bosch, of ongeveer 4/9 van de totale oppervlakte der djatibosschen op Java.

Indeeling der bosschen. In het geheel werden gedurende 1904 door het personeel der boschinrichting 172½ K.M. sleuven en 10 K.M. afvoerweg aangelegd, terwijl 360 vak- en 1891 hectometerpalen werden geplaatst. De indeeling van de complexen Grobogan—Oendahan en Oost-Tegal kwam gereed. Ondanks het moeielijke terrein in eerstgenoemd complex, zijn daar thans bijna alle sleuven geschikt voor sleeptransport en kunnen, zoo noodig, zonder groote kosten worden ingericht voor karrentransport. Zeer zware terreinen treft men ook aan in een deel van het complex Zuid-Soelang, waar begonnen werd met den aanleg van een afvoerweg, die het bosch van oost naar west doorsnijdt. De kosten bedroegen, met inbegrip van die voor bruggen, f 427 per K.M.

Boschbeschrijvingen. In de complexen Oost-Tegal, Zuid-Soelang en Grobogan—Oendahan zijn beschrijvingen opgemaakt van respectievelijk 136, 66 en 145, of te zamen 347 vakken, verdeeld in 800 subvakken. Er wordt voortdurend naar gestreefd om dit werk zooveel mogelijk te vereenvoudigen.

Definitieve bedrijfsplannen. Van het tot houtvesterij ingerichte boschcomplex Margasari — vgl. K. V. 1904, kol. 281 — bestaan 2104 H.A. uit wel is waar veelbelovende, maar oogenblikkelijk nog weinig rendeerende plantsoenen, 1531 H.A. uit open plekken en wildhoutbosch en slechts 3113 H.A. uit oorspronkelijk djatibosch. Dit laatste heeft echter door vele geregelde en ongeregelde aankappingen, welke daar sedert vele tientallen van jaren hebben plaats gehad, zwaar geleden. De jaarlijksche kapvlakte gedurende de eerste periode is gesteld op 81 H.A., de houtval op 1400 M³. timmerhout en 20 000 stapelmeter brandhout, van welk laatste de helft uit minderwaardig dunsel van de plantsoenen bestaat. Tot dusver wordt aanmerkelijk meer timmerhout verkregen dan de raming aanwijst. De jaarlijks te verkrijgen geldelijke inkomsten voor de eerste periode zijn geraamd op f 60 000, en de uitgaven op f 41 000. De netto opbrengst zal grooter worden nadat de slechtste oorspronkelijke bosschen, die het eerst ter velling moeten komen, zullen zijn opgeruimd.

Het bij Ord. van 25 Jan. 1905 (Ind. St. n°. 89) van het boschdistrict Djapara afgescheiden en als houtvesterij ingerichte djatiboschcomplex Ngarengan [1]) omvat 850 H.A. plantsoen, 975 H.A. open plekken en wildhout en 2414 H.A. oorspronkelijk bosch, of te zamen 4239 H.A. Gedurende de eerste periode zal de jaarlijksche kapvlakte 60 H.A. zijn, de houtval, exclusief het dunsel, naar raming, 1250 M³. timmerhout en 5000 stapelmeter brandhout, en zullen de opbrengsten f 43 000 en de uitgaven f 37 000 bedragen. Deze minder gunstige verhouding is toe te schrijven aan de omstandigheid, dat ook hier het in de eerste periode te vellen bosch van onvoldoende qualiteit zal zijn, waarbij nog rekening is te houden met de onkosten voor inkoop en aanleg van een boschtrambaan van 16 K.M.

Proefperken. De proeven met natuurlijke verjonging in eenige proefperken in de boschdistricten Blora en Kedewan werden voortgezet, doch voerden tot dusver niet tot het gewenschte resultaat. Voor de taxatie van het uit de djatibosschen te verkrijgen hout wordt bij voortduring gebruik gemaakt van de door den inspecteur, chef der inrichtingsbrigade, samengestelde houttabellen, die over het algemeen bevredigende uitkomsten opleveren.

c. Personeel.

Bij Gouv. Bt. 17 Juni 1905 n°. 36 (Ind. St. n°. 341) zijn regelen vastgesteld voor de bevordering der inlandsche leerling-opzieners en inlandsche leerling-opnemers tot inlandsch opziener, inlandsch opnemer en inlandsch adjunct-houtvester en is aan den directeur van landbouw de bevoegdheid toegekend om, binnen de grenzen der begrooting, het inlandsch boschpersoneel boven den rang van mantri-politie te benoemen en op de wijze, als door 's lands belang wordt gevorderd, te werk te stellen. Bij dezelfde gelegenheid is eene wijziging gebracht in den staat der bezoldigingen van het personeel bij den dienst van het boschwezen op Java en Madoera, zoomede ten aanzien van de aan eenige ambtenaren van het boschwezen voor reiskosten toegekende indemniteit.

Bij het einde van 1904 was het in functie zijnde technisch personeel van het boschwezen, voor zooveel betreft die categorieën van titularissen, die ingevolge art. 2 van het dienstreglement (Bijbl. Ind. St. n°. 5164) door den Gouverneur-Generaal worden benoemd, samengesteld als volgt: 1 hoofdinspecteur (chef van den dienst), 3 inspecteurs (van wie er 2 belast waren met de contrôle op het beheer, terwijl de derde als chef der inrichtingsbrigade werkzaam was), 29 houtvesters (van wie er 5 met verschillende opdrachten en 24 met het beheer der boschdistricten op Java en Madoera belast waren), 1 aspirant-houtvester, 5 adjunct-houtvesters der eerste klasse en 22 adjunct-houtvesters der tweede klasse.

Het opzieners- en opnemers-personeel bestond uit 54 opzieners, 31 leerling-opzieners, 10 opnemers, 1 leerling-opnemer en 24 mantri's-opnemers. Overigens waren nog in dienst 216 mantri's-politie en 323 boschwachters.

Met wijziging in zoover van het „boschreglement" (Ind. St. 1897 n°. 61), is bij Gouv. Bt. 23 Sept. 1904 n°. 20 (Bijbl. Ind. St. n°. 6094) bepaald, dat, met ingang van 1 Januari 1905, de hoofdinspecteur, chef van den dienst van het boschwezen, zal zijn gevestigd te Buitenzorg.

d. Baten en lasten.

Hoewel, tengevolge van de aan verschillende ondernemers gedane belangrijke concessiën, de geldelijke uitkomsten van den dienst beneden de raming bleven, waren zij toch aanmerkelijk gunstiger dan in 1903. Bijna alle inkomsten stegen; alleen de door contractanten betaalde vergoedingen voor de vrijstelling van de verplichting tot het schoon afleveren van de perceelen gingen terug van f 36 381 tot f 20 305. Het totaal der baten bedroeg f 3 212 174 en dat der uitgaven f 1 772 956. In 1903 beliepen de uitgaven f 1 427 655, welke ongunstige verhouding

[1]) Het bedrijfsplan van dit complex is goedgekeurd bij Gouv. Bt. 25 Jan. 1905 n°. 12.

het gevolg is van de stijging der cultuurkosten (van f 285 230 in 1903 tot f 380 934 in 1904), de uitbreiding van de caoutchouc- en djaticultuur, en de grootere kosten van de exploitatie in eigen beheer (f 360 929 in 1904, tegen f 171 793 in 1903), terwijl voorts nog werden besteed f 39 979 voor overneming van trammateriaal van de Solo-vallei-werken, f 7222 voor aanleg van trambanen en f 13 457 voor het oprichten van woningen in de houtvesterijen. Het batig saldo bedroeg f 1 439 218, tegen f 993 858 (verbeterde opgaaf) in 1903 (zie bijlage RR, sub III).

C. VEETEELT.

Het aantal van wege de gouvernements-paardenfokkerij in de Preanger Regentschappen in dat gewest gestationneerde dekhengsten, hetwelk op ult. 1903 75 bedroeg, vermeerderde gedurende 1904 met 19 (1 reformpaard, 14 aangekochte en 4 uit de eigen stallen afkomstige dekhengsten). Daarentegen werden er 2 — als voor verdere diensten onbruikbaar — verkocht, terwijl er 1 stierf en een 11-tal voor de paardenfokkerijen in andere streken (2 voor Krawang, 3 voor Kedoe, 4 voor Banjoemas en 2 voor Pasoeroean) werden bestemd, zoodat op ult. 1904 80 dekhengsten beschikbaar waren.

Het aantal geboorten tengevolge van de in December 1896 begonnen dekkingen door van gouvernementswege beschikbaar gestelde hengsten, hetwelk tot ult. 1903 4816 bedroeg, was bij het einde van 1904 tot 6071 geklommen.

Voor de volbloed-fokkerij — vgl. K. V. 1904, kol. 289 — werden 40 fokmerries aangekocht, waarvan een 6-tal met veulens, die — op 3 na — alle geplaatst werden. Wegens kwaden droes werden er 2 afgemaakt, terwijl er 4 aan andere ziekten stierven. Een 4-tal werd, wegens onvruchtbaarheid, teruggenomen.

Het op ult. 1903 ingeschreven aantal volbloedveulens (51) vermeerderde gedurende 1904 met 48, zoodat, met inbegrip van de 6 hiervóór vermelde, met de fokmerries aangekochte veulens, het aantal dier dieren steeg tot 105. Daarvan zijn er 2 geplaatst, terwijl er 13 stierven en 7 om verschillende redenen verkocht werden, zoodat op ult. 1904 nog 83 volbloedveulens aanwezig waren, waarvan een 30-tal ter verdere opvoeding in de gouvernementsstallen te Bandoeng. In verband met het voornemen om aan het remonte-depôt te Padalarang een tamme stoeterij te verbinden, zal de volbloedfokkerij in de Preanger Regentschappen op den tegenwoordigen voet, namelijk met behulp van de inlandsche bevolking, een einde nemen. Alleen de halfbloedfokkerij blijft bestaan. Te Bandoeng wordt een zoogenaamd passantenhuis gebouwd, waarin zieke dieren zullen worden verpleegd en waaruit de voor de halfbloedfokkerij bestemde hengsten zullen worden gedistribueerd en geruild.

In de zuidelijke districten van de afdeeling Krawang der residentie Batavia werd voortgegaan met de aanmoediging van de paardenfokkerij. Er waren 7 hengsten gestationneerd, van welke er 1 in December 1904 stierf. Behalve de 2 hiervóór bedoelde, uit de gouvernements-paardenfokkerij in de Preanger Regentschappen afkomstige dekhengsten, zijn in 1904 bovendien een 3-tal Sandelhout-dekhengsten gestationneerd in de afdeeling Malang der residentie Pasoeroean.

Bij Gouv. Bt. 19 Juli 1905 n°. 38 is de directeur van landbouw gemachtigd om de gewesten aan te wijzen, waar van gouvernementswege in het belang van de paardenteelt dekhengsten worden gestationneerd en om de voorwaarden vast te stellen, waaronder deze dieren aan de inlandsche bevolking in verzorging of bewaring worden gegeven.

In de residentie Semarang werden van de 9323 volwassen gouvernements buffelkoeien 4232 kalveren verkregen, of 45.4 %, welke minder gunstige uitkomst aan veelvuldige ziekten moet worden toegeschreven, terwijl bovendien op sommige tijdstippen slechts onvoldoende voeding kon worden verstrekt.

In de afdeeling Bandjarnegara (residentie Banjoemas) werd in 2 districten op groote schaal gecastreerd, terwijl, uit door de landbouwcredietbank te Bandjarnegara verstrekte fondsen, voor de bevolking 160 springstieren aangekocht werden. In de residentie Soerabaja werden door de suikerfabriek Porong aan de bevolking, op afbetaling, 100 koeien en 4 Balineesche stieren verstrekt.

In October 1904 is in de afdeeling Salatiga der residentie Semarang een proef genomen met de castratie van minderwaardige stieren, welke proef uitnemend slaagde, in verband waarmede, op voorstel van den directeur van landbouw, in het gewenschte fokmateriaal aanvankelijk zal worden voorzien door den aankoop van 250 Bengaalsche stieren (zie ook hoofdst. **J**, afd. VIII).

Door de eigenaren van particuliere veefokkerijen werd uit Nederland wederom uitgezocht stamboek-rundvee ingevoerd.

Behalve op een 13-tal plaatsen in de Preanger Regentschappen [1]), werden paardententoonstellingen georganiseerd te Buitenzorg (door de Wedloopsocieteit aldaar) en (in Januari 1905) te Wanajasa (afd. Krawang, res. Batavia). Te Blitar (Kediri) werd in October 1904 een veetentoonstelling gehouden. Voor de jaarlijksche stierenwedrennen (kerappan) op Madoera werd ook in 1904 f 1500 beschikbaar gesteld.

In aansluiting met hetgeen daaromtrent reeds is medegedeeld in kol. 290 van K. V. 1904, zij hier nog aangeteekend, dat, ingevolge het door de t.a.p. vermelde commissie [2]) uitgebracht advies, door de Indische Regeering is beslist, dat aan wedloopsocieteiten van bestuurswege geen geldelijke steun meer zal worden verleend.

---

§ 2. BUITENBEZITTINGEN.

A. LANDBOUW.

1°. INLANDSCHE LANDBOUW.

a. Eenjarige gewassen.

Rijst. Opgaven omtrent den omvang van den rijstbouw kunnen slechts worden verstrekt met betrekking tot de afdeelingen Menado en Tondano (res. Menado) en Lombok (res. Bali en Lombok). In de eerstgenoemde twee afdeelingen besloegen de bevloeibare, van regen afhankelijke en op moerasgronden aangelegde rijstvelden respectievelijk 2408 en 7551, 22 en 683 en 83 en 1109 bouws, terwijl de oppervlakte der tegalvelden respectievelijk 1011 en 36 174 bouws bedroeg. In 1904 werden met rijst beplant 3259 bouws in Menado en 45 005 bouws in Ton-

---

[1]) Voor de in de Preanger Regentschappen gehouden paardententoonstellingen werd van regeeringswege een bedrag van f 6000 toegekend voor uit te loven prijzen.

[2]) De commissie is ontbonden bij Gouv. Bt. 26 Mei 1905 n°. 40.

dano, waarvan er 3064 en 42 148 slaagden. In de afdeeling Lombok waren, blijkens de kadastrale metingen, 46 817 bouws bevloeibare en 17 005 bouws van regen afhankelijke sawah aanwezig.

De uitkomsten van den oogst waren in 1904 over het algemeen bevredigend. Uitzondering hierop maakten sommige streken in de afdeelingen Tanah Datar, XIII en IX Kota, Priaman, Painan en Natal en in de onderafdeeling Klein-Mandailing (Sumatra's Westkust), de marga Soengei Aro der afdeeling Kauer (Benkoelen), de landschappen Peusangan, Djeumpa, Idi, Poelò Raja en Tapa' Toean (Atjèh en onderhoorigheden), de Westerafdeeling van Borneo, de Dajaklanden en eenige andere streken der Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, de onderafdeeling Bangkala en de Stranddistricten der afdeeling Oosterdistricten (Celebes en onderhoorigheden), het district Bantik der afdeeling Menado, de districten Ratahan en Kakaskasen der afdeeling Tondano, zoomede enkele negorijen der districten Batoedoa en Tibawa en eenige andere streken der afdeeling Gorontalo (Menado); voorts West- en Midden-Soemba, Savoe en Alor (Timor en onderhoorigheden), waar de oogst, deels wegens ongunstige weersgesteldheid, deels tengevolge van veldratten en andere schadelijke dieren of plagen, onvoldoende en hier en daar zelfs slecht was.

In de Lampongsche Districten, de Westerafdeeling van Borneo, de afdeeling Kauer (Benkoelen) en de residentie Timor en onderhoorigheden, waar de rijstcultuur voornamelijk op ladangs (droge velden) gedreven wordt, kon, wegens het buitengemeen regenachtig weer, niet behoorlijk worden gebrand; in laatstgenoemd gewest had daarenboven verrotting van het gewas op groote schaal plaats, terwijl een belangrijk gedeelte van den lateren aanplant door ratten vernield werd. In de Lampongsche Districten moesten de sawahs op onderscheidene plaatsen opnieuw beplant worden. Door overstroomingen ging in de afdeeling Ogan en Komering Ilir en Blidah (Palembang) ongeveer de helft en in Djambi een groot deel van den aanplant teloor; om dezelfde reden mislukten ook de aanplantingen in de lagere streken der Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo en langs de oevers van het meer van Tondano (Menado).

Daarentegen was de rijstoogst overvloedig in de Rebongstreken (Lampongsche Districten), de afdeeling Lematang Oeloe en Ilir, Kikim en de Pasoemah-landen (Palembang) en de landschappen Pegatan en Batoe Litjin (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo), terwijl hij in de afdeeling Groot-Atjèh buitengewoon gunstig was. Uit de afdeelingen Lais en Redjang en Lebong (Benkoelen) konden groote hoeveelheden rijst naar de gewestelijke hoofdplaats en de particuliere ondernemingen worden uitgevoerd, en uit de afdeeling Asahan (Oostkust van Sumatra) bedroeg de padi-uitvoer niet minder dan 1 815 520 K.G.

In de residentie Padangsche Bovenlanden (Sumatra's Westkust) werd, met name in Loeboe Sikaping, Taloe en Moeara Laboeh, de rijstbouw op sawahs wederom uitgebreid, waartoe ook thans veelal nieuwe boschgronden gebezigd werden.

In de afdeeling Redjang en Lebong (Benkoelen) gaat de bevolking meer en meer over tot het aanleggen van natte velden, welke cultuurwijze zij afziet van de Javanen, die zich in steeds grooteren getale in de doesoens vestigen.

Uitbreiding van sawahs door aanleg van nieuwe en verbetering van oude waterleidingen had, op aansporing van het bestuur, plaats in de bovenstreken der residentie Palembang, waarbij zooveel mogelijk partij getrokken werd van de aanwijzingen, gegeven door de van de irrigatie-brigade op Java gedetacheerde mantri's. Zoodoende namen in Komering Oeloe de velden met 675 bidangs (1 bidang = ± $^1/_2$ bouw) toe, waaronder 121 bidangs bevloeibaar, terwijl in Ogan Oeloe 1787 velden in ontginning werden genomen, tegen 916 in 1903. Hoewel de uitkomsten van de met eenige Javaansche gezinnen in de afdeeling Moesi Ilir genomen proef niet schitterend waren, gaf het door hen gegeven voorbeeld met den aanleg van rijstvelden niettemin aanleiding tot verdere uitbreiding van deze cultuur. Het voornemen bestaat om, op kosten van de margakas, een drietal inlandsche hoofden uit die afdeeling naar Java te zenden, ten einde hen in de gelegenheid te stellen om, zoowel door eigen aanschouwing als door voorlichting van Europeesche en inlandsche ambtenaren, datgene van de rijstcultuur aan te leeren, wat het best in Palembang zal kunnen worden toegepast.

In Atjèh en onderhoorigheden werden in de XXII Moekims, op aansporing van den civielen gezaghebber, nieuwe sawahs aangelegd door het graven van nieuwe en het verbeteren van verwaarloosde leidingen. Te Seulimeum werd eene proef genomen met de bewerking van een sawahterrein op Javaansche wijze en beplanting met Tangerang-padi, waarvan het zaad door 's lands plantentuin te Buitenzorg was verstrekt.

Op Banka werd in het district Toboali een deel der natte velden als droge gronden in bebouwing gebracht. In het district Soengeislan kon de bevolking, door het heerschen van pokken, hare rijstaanplantingen niet behoorlijk onderhouden, met het gevolg, dat zij, door onkruid overwoekerd, een kleiner beschot opbrachten. In de districten Pangkalpinang en Koba werden de sawahproeven, wegens teleurstellende uitkomsten, niet voortgezet.

Op Billiton bezigt de bevolking meer en meer de laag gelegen terreinen voor de rijstcultuur, omdat zij gemakkelijker onder water zijn te zetten. De irrigatie wordt, door aanleg van nieuwe leidingen, beter geregeld en er wordt nauwlettend toegezien op de qualiteit van het zaad, dat thans gewoonlijk uit Palembang en Sampit (Borneo) ontboden wordt. Wel is waar staan deze variëteiten langer op het veld, doch zij leveren een beter beschot op dan de inheemsche.

In de Westerafdeeling van Borneo heerschte in Boven-Melawi rijstgebrek en werd door den panembahan van Sintang, met medewerking van het bestuur, rijst op crediet aan de bevolking verstrekt. Eene in Juli 1904 door den controleur van Mampawa genomen proef met de verstrekking aan de bevolking van 3 pikol door bemiddeling van 's lands plantentuin ontvangen zaadpadi, mislukte geheel wegens de ingevallen droogte.

In de afdeeling Martapoera (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo) werd met kracht voortgewerkt aan de uitbreiding van bestaande en aan den aanleg van nieuwe irrigatiewerken. Beeindigd werden de bevloeiingswerken aan de Soengei Babatoe, Soengei Pring en Soengei Doerian, waardoor thans ± 800 velden worden geïrrigeerd, terwijl het werk aan de Soengei Katjang zijne voltooiing nadert. In de onderafdeelingen Tanah Laoet en Batang Alai en Laboean Amas (afdn. Martapoera en Kandangan) werden aftappingen in de Kandangan-rivier gegraven, waardoor niet alleen de bestaande velden zijn gebaat, maar ook uitgestrekte terreinen voor de rijstcultuur geschikt gemaakt zijn. Een stuwdam werd opgeworpen in de Mangoenang en in de Lakpekat (onderafdn. Benoea Ampat en Margasari), terwijl, door het graven van afvoerleidingen, de draineering verbeterd werd van enkele terreinen in de kampongs Pematangkarangan Ilir, Pematangkarangan Oeloe en Mandoerian. Voorts werd door de bevolking van het district Alabioe (afd. Amoentai) een ringdijk voltooid om den waterstand op de laag gelegen gronden in den regentijd te regelen. Wegens het mislukken van den oogst in de afdeeling Dajaklanden werd bij Gouv. Bt. 23 Aug. 1904 n°. 51 aan de bevolking vrijstelling verleend van het opbrengen der vertieningsbelasting.

In de onderafdeeling Maros (Celebes en onderhoorigheden) werden door den waterstaatsdienst voorzieningen getroffen aan de Bantimoeroeng-leiding en, op aansporing van het bestuur, werd in de onderafdeelingen Binamoe en Bikeroe door de bevolking uitbreiding gegeven aan de bestaande waterleidingen. Eene in de Noorderdistricten met den aanleg van droge kweekbedden genomen proef mislukte door onvoldoende zorg van de hoofden.

In de residentie Menado kwam eene beurtbevloeiing uit de Panasan-leiding tot stand, waardoor het water beurtelings, telkens gedurende een half jaar, ter beschikking blijft van de bevolking van de districten Langowan en Kakas der afdeeling Tondano en van die van het district Kawangkoan der afdeeling Amoerang. Voorts werden in laatstgenoemd district en in het district Ratahan, zoomede in de negorijen Paniki-di-bawah en Paniki-di-atas nieuwe leidingen gegraven, waardoor in Kawangkoan 125 en in Ratahan 40 bouws sawah kunnen worden geïrrigeerd. Ook in de afdeeling Amoerang werden op kleine schaal leidingen aangelegd. In de districten Kakas Remboken, Langowan en Kakaskasen (afd. Tondano) komt het aanleggen van kweekbedden meer en meer in zwang. Aanwijzingen en wenken worden door de hoofden en de bevolking gaarne ter harte genomen, behalve in de afdeeling Gorontalo, waar gestadig toezicht en voortdurende leiding door Europeesche ambtenaren noodig is. Schaarschte wegens mislukking, zoowel van den padi- als van den miloe (maïs)-aanplant, heerschte voor korten tijd in enkele negorijen van het district Bantik (afd. Menado) en in de districten Ratahan en Kakaskasen (afd. Tondano). In enkele kampongs der districten Batoedoa en Tibawa (afd. Gorontalo) moest de bevolking zich uitsluitend met sago en aardvruchten

behelpen. Voor zoover de niet onder rechtstreeksch bestuur gebrachte streken van het gewest betreft, werden alleen in het landschap Bolang Mongondo proeven genomen met betere zaadpadi. De bevolking toonde zich gaarne bereid om de aanwijzingen der hoofden op te volgen.

In de onderafdeeling Babau (Timor en onderhoorigheden) werd de proef om sawahs met den ploeg te bewerken op grooter schaal voortgezet.

Omtrent de marktprijzen van rijst werden slechts van de na te noemen gewesten opgaven ontvangen:

	Gepelde rijst.	Ongepelde rijst.
Benkoelen.	f 6,— à f 18,— per pikol.	f 2.50 à f 10,— per pikol
Lampongsche Districten.	4,50 „ 7.— „ „	niet opgegeven.
Oostkust van Sumatra .	$ 7,20 „ $ 9,60 per 100 K.G.	id.
Riouw en onderhoorigheden (Siam-rijst) . .	4,50 „ 7,80 per pikol.	id.
Idem (Saigon-rijst) . .	3,80 „ 6,25 „ „	id.
Idem. (Rangoon-rijst) .	3.20 „ 5,— „ „	id.
Banka en onderhoorigh.	f 7,— (gemiddeld) „ „	f 3,50 (gemiddeld) per pikol.
Bali en Lombok . . .	4,— à f 6,— „ „	niet opgegeven

Overige eenjarige gewassen (andere dan rijst). Sommige streken van het gouvernement Celebes en onderhoorigheden en de residentiën Menado en Timor en onderhoorigheden uitgenomen, waar de djagoeng- of gierstaanplantingen door zware regens mislukten of door rupsen en muizen vernield werden, was de oogst van andere eenjarige voedingsgewassen (d j a g o e n g, g i e r s t, c a s s a v e en andere aard- en peulvruchten) in 1904 over het algemeen bevredigend.

Onder de overige door de inlandsche bevolking geteelde eenjarige gewassen bleef t a b a k, die bijna uitsluitend voor de binnenlandsche markt bestemd is, eene vrij belangrijke plaats bekleeden. In de Ranau-districten der afdeeling Komering en Ogan Oeloe, Enim en de Pasoemah-landen (Palembang) werd, tengevolge van ongunstige weersgesteldheid, een oogst verkregen van slechts 165 pikol, tegen 183 pikol in 1903. Het product was echter van goede hoedanigheid en had hierdoor grootere waarde. In Atjèh en onderhoorigheden werd te Tandjong Ara in Oost-Keureutoë een groot stuk pama-grond bewerkt en bezaaid met van een Deli-planter ontvangen zaad. In het geheel werd 15 pikol bladeren geoogst. Het product bleek alleen voor de inlandsche markt geschikt en werd te Idi verhandeld. In de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo werd alleen in het district Laboean Amas hier en daar tabak verbouwd op lage gronden, welke niet voor de padi-cultuur werden gebruikt. In het gouvernement Celebes en onderhoorigheden hadden de aanplantingen in de afdeeling Noorderdistricten veel van de hevige regens te lijden; alleen in de onderafdeeling Kadjang (afd. Oosterdistricten) werd een ruime oogst verkregen. Op Bali en Lombok leverde de tabak een goed beschot op; de uitvoer bedroeg uit de afdeeling Boeleleng 3950 pikol en uit de afdeeling Lombok 2844 pikol, tegen respectievelijk 3607 en 4555 pikol in 1903. Uit Sumatra's Westkust, waar de tabak voornamelijk in de afdeeling L Kota, zoomede in Oud-Agam, Poear Datar en Singkara geteeld wordt, bedroeg de uitvoer naar Singapore en Pinang 807 591 K.G., tegen 744 739 K.G. in 1903.

Tengevolge van den toenemenden invoer van goedkoope Europeesche garens, die de eigen cultuur der grondstof weinig loonend maakt, ging de teelt van k a t o e n achteruit. Hoewel de in Pajakoembo (Sumatra's Westkust) met Egyptisch zaad genomen proeven aanvankelijk gunstige uitkomsten opleverden, was dit met de proefnemingen met de daarmede gewonnen zaden niet het geval. In Palembang was de katoenoogst bevredigend; naar Singapore werd in 1904 6 255 176 K.G. uitgevoerd. Eene aan eenige afdeelingshoofden ter beproeving toegezonden partij zaad van de Egyptische variëteit werd te laat uitgezaaid, waardoor de proef grootendeels mislukte. Uit de residentie Bali en Lombok, waar de katoencultuur alleen in West-Lombok en sommige streken van Bali gedreven wordt, werd van Ampenan en Singaradja, hoofdzakelijk naar Singapore, voor eene waarde van respectievelijk f 20 000 en f 36 182 uitgevoerd, tegen f 19 240 en f 27 617 in 1903.

b. Overjarige gewassen.

Koffie. In de afdeelingen Redjang en Lebong en Pasoemah Oeloe Mana, zoomede in de Semendo Oeloe Loeas marga's der afdeeling Kauer van de residentie Benkoelen kwamen nieuwe tuinen van Java-koffie tot stand, terwijl op eenigszins groote schaal kweekbedden aangelegd werden in de marga's Ipoeh, Bantal en V Kota's der afdeeling Moko Moko. De Liberia-koffiecultuur onderging eenige uitbreiding in de afdeelingen Lais en Seloema en in de districten Pino, Mana en Bangkinang der afdeeling Mana en Pasoemah Oeloe Mana; in Moko Moko is zij echter zoo goed als verdwenen. De prijzen per pikol bedroegen f 25 à f 31 voor Java- en f 15 à f 21 voor Liberia-koffie. In het gouvernement Celebes en onderhoorigheden verkeert de cultuur in een staat van verval; bijplant heeft zeer weinig plaats, raadgevingen van bestuurswege worden niet opgevolgd en eene poging om in de Bergregentschappen weer koffie te doen planten mislukte. De uitvoer over Makasser uit Bonthain en Bikeroe bedroeg in het geheel niet meer dan 4111 pikol, tegen 11 419 pikol in 1903. In de afdeeling Boeleleng (Bali en Lombok) werden geen nieuwe tuinen aangelegd; alleen werden hier en daar bestaande aanplantingen uitgebreid. De pluk geschiedde over het algemeen wederom te vroeg, waardoor minwaardig product werd verkregen. Zoowel in de genoemde afdeeling als in de Balische landschappen was de koffie-oogst belangrijk minder dan in 1903. De waarde van den uitvoer naar andere deelen van Nederlandsch-Indië en Singapore bedroeg slechts respectievelijk f 295 431 en f 235 414, tegen f 898 280 en f 464 101 in 1903.

Klappernoten. Tengevolge van de toenemende vraag naar copra, heeft deze belangrijke volkscultuur zich ook in 1904 schier in alle gewesten der buitenbezittingen uitgebreid. Uit de Westerafdeeling van Borneo en uit Bali en Lombok, de eenige gewesten waar klapperolie op groote schaal bereid wordt, werd in 1904 respectievelijk 2 363 900 en 32 116 L. uitgevoerd, tegen 3 152 000 en 33 264 L. in 1903. In Benkoelen wordt uit den bloemsteel van den kokospalm palmwijn getapt, welke een gewilde volksdrank is.

Sago. De sagocultuur onderging in 1904 eenige uitbreiding op de onder de afdeeling Bengkalis ressorteerende eilanden der residentie Oostkust van Sumatra en in de benedenlanden van Indragiri (Riouw en onderhoorigheden), terwijl zij in de afdeelingen Lingga en Karimon van laatstgenoemd gewest stationnair bleef. In de Westerafdeeling van Borneo is de sagocultuur van eenig belang in de afdeelingen Pontianak en Ommelanden, Mampawa, Soengei Kakap en Sambas. Hoofdvoedsel voor de bevolking is sago op de Banda-eilanden — alwaar in de behoefte hoofdzakelijk voorzien wordt door invoer uit Ceram — en in enkele streken van de afdeelingen Sangi- en Talaut-eilanden en Bolang Mongondo (Menado). In laatstgenoemd gewest wordt sago alleen in tijden van rijstschaarschte bereid. De uitvoer bedroeg uit de Oostkust van Sumatra 125 065 pikol en uit Riouw en onderhoorigheden 40 725 pikol gezuiverde (waarvan 36 949 uit Karimon en 3776 uit Lingga) en 230 013 pikol ongezuiverde sago (waarvan 198 013 uit Indragiri, 30 000 uit Lingga en 2000 uit Karimon).

Peper. Dank zij de goede prijzen, werd de cultuur van dit gewas uitgebreid in Benkoelen, de Lampongsche Districten, Palembang (met name in de Ogan Oeloe-streken), Banka, Oostkust van Sumatra en Atjèh en onderhoorigheden. In de afdeeling Onderhoorigheden van laatstgenoemd gewest en in de Lampongsche Districten is de pepercultuur de volkscultuur bij uitnemendheid, terwijl zij ter Oostkust van Sumatra een voornaam middel van bestaan is voor de hoofden en de bevolking van Soengei Ijoe (Tamiang), Serangdjaja (Beneden-Langkat), Poeloe Koempai en de oevers van de Besitang-rivier, en voorts in de Gebang- en Troesan-streek, waar zij hoofdzakelijk in handen is van aldaar gevestigde Atjèhers, die op voorschotten werken, hun door Pinangsche handelaren verstrekt. In de residentie Banka en onderhoorigheden gaan, behalve Chineezen, ook inlanders meer en meer tot deze cultuur over. In de Westerafdeeling van Borneo wordt zij hoofdzakelijk in de afdeeling Sambas en uitsluitend door Chineezen gedreven. In de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo is zij alleen in de afdeeling Tanah Boemboelanden van eenige beteekenis. Volgens ontvangen opgaven bedroeg in 1904 de uitvoer van peper uit de Lampongsche Districten 73 562, uit de Oostkust van Sumatra 13 850, uit den Riouw-Lingga-archipel 6195, uit Banka 8277 en uit Billiton 1490 pikol. Omtrent den uitvoer uit Atjèh en onderhoorigheden zie men hoofdst. C, § 3.

Muskaatnoten. De aanplantingen in de residentie Benkoelen (ter hoofdplaats en in de afdeelingen Kauer en Kroë) werden weder, doch in zeer geringe mate, uitgebreid. In de Lampongsche Districten komen in de landschappen Benawang en Ngarip, zoomede ter hoofdplaats Kota Agoeng (afd. Semangka) enkele kleine, doch verwaarloosde aanplantingen voor. Ter Oostkust van Sumatra gingen in Padang en Bedagei en in Serdang de tuinen door ziekte en sterfte onder de boomen achteruit en elders werd geen uitbreiding aan de cultuur gegeven. In het gouvernement Atjèh en onderhoorigheden komen alleen in de onderafdeeling Tapa' Toean geregelde tuinen voor, doch ook in Idi wordt, hoewel op beperkte schaal, werk gemaakt van de teelt van muskaatnoten. In Menado verkeert de cultuur in kwijnenden toestand; waar het de moeite loont, worden er nog tuinen onderhouden, doch aan bijplant wordt niets meer gedaan.

Kruidnagelen. De cultuur van kruidnagelen gaat in de residentie Benkoelen hoe langer hoe meer achteruit. Geringe bijplant had slechts in de afdeelingen Benkoelen en Ommelanden en Lais plaats; in Kroë, Kauer en Seloema, zoomede in Mana en Pasoemah Oeloe Mana, wordt zeer weinig zorg aan onderhoud besteed, tengevolge waarvan vele boomen sterven. De oogst was in 1904 bijzonder slecht en bedroeg niet meer dan 30 pikol. De prijzen liepen van f 60 tot f 75 per pikol. In de residentie Menado treft men voornamelijk in het district Sonder (afd. Amoerang) nagelboomen aan; het product dient echter voor eigen gebruik en er worden slechts geringe hoeveelheden naar Menado uitgevoerd.

Gambir. Vooruitgang van de gambir-cultuur viel alleen te bespeuren op Banka en in de afdeeling Sambas der residentie Westerafdeeling van Borneo. De gambir-inrichtingen in eerstgenoemd gewest laten het product uitsluitend door Chineezen en nog altijd op Riouwsche wijze, volgens het oude procédé, bereiden. De bevolking volgt de inlandsche werkwijze en wat door haar bereid wordt dient voor binnenlandsch verbruik. Beweerd wordt, dat de uit Banka uitgevoerde gambir van mindere hoedanigheid is dan die van Riouw, Padang en andere streken afkomstig. Hoewel voor de meening, als zou het Bankaasch product door toevoeging van vreemde bestanddeelen vervalscht zijn, geenerlei grond bestaat, moet toch beaamd worden, dat hetgeen elders bereid wordt, lichter van kleur en van gewicht is, omstandigheden, die wellicht oorzaak zijn dat het laatste meer gewild is. Daarom werd getracht de bereidingswijze zooveel doenlijk is te verbeteren en de gambir aan de strengste eischen van zuiverheid te doen beantwoorden. Intusschen daalde de prijs van het Bankaasch product van gemiddeld f 25 tot f 22 per pikol, met het gevolg, dat de kokerijen ook minder begonnen te fabriceeren. De productie bedroeg slechts 4988 pikol, tegen 6871 in 1903; uitgevoerd werd eene hoeveelheid van 4953 pikol. Bij het einde van het verslagjaar kwam evenwel eenige verbetering in de appreciatie der van dit gewest afkomstige gambir, zoodat te verwachten is, dat de fabrikage op den ouden voet zal worden voortgezet.

In Sambas werden niet alleen de bestaande aanplantingen uitgebreid, doch ook nieuwe geopend, zoodat bij het einde van 1904 het aantal tuinen reeds 126 bedroeg. Uitgevoerd werd naar Java 1 106 120 K.G., tegen 611 180 in 1903, en naar Singapore 6820 K.G. Door den resident der Westerafdeeling van Borneo is in Augustus 1904 eene verordening uitgevaardigd, houdende bepalingen tegen het vervalschen van gambir en op het vervoer van dit product in zijn gewest (zie Jav. Ct. 1904 n°. 71).

In Benkoelen wordt de gambirteelt op vrij groote schaal gedreven in Alas en Talo (afd. Seloema). Uitgevoerd werd in 1904 voor eene waarde van f 1151.

In Palembang is de cultuur nog slechts van eenige beteekenis in de onderafdeeling Rawas.

In Riouw en onderhoorigheden breidde de gambirteelt zich eenigermate uit in de afdeeling Indragiri, doch elders viel achteruitgang te bespeuren, als een gevolg van de daling der prijzen en van gebrek zoowel aan geschikte gronden als aan brandhout. De productie van de „Gading Estate" (Indragiri) bedroeg 325 000 K.G., tegen 293 540 in 1903; de „Ajer Moelek Estate", die eerst in den loop van 1904 geopend is, heeft het voornemen om het extract uitsluitend voor de Europeesche markt te bereiden. Door de Chineesche ondernemingen in den Lingga-Riouw-archipel werd eene hoeveelheid van 96 605 pikol uitgevoerd, tegen 109 668 in 1903.

Ook op Billiton werd geen uitbreiding aan de cultuur gegeven. Uit Sumatra's Westkust bedroeg de uitvoer naar het buitenland 83 795 K.G., tegen 115 106 K.G. in 1903, terwijl in de binnenlandsche behoefte werd voorzien door 572 135 K.G., tegen 502 858 in 1903.

Andere gewassen. In enkele gewesten, vooral ter Oostkust van Sumatra en in Atjèh en onderhoorigheden, is de cultuur van p i n a n g zeer belangrijk. In eerstgenoemd gewest worden geregelde tuinen aangetroffen op het eiland Bengkalis, in de landschappen Bangka en Koeboe (onderafd. Tanah Poetih) en in de onderafdeelingen Asahan en Beneden-Langkat, zoomede, doch op kleinere schaal, in de afdeelingen Padang en Bedagei, Serdang en Tamiang en de onderafdeelingen Laboean Batoe en Batoe Bara. De uitvoer bedroeg uit Bengkalis 3800 pikol en uit het overig deel der residentie 39 500 pikol. Omtrent de pinangcultuur in Atjèh en onderhoorigheden zie men hoofdstuk C, § 3. In de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo komen pinangtuinen slechts voor in het district Amandit. Het product wordt naar Bandjermasin uitgevoerd.

K a p o k wordt bijna overal in de buitenbezittingen aangeplant, en wel meestal op de erven, doch ook in geregelde tuinen, o. a. in Tapa' Toean (Atjèh en onderhoorigheden), waar Koeala Batëe en Poelò Kajëe veel voor de toekomst beloven, in de afdeeling Martapoera (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo), in Palembang, zoomede in Boeding en het zuidelijk deel van Tandjoeng Pandan (Billiton) en in Gorontalo (Menado). De uitvoer uit Palembang bedroeg 392 412 K.G., tegen 472 785 K.G. in 1903, terwijl de waarde van den uitvoer uit Lhö' Seumawè en Tapa' Toean (Atjèh en onderhoorigheden) $ 1710 (in 1903 f 6969) en uit Bali en Lombok f 16 457 (tegen f 36 692 in 1903) bedroeg. Op Billiton bedroeg de gemiddelde verkoopprijs f 30 per pikol.

Aan c a s s i a (wilde kaneel) werd in 1904 uit Sumatra's Westkust 631 135 K.G. uitgevoerd, tegen 562 835 K.G. in 1903.

De a r è n p a l m komt schier in alle gewesten der buitenbezittingen voor, veelal in de hoog gelegen bosschen, waar de verbreiding aan de natuur wordt overgelaten; bijplant heeft nu en dan plaats in de afdeelingen Tondano en Gorontalo (Menado). Van de bereiding van suiker uit den palmwijn wordt nogal werk gemaakt in de afdeelingen Moko Moko, Mana en Pasoemah Oeloe Mana, Kauer en Kroë (Benkoelen), in de bovenstreken der Oostkust van Sumatra (in Boven-Langkat worden de palmen aan Bandjareezen verhuurd) en in de afdeeling Tajan der Westerafdeeling van Borneo. Uit laatstgenoemde afdeeling wordt de arènsuiker ook naar Serawak uitgevoerd. De opbrengst bedroeg in 1904 225 000 pakjes van 10 koekjes, tegen 209 500 pakjes in 1903. Ook in de onderafdeelingen Benoea Ampat, Margasari, Batang Alai en Laboean Amas (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo), alsmede in sommige streken van Banka, levert de arènsuikerbereiding eene goede bron van inkomsten voor de bevolking op. In Benoea Ampat beliep de productie 22 000 bollen, tegen 16 000 in 1903, welke verhandeld werden tegen f 4,50 à f 10 de 100 stuks. In de afdeelingen Gorontalo en Amoerang (Menado) en hier en daar in Ternate wordt het palmsap, voor zoover er geen sagoeweer uit bereid wordt, evenzeer tot suiker ingedampt, doch uitsluitend voor plaatselijk gebruik. In de kuststreken van Timor en onderhoorigheden wordt uit het sap van den lontarpalm een drank, stroop en suiker bereid, welke als genot- en voedingsmiddelen onontbeerlijk zijn voor de bevolking. Op het eiland Roti, waar de cultuur het meest gedreven wordt en van waar belangrijke hoeveelheden lontarsuiker en stroop jaarlijks haren weg vinden naar Boeton en de Molukken, was de opbrengst zeer bevredigend.

Langs de kusten, de rivieroevers en in de lagunen groeit bijna overal in de buitenbezittingen de inpakpalm. Evenals van de arèn wordt ook van deze palmsoort de verbreiding meestal aan de natuur overgelaten; opzettelijke bijplant geschiedt slechts in het district Manggar (Billiton) en in de afdeelingen Amoerang en Menado der residentie Menado. In sommige streken vindt de bevolking een goed bestaan in de bewerking van de bladeren tot dakbedekking (atap), waarvan vrij belangrijke hoeveelheden uit Bajan (Atjèh en onderhoorigheden) en sommige streken van de Oostkust van Sumatra naar Deli worden uitgevoerd ten behoeve van de landbouwondernemingen, hetgeen niet wegneemt, dat uit de Straits-Settlements toch nog voor

eene waarde van f 283 930 te Belawan geïmporteerd werd. In de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo worden uit de bladeren katjangmatten vervaardigd, die grootendeels haren weg vinden naar Java.

Suikerriet wordt in de buitenbezittingen meestal voor versnapering geteeld. Van eenigen omvang is de cultuur in de Rawas-streken der afdeeling Tebing Tinggi (Palembang), waar het sap tot stroop wordt verwerkt, hetgeen ook in de afdeeling Pontianak en Ommelanden (Westerafdeeling van Borneo) plaats heeft. In Atjèh en onderhoorigheden treft men goede aanplantingen aan in de aan de Atjèh-rivier gelegen moekims; in dit gewest is het sap een zeer gewilde volksdrank. Het wordt door middel van eenvoudige werktuigen uitgeperst en per glas of per flesch verkocht.

Cacao wordt slechts hier en daar aangeplant. In Benkoelen wordt het vruchtvleesch bij wijze van versnapering genuttigd. In Menado is de cultuur aanmerkelijk achteruitgegaan, zoowel wegens de gedrukte prijzen als omdat de vruchten aangetast werden door de cacaomot.

In Bali en Lombok leverde de cultuur van aardnoten in de afdeeling Boeleleng en de teelt van uien in Oost-Lombok zeer goede winsten op; de uitvoer van eerstgenoemd product was in 1904 belangrijk grooter dan in 1903; per pikol werd gemiddeld f 5 betaald.

Aanplantingen van ananas op groote schaal worden aangetroffen in de afdeelingen Tandjoeng Pinang en Batam der residentie Riouw en onderhoorigheden. In laatstgenoemde afdeeling breidde de cultuur zich in 1904 sterk uit. Naar Singapore werden in dat jaar uitgevoerd 847 500 stuks, tegen gemiddeld $ 2 de 100 stuks. De vruchten waren bijna uitsluitend bestemd voor de conserve-fabrieken aldaar.

Mengkoedoe wordt voornamelijk in de onderafdeeling Kadjang en op Saleier (Celebes en onderhoorigheden) aangeplant en naar Makasser uitgevoerd. Hoewel zij in Menado niet opzettelijk wordt verbouwd, wordt uit die residentie (voornamelijk uit de afdeeling Amoerang) toch veel mengkoedoe uitgevoerd, hetgeen aan de bevolking geen onbelangrijke bijverdienste verschaft.

In Benkoelen werd hier en daar uitbreiding gegeven aan de cultuur van cardamon. De uitvoer uit Mana en Bintoehan bedroeg 106 pikol, à f 60 per pikol.

Ter Oostkust van Sumatra, vooral in Batoe Bara en Laboean Batoe, gaat de inlandsche bevolking hoe langer hoe meer belang stellen in de cultuur van ramboeng en andere caoutchouc en getahpertja leverende boomen. Getahpertja belooft in de toekomst een belangrijk uitvoerartikel te zullen worden.

c. Landbouwcrediet.

Omtrent de werking van de te Menado en Sekajoe (afd. Moesi Ilir, res. Palembang) bestaande instellingen, die zich de verschaffing van landbouwcrediet aan de inlandsche bevolking ten doel stellen, zijn ook ditmaal geen bijzonderheden gemeld.

In de onderafdeeling Maros (Celebes en onderhoorigheden) werden twee schuren, welke in 1902 gediend hadden voor het bewaren van ten behoeve van de bevolking ingekochte zaadpadi, als desaloemboengs in gebruik genomen. Aan de beheerders werden van gouvernementswege (Gouv. Bt. 15 Aug. 1904 nº. 25) 1000 bossen padi afgestaan, onder voorwaarde van terugbetaling binnen een door den gouverneur van het gewest vast te stellen termijn. Hoewel aan het bestaan van die loemboengs algemeene bekendheid gegeven was, heeft zich bij het begin van den westmoeson niemand aangemeld om daaruit zaadpadi te bekomen. Daar de oogst in 1904 gunstig uitviel, is de mogelijkheid niet uitgesloten, dat niemand gebrek aan plantmateriaal had. Wellicht zal in 1905, tegen het rijpen van het gewas, wanneer in den regel van menigeen de mondvoorraad gedund is, blijken of de bevolking van de nieuwe instelling gebruik wil maken. In de onderafdeeling Telo-Parangloè hield de controleur met de hoofden besprekingen over het oprichten van eene gemeenschappelijke schuur, waarvan de beginvoorraad zou gevormd worden door 2800 bossen padi, welke terugontvangen waren van hetgeen in 1903 van gouvernementswege aan de bevolking was verstrekt. De hoofden waren er echter eenstemmig tegen. De controleur kreeg den indruk dat sommige hunner er zich tegen verklaarden, omdat zij gewoon waren uit hun eigen voorraad padi voor mondbehoefte of voor zaad uit te leenen, zoodat de beoogde instelling hun concurrentie zou aandoen. In de afdeeling Takalar verwachtten de hoofden geen heil van desaloemboengs, omdat zij niet konden instaan voor de eerlijkheid van de mindere hoofden, aan wie een groot deel van het beheer zou moeten worden opgedragen. Op grond van een en ander is afgezien van het nemen van proeven in de aangeduide richting.

2°. GOUVERNEMENTS-KOFFIECULTUUR TER SUMATRA'S WESTKUST.

Ook in 1904 had het onderhoud der plantsoenen over het algemeen naar behooren plaats, behalve in de afdeeling Painan, waar, evenals in 1903, rijstschaarschte oorzaak was, dat alle handen noodig waren tot bewerking van de velden, terwijl velen hunne woonplaatsen tijdelijk verlieten om elders een middel van bestaan te zoeken.

Hoewel in de residentiën Padangsche Bovenlanden en Tapanoeli (met uitzondering, wat het laatste gewest betreft, van de onderafdeelingen Angkola en Si Pirok) nog genoeg voor de koffiecultuur geschikte gronden aanwezig zijn — zij het dan ook in de Bovenlanden meer tegen de berghellingen en op geruimen afstand van de kampongs —, blijft de belangstelling van de bevolking in de gouvernements-koffiecultuur gering. Volgens de ontvangen opgaven zouden gedurende 1903/04 zijn bijgeplant: in de Padangsche Benedenlanden 1400, in de Padangsche Bovenlanden 6 602 025 en in Tapanoeli 1 251 413, of in 't geheel 7 854 838 koffieboomen. Zij, die reeds 500 boomen in onderhoud hadden, zooals o. a. in de laras Batipoe di Atas (Padang Pandjang), werden tijdelijk van bijplant vrijgesteld. Het aantal vruchtdragende boomen zou, volgens eene schatting, die niet veel vertrouwen verdient, op ult. December 1904 respectievelijk hebben bedragen 748 659, 73 179 413 en 4 523 829.

Het aantal der bij de koffiecultuur ingedeelde huisgezinnen steeg in het plantjaar 1903/04 van 218 165 tot 219 877 (vgl. bijlage SS).

Waar de gewone koffiesoort minder gunstige resultaten gaf, werd, vooral in de lagere streken, Liberia-koffie geplant, waarvoor dan kweekbedden werden aangelegd. Hoewel het bezigen van pépinières voor het verkrijgen van plantmateriaal voor gewone koffie veld blijft winnen, wordt echter in de meeste gevallen nog opslag uit de tuinen gebruikt om in ontginningen of als inboetingen te worden geplant.

De oogst van 1904 bedroeg 34 942 pikol (tegen 25 046 pikol in 1903), in welk totaal de Padangsche Benedenlanden met 848, de Padangsche Bovenlanden met 27 937 en Tapanoeli met 6157 pikol deelden, of respectievelijk 16 pikol minder en 8151 en 1761 pikol meer dan in 1903. Aan gewone koffie 2de soort was onder den oogst van 1904 begrepen 1129 en aan Liberia-koffie 1831 pikol (in 1903 respectievelijk 921 en 1548 pikol).

De oogst van 1905 werd op ult. Augustus 1905 geraamd voor de Padangsche Benedenlanden op 1600, voor de Padangsche Bovenlanden op 51 400 en voor Tapanoeli op 4791 pikol, of te zamen 57 791 pikol, waarvan aan Liberia-koffie 1541 pikol.

Omtrent de op den oogst van 1904 gevallen kosten en de voor het product, in de te Padang gehouden veilingen, behaalde prijzen, zij verwezen naar bijlage SS. De qualiteit was over het algemeen goed, doch de prijzen vielen niet mede. De voor legkoffie behaalde prijzen waren slechts onbeteekenend hooger dan die voor gewone koffie. De proef met legkoffie zal evenwel worden voortgezet.

3°. PARTICULIERE ONDERNEMINGEN.

a. Landbouwondernemingen op gronden, door het Gouvernement in erfpacht of in huur afgestaan.

Voor deze rubriek zijn slechts opgaven ontvangen van 50 ondernemingen, welke gezamenlijk beschikten over ongeveer 56 000 bouws, met eene beplante uitgestrektheid voor 49 van de 50 van ongeveer 10 400 bouws.

Bij 30 van deze 50 ondernemingen was koffie de eenige, dan wel de hoofdcultuur, en daarvan leverden er 28 10 823 pikol

koffie op, ten deele Liberia-soort, terwijl over 1903, ten aanzien van 30 ondernemingen, eene productie van 24538 pikol gewone en Liberia-koffie was opgegeven. Vele ondernemingen begonnen, met het oog op de slechte koffieprijzen, met nieuwe cultures, zooals kaneel, ficus, enz.; de resultaten daarvan waren evenwel nog niet merkbaar.

Omtrent den oogst van andere, hetzij als hoofd- hetzij als bijproduct geteelde gewassen, zie men tabel I van bijlage TT.

b. Landbouwondernemingen, welke (in de rechtstreeks onder Europeesch bestuur staande streken) uitsluitend berusten op overeenkomsten met de bevolking.

Van de op ult. 1903 bestaande ondernemingen van dezen aard schijnen er sedert 2 te zijn gesloten (Wai Lima in de Lampongsche Districten en Soelingan in de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo), doch daarentegen wordt thans melding gemaakt van eene nieuwe onderneming (Bernoeng) in eerstgemeld gewest.

Vier van de 5 koffie-ondernemingen in de Lampongsche Districten verkregen in 1904 van 1125 bouws aanplant eene productie van 3927 pikol Liberia-koffie. De zesde onderneming bezat een proefaanplant van rameh en katoen.

Op de twee tabaksondernemingen in de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo wordt niet door de ondernemers zelf geplant; zij verstrekken tabakszaad aan de bevolking en koopen van haar het product op. Vgl. overigens bijlage TT, sub II.

c. Landbouwondernemingen op gronden door het Gouvernement in eigendom afgestaan.

De zoogenaamde notenperken in de afdeeling Banda (res. Amboina), die onder de particuliere landerijen of tuinen, welke landbouwproducten voor de wereldmarkt opleveren, de voornaamste plaats innemen, produceerden in 1904 15457 pikol noten in en 2451 pikol noten uit den dop, of — de noten in den dop, in de verhouding van 3 tot 2, herleidende tot het gewicht in gedopte noten — in het geheel 11423 pikol noten, zoomede 2714 pikol foelie, tegen respectievelijk 3399 en 992 pikol in 1903.

Voor een aantal particuliere landerijen in de residentie Menado, die overigens veelal voor de klapperteelt gebezigd worden (in 1904 met eene productie van 21 pikol copra en 646000 klappers), wordt eene opbrengst aan noten en foelie opgegeven van 253 en 545 pikol (de noten mede berekend naar het gewicht in gedopten staat), tegen 244 en 58 pikol in 1903. Voor één op eigendomsgronden gevestigde onderneming in dat gewest vindt men voorts nog vermeld eene productie van 26 pikol koffie.

Van de ondernemingen in de afdeelingen Makasser, Noorderdistricten en Zuiderdistricten van het gouvernement Celebes en onderhoorigheden — welke over 't algemeen slechts klappers, bamboe, ooft, sagoeweer, visch en zout opleveren — en de particuliere landjes op het eiland Ternate zijn geen opgaven ontvangen.

Het land Langsan (of Langkoet) in de Padangsche Bovenlanden werd in 1904 vrijwel onbeheerd gelaten. De productie bleef beperkt tot 30 pikol koffie. In de Padangsche Benedenlanden vindt men een 26-tal landen, met eene uitgestrektheid van 2485 bouws, die voornamelijk padi, klappers en gras opleveren, een enkele ook notenmuskaat.

In de afdeeling Groot-Atjèh vindt men een 7-tal particuliere landen, met eene totale uitgestrektheid van 176355 M²., waarvan 159429 M². hoofdzakelijk met klapperboomen is beplant.

De weinig beteekenende particuliere landen in Benkoelen (ten getale van 4 en groot ± 91 bouws) worden voor de klapperteelt gebezigd, terwijl op 2 daarvan bovendien aanplantingen van karet- (gomelastiek-) boomen worden aangetroffen.

Op Bali (afd. Djembrana) bracht het land Tjandikesoema in 1904 60 pikol cacao en ± 40000 klappers (in 1903 100 pikol cacao en 40000 klappers) op.

Voor eene nominatieve opgaaf van de particuliere landerijen en specerijperken zie men bijlagen FF en HH van den Indischen Regeeringsalmanak voor 1905.

d. Landbouwondernemingen gevestigd op gronden, bij contract verkregen van vorsten of hoofden van in het genot van zelfbestuur gelaten inlandsche rijken of landschappen.

De tot deze categorie behoorende ondernemingen (vgl. de gedetailleerde opgave in tabel III van bijlage TT) zijn het talrijkst in de residentie Oostkust van Sumatra en in hoofdzaak bestemd voor het drijven van de tabakscultuur. Het aantal der in 1904 aldaar gewerkt hebbende ondernemingen bedroeg slechts 117 (tegen 128 in 1903), die eene gezamenlijke productie hadden van 331431 pikol — of 41084 pikol minder dan in 1903 —, uitmakende, naar schatting, 227000 pakken (van 75 K.G.), welke bestemd waren om in 1905 aan de markt gebracht te worden. De hoeveelheid tabak, oogst 1903, die in 1904 in Europa te gelde gemaakt is, bedroeg 254168 pakken (12036 meer dan in het voorafgegane jaar), met eene opbrengst van ongeveer f 35 millioen, d. i. dooreengenomen f 0,92 per ½ K.G., of f 0,07 meer dan in 1903 als middelprijs was behaald. Deze bevredigende prijs was o. a. te danken aan de groote productie van lichtgekleurde tabak, die voornamelijk door de aan de kusten van Deli en Langkat gelegen ondernemingen aan de markt was gebracht. Deze ondernemingen behaalden dan ook de hoogste prijzen, namelijk f 0,92 à f 1,40 per ½ K.G.; één der ondernemingen van de Deli-Maatschappij maakte zelfs gemiddeld f 1,93.

De weersgesteldheid was in den aanvang van het afgeloopen plantseizoen zeer gunstig, behalve voor de boven-ondernemingen, waar te veel regen viel; deze gunstige toestand bleef het geheele jaar voortduren, met uitzondering van de maanden Juni en Juli, toen eene langdurige droogte heerschte, die veel schade deed aan het te velde staande gewas. Op tal van ondernemingen had de tabak veel te lijden van rupsen en van de mozaïk-ziekte.

Bij het proefstation te Medan en het laboratorium te Buitenzorg werden de wetenschappelijke onderzoekingen met betrekking tot de tabakscultuur geregeld voortgezet.

Voor de herbewouding gaf men zich in Deli en Langkat ook thans weder veel moeite.

Koffie-aanplantingen werden in 1904 ter Oostkust van Sumatra aangetroffen op een 35-tal ondernemingen, hetzij als eenige, hetzij als nevencultuur. Van deze ondernemingen hadden er 33 eene productie van 43989 pikol, tegen 49538 pikol bij 34 ondernemingen in 1903.

De cultuur van de caoutchouc leverende Ficus elastica (ramboeng) werd gedreven op een 6-tal ondernemingen (waaronder 2 tabaksondernemingen), waarvan er twee 900 K.G. product verkregen. Op eene andere onderneming wordt vrij veel Hevea Brasiliensis (pararubber) geteeld. Twee ondernemingen hielden zich bezig met den aanplant van klapperboomen, terwijl één onderneming vezelplanten teelde en eene andere gember, pisang en oebi verbouwde. Eén onderneming bezit een peper-aanplant, die voor eene vaste som 's jaars aan een Maleier wordt verpacht. Bovendien bestond er één houtaankaponderneming.

In Riouw en onderhoorigheden waren in 1904 een 5-tal op concessie-contracten berustende ondernemingen in werking (tegen 4 in 1903), waarvan 3 op de eilanden, namelijk 1 voor ananas, 1 voor getahpertja en 1 voor pararubber. De andere twee zijn in Indragiri gevestigd (één voor de teelt van gambir en één voor die van gambir, koffie en getahpertja), doch zij verkeeren, tengevolge van gebrek aan werkkapitaal, in verwaarloosden toestand.

Eene onderneming in het gouvernement Celebes en onderhoorigheden bezit koffie-, klapper- en tabaksaanplantingen, doch omtrent de productie zijn geen opgaven ontvangen.

De onderneming „Kamp" in Beneden-Koetei (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo) leidde, evenals in vorige jaren, een kwijnend bestaan. Men oogstte er ongeveer 600 pikol koffie van mindere qualiteit. In Pegatan bracht de klapperonderneming te Api Api 110000 klappers op.

4°. ARBEIDERS OP ONDERNEMINGEN VAN LAND- (EN MIJN-) BOUW.

In die gewesten der buitenbezittingen, waar regelingen van de onderlinge rechten en verplichtingen van werkgevers en werklieden op ondernemingen van land- of mijnbouw en van mijnbouwkundige opsporingen van kracht zijn [1]), hadden de in

[1]) In verband met de hem gedane opdracht tot herziening of wijziging der voor de buitenbezittingen vigeerende regelingen van de onderlinge rechten

1904 geregistreerde werkovereenkomsten betrekking op 83 633 werklieden, welk totaal in de twee voorafgegane jaren achtereenvolgens bedragen had 81 109 en 75 656. Eene specificatie dier getallen, voor elk der betrokken gewesten afzonderlijk, waarin tevens — voor zoover daaromtrent opgaven zijn ontvangen — is vermeld, tot welken landaard de contractkoelies behoorden, is opgenomen in bijlage UU.

Ter Sumatra's Westkust werkten in de residentie Tapanoeli één en in de residentie Padangsche Bovenlanden drie ondernemingen, hetzij geheel, hetzij ten deele, met contractkoelies. Evenals in 1903, werd in Tapanoeli, waar desertie slechts bij uitzondering voorkwam, door de werknemers, bij het eindigen van hunne verbintenis, uit eigen beweging veelal een nieuw contract aangegaan.

De behandeling en verpleging der bij de in Benkoelen gevestigde mijnbouwmaatschappijen Ketahoen en Redjang Lebong en de koffie-onderneming Soeban Ajam in dienst zijnde contractkoelies gaf geen reden tot klagen. Het sterftecijfer bij eerstgenoemde onderneming (34) — hoofdzakelijk tengevolge van beriberi — was wederom aanmerkelijk lager dan in het voorafgegane jaar. Op de beide andere ondernemingen overleden respectievelijk 7 en 5 werklieden, bij een aantal behandelde zieken van 956 en 1386. Wegens desertie, luiheid en andere kleine vergrijpen zijn in de afdeeling Lais 8 en in de afdeeling Redjang en Lebong 363 contractanten gestraft.

De algemeene toestand van de contractkoelies bij de verschillende ondernemingen in de Lampongsche Districten liet weinig te wenschen over. Het aantal gevallen van desertie was wel belangrijk grooter dan in 1903, doch hierbij dient in aanmerking genomen te worden, dat het aantal nieuw aangenomen koelies aanmerkelijk hooger was dan in evengemeld jaar (589 tegen 229). Van de 127 in 1904 gedeserteerden (waaronder 25 recidivisten) zijn er 60 weder opgevat, hetgeen in 1903 het geval was met 59 van de 77 gedeserteerden (waaronder 39 recidivisten). De oorzaak van de desertie moest ook thans weder in hoofdzaak worden gezocht in tegenzin in geregelden arbeid.

De gezondheidstoestand der contractkoelies bij de Koninklijke Nederlandsche Maatschappij tot exploitatie van petroleumbronnen en bij de koffie-ondernemingen Pager Alam en Pasoemah-Estate in de residentie Palembang was bevredigend. Sterfgevallen kwamen weinig of niet voor. Wegens overtreding van de bepalingen der koelieordonnantie werden 154 personen veroordeeld, waaronder 55 wegens desertie.

De tot wegneming van de geconstateerde misstanden ter Oostkust van Sumatra, op advies van den officier van justitie te Batavia mr. J. L. T. Rhemrev ingestelde arbeidsinspectie [1] (vgl. K. V. 1904, kol. 298), heeft in November 1904 hare werkzaamheden aangevangen. Ter uitvoering van den verder door dien ambtenaar aanbevolen maatregel tot versterking van de politie in dat gewest, zijn bij de wet van 6 Juni 1905, tot verhooging der begrooting van uitgaven van Nederlandsch-Indië voor het dienstjaar 1905 (Ned. St. n°. 184, Ind. St. n°. 433) gelden toegestaan.

Met de door het Planters-comité gecharterde stoomschepen zijn in 1904 rechtstreeks van Swatow (Zuid-China) naar Belawan overgebracht 5930 Chineezen, tegen 6825 in 1903. Met de directe booten keerden in 1904 1420 werklieden naar Swatow en Hongkong terug, met een bedrag van $ 156 351 aan spaarpenningen. Het aantal uit andere streken van Nederlandsch-Indië naar Sumatra's Oostkust overgekomen koelies was kleiner dan in 1903. Alleen te Belawan kwamen 2872 Maleiers, 5709 Javanen en 941 Bandjareezen aan.

In de residentie Riouw en onderhoorigheden werkten de Galang-Exploitatiemaatschappij (afd. Tandjoeng Pinang), de petroleumtankinstallatie op Groot-Samboe (afd. Batam), de cultuurondernemingen Gading-Estate en Ajer Moelik-Estate, het Tjenako-Eigendommen-syndicaat en de Exploratie- en exploitatiemaatschappij Reteh (afd. Indragiri), zoomede de Singkep-Tinmaatschappij (afd. Lingga) met contractkoelies, wier toestand over het algemeen gunstig kon genoemd worden. Op de eerst sedert ruim een half jaar geopende onderneming der Galang-Exploitatiemaatschappij liet echter de huisvesting der koelies nogal te wenschen over. In het gemis aan een hospitaal zal binnenkort worden voorzien. Vier werklieden der onderneming werden wegens desertie gestraft. Voor de verpleging van zieken op Groot-Samboe is een goed ingericht hospitaal aanwezig, dat onder toezicht staat van een gediplomeerden Klingaleeschen ziekenverpleger, terwijl eenmaal per week een geneesheer uit Singapore zich van den toestand komt vergewissen. Van de 520 behandelde zieken stierven er 13. De een enkele maal tusschen Javaansche en Chineesche werklieden gerezen ernstige geschillen leidden er toe om voor elk dier landaarden afzonderlijke, op tamelijken afstand van elkander verwijderde woningen op te richten. Op Gading-Estate kwamen 101 ziektegevallen voor, waarvan 18 met doodelijken afloop. In de onvoldoende geneeskundige behandeling van de contractanten op die onderneming, zoomede op de eerst in Mei 1904 in werking getreden onderneming Ajer Moelik-Estate, zal, door de aanstelling van een bevoegd geneeskundige, worden voorzien. Wegens diverse overtredingen werden 41 personen veroordeeld. De gezondheidstoestand der koelies bij de Singkep-Tinmaatschappij was slecht. Van de 1748 behandelde zieken overleden er 243. Ter vervanging van de bestaande ziekeninrichting, is in Januari 1905 te Dabo een nieuw hospitaal opgericht, dat aan redelijke eischen voldoet. Zoo noodig worden de koelies door daartoe door den Europeeschen geneesheer afgerichte Chineesche verplegers, ook aan huis, dan wel in de mijnen, geneeskundig behandeld. De verhouding van de koelies onderling liet te wenschen over, hetgeen in hoofdzaak was toe te schrijven aan het heerschzuchtig optreden van de mijnhoofden, waaraan intusschen door den hoofdadministrateur zooveel mogelijk een einde werd gemaakt. Bovendien stonden die mijnhoofden in verbinding met andere Keh-Chineezen en vormden met hen een geheim genootschap tegen de mede op de onderneming werkzame Macao-Chineezen, die op hun beurt maatregelen tot tegenweer namen. Zoodoende kwam het einde Augustus 1904 tot eene botsing, maar, hoewel de partijen zich sedert hebben gehandhaafd, is de scherpe afscheiding, door de nieuwe aanvoeren van werkvolk, voortdurend verminderd. Wegens desertie, dienstweigering en verregaande luiheid werden in 1904 respectievelijk 31, 18 en 114 personen gestraft.

Op Billiton werkte alleen de Billiton-Maatschappij met contractkoelies. In 1904 werden 156 contractanten door den politierechter veroordeeld, waaronder 42 wegens desertie (in 1903 beliepen deze cijfers 71 en 0), waarbij echter rekening moet worden gehouden met de omstandigheid, dat het aantal werklieden in eerstgemeld jaar belangrijk grooter was. In verband met het door den heer Hoetink over de onderneming uitgebracht rapport — vgl. K. V. 1903, kol. 286 — zijn uitgebreide maatregelen getroffen tot verbetering, zoowel van de huisvesting als van de geneeskundige behandeling der koelies.

In de residentie Westerafdeeling van Borneo werkten slechts op één onderneming, die van de Cultuur- en Handelmaatschappij Siloewas (afd. Sambas), contractkoelies. Het aantal dier werklieden bedroeg in 1904 178, tegen 96 in 1903.

De verzorging en behandeling van de contractkoelies op de verschillende ondernemingen in de gouvernementslanden der residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo gaven in 't algemeen reden tot tevredenheid. Op de steenkolen-onderneming Poeloe-Laut was echter de verpleging van de zieken onvoldoende — de behandelende geneesheer is, wegens slechte plichtsbetrachting, sedert ontslagen —, zoodat het aantal sterfgevallen grooter was dan in 1903. Desertie werd gepleegd door 31 personen, terwijl 19 werklieden wegens verregaande luiheid gestraft werden. Onder de werknemers der mijnbouwmaatschappij „Kehajan" eischte de beriberi 113 slachtoffers. Aangezien die maatschappij bij de staking van hare werkzaamheden niet bij machte bleek om de koelies naar de plaats hunner aanwerving terug te zenden, moest daarin door het Gouvernement worden voorzien.

In de afdeeling Koetei en de Noordoostkust van Borneo zijn gedurende 1904 1907 werklieden geregistreerd, tegen 2242 in 1903 en 1211 in 1902. De algemeene toestand der koelies was bevredigend; voor geneeskundige behandeling werd behoorlijk zorg gedragen. Op een viertal ondernemingen overleden respectievelijk 11, 145, 39 en 4 man.

De in de residentie Menado gevestigde Nederlandsch-Indische Mijnbouwmaatschappij had gedurende 1904 562 koelies in dienst. Voor de voeding der contractanten werd goede zorg gedragen.

---

en verplichtingen van werkgevers en werklieden op ondernemingen van land- of mijnbouw en van mijnbouwkundige opsporingen (zie K. V. 1904, kol. 298), is door den tijdelijken inspecteur van den arbeid in de residentie Oostkust van Sumatra aan de Regeering een ontwerp ingediend van eene gewijzigde koelie-ordonnantie voor dat gewest (zie Jav. Ct. 1904 n°. 77).

[1] Bij Gouv. Bt. 29 Aug. 1904 n°. 49 is de heer D. J. Bijleveld belast met de waarneming der betrekking van tijdelijk adjunct-inspecteur van den arbeid ter Oostkust van Sumatra en zijn tevens nog eenige maatregelen met betrekking tot de arbeidsinspectie getroffen.

Gestraft werden 47 personen, waaronder 15 wegens desertie. De aan een particulieren dokter-djawa toevertrouwde geneeskundige behandeling was voldoende; het aantal sterfgevallen bedroeg 6. Bij de mijnbouwmaatschappij „Soemalata" waren in 1904 108 vrije en 709 contractkoelies in dienst, deels Chineezen, ten deele ook Singareezen en Talaureezen. Ook de mijnbouwmaatschappij „Kwandang-Soemalata" werkte, behalve met 200 vrije, met contractkoelies. Van de 18 sterfgevallen bij de laatstgenoemde twee maatschappijen waren er 6 het gevolg van ongelukken in de mijnen, waarbij bleek, dat voor de veiligheid van de werklieden geen voldoende zorg gedragen werd. Deze laatste omstandigheid gaf aanleiding tot een gerechtelijk onderzoek naar de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van de leiders en werkgevers, terwijl met klem is aangedrongen op de stipte naleving van de voor de veiligheid der koelies van gouvernementswege gegeven voorschriften. In de afdeeling Menado werd alleen op het erfpachtsland Talisse met contractkoelies gewerkt. Noch van de zijde der werkgevers, noch van die der contractanten werden klachten vernomen.

De toestand van de contractkoelies in de residentie Ternate en onderhoorigheden was over het algemeen gunstig; bij het eindigen van hun verbintenis gingen de werklieden meestal uit eigen beweging een nieuw contract aan. Desertie werd slechts gepleegd door 2 bij den sultan van Batjan in dienst zijnde werklieden; de daarvoor opgegeven redenen — te zware arbeid en onvoldoende voeding — bleken echter, bij onderzoek, ongegrond te zijn.

B. BOSCHWEZEN.

In bijna alle doesoens der residentie Palembang werden, op aansporing van de besturende ambtenaren, òf nieuwe tuinen van waardevolle en nuttige houtsoorten aangelegd òf werd aan de bestaande tuinen uitbreiding gegeven. De aanplantingen slaagden over het algemeen vrijgoed. Van het door inlandsche contractanten in dat gewest in 1904 verkregen onglen- en tembesoehout is respectievelijk 15 en 63 M^3. op publieke veiling verkocht. De opbrengst bedroeg f 2477.

Uit het gouvernement Atjèh en onderhoorigheden werd voornamelijk zoogenaamd bako-bako- of zeehout naar Deli uitgevoerd voor den bouw van tabak-droogschuren.

In de residentie Banka werd streng de hand gehouden aan de bepalingen, die aldaar voor de aankappen krachtens vergunning zijn in het leven geroepen. De uitvoer van hout was onbeduidend.

De aankap van ijzerhout in de residentie Westerafdeeling van Borneo bedroeg in 1904 slechts 200 M^3.

Opgaven omtrent de gedurende 1904 uit de verschillende streken der buitenbezittingen uitgevoerde hoeveelheden door de bevolking ingezamelde boschproducten, meerendeels gomsoorten, zijn opgenomen in bijlage VV. Aan fijne werkhouten is, blijkens de jaarlijksche algemeene handelsstatistiek van Nederlandsch-Indië, in 1904 uitgevoerd: uit Celebes en onderhoorigheden voor eene waarde van f 57 838 aan sandelhout en voor f 18 207 aan ebbenhout, uit Menado voor f 98 730 aan ebbenhout en uit Timor voor f 37 121 aan sandelhout en voor f 24 955 aan wortelhout.

C. VEETEELT.

Bij de gouvernements-paardenfokkerij in de afdeeling L Kota (Padangsche Bovenlanden) was in 1904 vooruitgang te bespeuren. Van de jaarlijks voor deze fokkerij beschikbaar gestelde som van f 8000 is in dat jaar f 7084 verbruikt. Door de 29 Sandelhout-dekhengsten werden 1885 merries gedekt, terwijl aangifte werd gedaan van de geboorte van 248 veulens. Op ult. 1904 waren 1513 veulens ingeschreven, van welke 28 van de tweede generatie.

Paardententoonstellingen werden gehouden te Pajakoemboe van gouvernementswege en te Fort de Kock van wege de Wedloopsocieteit aldaar. De door de Sportclub „Vooruit" te Menado uitgeschreven races werden, evenals in vorige jaren, voorafgegaan door eene paarden- en veetentoonstelling, welke zich van de zijde der bevolking wederom in groote belangstelling mocht verheugen.

Daar de toestand van den veestapel op Zuid-Celebes, waar de fokkerij „half wild" wordt gedreven, sterk achteruitgaande is, wordt door den betrokken gouvernements-veearts naar middelen ter verbetering omgezien.

Op Timor en Roti worden te jonge paarden voor diensten gebezigd en drachtige merries te zwaar belast. Evenwel mag in dat opzicht verbetering worden verwacht van eene strenge handhaving van de in Ind. St. 1903 n°. 370 — vgl. K. V. 1904, kol. 290 — opgenomen verbodsbepalingen.

Op Bali en Lombok legt de bevolking zich met ijver toe op het fokken van runderen en buffels. Vooral in de afdeelingen Djembrana en Boeleleng treft men een mooien veestapel aan. Uit Bali werden uitgevoerd 16 498 runderen en 16 407 varkens, zijnde respectievelijk 3070 en 1860 meer dan in 1903. De invoer op Lombok (van Soembawa en Bali) bedroeg 704 runderen en 745 buffels, de uitvoer van dat eiland 3901 varkens.

In den veestapel van de gewesten Benkoelen en Atjèh en onderhoorigheden viel verbetering te bespeuren. Bij Gouv. Bt. 27 Mei 1904 n°. 27 is machtiging verleend om een zestal nog niet geheel volwassen stieren, bij voorkeur van zuiver Bengaalsch ras, aan te koopen, bestemd om op verschillende plaatsen in de residentie Benkoelen te worden gestationneerd, ten einde als springstieren te worden gebezigd.

Daar de toestand van den varkensstapel op Banka zeer gunstig is, bleef de invoer van dit slachtvee, ten behoeve van het groot aantal aldaar werkzaam zijnde Chineesche mijnwerkers, beperkt tot 27 stuks. De invoer op Billiton was daarentegen veel belangrijker.

In Barabai (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo) werd van bestuurswege de teelt van vee van Bengaalsch ras voortgezet.

II. - MIJNBOUW.

§ I. WETGEVING.

Het in kol. 301 van K. V. 1904 vermelde eind-ontwerp B eener ordonnantie, strekkende tot uitvoering van K. B. 29 Juli 1899 n°. 29 (Ind. St. n°. 297), voor zooveel betreft de heffing van vast recht en cijns van de bruto-opbrengst van mijnconcessiën, is zoo goed als ongewijzigd vastgesteld bij Ord. van 25 Febr. 1905 (Ind. St. n°. 162). Deze ordonnantie is op 1 Juli 1905 in werking getreden, tegelijk (vgl. Ind. St. 1905 n°. 163) met gemeld Koninklijk besluit en de eveneens tot uitvoering daarvan strekkende, t. a. p. besproken Ord. van 24 Mei 1904 (Ind. St. n°. 262).

In November 1904 was aan den hoofdingenieur van het mijnwezen N. Wing Easton opgedragen een voor-ontwerp samen te stellen van de uitvoeringsvoorschriften der in art. 43 der Indische mijnwet (Ind. St. 1899 n°. 214) opgenomen bepalingen aangaande de mijnpolitie. Dit voor-ontwerp kwam in Februari 1905 gereed en is door den hoofdambtenaar voor de mijnwetgeving mr. J. G. Pott [1]) — sedert (zie hoofdst. **H**) tevens benoemd tot waarnemend directeur van onderwijs, eeredienst en nijverheid — aan wien het ter beoordeeling was toegezonden, gebruikt bij de samenstelling van het ontwerp eener ordonnantie tot uitvoering van de Indische mijnwet [2]), welk ontwerp — waarin is opgenomen het in K. V. 1904 (zie t. a. p.) genoemde ontwerp van de voorschriften tot uitvoering van de artt. 7 en 12 dier wet —, vergezeld van eene memorie van toelichting, in Juli 1905 aan de Indische Regeering is aangeboden. Het is, na in handen gesteld te zijn van den Raad van Nederlandsch-Indië, ter landsdrukkerij te Batavia gedrukt en voor het publiek verkrijgbaar gesteld.

Ten einde, in afwachting van de inwerkingtreding van de Indische mijnwet, reeds thans met enkele van de daarin ten aanzien van vergunningen tot opsporing aangenomen beginselen rekening te kunnen houden, is bij Gouv. Bt. 24 Jan. 1905 n°. 5 (zie afzonderlijk bijvoegsel van de Jav. Ct. van 31 Jan. 1905) eene regeling vastgesteld nopens de maximum-uitgestrektheid van de terreinen, waarvoor vergunningen tot het doen van mijnbouwkundige opsporingen worden verleend en nopens den duur van die vergunningen, welke regeling niet alleen geldt voor vergunningen verleend of te verleenen door de hoofden van gewestelijk bestuur maar ook voor vergunningen verleend of te verleenen door inlandsche zelfbesturen met goedkeuring van de hoofden van gewestelijk bestuur [3]).

Bij eene onder dagteekening van 25 Oct. 1904 door den directeur van onderwijs, eeredienst en nijverheid aan de hoofden van gewestelijk bestuur gerichte circulaire (Bijbl. Ind. St. n°. 6125) is aangedrongen op de stipte handhaving van de boete-bepaling op het niet-nakomen van den aan concessionarissen gestelden eisch tot begrenzing van hunne mijnvelden.

Aangezien het bij Gouv. Bt. 6 Sept. 1879 n°. 26 (Bijbl. Ind. St. n°. 3438) aangenomen beginsel, om bij de uitgifte van mijnconcessiën in het gouvernement Sumatra's Westkust aan de volkshoofden, die volgens de adat een onder den naam van „wang adat" bekende retributie van het door de ontginning gewonnen metaal ontvangen, als vergoeding voor het gemis van die wang adat een gedeelte van den door het Gouvernement te heffen cijns af te staan, in strijd is gebleken met de vigeerende mijnverordeningen (Ind. St. 1873 n°. 217*a* en 1874 n°. 128) en met de Indische mijnwet, is het bij Gouv. Bt. 23 Juni 1905 n°. 17 (Bijbl. Ind. St. n°. 6260) ingetrokken.

---

§ 2. DIENST VAN HET MIJNWEZEN.

Personeel. Op ult. Juni 1905 bestond de actieve sterkte van het korps mijningenieurs uit 15 hoofd- en verdere ingenieurs in vasten en 5 ingenieurs in tijdelijken dienst, terwijl bovendien 4 mijningenieurs, als gedetacheerd bij de gouvernements-kolenontginning ter Sumatra's Westkust, 1 mijningenieur, als belast met de waarneming der betrekking van leeraar in de mijnbouwkundige vakken bij de Koningin Wilhelmina-school, en 1 mijningenieur, als gedetacheerd bij de mijnexploratie in Suriname, bij het korps voor memorie gevoerd werden, en 2 ingenieurs met verlof in het buitenland vertoefden. Eén mijningenieur, die in 1902 voor het eindexamen der Polytechnische School te Delft was geslaagd, werd, na voor den duur van één jaar ter beschikking te zijn gesteld van den gouverneur van Suriname, tot tijdelijke vervulling van het ambt van mijningenieur aldaar, benoemd tot lid in de eindexamen-commissie dier school voor 1905. Eén mijningenieur, die in Juni 1902, en twee ingenieurs, die in Juni 1903 het eindexamen met goed gevolg aflegden, kwamen einde 1904 in Indië aan. Van de twee mijningenieurs, die in Juni 1904 slaagden, kwam er één zijne verbintenis niet na, terwijl de andere, na volbrachte studiereis, in de tweede helft van 1905 zijne bestemming naar Indië zal volgen.

Het aantal der zich gedeeltelijk op 's lands kosten voor gouvernements-mijningenieur bekwamende jongelieden bedroeg in Juni 1905 5, van wie er zich 3 onderwierpen aan het in die maand gehouden examen ter verkrijging van het diploma C, terwijl er 2 aan eene buitenlandsche academie studeeren.

Op ult. Juni 1905 waren de werkzaamheden van het korps mijningenieurs (dus ongerekend de 6 daarbij voor memorie gevoerde ingenieurs) verdeeld als volgt: aan den hoofdingenieur, chef der afdeeling mijnwezen, was 1 ingenieur toegevoegd; op Banka waren 7 ingenieurs geplaatst; met den dienst van het grondpeilwezen was 1 ingenieur belast, terwijl aan één hoofdingenieur en 3 ingenieurs geologische en mijnbouwkundige opnemingen in de residentie Benkoelen waren opgedragen en 1 ingenieur zich met dergelijke onderzoekingen in Djambi bezighield.

Het verdere Europeesche technische personeel van het mijnwezen bestond op ult. Juni 1905 uit 3 topografen, 6 boormeesters, 22 opzieners, 1 werktuigkundige en 1 machinist, dus totaal 33 personen in vasten dienst, en 1 topograaf, 9 boormeesters, 18 opzieners, 6 machinisten en 1 teekenaar, dus totaal 35 personen in tijdelijken dienst. Bij de gouvernements-kolenontginning ter Sumatra's Westkust waren, behalve de hoofdingenieur van den Sumatra-spoorweg en de Ombilinmijnen, op dien datum werkzaam 4 ingenieurs en 1 tijdelijk opziener van het mijnwezen, 1 opzichter, 1 waarnemend machinist, 1 tijdelijk opziener en 1 commies van den dienst der staatsspoorwegen, zoomede 1 opziener van het boschwezen; voorts 1 administrateur, 1 hoofdopziener, 1 machinist, 1 topograaf, 11 opzieners en 6 klerken in vasten dienst; 1 opziener contractueel

---

[1]) Bij Gouv. Bt. 16 Nov. 1904 n°. 17 is de controleur bij het binnenlandsch bestuur K. W. Gisolf ter beschikking gesteld van den hoofdambtenaar voor de mijnwetgeving, ten einde met door hem aan te wijzen werkzaamheden te worden belast.

[2]) Met uitzondering van art. 44 dier wet; een ontwerp der voorschriften tot uitvoering van dat artikel kan eerst worden samengesteld nadat de mijnordonnantie zal zijn vastgesteld.

[3]) In verband met deze regeling is een nieuw model vastgesteld voor de akten waarbij door inlandsche zelfbesturen vergunningen tot opsporing worden verleend (zie Bijbl. Ind. St. n°. 6285).

in dienst genomen en 1 geneesheer, 2 verbandmeesters, 33 opzieners en 6 klerken in tijdelijken dienst.

Geschriften. Van het „Jaarboek van het mijnwezen in Nederlandsch-Indië" verscheen de jaargang 1904. De aan het hoofdbureau te Batavia samengestelde kwartaalverslagen van het mijnwezen over 1904 zijn gedrukt als extra-bijvoegsel van de Jav. Ct. van 16 Sept. 1904 n°. 74 en 6 Jan., 7 April en 16 Juni 1905 n°s 2, 28 en 48.

De oud-hoofdingenieur, chef van het mijnwezen, dr. R. D. M. Verbeek, bleef belast met het uitwerken van de op zijne geologische verkenning van het oostelijk gedeelte van den Indischen Archipel verzamelde gegevens.

Palaeontologische, geologische en mijnbouwkundige onderzoekingen van gouvernementswege. Het booronderzoek op Banka leverde in 1904 over het algemeen bevredigende uitkomsten op. In het koelitterrein der Balei Bandoeng werd een gangencomplex aangetroffen, dat door ingravingen werd onderzocht, zonder dat men tot grootere diepten kon doordringen.

De geologische en mijnbouwkundige verkenningen in de residentie Menado, met name in Bolang Mongondo en in de aangrenzende gedeelten der landschappen Bolang Oeki en Bintaoea, zoomede in Bolang Itam en Kaidipan, werden door den aldaar werkzamen hoofdingenieur en den aan hem toegevoegden ingenieur geregeld voortgezet tot den aanvang van het tweede kwartaal 1905. Opnemingen werden, behalve in Bolang Mongondo, verricht van Domisil aan de noordkust over de op ± 1100 M. zeehoogte overschreden hoofdwaterscheiding naar de Boné-rivier. Goud, koper- en zinkertsen werden op verschillende plaatsen aangetroffen, doch meer dan algemeene gegevens werden niet verzameld. Ook in 1904 werd eene inspectiereis ondernomen naar de ontginningen der mijnbouw-concessiën *Soemalata*.

Het mijnbouwkundig onderzoek in Atjèh geschiedde in de omstreken van Kadjeueng, Gendōng en Toengkōb en in de Kroeëng Dòlò' (in haar bovenloop Kroeëng Langjeuë geheeten), een der hoofdtakken van de Kroeëng Wòjla. De resultaten van het goudonderzoek waren niet gunstig, zoodat ontginning op groote schaal ontraden moest worden. De in genoemd gewest geplaatste ingenieur vergezelde de colonne-Van Daalen naar de Gajō-landen tot het verzamelen van geologische gegevens. In den aanvang van 1905 werd het onderzoek in Atjèh gestaakt en het personeel, met dat hetwelk de hiervóór vermelde onderzoekingen in Menado had verricht, te werk gesteld bij de van gouvernementswege in een gedeelte der residentie Benkoelen ondernomen geologische en mijnbouwkundige verkenning, welk onderzoek zich ook zal uitstrekken tot een gedeelte van de residentie Palembang (Gouv. Bt. 2 Mei 1905 n°. 8; Jav. Ct. n°. 36).

De mijnbouwkundige en geologische verkenningstocht in Djambi (vgl. K. V. 1904, kol. 304) werd aanvankelijk uitgevoerd in de landschappen tusschen de Batang Asai en de Batang Tembesi. De verkregen resultaten waren, wat de goudafzettingen betreft, weinig bevredigend. Daarentegen werden in de buurt van Soeroelangoen gunstige aanwijzingen verkregen van het voorkomen van petroleum, zoodat een nader onderzoek in de terreinen ten zuidoosten van genoemde plaats aangewezen is.

Mijninspectie. Met het maken van inspectiereizen naar in werking zijnde mijnbouwondernemingen (vgl. K. V. 1904, kol. 304) werd voortgegaan. De sedert 1 Januari 1905 aan den hoofdingenieur N. Wing Easton toegevoegde ingenieur deed van 29 Mei tot 10 Augustus 1905 een reis naar de op Java en Madoera gelegen terreinen, voor welke concessie tot mijnontginning of vergunning tot het winnen van niet-metaalaardige zelfstandigheden is verleend, en in Juni 1905 is aan genoemden hoofdingenieur opgedragen eene reis te ondernemen naar de concessie-terreinen in Atjèh en onderhoorigheden, de Oostkust van Sumatra en de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo, terwijl hij voorts is gemachtigd de werk- en productiestaten over 1904 van de mijnconcessiën *Tinawoen*, *Panolan*, *Djepon*, *Metatoe*, *Djabakota*, *de Twaalf Desa's*, *Lidah Koelon*, *Geger*, *Tanah Merah*, *Kedoengdoeng*, *Goenoeng Sari* en *Peurenla* plaatselijk te verifieeren.

Diepe grondpeilingen. Gedurende het tijdvak 1 Juli 1904 tot en met ult. Juni 1905 zijn van de 14 op eerstgenoemden datum in gang zijnde artesische boringen er 11 voltooid, waren de 3 overige nog onderhanden en kwamen van de 34 nieuw ter hand genomen boringen er 18 gereed en moesten er 5 worden gestaakt. De 29 voltooide boringen waren aldus over verschillende gewesten verdeeld: Bantam 1, Batavia 7, Preanger Regentschappen 1, Pekalongan 1, Semarang 4, Besoeki 5, Madioen 3, Kediri 3, Sumatra's Westkust 2 en Menado 2.

Gedurende hetzelfde tijdvak zijn, op den voet van de Ord. van 23 Maart 1884 (Ind. St. n°. 50), een drietal vergunningen verleend tot het boren van artesische putten.

---

§ 3. GOUVERNEMENTSONTGINNINGEN.

Tinwinning op Banka. Gedurende het exploitatiejaar 1904/1905 (16 Februari 1904 — 3 Februari 1905) steeg het aantal ontginningen der 1ste en der 2de klasse respectievelijk van 138 tot 143 en van 137 tot 142. Het gemiddeld aantal personen, die zich bezig hielden met het nawasschen en uitsmelten van door de eigen ontginningen verworpen ertshoudenden grond en tinslakken (zoogenaamde ontginningen der 3de klasse) bedroeg 50, tegen 59 (verbeterde opgaaf) in 1903/1904.

In de ontginningen der 1ste klasse werkten gedurende het exploitatiejaar 1904/1905 gemiddeld 10 175 arbeiders en in die der 2de klasse 1468, tegen respectievelijk 12 161 en 1479 in 1903/1904.

De gezondheidstoestand onder de mijnwerkers was veel gunstiger dan in de twee voorafgegane jaren. Aan beriberi, welke ziekte in de eerste maanden van het exploitatiejaar nog vele slachtoffers eischte, overleden 89 man (waarvan in de mijnen 45) en aan andere ziekten en ongevallen 95 man, zoodat de sterfte, bij eene gemiddelde sterkte van 11 693 man, gemiddeld 1.57 % bedroeg, tegen 4.63 %, bij eene gemiddelde sterkte van 13 699 man, in het exploitatiejaar 1903/1904, dat evenwel 29 dagen meer telde. Wegens beriberi werden 427 man geëvacueerd, tegen 1248 in 1903/1904.

Bij Gouv. Bt. 8 Oct. 1904 n°. 11 zijn, bij wijze van tijdelijken maatregel, bij de tinwinning op Banka twee Europeesche artsen in dienst gesteld, waarvan één te Blinjoe en één te Pangkalpinang. Bovendien zijn bij Gouv. Bt. 17 Mei 1905 n°. 25 verschillende andere maatregelen getroffen in het belang van den gezondheidstoestand der mijnwerkers.

De tinlevering over het exploitatiejaar 1904/1905 bedroeg 148 937 pikol, bij eene gemiddelde sterkte van 11 693 man, tegen 185 692 pikol, met 13 699 man, in 1903/1904.

In den loop van het ontginningsjaar is 25 921 pikol onzuiver of van onzuiverheid verdacht tin aan omsmelting onderworpen, waarbij ruim 1768 pikol (6.82 %) verloren ging, welke hoeveelheid zich voor een groot deel in den verkregen afval bevindt. De kosten der raffinage, omgeslagen over het verkregen handelstin, beliepen f 0.40⁵ per pikol, of in het geheel f 9812.

In het werfjaar 1 Mei 1904 — ult. April 1905 zijn slechts 894 Chineesche nieuwelingen voor den mijnarbeid aangenomen. De werving had dus weder geheel onvoldoende resultaten, in verband waarmede den ambtenaar voor Chineesche zaken te Muntok, den heer P. A. van de Stadt, bij Gouv. Bt. 7 April 1905 n°. 2 is opgedragen zich naar Singapore en Zuid-China te begeven, ten einde te trachten in dien toestand verbetering te brengen. De kosten van de werving bedroegen f 82 681, waarvan f 31 290, of f 35 per hoofd, voor rekening van de mijnen kwam en f 51 391 voor rekening van den lande genomen is. Het aantal der in de ontginningen der 1ste en 2de klasse ingeschreven werklieden bedroeg op 1 April 1904 10 154 en 1498, totaal 11 652, en op 1 April 1905, na de indeeling van 157 man van

het werfjaar 1903/1904 (zie K. V. 1904, kol. 305) en 851 van de 894 Chineesche nieuwelingen [1]) (43 man werden eerst in April 1905 ingedeeld), 9717 en 975, totaal 10692, zoodat aan deze ontginningen, door overlijden, evacuatie, repatrieeren, wegzenden, drossen, ouderdomsgebreken of overgang tot anderen arbeid, 1968 man zijn komen te ontvallen (3046 man in 1903/1904), waarvan alleen 427 tengevolge van beriberi. Met inbegrip van de 42 in de ontginningen der 3de klasse ingeschreven werklieden, bedroeg de totale sterkte van de gezamenlijke ontginningen op 1 April 1905 10734 man.

De exploitatie van den stoomtramweg in Blinjoe gaf over 1904 een voordeelig saldo van f 2646 (ontvangsten f 28154, uitgaven f 25508), tegen f 27954 over 1903, welke ongunstige uitkomst is toe te schrijven aan de omstandigheid, dat de aanschaffing van baanmaterieel en de uitvoering van kunst- en aardwerken voor eene zijlijn van circa 6 K.M. belangrijke uitgaven vorderden, terwijl de ontvangsten met ruim f 11000 teruggingen, omdat de betrokken ontginningen de gewenschte sterkte niet bereikten. Het saldo der aanlegkosten vermeerderde met f 28136. Voor den in November 1901 geopenden stoomsleepdienst is, in verband met den aanmaak van een nieuwe prauw, het boren van een zoetwaterput voor ketelvoeding bij Pangkalbalam en het maken van eenige andere inrichtingen aldaar, f 2941 meer uitgegeven dan ontvangen (f 20338 tegen f 16397). Het ten behoeve van den in 1904 geopenden stoomsleepdienst in de Klabat-baai te Singapore aangebouwde sleepbootje is einde Maart 1904 afgeleverd. De kosten bedroegen f 18495. De ontvangsten en uitgaven van dien dienst beliepen respectievelijk f 1845 en f 10779, gevende een nadeelig verschil van f 8934.

De toepassing van stoomkracht bij de ontginningen was weder zeer bevorderlijk aan de resultaten der ontginning. Het aantal stoominstallaties klom tot 92. Daarentegen moest een ketel van een locomobiel worden afgekeurd. De stoominstallaties werden gebruikt in 54 ontginningen der 1ste klasse, met een gemiddeld aantal van 6149 werklieden en met eene productie van 84294 pikol tin, overeenkomende met eene hoofdelijke productie van 13.71 pikol, terwijl die voor alle ontginningen der 1ste klasse gezamenlijk 12.57 pikol bedroeg.

Volgens de berekening in bijlage WW kwamen de kosten in Indië van het in 1904/1905 ingeleverde tin den lande te staan op gemiddeld f 28,03 per pikol, tegen f 28,22 in 1903/1904. Volgens de verkooprekeningen (zie bijlage Z) heeft het in 1904 hier te lande geveilde Banka-tin gemiddeld per pikol netto opgebracht f 90,76 (in 1903 f 89,48), hetgeen dus een voordeelig verschil overlaat van f 62,73 per pikol, tegen f 61,26 over het voorafgegane veilings- en leveringsjaar. Hierbij dient evenwel in het oog te worden gehouden, dat bij de berekening van de kosten op het product gevallen, wat betreft de uitgaven voor het bij de tinwinning betrokken Europeesch personeel, niet gelet is op de kosten van opleiding, uitzending, verlofstraktementen, pensioenen, enz.

Voor 1905 is de hoeveelheid te verkoopen Banka-tin bepaald op 166000 pikol, benevens 651 pikol tinafval. De eerste vijf in dat jaar gehouden veilingen (in Januari, Maart, Mei, Juli en September) bestonden respectievelijk uit 33307, 26982, 26680, 26577 en 26597 pikol. Als gemiddelde bruto opbrengst is verkregen: per 50 K.G. achtereenvolgens f 78,95, f 83,14, f 83,18, f 90,84 en f 88,74, zijnde per pikol f 96,31, f 101,43, f 101,47, f 110,82 en f 108,26. In de veiling van Mei zijn bovendien verkocht 1133 blokken geraffineerd tin (40951 K.G.), die gemiddeld per 50 K.G. opbrachten f 79,79.

Het bij Ord. van 31 Mei 1891 (Ind. St. n°. 134) vastgestelde algemeen reglement voor de tinwinning op Banka is gewijzigd bij Ord. van 10 Maart 1905 (Ind. St. n°. 191).

Het bij het reglement voor de betaling van den arbeid bij de tinwinning behoorende tarief van verstrekkingen, voorschotten en tegemoetkomingen (Ind. St. 1891 n°. 135) onderging eene wijziging bij Gouv. Bt. 5 April 1905 n°. 12 (Ind. St. n°. 241).

Steenkolenontginning nabij Sawah Loento (Ombilin-mijnen). De productie bedroeg in 1904 174623 ton gemengde en 32657 ton gruiskolen, te zamen 207280 ton, tegen 201292 ton in 1903.

De winst op de verstrekking en den verkoop der kolen beliep, na afschrijving van f 106972 op de aanlegrekening, f 70034, tegen f 243724 in 1903, zijnde bij deze becijfering niets opgenomen wegens rente, terwijl, bij de kosten van het personeel, uitgaven wegens pensioenen, verlofstraktementen, enz. buiten rekening gelaten zijn.

Van de over 1904 geldelijk verantwoorde 206961 ton is aan particulieren verkocht 71531 ton, waarvan 1386 op verschillende plaatsen langs den spoorweg en het overige te Emmahaven. De stoomvaartmaatschappijen „Rotterdamsche Lloyd", „Koninklijke Paketvaartmaatschappij" en „Nederland" namen aldaar in respectievelijk 34248, 20284 (waaronder 19617 ton gruis) en 6442 ton, zijnde gezamenlijk 60974 ton, tegen 75205 ton in 1903, welk verschil in hoofdzaak op rekening is te stellen van de maatschappij „Nederland", tengevolge van de omlegging van hare reisroute langs Sabang. Aan andere schepen en aan particulieren te Emmahaven is geleverd 9171 ton kolen (waaronder 212 ton gruis), of 4552 ton meer dan in 1903.

De sterkte der dwangarbeiders, die tegen het einde van 1903 eenigszins was gestegen, daalde daarna spoedig, terwijl de aanvoer van nieuwe werkkrachten onvoldoende bleef. In het tekort moest door grooteren aanvoer van contractkoelies worden voorzien, waarvan het aantal van 2026 tot 2698 steeg. De aanvoer van nieuwe contractanten van Java bedroeg 920 man, te Sawah Loento meldden zich 2 lieden aan, terwijl 35 ontslagen contractanten een nieuw contract aangingen en 19 als vrije arbeiders bij de mijn te werk gesteld bleven. Het aantal der vrije arbeiders onderging weinig verandering.

Bij de ontginning (met inbegrip van transport), dus ongerekend den voor werken van aanleg gevorderden arbeid, zijn in 1904 door dwangarbeiders, contractanten en vrije lieden verricht 1114414 dagdiensten (969019 in 1903), waardoor 209071 ton kolen verkregen werden, waarvan 1791 ton te Sawah Loento werden aangehouden voor eigen gebruik en de electrische centrale. De productie per dag en per hoofd was dus 187 K.G., tegen 207 K.G. in 1903.

Voor werken van aanleg is in 1904 uitgegeven f 204773, waarmede het eindcijfer der aanlegrekening vermeerderde. Daar echter van die rekening, zooals reeds is vermeld, f 106972 is afgeschreven, stond de waarde van het kolenetablissement te Sawah Loento en het magazijn met kolenstort te Emmahaven op ult. 1904 te boek voor f 1951935, tegen f 1854134 op ult. 1903.

Bij het einde van 1904 bedroeg de hoeveelheid kolen, welke voor afbouw gereed was of door galerijen was blootgelegd — in de mijnen Doerian (lagen A en C), Pandjang (lagen A en C) en Loento (laag C) — 1525000 ton.

Met de uitbreiding van den gunstig staanden boschaanplant om Sawah Loento werd geregeld voortgegaan.

De regeling van de verkoopprijzen der kolen is bij Gouv. Bt. 3 Maart 1905 n°. 45 aan den hoofdingenieur van den Sumatrastaatsspoorweg en de Ombilinmijnen overgelaten.

De bepalingen aangaande het beheer en de verantwoording van de kolen en de voor de ontginning benoodigde magazijnsgoederen (Ind. St. 1903 n°. 245) zijn gewijzigd bij Gouv. Bt. 8 Dec. 1904 n°. 4 (Ind. St. n°. 469).

§ 4. PARTICULIERE ONTGINNINGEN.

Bij Gouv. Bt. 16 Nov. 1904 n°. 1 (Jav. Ct. n°. 92) is de afdeeling Djambi der residentie Palembang voor den particulieren mijnbouw gesloten (vgl. K. V. 1903, kol. 288).

Gedurende het tijdvak 1 Juli 1904—30 Juni 1905 vermeerderde het aantal door het Gouvernement verleende concessiën met 2 goudconcessiën (in de Padangsche Bovenlanden) en 1 magneetijzerzand-concessie (in Banjoemas) en werden de zandsteen-con-

[1]) Behalve 466 man van het werfjaar 1904/1905 werden in de ontginningen 1ste klasse nog 182 werklieden van het werfjaar 1903/1904 ingedeeld.

cessie *Goenoeng Woengkal* in Pasoeroean, de diamant-concessie *Goenoeng Lawak* in de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo en een gedeelte van de petroleum-concessie *Babat* in Palembang ingetrokken. Voorts zijn 3 nieuwe, niet het karakter van concessie dragende „vergunningen" verleend tot winning in domeingrond van delfstoffen, welke ter beschikking staan van den rechthebbende op den grond, namelijk 1 voor het winnen van jodium in Semarang en Pekalongan en 2 voor de winning van tras in Kediri, terwijl 1 vergunning tot winning van kalksteen in Semarang werd ingetrokken, 3 vergunningen tot winning van jodium in Soerabaja door het overlijden van den vergunninghouder zijn vervallen en 1 vergunning tot winning van kaolin op het eiland Banka door tijdsverloop verviel. Het aantal door of namens het Gouvernement goedgekeurde concessiën, verleend door inlandsche vorsten, die hunne mijnrechten nog niet aan het Gouvernement hadden overgedragen, vermeerderde met de zes steenkolen-concessiën *Salimbau* I, II, III, IV, V en VI in het landschap Salimbau (Westerafdeeling van Borneo), terwijl de goudconcessiën *Emmaville*, *Siak Pai* en *Wilhelmina Gold-dredging Concessions* I, II, III en IV (vgl. over laatstgenoemde concessiën K. V. 1904, kol. 307) door het inlandsch zelfbestuur van Sambas werden ingetrokken. Op ult. Juni 1905 waren dientengevolge van kracht 71 gouvernements-concessiën, 22 „vergunningen" en 67 door inlandsche vorsten verleende, van gouvernementswege goedgekeurde concessiën. Voor nadere bijzonderheden omtrent de nieuw verleende concessiën en vergunningen zie men bijlage WW.

In den loop van het thans te behandelen tijdvak zijn 4 aanvragen om „vergunning" afgewezen. Op ult. Juni 1905 waren nog 24 aanvragen om concessie en 15 om „vergunning" in behandeling.

Met betrekking tot de op dat tijdstip van kracht zijnde mijnconcessiën en „vergunningen" zij hier het volgende medegedeeld.

Tin. De particuliere tinontginningen bleven zich bepalen tot die der Billiton-maatschappij, krachtens gouvernementsconcessie, en die der Singkep-Tinmaatschappij, krachtens concessie van het inlandsch bestuur van Lingga-Riouw.

Gedurende het op ult. April geëindigd boekjaar 1904/1905 is op Billiton ingeleverd 71 707 pikol tin (zoogenaamde „administratieve productie"), waarvan ongeveer 22 936 pikol in den vorm van erts, hetwelk ter verwerking naar Singapore is gezonden, welke hoeveelheden in het boekjaar 1903/1904 respectievelijk hebben bedragen 64 266 en 15 968 pikol. De verzending van tinerts ter uitsmelting te Singapore, die dus veel ruimer was dan in 1903/04, zal voor het volgende productiejaar nog belangrijk worden uitgebreid. De geschatte nasmelting van Mei 1904 van de administratieve productie aftrekkende en die van Mei 1905 daarbij optellende, komt men tot eene zoogenaamde „werkelijke productie" van 72 673 pikol, een vooruitgang dus met ruim 9000 pikol vergeleken met het boekjaar 1903/04. Zij werd verkregen (volgens de gemiddelde presente sterkte) door 7867 bij de mijnploegen ingedeelde mijnwerkers en gemiddeld 1865 niet tot de ploegen behoorende, zoogenaamde „werkzoekenden" (in 1903/1904 respectievelijk 7151 en 1551 — verbeterde opgaaf — man). De vrij belangrijke vooruitgang van de tinproductie moet, behalve aan meer werkkrachten, worden toegeschreven aan de gunstige weersgesteldheid gedurende het geheele werkjaar, waardoor vooral de koelitvelden een ruim aandeel in de productie leverden. Ook de gezondheidstoestand der werklieden liet niet te wenschen over.

De onderzoekingen, speciaal die in Manggar en Boeding, leidden tot zeer goede en voor de eerstvolgende tinproductie veel belovende resultaten.

Door middel van handscheiding werd uit de bij het begin van het boekjaar 1904/05 aanwezige hoeveelheid van 192 pikol wolframhoudend tinerts en uit de in 1904/05 geproduceerde 845 pikol gemengd erts 32 pikol wolframiet verkregen, makende met het bij het einde van het boekjaar 1903/04 aanwezige restant (52 pikol) 84 pikol wolframerts. Hiervan is 68 pikol hier te lande verkocht, terwijl het resteerende, met 124 pikol in 1905 verkregen wolframhoudend tinerts, in voorraad bleef.

Het Billiton-tin, met uitzondering van de te Singapore te gelde gemaakte partijen, verkregen uit het derwaarts verzonden erts, is, zooals gewoonlijk, te Batavia bij maandelijksche inschrijvingen verkocht. Voor den verkoop was beschikbaar 49 270 pikol, die bij de 12 inschrijvingen achtereenvolgens gemiddeld f 87.93, f 84.42, f 81 10, f 86.21, f 88.73, f 90.42, f 91.77, f 92.99, f 91.80, f 90.53, f 92.41 en f 94.87, of in doorslag, f 89.54[5] per pikol opbrachten, tegen f 86.77[5] over 1903/04. Voor het te Singapore verhandelde tin, ad 22 495 pikol, werd per pikol gemiddeld f 90.87 in zesmaandszichtswissels op Amsterdam ontvangen, van welk bedrag het uitvoerrecht van f 2.16 per pikol en $1\frac{1}{2}$ à 2 % voor den wissel dient te worden afgetrokken als men eene vergelijking met de Batavia-markt wil maken. De door de maatschappij over 1904/05 gemaakte winst beliep f 3 645 214,85, waarin de Staat deelt voor 5/8 of f 2 278 259,28 (in 1903/04 respectievelijk f 3 772 909,80 en f 2 358 068,62[5]).

De Singkep-Tinmaatschappij produceerde gedurende het boekjaar 1 Juli 1904 — ult. Juni 1905 6007 pikol tin (4618 pikol in 1903/04), waarvan 632 pikol afkomstig van de onderneming in Kedah (Malaka), zoomede 8627 K.G. wolframiet en 2225 gram goud. Tengevolge van ernstige ongeregeldheden onder de werklieden en eene daarmede gepaard gaande algemeene werkstaking, was het grondverzet in vele groeven ver beneden het middelmatige, zoodat ook de productie beneden de raming bleef. Bovendien was de toevoer van nieuwe werkkrachten onvoldoende en liet ook de weersgesteldheid te wenschen over. De gemiddelde sterkte aan eigenlijk werkvolk (Chineezen) bedroeg 1380 man, van wie gemiddeld present waren voor het werk in de groeven 1228 man (in 1903/1904 respectievelijk 1707 en 1407 man). Het tin is, zooals gewoonlijk, te Singapore verkocht, en wel tot eene hoeveelheid van 4675 pikol. De totale opbrengst beliep f 441 880, terwijl een algemeene middenprijs werd verkregen van $ 79.06 per Straits-pikol (60.47 K.G.), overeenkomende met f 77.64 per 50 K.G. (in 1903/1904 f 71.50). De opbrengst van het wolframiet bedroeg f 7950.

De winst- en verliesrekening der Maatschappij wees over 1904/05 een voordeelig saldo aan van f 44 163, tegen f 51 899 in 1903/04.

Steen- en bruinkolen. Het aantal der voor het winnen van kolen en andere delfstoffen in concessie afgestane mijnvelden vermeerderde gedurende het tijdvak 1 Juli 1904 — ult. Juni 1905 met 6, namelijk de concessiën *Salimbau* I t/m VI in de residentie Westerafdeeling van Borneo. Daarentegen werd de concessie *Goenoeng Lawak*, waarbij de kolenwinning echter slechts bijzaak was, ingetrokken, waardoor dus het aantal concessiën op ult. Juni 1905 22[1]) bedroeg, waaronder 18, waar steen- of bruinkolen alleen of met andere mineralen het hoofddoel der exploitatie vormen. De concessiën, waarvoor kolenwinning geen hoofddoel is, zijn *Loemar*, *Se Balau* (Westerafdeeling van Borneo) en *Louise* en *Mathilde* (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo). Productie van steenkolen had slechts plaats op de concessiën *Bahangau* (279 ton, tegen 332 in 1903), *Poeloe Nangka* (1457 ton, tegen 2749 in 1903), *Mahakam* der Oost-Borneo-Maatschappij (3064 ton, tegen 5115 in 1903), *Louise*, *Mathilde* en *Nonny* (te zamen 1018, tegen 760 in 1903) en *Poelau Laoet* (16 860 ton).

Petroleum. Het aantal der op ult. Juni 1904 op Java en Madoera van kracht zijnde petroleum-concessiën (36) bleef onveranderd. Ook gedurende dat jaar werd op de concessie-terreinen *Kaliwaroe*, *Dadoengan* en *Telogo Tandjoeng* niet gewerkt; op de concessieterreinen *Goenoeng Sari* en *Dermo* werd geen petroleum verkregen, terwijl op 18 aan de Dordtsche Petroleummaatschappij toebehoorende concessiën in de residentie Madoera hoofdzakelijk slechts opsporingswerkzaamheden zijn verricht. *Klantoeng Sodjomerto* leverde 797 895 L. ruwe petroleum, terwijl de in handen van evengenoemde maatschappij zijnde concessie-terreinen *Panolan*, *Djepon*, *Toengkoel*, *Djabakota*, *de Twaalf Desa's*, *Lidah Koelon*, *Metatoe* en *Geger* te zamen 71 173 403 L. ruwe petroleum produceerden, welke, met de 26 500 000 L. ruwe petroleum van het concessieterrein *Tinawoen* in Rembang, in de raffinaderijen der maatschappij zijn verwerkt tot lichtpetroleum, gasoline, smeerolie, petroleum-residu, parafine en kaarsen.

Het aantal petroleum-concessiën in de buitenbezittingen (23, volgens verbeterde opgaaf) bleef stationnair. Hieronder zijn er twee (*Loemar* en *Se Balau* in de Westerafdeeling van Borneo), waar de winning van petroleum als bijzaak is te beschouwen. De concessiën *Telaga Said*, *Boekit Mas* en *Boeloe Telang* (Langkat) produceerden respectievelijk 19 068 000, 190 000 en 119 078 800 L. ruwe petroleum, terwijl op de in dat landschap gelegen con-

1) Het aantal op ult. Juni 1904 bestaande concessiën beliep 17 en niet 16, zooals in kol. 308 van K. V. 1904 werd vermeld.

cessiën *Aroe-Baai*, *Poeloe Koempei* en *Tandjoeng Bringin* niet werd gewerkt. De concessiën *Moeara Enim*, *Babat* en *Bandjar Sari* (Palembang) der Petroleummaatschappij „Moeara Enim" leverden respectievelijk 184 031 403, 3 071 466 en 4 918 689, of te zamen 192 021 558 L. ruwe petroleum op, waaruit, na verwerking in de raffinaderij te Pladjoe, werden verkregen 101 835 105 L. lichtpetroleum, 25 261 587 L. lichtbenzine en 15 837 862 L. petroleum-residu. Voor de Petroleummaatschappij „Sumatra-Palembang" werden door de „Koninklijke Nederlandsche Maatschappij tot exploitatie van petroleumbronnen in Nederlandsch-Indië" verwerkt 52 276 228 L. ruwe olie en voor de „Nederlandsch-Indische Exploratiemaatschappij" te Bajoeng Lentjir 15 618 462 L., makende een totaal van 67 894 690 L. op laatstgenoemde plaats geraffineerde ruwe petroleum. De door de „Koninklijke Nederlandsche Maatschappij tot exploitatie van petroleumbronnen in Nederlandsch-Indië" ondernomen exploitatie van de concessie *Peureula* in de onderafdeeling Bajan (Atjèh) leverde ook in het verslagjaar zeer loonende resultaten op. In het geheel werd in 1904 van Rantau Pandjang naar de raffinaderij te Pangkalan Brandan eene hoeveelheid van 270 478 912 L. ruwe olie weggepompt, terwijl voorts nog aldaar ter verwerking werd aangebracht eene van Koetei (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo) afkomstige hoeveelheid van 24 140 000 L. ruwe olie.

De exploitatie van de aan meergenoemde Maatschappij toebehoorende concessie *Poeloe Miang* is in het verslagjaar weder hervat en die van de concessie *Moeara* krachtig voortgezet.

Van de in Koetei gelegen concessievelden *Louise*, *Mathilde* en *Nonny* verkreeg de „Nederlandsch-Indische Industrie- en Handelmaatschappij" een totaal aan verschillende producten van 226 422 ton van 1000 K.G. Met de exploitatie is geregeld voortgegaan en de uitkomsten waren alleszins bevredigend. Daar de reeds belangrijk uitgebreide raffinaderij te Balikpapan nog geen voldoende capaciteit bezit om de geheele opbrengst (± 1100 ton per dag, alléén van het terrein te Sanga Sanga) te verwerken, zal die inrichting opnieuw uitbreiding ondergaan. Met de oprichting van een zwavelzuurfabriek is een aanvang gemaakt.

Goud en zilver. Het aantal mijnconcessiën, welke de winning van goud als hoofddoel hebben, steeg van 58 tot 60 (59 in de buitenbezittingen en 1 op Java). Daarentegen verminderde het aantal met 2, zoodat ten slotte het cijfer der uitgegeven concessiën onveranderd bleef. Van de nog van kracht zijnde concessiën waren er op ult. 1904 slechts 9 in exploitatie, terwijl bovendien in enkele van de 23 Melawi-rivier-concessiën op zeer kleine schaal werd gewerkt. Van de overige concessiën verkeerden er enkele nog in het stadium van voorbereiding en sommige staakten de werkzaamheden wegens slechte resultaten, doch de meeste konden, wegens gebrek aan kapitaal, nog niet in exploitatie gebracht worden. De gezamenlijke productie van 8 van de 9 in exploitatie geweest zijnde concessiën beliep 1930,338 K.G. goud en 5761,768 K.G. zilver, waarvan door *Totok* (Menado) 165,759, *Lebong Donok* (Benkoelen) 915,392, *Lebong Soelit* (Benkoelen) 274,648, *Paleleh* (Menado) 168,421 en *Soemalata* (Menado) 180,499 K.G. goud, en door de eerstgenoemde vier concessiën respectievelijk 51,897, 5477,616, 158,342 en 52,493 K.G. zilver geleverd werd.

Andere delfstoffen maakten het hoofddoel der ontginning uit bij 7 concessiën en bij 23 „vergunningen" tot winning van delfstoffen of natuurlijk gas aan het oppervlak of in open groeven. Productie van beteekenis had alleen plaats op de terreinen van de cultuurmaatschappij „Soewarna" (Preanger Regentschappen), die 504 M³. kalk opleverden, van de Moeria-Tras-exploitatiemaatschappij (Semarang) met 5000 ton tras, van den heer O. G. A. Aspeling (Soerabaja) met 300 K.G. joodkoper (bevattende 50 °/₀ jodium) per maand, van de Exploitatie-maatschappij „Banjoe Oerip" (Soerabaja) met ± 100 K.G. joodkoper per maand, van de Nederlandsch-Indische fabrieken van bouwmaterialen „Gembong" en „Bentar" (Pasoeroean) met 1475 stapelmeter kalksteen en van den heer F. Ellinger (Soerabaja) met 12 000 K.G. joodkoper, bevattende 50 °/₀ jodium. Bij de overige concessiën en vergunningen werd of in het geheel niet gewerkt of was de productie te gering om daarvan melding te maken.

§ 5. INLANDSCHE ONTGINNINGEN.

In het gouvernement Sumatra's Westkust bestonden in de laras Simpang Tonang (afd. Loeboe Sikaping, res. Padangsche Bovenlanden) eenige goudwasscherijen, die, volgens opgave van den resident, een bedrag van f 12 000 aan goud opleverden. Overigens bleef de goudwinning van weinig beteekenis. Het van de tinwasscherijen in het landschap III Kota Si Blimbing (Boven-Kampar) afkomstige erts — vgl. K. V. 1904, kol. 309 — werd ook in 1904 van landswege opgekocht ter aanmoediging van dien tak van nijverheid.

De in de residentie Riouw en onderhoorigheden door een der rijksgrooten met Chineesch kapitaal gedreven tinontginning op het eiland Koendoer (afd. Karimon) produceerde 361 pikol tinerts, tegen 739½ pikol in 1903. Het erts is te Singapore verkocht tegen $ 52 per pikol. De onderneming is in Januari 1905 gesloten.

Van de opbrengst der voor inlandsche rekening in het landschap Salimbau en in de Embau-streek (afd. Sintang, res. Westerafdeeling van Borneo) gedreven wordende kolendelving werden ten behoeve van het Gouvernement ingekocht 1200 ton. De bovendien nog aan particuliere stoombootondernemingen verkochte hoeveelheden waren van geringe beteekenis. De inlandsche en Chineesche goudgraverijen en wasscherijen in genoemd gewest zouden in 1904 hebben opgeleverd in Sambas 449½, in Mampawa 20, in Mandor 5, in Landak 62, in Tajan 19½, in Sanggau en Sekadau 118 en in Sintang 100 thail, of totaal 774 thail (tegen 1005,75 thail in 1903), welke hoeveelheden door 436 personen, meerendeels Chineezen, werden gewonnen. De gestadige achteruitgang in de productie is toe te schrijven aan de vermindering van voor Chineezen ontginbare gronden. De prijzen van het goud varieerden tusschen f 68 en f 85 per thail. De diamantwinning in de afdeeling Landak leverde in 1904, naar schatting, 720 karaat op (tegen 602 in 1903), waaronder drie stukken van onderscheidenlijk 24, 11 en 7 karaat. De eerste steen zou te Singapore voor 3000 dollars verkocht geworden zijn.

Door den gestaakten invoer van Kaapsche diamanten, als gevolg waarvan de beide diamantslijperijen ter afdeelingshoofdplaats Martapoera (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo) stil stonden, hielden de diamantslijpers zich, evenals in 1903, meer en meer bezig met het graven naar diamant. De gestadige regenval heeft de diamant- en goudgravers in staat gesteld om hun bedrijf gedurende nagenoeg het geheele jaar met goed gevolg uit te oefenen. Zoo bedroeg de opbrengst van de diamantgraverijen in het district Maloeka der onderafdeeling Tanah Laoet f 6954 en produceerden de Chineesche parits in die onderafdeeling 95 thail goud en platina, terwijl de pachter 37 licentiën uitgaf, waarvan de productie niet bekend is. In de districten Martapoera, Riam Kiwa en Riam Kanan werden in 1904 6934 licentiën voor het graven naar diamanten gedebiteerd. In het algemeen is deze industrie gedurende dat jaar vooruitgegaan en laat het zich aanzien, dat door de intrekking van de *Goenoeng Lawak*-concessie het licentiedebiet belangrijk zal toenemen. Het delven van steenkolen leverde de bevolking van de districten Riam Kiwa en Riam Kanan, tengevolge van de daling der kolenprijzen te Bandjermasin, slechts geringe winst op. Grootere winsten werden door de inlandsche ontginningen in het zelfbesturend landschap Berau behaald. Die ontginningen zijn intusschen nog op zulk een primitieve wijze ingericht, dat de aflevering van het product bij eenigszins groote hoeveelheden slechts op betrekkelijk langen termijn geschieden kan.

In het gewestelijk verslag van de residentie Menado wordt alleen met betrekking tot het landschap Bolang Mongondo van inlandsche goudwinning, zij het ook beperkt en meer voor eigen gebruik dan tot verkoop, gewag gemaakt. Ook hier schijnt die

industrie geleidelijk te worden opgegeven, terwijl de bevolking zich meer en meer op het bebouwen van tuinen en verzamelen van boschproducten gaat toeleggen. In de overige gedeelten van genoemd gewest waren de goudwasscherijen van weinig beteekenis.

---

§ 6. VERGUNNINGEN TOT MIJNBOUWKUNDIGE OPSPORINGEN.

In Januari 1904 is door den directeur van onderwijs, eeredienst en nijverheid eene nadere wijziging gebracht in de in Bijbl. Ind. St. n°s. 4479, 5163, 5446 en 5712 opgenomen voorschriften nopens het verleenen van vergunning tot het doen van mijnbouwkundige opsporingen (Bijbl. Ind. St. n°. 6062).

In verband met het van gouvernementswege in een gedeelte van de residentiën Benkoelen en Palembang ingesteld mijnbouwkundig-geologisch onderzoek (zie onder § 2), is bij Gouv. Bt. 2 Mei 1905 n°. 8 (Jav. Ct. n°. 36) bepaald dat, met ingang van dien datum, voorloopig geen verdere vergunningen tot het doen van mijnbouwkundige opsporingen in die streken zullen worden verleend of verlengd.

Het aantal aanvragen tot het doen van mijnbouwkundige opsporingen, hetwelk in 1903 2832 bedroeg, tegen 1198 in het voorafgegane jaar, verminderde in 1904 tot 1010. Van de op ult. Mei 1904 nog van kracht zijnde 283 opsporings-vergunningen voor Java en Madoera kwamen er gedurende het tijdvak 1 Juni 1904 tot en met ult. Mei 1905 121 te vervallen, doch daarentegen zijn er 183 nieuwe verleend, zoodat er op laatstgenoemden datum nog 345 van kracht waren. Voor de buitenbezittingen waren de overeenkomstige cijfers 1256 (verbeterde opgaaf) — 832 + 564 = 988, en voor de inlandsche staten — waaronder ook Soerakarta —, die het recht om zoodanige vergunningen te verleenen nog niet aan het Gouvernement hadden overgedragen, 382 — 133 + 41 = 290.

Ook in 1904 waren de op grond van verleende opsporingsvergunningen verkregen uitkomsten over het algemeen van weinig beteekenis. Omtrent de opsporingen, welke niet geheel onbevredigend verliepen, zij kortelijk het volgende medegedeeld.

Batavia. Het petroleum-onderzoek op eenige in de afdeeling Krawang gelegen terreinen werd voortgezet. Ook werden in 1904 op de in de afdeeling Meester-Cornelis gelegen terreinen van den heer ROLLINSON en van mevrouw KLAARENBEEK opsporingen gedaan. Op 16 verschillende plaatsen werden boringen verricht en de verkregen ertsen werden deels in het laboratorium van den heer ROLLINSON zelf onderzocht, deels door genoemden heer gezonden naar laboratoria te Hamburg, Londen en New-York. De uitslag van de proefnemingen in de laatstgenoemde drie laboratoria is nog niet bekend, doch de heer ROLLINSON verkreeg door eigen proefnemingen uit een ton van 1000 K.G. hoeveelheden goud, varieerende tusschen 10 en 28 gram. De onderzoekingen duren voort.

Semarang. De door de Dordtsche Petroleummaatschappij aangevraagde concessie tot winning van petroleum in de desa Tjiploek (district Selokaton) — vgl. K. V. 1904, kol. 311 — is sedert verleend. Op het vergunningsterrein Bapo (afd. Grobogan) van de Petroleummaatschappij Gaboes werden 6 ontginbare petroleumbronnen aangeboord.

Rembang. Op de exploratie-terreinen van de Dordtsche Petroleummaatschappij in de districten Ngawen, Karang Djati en Djepon zijn respectievelijk 24, 7 en 2 boringen verricht.

Soerabaja. De boringen der Dordtsche Petroleummaatschappij leverden zeer goede resultaten op, hetgeen aanleiding gaf tot het aanvragen van de concessie *Madé.*

Madoera. De in 1903 onder Konang Tengah (afd. Bangkalan) begonnen en tot op eene diepte van 1198 voet voortgezette boring levert alleen brandbaar gas op, terwijl een tweede boring ondernomen is, die reeds een diepte van ± 500 voet bereikt heeft. In de desa Dadoerie (afd. Sampang) werd een gasbron aangeboord. Het daarvan afkomstige gas zal door eene buisleiding naar de zoutbriquettenfabriek te Krampon worden gevoerd, ten einde aldaar als stookmateriaal gebezigd te worden.

Atjèh en onderhoorigheden. Van de door de Koninklijke Nederlandsche Maatschappij tot exploitatie van petroleumbronnen in Nederlandsch-Indië verrichte opsporingen in de verschillende landschappen van de onderafdeeling Idi is alleen een bevredigend resultaat verkregen in het landschap Peudawa Rajeu, waar in Augustus 1904 eene spuitende petroleumbron werd aangeboord. In verband hiermede is eene concessie aangevraagd tot het winnen van aardolie. Op hetzelfde vergunningsterrein is eene tweede bron aangeboord, welker capaciteit geschat wordt op 32 000 L. per etmaal. Verdere boringen zijn onderhanden.

In Kroeëng Bareë (Lhō' Seumawè) werden op korten afstand van elkaar 2 putten geboord, die op 1100 voet diepte een zeer gashoudende laag bereikten.

Riouw en onderhoorigheden. In Reteh (afd. Indragiri) werden op de terreinen van de heeren LORIAUX en Jhr. VAN DER DOES DE BYE de onderzoekingen naar kolenafzettingen met gunstig gevolg voortgezet.

Menado. De Mijnbouwmaatschappij Kwandang ging voort met het onderzoek en de opening van de Vetanueva-ader in den bergrug links van de Soemalata-rivier. Een der beide afgediepte schachten (zie K. V. 1904, kol. 312) werd verder ingedreven, en heeft thans eene diepte van 60 M. bereikt. Zij is voorzien van een kleine machinale opvoerinrichting met staanden stoomketel. Van deze schacht uit is in het 1ste niveau op 20 M. diepte de ader thans ook naar zuidoost gevolgd. De lengte van deze richtingsgalerij moet thans 340 M. bedragen, terwijl de op een 20 M. dieper niveau aangelegde galerij 62 M. lang is. Als middengehalte wordt voor het 1ste niveau 40 gram goud per ton aangegeven. In het lagere niveau moet het goudgehalte hooger zijn, doch de ader is minder dik. De vroeger ongeveer in het niveau van den dalbodem aangelegde onderzoekingstunnel wordt, met tot 2.5 M. verbreed profiel, tot aan bedoelde ader doorgedreven, ten einde als afvoerweg te dienen van de toekomstige ontginning, waartoe zij eene totale lengte van omstreeks 500 M. moet verkrijgen en waarmede een afbouwhoogte van ± 110 M. voor tunnelontginning beschikbaar komt.

Op het onderzoekingsterrein der Mijnbouwmaatschappij Menado, mede in de onderafdeeling Soemalata, zijn de opsporingen hervat, met het gevolg, dat te Doelowoka een rif is aangetroffen, dat men voor verder onderzoek in aanmerking wil brengen.

III. ZOUT.

Uitgenomen in de residentiën Pasoeroean, Besoeki en Madoera, waar gedurende het geheele jaar, en in de residentiën Soerabaja, Madioen en Kediri, waar gedurende een deel van het jaar verpakt zout in briquetvorm gesleten werd, is in 1904 overal elders, waar het Gouvernement zout verkrijgbaar stelt, los zout gedebiteerd. De verkoop geschiedde bij de maat, behalve te Batavia, Bekasi, Tangerang, Buitenzorg en Tjabangboengin in de residentie Batavia, en op de hoofdplaatsen Semarang en Soerabaja, waar de indertijd voor die plaatsen genomen maatregel nog gehandhaafd bleef om den verkoop bij het gewicht te doen geschieden.

Alles herleid tot pikols los zout, zou, volgens de voorloopige gegevens, in 1904 zijn gedebiteerd op Java en Madoera (wat de Vorstenlanden betreft alleen te Soerakarta en Klaten) 1 276 141 pikol en in de buitenbezittingen (aldaar slechts in 7 gewesten) 248 335 pikol, tegen respectievelijk 1 190 248 en 235 541 pikol (volgens verbeterde opgaven) in 1903. Op Java en Madoera steeg het debiet in alle gewesten, met uitzondering van Banjoemas, Madioen en Kediri, boven het cijfer van 1903; in de buitenbezittingen was dit het geval met 4 van de betrokken 7 gewesten; zie daaromtrent nader het gewestelijk driejarig overzicht in bijlage XX. Het geheele zoutdebiet bracht in 1904 bruto op f 10 624 285, tegen f 9 731 038 (verbeterde opgaaf) in 1903.

Tengevolge van de gunstige weersgesteldheid, waren de uitkomsten van de gouvernements-zoutwinning op Madoera, waaromtrent mede naar bijlage XX verwezen wordt, beter dan in 1903. Er is namelijk 50 798 kojang zout gewonnen, tegen 49 615 kojang in laatstgenoemd jaar.

Bij het einde van 1904 was aan los zout voorhanden in de depôts 189 655 kojang en in de verkoop- en doorvoerpakhuizen 14 579 kojang, of in het geheel 204 234 kojang, tegen 212 651 kojang op ult. 1903. De voorraad briquetzout op ult. 1904 bedroeg 2196 kojang, tegen 1304 kojang bij het einde van 1903.

In verband met de steeds toenemende productie van de fabriek te Kalianget en het gereedkomen van de fabriek te Krampon in December 1904, werd het gebied, waar het briquetstelsel werkt, achtereenvolgens uitgebreid met de residentie Rembang en het gouvernement Sumatra's Westkust (Gouv. Btn. 4 Oct. 1904 en 19 Jan. 1905 n°s. 9 en 17; zie Bijbl. Ind. St. n°s. 6095 en 6165). De persen van laatstgenoemde fabriek bleken evenwel niet aan het doel te beantwoorden, zoodat de invoering van het briquetstelsel in Sumatra's Westkust niet op den vastgestelden tijd is kunnen geschieden. Sedert is evenwel, door het aanbrengen van verbeteringen aan de persen, de productie zoodanig vermeerderd, dat het briquetstelsel in nog twee andere gewesten, Cheribon en Pekalongan, kon worden ingevoerd (Gouv. Bt. 23 Juni 1905 n°. 9; zie Bijbl. Ind. St. n°. 6259).

Met den bouw van de fabriek te Mangoenan is men gereed gekomen; de voor deze fabriek bestemde persen zijn echter nog niet ontvangen.

De instructie voor den directeur der zoutverpakking (Bijbl. Ind. St. n°. 5901) onderging bij Gouv. Bt. 9 Nov. 1904 n°. 12 eenige aanvulling met betrekking tot het in dienst nemen van tijdelijk personeel, terwijl in dezelfde maand eene regeling is vastgesteld van de wijze, waarop los zout ter verwerking in de briquettenfabrieken ter beschikking wordt gesteld van den directeur (Bijbl. Ind. St. n°. 6150).

De formatie en de bezoldiging van het personeel bij de fabrieken tot briquetteering en verpakking van zout zijn vastgesteld bij Gouv. Bt. 27 Jan. 1905 n°. 21 (Ind. St. n°. 103).

Regelingen met betrekking tot den verkoop van briquetzout en het beheer en de verantwoording der zoutgelden zijn opgenomen in Bijbl. Ind. St. n°s. 6136, 6286, 6287, 6288 en 6308.

Art. 5 van de bepalingen tot verzekering van het zoutmonopolie (Ind. St. 1882 n°. 73, juncto 1902 n°. 242) is bij Ord. van 19 Mei 1905 (Ind. St. n°. 306) in dier voege aangevuld, dat in door den Gouverneur-Generaal aan te wijzen havens van Nederlandsch-Indië de invoer wordt toegelaten van los zout ten behoeve van industrieele ondernemingen, tegen betaling van het verschuldigde invoerrecht en nadat het vooraf voor de consumtie onbruikbaar is gemaakt. Bij Gouv. Bt. 19 Mei 1905 n°. 31 (Ind. St. n°. 307) zijn daarvoor aangewezen de havens Batavia, Cheribon, Tegal, Pekalongan, Semarang, Soerabaja, Tjilatjap, Padang en Palembang.

De regelen voor de overgave en overneming van het beheer van zoutpakhuizen (Bijbl. Ind. St. n°. 4311) zijn gewijzigd en aangevuld bij Gouv. Bt. 26 Mei 1905 n°. 46 (Bijbl. Ind. St. n°. 6253).

De in Semarang aan sommige desa's vrijgelaten zoutwinning uit de zoutwater- en modderwellen in de afdeeling Grobogan leverde in 1904 39 666 pikol op, tegen 32 594 pikol (verbeterde opgaaf) in 1903. Overeenkomstig de Ordn. in Ind. St. 1876 n°. 258 en 1904 n°. 183, zijn die desa's in den zoutaccijns aangeslagen tot een bedrag van f 17 363 (waarvan f 7424 voor de desa's in het district Grobogan en f 9939 voor die in het district Kradenan), tegen f 16 435 (f 8614 en f 7821) in 1903.

IV. KOOPVAART EN SCHEEPSBOUW.

§ I. KOOPVAART.

Blijkens de jaarlijks te Batavia verschijnende „Statistiek van den handel, de scheepvaart en de in- en uitvoerrechten in Nederlandsch-Indië" vertegenwoordigden de in 1904 voor particuliere rekening in de tol- en vrijhavens aldaar [1]) uit Nederland en den vreemde ingevoerde goederen (d. i. ongerekend de invoeren van gemunt en ongemunt goud en zilver) eene waarde van ruim f 184^{2} millioen (ruim f 18^{7} millioen meer dan in 1903) en de voor rekening van particulieren naar buiten Nederlandsch-Indië uitgevoerde goederen eene waarde van f 268^{6} millioen (f 27^{9} millioen meer dan in 1903), in welke totalen de buitenbezittingen deelden voor respectievelijk f 65^{5} en f 96^{9} millioen (tegen f 61^{8} en f 83^{4} millioen in 1903). De vermeerdering van de invoerwaarde moet hoofdzakelijk worden toegeschreven aan den grooteren invoer van rijst, manufacturen, visch en fabrieks- en stoomwerktuigen, terwijl de toeneming van de uitvoerwaarde voor het grootste gedeelte te danken is aan den vermeerderden uitvoer van suiker, petroleum, tabak voor de Europeesche markt, getah, thee, copra en gomelastiek. Ruim de helft der opgegeven invoerwaarde had in de jaren 1903 en 1904 betrekking op de artikelen manufacturen van alle soorten, kleederen, modewaren en garens (gezamenlijk in 1903 ruim 33 % en in 1904 circa 32 %), zoomede de in de handelsstatistiek onder „eetwaren" vermelde artikelen, en bovendien meel, rijst en zout (gezamenlijk in 1903 ruim 22 % en in 1904 circa 24 %). Het grootste aandeel in de uitvoeren hadden suiker, tabak voor de Europeesche markt, koffie, zoomede gomsoorten; de hiervoor opgegeven waarde bedroeg in 1903 circa 58 % en in 1904 ruim 57 %.

Hoeveel onder de in- en uitvoeren begrepen was als van (of over) Nederland aangebracht en derwaarts afgeladen blijkt voor

[1]) Wat betreft de havens in inlandsche staten zijn in die statistiek alleen die behandeld, waar een *gouvernements* tol- en havenkantoor gevestigd is.

al de in de handelsstatistiek afzonderlijk genoemde goederen uit bijlage IJIJ, waarin tevens de in- en uitvoeren voor gouvernementsrekening gespecificeerd worden, terwijl een der tabellen van die bijlage — voor die in- of uitvoerartikelen, waarvan zulks uit de handelsstatistiek blijkt — de hoeveelheden aanwijst, waarop de opgegeven waardecijfers betrekking hebben, en wel over de laatst bekende vijf jaren. Afzonderlijk voor de suiker wordt hier nog aangeteekend, dat van de in 1904 van Java verscheepte totale hoeveelheid van 1 051 524 ton, voor zooveel het bij de afladig kon worden opgegeven, de bestemming hoofdzakelijk was Amerika, Hongkong, Japan, Britsch-Indië, Engeland, Singapore en Australië, namelijk respectievelijk 317 642, 190 631, 144 551, 109 556, 74 973, 45 669 en 14 268 ton. Van het overige was van 131 554 ton de bestemming onbekend en is 5756 ton naar Nederland uitgevoerd.

Opgaven omtrent de scheepvaartbeweging, voor zoover die uit de handelsstatistiek is op te maken, zijn opgenomen in bijlage ZZ, sub I.

§ 2. NEDERLANDSCH-INDISCHE KOOPVAARDIJVLOOT.

Volgens de in bijlage ZZ, sub II, nader gespecificeerde gewestelijke opgaven, is het aantal der in Nederlandsch-Indië tehuis behoorende stoomschepen in 1904 geklommen van 176 tot 181; daarentegen nam het aantal der zeilschepen af van 2453 tot 1996 (daaronder 145 en 129 op Europeesche wijze getuigde). De gezamenlijke inhoudsgrootte van al deze schepen, waarbij niet gerekend zijn die, welke een kleineren inhoud hadden dan 30 M³. (10.6 registerton), bedroeg 340 361 M³. (120 268 registerton), waaronder voor de stoomschepen 185 660 M³. (65 604 registerton).

De aangehaalde bijlage vermeldt tevens plaatsgewijze het aantal zeeschepen (stoom- en andere), welke op ult. 1904 te boek stonden als van een Nederlandsch-Indischen zeebrief voorzien.

Eerste zeebrieven zijn in 1904 uitgereikt ten behoeve van 19 stoomschepen (waarvan gebouwd in Nederland 9, in den vreemde 9 en in Nederlandsch-Indië 1, metende respectievelijk 9434, 3722 en 27 registerton), zoomede ten behoeve van een in den vreemde gebouwd zeilschip, metende 113 registerton. Van de 19 stoomschepen behoorden er 15 (gezamenlijk 12 963 ton) aan naamlooze vennootschappen, 2 aan vennootschappen onder eene firma (gezamenlijk 128 ton), 1 aan een Europeaan (18 ton) en 1 aan een Arabier (74 ton).

De tekst van het K. B. van 30 Jan. 1874 (Ned. St. n°. 15, Ind. St. n°. 113), houdende bepalingen omtrent de zeebrieven en jaarpassen in Nederlandsch-Indië, zooals hij sedert is gewijzigd en aangevuld — laatstelijk bij de K.Bn. van 18 April en 5 Oct. 1904 (Ned. St. n°s. 71 en 226, Ind. St. n°s. 387 en 503) —, is bij K. B. van 25 Maart 1905 (Ned. St. n°. 116, Ind. St. n°. 316) opnieuw algemeen bekend gemaakt.

Bij Gouv. Btn. 15 Maart en 7 Mei 1905 n°s. 18 en 58 (Ind. St. n°s. 199 en 292) is de bevoegdheid tot het verleenen van eerste of nieuwe jaarpassen — zie de artt. 20 en 21 van het zooeven vermeld koninklijk besluit — tot een aantal ambtenaren van plaatselijk bestuur uitgebreid.

Bij Gouv. Bt. 26 Maart 1905 n°. 25 (Ind. St. n°. 226), gewijzigd bij Gouv. Bt. 6 Juli 1905 n°. 4 (Ind. St. n°. 371), is een nieuw reglement vastgesteld voor de in Nederlandsch-Indië af te nemen examens ter verkrijging van diploma's van stuurman, machinist of machinedrijver aan boord van koopvaardijschepen.

De bepalingen omtrent huishouding en tucht op de Nederlandsch-Indische koopvaardijschepen (Ind. St. 1873 n°. 119) ondergingen eenige wijziging en aanvulling bij Ord. van 23 Mei 1905 (Ind. St. n°. 311).

§ 3. SCHEEPSBOUW.

Deze tak van nijverheid bepaalt zich tot het deels op werven, deels op andere plaatsen aan het strand of aan de oevers der rivieren vervaardigen van op inlandsche wijze getuigde kleine vaartuigen, uitsluitend bestemd voor de kust- en binnenvaart en vischvangst. De werven in de residentie Riouw en onderhoorigheden zijn nogal van beteekenis, vooral die te Karimon, Batoe Idjal (Indragiri) en Batoe Lepoh (Tambelan, Poeloe Toedjoeh-archipel). Op laatstgenoemde werf worden zelfs groote en kostbare schoeners gebouwd.

Voor zooveel blijkt, zijn in 1904 door inlanders en vreemde oosterlingen aangebouwd: in Batavia 11, Cheribon 2, Pekalongan 49 en Soerabaja 5 op inlandsche wijze getuigde zeeschepen en respectievelijk 10, 37, 48 en 14 inlandsche vaartuigen van minder dan 2 ton inhoud, en van laatstgenoemde categorie 164 in Rembang. Wat de buitenbezittingen betreft, liepen van stapel in Sumatra's Westkust 22, Benkoelen 1, Oostkust van Sumatra 97, Westerafdeeling van Borneo 1, Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo 5, Celebes en onderhoorigheden 96 en Bali en Lombok 1 op inlandsche wijze getuigde zeeschepen, terwijl in Sumatra's Westkust, Oostkust van Sumatra, Riouw en onderhoorigheden, Banka, Westerafdeeling van Borneo en Celebes respectievelijk 38, 53, 23, 4, 23 (uitsluitend voor de riviervaart bestemde) en 302 inlandsche vaartuigen kleiner dan 2 ton zijn afgeleverd. In de afdeeling Ogan en Komering Ilir en Blidah der residentie Palembang werden in 1904 2210 prauwen vervaardigd, tot eene gezamenlijke waarde van f 42 605.

Op de door Europeanen geëxploiteerde scheepstimmerwerven werden gebouwd: in de residentie Batavia 2 stoomschepen, in de residentie Cheribon 8 op inlandsche wijze getuigde vaartuigen, in de residentie Semarang 1 stoombarkas, 4 op Europeesche wijze getuigde prauwen en 6 op inlandsche wijze getuigde vaartuigen, en in de residentie Soerabaja 4 laadbooten.

Van de te Tandjoeng Prioek (Batavia) bestaande dokgelegenheid der „Droogdokmaatschappij Tandjoeng Prioek" is in 1904 door 133 schepen gebruik gemaakt, zijnde 4 minder dan in 1903. Over het door de naamlooze vennootschap „Zeehaven en kolenstation Sabang" geëxploiteerd wordende gouvernementsdok te Sabang op Poelò Wè (Atjèh en onderhoorigheden) zie men hoofdst. **E**, kol. 110.

Eene lijst van de op Europeesche wijze getuigde schepen, die in 1904 in den Nederlandsch-Indischen Archipel zijn vergelukt, vindt men in bijlage ZZ, sub III.

V. ANDERE ONDERWERPEN.

§ 1. HANDEL; FABRIEKS- EN HANDWERKSNIJVERHEID.

Groothandel. Blijkens de berichten der kamers van koophandel en nijverheid te Semarang en Soerabaja waren in 1904 de uitkomsten van den exporthandel over het algemeen bevredigend; van sommige artikelen, voornamelijk suiker en mais, was de uitvoer belangrijk grooter dan in 1903. Ook de toestand van den importhandel liet in 1904 weinig te wenschen over.

Binnenlandsche handel. De zoogenaamde tweedehandshandel was het gunstigst in de afd. Djember der res. Besoeki, tengevolge van de belangrijke tabaks- en koffiecultuur; in de residentiën Bantam en Cheribon was de omzet grooter dan in 1903 wegens ruimere rijstoogsten en in de afd. Banjoewangi der res. Besoeki oefende de opening van de spoorlijn een gunstigen invloed op den handel uit. Elders was de toestand in algemeenen zin redelijk. De inlandsche detail- of kleinhandel nam hier en daar toe als gevolg van betere oogsten.

Ten aanzien van den binnenlandschen handel in de buitenbezittingen zij verwezen naar hetgeen daaromtrent is medegedeeld in hoofdst. C.

Opgaven omtrent het aantal plaatsen waar vaste markten (pasars) zijn ingesteld, zijn te vinden in bijlage AAA, sub III.

Fabrieks- en handwerksnijverheid. De in de gewestelijke verslagen over 1904 aangetroffen opgaven omtrent de aan particulieren toebehoorende industrieele inrichtingen, uitgenomen die, welke de verwerking van landbouwproducten beoogen (zie daaromtrent afd. I van dit hoofdstuk), zijn bijeengebracht in de in bijlage AAA, sub I, opgenomen lijst. De in die lijst verstrekte gegevens omtrent de werkloonen worden aangevuld door de sub II van die bijlage voorkomende uitvoerige gewestelijke opgaaf van de minima en maxima der in 1904 aan ambachtslieden en koelies betaalde loonen.

Kamers van koophandel en nijverheid. Van de vijf in Nederlandsch-Indië bestaande kamers van koophandel en nijverheid gaven alleen die te Semarang en Soerabaja verslagen over 1904 in druk uit.

Bij Gouv. Bt. 3 Jan. 1905 n°. 2 is het aantal leden van de kamer te Soerabaja van 7 op 9 gebracht.

Inlandsche nijverheid. Bij circulaire van 14 Juli 1904 (Bijbl. Ind. St. n°. 6066) is door den directeur van onderwijs, eeredienst en nijverheid aan de Europeesche en inlandsche schoolcommissiën verzocht bij den aanmaak van schoolmeubilair rekening te houden met het beginsel om alles wat voor 's lands dienst noodig is, waar eenigszins mogelijk, te doen geschieden door inlandsche ambachtslieden.

Voorts is bij Gouv. Bt. 15 Nov. 1904 n°. 20 bepaald dat, bij wijze van proef, alle daarvoor vatbare leverantiën en werkzaamheden ten behoeve van het krankzinnigengesticht te Lawang, aan inlanders zullen worden opgedragen.

Tentoonstellingen. In 1904 zijn te Batavia en te Soerakarta tentoonstellingen gehouden van pluimvee en te eerstgenoemder plaats ook van honden en dameshandwerken. Van wege den „Nederlandsch-Indische(n) Kunstkring" te Batavia hadden weder eenige tentoonstellingen van kunstvoorwerpen plaats, terwijl tentoonstellingen van inlandsche nijverheidsproducten werden gehouden te Djokjakarta (vlechtwerk), Semarang en Blitar (Kediri). Over de in 1904 gehouden tentoonstellingen van paarden en vee zie men kol. 256 en 269.

§ 2. VISSCHERIJEN.

In de afdeeling Demak der residentie Semarang zijn proeven genomen met de teelt van zoetwatervisch, doch tot dusver met onbevredigenden uitslag.

Omtrent eene in de desa Pasisir ter hoofdplaats Cheribon genomen proef met den aanleg van zeevischvijvers konden nog geen resultaten worden gemeld.

De in 1902 (Ind. St. n°. 4) uitgevaardigde parelvisscherij-ordonnantie werd op verschillende punten aangevuld, gewijzigd en verduidelijkt (zie Ind. St. n°s. 262, 320 en 436); o. a. is er een nieuw artikel (3*a*) aan toegevoegd, waarbij bepaald is, dat een voor verpachting bestemd gebied, vóór den dag der verpachting, door den Gouverneur-Generaal, onder zekere voorwaarden, kan worden opengesteld voor het doen van een onderzoek naar de waarde van de daarin liggende vischterreinen. Bij Gouv. Bt. 22 April 1905 n°. 11 (Ind. St. n°. 263) is een reglement voor de verpachting der vischterreinen vastgesteld, waarbij bepaald is dat de eerste verpachting zal plaats hebben in October 1905, en zijn de in het reglement aangeduide perceelen van 1 Mei 1905 af opengesteld voor het doen van een onderzoek als bedoeld in het hiervóór vermelde art. 3*a* der parelvisscherij-ordonnantie. Bij Gouv. Bt. 26 Aug. 1905 n°. 23 (Ind. St. n°. 454) zijn in het verpachtingsreglement enkele wijzigingen gebracht en is de directeur van landbouw bevoegd verklaard om in sommige gevallen de pacht ondershands af te staan of onderhandsche overeenkomsten te sluiten tot definitieven afstand van pachten.

Aangezien in de assistent-residentie Zuid-Nieuw-Guinea het politioneel toezicht niet voldoende kan zijn om niet tot de visscherij gerechtigden uit het pachtterrein te weren en omdat zich het vischterrein veel verder uitstrekt dan het in de parelvisscherij-ordonnantie aangegeven gebied van 3 Engelsche zeemijlen van de kust, bestaat voor dat gewest bezwaar tegen de toepassing van het in de ordonnantie aangenomen stelsel van verpachting van het vischrecht. Voor Zuid-Nieuw-Guinea is daarom bij Ord. van 15 Jan. 1905 (Ind. St. n°. 50) eene afzonderlijke regeling getroffen, volgens welke het visschen naar parelschelpen, paarlemoerschelpen en (of) tripang binnen gemelden afstand van de kusten, uitsluitend geoorloofd is aan hen, die daartoe vergunning hebben gekregen van het hoofd van gewestelijk bestuur. Het model voor de vergunningsbewijzen en de voorwaarden, waarop de vergunningen worden verleend, zijn vastgesteld bij Gouv. Bt. 15 Jan. 1905 n°. 11 (zie Ind. St. n°. 51 en Bijbl. Ind. St. n°. 6163).

Volgens de algemeene jaarlijksche handelsstatistiek van Nederlandsch-Indië is in 1904 van daar aan schelpen van verschillende soort uitgevoerd voor eene waarde van f 1 146 487 en aan tripang voor eene waarde van f 633 516, welke uitvoeren in 1903 eene waarde vertegenwoordigd hadden van f 1 402 300 en f 896 358. Aan gezouten en gedroogde visch is uitgevoerd ± 179 800 pikol, tegen ± 160 000 pikol in 1903.

§ 3. IJKWEZEN.

Bij Gouv. Bt. 1 Febr. 1905 n°. 13 (Ind. St. n°. 117) is ten behoeve van het ijkwezen in Nederlandsch-Indië een adjunct-inspecteur in dienst gesteld.

In verband met het aan den inspecteur van het ijkwezen verleend buitenlandsch verlof wegens ziekte (zie K. V. 1904, kol. 319) is in 1904 zoogoed als niet geijkt. Aan ijkgelden werd dan ook slechts ontvangen f 946, tegen f 14 729 (verbeterde opgaaf) in 1903.

§ 4. LOTERIJEN.

In het tijdvak 1 Mei 1904 t/m ult. April 1905 werden toegestaan een groote geldloterij van f 500 000, waarvan de winsten bestemd waren voor het Roomsch-katholiek Weeshuis te Semarang, den kerkeraad van de Protestantsche gemeente te Kota Radja, de vereeniging „Malangsch Pension" en de „Vereeniging tot verbetering van het lot der blinden in Nederlandsch-Indië", benevens tien kleine geldloterijen, tot een gezamenlijk bedrag van f 100 000, voor den bouw van 2 kerken (ten behoeve van de Roomsch-katholieke gemeente te Singkawang en de Protestantsche gemeente te Bonthain) en 5 Fröbelscholen, de verbouwing van de Chineesche kerk te Bandoeng, de herstelling van het kerkgebouw te Buitenzorg en ten voordeele van de vereeniging „School voor voortgezet en uitgebreid lager onderwijs" te Djokjakarta.

De in de eerste plaats genoemde loterij, zoomede de vóór 1 Mei 1904 toegestane kleine loterijen (zie K. V. 1904, kol. 319), speelden op tijd uit.

Bij Ord. van 22 Febr. 1905 (Ind. St. n°. 149) is de bij Ord. van 28 Jan. 1904 (Ind. St. n°. 105) aan den Gouverneur-Generaal toegekende bevoegdheid tot het verleenen van restitutie van de aan den lande verschuldigde belasting over het bedrag der loten, welke, bij loterijen voor een liefdadig doel of voor instellingen van openbaar nut, niet verkocht en buiten de trekking gebleven zijn (vgl. K. V. 1904, kol. 320), aan den directeur van onderwijs, eeredienst en nijverheid overgedragen.

De Minister van Koloniën,

D. FOCK.

Aanvullingen en verbeteringen.

Kolom 64. In regel 19 v. b. zijn tusschen „Gouvernement" en „schriftelijk" de woorden „aan de zelfbesturen" uitgevallen.

Kolom 121. In te voegen:

§ 5. Gevangeniswezen.

Gedurende 1904 zijn gebouwd en opgeleverd 1 landsgevangenis en 3 districtsgevangenissen op Java en 12 landsgevangenissen in de buitenbezittingen. In verband met de staking van het gebruik om aan mannelijke gevangenen in de centrale gevangenis voor Europeanen en met hen gelijkgestelden te Semarang te vergunnen nu en dan vrouwen bij zich te ontvangen (zie K. V. 1904, kol. 322) is aan die strafinrichting eenige verbouwing aangebracht, ten einde iederen gevangene des nachts en in den rusttijd afzonderlijk te kunnen opsluiten. Voorts zijn 2 gevangenissen in de buitenbezittingen ingericht voor een grooter aantal gevangenen.

Volgens de uit Indië ontvangen opgaven met betrekking tot de mutatiën onder de gevangenen gedurende 1903 (over 1904 zijn nog geen volledige gegevens voorhanden), was het aantal definitief veroordeelden, op 1 Januari 1903 bedragen hebbende 26 465 (verbeterde opgaaf), bij het einde van dat jaar gedaald tot 26 206 (onder welke totalen echter begrepen is een groot aantal — respectievelijk 12 725 en 11 860 — door den politierechter gestraften). Het cijfer der veroordeelden, wier vonnis nog niet in kracht van gewijsde was gegaan, hetwelk, met inbegrip van dat der preventief in hechtenis gestelden, op 1 Januari 1903 bedragen had 7610, was bij het einde van dat jaar gedaald tot 6974. Derhalve telden de gevangenissen op 1 Januari 1903 34 075 veroordeelden en beklaagden en op 31 December van dat jaar 33 180. Het totaal der gedurende 1903 bijgekomen „nieuw veroordeelden" beliep 319 313 en dat der wegens strafeindiging ontslagenen 314 601, zijnde respectievelijk 13 059 en 13 290 minder dan het jaar te voren, welke verschillen hoofdzakelijk betroffen de politioneel veroordeelden, die in den regel 95 à 96 % der veroordeelden uitmaken. Onder de in 1903 bijgekomen „nieuw veroordeelden" behoorden 301 830 en onder de in dat jaar wegens strafeindiging ontslagenen 301 468 tot deze, tot straffen van slechts zeer korten duur veroordeelden, zijnde respectievelijk 15 255 en 14 220 minder dan in 1902.

Hoewel de beriberi bleef heerschen zoowel in een aantal gevangenissen — vooral in die te Djambi, Menado en Amboina — als onder de dwangarbeiders, toegevoegd aan de in de verschillende deelen van Indië ageerende krijgsmacht, kon de gezondheidstoestand in 1904 over het algemeen gunstig genoemd worden. Aan cholera overleden slechts een 5-tal gevangenen.

Evenals in vorige jaren, zijn de mannelijke inlandsche gestraften, die tot dwangarbeid voor langer dan één jaar waren veroordeeld, nagenoeg uitsluitend gebezigd voor transportdiensten bij de troepen te velde en bij de kolenontginning te Sawah Loento. Naar Atjèh, waar de sterkte tusschen 1764 en 1986 man afwisselde, werden 718 dwangarbeiders (tegen 1250 in 1903) voor aanvulling gezonden, naar Djambi 210, naar Poeroek Tjahoe 434 en naar de Oostkust van Sumatra, voor de mobiele colonne aldaar, 180. Verder moesten nog dwangarbeiders beschikbaar worden gesteld voor de bezetting van Korintji en voor de excursie naar Singkel.

Sedert Juli 1904 worden aan militaire expedities in de eerste plaats toegevoegd veroordeelden, die daartoe bereid zijn bevonden, en alleen als hun aantal niet toereikend is, ook andere. Bij het oproepen van vrijwilligers wordt den veroordeelden nadrukkelijk voor oogen gehouden, dat het eene keuze geldt tusschen arbeid in de kolenmijnen en koeliedienst te velde, en worden zij gewezen op de aan dien dienst verbonden voordeelen, zoowel wat betaling en voeding als wat uitzicht op vermindering of kwijtschelding van straf betreft. Sedert het nemen van dezen maatregel zijn tot ult. December 1904 naar het oorlogsterrein 825 dwangarbeiders gezonden, onder wie slechts 39 niet-vrijwilligers.

Voor de kolenontginning konden in 1904 niet meer dan 722 dwangarbeiders worden bestemd; de sterkte aldaar van 1564 op ult. December 1903 daalde tot 1401 man bij het einde van 1904.

Orde en tucht werden in 1904 over het algemeen naar eisch gehandhaafd.

Met het doel om te geraken tot eene betere regeling van den arbeid van de politioneel gestraften en van de dwangarbeiders, die niet bij de kolenontginning ter Sumatra's Westkust, militaire expedities als anderszins kunnen worden ingedeeld, zijn bij Gouv. Bt. 28 Febr. 1905 n°. 12 fondsen toegestaan voor het nemen van eene proef met de tewerkstelling, onder streng deskundig toezicht, van de tot dusver zoogoed als niets presteerende zoogenaamde plaatselijk gestraften in 's lands gevangenis en het dwangarbeiderskwartier op Glodok (Batavia). Voorts zijn bij gouvernementscirculaire van 10 Juli 1905 (Bijbl. Ind. St. n°. 6323) aan de hoofden van gewestelijk bestuur eenige wenken gegeven omtrent de wijze, waarop de gevangenen in en buiten de gevangenis tewerk behooren te worden gesteld, en zijn voorschriften vastgesteld met betrekking tot het toezicht op de voor den gevangenisarbeid benoodigde materialen en de wijze waarop met de door de gevangenen vervaardigde artikelen moet worden gehandeld. In verband met een en ander geschiedt sedert 1 Juni 1905 het onderhoud van bewoonde gouvernements-erven niet meer door gestraften, maar voor rekening van de bewoners dier erven, die gemachtigd zijn om, wanneer de erven zonder bezwaar kunnen worden ingekrompen, daartoe al dadelijk over te gaan. Voor de gevallen, waarin eene dergelijke inkrimping van de erven niet kan geschieden of tegen het onderhoud daarvan door de bewoners bezwaar bestaat, zullen bijzondere regelingen getroffen worden (vgl. Bijbl. Ind. St. n°. 6240). Door deze maatregelen wordt tegemoet gekomen aan de grieven tegen den tot dusver bestaanden toestand, namelijk het lichte werk, dat aan de bedoelde categorie van veroordeelden werd opgelegd, het onvoldoende toezicht waaronder zij werkten en het misbruik, dat dikwijls van hen gemaakt werd voor allerlei particuliere diensten. Ten einde in het belang van eene behoorlijke naleving, zoowel van den besproken maatregel als van eventueel in te voeren andere hervormingen, steeds te kunnen beschikken over een ambtenaar, die door eigen aanschouwing bekend is met de verschillende strafinrichtingen, is bij Gouv. Bt. 10 Mei 1905 n°. 62 aan den referendaris bij het departement van justitie in Nederlandsch-Indië mr. P. J. Gebel opgedragen eene reis te ondernemen voor het instellen van een onderzoek naar den toestand van de voor zulk een onderzoek in aanmerking komende gevangenissen en om met de betrokken hoofden van gewestelijk bestuur, overeenkomstig de hem door den directeur van justitie te geven aanwijzingen, nopens het gevangeniswezen de vereischte besprekingen te houden.

Bij Gouv. Bt. 11 Oct. 1904 n°. 8 is bepaald dat, behalve in 's lands gevangenis en het dwangarbeiderskwartier op Glodok (Batavia), 's lands gevangenis voor inlanders te Semarang, het dwangarbeiderskwartier te Mlaten (Semarang) en de strafinrichting voor tot dwangarbeid veroordeelde vrouwen te Sema-

rang, in alle landsgevangenissen zoowel Europeanen als inlanders kunnen worden opgenomen.
Bij Ord. van 16 Nov. 1904 (Ind. St. n°. 450) is eene regeling getroffen omtrent de wijze waarop, ten behoeve van werken onder locaal beheer, zal kunnen worden beschikt over de arbeidskracht van veroordeelden tot dwangarbeid en tot tenarbeidstelling aan de openbare werken.
Bij Gouv. Bt. 29 April 1905 n°. 22 (Ind. St. n°. 279) is, met intrekking van Gouv. Bt. 17 Juli 1877 n°. 5 (Ind. St. n°. 141), een nieuw tarief vastgesteld van hetgeen behoort te worden betaald voor het onderhoud van gegijzelden.
Volgens de boekingen bij het departement van justitie beliepen de kosten van het gevangeniswezen, ongerekend hetgeen voor gebouwen is uitgegeven, over het laatst bekende jaar (1903) f 2 434 311 (tegen f 2 398 999 over 1902), waarvan wegens traktementen en toelagen aan ambtelijk personeel bij de gevangenissen en kettingkwartieren f 207 414 (in 1902 f 200 830) en wegens bezoldiging van mandoers, belast met het toezicht over de veroordeelden tot dwangarbeid of tenarbeidstelling aan de publieke werken f 153 821 (in 1902 f 147 464).

Kolom 155. In te voegen:

VIII. VEEARTSENIJDIENST.

Bij Gouv. Bt. 25 Nov. 1904 n°. 27 (Ind. St. n°. 460) is de directeur van binnenlandsch bestuur bevoegd verklaard tot aanwijzing van de gewesten en de plaatsen, waar Europeesche gouvernements-veeartsen gevestigd zullen zijn, zoomede tot vaststelling van de ambtsressorten en de standplaatsen van die ambtenaren. Ingevolge K. B. 28 Juli 1904 n°. 28 (Ind. St. n°. 380) is, met ingang van 1 Januari 1905, die bevoegdheid overgegaan op den directeur van landbouw, die daarvan gebruik gemaakt heeft bij zijn besluit van 12 Mei 1905 (zie Bijbl. Ind. St. n°. 6284).
Bij den aanvang van 1905 waren bij den burgerlijken veeartsenijkundigen dienst in functie één inspecteur en 20 Europeesche gouvernements-veeartsen. Pogingen om het korps op de toegestane sterkte te brengen [1]) hadden niet het gewenschte resultaat. Eén gouvernements-veearts vertoefde met verlof in Europa, terwijl er één gedetacheerd bleef bij het geneeskundig laboratorium te Weltevreden.
Het aantal inlandsche veeartsen en inlandsche helpers (mantri's) bleef onveranderd (respectievelijk 14 en 10).
De bij Ord. van 3 Oct. 1903 (Ind. St. n°. 344) aan oorlogsschepen verleende vrijstelling van enkele voorschriften omtrent den invoer van vee in Nederlandsch-Indië — zie K. V. 1904, kol. 190 — zijn binnen enger grenzen teruggebracht (Ind. St. 1904, n°. 439).
Bij Ord. van 25 Maart 1905 (Ind. St. n°. 223) is bepaald, dat de Gouverneur-Generaal, onder de noodige waarborgen tegen overbrenging van besmetting, afwijkingen kan toestaan van het tijdelijk verbod van invoer in sommige gedeelten van Nederlandsch-Indië van vee uit andere deelen van den Nederlandsch-Indischen Archipel (Ind. St. 1897 n°. 120 en 1900 n°. 194). Van die bevoegdheid is door den Landvoogd gebruik gemaakt door te bepalen, dat de invoer op Java van vee, paarden daaronder niet begrepen, van de buitenbezittingen (behalve Bali, vanwaar de invoer niet aan beperkende bepalingen onderhevig is) wordt toegestaan onder verschillende voorwaarden betreffende keuring, wijze van vervoer, overscheping en ontscheping, plaatsen van ontscheping, enz. (zie Ind. St. 1905 n°. 224).
Met het oog op den voorgenomen invoer van Bengaalsch vee in Indië ter verbetering van den veestapel aldaar (zie hoofdst. **O**, kol. 256 en 270), zijn de in Ind. St. 1897 n°s. 26 en 121 opgenomen verbodsbepalingen op den invoer van buitenlandsch vee in Nederlandsch-Indië, voor zooveel het door den lande aangekocht vee betreft, buiten toepassing verklaard (Ind. St. 1905 n°. 294).
Bij Gouv. Bt. 18 April 1905 n°. 21 (Ind. St. n°. 256) is een voorschrift vastgesteld betreffende de waarneming van den militairen veeartsenijkundigen dienst (bij ontstentenis of afwezigheid van militaire paardenartsen en in garnizoenen, waar zulke artsen niet bescheiden zijn) door de gouvernements-veeartsen.
Aangezien, bij eene in October 1903 in de residentie Banjoemas genomen proef, de telling van den runder- en buffelstapel, overeenkomstig een daarvoor door den bij den veeartsenijdienst gedetacheerden controleur J. B. Leon uitgedacht systeem — zie K. V. 1904, kol. 191 —, te kostbaar bleek, is van de invoering van dat stelsel afgezien.
Het tot contrôle van de registratie brandmerken van de beesten op de horens [2]) — zie K. V. 1904, kol. 192 — zal, zoo mogelijk, worden bijgehouden met de gewone bestuursmiddelen en eenige tijdelijk in dienst gestelde vee-mantri's.
Omtrent de voornaamste gedurende 1904 in Indië geheerscht hebbende veeziekten zijn gegevens opgenomen in tabel V van bijlage E.
Tegen f 173 989 in 1903, is in 1904 ten behoeve van den burgerlijken veeartsenijkundigen dienst uitgegeven f 177 287, onder welke som is begrepen f 27 020 wegens maatregelen ter voorkoming of beteugeling van besmettelijke ziekten onder hoornvee en paarden. In 1903 was daarvoor besteed f 25 140.

Kolom 168. Aanvulling van de rubriek **Botanie**.

De bouw van het aan 's lands plantentuin te verbinden museum en informatiebureau voor technische en handelsbotanie (vgl. Ind. St. 1904 n°. 462), waartoe bij Gouv. Bt. 24 Aug. 1904 n°. 21 machtiging was verleend, ondervond door allerlei oorzaken belangrijke vertraging, zoodat de nieuwe inrichting, tegen verwachting, bij het einde van 1904 nog niet kon worden geopend. De heer C. W. J. Hoijer die, na de hem opgedragen studiereis volbracht te hebben (vgl. K. V. 1904, kol. 204), begin November in Indië aankwam, werd bij Gouv. Bt. 29 Nov. 1904 n°. 10 tot chef-conservator van het museum benoemd.
Bij Gouv. Bt. 15 Juli 1904 n° 20 werden gelden toegestaan voor de oprichting van eene tot nachtverblijf voor natuuronderzoekers en toeristen dienende hut te Kandangbodak, in het zadel tusschen den top van den Gedeh en dien van den Panggeranggo. Hierdoor is voor een groot gedeelte tegemoet gekomen aan de moeielijkheid om die bergen met natuurwetenschappelijke doeleinden te bestijgen.
Van het vreemdelingen-laboratorium werd door een 7-tal geleerden gebruik gemaakt.
De proef met de opleiding bij den plantentuin van ten hoogste 15 Europeesche jongelieden voor de agricultuur (zie K. V. 1902, kol. 198) zal, op dezelfde voorwaarden, gedurende een nieuw tijdvak van 3 jaren worden voortgezet. (Gouv. Bt. 5 Dec. 1904 n°. 2).
De 13 leerlingen, met wie de aan den plantentuin verbonden landbouwschool in Juli 1903 geopend was (vgl. K. V. 1904, kol. 205), konden in Mei 1904 alle (van wie 2 voorwaardelijk) naar de 2de klasse bevorderd worden, terwijl in Juli d. a. v. 17 nieuwe leerlingen (3 Europeanen en 14 inlanders) werden aangenomen. Het onderwijs werd door de leerlingen over 't algemeen met groote aandacht gevolgd; orde en tucht lieten niets te wenschen over.

Hoofdstuk **L**, afd. I en II. In afd. I leze men voor bijlage Q bijlage R en in afd. II voor bijlage R bijlage Q.

[1]) Het bij Gouv. Bt. 13 Jan. 1900 n°. 18 (Ind St. n°. 32) vastgestelde aantal Europeesche veeartsen is vermeerderd met 3, en derhalve gebracht op 22 (Ind. St. 1904 n°. 460).

[2]) In November 1904 is door den resident van Batavia eene verordening vastgesteld op de registratie en brandmerking van buffels en runderen in zijn gewest, met uitzondering van de afdeeling Krawang (Jav. Ct. 1904 n°. 89).

ERRATA.

Hoofdstuk **C**, § 14, kolom 64, regel 19 v. b., zijn tusschen de woorden: „Gouvernement" en „schriftelijk", de woorden: „aan de zelfbesturen" uitgevallen.

Hoofdstuk **L**, afdeeling I. Waar in deze afdeeling verwezen wordt naar bijlage Q, leze men bijlage R.

(5.)

VERSLAG DER COMMISSIE.

De Commissie in wier handen is gesteld het Koloniaal Verslag van 1905, heeft de eer dienaangaande het volgende te rapporteeren:

OOST-INDIE.

Met waardeering is kennis genomen van de nieuwe spooren tramwegkaart van Java en Madoera, bij dit verslag overgelegd.

Nog altijd schijnen onder meer de bijlagen **A** (23 bladz.) **B** (20 bladz.) en wellicht ook **N** (17 bladz.) voor bekorting vatbaar.

Wat de inrichting van het Verslag zelf betreft wordt naar evenredigheid veel uitgeweid over de krijgsverrichtingen en weinig medegedeeld over de oeconomische toestanden, de welvaart en hygiëne der bevolking, benevens over de ontwikkeling van handel en nijverheid.

Van de handelsbeweging der verschillende Buitenbezittingen in vergelijking met vorige jaren, is uit het Koloniaal Verslag geen juist beeld te verkrijgen; de weinige gegevens toch, vervat in bijlage **VV** zijn daartoe ten eenenmale onvoldoende.

Op het onveranderde opnemen van enkele der beste gewestelijke verslagen jaarlijks door de residenten der Buitenbezittingen ingediend meende men daarom (evenals in het Koloniaal Verslag 1898 bladz. 3) nogmaals te moeten aandringen; van Java zullen waarschijnlijk de rapporten der Mindere-Welvaartscommissie eerlang in die bestaande leemte voorzien. Verder is het te hopen dat klachten over onvoldoende medewerking der hoofden van gewestelijk bestuur, zooals deze blijken uit de circulaire van den directeur van het departement van landbouw enz. (December 1905) voor goed tot het verledene zullen behooren.

Wat de Europeesche cultures betreft hebben de mededeelingen, behalve die omtrent de suikercultuur weinig te beteekenen; over handel, inlandsche- en fabrieks-nijverheid bevatten de kolommen 287/288 onvoldoende gegevens.

Ook ware het wenschelijk eenige meerdere inlichtingen te verschaffen over de finantieele resultaten van den particulieren mijnbouw en voorts ware het van belang den totalen in- en uitvoer van rijst gedurende eene reeks van jaren bekend te maken.

Aan het rapport van den assistent-resident DE WOLFF VAN WESTERRODE over het landbouwkrediet, waarvan sprake is in het Koloniaal Verslag 1904, bladzz. 268/9, had men wel een plaats kunnen verleenen, evenals aan de studie over de rijstcultuur in Italië, door dr. VAN BREDA DE HAAN (id. bladz. 204).

Het ware wenschelijk door aanvulling der grafische voorstelling opgenomen in het Koloniaal Verslag van 1898 ook over de laatste jaren een dergelijk overzicht der inkomsten en uitgaven te geven.

Bijlage **D**. De crimineele statistiek verschijnt niet alleen zeer laat, doch bevat, evenals die van het gevangeniswezen, vele leemten, waarop o. a. in de redevoering van het Kamerlid HUGENHOLTZ (30 November 1904) werd gewezen. Over de roofpartijen op de particuliere landerijen bij Batavia is daar niets te vinden.

Bijlage **Z**. Het komt wenschelijk voor het gewicht van de gouvernementskoffie in Indië niet alleen in pikols maar ook in kilogrammen uit te drukken.

Bijlage **D D**. Gevraagd werd of in het overzicht van de opiumregie de opgekochte hoeveelheid djitjing vermeld kan worden.

Bijlage **J J**. Het ware nuttig bij de opgave omtrent mislukking van den padi aanplant te vermelden over welke oppervlakte die te wijten is aan overstrooming of wel watergebrek.

Bijlage **W W**. Gewenscht zou het zijn wat den kostprijs enz. per pikol tin betreft, soortgelijke opgaven als van Banka, eveneens van Billiton te vermelden.

Bijlage **A A A**. De opgave der loonen in de particuliere industrieele inrichtingen zou aan waarde winnen indien alléén die der inlandsche werklieden werden vermeld.

Suriname.

Met belangstelling werd kennis genomen van bijlage **G G**: „Overzicht van den landbouw in Suriname, door den heer W. L. LOTH; de bijgevoegde grafische voorstellingen geven een goed inzicht in de ontwikkeling van den kleinen landbouw. Een soortgelijk overzicht van de bevolking (zoowel inheemsche als geïmmigreerde) ware gewenscht.

Hoofdstuk **P** over de ontginning van delfstoffen is wel wat beknopt.

In bijlage **D** kan de lange opsomming van alle overtredingen gevoeglijk worden gemist, doch daarentegen mocht zoowel de crimineele als de gevangenis-statistiek wel eens worden herzien.

Bijlage **V** zou meer bruikbaar worden als in eene nieuwe kolom het gemiddelde dagloon per arbeider ware vermeld.

Curaçao.

Aangezien zoo vaak tegenstrijdige berichten worden vernomen en de vooruitgang of het verdere verval van de kolonie Curaçao alleen door vergelijkende studie kan worden nagegaan, is het wenschelijk volledige overzichten te geven van de oeconomische toestanden op de zes eilanden.

Het Koloniaal Verslag is op dit stuk thans onvoldoende, terwijl de opgaven over de verschillende eilanden te veel dooreen gemengd zijn.

Opnieuw wordt aangedrongen op een overzicht van het schoolverzuim en het aantal leerplichtige kinderen.

Met het oog op de uit te voeren werken voor waterverschaffing wordt de opgave in hoofdstuk **B** van het aantal regendagen van overwegend belang.

Van veel beteekenis kunnen de mededeelingen van hoofdstuk **N** § 9 visscherij en § 10 zoutpannen niet worden geacht.

Over de katoen-cultuur alsmede over de werken tot waterverschaffing waren meer volledige mededeelingen gewenscht.

Wordt in de bevolkings-statistiek bijlage **A**, rekening gehouden met de inwoners die naar den vreemde trekken, en dáár komen te overlijden? Op de enorme sterfte in 1903 op de Benedenwindsche eilanden werd in het vorige Koloniaal Verslag niet gewezen, en toch bedroeg deze in dat jaar niet minder dan 1220 personen, tegen een gemiddelde van 791 in in de vijf overige jaren van 1899 tot en met 1904.

De oorzaken van het stationnair blijven of den achteruitgang der bevolking op de Bovenwindsche eilanden in de laatste 10 jaren, zijn niet aangetoond.

Bijlage **D** „opgave van behandelde rechtszaken," is — om reeds vroeger vermelde redenen voor beperking vatbaar.

Met belangstelling werd kennis genomen van de grafische voorstellingen in de bijlagen **C**, **L**[1] **L**[2].

De Commissie heeft de eer aan de Kamer voor te stellen het Koloniaal Verslag voor kennisgeving aan te nemen en haar Verslag ter kennis te brengen van den Minister van Koloniën.

Aldus vastgesteld 28 Juni 1906.

VAN VLIJMEN.
VAN WASSENAER VAN CATWIJCK.
LELY.
VAN KOL.
IJZERMAN.

Bijlage A.

(Zie hoofdstuk D van het verslag.)

A. Legerstatistiek (tabellen 1—18).

Formatie en sterkte.

Winsten en verliezen.

Onderwijs, eerbelooningen en straffen.

B. Gewapende korpsen niet rechtstreeks tot het leger behoorende.

1. Formatie en sterkte van het leger (ongerekend het

OMSCHRIJVING.	Normale formatie. Officieren en als zoodanig dienstdoenden. Officieren b)	Onderluitenants.	Adj.-onderoff. dd. offic.	Militairen beneden den rang van officier (ongerekend — als in de voorgaande kolommen begrepen — de onderluitenants en de adjudant-onderoff. dd. officier). Europeanen.	Amboineezen.	Andere inlanders.	Totaal.	Troepenpaarden.	Tegenwoordige (tijdelijk geldende) formatie. Officieren en als zoodanig dienstdoenden. Officieren.	Onderluitenants.	Adj.-onderoff. dd. offic.	Militairen beneden den rang van officier (ongerekend — als in de voorgaande kolommen begrepen — de onderluitenants en de adjudant-onderoff. dd. officier). Europeanen.	Amboineezen.	Andere inlanders.	Totaal.	Troepenpaarden.
Staf van den Gouverneur-Generaal	c) 3	„	„	„	„	„	„	„	c) 3	„	„	„	„	„	„	„
Departement van oorlog (commandant van het leger, kabinet en Iste afdeeling van het departement) a)	10	„	„	1	„	„	1	„	10	„	„	1	„	„	1	„
Generale staf. hoofdbureau generale staf (VIIde afd. departement van oorlog en topographisch bureau)	12	„	„	22	„	„	22	„	13	„	„	22	„	„	22	„
brigades van den topographischen dienst	13	„	„	45	„	„	45	„	14	„	„	55	„	„	55	„
gewestelijke dienst	5	„	„	„	„	„	„	„	5	„	„	„	„	„	„	„
Gewestelijke en plaatselijke staf	d) 29	„	„	„	„	„	„	„	d) 29	„	„	„	„	„	„	„
Infanterie. hoofdbureau (IIde afd. departement van oorlog) en staf van het wapen	6	„	„	„	„	„	„	„	6	„	„	„	„	„	„	„
commandant der infanterie te Magelang	2	„	„	„	„	„	„	„	2	„	„	„	„	„	„	„
infanterie-troepen. 20 veldbataljons en 1 reserve-bataljon	364	„	„	h) 5931	h) 2550	h) 6612	h) 15093	„	382	„	„	5793	2899	6786	15478	„
4 depôt-bataljons	83	„	„	i) 1080	i) 255	i) 1990	i) 3325	„	83	„	„	1080	255	1990	3325	„
garnizoens-infanterie, subsistentenkaders en subsist. detachementen, benevens strafdetachement en kaderscholen	229	„	„	1849	3	5190	7042	„	252	„	„	2067	3	5827	7897	„
op marsch ter bereiking van de bestemming	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Korps marechaussee te voet (in Atjèh en onderhoorigheden)	„	„	„	„	„	„	„	„	20	„	„	72	570	570	1212	„
Cavalerie. hoofdbureau (VIIIste afd. departement van oorlog) en staf van het wapen	2	„	„	„	„	„	„	„	2	„	„	„	„	„	„	„
cavalerietroepen	29	„	„	447	„	400	847	700	30	„	„	448	„	402	850	700
op marsch ter bereiking van de bestemming	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Artillerie. hoofdbureau (IIIde afd. departement van oorlog) en staf van het wapen	21	„	2	14	„	„	14	„	21	„	2	14	„	„	14	„
artillerie-troepen: veld- en bergbatterijen	40	„	3	707	„	560	1267	552	40	„	3	709	„	560	1269	552
artillerie-troepen: vesting-artillerie	49	„	12	823	„	515	1338	„	49	„	12	823	„	515	1338	„
dienst der artillerie-magazijnen en werkplaatsen	19	„	„	344	„	66	410	„	19	„	„	246	„	17	263	„
op marsch ter bereiking van de bestemming	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Genie. hoofdbureau (IVde afd. departement van oorlog) en staf van het wapen	44	„	„	45	„	„	45	„	45	„	„	44	„	„	44	„
genietroepen en werklieden	17	„	„	524	„	342	866	„	22	„	„	530	„	342	872	„
dienst der geniemagazijnen	4	„	„	13	„	„	13	„	8	„	„	13	„	„	13	„
op marsch ter bereiking van de bestemming	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Militaire administratie. hoofdbureau (Vde afd. departement van oorlog)	15	„	„	„	„	„	„	„	16	„	„	„	„	„	„	„
intendance, korps- en magazijnsadministratie	98	„	„	111	„	„	111	„	103	„	„	143	„	„	143	„
militaire schrijvers	„	„	„	548	„	„	548	„	„	„	„	583	„	„	583	„
Geneeskundige en hospitaaldienst. hoofdbureau (VIde afd. departement van oorlog), algemeen magazijn van geneesmiddelen en scheikundig laboratorium	e) 8	„	„	„	„	„	„	„	e) 8	„	„	„	„	„	„	„
korps officieren van gezondheid	174	„	„	„	„	„	„	„	191	„	„	„	„	„	„	„
„ officieren-apothekers	20	„	„	„	„	„	„	„	20	„	„	„	„	„	„	„
„ apothekersbedienden	„	g) „	„	g) 26	„	„	g) 26	„	„	g) „	„	g) 26	„	„	g) 26	„
„ officieren-paardenartsen	10	„	„	„	„	„	„	„	10	„	„	„	„	„	„	„
hospitaaldienst	„	„	„	968	„	697	1665	„	„	„	„	1037	„	776	1813	„
op marsch ter bereiking van de bestemming	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Korps stafmuzikanten	„	„	„	41	„	„	41	„	„	„	„	41	„	„	41	„
Kader en élèves der militaire school	3	„	„	27	„	1	28	„	3	„	„	37	„	1	38	„
Kader van het korps pupillen	7	„	„	109	„	„	j) 109	„	7	„	„	109	„	„	109	„
Kader bij de militaire strafgevangenis en bij de militaire provoosthuizen	1	„	„	31	„	„	31	„	1	„	„	31	„	„	31	„
Trein	3	„	2	15	„	204	219	336	3	„	2	15	„	204	219	510
Totalen aan militairen op ult. 1904	f) 1320	„	19	13721	2808	16577			k) 1417	„	19	13939	3727	17990		
	1339			33106			33106	1588	1436			35656			35656	1762
Recapitulatie.																
Infanterie: veldleger, garn.-inf., enz. (voor zoover hierboven onder de gelijknamige wapens en diensten uitgetrokken)	684	„	„	8860	2808	13792	25460	„	725	„	„	8940	3157	14603	26700	„
Infanterie: marechaussee te voet	„	„	„	„	„	„	„	„	20	„	„	72	570	570	1212	„
Cavalerie	31	„	„	447	„	400	847	700	32	„	„	448	„	402	850	700
Artillerie	129	„	17	1888	„	1141	3029	552	129	„	17	1792	„	1092	2884	552
Genie	65	„	„	582	„	342	924	„	75	„	„	587	„	342	929	„
Andere onderdeelen	411	„	2	1944	„	902	2846	336	436	„	2	2100	„	981	3081	510
Totalen als boven	f) 1320	„	19	13721	2808	16577	33106	1588	k) 1417	„	19	13939	3727	17990	35656	1762
Op ult. 1903 waren de totalen	1319	„	17	13717	2808	16391	32916	1265	1419	„	17	14168	3727	17836	35731	1283

het niet-militair personeel) op ult. 1904.

Sterkte. *l)*							
Officieren en als zoodanig dienstdoenden.			Militairen beneden den rang van officier (ongerekend — als in de voorgaande kolommen begrepen — de onderluitenants en de adjudant-onderofficieren dd. officier).				Troepenpaarden.
Officieren.	Onderluitenants.	Adj.-onderoff. dd. officier.	Europeanen (en Afrikanen). *v)*	Amboineezen.	Andere inlanders.	Totaal. *gg)*	
c) 2	”	”	”	”	”	”	”
m) 10	”	”	1	”	”	1	”
n) 12	”	”	*w)* 62	”	”	*w)* 62	”
13	”	”	”	”	”	”	”
6	”	”	*x)* ”	”	”	*x)* ”	”
o) 28	”	”	”	”	”	”	”
5	”	”	”	”	”	”	”
2	”	”	”	”	”	”	”
320	59	”	5086	3398	7852	16336	”
57	13	”	844	431	1330	2605	”
259	20	”	2372	88	6691	9151	”
13	1	”	59	74	111	244	”
p) 20	”	”	71	608	610	1289	”
2	”	”	”	”	”	”	”
31	”	”	412	”	384	796	695
”	”	”	1	”	”	1	”
20	”	*u)* 3	9	”	”	9	”
33	”	6	593	”	646	1239	797
45	”	14	677	”	542	1219	”
19	”	”	*ij)* 234	”	16	250	”
1	”	”	2	”	”	2	”
q) 39	”	”	52	”	”	52	”
18	”	”	*z)* 532	”	370	902	”
7	”	”	11	”	”	11	”
”	”	”	1	”	”	1	”
15	”	”	”	”	”	”	”
102	”	”	143	”	”	143	”
”	”	”	*aa)* 463	26	”	489	”
e) 8	”	”	”	”	”	”	”
r) 183	”	”	”	”	”	”	”
23	”	”	”	”	”	”	”
”	”	”	24	”	”	24	”
8	”	”	”	”	”	”	”
”	”	”	*bb)* 729	*bb)* 318	*bb)* 611	*bb)* 1658	”
1	”	”	7	6	3	16	”
”	”	”	*cc)* 37	”	”	*cc)* 37	”
3	”	”	*dd)* 29	”	1	*dd)* 30	”
2	”	”	*ee)* 43	”	”	*ee)* 43	”
1	”	”	32	”	”	32	”
3	”	1	9	”	205	214	333
s) 1311	93	24	12535	4949	19372		
t) 1428			*ff)* 36856			36856	1825
656	93	”	8361	3991	15984	28336	”
20	”	”	71	608	610	1289	”
33	”	”	413	”	384	797	695
118	”	23	1515	”	1204	2719	797
64	”	”	596	”	370	966	”
420	”	1	1579	350	820	2749	333
s) 1311	93	24	12535	4949	19372	36856	1825
1284	83	27	12857	4606	19076	36539	1356

AANMERKINGEN.

a) De verdere afdeelingen van het departement van oorlog, waartoe ook behooren enkele in speciale betrekkingen geplaatste hoofd- en verdere officieren, worden gevormd door de bij de verschillende wapens en diensten vermelde hoofdbureaux (zie Ind. St. 1899 n°. 231, 1902 n°. 136, 1903 n°. 172 en 1904 n°. 208 en Gouv. Bt. 4 Sept. 1904 n°. 13).

b) Ingevolge § 59 der legerformatie, zooals zij luidt ingevolge Ind. St. 1901 n°. 166, kunnen bij de *infanterie* 100 plaatsen van 2de-luitenant worden vervuld door onderluitenants.

c) Van de 3 adjudanten van den Gouverneur-Generaal kan er één tot de marine behooren. Die plaats wordt vervuld door een luitenant-ter-zee 1ste klasse. De aan het leger ontleende adjudanten behooren tot de cavalerie.

d) Ongerekend, wat betreft den gewestelijken staf, de officieren hiervóór bij „generale staf" vermeld onder „gewestelijke dienst".

e) Hieronder 4 behoorende tot het korps officieren van gezondheid en 4 behoorende tot het korps officieren-apothekers.

f) Hieronder 904 *luitenants* (waarvan alleen bij de infanterie 507, daaronder — zie noot *b* — ten hoogste 100 onderluitenants). Van de 904 luitenants kunnen er ten hoogste 564 den rang hebben van 1ste-luitenant, van wie 252 bij de infanterie.

g) De in de formatie opgenomen 6 onderluitenants-apothekersbedienden verrichten geene diensten als officier-apotheker en zijn in verband hiermede vermeld in de rubriek „Militairen beneden den rang van officier".

h) Ongerekend 4 sergeant-majoors en 1 fourier, die als leerlingen bij de kaderscholen zijn ingedeeld.

i) Als voren 2 sergeant-majoors en 2 fouriers.

j) Benevens 600 pupillen (zie § 127 der legerformatie, zooals zij luidt ingevolge Ind. St. 1889 n°. 88 en 1896 n°. 81). De bij Ind. St. 1897 n°. 129 bedoelde reorganisatie van het korps pupillen zal eerst geleidelijk zijn tot stand te brengen. Voor wijziging dienovereenkomstig van de aangehaalde § 127 zal het ten einde loopen van den overgangstoestand zijn af te wachten.

k) Hieronder 970 in de rangen van 1ste- of 2de-luitenant.

l) Welke categorieën van officieren en minderen beneden dien rang — en hoevelen — hoewel nog tot het leger behoorende, *niet* in de sterkte tellen, blijkt uit tabel 2 van deze bijlage.

m) Van de 9 hierbedoelde officieren (buiten den legercommandant) behooren er 1 tot den generalen staf, 7 tot de infanterie en 1 tot de militaire administratie.

n) Hieronder 14 officieren van den eigenlijken stafdienst (9 afkomstig van de infanterie, 1 van de cavalerie en 4 van de artillerie). Onder de overige 17 telde men er 15 van de infanterie, 1 van de artillerie en 1 van de genie.

o) Als bij noot *e*. De hierbedoelde 28 officieren waren allen van de infanterie.

p) Hieronder 1 van de artillerie; de overigen van de infanterie.

q) Hieronder 8 officieren gedetacheerd van de infanterie.

r) Hiervan 21 tijdelijk (voor den tijd van vijf jaren) aangestelde officieren van gezondheid der 2de klasse (waarvan 14 vreemdelingen).

s) Hieronder 540 eerste- en 278 tweede-luitenants, waarvan bij de infanterie respectievelijk 257 en 203. Onder het cijfer der tweede-luitenants tellen in deze opgaaf ook de van het Nederlandsche leger in Indië gedetacheerde officieren, ten getale van 41, namelijk 21 der infanterie (5 kapiteins en 16 eerste-luitenants), 1 der cavalerie (eerste-luitenant), 4 der artillerie (eerste-luitenants), 5 der genie (2 kapiteins en 3 eerste-luitenants), benevens 4 eerste-luitenants-kwartiermeester, 5 officieren van gezondheid (1 der 1ste en 4 der 2de klasse) en 1 paardenarts 2de klasse.

t) Overigens behooren nog tot het leger de officieren, vermeld in tabel 2 van deze bijlage.

u) Hieronder 6 adjudant-onderofficieren, die tot wederopzeggens als dienstdoende officieren worden gebezigd, ter vervanging van ontbrekende 2de-luitenants.

v) Op ult. 1904 telde het leger slechts 1 Afrikaan (26 minder dan op ult. 1903); deze behoorde tot de infanterie.

w) In het hier uitgetrokken cijfer is niet begrepen het bij de formatie toegestane niet-militair personeel, bestaande uit 13 Europeanen en verder uit 78 inlanders, onder welke laatsten 21 topografen, wier aantal bij de formatie niet vast is bepaald.

x) Onder den gewestelijken staf in Atjèh ressorteeren 2 Europeesche opzichters (niet-militairen) voor het toezicht over de daar gedetacheerde dwangarbeiders.

ij) Aan niet-militair personeel waren bovendien bij sommige artillerie-inrichtingen overeenkomstig de formatie in dienst 18 Europeanen en 3 inlanders.

z) Hieronder 3 militaire architecten met den graad van onderluitenant.

aa) Ter voorziening in het tekort aan *militairen* als schrijver waren bovendien in dienst 116 *niet-militairen* (92 Europeanen, 9 Amboineezen, 13 andere inlanders en 2 Chineezen).

bb) Bij den hospitaaldienst is bovendien beschikt over een vrij talrijk burgerpersoneel, namelijk: 1°. ter bezetting van plaatsen, voor welke in de formatie op *militairen* is gerekend, over 354 burgerpersonen (130 Europeanen of Amboineezen, 23 Chineezen en 201 niet-Amboineesche inlanders); 2°. over 8 ziekenverpleegsters (waaronder 2 hoofdverpleegsters), zoomede 28 Europeesche en 223 inlandsche niet-militairen, welke 259 plaatsen door de formatie zijn aangewezen voor burgerpersoneel; en 3°. over 809 dwangarbeiders, wier voor den hospitaaldienst benoodigd aantal voor 1904 bepaald was op 948.

cc) Hieronder 8 soldaten, die bij het korps stafmuzikanten in beproeving waren, doch niet, als niet zijnde militair, de bij het korps als tromdrager in dienst zijnde inlander.

dd) Hieronder 22 leerlingen der militaire school (8 minder dan volgens de formatie kunnen worden toegelaten).

ee) Ongerekend 1 bij de formatie als topograaf toegestaan burgerambtenaar (Europeaan).

ff) Overigens behooren nog tot het leger: 1°. de onderofficieren en manschappen, vermeld in tabel 2 van deze bijlage; 2°. het korps (burgerlijke) ambtenaren (41 personen), en 3°. nog 845 burgerpersonen, ter vervulling van in de formatie begrepen plaatsen, namelijk 470 ter vervanging van ontbrekende militairen (vgl. de noten *aa* en *bb*) en 375 ter vervulling van plaatsen waarvoor ook de formatie niet-militairen aanwijst (vgl. de noten *w*, *x*, *ij*, *bb*, *cc* en *ee*), een en ander ongerekend het niet in de legerformatie begrepen ondergeschikt inlandsch burgerpersoneel (magazijnsknechten, werklieden, wakers, mandoers, koelies, enz.), waarvan de formatie door het legerbestuur wordt vastgesteld. Bij den hospitaaldienst werden overigens op het einde van 1904 809 dwangarbeiders gebezigd. Bij een deel der artillerie worden, ter vervanging van paarden, muildieren gebezigd. Bij de veld- en bergbatterijen op Java telde men op ult. 1904 651 paarden en 90 muildieren; bij de sectiën bergartillerie ter Sumatra's Westkust 29 paarden en 21 muildieren en te Atjèh nog 1 paard en 5 muildieren.

gg) Voor eene verdeeling naar geboorteland (of naar landaard) zie tabel 3 van deze bijlage.

2. Specificatie van de op ult. 1904 tot het Indische leger behoorende, maar niet in de sterkte tellende, en daarom in tabel 1 niet vermelde militairen, en van de op dien datum voor dat leger bestemde, maar nog niet in Indië aangekomen nieuwe officieren.

a. Officieren en als zoodanig dienstdoenden.

OMSCHRIJVING.	Wapen of dienstvak.												Totaal.		
	Generale staf.	Infanterie.			Cavalerie.	Artillerie.		Genie. a)	Militaire administratie.	Offic. van gezondheid.	Apothekers. a)	Paardenartsen.	Officieren.	Onderluitenants.	Adj.-onderoffic. dd. offic.
		Officieren.	Onderluitenants.	Adj.-onderoffic. dd. offic.		Officieren.	Adj.-onderoffic. dd. offic.								
Met verlof buiten Nederlandsch-Indië	4	88	8	„	2	11	„	9	13	35	5	1	168	8	„
Op non-activiteit	„	„	„	„	1	2	„	„	1	„	„	„	4	„	„
Bij het leger gevoerd „voor memorie"	„	4	„	„	1	„	„	1	1	1	4	„	12	„	„
„ „ „ „ „à la suite"	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	„	„	1	„	„
Gedetacheerd hier te lande b)	2	35	„	„	3	7	„	1	9	4	„	„	61	„	„
„ bij de landmacht in West-Indië	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	„	„	1	„	„
Totaal op ult. 1904	6	127	8	„	7	20	„	11	24	42	9	1	247	8	„
Op ult. 1903 waren de cijfers	3	148	6	„	6	22	„	17	25	44	8	1	274	6	„
Bovendien telde *niet* in de sterkte nevenstaand aantal der op ult. 1904 door eerste benoeming, door overplaatsing of door detacheering voor het Indische leger bestemde, maar nog *niet* in Indië aangekomen officieren. — naar Indië onderweg	„	7	„	„	„	7	„	„	8	c) 1	„	„	23	„	„
— beschikbaar ter uitzending	„	34	„	„	1	2	„	„	„	c) 1	d) 2	„	40	„	„
Op ult. 1903 waren de cijfers — naar Indië onderweg	„	6	„	„	„	4	„	„	„	2	„	„	12	„	„
— beschikbaar ter uitzending	„	45	„	„	2	1	„	„	„	13	4	„	65	„	„

a) Van de in de formatie opgenomen onderluitenants-apothekersbedienden en militaire architecten in dien graad is hier geen melding gemaakt, daar deze categorieën van onderofficieren geene officiersdiensten mogen verrichten.

b) Namelijk bij het leger, de Koloniale Reserve, het Koloniaal Werfdepôt, bij militaire inrichtingen van onderwijs, enz.

c) Officier van gezondheid der 2de klasse, tijdelijk voor 5 jaren benoemd.

d) Hieronder 1 officier-apotheker der 2de klasse, gedetacheerd in West-Indië.

b. Onderofficieren en manschappen. e)

OMSCHRIJVING.	Landaard.			
	Europeanen.	Amboineezen.	Andere inlanders.	Totaal.
Bij de subsistentenkaders in afwachting van vertrek naar Nederland	27	„	„	27
Gestraften bij het strafdetachement	31	1	f) 13	45
Gedetineerden in de militaire strafgevangenis	125	6	g) 85	216
Totalen op ult. 1904	h) 183	i) 7	98	288
Op ult. 1903 waren de cijfers	179	6	114	299

e) De bij het leger „voor memorie" gevoerde onderofficieren en manschappen — 48 Europeanen en 1 Amboinees — blijven hier buiten aanmerking, omdat zij, zoolang zij in

die positie verkeeren, tijdelijk uit de sterkte zijn afgevoerd. Het zijn voornamelijk de onderofficieren-instructeurs der barisans op Madoera en der korpsen gewapende politiedienaren op Java en in een aantal gewesten der buitenbezittingen; voorts de onderofficieren en minderen, belast met de waarneming der betrekking van ambtenaar bij de legeradministratie, of van betrekkingen buiten het leger, zoolang hunne militaire verbintenis nog niet is geëindigd, zoomede de met gevangenis gestrafte militairen, die niet in de militaire strafgevangenis zijn opgenomen.

Wat het korps pupillen betreft, telt in tabel 1 alleen het kader, met het aantal pupillen (op ult. 1904 11 Europeesche of Indo-Europeesche jongelingen). Het aantal pupillen bij de korpsen bedroeg op ult. 1904 1 zoon van een Afrikaan, 3 zonen van Amboineezen en 29 van andere inlanders.

f) 7 Javanen en 6 Soendaneezen.

g) 63 Javanen, 6 Madoereezen, 12 Soendaneezen, 2 Boegineezen, 1 Maleier en 1 Timorees.

h) Hieronder 142 afkomstig uit Nederland, 16 kleurlingen, 17 Belgen en Franschen, 6 Duitschers en 3 Zwitsers.

i) Allen afkomstig uit den Molukschen archipel.

3. Verdeeling naar landaard, enz. van de tot het leger behoorende officieren en militairen beneden dien rang op ult. 1904.

Europeanen.

VERDEELING NAAR GEBOORTELAND.	Officieren en als zoodanig dienstdoenden. *a)*			Onder-officieren en manschappen *b)*
	Officieren.	Onderluitenants.	Adj.-onderoff. dd. officier.	
Afkomstig uit Nederland. . .	834	74	20	8 458
„ „ Ned.-Indië . .	453	14	„	*c)* 1826
„ „ België	1	1	„	863
„ „ Duitschland . .	8	9	4	1 248
„ „ Zwitserland . .	1	1	„	156
„ „ Frankrijk. . .	„	„	„	2
„ „ Luxemburg . .	„	„	„	65
„ van elders	14	„	„	93
Totalen . . .	1311	99	24	12 711

Amboineezen en andere inlanders.

VERDEELING NAAR LANDAARD.	Onderofficieren en manschappen (naar gelang van wapen of dienstvak te verdeelen als hieronder).									
	Infanterie.	Marechaussee.	Cavalerie.	Artillerie.	Genie.	Hospitaaldienst.	Korps milit. schrijvers.	Kader der milit. school.	Trein.	Totaal. *d)*
Amboineezen	3 998	608	„	„	„	324	26	„	„	*e)* 4 956
Javanen	13 996	529	286	1056	315	511	„	„	171	16 864
Soendaneezen	1 319	53	98	132	40	52	„	„	29	1 723
Madoereezen	316	8	„	4	6	22	„	„	„	356
Boegineezen. . . .	98	4	„	7	6	6	„	1	1	123
Maleiers, enz.	356	16	„	5	3	23	„	„	1	*f)* 404
Totalen . . .	20 083	1218	384	1204	370	938	26	1	202	24 426

a) Hieronder niet begrepen, als niet in de sterkte van het leger tellende, 247 officieren (waarvan 12 voor memorie gevoerd, 4 op non-activiteit gesteld, 62 in Nederland gedetacheerd, 168 met verlof in Nederland en 1 gedetacheerd in West-Indië) en 8 onderluitenants (allen met verlof in Nederland).

b) Hieronder niet begrepen, als niet in de sterkte van het leger tellende, 43 voor memorie gevoerde Europeanen.

c) Hieronder zijn 277 in Indië geboren uit Europeesche ouders en 1549 kleurlingen.

d) Hieronder niet begrepen, als niet in de sterkte van het leger tellende, 1 voor memorie gevoerde Amboinees.

e) Van de hierbedoelde 4956 Amboineezen of met dezen gelijkgestelden waren er 2457 afkomstig uit den Molukschen archipel, 2427 waren Menadoneezen en 72 waren Alfoeren.

f) Onder de 404 Maleiers, enz. waren begrepen 7 Niassers, 370 Timoreezen of Rotineezen en 27 van nog andere landaarden.

4. Aanwezige sterkte op ult. 1904, gesplitst naar de militaire commandementen, met afz

MILITAIRE COMMANDEMENTEN.	I. Infanterie (uitgezonderd het aantal infanteristen, begrepen in rubriek III en IV en wat Atjèh betreft, uitgenomen het korps marechaussee te voet, begrepen in rubriek II en IV).					II. Andere wapens en diensten (uitgenomen het aantal niet-infanteristen, begrepen in rubriek III en IV).					
	Officieren.	Onder-luitenants.	Onderofficieren en minderen.			Officieren.	Onderluitenants.	Adj. onderoff. dd. officier.	Onderofficieren en minderen.		
			Europ. en Afrikanen.	Amboin. en andere inlanders.	Te zamen.				Europ. en Afrikanen.	Amboin. en andere inlanders.	Te zamen.
1ste militaire afdeeling op Java *b*)	127	16	1619	3 090	4 709	210	4	11	1 102	1 020	2 122
2de " " " "	93	21	1154	2 456	3 610	107	"	6	912	916	1 828
3de " " " "	40	8	529	1 068	1 597	54	"	4	309	239	548
Te zamen op Java (met Billiton)	260	45	3302	6 614	9 916	371	4	21	2 323	2 175	4 498
Atjèh en onderhoorigheden	86	16	1020	2 880	3 900	100	"	2	554	1 432	1 986
Sumatra's Westkust	61	13	693	1 916	2 609	42	1	"	191	136	327
Oostkust van Sumatra	15	"	128	351	479	8	1	"	29	13	42
Palembang	45	4	246	1 177	1 423	28	"	"	119	35	154
Benkoelen *c*)	4	"	15	102	117	2	"	"	9	4	13
Lampongsche Districten	3	"	9	12	21	1	"	"	3	2	5
Banka	7	"	34	145	179	1	"	"	10	6	16
Riouw	4	"	24	80	104	1	"	1	9	4	13
Westerafdeeling van Borneo	14	"	65	275	340	11	"	"	32	15	47
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	25	2	244	700	944	13	"	"	50	19	69
Celebes, Menado en Timor. gouv. Celebes en onderhoorigheden	13	"	94	247	341	10	"	"	36	31	67
residentie Menado	1	1	23	98	121	1	"	"	1	3	4
" Timor	1	"	9	29	38	1	"	"	"	2	2
Amboina en Ternate. " Amboina	15	1	83	374	457	9	"	"	23	24	47
" Ternate	2	"	15	43	58	1	"	"	"	4	4
Zuid-Nieuw-Guinea	3	"	16	89	105	1	"	"	5	7	12
Te zamen in de verschillende commandementen der buitenbezittingen, uitgenomen die van Atjèh	213	21	1698	5 638	7 336	130	2	1	517	305	822
Wijders telde het leger nog:											
aan korpsen en instellingen, niet in bovenstaande opgaven begrepen *d*)	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
aan militairen — buiten het commandement, waartoe hun korps behoort — op reis ter bereiking hunner bestemming	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
Totale legersterkte	559	82	*e*) 6020	15 132	21 152	601	6	24	3 394	3 912	7 306

a) Hieronder begrepen de officieren, die kwartierziek en die met binnenlandsch verlof wegens ziekte waren.

In den *emplacementstaat*, waaraan de hier voorkomende opgaven zijn ontleend, worden de zieken en geëvacueerden niet wapensgewijze vermeld, zooals wèl het geval is in de aan den *sterktestaat* ontleende tabel **6**, sub *a*, op blz. 8 van deze bijlage. De sterktestaat bevat echter geen territoriale opgaven nopens de distributie van het leger, zooals voor de onderwerpelijke tabel noodig zijn. Bovendien heerscht er tusschen beide opgaven met betrekking tot de geëvacueerden in zoover verschil, dat de sterktestaat al de geëvacueerden vermeldt, de emplacementstaat daarentegen alleen diegenen die geëvacueerd zijn naar plaatsen *buiten* het commandement waartoe hun korps behoort.

b) Tot de 1ste militaire afdeeling op Java behooren ook de twee militaire posten op Billiton, op ult. 1904 in het geheel sterk 1 officier en 65 onderofficieren en minderen (7 Europeanen en 56 inlanders der infanterie en 2 inlanders van den hospitaaldienst).

c) Tot het militaire commandement van Benkoelen behoort het garnizoen van

et afzonderlijke opgaaf, voor zooveel dit blijkt, van het personeel der infanterie.

	III. Verpleegd in de ziekeninrichtingen en geëvacueerd. *a*)						IV. Niet-beschikbaren.						V. Totaal militairen.						Troepenpaarden en muildieren.
				Onderofficieren en minderen.						Onderofficieren en minderen.						Onderofficieren en minderen.			
…en.	Officieren.	Onderluitenants.	Adj. onderoff. dd. officier.	Europ. en Afrikanen	Amboin. en andere inlanders.	Te zamen.	Officieren.	Onderluitenants.	Adj. onderof. dd. officier.	Europ. en Afrikanen.	Amboin. en andere inlanders.	Te zamen.	Officieren.	Onderluitenants.	Adj. onderof. dd. officier.	Europ. en Afrikanen.	Amboin. en andere inlanders.	Te zamen.	
22	7	1	"	341	287	628	35	5	"	685	1 150	1 835	379	26	11	3 747	5 547	9 294	555
28	5	"	"	305	339	644	21	"	"	384	945	1 329	226	21	6	2 755	4 656	7 411	1 021
48	9	"	"	173	146	319	6	2	"	92	183	275	109	10	4	1 103	1 636	2 739	110
98	21	1	"	819	772	1 591	62	7	"	1 161	2 278	3 439	714	57	21	7 605	11 839	19 444	1 686
86	5	1	"	142	214	356	19	"	"	179	414	593	210	17	2	1 895	4 940	6 825	72
27	2	"	"	98	175	273	10	1	"	214	454	668	115	15	"	1 196	2 681	3 877	50
42	"	"	"	3	4	7	1	"	"	23	55	78	24	1	"	183	423	606	"
54	"	"	"	15	59	74	"	1	"	79	152	231	73	5	"	459	1 423	1 882	"
13	"	"	"	"	9	9	1	"	"	13	52	65	7	"	"	37	167	204	"
5	"	"	"	"	4	4	"	"	"	6	60	66	4	"	"	18	78	96	"
16	1	"	"	"	5	5	"	"	"	11	33	44	9	"	"	55	189	244	"
13	"	"	"	4	8	12	"	"	"	4	26	30	5	"	1	41	118	159	"
47	"	"	"	2	8	10	"	"	"	22	69	91	25	"	"	121	367	488	"
69	"	"	"	8	29	37	3	"	"	37	77	114	41	2	"	339	825	1 164	"
67	"	"	"	8	9	17	"	"	"	7	27	34	23	"	"	145	314	459	17
4	"	"	"	1	1	2	"	"	"	4	14	18	2	1	"	29	116	145	"
2	"	"	"	"	"	"	"	"	"	4	9	13	2	"	"	13	40	53	"
47	"	"	"	2	17	19	"	"	"	7	15	22	24	1	"	115	430	545	"
4	"	"	"	1	1	2	"	"	"	3	12	15	3	"	"	19	60	79	"
12	"	"	"	"	3	3	1	"	"	14	37	51	5	"	"	35	136	171	"
822	3	"	"	142	332	474	16	2	"	448	1 092	1 540	362	25	1	2 805	7 367	10 172	67
	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	6	"	"	141	1	142	"
	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	19	"	"	83	174	257	"
306	29	2	"	1 103	1 318	*f*) 2 421	97	9	"	1 788	3 784	5 572	1 311	99	24	*e*) 12 529	24 321	36 850	1 825

Kepahiang (Palembang), op ult. 1904 sterk 1 officier en 47 onderofficieren en minderen (3 Europeanen, 1 Amboinees en 43 inlanders), 3 Europeanen en 42 inlanders van de infanterie en 1 Amboinees en 1 inlander van den hospitaaldienst.

d) Hier worden bedoeld het korps stafmuzikanten te Weltevreden, het kader en de élèves der militaire school te Meester-Cornelis, het kader van het korps pupillen te Gombong, het kader van de militaire strafgevangenis tevens huis van detentie te Tjimahi, zoomede het personeel der provoosthuizen te Batavia, Magelang, Soerabaja, Koeta Radja, Padang en Bandjermasin.

Van de hierbedoelde militairen bevindt zich dus alleen het personeel der provoosthuizen gedeeltelijk in de buitenbezittingen, namelijk 8 Europeesche provoostgeweldigers en stokkeknechts (in Atjèh 3, te Bandjermasin 2 en te Padang 3).

e) Hieronder 1 Afrikaan.

f) Hieronder zijn begrepen 701 geëvacueerden (256 Europeanen, 110 Amboineezen en 335 andere inlanders).

5. Samenstelling en legering van de troepenmacht in Atjèh en onderhoorigheden op 1 Jan., 1 Juli en 31 Dec. 1904.

WAPENS EN DIENSTEN.	1 Jan. 1904.					1 Juli 1904.					31 Dec. 1904.				
	Officieren en als zoodanig dienstdoenden.			Onderofficieren en minderen.		Officieren en als zoodanig dienstdoenden.			Onderofficieren en minderen.		Officieren en als zoodanig dienstdoenden.			Onderofficieren en minderen.	
	Officieren.	Onderluitenants.	Adj.-onderoffic. dd. offic.			Officieren.	Onderluitenants.	Adj.-onderoffic. dd. offic.			Officieren.	Onderluitenants.	Adj.-onderoffic. dd. offic.		
1°. Aanwezige sterkte.															
Staf	10	„	„	5	*a)* (5)	9	„	„	3	(3)	7	„	„	6	(6)
Infanterie	102	17	„	4417	(1138)	99	19	„	3918	(1063)	104	16	„	4437	(1166)
Marechaussee *b)*	19	„	„	1244	(64)	19	„	„	1191	(67)	18	„	„	1247	(70)
Cavalerie	4	„	„	129	(97)	3	„	„	83	(83)	3	„	„	66	(66)
Artillerie	8	„	2	226	(135)	8	„	2	120	(87)	7	„	2	155	(117)
Genie	16	„	„	138	(89)	20	„	„	138	(89)	18	„	„	135	(93)
Administratie	14	„	„	80	(79)	13	„	„	80	(78)	14	„	„	75	(73)
Geneeskundige dienst	28	„	„	353	(178)	32	„	„	286	(142)	34	„	„	358	(162)
Verpleegd in de ziekeninrichtingen *c)*	4	1	„	513	(153)	5	1	„	421	(129)	5	1	„	356	(142)
Totalen	205	18	2	7105	(1938)	208	20	2	6240	(1741)	210	17	2	6835	(1895)
2°. Distributie (gezamenlijke wapens en diensten).															
POSTEN EN GARNIZOENEN.															
Koeta Radja en voorwerken	84	6	2	2104	(756)	83	10	1	1553	(579)	90	8	1	1983	(642)
Posten in de voormalige geconcentreerde linie met den zeepost Oelèë Lheuë *d)*	9	1	„	288	(74)	9	„	„	241	(70)	7	„	„	251	(72)
Tijdelijke posten daarbuiten *e)*	14	1	„	752	(102)	12	1	„	776	(120)	12	1	„	706	(107)
In Groot-Atjèh	107	8	2	3144	(932)	104	11	1	2570	(769)	109	9	1	2940	(821)
Post op het eiland Wè	4	„	„	105	(68)	5	„	1	133	(92)	8	„	1	182	(136)
Zeeposten in de onderhoorigheden	66	7	„	2382	(584)	63	7	„	2362	(508)	64	5	„	2508	(624)
Mobiele colonne te Tandjoeng Kala of Bajan	4	1	„	178	(52)	11	„	„	179	(53)	9	„	„	192	(61)
Tijdelijke posten in de onderhoorigheden	24	2	„	1296	(302)	25	2	„	996	(319)	20	3	„	1013	(253)
Totalen als onder 1°	205	18	2	7105	(1928)	208	20	2	6240	(1741)	210	17	2	6835	(1895)

a) De cijfers tusschen ( ) geplaatst, wijzen het aantal Europeanen en Afrikanen aan.
b) In de samenstelling van het nog niet in de normale formatie opgenomen korps marechaussee in Atjèh is, na hetgeen dienaangaande in K. V. 1900 (bijlage A, blz. 6) werd vermeld, geene wijziging meer gebracht.
c) Behoorende tot verschillende wapens en diensten.
d) Van de voormalige geconcentreerde linie was op ult. 1904 alleen de post Lam Njòng nog overgebleven.
e) Op ult. 1904 telde de op deze posten, ten getale van 3, aanwezige troepenmacht, gezamenlijk aan officieren en militairen beneden dien rang: te Indrapoeri en Seulimeum (beide in de XXII Moekims) respectievelijk 261 en 220 man en te Lhō' Nga (in de XXV Moekims) 238 man. De bezettingen van beide eerstgenoemde posten bestonden grootendeels uit marechaussee, die van laatstgenoemden post bestond grootendeels uit infanterie, terwijl onder het cijfer, de bezetting van Lhō' Nga aangevende, ook de zieken en reconvalescenten, die aldaar werden verpleegd, waren begrepen.

6. Statistiek van de tijdelijk niet-beschikbare, maar toch in de sterkte tellende (tot de formatie behoorende) onderofficieren en minderen (de onderluitenants en adjudant-onderofficieren, dienstdoend officier, hieronder niet begrepen), in vergelijking met de sterkte en met de „tegenwoordige” formatie bij het einde van elk der jaren 1903 en 1904.

a. ALGEMEEN OVERZICHT.

ONDEROFFICIEREN EN MINDEREN.	Ult. 1903.								Ult. 1904.							
	Infanterie en marechaussee.		Cavalerie, artillerie en genie.		Hospitaaldienst, schrijverspersoneel, enz.		Totalen.		Infanterie en marechaussee.		Cavalerie, artillerie en genie.		Hospitaaldienst, schrijverspersoneel, enz.		Totalen.	
Verpleegden in de ziekeninrichtingen, kwartierzieken en geëvacueerden *a)*	2275	*b)* (997)	353	(255)	88	(63)	2716	*c)* (1315)	2021	*b)* (830)	256	(191)	69	(41)	2346	*c)* (1062)
Ongeschikt voor den velddienst *d)*	461	(129)	18	(15)	2	(2)	481	(146)	473	(122)	19	(13)	*e)* 5	(5)	497	(140)
Kunnen bovendien voorloopig niet te velde trekken *f)*	2328	(712)	39	(21)	246	(125)	2613	(858)	1960	(450)	14	(11)	168	(76)	2142	(537)
Recruten (zie noot *a*)	2017	(359)	239	(121)	„	„	2256	(480)	1387	(350)	174	(99)	„	„	1561	(449)
Om andere redenen tijdelijk niet beschikbaar *g)*	1220	(509)	163	(99)	65	(40)	1448	(648)	1238	(577)	142	(85)	67	(41)	1447	(703)
Te zamen tijdelijk niet beschikbaar	8301	(2706)	812	(511)	401	(230)	9514	(3447)	7079	(2329)	605	(399)	309	(163)	7993	(2891)
Daar de aanwezige sterkte bedroeg	29345	(8606)	4643	(2642)	2551	(1609)	36539	(12857)	29625	(8432)	4482	(2524)	2749	(1579)	36856	(12535)
Bleven alzoo beschikbaar	21044	(5900)	3831	(2131)	2150	(1379)	27025	(9410)	22546	(6103)	3877	(2125)	2440	(1416)	28863	(9644)
„Tegenwoordige” formatie	28107	(9263)	4775	(2830)	2843	(2069)	35725	(14162)	27912	(9012)	4663	(2827)	3081	(2100)	35656	(13939)

b. Specificatie alleen voor de infanterie (zonder de marechaussee).

Onderofficieren en minderen.	Ult. 1903. Veld-bataljons (Nos. 1 t/m 20) en reserve-bataljon.	Ult. 1903. Depôt-bataljons (N°s. 1 t/m 4).	Ult. 1903. Garnizoens-infanterie, subsistenten-kaders en straf-detachement.	Ult. 1903. Op reis ter beschikking van hunne bestemming.	Ult. 1903. Te zamen aan infanterie.	Ult. 1904. Veld-bataljons (Nos. 1 t/m 20) en reserve-bataljon.	Ult. 1904. Depôt-bataljons (Nos. 1 t/m 4)	Ult. 1904. Garnizoens-infanterie, subsistenten-kaders, straf-detachement en kaderscholen.	Ult. 1904. Op reis ter beschikking van hunne bestemming.	Ult. 1904. Te zamen aan infanterie.
Formatie („tegenwoordige") *h*)	15487	3325	8083	„	26895	15478	3325	7897	„	26700
Sterkte	15248	3352	8885	524	28009	16336	2605	9151	244	28336
Af: tijdelijk niet beschikbaar, als:										
verpleegden in de ziekeninrichtingen, kwartierzieken en geëvacueerden.	1401	81	701	„	2183	1299	62	591	„	1952
ongeschikt voor den velddienst	12	262	187	„	461	166	126	181	„	473
anderen, die voorloopig mede niet te velde kunnen trekken	1115	269	944	„	2328	902	263	795	„	1960
recruten	„	2017	„	„	2017	„	1387	„	„	1387
om andere redenen tijdelijk niet beschikbaar	686	180	354	„	1220	708	202	322	„	1232
	3214	2809	2186		8209	3075	2040	1889		7004
	12034	543	6699			13261	565	7262		
Alzoo beschikbaar	19276			524	19800	21088			244	21332
Naar den landaard bestond het voor werkelijken dienst geschikte en beschikbare gedeelte uit:										
Europeanen	3732	245	1729	106	5812	3913	219	1849	59	6040
Afrikanen	24	„	..	„	24	1	..	„	..	1
Amboineezen	2285	15	2	142	2444	2820	38	29	74	2961
Andere inlanders	5993	283	4968	276	11520	6527	308	5384	111	12330
Te zamen als boven	12034	543	6699	524	19800	13261	565	7262	244	21332

a) Ongerekend die geëvacueerden en diegenen der in de hospitalen opgenomenen, welke in het staatje gesteld zijn onder „Recruten" en „Om andere redenen tijdelijk niet beschikbaar", op ult. 1903 ten getale van 412 (156 Europeanen. 68 Amboineezen en 188 andere inlanders) en op ult. 1904 ten getale van 75 (14 Europeanen, 15 Amboineezen en 19 andere inlanders).

b) De tusschen ( ) geplaatste cijfers duiden aan hoeveel Europeanen en Afrikanen onder de daarnevens uitgetrokken getallen begrepen zijn.

c) In deze tabel zijn ook die geëvacueerden gerekend, welke *niet* in de ziekeninrichtingen werden verpleegd, zoomede die enkele militairen, die wegens ziekte met binnenlandsch verlof waren.

d) Namelijk de zoodanigen, die door eene geneeskundige commissie enkel voor benting-, bureau- of hospitaaldienst geschikt zijn verklaard.

e) Hieronder zijn niet begrepen 445 man van het personeel van den geneeskundigen dienst (174 Europeanen, 56 Amboineezen en 215 andere inlanders) en 32 man van het schrijverspersoneel (allen Europeanen), die, hoewel voor alle andere diensten ongeschikt, beschikbaar zijn voor de diensten welke van hen gevorderd worden.

f) Hier worden aangeduid die andere categorieën van militairen, voornamelijk reconvalescenten van beri-beri, die, hoewel niet bij hoofdelijk geneeskundig onderzoek als niet-valide verklaard, toch niet in aanmerking mochten komen om te velde te worden gezonden.

g) Men heeft hierbij op het oog: de gedetacheerden bij en de leerlingen van de kaderscholen; de militairen die, in afwachting van ontslag, naar elders zijn vertrokken (waaronder te verstaan de op paspoort of gagement wachtende militairen, voor zooveel zij na hun ontslag in Indië wenschen te blijven); zij die tijdelijk ter beschikking gesteld zijn van andere autoriteiten, zonder voor memorie te worden gevoerd; krijgsraad-arrestanten en door den rechter veroordeelde militairen, die hunne straf in eenig provoosthuis ondergaan, en eindelijk vermisten, voor zoover zij nog niet uit de sterkte zijn afgevoerd.

h) Welk aandeel het Europeesch, het Amboineesch en het overig inlandsch element in de hier uitgetrokken totalen heeft, blijkt uit den uitvoerigen formatie- en sterktestaat, afgedrukt op blz. 2 van bijlage A van K. V. 1904 en op blz. 2 van deze bijlage.

7. Verkort overzicht — alleen voor de infanterie — van het aantal der tijdelijk niet-beschikbare militairen beneden den rang van officier (de onderluitenants en adjudant-onderofficieren dienstdoend officier hieronder niet begrepen) op ult. 1903 en ult. 1904.

Tijdelijk niet-beschikbare militairen der infanterie beneden den rang van officier.	Ult. 1903. Europeanen en Afrikanen.	Ult. 1903. Amboineezen.	Ult. 1903. Andere inlanders.	Ult. 1903. Te zamen.	Ult. 1904. Europeanen en Afrikanen	Ult. 1904. Amboineezen.	Ult. 1904. Andere inlanders.	Ult. 1904. Te zamen.
Recruten	359	423	1235	2017	350	333	704	1387
Verpleegden in de ziekeninrichtingen, kwartierzieken en geëvacueerden	990	244	949	2183	827	263	862	1952
Leerlingen der kaderscholen	252	25	124	401	282	21	138	441
Krijgsraad-arrestanten	57	6	29	92	68	8	28	104
In afwachting van ontslag naar elders vertrokken	43	97	291	431	32	106	178	316
Om andere redenen niet beschikbaar *a*)	286	91	380	757	311	76	457	844
Kunnen bovendien voorloopig niet te velde trekken	712	298	1318	2328	450	223	1287	1960
Te zamen	2699	1184	4326	8209	2320	1030	3654	7004

a) Namelijk de vermisten, die nog niet uit de sterkte afgevoerd waren, voor den velddienst ongeschikten, zoomede militairen tijdelijk ter beschikking van andere autoriteiten.

8. Verantwoording van de verliezen en winsten aan officieren, onderluitenants, adjudant-onder

a. Officieren (ook die uit Nederland gede

JAREN.	Aanwezige STERKTE der *in de formatie tellende* officieren en als zoodanig dienstdoenden op 1 Januari (alleen Europeanen of met dezen gelijkgestelden). — Officieren. *a)*	Aanwezige STERKTE — Onderluitenants.	Aanwezige STERKTE — Adjudant-onderofficieren dd officier.	Voor goed ontvallen. — Overleden (daaronder ook de gesneuvelden) *b)* — Officieren.	Overleden — Onderluitenants.	Overleden — Adjudant-onderofficieren dd. officier.	Gepensionneerd. — Officieren.	Gepensionneerd. — Onderluitenants.	Eervol ontslagen zonder pensioen. *c)* — Officieren.	Niet-eervol ontslagen of veroordeeld. — Officieren.	Niet-eervol ontslagen of veroordeeld. — Onderluitenants.	Niet-eervol ontslagen of veroordeeld. — Adjudant-onderofficieren dd. officier.	Overgeplaatst bij het leger hier te lande. — Officieren.	Teruggesteld tot adjudant-onderofficier van: — Onderluitenant.	Teruggesteld tot adjudant-onderofficier van: — Adjudant-onderofficier dd officier.	Gedegradeerd. — Onderluitenants.	Gedegradeerd. — Adjudant-onderofficieren dd. officier.	Gepasporteerd. — Adjudant-onderofficieren dd. officier	Gegageerd. — Adjudant-onderofficieren dd. officier.
1.	2.	3.	4	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15	16.	17.	18	19.	20.
1900	1239 (65)	65	41	7	2	„	58	„	4	1	„	„	2	„	11	„	„	„	„
1901	1254 (58)	73	40	8	2	„	42	1	5	1	„	„	1	„	11	„	„	„	„
1902	1267 (64)	81	30	17	2	„	44	4	8	1	„	„	„	„	7	„	„	„	„
1903	1313 (66)	79	24	*f)* 18	1	„	51	6	11	„	„	„	3	1	5	„	„	1	1
1904	1284 (45)	83	27	16	2	„	55	6	11	„	„	„	2	„	„	„	„	2	2

WINSTEN.

JAREN.	Nieuw benoemd. — Speciaal opgeleid tot officier: bij de Koninklijke Militaire Academie.	Speciaal opgeleid tot officier: bij andere inrichtingen hier te lande (geneeskundigen en pharmaceuten).	Officieren verkregen uit de korpsen van het leger hier te lande.	Overgenomen van de Koninklijke Nederlandsche Marine. — Officieren.	Verkregen in Indië zelf. — Officieren.	Verkregen in Indië zelf. — Onderluitenants.	Verkregen in Indië zelf. — Adjudant-onderofficieren dd. officier.	Overgeplaatst van het leger hier te lande. — Officieren.	Civiele personen, aangesteld tot officier.	Gepensionneerde officieren, werkzaam gesteld bij het departement van oorlog (§ 5a der legerformatie).	Gepensionneerde officieren, werkzaam gesteld bij de militaire strafgevangenis tevens huis van detentie (art. 7 van Gouv. Bt. 1 Jan. 1873 n°. 1).	In activiteit hersteld en van „voor memorie" en van „à la suite" terug. — Officieren.	In activiteit hersteld … — Onderluitenants.	In activiteit hersteld … — Adjudant-onderofficieren dd officier	Van buitenlandsch verlof teruggekeerd. — Officieren.	Van buitenlandsch verlof teruggekeerd. — Onderluitenants.	Terug van detacheering bij het leger hier te lande. — Officieren.
	38.	39.	40.	41.	42	43.	44	45.	46	47.	48.	49	50.	51	52.	53.	54.
1900	50	7	28	1	3	10	14	3	„	1	„	28	„	„	74	„	16
1901	37	11	26	„	„	11	6	4	„	„	„	25	„	„	82	„	11
1902	74	16	36	„	4	13	4	2	„	„	„	17	„	„	68	„	15
1903	46	10	33	„	8	10	11	3	9	„	„	19	„	„	64	8	10
1904	*g)* 49	*g)* 8	*g)* 23	„	*g)* 4	20	3	*g)* 5	*g)* 15	„	1	21	„	„	78	4	15

a) De eijfers tusschen ( ) geplaatst, wijzen aan, hoevele tot het Nederlandsche leger behoorende officieren (als gedetacheerd in Indië) in de opgegeven sterkte van het Indische officierskorps begrepen waren.

b) In de behandelde vijf jaren sneuvelden 11 officieren (2 in 1900, 1 in 1901, 3 in 1902, 4 in 1903 en 1 in 1904), en overleden er 12 (1 in 1900, 3 in 1902, 1 in 1903 en 7 in 1904) aan de gevolgen van voor den vijand bekomen wonden.

c) Onder deze rubriek telde men in elk der jaren 1900 en 1904 1 officier gedetacheerd van het Nederlandsche leger, en in de jaren 1901, 1903 en 1904 respectievelijk 1, 3 en 3 officieren van gezondheid der 2de klasse (vreemdelingen), die slechts voor 5 jaren waren benoemd.

d) Eene specificatie naar gelang van de wapens of diensten waartoe de iet in de sterkte tellende officieren behoorden, vindt men in tabel 2 hiervóór.

officieren dd. officier, onderofficieren en minderen tegenover de sterkte, over de jaren 1900 t/m 1904.

tacheerd) en als zoodanig dienstdoenden.

VERLIEZEN.

Van onder-luitenant benoemd tot officier.	Benoemd tot onder-luitenant van adjudant-onder-officier dd. officier.	Opheffing van detacheering van tijdelijk in Indië dienende officieren en als zoodanig dienstdoenden van het leger hier te lande.		Opheffing van tewerkstelling bij het departement van oorlog van gepensionneerde officieren (§ 5a der legerformatie).	Tijdelijk ontvallen. Met buitenlandsch verlof vertrokken		Tijdelijk ontvallen. Gedetacheerd geworden bij het leger hier te lande.	Tijdelijk ontvallen. Op non-activiteit gesteld, voor memorie gebracht of tijdelijk toegevoegd aan autoriteiten buiten het leger.			Vermist.			Totalen.		
		Officieren	Adj-onder-offic. dd officier.		Officieren.	Onderluitenants.	Officieren.	Officieren.	Onderluitenants	Adjudant-onderofficieren dd officier.	Officieren.	Onderluitenants.	Adjudant-onderofficieren dd. officier.	Officieren.	Onderluitenants.	Adjudant-onderofficieren dd. officier.
21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30	31.	32.	33.	34.	35.	36.	37.
„	4	12	„	„	85	„	10	26	„	„	„	„	„	205	2	15
„	5	12	„	„	98	„	11	24	„	„	„	„	„	202	3	16
„	3	10	„	1	86	9	10	20	„	„	1	„	„	198	15	10
1	1	22	„	„	106	5	6	18	„	„	„	„	„	235	14	8
„	1	7	1	„	75	6	9	*f*) 22	„	„	„	„	„	197	14	6

In dienst gesteld als gedetacheerd van het leger hier te lande.	Totalen.			Voor- of nadeelig verschil tusschen winsten en verliezen.			Derhalve was bij het einde van het jaar de STERKTE der *in de formatie tellende* officieren en als zoodanig dienstdoenden geklommen of gedaald tot:			Bovendien behoorde op ult. December tot het leger, maar telde *niet* in de sterkte, het navolgend aantal officieren en als zoodanig dienstdoenden. *d*) Met verlof buiten Nederlandsch-Indië.		Op non-activiteit, voor memorie of à la suite.			Gedetacheerd bij het Nederlandsche leger of bij inrichtingen hier te lande. *e*)	Te zamen.		
Officieren.	Officieren.	Onderluitenants.	Adjudant-onderofficieren dd. officier.	Officieren.	Onderluitenants.	Adjudant-onderofficieren dd. officier.	Officieren.	Onderluitenants.	Adjudant-onderofficieren dd. officier.	Officieren.	Onderluitenants.	Officieren.	Onderluitenants.	Adjudant-onderofficieren dd officier.	Officieren.	Officieren.	Onderluitenants.	Adjudant-onderofficieren dd. officier.
55.	56.	57.	58.	59	60.	61.	62.	63.	64.	65.	66.	67.	68.	69	70.	71.	72.	73.
9	220	10	14	+ 15	+ 8	— 1	1254 (58)	73	40	187	„	14	„	„	63	264	„	„
19	215	11	6	+ 13	+ 8	— 10	1267 (64)	81	30	175	„	14	„	„	70	259	„	„
12	244	13	4	+ 46	— 2	— 6	1313 (66)	79	24	168	9	15	„	„	66	249	9	„
4	206	18	11	— 29	+ 4	+ 3	1284 (45)	83	27	197	6	15	„	„	62	274	6	„
5	224	24	3	+ 27	+ 10	— 3	1311 (41)	93	24	168	8	17	„	„	*h*) 62	247	8	„

e) Hieronder ook de officieren, die de lessen bij de hoogere krijgsschool volgden.

f) Hieronder 1 officier gedetacheerd van het Nederlandsche leger.

g) Onder de in 1904 als nieuw verkregen in de sterkte gebrachte officieren behoorden er van de 49, vermeld in kolom 38, 35 tot de infanterie, 4 tot de cavalerie, 6 tot de artillerie en 4 tot de genie; bestonden de 8 in kolom 39 uit 5 officieren van gezondheid en 3 apothekers; behoorden de 23 in kolom 40 en de 5 in kolom 45 allen tot de infanterie; de 4 in kolom 42 allen tot de administratie (magazijnmeesters) en de 15 in kolom 46 allen tot den geneeskundigen dienst (officieren van gezondheid — waaronder 14 vreemdelingen — die slechts tijdelijk voor 5 jaren waren benoemd.

h) Hiervan 1 (officier van gezondheid), gedetacheerd bij de landmacht in West-Indië.

b. Onderofficieren en

JAREN.	Landaarden.	ALGEMEEN OVERZICHT. Effectieve sterkte op 1 Januari.	*Af:* verliezen gedurende het opgegeven jaar.	*Bij:* winsten gedurende het opgegeven jaar.	Effectieve sterkte op 31 December.	*Af:* de *niet* in de formatie tellende categorieen van militairen. *i*)	Derhalve wordt de sterkte der *in de formatie tellende* onderofficieren en minderen op 31 December.	SPECIFICATIE Overleden (hieronder ook de gesneuvelden). *j*) Europeanen en Afrikanen.	Overleden Amboineezen. *k*)	Overleden Andere inlanders.	Gepasporteerd. Europeanen en Afrikanen.	Gepasporteerd. Amboineezen.	Gepasporteerd. Andere inlanders	Gegageerd. Europeanen en Afrikanen.	Gegageerd. Amboineezen.	Gegageerd. Andere inlanders.	Tot officier bevorderd (alleen Europeanen).
1900	Europeanen.	15 155	2413	1244	13 986	224	13 762	182	49	249	298	46	622	793	71	693	2
	Afrikanen.	45	5	„	40	„	40										
	Amboineezen.	4 262	169	12	4 105	12	4 093		480			966			1557		2
	Andere inl.	20 236	1782	573	19 027	124	18 903										
		39 698	4369	1829	37 158	360	36 798										
1901	Europeanen.	13 986	1955	1377	13 408	195	13 213	308	91	398	286	39	502	667	66	568	„
	Afrikanen.	40	8	„	32	„	32										
	Amboineezen.	4 105	201	11	3 915	17	3 898		797			827			1301		„
	Andere inl.	19 027	1661	1651	19 017	102	18 915										
		37 158	3825	3039	36 372	314	36 058										
1902	Europeanen.	13 408	1934	1678	13 152	227	12 925	288	111	399	270	47	597	720	78	522	4
	Afrikanen.	32	8	5	29	„	29										
	Amboineezen.	3 915	253	587	4 249	10	4 239		798			914			1320		4
	Andere inl.	19 017	1654	756	18 119	92	18 027										
		36 372	3849	3026	35 549	329	35 220										
1903	Europeanen.	13 152	1705	1562	13 009	179	12 830	182	73	244	207	40	508	729	79	393	7
	Afrikanen.	29	3	1	27	„	27										
	Amboineezen	4 249	200	563	4 612	6	4 606		499			755			1201		7
	Andere inl.	18 119	1273	2344	19 190	114	19 076										
		35 549	3181	4470	36 838	299	36 539										
1904	Europeanen.	13 009	1827	1535	12 717 *m*)	183	12 534 *m*)	147	66	250	259	45	464	829	92	411	4
	Afrikanen.	27	27	1	1	„	1										
	Amboineezen.	4 612	209	553	4 956	7	4 949		463			768			1332		4
	Andere inl.	19 190	1326	1606	19 470	98	19 372										
		36 838	3389	3695	37 144	288	36 856										

D

i) Namelijk die vermeld sub *b* in tabel **2** hiervóór, doch ongerekend — om de aldaar in noot *e* vermelde reden — de bij het leger „voor memorie" gevoerd wordende onderofficieren en minderen.

j) Het aantal gesneuvelde onderofficieren en minderen bedroeg in de opgegeven 5 jaren achtereenvolgens 30, 40, 79, 54 en 61 (respectievelijk 7, 7, 13, 22 en 23 Europeanen, 9, 18, 31, 9 en 15 Amboineezen, zoomede 14, 15, 35, 23 en 23 andere inlanders).

Als overleden aan de gevolgen van in den strijd bekomen wonden, vindt men over gemelde jaren vermeld achtereenvolgens 23, 22, 48, 37 en 39 militairen beneden den rang van officier (respectievelijk 8, 9, 15, 16 en 12 Europeanen, 2, 5, 9, 12 en 7 Amboineezen en 13, 8, 24, 9 en 20 andere inlanders).

k) Onder deze rubriek worden gerekend: militairen, die bij de lijfwachtdragonders of bij de gouvernements-marine overgingen; zij, die om andere redenen, zonder toekenning van paspoort of gagement, van hunne dienstverbintenis ontheven werden; uit Nederland gedetacheerde militairen, die derwaarts terugkeerden, en eindelijk adjudant-onderofficieren, die aangewezen werden om dienst te doen als officier (ook tot onderluitenant bevorderde onderofficieren).

l) Onder de in 1900 t/m 1904 uit Nederland aangekomen troepen bevonden zich respectievelijk 310, 307, 364, 289 en 287 man van de Koloniale Reserve.

m) De in deze rubriek tusschen ( ) geplaatste cijfers wijzen het aantal aan van hen, die reeds vroeger gediend hebben; dit aantal is in het daarboven geplaatste cijfer begrepen.

Wat betreft de groote verschillen in de uitkomsten der werving van Amboineezen en (of) andere inlanders bij vergelijking van het eene jaar met het andere, houde men in het oog dat de verschillen hoofdzakelijk hunne verklaring vinden in de maatregelen van zeer ongelijken duur, die nu eens tot aanmoediging, dan weder

en minderen.

DER VERLIEZEN.												SPECIFICATIE DER WINSTEN.																
Gevonnisd, gedeserteerd, vermist of met een briefje van ontslag verwijderd.			Afgevoerd als „voor memorie" gebracht.			Om andere dan in de voorgaande kolommen opgegeven redenen afgevoerd. *k*)			Totalen.			Aangekomen suppletie-troepen uit Nederland. *l*)			Werving in Indië. *m*)							Als terug van desertie, als niet meer „voor memorie" gevoerd of om andere redenen weder in de sterkte opgenomen.				Totalen.		
Europeanen en Afrikanen. *o*)	Amboineezen	Andere inlanders.	Europeanen en Afrikanen. *o*)	Amboineezen.	Andere inlanders.	Europeanen en Afrikanen *o*)	Amboineezen.	Andere inlanders.	Europeanen en Afrikanen. *p*)	Amboineezen.	Andere inlanders.	Nederlanders.	Vreemdelingen. *q*)	Te zamen.	Europeanen en Afrikanen. *r*)	Amboineezen. Menadoneezen en Alfoeren. *s*)	Javanen (waaronder Soendaneezen) *t*)	Madoereezen	Boegineezen.	Maleiers.	Te zamen.	Europeanen en Afrikanen *u*)	Amboineezen.	Andere inlanders.	Te zamen.	Europeanen en Afrikanen. *v*)	Amboineezen.	Andere inlanders.
48	3	218	16	„	„	1079	„	„	2418	169	1782	792	233	1025	166 (36)	8 (1)	389 (12)	26	1	16	606 (49)	53	4	141	198	1244	12	573
269			16			1079			4369																	1829		
42	5	192	14	„	1	646	„	„	1963	201	1661	992	146	1138	185 (42)	10	1425 (24)	15 (1)	5 (1)	79	1719 (68)	54	1	127	182	1377	„	1651
239			15			646			3825																	3039		
72	17	136	13	„	„	575	„	„	1942	253	1654	1217	227	1444	184 (48)	586 (5)	619 (22)	22	„	41	1452 (75)	55	1	74	130	1683	587	756
225			13			575			3849																	3026		
41	7	128	17	„	„	525	1	„	1708	200	1273	994	263	1257	246 (38)	560 (2)	2165 (60)	59 (4)	20 (1)	34	3084 (105)	60	3	66	129	1563	563	2349
176			17			526			3181																	4470		
52	5	201	11	1	„	552	„	„	1859	209	1326	1065	190	1255	218 (48)	551 (1)	1464 (51)	51	7	9	2300 (100)	63	2	75	140	1536	553	1606
258			12			552			3389																	3695		

tot beperking of wel zoo goed als geheele sluiting van die werving genomen werden.

n) Hier en in de verdere kolommen van dit overzicht worden onder Amboineezen ook verstaan Menadoneezen en Alfoeren.

o) Zie noot *p*.

p) Onder de in deze kolom opgegeven getallen zijn begrepen achtereenvolgens 5, 8, 8, 3 en 27 Afrikanen. Van hen overleed er 1 in 1901, 1 in 1902, 1 in 1903 en 1 in 1904; werden gepasporteerd 2 in 1901, en 1 in elk der jaren 1902, 1903 en 1904; verlieten het leger met gagement in 1900 t/m 1904 achtereenvolgens 2, 4, 2, 0 en 2 en werden respectievelijk 3, 1, 2, 1 en 22 om andere dan de genoemde redenen uit de sterkte afgevoerd.

q) De uit Nederland gezonden troepen bestonden dus in de opgegeven jaren achtereenvolgens voor ± 22.7, 12.9, 15.7, 20.9 en 15.1 °/₀ uit vreemdelingen.

r) Onder de in deze kolom opgegeven getallen is voor het jaar 1902 1 Afrikaan begrepen, die vroeger nog niet gediend had.

s) De in deze kolom voorkomende getallen zijn voor elk der opgegeven jaren aldus te specificeeren: Amboineezen achtereenvolgens 8, 10, 412, 304 en 293; Menadoneezen 0, 0, 174, 256 en 258.

t) Het in de opgegeven cijfers begrepen aantal Soendaneezen beliep in de jaren 1900 t/m 1904 achtereenvolgens 36, 106, 102, 108 en 169.

u) Onder deze rubriek waren alleen in 1902, 1903 en 1904 respectievelijk 4, 1 en 1 Afrikaan begrepen.

v) Zie de noten *r* en *u*.

w) Hieronder, als niet den dienst van officier verrichtende, 6 in den loop van 1904 aangestelde onderluitenants-apothekersbedienden en 3 militaire architecten in dien graad.

A

9. Overzicht van de werving hier te lande over het tijdvak 1 Januari 1900 tot ult. Juni 1905.

I. Halfjaarlijksch overzicht.

a. Koloniaal Werfdepôt te Harderwijk.

Semesters.	Nederlanders. overgenomen van het leger hier te lande, als voorgoed overgegaan.	Nederlanders. overgenomen van het leger hier te lande, als gedetacheerd.	Nederlanders. buiten het leger geworven.	Nederlanders. Te zamen.	Vreemdelingen.	Totaal.
1900 Iste halfjaar.	55	„	227	282	119	401
1900 IIde „	58	„	336	394	82	476
	113	„	563	676	201	877
1901 Iste „	71	„	323	394	59	453
1901 IIde „	86	„	335	421	72	493
	157	„	658	815	131	946
1902 Iste „	87	74	282	443	108	551
1902 IIde „	70	89	348	507	128	635
	157	163	630	950	236	1186
1903 Iste „	84	49	236	369	123	492
1903 IIde „	52	76	236	364	105	469
	136	125	472	733	228	961
1904 Iste „	39	78	262	379	85	464
1904 IIde „	74	102	240	416	55	471
	113	180	502	795	140	935
1905 Iste „	49	86	180	315	54	369

b. Koloniale Reserve te Nijmegen.

Semesters.	1900	1901.	1902.	1903.	1904.	1905.
Iste halfjaar.	23	67	62	115	81	64
IIde „	56	82	107	71	76	. . .
	79	149	169	186	157	

II. Maandoverzicht.

(Alleen voor 1904 en het 1ste halfjaar 1905.)

Maanden.	Koloniaal Werfdepôt te Harderwijk. Nederlanders. overgenomen van het leger hier te lande, als voorgoed overgegaan.	Koloniaal Werfdepôt te Harderwijk. Nederlanders. overgenomen van het leger hier te lande, als gedetacheerd.	Koloniaal Werfdepôt te Harderwijk. Nederlanders. buiten het leger geworven.	Koloniaal Werfdepôt te Harderwijk. Nederlanders. Te zamen.	Koloniaal Werfdepôt te Harderwijk. Vreemdelingen.	Koloniaal Werfdepôt te Harderwijk. Totaal.	Koloniale Reserve te Nijmegen. — Nederlanders.
1904.							
Januari . .	6	11	47	64	16	80	18
Februari . .	10	10	38	58	12	70	15
Maart . .	1	12	56	69	17	86	13
April . .	12	11	48	71	16	87	11
Mei . . .	6	8	37	51	11	62	6
Juni . . .	4	26	36	66	13	79	18
Juli . . .	5	21	52	78	10	88	11
Augustus .	26	28	39	93	11	104	15
September .	13	15	40	68	6	74	13
October . .	12	12	34	58	13	71	13
November .	13	16	38	67	6	73	11
December .	5	10	37	52	9	61	13
	113	180	502	795	140	935	157
1905.							
Januari . .	8	12	41	61	12	73	16
Februari . .	3	14	24	41	6	47	10
Maart . .	5	14	36	55	13	68	13
April . . .	6	14	33	53	13	66	9
Mei . . .	7	16	32	55	5	60	11
Juni . . .	20	16	14	50	5	55	5
	49	86	180	315	54	369	64

10. Uitkomsten over het tijdvak 1 Juli 1904 t/m 30 Juni 1905 der verpleging bij de reconvalescenten-afdeeling der Koloniale Reserve te Zutphen.

OMSCHRIJVING.	A. Militairen verbonden om te dienen zoowel in als buiten Europa, *niet* afkomstig van de Koloniale Reserve en teruggekeerd uit Indië wegens:		B. Militairen afkomstig van de Koloniale Reserve, reeds vroeger verpleegd bij de reconvalescenten-afdeeling en teruggekeerd uit Indië wegens:		B. Militairen afkomstig van de Koloniale Reserve, hier te lande nog alleen gediend hebbende bij het valide gedeelte van het korps en teruggekeerd uit Indië wegens:		C. Militairen als reconvalescent aangenomen terwijl zij als gegageerden tot de burgermaatschappij waren teruggekeerd.	Totaal.
	tijdelijke ongeschiktheid.	voortdurende ongeschiktheid.	tijdelijke ongeschiktheid.	voortdurende ongeschiktheid.	tijdelijke ongeschiktheid.	voortdurende ongeschiktheid.		
Op 1 Juli 1904 waren bij de reconvalescenten-afdeeling aanwezig	162		17		29		,,	208
Van 1 Juli tot 31 December 1904 bijgekomen	62	,,	8	,,	9	,,	3	82
Te zamen.	224		25		38		3	290
Waarvan in laatstgenoemd tijdvak zijn:								
overleden	2	,,	,,	,,	,,	,,	,,	2
in het genot gesteld van voortdurend gagement, wegens nader gebleken voortdurende ongeschiktheid voor alle militaire diensten	43	,,	7	,,	11	,,	,,	61
gedeserteerd	6	,,	,,	,,	,,	,,	,,	6
gepasporteerd wegens diensteindiging, met een briefje van ontslag verwijderd of om andere redenen afgevoerd	7	,,	,,	,,	1	,,	,,	8
weder overgegaan bij het valide gedeelte of bij het Koloniaal Werfdepôt	33	,,	1	,,	,,	,,	2	36
Te zamen.	91		8		12		2	113
Blijft op 1 Januari 1905	133		17		26		1	177
Van 1 Januari tot 30 Juni 1905 bijgekomen.	65	,,	6	,,	13	,,	,,	84
Te zamen.	198		23		39		1	261
Waarvan in laatstgenoemd tijdvak zijn:								
overleden	,,	,,	,,		2	,,	,,	2
in het genot gesteld van voortdurend gagement, wegens nader gebleken voortdurende ongeschiktheid voor alle militaire diensten.	34	,,	5	,,	6	,,	,,	46
gedeserteerd	4	,,	,,	,,	,,	,,	,,	4
gepasporteerd wegens diensteindiging, met een briefje van ontslag verwijderd of om andere redenen afgevoerd.	4	,,	,,	,,	1	,,	,,	5
weder overgegaan bij het valide gedeelte of bij het Koloniaal Werfdepôt	20	,,	,,	,,	3	,,	1	24
Te zamen.	62		5		13		1	81
Dus op 1 Juli 1905 aanwezig	*a*) 136		18		26		,,	180

a) Van de in kolom 2 vermelden hebben, ingevolge K. B. 19 Jan. 1895 n°. 38, 19 man eene verbintenis aangegaan bij de Koloniale Reserve.

11. Statistiek der reëngagementen over de jaren 1900 t/m 1904.

a. Algemeen overzicht.

JAREN.	Europeanen en Afrikanen. Aantal wier verbintenis kwam te verstrijken. *a*)	Van de in de voorgaande kolom bedoelden zijn: tot een reëngagement toegelaten. *b*) °/o	gegageerd.	gepasporteerd.	Te zamen als voren.	Amboineezen en andere inlanders. Aantal wier verbintenis kwam te verstrijken.	Van de in de voorgaande kolom bedoelden zijn: tot een reëngagement toegelaten. *b*) °/o	gegageerd.	gepasporteerd.	Te zamen als voren.	Totalen. Aantal wier verbintenis kwam te verstrijken.	Van de in de voorgaande kolom bedoelden zijn: tot een reëngagement toegelaten. *b*) °/o	gegageerd.	gepasporteerd.	Te zamen als voren.
1900	2898	2059 = 71	603	236	2898	4543	4371 = 96.2	75	97	4543	7441	6430 = 86.4	678	333	7441
1901	2413	1668 = 69.1	519	226	2413	4878	4640 = 95.1	103	135	4878	7291	6308 = 86.5	622	361	7291
1902	2578	1784 = 69.2	598	196	2578	5981	5705 = 95.4	79	197	5981	8559	7489 = 87.5	677	393	8559
1903	2327	1549 = 66.5	618	160	2327	5818	5529 = 95	32	257	5818	8145	7078 = 86.9	650	417	8145
1904	2547	1653 = 64.9	715	179	2547	6311	6071 = 95.7	40	230	6341	8888	7724 = 86.9	755	409	8888

b. Splitsing der reëngagementen naar gelang van hun duur. *c*)

JAREN.	Voor 1/2 jaar. Europ. en Afrik.	Amb. en andere inl.	Te zamen.	Voor 1 jaar. Europ. en Afrik.	Amb. en andere inl.	Te zamen.	Voor 2 jaren. Europ. en Afrik	Amb. en andere inl.	Te zamen.	Voor 3 jaren. Europ. en Afrik.	Amb. en andere inl.	Te zamen.	Voor 4 jaren. Europ. en Afrik.	Amb. en andere inl.	Te zamen.	Voor 6 jaren. Europ. en Afrik.	Amb. en andere inl.	Te zamen.	Totalen. Europ. en Afrik. *d*)	Amb. en andere inl.	Te zamen.
1900	2	,,	2	209	568	777	775	1783	2558	,,	,,	,,	307	656	963	766	1364	2130	2059	4371	6430
1901	1	,,	1	228	643	871	632	1982	2614	,,	,,	,,	259	867	1126	548	1148	1696	1668	4640	6308
1902	,,	,,	,,	261	829	1090	749	2572	3321	,,	,,	,,	275	939	1214	499	1365	1864	1784	5705	7489
1903	,,	,,	,,	285	1123	1408	669	2562	3231	,,	,,	,,	248	711	959	347	1133	1480	1549	5529	7078
1904	,,	,,	,,	290	1278	1568	721	2683	3404	,,	,,	,,	289	1018	1307	353	1092	1445	1653	6071	7724

a) Hieronder achtereenvolgens 10, 3, 1, 7 en 2 Afrikanen, die bijna allen bleven doordienen; slechts was dit niet het geval met 2 in 1900, 1 in 1901, 1 in 1902 en 2 in 1904, die allen aanspraak op gagement deden gelden, en met 2 in 1901 en 1 in 1903, die het leger met paspoort verlieten.

b) Verhouding tot het aantal in de vorige kolom vermeld.

c) Zie nopens het bedrag der premiën bij reëngagement Ind. St. 1897 n°. 139.

d) In de jaren 1900, 1901, 1902, 1903 en 1904 reëngageerden zich: voor 2 jaren respectievelijk 2, 2, 3, 5 en 2 Afrikanen en voor 6 jaren respectievelijk in de jaren 1900 en 1901 4 en 2. Bovendien in 1900 t/m 1904 nog 7 voor andere termijnen, namelijk in 1900 1 voor 1 jaar en 1 voor 4 jaren, in 1901 2 voor 1 jaar en 1 voor 4 jaren en in 1903 1 voor 1 jaar.

12. Overzicht betreffende het bij het einde der jaren 1903 en 1904 bestaande overcompleet of incompleet aan kader (onderofficieren en korporaals), voor zooveel betreft de infanterie, marechaussee, cavalerie, artillerie en genie.

a. ALGEMEEN OVERZICHT.

WAPENS EN LANDAARDEN.	ONDEROFFICIEREN. Tegenwoordige formatie op ult. 1903.	Sterkte op ult. 1903.	Gedurende 1904 uit de sterkte afgevoerd.	Gedurende 1904 in de sterkte gebracht	Tegenwoordige formatie op ult. 1904	Sterkte op ult. 1904	Overcompleet of incompleet op ult. 1903.	Overcompleet of incompleet op ult. 1904.	KORPORAALS. Tegenwoordige formatie op ult. 1903.	Sterkte op ult. 1903.	Gedurende 1904 uit de sterkte afgevoerd.	Gedurende 1904 in de sterkte gebracht	Tegenwoordige formatie op ult. 1903.	Sterkte op ult. 1903.	Overcompleet of incompleet op ult. 1903.	Overcompleet of incompleet op ult. 1904.
Infanterie *a)*																
Europeanen	1617	1611	321	355	1604	1645	+ 1	+ 41	792	815	296	316	770	835	+ 24	+ 65
Afrikanen	,,	7	7	,,	,,	,,	,,	,,	,,	1	1	,,	,,	,,	,,	,,
Amboineezen	155	182	44	55	155	193	+ 27	+ 38	202	217	64	85	202	238	+ 15	+ 36
Andere inlanders	694	727	56	45	698	716	+ 33	+ 18	843	864	85	103	847	882	+ 21	+ 35
Marechaussee.																
Europeanen	72	70	37	38	72	71	— 2	— 1	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
Afrikanen	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
Amboineezen	30	34	15	13	30	32	+ 4	+ 2	30	35	13	9	30	31	+ 5	+ 1
Andere inlanders	30	28	17	18	30	29	— 2	— 1	30	29	17	20	30	32	— 1	+ 2
Cavalerie.																
Europeanen	68	68	15	8	63	61	,,	— 2	64	61	15	12	62	58	— 3	— 4
Inlanders (niet-Amboineezen)	16	15	2	1	14	14	— 1	,,	36	36	2	1	36	35	,,	— 1
Artillerie																
Europeanen	339	283	51	71	332	303	— 56	— 29	171	131	37	28	165	122	— 40	— 43
Inlanders (niet-Amboineezen)	46	48	4	8	45	52	+ 2	+ 7	60	70	10	7	56	67	+ 10	+ 11
Genie.																
Europeanen	143	139	13	17	145	143	— 4	— 2	93	96	22	20	92	94	+ 3	+ 2
Inlanders (niet-Amboineezen)	8	8	,,	,,	8	8	,,	,,	21	21	,,	,,	21	21	,,	,,

b. SPECIFICATIE DER VERLIEZEN EN WINSTEN GEDURENDE 1904.

ONDEROFFICIEREN.

Omschrijving der mutatiën.	Infanterie *a)* Europeanen.	Inf. Afrikanen.	Inf. Amboineezen.	Inf. Andere inlanders.	Inf. Te zamen.	Marechaussee. Europeanen.	Mar. Afrikanen.	Mar. Amboineezen.	Mar. Andere inlanders.	Mar. Te zamen.	Cavalerie. Europeanen	Cav. Inlanders (niet-Amboineezen).	Cav. Te zamen.	Artillerie. Europeanen.	Art. Inlanders (niet-Amboineezen).	Art. Te zamen.	Genie. Europeanen.	Genie Inlanders (niet-Amboineezen).	Genie Te zamen.
Verliezen.																			
Overleden	24	,,	1	7	32	7	,,	2	1	10	,,	,,	,,	3	,,	3	1	,,	1
Gepasporteerd	25	,,	3	3	31	,,	,,	,,	,,	,,	1	,,	1	7	1	8	4	,,	4
Gegageerd	102	,,	13	21	136	,,	,,	,,	,,	,,	4	1	5	28	2	30	6	,,	6
Bevorderd tot onderofficier.	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
Bevorderd tot onderluitenant of tot adjudant-onderofficier dd. officier	19	,,	,,	,,	19	,,	,,	,,	,,	,,	1	,,	1	1	,,	1	,,	,,	,,
Bevorderd tot officier	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
Voor memorie gebracht.	3	,,	1	,,	4	,,	,,	,,	,,	,,	1	,,	1	2	,,	2	1	,,	1
Gecondemneerd.	,,	,,	,,	1	1	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
Gedegrad. of teruggesteld.	11	,,	,,	1	12	,,	,,	,,	,,	,,	1	,,	1	1	,,	1	,,	,,	,,
Met Europ. gelijkgesteld	,,	7	,,	,,	7	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
Overgegaan bij andere wapens of diensten	50	,,	26	23	99	30	,,	13	16	59	5	1	6	3	1	4	,,	,,	,,
Naar Nederl. teruggekeerd.	87	,,	,,	,,	87	,,	,,	,,	,,	,,	2	,,	2	6	,,	6	1	,,	1
Totalen	321	7	44	56	428	37	,,	15	17	69	15	2	17	51	4	55	13	,,	13
Winsten.																			
Uit Nederland aangekomen.	101	,,	,,	,,	101	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	28	,,	28	1	,,	1
Verkregen uit de korpsen.	192	,,	42	35	269	,,	,,	3	3	6	7	1	8	*b)* 28	8	36	13	,,	13
In Indië geworven	8	,,	,,	,,	8	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	5	,,	5	2	,,	2
Teruggesteld van dd. officier.	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
Terug van „voor memorie"	6	,,	,,	,,	6	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	2	,,	2	,,	,,	,,
Overgenomen van andere wapens of diensten	41	,,	13	10	64	38	,,	10	15	63	1	,,	1	8	,,	8	1	,,	1
Van vermist terug	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
Met Europ. gelijkgesteld	7	,,	,,	,,	7	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
Totalen	355	,,	55	45	455	38	,,	13	18	69	8	1	9	71	8	79	17	,,	17

KORPORAALS.

Omschrijving der mutatiën.	Infanterie. Europeanen.	Inf. Afrikanen.	Inf. Amboineezen.	Inf. Andere inlanders.	Inf. Te zamen.	Marechaussee. Europeanen.	Mar. Afrikanen.	Mar. Amboineezen.	Mar. Andere inlanders.	Mar. Te zamen.	Cavalerie. Europeanen.	Cav. Inlanders (niet-Amboineezen).	Cav. Te zamen.	Artillerie. Europeanen	Art. Inlanders (niet-Amboineezen).	Art. Te zamen.	Genie. Europeanen.	Genie Inlanders (niet-Amboineezen).	Genie Te zamen.
Verliezen.																			
Overleden	7	,,	1	5	13	,,	,,	1	2	3	1	1	2	2	,,	2	2	,,	2
Gepasporteerd	10	,,	,,	6	16	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	2	,,	2	1	,,	1
Gegageerd	31	,,	6	26	63	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	5	1	6	2	,,	2
Bevorderd tot onderofficier.	192	,,	42	35	269	,,	,,	3	3	6	7	1	8	23	8	31	13	,,	13
Bevorderd tot onderluitenant of tot adjudant-onderofficier dd. officier	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
Bevorderd tot officier	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
Voor memorie gebracht.	1	,,	,,	,,	1	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
Gecondemneerd.	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
Gedegrad. of teruggesteld.	17	,,	,,	5	22	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	3	,,	3	1	,,	1
Met Europ. gelijkgesteld	,,	1	,,	,,	1	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
Overgegaan bij andere wapens of diensten	3	,,	15	8	26	,,	,,	9	12	21	,,	,,	,,	1	1	2	,,	,,	,,
Naar Nederl. teruggekeerd.	35	,,	,,	,,	35	,,	,,	,,	,,	,,	7	,,	7	1	,,	1	3	,,	3
Totalen	296	1	64	85	446	,,	,,	13	17	30	15	2	17	37	10	47	22	,,	22
Winsten.																			
Uit Nederland aangekomen.	43	,,	,,	,,	43	,,	,,	,,	,,	,,	1	,,	1	9	,,	9	2	,,	2
Verkregen uit de korpsen.	268	,,	43	91	402	,,	,,	6	12	18	11	1	12	19	6	25	18	,,	18
In Indië geworven	3	,,	,,	,,	3	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
Teruggesteld van dd. officier.	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
Terug van „voor memorie"	1	,,	,,	,,	1	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
Overgenomen van andere wapens of diensten	,,	,,	42	12	54	,,	,,	3	8	11	,,	,,	,,	,,	1	1	,,	,,	,,
Van vermist terug	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
Met Europ. gelijkgesteld	1	,,	,,	,,	1	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
Totalen	316	,,	85	103	504	,,	,,	9	20	29	12	1	13	28	7	35	20	,,	20

a) Ongerekend het kader bij de militaire strafgevangenis, tevens huis van detentie, bij het korps pupillen en de militaire school.

b) Hieronder 5, die zonder den graad van korporaal te hebben doorloopen, tot onderofficier zijn bevorderd.

13. Numerieke opgaven over 1903 en 1904 betreffende de opleiding tot den officiersrang en de studiën aan de Hoogere Krijgsschool.

1°. Opleiding tot officier.

STUDIEJAAR.	Koninklijke Militaire Academie te Breda.				Cadetten-school te Alkmaar.	Hoofdcursus te Kampen.		Pharmaceutische opleiding bij 's Rijks universiteit te Utrecht (onder toezicht van professor dr. H. Wefers Bettink).	Militaire School te Meester-Cornelis.	
	Infanterie.	Cavalerie.	Artillerie.	Genie.		Infanterie.	Militaire administratie.		Infanterie.	Militaire administratie
	a)	a)	a)		b)	b)	b)			
Ult. 1903.										
1ste studiejaar.	28 (1 + 2)	2	11 (0 + 1)	7	34 (5)	16 (3)	9	. . . . . .	12	1
2de „	31 (0 + 9)	1 (0 + 1)	9	5	28 (5)	18 (5)	8 (1)	. . . . . .	4	2
3de „	35 (5 + 2)	3	10 (0 + 2)	4	. . . . .	. . . . .	. . . . .	. . . . . .	„	„
Totalen. . . .	94 (6 +13)	6 (0 + 1)	30 (0 + 3)	16	62 (10)	34 (8)	17 (1)	. . . . . .	16	3
Ult. 1904.										
1ste studiejaar.	28 (1 + 3)	3	12 (0 + 1)	10 (0 + 1)	31 (6)	15 (3)	8 (2)	. . . . . .	13	2
2de „	28 (1 + 2)	2	11 (0 + 1)	4	32 (5)	16 (3)	8	. . . . . .	6	1
3de „	31 (0 + 9)	1 (0 + 1)	9	4	. . . . .	. . . . .	. . . . .	. . . . . .	„	„
Totalen. . . .	87 (2 +14)	5 (0 + 1)	32 (0 + 2)	18 (0 + 1)	63 (11)	31 (6)	16 (2)	. . . . . .	19	3

N.B. In 1905 kunnen worden geplaatst: bij de Koninklijke Militaire Academie te Breda 6 en bij de Cadettenschool te Alkmaar 6 jongelieden, die *in Indië* aan het toelatingsexamen hebben voldaan, terwijl in datzelfde jaar naar den Hoofdcursus te Kampen kunnen overgaan 7 onderofficieren-leerlingen van de Militaire School te Meester-Cornelis, waarvan 6 ter verdere opleiding tot 2de-luitenant der infanterie en 1 tot 2de-luitenant-kwartiermeester.

a) Van de tusschen haakjes geplaatste opgaaf heeft het eerste cijfer betrekking op hen, die het toelatingsexamen voor de Koninklijke Militaire Academie in Indië aflegden; het tweede cijfer betreft hen, die in Indië aan het toelatingsexamen voor de Cadettenschool voldeden.

b) De tusschen haakjes gestelde cijfers geven aan hoeveel leerlingen het toelatingsexamen in Indië hadden afgelegd.

2°. Opleiding aan de Hoogere Krijgsschool te 's-Gravenhage.

WAPENS EN DIENSTVAKKEN.	Ult. 1903.				Ult. 1904.			
	1ste studiejaar.	2de studiejaar.	3de studiejaar.	Te zamen.	1ste studiejaar.	2de studiejaar.	3de studiejaar.	Te zamen
1°. Algemeene krijgskundige cursus.								
Infanterie.	4	5	5	14	1	4	5	10
Cavalerie.	„	„	2	2	1	„	1	2
Artillerie.	2	„	„	2	3	2	„	5
Genie.	„	„	„	„	„	„	„	„
Totalen	6	5	7	18	5	6	6	17
2°. Intendance-cursus.								
Militaire administratie	„	3	3	6	3	„	3	6

A

14. Numerieke opgaven betreffende het in 1904 van de kader- en de korpsscholen in Nederlandsch-Indië gemaakt gebruik.

a. KADERSCHOLEN.

LEERLINGEN (gegradueerden en minderen).	Infanterie (2 scholen).				Cavalerie (1 school).			Artillerie.						Genie (1 school).		
								Veld- en bergartillerie (1 school).			Vesting-artillerie en artillerie der buitenbez. (1 school).					
	Europeanen.	Amboineezen.	Andere inlanders.	Te zamen.	Europeanen.	Inlanders (niet-Amboineezen).	Te zamen.	Europeanen.	Inlanders (niet-Amboineezen).	Te zamen.	Europeanen.	Inlanders (niet-Amboineezen).	Te zamen.	Europeanen.	Inlanders (niet-Amboineezen).	Te zamen.
Aanwezig op ult. 1903.																
Onderofficieren Korporaals Manschappen	a) 12 38 60	" 5 10	" 8 56	12 51 126	" " 1	" 1 2	" 1 3	" " 4	" 2 3	" 2 7	" 1 4	" 1 "	" 2 4	" 9 21	" 1 13	" 10 34
Te zamen	110	15	64	189	1	3	4	4	5	9	5	1	6	30	14	44
In den loop van 1904 bijgekomen:																
Onderofficieren Korporaals Manschappen	b) 64 208 345	" 15 26	" 68 132	64 291 503	" 9 19	" 1 4	" 10 23	" 14 36	 4 11	" 18 47	" 10 34	" 10 16	" 20 50	" 8 18	" 3 13	" 11 31
Te zamen	617	41	200	858	28	5	33	50	15	65	44	26	70	26	16	42
In den loop van 1904 afgeschreven:																
a. na afgelegd examen. Onderofficieren Korporaals Manschappen	c) 58 179 299	" 15 25	" 64 112	58 258 436	" 7 14	" " 2	" 7 16	" 10 17	" 3 10	" 13 27	" 7 20	" 6 6	" 13 26	" 6 17	" 1 6	" 7 23
Te zamen	536	40	176	752	21	2	23	27	13	40	27	12	39	23	7	30
b om andere redenen. Onderofficieren Korporaals Manschappen	d) 7 29 41	" " 1	" 4 25	7 33 67	" 2 4	" 1 3	" 3 7	" 4 10	" 1 2	" 5 12	" 3 13	" 5 8	" 8 21	" 5 6	" " 7	 5 13
Te zamen	77	1	29	107	6	4	10	14	3	17	16	13	29	11	7	18
Derhalve op ult. 1904.																
Onderofficieren Korporaals Manschappen	e) 11 38 65	" 5 10	" 8 51	11 51 126	" " 2	" 1 1	" 1 3	" " 13	" 2 2	" 2 15	" 1 5	" " 2	" 1 7	" 6 16	" 3 13	" 9 29
Te zamen	114	15	59	188	2	2	4	13	4	17	6	2	8	22	16	38

a) 6 sergeant-majoors en 6 fouriers.
b) 7 sergeant-majoors, 15 fouriers en 42 sergeanten.
c) 11 sergeant-majoors, 17 fouriers en 30 sergeanten.
d) 2 fouriers en 5 sergeanten.
e) 2 sergeant-majoors, 2 fouriers en 7 sergeanten.

b. KORPSSCHOLEN.

LEERLINGEN (gegradueerden en minderen).	Infanterie (35 scholen).				Cavalerie (1 school).			Artillerie (2 scholen).			Genie (1 school).		
	Europeanen.	Amboineezen.	Andere inlanders.	Te zamen.	Europeanen.	Inlanders (niet-Amboineezen).	Te zamen.	Europeanen.	Inlanders (niet-Amboineezen).	Te zamen.	Europeanen.	Inlanders (niet-Amboineezen).	Te zamen.
Aanwezig op ult. 1903													
Onderofficieren en korporaals Manschappen	77 428	29 a) 127	62 a) 526	168 1081	" 13	" a) 21	" 34	" 13	" 25	" 38	" 17	" 11	" 28
Te zamen	505	156	588	1249	13	21	34	13	25	38	17	11	28
Aanwezig op ult. 1904													
Onderofficieren en korporaals Manschappen	56 397	10 a) 127	36 a) 656	102 1180	" 10	" a) 27	" 37	" 35	" 35	" 70	" 16	" 9	" 25
Te zamen	453	137	692	1282	10	27	37	35	35	70	16	9	25

a) Onder de Amboineesche en de andere inlandsche leerlingen der infanterie- en cavalerie-korpsscholen tellen ook zoons van tot die landaarden behoorende militairen. Dit was ten aanzien der infanterie-scholen op ult. 1903 het geval met 383 en op ult. 1904 met 330 jongelieden, en ten aanzien der cavalerie-school op ult. 1903 met 11 en op ult. 1904 met 19 jongelieden.

15. Overzicht van de gedurende 1904 toegekende eerbelooningen aan de militairen der landmacht, wegens aan den lande bewezen bijzondere diensten ter zake of ter gelegenheid van krijgsverrichtingen in Indië.

Ter zake of ter gelegenheid van krijgsverrichtingen is gedurende 1904 aan militairen der landmacht het hiernevens vermelde aantal belooningen toegekend. *a)*	Orde van den Nederlandschen Leeuw.		Orde van Oranje-Nassau.					Militaire Willemsorde.			Eeresabel.	Eereteeken voor Moed en Trouw.	Eervolle vermelding.
	Ridder-kruizen.	Broeder-schap.	Officiers-kruizen.	Ridder-kruizen.	Eere-medaille in goud.	Eere-medaille in zilver.	Eere-medaille in brons	Com-man-deurs-kruis.	Ridder-kruizen 3de kl.	Ridder-kruizen 4de kl.		Bronzen.	
Officieren	2	"	*b)* 6	10	"	"	"	1	*c)* 2	*d)* 19	2	"	*e)* 19
Onderluitenants	"	"	"	"	"	"	"	"	*f)* 1	1	"	"	"
Militairen beneden den rang van officier. Europeanen	"	1	"	"	*g)* 3	7	3	"	"	*h)* 24	"	"	*i)* 27
Militairen beneden den rang van officier. Amboineezen	"	"	"	"	"	"	2	"	"	*j)* 18	"	8	15
Militairen beneden den rang van officier. Andere inlanders	"	"	"	"	"	"	3	"	"	*k)* 6	"	8	10

a) Kon. besluiten van 1904 dd. 27 Jan. n°. 24; 15 Febr. nos. 10 en 12; 3, 7, 14 en 19 Maart nos. 29, 16, 19, 22 en 21; 29 April n°. 74; 14 Juli nos. 40 en 42; 5 en 27 Aug. nos. 13, 14 en 4; 14 en 17 Sept. nos 31 en 26 en 5 en 9 Dec. nos. 38 en 30, zoomede de Gouv. besluiten van 1904 dd. 15 Jan. nos. 9 en 10; 22 Febr. n°. 4; 7, 14, 16 en 17 Maart nos. 2, 1, 25 en 37; 7 en 30 April nos 22, 27 en 35; 9 Juni n°. 18; 23 Juli n° 1; 12 Aug. n°. 9; 22 en 30 Sept. nos. 35 en 19; 7 en 13 Oct. nos. 45 en 10; 6 en 16 Nov. nos. 43 en 23, benevens dat van 25 Jan. 1905 n°. 3.

b) Hieronder de sedert gepensionneerde luitenant-kolonel der infanterie E. W. J. de Beijer.

c) Hieronder de sedert gepensionneerde en naar Nederland vertrokken luitenant-kolonel der infanterie bij den plaatselijken staf G. J. H. Bruijnis.

d) Hieronder de sedert met den titulairen rang van majoor gepensionneerde en naar Nederland vertrokken kapitein der infanterie G. H. Brack en de van het Nederlandsche leger gedetacheerde 1ste-luitenant der infanterie W. G. van Hoogerhuijze, zoomede 2 gesneuvelden (de 1ste-luitenant der infanterie A. van der Slooten en de 2de-luitenant van dat wapen L. V. Ledeboer), wier namen alsnog in de registers van de Kanselarij der Nederlandsche orden zijn ingeschreven.

e) Hieronder 3, behoorende tot het leger hier te lande, die bij het Indische leger waren gedetacheerd.

f) De sedert tot 2de-luitenant bij het wapen der infanterie bevorderde onderluitenant H. Christoffel.

g) Hieronder de sedert tot militair architect, met den graad van onderluitenant, bevorderde militaire opzichter der 1ste klasse van de genie H. P. N. Hoogervorst.

h) Hieronder 2 gesneuvelden (de Europeesche fuseliers Ch. J. de Brabander en J. Biehler), wier namen alsnog in de registers van de Kanselarij der Nederlandsche Orden zijn ingeschreven.

i) Hieronder 1 gesneuvelde (de Europeesche fuselier J. de Nijs), wiens naam alsnog in de registers van de Kanselarij der Nederlandsche Orden is ingeschreven.

j) Hieronder 1 gesneuvelde (de Amboineesche korporaal der infanterie F. Dirks), wiens naam alsnog in de registers van de Kanselarij der Nederlandsche Orden is ingeschreven, en 1 aan zijne voor den vijand bekomen wonden overledene (de Amboineesche marechaussee D. Hallatu).

k) Hieronder 1 gesneuvelde (de inlandsche hoornblazer der infanterie Kromotaroeno), wiens naam alsnog in de registers van de Kanselarij der Nederlandsche Orden is ingeschreven.

A

16. Opgave over de jaren 1902 t/m 1904 omtrent het aantal militairen, beneden den rang van officier, die om

GEBOORTELAND OF LANDAARD.	1902.									
	Gevonnisd	Weggezonden.	Gedetineerd. a)	Strafdetachement.	Vermist of gedeserteerd.	Provoosthuis.	2le klasse van discipline.	Gedegradeerd of teruggesteld.	Paspoort Lett B.	Totaal. b)
Nederland	13	2	72	16	12	48	241	11	12	427 = 4,74 %
Nederlandsch-Indië	3	1	4	„	20	11	24	3	2	68 = 3,89
België en Frankrijk	2	„	19	2	4	3	43	1	2	76 = 6,84
Duitschland	„	„	8	„	9	6	6	3	1	33 = 2,66
Zwitserland	„	„	1	„	1	1	2	„	„	5 = 2,81
Overig landen	1	„	„	1	2	„	3	„	„	7 = 4,92
Totaal	19	3	104	19	48	69	319	18	17	616 = 4,59
Amboineezen en Menadoneezen	8	„	2	„	17	3	4	1	„	35 = 0,89
Javanen en Soendaneezen	1	8	31	8	111	25	169	5	„	358 = 1,98
Madoereezen	„	„	2	„	6	3	7	„	„	18 = 4,51
Boegineezen	„	„	2	„	2	1	4	„	„	9 = 5,81
Maleiers, enz.	„	„	„	„	„	„	1	„	„	1 = 0,25
Totaal	9	8	37	8	136	32	185	6	„	421 = 1,83
Totalen-generaal	28	11	141	27	184	101	504	24	17	1037 = 2,85

a) In den loop van het jaar gedetineerd, doch niet van den militairen stand vervallen verklaard.

b) De procenten zijn berekend naar het aantal aanwezigen op ult. December van het vorige jaar, vermeld in tabel 3.

niet-eervolle redenen, 't zij uit het leger of tijdelijk uit het korps afgevoerd, 't zij gedegradeerd of teruggesteld zijn.

1903.										1904.									
Gevonnisd.	Weggezonden.	Gedetineerd. a)	Strafdetachement.	Vermist of gedeserteerd.	Provoosthuis.	2de klasse van discipline.	Gedegradeerd of teruggesteld.	Paspoort Lett. B.	Totaal. b)	Gevonnisd.	Weggezonden.	Gedetineerd. a)	Strafdetachement.	Vermist of gedeserteerd.	Provoosthuis.	2de klasse van discipline.	Gedegradeerd of teruggesteld.	Paspoort Lett. B.	Totaal. b)
									%										%
6	4	69	16	c) 18	46	226	28	8	421 = 4,74	5	13	78	22	4	76	216	26	5	c) 445 = 5,10
„	„	7	1	„	6	16	4	„	34 = 1,95	„	1	10	3	13	9	15	2	„	53 = 2,95
„	1	12	4	2	7	26	2	2	56 = 5,68	3	1	7	1	1	10	24	„	„	47 = 4,90
„	„	3	„	10	8	8	2	„	31 = 2,50	2	„	6	2	6	7	10	6	„	39 = 3,12
„	„	„	„	„	1	2	„	„	3 = 1,72	„	„	„	„	1	„	2	„	„	3 = 1,80
„	„	2	„	„	„	1	„	1	4 = 3,05	„	„	„	„	2	„	3	„	1	6 = 4,51
6	5	93	21	30	68	279	36	11	549 = 4,17	10	15	101	28	27	102	270	34	6	593 = 4,65
1	3	2	„	3	10	1	1	„	21 = 0,49	„	„	2	„	5	13	3	„	„	23 = 0,49
3	8	59	5	109	33	103	1	2	323 = 1,87	17	12	31	6	156	40	96	2	„	360 = 1,97
„	2	5	„	3	2	2	„	„	14 = 4,36	„	2	2	„	9	2	2	„	1	18 = 4,87
„	„	1	„	3	„	1	„	„	5 = 3,18	1	„	„	„	1	1	1	„	„	4 = 2,61
„	„	„	„	„	1	1	„	„	2 = 0,47	1	„	2	„	2	„	„	„	„	5 = 1,18
4	13	67	5	118	46	108	2	2	365 = 1,63	19	14	37	6	173	56	102	2	1	410 = 1,72
10	18	160	26	148	114	387	38	13	914 = 2,57	29	29	138	34	200	158	372	36	7	1003 = 2,72

Hieronder 1 Afrikaan.

A

17. Overzicht van de straffen opgelegd aan Europeesche militairen wegens dronkenschap over het jaar 1904.

MILITAIRE COMMANDEMENTEN.	Gemiddelde sterkte aan Europeanen present voor soldij volgens de administratieboeken van de korpsen. a)				Totaal aantal Europeesche militairen, die wegens dronkenschap of misbruik van sterken drank gestraft werden.	Gemiddeld aantal Europeesche militairen			Aantal opgelegde straffen voor dronkenschap of misbruik van sterken drank aan Europeesche militairen wegens:			Van het totaal aantal opgelegde straffen vermeld in de kolommen 10 t/m 12 werden opgelegd aan Europeesche:		
	Gehuwden.	Ongehuwden met huishoudster.	Ongehuwden zonder huishoudster.	Totaal.		die tot de geregelde bezoekers van een militair tehuis werden gerekend. b)	die geregeld aan sport (jacht, voetbal, enz.) deelnamen.	Totaal.	eerste dronkenschap, d. w. z. aan hen, die in hun geheelen diensttijd nog nimmer daarvoor gestraft zijn.	herhaalde dronkenschap.	Totaal.	gehuwde militairen. c)	ongehuwde militairen met huishoudster. c)	ongehuwde militairen zonder huishoudster. c)
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.
					%	%	%	%				%	%	%
1ste militaire afdeeling op Java	137	749	2333	3219	890 = 27,64	121 = 3,76	271 = 8,42	392 = 12,18	171	1015	1186	5 = 0,42	154 = 12,98	1027 = 86,59
2de idem	86	576	1684	2346	607 = 25,87	206 = 8,78	182 = 7,76	388 = 16,54	140	609	749	2 = 0,26	113 = 15,08	634 = 84,64
3de idem	31	244	670	945	316 = 33,44	119 = 12,59	74 = 7,83	193 = 20,42	99	268	367	„	38 = 10,35	329 = 89,64
Lampongsche Districten	„	2	16	18	2 = 11,11	„	2 = 11,11	2 = 11,11	1	2	3	„	„	3 = 100,—
Benkoelen	1	8	32	41	3 = 7,31	„	16 = 39,02	16 = 39,02	„	4	4	„	1 = 25,—	3 = 75,—
Sumatra's Westkust	28	170	903	1101	234 = 21,25	56 = 5,08	150 = 13,63	206 = 18,71	49	214	293	3 = 1,02	14 = 4,77	276 = 94,19
Atjèh en onderhoorigheden	29	418	1100	1547	303 = 19,58	36 = 2,33	70 = 4,52	106 = 6,85	38	312	350	1 = 0,28	52 = 14,86	297 = 84,86
Sumatra's Oostkust	5	46	97	148	32 = 21,62	„	11 = 7,43	11 = 7,43	7	29	36	„	4 = 11,11	32 = 88,88
Riouw	1	8	26	35	16 = 45,71	„	6 = 17,14	6 = 17,14	2	20	22	„	3 = 13,63	19 = 86,36
Banka	4	16	35	55	11 = 20,—	„	6 = 10,90	6 = 10,90	„	15	15	„	1 = 6,66	14 = 93,33
Palembang	4	51	352	407	75 = 18,42	„	33 = 8,10	33 = 8,10	31	60	91	1 = 1,09	11 = 12,08	79 = 86,81
Westerafd. van Borneo	4	36	72	112	18 = 16,07	25 = 22,32	19 = 16,96	44 = 39,28	5	16	21	„	„	21 = 100,—
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	10	38	231	279	65 = 23,29	6 = 2,15	11 = 3,94	17 = 6,09	17	59	76	3 = 3,94	6 = 7,88	67 = 88,16
Celebes, Menado en Timor	14	45	86	145	41 = 28,27	„	7 = 4,82	7 = 4,82	9	39	48	„	22 = 45,83	26 = 54,16
Amboina en Ternate	2	30	68	100	22 = 22,—	2 = 2,—	39 = 39,—	41 = 41,—	12	16	28	„	9 = 32,14	19 = 67,86
Zuid-Nieuw-Guinea	1	10	31	45	16 = 15,55	„	6 = 13,33	6 = 13,33	2	21	23	„	2 = 8,69	21 = 91,30
Totalen	357	2447	7739	10543	2651 = 25,14	571 = 5,42	903 = 8,56	1474 = 13,98	583	2729	3312	15 = 0,45	430 = 12,98	2867 = 86,56

a) Berekend naar de sterkte „present voor soldij" bij het begin van elke maand.

b) Deze rubriek is alleen ingevuld voor de garnizoenen waar een militair tehuis is; daartoe is bij het korps, de compagnie of het detachement eens per maand opgenomen wie tot de geregelde bezoekers behoorden, waarna het gemiddeld aantal over 12 maanden is berekend.

c) De procenten zijn berekend naar het totaal aantal straffen, in kolom 12 vermeld.

18. Formatie en sterkte op ult. 1904 van gewapende korpsen, niet rechtstreeks tot het leger behoorende (ongerekend die, uitsluitend voor politiediensten bestemd).

KORPSEN EN STANDPLAATSEN.	Formatie. a)					Sterkte.				
	Officieren.		Onderofficieren en manschappen.		Dienst-paarden.	Officieren.		Onderofficieren en manschappen.		Dienst-paarden.
	Europ.	Inlanders.	Europ.	Inlanders.		Europ.	Inlanders.	Europ.	Inlanders.	
Schutterijen (uitsluitend infanterie).										
Batavia	....	....	....	....	....	22	„	b) 790	„	„
Semarang	....	....	....	....	....	17	„	b) 331	„	„
Soerabaja	....	....	....	....	....	16	„	b) 434	„	„
Djokjakarta	....	....	....	....	....	2	„	77	„	„
Soerakarta	....	....	....	....	....	4	„	69	„	„
Padang (gouv. Sumatra's Westkust)	....	....	....	....	....	6	„	85	„	„
Makasser (gouv. Celebes en onderh.)	....	....	....	....	....	5	„	55	„	„
Menado (residentie Menado)	5		d) 171		„	4		d) 190		„
Amboina (residentie Amboina) c)	17		e) 376		„	14		f) 431		„
Saparoea (id.) c)	6		142		„	5		142		„
Hila (id.) c)	1		36		„	1		30		„
Kajeli op Boeroe (id.) c)	„		20		„	„		20		„
Neira op Banda (id.) c)	7		168		„	6		75		„
Ai (id.) c)						1		g) 13		„
Ternate (residentie Ternate) c)	4		80		„	4		99		„
Overige korpsen.										
Lijfwacht-dragonders ter beschikking van de inlandsche hoven. h) te Soerakarta	1	„	49	„	40	1	„	47	„	40
Lijfwacht-dragonders ter beschikking van de inlandsche hoven. h) te Djokjakarta	1	„	53	„	44	1	„	53	„	40
Legioen van pangeran Mangkoe Negara te Soerakarta i) staf	„	5	„	„	„	„	5	„	„	„
Legioen van pangeran Mangkoe Negara te Soerakarta i) bataljon infanterie	„	18	„	701	2	„	17	„	704	1
Legioen van pangeran Mangkoe Negara te Soerakarta i) 1/2 eskadron cavalerie	„	3	„	64	63	„	3	„	65	60
Barisans op Madoera k) staf en infanterie te Bangkalan	„	18	„	l) 684	„	„	17	„	683	„
Barisans op Madoera k) id. „ Pamekasan	„	10	„	l) 345	„	„	10	„	345	„
Barisans op Madoera k) id. „ Soemenep	„	10	„	l) 315	„	„	10	„	342	„

a) Vaste formatiecijfers kunnen voor de schutterijen op Java en voor die te Padang en Makasser niet worden aangegeven; zie daaromtrent voor de eerstbedoelde schutterijen Ind. St. 1838 n°. 22 (artt. 13 t/m 16), voor de schutterij te Padang Ind. St. 1857 n°. 88 (art. 2) en voor die te Makasser Ind. St. 1875 n°. 275 (artt. 11 en 13).

b) Hieronder, voor zoover de schutterijen van Batavia en Soerabaja aangaat, de korpsen muzikanten, doch ongerekend de tamboers of hoornblazers (inlanders): te Batavia 8, te Semarang 5 en te Soerabaja 10.

c) Deze schutterijen zijn hoofdzakelijk samengesteld uit zoogenaamde inlandsche burgers (doorgaans van elders afkomstige inlanders en hunne afstammelingen). Hoeveel Europeanen in de sterkte telden, is niet afzonderlijk opgegeven.

d) Hieronder het korps muzikanten.

e) Van de onderofficieren en minderen (buiten den adjudant-onderofficier en de tamboers) zijn er 242 met een geweer en 121 met een piek gewapend.

f) Hieronder 160 piekeniers (zie de voorgaande noot).

g) Gedetacheerd van Neira en niet in de voor die plaats opgegeven sterkte begrepen.

h) Deze geheel voor 's lands rekening komende detachementen staan onder de bevelen van het betrokken hoofd van gewestelijk bestuur en onder toezicht van den commandant der 2de militaire afdeeling op Java. In tijd van oorlog kunnen zij worden gesteld ter beschikking van het legerbestuur op denzelfden voet als de cavalerie van het leger. Zij worden voltallig gehouden door werving overeenkomstig de voor het leger geldende bepalingen of — zoo noodig — door overplaatsing van daartoe genegen onderofficieren en minderen der cavalerie van het leger. Zij zijn onderworpen aan de militaire wetten, en zijn geheel op militaire wijze gekleed en bewapend. Zie o. a. Bijbl. Ind. St. n°s. 3833, 5008, 5068, 5284, 5517 en 5966.

i) Dit korps — waarvoor het reglement is opgenomen in Bijbl. Ind. St. n°. 5308 en 6072 — is door het hoofd van het Mangkoe Negarasche Huis in dienst te houden, die daarbij in alles overleg heeft te plegen met den door of vanwege het legerbestuur aan het legioen als kapitein-instructeur toegevoegden officier der infanterie, nevens wien aan het korps, voor leiding en oefening, verder nog zijn toegevoegd 1 luitenant der cavalerie en 5 onderofficieren uit het leger (4 van de infanterie en 1 van de cavalerie). De infanterie en cavalerie van het legioen worden door hare eigen officieren gecommandeerd. Deze laatsten worden tot en met den rang van kapitein of ritmeester door den pangeran zelf aangesteld met goedkeuring van den resident; de hoofofficieren worden op voordracht van den pangeran, aan te bieden door tusschenkomst van den resident, door den Gouverneur-Generaal benoemd. Overigens is ook dit legioen — waarvoor de uitgaven ten laste van 's lands kas komen — op militaire wijze gekleed en bewapend. In geval van mobilisatie — bij oorlog of voor toevoeging aan expeditiën — gelden voor het legioen, of voor het gemobiliseerde gedeelte daarvan, de krijgswetten.

k) Ook aan deze (gouvernements-) korpsen, mede op militaire wijze gekleed en bewapend, zijn officieren (3 kapiteins) en eenige onderofficieren uit het leger toegevoegd voor de leiding en oefening. De kapiteins-instructeur staan onder de rechtstreeksche bevelen van den resident, doch zijn voor de leiding en oefening van de barisans verantwoordelijk aan den commandant der 3de militaire afdeeling op Java. De barisans, waarbij slechts Madoereezen ter dienstneming worden toegelaten, worden door hunne eigen officieren gecommandeerd, die worden benoemd en ontslagen door den Gouverneur-Generaal. De onderofficieren en minderen zijn niet gekazerneerd; zij wonen in de kampongs nabij de kampementen. In gewone tijden is aan de barisans opgedragen het bewaken van de landskassen, gevangenissen en gouvernementspakhuizen op hunne standplaatsen en het begeleiden van gevangenen en transporten, terwijl zij overigens bestemd zijn tot handhaving van orde en rust op Madoera, wanneer de gewone middelen van politie tekort schieten. Om voor militaire doeleinden te worden aangewend, kunnen de barisans geheel of gedeeltelijk worden gemobiliseerd en gelden alsdan ook voor hen de krijgswetten.

l) Hieronder 3 man hospitaalpersoneel.

Bijlage B.

(Zie hoofdstuk E. §§ 2 en 4, van het verslag.)

OVERZICHTEN

betreffende de OORLOGSMARINE in NEDERLANDSCH-INDIË, meerendeels over 1904.

1. Algemeen overzicht betreffende het materieel over 1904 en het eerste kwartaal van 1905.
2. Specificatie betreffende de samenstelling van het personeel op ult. 1903 en ult. 1904.
3. Statistiek over 1904 betreffende de aanvulling van en de verliezen aan personeel.
4. Opgaven betreffende hetgeen de in de laatste jaren voor rekening der Indische geldmiddelen gebouwde schepen der Indische militaire marine nieuw hebben gekost en wat er sedert tot ult. 1904 voor onderhoud, herstelling, enz. aan ten koste is gelegd (deze laatste opgaven ook voor de schepen van de Nederlandsche scheepsmacht in Oost-Indië).
5. Opgaven over het tijdvak 1 April 1904 t/m 31 Maart 1905 betreffende het dokken, enz. door schepen der oorlogsmarine (en ook door die der gouvernements-marine): 1°. te Soerabaja (marine-etablissement), te Sabang op Poelò Wè (gouvernements-dok) en te Tandjoeng Prioek (particuliere werf), en 2°. te Singapore.
6. Opgaven nopens de kosten en de productie van het marine-etablissement te Soerabaja over 1900 t/m 1904.

1. Algemeen overzicht der schepen en vaartuigen van de Indische

NAMEN DER SCHEPEN.	Aantal schroeven.	Samenstelling [1])	Op stapel gezet.	A. Te water gelaten. B. In Ned.-Indië aangekomen of aldaar in dienst gesteld.	Grootste lengte in M. [2])	Grootste breedte in M. [3])	Grootste diepgang in d.M. [4])	Waterverplaatsing in M³. zeewater (1026 K.G.).	Geschut. Soort.	Geschut. Aantal stukken.	Torpedo-inrichtingen. Buizen.	Torpedo-inrichtingen. Kanonnen.	Torpedo-inrichtingen. Sparren.	Stoomvermogen in indicateur-paardekrachten.	Grootste proeftochtvaart. [5])	Brandstof- (steenkolen-) bergruimte in M³ [6])	Grootste vol te houden dienstvaart.	Vaart bij voordeelig brandstofverbruik.	Af te legge[n] weg in zeemijlen met normalen voorraad. Bij de vaart van kolom 18.	Af te legge[n] weg in zeemijlen met normalen voorraad. Bij de vaart van kolom 19.	Par[…] Gordel.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21	22.
																					INDISCHE MIL[…]
Pantserdekkorvet.																					
Sumatra	2	S.	1888 Amsterdam (Kon. fabriek voor stoom- en andere werktuigen).	A. . . . 1890 B. . 22 Nov. 1891	70	11.3	42.5	1720	K. v. 21 c.M. A. nº. 2. „ „ 15 „ „ „ „ „ „ 12 „ L.A. „ „ 7.5 „ A. „ „ 3.7 „ „ rev. v 37 c.M. Mr. v. 7.5 c.M. A.	1 1 2 1 4 2 1 — 12	. .	2	. .	2350	15.6	210 280	. . .	. . .	. . .	. . .	. .
Flottieljevaartuigen.																					
Java	1	IJ. K.	1885 Fijenoord (Nederl. stoombootmaatsch.).	A. . . . 1885 B. . . 8 Juni 1886	62.6	9.5	43	1300	K. v. 15 c.M. KA. nº. 1 „ „ 12 „ „ „ 1 „ „ 7.5 „ A. „ „ 3.7 „ Mr. „ 7.5 „ A.	1 3 1 2 1 — 8	. .	. .	. .	1017	12.6	200	. . .	. . .	. . .	. . .	. .
Bali	1	IJ. Z.	1877 Fijenoord (Nederl. stoombootmaatsch.).	A. . . . 1878 B. . 14 Nov. 1883	53.6	9	37	853	K. v. 7.5 c.M. A.	2	. .	. .	. .	400	9	100	8.25	6	1500 a)	2000 a)	. .
Ceram	1	S. Z.	1886 Vlissingen (Kon. Maatschappij „de Schelde").	A. . . . 1887 B. . 29 Oct 1887	52.85	7.8	32	550	K. v. 12 c.M. K A. nº. 1 „ „ 7.5 „ A. „ „ 3.7 „ Mr. v. 7.5 c.M. A.	3 1 2 1 — 7	. .	. .	. .	685	10.56	84	10.5	4.5	1400 a)	2150 a)	. .
Flores	1	S. Z.	1886 Amsterdam (Kon. fabriek voor stoom- en andere werktuigen.).	A. . . . 1887 B. . 28 Oct. 1887	52.85	7.8	34.5	550	K. v. 12 c.M K.A. nº. 1 „ „ 7.5 „ A. „ „ 3.7 „ Mr v. 7.5 c.M. A.	3 1 2 1 — 7	. .	. .	. .	540	11	96	10	7	1200 e)	1600 e)	. .
Lombok	1	S. Z	1890 Amsterdam (Huygens en van Gelder).	A. . . . 1891 B. . 21 Mei 1892	52.45	8.3	33.5	600	K. v. 12 c.M. K.A. nº. 1 „ „ 7.5 „ A. „ „ 3.7 „ Mr. v. 7.5 c.M. A.	3 1 2 1 — 7	. .	. .	. .	990	12.2	85	. . .	. . .	. . .	. . .	. .

[1] IJ = ijzer ; C = compound ; S = staal ; H = hout ; Cp = composite ; K = gekoperd ; Z = gezinkt.

[2]) Lengte van den romp over alles.

[3]) Breedte van den romp op het grootspant over de buitenhuid zonder uitbouwsels.

[4]) Grootste diepgang van den romp bij normale toelading, stoomketels op peil.

[5]) Met schepen 4 uren, met torpedobooten 2 uren volgehouden.

[6]) Waar in kolom 17 tweeerlei getallen zijn opgegeven, heeft men te denken aan eene normale en aan eene maximale brandstofberging.

Militaire Marine en van de Nederlandsche scheepsmacht in Oost-Indië.

Pantser in millimeters. [1]) Gordel.	Toren of barbette.	Comm. toren.	Dek.	Bevond zich op 31 December 1904:	BEMANNING. Bepaalde sterkte (ongerekend de als bovenrol toegestane verhooging). Europeanen.	Inlanders.	Aanwezige sterkte volgens op onderstaand tijdstip laatst ontvangen weekrapport. 31 Dec. 1903. Europeanen.	31 Dec. 1903. Inlanders.	31 Dec. 1904. Europeanen	31 Dec. 1904. Inlanders.	Verrichtingen, bewegingen, enz. gedurende het tijdvak 1 April 1904 tot en met 31 Maart 1905. (Zie voor het dokken en herstellen de opgaven sub 5 van deze bijlage.)
22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.	31.	32.	33.
…AIRE MARINE.											
....	....	150 C	38 S	buiten dienst.	.....	.....	...	...	...	...	Bevindt zich ter herstelling, c.q. verbouwing, in Nederland.
....	....	...	..	buiten dienst.	.....	.....	69	36	.	...	De *Java*, die in verband met de handhaving van onze neutraliteit in den Russisch-Japanschen oorlog, te Makasser was gestationneerd, maakte, na in Juni 1904 tijdelijk te zijn afgelost door de *Sumbawa*, eene reis tot vlag- en machtsvertoon naar Binoeang, Madjene en Pamboewang, waar tevens bestuursaangelegenheden werden besproken. Daarna stoomde het schip naar Tolitoli en Donggala en keerde 27 Juni te Makasser terug. De *Java* is 11 Juli 1904 te Soerabaja buiten dienst gesteld.
...	....	...	...	in dienst.	65	37	23	75	23	81	Deed tot November 1904 opnemingen ter zuidkust van Borneo en daarna in de Golf van Tomini.
...	...	...	.	in dienst.	46	39	55	28	72	39	Was gestationneerd te Ambon. Van 12 tot 24 April 1904 maakte de *Ceram* eene reis tot vlag- en machtsvertoon rond Ceram met den resident en van 2 tot 6 Mei eene reis met den hoofdingenieur Verbeek om behulpzaam te zijn bij het wetenschappelijk onderzoek van de westkust van Boeroe. Van 30 Mei tot 7 Juni ondernam de *Ceram* een tocht naar de noordkust van Boeroe. Den 10den Juni vertrok het schip naar Ternate en vandaar naar de noordkust van Nieuw-Guinea, tot het houden van eene demonstratie voor Bagei Serwar. De gedebarkeerde landingsdivisie keerde onverrichterzake terug daar de aan moord schuldige kampong te ver in het binnenland ligt. Na een bezoek aan eenige plaatsen, waar bestaande geschillen werden beslecht, vertrok de *Ceram* 11 Juni via Ternate naar Menado. Van hier werd de Tomini-bocht bezocht, waarheen zich ook de resident met het gouvernements-stoomschip *Zwaan* begeven had. Na het aandoen van verscheidene kampongs tot regeling van bestuursaangelegenheden en tot machtsvertoon, keerde het schip 14 Augustus te Menado terug. Den 16den d. a. v. nam de *Ceram* deel aan een gewapend optreden tegen Roemahsoal op Ceram en keerde daarna na Ambon terug. Na aldaar afgelost te zijn door de *Sumbawa*, vertrok het schip naar Soerabaja, waar het den 29sten Augustus in reparatie werd opgenomen bij het marine-etablissement. Den 14den October vertrok het schip naar Bandjermasin, ten einde de *Flores* tijdelijk te vervangen en bleef daar gedurende December. Na terugkeer van de *Flores* stevende de *Ceram* naar Soerabaja en werd daarna met eene geheime opdracht naar Sabang gedirigeerd, waar het schip 17 Januari 1905 aankwam.
...	....	...	..	in dienst.	46	39	65	29	50	36	Was gestationneerd te Bandjermasin en werd aldaar in Mei en November 1904 tijdelijk vervangen wegens dokken en repareeren. In April en Mei 1904 werden tochten gemaakt naar Boentok, de eerste tot het overbrengen van een districthoofd, dat hulptroepen zou aanvoeren, en de andere naar aanleiding van berichten omtrent plannen tot afloopen van die plaats door vijandelijke benden. In November 1904 maakte de *Flores* eene reis naar Sampit. De politie- en communicatievaartuigen *Selatan* en *Otto* werden bemand met personeel van de *Flores* en bleven gedurende den verslagtijd op de bovenrivieren van de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.
...	....	...	...	buiten dienst.	.....	.....	...	...	...	...	Is, na tijdelijk toegevoegd geweest te zijn aan de gouvernementsmarine, op 1 November 1904 buiten dienst gesteld bij het marine-etablissement te Soerabaja.

a) Uitkomsten verkregen met Ombilin kolen.
b) „ „ „ Cardiff-kolen
c) „ „ „ Australische kolen.
d) Uitkomsten verkregen met Japansche kolen.
e) „ „ „ Borneo-kolen

B

NAMEN DER SCHEPEN. 1.	Aantal schroeven. 2.	Samenstelling.[1] 3.	Op stapel gezet. 4.	A. Te water gelaten. B. In Ned.-Indië aangekomen of aldaar in dienst gesteld. 5.	Grootste lengte in M.[2] 6.	Grootste breedte in M.[3] 7.	Grootste diepgang in d.M.[4] 8.	Waterverplaatsing in M³. zeewater (1026 K.G.). 9.	Geschut. Soort. 10.	Geschut. Aantal stukken. 11.	Torpedo-inrichtingen. Buizen. 12.	Torpedo-inrichtingen. Kanonnen. 13.	Torpedo-inrichtingen. Sparren. 14.	Stoomvermogen in indicateur-paardekrachten. 15.	Grootste proeftochtvaart.[5] 16.	Brandstof- (steenkolen-) bergruimte in M³.[6] 17.	Grootste vol te houden dienstvaart. 18	Vaart bij voordeelig brandstofverbruik. 19.	Af te leggen weg in zeemijlen met normalen voorraad. Bij de vaart van kolom 18. 20.	Af te leggen weg in zeemijlen met normalen voorraad. Bij de vaart van kolom 19. 21.	Pa[…] Gordel. 22.
Sumbawa	1	S.	1890 Vlissingen. (Kon. Maatschappij „de Schelde").	A. . . . 1891 B. . . 7 Juni 1892	53.25	8.1	34.5	600	K. v. 12 c M. K.A. n°. 1 „ v. 7.5 c.M. A. „ „ 3.7 „ Mr. „ 7.5 „ A.	3 1 2 1 — 7	. .	. .	. .	930	12.5	88	10.5	7	1170 *a)*	1900 *a)*	. .
Borneo	1	Cp. K.	1892 Glasgow (Clydebank J. en E. Thomson).	A. . . . 1892 B. . 6 Febr. 1894	53.86	9.45	40.5	800	K. v. 10.5 c.M. A. „ „ 7.5 „ „ „ „ 3.7 „ „ rev. v. 3.7 c.M. Mr. v. 7.5 c.M. A.	4 1 2 2 1 — 10	. .	. .	.	1040	13.23	155	. . .	. . .	. . .	. . .	. .
Nias	2	S.	1894 Amsterdam (Huygens en van Gelder).	A. . . . 1895 B. . 1 April 1896	53.9	94-4	36	812.38	K. v. 12 c.M. K.A. n°. 1 „ „ 7.5 „ A. „ „ 3.7 „ Mr. v. 7.5 c.M. A.	3 1 4 1 — 9	. .	. .	. .	1227	13.05	148	10	8	1400 *c)*	1900 *c)*	. .
Mataram	2	S.	1895 Amsterdam (Huygens en van Gelder).	A. . . . 1896 B. 31 Maart 1897	53.9	94.4	36.5	809.52	K. v. 10.5 c.M. A. „ „ 7.5 „ „ „ „ 3.7 „ „ rev. v. 3.7 c.M. Mr. v. 7.5 c.M. A.	2 1 4 2 1 — 10	. .	. .	. .	1345	12.95	154	10.5	. . .	1395 *c)*	. . .	.
Edi	2	S.	1896 Vlissingen (Kon. Maatschappij „de Schelde").	A. . . . 1897 B. . 13 Aug. 1897	53.9	9.44	36.5	820	K. v. 10.5 c.M. A. „ „ 7.5 „ „ „ „ 3.7 „ „ rev. v. 3.7 c.M. Mr. v. 7.5 c.M. A.	2 1 4 2 1 — 10	. .	. .	. .	1235	12.8	149	. . .	. . .	. . .	. . .	. .
Serdang	2	S.	1896 Vlissingen (Kon. Maatschappij „de Schelde")	A. . . . 1897 B. . . 7 Dec. 1897	53.9	9.44	36.9	810	K. v. 10.5 c.M. A. „ „ 7.5 „ „ „ „ 3.7 „ „ rev. v. 3.7 c.M. Mr. v. 7.5 c.M. A.	2 1 4 2 1 — 10	. .	. .	. .	1290	12.9	149	. . .	. . .	. . .	. . .	. .
Koetei	2	S.	1897 Amsterdam (Nederlandsche Scheepsbouwmaatschappij).	A. . . . 1898 B. . . 5 Nov. 1898	53.7	9.44	36	800.47	K. v. 10.5 c.M. A. „ „ 7.5 „ „ „ „ 3.7 „ „ rev. v. 3.7 c.M. Mr. v. 7.5 c.M. A.	2 1 4 2 1 — 10	. .	. .	. .	1412	13.51	144	. . .	. . .	. . .	. . .	. .
Siboga	2	S.	1897 Amsterdam (Nederlandsche Scheepsbouwmaatschappij).	A. . . . 1898 B. . . 25 Jan. 1899	53.7	9.44	36	800.45	K. v. 10.5 c.M. A. „ „ 7.5 „ „ „ „ 3.7 „ „ rev. v. 3.7 c.M. Mr. v. 7.5 c.M. A.	2 1 4 2 1 — 10	. .	. .	. .	1395	13.83	144	. . .	. . .	. . .	. . .	. .

Pantser in millimeters. [1]				Bevond zich op 31 December 1904:	BEMANNING.						Verrichtingen, bewegingen, enz. gedurende het tijdvak 1 April 1904 tot en met 31 Maart 1905. (Zie voor het dokken en herstellen de opgaven sub 5 van deze bijlage.)
					Bepaalde sterkte (ongerekend de als bovenrol toegestane verhooging).		Aanwezige sterkte volgens op onderstaand tijdstip laatst ontvangen weekrapport.				
							31 Dec. 1903.		31 Dec. 1904.		
Gordel.	Toren of barbette.	Comm. toren.	Dek.		Europeanen.	Inlanders.	Europeanen.	Inlanders.	Europeanen.	Inlanders.	
22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30	31	32.	33.
....	....	....	....	in dienst.	47	39	52	30	51	33	De *Sumbawa* was gedurende April 1904 te Soerabaja in reparatie. In Mei was het schip tijdelijk te Bandjermasin en in Juni en Juli te Makasser, telkenmale tot aflossing van het op die plaatsen gestationneerde schip. In Augustus keerde de *Sumbawa* naar Soerabaja terug en in September vertrok het schip naar Ambon tot handhaving der neutraliteit in den Russisch-Japanschen oorlog. In December is het schip naar Emmahaven gedirigeerd, mede tot handhaving der neutraliteit. Tijdens het verblijf aldaar werd het rif Gosong Mirandah opgenomen.
....	....	....	....	in dienst.	66	37	....	....	58	41	Den 11den Juli 1904 is de *Borneo* te Soerabaja in dienst gesteld en 1 Augustus vertrok het schip naar Makasser, mede ter begeleiding van het politie- en communicatievaartuig *Bensbach*. Den 12den Augustus werd tegelijk met het gouvernements-stoomschip *Zwaan* een reis gemaakt naar de Tanete-rivier (Celebes), ter bespreking van bestuurszaken en den 15den d. a. v. keerde het schip te Makasser terug, waar het gedurende September en October gestationneerd bleef tot handhaving der neutraliteit. Den 26sten November werd, na inscheping van een detachement infanterie, in vereeniging met het gouvernements-stoomschip *Zwaan* een tocht gemaakt naar Donggala. Eene gedebarkeerde colonne rukte op naar Sigi, doch de tocht had een vredelievende afloop. Den 15den December werd een deel der troepen aan boord van de *Zwaan* overgenomen, waarna de *Borneo* naar Makasser terugkeerde, waar het schip gedurende December 1904 en Januari 1905 bleef. Den 5den Februari 1905 vertrok deze bodem, na embarkement van den resident ter beschikking, benevens een detachement infanterie, naar Kendari waar een aldaar vertoevende Bonische prins en zijne volgelingen, die het de bevolking lastig maakte, aan boord werden genomen, waarna het schip den 12den Februari weder te Makasser terugkeerde.
....	....	....	....	in dienst.	53	42	57	33	58	36	Was van April tot December 1904 gestationneerd te Sabang onder de bevelen van den commandant van het Nederlandsch eskader. In Juli 1904 werd straat Lampoejang opgenomen en in December werd aan de *Nias* de bekruising opgedragen van Straat Malaka van Poelò Wè tot de Raban-rivier, welk kruisgebied in Februari 1905 werd uitgebreid tot het Horsburghlicht, in verband met de handhaving der neutraliteit in den Russisch-Japanschen oorlog.
.	....	....	....	in dienst.	53	42	....	....	56	35	Was in April en Mei 1904 gestationneerd te Soerabaja. Tot vlag- en machtsvertoon maakte het schip een tocht naar Maumeri en bleef tot September ter beschikking van den resident van Timor, gedurende welken tijd op Adonare eenige kampongs getuchtigd zijn. Na in September te Soerabaja te zijn teruggekeerd, werd in October in vereeniging met de *Gelderland* gewapend opgetreden op Flores, waarbij geen tegenstand van belang werd ondervonden. In November keerde *de Mataram* te Soerabaja terug om spoedig daarna aangewezen te worden tot bekruising van Straat Soenda, in verband met de handhaving der neutraliteit in den Russisch-Japanschen oorlog. In Februari 1905 was deze bodem eenigen tijd te Makasser tot tijdelijke aflossing van het aldaar gestationneerde schip. Na te Soerabaja te zijn teruggekeerd, vertrok de *Mataram* in Maart naar Bali tot blokkeering van de kust van Badoeng.
....	....	....	....	in dienst.	53	42	61	38	57	33	Was gedurende het verslagjaar gestationneerd te Riouw tot handhaving der neutraliteit in den Riouw-Archipel en de Poelau Toedjoeh, welk kruisgebied tot de laatste eilanden werd beperkt, toen een tweede flottieljevaartuig voor dit station werd aangewezen. In October 1904 werd assistentie verleend bij het embarkeeren van Chineesche koelies, die door het gestrande Engelsche stoomschip *Stanley* te Seraja, een der Natoena-eilanden, aan wal waren gezet. Den 1sten Februari 1905 werd het schip naar Soerabaja gedirigeerd en aldaar den 15den d. a. v. buiten dienst gesteld.
....	....	....	....	in dienst.	53	42	....	....	53	36	Den 19den November 1904 werd het schip te Soerabaja in dienst gesteld, bleef tot 15 December aldaar ter beschikking en vertrok daarna via Tandjoeng Prioek naar Riouw tot handhaving der neutraliteit in den Riouw-archipel. Gedurende December 1904 en Januari 1905 werden de toegangen tot straat Malaka bevaren, waarna de Toedjoeh-eilanden als kruisgebied werden aangewezen. In Februari 1905 begeleidde de *Serdang* het politie- en communicatievaartuig *Madjoe* van Tebing Tinggi naar Singapore.
....	....	....	....	buiten dienst	.....	.....	59	33	....	....	Buiten dienst te Soerabaja.
....	....	....	....	buiten dienst.	.....	.....	75	45	....	....	Was te Tandjoeng Prioek gestationneerd tot handhaving der neutraliteit in den Russisch-Japanschen oorlog. Den 5den April 1904 is eene reis gemaakt naar de Kleine Kapoeas-eilanden tot het afhalen van het politie- en communicatievaartuig *Karimata II*, dat naar Soerabaja werd gebracht, waarna de *Siboga* werd gedokt. Op 23 April was het schip weder te Tandjoeng Prioek en van 6 Mei tot 30 Juni vertoefde de *Siboga* te Emmahaven, ter aflossing van de *Noordbrabant*, waarna de bodem weder te Tandjoeng Prioek terugkeerde. Na een reis gemaakt te hebben naar Soerabaja, keerde het schip weder te Tandjoeng Prioek terug, waar het tot 5 September bleef. Op dien datum vertrok de bodem naar Soekadana op welke reis een onderzoek is ingesteld naar de Arneminde- en Etna-droogten. Den 28sten September vertrok het schip, na te Tandjoeng Prioek door de *Assahan* te zijn afgelost, naar Soerabaja tot het ondergaan van reparatiën en den 19den November is het bij het marine-etablissement buiten dienst gesteld.

NAMEN DER SCHEPEN. 1.	Aantal schroeven. 2.	Samenstelling. [1] 3.	Op stapel gezet. 4.	A. Te water gelaten. B. In Ned.-Indië aangekomen of aldaar in dienst gesteld. 5.	Grootste lengte in M. [2] 6.	Grootste breedte in M. [3] 7.	Grootste diepgang in d.M. [4] 8.	Waterverplaatsing in M³. zeewater (1026 K.G.). 9.	Geschut. Soort. 10.	Geschut. Aantal stukken. 11.	Torpedo-inrichtingen. Buizen. 12.	Torpedo-inrichtingen. Kanonnen. 13.	Torpedo-inrichtingen. Sparren. 14.	Stoomvermogen in indicateur-paardekrachten. 15.	Grootste proeftochtvaart. [5] 16.	Brandstof- (steenkolen-) bergruimte in M³. [6] 17.	Grootste vol te houden dienstvaart. 18	Vaart bij voordeelig brandstofverbruik. 19.	Af te leggen weg in zeemijlen met normalen voorraad. Bij de vaart van kolom 18. 20.	Af te leggen weg in zeemijlen met normalen voorraad. Bij de vaart van kolom 19. 21	Gordel 22
Assahan	2	S.	1899 Rotterdam (Maatschappij voor scheeps- en werktuigbouw „Fijenoord").	A. . . . 1900 B. . 10 Jan. 1901	53 7	9.44	36	814	K. v. 10.5 c.M. A. „ „ 7.5 „ „ „ „ 3.7 „ „ rev. v. 3.7 c.M. Mr. v. 7.5 c.M. A.	2 1 4 2 1 — 10	. .	. .	. .	1353	13.95	142	11 5	9.5	1900 a)	255 a)	. .
Torpedobooten.																					
Cerberus	1	S	1887 Vlissingen (Kon. Maatschappij „de Schelde").	A. . . . 1888 B. . 6 Febr. 1889	38.22	3 96	14.2 (21) *f*)	88	K. v. 3.7 c.M	2	2	1	. .	831	16.28	15 6	. . .	. . .	. . .	. .	. .
Hydra	1	S	1899 Poplar (Yarrow).	A. . . . 1900 B. . 17 Nov. 1900	39.62	4 12	12.25 (20.4)	101	K. v. 3.7 c.M.	2	. .	3	. .	1201	24 3	22 5	17.5	8	390 b)	150 b)	. .
Scylla					39.62	4 12	12.25 (20 4)	101	K. v. 3.7 c.M.	2	. .	3	. .	1201	24 3	22 5	17.5	8	390 b)	150 b)	. .
Minotaurus	1	S	1902 Vlissingen (Kon. Maatschappij „de Schelde").	A. . . . 1902 B. . . 31 Oct. 1903	39 62	4.12	12.4 (20.6)	96.6	K. v. 3.7 c.M.	2	. .	3	. .	1306	24.4	24 25	17.26	8 65	455	160	. .
Python					39.62	4.12	12 4 (20.6)	96.6	K. v. 3.7 c.M.	2	. .	3	. .	1269	24.96	24 25	17 32	8 5	454 b)	16	. .
Sphinx	1	S.	1902 Vlissingen (Kon. Maatschappij „de Schelde").	A. . . . 1903 B. . . 31 Oct. 1903	39.62	4.12	12,45 (20 7)	97	K. v. 3.7 c.M.	2	. .	3	. .	1368	24.4	24.25	. . .	. . .	. . .	.	. .
Makasser	1	IJ. Z.	1876 Amsterdam (Kon. fabriek van stoom- en andere werktuigen).	A. . . . 1877 B. . . 7 Nov. 1877	54	9	. .	. . .	. . . .	. .	. .	. .	. .	. . .	. . .	. . .	. . .	. . .	. . .	.	.
Opnemingsvaartuigen.																					
Van Gogh	1	Cp. K.	1897 Rotterdam (P. Smit jr.).	A. . . . 1898 B. . . 4 Juli 1898	56	8 3	31.8	700	K. v. 7.5 c.M. A.	2	. .	. .	. .	386	10.1	95	8	6.25	2680 a)	38 a)	.
Van Doorn	1	Cp. K.	1899 Rotterdam (Maatschappij „de Maas").	A. . . . 1901 B. . 15 Dec. 1901	54	8.3	31.8	700	K. v. 7 5 c.M. A.	2	. .	. .	. .	350	9 02	108	7.6	7	3145 b)	34 b)	.
Wachtschip.																					
Koning der Nederlanden .	—	IJ. Z	1871 Amsterdam (Rijkswerf).	A. . . . 1874 B. . 15 Juni 1876	85.3	15.2	. .	. . .	K. v. 12 c.M. K. A. nº. 1 K. v 7.5 c.M. A. „ „ 3.7 „	6 1 2 — 9	. .	. .	. .	. . .	. . .	. . .	. . .	. . .	. . .	.	.
Oud Wachtschip.																					
Bromo	—	IJ. Z.	1873 Amsterdam (Kon. fabriek voor stoom- en andere werktuigen).	A. . . . 1874 B. . 3 Sept. 1875	64 6	9.36	40	1350	. . . .	. .	. .	. .	. .	. . .	. . .	. . .	. . .	. . .	. . .	.	:
Oud Pantserschip.																					
Prins Hendrik der Nederlanden.	—	IJ.	1865 Birkenhead. (Gebr. Laird).	A. . . . 1866 B. . . 25 Mei 1876	73.2	13.4	54	. . .	. . . .	. .	. .	. .	. .	. . .	. . .	. . .	. . .	. . .	. . .	.	1

f) De cijfers tusschen ( ) vermeld, duiden den diepgang aan van deelen, die uitsteken.

Pantser in millimeters. [1])				Bevond zich op 31 December 1904:	BEMANNING.						Verrichtingen, bewegingen, enz. gedurende het tijdvak 1 April 1904 tot en met 31 Maart 1905. (Zie voor het dokken en herstellen de opgaven sub van deze bijlage.)
					Bepaalde sterkte (ongerekend de als bovenrol toegestane verhooging).		Aanwezige sterkte volgens op onderstaand tijdstip laatst ontvangen weekrapport.				
							31 Dec. 1903.		31 Dec. 1904.		
Gordel.	Toren of barbette.	Comm. toren.	Dek.		Europeanen.	Inlanders.	Europeanen.	Inlanders.	Europeanen.	Inlanders.	
22.	23.	24.	25	26.	27.	28.	29.	30.	31.	32.	33.
....	....	...	...	in dienst	53	42	61	32	58	44	Van April tot September 1904 was deze bodem gestationneerd te Soerabaja tot het bezetten der kustbatterijen. Den 2den September vertrok het schip naar Tandjoeng Prioek en den 9den September d. a. v. van daar via Emmahaven naar de Mantawai-eilanden, waar door de landingsdivisie eenige kampongs getuchtigd werden. Na te Tandjoeng Prioek teruggekeerd te zijn, vertrok de *Assahan* 16 October naar Poeloe Seraja, een der Natoena-eilanden, wegens het aldaar gedebarkeerd zijn van een groot aantal koelies van het Engelsche stoomschip *Stanley*, dat daar gestrand was. Nadat alles in orde was bevonden, en na afgelost te zijn door de *Edi*, stoomde de bodem 25 October naar Tandjoeng Prioek terug. Na verblijf van ongeveer een maand aldaar, vertrok het schip naar Soerabaja om te dokken en stevende 5 December naar Ambon tot handhaving der neutraliteit in den Russisch-Japanschen oorlog.
....	....	...	...	in herstelling							Op de helling te Soerabaja.
....	....	...	...	in dienst.							Was gestationneerd te Sabang onder bevel van den commandant van het Nederlandsch eskader. Is in Januari 1905 naar Soerabaja gedirigeerd, tot het ondergaan van kleine herstellingen.
....	....	...	...	in dienst.	90	74	70	55	88	66	
....	....	...	...	in dienst.							Waren beschikbaar te Soerabaja en maakten van daar tochten naar de omliggende eilanden.
....	....	...	...	in dienst							
....	....	...	...	in dienst.							Was gestationneerd te Sabang onder bevel van den commandant van het Nederlandsch eskader. Is in Januari 1905 naar Soerabaja gedirigeerd, tot het ondergaan van kleine herstellingen.
....	....	...	...	buiten dienst.	.....	.....	...	...	...	...	Lag ter reede van Soerabaja en deed dienst als magazijnschip.
....	....	...	...	in dienst.	23	57	23	76	23	67	Zette het opnemingswerk voort van eilanden en straten beoosten Java.
....	....	...	...	in dienst	23	57	20	65	26	68	Zette het opnemingswerk voort ter westkust van Borneo en de Natoena-eilanden.
....	....	...	...	in dienst	131	42	257	98	202	249	In dienst als wachtschip te Soerabaja.
....	....	...	...	buiten dienst	.....	.....	...	...	...	...	Te Soerabaja in conservatie; deed zoo noodig dienst als logementschip.
114.63 IJ.	276 132 IJ.	...	16 IJ.	buiten dienst.	.....	.....	...	...	...	...	Lag ter reede van Soerabaja en deed dienst als magazijnschip.

NAMEN DER SCHEPEN	Aantal schroeven.	Samenstelling [1]	Op stapel gezet.	A. Te water gelaten. B. In Ned.-Indië aangekomen of aldaar in dienst gesteld.	Grootste lengte in M. [2]	Grootste breedte in M. [3]	Grootste diepgang in d.M. [4]	Waterverplaatsing in M³. zeewater (1026 K.G.).	Geschut. Soort.	Geschut. Aantal stukken.	Torpedo-inrichtingen. Buizen.	Torpedo-inrichtingen. Kanonnen.	Torpedo-inrichtingen. Sparren.	Stoomvermogen in indicateur-paardekrachten.	Grootste proeftochtvaart. [5]	Brandstof- (steenkolen-) bergruimte in M³. [6]	Grootste vol te houden dienstvaart.	Vaart, bij voordeelig brandstof-verbruik.	Af te leggen weg in zeemijlen met normalen voorraad. Bij de vaart van kolom 18.	Af te leggen weg in zeemijlen met normalen voorraad. Bij de vaart van kolom 19.	Pan[tser] Gordel.
1.	2.	3	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.
Oorlogsstoomjacht.																					
Satelliet	1	IJ.	1877 Slikkerveer (Arie Smit).	A. . . 1877	29.13	6.13	26	212	. . . .	. .	. .	. .	. .	135	9	60	. . .	. . .	. . .	. . .	. . .
Nienhuys	--	IJ	1889 Amsterdam. (Kon. fabriek voor stoom- en andere werktuigen).	A. . . . . . . B Aangekocht van de Kon. Paketvaartmaatschappij in April 1904.	59.2	9 5	. .	. . .	. . . .	. .	. .	. .	. .	. . .	. . .	. . .	. . .	. . .	. . .	. . .	. . .
NEDERLANDSCHE SCHEEPSMA[CHT]																					
Pantserschepen.																					
Koningin Regentes . . .	2	S.	1898 Amsterdam (Rijkswerf).	A. . . . 1900 B. . . 2 Jan. 1903	96 60	15.2	57	4950	K. v. 24 c.M. „ „ 15 „ nº. 4. „ „ 7.5 „ „ 3. „ v. 7.5 c.M. A. „ „ 3.7 „ Mr. v 7.5 c.M. A.	2 4 8 2 4 2 22	1	2	. .	7290	16 91	827	13.25	8.75	1700 *b)*	5500 *b)*	50.10 S.
Hertog Hendrik	2	S.	1900 Amsterdam (Rijkswerf).	A. . . . 1902 B. . 28 Dec 1904	96.6	15.2	57	4950	K. v. 24 c.M. nº. 1 „ „ 15 „ „ 4 „ „ 7.5 „ „ 3 „ „ 7.5 „ A. „ „ 3.7 „ Mr. v. 7.5 c.M. A.	2 4 8 2 4 2 22	1	2	. .	6282	16.53	825	14 5	9 5	2120 *b)*	4100 *b)*	50.10 S.
De Ruijter	2	S.	1900 Rotterdam (Maatschappij voor scheeps- en werktuigbouw „Fijenoord").	A. . . . 1901 B. . 22 Febr. 1905	96 6	15.2	58.1	5084	K. v. 24 c.M. nº. 1 „ „ 15 „ „ 4 „ „ 7.5 „ „ 3 „ „ 7.5 „ A. „ „ 3.7 „ Mr. v. 7.5 c.M. A.	2 4 8 2 4 2 22	1	2	. .	6377	16 55	841	. . .	9.2	. . .	5000 *b)*	50.10 S.
Pantserdekschepen.																					
Gelderland	2	S.	1897 (Maatschappij voor scheeps- en werktuigbouw „Fijenoord").	A. . . . 1898 B. . 29 Jan 1901	94 7	14.82	54	4033	K v. 7.5 c.M. A. „ „ 15 „ nº. 3 „ „ 12 „ „ 2 „ „ 7.5 „ „ 2 „ „ 3.7 „ rev. v. 3.7 c.M. Mr. v. 7.5 c.M. A.	2 2 6 4 8 4 2 28	1	3	. .	9867	20.05	977	18	11.1	1300 *b)*	3300 *b)*	. .
Utrecht	2	S.	1897 Amsterdam (Rijkswerf).	A. . . . 1898 B. . 20 Juni 1902	94 7	14.82	54	4033	K. v. 15 c.M. nº. 3 „ „ 12 „ „ 2 „ „ 7.5 „ „ 2 „ „ 3.7 „ „ rev v. 3 7 c M. „ v. 7.5 c.M. A Mr. v. 7.5 „ „	2 6 4 8 4 2 2 28	1	3	. .	10167	19.61	1000	16	6	1600 *b)*	5600 *b)*	. .
Noordbrabant	2	S.	1897 Vlissingen (Kon. maatschappij „de Schelde").	A. . . . 1897 B. . 23 Maart 1901	94.7	14.82	54	4033	K. v. 15 c.M. nº. 3 „ „ 12 „ „ 2 „ „ 7.5 „ „ 2 „ „ 3.7 „ „ rev. v. 3.7 c.M. „ v. 7.5 c.M. A. Mr. v. 7.5 c.M. A.	2 6 4 8 4 2 2 28	1	3	. .	10067	20.08	970	16 5	11 1	2000 *b)*	4000 *b)*	. .

Pantser in millimeters. [1]) Gordel.	Pantser in millimeters. [1]) Toren of barbette.	Pantser in millimeters. [1]) Comm. toren.	Pantser in millimeters. [1]) Dek.	Bevond zich op 31 December 1904:	BEMANNING. Bepaalde sterkte (ongerekend de als bovenrol toegestane verhooging). Europeanen.	BEMANNING. Bepaalde sterkte (ongerekend de als bovenrol toegestane verhooging). Inlanders.	BEMANNING. Aanwezige sterkte volgens op onderstaand tijdstip laatst ontvangen weekrapport. 31 Dec. 1903. Europeanen.	BEMANNING. Aanwezige sterkte volgens op onderstaand tijdstip laatst ontvangen weekrapport. 31 Dec. 1903. Inlanders.	BEMANNING. Aanwezige sterkte volgens op onderstaand tijdstip laatst ontvangen weekrapport. 31 Dec. 1904. Europeanen.	BEMANNING. Aanwezige sterkte volgens op onderstaand tijdstip laatst ontvangen weekrapport. 31 Dec. 1904. Inlanders.	Verrichtingen, bewegingen, enz. gedurende het tijdvak 1 April 1904 tot en met 31 Maart 1905. (Zie voor het dokken en herstellen de opgaven sub 5 van deze bijlage.)
22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.	31.	32.	33.
...	.....	...	...	......	......	......	...	...	...	...	Nadat de diensten van dit vaartuig bij het departement der burgerlijke openbare werken niet meer benoodigd waren, is het in Augustus 1904 verkocht, toen gebleken was dat het de kosten van herstelling niet meer waard was.
...	.....	...	...	buiten dienst.	.....	......	...	...	...	...	Lag ter reede Soerabaja en deed dienst als magazijnschip.
MACHT IN OOST-INDIE.											
50.100 S.	250 S.	250 S	50 S.	in dienst.	301	69	330	21	271	20	Was gestationneerd te Sabang tot handhaving der neutraliteit in den Russisch-Japanschen oorlog en maakte van hier tochten, zoowel tot oefening van personeel als tot bekruising van het omliggende terrein. In December 1904 ging het schip naar Soerabaja tot het ondergaan van herstellingen Tijdens de afwezigheid van de *Gelderland* deed de bodem dienst als vlaggeschip van het Nederlandsch eskader in Oost-Indië. In Februari 1905 kwam het schip te Tandjoeng Prioek, werd aldaar ingericht voor de draadlooze telegrafie en werd vlaggeschip na verwisseling van den divisie-commandant.
50.100 S.	250 S.	250 S.	50 S.	in dienst.	301	69	...	...	350	...	Is in December 1904 uit Nederland aangekomen en werd toegevoegd aan het Nederlandsch eskader en gestationneerd te Tandjoeng Prioek. Het schip maakte verschillende tochten in Straat Soenda tot handhaving der neutraliteit in den Russisch-Japanschen oorlog.
50 100 S.	250 S.	250 S.	50 S.	.....	......	......	...	...	...	...	Is in Februari 1905 uit Nederland aangekomen. Het schip werd toegevoegd aan het Nederlandsch eskader en bleef gestationneerd te Tandjoeng Prioek.
...	....	100 S.	50 S	in dienst.	295	.....	271	78	337	21	Was vlaggeschip van het Nederlandsch eskader in Oost-Indië en was gestationneerd te Sabang. Maakte van daar tochten, zoowel tot oefening in divisie-verband als tot bekruising van de omliggende vaarwaters. Bij een dezer tochten stootte het schip in Aroes Lampoejang op een rif en werd, na als vlaggeschip door de *Koningin Regentes* te zijn vervangen, tot herstelling naar Soerabaja gedirigeerd. Nadat het schip gerepareerd was, is het, in vereeniging met de *Mataram*, gewapend opgetreden op Flores, waartoe de landingsdivisie aldaar gedebarkeerd werd. Na afloop dezer excursie vertrok het schip weder naar Sabang via de Kokos-eilanden en in Januari 1905 naar Tandjoeng Prioek. Hoewel aangewezen om naar Nederland terug te keeren, werd het schip, in verband met den oorlog in Oost-Azië, aangehouden.
...	....	100 S.	50 S.	in dienst.	295	85	267	87	281	84	Was gestationneerd te Sabang en nam aldaar deel aan de oefeningen en kruistochten van het Nederlandsch eskader. Op een kruistocht met de *Gelderland* stootte het schip op een rif in Aroes Lampoejang, en werd tot herstelling naar Singapore gedirigeerd Na gerepareerd te zijn, voegde deze bodem zich te Sabang weder bij de vloot, en kwam met het Nederlandsch eskader in Januari 1905 te Tandjoeng Prioek, waar het schip, behoudens oefenings- en kruistochten in Straat Soenda en de Java-zee, gestationneerd bleef.
...	....	100 S.	50 S.	in dienst	295	85	329	65	279	89	Was gestationneerd te Sabang en nam deel aan de oefeningen van het Nederlandsch eskader en de kruistochten in de omliggende straten. Was eenigen tijd te Emmahaven tot handhaving der neutraliteit in den Russisch-Japanschen oorlog en ter tijdelijke vervanging van het aldaar gestationneerde schip. In Januari 1905 kwam deze bodem met het geheele Nederlandsch eskader te Tandjoeng Priœk en nam hier weder deel aan de oefeningen en kruistochten. Hoewel aangewezen om naar Nederland terug te keeren, werd het schip, wegens den Russisch-Japanschen oorlog, in Oost-Indië aangehouden.

B

NAMEN DER SCHEPEN	Aantal schroeven.	Samenstelling [1])	Op stapel gezet.	A. Te water gelaten. B. In Ned.-Indië aangekomen of aldaar in dienst gesteld.	Grootste lengte in M. [2])	Grootste breedte in M. [3])	Grootste diepgang in d.M. [4])	Waterverplaatsing in M³, zeewater (1026 K.G.).	Geschut. Soort.	Geschut. Aantal stukken.	Torpedo-inrichtingen. Buizen.	Torpedo-inrichtingen. Kanonnen.	Torpedo-inrichtingen. Sparren.	Stoomvermogen in indicateur-paardekrachten.	Grootste proeftochtvaart. [5])	Brandstof- (steenkolen-) bergruimte in M³ [6])	Grootste vol te houden dienstvaart.	Vaart bij voordeelig brandstofverbruik.	Af te leggen weg in zeemijlen met normalen voorraad. Bij de vaart van kolom 18.	Af te leggen weg in zeemijlen met normalen voorraad. Bij de vaart van 19.	Pan[tser]. Gordel.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.
Zeeland	2	S.	1895 Vlissingen (Kon. maatschappij „de Schelde").	A. . . . 1897 B. . 15 Febr. 1905	93 3	14.81	54	3900	K. v. 15 c.M. nº. 2 „ „ 12 „ „ 1 „ „ 7.5 „ „ 1 „ „ 7.5 „ A. „ „ 3.7 „ rev. v. 3.7 c.M. Mr. v. 7.5 c.M. A.	2 6 4 2 8 4 2 28	2	. .	. .	9818	19.47	1000	17	11.1	1600 *b*)	[illegible]	. .
Holland	2	S.	1895 Amsterdam (Rijkswerf).	A. . . . 1896 B. . 22 Oct 1903	93 3	14.81	54	3900	K v. 15 c.M. nº. 2. „ „ 12 „ „ 1 „ „ 7.5 „ „ 1 „ „ 7.5 „ A. „ „ 3.7 „ „ rev. v. 3.7 c.M. Mr. v. 7.5 c.M. A.	2 6 4 2 8 4 2 28	2	2	. .	10548	19.62	1000	. . .	10 25	. . .	[illegible]	. .
Friesland	2	S.	1895 Rotterdam (Maatschappij voor scheeps- en werktuigbouw „Fijenoord").	A. . . . 1896 B. . 18 Jan. 1904	93 3	14.81	54	3900	K. v. 15 c.M. nº. 2. „ „ 12 „ „ 1. „ „ 7.5 „ „ 1. „ „ 7.5 „ A. „ „ 3.7 „ „ rev. v. 3.7 c.M. Mr. v. 7.5 c.M. A.	2 6 4 2 8 4 2 28	2	2	. .	10416	19.87	1000	. . .	. . .	. . .	. .	. . .

Pantser in millimeters. [1]) Gordel.	Toren of barbette.	Comm. toren.	Dek.	Bevond zich op 31 December 1904:	BEMANNING. Bepaalde sterkte (ongerekend de als bovenrol toegestane verhooging). Europeanen.	Inlanders.	Aanwezige sterkte volgens op onderstaand tijdstip laatst ontvangen weekrapport. 31 Dec. 1903. Europeanen.	Inlanders.	31 Dec. 1904. Europeanen.	Inlanders.	Verrichtingen, bewegingen, enz. gedurende het tijdvak 1 April 1904 tot en met 31 Maart 1905. (Zie voor het dokken en herstellen de opgaven sub 5 van deze bijlage.)
22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30	31	32.	33.
....	....	100 S.	50 S.	.....	.....	.....	...	...	...	...	Kwam in Februari 1905 uit Nederland aan, werd toegevoegd aan het Nederlandsch eskader en gestationneerd te Tandjoeng Prioek. Het schip maakte van daar tochten in divisie-verband in de nabijheid van Tandjoeng Prioek, naar Cheribon, enz.
....	....	100 S.	50 S.	in dienst.	295	85	280	75	283	76	De *Holland* was eerst gestationneerd te Tandjoeng Prioek en daarna te Emmahaven tot handhaving der neutraliteit in den Russisch-Japanschen oorlog. Tijdens het verblijf te laatstgenoemder plaats hadden proeven plaats met het stoken van Ombilin-kolen in waterpijpketels, welke zeer bevredigende uitkomsten opleverden. In December 1904 kwam het schip te Tandjoeng Prioek terug.
....	....	100 S.	50 S.	.....	.....	....	...	...	...	...	Bij den aanvang van den verslagtijd vertoefde de *Friesland* te Emmahaven en nam aldaar deel aan seinoefeningen met de landmacht. Het schip is 18 April vervangen door de *Noordbrabant* en vertrok daarop via Sabang naar Nederland.

RECAPITULATIE.

	27.	28.	29.	30	31	32.
Indische militaire marine	802	631	947	673	875	864
Nederlandsche scheepsmacht in Oost-Indië	1782	393	1477	326	1801	290
Totaal ingeschreven in de rol der schepen	2584	1024	2424	999	2676	1154
Personeel aan wal (in functiën, waarop bij de „bepaalde sterkte" was gerekend).	21	1	19	„	21	„
Opgenomen in de rol van het departement der marine, behalve voornoemde 21, die den staf vormen .	„	„	50	21	67	6
Totalen-generaal ...	2605	1025	2493	1020	2764	1160

2. Specificatie betreffende het personeel der in Nederlandsch-Indië aanwezige oorlogsmarine bij het einde van elk der jaren 1903 en 1904.

OMSCHRIJVING.	Personeel der Indische militaire marine en van de Nederlandsche scheepsmacht in Oost-Indië, behalve dat van den stoomvaartdienst en het korps mariniers.			Stoomvaartdienst.			Mariniers.		Totalen.			
	Officieren.	Onderofficieren en minderen. Europeanen.	Onderofficieren en minderen. Inlanders.	Officieren–machinist.	Onderofficieren en minderen. Europeanen.	Onderofficieren en minderen. Inlanders.	Officieren.	Onderofficieren en minderen (Europeanen).	Officieren.	Onderofficieren en minderen. Europeanen.	Onderofficieren en minderen. Inlanders.	Onderofficieren en minderen. Te zamen.
Ult. 1903. Bepaalde sterkte *a*)	210	1 297	383	8	526	461	7	375	225	2 198	844	3 042
Ult. 1903. Aanwezige sterkte *b*)	216	1 329	495	8	549	525	7	384	231	2 262	1 020	3 282
Ult. 1904. Bepaalde sterkte *a*)	234	1 416	462	9	516	563	8	422	251	2 354	1 025	3 379
Ult. 1904. Aanwezige sterkte *b*)	*c*) 221	*d*) 1 394	*d*) 550	12	*e*) 644	556	9	484	242	2 522	1 106	3 628

a) Zonder de als „bovenrol" toegestane overschrijding, welke sedert Juni 1899, wat de inlandsche schepelingen betreft, voorloopig van 10 op 20 % is gebracht.

b) Onder de „Aanwezige sterkte" zijn ook de van boord geëvacueerden begrepen, ten getale van 7 officieren en 30 minderen op ult. 1903 en 3 officieren en 95 minderen op ult. 1904. Behalve het personeel, dat vast aangewezen is voor het vervullen van betrekkingen aan wal, op welk personeel (15 officieren en 4 schrijvers op ult. 1903 en 17 officieren en 4 schrijvers op ult. 1904) ook bij de „Bepaalde sterkte" gerekend is, zijn nog gebezigd in functiën of voor doeleinden, waarop bij de „Bepaalde sterkte" niet was gerekend: op ult. 1903 5 officieren en 18 minderen en op ult. 1904 6 officieren en 46 minderen.

c) Hieronder 24 behoorende tot den geneeskundigen dienst en 35 behoorende tot het personeel der administratie. Onder de 162 zeeofficieren waren begrepen 17 adelborsten 1ste klasse.

d) Hieronder respectievelijk 511 Europeanen en 68 inlanders in andere graden dan die van matroos of lichtmatroos. De verschillende graden van Europeesch en van inlandsch matroos waren op ult. 1904 bezet als volgt:

GRADEN.	Europeanen. Bepaalde sterkte.	Europeanen. Aanwezige sterkte.	Inlanders. Bepaalde sterkte.	Inlanders. Aanwezige sterkte.	AANMERKINGEN.
Matrozen 1ste klasse	253	359	16	14	De inlandsche matrozen van minderen graad dan de 1ste of 2de klasse worden enkel matrozen genoemd (zonder bijvoeging 3de klasse).
„ 2de „	229	269	16	„	Onder de Europeesche lichtmatrozen telde men op ult. 1903 2 „jongens" en op ult. 1904 geen „jongens".
„ 3de „	303	233	294 (3de klasse en Lichtmatrozen samen)	226	Onder de inlandsche matrozen telde men op ult. 1903 38 matrozen-roerganger en 43 matrozen-looder en op ult. 1904 32 matrozen-roerganger en 27 matrozen-looder.
Lichtmatrozen	147	22		242	
Te zamen	932	883	326	482	
Op ult. 1903 waren deze totalen	853	855	322	433	

e) 116 hoofd-machinisten, machinisten en adjunct-machinisten, benevens aan stokerspersoneel 528 koppen.

3. Statistiek over 1904 der aanvulling en verliezen onder het tot de oorlogsmarine in Nederlandsch-Indië behoorende personeel.

Aanvulling.	EUROPEANEN. Officieren.	EUROPEANEN. Onderofficieren en minderen.	INLANDERS *a*). Onderofficieren en minderen.
Aangebracht uit Nederland:			
per oorlogsschepen *Friesland* en *Hertog Hendrik*	44	611	....
per mail	37	444	....
Teruggekeerde gedeserteerden	„	2	18
Te zamen	81	1 057	18
Aangenomen in Indië	„	11	197
	81	1 068	
Totalen	1 149		*b*) 215

Verliezen.	EUROPEANEN. Officieren.	EUROPEANEN. Onderofficieren en minderen.	INLANDERS *a*). Onderofficieren en minderen.
Teruggekeerd naar Nederland:			
per oorlogsschip *Friesland*	14	343	„
per mail *c*)	57	439	„
Ontslagen	1	4	*d*) 88
Overleden	1	17	13
Gedeserteerd of vermist	„	2	28
	73	805	
Totalen	878		129

a) In percenten van de gemiddeld aanwezig geweest zijnde sterkte beliep in 1904 het verloop van het inlandsch personeel der oorlogsvloot als volgt: uithoofde van overlijden 1.22, afkeuring 2.91, desertie 2.63, verwijdering wegens veroordeeling 1.41, diensteindiging 3.85, totaal 12.02, welke verhoudingscijfers over 1903 beliepen 1.5, 1.22, 5.27, 0.65, 3.48, of totaal 12.12. Wat de aanvulling van het korps betreft, beliep het getal nieuwe aangenomenen en dat dergenen, die zich reëngageerden, respectievelijk 18.53 en 30.38 van de gemiddelde sterkte, tegen 5.55 en 32.86 in 1903.

b) In 1904 reëngageerden zich 324 inlandsche schepelingen.

c) Onder deze teruggekeerden zijn begrepen 167 afgekeurden voor verderen dienst in Indië.

d) Hieronder 15 wegens veroordeeling en 31 wegens afkeuring voor verderen dienst, zoodat het getal wegens diensteindiging ontslagenen, in verband met het groot aantal van hen, die zich reëngageerden (zie noot *b*), niet meer bedroeg dan 41.

4. Opgaven betreffende de kosten van dokken, schoonmaken, schilderen, herstellen en aanbrengen van wijzigingen aan de hieronder genoemde schepen der Indische militaire marine en van de Nederlandsche scheepsmacht in Oost-Indië (deze laatste voor zoover zij komen ten laste der Indische begrooting).

I. Schepen der Indische militaire marine. *a*)

NAAM VAN HET SCHIP.	Kosten van het schip geheel gereed in Ned.-Indië.	Jaar.	Jaarlijksche uitgaven aan herstellingen, enz. — Bedrag.	Jaarlijksche uitgaven aan herstellingen, enz. — Percentsgewijze in verhouding tot de kosten nieuw (zie kolom 2).
1.	2.	3.	4.	5.
Sumatra . . . . (In Ned.-Indië aangekomen 22 Nov. 1891).	f 1 066 000	1891	f 6 113.23	0 57
		1892	5 827 52	0 55
		1893	25 772,22	2.42
		1894	*b*) 32 476.56	3 05
		1895	*b*) 98 433 50	9 23
		1896	8 905 47^{5}	0 84
		1897	14 026 94^{5}	1.32
		1898	*b*) 35 680 77	3 34
		1899	16 780.42	1.58
		1900	11 713 09	1.1
		1901	9 242 90	0 87
		1902	*c*) 6 458.41^{5}	0 61
		1903	*c*) „	„
		1904	*c*) „	„
			f 271 431.04^{5} zijnde gemiddeld per jaar f 20 719.92	25.48 zijnde gemiddeld per jaar 1.9 °/₀
Java . . . . (Aankomst als voren 8 Juni 1886).	599 300	1886	„	„
		1887	„	„
		1888	f 5 412,80	0 90
		1889	„	„
		1890	13 132 07^{5}	2.19
		1891	3 029 20^{5}	0 51
		1892	3 987 85^{5}	0.66
		1893	*b*) 57 392.02	9 58
		1894	*b*) 77 000.71^{5}	12 85
		1895	*b*) 55 376.49^{5}	9 23
		1896	3 262.05^{5}	0.54
		1897	2 929 33^{5}	0 49
		1898	1 701 65^{5}	0.28
		1899	158.47	0 03
		1900	9 863,66^{5}	1 65
		1901	7 873.87	1.32
		1902	*d*) 10 960 34^{5}	1 83
		1903	*d*) 18 775 80^{5}	3 13
		1904	5 984 59	1 —
			f 276 800.95^{5} zijnde gemiddeld per jaar f 14 962.21	46.19 zijnde gemiddeld per jaar 2.5 °/₀
Borneo . . . . (Aankomst als voren 6 Febr. 1894).	601 500	1894	f 7 029,12^{5}	1.17
		1895	1 083 29^{5}	0.18
		1896	15 167 19^{5}	2 52
		1897	1 967 68	0 33
		1898	14 095.13	2 33
		1899	1 496,52	0.25
		1900	2 904 80	0 48
		1901	*e*) 35 286 50	5 87
		1902	*e*) 43 954 96	7 31
		1903	*e*) 12 496 47^{5}	2.08
		1904	4 455,13^{5}	0.74
			f 139 936 81^{5} zijnde gemiddeld per jaar f 12 838.24	23 26 zijnde gemiddeld per jaar 2.13 °/₀
Flores . . . . (Aankomst als voren 28 Oct. 1887).	f 357 140	1887	„	„
		1888	f 2 405 87	0 67
		1889	31.50	0 01
		1890	4 130.64	1 16
		1891	5 952.08^{5}	1 67
		1892	6 861 88^{5}	1 92
		1893	5 963.31^{5}	1 67
		1894	5 024 43	1 41
		1895	13 410 06^{5}	3.75
		1896	*b*) 13 068 54	3 66
		1897	*f*) 41 494 78^{5}	11 62
		1898	*b*) 27 751 11^{5}	7.77
		1899	2 701 57^{5}	0 76
		1900	2 887,89	0 81
		1901	2 331 75^{5}	0.65
		1902	*b*) 11 768.62^{5}	3 29
		1903	40.10	0.01
		1904	*b*) 11 627 02	3.25
			f 157 451.19^{5} zijnde gemiddeld per jaar f 9 154.14	44.08 zijnde gemiddeld per jaar 2.56 °/₀
Ceram . . . . (Aankomst als voren 29 Oct. 1887).	356 120	1887	„	„
		1888	f 2 855.22^{5}	0 80
		1889	3 389 15	0.95
		1890	11 656.94	3 27
		1891	1 730.21	0.48
		1892	4 185,56^{5}	1.18
		1893	6 233.06	1.75
		1894	6 079.64^{5}	1 71
		1895	5 952,81^{5}	1 67
		1896	9 150 93^{5}	2.57
		1897	4 113 59^{5}	1 15
		1898	*b*) 49 733 93^{5}	13 97
		1899	*b*) 39 564.88	11.11
		1900	1 003 31^{5}	0.28
		1901	4 525 82^{5}	1 27
		1902	2 759,09^{5}	0 77
		1903	6 167 33^{5}	1.73
		1904	5 452 20^{5}	1 53
			f 164 553.73 zijnde gemiddeld per jaar f 9 567,08	46 19 zijnde gemiddeld per jaar 2.68 °/₀
Lombok . . . . (Aankomst als voren 21 Mei 1892).	448 000	1892	f 3 791.05^{5}	0.84
		1893	4 149 96	0.93
		1894	2 882,60	0.64
		1895	„	„
		1896	21 073 03^{5}	4 70
		1897	2 641,94^{5}	0 59
		1898	70.—	0 02
		1899	118,38^{5}	0 03
		1900	*b*) 9 319 73	2 08
		1901	*b*) 29 150 86	6 51
		1902	*b*) 32 169.17^{5}	7.18
		1903	4 659.74	1.04
		1904	1 889.75^{5}	0.42
			f 111 916 24 zijnde gemiddeld per jaar f 8 882,24	24 98 zijnde gemiddeld per jaar 1.98 °/₀

a) Deze opgaven betreffen alleen de na 1885 in dienst gestelde schepen.
b) Deze opgaven betreffen eene groote herstelling aan romp, werktuigen en ketels.
c) Hieronder niet begrepen de kosten van de groote reparatie in Nederland uitgevoerd.
d) Onder deze uitgaven is begrepen een gedeelte der kosten voor de vervaardiging van een stel nieuwe stoomketels.
e) Deze uitgaven betreffen eene groote herstelling aan romp, ketels en werktuigen, waaronder het versterken van het verband in het achterschip, naar aanleiding van het ten tweeden male breken van de schroefas.
f) Onder dit bedrag is begrepen f 9540,29^{5} voor den aanmaak van nieuwe ketels, welke in 1898 zijn ingezet.

NAAM VAN HET SCHIP.	Kosten van het schip geheel gereed in Ned.-Indië.	Jaar.	Jaarlijksche uitgaven aan herstellingen, enz. Bedrag.	Percentsgewijze in verhouding tot de kosten nieuw (zie kolom 2).
1.	2.	3.	4.	5.
Sumbawa . . . . (Aankomst als voren 7 Juni 1892).	f 419 800	1892	f 3 287.89	0 78
		1893	2 620 28^{5}	0 62
		1894	4 442.49^{5}	1.06
		1895	8 064.07^{5}	1 92
		1896	1 177,74^{5}	0 28
		1897	8 953.54^{5}	2.14
		1898	363.10	0.09
		1899	b) 16 411.99	3 91
		1900	b) 8 472.78	2 02
		1901	b) 26 938.99	6 42
		1902	8 738 30^{5}	2.08
		1903	4 805.58	1 14
		1904	5 446.80	1 30
			f 99 723,58 zijnde gemiddeld per jaar f 7 914 57	23.76 zijnde gemiddeld per jaar 1.88 %
Nias . . . . (Aankomst als voren 11 April 1896).	410 590	1896	f 662.11^{5}	0.15
		1897	3 271,48	0 79
		1898	5 642.36	1.38
		1899	1 572.76^{5}	0 38
		1900	b) 32 000,23^{5}	7.79
		1901	4 647,70^{5}	1 13
		1902	5 484,45	1 34
		1903	b) 14 666,13^{5}	3.57
		1904	3 300.39	0 80
			f 71 247.63^{5} zijnde gemiddeld per jaar f 8 189,38	17.33 zijnde gemiddeld per jaar 1.99 %
Mataram . . . . (Aankomst als voren 31 Maart 1897).	381 630	1897	f g) 11 621.03^{5}	3 04
		1898	4 357,35	1.14
		1899	4 119 51	1.08
		1900	2 871.13^{5}	0.75
		1901	7 484 81^{5}	1 96
		1902	10 206 42^{5}	2.68
		1903	b) 22 641.71^{5}	5.93
		1904	7 188 50^{5}	1.88
			f 70 490.49^{5} zijnde gemiddeld per jaar f 9 095 55	18.46 zijnde gemiddeld per jaar 2.38 %
Edi . . . . (Aankomst als voren 13 Aug. 1897).	406 000	1897	f 1 967,75	0 48
		1898	3 654 29^{5}	0 90
		1899	5 241,95^{5}	1.29
		1900	3 227 43	0.79
		1901	3 335 60	0 82
		1902	b) 28 694 57^{5}	7.07
		1903	9 231,54	2.27
		1904	3 151,48	0.78
			f 58 504 62^{5} zijnde gemiddeld per jaar f 7 906,03	14.40 zijnde gemiddeld per jaar 1.95 %
Serdang . . . . (Aankomst als voren 7 Dec. 1897).	406 000	1897	,,	,,
		1898	f 3 336.11	0 82
		1899	3 544 71	0 87
		1900	3 876 28	0 95
		1901	4 142.71^{5}	1 02
		1902	2 168 36^{5}	0 53
		1903	b) 25 667.08	6 32
		1904	5 874 58^{5}	1 45
			f 48 609.84^{5} zijnde gemiddeld per jaar f 6 846 46	11.96 zijnde gemiddeld per jaar 1 68 %
Koetei . . . . (Aankomst als voren 5 Nov. 1898).	f 386 965	1898	f 150.—	0.04
		1899	1 396 50	0 36
		1900	2 122 71^{5}	0 55
		1901	7 802 25	2.02
		1902	8 246 09^{5}	2.13
		1903	4 757 13^{5}	1.23
		1904	b) 16 785.28^{5}	4.34
			f 41 260,08 zijnde gemiddeld per jaar f 6 654,84	10.67 zijnde gemiddeld per jaar 1.72 %
Siboga . . . . (Aankomst als voren 25 Jan. 1899).	386 965	1899	f 4 354 26	1.13
		1900	7 445 69	1 92
		1901	2 420,13	0.63
		1902	4 127 34^{5}	1 07
		1903	5 836 21	1 51
		1904	b) 18 615,52^{5}	4.81
			f 42 799 16 zijnde gemiddeld per jaar f 7 254,09	11.07 zijnde gemiddeld per jaar 1.88 %
Assahan . . . . (Aankomst als voren 10 Jan. 1901).	413 900	1901	f 1 841 53^{5}	0 44
		1902	4 028,46^{5}	0 97
		1903	2 568,60^{5}	0 62
		1904	b) 15 855,43^{5}	3 83
			f 24 294,04 zijnde gemiddeld per jaar f 6 073 51	5.86 zijnde gemiddeld per jaar 1.46 %
Van Gogh . . . . . . (opnemingsvaartuig) (Aankomst als voren 4 Juli 1899).	298 500	1899	h) f 11 229 02	3.76
		1900	,,	,,
		1901	7 421,30^{5}	2 49
		1902	4 333 13	1.45
		1903	1 707 31^{5}	0.57
		1904	10 125 57^{5}	3.39
			f 34 816 37^{5} zijnde gemiddeld per jaar f 6 330,25	11.66 zijnde gemiddeld per jaar 2 12 %
Van Doorn . . . . . (opnemingsvaartuig.) (Aankomst als voren 15 Dec. 1901).	363 500	1901	f 5.——	,,
		1902	1 699,69	0.47
		1903	9 797 26^{5}	2.70
		1904	3 856,87	1 06
			f 15 358 82^{5} zijnde gemiddeld per jaar f 5 119,61	4.23 zijnde gemiddeld per jaar 1 41 %
Cerberus . . . . (torpedoboot) (Aankomst als voren 6 Febr. 1889).	. . . .	1889 t/m 1897	f 28 929 06^{5}	
		1898	i) 12 394.05	
		1899	4 472.64	
		1900	3 173 81^{5}	
		1901	2 698.17^{5}	
		1902	37.80	
		1903	12.90	
		1904	3 144 09^{5}	
			f 54 862 54 zijnde gemiddeld per jaar f 3 450,47	

g) Deze uitgaven zijn voornamelijk veroorzaakt door eene herstelling aan den romp ter versterking van het dekverband onder de kanonnen van 10 5 c.M. A.

h) Deze uitgaven betreffen voornamelijk het verbeteren van de ventilatie in de machinekamer.

i) Deze uitgaven betreffen eene groote herstelling aan romp en ketel, zoomede de transformatie tot vischtorpedoboot.

NAAM VAN HET SCHIP.	Kosten van het schip geheel gereed in Ned.-Indië.	Jaar.	Jaarlijksche uitgaven aan herstellingen, enz.	
			Bedrag.	Percentsgewijze in verhouding tot de kosten nieuw (zie kolom 2.).
1.	2.	3.	4.	5.
Hydra . . . . (torpedoboot) (Aankomst als voren 17 Nov. 1900).	f 171 200	1900 1901 1902 1903 1904	f 438.80^5 *k*) 7 696,36^5 3 041,10^5 3 549.45 1 340,73^5	0.26 4.49 1.78 2.07 0.78
			f 16 066,46 zijnde gemiddeld per jaar f 3 918,65	9 38 zijnde gemiddeld per jaar 2.29 %
Scylla . . . . (torpedoboot.) (Aankomst als voren 17 Nov. 1900.)	171 200	1900 1901 1902 1903 1904	f 340.68^5 *k*) 10 225.79^5 *k*) 3 825,81 3 192,08^5 1 440,91	0.2 5.97 2.23 1.86 0.84
			f 19 025.28^5 zijnde gemiddeld per jaar f 4 640,31	11 10 zijnde gemiddeld per jaar 2.71 %
Python . . . . (torpedoboot.) (Aankomst als voren 31 Oct. 1903).	f 166 433	1903 1904	f 428,76^5 4 643,57	0 26 2.79
			f 5 072,33^5 zijnde gemiddeld per jaar f 4 226,95	5.05 zijnde gemiddeld per jaar 2.54 %
Minotaurus . . . . . . (torpedoboot.) (Aankomst als voren 31 Oct. 1903).	f 166 433	1903 1904	f 443.50^5 4 559,41	0.27 2.74
			f 5 002,91^5 zijnde gemiddeld per jaar f 4 169,10	3 01 zijnde gemiddeld per jaar 2.51 %
Sphinx . . . . (torpedoboot) (Aankomst als voren 31 Oct. 1903).	f 178 765	1903 1904	f 461,37 3 416,93	0 26 1.91
			f 3 878,30 zijnde gemiddeld per jaar f 3 231,92	2.17 zijnde gemiddeld per jaar 1.81 %

k) Deze uitgaven betreffen in hoofdzaak het aanbrengen van wijzigingen voor betere ventilatie als anderszins.

II. Schepen van de Nederlandsche scheepsmacht in Oost-Indië.

NAAM VAN HET SCHIP.	Jaar.	Kosten van dokken, enz.
Gelderland . . . . (In Ned.-Indië aangekomen 29 Jan. 1901.)	1901 1902 1903 1904	f 3 019.88 3 122,18 2 298,22^5 7 720,01
Noordbrabant . . . . (Aankomst als voren 23 Maart 1901.)	1901 1902 1903 1904	1 558.90^5 4 511.37 2 926.08^5 1 379.27
Utrecht . . . . (Aankomst als voren 20 Juni 1902.)	1902 1903 1904	1 723.53 2 478 96^5 6 523,06^5
Koningin Regentes . . . . (Aankomst als voren 2 Jan. 1903.)	1903 1904	11 968,76^5 5 796,16^5
Holland . . . . (Aankomst als voren 22 Oct. 1903.)	1903 1904	" 2 602,09^5
Friesland . . . . (Aankomst als voren 18 Jan. 1904.)	1904	"
Hertog Hendrik . . . . (Aankomst als voren 28 Dec. 1904.)	1904	"

B

5. Opgaven over het tijdvak 1 April 1904 t/m 31 Maart 1905 betreffende het dokken, enz. door schepen der oorlogs- en der gouvernementsmarine.

I. Te Soerabaja (marine-etablissement), te Sabang (gouvernementsdok in particuliere exploitatie) en te Tandjoeng Prioek (particuliere werf).

NAMEN DER SCHEPEN.	Plaats waar het schip is gedokt of gerepareerd.	Datum van aankomst. [1]	Datum van vertrek. [1]	VERDERE AANTEEKENINGEN.
		Indische militaire marine.		
Koning der Nederlanden. . . .	Soerabaja.	—	—	Nu en dan zijn door het marine-etablissement eenige onbelangrijke voorzieningen aan dit wachtschip, dat ter reede geankerd bleef, uitgevoerd.
Bali	id.	10 Juli 1904.	3 Oct. 1904.	Dokken en herstellingen, hoofdzakelijk aan den ketel.
Java	id.	1 Juli „	Ult. Maart 1905 nog aanwezig.	Buiten dienst gesteld 11 Juli 1904. Het schip wordt van nieuwe ketels voorzien, terwijl ook herstellingen aan romp en werktuigen worden uitgevoerd.
Ceram.	id.	29 Sept. „	12 Nov. 1904.	Dokken en herstellingen, o. a. het vernieuwen van den verdamper.
Flores.	id. id.	20 Mei „ 19 Nov. „	10 Juni „ 14 Jan. 1905.	Dokken en herstellingen, hoofdzakelijk aan de zinken dubbeling. Dokken en herstellingen, o. a. het vernieuwen der vlampijpen.
Sumbawa.	id.	1 April „ reeds aanwezig. 9 Aug 1904. 22 Dec. „	13 Mei 1904. 10 Sept. „ 29 Dec. „	Dokken en kleine herstellingen. Id. Id.
Lombok.	id.	26 Oct. „	Ult. Maart 1905 nog aanwezig.	Buiten dienst gesteld 1 Nov. 1904. Het schip ondergaat de noodige herstellingen aan romp, werktuigen en ketels.
Borneo.	id.	1 April 1904 reeds aanwezig.	1 Aug. 1904.	In dienst gesteld 11 Juli 1904.
Nias.	Sabang. id.	13 Juni 1904. 10 Oct. „	16 Juni „ 17 Oct. „	Dokken en kleine herstellingen. Id.
Mataram.	Soerabaja. id. Tandjoeng Prioek. Soerabaja.	1 April „ reeds aanwezig. 9 Sept 1904. 4 Jan. 1905. 15 Febr. „	6 Juni „ 13 Oct. „ 6 Febr. 1905. 3 Maart „	Kleine herstellingen. Dokken en kleine herstellingen. Dokken. Kleine herstellingen.
Edi.	id.	11 Febr. „	Ult. Maart „ nog aanwezig.	Buiten dienst gesteld 15 Febr. 1905. Bleef voorloopig voor indienststelling gereed
Serdang	id.	1 April 1904 reeds aanwezig.	13 Dec. 1904	Bleef tot de indienststelling op 19 Nov. 1904 in conservatie.
Koetei.	id.	1 April 1904 reeds aanwezig.	Ult. Maart 1905 nog aanwezig.	Is 18 Febr. 1904 buiten dienst gesteld tot het ondergaan van groote herstellingen, welke nog niet beëindigd zijn.
Siboga.	id.	11 April 1904 30 Sept. „	20 April 1904. Ult. Maart 1905 nog aanwezig.	Dokken. Dokken en herstellingen. Van 8 Mei tot 30 Juni 1904 zijn te Emmahaven door de werkplaatsen der staatsspoorwegen te Padang eenige herstellingen, o. a. aan het ankerspil, uitgevoerd. Is 19 Nov. 1904 buiten dienst gesteld, toen omvangrijker herstellingen dan aanvankelijk verwacht werd, na ruim 6-jarigen dienst noodig bleken te zijn.
Assahan	id. id.	1 April 1904 reeds aanwezig. 22 Nov. 1904.	2 Sept. 1904. 5 Dec. „	Dokken en herstellingen, hoofdzakelijk aan de werktuigen. Dokken en kleine voorzieningen.
Cerberus	id.	1 April „ reeds aanwezig.	Ult. Maart 1905 nog aanwezig.	Met de herstellingen aan de werktuigen is voortgegaan en met het opstellen der nieuwe waterpijpketels is aangevangen.
Hydra.	Sabang. id. id. id. Soerabaja.	6 Juni 1904. 28 Juli „ 3 Oct. „ 8 Dec. „ 1 Febr 1905.	7 Juni 1904. 29 Juli „ 5 Oct. „ 10 Dec. „ Ult. Maart 1905 nog aanwezig.	Dokken en kleine herstellingen. Id. Id. Id. Dokken en vrij omvangrijke herstellingen. Bovendien is van de dwarshelling gebruik gemaakt.
Scylla.	Sabang. id. id. id. Soerabaja.	6 Juni 1904. 27 Juli „ 3 Oct. „ 6 Dec. „ 1 Febr. 1905.	7 Juni 1904. 28 Juli „ 5 Oct. „ 8 Dec. „ Ult. Maart 1905. nog aanwezig.	Dokken en kleine herstellingen. Id. Id. Id. Dokken en vrij omvangrijke herstellingen. Bovendien is van de dwarshelling gebruik gemaakt.
Sphinx.	Sabang. id. id. id. Soerabaja.	7 Juni 1904. 27 Juli „ 3 Oct. „ 6 Dec. „ 1 Febr. 1905.	8 Juni 1904 28 Juli „ 5 Oct. „ 8 Dec. „ Ult. Maart 1905 nog aanwezig.	Dokken en kleine herstellingen. Id. Id. Id. Dokken en eenige herstellingen. Bovendien is van de dwarshelling gebruik gemaakt.

[1] De opgegeven data geven de grenzen aan van het geheele tijdvak, gedurende hetwelk de schepen te Soerabaja en Tandjoeng Prioek vertoefden, en niet slechts die van het tijdvak gedurende hetwelk de schepen in herstelling of in het dok geweest zijn. De opgegeven data voor de te Sabang gedokt hebbende schepen zijn echter die van opname in het dok en tewaterlating.

NAMEN DER SCHEPEN.	Plaats waar het schip is gedokt of gerepareerd.	Datum van aankomst. [1]	Datum van vertrek. [1]	VERDERE AANTEEKENINGEN.
Python	Soerabaja.	1 April 1904 reeds aanwezig.	Ult. Maart 1905 nog aanwezig.	Tusschen de vaarbeurten onderging de boot de noodige kleine herstellingen. Tevens werd periodiek gedokt en van de dwarshelling gebruik gemaakt.
Minotaurus	id.	1 April 1904 reeds aanwezig.	Ult. Maart 1905 nog aanwezig.	Id.
Van Gogh	id.	1 April 1904 reeds aanwezig.	16 April 1904.	Dokken en herstellingen.
		9 Juli 1904	19 Juli „	Kleine herstellingen.
		16 Jan. 1905.	4 Febr. 1905.	Dokken en kleine herstellingen.
Van Doorn	Tandjoeng Priok.	24 Sept. 1904.	5 Oct 1904.	Kleine herstellingen.
Prins Hendrik der Nederlanden	Soerabaja.	—	—	Ter reede liggende zijn eenige wijzigingen uitgevoerd, in hoofdzaak in verband met de bestemming tot magazijnschip. Gedokt is van 16 tot 24 Febr. 1905.
Bromo	id.	—	—	In conservatie bij het marine-etablissement. Nu en dan in gebruik als logementschip voor de bemanning van in reparatie zijnde schepen.
Makasser	id.	—	—	De verbouwing tot magazijnschip is in Febr. 1905 beëindigd.
Nienhuis	id.	—	—	De verbouwing tot magazijnschip is in Jan. 1905 beëindigd.
Nederlandsche scheepsmacht in Oost-Indië.				
Gelderland	Sabang.	1 April 1904. reeds aanwezig.	13 Mei 1904.	Kleine herstellingen.
	Soerabaja	11 Juli 1904	17 Oct. „	Dokken en herstellingen, hoofdzakelijk aan de buitenhuid, de spanten en den dubbelen bodem.
	Sabang.	5 Dec. „	23 Jan. 1905.	Kleine herstellingen.
	Soerabaja.	26 Maart 1905	Ult. Maart 1905 nog aanwezig.	Dokken en kleine herstellingen.
Noordbrabant	Soerabaja.	12 Mei 1904.	30 Mei 1904.	Id.
	Sabang	2 Juli „	23 Jan 1905.	Kleine herstellingen.
	Soerabaja.	1 Febr. 1905.	18 Febr „	Dokken en kleine herstellingen.
Utrecht	Sabang.	1 April 1904 reeds aanwezig.	10 Juni 1904	Kleine herstellingen.
	Soerabaja.	1 Febr 1905.	17 Febr. 1905.	Dokken en kleine herstellingen.
Holland	id.	8 Juni 1904	23 Juni 1904.	Dokken en kleine herstellingen. Bovendien zijn van 30 Juni tot 30 Dec. 1904 op de werkplaatsen der staatsspoorwegen te Padang eenige herstellingen aan de waterpijpketels en hunne fundeeringen uitgevoerd.
	id.	18 Febr. 1904	16 Maart 1905.	Dokken en kleine herstellingen.
Koningin Regentes	Sabang.	1 April 1904 reeds aanwezig.	5 Nov. 1904.	Kleine herstellingen.
	Soerabaja.	17 Nov. 1904.	15 Febr. 1905	Dokken en herstellingen, hoofdzakelijk vernieuwing van de binnenschoorsteen.
Gouvernementsmarine.				
Gier	Sabang.	7 Juli 1904.	9 Juli 1904.	Dokken en kleine herstellingen.
	id.	7 Nov. „	11 Nov. „	Id.
	id.	24 Maart 1905	28 Maart 1905.	Id.
Albatros	id.	18 Juni 1904.	23 Juni 1904.	Dokken en herstellingen.
	id.	22 Nov. „	1 Dec. „	Id.
	id.	2 Dec. „	3 Dec. „	Dokken.
	id.	21 Maart 1905.	24 Maart 1905.	Dokken en kleine herstellingen.
Zeemeeuw	Soerabaja.	26 April 1904.	3 Mei 1904.	Id.
Reiger	id.	—	—	Tusschen de vaarbeurten zijn aan boord van dit te Soerabaja in station zijnde vaartuig de noodige herstellingen uitgevoerd. Van 10 tot 13 Mei 1904 en op 24 Jan. 1905 is gedokt. Buiten dienst gesteld 10 Maart 1905 tot het ondergaan van de noodige herstellingen, in hoofdzaak aan de werktuigen.
Raaf	id.	11 Maart 1905.	Ult. Maart 1905 nog aanwezig.	Dokken en herstellingen.
Zeeduif	id.	15 Juli 1904.	23 Juli 1904.	Id.
Zwaan	id.	1 April 1904 reeds aanwezig.	19 Juni „	Is 16 Juni 1904 na beëindiging der voorzieningen in dienst gesteld.
Flamingo	id.	17 Mei 1904.	7 Sept „	Na aankomst buiten dienst gesteld. Daarna gereed gemaakt om toegevoegd te worden aan de wetenschappelijke expeditie naar Nieuw-Guinea. Is 15 Aug. 1904 in dienst gesteld.
		7 Maart 1905.	Ult. Maart 1905 nog aanwezig.	Is 11 Maart 1905 buiten dienst gesteld, ten einde de noodige herstellingen te ondergaan.

NAMEN DER SCHEPEN.	Plaats waar het schip is gedokt of gerepareerd.	Datum van aankomst. ¹)	Datum van vertrek. ¹)	VERDERE AANTEEKENINGEN.
Pelikaan	Soerabaja.	9 Nov. 1904.	26 Nov. 1904.	Dokken en kleine herstellingen.
Glatik	Sabang.	23 Juni „	5 Juli „	Dokken en herstellingen, hoofdzakelijk aan de werktuigen.
	id.	17 Oct. „	19 Oct. „	Dokken.
	id.	6 Maart 1905.	8 Maart 1905.	Id.
Snip	Tandjoeng Prioek.	—	—	Tusschen de vaarbeurten onderging deze bodem, welke te Tandjoeng Prioek gestationneerd is, de noodige kleine voorzieningen en is van 2 tot 3 Juni 1904 en van 31 Oct. tot 5 Nov. 1904 gedokt voor periodiek onderhoud.
	Soerabaja.	26 Maart 1905.	Ult. Maart 1905 nog aanwezig.	Dokken en kleine herstellingen.
Kwartel	id.	8 Juni 1904.	21 Nov. 1904.	Tijdens de buitendienststelling van 16 Juni tot 19 Nov. 1904 zijn de noodige herstellingen verricht en is het vaartuig periodiek gedokt.
	id.	28 Febr. 1905.	13 Maart 1905.	Buiten dienst van 1 tot 10 Maart 1905, gedurende welken tijd het vaartuig gedokt is en kleine herstellingen onderging.
Fazant	Tandjoeng Prioek.	1 April 1904. reeds aanwezig.	10 April 1904.	Dokken en herstellingen.
	id.	30 Oct. 1904.	15 Nov. „	Id.
Kazeawind	Sabang.	14 Juli „	19 Juli 1904.	Dokken en kleine herstellingen.
	id.	29 Oct. „	3 Nov. „	Dokken.
	id.	11 Sept. „	23 Sept. „	Herstellingen, hoofdzakelijk aan den ketel.
Dog	id.	9 Juni „	13 Juni „	Dokken.
	id.	6 Oct. „	10 Oct. „	Dokken en kleine herstellingen.
Brak	id.	14 Juli „	19 Juli „	Dokken.
	id.	29 Oct. „	1 Nov. „	Dokken en herstellingen, hoofdzakelijk aan den ketel.
	id.	6 Maart 1905.	16 Maart 1905.	Dokken en herstellingen.
Spits	id.	9 Juni 1904.	13 Juli 1904.	Dokken en groote herstellingen, noodzakelijk geworden na langdurigen dienst.
	id.	19 Juli „	26 Juli „	
	id.	6 Oct. „	10 Oct. „	Dokken.
	Soerabaja.	30 Dec. „	5 Jan. 1905.	Dokken en kleine herstellingen.
Valk	id.	5 April „	22 Sept. 1904.	Buiten dienst van 30 April tot 17 Sept. 1904. Groote herstellingen aan den ketel; herstellingen en wijzigingen aan romp en werktuigen.
Barito	id.	4 Nov. „	6 Maart 1905.	Buiten dienst van 19 Nov. 1904 tot 1 Maart 1905. Dokken en herstellingen voornamelijk aan den ketel.

II. Te Singapore.

NAMEN DER SCHEPEN.	Plaats waar het schip is gedokt of gerepareerd.	Datum van aankomst.	Datum van vertrek.	Kosten.	VERDERE AANTEEKENINGEN.
Nederlandsche scheepsmacht in Oost-Indië.					
Gelderland	Singapore.	16 Mei 1904.	28 Mei 1904.	f 18556,18	Dokken en herstellingen.
Koningin Regentes	id.	28 Mei „	4 Juni „	6208,98	Dokken en kleine herstellingen.
Utrecht	id.	13 Juni „	14 Juli „	6013,19[5] ²)	Dokken en groote herstelling aan den romp (wegens stooten op een rif).
Indische militaire marine.					
Edi	Singapore.	26 Mei 1904.	30 Mei 1904.	f 1552,50	Dokken.
	id.	4 Oct. „	9 Oct. „	1036,82	Id.

²) Alleen de kosten van dokken, schoonmaken en schilderen; voor het bedrag der reparatiekosten is op het departement van marine in Nederland rechtstreeks een wissel getrokken.

G. Opgaven nopens de kosten en productie van het marine-etablissement te Soerabaja.

I. Specificatie van de algemeene kosten.

	1900.	1901.	1902.	1903.	1904.
Toezicht op de werkzaamheden (traktementen, toelagen, premiën, enz. van het vast personeel).	f 267 439	f 286 679	f 310 922	f 308 136	f 287 263
Onderhoud van het werfmaterieel en den inventaris der werf, bewaking en verlichting . .	92 200	95 905	91 590	89 588	a) 98 152
Werkzaamheden aan materieel en gebouwen, met inbegrip van het gewoon onderhoud. . .	b) 170 845	b) 162 208	b) 179 329	b) 109 151	b) 170 826
Aanschaffing van werktuigen en gebruik van gereedschappen	13 429	c) 38 077	d) 35 813	16 161	23 756
Bureel- en lokaalbehoeften, drukwerk, enz.	10 467	e) 3 175	e) 3 256	e) 5 325	e) 3 316
	f 554 380	f 586 014	f 620 910	f 528 361	f 583 313
Af te trekken: diverse ontvangsten (hoofdzakelijk wegens huishuur der woningen en werkzaamheden voor particulieren) en kleine contraposten.	47 440	42 620	80 416	35 763	43 183
Blijft.	f 506 940	f 513 424	f 540 494	f 492 598	f 540 130

a) Hieronder f 4 994 voor uitbreiding der inventaris van de debarkementsgebouwen voor de schepelingen der Koninklijke Nederlandsche marine.

b) In 1900 en 1901 werden hooge uitgaven veroorzaakt door belangrijke uitbreiding der steenkolenloodsen, welk werk medio 1901 gereed kwam. Bovendien werd in 1901 een aanvang gemaakt met het bouwen eener torpedodwarshelling met coupure en daarbij behoorende werken op het noordelijk terrein van het marine-etablissement, welk werk in 1903 is beëindigd. In 1902, 1903 en 1904 hadden belangrijke verbeteringen en herstellingen plaats aan de debarkementsgebouwen voor de schepelingen der Koninklijke Nederlandsche marine, terwijl in 1903 vier waterreservoirs elk van 25 M³. werden gebouwd en opgesteld. In verband met de opstelling der nieuwe werktuigen voor de bankwerkerij en draaierij in 1904, onderging deze werkplaats belangrijke voorzieningen. Voorts werden in 1904 zware herstellingen verricht aan den stoombaggermolen Tandjoeng Prioek en in datzelfde jaar 3 locomobielketels vervaardigd.

c) Hieronder f 24 056 voor de aanschaffing van nieuwe werktuigen en 2 locomobielen met reservedeelen.

d) Hieronder f 22 690 voor de aanschaffing van nieuwe werktuigen.

e) Hieronder werd in vroegere jaren gerekend een post, groot ± f 8000, voor „drinkwater, vivres-indemniteit en geneesmiddelen ten behoeve van het personeel." Deze post is nu gebracht onder het hoofd: Toezicht op de werkzaamheden (traktementen, toelagen, premiën, enz. van het vast personeel)

f) Hieronder f 48 261 aan dokgelden en herstellingskosten van 7 particuliere schepen in 1902.

II. Specificatie van de productie (aan materialen en arbeidsloonen verwerkte bedragen).

	1900.	1901.	1902.	1903.	1904.
Wegens werkzaamheden ten behoeve van:					
de inrichting zelve	f 171 922 g) (59 315)	f 175 282 (72 261)	f 183 484 (81 615)	f 156 782 (65 637)	f 200 314 (74 300)
den magazijnsvoorraad en de conservatie van stoomketels.	66 235 (22 000)	80 352 (30 746)	83 340 (35 124)	79 421 (30 666)	88 045 (40 576)
de schepen van de Nederlandsche scheepsmacht in Oost-Indië.	96 682 (41 847)	131 219 (61 560)	199 833 (102 229)	144 415 (64 425)	119 086 (53 497)
de schepen, stoombarkassen en torpedobooten der Indische militaire marine.	201 071 (82 270)	236 915 (94 699)	251 608 (111 248)	220 911 (91 672)	243 644 (99 347)
de schepen en adviesbooten der gouvernementsmarine	74 324 (36 079)	107 084 (50 507)	h) 135 519 h) (67 651)	168 999 (83 106)	120 596 (54 265)
Wegens andere werkzaamheden ten behoeve der marine (transport van materialen, levensmiddelen, sloopen van schepen, laden van steenkolen, enz.).	18 345 (503)	22 349 (1 580)	21 197 (2 140)	22 635 (869)	23 487 (720)
Wegens werkzaamheden ten behoeve van:					
andere diensttakken onder beheer van het departement der marine (bebakening, kustverlichting, loodswezen, havendepartementen, enz.)	i) 107 421 (42 215)	i) 117 087 (53 270)	i) 99 557 (50 324)	i) 109 224 (52 695)	i) 116 161 (56 518)
andere departementen dan dat der marine.	64 943 (29 194)	86 208 (38 297)	44 435 (22 114)	108 924 (48 741)	90 869 (42 178)
Wegens werken hiervóór niet genoemd (daaronder ook die aan vreemde oorlogsschepen en voor particulieren).	18 622 (5 992)	11 375 (4 758)	31 176 (10 789)	7 898 (2 154)	34 697 (13 954)
Totalen	f 819 565 (319 415)	f 967 871 (407 678)	f 1 050 149 (483 234)	f 1 019 209 (439 965)	f 1 036 899 (435 355)

g) Het tusschen ( ) vermeld bedrag wijst aan, hoeveel in het daarboven voorkomende bedrag begrepen is wegens geldswaarde van materialen. Buiten aanmerking is gelaten de waarde der uit de magazijnen aan de schepen verstrekte uitrustingsartikelen.

h) In deze cijfers is begrepen een bedrag van f 6278 (2507), besteed tot het gereedmaken van het gouvernementsstoomschip *Havik* voor proeven in het belang der defensie.

i) Dit bedrag is hooger dan in vorige jaren, door meerderen aanbouw voor de kustverlichting, terwijl in 1900 en 1901 eene groote reparatie werd uitgevoerd aan het bebakeningsvaartuig *Lucifer*. Gedurende 1901 werd het materieel uit-

III. Verdere opgaven betreffende den omvang van het marine-etablissement over de jaren 1900 t/m 1904.

JAREN.	Aantal arbeiders gemiddeld dagelijks te werk (buiten hen, die op taak werkten).	Aantal verrichte dagdiensten		Uitbetaalde arbeidsloonen			Gemiddeld dagloon		Geldswaarde der verwerkte materialen.	Verbruikte hoeveelheden (in K.G.) *m)*	
		door ambachtslieden.	door koelies. *j)*	aan taakwerk.	aan daggelden. *k)*	Te zamen. *l)*	voor ambachtslieden.	voor koelies.		ijzer (bewerkt en onbewerkt).	steenkolen (waaronder ook smeedkolen en cokes). *n)*
1900	1529	326 090	125 044	f 128 243	f 371 907	f 500 150	f 0.80^{4}	f 0.41^{9}	f 319 415	370 397	2 286 017
1901	1762	369 952	151 698	135 139	425 054	560 193	0.80	0.41^{4}	407 678	527 533	2 320 834
1902	1850	393 451	156 163	114 286	452 628	566 914	0.78^{6}	0.41^{4}	483 235	570 090	2 382 595
1903	1827	393 281	144 092	123 379	455 865	579 244	0.78^{9}	0.44	439 965	632 076	2 325 779
1904	1969	425 213	161 545	125 679	475 275	600 954	0.77	0.47^{2}	435 355	712 684	2 467 368

gebreid met 5 gasboeien van 10 M³. en 2 gasboeien van 5 M³., voorzien van lampen met flikkertoestellen, enz. en verder eene geheele installatie voor een lichtschip bestaande uit: 2 gashouders van 10 M³., 1 groote zeelantaarn met flikkertoestel en verdere uitrustingsgoederen. In 1902 werd een reserve-gaslichtschip (IV) gebouwd, benevens 6 gasboeien van 10 M³., voorzien van lampen met flikkertoestellen, standaards, enz. In 1903 had eene groote herstellingplaats van het door eene aardbeving beschadigde lichttoestel van Vlakkenhoek. In 1904 zijn aangemaakt een lichttoren van 20 M. hoogte met beveiligingsmiddelen, enz. voor Diamantpunt, 3 lichtopstanden van 17 M. met woningen en magazijnen voor Wangi Wangi, Sawangi en Noesa Niva en een lichtopstand van 20 M. met woning, wachthuisje en gebouwtje voor acetyleen-installatie voor Poeloe Toendjoek.

In 1904 werden in de oliegasfabriek op het marine-etablissement te Soerabaja gefabriceerd 7310 M³. gas, tegen respectievelijk 5665, 6466, 4750 en 3409 M³. in de jaren 1903, 1902, 1901 en 1900.

j) Ook de koelies (waaronder in deze opgaven tevens de politie-oppassers en magazijnsknechts zijn medegeteld) zijn vrije lieden.

k) Onder de in deze kolom genoemde sommen zijn voor de jaren 1900 t/m 1904 wegens aankoop van materialen, enz. begrepen de volgende sommen: f 30 674, f 33 147, f 41 263, f 45 648 en f 33 133.

l) Onder de uitbetaalde arbeidsloonen was ter zake van overwerk achtereenvolgens begrepen: f 17 207, f 23 773, f 27 745, f 26 280 en f 37 686.

m) Omtrent het houtverbruik is alleen de waarde opgegeven. Deze bedroeg in de opgegeven jaren achtereenvolgens f 32 635, f 62 970, f 67 098, f 58 062 en f 49 099, waaronder aan djatihout f 29 796, f 58 850, f 61 971, f 52 703 en f 45 316.

n) Hieronder is niet begrepen het steenkolenverbruik der baggervloot.

Bijlage C.

(Zie hoofdstuk E, § 3, van het verslag.)

OVERZICHT

BETREFFENDE DE

GOUVERNEMENTSMARINE

IN

NEDERLANDSCH-INDIË

OVER HET JAAR

1904.

NAMEN DER SCHEPEN.	Aantal schroeven.	Samenstelling. [1]	Op stapel gezet.	A. Te water gelaten. B. In Nederlandsch-Indië aangekomen of aldaar in dienst gesteld.	Grootste lengte (in M.).	Grootste breedte (in M.).	Grootste diepgang (in d.M.).	Waterverplaatsing (in tonnen van 1026 K.G.).	Geschut. Soort.	Geschut. Aantal stukken.	Stoomvermogen in indicateurpaardekrachten (eerste proeftocht).	Grootste proeftochtvaart (eerste proeftocht).	...and-stof-teen-olen-erg-imte M³.
1.	2.	3.	4	5	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.
ZEESTOOMSCHEPEN.													
Schroefstoomschepen.													
Zeemeeuw	1	Cp. (K.)	1877, Glasgow. (JOHN ELDER.)	A . . . . . 1878 B 26 September 1878	43.26	6.10	32	338	Kn. v. 5 cM. V.	2	300	10.5	1.25
Arend	1	Cp. (K.)	1879, Vlissingen. (Kon. Mij. „de Schelde")	A . . . . . 1880 B 15 December 1880	43.36	6.10	32	338	id.	2	311	10.25	3.75
Zwaluw . .	1	Cp. (K.)	1881, id. (id.)	A . . . . . 1882 B October . . 1882	43.36	6.10	32	338	id.	2	240	9.7	3.75
Condor	1	Cp. (K.)	1885, Amsterdam.	A . . . . . 1886 B 19 Mei . . 1886	43.36	6.10	32	338	id.	2	297	10	3.75
Gier	1	IJ.	1877, New-Castle.	A . . . . . 1877 B 15 Augustus. 1886	46.70	9	30	550	id.	2	210	8.14	2.5
Albatros	1	IJ.	1877, Renfrew (Schotland).	A . . . . . 1877 B 20 Maart. . 1887	46.70	8.75	30	601	id.	2	297	8.39	3.75
Reiger.	1	Cp. (K.)	1887, Fijenoord. (Ned. Stoomboot Mij.)	A . . . . . 1888 B 30 Juni . . 1888	42.80	6.70	33.2	402	id.	2	329	10.14	3.70
Raaf	1	Cp. (K.)	1888, Vlissingen. (Kon. Mij. „de Schelde".)	A . . . . . 1889 B 30 April . . 1890	47.10	7 35	29	420	id.	2	327	10.6	7.50
Zeeduif	1	Cp. (K.)	1889, Fijenoord. (Ned. Stoomboot Mij.)	A . . . . . 1890 B 20 Februari. 1891	47.10	7.35	30	420	id.	2	436	10.71	0
Zwaan . .	1	Cp. (K.)	1890, id. (id.)	A . . . . . 1891 B 2 Maart . . 1892	47.10	7.35	29	420	id.	2	310	10.42	0
Flamingo.	1	Cp. (K.)	1891, id. (id.)	A . . . . . 1891 B 10 Juni . . 1893	47.10	7.35	29	420	id.	2	485	11.35	5
Pelikaan	1	Cp. (K.)	1891, id. (id.)	A . . . . . 1891 B 10 Februari. 1893	47.10	7.35	29	420	id.	2	485	11.32	5
Glatik	1	S.	1894, id. (id.)	A . . . . . 1895 B 6 November. 1895	46.95	7.35	28	420	id.	2	552	11.5	6.25
Snip	1	S.	1898, Hillesluis.	A . . . . . 1899 B 25 December 1899	41.85	6.93	26.6	364.6	Id.	2	514	11.56	8 ton
Kwartel	1	S.	1900, Vlissingen. (Kon. Mij. „de Schelde".)	A . . . . . 1901 B 19 December 1901	46.95	7.35	28	420	id.	2	525	11.5	8
Fazant	1	S.	1901, id. (id.)	A . . . . . 1901 B 3 Maart . . 1902	46.95	7.35	28	420	id.	2	502	11.6	8
Valk	1	Cp. (K.)	1902, Amsterdam. (Ned. Scheepsbouwmaatschappij.)	A . . . . . 1903 B 1 April . . 1904	51.80	9	31	733	id.	2	637	10.57	0 ton
Hazenwind	1	S.	1898, Rotterdam. (Mij. voor scheeps- en werktuigbouw Fijenoord.)	A . . . . . 1898 B 13 Maart. . 1899	41.85	6.93	26.6	364.6	Kn. v. 3.7 cM. . . . 2. Kn. v. 5 cM. V . 1.	3	525	11.7	8 „
Dog	1	S.	1898, Amsterdam. (firma HUIJGENS en VAN GELDER.)	A . . . . . 1898 B 26 April . . 1899	41.85	6.93	26.4	360	id.	3	556	11.36	8 „
Brak	1	S.	1898, id. (id.)	A . . . . . 1898 B 6 Mei . . . 1899	41.85	6.93	26.4	360	id.	3	512	11.3	8 „
Spits	1	S.	1899, Rotterdam. (Mij. voor scheeps- en werktuigbouw Fijenoord.)	A . . . . . 1899 B 28 April . . 1900	41.85	6.93	26.7	366.4	Kn. v. 3.7 cM.	2	620.5	12.07	8 „
RIVIER-STOOMSCHEPEN.													
Raderstoomschip.													
Barito.	. . .	S.	1893, Soerabaja. (Marine-etablissement.)	A . . . . . 1894 B 22 October . 1894	41.97	7.47	22	316.9	Kn. v. 5cM. V.	2	307.12	10.63	6.25

Gedetacheerd op de stoomschepen van den bebakeningsdienst. . . T. . .

1) Cp. = composite; K. = gekoperd; IJ. = ijzer; S. = staal.

2) Deze ge evens zijn verkregen met Ombilin-kolen.

3) „ „ „ „ „ Australische kolen.

4) „ „ „ „ „ Cardiff-kolen.

5) „ „ „ „ „ Borneo-kolen.

C

and- stof- teen- len-) erg- imte M³.).	Grootste vol te houden dienstvaart.	Vaart bij voordeelig brandstofverbruik.	Af te leggen weg (in zeemijlen) met normalen voorraad:		Bevond zich op 31 December 1904:	BEMANNING.								Toestand op 1 April 1905.			Waar bij het einde van 1904 gestationneerd.
						Bepaalde sterkte.				Aanwezige sterkte volgens op onderstaande tijdstippen ingediende rapporten.							
						31 Dec. 1903		31 Dec. 1904.		31 Dec. 1903.		31 Dec. 1904.					
			bij de vaart van kolom 15.	bij de vaart van kolom 16.		Europeanen.	Inlanders.	Europeanen.	Inlanders.	Europeanen.	Inlanders	Europeanen.	Inlanders.	Romp.	Werktuigen.	Ketels.	
14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.	31.
1.25	7.5 ³)	6 ³)	2000³)	3400³)	in dienst.	6	28	6	28	6	28	6	27	vrij goed.	vrij goed.	vrij goed.	Ternate. *a*)
3.75	6.5 ³)	5.75³)	1450³)	1750³)	id.	6	28	6	28	6	34	6	35	bruikbaar.	bruikbaar.	goed.	Amboina. *b*)
3.75	7³)	4.5³)	800³)	1300³)	id.	6	26	5	26	4	25	5	24	even bruikbaar.	id.	even bruikbaar.	Bali en Lombok. *c*)
3.75	8²)	6 ²)	860²)	1350²)	id.	5	26	5	26	4	28	5	25	bruikbaar.	vrij goed.	vrij goed.	Westkust van Sumatra. *d*)
2.5	7.25²)	5 ²)	2200²)	2300²)	id.	5	33	5	33	6	32	5	35	id.	even bruikbaar.	bruikbaar.	Atjèh. *e*)
3.75	6 ²)	4.5 ²)	1580²)	2150²)	id.	5	33	5	33	6	29	5	31	id.	bruikbaar.	even bruikbaar.	Atjèh. *f*)
8.70	8.5 ²)	7 ²)	1800²)	2200²)	id.	5	26	5	26	7	50	7	46	goed.	goed.	goed.	Soerabaja (voor Oost-Java). *g*)
7.50	10 ³)	6 ³)	1050³)	1400³)	id.	5	26	6	26	6	26	6	26	id.	id.	bruikbaar.	Menado. *h*)
0	9²)	6.75²)	1160²)	1600²)	id.	6	26	6	26	5	26	6	29	id.	id.	vrij goed.	Riouw. *i*)
0	8.5 ³)	6.5 ³)	1350³)	2200³)	id.	. .	. .	6	26	. .	. .	6	29	id.	id.	goed.	Celebes *j*)
5	9.5 ²)	7 ²)	1280²)	1400²)	id.	. .	. .	. .	. .	. .	. .	. .	. .	id.	id.	id.	*k*)
5	9.75³)	5.5 ³)	1160³)	1750³)	id.	6	26	6	26	7	28	6	31	id.	id.	id.	Timor. *l*)
6.25	11.25³)	6 ³)	1100³)	1550³)	id.	6	30	6	30	6	42	6	33	id.	id.	id.	Atjèh. *m*)
8 ton	10 ⁴)	8.7 ⁴)	2500⁴)	4000⁴)	id.	5	26	5	26	5	51	6	36	id.	id.	id.	Batavia. *n*)
8	9.45⁴)	7 ³)	2184⁴)	. .	id.	6	26	4	23	6	30	4	26	id.	id.	id.	Z.- en O.-afd. van Borneo. *o*)
8	. .	. .	. .	. .	id.	6	26	6	26	6	30	4	29	id.	id.	id.	Batavia. *p*)
0 ton	8	6	1940⁴)	3432⁴)	id.	.	. .	6	39	. .	. .	6	39	id.	id.	vrij goed.	Zuid-Nieuw-Guinea. *q*)
8 „	9.25⁴)	7 ⁴)	2200⁴)	4700⁴)	id.	5	30	5	30	5	26	6	28	id.	id.	id.	Atjèh. *r*)
8 „	10 ²)	5 ²)	2000²)	4600²)	id.	5	30	5	30	5	30	5	30	id.	id.	id.	Atjèh. *s*)
8 „	10.5²)	7 ²)	2400²)	4400²)	id.	5	30	5	30	5	29	6	29	id.	id.	id.	Atjèh. *t*)
8 „	11 ²)	8 ²)	2350²)	4600²)	id.	5 *v*) 4 *w*) 7	30 *w*) 39	5 *v*) 4	30	5 *w*) 6	28 *w*) 40	5	35	id.	id.	goed.	Timor. *u*)
6.25	9⁵)	7.5 ⁵)	500⁵)	850⁵)	buiten dienst.	4	23	. .	. .	4	24	. .	. .	id.	id.	vrij goed.	*x*)
. . . .						. .	. .	. .	. .	8	. .	8	. .				
						ij)113		*z*) 112		*aa*)118		*bb*)119					
							cc)568		*cc*)568		*cc*)636		*cc*)623				

Verdere aanteekeningen (zie blz. 4).

VERDERE AANTEEKENINGEN

(die ook het 1ste kwartaal 1905 betreffen en, wat het jaar 1904 aangaat,

zich aansluiten aan de opgaven in bijlage D van het vorig verslag).

NB. Omtrent het dokken en repareeren van de schepen der gouvernementsmarine bij het marine-etablissement te Soerabaja en de dokinrichtingen te Tandjoeng Prioek, Sabang, Singapore en Pinang, vindt men opgaven sub 5 van bijlage *B*.

a) De *Zeemeeuw* bleef in het behandelde tijdvak in het station Ternate; van 26 April tot 3 Mei 1904 is het schip te Soerabaja gedokt.

b) De *Arend* bleef in het behandelde tijdvak in het station Amboina.

c) De *Zwaluw* bleef in het behandelde tijdvak in het station Bali en Lombok.

d) De *Condor* bleef in het behandelde tijdvak in het station Sumatra's Westkust.

e) De *Gier* bleef in het behandelde tijdvak in het station Atjèh.

f) De *Albatros* bleef in het behandelde tijdvak in het station Atjèh.

g) De *Reiger* bleef tot 10 Maart 1905 aangewezen voor den dienst in de wateren van Oost-Java; daarna is het schip tot het ondergaan van herstellingen buiten dienst gesteld.

h) De *Raaf* bleef in het behandelde tijdvak in het station Menado. Den 11den Maart 1905 kwam het schip te Soerabaja om bij het marine-etablissement aldaar eenige herstellingen te ondergaan.

i) De *Zeeduif* bleef in het behandelde tijdvak in het station Riouw. Het schip deed ook dienst in Sumatra's Oostkust.

j) De *Zwaan* bleef sedert 19 Juni 1904 in het station Makasser.

k) De *Flamingo* werd 17 Mei 1904 buiten dienst gesteld; 15 Augustus werd het schip weder in dienst gesteld en toegevoegd aan de wetenschappelijke expeditie naar Nieuw-Guinea. Den 7den Maart 1905 keerde het te Soerabaja terug en is den 11den d. a. v. buiten dienst gesteld.

l) De *Pelikaan* bleef in het behandelde tijdvak in het station Timor; van 9 tot 26 November 1904 is het schip te Soerabaja gedokt.

m) De *Glatik* bleef in het behandelde tijdvak in het station Atjèh.

n) De *Snip* bleef in het behandelde tijdvak aangewezen voor algemeene diensten in den Archipel met station Batavia.

o) De *Kwartel* keerde 8 Juni 1904 uit het station Celebes te Soerabaja terug en werd 16 Juni buiten dienst gesteld. Van 19 November 1904 tot 28 Februari 1905 verving deze bodem de *Barito* in het station Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo; 10 Maart ging de bemanning van de *Reiger* op de *Kwartel* over, daar laatstgenoemde bodem de diensten van de *Reiger* moest verrichten.

p) De *Fazant* was gedurende het behandelde tijdvak aangewezen voor algemeene diensten in den Archipel met station Palembang.

q) De *Valk* was van 6 October 1904 af aangewezen voor de diensten in Zuid-Nieuw-Guinea.

r) De *Hazenwind* bleef in het behandelde tijdvak in het station Atjèh.

s) De *Dog* bleef in het behandelde tijdvak in het station Atjèh.

t) De *Brak* bleef in het behandelde tijdvak in het station Atjèh.

u) De *Spits* bleef tot 12 December 1904 in het station Atjèh en onderging daarna te Soerabaja tot 5 Januari 1905 eenige herstellingen. Vervolgens werd het schip aangewezen voor tegengang van den slavenhandel in de Kleine Soenda-eilanden. Sedert bekruist de *Spits* de kust van Badoeng (Bali).

v) Reservepersoneel voor de recherchevaartuigen in Atjèh.

w) Personeel van het in Zuid-Nieuw-Guinea gestationneerde en als tijdelijk gouvernementsstoomschip aangewezen flottieljevaartuig *Lombok*.

x) De *Barito* bleef tot 4 November 1904 in het station Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo; 19 November is het schip tot het ondergaan van eenige herstellingen buiten dienst gesteld.

ij) Ongerekend 1 gezaghebber, gedetacheerd bij het departement der marine en 1 eerste-machinist, gedetacheerd te Singapore bij den aanbouw van gewestelijke politie- en communicatievaartuigen. Met inbegrip van dezen bedroeg de bepaalde sterkte van het korps Europeesche ambtenaren der gouvernementsmarine 21 gezaghebbers, 41 stuurlieden (20 1ste-, 15 2de- en 6 3de-stuurlieden), 48 machinisten (20 1ste-, 18 2de- en 10 3de-machinisten), zoomede 5 leerlingen-machinist.

z) Ongerekend 1 gezaghebber, gedetacheerd bij het departement der marine en 1 eerste-machinist, gedetacheerd bij den bouw van gewestelijke politie- en communicatievaartuigen. Met inbegrip van dezen bedroeg de bepaalde sterkte van het korps Europeesche ambtenaren der gouvernementsmarine 21 gezaghebbers, 40 stuurlieden) 20 1ste-, 14 2de- en 6 3de-stuurlieden), 48 machinisten (20 1ste-, 18 2de- en 10 3de-machinisten), zoomede 5 leerlingen-machinist.

aa) Hierbij moet nog gerekend worden op den gezaghebber en den 1ste-machinist vermeld in noot *ij*.

bb) Namelijk 21 gezaghebbers, 38 stuurlieden, 50 machinisten en 10 leerlingen-machinist. Hierbij moet nog gerekend worden op den gezaghebber en den 1ste machinist vermeld in noot *z*.

cc) Naar gelang van de qualiteiten was het korps inlandsche schepelingen der gouvernementsmarine, wat de bepaalde en wat de feitelijke sterkte betreft, op ult. 1903 en ult. 1904 verdeeld als volgt:

Qualiteiten.	Formatie.		Sterkte.	
	ult. 1903	ult. 1904.	ult. 1903.	ult. 1904.
Serangs	20	20	21	20
Timmerlieden	20	20	20	20
Hofmeesters	20	20	20	18
Bedienden	20	20	23	20
Eerste koks	20	20	21	20
Tweede koks	20	20	21	20
Djoeroemoedi's	80	80	79	82
Kasaps	20	20	21	20
Pandjerwala's	61	61	61	60
Matrozen	109	109	138	141
Mandoer-stokers	21	21	20	21
Stokers	84	84	100	88
Tremmers	73	73	91	93
Totalen	568	568	636	623

Bijlage D.

(Zie hoofdstuk F van het verslag.)

TABELLARISCHE OPGAVEN,

meerendeels over 1904, betreffende eenige ONDERWERPEN van JUSTITIEELEN AARD of daarmede verband houdende.

I. Lijst van naamlooze vennootschappen in 1904 in Nederlandsch-Indië en in Nederland opgericht (deze laatsten alleen voor zooveel haar werkkring zich tot Nederlandsch-Indië uitstrekt).

II. Aantal huwelijken in 1904 in Nederlandsch-Indië gesloten tusschen personen, die aldaar aan een verschillend recht onderworpen zijn.

III. Aantal in 1904 in Nederlandsch-Indië verleden akten van oogstverband.

IV. Aantal in 1904 in Nederlandsch-Indië aanhangig geweest zijnde faillissementen.

V. Uitkomsten over 1904 van het beheer der wees- en boedelkamers in Nederlandsch-Indië.

VI. Statistiek betreffende de in 1904 op Java en Madoera berechte strafvervolgingen wegens veediefstal.

VII. Aantal gevallen waarin in 1904 door den Gouverneur-Generaal gratie of remissie van straf aan veroordeelden is verleend.

VIII. Numerieke opgaven betreffende de in 1900 t/m 1904 aan Nederlanders, zoomede aan westersche en oostersche vreemdelingen verleende en geweigerde vergunningen tot vestiging of inwoning in Nederlandsch-Indië en de in die jaren in beraad gehouden verzoeken om zoodanige vergunning.

IX. Numerieke opgaven over 1904 betreffende de toelating en vestiging in Nederlandsch-Indië van Nederlanders, zoomede van westersche en oostersche vreemdelingen.

X. Statistiek der gedurende 1903 in de registers van den burgerlijken stand in Nederlandsch-Indië gedane inschrijvingen van geboorten, huwelijken, echtscheidingen en sterfgevallen.

I. Lijst van naamlooze vennootschappen in 1904 in Nederlandsch-Indië en in Nederland opgericht (deze laatsten alleen voor zooveel haar werkkring zich tot Nederlandsch-Indië uitstrekt).

Volgnummer.	Naam der vennootschap.	Zetel.	Datum en nummer van het gouv. besluit.	Datum en nummer van de Jav. Courant.	Duur.	Maatschappelijk kapitaal.	Grootte der aandeelen.	Bedrag waarvoor is geteekend.	In 1904 te storten bedrag.
	A. In Nederlandsch-Indië opgericht.								
1	Cultuur- en handelmaatschappij Kembar.	Soerabaja.	24 Jan. 1904 n°. 18	*a)*	37 jaar	f 30 000	f 100	f 11 000	f 11 000
2	Cultuurmaatschappij Tjibragalan.	Batavia.	28 „ „ „ 26	19 Febr. 1904 n°. 14	75 „	50 000	1 000	10 000	10 000
3	Maatschappij tot exploitatie van onroerende goederen „Gang Pool".	Batavia.	30 „ „ „ 46	19 „ „ „ 14	75 „	24 000	300	24 000	24 000
4	Bouwmaatschappij Tjiliwoeng.	Batavia.	1 Febr. „ „ 1	29 Maart „ „ 25	75 „	35 000	1 000	25 000	25 000
5	Djokjasche apotheek J. van Gorkom en C°.	Djokjakarta.	2 „ „ „ 1	8 „ „ „ 19	40 „	50 000	1 000	50 000	50 000
6	Handels-associatie Tio Kim Beng.	Batavia.	5 „ „ „ 14	23 Febr. „ „ 15	75 „	10 000	200	10 000	10 000
7	Handelmaatschappij Hap Sing Tjan.	Soerabaja.	6 „ „ „ 3	26 „ „ „ 16	50 „	100 000	1 000	100 000	100 000
8	Sanatorium Tosari.	Soerabaja	6 „ „ „ 4	1 Maart „ „ 17	75 „	300 000	1 000	300 000	300 000
9	Atjèh Hôtelmaatschappij.	Koeta Radja	18 „ „ „ 21	13 Mei „ „ 38	50 „	100 000	1 000	42 000	42 000
10	Cultuurmaatschappij Langen.	Soerabaja.	22 „ „ „ 16	22 April „ „ 32	75 „	30 000	250	20 000	20 000
11	Maatschappij tot exploitatie van onroerende goederen Weltevreden.	Batavia.	22 „ „ „ 17	18 Maart „ „ 22	75 „	24 000	1 000	24 000	24 000
12	Bouwmaatschappij Tanah Padrie.	Batavia.	22 „ „ „ 18	5 April „ „ 27	75 „	52 500	2 500	52 500	52 500
13	Bouw- en cultuurmaatschappij Gondang Dia.	Batavia.	22 „ „ „ 19	22 „ „ „ 32	75 „	300 000	5 000	300 000	300 000
14	Cultuur- en handelmaatschappij Kediri.	Semarang.	22 „ „ „ 20	*a)*					
15	Cultuurmaatschappij Pangkalan.	Semarang.	2 Maart „ „ 53	29 Maart „ „ 25	75 „	250 000	1 000	250 000	250 000
16	Bouwmaatschappij Laan van der Wijck.	Batavia	6 „ „ „ 20	20 April „ „ 31	75 „	70 000	7 000	70 000	70 000
17	Mijnbouwmaatschappij Melawi.	Soerabaja.	14 „ „ „ 20	7 Juni „ „ 45	75 „	200 000	50	—	—
18	Handelsvereeniging Ong Khek Noei.	Panaroekan (Besoeki).	18 „ „ „ 7	31 Mei „ „ 43	50 „	50 000	500	50 000	50 000
19	Handelmaatschappij Diie Hong Swie.	Soerabaja.	18 „ „ „ 8	19 Aug. „ „ 66	30 „	20 000	1 000	20 000	20 000
20	Solosche Landbouwmaatschappij.	Soerakarta.	30 „ „ „ 13	26 April „ „ 33	50 „	20 000	1 000	20 000	20 000
21	Koloniale Houthandelmaatschappij India.	Soe:abaja.	30 „ „ „ 60	31 Mei „ „ 43	10 „	35 000	250	28 500	28 500
22	Maatschappij tot exploitatie van het photografisch atelier O. Kurkdjian.	Soerabaja.	30 „ „ „ 61	29 April „ „ 34	50 „	30 000	100	30 000	30 000
23	Boekhandel en drukkerij Hoa Siang In Kiok.	Batavia.	31 „ „ „ 42	13 Mei „ „ 38	30 „	120 000	50	32 700	32 700
24	Cultuurmaatschappij Soengei Radja.	Kisaran (Oostk. van Sumatra).	3 April „ „ 9	*a)*					
25	Handelmaatschappij Hap Soen Hoo.	Soerabaja.	14 „ „ „ 2	17 „ „ „ 39	50 „	150 000	1 000	100 000	100 000
26	Cultuurmaatschappij Petoong Ombo Blitar.	Soerabaja.	20 „ „ „ 24	27 Sept. „ „ 77	75 „	100 000	1 000	50 000	50 000
27	Langkatsche ijsfabriek.	Bindjei (Oostk. van Sumatra).	23 „ „ „ 5	27 Mei „ „ 42	29 „	50 000	250 en 50	23 000	23 000
28	Maatschappij tot exploitatie van landbouwondernemingen op Java.	Semarang.	27 „ „ „ 37	10 Juni „ „ 46	46 „ en 9 maanden.	100 000	1 000	100 000	100 000
29	Kleermakerij A. Grünberg en C°.	Soerabaja.	3 Mei „ „ 34	23 Aug. „ „ 67	31 jaar en 8 maanden.	80 000	1 000	80 000	80 000
30	Handelmaatschappij Liem Tjhing Hoo.	Soerabaja	3 „ „ „ 35	19 „ „ „ 66	76 jaar en 10 maanden.	100 000	1 000	100 000	100 000
31	Handelmaatschappij Liem Tjhing Lok.	Soerabaja.	3 „ „ „ 37	19 „ „ „ 66	76 jaar en $10\frac{1}{2}$ maand.	100 000	2 000	100 000	100 000
32	Maatschappij tot exploitatie van bouwgrond Tanah Abang.	Batavia.	10 „ „ „ 1	7 Juni „ „ 45	75 jaar.	34 000	1 000	34 000	34 000
33	Maatschappij tot exploitatie van onroerende goederen Ketapang.	Batavia.	10 „ „ „ 2	10 „ „ „ 46	75 „	25 000	1 000	25 000	25 000

a) Op het tijdstip van afsluiting van dit overzicht (April 1905) had de voorgeschreven openbaarmaking der akte van oprichting nog niet plaats gehad.

Volgnummer.	Naam der vennootschap.	Zetel.	Datum en nummer van het gouv. besluit.	Datum en nummer van de Jav. Courant.	Duur.	Maatschappelijk kapitaal.	Grootte der aandeelen.	Bedrag waarvoor is geteekend.	In 1904 te storten bedrag.
34	Cultuurmaatschappij Mandaling.	Batavia.	8 Juni 1904 n°. 24	17 Juni 1904 n°. 48	20 jaar en 7 maanden.	f 100 000	f 500	f 45 000	f 45 000
35	Bibitmaatschappij van Delden.	Soekaboemi (Preang. Reg.).	20 „ „ „ 2	5 Juli „ „ 53	20 jaar.	20 000	100	20 000	20 000
36	Landbouwmaatschappij Tjilatjap	Tjilatjap (Banjoemas).	24 „ „ „ 8	*a*)					
37	Mijnbouwmaatschappij Rembang.	Batavia.	24 „ „ „ 31	15 „ „ „ 56	30 „	100 000	1 000	100 000	100 000
38	Handelmaatschappij Kian Goan Ho.	Soerakarta.	24 „ „ „ 32	26 Aug. „ „ 68	50 Chin. jaren.	450 000	5 000	450 000	450 000
39	Bouwmaatschappij Gemblongan.	Soerabaja.	24 „ „ „ 33	22 Juli „ „ 58	50 jaar.	50 000	500	33 000	33 000
40	Landbouwmaatschappij Poeger.	Soerabaja.	25 „ „ „ 25	19 Aug. „ „ 66	75 „	15 000	100	10 400	10 400
41	Handelmaatschappij Oen Kiam Tjiang.	Temanggoeng (Kedoe).	25 „ „ „ 26	5 „ „ „ 62	75 Chin. jaren.	60 000	1 000	60 000	60 000
42	Handelmaatschappij Sing Liong.	Soerabaja.	1 Juli „ „ 2	23 „ „ „ 67	50 jaar en 8 maanden.	50 000	100	11 000	11 000
43	Cultuurmaatschappij Dajeuh Manggoeng.	Garoet (Preang. Regentsch.).	2 „ „ „ 7	26 „ „ „ 68	71 jaar en 6 maanden.	60 000	250	40 000	40 000
44	Handelmaatschappij Hien Siang.	Kediri.	2 „ „ „ 35	30 „ „ „ 69	99 jaar.	50 000	1 000	25 000	25 000
45	Algemeene Handel- en commissie-maatschappij.	Batavia.	5 „ „ „ 38	29 Juli „ „ 60	50 „	250 000	500	59 000	59 000
46	Winkelmaatschappij de Concurrent	Batavia.	7 „ „ „ 2	3 Aug. „ „ 61	20 „	100 000	100	40 100	40 100
47	Java-Australia Trading Company Limited	Batavia.	12 „ „ „ 43	23 „ „ „ 67	75 „	80 000	100	17 000	17 000
48	Maatschappij tot exploitatie van onroerende goederen der Gebroeders SOENKAR.	Buitenzorg.	19 „ „ „ 20	16 „ „ „ 65	50 „	200 000	1 000	80 000	80 000
49	Bouwmaatschappij Kebon Sirih	Batavia.	22 „ „ „ 6	12 „ „ „ 64	75 „	25 000	1 000	25 000	25 000
50	Cultuurmaatschappij Kelelondej.	Menado.	25 „ „ „ 27	11 Oct. „ „ 81	70 „	10 000	250	10 000	10 000
51	Landbouwmaatschappij Waringin.	Tjiandjoer (Pr. Regentsch.).	28 „ „ „ 13	26 Aug. „ „ 68	75 „	50 000	250	50 000	30 000
52	Bandoengsche crediet-, deposito- en spaarbank.	Bandoeng.	30 „ „ „ 5	2 Sept. „ „ 70	50 „	250 000	1 000, 500, 100, 25 en 10	63 975	63 975
53	Exploitatie-maatschappij Tongoli.	Ternate.	30 „ „ „ 12	6 Jan. 1905 „ 2	50 „	100 000	f 1 000	100 000	100 000
54	Petroleummaatschappij West-Java.	Batavia.	31 „ „ „ 8	6 Sept. 1904 „ 71	50 „	1 500 000	500	300 000	—
55	Thee exportmaatschappij	Batavia.	3 Aug. „ „ 10	26 Aug. „ „ 68	50 „	100 000	1 000	20 000	20 000
56	Handels-associatie Tjoa Tian Liang, merk Hong Soen Liong.	Batavia.	10 „ „ „ 10	30 „ „ „ 69	30 „	50 000	2 000	50 000	50 000
57	Cultuurmaatschappij Tjisaroea-Noord.	Batavia.	17 „ „ „ 16	2 Sept. „ „ 70	50 „	450 000	250	450 000	450 000
58	Maatschappij tot exploitatie van onroerende goederen Salim Baloeil.	Batavia.	25 „ „ „ 4	7 Oct. „ „ 80	75 „	40 000	1 000	40 000	40 000
59	Rijstpellerij Djember.	Soerabaja.	25 „ „ „ 5	4 Nov. „ „ 88	31 „ en 5 maanden.	50 000	500	50 000	50 000
60	Maatschappij tot exploitatie van het hoenderpark Tanah Sarial.	Buitenzorg.	25 „ „ „ 25	23 Sept. „ „ 76	25 jaar.	15 000	250	15 000	15 000
61	Maatschappij tot exploitatie van het erfpachtsperceel Gabroe.	Blitar (Kediri).	26 „ „ „ 4	30 „ „ „ 78	Duur van het erfpachtsrecht op het perceel Gabroe.	50 000	500	50 000	50 000
62	Handelmaatschappij Tjioe Tjiong Tjao.	Pasoeroean.	31 „ „ „ 9	*a*)					
63	Bouwmaatschappij Simpang.	Soerabaja.	3 Sept. „ „ 2	14 Oct. „ „ 82	100 jaar.	240 000	1 000	240 000	240 000
64	Bouwmaatschappij Soeradita.	Batavia.	15 „ „ „ 12	7 „ „ „ 80	75 „	100 000	5 000	100 000	100 000
65	Handelmaatschappij Gwan Hwat.	Soerabaja.	28 „ „ „ 76	23 Dec. „ „ 102	30 „ en 5 maanden.	30 000	1 000	30 000	30 000
66	Cultuurmaatschappij Nieuw-Tjisalak.	Batavia	7 Oct. „ „ 48	25 Oct. „ „ 85	70 jaar.	300 000	2 500	300 000	—
67	Bandoengsche Electriciteitmaatschappij.	Batavia.	15 „ „ „ 27	28 „ „ „ 86	25 „ en 3 maanden.	200 000	500	200 000	200 000
68	Exploitatie-maatschappij Alas Namsob.	Djember (Besoeki).	22 „ „ „ 13	24 Maart 1905 „ 24	70 jaar.	340 000	1 000	240 000	240 000
69	Oostersche Handelsvereeniging.	Batavia.	26 „ „ „ 29	8 Nov. 1904 „ 89	50 „	30 000	1 000	30 000	—

Volgnummer.	Naam der vennootschap.	Zetel.	Datum en nummer van het gouv. besluit.	Datum en nummer van de Jav. Courant.	Duur.	Maatschappelijk kapitaal.	Grootte der aandeelen.	Bedrag waarvoor is geteekend.	In 1904 te storten bedrag.
70	Maatschappij tot exploitatie van onroerende goederen Baroeadjak.	Lembang (Pr. Regentsch.)	26 Oct. 1904 n°. 30	11 Nov. 1904 n°. 90	75 jaar.	f 70 000	f 1 000	f 70 000	f 70 000
71	Handelmaatschappij Soei Thaij.	Poeloe Telo (Pad. Benedenl.)	29 „ „ „ 6	29 „ „ „ 95	80 Chin. jaren.	20 000	500	20 000	20 000
72	Bouwmaatschappij Keslamatan.	Semarang	31 „ „ „ 6	25 „ „ „ 94	46 jaren en 3 maanden.	100 000	2 000	40 000	40 000
73	Damarexploitatie Halmahera Tidore.	Ternate	2 Nov. „ „ 5	27 Dec. „ „ 103	29 jaren en 6 maanden	50 000	1 000	50 000	50 000
74	Nederlandsch-Indische Schoenenfabriek en Leerlooijerij voorheen C. Roussel.	Batavia	4 „ „ „ 12	22 Nov. „ „ 93	50 jaar.	160 000	2 500	160 000	160 000
75	The Celebes Trading Company limited (De Celebes Handelmaatschappij).	Batavia.	12 „ „ „ 36	22 „ „ „ 93	75 „	100 000	2 000	20 000	20 000
76	Handelmaatschappij Hiap Wan Kongsie.	Grisee (Soerabaja).	16 „ „ „ 5	23 Dec. „ „ 102	100 „	30 000	2 500	30 000	30 000
77	Cultuurmaatschappij Kali Doeren.	Soerabaja.	17 „ „ „ 33	27 Jan. 1905 „ 8	75 „	35 000	100	14 500	14 500
78	Exploratie- en exploitatie-maatschappij Reteh	Tandjoeng Pinang (Riouw).	17 „ „ „ 34	9 Dec. 1904 „ 98	75 jaren en 7½ maand.	335 000	500	335 000	335 000
79	Boekhandel en drukkerij Masman en Stroink.	Semarang.	30 „ „ „ 37	30 „ „ „ 104	30 jaar.	50 000	100	30 000	30 000
80	Landbouwmaatschappij Kepahiang.	Soerabaja	30 „ „ „ 38	31 Jan. 1905 „ 9	75 „	20 000	500	15 000	15 000
81	Cultuurmaatschappij Tanah Datar.	Batavia	30 „ „ „ 39	16 Dec. 1904 „ 100	75 „	100 000	500	82 000	32 000
82	Handel- en scheepvaartmaatschappij Bandjer.	Bandjermasin	4 Dec. „ „ 14	24 Febr. 1905 „ 16	75 „	50 000	100	30 000	15 000
83	Bouwmaatschappij Kramat.	Batavia.	16 „ „ „ 3	30 Dec. 1904 „ 104	75 „	50 000	1 000	26 000	26 000
84	Medansche Handel- en industrie-maatschappij.	Medan.	24 „ „ „ 25	a)					
85	Handels-associatie Tjoa Tiang Sioe, merk Tiang Bouw.	Batavia.	24 „ „ „ 26	10 Jan. 1905 „ 3	75 „	150 000	3 000	150 000	150 000
86	Bouwmaatschappij Westhoek.	Meester-Cornelis.	24 „ „ „ 27	13 „ „ „ 4	75 „	60 000	500	15 000	15 000

B. In Nederland opgericht.

Volgnummer.	Naam der vennootschap.	Zetel.	Datum en nummer van het Kon. besluit.	Datum en nummer van de Ned. Staatscourant.	Duur.	Maatschappelijk kapitaal.	Grootte der aandeelen.	Bedrag waarvoor is geteekend.	In 1904 te storten bedrag.
I	Maatschappij tot exploitatie der suikerfabriek Tjebongan.	's-Gravenhage.	7 Jan. 1904 n°. 37	2 Febr. 1904 n°. 27	75 jaar.	f1000000	f 1 000	f1000000	f1000000
II	Zeehaven en Kolenstation Sabang.	Amsterdam.	14 „ „ „ 31	a)					
III	Maatschappij tot exploitatie van Indische boschproducten.	Rotterdam.	19 „ „ „ 13	9 „ „ „ 33	30 „	100 000	100	100 000	100 000
IV	Cultuurmaatschappij Djoerang Banteng.	Amsterdam.	12 Febr. „ „ 40	8 Maart „ „ 57	25 „	9 000	100	9 000	—
V	Cultuurmaatschappij Balong Bendo.	Rotterdam.	12 „ „ „ 40	22 „ „ „ 69	74 jaren en 10 maanden	1 037 000	1 000	1 037 000	—
VI	Nederlandsch-Indische Tank Stoomboot-maatschappij.	's-Gravenhage.	12 „ „ „ 40	25 Mei „ „ 120	ruim 20 jaar.	3 000 000	10 000	1 200 000	1 200 000
VII	Koeboe Houtkapmaatschappij.	's-Gravenhage.	19 „ „ „ 24	15 Maart „ „ 63	75 jaar.	300 000	1 000	300 000	300 000
VIII	Cultuurmaatschappij Ketanggoengan-West.	Amsterdam.	3 Maart „ „ 4	3 Mei „ „ 103	30 „	700 000	1 000	700 000	700 000
IX	Landbouwmaatschappij Poerwodadi.	Amsterdam.	24 „ „ „ 5	3 „ „ „ 103	30 „	500 000	1 000	500 000	500 000
X	Holland Sumatra Tabakmaatschappij.	Amsterdam.	20 April „ „ 15	17 „ „ „ 114	50 „	1 000 000	1 000	735 000	735 000
XI	Cultuurmaatschappij Flogosari.	Amsterdam.	19 Mei „ „ 41	21 Juni „ „ 143	25 „	27 000	300	27 000	—
XII	De koffieplantage Pakellan.	Amsterdam.	19 „ „ „ 41	21 „ „ „ 143	25 „	18 000	200	18 000	—
XIII	Landbouwmaatschappij Oost-Java.	Rotterdam.	1 Juni „ „ 80	19 Juli „ „ 167	ongeveer 50 jaar.	94 500	500	94 500	94 500

Volg-nummer.	Naam der vennootschap.	Zetel.	Datum en nummer van het Kon. besluit.	Datum en nummer van de Ned. Staatscourant.	Duur.	Maatschappelijk kapitaal.	Grootte der aandeelen.	Bedrag waarvoor is geteekend.	In 1904 te storten bedrag.
XIV	Atjèh Transportmaatschappij.	Amsterdam.	19 Juli 1904 nº. 50	31 Dec. 1904 nº. 307	ongeveer 50 jaar.	f 500 000	f 1 000	f 450 000	f 450 000
XV	Landbouwmaatschappij Geboegan.	Amsterdam.	1 Aug. „ „ 45	23 Aug. „ „ 197	30 jaar.	80 000	1 000	80 000	80 000
XVI	Vezelplanten-maatschappij.	Enschedé.	1 „ „ „ 45	6 Sept. „ „ 208	25 „	250 000	1 000	50 000	50 000
XVII	Naamlooze vennootschap Vertegenwoordiging van het Stahlwerks-Verband.	Amsterdam.	17 „ „ „ 51	6 „ „ „ 208	29 jaar en $7^1/_2$ maand.	400 000	10 000	400 000	40 000
XVIII	Amsterdam Langkat Compagnie.	Amsterdam	23 „ „ „ 63	13 „ „ „ 214	56 jaar en 4 maanden.	1 825 000	1 000	1 825 000	1 825 000
XIX	Galang exploitatie-maatschappij.	Amsterdam.	22 Sept. „ „ 24	1 Nov. „ „ 256	72 jaar	750 000	1 000	600 000	—
XX	Landbouwmaatschappij Kalimati.	Amsterdam.	10 „ „ „ 42	22 „ „ „ 274	30 „	610 000	5 000	610 000	610 000
XXI	Handelsvereeniging voorheen VAN LAER en Cº.	Rotterdam.	24 „ „ „ 62	22 „ „ „ 274	30 jaar en 2 maanden.	400 000	1 000	81 000	81 000
XXII	Serdang Plantage-maatschappij.	Amsterdam	7 Nov. „ „ 58	22 „ „ „ 274	56 jaar en 2 maanden.	250 000	1 000	170 000	170 000
XXIII	Indische cultuur-exploitatie-maatschappij.	's-Gravenhage.	7 „ „ „ 58	29 „ „ „ 280	25 jaar.	100 000	1 000	44 000	—
XXIV	Belgisch-Nederlandsche cultuur-maatschappij.	Amsterdam.	7 „ „ „ 58	28 Dec. „ „ 304	50 „	350 000	100	350 000	87 500
XXV	Handelmaatschappij Deli-Atjèh.	Amsterdam.	6 Dec. „ „ 67	17 Jan. 1905 „ 14	30 „	400 000	2 000	400 000	200 000
XXVI	Assam Thee-onderneming Landen aan de Zuid.	Amsterdam.	14 „ „ „ 26	17 „ „ „ 14	76 „	1 000 000	500	450 000	35 000
XXVII	Cultuurmaatschappij Wilis.	Amsterdam.	30 „ „ „ 69	31 „ „ „ 26	46 „	132 000	100	66 400	—

II. Aantal huwelijken in 1904 in Nederlandsch-Indië gesloten tusschen personen die aldaar aan een verschillend recht onderworpen zijn. *a*)

Ressort van den raad van justitie te:	Huwelijken tusschen					Totaal.
	Europeesche mannen en				Europeesche vrouwen en inlandsche (of met dezen gelijkgestelde) mannen.	
	inlandsche (niet-Christen-) vrouwen.	inlandsche (Christen-) vrouwen.	Chineesche (niet-Christen-) vrouwen.	Chineesche (Christen-) vrouwen.		
Batavia	16	7	2	3	„	28
Semarang	13	16	5	„	2	36
Soerabaja	„	„	„	„	„	„
Padang	8	9	„	„	1	18
Makasser	1	25	1	„	10	37
Totalen	38	57	8	3	13	119
Over 1903 waren de totalen	46	77	10	4	19	156

a) Zie K. B. 29 Dec. 1896 (Ned. St. 1898 nº. 158), gewijzigd bij K. B. 19 Juli 1901 (Ned. St. nº. 348).

III. Aantal in 1904 in Nederlandsch-Indië verleden akten van oogstverband. *a*)

Verleden binnen het ressort van den raad van justitie te:	Betreffende onderstaande oogstjaren.			Betreffende onderstaande categorieen van ondernemingen.					Betreffende onderstaande soort van oogsten.					
	Oogst van 1904.	Oogst van 1905.	Te zamen.	Particuliere landen.	Huurlanden in Soerakarta en Djokjakarta.	Erfpachts- of huurondernemingen op gouv. gronden.	Andere ondernemingen.	Te zamen.	Suikeroogsten.	Koffieoogsten.	Tabaksoogsten.	Indigo-oogsten.	Oogsten van andere producten of oogsten van gemengden aard. *b*)	Te zamen.
Batavia	*c*) 34	„	34	„	„	„	31	34	„	6	26	„	*d*) 2	34
Semarang	7	18	25	„	12	13	„	25	3	2	3	1	16	25
Soerabaja	22	20	42	„	„	20	22	42	22	14	4	„	2	42
Padang	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Makasser	1	„	1	1	„	„	„	1	„	„	„	„	1	1
Totalen	64	38	102	1	12	33	56	102	25	22	33	1	21	102
Over 1903 waren de totalen	...	...	104	4	21	37	42	104	34	23	25	„	22	104

a) Zie K. B. 24 Jan. 1886 (Ind. St. nº. 57).
b) Voor zooveel de oogsten van gemengden aard tevens een der in de vier voorgaande kolommen genoemde producten omvatten, is in die kolommen van de betrekkelijke akten geen melding gemaakt.
c) Van deze akten hadden er 5 ook betrekking op den oogst van 1903.
d) Het product is in de akten niet genoemd.

IV. Aantal in 1904 in Nederlandsch-Indië aanhangig geweest zijnde faillissementen.

OMSCHRIJVING.	Bijzondere kooplieden behoorende tot de: Euro-peanen.	Chineezen.	andere vreemde oosterlingen.	Vennootschappen onder eene firma.	Naamlooze vennootschappen.	Te zamen.
A. Op ULT. 1903 AANHANGIGE FAILLISSEMENTEN.						
Op ult. 1903 aanhangige faillissementen: sedert meer dan 3 jaar	9	56	6	7	2	80
„ „ „ 2 „	10	20	10	2	„	42
„ „ „ 1 „	3	40	10	4	3	60
„ „ „ 6 maanden	4	26	4	2	„	36
„ 6 maanden of minder	3	23	2	4	1	33
Totalen	29	165	32	19	6	251
Onder de boedels bevonden er zich:						
met een *passief* van minder dan f 2 500	„	30	6	„	„	36
„ „ „ „ f 2 500 tot f 5 000	5	21	6	1	„	33
„ „ „ „ meer dan f 5 000 tot f 10 000	6	30	5	1	1	43
„ „ „ „ „ „ 10 000 „ 25 000	10	27	3	3	1	44
„ „ „ „ „ „ 25 000 „ 50 000	5	23	4	3	„	35
„ „ „ „ „ „ 50 000	2	29	7	10	4	52
Te zamen	a) 28	a) 160	b) 31	c) 18	6	d) 243
en met een *actief* van minder dan f 2 500	12	67	13	6	1	99
„ „ „ „ „ f 2 500 tot f 5 000	4	23	7	2	„	36
„ „ „ „ „ meer dan f 5 000 tot f 10 000	5	21	2	1	4	33
„ „ „ „ „ „ „ 10 000 „ 25 000	5	26	4	3	„	38
„ „ „ „ „ „ „ 25 000 „ 50 000	1	5	3	4	1	14
„ „ „ „ „ „ „ 50 000	1	12	„	3	„	16
Te zamen	e) 28	f) 154	g) 29	19	6	h) 236
Bij het einde van 1904 waren van de bovenbedoelde faillissementen *beëindigd* (zie blz. 8): door accoord	3	3	2	„	„	8
„ vereffening	7	36	6	5	„	54
„ door tenietdoening van de faillietverklaring	„	1	1	„	„	2
op andere wijze	„	35	6	„	„	41
Te zamen	10	75	15	5	„	105
en bleven dus *onbeëindigd*	19	90	17	14	6	146
Totalen als boven	29	165	32	19	6	251

a) Respectievelijk 1 en 5 minder dan het getal aanhangige faillissementen, omdat in deze 6 boedels de balans nog niet was opgemaakt.
b) 1 minder dan het getal aanhangige faillissementen, omdat in 1 geval de faillietverklaring werd te niet gedaan vóór de balans was ontvangen.
c) 1 minder dan het getal aanhangige faillissementen, omdat in den betrekkelijken boedel geen passief was.
d) 8 minder dan het getal aanhangige faillissementen. (vgl. de noten *a*, *b* en *c*).
e) 1 minder dan het getal aanhangige faillissementen, omdat in den betrekkelijken boedel de balans nog niet was opgemaakt.
f) 11 minder dan het getal aanhangige faillissementen, omdat in 5 boedels de balans nog niet was opgemaakt en in 6 boedels geen actief was.
g) 3 minder dan het getal aanhangige faillissementen, omdat in 2 boedels geen actief was, terwijl in 1 geval de faillietverklaring werd tenietgedaan vóór de balans was ontvangen.
h) 15 minder dan het getal aanhangige faillissementen (vgl. de noten *e*, *f* en *g*).

OMSCHRIJVING.	Bijzondere kooplieden behoorende tot de: Europeanen.	Chineezen.	andere vreemde oosterlingen.	Vennootschappen onder eene firma.	Naamlooze vennootschappen.	Te zamen.
B. In 1904 ONTSTANE faillissementen.						
In 1904 ontstane faillissementen: op eigen aangifte van den schuldenaar	2	30	5	6	1	44
op vordering van de schuldeischers	1	11	„	1	1	14
op vordering van het openbaar ministerie	„	„	„	„	„	„
Totalen	3	41	5	i) 7	2	j) 58
Onder de boedels bevonden er zich:						
met een *passief* van minder dan f 2500	„	10	1	„	2	13
„ „ „ „ f 2500 tot f 5000	1	8	2	„	„	11
„ „ „ „ meer dan f 5000 tot f 10000	„	4	„	„	„	4
„ „ „ „ „ „ 10000 „ 25000	„	6	2	2	„	10
„ „ „ „ „ „ 25000 „ 50000	„	2	„	1	„	3
„ „ „ „ „ „ 50000	1	5	„	4	„	10
Te zamen	k) 2	k) 35	5	7	2	l) 51
en met een *actief* van minder dan f 2500	1	20	1	„	1	23
„ „ „ „ „ f 2500 tot f 5000	„	3	1	2	„	6
„ „ „ „ „ meer dan f 5000 tot f 10000	1	4	1	1	1	8
„ „ „ „ „ „ „ 10000 „ 25000	„	1	1	1	„	3
„ „ „ „ „ „ „ 25000 „ 50000	„	5	„	„	„	5
„ „ „ „ „ „ „ 50000	„	2	„	3	„	5
Te zamen	m) 2	m) 35	m) 4	7	2	n) 50
Bij het einde des jaars waren van de bovenbedoelde faillissementen *beëindigd* (zie blz. 8): door accoord	„	4	„	2	„	6
„ vereffening	„	„	„	„	„	„
„ tenietdoening van de faillietverklaring	„	„	„	„	„	„
op andere wijze	„	2	„	„	„	2
Te zamen	„	6	„	2	„	8
en bleven dus *onbeëindigd*	3	35	5	5	2	50
Totalen als boven	3	41	5	7	2	58

i) In 7 gevallen behoorden de firmanten niet tot de Europeesche of met deze gelijkgestelde bevolking.

j) Naar hun bedrijf waren de gefailleerden te verdeelen als volgt:
4 handelaren in detail, 1 handelaar tevens gemachtigde van den pachter der pandhuizen te Natal, 15 kooplieden, 1 commanditaire handelsvennootschap, 4 tokohouders, 8 kleinhandelaren, 13 handelaren in lijnwaden, 1 fabrikant van limonades en minerale materen, 1 groothandelaar in glas en aardewerk, 1 handelaar in diverse toko-artikelen, 1 handelaar in rijst en olie, 1 handelaar in provisiën en dranken, 1 hôtelier, 1 juwelier, 1 im- en exporthandel, 1 handelszaak in mode-artikelen, 1 naamlooze vennootschap, 1 vennnootschap onder firma, 1 Chineesche vrouw die voor haar echtgenoot borg had gestaan.

k) Respectievelijk 1 en 6 minder dan het getal ontstane faillissementen, omdat in 1 boedel geen passief was en in 6 boedels de balans nog niet was opgemaakt.

l) 7 minder dan het getal ontstane faillissementen (vgl. noot *k*).

m) Respectievelijk 1, 6 en 1 minder dan het getal ontstane faillissementen, omdat in 7 boedels de balans nog niet was opgemaakt en in 1 boedel geen actief was.

n) 8 minder dan het getal ontstane faillissementen (vgl. noot *m*).

OMSCHRIJVING.	Faillissementen *vóór* 1904 aangebracht.						Faillissementen *in* 1904 aangebracht.					
	Bijzondere kooplieden behoorende tot de:			Vennootschappen onder eene firma.	Naamlooze vennootschappen	Te zamen.	Bijzondere kooplieden behoorende tot de:			Vennootschappen onder eene firma.	Naamlooze vennootschappen.	Te zamen.
	Europeanen.	Chineezen.	andere vreemde oosterlingen.				Europeanen.	Chineezen.	andere vreemde oosterlingen.			
C. In 1904 beëindigde faillissementen.												
In 1904 beëindigde faillissementen (zie A en B)	10	75	15	5	„	105	„	6	„	2	„	8
De afloop was aldus:												
Boedels waarin de *preferente* schuldeischers ten volle werden voldaan. — bij accoord	3	3	2	„	„	8	„	3	„	1	„	4
— bij vereffening	7	27	5	5	„	44	„	„	„	„	„	„
Te zamen	10	30	7	5	„	52	„	3	„	1	„	4
Boedels waarin aan de *concurrente* schuldeischers werd uitgekeerd: minder dan 10 % — bij accoord	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
— bij vereffening	7	27	5	4	„	43	„	„	„	„	„	„
van 10 tot 25 „ — bij accoord	3	2	2	„	„	7	„	1	„	1	„	2
— bij vereffening	„	1	„	1	„	2	„	„	„	„	„	„
van 25 tot 50 „ — bij accoord	„	1	„	„	„	1	„	1	„	1	„	2
— bij vereffening	„	1	„	„	„	1	„	„	„	„	„	„
van 50 tot 75 „ — bij accoord	„	„	„	„	„	„	„	2	„	„	„	2
— bij vereffening	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
meer dan 75 „ — bij accoord	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
— bij vereffening	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Alzoo — bij accoord	3	3	2	„	„	8	„	4	„	2	„	6
— bij vereffening	7	29	5	5	„	46	„	„	„	„	„	„
Te zamen	10	32	7	5	„	54	„	4	„	2	„	6
Boedels waarin aan de *concurrente* schuldeischers *niets* werd uitgekeerd *o*)	„	42	7	„	„	49	„	1	„	„	„	1
Totalen als boven	10	*p*) 74	*q*) 14	5	„	*r*) 103	„	*u*) 5	„	2	„	*u*) 7
Boedels waarin de *kosten* van het faillissement (het loon der weeskamers en c. q. der raadslieden daaronder begrepen) in verhouding tot het *actief* bedroegen: minder dan 10 %	3	17	4	4	„	28	„	3	„	1	„	4
van 10 tot 25 „	2	8	3	„	„	13	„	1	„	1	„	2
van 25 tot 50 „	„	3	„	„	„	3	„	„	„	„	„	„
van 50 tot 75 „	2	„	„	„	„	2	„	„	„	„	„	„
meer dan 75 „	3	45	7	1	„	56	„	1	„	„	„	1
Totalen als boven	10	*s*) 73	*q*) 14	5	„	*t*) 102	„	*u*) 5	„	2	„	*u*) 7

o) In de faillissementen vóór 1904 aangebracht, welker vereffening voor de concurrente schuldeischers niets overliet, was hiervan in 36 gevallen (31 faillissementen van Chineezen en 5 van Arabieren) de oorzaak, dat de baten niet eens toereikend waren om de kosten te dekken en in 11 gevallen (9 faillissementen van Chineezen en 2 van Arabieren) dat de boedels geen baten tot dekking der kosten hadden, terwijl 1 faillissement van een Chinees werd opgeheven en 1 faillissement van een Arabier werd tenietgedaan.

p) 1 faillissement van een Chinees werd opgeheven. Vandaar de verschillen met de hooger vermelde getallen.

q) 1 faillissement van een Arabier werd tenietgedaan. Vandaar de verschillen met de hooger vermelde getallen.

r) Zie de noten *p* en *q*.

s) 1 faillissement werd opgeheven, en een werd tenietgedaan; vandaar het verschil met het hooger vermeld getal.

t) Zie de noten *s* en *q*.

u) 1 faillissement van een Chinees werd opgeheven; vandaar het verschil met het hooger vermeld getal.

V. Uitkomsten over 1904 van het beheer der wees- en boedelkamers in Nederlandsch-Indië.

WEES- EN BOEDELKAMER TE:	Inkomsten voor den lande. Beheerloon.	Inkomsten voor den lande. Leges.	Inkomsten voor den lande. Te zamen.	Rente gedurende het beheerjaar gekweekt. a)	Kosten met opzicht tot de in massa uitgezette gelden gemaakt.	Verliezen op de uitzettingen geleden.	Kapitalen waarover rente was uit te keeren. b)	Rente over het beheerjaar aan geadministreerden tegoedgedaan (over 1904 en 1903 à 3½ %).
Batavia	f 41 967	f 12 138	f 54 105	f 129 187	f 128	„	f 2 632 580	f 92 140
Semarang	8 822	7 575	16 397	73 084	144	f 3 250	1 940 537½	67 918
Soerabaja	21 164	16 654	37 818	113 767	54	1 436	2 328 910	81 511
Padang	1 936	2 178	4 114	18 815	17	„	220 505	7 717
Makasser	4 275	3 944	8 219	10 561	6	6 143	240 237½	8 408
Te zamen . .	f 78 164	f 42 489	f 120 653	f 345 414	f 349	f 10 829	f 7 352 770	f 257 694
Over 1903 waren de cijfers . . .	42 279	63 342	105 621	341 258	607	27 191	7 948 754	278 204

AANMERKINGEN.

a) Hierbij is op te merken, dat elke wees- en boedelkamer die van een zustercollege kapitalen ter uitzetting ontvangt, de daarmede gekweekte rente verantwoordt alsof die verkregen was van eigen kapitalen.

b) Alles berekend over een vol jaar. In verband daarmede zijn de kapitalen, ter zake waarvan slechts over 9, 6 of 3 maanden rente was uit te keeren, tot 75, 50 en 25 % van hun bedrag in rekening gebracht.

VI. Statistiek betreffende de in 1904 op Java en Madoera berechte strafvervolgingen wegens veediefstal.

GEWESTEN.	Behandeld door den politierechter. Aantal zaken: die gevolgd zijn door eene veroordeeling.	Aantal zaken: die gevolgd zijn door vrijspraak.	Aantal zaken: Totaal.	Aantal beklaagden: Veroordeeld.	Aantal beklaagden: Vrijgesproken.	Aantal beklaagden: Totaal.	Behandeld door den landraad. Aantal zaken: die gevolgd zijn door eene veroordeeling.	Aantal zaken: die gevolgd zijn door vrijspraak.	Aantal zaken: Totaal.	Aantal beklaagden: Veroordeeld.	Aantal beklaagden: Vrijgesproken.	Aantal beklaagden: Totaal.	Totaal-generaal. Aantal zaken.	Totaal-generaal. Aantal beklaagden.
Bantam	45	6	51	63	12	75	13	1	14	14	1	15	65	90
Batavia	104	28	132	162	45	207	42	34	76	65	64	129	208	336
Preanger Regentschappen	45	1	46	21	42	63	6	1	7	7	3	10	53	73
Cheribon	26	23	49	74	33	107	15	3	18	23	8	31	67	138
Pekalongan	21	4	25	35	12	47	17	14	31	24	41	65	56	112
Semarang	5	8	13	10	17	27	12	6	18	14	13	27	31	54
Rembang	„	3	3	„	6	6	25	17	42	52	32	84	45	90
Soerabaja	21	5	26	27	7	34	30	12	42	43	35	78	68	112
Pasoeroean	17	17	34	38	20	58	104	50	154	174	81	255	188	313
Besoeki	1	8	9	1	21	22	31	9	40	47	15	62	49	84
Banjoemas	13	2	15	21	5	26	21	9	30	33	17	50	45	76
Kedoe	12	6	18	19	14	33	3	2	5	5	2	7	23	40
Djokjakarta	32	23	55	42	45	87	14	2	16	17	5	22	71	109
Soerakarta	21	26	47	74	26	100	28	14	42	41	52	93	89	193
Madioen	10	11	21	17	19	36	34	4	38	61	11	72	59	108
Kediri	„	„	„	„	„	„	24	12	36	42	21	63	36	63
Madoera	40	8	48	31	49	80	59	73	132	95	149	244	180	324
Totalen voor Java en Madoera	413	179	592	635	373	1008	478	263	741	757	550	1307	1333	2315
Over 1903 waren de cijfers	441	212	653	678	497	1175	571	351	922	884	752	1636	1575	2811

VII. Aantal gevallen waarin in 1904 door den Gouverneur-Generaal gratie of remissie van straf aan veroordeelden is verleend.

Aard der straffen, waarvan gratie of remissie is verleend.	Europeanen.	Chineezen.	Arabieren.	Inlanders	Totaal
Doodstraf *a*)	„	*d*) 8	„	*e*) 13 (1)	21 (1)
Tuchthuisstraf		„	„	„	4
Detentie	*b*) 2 (2)	„	„	1 (1)	3 (3)
Plaatsing bij een strafdetachement.	„	„	„	„	„
Ten arbeidstelling aan de publieke werken.	„	1	„	4	5
Verbeurdverklaring van goederen	„	3	„	4	7
Gevangenis	46 (22)	„	„	„	46 (22)
Dwangarbeid in en buiten den ketting	„	80	1	1634	*f*) 1715
Verbanning	„	„	„	2	2
Wegzending naar een oord van ballingschap	„	„	„	1	1
Geldboete	5	9	„	9	23
Provoost	*c*) 1	„	„	„	1
Totalen.	58 (24)	101	1	1668 (2)	*g*) 1828 (26)
Over 1903 waren de cijfers	68 (38)	93	4	1574 (8)	1739 (46)

a) In 1904 is de doodstraf *voltrokken* aan 14 inlanders.

b) De cijfers, tusschen ( ) vermeld, wijzen afzonderlijk het aantal *militaire* veroordeelden aan

c) Lid der schutterij.

d) Van deze gegratieerden waren er 6 veroordeeld ter zake van moord, 1 ter zake van doodslag gevolgd door diefstal bij nacht, onder verzwarende omstandigheden en 1 ter zake van medeplichtigheid (heling) aan diefstal bij nacht onder verzwarende omstandigheden.

e) Van deze gegratieerden was er een veroordeeld wegens feitelijke insubordinatie, 1 wegens het ontvoeren van eene gehuwde vrouw, het plegen van moord en het toebrengen van zware verwondingen, 1 ter zake van moord met voorbedachten rade en geleiderlage, 5 ter zake van moord, 2 ter zake van bloedschande, 1 wegens diefstal met inbraak in een bewoond huis bij nacht, 1 ter zake van het leven in verboden gemeenschap met eene gehuwde vrouw en 1 ter zake van het doodelijk verwonden van een politie-beambte.

f) Voor zooveel aan een deel dezer veroordeelden geheele kwijtschelding dan wel remissie van straf is verleend, geschiedde dit in 23 gevallen (ten opzichte van inlanders) uit aanmerking van in Atjèh of in en door den dienst van den lande bekomen verwondingen, in 102 gevallen uit aanmerking, dat de veroordeelden (97 inlanders en 5 Chineezen) zich tijdens het ondergaan van hunne straf door het een of ander feit in Atjèh, Djambi of Borneo bijzonder verdienstelijk hadden gemaakt, in 1 geval (ten opzichte van een inlander) als belooning voor het met levensgevaar redden van twee inlandsche fuseliers uit de Tamiang-rivier, en in 1 geval (ten opzichte van een Chinees) als belooning voor buitengewone diensten bij een aanslag op den ondermandoer van de inrichting voor zieke dwangarbeiders te Kajoe Tanam.

g) Aan 1600 dezer veroordeelden (54 Europeanen, 71 Chineezen, 1 Arabier en 1474 inlanders) viel gratie of remissie van straf ten deel ter gelegenheid van de viering van den geboortedag van H. M. de Koningin.

VIII. Numerieke opgaven betreffende de in 1900 t/m 1904 aan Nederlanders, zoomede aan westersche en oostersche vreemdelingen, verleende en geweigerde vergunningen tot vestiging of inwoning in Nederlandsch-Indië, en de in die jaren in beraad gehouden verzoeken om zoodanige vergunning. *a*)

A. Verleende vergunningen tot vestiging of inwoning.

LANDAARDEN.	1900.	1901.	1902.	1903	1904.
Europeanen en met dezen gelijkgestelden.					
Nederlanders	140	172	135	90	81
Duitschers	25	35	37	26	22
Engelschen	9	33	36	15	20
Schotten	7	2	„	„	„
Ieren	2	1	„	2	„
Europeesche Britsche onderdanen uit Britsche koloniën	4	2	1	„	*b*) 14
Franschen	6	9	2	1	5
Belgen	3	2	1	„	1
Zwitsers	1	8	4	1	5
Italianen	2	1	„	„	3
Oostenrijkers	5	3	8	2	„
Bohemers	„	1	„	„	„
Hongaren	„	„	1	1	„
Rumeniërs	„	2	„	1	„
Russen	1	1	1	„	2
Polen	1	„	„	„	„
Denen	„	2	1	„	„
Zweden	1	„	1	„	„
Noren	„	„	„	1	„
Spanjaarden	„	„	1	„	„
Portugeezen	1	„	„	„	„
Grieken	1	1	„	„	„
Turken	„	2	1	„	„
Albaneezen	„	1	„	„	„
Armeniërs	„	„	3	2	5
Perzen	2	4	1	„	„
Manillareezen	„	11	„	„	1
Brazilianen	„	„	„	1	„
Amerikanen	1	11	1	„	1
Canadeezen	1	3	„	„	„
Australiërs	5	3	4	„	1
Japanners	24	12	22	53	8
	242	322	261	196	169

LANDAARDEN.	1900.	1901.	1902.	1903.	1904.
Oostersche vreemdelingen.					
Chineezen	2 161	1 432	1 331	1 256	1 235
Arabieren	106	160	137	58	72
Andere oostersche vreemdelingen	63	80	371	73	44
Totalen	2 572	1 994	2 100	*c*) 1 583	1 520

B. Geweigerde vergunningen tot vestiging of inwoning.

LANDAARDEN.	1900.	1901.	1902.	1903.	1904.
Europeanen en met dezen gelijkgestelden	11	„	„	„	1
Chineezen	90	86	139	11	53
Arabieren	6	8	3	2	„
Andere oostersche vreemdelingen	10	3	2	4	3
	117	97	144	17	57

C. In beraad gehouden verzoeken om vergunning tot vestiging of inwoning.

LANDAARDEN.	1900.	1901.	1902.	1903.	1904.
Europeanen en met dezen gelijkgestelden	3	4	6	2	5
Chineezen	354	243	402	337	523
Arabieren	23	42	19	32	72
Andere oostersche vreemdelingen	13	8	9	23	23
	393	297	436	394	623

a) Voor gewestelijke opgaven over 1904 zie tabel IX.
b) Allen afkomstig uit Transvaal-kolonie.
c) Verbeterd cijfer.

IX. Numerieke opgaven over 1904 betreffende de toelating en vestiging in Nederlandsch-

GEWESTEN.	Aantal personen, aan wie in 1903 eene toelatingskaart is verleend.				is geweigerd.			
	Europeanen en met dezen gelijkgestelden.	Chineezen.	Arabieren.	Andere vreemde oosterlingen.	Europeanen en met dezen gelijkgestelden.	Chineezen.	Arabieren.	Andere vreemde oosterlingen.
JAVA EN MADOERA.								
Bantam	"	"	"	"	"	"	"	"
Batavia	646	2 850	124	155	"	"	"	"
Preanger Regentschappen	4	"	"	"	"	"	"	"
Cheribon	3	57	31	18	"	"	"	"
Pekalongan	"	20	6	"	"	"	"	"
Semarang	72	243	1	6	"	"	"	"
Rembang	"	"	"	"	"	"	"	"
Soerabaja	189	1 639	160	62	"	15	1	"
Pasoeroean	3	"	"	"	"	"	"	"
Besoeki	2	"	"	"	"	"	"	"
Banjoemas	"	"	"	"	"	"	"	"
Kedoe	"	"	"	"	"	"	"	"
Djokjakarta	2	"	"	"	"	"	"	"
Soerakarta	"	"	"	"	"	"	"	"
Madioen	"	"	"	"	"	"	"	"
Kediri	"	"	"	"	"	"	"	"
Madoera	"	"	"	"	"	"	"	"
Totalen voor Java en Madoera	921	4 809	322	241	"	15	1	"
BUITENBEZITTINGEN. *b)*								
Sumatra's Westkust	35	156	"	40	"	"	"	"
Benkoelen	2	1	"	1	"	"	"	"
Lampongsche Districten	"	7	"	"	"	"	"	"
Palembang	63	966	15	92	"	"	"	"
Oostkust van Sumatra. *c)*	87	15 358	"	9	"	53	"	"
Atjèh en onderhoorigheden	41	2 276	130	213	"	"	"	"
Riouw en onderhoorigheden *d)*	24	763	"	26	"	"	"	"
Banka	1	824	1	9	"	"	"	"
Billiton	6	379	"	"	"	"	"	"
Westerafdeeling van Borneo	37	2 265	9	58	"	"	"	"
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	82	678	15	88	"	"	"	"
Celebes en onderhoorigheden	57	361	16	24	"	"	"	"
Menado	19	67	16	11	"	"	"	"
Amboina	15	44	5	5	"	"	"	"
Ternate	2	35	4	"	"	"	"	"
Zuid-Nieuw-Guinea	1	"	"	"	"	"	"	"
Timor en onderhoorigheden	18	16	"	"	"	"	"	"
Bali en Lombok	4	240	7	55	"	"	"	"
Totalen voor de buitenbezittingen	494	24 436	218	631	"	53	"	"
Totalen voor Java en Madoera	921	4 809	322	241	"	15	1	"
Algemeene totalen over 1904	1 415	29 245	540	872	"	68	1	"
Over 1903 waren de cijfers:								
Java en Madoera	989	4 555	320	197	1	34	1	"
Buitenbezittingen	403	21 749	55	496	1	6	"	"
Algemeene totalen over 1903	1 392	26 304	375	693	2	40	1	"

a) Zie Ind. St. 1872 n°. 38, gewijzigd bij Ind. St. 1881 n°. 226, 1890 n°. 186 en 1902 n°. 100; Ind. St. 1872 n°. 40, gewijzigd bij Ind. St. 1890 n°. 187, 1891 n°. 214 en 1896 n°. 161.

b) In de gewesten, voor welke zoogenaamde koelie-ordonnantiën zijn uitgevaardigd, behoeven de werklieden, voor ondernemingen van land- en mijnbouw of nijverheid aangebracht, geen toelatingskaart, omdat voor hen de werkovereenkomst, voor zoolang zij wordt nageleefd, als toelating geldt; vgl. Ind. St. 1892 n°. 138 (art. 5) en 1896 n°. 161. De zoodanigen zijn dus in dit overzicht niet medegerekend.

Indië van Nederlanders, zoomede van westersche en oostersche vreemdelingen. *a*)

Aantal personen, aan wie in 1904 eene vergunning tot vestiging								Aantal personen, wier verzoek om vergunning tot vestiging in 1904 in beraad is gehouden.				Aantal personen, die in 1904 krachtens art. 5 van Ind. St. 1872 n°. 38 of art. 4 van Ind. St. 1872 n°. 40 uit Ned.-Indië vertrokken of verwijderd zijn.			
is verleend.				is geweigerd.											
Europeanen en met dezen gelijk-gestelden.	Chineezen.	Arabieren.	Andere vreemde oosterlingen.	Europeanen en met dezen gelijk-gestelden.	Chineezen.	Arabieren.	Andere vreemde oosterlingen.	Europeanen en met dezen gelijk-gestelden.	Chineezen.	Arabieren.	Andere vreemde oosterlingen.	Europeanen en met dezen gelijk-gestelden.	Chineezen.	Arabieren.	Andere vreemde oosterlingen.
1	21	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
40	114	8	2	„	„	„	„	„	89	28	„	11	64	„	„
21	170	„	8	„	„	„	„	„	46	„	„	„	„	„	„
„	36	5	„	„	„	„	„	„	33	1	4	„	„	„	„
2	25	11	„	„	„	„	„	1	38	7	„	„	„	„	„
3	118	2	2	„	2	„	„	„	23	„	„	„	2	„	„
„	3	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
14	177	4	2	„	„	„	„	1	209	28	9	„	62	2	„
2	23	1	1	„	„	„	„	1	4	1	„	„	„	„	„
4	„	„	1	„	„	„	„	„	5	1	5	„	„	„	„
„	3	„	„	„	„	„	„	„	3	„	„	„	„	„	„
2	8	„	„	„	2	„	„	„	9	„	„	„	„	„	„
„	9	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
6	6	„	„	„	„	„	„	2	4	„	„	„	5	„	„
„	3	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
5	17	„	„	„	„	„	„	„	37	„	„	„	„	„	„
„	1	2	„	„	„	„	„	„	3	„	„	„	„	„	„
100	734	33	16	„	4	„	„	5	503	66	18	11	133	2	„
2	58	„	4	„	11	„	2	„	„	„	„	„	„	„	„
3	8	„	6	„	„	„	„	„	3	„	„	„	„	„	„
1	13	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
4	109	5	6	1	„	„	„	„	10	1	1	„	„	„	„
19	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
6	27	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
10	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	
2	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
1	53	7	„	„	26	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„
9	20	2	3	„	9	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
„	8	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
7	20	2	„	„	„	„	„	„	5	5	4	„	„	„	„
1	1	2	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
1	„	3	6	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
„	65	„	„	„	„	„	„	„	1	„	„	„	„	„	„
4	117	17	3	„	3	„	„	„	1	„	„	„	„	„	„
70	500	40	28	1	*e* 49	„	3	„	20	6	5	„	„	„	„
100	734	33	16	„	4	„	„	5	503	66	18	11	133	2	„
170	1 234	73	44	1	53	„	3	5	523	72	23	11	133	2	„
93	798	20	21	„	„	„	„	2	320	30	21	22	72	2	„
103	458	38	53	„	11	2	4	„	17	2	2	1	„	„	„
196	1 256	58	74	„	11	2	4	2	337	32	23	23	72	2	„

c) Ind. St. 1872 n°. 40, gewijzigd bij Ind. St. 1890 n°. 187, 1891 n°. 214 en 1896 n°. 161, werkt niet in de residentie Oostkust van Sumatra; aldaar geldt eene bijzondere regeling, welke echter alleen betrekking heeft tot Chineezen (Ind. St. 1892 n°. 138, gewijzigd bij Ind. St. 1893 n°. 36).

d) Ingevolge art. 20 van het reglement voor de tinwinning op Banka) Ind. St. 1891 n°. 134) zijn gedurende 1904 86 gewezen Chineesche mijnwerkers op 's lands kosten teruggezonden. Een deel dier lieden vertrok per rechtstreeks naar China terugkeerende vaartuigen, doch in den laatsten tijd geschiedde de opzending via Batavia met de booten van de Java-China-Japan-lijn. Verder zijn 400 wegens beri-beri ontslagen Chineesche mijnwerkers naar Buitenzorg geëvacueerd.

X. Statistiek der gedurende 1903 in de registers van den burgerlijken stand *a*) in Nederlandsch-Indië

GEWESTEN.	Aantal wettige geborenen.				Aantal onwettige geborenen.				Aantal *erkende* kinderen.				Aantal *gewettigde* kinderen.				Huwelijken.				In 1903 ingeschreven echtscheidingen, waarvan de vonnissen dagteekenden	
			Levenloos aangegeven.				Levenloos aangegeven.		in 1903 geboren		in vorige jaren geboren.		in 1903 geboren.		in vorige jaren geboren.		Huwelijken waarbij man en vrouw beiden tot de Europeesche of met deze gelijkgestelde bevolking behoorden.	Gemengde huwelijken (tusschen Europeanen of met dezen gelijkgestelden en inlanders of met dezen gelijkgestelden).	Huwelijken buiten 's lands gesloten			
	Mannelijke kunne.	Vrouwelijke kunne.	Mannelijke kunne.	Vrouwelijke kunne.	Mannelijke kunne.	Vrouwelijke kunne.	Mannelijke kunne.	Vrouwelijke kunne.	Mannelijke kunne.	Vrouwelijke kunne.	Mannelijke kunne.	Vrouwelijke kunne.	Mannelijke kunne.	Vrouwelijke kunne.	Mannelijke kunne.	Vrouwelijke kunne.			in 1903.	in vorige jaren.	van 1903.	van vorige jaren.
Java en Madoera.																						
Bantam	5	7	„	„	„	„	„	„	1	1	„	2	„	2	„	„	2	1	„	„	„	„
Batavia	195	220	11	14	32	41	5	2	31	28	72	53	3	4	30	37	179	26	3	2	10	2
Preanger Regentschappen	70	76	3	3	11	5	„	„	29	14	36	35	„	„	10	12	34	5	„	„	2	„
Cheribon	18	10	1	„	1	4	„	„	1	1	9	5	„	„	1	5	11	2	„	„	„	„
Pekalongan	16	34	„	„	1	„	„	„	5	„	12	9	„	„	„	„	5	1	„	„	1	„
Semarang	141	112	4	5	20	22	„	„	41	23	45	41	1	1	16	23	103	13	2	1	7	3
Rembang	5	24	„	„	1	3	„	„	„	„	7	4	1	„	„	„	4	2	„	„	„	„
Soerabaja	167	171	5	4	27	21	1	„	9	9	24	16	„	1	1	6	117	9	1	2	8	1
Pasoeroean	67	64	3	„	13	13	„	„	8	8	28	26	„	„	6	„	55	3	„	1	3	1
Besoeki	32	17	1	1	3	3	„	„	2	1	6	5	„	„	„	1	16	1	„	„	2	„
Banjoemas	14	6	1	„	1	3	„	„	„	„	4	5	„	„	1	„	8	2	„	1	„	„
Kedoe	32	33	1	„	5	2	„	„	14	14	12	17	„	2	„	1	22	5	„	3	„	„
Djokjakarta	36	31	2	„	3	3	„	„	5	6	18	29	1	„	7	4	27	4	„	„	3	1
Soerakarta	45	37	1	1	9	9	1	„	12	5	49	46	„	1	11	11	37	8	1	„	2	1
Madioen	26	14	2	1	5	4	„	„	9	„	11	10	„	„	„	1	14	1	„	„	„	„
Kediri	35	30	1	„	8	4	1	„	3	4	16	11	„	„	1	„	25	„	„	„	„	1
Madoera	10	7	„	„	1	1	1	„	„	„	2	5	„	„	1	„	4	„	„	„	„	„
Totalen voor Java en Madoera.	914	893	36	29	141	138	9	2	170	114	b) 351	b) 319	6	11	b) 85	b) 101	663	83	7	c) 10	38	10
	1872				290				954				203				763				48	
Over 1902 waren de cijfers	913	809	25	15	126	92	3	5	123	113	325	317	18	3	88	77	591	87	3	8	39	4
	1762				226				878				186				689				43	

a) De opgaven hebben dus alleen betrekking op Europeanen en met deze gelijkgestelden (ook militairen) en tot die inlandsche Christenen, die zich aan de voorschriften omtrent het houden van de registers van den burgerlijken stand hebben onderworpen.

b) Naar de geboortejaren waren de hierbedoelde erkende en gewettigde kinderen te verdeelen als volgt:

GEBOORTEJAAR.	Aantal in 1903 op Java en Madoera			
	erkende, vóór gemeld jaar geboren kinderen.		*gewettigde*, vóór gemeld jaar geboren kinderen.	
	Mannelijke kunne.	Vrouwelijke kunne.	Mannelijke kunne.	Vrouwelijke kunne.
1859	1	„	„	„
1863	1	„	„	„
1873	„	1	„	„
1875	1	1	1	„
1876	„	1	„	„
1877	1	1	„	„
1878	2	„	„	1
1879	1	4	„	„
1880	„	1	„	„
1881	3	„	„	„
1882	3	„	„	„
1883	2	4	2	2
1884	7	5	„	2
1885	8	3	„	5
1886	5	6	„	2
1887	4	1	1	2
1888	2	3	2	„
1889	2	3	1	3
1890	2	2	2	6
1891	6	2	4	3

gedane inschrijvingen van geboorten, huwelijken, echtscheidingen en sterfgevallen.

Sterfgevallen.

In Indië geborenen, die den leeftijd bereikten van														Buiten Indië geborenen, die den leeftijd bereikten van														Bovendien werd ingeschr. het navolg. aantal overl., niet in de voorg. kolommen gespecificeerd, omdat nopens afkomst of leeftijd geen voldoende gegevens bekend waren.		Totaal der ingeschreven sterfgevallen.	Gewesten.
nog geen 2 jaar.		2–10 jaar.		10–20 jaar.		20–40 jaar.		40–60 jaar.		60 jaar en daarboven.		Te zamen.		nog geen 2 jaar.		2–10 jaar.		10–20 jaar.		20–40 jaar.		40–60 jaar.		60 jaar en daarboven.		Te zamen.					
M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.		
2	2	1	2	„	„	„	„	„	„	„	2	3	6	„	„	„	„	„	„	2	„	„	„	„	„	2	„	d) 1	„	12	Bantam.
46	37	15	5	8	6	22	19	27	25	11	29	129	121	„	„	„	„	„	„	25	5	32	3	18	2	75	10	„	„	335	Batavia
11	7	4	2	1	1	13	5	5	3	5	3	39	21	„	„	„	„	„	„	6	1	7	1	6	2	19	4	e) 1	„	84	Preanger Reg.
4	2	„	1	„	1	„	1	1	„	1	2	6	7	„	„	„	„	1	„	1	„	2	„	„	„	4	„	„	„	17	Cheribon.
1	2	1	2	1	1	3	3	1	4	2	2	9	14	„	„	„	„	1	„	1	„	1	„	2	„	5	„	„	„	28	Pekalongan.
22	20	6	8	5	8	10	21	13	10	13	24	69	91	„	„	1	„	„	„	17	3	21	„	11	„	50	3	f) 9	g) 1	223	Semarang.
3	1	2	„	1	„	3	„	2	1	„	„	11	2	„	„	„	„	„	„	„	„	1	„	1	„	2	„	„	„	15	Rembang.
37	25	10	11	7	6	17	17	22	12	4	19	97	90	„	1	„	„	3	„	26	4	16	3	6	1	51	9	„	„	247	Soerabaja.
25	10	5	6	3	6	8	5	12	5	4	8	57	40	„	„	„	„	3	„	4	2	5	2	6	1	18	5	h) 6	g) 1	127	Pasoeroean.
7	5	„	1	2	1	5	2	2	„	2	1	18	10	„	„	„	„	„	„	„	1	„	„	1	„	1	1	„	„	30	Besoeki.
4	4	1	„	„	„	3	4	3	„	„	2	11	10	„	„	„	„	„	„	„	„	3	„	1	„	4	„	„	„	25	Banjoemas.
20	5	7	2	2	„	3	1	9	2	1	4	42	14	„	„	„	„	1	„	6	„	4	1	2	„	13	1	„	„	70	Kedoe.
11	8	4	4	4	3	3	4	8	4	„	3	30	26	„	„	„	„	„	„	9	„	3	1	1	„	13	1	i) 2	„	72	Djokjakarta.
10	6	5	4	7	9	5	8	11	9	5	2	43	38	„	„	„	„	„	„	5	„	4	1	„	„	9	1	„	„	91	Soerakarta.
8	1	4	3	„	3	1	2	2	2	„	2	15	13	„	„	„	„	„	„	1	„	2	„	2	1	5	1	„	„	34	Madioen.
8	7	1	„	3	2	3	2	5	3	„	3	20	17	„	„	„	„	1	„	1	„	3	„	„	„	5	„	„	„	42	Kediri.
5	1	1	1	„	1	„	„	1	1	2	1	9	5	„	„	„	„	„	„	„	„	1	„	„	„	1	„	„	„	15	Madoera.
224	143	67	52	44	48	99	94	124	81	50	107	608	525	„	1	1	„	10	„	104	16	105	12	57	7	277	36	19	2	1467	
225	171	99	88	67	58	143	101	143	76	84	87	761	581	2	1	4	1	12	1	230	16	95	8	50	11	393	38	16	2	1791	

Geboortejaar.	Aantal in 1903 op Java en Madoera			
	erkende, vóór gemeld jaar geboren kinderen.		*gewettigde*, vóór gemeld jaar geboren kinderen.	
	Mannelijke kunne.	Vrouwelijke kunne.	Mannelijke kunne.	Vrouwelijke kunne.
1892	1	9	1	8
1893	5	7	10	4
1894	10	10	3	3
1895	9	5	2	6
1896	12	20	6	5
1897	16	23	8	4
1898	28	22	9	5
1899	27	26	7	12
1900	35	39	9	6
1901	59	45	5	12
1902	98	75	12	10
	351	319	85	101

c) Van deze huwelijken was er een in 1898 gesloten en de overige in 1902.

d) Van dezen persoon was de leeftijd onbekend.

e) Van dezen persoon waren leeftijd en geboorteplaats onbekend.

f) Van 5 dezer personen was de geboorteplaats onbekend; van 4 waren geboorteplaats en leeftijd onbekend.

g) Van deze vrouw waren geboorteplaats en leeftijd onbekend.

h) Van 3 dezer personen was de geboorteplaats onbekend; van 3 waren geboorteplaats en leeftijd onbekend.

i) Van deze personen was de geboorteplaats onbekend.

GEWESTEN.	Aantal wettige geborenen. Mannelijke kunne.	Aantal wettige geborenen. Vrouwelijke kunne.	Aantal wettige geborenen. Levenloos aangegeven. Mannelijke kunne.	Aantal wettige geborenen. Levenloos aangegeven. Vrouwelijke kunne.	Aantal onwettige geborenen. Mannelijke kunne.	Aantal onwettige geborenen. Vrouwelijke kunne.	Aantal onwettige geborenen. Levenloos aangegeven. Mannelijke kunne.	Aantal onwettige geborenen. Levenloos aangegeven. Vrouwelijke kunne.	Aantal *erkende* kinderen. in 1903 geboren. Mannelijke kunne.	Aantal *erkende* kinderen. in 1903 geboren. Vrouwelijke kunne.	Aantal *erkende* kinderen. in vorige jaren geboren. Mannelijke kunne	Aantal *erkende* kinderen. in vorige jaren geboren. Vrouwelijke kunne	Aantal *gewettigde* kinderen. in 1903 geboren. Mannelijke kunne.	Aantal *gewettigde* kinderen. in 1903 geboren. Vrouwelijke kunne.	Aantal *gewettigde* kinderen. in vorige jaren geboren. Mannelijke kunne.	Aantal *gewettigde* kinderen. in vorige jaren geboren. Vrouwelijke kunne.	Huwelijken. Huwelijken waarbij man en vrouw beiden tot de Europeesche of met deze gelijkgestelde bevolking behoorden.	Huwelijken. Gemengde huwelijken (tusschen Europeanen of met dezen gelijkgestelden en inlanders of met dezen gelijkgestelden).	Huwelijken. Huwelijken buiten-'s lands gesloten in 1903.	Huwelijken. Huwelijken buiten-'s lands gesloten in vorige jaren.	In 1903 ingeschreven echtscheidingen, waarvan de vonnissen dagteekenden van 1903.	In 1903 ingeschreven echtscheidingen, waarvan de vonnissen dagteekenden van vorige jaren.
Buitenbezittingen.																						
Sumatra's Westkust. Padangsche Benedenlanden	24	26	„	1	„	3	„	„	3	„	8	6	2	2	2	„	15	5	„	„	1	„
Sumatra's Westkust. Padangsche Bovenlanden	22	21	„	„	1	„	„	„	5	4	13	8	1	1	5	3	8	3	„	„	1	„
Sumatra's Westkust. Tapanoeli	15	12	„	1	„	„	„	„	„	1	2	„	„	„	„	„	5	„	„	„	„	„
Benkoelen	2	3	1	„	„	„	„	„	1	„	2	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Lampongsche Districten	2	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	4	„	„	„	„	„	2	2	„	„	„
Palembang	15	12	„	1	2	„	„	„	7	3	1	„	„	„	„	„	3	„	„	1	1	„
Oostkust van Sumatra	26	25	1	„	2	1	1	„	2	3	7	15	„	„	4	8	3	2	8	2	1	1
Atjèh en onderhoorigheden	19	21	1	„	8	7	1	„	9	9	7	12	„	„	3	4	11	8	2	„	3	„
Riouw „ „	3	2	„	„	„	„	„	„	„	„	1	3	„	„	4	3	„	1	„	„	„	„
Banka	7	4	„	„	„	1	„	„	1	6	2	1	„	„	„	„	„	„	„	1	„	„
Billiton	1	2	„	„	1	1	„	„	1	1	1	2	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	15	18	„	„	„	„	„	„	3	1	1	5	„	„	1	1	3	3	„	„	„	„
Westerafdeeling van Borneo	2	3	1	„	„	1	„	„	„	2	1	2	„	„	„	2	„	1	„	„	„	„
Celebes en onderhoorigheden	27	24	2	7	7	2	„	„	„	8	2	5	„	„	„	3	13	6	„	„	„	„
Menado. Minahasa, enz.	20	23	„	1	4	3	„	„	2	1	8	3	„	„	„	„	2	10	„	„	„	„
Menado. Gorontalo	3	6	„	„	„	„	„	„	„	„	4	„	„	„	„	„	2	„	1	„	„	„
Amboina	45	49	2	1	6	4	„	„	4	2	10	10	„	„	1	3	7	11	„	„	„	„
Ternate en onderhoorigheden	4	7	„	1	„	„	„	„	„	1	„	5	„	„	„	„	2	2	„	„	„	„
Timor „ „	5	3	„	„	„	„	„	„	1	2	„	„	„	„	„	„	„	2	„	„	„	„
Bali en Lombok	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Zuid-Nieuw-Guinea	„	„	„	„	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Totalen voor de buitenbezittingen.	258	261	8	13	31	24	2	„	39	44	*j*) 71	*j*) 82	3	3	*j*) 20	*j*) 27	74	56	13	*k*) 4	7	1
	540				57				236				53				147				8	
Over 1902 waren de cijfers	287	255	7	9	30	23	1	2	46	41	72	57	5	2	17	21	101	36	7	5	3	„
	558				56				216				45				149				3	

j) Naar gelang van het geboortejaar waren de hierbedoelde erkende of gewettigde kinderen te verdeelen als volgt:

GEBOORTEJAAR.	Aantal in 1903 in de buitenbezittingen. *erkende*, vóór gemeld jaar geboren kinderen. Mannelijke kunne.	Aantal in 1903 in de buitenbezittingen. *erkende*, vóór gemeld jaar geboren kinderen. Vrouwelijke kunne.	Aantal in 1903 in de buitenbezittingen. *gewettigde*, vóór gemeld jaar geboren kinderen. Mannelijke kunne.	Aantal in 1903 in de buitenbezittingen. *gewettigde*, vóór gemeld jaar geboren kinderen. Vrouwelijke kunne.
1882	1	„	„	„
1885	1	„	1	„
1886	„	1	„	„
1887	„	1	„	„
1888	„	„	1	1

GEBOORTEJAAR.	Aantal in 1903 in de buitenbezittingen. *erkende* vóór gemeld jaar geboren kinderen. Mannelijke kunne.	Aantal in 1903 in de buitenbezittingen. *erkende* vóór gemeld jaar geboren kinderen. Vrouwelijke kunne.	Aantal in 1903 in de buitenbezittingen. *gewettigde* vóór gemeld jaar geboren kinderen. Mannelijke kunne.	Aantal in 1903 in de buitenbezittingen. *gewettigde* vóór gemeld jaar geboren kinderen. Vrouwelijke kunne.
1889	„	2	„	2
1890	„	1	1	„
1891	„	1	1	„
1892	1	2	1	2
1893	4	1	2	1
1894	1	1	„	1
1895	1	4	„	3

Sterfgevallen.																															
In Indië geborenen, die den leeftijd bereikten van														Buiten Indië geborenen, die den leeftijd bereikten van														Bovendien werd ingeschr. het navolg. aantal overl., niet in de voorg. kolommen gespecificeerd, omdat nopens afkomst of leeftijd geen voldoende gegevens bekend waren.		Totaal der ingeschreven sterfgevallen.	Gewesten.
nog geen 2 jaar.		2—10 jaar.		10—20 jaar.		20—40 jaar.		40—60 jaar.		60 jaar en daarboven.		Te zamen.		nog geen 2 jaar.		2—10 jaar.		10—20 jaar.		20—40 jaar.		40—60 jaar.		60 jaar en daarboven.		Te zamen.					
M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.		
2	2	3	1	1	„	3	„	5	„	2	2	16	5	„	„	„	„	„	„	22	„	3	„	3	„	28	„	l) 7	m) 1	57	
3	3	„	„	„	1	4	1	„	„	„	„	7	5	„	„	„	„	„	„	14	„	„	„	„	„	14	„	„	„	26	Sumatra's Westkust.
3	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	3	1	„	„	„	„	„	„	1	„	„	„	„	„	1	„	„	„	5	
„	„	„	„	„	„	1	„	„	„	„	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	Benkoelen.
„	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	„	„	„	„	„	„	„	1	„	„	„	„	„	1	„	„	„	2	Lamp. Districten.
1	1	1	„	1	„	1	„	„	1	„	1	4	3	„	„	„	„	„	„	3	1	„	„	„	„	3	1	n) 3	„	14	Palembang.
5	3	4	„	„	„	2	1	5	„	„	„	16	4	„	„	„	„	„	1	10	6	7	„	2	„	19	7	„	„	46	Oostkust van Sumatra.
6	1	1	„	2	„	3	„	2	„	„	„	14	1	„	„	„	„	„	„	46	„	5	„	„	„	51	„	n) 3	m) 1	70	Atjeh en onderh.
2	„	1	„	1	„	1	„	„	„	„	„	5	„	„	„	„	„	„	„	1	„	1	„	„	„	2	„	„	„	7	Riouw en onderh.
4	„	1	„	„	„	„	„	1	„	„	„	6	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	6	Banka.
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	Billiton.
2	3	1	2	„	„	2	„	„	„	„	1	5	6	„	„	„	„	„	1	8	„	2	1	„	1	10	3	„	„	24	Z. en O.-afd. van Borneo.
„	„	„	„	„	1	1	„	1	„	„	„	2	1	„	„	„	„	„	„	11	„	1	„	„	„	12	„	„	„	15	Westerafdeeling v. Borneo.
9	8	4	2	3	„	4	3	„	4	2	6	22	23	„	„	„	„	„	„	4	„	2	„	1	„	7	„	„	„	52	Celebes en onderh.
4	7	5	1	1	2	4	4	2	„	2	4	18	18	„	„	„	„	„	„	„	„	1	„	„	„	1	„	o) 1	„	38	Menado.
„	„	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	
7	12	8	3	1	1	1	2	1	5	5	5	23	28	„	„	„	„	„	„	2	„	„	„	„	„	2	„	„	„	53	Amboina.
„	3	„	„	1	2	„	„	1	„	„	1	2	6	„	„	„	„	„	„	1	„	„	„	„	„	1	„	„	„	9	Ternate.
„	„	„	„	„	„	„	„	2	„	1	„	3	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	3	Timor en onderh.
„	„	„	„	„	„	„	1	„	1	„	„	„	2	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	2	Bali en Lombok.
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	2	„	„	„	„	„	„	„	„	„	2	Zuid-Nieuw-Guinea.
48	44	30	10	11	7	27	12	20	11	13	20	149	104	„	„	„	„	„	2	126	7	22	1	6	1	154	11	14	2	434	
65	44	22	13	7	9	36	13	30	22	20	26	180	132	„	„	2	„	„	„	178	7	29	2	6	1	215	10	9	1	517	

Geboortejaar.	Aantal in 1903 in de buitenbezittingen			
	erkende, vóór gemeld jaar geboren kinderen.		*gewettigde*, vóór gemeld jaar geboren kinderen.	
	Mannelijke kunne.	Vrouwelijke kunne.	Mannelijke kunne.	Vrouwelijke kunne.
1896	3	2	1	2
1897	5	3	1	1
1898	7	6	2	„
1899	2	9	1	2
1900	10	11	7	5
1901	13	11	1	4
1902	22	26	„	3
	71	82	20	27

k) Van deze huwelijken was er één in 1894 gesloten en de overige in 1902.

l) Van 3 dezer personen was de geboorteplaats onbekend; van 4 waren geboorteplaats en leeftijd onbekend.

m) Van deze vrouw waren geboorteplaats en leeftijd onbekend.

n) Van deze personen waren geboorteplaats en leeftijd onbekend.

o) Van dezen persoon was de geboorteplaats onbekend.

Bijlage E.

(Zie hoofdstuk J van het verslag.)

TABELLARISCHE OPGAVEN

betreffende eenige onderwerpen in betrekking staande tot het departement van binnenlandsch bestuur, meerendeels over 1904.

I. Overzicht betreffende de tewerkstelling op ult. 1904 van de controleurs en adspirant-controleurs bij het binnenlandsch bestuur op en buiten Java en Madoera.

Distributie van het organiek toegestaan controleerend personeel. a)

JAVA EN MADOERA.

GEWESTEN.	Aantal in dienst zijnde: controleurs.	Aantal in dienst zijnde: adspirant-controleurs.
Bantam	4	2
Batavia	3	1
Preanger Regentschappen	13	4
Cheribon	7	2
Pekalongan	11	1
Semarang	13	1
Rembang	6	2
Soerabaja	12	4
Pasoeroean	14	5
Besoeki	6	1
Banjoemas	3	4
Kedoe	9	3
Madioen	5	3
Kediri	7	2
Madoera	7	„
Op ult. 1904 in dienst (overeenkomende met de normale formatie)	120	35

BUITENBEZITTINGEN.

GEWESTEN.	Aantal in dienst zijnde: controleurs.	Aantal in dienst zijnde: adspirant-controleurs.
Sumatra's Westkust	30	4
Benkoelen	6	3
Lampongsche Districten	6	2
Palembang	13	3
Oostkust van Sumatra	12	3
Atjèh en onderhoorigheden	b) 8	c) 2
Riouw en onderhoorigheden	4	2
Westerafdeeling van Borneo	12	„
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	14	2
Celebes en onderhoorigheden	10	3
Menado	8	6
Amboina	3	„
Ternate en onderhoorigheden	1	„
Timor en onderhoorigheden	1	„
Bali en Lombok	7	1
Zuid-Nieuw-Guinea	1	„
Op ult. 1904 in dienst (overeenkomende met de normale formatie)	136	31

Tijdelijk (boven de formatie) toegestaan controleerend personeel.

JAVA EN MADOERA.

GEWESTEN.	controleurs.	adspirant-controleurs.
Werkzaam bij de inspectie der cultures	d) 4	„
Id. bij de inspectie der koffiecultuur	1	„
Toegevoegd aan den hoofdinspecteur der opiumregie	5	„
Id. aan den waarn. tijd. hoofdinspecteur van den pandhuisdienst, tevens belast met onderzoekingen naar hetgeen met betrekking tot de oprichting van landbouwcredietbanken in Nederlandsch-Indië kan worden gedaan	2	„
Ter beschikking van den directeur van binnenlandsch bestuur voor de behandeling van agrarische aangelegenheden	1	„
Toegevoegd aan den resident van Batavia	1	„
Werkzaam gesteld in de residentie Batavia voor de contrôle-afdeeling Poerwakarta	1	„
Id. in de residentie Batavia voor de afdeelingen Krawang en Meester-Cornelis	„	2
Id. voor de afdeeling Stad en Voorsteden van Batavia	1	„
Toegevoegd aan den resident van Besoeki in het belang van de tabakscultuur	1	„
In het belang van de exploitatie van pandhuizen in eigen beheer	1	„
Werkzaam gesteld in de residentie Semarang	„	5
	18	7

BUITENBEZITTINGEN.

GEWESTEN.	controleurs.	adspirant-controleurs.
Ter beschikking van den directeur van onderwijs, eeredienst en nijverheid	1	„
Toegevoegd aan den assistent-resident voor de politie te Padang	„	1
Id. aan den gouverneur van Sumatra's Westkust voor Midden-Nias	1	„
Werkzaam gesteld in het landschap Korintji	„	1
Toegevoegd aan den resident van Palembang	1	„
Werkzaam gesteld in de afd. Djambi	9	1
Toegevoegd aan den controleur der afd. Ogan, Komering Ilir en Blidah	„	1
Werkzaam gesteld in de residentie Oostkust van Sumatra	e) 2	„
Belast met de waarneming der betrekking van administrateur bij de tinmijnen op Banka	2	„
Werkzaam gesteld in de residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	f) 3	„
Id. in de residentie Menado	g) 2	„
Id. in het gouvernement Celebes en onderhoorigheden voor de politieke aanrakingen met de inlandsche zelfbesturen	1	„
Id. in de residentie Amboina voor het bestuur der onderafd. Aroe-eilanden	1	„
Id. in de residentie Ternate en onderhoorigheden, voor de afd. Halmahera	h) 1	„
Id. in de residentie Timor voor het beheer der onderafdeeling Koepang en de contrôle over de onderafdeeling Babau en Amfoän	1	„
Toegevoegd aan den resident van Bali en Lombok voor het bureau van inlandsche zaken	1	„
	26	4

TOELICHTINGEN.

a) Voor de gedurende 1904 in werking getreden wijzigingen in de formatie van het hierbedoelde personeel zie Ind. St. 1904 nos. 135, 287 en 480.

b) Drie van deze controleurs zijn vervangen door officieren met den titel van civiel gezaghebber.

c) Deze betrekkingen zijn tijdelijk onvervuld gelaten.

d) Bovendien is bij de inspectie der cultures nog een ambtenaar werkzaam gesteld met den rang en titel van controleur bij het binnenlandsch bestuur op Java en Madoera.

e) Eén voor de Rokan-streken en één voor het toezicht op de panglongs te Tebing Tinggi.

f) Respectievelijk voor de onderafdeeling Boven-Mahakam, voor het landschap Pasir en voor de onderafdeeling Koetei.

g) Eén ten behoeve van de landschappen gelegen tusschen de Minahasa en de afdeeling Gorontalo, speciaal voor Bolang Mongondo en één voor het bestuur der onderafdeeling Soemalata.

h) Bovendien heeft de resident een controleur belast met het bestuur over de westkust der afdeeling Halmahera. Daarentegen zijn twee controleursbetrekkingen in Ternate en onderhoorigheden onvervuld gelaten.

II. Overzicht over 1904 betreffende samenvoeging en splitsing van desa's op Java en Madoera.

GEWESTEN.	Aantal gevallen waarin in 1904 is overgegaan tot		GEWESTEN.	Aantal gevallen waarin in 1904 is overgegaan tot	
	samenvoeging van desa's.	splitsing van desa's.		samenvoeging van desa's.	splitsing van desa's.
Bantam	4	"	Pasoeroean	*c*) 15	6
Batavia	"	2	Besoeki	"	*d*) 7
Preanger Regentschappen	5	"	Banjoemas	"	2
Cheribon	"	"	Kedoe	"	1
Pekalongan	*a*) 58	"	Madioen	*e*) 62	*f*) 1
Semarang	5	"	Kediri	20	3
Rembang	*b*) 8	"	Madoera	"	"
Soerabaja	*a*) 12	"			
	92	2		97	20

a) In één dezer gevallen werd door den Gouverneur-Generaal eene beslissing genomen.

b) Bovendien werd een gehucht van eene desa afgescheiden en bij eene andere desa gevoegd.

c) In twee dezer gevallen werd door den Gouverneur-Generaal eene beslissing genomen.

d) In twee dezer gevallen had splitsing en gedeeltelijke toevoeging aan andere desa's plaats.

e) In een dezer gevallen werd het grondgebied in eene desa toegevoegd aan twee andere desa's.

f) Dit geval betreft de afscheiding van eenige gehuchten van de eene desa en de toevoeging van die gehuchten aan eene andere desa.

III. Numerieke opgaven betreffende de voornaamste verrichtingen

Gewesten waar kadastrale opnemingen plaats hadden of waar het kadaster is in gebruik gesteld.	Aantal bouws (en perceelen) gedurende 1904 opgemeten.							
	Eigendomskadaster.		Landrente-metingen.				Woeste gronden en particuliere landerijen.	
			In loco herzien van het vroeger gemetene.		Nieuwe metingen.			
	Bouws.	Perceelen.	Bouws.	Perceelen.	Bouws.	Perceelen.	Bouws.	Perceelen.
JAVA EN MADOERA.								
Bantam	»	»	»	»	»	»	40	1
Batavia	»	»	»	»	»	»	156	1
Preanger Regentschappen	»	»	»	»	23 254	2 521	6 668	54
Cheribon	»	»	a) 16 468	3 020	»	»	34	2
Pekalongan	»	»	a) 35 671	6 672	»	»	»	»
			b) 25 955	3 244	»	»	»	»
Semarang	»	»	a) 108 729	20 705	»	»	»	»
Rembang	»	»	»	»	»	»	»	»
Soerabaja	»	»	»	»	»	»	277	2
Pasoeroean	»	»	»	»	88 207	6 696	1 521	17
Besoeki	»	»	»	»	»	»	619	7
Banjoemas	»	»	a) 31 344	10 446	»	»	»	»
Kedoe	»	»	a) 83 825	22 615	»	»	34	3
Djokjakarta	»	»	»	»	»	»	»	»
Soerakarta	»	»	»	»	»	»	»	»
Madioen	»	»	a) 77 393	5 476	»	»	»	»
Kediri	»	»	»	»	69 830	6 788	63	3
Madoera	»	»	»	»	»	»	»	»
Totalen voor Java en Madoera	»	»	379 385	72 178	181 291	16 005	9 412	90
BUITENBEZITTINGEN.								
Sumatra's Westkust	»	»	»	»	»	»	»	»
Riouw en onderhoorigheden	»	»	»	»	»	»	»	»
Celebes en onderhoorigheden	»	»	»	»	»	»	»	»
Menado	915	1 286	»	»	»	»	141	13
Ternate en onderhoorigheden	590	14	»	»	»	»	»	»
Totalen voor de buitenbezittingen	1 505	1 300	»	»	»	»	141	13
Algemeene totalen	1 505	1 300	379 385	72 178	181 291	16 005	9 553	103

a) Omwerking van de kaarten der voormalige kadastraal statistieke opneming.
b) Omwerking van irrigatiekaarten.

van het kadaster in Nederlandsch-Indië over 1904.

Aantal bouws (en perceelen) waarvan het landrente-kadaster in 1904 geheel voltooid is.		Gedurende 1904						
		zijn afgegeven onderstaand aantal					is in onderstaand aantal gevallen inzage van plans of registers verstrekt.	is aan salaris ontvangen.
		meet-brieven.	landmeters-kennissen.	certificaten.	kopieën en extracten van			
Bouws.	Perceelen.				meet-brieven.	andere stukken.		
„	„	39	35	„	1	„	„	f 340,50
„	„	415	873	125	79	102	495	8 589,40
45 404	3 764	291	198	25	51	22	48	8 270,45
17 772	3 180	83	146	10	19	41	81	1 713,74
35 331 7 981	6 606 862	113	152	43	43	3	13	1 656,50
140 371	24 639	347	280	74	56	13	67	4 522,98
„	„	70	65	65	13	„	2	617,—
„	„	318	467	70	44	37	191	6 526,05
119 757	8 483	174	168	35	71	6	68	3 979,10
„	„	105	203	4	27	11	20	2 393,31[5]
45 837	6 026	88	67	11	24	1	27	865,—
82 730	22 410	122	81	38	15	„	17	835,05
„	„	40	51	3	1	1	2	689,—
„	„	70	45	4	27	„	8	672,20
60 380	4 281	35	25	13	12	2	8	441,—
52 211	3 818	100	156	31	38	6	29	2 431,—
„	„	12	35	5	3	2	5	208,—
607 774	84 069	2 422	3 047	556	524	247	1 081	f 44 750,28[5]
„	„	31	37	27	9	„	9	f 469,50
„	„	12	23	9	„	„	3	135,50
„	„	73	119	14	8	2	56	1 065,50
„	„	104	89	16	23	„	„	910,50
„	„	47	17	4	2	„	„	305,—
„	„	267	285	70	42	2	68	f 2 886,—
607 774	84 069	2 689	3 332	626	566	249	1 149	f 47 636,28[5]

IV. Op 1 Juli 1904 of op 1 Januari 1905 in werking getreden aannemingscontracten voor het vervoer van gouvernements-producten, landsgoederen, enz., voor zooveel daarbij het departement van binnenlandsch bestuur betrokken is.

Volgnummer.	Gewesten waar het transport is uitbesteed en aard van het transport.	Duur der aanneming. Volgens het nieuwe contract.	Duur der aanneming. Volgens het afgeloopen contract.	Aannemingsprijzen. Maatstaf.	Aannemingsprijzen. Volgens het nieuwe contract.	Aannemingsprijzen. Volgens het afgeloopen contract.	Geraamde te vervoeren hoeveelheden per jaar.
	Java en Madoera. a)						
	Pekalongan.						
I.	Vervoer van koffie, zout, gelden, materialen en andere goederen in en door de residentie Pekalongan.	1905 t/m 1909 *b)*	1900 t/m 1904	voor koffie: per pikol en per paal;	f $0,01^{3}/_{10}$	*d)*	21 251 pikol.
				voor los zout: per pikolmaat en per paal;	0,03	*d)*	36 450 pikol.
				voor verpakt zout: per pikol en per paal;	0,01	*d)*	
				voor gelden, materialen en andere goederen: per pikol en per paal;	*c)* $0,03^{1}/_{2}$	*d)*	niet opgegeven.
II.	Vervoer van gouvernements-reizigers, gelden, materialen en andere goederen van de afdeelingshoofdplaats Tegal naar de reede aldaar en omgekeerd, benevens transport van zout van boord der schepen, waarmede het van de depôtpakhuizen op het eiland Madoera ter reeden van Tegal, Tandjoeng en Oeloedjami wordt aangebracht, naar en tot in de pakhuizen of andere bewaarplaatsen op die plaatsen.	1905 t/m 1909	1 Juli 1900 tot ult. 1904	voor personen: per kojangruimte;	2,25	f 1,80	150 kojang.
				voor materialen en andere goederen: per kojang;	2,25	1,80	
				voor gelden: per 50 K.G.;	0,40	0,40	10 K.G.
				voor munitie: per 25 K.G.;	0,25	0,25	190 K.G.
				voor los zout: per kojang; te Tegal	2,67	2,67	1500 kojang.
				„ Tandjoeng	8,26	6,41	
				„ Oeloedjami	5,—	4,45	
				voor verpakt zout: per kojang. te Tegal	2,67		
				„ Tandjoeng	8,26	*e)*	
				„ Oeloedjami	5,—		
III.	Vervoer van gouvernements-reizigers, gelden, zaadkoffie, steenkolen, materialen en andere goederen van de hoofdplaats Pekalongan naar de reede aldaar en omgekeerd, benevens transport van zout van boord der schepen, waarmede het van de depôtpakhuizen op het eiland Madoera ter reede van Pekalongan wordt aangebracht, naar en tot in de pakhuizen of andere bewaarplaatsen ter hoofdplaats Pekalongan.	1905 t/m 1909	1900 t/m 1904	voor personen: per kojangruimte;	2,67	6,—	100 kojang.
				voor materialen, goederen en zaadkoffie: per kojang;	*f)* 2,67	2,20	
				voor gelden: per 50 K.G.;	*g)* 0,05	0,05	10 K.G.
				voor steenkolen: per ton van 1000 K.G.;	1,80	1,48	100 ton.
				voor munitie: per 25 K.G.;	*h)* 0,05	0,05	100 K.G.
				voor los zout: per kojang;	2,67	2,19	1000 kojang.
				voor verpakt zout: per kojang;	2,67	*e)*	

a) Bij de aannemingen is o. m. uitdrukkelijk uitgesloten het vervoer van gelden, materialen en andere goederen, bestemd voor of afkomstig van den dienst der staatsspoorwegen.

b) In het nieuwe contract is begrepen het vervoer van koffie, zout, gelden, materialen en andere goederen in en door de afdeelingen Brebes, Tegal en Pemalang, welk vervoer vroeger afzonderlijk werd aanbesteed, laatstelijk voor 1903/1904.

c) Deze vrachtprijs was reeds bij de voorwaarden van aanbesteding bepaald.

d) Niet ingevuld, in verband met het aangeteekende in noot *b*.

e) Het vervoer van zout in verpakten staat was in het contract voor 1900/1904 niet opgenomen.

f) Behoudens eene minimumvracht van 2 kojang voor elk vervoer beneden de 2 kojang.

g) Behoudens eene minimumvracht als voor 4 kojang goederen bedongen.

h) Behoudens eene minimumvracht als voor 2 kojang goederen bedongen.

Volgnummer.	Gewesten waar het transport is uitbesteed en aard van het transport.	Duur der aanneming. Volgens het nieuwe contract.	Duur der aanneming. Volgens het afgeloopen contract.	Aannemingsprijzen. Maatstaf.	Aannemingsprijzen. Volgens het nieuwe contract.	Aannemingsprijzen. Volgens het afgeloopen contract.	Geraamde te vervoeren hoeveelheden per jaar.
	Buitenbezittingen.						
	Sumatra's Westkust.						
IV.	Vervoer van gouvernements-reizigers, hunne gezinnen en bagage, koffie, gelden, materialen en andere goederen tusschen Padang en de verschillende plaatsen in de afdeeling Painan (Padangsche Benedenlanden) en tusschen al deze plaatsen onderling (uitgezonderd het transport van militairen en hunne goederen en van militaire gelden, materialen en andere goederen in de onderafdeeling Indrapoera).	1 Juli 1904 t/m ult. 1909	1 Jan. t/m ult. Juni 1904	voor koffie:			
				per $^1/_2$ pikol en per paal;	f $0,06^1/_2$	f $0,04^1/_2$	1163 pikol.
				per $^1/_2$ pikol en per zeemijl;	0,06	$0,04^1/_2$	
				voor gelden, materialen en goederen (bagage uitgezonderd): *i*)			
				per pikol en per paal;	$0,07^1/_2$	$0,07^1/_2$	niet opgegeven.
				per pikol en per zeemijl;	$0,07^1/_2$	$0,07^1/_2$	
V.	Vervoer van gouvernements-reizigers, hunne gezinnen en bagage, koffie, gelden, materialen en andere goederen tusschen Padang en de verschillende plaatsen in de afdeeling Natal, de onderafdeelingen Groot-Mandailing en Batang Natal, Klein-Mandailing, Oeloe en Pakantan en Soeroematinggi in de onderafdeeling Angkola (Tapanoeli) via Natal en tusschen al deze plaatsen onderling.	1 Juli 1904 t/mult. 1909	1 Jan. t/mult. Juni 1904	voor koffie:			
				per $^1/_2$ pikol en per paal;	$0,01^{75}/_{100}$	$0,03^{75}/_{100}$	3849 pikol.
				per $^1/_2$ pikol en per zeemijl;	$0,01^5/_{10}$	0,03	
				voor gelden, materialen en goederen (bagage uitgezonderd): *i*)			
				per pikol en per paal;	0,05	$0,07^1/_2$	niet opgegeven.
				per pikol en per zeemijl;	0,05	0,06	
VI.	Vervoer van gouvernements-reizigers, hunne gezinnen en bagage, koffie, gelden, materialen en andere goederen tusschen Padang en de verschillende plaatsen in de onderatdeelingen Angkola (met uitzondering van Soeroematinggi), Sipirok, Siboga en Ommelanden, Batang Taro-districten, Silindoeng en Toba (Tapanoeli) en tusschen al deze plaatsen onderling.	1 Juli 1904 t/m ult. 1909	1 Jan. t/mult. Juni 1904	voor koffie:			
				per $^1/_2$ pikol en per paal;	0,04	0,05	1809 pikol.
				per $^1/_2$ pikol en per zeemijl;	$0,02^1/_2$	$0,03^1/_2$	
				voor gelden, materialen en goederen, (bagage uitgezonderd): *i*)			
				per pikol en per paal;	*j*) 0,05	0,10	niet opgegeven.
				per pikol en per zeemijl;	$0,03^1/_2$	$0,03^1/_2$	
VII.	Vervoer van gouvernements-reizigers, hunne gezinnen en bagage, koffie, gelden, materialen en andere goederen tusschen Padang en de verschillende plaatsen in de residentie Padangsche Bovenlanden — met uitzondering, op de hoofdplaats Loeboek Sikaping na, van die in de afdeeling Loeboek Sikaping — en tusschen al deze plaatsen onderling.	1 Juli 1904 t/mult. 1909	1 Jan. t/mult. Juni 1904	voor koffie: per $^1/_2$ pikol en per paal;	$0,01^{87}/_{100}$	*l*) $0,02^{17}/_{100}$	25 427 pikol.
				voor gelden, materialen en goederen (bagage uitgezonderd): *i*)			
				per pikol en per paal;	*k*) 0,04	0,04	niet opgegeven.

i) De vrachtprijs voor het vervoer van gelden, materialen en goederen (bagage uitgezonderd) was reeds bij de voorwaarden van aanbesteding vastgesteld.

j) Behoudens een bedrag van f 0.08 per pikol en per paal voor het vervoer van Siboga naar de verschillende plaatsen in de onderafdeelingen Toba en Silindoeng en omgekeerd, en tusschen al deze plaatsen onderling.

k) Behoudens een bedrag van f 0,08 per pikol en per paal voor het vervoer tusschen Kota Baroe en Bankinang (onderafdeeling Boven-Kampar, afdeeling L Kota) en omgekeerd, en tusschen Moeara Laboeh en Loeboek Gadang (afdeeling XIII en IX Kota) en omgekeerd.

l) Behoudens een bedrag van f $0,05^1/_2$ per halven pikol en per paal voor het vervoer van het koffie-inkooppakhuis te Boekit Sileh naar Kota Anau.

Volgnummer.	Gewesten waar het transport is uitbesteed en aard van het transport.	Duur der aanneming. Volgens het nieuwe contract.	Duur der aanneming. Volgens het afgeloopen contract.	Aannemingsprijzen. Maatstaf.	Aannemingsprijzen. Volgens het nieuwe contract.	Aannemingsprijzen. Volgens het afgeloopen contract.	Geraamde te vervoeren hoeveelheden per jaar.
VIII.	Vervoer van gouvernements-reizigers, hunne gezinnen en bagage, koffie, gelden, materialen en andere goederen tusschen Padang en de verschillende plaatsen in de assistent-residentie Loeboek Sikaping, met uitzondering van de afdeelingshoofdplaats van dien naam, via Sasak (Padangsche Bovenlanden) en tusschen al deze plaatsen onderling.	1905 t/m 1909	1900 t/m 1904	voor koffie:			
				per ½ pikol en per paal;	f 0,02½	f 0,02⁴/₁₀	916 pikol.
				per ½ pikol en per zeemijl;	0,01½	0,01⁶/₁₀	
				voor gelden, materialen en goederen (bagage uitgezonderd): *i*)			
				per pikol en per paal;	0,06	0,06	niet opgegeven.
				per pikol en per zeemijl;	0,03½	0,03½	
	Benkoelen.						
IX	Vervoer van gouvernements-reizigers, paarden, muildieren, slachtvee, gelden, steenkolen, materialen en andere goederen van de hoofdplaats Benkoelen naar de reede aldaar en omgekeerd en tusschen de op die reede liggende vaartuigen onderling, benevens transport van zout van boord der schepen, waarmede het van de depôtpakhuizen op het eiland Madoera ter reede van Benkoelen wordt aangebracht, naar en tot in de pakhuizen op die plaats.	1905 t/m 1909	1900 t/m 1904	voor personen, paarden, muildieren en slachtvee: per kojangruimte;	6,50	4,50	250 kojang.
				voor materialen en goederen: per kojang;	6,50	4,50	
				voor gelden: per 50 K.G.;	0,20	0,10	600 K.G.
				voor steenkolen: per ton van 1000 K.G.;	4,50	0,50	200 K.G.
				voor munitie: per 25 K.G.;	0,16	0,20	3000 K.G.
				voor los zout: per kojang;	7,50	4,50	480 kojang.
				voor verpakt zout: per kojang;	7,50	*e*)	
	Lampongsche Districten.						
X	Vervoer van gouvernements-reizigers, paarden, gelden, steenkolen, materialen en andere goederen van Teloek Betoeng naar de reede aldaar en omgekeerd, benevens transport van zout van boord der schepen, waarmede het van de depôtpakhuizen op het eiland Madoera ter reede van Teloek Betoeng wordt aangebracht, naar en tot in de pakhuizen op die plaats.	1905 t/m 1909	1900 t/m 1904	voor personen en paarden: per kojangruimte;	6,50	7,25	150 kojang.
				voor materialen en goederen: per kojang;	6,50	7,25	
				voor gelden: per 50 K.G.	0,45	0,50	1500 K.G.
				voor steenkolen: per ton van 1000 K.G.	3,—	3,50	20 ton.
				voor munitie: per 25 K.G.;	0,35	0,40	1200 K.G.
				voor los zout: per kojang;	8,50	11,—	150 kojang.
				voor verpakt zout: per kojang;	10,—	*e*)	

V. Numerieke opgaven betreffende de in 1904 gerapporteerde gevallen van eenige der voornaamste in Nederlandsch-Indië voorgekomen veeziekten.

Runderpest.

GEWESTEN.	Aantal beesten nog ziek op ult. 1903.	Aantal beesten gedurende 1904 aangetast.	Te zamen.	Gedurende 1904 zijn van het in de voorgaande kolom vermelde aantal beesten: gestorven.	afgemaakt: vrijwillig door de eigenaars.	afgemaakt: na onteigening.	hersteld.	Nog ziek gebleven op ult. 1904.
Palembang	„	1 576	1 576	1 563	8	„	5	„
Oostkust van Sumatra	„	105	105	18	11	76	„	
Atjèh en onderhoorigheden	„	51	51	6	1	44	„	„
Totalen	„	1 732	1 732	1 587	20	120	5	„

Miltvuur.

GEWESTEN.	Aantal beesten nog ziek op ult. 1903.	Aantal beesten gedurende 1904 aangetast.	Te zamen.	gestorven.	vrijwillig door de eigenaars.	na onteigening.	hersteld.	Nog ziek gebleven op ult. 1904.
Batavia	„	3	3	3	„	„	„	„
Palembang	„	5	5	5	„	„	„	„
Totalen	„	8	8	8	„	„	„	„

Mond- en klauwzeer.

GEWESTEN.	Aantal beesten nog ziek op ult. 1903.	Aantal beesten gedurende 1904 aangetast.	Te zamen.	gestorven.	vrijwillig door de eigenaars.	na onteigening.	hersteld.	Nog ziek gebleven op ult. 1904.
JAVA EN MADOERA.								
Bantam	„	26	26	1	„	„	25	„
Batavia	„	289	289	„	91	„	195	3
Semarang	3	646	649	„	„	„	649	„
Rembang	38	728	766	19	„	„	747	„
Soerabaja	„	1 651	1 651	40	„	„	1 441	170
Besoeki	106	404	510	24	„	„	420	66
Pasoeroean	35	713	748	9	„	„	696	43
Kediri	37	1 238	1 275	39	„	„	1 098	138
Madioen	„	593	593	4	„	„	589	„
Soerakarta	„	1 178	1 178	17	„	„	1 159	2
Djokjakarta	„	4 084	4 084	15	„	„	4 067	2
Kedoe	„	174	174	1	„	„	173	„
Banjoemas	1	99	100	„	„	„	100	„
Madoera	„	154	154	4	„	„	139	11
Totalen voor Java en Madoera	220	11 977	12 197	173	91	„	11 498	435
BUITENBEZITTINGEN.								
Palembang	38	266	304	„	„	„	304	„
Oostkust van Sumatra	707	575	1 282	15	60	„	1 175	32
Benkoelen	„	3	3	1	„	„	2	„
Atjèh en onderhoorigheden	3	54	57	„	„	„	57	„
Westerafdeeling van Borneo	„	20	20	„	„	„	20	„
Totalen voor de buitenbezittingen	748	918	1 666	16	60	„	1 558	32
Algemeene totalen	968	12 895	13 863	189	151	„	13 056	467

Surra.

GEWESTEN.	Aantal beesten nog ziek op ult. 1903.	Aantal beesten gedurende 1904 aangetast.	Te zamen.	gestorven.	vrijwillig door de eigenaars.	na onteigening.	hersteld.	Nog ziek gebleven op ult. 1904.
JAVA EN MADOERA.								
Batavia	„	22	22	8	14	„	„	„
Cheribon	„	288	288	272	16	„	„	„
Pekalongan	„	321	321	286	15	„	20	„
Semarang	„	427	427	390	19	„	18	„
Rembang	„	46	46	30	12	„	4	„
Soerabaja	„	83	83	54	29	„	„	„
Besoeki	„	464	464	461	„	„	3	„
Kediri	„	1	1	1	„	„	„	„
Madioen	„	13	13	10	1	„	2	„
Totalen voor Java en Madoera	„	1 665	1 665	1 512	106	„	47	„
BUITENBEZITTINGEN.								
Tapanoeli	„	143	143	130	10	„	3	„
Atjèh en onderhoorigheden	„	10	10	10	„	„	„	„
Timor en onderhoorigheden	„	9 503	9 503	9 309	171	3	20	„
Totalen voor de buitenbezittingen	„	9 656	9 656	9 449	181	3	23	„
Algemeene totalen	„	11 321	11 321	10 961	287	3	70	„

Malleus.

GEWESTEN.	Aantal beesten nog ziek op ult. 1903.	Aantal beesten gedurende 1904 aangetast.	Te zamen.	gestorven.	vrijwillig door de eigenaars.	na onteigening.	hersteld.	Nog ziek gebleven op ult. 1904.
JAVA EN MADOERA.								
Bantam	„	6	6	5	„	„	1	„
Batavia	6	94	100	33	60	„	3	4
Cheribon	„	23	23	20	3	„	„	„
Pekalongan	1	29	30	14	11	„	„	5
Semarang	„	30	30	7	23	„	„	„
Rembang	„	1	1	„	„	1	„	„
Soerabaja	„	163	163	1	160	„	„	2
Besoeki	2	36	38	29	9	„	„	„
Pasoeroean	1	21	22	14	5	„	„	3
Kediri	1	14	15	9	2	„	1	3
Madioen	6	21	27	14	4	„	1	8
Soerakarta	„	3	3	„	3	„	„	„
Djokjakarta	2	16	18	3	14	„	„	1
Kedoe	„	2	2	1	„	„	1	„
Totalen voor Java en Madoera	19	459	478	150	294	1	7	26

GEWESTEN.	Aantal beesten nog ziek op ult. 1903.	Aantal beesten gedurende 1904 aangetast.	Te zamen.	Gedurende 1904 zijn van het in de voorgaande kolom vermelde aantal beesten: gestorven.	afgemaakt: vrijwillig door de eigenaars.	afgemaakt: na onteigening.	hersteld.	Nog ziek gebleven op ult. 1904.
Buiten-bezittingen.								
Tapanoeli	„	1	1	„	1	„	„	„
Oostkust van Sumatra	„	9	9	„	9	„	„	„
Atjèh en onderhoorigheden	„	1	1	„	„	1	„	„
Menado	„	7	7	4	3	„	„	„
Totalen voor de buitenbezittingen	„	18	18	4	13	1	„	„
Algemeene totalen	19	477	496	154	307	2	7	26
Septichaemia epizoötica.								
Java en Madoera.								
Bantam	„	13	13	13	„	„	„	„
Batavia	„	519	519	278	241	„	„	„
Preanger Regentschappen	„	111	111	104	1	„	6	„
Totalen voor Java en Madoera	„	643	643	395	242	„	6	„
Buiten-bezittingen.								
Oostkust van Sumatra	„	9	9	4	„	„	5	„
Celebes en onderhoorigheden	„	562	562	554	„	„	8	„
Totalen voor de buitenbezittingen	„	571	571	558	„	„	13	„
Algemeene totalen	„	1 214	1 214	953	242	„	19	„

GEWESTEN.	Aantal beesten nog ziek op ult. 1903.	Aantal beesten gedurende 1904 aangetast.	Te zamen.	Gedurende 1904 zijn van het in de voorgaande kolom vermelde aantal beesten: gestorven.	afgemaakt: vrijwillig door de eigenaars.	afgemaakt: na onteigening.	hersteld.	Nog ziek gebleven op ult. 1904.
Saccharomycose.								
Batavia	2	11	13	3	8	„	1	1
Pekalongan	„	2	2	„	„	„	2	„
Semarang	„	4	4	1	„	„	3	„
Soerabaja	8	154	162	25	104	„	17	16
Kediri	„	2	2	„	„	„	2	„
Kedoe	„	6	6	1	4	„	1	„
Totalen	10	179	189	30	116	„	26	17
Tuberculose.								
Semarang	„	1	1	1	„	„	„	„
Dolheid.								
Java en Madoera.								
Batavia	„	9	9	7	2	„	„	„
Pekalongan	„	2	2	„	2	„	„	„
Semarang	„	10	10	7	3	„	„	„
Pasoeroean	„	5	5	4	1	„	„	„
Soerakarta	„	9	9	„	9	„	„	„
Djokjakarta	„	1	1	„	1	„	„	„
Totalen voor Java en Madoera	„	36	36	18	18	„	„	„
Buiten-bezittingen.								
Padangsche Bovenlanden	„	6	6	4	2	„	„	„
Padangsche Benedenlanden	„	1	1	1	„	„	„	„
Celebes en onderhoorigheden	„	1	1	„	1	„	„	„
Menado	„	6	6	2	4	„	„	„
Totalen voor de buitenbezittingen	„	14	14	7	7	„	„	„
Algemeene totalen	„	50	50	25	25	„	„	„

Bijlage F.

(Zie hoofdstuk J, afd. II, § 1, van het verslag.)

OVERZICHT

van de gehouden aanteekeningen omtrent de verrichte heerendiensten op

JAVA EN MADOERA,

met uitzondering van de residentiën SOERAKARTA en DJOKJAKARTA, gedurende

1904.

GEWESTEN. a)	Maximum aantal dagdiensten, hetwelk van een heerendienstplichtige jaarlijks gevorderd mag worden. b)	Totaal aantal heerendienstplichtigen.	Maximum aantal dagdiensten dat in 1904 van het in de voorgaande kolom genoemde aantal heerendienstplichtigen had mogen gevorderd worden. e)	Aantal (volgens de aanteekeningen) gedurende 1904 gevor				
				arbeid aan wegen.		arbeid aan dammen, waterwerken, dijken en waterleidingen.		ver · r teen brij ver. m voo p binn
				Onderhoud en gewone herstellingen.	Aanleg en zware herstellingen.	Onderhoud en gewone herstellingen.	Aanleg en zware herstellingen.	
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	
Gebied buiten de particuliere landen.								
Bantam	20 (32)	126 920	2 538 400	38 168	„	25 786	„	
Batavia: Domein Bloeboer	20	3 529	70 580	1 465	„	„	„	
Batavia: Afdeeling Krawang	24 (36)	33 705	808 920	65 018	„	17 348	„	
Preanger Regentschappen	c) 24 (36)	235 267	3 965 327	f) 872 650	„	48 649	„	zi
Cheribon	d) 21 (36)	231 923	3 822 906	„	„	200 874	„	
Pekalongan	„	227 682	3 965 753	320 658	„	140 647	„	
Semarang	„	326 182	6 022 424	„	„	229 284	„	
Rembang	22 (40)	207 737	4 570 214	„	„	26 546	„	
Soerabaja: Noord-Soerabaja	24 (36)	77 280	1 854 732	187 056	„	47 652	„	
Soerabaja: Zuid-Soerabaja	24 (36)	225 292	3 604 672	512 209	„	416 648	h) 69	
Soerabaja: Bawean	8	6 528	52 224	„	„	255	„	
Pasoeroean	„	299 550	5 518 040	f) 266 322	„	120 411	„	
Besoeki: Andere afdeelingen dan Banjoewangi	24 (36)	137 533	3 300 792	253 178	„	38 159	„	
Besoeki: Afdeeling Banjoewangi	24 (36)	19 114	458 736	39 130	„	569	„	
Banjoemas	21 (39)	117 178	2 460 755	64 750	„	141 276	„	
Kedoe	24	279 731	6 713 544	„	„	519 791	„	
Madioen	24 (36)	159 672	3 031 318	228 899	„	103 080	„	
Kediri	30 (36)	182 353	3 722 248	540 876	„	72 840	„	
Madoera	12	311 143	2 489 114	„	„	4 185	„	
Totalen		3 208 319	58 970 699	g) 3 390 379	„	2 154 000	69	g)
Particuliere landen.								
Bantam	52	15 942	191 304	14 093	„	2 341	„	
Batavia: Andere afdeelingen dan Krawang	52	224 076	9 411 192	183 528	„	7 997	„	
Batavia: Afdeeling Krawang	52	40 804	„	„	„	„	„	
Cheribon	52	22 523	„	„	„	„	„	
Totalen		303 345	9 602 496	197 621	„	10 338	„	
Algemeene totalen		3 511 664	68 573 195	3 588 000	„	2 164 338	69	
Over 1903 waren de cijfers:								
gouvernementsgebied		3 193 946	58 751 754	3 816 037	80 679	2 117 549	132 055	
particuliere landen		306 287	9 487 344	180 844	„	12 643	„	
Algemeene totalen		3 500 233	68 239 098	3 996 931	80 679	2 130 192	132 055	

gevorderde dagdiensten ter zake van:			Totaal dagdiensten in 1904 gepresteerd ter zake van de in de kolommen 5 tot en met 11 vermelde heerendiensten, dus zonder die voor aanleg van irrigatiewerken gevorderd (zie kolom 14).	Vergeleken met de opgaven over 1903 wijzen de cijfers in de voorgaande kolom op onderstaande vermeerdering of vermindering. *j*)	Bovendien is voor aanleg in heerendienst van irrigatiewerken onderstaand aantal dagdiensten gevorderd.		Gemiddeld per heerendienstplichtige is gedurende 1904 het navolgend aantal dagdiensten gepresteerd:		GEWESTEN.
verzamelen, transporteeren of verbrijzelen van verhardingsmateriaal voor groote post- en binnenwegen.	het bezetten van wachthuizen.	het vervoeren van personen en troepen op marsch en van hunne goederen (zie Ind. St. 1875 nº. 110). *i*)			in 1904.	in 1903.	Zonder die voor den aanleg van irrigatiewerken.	Met inbegrip van die voor den aanleg van irrigatiewerken.	
9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.
190 177	"	"	254 131	— 187 010	"	"	ruim 2	ruim 2	Bantam.
"	"	"	1 465	— 26 338	"	"	bijna 1	bijna 1	Batavia.
96 147	"	"	178 513	— 66 512	"	"	ruim 5	ruim 5	
zie noot *f*	"	"	921 299	— 53 541	"	6 517	" 3	" 3	Preanger Regentschappen.
305 855	"	"	506 729	— 208 308	"	"	" 2	" 2	Cheribon.
801 546	"	"	1 262 851	— 77 234	"	112 633	" 5	" 5	Pekalongan.
1 589 878	"	97	1 819 259	+ 177 902	"	"	" 5	" 5	Semarang.
875 773	"	"	902 319	— 32 106	"	"	" 4	" 4	Rembang.
213 508	"	"	448 216	+ 24 934	"	"	5 à 6	5 à 6	
606 857	"	"	1 535 783	— 381 208	"	"	6 à 7	6 à 7	Soerabaja.
11 041	"	"	11 296	— 5 028	"	"	1 à 2	1 à 2	
1 287 617	"	"	1 674 350	— 124 209	"	"	ruim 5	ruim 5	Pasoeroean.
452 792	"	"	744 129	— 46 596	"	49 659	" 5	" 5	Besoeki.
127 440	"	"	167 139	+ 33 613	"	"	8 à 9	8 à 9	
233 166	"	"	439 192	— 196 751	"	"	3 à 4	3 à 4	Banjoemas.
1 423 826	"	"	1 943 617	— 108 210	"	5 572	bijna 7	bijna 7	Kedoe.
187 876	"	"	519 855	+ 51 191	"	"	ruim 3	ruim 3	Madioen.
519 678	"	"	1 133 394	— 56 994	"	"	" 6	" 6	Kediri.
"	"	"	4 185	— 279 769	"	"	bijna 1	bijna 1	Madoera.
g) 8 923 177	"	97	14 467 722	— 1 562 174	"	174 381	ruim 4	ruim 4	
"	57 462	"	73 896	+ 1 764	"	"	4 à 5	4 à 5	Bantam.
"	1 186 861	"	1 378 386	+ 28 806	"	"	ruim 6	ruim 6	Batavia.
"	"	"	"	"	"	"	"	"	
"	"	"	"	"	"	"	"	"	Cheribon.
"	1 244 323	"	1 452 282	+ 30 570	"	"	4 à 5	4 à 5	
8 923 177	1 244 323	97	15 920 004	— 1 531 604	"	174 381	ruim 4	ruim 4	
8 089 079	1 794 398	49	16 029 896	+ 430 390	174 381	712 935	ruim 5	ruim 5	
"	1 228 225	"	1 421 712	— 273 508	"	"	4 à 5	4 à 5	
8 089 079	3 022 623	49	17 451 608	+ 156 882	174 381	712 935	bijna 5	5	

Aanmerkingen.

AANMERKINGEN.

a) Een overzicht van de voor het gouvernementsgebied geldende heerendienstregelingen komt voor op blz. 158/159 van deel I van den Regeeringsalmanak van Nederlandsch-Indië voor 1905.

b) Waar in deze kolom tweeërlei opgaaf voorkomt, geeft het eerste getal het maximum aantal dagdiensten aan, dat per heerendienstplichtige gevorderd mag worden *buiten* de diensten voor aanleg van irrigatiewerken (wat Bantam en de Preanger Regentschappen aangaat, *buiten* de diensten voor aanleg van wegen en irrigatiewerken), terwijl de tusschen haakjes geplaatste cijfers betrekking hebben op het vorderbaar maximum, met inbegrip van de zooeven bedoelde diensten. Zie overigens de noten *c* en *d*.

c) Het maximum van 24 dagdiensten geldt in de Preanger Regentschappen alleen buiten de gewestelijke hoofdplaats en de afdeelingshoofdplaatsen.
Op genoemde hoofdplaatsen en daarbuiten, met inbegrip van de eventueel meer benoodigde diensten voor aanleg van wegen en irrigatiewerken, mag het maximum 36 bedragen; zie Ind. St. 1896 n°. 264. Overeenkomstig het aangeteekende in noot *e* is het in kolom 4 uitgetrokken maximum aantal dagdiensten berekend tegen 16 dagen arbeid 's jaars per dienstplichtige *buiten* en 24 per dienstplichtige *op* de hoofdplaatsen.

d) Voor de afdeeling Indramajoe geldt niet het getal 21, maar het cijfer 36 als normaal maximum; zie Ind. St. 1898 n°. 336. In verband daarmede is, bij de berekening van het in kolom 4 uitgetrokken totaal, voor gemelde afdeeling gerekend op een gemiddelde per heerendienstplichtige van 24 dagdiensten per jaar, doch voor de overige afdeelingen op een gemiddelde van 14 dagdiensten.

e) Het in deze kolom vermeld maximum aantal dagdiensten is voor alle gewesten van het gouvernementsgebied uniform berekend. Dooreengenomen is voor elken heerendienstplichtige slechts gerekend op $^2/_3$ van het vorderbaar maximum aantal dagdiensten per jaar, welk gemiddelde, ingevolge het meerendeel der tot de heerendienstordonnantiën behoorende „voorschriften tot uitvoering", ook als maatstaf behoort te gelden bij de verdeeling van den heerendienstarbeid onder de desa's of groepen van bijeengelegen desa's.

Waar in kolom 2 twee maxima zijn opgegeven, is het $^2/_3$ berekend over de kleinste opgaaf, dus zonder te rekenen op de voor aan te leggen irrigatiewerken vorderbare diensten; zie overigens de noten *c* en *d*.

f) Hieronder ook het (niet afzonderlijk opgegeven) aantal dagdiensten, besteed aan het verzamelen van grind, welke diensten onder die in kolom 9 hadden behooren te worden vermeld.

g) In verband met het aangeteekende in noot *f* grijpen de totalen der kolommen 5 en 9 in elkander.

h) Abusievelijk gevorderd in de afdeeling Modjokerto.

i) Deze dienst, welke bovendien tegen betaling geschiedt, wordt alleen gevorderd, indien tegen de vastgestelde loonen geen vrije koelies te bekomen zijn.

j) Niettegenstaande de afschaffing, met ingang van 1 Januari 1904, van verschillende categorieën van heerendiensten op Java en Madoera (Ind. St. 1903 n°. 350) werden in Semarang, Noord-Soerabaja, Banjoewangi en Madioen in 1904 meer dagdiensten gepresteerd dan in 1903, als oorzaak waarvan in de gewestelijke verslagen wordt opgegeven de omstandigheid, dat, in verband met de vele en aanhoudende regens, voor het onderhoud der wegen veel verhardingsmateriaal benoodigd was en bovendien voor Banjoewangi meer werk aan onderhoud der wegen en voor Madioen meer onderhoud aan waterwerken. In de overige gewesten of gedeelten van gewesten onderging het aantal gevorderde dagdiensten vermindering, hetgeen, behalve aan de afschaffing van eenige categorieën van heerendiensten, wordt toegeschreven: in Bantam, Cheribon, Pekalongan, Rembang, Zuid-Soerabaja, Bawean en Banjoemas aan minder arbeid voor grindverzameling, in Krawang, Pekalongan, Pasoeroean en Kediri aan minder werk aan onderhoud van wegen en in Bantam, Krawang, Cheribon, Zuid-Soerabaja, Besoeki (behalve Banjoewangi) en Kediri aan minder werk aan het onderhoud van waterwerken.
Overigens verdient vermelding, dat buitengewoon veel diensten werden gevorderd: in Kedoe, Kediri en Besoeki (behalve Banjoewangi) voor verzameling van verhardingsmateriaal, in de Preanger Regentschappen en Banjoemas voor onderhoud van wegen en in Pekalongan, Pasoeroean, Banjoemas en Kedoe voor onderhoud van waterwerken.

Bijlage G.

(Zie hoofdstuk J, afd. II, § 1, van het verslag.)

Overzicht van de opbrengst van het hoofdgeld van de heerendienstplichtigen in de gouvernementslanden van Java en Madoera over 1904.

GEWESTEN.	Totaal bedrag van den aanslag van het hoofdgeld over 1904 (à f 1 per heerendienstplichtige, behalve in Pasoeroean, waar f 1,50 moet worden opgebracht). a)	Kosten van aanslag en invordering, zijnde het aan de desahoofden toekomende collecteloon van 8 %.	Zuiver bedrag van den aanslag.	In 1904 door de bevolking aangezuiverd.	Op 31 December 1904 door de bevolking nog aan te zuiveren.
Bantam	f 126 920	f 10 153,60	f 116 766,40	f 126 920,—	"
Batavia (afd. Krawang)	42 740	3 419,20	39 320,80	42 415,30	f 324.70
Preanger Regentschappen	235 267	18 821 36	216 445,64	235 261,70	5,30
Cheribon	238 682	19 094,56	219 587,44	238 682,—	"
Pekalongan	230 798	18 463,84	212 334,16	230 798 —	"
Semarang	365 669	29 253,52	336 415,48	365 668,—	1,—
Rembang	207 737	16 618,96	191 118,04	207 737,—	"
Soerabaja. Noord-Soerabaja	97 223	7 777,84	89 445,16	97 223.—	"
Soerabaja. Zuid-Soerabaja	227 628	18 210,24	209 417.76	227 628,—	"
Soerabaja. Bawean	6 528	522,24	6 005,76	6 528,—	"
Pasoeroean	389 809	31 184,72	358 624,28	389 807,50	1,50
Besoeki. Andere afdeelingen dan Banjoewangi	137 533	11 002,64	126 530,36	137 533,—	"
Besoeki. Afdeeling Banjoewangi	19 114	1 529,12	17 584,88	19 114.—	"
Banjoemas	145 993	11 679,44	134 313,56	145 993,—	"
Kedoe	279 731	22 378,48	257 352 52	279 731,—	"
Madioen	159 641	12 771 28	146 869,72	159 641,—	"
Kediri	182 353	14 588,24	167 764,76	182 353,—	"
Madoera	311 143	24 891,44	286 251,56	311 143,—	"
	f 3 404 509	f 272 360,72	f 3 132 148.28	f 3 404 176,50	f 332 50

a) Voor verschillende gewesten wijkt het in deze bijlage opgegeven getal heerendienstplichtigen eenigszins af van dat in bijlage F vermeld, hetgeen hieraan is toe te schrijven, dat de tweeërlei opgaven niet op hetzelfde tijdstip zijn afgesloten.

Bijlage H.

(Zie hoofdstuk J, afd. II, § 2, van het verslag.)

OVERZICHTEN

VAN DE

GEHOUDEN AANTEEKENINGEN

OMTRENT DE

VERRICHTE HEERENDIENSTEN

IN

sommige gewesten der buitenbezittingen

GEDURENDE

1904. *)

*) In de overige in deze bijlage niet genoemde gewesten worden van de onder 's Gouvernements rechtstreeksch bestuur staande inboorlingen geen of doorgaans geen heerendiensten gevorderd.

Sumatra's Westkust. *a*)

ONDERDEELEN VAN HET GEWEST.	Aantal		Aantal dagdiensten *b*) gedurende 1904 gevorderd voor:					Gemiddeld aantal dagdiensten gedurende 1903 van elken heerendienstplichtige voor de hierbedoelde algemeene diensten gevorderd.
	tot arbeid bekwame mannen.	heeren-dienst-plichtigen.	gewoon onderhoud van bruggen.	gewoon onderhoud van wegen.	andere burgerlijke lands-werken.	militaire lands-werken.	Totaal.	
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
Padangsche Benedenlanden *c*).	86 735	74 888	211 028	818 241	500	„	1 029 769	13,8
Padangsche Bovenlanden.	225 167	194 899	210 889	1 695 685	265 260	„	2 171 834	11,2
Tapanoeli	45 392	30 266	76 734	316 680	21 261	„	414 675	13,7
Totalen. . . .	357 294	300 053	498 651	2 830 606	287 021	„	3 616 278	ruim 12,–
Over 1903 was opgegeven. . . .	395 900	328 082	501 162	2 767 070	117 457	„	3 385 689	ruim 10,3

a) Voor dit gouvernement gelden, met betrekking tot de heerendiensten, tot 1 Januari 1905 nog de voorloopige regeling in Ind. St. 1877 n°. 248 en de proefregelingen van 1881 en 1883, bedoeld in K. V. 1882, blz. 74 en K. V. 1884, blz. 71.

b) De uit dit gewest ontvangen opgaven hebben slechts betrekking op een deel der zoogenaamde algemeene diensten. Nopens den omvang der bijzondere diensten (bezetten van wachthuizen, het doen van diensten bij de inlandsche hoofden en ambtenaren, het bewaken van landsgebouwen, enz.) zijn geen mededeelingen ontvangen.

c) Ingevolge Ind. St. 1858 nos. 66 en 67 staat het den heerendienstplichtigen ter hoofdplaats Padang vrij om de heerendiensten af te koopen, tegen betaling van een equivalent van f 4 per jaar en per hoofd.

Benkoelen. *a*)

AFDEELINGEN.	Aantal heeren-dienst-plichtigen.	Maximum aantal dagdiensten, waarover jaarlijks beschikt mag worden, berekend tegen 42 dagdiensten per dienstplichtige.	Aantal gedurende 1904 werkelijk gevorderde dagdiensten ter zake van:							Zoodat in 1904 van het beschikbaar maximum aantal dagdiensten niet gevorderd zijn geworden (kolom 3 minus kolom 10):
			gewoon onderhoud van:		aanleg, zware herstelling en vernieuwing van:		het vervoeren van gouvernementsgoederen en gelden.	het vervoeren van gouvernementsreizigers (troepen en personen op marsch daaronder begrepen).	Totaal.	
			groote wegen.	bruggen en duikers in de groote wegen.	groote wegen.	bruggen en duikers in de groote wegen.				
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.
Benkoelen (hoofdplaats). *b*).	1 665	69 930	„	„	„	„	25	10	35	69 895
Ommelanden van Benkoelen.	5 245	220 290	101 184	739	12 409	716	5 201	12 744	132 993	87 297
Moko Moko	3 773	158 466	58 397	3 488	34 203	9 838	49	154	106 129	52 337
Lais.	3 989	167 538	34 297	664	22 184	6 337	„	„	63 482	104 056
Seloema.	5 563	233 646	113 744	2 042	21 465	20 816	259	„	158 326	75 320
Mana en Pasoemah Oeloe Mana.	7 461	313 362	104 770	7 080	22 917	39 852	„	„	174 619	138 743
Kauer	2 932	123 144	111 207	700	1 867	8 641	„	„	122 415	729
Kroë.	6 420	269 640	154 080	310	„	„	285	„	154 675	114 965
Totalen. . . .	37 048	1 556 016	677 679	15 023	115 045	86 200	5 819	12 908	912 674	643 342
Over 1903 was opgegeven.	38 058	1 598 436	644 979	45 738	150 845	116 318	5 408	16 047	979 335	619 101

a) Zie voor de op 1 Januari 1897 in werking getreden heerendienstregeling voor dit gewest Ind. St. 1896 n°. 262, juncto 1898 n°. 188. De „voorschriften ter uitvoering" zijn afgedrukt in Bijbl. Ind. St. n°. 5198. Omtrent de in 1904 bij Benkoelen ingelijfde afdeeling Redjang en Lebong (zie Ind. St. 1904 n°. 119) wordt in de gewestelijke opgave alleen medegedeeld, dat van de 7224 heerendienstplichtigen 174 000 dagdiensten gevorderd werden.

b) Voor de inlanders en met hen gelijkgestelden ter hoofdplaats Benkoelen zijn de diensten ten behoeve van het aanleggen en onderhouden van wegen en bruggen aldaar vervangen door eene belasting in geld (Ind. St. 1874 n°. 276, juncto 1876 n°. 58).

Lampongsche Districten. *a*)

AFDEELINGEN.	Aantal heeren-dienst-plichtigen.	Maximum aantal dagdiensten, waarover jaarlijks beschikt mag worden, berekend tegen 30 dagdiensten per dienstplichtige.	Aantal gedurende 1904 werkelijk gevorderde dagdiensten ter zake van: onderhoud van: groote post- en binnen-wegen.	bruggen en duikers in de groote post- en binnen-wegen.	waterwegen (voor zooveel op 1 April 1892 reeds in gebruik).	het vervoeren van gouver-nements-goederen en gelden.	het vervoeren van gouver-nements-reizigers (troepen en personen op marsch daaronder begrepen).	Totaal.	Zoodat in 1904 van het beschikbaar maximum aantal dag-diensten niet gevorderd zijn geworden (kolom 3 minus kolom 9):
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
Telok Betoeng (hoofdplaats).	646	19 380	17 115	510	1 639	109	7	19 380	„
Ommelanden van Telok Betoeng.	6 607	198 210	180 697	14 329	„	„	880	195 906	2 304
Sepoetih	6 993	209 790	185 827	22 984	„	50	154	209 015	775
Sekampong	4 429	132 870	121 207	2 298	„	54	„	123 559	9 311
Toelang Bawang	9 824	294 720	44 433	856	80	12	„	45 381	249 339
Katimbang	3 072	92 160	14 368	51 546	„	7	44	65 966	26 194
Semangka.	2 979	89 370	58 538	15 970	„	425	„	74 933	14 437
Totalen. . . .	34 550	1 036 500	622 185	108 494	1 719	657	1 085	734 140	302 360
Over 1903 was opgegeven.	33 800	1 014 000	894 946	77 612	2 460	765	1 959	977 742	36 258

a) Zie voor de op 1 April 1892 in werking getreden heerendienstregeling Ind. St. 1892 n°. 39, juncto 1897 n°. 93 en 1902 n°. 278. De „voorschriften ter uitvoering" zijn opgenomen in Bijbl. Ind. St. n°. 5230.

Palembang. *a*)

AFDEELINGEN.	Aantal heeren-dienst-plich-tigen.	Maximum aantal dagdiensten, waarover jaarlijks beschikt mag worden, berekend tegen 52 dagdiensten per dienstplichtige.	Aantal gedurende 1904 werkelijk gevorderde dagdiensten ter zake van: onderhoud en gewone herstelling van: heeren-dienstwegen, benevens het verza-melen van verhardings-materiaal.	bruggen en duikers.	onder-houd van water-wegen.	zware herstelling van de in kolom 4 en 5 genoemde werken.	het ver-voeren van reizigers en hunne goederen (Ind. St. 1870 nos. 16 en 99).	Te zamen.	aanleg van wegen, bruggen en duikers.	Totaal.	Zoodat in 1904 van het beschikbaar maximum aantal dag-diensten niet ge-vorderd zijn geworden (kolom 3 minus kolom 11):
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
Tebing Tinggi *b*). . . .	19 116	994 032	622 643	71 991	7 516	„	2 728	704 878	„	704 878	289 154
Lematang Oeloe en Ilir, Kikim en Pasoemahlanden.	28 601	1 487 252	617 958	60 398	28 258	„	346	706 960	24 369	731 329	755 923
Komering en Ogan Oeloe, Enim en de Ranau-districten.	34 173	1 776 996	943 654	38 934	6 836	8 456	934	998 814	„	998 814	778 182
Moesi Ilir	11 217	583 284	116 439	638	327	12 442	615	130 461	„	130 461	452 823
Ogan en Komering Ilir en Blidah	30 943	1 609 036	100 894	3 055	44 612	„	1 077	149 638	„	149 638	1 459 398
Iliran en Banjoeasin. . .	13 142	683 384	96 986	3 935	29 690	1 232	871	132 714	1 264	133 978	549 406
Totalen. . .	137 192	7 133 984	2 498 574	178 951	117 239	22 130	6 571	2 823 465	25 633	2 849 098	4 281 886
Over 1903 was opgegeven.	138 531	7 203 612	2 538 004	150 130	170 290	149 402	7 379	3 015 205	73 563	3 088 768	4 114 844

a) Zie voor de op 1 Januari 1903 in werking getreden heerendienstregeling Ind. St. 1902 n°. 321, juncto 1903 n°. 185. De „voorschriften ter uitvoering" zijn afgedrukt in Bijbl. Ind. St. n°. 5744.

b) Voor de inlandsche en met haar gelijkgestelde bevolking ter hoofdplaats Palembang zijn de diensten voor het onderhoud van bruggen en wegen aldaar vervangen door eene betaling in geld (zie Ind. St. 1877 n°. 198).

Banka en onderhoorigheden. *a)*

DISTRICTEN.	Aantal heerendienstplichtigen.	Maximum aantal dagdiensten, waarover jaarlijks beschikt mag worden, berekend tegen 36 dagdiensten per dienstplichtige.	Aantal gedurende 1904 werkelijk gevorderde dagdiensten ter zake van: gewoon onderhoud van: groote posten en binnenwegen.	gewoon onderhoud van: bruggen en duikers.	gewoon onderhoud van: waterwegen (voor zooveel op ult. 1891 reeds in gebruik).	gewoon onderhoud van: Te zamen.	herstellingen aan: groote posten en binnenwegen.	herstellingen aan: bruggen en duikers.	herstellingen aan: waterwegen (voor zooveel op ult. 1891 reeds in gebruik).	herstellingen aan: Te zamen.	het vervoeren van postpakketten.	het vervoeren van gouvernementsgoederen en gelden.	het vervoeren van gouvernementsreizigers (troepen en personen op marsch daaronder begrepen).	Totaal.	Zoodat in 1904 van het beschikbaar maximum aantal dagdiensten niet gevorderd zijn geworden (kolom 3 minus kolom 15):
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.
Muntok. . . .	2 269	81 684	23 188	734	„	23 922	„	„	„	„	5 435	344	8 612	38 313	43 371
Djeboes . . .	622	22 392	7 513	235	„	7 748	„	„	„	„	1 572	408	4 643	14 371	8 021
Blinjoe. . . .	698	25 128	17 851	992	„	18 843	„	„	„	„	828	„	1 303	20 974	4 154
Soengeiliat . .	981	35 316	20 709	956	„	21 665	„	„	„	„	4 958	1 877	4 364	32 864	2 452
Merawang. . .	1 087	39 132	28 480	1 114	„	29 594	„	„	„	„	643	558	665	31 460	7 672
Pangkalpinang.	2 051	73 836	55 295	6 452	„	61 747	„	„	„	„	2 079	240	2 961	67 027	6 809
Soengeislan . .	1 402	50 484	33 067	1 981	33	35 081	„	„	„	„	538	6	3 735	39 360	11 124
Koba	817	29 412	13 076	487	„	13 563	„	„	„	„	1 320	48	3 250	18 181	11 231
Toboali . . .	1 606	57 816	31 071	956	„	32 027	„	„	„	„	771	1 024	3 344	37 166	20 650
Eiland Lepar .	582	20 952	13 496	696	„	14 192	„	„	„	„	260	„	„	14 452	6 500
Totalen. . .	12 115	436 152	243 746	14 603	33	258 382	„	„	„	„	18 404	4 505	32 877	314 168	121 984
Over 1903 was opgegeven. .	12 075	434 700	208 654	9 265	482	218 401	2 865	92	„	2 957	24 057	5 751	34 348	285 514	149 186

a) De sedert 1892 gegolden hebbende heerendienstregeling (Ind. St. 1891 n°. 171, juncto 1897 n°. 283) is, met ingang van 1 Juli 1902, vervangen door die in Ind. St. 1902 n°. 241. De „voorschriften ter uitvoering" (Bijbl. Ind. St. n°. 4660) zijn onveranderd gehandhaafd.

Billiton. *a)*

DISTRICTEN.	Aantal heerendienstplichtigen.	Maximum aantal dagdiensten waarover jaarlijks mag beschikt worden, berekend tegen 24 dagdiensten per dienstplichtige.	Aantal gedurende 1904 werkelijk gevorderde dagdiensten ter zake van: onderhoud, aanleg, bouw en herstelling *b)* van: groote wegen en belangrijke binnenwegen (behalve op de gewestelijke hoofdplaats).	onderhoud, aanleg, bouw en herstelling *b)* van: bruggen en duikers in de voormelde wegen (behalve op de gewestelijke hoofdplaats).	onderhoud, aanleg, bouw en herstelling *b)* van: districtsgevangenissen.	onderhoud, aanleg, bouw en herstelling *b)* van: waterwegen (voor zoover op 1 October 1894 in gebruik).	onderhoud, aanleg, bouw en herstelling *b)* van: Te zamen.	het vervoeren van brieven.	het vervoeren van gouvernementsgoederen en gelden.	het vervoeren van troepen op marsch en hunne goederen.	Totaal.	Zoodat in 1904 van het beschikbaar maximum aantal dagdiensten niet gevorderd zijn geworden (kolom 3 minus kolom 12):
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.
Tandjoeng Pandan. .	2 866	68 784	455	220	„	„	675	2 880	18	„	3 573	65 211
Boeding.	1 628	39 072	11 396	46	„	„	11 442	1 776	„	„	13 218	25 854
Manggar	806	19 344	5 479	43	„	„	5 522	2 001	6	12	7 541	11 803
Linggang	350	8 400	647	95	„	„	742	336	„	„	1 078	7 322
Dindang	1 784	42 816	2 104	606	„	„	2 710	2 160	„	„	4 870	37 946
Totalen. . .	7 434	178 416	20 081	1 010	„	„	21 091	9 153	24	12	30 280	148 136
Over 1903 was opgegeven.	7 424	178 176	15 699	1 578	„	„	17 277	9 655	„	„	26 932	151 244

a) Zie voor de op 1 Januari 1900 in werking getreden heerendienstregeling Ind. St. 1899 n°. 278. De „voorschriften ter uitvoering" zijn opgenomen in Bijbl. Ind. St. n°. 5438.

b) Diensten voor aanleg, bouw of herstelling van de in de kolommen 4 t/m 7 genoemde werken kwamen niet voor.

Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo. *a)*

AFDEELINGEN.	Aantal heeren-dienst-plichtigen.	Maximum aantal dagdiensten waarover jaarlijks beschikt mag worden, berekend tegen 26 dagdiensten per dienstplichtige.	Aantal gedurende 1904 werkelijk gevorderde dagdiensten ter zake van: onderhoud en gewone herstellingen / eersten aanleg, zware herstelling of vernieuwing van										Zoodat in 1904 van het beschikbaar maximum aantal dagdiensten niet gevorderd zijn geworden (kolom 3 minus kolom 13):
			land- en water-wegen.	bruggen en duikers.	wacht-huizen.	pa-sang-gra-hans.	Te zamen.	militaire werken, bij volstrekte onmogelijkheid om vrije koelies te bekomen.	het bezetten van wacht-huizen.	het transport van gouver-nements-goederen.	het transport van in dienst reizende lands-dienaren en hunne goederen.	Totaal.	
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.
Bandjermasin en Ommelanden	7 924	206 024	*b)* 57 280	13 608	153	„	71 041	„	52 120	5 444	1 524	182 641	23 383
			b) 33 639	18 787	86	„	52 412						
Amoentai	30 757	799 682	230 678	3 790	440	„	234 908	378	91 697	327	49	331 366	468 316
			4 007	„	„	„	4 007						
Kendangan	46 759	1 215 734	394 677	929	32	5	395 643	241	160 350	85	494	704 988	510 746
			142 147	5 609	414	5	148 175						
Doesoenlanden	7 430	193 180	13 151	„	„	160	13 311	„	43 919	„	1 862	59 582	133 598
			450	20	„	20	490						
Dajaklanden	6 409	166 634	18 609	255	„	„	18 864	„	2 920	„	2 363	24 147	142 487
			„	„	„	„	„						
Martapoera	13 528	351 728	98 337	1 043	40	456	99 876	„	30 164	451	1 546	132 037	219 691
			„	„	„	„	„						
Sampit	5 452	141 752	2 118	„	„	„	2 118	„	6 590	„	952	9 660	132 092
			„	„	„	„	„						
Totalen	118 259	3 074 734	814 850	19 625	665	621	835 761	619	387 760	6 307	8 790	1 444 421	1 630 313
			180 243	24 416	500	25	205 184						
Over 1903 was opgegeven	122 360	3 181 360	475 095	13 149	1 005	1 223	490 472	497	369 886	1 568	8 581	1 486 264	1 695 096
			580 482	33 998	66	732	615 278						

a) Zie voor de op 1 Augustus 1898 in werking getreden heerendienstregeling Ind. St. 1898 n°. 181. De „voorschriften ter uitvoering" zijn opgenomen in Bijbl. Ind. St. n°. 5292.

b) In de kolommen 4 t/m 8 zijn de opgaven tweeledig: de in de eerste plaats genoemde getallen betreffen de diensten voor onderhoud en gewone herstellingen der aangeduide werken; de in de tweede plaats vermelde die voor eersten aanleg, zware herstelling of vernieuwing gevorderd.

Celebes en onderhoorigheden. *a)*

AFDEELINGEN.	Aantal heeren-dienst-plichtigen.	Maximum aantal dagdiensten, waarover jaarlijks mag beschikt worden, berekend tegen 38 dagdiensten per dienstplichtige.	Aantal gedurende 1904 werkelijk gevorderde dagdiensten ter zake van: onderhoud / eersten aanleg van										Zoodat in 1904 van het beschikbaar maximum aantal dagdiensten niet gevorderd zijn geworden (kolom 3 minus kolom 13):
			wegen.	bruggen en duikers.	wachthuizen (buiten afdeelings-hoofdplaatsen).	regents-woningen.	Te zamen.	het vervoeren van gouvernements-reizigers en goederen.	het bewerken der ornamentspadivelden en het leveren van volgelingen aan regenten en hoofden bij dienstreizen en plechtige gelegenheden en bij door hen te vieren feesten.	het verzamelen en aanvoeren te Makasser van het te dier plaatse voor de wegen benoodigde verhardingsmateriaal. *b)*	het bezetten van wachthuizen en het doen van nachtelijke rondes.	Totaal.	
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.
Makasser *c)*	7 858	298 604	6 775	570	„	„	7 345	402	„	26 322	33 009	67 078	231 526
			„	„	„	„	„						
Noorderdistricten	19 037	723 406	50 523	4 476	„	1 662	56 661	1 522	7 017	„	40 084	106 047	617 359
			„	763	„	„	763						
Zuiderdistricten	23 677	899 726	63 729	10 222	„	„	73 951	3 863	5 846	„	95 198	179 295	720 431
			„	„	437	„	437						
Oosterdistricten	16 153	613 814	*d)* 124 288	6 018	„	185	130 491	2 010	5 477	„	68 196	207 174	406 640
			d) 1 000	„	„	„	1 000						
Takalar	12 991	493 658	39 894	5 542	„	„	45 436	1 004	5 476	„	16 200	75 130	418 528
			4 985	465	104	1 460	7 014						
Saleier	18 065	686 470	50 586	2 315	„	3 196	56 097	63	3 333	„	24 273	83 766	602 704
			„	„	„	„	„						
Bima	322	12 236	„	„	„	„	„	„	„	„	3 660	3 660	8 576
			„	„	„	„	„						
Tolitoli	373	14 174	690	93	„	„	783	„	„	„	1 098	1 881	12 293
			„	„	„	„	„						
Totalen	98 476	3 742 088	336 485	29 236	„	5 043	370 764	8 864	27 149	26 322	281 718	724 031	3 018 057
			5 985	1 228	541	1 460	9 214						
Over 1903 was opgegeven	98 476	3 742 088	433 728	41 982	783	5 371	481 864	7 352	25 772	21 075	264 215	819 462	2 922 626
			7 904	11 083	10	187	19 184						

a) Zie voor de op 1 Maart 1900 in werking getreden heerendienstregeling Ind. St. 1900 n°. 55. De „voorschriften ter uitvoering" zijn opgenomen in Bijbl. Ind. St. n°. 5477.

b) Deze diensten rusten uitsluitend op de dienstplichtige bevolking der Spermunde-eilanden.

c) Hieronder niet begrepen de gewestelijke hoofdplaats en hare buitenwijken, uitmakende de onderafdeeling Makasser, alwaar de heerendiensten met 1 Januari 1891 door eene belasting in geld zijn vervangen (vgl. Ind. St. 1891 n°. 111, zoomede de noot op blz. 67 van K. V. 1892).

d) In de kolommen 4 t/m 8 zijn de opgaven tweeledig: de aldaar in de eerste plaats genoemde getallen betreffen de diensten voor het onderhoud der aangeduide werken; de n de tweede plaats vermelde die voor eersten aanleg gevorderd.

Menado. *a)*

AFDEELINGEN.	Aantal heerendienstplichtigen.	Maximum aantal dagdiensten, waarover jaarlijks beschikt mag worden, berekend tegen 32 dagdiensten per dienstplichtige.	Aantal gedurende 1904 werkelijk gevorderde dagdiensten ter zake van: onderhoud en gewone herstelling van: wegen.	bruggen en duikers.	dammen, waterwerken, dijken en waterleidingen.	aanleg, zware herstelling of vernieuwing van de in de kolommen 4, 5 en 6 genoemde werken.	het bezetten van wachthuizen.	het vervoeren van gouvernementsreizigers en goederen	aanleg van irrigatiewerken.	Totaal.	Zoodat in 1904 van het beschikbaar maximum aantal dag diensten niet gevorderd zijn geworden (kolom 3 minus kolom 11):
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
MINAHASA.											
Menado	6 011	192 352	38 368	423	„	52 151	9 516	„	„	100 458	91 894
Tondano	9 791	313 312	59 574	2 569	3	95 942	13 431	„	„	171 519	141 793
Amoerang	8 036	257 152	91 182	9 408	„	29 142	12 295	140	„	142 167	114 985
GORONTALO.											
Gorontalo	15 695	502 240	77 189	2 074	15 531	929	1 157	„	253	97 133	405 107
Totalen.	39 533	1 265 056	266 313	14 474	15 534	178 164	36 399	140	253	511 277	753 779
Over 1903 was opgegeven.	37 597	1 203 104	247 487	11 593	11 000	185 985	36 701	442	„	493 208	709 896

a) Voor de Minahasa en de gouvernementsdistricten der afdeeling Gorontalo gelden de respectievelijk met 1 Januari en 1 Juli 1900 in werking getreden heerendienstregelingen in Ind. St. 1899 n°. 270 (juncto 1903 n°. 359) en 1900 n°. 152. De „voorschriften ter uitvoering" zijn opgenomen in Bijbl. Ind. St. n°. 5434 (Minahasa) en 5498 (Gorontalo).

Amboina. *a)*

AFDEELINGEN.	Aantal heerendienstplichtigen.	Maximum aantal dagdiensten waarover jaarlijks beschikt mag worden, berekend tegen 36 dagdiensten per dienstplichtige.	Aantal gedurende 1904 werkelijk gevorderde dagdiensten ter zake van: gewoon onderhoud van: wegen.	bruggen en duikers.	Totaal.	herstellingen aan: wegen.	bruggen en duikers.	Totaal.	het vervoeren van troepen en personen op marsch en van hunne goederen.	Totaal.	Zoodat in 1904 van het beschikbaar maximum aantal dagdiensten niet gevorderd zijn geworden (kolom 3 minus kolom 11):
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
Amboina	445	16 020	2 875	„	2 875	645	„	645	„	3 520	12 500
Amboina (overig gedeelte der afd.)	5 039	181 404	17 653	9 835	27 488	18 053	10 350	28 403	„	55 891	125 513
Saparoea	5 745	206 820	14 804	1 645	16 449	1 344	3 707	5 051	„	21 500	185 320
Kajeli	400	14 400	1 050	30	1 080	500	90	590	„	1 670	12 730
Masarete	1 030	37 080	2 142	918	3 060	918	612	1 530	„	4 590	32 490
Amahei	475	17 100	246	104	350	123	52	175	„	525	16 575
Wahaai	120	4 320	1 069	„	1 069	„	„	„	„	1 069	3 251
Totalen.	13 254	477 144	39 839	12 532	52 371	21 583	14 811	36 394	„	88 765	388 379
Over 1903 was opgegeven.	12 619	454 284	40 812	3 606	44 418	11 341	2 684	14 025	„	58 443	395 841

a) Zie voor de op 1 Juni 1892 in werking getreden heerendienstregeling Ind. St. 1892 n°. 67. De „voorschriften ter uitvoering" zijn opgenomen in Bijbl. Ind. St. n°. 4662. In de afdeeling Banda worden in gewone tijden geen heerendiensten gevorderd; zie Ind. St. 1866 n°. 42.

Bali en Lombok. *a)*

AFDEELINGEN.	Aantal heerendienstplichtigen.	Maximum aantal dagdiensten, waarover jaarlijks mag beschikt worden, berekend tegen 42 dagdiensten per dienstplichtige.	Aantal gedurende 1904 werkelijk gevorderde dagdiensten ter zake van: onderhoud en gewone herstellingen / eersten aanleg, zware herstelling of vernieuwing van: wegen.	bruggen en duikers.	mijlpalen.	wachthuizen.	Te zamen.	het bewaken van gevangenissen en andere landsgebouwen.	het bezetten van wachthuizen.	het doen van nachtelijke rondes.	het vervoer van gouvernementsgoederen en gelden.	het vervoer van in dienst reizende landsdienaren en hunne goederen.	het vervoer van personen en troepen op marsch.	Totaal	Zoodat in 1904 van het beschikbaar maximum aantal dagdiensten niet gevorderd zijn geworden (kolom 3 minus kolom 15):
1.	2	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.
Boeleleng . .	24 478	1 028 076	121 485 „	3 744 12 623	„ „	16 „	125245 12623	2 624	133 413	7 003	6	296	„	281210	746 866
Djembrana .	3 716	156 072	*b)*36 374 *b)* 2 003	5 427 „	„ „	„ „	41801 2003	124	8 936	5 618	„	97	„	58579	97 493
Totaal . .	28 194	1 184 148	157 859 2 003	9 171 12 623	„ „	16 „	167046 14626	2 748	142 349	12 621	6	393	„	339789	844 359
Over 1903 was opgegeven	28 194	1 184 148	188 507 3 093	6 914 14 248	10 „	67 „	195498 17341	5 110	142 005	12 708	„	305	„	372967	811 181

a) Zie voor de op 1 Juli 1902 in werking getreden heerendienstregeling Ind. St. 1902 nº. 228. De „voorschriften ter uitvoering" zijn opgenomen in Bijbl. Ind. St. nº. 5715.

b) In de kolommen 1 t/m 8 zijn de opgaven tweeledig: de in de eerste plaats genoemde getallen betreffen de diensten voor onderhoud en gewone herstellingen der aangeduide werken; de in de tweede plaats vermelde die voor eersten aanleg, zware herstelling of vernieuwing gevorderd.

Bijlage J.

(Zie hoofdstuk J, afd. III, van het verslag.)

OVERZICHTEN,

meerendeels over 1903 en 1904,

BETREFFENDE DE

LANDRENTE EN ANDERE LANDELIJKE INKOMSTEN.

GEWESTEN.	Uitgestrektheid (in bouws) der in 1904						Bedrag van den onzuiveren aanslag der voor vast aangeslagen gronden in 1903.
	voor vast aangeslagen gronden					niet voor vast aangeslagen — wisselvallig beplante — gronden.	
	Sawahs.	Tegalvelden.	Nipahbosschen.	Boomgaarden.	Woonerven (belastbare).		
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
Bantam	96 402	34 134	420	7 294	160	a) 667	f 598 375,50
Batavia: Domein Bloeboer	872	204	„	„	159	„	7 712,80^5
Batavia: Afd. Krawang	62 697	362	„	2 216	2 234	a) 3 331	194 550,77
Preanger Regentschappen	326 829	396 196	„	3 605	420	4 705	1 379 447,82
Cheribon	218 157	25 424	79	9 546	6 209	2 872	1 226 648,—
Pekalongan	239 095	34 255	73	1 485	11 528	1 214	1 377 643,51
Semarang	392 251	54 256	419	2 182	35 062	a) 23 600	1 753 040,—
Rembang	221 339	53 425	„	427	8 763	40	853 460,84
Soerabaja	316 164	42 756	1 016	4 142	20 315	271	b) 2 041 239,—
Pasoeroean	140 872	124 928	287	434	12 118	8 559	2 000 847,83
Besoeki	96 605	94 370	„	4 065	5 424	1 618	1 245 794,50
Banjoemas	133 737	53 409	542	18 350	32 639	11 848	974 094,02^5
Kedoe	216 627	94 919	133	6 411	23 643	31 656	1 614 680,—
Madioen	176 045	24 008	„	3 146	68 639	11 707	767 212,—
Kediri	159 274	52 002	„	36	41 950	10 411	1 266 877,—
Madoera	103 943	250 974	1 067	423	800	10 716	819 336,50
Totalen	2 900 909	1 335 622	4 036	63 762	270 063	123 215	f 18 120 960,10

a) Hieronder begrepen de door de inlandsche bevolking met koffie beplante gronden, welke aanplantingen in Bantam en in de afdeeling Djapara der residentie Semarang van 1 Januari 1894 en in de afdeeling Krawang der residentie Batavia van 1 Januari 1895 af, niet meer onder het gouvernements-monopolie vallen. Te dier zake is voor Bantam eene uitgestrektheid van 172, voor Krawang van ruim 43 en voor Djapara van ongeveer 161 bouws opgegeven. De aanslag der produceerende plantsoenen beliep voor 1904 in de drie genoemde gewesten respectievelijk f 83,43, f 58,73^5 en f 39, tegen f 951,75, f 57,04^5 en f 161 in 1903.

b) Hiervan f 1 290 079,45^5 voor dat gedeelte van het gewest, waar de nieuwe landrente-regeling (Ind. St. 1896 n°. 126) is ingevoerd. De rest, ad f 92 116,96, betreft, met de in kolom 22

De onzuivere aanslag, in kolom 8 bedoeld, was voor 1904								De onzuivere aanslag der voor vast aangeslagen gronden bedroeg alzoo voor 1904 (kolom 8 + kolom 12 − kolom 15).
te vermeerderen, door:				te verminderen, door:				
benuttiging van betere gegevens (toepassing van art. 2 der Ord. in Ind. St. 1878 n°. 110 en, voor zooveel de Preanger Regentschappen betreft, art. 10 der Ord. in Ind. St. 1896 n°. 126).	het belastbaar worden van nieuwe sawahs in het 4de oogstjaar.	uitbreiding van voor vast aangeslagen gronden (tegalvelden, nipahbosschen, boomgaarden en woonerven).	Totaal.	benuttiging van betere gegevens (toepassing van art. 2 der Ord. in Ind. St. 1878 n° 110 en, voor zooveel de Preanger Regentschappen betreft, art. 10 der Ord. in Ind. St. 1896 n°. 126).	het te niet gaan of de veranderde bestemming van gronden, die daardoor buiten de landrente vallen.	Totaal.	
9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.
"	f 6 640,—	f 7 162,50	f 13 802,50	"	f 1 451,—	f 1 451,—	f 610 727,—
"	"	"	"	"	468,79	468,79	7 244,01^5
"	796,92^5	180,88^5	977,81	"	241,58^5	241,58^5	195 286,99^5
f 1 091,14	1 565,99^5	3 762,97^5	6 420,11	f 319,80^5	3 351,71	3 671,51^5	*b*) 1 382 196,41^5
20,—	1 840,—	2 243,—	4 103,—	"	4 519,—	4 519,—	1 226 232,—
"	4 290,—	5 035,37	9 325,37	"	8 921,83^5	8 921,83^5	1 378 047,04^5
"	437,—	11 006,26	11 443,26	"	18 632,60	18 632,60	*c*) 1 745 850,71
"	375,—	4 071,—	4 446,—	844,—	3 861,—	4 705,—	853 201,84
93,—	193,—	299,—	585,—	71,—	1 912,—	1 983,—	*d*) 2 039 857,—
"	516,—	6 047,03	6 563,03	"	3 125,68	3 125,68	2 004 285,18
"	1 661,50	9 960,50	11 622,—	"	2 250,50	2 250,50	1 255 166,—
"	1 889,26^5	2 232,36	4 121,62^5	"	2 345,49^5	2 345,49^5	975 870,15^5
"	148,50	728,—	876,50	17 085,38	1 454,50	18 539,88	1 597 016,62
"	78,—	147,—	225,—	"	53,—	53,—	767 384,—
"	1 234,—	7 775,—	9 009,—	"	7 999,—	7 999,—	1 267 887,—
"	"	310,50	310,50	"	114,—	114,—	819 533,—
f 1 204,14	f 21 665,18^5	f 60 961,38	f 83 830,70^5	f 18 320,18^5	f 60 701,69^5	f 79 021.88	f 18 125 784,97^5

vermelde som van f 7048,74^5, het nog op den ouden voet aangeslagen gedeelte.

c) Het hier opgegeven bedrag (waaronder begrepen f 8996,93 als aanslag van de voormalige Solosche enclave Selo, die in 1903 voor het eerst in de landrente werd aangeslagen) is f 0,05 hooger dan dat, hetwelk verkregen wordt door het bedrag in kolom 8 op te tellen bij dat in kolom 12 en daarvan af te trekken het bedrag in kolom 15. Dit verschil is in de uit Indië ontvangen opgaven niet toegelicht.

d) Tot redres van eene vroegere onjuiste berekening van den aanslag, is het oorspronkelijk bedrag van f 2 039 841 vermeerderd met f 16 en gebracht op f 2 039 857.

GEWESTEN.	Het bedrag van den onzuiveren aanslag voor 1904 (kolom 16) was te verminderen met de volgende sommen, ter zake van vrijstelling of afschrijving, als:				In 1904 was dus aan landrente werkelijk te heffen:		
	wegens deugdelijk geconstateerd misgewas.	wegens andere buitengewone en gewichtige redenen.	wegens het onbeplant blijven van voor vast aangeslagen gronden.	Totaal der verminderingen wegens vrijstellingen of afschrijvingen.	ter zake van de voor vast aangeslagen gronden (de onzuivere aanslag vermeld in kolom 16, verminderd volgens kolom 20).	ter zake van de niet voor vast aangeslagen gronden, bedoeld in kolom 7.	In 't geheel.
	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.
Bantam	f 29 530,57^5	f 1 721,80	f 16 574,32^5	f 47 826,70	f 562 900,30	f 1 486,43	f 564 386,73
Batavia { Domein Bloeboer .	"	"	"	"	7 244,01^5	"	7 244,01^5
Batavia { Afd. Krawang . .	38 314,96	"	38 430,80^5	76 745,76^5	118 541,23	6 261,99^5	124 803,22^5
Preanger Regentschappen. .	14 761,10	213.16	5 870,26^5	20 844,52^5	1 361 351,89	7 048,74^5	1 368 400,63^5
Cheribon	10 814,73	*e*) 4 455,40	9 432,28	24 702,41	1 201 529.59	10 039,80	1 211 569,39
Pekalongan	89 621,18	"	16 019,38	105 640,56	1 272 406,48^5	2 411,50	1 274 817,98^5
Semarang.	80 335.06^5	*e*) 18 031,25^5	44 910,13	143 276,45	1 602 574,26	*f*) 52 077,88^5	1 654 652,14^5
Rembang.	5 549,89^5	"	3 602,01^5	9 151,91	844 049,93	61,16	844 111,09
Soerabaja.	95 055,78	255,50	20 676,12^5	115 987,40^5	1 923 869,59^5	542,—	1 924 411,59^5
Pasoeroean	6 137,46	496,54	3 533,21^5	10 167,21^5	1 994 117,96^5	34 393,79^5	2 028 511,76
Besoeki	1 680,88^5	"	1 976,19^5	3 657,08	1 251 508,92	4 141,—	1 255 649,92
Banjoemas	42 736,85^5	*e*) 2 253,19	17 075,39^5	62 065,44	913 804,71^5	23 475,90	937 280,61^5
Kedoe	52 709,61	*e*) 5 334,85	3 799,—	61 843,46	1 535 173,16	100 597,75	1 635 770,91
Madioen	14 665,—	"	8 874,—	23 539,—	743 845,—	14 248,—	758 093,—
Kediri	37 297,64^5	*e*) 3 678,25	4 455,40	45 431,29^5	1 222 455,70^5	29 694,50	1 252 150,20^5
Madoera	79 001,89^5	"	7 704,72^5	86 706,62	732 826,38	17 322,—	750 148,38
Totalen . . .	f 598 212,63^5	f 36 439,94^5	f 202 933,25^5	f 837 585,83^5	f 17 288 199,14	f 303 802.46	f 17 592 001,60

e) Deze vrijstellingen werden verleend wegens den ongunstigen oeconomischen toestand in eenige afdeelingen van de betrokken gewesten, zoomede wegens overstroomingen en aardstortingen.

f) Hieronder begrepen f 1830 als aanslag van op het eiland Karimondjawa aanwezige klapper- en koedoetuinen, die in 1904 voor het eerst in de landrente werden aangeslagen.

In 1903 was aan landrente werkelijk te heffen geweest (zie de kolommen 21, 22 en 23 van bijlage K van K. V. 1904): ter zake van de voor vast aangeslagen gronden (de onzuivere aanslag, verminderd met de vrijstellingen en afschrijvingen). 24.	ter zake van de niet voor vast aangeslagen gronden. 25.	In 't geheel. 26.	In 1904 viel in vergelijking met het voorafgegane jaar te heffen: Meer. 27.	Minder. 28.	Bedrag hetwelk door de bevolking op 31 December 1904 nog niet was aangezuiverd. 29.	Bedrag hetwelk door de bevolking aangezuiverd, doch door de met de inning belaste personen verduisterd was. 30.	Marktprijs der padi per pikol gedurende 1904. Hoogste. 31.	Laagste. 32.
f 513 925,46	f 2 100,25	f 516 025,71	f 48 361,02	"	f 803,15	"	f 3,50	f 0,80
7 712,80^5	"	7 712,80^5	"	f 468,79	999,01^5	"	3,—	2,40
82 271,27^5	6 535,53^5	88 806,81	35 996,41^5	"	193,43^5	f 379,06^5	3,—	1,60
1 336 510,47	13 436,49^5	1 349 946,96^5	18 453,67	"	707,98^5	"	5,90	1,—
1 079 872,26	9 647,50	1 089 519,76	122 049,63	"	309,59	389,59	3,75	1,50
1 330 851,83	3 788,—	1 334 639,83	"	59 821,84^5	514,70	"	3,90	1,25
1 591 649,43^5	48 987,20^5	1 640 636,64	14 015,50^5	"	5 334,50	53,90	4,—	1,14
820 160,40^5	61,16	820 221,56^5	23 889,52^5	"	"	167,—	2,95	1,50
1 933 003,47^5	662,—	1 933 665,47^5	"	9 253,88	266,—	"	4,75	1,50
1 991 402,20	32 756,77	2 024 158,97	4 352,79	"	1 561,69	456,85	4,—	1,50
1 242 586,98	4 595,—	1 247 181,98	8 467,94	"	296,73	"	4,—	1,25
924 560,02	25 323,50	949 883,52	"	12 602,90^5	"	117,46^5	3,80	1,25
1 536 307,31	105 869,—	1 642 176,31	"	6 405,40	3 731,76	837,72	4,—	1,25
749 649,41	14 191,—	763 840,41	"	5 747,41	9,—	"	4,55	2,68
1 208 975,68^5	23 716,—	1 232 691,68^5	19 458,52	"	0,01	"	3,65	1,—
762 677,26	17 322,—	779 999,26	"	29 850,88	36,—	"	6,75	1,50
f 17 112 116,28	f 308 991 41^5	f 17 421 107,69^5	f 295 045,01^5	f 124 151,11	f 14 763,56^5	f 2 401,59	f 6,75	f 0,80

B. ANDERE BELASTINGEN EN INKOMSTEN VAN LANDELIJKEN AARD.

N.B. Over de ontvangsten wegens het afstaan van grond onder eenigen zakelijken titel zie bijlage K.

I. Zoogenaamde landelijke inkomsten in sommige buitenbezittingen (voor zooveel daarbij het departement van binnenlandsch bestuur is betrokken). *a*)

Gewesten.	AARD DER HEFFING.		Aanslag 1903.	Aanslag 1904. *b*)
Celebes en onderhoorigheden.	Vertiening van het rijstgewas (Ind. St. 1893 n°. 259, juncto 1894 n°. 43, 1895 n°. 101 en 1903 n°. 378)		*c*) f 144 697,53	*d*) f 172 940,28
Id.	Tesangheffing (1/3 in de opbrengst der aan inlanders in gebruik afgestane gouvernements-padivelden)		10 422,60	*d*) 11 895,—
Bali en Lombok.	Sawahbelasting of „padjeq" (voor Bali zie Ind. St. 1891 n°. 97, voor Lombok zie Ind. St. 1895 n°. 181)	afd. Boeleleng	*c*) 114 226,50	*d*) 143 383,50
		„ Djembrana	37 713,75	*e*) 37 381,87[5]
		„ Lombok	*c*) 182 863,74	196 973,85
Id.	Belasting op de tegalvelden en tuinen (voor Bali zie Ind. St. 1891 n°. 117, voor Lombok zie Ind. St. 1895 n°. 181)	„ Boeleleng	27 658,75	32 946,43
		„ Djembrana	3 439,05	3 480,27
		„ Lombok	*c*) 26 665,38	27 928,47

a) De vertieningsbelasting in de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo wordt verantwoord onder de middelen en inkomsten onder het beheeer van het departement van financiën (zie de bijlage van hoofdstuk M van dit verslag).

b) De vermeerdering van den aanslag was hoofdzakelijk het gevolg van de verkregen kadastrale gegevens, zoomede van de eerst in 1904 belastingplichtig geworden gronden.

c) Verbeterde opgaaf.

d) Voorloopige bruto aanslag.

e) Na aftrek van f 1142,50 tengevolge van misgewas.

II. Belasting op de vischvijvers (Ind. St. 1893 n°. 30).

GEWESTEN.	Aanslag over 1903.	Aanslag over 1904.	GEWESTEN.	Aanslag over 1903.	Aanslag over 1904.
Bantam	f 3 082	f 3 207,03[5]	Pasoeroean	f 33 160	f 33 158,20
Batavia	*a*) 788	*a*) 887,—	Besoeki	8 353	8 354,56[5]
Semarang	46 276	47 016,98	Madoera	12 143	12 102,83
Rembang	5 057	5 534,57			
Soerabaja	196 460	197 460,88	Totalen	f 305 319	f 307 772,06

a) Ongerekend het verschuldigde (zie tabel III) wegens huur van gouvernements-vischvijvers.

III. Verhuur van rechten ter zake van vischvijvers, vogelnest- en meststofgrotten, enz.

Gewesten.	Aard van het aan de huurders afgestaan uitsluitend recht.	Domein, enz. waartoe de verhuring betrekking heeft.	Tijdvakken van verhuring.	Verschuldigde huursommen over 1904.	Verschuldigde huursommen over 1905.
Batavia.	Vischvangst.	Gouvernements-vischvijvers (eigenlijk rawahs of moerasgronden) in de afd. Krawang	telkens één jaar	f 15 940,—	f 10 550,—
Celebes en onderhoorigheden.	Id.	Gouvernements-vischvijvers te Telo (afd. Makasser)	1901 t/m 1905	936,—	936,—
Id.	Id.	Id. in de kampong Sambong Dwaja	1900 t/m 1914	50,—	50,—
Preanger Regentschappen.	Winning van eetbare vogelnesten.	Klippen, grotten en holen in de afdeelingen Bandoeng, Tjiandjoer en Soekaboemi, uitgenomen, wat deze laatste afdeeling betreft, de grot Goeha Tjandi	1903 t/m 1905	3 220,—	3 220,—
Id.	Id.	Id. in de afd. Soekapoera	1903 t/m 1905	920,—	920,—
Semarang.	Id.	Id. in de afd. Grobogan	(onverhuurd gebleven).	(onverhuurd gebleven)	(onverhuurd gebleven)
Id.	Id.	Grotten in de afd. Pati	telkens één jaar	11,95	13,71
Id.	Id.	Id. op het eiland Goendoel der Karimondjawa-groep	id.	19,50	15,24
Soerabaja.	Id.	Klippen, grotten en holen in het district Bawean.	1900 t/m 1904	72,—	(onverhuurd gebleven)
Kedoe.	Id.	Id. in het district Banjoemoedal der afd. Keboemen	1903 t/m 1905	13 212,—	13 212,—
Soerakarta en Djokjakarta	Id.	Id. in de beide gewesten	1902 t/m ult. Maart 1905 1 April 1905 t/m ult. Maart 1908	3 852,—	4 392,—
Madioen.	Id.	Id. in het gewest	"	750,—	(onverhuurd gebleven)
Sumatra's Westkust.	Id.	Id. op de Batoe-eilanden (afd. Ajer Bangis der Padangsche Benedenlanden)	1902 t/m 1904 1905 t/m 1907	200,67	217,—
Benkoelen.	Id.	Id. in de afd. Kroë	1895 t/m 1904 1905 t/m 1914	3 400,—	7 300,—
Id.	Id.	Id. in de afdeelingen Mana en Pasoemah Oeloe Mana, Seloema, Moko Moko, Benkoelen en Ommelanden, Lais en Kauer	5 Juni 1900 t/m ult. Juli 1908	510,—	510,—
Preanger Regentschappen.	Winning van meststoffen.	Grot Goeha Tjandi (distr. Plaboean, afd. Soekaboemi)	1903 t/m 1905	25,—	25,—
Besoeki.	Id.	Grotten van den berg Patjalan en van het gebergte Padakan Malang (distr. en afd. Panaroekan) . .	(onverhuurd gebleven)	(onverhuurd gebleven)	(onverhuurd gebleven)
Banjoemas.	Id.	Grot Goewa Lawa (distr. Adjibarang, afd. Poerwokerto)	id.	id.	id.
Id.	Id.	Grotten op het eiland Noesa Kembangan (distr. en afd. Tjilatjap)	1903 t/m 1905	93,33[5]	93,33[5]
Preanger Regentschappen.	Zoeken van schildpadeieren.	Zuider-zeestrand in de afd. Soekaboemi	1902 t/m 1904	1 336,66[5]	(onverhuurd gebleven)
			Totalen	f 44 549,12	f 41 454,28[5]

IV. Cijns uit de tot de residentie Menado behoorende inlandsche landschappen.

LANDSCHAPPEN.		Over één of meer jaren		Over 1904		Blijft verschuldigd op ult. 1904.
		nog verschuldigd op 1 Jan. 1904.	afbetaald in 1904.	verschuldigd	afbetaald.	
Landschappen ter Noordkust van Celebes.	Bolang Mongondo	f 4 000	f 4 000	f 4 000,—	f 4 000,—	»
	Bolang Oeki	»	»	250,—	250,—	»
	Bintaoena	»	»	300,—	300,—	»
	Balang Itam	»	»	500,—	500,—	»
	Kaidipang	»	»	450,—	450,—	»
	Bwool	»	»	1 100,—	1 100,—	»
Sangi- en Talauer-eilanden.	Siauw	1) 620	601	22 257,50	21 682,50	f 594,—
	Tagoelandang	248	243	4 111,—	3 795,—	321,—
	Taboekan	3 506	3 506	16 306,50	11 300,—	5 006,50
	Manganitoe	260	260	6 755,—	6 490,—	265,—
	Kandar-Taroena	652	652	7 495,50	5 557,50	1 938,—
Totalen		1) f 9 286	f 9 262	f 63 525,50	f 55 425,—	f 8 124,50

1) Verbeterde opgave.

Bijlage K.

(Zie hoofdstuk J, afd. IV, van het verslag.)

STATISTISCHE OVERZICHTEN

BETREFFENDE

UITGIFTE VAN GROND EN ANDERE AGRARISCHE AANGELEGENHEDEN,

MEERENDEELS OVER

1904.

I. Overzicht betreffende de grondverhuur door inlanders aa

GEWESTEN.	Aantal overeenkomsten.	Aantal huurders.			Uitgestrektheid der gronden (in bouws) waarop de in kolom 2 bedoelde overeenkomsten betrekking hadden.			Van de in kolom 8 bedoelde gronden uitgestrektheden (in bouws) be de teelt van:				
		Europeanen.	Vreemde oosterlingen.	Totaal.	Sawahs.	Droge gronden.	Te zamen.	suikerriet.	indigo.	tabak.	padi (met of zonder tweede gewassen).	andere gewassen.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.
Preanger Regentschappen	524	35	6	41	1 788	539	2 327	2 187	„	„	„	126
Cheribon	1 869	748	604	1 352	32 978	410	33 388	25 703	„	74	6 730	873
Pekalongan	909	43	28	71	14 722	63	14 785	13 543	45	„	993	196
Semarang	1 060	37	5	42	12 503	593	13 096	12 534	27	„	171	187
Rembang	17	14	3	17	5	5	10	„	„	„	„	„
Soerabaja	2 352	51	6	57	37 378	138	37 516	37 283	4	„	175	25
Pasoeroean	2 228	64	10	74	20 277	913	21 190	21 000	„	7	171	9
Besoeki	1 291	39	„	39	10 369	976	11 345	8 325	„	3 019	„	„
Banjoemas	616	13	3	16	6 086	„	6 086	5 435	„	491	155	„
Kedoe	184	11	3	14	1 824	56	1 880	1 879	„	„	„	„
Madioen	465	14	„	14	7 879	376	8 255	8 040	„	„	210	„
Kediri	1 914	56	6	62	16 733	196	16 929	15 426	1 412	„	6	70
Totalen	13 429	1 125	674	1 799	162 542	4 265	166 807	151 355	1 488	3 591	8 611	1 486

a) In de ontvangen opgaven is niet uiteengehouden welke huurprijzen per oogstjaar en welke per burgerlijk jaar besteed zijn, en evenmin hoeveel de

b) O. a. voor de oprichting van schuren voor het opbergen van tabak en kapok, tijdelijke woningen en stapelplaatsen. Ook zijn nog vergunningen

II. Overzicht betreffende de afdoening van de in het tijdvak 1872 t/m 1904 aanhangig gemaakte aanvragen (van inlanders) ter vervanging van erfelijk individueel grondbezit door agrarischen eigendom (zie Ind. St. 1872 n°. 117).

GEWESTEN.	Uitgestrektheid (in bouws), waartoe de aanhangig gemaakte aanvragen betrekking hadden, en — zie de tusschen ( ) vermelde cijfers — het aantal der aanvragen.			Uitgestrektheid (in bouws), waartoe betrekking hadden de in het tijdvak 1872—1904 afgedane of vervallen aanvragen, met vermelding — tusschen ( ) — van het aantal der aanvragen.			Uitgestrektheid (in bouws), waartoe het op ult. 1904 nog in behandeling gebleven — tusschen ( ) vermeld — aantal aanvragen betrekking had.
	Gedurende 1872 t/m 1903.	Gedurende 1904.	Totaal.	Uitgestrektheid in agrarischen eigendom toegewezen.	Uitgestrektheid waartoe de afgewezen aanvragen betrekking hadden.	Uitgestrektheid waartoe de (door overlijden of intrekking) vervallen aanvragen betrekking hadden.	
Bantam	a) 32^{358} (8)	„	32^{358} (8)	23^{400} (5)	„	8^{359} (3)	„
Batavia	10 (6)	„	10 (6)	7^{127} (4)	„	2^{373} (2)	„
Preanger Regentschappen	166^{45} (31)	31^{62} (2)	197^{107} (33)	190^{474} (26)	3^{224} (2)	2^{402} (5)	„
Cheribon	$1\,165^{90}$ (488)	5^{300} (1)	$1\,170^{390}$ (489)	362^{76} (244)	471^{52} (132)	331^{371} (111)	5^{391} (2)
Pekalongan	b) $2\,746^{150}$ (238)	1^{200} (6)	$2\,747^{350}$ (244)	c) $1\,245^{104}$ (93)	d) $1\,133^{300}$ (86)	e) 367^{361} (62)	1^{85} (5)
Semarang	$3\,475^{378}$ (366)	„	$3\,475^{378}$ (366)	542^{4} (159)	$1\,021^{302}$ (123)	$1\,912^{71}$ (84)	„
Rembang	202^{229} (108)	„	202^{229} (108)	92^{193} (74)	75^{347} (5)	34^{189} (29)	„
Soerabaja	810^{366} (224)	32^{111} (5)	842^{477} (229)	579^{56} (161)	205^{146} (52)	26^{164} (11)	32^{111} (5)
Pasoeroean	591^{492} (26)	„	591^{492} (26)	7^{168} (21)	583^{80} (4)	1^{244} (1)	„
Besoeki	304^{224} (79)	f) „	304^{224} (79)	293^{250} (72)	9^{330} (3)	1^{227} (4)	„
Banjoemas	31 (3)	„	31 (3)	„	„	31 (3)	„
Kedoe	$2\,903^{445}$ (164)	„	$2\,903^{445}$ (164)	113^{105} (9)	$1\,296^{178}$ (63)	$1\,494^{163}$ (92)	„
Madioen	$3\,826^{249}$ (540)	26^{256} (4)	$3\,853^{35}$ (544)	g) $1\,781^{78}$ (367)	h) $1\,800^{492}$ (139)	250^{239} (39)	20^{225} (3)
Kediri	$3\,017^{42}$ (614)	„	$3\,017^{42}$ (614)	i) $2\,134^{50}$ (403)	j) 794^{277} (184)	88^{207} (30)	„
Totalen	b) $19\,284^{88}$ (2 895)	97^{39} (18)	$19\,381^{127}$ (2913)	$7\,372^{201}$ (1638)	$7\,395^{238}$ (793)	$4\,553^{376}$ (476)	59^{412} (15)

a) De met kleine cijfers aangeduide onderdeelen van bouws zijn vierkante Rijnlandsche roeden van $^1/_{500}$ bouw.

b) Verbeterde opgaaf.

c) Hieronder 2 aanvragen welke slechts gedeeltelijk zijn toegewezen.

d) De afwijzing betreft een deel der gronden bedoeld in noot c.

e) Hieronder ook een deel der in noot c bedoelde gronden.

f) Eén aanvraag, waarvan de uitgestrektheid niet is opgegeven, werd ingetrokken.

g) Hieronder 4 aanvragen welke slechts gedeeltelijk zijn toegewezen.

h) Hieronder ook de 4 in de voorgaande noot bedoelde aanvragen, voor zooveel namelijk betreft die gedeelten der gronden, welke niet in agrarischen eigendom konden worden afgestaan.

i) Hieronder 3 aanvragen welke slechts gedeeltelijk zijn toegewezen.

j) Hieronder ook de 3 in de voorgaande noot bedoelde aanvragen, voor zooveel namelijk betreft die gedeelten der gronden, welke niet in agrarischen eigendom konden worden afgestaan.

niet-inlanders op Java en Madoera over 1904 (zie Ind. St. n°. 240).

waren de volgende … stemd voor: andere doeleinden. b)	Totaal als in kolom 8.	De overeengekomen huurtermijnen en de overeengekomen huurprijzen per bouw a) beliepen, naar gelang het betrof de teelt van een der onderstaande gewassen dooreengenomen als volgt: suikerriet.	indigo.	tabak.	padi.
14.	15.	16.	17.	18.	19.
14	2 327	10 maanden à 12 jaren f 4 à f 60	„	„	„
8	33 388	12 „ „ 3 „ 20 „ 70	„	6 à 12 maanden f 4 à f 20	6 à 12 maanden f 5 à f 35
8	14 785	12 à 23 maanden 25 „ 75	15 maanden f 15 à f 30	„	6 „ 15 „ 10 „ 20
177	13 096	18 maanden à 5½ jaar 15 „ 60	12 à 18 maanden 30	„	12 „ 20 „ 10 „ 40
10	10	„	„	„	„
29	37 516	12 „ „ 6½ „ 22,50 „ 100	7½ maand 20	„	6½ „ 12 „ 12,50 „ 40
3	21 190	10 „ „ 6½ „ 20 „ 90	„	6 maanden 5	12 maanden à 2 jaar 11 „ 30
1	11 345	18 „ „ 12 „ 34 „ 80	„	5 à 12 jaar 1 „ 10	„
5	6 086	12 „ „ 12 „ 35 „ 60	„	4 maanden à 5 jaar 5 „ 30	6 maanden 20
1	1 880	12 à 24 maanden 30 „ 70	„	„	„
5	8 255	16 „ 22 „ 9 „ 90	„	„	1 à 12 jaar 1 „ 45
15	16 929	4 maanden à 6½ jaar 20 „ 50	7 à 18 maanden 10 à 29	„	12 maanden 20 „ 25
276	166 807				

huurprijs voor elken termijn bedroeg.
verleend voor den aanleg van kweekbedden, afvoerleidingen, toegangswegen en railbanen.

III. Overzicht betreffende de afdoening in 1904 van de in dat jaar en vroeger door inlanders gedane aanvragen om vergunning tot ontginning van domeingrond op Java en Madoera, op den voet van de ordonnantie van 29 Februari 1896 (Ind. St. 1896 n°. 44 en 1904 n°. 416).

GEWESTEN.	Uitgestrektheid (afgerond in bouws), waartoe betrekking had het daarnevens — tusschen ( ) — vermeld aantal aanvragen van inlanders om vergunning tot het ontginnen van domeingrond.			Uitgestrektheid (afgerond in bouws), waartoe betrekking had het daarnevens — tusschen ( ) — vermeld aantal ontginnings-aanvragen, welke in 1904					Uitgestrektheid (afgerond in bouws)	
				zijn toegewezen		zijn afgewezen				
	Betreffende de op ult. 1903 aanhangig gebleven aanvragen.	Betreffende de in 1904 bijgekomen aanvragen.	Te zamen.	door de districts-hoofden.	door de hoofden van plaatselijk bestuur.	door de districts-hoofden.	door de hoofden van plaatselijk bestuur.	nog niet tot afdoening kwamen.	voor welke het daarnevens — tusschen ( ) — vermeld aantal ontginners gedurende 1904 zijn erkend als erfelijk individueele bezitters.	waarvoor het recht van ontginning, indertijd toegekend aan het — tusschen ( ) vermeld — aantal aanvragers, gedurende 1904 kwam te vervallen.
Bantam	„	898 (1657)	898 (1657)	308 (727)	489 (734)	„	3 (6)	98 (190)	941 (2147)	4 (5)
Batavia	45 (30)	188 (163)	233 (193)	29 (44)	56 (40)	„	„	148 (109)	17 (28)	„
Preanger Regentschappen	272 (152)	8183 (10052)	8455 (10204)	5496 (7462)	2611 (2342)	70 (95)	66 (58)	212 (247)	6683 (8188)	597 (581)
Cheribon	487 (734)	2426 (3631)	2913 (4365)	1167 (2185)	619 (687)	10 (17)	38 (34)	1079 (1442)	2408 (3880)	25 (34)
Pekalongan	a) 466 (592)	1225 (2208)	1691 (2800)	680 (1488)	528 (697)	130 (228)	124 (107)	229 (280)	651 (1313)	31 (48)
Semarang	a) 156 (457)	1027 (2013)	1183 (2470)	757 (2020)	411 (444)	2 (2)	9 (3)	4 (1)	1647 (3072)	74 (93)
Rembang	a) 12 (21)	671 (686)	683 (707)	220 (315)	380 (317)	„	46 (27)	37 (48)	227 (346)	„
Soerabaja	459 (541)	245 (519)	704 (1060)	214 (405)	463 (549)	12 (86)	3 (5)	12 (15)	217 (357)	74 (44)
Pasoeroean	a) 7 (11)	3620 (3356)	3627 (3367)	224 (260)	2811 (2597)	57 (57)	53 (39)	482 (414)	2258 (2415)	53 (29)
Besoeki	2361 (1462)	3141 (2932)	5502 (4394)	42 (105)	4565 (3681)	„	222 (225)	673 (383)	1437 (1418)	24 (17)
Banjoemas	169 (185)	1618 (1682)	2787 (1867)	524 (920)	430 (361)	6 (4)	154 (164)	673 (418)	584 (695)	32 (38)
Kedoe	99 (208)	873 (1241)	972 (1449)	656 (861)	78 (156)	„	„	238 (432)	378 (634)	2 (3)
Madioen	87 (88)	1198 (775)	1285 (863)	195 (235)	253 (155)	95 (103)	701 (287)	41 (83)	531 (559)	5 (8)
Kediri	466 (466)	2544 (2850)	3010 (3316)	1364 (1870)	721 (806)	„	412 (161)	513 (479)	2706 (3749)	284 220
Madoera	„	183 (131)	183 (131)	25 (35)	114 (82)	9 (10)	30 (3)	5 (1)	130 (122)	16 (8)
Totalen	5086 (4947)	28040 (33896)	33126 (38843)	11901 (18932)	14529 (13648)	391 (602)	1861 (1119)	4444 (4542)	20815 (28923)	1221 (1128)

a) Verbeterde opgaaf.

IV. Uitgifte van grond in erfpacht.

A. Overzicht betreffende de door het Gouvernement: 1°. in erfpacht uitgegeven woeste gronden a) zoowel op Java en Madoera als in de buitenbezittingen, voor zooveel op ult. 1904 aanvaard (reeds in de openbare registers ingeschreven), zonder te rekenen die, waarvan de erfpacht is komen te vervallen, en 2°. op Java en Madoera in erfpacht toegezegd, maar op ult. 1904 nog niet afgestaan of afgestaan, maar op dat tijdstip nog niet aanvaard.

JAVA EN MADOERA.

GEWESTEN.	Op ult. 1904 in erfpacht bezeten woeste gronden.						Op ult. 1904 in erfpacht:			
	In de jaren 1873 t/m 1903 aanvaard aantal:		In 1904 aanvaard aantal:		In de opgegeven 32 jaren aanvaard aantal:		toegezegd, maar nog niet afgestaan aantal: b)		afgestaan (definitief toegewezen), maar nog niet aanvaard aantal:	
	perceelen.	bouws. c)	perceelen.	bouws. c)	perceelen.	bouws. c)	perceelen.	bouws. c)	perceelen.	bouws. c)
Bantam	59	15 550	4	216	63	15 766	12	11 208	3	368
Batavia	d) 17	d) 2 344	2	1 046	19	3 390	3	1 574	1	49
Preanger Regentschappen	707	e) 141 392	33	4 083	740	145 475	98	44 707	43	9 844
Cheribon	f) 18	f) 1 863	„	„	18	1 863	18	5 294	5	951
Pekalongan	g) 73	g) 11 992	„	„	73	11 992	13	3 490	2	571
Semarang	h) 129	h) 14 996	15	782	144	15 778	3	605	12	1 540
Rembang	„	„	„	„	„	„	1	400	„	„
Soerabaja	i) 44	i) 7 076	1	44	45	7 120	4	535	„	„
Pasoeroean	j) 297	j) 97 787	24	7 472	321	105 259	24	11 434	8	217
Besoeki	k) 714	k) 165 220	1	149	715	165 369	13	18 300	13	4 505
Banjoemas	20	6 785	„	„	20	6 785	14	11 280	„	„
Kedoe	l) 27	l) 2 788	2	120	29	2 908	6	373	1	19
Madioen	m) 43	m) 8 897	„	„	43	8 897	3	390	„	„
Kediri	n) 369	n) 96 435	„	„	369	96 435	28	12 330	5	1 255
Madoera	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Totalen	o) 2517	o) 573 125	82	13 912	2 599	587 037	240	121 920	93	19 319
De toezegging of de definitieve toewijzing vond plaats in de jaren: 1881 t/m 1902							164	97 852	47	9 813
1903							32	7 525	13	3 320
1904							44	16 543	33	6 186
Totalen als boven							240	121 920	93	19 319

BUITENBEZITTINGEN.

GEWESTEN.	Op ult. 1904 in erfpacht bezeten woeste gronden.					
	In de jaren 1874 t/m 1903 aanvaard aantal:		In 1904 aanvaard aantal:		In de opgegeven 31 jaren aanvaard aantal:	
	perceelen	bouws. c)	perceelen.	bouws. c)	perceelen.	bouws. c)
Sumatra's Westkust: Padangsche Benedenlanden	22	4 098	„	„	22	4 098
Sumatra's Westkust: Padangsche Bovenlanden	p) 40	p) 18 280	2	2 016	42	20 296
Sumatra's Westkust: Tapanoeli	5	6 655	1	957	6	7 612
Benkoelen	q) 16	q) 28 011	„	„	16	28 011
Lampongsche Districten	r) 26	r) 131 782	„	„	26	131 782
Palembang	s) 17	s) 75 083	„	„	17	75 083
Oostkust van Sumatra	2	55	„	„	2	55
Atjèh en onderhoorigheden	5	991	1	2	6	993
Billiton	1	44	„	„	1	44
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	t) 19	t) 29 856	6	3 940	25	33 796
Celebes en onderhoorigheden	u) 2	u) 457	„	„	2	457
Menado	v) 28	v) 7 528	3	10 905	31	18 433
Amboina	9	25 846	„	„	9	25 846
Totalen	w) 192	w) 328 686	13	x) 17 820	205	ij) 346 506

TOELICHTINGEN.

a) Overigens is nog in vele gevallen erfpacht verleend voor gronden, die reeds vroeger in huur waren afgestaan. Deze voormalige huurgronden, voor zoover zij op ult. 1904 nog in erfpacht werden bezeten, besloegen eene uitgestrektheid van 38 918 bouws, ingeschreven als 89 perceelen, tegen 39 682 bouws, verdeeld over 91 perceelen, in 1903, waarbij dus eene vermindering valt te constateeren van 764 bouws, veroorzaakt door de terugneming door het Gouvernement van 2 perceelen (1 in Semarang en 1 in Kediri). Deze voormalige huurgronden en het aantal bouws, die zij besloegen, waren over de verschillende gewesten verdeeld als volgt:

Gewesten.	Aantal perceelen.	Aantal bouws.
Bantam.	1	504
Batavia.	2	833
Preanger Regentschappen .	18	8 380
Cheribon	3	930
Pekalongan	7	2 036
Semarang.	33	13 420
Pasoeroean	7	5 219
Kedoe	3	1 384
Madioen	2	1 005
Kediri	13	5 207
Totalen . . .	89	38 918

b) Waar in de aanvraag als geschatte grootte van het perceel tweeërlei uitgestrektheid was genoemd of de opgegeven grootte verschilde met de taxatie der commissiën van onderzoek, is het kleinste cijfer genomen.

c) Voor elk perceel is de uitgestrektheid tot volle bouws afgerond.

d) Verminderd met 2 in 1903 door het Gouvernement teruggenomen perceelen, gezamenlijk groot 260 bouws, van welke terugneming te laat bericht werd ontvangen om daarvan nog melding te kunnen maken in K. V. 1904.

e) Verminderd met 29 bouws, wegens de terugneming in 1904 door het Gouvernement van een gedeelte van een perceel.

f) Vermeerderd met 1 in 1901 aanvaard perceel, groot 92 bouws, van welks inschrijving tot dusver nog geen melding is gemaakt.

g) Vermeerderd met 3 in 1903 aanvaarde perceelen, te zamen groot 29 bouws, van welker inschrijving te laat bericht werd ontvangen om daarvan nog melding te kunnen maken in K. V. 1904.

h) Verminderd met 4 in 1904 door het Gouvernement teruggenomen perceelen, gezamenlijk groot 277 bouws, en vermeerderd met 2 in 1900 aanvaarde perceelen, gezamenlijk groot 561 bouws, van welker inschrijving tot dusver nog geen melding is gemaakt.

i) Verminderd met 1100 bouws, wegens terugkeer aan het Gouvernement van het erfpachtsrecht op 2 in 1904 geëxecuteerde perceelen.

j) Verminderd met 258 bouws wegens de terugneming in 1901 door het Gouvernement van gedeelten van 2 perceelen en in 1903 van een gedeelte van een ander perceel, en vermeerderd met 483 bouws, wegens de aanvaarding in 1902 van 5 perceelen (47 bouws) en in 1903 van 2 perceelen (436 bouws). Zoowel van de terugnemingen in 1901 en 1903 als van de aanvaarding in 1902 en 1903 is in vorige verslagen abusievelijk geen melding gemaakt.

k) Verminderd met 2 in 1904 door het Gouvernement teruggenomen perceelen, gezamenlijk groot 1059 bouws, en vermeerderd met 9 in 1902 aanvaarde perceelen (3031 bouws). Van de aanvaarding in 1902 werd te laat bericht ontvangen om daarvan nog melding te kunnen maken in vorige verslagen.

l) Verminderd met 2 in 1904 door het Gouvernement teruggenomen perceelen, te zamen groot 398 bouws en vermeerderd met 1 in 1901 aanvaard perceel, groot 1 bouw, van welks inschrijving eerst in 1904 bericht werd ontvangen.

m) Verminderd met 1 in 1904 door het Gouvernement teruggenomen perceel, groot 324 bouws, en vermeerderd met 1 in 1902 aanvaard perceel, groot 148 bouws, van welks inschrijving eerst in 1904 bericht werd ontvangen.

n) Verminderd met 7 perceelen en 3307 bouws, wegens terugneming door het Gouvernement, in 1902 van 2 perceelen (1033 bouws), in 1903 van 1 perceel (231 bouws) en in 1904 van 2 perceelen (1055 bouws), en wegens den terugkeer aan het Gouvernement van het erfpachtsrecht op 2 in 1904 geëxecuteerde perceelen (988 bouws). Van de terugnemingen in 1902 en 1903 werd te laat bericht ontvangen om daarvan nog melding te kunnen maken in vorige verslagen.

o) Naar gelang van het jaar van inschrijving, was het aantal perceelen en de uitgestrektheid — met toepassing van de tot ult. 1904 geregulariseerde veranderingen, ontstaan door terugneming van grond als anderszins — als volgt:

Jaren.	Aantal perceelen.	Aantal bouws.	Jaren.	Aantal perceelen.	Aantal bouws.
1873	1	350	Per transport	754	192 661
1874	15	5 340	1889	75	16 606
1875	36	10 862	1890	84	15 713
1876	36	8 134	1891	68	15 829
1877	35	8 504	1892	117	30 935
1878	39	8 965	1893	118	28 229
1879	47	13 553	1894	115	33 344
1880	48	11 953	1895	76	27 740
1881	74	21 736	1896	82	21 817
1882	76	22 076	1897	89	18 846
1883	59	16 942	1898	95	25 678
1884	63	13 338	1899	154	50 504
1885	79	19 209	1900	168	50 271
1886	47	7 925	1901	365	16 190
1887	66	18 148	1903	74	15 225
1888	33	5 626	1904	83	13 537
Transporteeren	754	192 661	Totalen . .	2 517	573 125

p) Verminderd met 5 perceelen en 1213 bouws, wegens terugneming door het Gouvernement in 1904 van 3 perceelen, te zamen groot 901 bouws, terwijl bleek dat 2 perceelen, te zamen groot 312 bouws, in vroegere jaren abusievelijk dubbel waren geteld.

q) Verminderd met 8 perceelen, te zamen groot 20 041 bouws, gelegen in het als afdeeling Redjang en Lebong bij Benkoelen ingelijfde gedeelte der residentie Palembang, doch verminderd met 4127 bouws wegens terugkeer aan den lande van een gedeelte van een perceel in Benkoelen.

r) Verminderd met 4 perceelen en 25 742 bouws, wegens terugneming door het Gouvernement van het erfpachtsrecht op een gedeelte van een perceel, ter grootte van 4195 bouws, en op 4 perceelen, te zamen groot 21 547 bouws.

s) Verminderd met 11 perceelen en 29 516 bouws om de in noot *q* vermelde reden en wegens de terugneming door het Gouvernement van 3 perceelen, te zamen groot 9475 bouws.

t) Verminderd met 10 door het Gouvernement teruggenomen perceelen, ter gezamenlijke grootte van 78 393 bouws, doch vermeerderd met 2 perceelen en 11 190 bouws waarvan in vroegere verslagen abusievelijk geen melding is gemaakt.

u) Een van de 2 perceelen in het gouvernement Celebes en onderhoorigheden betreft de oostelijke groep der Postiljon-eilanden, waarvan de erfpacht in 1891 is aanvaard, echter zonder bekendstelling van de uitgestrektheid. Het opgegeven aantal bouws heeft dus betrekking op slechts één perceel.

v) Verminderd met 1 door het Gouvernement teruggenomen perceel, groot 300 bouws, doch vermeerderd met 3281 bouws, welke bleken sedert 1898 niet te zijn medegeteld.

w) Naar gelang van het jaar van inschrijving was het aantal perceelen en de uitgestrektheid verdeeld als volgt (waarbij op te merken valt, dat de over 1891 opgegeven uitgestrektheid — zie noot *u* — betrekking heeft op 7 van de 8 perceelen en het totaal van 328 686 bouws op 191 van de 192 perceelen):

Jaren.	Aantal perceelen.	Aantal bouws.	Jaren.	Aantal perceelen.	Aantal bouws.
1874	3	716	Per transport	60	11 928
1876	1	325	1891	8	5 424
1877	7	1 313	1892	17	43 762
1878	10	2 065	1893	13	27 553
1879	4	1 167	1894	14	31 312
1880	2	1 088	1895	2	250
1881	2	902	1896	5	12 277
1882	3	835	1897	3	17 481
1883	2	612	1898	8	17 511
1884	1	128	1899	8	13 509
1885	1	312	1900	8	27 990
1886	11	94	1901	20	59 053
1888	1	361	1902	10	17 045
1889	7	1 680	1903	16	43 591
1890	5	330			
Transporteeren	60	11 928	Totalen . . .	192	328 686

x) Weder waren bijna al de aanvaarde perceelen afgestaan naar de geschatte oppervlakte.

y) Betreft 204 van de 205 perceelen (vgl. noot *u*).

B. Overzicht over elk der jaren 1902, 1903 en 1904 van het verschuldigde en betaalde aan canon ter zake van erfpachtsperceelen (ook van die — op Java en Madoera — welke, toen daarvoor erfpacht werd verleend, reeds in huur werden bezeten).

Jaren.	VERSCHULDIGD AAN CANON.		Aangezuiverd: aan canon over het opgegeven jaar.	Aangezuiverd: aan canon over vorige jaren.	Aangezuiverd: Te zamen.
		f a) 3 179 315,67^{5}			
1902	Java en Madoera	1 310 043,04	f 227 797,73^{5}	f 317 160,53^{5}	f 544 958,27
	Buitenbezittingen	84 128,31^{5}	15 980,52^{5}	20 346,58^{5}	36 327,11
1903	Java en Madoera	1 292 570,10^{5}	239 330,88^{5}	389 672,31^{5}	629 003,20
	Buitenbezittingen	74 495,52^{5}	12 516,92	18 362,53^{5}	30 879,45^{5}
1904	Java en Madoera	1 310 471,06^{5}	185 667,99	502 717,58^{5}	688 385,57^{5}
	Buitenbezittingen	68 893,65	16 372,90^{5}	17 007,38^{5}	33 380,29
	Te zamen	f 7 319 917,37^{5}	f 697 666,96	f 1 265 266,94	b) f 1 962 933,90

a) Achterstand op 1 Januari 1902, namelijk over 1901 f 1 153 574,89^{5} en over vorige jaren f 2 025 740,78. Hoeveel onder deze sommen is begrepen ter zake van erfpachtsperceelen in de buitenbezittingen is niet afzonderlijk op te geven.

b) Derhalve bleef op 1 Januari 1905 nog aan te zuiveren (f 7 319 917,37^{5} — f 1 962 933,90) = f 5 356 983,47^{5}, namelijk f 1 177 323,82 op den canon over 1904 en f 4 179 659,65^{5} op dien over vorige jaren.

C. Overzicht betreffende woeste gronden op Java en Madoera, door het Gouvernement ten behoeve van den kleinen land- of tuinbouw: 1°. in erfpacht uitgegeven, voor zooveel op ult. 1904 aanvaard (reeds in de openbare registers ingeschreven), zonder te rekenen die, waarvan de erfpacht is komen te vervallen, en 2°. in erfpacht toegezegd, maar op ult. 1904 nog niet afgestaan of afgestaan, maar op dat tijdstip nog niet aanvaard.

GEWESTEN.	Op ult. 1904 in erfpacht bezeten woeste gronden.						Op ult. 1904 in erfpacht			
	In 1903 aanvaard aantal:		In 1904 aanvaard aantal:		In de opgegeven 2 jaren aanvaard aantal:		toegezegd, maar nog niet afgestaan aantal: a)		afgestaan (definitief toegewezen) maar nog niet aanvaard aantal:	
	perceelen.	bouws. b)	perceelen.	bouws. b)	perceelen.	bouws. b)	perceelen.	bouws. b)	perceelen.	bouws. b)
Bantam	"	"	"	"	"	"	1	10	1	21
Batavia	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
Preanger Regentschappen	2	34	"	"	2	34	3	75	1	22
Cheribon	"	"	"	"	"	"	1	20	"	"
Pekalongan	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
Semarang	3	50	1	14	4	64	3	70	1	15
Rembang	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
Soerabaja	5	100	1	7	6	107	5	91	"	"
Pasoeroean	"	"	1	28	1	28	5	83	2	22
Besoeki	c) 1	c) 24	3	62	4	86	3	75	"	"
Banjoemas	1	24	"	"	1	24	"	"	"	"
Kedoe	4	302	3	34	7	336	6	85	"	"
Madioen.	2	25	"	"	2	25	"	"	"	"
Kediri	"	"	1	24	1	24	4	97	"	"
Madoera.	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
Totalen	18	559	10	169	28	728	31	606	5	80
De toezegging of definitieve toewijzing vond plaats in de jaren: 1902							5	105	1	20
1903							12	227	2	37
1904							14	274	2	22
Totalen als boven							31	606	5	80

a) Waar in den aanvang als geschatte grootte van het perceel tweeërlei uitgestrektheid was genoemd of de opgegeven grootte verschilde met de taxatie der commissie van onderzoek, is het kleinste cijfer genomen.

b) Voor elk perceel is de uitgestrektheid tot volle bouws afgerond.

c) Van de aanvaarding van dit perceel werd te laat bericht ontvangen om daarvan nog melding te kunnen maken in K. V. 1904.

V. Overzicht betreffende de in 1904 door het Gouvernement aan particulieren verkochte en met recht van opstal afgestane stukken domeingrond.

GEWESTEN.	Verkochte grond.				Met recht van opstal afgestane grond.	
	Ondershands, tegen taxatieprijs.		Publiek, bij opbod (zie Ind. St. 1876 n°. 117).			
	Uitgestrektheid (in M².).	Bedongen koopsommen.	Uitgestrektheid (in M².).	Bedongen koopsommen.	Uitgestrektheid (in M².).	Bedongen koopsommen.
JAVA EN MADOERA.						
Bantam	41 750	f 2 674	"	"	"	"
Batavia	104 263	10 595	"	"	3 457	f 8 515
Preanger Regentschappen	1 545 838	48 359	4 060	f 2 335	168 268	1 432
Cheribon	25 061	2 893	"	"	7 394	555
Pekalongan	115 394	12 475	"	"	16 320	44
Semarang	390 702	24 357	"	"	94 708	1 968
Rembang	37 028	7 145	"	"	14 106	711
Soerabaja	114 832	29 273	"	"	54 940	4 123
Pasoeroean	81 010	20 479	"	"	181 434	4 914
Besoeki	22 983	3 405	"	"	155 760	3 904
Banjoemas	79 917	7 024	"	"	"	"
Kedoe	89 835	13 840	"	"	1 146	30
Madioen	56 005	6 328	"	"	"	"
Kediri	44 855	5 301	"	"	133 954	4 178
Madoera	12 244	1 011	"	"	2 378	143
Totalen	2 761 717	f 195 159	4 060	f 2 335	833 865	f 30 517
BUITENBEZITTINGEN.						
Lampongsche Districten	12 657	f 3 333	"	"	"	"
Palembang	1 786	2 611	"	"	8 225	f 123
Atjèh en onderhoorigheden	474 593	47 657	2 233	f 120	"	"
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	3 230	2 587	"	"	"	"
Celebes en onderhoorigheden	12 050	3 528	1 845	720	"	"
Menado	21 163	2 308	"	"	"	"
Amboina	6 254	384	"	"	"	"
Ternate	3 340	8 300	1 040	1 960	"	"
Timor en onderhoorigheden	312	173	"	"	"	"
Bali en Lombok	16 140	3 400	2 202	700	"	"
Totalen	551 525	f 74 281	7 320	f 3 500	8 225	f 123

VI. Overzicht betreffende stukken grond op Java en Madoera in 1904 door het Gouvernement ten behoeve van den kleinen land- of tuinbouw in bruikleen afgestaan.

GEWESTEN.	In bruikleen afgestane grond.			
	Aantal perceelen.	Aantal bouws.	Aantal perceelen.	Aantal M².
Preanger Regentschappen	1	4	1	50 960
Semarang	4	14	4	11 382
Rembang	1	$7^{175}/_{500}$	„	„
Pasoeroean	2	20	„	„
Totalen	8	$45^{175}/_{500}$	5	62 342

VII. Gronden in het bezit van derden, waarover door het Gouvernement in 1904 is beschikt.

GEWESTEN.	Uitgestrektheid der onteigende gronden						Betaalde schadeloosstellingen.	De gronden waren benoodigd voor:
	in bouws.			in M².				
	Sawahs.	Tegal-velden.	Erf.	Sawahs.	Tegal-velden.	Erf.		
Bantam	a) †	†	†	†	†	†	b) f 71 966,10	aanleg van den spoorweg Rangkasbitoeng—Laboean.
Batavia	†	†	†	†	†	†	3 544,25	aanleg van eene waterleiding.
Preanger Regentschappen	†	†	†	†	†	†	†	militaire doeleinden in de afdeeling Bandoeng en koffiebereidingsetablissementen in die afdeeling en in de afdeeling Soemedang.
Id.	†	†	†	†	†	†	$424,32^5$	bouw van eene controleurswoning te Tjibatoe.
Id.	†	†	†	†	†	†	2 485,45	verbetering van de Tjiwaragas-leiding.
Id.	†	†	†	†	†	†	115,56	bouw van een stuwdam in de Tjipeudjeuh.
Id.	†	†	†	†	†	†	20,—	verlenging van de zijsporen op het stationsemplacement te Garoet.
Cheribon	„	„	„	26 146	„	1 355	$289,63^5$	verbetering van de bevloeiing van Noord-Ligoeng.
Id.	„	„	„	64 920	„	9 720	854,99	omlegging van de Tjirangong en Tjibodas naar de Tjiberoe.
Pekalongan	†	†	†	†	†	†	120,—	verlegging van de Kemoekten-leiding in de afdeeling Pekalongan.
Id.	„	„	„	c)	c)	c)	599,68	de Djengkelok-werken in de afdeeling Brebes.
Id.	†	†	†	†	†	†	17 120,20	uitvoering van irrigatiewerken in de afdeeling Pemalang.
Semarang	„	„	„	27 082	1 638	1 202	905,57	aanleg van de Tirto-werken in de afdeeling Grobogan.
Id.	†	†	†	†	†	†	88,—	het waterreservoir van de aan te leggen drinkwaterleiding te Djoeana.
Soerabaja	†	†	†	†	†	†	4 647,75	aanleg van een schijfschietterrein.
Id.	„	„	„	6 525	„	20 706	d) †	verruiming van de oude leiding Ngares-Kangkoengan en aanleg van eene nieuwe leiding.
Id.	„	„	5	21 106	40 067	3 614	e) †	uitdiepen en verbreeden van de Blawi-rivier.
Id.	„	2	„	„	„	„	100,—	een nieuwe pasar te Glagah.
Id.	„	„	„	4 050	„	„	f) †	den weg Woedi-Madoeran.
Id.	$7^3/_4$	„	„	„	„	„	775,—	gedeeltelijke verlegging van den dijk der Solo-rivier bij Soewalan.
Pasoeroean	†	†	†	†	†	†	3 197,10	verbetering van de Molek-leiding.
Id.	†	†	†	†	†	†	$1\,929,74^5$	„ „ „ Kedoengkandang-leiding.
Id.	†	†	†	†	†	†	$162,71^5$	„ „ „ Mergan-leiding.
Besoeki	„	„	„	3 109	„	„	131,42	„ „ „ waterafvoer in Panaroekan.
Kedoe	†	†	†	†	†	†	1 092,—	uitvoering van waterstaatswerken.
Madioen	†	†	†	†	†	†	†	wegsverleggingen, aanleg van waterleidingen en bouw van bruggen.
Kediri	†	†	†	†	†	†	†	uitvoering van irrigatiewerken.
Madoera	†	†	†	†	†	†	$5\,038,98^5$	aanleg van de Samiran-leiding en bandjirvrijmaken van de wijken Pabean en Marangan.

a) Waar een † is ingevuld, ontbreken de opgaven.
b) Voor dit bedrag is onteigend 2 027 914 M². grond.
c) 70 193 M². sawah- en tegalgrond en erf.
d) Voor de onteigende gronden werd 5 cent per M². betaald.
e) Voor de onteigende gronden, w. o. ook 1924 M². begraafplaats, werd van 2 tot $2^1/_3$ cent per M². betaald.
f) Voor de onteigende gronden werd f $0,017^5$ per M². betaald.

Bijlage L.

(Zie hoofdstuk K, afd. I, § 1, van het verslag.)

NUMERIEKE OPGAVEN

BETREFFENDE HET

MIDDELBAAR ONDERWIJS

IN

NEDERLANDSCH-INDIË

OVER DE JAREN

1902, 1903 en 1904.

1°. Inrichting voor de Indische taal-, land- en volkenkunde in Nederlandsch-Indië (Afd. B van het Gymnasium Willem III te Batavia).

Cursusjaren.	Ingeschreven bij het begin van den cursus (October).			Ingeschreven op 31 December.			Ingeschreven bij het einde van den cursus (medio Augustus).			Leerlingen, die voor het grootambtenaars-examen	
	1ste studiejaar.	2de studiejaar.	leerlingen in enkele vakken.	1ste studiejaar.	2de studiejaar.	leerlingen in enkele vakken.	1ste studiejaar.	2de studiejaar.	leerlingen in enkele vakken.	slaagden.	zijn afgewezen.
1902/1903.	25	8	„	26	8	3	27	9	5	c) 12	3
	a) 33			b) 37			41			d) 15	
1903/1904 i).	12	27	2	13	30	3	g) 15	31	6	18	16
	e) 41			f) 46			52			h) 34	

a) Hiervan waren ingeschreven voor de 1ste, 2de en 3de maal respectievelijk 26, 5 en 2.
b) Van de 34 leerlingen, die het volledig onderwijs volgden, waren 33 in het bezit van het eind-diploma eener hoogere burgerschool met vijfjarigen cursus in Nederlandsch-Indië, terwijl 1 het einddiploma in Nederland had verworven.
c) Hieronder 2 leerlingen uit het 1ste studiejaar.
d) In het geheel namen 20 candidaten aan het examen deel, van wie er zich 5 terugtrokken.
e) Hiervan waren ingeschreven voor de 1ste maal 16 en voor de 2de maal 25.
f) Van de 43 leerlingen, die het volledig onderwijs volgden, waren 35 in het bezit van het einddiploma eener hoogere burgerschool met vijfjarigen cursus in Nederlandsch-Indië, terwijl 8 het einddiploma in Nederland hadden verworven.
g) Hieronder 1 leerling, die tevens de lessen van het 2de jaar volgde.
h) In het geheel namen 43 candidaten aan het examen deel, van wie er zich 2 terugtrokken.
i) De cursus 1904/5 is begonnen met 34 leerlingen, waarvan 16 in het 1ste en 15 in het 2de studiejaar, alsmede 3 leerlingen voor enkele vakken.

2°. Hoogere burgerscholen met vijfjarigen cursus te Batavia (Afd. A van het Gymnasium Willem III), Semarang en Soerabaja.

a. Mutatiën onder de leerlingen.

Inrichting te:	Ingeschreven op 1 Januari.	Gedurende den verderen loop van den cursus		Alzoo ingeschreven bij het einde van den cursus.	Ingeschreven bij den aanvang van den nieuwen cursus.		In den loop van den cursus tot ult. December		Alzoo ingeschreven op ult. December.
		toegelaten.	afgeschreven.		Van den voorgaanden cursus overgegane leerlingen.	Nieuw of opnieuw toegelatenen. a)	bijgekomen.	afgeschreven.	
1903.									
Batavia	b) 243 (30) + 10 (1)	6 (2) + 1	61 (10) + 11 (1)	188 (22)	188 (22)	93 (21) + 7	4	10 (1) + 2	275 (42) + 5
Semarang . . .	224 (50)	1 c)	52 (16)	173 (34)	173 (34)	67 (25)	5 (1) + 1	19 (8)	226 (52) + 1
Soerabaja . . .	181 (36) + 7 (3)	2 + 1	47 (11) + 6 (1)	136 (25) + 2 (2)	136 (25) + 2 (2)	66 (17) + 14 (4)	5 (1) + 2 (1)	19 (7) + 6 (3)	188 (36) + 12 (4)
	648 (116) + 17 (4)	9 (2) + 2	160 (37) + 17 (2)	497 (81) + 2 (2)	497 (81) + 2 (2)	226 (63) + 21 (4)	14 (2) + 3 (1)	48 (16) + 8 (3)	689 (130) + 18 (4)
1904.									
Batavia	275 (42) + 5	4 (1)	72 (12) + 5	207 (31)	207 (31)	83 (18)	16 (3) + 1	26 (2)	280 (50) + 1
Semarang . . .	226 (52) + 1	0 + 1 (1)	55 (16) + 1 (1)	171 (36) + 1	171 (36) + 1	56 (17)	8 (1) + 2 (2)	21 (12)	214 (42) + 3 (2)
Soerabaja . . .	188 (36) + 12 (4)	2 (1) + 1	53 (13) + 11 (2)	137 (24) + 2 (2)	137 (24) + 2 (2)	57 (13) + 16 (3)	11 (4) + 1	15 (3) + 5 (1)	190 (38) + 14 (4)
	689 (130) + 18 (4)	6 (2) + 2 (1)	180 (41) + 17 (3)	515 (91) + 3 (2)	515 (91) + 3 (2)	196 (48) + 16 (3)	35 (8) + 4 (2)	62 (17) + 5 (1)	684 (130) + 18 (6)

a) Niet alleen geslaagden in het toelatingsexamen, maar ook oud-leerlingen, die zich opnieuw lieten inschrijven en leerlingen van andere hoogere burgerscholen.
b) De cijfers tusschen ( ) geplaatst, wijzen aan, hoeveel meisjes onder het daarnevens vermelde getal begrepen zijn. De cijfers achter het + teeken geplaatst, doelen op toehoorders of leerlingen in enkele vakken.
c) Hieronder niet begrepen 15 (3) leerlingen der 5de klasse, die zich in de laatste maand van het schooljaar als gewone leerlingen lieten afschrijven en weder inschrijven als leerlingen in enkele vakken.

b. Uitkomsten der examens.

Inrichting te:	Bij het eindexamen		Voor den nieuwen cursus: bij de overgangs-examens		Voor den nieuwen cursus: bij de toelatings-examens, voor de laagste klasse		Voor den nieuwen cursus: bij de toelatings-examens, voor eene hoogere klasse		Van de in het toelatingsexamen geslaagden lieten zich als leerling inschrijven	
	geëxamineerd.	geslaagd.	geëxamineerd.	geslaagd.	geëxamineerd.	geslaagd.	geëxamineerd.	geslaagd.	van hen die voor de laagste klasse geslaagd waren.	van hen die voor eene hoogere klasse geslaagd waren.
1903.										
Batavia . . .	20 (3) d)	12 (2)	220 (29)	170 (23)	149 (36) f)	90 (32)	16 (1)	9 (1)	64 (18) g)	9 (1)
Semarang . .	15 (3)	11 (2)	196 (42)	163 (40)	110 (50) f)	87 (41)	3 (2)	2 (2)	51 (20) h)	2 (1)
Soerabaja . .	20 (2) e)	12 (2)	158 (34) + 4 (3)	127 (30) + 4 (3)	100 (34) f)	67 (20)	2	„	51 (14) i)	1 j)
	55 (8)	35 (6)	574 (105) + 4 (3)	460 (93) + 4 (3)	359 (120)	244 (93)	21 (3)	11 (3)	166 (52)	12 (2)

d) Hieronder 3 leerlingen uit de 4de klasse, van wie er 1 slaagde.
e) Hieronder 5 leerlingen der 4de klasse, die allen werden afgewezen.

Inrichting te:	Bij het eindexamen		Voor den nieuwen cursus						Van de in het toelatingsexamen geslaagden lieten zich als leerling inschrijven.	
			bij de overgangs-examens		bij de toelatings-examens					
					voor de laagste klasse		voor eene hoogere klasse		Van hen die voor de laagste klasse geslaagd waren.	Van hen die voor eene hoogere klasse geslaagd waren.
	geëxamineerd	geslaagd.	geëxamineerd.	geslaagd.	geëxamineerd.	geslaagd.	geëxamineerd.	geslaagd.		
					1904.					
Batavia . . .	25 (4) *k*)	16 (3)	243 (38) + 1	199 (37) + 1	178 (58)	99 (38)	4 (1)	1 (1)	65 (15) *m*)	1 (1)
Semarang . .	17 (4) *l*)	7 (2) *l*)	193 (44) + 1 (1)	160 (38)	101 (39) } *f*)	73 (30)	1	1	48 (16) *n*)	1
Soerabaja . .	26 (2)	14 (1)	155 (34) + 3 (3)	123 (27) + 3 (3)	118 (47)	75 (27)	1	„	48 (13) *o*)	„ *p*)
	68 (10)	37 (6)	591 (116) + 5 (4)	482 (102) + 4 (3)	397 (144)	247 (95)	6 (1)	2 (1)	161 (44)	2 (1)

f) Hieronder gerekend zoowel de candidaten, die het volledig, als zij die het uitsluitend schriftelijk examen aflegden.
g) Bovendien werden nog ingeschreven 7 (1) leerlingen, geslaagd te Semarang en Soerabaja, waarvan 1 (1) in het volledig examen.
h) Bovendien werden nog ingeschreven 2 (1) en 1 leerlingen, geslaagd in het toelatingsexamen tot het Gymnasium Willem III en de Koningin Wilhelminaschool.
i) Bovendien werden nog ingeschreven 7 (2) leerlingen, die het toelatingsexamen aan andere hoogere burgerscholen hadden afgelegd.
j) Deze was niet geslaagd voor het examen voor de 3de klasse, maar werd toegelaten tot de 2de.
k) Hieronder een leerling der 4de klasse, die werd afgewezen.
l) Hieronder een candidaat, die reeds in Februari als leerling was afgeschreven.
m) Bovendien werden nog ingeschreven 4, 1 en 1 leerlingen, geslaagd te Semarang, Soerabaja en in Nederland.
n) Bovendien werden nog ingeschreven 3 leerlingen, die aan andere scholen geslaagd waren.
o) Bovendien werden nog ingeschreven 3 en 1 leerlingen, geslaagd te Semarang en Batavia.
p) Een niet voor de 3de klasse geslaagde condidaat werd tot de 2de toegelaten.

c. Verdeeling der leerlingen.

Inrichting te:		Naar studiejaar.					Naar landaard.			Naar de streek van Ned.-Indië waar zij woonachtig waren.				
		1ste.	2de.	3de.	4de.	5de.	Europeanen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	West-Java.	Midden-Java.	Oost-Java (met Madoera).	Buitenbezittingen. Westelijk deel. *q*)	Buitenbezittingen. Oostelijk deel. *q*)
Batavia . . .	ult. 1902	71 (12) + 3	62 (8) + 2	64 (4)	28 (3) + 4	18 (3) + 1 (1)	243	8	2	203	15	13	15	7
		243 (30) + 10 (1)					253			253				
	1903	89 (23)	58 (7) + 1	55 (6) + 4	49 (2)	24 (4)	270	9	1	233	6	17	16	8
		275 (42) + 5					280			280				
	1904	74 (18)	71 (21)	48 (6)	48 (3) + 1	39 (2)	271	9	1	231	19	9	11	11
		280 (50) + 1					281			281				
Semarang . .	1902	75 (17)	68 (12)	38 (10)	28 (8)	15 (3)	210	13	1	2	217	3	2	
		224 (50)					224			224				
	1903	59 (19)	64 (13)	59 (10) + 1	27 (6)	17 (4)	205	19	3	2	221	1	3	
		226 (52) + 1					227			227				
	1904	45 (12)	56 (11) + 1	65 (11)	26 (4) + 1 (1)	22 (4) + 1 (1)	193	19	5	3	208	2	4	
		214 (42) + 3 (2)					217			217				
Soerabaja . .	1902	56 (13) + 2	47 (11)	34 (8) + 3 (2)	29 (2) + 2 (1)	15 (2)	185	2	1	13		156	19	
		181 (36) + 7 (3)					188			188				
	1903	62 (15) + 1	43 (8) + 5 (3)	37 (7) + 4	20 (4) + 2 (1)	26 (2)	197	2	1	12		178	10	
		188 (36) + 12 (4)					200			200				
	1904	59 (15) + 5	55 (12) + 2	31 (7) + 3 (2)	24 + 4 (2)	21 (4)	196	3	5	15		182	7	
		190 (38) + 14 (4)					204			204				

q) Onder het westelijk deel der buitenbezittingen worden hier verstaan het eiland Sumatra, benevens de gewesten Riouw, Banka, Billiton en Westerafdeeling van Borneo. De overige gewesten vormen het oostelijk deel.

3°. Koningin Wilhelmina-

a. Mutatiën onder

KLASSE.	Ingeschreven op 1 Januari. Afd. hoogere burgerschool.	Handelsklasse.	Werktuigkundige cursus.	Bouwkundige cursus.	Mijnbouwkundige cursus.	Totaal.	Gedurende den verderen loop van den cursus toegelaten.	afgeschreven.
								1903
Afd. A. I	*a)* 34 (8)	„	.....	.....	.....	34 (8)	„	1
Afd. A. II	32 (8)	„	.....	.....	.....	32 (8)	„	6
Afd. A. III	„	„	.....	.....	.....	„	„	„
	66 (16)	„	.....	.....	.....	66 (16)	„	7
Afd. B. I	.....	.....	32	26	5	63	„	10
Afd. B. II	.....	.....	31	10	4	45	„	4
Afd. B. III	.....	.....	14	*b)* 8 + 6	„	22 + 6	„	18 + 6
	.....	.....	77	44 + 6	9	130 + 6	„	32 + 6
								1904
Afd. A I	36 (8)	„	.....	.....	.....	36 (8)	„	„
Afd. A II	31 (9)	„	.....	.....	.....	31 (9)	„	10 (2)
Afd. A III	12 (4)	14 (4)	.....	.....	.....	26 (8)	„	18 (8)
	79 (21)	14 (4)	.....	.....	.....	93 (25)	„	28 (10)
Adf. B. I	.....	.....	31	43	2	76	1	5
Adf. B. II	.....	.....	31	21	4	56	„	10
Adf. B. III	.....	.....	19	13 + 6	2	34 + 6	0 + 1	25 + 7
	.....	.....	81	77 + 6	8	166 + 6	1 + 1	40 + 7

a) De cijfers tusschen ( ) geplaatst, wijzen aan, hoeveel meisjes onder het daarnevens vermelde getal begrepen zijn.

b) Het cijfer achter het + teeken wijst het aantal leerlingen in enkele vakken aan

c) De van den voorgaanden cursus overgebleven leerlingen zijn de niet tot een hooger studiejaar bevorderden; de wel bevorderden zijn onder de nieuwe leerlingen begrepen.

b. Uitkomsten

KLASSE.	Bij het eindexamen geëxamineerd. Hoogere burgerschool.	Handelsklasse.	Totaal afd. A.	Werktuigkundige cursus.	Bouwkundige cursus.	Mijnbouwkundige cursus.	Totaal afd. B.	geslaagd. Hoogere burgerschool.	Handelsklasse.	Totaal afd. A.	Werktuigkundige cursus.	Bouwkundige cursus.	Mijnbouwkundige cursus.	Totaal. afd. B.
														1903
I	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
II	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
III	*h)*	*h)*	....	14	7	„	21	*h)*	*h)*	....	10	*i)* 4	„	14
	...	...	....	14	7	„	21	...	...	....	10	4	„	14
														1904
I	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
II	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
III	11 (4)	13 (4)	24 (8)	19	11	2	32	7 (4)	8 (4)	15 (8)	10	7	2	19
	11 (4)	13 (4)	24 (8)	19	11	2	32	7 (4)	8 (4)	15 (8)	10	*k)* 7	2	19

h) Dit eindexamen is in 1903 nog niet afgenomen.

i) Hieronder 3, die tevens in het examen voor opzichter bij den waterstaat en 's lands burgerlijke openbare werken slaagden.

j) Hieronder de candidaat, die werd afgewezen voor de 2de klasse.

k) Van deze 7 slaagden er 5 tevens in het examen voor opzichter bij den waterstaat en 's lands burgerlijke openbare werken.

school te Batavia.

de leerlingen.

Alzoo ingeschreven bij het einde van den cursus.	Ingeschreven bij den aanvang van den nieuwen cursus. *c*)		In den loop van den cursus tot ult. December.		Ingeschreven op ult. December.					
	Van den vorigen cursus overgebleven leerlingen.	Nieuwe leerlingen.	toegelaten.	afgeschreven.	Afd. hoogere burgerschool.	Handelsklasse.	Werktuigkundige cursus.	Bouwkundige cursus.	Mijnbouwkundige cursus.	Totaal.
33 (8)	3	37 (8)	"	4	36 (8)	"	. . . . .	. . . . .	. . . . .	36 (8)
26 (8)	"	31 (9)	"	"	31 (9)	"	. . . . .	. . . . .	. . . . .	31 (9)
"	"	26 (8)	"	"	12 (4)	14 (4)	. . . . .	. . . . .	. . . . .	26 (8)
59 (16)	3	94 (25)	"	4	79 (21)	14 (4)	. . . . .	. . . . .	. . . . .	*d*) 93 (25)
53	12	68	10	14	. . . . .	. . . . .	31	43	2	76
41	15	43	1	3	. . . . .	. . . . .	31	21	4	56
4	4	27 + 4	3 + 3	0 + 1	. . . . .	. . . . .	19	13 + 6	2	34 + 6
98	31	138 + 4	14 + 3	17 + 1	. . . . .	. . . . .	81	77 + 6	8	*e*) 166 + 6
36 (8)	9 (1)	52 (14)	1	9 (2)	53 (13)	"	. . . . .	. . . . .	. . . . .	53 (13)
21 (7)	2	29 (8)	1	1	31 (8)	"	. . . . .	. . . . .	. . . . .	31 (8)
8	8	19 (7)	"	1	15 (3)	11 (4)	. . . . .	. . . . .	. . . . .	26 (7)
65 (15)	19 (1)	100 (29)	2	11 (2)	99 (24)	11 (4)	. . . . .	. . . . .	. . . . .	*f*) 110 (28)
72	23	90	2	19	. . . . .	. . . . .	27	61	8	96
46	14	51	1 + 2	2	. . . . .	. . . . .	27	36 + 2	1	64 + 2
9	9	32 + 2	0 + 3	1 + 2	. . . . .	. . . . .	22	15 + 3	3	40 + 3
127	46	173 + 2	3 + 5	22 + 2	. . . . .	. . . . .	76	112 + 5	12	*g*) 200 + 5

d) Hieronder 1 inlander en 5 Chineezen.

e) Hieronder 1 inlander en 1 Chinees

f) Hieronder 3 Chineezen.

g) Hieronder 2 inlanders en 5 Chineezen.

der examens.

Bij de overgangsexamens.				Bij de toelatingsexamens				Van de in het toelatingsexamen geslaagden lieten zich inschrijven in	
geëxamineerd.		geslaagd.		geëxamineerd.		geslaagd.			
Afd. A.	Afd. B.	Afd. A.	Afd. B.	Afd. A.	Afd. B.	Afd. A.	Afd. B.	afd. A.	afd. A.
34 (8)	59	30 (8)	43	71 (14)	119	53 (10)	*j*) 81	33 (7)	59
29 (8)	44	27 (8)	26	"	1	"	"	"	"
. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .	"	"	"	"	"	"
63 (16)	103	57 (16)	69	71 (14)	120	53 (10)	81	33 (7)	59
36 (8)	73	27 (7)	49	127 (32)	147	78 (20)	89 *m*)	45 (12)	79
29 (9)	54	21 (8)	32	"	4	"	1	"	1
. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .	1 *l*)	"	"	"	"	"
65 (17)	127	48 (15)	81	128 (32)	151	78 (20)	90	45 (12)	80

l) Deze candidaat werd afgewezen, maar kon worden toegelaten tot de 2de klasse, als oud-leerling dier klasse eener hoogere burgerschool in Nederland.

m) Twee der niet-geslaagden voor de 2de klasse zijn toegelaten tot de 1ste klasse.

4°. Burgeravondschool te Soerabaja.

a. Mutatiën onder de leerlingen.

Klasse.	Ingeschreven op 1 Januari.	Gedurende den verderen loop van den cursus		Alzoo ingeschreven bij het einde van den cursus (Mei).	Ingeschreven bij den aanvang van den nieuwen cursus (Juli).		In den loop van den cursus tot ult. December		Alzoo ingeschreven op ult. December.
		toegelaten.	afgeschreven.		Van den voorgaanden cursus overgegane leerlingen.	Nieuwe leerlingen. *a*)	toegelaten.	afgeschreven.	
1903.									
I	*b*) 89 + 2	9 + 1	10 + 3	88	16	88	4	6	102
II	87 + 2	2	9 + 2	80	78	19 + 5	4 + 2	5	96 + 7
III	53	0 + 1	4 + 1	49	74	3 + 1	0 + 2	7 + 1	70 + 2
IV	36 + 15	0 + 1	2 + 12	34 + 4	40	1 + 11	0 + 1	2 + 1	39 + 11
	265 + 19	11 + 3	25 + 18	251 + 4	208	111 + 17	8 + 5	20 + 2	307 + 20 *c*)
1904.									
I	102	2	2	102	22	97 + 1	6	19 + 1	106
II	96 + 7	2	6 + 6	92 + 1	90	8	2 + 2	10 + 1	90 + 1
III	70 + 2	1	3 + 1	68 + 1	89	4 + 2	5 + 1	7 + 3	91
IV	39 + 11	„	1 + 7	38 + 4	56 + 1	0 + 11	1 + 6	5 + 4	52 + 14
	307 + 20	5	12 + 14	300 + 6	257 + 1	109 + 14	14 + 9	41 + 9	339 + 15 *d*)

a) Niet alleen leerlingen, die aan het toelatingsexamen hadden voldaan, maar ook zij die zonder examen werden toegelaten als oud-leerlingen der inrichting, gewezen leerlingen van andere inrichtingen van middelbaar onderwijs of wel geslaagden in het toelatingsexamen voor andere inrichtingen.

b) Het cijfer achter het + teeken wijst het aantal toehoorders aan.

c) Hiervan waren 119 + 13 bouwkundigen en 188 + 7 machinisten.

d) Alsvoren 151 + 11 en 188 + 4.

b. Uitkomsten der examens.

Klasse.	Aantal leerlingen die het diploma wegens met vrucht doorloopen volledigen cursus verkregen.	Bij examens buiten de inrichting *e*)		Bij de overgangs-examens		Bij de toelatings-examens		Van de in het toelatings-examen geslaagden lieten zich inschrijven.
		geëxamineerd.	geslaagd.	geëxamineerd.	geslaagd.	geëxamineerd.	geslaagd.	
1903.								
. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	88	72	126	81	77
II	. . . .	. . . .	. . . .	80	69	13	10	10
III	. . . .	. . . .	. . . .	49	40	. . . . . .	. . . . . .	. . . .
IV	34 *f*)	26	13	. . . .	. . . .	. . . . . .	. . . . . .	. . . .
1904.								
I	. . . .	. . . .	. . . .	102	77	167	96 *h*)	92 *i*)
II	. . . .	. . . .	. . . .	92 + 1	72 + 1	6	1	1
III	. . . .	. . . .	. . . .	68 + 1	50 + 1	. . . . . .	. . . . . .	. . . .
IV	32 + 3 *g*)	17 + 1	3 + 1	. . . .	. . . .	. . . . . .	. . . . . .	. . . .

e) In Mei 1903 namen aan de examens voor opzichter bij den waterstaat en 's lands burgerlijke openbare werken deel 25 jongelieden (waaronder 24 gediplomeerden van de burgeravondschool), van wie er 12 slaagden.
Aan deze examens namen in Mei 1904 deel 18 jongelieden, die geheel of gedeeltelijk aan de burgeravondschool waren opgeleid; van hen slaagden er 4.

f) 18 adspirant-bouwkundigen en 16 adspirant-machinisten.

g) 12 adspirant-bouwkundigen (hieronder 2 toehoorders), 22 adspirant-machinisten en 1 (toehoorder) suikermachinist.

h) Hieronder 5 Chineezen en 3 inlanders.

i) Bovendien is nog een leerling ingeschreven, geslaagd in het toelatingsexamen voor de hoogere burgerschool en een oud-leerling der Koningin Wilhelmina school te Batavia.

c. Nadere gegevens omtrent de leerlingen. j)

Tijdstip.	Klasse.	Voor welke opleiding de leerlingen zich hadden opgegeven: Voor bouwkundige vakken.	Voor werktuigkundige vakken.	Te zamen.	Voor den suikercursus.	Plaatsing buiten de avondschool. Bij gouv. of part. werkplaatsen of werken.	Als schrijver werkzaam.	Nog op de lagere school	Op de hoogere burgerschool.	Op het suikerlaboratorium.	Op de ambachtsschool.	Nog niet werkzaam.	Totaal.
Ult. 1902	I	25	64 + 2	89 + 2	"	48	1	1	"	"	36	5	91
	II	31	56 + 2	87 + 2	"	65	"	"	"	"	20	4	89
	III	16	37	53	"	43	3	"	1	"	2	4	53
	IV	20 + 10	16 + 5	36 + 15	"	42	"	"	"	"	4	5	51
		92 + 10	173 + 9	265 + 19	"	198	4	1	1	"	62	18	284
Ult. 1903	I	56	46	102	"	38	4	2	"	"	32	26	102
	II	32 + 2	64 + 5	96 + 7	"	66	2	1	"	"	25	9	103
	III	20 + 1	50 + 1	70 + 2	25	53	1	"	2	"	8	8	72
	IV	11 + 10	28 + 1	39 + 11	15 + 1	40	3	"	1	"	"	6	50
		119 + 13	188 + 7	307 + 20	40 + 1	197	10	3	3	"	65	49	327
Ult. 1904	I	56	50	106	"	43	3	3	2	"	44	11	106
	II	42 + 1	48	90 + 1	"	58	3	"	3	"	17	10	91
	III	34	57	91	24	61	3	"	1	(24) k)	14	12	91
	IV	19 + 10	33 + 4	52 + 14	21	47	1	"	2	(21) k)	2	14	66
		151 + 11	188 + 4	339 + 15	45	209	10	3	8	(45) k)	77	47	354

j) In de gegevens voor deze tabel zijn de gewone leerlingen en de toehoorders niet steeds uiteengehouden. Waar dit wel het geval is, zijn de laatsten achter het + teeken vermeld.

k) Twee dagen per week.

5°. Particuliere ambachtsschool te Semarang.

Schooljaren.	Aanwezig bij het begin van den cursus in klasse: I.	II.	III.	a) In den loop van den cursus zijn toegelaten in klasse: I.	II	III.	In den loop of bij het einde van den cursus zijn afgeschreven uit klasse: I.	II.	III.	Bij het einde van den cursus waren in klasse: I.	II.	III.	werden bevorderd naar klasse: II.	III.	verkregen het diploma wegens met vrucht doorloopen volledigen cursus.	Bij het toelatingsexamen voor den nieuwen cursus slaagden.	werden afgewezen.	Bovendien meldden zich voor den nieuwen cursus aan, als toelaatbaar zonder examen.	Van de in de voorgaande kolom bedoelden en van de in het toelatings-examen geslaagden lieten zich voor den nieuwen cursus inschrijven.
1902/1903	25	20	18	17	2	"	14	2	16	28	20	2	24	20	18	29	7	9	28
	63			19			32			50									
1903/1904	32	24	21	18	"	1	11	3	20	39	21	2	36	21	18	38	9	10	42 b)
	77			19			34			62									

a) Tusschentijds verlieten de inrichting in 1902/1903 16 (14 uit de 1ste en 2 uit de 2de klasse) en in 1903/1904 16 (11 + 3 + 2) leerlingen.

b) Het schooljaar 1904/1905 ving aan met 107 leerlingen (45 in de eerste, 34 in de 2de en 28 in de 3de klasse), waarvan 6 toehoorders voor den bouwkundigen cursus.

Bijlage M.

(Zie hoofdstuk K, afd. I, § 2, van het verslag.)

OVERZICHT

BETREFFENDE

de in Nederlandsch-Indië aanwezige SCHOLEN voor INLANDERS over 1903 en gedeeltelijk reeds over 1904, zoomede gegevens, voor zoover voorhanden, betreffende de (particuliere) SCHOLEN voor VREEMDE OOSTERLINGEN over 1904.

GEWESTEN.	Aantal scholen op ult. 1903.					Aantal scholen op ult. 1904. *a)*					Aantal					
	Gouvernements-scholen		Particuliere scholen (zendings- en andere). *c)*		Totaal.	Gouvernements-scholen		Particuliere scholen (zendings- en andere). *c)*		Totaal.	Gouvernements-scholen.			Particuliere Gesubsidieerd.		
	der 1ste klasse.	der 2de klasse.	Gesubsidieerd.	Niet-gesubsidieerd.		der 1ste klasse.	der 2de klasse.	Gesubsidieerd.	Niet-gesubsidieerd.		Gedurende 1903.	Gedurende 1904.	Op ult. 1904.	Gedurende 1903.	Gedurende 1904.	Op ult. 1904.
Bantam	1	9	1	*d)* 3	*d)* 14	1	9	5	2	17	1242	1530	986	68	336	223
Batavia	1	18	3	15	37	1	18	3	14	36	2499	2905	1984	212	195	136
Preanger Regentsch.	4	31	24	12	71	5	33	34	10	82	5756	7101	4946	2253	3213	2187
Cheribon	1	13	7	6	27	1	16	8	5	30	2377	3169	2184	761	777	533
Pekalongan	2	8	38	5	53	2	8	41	2	53	2115	2429	1508	3880	4036	2224
Semarang	4	17	*d)* 20	*d)* 2	43	4	17	24	3	48	4249	4865	2997	2636	3381	1676
Rembang	4	11	9	3	27	4	13	10	2	29	2514	2832	1850	1272	1328	660
Soerabaja	4	18	26	5	53	4	19	24	7	54	4588	4922	3022	3753	3999	2640
Pasoeroean	3	19	14	1	37	3	21	14	"	38	4173	5166	3355	1535	1529	1100
Besoeki	2	5	8	1	16	2	5	8	2	17	1335	1341	866	514	486	319
Banjoemas	4	16	9	5	34	4	17	13	4	38	4178	4962	2967	1110	1552	626
Kedoe	5	30	24	16	75	7	31	34	5	77	8152	9937	5908	4940	6382	3140
Djokjakarta	"	4	11	1	16	"	4	10	1	15	883	1133	665	1328	1243	632
Soerakarta	1	8	2	18	29	1	8	2	16	27	2145	2339	1509	249	223	101
Madioen	3	16	12	2	33	3	16	12	6	37	4283	4233	2753	1625	1527	905
Kediri	2	13	30	3	48	2	13	33	2	50	3174	3541	2211	3152	3540	2027
Madoera	2	6	1	"	9	3	6	2	"	11	1288	1659	1034	44	49	33
	43	242	*d)* 239	98		47	254	277	81							
Totalen voor Java en Madoera	285		*d)* 337		*d)* 622	*e)* 301		358		659	54951	64064	40745	29332	33796	19162

c) Onder de opgegeven particuliere scholen was, *voor zooveel blijkt*, het navolgende aantal zendingsscholen begrepen:

GEWESTEN.	Ult. 1903.		Ult. 1904.	
	Gesubsidieerd.	Niet-gesubsidieerd.	Gesubsidieerd.	Niet-gesubsidieerd.
Batavia	1	2	1	2
Preanger Regentschappen.	4	3	4	3
Cheribon	"	3	"	3
Semarang	12	2	15	2
Rembang	2	1	3	"
Soerabaja	10	3	10	3
Pasoeroean	4	1	4	"
Transporteeren.	33	15	37	13

GEWESTEN.	Ult. 1903.		Ult. 1904.	
	Gesubsidieerd.	Niet-gesubsidieerd.	Gesubsidieerd.	Niet-gesubsidieerd.
Per transport.	33	15	37	13
Besoeki	"	1	"	"
Banjoemas	1	"	4	"
Kedoe	1	6	7	1
Djokjakarta	2	"	2	"
Kediri	10	2	12	1
	47	24	62	15
Totalen	71		77	

INLANDERS (JAVA EN MADOERA).

leerlingen. *b*) scholen. Niet-gesubsidieerd. Gedurende 1903.	Gedurende 1904.	Op ult. 1904.	Totaal. Gedurende 1903.	Gedurende 1904.	Op ult. 1904.	GEWESTEN.
d) 144	133	133	*d*) 1454	1999	1342	Bantam.
716	617	434	3427	3717	2554	Batavia.
610	633	348	**8619**	10947	7481	Preanger Regentsch.
562	630	335	3700	4576	3052	Cheribon.
246	98	60	6241	6563	3792	Pekalongan.
358	293	110	7243	8539	4783	Semarang.
100	**110**	**48**	**3886**	**4270**	**2558**	Rembang.
476	489	338	8817	9410	6000	Soerabaja.
8	„	„	5716	6695	4455	Pasoeroean.
„	**63**	**48**	1849	1890	1233	Besoeki.
615	369	245	5903	6833	3838	Banjoemas.
1630	549	133	14722	16868	9181	Kedoe.
253	216	189	2464	2592	1486	Djokjakarta.
2423	2193	995	4817	4755	2605	Soerakarta.
144	**551**	**264**	6052	**6311**	**3922**	Madioen.
195	142	117	6521	7223	4355	Kediri.
„	„	„	1332	1708	1067	Madoera.
d) **8480**	**7086**	**3797**	*d*) **92763**	**104946**	**63704**	

d) Verbeterde opgaaf.

e) Ongerekend de aan de kweekscholen te Bandoeng en Djokjakarta verbonden externen scholen. Op ult. 1903 werden 274 van de 285 en op ult. 1904 289 van de 301 openbare lagere scholen bestuurd door onderwijzers, die hun opleiding aan eene gouvernementskweekschool hadden genoten, terwijl op genoemde tijdstippen 165 en 206 aldus gediplomeerden als hulponderwijzer geplaatst waren. Met inbegrip van dezen bedroeg het aantal in dienst zijnde hulponderwijzers of als zoodanig fungeerende personen op ult. 1903 578 en op ult. 1904 688; het aantal kweekelingen beliep achtereenvolgens 219 en 212 (waaronder 1 tijdelijk waarnemend, zonder diploma).

TOELICHTINGEN.

(Onvolledige getallen zijn vet gedrukt.)

a) In 1904 zijn geopend 4 nieuwe scholen der 1ste klasse, namelijk te Soemedang (Preanger Regentschappen), Koetoardjo en Karanganjar (Kedoe) en Pamekasan (Madoera), benevens 12 der 2de klasse, namelijk te Palaboean Ratoe en Bandjar (Preanger Regentschappen), Ploembon, Djatibarang en Djatiwangi (Cheribon), Boelang (Soerabaja), Toempang en Pasirian (Paroeroean), Poerbolinggo (Banjoemas), Tegalredjo (Kedoe) en Bantjar en Djodjogan (Rembang). Overigens was besloten tot de opening van 2 scholen der 1ste klasse, namelijk te Trenggalek (Kediri) en Patjitan (Madioen) en van 13 scholen der 2de klasse, namelijk te Tjiomas (Bantam), Rengasdenklok (Batavia), Leles (Preanger Regentschappen), Soempioek (Banjoemas) Djokjakarta (5de school) en Wates (Djokjakarta), Klaten (2de school) (Soerakarta), Salatiga (2de school) (Semarang), Soerabaja (3de school) en Ngimbang (Soerabaja), Rogodjampi en Rambipoedji (Besoeki) en Amboenten (Madoera).

b) Onder het opgegeven aantal leerlingen, gedurende 1903 en 1904 ingeschreven geweest, bevonden zich, *voor zoover is medegedeeld*, onderstaand aantal meisjes:

Gewesten.	1903. Gouv. scholen.	1903. Part. scholen.	1904. Gouv. scholen.	1904. Part. scholen.	Gewesten.	1903. Gouv. scholen.	1903. Part. scholen.	1904. Gouv. scholen.	1904. Part. scholen.
Bantam . .	172	[1]) 13	215	49	Per transp.	1258	[1]) 1826	1502	2137
Batavia . .	182	70	185	52	Besoeki . .	10	4	16	3
Preanger Regentsch.	578	345	688	597	Banjoemas	130	„	119	33
Cheribon. .	44	82	49	109	Kedoe . . .	363	315	342	230
Pekalongan	22	122	36	95	Djokjakarta	7	24	9	30
Semarang .	126	312	155	352	Soerakarta.	57	43	105	45
Rembang .	18	[1]) 30	10	53	Madioen. .	73	16	99	66
Soerabaja .	87	613	117	597	Kediri . . .	50	334	56	347
Pasoeroean	29	239	47	233	Madoera .	1	„	2	„
Transport.	1258	[1]) 1826	1502	2137	Totalen .	1949	[1]) 2562	2250	2891

[1]) Verbeterde opgaaf.

EILANDEN EN GEWESTEN.		Aantal scholen bij het einde der onderstaande jaren.							Aantal		
		Gouvernementsscholen. *g*)			Particuliere scholen (zendings- en andere). *h*)		Totaal.		Gouvernements-scholen.		
									Gedurende		Op ult. 1903.
		1902.	1903.	1904. *i*)	1902.	1903.	1902.	1903.	1902.	1903.	
Padangsche Benedenlanden	gouv. Sumatra's Westkust.	11	11	11	14	14	25	25	2 061	1 901	1293
Padangsche Bovenlanden		22	22	26	13	12	35	34	3 907	4 040	2850
Tapanoeli		18	19	19	216	262	234	281	2 836	3 199	2206
Benkoelen		10	10	10	"	"	10	10	1 583	1 519	1070
Lampongsche Districten		6	6	6	"	"	6	6	634	740	445
Palembang		6	7	9	3	6	9	13	789	1 059	771
Oostkust van Sumatra		7	8	9	"	2	7	10	675	813	646
Atjèh en onderhoorigheden		5	7	9	5	6	10	13	579	738	464
Nias (gouvernement Sumatra's Westkust)		1	1	1	10	23	11	24	124	111	80
Riouw en Lingga		4	4	4	"	"	4	4	269	258	161
Banka		3	3	3	"	"	3	3	213	258	176
Billiton		2	2	2	"	1	2	3	195	202	145
Westerafdeeling van Borneo		1	1	2	2	1	3	2	115	129	71
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo		12	12	12	22	24	34	36	1 374	1 753	1300
Gouv. Celebes en onderhoorigheden		14	14	15	"	2	14	16	1 414	1 426	969
Minahasa en Gorontalo	res. Menado.	87	88	89	173	*j*) 185	260	273	17 540	17 941	13420
Sangi-eilanden		25	26	25	73	78	98	104	4 904	5 763	4587
Talauer-eilanden		4	4	4	8	8	12	12	736	727	512
Ternate	res. Ternate.	1	1	1	"	"	1	1	139	154	105
Batjan		1	1	1	"	"	1	1	245	248	211
Halmahera en Nieuw-Guinea		"	"	"	20	20	20	20	"	"	"
Ceram	res. Amboina.	12	11	11	25	21	37	32	1 219	1 186	1022
Boeroe		1	1	1	14	14	15	15	48	62	43
Manipa		"	"	"	1	1	1	1	"	"	"
Boano		1	1	1	"	"	1	1	102	101	79
Amboina		25	25	25	4	5	29	30	3 392	3 531	3022
Haroekoe		6	6	6	"	"	6	6	969	935	820
Saparoea		13	13	13	1	1	14	14	2 728	2 797	2359
Noesalaoet		6	6	6	"	"	6	6	888	898	754
Banda-eilanden		3	3	3	1	1	4	4	207	218	141
Kei-eilanden		"	"	"	5	4	5	4	"	"	"
Aroe-eilanden		1	"	"	9	12	10	12	28	"	"
Zuidwester-eilanden		6	6	6	31	22	37	28	517	631	553
Timor	res. Timor.	4	4	4	3	2	7	6	578	617	534
Roti		11	11	11	5	5	16	16	1 379	1 476	1201
Savoe		"	"	"	4	1	4	1	"	"	"
Flores		"	"	"	4	4	4	4	"	"	"
Soemba		"	"	"	3	2	3	2	"	"	"
Bali	res. Bali en Lombok.	2	2	2	"	"	2	2	170	186	148
Lombok		2	2	2	1	1	3	3	128	139	91
		333	338	*l*) 349	670	740	1003	1078	52 685	55 756	42249

INLANDERS (BUITENBEZITTINGEN).

leerlingen. *f)*

Particuliere scholen. Gedurende 1902.	Particuliere scholen. Gedurende 1903.	Particuliere scholen. Op ult. 1903.	Totaal. Gedurende 1902.	Totaal. Gedurende 1903.	Totaal. Op ult. 1903	GEWESTEN, enz.
855	802	614	2916	2703	1907	Padangsche Benedenl.
786	769	572	4693	4809	3422	Padangsche Bovenl.
11329	13982	12117	14165	17181	14323	Tapanoeli.
"	"	"	1583	1519	1070	Benkoelen.
"	"	"	634	740	445	Lampongsche Districten.
297	397	352	1086	1456	1123	Palembang.
"	98	98	675	911	744	Oostkust van Sumatra.
288	304	175	867	1042	639	Atjèh.
422	786	700	546	897	780	Nias.
"	"	"	269	258	161	Riouw en Lingga.
"	"	"	213	258	176	Banka.
"	36	36	195	238	181	Billiton.
61	33	27	176	162	98	Westerafd. von Borneo.
1187	**1376**	**976**	2561	**3129**	**2276**	Z. en O. afd. van Borneo.
"	**46**	**41**	1414	**1472**	**1010**	Gouv. Celebes.
12030	13176	11023	**29570**	31117	24443	Minahasa en Gorontalo.
6325	5586	4240	11229	11349	8827	Sangi-eilanden.
525	**406**	**292**	**1261**	1133	**804**	Talauer-eilanden.
"	"	"	139	154	105	Ternate.
"	"	"	245	248	211	Batjan.
k) †	893	719	†	893	719	Halmahera en N. Guinea.
260	**200**	**171**	**1479**	**1386**	**1193**	Ceram.
18	**18**	**17**	**66**	**80**	**60**	Boeroe.
24	†	†	24	†	†	Manipa.
"	"	"	102	101	79	Boana.
248	332	288	3640	3863	3310	Amboina.
"	"	"	969	935	820	Haroekoe.
42	41	41	2770	2838	2400	Saparoea.
"	"	"	888	898	754	Noesalaoet.
10	11	11	217	229	152	Banda-eilanden.
29	**92**	**78**	**29**	**92**	**78**	Kei-eilanden.
378	**293**	**227**	406	293	227	Aroe-eilanden.
1172	1448	1323	**1689**	2079	1876	Zuidwester-eilanden.
115	**113**	**106**	693	**730**	**640**	Timor.
170	417	367	**1549**	1893	1568	Roti.
217	101	79	217	101	79	Savoe.
693	778	654	693	778	654	Flores.
142	**96**	89	142	**96**	89	Soemba.
"	"	"	170	186	148	Bali.
57	56	40	185	195	131	Lombok.
37680	**42686**	**35473**	**90365**	**98442**	**77722**	

TOELICHTINGEN.

(Onvolledige getallen zijn vet gedrukt.)

f) Onder het opgegeven aantal leerlingen was, *voor zooveel is medegedeeld*, onderstaand aantal meisjes begrepen:

	1902.	1903.
Openbare scholen	12 227	13 092
Particuliere scholen. . . .	9 377	10 607
	21 604	23 699

g) Hieronder niet begrepen de tijdelijk gesloten scholen.

h) Onder de opgegeven particuliere scholen was, *voor zooveel blijkt*, het navolgend aantal zendingsscholen begrepen:

Gewesten of eilanden.	1902. (Verbeterde opgaaf.) Gesubsidieerd.	1902. (Verbeterde opgaaf.) Niet-gesubsidieerd.	1903. Gesubsidieerd.	1903. Niet-gesubsidieerd.
Padangsche Benedenlanden. (Sumatra's Westkust)	1	"	1	"
Tapanoeli . . . . . . (Sumatra's Westkust)	149	65	199	54
Nias . . . . (Sumatra's Westkust)	9	1	12	11
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo .	10	10	11	12
Minahasa en Gorontalo	73	93	76	92
Sangi- en Talauer-eilanden	56	10	59	19
Boeroe	3	11	3	11
Zuidwester-. Aroe- en Kei-eilanden .	16	29	18	20
Halmahera en Nieuw-Guinea. . . .	18	2	18	2
Celebes en Onderhoorigheden. . . .	"	"	"	2
Timor (res. Timor.)	"	3	"	2
Roti (res. Timor.)	"	2	1	4
Savoe (res. Timor.)	2	2	2	2
Flores (res. Timor.)	"	4	"	4
Soemba (res. Timor.)	1	2	1	2
Totalen. . . .	338	234	401	237
	572		638	

Onder deze zendingsscholen kwamen ook eenige Roomsch-katholieke scholen voor, nl. 20 in de res. Menado en 1 op de Kei-eilanden.

i) In 1904 zijn nieuwe scholen der 2de klasse geopend te Kota Baroe. Bangkinang, Sasak en Kota Ketjil (Padangsche Bovenlanden), Moeara Enim en Djambi (Palembang), Meulabŏh en Samalangan (Atjeh), Bindjei (Oostkust van Sŭmatra), Sambas (Westerafdeeling van Borneo). Kodingareng (Celebes en Onderhoorigheden) en Pajoenga (Menado). Daarentegen werd de school te Tawoali (Menado) opgeheven, in de plaats waarvan een zendingsschool werd geopend. Besloten is tot oprichting van nieuwe scholen der 2de klasse te Sipirok (2de school) (Tapanoeli), Tandjoeng Karang (Lampongsche Districten). Palembang en Pager Alam (Palembang), Siak Sri Indrapoera (Oostkust van Sumata), Lam Njong en Soesôh (Atjèh), Dabo (Riouw en Onderhoorigheden), Airmadidi, Tondono (4de school) en Seri Sori Selam (Menado). Sintang (Westerafdeeling van Borneo), Rantau (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo), Larike (Amboina), Ternate (2de school), Tidore en Manokwari (Ternate en Onderhoorigheden) en Boeboekan (Bali en Lombok).

j) De opgaaf betreft 161 Protestantsche zendings- en gemeenschapsscholen, 22 Roomsch-katholieke scholen en 2 scholen voor Chineezen.

k) Waar het teeken † staat, ontbreken de opgaven.

l) Ongerekend de aan de kweekscholen te Fort de Kock en Amboina verbonden externenscholen, de Ambonsche burgerschool en de Menadosche school.

Op ult. 1903 werden 273 van de 338 en op ult. 1904 281 van de 349 openbare lagere scholen bestuurd door onderwijzers, die hun opleiding aan de gouvernementskweekscholen hadden genoten, terwijl op genoemde tijdstippen achtereenvolgens 150 en 160 aldus gediplomeerden als hulponderwijzer geplaatst waren. Met inbegrip van dezen bedroeg het aantal in dienst zijnde hulponderwijzers of als zoodanig fungeerende personen op ult. 1903 568 en op ult. 1904 642; het aantal kweekelingen beliep achtereenvolgens 272 (waaronder 2 tijdelijk waarnemend, zonder diploma) en 266 (waaronder 9 tijdelijk waarnemend, zonder diploma).

II. Gouvernementskweekscholen voor inlandsche onderwijzers.

KWEEKSCHOLEN TE:	Aantal onderwijzers op ult. 1904. Europeanen. Directeuren en 2de-onderwijzers. a)	Europeanen. Hulponderwijzers. b)	Inlanders. Hulponderwijzers van den 1sten rang. c)	Inlanders. Onderwijzers in de talen. d)	Inlanders. Onderwijzers in het handteekenen.	Te zamen.	Aantal kweekelingen. Nominaal aantal plaatsen.	Ingeschreven op 1 Januari 1904.	Afgeschreven in 1904 wegens in 1904 of vroeger afgelegd eindexamen.	Afgeschreven in 1904 wegens andere redenen.	Afgeschreven in 1904 Te zamen.	Bijgekomen in 1904 na goed afgelegd toelatingsexamen. l)	Bijgekomen in 1904 met certificaat.	Bijgekomen in 1904 Te zamen.	Ingeschreven op ult. 1904. Totaal aantal kweekelingen.	Ingeschreven op ult. 1904. Aantal kweekelingen der hoogste klasse.	Bij het eindexamen in 1904 geslaagd.	Bij het eindexamen in 1904 afgewezen.	Bij het toelatingsexamen in 1904 geslaagd.	Bij het toelatingsexamen in 1904 afgewezen.
Bandoeng . .	1	1	„	2	1	5	50	28	12	j) 1	13	35	„	35	50	8	12	1	50	162
Probolinggo .	1	1	„	3	1	6	75	35	17	4	21	61	„	61	75	4	17	1	109	116
Djokjakarta .	2	„	1	2	1	6	75	48	18	„	18	45	„	45	75	20	18	„	142	170
Fort de Kock	2	2	1	2	e) „	7	f) 53	h) 39	i) 8	5	13	11	14	25	m) 51	i) 8	i) 8	„	n) 52	o) 39
Amboina . . .	2	1	„	2	1	6	g) 52	52	12	k) 1	13	4	8	12	51	9	12	1	34	90
Totalen . .	8	5	2	11	4	30	305	202	67	11	78	156	22	178	302	49	67	3	387	577

a) Allen bezaten eene akte voor Maleisch en voor land- en volkenkunde, 1 tevens voor Soendaasch, 1 voor Javaansch, 1 voor Javaansch en Soendaasch en voor Soendaasch, Makassaarsch en Boegineesch.

b) Twee hulponderwijzers bezaten eene akte voor Maleisch en voor land- en volkenkunde.

c) Beide hulponderwijzers bezitten de akte van bekwaamheid als hulponderwijzer bij het Europeesch lager onderwijs.

d) Te Bandoeng voor Soendaasch en Maleisch, te Probolinggo voor Madoereesch, voor Javaansch en voor Maleisch, te Djokjakarta voor Javaansch en voor Maleisch, te Fort de Kock en Amboina enkel voor Maleisch.

e) De lessen in het teekenen worden gegeven door den directeur der school.

f) 2 leerlingen uit de Oostkust van Sumatra en 1 uit Palembang waren boven de formatie toegelaten.

g) 2 leerlingen uit Ternate waren boven de formatie toegelaten.

h) Benevens 6 adspirant-ambtenaren.

i) Alsvoren 3.

j) Wegens ziekte.

k) Wegens gebrek aan aanleg.

l) Dit jaar werd tweemaal toelatingsexamen afgenomen, namelijk in Januari en December.

m) Benevens 12 adspirant-ambtenaren.

n) Alsvoren 37.

o) Alsvoren 26.

III. Gouvernementsopleidingsscholen voor inlandsche ambtenaren te Bandoeng, Magelang en Probolinggo en gouvernementsschool voor zonen van inlandsche hoofden en andere aanzienlijke inlanders te Tondano.

SCHOLEN TE:	Aantal onderwijzers op ult. 1904. Europeanen. Directeuren.	Europeanen. Hoofdonderwijzer.	Europeanen. Leeraren in de rechtswetenschap.	Europeanen. Tweede onderwijzers.	Europeanen. Derde onderwijzers	Europeanen. Hulponderwijzers.	Inlanders. Hulponderwijzers van den 1sten rang.	Inlanders. Onderwijzers in de talen a)	Inlanders. Onderwijzers in het teekenen.	Te zamen.	Aantal leerlingen. Nominaal aantal.	Ingeschreven op 1 Januari 1904.	Afgeschreven in 1904 wegens in 1904 of vroeger afgelegd eindexamen.	Afgeschreven in 1904 wegens andere redenen.	Afgeschreven in 1904 Te zamen.	Bijgekomen in 1904.	Ingeschreven op ult. 1904. Totaal aantal	Ingeschreven op ult. 1904. Aantal leerlingen der hoogste klasse.	Bij het eindexamen in 1904 geslaagd.	Bij het eindexamen in 1904 afgewezen.	Bij het toelatingsexamen in 1904 geslaagd	Bij het toelatingsexamen in 1904 afgewezen.
Bandoeng . .	1	„	1	1	1	„	„	2	„	b) 6	c) 74	56	d) 14	e) 17	31	46	71	8	8	3	„	„
Magelang . .	1	„	1	1	1	„	„	2	1	b) 7	f) 72	54	g) 8	9	17	34	71	4	8	„	„	„
Probolinggo	1	„	1	1	1	„	„	2	h) 1	b) 7	i) 72	56	j) 7	4	11	26	71	10	6	1	„	„
Tondano . .	„	1	„	„	„	k) 2	„	1	„	4	40	40	7	l) 8	15	10	35	10	7	„	10	10
Totalen . .	3	1	3	3	3	2	„	7	2	24	258	206	36	38	74	116	248	32	29	4	10	1

a) Te Bandoeng voor Maleisch en voor Soendaneesch, te Magelang voor Javaansch en voor Maleisch, te Probolinggo voor Javaansch en voor Madoereesch (Maleisch werd gegeven door den inlandschen onderwijzer in dat vak aan de kweekschool) en te Tondano voor Maleisch.

b) Bovendien een mantri van het kadaster voor de practische oefeningen in landmeten en waterpassen en voor onderwijs in lijn- en kaartteekenen.

c) 2 leerlingen uit de Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo waren boven de formatie toegelaten.

d) Hieronder 6 met einddiploma der 1ste afdeeling.

e) Hiervan 2 wegens overlijden, 1 wegens overgang naar het gymnasium Willem III, 8 wegens gebrek aan aanleg, 1 wegens wangedrag en 2 wegens ziekte.

f) 3 leerlingen uit de residentie Soerakarta waren boven de formatie toegelaten.

g) Hieronder 5 met diploma der 1ste afdeeling.

h) Behoort tot het personeel van de kweekschool.

i) 2 leerlingen uit de residentie Bali en Lombok waren boven de formatie toegelaten.

j) Hieronder 1 met diploma der 1ste afdeeling.

k) Een dezer hulponderwijzers geeft tevens de teekenlessen aan de school te Tondano.

l) Hiervan 5 wegens gebrek aan aanleg, 1 wegens slecht gedrag, 1 wegens overgang naar de Koningin Wilhelmina-school en 1 op verzoek.

IV. Scholen (particuliere) voor vreemde oosterlingen, volgens opgaven over 1904 en gedeeltelijk over 1903.

GEWESTEN.	Scholen voor Chineezen.		Scholen voor Arabieren.	
	Aantal scholen.	Aantal leerlingen.	Aantal scholen.	Aantal leerlingen.
Java en Madoera.				
Bantam	2	27	"	"
Batavia	33	891	4	61
Preanger Regentschappen.	9	*a*) 264	"	"
Cheribon	29	*b*) 676	*c*) 5	128
Pekalongan	17	347	*d*) 5	62
Semarang	39	892	"	"
Rembang	33	747	1	60
Soerabaja	25	599	14	215
Pasoeroean	9	559	6	176
Besoeki	3	53	2	58
Banjoemas	12	245	"	"
Kedoe	*e*) 13	260	"	"
Djokjakarta	4	98	1	26
Soerakarta	3	42	"	"
Madioen	1	38	"	"
Kediri	8	162	"	"
Madoera	7	167	9	219
Totalen . . .	247	6067	47	1005

GEWESTEN.	Scholen voor Chineezen.		Scholen voor Arabieren.	
	Aantal scholen.	Aantal leerlingen.	Aantal scholen.	Aantal leerlingen.
Buitenbezittingen.				
Sumatra's Westkust . .	14	*f*) 208	"	"
Benkoelen	3	40	"	"
Lampongsche Districten .	"	"	"	"
Palembang	2	10	4	550
Oostkust van Sumatra . .	10	*g*) 187	"	"
Riouw en onderhoorigheden	6	80	"	"
Banka en onderhoorigheden	*h*) †	†	†	†
Billiton	12	124	"	"
Westerafd. van Borneo . .	78	1067	"	"
Zuider- en Oosterafd. van Borneo	1	†	"	"
Menado	2	93	"	"
Ternate	"	"	"	"
Amboina	1	94	"	"
Timor en onderhoorigheden	†	†	†	†
Bali en Lombok	"	"	"	"
Celebes en onderhoorigheden	5	90	"	"
Totalen . . .	134	1993	4	550

a) Bovendien nog 5 inlandsche kinderen.

b) Hieronder 4 Soendaneezen.

c) Hieronder 2 scholen voor Bengaleezen met 47 kinderen.

d) Hieronder 1 school voor Mooren met 12 leerlingen.

e) Hieronder 1 protestantsche zendingsschool met 30 leerlingen.

f) Hieronder 2 Arabieren en 17 Klingaleezen.

g) Hieronder 2 Bengaleezen.

h) Waar het teeken † is ingevuld, zijn geen opgaven ontvangen.

Bijlage N.

(Zie hoofdstuk K, afd. III, van het verslag.)

STATISTISCHE EN ANDERE OPGAVEN

BETREFFENDE DE

EUROPEESCHE EN INLANDSCHE CHRISTENGEMEENTEN

IN

NEDERLANDSCH-INDIË

(daaronder ook de zendingsgemeenten), meerendeels volgens de over 1904 ingekomen gegevens.

A. PROTESTANTSCHE EEREDIENST.

1°. GEVESTIGDE KERK.

Europeesche Christengemeenten.

Standplaatsen der Predikanten, met bijbehoorende kerkelijke afdeeling.	Organiek aantal predikanten.	Aantal predikanten aanwezig op ult. 1904.	Aantal Protestantsche Europeanen op ult. 1904.		Aantal lidmaten op ult. 1904.		Aantal in 1904 aangenomen lidmaten.		Aantal gedoopten gedurende 1904.			Aantal in 1904 ingezegende huwelijken.	Aantal catechisanten gedurende 1904.	
			Civielen.	Militairen.	Civielen	Militairen.	Civielen.	Militairen.	Kinderen in echt geboren.	Kinderen buiten echt geboren.	Volwassenen.		Civielen.	Militairen.
Java en Madoera.														
Batavia, met Weltevreden, de benedenstad en den naasten omtrek, zoomede de residentie Lampongsche Districten	4	a) 4	7 117	955	2 842	c) *332	125	6	107	37	20	30	908	7
Meester-Cornelis, met Tangerang, de residentie Bantam en de assistent-residentie Krawang. .	1	b) 1	*2 213	*241	*635	*216	*31	"	*30	*3	"	*2	196	"
Buitenzorg, met de assistent-residentie van dien naam en de assistent-residentie Soekaboemi (Preanger Regentschappen)	1	1	1 989	136	1 144	89	22	"	50	24	10	7	209	"
Bandoeng, met de residentie Preanger Regentschappen (uitgezonderd de afdeeling Soekaboemi) en de afdeeling Galoeh (Cheribon)	1	a) 1	b) 3 484	582	1 339	286	49	"	36	33	4	9	379	35
Cheribon, met de residentie Cheribon (uitgenomen de afdeeling Galoeh)	1	1	554	"	259	"	5	"	14	12	1	7	60	"
Pekalongan, met de residentie Pekalongan en de assistent-residentie Tegal	1	"	*893	"	*452	"	*16	"	*7	*5	*1	*2	*84	"
Semarang, met de assistent-residentiën Kendal, Demak en Grobogan	2	2	3 099	194	1 254	115	51	"	43	38	8	12	454	4
Salatiga, met de assistent-residentiën Salatiga en Ambarawa	1	a) 1	528	786	275	413	10	"	24	17	1	"	69	2
Rembang, met de residentie Rembang en de assistent-residentie Djapara	1	1	904	"	257	"	10	"	22	2	"	1	88	"
Soerabaja, met de residentie Soerabaja (daaronder het eiland Bawean)	3	a) 3	7 371	461	3 160	321	90	"	133	2	12	16	945	6
Malang, met de assistent-residentie Pasoeroean.	1	a) 1	2 100	271	845	18	34	"	115	44	7	5	161	6
Probolinggo, met de assistent-residentie Probolinggo, en de residentiën Besoeki, Bali en Lombok	1	1	2 471	2	860	2	50	"	51	13	3	2	200	"
Soemenep, met de residentie Madoera.	1	1	564	"	244	"	7	"	6	1	1	1	81	"
Poerworedjo, met de assistent-residentie van dien naam en de residentie Banjoemas.	1	a) 1	996	143	444	47	19	"	20	12	5	8	106	56
Magelang, met de residentie Kedoe	1	a) 1	*1 327	*675	*405	*229	*212	"	*53	*38	*11	*10	"	"
Djokjakarta, met de residentie Djokjakarta. . .	1	1	1 010	64	542	40	25	"	17	22	5	2	123	7
Soerakarta, met de residentie Soerakarta . . .	1	1	1 451	114	540	63	4	"	20	4	2	1	194	"
Madioen, met de residentie Madioen.	1	1	792	84	309	58	7	"	10	13	3	"	109	"
Kediri, met de residentie Kediri	1	1	1 590	"	525	"	14	"	20	1	3	4	173	"
Totalen voor de 19 kerkelijke afdeelingen op Java en Madoera (met de Lampongsche Districten en Bali en Lombok).	25	24	40 453	4708	16 331	2229	781	6	778	321	97	119	4539	123

a) Ter voorziening in de godsdienstige behoeften der mindere militairen en der minder gegoede leden van de Protestantsche gemeenten waren op ult. 1904 van gouvernementswege aangestelde Europeesche godsdienstonderwijzers (zie Ind. St. 1889 n°. 170, juncto 1894 n°. 150) bescheiden op de garnizoensplaatsen Batavia, Tjimahi, Willem I (Semarang), Malang (Pasoeroean), Gombong en Magelang (Kedoe), onder toezicht van de predikanten te Batavia, Bandoeng, Salatiga, Soerabaja, Malang, Poerworedjo en Magelang.

b) Onder toezicht van den predikant te Meester-Cornelis is te Rangkasbetoeng (Bantam), en onder toezicht van dien te Bandoeng is te Tjimahi (Preanger Regentschappen) een inlandsch leeraar werkzaam, de eerste ter voorziening in de godsdienstige behoeften der in Bantam aanwezige Amboineesche politiedienaren, de ander ten behoeve van de inlandsche Christen-militairen op zijn standplaats.

STANDPLAATSEN DER PREDIKANTEN, met bijbehoorende kerkelijke afdeeling.	Organiek aantal predikanten.	Aantal predikanten aanwezig op ult. 1904.	Aantal Protestantsche Europeanen op ult. 1904. Civielen.	Militairen.	Aantal lidmaten op ult. 1904. Civielen.	Militairen.	Aantal in 1904 aangenomen lidmaten. Civielen.	Militairen.	Aantal gedoopten gedurende 1904. Kinderen in echt geboren.	buiten echt geboren.	Volwassenen.	Aantal in 1904 ingezegende huwelijken.	Aantal catechisanten gedurende 1904. Civielen	Militairen
Buitenbezittingen.														
Padang, met de Padangsche Benedenlanden en gedeeltelijk de residentie Tapanoeli.	1	1	649	239	354	165	13	26	6	5	3	4	97	26
Fort de Kock, met de residentie Padangsche Bovenlanden en gedeeltelijk de residentie Tapanoeli	1	1	584	282	230	157	22	6	39	2	4	„	74	10
Tandjoeng Pinang, met de residentiën Riouw en onderhoorigheden en Banka.	1	1	281	93	138	43	3	„	14	6	2	„	33	5
Palembang, met de residentiën Palembang en Benkoelen	1	1	520	201	192	83	7	„	18	5	1	„	38	„
Medan, met de residentie Oostkust van Sumatra.	1	1	1 298	100	1 128	61	6	„	15	2	1	2	10	„
Koeta Radja, met het gouvernement Atjèh en onderhoorigheden	1	1	528	1085	251	746	4	„	8	14	1	1	43	19
Pontianak, met de residentie Westerafdeeling van Borneo.	1	1	215	113	102	65	4	„	8	1	„	„	22	4
Bandjermasin, met de residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.	1	„	*497	*178	*268	*97	*24	*9	*19	*10	*2	„	*56	*9
Makasser, met een deel van het gouvernement Celebes en onderhoorigheden, namelijk de afdeelingen Makasser, Noorderdistricten en Takalar en het eiland Soembawa.	1	d) 1	1 049	166	434	50	52	„	10	4	3	12	164	4
Bonthain, met een deel van het gouvernement Celebes en onderhoorigheden, namelijk de afdeelingen Zuiderdistricten en Oosterdistricten en de eilanden Saleier en Bonerate	1	e) „	278	4	157	2	„	„	11	9	„	1	45	„
Menado, met de residentie Menado.	1	1	1 053	11	275	3	10	„	13	„	„	4	220	„
Ternate, met de residentie Ternate	1	e) „	402	14	123	2	„	„	15	17	„	3	37	„
Amboina, met de residentie Amboina (uitgenomen de assistent-residentie Banda)	2	2	1 299	77	483	41	3	„	17	4	„	8	367	„
Banda, met de assistent-residentie Banda . . .	1	1	764	3	282	3	9	„	16	„	„	2	80	„
Koepang, met de residentie Timor.	1	e) „	91	6	46	4	3	„	2	2	1	„	16	„
Totalen voor de 15 kerkelijke afdeelingen in de buitenbezittingen (met uitzondering van de Lampongsche Districten en Bali en Lombok).	16	12	9 508	2572	4 463	1522	160	41	211	81	18	37	1 302	77
Totalen voor Java en Madoera (zie de voorgaande blz.)	25	24	40 453	4708	16 331	2229	781	6	778	321	97	119	4 539	123
In 't geheel alzoo voor de Europeesche Christengemeenten der Indische Protestantsche Kerk.	41	36	49 961	7280	20 794	3751	941	47	989	402	115	156	5 841	200

c) Waar over 1904 nog geen opgaven zijn ontvangen, zijn de cijfers van 1903 behouden. Deze zijn met een * aangeduid.

d) Onder toezicht van den predikant te Makasser is te Bima op het eiland Soembawa een inlandsch leeraar werkzaam ten behoeve van de Protestantsche gemeente aldaar.

e) Te Bonthain, te Ternate en te Koepang is de dienst van den predikant tijdelijk opgedragen aan een hulpprediker.

INLANDSCHE CHRISTENGEMEENTEN. *f*)

GEMEENTEN OF AFDEELINGEN VAN INLANDSCHE CHRISTENEN.	Organiek aantal hulppredikers.	Aantal hulppredikers aanwezig op ult. 1904.	Aantal Protestantsche inlanders en met hen gelijkgestelden op ult. 1904. Inlanders. Civielen.	Inlanders. Militairen.	Vreemde oosterlingen.	Aantal lidmaten op ult. 1904. Inlanders. Civielen.	Inlanders. Militairen.	Vreemde oosterlingen.	Aantal in 1904 aangenomen inlandsche lidmaten. Civielen.	Militairen.	Aantal gedoopten gedurende 1904. Kinderen in echt geboren.	Kinderen buiten echt geboren.	Volwassenen.	Aantal in 1904 ingezegende huwelijken.	Aantal inlandsche catechisanten gedurende 1904. Civielen.	Militairen.
Java en Madoera.																
***g*)Batavia (hoofdplaats)	„	„	90	45	53	84	*72	50	6	„	„	„	6	6	7	„
* Batavia (Depok en Toegoe)	1	1	723	„	„	350	„	„	22	„	20	„	1	4	212	„
** Salatiga (met Ambarawa en Banjoebiroe) *i*)	„	„	74	553	7	26	316	3	*h*)	*h*)	*h*)	*h*)	*h*)	*h*)	*h*)	*h*)
** Soerabaja	„	„	225	35	9	72	32	5	*h*)	*h*)	*h*)	*h*)	*h*)	*h*)	*h*)	*h*)
** Probolinggo	„	„	65	30	1	30	22	„	*h*)	*h*)	*h*	*h*	*h*)	*h*)	*h*)	
** Magelang en Djokjakarta *i*)	„	„	*696	*1184	*7190	*180	*390	11	*h*)	*h*)	*h*)	*h*)	*h*)	*h*)	*h*)	
Soerakarta	„	„	33	59	7	12	28	3	*h*)	*h*)	*h*)	*h*)	*h*)		*h*)	38
Elders op Java (verspreid wonenden)	„	„	*1 025	*691	*38	*148	*177	*388	*h*)	*h*)	*h*)	*h*)	*h*	*h*)	*h*	*37
Totalen voor genoemde gemeenten en afdeelingen op Java en Madoera	1	1	2 931	2597	7305	902	1037	460	*j*) 28	*j*) „	*j*) 20	*j*) „	*j*) 7	*j*) 10	*j*) 219	*j*) 75
Buitenbezittingen.																
** Koeta Radja, met Atjèh *i*)	„	„	626	1113	1	260	838	1	5	„	46	28	5	24	63	1
** Menado (de hoofdpl.), met Gorontalo	„	„	6 713	„	„	1 176	„	„	97	„	176	„	„	42	311	„
Ajermadidi, met omliggende gemeenten	1	1	22 621	„	12	7 455	„	„	366	„	659	76	30	9	680	„
Tondano, „ „ „	1	1	26 004	„	45	10 954	„	12	1349	„	1 093	75	„	226	1317	„
Tomohon, „ „ „	1	1	8 043	„	1	2 547	„	„	213	„	330	23	11	57	436	„
Sonder, „ „ „	1	1	19 394	„	19	4 520	„	„	242	„	803	58	18	163	1100	„
Langowan, „ „ „ *k*)	1	1	33 282	„	1	11 154	„	„	615	„	1 545	74	1	303	2702	„
Ratahan, „ „ „	1	1	9 712	„	2	1 934	„	„	145	„	340	34	153	73	148	„
Koemelemboeai, „ „ „	1	1	11 861	„	„	2 250	„	„	„	„	386	34	51	91.	933	„
Amoerang, „ „ „	1	1	12 693	„	5	3 440	„	1	124	„	523	79	27	76	791	„
Taratara, „ „ „	1	1	7 598	1	4	1 395	1	„	11	„	293	112	8	67	434	„
Maoembi, „ „ „	1	1	11 271	„	„	1 738	„	„	88	„	227	243	82	98	351	„
** Banda met de Banda-eilanden	„	„	992	1	„	440	1	„	22	„	6	14	„	10	92	„
** Amboina (hoofdplaats), met naasten omtrek	„	*m*) 1	4 339	7	„	1 368	7	„	85	„	68	22	2	71	357	„
Alang (op Amboina), met het noordwestelijk deel van het eiland Amboina en met het eiland Boeroe *l*)	1	1	4 647	„	„	1 671	„	„	31	„	157	11	1	31	1015	„
Waai (op Amboina), met het noordoostelijk deel van het eiland Amboina	1	1	4 149	„	„	2 076	„	„	„	„	133	20	1	23	354	„
Batoe Gantong (op Amboina), met het zuidelijk deel van het eiland Amboina (uitgezonderd de hoofdplaats Amboina)	1	1	10 635	„	„	4 657	„	„	178	„	356	36	„	87	827	„

f) Hieronder zijn alleen begrepen de *gevestigde* Christengemeenten, aangesloten bij de Indische Protestantsche Kerk, dus uitgezonderd de zendingsgemeenten. Op Java, behalve te Depok en Toegoe (residentie Batavia), behooren tot de Protestantsche inlanders der eerstbedoelde gemeenten grootendeels Amboineezen en Menadoneezen, die als militairen of als bureelbeambten in gouvernementsdienst zijn.

g) Bij de met ** aangeduide inlandsche Christengemeenten of afdeelingen daarvan, is organiek geen hulpprediker geplaatst; het dienstwerk wordt er uitgeoefend door de predikanten of den predikant van het betrokken ressort.

h) Zijn in de registers der lidmaten, gedoopten, enz. medegerekend onder de cijfers betreffende de Europeesche Christengemeenten ter plaatse.

i) Zoowel te Salatiga en te Magelang als te Koeta Radja (Atjèh) is een inlandsch leeraar geplaatst.

j) Onvolledig cijfer; zie noot *h*.

k) Aan de gevestigde Christengemeenten (Protestantsche) in de Minahasa, ten getale van 236, waren bij het einde van 1904 bovendien verbonden 110 inlandsche leeraars en voorts een aantal inlandsche schoolmeesters, die tevens als godsdienstonderwijzers en voorgangers bij de godsdienstoefeningen werkzaam zijn. Bij den hulpprediker te Tomohon, belast met de opleiding van kweekelingen voor het inlandsch leeraarsambt in de Minahasa, bekwaamden zich op ult. 1904 voor die bestemming 27 jongelieden.

l) Bij de gevestigde inlandsche Christengemeenten op de Ambonsche eilanden, ten getale van 194, waren bij het einde van 1904 bovendien in dienst 75 inlandsche leeraars en verder een groot aantal zoogenaamde goeroe's. Deze zijn godsdienstonderwijzers en voorgangers bij de godsdienstoefeningen, als hoedanig soms schoolmeesters, soms ook andere gemeenteleden aangesteld worden.

m) Deze hulpprediker bleef uitsluitend belast met de opleiding van kweekelingen voor het inlandsch leeraarsambt in de residentie Amboina. Op ult. 1904 bekwaamden zich onder zijne leiding 43 jongelieden voor die bestemming.

GEMEENTEN OF AFDEELINGEN VAN INLANDSCHE CHRISTENEN.	Organiek aantal hulppredikers.	Aantal hulppredikers aanwezig op ult. 1904.	Aantal Protestantsche inlanders en met hen gelijkgestelden op ult. 1904.			Aantal lidmaten op ult. 1904.			Aantal in 1904 aangenomen inlandsche lidmaten.		Aantal gedoopten gedurende 1904.			Aantal in 1904 ingezegende huwelijken.	Aantal inlandsche catechisanten gedurende 1904.	
			Inlanders.		Vreemde oosterlingen.	Inlanders.		Vreemde oosterlingen.			Kinderen		Volwassenen.			
			Civielen.	Militairen.		Civielen.	Militairen.		Civielen.	Militairen.	in echt geboren.	buiten echt geboren.			Civielen.	Militairen.
Haroekoe, met het eiland Haroekoe.	1	1	6 983	„	„	3 166	„	„	115	„	157	18	„	62	1 351	„
Saparoea, „ „ „ Saparoea.	1	1	16 413	„	„	7 429	„	„	109	„	392	43	„	153	1 295	„
Ameth (op Noesalaoet), met het eiland Noesalaoet	1	1	4 953	„	„	2 523	„	„	98	„	103	48	3	34	441	„
Amahei (op Ceram), met Oost-Ceram.	1	1	6 295	2	„	2 517	1	„	117	„	151	39	6	56	715	„
Loki (op Ceram), met West-Ceram en de eilanden Boano en Manipa. l)	1	„	3 652	6	„	1 293	6	„	39	„	34	61	16	21	461	„
Wonreli (op Kiser), met de eilanden Kiser, Roma en Wetar.	1	n) „	3 058	„	„	513	„	„	178	„	40	98	121	73	500	„
Serwaroe (op Leti), met de eilanden Leti, Moa en Loeang	1	o) „	*5 417	„	„	*385	„	„	*60	„	*29	*266	*144	*102	*834	„
Doerdjela (op Wamar), met Wamar en de overige eilanden van de Aroe-groep	1	„	*2 180	„	„	*252	„	„	*76	„	*11	*60	*1	*40	*186	„
Damar-, Babar- en Tanimbar-groepen, zoomede de eilanden Laikor, Teon, Nila en Seroea p)	„	„	*1 763	*9	„	*72	4	„	*32	„	*4	*48	*17	„	677	„
Ternate (hoofdplaats)	„	q) 1	213	3	„	73	„	„	„	„	„	„	3	„	16	„
Batjan (twee gemeenten)	1		703	„	„	323	„	„	11	„	29	6	2	9	44	„
Koepang en dertien andere gemeenten op Timor	„	„	2 601	„	„	288	„	„	35	„	18	73	6	13	262	„
Babau en zestien andere gemeenten op Timor.	1	r) 1	2 188	„	„	172	„	„	18	„	13	81	8	13	256	„
Baä (op Roti), en zes andere gemeenten op Roti	1	1	2 450	„	„	81	„	„	11	„	17	39	„	3	349	„
Loleh (op Roti) met elf andere gemeenten op Roti en de gemeenten op de eilanden Savoe en Randjoewa	1	1	6 621	„	„	256	„	„	96	„	195	21	92	21	1 038	„
Totalen voor de buitenbezittingen	25	s) 22	260070	1 142	90	78 378	858	14	4566	„	8334	1840	809	2051	20 336	1
„ „ Java en Madoera (zie hiervóór).	1	1	2 931	2 597	7 305	902	1037	460	28	„	20	„	7	10	219	75
In 't geheel alzoo (voor zoover opgegeven) voor de inlandsche Christengemeenten aangesloten bij de Indische Protestantsche Kerk	t) 26	23	263001	3 739	7 395	79 280	1895	474	4594	„	8354	1840	816	2061	20 555	76

n) De dienst in het vacante ressort Wonreli (Kiser) wordt door een inlandsch leeraar waargenomen, onder toezicht van den hulpprediker van Haroekoe, wien vergund is het ressort Kiser vier malen 's jaars op 's lands kosten te bezoeken.

o) De dienst in het vacante ressort Serwaroe wordt nog steeds door een inlandsch leeraar waargenomen.

p) De gemeenten op deze drie eilandengroepen zijn nog niet ingedeeld bij eenig hulppredikersressort, maar voorloopig toevertrouwd aan een inlandsch leeraar en aan eenige daarheen gezonden Amboineesche godsdienstonderwijzers. Bedoelde gemeenten worden jaarlijks door een der predikanten van Amboina bezocht. Het vorenstaande geldt ook voor de gemeenten op de eilanden Laikor, Teon, Nila en Seroea.

q) De dienst in het ressort van den ontbrekenden predikant te Ternate wordt waargenomen door den hulpprediker van Batjan, die te dien einde ter hoofdplaats Ternate verblijf houdt. Voor Batjan bleef, ter vervanging van den hulpprediker, een inlandsch leeraar werkzaam.

r) De dienst in het ressort van den ontbrekenden predikant te Koepang wordt waargenomen door den hulpprediker te Babau, die te dien einde ter hoofdplaats Koepang is gevestigd. Bovendien waren op ult. 1904 in de residentie Timor 18 inlandsche leeraars in dienst, en 12 jongelieden voor die bestemming in opleiding, waarvan 1 bij den hulpprediker te Babau en 11 bij dien te Baä.

s) Hieronder niet gerekend (zie noot n) de hulpprediker van Wonreli.

t) Organiek zijn 27 hulppredikers toegestaan, doch voor één is het ressort nog niet aangewezen. Als van landswege bezoldigde inlandsche leeraars bij de inlandsche Christengemeenten als in deze tabel bedoeld, waren er op ult. 1904 in het geheel 214 in dienst, daaronder 9, die in den loop van 1904 tot die bediening zijn toegelaten.
In opleiding van het inlandsch leeraarsambt waren op ult. 1904 86 jongelingen (7 minder dan op ult. 1903).

N

2°. ZENDINGSGEMEENTEN.

Standplaatsen van de zendelingen.	Genootschap	Aantal der gemeenten en bij-gemeenten.	Samenstelling der gemeenten en bij-gemeenten op ult. 1904. Mannen.	Vrouwen.	Kinderen.	Totaal.	Aantal lidmaten. Mannen.	Aantal lidmaten. Vrouwen.	Aantal lidmaten. Totaal.	Aantal van de in 1904 gedoopten. Volwassenen.	Kinderen in echt geboren.	Kinderen buiten echt geboren.	Totaal.	aangenomen lidmaten.	gesloten huwelijken.
Bantam. *b)*															
. . . .	*a)*														
Batavia.															
Weltevreden	N.Z.V.	5	61	51	78	190	56	48	104	6	8	„	14	5	1
Meester-Cornelis	id.	5	62	83	128	273	62	83	145	5	13	1	19	4	4
Buitenzorg	id.	4	79	101	176	356	79	101	180	9	18	„	27	„	4
Depok	id.	2	135	168	420	723	161	193	354	1	20	„	21	22	4
Pamanoekan	id.	1	1	1	3	5	1	1	2	„	„	„	„	„	„
		17	338	404	805	1547	359	426	785	21	59	1	81	31	13
Preanger Regentschappen.															
Bandoeng	id.	*c)* †	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Pangharepan	id.	2	92	109	165	366	92	109	201	3	11	„	14	13	3
Garoet	id.	1	9	9	15	33	9	9	18	„	4	„	4	„	„
Tasikmalaja	id.	1	3	2	6	11	4	2	6	„	2	„	2	„	„
Tjibolang	id.	1	6	8	25	39	6	8	14	„	3	„	3	„	„
		†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Cheribon.															
Cheribon	id.	1	33	43	34	110	22	38	60	2	2	„	4	2	1
Indramajoe	id.	1	52	46	66	164	52	46	98	2	7	„	9	2	3
Tjideres	id.	2	37	42	99	178	40	43	83	2	6	„	8	8	4
		4	122	131	199	452	114	127	241	6	15	„	21	12	8
Pekalongan.															
Pekalongan *d)*	id.	17	279	305	551	1135	61	26	87	109	71	„	180	„	13
Semarang.															
Semarang	S. Z.	3	23	15	23	61	21	15	36	2	2	„	4	2	„
Kalitjeret	id.	5	64	74	97	235	60	70	130	13	9	„	22	3	6
Salatiga	id.	1	13	10	21	44	†	†	†	5	9	„	14	„	1
„	id.	4	47	37	40	124	47	37	84	19	7	„	26	1	6
Ambarawa	id.	7	74	64	88	226	74	64	138	5	3	„	8	„	6
Poerwodadi	id.	3	30	30	43	103	21	24	45	„	1	„	1	„	1

a) De letters in deze kolom duiden de genootschappen of vereenigingen aan, in dienst waarvan de betrokken zendelingen staan.
D. Z. = Doopsgezinde Vereeniging tot bevordering der evangelieverbreiding in de Nederlandsche overzeesche bezittingen, te Amsterdam;
G. Z. = Zending der Gereformeerde kerken in Nederland onder heidenen en Mohamedanen;
H. L. = Heilsleger;
J. C. = Java-Comité, te Amsterdam;
L. Z. = Nederlandsch Luthersch genootschap voor in- en uitwendige zending, te Amsterdam;
N. Z. G. = Nederlandsch Zendelinggenootschap, te Rotterdam;
N. Z. V. = Nederlandsche Zendingsvereeniging, te Rotterdam;
R. Z. = Rijnsch Zendingsgenootschap, te Barmen;
S. T. Z. = Sangi- en Talauer-Zending;
S. Z. = Salatiga-Zending;
U. Z. = Utrechtsche Zendingsvereeniging, te Utrecht.

b) De eenige zendingspost in Bantam — die te Lebak — is in 1902 opgeheven.

c) Waar een † staat, ontbreken de opgaven.

d) Deze opgaven zijn niet geheel betrouwbaar. Sedert medio 1897 was in de residentie Pekalongan geen zendeling meer gevestigd; het grootste gedeelte der Christenen in dit gewest zijn dan ook volgelingen van den inlandschen hulpzendeling Sadrach. In September 1904 heeft zich een zendeling-leeraar in Pekalongan gevestigd.

Standplaatsen van de zendelingen.		Aantal der gemeenten en bij-gemeenten.	Samenstelling der gemeenten en bij-gemeenten op ult. 1904. Mannen.	Vrouwen.	Kinderen.	Totaal.	Aantal lidmaten. Mannen.	Vrouwen.	Totaal.	Aantal van de in 1904 gedoopten. Volwassenen.	Kinderen in echt geboren.	Kinderen buiten echt geboren.	Totaal.	aangenomen lidmaten.	gesloten huwelijken.
Kendal	S. Z.	3	19	17	26	62	18	15	33	„	„	„	„	„	5
Mergoredjo	D. Z.	2	312	371	736	1419	79	105	184	e) 61	e) 27	„	e) 88	f) 23	20
Kedoengpendjalin	id.	5	106	123	239	468	90	106	196	e) 8	e) 15	1	e) 24	f) 18	9
		33	688	741	1313	2742	†	†	†	113	73	1	187	47	54
Rembang.															
Blora	S. Z.	3	54	51	82	187	54	50	104	21	12	„	33	21	4
Bodjonegoro	id.	1	3	3	9	15	3	3	6	6	9	„	15	6	3
Rembang	H. L.	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
		†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Soerabaja.															
Soerabaja	G. Z.	1	4	4	1	9	4	4	8	„	„	„	„	„	„
Modjowarno g)	N.Z.G	5	1017	1142	1838	3997	1017	1142	2159	25	124	1	150	54	42
Segaran	id.	3	87	104	166	357	87	104	191	„	13	„	13	„	2
		9	1108	1250	2005	4363	1108	1250	2358	25	137	1	163	54	44
Pasoeroean.															
Swaroe	id.	6	584	652	1300	2536	584	652	1236	25	74	„	99	80	34
Besoeki.															
Bondowoso	J. C.	1	14	13	21	48	13	12	25	„	4	„	4	„	„
Kajoemas	id.	1	22	21	49	92	24	24	48	„	5	„	5	3	„
Soemberpakem	id.	2	24	23	37	84	24	23	47	3	2	„	5	3	„
		4	60	57	107	224	61	59	120	3	11	„	14	6	„
Djokjakarta.															
Djokjakarta	G. Z.	2	103	70	70	243	h) 103	h) 70	h) 173	36	16	„	52	h) 36	8
Poerworedjo	id.	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
		†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Banjoemas.															
Poerbolinggo	id.	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Kedoe.															
Keboemen	id.	4	41	39	40	120	h) 41	h) 39	h) 80	j) 13	20	„	33	h) 6	3
Poerworedjo i)	id.	†	200	197	417	814	h) 200	h) 197	h) 397	j) 23	19	„	42	„	9
		†	241	236	457	934	241	236	477	36	39	„	75	6	12

e) Dit cijfer geeft het aantal bijgekomen catechisanten aan.

f) Dit cijfer wijst het aantal personen aan, die in 1904 gedoopt zijn en belijdenis des geloofs aflegden.

g) Aan den zendingspost Modjowarno zijn verbonden de zendelingartsen dr. H. Bervoets en dr. A. J. Duymaer van Twist.

h) Dit cijfer stelt het aantal lidmaten voor, die voor het eerst tot het avondmaal zijn toegelaten.

i) Gemeenten van den inlandschen hulpzendeling Sadrach.

j) De op volwassen leeftijd gedoopten legden bij hun doop tegelijk belijdenis des geloofs af, en werden dus tot het avondmaal toegelaten. Toch is hun aantal niet gevoegd bij dat der aangenomen lidmaten, omdat die hun belijdenis des geloofs hebben afgelegd, na te voren op jeugdigen leeftijd gedoopt te zijn.

Standplaatsen van de zendelingen.		Aantal der gemeenten en bij-gemeenten.	Samenstelling der gemeenten en bij-gemeenten op ult. 1904.							Aantal van de in 1904 gedoopten.				aangenomen lidmaten	gesloten huwelijken.
			Mannen.	Vrouwen.	Kinderen.	Totaal.	Aantal lidmaten. Mannen.	Vrouwen.	Totaal.	Volwassenen.	Kinderen in echt geboren.	Kinderen buiten echt geboren.	Totaal.		
Madioen.															
Kediri	N.Z G.	2	37	48	108	193	37	48	85	3	8	„	11	„	4
Kediri.															
Kediri	id.	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Pareeredjo	id.	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
		†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Sumatra's Westkust.															
Afd. Mandeling en Angkola (res. Tapanoeli).															
Hoeta Rimbaroe (onderafd. Ankola)	J C.	6	84	89	172	345	80	88	168	1	12	„	13	1	3
Si Matorkis (id.)	id.	1	18	17	22	57	16	17	33	1	2	„	3	1	2
Pangaroetan (id.)	id.	2	20	14	36	70	20	13	33	3	5	„	8	8	3
Boenga Boendar (onderafd. Sipirok)	R. Z.	14	427	505	1480	2412	493	563	1056	2	127	„	129	4	14
Sipirok (id.)	id.	12	321	368	932	1621	321	368	689	9	71	„	80	7	10
		35	870	993	2642	4505	930	1019	1979	16	217	„	233	21	32
Afd. Toba en Silindoeng (res. Tapanoeli).															
Pea Radja (onderafd. Silindoeng)	id.	10	1753	2108	5177	9038	1250	1430	2680	211	636	„	847	216	76
Pangaloan (id.)	id.	7	1012	1013	2096	4121	1012	1013	2025	14	263	„	277	40	20
Sigompoelon (id.)	id.	9	639	769	1727	3135	639	769	1408	27	142	„	169	415	19
Sipoholon (id.)	id.	14	706	855	2311	3872	652	762	1414	127	306	„	433	96	19
Hoeta Barat (id.)	id.	11	990	1039	2203	4232	1030	1084	2114	246	247	„	493	205	17
Simorangkir (id.)	id.	6	698	852	2054	3604	804	924	1728	33	227	„	260	43	25
Pansoer na Pitoe (id.)	id.	3	652	727	1309	2688	652	727	1379	4	120	„	124	91	18
Sipahoetar (onderafd. Toba)	id.	10	248	266	604	1118	248	266	514	6	71	„	77	„	9
Pakpahan in het landschap Pangariboean (id.)	id.	15	353	425	1022	1800	927	873	1800	39	114	„	153	26	14
Lintong ni Hoeta (id.)	id.	8	213	237	685	1135	213	237	450	130	206	„	336	147	5
Boetar (id.)	id.	16	752	805	2163	3720	1802	1913	3720	460	280	„	740	„	42
Lintong ni Hoeta Pohan (id.)	id.	8	200	188	434	822	200	188	388	65	98	„	163	65	2
Balige (id.)	id.	12	1325	1345	2209	4879	1325	1345	2670	441	648	„	1089	40	35
Lagoeboti (id.)	id.	12	935	1070	1948	3953	865	901	1766	112	220	„	332	29	47
Sigoempar (id.)	id.	15	636	631	1307	2574	595	616	1211	202	332	„	534	207	17
Parparean (id.)	id.	3	181	138	274	593	181	138	319	4	15	„	19	„	„
Landschap Siantar (id.)	id.	5	252	220	505	977	225	204	429	43	„	„	43	20	8
Naroemondo in het landschap Sitorang (id.)	id	1	30	19	16	65	30	19	49	31	18	„	49	„	1
Loeboehatongga *k*)	id.	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Parsambilan	id.	9	140	138	397	675	140	138	278	31	51	„	82	„	3
Si Lamosik	id.	1	3	2	2	7	3	2	5	5	2	„	7	„	„
		†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†

Standplaatsen van de zendelingen.		Aantal der gemeenten en bij-gemeenten.	Samenstelling der gemeenten en bij-gemeenten op ult. 1904. Mannen.	Vrouwen.	Kinderen.	Totaal.	Aantal lidmaten. Mannen.	Vrouwen.	Totaal.	Aantal van de in 1904 gedoopten. Volwassenen.	Kinderen in echt geboren.	Kinderen buiten echt geboren.	Totaal.	aangenomen lidmaten.	gesloten huwelijken.
Nog niet onder geregeld bestuur gebracht gebied in de Tobalanden.															
Tangomboesan in het landschap Oeloean	R. Z.	1	67	54	112	233	67	54	121	„	11	„	11	„	3
Loembon na Bolon	id.	1	1	5	5	11	1	5	6	„	„	„	„	„	„
Djandji Matogoe	id.	2	54	42	70	166	48	39	87	13	14	„	27	„	3
Ngioggolan	id.	2	23	24	39	86	„	„	„	7	10	„	17	„	„
Palipi, op het schiereiland Samosir (Toba-meer) . . .	id.	2	12	14	19	45	„	„	„	„	„	„	„	„	„
		8	157	139	245	541	116	98	214	20	35	„	55	„	6
Afd. Padang Lawas (res. Tapanoeli).															
Sipiongot *k*)	id.	13	179	163	538	880	118	116	234	14	54	„	68	2	4
Afd. Siboga (res. Tapanoeli)															
Aek Doras	id.	14	258	305	876	1439	258	305	563	37	101	„	138	7	11
Simanosor	id	8	64	47	65	176	64	47	111	2	8	„	10	176	„
		22	322	352	941	1615	322	352	674	39	109	„	148	183	11
Eiland Nias (res. Tapanoeli).															
Moeara.	id.	6	178	163	395	736	178	163	341	56	87	„	143	78	4
Goenoeng Sitoli	id.	4	236	269	422	927	195	220	415	76	90	1	167	36	9
Ombalata.	id.	3	418	486	565	1469	379	416	795	33	82	„	115	„	8
Dahana	id.	2	115	194	479	788	115	194	309	24	59	„	83	22	9
Hoemene	id.	4	490	508	663	1661	449	475	924	9	60	„	69	39	10
Lolowoea.	id.	2	127	190	261	578	127	190	317	„	13	„	13	3	„
Lahagoe	id.	1	99	81	103	283	99	81	180	49	37	„	86	49	4
Lolomboli	id.	1	26	40	64	130	15	21	36	1	3	„	4	„	„
Toegala Fadora.	id.	2	216	240	326	782	167	198	365	„	15	„	15	„	5
Fadora.	id.	1	59	79	66	204	40	52	92	„	8	„	8	„	„
Sogoe Adoe.	id.	3	156	186	271	613	156	186	342	29	45	„	74	11	4
Bozihona	id.	1	1	1	„	2	„	„	„	1	„	„	1	„	„
Lolowaoe.	id.	2	48	45	199	292	48	45	93	11	6	„	17	„	3
Hinakoe	id	1	63	74	212	349	63	74	137	38	36	„	74	38	2
Booeso.	id.	1	5	7	5	17	„	„	„	12	5	„	17	„	„
Paranginan	id.	5	219	185	215	619	111	93	204	6	24	„	30	„	5
		39	2456	2748	4246	9450	2142	2408	4550	345	570	1	916	276	63
Padangsche Bovenlanden.															
Sawah Loento	id.	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†

k) De voor Sipiongot opgegeven cijfers omvatten ook die voor Loeboehatongga.

Standplaatsen van de zendelingen.		Aantal der gemeenten en bij-gemeenten.	Samenstelling der gemeenten en bij-gemeenten op ult. 1904. Mannen.	Vrouwen.	Kinderen.	Totaal.	Aantal lidmaten. Mannen.	Vrouwen.	Totaal.	Aantal van in de 1904 gedoopten. Volwassenen.	Kinderen in echt geboren.	Kinderen buiten echt geboren.	Totaal.	aangenomen lidmaten.	gesloten huwelijken.
Padangsche Benedenlanden.															
Padang.	R. Z.	1	74	3	1	78	70	3	73	9	„	„	9	12	„
Telo (Batoe-eilanden) . . .	L. Z.	1	43	45	79	167	43	45	88	28	24	„	52	28	„
Sigata (id.)	id.	1	18	25	34	77	18	25	43	5	6	„	11	5	„
Si Kakap (Mantawai-eilanden).	R. Z.	1	4	1	3	8	4	1	5	1	„	„	1	„	„
		4	139	74	117	330	135	74	209	43	30	„	73	45	„
Oostkust van Sumatra.															
Boeloeh Hawar	N. Z. G.	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Sibolangit	id.	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Boekoem	id	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
		†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Benkoelen.															
Enggano	R. Z.	3	3	3	10	16	3	3	6	6	10	„	16	6	„
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo															
Bandjermasin.	id.	5	92	88	123	303	92	88	180	1	13	„	14	9	3
Koeala Kapoeas (Beneden-Kapoeas).	id.	1	133	139	209	481	133	139	272	4	16	„	20	3	5
Masaram Kapoeas (id.). . .	id.	1	17	20	34	71	17	20	37	„	1	„	1	„	„
Mandoemai (Beneden-Kahajan)	id.	3	104	126	181	411	99	122	221	3	19	„	22	„	1
Pangkoh (id.).	id.	4	62	58	162	282	62	58	120	2	9	„	11	„	„
Pahandoet (id.).	id.	2	23	26	26	75	23	26	49	„	2	„	2	„	„
Tamiang Lajang (afd. Doesoenlanden)	id.	4	65	48	76	189	17	13	30	1	5	„	6	„	1
Beto (id.).	id.	1	33	29	50	112	29	25	54	„	„	„	„	„	„
		21	529	534	861	1924	472	491	963	11	65	„	76	12	10
Menado. *Afd. Gorontalo.*															
Poso aan de Tomini-bocht. .	N. Z. G.	7	192	34	66	292	42	19	61	1	2	2	5	5	3
Sangi- en Talaut-eilanden (Afd. Menado).															
Tagoelandang op het eiland van dien naam (Sangi-eilanden).	S. T. Z.	11	1150	1387	733	3270	152	366	518	15	63	„	78	32	37
Manganitoe (id).	id.	24	1810	1863	5988	9661	505	1017	1522	28	156	583	767	109	59
Taboekan (id.)	id.	26	2583	1567	4196	8346	546	902	1448	46	98	496	640	163	42
Tamako (id.)	id.	14	1244	1247	7261	9752	592	869	1461	35	133	210	408	266	54
Oeloe op Siauw (id). . . .	id.	10	1208	1546	1087	3841	312	608	920	145	131	39	315	175	130

Standplaatsen van de zendelingen.		Aantal der gemeenten en bij-gemeenten.	Samenstelling der gemeenten en bij-gemeenten op ult. 1904.							Aantal van de in 1904					
			Mannen.	Vrouwen.	Kinderen.	Totaal.	Aantal lidmaten.			gedoopten.				aangenomen lidmaten	gesloten huwelijken.
							Mannen.	Vrouwen.	Totaal.	Volwassenen.	Kinderen in echt geboren.	Kinderen buiten echt geboren.	Totaal.		
Raïnes (Talaut-eilanden) . .	S. T. Z.	34	916	926	1 274	3 116	597	807	1 404	„	36	„	36	„	1
Beo (id.)	id.	30	688	712	1 349	2 749	530	691	1 221	5	8	„	13	5	2
Salibaboe (id.)	id.	7	899	1 217	3 395	5 511	489	798	1 287	15	106	13	134	61	17
Kabeharoeang (id.).	id.	9	518	680	711	1 909	385	549	934	186	154	„	340	209	20
Ondong (eiland Siauw). . .	id.	22	2 140	3 035	1 874	7 049	578	1314	1 892	194	209	26	429	258	52
		187	13 156	14 180	27 868	55 204	4686	7921	12 607	669	1094	1397	3160	1278	414
Celebes en onderhoorigheden															
Tanete (onderafd. Boeloekoemba.).	U. Z.	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Taneteya (onderafd. Binamoe).	id.	2	5	2	2	9	2	1	3	„	1	„	1	„	„
		†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Amboina.															
Tifoe (eiland Boeroe) . .	id.	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Wamoesisi (id.)	id.	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
		†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Ternate en onderhoorigheden.															
Eiland Halmahera.															
Duma	id.	1	46	52	78	176	30	34	64	2	5	„	7	5	3
Dorume	id.	3	91	112	140	343	„	„	„	10	30	„	40	„	5
Tobelo	id.	18	652	791	651	2094	35	44	79	22	59	5	86	8	18
Morotai.	id.	3	†	†	†	†	†	†	†	„	„	„	1) „	†	†
		25	†	†	†	†	†	†	†	34	94	5	133	†	†
Noordkust van Nederlandsch Nieuw-Guinea.															
Mansinam op het eiland Manaswari.	id.	1	49	43	43	135	35	36	71	2	3	„	5	2	3
Windesi	id.	1	5	7	16	28	5	7	12	„	2	„	2	„	„
Jendé op het eiland Rhoon.	id.	1	4	5	8	17	4	5	9	„	„	„	„	„	„
Kwawi (Doreh-baai). . . .	id.	3	41	35	33	109	38	29	67	„	4	„	4	„	„
		6	99	90	100	289	82	77	159	2	9	„	11	2	3
Timor en onderhoorigheden.															
Melolo (eiland Soemba). . .	G. Z.	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Kabaniroe (id.).	id.	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Seba (eiland Savoe)	id.	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
		†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†

1) In 1904 heeft geen doop plaats gehad.

In aansluiting aan de in K. V. 1904 verstrekte soortgelijke opgaaf, over het tijdvak 1 Juli 1903 t/m ult. Juni 1904, volgt hier een overzicht der in het tijdvak 1 Juli 1904 t/m ult. Juni 1905 genomen regeeringsbeschikkingen, betreffende de toelating (of intrekking der toelating) tot uitoefening van hun dienstwerk, zoowel van zendelingen als van hulpzendelingen.

1°. Verleende toelatingen.

NAMEN DER ZENDELINGEN.	Standplaats.	Ressort voor hetwelk de bijzondere toelating, bedoeld bij art. 123 van het Regeeringsreglement, verleend is.	Gouvernementsbesluit, waarbij de toelating is verleend voor het tegenwoordig ressort.	Gouvernementsbesluit, waarbij aan den zendeling *voor het eerst* toelating tot uitoefening van het zendingswerk in Nederlandsch-Indië is verleend.	TOELICHTINGEN.
		Nederlandsche Zendingsvereeniging te Rotterdam.			
A. Vermeer.	Indramajoe.	Residentie Cheribon.	4 Juli 1904 n°. 32.	7 Aug. 1902 n°. 21.	De toelating voor de res. Cheribon is verleend met intrekking van de bij Gouv. Bt. 7 Aug. 1902 n°. 21 verleende toelating voor de res. Batavia.
		Nederlandsch Zendelinggenootschap te Rotterdam.			
E. J. van den Berg.	. . . .	Het buiten het rechtstreeks gebied gelegen gedeelte der Bataklanden benoorden het Toba-meer.	9 Jan. 1905 n°. 11.	9 Jan. 1905 n°. 11.	De toelating is verleend onder voorwaarde dat hij het gebied onmiddellijk verlaat, ingeval er onlusten uitbreken, en er niet terugkeert, voordat de rust hersteld is, en dat de resident der res. Oostkust van Sumatra bevoegd is, onder nadere goedkeuring der Regeering, desvereischt de hem verleende vergunning in te trekken.
W. Dunnebier.	. . . .	Bolang Mongondo.	21 Maart 1905 n°. 12.	21 Maart 1905 n°. 12.	
		Evangelisch Luthersch Genootschap voor in- en uitwendige zending te Amsterdam.			
H. W. L. Kienlein.	Si Gota.	Batoe-eilanden (Padangsche Benedenlanden, gouv. Sumatra's Westkust).	19 Juli 1904. n°. 4.	19 Juli 1904 n°. 4.	
		Salatiga-zending te Utrecht.			
A. Jüngst.	Pekalongan.	Resn. Pekalongan en Rembang.	5 Sept. 1904 n°. 30.	28 Febr 1888 n°. 5 *c*.	
		Zending der Gereformeerde kerken in Nederland onder heidenen en Mohamedanen.			
D. K. Wielenga.	. . . .	Eiland Soemba (res. Timor en onderhoorigheden).	4 Dec. 1904 n°. 3.	4 Dec. 1904 n°. 3.	
L. Netelenbos.	. . . .	Resn. Banjoemas en Kedoe.	19 Febr. 1905 n°. 8.	19 Febr. 1905 n°. 8.	
		Sangi- en Talauer-zending.			
J. P. Talens.	. . . .	Sangi- en Talaut-eilanden (res. Menado).	1 Aug. 1904 n°. 16.	1 Aug. 1904 n°. 16.	
		Rijnsch Zendinggenootschap te Barmen (Pruisen).			
G. Betz.	. . . .	Afd. Toba en Silindoeng (res. Tapanoeli).	12 Oct 1904 n°. 15.	12 Oct. 1904 n°. 15.	
E. Fries.	. . . .	Eiland Nias (gouv. Sumatra's Westkust).	31 Oct. 1904 n°. 23.	31 Oct. 1904 n°. 23.	De toelating is verleend met bepaling dat tot het oprichten van stations buiten het zoogenaamde rapatgebied telkenmale eene nadere vergunning van den gouverneur van Sumatra's Westkust noodig is, en onder voorbehoud, dat de oprichting van stations bezuiden de lijn Oedjoeng Seroemboe-Oedjoeng Goenoeng Lemboe slechts zal mogen plaats hebben, indien dat in overeenstemming is met de wenschen van hoofden en bevolking.

NAMEN DER ZENDELINGEN.	Standplaats.	Ressort voor hetwelk de bijzondere toelating, bedoeld bij art. 123 van het Regeeringsreglement, verleend is.	Gouvernementsbesluit, waarbij de toelating is verleend voor het tegenwoordig ressort.	Gouvernementsbesluit, waarbij aan den zendeling *voor het eerst* toelating tot uitoefening van het zendingswerk in Nederlandsch-Indië is verleend.	TOELICHTINGEN.
J. N. Bieger.	. . . .	Eiland Nias (gouv. Sumatra's Westkust).	18 Dec. 1904 n°. 12.	18 Dec. 1904 n°. 12.	Als voren.
C. Bielefeld.	. . . .	Afd. Toba en Silindoeng (res Tapanoeli).	21 Maart 1905 n°. 13.	21 Maart 1905 n°. 13.	
Ph. Zimmermann.	. . . .	Dajak-landen (res. Zuider- en Oosterafd. van Borneo).	8 Juni 1905 n°. 8.	8 Juni 1905 n°. 8.	

2°. Ingetrokken toelating.

NAAM VAN DEN ZENDELING.	Standplaats.	Ressort voor hetwelk de bijzondere toelating, bedoeld bij art. 123 van het Regeeringsreglement, verleend was.	Gouvernementsbesluit waarbij de toelating was verleend.	Gouvernementsbesluit waarbij de toelating is ingetrokken.	TOELICHTINGEN.
		Nederlandsch Zendelinggenootschap te Rotterdam.			
H. Guillaume.	. . . .	Het buiten het rechtstreeksch gebied gelegen gedeelte der Bataklanden benoorden het Toba-meer.	15 Maart 1902 n°. 19.	30 Maart 1905 n°. 53.	De intrekking geschiedde wegens het vertrek van den heer Guillaume.

HULPZENDELINGEN.

Verleende toelatingen.		Verleende toelatingen.	
Namen der hulpzendelingen, benevens datum en n°. der gouv. besluiten, waarbij hun de toelating verleend is.	Ressort voor hetwelk toelating is verleend.	Namen der hulpzendelingen, benevens datum en n°. der gouv. besluiten, waarbij hun de toelating verleend is.	Ressort voor hetwelk toelating is verleend.
J. Sijahaja (26 Aug. 1904 n°. 37).	Eiland Boeroe (res. Amboina).	A. Siahainenia (31 Oct. 1904 n°. 22).	Halmahera (res. Ternate en onderhoorigheden).
O. Makatita (7 Oct. 1904 n°. 44).	Noord-Halmahera (res. Ternate en onderhoorigheden).	M. Souhoka (id.)	(id.)
J. Lesnusa (id.)	(id.)	Markus (14 Nov. 1904 n°. 36).	Afd. Djapara (res. Semarang).
D. Papilaja (id.)	(id.)	R. Taredja (6 Febr. 1905 n°. 13).	Afd. Pati (id.)
J. Keiluhu (31 Oct. 1904 n°. 22).	Halmahera (res. Ternate en onderhoorigheden).	J. Aponno (6 April 1905 n°. 13).	Eiland Boeroe (res. Amboina).
J. Pelamonia (id.)	(id.)	J. Toeleman (9 Juni 1905 n°. 17).	Res. Menado.
M. Pelletimu (id.)	(id.)		

N

B. ROOMSCH-KATHOLIEKE EEREDIENST.

1°. STATIËN VOOR EUROPEANEN.

Volgnummer.	Standplaatsen.	Bijbehoorende kerkelijke afdeeling.	Zielental der R.-K. bevolking op ult. 1904. Europeanen en met hen gelijkgestelden. Civielen.	Zielental der R.-K. bevolking op ult. 1904. Europeanen en met hen gelijkgestelden. Militairen.	Zielental der R.-K. bevolking op ult. 1904. Inlanders.	Zielental der R.-K. bevolking op ult. 1904. Vreemde oosterlingen.	Zielental der R.-K. bevolking op ult. 1904. Totaal.	Aantal gedoopten in 1904. Kinderen in echt geboren.	Aantal gedoopten in 1904. Kinderen buiten echt geboren.	Aantal gedoopten in 1904. Volwassenen.	Aantal gedoopten in 1904. Totaal.	Aantal van hen die in 1904 de eerste H. Communie deden.	Aantal van in 1904 ingezegende huwelijken.	Aantal dienstdcende geestelijken op ult. 1904: van landswege bezoldigd. Geestelijke van den 1sten rang (Apost. Vicaris)	Aantal dienstdcende geestelijken op ult. 1904: van landswege bezoldigd. Geestelijken van den 2den rang. Pastoors.	Aantal dienstdcende geestelijken op ult. 1904: van landswege bezoldigd. Geestelijken van den 2den rang. Onderpastoors.	Aantal dienstdcende geestelijken op ult. 1904: van landswege bezoldigd. Geestelijken van den 3den rang.	Aantal dienstdcende geestelijken op ult. 1904: buiten bezwaar van den lande. Hulppriesters.	Aantal dienstdcende geestelijken op ult. 1904: buiten bezwaar van den lande. Missionarissen.	Aantal dienstdcende geestelijken op ult. 1904: Totaal.
1	Batavia.	Omvattende de residentie Batavia (met uitzondering van de afdeeling Buitenzorg), alsmede de residentie Bantam. Na verkregen machtiging wordt voorts de residentie Lampongsche Districten tweemaal 's jaars bezocht.	3064	1003	178	76	4321	208	122	38	368	109	37	1	„	a) 2	b) 2	1	„	6
2	Buitenzorg.	Omvattende de afdeeling Buitenzorg (residentie Batavia) en het regentschap Tjiandjoer (residentie Preanger Regentschappen). .	871	127	18	„	1016	18	25	12	55	51	7	„	1	1	„	1	„	3
3	Cheribon.	Omvattende de residentiën Cheribon en Preanger Regentschappen (wat het laatste gewest betreft met uitzondering van het regentschap Tjiandjoer) en de voormalige residentie Tegal	1771	643	32	1	2447	81	71	7	159	38	15	„	„	„	„	c) 2	„	2
4	Semarang.	Omvattende de residentie Semarang (met uitzondering van de afdeeling Ambarawa), zoomede de residentiën Pekalongan (met uitzondering van de voormalige residentie Tegal) en Rembang.	2578	240	109	12	2939	82	83	7	172	125	29	„	1	1	„	2	„	4
5	Ambarawa	Omvattende de afdeeling Ambarawa (residentie Semarang) benevens de residentie Soerakarta	1290	701	„	„	1991	44	45	6	95	34	11	„	1	„	„	„	„	1
6	Madioen.	Omvattende de residentiën Madioen en Kediri . . .	1285	97	„	2	1384	25	22	1	48	7	3	„	„	„	„	d) 1	„	1
7	Malang.	Omvattende de residentie Pasoeroean (met uitzondering van de voormalige residentie Probolinggo). .	1062	246	12	„	1320	41	20	8	69	17	4	„	„	1	„	d) 1	„	2
8	Djokjakarta.	Omvattende de residentie Djokjakarta, de voormalige residentie Bagelen (met uitzondering van de voormalige afdeeling Ledok), zoomede de afdeeling Tjilatjap (residentie Banjoemas) . . .	1711	177	8	37	1933	60	62	1	123	32	9	„	1	1	„	1	„	3
9	Magelang	Omvattende de residentie Kedoe (met uitzondering van de voormalige residentie Bagelen, behalve de voormalige afdeeling Ledok), benevens de afdeelingen Bandjarnegara, Poerbolinggo en Poerwokerto (residentie Banjoemas) en de hoofdplaats Banjoemas.	622	421	44	„	1087	25	26	5	56	35	11	„	1	„	1	„	„	2

a) Een dezer geestelijken draagt den titel van waarnemend pastoor.

b) Een dezer geestelijken is de pastoor van Singkawang (Westerafdeeling van Borneo), wien Batavia tijdelijk tot standplaats is aangewezen.

c) Een dezer geestelijken draagt den titel van pastoor.

d) Deze geestelijke draagt den titel van pastoor.

Volgnummer.	Standplaatsen.	Bijbehoorende kerkelijke afdeeling.	Zielental der R.-K. bevolking op ult. 1904. Europeanen en met hen gelijkgestelden. Civielen.	Militairen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Totaal.	Aantal gedoopten in 1904. Kinderen in echt geboren.	Kinderen buiten echt geboren.	Volwassenen.	Totaal.	Aantal van hen die in 1904 de eerste H. Communie deden.	Aantal van in 1904 ingezegende huwelijken.	Aantal dienstdoende geestelijken op ult. 1904: van landswege bezoldigd. Geestelijke van den 1sten rang (Apost. Vicaris)	Geestelijken van den 2den rang. Pastoors.	Onderpastoors.	Geestelijken van den 3den rang.	buiten bezwaar van den lande. Hulppriesters.	Missionarissen.	Totaal.
10	Soerabaja.	Omvattende de residentiën Soerabaja, Besoeki, Madoera en Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo en de voormalige residentie Probolinggo.	3493	391	20	12	3916	168	117	23	308	83	23	„	1	2	1	„	„	4
11	Padang.	Omvattende het gouvernement Sumatra's Westkust en de residentie Benkoelen.	1140	475	24	7	1646	50	34	2	86	25	15	„	1	„	„	1	„	2
12	Koeta Radja (tijdelijk)	Omvattende het gouvernement Atjèh en onderhoorigheden. (Na verkregen machtiging worden voorts de noordelijke havens van Sumatra's Westkust éénmaal 's jaars bezocht.) . .	93	872	17	104	1086	59	4	36	99	31	18	„	1	„	„	1	„	2
13	Medan.	Omvattende de residentie Oostkust van Sumatra .	430	103	151	52	736	24	6	„	30	3	1	„	1	„	„	„	„	1
14	Soengeislan (vacant).	Omvattende de residentiën Banka en onderhoorigheden, Palembang en Riouw en onderhoorigheden	201	313	„	158	672	9	3	3	15	11	2	„	„	„	„	„	„	„
15	Singkawang (vacant).	Omvattende de residentie Westerafdeeling van Borneo (uitgenomen de afdeeling Sintang) en de assistent-residentie Billiton	39	57	„	198	294	31	4	4	39	5	2	„	„	„	„	„	„	„
16	Makasser.	Omvattende het gouvernement Celebes en onderhoorigheden.	103	74	„	„	177	7	„	1	8	2	1	„	1	„	„	„	„	1
		Totaal voor de vermelde 16 statiën.	19753	5940	613	659	26965	932	644	154	1730	608	188	1	10	8	4	11	„	34

N

2°. STATIËN VOOR INLANDSCHE CHRISTENEN (WAARONDER BEGREPEN ZOOWEL DE GEVESTIGDE GEMEENTEN ALS DE ZENDINGSPOSTEN).

Volgnummer.	Standplaatsen.	Bijbehoorende kerkelijke afdeeling.	Aantal Roomsch-katholieke inlandsche Christenen op ult. 1904.			Aantal der in 1904 gedoopten.				Aantal van hen die in 1904 de eerste H. Communie deden.	Aantal in 1904 ingezegende huwelijken.	Aantal dienstdoende geestelijken op ult. 1904:						
						Kinderen						van landswege bezoldigd.				buiten bezwaar van den lande.		
			Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Totaal.	in echt geboren.	buiten echt geboren.	Volwassenen.	Totaal.			Geestelijke van den 1sten rang.	Geestelijken van den 2den rang. Pastoors.	Geestelijken van den 2den rang. Onderpastoors.	Geestelijken van den 3den rang.	Hulppriesters.	Missionarissen.	Totaal.
		Gevestigde gemeenten.																
1	Menado.	Omvattende de residentie Menado	7060	„	7060	312	6	155	473	213	51	„	1	„	e) 1	e) 1	„	3
2	Larantoeka (Flores).	Omvattende de noordoost- en de oostkust van Flores, de eilanden Adonara, Lomblen, Alor, Solor en andere tot die groep behoorende eilanden, zoomede de hoofdplaats Koepang (res. Timor en onderhoorigheden)	7507	„	7507	217	21	15	253	134	41	„	1	„	2	2	„	5
3	Maumeri.	Omvattende Midden-Flores en de noord- en zuidzijde van dat eiland (gemeenten te Maumeri, Koting, Nila, Sika en Lela)	8258	„	8258	369	24	30	423	139	44	„	„	2	f) 1	1	„	4
		Zendingsposten.																
4	Moentilan.	Omvattende de voormalige afdeeling Moentilan (res. Kedoe) en de aangrenzende afdeelingen van dat gewest.	413	4	417	19	„	221	240	92	8	„	„	„	„	„	2	2
5	Mendoet.	Omvattende het onderdistrict Mendoet (res. Kedoe) en aangrenzende plaatsen	218	„	218	24	„	58	82	4	10	„	„	„	„	„	2	2
6	Tandjoeng Sakti.	Omvattende de afdeeling Mana en Pasoema Oeloe Mana (res. Benkoelen)	541	17	558	62	4	55	121	43	19	„	„	„	g) 1	„	1	2
7	Nangah Sedjiram (vacant).	Omvattende de afdeeling Sintang (res. Westerafdeeling van Borneo)	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
8	Djeniloe.	Omvattende de landschappen der onderafdeeling Boeloe (res. Timor en onderhoorigheden)	2023	„	2023	52	11	20	83	35	11	„	„	„	1	„	1	2
9	Singaradja (vacant).	Hoofdplaats Singaradja der res. Bali en Lombok	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
		Totaal Roomsch-Katholieke inlanders en met hen gelijkgestelden in de statiën bedoeld sub 2°.	26020	21	26041	1055	66	554	1675	660	184	„	2	2	6	4	6	h) 20
		Id. id. in de statiën bedoeld sub. 1°.	613	659	1272													
		Totaal Roomsch-Katholieke Europeanen en met hen gelijkgestelden in de statiën bedoeld sub 1°.	.....	.....	25693	932	644	154	1730	603	188	1	10	8	4	11	„	34
		Id. id. in de statiën bedoeld sub 2°.	.....	.....	207	„	„	„	„	„	„							
		Totaal-generaal	26633	680	53213	1987	710	708	3405	1263	372	1	12	10	10	15	6	54

e) Deze geestelijke heeft zijn standplaats te Tomohon.
f) Deze geestelijke draagt den titel van pastoor.
g) Deze geestelijke behoort tot de statie Padang met tijdelijke standplaats Tandjoeng Sakti.
h) Bovendien 4 inlandsche en Chineesche geestelijken, welke van landswege bezoldigd worden, en wel te Batavia 1, te Soengeislan 1 en te Singkawang 2.

C. GEREFORMEERDE KERKEN. a)

STANDPLAATSEN DER PREDIKANTEN.	Aantal predikanten aanwezig op ult. 1904.	Verdeeling der in de volgende kolommen opgegeven cijfers naar den landaard der personen.	Aantal lidmaten op ult. 1904.	Aantal tot het H. Avondmaal toegelaten lidmaten op ult. 1904.	Aantal lidmaten in 1904 voor het eerst tot het H. Avondmaal toegelaten.	Aantal gedoopten gedurende 1904. Kinderen in echt geboren.	Aantal gedoopten gedurende 1904. Kinderen buiten echt geboren.	Aantal gedoopten gedurende 1904. Volwassenen.	Aantal in 1904 ingezegende huwelijken.	Aantal catechisanten gedurende 1904.
Batavia	1	Eur.	532	277	15	13	"	"	1	70
		Inl.	96	64	6	3	"	2	1	18
		Vr. oost.	51	24	3	2	"	"	6	17
Soerabaja	1 b)	Eur.	89	55	2	5	"	"	"	42
		Inl.	9	6	"	2	"	1	3	2
		Vr. oost.	2	2	"	"	"	"	"	"

a) Andere kerkelijke vereenigingen zijn de „Britsch-Protestantsche gemeente" te Batavia en de „Armenische gemeente op Java".

b) Deze predikant wordt door een inlandsch hulpzendeling bijgestaan.

Bijlage O.

(Zie hoofdstuk K, afd. IV, van het verslag.)

OPGAVEN,

voor zooveel ontvangen, betreffende de in Nederlandsch-Indië bestaande weeshuizen en andere instellingen of vereenigingen van liefdadigheid, zoomede uitkeeringsfondsen en spaarbanken, meerendeels over 1904.

1°. Weeshuizen en gestichten tot verpleging van oude lieden, gebrekkigen, enz.

GESTICHTEN of VEREENIGINGEN.	Aantal verpleegden bij het einde van:		VERDERE BIJZONDERHEDEN.
	1903.	1904.	
Parapatan-weezengesticht, te Batavia.	69 (29 meisjes en 40 jongens).	62 (25 meisjes en 37 jongens).	† a)
Djati-gesticht, te Batavia (voor hulpbehoevende en verwaarloosde kinderen).	53 (39 meisjes en 14 jongens).	55 (44 meisjes en 11 jongens).	Gedurende 1904 verlieten 12 verpleegden (9 jongens en 3 meisjes) het gesticht; opgenomen zijn 6 jongens en 14 meisjes.
Vincentius-gesticht voor verlaten kinderen (meisjes), te Weltevreden (Batavia).	60	71	Zie bijlage Q van K. V. 1902.
St. Jozef-stichting voor verlaten kinderen (jongens), te Weltevreden (Batavia).	32	33	
Huis voor onverzorgde Indo-Europeesche en inlandsche christenvrouwen, te Weltevreden (Batavia).	11	†	†
Jongens-weeshuis van het Hulpfonds van den H. Vincentius à Paulo, te Buitenzorg.	180 (hieronder 71 militaire pupillen).	180 (hieronder 75 militaire pupillen).	De 180 verpleegden, van wie 105 deels weezen of halve weezen zijn, die geheel ten laste der inrichting komen, deels kinderen, van welker ouders of voogden eene geringe bijdrage wordt ontvangen, bezoeken de openbare lagere scholen te Buitenzorg en ontvangen bovendien van 2 onderwijzers 's avonds les. Aan jongens die daarvoor aanleg hebben, worden ook lessen gegeven in de instrumentale en vocale muziek, terwijl allen aan de gymnastieklessen deelnemen. De gezondheidstoestand was over het algemeen gunstig. De ontvangsten der vereeniging hebben in 1904 bedragen f 50 198, met inbegrip van f 12 000 gouvernementssubsidie; de uitgaven bedroegen f 44 748.
Protestantsch weeshuis, te Semarang.	221 (130 jongens en 91 meisjes).	159 (100 jongens en 59 meisjes).	Van de 159 verpleegden onderwierpen er zich 11 aan het klein-ambtenaarsexamen, waarvan er 8 slaagden. Er werden 451 ziektegevallen behandeld, waarvan de meesten werden veroorzaakt door malaria en verwondingen. Een kind overleed aan malaria. De inrichting geniet eene gouvernementssubsidie van f 62 000 's jaars. Bij Gouv. Bt. 30 Mei 1905 n°. 52 (zie Jav. Ct. n°. 45) is een nieuw reglement voor de inrichting vastgesteld.
Roomsch-Katholiek weeshuis, te Semarang.	279 (103 jongens en 176 meisjes).	265 (93 jongens en 172 meisjes).	Het aantal voor rekening van den lande verpleegde weezen bleef 220 bedragen, daar de opengevallen plaatsen van 23 jongens en 23 meisjes weder werden aangevuld. Voor rekening van de inrichting of voor die van particulieren, kwamen op ult. 1904 23 jongens en 22 meisjes. De ontvangsten gedurende 1904 bedroegen, met inbegrip van de gouvernements-subsidie, f 49 078 en de uitgaven f 52 572. Bij Gouv. Bt. 30 Mei 1905 n°. 52 (zie Jav. Ct. n°. 45) is een nieuw reglement voor de inrichting vastgesteld.
Oudemannenhuis, te Semarang.	53	50	Omtrent het in het begin van 1904 vastgestelde nieuwe reglement zie men bijlage Q van K. V. 1904. Op ult. 1904 waren opgenomen 17 Europeanen (9 Nederlanders, 2 Belgen, 3 Duitschers en 3 Zwitsers), 14 kleurlingen, 3 Afrikanen en 16 Amboineezen. In den loop van 1904 zijn 30 verpleegden afgevoerd en 30 overleden, terwijl 22 nieuwe werden toegelaten.
Bedelaarsgesticht, te Patjerongan (Semarang).	141	132	De kosten van dit gesticht worden, ingevolge Gouv. Bt. 6 Juni 1865 n°. 28, hoofdzakelijk bestreden uit liefdegiften, terwijl het tekortkomende in de eerste plaats wordt aangevuld uit de fondsen van het Chineesch hospitaal te Semarang, na kwijting van de uitgaven van dit hospitaal. Hetgeen dan nog mocht ontbreken wordt bijgepast uit de fondsen van het Chineesch hospitaal te Batavia.
Verzorgingsgesticht, te Soerakarta.	53 (27 jongens en 26 meisjes).	63 (34 jongens en 29 meisjes).	Dit gesticht staat onder beheer van de te Soerakarta gevestigde Vrijmetselaarsloge. Het dagelijksch toezicht wordt uitgeoefend door een binnen-regent en eene regentes, onder wie eene oppasseres, alsmede de noodige inlandsche bedienden werkzaam zijn. Opgenomen worden alleen kinderen van ouders, gevestigd op de verschillende landbouwondernemingen in de residentie Soerakarta, die niet bemiddeld zijn om een hoog kostgeld te betalen. Het kostgeld wordt berekend naar evenredigheid van het inkomen der ouders. 2 jongens en 2 meisjes legden met goed gevolg het klein-ambtenaarsexamen af en 1 jongen werd bij den dienst der staatsspoorwegen geplaatst. Alle jongens nemen deel aan de gymnastiek- en schermlessen. De meisjes ontvangen onderricht in naai- en verstelwerk, desverkiezende ook in fraaie handwerken. De kinderen bezoeken de Europeesche lagere scholen ter hoofdplaats, behalve 1, welke de Fröbelschool bezoekt, en 3 meisjes, welke den curcus aan de Koningin Wilhelmina-school volgen.
Verzorgingsgesticht, te Djokjakarta.	32	37	De ontvangsten bedroegen over 1904 f 10 299, en de uitgaven f 9756. De gezondheidstoestand liet over het algemeen niets te wenschen over.

a) Waar een † is ingevuld, ontbreken de opgaven.

GESTICHTEN of VEREENIGINGEN.	Aantal verpleegden bij het einde van: 1903.	1904.	VERDERE BIJZONDERHEDEN.
Jongens-weezeninrichting, te Soerabaja.	111 *b*) (95 internen en 16 externen).	111 *b*) (95 internen en 16 externen).	Gedurende het op 31 Maart 1904 afgesloten boekjaar zijn afgevoerd 19 internen, van wie er 2 wegens het bereiken van den twintigjarigen leeftijd het gesticht verlieten, 4 aan hunne ouders werden teruggegeven, 1 wegens onnoozelheid en 1 wegens onverbeterlijk gedrag uit de inrichting werd verwijderd, terwijl 7 militaire pupillen op de pupillenschool te Gombong werden geplaatst. Van de 95 internen zijn 70 niet-militaire pupillen, waarvan 11 hebben voldaan aan het klein-ambtenaarsexamen en 15 de burger-avondschool te Soerabaja bezoeken, terwijl 23 pupillen in verschillende betrekkingen en ambachten werkzaam zijn. Alle pupillen, behalve zij, die in eenig ambacht werkzaam zijn, bezoeken de openbare lagere school, die in de inrichting gevestigd is. De gezondheidstoestand was over het algemeen gunstig. Gedurende 1904 is aan giften en contributiën ontvangen f 5908. Het totaal der inkomsten bedroeg f 26 290 en dat der uitgaven f 26 495.
Protestantsch weeshuis, te Soerabaja.	48	49	Gedurende 1904 verliet 1 wees het gesticht en werden 2 weezen opgenomen. Het aantal weezen, die onder toezicht van het bestuur bleven, doch buiten het gesticht in betrekking waren, bedroeg op ult. 1904 4. De ontvangsten bedroegen f 7717 en de uitgaven f 11 500.
Roomsch-katholiek weeshuis, te Soerabaja.	40 (12 jongens en 28 meisjes).	50 (38 internen en 12 externen).	Het onderhoud der weezen, van wie er 12 buiten het gesticht verpleegd werden, geschiedt door het hulpfonds van den H. Vincentius à Paulo.
Bedelaarsgesticht, te Semaroeng (Soerabaja).	31	31	Het gemiddeld aantal verpleegden gedurende 1904 bedroeg 30. De uitgaven worden bestreden uit liefdegiften, uit de renten van het uitgezet kapitaal van het Chineesch hospitaal en uit de bij art. 64 van Ind. St. 1828 n°. 46 bedoelde heffingen. Aan voeding, kleeding en andere benoodigdheden werd uitgegeven f 11 105; de ontvangsten bedroegen f 12 355.
Gestichten van de vereeniging tot bevordering van Christelijk leven en onderling hulpbetoon, te Magelang (Kedoe).	338 (214 jongens en 124 meisjes).	350 (216 jongens en 134 meisjes).	De bij Gouv. Bt. 16 Oct. 1902 n°. 23 toegekende regeeringssubsidie van f 12 000 is bij Gouv. Bt. 19 Jan. 1905 n°. 14, te beginnen met 1905, verhoogd tot f 28 000, onder beperkende voorwaarden wat het aantal op te nemen pupillen betreft en onder beding, dat van bestuurswege toezicht op de financieele aangelegenheden der vereeniging zal worden gehouden.
Vereeniging tot verbetering van het lot der blinden in Nederlandsch-Indië, te Bandoeng.	9 (6 jongens en 3 meisjes).	43 (9 Europ. en 34 inl. kinderen).	Deze vereeniging heeft haar ontstaan te danken aan de „Vereeniging tot verbetering van het lot der blinden in Nederland en zijne Koloniën" en stelt zich ten doel het verbeteren van het lot der blinden, zonder onderscheid van landaard of godsdienstige gezindheid, voor zooveel inlanders en vreemde oosterlingen betreft, alleen wanneer de maatschappelijke positie hunner ouders van dien aard is, dat de kinderen in aanmerking komen voor eene eenigszins geletterde opvoeding. Het blindeninstituut dat voor Europeanen op 16 September 1901 geopend was, werd tegelijk met de daaraan verbonden werkinrichting op 24 Juli 1903 voor inlanders opengesteld. Het onderwijs omvat het lezen, schrijven en rekenen, terwijl in de middaguren onderwijs wordt gegeven in handenarbeid. De meisjes ontvangen bovendien les in de nuttige handwerken. In de werkinrichting wordt geregeld onderwijs gegeven in vlecht- en mandenwerk en borstelmaken, aan welk onderwijs door vele ook buiten de hoofdplaats Bandoeng woonachtige inlanders, die in een daartoe op de terreinen van het instituut opgericht gebouw gehuisvest en kosteloos gevoed worden, wordt deelgenomen. De gezondheidstoestand in het gesticht liet niets te wenschen over. De kosten worden hoofdzakelijk bestreden uit contributiën en liefdegiften.
Immigranten-asyl, te Medan (Oostkust van Sumatra).	. . . in het gewone asyl en 88 in het lepra-asyl.	†	†
Roomsch-katholieke opvoedingsgestichten voor kinderen van inlanders te Mendoet (Kedoe), Moentilan (Kedoe), Tandjoeng Sakti (Oostkust van Sumatra), in de Minahasa (Menado) en te Langoer op Klein-Kei (Amboina), zoomede in de residentie Timor, te Djeniloe en Filarang op Timor en Larantoeka, Lela, Koting en Maoemere op Flores.	2214 (1367 jongens en 847 meisjes).	2482 (1546 jongens en 936 meisjes).	Deze voor inlanders bestemde opvoedingsgestichten, waarvan de kosten geheel door de Roomsch-katholieke missie worden gedragen, hebben, met uitzondering van die te Mendoet, Moentilan, in de Minahasa, Langoer en Maoemere, uitsluitend internen. Te Mendoet en Moentilan zijn internen en externen. De kinderen krijgen gewoon lager onderwijs, terwijl aan de jongens eenig ambacht wordt geleerd. Te Larantoeka, Lela en in de Minahasa vindt men, behalve jongensscholen, ook meisjesscholen, waar ook onderricht wordt gegeven in de vrouwelijke handwerken.
Vereeniging tot weezenverpleging in het huisgezin, te Padang.	13	12	Deze vereeniging trekt zich het lot aan van onverzorgde weezen, zonder onderscheid van geloofsbelijdenis.
Witte Kruis-kolonie, bij Salatiga (Semarang).	330 (200 kinderen, 50 mannen en 80 vrouwen).	†	†

b) Sterkte op 31 Maart van elk der opgegeven jaren.

2°. Kerkelijke armbesturen.

DIACONIEËN.	Kassaldo op ult. 1903.	Ontvangsten in 1904.	Te zamen.	Uitgegeven in 1904.	Enkel de uitgaven aan bedeelingen bedroegen:
a. Protestantsche armbesturen.					
Diakenen der Evangelische gemeente te Batavia	f 622	f 14 859	f 15 481	f 14 837	f 6 631
Bandoeng (predikant te)	115	544	659	562	458
Diaconiefonds te Cheribon	†	†	†	†	†
Pekalongan	2 235	307	2 542	209	209 c)
Salatiga	1 273	1 188	2 461	842	† d)
Semarang	52 981	5 478	58 459	5 305	† e)
Soerabaja	29 287	5 472	34 759	9 297	† f)
Soemenep (Madoera)	474	390	864	273	272
Probolinggo	58	1 354	1 412	1 286	†
Soerakarta	334	1 627	1 961	1 570	1 376
Kediri	†	†	†	†	†
Bandjermasin	246	750	996	845	†
Menado	7 768	347	8 115	352	352
Makasser	11 465	1 894	13 359	2 375	2 100
Amboina	†	878	†	3 919	†
Ternate	†	1 755	†	1 264	996
Koepang (Timor)	310	1 826	2 136	1 366	573
Babau (id.)	59	557	616	492	60
b. Roomsch-katholieke armbesturen.					
Bandoeng	f — 75	f 380	f 305	f 352	†
Salatiga	†	†	†	†	†
Soerabaja	— 516	2 106	1 590	2 291	aan 7 huisgezinnen en 33 personen.

3°. Commissiën tot ondersteuning van behoeftige Christenen. g)

Ressorten der van regeeringswege ingestelde commissiën tot ondersteuning van behoeftige Christenen.	Aantal bedeelden in 1904.	Bedrag in 1904 uitgekeerd.	Saldo waarover de commissiën op ult. 1904 nog te beschikken hadden.
Ressort der commissie te Batavia	191	f 8 361	f 41 695
„ „ „ „ Semarang	1 558	6 518	†
„ „ „ „ Soerabaja	64	7 173	22 724
„ „ „ „ Padang	50	3 247	20 171
Totalen	1 863	f 25 299	†
Over 1903 waren de totalen	†	25 887	f 105 714

c) Het kassaldo dezer diaconie bedroeg op ult. 1904 f 2 333.
d) Als voren f 1 619.
e) Als voren f 53 155.
f) Als voren f 26 910.
g) De fondsen, waarover deze commissiën te beschikken hebben, worden gevonden uit de heffingen van 1 per mille bij openbare verkoopingen, openbare verhuringen en loterijen, zoomede uit de armengiften, door de ambtenaren van den burgerlijken stand bij huwelijken gecollecteerd.

4°. Studie- en schoolkleerenfondsen.

WAAR GEVESTIGD.	Kassaldo op ult. 1903.	Ontvangsten in 1904.	Te zamen.	Uitgaven in 1904.	VERDERE BIJZONDERHEDEN.
a. Studiefondsen.					
Studiefonds voor onbemiddelde leerlingen van goeden aanleg, te Batavia	f 391	f 2 926	f 3 317	f 2 993	
Studiefonds Oost-Java, te Probolinggo	1 100	704	1 804	816	Dit fonds is 1 Jan. 1904 opgericht.
b. Schoolkleerenfondsen.					
Batavia	f 635	f 938	f 1 618	f 1 184	
Bandoeng	2 801	464	3 265	379	In 1904 zijn aan 122 schoolgaande kinderen kleeding en schoenen verstrekt.
Cheribon	†	†	†	†	
Tegal	833	817	1 650	728	Gedurende 1904 is aan voeding uitgegeven f 338.
Pekalongan	345	530	875	470	Gedurende 1904 is aan voeding uitgegeven f 328, aan schoenen f 39 en aan bedeeling f 103.
Salatiga (Semarang)	921	457	1 378	440	
Oengaran (Semarang)	340	86	426	108	
Soerabaja	31	1 112	1 143	1 029	
Djokjakarta	86	969	1 055	1 019	Aan behoeftige kinderen zijn 217 jongens- en 144 meisjespakken verstrekt, alsmede 52 paar schoenen.
Soerakarta	79	487	566	203	Aan 42 jongens en 35 meisjes zijn schoenen verstrekt, terwijl 17 jongens bovenkleeding ontvingen. Aan een zevental kinderen is bovendien onderkleeding verstrekt.
Poerworedjo	†	†	†	†	
Gombong (Kedoe)	†	†	†	†	
Malang (Pasoeroean)	532	401	933	408	
Probolinggo (Pasoeroean)	590	352	942	219	
Magelang (Kedoe)	†	†	†	†	
Toeloeng Agoeng (Kediri)	†	†	†	†	
Tandjoeng Pinang (Riouw)	†	†	†	†	
Bandjermasin (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo)	322	17	639	336	
Makasser	484	586	1 070	702	Aan 212 jongens en 150 meisjes is kleeding verstrekt, terwijl aan minvermogende meisjes 21 paar schoenen en 80 paar kousen zijn gegeven.

5°. Andere liefdadigheidsvereenigingen.

Naam der vereeniging.	Kassaldo op ult. 1903.	Ontvangsten in 1904.	Te zamen.	Uitgaven in 1904.	Verdere bijzonderheden.
Vereeniging tot uitoefening van Christelijke liefdadigheid, te Mangga Besar (Batavia).	f 275	f 188	f 463	f 241	
Vereeniging „Jacobus" tot ondersteuning van nagelaten betrekkingen van zendelingen, hulppredikers en Christelijke onderwijzers, te Batavia.	400	8 663	9 063	7 183	Deze opgaven loopen van 1 September 1903 tot ult. Augustus 1904.
Hulpfonds ter ondersteuning van noodlijdenden door brand, te Batavia.	†	†	†	†	
Krakatau-fonds voor Europeanen, te Batavia.	16 791	740	17 531	2 140	In Nederland genieten nog 3 en in Indië nog 2 personen onderstand uit het fonds.
Ondersteuningsfonds van het Nederlandsch-Indisch onderwijzersgenootschap, te Batavia.	9 234	966	10 200	56	
Schoolfonds te Tjitjalengka (Preanger Regentschappen).	50	75	125	115	Ook te Tjimahi schoolgaande kinderen profiteeren van dit fonds.
Hulpfonds van den H. Vincentius à Paulo, te Semarang.	„	4 354	4 354	4 354	
„St. Elisabeth-vereeniging", te Semarang.	„	2 490	2 490	2 399	
Hulpfonds van den H. Vincentius à Paulo, te Soerabaja.	562	6 536	5 974	8 644	
„St. Anna-vereeniging", te Soerabaja.	287	861	1 148	1 043	
Ondersteuningsfonds voor zieke, behoeftige kinderen, te Tegal (Pekalongan).	†	192	†	47	
Voedingsfonds, te Djokjakarta.	209	502	711	541	
Hulpfonds ter Oostkust van Sumatra, te Medan.	5 345	573	5 918	1 006	Het fonds heeft het vruchtgebruik van een kapitaal van f 1150.
Fonds ter ondersteuning van armen en behoeftigen in de afdeeling Moesi Ilir, te Sekajoe (Palembang).	„	„	„	6	
Cornets de Groot-fonds te Tandjoeng Pinang (Riouw).	13 237	582	13 819	31	
Fonds van Chineesche armenverzorging in Ternate en onderhoorigheden.	12 952	782	13 734	430	

6°. Hulp- of voorschotbanken.

Hulpbank te:	Ult. 1903. Saldo debiteuren.	Ult. 1903. Kapitaal.	Ult. 1903. Reservefonds.	Gedurende 1904 uitgeleend aan het volgend aantal geldopnemers.	Gedurende 1904 uitgeleend in sommen van:	Gedurende 1904 uitgeleend totaal bedrag.	Gedurende 1904 terugontvangen.	Ult. 1904. Saldo debiteuren.	Ult. 1904. Kapitaal.	Ult. 1904. Reservefonds.	Verdere bijzonderheden.
Batavia. . . .	f 36 778	f 30 000	f 8 833	f 131	f 50 à f 400	f 35 068	f 40 814	f 31 031	f 30 000	f 8 844	
Buitenzorg. . .	21 973	20 000	4 005	84	50 „ 500	24 688	27 275	22 006	20 000	4 633	Onder de terugontvangen gelden zijn niet begrepen de gekweekte renten, enz., waaruit het honorarium van den thesaurier en de 5% dividend aan de aandeelhouders betaald worden. Het resteerende bedrag is bij het reservefonds gevoegd. Een bedrag van f 170 is als oninbaar afgeschreven.
Semarang . . .	58 944	60 000	8 050	102	100 „ 1000	40 258	48 708	50 323	60 000	8 495	
Soerabaja . . .	254 716	30 000	29 083	340	†	170 684	†	289 323	34 803	20 115	
Padang. . . .	19 184	20 000	2 000	86	50 „ 500	16 966	18 283	18 030	20 000	2 000	De gekweekte rente beliep f 1104. Aan aandeelhouders is 4% dividend uitgekeerd.
Menado. . . .	4 597	4 800	300	53	50 „ 100	4 750	5 950	3 860	4 900	375	Het boekjaar loopt van 1 Juni 1903 tot ult. Juni 1904.
Bandoeng . . . (Bandoengsche crediet-, deposito- en spaarbank).	21 883	28 376	3 029	104	20 „ 700	12 245	13 215	29 527	64 405	†	Deze bank heeft 1 Januari 1904 de door E. J. W. Simons en Mr. J. C. Astro te Bandoeng gedreven bank geabsorbeerd.
Magelang in Kedoe (Spaar-, tevens uitkeeringsfonds „Tjelengan Manosoeko") . . .	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	

7°. Instellingen van voorzorg bij overlijden.

Naam der instelling.		Ledental op ult. 1904.	Kapitaal op ult. 1903.	Ontvangsten in 1904.	Uitgaven in 1904.	Kapitaal op ult. 1904.	Verdere bijzonderheden.
Onderwijzers-vereeniging „Onderling hulpbetoon" te Batavia.		228	f259 729	f 24 748	f 8 339	f279 731	
Uitkeerings-, tevens weduwen- en weezenfonds voor Europeesche landsdienaren in Nederlandsch-Indië, „Help u zelf", te Batavia.	Uitkeeringsfonds.	307	256 827	30 402	32 857	254 372	In 1904 zijn 6 nieuwe leden ingeschreven. Daarentegen zijn 14 leden wegens overlijden afgevoerd. Het ledental daalde derhalve van 315 tot 307. De leden van het uitkeeringsfonds, die een zeker aantal jaren aan dat fonds hebben bijgedragen, verzekeren daardoor pensioen aan hunne na te laten betrekkingen.
	Pensioenfonds „Help u zelf".	94	45 287	5 808	1 880	49 215	
Officiers-vereeniging tot onderlinge ondersteuning van nagelaten betrekkingen, te Batavia.		1 745	10 993	33 970	33 970	11 602	Het kapitaal wordt gevormd door de entrée's der leden bij toetreding. De uitkeeringen bij overlijden en de kosten van beheer worden bestreden uit de contributiën der leden. Het bedrag der uitkeering mag hoogstens f 1000 bedragen.
Vereeniging „Voorzorg", te Soerabaja, voor Europeesche ambtenaren en beambten bij de staatsspoorwegen op Java en Sumatra.		419	152 898	25 930	13 446	165 382	
Onderling ondersteuningsfonds, te Semarang.		1 430	222 731	67 016	51 707	238 040	
Uitkeeringsfonds der Vrijmetselaarsvereeniging „la Constante et fidèle", te Semarang.		301	304 059	33 977	23 051	314 986	
Hulpfonds voor gepensionneerde mindere militairen bij ziekte en overlijden, te Magelang (Kedoe).		†	†	†	†	†	Het fonds heeft ten doel het verleenen van onderstand aan gepensionneerde mindere militairen en de verbetering van hunne huishoudelijke omstandigheden door woord en daad.

8°. Begrafenisfondsen.

NAAM VAN HET FONDS.	Ledental op ult. 1904.	Kapitaal op ult. 1903.	Bijdragen en verdere inkomsten gedurende 1904.	Uitgaven in 1904.	Kapitaal op ult. 1904.
Kwitangsch begrafenisfonds, te Batavia	441	f 15 908	f 6050	f 4584	f 17 373
Begrafenisfonds „Kampong Bandan", te Batavia	261	21 239	3709	3534	21 414
Begrafenisfonds „Hoffmans-stichting", te Batavia	326	18 476	4761	3405	19 833
Begrafenisfonds „Onderling hulpbetoon", te Batavia	441	15 908	6050	4584	17 373
Christen-begrafenisfonds „De Eendracht", te Buitenzorg	212	17 819	3190	2784	18 225
Burgerlijk uitkeeringsfonds bij begrafenissen, te Bandoeng	144	2 616	1844	1848	2 613
Algemeen begrafenisfonds, te Soerabaja	*h*) 1297	*h*) 32 115	*h*) 8166	*h*) 4844	*h*) 42 548
Begrafenisfonds te Modjokerto (Soerabaja)	†	1 873	†	†	1 697
Onderling begrafenisfonds „Djombang" te Djombang (Soerabaja).	†	1 635	743	178	2 133
Fonds in beheer bij de commissie voor de Europeesche begraafplaatsen te Salatiga (Semarang)	†	3 687	2714	3422	2 979
Id. te Ambarawa (Semarang)	†	1 854	813	757	1 909
Id. te Oengaran (Semarang)	†	1 092	528	795	541
Begrafenisfonds te Ngawi (Madioen)	12	258	156	247	167
Begrafenisfonds te Madioen	†	†	†	†	†
Begrafenisfonds te Toeloeng Agoeng (Kediri)	†	†	†	†	†
Begrafenisfonds te Malang	†	2 696	1026	357	3 366
Begrafenisfonds „Sumatra's Westkust", te Padang	123	6 855	1555	1078	7 332
Begrafenisfonds te Tandjoeng Pinang (Riouw)	†	596	88	110	573
Begrafenisfonds te Makasser (Celebes)	75	5 688	1199	765	6 122

9°. Particuliere spaarbanken.

a. Opgaven betreffende de vijf voornaamste spaarbanken.

1°. *Aan de inleggers behoorende kapitalen, benevens reservefondsen.*

	Batavia.	Semarang.	Soerabaja.	Padang.	Makasser.	Te zamen.
Kapitaal (met bijgeschreven rente) op 1 Jan. 1904	f 1 593 528	f 464 510	f 3 252 660	f 804 997	f 577 228	f 6 692 923
Gedurende 1904 ingebracht	569 500	301 996	1 051 960	244 950	150 602	2 319 008
Te zamen	f 2 163 028	f 766 506	f 4 304 620	f 1 049 947	f 727 830	f 9 011 931
Gedurende 1904 teruggenomen	500 639	349 911	1 194 916	326 200	151 156	2 522 822
Blijft ingelegd	f 1 662 389	f 416 795	f 3 109 704	f 723 747	f 576 674	f 6 489 109
Bijgeschreven wegens dividend en rente voor de inleggers gedurende 1904	52 660	7 120	113 943	24 953	25 752	224 428
Kapitaal (met bijgeschreven rente) op 31 Dec. 1904	f 1 715 049	f 423 715	f 3 223 647	f 748 700	f 602 426	f 6 713 537
Reservefonds op 31 Dec. 1904	f 114 781	f 412 166	f 166 000	f 82 829	f 58 064	f 833 840
ervefonds op 31 Dec. 1903	107 916	412 166	152 600	71 5	58 064	802 317

h) Deze opgaven betreffen het medio Juli afgesloten boekjaar 1903/1904.

2°. *Aantal inleggers, gesplitst naar hun landaard.*

Spaarbank te:	Aantal inleggers op ult. 1903. Europeanen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Totaal.	Aantal inleggers op ult. 1904. Europeanen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Totaal.	Naar gelang van den landaard der inleggers beliep hun tegoed op ult. 1904 (buiten de bijgeschreven rente over dat jaar): Europeanen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Totaal.
Batavia	2 884	59	95	3 038	2 870	76	98	3 044	f 1 596 062	f 35 039	f 31 288	f 1 662 389
Semarang	1 481	90	112	1 683	1 430	87	126	1 643	356 514	22 926	37 160	416 600
Soerabaja	3 760	75	86	i) 3 921	3 795	66	90	j) 3 951	2 841 245	27 173	21 142	k) 2 889 560
Padang	760	87	37	884	731	73	26	830	663 856	43 271	16 620	723 747
Makasser	481	16	197	694	467	32	213	712	437 405	6 950	132 319	576 674

i) Ongerekend 129 nuttige en liefdadige instellingen.
j) Ongerekend 121 instellingen, als voren.
k) Ongerekend f 222 017, uitmakende het tegoed der in de voorgaande noten bedoelde inleggers.

3°. *Aantal inleggers, gerangschikt naar het bedrag van hun inleg.*

Spaarbank te:	Aantal inleggers op ult. 1904 met een tegoed van: minder dan f 100.	f 100 tot f 500.	f 500 tot f 1000.	f 1000 tot f 1500.	f 1500 tot f 2000.	f 2000 en meer.	Totaal.
Batavia	1208	771	382	227	197	259	3044
Semarang	†	†	†	†	†	†	†
Soerabaja	1314	926	495	368	851	118	4072
Padang	†	†	†	†	†	†	†
Makasser	†	†	†	†	†	†	†

b. Opgaven betreffende de kleinere spaarbanken.

1°. *Aan de inleggers behoorende kapitalen, benevens reservefondsen.*

	Algemeene spaar- en depositobank te Batavia. l)	Spaar- en hulpbank van het personeel der Algemeene Secretarie te Buitenzorg (Batavia).	Spaar- en hulpbank „S. S." ten behoeve van de Europeesche ambtenaren en beambten van den dienst der staatsspoorwegen in Ned.-Indië te Bandoeng (Preanger Regentsch.)	Afdeeling „Spaarbank" van de Incasso-, spaar- en hulpbank te Soerabaja.	Spaarbank voor inlanders te Modjowarno (Soerabaja).	Spaar-, tevens beleenbank „Reksowibowo" te Patjitan (Madioen).	Spaarbank Minahasa (Menado).	Spaarbank te Bandoeng.	Hulp- en spaarbank te Toeban.	Ambonsche spaarbank.
Kapitaal (met bijgeschreven rente) op 1 Januari 1904	f 505 400	†	f 1 102	f 742 712	†	f 4 867	f 181 481	†	f 192	f 87 183
Gedurende 1904 ingebracht	568 740	†	22	493 790	f 3 972	500	81 646	†	2 160	†
Te zamen	f 1 074 140	†	f 1 124	f 1 236 502	†	f 5 367	f 263 127	†	f 2 352	†
Gedurende 1904 teruggenomen	587 334	†	501	431 283	f 2 839	3 346	63 498	†	564	†
Blijft ingelegd	f 486 806	†	f 623	f 805 219	†	f 2 021	f 199 629	†	f 1 788	†
Bijgeschreven wegens dividend en rente voor de inleggers over 1904	13 483	†	„	28 572	†	77	6 825	†	†	†
Kapitaal (met bijgeschreven rente) op 31 December 1904	f 500 289	†	f 623	f 833 791	†	f 2 098	f 206 454	†	f 1 788	f 90 024
Reservefonds op 31 December 1904	f 32 057	†	f 648	f 20 115	f 850	„	f 6 236	†	„	†
Idem 1903	29 626	†	598	16 718	757	f 4 867	5 143	†	„	†

l) Deze uitgaven loopen niet over het kalenderjaar 1904, maar over het op ult. Juni 1904 geëindigde 9de boekjaar.

2°. *Aantal inleggers, gesplitst naar hun landaard.*

NAAM DER SPAARBANK.	Aantal inleggers op ult. 1903. Euro-peanen.	Inlan-ders.	Vreemde ooster-lingen.	Totaal.	ult. 1904. Euro-peanen.	Inlan-ders.	Vreemde ooster-lingen.	Totaal.	Naar gelang van den landaard der inleggers beliep hun tegoed op ult. 1904 (buiten de bijgeschreven rente over dat jaar): Euro-peanen.	Inlan-ders.	Vreemde ooster-lingen.	Totaal.
Algemeene spaar- en deposito-bank te Batavia	1425	22	62	1509	1481	44	72	1597	f 471 166	f 8 722	f 20 401	f 500 289
Spaar-, tevens beleenbank „Rekso-wibowo" te Patjitan (Madioen).	3	69	„	72	1	38	„	39	204	1 372	„	1 576
Spaar- en hulpbank „S.S." ten behoeve van de Europeesche ambtenaren en beambten van den dienst der staatsspoorwegen in Nederlandsch-Indië te Bandoeng (Preanger Regentschappen) . .	36	„	„	36	31	„	„	31	623	„	„	623
Hulp- en spaarbank te Toeban (Rembang) m).	m) 1	m) 4	„	m) 5	m) 2	n) 124	„	n) 126	n) 450	1 338	„	1 788
Spaarbank Minahasa te Menado. .	189	523	6	o) 718	210	673	10	p) 893	92 940	41 383	5 481	139 804
Ambonsche spaarbank.	67	277	6	350	116	306	8	q) 430	†	†	†	†

m) Op ult. Augustus 1903.

n) Op ult. Augustus 1904.

o) Ongerekend 149 vereenigingen.

p) Als voren 164.

q) Als voren 106.

3°. *Aantal inleggers, gerangschikt naar het bedrag van hun inleg.*

NAAM DER SPAARBANK.	Aantal inleggers op ult. 1904 met een tegoed van: minder dan f 100.	f 100 tot f 500.	f 500 tot f 1000.	f 1000 tot f 1500.	f 1500 tot f 2000.	f 2000 en meer.	Totaal.
Algemeene spaar- en deposito-bank te Batavia.	680	571	248	„	98	„	1597
Spaar-, tevens beleenbank „Reksowibowo" te Patjitan (Madioen).	34	5	„	„	„	„	39
Spaar- en hulpbank „S. S." ten behoeve van de Europeesche ambtenaren en beambten van den dienst der staatsspoorwegen in Nederl.-Indië, te Bandoeng (Preanger Regentschappen). .	30	1	„	„	„	„	31
Hulp- en spaarbank te Toeban (Rembang). .	n) 124	n) 2	„	„	„	„	n) 126
Spaarbank Minahasa (Menado)	458	213	197	102	78	9	1057

Bijlage P.

(Zie hoofdstuk K, afd. V, van het verslag.)

NUMERIEKE OPGAVEN

BETREFFENDE DEN

BURGERLIJKEN GENEESKUNDIGEN DIENST

IN

NEDERLANDSCH-INDIË,

MEERENDEELS OVER DE JAREN

1900 t/m 1904.

I. GEWESTELIJKE OPGAVEN omtrent de getalsterkte van het onder den burgerlijken geneeskundigen die

GEWESTEN.	Europeesch personeel.															
	Aantal ressorten van met den stedelijken of den plaatselijken geneeskundigen dienst belaste		Met den burgerlijken geneeskundigen dienst belaste			Krankzinnigenartsen.	Aan speciale gouvernementsinrichtingen te Weltevreden (Batavia) verbonden		Uitsluitend particuliere praktijk uitoefenende geneesheeren. e)	Particuliere			Vroedvrouwen. j)		Leerlingen	A… st… pla… inlan… ar…
	burgergeneesheeren.	officieren van gezondheid.	stadsgeneesheeren.	burgergeneesheeren.	officieren van gezondheid.		burgergeneesheeren.	officieren van gezondheid.		tandheelkundigen.	apothekers. h)	apothekersbedienden. i)	in gouvernementsdienst.	die uitsluitend particuliere praktijk uitoefenden.		
Java en Madoera.																
Bantam	„	1	„	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	
Batavia	4	2	3	3	2	3	c) 6	d) 6	f) 18	7	10	16	3	14	1	
Preanger Regentsch.	7	„	„	6	„	„	„	„	6	2	5	4	1	1	„	
Cheribon	3	„	„	3	„	„	„	„	„	„	2	2	„	„	„	
Pekalongan	2	„	„	2	„	„	„	„	f) 2	„	1	2	„	„	„	
Semarang	4	3	2	3	3	„	„	„	7	2	3	6	1	4	5	
Rembang	3	„	„	2	„	„	„	„	1	„	„	„	„	„	„	
Soerabaja	5	„	3	b) 5	„	„	„	„	f) 10	2	6	8	1	7	„	
Pasoeroean	5	1	„	5	1	2	„	„	3	„	2	3	1	1	„	
Besoeki	4	„	„	3	„	„	„	„	1	„	1	„	„	„	„	
Banjoemas	2	„	„	2	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	
Kedoe	„	3	„	„	3	„	„	„	1	„	1	„	„	„	„	
Djokjakarta	„	1	„	„	1	„	„	„	4	1	2	2	„	2	1	
Soerakarta	1	1	„	1	1	„	„	„	1	„	2	2	„	3	„	
Madioen	2	1	„	1	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	
Kediri	4	„	„	4	„	„	„	„	„	„	1	1	„	1	„	
Madoera	3	„	„	3	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	
Totalen voor Java en Madoera	a) 49	a) 13	8	43	13	5	6	6	54	g) 14	h) 36	46	7	33	7	k)
Buitenbezittingen																
Sumatra's Westkust	1	12	„	1	11	„	„	„	1	„	1	„	„	„	„	
Benkoelen	„	2	„	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	
Lampongsche Districten	„	1	„	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	
Palembang	„	5	„	„	4	„	„	„	5	„	1	„	„	„	„	
Oostkust v. Sumatra	„	3	„	„	3	„	„	„	20	1	1	3	„	„	„	
Atjèh en onderhoorigheden	„	1	„	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	
Riouw en onderhoorigheden	„	1	„	„	1	„	„	„	1	„	„	„	„	„	„	
Banka	2	1	„	2	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	
Billiton	1	„	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	
Westerafd. v. Borneo	„	5	„	„	5	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	
Zuider- en Oosterafd. van Borneo	„	5	„	„	5	„	„	„	4	„	„	„	„	„	„	
Celebes en onderhoorigheden	„	3	„	„	3	„	„	„	„	„	1	1	„	„	4	
Menado	„	1	„	„	1	„	„	„	1	„	„	1	„	„	„	
Amboina	1	3	„	1	3	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	
Ternate	„	2	„	„	2	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	
Timor en onderhoorigheden	„	1	„	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	
Bali en Lombok	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	
Totalen voor de buitenbezittingen	5	46	„	5	43	„	„	„	32	1	4	5	„	„	4	
Totalen voor Java en Madoera	a) 49	a) 13	8	43	13	5	6	6	54	14	36	46	7	33	7	
Totalen-generaal	54	59	8	48	56	5	6	6	86	15	40	51	7	33	11	

a) Zie voor de standplaatsen (waaronder ook de 3 hoofdplaatsen van Java, alwaar stadsgeneesheeren zijn aangesteld, terwijl te Soerabaja nog een afzonderlijke civiele geneesheer is geplaatst bij het marine-etablissement) blz. 399/402 van deel II van den Regeeringsalmanak voor 1905. Onder de ressorten in de buitenbezittingen zijn niet medegerekend de tijdelijke standplaats van den officier van gezondheid te Moeara Tembesi (Palembang), terwijl onder de verschillende posten in Atjeh en onderhoorigheden als standplaats alleen medeteld Idi ter Oostkust.

In 1904 verminderde het aantal door officieren van gezondheid waargenomen ressorten in de buitenbezittingen met Siboga (Sumatra's Westkust), Soeroelangoen (Palembang) en Bonthain (Celebes en onderhoorigheden), in verband met de intrekking der garnizoenen aldaar; het aantal ressorten in de buitenbezittingen der burgergeneesheeren vermeerderde met Pangkalpinang en Blinjoe (Banka). Onvervuld waren op ult. December 1904 de ressorten Soemedang (Preanger Regentschappen), Toeban (Rembang), Panaroekan (Besoeki), Patjitan (Madioen), Lagoeboti (Sumatra's Westkust), Kepahiang (Benkoelen) en Bandar (Palembang).

b) Hieronder gerekend de civiele geneesheer, geplaatst bij het marine-etablissement te Soerabaja.

c) Van de 6 burgergeneesheeren waren er 3 aan het geneeskundig laboratorium, 2 aan de school tot opleiding van inlandsche artsen en 1 aan de landskoepokinrichting verbonden.

d) Namelijk 5 officieren van gezondheid en 1 militair apotheker, allen verbonden aan de school tot opleiding van inlandsche artsen.

e) In 1904 zijn toegelaten 10 medici, waaronder 2 vrouwelijke artsen, die allen in Nederland waren geëxamineerd.

f) Hieronder één vrouwelijke arts.

g) Hieronder 3 vrouwelijke tandartsen. In 1904 meldden zich 2 candidaten aan voor het theoretisch en praktisch gedeelte van het examen in de tandheelkunde, die beiden zijn afgewezen.

h) Hieronder 2 apothekeressen.

i) Het examen voor apothekersbediende is in 1904 door 12 candidaten afgelegd, van wie 5 zijn afgewezen. Onder de geslaagden bevonden zich 2 vrouwelijke candidaten en 3 militairen.

j) Aan het examen voor Europeesche vroedvrouw onderwierpen zich in 1904 5 candidaten, die allen slaagden.

k) In 1904 verminderde het aantal standplaatsen van inlandsche artsen met Boemiajoe (Pekalongan), Koedoes (Semarang) en Bawean (Soerabaja). Daarentegen kwamen er 7 nieuwe standplaatsen bij, nl. Stad en Voorsteden van Batavia, Sragen (Soerakarta), Lawang (Pasoeroean), Siboga (Sumatra's Westkust), Barabei (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo), Poso (Menado) en Bonthain (Celebes en onderhoorigheden).

Onbezet waren op ult. 1904 de standplaatsen Garoet (Preanger Regentschappen), Ngawi (Madioen), Blitar (Kediri), Teloek Betoeng (Lampongsche Districten), Priaman (Sumatra's Westkust), Pontianak en Sambas (Westerafdeeling van Borneo), Amboina, Haroekoe, Noesa Laoet, Kajeli en Toeal (Amboina).

…en dienst ressorteerende personeel en het aantal gouvernements- en particuliere ziekeninrichtingen op ult. 1904.

…	Inlandsch personeel.										Ziekeninrichtingen.								
		Inlandsche artsen			Inlandsche vroedvrouwen			Vaccinateurs.			Gouvernements-ziekeninrichtingen.					Particuliere ziekeninrichtingen.			
									Leerlingen in opleiding bij										
…leer-…gen	Aantal standplaatsen van inlandsche artsen.	in gouvernementsdienst.	in dienst bij particuliere ondernemingen.	Leerlingen.	in gouvernementsdienst.	die uitsluitend particuliere praktijk uitoefenden.	Leerlingen.	in gouvernementsdienst.	de landskoepokinrichting te Weltevreden (Batavia).	inlandsche vaccinateurs.	Militaire hospitalen ook voor civiele lijders opengesteld.	Centrale burgerlijke ziekengestichten.	Inlandsche hospitalen.	Inrichtingen voor zieke prostituées.	Leprozengestichten.	Sanatoria.	Zendingshospitalen.	op ondernemingen van land- of mijnbouw.	Leprozengestichten.
„	4	4	„	„	„	„	„	8	„	10	„	„	1	„	„	„	„	„	„
1	5	12	„	„	2	„	„	15	3	11	2	w) 4	1	3	„	1	„	„	„
„	10	10	„	„	3	„	4	21	„	13	1	„	3	6	„	2	1	„	„
„	3	3	1	„	2	1	„	8	„	3	„	„	1	4	„	„	1	1	„
„	4	4	„	„	5	„	„	9	„	5	„	„	1	3	„	„	„	1	„
5	5	10	„	„	4	1	5	13	„	6	5	x) 4	1	7	2	„	3	2	„
„	3	3	„	„	1	„	„	7	„	2	„	„	„	4	„	„	1	2	„
„	5	8	„	„	7	„	6	9	„	3	1	ij) 2	1	5	1	„	2	„	„
„	3	3	„	„	„	2	„	9	„	5	1	„	4	5	„	3	1	1	„
„	2	3	„	„	1	„	„	5	„	1	„	„	„	5	„	„	2	„	„
„	7	7	1	„	„	„	„	7	„	8	„	„	1	3	„	„	1	„	„
„	7	7	„	„	2	„	„	11	„	16	3	„	„	6	„	„	1	„	„
1	1	1	„	„	„	„	„	„	„	1	1	„	„	1	„	„	1	1	1
„	3	3	2	„	„	2	„	„	„	5	1	„	„	2	„	„	„	1	1
„	4	4	„	„	3	„	„	8	„	3	1	„	„	3	„	„	„	„	„
„	6	6	„	„	8	1	6	7	„	„	„	„	1	4	„	„	„	„	„
„	5	5	„	„	„	„	„	8	„	„	„	„	1	3	„	„	„	„	„
7	k) 77	l) 93	4	„	r) 38	7	s) 21	u) 145	3	92	16	10	16	64	3	6	14	9	2
„	8	9	„	„	4	„	„	45	„	64	4	„	2	„	„	„	1	„	1*
„	4	3	m) 1	„	1	„	„	13	„	13	„	„	„	aa) „	„	„	„	2	„
„	„	„	„	„	„	„	„	7	„	1	„	„	„	1	„	„	„	2	„
„	3	3	n) 1	„	„	„	„	28	„	6	2	„	„	aa) „	„	„	„	7	„
„	9	9	„	„	„	„	„	14	„	1	„	„	9	6	1	„	„	19	3
„	„	„	„	„	„	„	„	9	„	8	4	„	z) 2	„	„	„	„	2	„
„	„	„	„	„	„	„	„	4	„	1	„	„	aa) „	aa) „	„	„	„	„	„
„	8	8	„	„	„	„	„	5	„	-	1	1	16	1	1	„	„	„	„
„	„	„	o) 1	„	„	„	„	2	„	v) †	„	„	„	1	„	„	„	„	„
„	2	„	„	„	„	„	„	16	„	„	1	„	1	1	„	„	„	1	1
„	2	2	p) 1	„	„	„	„	23	„	4	1	„	aa) „	1	„	„	„	5	„
4	2	2	„	„	2	„	2	17	„	12	1	„	2	„	„	„	„	„	„
„	10	10	q) 1	„	10	1	6	18	„	7	„	„	„	1	„	„	„	2	„
„	7	2	„	„	4	„	6	14	„	5	1	„	2	„	„	„		1	„
„	3	3	„	„	1	„	5	11	„	„	1	„	1	„	„	„	„	„	„
„	„	„	„	„	1	„	„	13	„	8	„	„	„	„	„	„	„	„	„
„	5	5	„	„	„	„	„	8	„	4	„	„	„	2	„	„	„	3	6
4	63	56	5	„	23	1	t) 19	247	„	134	16	1	35	14	2	„	1	44	11
7	77	93	4	„	38	7	21	u) 145	3	92	16	10	16	64	3	6	14	9	2
11	140	149	9	„	61	8	40	392	3	226	32	11	51	78	5	6	15	53	13

l) Een van deze inlandsche geneeskundigen was assistent-leeraar aan de school tot opleiding van inlandsche artsen, 4 waren geplaatst bij het stadsverband te Batavia, 1 in de afdeeling Stad en Voorsteden van Batavia, 2 bij het stadsverband te Semarang en 2 bij het hulpstadsverband aldaar, 1 bij het gesticht voor vrouwelijke veroordeelden te Mlaten (Semarang), 3 bij het stadsverband te Soerabaja, 1 bij het Pegirian-gesticht aldaar en 1 bij het particuliere zendingshospitaal voor inlanders te Modjowarno (Soerabaja). 2 deden dienst bij de krankzinnigengestichten te Buitenzorg en Lawang, 2 waren werkzaam bij het beri-beri-gesticht te Buitenzorg, 1 was gedetacheerd bij de Staatsspoorwegen te Bandjar en 1 bij den aanleg van de lijn Padalarang-Krawang. De overige inlandsche artsen waren met den gewonen gouvernementsdienst belast. Gedurende 1904 ontvielen aan 's lands dienst 5 inlandsche geneeskundigen, wegens, op verzoek, verleend eervol ontslag.

m) De in de residentie Benkoelen werkzame particuliere inlandsche geneeskundige was bij de koffie-onderneming Soeban Ajam (Kepahiang) in dienst.

n) Bij de Koninklijke Nederlandsche Maatschappij tot exploitatie van petroleumbronnen te Kajoe Ara Boengkoet.

o) Bij de Billiton-Maatschappij.

p) Bij de mijnbouwonderneming te Samarinda.

q) Bij eene mijnbouwonderneming in Bwool.

r) Namelijk op Java 8 van de oude en 30 van de nieuwe opleiding en in de buitenbezittingen 4 van de oude en 20 van de nieuwe opleiding. Met oude opleiding is bedoeld die aan de vroegere verloskundige school te Weltevreden (opgeheven in 1875), met nieuwe opleiding die volgens de regeling van 1891.

De inlandsche vroedvrouwen in gouvernementsdienst waren allen in het genot van eene toelage (voor sommigen ten bedrage van het maximum van f 25 's maands, voor anderen ad f 10, f 15 en f 20 's maands).

s) Hiervan waren er 4 in opleiding bij den civielen geneesheer te Tasikmalaja, 2 bij den zendeling-arts te Poerwodadi, 3 bij den officier van gezondheid der 1ste klasse te Semarang, 6 bij den civielen geneesheer te Modjokerto en 6 bij den civielen geneesheer te Kediri.

t) Hiervan waren er 2 in opleiding bij den officier van gezondheid te Balangnipa, 6 bij den officier van gezondheid te Menado, 6 bij den officier van gezondheid te Piroe en 5 bij den officier van gezondheid te Ternate.

u) Hieronder ook eenige hulpvaccinateurs en bezoldigde élèves.

In de residentiën Djokjakarta en Soerakarta waren op ult. 1904 in dienst van de inlandsche vorsten respectievelijk 8 en 9 vaccinateurs.

v) Waar een † is ingevuld, ontbreken de opgaven.

w) Namelijk het stadsverband en het Chineesch hospitaal te Batavia, zoomede het krankzinnigen- en het beri-beri-gesticht te Buitenzorg.

x) Namelijk het stadsverband, het hulpstadsverband en het Chineesch hospitaal te Semarang, zoomede het bedelaarsgesticht te Sompok.

ij) Namelijk het stadsverband en het hulpkrankzinnigengesticht.

z) Hieronder bevindt zich een gebouw voor het geneeskundig onderzoek en de ontsmetting van pelgrims.

aa) De ziekeninrichtingen bevinden zich in de gevangenis.

II. SCHOOL tot opleiding van inlandsche artsen te Weltevreden.

A. Mutatiën onder de leerlingen gedurende den cursus 1904/1905.

Afdeeling.	Aantal leerlingen bij het einde van den cursus 1903/1904.	Ingeschreven voor den cursus 1904 1905.	Aantal leerlingen bij het begin van den cursus 1904/1905.	Afgeschreven tijdens den cursus 1904/1905.	Aantal leerlingen bij het einde van den cursus 1904/1905.
Voorbereidende afdeeling	48	23 *b*)	71	16 *c*)	55 *e*)
Geneeskundige afdeeling	78	»	78	13 *d*)	65
	126 *a*)	23	149	29	120 *f*)

a) 83 Javanen, 14 Maleiers, 14 Menadoneezen, 13 Amboineezen, 1 Timorees en 1 Depokker.

b) 16 Javanen, 4 Maleiers, 2 Amboineezen en 1 Menadonees; 21 waren afkomstig van Europeesche lagere scholen, 1 van de Ambonsche burgerschool en 1 was verleden jaar wegens ziekte tijdelijk ontslagen.

c) 1 ontslagen wegens onwil om te leeren en 15 wegens gebrek aan aanleg.

d) 7 bevorderd tot inlandsch arts en 6 ontslagen wegens gebrek aan aanleg.

e) Hiervan zijn 16 bevorderd tot de geneeskundige afdeeling.

f) 78 Javanen, 15 Maleiers, 12 Menadoneezen, 14 Amboineezen en 1 Timorees.

B. Aantal patiënten behandeld op de aan de school verbonden poliklinieken.

(Cursusjaar 1904—1905).

Poliklinieken.	Aantal patiënten.								
	Europeanen.			Inlanders.			Vreemde oosterlingen.		
	M.	V.	K.	M.	V.	K.	M.	V.	K.
Geneeskundige	43	4	52	296	71	78	240	86	28
Chirurgische.	50	13	85	778	191	402	557	18	36
Oogheelkundige	41	16	48	224	97	55	111	23	15
	134	33	185	1298	359	535	908	127	79
Totalen . . .	352			2192			1114		
	3658								

P

III. A. OVERZICHT betreffende de vanwege den burgerlijken geneeskundigen dienst behandelde lijders in de gouvernements-ziekeninrichtingen *a*) en betreffende de in de zendingshospitalen behandelde inlandsche lijders, zoomede van de sterfte onder hen.

VOORNAAMSTE ZIEKTEN.	Behandelde burgerlijke landsdienaren in de gesubsidieerde gezondheidsetablissementen. *b*)								Behandelde lijders uit de inlandsche bevolking. *c*)			Behandelde inlandsche lijders in de zendingshospitalen. *d*)			Behandelde prostituées.		
	Aantal behandelden.		Totaal.	Aantal overleden behandelden.		Totaal.	Percentage van de overledenen tot de behandelden.		Aantal behandelden.	Aantal overleden behandelden.	Percentage van de overledenen tot de behandelden.	Aantal behandelden.	Aantal overleden behandelden.	Percentage van de overledenen tot de behandelden	Aantal behandelden.	Aantal overleden behandelden.	Percentage van de overledenen tot de behandelden.
	Europeanen.	Inlanders.		Europeanen.	Inlanders.		Europeanen,	Inlanders.									
Malaria	32	2	34	1	„	1	3.1	„	15 536	403	2 6	52	1	1.9	202	2	0.9
Cholera	„	„	„	„	„	„	„	„	7	5	71.4	„	„	„	„	„	„
Pokken	„	„	„	„	„	„	„	„	487	33	6.8	1	„	„	7	„	„
Beri-beri	„	„	„	„	„	„	„	„	4 419	205	4.6	8	1	12.5	1	„	„
Syphilis en venerische ziekten	8	„	8	„	„	„	„	„	4 043	55	1.4	14	„	„	13 386	22	0 2
Andere ziekten	138	„	138	1	„	1	0.7	„	38 368	1 781	4.6	1 001	41	4.1	662	6	0.9
Totalen . . .	178	2	180	2	„	2	1.1	„	62 860	2 482	3.9	1 076	43	4	14 258	30	0.2
Van de hiervóór vermelde behandelden en overledenen telde men er																	
op Java en Madoera	178	2	180	2	„	2	1.1	„	51 699	2 028	3.9	1 076	44	4	13 692	30	0.2
in de buitenbezittingen	„	„	„	„	„	„	„	„	11 161	454	4.1	„	„	„	566	„	„
Totalen . . .	178	2	180	2	„	2	1.1	„	62 860	2 482	3.9	1 076	43	4	14 258	30	0.2
Hiervan telde men in de opgaven der:																	
Europeesche geneesheeren.	178	2	180	2	„	2	1.1	„	40 887	1 887	4.6	1 076	43	4	11 096	28	0.25
inlandsche artsen	„	„	„	„	„	„	„	„	21 973	595	2.7	„	„	„	3 162	2	0.063
Totalen . . .	178	2	180	2	„	2	1.1	„	62 860	2 482	3.9	1 076	43	4	14 258	30	0.2

a) Hieronder te verstaan de stadsverbanden, de inlandsche ziekengestichten de gestichten voor zieke prostituées, de ziekenzalen in de gevangenissen, de hospitalen en de beri-beri-loodsen voor Chineesche mijnwerkers op Banka, de Chineesche hospitalen, de evacuatiehospitalen voor dwangarbeiders en Chineesche mijnwerkers en de hospitalen voor bemettelijke ziekten.

b) Van het gezondheidsetablissement te Soekaboemi zijn geen opgaven ontvangen. Al de hier bedoelde lijders werden op geneeskundig certificaat opgenomen.

c) Hieronder begrepen de Chineezen en andere vreemde oosterlingen.

d) De in het zendingshospitaal te Swaroe (Pasoeroean) behandelde lijders zijn hieronder niet begrepen, aangezien aan het rapport, dat niet door een geneeskundige is opgemaakt, weinig waarde moet worden gehecht; van de zendingshospitalen te Modjowarno (Soerabaja), Dawoean (Cheribon) en Bandoeng (Preanger Regentschappen) zijn geen rapporten ontvangen.

B. Overzicht van de lijders, behandeld in de voor den cursus in tropische ziekten bestemde afdeeling van het Militair hospitaal te Weltevreden.

ZIEKTEN.	Aantal behandelde lijders.			ZIEKTEN.	Aantal behandelde lijders.		
	Europeanen.	Inlanders.	Chineezen.		Europeanen.	Inlanders.	Chineezen.
Malaria tertiana	45 *a*)	15	„	Icterus febrilis	1	„	„
Malaria tropica	51 *a*)	29	1	Cholangitis	„	1	„
Malaria quartana	4	10 *b*)	„	Bronchitis acuta	1	1	„
Malaria tertiana + tropica	5	3	„	Pneumonia fibrinosa	„	2	„
Cachexia palludosa	„	2	5	Pleuritis	1	„	„
Febris biliosa-haemoglobrinurica	1	„	„	Vitium cordis	2	„	„
Koortsen met onbekende oorzaak *c*)	11	12	„	Syphilis	2	„	„
Typhus abdominalis	9 *d*)	3 *e*)	„	Framboesia	„	2	„
Beri-beri	„	14 *f*)	„	Scabies	„	1	„
Dysenteria	25	1	1	Onbekende huidziekte	„	1	„
Enteritis acuta	5	1	„	Tinea imbricata	„	1	„
Enteritis chronica	6	„	„	Neuritis	„	1	„
Proctitis	„	1	„	Nephritis chronica	„	2	„
Angina Vincenti	1	„	„				
Ankylostomiasis	1	3	„	Totaal . . .	178	107	7
Hyperaemia hepatis	3	„	„			292	
Abscessus hepatis	4 *g*)	1	„				

a) Hieronder 1 met malaria-neuritis.
b) Hieronder 1 met tuberculosis pulmonum en 1 met iritis.
c) Hieronder begrepen dengue, zoogenaamd Van der Scheersche koortsen e. d., zoomede malaria, waarbij de diagnose niet door bloedonderzoek kon worden vastgesteld.
d) Hieronder 1 met quartana.
e) Hieronder 1 met tropica.
f) Hieronder 1 met tropica en 1 met tertiana.
g) Hieronder 3 met dysenterie.

P

IV. GEWESTELIJKE OPGAAF betreffende het aantal en den afloop van de in 1904 verrichte verlossingen door inlandsche vroedvrouwen, die onderstand van gouvernementswege genieten.

GEWESTEN.	Verlossingen: Aantal.	met gunstigen afloop.	met ongunstigen afloop.
Batavia	10	10	„
Preanger Regentschappen	21	20	1
Cheribon	a) †	†	†
Pekalongan	85	†	†
Semarang	43	41	2
Rembang	22	15	7
Soerabaja	141	141	„
Besoeki	†	†	†
Kedoe	104	103	1
Madioen	121	†	†
Kediri	167	164	3
Sumatra's Westkust	103	98	5
Benkoelen	13	13	„
Celebes en onderhoorigheden	156	156	„
Menado	436	430	6
Amboina	212	204	8
Ternate	30	30	„
Timor	14	14	„
Totalen . . .	1 678	1 439	33

a) Het teeken † duidt aan, dat geen opgaven zijn ontvangen.

V. VERPLEEGSTERKTE, enz. in de zes groote burgerlijke ziekengestichten op de drie hoofdplaatsen van Java over 1904.

ZIEKENINRICHTINGEN.	Aantal verpleegden op 1 Januari 1904.	Bijgekomen in den loop van het jaar.	Afgevoerd in den loop van het jaar: als geëvacueerd.	als hersteld.	als overleden.	Aantal verpleegden op ult. December 1904.	Percentsgewijze verhouding tot het aantal der behandelden (na aftrek van de geëvacueerden): van de herstelden.	van de overledenen.	van de nog onder behandeling geblevenen.
Stadsverband te Batavia	386	6 006	714	5 067	286	325	89.24	5.04	5.72
Stadsverband te Semarang	93	1 992	„	1 756	185	144	84.22	8.86	6.91
Hulp-stadsverband te Semarang	104	1 133	„	974	139	124	78.73	11.23	10.02
Stadsverband te Soerabaja	114	2 626	„	2 525	85	130	92.15	3.10	4.74
Chineesch hospitaal te Batavia	173	598	„	427	175	169	55.38	22.70	21.92
Chineesch hospitaal te Semarang	34	50	„	48	3	33	57.14	3.57	39.28
Totalen . . .	904	12 405	714	10 797	873	925	85.72	6.55	7.34

VI. VERPLEEGSTERKTE, enz. in de KRANKZINNIGENGESTICHTEN in Nederlandsch-Indië over 1904.

LANDAARD EN KUNNE DER VERPLEEGDEN.		Aantal verpleegden op 1 Jan. 1904.	Bijgekomen in den loop van het jaar. a)	Totaal.	Afgevoerd in den loop van het jaar: als hersteld.	als verbeterd.	als overleden.	om andere redenen (meerendeels als niet-krankzinnig bevonden).	Totaal.	Aantal verpleegden op 31 Dec. 1904.	Percentsgewijze verhouding tot het aantal der behandelden (na aftrek van de afgevoerden bedoeld in kolom 8): van de hersteldén.	van de verbeterden.	van de overledenen.	van de nog onder behandeling gebleveneu.
1.		2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.
Centraalgesticht te Buitenzorg. b)														
Europeanen	mannen	c) 231	34	c) 265	6	11	3	11	31	d) 234	2.3	4.1	1.1	92.5
	vrouwen	72	26	98	7	„	2	9	18	80	7.1	„	2	90.9
Inlanders	mannen	176	36	212	6	2	7	6	21	191	2.9	0.9	3.3	92.9
	vrouwen	204	1	205	4	4	2	„	10	195	1.9	1.9	1	95.2
Vreemde oosterlingen	mannen	27	2	29	1	„	2	„	3	26	3.4	„	6.8	89.8
	vrouwen	16	2	18	2	„	„	2	4	14	11.1	„	„	88.9
Totalen		726	101	827	26	17	16	28	87	d) 740	3.3	2	2	93
Hulpgesticht te Soerabaja. b)														
Europeanen	mannen	32	10	42	6	„	1	„	7	35	14.3	„	2.4	83.3
	vrouwen	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Inlanders	mannen	41	7	48	5	„	1	„	6	42	10.4	„	2.08	87.5
	vrouwen	48	1	49	1	„	3	„	4	45	2.04	„	6.1	91.8
Vreemde oosterlingen	mannen	8	„	8	2	„	„	„	2	6	25	„	„	75
	vrouwen	3	„	3	„	„	„	„	„	3	„	„	„	100
Totalen		132	18	150	14	„	5	„	19	d) 131	9.33	„	3.33	87.34
Krankzinnigengesticht te Lawang. b)														
Europeanen	mannen	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
	vrouwen	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Inlanders	mannen	282	135	417	22	20	12	4	58	359	5.3	4.8	2.9	89
	vrouwen	25	85	110	6	„	2	„	8	102	5.4	„	1.8	93.8
Vreemde oosterlingen	mannen	25	28	53	„	1	1	„	2	51	„	1.9	1.9	96.4
	vrouwen	1	3	4	„	„	„	„	„	4	„	„	„	100
Totaal		333	251	584	28	21	15	4	68	d) 516	4.83	3.6	2.58	89.04
Recapitulatie.														
Europeanen	mannen	263	44	307	12	11	4	11	38	269	3.9	3.5	1.3	91.3
	vrouwen	72	26	98	7	„	2	9	18	80	7.8	„	2	90.9
Inlanders	mannen	499	178	677	33	22	20	10	85	592	4.9	3.2	2.9	89
	vrouwen	277	87	364	11	4	7	„	22	342	2	1.09	1.9	95
Vreemde oosterlingen	mannen	60	30	90	3	1	3	„	7	83	3.3	1.1	3.3	92.3
	vrouwen	20	5	25	2	„	„	2	4	21	8	„	„	92
Totalen		1191	370	1561	68	38	36	32	174	d) 1387	4.4	2.5	2.3	91

a) Van de 101 in 1904 te Buitenzorg „bijgekomen" patiënten was van 50 niet bekend hoe lang zij reeds krankzinnig waren, hetgeen eveneens het geval was met 5 en 82 van de respectievelijk te Soerabaja en te Lawang „bijgekomen" patiënten. Van de overige 51, 13 en 169 nieuwe patiënten beliep de duur hunner krankzinnigheid vóór de opneming:

	Buitenzorg.	Soerabaja.	Lawang.
langer dan 1 jaar	22	3	49
3 à 12 maanden	17	5	97
minder dan 3 maanden	12	5	23
	51	13	169

b) De in de gestichten verpleegde patiënten konden gedurende 1904 met eenigen arbeid worden beziggehouden. Het aantal werkende patiënten beliep te Buitenzorg gemiddeld 18 % van de Europeesche mannen, 44 % van de Europeesche vrouwen, 92 % van de inlandsche mannen en 80 % van de inlandsche vrouwen; te Soerabaja, waar geen Europeesche vrouwen werden verpleegd, beliep het aantal werkende patiënten gemiddeld 96 % van de Europeesche mannen, 100 % van de inlandsche mannen en 100 % van de inlandsche vrouwen, en te Lawang, waar gedurende 1904 slechts inlandsche patiënten geherbergd konden worden, beliep het aantal werkende patiënten 92 % van de inlandschè mannen en 44 % van de inlandsche vrouwen.

c) Hieronder 1 Afrikaan.

d) Ingevolge Ind. St. 1885 nº. 139, juncto 1892 nº. 145, worden de patiënten ten opzichte van hunne verpleging in vier klassen gerangschikt, doch wordt de gelegenheid ter verpleging in de 1ste klasse alleen gegeven in het gesticht te Buitenzorg. De op ult. 1904 aanwezige patiënten waren, naar de klassen waarin zij verpleegd werden, verdeeld als volgt:

	Buitenzorg. Mannen.	Buitenzorg. Vrouwen.	Buitenzorg. Te zamen.	Soerabaja. Mannen.	Soerabaja. Vrouwen.	Soerabaja. Te zamen.
1ste klasse	„	„	„	„	„	„
2de klasse	11	8	19	1	„	1
3de klasse	226	73	299	34	„	34
4de klasse	214	208	422	47	49	96
	451	289	740	82	49	131

De patiënten in het gesticht te Lawang worden allen in de 4de klasse verpleegd.

VII. VIJFJARIGE STATISTIEK der in Nederlandsch-Indië verrichte vaccinatiën en revaccinatiën.

A. Algemeen overzicht.

JAREN.	JAVA EN MADOERA.				BUITENBEZITTINGEN.			
	Aantal vaccinatiën.	Waarvan geslaagd. (%)	Aantal revaccinatiën.	Waarvan geslaagd. (%)	Aantal vaccinatiën.	Waarvan geslaagd. (%)	Aantal revaccinatiën.	Waarvan geslaagd. (%)
1900	830 809	89,7	2 052 927	79,9	188 181	79,6	172 319	46,1
1901	836 774	81	2 222 709	79	194 630	79,9	165 935	45,5
1902	708 337	88,7	1 824 338	64,8	153 366	61,3	128 821	48,1
1903	733 476	86,8	1 904 601	55,9	*a*) 186 361	80	169 042	36,6
1904	*b*)	*b*)	*b*)	*b*)	260 754	79,92	397 638	37,62

a) Van Benkoelen, Timor, Zuid-Nieuw-Guinea en Bali en Lombok zijn geen gegevens ontvangen.
b) Geen opgaven ontvangen.

B. Vaccinatiën en revaccinatiën, enz. bij de landskoepokinrichting te Weltevreden.

JAREN.	Vaccinatiën				Revaccinatiën				Totaal aantal vaccinatiën en revaccinatiën.	Verstrekte animale lymphe.
	van Europeanen.		van inlanders.		van Europeanen.		van inlanders.			Aantal glaasjes en buisjes.
	Aantal.	Waarvan geslaagd. *c*)	Aantal.	Waarvan geslaagd. *c*)	Aantal.	Waarvan geslaagd. *c*)	Aantal.	Waarvan geslaagd. *c*)		
1900	289	244 (248)	730	650 (654)	117	26 (66)	372	97 (206)	1 508 *d*)	22 415
1901	265	218 (222)	728	578 (580)	187	82 (139)	1 297	415 (808)	2 477 *e*)	27 428
1902	266	217 (218)	778	629 (628)	540	58 (113)	824	171 (335)	2 408 *f*)	35 535
1903	327	271	793	571	970	133	1 602	246	3 693 *g*)	46 899
1904	206	144	1 282	865	950	104	5 233	824	7 671 *h*)	„ *i*)

c) Tusschen ( ) is vermeld tot hoeveel van de in de voorgaande kolom opgegeven vaccinatiën en revaccinatiën het aantal geslaagde bewerkingen van dien aard betrekking heeft. Sedert 1903 wordt daarvan geen aanteekening meer gehouden.
d) Bovendien zijn nog ingeënt 631 militairen, militaire vrouwen en kinderen.
e) Id. 898.
f) Id. 1474.
g) Id. 1566.
h) Id. 964.
i) Sedert 1904 wordt geen aanteekening meer gehouden van het aantal glaasjes en buisjes.

VIII. VIJFJARIGE STATISTIEK van de bij het Instituut-Pasteur te Weltevreden behandelde personen.

JAREN.	AANTAL PATIËNTEN							
	bij het einde van het voorafgegane jaar in behandeling gebleven.	in het opgegeven jaar bijgekomen.	Totaal.	die de geheele behandeling ondergingen.	bij wie de behandeling werd gestaakt. *a*)	van wie met meer of minder zekerheid is gebleken, dat zij aan lyssa zijn overleden		
						tijdens de behandeling.	binnen 14 dagen na de behandeling.	meer dan 14 dagen na de behandeling
1900	17	377	394	383	4	3	5	3
1901	6	222	228	207	3	„	1	1
1902	18	202	220	208	3	2	„	2
1903	9	322	331	291	1	11	„	„
1904	26	592	618	563	11	9 *b*)	5 *b*)	2 *b*)

a) Hetzij omdat gedurende de behandeling bleek, dat de dieren, die beten hadden toegebracht, niet dol waren geweest, hetzij omdat de patiënten zich niet verder wilden laten behandelen.
b) De overledenen waren allen inlanders of vreemde oosterlingen.

IX. OPGAAF van het aantal personen in 1904 omgekomen door bij het bestuur bekend geworden ongelukken (daaronder ook het aantal overledenen tengevolge van moord en zelfmoord).

GEWESTEN.	Door den bliksem getroffen.	Verdronken.	Gedood door:				Omgekomen door:		Door andere ongelukken om het leven gekomen.	Totaal.
			tijgers.	krokodillen.	slangen.	wilde varkens of andere dieren.	moord.	zelfmoord.		
JAVA EN MADOERA.										
Bantam	6	11	1	4	2	»	»	»	16	40
Batavia	18	46	3	3	»	»	»	30	58	158
Preanger Regentschappen	22	106	2	1	»	»	»	11	174	316
Cheribon	31	111	1	3	15	»	»	23	194	378
Pekalongan	29	74	2	1	2	1	3	15	117	244
Semarang	45	160	5	»	»	3	5	29	196	443
Rembang	52	47	»	»	»	»	37	16	180	332
Soerabaja	41	120	»	14	3	»	»	41	246	465
Pasoeroean	15	54	»	1	1	»	21	28	126	246
Besoeki	3	34	6	1	1	2	36	16	74	173
Banjoemas	16	63	»	»	»	»	»	32	92	203
Kedoe	25	148	»	1	»	»	»	36	169	379
Djokjakarta	7	36	»	»	»	»	»	8	56	107
Soerakarta	26	79	»	»	»	»	»	20	105	230
Madioen	23	56	1	»	8	»	2	20	167	277
Kediri	32	82	4	2	1	15	24	38	187	385
Madoera	8	11	»	2	1	4	59	6	23	114
Totalen voor Java en Madoera	399	1 238	25	33	34	25	187	369	2 180	4 490
BUITENBEZITTINGEN.										
Sumatra's Westkust	10	88	23	3	»	3	11	63	97	298
Benkoelen	4	16	8	11	»	3	»	3	16	61
Lampongsche Districten	»	14	4	15	2	»	»	3	16	54
Palembang	2	43	17	23	4	»	»	7	65	161
Oostkust van Sumatra	»	6	3	2	»	»	»	1	6	18
Atjèh en onderhoorigheden	»	7	2	3	»	3	»	»	6	21
Riouw en onderhoorigheden	»	16	1	2	»	»	»	»	8	27
Banka	1	13	»	4	»	»	»	10	11	39
Billiton	»	3	»	»	»	»	»	»	2	5
Westerafdeeling van Borneo	»	26	»	5	1	»	56	4	20	112
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	6	46	»	3	»	»	»	12	26	93
Celebes en onderhoorigheden	7	28	»	25	»	»	»	»	54	114
Menado	»	31	»	7	»	»	6	12	53	109
Amboina	»	18	»	»	1	5	1	1	13	39
Ternate	»	10	»	2	»	»	»	»	5	17
Timor en onderhoorigheden	† a)	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Bali en Lombok	6	5	»	1	»	»	»	6	18	36
Totalen voor de buitenbezittingen	36	370	58	106	8	14	74	122	416	1 204
Totalen voor Java en Madoera	399	1 238	25	33	34	25	187	369	2 180	4 490
Totalen-generaal	435	1 608	83	139	42	39	261	491	2 596	5 694

a) Het teeken † duidt aan, dat geen opgaven zijn ontvangen.

P

X. OPGAAF van het aantal leprozen, die zich op ult. 1904 in Nederlandsch-Indië zouden bevinden *a*)

GEWESTEN.	Europeanen.		Inlanders.		Chineezen.		Andere vreemde oosterlingen.	
	Mannen.	Vrouwen.	Mannen.	Vrouwen.	Mannen.	Vrouwen	Mannen.	Vrouwen.
JAVA EN MADOERA.								
Bantam	1	„	„	„	1	„	„	„
Batavia	7	„	32	13	11	1	„	„
Preanger Regentschappen	„	„	6	3	„	„	„	„
Cheribon	„	„	183	148	„	„	„	„
Pekalongan	„	„	3	1	„	„	„	„
Semarang	„	„	63	7	„	„	„	„
Rembang	„	„	295	105	10	3	1	„
Soerabaja	„	„	609	172	„	„	„	„
Pasoeroean	2	„	196	76	1	3	1	„
Besoeki	„	„	21	6	„	„	„	„
Banjoemas	„	„	2	1	„	„	„	„
Kedoe	„	„	1	1	„	„	„	„
Djokjakarta	„	„	„	„	„	„	„	„
Soerakarta	1	„	12	14	2	„	„	„
Madioen	„	„	14	15	1	„	„	„
Kediri	„	„	144	55	„	„	„	„
Madoera	„	„	822	397	„	„	„	„
BUITENBEZITTINGEN.								
Padangsche Bovenlanden	„	„	285	97	„	„	„	„
Padangsche Benedenlanden	„	„	233	94	„	„	„	„
Tapanoeli	„	„	294	107	„	„	„	„
Benkoelen	„	„	132	29	„	„	„	„
Lampongsche Districten	„	„	31	2	„	„	„	„
Palembang	„	„	434	251	„	„	„	„
Oostkust van Sumatra	„	„	137	44	260	2	„	„
Atjeh en onderhoorigheden	„	„	277	118	7	„	„	„
Riouw en onderhoorigheden	„	„	15	6	„	„	„	„
Banka	„	„	7	1	17	„	„	„
Billiton	„	„	5	2	„	1	„	„
Westerafdeeling van Borneo	„	„	628	638	86	38	„	„
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	„	„	586	187	„	„	„	„
Celebes en onderhoorigheden	„	„	637	322	„	„	„	„
Menado *b*)								
Amboina *b*)								
Ternate en onderhoorigheden	„	„	9	6	„	„	„	„
Zuid-Nieuw-Guinea	„	„	„	„	„	„	„	„
Timor en onderhoorigheden	„	„	8	3	„	„	„	„
Bali en Lombok	„	„	225	90	„	„	„	„

a) De opgaven verdienen weinig vertrouwen. Alleen op Java en Madoera is het grootste gedeelte van het opgegeven aantal leprozen geneeskundig onderzocht.
b) Geen opgaaf ontvangen.

Bijlage Q.

(Zie hoofdstuk L, afd. II, § 1, van het verslag.)

OVERZICHT

VAN DE

UITKOMSTEN DER SPOOR- EN TRAMWEG-EXPLOITATIE

IN

NEDERLANDSCH-INDIË

OVER

1904.

Statistieke gegevens betreffende de spoorwegen in Nederlandsch-Indië.	STAATSSPOORWEGEN. Oosterlijnen (Java).	Westerlijnen (Java). Lijn Buitenzorg-Djokjakarta, met zijtakken.	Lijn Batavia-Tandjoeng Prioek.	Lijn Batavia-Poerwakarta.
Spoorwijdte (in Meters)	1.067	1.067	1.067	1.067
A. Algemeene zaken.				
Lengte in exploitatie ult. 1904 (in K.M.)	904	595	9	108
Gemiddeld geëxploiteerde lengte (in K.M.) over het geheele jaar	904	595	9	107
Aanlegkapitaal ult. 1904	f 66 403 290	......	......	......
" per K.M.	f 73 455	......	......	......
Bruto ontvangst	f 7 233 266	f 4 215 321	f 241 351	f 431 961
Exploitatiekosten (met inbegrip van de vernieuwingen) [4]	f 3 600 326	......	......	......
Netto ontvangst in totaal	f 3 632 940	......	......	......
" " " pct. van de bruto ontvangst	50.22	......	......	......
" " " " het aanlegkapitaal	5.47	......	......	......
B. Gebouwen en materieel.				
Aantal stations en halten (zonder aanleg- en stopplaatsen)	147	......	......	......
" locomotieven	[5] 164	......	......	......
" rijtuigen en bagagewagens	[6] 384	......	......	......
" wagens (buiten de bagagewagens)	2 990	......	......	......
C. Dienst ten behoeve van het vervoer.				
Aantal trein-kilometers	3 910 740	......	......	......
" locomotief-kilometers [8]	[8] 4 683 388	......	......	......
" as-kilometers (rijtuigen en wagens)	105 311 378	......	......	......
Steenkolenverbruik (in tonnen)	[9] 30 112	......	......	......
" " (in K.G.) per locomotief-kilometer	6.43	......	......	......
D. Omvang van het vervoer.				
Aantal reizigers 1ste klasse	14 920	7 722	39 045	10 180
" " 2de "	124 179	71 664	80 093	41 005
" " 3de " (hieronder militairen en gevangenen)	530 613	393 485	816 097	532 581
" " 3de " (inlanders)	4 552 416	3 450 581	......	740 990
" " 3de " (retour)	646 040	623 932	......	80 681
" " 3de " (verlaagd tarief) en 4de klasse	......	......	436 487	......
Totaal aantal reizigers	5 868 168	4 547 384	1 371 722	1 405 437
Aantal reiziger-kilometers	195 122 566	140 219 182	12 453 129	29 883 825
" tonnen ijl- en vrachtgoed (zonder de dienstvrachtgoederen)	1 247 158	446 275	91 698	75 346
" ton-kilometers (zonder de dienstvrachtgoederen)	108 300 275	57 170 043	1 057 755	3 661 324
E. Opbrengst van het vervoer.				
Opbrengst reizigers 1ste klasse	f 83 547	f 78 877	f 12 088	f 6 185
" " 2de "	f 267 212	f 183 134	f 16 154	f 21 882
" " 3de " (hieronder militairen en gevangenen)	f 543 365	f 448 700	f 82 408	f 68 188
" " 3de " (inlanders)	f 1 328 425	f 801 721	......	f 149 932
" " 3de " (retour)	f 101 279	f 80 566	......	f 13 181
" " 3de " (verlaagd tarief) en 4de klasse	......	......	f 21 863	......
" in totaal voor reizigers	f 2 323 828	f 1 592 998	f 132 512	f 259 368
" bagage	f 46 559	f 44 518	f 8 264	f 8 608
" bestelgoed	f 221 089	f 113 424	f 990	f 4 186
" ijl- en vrachtgoed	f 4 309 205	f 2 240 402	f 69 113	f 145 720
Alle andere ontvangsten	f 332 585	f 223 979	f 30 472	f 14 079
Gezamenlijke bruto ontvangsten { in totaal (als boven)	f 7 233 266	f 4 215 321	f 241 351	f 431 961
Gezamenlijke bruto ontvangsten { per dag-kilometer	f 21.87	f 19.35	f 73.27	f 11.03

[1] Hieronder niet begrepen concessie- en installatiekosten, kosten op het verkrijgen van kapitaal en van plaatsing der geldleeningen.

[2] Dit cijfer is verkregen, door het bedrag der constructierekening van den spoorweg, volgens de balans ad f 6 651 814, te vermeerderen met f 839 085, zijnde het bedrag dat verkregen wordt door de posten ad f 1 957 768,19, f 206 304,51[5] en f 88 689,25, aan rollend materieel, huizen en telefoononderneming, te verdeelen in verhouding van de lengte der spoorwegen tot de gezamenlijke lengte van alle spoor- en tramwegen.

[3] Hieronder f 86 866 wegens vergoeding van medegebruik van het baanvak Solo–Djokja door de staatsspoorwegen.

[4] In de exploitatierekeningen betreffende de drie particuliere spoorwegen word[t] met de vernieuwingskosten, bedragende over 1904 voor de lijn Semarang-Vorstenlanden–Willem I f 91 685 (f 4 502 voor materieel en f 87 183 voor boven[-]bouw) en voor den Deli-spoorweg f 64 161 (voor de lijn Batavia–Buitenzorg ware[n] de kosten nihil) geen rekening gehouden. De bruto opbrengsten van de drie particuliere spoorwegen bedragen f 5 558 159; na aftrek van de exploitatiekosten (waaronder de vernieuwingskosten) ad f 2 511 608, krijgt men eene netto opbrengst van f 3 046 551.

[5] Hieronder begrepen 9 locomotieven van de Solo-vallei-werken, die in conser[-]vatie worden gehouden.

Lijn Batavia-Tangerang-Bantam.	Te zamen.	Lijn ter Sumatra's Westkust.	PARTICULIERE SPOORWEGEN. Lijnen der Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschappij. Lijn Semarang-Vorstenlanden-Willem I.	Lijn Batavia-Buitenzorg.	Deli-spoorweg (Oostkust van Sumatra).	TOTALEN. 1904.	1903.
1.067	1.067	1.067	1.435	1.067	1.067	. . . .	. . . .
181	893	210	205	56	92	2 360	2 349
180	891	210	205	56	92	2 358	2 344
. . . .	f 73 047 432	f 21 034 829	1) f 22 249 685	1) f 4 171 415	2) f 7 490 899	f 194 397 550	f 192 118 927
. . . .	f 81 984	f 100 078	f 108 535	f 74 489	f 81 422	f 82 372	f 81 787
f 539 287	f 5 427 920	f 1 379 681	3) f 3 155 310	f 1 067 719	f 1 335 129	f 19 599 025	f 18 914 171
. . . .	f 4 102 760	f 1 056 264	4) f 1 478 945	4) f 404 086	4) f 628 577	f 11 249 969	f 10 763 097
. . . .	f 1 325 160	f 323 417	f 1 676 365	f 663 633	f 706 552	f 8 349 056	f 8 151 073
. . . .	24.41	23.44	53.—	62.—	52.92	42.6	43.09
. . . .	1.82	1.5	7.5	15.9	9.4	4.2	4.24
. . . .	145	33	27	10	19	381	376
. . . .	162	63	38	12	7) 30	469	476
. . . .	378	72	89	68	7) 90	1 081	1 038
. . . .	1 942	539	713	146	7) 528	6 858	6 645
. . . .	4 963 224	1 033 370	928 256	374 336	399 917	11 609 843	11 033 037
. . . .	5 868 530	1 326 128	1 096 925	427 568	511 936	13 914 475	13 161 558
. . . .	93 753 844	21 403 266	27 469 524	9 617 700	11 020 988	268 576 700	250 393 085
. . . .	9) 42 812	27 276	10) 1 245	2 915	12)	13) 104 360	13) 91 527
. . . .	7.29	20.57	11) { 1.14 / 15.46	6.44	12)	13) 7.—	13) 7.24
330	57 277	. . . . . .	10 707	28 877	28 731	140 512	140 586
16 651	209 413	29 325	47 371	115 197	60 272	585 757	575 134
183 139	1 925 302	826 560	189 310	417 878	521 296	4 410 959	4 383 090
1 164 234	5 355 805	. . . . . .	1 285 464	483 973	. . . .	11 677 658	11 041 754
215 677	920 290	. . . . . .	27 992	76 670	233 866	1 904 858	1 727 720
. . . . . .	436 487	. . . . . .	. . . .	. . . .	. . . .	436 487	503 375
1 580 031	8 904 574	855 885	1 560 844	1 122 595	844 165	19 156 231	18 371 659
34 083 680	216 639 816	16 508 604	51 567 303	30 941 555	14 630 913	525 410 757	500 698 048
37 920	651 239	291 997	467 034	148 902	207 962	3 014 292	2 731 731
3 208 402	65 097 524	32 083 710	44 308 196	7 355 108	6 762 798	263 907 611	243 483 070
f 1 052	f 98 202	. . . . . .	f 39 024	f 27 794	f 41 618	f 290 185	f 301 782
f 15 960	f 237 130	f 21 145	f 91 716	f 72 930	f 48 175	f 738 308	f 734 186
f 56 610	f 655 906	f 297 774	f 160 074	f 110 568	f 228 688	f 1 996 375	f 1 988 791
f 252 430	f 1 204 083	. . . . . .	f 343 072	f 145 411	. . . .	f 3 020 991	f 2 871 939
f 32 784	f 126 531	. . . . . .	f 26 218	f 43 183	f 103 829	f 401 040	f 363 478
. . . . . .	f 21 863	. . . . . .	. . . .	. . . .	. . . .	f 21 863	f 25 213
f 358 837	f 2 343 715	f 318 919	f 660 104	f 399 886	f 422 309	f 6 468 761	f 6 285 389
f 6 690	f 68 080	f 5 308	f 11 814	f 9 132	f 41 709	f 182 602	f 193 161
f 6 605	f 125 205	f 10 711	f 60 423	f 30 770	. . . .	f 448 198	f 442 212
f 147 474	f 2 602 709	f 892 321	f 2 138 848	f 560 385	f 809 108	f 11 312 576	f 10 726 694
f 19 681	f 288 211	f 152 423	14) f 284 121	15) f 67 545	f 62 003	f 1 186 888	f 1 178 085
f 539 287	f 5 427 920	f 1 379 681	3) f 3 155 310	f 1 067 719	f 1 335 129	f 19 599 025	f 18 914 171
f 8.18	f 16.64	f 17.95	f 42.06	f 52.10	f 39.62	. . . .	. . . .

6) Hieronder de 5 postrijtuigen.

7) In gebruik zoowel bij de spoor- als bij de tramwegen der Deli-Spoorwegmaatschappij.

8) Rangeerdienst en dubbele tractie inbegrepen, reservedienst buiten beschouwing gelaten.

9) Bovendien werd nog als brandstof gebezigd 411 ton hout voor de Oosterlijnen en 926 ton voor de Westerlijnen.

10) Bovendien werd nog als brandstof gebezigd 16 954 ton hout.

11) 1.14 en 15.46 zijn respectievelijk het kolen- en houtverbruik in K. G. per locomotief-kilometer (1 K. G. steenkolen = $2^1/_2$ K. G. hout).

12) Bij de Deli-Spoorwegmaatschappij wordt met hout gestookt. Het houtverbruik bedroeg 9 622 ton en per locomotief-kilometer 18.79 K. G.

13) Betreft enkel het steenkolenverbruik.

14) Hieronder f 55 573 voor vervoer van dienstvrachtgoed en de som bedoeld bij noot 3.

15) Hieronder f 8 156 voor vervoer van dienstvrachtgoed.

Statistieke gegevens betreffende de stoomtramwegen in Nederlandsch-Indië, den Batavia Electrischen tramweg en den Soloschen paardentramweg.	Semarang-Joana-Stoomtram-maatschappij. — Lijn Semarang-Djoeana (met zijtakken).	Nederlandsch-Indische Tramweg-maatschappij. — Lijn Batavia-Meester-Cornelis-Kampong Melajoe. b)	Oost-Java-Stoomtram-maatschappij — Lijnen Soerabaja-Sepandjang-Krian en Modjokerto-Ngoro-Dinojo.	Nederlandsch-Indische Spoorweg-maatschappij. Lijn Djokjakarta-Brosot.	Nederlandsch-Indische Spoorweg-maatschappij. Lijn Djokjakarta-Magelang-Willem I-Parakan.	Nederlandsch-Indische Spoorweg-maatschappij. Lijn Goendih-Soerabaja, met den zijtak Soemari-Grisee.	Serajoedal-Stoomtram-maatschappij. — Lijn Maos-Bandjarnegara, met zijlijn Bandjarsari-Poerbolinggo.	Semaran[g-]Cheribo[n] Stoomtra[m-]maatschap[pij]. — Lijn Semaran[g-]Cheribo[n-]Kadipate[n] met de zij[lijnen] Teg[al-]Balapoela en Weli[ri-]Besoko[r]
Spoorwijdte (in Meters)	1.067	1.188	1.067	1.435	1.067	1 067	1.067	1.067
A. Algemeene zaken.								
Lengte in exploitatie ult. 1904 (in K.M.)	389.5	c) 14	d) 78.4	24	57	245	91	334
Gemiddeld geëxploiteerde lengte (in K.M.) over het geheele jaar	389.5	c) 14	d) 78.4	24	57	245	91	323
Aanlegkapitaal ult. 1904.	f 11 982 347	f 1 549 643	f 2 516 202	f 599 268	f 5 753 405	f 12 862 701	f 2 844 840	f10 699 7
„ per K.M.	f 30 763	f 70 438	f 32 053	f 24 969	f 100 937	f 52 501	f 31 260	f 32
Bruto-ontvangst.	f 1 407 039	f 328 729	f 328 625	f 126 963	f 282 647	f 808 254	f 361 877	f 1 454 4
Exploitatiekosten	f 670 107	f 146 496	f 173 443	f 57 314	f 153 534	f 353 553	f 126 479	f 544 1
Netto ontvangst in totaal	f 736 932	f 182 233	f 155 182	f 69 649	f 129 113	f 454 701	f 235 398	f 910 2
„ „ „ pct. van de bruto ontvangst. . . .	52.3	55.4	47	54.8	45.6	56 26	65	62.6
„ „ „ pct. van het aanlegkapitaal	6.1	11.7	6.1	11.6	2.2	3.5	8.2	8.5
B. Materieel.								
Aantal locomotieven	67	30	25	7	14	31	10	41
„ rijtuigen.	90	70	41	7	17	39	12	60
„ wagens	604	4	83	6	127	347	95	529
C. Dienst ten behoeve van het vervoer.								
Aantal trein-kilometers	1 353 491	785 073	508 122	74 971	197 513	611 586	227 631	953 4
„ locomotief-kilometers	1 610 934	835 102	520 127	97 257	260 769	676 603	262 275	1 078 8
„ as-kilometers (rijtuigen en wagens)	24 573 178	8 101 026	7 006 862	718 590	4 337 234	12 973 538	4 485 428	20 883 2
Brandstoffenverbruik (in tonnen) steenkolen . . .	888	m) 3 220	200	„	4	2 123	„	1 0
hout	10 144	„	1 195	n) 1 336	n) 3 786	n) 1 525	4 408	9 9
petroleum-residu .	25	„	o) 1 202	„	„	„	„	„
D. Omvang van het vervoer.								
Aantal reizigers.	p) 4 337 733	5 128 558	p) 3 468 397	331 360	924 459	970 241	p) 667 134	p) 2 061 8
„ reiziger-kilometers	47 811 741	40 193 972	27 046 910	3 057 522	12 017 384	24 370 547	8 399 256	40 917 6
„ tonnen ijl- en vrachtgoed (stuk- en wagenladinggoederen). . .	235 466	„	q) 72 322	r) 79 043	r) 46 017	r) 92 753	92 571	422 9
„ ton-kilometers.	16 824 421	„	991 888	1 185 821	1 265 273	9 255 030	3 501 608	18 840 4
E. Opbrengst van het vervoer.								
Opbrengst reizigers.	f 532 883	f 322 801	f 246 362	f 29 648	f 142 426	f 262 577	f 94 567	f 499 7
„ bagage	f 8 256	„	f 793	f 615	f 3 134	f 2 123	f 3 503	f 11 9
„ goederen	f 826 846	„	f 77 844	f 93 256	f 127 151	f 510 074	f 253 991	f 912 2
„ diversen.	f 39 054	f 5 928	f 3 626	f 3 444	f 9 936	f 33 480	f 9 815	f 30 5
Gezamenlijke bruto ontvangsten in totaal (als boven)	f 1 407 039	f 328 729	f 328 625	f 126 963	f 282 647	f 808 254	f 361 877	f 1 454 4
per dag-kilometer .	f 9.87	f 64.56	f 11.45[5]	f 15.08	f 13.79	f 9.05	f 10.91	f 12.

a) Alle particuliere ondernemingen, behalve de Atjèh-Stoomtramweg, die het eigendom is van den Staat.
b) De opgaven nopens deze Maatschappij loopen niet over het kalenderjaar 1904, maar over het op 30 Juni 1904 geëindigde boekjaar 1903/04.
c) Hieronder 8 K. M. met dubbel spoor.
d) Door het opbreken van het gedeelte Stadstuin-Werfstraat (hoofdplaats Soerabaja) verminderde de lengte van den Oost-Java-tramweg met ± 2 K. M.

e) De lengte is 4 K. M. bekort, door de omlegging van de lijn nabij Baloeto.
f) De aanlegkosten van de 11 K. M. lange lijn Oelèë Lheuë-Lambaroe zijn niet juist na te gaan, waarom daarvoor genomen is de gemiddelde prijs per K. M. van de overige banen.
g) Hieronder niet begrepen de ontvangsten en uitgaven voor het vervoer langs de lijn Kalianget-Panaroekan, respectievelijk bedragende f 15 938 en f 21 663.
h) Hieronder de vernieuwingskosten, ad f 7614.

TRAMWEG EN SOLOSCHE PAARDENTRAMWEG.

Kediri-Stoomtram-maatschappij. — Lijn Djombang-Kediri, met zijlijnen.	Malang-Stoomtram-maatschappij. — Lijn Singosari-Malang-Gondanglegi-Dampit, met zijtak.	Pasoeroean-Stoomtram-maatschappij. — Lijn Pasoeroean-Bekasi-Oost, met zijtak naar Sengon.	Probolinggo-Stoomtram-maatschappij. — Lijn Probolinggo-Paiton, met zijtak Kraksaän-Kali-boentoe.	Modjokerto-Stoomtram-maatschappij. — Lijn Modjokerto-Porong, met zijlijnen.	Madoera-Stoomtram-maatschappij. — Lijn Kamal-Kalianget.	Babat-Djombang-Stoomtram-maatschappij. — Lijn Babat-Djombang.	Stoomtramwegen der Deli-Spoorweg-maatschappij. — Lijnen Perbaoengan-Tebing Tinggi-Seleseh-Kwala. Loeboeq Pakam-Bangoen Poerba en Timbang Langkat-Pangkalan-Brandan.	Totalen betreffende de particuliere stoomtramwegen.	Batavia Electrische Tram-maatschappij. — Lijn Harmonie-Menteng-Benedenstad.	Solosche paardentram-weg. — Lijn ter hoofdplaats Solo.	Atjèh-stoomtramweg. — Lijn Oelèë-Lheuë-Seulimeum. i)
1.067	1.067	1.067	1.067	1.067	1.067	1.067	1.067	......	1.188	1.067	0.75
127	85	44	45	80	e) 205	68	155	2 042	14	27	316
127	85	40	45	71	208	68	115	1 981	14	27	261
2 595 655	f 2 693 817	f 1 746 751	f 1 343 539	f 2 293 217	f 6 195 050	f 1 764 799	f 5 857 444	f 73 298 432	f1 950 844	f 359 175	f) f 9 169 263
20 438	f 31 692	f 39 699	f 29 856	f 27 630	f 29 784	f 25 210	f 37 789	f 35 895	f 139 346	f 13 302	f 29 017
332 058	f 165 770	f 98 249	f 87 475	f 130 305	g) f 366 206	f 129 717	f 296 331	f 6 704 723	f 135 129	f 70 882	f 425 680
144 953	f 116 918	f 57 855	f 58 348	f 88 984	g) f 281 529	f 91 764	h) f 178 114	f 3 243 575	f 113 195	f 49 315	f 672 184
187 105	f 48 852	f 40 394	f 29 127	f 41 321	f 84 677	f 37 953	f 118 217	f 3 461 148	f 21 934	f 21 567	Nadeelig verschil.
56.3	29.4	41.1	33.4	31.7	23	29.2	39.8	45.1	16.2	30.4	„
7.2	1.8	2.3	2.1	1.8	1.3	2.1	2	2	1.1	6	„
16	11	9	8	10	22	9	j) 30	340	k) 22	.....	l) 59
22	17	25	19	16	30	12	j) 90	567	22	.....	l) 114
174	72	66	95	73	184	62	j) 528	3 049	„	.....	l) 608
431 903	265 043	166 594	188 902	259 942	506 106	207 595	248 101	6 986 030	k) 716 484	114 924	559 053
477 526	270 152	176 107	197 955	286 676	582 117	232 051	254 589	7 819 106	k) 716 484	.....	584 275
6 820 550	2 984 118	2 263 484	2 418 828	2 954 136	6 875 400	3 223 206	3 157 360	113 776 210	2 865 936	.....	12 194 061
4 16	1 778	316	389	„	953	„	„	11 373	16	.....	2 772
3 452	124	1 123	1 996	2 389	27	2 640	4 785	48 882	„	.....	„
„	„	„	„	„	1 710	„	„	2 937	1 033	.....	„
734 064	752 213	709 717	328 926	527 000	872 103	310 430	286 429	22 410 662	2 713 363	341 473	1 433 539
5 301 812	6 723 046	6 565 271	3 889 387	5 292 630	15 651 278	6 237 484	5 292 155	258 768 079	18 688 287	.....	22 180 210
169 232	50 997	54 208	36 883	66 342	49 163	62 652	43 376	1 573 969	s)	13 165	119 824
4 495 235	781 729	„	542 753	1 703 688	6 531 920	1 519 010	787 218	68 226 068	s)	.....	2 611 925
88 645	f 77 454	f 47 168	f 42 969	f 51 978	f 177 839	f 64 788	f 184 269	f 2 866 075	f 132 905	f 47 946	f 235 349
147	f 191	f 1 059	f 117	f 208	f 2 973	f 716	f 3 783	f 39 604	s)	„	f 14 552
232 363	f 73 451	f 47 180	f 43 176	f 74 750	f 173 240	f 59 228	f 99 606	f 3 604 415	s)	f 21 826	f 109 620
10 903	f 14 673	f 2 841	f 1 212	f 3 369	f 12 153	f 4 984	f 8 674	f 194 624	f 2 224	f 1 110	f 65 159
332 058	f 165 770	f 98 249	f 87 475	f 130 305	f 366 206	f 129 717	f 296 331	f 6 704 723	f 135 129	f 70 882	f 425 680
7.1	f 5.3	f 6.6	f 6.6	f 4.9	f 4.6	f 5.1	f 7.04	......	28.3	f 7.1	f 4.3

i) De in deze kolom voorkomende cijfers komen voor een groot deel niet overeen met die vermeld in den tekst van het verslag (kol. 190), welke waarschijnlijk op voorloopige opgaven berusten.
j) In gebruik zoowel bij de tramwegen als bij de spoorwegen der Deli-Spoorwegmaatschappij.
k) Motorwagens en motorwagen-kilometers.
l) Hieronder het materiaal, benoodigd voor de nog te voltooien lijngedeelten.
m) Bovendien nog 176 ton cokes.

n) Bovendien nog respectievelijk 10 422, 22 756 en 50 518 Liter olie.
o) Bovendien nog 153 ton ruwe petroleum.
p) Benevens respectievelijk 667, 2848, 25 en 726 abonnementen en schoolkaarten, waarvan de opbrengsten begrepen zijn onder de reizigers-opbrengst.
q) Goederenvervoer heeft alleen plaats op de lijn Modjokerto Ngoro-Dinojo.
r) Bovendien nog respectievelijk 19, 19 568 en 235 685 ton dienst-vrachtgoed
s) De lijn dient alleen voor personenvervoer.

Bijlage R.

(Zie hoofdstuk L, afd. I, van het verslag.)

OVERZICHT

betreffende de samenstelling en distributie op 15 April 1905 van het technisch personeel der burgerlijke openbare werken in Nederlandsch-Indië, benevens opgaven nopens de in 1904 vanwege het burgerlijk bouwdepartement verwerkte sommen.

I. Samenstelling en distributie van het technisch personeel op 15 April 1905.

INDEELING.	Hoofd- en verdere ingenieurs.	Architecten en opzichters.	Te zamen.
I. Algemeene dienst.			
A. Technisch personeel bij het departement	8	3	11
B. Water-staats-afdeelingen. Chefs	a) 7	b) 5	12
B. Water-staats-afdeelingen. Toegevoegd personeel voor werken, behoorende tot den algemeenen dienst	29	27	56
C. Technisch waterbeheer in de residentiën Banjoemas en Kedoe (irrigatie-afdeeling Serajoe)	2	4	6
D. Technisch waterbeheer in de residentiën Soerabaja, Pasoeroean en Kediri (irrigatie-afdeeling Brantas)	6	11	17
E. Toezicht op de verdeeling van water in het stroomgebied der Goeng- en Koemisik-rivieren	»	1	1
F. Beheer en onderhoud van de sluis- en stuwwerken Goenoengsari, Goebeng, enz. (Soerabaja)	»	1	1
G. Uitwerken der ontwerpen voor de uitbreiding der normalisatie van de Soerabaja-rivier tusschen Lengkong en Kedongsoro, en onderhoud der dijken	»	1	1
H. Ter beschikking gesteld van den chef der irrigatie-afdeeling Serang	1	»	c) 1
I. Opnemingen en uitvoering van werken in het belang van een verbeterden waterafvoer in Zuid-Kedoe, beoosten de Lok Oeloe.	1	1	2
J. Uitvoering, onderhoud en beheer der werken voor de bevloeiing der Tjihea-vlakte uit de Tjisokan (Preanger Regentschappen)	»	1	1
K. Voor de verbetering van de afwatering der plantrayons van de suikerfabrieken Krian, Waroe en Ketegan, enz.	»	1	1
L. Voor den bouw van een lichttoren op Diamantpunt (Noordkust van Sumatra)	»	1	1
II. Gewestelijke dienst.			
A. *Gewesten tot eene waterstaatsafdeeling behoorende.*			
1ste afd. Bantam	»	4	4
1ste afd. Batavia	3	9	12
1ste afd. Preanger Regentschappen	3	6	9
1ste afd. Lampongsche Districten	»	2	2
2de afd. Cheribon	»	5	5
2de afd. Pekalongan	»	6	6
2de afd. Banjoemas	»	5	5
3de afd. Semarang	1	9	10
3de afd. Kedoe	»	7	7
3de afd. Soerakarta	»	1	1
3de afd. Djokjakarta	»	1	1
3de afd. Rembang	»	5	5
4de afd. Soerabaja	2	d) 8	10
4de afd. Kediri	»	4	4
4de afd. Madioen	»	5	5
4de afd. Madoera	»	4	4
5de afd. Pasoeroean	»	9	9
5de afd. Besoeki	»	5	5
5de afd. Bali en Lombok	»	1	1
B. *Gewesten niet tot eene waterstaatsafdeeling behoorende.*			
Sumatra's Westkust	1	8	9
Benkoelen	»	3	3
Palembang	»	5	5
Oostkust van Sumatra	2	6	8
Atjèh en onderhoorigheden	»	2	2
Riouw en onderhoorigheden	»	1	1
Banka	»	1	1
Billiton	»	1	1
Westerafdeeling van Borneo	»	1	1
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	»	3	3
Celebes en onderhoorigheden	1	3	4
Menado	»	3	3
Amboina	»	3	3
Ternate	»	1	1
Timor en onderhoorigheden	»	1	1
Totaal van het personeel in vasten dienst	67	e) 195	262
Bovendien waren boven *de formatie in dienst:*			
voor opnemingen in het gebied van de beneden Solo-rivier tot verbetering van de afwatering en bevloeiing aldaar (residentiën Rembang en Soerabaja)	2	2	4
voor het gewoon onderhoud, de bewaking, enz. der geschorste werken tot verbetering van de bevloeiing en afwatering van de Solo-vallei	»	1	1
bij de exploitatie van de gouvernementsdrinkwaterleiding ter hoofdplaats Soerabaja	1	2	3
voor het toezicht op de waterverdeeling in de afdeelingen Kediri en Berbek (res. Kediri)	»	1	1
bij de proef-irrigatie-afd. Serang f)	2	6	8
bij den aanleg van staatsspoorwegen	1	1	2
voor de werkzaamheden in het belang van het civiel bouwdepartement op Lombok	»	1	1

a) Op het bureau van de chefs der 2de en 4de waterstaatsafdeelingen is een ingenieur geplaatst.

b) Aan elk der chefs van de waterstaatsafdeelingen is een opzichter toegevoegd.

c) Dit personeel behoort mede tot den algemeenen dienst, doch wordt afzonderlijk vermeld, omdat het niet onder de rechtstreeksche bevelen van een afdeelings-chef staat.

d) Hieronder één architect, niet behoorende tot den gewestelijken waterstaatsdienst, maar onder de bevelen van den directeur van het marine-etablissement belast met het onderhoud en de herstelling van de gebouwen en werken dier inrichting.

e) Namelijk 22 architecten en 173 opzichters (1 architects- en 1 opzichtersplaats waren onvervuld).

f) De irrigatie-afdeeling Serang strekt zich uit over de gewesten Semarang en (grootendeels) Rembang.

INDEELING.	Hoofd- en verdere ingenieurs.	Architecten en opzichters.	Te zamen.
voor de oprichting van recherchegebouwen te Makasser (Celebes en onderhoorigheden)	1	2	3
voor de opneming en de verbetering van den weg van Karangdoewoer over Broeno naar Ngadiredjo (res. Kedoe)	»	1	1
voor de verbetering der bevloeiing uit de Kali Welang en de Kali Soerak (res. Pasoeroean)	»	1	1
voor het toezicht op de waterverdeeling in de afdeeling Kraksaän buiten het Pekalen-gebied (res. Pasoeroean)	»	1	1
voor het toezicht op de waterverdeeling in elk der afdeelingen Modjokerto en Djombang (res. Soerabaja)	»	2	2
voor het doen van opnemingen in het belang van de verbetering der wegen van Natal naar de onderafdeelingen Groot- en Klein-Mandeling en van Rau naar Moeara Siponge (res. Padangsche bovenlanden en Tapanoeli)	»	1	1
voor den bouw van bruggen in de onderafdeeling Meulaböh (gouv. Atjèh en onderhoorigheden). . .	»	1	1
voor het opmaken van ontwerpen voor het bouwen van een museum voor handels- en technische botanie, en voor het bouwen en verbouwen van lokaliteiten ten behoeve van het departement van landbouw ter afdeelingshoofdplaats Buitenzorg (res. Batavia)	»	1	1
voor het bouwen van een aanlegsteiger te Merauke (assist.-res. Zuid-Nieuw-Guinea)	»	1	1
voor het toezicht op de Menentengwaterleiding en daarbij behoorende kunstwerken (res. Cheribon) . .	»	1	1
voor de uitvoering van werken tot verbetering der bevloeiing en afwatering in Noord-Bantam . . .	1	1	2
voor het toezicht op de regeling van het waterbeheer in het Oostelijk gedeelte der residentie Cheribon. .	1	1	2
voor het ontwerpen en uitvoeren der werken voor de verbetering der bevloeiing in de districten Bandjar, Tjahjana en Poerbolinggo (res. Banjoemas).	1	»	1
voor de bevloeiingswerken in de afdeelingen Magelang en Temanggoeng der residentie Kedoe. . .	1	»	1
voor den aanleg der 1ste sectie van den rijweg van Soekanegara naar Tanggeung (afd Tjiandjoer, res. Preanger Regentschappen) . . .	»	1	1
voor onteigenen en ophoogen der terreinen in Kampong IV Ilir ten behoeve van het te bouwen douane-etablissement ter hoofdplaats Palembang	»	1	1
voor de uitvoering van het werk: het verbeteren van den heerendienstweg E XXII tusschen de onderdistrictshoofdplaats Wadaslintang en Ngalian (afd. Wonosobo, res. Kedoe)	»	1	1
ter beschikking gesteld van den resident van Batavia voor den pandhuisdienst	»	1	1
verder is één ingenieur ter beschikking gesteld van den regeeringscommissaris voor de decentralisatie	1	»	1
Totaal boven de formatie in dienst	12	32	44

II. In 1904 verwerkte bedragen (ook wat betreft het geldswaardig bedrag der uit 's lands voorraad verbruikte materialen) ter zake van de onderstaande categorieën van civiele landswerken (vernieuwingen en nieuwe werken, dus zonder het aan onderhoud en herstellingen ten koste gelegde).

GEWESTEN.	Bevloeiings- en afwateringswerken.					Vernieuwingen en nieuwe werken van anderen aard.				Algemeen totaal (kolom 6 + kolom 10).
	Besteed aan uitvoering.		Besteed aan opnemingen en projectwerk:		Alzoo ten koste gelegd aan aanleg en voorbereiding van bevloeiings- en afwateringswerken.	Gebouwen.	Bruggen en wegen.	Andere burgerlijke landswerken.	Te zamen.	
	Groote werken (meerendeels bij de begrooting toegestaan).	Kleine werken.	ten dienste van de in kolom 2 bedoelde werken.	ten dienste van grootere of kleinere plannen.						
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.
JAVA en MADOERA.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.
Bantam . . .	»	12 262	»	»	12 262	36 588	39 696	14 166	90 450 a) (2 000)	102 712
Batavia . . .	»	32 199	»	2 100	34 299	207 507	118 847	43 300	369 654	403 953
Preanger Reg. .	20 351	26 890	»	6 268	53 509	64 051	258 606	975	323 632 (32 711)	377 141
Cheribon . .	28 052	1 273	3 200	15 095	47 620	55 502	63 924	131	119 557 (466)	167 177
Pekalongan . .	497 047	1 629	»	13 247	511 923	35 140	37 405	43 099	115 644	627 567
Semarang. . .	100 258	107 600	»	21 118	240 524	63 284	109 959	57 378	250 621 (480)	568 148
Rembang . . .	»	11 548	b)			46 929	45 847	4 227	97 003 (11 421)	
Soerabaja . . .	54 564	81 003	b)	3 948	139 515	46 099	37 178	91 343	174 620 (338)	314 135

a) De sommen in kolom 10 tusschen ( ) vermeld wijzen aan hoeveel onder het daarnevensstaande totaal begrepen is als verwerkt door ambtenaren van het binnenlandsch bestuur.

b) Hetgeen in 1904 nog besteed is aan opnemingen, enz. in het belang van eene eventueele voortzetting van de werken in de Solo-vallei is niet afzonderlijk opgegeven. Het betrekkelijk bedrag is begrepen in de in hoofdstuk L, afd. I, § 2, van het verslag hiervóór vermelde som van f 137 513, in 1904 uitgegeven aan onderhoud, enz. van de geschorste werken.

GEWESTEN.	Bevloeiings- en afwateringswerken. Besteed aan uitvoering. Groote werken (meerendeels bij de begrooting toegestaan).	Kleine werken.	Besteed aan opnemingen en projectwerk: ten dienste van de in kolom 2 bedoelde werken.	ten dienste van grootere of kleinere plannen.	Alzoo ten koste gelegd aan aanleg en voorbereiding van bevloeiings- en afwateringswerken.	Vernieuwingen en nieuwe werken van anderen aard. Gebouwen.	Bruggen en wegen.	Andere burgerlijke landswerken.	Te zamen.	Algemeen totaal (kolom 6 + kolom 10).
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.
	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.
Pasoeroean . .	150 933	70 867	3 299	2 633	227 732	155 852	56 197	2 575	214 624 (3 804)	442 356
Besoeki . . .	31 313	3 433	„	44 361	79 107	58 839	31 168	„	90 007	169 114
Banjoemas . .	26 096	35 755	„	12 916	74 767	18 930	55 185	4 980	79 095 (2 796)	153 862
Kedoe	57 508	5 079	6 126	9 708	78 421	59 058	44 374	8 155	111 587	190 008
Djokjakarta . .	„	„	„	„	„	29 672	„	„	29 672	29 672
Soerakarta . .	„	„	„	„	„	42 539	„	97 232	139 771	139 771
Madioen . . .	12 753	8 806	1 572	6 461	29 592	16 881	55 238	9 364	81 483 (12 418)	111 075
Kediri	290 265	64 807	17 086	2 072	374 230	27 212	39 049	2 767	69 028 (2 196)	443 258
Madoera . . .	„	44 109	„	4 898	49 007	19 676	30 229	„	49 905 (3 085)	98 912
Totalen voor Java en Madoera	1 269 140	507 260	31 283	144 825	1 952 508	983 759	1 022 902	379 692	2 386 353 (71 715)	4 338 861
BUITEN-BEZITTINGEN.										
Sumatra's Westkust . . .	„	845	„	„	845	99 971	127 104	10 951	238 026 (24 841)	238 871
Benkoelen . .	„	„	„	„	„	7 498	40 113	40 861	88 472 (24 447)	88 472
Lamp. Districten	„	„	„	„	„	39 393	29 057	4 304	72 754 (2 755)	72 754
Palembamg . .	„	„	„	„	„	46 550	46 579	9 217	102 346 (17 268)	102 346
Oostkust van Sumatra . . .	„	„	„	„	„	147 297	148 834	„	296 131 (4 062)	296 131
Atjèh en onderhoorigheden .	„	„	„	„	„	84 821	12 515	7 800	105 136	105 136
Riouw en onderhoorigheden .	„	„	„	„	„	4 728	„	„	4 728	4 728
Banka	„	„	„	„	„	14 872	2 779	„	17 651 (8 284)	17 651
Billiton . . .	„	„	„	„	„	13 112	„	224	13 336	13 336
Westerafd. van Borneo . .	„	„	„	„	„	20 370	3 488	10 464	34 322 (3 735)	34 322
Zuider- en Oosterafd. v. Borneo	„	„	„	„	„	25 634	9 714	33 987	69 335 (18 513)	69 335
Celebes en onderhoorigheden	„	„	„	„	„	15 044	4 234	„	19 278 (2 257)	19 278
Menado . . .	„	„	„	„	„	65 821	33 913	881	100 615 (11 656)	100 615
Amboina . . .	„	„	„	„	„	71 948	„	„	71 948 (79)	71 948
Ternate . . .	„	„	„	„	„	18 088	1 834	6 538	26 460 (647)	26 460
Timor en onderhoorigheden .	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Bali en Lombok	„	„	„	„	„	23 841	30 739	8 741	63 321	63 321
Totalen voor de buitenbezittingen . .	„	845	„	„	845	698 988	490 903	133 968	1 323 859 (118 544)	1 324 704
Totalen voor Java en Madoera	1 269 140	507 260	31 283	144 825	1 952 508	983 759	1 022 902	379 692	2 386 353 (71 715)	4 338 861
Algemeene totalen . .	1 269 140	508 105	31 283	144 825	c) 1 953 353	d) 1 682 747	1 513 805	e) 513 660	3 710 212 (190 259)	5 663 565

c) Van de uitgetrokken som van f 1 953 353 komt een bedrag van f 981 346 ten laste van het door Nederland verleende renteloos voorschot. Voor bevloeiings- en afwateringswerken is in 1904 bovendien uitgegeven voor herstelling f 114 590 en voor gewoon onderhoud f 298 741. Vgl. echter de voorgaande noot.

d) Naar gelang van de bestemming der gebouwen was dit totaal verdeeld als volgt:

woningen voor burgerlijk personeel . . . . f	454 484
bureaux en andere gebouwen voor den algemeenen dienst (ook voor den post- en telegraafdienst)	580 899
gevangenissen	124 721
kazernen voor gewapende korpsen onder burgerlijk beheer	16 874
gebouwen voor de koffie.	2 939
scholen voor Europeanen . . -	98 046
scholen voor inlanders . . . . f	259 768
burgerlijke hospitalen	133 051
brandspuithuizen, wachthuizen en mijlpalen	2 175
pasarloodsen	9 700

e) Hieronder wegens rivier- en waterkeeringswerken f 272 978; voor drinkwatervoorziening f 76 016 en voor werken ten dienste van havens en reeden f 84 131, onder welk laatste bedrag echter niet zijn begrepen de kosten van baggerwerk, welke f 221 649 hebben bedragen. De in 1904 gebaggerde hoeveelheden beliepen (in M³) te Tandjoeng Priok 246 150, te Batavia 198 417, te Cheribon 77 472, te Pekalongan 212 333, te Semarang 289 705, te Soerabaja 86 827, te Pasoeroean 18 098, te Padang 2 796 en in de Asahanrivier bij Tandjoeng Bali 133 280; alles opgeruimd door stoombaggermolens, uitgenomen de te Pasoeroean opgebaggerde hoeveelheid en 14 885 M³. te Semarang door handbaggeren.

III. Overzicht van de op ult. 1904 in uitvoering of in studie zijnde plannen betreffende groote bevloeiings- en (of) afwateringswerken.

A. Plannen in uitvoering (of gedeeltelijk in uitvoering). *a*)

Gewesten.	Irrigatiegebied (globaal aantal te bevloeien bouws).	In 1904 voor uitvoering geraamd.	In 1904 voor uitvoering besteed.	Tot ult. 1904 verwerkt wegens uitvoering + kosten van opnemingen en projectwerk.	Totaal der geraamde kosten bij uitvoering in vrijen arbeid.	Totaal der geraamde kosten volgens nadere raming, in verband met het gebruikmaken van heerendienstplichtigen voor de na medio 1894 nog uit te voeren onderdeelen van het plan.
		Gld.	Gld.	Gld.	Gld.	Gld.
Cheribon.	37 500 (Sindopradja- en Doetamati-leidingen)	30 000	*b*) 28 052	1 310 871 + 108 899 = 1 419 770	1 600 000	*c* 2 813 000
Pekalongan.	8 125 (Djengkelok-werken) . .	140 000	*d*) 122 413	145 913	424 000	462 000
Id.	20 300 (West-Brebes)	12 000	*e*) 12 022	1 140 125 *i*)	1 100 000	1 150 000
Id.	46 000 (Oost-Brebes)	62 000	*f*) 13 763	2 045 307 + 351 132 = 5 259 109	2 250 000	"
Id.	27 000 (Waloeh-gebied). Werken tusschen de Tjomal en Tjatjaban.	350 000	*g*) 178 840	*j*) 1 057 053	*k*) 1 988 250	"
Id.	12 500 (Ramboet-gebied). Werken tusschen de Tjomal en Tjatjaban.		*h*) 137 346	519 579		
Id.	Gebied tusschen de Tjomal en de Pekalongan-rivier.	75 000	*l*) 37 019	279 720 + 112 311 = 392 031	1 500 000	"
Semarang.	Dijk- en waterwerken in de districten Singenkidoel en Grogol:					
	Bedijking van de Kali Kontrak	150 000	*m*) 28 002	322 509 + " = 322 509	556 070	600 000
	Bedijking van de Kali Toentang	60 000	*n*) 66 947	487 056 + " = 487 056	*o*) 760 276	860 000
Soerabaja.	Verbetering afwatering Bengawandjero *p*) . .	60 000	*q*) 54 564	145 242 + " = 145 242	400 000	"
Pasoeroean.	6 000 (Molek-leiding)	200 000	*r*) 195 747	533 009 + 11 769 = 544 778	558 500	*s*) 608 000
Id.	6 000 (Kedoengkandang-werken)	100 000	*t*) 60 407	60 407 + 17 146 = 77 553	375 000	"
Besoeki.	15 000 (Sampean-werken) . . .	18 000	*u*) 34 386	982 481 + 40 013 = 1 022 494	1 000 000	"
Banjoemas.	2 675 (Stroomgebied der Serajoe, Zuid-Banjoemas en Karanganjar; Bandjaran-leiding).	40 000	*v*) 26 096	88 555 + " = 88 555	213 834	*w*) 290 000
Id.	Verder stroomgebied der Serajoe	"	*x*) "	1 492 521 + *ij*) 260 113 = 1 752 634	*z*) 9 300000	*aa*) 8 136 166
Kedoe.	57 000 (Zuid-Bagelen, beoosten de Lok Oeloe)	100 000	*bb*) 57 877	780 864 + 403 914 = 1 184 778	2 850 000	"
Madioen.	48 000 (Magetan en Ngawi) . .	40 000	*cc*) 12 753	227 505 + 274 791 = 502 296	*dd*) 3 500 000	924 752
Kediri.	25 000 (Waroedjajeng-Kertosono).	373 000	*ee*) 276 929	959 882 + 119 388 = 1 079 270	2 414 000	"
		1 810 000	1 343 163	12 578 599 + 1 699 476 = 14 278 075		
	Bovendien is in 1904 uitgegeven aan de volgende bij de Indische begrooting van 1904 niet genoemde werken:					
Preang. Reg.	8 600 (Tjihea-vlakte)	"	*ff*) 20 351	909 797 + 52 501 = 962 298		
Semarang.	7 000 (Oost-Semarang of Pengaron-bevloeiing)	"	*gg*) 5 309	755 787 + 40 322 = 796 109		
Id.	Aanvullingswerken in het district Wedoeng en aan de oevers der Serang-rivier	"	*hh*) 36 589	1 529 105 + 4 758 = 1 533 863		
		1 810 000	1 405 412	15 773 288 + 1 797 057 = 17 570 345		

a) Over de geschorste werken in de Solo-vallei (res. Rembang en Soerabaja) zie hoofdst. L, afd. I, § 2, van het verslag hiervóór.

b) Van dit bedrag is uitgegeven f 2824 voor de voltooiing van de in K. V. 1904 vermelde verbetering van de bevloeiing bij de desa Ligoeng, welke in het geheel f 6 448 heeft gekost; f 18 032 voor de voortzetting van den bouw der verdeelsluis bij Tikoengan; f 7 116 voor een begin van de verlegging van de rivieren Tjiranggon en Tjibodas naar de Tjikeroe en f 80 voor een begin van het maken van een inspectie-weg en het achteruit brengen van de grondberging langs de Sindopradja-leiding. Voor de beide laatstgenoemde werken is respectievelijk f 12 670 en f 20 555 toegestaan.

c) De verhooging van het oorspronkelijk bedrag van f 1 600 000 tot f 2 813 000 is een gevolg van eene groote uitbreiding uitbreiding van de uit te voeren verbeteringen, welke nu ook zullen omvatten de werken voor de detailbevloeiing en de afwatering in het gebied der Sindopradja- en Doetamati-leidingen en voor de afwatering.

d) Hiervan is uitgegeven f 118 968 voor de voortzetting van den aanleg der prise-d'eau en van het 1ste gedeelte van het hoofdkanaal, en f 3 445 voor een begin van uitvoering van het tweede gedeelte van dat kanaal en de 1ste gedeelten der secundaire leidingen D 1 en D 4, met de daarin voorkomende kunstwerken. Voor de uitvoering van deze verdere werken is f 65 100 toegestaan.

e) Dit bedrag is uitgegeven voor de voortzetting van het vierde of laatste gedeelte der werken tot afvoer van overstroomingswater tusschen de Losari en de Kaboejoetan, waarvoor f 72 100 is toegestaan.

f) Hiervan is uitgegeven f 4 347 voor de voltooiing van het laatste gedeelte van het Brebes-hoofdkanaal met de daarbij behoorende secundaire leidingen, f 476 voor het vergrooten van de spuisluis te Notok, f 3 851 voor de voortzetting van de verruiming van de Kali Gangsa en f 5 089 voor een begin van uitvoering van een stuwdam in de Kali Keroeh (zijrivier van de Pemali). Voor dit laatste werk, waarmede eene vergrooting van het oostmoesondebiet der Pemali-rivier beoogd wordt, is f 50 480 toegestaan.

g) Hiervan is uitgegeven f 2 665 voor de voltooiing van de tweede spuisluis in het Tjomal-hoofdkanaal en f 9 099 voor die van het Grogek-hoofdkanaal, met de daarin voorkomende kunstwerken.
Voorts is f 1 328 besteed voor de voortzetting van de verruiming der Kali Waloeh, f 18 322 voor die van den bouw der prise d'eau te Sokowati, met het daarbij behoorende gedeelte van het Tjomal-hoofdkanaal en de daarin voorkomende spuisluis, en f 147 426 voor die van het Simangoe-hoofdkanaal met de daarin gelegen kunstwerken en de detailbevloeiing van het Simangoegebied.

h) Hiervan is uitgegeven f 14 845 voor de voltooiing van de prise d'eau in de Ramboet bij Tjiperoe, met het daarbij behoorend gedeelte van het hoofdkanaal, en f 17 564 voor die van het tweede gedeelte van dit kanaal.
Voorts is een begin gemaakt met de uitvoering van den bouw eener prise d'eau in de Waloeh bij Kedjeneh en het graven van een verbindingsleiding tusschen de Waloeh en de Ramboet (besteed f 48 875); de werken voor de détailbevloeiing der secundaire vakken R I en R II van de Ramboet-bevloeiing (besteed f 51 783) en voor die der secundaire vakken R IV, R VI en R VIII (besteed f 4 279). Voor deze drie werken is respectievelijk toegestaan f 81 400, f 73 300 en f 77 100.

i) Hieronder zijn begrepen, zoowel de opnemingskosten in Oost- en West-

B. Op ult. 1904 nog niet geautoriseerde ontwerpen of nog in studie zijnde plannen.

GEWESTEN.	OMSCHRIJVING VAN HET PLAN.	Globaal aantal te bevloeien bouws.	Tot ult. 1904 besteed voor opnemingen en projectwerk.		
			Vóór 1904.	In 1904.	Alzoo tot ult. 1904.
			Gld.	Gld.	Gld.
Bantam.	Bevloeiing uit de Tjioedjong (Noord-Bantam) *ii* . . .	31 450	82 990	"	82 990
Batavia.	Idem uit de Tjitaroem (afd. Krawang) *jj*)	118 000	164 893	4 800	169693
Pekalongan.	Bevloeiing van het terrein tusschen de Pemali- en de Tjatjaban-rivieren (Tegal) *kk*).	22 000	*ll*)	"	"
Semarang.	Uitbreiding en verbetering van de bevloeiing in de disticten Singenkidoel en Grogol (afd. Semarang) *mm*)	16 000	58 165	4 979	63 144
Id.	Verbetering van den waterafvoer der Serang- en Djoeana-rivieren *nn*)	"	"	7 209	7 209
Banjoemas.	Verbetering en uitbreiding der bevloeiing in de districten Bandjer en Tjakjana (afd. Bandjarnegara) *mm*) . . .	9 500	*oo*)	"	"
Id.	Bevloeiing uit de kali Tadjoem (afd. Poerwokerto en Tjilatjap) *pp*).	"	*oo*)	"	"
Banjoemas en Kedoe.	Bevloeiing van Zuid-Banjoemas en de afdeeling Karanganjer der residentie Kedoe *qq*)	50 670	*oo*)	"	"
Kedoe.	Verbetering en uitbreiding der bevloeiing uit de Tangsi-rivier in het district Salaman (afd. Magelang) *ii*) . .	5 100	45 706	"	45 706
Besoeki.	Verbetering van de bevloeiing en afwatering in het zuiden der afdeeling Djember *rr*)	70 000	101 098	44 161	145 259
			452 852	61 149	514 001

Bovendien is in 1904 uitgegeven aan opnemings- en projectwerk ten dienste van de onder A vermelde in uitvoeing zijnde plannen	63 907
	125 056

Brebes, als die in het bovenstroomgebied der Pemali-rivier en in de streken tusschen de Tjomal- en de Tjatjaban-rivier en (sedert 1901) tusschen de Tjomal- en Pekalongan-rivier.

j) Hieronder begrepen de in de jaren 1888 tot 1890 uitgegeven som van f 204 058 voor den stuwdam met inlaat- en spuisluizen in de Waloeh bij Soengapan.

k) Ongerekend de kosten der werken bedoeld in noot *j*.

l) Dit bedrag is uitgegeven voor de voortzetting van het eerste gedeelte der werken tot verbetering van den waterafvoer der Sragi-rivier.

m) Van dit bedrag is uitgegeven f 22 502 voor de dijken en f 5 500 voor eenige kunstwerken. Aan de verruiming van de rivier kon, wegens hooge waterstanden en gebrek aan koelies, niet gewerkt worden.

n) Van dit bedrag is uitgegeven f 15 113 voor de voortzetting van het werk voor de dijksgedeelten boven Goeboek, f 13 567 voor die aan den nieuwen linker-Toentangdijk van Paiton tot Wringin, waarvoor f 149 447 is toegestaan, en f 38 276 om een begin te maken met den aanleg van het gedeelte Wringen—Goeboek van dien dijk, waarvoor f 305 672 is toegestaan. Voorts is nog toegestaan f 6 500 voor het maken van 3 coupures in de Toentang-rivier, met de uitvoering van welk werk nog geen begin is gemaakt. De voortgang van deze werken liet door gebrek aan koelies veel te wenschen over.

o) Dit bedrag is verkregen door de geraamde kosten, ad f 424 000, voor een nieuwen linker-Toentang-dijk van Paiton tot Ngroto te voegen bij de som tot ult. 1902 uitgegeven voor verschillende verbeteringen aan dien dijk en aan de Grogel-dijken.

p) Deze werken zijn in K. V. 1904 niet vermeld, omdat zij tot en met 1903 werden betaald uit den globalen post voor bevloeiings- en afwateringswerken van kleinen omvang.

q) Hiervan is uitgegeven f 1 260 voor de beweegbare waterkeering aan den mond der Kali Blawi, f 41 136 voor het uitdiepen en verbreeden van deze rivier en f 12 168 voor de verhooging van den Solorivier-dijk van Moro tot Tete.

r) Hiervan is uitgegeven voor de voltooiing van het tweede gedeelte der werken f 2 083, voor de voortzetting van het derde gedeelte f 11 730, voor die van het vierdé gedeelte f 55 608 en voor die van het vijfde gedeelte f 13 424. Voor de uitvoering van het zesde en laatste gedeelte is f 139 060 toegestaan, van welk bedrag f 112 902 is uitgegeven. De aanmaak van den plaatijzeren syphon is door eene firma te Soerabaja aangenomen. Op ult. 1904 waren de ijzerwerken voor een groot gedeelte in de fabriek gereed.

s) De werken zullen in 1905 voltooid worden. Het na ult. 1904 nog benoodigd bedrag is op f 75 000 geraamd.

t) Het eerste gedeelte der werken, waarvoor f 23 675 is uitgegeven, kwam gereed. Voor het tweede gedeelte is f 65 792 toegestaan, waarvan f 36 732 is uitgegeven.

u) Hiervan is uitgegeven f 21 693 voor de voortzetting van de verbetering der afwatering van Zuid-Panaroekan; het hiervoor beschikbaar gesteld bedrag is, in verband met de voltooiing in vrijen arbeid, tot f 72 347 verhoogd. Voorts is uitgegeven f 5 556 voor de voltooiing van de herstellingen en bijbouwingen aan eenige kunstwerken in het Kapongan-gebied, f 523 voor de voltooiing van de schotbalkstuw in een der afvoerleidingen, f 3 541 voor het doen van herstellingen aan de hoofdsluizen der Sampean-werken en f 3 073 voor de verplaatsing van den inlaat van het Kapongan-hoofdkanaal naar de Sitoebondo-sluis, welke beide laatstgenoemde werken zijn voltooid.

v) Hiervan is uitgegeven f 529 voor de voortzetting van het eerste en f 25 567 voor die van het tweede gedeelte der werken.

w) Het voornemen bestaat om door aanvoer van water uit de Kali Logawa, het bevloeiingsgebied van 2675 tot 3340 bouws uit te breiden.

x) De plannen van dit werk bleven in studie.

ij) Hieronder ook de opnemingskosten der Bandjaran-werken.

z) Dit is het oorspronkelijk bedrag, hetwelk, volgens K. V. 1903, reeds tot f 9 086 166 is teruggebracht.

aa) Dit bedrag is verkregen door de som van f 9 086 166 weder te verminderen met f 950 000, zijnde de kosten van het verder als een afzonderlijk werk te beschouwen onderdeel „verbetering der bevloeiing van de districten Bandjar en Tjahjana".

bb) Hiervan is uitgegeven voor de voltooiing van de verbetering der Borobevloeiing f 2 437, voor die van de verbetering der Kedoengpoetri-bevloeiing f 6 806, voor die van de verbetering der hoofdleiding Kedoengpoetri f 1 624 en voor die van den bouw van een stuwdam in de Bedegolan f 970. Deze 4 werken hebben gekost respectievelijk f 37 611, f 72 720, f 55947 en f 38 343. Voorts is besteed voor de voortzetting van de verruiming der Tjokrojasan f 369 en voor die van de verbetering van den waterafvoer langs de Kali Lereng, waarvoor f 29 162 is toegestaan, f 22 857. Verder is een begin ge-

IV. Opnemingen voor minder belangrijke bevloeiings- en afwateringswerken.

GEWESTEN.	OMSCHRIJVING.	Tot ult. 1904 besteed wegens opnemingen en projectwerk. Vóór 1904.	In 1904.	Alzoo tot ult. 1904.
		Gld.	Gld.	Gld.
Batavia.	Afvoermetingen in de Westerslokan *ss*)	„	2 100	2 100
Preanger Regentschappen.	Opnemingen in het belang van kleine bevloeiingswerken	30 626	6 268	36 894
Cheribon.	Idem voor de verbetering van de waterverdeeling in Oost-Cheribon *tt*)	21 823	10 576	32 399
Id.	Afvoermetingen in de Tjipelang *uu*).	163	450	613
Semarang.	Opnemingen voor de verbetering van de oostmoeson-bevloeiing in Kendal	„	1 090	1 090
Rembang.	Onderzoekingen in het gebied der Kali Soelang	„	682	682
Id.	Idem in het bevloeiingsgebied der Kali Kening	4 895	3 662	8 557
Kediri.	Afvoermetingen in verschillende rivieren in de afdeelingen Berbek, Toeloengagoeng en Trenggalek.	670	2 072	2 742
Soerabaja.	Opnemingen in het stroomgebied der rivieren Watoedakon en Goenting *vv*).	1 749	3 948	697
Pasoeroean.	Idem voor de verbetering der waterverdeeling in Oost-Kraksaän *tt*) .	678	2 332	3 010
Madoera.	Idem in het Djepoen-gebied in Zuid-Soemenep en diverse andere opnemingen	13 295	4 898	18 193
		73 899	38 078	111 977

maakt met de verbetering van de Kedoenggoepit-dijken tusschen Semanpir en de Kali Gebang, waarvoor f 26 200 is toegestaan en f 22 814 is uitgegeven.

cc) Hiervan is uitgegeven f 329 voor de voltooiing van het tweede gedeelte van de verbetering der bevloeiing uit de Kali Tengah-leiding en f 174 voor de voltooiing van de verbindingsleiding naar de Telogo Woeroeng. Voor het tweede gedeelte van de verbetering der bevloeiing uit de Srambati-leiding is f 40 470 toegestaan en f 12 250 uitgegeven.

dd) Dit is het oorspronkelijk opgegeven bedrag; in K. V. 1904 is medegedeeld op welke wijze dit bedrag tot f 924 752 is teruggebracht.

ee) Hiervan is uitgegeven voor de voltooiing van 12 bruggen en duikers over het afvoerkanaal A 1 f 137, 30 bruggen en duikers over 7 afvoerleidingen f 1 930, de uitwateringssluis f 196, de afvoersloot A 11 met 31 bruggen en duikers f 465 en 2 bruggen over het afvoerkanaal A 1 f 422. Voorts is uitgegeven voor de voortzetting van de uitvoering der volgende werken: inlaatsluis Mritjan f 1 461, eerste gedeelte van het hoofdkanaal f 2 651, tijdelijke woningen en bureaux f 55, afvoerkanaal A 1 f 2 384, 7 afvoerleidingen f 7 361, 5 afvoerleidingen f 1 490, tweede gedeelte van het hoofdkanaal f 28 137 en eerste verdeelinrichting in het hoofdkanaal f 34 289. Voor in 1904 aangevangen werken is uitgegeven f 43 125 voor de afvoersloot A 14 met bijbehoorende kunstwerken (toegestaan bedrag f 51 183), f 37 851 voor de tweede verdeelinrichting in het hoofdkanaal en de daarmede in verband staande werken, o. a. de spuileiding S2 (toegestaan bedrag f 52 878), f 23 988 voor 15 kunstwerken in het tweede gedeelte van het hoofdkanaal (toegestaan bedrag f 33 860) en f 90 752 voor de detailbevloeiing in het gebied der secundaire leiding B 3. Bovendien is f 235 uitgegeven voor de aanschaffing van materialen. In Januari 1905 is met de bevloeiing uit de nieuwe werken een aanvang gemaakt; ongeveer 3000 bouws werden van water voorzien.

ff) Dit bedrag is uitgegeven voor de voltooiing van de in K. V. 1904 vermelde aanvullingswerken.

gg) Dit bedrag is uitgegeven voor het maken van een geul in het bandjirkanaal benedenstrooms van de spoorwegbrug.

hh) Hiervan is uitgegeven f 18 507 voor de voltooiing van de herstelling van den ouden Serang-dijk en f 18 082 voor de voortzetting van het verhoogen en verzwaren van den linker-Serang-dijk van Deresan tot Karanganjar en van de Woelan-dijken in de afdeeling Demak.

ii) Met de uitvoering zal in 1905 een begin gemaakt worden.

jj) De voorloopige ontwerpen waren ult. 1904 nagenoeg gereed.

kk) De studie van de verbetering der bevloeiing van dit gebied bleef in 1904 rusten.

ll) De kosten dezer opnemingen zijn begrepen onder die voor de geheele streek tusschen de Losari en de Tjomal-rivier.

mm) Als onderdeelen van dit werk zijn onder A vermeld de bedijking van de Kali Kontrak en van de Toentang-rivier. De eigenlijke bevloeiingswerken zijn nog in studie.

nn) In studie is een voorloopig ontwerp voor het bouwen van een verdeelwerk tusschen de Serang- en de Babalan-rivier bij Wialoeng en eene verruiming en verbinding van de Babalan- en Djoeana-rivieren.

oo) De kosten dezer opnemingen zijn begrepen onder die van het stroomgebied der Serajoe-rivier.

pp) Bij het verdere onderzoek is gebleken, dat de oppervlakte van het bevloeiingsgebied der Kali Tadjoem misschien tot 20 000 bouws zal kunnen worden uitgebreid.

qq) Een gedeelte van het hier bedoelde gebied zal vermoedelijk uit de Kali Tadjoem kunnen worden bevloeid. Van de uitvoering van het verdere werk zal vermoedelijk worden afgezien.

rr) De opnemingen strekken zich ook uit over een gedeelte van de afdeeling Loemadjang (res. Pasoeroean). De totale bevloeibare oppervlakte blijkt ± 70 000 bouws te bedragen en zal kunnen worden gesplitst in eenige van elkander onafhankelijke gebieden.

ss) Deze metingen hebben ten doel eene doelmatiger verdeeling van het water tusschen de verschillende aftappingen te verkrijgen.

tt) Deze opnemingen worden verricht ter voorbereiding van eene regeling van het waterbeheer, ook met het oog op de particuliere industrie, welke regeling reeds voor een gedeelte is ingevoerd.

uu) Deze metingen staan in verband met een onderzoek naar de mogelijkheid tot verbetering van de bevloeiing der Oedjoeng-djajavlakte (Preanger Regentschappen) zonder het particuliere land Indramajoe-West te benadeelen.

vv) Deze opnemingen houden verband met de verzoeken van de administrateurs van eenige suikerfabrieken om voor rekening van hunne ondernemingen bedijkingen en verleggingen van die rivieren te mogen uitvoeren, van welke werken reeds eenige zijn tot stand gebracht.

Bijlage S.

(Zie hoofdstuk L, afd. II, § 1, sub B en C, van het verslag.)

OVERZICHT

van de tot 1 Juni 1905 in Nederlandsch-Indie verleende vergunningen voor den aanleg en de exploitatie van tramwegen met mechanische beweegkracht, waarvoor de termijn van aanvaarding op gemelden datum nog openstond. [1]

[1] De met een * aangeduide vergunningen hebben betrekking op tramwegen met stoom of electriciteit als beweegkracht en de met een † gemerkte op electrische tramwegen. De overige zijn verleend voor stoomtramwegen.
Tenzij anders is vermeld, zijn de in dit overzicht voorkomende vergunningen voor den tijd van 99 jaren verleend, en bedraagt de spoorwijdte 1,067 M.; betreffen zij stoomtramwegen, zullen de tramwegen met enkel spoor worden aangelegd, is zoowel personen- als goederenvervoer toegelaten en is de ondernemer vrij in de keuze der afmetingen van den bovenbouw.

Volg-nummer.	Richting der lijnen, namen der aanvragers en datum der aanvrage.	Datum en nummer van het Gouv. Bt. waarbij de vergunning is verleend.	Tot hoelang de aanvragers tijd hebben of hadden tot het aanvaarden der vergunning.*	Lengte in K.M. (globaal), bedrag van het gevorderde waarborg-kapitaal en bouwtijd.
	Java en Madoera.			
	Bantam.			
I.	Van Serang over Baros, Pandeglang, Goenoeng, Kantjana en Malimping naar de zuidkust, met zijlijnen: *a.* van Baros naar Tjomas, en *b.* van Goenoeng Kantjana over Laboean naar Anjer Kidoel. CH. R. J. JOSEPH; 15 Sept. en 17 Oct. 1897.	29 Juli 1902 n°. 24.	29 Juli 1903, laatstelijk verlengd tot 29 Juli 1905.	191 K.M. f 50 000 4 jaren.
II.	*a.* Van het station Serang over Pegantoegan, Lontar en Kebodjan naar Post Serang. *b.* Van Serang (Kaloran) over Tjigaboes naar Sojog. *c.* Van Serang over Domba en Torondol naar Soekadana. *d.* Van Serang (Post Lontar) over Legok en Pelamoenan naar Kramatwatoe. K. H. J. VAN ZIJL DE JONG; 5 Juni 1902.	9 Aug. 1902 n°. 26.	9 Aug. 1903, laatstelijk verlengd tot 9 Aug. 1905.	21,8 K.M. f 5500 2 jaren (spoorwijdte 0,75 of 1 M.).
	Batavia.			
† III.	Van Goenoeng Sahari over Krekot en Sawah Besar naar Molenvliet-Oost. BATAVIA-ELECTRISCHE TRAMMAATSCHAPPIJ; 24 Maart 1900.	1 Nov. 1901 n°. 13.	1 Nov. 1902, laatstelijk verlengd tot 1 Nov. 1905.	2 K.M. f 500 1 jaar.
† IV.	Benedenstad Batavia. BATAVIA-ELECTRISCHE TRAMMAATSCHAPPIJ; 28 Aug. 1903.	10 Aug. 1904 n°. 15.	10 Aug. 1905.	1,2 K.M. f 1000 1 jaar.
V.	Van Tjibaroesa over Koekoen naar Tjiraten, met eene zijlijn van Koekoen naar Tjipamingkis. K. H. A. OLISLAEGER; 4 April 1900.	25 Juli 1901 n°. 34.	25 Juli 1902, laatstelijk verlengd tot 25 Juli 1905.	25 K.M. f 7500 2 jaren.
VI.	*a.* Van Buitenzorg over Tjiteureup en Tjilengsi naar station S. S. Bekasi. *b.* Van Tjilengsi over Tjibaroesa naar halte S. S. Lemahbang. A. B. VAN DER PARRA BRETON VINCENT; 31 Mei 1904.	20 Dec. 1904 n°. 22.	20 Dec. 1905.	90 K.M. f 27 000 3 jaren.
VII.	Een achttal lijnen ter hoofdplaats Batavia en omstreken. K. W. STEINMETZ; 30 April, 30 Mei en 3 Nov. 1903.	24 Dec. 1903 n°. 9.	24 Dec. 1904, verlengd tot 24 Dec. 1905.	45 K.M. f 16 500 4 jaren.
	Preanger Regentschappen.			
*VIII.	Van Bandoeng over Kopo, Tjangkoeang en Bandjaran naar Balaindah. E. H. CARPENTIER ALTING (oorspronkelijke aanvrager J. D. DE RIEMER); 24 Juni 1897 en 23 Maart 1898.	5 Jan. 1901 n°. 18.	5 Jan. 1902, laatstelijk verlengd tot 5 Jan. 1906.	32 K.M. f 10 000 3 jaren (spoorwijdte 0,75, 0,915 of 1 M.).
IX.	Van Garoet over Trogong, Tjisoeroepan, Tjikadjang en Tjikembar naar Pameungpeuk. PH. L. VAN DAM, 7 Juli 1904.	23 Jan. 1905 n°. 35.	23 Jan. 1906.	150 K.M. f 45 000 5 jaren.
* X.	Van Soekaradja over Soekaboemi en Tjikembar naar Tjikembang. K. W. STEINMETZ; 10 Sept. 1902 en 7 Maart 1903.	5 Nov. 1902 n°. 28 en 28 Mei 1903 n°. 39.	5 Nov. 1903, laatstelijk verlengd tot 5 Nov. 1905.	28,5 K.M. f 8500 3 jaren.
* XI.	Een twaalftal lijnen ter hoofdplaats Bandoeng en omstreken. E. H. CARPENTIER ALTING (oorspronkelijke aanvrager J. C. VAN DE KASTEELE); 12 Nov. 1902.	3 Febr. 1903 n°. 38.	3 Febr. 1904, laatstelijk verlengd tot 3 Febr. 1906.	60,6 K.M. f 18 000 2 jaren (spoorwijdte 0,75, 0,915 of 1 M.).

Volg-nummer.	Richting der lijnen, namen der aanvragers en datum der aanvrage.	Datum en nummer van het Gouv. Bt. waarbij de vergunning is verleend.	Tot hoelang de aanvragers tijd hebben of hadden tot het aanvaarden der vergunning.	Lengte in K.M. (globaal), bedrag van het gevorderde waarborg-kapitaal en bouwtijd.
* XII.	Uitbreiding van de lijnen ter hoofdplaats Bandoeng en omstreken (n°. XI). E. H. Carpentier Alting; 28 Maart en 21 Juli 1903.	10 Mei 1905 n°. 48.	10 Mei 1906.	± 6 K.M. f 1 800 2 jaren.
* XIII.	Van Kadongdang aan de Wijnkoopsbaai over Tjisalak, Palaboeanratoe, Moending, Tegalpamidangan, Tegaldjoho, Soemberbandoeng, Tjapakoe, Tjiboengoer, Bodjongterong en Tjitjalengka naar Sindangbarang. Ph. L. van Dam; zonder dagteekening.	20 Mei 1904 n°. 29.	20 Mei 1905, verlengd tot 20 Mei 1906.	181 K.M. f 54 000 6 jaren.
* XIV.	Van Tjihea (halte S.S. Tjirandjang) over Djalie, Tjibarengkok, Bodjong Petjoeng en Tjipetir naar halte S. S. Tjipeujeum; met zijtak van Djatie over Malaka, Pangkalan, Pasir Sereh naar halte S. S. Maleber. Ph. L. van Dam; 8 Sept. 1903.	7 Juli 1904 n°. 31.	7 Juli 1905	30 K.M. f 9000 3 jaren.
	Pekalongan.			
XV.	Van Pemalang over Randoedongkal, Bilik en Babatsari naar Poerbolinggo. H. A. M. de Vogel; 5 Juni 1901 en Dec. 1902.	6 Juli 1904 n°. 32.	6 Juli 1905	69 K. M. f 21 000 4 jaren.
	Soerabaja.			
* XVI.	Van Soerabaja (plein van Bültzinglöwen) over Baliwerti, Kedoengdowo, Koepang, de desa's Djarak Sonobesi, Kalikendal, Lontar en Lidahkoelon naar Menganti. L. H. C. Coster van Vrijenhoeven; 6 April 1903.	24 Febr. 1904 n°. 18.	24 Febr. 1905, verlengd tot 24 Febr. 1906.	21 K. M. f 6 500 2 jaren (spoorwijdte 0,75 M.)
XVII.	Van Desa Delanggoe naar de suikerfabriek Ketanen. Modjokerto-Stoomtrammaatschappij; 25 Sept. 1903.	25 Aug. 1904 n°. 51.	25 Aug. 1905.	3 K. M. f 1 000 1 jaar.
XVIII.	Van de halte S. S. Rambipoedji over Balonglor en Toetoel naar Poeger. G. F. Leibbrandt; 7 Juli 1904.	12 Oct. 1904 n°. 51.	12 Oct. 1905.	26,8 K. M. f 8 000 3 jaren.
	Banjoemas en Kedoe.			
XIX.	A. Van Magelang over Salaman, Poerworedjo, Poerwodadi, Semangi, Ketawong, Ambal en Petanahan naar Karanganjar, met de zijtakken: *a.* van Salaman over Boeroeboedoer en Mendoet naar Moentilan; *b.* van Poerworedjo over Kemiri naar Pitoeroeh, met eene zijlijn van Kemiri over Koetoardjo naar Ketawong; *c.* van eenig punt der hoofdlijn tusschen Ambal en Petanahan naar Keboemen; en *d.* van Petanahan naar Poering.	17 Sept. 1904. n°. 10.	17 Sept. 1905.	160 K. M. f 40 000 4 jaren.
	B. Van Bandjarnegara over Wonosobo en Kretek, naar Maron met de zijtakken: *a.* van Wonosobo, over Kalianget naar Garoeng en *b.* van Kretek naar Parakan. H. J. L. baron van Isselmuden; 9 Febr. 1904.			110 K. M. f 30 000 4 jaren.
	Djokjakarta.			
* XX.	Een viertal lijnen ter hoofdplaats Djokjakarta en omstreken. G. A. G. M. Carlier (oorspronkelijke aanvrager J. J. Loke); 27 Dec. 1900 en 1 Juni 1902.	7 Nov. 1902 n°. 38.	7 Nov. 1903, laatstelijk verlengd tot 7 Nov. 1905.	37 K.M. f 11 000 2 jaren (spoorwijdte 0,75 of 1 M.).

Volg-nummer.	Richting der lijnen, namen der aanvragers en datum der aanvrage.	Datum en nummer van het Gouv. Bt. waarbij de vergunning is verleend.	Tot hoelang de aanvragers tijd hebben of hadden tot het aanvaarden der vergunning.	Lengte in K.M. (globaal), bedrag van het gevorderde waarborg-kapitaal en bouwtijd.
	Soerakarta.			
* XXI.	Een zevental lijnen ter hoofdplaats Soerakarta en omstreken. Jhr. W. D. van Nispen; 14 Sept. 1902 en 16 Mei 1903.	12 Juli 1903 n°. 27.	12 Juli 1904, verlengd tot 12 Juli 1905.	30,5 K.M. f 9000 2 jaren.
	Madioen.			
XXII.	Van Tjaroeban over Moeneng, Tempoeran en Tjangakan naar Ngawi, met eene zijlijn van Kedoeng Prahoe naar Madioen. J. H. Zeeman; 18 Juni 1899.	4 Juli 1900 n°. 38.	4 Juli 1901, laatstelijk verlengd tot 4 Juli 1906.	55 K.M. f 16 500 2 jaren.

Buitenbezittingen.

	Sumatra's Westkust.			
* XXIII.	Een elftal lijnen ter hoofdplaats Padang en omstreken. H. J. Hardeman; 21 Juli 1901 en 25 Dec. 1902.	8 April 1903 n°. 19.	8 April 1904, laatstelijk verlengd tot 8 April 1906.	53 K.M. f 15 000 2 jaren (spoorwijdte 0,75, 0,915 of 1 M.).
XXIV.	Van Pajacombo naar Sarilamak. R. P. F. Hagenaar; 2 Febr. 1905.	12 Mei 1905 n°. 28.	12 Mei 1906.	10 K.M. f 3000 3 jaren.
	Menado.			
XXV.	Van Menado over Masoebi, Ajermadidi, Paslaten en Sawangan naar Tondano. H. W. Verloop; 7 Febr. 1902.	15 Oct. 1903 n°. 21.	15 Oct. 1904, verlengd tot 15 Oct. 1905.	47.6 K.M. f 14 000 5 jaren (spoorwijdte 0,75 M.).

Bijlage T.

(Zie hoofdstuk L, afd. II, § 2, van het verslag.)

OPGAVEN

BETREFFENDE

de op ult. 1904 in Nederlandsch-Indië aanwezige stoomketels [1]), in gebruik bij particuliere ondernemingen, inrichtingen, enz.

1) Namelijk die, waarop van toepassing is het in Ind. St. 1905 n°. 313 opgenomen reglement op het gebruik van stoomketels in Nederlandsch-Indië, dus met uitzondering van die, behoorende tot locomotieven van spoor- en tramwegdiensten (welke onder het toezicht der spoorwegdiensten vallen) en van stoomketels, behoorende aan inlandsche vorsten en op hun eigen gebied in werking gebracht.

I. Verdeeling naar gelang van den aard der ondernemingen, inrichtingen, enz. (ketels voor gebruik te land).

Ondernemingen, inrichtingen, enz. waarbij stoomkracht werd gebezigd.		Stoomketels.		Stoomwerktuigen.	
Aantal.	Aard.	Aantal.	Verwarmings-oppervlak (in M².).	Aantal.	Aantal paardekrachten nominaal.
	a. Java en Madoera.				
184	Suikerfabrieken.	1 132	160 136.62	3 040	38 116.66
2	Suikermolens.	2	12.—	2	16.—
152	Koffie-ondernemingen.	222	2 495.73	240	1 498.81
27	Thee-ondernemingen.	29	605.62	27	368.50
46	Indigo-ondernemingen.	65	2 814.21	65	413.61
2	Kina-, tevens koffie-ondernemingen.	3	33.—	3	23.29
5	Tabaks-, tevens rameh-ondernemingen.	7	104.30	8	74.20
12	Meelfabrieken.	15	285.21	11	129.45
4	Kapokfabrieken.	4	77.97	4	17.91
1	Kininefabriek.	3	239.00	2	60.—
2	Mestfabrieken.	2	60.90	2	11.70
16	Boengkil- en oliemolens.	17	415.45	17	150 99
18	Koffiepelmolens.	18	333.66	18	157.35
39	Rijstpelmolens.	49	1 392.59	53	694.42
1	Sigarenfabriek.	1	4.80	1	1.50
1	Conservefabriek.	3	88.30	2	17.30
6	Arakstokerijen.	12	272.57	11	25.66
1	Veevoederfabriek.	1	10.29	1	8.—
1	Zeepfabriek.	1	15.—	1	1.—
1	Zijdespinnerij.	1	24.86	1	1.—
1	Leerlooierij.	3	68.78	1	7.50
2	Steen- en pannenfabrieken.	3	70.13	2	44.—
7	Petroleum-ondernemingen (of petroleumboringen).	150	4 043.07	160	888.98
1	Jodiumwinning.	2	6.90	1	2.—
3	Cementfabrieken en kalkbranderijen.	6	161.15	7	59.10
33	Ateliers en werkplaatsen.	78	2 123.33	61	644.73
1	Koffiebranderij.	1	2.14	1	1.50
3	Gasfabrieken.	9	100.08	8	26.50
7	Zagerijen.	8	232.10	8	196.60
2	Boekdrukkerijen	2	4.80	2	8.01
20	IJsfabrieken.	47	1 755.91	34	630.80
1	Waschinrichting.	1	29.50	1	12.50
1	Mineraalwaterfabriek.	1	2.50	1	1.—
3	Watertorens en inrichtingen voor de zuivering van drinkwater.	6	79.20	2	6.10
7	Electrische installatiën.	16	1 528.80	16	930.15
2	Stoombrandspuiten.	2	8.15	2	1.84
16	Automobielen.	16	54.11	16	38.44
6	Draaimolens. }	8	60.53	8	28.82
2	Bioscopen. }				
2	Wegwalzen.	2	14.—	2	6.80
4	Heimachines.	4	20.84	4	15.57
11	Kranen.	11	45 04	11	42.70
105	Locomotieven voor industrieel gebruik.	105	1 615.92	105	1 269.96
7	Ploegen.	7	104.60	7	63.—
2	Droogdokken.	3	90.30	3	42.50
	Totalen. . .	2 078	181 635.56	3 972	46 756.45
	b. Buitenbezittingen.				
12	Koffie-ondernemingen.	13	234.66	13	151.30
7	Tabaks-, tevens rameh-ondernemingen.	6	167.51	5	108 80
2	Boengkil- en oliemolens.	4	140 98	3	73.89
2	Koffiepelmolens.	2	36 85	2	15 50
1	Rijstpelmolen.	1	18.07	1	3.50
2	Steen- en pannenfabrieken.	3	77.01	3	46.30
21	Andere mijnbouw- of exploratie-ondernemingen.	118	2 139.46	70	1 028.87
9	Petroleum-ondernemingen of petroleumboringen.	301	13 496.24	299	3 790.18
1	Diamantslijperij.	3	39 69	3	6 68
5	Ateliers en werkplaatsen.	11	224.96	9	62.07
1	Getapertja-onderneming.	1	21.40	1	12.—
16	Zagerijen.	29	976.70	27	492.15
1	Boekdrukkerij.	1	6.72	1	3.30
15	IJsfabrieken.	26	495 92	27	132.32
1	Mineraalwaterfabriek.	1	7.71	1	1 —
3	Watervoorziening.	4	32.26	4	18.20
2	Electrische installatiën.	5	213.54	1	10.—
1	Automobiel.	1	2.65	1	1.—
2	Heimachines.	2	8.—	2	3.—
13	Kranen.	13	99.27	13	66 30
8	Locomotieven.	8	91.37	8	36 —
2	Ploegen.	2	36.04	2	16.—
3	Baggermolens.	3	72 50	3	33 42
1	Droogdok.	1	2.64	1	2.—
	Totalen. . .	559	18 642.15	500	6 113.78

RECAPITULATIE.

	Aantal stoomketels.	Verwarmings-oppervlak (in M².).	Aantal stoom-werktuigen.	Nominaal aantal paardekrachten.
Java en Madoera	2 078	181 631 56	3 972	46 756.45
Buitenbezittingen	559	18 642.15	500	6 113 78
Te zamen voor andere stoomketels dan scheepsketels. . .	2 637	200 276.71	4 472	52 870.23
Scheepsketels (zie de volgende blz.).	413	21 157.25	322	20 920.60
Totalen voor alle gewesten gezamenlijk (zie echter noot 1).	3 050	221 433.96	4 794	73 790.83

T

II. Verdeeling naar de gewesten (ketels voor gebruik te land en scheepsketels).

GEWESTEN.	Te land gebezigde				In schepen gebezigde			
	stoomketels.		stoomwerktuigen.		stoomketels.		stoomwerktuigen.	
	Aantal.	Verwarmings-oppervlak (in M².).	Aantal.	Aantal paardekrachten nominaal.	Aantal.	Verwarmings-oppervlak (in M².).	Aantal.	Aantal paardekrachten nominaal.
Java en Madoera.								
Bantam	2	28 —	2	12.—	„	„	„	„
Batavia	96	3 718 63	77	1 446.09	153	15 053 96	79	9 508 53
Preanger Regentschappen	47	1 065 46	44	470.99	„	„	„	„
Cheribon	117	14 049 28	219	3 087.01	3	32.94	3	16.50
Pekalongan	149	16 911.83	357	4 301.17	5	91 85	5	52.87
Semarang	207	14 843 69	380	4 145.14	15	978 89	12	1 203.65
Rembang	71	2 215.69	97	431 92	„	„	„	„
Soerabaja	371	38 484 08	797	8 951.41	17	464 89	17	642 57
Pasoeroean	305	23 244.43	585	7 136 51	1	13.50	1	18.—
Besoeki	117	11 468.46	244	3 651.84	2	49.—	2	87.—
Banjoemas	37	4 809 78	51	697.70	„	„	„	„
Kedoe	15	1 073 95	25	255.50	„	„	„	„
Djokjakarta	117	12 304 49	278	3 153,45	„	„	„	„
Soerakarta	155	13 875 32	302	3 440.48	„	„	„	„
Madioen	57	6 184 11	125	1 450.30	„	„	„	„
Kediri	192	16 958 36	339	3 972 41	„	„	„	„
Madoera	23	400 —	20	149 53	„	„	„	„
Totalen voor Java en Madoera	2078	181 635.56	3972	46 756.45	196	16 685.03	119	11 529,12
Buitenbezittingen.								
Sumatra's Westkust	13	305 47	11	86.33	4	52 12	4	41.70
Benkoelen	7	115.48	6	40.50	1	24.70	1	12.—
Lampongsche Districten	2	45.—	2	48.—	2	18.10	2	65 36
Palembang	139	6 095 67	115	1 685.04	52	1 464.75	48	1 728.06
Oostkust van Sumatra	114	5 928.64	113	1 646.83	51	2 226 57	46	3 652 83
Atjèh en onderhoorigheden	35	1 115 83	39	332.12	7	192.97	7	182.07
Riouw en onderhoorigheden	17	327.77	12	122 84	19	974.47	15	1 710.50
Banka	„	„	„	„	„	„	„	„
Billiton	63	479 66	25	186.50	5	155.48	4	111.14
Westerafdeeling van Borneo	26	1 039 38	21	565.38	17	324.16	16	262.10
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	107	2 351.15	129	1 227.15	53	1 839 93	54	1 473.52
Celebes en onderhoorigheden a)	4	75 31	3	22.—	„	„	„	„
Menado a)	23	591 19	15	85.09	3	70 11	3	58.20
Amboina a)	8	166 60	8	60 —	„	„	„	„
Ternate en onderhoorigheden a)	1	5.—	1	6.—	3	128.86	3	94 —
Timor en onderhoorigheden a)	„	„	„	„	„	„	„	„
Bali en Lombok a)	„	„	„	„	„	„	„	„
Totalen voor de buitenbezittingen	559	18 642 15	500	6 113.78	217	7 472.22	203	9 391.48
Totalen voor Java en Madoera	2078	181 635.56	3972	46 756 45	196	16 685.03	119	11 529 12
Totalen voor geheel Ned.-Indië (zie echter noot 1)	2637	200 277.71	4472	52 870.23	b) 413	24 157.25	322	20 920.60

a) Deze 6 gewesten behooren niet tot het ressort eener inspectie-afdeeling van den dienst van het stoomwezen.
b) Deze 413 ketels waren geplaatst in 319 stoomschepen, stoomsloepen, stoombarkassen en sleepbooten, waaronder 46 schepen en 24 stoomsloepen toebehoorende aan de Koninklijke Paketvaartmaatschappij en 3 schepen aan de Java-China-Japan-lijn.

III. Verminderingen en vermeerderingen in het aantal stoomketels gedurende 1904. c)

Gewesten.	Ketels voor gebruik te land.		Scheepsketels.		Te zamen.	
	Aantal.	Verwarmings-oppervlak (in M².).	Aantal.	Verwarmings-oppervlak (in M².).	Aantal.	Verwarmings-oppervlak (in M².).
Java en Madoera.						
Aanwezig op ult. 1903.	2038	175 619	187	15 328	2225	190 947
In 1904 aan het gebruik onttrokken.	114	6 514	34	2 344	148	8 858
	1924	169 105	153	12 984	2077	182 089
In 1904 in dienst gesteld.	154	12 530	43	3 701	197	16 231
Aanwezig op ult. 1904.	2078	181 635	196	16 685	2274	198 320
Buitenbezittingen.						
Aanwezig op ult. 1903.	529	18 275	210	7 222	739	25 497
In 1904 aan het gebruik onttrokken.	41	1 350	37	988	78	2 338
	488	16 925	173	6 234	661	23 159
In 1904 in dienst gesteld.	71	1 717	44	1 238	115	2 955
Aanwezig op ult. 1904. .	559	18 642	217	7 472	776	26 114

c) In dit overzicht zijn de getallen betreffende het verwarmingsoppervlak afgerond.

Gewesten.	Ketels voor gebruik te land.		Scheepsketels.		Te zamen.	
	Aantal.	Verwarmings-oppervlak (in M².).	Aantal.	Verwarmings-oppervlak (in M².).	Aantal.	Verwarmings-oppervlak (in M².).
Alle gewesten gezamenlijk.						
Aanwezig op ult. 1903.	2567	193 894	397	22 550	2964	216 444
In 1904 aan het gebruik onttrokken	155	7 864	71	3 332	226	11 196
	2412	186 030	326	19 218	2738	205 248
In 1904 in dienst gesteld.	225	14 247	87	4 939	d) 312	11 186
Aanwezig op ult. 1904.	2637	200 277	413	24 157	3050	224 434

d) Van deze 312 waren 205 nieuw. Uit de volgende opgave blijkt waar zij zijn vervaardigd.

Waar vervaardigd.	Ketels voor gebruik te land.		Scheepketels.		Te zamen.	
	Aantal.	Verwarmings-oppervlak (in M².).	Aantal.	Verwarmings-oppervlak (in M².).	Aantal.	Verwarmings-oppervlak (in M².).
Nederland	30	3 557.71	31	3 001.60	61	6 559.31
Nederlandsch-Indie. . .	8	68.75	4	40.60	12	109.35
Engeland	44	1 525.54	13	992.64	57	2 518.18
Britsch-Indië.	4	135.50	13	185.33	17	320 83
Duitschland.	33	4 679 25	2	170.—	35	4 849 25
Frankrijk	3	320 —	„	„	3	320 —
België	3	498 82	„	„	3	498.82
Amerika.	13	268.47	„	„	13	268.47
China.	„	—	4	130.50	4	130 50
	138	11 054.05	67	4 520.67	205	15 574 71

Bijlage U.

(Zie hoofdstuk L, afd. III, van het verslag.)

STATISTIEK

BETREFFENDE DEN

POST- EN TELEGRAAFDIENST

IN

NEDERLANDSCH-INDIË

OVER

1904,

MEERENDEELS IN VERGELIJKING MET DE CIJFERS OVER

1902 en 1903.

A. NUMERIEKE OPGAAF DER VOOR HET ALGEMEEN VE

OMSCHRIJVING DER KANTOREN.	Java en Madoera.	Sumatra.	Borneo.	Celebes.	Andere eilanden.	T
GOUVERNEMENTSKANTOREN.						
Post- tevens telegraafkantoren a)	81	b) 35	c) 6	4	d) 5	
Postkantoren	1	1	e) „	„	f) 4	
Hulppostkantoren:	82	36	6	4	9	
tevens telephoonkantoren	g) 18	h) 4	„	„	i) 3	
tevens spoorwegtelegraafkantoren	28	j) 5	„	„	„	
zonder telephoon- of spoorwegtelegraafdienst	k) 13	l) 27	8	m) 8	6	
Overige spoorwegtelegraafkantoren: n)						
met bestelhuizen	o) 220	p) 1	„	„	„	
zonder postdienst q)	2	„	„	„	„	
Overige telephoonkantoren	„	„	„	„	r) 9	
Totaal der gouvernementskantoren s)	363	73	14	12	27	
PARTICULIERE KANTOREN.						
Spoorwegtelegraafkantoren t)	42	14	„	„	„	
Telephoonkantoren u)	30	„	„	„	„	
Algemeen totaal der kantoren op ult. 1904 . .	435	87	14	12	27	
De algemeene totaalcijfers waren op ult. 1903 .	433	80	14	11	28	

B. STATISTIEK VAN DEN POSTDIENST OV

1°. BINNENLANDSCH PO

JAREN.	Aantal brieven.			Aantal drukwerken.	
	Portbetalende brieven.		Dienstbrieven. (portvrij.)	Nieuwsbladen.	Andere drukwerken.
	Gefrankeerd.	Ongefrankeerd.			
1902 c)	b) 9 607 324	307 622	2 900 282	6 570 590	2 059 902
	9 914 946			8 630 492	
1903 c)	b) 9 924 584	287 989	3 295 668	6 820 684	2 261 770
	10 212 573			9 082 454	
1904	b) 10 327 330	303 030	3 405 064	7 320 248	2 634 658
	10 630 360			9 954 906	

VERKEER OPENGESTELDE KANTOREN OP ULT. 1904.

Te zamen.
131
6
137
25
33
62
221
2
9
489
56
30
575
566

TOELICHTINGEN.

a) In deze opgaaf zijn niet begrepen het telegraafkantoor te Tjipanas (Preanger Regentschappen), dat slechts geopend is tijdens het verblijf aldaar van den Gouverneur-Generaal en het hulptelegraafkantoor te Batavia (in de benedenstad), hetwelk door personeel van het post- en telegraafkantoor te Weltevreden (bovenstad van Batavia) wordt bediend; evenmin het in Februari voor den post- en telegraafdienst opengestelde bijkantoor te Simpang en het in September, alleen voor den postdienst, geopende bijkantoor te Rijswijk, respectievelijk ressorteerende onder de post- en telegraafkantoren te Soerabaja en te Weltevreden.

b) Twee meer dan op ult. 1903 door de verheffing van het hulppostkantoor te Sawahloento tot post- en telegraafkantoor en de oprichting van een tijdelijk post- en telegraafkantoor te Sendaranagoeng (zie noot *j*).

c) Eén meer dan op ult. 1903 door de verheffing van het postkantoor te Pontianak tot post- en telegraafkantoor.

d) Drie meer dan op ult. 1903 door de verheffing van het centraaltelephoonkantoor te Pangkalpinang en de postkantoren te Muntok en te Tandjoengpandan tot post- en telegraafkantoren (zie de noten *i* en *r*).

e) Eén minder dan op ult. 1903 door de verheffing van het postkantoor te Pontianak tot post- en telegraafkantoor (zie noot *c*).

f) Twee minder dan op ult. 1903 door de verheffing van de postkantoren te Muntok en te Tandjoengpandan tot post- en telegraafkantoren (zie noot *d*).

g) Eén meer dan op ult. 1903 door de oprichting van een telephoonkantoor te Weleri (waar reeds een hulppostkantoor bestond).

h) Eén meer dan op ult. 1903 door de oprichting van een hulppost- tevens telephoonkantoor te Bangkinang.

i) Eén minder dan op ult. 1903 door de verheffing van het hulppost- tevens centraaltelephoonkantoor te Pangkalpinang tot post- en telegraafkantoor (zie noot *d*).

j) Het hulppostkantoor te Sawahloento werd tot post- en telegraafkantoor verheven; te Poeloeajer daarentegen werd een hulppostkantoor opgericht, zoodat het aantal hulppost- tevens spoorwegtelegraafkantoren op Sumatra onveranderd bleef (zie noot *p*).

k) Eén minder dan op ult. 1903 door de oprichting te Weleri, waar reeds een hulppostkantoor bestond, van een telephoonkantoor (zie noot *g*).

l) Vijf meer dan op ult. 1903 door de oprichting van hulppostkantoren te Bangoenpoerba, Baganapiapi, Laboeanroekoe, Koeala Simpang en Soengeirampah (res. Oostkust van Sumatra).

m) Eén meer dan op ult. 1903 door de oprichting van een hulppostkantoor te Pangkadjene (Celebes en onderhoorigheden).

n) Als spoorwegtelegraafkantoren zijn hier niet medegerekend de stations of halten der staatsspoorwegen op Java op plaatsen, waar telegraafkantoren van den gouvernements post- en telegraafdienst gevestigd zijn, noch, wat Sumatra betreft, die welke slechts voor het onderling verkeer langs de spoorwegtelegraaf zijn aangewezen. Met uitzondering van de stations en halten te Kajoetanam, Emmahaven, Pajakombo, Solok en Poeloeajer, alwaar tevens hulppostkantoren gevestigd zijn en die voor het algemeen telegraafverkeer zijn opengesteld, zijn de andere halten en stations van den Sumatra-spoorweg slechts aangewezen voor de behandeling van die telegrammen, welke hunne bestemming geheel langs de spoorwegtelegraaf kunnen bereiken (dus zonder de gouvernements-telegraaf aan te doen).

o) Twee meer dan op ult. 1903 door de openstelling van spoorwegtelegraafkantoren te Antjol, Kaliboto en Salemba en de opheffing van dat te Banjoewangi-haven.

p) Eén minder dan op ult. 1903 door de oprichting van een hulppostkantoor te Poeloeajer (zie noot *j*).

q) Namelijk de halten Kalimas (Soerabaja) en Tjilatjap-haven (Banjoemas).

r) Eén minder dan op ult. 1903 door de opheffing van het centraaltelephoonkantoor te Muntok, als gevolg van de oprichting van een post- en telegraafkantoor aldaar (zie noot *d*).

s) Bovendien wordt op Java en Madoera aan een geregeld postverkeer voor het publiek ook dienstbaar gemaakt de zoogenaamde districtspost in de gouvernementsresidentiën aldaar (Bijbl. Ind. St. n°. 4801). Op ult. 1904 beliep het aantal bestelhuizen der districtspost 1036, tegen 1038 op ult. 1903. Hoewel de districtspost ook in de residentie Soerakarta werkt, kan aldaar, uit aanmerking van de bestuurstoestanden, niet tot de oprichting van bestelhuizen worden overgegaan.

t) Van de 42 particuliere telegraafkantoren op Java zijn er 39 van de Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschappij en 3 van de Semarang-Cheribon Stoomtrammaatschappij; de 14 op Sumatra zijn van de Deli-Spoorwegmaatschappij. Onder deze 56 kantoren zijn begrepen die te Tegal, Semarang, Willem I (Ambarawa), Soerakarta, Klaten, Djokjakarta, Toegoe, Medan en Timbanglangkat (Bindjei), alwaar tevens gouvernements telegraafkantoren gevestigd zijn.

u) Van de hierbedoelde telephoonkantoren, waarvan er 3 — Demak, Poerwodadi en Koedoes — gevestigd zijn op plaatsen, waar tevens een gouvernements-telegraafkantoor bestaat, zijn er 14, w. o. de 3 genoemde, van de Semarang-Joana Stoomtrammaatschappij en 16 van de Madoera-Stoomtrammaatschappij. Deze ondernemingen bezigen hare diensttelephoonkantoren krachtens de haar respectievelijk in October 1894 en Juli 1901 verleende vergunningen (zie Bijbl. Ind. St. nos. 5004 en 5609), tevens voor het publiek verkeer.

OVER DE JAREN 1902, 1903 en 1904. *a*)

POSTVERKEER.

Aantal monsters.	Aantal documenten.	Aantal aangeteekende stukken onder de vorenstaande begrepen.		Aantal ontvangstberichten voor aangeteekende stukken.	*AANMERKINGEN.*
		Gewone stukken.	Dienststukken.		
142 402	121 640	713 810	399 062	3 926	*a*) Het aantal rebuten (onbestelbare en geweigerde, zoomede onafgehaalde poste-restante brieven) bedroeg in de gemelde jaren achtereenvolgens 37 583, 37 921 en 35 714.
		1 112 872			
152 438	141 050	719 383	415 493	2 496	*b*) Onder de in 1902, 1903 en 1904 verzonden gefrankeerde brieven zijn respectievelijk 2 521 896, 2 797 507 en 2 956 538 briefkaarten begrepen.
		1 134 876			
155 532	178 308	717 990	404 950	5 668	*c*) De opgaven over 1902 en 1903 zijn meerendeels verbeterde cijfers.
		1 122 940			

JAREN.	AARD DER VERZENDING.		Verkeer met Nederland. Via *Brindisi*, *Genua*, *Marseille* en *Napels*. Ontvangen.	Verzonden.	Te zamen.	Per „*zeepost*", d. i. met de stoomschepen, die rechtstreeks tusschen Indië en Nederland den dienst verrichten. Ontvangen.	Verzonden.	Te zamen.
								A.
1902 . . .	Gefrankeerde	(aantal)	521 053	559 273	1 080 326	38 480	15 366	53 846
	Ongefrankeerde. . . .	(id.)	5 954	4 277	10 231	741	559	1 300
			527 007	563 550	1 090 557	39 221	15 925	55 146
1903 . . .	Gefrankeerde	(id.)	502 892	551 629	1 054 521	32 643	15 301	47 944
	Ongefrankeerde. . . .	(id.)	4 277	5 785	10 062	533	559	1 092
			507 169	557 414	1 064 583	33 176	15 860	49 036
1904 . . .	Gefrankeerde	(id.)	528 671	552 838	1 081 509	41 158	17 134	58 292
	Ongefrankeerde. . . .	(id.)	7 592	8 203	15 795	663	130	793
			536 263	561 041	1 097 304	41 821	17 264	59 085
								B. Brief
1902 . . .	Enkele.	(id.)	101 647	123 539	225 186	5 902	7 150	13 052
	Met betaald antwoord .	(id.)	26	221	247	„	„	„
			101 673	123 760	225 433	5 902	7 150	13 052
903 . . .	Enkele.	(id.)	107 991	117 520	225 511	7 891	5 876	13 767
	Met betaald antwoord .	(id.)	39	286	325	„	13	13
			108 030	117 806	225 836	7 891	5 889	13 780
1904 . . .	Enkele.	(id.)	108 160	130 741	238 901	10 582	9 022	19 604
	Met betaald antwoord .	(id.)	78	143	221	78	26	104
			108 238	130 884	239 122	10 660	9 048	19 708
						C. Drukwerken, monsters en		
1902 . . .	Drukwerken	(id.)	913 234	190 463	1 103 697	165 516	8 788	174 304
	Monsters	(id.)	16 354	26 949	43 303	858	39	897
	Documenten	(id.)	4 550	8 294	12 844	117	13	130
1903 . . .	Drukwerken	(id.)	950 235	204 867	1 155 102	197 145	7 332	204 477
	Monsters	(id.)	16 549	28 483	45 032	1 391	13	1 404
	Documenten	(id.)	4 225	7 878	12 103	52	65	117
1904 . . .	Drukwerken	(id.)	941 395	240 448	1 181 843	231 725	4 420	236 145
	Monsters	(id.)	22 828	28 665	51 493	871	91	962
	Documenten	(id.)	5 915	12 363	18 278	403	65	468
			D. Aangeteekende stukken (begrepen in de bovenstaande opgaven)					
1902 . . .	Aangeteekende stukken.	(id.)	76 456	105 560	182 016	2 002	286	2 288
	Ontvangstberichten . .	(id.)	26	52	78	„	„	„
1993 . . .	Aangeteekende stukken.	(id.)	72 345	103 532	175 877	2 925	260	3 185
	Ontvangstberichten . .	(id.)	„	104	104	„	„	„
1904 . . .	Aangeteekende stukken.	(id.)	73 281	109 213	182 494	3 484	351	3 835
	Ontvangstberichten . .	(id.)	39	65	104	„	„	„

Overig verkeer.								Totalen-generaal.		
Met de overige landen van Europa.	Met Afrika.	Met Amerika.	Met Azië.	Met Australië.	Gezamenlijk.	Uit voormelde landen	Totaal.	Ontvangen.	Verzonden.	Te zamen.
Verzonden.						ontvangen.				
Brieven.										
176 878	3 640	17 563	116 641	9 362	324 084	331 543	655 627	891 076	898 723	1 789 799
4 485	195	156	9 256	183	14 275	12 625	26 900	19 320	19 111	38 431
181 363	3 835	17 719	125 897	9 545	338 359	344 168	682 527	910 396	917 834	1 828 230
171 431	6 188	17 407	124 125	9 474	328 625	351 964	680 589	887 499	895 555	1 783 054
3 484	260	351	6 993	97	11 185	10 972	22 157	15 782	17 529	33 311
174 915	6 448	17 758	131 118	9 571	339 810	362 936	702 746	903 281	913 084	1 816 365
192 621	6 213	15 262	117 092	5 967	337 155	365 147	702 302	934 976	907 127	1 842 103
3 588	266	130	10 712	74	14 770	13 095	27 865	21 350	23 103	44 453
196 209	6 479	15 392	127 804	6 041	351 925	378 242	730 167	956 326	930 230	1 886 556
kaarten.										
56 836	689	2 431	9 289	1 239	70 484	74 401	144 885	181 950	201 173	383 123
767	„	13	17	„	797	26	823	52	1 018	1 070
57 603	689	2 444	9 306	1 239	71 281	74 427	145 708	182 002	202 191	384 193
55 237	1 508	4 056	13 634	934	75 369	91 832	167 201	207 714	198 765	406 479
468	„	26	42	„	536	11	547	50	835	885
55 705	1 508	4 082	13 676	934	75 905	91 843	167 748	207 764	199 600	407 364
63 440	1 707	5 044	10 075	1 844	82 110	87 799	169 909	206 541	221 873	428 414
117	13	„	177	„	307	130	437	286	476	762
63 557	1 720	5 044	10 252	1 844	82 417	87 929	170 346	206 827	222 349	429 176
documenten („papiers d'affaires").										
45 890	1 001	5 889	43 339	3 209	99 328	586 892	686 220	1 665 642	298 579	1 964 221
15 561	403	1 222	5 885	380	23 451	34 462	57 913	51 674	50 439	102 113
4 225	52	26	543	58	4 904	3 928	8 832	8 595	13 211	21 806
57 408	1 482	5 512	40 142	2 977	107 521	684 228	791 749	1 831 608	319 720	2 151 328
21 255	130	1 521	12 413	182	35 501	33 827	69 328	51 767	63 997	115 764
4 199	117	338	1 095	24	5 773	2 427	8 200	6 704	13 716	20 420
59 202	2 044	7 631	43 058	1 452	113 387	653 836	767 223	1 826 956	358 255	2 185 211
13 689	39	2 821	5 925	339	22 813	43 234	66 047	66 933	51 569	118 502
5 330	52	377	1 201	91	7 051	5 893	12 944	12 211	19 479	31 690
benevens ontvangstberichten voor aangeteekende stukken.										
37 843	715	2 665	25 822	1 062	68 107	50 294	118 401	128 752	173 953	302 705
104	„	13	39	„	156	18	174	44	208	252
45 383	1 040	4 134	29 678	1 772	82 007	57 210	139 217	132 480	185 799	318 279
13	„	„	70	„	83	70	153	70	187	257
47 294	1 022	4 277	27 920	906	81 419	55 266	136 685	132 031	190 983	323 014
182	„	13	250	„	445	187	632	226	510	736

3°. POSTWISSELS.

	1902. (Verbeterde opgaaf.)		1903 (Verbeterde opgaaf.)		1904. (Voorloopige opgaaf.)	
	Aantal.	Bedrag.	Aantal.	Bedrag.	Aantal.	Bedrag.
A. Binnenlandsch verkeer	215 387	f 6 824 324,70^{5}	217 407	f 7 241 781,50	229 830	f 7 291 073,65
B. Buitenlandsch verkeer:						
Naar Nederland overgemaakt.	43 432	f 1 509 504,34	46 004	f 1 524 177,68	46 336	f 1 667 624,50
„ andere landen overgemaakt . . .	9 485	336 855,87^{5}	9 657	345 613,29^{5}	10 994	372 875,14
Totaal *uit Indië verzonden* . . .	52 917	f 1 846 360,21^{5}	55 661	f 1 869 790,97^{5}	57 330	f 2 040 499,64
Uit Nederland verzonden *a*)	4 548	f 273 148,77^{5}	4 726	f 261 602,97	5 098	f 249 660,09^{5}
„ andere landen verzonden	1 173	52 282,30	1 295	58 828,22	1 351	64 435,02^{5}
Totaal *naar Indië overgemaakt*. .	5 721	f 325 431,07^{5}	6 021	f 320 431,19	6 449	f 314 095,12
Totaal buitenlandsch verkeer. .	58 638	f 2 171 791,29	61 682	f 2 190 222,16^{5}	63 779	f 2 354 594,76

a) Onder de uit Nederland verzonden postwissels zijn de zoogenaamde „marinewissels" begrepen. Deze postwissels hebben gediend tot terugbetaling van spaargelden aan het personeel van de zeemacht, behoorende tot de inleggers der Rijkspostspaarbank in Nederland. In de jaren 1902, 1903 en 1904 zijn uitbetaald respectievelijk 167, 168 en 180 stuks dergelijke „marinewissels", tot een bedrag van f 89 044,40, f 72 223,17 en f 62 846,74.

4°. INCASSEERINGSDIENST.

Ter invordering aangeboden quitantiën.	Binnenlandsch verkeer.						Buitenlandsch verkeer (voor zooveel betreft de landen van waar quitantiën ter invordering werden *ontvangen*). *a*)					
	1902.		1903. *b*)		1904. *b*)		1902.		1903.		1904.	
	Aantal.	Bedrag.	Aantal.	Bedrag.	Aantal.	Bedrag.	Aantal.	Bedrag.	Aantal.	Bedrag.	Aantal.	Bedrag.
Betaalde quitantiën.	154 527	f 1 536 106	159 160	f 1 600 225	167 613	f 1 599 817	2 905	f 58 292	3 744	f 77 225	4 093	f ,84 504
Onbetaald gebleven quitantiën . . .	63 258	666 510	67 060	663 997	77 457	653 338	1 231	39 768	1 709	50 133	1 602	43 567
Totaal behandelde quitantiën. . .	217 785	f 2 202 616	226 220	f 2 264 222	245 070	f 2 253 155	4 136	f 98 060	5 453	f127 358	5 695	f128 071

a) Van de uit Indië naar vreemde landen ter invordering gezonden quitantiën kan geen aanteekening worden gehouden, omdat die verzending rechtstreeks (onder aangeteekend couvert) door den afzender aan de kantoren van invordering plaats vindt.

Door andere landen dan Nederland is van den hierbedoelden incasseeringsdienst slechts weinig gebruik gemaakt. In de opgegeven drie jaren toch zijn uit den vreemde in Indië ter invordering slechts onvangen: uit België 28, Duitschland 262, Egypte 1, Frankrijk 298, Luxemburg 2, Oostenrijk 4 en Zwitserland 19 quitantiën, tot een bedrag van respectievelijk f 834,32, f 9192,28, f 5, f 11 407,39, f 344,78, f 37 en f 1263,24

b) De cijfers over 1903 zijn ontleend aan verbeterde opgaven; die over 1904 zijn van voorloopigen aard.

5°. POSTPAKKETTEN.

VERDEELING DER POSTPAKKETTEN.	1902.			1903. *a*)			1904. *a*)		
	Aantal.	Opbrengst.		Aantal.	Opbrengst.		Aantal.	Opbrengst.	
		Bruto.	Netto.		Bruto.	Netto.		Bruto.	Netto.
A. Binnenlandsch verkeer	141 989	f 79 105	f 50 254	143 836	f 80 305	f 49 981	*c*) 160 592	f 89 353	f 55 269
B. Buitenlandsch verkeer:									
Naar Nederland verzonden . .	8 740	(Niet gesplitst opgegeven.)		8 959	(Niet gesplitst opgegeven.)		9 764	(Niet gesplitst opgegeven.)	
„ andere landen verzonden .	2 673			3 007			3 620		
Totaal *uit Indië verzonden* . . .	11 413			11 966			*d*) 13 384		
Uit Nederland ontvangen . . .	37 163			36 778			*e*) 40 713		
„ andere landen ontvangen .	12 066			13 009			*e*) 16 061		
Totaal *in Indië ontvangen* . . .	49 229			49 787			*f*) 56 774		
Totaal buitenlandsch verkeer *b*) . .	60 642	f 43 792	f 27 090	61 753	f 45 588	f 28 606	70 158	f 51 974	f 36 523

a) De cijfers over 1903 zijn ontleend aan verbeterde opgaven; die over 1904 zijn nog van voorloopigen aard.

b) De opgegeven opbrengst van het buitenlandsch postpakkettenverkeer vertegenwoordigt het geheven frankeerloon der verzonden en het aandeel in het frankeerloon der ontvangen pakketten.

c) Hieronder 1244 pakketten met aangegeven waarde, tot een gezamenlijk bedrag van f 58 235 en 2105 pakketten met verrekening, tot een gezamenlijk bedrag van f 46 613.

d) Als voren 23 (f 2321) en 3 (f 42).

e) Hieronder 637 pakketten met verrekening uit Nederland en 671 pakketten uit andere landen, tot een gezamenlijk bedrag van f 39 214.

f) Hieronder 232 pakketten met aangegeven waarde, tot een gezamenlijk bedrag van f 24 025.

C. STATISTIEK VAN DEN TELEGRAAFDIENST OVER DE JAREN 1902, 1903 en 1904. *a*)

Verdeeling der telegrammen.		1902.			1903. *b*)			1904. *b*)		
		Aantal.		Opbrengst.	Aantal.		Opbrengst.	Aantal.		Opbrengst.
Binnenlandsche betalende telegrammen. *c*)	Java en Madoera	(283 147)	303 737	f 385 886	(267 625)	288 978	f 366 284	(279 276)	301 968	f 398 754
	Buitenbezittingen	(61 110)	62 471	107 660	(66 271)	67 766	116 911	(84 021)	85 660	144 908
	Te zamen *d*)	(344 257)	366 208	f 493 546	(333 896)	356 744	f 483 195*e*)	(363 297)	387 628	f 543 662
	Aantal woorden	(3 930 179)	4 169 035	. . . .	(3 854 617)	4 101 956	. . . .	(4 198 094)	4 461 554	. . . .

a) In deze statistiek zijn niet begrepen de diensttelegrammen (zoogenaamde dienst- en postnota's). Het aantal der verleende afschriften van telegrammen bedroeg in de opgegeven drie jaren achtereenvolgens 4341, 4357 en 5463, waarvan op Java respectievelijk 3642, 3849 en 4826.

b) De cijfers over 1903 zijn verbeterd; die over 1904 zijn van voorloopigen aard.

c) Hieronder zijn de bijzondere telegrammen begrepen, welke op kantoren van den gouvernements post- en telegraafdienst met bestemming naar andere kantoren van dienzelfden dienst en naar telegraafkantoren van spoorwegdiensten zijn aangeboden.

De totale opbrengst dier telegrammen is opgegeven, terwijl het aantal telegrammen, alleen bestemd voor gouvernements post- en telegraafkantoren tusschen ( ) is vermeld.

d) In deze cijfers is ook begrepen het verkeer met de telephoonkantoren. In welke mate deze kantoren tot het verkeer bijdroegen, blijkt uit het volgende overzicht:

	1902.		1903.		1904.	
	Aantal telegrammen.	Gezamenlijk aantal woorden.	Aantal telegrammen.	Gezamenlijk aantal woorden.	Aantal telegrammen.	Gezamenlijk aantal woorden.
Bij de gouvernements-telephoonkantoren zijn:						
aangeboden ter verzending naar de gouvernements-telegraafkantoren	5 087	56 891	4 805	50 551	7 692	83 062
ontvangen van de gouvernements-telegraafkantoren	5 840	62 232	5 746	59 463	8 622	89 845
Te zamen . . .	10 927	119 123	10 551	110 014	16 314	172 907
Opbrengst (gerekend tot het aansluitingskantoor) ten bate van den post- en telegraafdienst.	f 4 552		f 4 070		f 10 485	
Opbrengst (gerekend tot het aansluitingskantoor) ten bate van de telephoonbeambten	2 382		2 200		3 458	
Bovendien is met de telephoonkantoren nog gewisseld (zonder betaling) het nevensvermeld aantal regeeringstelegrammen.	2 780	86 610	2 754	89 530	4 304	135 715

e) Hieronder f 3329 wegens de verzonden telephoonberichten over de telephoonlijnen op het eiland Banka, welk bedrag ten bate van het departement van onderwijs, eeredienst en nijverheid komt.

Verdeeling der telegrammen.		1902. Aantal.	1902. Opbrengst.	1903. *b*) Aantal.	1903. *b*) Opbrengst.	1904. *b*) Aantal.	1904. *b*) Opbrengst.
Buitenlandsche telegrammen.	Verzonden	60 148	f 103 435	62 126	f 107 603	70 693	f 126 604
	Ontvangen	60 285	97 447	62 762	102 393	72 251	120 290
	Doorgezonden	129 063	84 708	58 815	31 808	50 932	27 097
	Te zamen	249 496	*f*) f 285 590	183 703	*f*) f 241 804	193 876	*f*) f 273 991
	Aantal woorden	*g*) (2 781 788)	. . .	*g*) (1 755 736)	. . . .	*g*) (1 948 597)	. . . .
Binnen en buitenlandsch verkeer te zamen		615 704	f 779 136	540 447	f 725 000	581 504	f 817 653
	Aantal woorden	(6 950 823)	. . . .	(5 857 692)	. . . .	(6 410 151)	. . . .
Binnenlandsche *regeerings-telegrammen.*	Java en Madoera	39 999	f 130 772	37 298	f 119 269	40 484	f 133 227
	Buitenbezittingen	13 082	67 175	15 214	85 991	17 161	82 738
	Te zamen	53 081	f 197 947	52 512	f 205 260	57 645	f 215 965
	Aantal woorden	(1 777 600)	. . . .	(1 806 827)	. . . .	(1 850 431)	. . . .
Algemeen totaal *i*)	Java en Madoera *h*)	556 266	f 699 282	471 332	f 619 199	492 309	f 683 854
	Buitenbezittingen	112 519	277 801	121 627	311 061	146 840	349 764
	Te zamen	668 785	f 977 083	592 959	f 930 260	639 149	f1 033 618
	Aantal woorden	(8 728 423)	. . . .	(7 664 519)	. . . .	(8 260 582)	. . . .

f) Hier is alleen uitgetrokken het aandeel, dat de Nederlandsch-Indische telegraafadministratie in de opbrengst had. Deze netto opbrengst kan verdeeld worden als volgt:

	voor Java en Madoera:	voor de buitenbezittingen:	te zamen als boven:
over 1902	f 182 625	f 102 965	f 285 590
„ 1903	133 646	108 158	241 804
„ 1904	151 873	122 118	273 991

g) Hieronder zijn begrepen respectievelijk 1 823 186, 751 079 en 657 913 woorden van doorgezonden telegrammen.

h) Onder de hier opgegeven totaalcijfers van Java en Madoera zijn doorgezonden buitenlandsche telegrammen.

i) De opbrengst is voor een gedeelte (ter zake van de binnenlandsche regeeringstelegrammen) fictief.

De *binnenlandsche betalende* telegrammen kunnen, naar de onderwerpen waarover zij handelen, verdeeld worden als volgt:

Oorsprong der telegrammen.	Omschrijving der telegrammen.	1902. Aantal.	1902. Totaal.	1903. *b*) Aantal.	1903. *b*) Totaal.	1904. *b*) Aantal.	1904. *b*) Totaal.
Java en Madoera	Handels- en scheepvaarttelegrammen	131 095	303 737	129 044	288 978	125 110	301 968
	Dagbladtelegrammen	5 328		3 862		4 509	
	Telegrammen van gemengden aard	167 314		156 072		172 349	
Buitenbezittingen	Handels- en scheepvaarttelegrammen	28 893	62 471	35 062	67 766	47 169	85 660
	Dagbladtelegrammen	186		404		793	
	Telegrammen van gemengden aard	33 392		32 300		37 698	
Nederlandsch-Indië	Handels- en scheepvaarttelegrammen	159 988	*j*) 366 208	164 106	*k*) 356 744	172 279	*l*) 387 628
	Dagbladtelegrammen	5 514		4 266		5 302	
	Telegrammen van gemengden aard	200 706		188 372		210 047	

j) Hieronder 212 735 in de Nederlandsche en vreemde talen en 153 473 in de inlandsche talen.

k) Als voren 207 813 en 148 931.

l) Als voren 215 431 en 172 197.

De *buitenlandsche* telegrammen kunnen verdeeld worden als volgt:

Omschrijving der telegrammen.		1902. Aantal.	1902. Totaal.	1903. *b)* Aantal.	1903. *b)* Totaal.	1904. *b)* Aantal.	1904. *b)* Totaal.
Verzonden:							
Naar Singapore, Pinang en verder.	Van Java	41 205	60 148	42 735	62 126	48 360	70 693
	„ andere eilanden van Ned.-Indië	16 936		18 039		20 814	
Naar Australië en verder.	Van Java	1 301		1 145		1 283	
	„ andere eilanden van Ned.-Indië	54		54		91	
Naar Ned.-Indië over buitenl. lijnen.	Van Java	323		112		69	
	„ andere eilanden van Ned.-Indië	329		41		76	
Ontvangen:							
Van Singapore en verder.	Op Java	39 270	60 285	41 142	62 762	48 140	72 251
	„ andere eilanden van Ned.-Indië	16 720		17 557		19 960	
Van Australië en verder.	Op Java	1 291		1 107		1 073	
	„ andere eilanden van Ned.-Indië	33		39		144	
Van Pinang.	Op Java	„		„		„	
	„ andere eilanden van Ned.-Indië	2 971		2 917		2 934	
Doorgezonden:							
Van Singapore naar Australië		74 937	129 063	29 519	58 815	25 230	50 932
„ Australië naar Singapore		54 126		29 296		25 702	
Te zamen:							
Java *m)*		212 453	249 496	145 056	183 703	149 857	193 876
Andere eilanden van Ned.-Indië		37 043		38 647		44 019	

m) Onder de voor Java opgegeven totaalcijfers zijn ook de *doorgezonden* telegrammen begrepen.

D. GELDELIJKE UITKOMSTEN VAN DEN POST- EN TELEGRAAFDIENST OVER DE JAREN 1901, 1902 en 1903.

OMSCHRIJVING.		1901.	1902.	1903. *a)*
ONTVANGSTEN.				
	Wegens verkochte frankeerzegels	f 1 272 707	f 1 272 835	f 1 241 157
Brieven- en pakketpost.	„ „ briefomslagen	11 646	8 394	6 410
	„ „ briefkaarten	119 283	125 884	135 259
	„ „ formulieren	2 364	2 442	2 518
	Porten van ongefrankeerde en ontoereikend gefrankeerde brieven en verdere stukken	31 360	31 840	33 533
	Recht op afgegeven binnen- en buitenlandsche postwissels	89 421	92 320	94 609
	Verschillende ontvangsten *b)*	17 002	15 533	17 023

a) Voor 1904 zijn de bedoelde uitkomsten nog niet volledig bekend. Eene voorloopige opgaaf van de ontvangsten der brieven- en pakketpost in genoemd jaar komt voor in kol. 198 van het verslag hiervóór.

b) Na aftrek van teruggegeven kosten (in 1901 f 5,48, in 1902 f 6,88 en in 1903 f 18,90), doch thans medegerekend [hetgeen in Indië in 's lands kas vloeide door het oningevorderd blijven van postwissels, waarvan de in Indië gestorte bedragen aan den lande vervielen en door den verkoop van voorwerpen afkomstig van geweigerde postpakketten. De baten uit een en ander beliepen over 1901 f 7448, over 1902 f 6934 en over 1903 f 7409.

OMSCHRIJVING.	1901.		1902.		1903. *a*)	
Binnenlandsche paardenposterij	f 1 297		f 817		f 634	
Telegraphie en telephoon. — Binnenlandsche betalende telegrammen	504 977		493 222		479 867	
Telegraphie en telephoon. — Buitenlandsche telegrammen *c*)	305 265		285 590		241 804	
Telegraphie en telephoon. — Aandeel in de opbrengst van particuliere telephoonverbindingen	72 961		123 059		93 268	
Toevallige baten (meerendeels opbrengst van verkocht materieel)	1 758		2 515		2 087	
Totaal in Indië ontvangen		f 2 430 041		f 2 454 451		f 2 348 169
Memorie-posten. — Porten van dienstbrieven	f 506 885		f 386 704		f 439 422	
Memorie-posten. — Verstrekken van postpaarden aan dienstreizigers	77 593		77 407		70 581	
Memorie-posten. — Binnenlandsche regeeringstelegrammen	160 588		197 947		205 260	
		745 066		662 058		715 263
Totaal der ontvangsten		f 3 175 107		f 3 116 509		f 3 063 432
UITGAVEN.						
Traktementen, enz. van het personeel (daaronder ook huishuurindemniteit der kantoorchefs)	f 1 316 132		f 1 398 281		*d*) f 1 543 650	
Reis- en verblijfkosten, zoomede bureau- en lokaalbehoeften	93 505		105 315		108 084	
Aanschaffing, onderhoud, enz. van materieel	858 653		128 142		*e*) 2 255 860	
Kosten vallende op de overbrenging van brievenmalen en postpakketten, zoowel binnen als buiten Nederlandsch-Indië; verrekeningen met de Nederlandsche en vreemde postadministratiën	523 577		539 102		*f*) 520 495	
Onderhoud, herstelling en uitbreiding van telegraaflijnen	218 932		214 495		256 236	
Uitgaven voor de binnenlandsche paardenposterij *g*)	81 597		79 992		79 397	
Onderhoud en vernieuwing van gebouwen voor den post- en telegraafdienst	8 314		7 300		90 613	
		3 100 710		2 502 627		4 854 335
Berekend voordeelig verschil *h*)		+ f 74 397		+ f 613 882		— f 1 790 903

c) Voor het *buitenlandsch* verkeer is alleen de netto opbrengst uitgetrokken, namelijk hetgeen aan de Indische telegraafadministratie als haar aandeel in de opbrengst toekomt. De bruto opbrengst (namelijk hetgeen in Indië voor de van daar verzonden telegrammen ontvangen werd) heeft in 1901, 1902 en 1903 achtereenvolgens f 813 513, f 780 467 en f 810 409 bedragen.

d) Hieronder f 600 wegens betaalde huishuurindemniteit.

e) Hieronder f 779 651 voor het leveren en leggen van een telegraafkabel met toebehooren voor eene telegraphische verbinding tusschen Balikpapan, Kwandang en Menado; f 1 374 487 voor het leveren en leggen van een telegraafkabel met toebehooren voor eene telegraphische verbinding tusschen Batavia, Billiton en Pontianak en tusschen Billiton, Banka en Palembang; f 2089 voor proefnemingen met draadlooze telegraphie; f 43 682 voor aanmaak. aanschaffing en uitzending van benoodigdheden voor den post- en telegraafdienst en daarmede in verband staande uitgaven, en f 938 voor aanschaffing en uitzending van benoodigdheden voor de postspaarbank.

f) Hieronder f 2807 voor betalingen aan de internationale bureaux der Algemeene postvereeniging en der telegraafadministratiën te Bern.

g) Onder de hier uitgetrokken uitgaven voor de paardenposterij is, wegens voeding der paarden, begrepen in 1901 f 26 670, in 1902 f 31 825 en in 1903 f 26 742, welke uitgaven — sedert de levering van gras niet meer in heerendienst geschiedt — bestreden worden uit de opbrengst van het hoofdgeld van heerendienstplichtigen.

h) Behalve dat onder de ontvangsten fictieve posten zijn in rekening gebracht, is nog in het oog te houden, dat onder de uitgaven slechts de kosten van het actief dienend personeel zijn in aanmerking genomen, niet dus de uitgaven wegens verloven, pensioenen, overtochtskosten en wachtgelden.

Bijlage V.

(Zie hoofdstuk L, afd. III, § 4, van het verslag.)

OVERZICHT

van de op ult. 1904 in Nederlandsch-Indië in exploitatie zijnde

TELEPHOON-ONDERNEMINGEN. [a]

a) De in 1886, 1901 en 1903 aan de Deli-Spoorwegmaatschappij verleende vergunningen voor telephooncorrespondentie zijn in dit overzicht niet opgenomen. Evenmin komt in dit overzicht de vergunning voor, in 1894 aan de Semarang—Joanna—Stoomtrammaatschappij en in 1901 aan de Madoera—Stoomtrammaatschappij verleend, om, onder zekere beperkingen, hare stationskantoren voor publieken telephoondienst te doen bezigen. Zie nopens een en ander Bijbl. Ind. St. n°s. 4405, 5004 en 5609. Op ult. 1904 bedroeg het aantal aansluitingen aan de telephoon der Deli-Spoorwegmaatschappij 268 (betalenden en niet-betalenden), terwijl over het geheele jaar het aantal verbindingen beliep 766 795. Aan abonnementsgelden is door de Maatschappij over 1904 ontvangen f 61 592, tegen f 58 881 in 1903. Bij Gouv. Bt. 28 Juli 1904 n°. 14 is goedgekeurd, dat de voorden telephoondienst der Deli—Spoorwegmaatschappij geldende bepalingen en tarieven ook worden toegepast voor het gebruik van de aan die Maatschappij toebehoorende telephoonverbindingen in de landschappen Tandjoeng Kasau, Pagoerawan, Si Paré Paré, Tandjoeng en Bandar (zie noot *a* van bijlage X van K. V. 1904).

V

I. Vergunningen voor bepaalde kringen. *b)*

Doorloopend nummer.	Kringen waartoe de vergunningen betrekking hebben. *c)*	Namen der concessionarissen. *d)*	Datum waarop de exploitatie een aanvang heeft genomen.	Aantal geabonneerden op ult. 1904.	Bruto ontvangsten in 1904.	Cijns aan den lande op te brengen. *e)*
			Java en Madoera.			
1	Hoofdplaats Batavia met de voorstad Weltevreden, de afdeeling Meester-Cornelis, de haven Tandjoeng Prioek en de afdeeling Tangerang. *f)*	Nederlandsch-Indische Telephoonmaatschappij.	16 Aug. 1882	*g)* 1239	f 168 870,50	*h)* f 17 232,65
2	Afd. Semarang.	Id.	 1884	486	65 090,—	6 509,—
3	Afd. Soerabaja.	Id.	 1884	743	102 930,—	10 293,—
4	Afd. Buitenzorg (res. Batavia).	Id.	16 Juni 1895	122	14 149,—	1 414,90
5	Res. Preanger Regentschappen.	Preanger Telephoonmaatschappij te Bandoeng.	17 Nov. 1895	572	60 089,56	6 008,96
6	Res. Cheribon.	Cheribonsche Telephoonmaatschappij te Cheribon.	1 Jan. 1895	106	19 848,50	1 984,85
7	Afdn. Tegal en Brebes (res. Pekalongan).	Tegalsche Telephoonmaatschappij te Tegal.	1 Dec. 1894	81	12 536,30	1 253,63
8	Afdn. Pemalang, Pekalongan en Batang (res. Pekalongan).	Pekalongansche Telephoonmaatschappij te Pekalongan.	1 Jan. 1894	44	7 752,20	387,61
9	Afdn. Grobogan, Demak en Ambarawa (res. Semarang). *i)*	Algemeene Telephoonmaatschappij te Semarang.	. . Aug. 1897	5	720,—	"
10	Afd. Kendal (res. Semarang).	Id.	. . Juni 1897	12	2 340,—	"
11	Afdn. Djapara, Koedoes en Pati (res. Semarang) *k)*	Telephoonmaatschappij „Japara" te Semarang.	7 Juni 1895	49	8 222,50	*l)* 596,125
12	Res. Rembang.	H. C. U. J. Huber.	. . April 1897	62	7 197,50	719,75
13	Afd. Sidoardjo (res. Soerabaja).	Algemeene Telephoonmaatschappij te Semarang.	15 Febr. 1897	15	1 972,50	"
14	Afdn. Modjokerto en Djombang (res. Soerabaja).	Handelmaatschappij San Liem Kong Sie te Soerabaja.	1 Mei 1893 } 1 Oct. 1893 }	97	15 516,20	1 551,62
15	Afd. Grisee (res. Soerabaja).	F. Muschte..	. . Dec. 1897	*m)*	*m)*	"

b) Ingevolge de in September 1894 (Bijbl. Ind. St. n°. 4999) vastgestelde modelvoorwaarden wordt den ondernemers alleen het recht toegekend om centraaltelephoonkantoren op te richten en deze met de verschillende lokalen der geabonneerden voor het telephoonverkeer in verbinding te brengen. Voor het onderling in verbinding brengen van centraalkantoren van telephoonnetten, welke zich uitstrekken over eene geheele afdeeling van een gewest dan wel over meer dan één afdeeling van één of meer gewesten, is eene nadere vergunning noodig.

c) In het algemeen zijn de vergunningen voor 25 jaar verleend. De tarieven en verdere abonnementsvoorwaarden (voor welke overigens zij verwezen naar noot *c* van bijlage Y van K. V. 1900) zijn onderworpen aan de voorafgaande goedkeuring van den Gouverneur-Generaal.

d) In vele gevallen gingen de vergunningen van de oorspronkelijke houders, met goedkeuring van het Gouvernement, later in handen van andere personen of van naamlooze vennootschappen over. Hier worden alleen de concessionarissen vermeld, aan wie de vergunningen laatstelijk zijn overgedragen

e) Zoodra het getal geabonneerden in eenige plaats, afdeeling of residentie 25 bedraagt, moet door den concessionaris aan 's lands kas jaarlijks als cijns worden uitgekeerd 5 % van de bruto-ontvangsten en, zoodra het getal 50 of meer bedraagt, 10 % (zie echter noot *a*).

f) Bij Gouv. Bt. 7 Nov. 1903 n°. 5 is aan de Nederlandsch-Indische Telephoonmaatschappij vergunning verleend om dit telephoonnet, tot wederopzeggens, doch uiterlijk tot 20 September 1906, uit te breiden tot de afdeeling Tangerang (residentie Batavia), en daartoe ter afdeelingshoofdplaats Tangerang een centraaltelephoonkantoor op te richten en dit met dat telephoonnet in aansluiting te brengen, en zulks tegen heffing en storting in 's lands kas van eene maandelijksche contributie van f 2 van ieder geabonneerde op eene telephoonverbinding met het centraalkantoor te Tangerang.

g) Hieronder begrepen de opbrengst, ad f 436,50, wegens gesprekken met automatische telephoontoestellen (waarvoor bij Gouv. Bt. 30 Oct. 1900 n°. 13 voor den tijd van 1 jaar vergunning werd verleend, welke termijn bij Gouv. Bt. 18 Jan. 1902 n°. 25 met 1 jaar en bij Gouv. Bt. 10 Jan. 1903 n°. 5 nader, tot wederopzeggens, doch uiterlijk tot 20 September 1906, is verlengd), en de opbrengst ad f 384 aan contributiën, bedoeld in noot *f*.

h) Hieronder f 384 aan contributiën, bedoeld in noot *f*.

i) Bij Gouv. Bt. 30 Oct. 1904 n°. 16 is goedgekeurd, dat in het net zijn opgenomen het assistent-resident-kantoor, de woning van den controleur van Salatiga en de woning van den patih van Salatiga ter afdeelingshoofdplaats Salatiga.

k) Bij Gouv. Bt. 4 Sept. 1903 n°. 19 is aan de Telephoonmaatschappij „Japara" tot wederopzeggens vergunning verleend tot het aanleggen en exploiteeren van eene intercommunale telephoonverbinding tusschen de plaatsen Djapara, Koedoes, Pati en Djoeana, en zulks tegen heffing en storting in 's lands kas van eene maandelijksche contributie van f 1 van ieder geabonneerde op eene telephoonverbinding met een der centraalkantoren op de genoemde plaatsen.

l) Hieronder f 85 aan contributiën, bedoeld in noot *k*. Gedurende negen maanden van het jaar was het aantal geabonneerden boven 25 en beneden 50 en was dus van de bruto-ontvangsten ad f 6052,50, 5 % of f 302,62 verschuldigd; gedurende drie maanden (September, October en November) was het aantal geabonneerden 50 en was over de bruto-ontvangsten ad f 2085, 10 % of 208,50 op te brengen.

Doorloopend nummer.	Kringen waartoe de vergunningen betrekking hebben. c)	Namen der concessionarissen. d)	Datum waarop de exploitatie een aanvang heeft genomen.	Aantal geabonneerden op ult. 1904.	Bruto ontvangsten in 1904.	Cijns aan den lande op te brengen. e)
16	Afd. Pasoeroean.	W. van der Heijden.	16 Mei 1892	61	f 9 023,—	f 902,30
17	Afd. Bangil (res. Pasoeroean.)	Telephoonmaatschappij „Insulinde" te 's Gravenhage.	7 Juli 1897	1	350,—	„
18	Afdn. Malang en Loemadjang (res. Pasoeroean).	Id.	4 April 1893 } 1 Juli 1893 }	159	24 857,50	2 485,75
19	Afd. Probolinggo (res. Pasoeroean).	W. van der Heijden.	1 Aug. 1892	25	3 755,—	n) 111,50
20	Afd. Kraksaän (res. Pasoeroean).	Departement Probolinggo van het Algemeen Syndicaat van suikerfabrikanten op Java.	11 Juli 1894	12	2 016,—	„
21	Afd. Bondowoso (res. Besoeki).	L. M. E. Boulet, wed. J. H. E. Hoeke.	1 Dec. 1894.	12	1 065,—	„
22	Afd. Djember (res. Besoeki).	Id.	1 Mei 1895	22	4 755,—	„
23	Afd. Banjoewangi (res. Besoeki).	C. H. Pownall.	1 Jan. 1895.	42	7 335,—	366,75
24	Afdn. Banjoemas, Bandjernegara, Poerwokerto en Poerbolinggo (res. Banjoemas).	Algemeene Telephoonmaatschappij te Semarang.	. . Nov. 1896	34	4 535,—	226,75
25	Afd. Tjilatjap (res. Banjoemas).	A. N. Pieters.	1 Nov. 1893	2	360,—	„
26	Afdn. Poerworedjo, Keboemen en Wonosobo (res Kedoe).	Algemeene Telephoonmaatschappij te Semarang.	. . Nov. 1897	4	480,—	„
27	Afdn. Magelang en Temanggoeng (res. Kedoe).	Id.	1 Jan. 1898.	28	3 397,50	169,87[5]
28	Res. Djokjakarta.	Telephoonmaatschappij der Vorstenlanden te Semarang.	1 Aug. 1894	207	23 742,—	2 374,20
29	Res. Soerakarta.	Id.	1 Oct. 1895.	235	30 156,50	o) 4 276,55
30	Afd. Madioen.	W. van der Heijden.	1 Febr. 1894	20	3 060,—	„
31	Afdn. Kediri en Berbek (res. Kediri).	Kediri-Telephoonmaatschappij te Kediri.	1 Aug. 1894	63	15 270,—	1 527,—
32	Afd. Blitar (res. Kediri). p)	Blitar Telephoonmaatschappij te Soerabaja.	16 Maart 1893	37	7 800,—	390,—
				4 597	f 629 192,26	f 60 782,77

Buitenbezittingen.

33	Res. Padangsche Benedenlanden (gouv. Sumatra's Westkust).	Algemeene Telephoonmaatschappij te Semarang.	1 Juli 1897	100	f 13 255,—	f 1 325,50
34	Afdn. Beneden-Langkat en Tamiang (res. Sumatra's Oostkust). q)	De Langkat en Tamiang Telephoonmaatschappij te Tandjoeng Poera.	6 Aug. 1895	56	12 833,50	1 283,35
35	Gouv. Celebes en onderhoorigheden.	Algemeene Telephoonmaatschappij te Semarang.	. . Maart 1897	40	4 342,50	217,12[5]
			Totaal. . .	4 793	f 659 623,26	f 63 608,74[5]

m) In dezen kring waren nog geen betalende geabonneerden.

n) Gedurende 5 maanden van het jaar was het aantal geabonneerden beneden 25 en was dus van de bruto-ontvangsten, ad f 1525, geen cijns verschuldigd. Gedurende de overige maanden van het jaar was het aantal geabonneerden 25 en daarboven, doch beneden 50, en was van de bruto-ontvangsten, ad f 2230, 5 % of f 111,50 op te brengen.

o) De Telephoonmaatschappij der Vorstenlanden is tot wederopzeggens van de verplichting tot het heffen van een gesprekkentarief tusschen de centraalkantoren ontslagen, tegen de heffing en storting in 's lands kas van eene maandelijksche contributie ad f 1 van ieder geabonneerde, die van de verbinding tussbhen de centraalkantoren gebruik maakt. In verband hiermede was van de bruto-ontvangsten, ad f 30 156,50, f 1401 wegens de evenbedoelde contributiën en van het overblijvend bedrag, ad f 28 755,50, 10 % of f 2 875,55 aan cijns verschuldigd, te zamen dus f 4 276,55.

p) De tarieven en abonnementsvoorwaarden zijn gewijzigd bij Gouv. Bt. 19 Nov. 1904 n°. 6.

q) De tarieven en abonnementsvoorwaarden zijn aangevuld bij Gouv. Bt. 21 Juli 1904 n°. 31.

V

II. Vergunningen voor intercommunale telephoonverbindingen.

Doorloopend nummer.	Plaatsen waartusschen, volgens de verleende vergunningen, verbindingen zijn tot stand gebracht.	Namen der concessionarissen. d)	Datum waarop de exploitatie een aanvang heeft genomen.	Bedrag van het aanlegkapitaal (volgens het door de Regeering vastgestelde cijfer).	Bruto ontvangsten voor gesprekken in 1904.	Cijns aan den lande op te brengen. r)
	Batavia, Semarang en Soerabaja.	Intercommunale Telephoonmaatschappij te Batavia. s)	16 Nov. 1896 Batavia-Semarang en 7 Dec. 1896 Batavia-Soerabaja.			
I.	Batavia, Cheribon, Tegal, Pekalongan en Semarang. t)	Id.	Cheribon, Pekalongan en Tegal zijn respectievelijk 3, 8 en 21 Juni 1897 opgenomen in de intercommunale verbinding Batavia-Semarang-Soerabaja.	f 185 000,—	f 110 450,99	f 68 963,24^5
	Cheribon, Tegal, Pekalongan en Soerabaja u)	Id.				
II.	Batavia—Buitenzorg. v)	Buitenzorgsche Intercommunale Telephoonmaatschappij te Batavia. w)	17 Mei 1898	4 200,—	1 770,40	x)
	Buitenzorg Soekaboemi. v)	Id.	12 Juni 1898	4 400,—		
III.	Soekaboemi, Tjiandjoer en Bandoeng. v)	Preanger Telephoonmaatschappij te Bandoeng. ij)	15 Juli 1898	13 500,—	1 142,40	„
				Totaal. .	f 113 363,79	f 68 963,24^5
				Id. sub I	. . . . . .	63 608,74^5
				Totaal-generaal.	. . . . . .	f 132 571,99

r) De cijns aan den lande bedraagt 75 % van de bruto-ontvangsten voor gesprekken, nadat daarvan 10 % per jaar van het vastgesteld aanlegkapitaal der lijn is afgetrokken.

s) Aan de Intercommunale Telephoonmaatschappij is bij Gouv. Bt. 6 Dec. 1901 n°. 10 tot wederopzeggens vergunning verleend om van de in exploitatie gebrachte telephoonverbinding tusschen Batavia, Cheribon, Tegal, Pekalongan, Semarang en Soerabaja gebruik te maken voor het overbrengen van telephoonberichten tusschen die plaatsen onderling. De Maatschappij is daarbij, ten aanzien van de behandeling dier berichten, onderworpen aan de bepalingen van het reglement voor den telegraafdienst in Nederlandsch-Indië, met uitzondering van die, betrekking hebbende op het buitenlandsch verkeer en van enkele artikelen, welke op den telephoondienst niet van toepassing behoefden te zijn, dan wel voor dien dienst gewijzigd behoorden te worden. Ten opzichte van de opbrengst is daarbij bepaald, dat de naar het woordental geheven bedragen der berichten onder de ingevorderde gelden worden gerekend, waarover de cijns van 75 % aan den lande verschuldigd is. De dienst is op 10 December 1901 ingevoerd.

t) Voor deze verbinding is tot wederopzeggens vergunning verleend om gebruik te maken van de bestaande lijn Batavia-Semarang.

u) Als voren wat betreft de bestaande lijn Batavia-Semarang-Soerabaja.

v) Nadat bij Gouv. Bt. 8 Febr. 1897 n°. 22 er in was toegestemd om de sub II vermelde intercommunale lijnen met elkander in aansluiting te brengen, volgde bij Gouv. Bt. 4 Juni 1899 n°. 1 de vergunning om ze te doen aansluiten aan de sub III bedoelde geleiding.

w) Aan de Buitenzorgsche Intercommunale Telephoonmaatschappij is bij Gouv. Bt. 10 Oct. 1902 n°. 9 tot wederopzeggens vergunning verleend om van de in exploitatie gebrachte telephoonverbinding tusschen Batavia, Buitenzorg en Soekaboemi gebruik te maken voor het overbrengen van telephoonberichten tusschen die plaatsen onderling, op dezelfde voorwaarden als voor de in noot s bedoelde vergunning. De dienst is op 16 November 1903 ingevoerd.

x) Zie noot x van bijlage W van K. V. 1903.

ij) Aan de Preanger Telephoonmaatschappij is bij Gouv. Bt. 19 April 1902 n°. 22 tot wederopzeggens vergunning verleend om van de in exploitatie gebrachte telephoonverbinding tusschen Soekaboemi, Tjiandjoer en Bandoeng gebruik te maken voor het overbrengen van telephoonberichten tusschen die plaatsen onderling, op dezelfde voorwaarden als voor de vergunning, bedoeld in noot s. De dienst was echter op 1 April 1905 nog niet ingevoerd.

Bijlage W.

(Zie hoofdstuk L, afd. III, § 5, van het verslag.)

OVERZICHTEN

BETREFFENDE DEN

POSTSPAARBANKDIENST

IN

NEDERLANDSCH-INDIË.

OVER

1904.

W

I. Overzicht per maand van de in de postspaarbank ingelegde en terugbetaalde bedragen. *a*)

MAANDEN.	Ingelegd bedrag.	Terugbetaald bedrag. *b*)	Voordeelig saldo.
1904.			
Januari	f 325 412	f 209 745	f 115 667
Februari.	348 889	259 895	88 994
Maart.	356 601	269 270	87 331
April	330 834	258 906	71 928
Mei	334 767	248 798	85 969
Juni	369 251	293 873	75 378
Juli	390 083	265 676	124 407
Augustus	362 830	284 171	78 659
September	345 164	232 651	112 513
October	376 670	275 380	101 290
November	339 515	257 295	82 220
December	341 140	322 453	18 687
Totalen . . .	f 4 221 156	f 3 178 113	f 1 043 043

Recapitulatie over het tijdvak 1 Juli 1898 (datum van opening der spaarbank) — ult. December 1904.

	Ingelegd bedrag.	Terugbetaald bedrag. *b*)	Voordeelig saldo.
1 Juli 1898 — ult. Dec. 1901 . . .	f 8 286 785	f 4 978 297	f 3 308 488
1902 . . .	2 991 583	2 540 288	451 295
1903 . . .	3 435 888	2 660 990	774 898
1904 . . .	4 221 156	3 178 113	1 043 043
	f 18 935 412	f 13 357 688	*c*) f 5 577 724

II. Overzicht per gewest betreffende de in 1904 uitgegeven en afbetaalde spaarbankboekjes en van het aantal en bedrag der ingelegde en terugbetaalde sommen.

GEWESTEN.	Spaarbankboekjes.						Inlagen.		Terugbetalingen.	
	Uitgegeven.			Afbetaald.						
	Europeanen en gelijkgestelden.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Europeanen en gelijkgestelden.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Aantal.	Bedrag. *a*)	Aantal.	Bedrag. *a*)
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.
JAVA EN MADOERA.										
Bantam	51	50	4	21	9	1	684	f 38 921	249	f 19 475
Batavia	1 348	643	80	668	146	36	13 044	953 064	8 847	1 013 354
Preanger Regentschappen	397	140	12	179	65	3	4 842	309 946	2 782	257 311

a) De sommen zijn afgerond in volle guldens.

b) Onder de terugbetaalde sommen is ook begrepen de uitgekeerde rente aan die inleggers. die het geheele bedrag van hun tegoed opvorderden. Die rente bedroeg over het 2de halfjaar 1898 f 35,06, over 1899 f 2237,81, over 1900 f 3733.67, over 1901 f 4949.52, over 1902 f 5621,65, over 1903 f 6331,96 en over 1904 f 7565,77, of te zamen f 30 475,44.

c) Daar onder de terugbetalingen was begrepen wegens tot ult. 1904 aan inleggers *uitgekeerde* rente op *geheel afbetaalde* boekjes (zie noot *b*) f 30 475 44, was feitelijk het *wegens inlagen* terugbetaalde zooveel kleiner en bleef derhalve ook zooveel meer ingelegd. Bovendien beliep de *bijgeschreven* rente over het 2de halfjaar 1898 f 3648.76, over 1899 f 28 431 76, over 1900 f 50 316,60, over 1901 f 62 362,24, over 1902 f 74 689.30, over 1903 f 90 950,54 en over 1904 f 113 365,09, of te zamen f 423 764,29, zoodat op ult. 1904 het tegoed der inleggers bedroeg f 5 577 724 + f 30 475 + f 423 764 = f 6 031 963.

GEWESTEN.	Spaarbankboekjes.						Inlagen.		Terugbetalingen.	
	Uitgegeven.			Afbetaald.						
	Europeanen en gelijkgestelden.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Europeanen en gelijkgestelden.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen.	Aantal.	Bedrag. a)	Aantal.	Bedrag. a)
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.
Cheribon	70	37	4	32	5	2	1 029	f 46 314	364	f 35 749
Pekalongan	81	33	9	32	10	4	1 148	79 464	519	50 24
Semarang	437	178	17	238	54	2	5 009	283 550	2 884	235 300
Rembang	62	31	2	19	41	2	700	50 537	429	26 622
Soerabaja	401	128	21	167	32	9	4 793	331 025	2 760	251 228
Pasoeroean	324	136	4	130	55	1	3 141	255 135	2 149	190 489
Besoeki	82	10	„	24	3	„	781	79 446	275	41 388
Banjoemas	63	53	13	18	23	1	1 172	53 560	463	35 857
Kedoe	270	178	6	183	57	5	4 064	221 791	2 323	174 184
Djokjakarta	131	47	1	74	16	1	1 736	113 460	667	83 060
Soerakarta	121	219	1	71	96	2	1 956	113 169	763	79 485
Madioen	70	61	4	44	23	5	1 826	86 384	592	49 772
Kediri	147	58	1	44	8	1	1 649	122 086	668	83 162
Madoera	27	17	5	10	4	2	505	34 937	161	23 271
Totalen voor Java en Madoera	4 082	2 019	184	1 954	647	77	48 079	f 3 172 789	26 895	f 2 649 950
BUITENBEZITTINGEN.										
Sumatra's Westkust	330	352	23	183	153	6	4 922	f 179 621	2 412	f 155 820
Benkoelen	35	29	„	15	7	„	411	24 019	88	6 679
Lampongsche Districten	8	3	1	7	„	„	122	8 935	47	5 274
Palembang	227	89	12	84	39	5	1 953	158 028	669	42 199
Oostkust van Sumatra	105	73	4	51	20	„	1 288	120 574	477	54 451
Atjèh en onderhoorigheden	213	132	7	211	29	2	1 986	159 086	1 180	99 398
Riouw en onderhoorigheden	18	15	1	19	6	„	305	14 513	149	13 727
Banka	18	21	2	10	11	1	519	15 686	166	7 411
Billiton	10	21	„	5	11	„	321	6 625	72	3 374
Westerafdeeling van Borneo	50	53	„	20	15	1	999	36 144	400	12 758
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	92	74	7	56	16	1	1 226	106 790	384	44 217
Celebes en onderhoorigheden	54	55	2	49	11	3	1 047	63 017	475	35 526
Menado	26	5	1	8	„	„	204	25 076	106	11 693
Amboina	120	18	„	19	8	3	628	65 130	224	18 790
Ternate	25	14	1	12	9	2	362	26 186	88	5 527
Timor en onderhoorigheden	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Bali en Lombok	11	16	6	5	2	1	250	26 242	94	10 918
Totalen voor de buitenbezittingen	1 342	970	67	754	337	25	16 543	f 1 035 672	7 031	f 527 762
„ „ Java en Madoera	4 082	2 019	184	1 954	647	77	48 079	3 172 789	26 895	2 649 950
Totalen-generaal	5 424	2 989	251	2 708	984	102	64 622	f 4 208 461	33 926	f 3 177 712

1.	Spaarbankboekjes. Uitgegeven. Europeanen en gelijkgestelden. 2.	Inlanders. 3.	Vreemde oosterlingen. 4.	Afbetaald. Europeanen en gelijkgestelden. 5.	Inlanders. 6.	Vreemde oosterlingen. 7.	Inlagen. Aantal. 8.	Bedrag. a) 9.	Terugbetalingen. Aantal. 10.	Bedrag. a) 11.
Recapitulatie over het tijdvak 1 Juli 1898 — ult. December 1904.										
1 Juli 1898 — 31 Dec. 1901....	20 200	12 582	955	4 912	2 131	163	168 228	f 8 286 785	58 844	f 4 978 297
1902....	4 961	2 182	218	2 587	1 164	83	53 123	2 991 583	27 425	2 540 288
1903....	4 786	2 362	230	2 615	1 156	101	55 880	3 435 888	29 707	2 660 990
1904....	5 424	2 989	251	2 708	984	102	65 933	4 221 156	33 926	3 178 113
	35 371	20 115	1 654	12 822	5 435	449		f18 935 412		f13 357 688
	57 140			18 706						
	Aantal spaarbankboekjes op ult. December 1904 nog in omloop: 38 434.						Alzoo tot ult. December 1904 meer ingelegd dan terugbetaald d) f 5 577 724.			

III. Rangschikking van het aantal inleggers naar het bedrag van hun tegoed volgens den toestand op 31 December 1904.

	Aantal inleggers met een tegoed van: minder dan f 1.	f 1 en daarboven tot f 10.	f 10 en daarboven tot f 100.	f 100 en daarboven tot f 300.	f 300 en daarboven tot f 600.	f 600 en daarboven tot f 900.	f 900 en daarboven tot f 1200.	f 1200 en daarboven.	Totalen.
Europeanen.......	1 321	7 614	5 749	3 038	1 818	909	798	1 302	22 549
Inlanders........	2 178	8 945	2 509	620	229	73	69	57	14 680
Vreemde oosterlingen....	131	627	283	101	32	8	7	16	1 205
Totalen...	3 630	17 186	8 541	3 759	2 079	990	874	1 375	38 434

IV. Rangschikking van het aantal inleggers op ult. 1904 naar hun maatschappelijken stand of beroep.

	Mannen.	Vrouwen.	Kinderen.	Vereenigingen en dergelijke.
Europeanen.				
Ambtenaren en beambten in 's lands dienst	3 397	221	....	....
Officieren	784	....	....	....
Mindere militairen (waaronder de militaire pupillen)	4 139	....	"	....
Burgerlijke gepensionneerden..........	97	"	....	....
Militaire gepensionneerden...........	157	....	....	....
Particulieren, die een zelfstandig beroep of bedrijf uitoefenen, of aan het hoofd staan van maatschappijen of vennootschappen	286	62	....	....

d) Zie noot c.

	Mannen.	Vrouwen.	Kinderen.	Vereenigingen en dergelijke.
Particulieren, in dienst van maatschappijen of vennootschappen, andere dan cultuurmaatschappijen	1 053	37	....	....
Administrateurs en verdere geëmployeerden van landelijke ondernemingen.	1 002	"	....	....
Particulieren, eenige andere betrekking bekleedende	438	221	....	....
Zonder beroep: meerderjarige mannen	525	....	....	....
Zonder beroep: meerderjarige ongehuwde vrouwen	....	626	....	....
Zonder beroep: gehuwde vrouwen en weduwen	....	2 913	....	....
Zonder beroep: kinderen	....	....	6 163	....
Vereenigingen, stichtingen en fondsen	....	....	....	428
	11 878	4 080	6 163	428
	22 549			
Inlanders.				
Ambtenaren en hoofden in 's lands dienst	760	....	....	....
Beambten in 's lands dienst	2 878	....	....	....
Desahoofden en leden van desabesturen	2 232	....	....	....
Geestelijken, niet begrepen onder de voorafgaande categorie	82	....	....	....
Militairen	3 076	....	....	....
Gepensionneerden en gegageerden	30	....	....	....
Particulieren, die eenig beroep of bedrijf uitoefenen: *a.* zelfstandig	481	50	....	....
Particulieren, die eenig beroep of bedrijf uitoefenen: *b.* in dienst van anderen	1 494	27	....	....
Huisbedienden	560	777	....	....
Zonder beroep	516	364	1 343	....
Vereenigingen, stichtingen en fondsen	....	....	....	10
	12 109	1 218	1 343	10
	14 680			
Vreemde oosterlingen.				
Hoofden	15	....	....	....
Beambten in 's lands dienst	105	....	....	....
Particulieren, die eenig beroep of bedrijf uitoefenen: *a.* zelfstandig	460	23	....	....
Particulieren, die eenig beroep of bedrijf uitoefenen: *b.* in dienst van anderen	282	"	....	....
Huisbedienden	15	24	....	....
Zonder beroep	72	67	133	....
Vereenigingen, stichtingen en fondsen	....	....	....	9
	949	114	133	9
	1 205			

Bijlage X.

(Zie hoofdstuk L, afd. IV, van het verslag.)

OVERZICHT van de tot ult. Maart 1905 verleende vergunningen tot het aanleggen en exploiteeren van electrische geleidingen in Nederlandsch-Indië, voor zooveel op dien datum nog van kracht. *a*)

A. Op ult. 1904 in exploitatie zijnde vergunningen.

Doorloopend nummer.	Plaatsen, tot welke de vergunningen betrekking hebben.	Namen der concessionarissen. *b*)	De vergunning			*Aanteekeningen.*
			heeft ten doel	is verleend voor den tijd van	is in exploitatie gebracht op onderstaanden datum.	
1	Hoofdplaats Batavia.	Nederl.-Indische Electriciteits-maatschappij, te Amsterdam.	Electrische verlichting en krachtsoverbrenging.	30 jaar.	1 Juli 1897.	
2	Hoofdplaats Soerakarta.	Solosche Electriciteits-maatschappij, te Batavia.	Id.	Id.	15 Mei 1902.	
3	Hoofdplaats Medan (Oostkust van Sumatra).	Electriciteit-maatschappij „Medan", te Amsterdam.	Electrische verlichting.	Id.	1 April 1899.	

B. Op ult. Maart 1905 nog niet in exploitatie gebrachte vergunningen.

Doorloopend nummer.	Plaatsen, tot welke de vergunningen betrekking hebben.	Namen der concessionarissen. *b*)	De vergunning					*Aanteekeningen.*
			heeft ten doel	is verleend		is aanvaard *c*)	moet in exploitatie zijn gebracht binnen *d*)	
				den *c*)	voor den tijd van			
1	Hoofdplaats Bandoeng en Thimahi en omstreken (Preanger Regentschappen).	Bandoengsche Electriciteit-maatschappij, te Batavia.	Electrische verlichting en krachtsoverbrenging.	16 Maart 1902.	30 jaar.	15 Maart 1903.	2 jaar na de aanvaarding van de vergunning.	Bij Gouv. Bt 2 Febr. 1905 n°. 5 is de termijn, waarbinnen een ernstig begin moet worden gemaakt met den aanleg der geleidingen, verlengd tot 30 Juni 1905 en die voor de exploitatie tot 15 Maart 1906. Bij hetzelfde besluit is de overdracht van de vergunning van den oorspronkelijken concessionaris, den heer H. R. du Mosch, op de Bandoengsche Electriciteit-maatschappij goedgekeurd.
2	Hoofdplaats Padang en omstreken.	Mr. J. Schoutendorp.	Id.	22 Jan. 1904.	Id.	—	Id.	De termijn, binnen welken de vergunning moet worden aanvaard, is verlengd tot 22 Jan. 1906 (Gouv. Bt. 24 Feb. 1905 n°. 14).

a) Al de in dit overzicht vermelde vergunningen — welke geen betrekking hebben op geleidingen voor electrische tramwegen — zijn verleend op den voet der algemeene bepalingen in Ind. St. 1890 n°. 190, juncto 1895 n°. 121 en 1897 n°. 69.

b) In sommige gevallen zijn de vergunningen door de oorspronkelijke houders, onder goedkeuring van de Regeering, aan andere personen of naamlooze vennootschappen overgedragen. Hier worden alleen de concessionarissen vermeld, die op ult. Maart 1905 in het bezit der vergunning waren.

c) Tenzij verlenging van de termijnen wordt toegestaan, moeten de vergunningen worden aanvaard binnen één jaar, nadat zij zijn verleend, en moet binnen zes maanden na de aanvaarding met den aanleg van de geleiding een ernstig begin zijn gemaakt.

d) Deze termijn wordt bij elke vergunning naar omstandigheden geregeld.

Doorloopend nummer.	Plaatsen, tot welke de vergunningen betrekking hebben.	Namen der concessionarissen. b)	De vergunnng heeft ten doel	De vergunnng is verleend den c)	De vergunnng is verleend voor den tijd van	De vergunnng is aanvaard e)	De vergunnng moet in exploitatie zijn gebracht binnen d)	*Aanteekeningen.*
3	Hoofdplaats Semarang en omstreken.	Mr. J. Schoutendorp.	Electrische verlichting en krachtsoverbrenging.	19 Febr. 1904.	30 jaar.	—	2 jaar na de aanvaarding van de vergunning.	De termijn, binnen welken de vergunning moet worden aanvaard, is verlengd tot 19 Febr. 1906 (Gouv. Bt. 1 Febr. 1905 n°. 20).
4	Hoofdplaats Soerabaja en omstreken.	Id.	Id.	2 April 1904.	Id.	—	Id.	De termijn, binnen welken de vergunning moet worden aanvaard, is verlengd tot 2 April 1906 (Gouv. Bt. 24 Maart 1905 n°. 13).
5	Hoofdplaats Semarang	Id.	Electrische krachtsoverbrenging.	25 Juli 1904.	Id.	—	Id.	Deze vergunning betreft het overbrengen naar de hoofdplaats Semerang van kracht, ontleend aan het water van de Toentang (afd. Salatiga, res. Semerang).
6	Afdeelingshoofdplaats Malang en omstreken (Pasoeroean).	Id.	Electrische verlichting en krachtsoverbrenging.	27 Sept. 1904.	Id.	—	Id.	
7	Afdeelingshoofdplaats Sidoardjo en omstreken (Soerabaja)	Id.	Id.	9 Nov. 1904.	Id.	—	Id.	
8	Hoofdplaats Palembang.	C. G. J. Gersen.	Electrische verlichting.	17 Nov. 1904.	Id.	—	1 jaar na de aanvaarding van de vergunning.	
9	Districtshoofdplaats Sisir en omstreken (Pasoeroean).	Mr. J. Schoutendorp.	Electrische verlichting en krachtsoverbrenging.	17 Nov. 1904.	Id.	—	2 jaar na de aanvaarding van de vergunning.	
10	Kasri en Prigèn en omstreken (Pasoeroean).	Id.	Id.	17 Nov. 1904.	Id.	—	Id.	
11	Afdeelingshoofdplaats Bangil en omstreken (Pasoeroean).	Id.	Id.	20 Nov. 1904.	Id.	—	Id.	
12	Lawang en omstreken (Pasoeroean).	Id.	Id.	20 Nov. 1904.	Id.	—	Id.	
13	Hoofdplaats Pasoeroean.	Id.	Id.	20 Nov. 1904.	Id.	—	Id.	
14	Singosari en omstreken (Pasoeroean).	Id.	Id.	20 Nov. 1904.	Id.	—	Id.	
15	Afdeeling Bandoeng (Preanger Regentschappen).	Bandoengsche Electriciteit-maatschappij, te Batavia.	Electrische krachtsoverbrenging.	30 Nov. 1904.	Id.	—	Id.	Deze vergunning betreft het overbrengen van kracht, ontleend aan het water van de Tjikapoendoeng naar de hoofdplaats Bandoeng en naar Tjimahi (res. Preanger Regentschappen).
16	Afdeelingshoofdplaats Tegal (Pekalongan).	Semarang-Cheribon-Stoomtrammaatschappij, te 's-Gravenhage.	Id.	25 Dec. 1904.	Tot weder opzeggens.	—	7 maanden na de aanvaarding van de vergunning.	De geleidingen, waarop deze vergunning betrekking heeft, zullen alleen voor eigen gebruik van den ondernemer dienen.
17	Afdeelingshoofdplaats Grisee en omstreken (Soerabaja).	Mr. J. Schoutendorp.	Electrische verlichting en krachtsoverbrenging.	9 Jan. 1905.	30 jaar.	—	2 jaar na de aanvaarding van de vergunning.	
18	Districtshoofdplaats Porong en omstreken (Soerabaja en Pasoeroean)	Id.	Id.	12 Jan. 1905.	Id.	—	Id.	

Bijlage IJ.

(Zie hoofdstuk M, afd. I, § 2, van het verslag.)

OVERZICHT van de in 's LANDS KASSEN in Nederlandsch-Indië aanwezige BETAALMIDDELEN bij het einde van elke maand van 1904.

Tijdstippen.	Bank-papier.	Zilveren munt. Standpenningen a)	Zilveren munt. Pasmunt.	Koperen munt.	Totaal.
1904.					
31 Januari.					
Op Java en Madoera .	f 3 192 385	f 2 719 748	f 693 785	f 1 119 415	f 7 725 333
In de buitenbezittingen	2 762 420	5 371 822	298 103	113 177	8 545 522
	f 5 954 805	f 8 091 570	f 991 888	f 1 232 592	f16 270 855
29 Februari.					
Op Java en Madoera .	f 2 738 415	f 2 585 965	f 637 511	f 1 169 752	f 7 131 643
In de buitenbezittingen	2 422 750	4 081 576	225 018	100 839	6 830 183
	f 5 161 165	f 6 667 541	f 862 529	f 1 270 591	f13 961 826
31 Maart.					
Op Java en Madoera .	f 2 186 400	f 2 426 119	f 614 879	f 1 222 844	f 6 450 242
In de buitenbezittingen	2 490 880	4 500 430	210 622	98 752	7 300 684
	f 4 677 280	f 6 926 549	f 825 501	f 1 321 596	f 13 750 926
30 April.					
Op Java en Madoera .	f 2 626 775	f 2 516 257	f 835 512	f 1 251 395	f 7 229 939
In de buitenbezittingen	2 519 015	4 141 412	219 037	96 785	6 976 249
	f 5 145 790	f 6 657 669	f 1 054 549	f 1 348 180	f 14 206 188
31 Mei.					
Op Java en Madoera .	f 3 347 180	f 2 766 465	t 873 862	f 1 144 615	f 8 132 122
In de buitenbezittingen	2 076 225	3 887 069	204 903	95 557	6 263 754
	f 5 423 405	f 6 653 534	f 1 078 765	f 1 240 172	f 14 395 876
30 Juni.					
Op Java en Madoera .	f 4 651 120	f 3 286 070	f 818 087	f 1 033 846	f 9 789 123
In de buitenbezittingen	2 569 205	3 773 127	203 699	102 795	6 648 826
	f 7 220 325	f 7 059 197	f 1 021 786	f 1 136 641	f 16 437 949
31 Juli.					
Op Java en Madoera.	f 5 259 950	f 3 756 190	f 834 478	f 983 857	f10 834 475
In de buitenbezittingen	2 512 950	4 015 424	204 751	103 924	6 837 049
	f 7 772 900	f 7 771 614	f1 039 229	f 1 087 781	f 17 671 524
31 Augustus.					
Op Java en Madoera.	f 5 332 120	f 3 761 956	f 709 122	f 975 548	f10 778 746
In de buitenbezittingen	1 968 190	3 791 326	209 046	105 352	6 073 914
	f 7 300 310	f 7 553 282	f 918 168	f 1 080 900	f 16 852 660
30 September.					
Op Java en Madoera.	f 5 197 885	f 3 963 717	f 890 328	f 1 005 005	f11 056 935
In de buitenbezittingen	2 143 205	3 686 402	215 355	105 766	6 150 728
	f 7 341 090	f 7 650 119	f1 105 683	f 1 110 771	f 17 207 663
31 October.					
Op Java en Madoera.	f 4 080 065	f 3 690 237	f 756 684	f1 015 189	f 9 542 175
In de buitenbezittingen	2 360 360	3 098 851	219 075	105 185	5 783 471
	f 6 440 425	f 6 789 088	f 975 759	f 1 120 374	f 15 325 646
30 November.					
Op Java en Madoera.	f 3 856 950	f 3 174 370	f 828 327	f1 040 241	f 8 899 888
In de buitenbezittingen	2 780 935	4 284 833	267 156	106 964	7 439 776
	f 6 637 885	f 7 459 203	f 1 095 483	f 1 147 205	f 16 339 664
31 December.					
Op Java en Madoera.	f 3 957 400	f 3 154 650	f 880 274	f 1 0 279	f 9 042 603
In de buitenbezittingen	2 712 615	4 902 368	258 185	104 923	7 978 091
	f 6 670 015	f 8 057 018	f 1 138 459	f 1 155 202	f17 020 694

a) Onder de bedragen aan zilveren standpenningen is ook begrepen de waarde der in sommige landskassen aanwezige sovereigns en tienguldenstukken. Op ult. December 1904 was aan sovereigns aanwezig bij 's lands kas te Batavia voor f 75 250 en bij die te Merauke (Zuid-Nieuw-Guinea) voor f 6582, en aan gouden tienguldenstukken bij 's lands kas te Salatiga (Semarang) voor f 570 en bij die te Makasser voor f 150.

Bijlage Z.

(Zie hoofdstuk M, afd. I, § 3, van het verslag.)

ALGEMEEN OVERZICHT

VAN DE OPBRENGST, ENZ.

DER IN

1904

voor gouvernementsrekening in Nederland

VERKOCHTE PRODUCTEN.

PRODUCTEN.		IN VEILING VERKOCHTE HOEVEELHEDEN. a)			TOTALE OPBRENGST. b)		
		Bruto gewicht bij afscheep. — Pikols.	Bruto gewicht hier te lande. — Kilogrammen.	Uitgeleverd netto gewicht. — Kilogrammen.	Veilingsprijs met bijberekening van de door de koopers te vergoeden 1 °/₀ veilingskosten c), doch na aftrekking van het rabat voor contante betaling (1½ °/₀ voor koffie en tin en 1 °/₀ voor kinabast).	Onkosten. (Alleen die op de afscheping, het vervoer en den verkoop gevallen.)	Zuiver bedrag.
1.		2.	3.	4.	5.	6.	7.
Koffie	Java	149 273^{37}	9 245 746^{5}	9 029 919	f 5 335 927,83^{5}	f 541 041,62	f 4 794 886,21^{5}
	Menado	750	46 448^{5}	45 323^{5}	63 297,47^{5}	4 777,56	58 519,91^{5}
		e) 150 023^{37}	9 292 195	9 075 242^{5}	f 5 399 225,31	f 545 819,18	f 4 853 406,13
Banka-tin [1])		f) 190 058^{20}	—	11 765 880	f 17 990 850,27	f 740 819,69	f 17 250 030,58
Kinabast		g) 479 950^{5} (netto K.G.)	—	h) 484 166^{45}	i) f 314 124,30^{5}	f 36 715,08	f 277 409,22^{5}
					f 23 704 199,88^{5}	m) f 1 323 353,95	f 22 380 845,93^{5}

[1]) Bovendien is in veiling verkocht (te Amsterdam) eene hoeveelheid van 5347 K.G., verkregen door raffineering hier te lande van uit Banka herwaarts gezonden tinslakken. De zuivere opbrengst bedroeg f 7617,13^{5}, of f 71,20 per 50 K.G.

a) De veilingen vonden als gewoonlijk plaats te Amsterdam en te Rotterdam. Te Amsterdam zijn verkocht 68 679^{09} pikol koffie, 95 553^{67} pikol Banka-tin en al de kinabast, zoodat de veilingen te Rotterdam bestonden uit 81 344^{28} pikol koffie en 94 504^{53} pikol Banka-tin.
Naar de opslagplaatsen waren de verkochte hoeveelheden verdeeld als volgt:

Plaatsen van opslag.	Geveild te Amsterdam.			Geveild te Rotterdam.			Totalen.		
	Koffie.	Banka-tin.	Kinabast.	Koffie.	Banka-tin.	Kinabast.	Koffie.	Banka-tin.	Kinabast.
	Pikols.	Pikols.	K.G.	Pikols.	Pikols.	K.G.	Pikols.	Pikols.	K.G.
Amsterdam	45 773^{10}	57 661^{40}	479 950^{5}	48 073^{41}	40 929^{83}	„	93 846^{51}	98 591^{23}	479 950^{5}
Rotterdam	22 905^{99}	33 018^{12}	„	33 270^{87}	40 809^{06}	„	56 176^{86}	73 827^{18}	„
Schiedam	„	1 972^{87}	„	„	3 481^{54}	„	„	5 454^{41}	„
Dordrecht	-	„	„	„	6 382^{82}	„	„	6 302^{82}	„
Middelburg	„	2 901^{28}	„	„	2 901^{28}	„	„	5 802^{56}	„
	68 679^{09}	95 553^{67}	479 950^{5}	81 344^{28}	94 504^{53}	„	150 023^{37}	190 058^{20}	479 950^{5}

b) De onder dit hoofd vermelde sommen hebben betrekking tot de in *veiling* verkochte hoeveelheden.
Met inbegrip van hetgeen in de verantwoording der Handelmaatschappij nog eene plaats had te vinden betreffende ontvangsten en uitgaven ter zake van door zeeramp als anderszins te min of in beschadigden staat uitgeleverde — en daarom buiten de veilingen gebleven — Java-koffie was over 1904 aan bruto ontvangsten te verantwoorden f 260,25 *meer*, aan onkosten f 5,32 *meer* en derhalve aan netto ontvangsten f 254,93 *meer* dan de sommen genoemd in de kolommen 5, 6 en 7 van dit overzicht.

c) Door de koopers is als vergoeding voor veilingskosten voldaan: voor koffie f 58 634,28, voor Banka-tin f 180 812,56^{5} en voor kinabast f 3 138,37, of in het geheel f 242 635,21^{5}.

d) De spillage, met inbegrip van de aan de koopers tegoedgedaan wordende tarra der balen (1½ K.G. per baal), ontstaat bij het afschepen en inladen in Indië en verder bij lossing, steken van monsters, opslag in de pakhuizen en uitslag bij aflevering. Voor kinabast wordt als tarra aangenomen hetgeen daarvoor in Indië op de balen of kisten of op de Indische wichtnota's is vermeld.

e) De in veiling verkochte Java-koffie was afkomstig uit de oogsten van 1902 en 1903, respectievelijk tot eene hoeveelheid van 26 634^{18} en 122 639^{19} pikol; de verkochte Menado-koffie (750 pikol) was van den oogst 1897.

f) Van de gedurende 1904 in veiling gebrachte hoeveelheden Banka-tin waren van Banka op Java aangebracht: 55 697^{58} pikol in 1903 en 134 360^{62} pikol in 1904.

g) Van de gedurende 1904 in veiling verkochte kinabast was 395 444^{50} K.G. afkomstig uit den oogst van 1903 en 84 506 K.G. uit dien van 1904.

h) Hiervan 483 778^{25} K.G. in veiling verkocht en de overige 388^{20} K.G. als monsters verstrekt.

GEMIDDELDE OPBRENGST, berekend over de afgescheepte hoeveelheid (zie kolom 2). Maatstaf.	Onzuiver bedrag.	Onkosten.	Zuiver bedrag.	GEMIDDELDE OPBRENGST, berekend over de verkochte netto hoeveelheid (zie kolom 4). Maatstaf.	Onzuiver bedrag.	Onkosten.	Zuiver bedrag.	Gemiddelde veilingsprijs.	Aantal netto kilogrammen die elke afgescheepte pikol gemiddeld heeft uitgeleverd. (Zie de kolommen 2 en 4.)	Percentsgewijze berekening der spillage naarreden van 61^{75} kilogram per pikol. *d*)	De afgescheepte hoeveelheden (kolom 2) besloegen de navolgende scheepsruimte (in lasten):
8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.
per bruto pikol.	f $35,74^{60}$	f $3,63^{12}$	f $32,12^{15}$	per 1/2 K.G.	f $0,29^{55}$	f $0,02^{51}$	f $0,26^{55}$	f $0,30^{30}$ per 1/2 K.G.	60,49	2,06	$5\,159^{539}$
id.	$84,39^{66}$	6,37	$78,02^{65}$	id.	$0,69^{33}$	$0,05^{27}$	$0,64^{55}$	$0,71^{61}$ " " "	60,43	2,17	29^{646}
	....	....	....		....	....	....	....	....	....	
id.	$35,62^{26}$	$3,63^{32}$	$32,05^{10}$	id.	$0,29^{74}$	0,03	$0,26^{74}$	$0,30^{53}$ " " "	60,49	2,08	
per bruto pikol	f $93,65^{96}$	f $3,89^{77}$	f 90,76	per 50 K.G.	f 76,45	f $3,09^{5}$	f 73,30	f $78,47^{37}$ per 50 K.G.	61,91	....	$5\,883^{223}$
per netto K.G.	f $0,64^{86}$	f $0,07^{53}$	f $0,57^{23}$	per 1/2 K.G.	f $0,32^{43}$	f $0,03^{79}$	f $0,28^{64}$	f $0,33^{35}$ per 1/2 K.G.	....	*k*)	*l*) 287^{411}
											$11\,359^{819}$

i) Hieronder f 286,47 van verstrekte monsters.

k) De kinabast heeft *meer* uitgeleverd dan het in Indië opgegeven netto gewicht.

l) De vracht wordt per M³. berekend. Het opgegeven aantal komt overeen met ruim 111^{6} M³.

m) De onkosten lieten zich splitsen als volgt (de bedragen zijn afgerond tot volle guldens):

	Koffie.		Banka-tin.		Kinabast.		Totalen.	
Kosten van afscheep in Indië (berekend naar een vast abonnementstarief, bedragende voor koffie en voor tin respectievelijk f 0,20 en f 0,10 per bruto pikol en voor kinabast f 0,10 per 100 K.G. bruto)		f 30 005		f 19 006		f 277		f 49 288
Vracht van Java en Menado naar Nederland en lossingskosten . . .		238 946		173 408		18 438		430 792
Premiën aan de gezagvoerders, bedragende als maximum voor koffie en kinabast f 1 en voor tin f 0,25 per last		5 154		1 471		392		7 017
Premiën voor zee-assurantie (over een verzekerde waarde — volgens de prijzen der producten op de tijdstippen waarop de assurantiën gesloten werden — van f 1 288 124)		1 131		643		9		1 783
Zoogenaamde onsplitsbare onkosten hier te lande:								
Kosten bij aanvoer, opslag, sorteering, enz.	f 53 950		f 27 400		f 2 444		f 83 794	
Kosten van surveillance	6		10		"		16	
Pakhuishuren	22 102		3 857		3 192		29 151	
Brandassurantie-premiën	9 053		5 652		1 086		15 791	
Veilingskosten	2 288		7 930		617		10 835	
Briefport en telegrammen	120		13		"		133	
		87 519		44 862		7 339		139 720
Courtage van verkoop (voor koffie en kinabast 1 %, voor tin 1/2 %) .		54 223		90 367		3 172		147 762
Registratierecht en opcenten.		40 086		133 517		2 376		175 979
Commissieloon der Nederlandsche Handelmaatschappij (1 1/2 %) . . .		80 988		269 863		4 712		355 563
Avary-gros en particulier.		7 767		7 683		"		15 450
		f 545 819		f 740 820		f 36 715		f 1 323 354

Bijlage AA.

(Zie hoofdstuk M, afd. I, § 3, van het verslag.)

OVERZICHT

BETREFFENDE

de in 1904 voor gouvernementsrekening uit Indië verscheepte ladingen

KOFFIE, TIN EN KINABAST

EN

van de daarvoor betaalde vrachten.

Maand waarin het schip uit Indië vertrokken is.	Beladingen in stoomschepen van de maatschappij „Nederland".	Beladingen in stoomschepen van de maatschappij „Rott. Lloyd".	KOFFIE. Pikols.		KOFFIE. Vracht per last. a)	TIN. Pikols.		TIN. Vracht per last. b)	KINABAST. Pikols.		KINABAST. Vracht per M³. c)
1904.											
Januari	„	1	„	„	„	2282^{69}	„	f 28,80	„	„	„
	„	1	„	5000	f 45,—	„	„	„	„	„	„
	„	1	„	5000^{02}	id.	„	1712^{02}	28,80	„	„	„
	1	„	4000	„	id.	„	„	„	868	„	f 16,20
	1	„	10000	„	42,75 à 45,—	3424^{03}	„	28,80	„	„	„
	1	„	7000	„	45,—	3424^{03}	„	id.	„	„	„
	„	1	„	6000	42,75 à 45,—	„	3424^{03}	id.	„	61^{79}	16,20
Februari	1	„	„	„	„	3424^{03}	„	id.	„	„	„
	„	1	„	5000	45,—	„	„	„	„	„	„
	„	1	„	3000	id.	„	2321^{02}	28,80	„	„	„
	1	„	5998^{25}	„	42,75 à 45,—	2282^{69}	„	id.	„	„	„
	„	1	„	„	„	„	1972^{87}	id.	„	„	„
	1	„	9039^{44}	„	45,31 à 47,70	„	„	„	„	„	„
	1	„	7094^{15}	„	42,75 à 45,—	„	„	„	„	„	„
Maart	1	„	„	„	„	1740^{77}	„	28,80	„	„	„
	„	1	„	„	„	„	2901^{28}	id.	„	„	„
	1	„	„	„	„	4061^{79}	„	id.	„	„	„
	„	1	„	„	„	„	2901^{28}	id.	„	„	„
	„	1	„	„	„	„	2901^{28}	id.	„	„	„
	1	„	616^{81}	„	45,—	2901^{28}	„	id.	„	„	„
April	1	„	379^{72}	„	id.	2901^{28}	„	id.	„	„	„
	„	1	„	5092^{36}	id.	„	2901^{28}	id.	„	„	„
	„	1	„	„	„	„	2901^{28}	id.	„	„	„
	1	„	4000	„	45,—	2901^{28}	„	id.	„	„	„
	„	1	„	„	„	„	2901^{28}	id.	„	„	„
	1	„	3874^{16}	„	43,75 à 45,—	2901^{28}	„	id.	1373^{25}	„	15,39 à 16,20
	1	„	„	„	„	2901^{28}	„	id.	„	„	„
	„	1	„	4999^{59}	45,—	„	2901^{28}	id.	„	„	„
Mei	„	1	„	5000	id.	„	2901^{28}	id.	„	„	„
	1	„	„	„	42,75 à 45,—	2901^{28}	„	id.	482^{53}	„	15,39 à 16,20
	„	1	5999	„	id.	„	2481^{54}	id.	„	„	„

a) Het gewicht komt overeen: voor koffie in balen met 1800 K.G., voor koffie in vaten met 1500, voor legkoffie (in balen) met 1600 en voor koffie in hoornschil met 1200 K.G.

b) Het last tin = 2000 K.G.

c) Het last kinabast (in gewicht overeenkomende met 950 K.G.) = 3^{883} M^3.

Maand waarin het schip uit Indië vertrokken is.	Beladingen in stoomschepen van de maatschappij „Nederland".	„Rott. Lloyd".	KOFFIE. Pikols.		Vracht per last. *a*)	TIN. Pikols.		Vracht per last. *b*)	KINABAST. Pikols.		Vracht per M³. *c*)
Mei (vervolg)	1	„	„	„	„	2901^{28}	„	f 28,80	„	„	„
	„	1	„	2579^{10}	45,—	„	3481^{54}	id.	„	„	„
	1	„	„	„	„	2901^{28}	„	id.	51^{46}	„	f 16,20
	1	„	5904^{42}	„	43,75 à 45,—	580^{26}	„	id.	„	„	„
Juni.	1	„	„	„	„	2901^{28}	„	id.	204^{27}	„	16,20
	„	1	„	„	„	„	1856^{02}	id	„	„	„
	„	1	„	„	„	„	1160^{51}	id.	„	„	„
	1	„	„	„	„	2901^{28}	„	id.	397^{89}	„	16,20
	„	1	„	„	„	„	696^{31}	id.	„	„	„
Juli	1	„	„	„	„	2901^{28}	„	id.	700^{51}	„	16,20
	„	1	„	„	„	„	2901^{28}	id.	„	„	„
	„	1	„	„	„	„	2901^{28}	id.	„	„	„
	1	„	„	„	„	2901^{28}	„	id.	„	„	„
	1	„	„	„	„	2901^{28}	„	id.	181^{04}	„	16,20
	„	1	„	„	„	„	2901^{28}	id.	„	„	„
Augustus	1	„	„	„	„	2901^{28}	„	id.	326^{23}	„	16,20
	„	1	„	„	„	„	2901^{28}	id.	„	„	„
	1	„	„	„	„	2901^{28}	„	id.	136^{01}	„	16,20
	„	1	„	„	„	„	2901^{28}	id.	„	„	„
	„	1	„	„	„	„	2321^{02}	id.	„	„	„
	1	„	„	„	„	2901^{28}	„	id.	„	„	„
September.	1	„	„	„	„	„	„	„	399^{87}	„	16,20
	„	1	„	„	„	„	2669^{18}	28,80	„	„	„
	1	„	„	„	„	2321^{02}	„	id.	„	„	„
	1	„	„	„	„	2321^{02}	„	id.	„	„	„
	„	1	„	„	„	„	2321^{02}	id.	„	„	„
	1	„	„	„	„	2321^{02}	„	id.	884^{24}	„	16,20
October	1	„	„	„	„	4642^{04}	„	id.	„	„	„
	„	1	„	„	„	„	2901^{28}	id.	„	„	„
	1	„	4000	„	45,—	„	„	„	„	„	„
	„	1	„	„	„	„	2901^{28}	28,80	„	„	„
	1	„	2100	„	45,—	„	„	„	„	„	„
	1	„	0^{95}	„	id.	„	„	„	„	„	„
November.	„	1	„	„	„	„	2901^{28}	28,80	„	„	„
	„	1	„	2994^{23}	45,—	„	2901^{28}	id.	„	„	„
	1	„	„	„	„	2321^{02}	„	id.	1132^{89}	„	16,20
	„	1	„	2712	45,—	„	2901^{28}	id.	„	„	„
	1	„	„	„	„	2901^{28}	„	id.	„	„	„
	„	1	„	„	„	„	2901^{28}	id.	„	„	„
	1	„	1581	„	45,—	1160^{51}	„	id.	1164^{03}	„	16,20

Maand waarin het schip uit Indië vertrokken is.	Beladingen in stoomschepen van de maatschappij „Nederland".	Beladingen in stoomschepen van de maatschappij „Rott. Lloyd".	KOFFIE. Pikols.		KOFFIE. Vracht per last. *a*)	TIN. Pikols.		TIN. Vracht per last. *b*)	KINABAST. Pikols.		KINABAST. Vracht per M³. *c*)
November (vervolg) . .	1	"	"	"	"	1740^{77}	"	f 28,80	"	"	"
	"	1	"	"	"	"	2901^{28}	id.	"	"	"
December	"	1	"	2800	f 45,—	"	2901^{28}	id.	"	"	"
	1	"	2215^{49}	"	id.	2901^{28}	"	id.	672^{51}	"	f 16,20
	"	1	"	5000	id.	"	2901^{28}	id.	"	"	"
	1	"	"	"	"	2901^{28}	"	id.	490^{81}	"	16,20
	"	1	"	"	"	"	2901^{38}	id.	"	"	"
Stoomvaart-maatschappij „Nederland"	*d*) 40	—	73803^{39}	—		93172^{01}	—		9465^{54}	—	
Stoomvaart-maatschappij „Rott. Lloyd"		*e*) 38		55177^{30}			93147^{42}			61^{79}	
Totaal beladingen in stoomschepen. . .	78		128980^{69}			186319^{43}			9526^{33}		

De verschepingen van 1903 *waren aldus verdeeld:*

	„Nederland"	„Rott. Lloyd"	Koffie			Tin			Kinabast		
Stoomvaart-maatschappij „Nederland"	*f*) 40		118918^{83}			118964^{44}			6480^{80}		
Stoomvaart-maatschappij „Rott. Lloyd"		*g*) 36		57450^{36}			134411^{54}				
Totaal beladingen in stoomschepen . . .	76		176369^{19}			253375^{98}			6480^{80}		

d) Namelijk 25 beladingen in stoomschepen, die in den contractueelen maildienst vertrokken, en 15 beladingen in zoogenaamde tusschenbooten.

e) Als voren 27 en 11.

f) Hieronder 15 beladingen in zoogenaamde tusschenbooten.

g) Als voren 11.

Bijlage BB.

(Zie hoofdstuk M, afd. 1, § 4, van het verslag.)

OVERZICHT

BETREFFENDE

DE OPIUMPACHT

over de jaren

1903 en 1904.

I OVERZICHT betreffende de voor de jaren 1903, 1904 en 1905 bedongen pachtsommen ter zake van de opiumpacht in de verschillende gewesten der buitenbezittingen met verdere opgaven betreffende de vier gewesten, waar hetzelfde pachtstelsel werkt als op Java.

GEWESTEN.	Tijdvakken, waarvoor de pacht is afgestaan.	PACHTSOMMEN.		
		1903.	1904.	1905.
* Sumatra's Westkust *a*) .	Eerst voor het tijdvak 1 Jan. 1902 t/m ult. Maart 1904, daarna voor één jaar (1 April 1904 t/m ult. Maart 1905) en vervolgens alleen in de onderafdeeling Singkel van 1 April 1905 t/m ult. Maart 1907 (pachtschat f 1200 's maands)	f 240 000,—	f 159 000,—	f 43 800,—
* Benkoelen *b*)	Eerst voor het tijdvak 1 Jan. 1901 t/m ult. Maart 1903, daarna (met inbegrip van de aan de res. Palembang behoorende contrôle-afdeeling Redjang en Lebong) voor één jaar (1 April 1903 t/m ult. Maart 1904) en vervolgens voor hetzelfde gebied van 1 April 1904 t/m ult. Maart 1907	46 701,—	54 900,—	30 800,—
* Palembang	Eerst voor het tijdvak 1 Jan. 1901 t/m ult. Maart 1903, daarna (met uitzondering van de contrôle-afdeeling Redjang en Lebong) voor drie jaren (1 April 1903 t/m ult. Maart 1906)	87 000,—	84 000,—	84 000,—
Oostkust van Sumatra. .	Eerst voor het tijdvak 1 Jan. 1900 t/m ult. Maart 1902, daarna voor drie jaren (1 April 1902 t/m ult. Maart 1905) en vervolgens van 1 April 1905 t/m ult. Maart 1908	1 772 400,—	1 772 400,—	1 896 600,—
Atjèh en onderhoorigheden	Eerst voor drie jaren (1 April 1901 t/m Maart 1904), daarna (met inbegrip van het landschap Troemon) voor het tijdvak 1 April 1904 t/m ult. Maart 1907.	505 080,—	756 270,—	840 000,—
Riouw en onderhoorigheden	Eerst voor het tijdvak 1 Jan. 1902 t/m ult. Maart 1904, daarna voor drie jaren (1 April 1904 t/m ult. Maart 1907) . . .	508 800,—	518 520,—	521 760,—
Banka	Eerst voor het tijdvak 1 Jan. 1902 t/m ult. Maart 1904, daarna voor één jaar (1 April 1904 t/m ult. Maart 1905) en vervolgens van 1 April 1905 t/m ult. Maart 1906	*i*) 279 144,—	*i*) 279 153,—	279 156,—
Billiton	Eerst voor het tijdvak 1 Jan. 1901 t/m ult. Maart 1903, daarna voor drie jaren (1 April 1903 t/m ult. Maart 1906) . .	177 009,—	180 012,—	180 012,—
Westerafdeeling van Borneo	Eerst voor het tijdvak 1 April 1902 t/m ult. Maart 1905, daarna van 1 April 1905 t/m ult. Maart 1908	101 640,—	101 640,—	135 210,—
* Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo . .	In het pachtgebied (uitgezonderd de nader aan te duiden landschappen) eerst voor het tijdvak 1 April 1901 t/m ult. Maart 1904, vervolgens voor drie jaren (1 April 1904 t/m ult. Maart 1907); in eenige zelfbesturende landschappen voor de eerste maal afgestaan voor het tijdvak 1 Jan. 1903 t/m ult. Maart 1905 en vervolgens van 1 April 1905 t/m ult. Maart 1908.	68 520,—	70 914,—	90 072,—
Celebes en onderhoorigheden *c*)	Eerst voor het tijdvak 1 April 1902 t/m ult. Maart 1905, vervolgens van 1 April 1905 t/m ult. Maart 1908; in de afdeeling Bima van 1 April 1905 t/m ult. Maart 1906	112 680,—	112 680,—	100 890,—

a) In de met een * aangeduide gewesten werkt hetzelfde pachtstelsel als op Java heeft bestaan, zoodat de hoeveelheden opium, waarover de pachters aldaar mogen beschikken, aan maxima gebonden zijn; zie daaromtrent het slot van noot *b*.

Het opiummiddel werd ter Sumatra's Westkust (except de onderafdeeling Singkel) niet meer verpacht in verband met de invoering der opiumregie aldaar met ingang van 1 April 1905 (Ind. St. 1905 n°. 187).

b) Met ingang van 1 April 1903 is de contrôle-afdeeling Redjang en Lebong der residentie Palembang gevoegd bij het opiumgebied der residentie Benkoelen; hare administratieve inlijving bij laatstgenoemd gewest had plaats bij Ord. van 6 Febr. 1904 n°. 20 (Ind. St. n°. 118).

Ondanks de plaats gehad hebbende ontbinding van het pachtcontract voor het tijdvak 1 Jan. 1901 t/m ult. Maart 1903 en de daarna plaats gehad hebbende nadere verpachting voor het resteerend deel van dien termijn, zijn in dit overzicht de oorspronkelijke cijfers behouden, in verband met de aansprakelijkheid van den 1sten pachter voor het nadeelig verschil. In verband met de invoering der opiumregie met ingang van 1 Augustus 1905 (Ind. St. 1905 n°. 187), is de opiumpacht opgezegd.

c) In de opgegeven totalen deelt Bima respectievelijk voor f 2280, f 2230 en f 1290.

GEWESTEN.	Tijdvakken, waarvoor de pacht is afgestaan.	PACHTSOMMEN.		
		1903.	1904.	1905.
Menado *d*)	In de Minahasa-districten eerst voor het tijdvak 1 April 1902 t/m ult. Maart 1905, vervolgens van 1 April 1905 t/m ult. Maart 1907; in de afdeeling Gorontalo eerst voor het tijdvak 1 Jan. 1902 t/m ult. Maart 1904, daarna voor drie jaren (1 April 1904 t/m ult. Maart 1907); in de onderafdeelingen Tolitoli en Palos-baai voor één jaar (1 April 1905 t/m ult. Maart 1906)	f 17 400,—	f 17 850,—	f 17 495,—
Amboina *e*)	De Banda-eilanden eerst voor het tijdvak 1 April 1901 t/m ult. Maart 1904, daarna voor één jaar (1 April 1904 t/m ult. Maart 1905), vervolgens van 1 April 1905 t/m ult. Maart 1906; het pachtgebied Amboina, Kajeli en Djikoemerasa voor het tijdvak 1 April 1902 t/m ult. Maart 1905, daarna van 1 April 1905 t/m ult. Maart 1906; in de onderafdeelingen Waroe en Ceramlaut en Goram, alwaar de pacht met ingang van 1 April 1902 is ingevoerd, eerst voor twee jaren (tot ult. Maart 1904), daarna voor één jaar (1 April 1904 t/m ult. Maart 1905), vervolgens van 1 April 1905 t/m ult. Maart 1906	49 212,—	53 262,—	44 928,—
Ternate *f*)	Telkens voor één jaar aanvangende met 1 April	2 210,—	*i*) 5 745,—	1 785,—
Timor en onderhoorigheden	Eerst voor het tijdvak 1 April 1902 t/m ult. Maart 1905 en vervolgens van 1 April 1905 t/m ult. Maart 1908	3 600,—	3 600,—	3 780,—
Bali en Lombok *g*) . . .	Eerst voor het tijdvak 1 Jan. 1902 t/m ult. Maart 1904, daarna voor de afdeelingen Boeleleng en Djembrana, respectievelijk voor de tijdvakken 1 April 1904 t/m ult. Maart 1905 (daarna van 1 April 1905 t/m ult. Maart 1906) en 1 April 1904 t/m ult. Maart 1907	108 060,—	76 605,—	75 120,—
	Totaal der pachtsommen	f 4 079 456,—	f 4 246 551,—	f 4 346 408,—
	Winst van het Gouvernement op het aan de pachters in de gewesten Sumatra's Westkust, Benkoelen, Palembang, Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo en Menado verstrekt opium *h*)	198 985,08[5]	190 828,11[5]	Nog niet bekend
	Opbrengst van de pacht voor het Gouvernement (na aftrek van het kostende van het verstrekt opium)	f 4 278 441,08[5]	f 4 437 379,11[5]	Nog niet bekend

d) Onder de voor dit gewest opgegeven sommen is voor de afdeeling Gorontalo in 1903 begrepen f 1800, in 1904 voor de eerste 3 maanden f 450 en voor de overige 9 maanden f 1800, en in 1905 een bedrag van f 2400. De onderafdeelingen Tolitoli en Palos-baai deelen in het totaal voor 1905 voor f 900 (pachtschat f 100 's maands).

e) Onder de voor dit gewest opgegeven sommen deelen in 1903 Amboina (vereenigd met Kajeli en Djikoemerasa) voor f 24 012, Waroe en Ceramlaut en Goram voor f 4800 en de Banda-eilanden voor f 20 400; voor 1904 is de verhouding respectievelijk f 24 012, f 6375 en f 22 875, en voor 1905 f 24 003, f 4200 en f 16 725.

f) In dit gewest is de opiumregie ingevoerd met ingang van 1 April 1905 (Ind. St. 1905 n°. 187).

g) In de opgegeven totalen deelen de perceelen Boeleleng en Djembrana voor 1903 respectievelijk voor f 102 000 en f 6060, voor 1904 voor f 70 500 en f 6105 en voor 1905 voor f 69 000 en f 6120.

h) Voor de gewesten Sumatra's Westkust, Benkoelen, Palembang en Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo wordt de winst op de verstrekkingen hieronder nader gespecificeerd. Voor het in Menado verstrekt opium (in 1903 498 $^{7}/_{16}$ kati en in 1904 685 $^{10}/_{16}$ kati, alles Bengaalsch soort) moet aan den lande betaald worden f 33,33[5] per kati, zoodat op gemelde hoeveelheden, tegen de voor eerstgenoemde 4 gewesten aangenomen inkoopsprijzen, een winst werd behaald van f 11 693,40 in 1903 en f 14 168,33[5] in 1904. In de overige in dit overzicht genoemde gewesten voorzien de pachters zich van het benoodigde opium buiten tusschenkomst van het Gouvernement, uitgezonderd in Ternate, waar tot ult. Maart 1904 de verstrekkingsprijs van het opium in den pachtschat begrepen was. Bij Ind. St. 1904 n°. 17 is, wat Ternate aangaat, met ingang van 1 April van dat jaar het beginsel losgelaten dat de pachter zich bij het Gouvernement van het benoodigde opium moet voorzien. In de eerste 3 maanden van 1904 is den pachter aldaar 2 kati ruw opium verstrekt, tegen 11$^{1}/_{2}$ kati in 1903.

In het volgend overzicht vindt men eenige nadere opgaven nopens de pacht in de 4 gewesten, waar hetzelfde pachtstelsel geldt als op Java, vóórdat dit aldaar door de regie vervangen werd.

i) Verbeterde opgaaf.

BB

GEWESTEN. [1]) A. Hoogste verstrekbare hoeveelheid (in kati's). B. Hoeveelheid aan de pachters verstrekt (in kati's). C. Door de pachters op het einde van den pachttermijn aan den lande teruggeleverde hoeveelheid opium in kati's.		Pachtjaar 1903.	Pachtjaar 1904.	De prijzen per thail ($^1/_{16}$ kati) en per mata ($^1/_{100}$ thail), waarvoor de pachters het *bereid* [2]) opium sleten, worden opgegeven gemiddeld te hebben bedragen. in 1903. per thail.	in 1903. per mata.	in 1904. per thail.	in 1904. per mata.	Voordeelig verschil voor het Gouvernement tusschen den door de pachters verschuldigden verstrekkingsprijs (f 30 per kati) en het kostende van het opium [3]). 1903.	1904.
Sumatra's Westkust. . .	A. .	11 360	9 860	f 9 à f 15	f 0,09 à f 0,16	f 10 à f 16	f 0,10 à f 0,16	f 84 872,50	f 89 734,23
	B. .	4 100	$4\,536\frac{712}{1600}$						
	C. .	. . . .	$270\frac{1223}{1600}$						
Benkoelen.	A. .	1 080	1 200	f 12 à f 15	f 0,13 à f 0,20	f 11 à f 15	f 0,13 à f 0,20	f 21 735,—	f 9 878,10
	B. .	1 080	570						
	C. .	$37\frac{1593}{1600}$	$123\frac{881}{1600}$						
Palembang	A. .	2 340 [6])	2 220	f 8 à f 16	f 0,10 à f 0,18	f 8 à f 16	f 0,11 à f 0,18	f 43 852,42^5	f 33 978,06^5
	B. .	$2\,179\frac{42}{1600}$	$1\,960\frac{1040}{1600}$						
	C. .	$289\frac{290}{1600}$	. . . .						
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo:									
a. het oude pachtgebied [4])	A. .	840	840	f 14,94	f 0,14	f 13,83	f 0,13^5	f 6 292,08	f 6 199,81
	B. .	$312\frac{1038}{1600}$	$357\frac{1200}{1600}$						
	C. .	. . . .	$18\frac{1042}{1600}$						
b. de landschappen Koetei, Goenoeng Taboer, Sambalioeng, Boeloengan, Pasir, de Tanah Boemboelanden, Pegatan en Koesan [5]).	A. .	4 800	4 800	f 6,33^5 à f 8	f 0,08	f 7	f 0,07	f 30 539,68	f 36 869,57^5
	B. .	$1\,517\frac{800}{1600}$	$2\,127\frac{800}{1600}$						
	C. .	. . . .	. . . .						
								f 187 291,68^5	f 176 659,78

1) Alleen ter Sumatra's Westkust wordt zoowel Levantsch als Bengaalsch opium verstrekt; in de 3 andere gewesten, uitsluitend laatstgenoemde soort. Van de voor de pacht ter Sumatra's Westkust als maximum toegestane hoeveelheid van 5110 kati Levantsche soort werd in 1904 verstrekt $2001^{600}/_{1600}$ kati. Onder het voor dit gewest verstrekbare totaal van 11360 kati 's jaars is begrepen 2000 kati (voor de helft Levantsche en voor de wederhelft Bengaalsche soort) waarover de pachter mag beschikken voor den invoer in het landschap Troemōn, dat, met ingang van 1 April 1904, is gevoegd bij het opiumpachtgebied van de residentie Atjèh en onderhoorigheden. In het verstrekbare totaal van 9860 kati voor 1904 is begrepen 500 kati (voor de helft Levantsche en voor de wederhelft Bengaalsche soort) voor den invoer in Troemōn gedurende de eerste 3 maanden van dat jaar.

2) Ruw opium is vanwege den pachter gesleten in Tapanoeli (Sumatra's Westkust) in 1903 tegen f 2,50 à f 4 en in 1904 tegen f 2,50 à f 2,87^5 per thail. In Palembang was de debiet-prijs van ruw opium in beide jaren f 0,08 per mata en f 5,50 per thail.

3) Het in 1903 verstrekt Levantsch opium kan gerekend worden den lande dooreengenomen te hebben gekost f 8,69^5 en het in 1904 verstrekte f 7,11^5 per kati, welke gemiddelden voor het Bengaalsch opium konden becijferd worden op respectievelijk f 9,87^5 en f 12,67.

4) Het oude pachtgebied omvat het rechtstreeks bestuurde gedeelte van deze residentie, zijnde de afdeelingen Bandjermasin en Ommelanden, Doesoenlanden, Dajaklanden, Sampit, Martapoera, Kendangan en Amoentai (Ind. St. 1903 n°. 333).

5) De pacht is voor de eerste maal afgestaan voor het tijdvak 1 Jan. 1903 t/m ult. Maart 1905.

6) Verbeterde opgaaf.

II. OVERZICHT betreffende de in 1904 gedane afbetalingen op hetgeen het Gouvernement nog te vorderen heeft (dus zonder mede te rekenen de verjaarde of voor rekening van den lande afgeschreven vorderingen) wegens achterstanden op opiumpacht in verschillende gewesten op en buiten Java.

OORSPRONKELIJKE DEBITEUREN.	Pachtperceelen, waarop de vorderingen betrekking hebben.	Tijdvakken, waarop de vorderingen betrekking hebben.	Afbetaald in den loop van 1904.	Achterstand op ult. Dec. 1904.
	JAVA EN MADOERA.			
Poa Kim c. s.	Banjoemas	1877	*a)* f 600	f 60 183,42
Tan Soe Lien c. s.	Pasoeroean	1886	*b)* 60	129 156,27^{5}
Han Liong Ing en Lim Kok Sing c. s.	Cheribon, Tegal, Pekalongan, Djapara en Rembang	1887 t/m 1889	*c)* 1 358,01	653 962,46^{5}
Tan Kok Tong c. s.	Kediri	id.	*d)* 1 000	68 074,74
Poa Soeng Yang c. s.	Pasoeroean	id.	*e)*	247 365,21^{5}
Kwee Liong Tjiang c. s.	Idem	id.	*f)* 50	660 118,22
Tan Tong Hay c. s.	Soerakarta	id.	*g)* 1 500	1 085 855,69^{5}
Djie Bok Hien c. s.	Madioen	id.	*e)*	1 398 016,99^{5}
Ho Tjiauw Ing c. s.	Semarang, Soerakarta, Kedoe, Djokjakarta en Madioen	id.	*e)*	1 135 808,79^{5}
Go Kie Hok c. s.	Madoera	id.	*e)*	194 891,46
Han Liong Ing c. s.	Rembang	1890	*e)*	90 009,77^{5}
Tan Beng Hong c. s.	Batavia c. a.	1897	*e)*	6 481,67^{5}
Oey Tiang Ho c. s.	Pekalongan	1897	*e)*	57 773,66
	Totalen		f 4 568,01	f 5 787 698,39
	BUITENBEZITTINGEN.			
Tan Koey Tjay c. s.	Palembang	1884 t/m 1886	*e)*	f 116 983,79
Lie Goan Djoe c. s.	Sumatra's Westkust	1886	*e)*	211 049,43^{5}
Oei Soei In c. s.	Benkoelen	1889 t/m 1891	*h)* f 1 800	201 282,12
Mak Pak Soen c. s.	Sumatra's Westkust	1896 t/m 1897	*i)* 1 200	31 740,35
Tan Beng Hong c. s.	Riouw	1897	*e)*	133 441,84^{5}
Khoe Tjoen Tjiang c. s.	Benkoelen	$^{1}/_{1}$—1901 t/m ult. Maart 1903	*e)*	7 402,80
	Totalen		f 3 000	f 701 900,34

a) Door de debiteuren is wederom f 50 's maands afbetaald.

b) Afbetaald door den Chinees TAN SOE KHING, den nog levenden borg van den in Juli 1901 overleden gewezen pachter TAN SOE LIEN.

c) Afbetaald f 194,50 door de Chineezen HAN LIONG TIK, TJENG PAN SWIE en LIM YAN GIEM (zie bijlage CC van K. V. 1903 noot *c*). Op 15 Februari 1904 is in mindering van dezen achterstand nog gestort f 1163,51, zijnde het bedrag, dat door de weeskamer te Soerabaja, ten behoeve van den lande is uitgekeerd uit den boedel van den in staat van kennelijk onvermogen verklaarden gewezen pachter SIM KOK SING.

d) Afbetaald door de Nederlandsch-Indische Escompto-maatschappij (zie noot *d* op blz. 8 van bijlage FF van K. V. 1901).

e) Afbetalingen konden niet worden verkregen.

f) Betaald door den borg KWEE THWAN KING, die in 1904 zijn belofte om geregeld f 5 's maands in 's lands kas te storten, wederom niet geheel heeft nagekomen.

g) In het afgeloopen jaar is door den borg TIE ING TJAY overeenkomstig zijne verplichting wederom f 1500 afbetaald.

h) De Chinees TAN TJIEN SIANG is gedurende één jaar, ingaande Maart 1904, ontheven van zijne verplichting om — onder borgstelling der Chineezen TAN THENG KIONG en TAN JEK KHOEN — op den achterstand f 150 's maands af te betalen (vgl. noot *p* van tabel V van bijlage FF van K. V. 1901). Van April 1905 af zullen de hooger bedoelde afbetalingen van f 150 's maands worden voortgezet door den borg TAN THENG KIONG. In de plaats van den sedert overleden borg TAN JEK KHOEN is als zoodanig aangenomen de Chinees TAN JAU KWEE. Aan den Chinees OEI SOEI IN werd vergund om van 1 October 1903 af zijne schuld bij paijementen van f 1500 's jaars te voldoen

i) Ten opzichte van de wijze van aanzuivering zie noot *r* van bijlage FF van K. V. 1901.

Bijlage CC.

(Zie hoofdstuk M, afd. I, § 4, van het verslag.)

OVERZICHTEN

BETREFFENDE DE

VERPACHTE MIDDELEN

(met uitzondering van de opiumpacht)

OVER DE JAREN

1903, 1904 en 1905.

I. BEDONGEN

1°. JAVA EN

GEWESTEN.	DOBBELSPELEN. a)			OVERVAARTEN. b)			VOGELNESTKLIPPEN.		
	1903.	1904.	1905.	1903.	1904.	1905.	1903.	1904.	1905.
Bantam	„	„	„	f 5 460	f 6 108,—	f 6 189	c) f 720	c) f 720	c) f 720
Batavia	f 145 650	f122 279,80	f 132 240	3 393	3 664,50	3 690	„	„	„
Preanger Regentschappen	„	„	„	2 973	1 917,75	1 683	„	„	„
Cheribon	„	„	„	5 478	5 478,—	5 217	„	„	„
Pekalongan	„	„	„	3 432	3 112,50	3 438	„	„	„
Semarang	48 720	48 720,—	42 780	8 952	7 593,—	7 140	„	„	„
Rembang	„	„	„	4 800	3 675,—	3 300	d) 48 840	d) 40 110	d) 37 200
Soerabaja	76 500	76 500,—	57 825	43 920	44 505,—	44 700	e) 9 918	e) 9 918	e) 9 918
Pasoeroean	„	„	„	„	„	„	f) „	f) „	f) „
Besoeki	„	„	„	„	„	„	g) 1 704	g) 1 704	g) 1 704
Banjoemas	„	„	„	4 840	4 680,—	3 618	„	„	„
Kedoe	„	„	„	1 515	1 455,—	1 287	„	„	„
Djokjakarta	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Soerakarta	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Madioen	„	„	„	1 620	1 340,—	1 260	„	„	„
Kediri	„	„	„	8 040	8 040,—	7 410	„	„	„
Madoera	„	„	„	2 412	2 277,—	2 232	h) 12 984	h) 11 352	h) 11 352
Totalen	f 270 870	f247 499,80	f 232 845	f 96 835	f 93 845,75	f 91 164	f 74 166	f 63 804	f 60 894

a) Afgestaan in Batavia voor het tijdvak 1 April 1902 t/m ult. Maart 1903 tegen f 112 440 's jaars, daarna (zonder de speelplaats Pintoe Ketjil, welke 1 April 1903 is opgeheven) voor het tijdvak 1 April 1903 t/m ult. Maart 1904 tegen f 156 720 's jaars, vervolgens (met uitzondering van de speelplaats Kongsibesar, welke 1 April 1904 is ingetrokken, en van de perceelen Tanah Abang en Meester-Cornelis) voor het tijdvak 1 April 1904 t/m ult. Maart 1905 tegen f 107 520 's jaars en laatstelijk (met uitzondering als voren en ook zonder de speelplaats Bekasi) voor het tijdvak 1 April 1905 t/m ult. Maart 1906 tegen f 137 640 's jaars. Het perceel Tanah Abang is onderhands afgestaan van 13 April 1904 t/m ult. Maart 1907 tegen f 135 's maands; het perceel Meester-Cornelis is afgestaan van 11 Mei 1904 tot ult. Maart 1905 tegen f 170 's maands. Laatstgenoemde pacht is 1 April 1905 ingetrokken en vervangen door het licentiestelsel (Ind. St. 1904 nº. 322).

In Semarang is dit middel afgestaan eerst voor het tijdvak 1 April 1902 t/m ult. Maart 1905 tegen f 48 720 's jaars en vervolgens voor het tijdvak 1 April 1905 t/m ult. Maart 1908 tegen f 40 800 's jaars.

In Soerabaja is deze pacht afgestaan eerst voor het tijdvak 1 April 1902 t/m ult. Maart 1905 tegen f 76 500 's jaars en laatstelijk (zonder de afdeelingen Sidoardjo, Modjokerto, Djombang en Grisee, in welke de pacht is vervangen door het licentiestelsel, en zonder de speelplaats in het district Kota, welke 1 April 1905 is ingetrokken) voor het tijdvak 1 April 1905 t/m ult. Maart 1906 tegen f 51 600 's jaars.

b) Het aantal verpachte of ter verpachting bestemde overvaarten is verminderd met 4 (1 in Bantam en 3 in Banjoemas) wegens het in gebruik stellen van bruggen ter plaatse of in de nabijheid dier overvaarten. Die overvaarten, waarvan de pachtovereenkomsten komen te eindigen als volgt: voor 21 met ult. Maart 1906, voor 173 met ult. Maart 1907 en voor 70 met ult. Maart 1908, waren over de verschillende gewesten verdeeld als volgt (de tusschen haakjes geplaatste cijfers geven aan hoeveel er aan *inlanders* verpacht waren):

Bantam	26 (25)	Per transport	119 (75)
Batavia	12 (12)	Soerabaja	60 (26)
Preanger	18 (18)	Banjoemas	39
Cheribon	9 (5)	Kedoe	8 (3)
Pekalongan	21 (15)	Madioen	21
Semarang	17	Kediri	10
Rembang	16	Madoera	7
Transporteeren	119 (75)	Totaal	264 (104)

Van de 104 door inlanders geëxploiteerde overvaarten zijn er 6 (in de Preanger Regentschappen) tot ult. Maart 1906 ter exploitatie gegeven zonder daarvoor eene pachtsom te bedingen; voor de andere 98 overvaarten is aan pachtsom bedongen f 48 042 's jaars.

c) Afgestaan voor het tijdvak 1 Jan. 1902 t/m ult. Maart 1906 tegen f 720 's jaars.

d) Afgestaan eerst voor het tijdvak 1 Jan. 1902 t/m ult. Maart 1904 tegen f 48 840 en laatstelijk voor het tijdvak 1 April 1904 t/m ult. Maart 1909 tegen f 37 200 's jaars.

e) Afgestaan voor het tijdvak 1 Jan. 1903 t/m ult. Maart 1907.

f) Dit middel bleef wegens gemis aan gegadigden onverpacht.

g) Afgestaan in de afdeeling Banjoewangi voor het tijdvak 1 Jan. 1903

PACHTSOMMEN.

MADOERA.

PANDHUIZEN. i)			ANDERE VERPACHTE MIDDELEN.			TOTALEN.		
1903.	1904.	1905.	1903.	1904.	1905.	1903.	1904.	1905.
f 5 295	f 3 839	f 477	„	„	„	f 11 475	f 10 667,—	f 7 386
264 645	233 331	217 284	j) f 8 160	j) f 6 990	j) f 1 530	423 720	367 606,30	355 035
			k) 1 872	k) 1 341	k) 291			
17 628	360	„	-	„	„	20 601	2 277,75	1 683
34 818	34 668	34 668	„	„	„	40 296	40 146,—	39 885
112 017	113 316	113 316	„	„	„	115 449	116 428,50	116 754
177 960	177 960	177 960	k) 20 880	k) 21 870	k) 5 550	256 512	256 143,—	233 430
60 270	56 400	56 400	„	„	„	113 910	100 185,—	96 900
207 231	192 852	191 952	„	„	„	337 569	323 775,—	304 395
100 620	102 120	102 120	„	„	„	100 620	102 120,—	102 120
9 135	8 820	8 820	„	„	„	10 839	10 524,—	10 524
12 372	12 372	12 372	„	„	„	17 212	17 052,—	15 990
96 621	94 152	84 490	„	„	„	98 136	95 607,—	85 777
47 205	50 004	50 004	„	„	„	47 205	50 004,—	50 004
38 154	38 664	38 664	„	„	„	38 154	38 664,—	38 664
49 710	48 600	48 600	„	„	„	51 330	49 940,—	49 860
49 350	54 120	54 120	„	„	„	57 390	62 160,—	61 530
27 249	29 862	29 820	„	„	„	42 645	43 491,—	43 404
f 1 310 280	f 1 251 440	f 1 221 067	f 30 912	f 30 201	f 7 371	f 1 783 063	f 1 686 790,55	f 1 613 341

t/m ult. Maart 1907 tegen f 864 's jaars en in het overige gedeelte van het gewest voor het tijdvak 1 Jan. 1902 t/m ult. Maart 1906 tegen f 840 's jaars.

h) In de afdeeling Soemenep afgestaan eerst voor 1899/1903 tegen f 2184 's jaars en laatstelijk voor het tijdvak 1 Jan. 1904 t/m ult. Maart 1908 tegen f 552 's jaars; in de overige afdeelingen van het gewest afgestaan voor het tijdvak 1 Jan. 1903 t/m ult. Maart 1907 tegen f 10 800 's jaars.

i) Tengevolge van de opheffing van enkele pandhuizen, bestonden op 1 Januari 1905 333 pandhuizen (meerendeels verpacht voor het tijdvak 1 April 1903 t/m ult. Maart 1906). Naar gelang van de gewesten waren zij verdeeld als volgt:

Bantam	1	Per transport	215
Batavia	9	Banjoemas	12
Cheribon	16	Kedoe	23
Pekalongan	35	Djokjakarta	15
Semarang	53	Soerakarta	11
Rembang	29	Madioen	14
Soerabaja	34	Kediri	29
Pasoeroean	32	Madoera	14
Besoeki	6		
Transporteeren	215	Totaal	333

Gouvernements-pandhuizen zijn gevestigd: met ingang van 1 September 1904 te Serang, met ingang van 1 December 1904 te Krawang en te Bekasi, met ingang van 1 Januari 1905 te Soemedang en met ingang van 1 April 1905 te Meester-Cornelis en te Salemba.

j) Duizend-eilanden (pacht van het recht op de zeevoortbrengselen bij de Duizend-eilanden en het eiland Alkmaar en op het op die eilanden groeiende hout) afgestaan eerst voor het tijdvak 1 Jan. 1901 t/m ult. Maart 1903 tegen f 3840 's jaars, daarna voor het tijdvak 1 April 1903 t/m ult. Maart 1904 tegen f 9600 's jaars en vervolgens voor het tijdvak 1 April 1904 t/m ult. Maart 1905 tegen f 6120 's jaars. Met ingang van 1 April 1905 is deze pacht opgeheven (Ind. St. 1905 n°. 44).

k) Heffing van schutgelden van 's lands sluizen te Tangké (Batavia) en Semarang, afgestaan eerst voor het tijdvak 1 Jan. 1902 t/m ult. Maart 1904 en vervolgens voor het tijdvak 1 April 1904 t/m ult. Maart 1905, te Tangké voor f 1164 en te Semarang voor f 22 200 's jaars. Met ingang van 1 April 1905 zijn deze pachten vervangen door rechtstreeksche heffingen (Ind. St. 1905 nos. 146 en 145).

CC

2°. BUITENBEZITTINGEN.

GEWESTEN.	VERPACHTE MIDDELEN.	Bedongen pachtsommen. 1903.	1904.	1905.	Op ult. 1905 vigeerende pachtovereenkomsten. Jaarlijksche pachtsom.	Tijdvak.
Sumatra's Westkust	Dobbelspelen	f 6 543	f 5 760	f 5 760	f 5 760	1 April 1903—ult. Maart 1906
	Gedistilleerd	26 217	24 912	24 912	24 912	(same)
	Varkenslacht	876	„	„	*a*)	
	Pandhuizen	41 064	41 064	52 044	55 704	1 „ 1905— „ „ 1908
	Totalen	f 74 700	f 71 736	f 82 716		
Benkoelen	Dobbelspelen	f 264	f 264	f 264	264	1 „ 1903— „ „ 1906
	Gedistilleerd	3 444	2 526	3 129	3 432	1 „ 1905— „ „ 1908
	Runderslacht	180	„	„	*b*)	
	Pandhuizen te Benkoelen	2 688	2 544	2 544	2 412	1 „ 1903— „ „ 1906
	Pandhuizen te Kroë				132	(same)
	Pandhuizen te Mana *c*)				—	
	Pandhuizen te Bintoehan *c*)				—	
	Totalen	f 6 576	f 5 334	f 5 937		
Lampongsche Districten	Dobbelspelen (Teloek Betoeng en Ommelanden)	f 2 766	f 2 988	f 5 412	6 216	1 „ 1905— „ „ 1906
	Pandhuizen	6 534	6 648	6 648	6 648	1 „ 1903— „ „ 1906
	Totalen	f 9 300	f 9 636	f 12 060		
Palembang	Dobbelspelen ter hoofdplaats Palembang	f 23 202	f 37 482	f 45 852	42 000	1 „ 1904— „ „ 1907
	Dobbelspelen te Tebing Tinggi				132	1 „ 1903— „ „ 1906
	Dobbelspelen binnen de gouvernementsnederzettingen in Djambi (Djambi en Moeara Saba)				4 920	1 „ 1905— „ „ 1908
	Gedistilleerd te Palembang	13 752	14 157	10 413	8 400	(same)
	Gedistilleerd te Djambi en Moeara Saba				720	1 „ 1904— „ „ 1907
	Varkenslacht	4 500	1 125	„	*d*)	
	Overvaarten te Palembang	8 616	8 964	8 832	8 076	1 „ 1903— „ „ 1906
	Overvaarten in de afdeeling Tebing Tinggi				720	1 „ 1905— „ „ 1908
	Overvaarten te Lahat				456	(same)
	Pandhuizen één	5 007	9 054	10 395	1 632	1 „ 1903— „ „ 1906
	Pandhuizen één				2 052	1 „ 1904— „ „ 1907
	Pandhuizen vijf				6 684	1 „ 1904— „ „ 1907
	Pandhuizen één				36	1 „ 1905— „ „ 1908
	Totalen	f 55 077	f 70 782	f 75 492		

a) Met ingang van 1 April 1903 is deze pacht vervangen door eene directe heffing (Ind. St. 1903 n°. 26).

b) Als voren (Ind. St. 1903 n°. 25).

c) Deze pandhuizen zijn in Maart 1903 opgeheven.

d) Met ingang van 1 April 1904 is deze pacht vervangen door eene directe heffing (Ind. St. 1904 n°. 124).

GEWESTEN.	VERPACHTE MIDDELEN.	Bedongen pachtsommen.			Op ult. 1905 vigeerende pachtovereenkomsten.	
		1903.	1904.	1905.	Jaarlijksche pachtsom.	Tijdvak.
Oostkust van Sumatra.	Dobbelspelen in de afdeeling Bengkalis (met inbegrip van de landschappen Bangka, Koeboe en Tanah Poetih en het Mandau- en Tapoenggebied)	f 444 600	f 457 650	f 498 630	f 30 000	1 April 1904—ult. Maart 1907
	Dobbelspelen elders in het gewest . .				480 840	1 „ 1905— „ „ 1908
	Sterke dranken.	208 020	194 280	194 280	194 280	1 „ 1903— „ „ 1906
	Varkenslacht	24 300	35 460	39 180	39 180	1 „ 1904— „ „ 1907
	Zout.	84 000	142 950	162 600	162 600	1 „ 1904— „ „ 1907
	Sago, getah en was	32 760	34 290	34 800	34 800	
	Pandhuizen één	46 128	48 002	48 006	120	1 „ 1905— „ „ 1908
	Pandhuizen twee				438	1 „ 1904— „ „ 1907
	Pandhuizen acht				47 340	1 „ 1903— „ „ 1906
	Totalen. . .	f 839 808	f 912 632	f 977 496		
Atjèh en onderhoorigheden.	Dobbelspelen	f 43 800	f 57 750	f 61 800	61 800	1 „ 1904— „ „ 1907
	Varkenslacht	2 361	2 544	2 544	2 544	1 „ 1903— „ „ 1906
	Pandhuizen	20 700	24 000	53 490	24 000	
	Sterke dranken.	45 000	47 250	24 000	55 320	1 „ 1905— „ „ 1908
	Totalen. . .	f 111 861	f 131 544	f 141 834		
Riouw en onderhoorigheden.	Dobbelspelen	f 42 120	f 42 120	f 40 995	40 620	1 „ 1905— „ „ 1906
	Gedistilleerd.	26 640	27 360	27 600	27 600	1 „ 1904— „ „ 1907
	Varkenslacht	15 720	15 720	14 865	14 580	1 „ 1905— „ „ 1906
	Peper	16 860	15 525	13 710	13 380	
	Totalen. . .	f 101 280	f 100 725	f 97 170		
Banka.	Dobbelspelen	f 46 812	f 46 812	f 46 821	46 824	1 „ 1905— „ „ 1908
	Gedistilleerd.	24 000	24 000	24 009	24 012	
	Pandhuizen zeven	3 078	4 212	4 464	4 302	1 „ 1904— „ „ 1907
	Pandhuizen twee				120	1 „ 1905— „ „ 1908
	Totalen. .	f 73 890	f 75 024	f 75 294		
Billiton.	Dobbelspelen	f 19 020	f 17 805	f 17 400	17 400	1 „ 1904— „ „ 1907
	Gedistilleerd.	9 744	9 222	9 048	9 048	
	Varkenslacht.	4 284	4 176	4 140	4 140	
	Pandhuizen twee	2 532	1 880	1 662	1 332	
	Pandhuizen twee				330	
	Totalen. . .	f 35 580	f 33 083	f 32 250		

GEWESTEN.	VERPACHTE MIDDELEN.		Bedongen pachtsommen. 1903.	1904.	1905.	Op ult. 1905 vigeerende pachtovereenkomsten. Jaarlijksche pachtsom.	Tijdvak.
Wester-afdeeling van Borneo.	Dobbelspelen	in het district Montrado.	*e*) f 39 023	*f*) f 10 851	*g*) f 240	*h*)	*h*)
		in het overige gewest.				*i*)	*i*)
	Gedistilleerd	in de afdeeling Mampawa zonder het kaptjongschap Kew Wong Yoe . . .	*e*) 33 366	*f*) 11 181	*g*) 915	*h*)	*h*)
		in het overige gewest.				*i*)	*i*)
	Varkenslacht		*e*) 38 157	*f*) 9 807	"	*i*)	*i*)
	Goudmijnen		2 004	*f*) 486	"	*i*)	*i*)
	Pandhuizen	één.	*e*) 4 764	5 160	5 103	f 4 812	1 April 1905—ult. Maart 1908
		één.				120	
		één.				132	
		negen.				—	(onverpacht.)
	Gezamenlijke kleine middelen		51 246	156 645	185 460	*j*) 186 720	1 April 1905—ult. Maart 1908
	Totalen. . .		f 168 560	f 194 130	f 191 718		
Zuider- en Ooster-afdeeling van Borneo.	Goudmijnen		f 705	f 720	f 720	720	1 " 1903— " " 1906
	Dobbelspelen	in het rechtstreeksch gebied	2 640	2 640	2 460	2 400	1 " 1905— " " 1908
		in de landschappen Koetei, Goenoeng Taboer, Sambalioeng en in de Tanah Boemboe-landen . . .	27 600	29 400	22 350	19 800	
	Gedistilleerd.		4 944	4 944	4 665	4 572	
	Varkenslacht		480	480	120	*k*)	
	Overvaarten		2 208	2 208	5 805	7 740	1 " 1905— " " 1906
	Pandhuizen	te Bandjermasin	2 280	2 190	2 160	2 040	1 " 1904— " " 1907
		te Martapoera.				60	
		in de landschappen Goenoeng Taboer en Sambalioeng.				60	
	Totalen. . .		f 40 857	f 42 582	f 38 280		
Celebes en onderhoorigheden.	Dobbelspelen (Makasser en Telo) . . .		f 51 600	f 51 600	f 50 700	56 400	1 " 1905— " " 1908
	Gedistilleerd (Makasser, Telo en Bima).		16 332	16 332	14 433	13 800	1 " 1905— " " 1906
	Saguweer en brom (Makasser)		10 920	9 030	9 525	9 900	
	Rundslacht (Makasser en Telo) . . .		1 509	12	3	*l*)	
	Varkenslacht (id.) . . .		1 260	"	"	*m*)	
	Transporteeren		f 81 621	f 76 974	f 74 661		

e) Deze cijfers zijn lager dan die opgegeven in bijlage DD van K. V. 1903, in verband met aan den pachter in de afdeeling Pontianak en Ommelanden verleende ontheffingen.

f) Deze opgaven hebben geheel of gedeeltelijk slechts betrekking op het eerste kwartaal van 1904; zie de noten *h* en *i*.

g) Deze opgaven hebben slechts betrekking op het eerste kwartaal van 1905; zie noot *h*.

h) De hierbedoelde middelen zijn van 1 April 1905 af verpacht met de „gezamenlijke kleine middelen" in het gewest.

i) De hierbedoelde middelen zijn van 1 April 1904 af verpacht met de „gezamenlijke kleine middelen" in het gewest.

j) Zie de noten *h* en *i*.

k) Met ingang van 1 April 1905 is deze pacht vervangen door eene directe heffing (Ind. St. 1905 n°. 34).

l) Met ingang van 1 April 1903 is de pacht te Makasser vervangen door eene directe heffing (Ind. St. 1903 n°. 29). De pacht te Telo is sedert 1 April 1905 gezamenlijk met eenige andere middelen verpacht.

m) Met ingang van 1 April 1903 is de varkenslachtbelasting in het geheele gewest ingevoerd, met uitzondering van de afdeeling Zuiderdistricten. In die afdeeling is de belasting met ingang van 1 April 1904 ingevoerd, nadat tot dien datum het middel te zamen met andere kleine middelen was afgestaan.

GEWESTEN.	VERPACHTE MIDDELEN.	Bedongen pachtsommen. 1903.	1904.	1905.	Op ult. 1905 vigeerende pachtovereenkomsten. Jaarlijksche pachtsom.	Tijdvak.
	Per transport	f 81 621	f 76 974	f 74 661		
	Vischmarkten te kampong Melajoe	11 082	11 415	11 832	f 11 580	1 April 1905—ult. Maart 1906
	Vischmarkten te kampong Baroe				336	
	Sirih in de afdeeling Noorder-districten	9 300	9 300	9 093	6 600	1 „ 1905— „ „ 1906
	Sirih in Bonthain en Boeloekoemba				2 424	1 „ 1905— „ „ 1908
	Overvaarten te Telo	1 233	1 586	1 608	480	1 „ 1905— „ „ 1908
	Overvaarten in de afdeeling Ooster-districten				78	1 „ 1904— „ „ 1907
	Overvaarten te Maros				660	
	Overvaarten te Kasidjala				360	1 „ 1903— „ „ 1906
	Pandhuizen te Makasser	6 804	7 164	5 583	4 920	1 „ 1905— „ „ 1908
	Pandhuizen in de afdeeling Zuider-districten				96	
	Gezamenlijke kleine middelen in de afdeeling Saleier	35 715	31 770	20 019	6 240	1 „ 1903— „ „ 1906
	Gezamenlijke kleine middelen in de afdeeling Zuider-districten				1 908	1 „ 1905— „ „ 1908
	Gezamenlijke kleine middelen in de onderafdeeling Takalar				492	1 „ 1905— „ „ 1908
	Gezamenlijke kleine middelen in de afdeeling Ooster-districten				1 860	1 „ 1905— „ „ 1906
	Gezamenlijke kleine middelen in de afdeeling Noorder-districten				600	
	Totalen	f 145 755	f 138 209	f 122 796		
Menado.	Dobbelspelen ter hoofdplaats Menado	f 5 958	f 5 928	f 5 892	5 880	1 „ 1903— „ „ 1906
	Dobbelspelen te Amoerang				—	(onverpacht.)
	Gedistilleerd	39 750	47 250	53 025	54 300	1 April 1905—ult. Maart 1906
	Saguweer	17 100	18 000	18 000	18 000	1 „ 1904— „ „ 1906
	Gezamenlijke kleine middelen (in de onderafdeeling Tontoli)	„	„	225	300	1 „ 1905— „ „ 1906
	Totalen	f 62 808	f 71 178	f 77 142		
Amboina.	Gedistilleerd in de afdeeling Banda, zonder de afdeeling Waroe	f 10 899	f 11 775	f 10 215	9 720	1 „ 1905— „ „ 1906
	Gedistilleerd elders in het gewest	30 744	30 267	30 108	30 108	1 „ 1904— „ „ 1907
	Saguweer in de afdeeling Banda	438	486	570	600	1 „ 1905— „ „ 1906
	Saguweer elders in het gewest	17 988	16 656	16 212	16 212	1 „ 1904— „ „ 1907
	Totalen	f 60 060	f 59 184	f 57 105		
Ternate.	Sterke dranken	f 3 270	f 3 030	f 2 550	2 400	1 „ 1905— „ „ 1906
	Rund- en varkenslacht	78	„	„	*n*)	
	Saguweer	318	369	270	240	1 „ 1905— „ „ 1906
	Dobbelspelen	540	540	2 115	2 640	
	Totalen	f 4 206	f 3 939	f 4 935		

n) Met ingang van 1 April 1903 is deze pacht vervangen door eene directe heffing (Ind. St. 1903 n°. 27).

GEWESTEN.	VERPACHTE MIDDELEN.	Bedongen pachtsommen. 1903.	1904.	1905.	Op ult. 1905 vigeerende pachtovereenkomsten. Jaarlijksche pachtsom.	Tijdvak.
Timor en onderhoorigheden.	Dobbelspelen	f 1 092	f 498	f 381	f 408	1 April 1905—ult. Maart 1906
	Gedistilleerd	5 400	5 850	6 000	6 000	1 „ 1904— „ „ 1907
	Rundslacht en slachten van andere beesten	600	600	789	852	1 „ 1905— „ „ 1908
	Laroe (gegiste drank)	3 072	3 072	3 387	3 492	(1 „ 1905— „ „ 1908)
	Totalen . . .	f 10 164	f 10 020	f 10 557		
Bali en Lombok (alleen de afdeelingen Boeleleng en Djembrana).	Dobbelspelen (in de afdeeling Boeleleng)	f 972	f 972	f 1 053	1 080	1 „ 1905— „ „ 1906
	Rund-, buffel- en paardenslacht in de afdeeling Boeleleng	6 504	6 549	6 789	6 024	1 „ 1905— „ „ 1907
	Rund-, buffel- en paardenslacht in de afdeeling Djembrana				840	1 „ 1904— „ „ 1907
	Overvaarten	2 595	2 265	2 280	2 280	(1 „ 1904— „ „ 1907)
	Totalen . . .	f 10 071	f 9 786	f 10 122		

RECAPITULATIE.

MIDDELEN.	1903.	1904.	1905.
Totalen voor elk der middelen (voor zoover niet sommige vereenigd verpacht werden).			
Dobbelspelen	f 758 552	f 771 060,—	f 808 125
Gedistilleerd en andere sterke dranken	551 349	521 949,—	516 756
Peper.	16 800	15 525,—	13 710
Rund- en buffelslacht, enz. o)	8 871	7 161,—	7 581
Varkenslacht p)	91 938	69 312,—	60 849
Vischmarkten	11 082	11 415,—	11 832
Sirih	9 300	9 300,—	9 093
Overvaarten	14 652	15 022,50	18 525
Goudmijnen	2 709	1 206,—	720
Zout	84 000	142 950,—	162 600
Sago, was en getah	32 760	34 290,—	34 800
Pandhuizen q)	141 579	151 917,—	162 609
Gezamenlijke kleine middelen	86 961	188 415,—	205 704
Gezamenlijke totalen	f 1 810 553	f 1 939 522,50	f 2 012 904

o) De opgaven omtrent de pacht der „rund- en buffelslacht, enz." betreffen de gewesten Benkoelen, Ternate en Timor en onderhoorigheden, de landschappen Boeleleng en Djembrana op Bali, de hoofdplaats Makasser en het landschap Telo; wat Benkoelen, Ternate en de hoofdplaats Makasser aangaat, slechts tot ult. Maart 1903, daar na dat tijdstip de rundslachtbelasting is ingevoerd. Voor Benkoelen omvatte de pacht enkel het slachten van rundvee en buffels, voor Ternate niet het slachten van buffels, maar het slachten van runderen en varkens, en voor genoemde Balische landschappen en te Makassar geen varkens, maar wel runderen, buffels en paarden. In het landschap Telo, te Makasser en op Timor vallen onder de pacht ook andere beesten dan de hier genoemde (op Timor echter geen paarden en in het landschap Telo en te Makasser geen varkens).

p) Uitgenomen in gewesten en gedeelten van gewesten (zie de voorgaande noot), waar dit middel begrepen is in de „rund- en buffelslacht, enz.".

q) Het aantal in pacht afgestane pandhuizen bedroeg laatstelijk 72, verdeeld als volgt: Sumatra's Westkust 18, Benkoelen 2, Lampongsche Districten 2, Palembang 8, Oostkust van Sumatra 15, Atjèh 2, Banka 9, Billiton 4, Westerafdeeling van Borneo 3, Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo 3 en Celebes en onderhoorigheden 6. Onverpacht bleven nog 6 pandhuizen, namelijk 5 in de Westerafdeeling van Borneo en 1 in de residentie Menado, terwijl ingetrokken werden 7 pandhuizen in de Westerafdeeling van Borneo, 1 ter Oostkust van Sumatra en 1 in Celebes en onderhoorigheden.

II. ACHTERSTANDEN over pachtjaren, voorafgaande aan 1904, en afbetalingen, in mindering daarvan, gedurende 1904.

Oorspronkelijke debiteuren.	Middelen en perceelen, waarop de vorderingen betrekking hebben.	Tot welk jaar of tijdvak de achterstand betrekking had.	Afbetaald in 1904.	Restant der vordering op ult. 1904.
	1°. JAVA EN MADOERA.			
Tan Siok Tjay.	Overvaarten, afdeelingen Grisee en Sidajoe (res. Soerabaja)	1885	*a*)	f 7 222,—
Tjoa Djie An.	Overvaarten, afdeelingen Soerabaja, Sidoardjo, Modjokerto en Djombang (res. Soerabaja)	1885	*a*)	12 212,51
Giam Kwat.	Rundslacht (res. Soerakarta)	1887	*b*) f 600,—	2 517,21^{5}
Tan Yoe Tiong.	Rundslacht (res. Soerakarta)	1888	*c*) 285,—	4 598,02
Oei Eng Tjoen.	Dobbelspelen, perceelen Kongsi Besar en Pintoe Ketjil (res. Batavia)	1888	*d*) 280,—	17 024,52^{5}
Kwee Liong Tjong.	Rundslacht, afdeelingen Pasoeroean en Malang (res. Pasoeroean)	1889	*a*)	12 244,69
Go Kie Hok.	Rundslacht (res. Madoera)	1889	*a*)	4 096,32
Liem Kie Djwan.	Pandhuis te Gondomanan-lor (res. Djokjakarta)	1890—1891	*a*)	4 752,—
Liem Kiem Hong.	Rundslacht (res. Kediri)	1894	*a*)	22 345,83
Tan Beng Hong.	Duizend-eilanden (res. Batavia)	1896—1897	*a*)	29,69
Kassan.	Overvaart Karang Djati (res. Pekalongan)	1897—1899	*e*)	*e*)
Tambas.	Overvaart Gembiro (res. Pekalongan)	1897—1899	*e*)	*e*)
Oeij Khee Hong.	Dobbelspelen (afd. Soerabaja)	1902—1903	*f*) 375,—	62 216,95^{5}
	Totalen . . .	. . . . . .	f 1 540,—	f 149 259,75^{5}
	2°. BUITENBEZITTINGEN.			
Liem Tjoey Seng.	Gedistilleerd, Sumatra's Westkust	1869	f 5,90	»
Ho E.	Gezamenlijke kleine middelen, afdeeling Noorderdistricten (Celebes en onderhoorigheden)	1884	*g*) 120,—	f 247,67
Oei Tjoeng Toan.	Dobbelspelen te Makasser en Telo (Celebes en onderhoorigheden)	1890	*a*)	11 460,84^{5}
Tjong Yong Peng.	Dobbelspelen, Riouw-archipel en afdeeling Batam (Riouw en onderhoorigheden)	1891—1893	*h*) 450,—	137 925,86
Tan Djo Ho.	Varkenslacht, in hetzelfde perceel	id.	*i*) 650,—	13 940,28
Go Tjoen Bie.	Gedistilleerd, Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo . . .	1893	*j*) 55,—	580,—
Id.	Overvaarten, in hetzelfde perceel	id.	*j*) 82,50	870,—
Tan Kim Leng.	Saguweer, Menado	1894	*a*)	3 424,09^{5}
Id.	Gedistilleerd, Menado	1894—1896	*a*)	29 512,04
Tan Beng Hong.	Gedistilleerd, Riouw en onderhoorigheden, zonder het landschap Indragiri	1896—1898	*a*)	18 616,42
Lie Boen Tjat.	Dobbelspelen, Sumatra's Westkust	1898—1900	*k*) 540,—	19 385,66^{5}
Ie Heng Sam.	Dobbelspelen, afdeeling Pontianak en Ommelanden, behalve Niboeng, Seriboe en Teloek Kompei (res. Westerafd. van Borneo)	1902—1904	*l*)	*l*)
	Totalen . . .	. . . . . .	f 1 903,40	f 235 962,87^{5}

a) Afbetalingen vonden niet plaats.

b) De pachter is failliet verklaard. Een der borgen is in 1895 overleden, terwijl de andere borg in drie termijnen f 600 's jaars afbetaalt.

c) Op den achterstand wordt door een der borgen f 25 's maands afbetaald en door den pachter f 15 per kwartaal. Door den borg is in 1904 afbetaald f 225 en door den pachter f 60.

d) De pachter is voortvluchtig; een der borgen is overleden, terwijl de andere borg, die van 15 Januari 1902 af de schuld bij payementen van f 40 's maands aanzuiverde, sedert Augustus 1904 niet meer in staat is afbetalingen te doen.

e) Deze achterstanden, respectievelijk bedragende f 682,88 en f 54,62^{5}, zijn bij Gouv. Bt. 27 Sept. 1904 n°. 57 afgeschreven.

f) Bij Gouv. Bt. 16 Maart 1904 n°. 57 is den gewezen pachter vergund om de achterstand aan te zuiveren bij maandelijksche payementen van f 37,50, ingaande Maart 1904.

g) De pachter is overleden; één der borgen betaalt maandelijks f 8 af. Het in 1904 te min betaalde bedrag ad f 24 is door hem aangezuiverd.

h) Bij Gouv. Bt. 21 Juli 1902 n°. 36 is aan Oei Swie Khiok, een der borgen, vergund naar Tandjoeng Pinang terug te keeren. Gedurende 1 jaar zou tegen hem geen gerechtelijke vervolging worden ingesteld, mits hij op den achterstand 's maands f 50 afbetaalde. Deze vergunning is sedert met 2 jaar verlengd. Daar hij zijne verplichtingen niet getrouw nakwam hebben zijne zonen Oei Ing Toean en Oei Ing Lok als borgen van hun vader aangenomen zorg te dragen voor eene geregelde maandelijksche afbetaling van f 50. De achterstallige termijnen zijn sedert aangezuiverd.

i) De pachter is voortvluchtig en één der borgen is overleden; de andere borg, wien vergund werd af te betalen met f 50 's maands, zuiverde in 1904 f 650 aan, waaronder het door hem in 1903 te min betaald bedrag ad f 50.

j) Door een der borgen wordt op den achterstand van het gedistilleerd f 5 's maands afbetaald en op dien der overvaarten f 7,50 's maands.

k) Door den pachter wordt 's maands afbetaald f 20 en door een der borgen f 25; de andere borg verkeert in armoedige omstandigheden.

l) Bij Gouv. Bt. 2 April 1905 n°. 18 is de vordering, groot f 9088, afgeschreven.

Bijlage DD.

(Zie hoofdstuk M, afd. I, § 4, van het verslag.)

STATISTIEK

BETREFFENDE DE

OPIUMREGIE

OVER 1904.

I. Maandcijfers betreffende debiet en bruto-ontvangsten.

MAANDEN.	DEBIET. Verdeeling der verkochte hoeveelheid naar gelang van de grootte der tubes (voor tjandoe) en der capsules (voor tikee). 50 mata tjandoe	25	12½	5	2	1	1/2	gelengs tikee a) (1/3 mata).	Totaal debiet Thails.	Mata's.	GELDELIJKE OPBRENGST (bruto).
Bantam. b)											
1904.											
Januari	3	15	16	207	353	4 757	6 439	......	104	42½	f 2 572
Februari	"	11	34	220	224	5 361	6 800	......	112	9	2 767
Maart	4	2	40	220	370	6 352	7 615	......	127	49½	3 149
April	3	3	56	253	366	6 407	8 256	......	134	57	3 320
Mei	4	"	81	302	426	7 370	8 920	......	154	4½	3 796
Juni	3	2	62	308	449	7 340	9 500	......	155	3	3 828
Juli	2	7	52	173	509	8 363	10 160	......	162	56	4 024
Augustus	2	11	80	222	641	11 892	10 266	......	207	92	5 141
September	9	4	52	161	572	8 594	10 489	......	169	87½	4 193
October	8	11	62	198	727	9 491	10 515	......	186	42½	4 596
November	4	13	79	183	642	9 056	11 263	......	183	99	4 538
December	7	13	84	213	702	10 062	10 706	......	196	9	4 830
Totalen	49	92	698	2 660	6 081	95 050	110 929	......	1 894	51½	f 46 754
Over de twee voorafgaande jaren waren de totalen:											
in 1902 (Oct. t/m Dec.)	9	29	66	399	928	4 615	5 706	......	133	19	3 233
in 1903	97	125	438	2 280	4 328	63 446	72 712	......	1 333	8	32 681
Batavia.											
1904.											
Januari	332	317	573	3 309	11 120	122 418	298 522	......	3 421	51½	f 84 011
Februari	323	279	607	3 724	11 683	124 362	285 329	......	3 397	25	83 431
Maart	351	261	588	2 906	11 889	120 920	288 491	......	3 348	98½	82 220
April	333	293	549	2 876	12 512	120 772	297 204	......	3 396	15½	83 429
Mei	344	288	613	3 120	12 338	119 395	309 337	......	3 464	2	85 067
Juni	366	297	686	3 324	13 544	128 374	328 090	......	3 704	27	90 971
Juli	397	302	659	3 776	14 679	145 729	362 613	......	4 109	11	100 997
Augustus	384	322	572	3 467	14 412	152 341	365 385	......	4 155	92½	102 228
September	384	395	622	4 024	16 631	168 487	370 543	......	4 439	90½	109 208
October	389	433	766	4 561	19 521	169 165	372 076	......	4 569	—	112 304
November	393	397	870	4 591	20 126	151 808	346 213	......	4 285	71½	105 208
December	436	473	900	5 049	20 924	160 253	374 039	......	4 592	40½	112 657
Totalen	4 432	4 057	8 005	44 727	179 379	1 684 024	3 997 842	......	46 884	25½	f 1 151 731
Over de negen voorafgaande jaren waren de totalen:											
in 1895 t/m 1900 (met inbegrip van de voormalige residentie Krawang) gemiddeld per jaar (pacht) e)	....	....	.....	.....	.....	......	......	......	53 758	99	c) 1 343 838
in 1901 . . (") e)	....	....	.....	.....	.....	......	......	......	49 750	63	1 329 637
in 1902 (Jan. t/m Sept.) (pacht) e)	....	....	.....	.....	.....	......	......	......	c) 46 753	27	c) 1 016 464
in 1902 (Oct. t/m Dec.) (regie)	677	927	1 429	13 641	60 187	410 833	660 951	......	10 047	75	247 356
in 1903 . . . . . (")	3 144	3 652	7 201	42 965	157 594	1 577 156	3 377 939	......	41 346	51	1 017 302

a) Ingevolge de laatstelijk ter zake vastgestelde regeling (Ind. St. 1898 n°. 279, art. 2) wordt vanwege de regie alleen dáár tikee verkocht, waar zulks door den hoofdinspecteur der regie onvermijdelijk wordt geoordeeld. De verkoop van tikee vond in 1904 in het regiegebied alleen plaats in de gewesten Semarang, Rembang, Soerabaja, Pasoeroean, Banjoemas, Kedoe, Djokjakarta, Soerakarta, Madioen en Kediri.

b) De verkoop van regie-opium heeft slechts plaats in eenige door den Gouverneur-Generaal aangewezen plaatsen, ten behoeve van Chineezen en inlandsche militairen (Ind. St. 1902 nos. 266 en 267, gewijzigd en aangevuld bij die van 1903 n°. 316, 1903 n°. 320 en 1904 n°. 351).

c) Verbeterde cijfers.

d) In deze gewesten is de regie met 1 Januari 1904 ingevoerd (Ind. St. 1903 n°. 272).

e) Volgens de pachtboeken.

MAANDEN.	DEBIET.										GELDELIJKE OPBRENGST (bruto).
	Verdeeling der verkochte hoeveelheid naar gelang van de grootte der tubes (voor tjandoe) en der capsules (voor tikee).								Totaal debiet		
	50	25	12½	5	2	1	½	gelengs tikee *a*) (⅓ mata).	Thails.	Mata's.	
	mata tjandoe.										
				Preanger Regentschappen. *b*)							
1904.											
Januari	113	227	280	458	1 098	20 322	26 242	......	527	54	f 12 551
Februari	136	223	292	558	1 241	23 103	25 580	......	571	90	13 597
Maart	142	171	205	426	1 536	23 865	22 129	......	540	69	12 893
April	150	150	163	347	1 768	22 534	21 458	......	518	21½	12 352
Mei	144	147	180	289	1 683	22 707	22 709	......	519	97½	12 410
Juni	131	136	126	294	1 314	22 988	22 581	......	499	1½	11 950
Juli	124	129	112	261	1 268	24 784	26 451	......	526	75½	12 675
Augustus	137	128	151	294	1 428	26 238	27 384	......	561	93½	13 507
September	169	137	156	352	1 323	28 552	31 138	......	623	52	14 952
October	264	223	212	354	1 341	29 068	31 624	......	707	57	16 709
November	370	221	192	334	2 163	22 573	26 448	......	682	18	15 820
December	385	245	292	452	2 044	22 495	27 582	......	716	59	16 575
Totalen	2 265	2 137	2 361	4 419	18 207	289 229	311 326	......	6 995	88½	f 165 991
In de twee voorafgaande jaren waren de totalen:											
in 1902 (Oct. t/m Dec.)	229	272	378	1 257	3 751	23 882	15 239	......	682	63½	f 16 017
in 1903	1 224	1 252	2 405	5 341	17 987	191 679	193 870	......	4 738	55½	112 983
				Cheribon. *d*)							
1904.											
Januari	152	482	228	1 481	5 645	22 750	13 396	......	706	43	f 11 995
Februari	145	621	267	1 158	5 660	23 415	14 382	......	738	28½	12 481
Maart	159	719	332	1 053	5 526	23 775	16 963	......	786	48½	13 243
April	185	910	478	1 013	4 025	23 175	18 770	......	836	50	13 927
Mei	185	1 149	374	937	3 097	25 040	22 054	......	895	96	14 848
Juni	193	1 213	483	932	2 880	26 447	22 214	......	939	86½	15 551
Juli	161	1 448	470	1 066	2 748	28 844	24 189	......	1 018	89½	16 842
Augustus	182	1 511	464	1 137	2 990	28 952	24 401	......	1 054	92½	17 409
September	219	1 586	405	1 261	2 766	25 229	21 494	......	1 034	75½	16 943
October	243	1 719	443	1 119	3 095	25 020	22 659	......	1 087	97	17 763
November	265	1 693	457	1 210	2 827	23 857	21 666	......	1 076	81½	17 541
December	327	1 760	561	1 227	3 240	24 123	20 584	......	1 143	92½	18 579
Totalen	2 416	14 811	4 962	13 594	44 499	300 627	242 772	......	11 320	81	f 187 122
Over de acht voorafgaande jaren waren de totalen:											
in 1896 t/m 1902 gemiddeld per jaar (pacht) *e*)	....	....	......	.....	.....	......	......	......	21 991	42	f 290 143
in 1903 (pacht)	....	....	......	.....	.....	......	......	......	17 332	72	238 537

MAANDEN.	DEBIET. Verdeeling der verkochte hoeveelheid naar gelang van de grootte der tubes (voor tjandoe) en der capsules (voor tikee). 50	25	12½	5	2	1	½	gelengs tikee *a*) (⅓ mata).	Totaal debiet Thails.	Mata's.	GELDELIJKE OPBRENGST (bruto).
	mata tjandoe.										
Pekalongan. *d*)											
1904.											
Januari	134	882	1 071	2 413	28 423	91 146	102 601	......	2 534	95	f 44 378
Februari	131	1 060	983	2 257	24 003	84 574	106 210	......	2 423	7½	42 265
Maart	138	1 191	883	2 365	24 280	92 295	122 083	......	2 614	34	45 619
April	130	1 355	971	2 031	22 992	92 948	128 452	......	2 658	25½	46 293
Mei	125	1 504	906	2 019	23 996	104 138	148 998	......	2 918	99	50 899
Juni	145	1 465	828	2 035	25 930	111 777	153 837	......	3 049	55½	53 267
Juli	184	1 560	922	2 064	24 967	116 944	163 173	......	3 185	9½	55 552
Augustus	174	1 672	889	1 987	25 568	119 133	161 133	......	3 223	83	56 193
September	183	1 605	885	1 871	23 616	111 539	152 143	......	3 045	35	53 023
October	197	1 654	950	1 820	23 869	113 015	158 251	......	3 120	53½	54 305
November	129	1 825	829	1 707	20 838	98 617	148 856	......	2 856	93½	49 570
December	150	1 816	944	1 854	24 183	108 943	156 498	......	3 095	28	53 799
Totalen	1 820	17 589	11 061	24 423	292 665	1 245 069	1 702 235	......	34 726	19	f 605 163
Over de acht voorafgaande jaren waren de totalen:											
in 1896 t/m 1902 gemiddeld per jaar (pacht) *e*)	....	....	....	....	....	....	....	....	39 889	70	638 225
in 1903 pacht *e*)	....	....	....	....	....	....	....	....	34 655	18½	551 378
Semarang.											
1904.											
Januari	73	1 780	2 688	8 021	60 271	447 203	838 575	16 845	11 145	2½	f 213 211
Februari	93	1 773	2 540	7 952	56 502	393 140	752 184	12 695	10 069	52⅔	192 373
Maart	84	1 882	2 605	8 348	58 211	403 409	799 033	11 604	10 487	68	200 351
April	91	1 883	2 732	7 925	57 421	408 368	797 587	9 601	10 506	3⅚	200 732
Mei	72	2 117	2 726	8 049	62 283	465 865	894 284	9 318	11 715	24	223 979
Juni	72	2 089	2 651	8 537	63 229	491 293	919 911	8 802	12 172	88	232 842
Juli	71	2 215	2 655	8 493	66 921	516 632	953 289	8 647	12 642	3⅓	241 915
Augustus	81	2 396	2 524	8 386	69 189	513 243	948 445	8 036	12 659	52⅙	242 227
September	70	2 311	2 542	7 856	66 441	487 225	888 825	6 641	11 990	63⅙	229 411
October	86	2 545	2 659	8 384	71 960	517 674	914 811	6 487	12 642	44⅓	241 812
November	81	2 464	2 537	8 119	71 563	475 985	841 187	5 530	11 795	5⅓	225 509
December	135	3 009	2 731	8 683	75 295	494 883	857 265	5 618	12 355	5⅔	235 782
Totalen	1 009	26 464	31 560	98 753	779 286	5 619 920	10 405 396	109 824	140 181	13	f 2 680 144
Over de negen voorafgaande jaren waren de totalen:											
in 1895 t/m 1900 gemiddeld per jaar (pacht) *e*)	....	....	....	....	....	....	....	....	180 182	75	3 085 868
in 1901 (pacht) *e*)	....	....	....	....	....	....	....	....	*c*)151 140	77½	2 536 258
in 1902 (regie)	1 872	16 060	30 769	115 335	745 995	4 792 726	7 301 083	1 176 465	117 838	„	2 248 924
in 1903 (id.)	1 121	16 447	27 891	92 155	689 523	5 122 081	8 709 112	516 204	123 043	88½	2 351 462

MAANDEN.	DEBIET. Verdeeling der verkochte hoeveelheid naar gelang van de grootte der tubes (voor tjandoe) en der capsules (voor tikee). 50	25	12½	5	2	1	½	gelengs tikee *a*) (⅓ mata).	Totaal debiet Thails.	Mata's.	GELDELIJKE OPBRENGST (bruto).
	mata tjandoe.										
Rembang.											
1904.											
Januari	1 674	„	60	1 040	8 029	148 580	193 938	29 097	3 609	56	f 69 374
Februari	1 640	„	72	1 069	7 643	131 450	170 956	26 610	3 293	29	63 131
Maart	1 588	„	88	980	7 171	133 180	173 486	26 904	3 286	33	63 060
April	1 561	„	82	931	6 661	132 461	174 509	26 006	3 254	36⅙	62 466
Mei	1 542	„	81	857	6 844	151 804	203 734	29 707	3 596	58⅚	69 296
Juni.	1 476	„	68	750	6 814	160 829	200 568	31 176	3 665	33	70 751
Juli	1 494	„	78	779	7 275	165 700	208 496	31 067	3 744	23⅔	72 295
Augustus	1 481	„	98	720	7 345	157 906	206 190	30 083	3 615	93⅔	69 766
September	1 397	„	77	697	7 159	146 322	183 343	26 547	3 354	58	64 687
October	1 273	„	37	818	7 487	152 338	193 324	25 982	3 408	37⅙	65 945
November.	1 321	„	49	764	7 270	144 329	186 374	24 642	3 307	52½	63 867
December	1 371	„	48	708	7 901	149 254	198 241	26 913	3 458	37½	66 776
Totalen . . .	17 818	„	838	10 113	87 599	1 774 153	2 293 159	334 734	41 594	48½	f 801 414
Over de zeven voorafgaande jaren waren de totalen:											
in 1897 t/m 1900 gemiddeld per jaar (pacht) *e*). . .	. . . .	. . . .	. . . . .	. . . . .	. . . . .	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .	*c*) 57 648	35	979 305
in 1901 (pacht) *e*). . . .	. . . .	. . . .	. . . . .	. . . . .	. . . . .	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .	49 364	81¾	822 791
in 1902 (regie)	28 662	„	1 872	12 725	85 478	1 415 718	1 945 719	314 677	41 845	50⅚	754 757
in 1903 (id.)	18 791	„	897	11 923	87 844	1 513 812	2 013 141	349 362	38 229	2	733 052
Soerabaja.											
1904.											
Januari.	15	250	3 189	1 327	25 806	350 214	224 440	111 338	6 046	56⅙	f 114 587
Februari	16	215	3 174	1 290	22 661	318 872	204 577	93 957	5 501	1⅓	104 741
Maart	8	215	3 089	975	21 041	321 262	211 817	88 672	5 480	72⅓	104 343
April	13	199	2 689	1 083	21 327	323 421	211 787	89 343	5 464	2	104 086
Mei	12	195	2 789	985	25 840	347 151	229 802	105 707	5 942	30⅙	113 281
Juni.	15	196	2 821	957	28 142	363 409	236 830	118 960	6 234	58⅚	118 927
Juli	12	207	3 029	1 017	29 486	396 847	250 174	120 735	6 698	73½	127 738
Augustus	8	241	3 146	1 246	30 282	400 692	248 949	115 000	6 760	43⅚	128 859
September	11	236	2 952	1 284	28 959	384 333	234 129	108 633	6 452	96½	122 998
October.	6	242	3 096	1 344	31 366	402 758	234 046	109 663	6 708	37⅓	127 839
November	7	231	2 987	1 574	30 687	376 238	210 920	97 412	6 268	75⅙	119 413
December	7	246	2 993	1 302	33 017	410 936	227 517	106 623	6 766	92	128 944
Totalen . . .	130	2 673	35 954	14 384	328 614	4 396 133	2 724 988	1 266 043	74 325	39⅓	f 1 415 756
Over de elf voorafgaande jaren waren de totalen:											
in 1893 t/m 1897 gemiddeld per jaar (pacht) *e*). . .	. . . .	. . . .	. . . . .	. . . . .	. . . . .	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .	*c*) 119 447	63	1 978 112
in 1898 (pacht) *e*). . . .	. . . .	. . . .	. . . . .	. . . . .	. . . . .	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .	*c*) 97 943	51½	*c*) 1 642 166
in 1899 (regie)	33 840	13 171	78 579	38 908	888 921	4 133 160	190 644	3 238 648	102 839	25⅚	1 785 646
in 1900 (id.)	4 874	15 414	79 435	40 316	1 141 937	2 799 441	2 303 575	3 932 183	93 693	97⅔	1 708 368
in 1901 (id.)	1 784	5 436	61 846	35 685	1 101 368	3 195 455	3 233 020	2 967 360	91 804	21	1 691 822
in 1902 (id.)	1 292	3 825	48 364	20 347	740 617	3 334 634	2 936 731	2 067 268	78 398	32⅚	1 460 218
in 1903 (id.)	302	2 755	38 276	17 553	338 174	3 897 832	2 517 335	1 619 856	70 274	89½	1 332 290

MAANDEN.	DEBIET. Verdeeling der verkochte hoeveelheid naar gelang van de grootte der tubes (voor tjandoe) en der capsules (voor tikee). 50 mata tjandoe	25 mata tjandoe	$12^1/_2$ mata tjandoe	5 mata tjandoe	2 mata tjandoe	1 mata tjandoe	$^1/_2$ mata tjandoe	gelengs tikee *a*) ($^1/_3$ mata).	Totaal debiet Thails.	Totaal debiet Mata's.	GELDELIJKE OPBRENGST (bruto).
1904.					Pasoeroean.						
Januari	„	693	557	751	8 641	111 219	122 230	321 505	3 248	26⅚	f 70 390
Februari	„	697	525	593	6 654	102 125	118 118	293 076	2 991	36½	64 833
Maart	„	765	469	479	5 681	106 077	126 011	321 892	3 151	24⅓	68 255
April	„	721	334	310	4 586	102 695	123 930	333 671	3 088	5⅔	66 825
Mei	„	690	374	297	4 555	107 679	132 585	335 128	3 182	⅚	68 887
Juni	„	694	380	348	4 906	115 965	131 535	323 977	3 233	76⅚	70 063
Juli	„	733	286	455	5 441	127 002	139 290	340 627	3 452	46⅓	74 819
Augustus	„	698	465	436	5 434	132 693	137 644	335 981	3 498	19⅙	75 849
September	„	662	544	344	4 984	126 317	129 531	291 898	3 234	19⅚	70 179
October	„	665	526	576	5 956	129 683	132 517	272 061	3 246	20½	70 510
November	„	660	559	642	6 888	119 499	125 835	249 136	3 059	35⅓	66 475
December	„	731	639	676	9 002	122 634	128 464	269 864	3 244	67⅙	70 483
Totalen . . .	„	8 409	5 658	5 907	72 728	1 403 588	1 547 690	3 688 816	38 629	79⅓	f 837 559
Over de jaren 1895 t/m 1900 waren de totalen:											
voor de voormalige residentie Pasoeroean:											
in 1895 (pacht) *c*)	. . . .	. . . .	. . . . .	. . . . .	. . . . .	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .	*c*) 55 429	39	*c*) f 1 094 770
„ 1896 (regie)	1 793	17 299	27 408	5 874	259 660	916 348	798 562	5 664 171	46 171	1	969 024
„ 1897 (id.)	563	26 000	15 785	4 401	177 125	1 073 243	333 409	6 432 494	46 358	29⅔	979 943
„ 1898 (id.)	520	25 270	6 713	2 820	155 816	754 296	176 864	6 588 372	41 062	46½	851 527
„ 1899 (id.)	721	27 546	3 903	1 512	120 535	664 623	124 258	7 783 284	43 432	97½	892 817
„ 1900 (id.)	534	26 327	3 963	1 441	73 114	542 333	180 208	6 630 493	37 304	46⅚	763 258
voor de voormalige residentie Probolinggo:											
in 1895 (pacht) *c*)	. . . .	. . . .	. . . . .	. . . . .	. . . . .	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .	*c*) 21 221	36	*c*) 467 080
„ 1896 (regie)	361	10 220	2 841	19 119	151 369	1 177 741	. . . . . .	. . . . . .	18 851	36½	414 253
„ 1897 (id.)	229	15 138	3 271	9 120	77 336	1 182 167	. . . . . .	. . . . . .	18 132	26½	395 266
„ 1898 (id.)	„	18 547	2 745	6 541	87 591	1 090 242	. . . . . .	. . . . . .	17 961	16½	389 906
„ 1899 (id.)	„	22 268	1 225	4 786	96 700	1 017 163	. . . . . .	. . . . . .	18 065	5½	391 668
„ 1900 (id.)	„	21 947	1 007	3 560	62 290	711 061	267 964	. . . . . .	15 486	85½	333 408
Over 1901 t/m 1903 beliepen de totalen:											
voor Pasoeroean met inbegrip van de voormalige residentie Probolinggo:											
in 1901 (regie)	435	46 621	3 991	4 244	98 493	1 110 825	822 512	5 028 400	46 535	32⅚	977 522
„ 1902 (id.)	319	26 777	5 287	5 978	99 230	1 174 321	1 156 444	5 401 060	45 327	8⅚	963 557
„ 1903 (id.)	53	16 960	5 122	7 728	83 998	1 249 764	1 302 692	5 048 689	42 813	17⅓	918 929

MAANDEN.	DEBIET. Verdeeling der verkochte hoeveelheid naar gelang van de grootte der tubes (voor tjandoe) en der capsules (voor tikee). 50 mata tjandoe.	25	12½	5	2	1	½	gelengs tikee *a*) (⅓ mata).	Totaal debiet Thails.	Mata's.	GELDELIJKE OPBRENGST (bruto).
Besoeki.											
1904.											
Januari	„	„	349	985	13 405	97 902	22 258	......	1 451	28½	f 29 026
Februari	„	„	431	838	11 100	93 199	21 501	......	1 357	27	27 146
Maart	„	„	378	651	10 544	98 269	20 552	......	1 376	13	27 523
April	„	„	346	570	10 067	85 782	23 138	......	1 246	60	24 932
Mei	„	„	404	550	10 598	84 229	26 623	......	1 265	36½	25 307
Juni	„	„	353	578	10 793	83 951	21 011	......	1 233	45	24 669
Juli	„	„	329	672	12 660	94 148	20 009	......	1 369	45	27 389
Augustus	„	„	300	797	14 229	100 341	19 023	......	1 460	45½	29 209
September	„	„	229	653	13 617	99 875	17 230	......	1 418	51½	28 370
October	„	„	243	654	13 591	97 268	18 268	......	1 398	91½	27 978
November	„	„	279	722	14 797	96 089	18 544	......	1 420	52½	28 411
December	„	„	363	1 041	18 921	106 486	15 012	......	1 615	76½	32 315
Totalen	„	„	4 004	8 711	154 322	1 137 539	243 169	......	16 613	72½	f 332 275
Over de negen voorafgaande jaren waren de totalen:											
in 1895 (pacht) *e*)	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	......	*c*) 19 611	43	*c*) 365 811
in 1896 (regie)	„	„	71 403	136 821	266 179	173 480	„	......	22 824	80½	425 987
in 1897 (id.)	„	„	74 785	95 424	272 941	459 436	„	......	24 172	50½	453 476
in 1898 (id.)	„	„	74 990	79 438	301 869	463 803	„	......	24 021	6	451 328
in 1899 (id.)	„	„	59 824	74 292	356 431	503 598	„	......	23 357	20	430 471
in 1900 (id.)	„	„	26 166	59 437	449 485	844 144	45 698	......	23 902	23	451 616
in 1901 (id.)	„	„	12 424	31 388	345 018	1 056 454	132 885	......	21 251	72½	408 628
in 1902 (id.)	„	„	5 008	20 329	270 840	1 149 371	225 977	......	19 682	84½	386 752
in 1903 (id.)	„	„	2 833	12 922	175 775	1 096 559	233 199	......	16 647	31	329 669
Banjoemas. *d*)											
1904.											
Januari	453	323	949	2 426	4 656	15 014	35 412	4 757	983	35⅙	f 17 574
Februari	717	263	876	2 020	3 576	15 982	38 591	3 273	1 069	95½	18 776
Maart	572	261	956	1 989	3 976	19 079	46 417	4 861	1 088	79⅚	19 487
April	569	252	901	1 836	3 554	19 702	50 902	5 201	1 091	87⅙	19 611
Mei	573	236	934	1 923	3 274	21 482	57 375	4 961	1 142	11⅙	20 595
Juni	521	200	798	1 702	3 199	21 633	58 324	4 670	1 082	84⅔	19 647
Juli	539	296	844	1 781	3 294	22 823	63 144	4 293	1 162	19	21 067
Augustus	593	342	846	1 877	3 367	23 463	63 985	4 347	1 217	98½	21 989
September	604	317	872	1 715	3 276	22 681	62 519	4 286	1 195	21⅙	21 535
October	691	302	882	1 737	3 100	23 599	65 022	4 682	1 256	80⅔	22 558
November	697	274	873	1 581	2 971	22 210	60 205	3 801	1 200	39	21 462
December	791	307	893	1 627	3 161	23 005	60 156	2 677	1 268	19⅚	22 533
Totalen	7 320	3 373	10 624	22 214	41 404	250 673	662 052	51 809	13 759	71⅔	f 246 834
Over de acht voorafgaande jaren waren de totalen:											
in 1896 t/m 1902 gemiddeld per jaar (pacht) *e*)	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	......	22 691	77	336 170
in 1903 (pacht) *e*)	.....	.....	.....	.....	.....	.....	.....	......	24 738	86⅝	349 170

MAANDEN.	DEBIET. Verdeeling der verkochte hoeveelheid naar gelang van de grootte der tubes (voor tjandoe) en der capsules (voor tikee). 50	25	12½	5	2	1	½	gelengs tikee *a*) (⅓ mata).	Totaal debiet Thails.	Mata's.	GELDELIJKE OPBRENGST (bruto).
	mata tjandoe.										
1904.				Kedoe. *d*)							
Januari	410	388	806	7 866	22 404	114 285	164 261	62 643	3 417	9½	f 66 461
Februari	507	361	809	6 439	17 367	109 263	183 282	35 958	3 243	6½	63 032
Maart	440	338	929	6 414	16 607	117 908	197 443	32 388	3 347	72	65 279
April	382	308	758	5 893	14 220	113 212	194 920	29 999	3 148	51⅔	61 480
Mei	401	270	709	5 279	12 526	114 270	206 768	29 649	3 146	46½	61 459
Juni	503	286	665	4 510	11 397	107 421	210 000	31 412	3 088	48⅙	60 144
Juli	575	342	782	4 933	12 845	120 535	242 650	36 206	3 513	58⅔	68 381
Augustus	532	302	739	5 127	14 481	127 980	247 811	32 381	3 606	63⅔	70 388
September	518	338	809	4 994	13 914	125 683	245 602	25 848	3 543	60½	69 176
October	616	350	955	5 393	14 202	130 425	270 704	26 979	3 816	26½	74 388
November	540	344	836	5 370	15 596	124 876	262 267	24 223	3 681	75⅚	71 889
December	574	419	929	5 635	17 000	130 778	262 488	25 130	3 833	61⅙	74 784
Totalen	5 998	4 046	9 726	67 853	182 559	1 436 636	2 688 196	392 816	41 386	80⅔	f 806 861
Over de acht voorafgaande jaren waren de totalen:											
in 1896 t/m 1902 gemiddeld per jaar (pacht) *e*)	....	....	.....	.....	.....	......	......	......	48 149	22	819 267
in 1903 (pacht) *e*)	....	....	.....	.....	.....	......	......	......	50 097	9	828 728
1904.				Djokjakarta.							
Januari	191	411	728	2 748	5 621	50 994	176 584	47 969	2 091	82⅔	f 40 158
Februari	206	385	732	2 558	5 262	48 008	162 344	41 011	1 952	39⅓	37 411
Maart	193	448	787	2 740	6 066	51 554	175 964	39 431	2 091	99⅙	40 101
April	204	470	777	2 527	5 397	49 318	171 125	37 525	2 024	80⅓	38 737
Mei	242	422	826	2 888	5 835	55 945	195 443	43 947	2 274	½	43 593
Juni	223	446	849	2 878	5 757	57 425	202 777	45 825	2 329	5	44 686
Juli	275	558	862	2 907	5 939	59 046	213 622	45 442	2 458	92⅓	47 037
Augustus	312	760	881	2 855	5 734	55 397	206 655	42 583	2 442	74⅓	46 452
September	308	942	944	2 786	5 356	51 685	197 387	38 373	2 385	61½	45 153
October	336	911	970	2 787	5 476	51 036	206 380	35 824	2 427	54⅓	45 960
November	317	843	889	2 725	5 284	48 961	194 618	31 313	2 289	38⅙	43 375
December	429	852	961	2 857	5 870	51 001	197 013	32 341	2 410	75⅓	45 492
Totalen	3 236	7 448	10 206	33 256	67 597	630 370	2 299 912	481 584	27 179	3	f 518 155
Over de negen voorafgaande jaren waren de totalen:											
in 1895 t/m 1901 gemiddeld per jaar (pacht) *e*)	....	....	.....	.....	.....	......	......	......	32 252	86	593 039
in 1902 (pacht) *e*)	....	....	.....	.....	.....	......	......	......	27 201	76	499 072
„ 1903 (regie)	1 934	4 683	8 117	32 424	72 706	574 642	1 842 968	933 365	24 300	17⅙	466 534

MAANDEN.	DEBIET. Verdeeling der verkochte hoeveelheid naar gelang van de grootte der tubes (voor tjandoe) en der capsules (voor tikee). 50	25	$12^1/_2$	5	2	1	$^1/_2$	gelengs tikee *a*) ($^1/_3$ mata).	Totaal debiet Mata's.	Thails.	GELDELIJKE OPBRENGST (bruto).
	mata tjandoe.										
Soerakarta.											
1904.											
Januari	305	400	1 788	6 216	19 131	260 822	759 281	92 223	7 881	45$\frac{1}{2}$	f 148 267
Februari	293	495	1 678	5 990	17 508	237 497	677 087	80 268	7 157	62$\frac{1}{2}$	134 486
Maart	324	585	1 894	5 682	17 281	254 705	735 160	79 866	7 663	79	143 937
April	311	547	1 943	5 249	16 111	248 379	728 804	75 785	7 500	22$\frac{1}{6}$	140 881
Mei	346	577	2 026	5 554	17 622	274 982	800 708	82 229	8 228	9$\frac{2}{3}$	154 600
Juni	316	519	1 863	5 496	18 294	284 087	857 079	81 439	8 559	3$\frac{1}{3}$	161 031
Juli	319	551	2 149	5 727	19 730	306 705	928 253	84 420	9 236	54	173 789
Augustus	372	621	2 156	5 789	20 384	312 528	931 073	76 547	9 343	68$\frac{1}{6}$	175 660
September	384	625	2 159	5 934	19 702	302 741	885 674	65 136	8 981	76$\frac{1}{2}$	168 734
October	474	643	2 105	6 360	21 042	307 946	882 070	66 684	9 111	80$\frac{1}{2}$	171 029
November	417	567	1 977	6 021	20 708	287 169	809 045	64 249	8 443	66$\frac{1}{3}$	158 539
December	466	703	2 108	6 131	21 320	296 831	835 258	68 135	8 776	91$\frac{1}{3}$	164 648
Totalen	4 327	6 833	23 846	70 149	228 833	3 374 392	9 829 492	916 981	100 884	59$\frac{1}{3}$	f 1 895 601
Over de negen voorafgaande jaren waren de totalen:											
in 1895 t/m 1901 gemiddeld per jaar (pacht) *e*)	....	....	......	......	......	......	......	......	132 374	99	1 953 887
in 1902 (pacht) *e*)	....	....	......	......	......	......	......	......	94 942	17$\frac{1}{2}$	1 576 042
in 1903 (regie)	3 220	5 115	19 652	68 506	195 073	2 689 673	8 232 299	1 608 332	86 091	34$\frac{1}{6}$	1 620 154
Madioen.											
1904.											
Januari	"	10	403	2 659	8 657	126 755	299 270	154 360	3 637	39$\frac{5}{6}$	f 73 262
Februari	"	5	534	2 371	7 171	110 976	263 484	124 041	3 170	62	63 826
Maart	1	4	452	2 514	7 878	116 348	283 204	124 431	3 335	53	67 125
April	"	4	464	2 107	7 973	115 595	293 129	131 965	3 385	28$\frac{5}{6}$	68 146
Mei	1	7	493	2 429	9 010	132 040	341 727	153 656	3 906	74$\frac{2}{3}$	78 647
Juni	"	6	471	2 236	8 963	140 090	366 675	166 423	4 140	45$\frac{1}{3}$	83 364
Juli	"	9	449	2 332	9 564	146 126	389 001	170 320	4 340	25$\frac{1}{3}$	87 373
Augustus	"	"	491	2 297	10 296	144 202	388 962	163 118	4 312	70$\frac{1}{6}$	86 798
September	"	"	535	2 044	9 620	134 027	371 494	149 224	4 056	62$\frac{5}{6}$	81 630
October	"	"	578	2 212	10 110	133 817	393 948	149 284	4 190	57$\frac{1}{3}$	84 309
November	"	"	586	2 005	9 097	114 278	357 265	128 428	3 712	63$\frac{5}{6}$	74 681
December	"	"	628	2 123	10 288	123 726	372 042	141 834	3 960	66	79 686
Totalen	2	45	6 084	27 329	108 627	1 537 980	4 120 201	1 757 084	46 149	49$\frac{1}{6}$	f 928 847
Over de negen voorafgaande jaren waren de totalen:											
in 1895 t/m 1899 gemiddeld per jaar (pacht) *e*)	....	....	......	......	......	......	......	......	57 000	92	1 046 113
in 1900 (pacht) *e*)	....	....	......	......	......	......	......	......	53 865	50$\frac{1}{2}$	1 053 161
in 1901 (regie)	188	596	7 167	46 152	127 666	1 879 530	2 281 509	3 822 436	48 944	9$\frac{1}{3}$	957 423
in 1902 (id.)	50	290	5 122	37 443	106 285	1 608 633	2 733 636	2 406 422	42 511	51$\frac{2}{3}$	825 743
in 1903 (id.)	43	204	5 336	31 694	104 543	1 638 360	3 350 403	2 250 404	45 052	2$\frac{1}{6}$	873 345

MAANDEN.	DEBIET. Verdeeling der verkochte hoeveelheid naar gelang van de grootte der tubes (voor tjandoe) en der capsules (voor tikee). 50	25	12½	5	2	1	½	gelengs tikee *a*) (⅓ mata).	Totaal debiet Thails.	Mata's.	GELDELIJKE OPBRENGST (bruto).
	mata tjandoe.										
				Kediri.							
1904.											
Januari	„	„	395	1 183	9 419	97 307	246 168	1 199 884	6 500	42⅚	f 133 859
Februari	„	„	377	1 104	8 550	89 498	232 298	1 023 951	5 742	96½	118 142
Maart	„	„	433	852	8 319	93 701	259 353	1 039 486	5 961	83⅓	122 602
April	„	„	453	737	8 039	89 838	261 141	1 109 679	6 157	27	126 749
Mei	„	„	548	765	8 877	99 411	284 816	1 297 289	7 026	77⅔	144 747
Juni	„	„	491	692	9 848	103 467	295 407	1 375 961	7 391	17⅔	152 267
Juli	„	„	497	719	11 357	121 840	326 083	1 492 948	8 150	52⅙	167 821
Augustus	„	„	517	903	11 308	128 113	328 495	1 500 971	8 262	77⅔	170 084
September	„	„	517	776	11 355	125 008	323 358	1 379 188	7 794	68⅚	160 298
October	„	„	610	834	13 025	133 043	324 423	1 432 940	8 107	46⅙	166 721
November	„	„	510	808	13 347	119 213	297 285	1 295 701	7 368	64⅚	151 496
December	„	„	542	853	15 180	118 248	300 929	1 320 521	7 502	86⅙	154 258
Totalen	„	„	5 890	10 226	128 624	1 318 687	3 479 756	15 468 519	85 967	41	f 1 769 044
Over de negen voorafgaande jaren waren de totalen:											
in 1895 t/m 1899 gemiddeld per jaar (pacht) *e*)	....	....	.....	.....	.....	......	......	......	126 948	28	2 856 774
in 1900 (pacht) *e*)	....	....	.....	.....	.....	......	......	......	109 088	32	2 223 227
in 1901 (regie)	123	165	7 172	31 792	142 808	1 411 479	2 747 282	21 163 446	103 841	3	2 145 615
in 1902 (id.)	2	„	6 063	17 051	109 785	1 242 299	2 752 083	18 005 731	90 009	63⅓	1 858 674
in 1903 (id.)	„	„	5 013	15 656	109 271	1 086 583	2 666 451	16 836 370	83 914	16⅓	1 732 795
				Madoera.							
1904.											
Januari	15	„	60	36	1 836	40 472	20 685	.....	561	66½	f 11 177
Februari	16	„	55	43	2 006	37 910	18 925	.....	530	87	10 562
Maart	15	„	65	„	1 876	39 284	19 363	.....	542	80	10 802
April	16	„	59	„	1 487	38 008	19 966	.....	525	2½	10 456
Mei	19	„	44	„	1 639	39 523	21 136	.....	548	69	10 911
Juni	18	„	50	„	1 395	39 394	19 950	.....	536	84	10 672
Juli	21	„	51	„	1 370	41 325	20 939	.....	562	22	11 177
Augustus	18	„	47	„	1 371	41 888	20 657	.....	564	46	11 221
September	22	„	35	„	1 623	41 108	18 949	.....	553	66	11 011
October	22	„	46	„	1 956	44 271	21 754	.....	607	35	12 073
November	18	-	51	„	2 124	41 526	19 316	.....	569	69½	11 325
December	21	„	43	„	2 416	45 821	21 120	.....	628	½	12 488
Totalen	221	„	606	79	21 099	490 530	242 760	.....	6 731	28	f 133 875
Over de elf voorafgaande jaren waren de totalen:											
in 1893 (pacht) *e*)	....	....	.....	.....	.....	......	......	.....	16 581	1½	254 337
in 1894 (gedur. Jan. t/m Aug.) (pacht) *e*)	....	....	.....	.....	.....	......	......	.....	*c*) 10 604	87	161 410
in 1894 (gedur. Sept. t/m Dec. (regie)	2 230	1 401	1 902	1 935	21 794	325 499	2 115	.....	*c*) 5 501	19½	91 835
in 1895 (regie)	6 125	3 886	6 280	1 170	46 644	1 039 883	2 803	.....	16 223	22½	271 224
in 1896 (id.)	4 203	3 127	5 521	111	43 029	996 571	528	.....	14 407	85½	243 637
in 1897 (id.)	2 915	2 741	2 631	„	22 202	847 546	50	.....	11 391	37½	193 638
in 1898 (id.)	2 993	3 293	2 793	„	26 641	832 569	„	.....	11 527	38⅓	195 408
in 1899 (id.)	3 350	3 176	2 472	„	39 110	793 015	„	.....	11 490	35	193 763
in 1900 (id.)	1 782	2 514	2 763	„	39 535	712 085	18 744	.....	9 870	14⅓	172 789
in 1901 (id.)	1 724	1 806	2 077	„	28 156	675 572	86 434	.....	9 324	13⅓	163 526
in 1902 (id.)	283	603	970	1 965	26 304	532 442	176 994	.....	7 247	22	143 854
in 1903 (id.)	236	8	492	1 162	22 763	440 054	219 764	.....	6 194	22	123 147

MAANDEN.	DEBIET. Verdeeling der verkochte hoeveelheid naar gelang van de grootte der tubes (voor tjandoe) en der capsules (voor tikee). 50 mata tjandoe.	25	12½	5	2	1	½	gelengs tikee *a*) (⅓ mata).	Totaal debiet Thails.	Mata's.	GELDELIJKE OPBRENGST (bruto).
Lampongsche Districten.											
1904.											
Januari	41	38	148	756	2 584	8 976	4 528	......	250	38	f 6 026
Februari	72	71	209	919	3 117	8 007	4 291	......	289	69	6 867
Maart	82	59	201	671	2 940	9 615	4 724	......	292	99½	6 952
April	53	37	165	642	2 728	8 834	5 228	......	257	51½	6 174
Mei	46	23	141	415	2 343	8 248	5 556	......	224	24½	5 395
Juni	44	48	154	393	2 301	8 378	5 218	......	228	79	5 484
Juli	57	53	195	602	2 185	8 652	5 597	......	254	43	6 062
Augustus	65	63	177	570	2 748	9 419	5 746	......	276	75½	6 599
September	51	56	204	634	3 388	10 303	5 280	......	293	89	7 056
October	58	88	195	504	3 634	10 020	4 523	......	296	7	7 070
November	70	100	151	510	3 309	9 602	4 551	......	289	33	6 876
December	40	80	215	543	3 640	9 053	4 722	......	280	96½	6 736
Totalen . . .	679	716	2 255	7 159	34 917	109 107	59 964	......	3 235	5½	f 77 297
Over de jaren 1895 tot en met September 1902 zijn de totalen begrepen in die van Batavia.											
in 1902 (Oct. t/m Dec.)	47	105	381	1 662	5 443	15 193	8 221	......	482	37	11 611
„ 1903	419	539	2 026	8 614	29 664	98 669	51 676	......	2 866	55	68 887
Lombok. *f*)											
1904.											
Januari	43	235	4 589	10 371	6 449	1 005	„	......	1 311	45½	f 5 170
Februari	74	172	4 934	9 833	5 872	489	„	......	1 310	73	5 174
Maart	51	283	5 430	10 211	6 394	362	„	......	1 417	5	5 593
April	63	237	5 348	8 411	6 258	436	„	......	1 309	32	5 177
Mei	68	285	4 290	9 585	6 740	676	„	......	1 262	31	4 966
Juni	60	255	4 838	8 403	6 482	811	„	......	1 256	40	4 942
Juli	64	177	4 137	8 405	7 477	932	„	......	1 172	48½	4 609
Augustus	58	255	4 527	9 093	7 559	1 050	„	......	1 274	95½	5 020
September	66	229	5 062	9 616	8 040	1 113	„	......	1 375	73	5 428
October	43	191	4 385	10 316	8 301	1 107	„	......	1 310	26½	5 160
November	68	167	4 636	10 649	8 048	837	„	......	1 357	3	5 358
December	102	185	5 958	11 196	8 157	842	„	......	1 573	36	6 202
Totalen . . .	760	2 671	58 134	116 089	85 777	9 660	„	......	15 931	9	f 62 798
Over de zeven voorafgaande jaren waren de totalen:											
in 1897 (April t/m Dec.)	2 202	3 719	20 277	90 152	29 933	19 446	„	......	9 866	9½	28 621
„ 1898	1 806	3 097	47 216	152 792	23 358	7 324	„	......	15 759	25	45 841
„ 1899	1 523	2 468	64 204	124 286	30 686	6 947	„	......	16 301	49	49 824
„ 1900	1 652	3 647	63 509	111 624	33 689	3 557	„	......	15 966	92½	54 839
„ 1901	1 459	3 892	71 564	107 454	40 382	3 553	„	......	16 863	87	57 811
„ 1902	1 175	3 870	69 689	107 979	58 679	3 450	„	......	16 873	15½	66 283
„ 1903	757	2 894	57 312	115 469	76 428	4 894	„	......	15 616	95	61 437

f) Op Lombok is aan de inheemsche bevolking (Sasaks en Baliërs) het opiumverbruik ontzegd. Aldaar bepaalt zich dan ook de verkoop enkel tot de plaatsen Ampenan en Laboean Hadji en tot zoodanige nabij de kust gelegen nederzettingen van vreemde oosterlingen als daartoe door den Gouverneur-Generaal zijn of worden aangewezen.

DD

RECAPITULATIE.

MAANDEN.	DEBIET. Verdeeling der verkochte hoeveelheid naar gelang van de grootte der tubes (voor tjandoe) en der capsules (voor tikee). 50 (mata tjandoe)	25	$12^1/_2$	5	2	1	$^1/_2$	gelengs tikee *a*) ($^1/_3$ mata).	Totaal debiet: Thails.	Mata's.	GELDELIJKE OPBRENGST (bruto).
Bantam	49	92	698	2 660	6 081	95 050	110 929	......	1 894	$51\frac{1}{2}$	f 46 754
Batavia	4 432	4 057	8 005	44 727	179 379	1 684 024	3 997 842	......	46 884	$25\frac{1}{2}$	1 151 731
Preanger Regentschappen	2 265	2 137	2 361	4 419	18 207	289 229	311 326	......	6 995	$88\frac{1}{2}$	165 991
Cheribon	2 416	14 811	4 962	13 594	44 499	300 627	242 772	......	11 320	81	187 122
Pekalongan	1 820	17 589	11 061	24 423	292 665	1 245 069	1 702 235	......	34 726	19	605 163
Semarang	1 009	26 464	31 560	98 753	779 286	5 619 920	10 405 396	109 824	140 181	13	2 680 144
Rembang	17 818	"	838	10 113	87 599	1 774 153	2 293 159	334 734	41 594	$48\frac{1}{2}$	801 414
Soerabaja	130	2 673	35 954	14 384	328 614	4 396 133	2 724 988	1 266 043	74 325	$39\frac{1}{3}$	1 415 756
Pasoeroean	"	8 409	5 658	5 907	72 728	1 403 588	1 547 690	3 688 816	38 629	$79\frac{1}{3}$	837 559
Besoeki	"	"	4 004	8 711	154 322	1 137 539	243 169	......	16 613	$72\frac{1}{2}$	332 275
Banjoemas	7 320	3 373	10 624	22 214	41 404	250 673	662 052	51 809	13 759	$71\frac{2}{3}$	246 834
Kedoe	5 998	4 046	9 726	67 853	182 559	1 436 636	2 688 196	392 816	41 386	$80\frac{2}{3}$	806 861
Djokjakarta	3 236	7 448	10 206	33 256	67 597	630 370	2 299 912	481 584	27 179	3	518 155
Soerakarta	4 327	6 833	23 846	70 149	228 833	3 374 392	9 829 492	916 981	100 884	$59\frac{1}{3}$	1 895 601
Madioen	2	45	6 084	27 329	108 627	1 537 980	4 120 201	1 757 084	46 149	$49\frac{1}{6}$	928 847
Kediri	"	"	5 890	10 226	128 624	1 318 687	3 479 756	15 468 519	85 967	41	1 769 044
Madoera	221	"	606	79	21 099	490 530	242 760	......	6 731	28	133 875
Totalen Java en Madoera	51 043	97 977	172 083	458 797	2 742 123	26 984 600	46 901 875	24 468 210	735 224	51	f 14 523 126
Lampongsche Districten	679	716	2 155	7 159	34 917	109 107	59 964	......	3 235	$5\frac{1}{2}$	77 297
Lombok	760	2 671	58 134	116 089	85 777	9 660	"	......	15 931	9	62 799
Totalen-generaal	52 482	101 364	232 372	582 045	2 862 817	27 103 367	46 961 839	24 468 210	754 390	$65\frac{1}{2}$	f 14 663 222

II. Overzicht van de baten en lasten der opiumregie over 1904.

OMSCHRIJVING.	Bantam. 1		Batavia. 2		Preanger Regentschappen. 3		Cheribon. 4		Pekalongan. 5	
BATEN.										
Bruto opbrengst van het debiet . .		f 46 754		f 1 151 731		f 165 991		f 187 122		f 605 163
LASTEN.										
Zelfkosten van het verkochte opium *g*)	f 3 278		f 81 110		f 12 103		f 19 585		f 60 076	
Inkoop van djitjing, na aftrek van de waarde, waarvoor deze overblijfselen van gerookt opium als ruwe grondstof bij de fabriek zijn ingenomen	5 561		117 851		22 687		17 959		13 167	
Uitgaven op het terrein voor de exploitatie *h*)	2 574		76 206		8 545		15 766		57 146	
Idem voor versterking en betere betaling der politie en voor bestrijding van den sluikhandel *i*) . .	867		58 838		10 968		17 864		35 680	
Idem voor gedrukten en voor transport van opium van de fabriek naar het regieterrein en omgekeerd van ledige doozen, kisten en djitjing van het regieterrein naar de fabriek, zoomede voor de heen- en weerzending van stukken van overtuiging *k*)	102		2 527		377		610		1 872	
		12 382		336 532		54 680		71 784		167 941
Voordeelig verschil tusschen baten en lasten *l*)		f 34 372		f 815 199		f 111 311		f 115 338		f 437 222

g) Daar deze uitgaven niet op elk der gewesten in dezelfde mate drukken, heeft men zich er toe bepaald onder de voor elk gewest gedane uitgaven het bedrag op te brengen, waarop de verkochte hoeveelheid tjandoe den lande kwam te staan, zijnde voor 1904 f 1,73 per thail (verpakt in tubes of als gelengs tikee).

h) Deze post was te splitsen als volgt: wegens traktementen, huishuurindemniteiten en reiskosten van de controleurs f 48 806, wegens traktementen van de depôthouders, toelage voor het beheer van de bewaarplaatsen te Cheribon, Pamekasan, Wonogiri, Ampenan en Teloekbetoeng, benevens traktementen der assistent–

OMSCHRIJVING.	Semarang. 6		Rembang. 7		Soerabaja. 8		Pasoeroean. 9		Besoeki. 10	
BATEN.										
Bruto opbrengst van het debiet . .		f 2 680 144		f 801 414		f 1 415 756		f 837 559		f 332 275
LASTEN.										
Zelfkosten van het verkochte opium *g*)	f 242 513		f 71 958		f 128 583		f 66 830		f 28 742	
Inkoop van djitjing, na aftrek van de waarde, waarvoor deze overblijfselen van gerookt opium als ruwe grondstof bij de fabriek zijn ingenomen	78 113		4 692		53 542		26 155		9 147	
Uitgaven op het terrein voor de exploitatie *h*)	176 330		61 594		108 672		63 764		29 446	
Idem voor versterking en betere betaling der politie en voor bestrijding van den sluikhandel *i*). . .	84 776		25 358		62 212		76 452		35 197	
Idem voor gedrukten en voor transport van opium van de fabriek naar het regieterrein en omgekeerd van ledige doozen, kisten en djitjing van het regieterrein naar de fabriek, zoomede voor de heen- en weerzending van stukken van overtuiging *k*)	7 555		380		4 006		2 083		897	
		589 287		163 982		357 015		235 284		103 429
Voordeelig verschil tusschen baten en lasten *l*).		f 2 090 857		f 637 432		f 1 058 741		f 602 275		f 228 846

collecteurs en der mantri's voor den verkoop en toelagen aan als zoodanig fungeerenden f 608 182, wegens tegemoetkoming in buitengewoon hooge uitgaven voor levensonderhoud en toelagen aan mantri's voor den verkoop f 600, wegens kosten van helpers en wakers f 269 593, wegens huur en onderhoud van gebouwen f 174 651, wegens schrijtbehoeften, pakmateriaal en dergelijke voor de depôts en verkoopplaatsen en voor de kassen der assistent-collecteurs f 8475, wegens onderhoud van inventarisgoederen f 59 en wegens transportkosten van opium, djitjing, geld, enz. f 81 356.

OMSCHRIJVING.	Banjoemas. 11		Kedoe. 12		Djokjakarta. 13		Soerakarta. 14		Madioen. 15	
BATEN.										
Bruto opbrengst van het debiet . .		f 246 834		f 806 861		f 518 155		f 1 895 601		f 928 847
LASTEN.										
Zelfkosten van het verkochte opium *g*)	f 23 804		f 71 599		f 47 020		f 174 530		f 79 839	
Inkoop van djitjing, na aftrek van de waarde, waarvoor deze overblijfselen van gerookt opium als ruwe grondstof bij de fabriek zijn ingenomen	5 738		22 662		11 171		19 974		5 309	
Uitgaven op het terrein voor de exploitatie *h*)	19 335		61 929		110 245		164 040		74 368	
Idem voor versterking en betere betaling der politie en voor bestrijding van den sluikhandel *i*). . .	30 679		60 149		29 068		34 000		26 796	
Idem voor gedrukten en voor transport van opium van de fabriek naar het regieterrein en omgekeerd van ledige doozen, kisten en djitjing van het regieterrein naar de fabriek, zoomede voor de heen- en weerzending van stukken van overtuiging *k*)	741	80 297	2 230	218 569	1 464	198 968	5 439	397 983	2 488	188 800
Voordeelig verschil tusschen baten en lasten *l*)		f 166 537		f 588 292		f 319 187		f 1 497 618		f 740 047

i) Deze post was te splitsen als volgt: wegens traktementen, enz. aan schouten, opzieners, agenten, mantri's-politie en oppassers, met welk personeel de politie versterkt is, f 555 268, wegens betere betaling van de reeds in dienst zijnde politie-oppassers f 6961, wegens tegemoetkoming in buitengewoon hooge uitgaven voor levensonderhoud aan op afgelegen plaatsen gevestigde mantri's en oppassers der politie en dergelijken f 7374 en voor bestrijding van den sluikhandel in opium f 85 783.

k) Hoeveel van het bedrag van f 38 802 ten laste kwam van elk der regiegewesten op Java en Madoera, op Lombok en in de Lampongsche Districten, is

OMSCHRIJVING.	Kediri. 16		Madoera. 17		Lampongsche Districten. 18		Lombok. 19		Totalen. 20	
BATEN.										
Bruto opbrengst van het debiet . .		f 1 769 044		f 133 874		f 77 297		f 62 799		f 14 663 221
LASTEN.										
Zelfkosten van het verkochte opium *g*)	f 148 724		f 11 645		f 5 597		f 27 561		f 1 305 097	
Inkoop van djitjing, na aftrek van de waarde, waarvoor deze overblijfselen van gerookt opium als ruwe grondstof bij de fabriek zijn ingenomen	18 770		1 191		7 296		129		441 114	
Uitgaven op het terrein voor de exploitatie *h*)	132 037		21 490		5 536		2 799		1 191 822	
Idem voor versterking en betere betaling der politie en voor bestrijding van den sluikhandel *i*). . .	32 132		31 110		500		2 740		655 386	
Idem voor gedrukten en voor transport van opium van de fabriek naar het regieterrein en omgekeerd, van ledige doozen, kisten en djitjing, van het regieterrein naar de fabriek, zoomede voor de heen- en weerzending van stukken van overtuiging *k*)	4 634		363		175		859		38 802	
		336 297		65 799		19 104		34 088		3 632 221
Voordeelig verschil tusschen baten en lasten *l*)		f 1 432 747		f 68 075		f 58 193		f 28 711		f 11 031 000

niet met juistheid op te geven. Men heeft dus dit bedrag verdeeld naar verhouding van het aantal thans bereid opium, dat in elk der regieterreinen is verkocht, waarbij er echter rekening mede is gehouden dat de kosten van transport van en naar Rembang reeds zijn opgenomen in den post: uitgaven op het terrein.

l) Opgemerkt dient te worden, dat onder de lasten, wat de kosten van het bij de opiumregie in dienst zijnde personeel betreft, niet in aanmerking zijn genomen verlofstraktementen, overtochtskosten, enz.

III. Statistiek betreffende de in 1903 en 1904 in het regiegebied, zoomede in de verboden kringen *m*) van dat gebied gedane opiumaanhalingen.

GEWESTEN.	Aantal in overtreding bevonden personen.	Aanhalingen van *ruw* opium. Getal aanhalingen.	Aanhalingen van *ruw* opium. Aangehaalde hoeveelheden. Kati's.	Aanhalingen van *ruw* opium. Aangehaalde hoeveelheden. Thails.	Aanhalingen van *bereid* opium. Opium van de regie afkomstig. Getal aanhalingen.	Opium van de regie afkomstig. Aangehaalde hoeveelheden herleid tot ruw opium. Kati's.	Opium van de regie afkomstig. Aangehaalde hoeveelheden herleid tot ruw opium. Thails.	Ander opium. Getal aanhalingen.	Ander opium. Aangehaalde hoeveelheden herleid tot ruw opium. Kati's.	Ander opium. Aangehaalde hoeveelheden herleid tot ruw opium. Thails.	Totaal der aanhalingen. Getal aanhalingen.	Totaal der aanhalingen. Aangehaalde hoeveelheden. Kati's.	Totaal der aanhalingen. Aangehaalde hoeveelheden. Thails.
1903.													
Bantam	14	„	„	„	10	„	1.01	4	„	1.10	14	„	2.11
Batavia . . .	551	1	„	4.72	301	11	1.51	425	114	8.67	727	125	14.90
Preanger Regentschappen . . .	160	„	„	„	71	9	14.92	78	3	11.79	149	13	10.71
Semarang . . .	290	„	„	„	361	1	13.64	229	34	6.52	590	36	4.16
Rembang . . .	31	„	„	„	46	„	6.66	22	621	5.90	68	621	12.56
Soerabaja . . .	45	„	„	„	52	„	2.47	11	129	1.44	63	129	3.91
Pasoeroean . . .	30	„	„	„	34	„	6	4	„	1.33	38	„	7.33
Besoeki	13	1	„	0.05	8	„	1.02	9	1	12.26	18	1	13.33
Djokjakarta. . .	14	„	„	„	15	„	0.15	„	„	„	15	„	0.15
Soerakarta . . .	27	„	„	„	32	„	5.70	7	1	7.30	39	1	13
Madioen	26	„	„	„	31	„	1.18	„	„	„	31	„	1.18
Kediri.	52	„	„	„	56	„	2.67	„	„	„	56	„	2.67
Madoera	9	„	„	„	9	„	0.05	1	„	0.18	10	„	0.23
Lampongsche Districten . .	4	„	„	„	1	„	0.07	„	„	„	1	„	0.07
Lombok	86	1	2	8	79	6	10.05	16	„	13.14	96	9	15.19
Totalen . .	1 352	3	2	12.77	1 106	31	3.10	806	907	5.63	1 915	941	5.50
1904.													
Bantam	36	2	„	10.44	12	„	0.62	13	„	15.12	27	1	10.18
Batavia	775	„	„	„	272	1	12.26	365	379	3.93	637	381	0.19
Preanger Regentschappen . . .	99	1	„	0.22	35	1	7.60	42	„	6.93	78	1	14.75
Cheribon . . .	136	„	„	„	79	1	14.30	24	9	0.74	103	10	15.04
Pekalongan. . .	78	„	„	„	51	„	4.76	16	„	11.48	67	1	0.24
Semarang . . .	108	„	„	„	61	„	1.53	30	13	2.14	91	13	3.67
Rembang . . .	37	„	„	„	8	„	5.27	25	8	15.74	33	9	5.01
Soerabaja . . .	42	1	„	1.77	28	2	12.33	•9	69	13.88	38	72	11.98
Pasoeroean . . .	32	„	„	„	10	„	0.39	18	„	2.64	28	„	3.03
Besoeki	47	„	„	„	27	„	3.25	18	4	5.57	45	4	8.82
Banjoemas . . .	168	„	„	„	139	„	13.15	4	2	9.61	143	3	6.76
Kedoe. . . .	491	1	„	0.06	335	1	13.42	37	„	6.58	373	2	4.06
Djokjakarta. . .	10	„	„	„	10	„	0.69	„	„	„	10	„	0.69
Soerakarta . . .	8	„	„	„	6	„	0.85	1	„	0.26	7	„	1.11
Madioen	26	„	„	„	20	„	4.89	1	1	11.25	21	2	0.14
Kediri	25	„	„	„	21	„	1.88	„	„	„	21	„	1.88
Madoera	9	„	„	„	4	„	0.02	2	„	7.13	6	„	7.15
Lampongsche Districten . .	9	„	„	„	4	„	1.26	2	1	10.62	6	1	11.88
Lombok	135	„	„	„	104	9	8.47	7	5	12.13	111	15	4.60
Totalen . .	2 271	5	„	12.49	1 226	21	10.94	614	499	7.75	1 845	521	15.18

m) Bedoelde verboden kringen zijn: de residentiën Bantam en Preanger Regentschappen; in Batavia de districten Leuwiliang, Djasinga, Tjibaroesa, Sindangkasih en Darangdan, de Pamanoekan-, Tjiasem- en Tegalwaroelanden; in Cheribon de afdeelingen Koeningan, Galoeh en Madjalengka, de districten Djatitoedjoe, Beber en Mandirantjan, zoomede het gedeelte der afdeeling Cheribon, dat gelegen is ten noorden van den grooten weg, loopende van Karangsambong langs Palimanan tot de kust bij de desa Kebonwaroe, met uitzondering van de ten noorden van dien weg gelegen gedeelten van het gebied der desa's Weroe, Pengampon en Palimanan; in Pekalongan de districten Paninggaran, Gantoengan, Watoekoempoel, Salem en Boemidjawa; in Soerabaja het eiland Bawean; in Pasoeroean het district Tengger der afdeeling Pasoeroean, Tengger der afdeeling Probolinggo (slechts gedeeltelijk, zie Ind. St. 1901 n°. 111), Gading en Kandangan; in Besoeki de districten Wonosari en Wringin, zoomede een gedeelte der districten Tamanan en Bondowoso; in Banjoemas de afdeeling Poerwokerto, de districten Tjahjana, Bandjar, Karangkobar, Madjenang, Pegadingan en Dajoehloehoer, zoomede een gedeelte van het district Poerbolinggo; in Kedoe de districten Loano, Kemiri en Pitoeroeh (met uitzondering van het onderdistrict Boetoeh), de onderdistricten Ketawang en Djogobojo, respectievelijk behoorende tot de districten Koetoardjo en Poerwodadi; de districten Leksono, Sapoeran, Broeno en Kaliwiro, zoomede het gedeelte van het tot het district Wonosobo behoorend onderdistrict Krasak, dat vóór de bij Ind. St. 1901 n°. 235 vastgestelde administratieve indeeling der residentie Kedoe deel uitmaakte van het district Kaliwiro der afdeeling Ledok; en het eiland Lombok voor zoover daar de regie niet werkt. In 1904 kwamen in gemelde streken 548 aanhalingen voor (10 in Bantam, 73 in Batavia, 36 in de Preanger Regentschappen, 45 in Cheribon, 12 in Pekalongan, 2 in Pasoeroean, 1 in Besoeki, 61 in Banjoemas, 302 in Kedoe en 6 in Lombok), waarbij 107.35 thail opium werd aangehaald. In 1903 was het aantal aanhalingen 160 (4 in Bantam, 69 in Batavia, 64 in de Preanger Regentschappen, 2 in Pasoeroean, 1 in Besoeki en 20 op Lombok), waarbij in totaal 205.07 thail werd aangehaald.

Bijlage EE.

(Zie hoofdstuk M, afd. I, § 4, van het verslag.)

OVERZICHT

betreffende de opbrengst in 1904 van verschillende

NIET-VERPACHTE MIDDELEN

onder beheer van het

DEPARTEMENT VAN FINANCIËN.

I. IN- EN UITVOERRECHTEN

a. Opbrengst aan in- of uitvoerrecht, voor zooveel betreft de voornaamst

OMSCHRIJVING DER GOEDEREN. a)	Gouvernements-tolgebied waar							
	I. Java en Madoera.		II. Sumatra's Westkust, Benkoelen, Lampongsche Distr., Palembang (uitgezonderd Djambi), Banka, Billiton, Westerafd. Borneo en Zuider- en Oosterafd. Borneo (Bandjermasin en Sampit).		III. Oostkust van Sumatra.		IV. Afdeeling Indragiri (res. Riouw).	
	1903.	1904.	1903.	1904.	1903.	1904.	1903.	1904.
INVOER								
Aardewerk (gebakken) en porselein	f 64 618	f 78 104	f 19 263	f 17 058	f 6 983	f 6 990	f 629	f 587
Bier	55 523	54 824	12 549	13 223	34 467	32 790	71	137
Boter	155 589	149 366	9 737	8 602	11 965	10 250	47	85
Brandewijn	128 489	116 140	8 112	8 198	15 685	15 613	713	791
Drogerijen en medicijnen	87 653	94 110	14 615	18 802	13 442	17 340	420	388
Eetwaren (voor zooveel in de handelsverslagen onder dit hoofd genoemd doch „Boter", „Melk", „Visch" en „Vleesch" uitgezonderd)	494 700	496 529	139 682	131 585	143 902	142 526	7 752	7 925
Gambir	416 324	318 739	11 965	7 993	431	243	311	475
Garens	155 641	153 657	28 147	27 166	15 680	15 079	501	390
Gedistilleerd (voor zooveel in de handelsverslagen onder dit hoofd genoemd doch „Brandewijn", „Jenever", „Likeuren" en „Reukwerken" uitgezonderd)	60 624	58 437	3 593	3 889	8 513	12 443	650	96
Glas en glaswerk	58 305	69 410	11 205	9 612	7 739	6 560	217	220
IJzer- en staalwerk	102 111	149 720	27 138	29 814	24 851	18 848	822	679
Jenever	530 528	514 928	42 097	55 072	28 145	29 014	63	70
Kleederen	89 624	106 186	68 091	58 574	41 436	37 677	2 018	1 964
Kramerij	122 782	156 877	33 154	28 111	14 270	14 111	671	705
Likeuren	46 823	47 241	2 949	2 583	2 841	3 391	5	5
Lucifers	95 058	95 274	13 610	10 072	7 247	7 257	166	151
Manufacturen	2 087 480	2 332 253	314 992	345 328	116 928	120 842	8 843	8 554
Meel	123 379	136 691	28 108	24 909	26 037	27 868	268	307
Melk	66 047	60 151	6 509	8 634	5 081	5 788	73	93
Meubelen	37 722	48 904	6 861	6 074	7 606	7 215	124	212
Modewaren	78 985	108 974	20 650	17 680	13 374	13 143	336	273
Opium	84	149	35 276	29 160	223 728	241 569	5 087	3 964
Papier, schrijf- en teekenbehoeften	173 376	173 384	25 522	24 093	34 539	32 189	586	542
Petroleum	96 072	97 248	16 580	15 454	1 193	1 854	517	481
Reukwerken met gedistilleerd bereid	86 425	102 842	12 527	6 643	5 943	4 714	105	83
Suiker	1 519	1 418	3 684	2 119	44 207	34 985	4 213	3 988
Sigaren en sigaretten	89 708	95 495	14 059	13 125	13 540	12 358	224	135
Tabak	48 919	65 380	38 119	35 205	40 606	41 989	3 380	2 764
Thee	313 911	286 283	25 439	23 385	46 494	41 465	575	609
Visch	342 597	361 229	34 953	27 240	26 768	31 628	708	624
Vleesch	41 336	40 020	4 679	4 221	4 475	5 012	14	39
Vuurwerk	45 318	43 521	9 974	8 641	5 403	5 465	96	109
Was	50 538	47 769	376	579	212	107	3	"
Wijn	112 257	102 624	11 994	11 040	28 999	25 732	174	178
Zout	1 262	4 209	71 208	74 323	143 252	140 613	9 290	7 365
Andere artikelen	380 476	429 574	80 080	76 685	124 664	122 396	3 063	2 838
Totalen	f 6 841 863	f 7 197 660	f 1 207 497	f 1 184 892	f 1 290 646	f 1 287 064	f 52 735	f 47 826
Af: terugbetalingen	......	......	......	......	......	......	......	......
Zuiver ontvangen	......	......	......	......	......	......	......	......
UITVOER								
Getah	"	"	f 91 224	f 122 827	f 56 660	47 980	f 15 119	f 17 059
Gomsoorten	"	"	86 310	93 919	120	1 003	100	164
Huiden	f 52 213	f 57 870	4 267	4 881	408	396	91	102
Rotting	"	"	90 860	74 384	15 033	17 442	6 203	8 080
Sago	"	"	3 589	3 374	245	91	57 825	56 354
Tabak	327 974	338 063	1 492	610	184 259	201 934	1	"
Tin en tinerts	125 374	110 713	41 578	38 372	7	"	"	"
Andere artikelen	15 298	16 767	30 837	11 007	4 106	3 476	2 539	2 821
Totalen	f 519 859	f 523 413	f 353 157	f 349 374	f 260 838	f 272 322	f 81 878	f 84 580
Af: terugbetalingen	......	......	......	......	......	......	......	......
Zuiver ontvangen	......	......	......	......	......	......	......	......

a) Alleen die categorieën van goederen zijn afzonderlijk genoemd, welke in beide jaren, of in één der beide jaren, elk *in totaal* meer dan f 50 000 aan in- of

b) Hieronder zijn niet begrepen de totalen van de opbrengst aan in- en uitvoerrechten van de kantoren te Soengei Djawi Djawi (Oostkust van Sumatra), Laboeha opgaven over 1904 ontvangen zijn.

EE

TEN EN ACCIJNZEN.

aamste daaraan onderworpen artikelen, over elk der jaren 1903 *en* 1904.

	de *algemeene* tarieven werken.										Gouv.-tolgebied waar een speciaal tarief werkt.		Totalen.	
giri	V. Afdeeling Lombok (res. Bali en Lombok).		VI. Menado, zoomede het tot de res. Ternate behoorende landschap Banggaai.		VII. Afdeeling Groot-Atjèh, met uitzondering van het eiland Wè.		VIII. Andere kantoren in de Zuider- en Ooster-afdeeling van Borneo.		IX. Ternate en onderh. (uitgezonderd Banggaai), Amboina en Timor en onderh.		Landschap Djambi (res. Palembang).			
04.	1903.	1904.	1903.	1904.	1903.	1904.	1903	1904.	1903.	1904.	1903.	1904.	1903.	1904.
E R	**R E C H T E N.**													
587	f 1 196	f 732	f 1 114	f 2 362	f 1 094	f 796	f 1 030	f 857	„	f 1 034	f 1 285	f 770	f 97 212	f 109 290
137	482	179	4 069	4 644	5 554	5 335	2 219	1 878	„	1 442	1 219	983	116 153	115 435
85	106	31	1 775	2 015	1 967	2 446	1 155	736	„	1 953	81	90	182 422	175 574
791	254	191	1 921	1 374	1 143	1 504	2 108	1 398	„	177	244	188	158 669	145 574
388	99	63	767	616	1 145	1 140	536	5 632	„	447	62	120	118 739	138 658
7 925	2 165	1 455	11 847	11 629	24 246	25 263	20 781	13 644	„	7 752	5 365	4 964	850 440	843 272
475	9 028	6 622	11 570	10 343	70	„	1 093	2 986	„	517	471	729	451 263	348 647
390	1 733	1 484	6 023	5 372	656	617	1 316	1 682	„	2 468	908	650	210 605	208 565
96	29	24	701	797	347	608	1 949	2 011	„	498	41	5	76 447	78 808
220	591	384	1 554	1 853	1 364	1 024	1 062	771	„	713	117	116	82 154	90 663
679	907	441	4 592	5 426	3 140	3 907	4 743	2 281	„	2 617	1 561	946	169 865	214 679
70	1 309	801	3 457	2 003	4 144	13 187	2 408	331	„	1 909	222	274	612 373	617 589
1 964	1 530	887	8 577	11 084	5 018	6 420	3 173	3 745	„	1 626	1 744	977	221 211	229 140
705	538	293	3 318	3 616	3 004	3 308	2 912	1 582	„	3 648	835	767	181 484	213 018
5	66	32	302	218	545	131	534	233	„	208	43	3	54 108	54 045
151	312	756	1 969	1 501	886	1 112	67	108	„	48	994	690	120 309	116 969
8 554	22 712	17 611	66 491	48 540	25 431	26 761	15 566	15 362	„	20 273	8 727	6 225	2 667 170	2 941 752
307	294	115	4 972	4 218	5 172	5 064	2 316	2 291	„	1 512	686	738	191 232	203 713
93	5	1	1 259	1 020	2 815	2 752	1 401	1 183	„	875	597	297	83 787	80 794
212	197	72	1 031	2 293	1 144	1 048	738	1 212	„	833	323	243	55 746	68 106
273	490	481	2 862	4 270	5 086	3 040	2 002	703	„	1 285	74	110	123 859	149 959
3 964	„	„	1 803	1 620	„	„	3	„	„	1 972	„	„	265 981	278 434
542	277	208	2 376	3 264	3 615	4 192	1 534	1 548	„	1 045	241	281	242 066	240 746
481	245	507	805	3 133	68	3	1 259	958	„	1 410	3 403	3 135	120 142	124 183
83	268	201	2 381	4 134	1 208	1 083	855	463	„	1 485	86	57	109 798	121 705
3 988	17	33	459	212	10 765	9 642	1 891	1 412	„	453	2 037	2 446	68 795	56 708
135	289	166	1 961	2 076	3 308	3 302	3 225	1 730	„	1 506	377	329	126 691	130 222
2 764	172	114	1 463	2 025	7 102	7 728	2 110	4 018	„	3 471	2 004	1 489	143 875	164 183
609	178	116	2 194	2 167	2 268	2 553	2 064	2 248	„	1 569	572	314	393 725	360 709
624	56	48	1 607	521	4 501	5 373	926	760	„	423	1 931	1 356	414 047	429 202
39	13	1	335	376	862	615	714	807	„	624	4	5	52 432	51 720
109	116	76	563	602	812	596	305	482	„	318	82	37	62 699	59 847
	„	„	„	„	3	3	1	„	„	„	„	„	51 133	48 458
178	350	142	13 062	10 758	6 468	5 836	1 529	1 437	„	3 740	148	245	174 981	161 732
7 365	15 850	20 323	28 202	22 343	1 874	2 015	10	45	„	1 280	2 469	5 048	273 417	277 564
2 838	2 996	1 449	11 662	15 844	16 387	15 525	9 436	8 393	„	7 659	23 144	19 136	651 908	699 499
7 826	f 64 870	f 56 039	f 209 044	f 194 269	f 153 212	f 163 932	f 94 974	f 84 927	„	f 78 790	f 62 097	f 53 763	f 9 976 938	*b)* f 10 349 162
. . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	13 675	16 163
. . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	f 9 963 263	f 10 332 999
E R	**R E C H T E N.**													
7 059	„	„	„	f 2	f 670	f 128	f 52 099	f 31 566	„	f 185	f 5 460	f 6 686	f 224 232	f 226 433
164	„	„	„	20 432	26	877	1 038	1 109	„	18 831	127	258	87 721	136 593
102	f 1 339	f 1 375	f 445	479	1 091	1 122	170	143	„	839	993	889	60 017	68 096
3 080	„	„	„	11 452	„	„	96 590	103 554	„	655	3 310	3 672	211 996	219 239
354	„	„	„	12	„	„	„	5	„	6	17	84	61 676	59 926
	„	„	„	„	514	476	„	„	„	„	„	„	514 240	541 083
	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	166 959	149 085
821	„	„	174	814	6 756	7 129	11 407	9 414	„	16 295	942	972	72 059	68 695
580	f 1 339	f 1 375	f 619	f 33 191	f 9 057	f 9 732	f 161 304	f 145 791	„	f 36 811	f 10 849	f 12 561	f 1 398 900	*b)* f 1 469 150
. . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	22 274	858
. . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	. . . .	f 1 376 626	f 1 468 292

n- of uitvoerrecht opbrachten.

oehs. Salabangka en Sorong (res. Ternate), Piroe, Giser, Lelingloean, Adaoet, Tepa, Ilwaki en Woeloer (res. Amboina) en Roti (res. Timor), van welke kantoren geen

b. Opgaven over 1904 van de ontvangsten per kantoor.

GEWESTEN.	KANTOREN VAN ONTVANGST. c)	In- en uitvoerrechten, enz. — Invoer-rechten.	Uitvoer-rechten.	Pakhuis-huur.	Totaal.	Accijnzen. — Accijns op inlandsch gedistilleerd.	Accijns op tabak.	Accijns op petroleum.	Accijns op lucifers.	Totaal
	JAVA EN MADOERA.									
Bantam	Anjer	f 53	"	"	f 53	"	"	"	"	"
Batavia	Batavia	85 168	f 109 666	f 2 435	f 197 269	f 79 311	f 519	f 425 072	f 91 364	f 596 266
	Tandjoeng Priock.	1 973 030	20 314	9 198	2 002 542	6 333	"	2	119 793	126 128
Cheribon	Cheribon	320 187	6	454	320 647	7 008	"	19 228	32 914	59 150
Pekalongan.	Tegal	33 218	1	41	33 260	21 208	"	"	"	21 208
	Pekalongan	21 461	"	8	21 469	23 568	"	"	44 701	68 269
Semarang	Semarang.	2 144 817	87 473	6 178	2 238 468	6 481	6 543	391 267	471 351	875 642
	Djoeana	"	"	"	"	"	34	"	"	34
Rembang	Rembang	"	"	"	"	"	13	"	"	13
	*Tjepoe	"	"	"	"	"	"	1 062 118	"	1 062 118
Soerabaja.	Soerabaja	2 518 870	111 408	12 056	2 642 334	23 098	2 684	1 155 640	644 101	1 825 523
	Grisee	82	8 246	"	8 328	"	555	"	"	555
	Bawean	1 750	"	"	1 750	"	19	108	102	229
Pasoeroean	Pasoeroean	5 553	1 043	"	6 596	"	"	"	"	"
	Probolinggo	3 883	58 701	6	62 590	"	"	"	"	"
	Kraksaän	14	"	"	14	1 332	"	"	"	1 332
Besoeki	Besoeki	86	"	"	86	"	"	"	"	"
	Panaroekan	10 553	105 502	4	116 059	"	"	"	14 993	14 993
	Banjoewangi.	5 328	8 531	"	13 859	"	"	"	8 028	8 028
Banjoemas	Tjilatjap	60 002	11 886	115	72 003	"	"	62 804	6 695	69 499
Kedoe.	*Keboemen	"	"	"	"	1 772	"	"	"	1 772
Madoera	Soemenep.	780	"	"	780	"	"	9	3 967	3 976
	Boender	1 980	"	"	1 980	"	"	"	1 023	1 023
	Kamal	257	605	"	862	"	"	"	"	"
	Sepeken	1 151	22	"	1 173	"	"	525	284	809
	Sapcedi	263	"	"	263	"	"	32	184	216
	Totalen voor Java en Madoera.	f 7 188 486	f 523 404	f 30 495	f 7 742 385	f 170 111	f 10 367	f 3 116 805	f 1 439 500	f 4 736 783
	Over 1903 waren de cijfers . .	6 831 039	519 758	40 728	7 394 525	169 981	12 809	3 072 146	1 393 335	4 648 271

c) De niet genoemde kantoren hadden geen ontvangsten aan te wijzen. De met een * aangeduide plaatsen worden hier genoemd uitsluitend in verband met de heffing van den accijns op petroleum en gedistilleerd.

GEWESTEN.	KANTOREN VAN ONTVANGST. c)	IN- EN UITVOERRECHTEN, ENZ.				ACCIJNZEN.				
		Invoer-rechten.	Uitvoer-rechten.	Pakhuis-huur.	Totaal.	Accijns op inlandsch gedis-tilleerd.	Accijns op tabak.	Accijns op petroleum.	Accijns op lucifers.	Totaal.
	BUITENBEZITTINGEN.									
Sumatra's Westkust. .	Emmahaven	f 380 186	f 41 533	f 2 615	f 424 334	. . . .	. . . .	f 198 995	f 53 128	f 252 123
	Padang.	"	"	"	"	. . . .	. . . .	"	"	"
	Siboga	90 258	24 664	3	114 925	. . . .	. . . .	"	2 752	2 752
	Baros	11 261	9 988	"	21 249	. . . .	. . . .	18	2 082	2 100
	Singkel	7 965	1 939	"	9 904	. . . .	. . . .	5	724	729
	Priaman.	1 706	448	"	2 154	. . . .	. . . .	"	9 665	9 665
	Ajer Bangis.	201	855	"	1 056	. . . .	. . . .	"	554	554
	Natal	2 264	904	"	3 168	. . . .	. . . .	"	2 261	2 261
	Goenoeng Sitoli (Nias)	5 915	60	"	5 975	. . . .	. . . .	9	1 972	1 981
	Poeloe Telo	1 288	827	"	2 115	. . . .	. . . .	"	267	267
Benkoelen	Benkoelen.	21 923	7 568	172	29 663	. . . .	. . . .	"	484	484
	Kroe	482	8 468	"	8 950	. . . .	. . . .	"	"	"
	Moko Moko.	"	28	"	28	. . . .	. . . .	"	"	"
	Bintoehan.	"	3 876	"	3 876	. . . .	. . . .	"	"	"
Lampongsche Districten.	Teloek Betoeng.	11 971	1 788	"	13 759	. . . .	. . . .	"	4 509	4 509
	Kalianda.	"	195	"	195	. . . .	. . . .	"	"	"
	Mingala.	233	439	"	672	. . . .	. . . .	6	"	6
	Kota Agoeng.	"	898	"	898	. . . .	. . . .	"	"	"
	Tjabang	"	1 285	"	1 285	. . . .	. . . .	"	"	"
Palembang	Palembang	226 615	80 980	41	307 636	. . . .	. . . .	289 443	36 635	326 078
	Bajoeng Leutjir	848	"	"	848	. . . .	. . . .	285 556	"	285 556
	Djambi.	53 763	12 562	8	66 333	. . . .	. . . .	"	"	"
Sumatra's Oostkust . .	Pelalawan (Poeloe Moeda). . .	5 616	4 607	"	10 223	. . . .	. . . .	705	54	759
	Siak Sri Indrapoera	24 149	14 694	24	38 867	. . . .	. . . .	3 077	328	3 405
	Bagan Api Api (Tanah Poeti).	72 928	4 179	"	77 107	. . . .	. . . .	6 078	4 460	10 538
	Laboean Bilik (Panei)	9 349	4 772	"	14 121	. . . .	. . . .	1 252	384	1 636
	Soengai Djawi Djawi (Bila). .	9 061	2 050	"	11 111	. . . .	. . . .	1 405	923	2 328
	Tandjoeng Balei (Asahan). . .	91 480	13 181	1	104 662	. . . .	. . . .	13 798	12 071	25 869
	Tandjoeng Tiram (Batoe Bara).	31 680	19 196	"	50 876	. . . .	. . . .	4 508	4 344	8 852
	Pagoerawan	3 304	2 235	"	5 5 9	. . . .	. . . .	50	769	819
	Bandar Kalipa (Padang) . . .	22 604	9 411	"	32 015	. . . .	. . . .	129	3 789	3 918
	Tandjoeng Bringin (Bedagei) .	12 444	3 2	"	12 746	. . . .	. . . .	1 539	4 646	6 185
	Pebaoengan (Serdang)	3 637	7	"	3 44	. . . .	. . . .	317	1 121	1 438
	Kwaloe.	7 775	3 375	"	11 150	. . . .	. . . .	1 608	9 9	2 607
	Rantau Pandjang (Serdang) . .	8 518	231	"	8 749	. . . .	. . . .	1 251	2 555	3 805
	Belawan (Deli)	821 805	176 952	1 057	999 814	. . . .	. . . .	29 235	68 752	97 987
	Tandjoeng Poera (Langkat). .	94 016	10 805	86	104 07	. . . .	. . . .	210 272	11 434	221 706
	Pangkalan Brandan (Langkat) .	64 073	2 878	7	66 958	. . . .	. . . .	12 244	5 286	17 530
	Seroewai (Tamiang)	10 018	5 384	"	15 02	. . . .	. . . .	341	1 235	1 576
Atjèh en onderh . . .	Oelèë Lheuë.	163 909	9 732	768	174 409	. . . .	. . . .	12 914	14 263	27 177

GEWESTEN.	KANTOREN VAN ONTVANGST. c)	In- en uitvoerrechten, enz.				Accijnzen.				
		Invoer-rechten.	Uitvoer-rechten.	Pakhuis-huur.	Totaal.	Accijns op inlandsch gedistilleerd.	Accijns op tabak.	Accijns op petroleum.	Accijns op lucifers.	Totaal.
Riouw en onderh.	Ringat (Indragiri)	f 25 550	f 22 671	"	f 48 221	....	....	f 2 146	f 1 085	f 3 231
	Kota Baroe (Reteh)	5 045	7 156	"	12 201	....	....	655	230	885
	Kwala Gaoeng (Gaoeng)	3 689	16 915	"	20 604	....	....	618	279	897
	Kwala Mandah (Mandah)	4 796	21 888	"	26 684	....	....	768	229	997
	Soengei Goentoeng (Kateman)	8 716	15 949	"	21 665	....	....	488	497	985
Banka	Muntok	62 216	457	46	62 719	....	....	190	8 453	8 643
Billiton	Tandjoeng Pandan	72 616	40 685	31	113 332	....	....	8 295	13 333	21 628
Westerafd. van Borneo.	Pontianak	146 054	57 411	"	203 465	....	f 16 699	43 920	14 408	75 027
	Sambas	34 468	11 617	"	46 085	....	3 905	6 360	45	10 310
	Singkawang	16 638	52	"	16 690	....	1 919	4 238	1 076	7 233
	Ketapang (Matan)	509	894	"	1 403	....	37	109	76	222
Zuider- en Oosterafd. van Borneo	Bandjermasin	87 729	49 541	630	137 900	....	17 723	33 783	3 431	54 937
	Sampit	2	1 622	"	1 624	....	"	"	"	"
	Kota Waringin (Sampit)	537	3 160	"	3 697	....	39	552	36	627
	Soekamara (id)	526	1 599	"	2 125	....	65	134	17	216
	Kota Baroe	12 563	17 261	"	29 824	....	1 984	172	239	2 395
	Pegatan	382	14	"	396	....	372	521	"	893
	Pasir (Krokot)	6 440	19 130	"	25 570	....	584	365	568	1 517
	Telakai (Pasir en de Tanah Boemboe)	17	66	"	83	....	"	58	76	134
	Balikpapan	14 004	641	"	14 645	....	130	964	137	1 231
	Moeara Djawa	288	"	"	288	....	"	28	"	28
	Samarinda	36 560	65 412	"	101 972	....	4 138	7 115	601	11 854
	Tandjoeng Redeb (Beraoe of Goenoeng Taboer)	4 326	15 086	"	19 412	....	121	1 774	"	1 895
	Tandjoeng Selor (Boelongan)	7 612	21 875	"	29 487	....	595	1 588	47	2 230
	Seboekoe (Koetei en de Noordoostkust van Borneo)	423	1 161	"	1 584	....	2	5	"	7
Menado	Menado (Minahasa)	132 665	6 787	568	140 020	....	....	17 899	14 501	32 400
	Amoerang (id.)	3 565	1 024	29	4 618	....	....	2 860	287	3 147
	Ratah Totok (id.)	266	63	"	329	....	....	36	"	36
	Kwandang (Gorontalo)	110	27	"	137	....	....	59	17	76
	Taroena op Groot-Sangi (Sangi- en Talauer-eilanden)	3 367	2	6	3 375	....	....	3 488	751	4 239
	Oeloe op Siauw (id.)	3 486	27	3	3 516	....	....	2 074	561	2 635
	Liroeng op Salibaboe (id.)	77	123	"	200	....	....	345	"	345
	Bolang Mongondo (id.)	24	584	"	608	....	....	"	6	6
	Bolang Itang (id.)	"	158	"	158	....	....	"	"	"
	Bwool (id.)	1 648	613	"	2 261	....	....	1 259	154	1 413
	Kotaboena in Bolang Mongondo (id.)	61	555	"	616	....	....	41	"	41
	Gorontalo	38 476	20 390	55	58 921	....	....	5 655	4 896	10 551
	Mapane (Poso)	1 066	1 291	"	2 357	....	....	165	12	177
	Taliboi	60	63	"	123	....	....	"	"	"
	Oena Oena	428	172	"	600	....	....	124	"	124
	Parigi	"	242	"	242	....	....	"	"	"
	Soemalata	5 676	9.7	"	6 593	....	....	1 040	366	1 406
	Palehleh	2 149	40	2	2 191	....	....	248	104	352

GEWESTEN.	KANTOREN VAN ONTVANGST. c)	In- en uitvoerrechten, enz.				Accijnzen.				
		Invoer-rechten.	Uitvoer-rechten.	Pakhuis-huur.	Totaal.	Accijns op inlandsch gedistilleerd.	Accijns op tabak	Accijns op petroleum.	Accijns op lucifers.	Totaal.
	Poigor	„	f 55	„	55	....	....	„	„	„
Amboina	Amboina	f 20 876	2 474	41	23 391	....	....	f 2 327	„	f 2 327
	Neira (Banda)	8 048	299	89	8 436	....	....	„	„	„
	Saparoea	909	10	„	919	....	....	915	69	984
	Kajeli	617	540	„	1 157	....	....	208	„	208
	Masarete	163	202	„	365	....	....	36	13	49
	Piroe	d) †	†	†	†	†	†	†	†	†
	Wahaai	101	16	„	117	....	....	131	67	198
	Waroe	78	30	„	108	....	....	15	18	33
	Giser	†	†	†	†	†	†	†	†	†
	Amahei	18	17	„	35	....	....	2	„	2
	Toeal	1 608	30	„	1 638	....	....	223	6	229
	Elat	37	„	„	37	....	....	5	„	5
	Dobo	6 068	373	„	6 441	....	....	297	139	436
	Lelingloean (Larat)	986	„	„	986	....	....	62	70	132
	Adaoet	†	†	†	†	†	†	†	†	†
	Tepa	†	†	†	†	†	†	†	†	†
	Serwaroe	327	169	„	496	....	....	12	9	21
	Ilwaki	†	†	†	†	†	†	†	†	†
	Woeloer	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Ternate	Ternate	16 827	14 824	9	31 660	....	....	3 186	10	3 196
	Banggai	704	58	„	762	....	....	79	47	126
	Laboeha	1 188	5 318	3	6 509	....	....	585	„	585
	Sakita	5 958	7 646	„	13 604	....	....	440	86	526
	Salabangka	970	1 381	„	2 351	....	....	152	„	152
	Patani	31	9	„	40	....	....	131	„	131
	Fak Fak	1 325	1 143	„	2 468	....	....	186	„	186
	Kokas (Sekar)	531	2 426	„	2 957	....	62	36	485	583
	Sorong	638	885	„	1 523	....	....	117	„	117
	Manokwari	817	1 273	„	2 090	....	....	114	„	114
Timor	Koepang	4 814	2 577	8	7 399	....	....	1 251	„	1 251
	Atapoepoe	1 635	2 193	„	3 828	....	....	174	18	192
	Savoe	233	24	„	257	....	....	81	„	81
	Waingapoe	2 046	119	„	2 165	....	....	„	„	„
	Ende	1 789	26	„	1 815	....	....	515	„	515
	Maoemeri	1 416	12	„	1 428	....	....	119	6	125
	Larantoeka	1 862	41	„	1 903	....	....	127	„	127
	Alor	619	340	„	959	....	....	3	„	3
	Roti	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Bali en Lombok	Ampenan (Lombok)	36 892	1 066	„	37 958	....	....	2 497	8 807	11 304
	Laboean Hadji (id.)	19 147	309	„	19 456	....	....	2 609	2 520	5 129
	Totalen voor de buitenbezittingen	f 3 157 353	f 954 522	f 6 302	f 4 118 177	....	f 48 375	f 1 241 529	331 334	f 1 21 238
	Over 1903 waren de cijfers	3 129 224	856 868	7 937	3 994 029	....	55 482	1 140 950	374 825	1 571 257

d) Het teeken † duidt aan, dat geen opgaven ontvangen zijn.

II. PERSONEELE BELASTING (voor Europeanen

GEWESTEN EN LANDAARD DER AANGESLAGENEN.		Aantal aangeslagenen.	Naar den Isten grondslag (huurwaarde).	Naar den IIden grondslag (voor Europeanen mobilair en rijtuigen: voor vreemde oosterlingen enkel mobilair).	Te zamen.	Door de toepassing van de artt. 9 en 11, laatste lid, der belastingverordeningen (Ind. St 1904 nos. 81 en 82) is het in de voorgaande kolom genoemde bedrag verminderd tot:
JAVA EN						
			guld.	guld.	guld.	guld.
Bantam	Europeanen	164	1 879,44	1 352.34^5	3 231,78^5	3 115,65^5
	Vreemde oosterlingen	279	923,11	596,33^5	1 519,44^5	1 449 03^5
	Totaal	443	2 802.55	1 948,68	4 751,23	4 564,69
Batavia	Europeanen	2 847	100 489,69	57 431,91	157 921,60	154 137,67^5
	Vreemde oosterlingen	7 013	41 665,21^5	15 920 54	57 585,75^5	50 207 92
	Totaal	9 860	142 154,90^5	73 352,45	215 507,35^5	204 345,59^5
Preanger Regentschappen	Europeanen	1 262	18 065 47^5	14 673,37^5	32 738,85	31 945 85
	Vreemde oosterlingen	832	3 690,62	2 650,26^5	6 340,88^5	6 104,98^5
	Totaal	2 094	21 756,09^5	17 323,64	39 079,73^5	38 050,83^5
Cheribon	Europeanen	360	4 129,57^5	3 036,02^5	7 165,60	6 958,04
	Vreemde oosterlingen	2 138	7 252,98	3 202 54^5	10 455,52^5	9 454,63^5
	Totaal	2 498	11 382,55^5	6 238,57	17 621,12^5	16 412,67^5
Pekalongan	Europeanen	573	6 775,48	5 130,46	11 905,94	11 708,10^5
	Vreemde oosterlingen	1 242	6 028,06^5	5 015,50^5	11 013,57	10 304,78
	Totaal	1 815	12 803,54^5	10 145.96^5	22 949,51	22 012,88^5
Semarang	Europeanen	1 601	37 651,44^5	18 596,37	56 247,81^5	54 808,20^5
	Vreemde oosterlingen	2 223	18 439,11^5	8 543,10	26 982,21^5	24 406 13
	Totaal	3 824	56 090.56	27 139,47	83 230,03	79 214,33^5
Rembang	Europeanen	303	3 333 14^5	2 075,37	5 408,51^5	5 213,62
	Vreemde oosterlingen	1 296	5 930,98	1 891,31^5	7 822,29^5	6 848,14^5
	Totaal	1 599	9 264,12^5	3 966.68^5	13 230,81	12 061,76^5
Soerabaja	Europeanen	2 022	55 296,14^5	28 320.98^5	83 617,13	80 219.89
	Vreemde oosterlingen	2 806	25 011,55^5	14 528,36^5	39 539 92	36 536.15
	Totaal	4 828	80 307,70	42 849,35	123 157,05	116 756,04

a) Voor sommige gewesten zijn de opgaven van het vorige verslag (bijlage GG) verbeterd in verband met sedert tot stand gekomen verminderingen en met nieuw

b) De in deze kolom vermelde cijfers geven de aanslagen weer, v. z. n. verminderd ingevolge de artt. 9 en 11 der betrekkelijke verordeningen (Ind St. 1904 nos. 81 en 82

en met dezen gelijkgestelden en vreemde oosterlingen).

1904.							1903. *a)*		
Aanslag naar den IIIden grondslag (paarden).	Aanslag naar den IVden grondslag (rijwielen). *b)*	Aanslag naar den Vden grondslag (rijtuigen van vreemde oosterlingen).	Totaal van den aanslag.	Vermindering in den aanslag ontstaan.	Werkelijk te heffen bedrag.	Te verhalen kosten van schatting.	Totaal van den aanslag.	Vermindering in den aanslag ontstaan.	Werkelijk te heffen bedrag.
MADOERA.									
guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.
479,33	119,20	„	3 714,18^5	359,29^5	3 354.89	„	3 158,55^5	269,46^5	2 889,09
223,50	25,70	541,—	2 239,23^5	81,15	2 158,08^5	„	2 141,35	164,38	1 976,97
702,83	144,90	541,—	5 953,42	440,44^5	5 512,97^5	„	5 299,90^5	433,84^5	4 866,06
9 935,24	4 444,90	„	168 517,81^5	11 930,32	156 587,49^5	1 269,24^5	163 660,70	15 963,68	147,697,02
4 651,84^5	303,10	13 721,—	68 883.86^5	558,72	68 325,14^5	1 258,37	72 030,73^5	1 025,28^5	71 005,45
14 587,08^5	4 748,—	13 721,—	237 401,68	12 489,04	224 912,64	2 527,61^5	235 691,43^5	16 988,96^5	218 702,47
4 504 66^5	518.30	„	36 968,81^5	2 132,11	34 836,70^5	444,51	32 924,28	2 201,20^5	30 723,07^5
685,—	78,—	1 714 —	8 581,98^5	37,60	8 544,38^5	755,44	8 072,42^5	88,02	7 984,40^5
5 189,66^5	596,30	1 714,—	45 550 80	2 169,71	43 381,09	1 199,95	40 996,70^5	2 289,22^5	38 707,48
2 653,66	198 55	„	9 810,25	736,46	9 073,79	„	10 152,48^5	876 30	9 276,18^5
1 460,—	218,65	4 733,—	15 866,28^5	105,15^5	15 761,13	„	15 863,16	151,18	15 711,98
4 113,66	417,20	4 733,—	25 676,53^5	841,61^5	24 834 92	„	26 015,64^5	1 027,48	24 988,16^5
4 525,83^5	448,90	„	16 682,84	1 067,18^5	15 615,65^5	16,38^5	14 309,39	1 421,91	12 887,48
1 568,50	126,20	5 280,—	17 279,48	633,09^5	16 646,38^5	319,51	13 798,02	217 34^5	13 580,67^5
6 094,33^5	575,10	5 280,—	33 962,32	1 700,28	32 262,04	335 89^5	28 107,41	1 639,25^5	26 468,15^5
8 063,33	1 683,80	„	64 555,33^5	5 077,75^5	59 477,58	267,46	65 575,05^5	6 782,25^5	58 792,80
3 487.16^5	447,95	9 773,—	38 114,24^5	388,46	37 725,78^5	142,98	39 420,06	703,94^5	38 716,11^5
11 550,49^5	2 131,75	9 773,—	102 669,58	5 466,21^5	97 203,36^5	410,44	104 995,11^5	7 486,20	97 508,91^5
1 014,33	134,85	„	6 362,80	751,66	5 611.14	„	5 772,18	509,91^5	5 262,26^5
1 742,—	105,—	4 754,—	13 449,14^5	219,60	13 229,54^5	9,80	12 326,87^5	45,60	12 281,27^5
2 756,33	239,85	4 754,—	19 811,94^5	971,26	18 840,68^5	9,80	18 099,05^5	555,51^5	17 543.54
7 540,67	1 651,37	„	89 411,93	4 799,82^5	84 612,10^5	486,83^5	87 108,58	6 774·74^5	80 333 83^5
3 173,25	179.45	10 699,—	50 587,85	371,10^5	50 216,74^5	1 107,64	52 767,42	642,51^5	52 124,90^5
10 713 92	1 830,82	10 699,—	139 999,78	5 170,93	134 828,85	1 594,47^5	139 876,—	7 417 26	132 458,74

...anslagen, mede nog op het jaar 1903 betrekking hebbende.

GEWESTEN EN LANDAARD DER AANGESLAGENEN.		Aantal aangeslagenen.	Naar den Isten grondslag (huurwaarde).	Naar den IIden grondslag (voor Europeanen mobilair en rijtuigen; voor vreemde oosterlingen enkel mobilair).	Te zamen.	Door de toepassing van de artt. 9 en 11, laatste lid, der belastingverordeningen (Ind. St. 1904 nos. 81 en 82) is het in de voorgaande kolom genoemde bedrag verminderd tot:
		guld.	guld	guld.	guld	guld.
Pasoeroean	Europeanen	1 409	18 706,84^5	10 973,50^5	29 680,35	28 849,26^5
	Vreemde oosterlingen	1 570	7 714,56^5	5 137,55^5	12 852 12	12 396,79
	Totaal	2 979	26 421,41	16 111,06	42 532,47	41 246 05^5
Besoeki	Europeanen	655	6 543,59^5	4 542,83	11 086,42^5	10 721,56
	Vreemde oosterlingen	518	2 015,39	1 323 60	3 338,99	2 888,83
	Totaal	1 173	8 558,98^5	5 866,43	14 425,41^5	13 610,39
Banjoemas	Europeanen	259	3 159,04	1 772,73^5	4 931,77^5	4 844,32^5
	Vreemde oosterlingen	475	2 280,82^5	978,82	3 259,64^5	3 111,61^5
	Totaal	734	5 439 86^5	2 751,55^5	8 191,42	7 955,94
Kedoe	Europeanen	446	8 321 24	3 971,11^5	12 292,35^5	11 808,99
	Vreemde oosterlingen	1 105	5 250,17	2 997,99	8 248,16	7 011,46^5
	Totaal	1 551	13 571,41	6 969,10^5	20 540,51^5	18 820,45^5
Djokjakarta	Europeanen	408	7 128,40	3 751 52	10 882,92	10 441 19^5
	Vreemde oosterlingen	414	3 139,50^5	1 501,54^5	4 641,05	4 522,48^5
	Totaal	822	10 267,90^5	5 256,06^5	15 523,97	14 963,68
Soerakarta	Europeanen	499	6 925,13^5	3 233 86	10 158 99^5	9 319 42
	Vreemde oosterlingen	677	4 263 85	2 398,26	6 662,11	6 344,24
	Totaal	1 176	11 188,98^5	5 632,12	16 821,10^5	15 663,66
Madioen	Europeanen	308	3 650,71	2 059 63^5	5 710,34^5	5 410,71^5
	Vreemde oosterlingen	288	1 467,11	725 91	2 193,02	2 000 36
	Totaal	596	5 117,82	2 785,54^5	7 903 36^5	7 411,07^5
Kediri	Europeanen	703	7 759,27	4 131,70^5	11 891,03^5	11 141,92
	Vreemde oosterlingen	1 073	5 473 33^5	2 435 08	7 908,41^5	7 157,47^5
	Totaal	1 776	13 232,60^5	6 566.84^5	19 [illegible]99 45	18 299,39^5
Madoera	Europeanen	198	2 393,05	1 482,32	3 875 37	3 590,91^5
	Vreemde oosterlingen	388	1 910,47^5	662 63	2 573,10^5	2 336 19^5
	Totaal	586	4 303 52^5	2 144 95	6 448,47^5	5 927,11
Java en Madoera	Europeanen	14 017	292 207,68	166 539,12^5	458 746,80^5	444 235,34^5
	Vreemde oosterlingen	24 337	142 456,86^5	70 509 36	212 966 22^5	193 081,23^5
	Totaal	38 354	434 664,54^5	237 048,48^5	671 713,03	63 7316,58

1904.							1903. *a)*		
Aanslag naar den IIIden grondslag (paarden).	Aanslag naar den IVden grondslag (rijwielen). *b)*	Aanslag naar den Vden grondslag (rijtuigen van vreemde oosterlingen).	Totaal van den aanslag.	Vermindering in den aanslag ontstaan.	Werkelijk te heffen bedrag.	Te verhalen kosten van schatting.	Totaal van den aanslag.	Vermindering in den aanslag ontstaan.	Werkelijk te heffen bedrag.
guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.
6 390,83	715,85	„	35 955,94^5	2 643,89	33 312,05^5	28,48^5	35 487,71^5	3 006,95^5	32 480,76
1 361,—	805,15	3 913,25	18 476,19	316,58^5	18 159,60^5	92,52^5	18 361,04	416,04	17 945,—
7 751 83	1 521,—	3 913,25	54 432,13^5	2 960,47^5	51 471,66	121,01	53 848,75^5	3 422,99^5	50 425,76
5 206,33	193 90	„	16 121,79	935,91^5	15 185,87^5	2,75	16 467,79	1 246,35^5	15 221,43^5
460,—	36,—	1 932,—	5 316,83	92,22	5 224,61	6,80	5 662,74	51,66	5 611,08
5 666,33	229,90	1 932,—	21 438 62	1 028,13^5	20 410,48^5	9 55	22 130,53	1 298,01^5	20 832,51^5
1 273 50	170,10	„	6 287,92^5	312,29	5 975,63^5	„	6 452,32^5	1 036,37	5 415,95^5
552,50	79,80	1 130,—	4 873,91^5	39,82^5	4 834,09	„	4 567,05	3,—	4 564,05
1 826,—	249,90	1 130,—	11 161,84	352,11^5	10 809,72^5	„	11 019,37^5	1 039,37	9 980,00^5
1 080,—	518 60	„	13 407 59	2 072,40^5	11 335,18^5	26,18^5	13 547,63	2 637,07	10 910 56
1 009,50	181,--	2 748,—	10 949,96^5	139,64^5	10 810,32	„	11 233,73^5	46,99^5	11 186,74
2 089,50	699 60	2 748,—	24 357,55^5	2 212,05	22 145,50^5	26,18^5	24 781,36^5	2 684,06^5	22 097,30
2 527,33^5	425 95	„	13 394,48	823,41	12 571,07	4,61	13 069,75^5	1 077,41^5	11 992,34
284,—	87,50	960,—	5 853,98^5	„	5 853 98^5	1,18	5 614,98^5	40,72	5 574 26^5
2 811,33^5	513 45	960,—	19 248,46^5	823,41	18 425,05^5	5,79	18 684,74	1 118 13^5	17 566,60^5
4 721,66	240 35	„	14 281,43	817,77	13 463,66	17,75^5	14 226,26	821,86	13 404,40
750,83	124,—	1 685,—	8 904 07	154,36	8 749,71	1,1[illegible]	8 488,70^5	23,60	8 465 10^5
5 472,49	364,35	1 685,—	23 185 50	972,13	22 213,37	18,91^5	22 714,96^5	845 46	21 869,50^5
1 315,50	125,05	„	6 851,26^5	734,72	6 116,54^5	91,20	6 273,28	613,66^5	5 659,61^5
436,17	33,15	1 835,—	4 304,68	4 060	4 264,08	„	4 653,62	96,75	4 556,87
1 751 67	158,20	1 835,—	11 155,94^5	775,32	10 380 62^5	91,20	10 926,90	710,41^5	10 216,48^5
4 844 17	338,05	„	16 324,14	736,49^5	15 587,64^5	25,74	16 474,37	1 366,60	15 107,77
1 141 50	124 30	2 437,—	10 860,27^5	157,66^5	10 702,61	„	10 666,16^5	87,70	10 578,46^5
5 985 67	462 35	2 437,—	27 184,41^5	894,16	26 290,25^5	25,74	27 140,53^5	1 454,30	25 686,23^5
882,99^5	174 35	„	4 648,26	718,87^5	3 929,38^5	„	4 341,14^5	660,99^5	3 680,15
435,—	133,—	1 836,—	4 740,19^5	33 95^5	4 706 24	„	4 983 53^5	42,12	4 941,41^5
1 317,99^5	307,35	1 836,—	9 388,45^5	752,83	8 635 62^5	„	9 324,68	703 11^5	8 621,56^5
66 959,38	12 102,07	„	523 296,79^5	36 650,38	486 646,41^5	2 681,16	509 001,49^5	47 266,76	461 734 73^5
23 421,76	3 087,95	69 691,25	289 282,19^5	3 369 74	285 912,45^5	3 695,40^5	290 651,62	3 846,85^5	286 804,76^5
90 381,14	15 190 02	69 691,25	812 578,99	40 020,12	772 558,87	6 376,56^5	799 653,11^5	51 113 61^5	748 539,50

GEWESTEN EN LANDAARD DER AANGESLAGENEN.		Aantal aangeslagenen.	Naar den Isten grondslag (huurwaarde).	Naar den IIden grondslag (voor Europeanen mobilair en rijtuigen; voor vreemde oosterlingen enkel mobilair).	Te zamen.	Door de toepassing van de artt. 9 en 11, laatste lid, der belastingverordeningen (Ind. St. 1894 nos. 81 en 82) is het in de voorgaande kolom genoemde bedrag verminderd tot:
						BUITENBEZIT
			guld.	guld.	guld.	guld.
Sumatra's Westkust *Padangsche Benedenlanden*	Europeanen	265	6 530,90	3 577.51^5	10 108,41^5	9 659 96
	Vreemde oosterlingen	512	2 232,15^5	1 331,32	3 563,47^5	2 881,41^5
	Totaal	777	8 763,05^5	4 908,83^5	13 671,89	12 541,37^5
Padangsche Bovenlanden	Europeanen	252	3 889,66^5	2 136,70	6 026,36^5	5 815,81^5
	Vreemde oosterlingen	180	572,—	211,07	783,07	725 62^5
	Totaal	432	4 461,66^5	2 347,77	6 809,43^5	6 541,44
Tapanoeli	Europeanen	157	1 848,25	1 339,22^5	3 187,47^5	3 069.50
	Vreemde oosterlingen	198	1 031.50	357,02	1 388,52	1 168,81
	Totaal	355	2 879,75	1 696 24^5	4 575,99^5	4 238,31
Benkoelen	Europeanen	146	1 575,05	1 051,—	2 626,05	2 590,49^5
	Vreemde oosterlingen	213	1 074,87	917,45	1 992 32	1 991,31
	Totaal	359	2 649,92	1 968,45	4 618,37	4 581,80^5
Lampongsche Districten	Europeanen	56	874.55	689,01^5	1 563,56^5	1 541 50
	Vreemde oosterlingen	218	969,30	431,04	1 400 34	1 107,94
	Totaal	274	1 843,85	1 120,05^5	2 963,90^5	2 649,44
Palembang	Europeanen	354	5 027,54^5	3 023,15	8 050,69^5	7 811.29^5
	Vreemde oosterlingen	909	5 750,76	2 095,31	7 846,07	7 509 39^5
	Totaal	1263	10 778.30^5	5 118,46	15 896,76^5	15 320,69
Oostkust van Sumatra	Europeanen	1404	23 113,51	19 112,10^5	42 225,61^5	41 685,32
	Vreemde oosterlingen	2089	13 391,36^5	10 213,14^5	23 604.51	22 591,30
	Totaal	3493	36 504.87^5	29 325,25	65 830,12^5	64.276,62
Riouw en onderhoorigheden	Europeanen	69	1 216,25	772,64	1 988,89	1 986.85
	Vreemde oosterlingen	316	1 098 54	464,92^5	1 563,46^5	1 226,64^5
	Totaal	385	2 314,79	1 237,56^5	3 552,35^5	3 213,49^5
Banka	Europeanen	74	1 241,40	936,16	2 177,56	2 137,44^5
	Vreemde oosterlingen	994	4 046,92	2 522,90	6 569,82	5 621,45
	Totaal	1068	5 288,32	3 459,06	8 747,38	7 758,89^5

c) In het gewest Riouw en onderhoorigheden zijn de vreemde oosterlingen eerst met 1 Januari 1903 aan de personeele belasting onderworpen (Ind St. 1902 n°. 177). sedert 1 Januari 1902 mede geheven wordt van de vreemde oosterlingen met uitzondering van de Arabieren (Ind. St. 1901 n°. 445).

1904.								1903. a)		
Aanslag naar den IIIden grondslag (paarden).	Aanslag naar den IVden grondslag (rijwielen).	Aanslag naar den Vden grondslag (rijtuigen van vreemde oosterlingen).	Totaal van den aanslag.	Vermindering in den aanslag ontstaan.	Werkelijk te heffen bedrag.	Te verhalen kosten van schatting.	Totaal van den aanslag.	Vermindering in den aanslag ontstaan.	Werkelijk te heffen bedrag.
guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.
869,—	465,—	„	10 993.96	1 426 66	9 567,30	76,75	10 490,74[5]	1 225,40	9 265,34[5]
347 50	100.15	972,—	4 301,06[5]	96,46	4 204,60[5]	135,94	3 649,69	25 29[5]	3 624,39[5]
1 216.50	565,15	972,—	15 295,02[5]	15 23.12	13 771,90[5]	212,69	14 140 43[5]	1 250,69[5]	12 889,74
585,—	163,45	„	6 564,26[5]	792,72	5 771,54[5]	18,58[5]	6 514,71[5]	936,41	5 578 30[5]
48,—	42,70	108.—	924,32[5]	7,80	916,52[5]	„	752,87[5]	12,90	739 97[5]
633,—	206,15	108,—	7 488,59	800,52	6 688,07	18,58[5]	7 267.59	949,31	6 318,28
519,50	53,75	„	3 642,75	321,53[5]	3 321,21[5]	2 06	3 418,57	268 61	3 149,96
36,—	27 —	„	1 231,81	13 20	1 218,61	„	1 119,25[5]	„	1 119,25[5]
555.50	80,75	„	4 874,56	334.73[5]	4 539.82[5]	2,06	4 537,82[5]	268 61	4 269,21[5]
162,50	49.25	„	2 802,24[5]	415 31[5]	2 386,93	8.80	1 687,16	84,04[5]	1 603 11[5]
188,—	24,—	366,—	2 569 31	39.47	2 529,84	49,86	1 843,51	2,10	1 841,41
350,50	73,25	366,—	5 371,55[5]	454,78[5]	4 916,77	49,66	3 530,67	86 14[5]	3 444 52[5]
200,—	18, —	„	1 759.50	236,35	1 523,15	„	1 725.37[5]	199,18[5]	1 526,19
30.—	48,—	21,—	1 206 94	„	1 206,94	„	866,54	„	866 54
230,—	66,—	21,—	2 966,44	236,35	2 730,09	„	2 59[illegible] 91[5]	199 18[5]	2 392,73
431, —	158,45	„	8 400,74[5]	1 288 37[5]	7 112,37	29,39	7 875 53[5]	842,85	7 032,68[5]
52,—	13,20	96,—	7 670 59[5]	„	7 670 59[5]	166,78	7 305.49[5]	12,28[5]	7 293,21
483,—	171,65	96, —	16 071.34	1 288,37	14 782,96[5]	196,17	15 181,03	855,13[5]	14 325 89[5]
7 701,—	1 147,78	„	50 534 10	4 157,48	46 376 62	16,15	48 563.26[5]	3 419,53[5]	45 143 73
2 014.—	123,60	3 948,—	28 676,90	20,93	28 655,97	„	24 647,17[5]	265,35	24 381,82[5]
9 715, —	1 271,38	3 948,—	79 211,—	4 178,41	75 032,59	16 15	73 210.44	3 684.88[5]	69 525,55[5]
12,—	13,25	„	2 012.10	350 06[5]	1 662,03[5]	4,70	1 948 28	320.91	1 627,37
12,—	„	„	1 238,64[5]	47 19[5]	1 191,45	„	1 407,55[5]	14,93[5]	1 392,62
24,—	13.25	„	3 250,74[5]	397,26	2 853,48[5]	4,70	3 355 83[5]	335 84[5]	3 019 99
158,—	59,—	„	2 354,44[5]	165,50	2 188,94[5]	„	2 204 72[5]	147,78[5]	2 056,94
1 720,—	105,25	2 520,—	9 966,70	„	9 966,70	„	8 932,16[5]	„	8 932,16[5]
1 878,—	164,25	2 520,—	12 321 14[5]	165,50	12 155,64[5]	„	11 136,89	147,78[5]	10 989,10[5]

In Atjèh en onderhoorigheden werkt deze belasting in het geheel niet, terwijl zij in de residentie Westerafdeeling van Borneo tot ult. 1901 alleen Europeanen gold en

GEWESTEN EN LANDAARD DER AANGESLAGENEN.		Aantal aangeslagenen.	Naar den Isten grondslag (huur-waarde).	Naar den IIden grondslag (voor Europeanen mobilair en rijtuigen; voor vreemde oosterlingen enkel mobilair).	Te zamen.	Door de toepassing van de artt. 9 en 11, laatste lid, der belastingverordeningen (Ind. St. 1894 nos. 81 en 82) is het in de voorgaande kolom genoemde bedrag verminderd tot:
			guld.	guld.	guld.	guld.
Billiton	Europeanen	44	519,85	378,58	898,43	823,43
	Vreemde oosterlingen	547	2 431,90	826,60	3 258,50	3 004,28^{5}
	Totaal	591	2 951,75	1 205,18	4 156,93	3 827,71^{5}
Westerafdeeling van Borneo	Europeanen	118	1 893,02	2 006,47	3 899,49	3 861,75
	Vreemde oosterlingen	1048	5 302,16	1 829,40	7 131,56	6 333,64
	Totaal	1166	7 195,18	3 835,87	11 031,05	10 195,39
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	Europeanen	210	3 540,20	2 245,04^{5}	5 785,24^{5}	5 610,91^{5}
	Vreemde oosterlingen	508	2 967,32^{5}	1 849,89	4 817,21^{5}	4 581,46
	Totaal	718	6 507,52^{5}	4 094,93^{5}	10 602,46	10 192,37^{5}
Celebes en onderhoorigheden	Europeanen	294	5 537,58^{5}	3 091,23^{5}	8 628,82	8 222,85
	Vreemde oosterlingen	807	5 855,45	3 799,10	9 654,55	9 226,74^{5}
	Totaal	1101	11 393,03^{5}	6 890,33^{5}	18 283,37	17 449,59^{5}
Menado	Europeanen	291	3 444,31	2 773,54^{5}	6 217,85^{5}	6 056,51
	Vreemde oosterlingen	633	2 829,03	2 189,02^{5}	5 018,05^{5}	4 806,53
	Totaal	924	6 273,34	4 962,57	11 235,91	10 863,04
Amboina	Europeanen	236	3 155,34	1 948,82^{5}	5 104,16^{5}	4 940,14
	Vreemde oosterlingen	308	1 442,86^{5}	984,76^{5}	2 427,63	2 324,72^{5}
	Totaal	544	4 598,20^{5}	2 933,59	7 531,79^{5}	7 264,86^{5}
Ternate en onderhoorigheden	Europeanen	82	968,66	934,36	1 903,02	1 805,26
	Vreemde oosterlingen	203	894,79	826,18^{5}	1 720,97^{5}	1 680,28
	Totaal	285	1 863,45	1 760,54^{5}	3 623,99^{5}	3 485,54
Timor en onderhoorigheden	Europeanen	63	825,10	559,85^{5}	1 384,95^{5}	1 234,98
	Vreemde oosterlingen	329	1 786,25	1 144,63	2 930,88	2 787,02
	Totaal	392	2 611,35	1 704,48^{5}	4 315,83^{5}	4 022,—
Bali en Lombok	Europeanen	63	876,87^{5}	650,15	1 527,02^{5}	1 505,49^{5}
	Vreemde oosterlingen	378	2 131,75	1 617,65	3 749,40	3 695,86^{5}
	Totaal	441	3 008,62^{5}	2 267,80	5 276,42^{5}	5 201,36
Buitenbezittingen	Europeanen	4 178	66 078,06	47 225,57^{5}	113 303,63^{5}	110 359,51
	Vreemde oosterlingen	10 390	55 808,93	33 611,42^{5}	89 420,35^{5}	83 264,44
	Totaal	14 568	121 886,99	80 837,—	202 723,99	193 623,95

1904.							1903. *a)*		
Aanslag naar den IIIden grondslag. (paarden).	Aanslag naar den IVden grondslag (rijwielen). *b)*	Aanslag naar den Vden grondslag (rijtuigen van vreemde oosterlingen).	Totaal van den aanslag.	Vermindering in den aanslag ontstaan.	Werkelijk te heffen bedrag.	Te verhalen kosten van schatting.	Totaal van den aanslag.	Vermindering in den aanslag ontstaan.	Werkelijk te heffen bedrag.
guld.	guld.	guld.	guld.	guld	guld.	guld.	guld.	guld.	guld.
104,50	27,—	„	954,93	69 01	885.92	„	776,51^5	56,89^5	719,62
144,—	36.—	72,—	3 256.28^5	5.31	3 250,97^5	„	3 042.38	3.86	3 038,52
248,50	63,—	72,—	4 211,21^5	74,32	4 136,89^5	„	3 818,89^5	60,75^5	3 758,14
30,—	51,50	„	3 943,25	698,62^5	3 244,62^5	16,97	3 800,85	555,24	3 245,61
30,—	18,—	„	6 381,64	20,90	6 360,74	17,20	2 388.97	„	2 388.97
60,—	69 50	„	10 324.89	719,52^5	9 605,36^5	34,17	6 189,82	555.24	5 634,58
283.50	119,10	„	6 013 51^5	800,10	5 213,41^5	4,85	5 949,72	916,75^5	5 032,96^5
108,—	61,65	192,—	4 943.11	102,83^5	4 840,27^5	„	5 397,47^5	73,40	5 324,07^5
391,50	180,75	192.—	10 956,62^5	902.93^5	10 053,69	4,85	11 347,19^5	990,15^5	10 357,04
559,—	421,80	„	9 203,65	1 076 97	8 126.68	10,61	9 178.17	1 393 02^5	7 785 14^5
377.—	129,05	1 485,—	11 217,79^5	657,28^5	10 560 51	24,91	11 179,09	757,32	10 421,77
936,—	550,85	1 485,—	20 421,44^5	1 734,25^5	18 687,19	35,52	20 357,26	2 150,34^5	18 206,91^5
851,33^5	127,75	„	7 035,59^5	685,53^5	6 350,06	44.98^5	6 756,75^5	855,01	5 901,74^5
608,—	53,75	762,—	6 230,28	24,45	6 205.83	50,83^5	5 678,34^5	171,38^5	5 506,96
1 459 33^5	181,50	762,—	13 265,87^5	709,98^5	12 555 89	95,82	12 435,10	1 026,39^5	11 408,70^5
85,—	131.35	„	5 156,49	534,71	4 621,78	7,47^5	5 238,78	461,79	4 776,99
60.—	42,—	94,—	2 520,72^5	2,10	2 518,62^5	27,23	2 179,35	18,—	2 161,35
145.—	173,35	94,—	7 677,21^5	536,81	7 140,40^5	34,70^5	7 418,13	479,79	6 938,34
60,—	18,—	„	1 883.26	112,16^5	1 771.09^5	3,20	1 698,49	170,61	1 527,88
48,—	18,—	96,—	1 842,28	39,12	1 803,16	„	1 470,55^5	26,08	1 444,47^5
108,—	36.—	96,—	3 725.54	151,28^5	3 574.25^5	3.20	3 169,04^5	196,69	2 972.35^5
80,—	„	„	1 314,98	84,18	1 230,80	„	1 247,89^5	146,07	1 101,82^5
168,—	18,—	„	2 973.02	6,—	2 967,02	„	2 815,62	25,19^5	2 790,42^5
248,—	18,—	„	4 288,—	90,18	4 197,82	„	4 063,51^5	171,26^5	3 892,25
242,—	28,50	„	1 775,99^5	197,77^5	1 578,22	„	1 699,88	154,96	1 544,92
268,—	18,25	576,—	4 558,11^5	21,77^5	4 536,34	„	4 431.36	12,15	4 419,21
510,—	46,75	576,—	6 334,11	219.55	6 114,56	„	6 131 24	167,11	5 964,13
12 933.33^5	3 052,93	„	126 345,77^5	13 413,07	112 932,70^5	244,52^5	120 775,42^5	12 155,08^5	108 620,34
6 258,50	878,60	11 308,—	101 709,54	1 104,83	100 604,71	463,75^5	89 107,40^5	1 420,25^5	87 687,15
19 191,83^5	3 931,53	11 308,—	228 055,31^5	14 517.90	213 537,41^5	708,28	209 882 83	13 575,34	196 307,49

III. PATENTRECHT (voor Europeanen en met dezen gelijkgestelden). *a*)

GEWESTEN.	1903. (Verbeterde opgaven.)				1904.			
	Aantal aangeslagenen.	Aanslag.	Vermindering in den aanslag ontstaan.	Werkelijk te heffen bedrag.	Aantal aangeslagenen.	Aanslag.	Vermindering in den aanslag ontstaan.	Werkelijk te heffen bedrag.
JAVA EN MADOERA.								
Bantam	60	f 1 222,50	f 82,20	f 1 140,30	71	f 1 474,24	f 105.86	f 1 368.38
Batavia	2 571	288 711 91^5	25 225.13	263 486,78^5	2 512	288 042 98	24 939,73^5	263 103,24^5
Preanger Regentschappen	559	28 414.83	892,20^5	27 522 62^5	752	42 258 78	1 215,04	41 043,74
Cheribon	385	31 446.58	1 256 28^5	30 190,29^5	407	32 046,81	1 593 10^5	30 453,73^5
Pekalongan	546	29 020,86	2 556,28^5	26 464 57^5	552	27 941,30^5	1 192,66^5	26 748,64
Semarang	1 796	112 259,26	4 950,70^5	107 308.55^5	1 904	113 188,22	4 282 58^5	108 905,63^5
Rembang	216	7 649,13	319,32	7 329,81	247	8 559,31	710,48^5	7 818,82^5
Soerabaja	2 276	173 858,07^5	6 140.01^5	167 718.06	2 189	176 149.85	6 060,47^5	170 089 37^5
Pasoeroean	1 194	55 119,55^5	2 776.14	52 343,41^5	1 127	52 303,23	2 311,64^5	49 991,58^5
Besoeki	603	33 401,16	2 126.16	31 275,—	613	34 306.66	1 718 85	32 587,81
Banjoemas	195	7 975.81	536.89	7 438,92	199	8 400,82	380,46	8 020,36
Kedoe	232	5 545,65	771,81^5	4 773 83^5	227	6 110.71^5	315.40^5	5 795,31
Djokjakarta	504	32 627.34	1 094 27^5	31 533,06^5	549	34 448,77^5	1 592 59	32 856 18^5
Soerakarta	791	34 981.31	1 747.21	33 234,10	815	34 228,86	1 779 89^5	32 448,96^5
Madioen	209	8 535,90	560.63	7 975,27	194	8 046,65	520,14^5	7 526,50^5
Kediri	770	33 636.38	2 807.12^5	30 829,25^5	641	31 283 97	1 066 56	30 217,41
Madoera	127	2 931,50	346,40	2 585,10	118	2 860,55^5	207,80	2 652,75^5
Totalen voor Java en Madoera	13 034	f 887 337,75^5	f 54 188,79	f 833 148,96^5	13 117	f 901 651,76	f 49 993,30	f 851 658,46
BUITENBEZITTINGEN.								
Sumatra's Westkust: Padangsche Benedenlanden	236	f 14 729.62	f 541.41	f 14 188.21	229	f 14 922,38	f 174,20	f 14 748,18
Sumatra's Westkust: Padangsche Bovenlanden	134	3 073 80^5	115.23	2 958,57^5	142	3 524,17	653,50^5	2 870,66^5
Sumatra's Westkust: Tapanoeli	59	1 453,42^5	187 38	1 266,04^5	61	944,46^5	80,25	864.21^5
Benkoelen	61	3 335.95	239,—	3 096,95	119	8 420,78	406,09	8 014,69
Lampongsche Districten	37	1 222,17	„	1 222,17	38	1 441,67	118,58	1 323,09
Palembang	424	26 240 81^5	3 017,12^5	23 193,69	337	20 247.96^5	1 935 51	18 312,45^5
Oostkust van Sumatra	1 468	190 751,91	12 726.33^5	178 025,57^5	1 474	185 407 54	12 095,44	173 312,10
Atjèh en onderhoorigheden	182	8 662.85	283 58^5	8 379,26^5	198	11 426 75	1 428 64	9 998 11
Riouw en onderhoorigheden	56	2 159.13	156 17	2 002 96	69	4 011 20^5	106,74	3 904.46^5
Banka	31	471,33	11,25	460 08	33	388 58^5	1,34	387,24^5
Billiton	44	3 747.19	220.83^5	3 526.35^5	52	4 060 28	45,99	4 014,29
Westerafdeeling van Borneo	116	3 976.65	234,85	3 741.80	128	4 660,77	730 97	3 929,80
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	406	21 581,66^5	4 176.35^5	17 405,31	365	21 940.99	2 388 28^5	19 552,70^5
Celebes en onderhoorigheden	273	10 094 58^5	586,85	9 507,73^5	288	10 285,48^5	602 50	9 682 98^5
Menado	267	9 901,15^5	1 025 13^5	8 876,02	264	9 333,15	807.98	8 525,17
Amboina	239	4 853 61^5	164 62	4 688,99^5	268	5 437 63^5	239.06^5	5 198,57
Ternate en onderhoorigheden	73	1 809 01^5	92.15	1 716,86^5	74	1 939,06	117,16^5	1 822,49^5
Timor en onderhoorigheden	60	717,71^5	8.50	709,21^5	53	581,11	„	581.11
Bali en Lombok	37	1 048.51	55.24^5	993 26^5	37	1 183.15	65,58^5	1 117,56^5
Totalen voor de buitenbezittingen	4 203	f 309 831,10^5	f 23 872,02^5	f 285 959,08	4 229	f 310 157,74	f 21 997,85^5	f 288 159,90^5

a) In Indië worden patentplichtige maatschappijen of vennootschappen aangeslagen daar waar deze gevestigd zijn, onverschillig of zij haar werkkring in een ander gewest hebben. Vandaar dat bijv. van vele elders gelegen ondernemingen de cijfers begrepen zijn in de opgaven der gewesten Batavia, Semarang en Soerabaja.

IV. VERPONDING. *a*)

Specificatie van den aanslag naar gelang van het zakelijk recht op de verpondingsplichtige perceelen uitgeoefend.

GEWESTEN.	1903. (Verbeterde opgaven.)						1904					
	Aanslag wegens onroerende goederen, bezeten met recht van:						Aanslag wegens onroerende goederen, bezeten met recht van:					
	eigendom.	agrarisch eigendom.	opstal.	erfpacht.	vruchtgebruik, gebruik of bewoning.	Totaal.	eigendom.	agrarisch eigendom.	opstal.	erfpacht.	vruchtgebruik, gebruik of bewoning.	Totaal.
Java en Madoera.												
Bantam	f 11 243 56^5	„	f 143,17	f 211 65	„	f 11 598.38^5	f 11 271 87	„	f 147 26	f 211,65	„	f 11 630,78
Batavia	610 651,20^5	„	7 053,69^5	2 415,—	f2890,29	623 010,19	611 147 47^5	„	7 008,99	2 451,75	f 2 893,29	623 501 50^5
Preanger Regentsch.	34 372,08^5	f 18.69	1 129,53^5	71 312,92	„	106 833 23	35 252,07^5	f 18,69	1 135,76	71 312 92	„	107 719,44^5
Cheribon	72 722,37	2 25	530 98	794,85	„	74 050,45	72 819,09	2,25	556,14	794,85	„	74 172 33
Pekalongan	60 422 92^5	„	1 593,33	3 856 72^5	9,—	65 881,98	60 563 72^5	„	1 623,66	4 294,57^5	9,—	66 490,96
Semarang	228 371,54	„	8 589,21	12 258, —	196,50	249 415 25	228 631,73	„	8 786,44	12 191,10^5	196,50	249 805,77^5
Rembang	28 840,67^5	„	2 207,62	„	„	31 018 29^5	28 902 60^5	„	2 533 38	„	„	31 435 98^5
Soerabaja	330 943,22^5	120,96	10 580,84	9 564 67	456 39	351 666,08^5	331 295 31	120,96	10 627,54	9 536,64^5	456,39	352 036 84^5
Pasoeroean	92 919 54^5	162,39	12 357,45^5	72 092,41	„	177 531 80	93 149,62^5	162 39	12 632,71^5	71 238,60^5	„	177 183 33^5
Besoeki	26 446,07	424,41	14 910.38	22 754,25	36 86^5	64 571 97^5	26 482,44	424,41	14 935,18^5	22 741,44	36,86^5	64 620,34
Banjoemas	16 078.11	„	973 60	660,—	23,50	17 735 21	16 092,80^5	„	979,33^5	660,—	23 50	17 755 64
Kedoe	32 517,68	„	2 751,63^5	2 658,03^5	7,20	37 934 55	32 524,55^5	„	2 674,42	2 631,78	7,20	37 837,95^5
Djokjakarta	15 759.80	„	„	„	„	15 759 80	15 762,49	„	„	„	„	15 762.49
Soerakarta	14 731,77	„	4 976,27^5	„	„	19 708,01^5	14 626 96	„	5 121.53	„	„	19 748,49
Madioen	15 173 14	76 29	749 61	5 028 51^5	8,10	21 035,65^5	15 193,95^5	76 29	781,15	5 051,91^5	8,10	21 114,41
Kediri	38 863,60^5	3 24	4 432 50	52 494,60^5	„	95 793 95	39 126,99	3,24	4 438,43^5	61 147,99	„	104 716,65^5
Madoera	11 836,65	„	847 50	„	„	12 684,15	11 849,23^5	„	849 96	„	„	12 699 19^5
Totalen voor Java en Madoera	f1641 893,96	f808 23	f 73 827,33^5	f256 101,63	f3627 84^5	f 1 976 259,—	f 1 644 692,93^5	f808 23	f 74 831,90	f264 268,22^5	f 3 630,84^5	f 1 988 232,13^5
Buitenbezittingen.												
Sumatra's Westkust. (Padangsche Benedenlanden. Padangsche Bovenlanden. Tapanoeli.)	f 37 101,58	....	f 88,50	f 6 915,91^5	„	f 44 105,99^5	f 37 014,71	....	f 88,50	f 7 019,53^5	„	f 44 122,74^5
Oostkust van Sumatra (alleen het eiland Bengkalis)	736,59	....	„	21,96^5	„	758,55^5	736 59	....	„	„	„	736,59
Celebes en onderh.	44 370 01^5	....	30,—	219,75	„	44 619,76^5	44 376,42	....	30,—	219,75	„	44 626,17
Menado	17 893 33	....	350,13	1 550,11^5	f 3 83^5	19 797.46	17 784,76	....	336,80	1 547,07^5	f 3,88^5	19 672,52
Amboina (uitgezonderd de specerijperken op de Banda-eilanden).	*c*) 17 370,98^5	....	9,—	1 218,—	9,—	18 606,98^5	17 378,03^5	....	9,—	1 218,—	9,—	18 614.03^5
Ternate (voor zooveel het gouvernementsgrondgebied betreft)	4 528,22	....	„	„	„	4 528 22	4 527 67	....	„	„	„	4 527,67
Lampongsche Distr.	2 015,88	....	„	880 65	„	2 896,53	2 015,88	....	„	880,65	„	2 896,53
Zuider- en Oosterafdeeling ven Borneo.	7 189.23^5	....	133,54	80 64	4 86	7 408 27^5	7 278.72	....	142,29	80,64	4,86	7 506,51
Timor en onderh	3 425,36	....	„	„	„	3 425 36	3 425,56	....	„	„	„	3 425,56
Riouw en onderh	4 893,16^5	....	„	„	„	4 893,16^5	4 891.17^5	....	„	„	„	4 981,17^5
Totalen voor de buitenbezittingen	f139 524,36	....	f 611,17	f 10 887,03^5	f 17,74^5	f 151 040,31	f 139 429.52	....	f 606,59	f 10 965 65	f 17,74^5	f 151 019,50^5

a) Gegevens betreffende het getal aangeslagenen en bedrag van den aanslag, afzonderlijk voor Europeanen, Chineezen, andere vreemde oosterlingen en inlanders, worden alleen verstrekt over het eerste jaar van den termijn, waarvoor de aanslag is vastgesteld, die laatstelijk voor Java en Madoera loopt van 1900 t/m 1904 en voor de buitenbezittingen van 1902 t/m 1904 (vgl. bijl. GG, tabel IV *a* van K. V. 1902 en bijl. FF, tabel IV *a* van K. V. 1903). Als gevolg van de toepassing der milde bepalingen betrekkelijk de vaststelling der verpondingswaarde van andere onroerende goederen dan gebouwen met hunne aanhoorigheden (zie Ind. St. 1901 nos. 269 en 270) hebben in het verslagjaar opheffingen van aanslagen tot aanzienlijke bedragen plaats genad, voornamelijk wat betreft het recht van erfpacht, daar vele dezer aanslagen nog niet door nieuwe vervangen zijn.

b) De aanslag in de met 1 Januari 1904 in de residentie Palembang ingevoerde verponding (zie K. V. 1904, kol. 253) was, bij de indiening van deze opgave, nog niet geheel vastgesteld. Alleen voor het recht van erfpacht beliepen de vastgestelde aanslagen f 151,56.

c) De specerijperken op de Banda-eilanden vallen niet onder de verponding, maar zijn aan eene speciale belasting onderworpen (Ind. St. 1872 n°. 92, 1873 n°. 188, 1903 n°. 165 en 1905 n°. 3). De aanslag bedroeg voor 1904 f 19 888,79^5, tegen f 21 782,92^5 in 1903.

EE

V. BEDRIJFSBELASTING.

a. Getal aangeslagenen, bedrag van den aanslag en achterstand.

GEWESTEN.	Getal aangeslagenen over 1904.				Bedrag van den aanslag over 1904. N.B. De tusschen ( ) vermelde cijfers wijzen aan op hoeveel de aanslag gemiddeld per hoofd kwam te staan.				In 1903 bedroeg de aanslag (volgens verbeterde opgaven).	Bedrag van den achterstand op 31 December 1904.			
	Inlanders.	Chineezen.	Andere vreemde oosterlingen	Te zamen.	Inlanders.	Chineezen.	Andere vreemde oosterlingen.	Te zamen.		Inlanders.	Chineezen.	Andere vreemde oosterlingen.	Te zamen.
JAVA EN MADOERA.													
Bantam	23 138	980	27	24 145	f 56 480.51 (2,44)	f 8 393,85 (8 56^5)	f 192.— (7,11)	f 65 066,36 (2,69^5)	f 63 246,30^5	f 305,07^5	f 235,85	f 23,—	f 563,92^5
Batavia	49 278	17 121	795	67 194	72 528,19^5 (1,47)	164 492.55 (9,60^5)	10 231.06 (12,87)	247 251 80^5 (3 68)	251 248,91	21 960,15	33 637,08^5	3 116,17	58 713.40^5
Preanger Regentschappen . . .	79 482	3 204	56	82 742	87 351,22 (1.10)	31 036.55 (9.68^5)	372.— (6 64)	118 759.77 (1,43^5)	117 332,19^5	454,01	1 576.52	„	2 030.53
Cheribon	65 431	4 887	615	70 933	88 249.47^5 (1.35)	41 081,35 (8,40^5)	4 490 25 (7,30)	133 821,07^5 (1,88^5)	137 645,90	4 50	1 070,47	3,—	1 077.97
Pekalongan . . .	85 435	17 526	538	103 499	104 380.32 (1,22)	30 248.70 (1,72^5)	5 650,— (10 50)	140 279 02 (1,35^5)	134 930 38^5	182,44^5	1 448,34^5	912,03	2 542,82
Semarang	102 677	6 461	397	109 535	132 222.40 (1 28^5)	74 557.42 (11.54)	2 807.50 (7,07)	209 587.32 (1 91^5)	207 480.43^5	1 065,91^5	1 898,85	172,10	3 136,86^5
Rembang	57 028	2 520	96	59 644	76 822 11^5 (1,34^5)	22 609.05 (8.97)	531,— (5.53)	99 962,16^5 (1,67^5)	101 758 28	105,38	294,45	69,75	469,58
Soerabaja	162 135	8 349	1 074	171 558	277 444 83 (1,71)	129 403 12^5 (15 50)	9 320 50 (8,68)	416 168,45^5 (2,42^5)	423 284,62^5	276,75	13 148,65^5	110.92	13 536,32^5
Pasoeroean . . .	107 925	3 196	404	111 525	199 116,43 (1,84^5)	35 878 82 (11.22^5)	2 961 60 (7 33)	237 956,85 (2,13^5)	238 344,96	127,19^5	5 863 95	179,30	6 170,44^5
Besoeki	22 201	977	411	23 589	55 110,90 (2,48)	10 409.30 (10,65^5)	2 756,85 (6,70^5)	68 277,05 (2,89^5)	71 014,01^5	119,15	491,69^5	73,55	684.39^5
Banjoemas	30 479	1 339	3	31 821	28 641,88 (0,94)	12 930,43^5 (9 65^5)	67,— (22,33^5)	41 639,31^5 (1 31)	40 921,21^5	64,81	417,99	„	482,80
Kedoe	63 081	2 986	38	66 105	51 156,31^5 (0 81)	28 188,52^5 (9,44)	185,30 (4 87^5)	79 530,14 (1,20^5)	79 998,34	386,—	2 096 01	4,—	2 486,01
Djokjakarta *a*) . .	. . .	1 329	41	1 370	. . . . .	12 174.26 (9,16)	267.50 (6,52^5)	12 441,76 (9,08)	12 353,27^5	. . . .	537,59	„	537,59
Soerakarta *a*) . . .	. . .	2 703	178	2 881	. . . . .	22 869,42 (8,46)	1 275 50 (7,16^5)	24 144.92 (8,38)	23 288,85	. . . .	3 816.21	167,60	3 983.81
Madioen	29 353	938	18	30 309	30 646,63 (1,04^5)	10 864.51 (11,58)	87.50 (4,86)	41 598 64 (1,37)	42 412,38^5	350,25	764,10	9,—	1 123.35
Kediri	44 420	2 575	1	46 996	73 688,85^5 (1,66)	25 344.75 (9,84)	15,— (15)	99 048,60^5 (2,11)	99 108,96	9,50	374.60	„	384.10
Madoera	56 496	722	192	57 410	155 074,79^5 (2,74^5)	11 384,85 (15,77)	1 318,— (6,86^5)	167 777,64^5 (2,92)	172 364,31	„	66,85	20,20	87,05
Totalen	978 559	77 813	4 884	1 061 256	f 1 488 914,87 (1.52)	f 671 867,46^5 (8.63^5)	f 42 528,56 (8,71)	f 2 203 310,89^5 (2,07^5)	f 2 216 733,34^5	f 25 411,13	f 67 739,22	f 4 860,62	f 98 010,97
Over 1903 waren de cijfers (wat die van den aanslag betreft volgens verbeterde opgaven)	978 600	63 009	4 756	1 046 365	f 1 515 528.76^5	f 661,730 22	f 39 474 36	f 2 216 733,34^5	f 2 216 733,34^5	f 27 523,79^5	f 60 723,92^5	f 5 141,11	f 93 388,83

a) In Djokjakarta en Soerakarta is de belasting alleen toepasselijk op vreemde oosterlingen.

GEWESTEN.	Getal aangeslagenen over 1904.				Bedrag van den aanslag over 1904. N.B. De tusschen ( ) vermelde cijfers wijzen aan op hoeveel de aanslag gemiddeld per hoofd kwam te staan.				In 1903 bedroeg de aanslag (volgens verbeterde opgaven).	Bedrag van den achterstand op 31 December 1904.			
	Inlanders.	Chineezen.	Andere vreemde oosterl.	Te zamen.	Inlanders	Chineezen.	Andere vreemde oosterl.	Te zamen.		Inlanders.	Chineezen.	Andere vreemde oosterl.	Te zamen.
BUITENBEZITTINGEN. *b)*													
Sumatra's Westkust	. . .	3 277	540	3 817	. . . . .	f 16 762,30 (5,11^{5})	f 2 379 80 (4,40^{5})	f 19 142,10 (5,01^{5})	f 19 529,80	. . . .	f 5 360,05	f 1 043,45	f 6 403 50
Benkoelen . . .	. . .	1 183	27	1 210	. . . . .	7 626,34 (6,44^{5})	67,— (2,48)	7 693,34 (6,36)	6 838,05	. . . .	1 401,—	24,—	1 425,—
Lampongsche Districten	. . .	658	34	692	. . . . .	3 261 50 (4 95^{5})	268,-- (7,88)	3 529 50 (5,10)	3 177,25	. . . .	1 081,—	152,50	1 233,50
Palembang . . .	14 444	5 734	736	20 914	f 46 231 95 (3,20)	32 225,91 (5,62)	5 253 01^{5} (7,13^{5})	83 710,87^{5} (4)	86 902,33^{5}	f 7 990,61^{5}	4 002,96	361,01	12 354,58^{5}
Oostkust van Sumatra	41 591	86 945	4 925	133 461	123 417,72^{5} (2,97)	403 548,76 (4 64)	14 750,97 (2 99^{5})	541 717,45^{5} (4,06)	539 573,16^{5}	6 835,75	76 257,86	1 066,50	*c)* 84 160,11
Atjèh en onderhoorigheden . . .	3 692	7 027	836	11 555	16 992,50 (4,60)	37 466,— (5 33)	5 042,— (6,03)	59 500,50 (5 15)	11 101,—	1 103,20	3 000,85	96,—	4 200,05
Timor en onderhoorigheden . . .	. . .	645	95	740	. . . . .	5 141,— (7,97)	746 — (7 85)	5 887,— (7 95^{5})	5 821,—	. . . .	1 034,—	24,—	1 058,—
Banka	. . .	9 913	121	10 034	. . . . .	35 003,17 (3 53)	509 25 (4 21)	35 512,42 (3,54)	32 684,75	. . . .	7 589,96	68,—	7 657,96
Billiton	. . .	1 669	13	1 682	. . . . .	7 051,40 (4,22^{5})	70,80 (5,44^{5})	7 122 20 (4 23^{5})	7 165,70	. . . .	4 523,22	31,84	4 555,06
Westerafdeeling van Borneo . .	. . .	18 176	225	18 401	. . . . .	81 615,25 (4,49)	1 048,50 (4,66)	82 663,75 (4,49)	77 406,—	. . . .	34 406,—	438,50	34 844,50
Zuider- en Ooster-afd. van Borneo.	. . .	4 659	1000	5 659	. . . . .	23 798,40 (5,11)	5 333,— (5 33^{5})	29 131,40 (5,15)	27 674,35	. . . .	4 539,—	933 30	5 472,30
Celebes en onderhoorigheden . .	. . .	2 326	415	2 741	. . . . .	19 969,— (8 58^{5})	2 294 50 (5,53)	22 263 50 (8,12)	19 344,90	. . . .	1 222,60	26,—	1 248,60
Menado	*d)* 1 808	2 216	278	4 302	4 988,95^{5} (2,76)	17 652 43 (7,96^{5})	2 813 25 (10 12)	25 454 63^{5} (5,91^{5})	21 411,28^{5}	1 757,37^{5}	2 418,60	237,—	4 412,97^{5}
Amboina	. . .	926	281	1 207	. . . . .	6 361,— (6,87)	1 893,50 (6,74)	8 254,50 (6,84)	7 017,50	. . . .	2 639,50	178,50	2 818,—
Ternate en onderhoorigheden . .	. . .	446	131	577	. . . . .	4 522 15 (10,14)	1 106,— (8,44)	5 628,15 (9,75^{5})	3 451,50	. . . .	871,40	302,—	1 173,40
Riouw en onderhoorigheden . .	. . .	5 651	36	5 687	. . . . .	70 372,84 (12,45^{5})	377,— (10,47)	70 749,84 (12,44)	74 961,95	. . . .	7 209,84^{5}	„	7 209,84^{5}
Bali en Lombok.	4 600	1 387	295	6 282	11 544,05 (2,51)	9 525 35 (6,86^{5})	2 085,— (7,07)	23 154,40 (3 68^{5})	22 923,15	595,50	792,—	56,—	1 443,50
Totalen voor de buitenbezittingen. .	66 135	152 838	9 988	228 961	f 203 175,18 (3,07)	f 781 902,80 (5,11^{5})	f 46 037,58^{5} (4,61)	f 1 031 115 56^{5} (4 50^{5})	f 966983,68^{5}	f 18 282 44	f 158 349 84^{5}	f 5 038 60	f 181 670 88^{5}
Over 1903 waren de cijfers (wat die van den aanslag betreft volgens verbeterde opgaven). . . .	63 375	146 289	9 659	219 323	f 189 453,66	f 733 983,67	f 43546,35^{5}	f 966,983,68^{5}	f 966983,68^{5}	f 86 105,74	f 266 794,16	f 14 358,59^{5}	f 367 258,49^{5}

b) In de buitenbezittingen werkt de bedrijfsbelasting in alle gewesten onder de vreemde oosterlingen, uitgenomen onder de Arabieren in de residentie Westerafdeeling van Borneo en onder de mijnwerkers op Banka en Billiton. Voorts zijn aan deze belasting onderworpen de inlanders ter hoofdplaats Palembang en de buiten de hoofdplaats op land- en mijnbouwondernemingen gebezigde inlandsche arbeiders van buiten het gewest afkomstig, terwijl deze belasting voorts toepasselijk is op zekere categorieën van inlanders in de residentie Oostkust van Sumatra en in de afdeelingen Boeleleng en Djembrana der residentie Bali en Lombok, zoomede op de zoogenaamde inlandsche burgers in de residentie Menado. In dit laatste gewest wordt sinds 1 Januari 1903 (Ind. St. n°. 94) deze belasting mede geheven van inlanders in de onder inlandsch zelfbestuur staande landschappen, die rechtstreeksche onderdanen zijn van het Gouvernement. Voorts zijn bij Ind. St. 1904 n°. 20 in het gouvernement Atjèh en onderhoorigheden aan deze belasting onderworpen de vreemde oosterlingen in de Onderhoorigheden van Atjèh en de niet tot de inheemsche bevolking behoorende inlanders in het geheele gewest.

c) Voor de aangeslagenen op de landbouwondernemingen in de residentie Oostkust van Sumatra behoeft de belasting eerst op 1 Maart, na afloop van het belastingjaar, betaald te zijn.

d) Hieronder 1014 inlandsche burgers.

b. Verdeeling der aangeslagenen in klassen van betaling.

GEWESTEN.	Landaard der aangeslagenen.	GETAL PERSONEN, aangeslagen in de bedrijfsbelasting met een jaarlijksch bedrag van: f 1 en minder.	boven f 1 t/m f 2.	boven f 2 t/m f 3.	boven f 3 t/m f 4.	boven f 4 t/m f 5.	boven f 5 t/m f 10.	boven f10 t/m f 15.	boven f15 t/m f 25.	boven f25 t/m f 50.	boven f50 t/m f 75.	boven f75 t/m f100.	boven f100 t/m f150.	boven f150 t/m f200.	boven f200 t/m f300.	boven f300 t/m f400.	boven f400 t/m f500.	boven f500.
		JAVA EN MADOERA. *e)*																
Bantam	Inlanders	8 632	7 975	3 989	1 148	276	625	132	140	208	9	2	4	,,	,,	,,	,,	,,
	Chineezen	8	142	153	208	65	230	76	50	35	5	4	2	1	,,	,,	1	,,
	Andere vreemde ooster	,,	1	4	7	1	9	3	2	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
	Totaal	8 640	8 118	4 146	1 363	342	864	211	192	241	14	6	6	1	,,	,,	1	,,
Batavia	Inlanders	29 438	10 488	6 052	1 186	636	1 144	179	112	36	4	1	2	,,	,,	,,	,,	,,
	Chineezen	18	867	2 456	1 733	5 464	3 834	904	982	567	120	69	44	26	12	9	3	13
	Andere vreemde oosterl.	4	40	94	62	194	245	50	49	28	6	9	6	4	,,	3	1	,,
	Totaal	29 460	11 395	8 602	2 981	6 294	5 223	1 133	1 143	631	130	79	52	30	12	12	4	13
Preanger Regentschappen.	Inlanders	60 361	15 974	1 623	591	321	447	89	44	25	6	,,	,,	,,	1	,,	,,	,,
	Chineezen	10	558	567	548	423	472	270	165	109	34	21	19	7	1	,,	,,	,,
	Andere vreemde oosterl.	,,	28	4	5	5	6	3	1	4	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
	Totaal	60 371	16 560	2 194	1 144	749	925	362	210	138	40	21	19	7	2	,,	,,	,,
Cheribon	Inlanders	32 545	27 778	2 883	1 090	395	605	87	39	9	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
	Chineezen	1	1 250	864	868	428	853	202	189	146	41	15	19	5	1	3	,,	2
	Andere vreemde oosterl.	11	87	229	86	71	66	20	26	7	5	2	2	2	1	,,	,,	,,
	Totaal	32 557	29 115	3 976	2 044	894	1 524	309	254	162	46	17	21	7	2	3	,,	2
Pekalongan	Inlanders	56 447	22 041	4 177	1 005	690	801	181	66	25	1	,,	1	,,	,,	,,	,,	,,
	Chineezen	7 904	6 707	1 000	445	272	681	208	144	94	21	14	19	5	4	5	,,	3
	Andere vreemde oosterl.	1	87	64	142	72	100	23	23	15	4	5	2	,,	,,	,,	,,	,,
	Totaal	64 352	28 835	5 241	1 592	1 034	1 582	412	233	134	26	19	22	5	4	5	,,	3
Semarang	Inlanders	70 271	18 395	9 127	2 422	899	1 177	259	90	25	7	2	2	1	,,	,,	,,	,,
	Chineezen	309	742	1 039	1 013	491	1 608	501	301	233	72	60	49	18	13	2	5	5
	Andere vreemde oosterl.	,,	147	64	55	29	62	17	9	9	,,	2	2	1	,,	,,	,,	,,
	Totaal	70 580	19 284	10 230	3 490	1 419	2 847	777	400	267	79	64	53	20	13	2	5	5
Rembang	Inlanders	40 459	11 513	2 330	1 656	365	591	77	29	8	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
	Chineezen	17	954	341	331	124	368	138	114	83	14	12	10	7	4	1	,,	2
	Andere vreemde oosterl.	,,	1	54	13	6	7	5	3	5	2	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
	Totaal	40 476	12 468	2 725	2 000	495	966	220	146	96	16	12	10	7	4	1	,,	2
Soerabaja	Inlanders	74 792	57 423	17 099	7 843	2 179	2 091	402	211	80	7	5	2	1	,,	,,	,,	,,
	Chineezen	31	391	467	1 627	241	3 311	1394	394	227	62	63	51	17	27	9	1	36
	Andere vreemde oosterl.	3	173	122	249	20	203	198	59	30	9	4	3	1	,,	,,	,,	,,
	Totaal	74 826	57 987	17 688	9 719	2 440	5 605	1 994	664	337	78	72	56	19	27	9	1	36
Pasoeroean	Inlanders	58 337	25 128	17 561	3 217	1 427	1 591	241	131	31	193	41	23	1	1	1	,,	1
	Chineezen	77	352	568	479	264	867	219	161	127	34	20	8	10	6	,,	1	3
	Andere vreemde oosterl.	,,	112	58	56	34	76	35	19	11	1	2	,,	,,	,,	,,	,,	,,
	Totaal	58 414	25 592	18 187	3 752	1 725	2 534	495	311	169	228	63	31	11	7	1	1	4

e) Op Java en Madoera wordt van de inlanders als bedrijfsbelasting geheven 2 % van het belastbaar inkomen, van de vreemde oosterlingen 4 % met een minimum van aanslag voor deze laatsten van f 2 over een vol jaar. Inlanders, wier belastbaar inkomen minder bedraagt dan f 25 's jaars zijn van de belasting vrijgesteld.

GEWESTEN.	Landaard der aangeslagenen.	GETAL PERSONEN, aangeslagen in de bedrijfsbelasting met een jaarlijksch bedrag van:																
		f 1 en minder.	boven f 1 t/m f 2.	boven f 2 t/m f 3.	boven f 3 t/m f 4.	boven f 4 t/m f 5.	boven f 5 t/m f 10.	boven f 10 t/m f 15.	boven f 15 t/m f 25.	boven f 25 t/m f 50.	boven f 50 t/m f 75.	boven f 75 t/m f 100.	boven f 100 t/m f 150.	boven f 150 t/m f 200.	boven f 200 t/m f 300.	boven f 300 t/m f 400.	boven f 400 t/m f 500.	boven f 500.
Besoeki	Inlanders	4 328	10 620	3 521	2 341	619	517	74	55	102	15	5	2	1	1	„	„	„
	Chineezen	„	162	166	143	81	251	69	48	35	6	8	6	1	1	„	„	„
	Andere vreemde oosterl.	„	132	92	26	41	74	20	11	11	3	„	1	„	„	„	„	„
	Totaal	4 328	10 914	3 779	2 510	741	842	163	114	148	24	13	9	2	2	„	„	„
Banjoemas	Inlanders	24 087	5 319	654	222	81	99	11	5	1	„	„	„	„	„	„	„	„
	Chineezen	139	332	217	145	130	182	56	70	35	15	7	7	„	1	„	„	3
	Andere vreemde oosterl.	„	„	1	„	1	„	„	„	„	1	„	„	„	„	„		„
	Totaal	24 226	5 651	872	367	212	281	67	75	36	16	7	7	„	1	„	„	3
Kedoe	Inlanders	55 465	5 968	902	327	157	201	37	15	9	„	„	„	„	„	„	„	„
	Chineezen	11	838	590	370	219	497	151	127	101	26	25	18	6	4	2	„	1
	Andere vreemde oosterl.	„	4	3	23	2	3	2	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„
	Totaal	55 476	6 810	1 495	720	378	701	190	143	110	26	25	18	6	4	2	„	1
Djokjakarta	Inlanders	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
	Chineezen	6	139	262	178	165	343	100	62	55	9	4	2	„	2	2	„	„
	Andere vreemde oosterl.	„	8	7	5	5	12	1	2	1	„	„	„	„	„	„	„	„
	Totaal	6	147	269	183	170	355	101	64	56	9	4	2	„	2	2	„	„
Soerakarta	Inlanders	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
	Chineezen	11	1 016	297	367	269	395	96	99	85	26	21	8	10	3	„	„	„
	Andere vreemde oosterl.	3	77	32	10	16	17	9	8	3	1	2	„	„	„	„	„	„
	Totaal	14	1 093	329	377	285	412	105	107	88	27	23	8	10	3	„	„	
Madioen	Inlanders	23 344	3 407	1 770	287	276	220	33	10	6	„	„	„	„	„	„	„	
	Chineezen	12	98	151	144	100	265	63	48	30	15	4	4	2	„	„	1	1
	Andere vreemde oosterl.	„	2	8	„	2	5	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	
	Totaal	23 356	3 507	1 929	431	378	490	96	59	36	15	4	4	2	„	„	1	1
Kediri	Inlanders	24 743	8 565	6 954	2 462	684	827	130	44	10	1	„	„	„	„	„	„	„
	Chineezen	26	441	536	364	334	438	169	129	80	20	17	14	3	2	„	1	1
	Andere vreemde oosterl.	„	„	„	„	„	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
	Totaal	24 769	9 006	7 490	2 826	1 018	1 265	300	173	90	21	17	14	3	2	„	1	1
Madoera	Inlanders	35 095	11 422	3 342	1 525	669	1 985	587	714	846	165	95	32	13	4	„	1	1
	Chineezen	5	230	70	49	52	120	48	46	54	17	9	11	9	1	1	„	„
	Andere vreemde oosterl.	1	94	27	19	10	19	3	8	5	4	2	„	„	„	„	„	„
	Totaal	35 101	11 746	3 439	1 593	731	2 124	638	768	905	186	106	43	22	5	1	1	1
In 't geheel	Inlanders	598 344	242 016	81 984	27 322	9 674	12 921	2 519	1 705	1 419	408	151	68	17	7	1	1	2
	Chineezen	8 585	15 219	9 744	9 012	9 122	14 715	4 664	3 129	2 096	537	373	291	127	82	34	13	70
	Andere vreemde oosterl.	23	993	863	758	509	904	390	222	129	36	28	16	8	1	3	1	„
Algemeene totalen voor Java en Madoera over 1904		606 952	258 228	92 591	37 092	19 305	28 540	7 573	5 056	3 644	981	552	375	152	90	38	15	72
Over 1903 waren de cijfers	Inlanders	568 066	266 717	84 625	29 196	10 155	13 285	2 688	1 777	1 479	279	233	71	19	6	1	1	2
	Chineezen	605	8 796	9 148	9 024	9 308	14 045	5 217	3 054	2 126	683	392	276	144	86	28	20	57
	Andere vreemde oosterl.	17	1 033	682	708	544	954	396	210	130	32	21	19	7	1	1	„	1
Algemeene totalen voor Java en Madoera over 1903		568 688	276 546	94 455	38 928	20 007	28 284	8 301	5 041	3 735	994	646	366	170	93	30	21	60

GEWESTEN.	Landaard der aangeslagenen.	GETAL PERSONEN, aangeslagen in de bedrijfsbelasting met een jaarlijksch bedrag van:																
		f 1 en minder.	boven f 1 t/m f 2.	boven f 2 t/m f 3.	boven f 3 t/m f 4.	boven f 4 t/m f 5.	boven f 5 t/m f 10.	boven f 10 t/m f 15.	boven f 15 t/m f 25.	boven f 25 t/m f 50.	boven f 50 t/m f 75.	boven f 75 t/m f 100.	boven f 100 t/m f 150.	boven f 150 t/m f 200.	boven f 200 t/m f 300.	boven f 300 t/m f 400.	boven f 400 t/m f 500.	boven f 500
BUITENBEZITTINGEN. *f*)																		
Sumatra's Westkust.	Chineezen	„	„	2 157	470	189	273	77	54	33	5	11	3	5	„	„	„	„
	Andere vreemde oosterl.	„	„	323	137	28	37	5	3	4	3	„	„	„	„	„	„	„
	Totaal	„	„	2 480	607	217	310	82	57	37	8	11	3	5	„	„	„	„
Benkoelen	Chineezen	1	6	357	386	149	125	33	100	14	10	2	„	„	„	„	„	„
	Andere vreemde oosterl.	„	1	8	10	1	4	2	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„
	Totaal	1	7	365	396	150	129	35	100	15	10	2	„	„	„	„	„	„
Lampongsche Districten	Chineezen	„	„	312	166	74	79	5	10	11	1	„	„	„	„	„	„	„
	Andere vreemde oosterl.	„	„	2	6	12	9	4	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„
	Totaal	„	„	314	172	86	88	9	10	12	1	„	„	„	„	„	„	„
Palembang	Inlanders	855	5 297	4 825	1 874	598	809	109	50	17	5	3	1	1	„	„	„	„
	Chineezen	283	2	3 408	641	178	868	204	84	39	10	6	4	2	2	„	1	2
	Andere vreemde oosterl.	„	1	221	186	114	151	25	19	12	3	1	2	„	1	„	„	„
	Totaal	1 138	5 300	8 454	2 701	890	1 828	338	153	68	18	10	7	3	3	„	1	2
Atjèh en onderhoorigheden	Inlanders	„	320	942	1 353	495	468	75	28	8	2	1	„	„	„	„	„	„
	Chineezen	„	68	2 106	2 733	950	891	135	59	57	6	12	7	„	1	1	„	1
	Andere vreemde oosterl.	„	9	302	166	78	233	21	12	11	2	„	1	1	„	„	„	„
	Totaal	„	397	3 350	4 252	1 523	1 592	231	99	76	10	13	8	1	1	1	„	1
Sumatra's Oostkust	Inlanders	1 579	3 572	32 982	2 329	530	429	114	48	8	„	„	„	„	„	„	„	„
	Chineezen	3 048	2 564	20 796	20 240	29 950	8 340	992	465	316	108	63	54	7	„	1	„	1
	Andere vreemde oosterl.	367	466	3 241	561	143	126	15	5	1	„	„	„	„	„	„	„	„
	Totaal	4 994	6 602	57 019	23 130	30 623	8 895	1 121	518	325	108	63	54	7	„	1	„	1
Riouw en onderhoorigheden	Chineezen	53	89	2 631	328	276	725	521	447	377	84	34	33	25	20	6	2	„
	Andere vreemde oosterl.	„	„	7	2	10	8	2	3	4	„	„	„	„	„	„	„	„
	Totaal	53	89	2 638	330	286	733	523	450	381	84	34	33	25	20	6	2	„
Banka en onderhoorigheden	Chineezen	„	„	8 359	860	332	221	56	45	23	11	3	2	„	1	„	„	„
	Andere vreemde oosterl.	„	„	83	14	8	14	1	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„
	Totaal	„	„	8 442	874	340	235	57	45	24	11	3	2	„	1	„	„	„
Billiton	Chineezen	„	„	1 093	431	30	67	11	14	16	5	2	„	„	„	„	„	„
	Andere vreemde oosterl.	„	„	„	6	„	7	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
	Totaal	„	„	1 093	437	30	74	11	14	16	5	2	„	„	„	„	„	„
Westerafdeeling van Borneo	Chineezen	„	„	11 188	3 846	1 163	1 325	270	209	124	27	10	3	4	6	1	„	„
	Andere vreemde oosterl.	„	„	151	20	22	15	11	4	2	„	„	„	„	„	„	„	„
	Totaal	„	„	11 339	3 866	1 185	1 340	281	213	126	27	10	3	4	6	1	„	„

f) In de buitenbezittingen is de maatstaf van heffing algemeen 2 °/₀ van het belastbaar inkomen, doch mogen vreemde oosterlingen voor niet minder dan naar reden van f 3 over een vol jaar worden aangeslagen. Voor zoover in enkele gewesten de bedrijfsbelasting ook van inlanders of van zoogenaamde inlandsche burgers wordt geheven, is voor hen het minimum van aanslag over een vol jaar f 1, behalve voor zooveel betreft de inlanders in de onder inlandsch zelfbestuur staande landschappen van Menado, die rechtstreeksche onderdanen zijn van het Gouvernement (zie Ind. St. 1903 n°. 94) voor wie de minimum aanslag f 1,50 per jaar bedraagt.

GEWESTEN.	Landaard der aangeslagenen.	f 1 en minder.	boven f 1 t/m f 2.	boven f 2 t/m f 3.	boven f 3 t/m f 4.	boven f 4 t/m f 5.	boven f 5 t/m f 10.	boven f 10 t/m f 15.	boven f 15 t/m f 25.	boven f 25 t/m f 50.	boven f 50 t/m f 75.	boven f 75 t/m f100.	boven f100 t/m f150.	boven f150 t/m f200.	boven f200 t/m f300.	boven f300 t/m f400.	boven f400 t/m f500.	boven f500.
		GETAL PERSONEN, aangeslagen in de bedrijfsbelasting met een jaarlijksch bedrag van:																
Zuider- en Oosterafd. van Borneo	Chineezen	„	„	2 926	628	329	461	191	75	22	10	6	9	2	„	„	„	„
	Andere vreemde oosterl.	„	„	343	190	120	292	27	17	7	1	2	1	„	„	„	„	„
	Totaal	„	„	3 269	818	449	753	218	92	29	11	8	10	2	„	„	„	„
Celebes en onderhoorigheden	Chineezen	„	73	312	1 288	143	323	58	46	44	16	5	8	4	3	1	1	1
	Andere vreemde oosterl.	„	37	147	108	48	37	23	7	4	3	1	„	„	„	„	„	„
	Totaal	„	110	459	1 396	191	360	81	53	48	19	6	8	4	3	1	1	1
Menado	Inlandsche burgers	„	912	89	7	5	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
	Inlanders	7	70	27	501	17	137	29	4	2	„	„	„	„	„	„	„	„
	Chineezen	„	„	467	203	128	1 156	105	98	41	9	3	4	1	„	1	„	„
	Andere vreemde oosterl.	1	„	21	16	9	166	30	10	21	4	„	„	„	„	„	„	„
	Totaal	8	982	604	727	159	1 460	164	112	64	13	3	4	1	„	1	„	„
Amboina	Chineezen	„	„	159	58	455	164	47	23	20	„	„	„	„	„	„	„	„
	Andere vreemde oosterl.	„	„	77	61	55	57	10	16	2	3	„	„	„	„	„	„	„
	Totaal	„	„	236	119	510	221	57	39	22	3	„	„	„	„	„	„	„
Ternate en onderhoorigheden	Chineezen	„	„	49	34	12	254	55	20	19	„	2	„	1	„	„	„	„
	Andere vreemde oosterl.	„	„	11	11	6	90	2	4	4	2	„	1	„	„	„	„	„
	Totaal	„	„	60	45	18	344	57	24	23	2	2	1	1	„	„	„	„
Timor en onderhoorigheden	Chineezen	„	„	109	177	68	183	40	37	28	3	„	„	„	„	„	„	„
	Andere vreemde oosterl.	„	„	32	14	6	28	5	8	1	1	„	„	„	„	„	„	„
	Totaal	„	„	141	191	74	211	45	45	29	4	„	„	„	„	„	„	„
Bali en Lombok	Inlanders	475	2 147	1 233	404	112	188	16	17	5	3	„	„	„	„	„	„	„
	Chineezen	4	65	661	342	58	161	31	15	20	11	8	8	3	„	„	„	„
	Andere vreemde oosterl.	12	14	84	88	17	49	11	8	7	4	„	1	„	„	„	„	„
	Totaal	491	2 226	1 978	834	187	398	58	40	32	18	8	9	3	„	„	„	„
In 't geheel	Inlandsche burgers	„	912	89	7	5	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
	Inlanders	2 916	11 406	40 009	6 461	1 752	2 031	343	147	40	10	4	1	1	„	„	„	„
	Chineezen	3 389	2 867	57 090	32 831	34 484	15 616	2 831	1 801	1 204	316	167	135	54	33	11	4	5
	Andere vreemde oosterl.	380	528	5 053	1 596	677	1 323	194	116	83	26	4	6	1	1	„	„	„
Algemeene totalen voor de buitenbezitt. over 1904.		6 685	15 713	102 241	40 895	36 918	18 971	3 368	2 064	1 327	352	175	142	56	34	11	4	5
Over 1903 waren de cijfers	Inlandsche burgers	„	894	57	11	3	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
	Inlanders	3 521	9 741	40 989	5 054	1 209	1 456	268	110	47	7	4	1	2	„	„	„	„
	Chineezen	2 473	3 132	54 811	33 924	32 012	13 826	2 555	1 679	1 155	293	173	141	55	41	12	3	4
	Andere vreemde oosterl.	405	441	5 486	1 548	532	876	161	104	71	20	9	2	3	„	„	„	1
Algemeene totalen voor de buitenbezitt. over 1903.		6 399	14 208	101 343	40 537	33 756	16 159	2 984	1 893	1 273	320	186	144	60	41	12	3	5

EE

VI. BELASTING OP HET SLACHTEN VAN RUNDEREN, BUFFELS, PAARDEN EN VEULENS OP JAVA EN MADOERA.

GEWESTEN.	Aantal verbruikte slachtbriefjes voor het slachten van: 1903.				Aantal verbruikte slachtbriefjes voor het slachten van: 1904.				Opbrengst van de verbruikte slachtbriefjes voor het slachten van: 1903.			Opbrengst van de verbruikte slachtbriefjes voor het slachten van: 1904.			Aantal vervolgingen ingesteld wegens slachten zonder vergunning. 1903.		Aantal vervolgingen ingesteld wegens slachten zonder vergunning. 1904.	
	run-deren.	buffels.	Totaal.	paarden of veulens	run-deren.	buffels.	Totaal.	paarden of veulens	runderen of buffels.	paarden of veulens	Totaal.	runderen of buffels.	paarden of veulens	Totaal.	Ver-vol-gin-gen.	Be-klaag-den.	Ver-vol-gin-gen.	Be-klaag-den.
1.	2.	3.	4.	5.	6	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16	17.	18.	19.
Bantam	241	15 041	15 282	1	237	18 111	18 348	„	f 45 846	f 4	f 45 850	f 55 044	„	f 55 044	10	10	23	23
Batavia	12 356	22 114	34 470	100	15 366	23 014	38 380	106	103 410	400	103 810	115 140	f 424	115 564	10	8	30	32
Preanger Regentsch.	5 537	27 868	33 405	1 576	5 738	34 569	40 307	1 787	100 215	6 304	106 519	120 921	7 148	128 069	10	10	53	53
Cheribon.	716	7 260	7 976	359	562	10 033	10 595	394	23 928	1 436	25 364	31 785	1 576	33 361	6	6	4	4
Pekalongan. . . .	2 250	12 493	14 743	379	2 249	14 666	16 915	353	44 229	1 516	45 745	50 745	1 412	52 157	29	19	12	12
Semarang	27 302	23 428	50 730	282	19 776	32 083	51 859	286	152 190	1 128	153 318	155 577	1 144	156 721	7	7	22	22
Rembang	11 345	5 434	16 779	33	12 378	6 763	19 141	24	50 337	132	50 469	57 423	96	57 519	23	18	38	38
Soerabaja.	61 586	11 687	73 273	23	63 168	11 378	74 546	33	219 819	92	219 911	223 638	132	223 770	15	24	13	17
Pasoeroean	66 003	1 541	67 544	116	66 236	1 454	67 690	136	202 632	464	203 096	203 070	544	203 614	62	56	67	75
Besoeki	45 076	1 233	46 309	8	43 890	1 051	44 941	10	138 927	32	138 959	134 823	40	134 863	43	43	42	42
Banjoemas	10 530	8 690	19 220	142	9 755	8 638	18 393	109	57 660	568	58 228	55 179	436	55 615	8	8	7	7
Kedoe.	34 359	15 447	49 806	448	34 130	16 583	50 713	386	149 418	1 792	151 210	152 139	1 544	153 683	47	47	46	46
Djokjakarta. . . .	15 788	7 070	22 858	347	17 045	5 521	22 566	403	68 574	1 388	69 962	67 698	1 612	69 310	12	11	8	10
Soerakarta	13 796	20 528	34 324	573	20 891	13 215	34 106	503	102 972	2 292	105 264	102 318	2 012	104 330	21	15	8	16
Madioen	10 701	10 717	21 418	172	11 850	10 369	22 219	199	64 254	688	64 942	66 657	796	67 453	35	40	33	42
Kediri.	13 619	16 995	30 614	192	12 208	18 451	30 659	220	91 842	768	92 610	91 977	880	92 857	19	21	17	17
Madoera	28 600	711	29 311	5	28 242	750	28 992	13	87 933	20	87 953	86 976	52	87 028	123	117	157	214
Totalen. . .	359 805	208 257	568 062	4 756	363 721	226 649	590 370	4 962	f 1704186	f 19024	f 1723210	f 1771110	f 19848	f 1790958	480	460	580	670

VII. BELASTING OP HET SLACHTEN VAN VARKENS OP JAVA EN MADOERA.

GEWESTEN.	1903.					1904.				
	Aantal verbruikte slacht-briefjes.	Opbrengst van de verbruikte slacht-briefjes.	Gemiddelde opbrengst 's maands.	Aantal overtredingen wegens slachten zonder vergunning.	Aantal beklaagden wegens slachten zonder vergunning.	Aantal verbruikte slacht-briefjes.	Opbrengst van de verbruikte slacht-briefjes.	Gemiddelde opbrengst 's maands.	Aantal overtredingen wegens slachten zonder vergunning.	Aantal beklaagden wegens slachten zonder vergunning.
Bantam	723	f 1 084,50	f 90,37^5	„	„	857	f 1 285,50	f 107,12^5	„	„
Batavia	36 177	54 265 50	4 522,12^5	17	14	30 768	46 152,—	3 846,—	13	15
Preanger Regentschappen	3 640	5 460,—	455,—	3	3	3 715	5 572,50	464,37^5	1	1
Cheribon	3 969	5 953,50	496 12^5	6	6	3 729	5 593 50	466,12^5	3	3
Pekalongan	2 955	4 432,50	369,37^5	„	„	3 001	4 501,50	375,12^5	4	4
Semarang	8 039	12 058,50	1 004,87^5	1	1	8 497	12 745,50	1 062,12^5		7
Rembang	2 174	3 261,—	271,75	1	1	2 327	3 490.50	290,87^5	1	1
Soerabaja	9 388	14 082,—	1 173,50	„	„	9 868	14 802,—	1 233,50	„	„
Pasoeroean	2 877	4 315.50	359,62^5	1	1	2 419	3 628,50	302,37^5	„	„
Besoeki	1 161	1 746,—	145 50	„	„	940	1 410,—	117,50	1	1
Banjoemas	1 224	1 836,—	153,—	„	„	1 328	1 992,—	166,—	„	„
Kedoe	3 079	4 618,50	384,87^5	3	2	3 583	5 374,50	447,87^5	2	2
Djokjakarta	1 077	1 615 50	134,62^5	„	„	991	1 486,50	123,87^5	„	„
Soerakarta	2 363	3 544,50	295,37^5	2	2	2 668	4 002,—	333,50	1	1
Madioen	926	1 389,—	115,75	„	„	915	1 372,50	114,37^5	„	„
Kediri	2 240	3 360,—	280,—	„	„	2 205	3 307,50	275,62^5	„	„
Madoera	236	354,—	29 50	„	„	275	412,50	34,37^5	„	„
Totalen	82 251	f 123 376,50	f 10 281,37^5	34	30	78 086	f 117 129,—	f 9 760,75	33	35

VIII. BELASTING OP DE RIJTUIGEN VAN INLANDERS OP JAVA.

Gewesten.	Aanslag 1903. (Verbeterde opgaven.)	Aanslag 1904.	Gewesten.	Aanslag 1903. (Verbeterde opgaven.)	Aanslag 1904.	Gewesten.	Aanslag 1903. (Verbeterde opgaven.)	Aanslag 1904.	Gewesten.	Aanslag 1903. (Verbeterde opgaven.)	Aanslag 1904.
Bantam	f 9050,—	f 8077,—	Pekalongan	f 14382,—	f 18065,—	Pasoeroean	f 47 491,—	f 46818,—	Madioen	f 7631,—	f 7 724,50
Batavia	25 728,—	27 004,50	Semarang	40 463,—	38 475,50	Besoeki	16 568,—	15 330,50	Kediri	29 443,—	29 542,50
Preanger Regentsch.	23668,—	23 391,—	Rembang	18363,—	18 618,—	Banjoemas	3 145,—	2 659,50			
Cheribon	9 791,—	8 604,—	Soerabaja	52 904,50	53 193,50	Kedoe	9 100,—	9 542,—	Totalen	f 307727,50	f 307045,50

EE

IX. BELASTINGEN VAN VERSCHILLENDEN AARD, DIE SLECHTS IN HET EEN OF ANDER GEWEST WORDEN GEHEVEN.

OMSCHRIJVING. (De met een * aangeduide belastingen gelden uitsluitend inlanders.)	1903. (Verbeterde opgaven.) Aanslag.	1903. (Verbeterde opgaven.) Geïnd bedrag (zie het verslag hiervóór, kol. 220, noot a).	1904. Aanslag.	1904. Geïnd bedrag (zie het verslag hiervóór, kol. 220, noot a).
1. *Hoofdelijke belasting in Benkoelen. . . .	f 156 841,—	f 153 179,74^5	f 197 762,50	f 192 617,17^5
2. Belasting voor het aanleggen en onderhouden van wegen en bruggen ter hoofdplaats Benkoelen	3 080,—	1 963,27^5	3 244,—	2 796,04^5
3. *Hoofdelijke belasting in de Lampongsche Districten	188 301,—	209 418,20	201 717,50	180 340,37^5
4. *Hoofdelijke belasting in Palembang (buiten de hoofdplaats) . . .	1 140 474,—	1 121 602,55^5	1 119 377,50	1 122 277,93^5
5. Belasting voor het aanleggen en onderhouden van wegen en bruggen ter hoofdplaats Palembang.	48 822,—	44 245,30	49 935,—	42 075,20
6. *Hasilbelasting in Atjèh en onderhoorigheden .	. . . . .	a) 158 405,90	. . . . .	b) 129 791,55
7. *Hoofdelijke belasting in Billiton.	23 561,10	23 024,22^5	23 975,80	22 180,18^5
8. Hoofdelijke belasting in het rechtstreeksch gouvernementsgebied der residentie Wester-afdeeling van Borneo.	11 229,97	11 857,38	10 149,32	9 530,30
9. *Belasting op het rijstgewas in de residentie Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo. .	236 637,16	101 137,49^5	86 743,54	230 146,76
10. *Hoofdelijke belasting in hetzelfde gewest. .	297 106,35	345 475,95	277 334,45	264 126,11
11. Recht voor de afgifte van licentiën voor het graven van diamant in sommige gedeelten van dezelfde residentie . .	. . . . .	f 3 751,04	. . . . .	f 6 738,—
12. *Hoofdelijke belasting in het rechtstreeksch gouvernementsgebied van het gewest Celebes en onderhoorigheden.	f 120 264,60	123 805,81^5	f 117 530,48	118 207,01^5
13. *Belasting van heerendienstplichtigen ter hoofdplaats Makasser.	10 265,—	16 965,50	10 435,—	11 725,—
14 en 15. *Hoofdelijke belasting in de residentie Menado. Minahasa-districten.	181 247,20^5	198 142,89^5	185 688,13^5	195 907,09
14 en 15. *Hoofdelijke belasting in de residentie Menado. Afdeeling Gorontalo (voor zooveel betreft het rechtstreeksch gouvernementsgebied). . .	88 145,—	87 541,49	94 045,—	87 727,68
16. *Hoofdelijke belasting in Amboina.	62 074,—	60 155,82^5	61 497,—	47 233,—
17. *Hoofdelijke belasting van de inlandsche gouvernements-onderdanen in Ternate.	7 122,—	5 712,75	8 425,—	7 814,30
18. Rijtuigenbelasting in Groot-Atjèh	1 839,—	1 822,40	2 028,—	2 236,—
19. Belasting bij den uitvoer van producten van het eiland Wè (Atjèh).	. . . . .	1 163,08	. . . . .	47,14^5

a) Onder het hier opgegeven bedrag was begrepen f 45 909,31^5 aan hasil over 1902.

b) Als boven aan hasil over 1903 f 39 307,02

Bijlage FF.

(Zie hoofdstuk M, afd. II, §§ 2 en 3, van het verslag)

OVERZICHT

VAN DE

GELDMARKT IN NEDERLANDSCH-INDIË

OVER

1904.

BALANS EN WINST- EN VERLIESREKENING

DER

JAVASCHE BANK.

(BOEKJAAR 1904/5).

FF

I. OVERZICHT van de GELDMARKT in Nederlandsch-Indië over 1904, samengesteld door den president der Javasche Bank.

In mijn overzicht over het vorige jaar constateerde ik dat de overgang van eene ruime tot eene krappe geldmarkt had plaats gehad, en waarschijnlijk zou die markt ook in 1904 krap gebleven zijn, als de Javasche Bank niet door inkoop van meer buitenlandsche wissels dan zij in den regel uit de markt neemt, de wisselbanken en andere geldinstellingen over het doode punt had heen geholpen, dat wil zeggen als zij niet als koopster ware opgetreden in het *eerste* halfjaar, toen de provenu's der producten, welke in den regel in het tweede semester binnenkomen, uit den aard der zaak de middelen der andere geldinstellingen nog niet konden versterken. Nu werd dientengevolge het evenwicht bewaard en kon men in 1904 noch van eene ruime, noch van eene krappe geldmarkt spreken.

Noch invoer, noch uitvoer van specie op groote schaal had door bemiddeling der banken plaats, en een en ander was ook onnoodig, dank zij een constant rentetarief en voldoende operatiekracht der circulatiebank. Toch was de richting meer naar invoer dan naar uitvoer van specie, doch daaraan werd van zelve tegemoet gekomen, door den loop der wisselkoersen op de dollarstreken en in Europa, als gevolg waarvan niet onbelangrijke hoeveelheden zilveren dollars en buitenlandsche gouden munt werden ingevoerd, terwijl van Regeeringswege moest worden voorzien in de steeds stijgende behoefte aan kleine standpenningen — welke, al dan niet na overstorting in de kassen der circulatiebank, gretig in de circulatie werden opgenomen — alsook in de aanvulling der pasmunt, die nog steeds gevraagd blijft. De officieel genoteerde wisselkoersen, een evenwel niet geheel betrouwbare maatstaf, gelijk ik reeds meermalen opmerkte, leverde mede het bewijs dier stabiliteit, daar ze tusschen 99 en 99 7/8 % voor telegrafische transferts schommelden, terwijl haast voor het geheele jaar, pari als de noteering kon worden aangemerkt, waarop men in doorsnee rekenen kon.

Die officieel door de banken genoteerde koersen waren:

	6m. dato Nederland.	*TT Nederland.*	*6m./zicht Engeland.*	*Zicht Singapore.*
1ste kwartaal 1904.	100 1/2 à 100 7/8 %	99 à 99 1/4 %	11,95 p. £	1,09 à 1,19
2de " "	100 3/4 " 101 1/2 "	99 1/4 " 99 7/8 "	11,91 1/4 à 11,95 " "	1,12 1/2 " 1,17 1/2
3de " "	101 " 101 3/8 "	99 1/2 " 99 7/8 "	11,91 1/4 " 11,95 " "	1,17 " 1,18 1/2
4de " "	100 3/4 " 100 7/8 "	99 1/4 " 99 3/8 "	11,93 3/4 " 11,96 1/4 " "	1,17 3/4 " 1,19

De baarzilvernoteering was dooreen hooger dan in het vorige jaar en toonde niet zulke groote schommelingen aan, daar zij nu varieerde tusschen 24 3/8 en 28 3/8 d., met de laatste noteering bij sluiting van het jaar. Gedurende de eerste helft van het jaar was zij, op en neer gaande, ten slotte in dalende richting, gedurende de tweede helft, en speciaal in de laatste paar maanden, permanent stijgende.

De dollarkoers volgde de baarzilvernoteering, rekening houdende met de positie der geldmarkt, door allerlei bijkomende omstandigheden, niet op den voet, en vertoonde eigenaardige nuanceeringen in verband met het feit dat de goudbasis voor den nieuwen straitsdollar nog steeds niet is vastgesteld, en het niet op *die* dollars toepasselijke verbod van verderen invoer van dollars in deze koloniën, oorzaak werd dat naast, ja in sommige streken, boven onze wettige munt, zoowel de oude als de nieuwe dollars circuleerden, benevens dollarpapier dat, hetzij in de eene, hetzij in de andere munt betaalbaar was. Uit den aard der zaak toch werd aan de dollars, die geacht worden een goudwaarde van 2 shillings te zullen krijgen en aan het daarin inwisselbaar papier, een andere waarde toegekend dan aan de zoogenaamde oude dollars, die in nagenoeg alle landen van uitgifte worden uitgestooten.

Het aanbod van geld op hypotheek bleef de vraag, althans voor solide posten, overtreffen, en allengs kan een rentevoet van 4 1/2, hoogstens 5 % als de vigeerende worden aangenomen voor bedragen van eenige beteekenis, die het in den regel aangenomen 2/3 van de realisabele waarde van het pand niet te boven gaan.

De specie-invoer van buiten het tolgebied voor anderen dan de Regeering en de Javasche Bank, overtrof de uitvoer, volgens de officieele statistiek, met ruim f 6 1/2 millioen, waarin de dollars voor ± f 3,6 millioen, en de sovereigns voor ± f 1,2 millioen deelen. Er werden derhalve ten slotte iets minder dollars ingevoerd dan in het vorige jaar. Voorts dient hierbij in het oog gehouden te worden dat de invoer door geldinstellingen en handelaren beter te controleeren is dan de uitvoer, daar door repatrieerend Chineesch werkvolk veel dollars en door Mekkagangers veel sovereigns worden medegenomen, waarvan geen opgaaf aan de douane wordt gedaan. Gespecificeerd beliepen die in- en uitvoeren:

	ingevoerd:	uitgevoerd:
f 10-stukken ten bedrage van	f 11 450,—	f 18 030,—
Rijksdaalders " " "	2 110 305,—	646 687,50
Guldens " " "	322 069,—	148 226,—
Halve guldens " " "	55 075,—	256,—
Pasmunt " " "	386,97	170,51
Dollars " " "	6 113 837,—	2 514 383,—
Sovereigns " " "	1 222 878,—	50 028,—
Diversen " " "	129 050,—	90,—
	f 9 965 050,97	f 3 377 871,01

Wat het voorkomen van valsch geld betreft, valt ook nu een toeneming der halve guldens en een afneming der groote zilveren standpenningen te constateeren.

Wegens slijtage en slechten klank werd door de Javasche Bank iets minder dan het vorige jaar ter ontmunting aan de circulatie onttrokken, waarbij evenwel valt op te merken dat de halve guldens daaronder in grootere hoeveelheid voorkwamen.

Het papier der circulatiebank bleef een ongeschokt vertrouwen genieten; valsche biljetten werden in dit jaar, voor zoover bekend, alleen te Singapore en te Soerabaja aangehaald, doch

FF

in beide gevallen betrof het een namaak der oude emissie, die reeds officieel buiten omloop gesteld is.

De effectenhandel was levendiger dan ooit, dank zij de winsten meer in het bijzonder met de suiker behaald, als gevolg waarvan in de eerste plaats de aandeelen in de rechtstreeks bij dat product betrokken instellingen en ondernemingen gretig koopers vonden tot steeds oploopende koersen, en ook andere fondsen door toenemende behoefte aan belegging grif van de hand gingen, zoodat zelfs de mijnbouwmarkt, daarenboven gesteund door het eindelijk succes van enkele mijnbouwondernemingen en de goede vooruitzichten voor anderen die slechts op kapitaal wachtten, een nieuw leven intrad.

II. OVERZICHT van den loop der koersen te Batavia van INDISCHE EFFECTEN in 1904.

NAMEN DER EFFECTEN.	NOTEERING.			
	Januari.	December.	Laagste.	Hoogste.
Javasche Bank	$172^1/_2$ à 176	$177^1/_2$ à $182^1/_2$	172	$183^1/_2$
Certificaten Nederlandsche Handelmaatschappij	—	—	$145^3/_4$	155
Nederlandsch-Indische Escompto-Maatschappij	120 à 124	$123^1/_2$ à 124	110	126
Nederlandsch-Indische Handelsbank	$71^1/_2$ „ 75	107 „ 110	67	110
Nederlandsch-Indische Hypotheekbank	100	—	100	100
Nederlandsch-Indische Crediet- en Bankvereeniging	—	—	$47^1/_2$	$47^1/_2$
Algemeene Spaar- en Depositobank	—	—	103	110
Koninklijke Paketvaartmaatschappij	$149^1/_4$ à 156	$155^1/_2$ à 156	$139^1/_2$	156
Internationale Crediet- en Handelsvereeniging „Rotterdam"	$91^1/_2$ „ 92	$107^1/_2$ „ 110	$91^1/_2$	110
Handelsvereeniging „Amsterdam"	116 „ $116^1/_2$	136 „ 137	112	138
Padangsche Handelmaatschappij	—	—	140	150
Winkelmaatschappij „Eigen Hulp"	55 à 60	—	55	$72^1/_2$
Maatschappij „Onderlinge Hulp"	60	—	60	70
Maatschappij tot exploitatie van de rijtuigfabriek en handel in paarden F. J. Fuchs	100	—	100	100
Bataviasche Volks- en Stadsapotheek	—	—	$102^1/_2$	$102^1/_2$
Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschappij	178 à 180	$197^1/_2$ à 199	178	$199^1/_2$
Deli-Spoorwegmaatschappij	—	181	169	181
Nederlandsch-Indische Tramwegmaatschappij	145 à 146	147	145	155
Semarang-Joana-Stoomtrammaatschappij	130 „ 140	142	130	$142^1/_2$
Semarang-Cheribon- Id.	142 „ 144	$157^1/_2$	142	$157^1/_2$
Serajoedal- Id.	—	—	110	132
Nederlandsch-Indische Levensverzekering- en Lijfrente-maatschappij	—	—	355	360
Nederlandsch-Indische Zee- en Brandassurantie-maatschappij	120 à 125	—	$117^1/_2$	130
Tweede Nederlandsch-Indische Id.	—	—	$87^1/_2$	95
Javasche Id.	—	—	50	$77^1/_2$
Bataviasche Id.	—	—	50	75
Koloniale Id.	$102^1/_2$ à $105^1/_2$	—	90	$107^1/_2$
Tweede Koloniale Id.	$92^1/_2$	—	75	$92^1/_2$
Nederlandsche Lloyd	65	—	65	75
Brandverzekering-maatschappij „Mercurius"	—	141	125	141
Brandassurantie-maatschappij „de Oosterling"	—	—	90	100
Brandwaarborg-sociëteit „Securitas"	—	—	30	45
Brandassurantie-maatschappij „Veritas"	—	—	100	108
Idem „Ardjoeno"	—	—	100	105
Idem „Insulinde"	—	—	125	125
Idem „Padang"	—	—	56	56

NAMEN DER EFFECTEN.	NOTEERING.			
	December.	Januari.	Laagste.	Hoogste.
Bataviaasch Prauwenveer	133	—	125	133
Nieuw Prauwenveer te Batavia	—	—	152½	163½
Tegalsch Prauwenveer	142½ à 145	152½ à 155	142½	155
Nieuw Semarangsch Prauwenveer	—	—	195	210
Semarangsch Stoomboot- en Prauwenveer	—	—	177½	177½
Particulier Prauwenveer te Soerabaja	115	—	115	117½
Oost-Java Prauwmaatschappij	—	147½	135	147½
Nieuw Prauwenveer „Soerabaja"	—	—	230	230
Bagelen Thee- en Kina-maatschappij	—	117½ à 118	80	120
Kina-maatschappij „Kertamanah"	176	—	176	176
Cultuurmaatschappij „Perbawatie"	160	150	150	172½
Id. „Goalpara"	—	—	200	210
Id. „Tjogreg"	—	—	55	62½
Id. „Boenga Meloer"	—	91	50	94
Id. „Artana"	90 à 105	—	90	125
Maatschappij Suikerfabriek Tjoekir	—	—	168	169
Assam-Thee-onderneming „Malabar"	225 à 240	—	225	400
Id. „Wanasoeka"	100	—	100	162½
Id. „Singaparna"	117½ à 125	—	117½	161
Id. „Gedeh"	80	105	80	105
Id. „Pasir Salam"	—	—	100	130
Nederlandsch-Indische Telephoonmaatschappij	—	192½ à 195	163	195
Intercommunale Telephoonmaatschappij	102½ à 105	125 „ 127½	102½	127½
Preanger Telephoonmaatschappij	—	—	84	90
Nederlandsch-Indische Gasmaatschappij	167 à 169	—	167	169
New Singapore distilled water ice factory, Limited	230	—	230	240
Bandoengsche Kinine-fabriek	—	107½ à 108	86	113½
Fabriek „de Volharding" te Soerabaja	—	—	72½	72½
Nederlandsch-Indische Mijnbouwmaatschappij (aandeelen)	12½	—	12½	12½
Id. Id. (obligatiën)	—	—	40	40
Mijnbouwmaatschappij „Tambang Sibonak"	65	—	10	65
Id. „Totok" (aandeelen)	17½ à 20	42 à 50	17	50
Id. Id. (obligatiën)	42½	75	42½	75
Id. „Redjang Lebong" (aandeelen)	240 à 245	275 à 280	235	280
Id. Id. (aandeelen à f 90)	27½ „ 30	—	27½	30
Id. „Atjèh" (aandeelen)	—	107½ à 110	37½	110
Id. Id. (oprichtersbewijzen)	—	190 „ 205	35	205
Id. „Ketahoen" (pref. aandeelen)	72½	72½ „ 75	70	75
Id. Id. (gewone aandeelen)	37½ à 40	41 „ 46	30	46

III. Loop der WISSELKOERSEN te Batavia gedurende 1904, volgens opgaven verstrekt door de Handelsvereeniging aldaar.

Maanden van 1904.	Op Amsterdam (op 6 maanden dato). Bankwissels.	Op Amsterdam (op 6 maanden dato). Particuliere wissels.	Op Londen (op 6 maanden zicht). Bankwissels.	Op Londen (op 6 maanden zicht). Particuliere wissels.	Op Singapore (op zicht). Bankwissels.	Op China (op zicht). Bankwissels.
	f 100 Indisch Courant geeft guldens Nederlandsch Courant.		Een pond sterling kost guldens Indisch Courant.		Een dollar kost guldens Indisch Courant.	Een dollar kost guldens Indisch Courant.
Januari	f 100 7/8	f 101 7/8	f 11,95	f 11,82 1/2	f 1,09 à f 1,16	f 1,07 1/4 à f 1,13 1/
Februari	100 7/8	101 7/8	11,95	11,82 1/2	1,12 1/2 „ 1.21	1,12 „ 1,21
Maart	100 1/2 à f 100 5/8	101 1/2 à f 101 5/8	11,95	11,82 1/2	1,17 1/2 „ 1,19	1,11 „ 1,19
April	100 3/4 „ 100 7/8	101 5/8 „ 102	11,95	11,82 1/2	1,12 1/2 „ 1,16 1/2	1,06 „ 1,11 1/2
Mei	101 3/8 „ 101 1/2	102 3/8 „ 102 1/2	11,91 1/4 à f 11,92 1/2	11,78 3/4 à f 11,80	1,15 „ 1,17 1/2	1,09 „ 1,13
Juni	101 3/8 „ 101 1/2	102 3/8 „ 102 1/2	11,93 3/4	11,81 1/4	1,16 „ 1,17 3/4	1,10 „ 1,11 1/2
Juli	101 3/8	102 3/8	11,92 1/2	11,80	1,18 „ 1,18 1/2	1,12 „ 1,12 1/2
Augustus	101 1/4 „ 101 3/8	102 1/4 „ 102 3/8	11,91 1/4 „ 11,92 1/2	11,78 3/4 „ 11,80	1,18 „ 1,18 1/4	1,11 3/4 „ 1,12 1/2
September	101 „ 101 1/4	102 „ 102 1/4	11,92 1/2 „ 11,95	11,78 3/4 „ 11,82 1/2	1,17 „ 1,17 1/2	1,10 1/4 „ 1,13 3/4
October	100 7/8	101 7/8	11,93 3/4	11,81 1/4	1,17 3/4 „ 1,18	1,13 1/4 „ 1,13 1/2
November	100 3/4 „ 100 7/8	101 3/4 „ 101 7/8	11,93 3/4 „ 11,96 1/4	11,81 1/4 „ 11,83 3/4	1,18 „ 1.18 1/2	1,13 3/4 „ 1,17
December	100 3/4 „ 100 7/8	101 3/4 „ 101 7/8	11,96 1/4	11,83 3/4	1,18 „ 1,19	1,16 1/2 „ 1,18 3/4

IV. BALANS en WINST- en VERLIESREKENING der JAVASCHE BANK.

a. BALANS, afgesloten op 31 Maart 1905.

Debet.

Beleeningen (inclusief voorschotten in rekening-courant op onderpand) in:		
Goederen	f 1 261 289,40	
Effecten	8 323 566,28	
Goud en zilver	116 450,—	
		f 9 701 305,68
Voorschotten aan het Gouvernement	....	3 000 000,—
Disconto-rekening:		
Handelspapier	f 2 855 495,14	
Vendupapier	468 489,93	
		3 323 985,07
Belegd kapitaal:		
Effecten	f 4 785 903,77	
Hypotheken	1 117 425,—	
		5 903 328,77
Belegd reservefonds:		
Effecten	f 1 439 242,—	
Hypotheken	337 400,—	
		1 776 642,—
Wissels buiten Nederlandsch-Indië betaalbaar	....	6 783 185,90
Prolongatiën in Nederland	....	1 923 000,—
Specie in de kassen:		
Gouden munt	f 3 121 530,—	
Zilveren munt	24 071 636,—	
Pasmunt	31 870,17	
		27 225 036,17
Munt en muntmateriaal		6 106 073.58
Belegd pensioen- en onderstandfonds		188 000,—
Gebouwen en meubelen der Bank		226 170,—
Diverse rekeningen		208 082,86
		f 66 364 810,03

Credit.

Kapitaal		f 6 000 000,—
Reservefonds		1 893 021,51
Pensioen- en onderstandfonds		199 301,88
Bankbiljetten in omloop		55 893 135,—
Bankassignatiën in omloop		193 206,37
Rekening-courant saldo's:		
van het Gouvernement	f 393 000,—	
van anderen	1 192 809,33	
		1 585 809,33
Onafgehaalde dividenden		10 664,52
Uitkeering 77ste boekjaar		540 000,—
Onuitgekeerd saldo aan aandeelhouders		355,67
Diverse rekeningen		49 315,75
		f 66 364 810,03

WINST- EN VERLIESREKENING over 1904/1905.

Debet.

Onkosten	f 459 520,89	
Te Amsterdam nog te betalen bedrijfsbelasting	3 853,60	
		f 463 374,49
Onkosten valsche bankbiljetten	....	263.31
Onderhoud, verponding en assurantie van gebouwen	f 5 356,60	
Te Amsterdam nog te betalen grondbelasting	582,10	
	f 5 938,70	
Betaalde brandassurantie-premie, ten laste van het 78ste boekjaar	49,95	
		5 888,75
Afschrijving op aanmaak bankbiljetten	....	81 912,30
Id. op gebouwen	....	15 126,31
Id. op inventaris	....	4 421,24
Aandeelhouders	f 548 315,03	
Koloniale kas	98 315,03	
Reservefonds	59 714,60	
Commissarissen der Bank	11 942,92	
Directie der Bank	11 942,92	
Personeel der Bank	15 923,89	
Pensioen- en onderstandfonds	11 942,92	
Saldo Winst		758 097,31
		f 1 329 077,71

Credit.

Rente van disconteering		f 171 311,84	
Overgebracht van het 76ste boekjaar		25 021,50	
		f 196 333,34	
Overgebracht naar het 78ste boekjaar		23 963,30	
			f 172 370,04
Rente van beleening		f 52 946,66	
Overgebracht van het 76ste boekjaar	f 49,42		
Behoorende tot het 77ste, doch te innen in het 78ste boekjaar	1 925,46		
		1 974,88	
		f 54 921,54	
Overgebracht naar het 78ste boekjaar		15,62	
			54 905,92
Rente op voorschotten		....	410 253,82
Rente op effecten		f 173 969,65	
Behoorende tot het 77ste, doch te innen in het 78ste boekjaar		50 183,81	
			224 153,46
Rente op hypotheken		f 70 986,68	
Overgebracht naar het 78ste boekjaar		15,73	
			70 970,95
Koersverschillen		f 281 526,38	
Overgebracht van het 76ste boekjaar		12 179,56	
		f 293 705,94	
Overgebracht naar het 78ste boekjaar		20 885,40	
			272 820,54
Provisie		f 81 947.35	
Overgebracht van het 76ste boekjaar		2 533.98	
			84 481,33
Munt en muntmateriaal		....	37 963,93
Pakhuishuur		....	437,79
Onbetaalde wissels		....	719,93
			f 1 329 077,71

Bijlage GG.

(Zie hoofdstuk N van het verslag.)

UITKOMSTEN

van het in December 1904 en in Juni—Juli 1905 hier te lande en in Januari—Februari en in Juli—Augustus 1905 in Indië afgenomen

GROOT-AMBTENAARSEXAMEN

voor den Indischen dienst.

OVERZICHT

over 1904 van de geldelijke aangelegenheden

VAN HET

CIVIEL EN HET MILITAIR WEDUWEN- EN WEEZENFONDS

IN

NEDERLANDSCH-INDIË.

I. Uitkomsten van het groot-ambtenaarsexamen voor den Indischen dienst.

[Zie K. B. 26 April 1902 n°. 17 (Ind. St. n°. 223), aangevuld bij K. B. 6 Maart 1905 n°. 31 (Ind. St. n°. 272)].

Verdeeling der examens naar gelang de toegekende beoordeelingscijfers in de opgegeven vakken 5 t/m 10 bedroegen, dan wel daar beneden bleven.		Totalen der door de gezamenlijke examinandi in verschillende vakken afgelegde examens.			
		1°. Geschiedenis, 2°. Land- en volkenkunde, 3°. Godsdienstige wetten, enz. en 4°. Staatsinstellingen.	5°. Maleisch.	6°. Javaansch.	Totalen.
EXAMEN IN NEDERLAND.					
In December 1904.					
I. Geslaagde examinandi (ten getale van 7) *a*)	Voldoende of meer dan voldoende	26	7	7	40
	Onvoldoende.	2	»	»	2
II. Niet-geslaagde examinandus	Voldoende of meer dan voldoende	»	1	1	2
	Onvoldoende.	4	»	»	4
I en II (8 examinandi) *b*)	Voldoende of meer dan voldoende	26	8	8	42
	Onvoldoende.	6	»	»	6
In Juni—Juli 1905.					
I. Geslaagde examinandi (ten getale van 20) *c*)	Voldoende of meer dan voldoende	75	19	19	113
	Onvoldoende.	5	1	1	7
II. Niet-geslaagde examinandi (ten getale van 11)	Voldoende of meer dan voldoende	17	6	5	28
	Onvoldoende.	27	5	6	38
I en II (31 examinandi) *d*)	Voldoende of meer dan voldoende	92	25	24	141
	Onvoldoende.	32	6	7	45
EXAMEN IN INDIË.					
In Januari—Februari 1905.					
I. Geslaagde examinandi (ten getale van 9) *e*)	Voldoende of meer dan voldoende	34	9	9	52
	Onvoldoende.	2	»	»	2
II. Niet-geslaagde examinandi (ten getale van 7)	Voldoende of meer dan voldoende	12	4	5	21
	Onvoldoende.	16	3	2	21
I en II (16 examinandi) *f*)	Voldoende of meer dan voldoende	46	13	14	73
	Onvoldoende.	18	3	2	23
In Juli—Augustus 1905.					
I. Geslaagde examinandi (ten getale van 8) *g*)	Voldoende of meer dan voldoende	32	8	6	46
	Onvoldoende.	»	»	2	2
II. Niet geslaagde examinandi (ten getale van 13)	Voldoende of meer dan voldoende	28	6	7	41
	Onvoldoende.	24	7	6	37
I en II (21 examinandi) *h*)	Voldoende of meer dan voldoende	60	14	13	87
	Onvoldoende.	24	7	8	39

a) Van deze 7 candidaten behaalden er 5 in elk der examenvakken het cijfer 5 („voldoende") of een hooger cijfer. Krachtens art. 8, al. 1, van het examen-reglement verwierven zij derhalve het diploma, zonder dat de examen-commissie daarover behoefde te stemmen.

b) In 't geheel hadden zich 9 candidaten aangemeld, doch 1 trok zich tijdens het examen terug. Van deze 9 candidaten werden tot het examen toegelaten: 1 op grond van een examen door eene faculteit aan eene universiteit hier te lande afgenomen, 1 op grond van het eindexamen van een gymnasium, 4 op grond van het eindexamen eener hoogere burgerschool met vijfjarigen cursus hier te lande en 3 op grond van het eindexamen eener dergelijke school in Indië.

c) Van deze 20 candidaten konden er 13 worden toegelaten krachtens art. 8, al. 1, van het examen-reglement.

d) In 't geheel hadden zich 33 candidaten aangemeld, doch 2 trokken zich vóór of tijdens het examen terug. Van de 33 candidaten konden er 23 worden toegelaten op grond van het candidaat-ambtenaarschap, 1 op grond van een universiteits-examen, 6 op grond van het eindexamen eener hoogere burgerschool met vijfjarigen cursus hier te lande en 3 op grond van gelijk eindexamen in Indië.

e) Van deze 9 candidaten konden er 7 worden toegelaten krachtens art. 8, al. 1, van het examen-reglement.

f) In 't geheel hadden zich 19 candidaten aangemeld, doch er trokken zich 3 vóór of tijdens het examen terug. Van de 16 candidaten konden er 14 worden toegelaten op grond van het eindexamen eener hoogere burgerschool met vijfjarigen cursus in Indië en 2 op grond van gelijk eindexamen hier te lande.

g) Van deze 8 candidaten konden er 6 worden toegelaten krachtens art. 8, al. 1, van het examen-reglement.

h) In 't geheel hadden zich 25 candidaten aangemeld, van wie er zich 4 vóór het examen terugtrokken. Van de 21 candidaten konden er 15 worden toegelaten op grond van het eindexamen eener hoogere burgerschool met vijfjarigen cursus in Indië, 4 op grond van gelijk eindexamen hier te lande, 1 op grond van een universiteits-examen en 1 op grond van een eindexamen aan de Koninklijke Militaire Academie te Breda.

II. Overzicht over 1904 betreffende de geldelijke aangelegenheden van het weduwen- en weezenfonds der burgerlijke (Europeesche) ambtenaren in Nederlandsch-Indië, en van dat van de officieren der landmacht aldaar.

a. Civiel weduwen- en weezenfonds.

(Zie het jaarverslag gepubliceerd als extra-bijvoegsel der Javasche Courant van 3 November 1905.)

Ontvangsten in 1904.		*Uitgaven in* 1904.	
Contributiën	f 2 140 104,—	Pensioenen en onderstanden	f 1 756 189,16
Rente wegens inschrijvingen op het Grootboek N. S.	160 639,10	Onkosten wegens beleggingen en het beheer van vaste eigendommen	1 191,43^5
Id. wegens op hypotheek uitgezette kapitalen .	68 231,46^5	Kosten van beheer.	21 420,75
Inkomsten van vaste goederen	1 068,62^5	Pensioenen aan gewezen ambtenaren bij het fonds	3 340,98
Overige ontvangsten	"	Overige uitgaven	251,86^5
	f 2 370 043,19		f 1 782 394,19

Vermeerdering van het vermogen gedurende 1904 . . . . f 587 649.

SPECIFICATIE VAN DE BESTANDDEELEN VAN HET VERMOGEN.

OMSCHRIJVING.	Op ult. December		TOELICHTINGEN.
	1903.	1904.	
Inschrijvingen op het Grootboek N. S.	f 5 329 650,—	f 5 847 700,—	De inschrijvingen op het Grootboek zijn tot de *nominale* bedragen opgenomen, en daardoor is het verschil tusschen het totaal op ult. December 1904 en dat op ult. December 1903 niet gelijk aan het hierboven vermelde bedrag voor de vermeerdering van het vermogen gedurende 1904.
Hypotheken	1 273 510,—	1 296 054,50	
Vaste goederen	29 841,60	33 631,20	
Diverse debiteuren.	8 973,05^5	21,06	
Dubieuse debiteuren	935,41	357,47	
Beschikbare gelden in 's lands kas.	235 095,17	312 004,88^5	
	f 6 878 005,23^5	f 7 489 769,11^5	

b. Weduwen- en weezenfonds van officieren der landmacht.

(Zie het jaarverslag gepubliceerd als extra bijvoegsel der Javasche Courant van 28 Juli 1905.)

Ontvangsten in 1904.

Contributiën	f 674 291,61
Rente wegens inschrijvingen op het Grootboek N. S.	68 735,60
Id. van effecten (w. o. winst bij uitloting)	9 754,97[5]
Id. van diversen	675,79
Id. wegens op hypotheek uitgezette kapitalen	99 570,80
Inkomsten van vaste goederen	2 055,—
Bijdrage uit 's lands kas	300 000,—
Overige ontvangsten	2 182,46
	f 1 157 266,23[5]

Uitgaven in 1904.

Pensioenen en onderstanden	f 972 175,04[5]
Begrafeniskosten	6 565,—
Onkosten wegens beleggingen en het beheer van vaste eigendommen	2 599,53
Kosten van beheer	6 619,32
Overige uitgaven	1 000,—
	f 988 958,89[5]
Afschrijvingen (verlies eigendommen)	1 951,19
	f 990 910,08[5]

Vermeerdering van het vermogen gedurende 1904 . . . . f 166 356.

SPECIFICATIE VAN DE BESTANDDEELEN VAN HET VERMOGEN.

OMSCHRIJVING.	Op ult. December 1903.	Op ult. December 1904.	TOELICHTINGEN.
Inschrijvingen op het Grootboek N. S.	f 2 316 200,—	f 2 216 200,—	In deze specificatie zijn de effecten, enz. tot hun nominaal bedrag aangegeven, waardoor het verschil tusschen het totaal op ult. December 1904 en dat op ult. December 1903 niet gelijk is aan het hierboven opgegeven bedrag voor de vermeerdering van het vermogen gedurende 1904.
Effecten	212 700,—	312 700,—	
Hypotheken	1 927 856,50	2 214 576,42	
Aandeelen in de cultuurmaatschappij „Pondok Gedeh"	2 500,—	2 500,—	
Obligatie van een luitenant-Chinees	10 855,18[5]	10 493,47[5]	
Vaste goederen	32 980,37	13 159,38	
Dubieuse debiteuren	54 060,21[5]	53 577,51[5]	
Beschikbare gelden in 's lands kas	123 739,19[5]	18 331,22[5]	
	f 4 680 891,46[5]	f 4 841 538,01[5]	

Bijlage HH.

(Zie hoofdstuk O, afd. 1, § 1, A, sub 1°, van het verslag.)

OVERZICHT

BETREFFENDE DE UITGESTREKTHEID, ENZ.

VAN DE

BOUWGRONDEN DER INLANDSCHE BEVOLKING

OP

JAVA EN MADOERA

(met uitzondering van de gewesten DJOKJAKARTA en SOERAKARTA en van de particuliere landerijen)

OVER

1904.

GEWESTEN.	Uitgestrektheid (in bouws van 500 vierkante rijnlandsche roeden) der voor geregelde cultuur ontgonnen bouwvelden.					Uitgestrektheid bovendien in cultuur gebracht, maar niet tot de geregeld beplante bouwgronden behoorende.	Totaal der kolommen 6 en 7.	Uitgestrektheid voor den oogst van 1904 beplant geweest, waarop door de bevolking als 1ste aanplant werden geteeld:	
	Sawahs van levend water voorzien.	Sawahs van regen afhankelijk.	Sawahs op rawahgronden (moerassawahs).	Tegalvelden.	Te zamen.			rijst.	andere eenjarige gewassen.
1	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
Bantam.	44 298	49 122	4 053	34 234	131 707	667	132 374	123 258	5 736
Batavia { domein Bloeboer . .	872	„	„	204	1 076	„	1 076	583	119
Batavia { afdeeling Krawang .	28 668	34 030	„	362	63 060	3 985	67 045	53 007	1 313
Preanger Regentschappen . . .	221 391	100 977	5 599	291 498	619 465	10 602	630 067	402 018	186 973
Cheribon	178 124	29 048	5 986	25 424	238 582	4 590	243 172	200 634	44 504
Pekalongan	199 460	39 460	255	34 310	273 485	1 236	274 721	207 680	61 991
Semarang.	222 375	163 574	7 432	53 255	446 636	22 791	469 427	364 821	89 644
Rembang	25 510	206 211	1 721	54 532	287 974	40	288 014	229 187	57 797
Soerabaja	146 204	150 822	19 192	42 762	358 980	271	359 251	280 945	72 905
Pasoeroean	134 899	3 999	1 636	123 884	264 418	1)	1) 264 418	139 327	133 595
Besoeki.	96 437	169	„	94 378	190 984	1 618	192 602	95 668	96 456
Banjoemas	79 613	55 486	987	54 076	190 162	11 912	202 074	140 511	54 562
Kedoe	151 853	62 594	3 532	76 316	294 295	41 129	335 424	215 360	118 111
Madioen	146 823	36 636	„	27 175	210 634	20 448	231 082	189 095	36 834
Kediri	116 861	30 989	12 671	52 193	212 714	10 412	223 126	156 237	66 175
Madoera	10 690	94 600	„	240 588	345 878	10 717	356 595	104 520	249 619
Totalen voor de gouvernements-residentiën van Java (buiten de particuliere landerijen) en voor Madoera	1 804 078	1 057 717	63 064	1 205 191	4 130 050	1) 140 418	1) 4 270 468	a) 2 902 851	b) 1 276 334
Over 1903 waren de cijfers . .	1 809 216	1 049 686	61 499	1 178 981	4 099 382	197 010	4 296 392	f) 2 893 435	g) 1 245 450

1) De uitgestrektheid, in cultuur gebracht maar niet tot de geregeld beplante bouwgronden behoorende, is voor Pasoeroean niet opgegeven.

Uitgestrekt heid onbeplant gebleven (zie de kolommen 15 t/m 19).	Van de in de kolommen 9 en 10 bedoelde velden zijn bovendien voor een tweeden oogst beplant geweest: met rijst.	met andere eenjarige gewassen.	Alzoo zijn door de bevolking op hare eigen bouwgronden (zie de kolommen 9, 10, 12 en 13), hetzij voor eigen cultuur, hetzij voor rekening van particuliere ondernemers, beplantingen bewerkstelligd tot de volgende uitgestrektheid (in bouws).	Specificatie der voor geregelde cultuur ontgonnen bouwvelden, die onbeplant gebleven zijn (aantal bouws). Sawahs van levend water voorzien.	Sawahs van regen afhankelijk.	Moerassawahs.	Tegalvelden (in geregelde cultuur).	Te zamen (zie kolom 11).
11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.
3 380	160	20 024	149 178	258	611	35	2 476	3 380
„	„	233	935	„	„	„	„	„
12 726	„	1 337	55 657	1 805	10 921	„	„	12 726
30 472	39 692	68 729	697 412	719	1 834	68	27 851	30 472
3 218	2 192	55 367	302 697	211	262	392	2 353	3 218
5 023	29 973	100 450	400 094	1 199	1 422	37	2 365	5 023
14 268	26 251	243 965	724 681	1 652	5 637	4 132	2 847	14 268
1 030	778	179 542	467 304	„	436	594	„	1 030
5 403	8 240	141 136	503 226	101	1 699	2 423	1 180	5 403
634	3 153	221 510	497 585	53	1	205	375	634
494	4 417	152 845	349 386	58	„	„	436	494
7 004	50 648	65 295	311 016	858	1 479	119	4 548	7 004
1 187	115 717	148 163	597 351	29	233	103	822	1 187
5 472	3 523	118 375	347 827	656	3 956	„	860	5 472
714	3 750	143 559	369 721	102	461	129	22	714
2 456	800	180 230	535 169	„	1 708	„	748	2 456
93 481	*c)* 289 294	*d)* 1 840 760	*e)* 6 309 239	7 701	30 660	8 237	46 883	93 481
116 460	*h)* 276 703	*i)* 1 924 522	*j)* 6 340 110	13 495	47 338	5 990	49 637	116 460

AANTEEKENINGEN.

20.

a) Hieronder 54 321
b) „ 95 339
c) „ 5 526
d) „ 41 874
e) „ 197 060
f) „ 59 946
g) „ 94 775
h) „ 479
i) „ 56 120
j) „ 211 320

bouws van de in kolom 7 bedoelde velden.

Bijlage JJ.

(Zie hoofdstuk O, afd. I, § 1, A, sub 1°, van het verslag.)

OVERZICHT

BETREFFENDE

DE RIJSTCULTUUR

OP

JAVA EN MADOERA

(met uitzondering van de gewesten SOERAKARTA en DJOKJAKARTA [1])

en van de particuliere landerijen)

OVER

1904.

1) Met betrekking tot deze twee gewesten zijn omtrent den landbouw der inlandsche bevolking eenigszins vertrouwbare opgaven niet te verstrekken.

GEWESTEN.	SAWAHS waarvan GEOOGST is (aantal bouws).					TEGALVELDEN waarvan GEOOGST is (aantal bouws).		TOTAAL der GESLAAGDE velden (aantal bouws).
	Sawahs van levend water voorzien.		Sawahs van regen afhankelijk.		Sawahs op rawahgronden (moeras-sawahs).	Tegalvelden in geregelde cultuur.	Tegalvelden niet in geregelde cultuur.	
	1ste anplant.	2de aanplant.	1ste aanplant.	2de aanplant.				
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
Bantam	41 489	135	42 521	„	3 956	27 648	667	116 41…
Batavia, domein Bloeboer	564	„	„	„	„	19	„	58…
Batavia, afdeeling Krawang	24 953	„	12 188	„	„	157	2 878	40 17…
Preanger Regentschappen	213 062	31 785	96 654	6 301	a) 5 697	b) 83 503	6 814	443 81…
Cheribon	158 695	1 768	27 085	400	5 354	c) 5 267	1 513	200 08…
Pekalongan	153 714	29 578	32 737	187	d) 228	e) 924	632	218 00…
Semarang	192 412	19 476	132 358	96	f) 2 041	g) 4 130	h) 11 456	361 96…
Rembang	24 683	778	197 875	„	791	4 193	40	228 36…
Soerabaja	110 242	6 687	137 316	403	j) 10 078	k) 4 999	111	269 83…
Pasoeroean	111 328	2 978	3 537	„	l) 1 464	18 139	4 038	141 48…
Besoeki	85 656	4 402	169	„	„	9 132	462	99 82…
Banjoemas	66 419	26 607	47 735	21 289	m) 1 037	7 191	9 634	179 91…
Kedoe	139 482	95 894	49 826	17 931	n) 4 065	o) 12 194	2 972	322 36…
Madioen	137 405	3 152	29 853	124	„	7 176	7 200	184 91…
Kediri	94 523	2 544	20 988	93	p) 12 132	q) 12 590	9 422	152 29…
Madoera	8 800	800	70 660	„	„	12 000	1 600	93 86…
Totalen voor de gouvernements-residentiën van Java (buiten de particuliere landerijen) en voor Madoera	1 563 427	226 584	901 502	46 824	46 843	209 262	59 439	3 053 88…
	1 790 011		948 326			268 701		
Over 1903 waren de cijfers	1 552 520	224 234	853 819	38 938	s) 45 024	213 737	66 263	u) 2 994 5…
	1 776 754		892 757			t) 280 000		

SAWAHS waarop de aanplant MISLUKT is (aantal bouws).					TEGALVELDEN waarvan de aanplant MISLUKT is (aantal bouws).		TOTAAL der MISLUKTE velden (aantal bouws).	TOTAAL der BEPLANTE velden (aantal bouws). (Kolom 9 + kolom 17.)
Sawahs van levend water voorzien.		Sawahs van regen afhankelijk.		Sawahs op rawahgronden (moeras-sawahs).	Tegalvelden in geregelde cultuur.	Tegalvelden niet in geregelde cultuur.		
1ste aanplant.	2de aanplant.	1ste aanplant.	2de aanplant.					
10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.
2 411	25	4 493	„	48	25	„	7 002	123 418
„	„	„	„	„	„	„	„	583
1 910	„	10 921	„	„	„	„	12 831	53 007
3 795	9	848	4	50	2	„	4 708	448 524
1 620	„	772	„	240	100	12	2 744	202 826
15 205	172	4 276	„	„	„	„	19 653	237 653
9 883	442	15 882	„	i) 1 563	1 214	119	29 103	391 072
311	„	958	„	336	5	„	1 610	229 970
1 335	„	8 925	„	7 528	1 561	„	19 349	289 185
559	„	„	„	88	349	„	996	142 480
235	15	„	„	„	„	„	250	100 071
3 577	2 233	4 796	332	19	266	24	11 247	191 159
5 129	30	2 987	„	213	354	„	8 713	331 077
3 556	247	2 655	„	„	987	253	7 698	192 608
700	89	5 559	„	r) 1 250	97	„	7 695	159 987
„	„	11 298	„	„	162	„	11 460	105 320
50 226	3 262	74 370	336	11 335	5 122	408	145 059	3 198 940
53 488		74 706			5 530			
54 045	4 078	96 746	2 012	v) 11 626	6 411	w) 1 098	ij) 176 016	z) 3 170 551
58 123		98 758			x) 7 509			

AANMERKINGEN.

19.

a) Hieronder 217 bouws, 2de aanplant.
b) „ 1 376 „ „ „
c) „ 24 „ „ „
d) „ 10 „ „ „
e) „ 26 „ „ „
f) „ 585 „ „ „
g) „ 80 „ „ „
h) „ 5 526 „ „ „
i) „ 46 „ „ „
j) „ 1 125 „ „ „
k) „ 25 „ „ „
l) „ 175 „ „ „
m) „ 187 „ „ „
n) „ 1 624 „ „ „
o) „ 238 „ „ „
p) „ 679 „ „ „
q) „ 84 „ „ „
r) „ 261 „ „ „
s) „ 2 314 „ „ „
t) „ 4 914 „ „ „
u) „ 270 400 „ „ „
v) „ 242 „ „ „
w) „ 7 „ „ „
x) „ 7 „ „ „
ij) „ 6 339 „ „ „
z) „ 276 739 „ „ „

GEWESTEN.	VERMOEDELIJKE OPBRENGST DER MET RIJST BEPLANTE (GESLAAGDE) VELDEN (in pikols PADI).								De gemiddelde productie per bouw kwam volgens deze schattingen te staan op het navolgend aantal pikols padi	
	SAWAHS:					TEGALVELDEN:		TOTAAL der productie (bij benadering).		
	van levend water voorzien.		van regen afhankelijk.		op rawahgronden.	in geregelde cultuur.	niet in geregelde cultuur.		per beplanten bouw.	per geslaagden bouw.
	1ste aanplant.	2de aanplant.	1ste aanplant.	2de aanplant.						
Bantam	1 418 000	4 000	1 148 000	„	105 000	407 000	10 000	3 092 000	25,05	26,56
Batavia: domein Bloeboer	25 928	„	„	„	„	190	„	26 118	44,80	44,80
Batavia: afdeeling Krawang	756 338	„	305 068	„	„	3 140	47 220	1 111 766	20,97	27,67
Preanger Regentsch.	6 906 913	750 399	2 288 753	170 721	141 681	1 278 392	129 740	11 666 599	26,01	26,29
Cheribon	4 425 379	35 380	534 685	7 200	108 909	40 226	23 393	5 175 172	25,51	25,86
Pekalongan	5 183 327	858 779	727 575	23 193	6 530	174 150	7 600	6 981 154	29,33	32,02
Semarang	4 865 320	544 016	2 447 714	1 440	26 528	87 185	78 655	8 050 858	20,58	22,24
Rembang	406 250	14 850	3 183 500	„	16 500	41 000	240	3 662 340	15,93	16,04
Soerabaja	4 103 264	167 446	2 310 131	8 844	867 106	195 500	1 058	7 653 349	26,47	28,36
Pasoeroean	3 960 087	82 157	92 294	„	36 110	290 820	53 056	4 514 524	31,69	31,91
Besoeki	3 140 690	106 633	4 040	„	„	169 600	8 743	3 429 706	34,27	34,35
Banjoemas	1 555 820	458 767	1 166 287	403 601	15 690	93 820	129 059	3 823 044	20,—	21,25
Kedoe	3 751 527	1 983 640	1 052 453	261 905	157 490	165 339	33 998	7 406 352	22,37	22,98
Madioen	2 893 834	76 408	419 266	1 488	„	95 113	68 568	3 554 677	18,46	19,22
Kediri	3 429 801	70 521	612 925	1 100	340 280	224 255	264 540	4 943 423	30,90	32,46
Madoera	211 200	16 000	1 059 900	„	„	120 000	16 000	1 423 100	13,51	15,16
Totalen gouvernementslanden Java en Madoera	47 033 678	5 168 996	17 352 591	879 492	1 821 824	3 385 730	871 870	76 514 181	23,92	25,05
Over 1903 waren de cijfers	46 806 507	5 739 689	15 615 949	735 599	986 737	3 304 415	925 379	74 114 275	23,37	24.74

De bovengenoemde gewesten verdeelende in groepen naar gelang van hunne ligging: in West-Java (hiertoe behooren de eerste vier), in het noordelijk deel van Midden-Java (de drie daaropvolgende), in het zuidelijk deel van Midden-Java (zijnde Banjoemas, Kedoe, Madioen en Kediri), en in Oost-Java (Soerabaja, Pasoeroean en Besoeki) met Madoera, doen zich de totalen der beplantingen en der (geschatte) padi-productie over 1903 en 1904 als volgt voor:

	Jaren.	West-Java.	Midden-Java (noordelijke gewesten).	Midden-Java (zuidelijke gewesten).	Oost-Java met Madoera.	Totalen.
1°. Aantal bouws in het geheel met padi beplant geweest	1903	859 719	837 521	835 110	638 201	3 170 551
	1904	828 358	858 695	874 831	637 056	3 198 940
2°. Aantal bouws waarvan padi geoogst werd	1903	792 083	793 134	803 301	606 017	2 994 535
	1904	801 073	808 329	839 478	605 001	3 053 881
3°. Geschatte productie (in pikols padi)	1903	20 534 590	18 221 968	19 186 208	16 171 509	74 114 275
	1904	21 071 655	18 694 352	19 727 495	17 020 679	76 514 181
Gemiddelde productie per bouw (in pikols padi) berekend voor: de beplantingen sub 1°. (geslaagde en mislukte)	1903	23.88	21.76	22.97	25.33	23.37
	1904	25.44	21.77	22.55	26.72	23.92
de beplantingen sub 2°. (alleen de geslaagde)	1903	25.92	22.97	23.88	26.68	24.74
	1904	26.30	23.13	23.50	28.13	25.05

Bijlage KK.

(Zie hoofdstuk O. afd. I, § 1, A, sub 1°, van het verslag.)

OVERZICHT

betreffende de teelt van

EENJARIGE GEWASSEN

(de padicultuur daaronder niet begrepen)

OP

JAVA EN MADOERA

(met uitzondering van de gewesten SOERAKARTA en DJOKJAKARTA en van de particuliere landerijen),

OVER

1904.

GEWESTEN.	Eerste of tweede gewas.	GESLAAGDE velden (in bouws van 500 vier rijnlan														
		Sawahs van levend water voorzien, beplant met:					Sawahs van regen afhankelijk, beplant met:					Sawahs op rawahgronden, beplant met:				
		suikerriet.	indigo.	tabak.	kapas en diverse voedingsgewassen (meest djagoeng).	TE ZAMEN.	suikerriet.	indigo.	tabak.	kapas en diverse voedingsgewassen (meest djagoeng).	TE ZAMEN.	suikerriet.	indigo.	tabak.	kapas en diverse voedingsgewassen (meest djagoeng).	TE ZAMEN
Bantam	1ste gewas.	„	„	„	140	140	4	„	„	1 493	1 497	„	„	„	14	14
	2de „	„	„	„	3 522	3 522	„	„	„	3 710	3 710	„	„	„	81	81
Batavia. domein Bloeboer.	1ste „	8	„	„	„	8	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
	2de „	„	„	„	212	212	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Batavia. afd. Krawang.	1ste „	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
	2de „	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Preanger Regentsch.	1ste „	3 011	„	1	802	3 814	498	„	19	1 123	1 640	1	„	„	„	1
	2de „	„	„	293	25 426	25 719	„	„	35	9 009	9 044	„	„	„	„	„
Cheribon	1ste „	14 607	223	1	8 030	22 861	104	„	3	834	941	„	„	„	„	„
	2de „	233	407	225	49 103	49 968	„	2	223	2 253	2 478	„	„	„	490	49
Pekalongan	1ste „	15 169	1 259	138	12 776	29 342	20	18	„	987	1 025	„	„	„	„	„
	2de „	27	555	266	74 265	75 113	„	45	187	9 698	9 930	„	„	„	„	„
Semarang	1ste „	12 150	742	41	5 315	18 248	285	151	„	8 478	8 914	„	„	„	25	25
	2de „	7 003	802	1 775	80 011	89 591	„	104	1 299	54 399	55 802	„	„	„	216	216
Rembang	1ste „	48	„	„	68	516	273	216	2 251	3 821	6 561	„	„	„	„	„
	2de „	229	239	1 949	15 532	17 949	179	681	10 572	98 231	109 663	„	„	„	„	„
Soerabaja	1ste „	32 119	65	48	1 881	34 113	24	„	60	2 128	2 212	289	„	„	„	28
	2de „	4 673	1 593	840	66 286	73 392	110	27	1 151	30 777	32 065	„	„	„	3719	371
Pasoeroean	1ste „	21 557	„	„	1 402	22 959	269	„	„	193	462	54	„	„	„	5
	2de „	7 142	1 602	1 015	106 755	116 514	1797	„	49	1 213	3 059	„	„	„	„	„
Besoeki	1ste „	9 552	42	„	896	10 490	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
	2de „	4 910	468	22 263	45 983	73 624	„	„	„	101	101	„	„	„	„	„
Banjoemas	1ste „	45[illegible]5	30	2	4 123	8 660	70	„	„	1 405	1 475	„	„	„	„	„
	2de „	106	100	1 647	26 607	28 460	25	13	152	3 058	3 248	„	„	„	16	1
Kedoe	1ste „	1 136	77	687	5 944	7 844	24	25	380	9 115	9 544	„	„	„	19	1
	2de „	499	50	7 194	35 715	43 458	17	57	2 143	27 413	29 630	„	„	28	300	3
Madioen	1ste „	5 220	39	„	70	5 329	205	„	„	439	644	„	„	„	„	„
	2de „	2 818	309	1 209	79 119	83 455	58	36	482	12 250	12 826	„	„	„	„	„
Kediri	1ste „	17 476	1 193	„	2 864	21 533	1743	„	„	2 238	3 981	75	„	„	25	1
	2de „	2 456	1 222	2 708	77 548	83 934	1173	9	369	12 159	13 710	„	5	25	2749	27
Madoera	1ste „	180	20	„	1 690	1 890	300	100	250	6 050	6 700	„	„	„	„	„
	2de „	100	100	2 250	4 360	6 810	150	200	950	32 300	33 600		„	„	„	„
Totalen voor de gouvernements-residentiën van Java (buiten de particuliere landerijen) en voor Madoera.	1ste „	136 738	3 690	918	46 401	187 747	3819	510	2 963	38 304	45 596	419	„	„	83	50
	2de „	30 196	7 447	43 634	690 441	771 721	3509	1174	17 612	296 571	318 866	„	5	53	7571	76

rijnlandsche roeden).

Tegalvelden in geregelde cultuur, waarop verbouwd: suiker-riet.	indigo.	tabak.	kapas en diverse voedingsgewassen (meest djagoeng).	Te zamen.	Tegalvelden niet in geregelde cultuur, waarop verbouwd: suiker-riet.	indigo.	tabak.	kapas en diverse voedingsgewassen (meest djagoeng).	Te zamen.	MISLUKTE velden (in bouws). Sawahs: van levend water voorzien.	van regen afhankelijk.	op rawah-gronden.	Tegalvelden: in geregelde cultuur.	niet in geregelde cultuur.	Te zamen.	Totalen der BEPLANTE velden (de geslaagde en mislukte te zamen genomen).
694	,,	,,	3 391	4 085	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	5 736
18	,,	18	12 153	12 189	,,	,,	,,	522	522	,,	,,	,,	,,	,,	,,	20 024
,,	,,	,,	111	111	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	119
,,	,,	,,	21	21	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	233
75	,,	,,	205	280	20	,,	,,	1 044	1 064	,,	,,	,,	,,	44	44	1 388
,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	1 337	1 337	,,	,,	,,	,,	,,	,,	1 337
1 510	36	11 477	168 193	181 216	,,	,,	40	3 748	3 788	,,	,,	,,	302	,,	302	190 761
2	,,	478	33 466	33 946	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	68 709
181	442	122	16 891	17 636	,,	162	10	2 893	3 065	1	,,	,,	,,	,,	1	44 504
,,	27	1	2 248	2 276	,,	,,	,,	155	155	,,	,,	,,	,,	,,	,,	55 367
4	86	1 872	29 085	31 047	,,	16	78	510	604	,,	,,	,,	,,	,,	,,	62 018
84	39	108	14 848	15 079	,,	,,	,,	,,	,,	273	55	,,	,,	,,	328	100 450
875	139	1 418	41 744	44 176	46	,,	546	16 214	16 806	167	523	301	449	35	1 475	89 644
201	91	855	37 914	39 061	,,	,,	6	6 925	6 931	19 830	31 333	300	863	38	52 364	243 965
278	731	1 573	47 752	50 334	,,	,,	,,	,,	,,	,,	381	,,	5	,,	386	57 797
90	791	5 212	41 520	47 623	,,	,,	,,	,,	,,	558	3 368	,,	381	,,	4 307	179 542
498	132	320	33 171	34 121	,,	1	,,	159	160	412	671	,,	927	,,	2 010	72 905
191	142	1 034	23 860	25 227	,,	,,	,,	20	20	2 289	2 009	41	394	,,	4 733	139 156
2 058	159	3 041	99 395	104 653	165	,,	267	4 666	5 098	,,	,,	,,	369	,,	369	133 595
799	193	7 411	88 952	97 355	2710	27	234	1 611	4 582	,,	,,	,,	,,	,,	,,	221 510
197	418	5 162	79 020	84 797	,,	,,	5	1 150	1 155	,,	,,	,,	14	,,	14	96 456
,,	66	13 305	59 956	73 327	,,	,,	,,	,,	,,	4 305	,,	,,	1 488	,,	5 793	152 845
,,	17	10 944	30 628	41 589	,,	19	,,	2 235	2 254	99	2	,,	483	,,	584	54 562
158	37	427	31 501	32 123	,,	1	13	1 383	1 397	51	,,	,,	,,	,,	51	65 295
63	677	4 066	55 827	60 573	,,	6	3639	33 773	37 418	54	1	,,	2 607	733	3 395	118 793
33	47	3 279	53 138	56 497	,,	9	919	16 078	17 006	413	712	,,	119	,,	1 244	148 163
723	219	154	16 383	17 479	6	744	45	11 849	12 644	,,	,,	,,	379	359	738	36 834
750	71	1 429	15 316	17 566	,,	1	145	3 430	3 576	877	,,	,,	60	15	952	118 375
4 765	152	1 009	33 642	39 568	9	,,	,,	981	990	3	,,	,,	,,	,,	3	66 175
8	60	5 326	32 560	37 954	,,	,,	28	1 967	1 995	1 717	1 470	,,	,,	,,	3 187	143 559
200	700	2 000	219 670	222 570	,,	,,	,,	9 117	9 117	,,	4 234	,,	5 108	,,	9 342	249 619
70	350	3 750	131 350	135 520	,,	,,	,,	4 300	4 300	,,	,,	,,	,,	,,	,,	180 230
12 121	3 908	43 098	845 108	934 235	246	948	4630	88 339	94 163	736	5 812	301	10 643	1 171	18 663	1 280 906
2 404	1 914	42 633	578 813	625 764	2710	38	1345	37 728	41 821	30 313	38 947	341	3 305	53	72 959	1 838 760

GEWESTEN.	Van de GESLAAGDE velden waren door de bevolking voor eigen cultuur of voor rekening van particuliere ondernemers beplant met:									
	suikerriet.		indigo.		tabak.		kapas en diverse voedingsgewassen (meest djagoeng).		Totaal.	
	Als 1ste gewas.	Als 2de gewas.	Als 1ste gewas.	Als 2de gewas.	Als 1ste gewas.	Als 2de gewas.	Als 1ste gewas.	Als 2de gewas.	Als 1ste gewas.	Als 2de gewas.
Bantam	698	18	"	"	"	18	5 038	19 988	5 736	20 024
	716		"		18		25 026		25 760	
Batavia, domein Bloeboer	8	"	"	"	"	"	111	233	119	233
	8		"		"		344		352	
Batavia, afdeeling Krawang	95	"	"	"	"	"	1 249	1 337	1 344	1 337
	95		"		"		2 586		2 681	
Preanger Regentschappen	5 020	2	36	"	11 537	806	173 866	67 901	190 459	68 709
	5 022		36		12 343		241 767		259 168	
Cheribon	14 892	233	827	436	136	449	28 648	54 249	44 503	55 367
	15 125		1 263		585		82 897		99 870	
Pekalongan	15 193	111	1 379	639	2 088	561	43 358	98 811	62 018	100 122
	15 304		2 018		2 649		142 169		162 140	
Semarang	13 356	7 204	1 032	997	2 005	3 935	71 776	179 465	88 169	191 601
	20 560		2 029		5 940		251 241		279 770	
Rembang	599	498	947	1 711	3 824	17 733	52 041	155 293	57 411	175 235
	1 097		2 658		21 557		207 334		232 646	
Soerabaja	32 930	4 974	198	1 762	428	3 025	37 339	124 662	70 895	134 423
	37 904		1 960		3 453		162 001		205 318	
Pasoeroean	24 103	12 448	159	1 822	3 308	8 709	105 656	198 531	133 226	221 510
	36 551		1 981		12 017		304 187		354 736	
Besoeki	9 749	4 910	460	534	5 167	35 568	81 066	106 040	96 442	147 052
	14 659		994		40 735		187 106		243 494	
Banjoemas	4 575	289	66	151	10 946	2 239	38 391	62 565	53 978	65 244
	4 864		217		13 185		100 956		119 222	
Kedoe	1 223	549	785	163	8 712	13 563	104 678	132 644	115 398	146 919
	1 772		948		22 275		237 322		262 317	
Madioen	6 154	3 626	1 002	417	199	3 265	28 741	110 115	36 096	117 423
	9 780		1 419		3 464		138 856		153 519	
Kediri	24 068	3 637	1 345	1 296	1 009	8 456	39 750	126 983	66 172	140 372
	27 705		2 641		9 465		166 733		206 544	
Madoera	680	320	820	650	2 250	6 950	236 527	172 310	240 277	180 230
	1 000		1 470		9 200		408 837		420 507	
Totalen voor de gouvernements-residentiën van Java (buiten de particuliere landerijen) en voor Madoera	153 343	38 819	9 056	10 578	51 609	105 277	1 048 235	1 611 127	1 262 243	1 765 801
	192 162		19 634		156 886		2 659 362		3 028 044	
Over 1903 waren de cijfers	146 542	29 006	7 206	15 907	49 241	130 405	1 034 605	1 703 140	1 237 594	1 878 458
	175 548		23 113		179 646		2 737 745		3 116 052	

Bijlage LL.

(Zie hoofdstuk O, afd. 1, § 1, sub 2°. *a*, van het verslag.)

OPGAVEN

BETREFFENDE

DE AAN DE VERPLICHTE LEVERING ONDERWORPEN

KOFFIECULTUUR

OP

JAVA

EN DE VAN GOUVERNEMENTSWEGE GEHOUDEN VEILINGEN VAN JAVA-KOFFIE,

MEERENDEELS OVER

1904.

I. GEWESTELIJK OVERZICHT OVER 1904

GEWESTEN. *a*)	Volgens de op ult. October 1904 afgesloten opgaven was bij de koffiecultuur ingedeeld het navolgend aantal		Hoeveelheid koffie in 1904 bij de inkooppakhuizen *ingekocht* … pikols van 100 kati's of van 61,76 K.G.					
	desa's.	huisgezinnen.	Ingekocht. *b*)		Bij het ledigvallen van de pakhuizen: meer bevonden.		minder bevonden.	
1.	2.	3.	4.		5.		6.	
			c) 11 213,83^{4}		1,68^{6}		0,91	
Preanger Regentschappen	382	56 570	130,74^{6}		0,24^{4}		0,00^{4}	
				11 344,58		1,93		0,91^{4}
Cheribon	»	»	»	»	»	»	»	»
			9 982,78^{8}		7,80		6,12^{8}	
Pekalongan	140	16 116	585,31^{4}		2,67^{2}		0,43^{2}	
				10 568,10^{2}		10,47^{2}		6,56
			7 698,77^{8}		4,07^{8}		26,29^{8}	
Semarang	149	10 072	55,64^{2}		0,89^{6}		»	
				7 754,42		4,97^{4}		26,29^{8}
			141,84^{8}		0,04^{8}		»	
Soerabaja	»	»	2,37^{6}		»		»	
				144,22^{4}		0,04^{8}		»
			26 562,30^{5}		18,52^{8}		26,10^{8}	
Pasoeroean	510	52 347	451,24^{7}		3,14^{6}		»	
				27 013,55^{2}		21,67^{4}		26,10^{8}
			4 708,16		1,50^{8}		»	
Besoeki	12	2 943	23,13^{6}		0,01^{2}		»	
				4 731,29^{6}		1,52		»
			52,84^{4}		0,02		1,76	
Banjoemas	»	»	6,69^{2}		»		0,01^{2}	
				59,53^{6}		0,02		1,77^{2}
			1 117,26^{2}		0,44		0,05^{6}	
Kedoe	31	2 451	7 71^{4}		0,07^{4}		0,00^{6}	
				1 124,97^{6}		0,51^{4}		0,06^{2}
			1 001,82^{8}		1,68^{2}		0,83^{6}	
Madioen *e*)	66	5 411	43,86^{2}		0,06^{8}		0,00^{8}	
				1 045,69		1,75		0,84^{4}
			165,57^{2}		0,04^{8}		»	
Kediri	»	»	78,04		0,06^{8}		»	
				243,61^{2}		0,11^{6}		»
			62 645,21^{9}		35,83^{8}		62,09^{6}	
Totalen	1 290	145 910	1 384,76^{9}		7,18		0,46^{2}	
				64 029,98^{8}		43,01^{8}		62,55^{8}

en *uitgeleverd* (in		Aantal pikols koffie (goede en inferieure) in de drie voorafgegane jaren *uitgeleverd.*			*AANMERKINGEN.*
Uitgeleverd.		1901.	1902.	1903.	
7.		8.	9.	10.	
d) 11 214,61 $130,98^{6}$	$11\,345,59^{6}$	33 672	25 880	78 957	
"	"	954	751	153	
9 984,46 $587,55^{4}$	$10\,572,01^{4}$	11 130	19 718	39 959	
$7\,676,55^{8}$ $56,53^{8}$	$7\,733,09^{6}$	10 032	4 586	7 086	
$141,89^{6}$ $2,37^{6}$	$144,27^{2}$	227	1 117	1 544	
$26\,554,72^{5}$ $454,39^{3}$	$27\,009,11^{8}$	41 578	148 388	147 598	
$4\,709,66^{8}$ $23,14^{8}$	$4\,732,81^{6}$	2 130	9 983	4 941	
$51,10^{4}$ 6,68	$57,78^{4}$	385	305	1 665	
$1\,117,64^{6}$ $7,78^{2}$	$1\,125,42^{8}$	1 676	1 024	1 961	
$1\,002,67^{4}$ $43,92^{2}$	$1\,046,59^{6}$	2 248	6 556	6 443	
165,62 $78,10^{8}$	$243,72^{8}$	474	1 187	1 559	
$62\,618,96^{1}$ $1\,391,48^{7}$	$64\,010,44^{8}$	f) 104 506	f) 219 495	f) 291 866 g) 5 864	
g) 715,07 79,16	794,23			297 730	
$63\,334,03^{1}$ $1\,470,64^{7}$	$64\,804,67^{8}$				

a) De verplichte koffiecultuur is ingetrokken in de residentiën Soerakarta, Djokjakarta, Cheribon, Soerabaja, Banjoemas en Kediri en in één of meer districten der residentiën Pekalongan, Besoeki, Kedoe en Madioen, terwijl, met ingang van 1 Januari 1904, de gedwongen levering van koffie in de residentie Cheribon is opgeheven.

b) Ook de aangehaalde en verbeurd verklaarde koffie is onder de in kolom 4 vermelde hoeveelheden begrepen. In de verschillende residentiën zijn de volgende hoeveelheden aangehaald en verbeurd verklaard (in pikols):

	1ste soort.	2de soort.	Te zamen.
Preanger Regentschappen	5,20	$5,10^{2}$	$10,30^{2}$
Pekalongan	$3,09^{8}$	$1,49^{4}$	$4,59^{2}$
Semarang	$0,67^{2}$	$6,55^{4}$	$7,22^{6}$
Soerabaja	"	$1,61^{6}$	$1,61^{6}$
Pasoeroean	$4,90^{9}$	$16,55^{5}$	$21,46^{4}$
Besoeki	0,02	13,33	13,35
Banjoemas	$0,71^{6}$	$5,76^{6}$	$6,48^{2}$
Kedoe	$1,09^{4}$	$4,10^{6}$	5,20
Madioen	$0,01^{2}$	$18,93^{2}$	$18,94^{4}$
Kediri	"	2,27	2,27
Totalen	$15,72^{1}$	$75,72^{5}$	$91,44^{6}$

c) De tweeërlei opgaaf hier en elders in dezen staat doelt op koffie 1ste soort en op inferieure koffie.

d) Onder de hier vermelde totalen waren aan Libera-koffie begrepen (in pikols):

Preanger Regentschappen	$8\,978,00^{4}$
Pekalongan	$3\,920,40^{6}$
Semarang	4 937,77
Soerabaja	$1,58^{4}$
Pasoeroean	4 169,70
Besoeki	$57,04^{2}$
Banjoemas	$33,95^{6}$
Kedoe	$836,01^{3}$
Madioen	$322,97^{8}$
Kediri	62,82
Totaal	$23\,320,27^{2}$

e) De cijfers in de kolommen 4 t/m 16 voor de residentie Madioen opgegeven, hebben alleen betrekking op de door de inlandsche bevolking als *bereid* product ingeleverde koffie.

f) Onder de hier vermelde totalen was aan koffie 2de soort begrepen in 1901, 1902 en 1903 respectievelijk 2738, 6431 en 8433 pikol. De in gemelde drie jaren ingeleverde hoeveelheden Liberia-koffie beliepen achtereenvolgens 29849, 18939 en 13369 pikol.

g) Hoeveelheid koffie bereid bij het gouvernements-etablissement te Ngebel (Madioen).

GEWESTEN.	Gezamenlijke kosten voor den koffie-oogst van 1904 betaald t					
	Inkoopsprijs aan de bevolking betaald à f 15 per pikol (inferieure koffie à f 7,50 per pikol).	Kosten van pakhuis-meesters en pakhuis-personeel.	Kosten van koffie-mantri's en cultuur-personeel.	Uitgaven voor onderhoud en oprichting van inkooppakhuizen.		Kosten van afpakking en vervoer naar de strandpak-huizen.
				Gewoon onderhoud.	Oprichting en zware herstelling.	
	11.	12.	13.	14.	15.	16.
Preanger Regentschappen	f 169 188,10^5	f 27 088,48^5	f 18 600	f 1 533,55	f 121,45	f 12 040,31
Cheribon	"	"	"	"	"	"
Pekalongan.	154 131,67^5	9 500,14^5	1 800	1 488,92	"	5 561,87
Semarang	115 898,98^5	7 746,51^5	"	2 401,37	"	4 616,03
Soerabaja	2 145,54	823,94	"	270,—	"	126,49
Pasoeroean	401 818,92^5	31 207,14^5	42 855	5 761,02	1 018,—	6 451,88
Besoeki	70 795,92	5 137,64^5	5 100	1 205,—	"	551,44
Banjoemas	842,85	861,72	"	707,10	"	14,52
Kedoe	16 816,78^5	2 439,63^5	"	94,22	"	749,39
Madioen *c*).	15 356,38^5	3 064,30	7 680	559,40	"	742,66
Kediri	3 068,88	313,58	90	980,—	"	3,54
Totalen . . .	f 950 064,05	f 88 183,11	f 76 125	f 15 000,58	f 1 139,45	f 30 858,15

en met het vervoer uit de inkoop- naar de strandpakhuizen.

Cultuurprocenten aan inlandsche ambtenaren en hoofden.	Bijzondere uitgaven voor de bereiding op de West-Indische wijze.	Alle andere uitgaven (onder geen der voorgaande hoofden begrepen). *h*)	Totaal.	Gemiddelde kosten per pikol uitgeleverde koffie.	Inkooppakhuizen.	
					Aantal.	Bergruimte (in pikols).
17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.
f 11 497,37^5	"	f 273,85	f 240 343,13	f 21,18	91	113 080
"	"	"	"	"	"	"
3 669,90^5	"	3 075,73^5	179 228,25	16,91	29	67 500
2 822,62	"	170,—	133 655,52^5	17,28	25	42 635
52,00^5	"	19,68	3 437,65^5	23,83	5	4 650
10 923,20	f 14 385,42^5	738,03	515 158,63	19,07	67	251 846
1 726,31^5	"	29,50	84 545,82	17,87	15	43 280
19,07	"	7,80	2 453,06^5	42,45	13	23 300
348,85	"	23,45	20 472,33	18,19	17	35 275
650,12	*i*) 18 950,—	600,—	*j*) 47 602,86^5	*j*) 25,86	13	34 320
60,90	"	"	4 516,90	18,53	13	14 500
f 31 770,36	f 33 335,42^5	f 4 938,04^5	f 1 231 414,17	f 19,—	288	630 386
		k) 42 147,89^5	42 147,89^5			
		l) 47 085,94	*l*) f 1 273 562,06^5	f 19,65		

AANMERKINGEN.

h) Uitgaven wegens geldverzendingen, omwerking van koffie, enz.

i) Totaal der exploitatiekosten gedurende het campagnejaar 1904/1905 van het etablissement te Ngebel. Hieronder is begrepen f 11 920,19, uitgegeven voor den inkoop van de bevolking van *onbereid* koffieproduct, namelijk:
3320,08 pikol roode bes à f 3;
600,91 " groengele bes à f 2,50;
26,21 " opraapsel (lelessan) à f 1 en
62,92 " hoornschil (à 7 en f 3),
na verwerking te zamen uitgeleverd hebbende 794,23 pikol *bereid* product.

j) Berekend over de geheele hoeveelheid (1840,83^6 pikol) uitgeleverde koffie. Afzonderlijk voor de op gewone wijze en op West-Indische wijze bereide koffie worden de gemiddelde kosten per pikol respectievelijk f 27,38 en f 23,86.

k) Traktementen en reiskosten van den chef der IVde afdeeling van 's lands plantentuin voor onderzoekingen in het belang van de koffiecultuur, van den adjunct-adviseur voor de koffiecultuur, voor de beide in het belang van de koffiecultuur werkzaam gestelde controleurs, zoomede kosten van commissiën en opdrachten in het belang van de cultuur.

l) Hieronder is niet begrepen f 64 714,15, uitgegeven voor voorbereidende maatregelen voor den bouw van het gouvernementsbereidingsetablissement en de hulpetablissementen in de Preanger Regentschappen.

II. AFSCHRIJVINGEN EN BIJPLANTINGEN IN DE OP HOOG GEZAG AA

GEWESTEN.	Aantal jonge en vruchtdragende boomen, aanwezig op ult. October 1903 (vgl. K. V. 1904, bijlage N N, tabel II, kolom 6).	Bijplantingen in den westmoesson van 1903/1904.		Afschrijvingen in den loop van 1904 (tot ult. October).
		Aantal boomen, die volgens machtiging van de Indische Regeering zouden moeten worden bijgeplant (vgl. K. V. 1904, bijlage NN, tabel II, kolom 7).	Aantal boomen, die werkelijk zijn bijgeplant.	
1.	2.	3.	4.	5.
Preanger Regentschappen	12 337 898	310 234	a) 302 478	461 752
Pekalongan	4 353 923	232 375	c) 233 744	439 293
Semarang	1 708 809	"	"	139 938
Soerabaja	552 520	"	"	135 371
Pasoeroean	18 429 893	878 662	c) 882 217	1 238 176
Besoeki	6 611 983	125 870	125 870	317 186
Banjoemas	321 488	"	"	321 488
Kedoe	385 402	"	"	81 803
Madioen	1 505 632	58 706	c) 59 783	235 172
Kediri	350 759	"	"	232 168
Totalen	e) 46 558 307	1 605 847	f) 1 604 092	f) 3 602 347

GE

vru

a

ul

b)

d)

e)

...GELEGDE GEREGELDE KOFFIEPLANTSOENEN OP JAVA OVER 1903 en 1904.

	Aantal jonge en vruchtdragende boomen aanwezig op ult. October 1904.	Aantal boomen volgens machtiging van de Indische Regeering bij te planten in den westmoesson van 1904/1905.	Alzoo in den aanvang van 1905 aan jonge en vruchtdragende boomen vermoedelijk aanwezig. (N.B. Te verminderen met de nog niet bekende afschrijvingen.)
	6.	7.	8.
52	b) 12 349 902	577 198	12 927 100
93	4 148 374	204 940	4 353 314
38	1 568 871	60 625	1 629 496
71	417 149	"	417 149
76	d) 18 080 025	1 022 112	19 102 137
36	6 420 667	124 970	6 545 637
38	"	"	"
03	303 599	"	303 599
72	1 330 243	106 876	1 437 119
68	118 591	"	118 591
47	e) 44 737 421	g) 2 096 721	46 834 142

TOELICHTINGEN.

9.

a) In de Preanger Regentschappen zijn 7 756 boomen minder bijgeplant, door gebrek aan voldoend plantmateriaal, waarvan veel voor inboeting moest worden gebezigd.

b) Hieronder 7 558 boomen van opnieuw in onderhoud genomen Soekasorangantuinen, en eene meerbevinding van 163 720 boomen in 1901/1902 bijgeplant, die in de leggers nog niet waren opgenomen.

c) In Pekalongan, Pasoeroean en Madioen zijn respectievelijk 1 369, 3 555 en 1 077 boomen meer bijgeplant, wegens het ruim uitzetten van het ontginningsterrein.

d) Hieronder 6 091 boomen, die abusievelijk niet in den vorigen legger waren opgenomen.

e) Onder het totaal in kolom 2 en in kolom 6 zijn begrepen Liberia-koffieboomen, verdeeld als volgt:

	ult. October 1903.	ult. October 1904.
Preanger Regentschappen . .	1 104 634	1 014 687
Pekalongan	1 459 497	1 483 806
Semarang.	1 564 162	1 532 271
Soerabaja	28 847	22 356
Pasoeroean	1 421 010	1 496 626
Besoeki	140 269	129 698
Kedoe	310 481	257 201
Madioen	219 336	233 247
Kediri	62 032	54 248
Totalen . . .	6 310 268	6 224 140

f) Gedurende 1903/1904 zijn 263 703 Liberia-koffieboomen bijgeplant en 349 831 afgeschreven, over onderstaande gewesten verdeeld als volgt:

	Bijgeplant.	Afgeschreven.
Preanger Regentschappen. .	54 418	144 365
Pekalongan	88 557	64 248
Semarang.	"	31 891
Soerabaja	"	6 491
Pasoeroean	90 152	14 536
Besoeki	"	10 571
Kedoe	"	53 280
Madioen	30 576	16 665
Kediri	"	7 784
Totalen . . .	263 703	349 831

g) Hierbij is gerekend op het bijplanten van 395 487 Liberia-koffieboomen, namelijk in de residentiën:

Preanger Regentschappen . . .	103 008
Pekalongan	98 150
Semarang.	60 625
Pasoeroean	103 968
Madioen	29 736
Totaal. . .	395 487

III. AFDEELINGSGEWIJZE OPGAVEN

GEWESTEN.	AFDEELINGEN. N.B. Alleen die afdeelingen worden genoemd, welke nog voor een grooter of kleiner gedeelte bij de gouvernements-koffiecultuur zijn betrokken.	Aantal districten nog bij de gouvernements-koffiecultuur betrokken. In de cultuurplannen begrepen. Bevattende enkel desa's als bedoeld in kolom 10.	Bevattende èn desa's als bedoeld in kolom 10 èn desa's als bedoeld in kolom 11.	Niet meer in de cultuurplannen begrepen, als nog enkel bevattende desa's als bedoeld in kolom 11.	Totaal der kolommen 3 t/m 5.	Zielental der inlandsche bevolking der koffiedistricten op 31 Dec. 1904.	Aantal personen bij de gouvernements-koffiecultuur ingedeeld volgens de z.g. voorstelstaten voor het plantjaar 1905/1906. (De opgaaf betreft de in de kolommen 3 en 4 bedoelde districten.)	Totaal der tot de koffiedistricten van elke afdeeling behoorende desa's.	Aantal desa's nog bij de gouvernements-koffiecultuur betrokken op 31 December 1904. Bij de verplichte cultuur ingedeeld volgens den voorstelstaat voor het plantjaar 1905/1906.	Niet meer bij de verplichte cultuur ingedeeld (d. i. uit de cultuurplannen afgevoerd), maar vooralsnog belast met het onderhoud van bestaande aanplantingen.	Te zamen.	Uitgestrektheid (in bouws) van de bij het einde van het plantjaar 1903/1904, dat is op 31 October 1904, aanwezig… op hoog gezag aangelegde nog in onderhoud zijnde koffieplantsoenen.	vrijwillige of onder dien naam bekend staande koffieaanplantingen op bij de cultuurplannen aangewezen gronden.	op niet bij de cultuurplannen aangewezen gronden (naar schatting zooveel mogelijk)
1.	2	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12	13.	14.	15.
Preanger Regentschappen (53 distr.)	Bandoeng . .	2	7	,,	9	592 400	20 678	308	151	99	250	4 297	7 023	3 07
	Tjiandjoer . .	,,	4	,,	4	166 835	7 174	76	38	,,	38	1 464	243	47
	Soekaboemi .	1	4	,,	5	206 210	11 429	94	80	1	81	1 183	241	1 86
	Soemedang .	,,	1	2	3	49 073	2 049	25	12	25	37	1 376	408	35
	Limbangan .	2	7	,,	9	433 070	12 954	227	86	21	107	1 100	2 431	98
	Soekapoera. .	1	,,	,,	1	24 503	2 286	15	15	,,	15	,,	61	45
	Totalen. . .	6	23	2	31	1 472 091	56 570	745	382	146	528	9 420	10 407	6 36
Pekalongan (28 distr.)	Pekalongan .	,,	2	,,	2	57 851	2 172	123	42	39	81	1 194	,,	29
	Batang. . . .	,,	1	,,	1	44 824	520	81	9	33	42	566	,,	28
	Tegal. . . .	,,	,,	1	1	26 942	,,	38	,,	,,	,,	4	2	8
	Brebes	,,	2	,,	2	139 406	9 043	80	58	5	63	1 566	17	4 19
	Pemalang . .	,,	1	1	2	85 580	4 381	61	31	20	51	757	,,	3 12
	Totalen. . .	,,	6	2	8	354 603	16 116	383	140	97	237	4 087	19	7 92
Semarang (35 distr.)	Salatiga . . .	,,	,,	1	1	93 210	,,	98	,,	7	7	21	3	7
	Kendal	,,	2	,,	2	110 657	10 072	192	149	15	164	2 410	,,	20
	Totalen . .	,,	2	1	3	203 867	10 072	290	149	22	171	2 431	3	27
Soerabaja (28 distr.)	Modjokerto .	,,	,,	1	1	54 317	,,	193	,,	74	74	392	45	13
	Djombang . .	,,	,,	1	1	,,	,,	124	,,	34	34	34	8	,,
	Totalen. . .	,,	,,	2	2	54 317	,,	317	,,	108	108	426	53	13
Pasoeroean (30 distr.)	Malang. . . .	,,	8	,,	8	630 768	31 722	663	309	128	437	8 649	3 681	29 84
	Bangil	,,	2	,,	2	122 215	4 002	236	29	73	102	366	817	73
	Pasoeroean. .	,,	1	,,	1	45 303	2 457	51	23	10	33	5	,,	6 60
	Probolinggo.	,,	1	,,	1	37 192	2 404	42	21	18	39	,,	1 662	5 00
	Kraksaän. . .	,,	1	,,	1	51 962	2 329	42	24	7	31	1 000	134	37
	Loemadjang.	2	2	,,	4	184 338	9 433	159	104	11	115	4 085	349	25
	Totalen. . .	2	15	,,	17	1 071 778	52 347	1193	510	247	757	14 105	6 643	42 79
Besoeki (18 distr.) .	Bondoewoso.	,,	1	4	5	258 417	2 943	251	12	70	82	2 825	,,	13
	Djember . . .	,,	,,	2	2	115 700	,,	65	,,	26	26	1 184	,,	3
	Banjoewangi.	,,	,,	2	2	125 617	,,	119	,,	75	75	947	,,	,,
	Totalen. . .	,,	1	8	9	499 734	2 943	435	12	171	183	4 956	,,	16

OVER 1904 BETREFFENDE DE CULTUUR.

AANTAL KOFFIEBOOMEN OP 31 OCTOBER 1904:									Koffielevering (in pikols)				
aanwezig in op hoog gezag aangelegde, nog in onderhoud zijnde koffieplantsoenen.			naar schatting aanwezig in plantsoenen, vrijwillig of onder dien naam (als aequivalent voor verplichte bijplantingen) aangelegd										
			op bij de cultuurplannen aangewezen gronden.			op niet bij de cultuurplannen aangewezen gronden.							
Geplant in de jaren 1901/1902, 1902/1903 en 1903/1904.	Geplant in vroegere jaren.	Totaal.	Geplant in de jaren 1901/1902, 1902/1903 en 1903/1904.	Geplant in vroegere jaren.	Totaal.	Geplant in de jaren 1901/1902, 1902/1903 en 1903/1904.	Geplant in vroegere jaren.	Totaal.	over 1900.	over 1901.	over 1902.	over 1903.	over 1904.
16.	17.	18.	19.	20.	21.	22	23	24.	25.	26	27.	28.	29.
423 610	5 028 168	5 451 778	50 938	12 139 012	12 189 950	74 860	5 347 676	5 422 536	18 937	20 037	14 542	58 054	2 377
561 806	902 193	1 463 999	55 428	104 362	159 790	38 569	69 195	107 764	1 216	1 616	1 234	1 970	1 234
264 968	645 302	910 270	56 000	66 598	122 598	211 863	860 435	1 072 298	5 366	7 876	5 734	3 304	6 639
102 320	1 117 855	1 220 175	"	829 440	829 440	"	657 403	657 403	2 390	2 404	2 049	6 094	410
746 004	2 557 676	3 303 680	32 058	3 876 665	3 908 723	261 627	1 204 658	1 466 285	1 916	1 689	2 298	9 416	613
"	"	"	"	48 210	48 210	"	"	"	257	50	23	119	73
2 098 708	10 251 194	12 349 902	194 424	17 064 287	17 258 711	586 919	8 139 367	8 726 286	30 082	33 672	25 880	78 957	11 346
116 800	1 264 546	1 381 346	"	"	"	2 662	322 910	325 572	3 059	1 352	1 686	4 123	1 086
10 900	431 235	442 135	"	"	"	28 000	416 200	444 200	843	1 364	1 489	2 127	2 096
"	3 801	3 801	"	825	825	1 700	103 000	104 700	238	212	214	604	62
284 614	1 036 672	1 321 286	"	12 240	12 240	647 850	5 104 050	5 751 900	14 870	5 415	12 806	25 542	5 985
228 330	771 476	999 806	"	"	"	1 880 441	3 798 114	5 678 555	3 743	2 787	3 523	7 563	1 343
640 644	3 507 730	4 148 374	"	13 065	13 065	2 560 653	9 744 274	12 304 927	22 753	11 130	19 718	39 959	10 572
"	36 600	36 600	"	"	"	500	103 000	103 500	4 203	3 504	1 636	2 125	246
13 250	1 519 021	1 532 271	"	"	"	6 100	232 650	238 750	4 610	6 528	2 950	4 961	7 487
13 250	1 555 621	1 568 871	"	"	"	6 600	335 650	342 250	8 813	10 032	4 586	7 086	7 733
11 984	346 925	358 909	"	66 000	66 000	"	209 479	209 479	859	227	916	1 430	125
"	58 240	58 240	"	2 000	2 000	"	"	"			201	114	19
11 984	405 165	417 149	"	68 000	68 000	"	209 479	209 479	859	227	1 117	1 544	144
2 142 511	10 220 570	12 363 081	1 610 438	3 423 824	5 034 262	133 685	48 103 566	48 237 251	87 280	22 895	116 628	97 447	13 440
116 390	518 145	634 535	12 000	1 078 000	1 090 000	3 000	1 000 000	1 003 000	2 537	943	3 351	1 913	773
"	9 600	9 600	"	"	"	1 500 000	13 200 000	14 700 000	12 115	3 460	10 716	23 628	3 971
"	"	"	107 000	4 600 000	4 707 000	227 200	8 560 000	8 787 200	6 692	7 300	8 699	18 054	3 812
183 280	727 985	911 265	"	150 750	150 750	"	419 625	419 625	3 717	957	3 107	2 731	659
705 772	3 455 772	4 161 544	"	475 000	475 000	"	610 000	610 000	3 612	6 023	5 887	3 825	4 354
3 147 953	14 932 072	18 080 025	1 729 438	9 727 574	11 457 012	1 863 885	71 893 191	73 757 076	115 953	41 578	148 388	147 598	27 009
245 670	3 104 558	3 350 228	"	"	"	"	194 000	194 000	8 942	1 428	8 009	3 721	4 312
466 700	1 222 148	1 688 848	"	"	"	"	65 000	65 000	630	274	1 251	515	386
236 690	1 144 901	1 381 591	"	"	"	"	"	"	561	428	723	705	35
949 060	5 471 607	6 420 667	"	"	"	"	259 000	259 000	10 133	2 130	9 983	4 941	4 733

GEWESTEN.	AFDEELINGEN. N.B. Alleen die afdeelingen worden genoemd, welke nog voor een grooter of kleiner gedeelte bij de gouvernements-koffiecultuur zijn betrokken.	Aantal districten nog bij de gouvernements-koffiecultuur betrokken. In de cultuurplannen begrepen. Bevattende enkel desa's als bedoeld in kolom 10.	Bevattende en desa's als bedoeld in kolom 10 èn desa's als bedoeld in kolom 11.	Niet meer in de cultuurplannen begrepen, als nog enkel bevattende desa's als bedoeld in kolom 11.	Totaal der kolommen 3 t/m 5.	Zielental der inlandsche bevolking der koffiedistricten op 31 Dec. 1904.	Aantal personen bij de gouvernements-koffiecultuur ingedeeld volgens de z.g. voorstelstaten voor het plantjaar 1905/1906. (De opgaaf betreft de in de kolommen 3 en 4 bedoelde districten.)	Totaal der tot de koffiedistricten van elke afdeeling behoorende desa's.	Aantal desa's nog bij de gouvernements-koffiecultuur betrokken op 31 December 1904. Bij de verplichte cultuur ingedeeld volgens den voorstelstaat voor het plantjaar 1905/1906.	Niet meer bij de verplichte cultuur ingedeeld (d. i. uit de cultuurplannen afgevoerd), maar vooralsnog belast met het onderhoud van bestaande aanplantingen.	Te zamen.	Uitgestrektheid (in bouws) van de bij het einde van het plantjaar 1903/1904, dat is op 31 October 1904, aanwezige op hoog gezag aangelegde nog in onderhoud zijnde koffieplantsoenen.	vrijwillige of onder dien naam bekend staande koffieaanplantingen. op bij de cultuurplannen aangewezen gronden.	op niet bij de cultuurplannen aangewezen gronden (naar schatting zooveel mogelijk).
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13	14.	15.
Banjoemas (19 distr.)	Poerwakarta.	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
	Poerbolinggo	,,	,,	,,	,,	79 923	,,	93	,,	,,	,,	,,	,,	234
	Bandjarnegara	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	45
	Totalen. . .	,,	,,	,,	,,	79 923	,,	93	,,	,,	,,	,,	,,	279
Kedoe (34 distr.)	Temanggoeng	,,	1	1	2	102 192	2 451	121	31	29	60	532	4	220
	Ledok	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	284
	Totalen. . .	,,	1	1	2	102 192	2 451	121	31	29	60	532	4	504
Madioen (22 distr.)	Madioen . . .	,,	,,	1	1	30 939	,,	32	,,	1	1	4	,,	38
	Ngawi	,,	3	,,	3	156 870	2 535	171	40	12	52	605	27	65
	Magetan . . .	,,	,,	1	1	61 528	,,	117	,,	29	29	155	22	85
	Ponorogo . .	,,	1	,,	1	33 014	2 876	38	26	10	36	334	2 535	1 065
	Totalen. . .	,,	4	2	6	282 351	5 411	358	66	52	118	1 098	2 584	1 253
Kediri (24 distr.)	Blitar.	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	c) 150
	Ngrowo . . .	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	7
	Trenggalek .	,,	,,	2	2	101 235	,,	179	,,	42	42	200	7	11
	Berbek	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	242
	Kediri	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
	Totalen. . .	,,	,,	2	2	101 235	,,	179	,,	42	42	200	7	410

RECAPITU[LATIE]

GEWESTEN.	Totaal aantal districten.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.
Preanger Regentschappen	53	6	23	2	31	1 472 091	56 570	745	382	146	528	9 420	10 407	6 363
Pekalongan	28	,,	6	2	8	354 603	16 116	383	140	97	237	4 087	19	7 922
Semarang.	35	,,	2	1	3	203 867	10 072	290	149	22	171	2 431	3	277
Soerabaja.	28	,,	,,	2	2	54 317	,,	317	,,	108	108	426	53	139
Pasoeroean	30	2	15	,,	17	1 071 778	52 347	1 193	510	247	757	14 105	6 643	42 795
Besoeki	18	,,	1	8	9	499 734	2 943	435	12	171	183	4 956	,,	164
Banjoemas	19	,,	,,	,,	,,	79 923	,,	93	,,	,,	,,	,,	,,	279
Kedoe.	34	,,	1	1	2	102 192	2 451	121	31	29	60	532	4	504
Madioen	22	,,	4	2	6	282 351	5 411	358	66	52	118	1 098	2 584	1 253
Kediri.	24	,,	,,	2	2	101 235	,,	179	,,	42	42	200	7	410
Algemeene totalen . .	291	8	52	20	80	4 222 091	145 910	4 114	1 290	914	2 204	37 255	19 720	60 106

a) Hieronder voor de jaren 1900, 1901 en 1903 achtereenvolgens 81, 84 en 1 pikol uit de afdeeling Tjilatjap.

b) Hieronder voor de jaren 1900 t/m 1904 achtereenvolgens 7, 1, 1, 0 en 4 pikol uit de afdeeling Magelang en 77, 169, 124, 39 en 245 pikol uit de afdeeling Poerworedjo (vroeger Koetoardjo).

c) Hieronder voor 1900 3 pikol uit de afdeeling Patjitan.

d) Hieronder begrepen voor de jaren 1903 en 1904 respectievelijk 5864 en 794 pikol, afkomstig van het bereidingsetablissement te Ngebel.

AANTAL KOFFIEBOOMEN OP 31 OCTOBER 1904:									Koffielevering (in pikols)				
aanwezig in op hoog gezag aangelegde, nog in onderhoud zijnde koffieplantsoenen.			naar schatting aanwezig in plantsoenen, vrijwillig of onder dien naam (als aequivalent voor verplichte bijplantingen) aangelegd										
			op bij de cultuurplannen aangewezen gronden.			op niet bij de cultuurplannen aangewezen gronden.							
Geplant in de jaren 1901/1902, 1902/1903 en 1903/1904.	Geplant in vroegere jaren.	Totaal.	Geplant in de jaren 1901/1902, 1902/1903 en 1903/1904.	Geplant in vroegere jaren.	Totaal.	Geplant in de jaren 1901/1902, 1902/1903 en 1903/1904.	Geplant in vroegere jaren.	Totaal.	over 1900.	over 1901.	over 1902.	over 1903.	over 1904
16.	17.	18.	19.	20.	21.	22	23.	24.	25.	26	27.	28.	29
"	"	"	"	"	"	"	"	"	41	26	13	16	25
"	"	"	"	"	"	65 403	193 116	258 519	111	23	42	153	9
"	"	"	"	"	"	"	63 000	63 000	1 257	252	250	1 495	24
"	"	"	"	"	"	65 403	256 116	421 519	a) 1 490	a) 385	305	a) 1 665	58
29 400	274 199	303 599	"	6 900	6 900	"	278 776	278 776	1 554	1 186	790	1 279	799
"	"	"	"	"	"	"	75 358	75 358	581	320	109	643	326
29 400	274 199	303 599	"	6 900	6 900	"	354 134	654 134	b) 2 219	b) 1 676	b) 1 024	b) 1 961	b) 1 125
"	2 200	2 200	"	"	"	"	79 300	79 300	469	22	316	525	44
184 390	496 123	680 513	"	27 350	27 350	3 000	65 000	6 800	576	497	947	562	578
44 500	237 671	282 171	"	27 000	27 000	20 000	20 000	40 000	582	213	643	1 271	223
55 515	309 844	365 359	64 541	3 750 298	3 814 839	207 011	739 087	946 098	5 723	1 515	4 650	d) 9 949	996
284 405	1 045 838	1 330 243	64 541	3 804 648	3 869 189	230 011	903 387	1 133 398	c) 7 353	2 247	6 556	d) 12 307	d) 1 841
"	"	"	"	"	"	"	76 000	76 000	1 012	95	805	430	147
"	"	"	"	"	"	3 048	7 600	10 648	11	"	11	32	"
50 048	68 543	118 591	"	17 840	17 840	500	20 000	20 500	255	57	82	668	6
"	"	"	"	"	"	60 000	35 000	95 000	232	79	136	84	89
"	"	"	"	"	"	"	"	"	475	243	153	345	2
50 048	68 543	118 591	"	17 840	17 840	63 548	138 600	202 148	1 985	474	1 187	1 559	244

ATIE.

2 098 708	10 251 194	12 349 902	194 424	17 064 287	17 258 711	586 919	8 139 367	8 726 286	30 082	33 672	25 880	78 957	11 346
640 644	3 507 730	4 148 374	"	13 065	13 065	2 560 653	9 744 274	12 304 927	22 753	11 130	19 718	39 959	10 572
13 250	1 555 621	1 568 871	"	"	"	6 600	335 650	342 250	8 813	10 032	4 586	7 086	7 733
11 984	405 165	417 149	"	68 000	68 000	"	209 479	209 479	859	227	1 117	1 544	144
3 147 953	14 932 072	18 080 025	1 729 438	9 727 574	11 457 012	1 863 885	71 893 191	73 757 076	115 953	41 578	148 388	147 598	27 009
949 060	5 471 607	6 420 667	"	"	"	"	259 000	259 000	10 133	2 130	9 983	4 941	4 733
"	"	"	"	"	"	65 403	256 116	321 519	1 490	385	305	1 665	58
29 400	274 199	303 599	"	6 900	6 900	"	354 134	354 134	2 219	1 676	1 024	1 961	1 125
284 405	1 045 838	1 330 243	64 541	3 804 648	3 869 189	230 011	903 387	1 133 398	7 353	2 247	6 556	12 307	1 841
50 048	68 543	118 591	"	17 840	17 840	63 548	138 600	202 148	1 985	424	1 187	1 559	244
7 225 452	37 511 969	44 737 421	1 988 403	30 702 314	32 690 717	5 377 019	92 233 198	97 610 217	f) 202 624	f) 104 505	f) 219 495	f) 297 730	64 805

e) De vermeerdering is een gevolg van het verdeelen onder de bevolking als vrijwillige aanplantingen van 150 bouws met 76 000 boomen, behoord hebbende tot het teruggegeven erfpachtsperceel Djeroek I en van de in het district Berbek afgeschreven 112 bouws verplichte aanplant.

f) In deze cijfers zijn begrepen respectievelijk 984, 954, 751 en 153 pikols koffie afkomstig uit het gewest Cheribon vóór de intrekking van het koffiemonopolie aldaar.

LL

IV. RECAPITULEEREND OVERZICHT over de jaren 1900 t/m 1904 betreffende den omvang en de uitkomsten der cultuur.

A. ALGEMEEN VIJFJARIG OVERZICHT.

a. Omvang der cultuur.

Plantjaren.	Ingedeeld bij de gouvernements-koffiecultuur (nog in de cultuurplannen begrepen) op het einde van elk der opgegeven plantjaren (31 October).		Aantal desa's en huisgezinnen, aan welke (voor het volgende plantjaar) de verplichting is opgelegd tot bijplanting van koffieboomen en (of) tot het ontginnen van gronden voor één of meer latere plantjaren.		Aantal desa's, niet meer in de cultuurplannen opgenomen, maar nog verplicht tot het onderhoud van indertijd door haar aangelegde voorshands niet uit de leggers afgeschreven plantsoenen.	Op hoog gezag aangelegde nog in onderhoud zijnde plantsoenen. Aantal boomen die in het betrokken plantjaar zijn		Op hoog gezag aangelegde nog in onderhoud zijnde plantsoenen. Aantal boomen bij het einde van het plantjaar aanwezig (31 October). *b)*	Op hoog gezag aangelegde nog in onderhoud zijnde plantsoenen. Uitgestrektheid (in bouws) der in de voorgaande kolom bedoelde plantsoenen.	Vrijwillige of onder dien naam bekend staande plantsoenen (*naar schatting*). Aantal boomen bij het einde van het plantjaar aanwezig (31 October). *b)*	Vrijwillige of onder dien naam bekend staande plantsoenen (*naar schatting*). Uitgestrektheid (in bouws).	Aantal personen in het bezit van als vrijwillig bekend staande plantsoenen, aangelegd op: bij de cultuurplannen aangewezen gronden.	Aantal personen in het bezit van als vrijwillig bekend staande plantsoenen, aangelegd op: niet bij de cultuurplannen aangewezen gronden.	Te zamen. *c)*
	Aantal desa's.	Aantal huisgezinnen.	Aantal desa's.	Aantal huisgezinnen.		afgeschreven.	bijgeplant. *a)*							
1	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.
1899/1900	1 930	184 598	930	84 625	1 588	6 713 000	4 301 700	58 985 700 (12 947 200)	48 680	*d)* 163 373 000 (12 495 600)	102 228	62 474	146 718	209 192
1900/1901	1 758	173 705	829	85 074	1 196	8 944 559	3 300 623	51 342 000 (10 749 600)	43 176	148 776 900 (10 143 600)	93 899	63 045	129 526	192 571
1901/1902	1 316	143 279	631	70 437	1 237	9 021 654	3 575 349	46 996 405 (10 121 216)	40 510	139 637 052 (7 442 157)	87 587	58 007	145 212	203 219
1902/1903	1 290	144 401	366	42 227	1 030	4 409 041	2 461 944	46 558 307 (8 534 897)	38 578	138 237 525 (6 827 864)	83 874	59 201	126 826	186 027
1903/1904	1 290	145 910	517	56 755	914	3 602 347	1 604 092	44 737 421 (7 225 452)	37 255	130 300 934 (7 365 422)	79 826	59 012	97 508	156 520

a) De verplichte bijplantingen bedroegen in de opgegeven plantjaren achtereenvolgens 3720, 2715, 3811, 3077 en 1550 bouws.

b) Onder deze totalen zijn begrepen achtereenvolgens 8 337 770, 7 781 236, 6 948 947, 6 310 268 en 6 224 140 Liberia-koffieboomen. Hoeveel Liberia-koffieboomen er onder de cijfers van kolom 11 begrepen zijn, kan niet worden opgegeven. Het aantal jonge — nog niet vruchtdragende — boomen is tusschen ( ) vermeld.

c) Per gewest waren de totalen van 1899/1900 t/m 1903/1904 verdeeld als volgt: (de cijfers tusschen ( ) vermeld, betreffen het aantal bezitters van vrijwillige koffieaanplantingen, aangelegd op bij de cultuurplannen aangewezen gronden):

	1899/1900		1900/1901		1901/1902		1902/1903		1903/1904	
Preanger Regentschappen	59 273	(30 718)	65 065	(30 584)	53 170	(27 778)	62 145	(32 361)	51 862	(31 943)
Pekalongan	15 754	(1 678)	16 613	(1 031)	15 562	(38)	12 345	(32)	15 474	(32)
Pasoeroean	42 356	(20 872)	46 379	(24 909)	43 989	(25 382)	42 297	(23 779)	41 663	(23 971)
Madioen	12 079	(3 396)	11 889	(3 416)	13 754	(3 191)	12 552	(2 963)	12 094	(2 926)
Andere gewesten	79 730	(5 810)	52 625	(3 105)	76 744	(1 618)	56 688	(66)	35 427	(140)
Totalen.	209 192	(62 474)	192 571	(63 045)	203 219	(58 007)	186 027	(59 201)	156 520	(59 012)

d) De achteruitgang van het aantal boomen in vrijwillige plantsoenen was in de jaren 1899/1900 en 1900/1901 voornamelijk op rekening te stellen van de Preanger Regentschappen, waar toen de afneming respectievelijk 7 en 6^{4} millioen bedroeg. Ook voor het plantjaar 1901/1902 zijn de Preanger Regentschappen met het aanzienlijk aantal van 6 millioen in de vermindering van 9 millioen betrokken. In de residentie Pekalongan gingen de plantsoenen met 2 millioen boomen terug in het plantjaar 1901/1902 en met 2^{5} millioen in het plantjaar 1902/1903. De groote achteruitgang van het aantal boomen in het plantjaar 1903/1904 komt hoofdzakelijk voor rekening van de residentie Pasoeroean, waar dit aantal met 7 millioen verminderde.

b. Bij 's lands inkooppakhuizen ontvangen hoeveelheden; kosten op het ingeleverd product gevallen, gerekend tot in de strandpakhuizen op Java, en opbrengst van de hier te lande geveilde hoeveelheden.

Jaren.	Hoeveelheid koffie (in pikols) bij de pakhuizen *ingekocht* (daaronder ook de aangehaalde en verbeurd verklaarde hoeveelheden). *a)*					Totaal der *uitgeleverde* hoeveelheden (in pikols), d. i. na bijtelling van overwichten en na aftrek van minderbevindingen.	Inkoopsprijs aan de inleveraars betaald. *b)*	Andere kosten op het product gevallen, gerekend tot in de strand-pakhuizen op Java.	Totale kosten *in Indië* op het product gevallen.	Gemiddelde prijs waarop de pikol koffie aan het Gouvernement kwam te staan, gerekend tot aan de opschuring in de afscheep-pakhuizen.	Opbrengst van de in Nederland geveilde gouvernementskoffie van Java per pikol.	
	Preanger Regentschappen.	Pekalongan.	Pasoeroean.	Overige gouvernements-residentiën.	Algemeen totaal.						Bruto.	Netto.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.
1900. . .	30 082	23 752	115 939	33 819	203 592	202 623	2 973 734	593 885	3 567 619	f 17,60	f $45,75^{05}$	f $41,83^{49}$
	c) (7 149)	(1 751)	(1 591)	(8 027)	(18 518)							
1901. . .	33 669	11 130	41 485	18 182	104 466	104 506	1 546 603	447 578	1 994 181	19,08	$38,17^{55}$	$34,66^{27}$
	(10 711)	(3 330)	(3 782)	(12 026)	(29 849)							
1902. . .	25 881	19 699	148 304	25 524	219 408	219 495	3 243 311	580 443	3 823 754	17,42	$36,02^{98}$	$32,22^{49}$
	(7 758)	(3 505)	(2 890)	(4 786)	(18 939)							
1903. . .	78 976	39 904	147 459	25 363	291 702	297 730	*e)* 4 311 616	*f)* 853 240	5 164 856	17,35	$32,58^{64}$	$29,10^{24}$
	(4 076)	(3 047)	(547)	(5 699)	(13 369)							
1904. . .	11 345	10 568	27 014	15 096	64 023	*d)* 64 805	*e)* 950 064	*g)* 323 498	1 273 562	19,65	„	„
	(8 978)	(3 928)	(4 170)	(6 252)	(23 320)							

a) De laatstbedoelde hoeveelheden bedroegen in de opgegeven vijf jaren achtereenvolgens 9185, 121, 128 en 91 pikols (grootendeels inferieure soort). Het *ingekocht* product beliep derhalve in de jaren 1900 t/m 1904 achtereenvolgens 202 501, 104 381, 219 287, 291 574 en 63 932 pikol, waaronder aan inferieure soort respectievelijk 8602, 2718, 6375, 8379 en 1309.

b) Sedert 1889 wordt als inkoopsprijs f 15 per pikol betaald (voor inferieure soort de helft).

c) De tusschen ( ) vermelde cijfers betreffen Liberia-koffie, waarvan de hoeveelheden begrepen zijn in de daarboven gestelde totalen.

d) Hieronder zijn begrepen een meerbevinding van 43 pikol, een minderbevinding van 63 pikol en 794 pikol, door het gouvernements-bereidingsetablissement te Ngebel (Madioen) uitgeleverd.

e) Deze cijfers hebben alleen betrekking op hetgeen betaald is voor de als *bereid* product ingeleverde koffie.

f) Hierin zijn begrepen de kosten voor *oprichting* en *exploitatie* van het gouvernements-bereidingsetablissement te Ngebel (Madioen), respectievelijk f 55 928.07 en f 117 916,68, onder welk laatste bedrag f 88 363,89 betaald voor de als *onbereid* product ingeleverde koffie.

g) Hierin zijn begrepen de kosten van *exploitatie* van het bereidingsetablissement te Ngebel ad f 18 950 (waaronder f 11 920,19 betaald voor de als *onbereid* product ingeleverde koffie).

V. OVERZICHT betreffende de uitkomsten hier te lande in 1904 en de eerste zes maanden van 1905 en in Indië in 1904 gehouden gouvernementsveilingen van op Java aan het Gouvernement geleverde koffie.

a. Veilingen in Nederland.

1904.

Dagteekening der veilingen.	Verkochte hoeveelheid (in pikols).	Aan de koopers in rekening gebrachte netto hoeveelheid (in K.G.).	Gemiddelde opbrengst per ½ K.G. (*berekend over de verkochte netto hoeveelheid*).		Algemeene noteering voor „goed ordinaire" Java-koffie per ½ K.G.
			Bruto. *a)*	Netto. *b)*	
26 Januari . .	$35\,193^{28}$	2 125 605	f $0,30^{155}$	f $0,27^{32}$	f 0 31
15 Maart . . .	22 297	1 349 459	$0,31^{74}$	$0,28^{62}$	$0,28^{5}$
3 Mei	23 230	1 405 893	$0\,27^{77}$	0.25^{02}	0,28
21 Juni	$22\,885^{45}$	$1\,381\,515^{5}$	$0,28^{21}$	$0,25^{38}$	0,29
6 September	22 921	$1\,386\,285^{5}$	$0,31^{52}$	0.28^{63}	$0,31^{5}$
25 October . .	$22\,746^{64}$	1 381 179	$0,30^{05}$	0.27^{22}	$0,31^{5}$
	c) $149\,273^{37}$				

1905 (Januari t/m September).

Dagteekening der veilingen.	Verkochte hoeveelheid (in pikols).	Aan de koopers in rekening gebrachte netto hoeveelheid (in K.G.).	Gemiddelde opbrengst per ½ K.G. (*berekend over de verkochte netto hoeveelheid*).		Algemeene noteering voor „goed ordinaire" Java-koffie per ½ K.G.
			Bruto. *a)*	Netto. *b)*	
31 Januari . .	$20\,114^{37}$	$1\,211\,515^{5}$	f $0,31^{82}$	f $0,28^{65}$	f $0\,32^{5}$
11 April. . . .	$19\,528^{36}$	1 178 141	0.29^{43}	$0\,26^{36}$	$0,29^{5}$
20 Juni	$20\,031^{48}$	$1\,212\,543^{5}$	$0,28^{98}$	$0,25^{80}$	$0\,29^{5}$
	d) $59\,674^{21}$				

a) Veilingsprijs, verhoogd met de aan de koopers in rekening gebrachte 1 % veilingskosten, doch verminderd met 1½ % wegens contante betaling.

b) Na aftrek alleen van de kosten van afscheping op Java, vervoer herwaarts en verkoop, dus ongerekend den inkoopsprijs en de verder in Indië op het product gevallen kosten, waaromtrent opgaven per oogstjaar te vinden zijn in het jaarlijks bij het Koloniaal Verslag afgedrukte overzicht betreffende de uitkomsten der gouvernementskoffiecultuur.

c) Hiervan uit de oogsten 1902 en 1903 respectievelijk $26\,634^{18}$ en $122\,639^{19}$ pikol, in totaal als voren $149\,273^{37}$ pikol. Onder dit totaal bevonden zich 14 257 pikol Liberia-koffie waarvan de partijen en de bedongen prijzen per ½ K.G. over de verschillende veilingen als volgt verdeeld waren: Januari 3165 pikol f $0\,22^{5}$ à f 0.25¾, Maart 2651 pikol f 0,23 à f 0.27, Mei 2429 pikol f 0,24½ à f 0 25¼, Juni 2100 pikol f 0,22 à f 0.29, September 2279 pikol f 0,27 à f 0,30½ en October 1633 pikol f 0 30¼ à f 0,30½.

d) Hiervan uit de oogsten 1902, 1903 en 1904 respectievelijk 8 698, $38\,896^{41}$ en $12\,079^{80}$ pikol, in totaal als voren $59\,674^{21}$ pikol. Onder dit totaal bevonden zich 10 100 pikol Liberia-koffie, waarvan de partijen en de bedongen prijzen per ½ K.G. over de verschillende veilingen als volgt verdeeld waren: Januari 3228 pikol f 0 27½ à f 0,29½, April 3586 pikol f 0,25¾ à f 0 29¾ en Juni 3266 pikol f 0 25½ à f 0 27.

b. Groote veilingen te Batavia.

Gewesten waaruit de verkochte koffie afkomstig was.	Op onderstaande data verkochte hoeveelheden (in pikols).				Verkregen gemiddelde opbrengst per pikol.			
	21 Sept. 1904.	11 Oct. 1904.	16 Nov. 1904.	14 Dec. 1904.	21 Sept. 1904.	11 Oct. 1904.	16 Nov. 1904.	14 Dec. 1904.
Preanger Regentschappen (gewone bereiding	1 756	„	„	42	f 39,04	„	„	f 39,05
Id. (West-Indische bereiding)	437	„	„	21	43 53	„	„	42,30
Tegal (gewone bereiding)	3 400	„	„	200	45,14	„	„	43,—
Idem	400	„	„	„	39,70	„	„	„
Semarang (gewone bereiding)	„	„	„	184	„	„	„	32,55
Soerabaja (id.)	„	„	„	119	„	„	„	35,05
Pasoeroean. Malang (gewone bereiding)	1 600	3 710	4 827	172	36,88	f 36,02^5	f 36,01	35,50
Id. (West-Indische bereiding)	a) 800	a) 290	a) 773	a) 28 b)	46,80	46,31	43,49	„
Tengger (gewone bereiding)	„	„	2 000	1 850	„	„	35,88	35,36
Bangil (id.)	„	„	„	740	„	„	„	34,52
Probolinggo (id.)	„	400	1 000	2 140	„	36,10	34,53	34,22
Loemadjang (id.)	„	„	„	370	„	„	„	35,77
Besoeki. Besoeki (id.)	600	510	„	„	40,98	36,58	„	„
Panaroekan (id.)	600	1 985	665 b)	„	38,06^5	35,92	„	„
Banjoewangi (id.)	„	„	„	32	„	„ *	„	32,—
Kedoe (id.)	„	„	„	28	„	„	„	32,55
Madioen (id.)	„	„	„	431	„	„	„	34,60
Kediri (id.)	„	„	„	159	„	„	„	35,35
Totalen.	9 593	6 895	9 265	6 516	41,27	f 38,19	f 37,48	f 35,84

a) Dit door licentiehouders ingeleverd product was te verdeelen als volgt:

Bereidingsplaatsen.	Op onderstaande data verkochte hoeveelheden fabriekmatig bereide koffie (in pikols).				Verkregen gemiddelde opbrengst voor de verschillende partijen, waarin de koffie van dezelfde herkomst bij de veilingsnotitiën verdeeld was.			
	21 Sept 1904.	11 Oct. 1904.	16 Nov. 1904.	14 Dec. 1904.	21 Sept 1904	11 Oct. 1904.	16 Nov. 1904.	14 Dec. 1904.
Sisir	400	„	170	„	f 47,99	„	f 47,03	„
Ngroto	400	290	274	„	45,61	f 46 31	45,86	„
Ngroto	„	„	235	„	„	„	37,05	„
Ngroto	„	„	„	28 b)	„	„	„	„
Karangan	„	„	71	„	„	„	47,45	„
Karangan	„	„	23	„	„	„	40,05	„
Gezamenlijk.	800	290	773	28	f 46,80	f 46,31	f 43,49	„

b) Deze hoeveelheden zijn opgehouden.

LL

c. Kleine veilingen op verschillende plaatsen van Java en Madoera.

GEWESTEN.	Plaatsen waar de koffie verkocht is.	Verkochte hoeveelheden (in pikols).			Opbrengst.
		Java-koffie 1ste soort.	Java-koffie 2de soort.	Liberia-koffie.	
Batavia.	Batavia.	"	34,306	51,416	f 1 688,50
Preanger Regentschappen.	Bandoeng	10,500	7,650	"	621,50
Id.	Soemedang	12,800	"	"	448,—
Id.	Soekaboemi	1,800	"	"	63,—
Id.	Tjiandjoer.	5,—	"	"	175,—
Id.	Tasikmalaja	9,102	2,806	"	387,40
Id.	Garoet	5,—	"	"	180,70
Pekalongan.	Pekalongan	"	4,292	2,396	68,50
Id.	Tegal	22,128	156,900	0,574	4 940,—
Semarang.	Semarang	"	85,830	52,530	1 536,50
Soerabaja.	Soerabaja	"	336,170	"	6 440,—
Pasoeroean.	Pasoeroean	*a)* 9,128	12,900	"	524,—
Besoeki.	Besoeki	"	*b)* 1,500	"	34,25
Id.	Bondowoso	"	*b)* 5,892	"	123,—
Id.	Banjoewangi.	"	*b)* 1,870	"	26,25
Kedoe.	Wonosobo	0,580	"	"	29,—
Madioen.	Ponorogo	"	*b)* 0,192	"	3,25
	Totalen . . .	76,038	650,308	106,916	f 17 288,85

a) Hieronder 5,528 pikol verontreinigde koffie.

b) Aangehaald en verbeurd verklaard.

Bijlage MM.

(Zie hoofdstuk O, afd. I, § 1, A, 2°. *b*, van het verslag.)

OPGAVEN

BETREFFENDE DE

GOUVERNEMENTS-KINA-ONDERNEMING

OVER DE JAREN

1899 t/m 1904

en de in 1904 van gouvernementswege gehouden veilingen van kinabast.

I. STATISTIEK betreffende de plantsoenen der GOUVERNEMENTS-KINA-ONDERNEMING over de jaren 1903 en 1904.

Kina-etablissementen.	Hoogte boven zee (in meters).	Bij het einde der onderstaande jaren.	Beplanting der etablissementen. Oppervlakte (in bouws van 500 vierk. Rijnlandsche roeden), beplant: met C. Ledgeriana.	met hybriden van C. Ledgeriana en C. succirubra.	met C. succirubra.	met C. officinalis.	Totaal.	Aantal boomen en planten. C. Ledgeriana.	Hybriden van C. Ledgeriana en C. succirubra.	C. succirubra.	C. officinalis.	Totaal.	Planten in de kweekerijen (naar globale schatting). C. Ledgeriana.	Hybriden van C. Ledgeriana en C. succirubra.	C. succirubra.	C. Robusta (hybriden van C. Succirubra en C. officinalis).	Totaal.
BENOORDEN BANDOENG.																	
Lembang (gebergte Tangkoeban Praoe).	1234 à 1308	1903	„	„	$11\frac{392}{500}$	„	$11\frac{392}{500}$	„	„	8 400	„	8 400	„	„	„	„	„
		1904	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Nagrak (id). . . .	1464 à 1681	1903	$78\frac{262}{500}$	„	„	„	$78\frac{262}{500}$	137 000	„	„	„	137 000	„	„	„	„	„
BEZUIDEN BANDOENG		1904	$78\frac{262}{500}$	„	„	„	$78\frac{262}{500}$	117 400	„	„	„	117 400	„	„	„	„	„
Tirtasari (gebergte Malawar). . . .	1450 à 1700	1903	$186\frac{188}{500}$	$58\frac{412}{500}$	„	„	$245\frac{100}{500}$	520 000	140 000	„	„	669 000	495 000	130 000	20 000	„	645 000
		1904	$186\frac{188}{500}$	$58\frac{412}{500}$	„	„	$245\frac{100}{500}$	572 000	145 000	„	„	717 000	250 000	412 000	10 000	„	672 000
Tjinjiroean (id). . .	1466 à 1716	1903	$144\frac{162}{500}$	$19\frac{117}{500}$	$32\frac{5}{500}$	„	$195\frac{284}{500}$	560 000	55 000	60 000	„	675 000	300 000	50 000	4 500	„	354 500
		1904	$144\frac{162}{500}$	$19\frac{117}{500}$	$32\frac{5}{500}$	„	$195\frac{284}{500}$	550 000	79 000	85 000	„	714 000	90 000	485 000	3 000	120 000	698 000
Tjibeureum (id). . .	1500 à 1750	1903	$156\frac{332}{500}$	$40\frac{369}{500}$	$15\frac{99}{500}$	„	$212\frac{300}{500}$	400 000	190 000	24 000	„	614 000	600 000	75 000	50 000	„	725 000
		1904	$156\frac{332}{500}$	$40\frac{369}{500}$	$15\frac{99}{500}$	„	$212\frac{300}{500}$	377 000	217 000	23 000	„	617 000	863 000	199 000	27 000	„	1089000
Tjibitoeng (gebergte Wajang)	1527 à 1780	1903	$126\frac{274}{500}$	$21\frac{411}{500}$	$52\frac{241}{500}$	„	$200\frac{426}{500}$	556 000	74 000	80 000	„	710 000	457 000	76 000	27 000	„	560 000
		1904	$201\frac{269}{500}$	$21\frac{411}{500}$	$32\frac{97}{500}$	„	$255\frac{277}{500}$	867 000	73 000	65 000	„	1 005 000	956 000	187 000	24 000	„	1167000
Rioeng Goenoeng (gebergte Tiloe) .	1400 à 1700	1903	$60\frac{248}{500}$	$11\frac{239}{500}$	$59\frac{200}{500}$	„	$131\frac{187}{500}$	190 000	33 000	28 000	„	251 000	180 000	120 000	„	b) 20 000	b) 320 000
		1904	$93\frac{101}{500}$	$29\frac{386}{500}$	$47\frac{417}{500}$	„	$170\frac{404}{500}$	301 000	118 000	21 800	„	440 800	263 000	277 000	„	„	540 000
Kawa Tjiwidei (gebergte Kendeng Patoeha)	1950 (gemiddeld)	1903	„	„	$50\frac{146}{500}$	$6\frac{282}{500}$	$56\frac{428}{500}$	„	„	105 000	40 000	145 000	„	„	45 000	b) 526 000	b) 571 000
		1904	„	a) 137	$50\frac{146}{500}$	$6\frac{282}{500}$	$193\frac{428}{500}$	„	a) 318 000	104 000	40 000	462 000	„	„	„	696 000	696 000
	Totalen.	1903	$752\frac{466}{500}$	$152\frac{48}{500}$	$221\frac{83}{500}$	$6\frac{282}{500}$	$1132\frac{379}{500}$	2 363 000	501 000	305 400	40 000	3 209 400	2 032 000	451 000	146 500	b) 546 000	b) 3175500
		1904	$860\frac{314}{500}$	$307\frac{195}{500}$	$177\frac{264}{500}$	$6\frac{282}{500}$	$1352\frac{55}{500}$	2 784 400	950 000	298 800	40 000	4 073 200	2 422 000	1560000	64 000	816 000	4862000

a) Dit cijfer heeft betrekking op C. Robusta.

b) Verbeterde opgaaf.

II. PRODUCTIE-OPGAVEN der GOUVERNEMENTS-KINA-ONDERNEMING over de jaren 1902, 1903 en 1904.

Kinasoorten.	Oogstjaren.	Hoeveelheid kinabast (in K.G.), volgens het gewicht in drogen staat, gedurende de onderstaande jaren geoogst bij elk der onderstaande etablissementen. Lembang.	Nagrak.	Tirtasari.	Tjinjiroean.	Tjibeureum.	Tjibitoeng.	Rioeng Goenoeng	Kawa Tjiwidei.	Totalen.
C. Ledgeriana. . . .	1902	„	62 604	103 238	143 422½	157 683	100 962½	39 490	„	607 400
	1903	„	70 805½	114 154	126 575½	159 600	86 208½	56 061	„	613 404½
	1904	„	96 623	148 487	157 023½	154 165½	77 757	75 847½	„	709 903½
C. Succirubra. . . .	1902	9 660	3 069	19 769½	6 141½	25 848½	24 375	31 217	33 352	156 432½
	1903	19 762½	4 243½	29 990½	5 800	11 716½	48 439	23 859½	32 141	175 952½
	1904	38 659	11 271½	30 864	19 914	22 370½	81 188	49 806	51 922½	305 995
B. Officinalis	1902	„	„	„	2 167	„	„	„	„	2 167
	1903	„	„	„	„	„	„	„	„	„
	1904	„	„	„	„	„	„	„	„	„
C. Schuhkraft. . . .	1902	„	„	„	3 874½	„	„	„	„	3 874½
	1903	„	„	„	„	„	„	„	„	„
	1904	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Totale productie. .	1902	9 660	65 673	123 007½	155 605½	183 531½	125 337½	73 707	33 352	769 874
	1903	19 762½	75 049	144 144½	132 375½	171 316½	134 647½	79 920½	32 141	789 357
	1904	38 659	107 894½	179 351	176 937½	176 535½	158 945	125 653½	51 922½	1 015 898½

III. OVERZICHT betreffende de in 1904 hier te lande voor GOUVERNEMENTS-REKENING verkochte hoeveelheden KINABAST (uit den oogst van 1903).

Dagteekening der veilingen.	Hoeveelheid in K.G. — Netto gewicht der aangevoerde partijen (benaderende opgaven ontleend aan de vóór elke veiling, door middel van de *Staatscourant*, gepubliceerde beschrijvingslijst der te veilen basten).	Hoeveelheid in K.G. — Netto gewicht aan de koopers uitgeleverd.	Alcaloïd-gehalte van de onderzochte monsters, volgens de in Indië verrichte analyses. — Laagste en hoogste gehalte aan *kinine*. %	Alcaloïd-gehalte — Laagste en hoogste gehalte aan *kinine en andere alcaloïden* te zamen. %	Alcaloïd-gehalte — Zwavelzure kinine. %	Opbrengst. — Laagste en hoogste veilingsprijs der verschillende kavelingen dooreen per *half* K.G.	Opbrengst. — Gemiddelde veilingsprijs over al de kavelingen dooreen per *half* K.G.	Opbrengst. — Totaal der opbrengst.
				Ledgeriana.				
1904.								
28 Januari	28 573	19 382^{5}	„	„	3 40 à 6 80	f 0.20^{50} à f 0 42^{75}	f 0.33^{98}	f 13 178,22^{5}
3 Maart	30 856	31 249^{5}	„	„	4 65 „ 6.30	0 29^{75} „ 0 41^{25}	0 34^{81}	21 821 58
7 April	47 087	47 176	„	„	3.40 „ 7.20	0 20^{75} „ 0 53^{75}	0 40^{18}	38 134,73^{5}
19 Mei	38 021	38 296	„	„	4.50 „ 6.25	0 31 „ 0.47^{25}	0.39^{18}	30 262,61
23 Juni	40 852	41 370	„	„	4 50 „ 7 —	0 29 „ 0 45^{25}	0 36^{73}	30 514 75
28 Juli	38 828	34 051	„	„	4 50 „ 6.85	0 27^{75} „ 0,42^{5}	0 33^{91}	23 063,47
1 September	38 500	26 033	„	„	4 50 „ 5 95	0 27^{27} „ 0 40^{5}	0 33^{17}	17 250 80^{5}
6 October	44 116	44 768	„	„	4 — „ 7 55	0 33 „ 0.50^{25}	0 37^{22}	33 412,92
10 November	51 065	41 248	„	„	3 15 „ 7.55	0 27^{75} „ 0 47^{25}	0 34^{13}	28 176,50^{5}
15 December	49 285	43 236^{5}	„	„	4 35 „ 7.55	0 28 „ 0 46	0.36^{29}	31 421,28^{5}
		a) 366 810^{5}						f 267 236,88^{5}
Verstrekte monsters.		81^{90}						65.04
Totalen.	407 183	366 892^{40}			3 15 à 7 55	f 0 20^{5} à f 0 53^{75}	f 0 36^{29}	f 267 301,92^{5}
				Succirubra.				
1904.								
28 Januari	9 299	9 268	1.30 à 1 85	6 10 à 9 65	1.75 à 2 54	f 0 10^{5} à f 0,55^{5}	f 0.18^{29}	f 3 068 32^{5}
3 Maart	9 806	9 758	1.30 „ 3.05	7.40 „ 8 10	1.75 „ 4.10	0.12^{5} „ 0 50	0 30^{10}	5 783.99
7 April	8 993	9 061^{5}	1.45 „ 1.85	6 10 „ 8 65	1.95 „ 2 50	0.12 „ 0.45^{5}	0 28^{18}	5 122,38
19 Mei	9 864	9 883	1 30 „ 2 35	6.10 „ 8 65	1.75 „ 3 15	0 13^{25} „ 0.42^{5}	0 22^{49}	4 230,60
23 Juni	9 536	9 455	1 30 „ 2 60	6 40 „ 10.50	1 75 „ 3 50	0 11^{75} „ 0 45	0 22^{67}	4 042,61
28 Juli	13 045	13 064^{5}	1.09 „ 2 60	6.40 „ 10 50	1.45 „ 3 50	0 11 „ 0 36	0.18^{29}	4 505,42^{5}
1 September	13 943	14 048^{5}	1 09 „ 2 35	6 50 „ 9 30	1 45 „ 3 15	0 12 „ 0 40	0.16^{59}	4 403.70^{5}
6 October	14 027	13 995	1.25 „ 2.35	5 80 „ 9 95	1.70 „ 3.18	0 10^{5} „ 0 40^{5}	0 20^{80}	5 338,99^{5}
10 November	14 178	14 214	1.07 „ 2 55	5 80 „ 9.30	1 40 „ 3 45	0.17^{5} „ 0 41	0.20	5 372,94^{5}
15 December	14 290	14 177	1.25 „ 2.25	5 80 „ 9.30	1 70 „ 3 05	0.10^{25} „ 0.40	0.17^{91}	4 731,97^{5}
		b) 116 924^{5}						f 46 600.95
Verstrekte monsters.		306^{30}						221,43
Totalen.	116 981	117 230^{80}	1.07 à 3.05	5.80 à 10 50	1 40 à 4.10	f 0.10^{5} à f 0.55^{5}	f 0.19^{92}	f 46 822 38

N.B. In elk der tien veilingen van 1904 bedroeg de gemiddelde prijs per unit, d.i. per procent kinine-sulfaat en per half K.G. bast, als volgt: Jan. f 0,06^{07}, Maart f 0,06^{61}, April f 0,07^{51}, Mei f 0,06^{90}, Juni f 0,06^{40}, Juli f 0,06^{30}, Sept. f 0,06^{25}, Oct. f 0,06^{65}, Nov. f 0,06^{45} en Dec. f 0,06^{45}. Dooreengenomen over al de veilingen kwam de unitprijs te staan op f 0,06^{51}.

a) Namelijk 35 774^{5} K.G. stambast, 202 570 K.G. takbast en 128 466 K.G. wortelbast, welke sorteeringen gemiddeld over al de veilingen opbrachten f 0.37^{03}, f 0.36^{02} en f 0.36^{88} per half K.G.

b) Hiervan was 48 072^{5} K.G. wortelbast, waarvoor dooréén verkregen werd f 0 22^{43} per half K.G. De overige 68 852 K.G. bestonden uit de volgende sorteeringen: stambastpijpen 1ste soort 2453^{5}, idem 2de soort 2076, idem 3de soort 4249, gebroken pijpen 3423^{5}, snitsels 4539, kleine stukken 1850 en stambastgruis 50 261 K.G., welke gemiddeld over al de veilingen per half K.G. bedongen f 0.41^{81}, f 0.39^{57}, f 0.39^{76}, f 0 32^{94}, f 0.21^{92} f 0.31 en f 0.12^{50}.

MM

IV. KOSTEN der GOUVERNEMENTS-KINA-ONDERNEMING, vergeleken met de OPBRENGST van het PRODUCT over de oogstjaren 1899 t/m 1903.

Oogstjaren.	Oogst (in K.G.).			De ten verkoop herwaarts verscheepte oogst woog bij uitlevering hier te lande netto (in K.G.):	Kosten op het product gevallen.			Opbrengst bij te gelde making hier te lande (*in het jaar volgende op het oogstjaar*), waaronder ook de opbrengst der vóór de veilingen verstrekte monsters.	Met inbegrip van de opbrengst der in Indië gehouden veilingen van zaden, enten, enz. *b*), en van de waarde der in Indië voor den geneeskundigen dienst teruggehouden hoeveelheden bast *c*), is het in kolom 9 vermelde bedrag te verhoogen tot onderstaande sommen:	Voordeelig verschil van de berekende jaarlijksche baten (kolom 10) tegenover de jaarlijksche uitgaven (kolom 8). *d*)	Bij de beoordeeling van het in kolom 11 opgegeven saldo houde men in het oog, dat over al de in elk der jaren 1900 t/m 1904 (zie het hoofd van kolom 9) gehouden veilingen	
	Ledgeriana-bast.	Andere soorten van bast.	Te zamen.		Totaal der gedurende het in kolom 1 vermelde oogstjaar in Indië gedane uitgaven voor de gouvernements-kina-onderneming (waaronder ook de kosten voor den afvoer van het product naar de haven van afscheep).	Verdere kosten, namelijk die van inlading, vervoer over zee en verkoop, zoomede uitgaven hier te lande gedaan voor aanschaffing en uitzending van benoodigdheden ten dienste der kinacultuur. *a*)	Te zamen.				de voor den verkochten gouvernements-oogst verkregen algemeene middenprijs per $^{1}/_{2}$ K.G. bast beliep:	de unitprijs (berekend per procent kinine-sulfaat en per $^{1}/_{2}$ K.G. bast) afwisselde als volgt:
1.	2	3	4	5	6	7	8.	9	10	11.	12.	13
1899 . . .	356 154^{5}	43 341	399 495^{5}	318 222^{5}	f 99 529	*e*) f 32 755	f132 284	f 437 919	f 538 908	f 406 624	f 0 68^{83}	f0 08 à f 0 12^{25}
1900 . . .	416 088^{5}	145 676^{5}	561 765	381 832	123 827	*e*) 31 372	155 199	395 935	579 598	424 399	0.51^{86}	0 07^{25} „ 0 10^{45}
1901 . . .	591 078	122 379	713 457^{5}	377 834	139 183	*e*) 33 577	172 760	324 429	503 633	*g*) 330 873	0.42^{93}	0 04^{90} „ 0.08^{65}
1902 . . .	607 400	163 764	771 164	401 141^{85}	204 971	*e*) 34 777	239 747	303 107	610 676	370 929	0 37^{77}	0.06^{18} „ 0.08^{20}
1903 . . .	613 404^{5}	175 952^{5}	789 357	484 123^{20}	*f*) 216 437	*e*) 38 514	254 951	314 124	556 301	301 350	0.32^{13}	0.06^{25} „ 0 07^{50}

a) De opgaven in deze kolom betreffen, evenals de sommen in kolom 9, *het jaar volgende op het oogstjaar.*

b) De opbrengst der te Bandoeng gehouden veilingen van kinazaden en enten, of van zaden alleen, bedroeg in de oogstjaren 1899 t/m 1903 achtereenvolgens f 9 069, f 15 449, f 10 859.50, f 31 117 en f 29 197, terwijl in het oogstjaar 1900 f 200 werd verkregen wegens verkoop van gerooide kinaboomen.

c) Uit den oogst van 1903 werden eenige partijen kinabast ten behoeve van den geneeskundigen dienst in Indië achtergehouden en wel 54 695 K.G. (door de Bandoengsche kininefabriek verwerkt tot kininesulfaat), benevens 1302 K.G. pharmaceutische bast, voor welke verstrekkingen in kolom 10 eene waarde is in rekening gebracht van f 65 741. Bovendien werd uit den oogst van 1903 eene hoeveelheid van 251 672 K.G. door gemelde fabriek verwerkt en het product te Batavia in publieke veiling verkocht, welke verkoop netto f 145 824 opbracht. Ook dit bedrag is in kolom 10 medegerekend.

d) Onder de uitgaven in kolom 6 zijn, wat de kosten van het personeel betreft, alleen in rekening gebracht de uitgaven ten behoeve van de bij de onderneming dienende ambtenaren, enz., dus niet de uitgaven wegens pensioenen, verlofs- of non-activiteitstraktementen, wachtgelden of overtochtsgelden uit of naar Indië

e) Hieronder ook begrepen het van 1897 af aan wijlen den heer C. LEDGER, (overleden 19 Mei 1905) toegezegde jaargeld ad f 1200, wegens levering van kinazaad in 1865.

f) Het totaal der in 1903 in Indië gedane uitgaven was verdeeld als volgt: traktementen van het Europeesch personeel (met inbegrip van f 1 680 wegens reis- en verblijfkosten, schrijfbehoeften en bezoldiging van een laboratorium-bediende) f 29 455, kosten van aanplant, inzameling en vervoer van het product tot aan de haven van afscheping f 118 674, en verder wegens uitgaven voor vernieuwing en herstelling van gebouwen en drooginrichtingen, enz. f 68 308.

g) Bovendien is voor een waarde van f 102 282 (3 616,08 K.G. zwavelzure en 900 K.G. zoutzure kinine van den oogst 1901) in 1902 aan den militairen geneeskundigen dienst geleverd.

Bijlage NN.

(Zie hoofdstuk O, afd. I, § 1, A, sub 3°. *a—d*, van het verslag.)

OPGAVEN

OVER

1904

BETREFFENDE DE

SUIKERINDUSTRIE

OP

JAVA. [1]

[1]) Om een algemeen overzicht te leveren van de suikerindustrie op Java, zijn in tabel I van deze bijlage niet enkel genoemd de ondernemingen, uitsluitend berustende op overeenkomsten met de bevolking, maar ook die op erfpachtsgronden (gespatieerd gedrukt) en op particuliere landerijen (cursief gedrukt), voor zooveel zij suiker voor de wereldmarkt produceeren, of plachten te produceeren, en verder de in de Vorstenlanden werkende suikerfabrieken.
Voor de aan inlanders gedane betalingen wegens loonen en leveringen, zie de „Recapitulatie" op blz. 16/17 dezer bijlage.

NN

Volg-nummer.	Afdeelingen.	Districten.	Ondernemingen.	Uitgestrektheid (bruto) van den eigen aanplant (in bouws) verwerkt in 1904.	Hoeveelheid riet (in pikols) verwerkt in 1904: van eigen aanplant.	opgekocht van inlanders of op andere wijze niet van eigen aanplant verkregen.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
			Batavia.			
1	Tangerang.	Tangerang.	* *Paroeng Koeda b)*	120	43 200	»
2	id.	id.	* *Kedaoeng-Oost*	35	12 950	»
3	id.	id.	* *Tjikokol*	40	9 150	»
4	id.	id.	* *Tanah Tinggi d)*	»	»	»
5	id.	id.	* *Slapandjang-Oost*	50	5 000	»
6	id.	Mauk.	* *Teloeknaga*	75	30 000	»
7	id.	id.	* *Kampong Melajoe e)*	»	»	»
8	id.	id.	* *Slapandjang-West*	75	48 650	»
			Totalen	395	148 950	»
			Cheribon.			
9	Cheribon.	Ploembon.	Ploembon (Soerawinangoen)	1 016	878 336	»
10	id.	Palimanan.	Gempol	855	602 799	4 32
11	id.	Gegesik-lor.	Ardjawinangoen	709	598 216	»
12	id.	Sindanglaoet.	Sindanglaoet	1 624	1 378 351	12 50
13	id.	id.	Karangsoewoeng	911	809 000	»
14	id.	id.	* Djatipiring (Blender)	h) 643	582 920	»
15	id.	Losari.	Nieuw-Tersana en Tjiledoek *i)*	1 932	»	»
16	id.	id.	Leuweunggadjah	826	715 196	»
17	id.	id.	Panggang	277	180 000	»
18	Madjalengka.	Radjagaloeh.	Paroengdjaja	641	590 467	»
19	id.	Madjalengka.	Kadipaten	k) 1 083	942 924	73 06
20	id.	Djatiwangi.	Djatiwangi	1 171	694 896	13 04
			Totalen	11 688	7 973 105	102 93
			Pekalongan.			
21	Pekalongan.	Pekalongan.	Tirto	975	1 114 516	»
22	id.	Wiradesa.	Sragi	1 100	1 385 932	1 22
23	id.	Kedoengwoeni.	Wonopringgo	1 022	1 265 707	»
24	Batang.	Batang.	Kalimati	1 118	1 318 876	»

a) Het overige was gefabriceerd voor den uitvoer, behoudens dat ten aanzien van eenige weinige ondernemingen voor een klein deel der productie (meest zak-suiker) die onderscheiding niet is gemaakt.

b) De met een * aangeduide ondernemingen zijn in handen van Chineezen. De overige behooren voor verreweg het groote meerendeel aan naamlooze vennootschappen.

c) Het cijfer in kolom 8 tusschen ( ) geplaatst wijst aan hoeveel pikol hoo suiker (1ste product) uit het van eigen aanplantingen afkomstige riet gemidd verkregen is per bouw bruto aanplant (kolom 5).

d) Van deze onderneming zijn geen opgaven ontvangen.

Verkregen product aan suiker (in pikols): van eigen aanplant. 1ste product (hoofd-suiker). 8.	van eigen aanplant. 2de product (z. g. stroop-suiker). 9.	van eigen aanplant. Zaksuiker. 10.	van riet, opgekocht van inlanders of op andere wijze niet van eigen aanplant verkregen. 1ste product (hoofd-suiker). 11.	van riet, opgekocht van inlanders of op andere wijze niet van eigen aanplant verkregen. 2de product (z. g. stroop-suiker). 12.	van riet, opgekocht van inlanders of op andere wijze niet van eigen aanplant verkregen. Zaksuiker. 13.	in 't geheel. (In deze kolom is de hoofd- en de z. g. stroopsuiker ten volle, doch de zaksuiker slechts voor de helft gerekend.) 14.	Van de totale productie (zie de voorgaande kolom) was onderstaande hoeveelheid gefabriceerd voor de plaatselijke consumtie. a) 15.
e) 1 400 (11.66)	200	"	"	"	"	1 600	100
400 (14.28)	"	"	"	"	"	400	400
230 (5.75)	160	"	"	"	"	390	"
"	"	"	"	"	"	"	"
90 (1.80)	"	"	"	"	"	90	90
700 (9.33)	250	"	"	"	"	950	950
"	"	"	"	"	"	"	"
1 418 (18.90)	"	"	"	"	"	1 418	250
4 238 (10.73)	610	"	"	"	"	4 848	1 790
75 618 (74.43)	23 420	2 135	"	"	"	100 105[5]	"
44 398 (51.93)	f)	7 500	g)	g)	g)	48 148	"
45 045 (63.53)	"	10 854	"	"	"	50 472	"
175 458 (108.04)	6 819	2 000	g)	g)	g)	183 277	"
110 750 (121.57)	2 040	2 250	"	"	"	113 915	"
62 248 (96.80)	f)	4 000	"	"	"	64 248	"
263 435 (136.35)	"	14 000	"	"	"	270 435	"
77 489 (93.81)	5 277	2 500	"	"	"	84 016	"
15 176 (54.79)	"	2 000	"	"	"	16 176	"
40 554 (63.27)	"	8 195	"	"	"	44 651[5]	g)
72 770 (67.20)	26 508	"	5 032	2 050	"	106 360	20 000
54 384 (46.44)	19 907	2 061	1 016	376	39	76 733	55 400
1 037 325 (88.75)	83 971	57 495	6 048	2 426	39	1 158 537	75 400
129 102 (132.41)	"	"	"	"	"	129 102	"
164 400 (149.45)	"	"	80	"	"	164 480	"
98 000 (95.82)	31 500	11 000	"	"	"	135 000	"
147 565 (131.99)	"	12 000	"	"	"	153 565	"

e) Deze onderneming heeft in 1904 niet gewerkt.

f) Begrepen onder de hoofdsuiker.

g) Niet afzonderlijk opgegeven.

h) Hieronder 60 bouws erfpachtsgronden.

i) Deze ondernemingen zijn in den loop van 1904 vereenigd.

k) Hieronder 124 bouws erfpachtsgronden.

NN

Volg-nummer.	Afdeelingen.	Districten.	Ondernemingen.	Uitgestrektheid (bruto) van den eigen aanplant (in bouws) verwerkt in 1904.	Hoeveelheid riet (in pikols) verwerkt in 1904: van eigen aanplant.	opgekocht van inlanders of op andere wijze niet van eigen aanplant verkregen.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
25	Tegal.	Adiwerna.	Pagongan	707	636 320	„
26	id.	id.	Adiwerna	965	903 833	„
27	id.	Maribaja.	Kemantren	725	789 405	„
28	id.	Doekoehwringin.	Kemanglen	919	806 852	„
29	id.	id.	Doekoehwringin	910	906 497	„
30	id.	Pangkah.	Pangkah	712	662 944	„
31	Brebes.	Brebes.	Djatibarang	933	877 089	„
32	id.	Tandjoeng.	*Ketanggoengan-West*	l) 553	710 099	„
33	id.	Balapoelang.	Balapoelang	844	857 930	„
34	Pemalang.	Pemalang.	Tjomal	1 350	2 011 008	„
35	id.	id.	Bandjardjawa	944	1 161 753	„
			Totalen . . .	13 777	15 408 761	1 224
			Semarang.			
36	Kendal.	Troeko.	Goemo	1 210	1 288 010	„
37	id.	Kendal.	Tjepiring	1 154	1 319 005	„
38	id.	Kaliwoengoe.	Kaliwoengoe	753	953 922	„
39	Pati.	Pati.	Langsee	1 174	1 181 558	„
40	id.	Selowesi.	Trangkil.	875	941 231	„
41	id.	Tenggeles.	Klaling *d*)	†	†	†
42	id.	id.	Tandjoengmodjo	882	764 444	„
43	id.	Mergatoehoe.	Pakis	1 189	1 353 397	„
44	Koedoes.	Koedoes.	Rendeng.	524	435 284	„
45	id.	Tjendono.	Besito	931	824 570	9 539
46	id.	id.	Bendokerep.	810	760 072	75 575
47	Djapara.	Djapara.	Banjoepoetih	162	163 275	„
48	id.	id.	Pentjangaän	850	871 419	„
49	id.	Majong.	de Hoop (Majong)	889	924 008	5 407
			Totalen . . .	11 403	11 780 195	90 521
			Soerabaja.			
50	Soerabaja.	Djabakota.	* *Ketintang e*)	„	„	„
51	Sidoardjo.	Djenggolo III.	Popoh	819	874 959	„
52	id.	Rawapoeloe II.	Toelangan	743	876 943	„
53	id.	Djenggolo I.	Waroe	909	803 501	„
54	id	Djenggolo II.	* Tjandi	729	687 831	„

l) Hieronder 53 bouws erfpachtsgronden.

Verkregen product aan suiker (in pikols): van eigen aanplant. 1ste product (hoofd-suiker).	2de product (z. g. stroop-suiker).	Zaksuiker.	van riet, opgekocht van inlanders of op andere wijze niet van eigen aanplant verkregen. 1ste product (hoofd-suiker).	2de product (z. g. stroop-suiker).	Zaksuiker.	in 't geheel. (In deze kolom is de hoofd- en de z. g. stroopsuiker ten volle, doch de zaksuiker slechts voor de helft gerekend.)	Van de totale productie (zie de voorgaande kolom) was onderstaande hoeveelheid gefabriceerd voor de plaatselijke consumtie. *a*)
8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.
73 567 (104 05)	„	3 000	„	„	„	75 067	„
108 942 (112.89)	„	3 200	„	„	„	110 542	2 930
95 306 (131.46)	„	4 400	„	„	„	97 506	„
101 876 (110.85)	„	3 000	„	„	„	103 376	„
113 810 (125.06)	„	1 800	„	„	„	114 710	„
80 279 (112.75)	„	3 000	„	„	„	81 779	7
112 459 (120.53)	„	5 600	„	„	„	115 259	„
77 252 (139.69)	„	4 500	„	„	„	79 502	„
84 076 (99.61)	„	5 000	„	„	„	86 576	„
229 583 (170.06)	„	„	„	„	„	229 583	„
137 500 (145.65)	„	3 500	„	„	„	139 250	„
1 753 717 (127.30)	31 500	60 000	80	„	„	1 815 297	2 937
113 818 (94.06)	32 041	1 033	„	„	„	146 375[5].	„
162 315 (140.66)	7 424	„	„	„	„	169 739	„
97 322 (129.25)	„	9 029	„	„	„	101 836[5]	„
124 895 (106.39)	8 770	1 239	„	„	„	134 284[5]	5 002
112 272 (128.30)	„	1 500	„	„	„	113 022	76
†	†	†	†	†	†	†	†
52 663 (59.70)	19 400	2 500	„	„	„	73 313	„
142 683 (120.—)	7 988	„	„	„	„	150 671	125
47 660 (90.95)	133	1 050	„	„	„	48 318	„
90 290 (96.98)	„	6 515	1 020	„	85	94 610	9 368
89 270 (110.21)	653	„	7 374	52	„	97 349	„
13 976 (86.28)	4 723	300	„	„	„	18 849	„
104 626 (123.09)	„	3 500	„	„	„	106 376	„
115 287 (129.68)	„	3 923	540	„	20	117 798[5]	50
1 267 077 (111.12)	81 132	30 589	8 934	52	105	1 372 542	14 621
„	„	„	„	„	„	„	„
72 997 (89.14)	22 618	2 422	„	„	„	96 826	„
88 153 (118.65)	577	7 000	„	„	„	92 230	„
77 000 (84.71)	8 000	7 000	„	„	„	88 500	3 500
88 382 (121.24)	„	4 000	„	„	„	90 382	„

NN

Volg-nummer.	Afdeelingen.	Districten.	Ondernemingen.	Uitgestrektheid (bruto) van den eigen aanplant (in bouws) verwerkt in 1904.	Hoeveelheid riet (in pikols) verwerkt in 1904: van eigen aanplant.	opgekocht van inlanders of op andere wijze niet van eigen aanplant verkregen.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
55	Sidoardjo.	Djenggolo II.	Boedoeran	949	1 059 580	»
56	id.	Djenggolo IV.	Ketegan.	1 314	1 499 492	»
57	id.	Djenggolo I.	Sroeni	933	1 034 005	»
58	id.	Djenggolo III.	Balongbendo	996	1 147 598	»
59	id.	Djenggolo III en IV.	Krian.	942	1 058 928	»
60	id.	Rawapoeloe II.	Watoetoelis	1 140	1 168 015	»
61	id.	Rawapoeloe I.	* Porong	808	808 189	»
62	id.	id.	* Tanggoelangin.	1 183	1 354 490	»
63	id.	Rawapoeloe II.	Kremboeng	936	1 080 839	»
64	Djombang.	Djombang.	Djombang	923	1 250 284	»
65	id.	id.	Goedo	973	1 187 192	»
66	id.	Modjoagoeng.	Soekodono (Modjoagoeng)	1 062	1 201 000	»
67	id.	Djombang.	* Ponen (Poeloegedang)	779	1 002 282	»
68	id.	Modjoagoeng.	Peterongan	848	1 091 387	»
69	id.	id.	Seleredjo	1 212	1 310 977	»
70	id.	Djombang.	Tjoekir	1 017	1 197 875	»
71	id.	Modjoagoeng.	Soemobito	700	829 067	»
72	id.	Modjoredja.	Kaliwoengoe (Tjeweng)	998	1 274 316	»
73	id.	Djombang.	Blimbing	800	900 502	11 167
74	id.	Modjodadi.	Ngelom	844	1 039 492	»
75	Modjokerto.	Modjokerto.	Tangoenan	1 075	1 244 000	»
76	id.	Djaboeng.	Dinojo	733	879 499	»
77	id.	Modjokasri.	Perning (Poerworedjo)	847	1 048 472	»
78	id.	Djaboeng.	* Soemengko	556	613 961	»
79	id.	id.	Pohdjedjer	729	754 111	»
80	id.	Modjokerto.	Sentanen-lor	1 015	1 223 170	»
81	id.	id.	Brangkal	1 021	1 281 982	»
82	id.	Modjosarikidoel.	Ketanen.	836	918 764	»
83	id.	Modjosari-lor.	Koning Willem II	888	791 874	»
84	id.	id.	Bangsal	962	1 077 639	»
85	id.	Modjosari.	Gempolkerep	1 448	1 886 777	»
86	id.	Modjosarikidoel.	Sedati	622	543 350	»
87	Soerabaja.	Djabakoeta.	* Djagir (Ngagel)	811	140 589	»
88	id.	id.	*Karah m)*	515	136 800	»
89	id.	Soerabaja.	*Koepang m)*	62	*n)*	»
			Totalen . . .	34 477	38 279 732	23 808

m) Deze ondernemingen zijn in de opgaven over vorige jaren niet vermeld.

n) Niet opgegeven.

NN

Verkregen product aan suiker (in pikols):							Van de totale productie (zie de voorgaande kolom) was onderstaande hoeveelheid gefabriceerd voor de plaatselijke consumtie. *a*)
van eigen aanplant.			van riet, opgekocht van inlanders of op andere wijze niet van eigen aanplant verkregen.			in 't geheel. (In deze kolom is de hoofd- en de z. g. stroopsuiker ten volle, doch de zaksuiker slechts voor de helft gerekend.)	
1ste product (hoofd-suiker).	2de product (z. g. stroop-suiker).	Zaksuiker.	1ste product (hoofd-suiker).	2de product (z. g. stroop-suiker).	Zaksuiker.		
8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.
81 476 (85.85)	28 410	14 000	„	„	„	116 886	„
141 680 (107.77)	„	6 641	„	„	„	145 000[5]	3 321
119 246 (127.81)	„	4 620	„	„	„	121 556	„
103 692 (104.09)	„	1 000	„	„	„	104 192	105
99 903 (106.05)	844	11 000	1 168	„	„	107 415	10 585
120 650 (105.83)	„	10 000	„	„	„	125 650	„
90 074 (111.48)	„	7 500	28	„	„	93 852	200
142 000 (120.04)	„	16 000	„	„	„	150 000	„
108 626 (116.05)	„	9 008	„	„	„	113 130	„
113 189 (122.63)	„	7 634	„	„	„	117 006	„
107 197 (110.17)	„	6 000	„	„	„	110 197	„
133 000 (123.35)	„	8 000	„	„	„	137 000	„
98 391 (126.35)	„	„	„	„	„	98 391	„
120 063 (141.59)	„	4 500	„	„	„	122 313	„
130 193 (107.42)	„	6 000	„	„	„	133 193	52
122 340 (120.29)	„	11 400	„	„	„	128 040	„
79 297 (113.27)	„	7 900	„	„	„	83 247	„
119 570 (119.81)	„	17 500	„	„	„	128 320	„
94 279 (117.85)	„	1 000	„	„	„	94 779	5 500
112 587 (133.39)	„	1 200	„	„	„	113 187	„
141 000 (132.09)	„	4 000	„	„	„	143 000	5 000
91 756 (125.18)	„	7 000	„	„	„	95 256	6 051
110 804 (130.82)	„	770	„	„	„	111 189	770
61 202 (110.08)	„	2 000	„	„	„	62 202	„
77 090 (105.75)	„	3 500	„	„	„	78 840	„
122 326 (120.52)	„	9 000	„	„	„	126 826	1 500
113 494 (111.16)	„	10 000	„	„	„	118 494	494
109 586 (131.09)	„	5 000	„	„	„	112 086	„
90 437 (101.84)	„	5 500	„	„	„	93 187	750
120 000 (124.74)	„	4 000	„	„	„	122 000	6 000
190 751 (131.73)	„	9 000	„	„	„	195 251	17 500
51 694 (83.11)	„	5 000	„	„	„	54 194	„
6 415 (7.91)	5 874	405	„	„	„	12 491[5]	12 491
1 500 (29.13)	7 800	2 000	„	„	„	10 300	1 500
1 200 (19.35)	„	„	„	„	„	1 200	1 200
3 853 240 (111.76)	74 123	238 500	1 196	„	„	4 047 809	76 519

Volg-nummer.	Afdeelingen.	Districten.	Ondernemingen.		Uitgestrektheid (bruto) van den eigen aanplant (in bouws) verwerkt in 1904.	Hoeveelheid riet (in pikols) verwerkt in 1904: van eigen aanplant.	opgekocht van inlanders of op andere wijze niet van eigen aanplant verkregen.
1.	2.	3.	4.		5.	6.	7.
			Pasoeroean.				
90	Pasoeroean.	Redjasa.	* Kawisredjo en *Kedaoeng*	o)	565	596 417	"
91	id.	Kebontjandi en Wangkal.	Winongan en Ngampit *i*)		941	923 316	10 935
92	id.	Kebontjandi.	Gajam		664	659 064	21 420
93	id.	id.	* De Goede Hoop (Pengkol)		480	440 568	"
94	id.	Koeta.	* Pleret en Kloerakan		873	878 637	"
95	Bangil.	Poerworedjo.	Alkmaar	p)	783	577 056	"
96	id.	Bangil.	Wonoredjo.		682	670 197	"
97	id.	Pandakan.	* Soekoredjo (Panjangan)		713	499 550	22 175
98	id.	Bangil.	Soemberredjo		700	747 270	"
99	id.	Pandaän.	Ardiredjo (Pandaän)		1 013	749 930	"
100	id.	Gempol.	Ardjosari (Babat)		474	352 741	"
101	id.	id.	* Wangoenredjo (Djapanan) *q*) . . .		88	104 546	"
102	Malang.	Gondanglegi.	Sempalwadak		897	1 017 363	"
103	id.	id.	Krebet		203	225 888	29 638
104	id.	Senggoro.	Panggoengredjo		149	165 421	178 897
105	Probolinggo.	Soemberkareng	Soemberkareng		721	841 942	"
106	id.	Dringo.	Wonolangan		688	928 754	"
107	id.	Soemberkareng	Wonoaseh		750	784 500	"
108	id.	Probolinggo.	Oemboel.		730	815 095	212 642
109	Kraksaän.	Kraksaän.	Bagoe en Djahoeng		953	1 092 324	"
110	id.	Gending.	Gending.		1 027	1 474 995	"
111	id.	id.	Padjarakan.		951	942 052	"
112	id.	Paiton.	Paiton		874	1 055 966	"
113	id.	Gending.	Maron		788	1 020 310	"
114	id.	Kraksaän.	Kandangdjati.		808	808 741	"
115	id.	id.	Seboroh.		475	465 817	"
116	Loemadjang.	Ranoelamongan	Ranoepakis.	r)	924	937 029	"
117	id.	Loemadjang.	Soekodono		1 244	1 535 938	10 630
					20 158	21 311 427	486 337

o) Hieronder 210 bouws erfpachtsgronden.

p) Als voren 258 bouws.

q) Het riet werd vermalen op de onderneming Tanggoelangin.

r) Hieronder 180 bouws erfpachtsgronden.

Verkregen product aan suiker (in pikols):							Van de totale productie (zie de voorgaande kolom) was onderstaande hoeveelheid gefabriceerd voor de plaatselijke consumtie. *a*)
van eigen aanplant.			van riet, opgekocht van inlanders of op andere wijze niet van eigen aanplant verkregen.			in 't geheel. (In deze kolom is de hoofd- en de z. g. stroopsuiker ten volle, doch de zaksuiker slechts voor de helft gerekend.)	
1ste product (hoofd-suiker).	2de product (z. g. stroop-suiker).	Zaksuiker.	1ste product (hoofd-suiker).	2de product (z. g. stroop-suiker).	Zaksuiker.		
8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.
57 811 (101.07)	„	280	2 215	„	20	60 176	142
29 850 (115.25)	„	2 000	103	„	„	30 953	5 032
125 624 (119.41)	„	3 376	„	„	„	127 312	„
81 401 (113.06)	20 719	4 000	„	„	„	104 120	34 120
71 660 (130.53)	11 800	4 000	„	„	„	85 460	42 830
35 582 (113.03)	„	2 500	„	„	„	36 832	„
86 535 (142.79)	5 895	„	10 566	570	„	103 566	„
53 605 (130.74)	„	5 112	30 300	„	2 888	87 905	„
49 710 (101.66)	6 044	2 420	„	„	„	56 964	2 920
49 517 (126.97)	„	950	33 756	„	648	84 072	875
75 558 (118.24)	14 972	900	„	„	„	90 980	„
53 964 (99.19)	7 315	3 750	32 378	4 389	2 250	101 046	100
45 195 (111.04)	7 412	1 000	„	„	„	53 107	„
59 357 (86.79)	18 907	1 250	„	„	„	78 889	„
74 424 (85.45)	10 021	4 000	„	„	„	86 445	„
949 793 (111.66)	103 085	35 538	109 318	4 959	5 806	1 187 827	86 019
51 579 (119.67)	„	800	„	„	„	51 979	„
20 299 (67.67)	„	3 000	„	„	„	21 799	„
53 137 (83.42)	22 722	5 308	„	„	„	78 513	„
55 500 (102.78)	7 447	4 000	„	„	„	64 947	15 019
48 269 (124.73)	„	1 000	„	„	„	48 769	„
68 647 (91.77)	26 006	7 800	30 554	11 575	3 476	142 420	„
30 935 (123.72)	6 487	1 500	„	„	„	38 172	„
42 928 (77.77)	11 508	6 000	„	„	„	57 436	„
49 640 (155.12)	6 030	1 080	„	„	„	56 210	2 920
117 500 (152.20)	„	„	„	„	„	117 500	„
35 250 (54.31)	18 700	600	„	„	„	54 250	„
78 950 (114.26)	5 064	2 000	„	„	„	85 014	„
77 625 (93.75)	„	1 100	„	„	„	78 175	1 100
56 700 (34.55)	24 200	7 000	„	„	„	84 400	72 100

Volg-nummer.	Afdeelingen.	Districten.	Ondernemingen.	Uitgestrektheid (bruto) van den eigen aanplant (in bouws) verwerkt in 1904.	Hoeveelheid riet (in pikols) verwerkt in 1904: van eigen aanplant.	opgekocht van inlanders of op andere wijze niet van eigen aanplant verkregen.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
147	Soerakarta.	Kamponglor.	Tjalamadoe	552	632 101	"
148	Sragen.	Karanganjar.	Tasikmadoe	620	693 228	"
			Totalen	9 918	10 477 044	531 310
			Besoeki.			
149	Bondowoso.	Besoeki.	De Maas	612	608 900	"
150	id.	Mlandingan.	Boedoean	734	683 780	"
151	Panaroekan.	Panaroekan.	Wringinanom.	937	978 175	"
152	id.	Sitoebondo.	Olean.	850	1 034 076	"
153	id.	Pradjekan.	Pradjekan	606	693 541	"
154	id.	Sitoebondo.	Pandji	974	1 145 051	"
155	id.	id.	Tandjoengsari *t*)	682	824 000	"
156	id.	Soemberwaroe.	Asembagoes	*u*) 687	897 560	"
157	Bondowoso.	Bondowoso.	Tenggarang	869	1 006 788	"
158	Banjoewangi.	Banjoewangi.	Kabat	656	685 424	"
159	id.	Rogodjampi.	Rogodjampi	673	719 127	"
160	id.	Banjoewangi.	Soekowidi (Lateng)	650	717 502	"
			Totalen	8 930	9 993 924	"
			Banjoemas.			
161	Banjoemas.	Soekaradja.	Kalibagor	1 088	1 169 160	"
162	id.	Poerworedjo.	Klampok	970	956 053	"
163	Poerwokerto.	Poerwokerto.	Poerwokerto	1 037	993 870	"
164	Poerbolinggo.	Poerbolinggo.	Bodjong	1 042	1 144 635	"
			Totalen	4 137	4 263 718	"
			Kedoe.			
165	Kedoe.	Premboen.	Remboen	1 100	873 977	"
			Madioen.			
166	Madioen.	Bagi.	Kanigoro	696	591 275	"
167	id.	id.	Redjoagoeng	817	717 789	"
168	id.	Oeteran.	Pagotan	980	970 586	118 242
169	Ngawi.	Sepreh.	Soedhono	798	624 500	"
170	id.	Gendingan.	Seroet	*v*) 65	2 400	"
171	Magetan.	Maospati.	Poerwodadi	1 170	1 182 675	"
172	id.	Goranggareng.	Redjosari	1 017	884 482	"
			Totalen	5 543	4 973 707	118 242

t) De exploitatie van deze onderneming is in 1904 definitief gestaakt.

u) Hieronder 162 bouws erfpachtsgronden.

v) Erfpachtsgronden.

Verkregen product aan suiker (in pikols):								Van de totale productie (zie de voorgaande kolom) was onderstaande hoeveelheid gefabriceerd voor de plaatselijke consumtie. *a*)
van eigen aanplant.				van riet, opgekocht van inlanders of op andere wijze niet van eigen aanplant verkregen.			in 't geheel. (In deze kolom is de hoofd- en de z. g. stroopsuiker ten volle, doch de zaksuiker slechts voor de helft gerekend.)	
1ste product (hoofd-suiker).		2de product (z. g. stroop-suiker).	Zaksuiker.	1ste product (hoofd-suiker).	2de product (z. g. stroop-suiker).	Zaksuiker.		
8.		9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.
62 000	(109.93)	»	1 000	»	»	»	62 500	»
96 362	(102.40)	»	128	1 192	»	128	97 682	»
65 023	(97.93)	»	3 000	2 142	»	100	68 715	27 138
44 032	(91.73)	»	1 500	»	»	»	44 782	1 556
»		87 864	500	»	»	»	88 114	7 503
64 254	(82.06)	»	8 000	»	»	»	68 254	70
76 472	(112.13)	»	4 590	»	»	»	78 767	13 819
54 798	(76.86)	»	1 750	1 694	»	400	57 567	»
79 246	(113.21)	»	2 000	»	»	»	80 246	700
93 700	(92.49)	»	»	»	»	»	93 700	350
40 120	(84.22)	»	2 000	»	»	»	41 120	2 000
9 158	(104.07)	»	365	»	»	»	9 340^{5}	»
116 540	(129.92)	»	»	»	»	»	116 540	10
19 200	(94.58)	»	1 850	2 350	»	208	22 579	4 600
18 650	(125.17)	»	1 500	19 114	»	1 000	39 014	3 000
79 556	(110.34)	25	1 500	»	»	»	80 331	1 937
95 314	(138.54)	2 000	4 500	»	»	»	99 564	8 185
73 160	(97.55)	»	3 250	»	»	»	74 785	3 130
107 500	(147.26)	»	»	»	»	»	107 500	»
115 726	(121.43)	»	600	»	»	»	116 026	»
125 508	(122.21)	»	14 000	»	»	»	132 508	1 085
100 000	(105.15)	»	3 800	»	»	»	101 900	»
100 473	(114.96)	»	7 000	»	»	»	103 973	»
91 515	(116.14)	»	2 400	»	»	»	92 715	2 488
86 122	(106.59)	»	7 223	»	»	»	89 733^{5}	»
51 795	(109.04)	»	3 000	»	»	»	53 295	»
88 422	(95.99)	»	1 400	»	»	»	89 122	8 335
140 089	(112.88)	»	11 200	764	»	»	146 453	103
	......							
2 094 735	(103.91)	89 889	88 056	27 256	»	1 836	2 256 826	86 018

Volg-nummer.	Afdeelingen.	Districten.	Ondernemingen.	Uitgestrektheid (bruto) van den eigen aanplant (in bouws) verwerkt in 1904.	Hoeveelheid riet (in pikols) verwerkt in 1904: van eigen aanplant.	opgekocht van inlanders of op andere wijze niet van eigen aanplant verkregen.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
			Djokjakarta. s)			
118	Sleman.	Mlati.	Beran	572	567 026	19 841
119	id.	Godean.	Klatji	259	313 948	1 033
120	id.	Djoemeneng.	Mlati, Tjibongan en Tegalweroe	1 052	1 202 017	"
121	Bantoel.	Tjepit.	Padokan (de Volharding)	720	931 980	"
122	Sleman.	Godean.	Rewoeloe (Semboek)	549	771 708	"
123	id.	Gamping.	Sedajoe	314	259 441	77 532
124	Kalasan en Bantoel.	Djedjeran en Sewon.	Barongan (Mindi)	606	729 109	95 827
125	Kalasan.	Djedjeran en Pasargedé.	Plered en Kenalan (Kedaton Pleret)	410	486 249	300 332
126	id.	Prambanan.	Randoegoenting	489	555 882	"
127	id.	Berbah.	Tandjoeng Tirto (Kemoedo)	390	465 138	334 293
128	Bantoel.	Sewon.	Bantoel	639	760 800	"
129	id.	Pandak.	Gesikan	544	568 842	326 282
130	id.	id.	Lipoero	407	420 747	"
131	id.	Tjanden en Kretek.	Poendoeng	684	806 974	"
132	Adikarto.	Galoer.	Sewoegaloer	871	866 623	"
			Totalen	8 506	9 706 484	1 155 140
			Soerakarta.			
133	Soerakarta.	Kartasoera.	Kartasoera (Gembongan)	431	473 353	"
134	id.	Grogol.	Triagan	300	212 099	"
135	Klaten.	Ngreden.	Delangoe	637	749 392	"
136	id.	Ponggok.	Djongkaree (Karang Anom)	540	613 002	"
137	id.	Kragan.	Gedaren (Kradjangredjo)	387	483 600	"
138	id.	Klaten.	Gondang (Winangoen en Djetis)	748	909 679	430 190
139	id.	Ponggok.	Ponggok (Ketitan, Lemoeroe)	250	340 347	"
140	id.	Prambanan.	Prambanan	552	493 742	"
141	id.	id.	Tjandisewoe	320	432 973	"
142	id.	Bedji.	Tjepper	772	1 044 953	101 120
143	id.	Ponggok.	Tjokro Toeloeng	649	895 356	"
144	id.	Ngreden.	Wonosari (Telojo)	691	855 836	"
145	Bojolali.	Bojolali.	Bangak Pengging	828	778 337	"
146	Sragen.	Sragen.	Modjo Sragen (Modjo)	1 641	869 046	"

s) De onder Djokjakarta en Soerakarta vermelde ondernemingen zijn alle op huurlanden gevestigd, uitgenomen in laatstgenoemd gewest de sub 147 en 148 vermelde, aan het hoofd van het Mangkoe Negarasche huis toebehoorende fabrieken, welke over onverhuurde gronden beschikken. De in kolom 7 vermelde hoeveelhed[en] opgekocht riet zijn bijna uitsluitend afkomstig van huurlanden, welke geen eig[en] suikerfabriek bezitten.

Verkregen product aan suiker (in pikols):							Van de totale productie (zie de voorgaande kolom) was onderstaande hoeveelheid gefabriceerd voor de plaatselijke consumtie. *a*)
van eigen aanplant.			van riet, opgekocht van inlanders of op andere wijze niet van eigen aanplant verkregen.			in 't geheel. (In deze kolom is de hoofd- en de z. g. stroopsuiker ten volle, doch de zaksuiker slechts voor de helft gerekend.)	
1ste product (hoofd-suiker).	2de product (z. g. stroop-suiker).	Zaksuiker.	1ste product (hoofd-suiker).	2de product (z. g. stroop-suiker).	Zaksuiker.		
8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.
43 486 (78.78)	19 855	2 186	„	„	„	64 434	„
52 786 (85.14)	22 231	4 996	„	„	„	77 515	„
883 231 (89.05)	170 250	48 370	30 554	11 575	3 476	1 121 533	91 139
55 300 (90.36)	„	8 000	„	„	„	59 300	„
56 940 (77.57)	„	5 027	„	„	„	59 453[5]	„
96 452 (102.94)	„	8 500	„	„	„	100 702	„
100 697 (118.47)	„	9 474	„	„	„	105 434	„
60 698 (100.16)	„	6 500	„	„	„	63 948	„
105 778 (108.62)	„	8 000	„	„	„	109 778	„
79 650 (116.79)	„	8 000	„	„	„	83 650	„
83 632 (121.73)	„	250	„	„	„	83 757	„
99 764 (114.80)	„	11 479	„	„	„	105 503[5]	35
55 137 (84.05)	„	3 950	„	„	„	57 112	„
59 008 (87.68)	„	500	„	„	„	59 258	78
52 508 (80.78)	„	4 800	„	„	„	54 908	2 160
905 564 (101.41)	„	74 480	„	„	„	942 804	2 273
124 192 (114.15)	„	6 000	„	„	„	127 192	90
107 933 (111.27)	„	5 000	„	„	„	110 433	„
96 892 (93.43)	„	6 000	„	„	„	99 892	„
111 667 (107.17)	„	1 459	„	„	„	112 396[5]	„
440 684 (106 52)	„	18 459	„	„	„	449 913[5]	90
98 605 (89.64)	„	2 400	„	„	„	99 805	„
62 294 (89.50)	„	2 500	„	„	„	63 544	„
51 225 (62.69)	24 101	1 634	„	„	„	76 143	2 903
113 952 (116.28)	„	1 835	11 511	„	265	126 513	350
70 550 (88.41)	285	2 500	„	„	„	72 085	„
„	„	240	„	„	„	120	120
145 444 (124.31)	„	„	„	„	„	145 444	„
112 780 (110.89)	„	6 200	„	„	„	115 880	„
556 245 (100.35)	24 386	14 909	11 511	„	265	599 729	3 373

NN

Volg-nummer.	Afdeelingen.	Districten.	Ondernemingen.	Uitgestrektheid (bruto) van den eigen aanplant (in bouws) verwerkt in 1904.	Hoeveelheid riet (in pikols) verwerkt in 1904: van eigen aanplant.	Hoeveelheid riet (in pikols) verwerkt in 1904: opgekocht van inlanders of op andere wijze niet van eigen aanplant verkregen.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
			Kediri.			
173	Kediri.	Kediri.	Pesantren	897	1 144 527	21 906
174	id.	Modjoroto.	Mritjan	900	980 000	"
175	id.	Djambean.	Soemberdadi	375	452 358	259 997
176	id.	Papar.	Poerwoasri	1 434	1 741 220	3 348
177	id.	id.	Bogohkidoel	1 152	1 431 116	3 148
178	id.	Soekoredjo.	Menang	980	1 230 373	"
179	id.	Papar.	Minggiran	1 265	1 593 140	"
180	id.	Paree.	Kentjong	*w*) 926	1 246 822	"
181	id.	id.	Kawarasan	*x*) 1 280	1 718 707	"
182	id.	Soekoredjo.	Badas	638	770 952	"
183	Ngrowo.	Kalangbret.	Modjopanggoeng	594	660 984	210 813
184	Berbek.	Ngandjoek.	Goejangan	1 157	113 775	"
185	id.	Waroedjajeng.	* Baron	*ij*) 804	735 069	50 206
186	id.	id.	* Koedjonmanis	*z*) 831	1 143 828	94 630
187	id.	Berbek.	Djati	1 125	1 252 926	7 885
188	id.	Kertosono.	Djoewono *e*)	"	"	"
189	Kediri.	Soekoredjo.	Tegowangi	1 508	1 934 050	110 232
			Totalen . . .	15 866	18 149 847	762 165
			Algemeene totalen . . .	145 898 (184 ond.)	153 340 871 (182 ond.)	3 271 686 (37 ond.)

w) Hieronder 350 bouws erfpachtsgronden.
x) Alsvoren 110 bouws.
ij) Alsvoren 394 bouws.
z) Alsvoren 136 bouws.

Verkregen product aan suiker (in pikols):							Van de totale productie (zie de voorgaande kolom) was onderstaande hoeveelheid gefabriceerd voor de plaatselijke consumtie. *a*)
van eigen aanplant.			van riet, opgekocht van inlanders of op andere wijze niet van eigen aanplant verkregen.			in 't geheel. (In deze kolom is de hoofd- en de z. g. stroopsuiker ten volle, doch de zaksuiker slechts voor de helft gerekend.)	
1ste product (hoofd-suiker).	2de product (z. g. stroop-suiker).	Zaksuiker.	1ste product (hoofd-suiker).	2de product (z. g. stroop-suiker).	Zaksuiker.		
8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.
111 675 (124.49)	"	8 625	2 015	"	175	118 090	44
97 305 (108.11)	"	3 000	"	"	"	98 805	192
68 537 (182.76)	"	"	"	"	"	68 537	4 669
181 215 (126.37)	"	700	328	"	"	181 893	700
145 247 (126.09)	"	950	320	"	"	146 042	"
122 117 (124.59)	"	"	"	"	"	122 117	60
157 087 (124.18)	*f*)	600	"	"	"	157 387	687
116 887 (126.23)	"	"	"	"	"	116 887	"
164 656 (128.81)	"	"	"	"	"	164 656	"
67 280 (105.45)	"	11 000	"	"	"	72 780	"
58 910 (99.17)	5 465	1 833	18 788	1 743	585	86 115	4 145
123 519 (106.76)	"	7 000	"	"	"	127 019	391
67 961 (84.53)	"	2 800	4 644	"	200	74 105	"
112 175 (134.99)	"	3 680	9 274	"	320	123 449	"
128 000 (113.78)	"	"	652	"	"	128 652	"
"	"	"	"	"	"	"	"
181 722 (120.50)	"	"	11 587	"	"	193 309	"
1 904 293 (120.02)	5 465	40 188	47 608	1 743	1 280	1 979 843	10 888
15 748 747 (107.90)	664 411	708 984	242 505	20 755	12 807	17 037 313^{5}	449 067
(182 ond.)	(51 ond.)	(157 ond.)	(30 ond.)	(7 ond.)	(18 ond.)	(184 ond.)	(79 ond.)

VERDEELING DER SUIKERONDERNEMINGEN.		Uitgestrektheid (bruto) van den eigen aanplant (in bouws) verwerkt in 1904.	Hoeveelheid riet (in pikols) verwerkt in 1904: van eigen aanplant.	Hoeveelheid riet (in pikols) verwerkt in 1904: opgekocht van inlanders of op andere wijze niet van eigen aanplant verkregen.
1.		2.	3.	4.
Ondernemingen uitsluitend berustende op overeenkomsten met de inlandsche bevolking		116 911 (133 ond.)	122 920 693 (133 ond.)	1 359 449 (22 ond.)
Ondernemingen niet of niet uitsluitend berustende op overeenkomsten als voren.	op erfpachtsperceelen	9 038 (11 ond.)	9 240 801 (11 ond.)	225 787 (4 ond.)
	„ particuliere landerijen	1 525 (9 ond.)	995 849 (8 ond.)	„
	„ huurlanden in de Vorstenlanden	17 252 (29 ond.)	18 858 199 (29 ond.)	1 686 450 (9 ond.)
	„ onverhuurde gronden in Soerakarta	1 172 (2 ond.)	1 325 329 (2 ond.)	„
Algemeene totalen		145 898 (184 ond.)	153 340 871 (183 ond.)	3 271 686 (35 ond.)

aa) Per gewest opgegeven als volgt:

Cheribon	f 3 299 213	(10 van de 13 ondernemingen).
Pekalongan	4 152 876	(13 „ „ 15 „).
Semarang	2 983 455	(12 „ „ 14 „).
Soerabaja	9 840 009	(36 „ „ 40 „).
Pasoeroean	6 141 728	(27 „ „ 28 „).
Besoeki	f 3 143 961	(12 ondernemingen).
Banjoemas	1 118 712	(4 „).
Kedoe	305 700	(1 „).
Madioen	1 511 878	(7 „).
Kediri	4 995 162	(16 van de 17 „).
	f 37 492 694	(138 „ „ 150 „).

N.B. Ten aanzien van de ondernemingen, gevestigd op particuliere landerijen en in de Vorstenlanden, zijn op dit punt geen opgaven ontvangen.

ULATIE.

Verkregen productie aan suiker (in pikols):							Van de totale productie (zie de voorgaande kolom) was onderstaande hoeveelheid gefabriceerd voor de plaatselijke consumtie. *a*)	Totaal uitgaaf aan inlanders voor loonen en gedane leveringen in 1904.
van eigen aanplant.			van riet, opgekocht van inlanders of op andere wijze niet van eigen aanplant verkregen.			in 't geheel. (In deze kolom is de hoofd- en de z. g. stroopsuiker ten volle, doch de zaksuiker slechts voor de helft gerekend.)		
1ste product (hoofd-suiker).	2de product (z.g. stroop-suiker).	Zaksuiker.	1ste product (hoofd-suiker).	2de product (z.g. stroop-suiker).	Zaksuiker.			
5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.
12 952 535 (110.79) (132 ond.)	350 284 (25 ond.)	599 201 (119 ond.)	83 031 (19 ond.)	2 171 (3 ond.)	3 005 (11 ond.)	13 689 124 (133 ond.)	236 938 (54 ond.)	f 34 347 351 (128 ond.)
878 998 (97.23) (10 ond.)	32 382 (2 ond.)	19 375 (7 ond.)	19 602 (4 ond.)	2 050 (1 ond.)	520 (2 ond.)	942 979[5] (11 ond.)	32 681 (4 ond.)	3 145 343 (10 ond.)
84 190 (55.21) (9 ond.)	8 410 (4 ond.)	6 500 (2 ond.)	"	"	"	95 850 (9 ond.)	4 490 (7 ond.)	"
1 736 752 (100.67) (29 ond.)	231 249 (18 ond.)	76 726 (27 ond.)	139 872 (7 ond.)	16 534 (3 ond.)	9 282 (5 ond.)	2 167 411 (29 ond.)	177 158 (11 ond.)	"
96 272 (82.15) (2 ond.)	42 086 (2 ond.)	7 182 (2 ond.)	"	"	"	141 949 (2 ond.)	"	"
15 748 747 (107.90) (182 ond.)	664 411 (51 ond.)	708 984 (157 ond.)	242 505 (30 ond.)	20 755 (7 ond.)	12 807 (18 ond.)	17 037 313[5] (184 ond.)	451 067 (76 ond.)	*aa*) f 37 492 694 (138 ond.)

NN

II. GEWESTELIJK OVERZICHT over 1904 van de op Java bestaande suikerrietaanplantingen ter verkrijging van plantriet (bibit).

GEWESTEN.	Op zichzelf staande bibit-ondernemingen.				Bibit-ondernemingen, welke te beschouwen zijn als onderdeelen van een of meer suikerondernemingen.		
	Aantal ondernemingen.	Eigen beplantingen. Uitgestrektheid (in bouws).	Eigen beplantingen. Geoogste hoeveelheid plantriet (in pikols).	Hoeveelheid plantriet (in pikols) verkregen door opkoop van de bevolking.	Aantal ondernemingen.	Eigen beplantingen. Uitgestrektheid (in bouws).	Eigen beplantingen. Geoogste hoeveelheid plantriet (in pikols).
Batavia	a) †	†	†	†	†	†	†
Preanger Regentschappen	26	b) 2 293	c) 498 127	d) 22 732	1	450	135 000
Cheribon	19	908	221 388	e) 4 800	12	450	427 181
Pekalongan	1	31	7 750	„	8	982	201 023
Semarang	1	64	21 267	„	11	1 853	526 615
Soerabaja	„	„	„	„	1	74	21 015
Pasoeroean	17	f) 990	351 201	g) 5 360	17	h) 876	i) 244 400
Besoeki	†	†	†	†	†	†	†
Banjoemas	„	„	„	„	j) 2	537	143 729
Kedoe	1	30	8 246	„	7	410	k) 109 883
Kediri	7	558	257 254	l) 600	7	830	m) 222 678
Totalen	72	4 874	1 365 233	33 492	66	6 462	2 031 524

a) Een † duidt aan dat de opgaaf ontbreekt.

b) Betreft 25 ondernemingen, aangezien één onderneming niets aanplantte.

c) Betreft slechts 21 ondernemingen, aangezien van 2 ondernemingen geen opgaaf werd ontvangen en op 3 ondernemingen nog niet werd geoogst.

d) Betreft 9 ondernemingen.

e) Als voren 2.

f) Betreft 16 ondernemingen, daar één onderneming, na den oogst, in 1904 werd gestaakt.

g) Betreft 4 ondernemingen.

h) Betreft 16 ondernemingen, daar van 1 onderneming geen opgaaf w[...] ontvangen.

i) Betreft 14 ondernemingen, daar één onderneming het product als ma[...] verkocht en 2 ondernemingen geen opgaaf van de hoeveelheid verstrekten.

j) Eén dezer ondernemingen werd voor gezamenlijke rekening van de suik[...] fabrieken Kalibagor en Poerwokerto geëxploiteerd.

k) Betreft 5 ondernemingen, aangezien de oogst van 2 ondernemingen eerst [...] 1905 valt.

l) Betreft 1 onderneming.

m) Hieronder 2400 pikol door 1 onderneming van de bevolking opgekocht.

Bijlage 00.

(Zie hoofdstuk O, afd. I, § 1, A, sub 3°. *a*, van het verslag.)

OVERZICHT

over 1904 van de productie, enz. der indigo- en tabaksondernemingen op Java, geheel of gedeeltelijk berustende op overeenkomsten met de inlandsche bevolking tot huur van gronden of tot opkoop van gewas.

I. INDIGO-ONDERNEMINGEN.[1])

Volg-nummer.	GEWESTEN.	DISTRICTEN EN AFDEELINGEN.	ONDERNEMINGEN.	Uitgestrektheid (in bouws) van den *bruto*-aanplant waarvan het product is bereid. Eigen beplantingen van den ondernemer op van de bevolking gehuurden grond.	Door de bevolking in overeenkomst of op eigen risico beplant (volgens taxatie).	Hoeveelheid product van de bevolking opgekocht (in K.G.).	Totale hoeveelheid verkregen product (in K.G.).	Gemiddelde productie per bouw (in K.G.).
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
1	Pekalongan.	Kadjen (afd. Pekalongan).	Kadjen	250	„	„	9 896	39.58
2	Id.	Batang (afd. Batang).	Pandansari.	342	„	„	12 660	37.01
3	Id.	Soebah (id.).	Koetosari *a*)	400	„	„	12 000	30.—
								. . . . .
			Totalen. . . .	992	„	„	34 556	35.51
4	Semarang.	Troeko (afd. Kendal).	Radjoet *a*).	. . . . .	. . . . .	. . . . .	. . . . .	. . . . .
5	Pasoeroean.	Gempol (afd. Bangil).	Soembersalak (Djembroeng)*b*)	„	45	„	9 187	204 16 *c*)
6	Kediri.	Modjoroto (afd. Kediri).	Plosokraton *d*)	. . . . .	. . . . .	. . . . .	. . . . .	. . . . .
7	Id.	Modjoroto en Kediri (afd. Kediri).	Semen-Baoedendo	412	„	„	15 000	36.40
8	Id.	Djambean (id.)	Selodono.	263	„	„	3 752	14.26
9	Id.	Paree (id.)	Djeroekwangi *d*).	. . . . .	. . . . .	. . . . .	. . . . .	. . . . .
10	Id.	Papar (id.)	Plosoparee	303	„	„	13 150	43.39
11	Id.	Id. (id.)	Basongan *e*)	„	„	„	6 250	„
12	Id.	Srengat (afd. Blitar).	Soemberredjo	297	„	„	10 977	36.95
13	Id.	Blitar (id.)	Garoem *d*)	. . . . .	. . . . .	. . . . .	. . . . .	. . . . .
								. . . . .
			Totalen. . . .	1 275	„	„	*f*) 42 879	32.75
		Algemeene totalen en gemiddelde productie. . . .		2 267 (voor 7 ond.)	45 (voor 1 ond.)	„ „	77 435 (voor 7 ond.) *g*)	34.16 (voor 7 ond.)

1) Niet genoemd zijn die ondernemingen, welke het gewas uitsluitend verkregen door opkoop van de bevolking.

a) De aanplant van de onderneming Radjoet, tot eene uitgestrektheid van 376 bouws, geschiedde ten behoeve van de in de res. Pekalongan gelegen indigo-onderneming Koetosari.

b) De op deze onderneming verbouwde cassave werd ditmaal op het veld verkocht. De cassavemeel- en tapiocafabriek der onderneming is in 1904 overgebracht naar Kediri.

c) Dit cijfer kan niet als zuiver worden aangemerkt, aangezien het product op Javaansche wijze bereid en dus niet zuiver was.

d) Deze ondernemingen hebben in 1904 niet gewerkt; Garoem is sedert definitief gestaakt.

e) De onderneming Basongan had in het verslagjaar geen aanplant, doch verwerkte slechts de overjarige aanplant 1903/1904.

f) Zonder de productie van Basongan.

g) Namelijk zonder de productie van Soembersalak en Basongan.

II. TABAKSONDERNEMINGEN.

Volg-nummer.	GEWESTEN.	DISTRICTEN EN AFDEELINGEN.	ONDERNEMINGEN.	Uitgestrektheid (in bouws) van den *bruto*-aanplant waarvan het product is bereid.		Hoeveelheid verkregen product (in K.G.).		
				Eigen beplantingen van den ondernemer op van de bevolking gehuurde gronden.	Door de bevolking in overeenkomst of op eigen risico beplant (volgens taxatie).	Bladtabak.	Krosok.	Te zamen.
1.	2	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
1	Preanger Regentschappen.	Soetji (afd. Limbangan).	Onderneming van T. F. Pietersz.	„	*a)* †	„	65 625	65 625
2	Semarang.	Salatiga (afd. Salatiga).	Getasan *b)*	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .
3	Pasoeroean.	Senggoeroeh (afd. Malang).	Bedali.	„	„	„	72 500	*c)* 72 500
4	Id.	Id.	Karang Pandan *d)* . . .	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .
5	Id.	Id.	Soemberpoetjoeng. . . .	„	„	„	96 687	*c)* 96 687
6	Id.	Id.	Djatikerto *e)*	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .
7	Id.	Id.	Soemberpoetjoeng (Lim Sam Hwaij).	„	„	„	26 875	*c)* 26 875
8	Id.	Id.	Soemberpoetjoeng (Tjan Wie Thaij)	„	„	„	26 562	*c)* 26 562
9	Id.	Id.	Soemberpoetjoeng (Kho Khaij Liang)	„	„	„	3 125	*c)* 3 125
10	Id.	Gending (afd. Kraksaän).	Gading Koelon	„	500	†	†	120 000
11	Id.	Loemadjang (afd. Loemadjang).	Ketitan	„	33	8 000	29 000	37 000
12	Id.	Id.	Tjitro-di-wangsoen *f)*. .	„	300	20 000	80 000	*c)* 160 000
13	Id	Id.	Klodjèn	„	†	„	60 937	*c)* 60 937
14	Id.	Id.	Wonoredjo en Bedok. .	„	„	62 500	150 000	*c)* 212 500
15	Id.	Id.	Labroek Kidoel	„	„	35 000	100 000	135 000
16	Id.	Tempeh (afd. Loemadjang).	Boelakwinong of Tambo.	„	†	100 000	80 000	*c)* 180 000
17	Id.	Id.	Moedjoer.	„	„	37 500	40 000	*c)* 77 500
18	Id.	Id.	Kebontoeroes	„	„	45 000	105 000	150 000
19	Id.	Id.	Djoho . . . . Bagoe. . . . . Tambalong . . . . . . Bades . . . . Soember Kadi.	15	†	226 537	91 659	318 196
			Karanganom	„	„	119 938	41 875	161 813
20	Id.	Id.	Besoek *e)*.	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .	. . . . . .
21	Id.	Id.	Koelon	„	„	62 500	112 500	*c)* 175 000
22	Id.	Id.	Tambok	„	†	29 000	192 000	221 000
23	Id.	Id.	Tempehtengah.	†	†	87 000	180 000	267 000
24	Id.	Id.	Kalipantjing	†	†	100 000	150 000	250 000
25	Id.	Id.	Preman	†	†	98 500	48 778	147 278
26	Id.	Id.	Selok	„	„	91 680	235 000	*c)* 326 680
27	Id.	Id.	Tempeblor	„	†	27 812	236 562	264 374
28	Id.	Id.	Djarit of Djeboeh . . .	„	„	60 000	30 000	*c)* 90 000
29	Id.	Id.	Lempeni I en II. . .	„	„	125 000	115 000	240 000
30	Id.	Id.	Pasirian	„	250	55 608	48 285	103 893
31	Id.	Id.	Ngebroek of Broock. . .	„	†	8 000	„	*c)* 8 000
32	Id.	Id.	Boelak Wareng	„	„	7 000	150 000	*c)* 157 000
33	Id.	Id.	Tempeh	„	235	44 953	43 588	88 541
			Totalen. . .	15	1 318	1 451 528	2 545 933	4 117 461

a) Waar een † is geplaatst is het cijfer niet of niet afzonderlijk op te geven.

b) Deze onderneming heeft niet gewerkt.

c) De geheele oogst van deze onderneming is verkregen door opkoop van de bevolking.

d) Deze onderneming kan als definitief gestaakt worden aangemerkt.

e) De schuren dezer onderneming waren in 1904 verhuurd.

f) Deze onderneming, die in 1904 voor het eerst gewerkt heeft, heeft de onderneming Kedoengwringin in zich opgenomen.

Volg-nummer.	GEWESTEN.	DISTRICTEN EN AFDEELINGEN.	ONDERNEMINGEN.	Uitgestrektheid (in bouws) van den *bruto*-aanplant waarvan het product is bereid.		Hoeveelheid verkregen product (in K.G.).		
				Eigen beplantingen van den ondernemer op van de bevolking gehuurde gronden.	Door de bevolking in overeenkomst of op eigen risico beplant (volgens taxatie).	Bladtabak.	Krosok.	Te zamen.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
34	Besoeki.	Tamanan (afd. Bondowoso).	Soembersari II (Maesan).	30	„	7 500	155 000	162 500
35	Id.	Id.	Pengarang (Loetjoe). . .	†	†	†	†	†
36	Id.	Id.	Soekasari.	†	†	†	†	†
37	Id.	Id.	Soembersari I.	300	†	†	†	80 000
38	Id.	Id.	Tamanan.	„	„	245 484	„	245 484
39	Id.	Bondowoso en Tamanan (afd. Bondowoso).	Boender	700	†	175 000	375 000	550 000
40	Id.	Id.	Nangkaän	†	†	†	†	†
41	Id.	Bondowoso, Tamanan en Wonosari (afd. Bondowoso).	Karanganjar	„	250	„	125 000	c) 125 000
42	Id.	Id.	Sekarpoetih	†	†	†	†	435 271
43	Id.	Soekokerto (afd. Djember).	Soekasari	260	†	„	175 000	175 000
44	Id.	Id.	Soemberdanti	200	150	50 000	95 000	c) 145 000
45	Id.	Id.	Ledokombo.	220	150	25 000	46 500	c) 71 500
46	Id.	Poeger (afd. Djember).	Toetoel	†	†	†	†	†
47	Id.	Tanggoel (afd. Djember).	Manggisan	60	30	20 000	10 000	c) 30 000
48	Id	Id.	Gambirono	800	„	75 000	125 000	200 000
49	Id.	Id.	Soemberwaroe.	55	„	15 000	9 000	24 000
50	Id.	Majang (afd. Djember).	Garohan	70	3	15 132	63 742	c) 78 874
51	Id.	Id.	Soemberdjati	120	„	†	†	95 000
52	Id.	Soekokerto en Majang (afd. Djember).	Soekokerto (Adjoeng) . .	1 250	„	300 000	400 000	700 000
53	Id.	Djember, Rambipoedji, Tanggoel Poeger en Majang (afd. Djember)	Oud-Djember	5 400	„	850 000	1 250 000	2 100 000
54	Id.	Soekokerto (afd. Djember) en Tamanan (afd. Bondowoso).	Soekowono	2 500	„	429 000	521 600	950 600
55	Id.	Soekokerto (afd. Djember), Tamanan en Wonosari (afd. Bondowoso).	Kalianjar	†	†	†	†	†
56	Id.	Soekokerto en Djember (afd. Djember) en Tamanan (afd. Bondowoso).	Djelboek.	„	2 500	50 000	200 000	250 000
57	Id.	Djember, Majang, Poeger, Rambipoedji en Soekokerto (afd. Djember) en Tamanan (afd. Bondowoso).	Amsterdam-Besoeki Tabakmaatschappij.	3 000	1 200	584 500	1 382 000	c) 1 966 500
58	Id.	Soekokerto, Djember, Poeger, Tanggoel en Rambipoedji (afd. Djember) en Tamanan (afd. Bondowoso).	N. V. Besoeki-Tabakmaatschappij (Soemberdjeroek).	1 600	†	225 000	g) 650 000	875 000
59	Id.	Rogodjampi (afd. Banjoewangi).	Baroe *h*).	„	100	6 400	8 750	15 150
			Totalen . .	16 265	3 783	3 073 016	5 591 592	9 274 879
60	Banjoemas.	Soekaradja (afd. Banjoemas).	Soekaradja	103	200	40 500	i) 80 000	120 500
61	Id.	Poerbolinggo (afd. Poerbolinggo).	Poerbolinggo	„	1 000	42 500	80 000	c) 122 500
62	Id	Id.	Kandang Gampang. . .	80	100	40 000	80 000	120 000
63	Id.	Poerwokerto (afd. Poerwokerto).	Poerwokerto	397	†	†	†	275 000
			Totalen. . .	580	1 300	123 000	240 000	638 000
			Algemeene totalen. . .	16 860	6 401	4 647 544	8 443 150	14 095 965

g) Hiervan was 500 000 K.G. opgekocht van de bevolking.

h) Deze onderneming werkte in 1904 voor het eerst.

i) De krosok was geheel opgekocht van de bevolking.

Bijlage PP.

(Zie hoofdstuk O, afd. I, § 1, A, sub 3°. *b*, van het verslag.)

GEWESTELIJK OVERZICHT

betreffende de op ult. 1904 op Java aanwezige landbouwondernemingen, gevestigd op gronden door het Gouvernement in erfpacht [1]) afgestaan, benevens de daarvan in 1904 verkregen productie, voor zooveel betreft de voornaamste landbouwvoortbrengselen voor de wereldmarkt.

[1]) Met betrekking tot de erfpachtsondernemingen, vindt men nopens elk perceel in het bijzonder opgaven betreffende uitgestrektheid als anderszins in bijlage BB van deel I van den Regeeringsalmanak van Nederlandsch-Indië voor 1905.

PP

GEWESTEN.	A. Ondernemingen in exploitatie, nopens welke, hetzij aangaande de beplanting, hetzij aangaande de productie over 1904 gegevens zijn ingekomen.				B. Ondernemingen, hetzij al dan niet in exploitatie, waaromtrent in 1904 geenerlei opgaven zijn ontvangen. *a)*		Totalen. *b)*	
	Aantal ondernemingen.	Aantal perceelen.	Uitgestrektheid (in bouws) in 't geheel.	Uitgestrektheid (in bouws) beplant. *e)*	Aantal perceelen.	Uitgestrektheid (in bouws).	Aantal perceelen.	Uitgestrektheid (in bouws).
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
Bantam	12	20	3 794	882 (11)	44	12 476	64	16 270
Batavia	7	13	2 767	1 145 (6)	8	1 456	21	4 223
Preanger Regentschappen	170	546	96 000	49 323 (166)	212	57 855	758	153 855
Cheribon	6	15	2 057	1 819 (5)	6	736	21	2 793
Pekalongan	25	79	12 500	8 120 (25)	1	1 528	80	14 028
Semarang	57	176	28 482	17 598 (55)	1	716	177	29 198
Soerabaja	12	*j)* 38	*j)* 6 415	3 437 (11)	10	705	45	7 120
Pasoeroean	99	288	89 595	59 455 (96)	40	20 883	328	110 478
Besoeki	59	230	76 934	22 325 (53)	485	88 435	715	165 369
Banjoemas	3	6	2 216	504 (3)	14	4 569	20	6 785
Kedoe	10	19	4 184	1 693 (5)	13	108	32	4 292
Madioen	17	37	8 077	3 516 (17)	8	1 825	45	9 902
Kediri	116	315	84 975	47 880 (116)	64	16 667	382	101 642
Totalen	593	1782	417 996	217 697 (569)	906	207 959	2688	625 955
Over 1903 waren de cijfers	721	2210	462 812	215 825 (582)	398	152 843	2608	615 655

a) Betrouwbare opgaven omtrent het *aantal* van de hierbedoelde ondernemingen zijn over 1904 niet ontvangen.

b) Zie noot *a.* Ook de verdeeling van het totaal aantal der erfpachtsondernemingen, naar gelang zij in handen waren van naamlooze vennootschappen, Europeanen, Chineezen of inlanders, is voor 1904 niet opgegeven.

c) Daar niet van al de onder A bedoelde ondernemingen ook de productie is opgegeven en bij sommige ook niet geoogst is, is het aantal ondernemingen, waartoe de opgegeven productie betrekking heeft, tusschen ( ) vermeld.

d) Het aantal der ondernemingen, welke uitsluitend dienstbaar werden gemaakt aan de teelt van gewassen voor de inlandsche markt, is betrekkelijk zeer gering. Overigens werden ook, in kleine hoeveelheden, een of meer inlandsche gewassen geteeld op enkele voor de Europeesche markt produceerende ondernemingen.

De beplante uitgestrektheid voor elke cultuur afzonderlijk is niet volledig op te geven, aangezien vanwege een zeer groot aantal ondernemingen daaromtrent geen voldoende gegevens zijn verstrekt. Tot hoeveel ondernemingen het voor elk gewest opgegeven totaal der beplantingen betrekking heeft, is tusschen ( ) vermeld.

f) Niet steeds is in de voorhanden gegevens aangeduid of de opgaaf alleen op Java-koffie doelt, terwijl ook somtijds Java- en Liberia-koffie in één cijfer zijn genoemd. Waar de geoogste Liberia-koffie afzonderlijk is opgegeven, komt men tot een totaal van 72 891 pikol bereide koffie voor 203 ondernemingen, namelijk Bantam 493 (4 ondernemingen), Batavia 1193 (3), Preanger Regentschappen 15 645 (38), Pekalongan 4472 (10), Semarang 13 893 (10), Soerabaja 652 (7), Pasoeroean 16 155 (54), Besoeki 5397 (15), Kedoe 2257 (6), Madioen 149 (6) en Kediri 12 585 (50).

g) Het product werd voor verreweg het grootste gedeelte verkregen van aanplantingen op van de bevolking gehuurde gronden buiten de erfpachtsperceelen.

Verdeeling van de onder A bedoelde ondernemingen, naar gelang er één of meer van de onderstaande gewassen zijn verbouwd, met opgaven, voor zooveel ontvangen, nopens in 1904 verkregen producten. *c)*														Door de ondernemers aan inlanders wegens loonen en gedane leveringen betaalde sommen, voor zooveel daaromtrent opgaven zijn ontvangen. *i)*
Koffie.		Kina.		Thee.		Tabak.		Suikerriet.		Cacao.		Andere gewassen (buiten die voor de inlandsche markt. *d)*		
Aantal ondernemingen.	Productie (in pikols). *f)*	Aantal ondernemingen.	Productie (in K.G.).	Aantal ondernemingen.	Productie (in K.G.).	Aantal ondernemingen.	Productie (in K.G.).	Aantal ondernemingen.	Productie (in pikols suiker). *g)*	Aantal ondernemingen.	Productie (in K.G.).	Aantal ondernemingen.	Productie	
10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23	24
7	493 (4)	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	6		f 49 899 (10)
4	1 206 (4)	1	956 (1)	1	70 000 (1)	„	„	„	„	„	„	3		33 883 (4)
65	20 582 (61)	57	6 172 659 (49)	83	8 207 005 (80)	1	375 (1)	„	„	6	11 875 (5)	27		4 691 900 (144)
1	8 (1)	1	45 500 (1)	2	156 000 (2)	„	„	2	170 608 (2)	„	„	1		75 234 (3)
12	7 018 (12)	5	151 194 (5)	2	140 069 (2)	„	„	„	„	6	38 750 (4)	6		344 303 (24)
17	19 587 (17)	2	135 000 (2)	2	105 000 (2)	„	„	„	„	8	54 562 (8)	18		876 586 (43)
8	4 277 (8)	„	„	„	„	„	„	1	12 491 (1)	1	15 625 (1)	6	*h)*	156 775 (9)
86	52 832 (86)	8	637 995 (6)	3	38 168 (3)	2	40 773 (2)	4	68 254 (1)	17	76 375 (14)	25		2 262 926 (91)
51	47 143 (51)	„	„	„	„	4	15 000 (1)	1	83 757 (1)	10	53 078 (9)	7		1 040 369 (54)
„	„	1	80 000 (1)	1	75 000 (1)	„	„	„	„	„	„	1		40 000 (3)
7	2 283 (7)	1	40 000 (1)	1	450 000 (1)	„	„	„	„	„	„	3		128 000 (2)
6	1 541 (6)	1	5 000 (1)	„	„	„	„	1	120 (1)	„	„	2		23 629 (17)
94	57 603 (94)	2	44 344 (2)	2	1 850 (2)	4	24 125 (3)	8	607 749 (5)	14	98 531 (14)	27		1 365 512 (97)
358	214 573 (351)	79	7 315 628 (69)	97	*k)* 9 243 093 (94)	11	*l)* 80 273 (7)	17	942 979 (11)	62	348 796 (55)	132	*h)*	f 11 089 016 (501)
391	*m)* 414 779 (377)	89	6 052 194 (70)	105	9 688 074 (92)	10	3 402 449 (6)	14	659 559 (7)	83	749 119 (63)	100	*n)*	13 817 870

h) Wat de in deze kolom bedoelde gewassen betreft, is geproduceerd bij het tusschen ( ) vermeld aantal ondernemingen: 8003 pikol peper (67), 17 pikol cubebe (4), 623 pikol muskaatnoten en 22 pikol foelie (16), $6^3/_4$ pikol kruidnagelen (1), 72 166 K.G. coca (3), 4987 pikol kapok (42), 2 921 175 kapokvruchten (8), 725 pikol kapokpitten (2), 1232 K.G. caoutchouc (5), 70 K.G. annatto (1), 400 pikol cassavemeel (1), 56 220 pikol cassave (4), 45 188 K.G. agavevezel (2), 43 pikol kola (1), 120 pikol akarwangi (2), 2 pikol kaneel (1), 17 pikol regoeloe (1), 16 pikol katoen (2) en $63^1/_2$ pikol chillies (1).

i) Tusschen ( ) is vermeld op hoeveel ondernemingen de opgegeven sommen betrekking hebben. Enkele ondernemingen betaalden de arbeidsloonen geheel of gedeeltelijk uit in door haar geteelde producten voor de inlandsche markt.

j) Hieronder 3 perceelen in Kediri, gezamenlijk groot 635 bouws.

k) Bovendien werd nog van de bevolking opgekocht 774 505 K.G. droog theeblad.

l) Bovendien verkregen 2 ondernemingen (in Pasoeroean en Kediri) 13 375 K.G. krosok en 39 800 K.G. plantentabak.

m) Hieronder, voor zooveel dit in de ontvangen opgaven was uiteengehouden, 50 312 pikol Liberia-koffie bij 181 ondernemingen.

n) Bij de hierbedoelde ondernemingen werden in 1903 de volgende voortbrengselen verkregen (het cijfer tusschen ( ) geplaatst, wijst het aantal ondernemingen aan, waartoe de opgegeven productie betrekking heeft): 18 287 pikol peper (60), 246 pikol cubebe (5), 962 pikol muskaatnoten en foelie (15), 50 pikol kruidnagelen (2), 46 315 K.G. coca (3), 6675 pikol kapok (23), 1 162 700 kapokvruchten (4), 235 pikol kapokpitten (2), 435 K.G. caoutchouc (3), 500 K.G. castilloa (1), 100 K.G. annatto (1), 83 pikol djarakpitten (3), 238 500 pikol cassave-meel (2), 20 914 K.G. agave-vezel (2), 20 pikol kola (1), 91 pikol akarwangi (1), 10 pikol kaneel (1) en 35 K.G. vanille (1).

Bijlage QQ.

(Zie hoofdstuk O, afd. I, § 1, A, sub 3°. *c* en *d*, van het verslag.)

OPGAVEN

BETREFFENDE DE

PARTICULIERE LANDERIJEN OP JAVA

EN DE

HUURLANDEN IN SOERAKARTA EN DJOKJAKARTA

OVER

1903 en 1904.

I. OPGAVEN BETREFFENDE DE PARTICULIERE LANDERIJEN OP JAVA.

A. Algemeen overzicht, afgesloten op ult. 1904.

GEWESTEN.	Verdeeling der landerijen naar gelang als eigenaar bekend stonden: Naamlooze vennootschappen.			Europeanen.			Chineezen.			Andere vreemde oosterlingen of inlanders.		
	Aantal landerijen.	Uitgestrektheid in bouws en — tusschen () — aantal opgezetenen.	Geschatte waarde der landerijen voor den aanslag in de verponding.	Aantal landerijen.	Uitgestrektheid in bouws en — tusschen () — aantal opgezetenen.	Geschatte waarde der landerijen voor den aanslag in de verponding.	Aantal landerijen.	Uitgestrektheid in bouws en — tusschen () — aantal opgezetenen.	Geschatte waarde der landerijen voor den aanslag in de verponding.	Aantal landerijen.	Uitgestrektheid in bouws en — tusschen () — aantal opgezetenen.	Geschatte waarde der landerijen voor den aanslag in de verponding.
Bantam	1	26 785 (38 341)	f 400 000	1	16 010 (30 178)	f 500 000	„	„	„	„	„	„
Batavia	116	721 100 (852 353)	22 032 847	75	189 497 (290 882)	7 798 436	136	270 901 (352 514)	f 9 980 385	140	17 555 (83 607)	f 1 986 411
Cheribon	1	182 240 a) (†)	1 632 750	1	75 000 (†)	1 316 000	„	„	„	„	„	„
Pekalongan	1	3 749 (16 176)	424 000	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Semarang.	„	„	„	11	15 656 (37 259)	1 743 852	29	6 564 (23 190)	2 398 492	2	95 (1 858)	71 758
Soerabaja	1	111 (3 924)	136 109	8	434 (3 914)	246 784	34	5 818 (39 696)	2 731 170	4	437 (5 536)	160 834
Pasoeroean	„	„	„	1	851 (3 073)	374 000	„	„	„	„	„	„
Totalen . .	120	933 985 (†)	f 24 625 706	97	297 448 (†)	f 11 979 072	199	283 283 (415 400)	f 15 110 047	146	18 087 (91 001)	f 2 219 003

(Vervolg.)

GEWESTEN.	Samentrekking der voorafgaande opgaven.				Gegevens (naar schatting) betreffende de padi-beplantingen op de particuliere landerijen over 1903 en 1904. Uitgestrektheid der padibeplantingen (in bouws).		Naar schatting verkregen padiproductie (in pikols).	
	Aantal landerijen.	Uitgestrektheid (in bouws).	Aantal opgezetenen op ult. 1904.	Geschatte waarde voor den aanslag in de verponding.	1903.	1904.	1903.	1904.
Bantam	2	42 795	68 519	f 900 000	10 230	10 480	15 100	b) 15 800 c) 25 000
Batavia	467	1 199 053	1 579 356	41 798 079	235 176	254 017	4 256 862	4 066 246
Cheribon.	2	257 240	†	2 948 750	45 027	47 871	605 575	8.9 210
Pekalongan.	1	3 749	16 176	424 000	505	±	7 000	16 000
Semarang	42	22 315	62 307	4 214 102	14 753	1 910	32 321	12 186
Soerabaja	47	6 800	53 070	3 274 897	†	†	†	†
Pasoeroean	1	851	3 073	374 000	445	440	†	†
Totalen . . .	562	1 532 803	†	f 53 933 828	†	†	†	†

a) Het teeken † duidt aan dat gegevens ter invulling ontbreken.

b) Opgave in rijst.

c) Opgave in padi.

B. Overzicht betreffende de productie der particuliere landerijen aan andere voortbrengselen dan padi, voor zooveel daaromtrent gegevens inkwamen.

NAMEN DER LANDERIJEN.	1903.	1904.
SUIKER (pikols).		
BATAVIA.		
Afd. Tangerang.		
Tjikokol	430	390
Paroengkoeda	1 800	1 600
Kedaoeng-Oost	„	400
Slapandjang-Oost	400	90
Amstelveen of Tanah Tinggi	†	†
Bodjong Rengit	1 000	†
Teloeknaga	800	950
Slapandjang-West	2 018	1 418
Kampong Melajoe	950	„
	†	†
PEKALONGAN.		
Ketanggoengan-West	53 666	79 502
SOERABAJA.		
Karah	†	10 300
Koepang	†	1 200
	†	11 500
PASOEROEAN.		
Kedaoeng { op het landgoed	20 486	62 500
Kedaoeng { buiten het landgoed	27 330	
	47 816	62 500
KOFFIE (pikols).		
BANTAM.		
Tjikandi Oedik	1 000	720
Tjikandi Ilir	310	322
	1 310	1 042
BATAVIA.		
Afd. Tangerang.		
Grendeng	24	20
Soeradita	20	20
Krawatji Tjibodas	23	19
Pangkalan	10	10
Serpong	5	15
Tigaraksa	35	25
Tjikoeja	90	50

NAMEN DER LANDERIJEN.	1903.	1904.
Tjihoeni	2	„
Lengkong Tjisaoek	24	„
Afd. Krawang.		
Pamanoekan- en Tjiasem-landen	11 462	13 927
Afd. Buitenzorg.		
Bolang	400	580
Depok	7	8
Djasinga	2 500	2 606
Dramaga	2 700	2 500
Goenoeng Sindoer	265	285
Djanlapa	100	175
Tjikopomajak	†	50
Kampong Baroe	950	†
Kedoeng Badak	2	†
Klapanoengal	25	32
Koeripan	400	450
Pondok Tjina	„	3
Roempin	1 000	925
Sadeng Djamboe	100	144
Tapas	102	120
Toemenggoengan	1 000	1 550
Trogong	178	155
Soekaradja }	1 100	1 100
Tanahbaroe }		
Tjiloear }		
Tjampea, Tjiboenboelan en Sadeng-Oost	125	179
Tjiawi en Tjidjeroek (Pondok Gedeh)	2 180	2 537
Tjibinoeng-Oost	1	†
Tjibodas	112	139
Tjikadoe	130	90
Tjikopo	580	160
Tjikopomajak	260	270
Tjilangkap	8	6
Tjileboet	350	310
Tjimangis	60	35
Tjinere	13	7
Nanggoeng	250	†
Tjibaroesa	5	6
Tjileungsi	15	17
Tjiomas	463	507
Tjipemingkis	475	325
Tjipoetat	30	30

99

NAMEN DER LANDERIJEN.	1903.	1904.
Tjiseroea-Noord	642	80
Tjiseroea-Zuid	465	10
Titajam	12	4
Tjitrap, Tjitjadas en Babahamadang	1 600	200
Tjipeundeu	4	5
Semplak	†	1 500
Bodjong Gedé	17	„
Afd. Meester-Cornelis.		
Kleader	3	3
Kalibata Grobogan	2	1
Ragoenan	76	82
Tandjoeng-West	35	90
Tandjoeng-Oost	40	40
Tjiboeboer	†	40
Gandaria-Noord	2	4
Gandaria-Zuid en Tjipetir	30	5
Kranggan	„	20
Simplicitas		
Lebak Boeloes	14	13
Trogong		
Pengoemben		
Keroetaja	4	4
Soekaboemi		
Gedong Gedeh	†	20
Tjakoeng	43	23
	†	†
SEMARANG.		
Afd. Kendal.		
Soesoehan	125	100
Overige landerijen	†	†
	†	†
THEE (K.G.).		
BATAVIA.		
Afd. Krawang.		
Pamanoekan- en Tjiasem-landen	21 090	75 791
Afd. Buitenzorg.		
Semplak	†	74 000
Goenoeng Sindoer	5 250	3 100
Roempin	1 760	581
Tjikoleang	1 000	4 000
Kedoenghalang	60 000	45 000
Sawangan	1 250	750
Tjiseroea-Noord	20 000	18 000

NAMEN DER LANDERIJEN.	1903.	1904.
Tjiawi	158 428	189 973
Tjidjeroek		
Dramaga	24 100	28 500
Tjiomas	325 000	325 000
Bolang	150 000	162 500
Tjikadoe	12 500	12 500
Tjikopomadjak	18 750	15 625
Tjiloewer	70 000	90 000
Soekaradja		
Tjiterep		
Tjitjadas	„	5 000
Babahamadjang		
Tjibodas	„	2 937
Nanggoeng	150 000	175 000
Djanglapa	3 125	4 687
Djasinga	15 000	11 000
Totalen voor 1 gewest	1 037 253	1 243 944
CACAO (K.G.).		
BATAVIA.		
Afd. Buitenzorg.		
Tjiloewar	344	„
Kedoengbadak	1 625	31
Tjimanggis	125	10
	2 094	41
PEKALONGAN.		
Ketanggoengan-West	3 750	†
SEMARANG.		
Panggoeng	250	†
Totalen voor 3 gewesten	6 094	†
TABAK (pikols).		
BATAVIA.		
Afd. Krawang.		
Tegalwaroe-landen	88	56
Afd. Meester-Cornelis.		
Medang Asem, Kemedjang en Kebajoeran	23	12
Gedoeng Gedé	27	„
Totalen voor 1 gewest	138	68

NAMEN DER LANDERIJEN.	1903.	1904.
KINABAST (K.G.).		
BATAVIA.		
Afd. Krawang.		
Pamanoekan- en Tjiasem-landen	165 338	233 000
Afd. Buitenzorg.		
Tjiawi en Tjidjeroek (Pondok Gedé)	100 000	63 156
Tjiterep, Tjitjadas en Babahamadang	15 700	12 000
Soekaradja	„	13 272
Tjiloear en Tanahbaroe	„	„
Totalen voor 1 gewest	281 038	321 428
MUSKAATNOTEN (K.G.).		
BATAVIA.		
Afd. Buitenzorg.		
Kedoeng Badak	125	3
Afd. Krawang.		
Pamanoekan- en Tjiasem-landen	297	3
	422	6
SEMARANG.		
Panggoeng	1 875	„
Totalen voor 2 gewesten	2 297	6
FOELIE (K.G.).		
BATAVIA.		
Afd. Krawang.		
Pamanoekan- en Tjiasem-landen	105	†
SEMARANG.		
Panggoeng	314	„
Totalen voor 2 gewesten	3 215	†
PEPER (K.G.).		
BATAVIA.		
Afd. Krawang.		
Pamanoekan- en Tjiasem-landen	33 169	12 161
Afd. Buitenzorg.		
Tjiawi en Tjidjeroek	4 375	1 250
Tjimanggis	„	„
Koeripan	1 375	1 312
Totalen voor 1 gewest	38 919	14 723

NAMEN DER LANDERIJEN.	1903.	1904.
INDIGO (pikols).		
BATAVIA.		
Afd. Tangerang.		
Babakan-Zuid	„	†
Batoetjeper	60	†
Blaradja	†	†
Gantoe	†	120
Karanggeranglao t of Rawakidang	35	†
Grendeng	250	200
Kramat (Pakoeadji)	75	†
Lengkong-Oost	125	20
Onom, Karet en Ketas	150	175
Kadoeng-West	290	175
Slapandjang West	†	†
Pakoelonan	220	55
Pasarbaroe	90	90
Pandokdjagoeng	35	25
Priang	20	†
Sepatian	†	15
Tjihoeni	60	15
Tjileles	†	„
Tjikakal	375	200
Babakan-Noord	†	†
Pakadjangan	310	200
Panenggoenan	†	†
VOGELNESTJES (K.G.).		
BATAVIA.		
Afd. Buitenzorg.		
Klapa Noengal	2 032	1 770
Totalen voor 1 gewest	2 032	1 770

Bovendien is in 1904 gewonnen:

BANTAM.

Tjikandi Oedik . . . . 4 pikol caoutchouc.

BATAVIA.

Afd. Krawang.

Pamanoekan- en Tjiasem-landen . . . . 90 pikol caoutchouc.
144 „ cubebe
107 „ cassia.

Afd. Buitenzorg.

Tjikopo . . . . 150 K.G. vanille.

Pondok Ilir . . . . 25 pikol copra.

SEMARANG.

Afd. Semarang.

Maritjan . . . . 170 pikol suikerrietstekken.

Totalen voor 3 gewesten . . . 94 pikol caoutchouc.
144 „ cubebe.
25 „ copra.
150 K.G vanille.
170 pikol suikerrietstekken.
107 „ cassia.

QQ

II. OVERZICHT BETREFFENDE DE HOEVEELHEDEN DER VOORNAAMSTE VOOR UITVOER BESTEMDE PRODUCTEN, IN 1903 EN 1904 VERKREGEN VAN DE HUURLANDEN IN SOERAKARTA EN DJOKJAKARTA.

ONDERNEMINGEN.	SUIKER (pikols).		INDIGO (K.G.).		TABAK (K.G.).		KOFFIE (pikols).		CACAO (K.G.).		ANDERE PRODUCTEN.	
	1903.	1904.	1903.	1904.	1903.	1904.	1903.	1904.	1903.	1904.	1903.	1904.
RESIDENTIE SOERAKARTA.												
AFDEELING SOERAKARTA.												
Regentschap Soerakarta.												
1. Baki Pandejan . . .	"	"	3 000	3 000	"	"	"	"	"	"	"	"
2 Baron	"	"	9 500	20 000	"	"	"	"	"	"	"	"
3. Djetis Karangpoeng .	"	"	"	"	"	"	"	3	"	"	11 pikol kapok.	9 pikol kapok.
4 Gawok	"	"	5 147	6 440	151 632	83 265	"	"	"	"	"	"
5. Glonggong	"	"	62 500	1 250	"	"	3	30	"	"	6 pikol kapok en 50 pikol peper.	25 pikol peper.
6. Kartasoera. . . .	[1]) 40 828 (408)	51 979 (431)	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
7. Klodran.	[2]) (105)	[3]) †	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
8. Manang.	"	"	4 299	4 983	199 952	172 941	"	"	"	"	"	"
9. Manoekan	"	"	"	"	450	425	"	"	"	"	"	381 pikol padi, cassave, maïs en djarok.
10. Mangenardjo (of Ketitang Bendo)	"	"	"	"	"	"	6	10	250	"	"	2000 pikol padi.
11. Temoeloes	"	"	7 524	6 788	174 560	73 800	"	"	"	"	"	"
12. Triagan.	24 976 (300)	21 799 (300)	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
AFDEELING WONOGIRI.												
Onderregentschap Soekoardjo.												
13 Atasadji	"	"	862	1 210	"	"	"	"	"	"	"	"
14. Djombor	"	"	13 247	12 423	"	"	"	"	"	"	"	"
15. Ketagoean Djetis . .	"	"	2 120	2 010	"	"	"	"	"	"	12 pikol kapok.	"
16. Kradjan Djatimalang.	"	"	664	1 043	"	"	"	"	"	"	"	335 pikol padi.
17. Kradjegan.	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1250 pikol padi.
18. Madjasto	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	30 pikol Abelmoschus en 130 pikol cassave.	45 pikol Abelmoschus en 150 pikol cassave.
19. Manggis	"	†	2 432	†	"	†	22	†	937	†	60 pikol peper en 20 pikol kapok.	†
20. Mento Toelakan. . .	"	"	"	"	"	"	6	"	"	"	80 pikol kapok en 3 pikol peper.	100 pikol kapok en 8 pikol peper.
21. Paniron.	"	"	1 200	2 500	"	"	"	"	"	"	"	"
22. Waroedalem	"	"	1 895	2 200	"	"	"	"	"	"	"	"
AFDEELING KLATEN.												
Regentschap Klaten.												
23. Bodeh	"	"	"	"	"	"	215	"	31 437	"	"	"
24. Brengosan.	"	"	5	"	"	"	"	"	"	"	"	"
25. Demangan.	"	"	"	"	182 000	182 500	"	"	"	"	"	"
26. Djiwo	"	"	5 530	5 009	200 121	127 320	"	"	"	"	"	"
27. Djonggrangan . . .	"	"	17 500	20 000	27 000	20 000	"	"	"	"	"	"
28. Djoengkaré I . . .	48 533 (600)	64 947 (540)	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
29. Djoengkaré II . . .	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"

a) Verbeterde opgaaf.

[1]) De getallen tusschen ( ) naast het productiecijfer geven de uitgestrektheid der suikeraanplantingen aan in bouws.

[2]) Het riet werd vermalen op de door het hoofd van het Mangkoe Negarasche Huis voor eigen rekening geexploiteerde suikerfabriek Tjolomadoe.

[3]) Waar het teeken † staat, zijn geen opgaven ontvangen.

ONDERNEMINGEN.	SUIKER (pikols).		(INDIGO K.G.).		TABAK (K.G.).		KOFFIE (pikols).		CACAO (K.G.).		ANDERE PRODUCTEN.	
	1903.	1904.	1903	1904.	1903.	1904.	1903.	1904.	1903.	1904.	1903.	1904.
30. Djoewiring	"	"	"	"	275 000	450 000	"	"	"	"	"	"
31. Dlanggoe	65 158 (655)	78 513 (637)	"	"	"	75 000	"	"	"	"	"	"
32. Gajamprit	"	"	"	"	425 000	405 000	"	"	"	"	"	"
33. Gantiwarna	"	"	14 000	5 000	131 500	250 000	"	"	"	"	"	5000 pikol padi.
34. Gedaren	41 066 (380)	48 769 (387)	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
35. Gemampir	"	"	"	"	137 625	131 250	1 379	2 700	14 625	15 000	52 pikol cubebe en 186 pikol kapok.	90 pikol cubebe, 69 pikol kapok en 8 pikol foelie.
36. Genengsari (of Kepitoedjetir)	"	"	"	"	150 000	100 000	800	1 030	"	"	30 pikol peper.	"
37. Goemoel Djogonalen	"	"	11 500	11	208 000	225 000	"	"	"	"	"	"
38. Gondangsari	"	"	"	"	123	"	"	"	"	"	1214 pikol padi.	483 pikol padi.
39. Gondangwinangoen	116 117 (1160)	142 420 (748)	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
40. Groedo Djomboran	"	"	"	"	77 500	115 000	"	"	"	"	"	"
41. Karangdowo	(100)	[4]) (100)	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
42. Kebonaroem	"	"	"	"	375 000	365 000	"	"	3 125	4 090	200 pikol kapok.	176 pikol kapok.
43. Kemoedo	"	"	4 926	3 500	176 550	175 000	5	"	"	"	"	"
44. Ketandan	"	"	25 598	25 250	301 444	221 866	"	"	"	"	"	"
45. Logedee	"	"	"	"	"	"	238	306	"	"	"	"
46. Ngoepit	"	"	4 577	"	350 682	350 000	27	185	36 625	46 875	807 pikol kapok, 8,5 K.G. foelie en 5 pikol peper.	710 pikol kapok en 6 pikol pala.
47. Ngranjoe	"	"	4 000	4 412	"	"	"	"	"	"	"	"
48. Pandan	"	"	20 500	"	77 500	"	"	"	"	"	"	"
49. Pangkalan	"	"	2 500	2 500	55 750	55 750	"	"	"	"	"	"
50. Plagan	"	"	3 150	3 400	116 500	105 000	"	"	"	"	"	"
51. Ponggok	29 694 (320)	38 172 (250)	"	"	50 000	"	"	"	"	"	"	"
52. Prambanan	51 222 (550)	57 436 (552)	403	"	"	"	70	"	1 000	"	"	"
53. Satrian en Selap	"	"	5 950	7 220	43 864	44 748	183	630	59 562	49 500	77 pikol peper, 27 pikol kapok, 3,5 pikol nootmuskaat en 94 K.G. foelie.	"
54. Simping	"	"	"	18 230	"	75 280	"	"	"	"	"	"
55. Tjandisewoe	49 053 (323)	56 210 (320)	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
56. Tjepper	99 964 (1000	117 500 (772)	4 053	"	"	"	"	"	"	"	"	"
57. Tjokro Toeloeng	65 950 (683)	54 250 (649)	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
58. Troetjoek	"	"	19 300	18 140	558 500	342 500	"	"	"	"	"	"
59. Wedibirit	"	"	"	"	600 000	590 000	"	"	"	"	"	"
60. Wonosari	72 161 (745)	85 014 (691)	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
AFDEELING BOJOLALI.												
Regentschap Bojolali.												
61. Bangak Penging [5])	70 516 (828)	78 175 (828)	"	"	"	"	144	273	"	"	"	"
62. Baros Tampir	"	"	"	"	"	"	1 957	3 040	1 562	1 875	106 pikol peper, 184 pikol kapok, 9 pikol cubebe en 1712 K.G. kinabast.	5 pikol peper, 100 pikol kapok, $2\frac{3}{4}$ pikol cubebe, 13 K.G. kina en 23 pikol foelie.
63. Bradjan	"	"	7 508	7 600	"	"	57	200	40 937	"	40 pikol peper en 20 pikol kapok.	23 pikol peper en 35 pikol kapok.

[4]) Het riet is verkocht aan de onderneming Tjepper (n°. 56).

[5]) De onderneming Drono is met Bangak Penging vereenigd.

ONDERNEMINGEN.	SUIKER (pikols).		INDIGO (K.G.).		TABAK (K.G.).		KOFFIE (pikols).		CACAO (K.G.).		ANDERE PRODUCTEN.	
	1903.	1904.	1902.	1904.	1903.	1904.	1903.	1904.	1903.	1904.	1903.	1904.
64. Gawar	„	„	„	„	„	„	225	220	„	„	24 pikol peper, 8 pikol kapok, 13 pikol cubebe en 3 pikol noot-muskaat.	20 pikol noot-muskaat.
65. Goeboek Ngargasari .	„	„	„	„	„	„	196	170	„	„	2 pikol peper en 25 pikol kapok.	„
66. Gondang Rawé . . .	„	„	„	„	„	„	9	15	„	„	6 pikol peper en 3 pikol kapok.	7 pikol peper, 2 pikol kapok en 450 pikol padi.
67. Gondang Wedelan. .	„	„	„	„	„	„	$15^1/_2$	80	625	„	31 pikol peper en 2 pikol kapok.	„
68. Kebonso	„	„	„	„	„	„	187	790	33 125	25 000	115 pikol peper, 25 pikol kapok en 3 pikol cubebe.	65 pikol peper. 50 pikol kapok en 1 pikol cubebe.
69. Keposong	„	„	„	„	„	„	883	20 000	„	680	244 pikol peper en 215 pikol kapok.	21 pikol peper en 180 pikol kapok.
70. Mandjoeng	„	„	„	„	130 000	115 000	„	„	„	„	„	„
71. Melangbong	„	„	„	„	„	„	245	510	„	„	„	„
72 Ngaras Kopen . . .	„	„	5 000	5 341	60 000	63 500	80	79	„	„	„	„
73. Ngargoloko Malebari.	„	„	„	„	„	„	115	60	„	„	8 pikol peper en 750 K.G. thee.	30 pikol thee.
74. Penggoeng	„	„	„	„	„	„	200	675	62 500	„	438 pikol peper, 48 pikol kapok en 155 pikol cubebe	28 pikol peper, 35 pikol kapok en 143 pikol cubebe.
75. Repaking	„	„	„	„	„	„	„	60	„	437	„	„
76. Simo.	„	„	3 238	4 400	„	„	170	680	53 125	31 250	330 pikol peper, 148 pikol kapok en 25 K.G. caoutchouc.	95 pikol kapok, 410 pikol peper en 50 pikol noot-muskaat.
77. Soekaboemie (of Tjepogo)	„	„	„	„	„	„	1 695	775	„	„	4 pikol cubebe en 2 pikol kapok.	„
78. Watoepenganten . .	„	„	„	„	„	„	175	405	„	„	60 pikol peper, 25 pikol kapok en 2 pikol noot-muskaat.	4 pikol peper, 15 pikol kapok, 2 pikol cubebe en 15 pikol noot-muskaat.
AFDEELING SRAGEN.												
Regentschap Sragen.												
79. Bandoeng	„	„	„	„	„	„	10	160	„	„	100 pikol kapok.	100 pikol kapok.
80. Bangsri.	[6] (200)	[6] (150)	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
81. Batoedjamoes. . . .	„	„	12 000	9 000	„	„	50	10	937	312	„	„
82. Blorong.	„	„	3 266	3 000	„	„	„	„	„	„	„	„
83. Boemihardjo	[7] (6)	[7] (4)	„	„	„	„	1	1	„	„	1 pikol kapok.	1 pikol kapok.
84. Brodjol. Gondangmanis en Mendalen [8] .	„	„	„	„	30 000	„	„	„	„	„	500 pikol padi.	100 pikol padi.
85 Denanjar	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
86 Gebangwinong . . .	„	„	2 000	1 250	„	„	„	„	„	„	4200 pikol padi.	4000 pikol padi.
87. Kaliboto	[9] (20)	[9]	„	„	„	„	$1^1/_2$	2	„	„	3 pikol kapok.	„
88. Karangdowo [10]. . .	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
89. Kebak Kramat . . .	(15)	[11] (11)	„	„	„	„	„	„	„	„	1300 pikol padi.	845 pikol padi.
90. Kebonromo	„	„	2 500	2 500	175 000	75 000	„	„	„	„	„	„

[6] De productie bedroeg 29 000 pikol bibit, tegen 26 000 pikol in 1903.

[7] Als voren 1800 en 1800.

[8] Op deze onderneming worden cultuurproeven genomen.

[9] De productie bedroeg 4000 pikol bibit, tegen 4698 pikol in 1903.

[10] Deze onderneming produceert nog niet.

[11] De productie bedroeg 6648 pikol bibit.

ONDERNEMINGEN.	SUIKER (pikols).		INDIGO (K.G.).		TABAK (K.G.).		KOFFIE (pikols).		CACAO (K.G.).		ANDERE PRODUCTEN.	
	1903.	1904.	1903	1904.	1903.	1904.	1903.	1904.	1903.	1904.	1903.	1904.
91. Kedoengbanteng I } 12) 92. Kedoengbanteng II }	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	150 pikol kapok, 15 pikol agave en 2500 pikol padi.	24 pikol kapok, 46 pikol agave en 500 pikol padi.
93. Kemoening	"	"	"	"	"	"	2 036	1 706	"	"	49 pikol noot-muskaat en 10 pikol foelie.	163 pikol noot-muskaat en 22 pikol foelie.
94. Madjenang	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	20 pikol kapok.	25 pikol kapok.
95. Masaran	"	"	500	450	"	"	"	"	"	"	"	"
96. Modjosragen	103 656 (1127)	84 400 (1641)	"	"	"	"	25	"	"	"	1070 pikol kapok.	"
97. Moenggoer Pering. .	(60)	(140)	6 000	7 214	37 500	"	"	"	"	"	"	1000 pikol padi.
98. Moetian.	(22)	"	1 250	1 696	"	"	3	12	"	"	500 pikol padi.	"
99. Ngaroem	"	†	"	†	"	†	1 048	†	"	†	297 pikol kapok.	†
100. Redjowinangoen 10) .	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
101. Sambiredjo	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2400 pikol padi, 50 pikol katjang, 24 pikol djarak en 6 pikol kapas.
102. Singgé	"	†	"	†	40 000	†	"	†	"	†	"	†
103. Soember en Kedoeng-dowo.	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2200 pikol padi.	†
104. Soko Djengkiloeng .	"	"	"	"	27 500	20 000	"	"	"	"	"	650 pikol padi en 42 pikol katjang.
105 Sidoredjo	13) (12)	13) (12)	"	"	"	"	"	"	"	"	"	700 pikol padi.
106. Tegalombo.	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	300 pikol rijst.
107. Tengklik	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1000 pikol padi.	14)
108 Trobajan	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1000 pikol padi.
109. Tiris	"	"	750	600	13 000	10 000	4	10	"	"	272 pikol kapok.	6000 K.G. kapok.
110. Tarik Ngaroem . . .	"	"	"	"	"	"	"	2 400	"	"	"	500 pikol kapok en 3000 K.G. kina.

RESIDENTIE DJOKJAKARTA.

ONDERNEMINGEN.	SUIKER 1903.	SUIKER 1904.	INDIGO 1903	INDIGO 1904.	TABAK 1903.	TABAK 1904.	KOFFIE 1903.	KOFFIE 1904.	CACAO 1903.	CACAO 1904.	ANDERE PRODUCTEN 1903.	ANDERE PRODUCTEN 1904.
Regentschap Sleman.												
1. Beran	54 359 (556)	60 176 (572)	"	"	285 000	156 000	"	"	"	"	"	"
2. Boeloes	"	"	20 000	20 000	"	"	"	"	"	"	"	"
3. Demak Idjo	"	"	12 388	10 800	"	"	"	"	"	"	"	"
4. Dadapan	"	"	3 768	2 650	"	"	124	40	"	"	"	"
5. Doekoe en Pisangan .	"	"	21 000	17 616	"	"	"	360	"	"	"	"
6. Kebon Agoeng . . .	"	"	10 000	6 750	"	"	"	"	"	"	"	"
7. Kenaroean.	"	"	2 447	2 050	"	"	"	"	"	"	"	"
8. Klatji	30 347 (258)	30 953 (259)	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
9. Klelen	(100)	15) (150)	8 300	5 500	"	"	"	"	"	"	"	"
10. Medari	"	"	6 342	4 830	"	"	"	"	"	"	"	"
11. Mlati, Tjebongan en Tegalwaroe 16) . . .	123 671 (630)	127 312 (1052)	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
12. Patoekan	(100)	"	"	"	150 000	225 000	"	"	"	"	"	"
13. Rewoeloe	69 565 (543)	85 460 (549)	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
14. Sedajoe	22 167 (291)	36 832 (314)	"	"	201 600	"	"	"	"	"	"	"

12) Houtkaponderneming.

13) In elk der jaren 1903 en 1904 is 600 pikol bibit geproduceerd.

14) Alle rijst is plaatselijk verkocht.

15) Geoogst is 46 000 pikol bibit.

16) In 1904 zijn deze drie ondernemingen vereenigd.

ONDERNEMINGEN.	SUIKER (pikols).		INDIGO (K.G.).		TABAK (K.G.).		KOFFIE (pikols).		CACAO (K.G.).		ANDERE PRODUCTEN.	
	1903.	1904.	1903.	1904.	1903.	1904.	1903.	1904.	1903.	1904.	1903.	1904.
15. Sonosewoe.	"	"	"	"	"	149 749	"	"	"	"	"	"
16. Tempél.	"	"	5 285	5 298	90 000	54 291	"	"	"	"	"	"
17. Wringin	(200)	[17] (150)	"	"	98 350	75 000	"	"	"	"	"	"
Regentschap Kalasan.												
18. Bandjarardjo. . . .	"	"	"	"	222 435	138 999	30	54	"	"	"	"
19. Barongan	94 000 (622)	103 556 (606)	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
20. Bedojo.	"	"	6 074	5 521	"	"	18	27	"	"	"	"
21. Gedjajan	"	"	1 538	2 613	"	"	380	865	"	"	"	"
22. Kadhiredjo	[18] (170)	[18] (200	7 520	6 689	"	"	"	"	"	"	"	"
23. Kenajan.	[19] "	[19] (33)	11 000	11 000	150 000	50 000	"	"	"	"	"	"
24. Magoewo	[20] (300)	[20] (250)	9 334	4 380	"	"	"	"	"	"	"	"
25. Moedja Moedjoe . .	[21] (157)	[21] (234)	12 370	8 729	"	"	"	"	"	"	"	"
26. Ngoto	[22] (100)	[22] (100)	2 000	1 500	"	"	"	"	"	"	"	"
27. Ngemplak.	"	"	10 113	10 045	"	"	25	40	"	"	"	"
28. Plered Kenalan. . .	[23] 65 769 (410)	[23] 87 905 (410)	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
29. Randoe Goenting . .	59 014 (489)	56 964 (489)	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
30. Salakan Potorowo. .	(120)	(60)	3 317	3 826	"	"	"	"	"	"	"	"
31. Silooh Lanteng . .	(10)	(38)	1 225	"	12 500	5 000	"	"	"	"	"	"
32. Sorogedoog	(411)	(418)	322	"	430 396	552 853	"	"	"	"	"	"
33. Tandjoeng Tirto . .	68 084 (401)	84 072 (390)	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
34. Wanoedjojo	(125)	(125)	10 337	8 834	"	"	"	"	"	"	"	"
35. Wioro	"	"	8 733	6 417	"	"	"	"	"	"	"	"
Regentschap Bantoel.												
36. Bantoel.	85 825 (661)	90 980 (639)	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
37. Gesikan.	7 468 (814)	101 046 (544)	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
38. Gondang Lipoero . .	46 750 (405)	53 107 (407)	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
39. Padokan	95 398 (790)	104 120 (720)	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
40. Poendong	66 047 (695)	78 889 (684)	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
Regentschap Adikerto.												
41. Sewoe Galoer . . .	83 068 (950)	86 445 (871)	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"

[17]) Geoogst is 40 000 pikol riet.

[18]) Het riet, 190 891 pikol in 1903 en 212 913 pikol in 1904, is als maalriet verkocht.

[19]) Als voren 10 000 en 20 000 pikol.

[20]) Als voren 285 553 en 326 282 pikol.

[21]) Als voren 197 412 en 240 000 pikol.

[22]) Als voren 80 000 en 80 000 pikol.

[23]) Hieronder in 1903 27 837 en in 1904 33 188 pikol verkregen van opgekocht riet.

RECAPITULATIE.

ONDERNEMINGEN.	SUIKER (pikols). 1903.	SUIKER (pikols). 1904.	INDIGO (K.G.). 1903.	INDIGO (K.G.). 1904.	TABAK (K.G.). 1903.	TABAK (K.G.). 1904.	KOFFIE (pikols). 1903.	KOFFIE (pikols). 1904.	CACAO (K.G.). 1903.	CACAO (K.G.). 1904.	ANDERE PRODUCTEN. 1903.	ANDERE PRODUCTEN. 1904.
RESIDENTIE SOERAKARTA.												
Afdeeling Soerakarta. . .	65 874	73 778	91 970	42 461	526 594	330 431	9	43	250	"	50 pikol peper en 17 pikol kapok.	25 pikol peper, 9 pikol kapok, 2000 pikol padi en 381 pikol padi, cassave, mais en djarak.
" Wonogiri . . .	"	"	22 420	21 416	"	"	28	"	937	"	63 pikol peper, 112 pikol kapok, 130 pikol cassave en 30 pikol Abelmoschus.	1585 pikol padi, 8 pikol peper, 100 pikol kapok, 150 pikol cassave en 45 pikol Abelmoschus.
" Klaten	638 918	743 231	143 487	112 672	4 519 659	4406214	2 917	4 851	146 374	111 465	112 pikol peper, 1220 pikol kapok, 52 pikol cubebe, 1214 pikol padi, 102½ K.G. foelie en 3½ pikol nootmuskaat.	6 pikol pala, 5483 pikol padi, 90 pikol cubebe, 955 pikol kapok en 8 pikol foelie.
" Bojolali. . . .	70 516	78 175	15 746	17 341	190 000	178 500	6 945½	28 032	196249 *a*)	59 242	1454 pikol peper, 745 pikol kapok, 194 pikol cubebe, 130 pikol nootmuskaat, 1712 K.G. kinabast, 2750 pikol thee, 75 pikol vanille en 25 pikol caoutchouc.	13 K.G. kina, 30 pikol thee, 450 pikol padi, 149 pikol cubebe, 23 pikol foelie, 85 pikol nootmuskaat, 512 pikol kapok en 563 pikol peper.
" Sragen. . . .	104 256	85 000	29 166	25 710	323 000	105 000	3 188½	4 301	937	312	1920 pikol kapok, 12 200 pikol padi, 49 pikol nootmuskaat, 10 pikol foelie en 15 pikol agave.	747 pikol kapok, 11 195 pikol padi, 300 pikol rijst, 46 pikol agave, 22 pikol foelie, 163 pikol nootmuskaat, 92 pikol katjang, 24 pikol djarak, 6 pikol kapas en 3000 K.G. kina.
Totalen. . .	879 564	979 584	302 789	219 600	5759253	5020145	13 088	37 227	344747 *a*)	175 019	1679 pikol peper, 4014 pikol kapok, 13 414 pikol padi, 12 pikol en 102½ K.G. foelie, 246 pikol cubebe 15 pikol agave, 182½ pikol nootmuskaat, 130 pikol cassave, 30 pikol Abelmoschus, 1712 K.G. kinabast, 2750 K.G. thee, 75 K.G. vanille en 25 K.G. caoutchouc.	596 pikol peper, 2226 pikol en 6000 K.G. kapok, 20 713 pikol padi, 53 pikol foelie, 239 pikol cubebe, 46 pikol agave, 248 pikol nootmuskaat, 150 pikol cassave, 45 pikol Abelmoschus, 3013 K.G. kina, 30 pikol thee, 6 pikol pala, 300 pikol rijst, 92 pikol katjang, 24 pikol djarak, 6 pikol kapas en 381 pikol padi, cassave, mais en djarak.
RESIDENTIE DJOKJAKARTA.												
Regentschap Sleman. . .	300 109	340 733	89 530	75 494	824 950	660 040	124	400	"	"	"	"
" Kalasan . .	286 867	332 507	83 883	69 554	815 331	546 852	453	986	"	"	"	"
" Bantoel. . .	381 558	428 142	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
" Adikerto . .	83 068	86 445	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
Totalen. . .	*a*) 1 051 602	1 187 827	173 413	145 048	1640281	1206892	577	1 386	"	"	"	"

a) Verbeterde opgaaf.

Bijlage RR.

(Zie hoofdstuk O, afd. I, sub B, van het verslag.)

OPGAVEN

BETREFFENDE

HET BOSCHWEZEN OP JAVA EN MADOERA

OVER

1904.

I. OVERZICHT van die ondernemingen voor den aankap van hout in 's lands bosschen op Java, waarvoor de met het Gouvernement gesloten contracten in 1904 zijn in werking getreden. [1])

Volgnummer.	NAMEN EN LIGGING DER ONDERNEMINGEN.	Namen der contractanten.	Uitgestrektheid van het contractsgebied (in hectaren).	Duur van het contract.	Te betalen: pachtsom.	Te betalen: retributie per verkregen M³. timmerhout a) en per stapelmeter brandhout.	In het perceel aanwezige houtmassa, volgens de bij de aanbesteding bekend gemaakte globale taxatie. b) A: M³. timmerhout. B: stapelmeter brandhout.	Vastgestelde minimumprijs, waarvoor, staande de aanbesteding, de exploitatie, respectievelijk zuivering, van het boschperceel voorloopig mocht worden toegewezen: voor de geheele houtmassa.	Vastgestelde minimumprijs: voor elken M³. timmerhout van 5 M. lengte en daarboven en per stapelmeter brandhout.
	A. Ondernemingen voor leegkapping.								
	Preanger Regentschappen.								
1	Oedjoengbroeng (distr. Oedjoengbroengwetan, afd. Bandoeng).	H. N. van der Beek.	79	1 Oct. 1904 t/m 30 Sept. 1905.	f 13 500 's jaars.	„	A: 566 (0 + 20 + 546) c) B: 6223.	f 8 266	„
	Semarang.								
2	Glandang (distr. Kaliwoengoe, afd. Kendal).	Tjia Ing Hwat.	248	1 April 1904 t/m 31 Maart 1908.	f 5152,75 's jaars.	„	A: 1300 (65 + 260 + 975) B: 16 000	f 20 500	„
3	Manggar (distrn. Manggar en Singenkidoel, afdn. Demak en Semarang).	Handelmaatschappij San Liem Kong Sie.	184	31 Aug 1904 t/m 31 Aug. 1907.	32 achtereenvolgende maandel. termijnen, waarvan de eerste termijn groot f 2798 en de overigen elk groot f 2779.	„	Ondershands afgestaan.		
4	Kidangpoenoek (distr. Bandjaran, afd. Djapara).	Tjia Ing Hwat.	409	1 Sept. 1904 t/m 31 Aug. 1911.	„	f 20,57 per M³. timmerhout en f 0,21 per stapelmeter brandhout.	A: 11 130 (2226 + 3339 + 5565)	„	f 16,17 en f 0,20
	Soerakarta.								
5	Karangwinang (distr. Djoewangi, afd. Bojolali).	Javasche Boschexploitatiemaatschappij, voorheen P. Buwalda & Co.	394	1 Aug. 1904 t/m 31 Juli 1910	f 6 111 's jaars.	„	A: 2119 (127 + 848 + 1144) B: 30 000	f 26 665	„
6	Bogor (distr. Djoewangi, afd. Bojolali).	Ned.-Ind. Houtaankapmaatschappij.	321	1 Nov. 1904 t/m 31 Oct. 1907.	f 5 350 's jaars.	„	Ondershands afgestaan.		
	Rembang.								
	Wanopolo Kajangan (distr. Randoeblatoeng, afd. Blora).	Handelmaatschappij San Liem Kong Sie.	911	1 Juli 1904 t/m 30 Sept. 1912.	„	f 17,40 en f 0,30.	Id.		
8	Ngantroe (distrn. Padangan en Ngoempak, afd. Bodjonegoro).	Javasche Boschexploitatiemaatschappij, voorheen P. Buwalda & Co.	419	1 Mei 1904 t/m 31 Aug. 1909	„	f 16,70 en f 0,20.	Id.		
9	Podang II, Broeboean en Kedoengsoeroe (distrn. Djatirogo, Rengel en Rembes, afd. Toeban).	Oei Ek Thaij.	1279	1 Aug. 1904 t/m 30 Sept. 1909.	57 achtereenvolgende maandelijksche termijnen, waarvan de eerste 36 termijnen elk groot f 5416 en de 21 overigen elk groot f 3795.	„	Id.		
10	Drenges (distr. en afd. Bodjonegoro).	Ned.-Ind. Houtaankapmaatschappij.	469	1 Mei 1904 t/m 30 April 1912.	„	f 16,10 en f 0,20.	Id.		

[1]) Een overzicht van alle in 1904 gewerkt hebbende houtkapondernemingen (daaronder ook die, waarvoor de contracten in dat jaar afliepen) is opgenomen in het bij de landsdrukkerij te Batavia uitgegeven verslag van den dienst van het boschwezen over 1904.

a) De opgegeven retributie per M³. timmerhout heeft betrekking op balkenhout van 5 M. lengte en daarboven. Voor hout van mindere lengte zijn lagere eenheidsprijzen bepaald.

b) Deze taxatie brengt voor het Gouvernement geenerlei aansprakelijkheid met zich.

c) De tusschen ( ) geplaatste cijfers wijzen de hoeveelheden hout aan van elke drie gebruikelijke categorieën van afmeting (5 M. lengte en daarboven, 3 t/m $4^3/_4$ M. lengte en van mindere lengte dan 3 M.), welke de opgegeven timmerhoutmassa geacht wordt te bevatten.

Volgnummer.	NAMEN EN LIGGING DER ONDERNEMINGEN.	Namen der contractanten.	Uitgestrektheid van het contractsgebied (in hectaren).	Duur van het contract.	Te betalen: pachtsom.	Te betalen: retributie per verkregen M³. timmerhout *a*) en per stapelmeter brandhout.	In het perceel aanwezige houtmassa volgens de bij de aanbesteding bekend gemaakte globale taxatie. *b*) A: M³. timmerhout. B: stapelmeter brandhout.	Vastgestelde minimumprijs, waarvoor, staande de aanbesteding, de exploitatie respectievelijk zuivering, van het boschperceel voorloopig mocht worden toegewezen: voor de geheele houtmassa.	Vastgestelde minimumprijs …: voor elken M³. timmerhout van 5 M. lengte en daarboven en per stapelmeter brandhout.
	Soerabaja.								
11	Kedoengkoempoel (district Mantoep, afd. Lamongan).	Tan Hie Sioe.	427	1 Jan. 1904 t/m 31 Dec. 1910.	„	f 20 en f 0,20.	Ondershands afgestaan.		
12	Bareng (distr. Ploso, afd. Djombang).	Id.	311	15 Sept. 1904 t/m 15 Sept. 1908.	f 4622,75 's jaars.	„	Id.		
	Pasoeroean.								
13	Koelak Grati (distr. Grati, afd. Pasoeroean).	Oei Kok Djie.	218	1 Mei 1904 t/m 31 Aug. 1908	45 achtereenvolgende maandelijksche termijnen, waarvan de eerste groot f 481,28, en de overigen elk groot f 480,88.	„	Id.		
	Madioen.								
14	Padjoran II (distr. Tjaroeban, afd. Madioen).	Njoe Kie Siong.	550	1 Nov. 1904 t/m 31 Oct. 1910.	f 17627 's jaars.	„	A: 6584 (658 + 1975 + 3951) B: 40000.	f 105763	„
B. Ondernemingen voor het zuiveren der djatibosschen van doodstaand en omverliggend hout, zoomede van stronken.									
	Soerakarta.								
I	Karanggede (distr. Karanggede, afd. Bojolali).	Ned.-Ind. Houtaankapmaatschappij.	4300	1 Oct. 1904 t/m 30 Sept. 1908.	„	f 16,70 en f 0,30	Ondershands afgestaan.		
	Rembang.								
II	Nanas (distr. Djepon, afd. Blora).	Houthandelmaatschappij Oost-Java.	„	21 Febr. 1904 t/m 20 Febr. 1907.	„	f 14,20 en f 0,20.	Id.		
III	Ketringen c. a. (distr. Djepon, afd. Blora).	Javasche Boschexploitatiemaatschappij, voorheen P. Buwalda & Co.	3200	7 April 1904 t/m 6 April 1913	„	f 21 en f 0,20.	Id.		
IV	Ngodo (distr. Djepon, afd. Blora).	Houthandelmaatschappij Oost-Java.	1905	5 Mei 1904 t/m 4 Mei 1909.	„	f 19,20 en f 0,20.	A: 7020 (1053 + 1755 + 4212).	„	„
V	Kalangkrang-Galoeh (distr. Djepon en Panolan, afd. Blora).	Id.	4400	5 Sept. 1904 t/m 4 Sept. 1909.	„	f 19,20 en f 0,20	Ondershands afgestaan.		
VI	Nieuw Derbago Teboe (distr. Ngawen, afd. Blora).	Ned. Ind. Houtaankapmaatschappij.	3647	3 Juni 1904 t/m 2 Juni 1909.	„	f 22,38 en f 0,20	Id.		
VII	Todanan c. a. (distr. Ngawen, afd. Blora).	Javasche Boschexploitatiemaatschappij, voorheen P. Buwalda & Co.	„	5 Nov. 1904 t/m 4 Nov. 1905.	„	f 16,85 en f 0,20 voor Todanan en f 13,85 en f 0,20 voor Kedoengboenkar.	Id.		
VIII	Redjoeno (distr. Dero, afd. Ngawi).	Njoe Kie Siong	3421	25 Mei 1904 t/m 24 Mei 1910.	„	f 12,35 en f 0,20.	A: 13900 (1390 + 2780 + 9730).	„	f 10,30 en f 0,20

. RECAPITULEEREND OVERZICHT betreffende de in 1904 (of gedurende een gedeelte van dat jaar) op contract met het Gouvernement gewerkt hebbende ondernemingen voor den aankap van hout in 's lands bosschen op Java (uitgenomen de aankappingen in de djatibosschen aanwezig op huurlanden in de Vorstenlanden).

Aard der perceelen (ondernemingen).	Aantal	In 1904 gekapt: M³. timmerhout.	In 1904 gekapt: stapelmeter brandhout.	In 1904 gestort: aan pachtsom.	In 1904 gestort: aan retributie.	In 1904 gestort: als schadeloosstelling wegens het niet schoongemaakt afleveren van één of meer der jaarperceelen.	In 1904 gestort: tot terugbetaling van uitgaven van landswege gedaan voor het ringen der eerste jaarperceelen en voor het vellen en bekappen van de boomen, die tot proefstammen bij de taxatie der houtmassa hebben gediend.	In 1904 gestort: aan boete wegens contractsovertreding en of te late voldoening van pachtsom, retributie of andere verschuldigde betalingen.	Totaal.
Retributie-perceelen. Leegkapperceelen .	*b*) 48	36 627 *a*) (47)	189 687 (37)	„	f 560 510 (47)	f 13 325 (12)	f 2 500 (5)	f 8 931 (10)	f 585 266
Retributie-perceelen. Afbakeningsperceelen	6	3 236 (6)	20 207 (6)	„	49 672 (6)	„	„	100 (1)	49 772
Retributie-perceelen. Zuiveringsperceelen.	*c*) 37	55 991 (36)	73 200 (33)	„	736 853 (36)	2 587 (2)	11 839 (10)	8 462 (8)	759 741
Pachtperceelen (leegkapperceelen)	*d*) 45	54 699 (39)	154 075 (39)	f 836 261 (37)	„	4 393 (5)	1 532 (6)	5 389 (5)	847 575
Totalen. . .	136	150 553 (128)	437 169 (115)	f 836 261 (37)	f 1 347 035 (89)	f 20 305 (19)	f 15 871 (21)	f 22 882 (24)	f 2 242 354 *e*)

a) De cijfers tusschen ( ) wijzen het aantal perceelen (ondernemingen) aan, waartoe de daarboven geplaatste opgaaf betrekking heeft.
b) Hieronder 12 perceelen, waarvan de exploitatie in 1904 ten einde liep.
c) Als voren 10 perceelen.
d) Idem 6 perceelen.
e) Bovendien is in 1904 in 's lands kas gestort f 4492 en f 5379, respectievelijk wegens achterstallige pachtpenningen en retributies.

III. GELDELIJK OVERZICHT der uitkomsten van het boschbeheer over 1904.

Baten.

1°. Gestort door contractanten met vrije beschikking over het gekapte hout, hetzij aan jaarlijksche vaste pachtsom, hetzij aan retributie in verhouding tot de gekapte houtwerken. . . . . . *a*)	f 2 216 049
2°. Retributie voor krachtens vergunning gekapte houtwerken door niet-inlanders.	70 753
3°. Idem door inlanders	8 739
4°. Zuiver rendement van op vendutie of ondershands verkocht hout en andere boschproducten.	602 581
5°. Geregulariseerde waarde van het aan het departement der burgerlijke openbare werken en van oorlog verstrekt hout, verkregen door aankap op last of op andere wijze	29 766
6°. Tariefswaarde van het ten behoeve van het departement van binnenlandsch bestuur op last gekapt hout, doch niet geregulariseerd.	176 479
7°. Andere ontvangsten, meerendeels retributie voor het afstaan van hout op erfpachtsperceelen. *b*)	107 807
Totaal der baten. . .	f 3 212 174

a) Onder dezen post is nog begrepen f 22 882 wegens door houtcontractanten betaalde boeten
b) Onder deze ontvangsten is begrepen f 15 871 wegens restitutie van door den dienst van het boschwezen gedane uitgaven voor het ringen van de eerste jaarperceelen en voor zoogenaamde proefaankappen ten behoeve van de taxatie der houtmassa van de aanbestede boschperceelen, f 20 305 wegens betaalde vergoeding ter zake van het niet schoon afleveren van de leeggekapte jaarperceelen en f 10 524 wegens huur van de ten behoeve van het personeel bij den dienst van het boschwezen opgerichte woningen.

Lasten.

1°. Kosten van nieuwe djati- en wildhoutplantsoenen (met inbegrip van de kosten wegens verzorging van nog onderhoud behoevende beplantingen van vorige jaren):	
a. djaticultuur. . . . . f	308 388
b. wildhoutcultuur . . . . *c*)	72 546
2°. Uitgaven voor de inrichting der bosschen (zoowel definitieve als voorloopige inrichting):	
a. grensregeling, afbakening, kaarteering, enz. der djatibosschen en taxatie van nieuwe boschperceelen.	134 814
b. aanleg en onderhoud van wegen, paden, bruggen en indeelingssleuven, zoomede oprichting en onderhoud van woningen.	123 666
3°. Uitgaven voor het in eigen beheer exploiteeren van hout.	360 929
4°. Uitgaven voor personeel *d*) en diversen:	
a. traktementen van den hoofdinspecteur, de inspecteurs, de houtvesters, de aspirant- en de adjunct-houtvesters	261 115
b. idem van de opzieners, opnemers, leerling-opzieners en leerling-opnemers.	140 383
c. reis-, verblijf- en transportkosten van het personeel.	140 786
d. traktementen van het bureau- en verder ondergeschikt personeel	28 142
e. kosten der boschpolitie en van verder inlandsch personeel (mantri's-opnemer)	189 794
f. instrumenten, teeken- en schrijfbehoeften. .	12 393
Totaal der lasten. . . f	1 772 956
Totaal der baten (zie hiernevens)	3 212 174
Voordeelig verschil. . f	1 439 218

c) Onder dezen post zijn begrepen f 10 879 voor het beplanten der wegen met schaduwboomen en f 761 voor de instandhouding van een levenden pagger om het Moeria-gebergte.
d) Met pensioenen, verlofs- en non-activiteitstraktementen, opleidings- en uitzendingskosten van personeel is geen rekening gehouden.

Bijlage SS.

(Zie hoofdstuk O, afd. I, § 2, sub 2°., van het verslag.)

OPGAVEN

BETREFFENDE

de aan de verplichte levering onderworpen

KOFFIECULTUUR

TER

SUMATRA'S WESTKUST

en de van gouvernementswege gehouden veilingen van Sumatra-koffie,

OVER

1904.

I. Algemeene

ONDERDEELEN VAN HET GEWEST.	Volgens de op 31 October 1904 afgesloten opgaven, waren bij de koffiecultuur ingedeeld het navolgend aantal:		Aantal vruchtdragende koffieboomen op ult. 1904, volgens ruwe (weinig vertrouwbare) schattingen.	Hoeveelheid koffie (in pikols van 100 kati in ontvangst			
	kampongs (of negriën).	huisgezinnen.		Ingekocht.		In ontvangst genomen (hierbij ook gerekend de aangehaalde en verbeurd verklaarde koffie).	
1.	2.	3.	4.	5.		6.	
Padangsche Benedenlanden.	8	1 903	c) 748 659	b) 806,222		806,324	
				41,834		41,856	
					848,056		848,180
Padangsche Bovenlanden	417	202 195	c) 73 179 413	26 846,196		26 862,244	
				1 055,198		1 056,098	
					27 901,394		27 918,342
Tapanoeli	d) 448	d) 15 779	c) 4 523 829	6 077,054		6 080,630	
				25,678		25,690	
					6 102,732		6 106,320
Totalen . . .	873	219 877	78 451 901	33 729,472		33 749,198	
				1 122,710		1 123,644	
					34 852,182		34 872,842

II. Kosten op he

ONDERDEELEN VAN HET GEWEST.	Inkoopsprijs aan de bevolking betaald (à f 15 per pikol voor 1ste soort en f 7,50 voor 2de soort).	Kosten van pakhuismeesters en pakhuispersoneel.	Kosten van personeel speciaal belast met het toezicht op de koffiecultuur.	Uitgaven voor inkooppakhuizen.		Kosten van afpakking en vervoer uit de inkooppakhuizen naar Padang. g)
				Gewoon onderhoud.	Oprichting en zware herstellingen.	
Padangsche Benedenlanden . . .	f 12 407,08[5]	f 871,03[5]	f 1 365,—	f 60,44	„	f 2 058,17
Padangsche Bovenlanden . . .	410 606,92[5]	17 544,—	35 880,—	2 710,—	f 1 623,—	h) 12 341,30
Tapanoeli	91 348,39[5]	5 802,12[5]	10 545,—	1 155,51[5]	„	29 582,30
Totalen . . .	f 514 362,40[5]	f 24 217,16	f 47 790,—	f 3 925,95[5]	f 1 623,—	f 43 981,77

opgaven.

of van 61,76 K.G.) in 1904 bij de inkooppakhuizen *a*) genomen. Bij het ledigvallen van de pakhuizen meer bevonden.		minder bevonden.	Uitgeleverd.		Hoeveelheid koffie (goede en inferieure) in de drie voorafgegane jaren bij het ledigvallen van de pakhuizen uitgeleverd. 1901.	1902.	1903.	*AANMERKINGEN.*
7.		8.	9.		10.	11.	12.	13.
0,454			806,778					*a*) Het aantal inkooppakhuizen bedroeg in de Padangsche Benedenlanden 2, in de Padangsche Bovenlanden 68 en in Tapanoeli 23, respectievelijk met eene bergruimte van 2475, 83 491 en 23 758 pikol.
0,016			41,872					
	0,470	"		848,650	1 428	1 370	864	
15,862			26 878,106					*b*) De tweeërlei opgaaf hier en elders in dezen staat doelt op koffie 1ste en op koffie 2de soort.
2,624			1 058,722					
	18,486	"		27 936,828	36 493	27 448	19 786	*c*) In de Padangsche Benedenlanden komen slechts op hoog gezag aangeplante boomen voor; wat de Padangsche Bovenlanden en Tapanoeli betreft, heeft dit cijfer mede betrekking op het aantal vrijwillig aangeplante boomen.
47,314			6 127,944					
3,358			29,048					*d*) Zonder de afdeeling Padang Lawas, waar de teelt is vrijgelaten, doch nog slechts de verplichte inlevering bestaat, en zonder de afdeeling Toba en Silindoeng, waar beide zijn vrijgelaten.
	50,672	"		6 156,992	6 352	5 435	4 396	
								e) Hieronder 1830,99 pikol Liberia-koffie.
63,630			33 812,828					*f*) In de jaren 1901, 1902 en 1903 is aan Liberia-koffie ingeleverd 1555, 2049 en 1548 pikol.
5,998			1 129,642					
	69,628	"		*e*) 34 942,470	*f*) 44273	*f*) 34253	*f*) 25046	

product gevallen.

Cultuur-procenten aan de inlandsche hoofden.	Bijzondere uitgaven voor bereiding op W.-I. wijze.	Alle andere uitgaven niet onder een bepaald hoofd te brengen.	Totaal.	Gemiddelde kosten per uitgeleverde pikol koffie.	*A A N M E R K I N G E N.*
f 644,97^{5}	"	"	f 17 406,70^{5}	f 20,51	*g*) De koffie uit de Padangsche Bovenlanden wordt zooveel mogelijk per staatsspoorweg naar Padang afgevoerd. De kosten van dit spoorwegvervoer zijn echter hier niet medegerekend.
20 599,44^{5}	"	f 5 637,25^{5}	*h*) 506 941,92^{5}	*h*) 18,15	*h*) Onvolledige opgaaf (zie noot *g*).
4 861,63^{5}	"	"	143 294,97	25,27	
				. . . . .	
f 26 106,05^{5}	"	f 5 637,25^{5}	f 667 643,60	f 19,11	

SS

III. Uitkomsten der in 1904 te Padang gehouden gouvernements-koffieveilingen.

SOORT EN HERKOMST DER VERKOCHTE KOFFIE.	Op onderstaande data van 1904 verkochte hoeveelheden (in pikols).				Verkregen gemiddelde opbrengst (per pikol).			
	31 Maart.	30 Juni.	30 September.	31 December.	31 Maart.	30 Juni.	30 September.	31 December.
Koffie 1ste soort.								
Gewone koffie.								
Padangsche Benedenlanden, Ajer Bangis	315	40	„	170	f 52,65	f 53,25	„	f 58,17
Padangsche Benedenlanden, Painan	65	„	„	400	37,55	„	„	38,—
Padangsche Bovenlanden	2 600	7 600	6 550	3 850	42,47	38,83	f 42,33^{5}	42,63^{5}
Tapanoeli, Angkola	580	350	500	400	58,51	57,60	61,67^{5}	63,45
Tapanoeli, Mandailing	830	600	1 250	700	62,83	63,46^{5}	67,31	70,91^{5}
Legkoffie.								
Padangsche Benedenlanden, Ajer Bangis	„	„	„	200	„	„	„	60,—
Padangsche Benedenlanden, Painan	120	„	„	120	38,55	„	„	38,—
Padangsche Bovenlanden	2 000	„	„	2 000	42,53	„	„	43,10^{5}
Tapanoeli, Angkola	200	„	„	200	58,60	„	„	63,47^{5}
Tapanoeli, Mandailing	200	„	„	200	63,60	„	„	70,45
Bovendien aan *Liberia-koffie*	470	400	650	300	24,19	25,65	27,73	31,15
Totalen	7 380	8 990	8 950	8 540	f 46,21	f 46.84	f 45,85	f 47,21
					f 44,90			
Koffie 2de soort.								
Herkomst niet gespecificeerd	145	550	300	150	f 15,95	f 18,—	f 23,43	f 25,55
					f 20,15			
Algemeene totalen	7 525	9 540	9 250	8 690				
	35 005				f 44,09			

De totale opbrengst van elke veiling beliep:

Veilingen.	Koffie 1ste soort (waaronder ook de Liberia-koffie).	Koffie 2de soort.	Te zamen.
1ste veiling	f 341 038	f 2 312,75	f 343 350,75
2de „	365 750	9 900,—	375 650,—
3de „	410 400	7 030,—	417 430,—
4de „	403 162	3 832,50	406 994,50
Totaal	f 1 520 350	f 23 075,25	f 1 543 425,25

Bijlage TT.

(Zie hoofdstuk O, afd. I, § 2, A, sub 3°. *a*, *b*, *d* van het verslag.)

OVERZICHT

over 1904 betreffende de verschillende in de buitenbezittingen gevestigde ondernemingen van landbouw. [1])

[1]) Uitgenomen de particuliere landerijen en specerijperken, waaromtrent opgaven voorkomen in bijlagen FF en HH van deel I van den Indischen Regeeringsalmanak voor 1905.

I. Ondernemingen gevestigd op gronden door het

Gou

GEWESTEN.	A. Ondernemingen, nopens welker exploitatie over 1904 opgaven bij het bestuur waren ingekomen.				B. Ondernemingen, nopens welker exploitatie over 1904 geenerlei opgaven zijn ingekomen (daaronder ook die, welke nog niet in ontginning waren of welker exploitatie gestaakt was). c)		Totalen. d)		V
	Aantal ondernemingen.	Aantal perceelen.	Uitgestrektheid (in bouws) in 't geheel.	Uitgestrektheid (in bouws) beplant. b)	Aantal perceelen.	Uitgestrektheid (in bouws).	Aantal perceelen.	Uitgestrektheid (in bouws).	Aantal ondernemingen.
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
Sumatra's Westkust. Padangsche Benedenlanden	5	7	106	87	15	3 992	22	4 098	„
Sumatra's Westkust. Padangsche Bovenlanden	15	24	10 290	3 738	18	10 006	2	20 296	15
Sumatra's Westkust. Tapanoeli	1	2	701	329	4	6 911	6	7 612	1
Benkoelen	2	3	4 828	1 135	13	23 183	16	28 011	2
Lampongsche Districten	3	6	16 821	716	20	114 961	26	131 782	3
Palembang	4	4	17 744	989	13	86 876	17	104 620	2
Oostkust van Sumatra	1	1	48	21	1	7	2	55	„
Atjeh en onderhoorigheden	„	„	„	„	6	993	6	993	„
Billiton	„	„	„	„	1	44	1	44	„
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	5	7	553	311 (4)	18	33 243	25	33 796	„
Celebes en onderhoorigheden	3	3	506	340 (3)	„	„	3	506	1
Menado	7	10	3 185	2 192 (7)	21	15 248	31	18 433	6
Amboina	4	4	898	540 (4)	5	24 958	9	25 846	„
Totalen	50	71	55 877	10 398 (49)	135	290 678	206	346 555	30

a) Slechts één der in dezen staat vermelde ondernemingen is op huurgronden gevestigd, namelijk het voor de teelt van inlandsche gewassen gebezigd huurland Lajang Totaka (groot 49 bouws) in het gouvernement Celebes en onderhoorigheden.

b) Waar in de kolommen betreffende de beplante uitgestrektheid en de verkregen productie van een kleiner getal ondernemingen sprake is dan dat, genoemd in de voorafgaande kolom, is het afwijkende cijfer tusschen ( ) geplaatst.

c) Betrouwbare opgaven omtrent het *aantal* van de hierbedoelde ondernemingen zijn over 1904 niet ontvangen.

d) Zie noot c. Ook de verdeeling van het totaal aantal ondernemingen, naar

gel
oos

Gouvernement in erfpacht of in huur afgestaan. *a)*

Verdeeling van de onder A bedoelde ondernemingen, naar gelang er één of meer van de onderstaande gewassen werden verbouwd, met opgaven, voor zooveel ingekomen, nopens de uitgestrektheid der beplantingen en de in 1904 verkregen productie. *b)*

Koffie.			Tabak.			Muskaatnoten.			Peper.			Andere gewassen.		
Aantal ondernemingen.	Beplante uitgestrektheid (in bouws).	Productie (in pikols).	Aantal ondernemingen.	Beplante uitgestrektheid (in bouws).	Productie (in K.G.).	Aantal ondernemingen.	Beplante uitgestrektheid (in bouws).	Productie (in pikols).	Aantal ondernemingen.	Beplante uitgestrektheid (in bouws).	Productie (in K.G.).	Aantal ondernemingen.	Beplante uitgestrektheid (in bouws).	Productie.
10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	5	87	padi: 114 pikol. klappers: 3 300 stuks.
15	3 535	6 448 (14)	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2	203	cassia: † kina: †
1	329	800	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	*e)* †	kina: 200 K G.
2	1 035	575	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	100	caoutchouc: 62 kati.
3	680	1 456	"	"	"	"	"	"	1	36	†	"	"	"
2	850	830	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2	139	klappers: † kapok: †
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	21	peper: 68 pikol.
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	1	†	†	"	"	"	"	"	"	4	311	rotan: 150 pikol.
1	250	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2	90	rijst: 52 pikol, klappers: 6 000 stuks, copra: 200 pikol.
6	1 622	*f)* 712	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	570	copra: 3 462 pikol.
"	"	"	"	"	"	3	520	*g)* 1 015	"	"	"	3	20 (1)	klappers: 10 000 stuks.
30	8 301	10 823 (28)	1	†	†	3	520	1 015	1	36	†	22	1 441 (19)	

gelang zij in handen waren van naamlooze vennootschappen, Europeanen, vreemde oosterlingen of inlanders, is voor 1904 niet opgegeven.

e) Waar een † is ingevuld, ontbreken de opgaven.

f) Hieronder 60 pikol Liberia-koffie.

g) De opgegeven productie heeft betrekking op de opbrengst der muskaatnoten in den dop, welke, herleid in de verhouding van 3 noten in tot 2 noten uit den dop, uitmaakt eene hoeveelheid van 676 pikol. Van deze perceelen is tevens geoogst 252 pikol foelie.

TT

II. Ondernemingen welke (in de rechtstreeks onder Europeesch bestuur staande streken) uitsluitend berusten op overeenkomsten met de bevolking.

Volg-nummer.	NAMEN DER ondernemingen.	NAMEN DER ondernemers.	Uitgestrektheid der aanplantingen (in bouws), waarvan het product op de onderneming is verwerkt.	Aangeplante gewassen.	Productie in 1904.	Aantal arbeiders voor vast aan de onderneming verbonden.	Aantal arbeiders bovendien gemiddeld per dag gebezigd (in den drukstentijd).
	Lampongsche Districten.						
1	Tandjoeng Karang.	Landbouwmaatschappij Tandjoeng Karang.	375	Liberia-koffie.	1807 pikol Liberia-koffie.	164	40
2	Kedaton.	C. O. L. W. Danne en H. Hellfrich.	180	Liberia-koffie.	670 pikol Liberia-koffie.	120	„
3	Wai Halim.	W. Raven en A. Stahlman.	120	Liberia-koffie.	1000 pikol Liberia-koffie.	50	50
4	Lankapoera.	F. P. Dunbar.	450	Liberia-koffie en ficus elastica.	450 pikol Liberia-koffie.	120	„
5	Bernoeng. a)	Vrouwe Djamiah Bosman.	20	Koffie en padi.	„	10	„
6	Negara Ratoe.	Mr. S. F. Dijkstra.	†	Rameh en katoen (proefaanplant).	†	19	46
	Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.						
7	Tjakah b)	Cultuurmaatschappij Batang Alai.	†	Tabak.	c) 25 500 K.G.	„	„
8	Tandilang b)	Id.					

a) Van deze onderneming is in vorige verslagen geen melding gemaakt.
b) De hier genoemde ondernemingen zijn in vroegere verslagen onder de namen Batang Alai en Laboean Amas aangeduid.
c) Verkregen door opkoop van de bevolking.

III. Ondernemingen van landbouw, gevestigd in inlandsche staten krachtens door de inlandsche bestuurders verleende en door het Europeesch bestuur goedgekeurde concessiën.

Volgnummer.	NAMEN DER ondernemingen.	NAMEN DER ondernemers.	Uitgestrektheid (in bouws) waarover de concessie loopt (meerendeels nominale grootte).	Aantal beplante *velden* en hunne grootte (in M².).	Verkregen productie (in pikols).	Aantal werklieden b) bij contract aangenomen.	Aantal werklieden b) in dagdienst gebezigd.	*VERDERE BIJZONDERHEDEN.*

A. Tabaksondernemingen. a)

Rijk Deli (Afdeeling Deli).

Totalen: 37 gewerkt hebbende ondernemingen; gezamenlijke aanplant 13 679 velden; geoogst 38 574 pikol; totaal der contractkoelies 33 480, der in dagdienst gebezigde koelies 958.

Volgnummer.	ondernemingen.	ondernemers.	Uitgestrektheid	Aantal beplante velden en hunne grootte	Verkregen productie	bij contract aangenomen	in dagdienst gebezigd	Verdere bijzonderheden
1	Sempali I.	Deli-Maatschappij.	13 500	3'5 van 6 000	3 938	b) 904	b) 53	
	Sempali II.		300					
2	Medan-Estate.	Id.	500	435 „ 6 000	4 150	989	56	
3	Mariëndal.	Id.	3 000	413 „ 6 000	4 920	975	7	
4	Kloempang.	Tabakmaatschappij „Arendsburg".	4 910	347 „ 7 500	4 027	961	„	
5	Klambir Lima.	Id.	250	303 „ 8 000	2 430	1 043	15	
6	Helvetia.	Deli-Maastchappij.	3 900	369 „ 6 000	3 217	780	22	
7	Padang Boelan I	Amsterdam-Deli-Compagnie.	2 000	272 „ 7 000	3 924	971	5	
	Padang Boelan II.		500					

a) Alleen die tabaksondernemingen worden genoemd, nopens welke uit de Indische opgaven blijkt, dat zij voor den oogst van 1904 gewerkt hebben.
b) Kortheidshalve is de landaard der koelies niet voor elke onderneming afzonderlijk opgegeven; zie echter de recapitulatie op blz. 12 dezer bijlage.

Volgnummer.	NAMEN DER ondernemingen.	NAMEN DER ondernemers.	Uitgestrektheid (in bouws) waarover de concessie loopt (meerendeels nominale grootte).	Aantal beplante *velden* en hunne grootte (in M².).	Verkregen productie (in pikols).	Aantal werklieden *b*) bij contract aangenomen.	Aantal werklieden *b*) in dagdienst gebezigd.	*VERDERE BIJZONDERHEDEN.*
8	Gedong Djohor.	Deli-Batavia-Maatschappij.	2 000	314 van 6 700	3 064	624	„	
9	Paja Bakong.	Deli-Maatschappij.	2 500	395 „ 6 000	4 200	1 019	72	
10	Polonia.	Id.	1 100	334 „ 6 000	2 986	754	60	
11	Germania I.	Deli-Cultuurmaatschappij.	800	337 „ 8 000	2 608	836	16	
	Germania II of Tandjoeng Balei.	Id.	400					
12	Rotterdam A.	Joh. Cramer.	5 182	450 „ 7 000	5 355	982	„	
	Rotterdam B.	Id.		310 „ 7 000	4 037	765	40	
13	Bekala.	Deli-Maatschappij.	5 000	410 „ 6 000	3 710	1 171	„	
14	Amplas.	Amsterdam-Deli-Compagnie.	2 415	300 „ 7 000	2 819	607	„	
15	Saëntis.	Deli-Cultuurmaatschappij.	3 000	300 „ 8 400	3 615	658	„	
16	Deli Toewa.	Deli-Maatschappij.	3 800	431 „ 6 000	4 750	1 115	20	
17	Two Rivers.	Medan-Tabakmaatschappij.	3 750	384 „ 6 700	4 227	916	63	
18	Saint Cyr.	Deli-Langkat-Tabakmaatschappij.	2 400	325 „ 7 000	3 503	809	„	
19	Soengei Sikambing en Soengei Poetih.	Medan-Tabakmaatschappij.	1 308 870	201 „ 6 690	1 730	575	„	
20	Charlottenburg en Belawan Estate.	Deli-Maatschappij.	1 800 1 600	410 „ 6 000	4 715	908	110	
21	Timbang Langkat.	Deli-Batavia-Maatschappij.	2 000	345 „ 6 700	3 885	754	„	
22	Bandar Kalipah of Timbang Deli.	Deli-Maatschappij.	5 000	410 „ 6 000	3 580	913	139	
23	Soengei Diski en Soengei Pekaran.	Joh. Lühmann.	500 1 000	380 „ 6 000	3 454	936	„	
24	Patoembah.	Senembah-Maatschappij.	3 436	311 „ 7 200	3 100	672	50	
25	Soengei Mentjirim.	Tabakmaatschappij „Arendsburg”.	5 436	400 „ 7 680	4 670	791	24	
26	Soengei Kriauw.	Id.	1 136	404 „ 7 900	3 530	1 005	3	
27	Tandem.	Deli-Batavia-Maatschappij.	3 000	412 „ 6 700	3 519	1 068	„	
28	Kelahoen Pinang.	Amsterdam-Deli-Compagnie.	2 000	384 „ 7 000	3 703	835	„	
29	Arnhemia.	Rotterdam-Deli-Maatschappij.	2 998	300 „ 6 800	2 546	786	„	
30	Toentoengan.	Deli-Maatschappij.	2 000	375 „ 6 000	2 900	990	40	
31	Gloegoer en Bekri.	Amsterdam-Deli-Compagnie.	2 000 700	390 „ 6 700	4 239	948	„	
32	Baloe Tjina.	Deli-Maatschappij.	11 325	400 „ 6 000	4 200	1 050	97	
33	Rimboen en Roemah Kinangkong.	British Deli and Langkat Tobacco Company (lim.).	3 665 5 149	479 „ 6 697	3 499	1 082	30	
34	Gambir.	Deli-Maatschappij.	1 000	222 „ 6 000	2 100	446	„	
35	Tandem Hilir.	Deli-Batavia-Maatschappij.	2 000	372 „ 6 700	3 914	828	34	
36	Terdjoen.	Tabakmaatschappij „Arendsburg”.	1 724	280 „ 6 860	3 010	951	2	
37	Mabar (Klein-).	Deli-Cultuurmaatschappij.	300	400 „ 8 000	4 800	1 063	„	
	Mabar (Groot-).	Id.	2 500					

TT

Volgnummer.	NAMEN DER ondernemingen.	NAMEN DER ondernemers.	Uitgestrektheid (in bouws) waarover de concessie loopt (meerendeels nominale grootte).	Aantal beplante *velden* en hunne grootte (in M².).	Verkregen productie (in pikols).	Aantal werklieden b) bij contract aangenomen.	Aantal werklieden b) in dagdienst gebezigd.	*VERDERE BIJZONDERHEDEN.*
	Delische landschappen Padang en Bedagei (Afdeeling Padang en Bedagei).							
	Totalen: 12 gewerkt hebbende ondernemingen; gezamenlijke aanplant 2467 velden; geoogst 26 431 pikol; totaal der contractkoelies 6705, der in dagdienst gebezigde koelies 406.							
38	Ramboetan en Paja Bagas.	Holland-Sumatra-Tabakmaatschappij.	1 300 500	369 van 8 000	3 042	1 007	45	
39	Sibarau I. Sibarau II of Goenoeng Bokoh. Oedjoeng Silan Hilir.	Padang-Tabakmaatschappij.	1 000 1 200 1 132	360 „ 8 000	3 207	909	47	
40	Soengei Bamban A. Soengei Bamban B.	Holland-Sumatra-Tabakmaatschappij.	1 000 700	228 „ 6 400	1 953	609	65	
41	Pabatoe.	Rotterdam-Deli-Maatschappij.	1 300	420 „ 6 575	4 700	893	20	
42	Soengei Boeloe.	Th. L. R. Runge.	1 000	70 „ 7 200	700	145	55	
43	Soengei Rampah.	Holland-Sumatra-Tabakmaatschappij.	1 200	215 „ 8 600	2 406	638	101	
44	Bandar Bedjamboe.	Deli-Padang-Maatschappij.	2 000	185 „ 7 200	2 265	460	„	
45	Bah Soemboe of Si Malas.	Padang-Cultuurmaatschappij.	1 000	245 „ 3 400	2 562	660	14	
46	Ramboeng. Blidaän. Oedjoeng Silon Beloe of Mertibing.	Deli-Bedagei-Cultuurmaatschappij.	4 772 3 000 4 000	175 „ 7 500	2 120	682	8	
47	Soengei Krapoek.	M. F. Heijnneman.	7 500	„	1 680	326	„	
48	Tanah Radja.	M. O. J. Glas.	4 000	100 „ 6 800	796	171	39	
49	Soengei Biroeng.	A. C. Koning.	3 063	100 „ 6 700	1 000	205	12	
	Rijk Langkat (Onderafdeelingen Boven-Langkat en Beneden-Langkat).							
	Totalen: 28 gewerkt hebbende ondernemingen; gezamenlijke aanplant 9676 velden; geoogst 87 595 pikol; totaal der contractkoelies 25 046, der in dagdienst gebezigde koelies 1687.							
50	Ludwigsburg en Augustburg.	Langkat-Tabakmaatschappij.	1 700 1 000	320 van 7 200	2 840	1 149	104	
51	Stabat.	Id.	1 300	235 „ 6 000	1 174	550	64	
52	Kwala Bingei.	Deli-Maatschappij.	6 425	409 „ 6 000	3 200	1 114	93	
53	Loeboe Dalam A. Loeboe Dalam B.	Id.	1 000 4 000	405 „ 6 000	4 320	1 138	62	
54	Androng of Selajang.	Medan-Tabakmaatschappij.	3 500	325 „ 7 000	2 980	665	60	
55	Poengei.	Deli-Maatschappij.	1 500	399 „ 6 000	4 000	904	71	
56	Tjinta Radja.	Tabakbau Actien-Gesellschaft „Tjinta Radja" te Zurich.	3 000	300 „ 6 800	3 110	800	20	
57	Kwala Begoemit.	Deli-Maatschappij.	1 000	418 „ 6 000	3 917	954	93	
58	Tandjoeng Djati.	Id.	3 500	400 „ 6 000	4 387	818	80	
59	Tandjoeng Slamat.	Id.	3 500	380 „ 6 000	2 828	1 203	77	
60	Paja Djamboe I. Paja Djamboe II.	Paja-Djamboe-Company.	1 800 1 000	405 „ 3 600	3 583	999	„	
61	Kwala Mantjirim.	Deli-Maatschappij.	2 000	389 „ 6 000	4 611	1 065	127	
62	Namoe Trassi.	F. Meijer.	2 000	292 „ 6 270	3 676	785	„	
63	Bindjei Estate.	G. Engelbrecht.	2 000	464 „ 7 000	4 537	1 029	123	

Volgnummer	NAMEN DER ondernemingen.	NAMEN DER ondernemers.	Uitgestrektheid (in bouws) waarover de concessie loopt (meerendeels nominale grootte).	Aantal beplante *velden* en hunne grootte (in M².).	Verkregen productie (in pikols).	Aantal werklieden *b)* bij contract aangenomen.	Aantal werklieden *b)* in dagdienst gebezigd.	*VERDERE BIJZONDERHEDEN.*
64	Bekioeng.	Amsterdam-Langkat-Compagnie.	4 500	330 van 6 500	3 650	941	82	
65	Lingga.	British-Deli and Langkat Tobacco Company (lim.)	3 000	400 „ 8 100	2 850	932	45	
66	Tandjoeng Bringin.	Shanghai-Sumatra Tobacco Company (lim.).	1 500	425 „ 7 500	4 062	1 161	168	
67	Namoe Oekoer.	Deli-Maatschappij.	6 000	380 „ 6 000	3 800	969	49	
68	Sakoeda.	Amsterdam-Langkat-Compagnie.	3 000	250 „ 6 260	2 575	750	71	
69	Serapit en Soekaranda.	Id.	5 000 3 000	310 „ 8 000	3 445	851	61	
70	Tandjoeng Poetoes.	Langkat-Tabakmaatschappij.	1 200	148 „ 8 000	856	365	40	
71	Wampoe.	H. Th. van Steeden.	5 000	305 „ 8 000	2 440	870	„	
72	Tandjoeng Poera Estate.	A. B. Smith.	500	111 „ 8 000	630	236	„	
73	Kwala Pesilam A. Kwala Pesilam B.	Tabakmaatschappij „Kwala Pesilam".	300 1 600	156 „ 8 000	1 404	292	„	
74	Namoe Djawi.	Amsterdam-Langkat-Compagnie.	3 000	220 „ 7 200	2 321	569	25	
75	Tamboewan A.	N. Roodenburg.	2 000	200 „ 9 600	3 000	648	172	
76	Soengei Gerpa.	United Langkat Plantations Company (lim.).	2 750	242 „ 1 650	2 420	642	„	
77	Padang Brahrang, Padang Tjermin en Doerian Moelau.	Id.	9 922	1058 „ 6 600	4 979	2 647	„	

Rijk Serdang (Afdeeling Serdang).

Totalen: 21 gewerkt hebbende ondernemingen; gezamenlijke aanplant 4852 velden; geoogst 50 582 pikol; totaal der contractkoelies 11 616, der in dagdienst gebezigde koelies 864.

Volgnummer	ondernemingen.	ondernemers.	Uitgestrektheid	Aantal beplante velden en hunne grootte	Verkregen productie	bij contract aangenomen	in dagdienst gebezigd	Verdere bijzonderheden
78	Tandjoeng Merawa.	Senembah-Maatschappij.	7 588	330 van 7 200	3 547	690	57	
79	Tandjoeng Merawa Kiri.			330 „ 7 200	3 710	658	12	
80	Soengei Behasa.			306 „ 7 200	3 238	629	79	
81	Loeboe Pakam en Pagar Merbau.	Sumatra-Cultuurmaatschappij.	4 000	302 „ 7 096	3 175	641	„	
				250 „ 6 800	2 500	580	„	
82	Bobongan of Frankfurt.	Serdang-Tabakmaatschappij.	4 000	230 „ 8 000	2 827	474	55	
83	Kwala Namoe.	Medan-Tabakmaatschappij.	4 500	309 „ 7 350	3 358	899	61	
84	Ramoenia I. Ramoenia II.	Ramoenia-Cultuurmaatschappij.	2 500 1 500	209 „ 9 000	3 304	772	„	
85	Palok Kemiri.	Senembah-Maatschappij.	500	170 „ 6 600	1 700	365	„	
86	Patoembah of Kota Djoeroeng.	Id.	3 079	207 „ 7 200	2 000	562	„	
87	Goenoeng Rintih.	Id.	500	300 „ 7 200	2 700	746	44	
88	Adolina.	Serdang-Tabakmaatschappij.	4 000	318 „ 8 000	3 724	582	74	
89	Tandjoeng Djahé.	Senembah-Maatschappij.	3 648	40 „ 7 200	275	57	12	
90	Batang Kwis I. Batang Kwis II.	Id.	5 489 2 119	310 „ 7 200	„	770	30	
91	Soengei Merah. Kali Tawang.	Senembah-Cultuurmaatschappij.	1 000 1 000	—	1 020	197	19	
92	Bengabing.	Serdang-Tabakmaatschappij.	1 500	70 „ 8 000	622	176	20	
93	Koetah Rih.	Tabakbau-Actien Gesellschaft „Tjinta Radja".	1 006	130 „ 7 200	1 534	253	100	
94	Fortuna Oeloe.	J. Glas en G. J. O. Schultze.	100	40 „ 7 040	410	60	28	

TT

Volgnummer.	NAMEN DER ondernemingen.	NAMEN DER ondernemers.	Uitgestrektheid (in bouws) waarover de concessie loopt (meerendeels nominale grootte).	Aantal beplante *velden* en hunne grootte (in M²).	Verkregen productie (in pikols).	Aantal werklieden *b)* bij contract aangenomen.	Aantal werklieden *b)* in dagdienst gebezigd.	*VERDERE BIJZONDERHEDEN.*
95	Deli Moeda.	Th. L. A. Runge.	3 000	120 van 6 800	857	230	38	
96	Senah.	Ch. Martin en P. Sandel.	1 500	120 „ 8 000	1 700	265	70	
97	Simpang Ampat.	J. H. Marinus en C°.	2 500	164 „ 7 200	2 194	486	12	
98	Titian Oerat.	Id.	4 000	213 „ 7 800	2 620	677	64	
99	Melati.	Id.	4 000	164 „ 7 492	1 719	379	29	
100	Si Mahé en Batoe Rata.	Tabakbau Actien-Gesellschaft „Tjinta Radja".	5 467 1 719	220 „ 7 200	1 848	468	60	

ONDERAFDEELING TAMIANG.

Volgnummer.	ondernemingen.	ondernemers.	Uitgestrektheid	Aantal beplante velden	Verkregen productie	bij contract	in dagdienst	Verdere bijzonderheden
101	Soengei Lipoet.	Tamiang-Tabakmaatschappij	2 818	83 van 7 000	490	135	4	

ONDERAFDEELING BATOE BARA.

Totalen: 8 gewerkt hebbende ondernemingen; gezamenlijke aanplant 1318 velden; geoogst 12 802 pikol; totaal der contractkoelies 3615, der in dagdienst gebezigde koelies 30.

Volgnummer.	ondernemingen.	ondernemers.	Uitgestrektheid	Aantal beplante velden	Verkregen productie	bij contract	in dagdienst	Verdere bijzonderheden
102	Tandjoeng Kasau.	Sumatra-Tabakgesellschaft „Tandjoeng Kasau".	3 000	110 van 6 700	908	286	„	
103	Soengei Si Kassim.	Nieuwe Asahan-Tabakmaatschappij.	7 272	360 „ 9 600	4 124	1 425	„	
104	Tandjoeng Koeba.	Tabakmaatschappij „Tandjoeng Koeba".	3 091	200 „ 7 500	1 932	522	„	
105	Si Pare Pare A. Si Pare Pare B.	Sumatra Plantage-Maatschappij.	909 1 091	236 „ 800	2 375	556	„	
106	Soengei Bedjangkar A. Soengei Bedjangkar B.	Tabakmaatschappij „Soengei Bedjangkar".	2 727 1 000	208 „ 8 000	1 560	448	„	
107	Lima Poeloeh.	Algemeene Trustmaatschappij te Amsterdam.	„	80 „ 2 100	683	144	„	
108	Tanah Datar.	C. van Zijp.	364	60 „ 8 800	580	125	30	
109	Pematang Djering.	Ch. A. van der Pfordten.	500	64 „ 8 000	640	109	„	

ONDERAFDEELING ASAHAN.

Totalen: 7 gewerkt hebbende ondernemingen; gezamenlijke aanplant 1442 velden; geoogst 15 007 pikol; totaal der contractkoelies 5258.

Volgnummer.	ondernemingen.	ondernemers.	Uitgestrektheid	Aantal beplante velden	Verkregen productie	bij contract	in dagdienst	Verdere bijzonderheden
110	Soengei Silan. Silau Meradja.	Asahan Tabakmaatschappij „Silau".	5 454 3 636	122 van 7 000	1 220	372	„	
111	Kisaran.	Nieuwe Asahan-Tabakmaatschappij.	21 816	360 „ 7 600	3 233	1 500	„	
112	Pondok Pandjang en Soember Bengkoeang.	Id.	3 430 4 957	155 „ 7 515	1 357	628	„	
113	Tanah Radja en Soengei Boenoet.	Id.	545 6 971	360 „ 7 200	4 634	1 374	„	
114	Poelau Mandi en Ambaloetoe.	Asahan Plantagemaatschappij.	3 636 4 727	140 „ 2 400	1 608	521	„	
115	Oud-Tanah Radja.	Asahan Tabakmaatschappij.	3 272	225 „ 7 200	2 143	593	„	
116	Hessa.	P. M. H. van der Steenstraten en B. Sonnenberg.	6 361	80 „ 8 000	812	270	„	

Volgnummer.	NAMEN DER ondernemingen.	NAMEN DER ondernemers.	Uitgestrektheid (in bouws) waarover de concessie loopt (meerendeels nominale grootte).	Aantal beplante velden en hunne grootte (in M².).	Verkregen productie (in pikols).	Aantal werklieden b) bij contract aangenomen.	Aantal werklieden b) in dagdienst gebezigd.	VERDERE BIJZONDERHEDEN.
	B. Koffie-ondernemingen. c)							
	Rijk Deli (Afdeeling Deli).							
1	Dolok Baros.	U. van Roll.	400	d) †	†	120	„	
	Delische landschappen Padang en Bedagei (Afdeeling Padang en Bedagei).							
2	Liberia Estate.	Karang Gesellschaft.	593	†	1 000	103	„	
	Rijk Langkat (Onderafdeelingen Boven- en Beneden-Langkat).							
3	* Bekioeng.	Amsterdam-Langkat-Maatschappij.	zie noot c.	†	700	113	„	
4	* Namoe Djawi.	Id.	zie noot c.	†	460	35	„	
5	Glen Bervi A.	P. Sandel.	542	†	300	201	„	
6	Soengei Roean.	J. Huber en J. H. Marinus.	536	†	850	168	„	
7	Blankahan B.	J. H. Marinus en J. C. Tate.	450	†	1 300	213	„	
	Rijk Serdang (Afdeeling Serdang).							
8	Soengei Galang Barat.	A. Wintz.	387	†	225	23	„	
9	Soengei Galang.	V. Ferrand.	712	†	200	23	„	
10	Daisydale of Proemboen A.	H. Meijer en P. Sandel.	500	†	530	58	„	
11	Kotangan of Proemboen B.	B. H. B. van Arenstedt.	713	†	1 800	216	4	
12	Soengei Poetih of Proemboen C.	A. C. Siewertsz van Reesema.	1 019	†	1 300	130	„	
13	Soengei Karang of Proemboen D.	Karang Gesellschaft.	703	†	2 800	277	„	
14	Bandar Kwala.	O. Puttfarcken en K. A. E. Rehorst.	2 000	†	1 800	200	„	
15	Bangoen Poerba.	Neue Schweizerische Actiën Gesellschaft „Sumatra".	1 500	†	4 000	630	„	
16	Bandar Maria.	Baumann en C⁰.	2 000	†	1 400	171	„	
17	Kriahan.	Id.	644	†	3 000	343	„	
18	Tanah Abang.	C. van der Valck.	445	†	300	56	„	
19	Namoe Rambai.	de Guigné frères.	3 335	†	3 400	557	„	
20	Batoe Gingging.	Schweizerische Kaffee Plantagen Gesellschaft.	643	†	2 000	200	„	
21	Baloewa.	Baloewa Cultuurmaatschappij.	700	†	600	159	„	
22	Sikaloewan.	A. P. Bernard.	820*	†	384	109	„	
23	Sarbadjadi.	Ch. de la Croix.	909	†	450	106	„	
24	Rambei of Bandar Pinang.	Caffee Compagnie „Rambei".	1 000	†	2 000	263	1	
25	Siahlang of Bah Perak.	Baumann en van Roll.	700	†	1 200	139	„	
26	Tempang Deli.	J. H. E. de Voogt.	1 500	†	†	„	„	Deze onderneming wordt te zamen met Tanah Abang geëxploiteerd.
27	Begerperang.	F. Ernst en C⁰.	2 000	†	2 600	400	6	
28	Gallia.	von Antenried en C⁰.	156	†	100	21	„	

c) De met een * aangeduide ondernemingen zijn reeds hiervóór onder de tabaksondernemingen vermeld.
d) Waar een † is ingevuld, ontbreekt de opgaaf.

Volgnummer.	NAMEN DER ondernemingen.	NAMEN DER ondernemers.	Uitgestrektheid (in bouws) waarover de concessie loopt (meerendeels nominale grootte).	Aantal beplante *velden* en hunne grootte (in M².).	Verkregen productie (in pikols).	Aantal werklieden b) bij contract aangenomen.	Aantal werklieden b) in dagdienst gebezigd.	*VERDERE BIJZONDERHEDEN.*
29	Soengei Karei.	J. Kollmus.	994	†	650	85	„	
30	Damah Gloegoer Kiri.	Ch. M. G. Martin en P. Rousseau.	200	†	300	68	„	
	ONDERAFDEELING BATOE BARA.							
31	* Tandjoeng Kasan.	Sumatra Tabak Gesellschaft „Tandjoeng Kasan".	zie noot c.	†	700	68	„	
32	Dolok.	V. Birenstihl.	1 455	†	2 000	189	„	
	AFDEELING ASAHAN.							
33	Air Telok of Telok Manis.	Schweizerische Plantagen Gesellschaft „Asahan".	745	†	3 000	423	„	
	Winterthür.		1 909	†				
	Soekadjadi.		909	†				
	Telok Dalem.		609	†				
34	Bandar Slamat.	Cultuurmaatschappij „Bandar Slamat".	2 000	†	1 200	141	„	
	ONDERAFDEELING LABOEAN BATOE.							
35	Pangkatan.	Deli-Bila-Maatschappij.	3 600	†	1 440	224	„	

C. Andere ondernemingen.

DELISCHE LANDSCHAPPEN PADANG EN BEDAGEI (AFDEELING PADANG EN BEDAGEI).

Volgnummer.	ondernemingen.	ondernemers.	Uitgestrektheid	Aantal beplante velden	Verkregen productie	bij contract	in dagdienst	VERDERE BIJZONDERHEDEN.
—	* Ramboeng Blidaän Mertiburg.	Deli-Bedagei-Cultuurmaatschappij.	zie noot c.	†	ramboeng: nog geen product.	†	†	Deze onderneming is een onderdeel der tabakmaatschappij Soengei Boeloe.
—	* Soengei Priok A.	Th. L. A. Runge.	500	†	caoutchouc: 300 K.G.	†	†	
—	Soengei Bloetoe.	J. Lühmann.	1 500	†	ramboeng: nog geen product.	215	„	
—	Mendaris.	Koch en C°.	1 278	†	ramboeng: nog geen product.	†	†	

RIJK LANGKAT (ONDERAFDEELINGEN BOVEN-LANGKAT EN BENEDEN-LANGKAT).

Volgnummer.	ondernemingen.	ondernemers.	Uitgestrektheid	Aantal beplante velden	Verkregen productie	bij contract	in dagdienst	VERDERE BIJZONDERHEDEN.
—	Rantau Pandjang (vroeger ten onrechte Boeloe Telang B genoemd).	Maatschappij tot mijn-, bosch- en landbouwexploitatie in Langkat.	11 000	†	†	†	†	Houtkaponderneming.
—	Lau Boentoe.	R. Kunz.	7 800	†	peper. †	†	†	De bestaande aanplant is aan een Maleier verpacht voor f 3 500 's jaars.

Volgnummer.	NAMEN DER ondernemingen.	NAMEN DER ondernemers.	Uitgestrektheid (in bouws) waarover de concessie loopt (meerendeels nominale grootte).	Aantal beplante *velden* en hunne grootte (in M².).	Verkregen productie (in pikols).	Aantal werklieden b) bij contract aangenomen.	Aantal werklieden b) in dagdienst gebezigd.	*VERDERE BIJZONDERHEDEN.*
				ONDERAFDEELING BATOE BARA.				
—	Laut Tador	M. Koch en C°.	1 800	†	ramboeng of caoutchouc: 600 K.G.	611	„	Dit perceel wordt te zamen met de concessie Mendaris in Padang en Bedagei ontgonnen.
—	Blimbing.	F. H. A. Steens Zijnen.	749	†	gember, pisang en oebi. †	†	†	
—	Limau Manis.	O. Richter.	1 200	†	ramboeng en caoutchouc: †	†	†	
—	Dania.	H. Hegelund.	83	†	klappers: nog geen product.	†	†	
				AFDEELING ASAHAN.				
—	Soengei Radja.	Cultuurmaatschappij „Soengei Radja".	2 182	†	klappers: nog geen product.	†	†	
				ONDERAFDEELING LABOEAN BATOE.				
—	* Pangkottan.	Deli-Bila-Maatschappij.	zie noot c.	†	pararubber. nog geen product.	†	†	
				AFDEELING BENGKALIS (RIJK SIAK).				
—	Kajangan.	H. C. Blutschli.	1818	†	vezelplanten: nog geen product.	†	†	

RECAPITULATIE (betreffende de residentie Oostkust van Sumatra).

Landschappen.	Aantal voor den oogst van 1904 gewerkt hebbende tabaksondernemingen.	Aantal met tabak beplante velden.	Verkregen tabaksproductie (in pikols).	Aantal gedurende 1904 gebezigde werklieden. Contractkoelies. Chineezen.	Klingaleezen en Bengaleezen.	Javanen.	Bandjareezen.	Baweaneezen.	Maleiers	Bantammers.	Bataks.	Totaal	Daglooners. Javanen.	Bantammers.	Bandjareezen.	Baweaneezen.	Maleiers.	Bataks.	Bengaleezen.	Totaal.
Eigenlijk Deli . . .	37	13 679	138 574	21 287	1 454	9 904	65	441	329	„	„	33 480	126	„	704	„	21	107	„	958
Padang en Bedagei .	12	2 467	26 431	4 383	112	2 202	8	„	„	„	„	6 705	83	47	146	„	26	104	„	406
Langkat	28	9 676	87 595	15 218	1 008	8 339	334	139	„	8	„	25 046	244	59	1027	27	6	324	„	1687
Serdang	24	4 852	50 582	7 396	250	3 797	24	125	„	24	„	11 616	56	61	316	3	52	376	„	864
Tamiang	1	83	490	80	„	55	„	„	„	„	„	135	„	„	2	„	„	„	2	4
Batoe Bara	8	1 318	12 802	2 246	122	1 104	133	10	„	„	„	3 615	„	„	10	„	8	12	„	30
Asahan	7	1 442	15 007	3 067	153	1 776	262	„	„	„	„	5 258	„	„	„	„	„	„	„	„
Totalen betreffende de tabaksondernemingen.	117	33 517	331 481	53 677	3 099	27 177	826	715	329	32	„	85 855	509	167	2205	30	113	923	2	3949
Bovendien wordt nog nevenstaand aantal koelies opgegeven voor 36 van de overige gewerkt hebbende ondernemingen.				604	64	6 313	„	1	79	„	50	7 111	„	„	„	„	12	„	11	23
Totaal-generaal . . .				54 281	3 163	33 490	826	716	408	32	50	92 966	509	167	2205	30	125	923	13	3972

OVERIGE GEWESTEN DER BUITENBEZITTINGEN (buiten de residentie Oostkust van Sumatra).

Volgnummer.	NAMEN DER		Uitgestrektheid (in bouws)		Aard der geteelde gewassen en verkregen productie.	Aantal der bij contract aangenomen werklieden van buiten het gewest afkomstig.	Aantal in dagdienst gebezigde werklieden.	*VERDERE BIJZONDERHEDEN.*
	ondernemingen.	ondernemers.	waarover de concessie loopt (meerendeels nominale grootte).	beplant geweest.				
	RIOUW EN ONDERHOORIGHEDEN.							
	Afd. Batam.							
1	Victoria.	Tan Toa Hie.	†	†	ananas: 660 500 stuks.	"	57	
2	Wilhelmina.	M. Spruijt.	5 000	—	—	—	—	Nog niet in exploitatie.
3	†	L. F. H. Raat.	5 000	—	—	—	—	Id.
4	†	Tan Ban Han.	5 000	—	—	—	—	Id.
5	†	J. W. v. d. Stadt.	5 000	—	—	—	—	Id.
6	†	Oei Oh Kauw, firma Tan Toa Hie.	2 000	—	—	—	—	Wordt geëxploiteerd met de onderneming Victoria (n°. 1).
	Afd. Lingga.							
7	Lingga.	J. H. Haas, c. s.	3 720	†	getahpertja: †	†	†	
	Afd. Tandjoeng Pinang.							
8	Boeroe.	Ned.-Ind. Getahpertja-onderneming.	2 020	—	—	—	—	De onderneming is gesloten.
9	Galang.	Galang-exploitatie-maatschappij.	5 000	—	pararubber: †	125	43	Sedert Juni 1904 geopend.
10	Pasir Pandjang.	Ned.-Ind. Getahpertja-onderneming.	124	—	—	—	—	De concessie is teruggegeven.
	Afd. Indragiri.							
11	Gading en Ajer Moelek.	Cultuurmaatschappij Indragiri.	10 000	600 150	gambir: 5600 pikols.	709	"	Deze twee perceelen vormen een concessie.
12	Soengei Lala.	W. Burchard.	2 782	190	gambir: †, koffie: †, getahpertja: †	"	"	Wordt zeer verwaarloosd uit gebrek aan werkkapitaal.
13	Boekit Selasi.	—	1 988	—	—	—	—	De concessie is teruggegeven.
	WESTERAFDEELING VAN BORNEO. (Geen opgaven ontvangen.)							
	CELEBES EN ONDERHOORIGHEDEN.							
14	Tambora of Kananga (in het landschap Sanggar op Soembawa).	D. Nolles.	10 000	450	koffie: †, klapper: †, tabak: †	†	†	
	MENADO.							
	Afd. Bolang Mongondo.							
15	Damar.	Mevr. S Riedel-Tower.	4 300	—	—	—	—	
16	Poigar III.	N. W. van Es.	4 300	—	koffie: †	—	—	
	Afd. Sangi- en Talaut-eilanden.							
17	Doemaledihe.	Erfgenamen van wijlen E. T Steller.	72	72	nootmuskaat: 159 pikol. foelie: 17 pikol.	†	†	
18	Doemaledihe.	Id.	64	†	—	—	—	
19	Talengan.	G. F. Schröder.	727	727	nootmuskaat: 265 pikol. foelie: 663 pikol.	†	†	
20	Kaboeroeang.	J. J. W. H. v. d. Toorn.	1 900	—	—	—	—	Teruggegeven aan het rijksbestuur.
	TERNATE.							
21	Batjan (op het eiland van dien naam).	Batjan-Exploitatie-maatschappij.	†	†	†	†	†	
	TIMOR EN ONDERHOORIGHEDEN.							
22	Eiland Kera (in de baai van Koepang).	Tan Bian Sioe.	240	12	klappers: 50 000 stuks.	†	4	

Bijlage UU.

(Zie hoofdstuk O, afd. I, § 2, sub 4°., van het verslag.)

STATISTISCHE OPGAVEN

betreffende de in de jaren 1902, 1903 en 1904, in die gewesten der buitenbezittingen waar koelie-ordonnantiën van kracht zijn,

GEREGISTREERDE CONTRACT-KOELIES.

GEREGISTREERD

GEWESTEN.	Inlanders uit het betrokken gewest.	Javanen.	Soendaneezen.	Madoereezen.	Baweaneezen.	Maleiers.	Bandjareezen.	Niassers.	Dajaks.	Boegineezen.	Klingaleezen.	Bengaleezen.	Ceylonsezen.	Chineezen.	Andere vreemde oosterlingen.	Totaal.
	1902.															
Sumatra's Westkust	"	1 446	"	"	"	"	"	342	"	"	"	"	"	120	"	1 90
Benkoelen	"	168	18	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1 128	"	1 31
Lampongsche Districten	"	148	136	7	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	29
Palembang	"	1 628	"	"	"	"	"	"	"	"	"	44	"	849	"	2 52
Atjèh en onderhoorigheden	a) †	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	1 11
Oostkust van Sumatra	"	24 597	1	"	275	15	568	"	"	2	1681	"	"	38 659	"	65 79
Riouw en onderhoorigheden	"	215	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2 011	"	2 22
Billiton	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	1 59
Westerafdeeling van Borneo	"	93	"	59	"	10	"	"	70	"	"	"	"	36	"	26
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	662	432	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1 007		2 10
Celebes en onderhoorigheden	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†
Menado	"	677	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	923	"	1 60
Ternate en onderhoorigheden	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	
Amboina	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	3
Totalen																81 1

a) Waar een † is ingevuld, ontbreken de opgaven.

UU

CONTRACT-KOELIES IN

1903.

Totaal.	Inlanders uit het betrokken gewest.	Javanen.	Soendaneezen.	Madoereezen.	Baweaneezen.	Maleiers.	Bandjareezen.	Niassers.	Dajaks.	Boegineezen	Klingaleezen.	Bengaleezen.	Ceyloneezen.	Chineezen.	Andere vreemde oosterlingen.	Totaal.
1 90	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	797
1 31	,,	25	32	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	540	,,	597
29	,,	7	190	32	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	229
2 52	,,	1 286	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	76	,,	618	,,	1 980
1 10	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	563
5 79	,,	19 867	282	,,	295	1	528	,,	,,	2	1633	,,	,,	39 818	,,	62 426
2 22	,,	300	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	1 941	,,	2 241
1 59	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	1 816
26	,,	16	,,	22	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	58	,,	96
2 10	,,	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	3 586
†	...	...	.	..	..	..	..	..	..	..	...	..	..	...	...	...
1 60	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	713
	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	47
31	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	565
31 1																75 656

1904.

Inlanders uit het betrokken gewest.	Javanen.	Soendaneezen.	Madoereezen.	Baweaneezen.	Maleiers.	Bandjareezen.	Niassers.	Dajaks.	Boegineezen.	Klingaleezen.	Bengaleezen.	Ceyloneezen.	Chineezen.	Andere vreemde oosterlingen.	Totaal.
†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	1 054
,,	888		,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	769	,,	1 657
,,	352	220	17	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	589
,,	812	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	67	,,	485	,,	1 364
†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	1 275
,,	22 228	347	,,	408	,,	351	,,	,,	1	1536	,,	,,	44 177	,,	69 048
,,	291	120	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	1 925	,,	2 336
†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	2 570
,,	84	,,	55	,,	25	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	14	,,	178
†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	1 907
..	...	..	..	..	..	..	..	..	..	..	.	.	...	.	...
†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	1 146
†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	81
†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	428
															83 633

Bijlage VV.

(Zie hoofdstuk O, afd. I, § 2, sub B, van het verslag.)

OVERZICHT betreffende de in 1904 uit de verschillende gewesten buiten Java en Madoera rechtstreeks naar buiten Nederlandsch-Indië uitgevoerde hoeveelheden van de voornaamste boschproducten (volgens de algemeene Indische handelsstatistiek). *a)*

GEWESTEN.	Hoeveelheden (in pikols).								Gezamenlijke geldswaarde. *b)*	
	Gom-benzoïn.	Gom-damar.	Gom-elastiek.	Gom-kopal.	Getah-pertja.	Andere getah-soorten.	Rotan-soorten.	Was.		
Sumatra's Westkust	2 835	8 173	5 291	„	954	188	29 184	4	f 1 436 091	*c)* (f 347 287)
Benkoelen	„	30	932	„	2	25	„	„	118 158	(7 358)
Lampongsche Districten	„	„	15	„	„	„	9	„	1 887	(223)
Palembang (met Djambi)	18 703	154	7 004	3 529	450	502	43 352	2	2 576 782	(„)
Oostkust van Sumatra	1	121	3 817	„	322	588	28 901	213	834 795	(20)
Atjèh en onderhoorigheden	„	759	231	„	236	147	3 535	13	119 611	(17 797)
Riouw	„	104	1 269	„	211	120	17 006	25	353 302	(„)
Banka	„	80	5	45	12	„	„	1	4 817	(252)
Billiton	„	5	„	10 137	77	„	58	5	167 646	(„)
Westerafdeeling van Borneo	„	388	1 909	11 719	208	70 969	33 726	99	5 173 616	(32 525)
Zuider- en Oosterafd. van Borneo	„	1 588	5 074	„	882	19 416	124 988	64	3 078 145	(26 339)
Celebes en onderhoorigheden	„	16 097	3	44 377	„	„	91 817	540	1 974 871	(214 906)
Menado	„	6 505	„	31 147	„	„	67 622	„	1 272 994	(281 875)
Amboina	„	6 092	„	685	„	„	„	„	161 703	(35 220)
Ternate	„	„	„	16 803	„	46	648	„	269 339	(42 786)
Timor en onderhoorigheden	„	„	„	„	„	„	„	„	„	(„)
Bali en Lombok	„	„	„	„	„	„	183	„	1 698	(„)
Over 1904 — Hoeveelheden	21 538	40 096	25 550	118 442	3 354	90 387	441 029	966		
Over 1904 — Waarde	f 1 335 365	f 994 374	f 3 168 220	f 1 835 854	f 415 948	f 5 604 127	f 4 131 568	f 59 999	*d)* f 17 545 455	(f 1 006 588)
Over 1903 waren de cijfers — Hoeveelheden	20 866	49 362	10 454	108 734	12 374	55 207	474 700	1 803		
Over 1903 waren de cijfers — Waarde	f 1 293 674	f 1 223 822	f 1 296 272	f 1 685 372	f 1 534 212	f 342 807	f 4 415 991	f 111 717	*e)* f 14 983 862	(f 1 324 844)

a) Uit sommige buitenbezittingen, o. a. uit Benkoelen en de Lampongsche Districten, wordt het meerendeel der boschproducten niet rechtstreeks, maar via Batavia, naar buiten Nederlandsch-Indië verscheept. Nopens die verschepingen, welke in de handelsstatistiek tellen onder de uitvoeren van Java en Madoera (zie de tweede alinea van noot *d)*, zijn geen afzonderlijke opgaven bekend. De in de gewestelijke verslagen ditmaal slechts bij uitzondering aangetroffen cijfers nopens de verscheepte hoeveelheden boschproducten waren te onvolledig om te worden medegedeeld.

b) De eenheidsprijzen, waarnaar in de handelsstatistiek over 1904 de waarde berekend is, waren per K.G.: voor gom-benzoïn f 1, gom-damar f 0,40, gom-elastiek f 2, gom-kopal f 0,25, getahpertja f 2, andere getahsoorten f 1, rotan f 0,15 en was f 1, welke prijzen ook over 1903 golden.

c) De cijfers tusschen ( ) geplaatst wijzen aan hoeveel in de daarnevens vermelde totale waarde begrepen is ter zake van het uitgevoerde naar Nederland.

d) Van deze totale waarde der in 1904 van de buitenbezittingen rechtstreeks naar buiten Nederlandsch-Indië verscheepte boschproducten, namelijk alleen van die in het overzicht genoemd, werd naar elders dan naar Nederland uitgevoerd voor eene waarde van f 16 538 867, waarvan naar Singapore f 13 832 781, naar Pinang f 1 294 267 en naar andere landen of plaatsen f 1 411 819.

Bovendien vermeldt de handelsstatistiek, als in 1904 van (of over) Java en Madoera van boschproducten, als de in het overzicht bedoelde naar Nederland en den vreemde verscheept, nog eene waarde van f 1 252 717, waarvan naar Nederland f 478 575, naar Singapore f 131 014, naar Pinang f 3 594 en naar elders f 639 534.

e) De cijfers over 1903, overeenkomende met de in de vorige noot bedoelde, zijn: voor de buitenbezittingen f 13 659 018, f 11 463 129, f 978 875 en f 1 217 014, en voor Java en Madoera f 1 960 115, f 957 694, f 362 568, f 190 en f 639 663.

Bijlage WW.

(Zie hoofdstuk O, afd. II, van het verslag.)

OVERZICHTEN

BETREFFENDE HET

MIJNWEZEN IN NEDERLANDSCH-INDIË

OVER

1904—1905.

I. GELDELIJKE UITKOMSTEN der GOUVERNEMENTS-TINWINNING op Banka over de werkjaren 1903/1904 en 1904/1905.

Kostenberekening van het tin.	1903/1904. (Levering: 185 692 pikol tin.)		1904/1905. (Levering: 148 987 pikol tin.)	
Genoten volgens het tarief in Ind. St. 1891 n°. 135:				
Door de ontginningen der 1ste klasse		f 3 493 631		f 2 830 307
Door de ontginningen der 2de en 3de klasse		411 601		336 318
Overige kosten in Indië. *a)*				
Verlies op de rijstverstrekking, berekend op f 2,20 per pikol over 1903/1904 en op f 1,22 per pikol over 1904/1905 *b)*	f 271 666		f 122 416	
Vervoer van tin van Banka naar Batavia en Tandjoeng Prioek *c)*	124 855		100 064	
Verwerken op tin van weggeworpen slakken *d)*	»		18 680	
Traktementen, enz. van het administreerend personeel, tegemoetkomingen aan de Chineesche officieren en gratificatiën aan mijnopzieners, mijnschrijvers en mijnmandoers	79 086		77 011	
Onderhoud der landsgebouwen en afschrijving wegens waardevermindering	*e)* 65 459		24 986	
Mijnbouwkundig onderzoek en technische dienst der tinwinning op Banka	294 521		273 331	
Machinale hulp, met inbegrip van de traktementen en reiskosten der tijdelijke machinisten	70 046		78 418	
Kosten van omsmelting van tin	11 273		36 306	
Vervoerkosten (naar Singapore en China) van ontslagen mijnwerkers	637		882	
Kosten van evacuatie en verpleegkosten van aan beri-beri lijdende mijnwerkers	193 325		133 921	
Overige verpleegkosten van zieke mijnwerkers, voor zoover die niet door de mijnen zijn gedragen; traktementen, toelagen en reiskosten der dokters-djawa, alsmede kosten van geneesmiddelen	39 800		27 898	
Transporteeren	f 1 150 668	f 3 905 232	f 893 913	f 3 166 625

a) De kosten van aanleg en exploitatie van de stoomtram in het district Blinjoe en van de stoomsleepdiensten ter oostkust van Banka en in de Klabat-baai kunnen in de hier voorkomende algemeene tinrekening achterwege blijven, aangezien voor deze diensten afzonderlijke aanleg- en exploitatierekeningen worden aangehouden; het is de bedoeling dat zij zich in een zeker aantal jaren vrijwerken, waarna de saldo-inkomsten zuivere baten zullen worden. De telefoondienst op het eiland ging in 1904 in handen van den dienst der post en telegrafie over en kan dus hier verder buiten beschouwing blijven. Het saldo der aanlegkosten van de stoomtram, op ult. 1903 f 79 327 bedragende, was, na met $3^1/_2$ % rente 's jaars of f 2776 vermeerderd te zijn, en na met het voordeelig saldo, ad f 28 136, der exploitatierekening te zijn verminderd, op ult. 1904 teruggebracht op f 53 967. Wat den stoomsleepdienst ter oostkust van Banka betreft, bedroeg het saldo der aanlegkosten op ult. 1903 f 71 581. Dit saldo, vermeerderd met $3^1/_2$ % rente 's jaars, of f 2 505, en met het nadeelig saldo der exploitatierekening, ad f 20 312, was op ult. 1904 gestegen tot f 94 398. De kosten van het dok en voor de aanschaffing van laadprauwen kwamen weder ten laste van de exploitatierekening. Voor den stoomsleepdienst in de Klabat-baai is in 1904 een sleepbootje in gebruik gesteld; de kosten van aanbouw, enz. bedroegen f 18 495. Voor den aanmaak van laadprauwen voor dezen dienst is in 1903 f 1711 besteed.

b) De verstrekte rijst kan gerekend worden op Banka aan het Gouvernement te hebben gekost in 1903/1904 f 7.20 en in 1904/1905 f 6.21 per pikol (geleverd in 's lands pakhuizen te Batavia kostte de rijst, volgens de aannemingsprijzen voor het 1ste, 2de, 3de en 4de perceel f 5.71^5, f 6.14, f 5.52^5 en f 4.68 in 1903/1904 en f 4.97, f 4.93^5, f 4.72 en f 4.89 in 1904/1905). Daar aan de mijnwerkers slechts f 5 per pikol in rekening wordt gebracht, is het geleden verlies op de rijstverstrekking voor 1903/1904 te stellen op f 2.20 en voor 1904/1905 op f 1.21. Van de rijstverstrekking in 1904/1905 genoten de ontginningen der 1ste klasse 100 629 pikol en die der 2de klasse niets. In de rijstverstrekking van 1903/1904 deelden de ontginningen der 1ste klasse voor 122 954 pikol en die der 2de klasse voor 441 pikol.

c) Voor dit vervoer, dat sedert 1 Jan. 1901 niet meer naar Batavia, maar uitsluitend naar Tandjoeng Prioek geschiedt, is laatstelijk gecontracteerd voor de jaren 1900 t/m 1909 met een particulieren aannemer tegen een vrachtprijs van f 20,87 per kojang van ongeveer 30 pikol bij aanbrengst te Batavia en van f 20 bij aanbrengst te Tandjoeng Prioek. Van deze aanneming is echter uitgesloten het ter hoofdplaats Muntok in te laden tin, dat reeds vroeger naar Tandjoeng Prioek pleegt vervoerd te worden, en wel met de booten der Koninklijke Paketvaart-maatschappij, aan welke daarvoor, ingevolge het met haar gesloten algemeen

Kostenberekening van het tin.	1903/1904.		1904/1905.	
Per transport . .	f 1 150 668	f 3 905 232	f 893 913	f 3 166 625
Kosten van aanschaffing en uitzending der op eisch uit Nederland ontvangen goederen, zoomede van lossen, sorteeren en verder verzenden op Banka en met bijberekening, als administratiekosten, van ongeveer $2^1/_2$ % der vorenomschreven kosten *f*)	124 461		145 907	
Onderstand in rijst aan oude en gebrekkige mijnwerkers, berekend tegen den kostenden prijs der rijst (over 1903/1904 gemiddeld f 7,20 per pikol en over 1904/1905 gemiddeld f 6,22 per pikol)	30 500		26 174	
Onvoorziene uitgaven (à f 0,12^5 per pikol tin) wegens kosten van opschuring, enz. op Banka	23 211		18 623	
		1 328 840		1 084 617
Gezamenlijke kosten van het tin in Indië . .		f 5 234 072		f 4 251 242
Zijnde per pikol, berekend over de hooger opgegeven levering		f 28,18^{68}		f 28,53^{43}
Of juister, na aftrek van het bij de omsmelting van onzuiver tin geleden verlies, bedragende in 1903/1904 1363.88 pikol en in 1904/1905 1768.71 pikol, en na bijvoeging van het door verwerking van afvallen verkregen tin, bedragende in 1903/1904 1121.36 pikol en in 1904/1905 4537.12 pikol, en na vermindering voor 1903/1904 en vermeerdering voor 1904/1905 van de totale kosten met de transportkosten naar Java voor het resulteerend verlies en de resulteerende winst, bedragende respectievelijk f 1163 en f 1834.		*g*) 28,21^{75}		28,02^{63}
De netto opbrengst per pikol van de in 1903 en 1904 geveilde hoeveelheden beliep (zie bijlage BB van K. V. 1904 en bijlage Z hiervóór)		89,47^{81}		90,76
zoodat de winst per pikol *h*) was te stellen op . . .		*g*) f 61,26^{06}		f 62,73^{37}

contract betreffende de bediening van de paketvaart in den Archipel, f 11,60 per kojang wordt tegoed gedaan. Onder deze laatste vracht is echter niet begrepen het vervoer te Muntok van den wal naar de reede, welk vervoer deel uitmaakt van het met een anderen aannemer gesloten contract betreffende het z. g. reedevervoer te Muntok (aannemingsprijs over 1904 t/m 1908 f 12 per kojang). Voor het van de overige afscheepplaatsen op Banka af te halen tin omvatten de opgegeven vrachtprijzen echter het vervoer van pakhuis tot pakhuis, daaronder begrepen dat in de laadbooten naar en van de reeden, zoomede de kosten van transport aan den wal. Sedert 1 Febr. 1905 is in werking getreden een met de Koninklijke Paketvaartmaatschappij aangegaan contract voor het vervoer van tin van Muntok naar Amsterdam of Rotterdam tegen f 41,42^5 per kojang.

d) In 1904/1905 is in eigen beheer begonnen met het verder verwerken op tin van de tot nu toe als waardeloos weggeworpen slakken. In genoemd jaar is verkregen 682 pikol tin, van gelijke hoedanigheid als het tin der 3de klasse-ontginningen.

e) Hieronder f 32 743 voor herstel en verbetering van de binnenhaven te Muntok.

f) Ter wille van een zuiver overzicht zijn de kosten van het voor de ontginning benoodigde boor-, stoom- en ander materieel dadelijk bij de tinrekening in uitgaaf gesteld en niet meer gebracht op eene afzonderlijke inventaris-rekening. De waarde der inventarissen van dat materieel is in 1901/1902 geheel kunnen worden afgeschreven, zoodat sedert de inventaris-rekeningen zijn vervallen.

g) Verbeterde opgaaf.

h) Evenals in vroegere becijferingen van dezen aard zijn onder de op het tin gevallen kosten, wat het bij de tinwinning betrokken Europeesch personeel betreft, alleen in rekening gebracht de uitgaven voor de op Banka tewerkgestelde ingenieurs, enz., dus niet kosten van opleiding, uitzending, verlofstraktementen, pensioenen, enz.

II. OVERZICHT van de gedurende het tijdvak 1 Juli 1904 t/m 30 Juni 1905 door het Gouvernement verleende of goedgekeurde CONCESSIËN tot MIJNONTGINNING in Nederlandsch-Indië, benevens van de in dat tijdvak verleende gouvernements-VERGUNNINGEN tot winning van delfstoffen aan de oppervlakte of door middel van open groeven.

A. GOUVERNEMENTSCONCESSIEN, enz.

Volgnummer.	Naam der concessie en ligging van het mijnveld.	Delfstoffen waarvoor de concessie is verleend.	Namen der concessionarissen.	Grootte of geschatte grootte van het mijnveld.	Duur der concessie.	Jaarlijksche cijns.		Vast recht 's jaars.		Gouvernementsbesluit, waarbij de concessie is verleend, en kwartaalverslag van den dienst van het mijnwezen, waarin de concessievoorwaarden in haar geheel zijn opgenomen.
						Maatstaf.	Jaar van ingang.	Maatstaf.	Tijdstip van ingang.	
	JAVA EN MADOERA.									
	Concessie.									
	Banjoemas.									
1	Tjilatjap (afd. Tjilatjap).	Magneetijzerzand.	Exploratie- en exploitatie-maatschappij „Banjoemas en Preanger" te Djokjakarta.	451 bouws.	40 jaren.	10 %, van de netto opbrengst.	1908	f 0,25 per bouw.	28 Sept. 1904.	28 Sept. 1904 n°. 15, (3de kwartaal 1904).
	Vergunningen.									
	Semarang.									
I	Vergunning tot het winnen van jodium uit water, afkomstig van bronnen gelegen in de residentiën Semarang en Pekalongan.	(Zie voorgaande kolom.)	A. H. Pröttel.	Niet bepaald.	30 jaren.	Niet bepaald.	1905	—	7 Febr. 1905.	7 Febr. 1905 n°. 28, (1ste kwartaal 1905).
	Kediri.									
II	Vergunning tot het winnen van tras, kaoline en andere silicaten en aluminium-dubbelsilicaten in twee stukken gouvernementsgrond, behoorende tot het gebied der desa Pelem (distr. Tjampoerdarat, afd. Toeloeng Agoeng).	Id.	Mr. C. L van Delden.	4.91 H.A.	30 jaren.	Vaste retributie van f 50 's jaars.	1904	—	30 Aug 1904.	30 Aug. 1904 n°. 14, (3de kwartaal 1904).
III	Vergunning tot het winnen van tras in een stuk gouvernementsgrond, behoorende tot het gebied der desa Taloenkoelon (distr. Tjampoerdarat, afd. Toeloeng Agoeng).	Id.	Naamlooze vennootschap Marmerkalkbranderij Gamping Wadjak, voorheen van Apcar & Co.	16 64 H.A.	30 jaren.	Vaste retributie van f 166,40 's jaars.	1904	—	10 Sept. 1904.	10 Sept. 1904 n°. 26. (3de kwartaal 1904).
	BUITENBEZITTINGEN.									
	Concessiën.									
	Sumatra's Westkust.									
2	Sidingin (afd. Loeboe Sikaping, res. Padangsche Bovenlanden).	Goud en zilver, benevens andere daarmede in samenhang voorkomende delfstoffen.	Mijnbouwmaatschappij „Rau" te Batavia.	1319 bouws.	75 jaren.	10 % van de netto opbrengst.	1908	f 0,25 per bouw.	28 Sept. 1904	28 Sept. 1904 n°. 16. (3de kwartaal 1904).
3	Mandoeng (afd. Loeboe Sikaping, res. Padangsche Bovenlanden).	Id.	Id.	1042 bouws.	75 jaren.	Id.	1908	Id.	Id.	28 Sept. 1904 n°. 17, (3de kwartaal 1904).

B. INLANDSCHE CONCESSIEN (in het behandelde tijdvak door het Gouvernement goedgekeurd).

Volgnummer.	Naam der concessie en ligging van het mijnveld.	Delfstoffen waarvoor de concessie is verleend.	Namen der concessionarissen.	Grootte of geschatte grootte van het mijnveld (in H. A.).	Aanvang en duur der concessie.	Bedongen cijns per kalenderjaar. Maatstaf.	Bedongen cijns per kalenderjaar. Verschuldigd minimumbedrag.	Eventueel verder bedongen opbrengst.	Gouvernementsbesluit waarbij de concessie is goedgekeurd, en kwartaalverslag van den dienst van het mijnwezen, waarin de concessievoorwaarden in haar geheel zijn opgenomen.
	Westerafdeeling van Borneo.								
4	Salimbau I (landschap Salimbau).	Steenkolen en andere delfstoffen, met uitzondering van petroleum en andere bitumineuze zelfstandigheden.	J. H. G. E. David.	2574 H. A.	30 Maart 1905 (75 jaren).	f 0,25 voor elke door de onderneming geproduceerde en daarvan vervoerde ton van 1000 K.G. steenkolen.	f 1175.—	—	30 Maart 1905 n°. 10. (1ste kwartaal 1905).
5	Salimbau II (landschap Salimbau).	Id.	Id.	2992 H. A.	30 Maart 1905 (75 jaren).	Id.	1365,—	—	30 Maart 1905 n°. 10. (1ste kwartaal 1905).
6	Salimbau III (landschap Salimbau).	Id.	Id.	2992 H. A.	30 Maart 1905 (75 jaren).	Id.	1365,—	—	30 Maart 1905 n°. 10. (1ste kwartaal 1905).
7	Salimbau IV (landschap Salimbau).	Id.	Id.	2992 H. A.	30 Maart 1905 (75 jaren).	Id.	1365,—	—	30 Maart 1905 n°. 10. (1ste kwartaal 1905).
8	Salimbau V (landschap Salimbau).	Id.	Id.	2992 H. A.	30 Maart 1905 (75 jaren).	Id.	1365,—	—	30 Maart 1905 n°. 10. (1ste kwartaal 1905).
9	Salimbau VI (landschap Salimbau).	Id.	Id.	2992 H. A.	30 Maart 1905 (75 jaren).	Id.	1365,—	—	30 Maart 1905 n°. 10. (1ste kwartaal 1905).

Bijlage XX.

(Zie hoofdstuk O, afd. III, van het verslag.)

OPGAVEN

betreffende het gouvernements-zout-monopolie over de jaren 1902, 1903 en 1904.

I. OVERZICHT van het ZOUTDEBIET in die gewesten van Nederlandsch-Indië, waar de verkoop van gouvernementswege geschiedt, over de jaren 1902, 1903 en 1904. *a*)

Verkochte hoeveelheden (in pikols). *b*)

GEWESTEN.	1902.	1903.	1904.	GEWESTEN.	1902.	1903.	1904.
JAVA EN MADOERA.				BUITENBEZITTINGEN.			
Bantam	40 023 $^{26}/_{32}$	38 951 $^{9}/_{32}$	44 291 $^{9}/_{32}$	Sumatra's Westkust .	67 213 $^{15}/_{32}$	69 640 $^{22}/_{32}$	67 017 $^{20}/_{32}$
Batavia	91 846 $^{20}/_{32}$	95 048 $^{2}/_{32}$	100 213 $^{31}/_{32}$	Benkoelen . . .	11 284 $^{22}/_{32}$	11 437 $^{26}/_{32}$	11 481 $^{5}/_{32}$
Preanger Regentsch. .	86 189 $^{20}/_{32}$	91 270 $^{21}/_{32}$	95 667 $^{13}/_{32}$	Lampongsche Distr. .	8 565 $^{26}/_{32}$	8 863 $^{17}/_{32}$	9 123 $^{9}/_{32}$
Cheribon	54 707 $^{10}/_{32}$	58 383 $^{15}/_{32}$	69 492 $^{14}/_{32}$	Palembang . . .	47 363 $^{24}/_{32}$	47 548	45 263 $^{8}/_{32}$
Pekalongan	74 096 $^{29}/_{32}$	77 591 $^{5}/_{32}$	83 142 $^{25}/_{32}$	Banka	11 370 $^{17}/_{32}$	11 800 $^{13}/_{32}$	11 625 $^{31}/_{32}$
Semarang	112 404 $^{30}/_{32}$	111 376 $^{28}/_{32}$	125 905 $^{15}/_{32}$	Westerafd. v. Borneo .	27 176 $^{23}/_{32}$	28 397 $^{6}/_{32}$	32 321 $^{18}/_{32}$
Rembang	55 925 $^{8}/_{32}$	56 930 $^{14}/_{32}$	65 976 $^{12}/_{32}$	Zuider- en Oosterafd.			
Soerabaja	86 806 $^{16}/_{32}$	85 946 $^{28}/_{32}$	93 589 $^{23}/_{32}$	van Borneo . . .	49 464 $^{11}/_{32}$	57 853 $^{17}/_{32}$	71 502 $^{16}/_{32}$
Pasoeroean	82 255	77 237 $^{5}/_{32}$	83 904 $^{14}/_{32}$				
Besoeki	47 940	45 119 $^{31}/_{32}$	47 347 $^{16}/_{32}$	Totalen. . .	222 439 $^{10}/_{32}$	235 541	248 335 $^{11}/_{32}$
Banjoemas	60 270 $^{19}/_{32}$	69 442 $^{5}/_{32}$	69 254 $^{25}/_{32}$	Java en Madoera . .	1 180 798 $^{22}/_{32}$	1 190 248 $^{12}/_{32}$	1 276 141 $^{12}/_{32}$
Kedoe	123 986 $^{20}/_{32}$	123 605 $^{12}/_{32}$	125 997 $^{3}/_{32}$				
Soerakarta	36 326 $^{28}/_{32}$	35 945 $^{26}/_{32}$	48 224 $^{11}/_{32}$	Algemeene totalen. .	1 403 238	1 425 789 $^{12}/_{32}$	1 524 476 $^{23}/_{32}$
Madioen	77 861 $^{19}/_{32}$	78 279 $^{22}/_{32}$	73 676 $^{7}/_{32}$				
Kediri	95 275 $^{20}/_{32}$	98 966 $^{5}/_{32}$	92 571 $^{24}/_{32}$				
Madoera	54 881 $^{13}/_{32}$	46 153 $^{8}/_{32}$	56 885 $^{21}/_{32}$				
Totalen. . .	1 180 798 $^{22}/_{32}$	1 190 248 $^{12}/_{32}$	1 276 141 $^{12}/_{32}$				

Berekening van de geldelijke opbrengst.

	1902.	1903.	1904.
Van de hiervóór opgegeven hoeveelheden zijn verkocht:			
JAVA EN MADOERA.			
Los zout verkocht bij de maat			
à f 6,72 per pikol (normaalprijs) . . .	847 967 $^{29}/_{32}$	872 945 $^{7}/_{32}$	759 237 $^{2}/_{32}$
à f 6 per pikol (in de residentie Soerakarta)	36 326 $^{28}/_{32}$	35 945 $^{26}/_{32}$	48 224 $^{11}/_{32}$
à f 2 per pikol (daar waar het zout, na vooraf voor de consumtie onbruikbaar te zijn gemaakt, voor industrieele doeleinden wordt verlangd)	35	834	144 $^{16}/_{32}$
Los zout verkocht bij het gewicht (zie noot b)			
à f 0,12 per K.G. (voor gewoon gebruik) . .	110 227 $^{22}/_{32}$	110 553 $^{28}/_{32}$	105 737 $^{15}/_{32}$
à f 0,03 ^{5} per K.G. (voor industrieele doeleinden)	1 164 $^{26}/_{32}$	1 459 $^{3}/_{32}$	3 000 $^{29}/_{32}$
Verpakt (briquet-) zout (zie noot b)			
à f 0,08 per kati (0,6176 K.G.) . . .	185 076 $^{13}/_{32}$	168 510 $^{12}/_{32}$	359 797 $^{3}/_{32}$
Totalen. . .	1 180 798 $^{22}/_{32}$	1 190 248 $^{12}/_{32}$	1 276 141 $^{12}/_{32}$

a) De opgaven over 1903 zijn als verbeterde, die over 1904 als voorloopige te beschouwen.

b) Bij de verkooppakhuizen te Batavia, Bekasi, Tangerang, Buitenzorg en Tjabangboengin in de residentie Batavia, zoomede bij die te Semarang en Soerabaja (in laatstgenoemde plaats slechts voor een gedeelte van 1904), geschiedt de verkoop niet bij de maat, maar bij het gewicht. Ter wille van de eenvormigheid is ook voor deze verkoopplaatsen het debiet in pikolmaten opgegeven. Voor de herleiding is aangenomen dat 56 K.G. bij meting 1 pikol uitmaakt. De hoeveelheden briquetzout, in de gewesten Madoera, Pasoeroean, Besoeki, Madioen, Kediri en Soerabaja verkocht, zijn in het overzicht, naar den hiervóór aangenomen maatstaf, herleid tot los zout.

GEWESTEN.	1902.	1903.	1904.
BUITENBEZITTINGEN.			
Los zout verkocht bij de maat			
à f 6,96 per pikol (ter Sumatra's Westkust).	66 898$^{15}/_{32}$	68 573 $^{6}/_{32}$	65 433$^{20}/_{32}$
à f 6,72 per pikol (normaalprijs). . . .	99 296 $^{9}/_{32}$	109 488$^{25}/_{32}$	126 931 $^{6}/_{32}$
à f 6 per pikol (te Palembang en in de Lampongsche Districten)	55 929$^{18}/_{32}$	56 411$^{17}/_{32}$	54 356$^{17}/_{32}$

GEWESTEN.	1902.	1903.	1904.
à f 2 per pikol (verstrekking voor industrieele doeleinden) *c*).	315	1 067$^{16}/_{32}$	1 614
Totalen. . .	222 439$^{10}/_{32}$	235 541	248 335$^{11}/_{32}$
Geldelijke opbrengst.			
Java en Madoera. . .	f 7 987 375	f 8 177 400	f 8 986 522
Buitenbezittingen . .	1 469 091	1 553 638	1 637 763
Algemeene totalen. .	f 9 456 466	f 9 731 038	f 10 624 285

II. OPGAVEN omtrent de GOUVERNEMENTS-ZOUTWINNING (op Madoera) over de jaren 1903 en 1904.

Zoutaanmaakplaatsen in de onderstaande afdeelingen der residentie Madoera.	Aantal zoutpannen in bewerking geweest.		Ingeleverde hoeveelheid zout (in kojangs van 30 pikolmaten).		Betaling door de zoutmakers gemiddeld per hoofd genoten (à f 10 per kojang).		Kosten waarop de kojang zout het Gouvernement te staan kwam. *d*)		Aanwezige zoutvoorraad in de depôts (in kojangs) bij het einde van het jaar. *e*)	
	1903.	1904.	1903.	1904.	1903.	1904.	1903.	1904.	1903.	1904.
Sampang . . .	920	920	13 527	13 509	f 147,03	f 146,83	f 13,05	f 11,—	61 372	69 207
Pamekasan . . .	1 081	1 081	12 072	10 213	110,—	95,—	11,—	11,50	48 484	46 031
Soemenep . . .	1 580	1 577	24 016	27 076	167,82	177,72	12,32	12,25	84 269	74 417
Te zamen. .	3 581	3 578	49 615	50 798	f 141,62	f 139,85	f 12,12	f 11,58	194 125	189 655

c) Alleen ter Sumatra's Westkust en Palembang.

d) Met inbegrip van de kosten van administratie, toezicht, opschuring en daarmede in verband staande uitgaven, welke niet afzonderlijk zijn opgegeven.

e) Bovendien lagen opgeschuurd in de doorvoerpakhuizen op Java en waren in de verschillende zoutverkooppakhuizen op en buiten Java voorhanden: op ult. 1903 19 830 kojang en op ult. 1904 16 775 kojang.

Onder deze cijfers zijn begrepen de voorraden briquetzout in het depôt te Soemenep en in de verschillende verkooppakhuizen voor verpakt zout in de residentiën Madoera, Pasoeroean, Besoeki, Soerabaja, Madioen en Kediri.

Op ult. 1904 waren op Madoera voor de opschuring van het ingeleverde zout 166 depôtpakhuizen beschikbaar, namelijk 32 te Sampang, 40 te Boender (bij Pamekasan) en 94 te Soemenep, verdeeld over respectievelijk 2, 2 en 7 etablissementen.

Bijlage IJIJ.

(Zie hoofdstuk O, afd. IV, § 1, van het verslag.)

OVERZICHTEN

betreffende de handelsbeweging tusschen Nederlandsch-Indië [1]) en landen of plaatsen daarbuiten gelegen, over 1904.

[1]) Wat de havens in inlandsche staten betreft, zijn in de statistiek alleen die havens behandeld, waar een *gouvernements*-tol- of havenkantoor gevestigd is.

1°. Herkomst en bestemming der in- en uitgevoerde goederen, enz.

LANDEN OF PLAATSEN VAN HERKOMST OF BESTEMMING.	Waarde van den algemeenen invoer.			Waarde van den algemeenen uitvoer.		
	Goederen.	Ongemunt goud en zilver.	Speciën (gemunt goud en zilver).	Goederen.	Ongemunt goud en zilver.	Speciën (gemunt goud en zilver).
			Voor rekening van particulieren.			
Nederland	f 56 872 571	f 455	f 466 358	f 71 923 241	f 896 098	f 32
Nederland (voor orders)	......	......	......	975 129	"	"
Engeland	26 072 917	"	2 329 950	10 211 960	2 415 173	320 000
Engelsch Kanaal (voor orders)	......	......	......	384 800	"	"
België	375 916	"	"	196 106	"	"
Antwerpen (voor orders)	......	......	......	66 265	"	"
Frankrijk	1 058 995	"	119 750	8 947 992	"	"
Marseille (voor orders)	......	......	......	2 094 475	"	"
Duitschland	4 289 947	"	"	1 856 210	"	"
Duitschland (voor orders)	......	......	......	89 961	"	"
Oostenrijk	174 220	"	"	1 287 470	"	"
Zwitserland	247 336	"	"	8	"	"
Rusland	335 215	"	"	412 291	"	"
Denemarken	25 491	"	"	86 771	"	"
Zweden	26 028	"	"	36 070	"	"
Noorwegen	80 258	"	"	16 798	"	"
Italië	1 726 479	"	"	1 310 479	"	"
Genua (voor orders)	"	"	"	207 537	"	"
Spanje	5 901	"	"	20 579	"	"
Portugal	2 350	"	"	"	"	"
Turkije	113	"	"	13 260	"	"
Egypte	33 360	"	"	984 932	"	"
Port-Saïd (voor orders)	"	"	"	15 359 410	"	"
Suez (voor orders)	"	"	"	189 580	"	"
Afrika	184	"	"	783 234	"	"
Afrika (voor orders)	"	"	"	1 162 146	"	"
Amerika	3 227 888	"	"	24 138 697	"	"
Amerika (voor orders)	"	"	"	2 957 954	"	"
Arabië	15 747	"	615	8 464	"	"
Britsch-Indië	4 929 597	"	"	13 473 262	"	"
Suriname	"	"	"	3 585	"	"
Pinang	17 439 326	19 571	2 627 666	11 173 572	"	1 521 899
Malakka	363 605	"	3 500	9 163 558	"	"
Singapore	52 154 099	7 746	6 782 814	53 199 734	150 492	519 214
Siam	844 380	"	"	443 758	"	"
Saigon	3 413 803	"	753	104 632	"	"
Hongkong	3 504 385	1 350	31 550	17 511 875	"	583 710
Hongkong (voor orders)	"	"	"	3 880	"	"
China	1 531 818	"	394 500	2 223 880	"	"

LANDEN OF PLAATSEN VAN HERKOMST OF BESTEMMING.	Waarde van den algemeenen invoer.			Waarde van den algemeenen uitvoer.		
	Goederen.	Ongemunt goud en zilver.	Speciën (gemunt goud en zilver).	Goederen.	Ongemunt goud en zilver.	* Speciën (gemunt goud en zilver).
Japan	f 2 184 597	f 1 440	"	f 12 366 861	"	"
Manilla	115 802	"	"	16 865	"	"
Serawak	23 375	"	f 1 800	7 730	"	"
Kokos-eilanden	"	"	"	7 650	"	"
Timor-Dilly	449 276	"	16 645	188 090	"	f 36 950
Duitsch-Nieuw-Guinea	37 808	"	"	3 606	"	"
Australië	2 224 293	"	"	2 895 639	"	"
Britsch-Borneo	12 699	"	"	88 425	"	"
Mauritius	"	"	10 350	20 700	"	"
Pondicherry	531 290	"	"	"	"	"
Totalen	a) f 184 331 069	b) f 30 562	c) f 12 786 251	f 268 619 121	d) f 3 461 763	e) f 2 981 805

Voor rekening van het gouvernement.

Nederland	f 8 296 084	"	f 1 100 000	f 20 534 769	"	"
Engeland	10 661	"	"	"	"	"
Frankrijk	4 695	"	"	"	"	"
Duitschland	53 411	"	"	"	"	"
Italië	13 538	"	"	"	"	"
Pinang	105 514	"	"	"	"	"
Singapore	334 089	"	"	3 189	"	"
Hongkong	20 211	"	"	2 780	"	"
China	"	"	"	3 835	"	"
Japan	200	"	"	"	"	"
Britsch-Indië	746 060	"	"	"	"	"
Australië	16 390	"	"	"	"	"
Totaal	f 9 600 853	"	f 1 100 000	f 20 544 573	"	"

a) Enkel met betrekking tot „goederen", voor zooveel voor particuliere rekening in- en uitgevoerd, houdt de handelsstatistiek de cijfers van Java en Madoera en die van de buitenbezittingen uiteen. Voor laatstbedoelde gedeelten van Nederlandsch-Indië waren de cijfers per gewest als volgt:

	Invoerwaarde.	Uitvoerwaarde.
Sumatra's Westkust	f 7 499 805	f 6 291 722
Benkoelen	498 166	151 638
Lampongsche Districten	125 151	267 123
Palembang (met inbegrip van Djambi)	5 298 396	11 302 520
Oostkust van Sumatra	20 523 893	31 454 916
Atjèh en onderhoorigheden	9 009 766	4 732 748
Riouw en onderhoorigheden (met inbegrip van Indragiri)	2 239 729	4 859 339
Banka	911 001	94 628
Billiton	1 002 419	1 197 798
Westerafdeeling van Borneo	3 902 472	8 553 610
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	3 821 949	8 827 526
Celebes en onderhoorigheden	4 342 567	9 137 638
Menado	2 960 641	5 354 546
Amboina	913 107	1 843 967
Ternate	308 820	529 666
Timor en onderhoorigheden	52 014	94 258
Bali en Lombok	2 129 769	2 290 168
Totalen buitenbezittingen	f 65 539 665	f 96 983 841
„ Java en Madoera	118 791 404	171 635 280
Totalen-generaal als boven	f 184 331 069	f 268 619 121

Bij deze gewestelijke splitsing dient in het oog gehouden dat als invoer in eenig gewest alleen is gerekend wat gelost is van hetgeen buiten Nederlandsch-Indië is ingeladen, en als uitvoer enkel wat geladen is met bestemming om buiten Nederlandsch-Indië gelost te worden. Uit dien hoofde bijv. rekent niet onder den uitvoer van Billiton, maar onder dien van Java en Madoera, het op Billiton gewonnen tin, voor zoover het ten verkoop naar Batavia wordt verscheept.

b) Hiervan aan goud f 30 223 (uit Nederland f 116, uit Pinang f 19 571, uit Singapore f 7746, uit Hongkong f 1350 en uit Japan f 1440) en aan zilver f 339 uit Nederland.

c) Hiervan aan gouden munt f 3 014 551, namelijk uit Nederland f 466 358, uit Engeland f 2 329 950, uit Frankrijk f 119 750, uit Pinang f 27 700, uit Singapore f 55 043, uit Hongkong f 5 400 en uit Mauritius f 10 350. Van de f 9 771 700 zilveren munt kwamen alleen uit Singapore en Pinang respectievelijk f 6 727 771 en f 2 599 966.

d) Hiervan aan goud f 896 098 naar Nederland, f 308 423 naar Engeland en f 150 492 naar Singapore en aan edel metaal f 2 106 750 naar Engeland.

e) Hiervan aan gouden munt f 32 naar Nederland, f 100 naar Singapore en f 7200 naar Timor-Dilly.
Van de f 2 974 473 zilveren munt gingen naar Engeland, Pinang, Singapore, Hongkong en Timor-Dilly respectievelijk f 320 000, f 1 521 899, f 519 114, f 583 710 en f 29 750.

2°. Waarde der ingevoerde goederen.

BENAMING DER GOEDEREN.	Ingevoerd uit: Nederland.	Ingevoerd uit: andere landen.	Totaal.
Voor rekening van particulieren.			
Aardewerk van alle soorten	1 214 325	f 819 908	f 2 034 233
Atappen en kadjangmatten	„	290 609	290 609
Bier	587 570	535 818	1 123 388
Blik en blikwerk	667 244	1 346 372	2 013 616
Boeken	224 060	117 585	341 645
Buskruit	14 920	87 480	102 400
Caustic soda	53 304	106 192	159 496
Cement	609 991	630 801	1 240 792
Dranken (voor zoover niet afzonderlijk genoemd)	11 844	29 543	41 387
Drogerijen en medicijnen (id.)	560 101	1 144 829	1 704 930
Eetwaren (boter)	1 280 526	775 185	2 055 711
Id. (ghie)	„	128 899	128 899
Id. (hammen)	160 131	61 136	221 267
Id. (kaas)	186 020	14 961	200 981
Id. (melk)	343 769	533 630	877 399
Id. (tripang)	„	43 169	43 169
Id. (visch)	72 147	4 904 110	4 976 257
Id. (vleesch)	174 704	138 762	313 466
Id. (alle andere soorten)	1 657 231	6 835 125	8 492 356
Fabrieks- en stoomwerktuigen	3 267 360	2 156 758	5 424 118
Gambir	„	731 498	731 498
Garens	646 777	3 328 402	3 975 179
Gedistilleerd (brandewijn)	145 692	456 591	602 283
Id. (likeuren)	589 248	42 266	631 514
Id. (jenever)	65 062	98 956	164 018
Id. (reukwerken)	439 948	106 608	516 556
Id. (whisky)	13 350	126 777	140 127
Id. (alle andere soorten) *f*)	148 908	24 170	173 078
Glas (venster-)	42 152	58 088	100 240
Glas en glaswerk	446 740	400 452	847 192
Goud- en zilverwerk	96 710	85 187	181 897
Getahpertja	„	123	123
Hars	148 265	386 576	534 841
Hout (sandel-)	„	7 337	7 337
Hout (scheepsbouw- en timmer-)	15 011	657 708	672 719
Id. (ander) en houtwerk	39 091	292 569	331 660
IJzer en staal (spoorstaven, enz.)	903 437	150 950	1 054 387
Id. (bruggen en gedeelten daarvan)	122 705	2 570	125 275
Id. (buizen en pijpen)	329 987	706 195	1 036 182
Id. (dakbedekking en goten)	310 613	969 947	1 280 560
Id. (alle andere soorten)	645 514	715 005	1 360 519
IJzer (in staven en bundels)	f 567 033	f 746 094	f 1 313 127
IJzerwerk (spijkers)	291 035	335 240	626 275
Id. (alle andere soorten)	1 023 271	946 111	1 969 382
Instrumenten (muziek-)	125 860	102 846	228 706
Id. (andere)	96 285	48 305	144 590
Kaarsen	58 592	43 592	102 184
Kalk	128	118 538	118 666
Kleederen	486 711	1 838 845	2 325 556
Koffermakerswerk	19 732	107 592	127 324
Koffie	449 358	1 509 195	1 958 553
Kolen (steen-), briquetten en cokes	89 200	3 910 680	3 999 880
Koper (in bladen en platen)	117 791	157 804	275 595
Koper (ander) en koperwerk	297 330	323 407	620 737
Kramerij	1 629 907	1 731 889	3 361 796
Kurken	31 250	20 047	51 297
Lampen	417 511	275 872	693 383
Leder- en lederwerk	151 251	308 346	459 597
Lood (ruw en bewerkt)	136 644	183 869	320 513
Lucifers	345 372	1 888 225	2 233 597
Machinerieën voor suikerfabrieken	1 820 587	313 769	2 131 356
Manufacturen, katoenen, ruwe (ongebleekte)	3 461 782	4 171 588	7 633 370
Id. katoenen (gebleekte)	8 921 066	6 164 971	15 086 037
Id. id. (geverfde of gedrukte)	5 977 051	10 708 862	16 685 913
Id. (wollen en halfwollen)	932 218	673 073	1 605 291
Id. (zijden en halfzijden)	360 880	1 062 037	1 422 917
Id. (zakken)	8 033	1 828 806	1 836 839
Id. (zeildoek)	60 657	37 369	98 026
Id. (andere)	2 788 047	3 888 497	6 676 544
Matten en matwerk	4 988	125 908	130 896
Meel	19 676	2 208 071	2 227 747
Messenmakerswerk	291 372	82 003	373 375
Mest en meststoffen (oliekoeken)	1 996 871	4 259 449	6 256 320
Meubelen	191 774	263 465	455 239
Mineraalwater	271 786	90 271	362 057
Modewaren	388 225	1 164 438	1 552 663
Olie (aard-) of petroleum	„	2 800 062	2 800 062
Id. (klapper-)	„	1 337 193	1 337 193
Id. (lijn-)	265 882	45 307	311 189
Id. (palm-)	54 908	39 741	94 649
Id. (katjang en andere)	61 026	257 783	318 809
Opium	720	3 010 594	3 041 314

f) Hieronder vernis en vruchten op gedistilleerd.

BENAMING DER GOEDEREN.	Ingevoerd uit: Nederland.	Ingevoerd uit: andere landen.	Totaal.
Papier	f 871 340	f 1 389 894	f 2 261 234
Reukwerken (niet met gedistilleerd bereid)	15 589	144 412	160 001
Rijst	„	24 592 836	24 592 836
Rijtuigen	86 232	116 586	202 818
Rijwielen	127 404	51 657	179 061
Schrijf- en teekenbehoeften	169 277	56 376	225 653
Schoenmakerswerk	27 385	147 967	175 352
Speelkaarten	186 691	54 160	240 851
Spoorwegmaterieel (rollend)	657 844	156 462	814 306
Staal en staalwerk	128 393	188 705	317 098
Steen (bewerkte en onbewerkte)	100 559	140 380	240 939
Steenen (vuurvaste)	65 838	32 585	98 423
Suiker	1 828	880 735	882 563
Tabak (sigaren en sigaretten)	624 025	242 131	866 156
Id. (Chineesche)	„	611 374	611 374
Id. (Manilla)	3 129	133 990	137 119
Id. (alle andere)	379 837	285 725	665 562
Teer (Zweedsche) en koolteer	53 771	33 839	87 610
Thee	7	1 467 753	1 467 760
Tin en tinwerk	29 953	149 073	179 026
Touwwerk	75 132	248 378	323 510
Uurwerken	213 858	388 943	602 801

BENAMING DER GOEDEREN.	Ingevoerd uit: Nederland.	Ingevoerd uit: andere landen.	Totaal.
Vaat- en kuipwerk (leggers)	f 62 521	f 56 517	f 119 038
Vee (levend)	4 162	294 851	299 013
Verfwaren	524 517	296 436	820 953
Vuurwapens	71 528	53 188	124 716
Vuurwerk	1 148	1 020 021	1 021 169
Was (mineraal)	276 222	372 602	648 824
Id. (andere)	37 121	122 893	160 014
Wijn (mousseerende)	132 390	81 802	214 192
Id. (afgetapt)	351 630	342 770	694 400
Id. (op fust)	102 403	218 602	321 005
Zadelmakerswerk	49 199	34 808	84 007
Zaden	12 441	378 639	391 080
Zeep	351 153	382 507	733 660
Zemelen	145	322 816	322 961
Zink en zinkwerk	72 664	106 409	179 073
Zout	10 891	1 204 072	1 214 963
Zwavelzuur (ruw)	152 150	158 969	311 119
Zijde (ruwe)	„	220 781	220 781
Diversen	395 927	1 067 253	1 463 180
Totalen	f 56 872 571	f 127 458 498	f 184 331 069

VOOR REKENING VAN HET GOUVERNEMENT.

Aardewerk van alle soorten	f 35 960	f 12 677	f 48 637
Ammunitie	144 885	„	144 885
Bier	300 581	„	300 581
Blik en blikwerk	6 815	„	6 815
Boeken	29 485	450	29 935
Buskruit	55 702	„	55 702
Cement	27 902	67	27 969
Drogerijen en medicijnen	196 663	10 752	207 415
Dynamiet en andere ontplofbare stoffen	56 318	281	56 599
Eetwaren (boter)	154 974	„	154 974
Id. (visch)	28 928	1 802	30 730
Id. (vleesch)	165 356	„	165 356
Id. (andere)	77 509	„	77 509
Fabrieks- en stoomwerktuigen	873 812	42 481	916 293
Gedistilleerd (jenever)	8 610	810	9 420
Id. (alle andere soorten)	137 765	1 789	139 554
Glas en glaswerk	35 973	197	36 170
Hout (scheepsbouw- en timmer-)	3 450	53 306	56 756
Id. (ander) en houtwerk	1 659	„	1 659

IJzer en staal (spoorstaven, enz)	f 445 068	„	f 445 068
Id. (bruggen en gedeelten daarvan)	1 254 766	„	1 254 766
Id. (dakbedekking)	12 460	1 455	13 915
Id. (buizen en pijpen)	95 930	215	96 145
Id. (telegraafdraad en kabels)	18 027	20 000	38 027
Id. (alle andere soorten)	340 005	2 723	342 728
IJzer in staven en bundels	142 022	15	142 037
IJzerwerk (spijkers)	13 586	101	13 687
Id (alle andere soorten)	269 511	2 490	272 001
Instrumenten (muziek-)	5 401	290	5 691
Id. (andere)	30 695	690	31 385
Kleederen	89 057	„	89 057
Kolen (steen-), briquetten en cokes	11 400	311 220	322 620
Koper en koperwerk	371 147	150	371 297
Kramerij	55 756	600	56 356
Kurken	13 852	104	13 956
Lampen	8 848	„	8 848
Leder en lederwerk	25 502	„	25 502
Lood (ruw en bewerkt)	159 143	„	159 143

BENAMING DER GOEDEREN.	Ingevoerd uit: Nederland.	Ingevoerd uit: andere landen.	Totaal.
Manufacturen (katoenen)	f 351 695	„	f 351 695
Id. (wollen en halfwollen)	268 011	„	268 011
Id. (zakken)	31 984	f 1 500	33 484
Id. (zeildoek)	71 522	32	71 554
Id. (andere)	122 664	2 300	124 964
Modewaren	3 155	„	3 155
Olie (lijn–)	54 964	„	54 964
Id. (andere)	30 992	18 942	49 934
pium	72 240	1 050 860	1 123 100
Papier	78 529	200	78 729
Schrijf- en teekenbehoeften	56 836	„	56 836

BENAMING DER GOEDEREN.	Ingevoerd uit: Nederland.	Ingevoerd uit: andere landen.	Totaal.
Spoorwegmaterieel (rollend)	f 744 733	f 5 202	f 749 935
Staal en staalwerk	33 304	12	33 316
Steen (bewerkte en onbewerkte)	11 926	30 582	42 508
Touwwerk	18 328	252	18 580
Verfwaren	119 120	7	119 127
Vlas en vlaswerk	6 322	124	6 446
Vuurwapens	122 981	„	122 981
Zeep	5 685	„	5 685
Zink en zinkwerk	5 675	20	5 695
Diversen	93 065	17901	110 966
Totalen	f 8 008 254	f 1 592 599	f 9 600 853

3°. Waarde der uitgevoerde goederen.

VOOR REKENING VAN PARTICULIEREN.

BENAMING DER GOEDEREN.	Uitgevoerd naar: Nederland.	Uitgevoerd naar: andere landen.	Totaal.
Atappen en kadjangmatten	„	f 21 681	f 21 681
Beenderen	f 160	6 543	6 703
Benzine	55 725	2 512 916	2 568 641
Boeken	23 728	16 039	39 767
Cacao	450 790	160 014	610 804
Cassia (wilde kaneel)	39 408	221 173	260 581
Cassiavruchten	9 682	13 018	22 700
Copra	1 215 772	11 827 415	13 043 187
Djarakpitten	51 263	93 814	145 077
Drakenbloed	„	20 298	20 298
Drogerijen en medicijnen	52 624	606 150	658 774
Eetwaren (tripang)	„	633 516	633 516
Id. (visch)	1	851 786	851 787
Id. (vogelnestjes)	150	403 266	403 416
Id. (alle andere soorten)	619 206	2 728 946	3 348 152
Erts (andere)	23 635	13 360	36 995
Fabrieks- en stoomwerktuigen	48 440	59 926	108 366
Foelie	725 136	399 156	1 124 292
Gambir	„	2 109 084	2 109 084
Garens	48	61 881	61 929
Gedistilleerd (arak)	184 156	351 703	535 859
Getahpertja	6 114	417 398	423 512
Getah (andere)	5 763	5 626 454	5 632 217

BENAMING DER GOEDEREN.	Uitgevoerd naar: Nederland.	Uitgevoerd naar: andere landen.	Totaal.
Gombenzoë	f 14 799	f 1 320 566	f 1 335 365
Gomdamar	353 018	1 278 329	1 631 347
Gomelastiek	36 106	3 221 132	3 257 238
Gomkopal	488 524	1 529 392	2 017 916
Goud- en zilverwerk	12 295	21 565	33 860
Hoorn	28 416	55 876	84 292
Hout (ebben–)	12 046	107 099	119 145
Id. (laka–)	„	24 477	24 477
Id. (sandel–)	4 712	98 285	102 997
Id. (wortel–)	„	25 980	25 980
Id. (scheepsbouw– en timmer–)	611 900	1 531 423	2 143 323
Id. (ander)	481	33 418	33 899
Houtwerk (voor zoover niet afzonderlijk genoemd)	1 219	13 373	14 592
Huiden (id.)	2 592 289	1 201 729	3 794 018
IJzer en staal en dito werk	52 072	54 227	106 299
Indigo (voor de Europeesche markt)	1 585 810	457 885	2 043 695
Id. (voor de inlandsche markt)	„	64 988	64 988
Instrumenten (muziek–)	12 750	12 494	25 244
Juweelen	1 200	59 900	61 100
Kalk	„	45 797	45 797
Kamfer	„	16 211	16 211
Kaneel (eigenlijke)	21 495	24 216	45 711
Kapok	805 234	781 793	1 587 027

BENAMING DER GOEDEREN.	Uitgevoerd naar: Nederland.	Uitgevoerd naar: andere landen.	Totaal.
Kapokpitten	f 37 089	f 16 703	f 53 792
Katoen (ruwe)	136	989 095	989 231
Kinabast	5 482 896	213 182	5 696 078
Kinine	31 540	864 240	895 780
Kleederen	170 667	1 013 422	1 184 089
Koelit bakau en tengar	"	873 039	873 039
Koffie (gepelde)	7 382 720	7 200 275	14 582 995
Id. (in hoornschil)	1 482 949	251 583	1 734 532
Id. (als gedroogde kers)	41 642	7 885	49 527
Kolen (steen–)	20	1 186 860	1 186 880
Koper en koperwerk	9 616	38 480	48 096
Kramerij	47 899	82 912	130 811
Lood (ruw)	271 760	4 143	275 903
Mais (gepelde)	255 946	3 129	259 075
Manufacturen (katoenen)	1 834	626 829	628 663
Id. (zijden en halfzijden)	800	9 024	9 824
Id. (andere)	2 427	65 049	67 476
Matten en matwerk	5 441	146 051	151 492
Meel (tapioca)	773 777	1 444 078	2 217 855
Id. (ander)	8	32 546	32 554
Mest en meststoffen (oliekoeken)	835	42 570	43 405
Meubelen	91 713	43 247	134 960
Nagelen	52 334	24 019	76 353
Nipabladeren	"	45 295	45 295
Noten (muskaat–)	1 028 283	2 250 267	3 278 550
Id. (pinang–)	741	3 058 434	3 059 175
Olie (aard–) of petroleum	13	17 860 761	17 860 774
Id. (kajoepoeti–)	16 872	97 264	114 136
Id. (katjang–)	"	358 955	358 955
Id. (klapper–)	7	493 838	493 845
Id. (andere)	9 933	64 503	74 436
Paarden	"	105 700	105 700
Peper (staart–)	14 776	236 178	250 954
Id. (witte)	186 917	489 665	676 582
Peper (zwarte)	f 782 428	f 3 852 934	f 4 635 362
Petroleumresidu	35	738 858	738 893
Reukwerken (niet met gedistilleerd bereid)	666	73 576	74 242
Rijst (gepelde)	3 348 945	1 260 664	4 609 609
Id. (ongepelde)	"	94 525	94 525
Rotting	578 550	3 861 176	4 439 726
Rottingstokken	2 296	57 753	60 049
Sago	1 000	1 377 185	1 378 185
Schelpen	45 076	1 101 411	1 146 487
Schildpad	46 120	185 820	231 940
Suiker *g*)	460 465	83 662 556	84 123 021
Tabak (voor de Europeesche markt)	34 136 846	9 111 872	43 248 718
Id. (voor de inlandsche markt)	8 708	684 477	693 185
Tengkawangpitten	"	39 040	39 040
Tengkawangvet	16 655	8 319	24 974
Thee	4 351 151	2 727 997	7 079 148
Tin	1 351 191	2 815 503	4 166 694
Tinerts	"	783 420	783 420
Vanille	20 445	2 850	23 295
Vee (levend)	770	568 008	568 778
Vet van balam– en soenteivruchten	"	14 204	14 204
Vezels	48 311	60 662	108 973
Vlas en vlaswerk	6 000	13 187	19 187
Vogelhuiden	8 278	127 228	135 506
Was	35 488	255 641	291 129
Zaden	13 084	257 154	270 238
Zemelen	10	3 929	3 939
Zink en zinkwerk	"	18 045	18 045
Zwam	"	37 496	37 496
Diversen	88 094	550 348	638 442
Totalen	f 72 898 370	f 195 720 751	f 268 619 121

Voor rekening van het Gouvernement. *h*)

BENAMING DER GOEDEREN.	Uitgevoerd naar: Nederland.	Uitgevoerd naar: andere landen.	Totaal.
Kinabast	f 465 893	"	f 465 893
Koffie (gepelde)	4 188 748	"	4 188 748
Tin	15 837 714	"	15 837 714
Diversen	f 42 414	f 9 804	f 52 218
Totalen	f 20 534 769	f 9 804	f 20 544 573

g) De hoeveelheden, verdeeld naar de landen of plaatsen van bestemming, zijn vermeld in hoofdst. O, afd. IV, § 1, van het verslag hiervóór.

h) De hoeveelheden kinabast, koffie en tin, voor gouvernementsrekening in 1904 uitgevoerd en waarnaar de opgegeven waarde berekend is, bedroegen respectievelijk 582 366, 6 981 247 en 12 182 857 K.G.

4°. In- en uitvoer voor particuliere rekening van goederen, waarvan in de handelsstatistiek der opgegeven jaren, nevens de waarde, tevens de hoeveelheden zijn opgegeven. *i*)

BENAMING DER GOEDEREN.	Eenheid.	ALGEMEENE INVOER. (Hoeveelheden in duizendtallen.)					ALGEMEENE UITVOER. (Hoeveelheden in duizendtallen.)				
		1900.	1901.	1902.	1903.	1904.	1900.	1901.	1902.	1903.	1904.
Azijn	Liters.	131	153	130	173	184	„	„	„	„	0^{1}
Balam- en soenteivruchten	K.G.	„	„	„	„	„	8	193	293	4	154
Bier	Liters.	2 468	2 708	2 965	2,987	2 962	1	0^{35}	0^{56}	1	2^{2}
Boter	K.G.	1 169	1 247	1 265	1 336	1 370	0^{27}	0^{11}	0^{1}	0^{2}	0^{1}
Buskruit	id.	56	71	67	85	68^{2}	„	„	„	„	„
Cacao	id.	„	„	„	„	„	1 342	1 267	890	1 469	1 018
Cassia	id.	2^{7}	25	„	„	0^{16}	472	439	526	564	651
Cassiavruchten	id.	„	„	„	„	„	268	281	415	452	378
Copra	id.	1^{5}	0^{7}	32^{7}	12	7^{37}	93 733	67 723	128 567	74 008	86 954
Djarakpitten	id.	„	„	„	„	„	„	483	1 651	1 452	2 072
Drakenbloed	id.	„	0^{2}	„	„	„	26	12	28	42	20^{2}
Foelie	id.	„	„	„	0^{3}	0^{6}	567	598	591	486	749
Gambir	id.	4 568	3529	3 396	3 323	2 925	4 638	3 864	4 144	8 218	8 436
Gedistilleerd (arak)	Liters.	67	68	52	49	71^{7}	2 511	2 989	1 982	2 756	2 679
Id. (alle andere soorten)	K.G.	5^{5}	5^{2}	6^{5}	34	43^{9}	„	„	„	0^{4}	„
	Liters.	3 006	2 291	2 477	2 239	2 355	0^{8}	0^{9}	0^{6}	0^{5}	7^{8}
Ghie (Perzische boter)	K.G.	120	131	132	132	161	0^{9}	1	1^{7}	1^{4}	1
Gom- en harssoorten	id.	331	323	343	306	800	20 527	23 084	19 858	20 736	20 957
Hout (ebben-)	id.	„	„	„	„	„	2 100	2 991	2 799	4 512	3 971
Id. (gahroe-)	id.	1	1^{7}	0^{8}	0^{3}	1	8	22^{5}	14	7^{4}	9^{2}
Id. (laka-)	id.	„	„	„	„	„	69	158	227	301	163
Id. (sandel-)	id.	663	122	125	13	36^{6}	239	612	1 058	1 667	514
Id. (wortel-)	id.	2	59	„	0^{2}	0^{01}	132	477	224	161	103^{9}
Huiden	id.	8^{3}	6	17	98	36^{8}	5 859	6 305	6 137	6 227	6 323
Indigo (niet bereid voor de inlandsche markt)	id.	„	„	„	„	„	587	483	464	546	408
Id. (andere)	id.	14	15	4	„	„	416	60	279	569	324
Ivoor	id.	0^{1}	1^{7}	1^{3}	1^{6}	1	0^{2}	0^{5}	0^{9}	1^{1}	0^{9}
Kaarsen	id.	143	141	98	113	170	0^{7}	0^{4}	0^{5}	0^{9}	0^{4}
Kalk	id.	5 814	3 685	4 025	3 272	3 955	6 696	3 355	5 361	1 933	1 526
Kaneel	id.	3	2	1^{4}	1	1^{3}	242	106	102	137	76
Kapok	id.	84	80	53	68	48^{5}	4 013	4 264	4 103	5 095	5 290
Kapokpitten	id.	„	„	„	0^{9}	„	„	1 862	1 854	1 699	1 793
Katoen	id.	„	67	2^{3}	6	0^{7}	9 284	5 969	5 346	8 216	9 926
Kinabast	id.	„	„	„	„	„	5 294	6 062	6 119	6 490	7 120
Kinine	id	„	0^{55}	0^{3}	0^{1}	0^{29}	„	33	28	31	44^{7}
Klappers	stuks	1 147	635	196	827	618	94	93	329	651	327
Koelit bakau en koelit tengar	K.G.	179	224	207	230	283	777	4 455	2 401	2 580	5 820
Koffie (gepelde)	id.	1 254	892	1 752	2 944	3 255	31 544	22 920	35 183	28 978	24 304

i) Wanneer men in dit overzicht nihil-opgaven vindt, is dit nog geen bewijs dat van het betrokken artikel geen in- of uitvoer heeft plaats gehad, maar leide men daaruit af dat het artikel in de handelsstatistiek niet afzonderlijk is genoemd of wel dat de hoeveelheden te gering waren, om in dit overzicht te worden opgenomen.

BENAMING DER GOEDEREN.	Eenheid.	ALGEMEENE INVOER. (Hoeveelheden in duizendtallen.)					ALGEMEENE UITVOER. (Hoeveelheden in duizendtallen.)				
		1900.	1901.	1902.	1903.	1904.	1900.	1901.	1902.	1903.	1904.
Koffie (in hoornschil)	K.G.	15	16	8	2	10^{5}	11 422	5 661	9 487	10 633	3 469
Id. (gedroogde kers)	id.	„	„	„	„	„	151	44	854	150	247
Kolen (steen-) en cokes	ton.	111	190	162	218	195	„	„	„	30	59
Kruidnagelen	K.G.	85	53	58	98	80	171	185	189	252	152
Lucifers (gewone houten)	gros, doosjes.	3 217	2 033	1 849	2 493	2 477	0^{17}	0^{17}	0^{8}	„	„
Meel	K.G.	15 976	18 768	17 803	15 590	15 912	6 376	6 796	9 403	13 441	27 926
Melk	id.	1 115	1 232	1 395	1 520	1 757	6^{5}	19	17	14^{6}	10^{3}
Meststoffen (oliekoeken)	id.	4 092	8 148	7 118	7 247	14 063	580	633	1 172	1 373	918
Mineraal-, bron- en kunstwater	flesschen.	1 273	1 603	1 848	1 535	1 034	6	4	2	7^{5}	7
Noten (muskaat-)	K.G.	1^{4}	1^{4}	27	4	5^{9}	2 475	2 906	2 751	2 523	3 278
Id. (pinang-)	id.	„	19	„	„	9^{4}	18 165	15 316	17 903	9 349	20 394
Id. (wilde)	id	6^{6}	„	„	„	„	15	57	75	44^{9}	54
Olie (aard-) of petroleum	Liters.	78 897	87 015	39 985	47 104	56 001	114 819	285 192	241 856	247 751	446 519
Id. (katjang-)	id.	103	77	101	97	89	2 931	1 667	2 165	1 731	2 393
Id. (klapper-)	id.	3 009	3 075	2 503	4 111	4 457	2 914	2 219	2 812	3 159	2 469
Opium	K.G.	172	196	192	131	153	0^{25}	0^{2}	0^{2}	0^{6}	0^{03}
Peper (gewone)	id.	55	34	27	45	20^{9}	11 437	10 673	11 778	14 073	12 941
Id. (staart-)	id.	„	„	„	„	0^{27}	277	153	115	168	167
Rijst (gepelde)	id.	218 803	606 311	372 596	199 080	306 919	38 105	35 085	41 867	36 626	46 096
Id (ongepelde)	id.	931	1 274	775	545	786	3 884	3 555	1 985	2 106	1 890
Rotting	id.	42	67	23	29	66^{2}	26 047	24 008	29 874	32 056	29 598
Sago	id.	181	148	223	224	176	12 054	12 433	16 423	875	915
Salpeter	id.	287	108	283	191	232	„	„	„	„	„
Schildpad	id.	0^{5}	0^{15}	„	„	0^{1}	14	13	14	6^{7}	11^{5}
Stroop uit vruchten	flesschen.	4	4^{6}	4^{7}	5	4^{8}	0^{3}	0^{6}	0^{4}	1^{1}	„
Speelkaarten (Europeesche)	spellen.	90	79	84	80	92	„	„	„	0^{3}	0^{7}
Suiker	K.G.	5 384	5 722	6 084	6 751	5 883	736 606	723 668	863 809	865 394	1 051 537
Tabak (voor de inlandsche markt)	id.	2 006	1 967	2 156	1 922	2 219	613	1 781	1 793	1 887	1 732
Id. (andere)							52 398	41 917	47 243	51 347	54 601
Id. (sigaren en sigaretten)	id.	220	250	250	229	236	1^{8}	6	6	2^{6}	9^{58}
Tarwe	Liters.	7^{8}	6^{5}	6^{2}	10	12^{17}	„	„	„	„	„
Thee	K.G.	2 226	1 842	1 914	2 022	1 834	7 634	7 847	7 093	9 676	11 798
Tin	id.	23^{8}	71^{5}	110	106	140	5 839	4 468	4 029	3 581	3 205
Tinerts	id.	„	„	„	„	„	1 187	1 350	1 563	1 767	1 566
Vanille	id.	„	„	„	„	„	1^{45}	0^{6}	0^{55}	3^{1}	1^{55}
Visch (gezouten of gedroogd)	id.	37 190	33 444	30 470	22 240	22 990	14 803	8 925	8 622	9 911	11 099
Id. (tripang)	id.	83	76	97	95	53^{96}	651	834	848	896	633
Was	id.	2 918	230	164	148	848	274	564	51	112	291
Wijn (mousseerende)	flesschen	75	89	98	84	77^{88}	0^{89}	„	0^{2}	0^{4}	0^{4}
Id. (andere)	Liters.	1 833	961	1 769	1 775	1 634	2	4^{5}	0^{8}	0^{8}	2^{7}
Zout	K.G.	17 943	18 621	20 390	22 715	24 299	74^{8}	64	12	11^{7}	321
Zwam	id.	„	„	„	„	„	67	187	127	73	149
Zwavel	id.	155	158	173	389	529	„	„	„	„	„

Bijlage ZZ.

(Zie hoofdstuk O, afd. IV, § 2, van het verslag.)

OVERZICHTEN

BETREFFENDE DE

SCHEEPVAART

OVER

1904.

ZZ

I. SCHEEPVAARTBEWEGING over 1904 (voor zooveel de jaarlijksche algemeene handelsstatistiek van Nederlandsch-Indië die doet kennen). *a*)

1°. Aantal aangekomen en vertrokken schepen.

HAVENS.	Inklaringen bij aankomst van en uitklaringen bij vertrek naar buiten Nederlandsch-Indië.				Kustvaart. *b*)			
	Aantal stoomschepen.	Aantal zeilschepen getuigd op Europeesche wijze.	Aantal zeilschepen getuigd op inlandsche wijze.	Te zamen.	Aantal stoomschepen	Aantal zeilschepen getuigd op Europeesche wijze.	Aantal zeilschepen getuigd op inlandsche wijze.	Te zamen.
A. Aangekomen schepen.								
Batavia	297	15	„	312	419	59	253	731
Semarang	52	5	1	58	36	27	154	217
Soerabaja	217	6	„	223	234	10	98	342
Cheribon	8	„	3	11	9	22	„	31
Tjilatjap	7	„	„	7	25	„	„	25
Overige havens op Java en Madoera	55	1	7	63	76	41	2 790	2 907
Padang	62	1	„	63	85	„	50	135
Oelèë Lheuë	94	„	„	94	14	„	„	14
Idi	126	„	„	126	39	„	34	73
Palembang	149	„	„	149	204	44	397	645
Makasser	26	7	8	41	259	2	135	396
Havens in de gewesten: Oostkust van Sumatra	1 300	3	993	2 296	312	„	309	621
Havens in de gewesten: Riouw en onderhoorigheden	906	41	907	1 854	5	„	194	199
Havens in de gewesten: Banka en Billiton	160	1	4	165	81	77	746	904
Havens in de gewesten: Wester- en Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	260	7	103	370	117	73	1 100	1 290
Havens in de gewesten: Menado	7	„	„	7	37	17	33	87
Havens in de gewesten: Ternate en Amboina	24	„	„	24	99	26	40	165
Overige havens in de buitenbezittingen	339	6	43	388	628	7	5 030	5 665
Totalen	4 089	93	2 069	6 251	2 679	405	11 363	14 447
Van voormeld totaal aangekomen schepen behoorden tehuis:								
in Nederland	171	4	„	175	100	„	„	100
„ Nederlandsch-Indië	1 312	7	411	1 730	2 354	394	11 292	14 040
„ Malakka en de Straits-Settlements	1 571	41	1 585	3 197	76	„	3	79
„ andere landen	1 035	41	73	1 149	149	11	68	228
Totalen als boven	4 089	93	2 069	6 251	2 679	405	11 363	14 447

a) Bedoelde statistiek bevat namelijk niet het geheele scheepvaartverkeer in den Indischen Archipel, aangezien zij alleen rekening houdt met de inklaringen ter plaatse van *eerste* aankomst in Nederlandsch-Indië, en met de uitklaringen ter plaatse van vertrek naar *buiten* Nederlandsch-Indië. Wat de havens in zelfbesturende gewesten betreft, strekken de opgaven zich bovendien alleen tot die havens uit, waar van gouvernementswege tolrechten worden geheven of wel gouvernements-havenkantoren gevestigd zijn.

Van de kantoren te Mana, Bintoehan, Bajoeng Lentjir, Soengei Djawi Djawi, Poeloe Kompai, Bwool, Paleleh, Pogor, Siau, Liroeng, Parigi, Amahei, Giser, Goram, Elat, Sera, Tepa, Woeloer en Roti (Baä) zijn geen cijfers ontvangen.

b) In de over de kustvaart handelende tabellen der in hoofde dezer bedoelde jaarstatistiek, en derhalve ook in de hier medegedeelde cijfers, is niet opgenomen het scheepvaartverkeer tusschen de verschillende havens onderling van Java en Madoera, noch ook, wat de buitenbezittingen betreft, het verkeer tusschen de havens van eenzelfde gewest aldaar. Voorts wordt in die tabellen geen gewag gemaakt van reizen, die geen kustvaart in den zin van Ind. St. 1825 n°. 48, art. 2, ten doel hadden, en evenmin van het aankomen op en vertrekken van tusschenstations van de stoomschepen die op bepaalde lijnen een geregelden dienst onderhouden.

HAVENS.	Inklaringen bij aankomst van en uitklaringen bij vertrek naar buiten Nederlandsch-Indië.				Kustvaart. b)			
	Aantal stoom-schepen.	Aantal zeilschepen getuigd op Europeesche wijze	Aantal zeilschepen getuigd op inlandsche wijze.	Te zamen.	Aantal stoom-schepen.	Aantal zeilschepen getuigd op Europeesche wijze.	Aantal zeilschepen getuigd op inlandsche wijze.	Te zamen.
B. Vertrokken schepen.								
Batavia	191	4	„	195	410	81	203	694
Semarang	174	8	„	182	14	24	136	174
Soerabaja	118	3	„	121	257	3	112	372
Cheribon	24	„	„	24	5	20	„	25
Tjilatjap	14	„	„	14	30	„	„	30
Overige havens van Java en Madoera	104	14	5	123	81	64	2 824	2 969
Padang	78	8	„	86	90	„	55	145
Oelèë Lheuë	114	„	„	114	15	„	„	15
Idi	123	„	„	123	39	„	32	71
Palembang	221	„	4	225	156	42	392	590
Makasser	20	3	16	39	263	5	217	485
Havens in de gewesten: Oostkust van Sumatra	1 576	2	1 059	2 637	304	„	301	605
Havens in de gewesten: Riouw en onderhoorigheden	909	40	967	1 916	3	„	218	221
Havens in de gewesten: Banka en Billiton	39	„	3	42	146	63	741	950
Havens in de gewesten: Wester- en Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	306	6	93	405	116	63	1 017	1 196
Havens in de gewesten: Menado	6	4	„	10	28	17	34	79
Havens in de gewesten: Ternate en Amboina	15	„	„	15	99	27	30	156
Overige havens in de buitenbezittingen	283	3	39	325	598	5	4 983	5 586
Totalen	4 315	95	2 186	6 596	2 654	414	11 295	14 363
Van voormeld totaal vertrokken schepen behoorden tehuis:								
in Nederland	168	4	„	172	79	„	„	79
„ Nederlandsch-Indië	1 359	4	499	1 862	2 306	399	11 234	13 939
„ Malakka en de Straits-Settlements	1 846	42	1 639	3 527	115	„	„	115
„ andere landen	942	45	48	1 035	154	15	61	230
Totalen als boven	4 315	95	2 186	6 596	2 654	414	11 295	14 363

2°. Inhoudsgrootte der onder 1°. bedoelde schepen.

Landen waar de schepen tehuis behoorden.	Inklaringen bij aankomst van en uitklaringen bij vertrek naar buiten Nederlandsch-Indië. Inhoudsgrootte (in M³.)				Kustvaart. b) Inhoudsgrootte (in M³.)			
	der stoomschepen.	der zeilschepen getuigd op Europeesche wijze.	der zeilschepen getuigd op inlandsche wijze.	van het totaal aantal schepen.	der stoomschepen.	der zeilschepen getuigd op Europeesche wijze.	der zeilschepen getuigd op inlandsche wijze.	van het totaal aantal schepen.
A. Aangekomen schepen.								
Nederland	1 177 597	17 264	„	1 194 861	667 185	„	„	667 185
Nederlandsch-Indië	1 661 935	1 887	20 565	1 684 387	3 824 875	137 385	292 893	4 255 153
Malakka en de Straits-Settlements	671 273	6 177	342 346	1 019 796	146 723	„	285	147 008
Andere landen	4 040 140	104 142	3 891	4 148 173	518 110	7 937	6 272	532 319
Totalen	7 550 945	129 470	366 802	8 047 217	5 156 893	145 322	299 450	5 601 665
B. Vertrokken schepen.								
Nederland	1 183 303	19 547	„	1 202 850	543 965	„	„	543 965
Nederlandsch-Indië	1 492 316	1 454	23 587	1 517 357	3 692 120	130 101	297 222	4 119 443
Malakka en de Straits-Settlements	660 809	6 398	349 474	1 016 681	185 652	„	„	185 652
Andere landen	3 891 892	110 695	8 836	4 011 423	753 954	21 258	5 980	781 192
Totalen	7 228 320	138 094	381 897	7 748 311	5 175 691	151 359	303 202	5 630 252

3°. Landen of plaatsen van herkomst of bestemming der in Nederlandsch-Indië aangekomen of van daar naar buiten Nederlandsch-Indië vertrokken schepen.

Landen of plaatsen van herkomst of bestemming.	Aantal schepen.				Inhoudsgrootte (in M³.)			
	Stoomschepen.	Zeilschepen getuigd op Europeesche wijze.	Zeilschepen getuigd op inlandsche wijze.	Te zamen.	der stoomschepen.	der zeilschepen getuigd op Europeesche wijze.	der zeilschepen getuigd op inlandsche wijze.	Te zamen.
A. Aangekomen schepen.								
Van Nederland	90	8	„	98	587 709	24 610	„	612 319
„ Engeland	25	„	„	25	181 604	„	„	181 604
andere landen van Europa	16	„	„	16	136 378	„	„	136 378
Amerika	7	15	„	22	44 980	75 656	„	120 636
Britsche Antillen	1	„	„	1	7 613	„	„	7 613
„ Britsch Zuid-Afrika	14	6	„	20	93 907	11 616	„	105 523
„ Mauritius	„	2	„	2	„	977	„	977
„ Egypte en Port-Saïd	69	„	„	69	462 959	„	„	462 959
„ Fransch Voor-Indië	1	„	„	1	10 230	„	„	10 230
„ Britsch-Indië en Ceylon	62	„	„	62	369 434	„	„	369 434
Malakka en de Straits-Settlements	3 525	51	1 935	5 511	4 020 310	8 256	355 006	4 383 572
„ Siam	12	„	53	65	38 362	„	9 484	47 846
„ Fransch Indo-China	20	„	„	20	83 848	„	„	83 848
„ Hongkong	31	1	„	32	193 674	6 364	„	200 038
„ China	56	1	6	63	306 834	435	1 528	308 797

Landen of plaatsen van herkomst of bestemming.	Aantal schepen.				Inhoudsgrootte (in M³.)			
	Stoom-schepen.	Zeilschepen		Te zamen.	der stoom-schepen.	der zeilschepen		Te zamen.
		getuigd op Europeesche wijze.	getuigd op inlandsche wijze.			getuigd op Europeesche wijze.	getuigd op inlandsche wijze.	
Van Japan	63	„	„	63	486 619	„	„	486 619
„ Manila en Philippijnen	19	„	5	24	117 989	„	37	118 026
„ Serawak	„	1	4	5	„	306	74	380
„ Britsch Noord-Borneo	2	2	40	44	1 740	16	211	1 967
„ Portugeesch Timor	9	„	22	31	21 039	„	181	21 220
„ Cocos-eilanden	„	3	„	3	„	849	„	849
„ Australië	67	3	4	74	385 716	385	281	386 382
Totalen	4 089	93	2 069	6 251	7 550 945	129 470	366 802	8 047 217

B. Vertrokken schepen.

Landen of plaatsen van herkomst of bestemming.	Stoom-schepen.	Zeilschepen getuigd op Europeesche wijze.	Zeilschepen getuigd op inlandsche wijze.	Te zamen.	der stoom-schepen.	der zeilschepen getuigd op Europeesche wijze.	der zeilschepen getuigd op inlandsche wijze.	Te zamen.
Naar Nederland	101	2	„	103	822 358	4 606	„	826 964
„ Engeland	12	1	„	13	78 739	1 745	„	80 484
„ andere landen van Europa	26	„	„	26	206 992	„	„	206 992
„ Amerika	62	11	„	73	460 505	27 832	„	488 337
„ Britsche Antillen	„	2	„	2	„	9 004	„	9 004
„ Sint Helena (voor orders)	1	4	1	6	6 363	22 721	7 504	36 588
„ Britsch Zuid-Afrika	1	8	„	9	5 193	22 556	„	27 749
„ Mauritius	„	2	„	2	„	1 716	„	1 716
„ Egypte en Port-Saïd (voor orders)	41	„	„	41	283 488	„	„	283 488
„ Britsch-Indië en Ceylon	52	„	„	52	341 325	„	„	341 325
„ Malakka en de Straits-Settlements	3 755	47	2 095	5 897	3 684 348	8 212	368 242	4 060 802
„ Siam	15	3	26	44	34 863	6 800	4 902	46 565
„ Fransch Indo-China	7	„	„	7	21 630	„	„	21 630
„ Hongkong	86	„	„	86	430 974	„	„	430 974
„ China	80	1	3	84	439 098	4 666	585	444 349
„ Aziatisch Rusland	1	„	„	1	7 844	„	„	7 844
„ Japan	31	„	„	31	184 260	„	„	184 260
„ Manila en Philippijnen	14	„	5	19	64 334	„	37	64 371
„ Serawak	„	1	6	7	„	306	134	440
„ Britsch Noord-Borneo	2	2	32	36	6 444	16	181	6 611
„ Portugeesch Timor	1	„	16	17	2 342	„	191	2 533
„ Cocos-eilanden	„	2	„	2	„	566	„	566
„ Christmas-eilanden	1	„	„	1	1 430	„	„	1 430
„ Carolinen	1	„	„	1	1 140	„	„	1 140
„ Marshalls-eilanden	„	1	„	1	„	1 066	„	1 066
„ Australië	24	8	2	34	134 226	26 282	121	160 629
„ Nieuw-Zeeland	1	„	„	1	10 424	„	„	10 424
Totalen	4 315	95	2 186	6 596	7 228 320	138 094	381 897	7 748 311

ZZ

II. Overzicht van de in Nederlandsch-Indië tehuis behoorende schepen en vaartuigen, groot 30 M³. en daarboven, op ult. 1904.

GEWESTEN.	Stoomschepen.		Barken.		Brikken.		Schoeners.		Kotters.		Chineesche, inlandsche en andere vaartuigen.		Totaal.	
	Aantal.	Inhoudsgrootte (in M³.).	Aantal.	Inhoudsgrootte (in M³.).	Aantal.	Inhoudsgrootte (in M³.).	Aantal.	Inhoudsgrootte (in M³.).	Aantal.	Inhoudsgrootte (in M³.).	Aantal.	Inhoudsgrootte (in M³.).	Aantal.	Inhoudsgrootte (in M³.).
JAVA EN MADOERA.														
Bantam	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	12	636	12	636
Batavia	51	140 927	7	13 790	„	„	4	425	„	„	184	9 215	246	164 357
Cheribon	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	26	1 302	26	1 302
Pekalongan	2	67	„	„	„	„	1	113	„	„	124	6 548	127	6 728
Semarang	8	5 473	„	„	„	„	„	„	„	„	209	13 733	217	19 206
Rembang	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	71	2 979	71	2 979
Soerabaja	12	1 964	2	1 379	2	846	24	2 024	1	33	364	20 844	405	27 090
Pasoeroean	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	93	4 520	93	4 520
Besoeki	1	128	„	„	„	„	„	„	2	140	22	1 218	25	1 486
Totalen	74	148 559	9	15 169	2	846	29	2 562	3	173	1105	60 995	1222	228 304
BUITENBEZITTINGEN.														
Sumatra's Westkust	2	247	„	„	„	„	„	„	„	„	30	1 675	32	1 922
Benkoelen	1	36	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	36
Lampongsche Districten	„	„	„	„	„	„	2	96	„	„	7	403	9	499
Palembang	31	3 835	11	8 595	1	369	1	97	„	„	45	5 222	89	18 118
Riouw en onderhoorigheden	14	7 203	„	„	„	„	„	„	„	„	6	1 087	20	8 290
Oostkust van Sumatra	20	18 685	„	„	„	„	„	„	„	„	134	15 822	154	34 507
Atjèh en onderhoorigheden	1	226	„	„	„	„	„	„	„	„	17	1 330	18	1 556
Banka	1	1 250	„	„	„	„	22	3 119	„	„	40	2 289	63	6 658
Billiton	3	309	„	„	„	„	„	„	„	„	34	1 960	37	2 269
Westerafdeeling van Borneo	9	1 600	„	„	1	466	5	1 711	„	„	49	2 370	64	6 147
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo	20	2 615	2	1 246	„	„	11	1 356	„	„	15	578	48	5 795
Celebes en onderhoorigheden	„	„	„	„	1	966	18	2 269	„	„	330	18 165	349	21 400
Menado	1	258	„	„	„	„	7	1 626	3	115	3	144	14	2 143
Ternate en onderhoorigheden	3	567	„	„	„	„	„	„	1	63	„	„	4	630
Amboina	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	21	854	21	854
Bali en Lombok	1	270	„	„	„	„	„	„	„	„	31	2 206	32	2 476
Buitenbezittingen	107	37 101	13	9 841	3	1 801	66	10 274	4	178	762	54 105	955	112 057
Java en Madoera (zie hooger)	74	148 559	9	15 169	2	846	29	2 562	3	173	1105	60 995	1222	228 304
Algemeene totalen	181	185 660	22	25 010	5	2 647	95	12 836	7	351	1867	115 100	2177	340 361
Op ult. 1903 waren de algemeene totalen.	176	156 919	24	30 703	6	2 647	110	16 898	5	268	2308	134 010	2629	341 445

De SCHEPEN en VAARTUIGEN, ten behoeve van welke ZEEBRIEVEN waren afgegeven, waren op ult. 1904 verdeeld als volgt:

Waar de bodems tehuis behoorden.		Aantal bodems ter inhoudsgrootte van:													Gezamenlijk aantal bodems.	Gezamenlijke inhoudsgrootte (in M³.).	Op ult. 1903 waren de totalen:	
Gewest.	Plaats	150 M³. en daarbeneden.	boven 150 t/m 300 M³.	boven 300 t/m 450 M³.	boven 450 t/m 600 M³.	boven 600 t/m 750 M³.	boven 750 t/m 900 M³.	boven 900 t/m 1050 M³.	boven 1050 t/m 1200 M³.	boven 1200 t/m 1350 M³.	boven 1350 t/m 1500 M³.	boven 1500 t/m 2250 M³.	boven 2250 t/m 3000 M³.	boven 3000 M³.			Aantal bodems.	Inhoudsgrootte in M³.).
								STOOMSCHEPEN.										
Batavia.	Batavia	"	1	1	1	2	"	3	3	1	1	7	14	14	48	114 058	51	109 902
Semarang	Semarang.	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	1	2	5 034	7	3 841
Soerabaja	Soerabaja	1	2	2	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	5	1 012	14	2 352
Besoeki.	Banjoewangi	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	128	1	128
Madoera	Kamal	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	152	"	"
Palembang . . .	Palembang.	1	"	"	3	"	"	"	"	"	"	"	"	"	4	1 783	33	6 322
Oostkust van Sumatra.	Belawan Deli. . . .	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	119	5	730
	Medan	"	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	463	"	"
	Pangkalan Brandan. .	9	"	"	"	"	2	"	1	"	1	"	"	2	15	5 190	7	13 450
	Tandjoeng Poera. . .	10	"	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	11	1 090	4	910
	Tandjoeng Balei. . .	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	169	1	169
Riouw en onderhoorigheden.	Tandjoeng Pinang . .	2	7	1	"	"	"	"	2	"	"	"	1	"	13	7 315	11	6 930
Banka	Muntok	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	"	"	"	1	1 250	1	1 250
Westerafdeeling van Borneo	Pontianak	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	"	"	"	1	1 212	8	1 558
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo. .	Bandjermasin	"	"	"	"	"	1	"	"	"	"	1	"	"	2	2 331	1	93
	Balikpapan.	"	"	1	3	"	"	"	"	"	"	"	"	1	5	5 178	"	
	Moeara Djawa . . .	"	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	461	"	"
	Samarinda	3	"	1	1	"	"	"	"	"	"	"	"	1	6	4 260	14	6 757
Menado.	Menado	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	31	"	"
Ternate en onderhoorigheden	Gorontalo	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	258	1	258
	Ternate.	1	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2	475	4	647
	Batjan	3	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	3	249	"	"
Bali en Lombok . .	Singaradja.	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	270	1	270
Billiton.	Tandjoeng Pandan. .	4	"	"	"	"	"	"	"	"	"		"	"	4	398	3	309
Hongkong.	Hongkong.	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	3	3	20 896	"	"
	Totalen. . .	38	13	7	10	3	3	3	6	3	2	9	15	22	134	173 782	167	155 876

Waar de bodems tehuis behoorden.		Aantal bodems ter inhoudsgrootte van:													Gezamenlijk aantal bodems.	Gezamenlijke inhoudsgrootte (in M³.).	Op ult. 1903 waren de totalen	
Gewest.	Plaats.	150 M³. en daarbeneden.	boven 150 t/m 300 M³.	boven 300 t/m 450 M³.	boven 450 t/m 600 M³.	boven 600 t/m 750 M³.	boven 750 t/m 900 M³.	boven 900 t/m 1050 M³.	boven 1050 t/m 1200 M³.	boven 1200 t/m 1350 M³.	boven 1350 t/m 1500 M³.	boven 1500 t/m 2250 M³.	boven 2250 t/m 3000 M³.	boven 3000 M³.			Aantal bodems.	Inhoudsgrootte (in M³.).
								ZEILVAARTUIGEN.										
Batavia.	Batavia	1	1	"	"	1	1	"	"	1	"	2	"	2	9	14 787	12	14 398
Soerabaja.	Soerabaja	"	1	2	"	1	"	"	"	"	"	1	"	"	5	3 339	29	6 720
	Grisee	"	"	"	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"	1	807	"	"
Madoera	Soemenep	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	255	"	"
Palembang.	Palembang.	1	"	1	2	2	3	2	"	1	"	"	"	"	12	8 844	27	12 773
Banka.	Muntok	7	5	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	12	1 986	14	2 043
	Blinjoe	2	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2	246	2	235
	Pangkalpinang . . .	2	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	3	504	2	331
	Soengeiliat.	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	162	3	372
Westerafdeeling van Borneo.	Pontianak	"	3	5	2	"	"	"	"	"	"	"	"	"	10	3 708	7	2 747
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.	Bandjermasin	9	3	1	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	14	2 523	12	1 623
	Sampit	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	141	1	48
	Pegatan.	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	234	"	"
	Kota Baroe	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	120	"	"
Celebes en onderhoorigheden.	Makasser	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	279	20	2 053
Menado.	Donggala	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	288	"	"
	Gorontalo	2	2	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	5	1 185	9	1 786
Ternate en onderhoorigheden.	Ternate	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	84	1	63
	Obi.	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	18	"	"
Amboina.	Banda.	2	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	3	342	6	552
	Totalen. . .	30	22	9	4	6	5	2	"	2	"	3	"	2	85	39 852	145	45 744

III. Opgaaf van de op Europeesche wijze getuigde schepen, die in 1904 in den Nederlandsch-Indischen Archipel zijn verongelukt.

Volg-nummer.	Datum van het ongeval.	Plaats van het ongeval.	Omschrijving van het schip.			Aard van het ongeval.	Verdere bijzonderheden.
			Nationaliteit.	Naam.	Soort.		
	1904.						
1	8 April.	Tandjoeng Ketam.	Engelsche.	*Rotong.*	Stoomschip.	Op een zandplaat gestooten en daarna gezonken.	Schip verloren; bemanning gered. Lading gedeeltelijk gered.
2	27 Mei.	Sanoer (zuidkust van het eiland Bali).	Nederlandsch-Indische.	*Sri Koemala.*	Zeilschip.	Gestrand	Schip verloren.
3	14 Aug.	Gosong Si Randah (in de nabijheid van de Emmahaven).	Engelsche.	*Tenby.*	Stoomschip.	Gestrand.	Schip verloren; bemanning gered. Een klein gedeelte der lading suiker gered.
4	14 Sept.	Binnenhaven van Djoeana (res. Semarang).	Nederlandsch-Indische.	*Priok.*	Id.	Bij hooge zeeën ondergeloopen.	Het schip is nog niet gelicht.
5	—	Bank van Tanah (res. Cheribon).	Id.	*Eugenie.*	Id.	Door zwaar weer lek gesprongen en gezonken.	Schip verloren; bemanning gered.

Bijlage AAA.

(Zie hoofdstuk O, afd. V, van het verslag.)

OPGAVEN

BETREFFENDE DE

aan particulieren toebehoorende industrieele inrichtingen (uitgenomen die welke de verwerking van landbouwproducten beoogen), en de loonen van ambachtslieden en koelies

IN

NEDERLANDSCH-INDIË

OVER

1904.

I. OVERZICHT betreffende de industrieele inrichtingen.

(Voor zooveel daarvan in de gewestelijke verslagen is melding gemaakt.)

1°. FABRIEKSWEZEN.

Volg-nummer.	GEWESTELIJKE AANDUIDING VAN DE FABRIEKEN, ENZ. a)	Beweegkracht.	Aantal gebezigde werklieden gemiddeld per dag.	Gemiddeld loon der werklieden. b)
	Bantam.			
1	Zeepziederij te Serang van TAN HIN TJONG.	c) †	†	†
2	Zeepziederij en siropenfabriek te Serang van SOUW KAY LIAN en TOM ENG BO.	†	†	†
	Batavia.			
3	Gasfabriek (Nederlandsch-Indische Gasmaatschappij).	stoom	300	f 0,40 à f 2,50 per dag.
4	Idem te Buitenzorg.	id.	30	f 0,40 „ f 1 „ „
5	Fabriek van stoom- en andere werktuigen, tevens ijzergieterij (firma TAYLOR & LAWSON).	id.	200	f 0,50 „ f 2 „ „
6	Fabriek van de Bataviaasche Electrische Trammaatschappij.	id.	100	f 0,50 per dag.
7	Fabriek voor herstellingen aan tramwegmaterieel (Nederlandsch-Indische Tramwegmaatschappij).	id.	42	f 1,15 „ „
8	Fabriek der Nederlandsch-Indische Electriciteitmaatschappij te Amsterdam.	id.	20	f 0,90 „ „
9	Stoom-, brood- en meelfabriek (Naamlooze vennootschap „Handelsvereeniging LEROUX & C°.").	†	†	†
10	Gecombineerde mineraal- en medicinaal-waterfabrieken „Fortuna" (Naamlooze vennootschap).	handenarbeid	26	f 10 's maands.
11	IJsfabriek (W. BUDDINGH).	stoom	50	f 20 „
12	Vereenigde ijsfabrieken „Petodjo".	id.	40	f 0,70 per dag,
13	Mineraalwaterfabriek „Atlas".	handenarbeid	12	f 4 à f 17,50 's maands.
14	„ (RATHKAMP & C°.).	stoom	30	f 12 's maands.
15	„ „Batavia".	handenarbeid	8	f 12 „
16	„ „Java".	stoom	18	f 13 „
17	Ververij en chemische wasscherij.	id.	4	f 0,75 per dag.
18	Chemische wasscherij.	†	18	f 0,50 „ „
19	Leerlooierij te Meester-Cornelis.	†	†	†
20—63	44 batikkerijen.	handenarbeid	ongev. 10 in elke onderneming	f 0,25 per dag.
64	Inrichtingen voor de bereiding van zijde te Pangkalan.	petroleum	15	f 0,20 „ „
65	Zijdeweverij en inrichting voor de bereiding van zijde in Tangerang.	id.	2	f 0,50 „ „
66	Fabriek tot het vervaardigen van bamboehoeden te Tangerang.	handenarbeid	25	f 0,50 à f 1,50 per dag.

a) Waar bij de in dit overzicht genoemde fabrieken, enz. niet tevens de plaats vermeld is, waar zij gevestigd zijn, wordt, voor zooveel uit de ontvangen opgaven is af te leiden, de gewestelijke hoofdplaats bedoeld.

b) In de ontvangen opgaven is niet uiteengehouden welke der opgegeven loonen betrekking hadden tot inlandsche en welke tot niet-inlandsche werklieden.

c) Waar men een † vindt ingevuld, ontbreken de gegevens.

Volg-nummer.	GEWESTELIJKE AANDUIDING VAN DE FABRIEKEN, ENZ. a)	Beweegkracht.	Aantal gebezigde werklieden gemiddeld per dag.	Gemiddeld loon der werklieden. b)
67—68	2 zeepfabrieken te Meester-Cornelis.	handenarbeid	8	f 0,35 per dag.
69—80	12 zeepziederijen.	id.	†	f 0,20 à f 0,75 per dag.
81	Rijtuigfabriek en paardenhandel (Naamlooze vennootschap, voorheen F. J. Fuchs).	id.	60	f 1,15 per dag.
82	Houtzagerij te Buitenzorg.	stoom	60	f 0,35 à f 1 per dag.
83—102	20 wagenmakerijen, toebehoorende aan Chineezen.	handenarbeid	†	f 0,35 à f 0,80 „ „
103	Wagenmakerij voorheen N. Snethlage.	id.	5	f 1 per dag.
104	Id. van Chs. Leraij.	id.	20	id.
105	Kalkbranderij (de Vries).	id.	30	f 0,60 per dag.
106	IJsfabriek te Buitenzorg.	water	8	f 0,30 „ „
107—175	69 potten- en steen- en pannenbakkerijen in de afdeeling Buitenzorg.	handenarbeid	†	f 10 à f 15 's maands.
176—192	17 kalkbranderijen in de afdeeling Buitenzorg.	id.	†	id.
193—206	14 steen- en pannenbakkerijen in de afdeeling Meester-Cornelis.	stoom en trekdieren	ongev. 23 in elke onderneming	f 0,25 per dag.
207—222	16 potten- en steenbakkerijen in de afdeeling Tangerang.	handenarbeid en stoom	†	f 0,18 à f 0,25 per dag.
223—226	4 kalkbranderijen in de afdeeling Tangerang.	handenarbeid	†	f 0,25 à f 0,50 „ „
227—291	65 steen- en pannenbakkerijen in de afdeeling Krawang.	id.	1 à 20 in elke onderneming	f 0,10 à f 0,25 „ „
292—358	67 potten- „ „ „ „ „ „	id.	1 à 4 als voren	f 0,15 à f 0,25 „ „
359—368	10 kalkbranderijen „ „ „ „	id.	3 à 6 als voren	id.
	Preanger Regentschappen.			
369	Bandoengsche kininefabriek	stoom	†	f 0,35 per dag.
370	IJsfabriek te Bandoeng.	water	6	f 0,25 „ „
371	Mineraalwaterfabriek te Bandoeng.	handenarbeid	5	f 0,30 „ „
372	Mineraalwaterfabriek „de Atlas".	†	†	†
373—374	2 zeepziederijen te Tasikmelaja.	handenarbeid	6	f 7,50 à f 8 's maands.
375	Zeepziederij te Soekaboemi.	id.	4	f 0,40 per dag.
376	Fabriek voor de bereiding van aetherische oliën te Tjitjoeroeg (afd. Soekaboemi).	stoom	25	f 0,37 „ „
377	Idem te Tjiandjoer.	handenarbeid	†	†
378	Fabriek voor de bereiding van cassave te Tjikandjang.	id.	†	†
379	Idem te Tasikmelaja.	id.	†	f 0,20 per dag.
380	Steen- en pannenbakkerij te Tasikmelaja.	id.	†	id.
	Cheribon.			
381	IJsfabriek (Naamlooze vennootschap „Maatschappij tot exploitatie van ijsfabrieken te Cheribon").	stoom	9	f 14 's maands.
382—384	3 mineraalwater- en limonadefabrieken.	†	†	†
385	Arakstokerij te Paboearan.	stoom	50	f 6 à f 45 's maands.
386	„ „ Palimanan.	handenarbeid	20	f 6 à f 12,50 „
387—389	3 inrichtingen voor tapioca-bereiding.	†	†	†

Volg-nummer.	GEWESTELIJKE AANDUIDING VAN DE FABRIEKEN, ENZ. a)	Beweegkracht.	Aantal gebezigde werklieden gemiddeld per dag.	Gemiddeld loon der werklieden. b)
	Pekalongan.			
390	Werkplaats der Semarang—Cheribon Stoomtrammaatschappij voor het herstellen van locomotieven, rijtuigen, wagens, enz.	†	†	†
391—393	3 ijsfabrieken.	water	3 à 6	f 0,25 à f 0,50 per dag.
394—395	2 arakstokerijen (één te Bandjaran en één te Slawi).	handenarbeid	3 à 20	f 6 à f 15 „ maand.
396	Arakstokerij van de suikeronderneming te Tjomal.	stoom	25	f 0,21 à f 0,50 „ dag.
397	Kalkbranderij te Proepoeh (afd. Brebes).	handenarbeid	30 à 50	f 0,25 per dag.
398	„ (Hovens Greve).	id.	5 à 10	id.
399	Wagenmakerij van W. J. Amons.	id.	2 à 8	f 0,25 à f 0,50 per dag.
400	Cassavemeelfabriek.	water	†	f 0,25 per dag.
	Semarang. d)			
401	Gasfabriek (Nederlandsch-Indische Gasmaatschappij).	gasmotor	60	f 1 per dag.
402	Fabriek van rijtuigen en wagens, tevens voor het onderhoud van locomotieven en verder spoorwegmaterieel (Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschappij).	†	†	†
403	Fabriek voor het verrichten van herstellingen aan locomotieven, rijtuigen en wagens (Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschappij).	†	†	†
404	Werkplaats voor het herstellen van locomotieven en verder tramwegmaterieel (Semarang-Joana Stoomtrammaatschappij).	†	†	†
405	Fabriek van stoom- en andere werktuigen, tevens ijzergieterij (Naamlooze vennootschap „Stoomwerktuigenfabriek, voorheen Harris & C°.").	stoom	150	f 0,90 per dag.
406	Werktuigkundig atelier en fabriek van landbouwwerktuigen (Buijs).	†	†	†
407	Rijwiel- en motorfabriek.	gasmotor	20	f 0,90 per dag.
408	Schoenmakerij, steenhouwerij, smederij, zadelmakerij, blikslagerij en schilderswerkplaats der vereeniging „Soerja Soemirat".	handenarbeid	135	f 0,25 à f 2,25 per dag.
409	Smederij.	id.	40	f 1 per dag.
410	Fabriek van stoom- en andere werktuigen.	stoom en handenarbeid	25 à 50	f 0,40 à f 2,50 per dag.
411	1 ijsfabriek (Ho Hin Wan).	stoom	8	f 0,50 per dag.
412	IJs- en mineraalwaterfabriek (E. O'Heine).	id.	12	f 0,50 „ „
413	IJsfabriek (L. v. d. Meulen).	id.	12	f 0,65 „ „
414	Mineraalwater- en limonadefabriek „Semarang" (F. H. Meulemans).	handenarbeid	6	f 0,50 „ „
415	Fabriek ter vervaardiging van sigaren, sigaretten en gekorven tabak (Naamlooze vennootschap „Eerste Manilla-sigarenfabriek, voorheen Glaser & C°."	stoom en handenarbeid	150	f 0,25 à f 0,75 per dag.
416	Sigarenfabriek (Kam Khim Hok).	handenarbeid	120	f 0,40 per dag.
417	Zadelmakerij (wed. Gottschalk).	id.	12	f 0,50 „ „
418	Rijtuigfabriek (Naamlooze vennootschap „Rijtuigfabriek G. Barendse").	id.	53	f 1,10 „ „
419	Rijtuigfabriek en hoefsmederij (IJ. D. B. Buisman).	id.	40	f 1 „ „
420	Rijtuig- en ledikantenfabriek.	id.	15	f 0,45 „ „
421	Fabriek van ijs- en koolzuurhoudende dranken te Ambarawa.	water	8	f 0,60 „ „

d) Bij gebrek aan nadere gegevens, zijn voor de residentie Semarang de opgaven over 1903 behouden.

Volg-nummer.	GEWESTELIJKE AANDUIDING VAN DE FABRIEKEN, ENZ. a)	Beweegkracht.	Aantal gebezigde werklieden gemiddeld per dag.	Gemiddeld loon der werklieden b)
422—423	2 fabrieken] van koolzuurhoudende dranken.	gasmotor en handenarbeid	22 (in 't geheel)	f 0,50 à f 2,40 per dag.
424—428	5 kalkbranderijen.	†	gemiddeld 15 per branderij.	f 0,25 per dag.
	Rembang.			
429	Kalkbranderij „het Begin" te Toeban.	handenarbeid	†	f 0,25 per dag.
430	Petroleumraffinaderij te Tjepoe (toebehoorende aan de Dordtsche petroleummaatschappij).	stoom	216	f 0,40 à f 1,75 per dag.
431	Paraffinefabriek te idem (id.).	id.	379	†
432	Blikkenfabriek te idem (id.).	handenarbeid	66	†
	Soerabaja.			
433	Gasfabriek (Nederlandsch-Indische Gasmaatschappij).	stoom	120	f 0,85 per dag.
434	Fabriek van stoom- en andere werktuigen „Dapoean" (voorheen Young & Gill).	id.	150 à 300	f 0,70 „ „
435	Koninklijke fabriek van stoom- en andere werktuigen „de Volharding" (Naamlooze vennootschap).	petroleum	400	f 0,75 „ „
436	Fabriek van stoom- en andere werktuigen „Insulinde" (voorheen J. A. Ceulen & C°.).	id.	70 à 100	f 0,70 „ „
437	Fabriek „de Nederlandsch-Indische Industrie", voornamelijk voor de vervaardiging van onderdeelen van machinerieën voor suikerfabrieken (L. Smit & C°.).	stoom	300 à 500	f 0,86 „ „
438	Fabriek van stoom- en andere werktuigen „Kalimas" (Naamlooze vennootschap).	id.	150 à 300	f 0,70 „ „
439	Inrichting voor het vervaardigen van onderdeelen van machinerieën „Kebalen" (The Ledgerwood Manufacturing Company Limited, voorheen P. van Drongelen).	stoom	40 à 100	f 0,55 „ „
440	Inrichting voor het vervaardigen van kleine machinedeelen (Naamlooze vennootschap „Soerabajasche machinehandel, voorheen Becker & C°.").	petroleum	119	f 0,60 „ „
441	Inrichting voor het vervaardigen van kleine machinedeelen (van Vliet & Zonen).	handenarbeid	20	f 0,65 „ „
442	Inrichting voor kleine smidswerken en herstellingen (Naamlooze vennootschap „Maatschappij tot voortzetting der zaken van van der Linde & Teves").	petroleum	30	id.
443	Atelier voor ijzer- en metaalbewerking (Ledeboer).	stoom	150 à 300	f 0,70 per dag.
444	Atelier voor het repareeren van machinerieën (Giesbers & Rosenkrans).	handenarbeid	15	f 0,50 „ „
445	Werkplaats van de Oost-Java Stoomtrammaatschappij.	stoom	70	f 0,65 „ „
446	Fabriek der Javasche electriciteitmaatschappij, voorheen Hecking & C°. (Naamlooze vennootschap).	handenarbeid	30	f 0,55 „ „
447	Reparatie-atelier (B. Braat Jzn.).	stoom	70	f 0,70 „ „
448	Fabriek van ijs en minerale wateren (Olie & C°.).	id.	80	id.
449—452	4 ijsfabrieken (hiervan 1 aan Chineezen toebehoorende).	id.	5 à 28	f 0,33 à f 0,66 per dag.
453—458	6 fabrieken van minerale wateren en siropen of van minerale wateren alleen (hiervan 2 aan Chineezen toebehoorende).	handenarbeid en petroleum	12 à 43	f 0,40 à f 0,50 „ „
459—460	2 suikerkokerijen (toebehoorende aan Chineezen).	stoom	†	†
461—463	3 ateliers voor reparatie van rijtuigen (aan Chineezen toebehoorende).	id.	31 (in 't geheel)	f 0,60 per dag.
464	Smederij en wagenmakerij (C. W. A. Wijnveldt).	id.	†	†

Volg-nummer.	GEWESTELIJKE AANDUIDING VAN DE FABRIEKEN, ENZ. a)	Beweegkracht.	Aantal gebezigde werklieden gemiddeld per dag.	Gemiddeld loon der werklieden. b)
465	Smederij en wagenmakerij (P. Bouman).	stoom	100	f 0,65 per dag.
466—467	2 wagenmakerijen en hoefsmederijen.	handenarbeid	80	f 0,20 „ „
468	Hoefsmederij (J. P. ten Cate).	†	†	†
469—471	3 ijzer- en hoefsmederijen.	handenarbeid	10 à 70	f 0,70 à f 0,75 per dag.
472—481	10 ijzersmederijen.	handenarbeid of stoom	1 à 15	f 0,20 à f 3 „ „
482	Koperslagerij (Pak Raminten).	handenarbeid	2	f 0,40 per dag.
483	Werkplaats voor herstellingen aan rijwielen (Naamlooze vennootschap tot het drijven van handel in rijwielen en aanverwante artikelen).	petroleum	25	f 0,62 „ „
484	Atelier voor vervaardiging en herstellen van rijwielen „Insulinde".	handenarbeid	10	f 0,70 „ „
485—492	8 meubelfabrieken (toebehoorende aan Chineezen).	id.	3 à 46	f 0,20 à f 0,55 per dag.
493—507	15 timmermans-ateliers.	motor of handenarbeid	1 à 30	f 0,35 à f 0,60 „ „
508—511	4 werkplaatsen voor het herstellen van piano's.	id.	12 à 50	f 0,50 à f 1,80 „ „
512	Atelier voor het bewerken van marmer (G. Racina).	handenarbeid	15	f 0,50 per dag.
513	Kalkbranderij.	id.	30	f 0,50 „ „
514	Kalk- en houtskoolbranderij (Tjoa Tjwan Lok).	id.	15	f 0,15 „ „
515	Cement- en tegelfabriek (Erven Vreede en Moorrees).	handenarbeid en stoom	70 à 80	f 0,50 „ „
516	Mestfabriek.	stoom	80 à 100	f 0,60 „ „
517	Stoombroodfabriek (Naamlooze vennootschap „Handelsvereeniging Leroux & C°.").	id.	20	f 0,50 „ „
518—526	9 broodbakkerijen, waarvan 1 tevens banketbakkerij.	handenarbeid	1 à 9	f 0,20 à f 0,50 per dag.
527	Diamantslijperij en goudsmederij (M. Wolff).	id.	10	f 1 per dag.
528	Zeepziederij (Naamlooze vennootschap Nederlandsch-Indische zeepfabriek „Tjantian").	id.	12	f 0,50 „ „
529—538	10 zeepziederijen.	id.	1 à 5	f 0,20 à f 0,50 per dag.
539—561	23 steenbakkerijen (op verschillende plaatsen in het gewest), bijna uitsluitend in handen van inlanders of met dezen gelijkgestelden.	id.	8 à 30	f 0,20 à f 0,25 „ „
562—570	9 pannenbakkerijen (op verschillende plaatsen in het gewest), waarvan één toebehoorende aan een Europeaan, één aan een Chinees en de overige aan inlanders of Arabieren.	id.	2 à 40	f 0,17⁵ à f 0,25 „ „
571—574	4 kalkbranderijen in de afd. Grisee.	id.	48 à 60	f 0,15 à f 0,60 „ „
575	Petroleumraffinaderij te Wonokromo (van de Dordtsche Petroleummaatschappij).	stoom	300	f 0,50 per dag.
576—577	2 huidendrogerijen.	handenarbeid	†	†
	Pasoeroean.			
578	Fabriek voor de levering van installatiën en grondstof voor de bereiding van acetyleengas te Probolinggo.	id.	6	f 0,60 à f 1 per dag.
579	Machinefabriek (Naamlooze vennootschap Maatschappij tot exploitatie van den constructiewinkel „de Bromo").	stoom	50	f 0,55 per dag.
580	Reparatie-atelier, tevens ijzer- en kopergieterij te Malang.	id.	26 à 46	f 10 à f 150 's maands.
581	Atelier voor de herstelling van werktuigen.	handenarbeid	†	†
582	Arakstokerij te Kraksaän.	stoom	†	†

Volg-nummer.	GEWESTELIJKE AANDUIDING VAN DE FABRIEKEN, ENZ. a)	Beweegkracht.	Aantal gebezigde werklieden gemiddeld per dag.	Gemiddeld loon der werklieden. b)
583	IJsfabriek te Pasoeroean.	water	4	f 0,30 per dag.
584	Idem te Malang.	id.	4	f 0,33 à f 2,50 per dag.
585	Idem te Loemadjang.	id.	7	f 0,60 per dag.
586	Idem te Probolinggo.	id.	6	f 15 's maands.
587	Mineraalwaterfabriek te Probolinggo.	handenarbeid	4	f 0,40 à f 0,50 per dag.
588	Zeepfabriek.	id.	5	f 7,50 à f 10 's maands.
589	Kalkbranderij te Bangil.	id.	3 à 4	f 2 à f 2,50 per keer branden.
590	Idem te Kraksaän.	id.	60	f 0,40 per dag.
591	Sodafabriek te Bangil.	†	†	†
	Besoeki.			
592—594	3 ijsfabrieken.	water	3 à 6	f 10 à f 15 's maands.
	Banjoemas.			
595	Ateliers van de Serajoedal-Stoomtrammaatschappij.	stoom	50	f 0,25 à f 1,50 per dag.
596	IJsfabriek te Paboearan (afd. Poerwokerto).	water	5	f 0,25 à f 1 „ „
	Kedoe.			
597	Constructiewinkel voor ijzerwaren.	handenarbeid	†	f 0,30 à f 0,50 „ „
598—600	3 ijsfabrieken.	water	†	f 0,30 à f 0,60 „ „
601	Fabriek tot het conserveeren van levensmiddelen te Poerworedjo (H. W. VAN DALFSEN).	stoom	150	f 0,20 à f 0,50 „ „
	Djokjakarta.			
602	Gasfabriek.	water	33	f 7,50 à f 300 's maands.
603	Nijverheidsatelier A. RESINK & C^{0}. (smederij en stoomzagerij).	stoom en handenarbeid	100	f 0,60 à f 2,50 per dag.
604	„Constructiewinkel de Vorstenlanden" (Naamlooze vennootschap).	stoom	188	f 0,25 à f 3,50 „ „
605	IJsfabriek Pathool (Djokjasche IJsmaatschappij).	id.	24	f 5 à f 200 's maands.
606	Mineraalwaterfabriek van de firma VAN GORKUM & C^{0}.	handenarbeid	9	f 12 à f 75 „
607	Idem van de Naamlooze vennootschap „Handelsvereeniging voorheen C. MOLL".	id.	9	f 11 's maands.
	Soerakarta.			
608	Atelier voor de vervaardiging en herstelling van werktuigen en apparaten „Vulkaan".	stoom en handenarbeid	60	f 0,50 per dag.
609	„Atelier d'industrie", voor de vervaardiging en herstelling van machinerieën en houtwerken (G. SCHELTES).	stoom	80	f 0,60 „ „
610	Fabriek voor electrische verlichting te Soerakarta.	†	†	†
611	Fabriek van technische en electrotechnische werktuigen.	gas en electriciteit	6 à 25	f 0,50 à f 2 per dag.
612—613	2 ijsfabrieken.	stoom en water	8 à 15	f 13,50 's maands.
614—622	9 meubelfabrieken (toebehoorende aan Chineezen).	handenarbeid	2 à 14	f 0,40 à f 1 per dag.
623	Rijtuigfabriek van PH. VAN TRAPPE, te Klaten.	id.	20	f 1,22^{5} per dag.

Volg-nummer.	GEWESTELIJKE AANDUIDING VAN DE FABRIEKEN, ENZ. a)	Beweegkracht.	Aantal gebezigde werklieden gemiddeld per dag.	Gemiddeld loon der werklieden. b)
	Kediri.			
624	Inrichting voor de zuivering van kapok, olieslagerij, smederij en etablissement voor koffiebereiding (Naamlooze vennootschap „Industrie voorheen Noothout & C°.").	stoom	56	f 0,20 à f 0,75 per dag.
625	Siroop- en mineraalwaterfabriek (toebehoorende aan Chineezen).	handenarbeid	3	f 9 à f 10 's maands.
626	IJsfabriek.	stoom en water	8	f 0,40 à f 0,65 per dag.
627—630	4 zeepziederijen (3 te Kediri en 1 te Toeloeng Agoeng), alle toebehoorende aan Chineezen.	handenarbeid	2 à 3	f 5 à f 10 's maands.
631	Kalkbranderij „Gamping" te Wadjak (Ngrowo).	id.	39	id.
632—639	8 fabrieken tot bereiding van katjang-olie.	id.	14 à 78	f 6 à f 25 's maands.
	Madoera.			
640	IJsfabriek te Soemenep.	water	4	f 35 à f 200 's maands.
641	Werkplaats voor het repareeren van onderdeelen van locomotieven van de Madoera-Stoomtrammaatschappij te Kamal.	stoom	†	†
	Sumatra's Westkust.			
642—643	2 ijsfabrieken.	id.	8 in elke fabriek	f 0,60 per dag.
644—647	4 mineraalwater- en limonadefabrieken.	handenarbeid	2 à 10	f 0,25 à f 0,50 per dag.
648	Cement- en tegelfabriek en pannenbakkerij.	id.	10	f 0,60 per dag.
649	Oliefabriek.	†	†	†
650	Houtzagerij.	stoom	†	†
651—663	13 steenbakkerijen.	handenarbeid	5 à 6	f 0,40 à f 0,50 per dag.
664—675	12 kalkbranderijen.	id.	2 à 5	id.
676—690	15 zeepziederijen.	id.	†	f 0,80 à f 1 per dag.
691—694	4 broodbakkerijen.	id.	†	†
	Palembang.			
695	Inrichting voor de herstelling van werktuigen (Industrieele maatschappij Palembang).	stoom	34	f 0,50 per dag.
696	IJs- en limonadefabriek (Idem).	id.	14	f 1,50 „ „
697	IJs- tevens mineraalwaterfabriek (J. Môldenhauer).	†	†	†
698—700	3 houtzagerijen.	stoom	3 à 8	f 0,70 per dag.
701	Machinale steenfabriek (P. de Schrijver).	id.	12	f 0,50 „ „
702	Petroleumraffinaderij te Bajoeng Lentjir (van de Petroleummaatschappij Sumatra-Palembang).	†	†	†
703	Idem te Moeara Pladjoe (van de Petroleummaatschappij Moeara Enim).	stoom en electriciteit	168	f 0,88 per dag.
704	Idem van de Petroleummaatschappij „Moesi Ilir".	id.	132	f 0,65 „ „
	Oostkust van Sumatra.			
705—706	2 ijsfabrieken (te Medan en Pelawi).	stoom	5 en 8	$ 14 en f 24 's maands.
707—708	2 electriciteitsfabrieken (te Medan en Tandjoeng Poera).	stoom en benzine	4 en 23	f 36 en $ 18 „
709	Mineraalwaterfabriek „Minerva".	stoom	8	$ 10 's maands.

Volg-nummer.	GEWESTELIJKE AANDUIDING VAN DE FABRIEKEN, ENZ. *a)*	Beweegkracht.	Aantal gebezigde werklieden gemiddeld per dag.	Gemiddeld loon der werklieden. *b)*
710	Mineraalwaterfabriek „Victoria".	handenarbeid	7	$ 10 's maands.
711	Atelier van de Deli-Spoorwegmaatschappij voor herstellingen van eigen materieel.	stoom	215	$ 26 „
712	Rijtuigfabriek (J. W. Rens).	handenarbeid	30	$ 20 „
713	Cementfabriek te Soenggal (Deli).	id.	6	$ 10 „
714	Petroleumraffinaderij te Pangkalan Brandan in Langkat (Koninklijke Nederlandsche Maatschappij tot exploitatie van petroleumbronnen in Nederlandsch-Indië).	†	†	†
715	Idem te Besitang.	†	†	†
716	Idem te Rantau Pandjang (concessie Boeloe Telang in Langkat).	†	†	†
717	Houtzagerij te Tandjoeng Bringin (Bedagei).	stoom	8	$ 8 à $ 15 's maands.
718	Idem te Soengei Rawa in Siak (Naamlooze vennootschap „Houtaankap Siak").	id.	23	$ 7 's maands.
	Atjèh en onderhoorigheden.			
719	Limonadefabriek (Yap A Sin).	handenarbeid	5	f 15 à f 25 's maands.
720	Idem van de firma Helfach & C°.	stoom	†	†
721—723	3 steenbakkerijen.	handenarbeid	16	f 17,50 à f 50 's maands.
724	Houtzagerij te Oelèë Lheuë.	stoom	†	f 25 à f 50 „
725	Zaag- en schaafmachinefabriek.	id.	10	f 25 à f 30 „
726	Cement-, tegel- en pannenfabriek.	id.	9	id.
	Riouw en onderhoorigheden.			
727	Conservefabriek (voor den inmaak van ananas) te Tandjoeng Pinang.	†	†	†
728	Steenbakkerij te Telok Koera op het eiland Batam.	stoom	26	$ 0,35 per dag.
729—731	3 sagofabrieken (1 te Tandjoeng Balai, 1 te Meral en 1 te Tandjoeng Batoe).	handenarbeid	18 à 30	$ 6 à $ 20 's maands.
732	Fabriek van petroleumblikken te Poeloe Samboe.	stoom	7	$ 0,35 à $ 1 per dag.
	Westerafdeeling van Borneo.			
733	Houtzagerij „Tjoba" te Pontianak.	id.	29	$ 12 à $ 25 's maands
734—735	2 oliefabrieken (de eene genaamd „Karadjinan", de andere „Wilhelmina") te Pontianak.	id.	84	$ 11 à $ 25 „
736	IJsfabriek te Pontianak.	id.	3	$ 12 à $ 15 „
737—862	126 fabrieken voor gambirbereiding (in Sambas).	handenarbeid	8	$ 6 à $ 15 „
863	Getah-fabriek te Meliau.	†	†	†
	Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.			
864	IJsfabriek te Bandjermasin.	stoom	†	†
865	Idem van den sultan van Koetei.	id.	†	†
866	Houtzagerij van A. Gray, te Samarinda (Koetei).	id.	100	f 15 à f 55 's maands
867	Idem van de Dordtsche Petroleummaatschappij.	id.	†	†
868	Petroleumraffinaderij van de Ned.-Indische Industrie- en Handelmaatschappij te Balikpapan (Koetei).	id.	†	†
869—870	2 diamantslijperijen.	id.	†	†

Volg-nummer.	GEWESTELIJKE AANDUIDING VAN DE FABRIEKEN, ENZ. a)	Beweegkracht.	Aantal gebezigde werklieden gemiddeld per dag.	Gemiddeld loon der werklieden. b)
	Celebes en onderhoorigheden.			
871	Fabriek van ijs en mineraalwater „Celebes".	stoom	18	f 0,70 per dag.
872	Fabriek van koolzuurhoudende dranken (M. V. VAN LISSA).	handenarbeid	5	id.
873	Steenbakkerij van A. en H. MESMAN.	id.	100	f 0,40 per dag.
874	Watervoorziening voor schepen (firma MERAUX en C°.).	stoom	†	†
875	Fabriek voor het vervaardigen van petroleumblikken.	handenarbeid	20	f 7,50 's maands.
	Menado.			
876	Siropen- en mineraalwaterfabriek.	handenarbeid	3	f 0,50 per dag.
877	IJs- en mineraalwaterfabriek	stoom	15	f 1,25 „ „
878	IJsfabriek (G. VAN RENESSE VAN DUIVENBODE).	id.	5	f 2,25 „ „
879	Houtzagerij.	id.	†	†
	Amboina.			
880	IJsfabriek.	id.	4	f 100 's maands.
881	Houtzagerij te Toeal (H. KUHN en J. WEIL).	id.	36	f 0,48 per dag.

2°. DRUKKERIJEN.

Volg-nummer	Waar gevestigd.	NAAM van den EIGENAAR of van de FIRMA.	Gebezigde persen.	AANTAL WERKLIEDEN. Europeanen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen (meest Chineezen).
1	Batavia.	H. M. VAN DORP & C°.	snelpersen.	„	74	122
2	Id	G. KOLFF & C°.	8 snelpersen en 2 stoomdrukpersen.	20	60	150
3	Id.	ALBRECHT & C°.	4 snel- en 2 trappersen.	2	37	34
4	Id.	Javasche boekhandel en drukkerij (Naamlooze vennootschap).	snel- en trappersen.	3	26	32
5	Id.	F. B. SMITS.	4 snel- en 2 trappersen.	1	34	20
6	id.	KAO TJONG BIE.	1 snel- en 1 handpers.	„	2	8
7	Id.	Naamlooze vennootschap „Maatschappij tot exploitatie van dag-, week- of andere bladen in Nederlandsch-Indië".	2 snelpersen.	„	2	25
8	Id.	Naamlooze vennootschap tot exploitatie van maleische dag- en weekbladen in Nederlandsch-Indië.	†	†	†	†

Volgnummer.	Waar gevestigd.	NAAM van den EIGENAAR of van de FIRMA.	Gebezigde persen.	AANTAL WERKLIEDEN. Europeanen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen (meest Chineezen).
9	Meester-Cornelis (residentie Batavia).	Said Oesman bin Abdoellah bin Ahil bin Jahja.	steendrukpers.	"	4	"
10	Buitenzorg.	Naamlooze vennootschap „Buitenzorgsche boek- en handelsdrukkerij".	2 snel-, 2 hand- en trappersen.	10	19	5
11	Id.	Mas Hadji Mohamad Hasan.	steendrukpers.	"	4	"
12	Bandoeng (residentie Preanger Regentsch.).	G. Kolff & C°.	3 snelpersen en 1 trappers.	9	34	15
13	Id.	Hadji Mohamad Afandi.	1 trappers.	"	4	"
14	Id.	A. C. Nix.	1 trap-, 1 snel- en 1 handpers.	1	17	"
15	Soekaboemi.	Soekaboemische snelpersdrukkerij.	3 snel-, 1 trap- en 1 handpers.	"	20	14
16	Cheribon.	A. Bisschop.	†	†	†	†
17	Id.	J. D. de Boer.	†	†	†	†
18	Tegal.	Idem.	4 persen.	2	28	"
19	Semarang.	A. Bisschop.	†	†	†	†
20	Id.	Semarang drukkerij en boekhandel, voorheen firma P. A. van Asperen van der Velde & C°. (Naamlooze vennootschap).	†	†	†	†
21	Id.	Naamlooze vennootschap „Semarang-courant".	†	†	†	†
22	Id.	Maatschappij „Dagblad de Locomotief".	†	†	†	†
23	Id.	Naamlooze vennootschap „Boek- en steendrukkerij Hiap Hien".	†	†	†	†
24	Id.	Hab Sing Kong Sie.	†	†	†	†
25	Id.	Aloewi Alie Ahoewan.	†	†	†	†
26	Soerabaja.	Naaml. vennootschap „Nieuw Thieme's Advertentieblad".	3 persen.	"	35	"
27	Id.	Gebr. Gimberg & C°.	5 id.	2	40	7
28	Id.	Soerabaja'sch Handelsblad en drukkerij, voorheen Gebr. Donker & C°. (Naaml. vennootschap).	3 id.	"	50	"
29	Id.	Naamlooze vennootschap tot voortzetting van den boek-, papier- en kantoorhandel F. Fuhri & C°.	24 id.	4	145	"
30	Id.	H. van Ingen.	15 id.	3	95	"
31	Id.	Matzen Sand & C°.	3 id.	"	22	"
32	Id.	Thies & C°.	6 id.	1	65	1
33	Id.	J. M. Ch. Nijland.	3 id.	1	28	2
34	Id.	L. T. San & C°.	3 id.	2	32	2
35	Pasoeroean.	G. H. Kalshoven.	2 id.	"	6	"
36	Malang (res. Pasoeroean).	A. J. John.	3 snelpersen en 4 trappersen.	5	35	"
37	Id.	Kwee Khay Khee.	3 handpersen.	1	1	4
38	Pasoeroean.	Branche van John's drukkerij.	8 persen.	1	7	"
39	Bangil.	Hadji Ismaïl.	2 handpersen.	"	4	"
40	Probolinggo.	P. Schuitemaker.	1 snelpers en 1 handpers.	"	9	"
41	Magelang (res. Kedoe).	H. V. Maresch.	1 pers.	3	10	"
42	Djokjakarta.	Firma H. Buning.	6 persen.	3	50	"
43	Id.	W. A. van der Hucht en C°.	4 id.	1	34	2
44	Id.	J. Sigrist.	1 pers.	"	10	"

Volgnummer.	Waar gevestigd.	NAAM van den EIGENAAR of van de FIRMA.	Gebezigde persen.	AANTAL WERKLIEDEN. Europeanen.	Inlanders.	Vreemde oosterlingen (meest Chineezen).
45	Soerakarta.	Th. R. Landouw, firma Vogel van der Heijde & C°.	Snel-, trap- en handpersen.	2	37	1
46	Id.	Firma A. Rüsche & C°.	1 pers.	1	12	„
47	Id.	Sie Dian Ho.	7 persen.	„	8	38
48	Id.	Tjoa Tjoe Kwan.	2 snelpersen, 1 trap- en 1 handpers.	„	21	19
49	Blitar (res. Kediri).	Ong Siok Po.	†	†	†	†
50	Padang (gouv. Sumatra's Westkust).	Snelpersdrukkerij „Insulinde" (Naaml. vennootschap).	6 snelpersen.	1	34	3
51	Id.	Winkelmaatschappij (voorh. Bäumer & C°.).	2 snelpersen en 1 kleine pers.	1	27	8
52	Id.	J. Rogge en M. A. van Tijn.	1 snel- en 1 handpers.	1	3	1
53	Palembang.	Industrieele maatschappij „Palembang" (Naaml. vennootschap).	2 persen.	1	17	„
54	Id.	Said Hamid bin Hoesin Alhabsy.	3 id.	„	4	„
55	Fort de Kock.	A. Binkhorst.	1 handpers.	„	1	„
56	Medan (res. Oostkust van Sumatra).	J. Hallerman.	3 persen.	3	25	6
57	Id.	Naaml. vennootschap „de Deli-courant" (voorheen J. Deen).	4 id.	6	45	5
58	Tandjoeng Poera (id.).	Idem (filiaal).	1 pers.	1	6	2
59	Koeta Radja (gouv. Atjèh en onderh.).	Reichler & C°.	1 handpers.	„	4	„
60	Id.	Naaml. vennootschap „de Deli-courant".	3 snelpersen.	3	11	7
61	Penjingat (res. Riouw en onderh.).	Sultan van Lingga-Riouw.	1 handpers.	„	6	„
62	Bandjermasin (res. Zuider- en Oosterafd. van Borneo).	R. Henneman & C°.	1 snelpers, 1 drukpers en 2 handpersen.	3	13	1
63	Id.	Lim Hoeat Sing.	handsnelpers.	„	„	1
64	Makasser (gouv. Celebes en onderh.).	Handelsdrukkerij en kantoorhandel „Celebes" (Naaml. vennootschap).	4 snelpersen, 3 handpersen 1 trappers.	1	14	2
65	Id.	Makassaarsche drukkerij en boekhandel (Naaml. vennootschap).	†	†	†	†
66	Id.	Brouwer & C°.	3 persen.	4	5	1
67	Menado.	K. D. Qué.	1 handpers.	„	4	1
68	Tanawangko (res. Menado).	Nederlandsch Zendelinggenootschap te Rotterdam.	1 id.	„	8	„
69	Gorontalo (res. Menado).	Yo Un An.	2 handpersen.	„	„	1
70	Amboina.	Ong Kie Hong.	2 snelpersen, hand- en trappersen.	„	4	„

II. OVERZICHT betreffende het gemiddeld bedrag van ambachts- en koelieloonen over 1904. *a*)

GEWESTEN.	AFDEELINGEN.	INLANDERS. Mandoers op particuliere ondernemingen.	INLANDERS. Koelies op particuliere ondernemingen.	INLANDERS. Koelies bij spoor- en tramwegen.	INLANDERS. Koelies bij inlanders of vreemde oosterlingen; knechts bij ambachtslieden, enz.	INLANDERS. Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	CHINEEZEN. Koelies.	CHINEEZEN. Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	CHINEEZEN. Mandoers, suikerkokers, machinisten, enz.
	JAVA EN MADOERA.								
Bantam	Serang	„	f 0,25	f 0,20 à f 0,30	f 0,20 à f 0,75	f 0,50 à f 1,50	f 0,40	f 0,50 à f 1,75	„
	Anjer	„	„	0,25 „ 0,30	0,25 „ 0,75	0,50 „ 1,50	0,40	0,50 „ 1,75	„
	Pandeglang	f 0,30	0,25	0,25 „ 0,30	0,25 „ 0,60	0,60 „ 1,50	f 0,40 à f 0,55	0,75 „ 2,50	„
	Lebak	f 12 's maands.	0,25	f 0,35	0,20 „ 0,35	0,80 „ 1,50	f 0,40	1,50 „ 2,50	„
	Tjaringin	f 0,30 à f 0,70	f 0,25 à f 0,30	f 0,30 à f 0,50	0,20 „ 0,50	0,50 „ 2	f 0,30 à f 0,50	0,75 „ 2,50	„
	Gemiddeld	f 0,33 à f 0,47	f 0,25 à f 0,30	f 0,27 à f 0,35	f 0,22 à f 0,59	f 0,58 à f 1,60	f 0,38 à f 0,45	f 0,80 à f 2,20	„
Batavia	Stad en voorsteden van Batavia	f 0,75 à f 1,50	f 0,25 à f 0,50	f 0,20 à f 0,50	f 0,20 à f 0,40	f 0,50 à f 1	f 0,50 à f 1,50	f 1 à f 3	„
	Meester-Cornelis	0,47^5 „ 0,60	0,27 „ 0,34	0,38 „ 0,45	0,44 „ 0,58	0,67 „ 0,87	0,35 „ 0,48	0,67 à 1	f 1,13 à f 1,50
	Tangerang	0,50 „ 1	0,25 „ 0,40	0,40 „ 0,60	0,25 „ 0,50	0,60 „ 1	0,40 „ 0,70	0,70 „ 1,50	0,75 „ 1,50
	Buitenzorg	0,20 „ 0,75	0,15 „ 0,35	0,25 „ 0,40	0,20 „ 1	0,30 „ 1,50	0,20 „ 0,70	0,35 „ 2	0,50 „ 2,50
	Krawang	0,25 „ 1,30	0,20 „ 0,30	0,25 „ 0,50	0,20 „ 0,40	0,25 „ 1	0,15 „ 0,75	0,30 „ 1,50	0,40 „ 1,50
	Gemiddeld	f 0,43 à f 1,03	f 0,22 à f 0,38	f 0,29^5 à f 0,49	f 0,26 à f 0,57^5	f 0,46 à f 1,07	f 0,32 à f 0,83	f 0,60 à f 1,80	f 0,69^5 à f 1,75
Preanger Regentschappen.	Bandoeng	f 0,25 à f 1,—	f 0,20 à f 0,35	f 0,20 à f 0,40	f 0,15 à f 2	f 0,50 à f 0,75	f 0,25 à f 0,35	f 0,75 à f 2	f 0,50 à f 0,75
	Tjiandjoer	9 „ 50 's maands.	f 0,25	f 0,25	0,20 „ 0,25	0,40 à 0,80	0,25 „ 0,50	0,75 „ 2	„
	Soekaboemi	f 10 à f 25 's maands.	f 0,20 à f 0,25	f 0,20 à f 0,80	0,10 „ 0,25	0,40 „ 1	0,25 „ 0,30	0,40 „ 1	1,50 à 2
	Soemedang	f 7,50 à f 18 's maands.	f 0,20	„	0,15 „ 0,30	0,30 „ 0,50	0,25 „ 0,40	„	„
	Limbangan	f 0,25 à f 0,75	f 0,15 à f 0,25	f 0,20 à f 0,30	0,10 „ 0,30	0,25 „ 1	f 0,25	f 2 à f 2,50	„
	Soekapoera	0,25 „ 1	0,15 „ 0,30	0,20 „ 0,30	0,10 „ 0,20	0,35 „ 1	f 0,25 à f 0,50	0,50 „ 2	f 0,50 à f 1
	Gemiddeld	f 0,27 à f 0,97	f 0,19 à f 0,26	f 0,21 à f 0,31	f 0,13 à f 0,55	f 0,36 à f 0,84	f 0,25 à f 0,39	f 0,88 à f 1,90	f 0,50 à f 1,25
Cheribon	Cheribon	f 6 à f 30 's maands.	f 0,20 à f 0,35	f 0,20 à f 0,30	f 0,15 à f 0,40	f 0,25 à f 1	f 0,25 à f 0,50	f 0,40 à f 1	f 10 à f 10,50 's maands.
	Koeningan	f 7,50 à f 15 's maands.	0,10 „ 0,20	„	f 0,50	„	f 0,25	f 1	„
	Indramajoe	f 10 à f 25 's maands.	0,15 „ 0,30	„	f 0,15 à f 0,30	f 0,40 à f 1	„	„	f 15 à f 30 's maands
	Madjalengka	f 5 à f 25 's maands.	0,20 „ 0,25	f 0,20 à f 0,30	f 0,20	0,20 „ 0,66^5	f 0,40	„	10 à 75 's maands.
	Galoeh	f 10 's maands.	0,12 „ 0,17	f 0,25	f 0,15 à f 0,27	0,40 „ 0,75	0,30	f 0,75 à f 1	„
	Gemiddeld	f 7,70 à f 21 's maands.	f 0,15 à f 0,25	f 0,22 à f 0,28	f 0,23 à f 0,33^5	f 0,31 à f 0,85	f 0,30 à f 0,36	f 0,72 à f 1	f 11,67 à f 38,50 's maands.
Pekalongan	Batang	f 0,30 à f 1,—	f 0,20 à f 0,30	f 0,25 à f 0,40	f 0,15 à f 0,25	f 0,30 à f 2	f 0,25 à f 1	f 1	f 0,50 à f 2,50
	Pekalongan	0,20 „ 0,75	0,17 „ 0,35	f 0,25	0,15 „ 0,30	0,35 „ 1,50	0,25 „ 0,30	f 0,80 à f 1,50	0,50 „ 1,65
	Pemalang	0,35 „ 1,—	0,20 „ 0,35	f 0,20 à f 0,33	0,15 „ 0,30	0,30 „ 2	0,25 „ 0,40	0,50 „ 2	0,30 „ 2,50
	Tegal	0,20 „ 1,65	0,20 „ 0,35	0,25 „ 0,50	0,15 „ 0,25	0,25 „ 2	0,15 „ 0,30	1 „ 2	0,80 „ 1,30
	Brebes	0,20 „ 0,70	0,15 „ 0,25	0,25 „ 0,50	0,10 „ 0,40	0,25 „ 1	0,17 „ 0,70	0,50 „ 2	0,35 „ 1,65
	Gemiddeld	f 0,25 à f 1,02	f 0,18 à f 0,32	f 0,24 à f 0,40	f 0,14 à f 0,30	f 0,29 à f 1,70	f 0,21 à f 0,54	f 0,76 à f 1,70	f 0,49 à f 1,92

a) De loonen zijn per dag opgegeven, tenzij anders is vermeld.

GE-WESTEN.	AFDEELINGEN.	INLANDERS.					CHINEEZEN.		
		Mandoers op particuliere onder-nemingen.	Koelies op particuliere onder-nemingen.	Koelies bij spoor- en tramwegen.	Koelies bij inlanders of vreemde oosterlingen; knechts bij ambachtslieden, enz.	Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Koelies.	Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	Mandoers, suikerkokers, machinisten, enz.
Semarang . .	Semarang	f 0,50	f 0,20	f 0,30 à f 0,40	f 0,25 à f 0,35	f 0,50 à f 1	f 0,60	f 0,45 à f 1 15	f 0,65 à f 0,75
	Kendal	f 0,26^5 à f 1,35	f 0,20 à f 0,30	f 0,30	0,20 „ 0,30	0,50 „ 0,70	f 0,25 à f 0,40	0,50 „ 2	f 1,25
	Demak	0,75 „ 1	f 0,25	0,30	f 0,25	f 0,60	„	f 1,50	„
	Salatiga	0,35 „ 0,50	f 0,20 à f 0,30	f 0,25 à f 0,40	f 0,15 à f 0,30	f 0,50 à f 0,75	f 0,50 à f 0,60	f 1 à f 2	f 0,50 à f 0,75
	Grobogan	0,50 „ 1,50	0,20 „ 0,30	0,25 „ 0,40	0,20 „ 0,50	0,20 „ 1	0,25 „ 0,80	0,50 „ 1	„
	Pati	0,30 „ 1	0,20 „ 0,25	0,20 „ 0,30	0,20 „ 0,25	0,50 „ 1	0,20 „ 0,35	0,50 „ 1	f 0,65 à f 2
	Koedoes	0,25 „ 1	0,20 „ 0,30	f 0,25	0,10 „ 0,25	0,30 „ 0,75	0,30 „ 0,50	2 „ 2,50	0,50 „ 2
	Djapara	5 à 40 's maands.	0,15 „ 0,35	f 0,35 à f 0,40	0,16^5 „ 0,30	0,35 „ 1,50	0,20 „ 0,40	„	15 „ 20 's maands.
	Gemiddeld. . .	f 0,38 à f 1,02	f 0,21 à f 0,29	f 0,27^5 à f 0,34	f 0,19 à f 0,31	f 0,43 à f 0,91	f 0,32 à f 0,52	f 0,92 à f 1,59	f 0,67^5 à f 1,23
Rembang . .	Rembang	„	„	f 0,20 à f 0,35	f 0,15 à f 0,40	f 0,30 à f 0,75	f 0,25	f 0,60 à f 0,80	f 0,50 à f 0,80
	Toeban	f 0,25 à f 1	f 0,20 à f 0,30	„	0,10 „ 0,40	0,30 „ 0,60	f 5 à f 15 's maands.	„	„
	Bodjonegara	0,40 „ 0,80	0,20 „ 0,75	f 0,20 à f 0,50	0,20 „ 0,50	0,35 „ 1,50	f 0,33 à f 0,50	f 0,50 à f 1,50	f 1,20 à f 1,60
	Blora	0,40 „ 1,50	0,25 „ 0,40	0,25 „ 0,40	0,10 „ 0,40	0,50 „ 2	0,16^5 „ 0,50	0,75 „ 2	1 „ 1,50
	Gemiddeld. . .	f 0,35 à f 1,10	f 0,21 à f 0,48	f 0,21 à f 0,41	f 0,13 à f 0,42^5	f 0,36 à f 1,21	f 0,23 à f 0,44	f 0,62^5 à f 1,43	f 0,90 à f 1,30
Soerabaja . .	Soerabaja	f 0,50 „ f 1	f 0,20 à f 0,40	f 0,30 à f 0,50	f 0,20 à f 0,50	f 0,40 à f 0,80	f 0,16^5 à f 0,50	f 1 à f 3	f 0,50 à f 2,50
	Sidoardjo	0,25 „ 1	0,15 „ 0,33^5	0,20 „ 0,50	0,15 „ 0,50	0,35 „ 1,25	0,20 „ 3,25	0,50 „ 2,50	0,50 „ 0,66^5
	Modjokerto	0,33 „ 1,66^5	0,12 „ 0,20	0,20 „ 0,35	0,20 „ 0,40	0,50 „ 1,50	0,20 „ 0,50	0,50 „ 2	0,66^5 „ 2
	Djombang	0,50 „ 0,66^5	0,20 „ 0,30	0,25 „ 0,33	0,25 „ 0,45	0,50 „ 0,75	0,20 „ 0,30	f 0,75	f 0,83
	Grisee	0,50 „ 1	0,20 „ 0,45	0,25 „ 0,35	0,20 „ 0,60	0,45 „ 1	„	1	„
	Lamongan	0,50 „ 0,80	0,20 „ 0,25	f 0,25	0,15 „ 0,25	0,50 „ 1	„	„	„
	Bawean	„	„	„	0,40 „ 0,60	„	„	„	„
	Gemiddeld. . .	f 0,43 à f 1,02	f 0,17 à f 0,32^5	f 0,24 à f 0,38	f 0,22 à f 0,47	f 0,45 à f 1,05	f 0,19 à f 1,13	f 0,75 à f 1,85	f 0,65 à f 1,50
Pasoeroean. .	Pasoeroean	f 0,25 à f 1	f 0,12^5 à f 0,40	f 0,16^5 à f 0,60	f 0,10 à f 0,30	f 0,30 à f 1,20	f 0,16^5 à f 0,50	f 0,25 à f 0,60	f 0,60 à f 2
	Bangil	0,30 „ 0,50	0,15 „ 0,30	0,15 „ 0,30	0,15 „ 0,30	0,30 „ 1	0,16^5 „ 0,25	0,50 „ 2	0,50 „ 3,33^5
	Malang	0,47^5 „ 1,25	0,30 „ 0,35	0,30 „ 0,40	0,28 „ 0,35	0,61 „ 1,10	0,40 „ 0,50	1,25 „ 2,50	0,90 „ 1,60
	Probolinggo	0,33^5 „ 1,66^5	0,25 „ 0,40	f 0,25	0,20 „ 0,40	0,40 „ 1,50	0,35 „ 0,50	0,80 „ 1,50	0,75 „ 2,50
	Kraksaän	f 1	f 0,30	0,25	f 0,25	0,50 „ 2	f 0,50	f 1,50	f 2
	Loemadjang	f 0,33^5 à f 1,33^5	f 0,25 à f 0,40	f 0,35 à f 0,40	f 0,25 à f 0,30	0,50 „ 1,50	f 0,50 à f 0,75	f 1 à f 2	f 0,50 à f 1
	Gemiddeld. . .	f 0,45 à f 1,12	f 0,23 à f 0,35	f 0,25 à f 0,37	f 0,20 à f 0,32	f 0,45 à f 1,40	f 0,35 à f 0,50	f 0,88 à f 1,68	f 0,87^5 à f 2,07
Besoeki . . .	Bondowoso	f 0,45 à f 0,90	f 0,27^5 à f 0,45	f 0,33^5 à f 0,40	f 0,20 à f 0,33^5	f 0,50 à f 1,25	f 0,28 à f 0,37^5	f 1 à f 1,25	f 1,37^5 à f 1,66^5
	Djember	0,30 „ 0,80	f 0,30	0,30 „ 0,40	f 0,30	0,50 „ 1	„	1,50 „ 2	„
	Panaroekan	0,50 „ 1	f 0,20 à f 0,33	0,25 „ 0,40	f 0,25 à f 0,50	0,75 „ 1	f 0,25 à f 0,60	0,75 „ 2	f 1 à f 2,50
	Banjoewangi	0,50 „ 1,25	0,30 „ 0,40	0,30 „ 0,40	0,25 „ 0,40	0,55 „ 1,25	0,40 „ 0,50	1 „ 2	1,33^5 „ 2,50
	Gemiddeld. . .	f 0,44 à f 1	f 0,27 à f 0,37	f 0,30 à f 0,40	f 0,25 à f 0,38	f 0,58 à f 1,12^5	f 0,30 à f 0,50	f 1,06 à f 1,80	f 1,24 à f 2,22

GE-WESTEN.	AFDEELINGEN.	INLANDERS. Mandoers op particuliere onder-nemingen.	INLANDERS. Koelies op particuliere onder-nemingen.	INLANDERS. Koelies bij spoor- en tramwegen.	INLANDERS. Koelies bij inlanders of vreemde oosterlingen; knechts bij ambachtslieden, enz.	INLANDERS. Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	CHINEEZEN. Koelies	CHINEEZEN. Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	CHINEEZEN. Mandoers, suikerkokers, machinisten, enz.
Banjoemas. .	Banjoemas	f 6 à f 35 's maands.	f 0,08 à f 0,27^5	f 0,25	f 0,16 à f 0,30	f 0,25 à f 1	f 0,20 à f 0,30	f 1 à f 2	f 25 à f 80 's maands.
	Poerwokerto.	6 „ 35 's maands.	0,08 „ 0,27^5	0,25	0,16 „ 0,30	0,25 „ 1	0,20 „ 0,30	1 „ 2	f 25 à f 80 's maands.
	Poerbolinggo	f 0,29 à f 0,58	0,15^5 „ 0,40	f 0,20 à f 0,25	0,18 „ 0,25	0,26 „ 0,45	0,25 „ 0,33	0,50 „ 1	f 0,50 à f 3,33
	Bandjarnegara	0,20 „ 0,50	f 0,20	f 0,20	0,20 „ 0,25	0,40 „ 1	f 0,40	0,50 „ 1,50	„
	Tjilatjap	0,40 „ 0,50	0,25	0,30	0,20 „ 0,30	0,50 „ 0,65	f 0,30 à f 0,40	0,50 „ 0,75	„
	Gemiddeld. . .	f 0,25 à f 0,78	f 0,16 à f 0,28	f 0,24 à f 0,25	f 0,18 à f 0,28	f 0,33 à f 0,82	f 0,27 à f 0,36	f 0,70 à f 1,45	f 21,66 à f 86,66 's maands.
Kedoe . . .	Magelang.	f 0,50 à f 1	f 0,25	f 0,25 à f 0,35	f 0,10 à f 0,40	f 0,35 à f 1,50	f 0,25 à f 0,35	f 0,50 à f 2	f 0,35 à f 1
	Temanggoeng	0,26^5 „ 1	f 0,25 à f 0,30	0,25 „ 0,30	0,20 „ 0,35	0,50 „ 0,80	0,10 „ 0,25	0,50 „ 0,75	„
	Poerworedjo	f 0,37^5	0,23 „ 0,25	0,37^5 „ 0,40	f 0,22^5	0,55 „ 0,57^5	f 0,37^5	f 0,75	„
	Keboemen.	f 0,30 à f 0,66^5	0,20 „ 0,30	0,20 „ 0,30	f 0,20 à f 0,40	0,30 „ 0,50	f 0,30 à f 0,40	f 0,50 à f 0,33^3	f 0,83^5 à f 3,33^5
	Wonosobo.	0,25 „ 0,75	0,20 „ 0,25	„	0,20 „ 0,30	0,40 „ 0,60	„	„	„
	Gemiddeld. . .	f 0,33 à f 0,76	f 0,22 à f 0,27	f 0,27 à f 0,33	f 0,18^5 à f 0,33^5	f 0,42 à f 0,79^5	f 0,25 à f 0,34	f 0,56 à f 1,70	f 0,59 à f 2,16
Djokjakarta .	Mataram	f 0,50 à f 1,50	f 0,25	f 0,25	f 0,15 à f 0,30	f 0,50 à f 1	f 0,20 à f 0,30	f 0,25 à f 1,50	f 0,50 à f 1,50
	Koelon Progo	5 „ 15 's maands.	„	f 0,20 à f 0,30	0,20 „ 0,30	0,40 „ 0,60	5 „ 20 's maands.	1,50 „ 2,50	f 15 à f 60 's maands.
	Goenoeng Kidoel	„	„	„	0,25 „ 0,30	0,50 „ 0,60	„	„	„
	Gemiddeld. . .	f 0,34 à f 1	f 0,25	f 0,22^5 à f 0,27^5	f 0,20 à f 0,30	f 0,46 à f 0,73	f 5,50 à f 14,50 's maands.	f 0,87^5 à f 2	f 15 à f 52,50 's maands.
Soerakarta. .	Soerakarta	f 0,50 à f 1	f 0,20 à f 0,25	f 0,30 à f 0,40	f 0,25 à f 0,40	f 0,30 à f 1,50	„	f 1,50	„
	Klaten	0,16 „ 0,50	0,25 „ 0,30	0,25 „ 0,40	0,10 „ 0,35	0,50 „ 1,50	f 0,13 à f 1	f 0,20 à f 5	„
	Bojolali.	4,50 „ 7,50 's maands	0,25 „ 0,40	0,25 „ 0,40	0,15 „ 0,25	0,25 „ 0,75	0,20 „ 0,25	0,40 „ 0,50	f 0,25 à f 0,75
	Sragen	f 5 à f 6 's maands	0,20 „ 0,25	0,30 „ 0,40	0,25 „ 0,30	0,40 „ 0,75	„	1 „ 1,50	„
	Wonogiri	f 10 à f 20 's maands.	f 0,25	„	f 0,25	0,50 „ 0,60	„	„	„
	Gemiddeld. . .	f 7,86 à f 15,70 's maands.	f 0,23 à f 0,29	f 0,27^5 à f 0,40	f 0,20 à f 0,31	f 0,39 à f 1,02	f 0,16^5 à f 0,62^5	f 0,77 à f 2,15	f 0,25 à f 0,75
Madioen. . .	Madioen	f 10 à f 45 's maands.	f 0,15 à f 0,25	f 0,25 à f 0,30	f 0,15 à f 0,30	f 0,25 à f 1,50	„	f 1 à f 2,50	„
	Ngawi	f 12 à f 15 's maands.	0,20 „ 0,25	0,25 „ 0,30	0,15 „ 0,20	0,40 „ 0,50	„	f 0,50	„
	Magetan	f 10 à f 45 's maands.	0,15 „ 0,25	0,15 „ 0,30	0,20 „ 0,30	0,25 „ 1,75	„	f 1,25 à f 1,50	„
	Ponorogo.	f 9 à f 12 's maands.	0,20 „ 0,25	„	0,20 „ 0,30	0,50 „ 2	„	1 „ 2	„
	Patjitan	„	„	„	0,20 „ 0,25	0,50 „ 0,60	„	„	„
	Gemiddeld. . .	f 10,25 à f 29,25 's maands.	f 0,18 à f 0,25	f 0,22 à f 0,30	f 0,18 à f 0,27	f 0,38 à f 1,27	„	f 0,95 à f 1,65	„
Kediri . . .	Kediri	f 0,20 „ f 0,80	f 0,20 à f 0,40	f 0,25 à f 0,30	f 0,20 à f 0,40	f 0,50 à f 0,75	f 0,20 à f 0,50	f 0,75 à f 2	f 20 à f 75 's maands
	Paree	0,20 „ 1	0,20 „ 0,30	0,20 „ 1	0,04 „ 0,30	0,20 „ 2,25	0,20 à 0,40	0,40 „ 2,25	f 0,50 à f 3,30
	Blitar	0,30 „ 0,66	0,20 „ 0,30	0,30 „ 0,40	0,10 „ 1	„	f 5 à f 30 's maands.	f 30 à f 45 's maands.	f 10 à f 30 's maands.

AAA

GE- WESTEN.	AFDEELINGEN.	INLANDERS. Mandoers op particuliere onder-nemingen.	INLANDERS. Koelies op particuliere onder-nemingen.	INLANDERS. Koelies bij spoor- en tramwegen.	INLANDERS. Koelies bij inlanders of vreemde oosterlingen; knechts bij ambachtslieden, enz.	INLANDERS. Gewone metselaars, timmer-lieden en smeden.	CHINEEZEN. Koelies.	CHINEEZEN. Gewone metselaars, timmer-lieden en smeden.	CHINEEZEN. Mandoers, suikerkokers, machinisten, enz.
	Berbek	f 10 à f 40 's maands.	f 0,20 à f 0,25	f 0,30 à f 0,40	f 0,15 à f 0,25	f 0,25 „ f 0,80	f 0,25 à f 0,40	f 0,50 à f2	f 10 à f 40 's maands.
	Toeloengagoeng	f 0,25 à f 0,90	0,15 „ 0,30	0,25 „ 0,50	0,12 „ 0,50	0.30 „ 0,70	6 „ 10 's maands.	1,25 „ 1,50	f 0,30 à f 1,50
	Trenggalek	7,50 „ 15 's maands.	0,15 „ 0,30	„	0,20 „ 0,30	0,50 „ 0,80	f 0,20 à f 0,35	0,50 „ 0,80	„
	Gemiddeld.	f 0,25 à f 0,86	f 0,18 à f 0,31	f 0,26 à f 0,52	f 0,14 à f 0,46	f 0,35 à f 1,06	f 0,20 à f 0,50	f 0,73 à f 1,67^5	f 12,40 à f 57,80 's maands.
Madoera	Pamekasan	„	„	f 0,25 à f 0,40	f 0,25 à f 0,30	f 0,60 à f 2,50	f 0,40 à f 0,60	f 0,75 à f 1	„
	Sampang	f 0,40 à f 0,50	f 0,20 à f 0,30	f 0,25	0,12^5 „ 0,25	0,60 „ 1	0,25 „ 0,60	0,50 „ 1,75	„
	Bangkalan	„	„	f 0,25 à f 0,40	0,20 „ 0,30	0,30 „ 0,75	0,33 „ 1,33^5	0,40 „ 1,50	„
	Soemenep	„	„	0,25 „ 0,30	0,10 „ 0,25	0,35 „ 1,70	0,25 „ 0,40	1 „ 2	„
	Gemiddeld.	f 0,40 à f 0,50	f 0,20 à f 0,30	f 0,25 à f 0,34	f 0,17 à f 0,27^5	f 0,45 à f 1,50	f 0,30 à f 0,75	f 0,66 à f 1,56	„

BUITENBEZITTINGEN.

GE- WESTEN.	AFDEELINGEN.	INLANDERS. Mandoers op particuliere onder-nemingen.	INLANDERS. Koelies op particuliere onder-nemingen.	INLANDERS. Koelies bij spoor- en tramwegen.	INLANDERS. Koelies bij inlanders of vreemde oosterlingen; knechts bij ambachtslieden, enz.	INLANDERS. Gewone metselaars, timmer-lieden en smeden.	CHINEEZEN. Koelies.	CHINEEZEN. Gewone metselaars, timmer-lieden en smeden.	CHINEEZEN. Mandoers, suikerkokers, machinisten, enz.
Sumatra's Westkust (Padangsche Benedenlanden).	Padang	f 20 's maands.	f 0,40 à f 0,50	f 0,50 à f 1	f 0,50	f 0,60 à f 1,25	f 0,75 à f 1,50	f 1 à f 2,50	„
	Priaman	„	„	0,40 „ 0,50	f 0,35 à f 0,50	0,75 „ 1,50	0,50 „ 0,60	f 1,50	„
	Painan	„	„	„	f 0,50	1 „ 1,50	„	f 1,50 à f 2	„
	Air Bangis	„	„	„	f 0,30 à f 0,50	1 „ 1,50	f 0,75 à f 0,80	f 1.50	„
Padangsche Bovenlanden.	Agam	f 15 's maands.	f 0,40	f 0,50	f 0,40	0,80 „ 1	0,70 „ 1	f 1 à f 1,50	„
	Batipoe en X Kota's.	f 0,80	f 0,35 à f 0,80	0,45	0,50	f 1	f 0,50	f 1	„
	XIII en IX Kota's.	0,90	f 0,83	0,40	f 0,30 „ f 0,50	f 0,60 „ f 1,50	„	1,50	„
	Tanah Datar.	0,40	f 0,30 à f 0,40	f 0,40 à f 0,50	0,30 „ 0,40	0,50 „ 2,50	f 0.50 à f 0,60	f 1 à f 2,50	„
	Loeboek Sikaping.	f 20 à f 45 's maands.	0,25 „ 0,50	„	0,25 „ 0,50	0,75 „ 1,25	„	1 „ 1,50	„
	L Kota's	„	„	f 0,40	0,35 „ 0,46	0,71 „ 1,33	f 0,30 à f 0,60	0,60 „ 1,50	„
Tapanoeli	Siboga	„	„	„	0,25 „ 0,70	0,60 „ 1,75	0,50 „ 1	1,25 „ 2	f 2
	Natal	„	f 0,50	„	f 0,50	0,75 „ 1	0,50 „ 0,75	0,75 „ 1,25	„
	Mandeling en Angkola	„	„	„	f 0,40 à f 0,60	0,75 „ 1,50	0,75 „ 1	1 „ 1,75	„
	Toba en Silindoeng	„	„	„	0.30 „ 0,50	0,60 „ 1,75	„	1 „ 1,75	„
	Padang Lawas	f 1	f 0,50	„	„	„	„	„	„
	Gemiddeld.	f 0,69 à f 0,83	f 0,44 à f 0,55	f 0,43 à f 0,55	f 0,37 à f 0,52	f 0,75 à f 1,38	f 0,57^5 à f 0,83^5	f 1,10 à f 1,70	f 2
Benkoelen	Moko Moko	„	„	„	f 0,40 à f 0,75	f 0,75 à f 1,50	„	„	„
	Benkoelen en Ommelanden.	f 0,50 à f 1	f 0,40 à f 0,50	„	0,40 „ 0.50	0,50 „ 1,50	f 0,50 à f 0,75	f 0,75 à f 2,50	„
	Lais	f 1	0,40 „ 0,75	„	0,30 „ 0,80	1 „ 1,25	0,40 „ 0,75	1,50 „ 3,25	f 1,50 à f 2,50
	Seloema	„	f 1,75 per zes dagen.	„	f 0,40	0,75 „ 1	„	1,50 „ 2	„
	Mana en Pasoemah Oeloe Mana	„	„	„	f 0,40 à f 0,50	1 „ 1,50	„	1 50 „ 1,75	„
	Kaur	„	„	„	0,40 „ 0,50	1 „ 2	f 0,50 à f 0,75	„	f 1,50 à f 2
	Kroë	„	„	„	f 0,50	0,75 „ 2	0,60 „ 0,75	f 1,50	„
	Redjang Lebong	„	„	„	f 0,60 à f 1	1,50 „ 2	0,60 „ 0,80	f 1,50 à f 2	„
	Gemiddeld.	f 0,75 à f 1	f 0,36 à f 0,51	„	f 0,42^5 à f 0,62	f 0,94 à f 1,60	f 0,52 à f 0,76	f 1,37^5 à f 2,16	f 1,50 à f 2,25

GE-WESTEN.	AFDEELINGEN.	INLANDERS. Mandoers op particuliere onder-nemingen.	INLANDERS. Koelies op particuliere onder-nemingen.	INLANDERS. Koelies bij spoor- en tramwegen.	INLANDERS. Koelies bij inlanders of vreemde oosterlingen; knechts bij ambachtslieden, enz.	INLANDERS. Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	CHINEEZEN. Koelies.	CHINEEZEN. Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	CHINEEZEN. Mandoers, suikerkokers, machinisten, enz.
Lampongsche Districten.	Hoofdplaats Teloek Betoeng	„	„	„	f 0.60 à f 0,75	f 1,50 à f 3	f 1	f2 à f3	„
	Ommelanden van Teloek Betoeng.	f 15 's maands.	f 10.50 à f 12 's maands of f 0.34 à f 0,40	„	0,50 „ 0,75	1,50 „ 2	„	1 „ 3	„
	Sekampong	„	„	„	0,50 „ 0,75	1,50 „ 2	f 1	1 „ 1,50	f 2.50 à f 3
	Sepoetih	„	„	„	f 0.50	1,25 „ 2,50	„	f 2.50	
	Semangka.	„	„	„	f 0,50 à f 0,75	f 2.50	f 0.75 à f 1	2,50	„
	Ketimbang	„	„	„	0,30 „ 0,80	f 1 à f 2	„	f 1 50 à f 2 50	„
	Toelangbawang.	„	„	„	f 0,50	1 „ 1,50	„	„	„
	Gemiddeld. . .	f 0,50	f 0.35 à f 0.40	„	f 0.48 à f 0.68	f 1,46 à f 2,21	f 0.92 à f 1	f 1,83 à f 2,50	f 2,50 à f 3
Palembang. .	Hoofdplaats Palembang. .	„	f 0,40 à f 0.60	„	f 1 à f 1.50	f 1,25 à f 2,50	f 0,70 à f 1	f 1 à f 3,75	„
	Iliran en Banjoeasin . . .	„	0,50 „ 0.60	„	1 „ 1.50	1 „ 2	f 0,60	1 „ 2,50	„
	Moesi Ilir.	„	f 0.50	„	$1,12^5$ „ 1.50	0,75 „ 2,50	0,75	0,75 „ 2,50	„
	Ogan Komering Ilir en Blidah	„	f 0.50 à f 0,60	„	„	1 „ 1,50	„	„	„
	Komering en Ogan Oeloe Enim en de Ranau-districten	„	0.50 „ 0,75	„	„	1 „ 2.50	„	„	„
	Lematang Oeloe en Ilir. Kikim en de Pasoemah-landen	„	0,50 „ 1	„	f 1 à f 1,50	1 „ 2	f 0,50 à f 1	f 1 à f 1.50	„
	Tebing Tinggi	„	0.45 „ 0.70	„	„	1,25 „ 2	„	„	„
	Djambi.	„	„	„	„	1.25 „ 2,50	„	f 1,50 à f 3	„
	Gemiddeld. . .	„	f 0.48 à f 0,70	„	f $1,02^5$ à f 1,50	f 1.06 à f 2,18	f 0,63 à f 0.83	f 1.05 à f 2.65	„
Oostkust van Sumatra. .	Medan	f 0.40 à f 0,60	f 0,20 à f 0.40	f 0,30 à f 0,65	f 0,25 à f 0,40	f 0,35 à f 1	f 0,50 à f 1,20	f 1 à f 2,50	f 0,50 à f 1,50
	Langkat	0,75 „ 0.80	0,25 „ 0.40	0,30 „ 0,35	0.40 „ 0,50	1 „ 1,50	0.50 „ 0,80	0,90 „ 1,60	1 „ 2
	Serdang	0,50 „ 0,65	0.25 „ 0,40	f 0.30	f 0,30	„	0,30 „ 0,60	1 „ 2	„
	Padang en Bedagei. . .	0,35 „ 0,80	0.15 „ 0.35	f 0,25 à f 0,35	f 0,50 à f 0,70	f 0.80 à f 1	0,35 „ 0,50	0,80 „ 1	f 0,35 à f 0,80
	Batoe Bara	0.50 „ 0,75	0,25 „ 0.35	„	0.25 „ 0,40	0,60 „ 1,80	0.25 „ 0,40	0,80 „ 2	0,50 „ 1,50
	Asahan.	0.25 „ 0.50	0,25 „ 0,40	„	f 0.25	„	0,20 „ 0,50	0,50 „ 0,80	0.30 „ 1,60
	Laboean Batoe.	f 0,40	f 0.30	„	0.60	„	0,30 „ 0,40	f 1	f 0.50
	Bengkalis.	f 0,75 à f 1	f 0,35 à f 0,50	„	0,30	f 1	0.50 „ 0,75	f 1,50 à f 2	„
	Gemiddeld. . .	f 0.49 à f 0.69	f 0,25 à f 0,43	f 0,29 à f 0,46	f 0,36 à f 0.43	f 0,75 à f 1,26	f 0.36 à f 0,64	f 0,94 à f 1,60	f 0,52 à f 1.30
Atjèh en onderhoorigheden.	Groot-Atjèh	„	„	f 0.50 à f 0,75	f 0,50 à f 0.75	f 1,50 à f 1.75	f 0,80 à f 2	f 1,25 à f 4	f 1 à f 3,30
	Onderhoorigheden	f 20 à f 24 's maands.	f 8 's maands met vrije voeding.	0.40 „ 1	0,60 „ 1	1.25 „ 1,75	0,80 „ 1	1,25 „ 2	1 „ 2,50
	Poelò Wè (Sabang) . . .	„	„	0.50 „ 0,75	0,50 „ 0,75	1.50 „ 1,75	„	„	„
	Gemiddeld. . .	f 20 à f 24 's maands.	f 8 's maands.	f 0,45 à f 0.83	f 0,53 à f 0.83	f 1,40 à f 1,75	f 0,80 à f 1,50	f 1,25 à f 3	f 1 à f 2.90
Riouw en onderhoorigheden.	Indragiri	f 0.35	f 0.25	„	f 0.50	f 1,25	f 0,60	f 1,25	f 1
	Tandjoeng Pinang. . . .	f 0,40 à f 0,80	f 0.25 à f 0,30	„	„	f 0,50 à f 1.20	f 0.50 à f 0,60	f 0.60 à f 1,50	f 0,40 à f 2
	Lingga.	0,50 „ 1,20	0.50 „ 0.60	„	f 0,40 à f 0.60	0.70 „ 1,20	f 0,45	0,60 „ 1,75	0,40 „ 4

GEWESTEN.	AFDEELINGEN.	INLANDERS. Mandoers op particuliere ondernemingen.	INLANDERS. Koelies op particuliere ondernemingen.	INLANDERS. Koelies bij spoor- en tramwegen.	INLANDERS. Koelies bij inlanders of vreemde oosterlingen; knechts bij ambachtslieden, enz.	INLANDERS. Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	CHINEEZEN. Koelies.	CHINEEZEN. Gewone metselaars, timmerlieden en smeden.	CHINEEZEN. Mandoers, suikerkokers, machinisten, enz.
	Batam	f 1,20	f0,25 à f0.60	„	f0.25 à f0.50	f1,20 à f1.75	f 0,70	f1,20 à f1,75	f 1
	Karimon	„	„	„	0,25 „ 0.C0	„	f0.20 à f0.50	f 1,50	f0,50 à f0,90
	Gemiddeld. . .	f0,61 à f0,89	f0,32 à f0.44	„	f0,35 à f0.55	f0,91 à f1.35	f0,49 à f0,57	f1.03 à f1,55	f0,66 à f1.78
Banka . . .	Muntok.	„	f0,40 à f0,50	„	f0.60 à f0,70	f1 à f1 50	f0,70 à f0,80	f1,25 à f2	f1 à f1 50
	Djeboes	„	„	„	0.50 „ 0.80	0.80 „ 1,25	0,70 „ 0,80	1 „ 3	„
	Blinjoe.	„	f0,40 à f0.60	f 0.80	0,70 „ 0.80	1 „ 1,50	0.70 „ 0,80	1,25 „ 1.75	f1 à f1,25
	Soengeiliat.	„	f 0.70	„	f 0,70	1.25 „ 1.50	f 0.70	0.80 „ 1,50	1 „ 1,25
	Merawang	„	„	„	f0,50 à f0.60	0.60 „ 1	f0,80 à f1	1,25 „ 1,75	0,40 „ 1
	Pangkalpinang	„	f0.60 à f0.80	„	0.60 „ 0,80	1.25 „ 1.50	f 0,80	1 „ 2,50	„
	Soengeislan	„	„	„	0.50 „ 0.80	1 „ 1,25	f0,60 à f0,70	1 „ 2,25	f0.50 à f1
	Koba	„	„	„	0.50 „ 0.60	1 „ 1,50	0.60 „ 0,80	1,25 „ 2	1.50 „ 2
	Toboali.	„	„	„	f 0,60	f 1	0,70 „ 0,75	1 „ 1.50	„
	Gemiddeld. . .	„	f0,52^5 à f0.65	f 0.80	f0.57 à f0,70	f1 à f1.38	f0,70 à f0,80	f1.10 à f2	f0.90 à f1.35
Billiton . . .	Billiton.	„	f 0.60	f 0,60	f 0,60	f 1.25	f 0,60	f 1,25	f 1
	Gemiddeld. . .	„	f 0,60	f 0.60	f 0.60	f 1.25	f 0,60	f 1,25	f 1
Westerafdeeling van Borneo . .	Pontianak en Ommelanden.	f1 à f1,75	f0,50 à f0,75	„	f 0.50	f1 à f1,50	f 0,60	f1 à f1.50	f 2
	Mampawa.	„	„	„	f0.50 à f0.60	1 „ 1.25	f0,80 à f1	1,25 „ 2	f 1 à f 4
	Landak.	„	„	„	0.50 „ 1	„	„	1,25 „ 2	„
	Tajan	„	f0,50 à f1	„	0.50 „ 1	f1.25 à f1,50	f0.50 à f1	1.50 „ 2	„
	Sanggau en Sekadau. . .	„	„	„	f 0,50	1 „ 1,50	f 0,60	f 1,50	„
	Soengei Kakap.	„	„	„	1	1.25 „ 1.50	f0.75 à f1.20	f1,20 à f1,50	„
	Soekadana	„	„	„	f0,40 à f0.50	„	f 0.50	f 1,50	„
	Sambas.	f0,75 à f1,25	f0,40 à f0.85	„	0.40 „ 0.80	f0.80 à f1,50	f0,60 à f0,85	f1 à f1,25	f0,85 à f3
	Sintang	„	f 0.65	„	0,45 „ 1.20	1 „ 1,25	0.60 „ 1,20	1.25 „ 1,50	1,50 „ 2
	Gemiddeld. . .	f0,87^5 à f1.50	f0,51 à f0.80	„	f0.52 à f0,78	f1,04 à f1,42	f0,61 à f0,85	f1,27 à f1,64	f1.33 „ f2.75
Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo.	Bandjermasin en Ommelanden	f0,60 à f1	f0,40 à f0,50	„	f0,40 à f0.60	f1 à f2	f0,50 à f0,70	f 1 à f 2	„
	Martapoera	0,50 „ 1	0,40 „ 0,60	„	0,40 „ 0,50	0.50 „ 1,25	„	„	„
	Kendangan	f 0,50	f 0.30	„	f 0.30	0.50 „ 1	„	„	„
	Amoentai	f0,45 à f0,55	f0.25 à f0.40	„	f0.25 à f0.40	0,50 „ 0,75	„	„	„
	Doesoenlanden	1 „ 1.50	0.60 „ 1	„	0,50 „ 1	0.75 „ 1,75	f 0,65	f0,80 à f1,25	„
	Dajaklanden	0,85 „ 2	0,60 „ 0.75	„	0.40 „ 0.75	1 „ 2	f0.50 à f0.75	1,25 „ 2	„
	Sampit	„	„	„	f 0.35	f 0,75	f 0,50	f 1	„
	Tanah Boemboe-landen. .	f 0.75	f 0,40	„	0.40	1.25	0.50	2	f 1,50
	Pasir.	„	„	„	0.75	1	„	„	„
	Koetei en de Noordkust van Borneo	f0,75 à f1	f 5 à f 20 per maand met vrije voeding.	„	f0.60 à f1	f1 à f1,50	f0.60 à f1,50	f1.25 à f2	f1 à f3,25
	Gemiddeld. . .	f0.50 à f1,25	f0,30 à f0.70	„	f0,40 à f0.70	f0,87^5 à f1,50	f0,50 à f1	f1 à f1,62^5	f1,50 à f2,12^5

GE- WESTEN.	AFDEELINGEN.	INLANDERS. Mandoers op particuliere onder- nemingen.	Koelies op particuliere onder- nemingen.	Koelies bij spoor- en tramwegen.	Koelies bij inlanders of vreemde oosterlingen; knechts bij ambachtslieden, enz.	Gewone metselaars, timmer- lieden en smeden.	CHINEEZEN. Koelies.	Gewone metselaars, timmer- lieden en smeden.	Mandoers, suikerkokers, machinisten, enz.
Celebes en onderhoorigheden.	Makasser	f 0,75	f 0,50	„	f 0,50	f 1,50	f 0,50	f 1,50	„
	Noorder-districten	„	„	„	0,50	f 1 à f 1,50	„	1,50	„
	Zuider-districten	„	„	„	f 0,25 à f 0,50	1 „ 1,50	f 0,50	f 1 à f 1,75	f 1,50 à f 2
	Ooster-districten	„	„	„	0,30 „ 0,50	1 „ 1,50	„	„	„
	Takalar	„	„	„	0,40 „ 0,50	0,75 „ 1,40	„	„	„
	Saleier	„	„	„	0,35 „ 0,50	0,50 „ 1,25	„	„	„
	Donggala	„	„	„	0,30 „ 0,50	0,75 „ 1	„	„	„
	Tontoli	„	„	„	0,50 „ 0,75	f 1	„	„	„
	Gemiddeld . . .	f 0,75	f 0,50	„	f 0,39 à f 0,53	f 0,93 à f 1,33	f 0,50	f 1,33 à f 1,58	f 1,50 à f 2
Menado . . .	Minahasa	„	f 0,20 à f 0,35 *b*)	„	f 0,25 à f 0,60	f 0,60 à f 1	f 0,60	f 1,25	f 1,50
	Gorontalo	„	0,20 „ 0,35	„	0,25 „ 0,60	1 „ 2,50	f 0,06^5 à f 0,50	f 1 à f 2,50	f 0,50 à f 1
	Gemiddeld . . .	„	f 0,20 à f 0,35	„	f 0,25 à f 0,60	f 0,80 à f 1,75	f 0,33 à f 0,55	f 1,12^5 à f 1,87^5	f 1
Ternate en onderhoorigheden.	Ternate	f 0,33 à f 0,86	f 0,25 à f 0,60	„	f 0,30 à f 0,40	f 0,50 à f 1,50	f 1	f 2	„
	Noord-Nieuw-Guinea . .	„	0,50 „ 0,60	„	0,50 „ 0,60	1 3	„	f 2 à f 3	„
	West-Nieuw-Guinea . .	„	„	„	0,27 „ 0,30	1 „ 1,25	f 0,50 à f 0,67	1,50 „ 1,75	„
	Batjan	f 0,60	f 0,35	„	f 0,40	f 1	„	f 1,50	„
	Soela	„	„	„	f 0,30 à f 0,40	f 0,75 à f 1	„	„	„
	Noord-Halmahera	f 0,50	f 0,40	„	0,30 „ 0,40	1 „ 2	„	„	„
	Zuid- en Oost-Halmahera .	„	„	„	f 0,30	f 0,75	„	„	„
	West-Halmahera	„	„	„	0,40	„	„	„	„
	Banggaai	f 0,26 à f 0,86	f 0,20 à f 0,30	„	f 0,20 à f 0,30	„	„	„	
	Tomboekoe	„	„	„	„	„	„	„	„
	Gemiddeld . . .	f 0,42 à f 0,70	f 0,34 à f 0,45	„	f 0,33 à f 0,39	f 0,86 à f 1,50	f 0,75 à f 0,83	f 1,75 à f 2,06	„
Zuid-Nieuw-Guinea.	Hoofdplaats Merauke . .	„	„	„	„	f 1,50	f 1	„	„
	Gemiddeld . . .	„	„	„	„	f 1,50	f 1	„	„
Amboina . .	Amboina	f 15 's maands.	f 10 's maands	„	f 0,40 à f 0,50	f 0,75 à f 1	„	f 1,50	„
	Banda	f 15 à f 25 's maands.	15 „	„	f 15 's maands.	30 „ 45 's maands.	„	f 25 's maands.	„
	Saparoea	„	„	„	f 0,40	f 0,75 à f 1	„	„	„
	Wahaai	„	„	„	f 0,30 à f 0,50	0,60 „ 1,50	„	„	„
	Amahai	f 0,50	f 0,30	„	„	„	„	„	„
	Piroe	„	„	„	f 0,30 à f 0,40	f 0,75 à f 1	„	„	„
	Masarete	„	„	„	f 0,40	„	„	„	„
	Aroe-, Kei-, Tanimbar en Zuidwester-eilanden . .	f 0,50	f 0,30	„	f 0,25 à f 0,50	f 1	„	f 1,25	f 1
	Kajeli	„	„	„	f 0,50	„	„	„	„
	Gemiddeld . . .	f 15 à f 17,50 's maands.	f 10,75 's maands.	„	f 0,38 à f 0,44	f 0,80 à f 1,17	„	f 35 's maands.	f 1

b) Voor het lossen van schepen wordt tot f 1,75 betaald.

GE-WESTEN.	AFDEELINGEN.	INLANDERS.					CHINEEZEN.		
		Mandoers op particuliere onder-nemingen.	Koelies op particuliere onder-nemingen.	Koelies bij spoor- en tramwegen.	Koelies bij inlanders of vreemde oosterlingen; knechts bij ambachtslieden, enz.	Gewone metselaars, timmer-lieden en smeden.	Koelies.	Gewone metselaars, timmer-lieden en smeden.	Mandoers, suikerkokers, machinisten, en z.
Timor en onderhoorigheden.	Koepang	„	„	„	f 0,35 à f 0,60	f 1 à f 1,50	f 0,35 à f 0,45	f 1,25 à f 1,50	„
	Roti	„	„	„	f 0,40	f 0,75	„	„	„
	Waingapoe.	„	„	„	f 0,50 à f 0,75	f 0,75 à f 1,50	„	„	„
	Gemiddeld. . .	„	„	„	f 0,41^{5} à f 0,58	f 0,83 à f 1,25	f 0,35 à f 0,45	f 1,25 à f 1,50	„
Bali en Lombok. . . .	Boeleleng	„	„	„	f 0,25 à f 0,30	f 1	f 0,50	f 1 à f 1,50	f 2
	Djembrana	f 0,50 à f 0,80	f 0,40 à f 0,50	„	0,40 „ 0,50	f 1 à f 1,50	„	1 „ 1,50	f 1 à f 1,25
	Lombok	„	„	„	0,25 „ 0,35	1 „ 1,50	f 0,50	1,50 „ 2,50	„
	Gemiddeld. . .	f 0,50 à f 0,80	f 0,40 à f 0,50	„	f 0,30 à f 0,39	f 1 à f 1,33	f 0,50	f 1,16 à f 1,83	f 1,50 à f 1,62^{5}

III. STATISTIEK betreffende het in elk gewest op ult. 1903 en ult. 1904 aanwezig aantal pasars.

GEWESTEN.	Aantal pasars.	
	1903.	1904.
Java en Madoera.		
Bantam	135	132
Batavia	131	133
Preanger Regentschappen . . .	276	272
Cheribon	90	89
Pekalongan	133	140
Semarang.	272	278
Rembang.	176	179
Soerabaja.	225	225
Pasoeroean	184	194
Besoeki	79	82
Banjoemas	181	182
Kedoe	253	254
Soerakarta	286	279
Djokjakarta	129	143
Madioen	180	178
Kediri	182	177
Madoera	264	255
Totalen . . .	3 176	3 192

GEWESTEN.	Aantal pasars.	
	1903.	1904.
Buitenbezittingen.		
Sumatra's Westkust.	382	395
Benkoelen	34	40
Lampongsche Districten	8	8
Palembang	28	33
Oostkust van Sumatra	*a)*	*a)*
Atjèh en onderhoorigheden . . .	154	141
Riouw en onderhoorigheden. . .	*b)*	*b)*
Banka	4	5
Billiton	5	5
Westerafd. van Borneo	*b)*	*b)*
Zuider- en Oosterafd. van Borneo.	117	116
Menado	64	59
Celebes en onderhoorigheden . .	122	123
Amboina	8	8
Ternate	6	6
Timor en onderhoorigheden . . .	9	14
Bali en Lombok	125	125

a) Niet opgegeven. Eigenlijke pasars worden alleen aangetroffen op de gewestelijke hoofdplaatsen en op enkele afdeelings-hoofdplaatsen.

b) Eigenlijke pasars worden in dit gewest niet aangetroffen.

Brief, ten geleide van bescheiden, tot toelichting van het Verslag.

'S Gravenhage, 23 *September* 1905.

Met referte aan het slot van mijn brief van 6 Juli jl. n°. 2201 (1), heb ik de eer U Hoogedelgestrenge hierbij, namens den Minister, met verzoek om terugzending na gemaakt gebruik, eenige kaarten en bescheiden te doen toekomen, welke als toelichting kunnen dienen van het gedrukte Koloniaal Verslag van Suriname van 1905. (2)

De kaart van Suriname, genoemd als bijlage III in het overzicht van den landbouw (bladz. 141 van het verslag, bijlage GG) is, op verzoek van den Gouverneur Lely, in gebruik afgestaan aan de commissie tot wetenschappelijk onderzoek van de kolonie voor de voorgenomen uitgifte eener vervolledigde kaart van Suriname.

De Secretaris-Generaal bij het Departement van Koloniën,

Six.

Aan den Heer Griffier van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

(1) Deze missive strekte ten geleide van het Koloniaal Verslag van Suriname.

(2) De ingezonden kaarten en bescheiden zijn ter griffie nedergelegd, ter inzage van de leden.

VERBETERBLAD.

Aangaande hetgeen voorkomt in de noten bij de hoofdstukken **G**, **H**, **J**, **P** § 3 en in bijlage **O** zijn, nadat dit verslag reeds was afgedrukt, de volgende inlichtingen van den Gouverneur ontvangen.

HOOFDSTUK G.

Van de 17 leekebroeders behoorende tot het personeel van de Roomsch-Katholieke missie zijn 3 Nederlandsche onderwijzers, en niet 4, zooals in het verslag is vermeld. De overige cijfers omtrent het personeel zijn juist.

HOOFDSTUK H.

Met de 3 Portugeezen in het Weldadigheidsgesticht 's Landsgrond Boniface zijn geen Brazilianen maar Portugeezen uit *Madeira* bedoeld.

Abusievelijk is in de sterktecijfers van dat gesticht op 1 Januari 1904 vermeld 10 meisjes, in plaats van 11.

HOOFDSTUK J.

Onder de mutaties in de inrichting voor melaatschen is abusievelijk geene melding gemaakt van de ontvluchting van 1 man. Er waren dus op 31 December 1904 93 mannen in de inrichting.

HOOFDSTUK P § 3.

In het staatje in de 2[de] kolom op bladz. 23 van het verslag staat dat in 1904 in de districten Beneden-Suriname en Beneden-Para, 112 hectaren werden uitgegeven; lees: 1112 hectaren. De totale oppervlakte blijft dus, zooals in het staatje is vermeld, 5232 hectaren.

BIJLAGE O.

Het aantal hectaren afgemalen riet in het district Beneden-Commewijne is 1061 en dat in het district Cottica 275. Het aantal kilogrammen riet in eerstgenoemd district per hectare verkregen is 5742 (niet 5675, als vermeld werd) en in laatstgenoemd district 5042. De eindcijfers van de drie laatste kolommen (aantal kilogrammen suiker gemiddeld per hectare verkregen in 1902, 1903 en 1904, in de geheele kolonie) zijn respectievelijk 6367, 6669 en 5313 kilogram.

INHOUD

VAN HET

KOLONIAAL VERSLAG VAN SURINAME VAN 1905.

BIJLAGEN

BEHOORENDE BIJ HET

VERSLAG BETREFFENDE SURINAME VAN 1905.

Litt. A. *a.* Opgaven omtrent mutatiën in de bevolking in 1904.

b. Opgaven omtrent de verdeeling van de bevolking over de kolonie.

c. Vergelijkend overzicht van de bevolking der districten op ultimo December van de jaren 1863, 1872, 1873, 1902, 1903 en 1904.

„ B. Staat, aantoonende de verdeeling van de bevolking naar de onderscheidene betrekkingen, beroepen en ambachten in 1904.

„ C. *a.* Huwelijken.

b. Geboorten.

c. Sterfgevallen.

1°. Sterftestatistiek van de geheele kolonie, aanwijzende den ouderdom der overledenen.

2°. Sterfte in iedere maand in de kolonie.

d. Vergelijking van het aantal geboorten met het aantal sterfgevallen over de laatste tien jaren.

„ D. *a.* Statistiek van de burgerlijke zaken, behandeld bij het hof van justitie en de kantongerechten in 1904.

b. Statistiek van de strafzaken, behandeld bij het hof van justitie in 1904.

c. Statistiek van de bij de kantongerechten behandelde zaken volgens het wetboek van strafvordering in 1904.

d. Staat van de door het hof van justitie en de kantongerechten behandelde requesten in 1904.

e. Staat van de door de kantongerechten opgemaakte akten in 1904.

f. Statistiek van de strafzaken in 1904 behandeld bij de kantongerechten en bij de ommegaande gerechten.

„ E1. *a.* Mutatiestaat van het politiepersoneel in 1904.

b. Sterkte en emplacement van het politiepersoneel op ultimo December 1904.

„ E2. *a.* Staat van de gevangenisbevolking in 1904.

b. Overzicht van de dagelijksche gemiddelde bevolking en van de kosten van toezicht, voeding en kleeding per hoofd in de inrichtingen op de forten Zeelandia en Nieuw-Amsterdam, over de laatste vijf jaren.

c. Behandelde ziekten in het burgerlijk en militair huis van verzekering in het fort Zeelandia gedurende het jaar 1904.

d. Alsvoren in de gevangenis op het fort Nieuw-Amsterdam.

Litt. F. Staat houdende het aantal gedoopten, catechisanten, huwelijken en aangenomen lidmaten enz. bij verschillende godsdienstige gemeenten.

„ G 1-3. Verslag van het onderwijs in 1904.

„ H 1-2. Staat van geboorte en sterfte in de districten en staat van geboorte en sterfte naar leeftijd en doodsoorzaken te Paramaribo over het jaar 1904.

„ I. Verslag betreffende den militairen geneeskundigen dienst over 1904.

„ J. Staat van de in 1904 ontvangen passage- en vrachtgelden op de koloniale vaartuigen.

„ K. Vergelijking van de raming der ontvangsten en uitgaven in 1904 met de op 31 Maart 1905 bekende uitkomsten.

„ L. Verslag van de koloniale postspaarbank in 1904.

„ M 1-3. Verslag betreffende de immigratie en kolonisatie over 1904.

„ N. Staat van verleende en hernieuwde concessiën voor goudontginningen in 1904.

„ O. Vergelijkende staat van de productie over de jaren 1902, 1903 en 1904.

„ P. Staat van de suikercultuur in 1904.

„ Q. Staat van de cacaocultuur, alleen en vereenigd met andere cultures in 1904.

„ R. Staat van de verschillende cultures (niet te gelijk gedreven met de suiker en cacaocultures) en van de houtvellingen in 1904.

„ S. Recapitulatie op de productiestaten over 1904.

Litt. T. Staat aantoonende den arbeid, die in 1904 door creolen en andere niet onder contract verbonden arbeiders is verricht en het loon, dat door hen is verdiend op plantages en gronden, waar geen immigranten gevestigd zijn.

" U. Staat aantoonende den arbeid, die in 1904 door creolen en andere niet onder contract verbonden arbeiders is verricht en het loon, dat door hen is verdiend op plantages waar immigranten gevestigd zijn.

" V. Staat aantoonende den arbeid in 1904 door immigranten verricht en het door hen verdiende loon.

" W. Staat van verleende en hernieuwde concessiën tot exploitatie van balata en van vergunningen tot onderzoek in 1904.

" X. Staat van den veestapel op ultimo December 1904.

" IJ 1. Staat van den invoer in 1904.

Litt. IJ 2. Staat van den invoer uit de Vereenigde Staten van Noord-Amerika.

" Z. Staat van den uitvoer in 1904.

" AA. Staten aantoonende de geheven rechten op de scheepvaart in 1904 en de prijzen van producten.

" BB. Staat van de ter landswaag gewogen en gemeten producten in 1904.

" CC. Staat aantoonende de scheepvaartbeweging in 1904.

" DD. Staat van Nederlandsche schepen aangekomen en vertrokken in 1904.

" EE Staat van de in- en uitvoer van het entrepot te Paramaribo in 1904.

" FF 1-3. Postverkeer in 1904.

" GG. Overzicht van den landbouw in Suriname.

~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~
~~~~~~~~~~~~~~~~~~~~

A.

GRONDGEBIED.

Het grondgebied van Suriname onderging geen verandering.

B.

BEVOLKING. [1]

In den loop van het jaar 1904 is de bevolking met 901 zielen vermeerderd.

Er kwamen in dat jaar 2036 personen, onder wie 170 Nederlandsch-Indische en 252 Britsch-Indische immigranten in de kolonie aan en er vertrokken 1753 personen.

De bevolking bestond op den 31sten December 1904 uit 79 186 personen, onder wie 42 467 van het mannelijk geslacht; het aantal Europeanen bedroeg op dat tijdstip 904, onder wie de Europeanen, die bij het garnizoen en op de koopvaardijvloot dienen, niet begrepen zijn. Van de zeoeven genoemde 904 Europeanen waren 641 in Nederland geboren.

In bijlage **A** zijn staatjes opgenomen, waarin voorkomen:

a. opgaven omtrent mutatiën in de bevolking in het jaar 1904;

b. opgaven omtrent de verdeeling der bevolking over de kolonie op ultimo December 1904, volgens de bij de wijkmeesters en de districts-commissarissen ontvangen opgaven; en

c. een vergelijkend overzicht van de bevolking in de districten in de jaren 1863, 1872, 1873, 1902, 1903 en 1904.

Uit bijlage **A**, sub *b*, blijkt dat de bevolking van Paramaribo, van Nieuw-Nickerie en van Albina op ultimo December 1904 respectievelijk bestond uit 33 255, 1862, 451 zielen, terwijl de vestigingsplaats Totness in Coronie 685 bewoners telde.

Het meest bevolkte district, Beneden-Commewijne, telde 8705; het minst bevolkte, Marowijne, 783 inwoners.

Voor de getalsterkte der arbeidende bevolking op de plantages en gronden, alsmede van de huurders op de centrale vestigingsplaatsen, wordt verwezen naar hoofdstuk P, § 3 (landbezit, landbouw en andere ondernemingen) en naar de bijlagen **M**, **Q**, **R** en **S** van dit verslag.

Volgens de opgaven van de wijkmeesters en districts-commissarissen, die echter verschillen met die welke door de kerkelijke gemeenten zelve zijn opgegeven en in bijlage **F** voorkomen, bevinden zich onder de bevolking van de hieronder vermelde godsdienstige gezindten het bij elk van haar vermelde aantal personen:

Hervormde gemeente	6 603
Evangelisch-Luthersche gemeente	3 117
Roomsch-Katholieke gemeente	14 270
Moravische Broedergemeente	28 558
Israëlietische gemeente	1 185
Episcopaalsche gemeente	673
Voorts:	
Mahomedanen	6 764
Hindoes	10 956
Volgelingen van de leer van Confucius	▪
Andere godsdiensten	1 777

De gebruikelijke statistieke opgaven met betrekking tot de verdeeling van de bevolking naar de onderscheidene betrekkingen, beroepen en ambachten, enz. komen voor in bijlage **B** van dit verslag.

In den loop van het jaar 1904 werden 354 huwelijken gesloten (waarbij 417 kinderen werden gewettigd); 2415 kinderen werden geboren, van wie 499 in echt.

Er overleden 1803 personen, zoodat er 612 meer geboorten dan sterfgevallen in 1904 hebben plaats gehad.

Voor verdere statistieke opgaven omtrent huwelijken, geboorten en sterfgevallen wordt verwezen naar bijlage **C**.

In 1904 werd geen admissie tot het burgerrecht verleend.

1) De Indianen en de Boschnegers zijn onder de in dit hoofdstuk vermelde cijfers niet begrepen.

C.

MEDEDEELINGEN VAN ALGEMEENEN AARD.

Rust en orde werden in 1904 in de kolonie niet gestoord.

De verhouding met de naburige koloniën liet ook in dit jaar niets te wenschen.

Naar aanleiding van de daaromtrent gedane vraag in het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer over de begrooting voor het dienstjaar 1905 wordt te dezer plaatse medegedeeld, dat in het jaar 1904 van gemis aan medewerking van de hoofden der boschnegers den Gouverneur niets is gebleken.

De Duitsche kanonneerboot *Panther*, onder bevel van den korvet-kapitein Jantzen, vertoefde in de kolonie van 31 Augustus 1904 tot 4 September daaraanvolgende.

Ook de Italiaansche kruiser *Dogali*, onder bevel van den fregat-kapitein G. Ronca, verbleef in de kolonie van 28 November 1904 tot 8 December daaraanvolgende.

In het jaar 1904 werd wederom eene wetenschappelijke onderzoekingsreis in Suriname ondernomen, onder leiding van den heer A. Franssen Herderschee, die ook in het vorige jaar de Gonini-expeditie leidde.

Aan dien tocht, welke ten doel had de Tapanahony-rivier en hare groote zijtakken op te nemen tot aan de bronnen en de daarlangs liggende terreinen te onderzoeken, namen, behalve de leider, deel de heeren C. H. de Goeje, luitenant ter zee 2de klasse, als tweede geograaf, en J. M. Versteeg, semi-arts, als geneesheer, welke heeren reeds de Gonini-expeditie in het vorige jaar hadden medegemaakt.

De expeditie verliet Paramaribo den 5den Juli en Albina den 10den daaraanvolgende. Den 17den Juli werd Poeloegoedoe bereikt, alwaar tot den 20sten vertoefd moest worden in afwachting van de vrachtcorjalen, met Indianen bemand, die den 19den aankwamen. Zij hadden eene boot verloren in den Singatété-val.

Den 22sten Juli in den namiddag bereikte de expeditie het Boschnegerdorp Piketi aan den voet van den Granhollo-val en in den namiddag van denzelfden dag Drietabbetje, zetel van het groot-opperhoofd der Aucaner-Boschnegers, Oseisie van Otterloo.

Nadat ter plaatse de noodige maatregelen waren genomen voor den verderen tocht, werd de reis voortgezet. De Allamandidon en Ingie-pikien vallen werden gepasseerd.

Den 30sten Augustus werd het eerste Indianendorp Inteleva, boven den val Koemaroe-kondré, bereikt. Het dorpje bestaat uit een vijftal hutten, bewoond door ongeveer 16 Roekoejana's (Ojana's), die voor de expeditie niet de minste vrees koesterden.

Van deze Indianen vernam men dat een paar kilometer ten zuiden van het dorpje de Tapanahony zich in twee armen splitst; de linkerarm, die eene zuid-westelijke richting blijft behouden, draagt den naam van de hoofdrivier en is onbewoond, terwijl de rechterarm Paloemé heet en bewoond wordt door de Roekoejana en Trio-Indianen. Voorts werd medegedeeld dat eene groote rots met zonderlinge vormen dichtbij een van de oevers van de Paloemé gelegen is en van uit die rivier zichtbaar was.

Den 3den September verliet de expeditie Inteleva, vergezeld van twee Indianen en na de Paloemé, die met de Goninirivier kan vergeleken worden, ongeveer 30 kilometer in zuidelijke richtingte zijn opgevaren, werd de bovenbedoelde rots, de Kassi-Kassima geheeten, bereikt. Zij bleek bij verkenning onbeklimbaar, doch op een top ten zuiden daarvan, die door een rug met den hoofdtop verbonden was, werd een uitzicht verkregen van noord 20° oost, tot noord 275 oost. Van het westen naar het zuiden verhief zich op een afstand van 60 tot 80 kilometer een gebergte, dat in verbinding moet staan met den Wilhelminaketen. Dit gebergte daalt naar het zuiden toe en staat zoo in verbinding met het Tumac-Humac gebergte, hetwelk door voorliggende toppen aan het oog onttrokken wordt.

In de Paloemé moesten vele vallen worden overgetrokken, waaronder de Kodobakoe (12 meter) en de Papadron (10 meter).

De riviermeting werd voortgezet tot het eerstvolgende Indianendorp Toewoli, door Aparai's en Opoeroei's bewoond. Bij die meting bleek dat de top van een tweeden graniettop ± 9 kilometer gelegen van de rots Kassi-Kassima het gemakkelijkst van uit Papadron te bereiken was.

Den 26sten September werd deze nagenoeg kale top bereikt.

Daarna werd besloten, dat een deel der expeditie onder den heer de Goeje de Paloemé verder zou opvaren, haar in kaart brengen en de dorpen der Trio-Indianen bezoeken, ten einde gegevens te verzamelen van dezen tot dusver voor de Europeanen vrijwel onbekenden stam; terwijl het ander deel der expeditie onder den leider de Boven-Tapanahony en zoo mogelijk, ook de Pimba en Jai-kreken zou verkennen.

Den 1sten October gingen de twee afdeelingen der expeditie van elkander.

Met de verkenning van de Boven-Tapanahony werd den 9den October een aanvang gemaakt. Na haar $4^1/_2$ dag te zijn opgevaren kwam de expeditie aan eene splitsing. Eerst werd de linkerarm verkend, die nagenoeg Westelijk loopt en reeds den zoo nauw bleek, dat den 15den October moest worden teruggekeerd om den rechterarm te verkennen. Deze had eene algemeen Zuidelijke richting, bevat vele en even hooge vallen als de Paloemé en werd 5 dagen opgevaren. Indianen werden langs de rivier niet aangetroffen, maar dat zij daar gewoond moeten hebben, bleek uit de slijpgroeven, die op verscheidene plaatsen gevonden werden.

Het plan om de Pimba en Jai-kreken te verkennen moest worden opgegeven wegens den lagen waterstand in de rivier.

Den 27sten October werd weder het dorp Inteleva bereikt en den 9den November Drietabbetje. Den 12den November werd de reis voortgezet naar Albina, alwaar dit gedeelte der expeditie een week daarna arriveerde.

Op botanisch en zoölogisch gebied werden verzamelingen gemaakt.

Van Affivisitie af rivieropwaarts zijn ongeveer om de 5 kilometer de noodige steenmonsters gekapt, waarbij bleek dat het graniet in de Tapanahony ook boven het genoemde Boschnegerdorp den boventoon voert.

De gezondheidstoestand op dezen tocht was bijzonder gunstig. Geen der deelnemers is ook maar één dag ziek geweest. En onder de arbeiders kwamen slechts twee gevallen van heftige malaria voor.

Het ander gedeelte der expeditie onder den heer de Goeje, kwam den 6den October op een Trio-dorp aan. Het dorp ligt 150 Meter van de rivier verwijderd, het was er zeer vol met Trio's en tijdelijk daar vertoevende Ojana's.

De Trio's kwamen nog nooit met blanken in aanraking (het bezoek van Schomburgk en de vluchtige ontmoeting van dr. Crevaux uitgezonderd) en wel uit vrees. Dé Aucaners hadden hun namelijk steeds verteld dat de blanken gierig en kwaadaardig zijn.

Verderop ligt een dorp der Trio's dat uit een 6-tal hutten bestaat, die op een kleine ruimte bij elkander staan. Daarachter zijn groote kostgronden, waarop zich ook nog een paar hutten bevinden. De bevolking bestaat uit 10 mannen, ongeveer evenveel vrouwen en naar schatting een 15-tal kinderen. Er zijn twee hoofdlieden, namelijk Majoli en Apoeika. De mannen zijn flink gebouwd, de vrouwen zijn iets kleiner; de huidskleur is iets lichter dan die der Ojana's. De meesten dragen het hoofdhaar lang, doch steeds bij de ooren weggesneden. Baard, snor, wenkbrauwen en wimpers worden evenals bij de Indianenstammen aan de kust en in de Savannenstreek en bij de Ojana's uitgetrokken. De kleeding bestaat uit de „Kamisa" voor de mannen en een klein schortje voor de vrouwen, beide seksen dragen

kuitband en dikke halssnoeren van aaneengeregen kralen, die zij van de Aucaners koopen. Allen hebben oorlellen en onderlip doorboord en dragen, als ze zich mooi maken, in deze gaten sieraden.

Den 10den October verliet de expeditie dit dorp en kwam dienzelfden dag bij de plaats waar, volgens de Trio's een pad was dat leidde naar een andere rivier, die naar het Zuiden stroomt.

Den volgenden dag werd de landtocht begonnen. Den 13den October werd de Monnoh; een 10 Meter breeden zijtak van de Paroe (een zijrivier van de Amazone) bereikt en den volgenden morgen de Paroe zelve. De marsch duurde, na aftrek van rusttijden, 17 uur.

Het gebergte in deze streek bestaat uit verschillende ruggen, waartusschen zwampen zijn; de hoogste top die moest worden overgetrokken en Taka heet, ligt ± 430 Meter boven de zee. Het gesteente blijft onafgebroken graniet.

Den 28sten October werd de terugreis aanvaard en den 30sten November bereikte de expeditie Albina.

Van een Trio, genaamd Pontoetoe, vernam de heer DE GOEJE op diens terugreis, dat zeer hoog aan de Paloemé een tweede pad is dat in westelijke richting voert. Na vier dagen loopens komt men langs dit pad door savanna's aan een flinke rivier, die ook Paroe heet. De heer DE GOEJE vermoedt dat dit de Rio Paru is, een tak van de Rio Cumina, welke in de Trombetas uitmondt. Over land verder gaande, bereikt men na twee dagen de Koeloeni.

Van de Boschnegers en Indianen vernam de heer DE GOEJE nog het volgende:

Toen de eerste weggeloopen slaven aan de Tapanahoni kwamen, vonden ze overal Indianen wonen. Deze waren allen Trio's en de Boschnegers noemden hen Akoeri's. De aanraking was van den beginne af vriendschappelijk; toch hebben de Trio's zich vrij spoedig teruggetrokken tot heel boven aan de Paloemé en waren niet meer te bewegen om terug te keeren.

Ongeveer 30 jaar geleden gingen er Aucaners naar de Paroe, om de Ojana's en Aparai's uit te noodigen zich ook aan deze zijde van het gebergte te vestigen. De Ojana's gaven daaraan gevolg en kwamen in vrij grooten getale aan de Paloemé wonen, ze deden echter bij de Boschnegers dikwijls ziekten op, die groote sterfte veroorzaakten, zoodat er thans, alles meegeteld nog slechts een 60 zijn, over 3 dorpen verdeeld. De Boschnegers noemen deze Indianen Aloekoejana's, zij behooren eigenlijk tot den stam der Opoeroei's, doch hebben dezelfde taal en dezelfde zeden en gebruiken als de aan de Litanie en de Marowijnekreek wonende Ojana's. Lang geleden deden de Ojarikoelé's een inval in de Paloemé; ze kwamen uit een rechter zijtak, de Makroetoekreek, verloren het echter in een gevecht tegen de Trio's en kwamen sedert niet weerom.

Aan de Kapoe, Kapiwini en Danama wonen de Saloema-Indianen. Deze, zoomede de aan de Paroe en Sitare wonende Aparai's, onderhouden ruilverkeer met de Brazilianen.

De Trio's hebben ook nog gemeenschap met de Sikyana's (aan de Kapoe) en de Okomajana's (aan de Koeloeni, Sipaliweni en Saramacca).

De Trio's verzekerden ten stelligste dat er nog heden een stam is, die enkel uit vrouwen bestaat. Een onlangs gestorven oude man bezocht deze amazonen indertijd. Ze moeten wonen in de buurt van de Kapoe en de Koetali (Cutari).

Het is niet mogen gelukken betrouwbare inlichtingen te verkrijgen omtrent de ligging van gebergte en rivieren in het thans nog onbekende deel van Suriname. Daartoe zou een onderzoek ter plaatse noodig wezen.

De verzamelingen van dit onderdeel der expeditie bepalen zich tot ethnographica en gesteenten en een lijst van woorden van de Triotaal.

De gezondheidstoestand gedurende de reis was goed.

Door den Gouverneur werden de volgende reizen gemaakt:

24 Juni 1904 eene inspectiereis naar den in aanleg zijnden spoorweg;

6 tot 8 Juli 1904 eene inspectiereis in het district Boven-Suriname, bij welke gelegenheid de Jodensavanne, Bergendal, Carolina en Boschland werden bezocht en de rivier tot de eerste stroomversnellingen werd opgevaren;

24 tot 25 Augustus 1904 eene inspectiereis in het district Boven-Para, waarbij tevens de werken van den in aanleg zijnden spoorweg in dat district werden geïnspecteerd, en

1 December 1904 eene reis naar het district Para, waarbij de aanleg van de voor den kleinen landbouw bestemde terreinen, alsmede de werken aan den spoorweg aan het Pad van Wanica, bezichtigd werden;

20 December 1904 eene reis ter bezichtiging van de werken tot verlegging van de Tawajarikreek;

17 tot 19 Januari 1905 een tocht naar het districht Boven-Commewijne, waarbij de rivier werd opgevaren tot samenvloeiing van de Commewijne en de Tempatie; verscheidene Boschnegersdorpen werden bezocht;

21 Februari 1905 een tocht naar het nieuw gegraven kanaal van Tout-lui-faut; tevens werden de grondjes langs de tracés aan het Pad van Wanica en te Koffiedjompo aan den spoorweg in oogenschouw genomen;

17 Maart 1905 werd een bezoek gebracht aan vestigingen van kleine landbouwers op Beekhuizen en Livorno, en

21 Maart 1905 een tocht ter bezichtiging van de veldproeven genomen door het landbouwproefstation op de plantages Susannasdaal, de Maasstroom, en Berlijn; tevens werd het geleidelicht aan den mond van de Suriname-rivier in oogenschouw genomen.

D.

ALGEMEEN EN GEWESTELIJK BEHEER.

Overeenkomstig art. 28*bis* van het Regeeringsreglement werd door den Gouverneur het dagelijksch beleid van zaken aan den ondervoorzitter van den raad van bestuur opgedragen: van 6 tot en met 8 Juli 1904, van 24 tot en met 25 Augustus 1904 en van 17 tot en met 19 Januari 1905, wegens korte afwezigheid van de hoofdplaats naar aanleiding van de reizen van den Gouverneur, respectievelijk naar de districten Boven-Suriname, Boven-Para en Boven-Commewijne.

Aan mr. H. W. VAN SANDICK, gouvernements-secretaris, die in 1903 met verlof wegens ziekte naar Nederland vertrok, werd tot herstel van gezondheid tweemalen verlofsverlenging verleend, telkens van zes maanden.

Aan het lid van den raad van bestuur mr. G. H. BARNET LYON, agent-generaal der immigratie, die in 1902 met verlof wegens ziekte naar Nederland vertrok, werd bij Koninklijk besluit van 3 April 1905 n°. 21, op zijn verzoek eervol ontslag uit 's lands dienst verleend.

De heer D. H. HAVELAAR, ondervoorzitter van den raad van bestuur en tijdelijk chef van het bouwdepartement, vertrok in Juni 1904 met verlof naar Nederland; krachtens het reglement van orde voor den raad van bestuur trad als ondervoorzitter op het oudste lid van dien raad, de heer A. G. VAN WIERINGEN, administrateur van financiën.

Met de functiën van chef van het bouwdepartement werd tijdens de afwezigheid van den heer HAVELAAR belast de heer R. VAN PANTHALEON baron VAN ECK, kapitein van het wapen der genie bij het Nederlandsche leger. In December 1904 keerde de heer HAVELAAR van verlof terug.

Met ingang van 1 Januari 1904 werd, ter vervanging van den heer A. E. J. W. JUTA, die tegen dien datum eervol ontslag en pensioen had aangevraagd, benoemd tot beheerder der koloniale vaartuigen en chef van het loodswezen, de heer J. JÜTTE, gezagvoerder van het stoomschip *Prins Willem III* van den Koninklijken West-Indischen maildienst.

Bij de in de maanden Maart en April 1905 gehouden verkiezing ter voorziening in de vacature, ontstaan door het ontslag nemen wegens vertrek uit de kolonie van het lid der koloniale staten F. W. MORREN, werd bij eerste stemming gekozen de heer mr. H. BENJAMINS, die evenwel daarvoor bedankte. Bij eene nieuwe stemming werd bij herstemming gekozen de heer R. FABRIEK.

Tot voorzitter van de koloniale staten voor het zittingjaar 1905—1906 werd door den Gouverneur benoemd de heer J. DA COSTA, en tot ondervoorzitter de heer F. C. GEFKEN.

In het gewestelijk bestuur kwamen de volgende veranderingen.

De districts-commissaris van Marowijne, de heer H. H. VAN MARLE, vertrok in Juli 1904 wegens ziekte met verlof naar Nederland. Als districts-commissaris in dat district fungeert sedert de luitenant-commandant van het detachement infanterie te Albina. De tijdelijke districts-commissaris van Boven-Commewijne en Cottica, de heer F. SMITH, vroeg en bekwam met ingang van 1 November 1904 eervol ontslag; met het beheer over deze districten werd tijdelijk belast de heer A. G. WIJERS.

In Maart 1905 werd aan den districts-commissaris van Beneden-Commewijne, den heer H. VAN BREEN, binnenlandsch verlof wegens ziekte verleend; het beheer over dit district werd aanvankelijk opgedragen aan den tijdelijken districts-commissaris van Boven-Commewijne en Cottica en in de maand Mei 1905 aan den districts-commissaris van Boven-Suriname en Boven-Para M. NASSY, die tot ultimo Mei tijdelijk de betrekking van rechter van het oostelijk ommegaand gerecht waarnam.

E.

MILITAIR BEHEER.

§ 1. LANDMACHT.

Schutterij. In 1904 werden te Paramaribo van de 116 schutterplichtigen 82 tot persoonlijken dienst ingelijfd.

Op ultimo December van dat jaar bestond de sterkte van de schutterij uit 25 officieren en 479 onderofficieren en manschappen.

De gewone oefeningen werden onder leiding van den bataljons adjudant gehouden en afgewisseld door algemeene exercitiën en schietoefeningen.

Gewapende burgermacht. De gewapende burgermacht in de districten bestond op 31 December 1904 uit 58 officieren en 1776 onderofficieren en manschappen.

De districts-commissarissen werden als gebruikelijk op hunne inspectiën door een officier of onderofficier van de gewapende burgermacht vergezeld.

Andere diensten werden niet gevorderd van de gewapende burgermacht.

Troepen. De sterkte bedroeg op ultimo December 1904, 17 officieren en 357 onderofficieren en manschappen.

De samenstelling was als volgt:

	Officieren.	Onderofficieren en manschappen.
Staf.	4	8
2 compagnieën infanteristen. .	9	349
Officieren van gezondheid . .	2	„
Apothekers	2	„
	17	357

Hieronder zijn niet begrepen de officier van gezondheid 1ste klasse op non-activiteit C. F. Aalsmeer en de militaire apotheker 2de klasse op non-activiteit J. M. van der Stempel.

Voorts waren voor memorie gevoerd: 24 infanteristen, dienstdoende bij de gewapende politie en 1 gedetineerd.

Gedurende het jaar 1904 werden uit de sterkte gevoerd: 7 officieren en 95 onderofficieren en minderen, waarvan naar Nederland teruggekeerd 7 officieren en 21 onderofficieren en minderen; overleden 1; met paspoort 22; met gagement 12; voor memorie bij de gewapende politie 20; gedetineerd 12; krachtens rechterlijk vonnis afgevoerd 2; met een briefje van ontslag weggezonden 5, allen onderofficieren en minderen.

In dat jaar werden in de sterkte opgenomen: 7 officieren en 113 onderofficieren en minderen, waarvan 7 officieren en 31 onderofficieren en minderen overgenomen van het koloniaal werfdepot; van voor memorie terug 13; van gedetineerd terug 14; nieuw aangenomen 54; overgenomen van Curaçao 1 mindere.

Het emplacement was op 31 December 1904 als volgt:

	Officieren.	Onderofficieren en manschappen.
Paramaribo	10	203
Fort Nieuw-Amsterdam . . .	1	68
Post Nickerie	1	37
Post Albina.	1	28
Post Leyden (quarantaine etablissement)	„	1
Personeel van den militairen geneeskundigen dienst	„	„
Officieren van gezondheid te Paramaribo.	2	„
Apothekers	2	„
	17	337

terwijl 18 onderofficieren en minderen in het hospitaal verpleegd werden en 2 infanteristen voor den krijgsraad terechtstonden.

Het Militair Tehuis werd ook in 1904 geregeld bezocht door de militairen van de landmacht. Het gemiddelde aantal bezoekers was in 1904 grooter dan in 1903.

De maatregel om den militairen de gelegenheid te verschaffen, om op kosten van het „Tehuis" brieven aan hunne families in Europa te zenden, bleef uitstekend werken.

In 1904 werd aan port betaald een bedrag van f 75,73[5], tegenover f 139,09[5] in 1903.

Deze vermindering is een gevolg van de verlaging van het port per zeepost van brieven van militairen beneden den rang van officier van 10 cent tot 5 cent per 15 gram.

De gezondheidstoestand van den troep was in het jaar 1904 gunstig. Volgens het verslag van den chef van den militairen geneeskundigen dienst werden door het personeel van den dienst in 1904 behandeld 6939 personen en wel te Paramaribo in het militaire hospitaal 5420

te Paramaribo in den buitendienst	931
op den post Nickerie	275
op het fort Nieuw-Amsterdam. . . . . (waarvan 80 in den buitendienst).	150
op den post Albina.	163

Onder de in het militair hospitaal verpleegde personen waren 321 militairen.

In de infirmerieën op de posten Nieuw-Nickerie en te Albina en in de ziekenkamer op het fort Nieuw-Amsterdam werden respectievelijk verpleegd 18, 18 en 70 militairen.

Gedurende het jaar 1904 werden in de gouvernements-apotheek gereed gemaakt 35 954 recepten en wel 22 126 voor den binnendienst en 13 828 voor den buitendienst; voor den militairen dienst bedroeg het aantal recepten 6869 en voor den civielen dienst 29 085.

Het totaal der kosten van het militair hospitaal bedroeg, voor zoover het uit de hier te lande ontvangen staten kon worden nagegaan, in 1904 f 103 934,11, tegenover f 97 671,66 in 1903.

De kosten per patient en per dag bedroegen, na aftrek der inkomsten, in 1904 ruim f 0,11, tegenover ruim f 0,05 in 1903, en het gemiddelde aantal patienten per dag was 338 tegen 346 in 1903, met een gemiddeld aantal verpleegdagen per patient van 20.

Een verslag van den militairen geneeskundigen dienst is opgenomen als bijlage I.

§ 2. ZEEMACHT.

Het in West-Indië gestationneerde pantserschip, Hr. Ms. *Kortenaer* onder bevel van den kapitein ter zee J. Cardinaal, kwam den 15den October 1904 ter reede van Paramaribo aan en vertrok van daar weder den 10 November daaraanvolgende met bestemming naar Curaçao.

F.

WETGEVING, RECHTSPLEGING EN POLITIE.

§ 1. WETGEVING.

Behalve de verordeningen, welke reeds in het verslag van 1904 of onder andere hoofdstukken van dit verslag zijn vermeld, werden nog in het *Gouvernementsblad* van 1904 opgenomen;

onder n°. 25 het besluit van 20 Mei 1904, houdende wijziging van het besluit van 4 Augustus 1896 (*Gouvernementsblad* n°. 31), betreffende de vermenging van gedistilleerd met houtgeest en naptha, ter bereiding van brandspiritus, zooals dat gewijzigd is bij besluit van 21 December 1898 (*Gouvernementsblad* n°. 47);

onder nos. 32 en 38 de proclamatiën van 4 Juli 1904 en 23 Augustus 1904, betreffende de opdracht van het dagelijksch beleid van zaken aan den fungeerenden ondervoorzitter van den raad van bestuur, den heer A. G. van Wieringen;

onder n°. 33 de resolutie van 28 Juli 1904 n°. 7888, bepalende de plaatsing in het *Gouvernementsblad* van de reglementen van orde voor de kantongerechten en de ommegaande gerechten;

onder n°. 37 de verordening van 15 Februari 1904, houdende bepalingen betreffende onteigening ten algemeenen nutte;

onder n°. 39 de resolutie van 23 Augustus 1904 n° 8786, bepalende de plaatsing in het *Gouvernementsblad* van de op 2 Juni 1887 gesloten overeenkomst tusschen Nederland en de Vereenigde Staten van Amerika tot regeling der wederkeerige uitlevering van misdadigers (*Staatsblad* 1889 n°. 74) en van het op 18 Januari 1904 gesloten verdrag tot uitbreiding van gemelde overeenkomst op de Nederlandsche koloniën en de insulaire bezittingen der Vereenigde Staten;

onder n°. 44 het besluit van 7 November 1904, ter uitvoering van letter *a* van art. 14 van het Koninklijk besluit van 15 Maart 1871 n°. 22 (*Gouvernementsblad* n°. 3), zooals dat artikel gewijzigd is bij de verordening van 8 April 1891 (*Gouvernementsblad* n°. 12);

onder n°. 46 de verordening van 18 Juli 1904, betreffende de inpoldering van de terreinen langs het Saramaccakanaal en de Wanica;

onder n°. 47 de verordening van 8 September 1904, tot wijziging van art. 12 der verordening van 7 September 1882 (*Gouvernementsblad* n°. 19), van art. 8 der verordening van 21 Januari 1893 (*Gouvernementsblad* n°. 14) en van art. 9 der verordening van 1 December 1894 (*Gouvernementsblad* 1895 n°. 7);

onder n°. 48 de verordening van 5 December 1904, houdende verlenging van den termijn vastgesteld voor de herziening der verordening van 30 April 1872 (*Gouvernementsblad* n°. 25), waarbij wordt vastgesteld een reglement betreffende de strafinrichtingen voor dwangarbeid, den dwangarbeid aan openbare werken, de inrichting en het inwendig bestuur der gevangenissen, de tucht der veroordeelden en de bestemming der opbrengst van hunnen arbeid,

onder n°. 50 de resolutie van 15 December 1904 n°. 13945, houdende bekendmaking van de toetreding van Cuba tot de internationale overeenkomst van Parijs, het protocol van Madrid en de additioneele akte van Brussel tot wijziging der genoemde overeenkomst, alle betreffende bescherming van den industrieelen eigendom;

onder n°. 51 de resolutie van 17 December 1904 n°. 14018 (G. S. afd. II), bepalende het tijdstip van inwerking treden van de verordening van 25 Juni 1904 (*Gouvernementsblad* n°. 41), tot nadere wijziging der balataverordening;

onder n°. 52 het besluit van 23 December 1904, ter uitvoering van art. 4 *bis* der balataverordening;

onder n°. 53 de resolutie van 22 December 1904 Iste, IIde en IIIde afd. n°. 14191, tot aanvulling van de resolutie van 24 October 1885 L. A. n°. 328, (*Gouvernementsblad* n°. 13), houdende nadere vaststelling van eenige administratieve voorschriften omtrent de koloniale geldmiddelen en de wijze van inrichting en behandeling der verordeningen ten laste van de koloniale kas;

onder n°. 55 de verordening van 11 November 1904, tot wijziging van de verordening op het houden van honden te Paramaribo;

onder n°. 57, de verordening van 22 October 1904, tot wijziging van de verordening van 11 Juli 1903 (*Gouvernementsblad* n°. 44) tot oprichting van eene koloniale postspaarbank in de kolonie Suriname.

Voorts werden in het *Gouvernementsblad* van 1905 opgenomen:

onder n°. 1 de resolutie van 3 Januari 1805 n°. 75 (G. S. afd. II), omtrent de plaatsing in het *Gouvernementsblad* van den thans geldenden tekst van de verordening van 7 September 1882 (*Gouvernementsblad* n°. 19), houdende bepalingen omtrent het doen van onderzoek naar de aanwezigheid en omtrent het ontginnen van delfstoffen in of op den bodem van Suriname;

onder n°. 2 de resolutie van 4 Januari 1905 n°. 100 (G. S. afd. II), omtrent de plaatsing in het *Gouvernementsblad* van den thans geldenden tekst van de verordening van 1 December 1894 (*Gouvernementsblad* n°. 7), betrekkelijk exploitatie van delfstoffen in bevaarbare kreeken en stroomen;

onder n°. 3 de resolutie van 11 Januari 1905 n°. 400 (G. S. afd. II), omtrent de plaatsing in het *Gouvernementsblad* van den thans geldenden tekst van de verordening van 21 Januari 1893 (*Gouvernementsblad* n°. 14), houdende bepalingen omtrent het uitgeven van concessiën tot exploitatie van balata op domeingrond in Suriname;

onder n°. 4 de proclamatie van 14 Januari 1905, betreffende de opdracht van het dagelijksch beleid van zaken aan den ondervoorzitter van den raad van bestuur, den heer D. H. Havelaar;

onder n°. 5 de resolutie van 21 Januari 1905 n°. 823, houdende bekendmaking van de toetreding van Cuba tot de schikking van Madrid van 14 April 1891, betreffende de internationale inschrijving van fabrieks- en handelsmerken en de additioneele akte van Brussel van 14 December 1900 tot wijziging daarvan;

onder n°. 7 het besluit van 1 Februari 1905, ter uitvoering van het eerste lid van art. 4 en het eerste lid van art. 5 der verordening van 2 Januari 1904 (*Gouvernementsblad* n°. 15), tot regeling van de ondersteuning aan besturen van bijzondere scholen voor lager onderwijs en van de jaarwedden der onderwijzers bij het openbaar lager onderwijs;

onder n°. 8 de resolutie van 1 Februari 1905 n°. 1222, bepalende den dag van in werking treden der zooeven genoemde verordening;

onder n°. 14 de verordening van 1 December 1904, tot aanvulling der strafbepalingen tegen het niet nakomen der voorwaarden van werkovereenkomsten;

onder n°. 18 de verordening van 20 Februari 1905 op de geneeskundige belasting;

onder n°. 19 het besluit van 10 April 1905, tot vaststelling van het formulier van het biljet van aangifte bedoeld in art. 7 van de verordening van 20 Februari 1905 (*Gouvernementsblad* n°. 18) op de geneeskundige belasting;

onder n°. 20 de verordening van 13 Februari 1905, tot verlaging der retributie op balata naar het verkregen product en tot het heffen van 2 opcenten op het middel invoerrechten, een en ander gedurende het jaar 1905;

onder n°. 22 het besluit van 1 Mei 1905, ter uitvoering van art. 1, tweede lid der verordening van 2 Mei 1894 (*Gouvernementsblad* 1895 n°. 30), betreffende het aangaan van eene geldleening ten behoeve van het immigratiefonds van de kolonie Suriname (uitgifte van twaalfde serie);

onder n°. 23 het besluit van 1 Mei 1905, ter uitvoering van art. 1, tweede lid der verordening van 2 Mei 1894 (*Gouvernementsblad* 1895 n°. 30), bepalende het aangaan van eene geldleening ten behoeve van het immigratiefonds van de kolonie Suriname (uitgifte van de dertiende serie);

onder n°. 26 de resolutie van 6 Mei 1905 n°. 6059, tot bekendmaking van de namen der mogendheden die eenige verdragen en verklaringen, onderteekend op de Internationale Vredesconferentie te 's Gravenhage den 29sten Juli 1899 sedert hebben bekrachtigd of daartoe zijn toegetreden;

onder n°. 28 de resolutie van 13 Mei 1905 n°. 6292, houdende vaststelling van bepalingen, waaraan vreemde oorlogsvaartuigen in Suriname zich houden moeten;

onder n°. 30 de verordening van 4 Maart 1905, houdende bepalingen omtrent het vervoer, den in-, uit- en doorvoer, aanmaak, verkoop en opslag van buskruit en andere licht ontvlambare of ontplofbare stoffen;

onder n°. 31 de resolutie van 27 Mei 1905 n°. 6772, houdende bekendmaking dat bij Koninklijk besluit van 29 Maart 1905 n°. 15 is ingetrokken het Koninklijk besluit van 19 October 1856 n°. 91 (*Gouvernementsblad* 1856 n°. 16), betreffende het dragen van de militaire uniform door gepensionneerde en andere eervol ontslagen officieren van de landmacht in Oost- en West-Indië.

---

§ 2. RECHTERLIJKE MACHT EN RECHTSPRAAK.

Bij Koninklijk besluit van 12 Maart 1904, litt. A, n°. 68, werd benoemd tot lid van het hof van justitie mr. P. A. Visser, advocaat en procureur te Amsterdam.

Met ingang van den dag, waarop dat lid zijne functiën aanvaardde — 3 Mei 1904 — verkreeg mr. L. L. Beckeringh van Loenen eervol ontslag als tijdelijk lid van gemeld hof en werd hij tijdelijk benoemd tot kantonrechter van Paramaribo gedurende het binnenlandsch verlof, wegens ziekte van den titularis mr. G. A. van Emden, hetwelk deze sedert October 1903 genoot.

Tevens werd buiten werking gesteld de aanwijzing te voren van de heeren A. J. da Costa en J. S. Morpurgo, plaatsvervangers van den kantonrechter van Paramaribo, om tijdelijk diens functiën waar te nemen.

In Juni verliet de heer J. da Costa, rechter bij het oostelijk ommegaand gerecht, de kolonie met buitenlandsch verlof wegens langdurigen dienst. In zijne plaats werd tijdelijk benoemd de heer M. Nassy, districts-commissaris van Boven-Suriname en Boven-Para, die toen tijdelijk het ambt van kantonrechter van Nickerie vervulde.

In laatstbedoelde betrekking werd daarop tijdelijk aangesteld mr. P. A. A. Bucaille, griffier bij het westelijk ommegaand gerecht, die op zijne beurt tijdelijk werd opgevolgd door mr. I. V. Dahlberg.

In de maand April 1905 keerde de heer da Costa in de kolonie terug en trad den 1sten Mei daaraanvolgende weder in functie, met welken datum de heer Nassy, die hem tijdelijk verving, als waarnemend districts-commissaris van Beneden-Commewijne optrad.

De heer J. J. van Meerten, commies op het parket van den procureur-generaal, werd op 2 Juni benoemd tot plaatsvervanger van den rechter bij het westelijk ommegaand gerecht en zulks met intrekking van de tijdelijke aanwijzing als zoodanig van den heer E. A. Cabell (nu wijlen).

Met ingang op 15 Juni 1904 hielden de heeren G. F. van Laaren en A. Bueno Bibaz op te zijn plaatsvervangend kantonrechter van Nickerie wegens vertrek uit het district. Die functiën werden verder waargenomen door den heer H. W. Weytingh, fungeerend officier van gezondheid te Nieuw-Nickerie, alsook bij verlof van dezen naar Paramaribo gedurende eenige maanden, door den tijdelijken officier van gezondheid 2de klasse A. E. Samson.

Met 1 November werd mr. G. A. van Emden, hiervoren genoemd, van zijne betrekking ontheven en aan hem overeenkomstig zijn verzoek wegens aanhoudende ziekte, wachtgeld toegekend, een en ander onder bestendiging van de qualificatie van mr. van Loenen, als kantonrechter van Paramaribo.

Als ambtenaar van het openbaar ministerie bij het kantongerecht van Nickerie waren als gebruikelijk opgetreden de opvolgende postcommandanten te Nieuw-Nickerie, de luitenants der infanterie Chr. P. Koene en J. J. H. Meyer.

Het lid van het hof van justitie mr. F. Siewertsz van Reesema, bevond zich in 1904 nog met buitenlandsch verlof tot herstel van gezondheid in Europa.

Voor bijzonderheden omtrent de bij het hof van justitie, bij de kantongerechten van Paramaribo in Coronie en in Nickerie, alsmede bij de oostelijke en westelijke ommegaande gerechten aangebrachte en behandelde zaken wordt verwezen naar bijlage **D.**

---

§ 3. POLITIE.

Aangaande de sterkte en de mutatiën van het korps gewapende politie en de detacheering van de beambten wordt verwezen naar bijlage E.

In de kolonie waren aanwezig op 1 Januari 1904: 42 buitengewone agenten van politie, tegenover 36 op hetzelfde tijdstip van 1903

In den loop van 1904 werden aangehouden 268 personen, van Fransch-Guyana ontvlucht en zonder middel van bestaan op het grondgebied van Suriname zich bevindende.

Van dat aantal, benevens 9, die van de in 1904 aangehoudenen waren achtergebleven, werden in het geheel uitgezet 262; 6 werden in vrijheid gesteld en 3 overleden, zoodat op het einde van December 1904 nog alhier aanwezig waren 6.

Geïnd werd in 1904 op het bureau van politie eene som van 7709, t. w.:

wegens marktvergunningen, port d'armes enz. f 6844;

wegens boeten en kosten in zake politie-overtredingen f 641;

wegens boeten en kosten in zake personeele belasting f 34;

wegens boeten en kosten in zake het niet lichten van patentakte voor den verkoop van gedistilleerd f 56;

wegens scheepvaartemolumenten f 81;

wegens opbrengst van onbeheerde boedels f 47;

wegens viseering van loterijlijsten f 6.

Ten overstaan van den ambtenaar, daartoe aangewezen door den commissaris van politie, werden in 1904 te Paramaribo gesloten:

voor den arbeid in de goudvelden 863 contracten met 3584 arbeiders en

voor de exploitatie van balata 300 contracten met 1117 arbeiders.

---

§ 4. GEVANGENISWEZEN.

Voor de sterkte en de mutatiën der gevangenisbevolking wordt verwezen naar bijlage E 2.

Onder de gevangenen in het burgerlijk en militair huis van verzekering in het fort Zeelandia waren op 31 December 1903 9 Fransche vluchtelingen.

Gedurende den loop van 1904 werden 171 Fransche vluchtelingen opgenomen, 165 werden naar Albina gezonden om te worden uitgezet, 6 werden in vrijheid gesteld en 3 overleden, zoodat op 31 December 1904 nog 6 Fransche vluchtelingen in genoemd huis van verzekering aanwezig waren.

Op 31 December 1903 werden 10 gevangenen uit genoemde gevangenis in het militair hospitaal verpleegd. In 1904 werden in die inrichting nog opgenomen 84 gevangenen, waaronder 14 Fransche vluchtelingen; 89 gevangenen werden als hersteld ontslagen, 3 gevangenen, waaronder 2 Fransche vluchtelingen, overleden in die inrichting, zoodat op 31 December 1904 nog onder behandeling waren 2 gevangenen.

De straf van lichamelijke kastijding werd in deze gevangenis niet toegepast en geen gevangene werd in de klasse van discipline geplaatst.

Op ultimo December 1903 was een gevangene uit de gevangenis op het fort Nieuw-Amsterdam onder verpleging in het militair hospitaal te Paramaribo.

In 1904 werden naar die inrichting geëvacueerd 16 gevangenen, terwijl daaruit als hersteld werden ontslagen eveneens 16 gevangenen; zoodat op 31 December 1903 1 gevangene onder behandeling bleef. In de ziekenzaal der gevangenis overleden 3 gevangenen.

Van de werkzaamheden buiten de gevangenis ontvluchten 18 gevangenen, die op een na, welke door een medegevangene werd dood geschoten, na een korte afwezigheid weder werden aangehouden.

Op ultimo December 1903 waren in de klasse van discipline 7 tot dwangarbeid en 8 tot gedwongen tewerkstelling veroordeelde gevangenen.

Gedurende het jaar 1904 werden in die klasse geplaatst 1 tot dwangarbeid en 4 tot gedwongen tewerkstelling veroordeelden.

De straf van lichamelijke kastijding werd in deze gevangenis in 1904 op 5 gevangenen toegepast.

In bijlage E 2 komen voorts eenige bijzonderheden voor omtrent de gevangenisbevolking.

G.

EEREDIENST.

Voor bijzonderheden omtrent aantal leden, gedoopten, huwelijken enz. wordt verwezen naar bijlage F.

Nederlandsch Hervormde Gemeente, *Vereenigde Protestantsche gemeente in Nickerie*, *Evangelisch-Luthersche Gemeente*, *Israëlietische Gemeenten*. Het buitenlandsch verlof wegens ziekte van den predikant der Nederlandsch Hervormde Gemeente H. K. S. Ph. Begemann werd driemalen, telkens met 6 maanden, verlengd.

Omtrent deze gemeenten valt overigens niets bijzonders te te vermelden.

Moravische Broedergemeente. De zending onder de Britsch-Indische immigranten wordt geregeld voortgezet, zoowel te Paramaribo als in de districten. Een school voor kinderen is geopend en telt 26 schoolkinderen, waarvan slechts 12 schoolplichtig zijn. Een eenvoudig kerkgebouw voor Britsch-Indiërs werd te Paramaribo opgericht. In den loop van het jaar werden te Paramaribo 40 volwassenen en 15 kinderen van Britsch-Indiërs gedoopt. In het begin van dit jaar telde de Britsch-Indische gemeente 93 leden. In de districten werden ook verscheidene Britsch-Indiërs gedoopt.

Op 31 December 1904 waren in den dienst der zending werkzaam te Paramaribo 20 en in de districten 17 zendelingen.

Roomsch Katholieke Gemeente. Op 31 December 1904 bestond het personeel der missie, behalve uit den vicarisapostolicus, uit nog 5 bezoldigde priesters van den 2den rang, 21 niet bezoldigde, onder wie 7 Nederlandsche onderwijzers en 17 leeke broeders; 4 van deze laatsten zijn onderwijzers; de overigen verrichten huiselijke bezigheden. 1)

Ook deze gemeente verricht reeds jaren bekeeringswerk onder de Britsch-Indiërs. Volgens opgaaf van den eerwaarden pater Luiks, die in den laatsten tijd meer speciaal voor dit werk werkzaam is, bedraagt het aantal bekeerlingen ruim 600. Het onderwijs wordt ook door deze gemeente te baat genomen om het Christendom ingang te doen vinden.

---

1) De door den Gouverneur verstrekte gegevens zijn aangevuld met die uit het vorige verslag. Mocht hierin een foutieve opgaaf voorkomen, dan zal deze in een volgend verslag worden hersteld.

H.

INSTELLINGEN VAN LIEFDADIGHEID.

De diaconie van de Nederlandsch Hervormde gemeente ondersteunde door geregelde bedeeling 60 personen, terwijl verschillende behoeftigen afzonderlijke giften ontvingen.

Door de weesvoogden werden, met behulp van het gouvernementssubsidie, bedeeld 81 weezen.

Door de diakenen der Evangelisch Luthersche gemeente, belast met de armenzorg dier gemeente, werden 21 ouden en gebrekkigen bedeeld, terwijl ook aan niet vast bedeelden, die in groote armoede verkeerden, giften werden geschonken.

Met behulp van het gouvernementssubsidie werden door de weesvoogden bedeeld 37 weezen beneden den leeftijd van 15 jaren, terwijl aan enkele weezen, die dien leeftijd bereikt hadden, maar nog in zeer behoeftigen staat verkeerden of voor opleiding voor het een of ander ambacht steun noodig hadden, verdere ondersteuning werd verleend.

De Moravische Broedergemeente verpleegde op 31 December 1904 met behulp van het gouvernementssubsidie 276 weezen.

Door de Roomsch-Katholieke gemeente werden, met behulp van het gouvernementssubsidie, 188 weezen verpleegd, waarvan 21 jongens en 17 meisjes in de weeshuizen; de overigen waren bij particulieren uitbesteed.

Bovendien werden nog 98 niet gealimenteerde weezen in de weeshuizen verzorgd.

Door het armbestuur der Nederlandsch Israëlietische gemeente werden 25 personen bedeeld.

Door het armbestuur der Portugeesch Israëlietische gemeente is gedurende 1904 aan 19 behoeftige huisgezinnen en personen maandelijks onderstand verleend, terwijl aan eenige gemeenteleden tijdelijke tegemoetkoming is verstrekt.

Weldadigheidsgesticht 's Lands grond Boniface. Op 31 December 1904 werden in dit gesticht verzorgd 368 personen, namelijk 178 mannen, 160 vrouwen, 22 jongens en 8 meisjes, alzoo 33 meer dan op het einde van 1903.

Hieronder waren 222 inboorlingen, 54 Britsch-Indiërs, 71 Chineezen, 14 inboorlingen uit Britsch-Guyana, 3 Portugeezen 1), 2 Europeanen en 2 Javanen.

In 1904 werden buiten het gesticht verpleegd 2 mannen en 3 vrouwen.

1) Het is niet duidelijk waarom, volgens deze van den Gouverneur ontvangen cijfers, de Portugeezen afzonderlijk van de Europeanen zijn opgegeven. Wellicht moet, naar Surinaamsch spraakgebruik, onder Portugeezen worden verstaan Brazilianen, die, zoals bekend, Portugeesch spreken. Aan den Gouverneur zal inlichting worden gevraagd.

De volgende staat toont aan de mutatiën onder de verpleegden van het gesticht gedurende het jaar 1904.

	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.
Sterkte op 1 Januari 1904 .	186	123	15	*) 10	335
Bijgekomen in 1904	127	80	17	8	231
	313	203	32	18	566
Overleden in 1904	52	23	"	1	76
	261	180	32	17	490
Ontslagen in 1904	83	20	10	9	122
Sterkte op 31 December 1904 .	178	160	22	8	368

*) Volgens het vorig verslag 11. Het totaal blijft dan 335. Mocht het getal 11 juist zijn, hetgeen in een volgend verslag zal worden medegedeeld, dan zou het aantal meisjes op 31 December 1904 9 bedragen.

Het gemiddelde aantal verpleegden gedurende eene maand was 360 of 33 meer dan in 1903 en 21 meer dan in 1902.

De kosten van onderhoud in en buiten het gesticht, met inbegrip van die voor onderhoud van 15 personen, verdacht van te lijden aan lepra en door de bevoegde Commissie suspect verklaard, welke personen in het suspectenhuisje nabij 's lands grond Boniface werden verpleegd, bedroegen in 1904 f 28 632.

Het aantal der van gouvernementswege gealimenteerde weezen, over wie het onmiddellijk toezicht, onder het beheer van de commissie van regenten van 's lands grond Boniface, wordt uitgeoefend door de kerkelijke armbesturen der verschillende gezindten, bedroeg op ult. December 1904, 562.

De volgende staat geeft eene verdeeling van de godsdiensten en een overzicht van de mutatiën in 1904.

	Hervormde Gemeente.		Evangelisch-Luthersche Gemeente.		Roomsch-Katholieke Gemeente.		Moravische Broeder-Gemeente.		Totaal.		Totaal-generaal.
	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	Jongens.	Meisjes.	
Op 1 Januari 1904 werden verpleegd	37	42	15	16	*) 110	*) 90	*) 133	*) 149	295	297	592
Bijgekomen in 1904.	12	5	2	4	19	19	17	17	50	45	95
	49	47	17	20	129	109	150	166	345	342	687
Afgeschreven in 1904	15	20	„	„	27	23	19	21	61	64	125
Op 1 Januari 1905 werden verpleegd	34	27	17	20	102	86	131	145	284	278	562

Voor de alimentatie van weezen werd in 1904 uit de koloniale kas uitgegeven f 30 800, te weten:

aan de Hervormde gemeente. . . . . f 7 100
„ „ Evangelisch Luthersche gemeente. . . . 3 700
„ „ Moravische Broedergemeente. 10 000
„ „ Roomsch-Katholieke gemeente 10 000

Onder toezicht van den agent-generaal werden nog 70 behoeftige weezen van immigranten gealimenteerd.

Voor deze weezen is aan alimentatie uitbetaald f 3685.

In de inrichting „Bethesda" van de Protestantsche vereeniging ter verpleging van lepralijders werden op ultimo December 1904 18 lijders verpleegd.

In de Gerardus Majella-stichting, de inrichting van de Roomsch-Katholieke missie voor de verpleging van melaatschen, werden op 31 December 1904 verpleegd 68 lijders.

*) Uit deze cijfers blijkt, dat die in de noot in het vorig verslag (109, 90, 118 en 142) juist waren, en de overige, in de betrokken kolommen van het vorig verslag voorkomende cijfers, op de aangegeven wijze moesten worden verwisseld.

I.

ONDERWIJS, KOLONIAAL MUSEUM EN KOLONIALE BIBLIOTHEEK.

Op het einde van 1904 bestond het geëxamineerd personeel op alle scholen voor gewoon en uitgebreid lager onderwijs te Paramaribo uit 93 onderwijzers en 81 onderwijzeressen, in de districten uit 34 onderwijzers en 2 onderwijzeressen.

Te Paramaribo en in de districten werd nog hulp verleend door 66 personen, hieronder begrepen de echtgenooten van zendelingen van de Evangelische Broedergemeente, die onderwijs gaven in de handwerken voor meisjes.

Aan het hoofd van 2 scholen in de districten en van de bij de Boschnegers, ten getale van 6, stonden personen zonder onderwijzersrang.

Er waren 53 scholen voor gewoon lager en uitgebreid lager onderwijs (die bij de Boschnegers en die voor kinderen van Britsch-Indische immigranten niet medegerekend), waarvan 22 te Paramaribo en 31 in de districten, terwijl het aantal schoolgaande kinderen 7191 (3795 jongens en 3396 meisjes) bedroeg, van welke te Paramaribo 5583 (2865 jongens en 2718 meisjes) of bijna 78 pct.

De gemiddelde opkomst per dag en per 100 leerlingen is in de geheele kolonie 83 geweest.

De scholen der Moravische Broeders bij de Boschnegers telden op 31 December 1904 te zamen 211 leerlingen (107 jongens en 104 meisjes).

Op de scholen voor kinderen van Britsch-Indische immigranten waren op dien datum 154 leerlingen (124 jongens en 30 meisjes).

Op de bewaarscholen te Paramaribo waren te zamen 1060 kinderen, op de bewaarscholen van de Moravische Broeders te Nieuw-Nickerie en van de Roomsch-Katholieke geestelijken te Nieuw-Nickerie en in Coronie respectievelijk 50, 54 en 54 kinderen.

Van het hierboven genoemd getal van 53 scholen was de verdeeling als volgt:

a. te Paramaribo:

5 niet gesubsidieerde particuliere scholen;

7 gouvernementsscholen:

5 gesubsidieerde scholen der Moravische Broeders;

5 gesubsidieerde scholen der Roomsch-Katholieke geestelijken;

b. in de districten:

12 gouvernementsscholen;

13 gesubsidieerde scholen der Moravische Broeders;

6 gesubsidieerde scholen der Roomsch-Katholieke geestelijken.

Evenals in vorige jaren werd ook in 1904 tweemaal gelegenheid gegeven tot het verkrijgen van akten van bekwaamheid tot het geven van lager onderwijs. Bij die examens werd de akte voor den 4den, 3den en 2den rang respectievelijk toegekend aan 17, 12 en 3 candidaten, terwijl 4 candidaten de akte voor de handwerken voor meisjes en 1 candidaat die voor de Engelsche taal verkregen.

De normaalschool telde op het einde van 1904, 35 kweekelingen.

In de koloniale spaarbank en, na de inwerkingtreding van de koloniale postspaarbank, in laatstgenoemde bank, werd te zamen in 1904 door den inspecteur een bedrag gestort van f 1123 + f 2806 = f 3929, terwijl door beide spaarbanken een bedrag van f 1243 + f 2711 = f 3954 op naam van scholieren werd overgeschreven.

Bij den inspecteur werd van de invoering der schoolspaarbank (Mei 1882) tot December 1904 f 109 256 gestort, waarvan f 107 873 op naam van scholieren werd overgeschreven.

Aan het einde van 1904 namen aan het sparen deel 2643 scholieren, zijnde bijna 37 pct. van het getal schoolgaande kinderen.

De bijlagen G 1—3 bevatten verdere bijzonderheden betreffende het onderwijs.

Koloniaal museum en koloniale bibliotheek verkeeren nog altijd in denzelfden toestand als in het vorige verslag werd medegedeeld.

In 1904 ontving het museum ten geschenke van den heer C. van Drimmelen eene collectie gesteenten en grondsoorten (alle gedetermineerd), bijeengebracht in de Boven-Nickerie, de Corantijn en de Kabalébo in de jaren 1897 en 1899.

J.

BURGERLIJKE GENEESKUNDIGE DIENST.

Behalve de in het vorige verslag genoemde verordeningen werden nog in het *Gouvernementsblad* van 1904 opgenomen:

onder n°. 40 het besluit van 29 September 1904, ter intrekking van het besluit van 7 April 1904 (*Gouvernementsblad* n°. 14), houdende verbod van in- door- en vervoer van lompen, gebruikte kleedingstukken, ongewasschen lijf- en beddegoed, onbewerkte wol en haar, huiden en bontwerk, afkomstig van Britsch-Guyana;

onder n°. 56 het besluit van 29 December 1904, ter uitvoering van art. 1 der verordening van 2 December 1868 (*Gouvernementsblad* 1869 n°. 27).

In het *Gouvernementsblad* van 1905 werd opgenomen:

onder n°. 12 de verordening van 12 Februari 1905 tot goedkeuring van het besluit van 29 December 1904 (*Gouvernementsblad* n°. 56), ter uitvoering van art 1 der verordening van 2 December 1868 (*Gouvernementsblad* 1869 n°. 27);

onder n°. 24 het besluit van 24 Mei 1905, ter uitvoering van art. 1 der verordening van 2 December 1868 (*Gouvernementsblad* 1869 n°. 27);

onder n°. 29 het besluit van 18 Mei 1905, ter uitvoering van art. 1 der verordening van 2 December 1868 (*Gouvernementsblad* 1869 n°. 27).

Op 31 December 1904 waren te Paramaribo werkzaam 5 artsen, waaronder 2 officieren van gezondheid, en 10 genees-, heel- en verloskundigen, 27 apothekers en drogisten en 15 vroedvrouwen.

In de districten was de geneeskundige dienst opgedragen aan 16 geneesheeren, terwijl 3 van de te Paramaribo gevestigde geneesheeren belast waren met den dienst in een deel der districten.

Op 31 December 1904 was in het district Nickerie 1 apotheker en te Albina 1 drogist gevestigd.

De gezondheidstoestand te Paramaribo en in de districten was in het jaar 1904 gunstig. De geheerscht hebbende ziekten kenmerkten zich vooral door haren catarrhalen aard.

Het aantal geboorten te Paramaribo bedroeg 1034 en het aantal sterfgevallen 1013, zoodat het cijfer der geboorten 21 meer bedraagt dan dat der overledenen.

In de districten overtrof het cijfer der geboorten dat der sterfgevallen met 591, er werden namelijk geboren 1381 en er overleden 790 personen.

In de inrichting voor yawslijders op het station Groningen werden gedurende 1904 verpleegd 350 personen, van wie herstelden 238, zoodat er op 31 December 1904 overbleven 112 personen.

De gemiddelde duur der ziekte was van 5—9 maanden.

Gedurende 1904 werden te Paramaribo 3851 en in de districten 2042 personen ingeënt met vrij gunstig gevolg.

De plantages en zooveel mogelijk ook de gronden werden door den geneeskundig inspecteur in 1904 bezocht.

In de armenpraktijk werden 4431 personen behandeld, 50 839 recepten werden gereed gemaakt; waarvan 2089 in het militair hospitaal.

Te zamen hebben deze recepten gekost f 11 998,27[5] of 23,6 cent gemiddeld per recept.

Onder de ziekten bevonden zich trachoomlijders 726, wier ziekte over het algemeen een langzaam verloop had en 185 lijders aan ophtalmia catharrhalia; op 4374 schoolgaande kinderen die onderzocht waren, kwamen 911 ooglijders voor, daarvan herstelden 256.

Op 1 Januari 1904 werden in de inrichting voor melaatschen op Groot-Chatillon verpleegd 146 personen, te weten: 98 mannen, 42 vrouwen, 3 jongens en 3 meisjes.

In den loop van het jaar werden opgenomen 20 mannen en 3 vrouwen; er werden geboren 2 jongens en 2 meisjes. Er overleden 19 mannen en 2 vrouwen, geëvacueerd werden 5 mannen, 1 vrouw, 1 jongen en 3 meisjes. Van deze 10 personen werden 2 mannen en 1 vrouw overgeplaatst naar de particuliere inrichting „Bethesda"; 3 mannen werden naar hun land (Demerary) teruggezonden, terwijl 4 kinderen aan particulieren ter verzorging werden afgestaan.

Op 31 December 1904 waren alzoo in de inrichting aanwezig 93 1) mannen, 42 vrouwen, 4 jongens en 2 meisjes te zamen te zamen 141 verpleegden.

Onder dezen bevonden zich 2 Nederlanders, 69 Inlanders, 57 Britsch-Indiërs, 7 Chineezen, 1 Nederlandsch-Indiër, 3 Barbadianen, 1 Demerariaan, 1 Cayennees.

Het gedrag der verpleegden liet in 1904 niets te wenschen over.

Omtrent de in de inrichting genomen proef om lepralijders met den heester Jatropha Gossypifolia (tua-tua) te behandelen kan het volgende worden medegedeeld.

De proef werd met 3 patienten genomen.

De 1ste patiënt, een Europeaan kwam in Juni 1903 onder behandeling. Naar 4 maanden onder behandeling te zijn gebleven werd bevonden, dat de oorlellen die aanvankelijk sterk gezwollen waren, minder dik en wankleurig werden, evenals het geval werd met de vlekken die op het gelaat voorkwamen. Deze verandering ten goede hield aan tot ongeveer 8 maanden nadat de patiënt onder behandeling kwam. Van dien tijd af evenwel bleef de toestand stationnair en trad geen verdere genezing in.

Een 2de patiënt, een neger, inlander, kwam in Juli 1903 onder behandeling. Bij dezen patiënt waren de verschijnselen: atrophie van den linkerarm, centractuur van 3 vingers, arm geheel geparalyseerd en gevoelloos; op het lichaam uitgebreide anaesthetische vlekken. Na eene behandeling van 6 weken werd vermindering der ongevoeligheid waargenomen; na 3 maanden was de paralyse opgeheven en na 5 maanden waren arm en vingers weer willekeurig beweegbaar en te gebruiken. De gevoeligheid in de vlekken kwam langzamerhand terug. Na 11 maanden behandeling bleef de toestand stationnair.

Een 3de patiënt, een Javaan, werd in September 1903 onder behandeling genomen. Bij dezen patiënt kwam voor typisch facies leontina, tubera aan oorlellen en neusvleugels; op het gelaat enkele kleine hyperaesthetische vlekken. Na 2 maanden behandeling werden ooren en neusvleugels minder dik bevonden. Na 4 maanden bleef de algemeene toestand stationnair en na 1 jaar voortdurend achteruitgaande; de patiënt verzocht ontslagen te worden van verdere behandeling.

Genezing heeft dus bij geen van de behandelden plaats gehad, alleen werd gedeeltelijke verbetering van den algemeenen toestand bij 2 van de patiënten waargenomen.

1) Volgens de hier opgenoemde van den Gouverneur ontvangen cijfers 94.

De volgende staat geeft een overzicht van de verschillende examens in 1904 voor de geneeskundige commissie afgelegd.

	1ste halfjaar.		2de halfjaar.		Totaal.	
	geëxamineerd.	geslaagd.	geëxamineerd.	geslaagd.	geëxamineerd.	geslaagd.
Voorbereidend examen . .	2	2	2	1	4	3
1ste natuurkundig examen	"	"	3	3	3	3
2de natuurkundig examen.	"	"	3	1	3	1
Geneeskundig examen . .	"	"	1	1	1	1
Verloskundig examen . .	1	1	"	"	1	1
Vroedvrouw examen. . .	8	8	"	"	8	8
Leerling apothekers examen	"	"	1	1	1	1
	11	11	10	7	21	18

In 1905 verschenen voor de geneeskundige commissie 7 ambtenaren, ten einde door eene keuring te doen beslissen of zij voor de verdere waarneming van hunne betrekking al dan niet geschikt waren. De verlangde verklaring werd aan zes hunner afgegeven en aan één geweigerd.

Aan 7 ambtenaren werd eene verklaring uitgereikt dat een verblijf buiten de tropen dringend noodzakelijk was tot herstel van hunne gezondheid.

In 1904 werd de geneeskundige school bezocht door 5 jongelieden, die tot districtsgeneesheeren en door 2, die tot particuliere geneesheeren wenschten te worden opgeleid.

In het jaar 1904 zijn in het abattoir te Paramaribo geslacht 2188 runderen, 1398 varkens en 62 schapen.

Aan slachtgeld werd ontvangen f 5 177,07[5].

De bijlagen H^1 en H^2 bevatten respectievelijk een staat aantoonende het aantal sterfgevallen en geboorten in de verschillende districten en een staat, aantoonende het aantal sterfgevallen te Paramaribo, met vermelding van de doodsoorzaken. Van het verslag van den militairen geneeskundigen dienst is melding gemaakt in hoofdstuk **E**.

K.

LANDSGEBOUWEN.

§ 1. ONDERHOUD, ENZ. VAN GEBOUWEN.

Behalve voor het gewoon onderhoud der gouvernementsgebouwen en de daaraan voorkomende kleine herstellingen werden in 1904 de beschikbare fondsen gebezigd:

ter hoofdplaats voor schilderen en repareeren van het gebouw der Koloniale Staten;

reparatiën aan en verandering van het postkantoor met woning voor den postdirecteur en den chef-telephonist en installatie van de koloniale spaarbank in genoemd gebouw;

vergrooting en verandering der inrichting van het gebouw voor onrustige mannen in het krankzinnigengesticht;

voorts in den cultuurtuin:

schilderen en repareeren van de directeurswoning, aanleg van 3 groote waterreservoirs van beton en bouw van een tweede kweekhuis.

In de districten werden de volgende werken uitgevoerd:

verbeteringen aan de gebouwen van het quarantaine-etablissement op post Leiden;

vergrooting van het schoolgebouw en reparatie der onderwijzerswoning op Domburg;

verbeteringen aan en reparatie van den politiepost aldaar;

verbouwing van een bestaand gebouw voor woning van den klerk en het personeel der stoombarkas enz. op la Rencontre;

schilderen en repareeren van de geneesheerswoning te Nieuw-Nickerie, benevens diverse reparatiën van minderen omvang.

§ 2. NIEUWE WERKEN.

De bouw van het laboratorium voor den inspecteur van den landbouw in den cultuurtuin met daarbij behoorende bijgebouwen, in het laatst van 1903 aangevangen, kwam gereed en het gebouw werd in gebruik genomen.

Ten laste van het begrootingsartikel „nieuwe werken" werd in 1904 voltooid eene vergrooting van de Oranjeschool, terwijl aan het einde van het dienstjaar in uitvoering waren:

bouw van een schoollokaal en eene onderwijzerswoning op de vestigingsplaats Helena Christina aan het Pad van Wanica;

verplaatsing van het schoolgebouw, tevens onderwijzerswoning, van het fort Nieuw-Amsterdam, naar de vestigingsplaats Alkmaar, en

bouw van eene opzichters- en van eene geneesheerswoning op het dorp Kofiedjompo aan het Pad van Wanica.

Baggerwerk. De baggermolen werkte in 1904 geregeld door in het kanaal van Saramacca. Gebaggerd werd over eene totale lengte van 3383 M.
In verband met het baggerwerk werd langs het kanaal eene waterpassing verricht.

Buitengewone productieve werken. Behalve in de tijden dat voor de spuiing ook de schutsluizen werden gebezigd, hadden de schuttingen op Beekhuizen en te Uitkijk geregeld plaats. Het totaal aantal schuttingen bedroeg bij Beekhuizen 9828 en bij Uitkijk 8999.
Het totale verkeer, daaronder ook begrepen de vaartuigen die bij open sluis zijn doorgevaren (1919 te Beekhuizen en 5317 te Uitkijk), bedroeg in 1904:

	Beekhuizen.	Uitkijk.
stoombarkassen	497	465
ponten	76	34
tentbooten	2 829	2 969
visschersbooten	8 910	8 309
corjalen	7 837	9 003
zeilvaartuigen	8	2
houtvlotten	610	545
Totaal . . .	20 767	21 327

Het werk ter verlegging van de Tawajari en tot afsluiting van de Santo en de kleine Wanica, in November 1903 begonnen, werd voortgezet. Aan het einde van het jaar was het nieuwe bed van de Tawajari gevorderd tot op ongeveer 500 M. van de kreek, d. w. z. gereed over pl. m. 5900 M., terwijl over pl. m. 2400 M. nog de daarnaast liggende dam moest worden afgewerkt.
Met de opnemingen voor de doortrekking van dezen dam voorbij de Tawajari werd aangevangen.
De uitvoering had zooveel mogelijk in stukwerk plaats; zij ondervond moeilijkheden door de vele en zware boomen, die moesten worden opgeruimd, terwijl het graafwerk in de lagere gedeelten van het terrein in den regentijd groot bezwaar medebracht.
De verordening betrekking hebbende op de inpoldering van de terreinen langs het kanaal van Saramacca en de Wanica werd ingediend en door de Koloniale Staten goedgekeurd.
Het ontwerp van den Sommelsdijkschen polder kwam gereed, doch bleek nog eenige omwerking te behoeven.
In de eerste helft van het jaar werd het personeel tijdelijk versterkt met een ingenieur en een opzichter, uit Nederland uitgezonden.
Het ontwerp van den Drambranderspolder is nog in behandeling.

L.

LAND- EN WATERWEGEN EN BIJBEHOORENDE WERKEN, BENEVENS KOLONIALE VAARTUIGEN.

a. *Land- en waterwegen.*

I. te Paramaribo.

Besproeiing. De besproeiing der wegen had in den drogen tijd plaats met de twee beschikbare sproeiwagens, welke werden gevuld met behulp der brandwaterleiding.

De besproeiingstoestellen, bestemd om direct aan bedoelde leiding te worden aangekoppeld, bleken op de onverharde wegen minder goed te voldoen, omdat zij daarop te moeilijk beweegbaar waren en daardoor herhaaldelijk defect raakten.

Eene besproeiing met direct aan de leiding gekoppelde slang met mondstuk bleek goed te voldoen. De middelen lieten echter niet toe om in 1904 meer dan één dergelijke slang aan te schaffen.

Ofschoon door de brandwaterleiding de straatbesproeiing in betere conditie is gekomen, is deze, bij gebrek aan voldoend materieel, echter nog ver van voldoende.

Verbeterd werden in 1904 de Steenbakkerijstraat tusschen Maagden- en Zwartenhovenbrugstraat, deze laatste straat tusschen Wagenweg- en Keizerstraat en tusschen Steenbakkersgracht en Hoogestraat. Onder deze verbetering is begrepen de bemetseling der trenzen langs deze wegen.

Voorts werd verbeterd en over 5 M. verhard met steenlaag de Watermolenstraat tusschen den Waterkant en de Heerenstraat.

De daarin voorkomende rioolhalzen werden op de juiste hoogten en de straat over de lengte en de breedte onder behoorlijke helling gebracht.

De verdere wegen en trenzen werden zoo goed mogelijk onderhouden.

Verschillende houten bruggen eischten reparatie en werden in orde gebracht.

Als behoorende tot de verbetering van de afwatering te Paramaribo werden bemetseld de trenzen in de Saramaccastraat, 1/3 van de Princestraat, de Timmermansstraat, de Ladesmastraat, de Keizerstraat tusschen Vaillantsplein en Zwartenhovenbrugstraat, de Klipsteenstraat, de Malibatrumstraat, de Stoelmansstraat en de Groote Dwarsstraat tusschen Burenstraat en Steenbakkersgracht, alle van éene zijde.

Voorts werd verbeterd de afwatering van het terrein tusschen Ladesma- en Saramaccastraat en tusschen Keizerstraat en Hofplein. Eindelijk nog werd de afwatering van de Noorderkerkstraat en van het Kerkplein in orde gebracht door den aanleg van een riool tusschen genoemde straat en de Viottekreek; terwijl ook in de Krabbesteeg een nieuw riool werd gelegd.

Voor deze riolen werd gewapend beton gebezigd.

II. In de districten.

De aan het einde van het jaar 1903 onderhanden zijnde werken aan de loozing van Totness (Coronie) en aan den verbindingsweg tusschen Onoribo en den spoorweg kwamen gereed.

De verlenging van het Zoetwaterkanaal te Nieuw-Nickerie werd voortgezet en was aan het einde van 1904 gevorderd tot 766 M. lengte.

Dit werk zal geleidelijk dienen te worden voortgezet.

De bestaande wegen en waterloopen werden zooveel mogelijk onderhouden.

Aan den damaanleg aan de achterzijde der gronden langs de Orelanakreek werd door den gedrukten toestand der cultures in 1904 niets door belanghebbenden verricht.

Het kanaal langs Tout-lui-faut, bestemd voor de afwatering van de langs den spoorweg uit te geven terreinen, in October 1903 aangevangen, kwam in 1904 gereed en is 9840 M. lang. De afwatering der vier wegen aan de oostelijke helft van de vestiging langs het Pad van Wanica werd met het nieuwe kanaal in verbinding gebracht.

Stoomvaartuigen. Voor den zeedienst, d. i. den dienst op Demerary, Nickerie, Coronie en Albina waren beschikbaar de stoomschepen *Paramaribo*, *Albina* en het reservestoomschip *Curaçao*. Dit laatste stoomschip moest voor den dienst invallen wanneer de reizen op de trajecten Paramaribo-Nickerie-Demerary, Paramaribo-Coronie en Paramaribo-Albina samenvielen, hetgeen nu en dan plaats had, en ook wanneer een van de andere schepen in het dok te Demerary moest worden opgenomen.

Van April tot November was de *Curaçao* echter geregeld in vasten dienst, omdat toen het stoomschip *Albina* eene zeer belangrijke reparatie moest ondergaan. Gedeeltelijk werd die reparatie bij de werkplaatsen van het departement der koloniale vaartuigen verricht, waartoe zelfs de ketel uit het schip moest worden gelicht. Bij die reparatie kwamen echter meer gebreken aan het licht, die het noodzakelijk maakten het schip naar Demerary te doen sleepen, waar het in het droogdok werd opgenomen en belangrijke herstellingen onderging, o. a. moesten verscheidene huidplaten worden vernieuwd.

Aan het onderhoud der schepen werd geregeld de hand gehouden. In het najaar van 1904 werd ook de *Paramaribo* in het droogdok te Demerary opgenomen, bij welke gelegenheid ook eenige kleine herstellingen werden uitgevoerd.

Door de quarantaine voor schepen, komende van Demerary, in de eerste maanden van 1904 wegens het heerschen aldaar van pokken, was het niet mogelijk de *Curacao* in het dok op te nemen. Het schip werd echter op de zandbank bij Toevlucht aan de Boven-Suriname opgehaald en aldaar schoongemaakt en geschilderd. Ook aan de voor den rivierdienst beschikbare schepen de *Nederland* en de *Wilhelmina* werd het noodige voor onderhoud gedaan. Laatstgenoemde vereischte geen bijzondere reparatie; maar de *Nederland* moest begin 1904 eenigen tijd buiten dienst gesteld worden voor verschillende reparaties. Zij werd vervangen door de *Albina*, welk schip gedeeltelijk ook voor den rivierdienst is aangewezen.

Van de 13 voor den publieken dienst, den dienst der districts-commissarissen, alsmede voor reizen van hoofdambtenaren, commissiën enz. beschikbare barkassen moesten ook verscheidene belangrijke reparaties ondergaan, waarvoor een 4tal op het droge moest worden gehaald.

Zeilvaartuigen. De schoener *Nickerie* bleef ook in 1904 buiten dienst.

Op de gezamenlijke gouvernementsvaartuigen werd aan passage- en vrachtgelden ontvangen f 90 972 tegen f 108 561 in 1903 en f 114 349 in 1902, namelijk aan passagegelden f 58 022 en aan vrachtgelden f 32 950.

De passage en vracht voor kosteloos vervoerde personen en goederen kan op f 26 319 worden geraamd.

Op de belangrijk mindere opbrengst in 1904 in vergelijking met de beide daaraan voorafgaande jaren waren o. a. van invloed de ziekten in de cacaocultuur, waardoor de meeste plantages zoo goed als ontvolkt werden, en de gedrukte oeconomische toestand der kolonie; waarbij voor den zeedienst nog kwam de in het begin van 1904 tegen Demerary bestaan hebbende quarantaine wegens pokken.

Voor de ontvangen bedragen aan passage en vracht op de verschillende trajecten wordt verwezen naar bijlage J van dit verslag.

In 1904 werden 8 nieuwe leerlingen tot den cursus tot opleiding van machinist-leerlingen toegelaten. Op ultimo December van dat jaar telde de cursus 20 leerlingen, namelijk 12 van het 1ste, 5 van het 2de en 3 van het 3de leerjaar.

M.

FINANCIEELE ZAKEN.

Muntwezen. De geldsomloop in de kolonie ondervond in 1904 evenals in 1903 geen stremming.

De Surinaamsche bank beschikte over een metaalvoorraad, gemiddeld groot f 735 809,95 of gemiddeld f 242 081,76 meer dan noodig was voor de voorgeschreven dekking der opvraagbare verbintenissen, die gemiddeld f 1 481 184,72 hebben bedragen.

De bank voerde in 1904 voor eene waarde van f 102 500 aan vreemde munt in.

Aan particulieren verkocht de bank voor eene waarde van f 123 623,80 aan vreemde munt, terwijl door haar aan vreemde munt uitgevoerd werd een bedrag van f 63 900.

De voorraad munt van de bank ondervond in den loop van 1904 uit de munt in omloop eene vermindering van f 384 401,18.

Begrooting. De koloniale huishoudelijke begrooting voor het dienstjaar 1905 werd voorloopig vastgesteld bij verordening van 5 Mei 1904 (*Gouvernementsblad* n°. 23) en definitief bij de wet van den 31sten December 1904 (*Staatsblad* n°. 320, *Gouvernementsblad* 1905, n° 6).

De uitgaven zijn geraamd op f 4 077 618,59^{5}, de opbrengst der koloniale geldmiddelen op f 3 581 536,23 en de bijdragen uit 's Rijks schatkist op f 496 082,36^{5}.

De koloniale huishoudelijke begrooting voor 1903 werd bij de wet van den 31sten December 1904 (*Staatsblad* n°. 321, *Gouvernementsblad* 1905 n°. 15) gewijzigd.

Bijlage K bevat de raming der ontvangsten en uitgaven, aangevende de tot 30 April 1905 gedane of wel op dat tijdstip bekende en vermoedelijk nog te doene ontvangsten en uitgaven voor 1904.

Blijkens dien staat hebben de uitgaven tot 30 April 1905 bedragen f 5 006 564,80 of f 8593,59^{5} minder dan het geraamde totaal ad f 5 015 158,39^{5} en de koloniale middelen en inkomsten f 4 270 101,07 of f 219 544,74 minder dan de raming ad f 4 489 645,81, zoodat tot dien dag na overschrijving op den dienst 1906 van een bedrag van f 6,17^{5} ontvangen, maar niet besteed voor productieve werken, voor het dienstjaar 1904, eene bijdrage uit 's Rijks schatkist van f 736 463,73 zou worden vereischt.

De koloniale huishoudelijke begrooting werd voorloopig vastgesteld bij verordening van 6 Mei 1905 (*Gouvernementsblad* n°. 27).

Belastingen. Een overzicht van de opbrengst van de voornaamste belastingen in de laatste tien jaren wordt in onderstaanden staat gegeven.

Dienstjaar.	Invoer-recht.	Uitvoer-recht.	Accijns op het binnenlandsch-gedistilleerd.	Personeel.	Patent-recht.	Belasting op huurwaarde der huizen.	Erf- en grondpacht en concessie-recht.	Tonnegeld der schepen.	Zegel-recht.	Successie- en overgangs-rechten.
1895.	f 928 995	f 71 198	f 102 038	f 97 753	f 65 515	f 38 162	f 149 764	f 8 236	f 42 520	f 6 281
		Belasting op goud.								
1896.	953 548	61 488	125 102	98 836	64 752	38 118	143 743	7 610	43 931	3 057
1897.	928 158	65 110	164 163	99 048	60 644	38 694	142 258	1 215	42 099	9 531
1898.	994 490	62 207	233 595	97 803	60 615	39 197	132 900	„	45 633	3 611
1899.	1 024 041	64 397	147 435	67 440	23 807	38 918	138 602	„	50 574	7 638
1900.	1 093 895	62 885	168 174	70 136	25 050	40 216	147 585	„	55 809	31 715
1901.	1 200 992	53 975	170 046	60 628	26 512	41 071	168 842	„	53 018	17 744
1902	1 177 074	42 690	157 018	56 835	26 605	43 641	179 596	„	51 204	17 021
1903.	1 184 717	49 046	168 382	54 024	25 237	38 511	183 315	„	56 472	8 220
1904.	1 145 570	57 427	154 499	51 022	27 343	47 808	177 219	„	48 769	3 399

Omtrent dezen staat valt het volgende aan te teekenen:

Invoerrecht. De mindere opbrengst in 1904 is in hoofdzaak het gevolg van de ongunstige omstandigheden, waarin de landbouw en de balata industrie verkeeren.

Belasting op goud. De productie was in 1904 grooter dan in 1903.

Personeel. De meer en meer toenemende achteruitgang van de cacaoplantages had ten gevolge, dat de eigenaren daarvan en ook vele anderen, wier inkomen in verband staat met den meerderen of minderen bloei dier plantages, in 1904 naar een lager inkomen belasting betaalden dan in 1903.

Belasting op de huurwaarde der huizen. Als gevolg van de

late vaststelling van het kohier in 1903 werd in dat jaar slechts een gedeelte der verschuldigde belasting aangezuiverd.
Alleen over het dienstjaar 1903 werd in 1904 ontvangen een bedrag van f 18 273,80.

Erf- en grondpachten en concessierechten. De opbrengst van huren, erfpachten, verkoopingen van domeinen en afkoop van zakelijke rechten was f 18 615,28[5], die van concessierecht tot het ontginnen van delfstoffen op domeingrond f 103 769,32 en die van concessierecht tot het ontginnen van balata op domeingrond f 54 834,40.

Zegelrecht. Door de ongunstige conditie, waarin in 1904 de groote landbouwondernemingen en de handel verkeerden, werd in 1904 aan zegelrecht minder ontvingen dan in 1903.

In het *Gouvernementsblad* van 1904 werden opgenomen:

onder n°. 28 het besluit van 16 Juni 1904 ter uitvoering van art. 1, tweede lid der verordening van 2 Mei 1894 (*Gouvernementsblad* 1895 n°. 30), betreffende het aangaan van eene geldleening ten behoeve van het immigratiefonds van de kolonie Suriname (uitgifte van de elfde serie);

onder n°. 30 de verordening van 23 Juni 1904 tot nadere wijziging van de verordening van 5 Maart 1872 (*Gouvernementsblad* n°. 30), betreffende het recht van zegel;

onder n°. 53 de resolutie van 22 December 1904, Iste, IIde en IIIde afdeeling, n°. 14 191, tot aanvulling van de resolutie van 24 October 1885 (*Gouvernementsblad* n°. 13), houdende nadere vaststelling van eenige administratieve voorschriften omtrent de koloniale geldmiddelen en de wijze van inrichting en behandeling der vorderingen ten laste van de koloniale kas;

onder n°. 55 de verordening van 11 November 1904 tot wijziging van de verordening op het houden van honden te Paramaribo;

Hypotheekkantoor. In den loop van het jaar 1904 werden aangeboden 225 paar borderellen van hypothecaire inschrijving tot een gezamenlijk bedrag van f 712 147,07[5].

Hieronder zijn begrepen 12 inschrijvingen ten bedrage van f 68 189,76 voor voorwaardelijke en eventueele schulden.
Ten behoeve van het immigratiefonds zijn geene inschrijvingen genomen.
Ten behoeve van de Surinaamsche Bank werden ingeschreven 26 hypotheken op huizen en erven tot een bedrag van f 47 850, 1 op plantages en gronden tot een bedrag van f 1100 en 11 krediet-hypotheken, te zamen tot een bedrag van f 103 550.
Ten verzoeke van de Bank werden doorgehaald 22 hypotheken op huizen en erven tot een bedrag van f 25 950,20, op plantages en gronden tot een bedrag van f 2800, benevens 3 krediethypotheken, te zamen bedragende f 4150.
De door deze instelling bedongen rente bedroeg, behoudens enkele uitzonderingen, 5½ pct. 's jaars.
Het totaal bedrag der op 31 December 1904 bestaande inschrijvingen beliep f 4 445 573,63, waaronder f 813 380,81 voor voorwaardelijke en eventueele schulden en f 101 992,70 ten behoeve van het immigratiefonds.
Ter overschrijving werden aangeboden 364 akten, waaronder 176 van verkoop en koop, 37 van openbare veilingen en toewijzing, 129 grondbrieven en 6 gouvernementsresolutiën, houdende terugneming in den boezem van het domein van gronden indertijd in allodialen eigendom en erfelijk bezit afgestaan.
In het register van inbeslagneming werden 29 processenverbaal van inbeslagneming van onroerende goederen overgeschreven, terwijl 12 beslagen werden opgeheven.
Ten behoeve van de koloniale kas werd aan salaris ontvangen f 2004,58.
Ter viseering voor zegel werden aangeboden 2473 stukken, waarvoor aan recht werd ontvangen f 26 980,37[5].
De opbrengst der verkochte plakzegels bedroeg f 19 764,25, die der stempelzegels f 735,70, zoodat het totaal der ontvangen zegelrechten beliep f 47 480,32[5].
Aan boeten wegens overtredingen der zegelverordening werd ontvangen f 48,55.

Koloniale postspaarbank. Zooals in het vorige verslag is medegedeeld, is de vroegere koloniale spaarbank den 1sten April 1904 in eene koloniale postspaarbank overgegaan. Een uittreksel uit het verslag van laatstbedoelde inrichting is opgenomen als bijlage L.

N.

PERSONEELE VERORDENINGEN OMTRENT LANDSDIENAREN.

Bij het Koninklijk besluit van 11 Januari 1904 n°. 21 (*Gouvernementsblad* n°. 12) werd het reglement op de toekenning van overtocht van Nederland naar Suriname en omgekeerd ten laste van de koloniale kas aangevuld.

Bij resolutie van den Gouverneur van den 4den Juli 1904 n°. 6957 werden voorschriften vastgesteld voor het verleenen van binnenlandsch verlof van vrijstelling van dienst wegens ziekte.

Bij de verordening van 13 Mei 1904 (*Gouvernementsblad* n°. 34) werd de pensioenverordening (*Gouvernementsblad* 1888 n°. 23) nader gewijzigd en aangevuld.

Bij de verordening van 13 Mei 1904 (*Gouvernementsblad* n°. 35) werd de verordening van 5 Augustus 1886 (*Gouvernementsblad* 1887 n°. 2), ter regeling van de verloftraktementen uit de koloniale kas te kwijten, zooals die gewijzigd is bij de verordening van 6 Maart 1896 (*Gouvernementsblad* n°. 19), aangevuld.

Bij de verordening van 13 Mei 1904 (*Gouvernementsblad* n°. 36) werd de verordening van 5 Augustus 1886 (*Gouvernementsblad* 1887 n°. 3) ter regeling van de wachtgelden uit de koloniale kas te kwijten aangevuld.

Bij resolutie van den Gouverneur van 15 December 1904 n°. 13944, (*Gouvernementsblad* n°. 49) werd de resolutie van 24 Augustus 1895 L.A. n°. 6011 (*Gouvernementsblad* n°. 37), houdende vaststelling van eene instructie voor de ambtenaren en beambten van politie, gewijzigd.

Bij resolutie van den Gouverneur van 3 Februari 1905 n°. 1273 (*Gouvernementsblad* n°. 9) werd de resolutie van 28 October 1895 L.A. n°. 7553 (*Gouvernementsblad* n°. 46) houdende nadere regeling der vergoeding voor reis- en teerkosten, gelijk mede voor verhuizingskosten, gewijzigd.

Bij resolutie van den Gouverneur van 5 Mei 1905, IIIde afdeeling, n°. 6014 (*Gouvernementsblad* n°. 25) werden de bepalingen betreffende vrijen overtocht met de koloniale vaartuigen aan ambtenaren enz. aan wie binnenlandsch verlof is verleend, gewijzigd en aangevuld.

O.

IMMIGRATIE EN KOLONISATIE.

§ 1. IMMIGRATIE.

Bij Koninklijk besluit van 3 April 1905 n°. 21 werd aan den agent-generaal mr. G. H. Barnet Lyon op zijn verzoek met ingang op 1 Juni d. a. v. eervol ontslag uit 's lands dienst verleend.

In het algeloopen jaar 1904 werden aangevoerd 170 Nederlandsch-Indische en 252 Britsch-Indische immigranten.

De aanvoer van immigranten uit Nederlandsch-Indië geschiedde als gewoonlijk over Amsterdam.

Op de reis vonden twee ongelukken plaats. Op de reis van Samarang naar Amsterdam verloor een man de rechterhand, doordien deze in den stuurketting terecht kwam. De man werd achtergelaten te Ismaila om vandaar naar Java te worden teruggezonden.

Op de reis van Amsterdam naar Paramaribo raakte door het slingeren van het schip een ijzeren pilaar los en kwam op den rug van een der immigranten terecht, waardoor vermoedelijk eene inwendige kneuzing heeft plaats gehad. Deze immigrant overleed kort na zijne aankomst te Paramaribo.

Gedurende de reis vond geen mutatie plaats.

Te Amsterdam overleed 1 man.

Na aankomst en na de geneeskundige keuring werden 41 immigranten, voor het meerendeel lijdende aan beri-beri en huiduitslag, naar het militair hospitaal overgebracht.

Het physiek der immigranten maakte een gunstigen indruk.

Daar het aantal aangevraagde immigranten uit Britsch-Indië te gering was om daarvoor een schip te charteren, werden de immigranten door tusschenkomst van het immigratie-departement van Britsch-Guyana in een voor die kolonie bestemd immigrantenschip aangevoerd en door een der stoomschepen van het departement der koloniale vaartuigen van Demerara afgehaald.

Op de reis van Calcutta naar Demerara werden 5 kinderen geboren en overleden 2 vrouwen.

Bij het geneeskundig onderzoek werden 10 immigranten ziek bevonden, allen in lichten graad.

Door het koloniaal gouvernement werden buiten het immigratie-departement nog aangevoerd 75 Nederlandsch-Indische immigranten om als arbeiders bij den spoorwegaanleg dienst te verrichten.

In 1904 werden 265 Britsch-Indische immigranten en 137 Javaansche immigranten naar het land van herkomst teruggezonden.

De terugvoer van Britsch-Indische immigranten vond plaats door tusschenkomst van het immigratie-departement van Demerara met een der van daar vertrekkende retour-schepen, nadat de immigranten met een der koloniale stoomers naar Georgetown waren overgebracht.

Het bedrag aan spaarpenningen door deze immigranten meegenomen, bedroeg f 27 787,42^{5}, toebehoorende aan 99 hunner, terwijl de meegenomen sieraden zijn geschat op f 5099.

Onder de vertrokkenen waren er verscheidenen, die voor den arbeid waren afgekeurd, zonder middel van bestaan rondzwierven of in het weldadigheidsgesticht „'s Landsgrond Boniface" werden verpleegd.

De terugvoer der Javanen geschiedde op 15 Augustus 1904 met een der schepen van den Koninklijken West-Indischen Maildienst over Amsterdam.

De door deze immigranten medegenomen spaarpenningen bedroegen f 1524,48 toebehoorende aan 13 hunner; sieraden van eenige beteekenis hadden zij niet bij zich.

Onder de vertrokkenen waren 6 verpleegden van het krankzinnigen gesticht, die volgens verklaring van den geneesheer-directeur, zonder gevaar voor zich zelven of hunne omgeving mochten vertrekken en verscheidenen, die op „Landsgrond Boniface" werden verpleegd of zonder middel van bestaan rondzwierven.

Ten gevolge van de nog steeds heerschende ziekten in den cacao-aanplant en den daardoor ontstanen onzekeren toestand op de cacaoondernemingen, kwamen voor het verschepingsseizoen 1905—1906 alleen van suikerondernemingen aanvragen om immigranten in, en wel 150 uit Britsch-Indië en 490 uit Nederlandsch-Indië.

Op ultimo December waren bij den spoorwegaanleg te werk gesteld 491 onder contract verbonden immigranten van noodlijdende plantages.

Het aantal onder contract verbonden immigranten uit Britsch-Indië bedroeg op ultimo December 1904, 3137 hoofden.

Tusschen Britsch-Indiërs werden 107 huwelijken gesloten, waarvan 2 van Britsch-Indische vrouwen met inlandsche mannen, waarbij 179 kinderen werden gewettigd.

Onder de gecontracteerde Britsch-Indiërs vonden op de 100 vrouwen 15,34 percent geboorten plaats.

De sterfte onder deze immigranten bedroeg 46 of 1,34 ten honderd van de gemiddelde bevolking.

Worden buiten rekening gelaten 2 accidenteele sterfgevallen, dan bedroeg het sterftecijfer in het afgeloopen jaar 1,27 ten honderd.

Den leeftijd als maatstaf genomen waren er 8 sterfgevallen beneden 1 jaar, 5 van 1 tot 10 jaar en 33 van 10 jaar en daarboven.

Het aantal niet onder contract verbonden Britsch-Indische immigranten op de plantages gevestigd, bedroeg op 31 December 1904, 1804 hoofden.

Het getal der onder contract verbonden immigranten uit Nederlandsch-Indië bedroeg op het einde van het vorige jaar 4349 hoofden.

Het aantal niet onder contract verbonden Nederlandsch-Indische immigranten op de plantages gevestigd, bedroeg op 31 December 1904 559 hoofden.

Er werden 12 huwelijken onder hen gesloten, waarbij 1 kind werd gewettigd.

Op de 100 vrouwen bedroeg het getal geboorten ruim 12.

De sterfte onder de gecontracteerde immigranten uit Nederlandsch Indië bedroeg 84 of 1,92 ten honderd van de gemiddelde bevolking of na aftrek van 6 accidenteele sterfgevallen 1,79 ten honderd.

Den leeftijd als maatstaf genomen waren 29 sterfgevallen beneden 1 jaar, 7 van 1 tot 10 jaar en 48 van 10 jaar en daarboven.

Het aantal niet onder contract verbonden immigranten, die elders dan op de plantages gevestigd zijn, bedroeg op ultimo December naar schatting 14100 uit Britsch-Indië en 900 uit Nederlandsch-Indië.

---

§ 2. KOLONISATIE.

Het aantal in den omtrek van Paramaribo gevestigde Europeesche kolonisten bedroeg op 31 December 1904, 233 hoofden. De kolonisten bestaan van land en tuinbouw, doch vooral van veeteelt.

Op genoemden datum waren:

a. 256 immigranten huurders van domeinland, te zamen voor eene oppervlakte van 433 H. A.

b. 558 immigranten, gebruikers van domeinland op de voorwaarden der publicatie van 1 Augustus 1863 (*Gouvernementsblad* n°. 23), te zamen voor eene oppervlakte van 930 H. A.

c. 1393 immigranten gebruikers van perceelen op vestigingsplaatsen met eene oppervlakte van 1579 H. A.

d. bekend als eigenaren van land 699 immigranten voor eene oppervlakte van 4169 H. A. en als huurders van land van particulieren 795 immigranten voor een oppervlakte van 619 H. A.

In het geheel waren er 3701 immigranten, onder wie 3542 uit Britsch-Indië, 71 uit Nederlandsch-Indië, 75 uit West-Indië en 13 uit China, huurders, gebruikers of eigenaren van land, te zamen voor een oppervlakte van 7730 H. A.

Verdere bijzonderheden omtrent immigratie en kolonisatie zijn opgenomen in de bijlagen M 1—3 van dit verslag.

P.

NIJVERHEID.

§ 1. ONTGINNING VAN DELFSTOFFEN.

De bij dit verslag gevoegde bijlage N geeft een overzicht van de verleende en hernieuwde concessiën voor de ontginning van goud en andere delfstoffen en van vergunningen tot onderzoek in 1904.

Naar de aangifte door belanghebbenden gedaan bedroeg de hoeveelheid goud in 1904 gevonden aan of in de nabijheid van:

de Boven-Suriname	294 235 gram;
de Saramacca	142 833 „
de Marowijne	133 502 gram;
de Lawa.	231 309 „
	801 879 gram

hetgeen, berekend tegen den prijs van f 1,37 per gram, eene waarde vertegenwoordigt van f 1 098 574,23.

De hoeveelheid goud van 1 Januari tot ultimo April 1905 als gevonden aangegeven bedroeg f 298 632 gram, tegenover 168 615 gram in hetzelfde tijdvak van 1904.

§ 2. CULTUURTUIN.

De cultuurtuin onderging in 1904 eene belangrijke uitbreiding in verband met het optreden van den inspecteur van den landbouw, die in het laatst van het jaar 1903 in de kolonie aankwam.

§ 3. LANDBEZIT, LANDBOUW EN ANDERE ONDERNEMINGEN.

Het jaar 1904 was voor de cacao-cultuur een zeer ongunstig jaar; de productie was buitengewoon laag ten gevolge van de versteeningsziekte der vruchten, welke, naar het oordeel van den inspecteur van den landbouw, dezelfde oorzaak heeft als en gepaard gaat met de krullotenziekte.

Was reeds in de jaren 1902 en 1903 eene belangrijke daling in de cacao-productie waar te nemen — immers in 1901 bedroeg die productie 30 040 en in 1902 en 1903 respectievelijk slechts 21 871 en 20 262 balen — in 1904 verminderde zij tot 8433 balen, eene productie zoo klein als sedert 1878 niet is voorgekomen.

Deze achteruitgang in productie betreft voornamelijk de plantages aan de Beneden-Suriname en Beneden-Commewijne; hier daalde de productie op schrikbarende wijze. Ook in het Saramacca-district was in het algemeen eene afname der productie in vergelijking van de laatste jaren waar te nemen, doch niet in zoo sterke mate. De districten Coronie en Nickerie bleven nagenoeg geheel van de ziekte gespaard; de cacao-productie — die in deze beide echter niet belangrijk is — vertoonde in 1904 dan ook eene vermeerdering.

In de eerste vijf maanden van 1905 is de toestand echter weer gunstiger geworden en was de productie op de plantages in het Saramacca-district en aan de Beneden-Suriname en Beneden-Commewijne grooter dan in het overeenkomstige tijdvak van 1904. Immers de cacao-uitvoer bedroeg van 1 Januari tot ult. Mei 1905 476 900 K.G., tegen 202 162 K.G. in datzelfde tijdvak van 1904. (In het geheele jaar 1904 werd uitgevoerd 854 034 K.G.) Deze betrekkelijk gunstige toestand in de eerste vijf maanden van 1905 moet naar het oordeel van den inspecteur van den landbouw toegeschreven worden aan het gunstige voorjaar, met name aan den geringen regenval. Volgens de meteorologische waarnemingen, verricht te Paramaribo, bedroeg deze in het eerste kwartaal van 1905 340 m.M. tegen 870.9 m.M. in het eerste kwartaal van 1904.

Voor de suikerindustrie was het jaar 1904 gunstig door de hooge suikerprijzen; de productie was echter ten gevolge van de lange aanhoudende droogte in de laatste helft des jaars, niet zeer groot. Op één enkele plantage had het riet van ziekte zoozeer te lijden, dat verscheidene akkers moesten worden afgeschreven worden.

Verscheidene cacaoplantages maakten nog een vrij belangrijke winst door de koffieproductie. Ten gevolge van de geringe cacaoproductie en van de betrekkelijk hooge koffieprijzen werd meer zorg besteed aan den koffiepluk dan in de laatste jaren het geval was. Hier en daar vond zelfs nieuwe aanplanting van koffie plaats.

De rijstcultuur onderging een belangrijke uitbreiding; de Britsch-Indische immigranten leggen zich meer en meer op de rijstteelt toe en de creolen volgden hen hierin na. De productie steeg van ongeveer 442 000 K.G. in 1903 op ongeveer 875 000 K.G. in 1904.

Op verschillende plantages is men eene aanplanting begonnen van Hevea-brasiliensis; op enkele plantages geschiedde dit op vrij groote schaal.

Een nieuwe cultuur voor Suriname, de Sisal-cultuur, is ter hand genomen door de landbouwonderneming „Gelderland". Op het einde van 1904 was de ontvezelingsmachine op deze onderneming opgesteld en ongeveer een zestigtal hectaren met de Sisal agave beplant.

Door het landbouwproefstation werden op verschillende plantages proeven genomen ter bestrijding der krullotenziekte van de cacao, bemestingsproeven voor cacao en suikerriet, proeven betreffende het schaduwvraagstuk der cacao, proeven met verschillende varieteiten van katoen, van rijst en van grondsoorten; verschillende zaadrietvarieteiten werden geimporteerd en eenige nieuwe cacaovarieteiten.

De werkzaamheden in het laboratorium van het landbouwproefstation namen na de voltooiing van het gebouw, omstreeks Augustus 1904, een aanvang.

In 1904 verscheen het eerste bulletin van de inspectie van den landbouw in West-Indië, behandelende de teelt van bacove voor export. Sedert zijn nog drie bulletins verschenen; n°. 2 handelt over katoenteelt, terwijl de beide andere verschillende onderwerpen behandelen.

Door het Gouvernement werden, in samenwerking met het bestuur van de Vereeniging voor den Grooten Landbouw, ongeveer 30 000 knollen van Jamaica of Gros Michelbacoven geïmporteerd en gedeeltelijk aan de plantages, gedeeltelijk tegen verminderden prijs aan de beoefenaars van den kleinen landbouw verstrekt, ten einde aanplantingen van deze bacovesoort, waarvan de vruchten voor export geschikt zijn, in het leven te roepen.

Door den Gouverneur werd, onder dagteekening van 3 April 1905, eene verordening aan de Koloniale Staten ter goedkeuring aangeboden, ten doel hebbende, om, met steun van het gouvernement, eene bacovecultuur voor uitvoer in het leven te roepen.

Ten aanzien van de weersgesteldheid kan worden medegedeeld, dat het jaar 1904 zich kenmerkte door het geheel ontbreken van den zoogenaamden „kleinen drogen tijd". In de maand Maart was er zelfs een ongewoon sterke regenval en werd te Paramaribo een totaal neerslag van 540 m.M. genoteerd. Het invallen van den grooten drogen tijd vond vrij plotseling plaats; op de zeer regenrijke maand Juli met 324 m.M. regenval volgde de zeer droge maand Augustus met 42 m.M. Nadat in de laatste week van October en de eerste helft van November de regens weer met vrij groote heftigheid waren begonnen te vallen, begon opnieuw een tijd van droogte, die van half November tot omstreeks half December voortduurde; deze „nadroogte" veroorzaakte veel schade aan verschillende gewassen, met name aan het suikerriet.

Aan dit verslag is als bijlage G G toegevoegd een overzicht van den landbouw in Suriname, samengesteld door den gouvernementslandmeter W. L. Loth.

In 1904 zijn in allodialen eigendom en erfelijk bezit afgestaan 541 H.A., terwijl in den boezem van het domein werden teruggenomen 740 H.A.

In de verschillende districten werden 32 vergunningen verleend tot het kappen van brandhout en het bewerken van timmerhout, met uitzondering van bolletrie, voor eene totale uitgestrektheid van 13 000 H.A. en 2 vergunningen tot de uitoefening van de vischvangst en vischcultuur voor eene totale uitgestrektheid van 200 H.A.

Op ultimo December 1904 waren door het Gouvernement, te Paramaribo en in de districten, 5968 H.A., verdeeld in 4457 perceelen, in huur en in kosteloos gebruik afgestaan.

Daarvan waren:

768 perceelen met eene oppervlakte van: 69 H.A. als erven verhuurd aan 760 personen;

27 perceelen met eene oppervlakte van: 16 H.A. in kosteloos gebruik afgestaan aan verschillende kerkgenootschappen en vereenigingen voor het bouwen van kerken en voor werken van liefdadige doeleinden;

15 perceelen met eene oppervlakte van 651 H.A. in huur en in kosteloos gebruik aan verschillende maatschappijen en personen voor het bouwen van magazijnen, voor landbouw en voor andere doeleinden.

De overige 3647 perceelen, te zamen groot 5232 H. A. 1), zijn tot uitoefening van den kleinen landbouw uitgegeven:

in huur aan 1898 personen;

in kosteloos gebruik krachtens de publicatie van 1 Augustus 1863 (*Gouvernementsblad* n°. 23) en de verordening van 19 April 1895 (*Gouvernementsblad* n°. 24) aan 1737 personen.

Onder de bovengenoemde 1737 personen bevinden zich 95 personen, die in 1904 krachtens de publicatie van 1 Augustus 1863 (*Gouvernementsblad* n°. 23) en 690 personen, die krachtens de verordening van 19 April 1895 (*Gouvernementsblad* n°. 24) land tot eene gezamenlijke oppervlakte van 1124 H.A. hebben verkregen.

Omtrent de verdeeling der bovengenoemde 3647 perceelen over de kolonie wordt de volgende opgave verstrekt:

Districten.	Aantal perceelen.	Oppervlakte in Hectaren.	Aantal huurders of gebruikers
Beneden-Suriname en beneden-Para	722	112	708
Boven-Suriname en Boven-Para	655	928	655
Beneden-Commewijne	1073	1229	1073
Cottica en Boven-Commewijne	137	271	137
Saramacca	473	966	472
Nickerie	393	584	394
Coronie	176	103	178
Marowijne	18	39	18
	3647	5232 1)	3635

1) Volgens optelling 4232 H.A.

Uit het volgende staatje blijkt hoeveel van de bedoelde perceelen en huurders of gebruikers zich bevinden op de centrale door het gouvernement aangelegde vestigingsplaatsen.

Ter vergelijking bevat het tevens opgaven over 1903.

1) Volgens het hiernavolgende staatje 4232 H.A.

CENTRALE VESTIGINGSPLAATSEN.	Aantal perceelen.		Oppervlakte in Hectaren.		Aantal huurders of gebruikers.	
	1903.	1904.	1903.	1904.	1903.	1904.
Bij het fort Nieuw-Amsterdam (Beneden-Suriname)	125	125	119	119	117	117
Op Liverno (Beneden-Para)	„	153	„	177	„	153
„ Domburg (Boven-Para)	211	248	280	320	210	247
„ La Rencontre (Boven-Para)	162	168	266	266	162	168
„ Laarwijk (Boven-Suriname)	159	159	182	182	159	159
„ Totness (Coronie)	169	175	99	101	171	177
„ Alkmaar (Beneden-Commewijne)	215	227	218	231	215	227
„ Hecht en Sterk (Beneden-Commewijne)	184	192	184	192	184	192
„ Johan en Margaretha (Beneden-Commewijne)	„	161	„	160	„	161
„ Kroonenburg (Beneden-Commewijne)	„	463	„	587	„	463
„ Paradise (Nickerie)	191	213	251	270	191	213
„ Nieuw-Waldeck (Nickerie)	87	87	139	139	87	87
	1 503	2 371	1 738	2 744	1 496	2 364

De bij dit verslag gevoegde bijlage **X** geeft een overzicht van de verleende en hernieuwde concessiën voor de exploitatie van balata en van vergunningen tot onderzoek in 1904.

In 1904 werd 259 914 K.G. balata uitgevoerd of 110 857 K.G. minder dan in 1903. De balata-industrie ging vooral achteruit door belangrijke daling der marktprijzen.

Aan Auguste Bray en Charles de Groot werd bij gouvernementsresolutie van 16 April 1904, IIde afdeeling, n°. 4224, onder de bepalingen, opgenomen in de verordening van 19 Februari 1904 (*Gouvernementsblad* n°. 17), voor den tijd van vijf jaren vergunning verleend tot het instellen van een onderzoek naar de geschiktheid voor de cultuur van vezelproduceerende en andere gewassen van terreinen, gelegen ten oosten van de Surinamerivier bij de Cassiporakreek tot eene gezamenlijke uitgestrektheid van ongeveer 49 000 H.A.

Bij gouvernementsresolutie van 18 April 1904, IIde afdeeling, n°. 4277, werd goedgekeurd, dat de vorenbedoelde vergunning wordt overgedragen aan George Bowyer Withers.

Bij gouvernementsresolutie van 19 Mei 1904, IIde afdeeling, n°. 5322, werd:

1°. aangeteekend dat de bij resolutie van 16 December 1896, litt. B, n°. 8936, waarbij aan J. O. Harken vergunning is verleend tot het instellen van een onderzoek naar de geschiktheid voor tabakscultuur van terreinen, gelegen ten noorden van Berg en Dal, tusschen de Saramacca- en Surinamerivieren en zich verder west- en oostwaarts van die rivieren uitstrekkende en een gedeelte van het stroomgebied van de Tempati omvattende tot eene gezamenlijke uitgestrektheid van 125 000 H. A., opgehouden heeft te werken, doordat de heer J. O. Harken voornoemd afstand heeft gedaan van alle rechten, die hij aan deze resolutie zou kunnen ontleenen;

2°. aan Johannes Ohlrich Harken, onder de bepalingen opgenomen in de verordening van 19 Februari 1904 (*Gouvernementsblad* n°. 21), voor den tijd van tien jaren vergunning verleend tot het instellen van een onderzoek naar de geschiktheid voor landbouw van een deel van de sub 1°. bedoelde terreinen tot eene gezamenlijke uitgestrektheid van ongeveer 120 000 H. A.

Eene in 1903 verleende vergunning tot het doen van onderzoek naar de aanwezigheid van bamboes, werd in 1904 voor den tijd van één jaar verlengd.

Voor den tijd van vier maanden werd kosteloos vergunning verleend tot het doen van onderzoek naar de aanwezigheid van boschproducten op een terrein, groot ongeveer 20 000 H. A.

§ 4. VEETEELT.

De veestapel bestond, blijkens bijlage **X**, op ultimo December 1904 uit 8290 runderen, 209 paarden, 505 ezels, 74 muilezels, 153 schapen, 1597 geiten en 2879 varkens.

Vergeleken met 1903 is er eene vermindering van 68 runderen, 46 paarden, 59 muilezels, 6 geiten en eene vermeerdering van 91 ezels, 42 schapen en 437 varkens.

De gezondheidstoestand van den veestapel was over het algemeen gunstig te noemen. Een parasitaire bodemziekte, welke vooral vroeger in vele stapels nogal offers eischte, liet zich met gunstig gevolg bestrijden bij die veebezitters, welke veeartsenijkundige hulp inriepen.

In een deel van Britsch-Guyana komt miltvuur nog steeds voor. Ook in Fransch-Guyana werd in dit jaar de ziekte geconstateerd.

In de maand Februari 1905 kwamen in een stal te Paramaribo eenige gevallen van vlekziekte onder varkens voor. Door de tijdig genomen maatregelen bepaalde de ziekte zich tot dien eenen stal.

In het begin van de maand Mei dezes jaars bleek van eene bezending runderen uit Venezuela te Paramaribo aangevoerd een der dieren aan miltvuur te lijden. De ziekte bleef ook in dit geval beperkt tot den eenen stal waarin de aangevoerde runderen zich bevonden.

Er doet zich groot gebrek aan deugdelijk mannelijk fokmateriaal voor.

De veestapel eischt dringend verbetering zoowel in de melkrichting als wat de vleeschproductie betreft.

Verwacht mag worden dat de belangrijke uitbreiding, die de kleine landbouw in den laatsten tijd vooral in de onmiddellijke nabijheid van Paramaribo aan den spoorweg heeft ondergaan, eenige vermeerdering van den veestapel ten gevolge zal hebben, daar de kleine landbouwers naast het landbouwbedrijf ook de veeteelt op kleine schaal kunnen uitoefenen.

§ 5. KLEINE NERINGEN.

Volgens opgaven van de districts-commissarissen waren er in 1904 in de districten 278 winkels, 21 bakkerijen en 5 slachterijen.

Onder de 278 winkels waren er 131 waar tevens het bedrijf van slijter en tapper en 5 waar tevens het bedrijf van tapper werden uitgeoefend. Bovendien waren er 29 winkels als kruit- en geweerverkoopers geadmitteerd.

§ 6. HANDEL EN SCHEEPVAART.

In het *Gouvernementsblad* van 1904 werden opgenomen:

onder n°. 27 het besluit van 15 Juni 1904, houdende voorschriften omtrent het vaststellen van de herkomst van suiker;

onder n°. 45 het besluit van 16 November 1904 tot intrekking van het bovengenoemd besluit.

Gedurende 1904 kwamen in de kolonie 16 schepen meer aan dan in 1903; de tonnenmaat bedroeg 35 181 tonnen meer.

Het aantal schepen uit de kolonie vertrokken bedroeg 23 meer; de inhoudsmaat is 35 823 tonnen meer dan in 1903.

Uit de bijlagen **Z 1—2**, **AA**, **BB**, **CC**, **DD 1—2** en **EE** blijkt de beweging van handel en scheepvaart in 1904.

Blijkens die staten zijn in 1904 in de kolonie aangekomen 239 schepen, te zamen groot 180 917 ton, waarvan uit Nederland 33 schepen, groot 31 413 ton.

Uit de kolonie vertrokken 242 schepen, te zamen groot 180 918 ton, waarvan naar Nederland 29 schepen, groot 28 990 ton.

Nog blijkt uit die staten dat de aangegeven getaxeerde of volgens officieele prijscourant getarifieerde waarde van den invoer heeft bedragen totaal f 7 399 505 1), waarvan uit of via Nederland voor eene waarde van f 4 369 514 en voorts, dat de aangegeven waarde van den uitvoer van producten heeft bedragen f 3 692 427, waarvan naar Nederland voor eene waarde van f 1 634 747.

De waarde van den uitvoer bedroeg in 1904 f 599 829 minder dan in 1903 en die van den invoer f 1 093 866 meer dan in 1903.

1) Onder dit bedrag is begrepen de waarde van den invoer der goederen voor Gouvernements of Rijksdienst direct aan het koloniaal bestuur of 's Rijks zee- of landmacht geconsigneerd, ad f 852 154.

De invoer bedroeg naar den maatstaf zooals voor 1895 en 1896 is aangenomen:

in 1900	f	6 166 608
„ 1901		7 077 836
„ 1902		6 183 074
„ 1903		6 305 639
„ 1904		7 399 505

De uitvoer bedroeg aan geldswaarde in de laatste 5 jaren:

in 1900	f	5 540 855
„ 1901		5 365 594
„ 1902		4 116 724
„ 1903		4 292 256
„ 1904		3 692 427

Van de voornaamste producten zijn in de laatste drie jaren uitgevoerd de hoeveelheid, welke met de gemiddelde waarde per kilogram, gram of liter hieronder worden vermeld.

BENAMING DER PRODUCTEN.		1902.		1903.		1904.	
		Hoeveelheid.	Gemiddelde waarde.	Hoeveelheid.	Gemiddelde waarde.	Hoeveelheid.	Gemiddelde waarde.
Balata	Kilogram	321 478	f 1,75	370 771	f 2,00	259 914	f 1,75
Cacao	„	2 355 182	0,69	2 224 668	0,63	854 034	0,63
Goud	Gram	583 423	1,37	681 222	1,37	805 309	1,37
Koffie	Kilogram	180 285	0,35	238 773	0,35	185 236	0,40
Melasse Vac.	Liter	7 500	0,04	15 750	0,05	45 000	0,05
Rum en Dram 50 %	Id.	763 972	0,11	476 978	0,12	477 372	0,12
Suiker Vac. 1ste prod.	Kilogram	7 992 905	0,11	6 217 210	0,15	8 362 255	0,16
Idem Vac. naprod.	„	754 875	0,08	1 275 380	0,08	1 012 700	0,09

§ 7. ZEEBRIEVEN.

In 1904 werd geen enkele zeebrief uitgereikt.

§ 8. PASSEN AAN VAARTUIGEN.

In 1904 werden 250 scheepspassen afgegeven, waaronder 22 voor Nickerie en 38 voor Albina.

§ 9. BETONNING, BAKENS EN SEINWEZEN.

Er werd verbetering aangebracht aan het licht op het fort Nieuw-Amsterdam, dat, in verbinding met het geleidelicht in den mond van de Surinamerivier, den weg moet aanwijzen aan schepen die bij nacht die rivier willen binnenvallen.

Q.

POSTERIJEN, TELEGRAPHIE EN TELEPHONIE.

Posterijen. Bij Koninklijk besluit van 18 Maart 1904 n°. 50 (*Gouvernementsblad* n°. 26), tot wijziging van dat van 6 December 1898 n°. 74 (*Gouvernementsblad* 1899 n°. 2), werd bepaald, dat brieven gericht aan beneden den rang van officier bij de land- of zeemacht in Nederland dienende militairen, alsmede brieven afkomstig van militairen beneden dien rang bij de land- of zeemacht in Oost- en West-Indië dienende, bij verzending met de „zeepost" gefrankeerd kunnen worden met 5 cent, mits zij het gewicht van 15 gram niet te boven gaan en geen voor anderen dan den geadresseerde bestemde of van anderen dan den onderteekenaar afkomstige brieven bevatten. Ter voorkoming van het misbruiken van deze gunstige bepaling werden bij besluit van den Gouverneur van 16 Juni 1904 (*Gouvernementsblad* n°. 29) maatregelen getroffen.

Het Surinaamsche besluit van 14 September 1892 (*Gouvernementsblad* n°. 44), houdende bepalingen omtrent het in gebruik stellen en de wijze van uitgifte van postzegels, briefkaarten en andere postformulieren der kolonie Suriname, werd onder dagteekening van 24 December 1904 (*Gouvernementsblad* n°. 54) nader gewijzigd en aangevuld, waardoor met ingang op 1 Januari 1905, briefomslagen van 5, 10 en 12½ cent in gebruik werden gesteld.

In verband met de openstelling — bij Koninklijk besluit van 25 Januari 1904 n°. 56 (*Gouvernementsblad* n°. 58) — van de gelegenheid tot het verzenden van verrekenpakketten in het buitenlandsch pakketpostverkeer van Suriname en ter uitvoering van dat besluit, werden maatregelen getroffen bij besluit van den Gouverneur van 31 December 1904 (*Gouvernementsblad* n°. 59), waarbij tevens de datum van inwerkingtreding van genoemd Koninklijk besluit bepaald werd op 1 April 1905, terwijl mede in verband met deze wijzigingen, eene nieuwe instructie voor de postambtenaren, belast met den buitenlandschen pakketpostdienst, werd vastgesteld bij resolutie van 31 December 1904, (waarvan extract is opgenomen in het *Gouvernementsblad* van 1904 n°. 60).

De opbrengst van den verkoop van frankeerzegels, briefkaarten enz., en de verhuur van briefkasten bedroeg in 1904 aan:

frankeerzegels	f	29 040,60^5
portzegels.		1226,85
briefkaarten		405,45
postwissels- en postpakkettenformulieren		59,91
verhuur van briefkasten		858,80
	f	31 591,61^5

dat is f 1617,72^5 meer dan in 1903.

In 1904 werden buitenlandsche postwissels afgegeven door de postkantoren te:

Paramaribo	5373 stuks tot een gezamenl. bedr. van	f 327 192,27
Nieuw-Nickerie	175 „ „ „ „ „ „	7349,78^5
Albina	97 „ „ „ „ „ „	5864,56
Coronie	24 „ „ „ „ „ „	355,49^5
te zamen	5669 „ „ „ „ „ „	f 340 762,11
tegen in 1903.	4182 „ „ „ „ „ „	267 622,51^5

Uitbetaald werden te:

Paramaribo	485	stuks	bedragende	f 17 288,62
Nieuw-Nickerie	26	„	„	455,72
Albina	4	„	„	44,54
Coronie	4	„	„	314,47
te zamen	519	„	„	f 18 103,35
tegen in 1903.	406	„	„	12 276,56

Betreffende den binnenlandschen postwisseldienst volgt hieronder eene opgaaf van het verkeer over de laatste vijf jaren.

Afgegeven werden:

in 1900, 1143	stuks, à	. . . . f	21 984,33^5
„ 1901, 1257	„	„	23 225,03
„ 1902, 1503	„	„	40 354,86^5
„ 1903, 1947	„	„	63 954,45^5
„ 1904, 2090	„	„	60 412,36
7940	„	„ . . . . f	209 931,04^5

Uitbetaald werden:

in 1900, 1142	stuks, à	. . . . f	21 974,69^5
„ 1901, 1254	„	„	23 088,71^5
„ 1902, 1487	„	„	40 156,10
„ 1903, 1933	„	„	62 513,65
„ 1904, 2110	„	„	61 801,81^5
7926	„	„ . . . . f	209 534,97^5

Met den pakketpostdienst werden in 1904 naar het buitenland verzonden 710 pakketten tegen 698 in 1903.

Ontvangen werden 3382 pakketten tegen 2970 in 1903.

Van de verzonden pakketten waren er 267 met eene totale aangegeven waarde van 115 737,89 francs, tegen 312 met eene aangegeven waarde van 103 208,50 francs in 1903, en van de ontvangen pakketten 196 met eene totale aangegeven waarde van 48 488,99 francs, tegen 147 met eene aangegeven waarde van 43 210 francs in 1903.

De bijlagen **FF** 1—3 geven een overzicht van het aantal der verzonden en ontvangen brieven, briefkaarten, postpakketten en andere stukken gedurende 1904, met afzonderlijke opgaven van de pakketten, die goud bevatten.

Hieronder volgt een overzicht van het per pakketpost verzonden goud over de laatste drie jaren:

in 1902	800 497	gr. goud;
„ 1903	945 912	„ „
„ 1904	672 053	„ „

Door middel van den pakketpostdienst rechtstreeks tusschen Suriname en Britsch-Guyana werden in 1904 52 pakketten verzonden naar en 196 pakketten ontvangen uit Demerary; in 1903 respectievelijk 53 en 239.

Telegraphie. Het telegraphisch verkeer met Cayenne had in het begin van 1904 onafgebroken plaats, tot op 11 Juli storing intrad, welke aanhield tot 18 Februari 1905.

Gedurende deze storing werden de telegrammen voor St. Laurent en Cayenne bestemd verzonden per eerstvertrekkende postgelegenheid.

De gemeenschap tusschen Martinique en la Plata werd op 28 September verbroken, en was op 29 October weer hersteld, zoodat dien dag het verkeer kon worden hervat.

Gedurende het jaar 1904 werden door het telegraafkantoor te Paramaribo ontvangen 952 telegrammen bestaande uit 6377 woorden; terwijl werden verzonden 1126 telegrammen, samengesteld uit 6692 woorden, makende in totaal 2078 telegrammen met 13 069 woorden.

Telephonie. Het beheer van het telephoonwezen werd van 1 Januari tot 31 December 1904 gevoerd door den 1ste-luitenant der infanterie A. C. Couvée.

Het ondergeschikte personeel bestaat uit 1 opzichter, 2 technische werklieden, 1 hoofdtelephonist, 8 telephonisten, 3 ordonnancen, 1 reserve-telephonist en 4 werklieden.

Het materieel verkeert over het algemeen in goeden staat.

Het aantal particuliere aansluitingen bleef onveranderd, eenige abonné's bedankten, doch werden door evenveel nieuwe vervangen.

Ten behoeve van het Gouvernement kwamen 6 nieuwe verbindingen tot stand.

Uitsluitend ten dienste van het Gouvernement waren op 1 Januari 1905, 70 toestellen in gebruik.

Belangrijke storingen kwamen in 1904 niet voor.

Het totaal der ontvangsten van het telephoonwezen in 1904 bedroeg f 6998,46[5] tegen f 6798,20 in 1903.

R.

SPOORWEGAANLEG EN EXPLORATIE VAN HET LAWAGEBIED.

I. *Spoorwegaanleg.*

Omtrent den spoorwegaanleg van 1 Januari tot 15 Mei 1905 valt nog het volgende te vermelden:

Opmetingen. De spoorwegas is definitief uitgezet tot K. M. 103. Het voornemen bestaat nog in dit jaar het geheele meetwerk te voltooien; waartoe reeds 2 meetbrigades aan het werk zijn.

Arbeid. Bij het begin van het jaar was de hoop opgegeven dat nog in 1905 de spoorweg de Saramacca zou bereiken en werd er op gerekend dat eerst van den drogen tijd van 1905 gebruik zou worden gemaakt om de in den regentijd overstroomde gedeelten (K.M. 70—79) onder handen te nemen, vooral met het oog op den ongunstigen gezondheidstoestand ter plaatse in December 1904.

Door een onverwachten samenloop van gunstige omstandigheden (de verbeterde gezondsheidstoestand, vermoedelijk door de invallende regens; en de niet al te hooge waterstanden in de Saramacca en de Maboegoesoe) kon worden doorgewerkt en zijn thans alle dammen zoover gereed dat zij, onafhankelijk van waterstanden, geheel op breedte en hoogte kunnen worden afgewerkt en zal de baan K. M. 70—77 tegen einde Juli gereed komen met uitzondering van een 6 × 5 M. brug en een aantal doorlaten die tijdens het spoorleggen zullen worden uitgevoerd, daar de opvoer der materialen per spoor zal geschieden.

De getalsterkte der arbeiders was aan sterke schommelingen onderhevig. Zoo werd zij in Februari en Maart versterkt met 60 Curaçaonaars, 191 Arubanen en 150 Bonairianen.

De gezondheidstoestand was over het algemeen niet ongunstig te noemen.

De stand der werken was op 15 Mei 1905 als volgt:

De spoorweg is gereed tot K. M. 60, met uitzondering van den bouw van eene ploegbaaswoning en arbeiderslogies op K. M. 50.

Eene tweede zanderij werd bij K. M. 60 in gebruik genomen.

Voor het kanaal van Tout-lui-faut werd nog eene 5 M. brug in den spoorweg gebouwd bij K. M. 12.

De grondwerken zijn gereed tot K. M. 68 en het gedeelte K. M. 68—70 is in bewerking.

De boschkap kwam gereed tot K. M. 90 en het grondwerk werd aangevangen op den Maäboheuvel en tusschen K.M. 79—81.

Exploitatie. Deze werd op 29 Maart 1905 begonnen.

2 maal per week en wel Dinsdags en Vrijdags loopt een trein van Paramaribo naar Republiek vice versa; de overige 4 dagen loopen dagelijks 2 treinen van Paramaribo naar Kofiedjompo vice versa.

Het passagiersvervoer is belangrijk, vooral omdat velen een rit maken hetzij uit belangstelling, hetzij om met het nieuwe vervoermiddel kennis te maken; het goederenvervoer is toenemende.

De opbrengst van 29 Maart tot 31 Mei was:

Passagegelden	f	9 955,30
Vrachtgelden		1 308,86[5]
Diversen		32,42[5]
Totaal . . .	f	11 296,59

II. *Exploratie van het Lawagebied.*

In aansluiting aan hetgeen ten vorigen jare omtrent de Lawa-exploitatie werd medegedeeld, kan thans het volgende worden aangeteekend.

De gegevens, verkregen op den in de laatste maanden van 1903 verrichten exploratietocht in de Gonini, werden nader uitgewerkt door den ingenieur B. von Faber, gedurende diens verblijf in Holland in de eerste helft van 1904, waartoe hij om gezondheidsredenen was gedwongen. De kwartsen, medegebracht van het rif, ontdekt op $4^1/_2$ K. M. ten oosten van de Emmarivier, bleken geen goud te bevatten. De geologische resultaten hebben medegewerkt tot de hieronder nader omschreven afwijkingen van het door den hoogleeraar van Loon oorspronkelijk in zijn desbetreffend rapport aangegeven werkplan, waarbij de werkzaamheden van uit Poeloegoedoe een aanvang zouden nemen.

In het begin van 1904 werd bovengenoemd rapport ontvangen, terwijl de daaruit voortvloeiende gedachtenwisseling aanleiding gaf om, in afwachting van de komst in de kolonie van den ingenieur E. Middelberg, die met de leiding der exploratie zou worden belast, de noodige voorbereidende maatregelen te nemen opdat t. z. t. verdere uitvoering kon gegeven worden aan het in het rapport ontwikkelde werkplan. De aan het slot van het vorige verslag genoemde expedities hebben de volgende werkzaamheden verricht:

a. het bouwen van een hulpstation op Poeloegoedoe;

b. het bouwen van een hulpstation aan de Lawa tegenover Courmotibo;

c. het bouwen van 2 hulpstations aan de Gonini en Emmarivieren;

d. het maken van eene kaplijn van uit den Awaraval aan de Lawa in westelijke richting tot aan de Gonini.

Inmiddels werd door den ingenieur Grutterink een nader onderzoek ingesteld naar de resultaten, door den landmeter Samson verkregen langs de kaplijn van uit Affivisitie aan de Tapanahony. Dit nader onderzoek heeft aangetoond:

1°. dat de het tracé doorsnijdende kreeken wel is waar goudhoudend zijn, doch dit metaal niet in een ontginbare hoeveelheid bevatten;

2°. dat van de langs het tracé voorkomende kwartsmassa's niet kon worden vastgesteld of zij afkomstig waren van riffen en dat deze kwartsen geen goud bevatten;

3°. dat de voorraden aan harde houtsoorten op de heuvels aanzienlijk zijn;

4°. dat de veronderstelling, als zouden de op het tracé aangetroffen complexen van bolletrieboomen behooren tot strooken of ritsen, die zich over grootere afstanden voortzetten, niet werd bevestigd.

In het midden van Juli keerde de ingenieur von Faber in de kolonie terug en arriveerde te gelijk ook de mijn-ingenieur E. Middelberg, kort daarop gevolgd door den opziener Kampmeinert en 18 Chineesche boorlieden, geoefende werkkrachten, afkomstig van de tinwinning op Banka.

Alvorens dadelijk met eene regelmatige en ononderbroken exploratie van het Lawa-gebied een aanvang te maken, werd het wenschelijk geacht de nieuw toe te passen wijze van onder-

zoek, welke reeds tientallen van jaren bij de tinwinning op Banka in gebruik is, te beproeven in de Surinaamsche goudhoudende formatie. Eene serie proefboringen werd daarom verricht op de terreinen der Maatschappij „Concessies Gros", waarvan de vertegenwoordiger een daartoe strekkend verzoek tot den Gouverneur had gericht.

Op 8 Augustus daarheen vertrokken, waren de boorploegen, na proefboringen in terreinen van verschillende geaardheid te hebben verricht, op 21 September te Paramaribo terug om den 27sten d. a. v. naar Lawa te vertrekken.

De resultaten dezer proefnemingen, voor zoover die voorloopig konden worden vastgesteld, waren als volgt:

1°. Toepassing van een gewijzigd Bankaneesch boorsysteem, waarmede gaten van grooteren diameter worden geboord, verdient in alluviale goudafzettingen in Suriname aanbeveling.

Waardebepaling van fijn goudhoudende gronden is zeer wel mogelijk, terwijl eene benadering ook in grofgoudafzettingen is te verkrijgen;

2°. het boorsysteem zonder buizen is geschikt voor het snel en gemakkelijk uitvoeren van een vooronderzoek, kan in gunstige omstandigheden het middel zijn tot waardebepaling van terreinen en verdient de voorkeur boven de tot dusver algemeen gevolgde methode van het graven van prospectiekuilen, welke methode, behalve voor een zeer vluchtig vooronderzoek, om de onnauwkeurigheid der verkregen resultaten is te verwerpen.

Ten einde in den vervolge de exploratie in de Lawa ononderbroken te kunnen voortzetten, was het noodig de beschikking over nog 2 mijn-ingenieurs te hebben, ten gevolge waarvan de ingenieurs Visser en Duyfjes in September in de kolonie aankwamen. Ter vervanging van den ingenieur Grutterink, die in Februari 1905 naar Holland terugkeerde, arriveerde alsnog de ingenieur Römer in December 1904.

Het werk in de Lawa is sedert de tweede helft van September ononderbroken voortgezet.

De resultaten van het onderzoek langs het tracé van Affivisitie, in verband met de gegevens op geologisch gebied verkregen, zoowel in de Tapanahony als in de Lawa en Gonini, deden het gewenscht voorkomen van het oorspronkelijke plan af te wijken, om namelijk van uit Poeloegoedoe regelmatig in zuidelijke richting voort te werken, doch het Lawagebied dieper in te trekken en de groote granietterreinen die zich van Poeloegoedoe zuidwaarts uitstrekken en die slechts hier en daar door jongere eruptiefgesteenten worden doorbroken, voorloopig te laten liggen, om een aanvang te maken met het terreinonderzoek daar waar meer uitgebreide erupties van diabasen en diorieten zich voordoen, in de nabijheid dus van het concessieterrein der Compagnie des Mines d'Or en de monding van de Inini.

Daartoe zijn twee secties gevormd, die van verschillende zijden het heuvelterrein binnendringen, dat onlangs onder den naam van Oranjegebergte is samengevat, en dat, in algemeen Oost-Westrichting verloopende, van de Lawa tot aan het brongebied der Gonini zich uitstrekt.

Een centraalmagazijn is opgericht aan de Lawa, bij de landingsplaats der Compagnie des Mines d'Or, van waar uit beide secties worden geproviandeerd. Aldaar is tevens gelegenheid voor het voorloopig vastleggen der verkregen rusultaten, zoodat bij eventueel verlies van booten op de terugreis de resultaten van den arbeid daarbij niet tevens zullen verloren gaan.

De beide secties hebben tot operatieterrein respectievelijk het stroomgebied der Njamkreek en het heuvelland, waaruit deze kreek voortkomt, en den bovenloop der Drietabbeltjeskreek, welke eveneens in het Oranjegebergte ontspringt.

Voor het onderzoek in de eerste sectie kon gebruik worden gemaakt van de kaplijn, welke van uit den Awaraval in westelijke richting over eene lengte van ca. 30 K.M. was voltooid, die echter de Gonini niet had kunnen bereiken.

Dientengevolge kon echter betrekkelijk reeds spoedig in deze sectie met de eigenlijke exploratiewerkzaamheden een aanvang worden gemaakt.

Onderzoek van eenige kleine kreeken op korten afstand van de Lawa gaf weinig resultaat en het bleek trouwens dat stroopers reeds hier en daar nog voor korten tijd aan het werk waren geweest. Eene vluchtige geologische en topographische verkenning van de gekapte lijn toonde aan, dat het de voorkeur zou verdienen met een gedeele der beschikbare werkkrachten dieper door te dringen.

In het oude kamp VI der kaplijn werd daarom met het onderzoek der daarlangs stroomende kreek begonnen, welk onderzoek aanvankelijk gunstige resultaten afwierp, daar over een afstand van ruim 2000 M. op verschillende punten goudvoering is aangetroffen, die tot ontginning aanleiding kan geven. Eveneens werden in enkele zijtakken goede resultaten verkregen, welke aanleiding gaven om te vermoeden dat ook nog andere kreeken, welke op hetzelfde massief hun oorsprong nemen, eveneens voor een nader onderzoek in aanmerking konden komen. Voorshands bleek deze veronderstelling onjuist. Alhoewel voortgezet onderzoek hier en daar kleine terreintjes aan het licht brengt, die, wanneer zij met grootere complexen zouden samenhangen, als ontginbaar zouden mogen worden beschouwd, blijkt het dat deze slechts plaatselijk zijn en dat in het algemeen de omstandigheden, welke de vorming aan alluviaal goud hebben beheerscht, niet gunstig zijn geweest.

In de sectie der Drietabbetjeskreek werden aanvankelijk eenige linkerzijtakken onderzocht (de rechterzijtakken liggen voor een groot gedeelte binnen het concessieterrein der Compagnie des Mines d'Or). Dit onderzoek heeft geleerd dat naar het brongebied moet worden doorgedrongen om met kans op succes te kunnen werken. Beneden en middenloop dezer kreek doorsnijden doorgaans geheel vlakke terreinen, welke grootendeels uit graniet worden gevormd, terwijl slechts enkele verheffingen, uit diabaas bestaande, werden aangetroffen. Wel is waar toonden kreeken en valleien, welke van deze verheffingen afstroomen, hier en daar goud, doch nooit in ontginbare hoeveelheden.

Eene verkenning in den bovenloop der Drietabbetjeskreek zelve toonde de mogelijkheid aan om in het regenseizoen langs dezen weg tot dicht bij het Oranjegebergte door te dringen, zoodat in het daarvoor gunstige seizoen levensmiddelen zullen kunnen opgevoerd worden, waardoor de prospecties ook in den drogen tijd onbelemmerd kunnen worden voortgezet.

Directe en tastbare resultaten heeft de exploratie tot heden dus nog niet opgeleverd, doch de overtuiging is verkregen dat het aangrijpingspunt der werkzaamheden zoodanig is gekozen, dat thans in de eerste plaats die terreinen zullen worden onderzocht, die met het oog op wat tot heden omtrent het goudvoorkomen in het algemeen, en in het bijzonder omtrent de formatie van het Lawagebied bekend is, de meeste kans geven op succes. Het Oranjegebergte is nu langs de Njam- en de Drietabbetjeskreek binnengedrongen.

Zoodra personeel beschikbaar is zullen langs de Emma- en Wilhelmina-rivieren, die eveneens naar hetzelfde heuvelcomplex voeren, de meer Westelijke verheffingen worden bereikt.

De gezondheidstoestand was over het algemeen niet ongunstig te noemen, doch viel het verlies te betreuren van den opziener P. H. Kampmeinert, die op Zondag 19 Maart na eene kortstondige ziekte overleed. Van het uit Oost-Indië overgebrachte Chineesche boorpersoneel moesten twee man wegens ziekte worden geëvacueerd. Beiden werden in het hospitaal te Paramaribo opgenomen, doch zijn aldaar overleden.

De opziener Kampmeinert benevens het Chineesche personeel hebben zich aan een prophylactische kinine-behandeling onderworpen.

Malaria of koortsaanvallen kwamen dientengevolge niet voor, terwijl het arbeidsverlies wegens ziekte gering was.

Slechts bij den laatst overledene werd malaria met bijkomende hartverlamming als oorzaak opgegeven.

De gezondheidstoestand der Creoolsche arbeiders was in den aanvang minder gunstig doch verbeterde gaandeweg, zoodat in de laatste maanden evacuatie wegens ziekte tot de uitzonderingen behoorde.

De Minister van Koloniën,

IDENBURG.

Bijlage A.

a. OPGAVEN omtrent mutatiën in de bevolking in 1904.

	Personen van het mannelijk geslacht.		Personen van het vrouwelijk geslacht.		Totaal.	
Bij het einde van 1903 aanwezig		42 017		36 268		78 285
In 1904 geboren	1206		1215		2421	
In 1904 aangekomen	1786		250		2036	
		2 992		*a*) 1 465		4 457
		45 009		37 733		82 742
In 1904 overleden	1048		755		1803	
In 1904 vertrokken	1494		259		1753	
		2 542		1 014		3 556
		42 467		36 719		*b*) 79 186

a. waaronder 170 Nederlandsch Indische en 252 Britsch Indische immigranten door tusschenkomst van het immigratie-departement aangevoerd.

b. Dit totaal stemt niet overeen met dat van den hierna volgenden staat, omdat de kennisgevingen omtrent aankomst, vertrek of verhuring van de bewoners aan de wijkmeesters en aan de districts-commissarissen niet dan zeer onregelmatig worden gedaan.

b. OPGAVEN omtrent de verdeeling der bevolking over de kolonie op ultimo December 1904, volgens de bij de wijkmeesters en districtscommissarissen ontvangen opgaven.

PLAATS VAN VESTIGING.	Personen niet behoorende tot de immigranten. Van het mannelijk geslacht.	Van het vrouwelijk geslacht.	Totaal.	Immigranten. Van het mannelijk geslacht.	Van het vrouwelijk geslacht.	Totaal.	Totaal generaal. (1)	*Aanmerkingen.*
Stad Paramaribo en hare buitenwijken, waaronder het fort:								(1) De cijfers in deze kolom stemmen overeen met die van bijlage B.
Zeelandia	15 302	18 071	33 373	90	72	162	33 535	(2) Hieronder 1901 bewoners van Nieuw Nickerie.
Nickerie	2 480	2 073	4 553	845	349	1194	(2) 5 747	
Coronie	1 043	1 068	2 111	„	„	„	(3) 2 111	
Beneden Saramacca	2 067	1 692	3 759	283	125	408	4 167	(3) Hieronder 685 bewoners van Totness.
Boven Saramacca	472	227	699	„	„	„	699	
Beneden Suriname	2 655	1 983	4 638	697	231	928	5 566	
Beneden Para	2 313	1 708	4 021	28	7	35	4 056	(4) Hieronder 451 bewoners van Albina.
Boven Para	1 842	1 645	3 487	101	44	145	3 632	
Boven Suriname	1 282	963	2 245	109	44	153	2 398	
Beneden Commewijne	2 903	1 928	4 831	2797	1077	3874	8 705	
Boven Commewijne	584	539	1 123	45	6	51	1 174	
Cottica	810	660	1 470	381	154	535	2 005	
Marowijne	510	273	783	„	„	„	(4) 783	
	34 263	32 830	67 093	5376	2109	7485	74 578	

c. VERGELIJKEND OVERZICHT van de bevolking der districten op ulti…

DISTRICTEN.		VELD- EN FABRIEKARBEIDERS.												OU…
Oude verdeeling.	Nieuwe verdeeling.	IMMIGRANTEN.						NIET-IMMIGRANTEN.						
		1863	1872	1873	1902	1903	1904	1863	1872	1873	1902	1903	19…	1863
Nickerie		61	493	481	793	963	1015	1075	1134	1177	1808	1769	16…	8…
Coronie		„	„	63	„	„	„	1062	1043	1057	62	82	5…	„
Beneden-Saramacca		47	200	364	399	385	363	1012	946	847	189	117	6…	„
Boven-Saramacca		„	„	„	„	„	„	67	49	61	„	„	„	„
Beneden-Suriname		36	141	287	1137	921	823	1693	1662	643	725	517	39…	8…
Beneden-Para		52	12	97	55	52	33	1650	1538	694	30	28	3…	5…
Boven-Para		„	„	47	154	161	128	845	798	589	75	51	5…	„
Boven-Suriname		27	65	287	159	139	124	628	571	888	102	61	16…	„
Beneden-Cottica	—	4	470	975	„	„	„	2685	1902	1328	„	„	„	„
Beneden-Commewijne	—	4	143	459	„	„	„	1549	1756	1395	„	„	„	„
—	Beneden-Commewijne	„	„	„	3887	3774	3444	„	„	„	1898	1801	97…	„
Commetewane	—	33	111	177	„	„	„	921	624	512	„	„	„	„
Boven-Commewijne	—	„	95	160	„	„	„	470	358	184	„	„	„	„
Matappica	—	5	208	320	„	„	„	1383	816	664	„	„	„	„
—	Boven-Commewijne	„	„	„	58	56	50	„	„	„	413	423	39…	„
Boven-Cottica	—	„	„	„	„	„	„	1120	674	580	„	„	„	„
Perica	—	15	38	112	„	„	„	664	285	192	„	„	„	„
—	Cottica	„	„	„	786	489	468	„	„	„	499	589	55…	„
Marowijne		„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
		284	1976	3829	7422	6940	6448	16824	14186	10814	5801	5438	435…	21…

1) Het jaar van de emancipatie.

2) Het laatste jaar vóór de opheffing van het Staatstoezicht.

3) Het jaar van de opheffing van het Staatstoezicht.

4) Onder deze cijfers zijn de bewoners van Nieuw-Nickerie niet begrepen.

5) Onder deze cijfers zijn de gevangenen in het fort Nieuw-Amsterdam en de militairen van gemeld fort en van de overige militaire posten niet begrepen.

ulti ecember over de jaren 1863[1], 1872[2], 1873[3], 1902, 1903 en 1904.

		OUDEN, GEBREKKIGEN EN KINDEREN TOT GEEN ARBEID GESCHIKT, OF KINDEREN TOT ARBEID NOG TE ONVOLWASSEN.												OVERIGE BEVOLKING						TOTAAL-GENERAAL.					
		IMMIGRANTEN.						NIET-IMMIGRANTEN.																	
3	19	1863	1872	1873	1902	1903	1904	1863	1872	1873	1902	1903	1904	1863	1872	1873	1902	1903	1904	1863	1872	1873	1902	1903	1904
9	16	8	114	82	81	104	179	412	500	403	632	578	565	59	105	121	184	230	427	[4] 1607	[4] 2364	[4] 2264	[4] 3198	[4] 3644	[4] 3846
2	5	»	»	6	»	»	»	786	887	863	56	54	60	211	330	352	1945	1968	1992	2059	2260	2346	2063	2104	2111
7	6	»	17	59	17	37	45	482	655	574	50	18	6	85	371	568	3500	3715	3687	1626	2189	2412	4155	4272	4167
	»	»	»	»	»	»	»	39	57	26	»	»	»	10	133	215	715	845	699	116	239	302	715	845	699
7	39	8	14	31	136	105	105	965	980	378	262	236	239	90	267	109	3221	3695	3824	2792	3064	1448	5481	5474	5384
3	3	5	4	23	2	3	2	693	954	429	1	2	11	208	258	227	2531	2816	3977	2608	2766	1470	2619	2901	4056
	5	»	»	2	11	14	17	664	799	492	20	16	13	63	107	1336	3426	3591	3418	1572	1704	2466	3686	3833	3632
	16	»	3	21	20	20	29	348	387	381	37	25	6	39	165	1040	2057	2169	2077	1042	1191	2617	2375	2414	2398
	»	»	26	103	»	»	»	1324	1335	1099	»	»	»	118	214	256	»	»	»	4131	3947	3761	»	»	»
	»	»	28	75	»	»	29	883	1112	786	»	»	»	76	230	332	»	»	»	2512	3269	2997	»	»	»
1	97	»	»	»	510	639	430	»	»	»	864	766	491	»	»	»	2112	2145	3359	»	»	»	9265	9125	8701
	»	»	11	13	»	»	»	463	407	305	»	»	»	43	58	70	»	»	»	1460	1211	1080	»	»	»
	»	»	8	20	»	»	»	228	255	170	»	»	»	27	32	57	»	»	»	725	748	591	»	»	»
	»	»	26	22	»	»	»	810	640	422	»	»	»	77	82	175	»	»	»	2275	1802	1603	»	»	»
	39	»	»	»	3	»	1	»	»	»	128	86	96	»	»	»	593	597	637	»	»	»	1195	1162	1174
	»	»	»	»	»	»	»	506	466	396	»	»	»	69	104	129	»	»	»	1695	1244	1105	»	»	»
	»	»	»	13	»	»	»	198	191	158	»	»	»	39	42	37	»	»	»	1116	556	512	»	»	»
	55	»	»	»	98	71	67	»	»	»	154	168	128	»	»	»	621	716	786	»	»	»	2158	2033	2005
	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	667	852	763	754	»	»	705	852	763	754
3	435	21	251	470	878	993	875	9001	9625	6887	2204	1949	1615	1214	2498	5024	21757	23260	25639	[5] 27336	[5] 28536	[5] 26974	[5] 38062	[5] 38570	[5] 38927

Bijlage B.

STAAT aantoonende de verdeeling van de bevolking naar de onder-

BETREKKINGEN, BEROEPEN EN AMBACHTEN.	Paramaribo.	Nickerie.	Coronie.	Beneden-Saramacca.	Boven-Saramacca.
Ambtenaren	152	8	2	2	»
Apothekers	22	1	»	»	»
Beambten van politie	115	7	3	10	4
Geestelijken	38	4	3	1	»
Geneeskundigen	13	1	1	2	»
Goudindustrie (belanghebbenden bij de) alsmede opzichters en arbeiders	1 830	»	»	»	206
Grondeigenaren, administrateuren en opzichters van plantages	40	32	24	18	»
Houthakkers	9	46	4	»	»
Huisbedienden	926	58	20	17	»
Ingenieurs	20	1	»	»	»
Karrelieden	103	»	»	»	»
Kooplieden	149	2	»	»	»
Kleermakers	87	45	8	»	»
Kuipers	5	4	»	»	»
Landbouwers (eigenaren en pachters van perceelen ter uitoefening van den kleinen landbouw)	678	857	800	2 192	299
Landmeters	10	»	»	»	»
Machinisten	45	1	»	2	»
Marktvrouwen	251	2	»	»	»
Militairen	237	38	»	»	»
Metselaars	29	18	2	»	»
Notarissen	1	»	»	»	»
Onderwijzers en onderwijzeressen, alsmede hulponderwijzers en -onderwijzeressen en kweekelingen	199	14	11	1	»
Photografen	3	»	»	»	»
Praktizijns	3	»	»	»	»
Schilders	109	14	»	»	»
Sjouwers	213	»	»	»	»
Slijters en tappers	»	46	»	»	»
Smeden	258	48	4	»	»
Timmerlieden	748	79	30	6	»
Veld- en fabriekarbeiders	423	2 659	80	391	»
Visschers	107	»	40	»	»
Vroedvrouwen	15	1	1	»	»
Waschvrouwen	1 041	55	16	2	»
Winkeliers	254	3	12	14	3
Winkel- en kantoorbedienden	411	49	6	14	5
Zeelieden	105	35	18	»	»
Personen die eene betrekking bekleeden of een ambacht of beroep uitoefenen, niet afzonderlijk vermeld	2 142	275	48	24	4
Zonder beroep (hieronder gehuwde vrouwen, ouden, gebrekkigen en kinderen)	22 744	1 344	978	1 471	178
Totaal	a) 33 535	5 747	2 111	4 167	699

Onder de totalen zijn begrepen:

a) gevangenen 98, civielen in het fort Zeelandia 17, te zamen 115.

b) gevangenen 113, civielen op het fort Nieuw-Amsterdam 50, te zamen 163.

scheidene betrekkingen, beroepen en ambachten in 1904.

Beneden-Suriname.	Beneden-Para.	Boven-Para.	Boven-Suriname.	Beneden-Commewijne.	Boven-Commewijne.	Cottica.	Marowijne.	Totaal.
8	1	2	„	3	„	3	2	183
„	„	„	„	„	„	„	„	23
9	9	12	11	14	4	3	8	209
1	1	4	2	1	1	„	2	58
2	1	2	1	4	1	„	1	29
98	68	16	208	„	„	„	302	2 728
106	16	8	9	„	197	284	„	734
34	26	60	30	„	„	„	„	209
14	10	20	11	32	6	10	18	1 142
„	„	„	„	1	„	„	„	22
62	21	„	„	„	„	„	„	186
„	„	„	„	„	„	„	„	151
26	7	„	„	1	„	1	9	184
„	„	„	„	1	„	4	„	14
2 212	2 736	1 839	909	1 614	251	358	49	14 794
„	„	„	„	„	„	„	„	10
6	2	1	1	2	1	1	1	63
42	30	„	„	„	„	„	„	325
69	„	„	„	4	„	„	29	377
18	9	„	„	2	„	„	„	78
„	„	„	„	„	„	„	„	1
1	1	6	2	4	1	2	2	244
„	„	„	„	„	„	„	„	3
„	„	„	„	„	„	„	„	3
28	10	„	„	1	„	„	„	162
40	18	„	„	9	„	„	„	280
24	12	„	„	25	„	„	„	107
18	12	„	2	20	„	4	1	367
81	28	5	2	34	„	7	8	1 028
1 138	45	173	133	5 328	471	968	„	11 809
23	4	„	„	2	„	„	20	196
„	„	1	1	„	„	„	„	19
82	32	„	„	„	„	„	42	1 270
48	16	8	8	48	4	7	17	442
61	14	4	5	20	7	9	27	632
„	„	„	„	„	3	3	„	164
58	46	45	31	299	„	„	72	3 044
1 257	881	1 426	1 032	1 236	227	341	173	33 288
b) 5 566	4 056	3 632	2 398	8 705	1 174	2 005	783	74 578

Bijlage C.

HUWELIJKEN, GEBOORTEN EN STERFGEVALLEN IN 1904.

a. Huwelijken.

WAAR GESLOTEN.	Tusschen vreemdelingen.	Tusschen Europeesche ingezetenen.	Tusschen Europeesche ingezetenen en vreemdelingen.	Tusschen vreemdelingen en inboorlingen.	Tusschen Europeesche ingezetenen en inboorlingen.	Tusschen immigranten.	Tusschen immigranten en inboorlingen.	Tusschen inboorlingen.	Totaal.	Aantal gewettigde kinderen.
Paramaribo	3	1	1	15	13	23	„	116	172	138
Nickerie	„	„	„	„	„	8	„	3	11	11
Coronie	„	„	„	1	„	„	„	4	5	„
Beneden-Saramacca	„	„	„	1	„	27	„	5	33	70
Boven-Saramacca	„	„	„	„	„	1	„	„	1	2
Beneden-Suriname	„	„	„	„	„	7	„	15	22	30
Beneden-Para	„	1	„	„	„	4	„	3	8	11
Boven-Para	„	„	„	3	1	1	„	15	20	58
Boven-Suriname	„	„	„	3	1	6	„	19	29	29
Beneden-Commewijne	„	„	„	1	„	32	„	9	42	56
Boven-Commewijne	„	„	„	„	„	4	„	2	6	12
Cottica	„	„	„	„	„	„	„	1	1	„
Marowijne	„	„	2	1	1	„	„	„	4	„
Totaal	3	2	3	25	16	113	„	192	354	417

b. Geboorten. 1)

1°. **Staat van de geboorten in de geheele kolonie.**

GESLACHTEN.	Dood geboren.	In echt.	Buiten echt.	Totaal.
Mannelijk	120	244	962	1 206
Vrouwelijk	89	255	954	1 209
Totaal	209	499	1 916	2 415

1) Van deze geboorten hadden er 1034 plaats te Paramaribo, daaronder niet begrepen de doodgeborenen.

c. Sterfgevallen.

1°. Sterfte-statistiek voor de geheele kolonie, aanwijzende den ouderdom der overledenen.

DISTRICTEN.	Geslacht.	Levenloos aangegeven.	Beneden 1 jaar.	Van 1 en 2 jaar.	Van 3 tot en met 9 jaar.	Van 10 tot en met 19 jaar.	Van 20 tot en met 29 jaar.	Van 30 tot en met 39 jaar.	Van 40 tot en met 49 jaar.	Van 50 tot en met 59 jaar.	Van 60 tot en met 69 jaar.	Van 70 jaar en daar boven.	Van onbekenden ouderdom.	Totaal.
Paramaribo	M.	88	83	17	27	22	64	82	73	80	54	43	7	552
	V.	61	77	28	19	28	41	48	40	44	57	77	2	461
Nickerie	M.	4	20	„	3	2	10	11	5	3	7	4	„	65
	V.	5	9	8	2	3	„	2	„	3	5	3	„	35
Coronie	M.	„	5	1	„	2	1	1	1	1	„	6	1	19
	V.	„	3	1	„	„	5	2	3	1	1	3	„	19
Beneden-Saramacca	M.	4	6	7	„	2	10	5	5	2	4	1	4	46
	V.	6	3	„	„	4	2	„	2	„	6	3	„	20
Boven-Saramacca	M.	„	„	„	1	1	14	4	5	1	2	„	„	28
	V.	„	2	„	„	1	„	2	1	1	1	„	„	8
Beneden-Suriname	M.	2	10	3	2	5	5	14	3	6	3	„	1	52
	V.	5	11	1	4	5	7	10	3	2	„	8	„	51
Beneden-Para	M.	1	5	1	1	1	1	„	4	2	2	„	„	17
	V.	3	5	3	3	„	1	1	5	„	„	„	„	18
Boven-Para	M.	„	7	6	„	1	3	11	3	7	3	9	„	50
	V.	2	15	3	2	6	5	4	1	1	2	5	„	44
Boven-Suriname	M.	1	6	2	1	2	4	9	15	9	3	1	„	52
	V.	2	4	1	3	1	5	„	2	„	„	5	„	21
Beneden-Commewijne	M.	17	24	6	3	8	18	21	9	7	6	3	„	105
	V.	2	15	7	3	7	4	6	1	„	1	5	„	49
Boven-Commewijne	M.	2	1	1	1	1	1	1	2	1	2	„	„	11
	V.	„	1	„	1	1	„	1	„	1	1	„	„	6
Cottica	M.	1	5	2	1	2	3	3	2	3	2	3	2	28
	V.	3	4	3	1	„	„	„	1	2	2	2	„	15
Marowijne	M.	„	1	„	„	2	5	9	3	„	1	„	2	23
	V.	„	3	2	„	„	1	1	„	„	„	„	1	8
Totaal	M.	120	173	46	40	51	139	171	130	122	89	70	17	1048
	V.	89	152	57	38	56	71	77	59	55	76	111	3	755
Totaal-generaal	„	209	325	103	78	107	210	248	189	177	165	181	20	1803

2°. **Sterfte in iedere maand in de kolonie.**

DISTRICTEN.	Januari.	Februari.	Maart	April.	Mei.	Juni.	Juli.	Augustus.	September.	October.	November.	December.	Totaal.
Paramaribo	96	86	79	77	97	100	83	88	79	86	74	68	1 013
Nickerie	6	8	7	3	15	15	13	10	7	7	6	3	100
Coronie	2	3	2	3	3	3	1	4	5	5	4	3	38
Beneden-Saramacca	1	7	4	8	3	11	6	5	11	3	5	2	66
Boven-Saramacca	„	„	6	2	2	5	6	5	„	3	5	2	36
Beneden-Suriname	9	8	10	12	8	5	11	7	9	7	9	8	103
Beneden-Para	„	4	6	„	7	2	4	2	3	4	„	3	35
Boven-Para	15	4	5	10	5	8	10	9	9	7	3	9	94
Boven-Suriname	4	9	7	3	11	7	5	9	4	5	5	4	73
Beneden-Commewijne	8	13	13	18	13	14	16	11	12	16	11	9	154
Boven-Commewijne	„	„	1	1	2	1	2	3	2	2	3	„	17
Cottica	7	5	3	3	5	7	4	1	2	1	5	„	43
Marowijne	„	3	2	1	„	4	3	9	5	1	2	1	31
Totaal	148	150	145	141	171	182	164	163	148	147	132	112	1 803

d. VERGELIJKING van het aantal geboorten en het aantal sterfgevallen over de laatste tien jaren.

JAREN.	Geboren.	Overleden.	Meer geboren.	Meer overleden.
1895	1 781	1 640	141	
1896	1 924	1 687	237	
1897	1 956	1 676	280	
1898	1 948	1 697	251	
1899	2 251	1 488	763	
1900	2 007	1 621	386	
1901	2 350	1 600	750	
1902	2 099	1 959	140	
1903	2 529	1 731	798	
1904	2 415	1 803	612	

Bijlage D.

STATISTIEK van de werkzaamheden van het hof van justitie, de kantongerechten en de ommegaande gerechten. *)

a. **Staat van de burgerlijke zaken in 1904, behandeld bij het hof van justitie en de kantongerechten.**

	Aanhangig op 1 Januari 1904.	Aangebracht in 1904.	Afgedaan.	Aanhangig op 31 December 1904.	*AANMERKINGEN.*
1. *Hof van justitie.*					
Aangebracht sedert 3 jaar of meer	63 1)	»	»	»	1) Hieronder zijn er 58, waarin door partijen sedert meer dan 10 jaren niets is gedaan.
Aangebracht sedert minder dan 3 jaar	7	»	»	»	
Gewezen eindvonnissen	»	»	45	»	2) Van de aangebrachte zaken betreffenden 12 zaken beneden de f 1000, 6 zaken boven de f 1000, 1 schadevergoeding, 2 ontbinding van overeenkomst en schadevergoeding, 1 het doen van rekening en verantwoording, 1 het debatteeren van eene rekening en verantwoording, 6 het doen van verklaring, 2 het van waarde verklaren van arresten, 1 opheffing van een beslag, 1 de vernietiging van een openbaren verkoop van een onroerend goed, 1 ontruiming van domeingrond, 1 faillietverklaring, 1 insolventverklaring, 1 verificatie eener schuldvordering op een gefailleerde, 1 scheiding van goederen, 2 scheiding van tafel en bed, 4 echtscheiding, 4 verbetering en aanvulling van registers van den burgerlijken stand, 10 onder curateelestelling.
Geroyeerde zaken	»	»	8	»	
Aanhangig sedert 3 jaar of meer	»	»	»	63	
Aanhangig sedert minder dan 3 jaar	»	»	»	12	
	70	58 2)	53	75	
	128		128		
2. *Kantongerecht te Paramaribo.*					
Aangebracht sedert 3 jaar of meer	6	»	»	»	
Aangebracht sedert minder dan 3 jaar	16	»	»	»	
Afgedaan bij eindvonnis	»	»	136 3)	»	
Afgedaan door afstand, door het vervallen van de instantie of door royement van de rol	»	»	59	»	
	22	204	195 4)	31	3) Waarvan 81 bij contradictie en 55 bij verstek.
	226		226		4) Er werden bovendien nog 13 incidenteele, praeparatoire en interlocutoire vonnissen gewezen.
3. *Kantongerecht van Nickerie*	»	13	11 5)	2	5) Waarvan 1 op consent, 3 bij contradictie, 3 bij verstek en 4 bij royement.
			13		

*) In deze statistiek komen niet meer voor: het kantongerecht van Coronie en de ommegaande gerechten gevestigd te Paramaribo en op Mariënburg, welke met ingang van 1 December 1903 werden opgeheven.

Sedert gemelden datum is het rechtsgebied van het kantongerecht van Nickerie uitgebreid met het district Coronie en zijn het oostelijk en westelijk ommegaand gerecht ingesteld.

De kantonrechter van Nickerie is van rechtswege rechter in het westelijk ommegaand gerecht, waarvan het rechtsgebied, dat vroeger een deel uitmaakte van het rechtsgebied van den kantonrechter van Coronie, het district Saramacca omvat. Het oostelijk ommegaand gerecht omvat het rechtsgebied van de beide vroegere ommegaande gerechten.

D

b. **Staat van de strafzaken, behandeld bij het hof van justitie in 1904.**

I. Crimineele zaken.

OMSCHRIJVING.	Aantal		Van de beschuldigden werden			Veroordeeld zijn tot:	
	Zaken.	Beschuldigden.	Veroordeeld.	Weerspannig verklaard aan de wet.	Vrijgesproken of ontslagen van rechtsvervolging.	Dwangarbeid van vijf tot tien jaren.	Gevangenisstraf met of zonder gedwongen tewerkstelling van zes maanden tot drie jaren en met of zonder geldboete.
Doodslag	2	2	2	„	„	„	2
Doodslag, te zamen en in vereeniging gepleegd . . .	1	3	3	„	„	„	3
Het met voorbedachten rade toebrengen van kwetsuren of slagen, die ziekte of onbekwaamheid tot persoonlijken arbeid van meer dan twintig dagen ten gevolge hebben gehad. . . . . , ...	5	5	5	„	„	2	3 (1)
Wederspannigheid door gewelddadigen en feitelijken wederstand tegen ondergeschikte beambten van de rechterlijke politie, handelende ter uitvoering van bevelen, van het openbaar gezag, gepleegd door meer dan twintig ongewapende personen.	1	4	„	4	„	„	4
Diefstal onder verzwarende omstandigheden en medeplichtigheid daaraan	25	42	31	„	11	„	31
Valschheid in onderhandsche geschriften en het desbewust gebruik maken van die geschriften.	3	4	3	„	1	„	3
Het desbewust gebruik maken van een valsch onderhandsch geschrift	1	1	1	„	„	„	1
	38	61	45	4	12	2	47
			49			49	
				61			

(1) Deze drie veroordeelden zijn vrijgesproken van den te laste gelegden voorbedachten raad.

II. Correctioneele zaken.

OMSCHRIJVING.	Aantal		Van de beklaagden werden		Veroordeeld zijn tot:	
	Zaken.	Beklaagden.	Veroordeeld.	Vrijgesproken.	Gevangenisstraf van 8 dagen tot 6 maanden met of zonder tewerkstelling aan openbare werken en met of zonder geldboete.	Gevangenisstraf van 8 maanden tot 5 jaren met of zonder tewerkstelling aan openbare werken en met of zonder geldboete.
Diefstal	8	9	9	„	1	8
Diefstal gepleegd met inklimming op een plaats die niet als een bewoond huis wordt aangemerkt of daarmede gelijkgesteld en medeplichtigheid daaraan	3	8	6	2	„	6
Diefstal door een loonbediende ten nadeele van zijn meester	7	8	8	„	3	5
Diefstal door een loonbediende ten nadeele van zijn meester en medeplichtigheid daaraan . .	2	4	4	„	1	3
Medeplichtigheid aan diefstal door een loonbediende ten nadeele van zijn meester	2	2	1	1	„	1
Misbruik van vertrouwen	15	15	13	2	9	4
Oplichting	1	1	1	„	1	„
Het houden van een huis waar hazardspelen worden gespeeld en het publiek wordt toegelaten	1	1	1	„	1	„
Het zijn van bankhouder in een huis waar hazardspelen worden gespeeld en het publiek wordt toegelaten	1	1	1	„	1	„
Het moedwillig toebrengen van kwetsuren of slagen die ziekte of onbekwaamheid tot persoonlijken arbeid van meer dan twintig dagen hebben ten gevolge gehad	4	6	6	„	„	6
Het moedwillig toebrengen van kwetsuren of slagen die ziekte of onbekwaamheid tot persoonlijken arbeid van meer dan drie doch niet meer dan twintig dagen hebben ten gevolge gehad	4	4	4	„	3	1
Het toebrengen van een slag aan een beambte van de politie ter gelegenheid van de waarneming zijner bediening, welke geweldadigheid of kwetsing heeft veroorzaakt	1	1	1	„	1	„
	49	60	55	5	21	34
			60		55	

III. Overtredingen.

OMSCHRIJVING.	Aantal		Van de beklaagden werden		
	Zaken.	beklaagden.	veroordeeld tot geldboete van f 5 tot f 30.	teruggewezen naar den eersten rechter.	Vrijgesproken.
Appèllen van vonnissen gewezen door kanton- en ommegaande rechters	3	4	2	2	„
Het niet gebruiken van met toereikend zegel gestempeld papier of van toereikend plakzegel voor eene akte aan het zegelrecht onderworpen, of het niet ter viseering aanbieden van die akte binnen den termijn bij de wet bepaald. . .	1	2	2	„	„
	4	6	4	2	„

c. **Staat van de in 1904 bij de kantongerechten behandelde zaken volgens het Wetboek van Strafvordering.**

KANTONGERECHT VAN:	Aantal		Waarvan veroordeeld.	*AANMERKINGEN.*
	Zaken.	Beklaagden.		
Paramaribo.	19	19	(1) 19	(1) Waarvan 5 bij verstek.
Nickerie	—	—	—	

d. **Staat van de door het hof van justitie en de kantongerechten in 1904 behandelde requesten.**

Hof van justitie.	Kantongerecht van		*AANMERKINGEN.*
	Paramaribo.	Nickerie.	
(1) 141	(2) 310	(3) 5	(1) Te weten: 11 om kosteloos te procedeeren. 27 om machtiging tot verkoop van onroerende goederen en effecten. 5 om vestiging van hypotheek. 10 om onder curateelestelling. 53 om plaatsing in een gesticht of verlenging van de curateelestelling in een gesticht. 14 om benoeming van curators en bewindvoerders. 4 om verbetering of aanvulling van registers van den burgerlijken stand. 1 om voornaamsverandering. 3 om echtscheiding. 13 andere requesten. —— 141 (2) Te weten: 63 om kosteloos te procedeeren. 247 tot het leggen van beslag. —— 310 (3) Te weten: 2 om kosteloos te procedeeren. 3 tot het leggen van beslag. —— 5

e. **Staat van de door de kantongerechten in 1904 opgemaakte akten.**

AKTEN BETREFFENDE:	Kantongerecht van Paramaribo.	Kantongerecht van Nickerie.
Verlof of tusschenkomst tot het aangaan van een huwelijk	„	„
Handlichting	„	„
Proces-verbaal van verzegeling	2	„
Proces-verbaal van ontzegeling	2	„
Uren aan bedoelde processen-verbaal besteed	13	„
Aanbod of opening van beschikking na doode	„	„
Benoeming van voogden en curators, toeziende voogden en curators, bewindvoerders, deelvoogden, bevestiging of van-waarde-verklaring der voogdij	81	1
Beëediging dier personen, voor zoover zij bij bijzondere akte plaats had	„	„
Beschikkingen in zaken van voogdij of curateele, niet hierboven bedoeld en niet gelijktijdig geschied met de vorengenoemde voorzieningen	„	„
Benoeming of beëediging van deskundigen en schatters	35	„
Depot en beëediging van boedelbeschrijvingen	29	„
Toegestane verkooping van roerend goed	1	„
Afstand van de wettelijke gemeenschap van goederen, verklaring dat gebruik gemaakt wordt van het recht van beraad, verklaring dat aanvaard wordt onder het voorrecht van boedelbeschrijving, verklaring dat een erfenis verworpen wordt	51	1
Scheepsverklaring	33	„
Aangifte van een koopman, dat hij heeft opgehouden te betalen	1	„
Beëediging van zeebrieven	„	„
Werkzaamheden niet met name hierboven genoemd	189	„
Bijgewoonde boedelscheidingen en openbare verkoopen	11	„
	448	2

f. **Staat van de strafzaken in 1904 behandeld bij de kanton- en ommegaande gerechten.**

Artikelen van de herziene strafverordening van 1874 of van andere verordeningen welke overtreden zijn.	AARD DER OVERTREDINGEN.	*a.* Kantongerecht te Paramaribo. *b.* Idem van Nickerie. *c.* Oostelijk ommegaand gerecht. *d.* Westelijk idem.	Aantal zaken.	Aantal beklaagden.	Aantal zaken bij verstek behandeld.	Van de beklaagden werden: veroordeeld.	Van de beklaagden werden: vrijgesproken of ontslagen van rechtsvervolging.	Veroordeeld zijn: tot gevangenisstraf met gedwongen tewerkstelling.	Veroordeeld zijn: tot gevangenisstraf alleen.	Veroordeeld zijn: tot enkele geldboete.	Veroordeeld zijn: tot geldboete en gevangenisstraf met of zonder gedwongen tewerkstelling.
29 en 132 j°., 128 en 130	Zich vestigen als tapper en het houden van winkel in zijne woning in een district, zonder vergunning van den Gouverneur, al of niet gepaard met andere overtredingen.	*c.*	3	3	»	3	»	»	»	3	»
43	Opzettelijk verontreinigen van een trens, waarvan het water tot drinkwater dient.	*b.*	1	2	»	2	»	»	»	2	»
54, 56, 58 en 168	Wederspannigheid door gewelddadigen en feitelijken wederstand, beleediging door woorden van bedienende beambten, het opzettelijk mishandelen van ambtenaren van politie, in of ter gelegenheid van de uitoefening hunner bediening, al of niet gepaard met andere overtredingen.	*a.*	15	21	3	21	»	9	9	2	1
		b.	4	4	»	4	»	3	»	1	»
		c.	2	3	»	3	»	2	»	1	»
			21	28	3	28	»	14	9	4	1
65	Dronkenschap, al of niet gepaard met andere overtredingen.	*a.*	15	15	5	15	»	2	2	11	»
		b.	3	4	»	4	»	1	»	3	»
		c.	1	1	»	1	»	»	»	1	»
			19	20	5	20	»	3	2	15	»
78*bis*, 79, 156*bis* 92 en 93	Bedreiging, mishandeling en poging tot mishandeling, al of niet gepaard met andere overtredingen.	*a.*	*)31	41	»	36	5	3	9	24	»
		b.	48	83	»	68	15	28	»	40	»
		c.	121	206	»	140	66	39	»	100	1
		d.	35	56	»	48	8	18	»	29	1
			235	386	»	292	94	88	9	193	2
80	Onwillig toebrengen van kwetsuren of slagen uit onvoorzichtigheid, al of niet gepaard gaande met andere overtredingen.	*a.*	7	7	1	6	1	»	1	5	»
		c.	1	1	»	1	»	»	»	1	»
			8	8	1	7	1	»	1	6	»
81	Niet doen van aangifte bij den burgerlijken stand.	*d.*	1	1	»	1	»	»	»	1	»

*) In één dezer zaken heeft de rechter zich onbevoegd verklaard, ten aanzien van één beklaagde.

Artikelen van de herziene strafverordening van 1874 of van andere verordeningen welke overtreden zijn.	AARD DER OVERTREDINGEN.	a. Kantongerecht te Paramaribo. b. Idem van Nickerie. c. Oostelijk ommegaand gerecht. d. Westelijk idem.	Aantal zaken.	Aantal beklaagden.	Aantal zaken bij verstek behandeld.	Van de beklaagden werden: veroordeeld.	vrijgesproken of ontslagen van rechtsvervolging.	Veroordeeld zijn: tot gevangenisstraf met gedwongen tewerkstelling.	tot gevangenisstraf alleen.	tot enkele geldboete.	tot geldboete en gevangenisstraf met of zonder gedwongen tewerkstelling.
86 j°., 78*bis* 87 en 90.	Hoon en beleediging, al of niet gepaard gaande met andere overtredingen.	*a.*	2	2	„	2	„	„	„	2	„
		b.	7	7	„	7	„	„	„	7	„
		c.	8	9	„	8	1	„	„	8	„
			17	18	„	17	1	„	„	17	„
92, 93 en 94 j°. 104 en 79 en 29 en 32 Wetboek van Strafrecht.	Diefstal, medeplichtigheid daaraan, en poging daartoe, al of niet gepaard met andere overtredingen.	*a.*	39	45	1	43	2	25	9	4	5
		b.	25	27	„	22	5	19	„	3	„
		c.	133	189	„	166	23	153	„	5	8
		d.	6	6	„	4	2	3	„	1	„
			203	267	1	235	32	200	9	13	13
96	Koopen van militaire kleedingstukken.	*a.*	1	1	„	1	„	„	„	1	„
99*bis* en 99*ter*, (zie G. B. 1904 n°. 6).	Deelnemen en verschaffen van gelegenheid tot deelneming aan hazardspelen.	*a.*	5	19	„	19	„	6	3	10	„
		c.	8	69	„	66	3	64	„	2	„
			13	88	„	85	3	70	3	12	„
103, 104 en 105	Moedwillige beschadiging van eigendommen van anderen.	*c.*	11	12	„	11	1	3	„	7	1
		d.	2	2	„	2	„	2	„	„	„
			13	14	„	13	1	5	„	7	1
106 en 107.	Laten losloopen van vee op eens anders bepooten of in oogst staanden grond of op den openbaren weg.	*b.*	1	1	„	1	„	„	„	1	„
		c.	5	6	„	6	„	„	„	6	„
			6	7	„	7	„	„	„	7	„
116	Moedwillig en zonder noodzaak dooden van een huisdier aan een ander toebehoorende.	*c.*	1	1	„	1	„	„	„	1	„
117	Opzettelijk wreed behandelen van dieren.	*a.*	2	4	„	4	„	3	1	„	„
		c.	5	5	„	4	1	„	„	4	„
			7	9	„	8	1	1	„	4	„
118	Vernielen van sluiting.	*b*	1	1	„	1	„	„	„	1	„

Artikelen van de herziene strafverordening van 1874 of van andere verordeningen welke overtreden zijn.	AARD DER OVERTREDINGEN	a. Kantongerecht te Paramaribo. b. Idem van Nickerie. c. Oostelijk ommegaand gerecht. d. Westelijk idem.	Aantal zaken.	Aantal beklaagden.	Aantal zaken bij verstek behandeld.	Van de beklaagden werden: veroordeeld.	vrijgesproken of ontslagen van rechtsvervolging.	Veroordeeld zijn: tot gevangenisstraf met gedwongen tewerkstelling.	tot gevangenisstraf alleen.	tot enkele geldboete.	tot geldboete en gevangenisstraf met of zonder gedwongen tewerkstelling.
119	Aanbrengen van vuur nabij eigendommen van anderen, waardoor schade is ontstaan.	b.	2	2	„	1	1	„	„	1	„
		c.	2	2	„	„	2	„	„	„	„
			4	4	„	1	3	„	„	1	„
125	Het opzettelijk toebrengen van schade aan eens anders roerend goed.	b.	1	1	„	1	„	„	„	1	„
139	Als gezagvoerder eener plantage niet voldoen aan de voorwaarden door immigranten bij overeenkomst bedongen.	c.	3	3	„	2	1	„	„	2	„
147	Als huurder van personen, die hunne diensten verbonden hebben, niet voldoen aan de voorwaarden bij overeenkomst bedongen.	a.	1	1	„	1	„	„	„	1	„
148	Het desbewust te werk stellen van bij een ander in huur zijnde arbeiders.	a.	2	2	„	„	2	„	„	„	„
		c.	1	1	„	1	„	„	„	1	„
			3	3	„	1	2	„	„	1	„
151, 152 en 153, j°. 90, 92 en 93 en 28 en 44 van G. B. 1879 n°. 8.	Overtredingen door immigranten van de verordeningen op de immigratie, al of niet gepaard met andere overtredingen.	a.	9	15	1	15	„	8	5	2	„
		b.	79	126	„	123	3	88	„	34	1
		c.	323	813	3	801	12	720	„	78	3
		d.	7	9	„	9	„	9	„	„	„
			418	963	4	948	15	825	5	114	4
158	Inbreuk op huisrecht.	a.	2	2	„	2	„	2	„	„	„
		b.	1	1	„	1	„	1	„	„	„
		c.	2	2	„	1	1	1	„	„	„
			5	5	„	4	1	4	„	„	„
170 j°. 168 en 171	In het openbaar uiten van voor de zedigheid kwetsende taal en verwekken van burengerucht.	a.	7	7	„	7	„	1	„	6	„
		b.	3	6	„	6	„	„	„	6	„
		c.	4	17	„	17	„	3	„	14	„
			14	30	„	30	„	4	„	26	„

Artikelen van de herziene strafverordening van 1874 of van andere verordeningen welke overtreden zijn.	AARD DER OVERTREDINGEN.	a. Kantongerecht te Paramaribo. b. Idem van Nickerie. c. Oostelijk ommegaand gerecht. d. Westelijk idem.	Aantal zaken.	Aantal beklaagden.	Aantal zaken bij verstek behandeld.	Van de beklaagden werden: veroordeeld.	vrijgesproken of ontslagen van rechtsvervolging.	Veroordeeld zijn: tot gevangenisstraf met gedwongen tewerkstelling.	tot gevangenisstraf alleen.	tot enkele geldboete.	tot geldboete en gevangenisstraf met of zonder gedwongen tewerkstelling.
172	Plegen van afgoderij.	a.	1	2	"	2	"	2	"	"	"
173	Zonder vergunning visschen en kappen van gras op eens anders eigendom.	b.	1	1	"	1	"	"	"	1	"
		c.	3	9	"	9	"	"	"	9	"
			4	10	"	10	"	"	"	10	"
175	Onder zijne berusting hebben van een vuurwapen, zonder van een port d'armes voorzien te zijn.	c.	1	1	"	1	"	"	"	1	"
181 en art. 45 van G. B. 1893 n°. 14	In het bezit gevonden worden van eene hoeveelheid balata zonder op voldoende wijze de wettige herkomst te kunnen bewijzen.	a.	1	1	"	"	1	"	"	"	"
240 en 246	Afwezig blijven als getuige.	a.	2	2	"	2	"	"	"	2	"
20 van G. B. 1877 n°. 10	Schoolverzuim.	a.	8	8	1	6	2	"	"	6	"
		c.	3	6	"	6	"	"	"	6	"
		d.	1	1	"	1	"	"	"	1	"
			12	15	1	13	2	"	"	13	"
14 en 15 van G. B. 1886 n°. 3 en 12 van G. B. 1899 n°. 11	Belasting overtredingen.	a.	24	64	5	63	1	"	"	63	"
		d.	1	1	"	1	"	"	"	1	"
			25	65	5	64	1	"	"	64	"
Artt. 4 en 1 van G. B. 1894 n°. 32	Als houder van een hond te Paramaribo, dien hond tusschen 10 uur des avonds en 5 uur des morgens op straat doen aantreffen zonder dat die hond hem of een zijner huisgenooten vergezelde, het gebruik maken voor een hond van een kenteeken voor een anderen hond afgegeven.	a.	8	8	"	6	2	"	"	6	"
G. B. 1896 n°. 26	Verkoopen van geneesmiddelen zonder daartoe bevoegd te zijn.	b.	3	3	"	3	"	"	"	3	"
10 j°. 44 van G. B. 1897 n°. 22	Varen zonder licht.	c.	3	3	"	3	"	"	"	3	"
		d.	2	4	"	4	"	"	"	4	"
			5	7	"	7	"	"	"	7	"

Artikelen van de herziene strafverordening van 1874 of van andere verordeningen welke overtreden zijn.	AARD DER OVERTREDINGEN.	a. Kantongerecht te Paramaribo. b. Idem van Nickerie. c. Oostelijk ommegaand gerecht. d. Westelijk idem.	Aantal zaken.	Aantal beklaagden.	Aantal zaken bij verstek behandeld.	Van de beklaagden werden: veroordeeld.	vrijgesproken of ontslagen van rechtsvervolging.	Veroordeeld zijn: tot gevangenisstraf met gedwongen tewerkstelling.	tot gevangenisstraf alleen.	tot enkele geldboete.	tot geldboete en gevangenisstraf met of zonder gedwongen tewerkstelling.
28 j°. 44 G. B. 1897 n°. 22.	Aanvaring op de rivier.	a.	1	1	"	"	1	"	"	"	"
7 j°. 9 van G. B. 1899 n°. 11.	Beladen van een kar met een muilezel bespannen met een gewicht van meer dan 800 K.G.	a.	3	3	"	3	"	"	"	3	"
1, 4, 7, en 8 j°. 11 van G. B. 1900 n°. 13	Het niet rijden overeenkomstig de daarop bestaande wettelijke bepalingen.	a.	19	23	4	22	1	"	"	22	"

RECAPITULATIE.

Kantongerecht te Paramaribo	205	294	21	276	18	61	39	170	6
Idem van Nickerie	180	269	"	245	24	140	"	104	1
Oostelijk ommegaand gerecht	644	1362	3	1251	111	985	"	253	13
Westelijk idem	55	80	"	70	10	32	"	37	1
	1084	2005	24	1842	163	1218	39	564	21
				2005		1842			

Bijlage E[1].

POLITIE IN SURINAME.

MUTATIESTAAT van het politiepersoneel in 1904.

	Hoofdinspecteur.	Inspecteurs.	Adjunct-inspecteurs.	Hoofdagenten.	Agenten 1ste klasse.	Agenten 2de klasse.	Agenten 3de klasse.	Agenten 4de klasse.
Sterkte op 1 Januari 1904	1	3	2	25	25	35	68	23
vermeerderd door:								
Aanstelling	„	1) 1	„	„	1	„	11	42
Bevordering	„	„	„	2	6	16	29	„
Terugstelling	„	„	„	„	„	„	1	„
Totaal der vermeerdering	„	1	„	2	7	16	41	42
Vermindering door:								
Ontslag van politiebeambten	„	„	„	2) 2	3) 1	„	4) 1	5) 4
Ontslag van militairen, dienstdoende politiebeambten, die weder naar hun korps werden teruggezonden	„	„	„	„	„	„	6) 5	7) 2
Overlijden	„	1	„	„	„	1	„	„
Terugstelling	„	„	„	„	„	1	„	„
Bevorderd tot hoogeren rang	„	„	„	„	2	6	16	29
Totaal der vermindering	„	1	„	2	3	8	22	35
Sterkte op ultimo December 1904	1	8) 3	2	9) 25	29	43	87	30

1) Tijdelijk belast met de waarneming der betrekking van inspecteur.

2) Eervol met pensioen.

3) Idem.

4) Idem.

5) Twee eervol zonder pensioen en twee wegens gebleken ongeschiktheid voor den politiedienst.

6) Twee wegens physieke ongeschiktheid, twee op verzoek en één wegens wangedrag.

7) Een wegens lichamelijke ongeschiktheid en één wegens wangedrag.

8) Waaronder één tijdelijk met de waarneming der betrekking belast.

9) Als voren.

Sterkte en emplacementstaat op 1 Januari 1905.

GRADEN.	STERKTE.								EMPLACEMENT.																												
									Beneden-Para en Beneden-Suriname.			Boven-Para en Boven-Suriname.								Commewijne.		Cottica.		Beneden- en Boven-Saramacca.					Nickerie.							
	Hoofdinspecteur.	Inspecteurs.	Adjunct-inspecteurs.	Hoofdagenten.	Agenten 1ste klasse.	Agenten 2de klasse.	Agenten 3de klasse.	Agenten 4de klasse.	Poelepantje.	Fort Amsterdam.	Combé.	Domburg.	Onoribo.	Boschland.	Kofiedjompo.	Republiek.	Carolina.	Berg en Dal.	Chatillon.	Frederiksdorp.	Mariënburg.	Ephrata.	Sommelsdijk.	Groningen.	Nassau.	Mindrineti.	Uitkijk.	Coronie.	Nieuw-Nickerie.	Paradise.	Albina (Marowijne).	Totaal gedetacheerd.	Te Paramaribo.	Binnenlandsch verlof.	Buitenlandsch verlof.	Totaal generaal.
Hoofdinspecteur .	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	„	„	1
Inspecteurs . . .	„	3	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1) 2	„	1	3
Adj.-inspecteurs .	„	„	2	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	2	„	„	2
Hoofdagenten . .	„	„	„	2) 25	„	„	„	„	1	1	1	1	1	„	„	1	„	„	„	1	1	„	„	1	„	1	1	1	„	„	1	13	11	„	1	25
Agenten 1ste kl. .	„	„	„	„	29	„	„	„	„	„	„	„	„	1	„	„	„	„	1	1	1	1	1	„	1	„	„	„	1	1	1	10	15	„	4	29
„ 2de „ . .	„	„	„	„	„	43	„	„	1	„	5	„	„	1	1	1	„	1	1	2	2	2	1	1	1	„	„	1	3	„	1	26	16	„	„	43
„ 3de „ . .	„	„	„	„	„	„	87	„	4	2	„	3	3	2	1	1	1	2	1	1	5	„	2	2	1	3	2	1	2	„	5	44	43	„	„	87
„ 4de „ . .	„	„	„	„	„	„	„	30	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	30	„	„	30
Totaal . .	1	3	2	25	29	43	87	30	6	3	6	5	4	4	2	3	1	3	3	5	9	3	4	4	3	4	3	3	6	1	8	93	120	„	7	220
Mankeert tot compleet	„	„	„	„	1	2	6	3) 4																												
Organ. sterkte. .	1	3	2	25	30	45	93	34																												

1) Waaronder 1 tijdelijk belast met de waarneming der betrekking van inspecteur.

2) Waaronder 4 met den titulairen rang van adjunct-inspecteur, één dezer is tijdelijk belast met de waarneming der betrekking van inspecteur, twee door dienst in de stad en één op het station Mariënburg.

3) Van wie er één is benoemd, doch die op 1 Januari 1905 nog niet in dienst was getreden.
De sterkte van het korps in de stad bedroeg op 1 Januari 1905, 120 man.

Bijlage E².

a. STAAT van de gevangenisbevolking in 1904.

	Burgerlijk en militair huis van verzekering op het fort Zeelandia.	Gevangenis op het fort Nieuw-Amsterdam.	Huis van bewaring in Nickerie.	Huis van bewaring in Coronie.	*Aanmerkingen.*
Mannen	128 (1)	108	8	8	(1) Waaronder 9 Fransche vluchtelingen.
Vrouwen	"	"	"	"	(2) Waaronder 171 Fransche vluchtelingen. (3) Waaronder 165 Fransche vluchtelingen. (4) Waaronder 6 Fransche vluchtelingen.
Aanwezig op 31 December 1903	128 (1)	108	8	8	
Opgenomen in 1904	761 (2)	157	255	"	
Ontslagen in 1904	791 (3)	152	255	4	
Mannen	98	113	8	4	
Vrouwen	"	"	"	"	
Aanwezig op 31 December 1904	98 (4)	113	8	4	

b. OPGAVE van de recidive en van den leeftijd van de veroordeelde gevangenen, opgenomen en ontslagen in den loop van het jaar 1904.

1°. Burgerlijk en militair huis van verzekering in het fort Zeelandia.

		Bevolking in 1904.				
		Op 1 Jan. 36.	Bij 359.	Totaal 395.	Af 360.	Op ultimo December 35.
Van de recidive.						
a. Voor de eerste maal veroordeeld	mannen	19	272	291	263	28
	vrouwen	1	40	41	40	1
b. Eerste maal recidive	mannen	8	27	35	31	4
	vrouwen	„	2	2	2	„
c. 2de „ „	mannen	5	10	15	14	1
	vrouwen	„	1	1	1	„
d. 3de „ „	mannen	„	1	1	1	„
	vrouwen	„	„	„	„	„
e. 4de „ „	mannen	2	„	2	2	„
f. 5de „ „	mannen	„	1	1	1	„
g. 6de „ „	mannen	„	3	3	3	„
h. 10de „ „	mannen	1	1	2	2	„
j. 12de „ „	mannen	„	1	1	„	1
Van den ouderdom.						
Van 10 tot 20 jaren	mannen	7	56	63	57	6
	vrouwen	1	20	21	21	„
„ 20 „ 30 „	mannen	20	166	186	170	16
	vrouwen	„	14	14	13	1
„ 30 „ 40 „	mannen	7	63	70	60	10
	vrouwen	„	5	5	5	„
„ 40 „ 50 „	mannen	1	20	21	21	„
	vrouwen	„	4	4	4	„
„ 50 „ 60 „	mannen	„	11	11	9	2

2°. Gevangenis op het fort Nieuw-Amsterdam.

		Bevolking in 1904.				
		Op 1 Jan. 108.	Bij 157.	Totaal 265.	Af 152.	Op ultimo December 113.
Van de recidive.						
a. Voor de eerste maal veroordeeld	mannen	50	136	186	124	62
	vrouwen	3	5	8	4	4
b. „ „ „ „ recidive	mannen	37	11	48	18	30
c. „ „ tweede „ „	mannen	9	3	12	4	8
d. „ „ derde „ „	mannen	9	1	10	1	9
Van den ouderdom.						
Van 10 tot 20 jaren	mannen	8	21	29	29	„
	vrouwen	„	2	2	2	„
„ 20 „ 30 „	mannen	68	82	150	84	66
	vrouwen	1	1	2	„	2
„ 30 „ 40 „	mannen	18	42	60	27	33
	vrouwen	„	1	1	1	„
„ 40 „ 50 „	mannen	3	6	9	2	7
	vrouwen	1	2	3	2	1
„ 50 „ 60 „	mannen	6	„	6	3	3
	vrouwen	1	„	1	„	1
„ 60 „ 70 „	mannen	2	„	2	2	„
	vrouwen	„	„	„	„	„

c. BEHANDELDE ZIEKTEN in het burgerlijk en militair huis van verzekering in het fort Zeelandia, gedurende het jaar 1904.

Abscessus	5	Hydrocele	3
Anchylostomiasis	3	Influenza	6
Arcitis	1	Keratitis	1
Anaemia	1	Lumbago	3
Asthma nervosum	1	Lymphadenitis	21
Bronchitis	20	Lues	5
Beri-beri	2	Metrorrhajia	1
Catarrh ventriculi	30	Nervositas	17
Caries dentis	30	Nibil	13
Constipatio alvi	29	Otitis externa	2
Conjunctiavitis	10	Onychia	2
Contusio	10	Panaritium	1
Cephalgia	3	Pulices penetrantes	1
Combustio	1	Pleurdis sicca	1
Debilitas	9	Pharyngitis	4
Eczema	48	Rheumatismus artic	4
Enteritis	62	Rheumatismus mux:	21
Epididymitis	3	Scabies	12
Excoriatio	6	Strictura urethrae	5
Febris catarrh	24	Stomatitis	5
Febris interm	15	Urethritis	4
Fistula urethrae	1	Ulc. penis	12
Furnunculus	23	Ulcera cruris	16
Funiculitis	2	Vulnera xissa et contusa	22
Helminthiasis	1	Vaginitis	1
Herpes circinatris	4	Yaws	1
Hernia inguinalis	5		

d. BEHANDELDE ZIEKTEN in de gevangenis op het fort Nieuw-Amsterdam, gedurende het jaar 1904.

Abscessus	1	Hydrocele	1
Anaemia	5	Hysteria	2
Anchylostomiasis	2	Lymphadenitis	9
Broncho-Catarrh	5	Malaria	41
Caries dentium	1	Neuritis	2
Catarrh. intestinorum	6	Otitis externa	2
Conjunctivitis	1	Panaritium	1
Contusio	1	Phlegmon	1
Distorsio	1	Pleurodynia	1
Eczema	8	Pneumonia	2
Enteralgia	1	Rheumatismus	1
Excoriatio	3	Rhinitis chronica	1
Filariasis	1	Simulatio	16
Furunculus	1	Trichophyton tonsurans	2
Gastricis mus	12	Tuberculosis pulmonum	2
Gingivitis	1	Ulcus	2
Gonitis	1	Urethritis	2
Herpes Zoster	1	Vulnus	10

Bijlage F.

STAAT aanwijzende het aantal gedoopten, catechisanten, lidmaten en huwelijken, enz., naar de opgave van de verschillende gemeenten.

GEMEENTEN.	Geslacht.	Gedoopt.	Op catechisatie.	Aangenomen als lidmaten.	Aantal huwelijken.	Zielental.	Aanmerkingen.
Nederlandsch-Hervormde gemeente.	Jongens . .	198	70	„	„	„	
	Meisjes . . .		115	„	„	„	
	Mannen . .	„	„	24	„	„	
	Vrouwen . .	„	„	55	„	„	
		„	„	„	14	„	
		198	185	79	14	± 6 000	
Vereenigde Protestantsche gemeente te Nieuw-Nickerie.	Jongens . .	7	„	„	„	„	
	Meisjes . . .	4	„	„	„	„	
	Mannen . .	„	„	„	„	„	
	Vrouwen . .	„	„	„	„	„	
		11	„	„	„	637	
Evangelisch-Luthersche gemeente.	Jongens . .	1) 44	„	„	„	„	1) 2 wettige kinderen.
	Meisjes . . .	2) 30	„	„	„	„	2) 9 „ „
	Mannen . .	„	„	16	„	„	
	Vrouwen . .	„	„	25	„	„	
		„	„	„	12	„	
		74	„	41	12	± 3 200	

GEMEENTEN.	Geslacht.	Gedoopt.	Op catechisatie.	Aangenomen als lidmaat.	Aantal huwelijken.	Zielental.	Aanmerkingen.
Moravische Broedergemeente.	Kinderen . .	1) 807	„	„	„	„	1) 123 wettige en 684 onwettige; onder de onwettige kinderen 86 kinderen van boschnegers.
	Volwassenen .	87	„	„	„	„	
		894	„	383	112	29 783	
Roomsch-Katholieke gemeente.	Kinderen . .	762	„	„	„	„	
	Volwassenen .	244	„	„	„	„	
		1) 1006	„	„	2) 104	19 196	1) Waaronder 225 wettige en 537 onwettige. 2) Waaronder 17 onder de Indianen.
Nederlandsch-Israëlietische gemeente.	Kinderen . .	„	„	„	„	„	
	Volwassenen .	„	„	„	„	„	
		„	„	„	1	597	
Nederlandsch-Portugeesch Israëlitiesche gemeente.	—	„	„	„	„	„	
		„	„	„	„	„	
		„	„	„	„	678	

Bijlage G[1].

VERSLAG van het onderwijs in de kolonie Suriname over 1904.

§ 1. *Algemeene mededeelingen.*

Van de gelegenheid den onderwijzers geopend om in de vacantiën met de koloniale vaartuigen uitstapjes te doen, ten einde de verschillende deelen van het land hunner inwoning en ook de naburige kolonie Demerary te bezoeken (zie § 1 van het verslag over 1896), werd in 1904 door 32 onderwijzers, onderwijzeressen en kweekelingen gebruik gemaakt, te weten voor reisjes binnen de kolonie door 27 en voor een bezoek aan Demerary door 5, van welke 2 tevens een reisje binnen de kolonie hebben gemaakt.

Bij resolutien van 10 en 20 September 1904, 1ste afd. n°. 9329 en 9690 werd machtiging verleend om bij wijze van proef gedurende de groote vacantie van 1904 schoolreisjes te organiseeren voor leerlingen der openbare en der bijzondere scholen onder leiding hunner onderwijzers

Van de aangeboden gelegenheid werd gebruik gemaakt door 5 scholen (4 openbare en 1 bijzondere), nl. de Wilhelmina-, de Oranje-, de Wester- en de Willemschool en de Combéschool der Evangelische Broedergemeente.

Van de openbare scholen namen 42 jongens en 38 meisjes aan de reisjes deel, van de Combéschool 14 jongens en 10 meisjes. De leerlingen der openbare scholen gingen naar Sommelsdijk, de anderen naar Mariënburg en omstreken.

In elk opzicht mogen deze schoolreisjes — die slechts één dag duurden — uitstekend geslaagd heeten, zoodat herhaling daarvan aanbeveling verdient.

De verordening van 15 December 1903 tot het verplichtend stellen van de vaccinatie voor onderwijzers, schoolgaande kinderen en voor alle andere personen, die in de scholen voor lager onderwijs werkzaam zijn (G.B. 1904 n°. 16) leidde in de toepassing tot geene noemenswaardige moeilijkheden.

Ontheffing van de bepaling van art. 1 der verordening werd gevraagd en verkregen door:

de Christelijke school		voor 24	leerlingen;
„ Comeniusschool	(Evang. Broedergem.)	„ 1	leerling;
„ Zinzendorfschool	„ „	„ 3	leerlingen;
„ Wanicaschool	„ „	„ 1	leerling;
„ Rust- en Vredeschool	„ „	„ 7	leerlingen;
„ school op Potribo	„ „	„ 4	„
Mejuffrouw P. J. MAY		8	„
den heer K. H. BERGEN		4	„
	te zamen . . .	52	leerlingen.

Tal van ouders en verzorgers, die, om de zoogenaamde „treef", aanvankelijk bezwaar maakten om de kinderen te doen vaccineeren, eindigden met hunne bezwaren op te geven.

Evenals in 1903 werd in de groote vacantie van 1904 een landbouw-cursus van 10 lessen, elk van 2 uur gehouden, voor onderwijzers die de normaalschool niet bezoeken. Met het houden van den cursus werd belast de heer T. NAWIJN, onderwijzer in de landbouwkunde aan de normaalschool (resolutie van 19 Augustus 1904, 1ste afd. n°. 3676).

Slechts 10 onderwijzers namen daaraan deel, terwijl de cursus van een jaar te voren gevolgd was door 17 onderwijzers en 2 onderwijzeressen.

In de maand September hadden de bij art. 25 van het huishoudelijk reglement voorgeschreven openbare lessen op de Hendrikschool plaats, bijgewoond door de commissie van onderwijs en door den ondergeteekende.

Bevorderd werden van klasse:

I tot II,	17 jongens	en 9 meisjes,	samen 26 leerlingen;
II „ III,	21 „	„ 5 „	„ 26 „
III „ IV,	24 „	„ 9 „	„ 33 „
IV „ V,	16 „	„ 12 „	„ 28 „
V „ VI,	16 „	„ 5 „	„ 21 „
VI „ VII,	6 „	„ 0 „	„ 6 „
Totaal	100 „	„ 40 „	„ 140 „

Niet bevorderd werden van klasse:

I,	0 jongens	en 1 meisje,	samen 1 leerling;
II,	9 „	„ 2 meisjes,	„ 11 leerlingen;
III,	10 „	„ 2 „	„ 12 „
IV,	10 „	„ 6 „	„ 16 „
V,	9 „	„ 3 „	„ 12 „
VI,	5 „	„ 2 „	„ 7 „
Totaal	43 „	„ 16 „	„ 59 „

Door 2 leerlingen werd aan de openbare lessen geen deel genomen.

Getuigschriften van volbrachte studie zijn in 1904 niet uitgereikt, omdat er in den cursus 1903/1904 geen zevende klasse heeft bestaan.

Op 31 December 1904 was het getal leerlingen 191 te weten 146 jongens en 45 meisjes, verdeeld als volgt:

klasse I,	13 jongens en	5 meisjes,	samen	18	leerlingen;
„ II,	30 „	„ 7	„	„ 37	„
„ III,	28 „	„ 8	„	„ 36	„
„ IV,	31 „	„ 9	„	„ 40	„
„ V,	22 „	„ 6	„	„ 32	„
„ VI,	17 „	„ 0	„	„ 23	„
„ VII,	5 „	„ 0	„	„ 5	„

Bij den aanvang van den nieuwen cursus in November 1904 werden de klassen III en IV in parallelklassen gesplitst.

Op de van Sijpesteynschool hadden de in het huishoudelijk reglement voorgeschreven openbare lessen eveneens in September plaats. Zij werden bijgewoond door de commissie van onderwijs en den ondergeteekende.

Tot hoogere klassen werden 110 leerlingen bevorderd, namelijk 84 jongens en 26 meisjes, terwijl 28 leerlingen, namelijk 22 jongens en 6 meisjes, niet tot eene hoogere klasse konden overgaan.

Aangezien er in den cursus 1903/1904 geen zevende klasse heeft bestaan zijn er in 1904 geen getuigschriften van volbrachte studie uitgereikt.

Voor bijzonderheden omtrent de ambachtsschool die op het einde van het schooljaar 22 leerlingen en 30 toehoorders telde — wordt verwezen naar het in druk verschenen „Verslag van de ambachtsschool te Paramaribo over het tijdvak van 1 November 1903—1904". 1)

1) Nedergelegd ter griffie ter inzage voor de leden.

Bij resolutie van 18 April 1904, 1ste Afd. n°. 4260 werd een bedrag van f 20, 's maands ter beschikking gesteld van den districts-commissaris van Boven-Para en Boven-Suriname voor het overbrengen van schoolkinderen van de vestigingsplaats Laarwijk naar Domburg en terug.

Wegens het afnemen van de schoolbevolking werd bij resolutie van 16 Mei 1904, 1ste Afd. n°. 5230 met ingang op 1 Juni de school op Catharina Sophia in het district Beneden-Saramacca opgeheven.

Op 31 December 1904 telde de teekenschool van den heer G. G. T. Rustwijk 13 leerlingen (9 jongens en 4 meisjes).

De naai- en breischool der Hervormde Gemeente, die voor de Hervormde weezen en de knip- en modeklasse der Roomsch-Katholieke zusters telden op 31 December 1904, respectievelijk 96, 32 en 56 leerlingen.

Het „Surinaamsch Onderwijzers-genootschap" telde op 31 December 1904, 145 leden (namelijk 51 dames en 94 heeren) en 5 eereleden; het onderwijzersgenootschap „Broederschap" 43 leden, allen heeren.

§ 2. *Examens ter verkrijging van akten van bekwaamheid tot het geven van lager onderwijs.*

Het volgend staatje geeft een overzicht van de in 1904 afgelegde examens.

EXAMEN VOOR	Getal candidaten: 1ste halfjaar. die zich aangemeld hadden.	1ste halfjaar. die zich teruggetrokken hebben.	1ste halfjaar. die aan het schriftelijk examen of het practisch examen in handwerken hebben deelgenomen.	1ste halfjaar. die tot het mondeling examen zijn toegelaten.	1ste halfjaar. die geslaagd zijn.	2de halfjaar. die zich aangemeld hadden.	2de halfjaar. die zich teruggetrokken hebben.	2de halfjaar. die aan het schriftelijk examen of het practisch examen in handwerken hebben deelgenomen.	2de halfjaar. die tot het mondeling examen zijn toegelaten.	2de halfjaar. die geslaagd zijn.	Totaal aan het schriftelijk examen of het practisch examen in handwerken deelgenomen.	Totaal tot het mondeling examen toegelaten.	Totaal geslaagd.	*Aanmerkingen.*
den 4den rang . .	1) 18	1	1) 17	9	7	6) 30	1	6) 29	7) 12	7) 10	46	21	17	1) Waaronder 2 vrouwl. candid. 2) „ 6 „ „ 3) Namelijk 1 „ „ 4) Waaronder 5 „ „ 5) „ 3 „ „ 6) „ 15 „ „ 7) „ 7 „ „ 8) „ 6 „ „ 9) „ 1 „ „ 10) „ 5 „ „ 11) „ 3 „ „ 12) „ 1 „ „
„ 3den „ . .	2) 14	3) 1	4) 13	5) 5	5) 5	8) 25	9) 2	10) 23	10) 9	11) 7	36	14	12	
„ 2den „ . .	8	2	6	2	„	13	1	12	5	3	18	7	3	
de Engelsche taal .	„	„	„	„	„	12) 1	„	1	1	1	1	1	1	
de handwerken voor meisjes.	3	„	3	„	„	4	„	4	4	4	7	4	4	
Totaal . .	43	4	39	16	12	73	4	69	31	25	108	47	37	

Bij de verschillende examens werd de commissie van examen bijgestaan door deskundigen.

Ter vergelijking van de beide in 1904 gehouden rangexamens met die van vorige jaren zijn hier twee staten opgenomen, aanwijzende het getal punten in de verschillende vakken verkregen door:

1°. al de candidaten;

2°. de toegelaten candidaten.

Tot toelichting diene dat 10 het hoogste cijfer is dat in eenig vak kan worden verkregen.

EXAMENVAKKEN.	Gemiddeld getal punten verkregen door de candidaten voor den								
	4den rang.			3den rang.			2den rang.		
	1902.	1903.	1904.	1902.	1903.	1904.	1902.	1903.	1904.
Lezen	"	"	5	"	"	6	"	"	5
Schrijven	5	5	5	5	5	6	5	5	6
Nederlandsche taal	5	5	5	4	5	5	5	5	5
Vormleer	4	4	4	5	5	5	3	4	5
Rekenen	3	5	4	4	4	4	4	4	5
Aardrijkskunde	5	5	4	4	5	4	3	3	3
Geschiedenis	5	5	6	5	5	5	4	3	4
Kennis der natuur	3	4	4	3	3	4	2	2	4
Theorie van het zingen	2	3	3	2	3	3	3	3	3
Onderwijs en opvoedkunde	4	4	4	4	5	5	4	4	5
Totaal	36	40	44	36	40	47	33	33	45
Getal candidaten	51	45	46	25	34	36	13	12	18

EXAMENVAKKEN.	Gemiddeld getal punten verkregen door de candidaten voor den								
	4den rang.			3den rang.			2den rang.		
	1902.	1903.	1904.	1902.	1903.	1904.	1902.	1903.	1904.
Lezen	"	"	6	"	"	6	"	"	6
Schrijven	5	6	6	5	5	6	"	"	5
Nederlandsche taal	6	6	6	6	6	6	"	"	6
Vormleer	7	6	6	7	7	6	"	"	6
Rekenen	5	6	6	6	6	6	"	"	8
Aardrijkskunde	6	6	5	6	6	5	"	"	6
Geschiedenis	7	6	7	7	6	6	"	"	6
Kennis der natuur	5	4	5	5	5	5	"	"	7
Theorie van het zingen	3	3	3	3	2	4	"	"	3
Onderwijs en opvoedkunde	5	6	5	5	6	5	"	"	6
Totaal	49	49	55	50	49	55	"	"	59
Getal toegelaten candidaten	16	19	17	8	7	12	"	"	3

§ 3. *Scholen.*

Blijkens de hier bijgaande bijlage bedroeg op 31 December 1904 het getal scholen voor gewoon en uitgebreid lager onderwijs in de kolonie 53, waarvan 22 te Paramaribo en 31 in de districten.

Te Paramaribo waren:

5 niet gesubsidieerde particuliere scholen,

7 gouvernementsscholen,

5 gesubsidieerde scholen der Moravische Broeders,

5 " " " Roomsch-Katholieke geestelijken.

in de districten:

12 gouvernementsscholen,

12 gesubsidieerde scholen der Moravische Broeders,

6 " " " Roomsch-Katholieke geestelijken.

Van de 5 niet gesubsidieerde particuliere scholen waren 4 en van de 7 gouvernementsscholen te Paramaribo, 2 scholen voor uitgebreid lager onderwijs. Van de 5 eerstgenoemde zijn 3 gemengd en 2 uitsluitend voor meisjes bestemd. De 2 gouvernementsscholen voor uitgebreid lager onderwijs zijn gemengd, van de 5 gouvernementsscholen voor gewoon lager onderwijs waren 2 gemengd, 2 uitsluitend voor meisjes en 1 uitsluitend voor jongens bestemd. Een van de scholen der Roomsch-Katholieke geestelijken voor jongens te Paramaribo heeft eene betalende afdeeling, waarop uitgebreid lager onderwijs wordt gegeven.

Van de 5 scholen der Moravische Broedergemeente te Paramaribo zijn 3 gemengd, 1 voor jongens en 1 voor meisjes bestemd. Een dezer scholen, namelijk de Comeniusschool (voor jongens) heeft 2 klassen, waarop uitgebreid lager onderwijs wordt gegeven. Van de 5 gesubsidieerde scholen der Roomsch-Katholieke geestelijken te Paramaribo zijn 2 voor jongens en 3 voor meisjes bestemd.

Al de gouvernementsscholen en de scholen der Moravische Broeders in de districten zijn zoowel voor jongens als voor meisjes bestemd. Van de scholen der Roomsch-Katholieke geestelijken in de districten zijn 2 gemengd, 2 voor jongens en 2 voor meisjes.

Op al de scholen in de districten wordt gewoon lager onderwijs gegeven.

In de geheele kolonie heeft men dus 37 gemengde, 6 jongens- en 10 meisjesscholen.

Voorts waren er in de stad 1 en in de districten 3 gouvernementsscholen, alwaar de kinderen van Britsch-Indische immigranten onderwijs ontvangen in hunne landstalen, 1 dergelijke school in de districten opgericht door de Moravische Broeders en voorts 6 scholen van deze gemeente bij de Boschnegers.

Omtrent de overige scholen en de bewaarscholen wordt verwezen naar §§ 1, 4 en 6 van dit verslag.

§ 4 *Opleiding van onderwijzers.*

Bij resolutie van 26 Februari 1904, 1ste afdeeling n°. 2313 werd, met ingang op 1°. Maart, op zijn verzoek, eervol ontslag verleend aan den heer J. A. H. Reiziger, onderwijzer aan de normaalschool. Bij resolutie van 10 Maart 1904, 1ste afdeeling n°. 2776 werden, met ingang op 1°. April, tot onderwijzers aan deze school benoemd de leeraars aan de Hendrikschool E. B. J. Luitink, R. Fabriek en P. Enuma die gedurende het verlof van den heer Reiziger tijdelijk als zoodanig werkzaam waren geweest.

Aan het toelatingsexamen tot de school, dat op 25 en 26 October plaats vond, werd deelgenomen door 9 candidaten, namelijk 4 mannelijke en 5 vrouwelijke, allen voor den eersten cursus. Van dezen werden 5 toegelaten, namelijk 3 mannelijke en 2 vrouwelijke.

De gemiddelde leeftijd der toegelaten candidaten was 16½ jaar.

Op den tweeden cursus werden 3 mannelijke en 5 vrouwelijke kweekelingen toegelaten, in het bezit van de akte voor den 4den rang.

In 1904 werd een voldoend examen voor den 4den rang afgelegd door 3 mannelijke en 3 vrouwelijke kweekelingen, die daarop tot den tweeden cursus werden bevorderd.

Voor den 3den rang werd in 1904 een voldoend examen afgelegd door 3 vrouwelijke kweekelingen, die daarop, op haar verzoek van de normaalschool werden afgeschreven.

In 1904 werden om verschillende redenen nog 5 mannelijke en 3 vrouwelijke kweekelingen, van den eerstens en 5 mannelijke en 6 vrouwelijke van den tweeden cursus afgeschreven.

Op 31 December 1904, telde

de 1ste cursus	4	mannelijke en	12	vrouwelijke kweekelingen.
„ 2de „	9	„ „	10	„ „
te zamen	13	mannelijke en	22	vrouwelijke kweekelingen,

in het geheel 35 mannelijke tegen 44 op gelijk tijdstip van 1903.

De in December 1902 hier ter stede opgerichte vereeniging, „Cursus tot opleiding voor den tweeden onderwijzersrang" hield in September 1904 op te bestaan.

De door de Moravische Broedergemeente op 1°. Januari 1903 opgerichte „cursus tot theoretische en practische opleiding tot onderwijzers aan de Christelijke scholen" telde op 31 December 1904, 16 leerlingen, allen op den cursus voor den 4den rang. De cursus voor den 3den rang werd wegens gebrek aan deelneming tijdelijk opgeheven.

§ 5. *Onderwijzend personeel.*

Op de scholen voor gewoon en voor uitgebreid lager onderwijs waren op 31 December 1904 werkzaam.

te Paramaribo:

10 onderwijzers en	2	onderwijzeressen	van den	1sten rang.
14 „			„ „	2den „
32 „ „	37	„	„ „	3den „
36 „ „	26	„	„ „	4den „

1 onderwijzer met akte alleen voor het teekenen:

1 onderwijzeres met akte alleen voor het Engelsch;

15 onderwijzeressen met akte alleen voor de handwerken voor meisjes;

voorts nog 11 mannelijke en 25 vrouwelijke personen, zonder onderwijzersrang of speciale akte, die in de scholen hulp verleenden of in speciale vakken onderwijs gaven;

in de districten:

3 onderwijzers	van den 2den rang;		
13 „	en 1 onderwijzeres	van den 3den rang;	
18 „	„ 1 „	„ „	4den „
2 „	zonder rang aan het hoofd van scholen;		

voorts nog 7 mannelijke en 23 vrouwelijke personen, zonder onderwijzersrang, die in de scholen hulp verleenden of in speciale vakken onderwijs gaven, hieronder begrepen 7 echtgenooten van zendelingen der Moravische Broedergemeente, die onderwijs gaven in de handwerken voor meisjes;

in de geheele kolonie derhalve:

126 gegradueerde onderwijzers,
67 „ onderwijzeressen,

te zamen 193, tegen 190 op gelijk tijdstip van 1903;

voorts 1 onderwijzer met akte alleen voor het teekenen,
1 onderwijzeres met akte alleen voor het Engelsch;
15 onderwijzeressen met akte alleen voor de handwerken voor meisjes;

2 personen zonder rang aan het hoofd van scholen en 66 niet gegradueerde personen, die in de school hulp verleenden of in speciale vakken onderwijs gaven.

Van deze niet gegradueerde personen waren werkzaam:

op de gouvernementsscholen	7
„ „ bijzondere scholen	4
„ „ gesubsidieerde scholen der Moravische Broeders	29
„ „ „ „ der Roomsch-Katholieke geestelijken	26

In den volgenden staat wordt opgegeven het getal onderwijzers van de verschillende rangen, die bij het gewoon en uitgebreid lager onderwijs werkzaam waren op 31 December 1899—1904.

	1899	1900	1901	1902	1903	1904
Onderwijzers van den 1sten rang.	10	10	10	11	12	10
Onderwijzers van den 2den rang.	11	14	13	14	14	17
Onderwijzers van den 3den rang.	39	42	41	42	44	45
Onderwijzers van den 4den rang.	47	43	49	47	55	54
Onderwijzeressen van den 1sten rang	1	1	1	2	2	2
Onderwijzeressen van den 2den rang.	„	„	„	„	„	„
Onderwijzeressen van den 3den rang	18	24	26	30	35	38
Onderwijzeres van den 4den rang.	24	22	24	28	28	27
Totaal van den 1sten rang	11	11	11	13	14	12
Totaal van den 2den „	11	14	13	14	14	17
Totaal van den 3den „	57	66	67	72	79	83
Totaal van den 4den „	71	65	73	75	83	81
Totaal der 4 rangen . .	150	156	164	174	190	193

Onder de bovenstaande cijfers zijn niet begrepen de scholen bij de Boschnegers, die voor kinderen van Britsch-Indische immigranten, de bewaarscholen en de in § 4 genoemde scholen.

§ 6. *Schoolgaande kinderen.*

Op de scholen voor gewoon en uitgebreid lager onderwijs waren op 31 December 1904 ingeschreven:

in de geheele kolonie:

3795 jongens,

3396 meisjes,

te zamen 7191 leerlingen, tegen 7217 op gelijk tijdstip van 1903; het getal schoolgaande kinderen is derhalve verminderd met 26, te weten vermeerderd met 20 jongens en verminderd met 46 meisjes;

te Paramaribo:

2865 jongens,

2718 meisjes,

te zamen 5583 leerlingen, zijnde bijna 78 pct. van het getal schoolgaande kinderen in de kolonie, tegen 5563 op gelijk tijdstip van 1903. Het getal schoolgaande kinderen is te Paramaribo dus vermeerderd met 20, te weten vermeerderd met 32 jongens en verminderd met 12 meisjes;

in de districten:

930 jongens,

678 meisjes,

te zamen 1608 leerlingen, zijnde ruim 22 pct. van het getal schoolgaande kinderen in de kolonie, tegen 1654 op gelijk tijdstip van 1903. Het getal schoolgaande kinderen in de districten is derhalve verminderd met 46, te weten met 12 jongens en 34 meisjes.

De onderstaande opgaven vermelden de plaatsen van vestiging en de bevolking der districtsscholen op 31 December 1904.

a. *Gouvernementsscholen.*

1°.	op de plantage Nieuw-Meerzorg . .	22	leerlingen;
2°.	„ „ „ Mariënburg. . . .	64	„
3°.	„ „ „ Hanover	22	„
4°.	„ den grond Onverwacht	30	„
5°.	„ „ Onoribo	45	„
6°.	„ het station Domburg	101	„
7°.	„ den grond Hague	34	„
8°.	„ het dorp Totness	33	„
9°.	„ den grond Weltevreden	25	„
10°.	„ de vestigingsplaats Paradise . .	26	„
11°.	„ den grond Ma mère	52	„
12°.	te Nieuw-Nickerie	84	„
	te zamen . .	538	leerlingen.

b. *Scholen der Moravische Broeders.*

1°.	op het etablissement Charlottenburg	65	leerlingen;
2°.	„ „ „ Potribo . . .	37	„
3°.	„ „ „ Leliëndaal . .	30	„
4°.	„ „ „ Nieuw-Amsterdam	75	„
5°.	„ „ „ Saron	66	„
6°.	„ „ „ Bersaba . . .	52	„
7°.	„ „ „ Bergendal . .	34	„
8°.	„ den grond Carolina	32	„
9°.	„ het etablissement Salem. . . .	135	„
10°.	„ „ „ Waterloo . .	50	„
11°.	te Nieuw-Nickerie	146	„
12°.	„ Albina	31	„
13°.	op het etablissement Groningen . .	33	„
	te zamen . . .	786	leerlingen.

c. *Scholen der Roomsch-Katholieke geestelijken.*

1°.	op het etablissement Marianelle. . .	34	leerlingen;
2°.	„ de plantage Mary'shope (de Mariaschool)	69	„
3°.	„ „ „ „ (de St. Theresiaschool)	70	„
4°.	te Nieuw-Nickerie (de St. Alfonsusschool)	42	„
5°.	„ „ (de St. Claraschool)	46	„
6°.	„ Albina (de Gerardus Majellaschool)	23	„
	te zamen . . .	284	leerlingen.

In de districten is, vergeleken met 31 December 1903, de bevolking op de gouvernementsscholen en de scholen der Roomsch-Katholieke geestelijken verminderd met respectievelijk 22 en 25 leerlingen, terwijl zij op die der Moravische Broeders toenam met 1.

In den volgenden staat zijn de schoolgaande kinderen gegroepeerd naar de leeftijden.

LEEFTIJD.	Getal schoolgaande kinderen op 31 December 1904.			
	Jongens.	Meisjes.	Totaal.	Per 100.
beneden 7 jaar	84	54	138	1.92
„ 7 „	478	363	841	11.70
„ 8 „	510	433	943	13.11
„ 9 „	493	447	940	13.07
„ 10 „	470	462	932	12.96
„ 11 „	477	505	982	13.66
„ 12 „	477	490	967	13.45
„ 13 „	372	357	729	10.14
„ 14 „	277	200	477	6.63
„ 15 „	102	69	171	2.38
boven 15 „	55	16	71	0.99

Men had op 31 December 1904 dus:

138 schoolgaande kinderen beneden 7 jaar;
5605 „ „ van 7—12 „
1448 „ „ boven 12 „

Bovenstaande cijfers hebben alleen betrekking op de scholen voor gewoon en uitgebreid lager onderwijs; de scholen tot opleiding van onderwijzers, de ambachtsschool, de scholen voor kinderen van Britsch Indische immigranten, de scholen bij de Boschnegers, de verschillende naaischolen, de teekenschool van den heer Rustwijk en de bewaarscholen zijn daaronder niet begrepen.

Op de 7191 kinderen die op 31 December 1904 de scholen voor gewoon en uitgebreid lager onderwijs bezochten had men 210 gegradueerde onderwijzers, hieronder begrepen die met akten uitsluitend voor speciale vakken. Van de rangonderwijzers was op dien datum 1 (van de gouvernementsscholen te Paramaribo) met buitenlandsch verlof afwezig. Er bleven dus 209 over, dat is gemiddeld 1 gegradueerde onderwijzer op 34.4 leerling, tegen 35.7 in het jaar te voren.

Te Paramaribo had men 174 gegradueerde onderwijzers. Na aftrek van den met verlof afwezigen, bleven er over:

173 gegradueerde onderwijzers op 5583 leerlingen, of
1 „ onderwijzer „ 32,3 leerling, tegen
1 gegradueerden „ „ 32,9 „ in 1903.

In de districten had men:

36 gegradueerde onderwijzers op 1608 leerlingen, of
1 gegradueerden onderwijzer „ 44,7 leerling, tegen
1 „ „ „ 50,1 „ in 1903.

Uit de bijlage blijkt hoe de verhouding was voor elk district en voor de verschillende categorieën van scholen.

Op de hierbedoelde scholen had men op 31 December 1904 op elke 100 leerlingen.

in de geheele kolonie 52,8 jongens en 47,2 meisjes;
te Paramaribo 51,3 „ „ 48,7 „
in de districten 57,8 „ „ 42,2 „

Voor de schoolgaande kinderen van 7—12 jaar waren de cijfers:

in de geheele kolonie 51,8 jongens en 48,2 meisjes;
te Paramaribo 50,1 „ „ 49,9 „
in de districten 57,5 „ „ 42,5 „

Uit den volgenden staat blijkt welke categorieën van kinderen de scholen bezochten en welke de getalsterkte was van elke categorie op 31 December 1902, 1903 en 1904.

		Getal schoolgaande kinderen op ultimo December.			Per 100 op ultimo December.		
		1902.	1903.	1904.	1902.	1903.	1904.
Paramaribo en districten.							
Voor rekening van	particulieren	986	1 003	972	13,8	13,9	13,5
	het Gouvernement	1 910	1 858	1 846	26,7	25,7	25,7
Op de gesubsidieerde scholen der	Moravische Broeders	2 392	2 466	2 512	33,4	34,2	34,9
	Roomsch-Katholieke geestelijken	1 864	1 890	1 861	26,1	26,2	25,9
Paramaribo.							
Voor rekening van	particulieren	978	991	967	17,8	17,8	17,3
	het Gouvernement	1 324	1 310	1 313	24,1	23,5	23,5
Op de gesubsidieerde scholen der	Moravische Broeders	1 653	1 681	1 726	30,1	30,2	30,9
	Roomsch-Katholieke geestelijken	1 543	1 581	1 577	28,1	28,4	28,2
Districten.							
Voor rekening van	particulieren	8	12	5	0,5	0,7	0,3
	het Gouvernement	586	548	533	35,4	33,1	33,1
Op de gesubsidieerde scholen der	Moravische Broeders	739	785	786	44,7	47,5	48,9
	Roomsch-Katholieke geestelijken	321	309	284	19,4	18,7	17,7

In het cijfer 1577 leerlingen op de gesubsidieerde scholen der Roomsch-Katholieke geestelijken te Paramaribo zijn 214 leerlingen begrepen, die tegen betaling op de St. Petrus en Paulusschool, namelijk op de afdeeling voor uitgebreid lager onderwijs, geplaatst waren. In het geheel gingen dus op 31 December 1904 te Paramaribo voor rekening van particulieren 972 + 214 of 1186 kinderen ter school, tegen 991 + 216 of 1207 op 31 December 1903 en 978 + 262 of 1240 op 31 December 1902.
Er is dus achteruitgang in dit getal te constateeren.

Het getal kinderen op de scholen bij de Boschnegers was op 31 December 1904:

	Jongens.	Meisjes	Totaal.
Koffiekamp aan de Boven-Suriname	25	15	40
Gansee " " "	44	41	85
Botopassie " " "	12	14	26
Nieuw-Aurora " " "	12	21	33
Kwattahede " " Saramacca	6	9	15
Langatabbetje " " Marowijne	8	4	12
Totaal	107	104	211

Op de scholen voor kinderen van Britsch-Indische immigranten waren de cijfers op 31 December 1904:

	Jongens.	Meisjes.	Totaal.
Voorstad Combé	34	10	44
Mariënburg	24	9	33
Zoelen	10	"	10
Alliance	33	8	41
Anniestraat (school der Moravische Broeders)	23	3	26
Totaal	124	30	154

Het volgende staatje geeft een overzicht van de bewaarscholen te Paramaribo op 31 December 1904:

Bewaarscholen van:	Jongens.	Meisjes.	Totaal.
De Moravische Broedergemeente voor kinderen van onvermogenden . .	124	133	257
De Roomsch-Katholieke geestelijken voor kinderen van onvermogenden	156	191	347
Totaal. . . .	280	324	604
De Roomsch-Katholieke geestelijken voor andere kinderen	61	61	122
Verschillende particulieren	151	183	334
Totaal. . . .	212	244	456
Totaal generaal. . . .	492	568	1 060

Op de bewaarschool verbonden aan de St. Theresiaschool op Coronie, gingen op 31 December 1904 27 jongens en 27 meisjes, te zamen 54 kinderen; aan die verbonden aan de St. Claraschool te Nieuw-Nickerie 20 jongens en 34 meisjes, te zamen 54 kinderen; aan de bewaarschool der Moravische Broedergemeente te Nieuw-Nickerie 24 jongens en 26 meisjes, te zamen 50 kinderen. Op de bewaarscholen in de districten te zamen dus 71 jongens en 87 meisjes, in het geheel 158 kinderen.
Deze voegende bij die te Paramaribo, komt men voor de bewaarscholen tot een totaal van 1218 kinderen, nl. 563 jongens en 655 meisjes.
Op 31 December 1904 gingen in de geheele kolonie ter school:

4589 jongens,
4185 meisjes,

te zamen 8774 kinderen, tegen 4526, 4152 en 8678 op 31 December 1903.

Hieronder volgt een staat van de mutatiën op de scholen voor gewoon en uitgebreid lager onderwijs in 1904. De scholen bij de Boschnegers en die voor kinderen van Britsch-Indische immigranten zijn hier niet meegerekend.

	Voor het eerst op school geplaatst.			Totaal van al de plaatsingen.			Totaal van al de afschrijvingen.		
	Jongens.	Meisjes.	Totaal.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.
Paramaribo	485	393	878	918	806	1724	886	818	1704
Nickerie	34	31	65	70	72	142	77	85	162
Coronie	22	17	39	55	29	84	72	50	122
Boven-Commewijne en Cottica.	18	15	33	30	22	52	23	6	29
Beneden-Commewijne	12	12	24	38	25	63	62	42	104
Beneden-Para en Beneden-Suriname.	33	15	48	50	23	73	34	21	55
Boven-Para en Boven-Suriname	65	45	110	107	74	181	83	55	138
Marowijne	5	7	12	26	27	53	28	34	62
Saramacca	6	1	7	10	6	16	19	19	38
Totaal	680	536	1216	1304	1084	2388	1284	1130	2414
1903.	628	556	1184	1191	994	2185	1137	983	2120

	Voor het eerst op school geplaatst.			Totaal van al de plaatsingen.			Totaal van al de afschrijvingen.		
	Jongens.	Meisjes.	Totaal.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.
Paramaribo.									
Niet gesubsidieerde particuliere scholen	21	71	92	55	175	230	84	183	267
Gouvernementsscholen	110	89	199	228	179	407	205	186	391
Gesubsidieerde scholen der Moravische Broeders	124	119	243	268	223	491	212	234	446
Gesubsidieerde scholen der Roomsch-Katholieke geestelijken	230	114	344	367	229	596	385	215	600
Totaal	485	393	878	918	806	1724	886	818	1704
1903	449	417	866	871	732	1603	814	724	1538
Districten.									
Gouvernementsscholen	76	55	131	144	100	244	149	117	266
Gesubsidieerde scholen der Moravische Broeders	94	66	160	167	131	298	161	136	297
Gesubsidieerde scholen der Roomsch-Katholieke geestelijken	25	22	47	75	47	122	88	59	147
Totaal	195	143	338	386	278	664	398	312	710
1903	179	139	318	320	262	582	323	259	582

Blijkens den staat werden 2388 leerlingen ingeschreven, waarvan 1216 voor het eerst op school kwamen; dit laatste cijfer omvat zoowel kinderen, welke nog in het geheel geen onderwijs hadden genoten als die welke van bewaarscholen kwamen (ten getale van 393, namelijk 194 jongens en 199 meisjes).

Van de eene school naar de andere *verplaatst* werden 2388—1216 of 1172 leerlingen. Het geheele aantal van de schoollijsten afgeschreven leerlingen bedroeg 2414; trekt men hiervan af het getal verplaatste leerlingen, dan houdt men het getal van hen over, die voor goed de school verlaten hebben, dat is 1242 tegen 1119 in 1903. Onder deze cijfers zijn begrepen zij die de kolonie verlieten al of niet om elders school te gaan.

In het volgend staatje zijn de cijfers over de jaren 1895—1904 samengevat:

	Voor het eerst op school geplaatst.			Voor goed de school verlaten.		
	Jongens.	Meisjes.	Totaal.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.
1895	648	592	1 240	531	517	1 048
1896	623	648	1 271	536	601	1 137
1897	582	608	1 190	542	560	1 102
1898	579	566	1 145	569	582	1 151
1899	513	562	1 075	551	573	1 124
1900	620	582	1 202	575	603	1 178
1901	618	580	1 198	607	478	1 085
1902	581	458	1 039	584	580	1 164
1903	628	556	1 184	574	545	1 119
1904	680	536	1 216	660	582	1 242

§ 7. *Schoolbezoek en schoolverzuim.*

In de bij dit verslag gevoegde bijlage vind men een overzicht van de gemiddelde opkomst per dag en per 100 leerlingen voor Paramaribo en de districten afzonderlijk en naar den aard der scholen.

De gemiddelde opkomst per 100 leerlingen was in 1904:

voor de geheele kolonie	83
„ Paramaribo	83
„ de districten	84

evenals in 1903.

Voor de verschillende categorieën van scholen waren de cijfers per 100 leerlingen:

	in de geheele kolonie.	te Paramaribo.	in de districten.
op de niet-gesubsidieerde particuliere scholen	90	90	„
op de gouvernementsscholen.	81	80	82
op de gesubsidieerde scholen der Moravische Broeders	81	80	83
op de gesubsidieerde scholen der R.-K. geestelijken	86	85	88

Omtrent het cijfer der verzuimen op de gouvernementsscholen zij hier verwezen naar hetgeen daaromtrent werd aangeteekend in de verslagen over 1890 en 1895.

De maatregel door den procureur-generaal genomen om elken dag op de verschillende scholen te Paramaribo door de politie de verzuimen van den vorigen dag te doen opnemen en een onderzoek te doen instellen naar de reden daarvan, werd in 1904 gehandhaafd.

In 1904 werd te Paramaribo tegen 10 personen vervolging ingesteld wegens het veroorzaken van schoolverzuim. Tegen 2 werd de vervolging door den commissaris van politie op de zitting ingetrokken, 2 werden vrijgesproken en de overigen veroordeeld in geldboeten.

In Boven-Para werden om dezelfde reden 5 vervolgingen ingesteld; in al de gevallen hadden veroordeelingen tot geldboeten plaats.

In Saramacca werden 3 personen om dezelfde reden vervolgd. Tegen 2 werd de zaak ingetrokken. De derde werd tot geldboete veroordeeld.

Van 1877 (het jaar van de inwerkingtreding der vigeerende onderwijsverordening, waarbij leerplicht is voorgeschreven) tot 1904 is het getal schoolgaande kinderen in de kolonie met 2569 vermeerderd, terwijl het percentcijfer van de dagelijksche opkomst van 75 tot 83 steeg.

Te Paramaribo steeg in dezelfde tijdruimte de schoolbevolking van 3201 tot 5583, eene vermeerdering dus van 2382; het percentcijfer van de dagelijksche opkomst klom daarbij van 73 tot 83.

In den volgenden staat is voor iedere maand het gemiddeld getal schoolgaande kinderen en de gemiddelde opkomst per dag opgegeven. October is de vacantiemaand. Wegens de groote hitte is er in de maand September te Paramaribo in den namiddag geen school gehouden.

	Januari.	Februari.	Maart.	April.	Mei.	Juni.	Juli.	Augustus.	September.	November.	December.
Gemiddeld getal schoolgaande kinderen:											
a. Paramaribo	5 602	5 643	5 636	5 644	5 685	5 677	5 628	5 596	5 179	5 423	5 586
b. de districten	1 662	1 680	1 718	1 726	1 721	1 695	1 610	1 592	1 630	1 576	1 620
c. de geheele kolonie	7 263	7 323	7 354	7 370	7 406	7 372	7 238	7 188	6 809	6 999	7 206
Gemiddelde opkomst per dag:											
a. Paramaribo	4 631	4 659	4 590	4 708	4 600	4 758	4 772	4 500	4 412	4 485	4 601
b. de districten	1 439	1 432	1 430	1 433	1 441	1 398	1 351	1 326	1 321	1 323	1 327
c. de geheele kolonie	6 070	6 091	6 020	6 141	6 041	6 156	6 123	5 826	5 733	5 808	5 928
Gemiddelde opkomst per 100 per dag.											
a. Paramaribo	83	83	81	83	81	84	85	80	85	83	82
b. de districten	87	85	83	83	84	82	84	83	81	84	82
c. de geheele kolonie	84	83	82	83	82	84	85	81	84	83	82

Tijdelijk gesloten waren:

de Rust en Vredeschool der Moravische Broeders in September;

de gouvernementsschool op Weltevreden van af 13 Juli;

de school der Moravische Broeders te Fort Nieuw-Amsterdam van 1 Juli—1 September;

de school der Moravische Broeders op Bergendal van 1 Maart—1 Augustus;

de Gerardus Majellaschool te Albina gedurende November.

De behandeling van trachoomlijders op school (zie het verslag over 1889) werd in 1904 geregeld voortgezet.

§ 8. *Omvang, aard en toestand van het onderwijs.*

Bij den aanvang van den cursus 1904—1905 werd op de Hendrikschool een zevende klasse geopend (zie het vorige verslag).

In den loop van het jaar verscheen van de hand van de heeren J. W. Lobato en J. Abarbanel, onderwijzers aan de Hendrikschool, een „beknopt overzicht van de aardrijkskunde van Suriname", met een kaartje in kleurendruk op een schaal van 1 : 2500 000, waarop ook de resultaten van de Coppename- en de Saramacca expeditie zijn aangegeven.

Bij resolutie van 28 November 1904, 1ste afdeeling n°. 13357 werd de lijst van de op de Hendrikschool te gebruiken boeken en wel voor de tweede klasse, met dit boekje aangevuld. Ook op de overige gouvernementsscholen en op verscheidene bijzondere scholen werd het in gebruik genomen.

§ 9. *De schoolspaarbank.*

Het saldo in kas bij den inspecteur voor het onderwijs van 1903 was nihil.

Het geheele bedrag van 1 Januari tot 31 December 1904 bij den inspecteur voor het onderwijs gestort was f 4044.

Hiervan werd ter restitutie aan leerlingen of oud-leerlingen uitgekeerd:

aan de St. Jozefsschool	f	14,00
„ „ Wilhelminaschool		25,00
„ „ Mariaschool		55,00
„ „ St Theresiaschool		7,00
te zamen . . .	f	101,00

Er bleef dus over f 3943.

In 1904 werd door den inspecteur in de koloniale spaarbank ten name van den „inspecteur van het onderwijs voor de schoolspaarbank" een bedrag van f 1123 gestort.

In 1903 was op genoemd spaarbankboekje een saldo van f 1394 overgebleven, dat nog niet was overgeschreven op naam van scholieren. Met het in 1904 in de koloniale spaarbank gestorte bedrag van f 1123, maakte dit een som uit van f 2517.

In 1904 werd door de koloniale spaarbank een bedrag van f 1243 op naam van scholieren overgeschreven, zoodat het saldo van het te goed bij de inwerkingtreding van de koloniale postspaarbank f 1274 bedroeg, welk saldo werd overgebracht op een boekje van laatstgenoemde spaarbank, ten name van den „inspecteur voor het onderwijs voor de schoolspaarbank".

Tot 31 December 1904 werd in de koloniale postspaarbank door den inspecteur gestort f 2806, uitmakende met het evengenoemde saldo een bedrag van f 4080, terwijl f 14 bij hem in kas bleef als zijnde bij hem gestort na den laatsten dag waarop de koloniale postspaarbank in 1904 voor den dienst open was.

Door deze spaarbank werd tot 31 December 1904 een bedrag van f 2711 ten name van scholieren overgeschreven, zoodat er een saldo overbleef van f 1369, dat nog niet op naam van scholieren was overgeschreven.

In beide spaarbanken te zamen is dus in 1904 door den inspecteur een bedrag gestort van f 1123 + f 2806 = f 3929, terwijl door beide een bedrag van f 1243 + f 2711 = f 3954 op naam van scholieren werd overgeschreven.

Van de invoering der schoolspaarbank in Mei 1882 tot 31 December 1904 werd door de onderwijzers — na aftrek van de uitkeeringen door den inspecteur gedaan, bij het sluiten van

scholen als anderszins — te zijnen bureele gestort een bedrag van f 109 256, waarvan f 107 873 op naam van scholieren werd overgeschreven.

Op 31 December 1904 namen 2643 scholieren aan het sparen deel, zijnde bijna 37 pct. van het getal schoolgaande kinderen dat op dien dag 7191 bedroeg. Op denzelfden datum waren 1080 leerlingen in het bezit van boekjes van de koloniale postspaarbank, zijnde ruim 15 pct. van het getal schoolgaande kinderen en bijna 41 pct. van het getal deelnemers aan het sparen.

De volgende staat geeft een overzicht van de cijfers voor 1904 voor Paramaribo en de districten elk afzonderlijk en naar den aard der scholen.

	Bedrag in 1904 door de onderwijzers gestort.	Saldo van het in 1903 door de onderwijzers gestorte bedrag.	Bedrag in 1904 op naam van schoolgaande kinderen overgeschreven.	Getal schoolgaande kinderen op 31 December 1904.	Getal deelnemers aan het sparen op school op 31 December 1904.	Per 100 van het getal schoolgaande kinderen.	Getal bezitters van boekjes der koloniale postspaarbank op 31 December 1904.	Per 100 van het getal schoolgaande kinderen.	Per 100 van het getal deelnemers aan het sparen.
Paramaribo	f 2 751	f 1 165	f 2 753	5 583	2 219	40	861	15	39
Nickerie	640	78	636	471	142	30	90	19	63
Coronie	270	64	288	341	125	37	59	17	47
Boven-Commewijne en Cottica	„	„	„	102	„	„	„	„	„
Beneden-Commewijne	214	44	210	116	56	48	25	22	45
Beneden-Para en Beneden-Suriname	„	„	„	141	„	„	„	„	„
Boven-Para en Boven-Suriname	63	43	62	350	96	27	44	13	46
Marowijne	5	„	5	54	5	9	1	2	20
Saramacca	„	„	„	33	„	„	„	„	„
Totaal	f 3 943	f 1 394	f 3 954	7 191	2 643	37	1 080	15	41
Paramaribo en districten.									
Niet gesubsidieerde particuliere scholen	f 905	f 216	f 926	637	128	20	89	14	70
Gouvernementsscholen	2 042	890	2 056	2 181	1 274	58	639	29	50
Gesubsidieerde scholen der Moravische Broeders	198	40	134	2 512	723	29	167	7	23
Gesubsidieerde scholen der Roomsch-Katholieke geestelijken	798	248	838	1 861	518	28	185	10	36
Totaal	f 3 943	f 1 394	f 3 954	7 191	2 643	37	1 080	15	41
Paramaribo.									
Niet gesubsidieerde particuliere scholen	f 905	f 216	f 926	637	128	20	89	14	70
Gouvernementsscholen	1 399	743	1 419	1 643	1 022	62	504	31	49
Gesubsidieerde scholen der Moravische Broeders	193	40	129	1 726	718	42	166	10	23
Gesubsidieerde scholen der Roomsch-Katholieke geestelijken	254	166	279	1 577	351	22	102	6	29
Totaal	f 2 751	f 1 165	f 2 753	5 583	2 219	40	861	15	39
Districten.									
Gouvernementsscholen	f 643	f 147	f 637	538	252	47	135	25	54
Gesubsidieerde scholen der Moravische Broeders	5	„	5	786	5	1	1	„	20
Gesubsidieerde scholen der Roomsch-Katholieke geestelijken	544	82	559	284	167	59	83	29	50
Totaal	f 1 192	f 229	f 1 201	1 608	424	26	219	14	52

In 1904 gaf de koloniale spaarbank op naam van scholieren, wier spaarpenningen een gulden of veelvouden hiervan bedroegen 89 boekjes uit.

Hiervan kwamen te Paramaribo:

op de niet gesubsidieerde scholen	4
„ „ gouvernementsscholen	47
„ „ gesubsidieerde scholen der Moravische Broeders	16
„ „ „ „ „ R.-Kath. geestelijken	7
Totaal	74

in de districten:

op de gouvernementsscholen	4
„ „ gesubsidieerde scholen der Moravische Broeders	4
„ „ „ „ „ R.-Kath. geestelijken	7
Totaal	15

In 1904 gaf de koloniale postspaarbank op naam als voren 262 boekjes uit.

Hiervan kwamen te Paramaribo:

op de niet gesubsidieerde scholen	24
„ „ gouvernementsscholen	140
„ „ gesubsidieerde scholen der Moravische Broeders	24
„ „ „ „ „ R.-Kath. geestelijken	28
Totaal	216

in de districten:

op de gouvernementsscholen	29
„ „ gesubsidieerde scholen der Moravische Broeders	„
„ „ „ „ „ R.-Kath. geestelijken	17
Totaal	46

Van 1029 boekjes van de koloniale spaarbank werden in 1904 de bedragen overgeschreven op de koloniale postspaarbank.

In 1904 bedroeg het aantal stortingen van al de scholen 195, tegen 234 in 1903.

§ 10. *Schoolgebouwen, onderwijzerswoningen, schoolmeubelen en schoolbehoeften.*

Bij resolutie van 29 Juli 1904, IIde Afd. n°. 7934, werd bepaald dat het erf, gelegen aan de Nepveustraat te Paramaribo en bekend als letter F, n°. 150*a*, voortaan met het terrein, waarop de Westerschool staat, één geheel zou uitmaken.

Deze vergrooting van het terrein der school was noodig, omdat het tot de school behoorende erf te klein was om tot speelplaats voor de kinderen te kunnen dienen.

In de groote vacantie van 1904 kwam de vergrooting van de Oranjeschool en de school op Domburg gereed.

In den loop van het jaar werd op de vestigingsplaats la Rencontre een gebouwtje aangekocht, bestemd voor woning van den, wegens het toenemen der schoolbevolking, op Domburg aangestelden onderwijzer van bijstand.

Paramaribo, 1 Mei 1905.

De inspecteur van het onderwijs,

H. D. Benjamins.

Bijlage G².

STAAT

aantoonende het getal scholen, geëxamineerde onderwijzers, schoolgaande kinderen en de verhouding van het getal geëxamineerde onderwijzers tot het getal schoolgaande kinderen op ultimo December 1904, verder het gemiddeld getal schoolgaande kinderen en de gemiddelde opkomst per dag en per 100 in 1904.

	Getal scholen op ultimo December 1904.	Getal geëxamineerde onderwijzers.	Getal schoolgaande kinderen op ult°. December 1904. Jon-gens.	Meis-jes.	Totaal.	Getal leerlingen op 1 geëxamineerden onderwijzer.
Paramaribo	22	173	2 865	2 718	5 583	32
Nickerie	8	11	242	229	471	43
Coronie	5	7	191	150	341	49
Boven-Commewijne en Cottica	2	3	63	39	102	34
Beneden-Commewijne	3	3	74	42	116	39
Beneden-Para en Beneden-Suriname	2	2	86	55	141	71
Boven-Para en Boven-Suriname	8	7	226	124	350	50
Marowijne	2	2	27	27	54	27
Saramacca	1	1	21	12	33	33
Totaal	53	209	3 795	3 396	7 191	34
1903	53	202	3 775	3 442	7 217	36
Paramaribo en districten.						
Niet gesubsidieerde particuliere scholen	5	1) 35	126	511	637	18
Gouvernementsscholen	19	77	1 250	931	2 181	28
Gesubsidieerde scholen der Moravische Broeders	18	63	1 358	1 154	2 512	40
Gesubsidieerde scholen der Roomsch-Katholieke geestelijken	11	34	1 061	800	1 861	55
Totaal	53	209	3 795	3 396	7 191	34
1903	53	202	3 775	3 442	7 217	36
Paramaribo.						
Niet gesubsidieerde particuliere scholen	5	1) 35	126	511	637	18
Gouvernementsscholen	7	2) 63	914	729	1 643	26
Gesubsidieerde scholen der Moravische Broeders	5	3) 47	907	819	1 726	37
Gesubsidieerde scholen der Roomsch-Katholieken	5	4) 28	5) 918	659	5) 1 577	56
Totaal	22	173	2 865	2 718	5 583	32
1903	22	169	2 833	2 730	5 563	33
Districten.						
Gouvernementsscholen	12	14	336	202	538	38
Gesubsidieerde scholen der Moravische Broeders	13	16	451	335	786	49
Gesubsidieerde scholen der Roomsch-Katholieke geestelijken	6	6	143	141	284	47
Totaal	31	36	930	678	1 608	45
1903	31	33	942	712	1 654	50

Gemiddeld getal schoolgaande kinderen in 1904.			Gemiddelde opkomst per dag in 1904.			Gemiddelde opkomst per 100 in 1904.		
Jongens.	Meisjes.	Totaal.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.
3 144	2 439	5 583	2 613	2 009	4 622	83	82	83
245	237	482	206	201	407	84	85	84
206	160	366	170	136	306	83	85	84
70	38	108	56	33	89	80	87	82
87	51	138	70	41	111	80	80	80
73	49	122	58	41	99	79	84	81
217	117	334	185	98	283	85	84	85
27	35	62	25	32	57	93	91	92
26	20	46	19	14	33	73	70	72
4 095	3 146	7 241	3 402	2 605	6 007	83	83	83
3 693	3 408	7 101	3 145	2 780	5 925	85	82	83
155	520	675	138	469	607	89	90	90
1 540	686	2 226	1 244	554	1 798	81	81	81
1 314	1 142	2 456	1 081	904	1 985	82	79	81
1 086	798	1 884	939	678	1 617	86	85	86
4 095	3 146	7 241	3 402	2 605	6 007	83	83	83
3 693	3 408	7 101	3 145	2 780	5 925	85	82	83
155	520	675	138	469	607	89	90	90
1 194	468	1 662	961	375	1 336	80	80	80
866	809	1 675	713	625	1 338	82	77	80
929	642	1 571	801	540	1 341	86	84	85
3 144	2 439	5 583	2 613	2 009	4 622	83	82	83
2 772	2 701	5 473	2 364	2 191	4 555	85	81	83
346	218	564	283	179	462	82	82	82
448	333	781	368	279	647	82	84	83
157	156	313	138	138	276	88	88	88
951	707	1 658	789	596	1 385	83	84	84
921	707	1 628	781	589	1 370	85	83	84

AANMERKINGEN.

In dezen staat zijn niet begrepen de scholen tot opleiding van onderwijzers, de ambachtsschool, de bewaarscholen, de scholen bij de Boschnegers, die voor kinderen van Britsch-Indische immigranten, de naai- en breischolen en de teekenschool van den heer Rustwijk.

1) Hieronder begrepen 1 onderwijzeres met akte alleen voor het Engelsch en 10 onderwijzeressen met akte alleen voor de handwerken voor meisjes. Zonder deze wordt de verhouding tot het getal leerlingen 1 : 27.

2) Hieronder begrepen 1 onderwijzer met akte alleen voor het teekenen en 1 onderwijzeres met akte alleen voor de handwerken voor meisjes. Zonder deze wordt de verhouding tot het getal leerlingen 1 : 27.
Onder het cijfer 63 zijn niet begrepen 1 onderwijzer die met buitenlandsch verlof afwezig was.

3) Hieronder begrepen 1 onderwijzeres met akte alleen voor de handwerken voor meisjes. Zonder deze wordt de verhouding tot het getal leerlingen 1 : 38.

4) Hieronder begrepen 3 onderwijzeressen met akte alleen voor de handwerken voor meisjes. Zonder deze wordt de verhouding tot het getal leerlingen 1 : 63.

5) Hieronder begrepen 214 jongens die tegen betaling op de St. Petrus en Paulusschool te Paramaribo geplaatst waren.

Bijlage G³.

STAAT aantoonende het getal schoolgaande kinderen en het schoolbezoek in Suriname van 1878 tot 1904.

JAREN.	Gemiddeld getal schoolgaande kinderen.			Gemiddeld schoolbezoek.			Gemiddeld schoolbezoek per 100 in de geheele kolonie.	Getal schoolgaande kinderen op 31 December in de geheele kolonie. 1)	Aanmerkingen.
	Paramaribo.	Districten.	Geheele kolonie.	Paramaribo.	Districten.	Geheele kolonie.			
1878	3 404	1 454	4 858	2 482	1 162	3 644	75	5 407	1) Hieronder begrepen de bewaarscholen, de scholen bij de Boschnegers en die voor kinderen van Britsch-Indische immigranten, in 1878 en 1879 evenwel zonder de scholen bij de Boschnegers.
1879	3 636	1 471	5 107	2 683	1 138	3 820	75	5 645	
1880	3 667	1 511	5 178	2 724	1 182	3 906	75	5 777	
1881	3 816	1 612	5 428	2 937	1 295	4 232	78	5 931	
1882	3 775	1 550	5 325	2 825	1 216	4 041	76	5 741	
1883	3 773	1 508	5 281	2 830	1 197	4 027	76	5 865	
1884	3 863	1 422	5 285	2 894	1 117	4 011	76	5 955	
1885	3 971	1 223	5 194	3 015	977	3 992	77	5 768	
1886	4 124	1 244	5 368	3 155	972	4 127	77	5 886	
1887	4 210	1 178	5 388	3 307	927	4 234	79	6 101	
1888	4 234	1 227	5 461	3 246	1 013	4 259	78	6 268	
1889	4 388	1 333	5 721	3 432	1 100	4 532	59	6 479	
1890	4 545	1 340	5 885	3 557	1 059	4 616	78	6 869	
1891	4 647	1 317	5 964	3 519	973	4 492	75	7 062	
1892	4 803	1 389	6 192	3 765	1 057	4 822	78	7 273	
1893	5 021	1 468	6 489	3 960	1 172	5 132	79	7 630	
1894	5 245	1 523	6 768	4 150	1 251	5 401	80	7 883	
1895	5 412	1 557	6 969	4 257	1 272	5 529	79	8 250	
1896	5 459	1 665	7 114	4 349	1 373	5 722	80	8 512	
1897	5 572	1 650	7 222	4 545	1 330	5 875	81	8 593	
1898	5 622	1 631	7 253	4 650	1 347	5 997	83	8 621	
1899	5 504	1 612	7 116	4 649	1 357	6 006	84	8 507	
1900	5 555	1 622	7 177	4 631	1 343	5 974	83	8 543	
1901	5 543	1 663	7 206	4 635	1 376	6 011	83	8 661	
1902	5 574	1 633	7 207	4 531	1 362	5 893	82	8 584	
1903	5 473	1 628	7 101	4 555	1 370	5 925	83	8 678	
1904	5 583	1 658	7 241	4 622	1 385	6 007	83	8 774	

Bijlage H[1].

STAAT

aantoonende het aantal sterfgevallen en geboorten in de verschillende districten gedurende 1904, met aanduiding van het verschil tusschen geboorte en sterfte.

DISTRICTEN.	Bevolking.	Overleden (zonder de levenloos geborenen).	LEEFTIJD DER OVE[LEDENEN]						
			beneden 1 jaar.	van 1 tot beneden de 3 jaar.	van 3 tot beneden de 10 jaar.	van 10 tot beneden de 20 jaar.	van 20 tot beneden de 30 jaar.	van 30 tot beneden de 40 jaar.	van 40 tot beneden de 50 jaar.
Nickerie	5 708	100	29	8	5	5	10	13	5
Coronie	2 111	38	8	2	„	2	6	3	4
Beneden-Saramacca	4 167	66	9	7	„	6	12	5	7
Boven-Saramacca	699	36	2	„	1	2	14	6	6
Beneden-Suriname	5 384	103	21	4	6	10	12	24	6
Beneden-Para	4 049	35	10	4	4	1	2	1	9
Boven-Para	3 633	94	22	9	2	7	8	15	4
Boven-Suriname	2 398	73	10	3	4	3	9	9	17
Beneden-Commewijne	8 705	154	39	13	6	15	22	27	10
Boven-Commewijne	1 174	17	2	1	2	2	1	2	2
Cottica	2 005	43	9	5	2	2	3	3	3
Marowijne	515	31	4	2	„	2	6	10	3
	40 548	790	165	58	32	57	105	118	76

Meer geboren da[n]

...den de 50 jaar.	LEDENEN. van 50 tot beneden de 60 jaar.	van 60 tot beneden de 70 jaar.	van 70 jaar en daarboven.	van onbekenden ouderdom.	Sterfte in verhouding tot de bevolking.	GEBOORTE Mannelijke kunne.	Vrouwelijke kunne.	Totaal.	Verschil tusschen geboorte en sterfte in de verschillende districten. Meer geboren dan overleden.	Meer overleden dan geboren.	AANMERKINGEN.
5	6	12	7	»	1.75	113	108	221	121		
4	2	1	9	1	1.80	31	35	66	28		
7	2	10	4	4	1.58	81	81	162	96		
6	2	3	»	»	5.15	10	9	19	»	17	
6	8	3	8	1	1.92	82	111	193	90		
9	2	2	»	»	0.86	49	48	97	62		
4	8	5	14	»	2.59	62	59	121	27		
17	9	3	6	»	3.04	38	34	72	»	1	
10	7	7	8	»	1.77	158	148	306	152		
2	2	3	»	»	1.45	20	20	40	23		
3	5	4	5	2	2.14	28	38	66	23		
3	»	1	»	3	6.02	10	8	18	»	13	
76	53	54	61	11	1.94	682	699	1 381	622	31	

...n da[n] Overleden 591.

Bijlage H².

GEBOORTE en STERFTE naar leeftijd en doodsoorzaken te Paramaribo in 1904.

Leeftijd en oorzaak van den dood.	Mannen.	Vrouwen.	Totaal.
Levenloos aangegeven	88	61	149
Beneden 1 jaar	83	77	160
Van 1 tot beneden de 3 jaren	17	28	45
„ 3 „ „ „ 10 „	27	19	46
„ 10 „ „ „ 20 „	22	28	50
„ 20 „ „ „ 30 „	64	41	105
„ 30 „ „ „ 40 „	82	48	130
„ 40 „ „ „ 50 „	73	40	113
„ 50 „ „ „ 60 „	80	44	124
„ 60 „ „ „ 70 „	54	57	111
„ 70 en daarboven	43	77	120
Onbekende ouderdom	7	2	9
	640	522	1162
1. Febris typhoidea	1	„	1
2. Typhus exanthematicus	„	„	„
3. Febr. intermitt., malaria cachexie.	25	7	32
4. Pokken	„	„	„
5. Mazelen	„	„	„
6. Roodvonk	„	„	„
7 Gele koorts	„	„	„
8. Kinkhoest	„	„	„
9. Diphtherie	„	„	„
10. Dysenteria	2	„	2
11. Influenza	1	3	4
12. Longtuberculose	69	38	107
13. Andere vormen van tuberculose.	3	2	5
14. Kanker en andere maligne term.	7	24	31
15. Meningitis	15	13	28
16. Apoplexie en hersenverweeking.	10	12	22
17. Organische hartgebreken	41	27	68
18. Acute bronchitis	6	10	16
19. Chronische bronchitis	11	4	15
20. Pneumonia	7	14	21
21. Ziekte der maag	„	„	„
22. Ziekte der spijsvert. organen.	86	72	(1) 158
23. Anchylostomiasis	15	8	23
24. Hernia, darmocelusie.	„	„	„
25. Levercirrhose	15	6	21
26. Nephritis-morb. Bright	52	41	93
27. Kraamvrouwenkoorts	„	„	„
28. Andere ziekten der zwangerschap.	„	5	5
29. Aangeboren zwakte en gebreken.	27	17	44
30. Ruggemergslijden	1	1	2
31. Stuipen	6	9	15
32. Klem	6	1	7
33. Debilitas-ouderdomsgebreken	49	83	132
34. Gewelddadige dood	9	2	11
34*bis*. Zelfmoord	„	„	„
35. Andere ziekten	30	29	59
36. Onbekende oorzaken	51	40	91
	545	468	1013

(1) Waaronder 58 kinderen beneden 2 jaar.

Totaal overleden met levenloos aangegeven	1 162
Aantal „ „ „ „ op 1000 inwoners	34,94
Totaal geboren met inbegrip der levenloos aangegeven	1 183
Bevolking op 31 December 1904 te Paramaribo	33 255
Aantal geboren met inbegrip der levenloos aangegeven op 1000 inwoners	35,54

Bijlage I.

MILITAIRE GENEESKUNDIGE DIENST IN SURINAME.

Aan het jaarverslag van den chef van den militairen geneeskundigen dienst wordt het volgende ontleend:

Op den 1sten Januari 1904 was het personeel van den militairen geneeskundigen dienst samengesteld als volgt:

de officier van gezondheid 1ste klasse O. A. Peters, als chef van dienst, was met verlof in Europa, zijne functiën werden tijdelijk waargenomen door den officier van gezondheid 2de klasse dr. E. A. Koch;

de districts-geneesheer O. A. von Königslöw, arts, de geneesheer H. A. J. Laret;

de militaire apothekers 2de klasse D. G. J. Bolten en J. L. Heyl;

de gepensionneerde kapitein van het Nederlandsch-Indische leger Ph. Silvergieter Hoogstad als administrateur van het militair hospitaal te Paramaribo;

allen te Paramaribo;

de officier van gezondheid 2de klasse G. F. van Laaren te Nieuw-Nickerie;

de districts-geneesheer D. Hartogh, arts, te fort Nieuw-Amsterdam;

de districts-geneesheer H. W. Weytingh, te Albina.

In den loop van het jaar kwamen daarin de volgende veranderingen:

de tijdelijk benoemde officier van gezondheid 2de klasse A. E. Samson kwam begin Mei uit Nederland en enkele dagen daarna in functie;

de districts-geneesheer H. A. J. Laret vertrok in de maand Juni naar Albina ter vervanging van den districts-geneesheer H. W. Weytingh, die naar Nickerie was overgeplaatst om den repatrieerenden officier van gezondheid 2de klasse G. F. van Laaren te vervangen.

In de plaats van den geneesheer H. A. J. Laret werd aan het hospitaal te Paramaribo geplaatst de oudste leerling der geneeskundige school, de geneeskundige E. R. de Vries, die in het begin van Augustus naar het district Coronie werd overgeplaatst.

In de vacature die daardoor ontstond, werd voorzien door den oudsten leerling der geneeskundige school P. C. Flu aan het hospitaal werkzaam te stellen.

In den loop van de maand Juli werd de officier van gezondheid 2de klasse dr. E. A. Koch bevorderd tot officier van gezondheid 1ste klasse.

De districts-geneesheer H. W. Weytingh kwam in de maand November wegens ziekte naar Paramaribo; zijne functiën te Nickerie werden waaargenomen door den districts-geneesheer de la Parra.

De officier van gezondheid 1ste klasse O. A. Peters, met verlof in Nederland, werd met ingang van 1 Januari 1905 van zijn detacheering ontheven.

Na zeer veel mutatiën was de dienst op 1 Januari 1905 als volgt geregeld:

de officier van gezondheid 1ste klasse dr. E. A. Koch, als chef van dienst;

de tijdelijk officier van gezondheid 2de klasse A. E. Samson;

de districts-geneesheer O. A. von Königslöw, arts;

de geneeskundige P. C. Flu;

de militaire apothekers 2de klasse D. G. J. Bolten en J. L. Heyl;

de gepensionneerde officier van het Nederlandsch-Indische leger Ph. Silvergieter Hoogstad als administrateur van het militair hospitaal te Paramaribo;

de districts-geneesheer H. W. Weytingh te Nieuw-Nickerie

de districts-geneesheer H. A. J. Laret te Albina;

de districts-geneesheer D. Hartogh, arts te fort Nieuw-Amsterdam.

Hoewel in de omliggende landen en vooral in Britsch-Guyana de pokken vrij ernstig hebben geheerscht, zijn er te Paramaribo geen gevallen van deze ziekte voorgekomen, hetgeen waarschijnlijk toe te schrijven is aan de met ernst doorgevoerde quarantaine-maatregelen.

Met besmettelijke ziekten had men in het militair hospitaal te Paramaribo niet te kampen, (vaccinatie werd aldaar zooveel mogelijk bij klinische en poliklinische patiënten verricht), alleen werden evenals vorige jaren personen, verdacht lijdende te zijn aan de ziekte der melaatschheid, naar het militair hospitaal gezonden, om dan na keuring, als zij besmet verklaard werden, naar de Gouvernements-inrichting op Groot-Chatillon of naar eene particuliere inrichting ter verpleging van lepralijders gezonden te worden.

In 1904 werd aan het hospitaal eene operatiekamer, waaraan dringende behoefte bestond, bijgebouwd en ingericht.

De opleiding van militairen tot hospitaalsoldaat en in de eerste hulp bij ongelukken had, wegens het groote gebrek aan officieren van gezondheid en de drukke werkzaamheden, niet zeer geregeld plaats.

De lessen aan de geneeskundige school werden geregeld in het militair hospitaal gegeven en de oudste leerlingen deden, evenals in vorige jaren, met den geneesheer dienst op de zalen.

De cursus tot opleiding van vroedvrouwen eindigde in den loop van het jaar 1904 en door alle acht leerlingen werd met goed gevolg het examen als vroedvrouw afgelegd.

Het aantal verpleegden bedroeg 5420 tegen 4975 in 1903, het aantal verpleegdagen per patient daalde van 25,4 tot 20,6 en bedroeg in het geheel in 1903 126 865 en in 1904 112 428, zoodat, hoewel het aantal binnengekomen patiënten met ± 500 vermeerderde, het aantal verpleegdagen met ruim 14 000 is verminderd.

Verpleegd werden:

	1904.	1903.	1902.
infanteristen	321	347	340
Harer Majesteits zeemacht . . .	„	3	„
politiebeambten	287	244	212
civielen voor rekening van den lande	3911	3445	2886
civielen voor rekening van zich zelf of van anderen	901	936	893
Totaal . . .	5420	4975	4331

De meest voorkomende ziekten onder militairen waren geslachtsziekten en malaria.
Als ongeschikt voor den dienst werden 8 militairen afgekeurd.
Uit het militair hospitaal werden 13 patiënten als lijdende aan de ziekte der melaatschheid naar Chatillon en 1 naar Bethesda geëvacueerd, terwijl van de verpleegden 13 als verdacht lijdende te zijn aan krankzinnigheid ter observatie naar het gesticht Wolffenbuttel werden overgebracht.
Het aantal overledenen bedroeg 305 tegen 216 in het jaar tevoren
In de kraamafdeeling van het militair hospitaal kwamen voor 72 normale en 9 kunstmatige bevallingen, waarbij 81 kinderen werden geboren, waarvan 18 levenloos.
Van de moeders herstelden 77 en overleden 4. Op 31 December 1904 waren er nog 7 vrouwen in de afdeeling, die nog niet bevallen waren.
Het aantal verrichte operatiën bedroeg 795, tegen 630 in het jaar te voren.
Het aantal gereedgemaakte recepten bedroeg:

voor den binnendienst:

	1904.	1903.	1902.
militairen	1 415	1 917	995
civielen	20 711	21 470	16 487
	22 126	23 387	17 482

en voor den buitendienst:

	1904.	1903.	1902.
militairen	5 454	5 300	4 636
civielen	8 374	9 493	10 561
	13 828	14 793	15 197
totoal . . .	35 954	38 180	32 679

Het aantal patiënten in den buitendienst bedroeg 931, tegen 751 in het vorige jaar.
Verklaringen van ongeschiktheid werden opgemaakt voor 9 militairen, sterfgevallen hadden in den buitendienst niet plaats.

Fort Nieuw-Amsterdam. De algemeene gezondheidstoestand was gunstig. In de ziekenzaal werden 70 militairen behandeld, waarvan er 15 naar het militair hospitaal werden geëvacueerd en de anderen hersteld werden ontslagen.
In den buitendienst werden 80 mannen, 25 vrouwen en 19 kinderen behandeld, waarvan herstelden 79 mannen, 24 vrouwen en 18 kinderen.
Overleden zijn 1 militair aan insufficientia cordis en 1 kind aan enteritis, terwijl 1 vrouw onder behandeling bleef.
De meest voorkomende ziekte was malaria.

Albina. De algemeene gezondheidstoestand was gunstig, alleen zijn enkele gevallen van malaria voorgekomen.

In de infirmerie werden verpleegd:

militairen	18
politieagenten	2
behoeftigen	69
gevangenen	7
particulieren	67
totaal . . .	163

Waarvan en wel van de behoeftigen en particulieren 9 zijn overleden; namelijk 1 aan apoplexia, 5 aan marasmas, 1 aan phtysis pulmonum, 1 aan lues cerebri en 1 aan cachecsia.

Nickerie. De gezondheidstoestand was over het algemeen goed.

In de infirmerie werden verpleegd:

militairen	18
behoeftigen	207
gestraften	10
particulieren	36
schepelingen	4
totaal . . .	275

Waarvan er 25 naar Paramaribo werden geëvacueerd en 21 zijn overleden. Een 47tal kleinere kunstbewerkingen werden verricht.
In den buitendienst kwamen geen belangrijke ziektegevallen voor.

Bijlage J.

STAAT van de in 1904 ontvangen passage- en vrachtgelden op de koloniale vaartuigen.

TRAJECT.	Ontvangen.			Berekening van de passage en vracht aan *kosteloos* vervoerde personen en goederen.		
	passage-gelden.	vracht-gelden.	Totaal.	passage-gelden.	vracht-gelden.	Totaal.
Paramaribo—Demerara via Nickerie (om de *twee* weken	f 8 974,87	f 11 360,47	f 20 335,34	f 3 387,70	f 1 712,93	f 5 100,63
Paramaribo—Albina (om de *twee* weken) . . .	12 417,57^5	8 407,25^5	20 824,83	3 627,50	3 292,19	6 919,69
Paramaribo—Coronie (om de *vier* weken) . . .	1 343,50	1 115,43	2 458,93	419,50	224,20	643,70
Paramaribo—Nickerie via Coronie (om de *vier* weken	2 706,37^5	4 323,43^5	7 029,81	1 093,50	538,15	1 631,65
Paramaribo—Nickerie (betrof een reis van het stoomschip *Paramaribo*, die niet naar Demerara werd voortgezet, wegens quarantaine) . . .	365,95	649,92	1 015,87	288,80	262,15	550,95
Paramaribo—Demerara (dokreis)	149,42^5	509,17^5	658,60	2 431,50	14,05	2 445,55
Paramaribo—Curaçao (saldo van een reis in 1903).	45,75	375,00	420,75	»	»	»
Paramaribo—Commewijne en Cottica (dagelijks).	26 156,09	5 433,93	31 590,02	5 847,74^5	1 563,72	7 411,46^5
Paramaribo—Boven-Suriname (*drie* malen 's weeks)	5 471,29^5	713,88^5	6 185,18	1 478,08^5	135,64	1 613,72^5
Stations boven Sommelsdijk (onderling) . . .	121,55	50,86	172,41	»	»	»
Dienst op de Nickerierivier (tijdelijk) . . .	269,82^5	11,38	281,20^5	1,80	»	1,80
	f 58 022,20^5	f 32 950,74	f 90 972,94^5	f 18 576,13	f 7 743,03	f 26 319,16

Bijlage K.

VERGELIJKING van de raming der ontvangsten en uitgaven voor de kolonie Suriname in 1904 met de op den 30 April 1905 bekende uitkomsten.

	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF EN ONTVANGST.	Raming voor 1904.	Voorloopige uitkomst.
	Uitgaven.		
I.	Gouvernements-secretarie, Koloniale Staten en algemeene dienst	f 169 994,00	f 184 651,24^{5}
II.	Justitie en Politie	376 307,00	365 569,54^{5}
III.	Schutterij te Paramaribo	6 610,00	6 475,87
IV.	Administratie van financiën	357 419,55	338 715,87
V.	Immigratie en kolonisatie	58 386,00	91 464,58
VI.	Eeredienst, onderwijs, armenzorg en burgerlijke geneeskundige dienst	633 705,80	647 171,03
VII.	Bouwdepartement	2 757 359,31	2 677 191,78^{5}
VIII.	Koloniale vaartuigen, betonning, bebakening, seinwezen en brandweer	365 839,64	412 905,72^{5}
IX.	Pensioenen, wachtgelden, onderstanden en toelage	239 537,09^{5}	249 822,06^{5}
X.	Onvoorziene uitgaven	50 000,00	32 597,08^{5}
		f 5 015 158,39^{5}	f 5 006 564,80
	Ontvangsten.		
	A. *Directe en indirecte belastingen.*		
a.	Personeele belasting	f 65,000 00	f 51 022,50^{5}
b.	Patentrecht	26 000,00	27 343,75
c.	Belasting op de huurwaarde van huizen te Paramaribo en op die van huizen, gebouwen en erven te Nieuw-Nickerie	43 000,00	47 808,81
d.	Paardengeld	600,00	450,00
e.	Accijns op het binnenlandsch gedistilleerd	165 000,00	154 499,60
f.	Invoerrechten	1 175 000,00	1 145 570,03^{5}
g.	Belasting op goud	52 000,00	57 427,06

	BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF EN ONTVANGST.	Raming voor 1904.	Voorloopige uitkomst.
h.	Weeg-, rooi en bergloonen en entrepotrechten	f 8 000,00	f 8 697,95^{5}
i.	Zegelrechten	53 000,00	48 769,30^{5}
k.	Geneeskundige belasting	45 000,00	30 262,00
l.	Successie- en overgangsrechten	15 000,00	3 399,97^{5}
m.	Begrafenisrechten	1 300,00	1 198,75
n.	Recht op verlotingen	100,00	40,00
o.	Opbrengst van de gouvernementsschool voor uitgebreid lager onderwijs	22 000,00	14 268,00
p.	Opbrengst van de tweede gouvernementsschool voor uitgebreid lager onderwijs (van Sypesteynschool)	6 000,00	5 760,00
q.	Opbrengst van de geneeskundige school	900,00	600,00
r.	Hondenbelasting	1 300,00	1 503,25
	B. *Inkomsten van onderscheiden aard.*		
a.	Passage- en vrachtgelden voor het vervoer van koloniale vaartuigen	115 000,00	90 972,94^{5}
b.	Als voren per kolonialen spoorweg	*Memorie.*	»
c.	Opbrengst der posterij	32 000,00	31 591,61^{5}
d.	Opbrengst van de telephoon	6 500,00	6 996,46^{5}
e.	Opbrengst van het abattoir	5 000,00	5 118,43^{5}
f.	Opbrengst van huren, erfpachten, verkoopingen van domeinen en afkoop van zakelijke rechten	23 000,00	18 615,28^{5}
g.	Concessierecht tot het ontginnen van balata op domeingrond	35 000,00	54 834,40
h.	Concessierecht tot het ontginnen van delfstoffen op domeingrond	120 000,00	103 769,32
i.	Landtaxen of akkergelden	9 000,00	7 334,14
j.	Inhoudingen (korting en storting) voor pensioen	88 000,00	98 096,97
k.	Terugbetaling van voorschotten	20 000,00	9 436,88
l.	Restitutie van kosten van materieel, enz. bij het tot stand brengen van aansluitingen van particulieren aan gouvernements-telephoonlijnen	2 000,00	1 094,58
m.	Boeten, opbrengst van verbeurdverklaringen en terugbetaling van voorloopig betaalde justitie- en proceskosten	6 000,00	4 883,67
n.	Griffierechten, te verantwoorden aan de koloniale kas	1 300,00	1 328,50
o.	Salarissen van den hypotheekbewaarder, te verantwoorden aan de koloniale kas	2 000,00	2 028,74^{5}
p.	Leges, te heffen ter gouvernementssecretarie	5 000,00	4 125,37^{5}
q.	Ontvangsten van den secretaris der geneeskundige commissie	500,00	80,00
r.	Justeerloonen van den ijker	200,00	288,10
s.	Opbrengst van scheepvaartformulieren	300,00	388,50
t.	Restitutie der kosten voor het gebruik en het verhuren van gereedschappen, werktuigen en verbruikte materialen van het departement der koloniale vaartuigen ten behoeve van anderen, mitsgaders ontvangen gelden wegens verkochte materialen en steenkolen en voor toegangskaartjes tot den kolonialen afvaartsteiger	1 000,00	4 614,58
u.	Sleeploon van vaartuigen door de stoomschepen van het departement der koloniale vaartuigen	600,00	100,00
v.	De helft van het werkloon der gevangenen	200,00	107,00
w.	Agio op verkochte gouvernementswissels	*Memorie.*	4 086,89^{5}
x.	Eindtaxes van de Compagnie française des cables télégraphiques	600,00	646,40
y.	Opbrengst van port d'armes	2 000,00	2 064,00

BENAMING DER ONDERWERPEN VAN UITGAAF EN ONTVANGST.		Raming voor 1904	Voorloopige uitkomst.
z.	Opbrengst van gouvernementsstalweiden	f 750,00	f 1 010,50
aa.	Opbrengst van marktvergunningen	6 000,00	5 936,90
bb.	Opbrengst van aan particulieren verhuurde winkelgebouwen	1 300,00	1 750,00
cc.	Aandeel der eigenaren van plantages in het district Beneden-Commewijne in de kosten van onderhoud van den rijweg van fort Nieuw-Amsterdam naar Spieringshoek	2 100,00	1 114,65
cc. bis	Overschot van het nog niet te gelde gemaakte gedeelte van de kapitalen, afkomstig van het voormalig West-Indisch pensioenfonds	*Memorie.*	
dd.	Opbrengst van de leening voor productieve werken	189 500,00	
ee.	Overschrijving van een bedrag van f 23 265,81 in 1902 ontvangen, doch niet besteed voor productieve werken	23 265,81	23 265,81
ff.	Bijdrage van belanghebbenden in de jaarlijksche kosten van het laboratorium voor plant- en scheikundige onderzoekingen	5 000,00	2 477,00
gg.	Hetgeen van den Staat wordt geleend tot het aanleggen en exploiteeren van een spoorweg van Paramaribo tot aan de Surinamerivier bij Kadjoe en het verrichten eener exploitatie in het Lawagebied	2 100 000,00	2 089 201,18
hh.	Opbrengst van de activa der Maatschappij Suriname	*Memorie.*	10 798,82
ii.	Teruggave van de uit de koloniale kas bestreden kosten ten behoeve van de koloniale postspaarbank	3 830,00	3 099,85
kk.	Verschillende ontvangsten	3 500,00	7 272,79[5]
	Rente ($^1/_2$ jaar) van de kapitalen van het voormalig West-Indisch pensioenfonds	»	2 116,10
	Ontvangen wegens realiseering van een gedeelte van de kapitalen, afkomstig van het voormalig West-Indisch pensioenfonds	»	70 831,67
		f 4 489 645,81	f 4 270 101,07
	Af wegens overschrijving op een volgend dienstjaar	»	6,17[5]
			f 4 270 094,89[5]
	Bijdrage uit 's Rijks schatkist tot aanvulling van de koloniale geldmiddelen	525 512,58[5]	736 469,90[5]
		f 5 015 158,39[5]	f 5 006 564,80

Bijlage L.

EXTRACT uit het verslag van de koloniale postspaarbank over het jaar 1904.

Aan het verslag van de koloniale postspaarbank over 1904 wordt het volgende ontleend.

De instelling, opgericht bij verordening van 11 Juli 1903 (*Gouvernementsblad* n°. 44), trad, ingevolge de resolutie van 9 Februari 1904 n°. 1693 (*Gouvernementsblad* n°. 8), in werking op den 1sten April 1904, met ingang van welken datum de koloniale spaarbank opgericht bij resolutie van 13 Augustus 1879 L. A. n°. 2 (*Gouvernementsblad* n°. 29), in liquidatie overging.

Bij verordening van 11 Juli 1903 (*Gouvernementsblad* n°. 45) werden bepalingen vastgesteld omtrent den overgang van laatstgenoemde in de koloniale postspaarbank.

Ter uitvoering van de verordening, waarbij de koloniale postspaarbank werd opgericht, werden bij besluit van 9 Februari 1904 (*Gouvernementsblad* n°. 9) de noodige bepalingen gemaakt, terwijl bij gouvernements-resolutie van 30 Maart 1904, IIIde afdeeling, n°. 3580, eene „verzameling van voorschriften voor de ambtenaren, belast met de uitvoering van den dienst der koloniale postspaarbank" werd vastgesteld.

Bij resolutie van 17 Februari 1904, IIIde afdeeling, n°. 1988, werden door den Gouverneur tot leden van den raad van toezicht op de koloniale postspaarbank benoemd: de heeren D. Coutinho en P. ter Laag.

Tot regeling van de werkzaamheden van den raad werden bij gouvernements-resolutie dd. 2 April 1904, IIIde afdeeling, n°. 3690, voorschriften vastgesteld.

Volgens rooster, door den raad opgemaakt, zal het lid de heer P. ter Laag, het eerst aftreden.

Gedurende het jaar 1904 werden 4 vergaderingen van den raad van toezicht gehouden.

In de verordening van 11 Juli 1903 (*Gouvernementsblad* n°. 44) werden bij verordening van 29 October 1904 (*Gouvernementsblad* n°. 57) eenige wijzigingen aangebracht.

Op den 1sten April 1904 gingen, ingevolge het bepaalde bij art. 1 der verordening van 11 Juli 1903 (*Gouvernementsblad* n°. 45), de baten zoowel als de lasten van de koloniale spaarbank over aan de koloniale postspaarbank en werden door eerstgenoemde aan laatstgenoemde overgedragen:

Als bezittingen:

aan contanten		f 3 877,09	
„ effecten:			
3 pct. inschrijving in de grootboeken der N. W. S. nominaal f 386 000	f 356 269,50		
rente 6 maanden 1903	5 793,00		
„ 3 „ 1904	2 896,50		
69 aandeelen in de 5 pct. geldleening ten behoeve van het immigratiefonds à f 500	34 500,00		
3 idem, idem, à f 100	f 300,00		
rente 3 maanden	435,00		
			f 400 194,00
gelden door de hoofddirectie der Surinaamsche bank op prolongatie uitgezet			138 000,00
totaal			f 542 071,09

Schulden:

aan de gezamenlijke inleggers het saldo tegoed op ultimo Maart 1904		f 600 677,55
aan de Surinaamsche bank het saldo harer rekening ad	f 32 551,08	
verminderd met nog te vorderen rente ad	397,35	
	f 32 153,73	
en vermeerderd met nog verschuldigde onkosten	16,55	
		32 170,28
totaal		f 632 847,83

zoodat de schulden f 90 776,74 meer bedroegen dan de bezittingen.

De hierboven gegeven cijfers stemmen niet geheel overeen met die, voorkomende op de balans dd. 31 Maart 1904 opgemaakt door de koloniale spaarbank, omdat daarin geen rekening werd gehouden met de op ultimo Maart 1904 haar toekomende maar nog niet geïnde rente van belegde gelden.

Van de gelegenheid aan inleggers der koloniale spaarkas gegeven om, ingeval zij als inleggers in de koloniale postspaarbank wenschen te worden beschouwd, hunne spaarbankboekjes in te leveren ter verkrijging van een spaarbankboekje van de koloniale postspaarbank, werd een ruim gebruik gemaakt.

Volgens opgave van de koloniale spaarbank, waren er op ultimo Maart 1904 in omloop 7296 door haar uitgegeven boekjes met een totaal tegoed van f 600 677,55.

Van af 1 April tot ultimo December 1904 werden ter verkrijging van boekjes van de koloniale postspaarbank ingeleverd 3895 boekjes van de koloniale spaarbank met een tegoed van f 435 369,66.

Door liquidateuren van de koloniale spaarbank werd in datzelfde tijdvak aan inleggers het tegoed op 1098 boekjes uitbetaald tot een gezamenlijk bedrag van f 91 886,14⁵, benevens

een bedrag van f 210,27 als na 1 April 1904 op die boekjes te goed gemaakte rente.

Op ultimo December 1904 waren derhalve nog in omloop 2303 boekjes van de koloniale spaarbank met een tegoed van f 73 421,72⁵, hetwelk, vermeerderd met de van 1 April tot ultimo December 1904 gekweekte rente, berekend op f 1 321,56 geeft een totaal te goed van f 74 743,30⁵.

Verdere gegevens omtrent de koloniale postspaarbank zijn vermeld in de hiernavolgende staatjes *a* tot en met *i*.

a. **Overzicht van het aantal inlagen gedurende 1904, geplitst naar het bedrag van elke inlage.**

	INLAGEN VAN:											Totaal.
	beneden f 5.	f 5 tot beneden f 10.	f 10 tot beneden f 25.	f 25 tot beneden f 50.	f 50 tot beneden f 100.	f 100 tot beneden f 200.	f 200 tot beneden f 300.	f 300 tot beneden f 500.	f 500 tot beneden f 1000.	f 1000 tot beneden f 1500.	f 1500 en daar boven.	
Totaal.	1889	691	1168	739	730	449	107	55	40	20	5	5893
Percentsgewijze verhouding tot het totaal.	32.1	11.7	19.8	12.6	12.4	7.6	1.8	0.9	0.7	0.3	0.1	

b. **Overzicht van het aantal terugbetalingen gedurende 1904, gesplitst naar het bedrag van elke terugbetaling.**

	TERUGBETALINGEN VAN:											Totaal.
	beneden f 5.	f 5 tot beneden f 10.	f 10 tot beneden f 25.	f 25 tot beneden f 50.	f 50 tot beneden f 100.	f 100 tot beneden f 200.	f 200 tot beneden f 300.	f 300 tot beneden f 500.	f 500 tot beneden f 1000.	f 1000 tot beneden f 1500.	f 1500 en daar boven.	
Totaal.	345	362	812	502	401	249	102	65	42	8	6	2894
Percentsgewijze verhouding tot het totaal.	11.9	12.5	28.1	17.4	13.9	8.6	3.5	2.2	1.4	0.3	0.2	

c. **Staat aanwijzende het aantal der op ultimo December 1904 in omloop zijnde spaarbankboekjes, gesplitst naar het bedrag van het tegoed.**

	Aantal boekjes, op welke zich den 31sten December 1904 een tegoed bevond van:											Totaal.
	beneden f 5.	f 5 tot beneden f 10.	f 10 tot beneden f 25.	f 25 tot beneden f 50.	f 50 tot beneden f 100.	f 100 tot beneden f 200.	f 200 tot beneden f 300.	f 300 tot beneden f 500.	f 500 tot beneden f 1000.	f 1000 tot beneden f 1500.	f 1500 en daar boven.	
Totaal.	1804	436	570	452	551	508	233	166	157	54	36	4967
Percentsgewijze verhouding tot het totaal.	36.3	8.8	11.5	9.1	11.1	10.2	4.7	3.3	3.2	1.1	0.7	

d. **Overzicht der rente, betrekkelijk het jaar 1904, die:**
1°. werd uitbetaald op uit den omloop getrokken boekjes;
2°. werd bijgeschreven op de rekeningen-courant.

	RENTE.		Totaal.	*Aanmerkingen.*
	Uitbetaald.	Bijgeschreven.		
Totaal	f 218,13	f 6 471,03	f 6 689,16	

e. **Overzicht van het bedrag der inlagen en terugbetalingen, het aantal uitgegeven, ingetrokken en in omloop gebleven boekjes in 1904, alsmede het saldo der inlagen en terugbetalingen over 1904.**

	Saldo tegoed overgeschreven van boekjes van de koloniale spaarbank.	In het jaar 1904.			Saldo der inlagen en terugbetalingen op 31 Dec. 1904.	Uitgegeven boekjes in ruil voor boekjes van de kol. spaarbank.	In 1904.			Aantal boekjes in omloop op 31 December 1904.
		Bedrag per inlagen.	Bedrag der terugbetalingen.	Saldo.			Uitgegeven boekjes.	Ingetrokken boekjes.	Saldo.	
Totaal	f 435 369,66	f 248 999,40	f 178 929,18^5	f 70 070,21^5	f 505 439,87^5	3 905	1 431	369	1 062	4 967
Hierbij gevoegd:										
Bijgeschreven rente	»	»	»	»	6 471,03					
Uitbetaalde rente	»	»	»	»	218,13					
Verschuldigd aan de inleggers . .	»	»	»	»	f 512 129,03^5					

f. **Overzicht van het aantal inleggers, inlagen en terugbetalingen, van het gezamenlijk en gemiddeld bedrag der inlagen en terugbetalingen, en van het tegoed in 1904 of aan het einde van 1904, over de geheele kolonie.**

Aantal inleggers op ult. December 1904.	Aantal inlagen	Bedrag der inlagen	Gemiddeld bedrag der inlagen	Aantal terugbetalingen	Bedrag der terugbetalingen	Gemiddeld bedrag der terugbetalingen	Bedrag van het tegoed.	Gemiddeld bedrag van het tegoed
	in 1904.						Op ult. Dec. 1904.	
4 967	5 893	f 248 999,40	f 42,25^5	2 894	f 178 929,18^5	f 61,82^5	f 512 129,03^5	f 103,10^5

g. **Staat aanwijzende de bezittingen van de koloniale postspaarbank op ult. December 1904.**

			Waarde.
A. 3 percent inschrijving N. W. S., nominaal f 386 200,00		„	f 364 959,00
5 „ geldleening ten behoeve van het immigratiefonds:			
69 aandeelen, à f 500		„	34 500,00
3 „ à 100		„	300,00
			f 399 759,00
B. Op 1ste hypotheek uitgezet, à 6 percent rente			3 000,00
C. Op prolongatie uitgezet:			
2 posten, groot f 1 000,00	f	2 000,00	
1 „ „ 3 000,00		3 000,00	
1 „ „ 4 000,00		4 000,00	
1 „ „ 6 000,00		6 000,00	
1 „ „ 6 500,00		6 500,00	
1 „ „ 7 000,00		7 000,00	
2 „ „ 8 000,00		16 000,00	
1 „ „ 9 000,00		9 000,00	
1 „ „ 10 000,00		10 000,00	
1 „ „ 13 000,00		13 000,00	
1 „ „ 30 000,00		30 000,00	
			106 500,00
Totaal			f 509 259,00

h. **Winst- en verliesrekening op ult. December 1904.**

Aan onkostenrekening	f 3 197,00	Per rente op belegde gelden	f 12 388,14
„ interestrekening inleggers	8 220,99		
Saldo winst	970,15		
	f 12 388,14		f 12 388,14

i. **Balans op ultimo December 1904.**

Aan inschrijving Nederl. Werkelijke Schuld	f 364 959,00	Per waardewijziging van inschrijving:	
„ geldleening immigratiefonds	34 800,00	„ Nederlandsche Werkelijke Schuld	f 8 689,50
„ prolongatierekening	106 500,00	„ inleggers koloniale postspaarbank	512 129,03⁵
„ hypotheekrekening	3 000,00	„ inleggers koloniale spaarbank in liquidatie	74 743,30⁵
„ koloniale kas	14 930,15	„ Surinaamsche Bank	26 763,58⁵
„ kasrekening Paramaribo	1 159,18⁵	„ winst- en verliesrekening	970,15
„ kasrekening der bijkantoren	1 868,82		
„ liquidatierekening koloniale spaarbank	89 218,81		
„ rente op belegde gelden	6 859,61		
	f 623 295,57⁵		f 623 295,57⁵

Bijlage M[1].

VERSLAG betreffende de immigratie en kolonisatie over het jaar 1904.

I. Immigratie.

§ 1. *Wetgeving en administratieve maatregelen.*

Bij verordening van 1 December 1904 (*Gouvernementsblad* 1905 n°. 13) werd die van 28 Februari 1883 (*Gouvernementsblad* n°. 5), houdende wijziging van de verordening betreffende de oprichting van een immigratiefonds, van toepassing verklaard op het verschepingsseizoen 1905/1906.

§ 2. *Immigratie departement.*

Aan den agent-generaal mr. G. H. Barnet Lyon, werd in het afgeloopen jaar tot verder herstel van gezondheid twee malen een nadere verlofverlenging van 6 maanden verleend.

§ 3. *Buitenlandsche agentschappen.*

In de beide agentschappen van Calcutta en Semarang kwam in 1904 geen verandering.

Bij gouvernementsresolutie van 27 Augustus 1904, n°. 8917, werd goedgekeurd dat, zoolang het bureau van den emigratie-agent te Semarang nog niet georganiseerd is, deze voor het eigenlijke wervingswerk, de afscheping der emigranten enz. gebruik maakt van de diensten van de een of andere daarvoor geschikte firma of persoon, die te Semarang gevestigd is.

§ 4. *Aanvoer van immigranten.*

In het afgeloopen jaar vond aanvoer van immigranten plaats, zoowel uit Nederlandsch- als uit Britsch-Indië.

Ten gevolge van de heerschende ziekten in den cacao-aanplant kwamen van de cacaoplantages geen aanvragen om immigranten in.

Ter voldoening aan voor het verschepingsseizoen 1904—1905 ingekomen aanvragen van suikerplantages om arbeiders werden aangevoerd:

1. uit Nederlandsch-Indië . . . . 170 hoofden;
2. „ Britsch-Indië . . . . 252 „

Javanen:

Op 26 Mei 1904 werden aan boord van het stoomschip *Flores* van de stoomvaartmaatschappij „Nederland" te Semarang ingescheept 172 Javaansche emigranten.

Op de reis van Semarang naar Amsterdam had geen mutatie plaats. Uit het journaal van den geneesheer-geleider bleek echter dat 1 man de rechterhand verloor, doordien die in de stuurketting terechtkwam en dat deze emigrant te Ismalia moest worden achtergelaten, ten einde naar Java te worden teruggezonden.

Uit het ingesteld onderzoek bleek, dat de man het hem overkomen ongeval geheel aan eigen schuld te wijten had.

Gedurende het verblijf te Amsterdam overleed 1 man.

Aan boord van het stoomschip *Prins Willem V* van den Koninklijken West-Indischen Maildienst werd op 16 Juli 1904 de reis naar Paramaribo vervolgd.

Ook op deze reis vond een ongeluk plaats. Door het slingeren van het schip raakte een ijzeren pilaar los en kwam op den rug van een der emigranten terecht, waardoor een inwendige kneuzing moet hebben plaats gehad.

Deze immigrant, bij aankomst te Paramaribo op 13 Augustus naar het militair hospitaal gezonden, stierf kort na zijn opname.

Te Paramaribo werden ontscheept 170 hoofden.

Sterften noch geboorten vonden op dit gedeelte der reis plaats.

Naar het militair hospitaal werden bij aankomst en na het geneeskundig onderzoek geëvacueerd 41 hoofden, waarvan 5 lijdende aan ziekten der schaamdeelen en 3 aan syphilis, en de overigen aan beri-beri en huiduitslag.

Het physiek der immigranten maakte een gunstigen indruk.

Deze immigranten waren bestemd voor de plantages Mariënburg en Zoelen en voor de plantage Alliance.

Britsch-Indiërs.

Het aantal aangevraagde immigranten van dezen landaard was te gering om daarvoor een schip te charteren.

Krachtens machtiging verleend bij resolutie van 19 April 1904 n°. 4302, wendde de agent-generaal zich daarom tot zijn ambtgenoot in Demerary met verzoek een 250tal immigranten met een der voor die kolonie bestemde immigrantenschepen te mogen aanvoeren, waartegen geen bezwaar bleek te bestaan.

Op 9 December 1904 arriveerde te Demerary het zeilschip *Clyde*, met o. m. de voor deze kolonie bestemde immigranten, vanwaar ze door den agent-generaal met het koloniale stoomschip *Curaçao* werden afgehaald en naar Nickerie en Paramaribo overgebracht.

De inspectie aan boord der *Clyde* bedoeld bij artikel 14 van het Koninklijk besluit van 22 Maart 1872 n°. 27 (*Gouvernementsblad* n°. 8), gaf geen aanleiding tot opmerkingen.

De immigranten zagen er goed uit en brachten over de behandeling aan boord geen gegronde klachten in.

De *Clyde* had Calcutta op 20 Augustus 1904 verlaten.

Gedurende de reis van Calcutta naar Demerary werden geboren 5 kinderen en zijn overleden 2 vrouwen, zoodat werden overgenomen 252 hoofden.

Een vrouw, die haar passage betaald had, kwam als vrije immigrant mede.

Bij het geneeskundig onderzoek bleken 10 immigranten ziek te zijn, bijna allen in lichten graad.

Ten slotte kan nog hier worden vermeld, dat in September 1904 alhier werden aangevoerd per *Prins der Nederlanden* een 75tal Javanen, die door tusschenkomst van de Nederlandsch-Indische Regeering waren uitgezonden en een verbintenis hadden gesloten om arbeid te leveren ten behoeve van den spoorwegbouw in Suriname. Deze aanvoer geschiedde geheel buiten het immigratie-departement om.

§ 5. *Terugvoer van immigranten.*

Terugvoer van immigranten naar het land van herkomst, zoowel van Britsch-Indische, als van Nederlandsch-Indische immigranten, vond in het afgeloopen jaar plaats.

Britsch-Indië.

Aan Britsch-Indische immigranten werd de gelegenheid tot terugkeer aangeboden met een der jaarlijks van Demerary naar Calcutta vertrekkende immigrantentransportschepen.

Den 16den Juli 1904 vertrokken 269 Britsch-Indische immigranten, zijnde 190 mannen, 42 vrouwen van 10 jaar en daarboven, 22 jongens en 15 meisjes beneden 10 jaar per kolonialen stoomer *Paramaribo* naar Demerary, om vandaar met het stoomschip *Indus* de reis naar hun vaderland voort te zetten.

Een familie bestaande uit 4 personen werd teruggezonden, zoodat aan boord van de *Indus* werden ingescheept 265 personen.

Onder de vertrokken immigranten waren er verscheidenen, die voor den arbeid op de plantages waren afgekeurd, zonder middel van bestaan rondzwierven of in het weldadigheidsgesticht 's Lands grond Boniface werden verpleegd.

Het bedrag der spaarpenningen door hen gedeponeerd, ten einde hun in Indië te worden uitgekeerd, bedroeg f 27 787,42⁵, toebehoorende aan 99 hunner, terwijl de sieraden, die zij, met verzoek die bij aankomst te Calcutta te mogen ontvangen, aan het kantoor in Suriname overhandigden, zijn geschat op f 5099. Het bedrag aan geld en de waarde aan sieraden, die zij bij zich hadden, was van geen beteekenis.

De *Indus* vertrok van Demerary op 27 Juni 1904 en kwam te Calcutta aan op 15 September daaraanvolgende.

Geen der immigranten bracht omtrent de behandeling in Suriname een klacht in.

Nederlandsch-Indië.

Op 15 Augustus 1904 werden aan boord van het stoomschip *Prins Willem IV* van den Koninklijken West-Indischen Maildienst, vertrekkende naar Amsterdam, ingescheept om vandaar met een der schepen van de stoomvaartmaatschappij „Nederland" de reis naar Java voort te zetten, 137 Javaansche immigranten, bestaande uit 84 mannen en 39 vrouwen van 10 jaar en daarboven, 7 jongens en 6 meisjes van 2 tot 10 jaar en 1 meisje beneden de 2 jaar, onder welk getal begrepen waren 1 man en 1 vrouw, die op Java gecontracteerd waren, om in den cultuurtuin alhier te worden tewerkgesteld.

Onder de vertrokken immigranten waren 6, die in het krankzinnigengesticht verpleegd werden en van wie de geneesheer-directeur verklaarde, dat zij zonder gevaar voor zich zelven of hunne omgeving konden vertrekken en verscheidenen, die op 's Lands grond Boniface werden verpleegd of zonder middel van bestaan rondzwierven.

Het bedrag door deze immigranten aan spaarpenningen medegenomen, bedroeg f 1524,48, toebehoorende aan 13 hunner.

Sieraden hadden zij niet bij zich. Deze bezending arriveerde per stoomschip *Madura* van de stoomvaartmaatschappij „Nederland" op 29 October 1904 op Java.

Bij aankomst in Indië klaagden vele dezer immigranten over te zwaren arbeid, die hun in Suriname zou zijn opgelegd en over de duurte der levensmiddelen alhier. Ook vonden zij het onbillijk, dat van diegenen onder hen, die hier ruimschoots in in de gelegenheid waren om geld te besparen voor den terugkeer een klein bedrag voor uitrusting aan boord wordt gevorderd.

Bij herhaling werd de Nederlandsch-Indische Regeering omtrent dergelijke klachten ingelicht en er op gewezen dat de onder dezelfde conditie verkeerende Britsch-Indische immigranten hier zeer tevreden zijn, wat reeds voldoende blijkt uit hunne vestiging in de kolonie als landbouwend kolonist.

Ten slotte zou nog kunnen worden verwezen naar de noot van den Minister van Koloniën op bladz. 58 van het verslag over 1900 (Koloniaal Verslag van 1901).

§ 6. *Getalsterkte van, benevens huwelijken, geboorten en sterften onder de immigranten, hun algemeene toestand en andere bijzonderheden, ook van niet onder contract verbonden immigranten.*

I. Uit Britsch-Indië.

Op 1 Januari 1904 waren onder contract verbonden 3752 Britsch-Indische immigranten, zijnde 2439 mannen, 725 vrouwen, 302 jongens en 286 meisjes, op ult. December 1904: 1989 mannen, 622 vrouwen, 256 jongens en 270 meisjes, totaal 3137. De gemiddelde bevolking van immigranten van genoemden landaard bedroeg in het afgeloopen jaar dus 3444 hoofden.

Tusschen Britsch-Indiërs werden 107 huwelijken gesloten, waaronder 2 met inlandsche mannen, waarbij 179 kinderen werden gewettigd.

Het getal huwelijken in de laatste 5 jaren voltrokken, bedroeg in 1904, 107; in 1903, 73; in 1902, 60; in 1901, 45; in 1900, 52.

Het aantal niet onder contract verbonden Britsch-Indische immigranten op de plantages gevestigd, bedroeg op ult. December 1904, 697 mannen, 478 vrouwen, 347 jongens en 282 meisjes, totaal 1804 hoofden; op ult. December van het jaar te voren waren die cijfers, respectievelijk 1558 mannen, 1161 vrouwen, 752 jongens, 608 meisjes, totaal 4079 hoofden.

Het groote verschil van het aantal vrije immigranten op de plantages tusschen 1903 en 1904 is toe te schrijven aan den achteruitgang der cacaoplantages.

De ontslagen arbeiders vonden echter volop werk bij den aanleg van openbare werken.

Het getal geboorten onder de gecontracteerden bedroeg 103; op de 100 vrouwen was de geboorte 15,34 pct., tegen 17,31 pct. in 1903.

De sterfte onder de gecontracteerde immigranten in 1904 bedroeg 46 personen, dat is 1,34 ten honderd van de gemiddelde bevolking.

Trekt men van het sterftecijfer af 2 accidenteele sterfgevallen, die in 1904 hebben plaats gehad, namelijk:

1 man van plantage Alliance verdronken;

1 meisje van plantage Mariënburg door inwendige kneuzing;

dan blijven er over 44 sterfgevallen of 1,27 ten honderd. Naar den leeftijd gerangschikt, waren er 8 sterfgevallen beneden 1 jaar, 5 van 1 tot 10 jaar en 33 van 10 jaar en daarboven.

II. Uit Nederlandsch-Indië.

Op 1 Januari 1904 waren onder contract verbonden 4379 Nederlandsch-Indische immigranten, zijnde 2980 mannen, 973 vrouwen, 215 jongens en 211 meisjes; op ult. December 1904 2888 mannen, 973 vrouwen, 244 jongens, 244 meisjes, totaal 4349 hoofden.

De gemiddelde bevolking van immigranten van genoemden landaard bedroeg dus in 1904 4364 hoofden.

Tusschen de immigranten uit Nederlandsch-Indië werden 12 huwelijken voltrokken, waarbij 1 kind werd gewettigd.

Het aantal huwelijken in de laatste vijf jaren was: in 1904 12; in 1903 13; in 1902 18; in 1901 9; in 1900 10.

Het aantal niet onder contract verbonden Nederlandsch-Indische immigranten op de plantages gevestigd, bedroeg op 31 December 1904 172 mannen, 204 vrouwen, 98 jongens en 85 meisjes, totaal 559 hoofden; op ultimo December van het jaar te voren waren deze cijfers respectievelijk 315 mannen, 333 vrouwen, 123 jongens en 113 meisjes, totaal 884 hoofden.

Het aantal geboorten onder de gecontracteerden bedroeg 120 of 12,33 pct. van de vrouwen tegen 17,38 pct. in 1903.

De sterfte onder de gecontracteerden bedroeg 84 personen, dat is 1,92 ten honderd van de gemiddelde bevolking. Trekt men van dit cijfer 6 accidenteele sterfgevallen, te weten:

2 mannen van plantage Mariënburg en Zoelen verdronken;

1 man van plantage Mariënbosch verdronken;

1 man van plantage Waterloo verdronken;

1 jongen van plantage Caledonia verdronken; en

1 man van plantage Mariënburg door gewelddadige invloeden;

dan blijven er over 78 sterfgevallen of 1,79 ten honderd van de gemiddelde bevolking. Dit cijfer was in 1903 1,82 ten honderd.

Naar den leeftijd gerangschikt waren er 29 sterfgevallen beneden 1 jaar, 7 van 1 tot 10 jaar en 48 van 10 jaar en daarboven.

93 overeenkomsten werden met onderling goedvinden van huurder en immigrant, met goedkeuring van den Gouverneur verbroken.

Het bedrag door deze immigranten terugbetaald aan het immigratiefonds en huurders, naar reden van den nog onvervulden diensttijd, bedroeg f 3611.

Volgens schatting bedraagt het aantal niet onder contract verbonden immigranten, die elders dan op de plantages gevestigd zijn, Britsch Indische 14 100 en Nederlandsch-Indische 900.

Ten gevolge van de nog steeds heerschende ziekte in den cacao-aanplant en den daaruit voortvloeienden financieelen nood, waarin vele eigenaren van cacaoplantages verkeerden, waren op ultimo December 491 onder contract verbonden immigranten, met hunne toestemming, bij den spoorwegaanleg te werk gesteld.

Vaccinatie vond onder de immigranten geregeld plaats.

De gezondheidstoestand in 1904 was bevredigend.

In de inrichting voor yawslijders op het station Groningen werden op 31 December 1904 verpleegd 27 Britsch-Indische en 85 Javaansche immigranten.

In de inrichting tot verpleging van lepralijders op Groot-Chatillon werden op 31 December verpleegd 59 Britsch-Indische immigranten en 1 Javaan.

In het krankzinnigengesticht op Wolffenbuttel bevonden zich op het einde van het vorige jaar 44 Britsch-Indiers en 4 Javanen.

In de inrichting tot verpleging van ouden en gebrekkigen op 's Landsgrond Boniface waren op ultimo December 1904 opgenomen 41 Britsch-Indiërs en 2 Javanen.

§ 7. *Certificaten van geëindigden diensttijd.*

In 1904 werden wegens geëindigden diensttijd uitgereikt:

aan immigranten uit Britsch-Indië 820 certificaten;

aan immigranten uit Nederlandsch-Indië 279 certificaten.

§ 8. *Nieuwe werkovereenkomsten.*

Het aantal immigranten, dat zich in het afgeloopen jaar na expiratie hunner overeenkomsten, tot arbeid opnieuw voor den tijd van een tot vijf jaar voor veld- en fabriekarbeid op de plantages verbond bedrag:

voor immigranten uit Britsch-Indië 51;

voor immgranten uit Nederlandsch-Indië 35.

De hun uitbetaalde premiën waren naar reden van f 100 voor een contract van vijf jaar.

§ 9. *Huisvesting, geneeskundige behandeling en verpleging, ziekte en sterfte onder de door contract verbonden immigranten.*

Omtrent de geneeskundige behandeling en verpleging in de plantage ziekenhuizen, in het militair hospitaal te Paramaribo en in de infirmerie te Nickerie, kunnen de volgende cijfers worden medegedeeld, getrokken uit de zieken-registers.

	Immigranten uit:			
	Britsch-Indië.		Nederlandsch-Indië.	
Op 1 Januari 1904 waren onder behandeling		98		169
In 1904 onder behandeling gekomen		4 726		5 181
Totaal		4 824		5 350
Hiervan zijn hersteld . . .	4 701		5 186	
Hiervan zijn overleden. . .	58		54	
		4 759		5 240
Op ultimo December 1904 bleven dus onder behandeling		65		110
Het aantal ziekendagen bedroeg in 1904		29 160		47 354

Uit deze gegevens blijkt, dat op elke honderd onder contract verbonden immigranten voorkwamen:

bij immigranten uit Britsch-Indië 137 ziektegevallen;

bij immigranten uit Nederlandsch-Indie 119 ziektegevallen;

terwijl het aantal ziekedagen gemiddeld bedroeg voor een immigrant uit Britsch-Indie 8;

voor een immigrant uit Nederlandsch-Indië 10.

De naaste oorzaak van overlijden was als volgt:

	Uit Britsch-Indië.	Uit Nederl. Indië.
Longtuberculose	7	5
Pneumonie.	"	1
Malaria	3	1
Beri-beri	"	2
Hartsgebreken	"	4
Darmontsteking	1	"
Nierziekte	2	3
Gebrekkige ontwikkeling	1	1
Kraambed en gevolgen	1	"
Anchylostomiasis	2	1
Stuipen	1	7
Hersenziekte	1	1
Algemeene zwakte	3	6
Geweldadige dood	1	6
Erysipelas	1	"
Uraemia.	1	"
Ziekte der ademhalingswerktuigen . .	2	1
Inwendige kneuzing	1	"
Bloedarmoede.	4	2
Kortademigheid	"	1
Geelzucht	"	1
Ontijdige geboorte	"	1
Borstvliesontsteking	"	1
Ziekte der spijsverteringswerktuigen .	"	1
Opiumvergiftiging	"	1
Bloedvergiftiging	"	1
Tabesdonalis	"	1
Uitputting	"	1
Klem	"	1
Buikvliesontsteking.	"	1
Onbekende oorzaken	14	32
	46	84

Het sterftecijfer van de onder contract verbonden Britsch-Indische immigranten staat in verhouding tot dat van de Creolen en andere arbeiders, niet onder contract verbonden, op dezelfde plantages, als volgt:

		onder contract.		Creolen en andere arbeiders.	
In het jaar 1877	als	3.73	tot	6.16	pct.
„ „ „ 1878	„	2.71	„	4.07	„
„ „ „ 1879	„	2.08	„	3.32	„
„ „ „ 1880	.	1.81	„	3.59	„
„ „ „ 1881	„	3.26	„	4.25	„
„ „ „ 1882	.	2.60	„	2.70	„
„ „ „ 1883	„	2.57	„	3.84	„
„ „ „ 1884	„	2.60	„	5.00	„
„ „ „ 1885	„	2.40	„	3.26	„
„ „ „ 1886	„	1.88	„	2.82	„
„ „ „ 1887	„	1.54	„	3.15	„
„ „ „ 1888	„	1.62	„	3.36	„
„ „ „ 1889	„	1.57	„	2.31	„
„ „ „ 1890	„	1.93	„	2.45	„
„ „ „ 1891	„	3.04	„	2.90	„
„ „ „ 1892	„	2.62	„	2.71	„
„ „ „ 1893	„	2.38	„	1.81	„
„ „ „ 1894	„	2.43	„	2.24	„
„ „ „ 1895	„	2.07	„	2.31	„
„ „ „ 1896	„	2.33	„	2.67	„
„ „ „ 1897	„	2.43	„	2.61	„
„ „ „ 1898	„	1.97	„	2.08	„
„ „ „ 1899	„	1.36	„	2.45	„
In het jaar 1900	als	1.55	tot	2.33	pct.
„ „ „ 1901	„	1.34	„	1.67	„
„ „ „ 1902	„	2.50	„	2.30	„
„ „ „ 1903	„	2.08	„	2.32	„
„ „ „ 1904	„	1.27	„	2.97	„

Voor immigranten uit Nederlandsch-Indië was die verhouding:

		Onder contract.		Creolen en andere arbeiders.	
In het jaar 1895	als	1,27	tot	2,31	pct.
„ „ „ 1896	„	1,61	„	2,67	„
„ „ „ 1897	„	2,72	„	2,61	„
„ „ „ 1898	„	2,63	„	2,08	„
„ „ „ 1899	„	1,79	„	2,45	„
„ „ „ 1900	„	1,85	„	2,33	„
„ „ „ 1901	„	1,70	„	1,67	„
„ „ „ 1902	„	2,75	„	2,30	„
„ „ „ 1903	„	1,82	.	2,32	„
„ „ „ 1904	„	1,79	„	2 97	„

§ 10. *Arbeid, loon, overwerk en werkverzuim.*

Het aantal onder contract verbonden immigranten, die in 1904 aan den veld- en fabriekarbeid op de plantages hebben deelgenomen, de hoeveelheid hunner werkdagen of taken en het bedrag van het verdiende loon, waren als volgt:

IMMIGRANTEN UIT:	Aantal			Aantal werkdagen of werktaken en het bedrag van het verdiende loon van de					
				Mannen.		Vrouwen.		Jongens en meisjes.	
	Mannen.	Vrouwen.	Jongens en meisjes.	Werkdagen of taken.	Loon.	Werkdagen of taken.	Loon.	Werkdagen of taken.	Loon.
Britsch-Indië	1991	581	48	361 127	f 238 223	65 993	f 35 353	3 672	f 1 248
Nederlandsch-Indië	2693	912	1	435 979	289 366	109 778	56 132	167	54
Totaal . . .	4684	1493	49	797 106	f 527 589	175 771	f 91 485	3 839	f 1 302

In deze opgaaf zijn niet begrepen, omdat zij niet als werkdagen rekenen, de dagen van ziekte, die van afwezigheid met verlof, die van afwezigheid ten gevolge van dagvaarding voor den rechter of tot het ondergaan van straf en de dagen van opzettelijk werkverzuim, evenmin de Zon- en feestdagen, welke laatste, behalve de algemeen erkende, voor Hindoes bedragen 32, voor Mahomedanen uit Britsch-Indië 16 en voor Mahomedanen uit Nederlandsch-Indië 5 [1]) dagen in het jaar.

In den volgenden staat is aangeteekend het aantal Creolen en andere arbeiders, die in het jaar 1904 hebben gewerkt op plantages, waar immigranten onder contract verbonden zijn het aantal verrichte werktaken en het verdiende loon:

1) In vorige verslagen staat ten onrechte 3.

ARBEIDERS.	Aantal			Aantal werkdagen of taken en bedrag van het verdiende loon van de					
				Mannen.		Vrouwen.		Jongens en meisjes.	
	Mannen.	Vrouwen.	Jongens en meisjes.	Werkdagen of taken.	Loon.	Werkdagen of taken.	Loon.	Werkdagen of taken.	Loon.
Creolen	276	162	66	68 762	f 66 341	19 026	f 12 008	8 506	f 3 053
Vreemde arbeiders, en niet meer onder contract verbonden immigranten .	1112	444	198	232 786	179 318	51 145	30 056	13 830	5 160

Daar de Creolen en andere niet onder contract verbonden arbeiders dikwijls van woonplaats veranderen, is het aantal van de in dezen staat en andere opgaven voorkomende Creolen en niet gecontracteerde vreemde arbeiders verkregen door het aantal van hen, die op den eersten van elke maand op de plantages waren, bij elkander te tellen en van die som een twaalfde voor het gemiddeld getal te nemen.

Door de gegevens in de voorgaande staten vermeld, verkrijgt men ten aanzien van de hoeveelheid werk, en het bedrag van het dagloon van iederen arbeider in 1904 op de plantages waar immigranten onder contract verbonden waren, de volgende uitkomsten:

ARBEIDERS.	Voor iederen man in het jaar.		Voor iedere vrouw in het jaar.		Voor een jongen en een meisje in het jaar.	
	Aantal werkdagen of taken.	Gemiddeld loon per dagtaak.	Aantal werkdagen of taken.	Gemiddeld loon per dagtaak.	Aantal werkdagen of taken.	Gemiddeld loon per dagtaak.
Immigranten onder contract verbonden uit:						
Britsch-Indië	181	f 0,66	113	f 0,53	76	f 0,34
Nederlandsch-Indië	161	0,66	120	0,51	167	0,32
Creolen	249	0,96	121	0,61	128	0,36
Vreemde arbeiders en niet meer onder contract verbonden immigranten	209	0,77	115	0,59	69	0,37

De volgende opgaven behelzen de hoeveelheid werk en het verdiend loon van arbeiders op de plantages, waar geen immigranten onder contract verbonden zijn.

ARBEIDERS.	Aantal			Aantal werkdagen of taken en bedrag van het verdiende loon van de					
				Mannen.		Vrouwen.		Jongens en meisjes.	
	Mannen.	Vrouwen.	Jongens en meisjes.	Werkdagen of taken.	Loon.	Werkdagen of taken.	Loon.	Werkdagen of taken.	Loon.
Creolen	29	35	4	3 837	f 3 474	3 867	f 2 241	117	f 68
Vreemde arbeiders en niet onder contract verbonden immigranten	130	36	2	28 529	20 488	4 641	2 737	354	73

Hoofdelijk berekend, verkrijgt men voor deze arbeiders gemiddeld het volgende:

ARBEIDERS.	Voor iederen man in het jaar.		Voor iedere vrouw in het jaar.		Voor een jongen en een meisje in het jaar.	
	Aantal werkdagen of taken.	Gemiddeld loon per dag.	Aantal werkdagen of taken.	Gemiddeld loon per dag.	Aantal werkdagen of taken.	Gemiddeld loon per dag.
Creolen	132	f 0,90	110	f 0,58	29	f 0,58
Vreemde arbeiders en niet meer onder contract verbonden immigranten	219	0,72	128	0,59	177	0,21

Door de vorenstaande gegevens samen te trekken, verkrijgt men voor alle plantages in de kolonie het volgende resultaat van het aantal arbeiders en de hoeveelheid opgeleverden arbeid in het 1904 tot het verbouwen of bereiden van stapelproducten verricht.

ARBEIDERS.	Aantal			Aantal werkdagen of taken van de		
	Mannen.	Vrouwen.	Jongens en Meisjes.	Mannen.	Vrouwen.	Jongens en Meisjes.
Immigranten onder contract	4 684	1 493	49	797 106	175 771	3 839
Hun contract uitgediend hebbende immigranten of vreemde arbeiders	1 242	480	200	461 315	55 786	14 184
Totaal van vreemden	5 926	1 973	249	1 258 421	231 557	18 023
Totaal van Creolen	305	197	70	72 599	23 493	8 623
Totaal generaal 1904. . . .	6 231	2 170	319	1 331 020	255 050	26 646

Uit deze tafels, vergeleken met die van het vorig jaarverslag blijkt:

1°. dat van de Creolen in 1904, 140 mannen, 89 vrouwen en 12 jongens en meisjes minder dan in 1903 op de plantages hebben gewerkt;

dat aan werktaken werd verkregen van de mannen 41 617, van de vrouwen 23 177 en van de jongens en meisjes 1796 minder dan in 1903;

2°. dat de arbeid van vreemde arbeiders is verminderd met dien van 1414 mannen, 382 vrouwen en 42 jongens en meisjes;

dat aan werktaken werd verkregen van de mannen 105 934, van de vrouwen 75 704 en van de jongens en meisjes 11 020 minder dan in 1903;

3°. dat de som der werkdagen of taken van de mannen, vrouwen, jongens en meisjes op de verschillende plantages te zamen in de laatste 10 jaren heeft bedragen zooals in den volgenden staat is uitgedrukt.

	1895.	1896.	1897.	1898.	1899.	1900.	1901.	1902.	1903.	1904.
Van de Creolen .	322 563	281 417	248 838	230 090	244 671	237 020	208 597	230 209	171 305	104 715
Van de vreemde arbeiders . . .	1 469 274	1 559 225	1 545 426	1 700 230	1 737 087	1 727 804	1 796 394	1 806 988	1 700 659	1 508 001
Totaal-generaal. .	1 791 837	1 840 642	1 794 264	1 930 320	1 981 758	1 964 824	2 004 991	2 037 197	1 871 964	1 612 716

Uit den voorgaanden staat blijkt:

1°. dat de door de Creolen gedurende de laatste 10 jaren op de plantages of voor den zoogenaamden grooten landbouw geleverden arbeid, op de jaren 1899 en 1902 na, geregeld jaarlijks is verminderd, bedragende het verschil tusschen bedoelden arbeid door hen in 1895 en 1904 geleverd: 217 848 werkdagen of werktaken, dat is ruim 66 pct. van den door hen in 1895 geleverden arbeid;

2°. dat op de jaren 1897, 1900, 1903 en 1904 na, gedurende datzelfde tijdsverloop door vreemde arbeiders geleverde arbeid geregeld is toegenomen, bedragende het verschil tusschen bedoelden arbeid, door hen in 1895 en in 1904 geleverd, 38 727 werkdagen of werktaken, dat is een vermeerdering van 20 pct. van den door hen in 1895 geleverden arbeid.

Het door de districts-commissarissen geconstateerd werkverzuim bedroeg in 1904, na aftrek van het overwerk:

voor immigranten uit Britsch-Indië 18 015 dagen of gemiddeld 7 dagen per volwassen arbeider. Dit cijfer was in 1903: 2,8 en in 1902: 3,4;

voor immigranten uit Nederlandsch-Indië 17 862 dagen of gemiddeld 4 dagen per volwassen arbeider. Dit cijfer was in 1903: 1,5 en in 1902: 2,24.

Van de immigranten uit Britsch-Indië hebben 426 arbeiders overwerk en wel te zamen 5388 taken of werkdagen, waarmede de duur hunner werkovereenkomst verminderd wordt.

Van de immigranten uit Nederlandsch-Indië hebben 316 arbeiders overwerk en wel te zamen 1901 taken of werkdagen.

§ 11. *Klachten en misdrijven.*

Door immigranten werden in 1904 de volgende klachten tegen huurders of werkgevers ingebracht:

Uit Britsch-Indië.

Ingebrachte klachten van immigranten tegen huurders, gezagvoerders, geneeskundigen en opzichters. Getal.	Namen der districten en aard der klachten.	Ingetrokken of niet vatbaar voor vervolging.	Door den eersten rechter vrijgesproken.	Door den eersten rechter veroordeeld.	In hooger beroep.	*Aanmerkingen.*
	I. *Beneden-Suriname.*					
3	Te zwaar werk.	3	„	„	„	Ongegrond.
	II. *Boven-Suriname.*					
24	Te zwaar werk.	24	„	„	„	Idem.
	III. *Boven-Para.*					
3	Te zwaar werk.	2	„	1	„	1 geldboete van f 5; 2 ongegrond.
1	Niet betalen van verdiend loon	1	„	„	„	Ongegrond.
4	Toebrengen van slagen.	3	1	„	„	Idem.
	IV. *Beneden-Commewijne.*					
7	Te zwaar werk	7	„	„	„	Idem.
20	Idem in vermindering van loon.	20	„	„	„	Idem.
2	Te min uitbetaald loon	2	„	„	„	Idem.
1	Niet uitbetalen van loon	1	„	„	„	Idem.
65		63	1	1	„	

Uit Nederlandsch-Indië.

Getal.	Namen der districten en aard der klachten.	Ingetrokken of niet vatbaar voor vervolging.	Vrijgesproken.	Veroordeeld.	In hooger beroep.	Aanmerkingen.
	I. *Beneden-Saramacca.*					
16	Niet betalen van verdiend loon	16	„	„	„	Loonen uitbetaald.
1	Te zwaar werk	1	„	„	„	Ongegrond.
	II. *Beneden-Commewijne.*					
2	Niet betalen van verdiend loon	2	„	„	„	Loonen uitbetaald.
1	Mishandeling en te zwaar werk	1	„	„	„	Ongegrond.
3	Te zwaar werk.	„	„	3	„	Een geldboete van f 25 of 5 dagen gevangenisstraf en in de kosten.
23		20	„	3	„	

Het aantal tegen immigranten ingediende klachten ter zake van misdrijf wordt in den volgenden staat vermeld.

IMMIGRANTEN.	Overtredingen ter zake van plichtsverzuim vallende onder de artt. 151—156 der herziene strafverordening van 1874.												Andere overtredingen dan die vallende onder nevenvermelde artt. 151-156.			Wanbedrijven.			Misdaden.		
	Onwil om te werken of luiheid.						Andere overtredingen.														
	Aangebracht.		Veroordeeld.		Niet bewezen, ingetrokken of vrij gesproken.		Aangebracht.		Veroordeeld.		Niet bewezen, ingetrokken of vrij gesproken.										
	Mannen.	Vrouwen.	Mannen.	Vrouwen.	Mannen.	Vrouwen.	Mannen.	Vrouwen.	Mannen.	Vrouwen.	Mannen.	Vrouwen.	Aangebracht.	Veroordeeld.	Niet bewezen, ingetrokken of vrijgesproken.	Aangebracht.	Veroordeeld.	Niet bewezen, ingetrokken of vrijgesproken.	Aangebracht.	Veroordeeld.	Niet bewezen, ingetrokken of vrijgesproken.
Britsch-Indië	303	23	274	20	29	3	124	1	121	1	3	„	91	79	12	(1) 19	11	7	„	„	„
Nederlandsch-Indië . . .	259	50	242	47	17	3	210	21	202	20	8	1	169	151	18	8	7	1	7	2	5

(1) 1 nog in onderzoek.

In 1904 werden 4 Britsch-Indische immigranten (niet onder contract verbonden) door het hof van justitie veroordeeld wegens doodslag.

Deze veroordeelingen golden doodslag op 2 personen gepleegd.

Javanen werden in 1904 niet veroordeeld wegens moord.

Moorden werden in 1904 niet gepleegd door Britsch-Indiërs of Javanen.

§ 12. *Spaarpenningen, geldverzending enz.*

a. Spaarpenningen.

Het kapitaal, dat op naam van 2099 Britsch-Indische immigranten in de koloniale postspaarbank is belegd, bedroeg op ultimo December 1904 een som van f 235 459,21⁵; op ultimo December 1902 was dit cijfer f 279 544,03⁵, behoorende aan 3105 inleggers.

Het kapitaal, op naam van 24 Javaansche immigranten belegd, bedroeg f 1494,02; op ultimo December 1902 was dit cijfer f 2806,83⁵.

Deze bedragen renten 24 pct. 's jaars.

Op ultimo December 1903 konden bovenvermelde cijfers niet worden opgegeven, vanwege den overgang van de koloniale spaarbank in koloniale postspaarbank.

b. Geldverzending.

Gedurende 1904 werd door tusschenkomst van het immigratie-departement door 122 Britsch-Indische immigranten een bedrag van f 4394 aan hunne betrekkingen in Britsch-Indië overgemaakt, tegen f 7014 door 112 Britsch-Indische immigranten in 1903.

De volgende bedragen werden, volgens van de Surinaamsche Bank welwillend ontvangen mededeeling, door Britsch-Indische immigranten door middel van genoemde bankinstelling in 1904 overgemaakt.

Betaalbaar te Londen, voor 5 immigranten een bedrag van.	f 12 732,00
Bij de colonial bank in Demerary door 14 immigranten een bedrag van	2 898,82⁵
	f 15 630,82⁵

§ 13. *Briefwisseling.*

In het afgeloopen jaar werden door tusschenkomst van het immigratie-departement 471 brieven van Britsch-Indiërs alhier aan hunne betrekkingen in Britsch-Indië verzonden en 381 van het postkantoor alhier ontvangen brieven bestemd voor Britsch-Indische immigranten en voor het meerendeel afkomstig van Britsch-Indië, aan hen uitgereikt.

In 1903 waren deze cijfers respectievelijk 514 en 366.

III. *Kolonisatie.*

A. Uit Europa.

Volgens opgave der Europeesche kolonisten, in den omtrek van Paramaribo gevestigd, was hun getalsterkte als volgt:

	AANTAL				
	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.
Sterkte op 1 Jan. 1904.	57	58	52	53	220
Vermeerderd door:					
Geboorte	„	„	2	5	7
Huwelijk	„	3	2	2	7
	57	61	56	60	234
Verminderd door:					
Overlijden	„	„	1	„	1
Aanwezig op ult°. Dec. 1904	57	61	55	60	233

Hun veestapel bestond op 31 December 1904 uit 1028 runderen, 74 paarden, 5 muildieren, 44 ezels en 5 varkens.

De gezondheidstoestand der kolonisten was in het afgeloopen jaar goed.

De loozing hunner landerijen laat steeds nog zeer veel te wenschen over.

B. Uit Britsch-Indië, Nederlandsch-Indië, China en West-Indië.

Op den 31sten December 1904 waren:

a. 256 immigranten huurders van domeinland, te zamen voor eene oppervlakte van 433 H.A., onder wie:
212 uit Britsch-Indië;
33 „ West-Indië;
11 „ China;
ook hadden 19 Britsch-Indiërs 19 erven te Paramaribo in huur;

b. 558 immigranten gebruikers van domeinland op de voorwaarden der publicatie van 1 Augustus 1863 (*Gouvernementsblad* n°. 23), te zamen voor eene oppervlakte van 930 H. A., onder wie:
546 uit Britsch-Indië;
10 „ West-Indië;
2 „ China.

c. 1393 immigranten gebruikers van land op de vestigingsplaatsen krachtens de verordening van 19 April 1895 (*Gouvernementsblad* n°. 24), te zamen voor eene oppervlakte van 1579 H. A., onder wie:
1325 uit Britsch-Indië;
32 „ West-Indië;
36 „ Nederlandsch-Indië.

d. 699 immigranten eigenaren van land verkregen krachtens de publicatie van 1 Augustus 1863 (*Gouvernementsblad* n°. 23) of op andere wijze en door aankoop van particulieren, te zamen voor een oppervlakte van 4169 H. A., onder wie:
698 uit Britsch-Indië;
1 „ Nederlandsch-Indië.

Op het hypotheekkantoor stond deze oppervlakte bekend als verdeeld in 674 perceelen, terwijl 170 dezer immigranten eigenaren waren van 140 erven, waarvan 62 te Paramaribo, behoorende aan 90 Britsch-Indiërs en 78 te Nieuw-Nickerie gelegen, behoorende aan 80 hunner;

e. 795 immigranten huurders of gebruikers van land van particulieren, te zamen voor een oppervlakte van 619 H. A., onder wie:
761 uit Britsch-Indië;
34 „ Nederlandsch-Indië.

In het geheel waren dus 3701 immigranten, onder wie 3542 uit Britsch-Indië, 71 uit Nederlandsch-Indië, 75 uit West-Indië en 13 uit China, huurders, gebruikers of eigenaren van land, te zamen voor een oppervlakte van 7730 H. A.

Het aantal immigranten, dat in de omstreken van de stad perceelen in huur neemt of in gebruik heeft van particulieren neemt steeds toe. Deze immigranten oefenen den tuinbouw uit of houden vee.

Behalve de hierboven bedoelde immigranten, die zich aan den kleinen landbouw wijden, bevinden zich in de onmiddellijke nabijheid der stad, gevestigd op de achtererven langs de Gravenstraat, den Wanicaweg, den weg van Charlesburg naar zee enz. nog tal van, voor het meerendeel Britsch-Indische, immigranten die zich met tuinbouw en veeteelt onledig houden.

In den volgenden staat is opgenomen aard en de hoeveelheid van het verkregen product in 1904 der perceelen aan Britsch Indische immigranten in eigendom toebehoorende, in gebruik afgestaan, of bij hen van het gouvernement of van particulieren in huur.

Aard en hoeveelheid der verkregen producten.

DISTRICTEN.	Rijst. K.G.	Koffie. K.G.	Cacao. K.G.	Koren. K.G.	Aard-vruchten. K.G.	Bananen. Bossen.	Bacoves. Bossen.
Boven-Para en Boven-Suriname	6 740	52	1 035	25 430	24 900	26 812	12 535
Beneden-Commewijne	53 470	498	6 772	55 563	21 660	39 532	60 486
Cottica	14 630	73	3 653	24 475	17 748	4 320	„
Beneden-Suriname	72 461	100	600	33 943	16 655	12 794	345
Saramacca	185 560	25	28 184	138 025	1 760	47 375	120
Nickerie	19 980	50	1 393	19 205	7 975	19 994	„
	352 841	798	41 637	296 641	90 698	150 827	73 486

Premie. Tegen afstand van het recht op vrijen terugvoer werd krachtens de verordening van 19 April 1895 (*Gouvernementsblad* n°. 24) aan 411 Britsch-Indische en 29 Nederlandsch-Indische immigranten en krachtens de immigratiefondsverordening aan 66 Britsch-Indische immigranten de premie van f 100 uitgekeerd.

Ook werd nog aan 1 Britsch-Indiër, die vóór de oprichting van het immigratiefonds werd aangevoerd, tegen afstand van zijn recht op vrijen terugvoer, een premie van f 100 uit de koloniale kas verleend.

Het totale aantal Britsch-Indische immigranten, aan wie de premie bedoeld bij de verordening van 19 April 1895 (*Gouvernementsblad* n°. 24) is toegekend, bedroeg op ultimo December 1904, 1377 en het totale aantal toegekend krachtens de immigratiefondsverordening 173.

Beroepen. Op ultimo December 1904 waren als tapper gepatenteerd 48 Britsch-Indiërs tegen 42 op ultimo December 1903.

Aan 121 Britsch-Indiërs is gedurende 1904 een bewijs van toelating als karreman uitgereikt, tegen 136 in 1903.

Betrekkingen. Bij de koloniale vaartuigen waren 4 Britsch-Indiërs geëmployeerd als matroos en stoker; voorts dienen 5 hunner bij de gewapende politie, 4 als schoolmeesters en 9 als tolken.

Marktvergunningen. Het gemiddeld getal van de week- en dagvergunningen aan Britsch-Indiërs uitgereikt voor een verkoopplaats op de openbare markten te Paramaribo bedroeg in 1904, 70 voor dagvergunningen en 2 voor weekvergunningen.

In 1903 waren deze cijfers respectievelijk 75 en 6.

Port d'armes. In 1904 hadden 18 Britsch-Indiërs een port d'armes tegen 9 in 1903.

Bij dit verslag behooren twee staten, aantoonende de aankomst en verdeeling van immigranten in het jaar 1904 (bijlage M².) en aantoonende het getal mannen, vrouwen, jongens en meisjes, die op 31 December 1904 in ieder district onder contract verbonden waren (bijlage M³.).

De waarn. Agent-Generaal,
VAN DRIMMELEN.

Bijlage M2.

STAAT aantoonende de aankomst e

PLAATS VAN HERKOMST.	VAN WAAR GEKOMEN.	TOEGEWEZEN AAN DE PLANTAGES IN: DE OUDE KOLONIE. Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.	NICKERIE. Mannen.	Vrouwen	Jongens.	Meisjes.	Totaal.	CORONIE. Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.
Nederlandsch-Indië . . .	Java over Nederland.	117	51	1	„	169	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Britsch-Indië	Calcutta over Demerary.	46	16	5	4	71	116	46	7	11	180	„	„	„	„	„

STAAT aantoonende het aantal immigranten aangevoerd in de koloni

PLAATS VAN HERKOMST.	Van 1853 tot en met 1862.	Van 1863 tot en met 1872.	Van 1873 tot en met 1882.	Van 1883 tot en met 1892.
Nederlandsch-Indië	8	21	94	94
Madeira	275	205	„	„
China	487	2 015	„	„
West-Indië	„	2 382	214	79
Nederland.	„	2	87	„
Britsch-Indië.	„	„	6 569	8 633
	770	4 625	6 964	8 806

verdeeling van Immigranten in 1904.

NIET TOEGEWEZEN EN DE REDENEN WAAROM.						TOTAAL AANGEVOERD.					AANMERKINGEN.
Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.	AANMERKINGEN.	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.	
1	„	„	„	1	Overleden.	118	51	1	„	170	
1	„	„	„	1	Nog niet toebedeeld wegens ziekte.	163	62	12	15	252	

Suriname van 1 Januari 1853 tot ultimo December 1904.

Van 1893 tot en met 1903.	1904.	Totaal.	AANMERKINGEN.
5 635	(1) 170	6 022	(1) De 75 immigranten per *Prins der Nederlanden* voor den spoorwegbouw aangevoerd, zijn onder dit cijfer niet begrepen.
„	„	480	
„	»	2 502	
„	„	2 675	
„	„	89	
8 297	252	23 751	
13 932	422	35 519	

Bijlage M3.

STAAT aantoonende het aantal immigranten in de districten op iedere plantage tot op ultimo December 1904.

NAMEN DER PLANTAGES.	Uit Britsch-Indië. Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.	Uit Nederlandsch-Indië. Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.	Generaal-totaal.	*Aanmerkingen.*
District Nickerie.												
Margarethenburg	„	„	„	„	„	26	10	3	3	42	42	
Waterloo, Nusery en Hazard	414	138	56	67	673	227	72	28	22	349	1 022	
Crappahoek	5	2	1	1	9	38	10	2	4	54	63	
's Lotland n°. 36	11	4	2	2	19	29	14	3	2	48	67	
	430	144	59	68	701	320	106	36	31	493	1 194	
District Coronie.												
Leasowes, Sarah en Mary's Hope	1	„	„	„	1	„	„	„	„	„	1	
District Beneden-Saramacca.												
Concordia	„	„	„	„	„	40	14	1	3	58	58	
Caledonia	14	5	2	„	21	40	14	2	4	60	81	
de Dankbaarheid	„	„	„	„	„	11	6	4	„	21	21	
Catharina Sophia	14	6	3	7	30	37	18	2	2	59	89	
Broederschap	„	„	„	„	„	11	3	„	1	15	15	
de Morgenster	9	4	1	2	16	24	5	2	1	32	48	
Johanna Catharina	7	3	1	1	12	8	4	5	3	20	32	
Frederici's gift	7	2	1	1	11	„	„	„	„	„	11	
Margaretha's gift	„	„	„	„	„	4	2	„	1	7	7	
la Poule en Monitor	11	5	„	„	16	21	4	1	4	30	46	
	62	25	8	11	106	196	70	17	19	302	408	

NAMEN DER PLANTAGES.	Uit Britsch-Indië.					Uit Nederlandsch-Indië.					Generaal totaal.	*Aanmerkingen.*
	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.		
District Beneden-Suriname.												
Voorburg	24	"	"	"	24	56	"	"	"	56	80	
Susanna'sdaal	5	"	"	"	5	49	6	2	4	61	66	
Belwaarde	16	5	1	2	24	30	9	4	4	47	71	
Lust en Rust	6	2	1	2	11	14	6	"	2	22	33	
Dordrecht	1	"	"	"	1	24	7	3	3	37	38	
Jagtlust	126	42	13	18	199	95	32	8	8	143	342	
la Liberté	"	"	"	"	"	32	7	3	2	44	44	
Peperpot	"	"	"	"	"	21	12	3	3	39	39	
de Morgenstond	8	3	1	"	12	12	3	2	"	17	29	
Geijersvlijt	6	3	"	"	9	36	11	5	4	56	65	
Clevia	"	"	"	"	"	40	15	4	1	60	60	
Ma Retraite	"	"	"	"	"	25	6	3	4	38	38	
Kwatta	4	"	"	"	4	"	"	"	"	"	4	
de Cultuurtuin	"	"	"	"	"	14	4	"	1	19	19	
	196	55	16	22	289	448	118	37	36	639	928	
District Beneden-Para.												
Tout-lui-faut	"	"	"	"	"	26	7	2	"	35	35	
District Boven-Para.												
Boxel	7	3	"	"	10	12	4	"	1	17	27	
Waterland	10	4	4	"	18	21	6	"	6	33	51	
Accaribo	18	6	2	"	26	20	7	"	3	30	56	
la Ressource	"	"	"	"	"	7	3	"	1	11	11	
	35	13	6	"	54	60	20	"	11	91	145	
District Boven-Suriname.												
Petersburg	"	"	"	"	"	29	10	1	"	40	40	
Vreeland	"	"	"	"	"	17	8	4	5	34	34	
Maagdenburg	22	4	1	2	29	"	"	"	"	"	29	
St. Barbara	16	7	2	2	27	6	4	2	1	13	40	
	38	11	3	4	56	52	22	7	6	87	143	
District Beneden-Commewijne.												
Pieterszorg	10	3	1	1	15	29	7	3	2	41	40	
Rust en Werk	58	18	4	9	89	199	64	12	10	285	374	
Johannisburg	13	5	2	2	22	21	10	5	1	37	59	
de Maasstroom	3	"	"	"	3	13	5	"	1	19	22	
Berlijn	1	"	"	"	1	33	13	4	4	54	55	

NAMEN DER PLANTAGES.	Uit Britsch-Indië. Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.	Uit Nederlandsch-Indië. Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.	Generaal-totaal.
Elisabeth'shoop	„	„	„	„	„	21	8	4	2	35	35
Frederiksdorp	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Reynsdorp	19	8	4	3	34	„	„	„	„	„	34
Mariënbosch	„	„	„	„	„	10	„	„	„	10	10
Brouwerslust	13	3	1	2	19	29	7	2	3	41	60
Killenstein	11	3	1	2	17	39	16	7	2	64	81
Mon Souci	3	„	„	„	3	29	9	4	1	43	46
't Vertrouwen	8	3	2	1	14	10	4	„	„	14	28
Zorg en Hoop	15	4	3	2	24	37	12	7	3	59	83
Constantia	2	„	„	„	2	32	6	3	1	42	44
Slootwijk	1	„	„	„	1	24	9	5	4	42	43
Schoonoord	5	„	„	„	5	24	5	„	3	32	37
de Nieuwe Grond	„	„	„	„	„	24	7	1	1	33	33
Spieringshoek	29	7	3	1	40	27	8	„	3	38	78
Vriendsbeleid en Ouderszorg	„	„	„	„	„	63	19	1	6	89	89
Wederzorg	35	8	3	2	48	28	7	3	4	42	90
Katwijk	6	„	„	„	6	19	5	„	2	26	32
Mon trésor	„	„	„	„	„	32	10	2	„	44	44
Nijd en Spijt	„	„	„	„	„	1	„	„	„	1	1
Sorgvliet	„	„	„	„	„	28	7	3	„	38	38
Leliëndaal	2	„	„	„	2	39	13	4	3	59	61
Geertruidenberg	30	12	6	7	55	21	2	„	„	23	78
Mariënberg en Zoelen	634	189	97	86	1 006	810	316	60	71	1 257	2 263
	898	263	127	118	1 406	1642	569	130	127	2 468	3 874
District Boven-Commewijne.											
Nieuw-Clarenbeek	8	„	„	„	8	36	6	„	1	43	51
District Cottica.											
Alliance	252	69	29	32	382	92	45	8	8	153	535
Weezen wier ouders op het tijdstip van overlijden onder contract verbonden waren bij particulieren uitbesteed	22	20	6	11	59	1	1	4	6	12	71
Immigranten gedurende den loop van het contract geëvacueerd naar het leprozen-etablissement	9	1	„	„	10	„	„	„	„	„	10
Onder contract verbonden immigranten te Paramaribo 1)	38	21	2	4	65	15	9	2	„	26	91

(1) Deze immigranten bevinden zich deels in het militaire hospitaal, deels op 's landsgrond Boniface, deels in het krankzinnigengesticht en deels bij particulieren, onder hen zijn eenigen, die wegens ziekte niet werden toebedeeld.

RECAPITULATIE.

NAMEN DER DISTRICTEN.	Uit Britsch-Indië.					Uit Nederlandsch-Indië					Generaal-totaal.	Aanmerkingen.
	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.		
Nickerie	430	144	59	68	701	320	106	36	31	493	1194	
Coronie	1	"	"	"	1	"	"	"	"	"	1	
Beneden-Saramacca	62	25	8	11	106	196	70	17	19	302	408	
Beneden-Suriname	196	55	16	22	289	418	118	37	36	639	928	
Beneden-Para	"	"	"	"	"	26	7	2	"	35	35	
Boven-Para	35	13	6	"	54	60	20	"	11	91	145	
Boven-Suriname	38	11	3	4	56	52	22	7	6	87	143	
Beneden-Commewijne	898	263	127	118	1406	1642	569	130	127	2468	3874	
Boven-Commewijne	8	"	"	"	8	36	6	1	"	43	51	
Cottica	252	69	29	32	382	92	45	8	8	153	535	
	1920	580	248	255	3003	2872	963	238	238	4311	7314	
Weezen bij particulieren uitbesteed	22	20	6	11	59	1	1	4	6	12	71	
Leprozenetablissement	9	1	"	"	10	"	"	"	"	"	10	
Stad Paramaribo	38	21	2	4	65	15	9	2	"	26	91	
	1989	622	256	270	3137	2888	973	244	244	4319	7486	

Bijlage N.

I. STAAT van verleende en hernieuwde concessiën voor goudonginningen

VERLEENDE CONCESSIËN.											
Concessierecht per H.A. per jaar in centen.	Suriname.		Saramacca.		Marowijne.		Totaal.		Concessierecht per H. A. per jaar in centen.	Suriname.	
	Aantal.	Oppervlakte in H.A.	Aantal.	Oppervlakte in H.A.	Aantal.	Oppervlakte in H.A.	Aantal.	Oppervlakte in H.A.		Aantal.	Oppervlakte in H.A.
10	60	34 459	21	6 550	27	13 206	108	54 215	10	33	16 941
25	3	600	„	„	„	„	3	600	25	16	9 877
50	2	4 110	„	„	„	„	2	4 110	50	57	67 310
10	1	400	„	„	„	„	1	400	10	„	„
25		400	„	„	„	„		400	25	„	„
10	„	„	„	„	„	„	„	„	10	„	„
50	„	„	„	„	„	„	„	„	50	„	„
10	„	„	„	„	„	„	„	„	10	„	„
25	„	„	„	„	„	„	„	„	25	„	„
50	„	„	„	„	„	„	„	„	50	„	„
25	„	„	„	„	„	„	„	„	25	„	„
50	„	„	„	„	„	„	„	„	50	„	„
Totaal	66	39 969	21	6 550	27	13 206	114	59 725	Totaal	106	94 128

N

ngen van vergunningen tot onderzoek in 1904.

	HERNIEUWDE CONCESSIËN.										Totaal-generaal.	
	Saramacca.		Marowijne.		Lawa.		Commewijne.		Totaal.			
per- e in A.	Aantal.	Oppervlakte in H.A.	Aantal.	Oppervlakte in H.A.	Aantal.	Oppervlakte in H.A.	Aantal.	Oppervlakte in H.A.	Aantal.	Oppervlakte in H.A.	Aantal.	Oppervlakte in H.A.
6 941	7	2 841	13	6 314	"	"	3	250	56	26 346	164	80 561
9 877	13	9 476	3	1 367	2	3 523	"	"	34	24 243	37	24 843
7 310	35	48 023	9	14 268	11	38 087	"	"	112	167 688	114	171 798
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	400
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"		400
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
4 128	55	60 340	25	21 949	13	41 610	3	250	202	218 277	316	278 002

II. VERGUNNINGEN tot het doen van onderzoek naar de aanwezigheid van delfstoffen in 1904.

DISTRICTEN.	Aantal.	Oppervlakte in H.A.	Aanmerkingen.
Suriname	9	50 485	
Marowijne	10	52 400	
Saramacca	3	27 000	
	22	129 885	

Bijlage O.

VERGELIJKENDE STAAT

DER

PRODUCTEN VOOR DE JAREN 1902, 1903 EN 1904.

DISTRICTEN.	SUIKER. Muscovado. Kilogramen.			Aantal hectaren afgemalen riet.		
	1902.	1903.	1904.	1902.	1903.	1904.
Nickerie	"	"	"	"	"	"
Coronie	"	"	"	"	"	"
Beneden-Saramacca	"	"	"	"	"	"
Boven-Saramacca	"	"	"	"	"	"
Beneden-Suriname	"	"	"	"	"	"
Beneden-Para	"	"	"	"	"	"
Boven-Para	"	"	"	"	"	"
Boven-Suriname	"	"	"	"	"	"
Beneden-Commewijne	"	"	"	"	"	"
Boven-Commewijne	"	"	"	"	"	"
Cottica	"	"	"	"	"	"
Marowijne	"	"	"	"	"	"
Totaal	"	"	"	"	"	"

1) Deze cijfers zijn niet uit de kolonie ontvangen.

Aantal kilogrammen suiker gemiddeld per hectare verkregen.			SUIKER. Vacuumpan. Kilogrammen			Aantal hectaren afgemalen riet.			Aantal kilogrammen suiker gemiddeld per hectare verkregen.		
1902.	1903.	1904.	1902.	1903.	1904.	1902.	1903.	1904.	1902.	1903.	1904.
"	"	"	4 090 500	4 601 955	3 485 613	620,25	663	709	6 585	6 941	4 916
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	80 500	"	"	75,65	"	"	1 064	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	6 941 419	6 491 503	6 093 166	1045	1107	1)	6 314	5 864	5 675
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	1 934 075	1 405 300	1 386 500	308	104	1)	6 279	13 512	1)
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	13 046 494	12 498 758	10 965 279	2048,90	1874	1)	63 675	6 331	10 591

DISTRICTEN.	MELASSE. Liters.			RUM. Liters.		
	1902.	1903.	1904.	1902.	1903.	1904.
Nickerie	"	"	340 125	313 414	249 877	149 466
Coronie	"	"	"	"	"	"
Beneden-Saramacca	"	"	"	"	"	"
Boven-Saramacca	"	"	"	"	"	"
Beneden-Suriname	13 000	"	"	"	"	"
Beneden-Para	"	"	"	"	"	"
Boven-Para	"	"	"	"	"	"
Boven-Suriname	"	"	"	"	"	"
Beneden-Commewijne	1 147 800	980 150	1 045 238	538 111	385 216	388 602
Boven-Commewijne	"	"	"	"	"	"
Cottica	"	"	"	165 828	128 333	125 529
Marowijne	"	"	"	"	"	"
Totaal	1 160 800	980 150	1 385 363	1 017 353	763 426	663 597

DISTRICTEN.	KOFFIE. Kilogrammen.			RIJST. Kilogrammen.		
	1902.	1903.	1904.	1902.	1903.	1904.
Nickerie	3 842	7 422	3 465	25 200	15 550	11 880
Coronie	290	348	585	"	"	"
Beneden-Saramacca	4 658	5 040	7 332	95 454	94 430	185 085
Boven-Saramacca	"	16	25	9 410	8 840	12 664
Beneden-Suriname	173 226	175 608	144 006	21 135	36 696	74 771
Beneden-Para	810	1 145	305	173 126	244 370	370 896
Boven-Para	6 798	4 468	5 950	24 675	20 822	60 550
Boven-Suriname	1 758	3 829	1 600	13 200	11 749	82 944
Beneden-Commewijne	45 548	67 056	57 598	4 280	6 100	59 382
Boven-Commewijne	1 114	1 054	8 916	2 880	2 050	11 000
Cottica	2 147	3 232	3 593	425	1 500	5 865
Marowijne	"	"	"	"	"	"
Totaal	240 191	269 218	233 375	373 685	442 107	875 037

CACAO.			BANANEN.			KOORN (Maïs).		
Kilogrammen.			Bossen.			Kilogrammen.		
1902.	1903	1904.	1902.	1903	1904.	1902.	1903.	1904.
244 519	263 550	206 870	74 416	53 744	42 287	39 911	27 589	39 650
61 637	40 064	45 478	89 919	117 300	83 450	62 725	25 550	40 600
237 699	369 614	159 801	74 442	51 435	67 281	121 662	123 745	213 807
394	193	440	1 345	1 830	2 306	21 350	7 530	10 750
429 641	298 134	114 366	31 466	26 676	33 349	26 245	48 420	49 503
17 661	25 096	4 512	34 203	48 863	46 203	41 615	48 654	52 684
90 358	74 812	12 051	58 979	56 452	46 537	52 925	49 435	85 120
68 597	77 832	20 837	32 194	64 796	43 033	70 710	96 689	31 905
904 053	717 605	182 463	93 486	66 839	65 588	39 981	58 969	117 730
64 443	72 726	39 022	20 892	17 654	25 335	29 510	36 985	89 225
68 172	81 271	57 402	44 376	44 784	43 463	51 973	43 425	82 845
"	"	46	"	"	516	"	"	550
2 187 174	2 020 897	843 288	555 718	550 427	499 348	558 607	566 991	814 369

AARDVRUCHTEN.			
Kilogrammen.			
1902.	1903.	1904.	
16 715	23 265	25 884	1) 1 134 800 stuks cocosnoten.
34 975	54 840	102 050	
12 475	15 225	17 935	1)
7 450	8 310	17 240	
49 990	64 804	69 490	
73 095	93 751	108 205	
305 995	315 267	296 745	
80 055	183 452	14 253	
22 566	15 219	39 251	
25 690	35 888	29 700	
23 475	36 721	43 865	
"	"	1 725	
652 481	846 742	901 443	

1) Nadere opgaven zijn niet uit de kolonie ontvangen. In de overeenkomstige bijlage in het vorige verslag werden hier ter plaatse nog bedragen aan houtwaren, lemmetjessap, bacoves en andere vruchten, groenten, houtskool, katoen en visch vermeld.

Bijlage P.

STAAT van de suikercultu

DISTRICTEN.	PLANTAGES.	Uitgestrektheid der plantages. — Hectaren.	Uitgestrektheid in bebouwing op ult. Dec. 1904. — Hectaren.	Uitgestrektheid waarvan in oogst. — Hectaren.	Suiker. (Muscovado.) — Kilogrammen.	Suiker (Vacuum pan.) — Kilogramme
Nickerie	Waterloo / Hazard	1 531	1 124	709	"	3 485
Beneden-Suriname	Meerzorg (*a*)					
Beneden-Commewijne	Zoelen en Mariënburg	2 476	(1) 850	(2) 850	"	4 768
	Rust en Werk	895	260	260	"	1 324
Cottica	Alliance	1 860	331	275	"	1 386
			2 565	2 094	"	10 965

(*a*) Op deze onderneming is in 1903 de suikercultuur opgegeven.

in Suriname in 1904.

Gemiddelde productie per hectare. — Kilogrammen.	Melasse. — Liters.	Rum. — Liters.	Dram. — Liters.	Arbeiders. Immigranten.	Arbeiders. Andere.	Arbeiders. Totaal.	Nevenproducten.	*Aanmerkingen.*
4 916	340 125	149 466	„	862	454	1 316		(1) Van deze zijn 49 H.A. beplant met cacao. (2) Waarvan 801 riet.
5 953,5	845 238	188 602	„	1 967	542	2 509	54 K.G. cacao.	
5 090	200 000	„	„	340	143	483		
5 041	„	125 529	„	535	216	751	400 K.G. cacao.	
5 236,5	1 385 363	663 597	„	3 704	1 355	5 059	454 K.G cacao.	

Bijlage Q.

STAAT van de cacaocultuur in Suriname, alleen e[...]

Districten.	Plantages of gronden.	Voormalige plantages en gronden.	Uitgestrektheid van de plantage of grond of van de voormalige plantage of grond, thans in kleine perceelen uitgegeven. Hectaren.	Aantal gronden waarin de voormalige plantage of grond is verdeeld of wordt bewerkt.	Uitgestrektheid in bebouwing op ult. December 1904 van de plantage of grond of van de voormalige plantage of grond. Hectaren.	Cacao. Kilogrammen.	Koffie. Kilogrammen.
Nickerie	4 plantages		„	„	„	„	„
	156 gronden *a*) 35 gronden t/z van Nieuw-Nickerie *b*)	Paradise	5 153	237	1 267	206 870	3 465
Coronie	8 plantages 13 gronden	—	4 969	644	550	45 478	585
Beneden-Saramacca .	16 plantages — gronden	—	14 632	660	2 698	159 801	7 332
Boven-Saramacca .	—	—	963	11	23	440	25
Beneden-Suriname .	18 plantages	10 *c*)	9 965	372	2 514	114 366	143 806
Beneden-Para . . .	4 „	13	6 171	1 037	1 348	4 512	305
Boven-Para. . . .	7 „	7 *d*)	„	505	1 068	12 051	5 898
Boven-Suriname . .	13 „	20 *e*)	„	99	470	20 837	1 520
Beneden-Commewijne	43 „	31 *f*)	„	„	5 208	182 409	57 598
Boven-Commewijne .	1 plantage	33	18 639	154	537	39 022	8 916
Cottica	—	42	14 469	181	642	57 002	3 593
Marowijne	—	—	„	„	„	46	„
			74 961	3 900	16 325	842 834	233 043

a) De gronden ten zuiden van Nieuw-Nickerie als één grond gerekend.

b) De vestigingsplaats Totness als één grond gerekend.

c) De vestigingsplaats nabij het fort Nieuw-Amsterdam als één grond gerekend, evenzoo de landerijen achter den grond l'Hermitage.

d) De vestigingsplaatsen Domburg en La Rencontre ieder als één grond gerekend.

e) De vestigingsplaats Laarwijk als één grond gerekend.

f) De vestigingsplaats Alkmaar als één grond gerekend.

vereenigd met andere cultures, in 1904.

Rijst.	Aard-vruchten.	Bananen.	Koorn. (Maïs).	Arbeiders. Kleine landbouw. Eige-naren.	Pach-ters.	Immi-granten.	Andere.	Totaal.	AANMERKINGEN.
Kilo-grammen.	Kilo-grammen.	Bossen.	Kilo-grammen.						
"	"	"	"	"	"	"	"	"	
5 630	22 184	39 268	34 020	409	72	146	782	1 409	
"	98 950	79 500	40 600	602	215	"	"	817	821 800 stuks kokosnoten.
121 300	10 220	59 443	151 807	1 281	249	340	47	1 917	1263 bossen bacoves.
3 346	6 050	372	2 900	51	12	"	"	63	
23 860	27 500	21 216	26 410	180	797	909	606	2 492	f 1147 groenten en vruchten, 13311 bacoves, 676 K.G. katoen.
288 716	107 720	40 203	51 584	338	1 904	35	6	2 283	f 6030 groenten en vruchten, f 28 387 houtskool.
3 300	47 755	42 750	58 510	131	656	127	19	933	f 1714 houtwaren, 83 K.G. katoen en 25 475 bossen bacoves.
17 429	21 362	13 353	12 310	239	88	124	15	466	f 1420 houtwaren, 2167 bossen bacoves.
59 382	38 121	64 098	116 155	433	1 648	1 597	326	4 004	f 2655 houtwaren, 67 134 bossen bacoves en 10 K.G. katoen.
11 000	26 110	24 155	82 445	323	226	52	479	1 080	f 3443 houtwaren, 1470 bossen bacoves.
5 737	39 550	38 693	70 525	363	229	"	437	1 029	f 1170 houtwaren f 400 visch.
"	1 725	516	550	"	"	"	"	"	175 bossen bacoves, f 850 aan houtwaren.
539 700	447 247	423 567	647 816	4 350	6 096	3 330	2 717	16 493	Houtwaren f 11 252, houtskool f 28 387, bacoves 110 995 bossen, kokosnoten 821 800 stuks, vruchten f 7177, katoen 769 K.G. visch, f 400.

Bijlage R.

STAAT van de verschillende cultures in Suriname (niet te gelijk gedreven

Districten.	Plantages en gronden.	Voormalige plantages en gronden.	Uitgestrektheid van de plantage of grond of van de voormalige plantage of grond, thans in kleine perceelen uitgegeven. Hectaren.	Aantal gronden waarin de voormalige plantage of grond is verdeeld of wordt bewerkt	Uitgestrektheid in bebouwing op ult. December 1904 van de plantage of grond of van de voormalige plantage of grond Hectaren.	Koffie. Kilogrammen.	Rijst. Kilogrammen.
Nickerie . . .	12 gronden	Nieuw-Waldeck	300	87	177	„	6 250
Coronie	1 plantage	3	2 135	116	94	„	„
Beneden-Saramacca .	—	—	1 573	413	361	„	63 785
Boven-Saramacca .	—	—	4 207	131	89	„	9 318
Beneden-Suriname .	1	16	8 395	534	842	200	50 911
Beneden-Para . . .	4	7	1 118	114	98	„	82 180
Boven-Para . . .	8	26	„	687	241	52	57 520
Boven-Suriname . .	19	18	„	258	333	80	65 515
Beneden-Commewijne	—	4	„	23	± 45	„	„
Boven-Commewijne .	—	13	1 008	9	17	„	„
Cottica	—	9	1 780	34	40	„	128
					2 337	332	335 337

ve… met de suiker- en cacaocultuur) en van houtvellingen in 1904.

…st. …o-…men.	Aard-vruchten. Kilo-grammen.	Bananen. Bossen.	Koorn. (Maïs). Kilo-grammen.	Arbeiders. Kleine landbouw. Eige-naren.	Arbeiders. Kleine landbouw. Pach-ters.	Arbeiders. Immi-granten.	Arbeiders. Andere.	Arbeiders. Totaal.	AANMERKINGEN
250	3 700	3 019	5 630	35	65	"	55	155	
"	3 100	3 950	"	130	43	"	24	197	313 000 stuks kokosnoten en 100 L. Lemmetjessap.
785	7 715	7 838	62 000	229	434	"	"	663	20 bossen bacoves.
318	11 290	1 934	7 850	42	194	"	"	236	f 267 houtwaren.
911	41 990	12 133	23 093	327	331	"	"	658	
180	485	6 000	1 100	4	490	"	1	495	
520	248 990	3 787	26 610	1 100	148	"	"	1 248	f 19 989 houtwaren.
515	127 891	29 680	19 595	119	765	"	"	884	f 15 113 houtwaren. 4400 bossen bacoves.
	1 150	1 490	1 575	55	42	"	2	99	
	3 590	1 180	6 780	13	42	"	6	61	f 635 houtwaren.
128	4 315	4 770	12 320	19	95	"	7	121	f 168 houtwaren.
337	454 216	75 781	166 553	2 073	2 649	"	95	4 817	f 36 172 houtwaren ; 4420 bossen bacoves ; 313 000 stuks kokosnoten ; 100 L. Lemmetjessap.

Bijlage S.

RECAPITULATIE op de

PLANTAGES EN GRONDEN WAAR GETEELD WORDT.	Uitgestrektheid in bebouwing op ultimo December 1904.	Suiker.		Melasse.	Rum.	Dram.	Cacao.	Koffie
		Muscovado.	Vacuumpan.					
	Hectaren.	Kilogrammen.	Kilogrammen.	Liters.	Liters.	Liters.	Kilogrammen.	Kilogramme
Suiker	2 565	"	10 965 279	1 385 363	663 597	"	"	"
Cacao	16 325	"	"	"	"	"	843 288	233 04
Andere producten, niet te gelijk met suiker of cacao	2 337	"	"	"	"	"	"	33
Voor de cultures in allodialen eigendom of in huur uitgegeven, gedeeltelijk in bebouwing, doch waarvan nog niet is geoogst. .	"	"	"	"	"	"	"	"
Totaal . . .	"	"	10 965 279	1 385 363	663 597	"	843 288	233 37

productiestaten over 1904.

Rijst.	Aardvruchten.	Bananen.	Koorn. (Maïs.)	Kokosnoten.	Tabak.	ARBEIDERS.				
						Kleine landbouw.		Immigranten.	Niet-immigranten.	Totaal.
Kilogrammen.	Kilogrammen.	Bossen.	Kilogrammen.	Stuks.	Kilogrammen.	Eigenaren.	Pachters.			
„	„	„	„	„	„	„	„	3 704	1 355	5 059
540 250	447 247	423 567	647 816	821 800	„	4 350	6 096	3 330	2 717	16 493
334 787	454 216	75 781	166 553	313 000	„	2 073	2 649	„	95	4 817
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
875 037	901 463	499 348	814 369	1 134 800	„	6 423	8 745	7 034	4 167	26 369

Bijlage T.

STAAT aangevende den arbeid in 1904 door Creolen en andere niet onde
plantages en gronden waar gee

DISTRICTEN.	Aantal plantages en gronden.	c. creolen. a. andere niet onder contract verbonden arbeiders.	Aantal arbeiders. Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.
Nickerie	"	c.	"	"	"	"	"
		a.	18	1	"	"	19
Coronie	"	c.	68	51	"	"	119
		a.	"	"	"	"	"
Beneden-Saramacca	"	c.	3	2	"	"	5
		a.	10	5	"	"	15
Beneden Suriname	"	c.	13	26	"	"	39
		a.	54	15	"	"	69
Beneden-Para	"	c.	"	"	"	"	"
		a.	"	"	"	"	"
Boven-Para	"	c.	5	3	3	"	11
		a.	3	"	"	"	3
Boven-Suriname	"	c.	2	2	"	"	4
		a.	8	2	"	"	10
Beneden-Commewijne	"	c.	6	2	1	"	9
		a.	37	13	2	"	52
Boven-Commewijne	"	c.	"	"	"	"	"
		a.	"	"	"	"	"
Cottica	"	c.	"	"	"	"	"
		a.	"	"	"	"	"
Marowijne	"	c.	"	"	"	"	"
		a.	"	"	"	"	"
Totaal: creolen	"	"	97	86	4	"	187
andere niet onder contract verbonden arbeiders	"	"	130	36	2	"	168
Totaal-generaal	"	"	227	122	6	"	355

1) De cijfers in dezen staat betreffen niet alle plantages en gronden in de kolonie Suriname, maar enkel die welke geregeld met gehuurd werkvolk in éene hand bewerkt worden.

contract verbonden arbeiders verricht en het loon door hen verdiend op immigranten gevestigd zijn. 1)

Aantal taken.				Bedrag van het loon.			
Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.
"	"	"	"	"	"	"	"
4 749	13	"	"	f 3 953	f 5	"	"
5 063	4 839	"	"	4 000	3 129	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"
338	118	"	"	309	147	"	"
1 222	227	"	"	873	124	"	"
2 008	2 919	"	"	2 044	1 605	"	"
11 685	1 593	"	"	8 736	953	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"
"	-	"	"	"	"	"	"
528	265	94	"	458	294	f 62	"
595	"	"	"	479	"	"	"
6	145	"	"	6	66	"	"
1 285	304	"	"	1 027	235	"	"
957	420	23	"	657	219	6	"
8 993	2 504	354	"	5 420	1 420	73	"
"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"
8 900	8 706	117	"	f 7 474	f 5 460	f 68	"
28 529	4 641	354	"	20 488	2 737	73	"
37 429	13 347	471	"	f 27 962	f 8 197	f 141	"

Bijlage U.

STAAT aantoonende den arbeid in 1904 door Creolen en ander
hen verdiend op plantages wa

DISTRICTEN.	Aantal plantages en gronden.	Creolen, andere niet onder contract verbonden arbeiders.	Aantal arbeiders.				
			Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.
Nickerie	"	c.	101	62	26	15	204
		a.	208	93	56	76	433
Beneden-Saramacca	"	c.	9	1	"	"	10
		a.	31	15	2	"	48
Beneden-Suriname	"	c.	26	28	5	"	59
		a.	175	113	10	2	300
Beneden-Para	"	c.	"	"	"	"	"
		a.	2	"	"	"	2
Boven-Para	"	c.	4	3	"	"	7
		a.	17	11	"	"	28
Boven-Suriname	"	c.	1	"	"	"	1
		a.	8	12	3	"	23
Beneden-Commewijne	"	c.	113	66	15	5	199
		a.	605	169	20	8	802
Boven-Commewijne	"	c.	2	2	"	"	4
		a.	6	11	1	1	19
Cottica	"	c.	20	"	"	"	20
		a.	60	20	11	8	99
Totaal Creolen			276	162	46	20	504
Andere niet onder contract verbonden arbeiders			1 112	444	103	95	1 754
Totaal-generaal			1 388	606	149	115	2 258

1) De cijfers in dezen staat voorkomende betreffen niet alle plantages in de kolonie Suriname, maar enkel die welke geregeld met gehuurd werkvolk in éene hand bewerkt worden.

niet onder contract verbonden arbeiders verricht en het loon door immigranten gevestigd zijn. 1)

Aantal taken.				Bedrag van het verdiende loon.			
Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.
27 402	6 960	2 037	1 363	f 20 520	f 4 275	f 756	f 489
72 477	14 021	3 464	1 640	53 931	8 823	1 126	534
1 068	3	„	„	839	2	„	„
5 309	975	15	„	4 333	593	8	„
5 975	3 496	754	„	6 247	1 930	295	„
34 234	12 331	2 718	175	26 198	7 333	972	57
„	„	„	„	„	„	„	„
475	„	„	„	284	„	„	„
273	72	„	„	208	40	„	„
2 613	973	„	„	1 952	474	„	„
193	„	„	„	152	„	„	„
1 860	615	214	„	1 474	345	59	„
26 192	9 022	3 301	1 051	29 708	5 718	1 197	316
98 543	17 438	2 084	199	78 008	9 697	844	275
564	73	„	„	366	43	„	„
1 134	943	79	59	685	553	32	23
7 097	„	„	„	8 301	„	„	„
16 141	3 949	1 696	1 452	12 453	2 238	733	497
68 762	19 626	6 092	2 414	f 66 341	f 12 008	f 2 248	f 805
232 786	51 145	10 305	3 525	179 318	30 056	3 774	1 386
301 548	70 771	16 379	5 939	f 245 659	f 42 034	f 6 022	f 2 191

Bijlage V.

STAAT aantoonende den arbeid in 1904 door immigranten

DISTRICTEN.	Aantal plantages.	Aantal arbeiders.				
		Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Totaal.
A. Immigranten ui						
Nickerie	5	345	109	22	25	501
Beneden-Saramacca	7	65	25	„	„	90
Beneden-Suriname	10	208	66	„	„	274
Beneden-Para	1	7	5	„	„	12
Boven-Para	3	39	14	„	„	53
Boven-Suriname	2	42	11	„	„	53
Beneden-Commewijne	28	994	287	1	„	1282
Boven-Commewijne		8	„	„	„	8
Cottica		283	64	„	„	347
Totaal		1991	581	23	25	2620
B. Immigranten ui						
Nickerie	5	315	104	1	„	420
Beneden-Saramacca	10	172	66	„	„	238
Beneden-Suriname	13	453	122	„	„	575
Beneden-Para	1	26	7	„	„	33
Boven-Para	4	64	21	„	„	85
Boven-Suriname	3	48	24	„	„	72
Beneden Commewijne	28	1488	521	„	„	2009
Boven-Commewijne	„	41	6	„	„	47
Cottica	„	86	41	„	„	127
Totaal		2693	912	1	„	3606
Totaal immigranten:						
A		1991	581	23	25	2620
B		2693	912	1	„	3606
Totaal-generaal		4684	1493	24	25	6226

verricht en het door hen verdiende loon.

Aantal taken.				Bedrag van het verdiende loon.			
Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.
Britsch-Indië.							
78 419	15 533	2 038	1 472	f 50 936	f 6 964	f 705	f 506
10 657	2 806	„	„	6 717	1 510	„	„
45 425	6 803	„	„	30 376	4 070	„	„
1 128	163	„	„	777	108	„	„
7 688	2 011	„	„	4 935	892	„	„
6 992	1 122	„	„	4 722	680	„	„
163 454	31 250	162	„	104 239	17 324	37	„
1 525	„	„	„	992	„	„	„
45 839	6 305	„	„	34 529	3 805	„	„
361 127	65 993	2 200	1 472	f 238 223	f 35 353	f 742	f 506
Nederlandsch-Indië.							
55 626	15 607	167	„	f 36 117	f 6 997	f 54	„
30 744	9 755	„	„	19 053	4 976	„	„
91 413	13 406	„	„	61 603	7 316	„	„
5 365	946	„	„	3 547	555	„	„
11 834	3 388	„	„	7 314	1 549	„	„
8 731	2 840	„	„	5 420	1 564	„	„
213 539	58 516	„	„	143 999	30 034	„	„
6 200	580	„	„	4 000	302	„	„
12 527	4 740	„	„	8 313	2 839	„	„
435 979	109 778	167	„	f 289 366	f 56 132	f 54	„
361 127	65 993	2 200	1 472	f 238 223	f 35 353	f 742	f 506
435 979	109 778	167	„	289 366	56 132	54	„
797 106	175 771	2 367	1 472	f 527 589	f 91 485	f 796	f 506

Bijlage W.

STAAT van verleende en hernieuwde concessiën tot exploitatie van balata en van vergunningen tot onderzoek in 1904.

DISTRICTEN.	Concessiën verleend ad 10 cts. per H.A.	Oppervlakte in H.A.	Hernieuwd voor één jaar ad 10 cts. per H.A.	Vergunningen tot onderzoek.	Oppervlakte in H.A.
Suriname	5	28 800	21 810	8	198 738
Nickerie	31	189 883	48 200	18	588 700
Saramacca	17	82 402	84 340	15	568 927
Marowijne	7	30 918	31 605	5	166 000
Cottica	„	„	5 000	„	„
Commewijne	1	8 000	„	1	34 000
	61	340 003	190 955	47 1)	1 556 365

1) Van deze vergunningen werden 25, te zamen betrekking hebbende op eene oppervlakte van 611 365 H.A., kosteloos verleend, terwijl de overige verleend worden tegen eene retributie van een halven cent per H.A.

Bijlage X.

STAAT van den veestapel op ultimo December 1904.

PARAMARIBO EN DISTRICTEN.	Runderen.	Paarden.	Ezels.	Muilezels.	Schapen.	Geiten.	Varkens.
Paramaribo.	739	64	227	„	10	103	433
Nickerie.	507	6	20	23	75	152	206
Coronie	1 116	22	58	9	„	287	1 537
Beneden-Saramacca.	442	„	„	„	8	267	81
Boven-Saramacca	31	„	„	„	„	1	„
Beneden-Suriname	2 602	89	159	20	26	247	43
Beneden-Para	1 454	11	33	9	„	149	2
Boven-Para.	256	„	„	1	2	134	465
Boven-Suriname	131	3	„	„	„	53	14
Beneden-Commewijne	895	13	8	3	32	146	74
Boven-Commewijne	27	„	„	„	„	5	3
Cottica	110	1	„	9	„	53	21
Marowijne	„	„	„	„	„	„	„
	8 290	209	505	74	153	1 597	2 879

Bijlage IJ[1].

STAAT van den invoer de[…]

ARTIKELEN.		UIT OF VIA D[…]							
		NEDERLAND.		GR.-BRITANNIE.		Ver. Staten van N.-AMERIKA.		FRANKRIJK.	
		Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.
Aardappelen	H.L.	9 354^5	f 60 804	66	f 429	18	f 117	12^5	f 8[illegible]
Aardewerk		»	28 439	»	3 895	»	437	»	»
Ammunitie:									
Geweren, karabijnen en buksen	Loopen.	386	3 860	»	»	32	320	12	12[illegible]
Revolvers, pistolen en kamerbuksen	Stuks.	6	24	»	»	»	»	»	»
Gedeelten van genoemde wapens		»	381	»	»	»	»	»	»
Geweer- en pistoolkogels en hagels	K.G.	16 051	9 630	2 268	1 361	»	»	»	»
Patronen voor achterladers	Stuks.	1 050	63	»	»	»	»	»	»
Idem voor revolvers	»	11 700	351	»	»	2 000	60	»	»
Percussiedopjes en slaghoedjes	»	648 000	1 296	45 000	90	7 000	14	»	»
Ledige hulzen	»	540 075	10 801	100	2	525	11	3 000	6[illegible]
Buskruit	K.G.	4 525	9 050	»	»	»	»	»	»
Asphalt		»	299	»	9	»	»	»	»
Azijn	Liters.	6 650	798	»	»	»	»	»	»
Azijnzuur	»	3 333	3 533	»	»	»	»	»	»
Ballast		»	»	»	»	»	»	»	»
Bier, waaronder Malzextract van alle soorten	»	539 173	204 886	8 836	3 538	9 631	3 660	3 408	1 2[illegible]
Gemberale	»	240	96	»	»	»	»	»	»
Bijouterieën		»	13 937	»	361	»	23	»	3[illegible]
Blik in bladen		»	6 199	»	520	»	»	»	»
Blom of meel	K.G.	2 683	376	»	»	2 900 765	406 107	»	»
Bodems, duigen en hoepels voor vaatwerk		»	»	»	1 224	»	»	»	»
Boeken, lees- of studie-		»	17 542	»	509	»	84	»	»
Idem, schrijf-, koopmans- en albums		»	7 417	»	112	»	80	»	8[illegible]
Boter, oleomargarine en ghee	»	155 313	201 907	1 421	988	15 229	9 138	380	2[illegible]
Breeuwwerk	»	2 390	956	302	121	3 583	1 433	»	»
Bron- en mineraalwater	Liters.	5 130	2 052	»	»	»	»	36	1[illegible]

r de kolonie Suriname, over 1904.

A D	VOLGENDE LANDEN.												TOTAAL.	
IJK.	DEMERARY.		BARBADOS.		FR.-GUYANA.		CURAÇAO.		TRINIDAD.		DIVERSE PLAATSEN.			
Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.
f 8	48	312	„	„	„	„	„	„	16	f 104	„	„	9 515	f 61 847
„	„	97	„	f 48	„	„	„	„	„	138	„	„	„	33 054
12	2	20	„	„	46	f 460	„	„	„	„	„	„	478	4 780
„	„	„	„	„	2	8	„	„	„	„	„	„	8	32
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	381
„	104	62	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	18 423	11 053
„	2 200	132	„	„	950	57	„	„	„	„	„	„	4 200	252
„	200	6	„	„	1 000	30	„	„	„	„	„	„	14 900	447
„	55 000	110	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	755 000	1 510
6	100	2	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	543 800	10 876
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	4 525	9 050
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	308
„	„	„	„	„	100	12	„	„	„	„	„	„	6 750	810
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	3 333	3 533
„	„	„	„	1 295	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1 295
1 2	9 820	3 732	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	570 868	216 931
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	240	96
3	„	1 225	„	„	„	779	„	„	„	„	„	„	„	16 360
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	6 719
„	175 826	24 616	75 680	10 595	„	„	496	f 69	15 260	2 136	„	„	3 170 710	443 899
„	„	„	„	5 883	„	„	„	„	„	„	„	„	„	7 107
„	„	37	„	6	„	„	„	„	„	25	„	„	„	18 203
8	„	141	„	5	„	„	„	„	„	„	„	„	„	7 842
2	1 120	729	1 200	720	25	32	„	„	„	„	„	„	174 688	213 808
„	106	42	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	6 381	2 552
1	204	82	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	5 370	2 148

UIT OF VIA D VO

ARTIKELEN.		NEDERLAND.		GR.-BRITANNIE.		Ver. Staten van N.-AMERIKA.		FRANKRIJK.		
		Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoe…
Brood en beschuit	K.G.	458	f 92	″	″	182 425	f36 485	″	″	
Chemicaliën en utensiliën		″	41 603	″	f 4 259	″	6 388	″	f 665	
Dakbedekkingsmaterialen (onbrandbare)		″	35 500	″	9 672	″	276	″	″	
Drukinkt		″	257	″	″	″	″	″	″	
Drukletters		″	5 020	″	″	″	″	″	″	
Drukpersen		″	2 566	″	″	″	″	″	″	
Eetwaren, geconserveerd		″	90 326	″	21 227	″	57 913	″	676	
Ezels, muil- en steen-	Stuks.	″	″	″	″	10	2 500	″	″	
Fabrieks-, landbouw- en stoomwerktuigen		″	108 622	″	22 410	″	55 352	″	643	
Garens		″	5 535	″	4 625	″	37	″	″	
Gedistilleerd van 50 pct. z. a. bij 15° C.	Liters.	204 594	140 790	4 527	6 077	917	805	4 413	6 367	
Reukwaters, al of niet uit gedistilleerd bereid	″	″	8 399	″	812	″	1 101	″	879	
Aether sulphuricus en chloroform	″	64	128	″	″	3	6	″	″	
Houtgeest voor stijlers	″	″	″	2 895	1 314	″	″	″	″	
Glaswerk	″	″	19 826	″	2 484	″	1 065	″	″	
Goud, ruw	Gram.	″	″	″	″	″	″	″	″	
Idem, gemunt		″	″	″	90 000	″	12 500	″	″	
Granen en peulvruchten	K.G.	300 272	66 060	48 682	10 710	94 940	20 887	1 097	241	1
Groenten		″	11 142	″	″	″	52	″	″	
Harpuis		″	42	″	″	″	1	″	″	
Hoeden		″	19 398	″	19 082	″	378	″	397	
Hooi		″	″	″	″	″	2 589	″	″	
Hout:										
Grenen- en pitch-pine delen en planken	M³.	″	″	″	″	2 407	48 140	″	″	
Whitepine en alle andere soorten planken	″	″	″	″	″	362	5 430	″	″	
Latten van minder dan 7,85 M.	Bos.	″	″	″	″	590	60	″	″	
Al het overige		″	″	″	″	″	″	″	″	
Huiden, vellen en leder, bereide	K.G.	33 159	88 602	534	2 670	465	1 640	″	″	
Idem, onbereide	″	″	″	″	″	″	″	″	″	
Instrumenten, mathematische, physische, chirurgische en optische		″	1 007	″	104	″	4	″	″	
IJs		″	″	″	″	″	″	″	″	
IJzer, band-, plaat-, en staaf-		″	8 584	″	5 938	″	55	″	″	
Idem, bewerkt		″	93 834	″	12 226	″	9 491	″	394	
Kaarsen	″	36 306	24 325	224	150	3 634	2 435	″	″	
Kaas	″	174 771	101 367	3	2	″	″	″	″	
Kalk		″	5 266	″	4 030	″	″	″	″	

D VOLGENDE LANDEN.

JK.	DEMERARY.		BARBADOS.		FR.-GUYANA.		CURAÇAO.		TRINIDAD.		DIVERSE PLAATSEN.		TOTAAL.	
Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveel-heid.	Waarde.	Hoeveel-heid.	Waarde.	Hoeveel-heid.	Waarde.	Hoeveel-heid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.
»	2 846	f 569	8 029	f 1 606	»	»	»	»	»	»	»	»	193 758	f 38 752
665	»	7 189	»	2	»	f 68	»	»	»	f 11	»	»	»	60 185
»	»	1 205	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	46 653
»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	257
»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	5 020
»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	2 566
676	»	4 851	»	251	»	965	»	f 18	»	4 456	»	»	»	180 683
»	3	105	17	3 175	»	»	6	210	»	»	11	f 1 675	47	7 665
643	»	9 746	»	»	»	833	»	»	»	53	»	»	»	197 659
»	»	»	»	14 881	»	»	»	»	»	»	»	»	»	25 078
367	408	557	175	252	111	149	36	36	324	818	76	150	215 581	156 001
879	»	53	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	11 244
»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	67	134
»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	2 895	1 314
»	»	266	»	»	»	82	»	»	»	»	»	»	»	23 723
»	»	»	»	»	279 549	391 369	»	»	»	»	»	»	279 549	391 369
»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	102 500
241	139 798	30 756	4 715	1 037	100	22	»	»	92 684	20 390	4 848	1 067	687 136	151 170
»	»	87	»	»	»	94	»	»	»	»	»	»	»	11 375
»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	43
397	»	1 868	»	22	»	22	»	787	»	327	»	»	»	42 281
»	»	120	»	30	»	»	»	»	»	»	»	»	»	2 739
»	236	4 720	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	2 643	52 860
»	202	3 030	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	564	8 460
»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	590	60
»	»	5 549	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	5 549
»	50	95	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	34 208	93 007
»	750	375	»	»	»	»	120	60	»	»	»	»	870	435
»	»	125	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	1 240
»	»	150	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	150
»	»	660	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	15 237
394	»	4 524	»	75	»	247	»	»	»	»	»	»	»	120 791
»	90	60	»	»	286	192	»	»	»	»	»	»	40 540	27 162
»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»	174 774	101 360
»	»	7 366	»	26	»	»	»	»	»	»	»	»	»	16 689

ARTIKELEN.		UIT OF VIA DI[…]							
		NEDERLAND.		GR.-BRITANNIE.		Ver. Staten van N.-AMERIKA.		FRANKRIJK.	
		Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.
Cement		"	f 21 410	"	f 564	"	f 6	"	"
Klokken		"	6 796	"	1 922	"	496	"	"
Koek- en suikerbakkerswerk		"	29 852	"	3 070	"	2 005	"	"
Koffie	K.G.	1 017	915	"	"	12	11	"	"
Koffers en trommels		"	5 183	"	5 042	"	1 066	"	"
Kool, houts-		"	"	"	"	"	"	"	"
Koper, ruw		"	214	"	"	"	"	"	"
Kramerijen		"	87 904	"	12 409	"	14 874	"	f 6 008
Kruidenierswaren		"	29 950	"	6 683	"	3 020	"	"
Kurk		"	2 083	"	210	"	"	"	44
Lampen		"	12 301	"	1 659	"	5 389	"	"
Lood		"	1 425	"	"	"	"	"	"
Lucifers in pakjes of doosjes van 72 of minder per pakje of doosje	Gros.	731	731	"	"	"	"	"	"
Manufacturen (katoenen)		"	474 090	"	143 014	"	32 736	"	2 49
Idem (linnen)		"	20 145	"	2 985	"	376	"	"
Idem (wollen)		"	19 561	"	12 953	"	"	"	"
Idem (zijden)		"	3 109	"	3 109	"	"	"	"
Idem (gemaakte kleederen)		"	93 503	"	42 210	"	21 562	"	3 79
Matrassen en kussens		"	3 583	"	230	"	207	"	"
Melasse of keukenstroop	Liter.	65	33	"	"	"	"	"	"
Meststoffen		"	15 009	"	6 337	"	"	"	"
Meubels		"	19 343	"	8 196	"	15 158	"	"
Muziekinstrumenten		"	12 688	"	794	"	2 475	"	39
Naaimachines		"	4 064	"	2 834	"	959	"	"
Olie, raap-, olijf-, lijn-, machine-, cocos-, patent-	"	264 538	93 092	3 050	1 329	4 032	2 132	2 116	2 53
Idem, kerosine	"	"	"	"	"	1 334 564	93 419	"	"
Idem, naphta	"	3	2	"	"	108	54	"	"
Idem, haar- en welriekende		"	1 787	"	54	"	92	"	"
Opium	K.G.	368	5 888	11^{5}	184	3	48	"	"
Ganjé	"	181	226	430^{4}	401	"	"	"	"
Paarden	Stuks	"	"	"	"	2	300	"	"
Papier		"	34 438	"	1 571	"	629	"	405
Parapluies		"	10 883	"	1 049	"	"	"	26
Patates en alle andere aardvruchten	K.G	"	"	"	"	"	"	"	"
Pik		"	133	"	49	"	145	"	"
Teer		"	968	"	56	"	224	"	"
Pyridine		"	1 042	"	"	"	"	"	"
Pinda	"	"	"	"	"	43 379	6 507	"	"

D…	VOLGENDE LANDEN.												TOTAAL.	
K.	DEMERARY.		BARBADOS.		FR.-GUYANA.		CURAÇAO.		TRINIDAD.		DIVERSE PLAATSEN.			
…arde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid	Waarde.	Hoeveelheid	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.
„	„	f 1 581	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	f 23 561
„	„	16	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	9 230
„	„	530	„	f 2	„	„	„	f 5	„	f 130	„	„	„	35 594
„	„	„	„	„	„	„	4 401	3 961	„	„	„	„	5 430	4 887
„	„	507	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	11 798
„	„	4	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	4
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	214
6 008	„	2 822	„	90	„	f 103	„	28	„	„	„	f 126	„	124 364
„	„	2 150	„	10 509	„	„	„	22	„		„	272	„	52 606
44	„	4	„	„	„	„	„	10	„	„	„	„	„	2 351
„	„	160	„	18	„	„	„	„	„	„	„	„	„	19 527
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1 425
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	731	731
2 49	„	42 378	„	„	„	„	„	272	„	773	„	„	„	695 754
„	„	23	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	23 529
„	„	10	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	32 524
„	„	10	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	6 228
3 79	„	4 759	„	52	„	17	„	2 249	„	961	„	„	„	169 112
„	„	150	„	„	„	„	„	„	„	24	„	„	„	4 194
„	18	9	5 438	2 719	„	„	„	„	„	„	„	„	5 521	2 761
„	„	11 031	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	32 377
„	„	566	„	65	„	602	„	109	„	„	„	„	„	44 039
3	„	2 062	„	„	„	„	„	„	„	„	„	354	„	18 406
„	„	110	„	„	„	„	„	„	„	„	„	558	„	8 525
2 53	2 780	1 257	„	„	727	872	49	59	2 985	1 519	345	414	280 622	103 213
„	3 496	245	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1 338 060	93 664
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	111	56
„	„	197	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	2 130
„	36[4]	582	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	418[9]	6 702
„	396	495	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	897[4]	1 122
„	„	„	5	750	„	„	„	„	„	„	„	„	7	1 050
40	„	489	„	6	„	„	„	„	„	„	„	„	„	37 538
26	„	259	„	„	„	„	„	262	„	„	„	„	„	12 715
„	241	12	2 884	144	„	„	„	„	„	„	„	„	3 125	156
„	„	63	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	490
„	„	48	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1 296
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1 042
„	2 502	375	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	45 881	6 882

ARTIKELEN.		UIT OF VIA D...							
		NEDERLAND.		GR.-BRITANNIË.		Ver. Staten van N.-AMERIKA.		FRANKRIJK	
		Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.
Planten (levende)		"	f 1 054	"	f 724	"	f26 885	"	f 65
Reuzel	K.G.	1 139	399	57	20	4 994	1 748	5	2
Rietponten		"	"	"	"	"	"	"	"
Rijst	"	4 223 489	422 349	126 408	12 641	"	"	"	"
Rijtuigen en wagens		"	317	"	531	"	921	"	"
Rijwielen	Stuks.	22	2 395	45	3 875	40	3 052	"	"
Schepen, schuiten en vaartuigen		"	"	"	"	"	415	"	"
Schilderijen, teekeningen, in olieverf enz.		"	571	"	"	"	3	"	"
Schoenen		"	33 032	"	5 289	"	31 588	"	"
Sigaren	K.G.	10 880[8]	43 525	48[3]	193	2 025[1]	8 100	"	"
Smeer, molen-	"	654	262	721	288	4 867	1 947	"	"
Snuif	"	70	140	"	"	"	"	"	"
Speelkaarten		"	1 542	"	"	"	5	"	"
Spek, gezouten	"	53	21	"	"	397 775	155 132	"	"
Idem, gerookt	"	833	666	52	42	505	404	"	"
Idem, koppen	"	"	"	"	"	536	80	"	"
Spijkers en nagels	"	92 817	19 492	2 009	422	23	5	"	"
Steen, gebakken metsel-	Stuks.	267 671	9 578	48 000	3 360	"	"	"	"
Idem, bewerkte	"	"	2 023	"	376	"	156	"	"
Steenkolen	K.G.	135 500	1 016	5 832 157	43 741	"	"	"	"
Suiker	"	14 674	3 082	151	32	5	1	"	"
		49 849	10 468	917	193	1	1	"	"
Tabak in bladen	"	320	144	"	"	58 691	26 411	"	"
Idem, gekorven	"	34 360	48 104	521	729	113	158	10	14
Terpentijn	Liter.	1 837	1 139	45	28	427	214	"	"
Thee	K.G.	12 044	14 453	368	442	579	695	"	"
Tin		"	2 550	"	36	"	"	"	"
Touwwerk	"	34 395	22 357	386	251	205	133	"	"
Uien	"	43 723	4 372	"	"	3 868	387	2 370	237
Uitmonsteringen		"	855	"	"	"	"	"	"
Vee		"	1 025	"	"	"	680	"	"
Verfwaren	"	113 465	56 733	3 044	1 822	643	322	"	"
Vernis	Liter.	1 335	2 003	"	"	24	51	"	"
Visch, gezouten	K.G.	1 365	164	"	"	612 189	73 463	"	"
Idem, gerookt-, leng- en stok-	"	1 041	833	"	"	20 584	16 467	"	"
Zalm, gepekeld	"	"	"	"	"	8 215	3 286	"	"
Vleesch, gezouten	"	3 331	1 133	"	"	628 036	213 532	"	"
Idem, gerookt	"	523	1 046	"	"	"	"	"	"
Hammen en shoulders uit Europa	"	6 376	7 970	179	224	"	"	"	"
Idem uit Amerika	"	"	"	"	"	65 592	26 893	"	"

(1) Oud recht.

(2) Nieuw recht.

D VOLGENDE LANDEN.

K	DEMERARY.		BARBADOS.		FR.-GUYANA.		CURAÇAO.		TRINIDAD.		DIVERSE PLAATSEN.		TOTAAL.	
arde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.
65	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	f 28 728
2	933	f 327	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	7 128	2 496
„	„	4 900	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	4 900
„	10 815	1 082	„	„	„	„	„	„	266	f 27	„	„	4 360 978	436 099
„	„	174	„	f 705	„	„	„	„	„	„	„	„	„	2 648
„	17	1 259	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	124	10 581
„	„	70	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	485
„	„	172	„	„	„	„	„	„	„	„	„	f 80	„	826
„	„	960	„	73	„	„	„	f 191	„	„	„	„	„	71 133
„	10[4]	42	1[4]	6	25[4]	f 102	0[5]	2	„	„	56[7]	227	13 048[6]	52 195
„	564	226	45	18	„	„	„	„	„	„	„	„	6 851	2 741
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	70	140
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1 547
„	6 660	2 597	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	404 488	157 750
„	20	16	10	8	„	„	„	„	„	„	„	„	1 420	1 136
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	536	80
„	2 475	576	11	2	„	„	„	„	„	„	„	„	97 605	20 497
„	3 000	210	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	318 671	13 148
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	2 555
„	20 000	150	„	„	„	„	„	„	25 000	188	„	„	6 012 657	45 095
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	(1) 14 830	3 115
„	„	„	„	„	10	„	„	„	„	„	„	„	(2) 50 777	10 664
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	59 011	26 555
14	443	620	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	35 447	49 625
„	25	13	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	2 334	1 394
„	205	246	23	28	„	„	„	„	„	„	„	„	13 219	15 864
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	2 586
„	228	148	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	35 214	22 889
237	85 449	8 545	9 667	967	„	„	„	„	17 154	1 715	10 404	1 040	172 635	17 263
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	855
„	„	42 426	„	510	„	„	„	„	„	„	„	37 560	„	82 201
„	1 654	827	5	3	„	„	„	„	„	„	„	„	118 811	59 407
„	2	4	2	4	„	„	„	„	„	„	„	„	1 373	2 062
„	45 746	5 490	58 528	6 662	„	„	„	„	„	„	„	„	714 828	85 779
„	440	352	170	136	„	„	„	„	„	„	„	„	22 235	17 788
„	450	180	810	324	„	„	„	„	810	324	„	„	10 285	4 114
„	3 872	1 316	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	635 239	215 981
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	523	1 046
„	61	76	7	9	„	„	„	„	„	„	„	„	6 623	8 279
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	65 592	26 893

ARTIKELEN.		UIT OF VIA D...							
		NEDERLAND.		GR.-BRITANNIE.		Ver. Staten van N.-AMERIKA.		FRANKRIJK.	
		Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.
Vruchten, versche en gedroogde . . .		„	f 550	„	„	„	f 1 344	„	„
Vuurwerken		„	316	„	„	„	4 667	„	„
Wijn, waaronder vermouth	Liters.	84 883	41 980	25 541	f11 795	150	145	10 229	f 4 75
Zaad		„	1 405	„	19	„	153	„	„
Zakken		„	14 114	„	1 459	„	„	„	„
Zeep, ruwe.	K.G.	41 918	9 432	5 974	1 344	151 789	34 153	2 244	50
Idem, geparfumeerde	„	1 989	4 376	194	427	387	851	224	49
Zeegras		„	358	„	„	„	„	„	„
Zemelen.		„	77	„	„	„	538	„	„
Zilver, ruw.		„	16 700	„	„	„	468	„	„
Idem, gemunt		„	200 523	„	„	„	„	„	„
Zink in bladen		„	2 850	„	„	„	„	„	„
Zout, ruw	„	53	1	565	11	„	„	„	„
Idem, geraffineerd	„	8 758	3 503	1 426	570	„	„	„	„
Diverse ongenoemde artikelen. . . .		„	41 025	„	6 760	„	2 866	„	„
Idem van Rijkswege ingevoerd . . .		„	840 154	„	„	„	„	„	„
Totaal. . . .			f 4 369 514		f587 029		f 1 529 284		f 33 90

1) In bovenstaanden staat is als waarde aangemerkt:

a. wat betreft de goederen naar de waarde belast, de inkoopprijs zonder onkosten, vermeerderd met 20 pct.;

b. wat betreft alle overige goederen, de inkoopprijs vermeerderd met de onkosten (verpakking, assurantie, commissieloon en vracht) tot de aankomst van het schip in Suriname.

VOLGENDE LANDEN.

DEMERARY.		BARBADOS.		FR.-GUYANA.		CURAÇAO.		TRINIDAD.		DIVERSE PLAATSEN.		TOTAAL.	
Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveel-heid.	Waarde.	Hoeveel-heid.	Waarde.	Hoeveel-heid.	Waarde.	Hoeveel-heid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.
„	f 489	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	f 2 383
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	4 983
356	357	„	„	4 421	f 1 692	896	f 376	8	f 3	1 564	f 594	128 048	61 698
„	41	„	f 20	„	„	„	„	„	53	„	130	„	1 821
„	8 800	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	24 373
9 140	2 057	„	„	957	215	„	„	1 716	386	„	„	213 738	48 092
57	125	1	2	„	„	„	„	„	„	„	„	2 852	6 274
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	358
„	2	„	208	„	„	„	„	„	„	„	„	„	825
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	17 168
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	200 523
„	13	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	2 863
519	10	53 467	1 069	„	„	337 641	6 753	„	„	„	„	392 245	7 844
5 820	2 328	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	16 004	6 401
„	5 482	„	140	„	15 280	„	„	„	„	„	13 042	„	84 595
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	12 000	„	852 154
	f280 983		f 65 158		f414 306		f 15 480		f 34 561		f 69 289		1) f 7 399 505 Recht f 1 145 502,50

Bijlage IJ[2].

STAAT aantoonende artikelen en het daarop betaald invoerrecht uit de Vereenigde
en Demerary in de kolonie Suriname

BENAMING DER ARTIKELEN.		VEREENIGDE STATEN VAN NOORD-AMERIKA.			TRINIDAD.		
		Hoeveelheid.	Waarde.	Recht.	Hoeveelheid.	Waarde.	Recht.
Aardappelen	H.L.	18	f 117	f 9,00	»	»	»
Aardewerk		»	437	43,70	»	»	»
Ammunitie:							
Geweren, karabijnen en buksen	Loopen.	32	320	320,00	»	»	»
Geweer- en pistoolkogels en hagels	»	»	»	»	»	»	»
Patronen voor revolvers	Stuks.	2 000	60	15,00	»	»	»
Percussiedopjes en slaghoedjes	»	7 000	14	1,75	»	»	»
Ledige hulzen	»	525	11	0,66	»	»	»
Bier, waaronder Maltzextract van alle soorten	Liter.	9 631	3 660	770,48	»	»	»
Bijouterieën		»	23	3,45	»	»	»
Blom of meel	K.G.	2 900 765	406 107	72 519,12[5]	15 260	f 2 136	f 381,50
Boeken, lees- en studie-		»	84	Vrij.	»	»	»
Idem, schrijf- en koopmans-		»	80	8,00	»	»	»
Boter, oleo-margarine en ghee	»	15 229	9 138	1 522,90	»	»	»
Breeuwwerk	»	2 583	1 433	28,66	»	»	»
Brood en beschuit	»	182 425	36 485	5 472,75	»	»	»
Chemicaliën en utensiliën		»	6 388	638,80	»	»	»
Dakbedekkingsmaterialen (onbrandbare)		»	276	Vrij.	»	»	»
Eetwaren, geconserveerd		»	57 913	5 791,30	»	»	»
Ezels	Stuks.	10	2 500	Vrij.	»	»	»
Fabriek-, landbouw- en stoomwerktuigen		»	55 352	»	»	»	»
Garens		»	37	3,70	»	»	»
Gedistilleerd van 50 pct. Z. A. bij 15° Celsius	Liter.	917	805	917,00	»	»	»
Reukwaters al of niet uit gedistilleerd bereid		»	1 101	165,15	»	»	»
Aether sulphuric. en chloroform	»	3	6	6,00	»	»	»
Glaswerk		»	1 065	106,50	»	»	»
Goud, gemunt		»	12 500	»	»	»	»
Granen en peulvruchten	K.G.	94 940	20 887	2 848,20	»	»	»
Groenten		»	52	5,20	»	»	»

Staten van Noord-Amerika, rechtstreeks uit die Staten en over Trinidad, Barbados ingevoerd gedurende 1904.

BARBADOS.			DEMERARY.			TOTAAL.		
Hoeveelheid.	Waarde.	Recht.	Hoeveelheid.	Waarde.	Recht.	Hoeveelheid.	Waarde.	Recht.
"	"	"	"	"	"	18	f 117	f 9,00
"	"	"	"	"	"	"	437	43,70
"	"	"	"	"	"	32	320	320,00
"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	2 000	60	15,00
"	"	"	"	"	"	7 000	14	1,75
"	"	"	"	"	"	525	11	0,66
"	"	"	"	"	"	9 631	3 660	770,48
"	"	"	"	"	"	"	23	3,45
75 680	f 10 595	f 1 892,00	175 826	f 24 616	f 4 395,65	3 167 531	443 454	79 188,27[5]
"	"	"	"	"	"	"	84	Vrij.
"	"	"	"	"	"	"	80	8,00
1 200	720	120,00	1 120	729	112,00	17 549	10 587	1 754,90
"	"	"	"	"	"	2 583	1 433	28,66
8 029	1 606	240,87	2 846	569	85,38	193 300	38 660	5 799,00
"	"	"	"	"	"	"	6 388	638,80
"	"	"	"	"	"	"	276	Vrij.
"	"	"	"	"	"	"	57 913	5 791,30
"	"	"	"	"	"	10	2 500	Vrij.
"	"	"	"	"	"	"	55 352	Vrij.
"	"	"	"	"	"	"	37	3,70
"	"	"	"	"	"	917	805	917,00
"	"	"	"	"	"	"	1 101	165,15
"	"	"	"	"	"	3	6	6,00
"	"	"	"	"	"	"	1 065	106,50
"	"	"	"	"	"	"	12 500	Vrij.
"	"	"	"	"	"	94 940	20 887	2 848,20
"	"	"	"	"	"	"	52	5,20

BENAMING DER ARTIKELEN.		VEREENIGDE STATEN VAN NOORD-AMERIKA.			TRINIDAD.		
		Hoeveelheid.	Waarde.	Recht.	Hoeveelheid.	Waarde.	Recht.
Harpuis		»	f 1	»	»	»	»
Hoeden		»	378	f 37,80	»	»	»
Hooi		»	2 589	258,90	»	»	»
Hout:							
Greenen en pitchpine delen en planken	M³.	2 407	48 140	4 814,00	»	»	»
Whitepine en alle andere soorten	»	362	5 430	543,00	»	»	»
Latten van minder dan 7,85 M.	Bos.	590	60	59,00	»	»	»
Huiden, vellen en leder	K G.	465	1 640	23,25	»	»	»
Instrumenten, phys., chirurg., math. en optische		»	4	Vrij.	»	»	»
IJzer, band-, plaat- en staaf-		»	55	Vrij.	»	»	»
IJzer, bewerkt		»	9 491	949,10	»	»	»
Kaarsen	»	3 634	2 435	181,70	»	»	»
Cement		»	6	Vrij.	»	»	»
Klokken		»	496	49,60	»	»	»
Koek- en suikerbakkerswerk		»	2 005	200,50	»	»	»
Koffie	»	12	11	1,20	»	»	»
Koffers en trommels		»	1 066	106,60	»	»	»
Kramerijen		»	14 874	1 487,40	»	»	»
Kruidenierswaren		»	3 020	302,00	»	»	»
Lampen		»	5 389	538,90	»	»	»
Manufacturen, katoenen		»	32 736	3 273,60	»	»	»
„ linnen		»	376	37,60	»	»	»
„ gemaakte kleederen		»	21 562	2 156,20	»	»	»
Matrassen en kussens		»	207	20,70	»	»	»
Meubels		»	15 158	1 515,80	»	»	»
Muziekinstrumenten		»	2 475	247,50	»	»	»
Naaimachines		»	959	»	»	»	»
Olie, olijf-, lijn-, cocos- en machine-	Liter.	4 032	2 132	120,96	2 985	f 1 519	f 89,55
„ kerosine	»	1 334 564	93 419	66 728,20	»	»	»
„ naphta	»	108	54	81,00	»	»	»
„ haar- en welriekende		»	92	13,80	»	»	»
Opium	K.G.	3	48	90,00	»	»	»
Paarden	Stuks.	2	300	50,00	»	»	»
Papier		»	629	62,90	»	»	»
Pik		»	145	»	»	»	»
Teer		»	224	Vrij.	»	»	»
Pinda	K.G.	43 379	6 507	2 168,95	»	»	»
Planten, levende		»	26 885	»	»	»	»
Reuzel	»	4 994	1 748	149,82	»	»	»
Rijtuigen en wagens		»	921	92,10	»	»	»

…cht.	BARBADOS.			DEMERARY.			TOTAAL.		
	Hoeveelheid.	Waarde.	Recht.	Hoeveelheid.	Waarde.	Recht.	Hoeveelheid.	Waarde.	Recht.
»	»	»	»	»	»	»	»	f 1	Vrij.
»	»	»	»	»	»	»	»	378	f 37,80
»	»	»	»	»	»	»	»	2 589	258,90
»	»	»	»	236	f 4 720	f 472,00	2 643	52 860	5 286,00
»	»	»	»	202	3 030	303,00	564	8 460	846,00
»	»	»	»	»	»	»	590	60	59,00
»	»	»	»	»	»	»	465	1 640	23,25
»	»	»	»	»	»	»	»	4	Vrij.
»	»	»	»	»	»	»	»	55	Vrij.
»	»	»	»	»	»	»	»	9 491	949,10
»	»	»	»	»	»	»	3 634	2 435	181,70
»	»	»	»	»	»	»	»	6	Vrij.
»	»	»	»	»	»	»	»	496	49,60
»	»	»	»	»	»	»	»	2 005	200,50
»	»	»	»	»	»	»	12	11	1,20
»	»	»	»	»	»	»	»	1 066	106,60
»	»	»	»	»	»	»	»	14 874	1 487,40
»	»	»	»	»	»	»	»	3 020	302,00
»	»	»	»	»	»	»	»	5 389	538,90
»	»	»	»	»	»	»	»	32 736	3 273,60
»	»	»	»	»	»	»	»	376	37,60
»	»	»	»	»	»	»	»	21 562	2 156,20
»	»	»	»	»	»	»	»	207	20,70
»	»	»	»	»	»	»	»	15 158	1 515,80
»	»	»	»	»	»	»	»	2 475	247,50
»	»	»	»	»	»	»	»	959	Vrij.
89,55	»	»	»	2 780	f 1 257	f 83,40	9 797	4 908	293,91
»	»	»	»	3 496	245	174,80	1 338 060	93 664	66 903,00
»	»	»	»	»	»	»	108	54	81,00
»	»	»	»	»	»	»	»	92	13,80
»	»	»	»	»	»	»	3	48	90,00
»	»	»	»	»	»	»	2	300	50,00
»	»	»	»	»	»	»	»	629	62,90
»	»	»	»	»	»	»	»	145	Vrij.
»	»	»	»	»	»	»	»	224	Vrij.
»	»	»	»	»	»	»	43 379	6 507	2 168,95
»	»	»	»	»	»	»	»	26 885	Vrij.
»	»	»	»	»	»	»	4 994	1 748	149,82
»	»	»	»	»	»	»	»	921	92,10

BENAMING DER ARTIKELEN.		VEREENIGDE STATEN VAN NOORD-AMERIKA. Hoeveelheid.	Waarde.	Recht.	TRINIDAD. Hoeveelheid.	Waarde.	Recht.
Rijwielen	Stuks.	40	f 3 052	f 305,20	"	"	"
Schepen en schuiten		"	415	"	"	"	"
Schilderijen (teekeningen)		"	3	"	"	"	"
Schoenen		"	31 588	3 158,80	"	"	"
Sigaren	K.G.	2 025.1	8 100	6 075,30	"	"	"
Smeer, molen-	"	4 867	1 947	97,34	"	"	"
Speelkaarten		"	5	0,75	"	"	"
Spek, gezouten	"	397 775	155 132	7 955,50	"	"	"
" gerookt	"	505	404	20,20	"	"	"
" koppen	"	536	80	5,36	"	"	"
Spijkers en nagels	"	23	5	0,46	"	"	"
Steen, bewerkt		"	156	15,60	"	"	"
Suiker, kandij	"	5	} 2	0.50	"	"	"
"	"	1		0,03	"	"	"
Tabak, bladen	"	58 691	26 411	58 691,00	"	"	"
" gekorven	"	113	158	141,25	"	"	"
Terpentijn	Liters.	427	214	42,70	"	"	"
Thee	K.G.	579	695	231,60	"	"	"
Touwwerk	"	205	133	8,20	"	"	"
Uien	"	3 868	387	116,04	"	"	"
Vee		"	680	"	"	"	"
Vernis	Liters.	24	51	1,44	"	"	"
Verfwaren	K.G.	643	322	12,86	"	"	"
Visch, gezouten	"	612 189	73 463	12 243,78	"	"	"
" gerookt	"	20 584	16 467	1 235,04	"	"	"
Zalm, gepekeld	"	8 215	3 286	328,60	810	f 324	f 32,40
Vleesch, gezouten	"	628 036	213 532	12 560,72	"	"	"
Hammen en shoulders	"	65 592	26 893	1 311,84	"	"	"
Vruchten, versche en gedroogde		"	1 344	134,40	"	"	"
Vuurwerken		"	4 667	1 400,10	"	"	"
Wijn	Liters.	150	145	30,00	"	"	"
Zaad		"	153	"	"	"	"
Zeep, ruwe	K.G.	151 789	34 153	7 589,45	"	"	"
" geparfumeerde	"	387	851	58,05	"	"	"
Zemelen		"	538	53,80	"	"	"
Zilver, ruw		"	468	"	"	"	"
Diverse ongenoemde artikelen		"	2 866	286,60	"	"	"
Totaal			f 1 529 284	f 291671,91^{5}		f 3 979	f 503,45

BARBADOS.			DEMERARY.			TOTAAL.		
Hoeveelheid.	Waarde.	Recht.	Hoeveelheid.	Waarde.	Recht.	Hoeveelheid.	Waarde.	Recht.
»	»	»	»	»	»	40	f 3 052	f 305,20
»	»	»	»	»	»	»	415	Vrij.
»	»	»	»	»	»	»	3	Vrij.
»	»	»	»	»	»	»	31 588	3 158,80
»	»	»	»	»	»	2 025.1	8 100	6 075,30
»	»	»	»	»	»	4 867	1 947	97,34
»	»	»	»	»	»	»	5	0,75
»	»	»	6 660	f 2 597	f 133,20	404 435	157 729	8 088,70
»	»	»	20	16	0,80	525	420	21,00
»	»	»	»	»	»	536	80	5,36
»	»	»	»	»	»	23	5	0,46
»	»	»	»	»	»	»	156	15,60
»	»	»	»	»	»	5	} 2	0,50
»	»	»	»	»	»	1		0,03
»	»	»	»	»	»	58 691	26 411	58 691,00
»	»	»	»	»	»	113	158	141,25
»	»	»	»	»	»	427	214	42,70
»	»	»	»	»	»	579	695	231,60
»	»	»	»	»	»	205	133	8,20
»	»	»	»	»	»	3 868	387	116,04
»	»	»	»	»	»	»	680	Vrij.
»	»	»	»	»	»	24	51	1,44
»	»	»	»	»	»	643	322	12,86
55 528	f 6 662	f 1 110,56	45 746	5 490	914,82	713 463	85 615	14 269,26
170	136	10,20	440	352	26,40	21 194	16 955	1 271,64
810	324	32,40	450	180	18,00	10 285	4 114	411,40
»	»	»	3 872	1 316	77,44	631 908	214 848	12 638,16
»	»	»	»	»	»	65 592	26 893	1 311,84
»	»	»	»	»	»	»	1 344	134,40
»	»	»	»	»	»	»	4 667	1 400,10
»	»	»	»	»	»	150	145	30,00
»	»	»	»	»	»	»	153	Vrij.
»	»	»	»	»	»	151 789	34 153	7 589,45
»	»	»	»	»	»	387	851	58,05
»	»	»	»	»	»	»	538	53,80
»	»	»	»	»	»	»	468	Vrij.
»	»	»	»	»	»	»	2 866	286,60
	f 20 043	f 3 406,03		f 45 117	f 6 796,99		f 1 598 423	f 302 378,38[5]

Bijlage Z.

STAAT van den uitvoer d

PRODUCTEN.		NEDERLAND.		GROOT-BRITANNIË.		Vereen. Staten van N.-AMERIKA.		FRANKRIJK.	
		Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde
Arrowroot	K.G.	42	f 42	„	„	„	„	„	„
Balata of Bolletriemelk . . .	„	168 234	294 409	5 007	f 8 762	17 851	f 31 239	60 050	f 105 08
Bananen	bos	„	„	„	„	100	50	„	„
Cacao.	K.G.	35 329	22 257	24 098	15 182	734 047	462 449	60 560	38 15
Confituren	„	66	132	„	„	„	„	„	„
Goud.	gram	801 440[1]	1 097 973	„	„	3 398^{5}	4 656	470	64
Hout	M^{3}.	714	14 280	20	400	16	320	„	„
Idem, letter	K.G.	10 239	1 024	600	60	1 082	108	19 071	1 90
Idem, brand	St.	„	„	„	„	„	„	„	„
Idem, kwassie	K.G.	78	16	„	„	„	„	„	„
Huiden	„	10 921	4 368	„	„	„	„	„	„
Koffie.	„	6 903	2 761	1 045	418	177 061	70 825	227	9
Lemmetjes	H.L.	1	4	„	„	„	„	„	„
Lemoensap	L.	20	4	„	„	„	„	„	„
Melasse vac.	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Rum of dram 50 pct.. . . .	„	16 531	1 984	„	„	„	„	„	„
Suiker vac. 1ste product . . .	K.G.	867 500	138 800	380 000	60 800	3 057 300	489 168	„	„
Idem, idem, naproduct . . .	„	603 400	54 306	„	„	292 000	26 280	„	„
Vischlijm	„	986	1 479	634	951	„	„	„	„
Diverse ongenoemde artikelen.		„	908	„	2 771	„	440	„	„
			f 1 634 747		f 89 350		f 1 085 535		f 145 88

1) Daarenboven werd uitgevoerd naar Nederland . . . 1 366^{5} K.G. balata, en

naar Nederland . . . . . 258 497^{0}

„ Groot-Britannië . . . 11 056^{5}

„ diverse plaatsen . . . 4 563^{5}

274 117^{9} gram goud uit Fransch Guyana alhier aangevoerd.

kolonie Suriname over 1904.

DEMERARY.		BARBADOS.		FR.-GUYANA.		CURAÇAO.		DIVERSE PLAATSEN.		TOTAAL.	
Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	42	f 42
8 772	f 15 351	"	"	"	"	"	"	"	"	1) 259 914	454 849
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	100	50
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	854 034	538 041
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	66	132
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1) 805 308 [9]	1 103 273
"	"	157	f 3 140	"	"	"	"	"	"	907	18 140
75	"	2 167	217	"	"	"	"	"	"	33 234	3 324
"	"	125	375	"	"	"	"	"	"	125	375
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	78	16
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	10 921	4 368
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	185 236	74 095
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	4
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	20	4
45 000	2 250	"	"	"	"	"	"	"	"	45 000	2 250
117 524	14 103	"	"	"	"	321 634	f 38 596	21 683	f 2 602	477 372	57 285
4 057 455	649 193	"	"	"	"	"	"	"	"	8 362 255	1 337 961
117 300	10 557	"	"	"	"	"	"	"	"	1 012 700	91 143
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1 620	2 430
"	35	"	"	"	f 400	"	85	"	"	"	4 645
	f 691 497		f 3 732		f 400		f 38 681		f 2 602		f 3 692 427

Bijlage AA.

GEHEVEN RECHTEN op de scheepvaart in 1904.

Invoerrechten	(*) f	1 145 570,03⁵
Weeg-, rooi- en bergloonen en entrepothuur		8 697,95⁵
	f	1 154 267,99

TARIEF VAN INVOER.

Resolutie van 4 Januari 1896, lit. A, n°. 93 (*Gouvernementsblad* 1896, n°. 1) juncto 12 October 1898 (*Gouvernementsblad* 1898 n°. 33) en 9 Mei 1904 (*Gouvernementsblad* 1904 n°. 24).

PRIJZEN DER PRODUCTEN welke bij uitvoer zijn aangegeven ten dienste van de statistiek.

RAMING DER ARTIKELEN.	Maatstaf.	Prijs.
Arrowroot	Kilogram.	f 1,00
Balata of Bolletriemelk	"	1,75
Bananen	Bos.	0,50
Cacao	Kilogram.	0,63
Confituren	"	2,00
Goud	Gram.	1,37

(*) Tusschen het bedrag volgens dezen staat ontvangen aan invoerrecht ad	f	1 145 570,03⁵
en de ontvangst volgens den staat van den invoer ad		1 145 502,50⁵
bestaat een verschil van	f	129,25⁵

Dat verschil ontstaat door:

1°. de heffing van een minimumrecht van f 0,25, terwijl van de ingevoerde hoeveelheid goederen in evenredigheid minder verschuldigd zou zijn geweest . . . *Pro Memorie.*

2°. het reduceeren van onderdeelen van kilogram enz. tot een geheel bij de berekening van het recht . . "

RAMING DER ARTIKELEN.	Maatstaf.	Prijs.
Hout ○ of □	M³.	20,00
Idem, letter-.	Kilogram.	0,10
Idem, brand-.	Stère.	3,00
Idem, kwassie	Kilogram.	0,20
Huiden	"	0,40
Koffie	"	0,40
Lemmetjes (gezouten)	Hectoliter.	4,00
Lemoensap	Liter.	0,20
Melasse Vacuumpan	"	0,05
Rum of Dram, 50 %	"	0,12
Suiker, Vacuumpan 1ste product	Kilogram.	0,16
Idem, idem, naproduct	"	0,09
Vischlijm	"	1,50

Bijlage BB.

STAAT van de ter landswaag gewogen en gemeten producten in 1904.

PRODUCTEN.	Paramaribo. Hoeveelheid.	Nickerie. Hoeveelheid.	Totaal.
Balata	206 796 K.G.	„	206 796 K.G.
Cacao	745 829 „	„	745 829 „
Koffie	38 621 „	„	38 621 „
Letterhout	18 400 „	„	18 400 „
Vischlijm	81^5 „	„	81^5 „

Bijlage CC.

SCHEEPVAARTBEWEGING

in de Kolonie

SURINAME

IN

1904.

AANGEKOMEN SCHEPEN.

LANDEN of PLAATSEN van HERKOMST.	Stoomschepen. Met lading. Aantal.	Stoomschepen. Met lading. Tonnen van 2,83 M³.	Stoomschepen. In ballast. Aantal.	Stoomschepen. In ballast. Tonnen van 2,83 M³.	Zeilschepen. Met lading. Aantal.	Zeilschepen. Met lading. Tonnen van 2,83 M³.	Zeilschepen. In ballast. Aantal.	Zeilschepen. In ballast. Tonnen van 2,83 M³.	Totaal. Aantal.	Totaal. Tonnen van 2,83 M³.
Nederland	27	a) 29 517	"	"	6	1 896	"	"	33	31 413
Groot-Britannië	1	1 364	"	"	8	3 573	"	"	9	4 937
Londen via Britsch-Guyana	26	b) 35 544	"	"	"	"	"	"	26	35 544
Noord-Amerika	"	"	"	"	2	924	"	"	2	924
New-York via Curaçao	25	c) 26 485	"	"	"	"	"	"	25	26 485
New-York via Trinidad	24	d) 48 628	"	"	"	"	"	"	24	48 628
Martinique via Demerary	12	e) 7 232	"	"	"	"	"	"	12	7 232
Cayenne	"	"	12	7 293	"	"	"	"	12	7 293
Demerary	34	f) 9 188	13	3 454	34	g) 1 409	1	46	82	14 097
Barbados	"	"	"	"	6	371	1	69	7	440
St. Martin	"	"	"	"	1	h) 97	"	"	1	97
Trinidad	"	"	2	2 690	"	"	"	"	2	2 690
St. Lucie	"	"	"	"	1	h) 69	"	"	1	69
Venezuela	2	956	"	"	"	"	"	"	2	956
Martinique	"	"	"	"	"	"	1	112	1	112
	151	158 914	27	13 437	58	8 339	3	227	239	180 917

VAN DE AANGEKOMEN SCHEPEN BEHOORDEN TEHUIS IN:

LANDEN.	Stoomschepen.				Zeilschepen.				Totaal.	
	Direct van Nederland.		Van vreemde havens.		Direct van Nederland.		Van vreemde havens.			
	Aantal.	Tonnen van 2,83 M³.	Aantal.	Tonnen van 2,83 M³.	Aantal.	Tonnen van 2,83 M³.	Aantal.	Tonnen. van 2,83 M³.	Aantal.	Tonnen van 2,83 M³
Nederland	27	29 517	52	38 623	3	864	4	252	86	69 256
Groot-Britannië	"	"	55	56 316	1	376	41	2 229	97	58 921
Frankrijk	"	"	25	14 727	"	"	1	112	26	14 839
Amerika	"	"	"	"	"	"	1	504	1	504
Noorwegen	"	"	5	2 390	"	"	8	3 573	13	5 963
Rusland	"	"	"	"	1	261	"	"	1	261
Italië	"	"	14	30 778	1	395	"	"	15	31 173
	27	29 517	151	142 834	6	1 896	55	6 670	239	180 917

Ruimte door geloste goederen ingenomen:

a) pl. m. 21 308 ton;
b) " 1 355 "
c) " 1 977 "
d) " 10 237 "
e) " 122 "
f) " 1 800 "
g) " 400 " en vee;
h) met vee.

VERTROKKEN SCHEPEN.

LANDEN of PLAATSEN van BESTEMMING.	Stoomschepen.				Zeilschepen.				Totaal.	
	Met lading.		In ballast.		Met lading.		In ballast.			
	Aantal.	Tonnen van 2,83 M³.	Aantal.	Tonnen van 2,83 M³.	Aantal.	Tonnen van 2,83 M³.	Aantal.	Tonnen van 2,83 M³.	Aantal.	Tonnen van 2,83 M³.
Nederland	26	a) 27 993	„	„	3	997	„	„	29	28 990
Londen via Britsch-Guyana . .	25	b) 33 998	2	2 728	„	„	„	„	27	36 726
Noord-Amerika	„	„	„	„	„	„	1	420	1	420
New-York via Curaçao. . . .	25	c) 27 130	„	„	„	„	„	„	25	27 130
New-York via Trinidad . . .	18	d) 38 326	5	8 660	„	„	„	„	23	46 986
Martinique via Demerary . . .	„	„	12	7 293	„	„	„	„	12	7 293
Cayenne	„	„	17	9 622	„	„	3	255	20	9 877
Demerary.	16	1 455	28	9 753	13	871	26	1 129	83	13 208
Barbados.	„	„	„	„	3	207	5	1 434	8	1 641
Mexico.	„	„	„	„	„	„	1	295	1	295
Haïti	„	„	„	„	„	„	2	806	2	806
Pensacola.	„	„	2	2 641	„	„	„	„	2	2 641
Trinidad	„	„	„	„	„	„	2	917	2	917
Aruba	„	„	„	„	„	„	2	640	2	640
Guadeloupe	„	„	„	„	„	„	2	651	2	651
Cuba	„	„	1	1 642	„	„	2	1 055	3	2 697
	110	128 902	67	42 339	19	2 075	46	7 602	212	180 918

VAN DE VERTROKKEN SCHEPEN BEHOORDEN TEHUIS IN:

LANDEN.	Stoomschepen				Zeilschepen.				Totaal.	
	Direct naar Nederland.		Naar vreemde havens.		Direct naar Nederland.		Naar vreemde havens.			
	Aantal.	Tonnen. van 2,83 M³.	Aantal.	Tonnen. van 2,83 M³.	Aantal.	Tonnen van 2,83 M³.	Aantal.	Tonnen van 2,83 M³.	Aantal.	Tonnen van 2,83 M³.
Nederland	26	27 993	52	39 037	3	997	4	455	85	68 482
Groot-Brittannië	"	"	55	56 316	"	"	43	2 637	98	58 953
Frankrijk	"	"	25	14 727	"	"	2	186	27	14 913
Amerika	"	"	"	"	"	"	1	504	1	504
Noorwegen	"	"	5	2 390	"	"	8	3 573	13	5 963
Rusland	"	"	"	"	"	"	4	1 325	4	1 325
Italië	"	"	14	30 778	"	"	"	"	14	30 778
	26	27 993	151	143 248	3	997	62	8 680	242	180 918

Ruimte door geladen producten ingenomen:

a) pl. m. 1 876 ton;
b) " 108 "
c) " 2 332 "
d) " 791 "

Bijlage DD.

STAAT van Nederlandsche schepen in Suriname aangekomen van

NAMEN DER SCHEPEN.	AANGEKOMEN: Stoomschepen: direct van Nederland. Aantal reizen.	Tonnen.	van vreemde havens. Aantal reizen.	Tonnen.	Herkomst.	Zeilschepen: direct van Nederland. Aantal reizen.	Tonnen.	van vreemde havens. Aantal reizen.	Tonnen.	Herkomst.	Aanmerkingen.
Prins Willem I	4										
Prins Maurits	4										
Prins der Nederlanden	3										
Prins Willem IV	3										
Oranje Nassau	2	28 240	„	„	Amsterdam.						
Prins Willem II	3										
Prins Willem III	3										
Prins Willem V	3										
Prins Frederik Hendrik	1										
Loppersum	1	1 277	„	„	Amsterdam.						
Katendrecht	„	„	1	1 364	Gr.-Britannië						
Oranje Nassau	„	„	3								
Prins Willem II	„	„	4								
Prins Willem III	„	„	3								
Prins Willem V	„	„	3	26 485	New-York.	„	„	„	„	„	1) Via Curaçao enz.
Prins Willem I	„	„	3		1)						
Prins Maurits	„	„	3								
Prins der Nederlanden	„	„	3								
Prins Willem IV	„	„	3								
Paramaribo	„	„	22	7 954	Demerary.						
Curaçao	„	„	3	1 302	Id.						
Amstel	„	„	1	1 508	Trinidad.						
Voorzorg	„	„	„	„	„	1	264	„	„	Amsterdam.	
Admiraal Tromp	„	„	„	„	„	1	397	„	„	Id.	
Vooruitgang	„	„	„	„	„	1	203	„	„	Id.	
Maroni Packet	„	„	„	„	„	„	„	1	25	Demerary.	
Valiant	„	„	„	„	„	„	„	1	61	Barbados.	
Koningin Wilhelmina	„	„	„	„	„	„	„	1	97	St. Martin.	
Priscilla	„	„	„	„	„	„	„	1	69	St. Lucie.	
	27	29 517	52	38 623		3	854	4	252		

en vertrokken naar Nederland en vreemde havens in 1904.

NAMEN DER SCHEPEN.	VERTROKKEN										
	Stoomschepen					Zeilschepen					
	direct naar Nederland.		naar vreemde havens.		Bestemming.	direct naar Nederland.		naar vreemde havens.		Bestemming.	*Aanmerkingen.*
	Aantal reizen.	Tonnen	Aantal reizen.	Tonnen.		Aantal reizen.	Tonnen.	Aantal reizen.	Tonnen.		
Oranje Nassau	3										
Prins Willem II.	4										
Prins Willem III	3										
Prins Willem V.	3	26 485	"	"	Amsterdam. 1)	"	"	"	"	"	1) Via Havre.
Prins Willem I	3										
Prins Maurits	3										
Prins der Nederlanden	3										
Prins Willem IV	3										
Amstel	1	1 508	"	"	Amsterdam.						
Prins Willem I	"	"	4								
Prins Maurits	"	"	3								
Prins der Nederlanden	"	"	3								
Prins Willem IV	"	"	3								
Oranje Nassau	"	"	2	27 130	New-York. 2)	"	"	"	"	"	2) Via Curaçao enz.
Prins Willem II.	"	"	3								
Prins Willem III	"	"	3								
Prins Willem V.	"	"	3								
Prins Frederik Hendrik	"	"	1								
Loppersum	"	"	1	1 277	Pensacola.						
Katendrecht	"	"	1	1 364	Id.						
Paramaribo	"	"	22	7 964	Demerary.						
Curaçao	"	"	3	1 302	Id.						
Admiraal Tromp	"	"	"	"	"	2	794	"	"	Amsterdam.	
Vooruitgang	"	"	"	"	"	1	203	"	"	Id.	
Voorzorg	"	"	"	"	"	"	"	1	264	Aruba.	
Maroni Packet	"	"	"	"	"	"	"	1	25	Demerary.	
Koningin Wilhelmina	"	"	"	"	"	"	"	1	97	Id.	
Priscilla	"	"	"	"	"	"	"	1	69	Cayenne.	
	26	27 993	52	39 037		3	997	4	455		

Bijlage EE.

STAAT van den aanvoer in en de

ARTIKELEN.	Aanvoer in het entrepot van:				
	Nederland.	Groot-Britannië.	Noord-Amerika.	Andere vreemde plaatsen.	Totaal.
	Hoeveelheid.	Hoeveelheid.	Hoeveelheid.	Hoeveelheid.	Hoeveelheid.
Aardewerk	„	20 kisten.	„	„	20 kisten.
Aardappelen	„	„	„	25 kisten.	25 „
Aardvruchten	„	„	„	12 vaten.	12 vaten.
Brandewijn	35 gr. kelders.	„	„	„	35 gr. kelders.
„	15 r. „	„	„	„	15 r. „
„	2570 w. „	„	„	„	2570 w. „
Boerenjongens	7 kisten.	„	„	„	7 kisten.
Bitter	„	6 kisten.	11 kisten.	„	17 „
Blom	„	„	3918 vaten.	„	3918 vaten.
„	„	„	30 kratten.	„	30 kratten.
„	„	„	25 balen.	„	25 balen.
Bier	2 vaten.	13 vaten.	33 vaten.	125 vaten.	173 vaten.
„	534 kisten	18 kisten.	„	37 kisten.	589 kisten.
Bicycles	„	7 „	11 kisten.	1 kist.	19 „
Beschuit	„	2 „	28 „	2 kisten.	32 „
„	„	„	335 vaten.	„	335 vaten.
Cognac	4578 kisten.	975 kisten.	„	78 kisten.	5631 kisten.
„	1 vat.	4 vaten.	„	„	5 vaten.
Chemicaliën	„	24 „	4 vaten.	„	28 „
„	„	3 kisten.	8 kisten.	1 kist.	12 kisten.
Dadels	„	4 „	„	3 kisten.	7 „
Dholl	„	220 balen.	„	114 balen.	334 balen.
Drogerij	„	„	„	2 kisten.	2 kisten.
Draad	„	„	50 rollen.	„	50 rollen.
Essence (kleurstof)	„	„	„	3 kisten.	3 kisten.
Emmers en kuipen	„	„	„	26 bundels.	26 bundels.
Ganje	5 kisten.	7 kisten.	„	14 kisten.	26 kisten.
„	„	„	„	2 blikken.	2 blikken.
Glaswerk	„	15 kisten.	22 kisten.	1 kist.	38 kisten.
Granen en peulvruchten	„	„	„	20 balen.	20 balen.
„ „ „	„	„	20 vaten.	„	20 vaten.
Geweren	10 kisten.	„	„	1 kist.	11 kisten.
Gomma	„	69 vaten.	„	„	69 vaten.
Garen	„	1 kist.	„	„	1 kist.

doorvoer uit het entrepot te Paramaribo in 1904.

Doorvoer uit het entrepot naar:				
Nederland.	Groot-Britannië.	Noord-Amerika.	Andere vreemde plaatsen.	Totaal.
Hoeveelheid.	Hoeveelheid.	Hoeveelheid.	Hoeveelheid.	Hoeveelheid.
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	184 vaten.	184 vaten.
"	"	"	10 kratten.	10 kratten.
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	4 kisten.	4 kisten.
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	30 kisten.	30 kisten.
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	15 balen.	15 balen.
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	1 kist.	"	"	1 kist.
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	1 kist.	1 kist.
"	"	"	8 vaten.	8 vaten.
"	"	"	"	"

ARTIKELEN.	Aanvoer in het entrepot van:				
	Nederland.	Groot-Britannie.	Noord-Amerika.	Andere vreemde plaatsen.	Totaal.
	Hoeveelheid.	Hoeveelheid.	Hoeveelheid.	Hoeveelheid.	Hoeveelheid.
Houtwaren	"	5 kisten.	"	65 kisten.	70 kisten.
Harnas	"	"	1 kist.	"	1 kist.
Heilbot	"	"	25 kisten.	"	25 kisten.
Hulzen	"	"	"	1 kist.	1 kist.
Jenever	979 r. kelders.	"	"	"	979 r. kelders
"	255 gr. "	"	"	"	255 gr. "
"	4163 w. "	"	"	"	4163 w. "
"	580 kisten kruiken.	"	"	"	580 kisten kruiken
"	8 vaten.	"	"	"	8 vaten.
"	15 demijohns.	"	"	"	15 demijohns.
Koornmeel	"	"	41 vaten.	"	41 vaten.
"	"	5 balen.	"	"	5 balen.
Koelieartikelen	"	12 "	"	10 balen.	22 "
"	"	"	"	7 kisten.	7 kisten.
Kaarsen	"	15 kisten.	15 kisten.	"	30 "
Klokken	2 kisten.	"	"	"	2 "
Kramerijen	2 "	5 kisten.	7 kisten.	13 kisten.	27 "
Kurken	"	1 baal.	"	27 balen.	28 balen.
Kruidenierswaren	"	"	2 kisten.	"	2 kisten.
Kwik	"	"	5 bussen.	"	5 bussen.
Kleederen	"	"	"	1 kist.	1 kist.
Leder	"	"	1 baal.	"	1 baal.
Lucifers	10 kisten.	1 kist.	"	"	11 kisten.
Lont	"	"	1 kist.	"	1 kist.
Likeur	12 kisten.	"	"	"	12 kisten.
Manufacturen	3 kisten.	23 kisten.	14 kisten.	"	40 "
"	21 balen.	118 balen.	116 balen.	17 balen.	272 balen.
Meubel	"	14 kisten.	12 kisten.	2 kisten.	28 kisten.
Margarine (oleo)	6 kisten.	16 "	19 kisten.	"	41 "
Machinerieën	"	"	46 colli.	"	46 colli.
Molensteenen	"	48 stuks.	"	"	48 stuks.
Naaimachines	1 stuk.	36 "	"	"	37 "
Olie	6 vaten.	"	4 vaten.	"	10 vaten.
Opium	9 kisten.	1 kist.	"	"	10 kisten.
Oats	"	"	25 balen.	"	25 balen.
Proppen	"	"	"	3 kisten.	3 kisten.
Petroleum	"	"	5863 kisten.	"	5863 "
Poetskatoen	"	"	2 "	"	2 "
Pinda	"	"	229 balen.	"	229 balen.
Papier	"	"	"	1 kist.	1 kist.
"	"	"	42 pakken.	"	42 pakken.

Doorvoer uit het entrepot naar:

Nederland.	Groot-Britannië.	Noord-Amerika.	Andere vreemde plaatsen.	Totaal.
Hoeveelheid.	Hoeveelheid.	Hoeveelheid.	Hoeveelheid.	Hoeveelheid.
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	16 roode kelders.	16 roode kelders.
"	"	"	1 groene kelder.	1 groene kelder.
3 witte kelders.	"	1 witte kelder.	22 witte kelders.	26 witte kelders.
"	"	"	1 kist kruiken.	1 kist kruiken.
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
1 kist.	"	"	"	1 kist.
"	"	"	2 kisten.	2 kisten.
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	1 kist.	1 kist.
"	"	"	"	"
"	"	"	10 kisten.	10 kisten.
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	5 balen.	5 balen.
"	"	"	"	"
"	"	"	24 kisten.	24 kisten.
"	"	"	5 colli.	5 colli.
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	1 kist.	1 kist.
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"
"	"	"	"	"

ARTIKELEN	Aanvoer in het entrepot van:				
	Nederland.	Groot-Britannië.	Noord-Amerika.	Andere vreemde plaatsen.	TOTAAL.
	Hoeveelheid.	Hoeveelheid.	Hoeveelheid.	Hoeveelheid.	Hoeveelheid.
Porter	3 vaten.	„	„	„	3 vaten.
Rijst	„	40 balen.	„	25 balen.	65 balen.
Rijtuig	„	1 kist.	„	„	1 kist.
Rum	2 vaten.	„	„	„	2 vaten.
Spleat peas	„	3 vaten.	121 vaten.	„	124 vaten.
„	„	„	„	50 balen.	50 balen.
Sigaren	15 kisten.	„	32 kisten.	„	47 kisten.
Shoulders	„	„	44 vaten.	„	44 vaten.
Spek	„	„	295 „	„	295 „
Stoelen	„	„	33 kisten.	„	33 kisten.
Specerijen	2 kisten.	„	„	„	2 „
Sigarettten (papier)	2 „	„	„	„	2 „
Tabak (bladen)	„	„	113 vaten.	„	113 vaten.
„	„	„	37 kisten.	„	37 kisten.
„	4 pakken.	„	„	.	4 pakken.
„ (gekorven)	23 kisten	4 kisten.	„	„	27 kisten.
Thee	14 kisten.	„	„	„	14 „
Uien	„	„	„	13 kisten.	13 „
Verduurzaamde levensmiddelen	40 kisten.	382 kisten.	696 kisten.	21 „	1139 „
„ „	„	2 vaten.	„	„	2 vaten.
Verfwaren	6 vaten.	„	1 vat.	„	7 „
Vleesch	„	„	659 vaten.	„	659 „
Visch, gezouten	„	50 vaten.	343 „	„	393 „
„ „	„	„	100 kisten.	„	100 kisten.
„ gepekeld	„	„	34 vaten.	„	34 vaten.
„ gerookt	„	„	590 kisten.	„	590 kisten.
Wijn	247 kisten.	496 kisten.	„	16 kisten.	759 „
„	39 vaten.	116 vaten.	„	7 vaten.	162 vaten.
Whisky	194 kisten.	230 kisten.	10 „	26 kisten.	460 kisten.
Was	„	„	20 vaten.	„	20 vaten.
Waschmachines	„	„	2 stuks.	„	2 stuks.
IJzerwaren	5 kisten.	13 kisten.	27 kisten.	1 kist.	46 kisten.
„	„	„	„	1 vat.	1 vat.
„	3 bundels.	„	19 bundels.	„	22 bundels.
Zeep	50 kisten.	90 kisten.	971 „	„	1111 bundels.
Zout	„	16 vaten.	„	1 vat.	17 vaten.
„	„	30 balen.	„	„	30 balen.
Zadels	„	„	2 kisten.	1 kist.	3 kisten.
Zweepen	„	„	1 baal.	„	1 baal.
„	„	„	1 kist.	„	1 kist.
Zemelen	„	„	3 balen.	„	3 balen.

Doorvoer uit het entrepot naar:

Nederland.	Groot-Britannië.	Noord-Amerika.	Andere vreemde plaatsen.	Totaal.
Hoeveelheid.	Hoeveelheid.	Hoeveelheid.	Hoeveelheid.	Hoeveelheid.
»	»	»	»	»
»	»	»	»	»
»	»	»	»	»
»	»	»	»	»
»	»	»	»	»
»	»	»	»	»
2 kisten.	»	»	1 kist en 141 kistjes.	3 kisten en 141 kistjes.
»	»	»	2 vaten.	2 vaten.
»	»	»	»	»
»	»	»	»	»
»	»	»	»	»
»	»	»	»	»
»	»	»	»	»
»	»	»	»	»
»	»	»	»	»
»	»	»	»	»
»	»	»	»	»
»	»	»	»	»
»	»	»	20 kisten.	20 kisten
»	»	»	»	»
»	»	»	»	»
»	»	»	210 vaten.	210 vaten.
»	»	»	3 vaten.	3 vaten.
»	»	»	»	»
»	»	»	»	»
»	»	»	»	»
»	»	»	3 kisten.	3 kisten.
»	»	»	4 vaten	4 vaten.
»	»	»	30 kisten.	30 kisten.
»	»	»	»	»
»	»	»	»	»
»	»	»	»	»
»	»	»	»	»
»	»	»	»	»
»	»	»	»	»
»	»	»	»	»
»	»	»	»	»
»	»	»	»	»
»	»	»	»	»
»	»	»	»	»
»	»	»	»	»

Bijlage FF[1].

STATISTIEKE GEGEVENS betrekkelijk den

I. VERZE

LANDEN.	Gewone brieven.		Briefkaarten.		Gedrukte stukken.
	Gefrankeerde.	Ongefrankeerde.	Enkele.	Dubbele.	
Europa.					
Duitschland	11 015	64	2 050	„	29 985
België	1 310	20	310	4	6 530
Frankrijk	10 160	70	1 506	12	28 110
Groot-Britannië en Ierland	12 255	114	460	6	25 370
Italie	840	15	112	3	315
Nederland	85 270	126	2 835	35	44 690
Overige landen en koloniën, enz.	3 310	270	315	6	1 269
Afrika.					
Landen en koloniën, enz.	820	62	150	4	365
Amerika.					
Vereenigde Staten van Noord-Amerika	66 790	126	730	5	58 268
Britsche koloniën	24 690	930	205	1	970
Fransche „	6 230	45	115	„	235
Nederlandsche „	6 586	20	126	„	675
Overige landen en koloniën enz.	2 835	121	86	„	1 130
Azië.					
Nederlandsche koloniën	858	4	12	„	65
Overige landen en koloniën.	765	21	11	„	236
Australië.					
Protectoraten en koloniën enz.	196	„	„	„	95
Totaal . . .	233 930	2 008	9 023	76	193 314

den postdienst in Suriname over 1904.

ZENDING.

Papiers d'affaires.	Stalen van koopwaren.	Dienststukken. Brieven.	Dienststukken. Andere voorwerpen.	TOTAAL der kolommen.	Aangeteekende zendingen. Brieven.	Aangeteekende zendingen. Andere voorwerpen.	Post-pakketten.	Berichten van ontvang.
36	620	134	»	43 904	778	315	25	158
15	165	36	»	8 390	114	10	5	56
198	458	75	»	35 589	820	96	17	55
65	635	18	»	38 923	875	65	16	22
21	51	29	»	1 386	112	11	2	5
298	959	179	»	134 392	3 623	251	543	126
76	78	115	»	5 439	218	56	5	25
6	22	4	»	1 433	156	24	»	»
126	560	129	»	126 734	920	95	13	160
65	80	127	»	27 068	315	102	60	42
»	2	25	»	6 655	152	15	7	5
24	6	34	»	7 471	98	6	10	»
53	65	15	»	4 305	310	56	»	13
5	»	»	»	944	25	»	3	»
12	5	»	»	1 050	33	»	4	»
»	»	»	»	294	15	»	»	»
1 000	3 706	920	»	443 977	8 564	1 102	710	667

Bijlage FF[2]

STATISTIEKE GEGEVENS betrekkelij

II. ON

LANDEN.	Gewone brieven.		Briefkaarten.		Gedrukte stukken.
	Gefrankeerde.	Ongefrankeerde.	Enkele.	Dubbele.	
Europa.					
Duitschland	9 356	82	4 265	28	32 312
België	1 760	93	490	15	4 526
Frankrijk	9 732	115	725	33	24 118
Groot-Britannië	13 216	411	2 210	16	26 738
Italië	839	46	85	9	720
Nederland	72 359	325	3 325	26	35 956
Portugal (Madeira en Azoren)	730	290	115	6	215
Overige landen en koloniën	2 265	632	1 015	23	3 120
Afrika.					
Landen, koloniën, enz.	1 020	112	86	25	519
Amerika					
Vereenigde Staten van Noord-Amerika	43 898	335	610	32	62 785
Brazilië	692	132	59	„	153
Britsche koloniën	28 630	629	398	10	32 789
Fransche koloniën	10 200	315	175	11	6 350
Nederlandsche koloniën	1 015	22	123	18	1 024
Overige landen, koloniën, enz.	2 260	118	245	16	12 356
Azie.					
Britsch-Indië (Aden en Mascate)	520	470	5	„	62
Nederlandsche koloniën	810	53	90	„	658
Overige landen, koloniën, enz.	1 318	26	115	4	5 025
Australie.					
Koloniën, protectoraten, enz.	215	6	10	1	44
Totaal	200 835	4 212	14 146	273	249 470

elij den postdienst in Suriname over 1904.

ONVANGST.

kte en.	Papiers d'affaires.	Stalen van koopwaren.	Dienststukken. Brieven.	Dienststukken. Andere voorwerpen.	TOTAAL der kolommen.	Aangeteekende zendingen. Brieven.	Aangeteekende zendingen. Andere voorwerpen.	Post-pakketten.	Berichten van ontvang.
312	115	895	98	„	47 151*	815	295	254	38
526	33	365	31	„	7 313	118	55	12	10
118	159	1 063	115	„	36 060	958	110	207	26
738	260	1 635	65	„	44 551	656	226	218	18
720	25	110	78	„	1 912	76	24	6	10
956	690	1 936	153	„	114 770	2 898	592	2 384	39
215	18	10	11	„	1 395	52	7	1	1
120	632	226	126	„	8 039	824	150	41	42
519	112	14	„	„	1 888	70	5	7	8
785	215	1 620	120	„	109 615	589	120	„	63
153	11	18	10	„	1 075	24	6	„	6
789	32	75	28	„	62 591	628	53	206	11
350	14	22	13	„	17 100	79	2	„	„
024	20	19	38	„	2 279	72	28	9	12
356	85	65	19	„	15 164	285	46	3	13
62	4	5	5	„	1 071	62	4	3	„
658	15	72	82	„	1 780	71	12	31	8
025	36	20	6	„	6 550	62	7	„	4
44	2	„	„	„	278	23	11	„	5
470	2 478	8 170	998	„	480 582	8 362	1 753	3 382	314

Bijlage FF[3].

STAAT van het aantal verzonden en ontvangen postpakketten gedurende het jaar 1904.

VERZONDEN PAKKETTEN					
in het jaar 1904.	naar Nederland en de Nederlandsche koloniën			naar het buitenland	Totaal-generaal.
	tot 1 K.G.	van meer dan 1-3 K.G.	van meer dan 3-5 K.G.	van 1-5 K.G.	
Totaal . . .	159	211	186	154	710

ONTVANGEN PAKKETTEN					
in het jaar 1904.	uit Nederland en de Nederlandsche koloniën			uit het buitenland	Totaal-generaal.
	tot 1 K.G.	van meer dan 1-3 K.G.	van meer dan 3-5 K.G.	van 1-5 K.G.	
Totaal . . .	395	744	1 285	958	3 382

STAAT van het aantal en gewicht der in 1904 uit Suriname verzonden postpakketten inhoudende goud en de waarde hiervan.

Aantal pakketten.	Gewicht van het goud in grammen.	Waarde van het goud.	Aanmerkingen.
231	$672\,053^{8}$	f 1 008 080,70	

Bijlage GG.

OVERZICHT VAN DEN LANDBOUW IN SURINAME.

A. *Groote landbouw.*

De blijvende vestiging van Europeanen in Suriname begon in 1650, toen lord WILLOUGHBY, graaf van Parham, aan de rivier Suriname landde en vriendelijk door de Indianen werd ontvangen, met wie hij een verbond van vriendschap sloot, terwijl in ernst eene volkplanting werd gesticht.

Deze volkplanting werd versterkt door de komst van eenige Franschen, die, uit Cayenne gevlucht, goed door de kolonisten werden ontvangen. In 1654 werd het getal inwoners begroot op 350, doch weldra groeide dit aan tot 4000.

Omstreeks dien tijd werden de eerste plantages aangelegd aan beide oevers van de rivier Suriname, waar hoofdzakelijk suikerriet geplant werd.

Op eenige nam men proeven met de tabaksteelt, welke echter niet gelukkig uitvielen; van meer belang was de houtvelling voor het gebruik in de kolonie, zoo voor het bouwen van huizen als tot het oprichten van suikermolens. 1)

Het lag in den aard der zaak dat men daarvoor de bekende hardste en duurzaamste houtsoorten uitzocht, terwijl men de zachte en minderwaardige soorten liet staan; dit geschiedde overal waar sedert dien tijd hout verwerkt wordt.

De uitgekapte goede soorten werden niet door jong plantsoen vervangen, zoodat die minderwaardige soorten overheerschend zijn geworden.

Hoe het op andere plaatsen in de kolonie uitziet waar nog nooit hout verwerkt is, weet men niet, maar het is meer dan waarschijnlijk dat de minderwaardige soorten niet overheerschend zijn.

Reeds ANTHONY BLOM zegt in zijne *Verhandeling van den landbouw in de colonie Suriname*, uitgegeven in 1787, bladz. 19: „Deze landen (aan de Boven-Suriname) zijn met zeer zware boomen begroeid, die aan den top van den heuvel tot beneden aan deszelfs voet als aan elkander gezaaid staan en meestal goed bouwhout zijn. De Portugeesche Joden hebben hier hunne houtgronden men vind er slechts vier of vijf die aan Christenen toebehooren doch velen van hen hebben de bosschen van het beste bouwhout reeds leeg gewerkt.

Op bladz. 20 sprekende van de Parakreek, zegt deze schrijver: „Verder naar boven gaande worden de landen veel hooger en zijn zandlanden, begroeit met zware boomen, meest alle goed voor bouwhout. Men vind hier twee of drie suikerplantages, de overigen geven al te maal hout; echter de meeste bosschen zijn hier mede van het beste bouwhout uitgewerkt."

Omstreeks 1664 hebben zich ook eenige Nederlanders aan de Commewijne nedergezet en dreven handel met de Indianen, terwijl ongeveer terzelfder tijd een groot aantal Joden Cayenne verlieten en de bevolking in Suriname kwam vermeerderen.

Tot de bewerking van den grond werden negerslaven gebezigd. Men beproefde ook de Indianen tot slavenarbeid te dwingen, doch deze verzetten zich en trokken zich in de binnenlanden terug.

Toen op den 23sten September 1682 de kolonie overging onder het bestuur van de West-Indische Compagnie werd in artikel 6 van het desbetreffend octrooi bepaald dat deze Compagnie verplicht zou zijn jaarlijks zooveel slaven ten behoeve der kolonisten te leveren als noodig zullen zijn.

Ofschoon kort daarna, in 1685, deze Compagnie $^1/_3$ van hare rechten verkocht aan de stad Amsterdam en $^1/_3$ aan CORNELIS VAN AARSSEN, heer van Sommelsdijk, verbleef aan haar de alleenhandel in slaven.

Het aantal door haar aan te voeren slaven was in het octrooi van 1682 niet bepaald, maar bij de vernieuwing daarvan in 1730 verbond zij zich jaarlijks minstens 2500 slaven te leveren, welke bepaling ook in 1762 werd gehandhaafd.

Bij aankomst van VAN SOMMELSDIJK als Gouverneur op den 24sten November 1683, bedroeg het aantal plantages 50.

Onder zijn bestuur steeg dit tot 200.

De slaven werden echter onmenschelijk behandeld, hetgeen oorzaak was dat eerst enkelen, later velen in de bosschen vluchtten, waardoor telkens nieuwe aanvoer noodig werd, te meer ook daar die arbeidende bevolking niet vermeerderde, doordien de sterfte, vooral onder de kinderen, groot was, ten gevolge van mishandeling, onvoldoende voeding en zorg.

Dit wegloopen der slaven was reeds in 1718 zoo zorgwekkend geworden dat de doodstraf daarop gesteld werd; dit bracht evenwel verbittering in plaats van vrees te weeg. Van 12 Augustus 1731 tot 24 Augustus 1738 zijn 13 012 slaven ingevoerd 2) terwijl de slavenbevolking gemiddeld 60 à 70 000 zielen bedroeg.

Door den grooten aanvoer van slaven kon de landbouw in het begin der 18de eeuw worden uitgebreid, zoodat bij de eigenaren en neringdoenden uit de bevolking welvaart heerschte, welke voortsproot uit den verkoop in het buitenland van suiker en hout, vooral letterhout.

Van de 400 plantages in 1730 in bebouwing waren de meesten voor de suikercultuur ingericht.

Op de plantages aan de Tempati, Peninica, Boven-Commewijne en Para waren houtvellingen en verbouwde men slechts bananen en aardvruchten tot voedsel van de slavenbevolking.

Indigo werd sedert 1708 verbouwd; van 1710—1722 had men van 150 tot 1328 Amsterdamsche ponden uitgevoerd. Deze teelt werd echter door die van de *koffie* vervangen, die in 1721 voor het eerst werd geplant en waarvan de eerste uitvoer naar Amsterdam in 1724 plaats vond. Deze was afkomstig van de plantage Nw. Levant aan den rechteroever der Cottica, alwaar de heer STEPHANUS LAURENTIUS NEALE op groote schaal had geplant.

Daar hij gelukkig slaagde en daarbij een groot vermogen verwierf, werd hij weldra door anderen gevolgd; de aanplanting werd algemeen en dit voortbrengsel droeg veel bij tot Surinames welvaart en bloei. Op vele plantages werd het suikerriet vervangen door koffie, en liet men hiervoor ook de indigoteelt varen 3).

De bereiding moest toen zeer omslachtig geweest zijn daar eerst in 1769 eene machine in werking werd gebracht om de koffie van de roode bast te ontdoen. Deze machine werd met de hand gedreven.

Later werd hierin nog verbetering gebracht door NEPVEU (1768—1779), die een molen, voorzien van raderwerk, liet maken die met slaven of een paard kon worden gedreven. Op deze wijze kon in 50 minuten 1000 pond koffie van de bast worden

1) J. WOLBERS, „Geschiedenis van Suriname", bladz. 34.

2) WOLBERS bladz. 102. TEENSTRA: Landbouw in Suriname, 1ste deel bladz. 41.

3) WOLBERS bladz. 107.

ontbloot, terwijl een kleine wrijfmolen spiraalswijze gemaakt, loopende in een ton, om de witte bast af te schillen ook beter voldeed dan de gewone wijze van zwaar stampen waardoor vele boonen geplet en gebroken werden 1).

Door de groote winsten welke de cultuur van dit gewas opleverde werden steeds meerdere koffieplantages aangelegd en steeg de productie zóó, dat in 1775 uitgevoerd werden (18 millioen ponden) 8 893 620 K.G. 2).

Langzamerhand begon deze af te nemen. De oorzaken daarvan werden door sommigen toegeschreven aan de verandering der seizoenen.

Dit wordt evenwel wederlegd door A. Blom, hiervoren genoemd, die op bladz. 167 van zijne verhandeling zegt: „Ik heb in de twintig jaren die ik in deze Colonie geweest ben, geen verandering in de saizoenen kunnen zien. Een ongemeen droog jaar is geweest het jaar 1769, en een ongemeen nat jaar is geweest het jaar 1779: toen regende het van de maand November 1778 tot Augustus 1779 zeer sterk, en het was iets zeldzaams als een halve dag droog weder was, dat jaar was zeer onvruchtbaar, en dat niet alleen voor de koffy, maar voor de Zuiker en de katoen ook. Zoo haast de droge tyd verscheen, stierven in de oude koffygronden eene menigte boomen, die aan den wortel verrot waren, voor den voet weg, en die in leven bleven stonden zeer schraal. En 't leet wel agt maanden voor dat ze tot hunnen vorige gedaante weder hersteld waaren. In de landen die nog jonger, en daar de boomen sterker waren, was het zo erg niet want die konden aan een saisoen meer tegenstand bieden".

T. V. Heshuizen zegt op bladz. 200 e. v. van zijne „verhandeling over den landbouw in de Colonie Suriname, volgens eene negentienjarige ondervinding zamengesteld door Anthony Blom, in orde gebracht en met de noodige ophelderingen en bewijsreden voorzien, 1786": „Het is verre van my te willen tegenspreeken dat men niet alle jaren even voordeelig weder heeft gehad; het afgeloopen jaar 1784 by voorbeeld is zo nadeelig voor de coffyteelt geweest als by menschen geheugen niet gezien is; men heeft gedurende het geheele jaar, byna niets als regen gehad; maar indien het aan het verloopen der saisoenen moest toegeschreven worden dat de coffyboomen minder vruchten geven dan voorheen, zou dit op de jongste plantagie en in de kreeken tusschen de Commewyne en de zee, even zo zichtbaar moeten zyn als het is op de oudste plantagien in dezelfde kreeken aangelegd, hetwelk echter niet met de bevinding overeenkomt; daarby zal niemand die in de jaren 1782 en 1783 in de Colonie geweest is ontkennen dat in deze twee jaren het weder niet ongunstig is geweest, nogthans wanneer men alleen ziet op de oude plantagien, naamlyk in de Beneden-Suriname, Beneden-Commewyne, Cottica enz. en van deze twee jaren aftrekt wat er op de nieuwer plantagieen is gemaakt, zo is het onbetwistbaar dat er doorgaands minder coffy geplukt is, dan voor deezen by vruchtbare jaaren plagt te geschieden; weshalve men het verminderen van dit voortbrengsel niet aan het verloopen van de saisoenen moet toeschryven.

„Ook heeft eene negentienjarige ondervinding my doen zien, dat men zo wel regenachtige als drooge jaaren heeft gehad, en dat geenzins de saisoenen, even gelyk een wisselbrief, hunne bepaalde verschijndagen hebben gehad; dit is niet overeenkomstig met de gewone loop der natuur, welke in de afwisseling der jaargetijden nooit volmaakt gelijkvormig is."

De landerijen die in cultuur worden gebracht, leverden ruime oogsten zoolang het land de stoffen tot voeding van het geplante gewas in ruime mate bevatte.

Om nu een gelijke gemiddelde jaarlijksche productie van eene plantage te verkrijgen moest deze bij gedeelte ontgonnen worden, maar om in korten tijd winsten te behalen werd deze regel niet gevolgd, de geheele plantage vol koffie geplant daartoe door geldleeningen in Nederland in staat gesteld, waarvan het natuurlijk gevolg was dat toen de boomen oud werden de productie verminderde.

Men begon toen de takken der boomen zwaar te snoeien: „hierdoor verliest men de vruchten voor een geheel jaar, door dien de boom alsdan weinig of geen jong hout heeft, maar dan geeft dezelve weder gedurende 3 of 4 jaren behoorlijk vruchten; op dien tijd moet men de boomen weder snoeien en sterker dan de eerste keer; en dan zijn dezelve wel twee jaren buiten vruchten na welken tijd zij weder vruchten dragen als te voren; somwijlen wordt dit meermalen herhaald en somwijlen ook wordt de boom op vijf voeten van den grond afgehakt en van alle takken ontdaan en dan zijn dezelve weder wel twee jaren zonder vruchten, en men gaat zoo voort met snoeien zoo lang men ziet dat zulks met hoop van goed gevolg geschieden kan, waarna men den stam op een voet van den grond afhakt; hierdoor wordt de boom als vernieuwd, maar geeft ook in drie jaren weinig of geene vruchten, men houdt den boom aan zoo als men best kan, tot dat dezelve wegsterft en geen jong plantsoen meer wil groeien, alsdan wordt het stuk geheel verlaten". 3)

Met het planten van tabak reeds door de eerste Engelsche bewoners onder Marechal (1680) beproefd, had men in 1706 op nieuw begonnen en jaarlijks werd eene hoeveelheid uitgevoerd, zijnde zelfs in 1749 dertig duizend Amst. ponden naar Holland verzonden, doch deze teelt is eindelijk geheel door de koffie verdrongen.

De *roucou* werd op eenige kleine plaatsen geteeld, de uitvoer bedroeg van 100 tot 7000 pond. Na 1735 is de cultuur daarvan opgegeven.

Hoewel reeds in 1706 *cacao* was geplant, schijnt de eerste uitvoer van dit product eerst in 1732 te hebben plaats gehad.

E. Quandt, van Januari 1769—1780 in Suriname werkzaam geweest als Hernhutter zendeling onder de Indianen aan de Saramacca en later aan de Corantijn, zegt in zijn „Bericht over Suriname en zijne inwoners" op bladz. 102: Toen de Engelschen Suriname weder aan de Hollanders afstonden waren aan de Coppename eenige cacaoplantages aangelegd, die echter op bevel van de Hollandsche Regeering verlaten moesten worden, omdat de verkoop van producten aan andere natiën daar niet verhinderd kon worden.

Van deze verlaten plantages brachten de Indianen dikwijls cacao te koop aan de zendelingen.

Ook met *katoenteelt* had men vroeger wel eenige proeven genomen, doch was hierin niet zeer gelukkig geslaagd; in 1735 werd het eerst katoen naar Amsterdam verzonden.

Men verkeerde steeds in de meening dat katoen minder geschikt was voor de gronden dicht aan de zee, de zoogenaamde birie-birielanden, doch dit bleek later eene dwaling te zijn geweest.

In 1752 werd opnieuw een proef genomen op eene plantage van den raadsheer Johan Telox, gelegen aan de Matappica-kreek, waar eerst koffie geplant was welke niet goed wilde gedijen.

Hij besloot toen op de schrale plaatsen katoen tusschen de koffie te planten, hetgeen zoo goed slaagde, dat in het volgende jaar reeds 3 à 4000 pond kon worden verscheept en in het vierde jaar 18 à 20 000 pond, behalve 40 à 50 000 pond koffie.

Dit voorbeeld werd weldra door de in zijne nabijheid wonende planters en later ook door anderen in de kolonie met goede uitkomsten gevolgd. 4)

De uitvoer van katoen volgens dr. G. E. Meinicke hiervoren genoemd bladz. 666, bedroeg in:

1706		600 pond	=	296 K.G.
1712—1727	gemiddeld 's jaars	1 450 „	=	716 „
1731—1740	„ „	1 025 „	=	506 „
1741—1750	„ „	1 075 „	=	531 „

1) Wolbers, bladz. 318.

2) Zie Surinaamsche almanak van 1796, bladz. 136.

Dr. G. E. Meinicke geeft in zijn Versuch einer Geschichte der Europäischen Colonien in Westindien nach den Quellen bearbeittit 1831, op bladz. 658 de volgende Statistiek van den uitvoer van koffie:

van 1724—1729	gemiddeld per jaar	(150 675 ponden)	74 447	K.G.
„ 1730—1739	„ „ „	(1 602 050 „)	791 556,8	„
„ 1740—1749	„ „ „	(3 789 975 „)	1 872 588	„
„ 1750—1759	„ „ „	(5 842 475 „)	2 886 708,5	„
„ 1760—1764	„ „ „	(11 302 400 „)	5 584 402,8	„
„ 1775—1784	„ „ „	(12 328 650 „)	6 091 462,6	„
„ 1804—1812	„ „ „	(5 684 650 „)	2 808 728,7	„
1818	. . . .	(8 428 825 „)	4 164 598	„
1819	. . . .	(5 590 200 „)	2 762 062	„

Jhr. C. A. van Sypesteyn vermeldt op bladz. 225 van zijne „Beschrijving van Suriname, 's Gravenhage 1854", dat de uitvoer van koffie in 1790 steeg tot bijna 15 millioen ponden, welke groote hoeveelheid in 1816 en 1817 reeds verminderde tot 8 millioen, in 1853 niet meer boven de $1\frac{1}{2}$ millioen ponden kwam.

3) Heshuizen, bladz. 166.

4) Wolbers, bladz. 108.

Hartsinck, 2de deel, bladz. 742.

1751—1764 gemiddeld 's jaars	5 850 pond	=	2 890 K.G.	
1775—1784 „ „	610 800 „	=	301 790	„
1784—1794 „ „	926 575 „	=	457 810	„
1791	980 350 „	=	484 380	„
1792	1 130 275 „	=	558 457	„
1794	1 223 175 „	=	604 358	„
1804—1812 gemiddeld	2 140 500 „	=	1 057 600	„

Volgens jhr. C. A. van Sypesteyn, beschrijving van Suriname bladz. 226 bedroeg de uitvoer van katoen in 1784 ruim 1 millioen ponden, in 1821 bijna 3 millioen ponden, later verminderd tot 1 millioen pond.

De meeste plantages verbouwden *suikerriet*, dat in molens, gedreven door paarden en muilezels of door een onderslagrad, gemalen werd. Op de plantages waar molens van laatstgenoemde soort waren gebouwd werd een stelsel van breede kanalen gegraven waar in het water uit de rivier bij vloed werd ingelaten door de zoogenaamde inneemsluis om bij eb door een nauw kanaal weg te vloeien, nadat het door zijn druk op de borden het rad in beweging had gebracht. Dit kanaalstelsel diende daarenboven tot vaarwater voor de vaartuigen, die het suikerriet uit de velden naar de molens vervoerden en stond geheel afgescheiden van het stelsel van slooten en trekkers, die het overtollige hemelwater naar de loostrenzen en sluizen afvoerden. 1)

Op geene enkele plantage werden de velden kunstmatig bemest. Verminderde de productie van een bepaald aantal akkers na eenige jaren, dan werd dit stuk rondom bedijkt en de verschillende slooten gedempt, zoodat het na eenige regentijden geheel onder water stond, in welken toestand het werd gelaten, terwijl andere velden in cultuur werden gebracht. Na een reeks van jaren werd zulk een verlaten stuk weder op loozing gebracht en opnieuw ontgonnen. Men rekende dan dat de lange rust en de afval van bladeren der inmiddels opgeschoten wilde planten den grond weder vruchtbaar hadden gemaakt.

In 1765 werden gekeurd 21 506 okshoofden suiker à 1000 pond, terwijl het aantal in 1773 slechts 16 486 bedroeg. Er was dus achteruitgang in productie.

In 1775 arriveerden op de reede van Paramaribo 54 schepen, waaronder 10 slavenhaalders, medebrengende 2356 negerslaven, en vertrokken 63 schepen, behalve de slavenhaalders, waarvan de lading bestond in circa 18 millioen pond (8 893 620 K.G.) koffie, 15 200 000 pond (7 510 168 K.G.) suiker, 600 000 pond (296 454 K.G.) cacao 2), 150 000 pond (74 113,5 K.G.) katoen, zonder de mindere producten beloopende te zamen aan thuisvracht eene som van f 1 416 250.

Op bladz. 378 van het zesde deel van de Histoire philosophique et politique des établissements et du commerce des Européens dans les deux Indes par Guillaume Thomas Raynal", wordt omtrent deze periode het navolgende gezegd:

In 1775 waren er 430 plantages; zij leverden 24 320 000 pond (24 000 okshoofden à 1000 pond, 12 006 268 K.G.) suiker, die in Holland verkocht werden voor 8 333 400 livres, 15 387 000 pond (7 592 452 K.G.) koffie verkocht voor 8 580 934 livres, 970 000 pond (478 267 K.G.) katoen, verkocht voor 2 372 255 livres, 790 854 pond (380 752 K.G.) cacao, verkocht voor 616 370 livres, 142 844 pond (75 517 K.G.) hout (bois de couleur, letterhout?) verkocht voor 14 788 livres.

„Deze producten, die 19 917 747 livres opbrachten, werden in de havens van Nederland vervoerd door 70 schepen. Dit getal zou grooter zijn indien de 560 000 gallons (201 600 liters) melasse, de 166 000 gallons (597 600 liters) rum aan Noord-Amerika geleverd, naar Europa vervoerd waren. Er waren toen 60 000 slaven in de kolonie."

Op den 1sten Maart 1794 vertrok een vloot van 51 schepen beladen met $11^1/_2$ millioen pond (568 035 K.G.) koffie, 4 800 000 pond (2 371 632 K. G.) katoen, 500 000 pond (247 045 K.G.) cacao, 18 000 vaten suiker 3) à ± 1000 pond.

1) Zie bijgaande kaart van plantage Alkmaar (bijlage IV.)

2) Op bladz. 136 van de Sur. almanak van 1796 waar deze opgaaf te vinden is staat abusievelijk 600 pond cacao, Raynal toch spreekt van 790 854 pond als opbrengst in 1775 en dr. Meinicke van 733 325 pond.

3) Surinaamsche almanak van 1796, bladz. 140.

Er waren toen in Suriname:

109 suikerplantages,
1 suiker- en koffie id.,
119 koffieplantages,
259 koffie en katoen id.,
3 koffie en cacao id.,
30 katoen id.
1 indigo id.
139 houtgronden
4 kostgronden.

Ten behoeve van den landbouw waren in 1796 uitgegeven 167 805 H A., terwijl hout bewerkt werd op eene uitgegeven oppervlakte van 90 797 H.A. In het geheel bedroeg de uitgegeven oppervlakte 259 806 H.A. (Zie de kaart bijlage 1 en staat bij bijlage V.)

Het jaar 1796 is gekozen omdat daarvan gegevens konden worden verzameld omtrent het aantal plantages, hare oppervlakte en soort van product en dit jaar dicht bij de grens is tusschen de 18de eeuw waarin de kolonie veel produceerde en de 19de eeuw, toen met de afschaffing der slavernij de landbouw achteruitging.

Volgens eene statistiek op bladz. 636 van het werk van dr. G. E. Meinecke hiervoren genoemd, was de uitvoer van suiker:

van 1700—1709 jaarl. gemid.	13 153 900 pond	=	6 499 209 K.G.	
„ 1710—1719 „ „	17 794 000 „	=	8 791 837	„
„ 1720—1729 „ „	25 069 500 „	=	12 386 588	„
„ 1730—1739 „ „	22 695 800 „	=	11 189 063	„
„ 1740—1749 „ „	22 585 500 „	=	11 159 269	„
„ 1750—1759 „ „	21 236 850 „	=	10 492 914	„
„ 1760—1769 „ „	21 129 600 „	=	10 439 924	„
„ 1770—1779 „ „	16 979 300 „	=	8 389 302	„
„ 1780—1784 „ „	1 600 800 „	=	7 905 835	„
„ 1784—1794 „ „	18 639 700 „	=	9 209 688	„
„ 1804—1812 „ „	25 916 300 „	=	12 804 984	„
„ 1818—1825 „ „	18 335 400 „	=	9 059 337	„

Als oorzaken van den achteruitgang in de productie vindt men aangeteekend eene toenemende zucht naar weelde, die de eigenaren het leven in de stad deed verkiezen boven het verblijf op de plantage, wier beheer zij aan directeuren overlieten, en vermindering van de slavenmacht door voortdurende desertie en sterfte.

Onder de oorzaken van de groote sterfte onder de slaven teekent Teenstra *De landbouw in Suriname* (bladz. 218) aan:

„Op de suikerplantages waar de suikermolens door middel van schepraderen werden gedreven en het water eenige dagen voor en na volle en nieuwe maan wordt ingenomen, moeten de slaven om den anderen nacht in den molen en bij dag te veld werken en alzoo 36 uren buiten slaap blijven. Dit werk duurde gewoonlijk in den maaltijd 16 tot 18 dagen."

Toen de productie begon te verminderen zochten verscheidene planters tot uitbreiding hunner zaak geld op beleening te verkrijgen en wendden daartoe pogingen aan in Nederland. Dit gelukte en de heer W. G. Deutz, burgemeester van Amsterdam, en hoofd van een aanzienlijk handelshuis aldaar, berichte niet ongenegen te zijn om een millioen guldens op plantages voor te schieten. Onder voorwaarden uitgedrukt in een plan van Negotiatie waarbij bepaald werd dat zij die van deze geldleening gebruik wenschten te maken, een eerste hypotheek moesten geven op soliede panden, terwijl geen hoogere sommen zouden worden verstrekt dan $^5/_8$ der waarde van het te hypothecairen goed, dat door beëedigde priseurs, door het Hof benoemd, moest worden geschat. 4)

Door verscheidene personen werd van dit aanbod gebruik gemaakt, en ware dit steeds op behoorlijke wijze geschied en de

4) Wolbers, bladz. 233–234.

gelden werkelijk tot uitbreiding der cultuur aangewend, dan zou deze Negotiatie een gunstiger invloed op den gang van zaken hebben uitgeoefend dan zij door misbruik en verspilling van het aldus verkregen geld heeft gehad.

De schuld aan het kantoor van Deutz bedroeg in April 1757 f 4628365,12. 1)

De opvolger van Deutz J. T. Marselis klaagde over kunstenarijen in het priseeren der plantages, welke bij verkoop van verhypothekeerde plantages aan het licht kwamen.

Er werd toen den 8sten Februari 1764 door het Hof besloten de instructie der priseurs te verscherpen en vooral de hand te houden aan de bepaling dat het Hof iedere taxatie nauwkeurig zou nagaan. Doch het krediet was zoozeer geschokt dat men te Amsterdam huiverig werd om gelden op Surinaamsche plantages te leenen. Eerst na vele vruchtelooze pogingen bij verscheidene kooplieden gelukte het eindelijk den heer van de Poll over te halen om nog een millioen gulden à 6 pct. op Surinaamsche plantages voor te schieten, onder voorwaarde dat het te verstrekken geld tien jaren zou vaststaan, doch dat in de volgende tien jaren elk jaar 10 pct. moest worden afgelost. 2)

De interesten en aflossingen moesten in producten geschieden; de geldopnemer verbond zich ook om alle producten zijner plantage te consigneeren aan het kantoor der geldschieters, welke van hunne zijde aan de aanvragen om levensmiddelen en provisiën moesten voldoen.

De omstandigheden in Suriname verbeterden echter niet. De kolonisten gingen voort om hunne slaven door wreede behandeling tot wegloopen te brengen, tot bloedige wraakneming te nopen en om aan den anderen kant hunne wankelende fortuinen door weelde en overdaad te verspillen. Toen echter een voordeelige koffieoogst twee jaren achter elkander plaats vond en daarbij een goede prijs voor de andere stapelproducten te bedingen was 3), toen werd het vertrouwen der Hollandsche kooplieden in Suriname verlevendigd.

Verscheidene fondsen echter die men in Holland voor Suriname bestemd had, waren noch op goede beginselen noch op vaste en duurzame verzekeringen gevestigd.

Om over groote sommen te kunnen beschikken werden de ongeoorloofdste middelen gebezigd. Omgekochte priseurs schatten de plantages 3 à 4 maal boven de waarde, reeds verhypothekeerde effecten werden, als vrij en onbelast, meer dan eens verkocht.

Zoo werd dan de kolonie in korten tijd beladen met een schuld van 50 millioen guldens aan Hollandsche kooplieden en gingen weldra de meeste plantages over in handen der hypotheekhouders.

In 1786 werden er slechts 80 à 90 eigenaren van plantages in Suriname gevonden, terwijl het getal plantages over de 500 bedroeg.

De stad Amsterdam, reeds vroeger eigenares voor $^1/_3$ van de kolonie, kocht den 19 April 1770 het $^1/_3$ deel van de erven van Sommelsdijk, en daar Amsterdamsche kooplieden de meeste plantages in eigendom bekwamen, kon Suriname toen als eene bezitting van Amsterdam worden genoemd. 4)

Toen kwamen de agenten der Hollandsche eigenaren, de administrateur, de plaats der vorige bezetten en verwierven zich rijkdommen. Zonder kans om schade te lijden, verdienden zij veel geld.

Aan sommige administrateurs werd het beheer van 50 à 60 plantages opgedragen en velen trokken jaarlijks 10 à 20 duizend gulden administratieloon, bij enkelen liep dit zelfs tot 30 à 50 duizend gulden.

Intusschen ging de landbouw niet vooruit, vele plantages werden verlaten, door gebrek aan slaven, door gemis aan kapitaal, afwezigheid der eigenaren.

Het eerste genootschap van eenigszins wetenschappelijken aard tot onderzoek der natuur, ook in belang van den landbouw werd in 1780 opgericht 5). De heer J. G. Wichers, toen raadfiscaal werd tot president verkozen en later in Suriname als Gouverneur teruggekeerd, bleef hij die betrekking aanhouden.

De akkerbouw en de natuurlijke historie van Suriname waren voornamelijk de onderwerpen welke op de maandelijksche vergaderingen behandeld werden. Ook werden meteorologische waarnemingen gedaan.

De Gouverneur verscheen soms op de vergaderingen en stelde veel belang in de pogingen tot wetenschappelijke behandeling van den landbouw.

Een landbouwkundig genootschap „de Eensgezindheid" werd later in de divisie Matappica gevestigd. Deze heeft in 1804 uitgegeven: „Verzamelingen van uitgezochte verhandelingen betreffende den landbouw in de kolonie Suriname", te Amsterdam bij H. Gartman en P. J. Uylenbroek.

Toen Friderici (1790—1802) als Gouverneur optrad, stegen de prijzen der producten.

De bevolking werd in 1791 begroot op 5120 vrijen, 45 000 slaven op de plantages en 8000 slaven in de stad. De aanvoer van slaven was in de laatste jaren mede toegenomen.

Bij missive van den 31sten Januari 1799 schreef Friderici omtrent den landbouw: Wel had deze door verscheidene oorzaken geleden, doch in evenredigheid der werkbare negers was hij in de laatste jaren eer toe- dan afgenomen.

De suikerplantages vooral gaven, door de aanplanting van riet uit de Molukken, waarvan eenige jaren te voren eenige planten waren ontvangen, een nieuwe hoop op eene voordeelige opbrengst. De katoencultuur was door aanleg en uitbreiding van vele plantages in de Motkreek, Tapoeripa en Matappica aanzienlijk vermeerderd. De koffie- en cacaoteelt echter ging achteruit 6).

Het verval der koffieplantages in Beneden-Commewijne en wel voornamelijk aan den linkeroever was zóó sterk, dat verscheidene niet meer uit de opbrengsten konden worden onderhouden, waarom hij op aanhouden van verscheidene ingezetenen de landen aan het zeestrand gelegen had doen verdeelen en uitgegeven en alzoo was afgeweken van het project in den jare 1772 door den landmeter Helleday ontworpen.

Volgens dit project zou een kanaal gegraven worden van de Jonkermanskreek in oostelijke richting naar de Warappekreek en aan beide oevers perceelen worden verdeeld. Eenige werden ten behoeve van plantages aan den linkeroever der Commewijne in 1799 uitgegeven, maar alleen die welke later Pomona en Batavia genoemd werden in cultuur genomen.

De aan de Saramacca sedert 1795 uitgegeven landen begon men te bewonen en te cultiveeren, de aldaar geteelde koffie was reeds de waag gepasseerd en binnen weinige maanden zou de eerste suikermolen in die streek in werking worden gebracht.

Deze uitgifte van landerijen aan de Saramacca en het strand had aanleiding gegeven tot de aanmerking door het provisioneel bewind in Nederland, „dat door het daarmede in verband staande openkappen van het bosch, de Westkust in het district Saramacca van de natuurlijke verdediging werd beroofd en bloot stond voor eene vijandelijke attaque." (Missive van het provinciaal bewind aan den raad van Coloniën, 9 Januari 1803). 7)

De gemeenschap met dat district, dat te water slechts over zee te bereiken was, werd vergemakkelijkt door het graven (in 1800—1801) van een kanaal, dat het kanaal van Wanica langs de Westzijde van het Wanicapad verbindt met de Wanicakreek.

Friderici stelde veel belang in landbouwondernemingen en heeft zelf eenige plantages aangelegd in Saramacca. Ook wenschte hij den aanplant van kruidnagelen, kaneel, muscaatnoten, zwarte peper te bevorderen.

Er werden daarmede proeven genomen op gronden aan de Boven-Suriname, doch de tijden waren niet gunstig (Engelsche oorlog) om daarop het oog te houden.

Ten gevolge van de vroeger vermelde behandeling der koffieboomen en daling der prijzen, verminderde langzamerhand de cultuur van dit product, terwijl de opbrengst van suiker steeg. Men kon rekenen dat de kolonie in een gewoon jaar 24 000 oxhoofden van 1000 pond voortbracht, daarbij leverden 4 vaten suiker een vat melasse van 100 gulden.

De van de suiker verkregen rum werd niet uitgevoerd maar aan de slaven verstrekt en overigens voor binnenlandsch gebruik verkocht.

Tijdens het Engelsch bestuur werden eenige plantages aangelegd langs de Nickerierivier en aan de kust (Coronie), waar voornamelijk katoen en koffie werden geteeld.

In Coronie werd de katoen voor het eerst verbouwd in 1805 op

1) Wolbers, bladz. 261.
2) „ „ 262.
3) „ „ 301 e. v.
4) „ „ 312.
5) „ „ 416.

6) Wolbers, bladz. 481/482.
7) „ noot op bladz. 598.

de plantage Burnside, welke later veranderde in eene bloeiende suikerplantage.

De opbrengst van katoen was in Coronie in het tijdvak 1827—1829 gemiddeld 750 000 pond (360 567 K.G.) en in Nickerie 260 258 pond (126 590 K.G.).

Bij Parlementsakte van den 23sten Mei 1806 werd bepaald dat jaarlijks geen grooter aantal slaven ter vermeerdering of aanvulling der aanwezige mocht worden ingevoerd dan hoogstens *drie* voor ieder honderdtal reeds in de kolonie aanwezig 1).

In dat jaar werd vergunning verleend tot aanvoer van 987, in 1807 van 467.

In een verzoekschrift aan de Engelsche regeering ingediend om te betoogen dat door dezen maatregel de kolonie belangrijk zou achteruitgaan in plaats van in bloei toe te nemen, werd gemeld dat op verscheidene plantages een groot gebrek aan vrouwen was daar er zich soms *honderd* mannen tegen slechts *vijf* vrouwen bevonden.

Deze vertoogen hielpen niets; in October 1807 ontving men in Suriname de parlementsakte betreffende de geheele afschaffing van den slavenhandel, welke met 1 Januari 1808 in werking zoude treden.

Doch nu werden de slaven ter sluik ingevoerd, vooral in Saramacca en de jaarlijksche aanvoer werd begroot op 1000 stuks.

In 1814 werd door plantage-eigenaren in Nickerie, meest Engelschen, verzocht om zoo mogelijk te worden vereenigd met Demarara en Berbice 2). Uit een bij de petitie gevoegden staat bleek dat toen in dat district 6 koffie- en 14 katoenplantages waren, te zamen groot 13 000 akkers (5582 hectaren) met een slavenmacht van 1528 personen.

Een tweede genootschap met het doel om eene meer wetenschappelijke uitoefening van den landbouw te bevorderen werd in 1829 opgericht onder naam van „Prodesse Conamur".

In Februari 1831 werd dit genootschap kaneel ter onderzoeking aangeboden, dat op de plantage Monaffaire aan de Orleanskreek was gegroeid; deze was ofschoon zeer welriekend eenigszins bitter van smaak. 3)

De voorzitter van dit genootschap M. D. Teenstra werd den 27sten April 1831 tot Rijkscultivateur benoemd. 4)

Mede met het doel om den landbouw te bevorderen door het voorschieten van gelden aan planters ten einde op hunne suikerplantages stoomwerktuigen te plaatsen of de indigoteelt uit te breiden, werd in 1829 opgericht de Particuliere West-Indische Bank.

Er werd op Voorzorg aan de Saramacca eene gouvernementssuikerplantage aangelegd, waarvan de baten zouden zijn ten voordeele van deze Bank. De van prijsgemaakte slavenschepen afkomstige negers werden aldaar door het Gouvernement te werk gesteld als vrije arbeiders, doch niet veel beter dan slaven behandeld.

Door de voorschotten van deze Bank werd de landbouw gebaat. Onderscheidene suikerplantages kwamen in bloei, terwijl andere als uit de asch van verlaten koffie- en katoengronden met vollen luister verrezen en in bloei toenamen. 5)

Onvoorzichtige beleeningen brachten echter de Bank veel nadeel toe en waren mede oorzaak dat in de laatste helft van het jaar 1830 op last van hooger gezag de Bank ophield beleeningen te doen.

Hiermede werd de hoop van vele eigenaren en van velen die middellijk of onmiddellijk belang hadden bij verbetering of uitbreiding van den landbouw ten eenenmale vernietigd.

De groote gouvernementsplantage Voorzorg, die een der steunpilaren van de Bank moest worden, werd spoedig verlaten.

Terwijl men nog in 1827 en 1828 gereede koopers van suiker vond tegen 11 cent kon men in 1830 nauwlijks 5 cent het pond verkrijgen. 6)

Wolbers betuigt 7) dat Suriname nooit een wezenlijken bloei of eene degelijke welvaart heeft gekend.

1) Wolbers, bladz. 546.
2) „ „ 593/594.
3) Teenstra, „ 331/332.
4) Wolbers, „ 658.
5) „ „ 655.
6) „ „ 662 noot.
7) „ „ 776.

„Is er in de laatste jaren (hij voltooide zijn boek in September 1861) meer uitbreiding aan de suikercultuur gegeven en de opbrengst daarvan vrij aanzienlijk, andere cultures daarentegen zijn grootendeels vervallen, en de uitbreiding der suikercultuur geschiedt ten koste van de gezondheid en het leven der slaven; enkele gunstige jaren uitgezonderd neemt het getal der slaven, de productieve kracht van Suriname gestadig af."

Intusschen rijpten de plannen tot emancipatie van de slavenbevolking.

Was er al sedert lang geen sprake meer van uitbreiding der cultuur, de bestaande planteges werden meer en meer verlaten of kwamen in handen van sloopers, die alles wat eenige waarde had afbraken, tot zelfs kostbare sluizen, om de afkomende houtwaren, het ijzer- en koperwerk der machines en de oude steenen te gelde te maken en het land in wildernis te laten opgroeien.

Op ultimo December 1862, zes maanden voor de vrijverklaring der slaven, waren in de kolonie:

85 suikerplantages;
33 koffieplantages;
28 cacao- en bananenplantages;
16 katoenplantages;
38 kostgronden;

te zamen eene oppervlakte beslaande van 118 297 H.A., waarvan 14 pct. in cultuur.

16 houtgronden met eene totale oppervlakte van 45 276 H.A.

De totale oppervlakte uitgegeven bedroeg 168 596 H.A. (Zie de kaart bijlage II en staat bij bijlage V).

Van deze uitgestrektheid gemakkelijk te bereiken land zou tot nu toe eene voldoende hoeveelheid waardevol hout te betrekken zijn, indien ten allen tijde oordeelkundig gewerkt was, maar sedert de oorspronkelijke uitgifte in 1654 werd steeds gekapt zooals hiervoren uit de citaten van Anthony Blom is aangeteekend, maar nooit gelet op aanplant of zorg voor jonge plantsoenen, met het gevolg, dat men eindelijk geheel afhankelijk werd van boschnegers, die uit de binnenlanden af en toe wat hout aanvoeren, en de invoer van Amerikaansch grenenhout — pitch pine —. voor een groot deel voorziet in de behoefte aan bouwhout, ofschoon dit in qualiteit beneden het inlandsch hout staat en bovendien door het groot gehalte aan hars, meer brandgevaar oplevert.

Door de bepaling dat de op 1 Juli 1863 vrijverklaarde slaven gedurende 10 jaren onder staatstoezicht moeten staan en zich bij contract verbinden om op plantages of elders werkzaam te zijn, kon het landbouwbedrijf op de plantages worden voortgezet; maar het vooruitzicht dat bij het eindigen van dit Staatstoezicht de verplichting van de arbeiders om onder contract werkzaam te blijven, zoude ophouden, terwijl over het algemeen niets gedaan werd om door humane behandeling die arbeidende bevolking aan de plantage te hechten, maakte het dringend noodzakelijk in het buitenland werkkrachten te zoeken, waartoe krachtens de verordening van den 21sten Augustus 1878 (G. B. 1880 n°. 3) een emigratiefonds werd opgericht en eene overeenkomst met Engeland gesloten om Britsch-Indiërs naar Suriname te doen emigreeren (Publicatie 27 Maart 1872 G. B. n°. 11).

Reeds vroeger was, in 1853, een proef genomen met Chineezen en in 1862 met Barbadianen.

Bij het eindigen van het Staatstoezicht waren op ultimo 1873 aanwezig:

56 suikerplantages;
2 koffieplantages;
2 katoenplantages;
3 katoen en cacaoplantages;
52 cacaoplantages;
3 koffie- en cacaoplantages;
3 cacao- en bananenplantages;
2 kostgronden;

te zamen 70 356 H.A., waarvan in cultuur 14,6 pct. 1)

1) Zie staat bij bijlage V.

Jhr. C. A. van Sypesteyn zegt op bladz. 66 van het tijdschrift *West-Indië* 1: „volgens officieele opgaven waren op den 1sten Januari 1853 nog 22, zoo grootere als kleinere houtgronden in bewerking, welk getal echter jaarlijks verminderde."

Sedert 1862 zijn zij van lieverlede verlaten of gingen langzamerhand in huur of eigendom over aan de vroegere slaven, die voor eigen rekening voortgaan het weinige hout van de meestal onvolwassen boomen te verwerken, terwijl de huurders van enkele gronden wel daarop gevestigd blijven maar de verschuldigde huur niet willen voldoen.

Betreffende den uitvoer van cacao wordt in het meergenoemd werk van dr. E. G. Meinicke op bladz. 673 de volgende staat gevonden:

1725	400 pond	=	197 K.G.
1732—1740 gemiddeld per jaar	22 966 „	=	11 347 „
1742—1750 „ „ „	381 100 „	=	188 297 „
1751—1764 „ „ „	145 450 „	=	71 864 „
1775—1784 „ „ „	603 725 „	=	298 294 „
1786—1794 „ „ „	473 750 „	=	234 074 „
1804—1812 „ „ „	126 750 „	=	62 625 „

De productie verminderde totdat omstreeks 1855 de cacaoteelt begon toe te nemen ten gevolge van veel vraag daarnaar in Noord-Amerika; zij breidde zich van lieverlede uit, terwijl die van het suikerriet ten gevolge van de daling der suikerprijzen aanmerkelijk verminderde.

Om den strijd tegen de beetwortelsuiker te kunnen volhouden werden op enkele plantages verbeterde machines opgesteld en de suikerbereiding op meer wetenschappelijke wijze ter hand genomen. Het was vooral de Nederlandsche Handelmaatschappij die hierin voorging eerst op de plantage „de Resolutie" en vervolgens op „Mariënburg", welke plantage thans de uitgebreidste is der kolonie.

De aandacht werd weder gevestigd op de cultuur van koffie toen in 1880 zaden van de Liberia-koffie hier ingevoerd werden en de prijzen loonend beloofden te zijn.

Deze koffiesoort werd met succes op plantage „Montrésor" en later op verscheidene plantages verbouwd, doch de daling der prijzen belette spoedig niet alleen de uitbreiding der cultuur, maar zelfs de inzameling der vruchten, daar de kosten van bereiding niet konden worden gedekt door de opbrengst.

Intusschen begon zich sedert 1892 eene ziekte onder de cacaoboomen te vertoonen.

Deze krullotenziekte, gepaard met het versteenen der vruchten, weldra epidemisch in het district Saramacca, verspreidde zich langzamerhand in de andere districten, waardoor de productie zóó verminderde, dat pogingen in het werk gesteld werden om andere cultures in het leven te roepen.

Proefnemingen op kleine schaal van aanplant en bereiding van tabak op den grond de Goede Vrede aan den linkeroever der rivier Suriname met zaad uit Deli, gaven zulke goede resultaten, dat door eén Nederlandsch Syndicaat besloten werd de proefnemingen uit de breiden. Bij resolutie van 16 December 1899 L. B. n°. 8936, werd krachtens de verordening van 26 Augustus 1899 (*Gouvernementsblad* n°. 41), vergunning verleend tot het instellen van een onderzoek naar de geschiktheid voor tabakscultuur op de terreinen gelegen ten Noorden van Berg en Dal, tusschen de rivieren de Saramacca en de Suriname tot eene oppervlakte van 125 000 H. A. Van de aanplantingen nabij de Cassiporakreek verkreeg men wel goede vruchten, maar de qualiteit was minder dan verwacht werd.

De proeven werden toen voortgezet nabij de Maréchalskreek, maar hier mislukten zij door abnormale regens, terwijl de bodem niet los genoeg bleek om het overvloedige regenwater snel genoeg door te laten. Zij werden toen gestaakt.

Thans heeft het Syndicaat vergunning om op dezelfde terreinen tot eene oppervlakte van 120 000 H. A. een onderzoek in te stellen naar de geschiktheid voor landbouw en den aanplant van rubberhoudende gewassen.

De aandacht was ook gevestigd op de voordeelen die te trekken zijn van de in deze kolonie in zoo groote verscheidenheid voorkomende vezelstoffen.

Sedert September 1901 werden vergunningen verleend tot het inzamelen van bladeren van de wilde ananas- en agavesoorten op terreinen aan den rechteroever der rivier Suriname; terwijl in April 1904 vergunning werd verleend tot het instellen van een onderzoek naar de geschiktheid voor de cultuur van vezelproduceerende gewassen van terreinen gelegen ten Oosten van de Surinamerivier bij de Cassiporakreek tot eene gezamenlijke uitgestrektheid van ongeveer 49 000 H. A.

Op ultimo December 1903 waren aanwezig:

5 suikerplantages;

21 koffie- en cacaoplantages;

56 cacaoplantages;

te zamen eene oppervlakte beslaande van 42 054 H.A., waarvan 24,14 pct. in cultuur.

(Zie kaart bijlage III en staat bij bijlage V.)

Tot toelichting zijn hierbij als bijlage VI gevoegd:

a. Staten aantoonende het aantal H.A. der plantages en gronden in elk district met hetgeen daarvan in polder en in cultuur is (voor zoover bekend) alsmede het aantal landbouwende arbeiders in de jaren 1862, 1873 en 1903;

b. Staten aantoonende het aantal H.A. in cultuur in elk district met de verschillende daarop geplante gewassen in de jaren 1862, 1873 en 1903;

c. Staten aantoonende het door den grooten landbouw verkregen product in elk district in de jaren 1873 en 1903;

d. Recapitulatiestaat.

B. *Kleine landbouw.*

Nadat de Gouvernements-suikerplantage „Voorzorg" aan de Saramacca, die ten bate van de particuliere West-Indische bank was aangelegd, — zooals bij de behandeling van den grooten landbouw hiervoren is medegedeeld — spoedig na het ophouden van de operatiën van die bank verlaten werd, vestigden zich daar in 1835 eenige huisgezinnen om den kleinen landbouw uit te oefenen; doch de uitkomsten beantwoordden niet aan de verwachting. 1)

Dit moet waarschijnlijk gedeeltelijk worden toegeschreven aan den verren afstand van Paramaribo, waardoor bij onvoldoende transportmiddelen geen verkoop mogelijk was van hetgeen meer dan tot dagelijksch onderhoud werd verkregen.

In de nabijheid van Paramaribo werden toen hier en daar door enkele vrijlieden of gemanumitteerde slaven kleine kostgronden aangelegd.

Mr. Ph. de Kanter, den 31 Maart 1842 voor de tweede maal Gouverneur a. i., regelde bij Publicatie van 24 Juni 1842 (*Gouvernementsblad* n°. 9) de kostelooze uitgifte van perceelen daartoe en loofde tot aanmoediging van den kleinen landbouw premiën van f 100 tot f 400 uit aan de ingezetenen, welke zich bij het aanleggen van dergelijke kostgronden door ijver en doelmatige bewerking van den grond onderscheidden.

Ook werden premiën van f 100 tot f 500 uitgeloofd ter aanmoediging van het aankweeken van hoorn- of rundvee en schapen.

De uitgifte van perceelen werd nader geregeld bij Publicatie van den 13 Juli 1846 (*Gouvernementsblad* n°. 8) waarbij bepaald werd dat een huurprijs naar reden van f 10 per bunder (hectare) 's jaars moest worden voldaan, terwijl bij publicatie van den 19 December 1855 (*Gouvernementsblad* n°. 19) besloten werd dat van deze betaling geheele of gedeeltelijke vrijstelling voor een of meer jaren zal kunnen worden verleend.

De resultaten waren evenwel zeer gering, omdat de vrijgeboren man en de gemanumitteerde slaaf het vernederend vonden om eigenhandig veldarbeid te verrichten, daar dit toch naar hunne meening slavenwerk was.

Doch de wakkere Gouverneur R. F. baron van Raders wist dit vooroordeel te overwinnen.

Hij gaf in 1847 door zijn voorbeeld den stoot door in het openbaar eigenhandig het delfwerk te beginnen, dat hij wenschte te doen verrichten aan het verlengde van de Steenbakkersgracht die hij tot een bevaarbaar kanaal tot Kwatta wenschte te maken om de nederzetting van kleine landbouwers aan de oevers daarvan te bevorderen.

1) Wolbers, blz. 709.

Hij trachtte verder ijverig de veeteelt en den landbouw in het algemeen aan te moedigen en nieuwe cultures te scheppen, onder anderen door het aankweeken van Paragras ten behoeve van het vee en het bevorderen van den maïsbouw; ook heeft hij de cochenilleteelt willen invoeren, doch vond geen medewerking, waarschijnlijk ten gevolge van een vroeger rapport van eene commissie benoemd door het landbouwkundig genootschap „Prodesse Conamur" in hare vergadering van den 18den Juli 1831, om te dienen van bericht omtrent de cochenilleteelt.

Deze toch deelde de volgende bezwaren mede:

1. zware regenbuien en de daardoor ontstaande vochtigheid van het Surinaamsch klimaat;
2. de groote middaghitte van 90° tot 96° Fahrenheit.

Eene proef in 1845 genomen om Suriname te koloniseeren met Hollandsche landbouwers, welke aan de rivier Saramacca eerst op Voorzorg, daarna op Groningen werden gevestigd, ondervond zooveel tegenspoed, dat zij na eenige jaren moest worden gestaakt.

De overgebleven kolonisten, die genegen waren zich in de kolonie te blijven vestigen, verkregen aanvankelijk kleine perceelen aan den Gemeenen landsweg en de verlengde Steenbakkersgracht, waar zij zich onledig hielden met tuinbouw. Later, in 1862, werden hun grootere terreinen langs den verlengden Gemeenen landsweg en de rijwegen naar Kwatta aangewezen, waarvoor vervolgens, krachtens de Publicatie van 1863 (*Gouvernementsblad* n°. 23) titels van eigendom werden uitgereikt, enkelen werden door aankoop van particulieren, eigenaren van uitgestrekte gronden 1).

Daarop oefenen zij met goed gevolg den kleinen landbouw uit, terwijl hun veestapel toeneemt.

3. de weinige hier aanwezig zijnde particuliere van welke men eene dusdanige onderneming zoude kunnen verwachten;

Ten aanzien van het sub 3 vermelde schrijft de commissie: 2)

„Over het algemeen levert de landbouw de sprekendste bewijzen op dat hij die zijn bedrijf in het kleine werkdadig beoefent, voordeel vindt, waarbij men in grooteren omvang in praktijk gebracht, schade heeft, maar waar vindt men in deze kolonie onder de geringere volksklasse eenige zucht tot de werkdadige beoefening van den landbouw of eenigen anderen tak van nijverheid en industrie?"

Deze uiting was niet ongegrond, maar zij kon niet anders in eene maatschappij waar het bewerken van den grond als verachtelijk slavenwerk werd beschouwd.

Sporadisch werden door Creolen kleine perceelen voor de uitoefening van den kleinen landbouw aangevraagd en verkregen.

De Publicatie van 1 Augustus 1863 stelde bepalingen vast om personen, die zich hier willen vestigen met het doel om landbouw uit oefenen, kosteloos land te verstrekken, dat zij, na het bewijs te hebben geleverd van hun ernst om het land in cultuur te brengen, in eigendom konden verkrijgen. Dit had evenwel niet het gewenschte gevolg dat men zich daarvan had voorgesteld, er kwam niemand vrijwillig uit het buitenland hierheen om landbouw uit te oefenen.

In het laatst van 1861 en begin 1862 waren bij den landdrost van Coronie aanvragen ingekomen van vrije lieden om stukken land op Totness te bekomen ten einde daarop eene woning te zetten en kost te planten.

In de verwachting dat dit voorbeeld later door anderen zoude worden gevolgd, gaf Zijn Edelgestrenge in overweging deze aanvragen toe te staan, waarop bij Gouvernementsresolutie van den 1sten September 1862 eene projectverdeeling in stukken van ongeveer een akker (0,4294 H.A.) van dezen grond werd goedgekeurd en bepaald dat zij naar reden van f 10 per bunder zouden worden uitgegeven.

De perceelen, successievelijk uitgegeven, worden nog bewoond 1)

betreffende de loozing van hun terrein; zij werden opgewekt om plantsoenen, die te niet waren gegaan, te vervangen door nieuwe en zich niet door teleurstellingen van dien aard te laten ontmoedigen, alsook te trachten hunne zeer primitieve pinahutten langzamerhand te herscheppen in behoorlijke planken huizen, waartoe zij bij voortdurenden ijver zeker in staat zouden zijn.

Eene commissie, benoemd bij gouvernementsresolutie van 10 November 1877 L. A. n°. 5, rapporteerde den 27 Augustus 1879, na een zorgvuldig onderzoek naar den toestand van den kleinen landbouw op de nederzettingen bij het fort Nieuw-Amsterdam dat, ofschoon de teelt van stapelproducten in den aanvang met moeilijkheden gepaard ging, velen thans het voordeel daarvan beginnen in te zien.

Ten gevolge van de uitbreiding die de commissie aan de opdracht gaf, werden ook perceelen land die in het district Boven-Cottica waren uitgegeven, bezocht.

Ook hier voldeden de meeste pachters aan de verwachtingen, doch de omstandigheid dat zij „op verschillende gronden verspreid zijn, waardoor het toezicht bemoeilijkt wordt", gaf aanleiding dat naar een goed gelegen centrale vestigingsplaats in dit district werd omgezien. De voormalige plantage Geertruidenberg, grenzende aan Ephrata, werd aanbevolen, doch daartoe niet aangewezen.

Ofschoon vanwege het gouvernement niets gedaan werd tot verbetering van de sluis en de loozing van dezen grond, hebben verscheidene creolenarbeiders daar evenals op andere vroegere plantages in het district Boven-Cottica perceelen aangevraagd en verkregen, welke goed bewerkt worden.

Naar aanleiding van dit rapport werd bij gouvernements resolutie van 26 September 1879 L. B. n°. 19 bepaald dat met de uitgifte van perceelen land tot uitoefening van den kleinen landbouw uitsluitend zal worden voortgegaan op plaatsen welke in de nabijheid of te midden van goed in werking zijnde plantages liggen en met die plantages door communicatie te land verbonden kunnen worden;

dat alvorens tot de uitgifte van gronden over te gaan, de noodige wegen en waterloozingen met hetgeen daartoe behoort van Gouvernementswege voor rekening van de koloniale kas zullen worden aangelegd;

dat met de periodieke kostelooze uitdeeling van zaad van cacao of van zoodanig ander stapelproduct als de pachter mocht verkiezen, zal worden voortgegaan;

dat geregeld tweemaal in het jaar eene inspectie der vestigingsplaatsen zal worden gehouden

Uit een rapport, dd. 17 October 1879, betreffende eene inspectie van de uitgegeven gronden in Nickerie blijkt dat toen 98 perceelen in bewerking waren, waarvan 48 met cacao beplant en enkele reeds vruchtdragend.

Op de meesten waren de primitieve hutten vervangen door flinke huizen, geheel met planken beslagen en met singels gedekt.

Ofschoon de resultaten op Domburg en bij het fort Nieuw-Amsterdam gaandeweg beter werden, bleef men bij gemis van middelen in gebreke meerdere vestingsplaatsen aan te leggen en verflauwde ook het toezicht en de leiding der werkzaamheden op de gronden der creolen kleine landbouwers.

Toen evenwel de Britsch-Indische immigranten na expiratie van hun contract repatrieerden en slechts enkelen zich hier onder de bepalingen van de Publicatie van 1863, n°. 23, wilden vestigen op onontgonnen land langs de oevers der rivieren, vooral de Saramacca, vestigde de Regeering de aandacht van het koloniaal bestuur op de geringe resultaten, die van de gunstige bepalingen dier Publicatie werden verkregen.

De oorzaken daarvan werden in de verslagen van den Agent-Generaal over 1881 en 1888 aangegeven als volgt:

„Ofschoon bij expiratie van contract de immigranten steeds aan deze bepalingen werden herinnerd. was er niet altijd ingepolderd land van het domein aanwezig om hun geschikte gronden aan te wijzen en verreweg de meeste immigranten hadden de middelen niet om woeste gronden eerst van bosch te zuiveren, in te dijken en een duiker of sluisje aan te leggen om het overtollige water water te loozen. Een andere reden welke nog zwaarder weegt is deze dat de Britsch-Indische immigranten hun recht op vrijen terugvoer verliezen."

Dit gaf aanleiding dat mildere bepalingen werden vastgesteld bij verordening van 19 April 1895 (*Gouvernementsblad* n°. 24), waarbij de immigrant die zich hier na afloop van zijn contract vestigt, het recht op terugvoer behoudt, terwijl hem een premie van f 100 wordt toegekend, wanneer hij afziet van dat recht.

Tot bevordering van de vestiging dezer immigraten werd in November 1893 de voormalige suikerplantage Alkmaar aangekocht en tot centrale vestigingsplaats ingericht, later op dezelfde wijze gevolgd door La Rencontre, Paradise, Laarwijk, Hecht en Sterk, Kroonenburg, Johan en Margaretha, waar ook de eerste Javaansche immigranten zijn gevestigd, Livorno en Nieuw-Waldeck.

Daar toch waren vroeger enkele perceelen in huur afgestaan die wegens slechte loozing en communicatie met de stad niet naar behooren konden worden bewerkt.

1) Zie Koloniaal Verslag van 1896, bijlage J 7.

2) Teenstra, bladz. 324/325.

3) Hier ter plaatse is eene leemte in het uit Suriname ontvangen manuscript. Het ontbrekende zal in het volgende verslag worden aangevuld.

GG

Het hoog gelegen terrein aan het pad, uitmakende het achterland van plantage Toutluifaut, werd toen in April 1896 aangekocht voor uitgifte aan kleine landbouwers bestemd en al spoedig bleek dat vele Britsch-Indische immigranten wier contracten verstreken, zich gaarne in die streek wilden vestigen, waar zij ook de lage deelen met rijst beplantten.

Op initiatief van den agent-generaal mr. G. H. Barnet Lyon werd, om partij te trekken van het terrein, tot op ruim twee kilometer van het Wanicapad, een project tot aanleg van wegen loodrecht op het pad, goedgekeurd bij gouvernements resolutie van den 27sten Juli 1897 L. B. n°. 5815; het duurde niet lang of de meeste perceelen waren in bebouwing genomen en de dwarswegen grootendeels door de huurders en gebruikers der daar langs liggende perceelen zelf in orde gebracht.

Nu door den aanleg van een spoorweg naar de binnenlanden loopende langs het Wanicapad, vooral aan loozing van het terrein verbetert en het vervoer van landbouwproducten naar Paramaribo vlugger en veiliger wordt gemaakt dan het vervoer te water van de vestigingsplaatsen langs de rivieren is het noodig geworden uitgestrekte terreinen thans aldaar gereed te maken om te voldoen aan de groote aanvraag naar perceelen.

Op het einde van het jaar 1964 was eene oppervlakte van 5232 H.A. domeingrond in huur of kosteloos gebruik uitgegeven tot uitoefening van den kleinen landbouw, terwijl gedurende de laatste maanden van het jaar narbij den spoorweg 493 perceelen met eene oppervlakte van ± 1500 hectaren zijn toegewezen, welke in 1905 definitief werden uitgegeven.

Met leede oogen zagen intusschen de Creolenarbeiders dat zij niet konden deelen in de voordeelen van de publicatie van 1863 n°. 23, maar bij het verkrijgen van land terstond de huur ad f 10 per H.A. 's jaars moesten voldoen; ook bestond er geen uitzicht op het verkrijgen van kleine rentelooze voorschotten.

Hierin kwam verbetering toen bij Gouvernementsresolutie van den 2den Maart 1900, lit. B, n°. 1669 bepaald werd dat voortaan bij afstand in huur van onbebouwd domeinland ter uitoefening van den kleinen landbouw, de huurder zal worden vrijgesteld van de betaling van huur gedurende eerste twee jaren, te rekenen van de dagteekening waarop de huur is ingegaan, terwijl over het derde jaar zal worden betaald een huurprijs van f 5 per H.A. en vervolgens de gewone huur f 10 per H.A.

Sedert 1898 werd een bescheiden bedrag uitgetrokken waaruit ook Creolenarbeiders kleine rentelooze voorschotten konden verkrijgen.

Inmiddels nam aan het Pad van Wanica het aantal kleine landbouwers toe, die zich aanvankelijk vooral bezig hielden met de rijstcultuur.

Uit de hierbijgevoegde staten VI a en VII a blijkt dat terwijl op ultimo 1873 eene oppervlakte van 1228 hectaren door kleine landbouwers in cultuur was gebracht, dit op ultimo 1903 tot 7886 was geklommen, tegen 10 299 H.A. in cultuur bij den grooten landbouw in 1873 en 10 154 in 1903.

Deze produceerde in het jarr 1903 o. m. 255 961 K.G. koffie en 1 538 952 K.G. cacao en de kleine landbouw o. m, 13 216 K.G. koffie en 630 055 K.G.

De graphische voorstelling op bijlage VIII toont het aantal perceelen en hectaren aan, dat jaarlijks van 1850—1904 ten behoeve van den kleinen landbouw door het koloniaal Gouvernement werd uitgegeven; de stijging in 1873 bij het eindigen van het Staatstoezicht en de daarop gevolgde daling kunnen verklaard worden door de hierboven bedoelden invloeden.

De bijlage IX geeft de graphische voorstelling van het totaal aantal hectaren ten behoeve van den kleinen landbouw in huur of gebruik op het einde van de jaren 1885 tot 1904, welke door het koloniaal Gouvernement waren afgestaan, terwijl op de kaart bijlage III de verschillende groepen waar kleine landbouw wordt uitgeoefend zoowel op vestigingsplaatsen als langs de rivieren met zwarte arceeringen en roode stippels zijn aangeduid.

Het door den kleinen landbouw verkregen product in elk district is voor de jaren 1873 en 1903 aangegeven in de staten bijlage VII c.

(*get.*) W. L. Loth.

OMSCHRIJVING DER BIJLAGEN

BEHOORENDE BIJ HET

OVERZICHT VAN DEN LANDBOUW IN SURINAME.

(BIJLAGE **GG.**)

I.* Kaart aantoonende de plantages en gronden in cultuur 1796, op de schaal van 1 : 500 000.

II.* Idem 1862.

III.* Idem de plantages, gronden en perceelen voor kleinen landbouw in cultuur 1903.

IV.* Kaart van eene suikerplantage met watermolen.

V. Vier staten aantoonende het aantal plantages en gronden met diverse cultures 1796, 1862, 1873 en 1903.

VI. *a.* Drie staten aantoonende het aantal hectaren der plantages en gronden in elk district, met hetgeen daarvan in polder en cultuur is, alsmede het aantal landbouwende arbeiders bij den grooten landbouw in de jaren 1862, 1873 en 1903.

b. Drie staten aantoonende het aantal hectaren in cultuur in elk district met de verschillende daarop geplante gewassen, groote landbouw 1862, 1873, 1903.

c. Twee staten aantoonende het door den grooten landbouw verkregen product in elk district in de jaren 1873 en 1903.

VII. *a.* Twee staten aantoonende het aantal hectaren der voormalige plantages en gronden in elk district met hetgeen daarvan in polder en in cultuur is, alsmede het aantal arbeiders bij den kleinen landbouw 1873 en 1903.

b. Twee staten aantoonende het aantal hectaren in cultuur in elk district met de verschillende daarop geplante gewassen, kleine landbouw 1873 en 1903.

c. Twee staten aantoonende het door den kleinen landbouw verkregen product in elk district in de jaren 1873 en 1903.

VIII. Graphische voorstelling van het aantal perceelen en de oppervlakte sedert 1850 elk jaar in huur uitgegeven ter uitoefening van den kleinen landbouw.

IX. Graphische voorstelling van het totaal aantal hectaren domeinland ten behoeve van den kleinen landbouw in huur of gebruik op het einde van de jaren 1885 tot 1903.

X. Recapitulatiestaat.

* Nederlegd ter griffie ter inzage voor de leden.

BIJLAGE V.

STATEN aantoonende het aantal plantages en gronden met diverse cultures in de jaren 1796, 1862, 1873 en 1903.

1796.

DIVISIE.	Aantal plantages en gronden.										Uitgegeven aantal hectaren.			
	Suiker.	Suiker en koffie.	Koffie.	Koffie en cacao.	Koffie en katoen.	Katoen.	Indigo.	Bananen en aardvruchten.	Hout.	Steen en tigchelfabriek.	Voor landbouw.	Houtkap.	Andere doeleinden.	Totaal.
Thorarica en Boven-Suriname	45	„	25	„	11	„	„	„	44	„	38 855	33 039	„	71 894
Para	5	„	1	„	2	„	1	„	85	„	4 659	50 587	„	55 246
Beneden-Commewijne	2	1	12	3	27	„	„	„	„	1	15 740	„	129	15 869
Beneden-Cottica	„	„	20	„	140	25	„	„	„	„	30 490	„	„	30 490
Boven-Commewijne	36	„	20	„	„	„	„	„	10	1	34 400	7 154	1 093	42 647
Boven-Cottica en Perica	21	„	41	„	69	5	„	4	„	„	43 660	„	„	43 660
Te zamen	109	1	119	3	259	30	1	4	139	2	167 804	90 780	1 222	259 806

BIJLAGE V.

1862.

DIVISIE.	Aantal plantages en gronden.							Uitgegeven aantal Hectaren.			
	Suiker.	Suiker en koffie.	Koffie en bananen.	Banen en cacao.	Katoen.	Bananen en andere vruchten.	Hout.	Voor landbouw.	Houtkap.	Andere doeleinden of onbewerkt.	Totaal.
Thorarica en Boven-Suriname	19	„	1	1	„	3	5	21 262	12 635	„	33 897
Para	9	„	1	1	„	17	10	17 698	30 065	„	47 763
Beneden-Commewijne	6	„	8	9	„	3	„	9 097	„	„	9 097
Beneden-Cottica	13	„	13	3	6	5	„	17 853	„	„	17 853
Boven-Commewijne	14	„	„	„	„	3	1	15 952	2 576	858	19 386
Boven-Cottica en Perica	15	„	9	„	1	1	„	16 372	„	1 373	17 745
Saramacca	3	„	„	11	„	5	„	11 019	„	2 040	13 059
Nickerie	5	„	1	3	„	1	„	4 888	„	215	5 103
Coronie	1	„	-	„	9	„	„	4 156	„	537	4 693
Te zamen	85	„	33	28	16	38	16	118 297	45 276	5 023	168 596

BIJLAGE V.

1873.

DISTRICT.	Aantal plantages (Groote landbouw).								Aantal Hectaren.		
	Suiker.	Koffie.	Cacao.	Koffie en cacao.	Bananen	Katoen.	Katoen en cacao.	Cacao en bananen.	Uitgegeven voor landbouw.	Ingepolderd.	In cultuur.
Boven-Suriname	10	"	"	"	"	"	"	"	5 336	Niet of onvolledig opgegeven.	655
Beneden-Suriname	4	"	4	"	"	"	"	"	4 475		785
Beneden-Para	3	"	11	"	"	"	"	"	6 579		890
Boven-Para	3	"	1	"	"	"	"	"	4 089		197
Beneden-Commewijne	3	"	11	"	"	"	"	"	7 797		1 469
Boven-Cottica	4	1	"	"	1	"	"	"	3 723		304
Boven-Commewijne	1	"	"	"	"	"	"	"	1 310		43
Beneden-Cottica	9	"	8	"	1	"	"	"	8 967		1 720
Perica	3	"	"	1	"	"	"	"	2 864		176
Commetewane	6	"	"	"	"	"	"	"	6 651		294
Matappica	1	1	1	2	"	1	"	"	2 941		583
Beneden-Saramacca	3	"	14	"	"	"	"	"	8 951		1 002
Coronie	9	"	"	"	"	1	3	"	2 370		1 027
Nickerie	5	"	2	"	"	"	"	3	4 303		1 154
Te zamen	5[illegible]	2	52	3	2	2	3	3	70 356		10 299

BIJLAGE V.

1903.

DISTRICT.	Aantal plantages (Groote landbouw).				Aantal Hectaren.		
	Suiker.	Koffie.	Cacao.	Koffie en cacao.	Uitgegeven voor landbouw.	Ingepolderd.	In cultuur.
Boven-Suriname	"	"	5	"	2 283	Niet of onvolledig opgegeven.	335
Beneden-Suriname	"	"	12	5	7 306		2 276
Beneden-Para	"	"	1	"	859		96
Boven-Para	"	"	4	"	3 579		311
Beneden-Commewijne	2	"	13	16	16 657		4 707
Boven-Commewijne	"	"	1	"	240		133
Cottica	1	"	"	"	1 288		339
Beneden-Saramacca	"	"	16	"	7 242		972
Nickerie	2	"	4	"	2 600		985
	5	"	56	21	42 054		10 154

BIJLAGE VI*A*.

A. **STATEN aantoonende het aantal H. A. der plantages en gronden in elk district met hetgeen daarvan in polder en in cultuur is, alsmede het aantal landbouwende arbeiders in de jaren 1862, 1873 en 1903.**

1862.

DIVISIE.	Aantal hectaren			Percent		Landbouwende arbeiders.		
	der plantages en gronden.	in polder.	in cultuur.	in polder.	in cultuur.	Vrijen.	Slaven.	Totaal.
Boven-Suriname en Thorarica	33 897	5 150	2 271	15,2	6,7	217	4 670	4 887
Para	47 763	3 327	1 817	7,0	3,8	258	3 874	4 132
Beneden-Cottica	17 853	11 902	4 177	66,7	23,4	207	7 628	7 835
Boven-Commewijne. . . .	19.386	?	852	?	4,3	63	2 645	2 708
Boven-Cottica en Perica . .	17 745	6 779	1 657	38,2	9,3	205	3 644	3 849
Beneden-Commewijne . . .	9 097	5 653	1 910	62,1	21,0	94	3 410	3 504
Saramacca	13 059	?	1 038	?	7,9	161	1 526	1 687
Nickerie.	5 103	2 213	1 334	43,4	26,1	138	1 554	1 692
Coronie	4 693	2 775	1 810	59,1	38,6	86	1 995	2 081
Te zamen . . .	(1) 168 596	?	16 866	?	10,0	(2) 1 429	30 946	32 375

(1) Deze oppervlakte is zooveel mogelijk overeenkomstig aanwezige kaarten en wijkt af van de opgaven in de tabellen door belanghebbenden ingediend.
(2) Hieronder zijn begrepen 410 immigranten, werkzaam op 24 plantages, waarvan 50 Maderianen, 28 Afrikanen en de overigen Chineezen.

BIJLAGE VI*A*.

1873. Groote landbouw.

DISTRICT.	Aantal hectaren			Percent		Landbouwende arbeiders.		
	der plantages en gronden.	in polder.	in cultuur.	in polder.	in cultuur.	Immigranten.	Niet immigranten.	Totaal.
Boven-Suriname	5 336	niet opgegeven.	655	?	12,3	264	670	934
Beneden-Suriname	4 475	id.	785	?	17,5	214	554	768
Beneden-Para.	6 579	id.	890	?	13,5	91	502	593
Boven-Para	4 089	id.	197	?	4,8	47	183	230
Beneden-Commewijne . . .	7 797	5 160	1 469	66,2	18,8	443	1 037	1 480
Boven-Commewijne. . . .	1 310	215	43	16,4	3,3	153	66	219
Boven-Cottica.	3 723	1 507	304	40,5	8,1	"	364	364
Beneden-Cottica	8 967	7 099	1 720	79,2	19,2	905	1 186	2 091
Perica	2 864	1 450	176	50,6	6,1	109	165	274
Commetewane.	6 651	niet opgegeven.	294	?	4,4	164	260	424
Matappica	2 941	id.	583	?	19,8	313	474	787
Beneden-Saramacca. . . .	8 951	3 590	1 002	40,1	11,2	355	640	995
Coronie	2 370	1 867	1 027	78,8	43,3	60	682	742
Nickerie.	4 303	1 984	1 154	46,1	26,8	456	1 128	1 584
Te zamen . . .	(1) 70 356	?	10 299	?	14,6	3 574	7 911	11 485

(1) Deze oppervlakte is zooveel mogelijk overeenkomstig kaarten en wijkt af van de opgaven in de tabellen door belanghebbenden ingediend.

BIJLAGE VI*A*.

1903. Groote landbouw.

DISTRICT.	Aantal Hectaren			%		Landbouwende arbeiders		
	der plantages en gronden.	in polder	in cultuur	in polder.	in cultuur.	immigr.	niet immigr.	Totaal.
Boven-Suriname	2 283	1 421	335	62,2	14,7	160	76	236
Beneden-Suriname	7 306	3 879	2 276	53,1	31,2	1 013	711	1 724
Beneden-Para.	859	180	96	21	11,2	55	5	60
Boven-Para	3 579	?	311	?	8,7	176	48	224
Beneden-Commewijne	16 657	10 022	4 707	60,2	28,3	4 425	2 033	6 458
Boven-Commewijne.	240	183	133	76,2	55,4	56	49	105
Cottica	1 288	?	339	?	26,3	560	236	796
Beneden-Saramacca.	7 242	1 653	972	22,8	13,4	424	132	556
Nickerie.	2 600	1 766	985	67,9	37,9	1 073	1 002	2 075
Te zamen. . . .	1) 42 054	?	10 154	?	24,1	7 942	4 292	12 234

1) Deze oppervlakte is zooveel mogelijk overeenkomstig kaarten, en wijkt af van de opgaven in de tabellen door belanghebbenden ingediend.

BIJLAGE VI*B*.

B. **STATEN aantoonende het aantal H.A. in cultuur in elk district met de verschillende daarop geplante gewassen. Groote landbouw 1862, 1873 en 1903**

1862.

Aantal Hectaren in cultuur in elke divisie met de verschillende daarop geplante gewassen.

DIVISIE.	Suikerriet.	Koffie.	Cacao.	Koffie en cacao.	Koffie en bananen.	Cacao en bananen.	Katoen.	Bananen.	Aardvruchten.	Rijst.	Totaal.
Boven-Suriname en Thorarica . .	1 809	„	18	„	75	115	„	232	20	2	2 271
Para	817	„	46	„	13	118,5	„	217	551	54,5	1 817
Beneden-Cottica	1 596	45	27	7	680	10	745	1 067	„	„	4 177
Boven-Commewijne	799	„	„	„	„	„	„	25,5	21	6,5	852
Cottica en Perica.	1 156	139	2	„	61	3	3	276	17	„	1 657
Beneden-Commewijne	940	31	105	„	220,5	186	„	426	1,5	„	1 910
Saramacca	427	9	318	50	33	67	„	107	11	16	1 038
Nickerie	933	34	23	77	29	61	„	175	2	„	1 334
Coronie	288	„	„	„	„	„	1 216	241	65	„	1 810
Te zamen . . .	8 765	258	539	134	1 111,5	560,5	1 964	2 766,5	688,5	79	16 866

BIJLAGE VI *B*.

1873.

Aantal Hectaren in cultuur in elk district op de plantages waar de *groote landbouw* wordt uitgeoefend, met de verschillende daarop geplante gewassen.

DISTRICT.	Suikerriet.	Koffie.	Cacao.	Koffie en cacao.	Koffie en bananen.	Cacao en bananen.	Katoen.	Koorn.	Bananen.	Aard-vruchten.	Rijst.	Totaal.
Boven-Suriname	641	„	„	„	„	„	„	„	12	2	„	655
Beneden-Suriname	477	„	91	„	„	155	„	„	62	„	„	785
Beneden-Para	202	„	435	„	22	53	„	9	125	31	13	890
Boven-Para	176	„	15	„	„	„	„	„	6	„	„	197
Beneden-Commewijne . . .	347	2	456	34	23	249	„	4	374	7	„	1 469
Boven-Commewijne	43	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	43
Boven-Cottica	229	41	„	„	„	„	„	„	27	7	„	304
Beneden-Cottica	1 105	„	195	24	23	138	„	„	235	„	„	1 720
Perica	130	2	„	5	„	„	„	„	39	„	„	176
Commetewane	294	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	294
Matappica	186	33	11	9	124	20	113	10	68	9	„	583
Beneden-Saramacca	307	„	594	7	„	70	„	„	24	„	„	1 002
Coronie	256	„	21	„	„	45	659	4	41	„	1	1 027
Nickerie	860	„	95	29	„	154	„	„	16	„	„	1 154
Te zamen . . .	5 253	78	1 913	108	192	884	772	27	1 002	56	14	10 299

BIJLAGE VI *B*.

1903.

Aantal Hectaren in cultuur in elk district op de plantages waar de *groote landbouw* wordt uitgeoefend, met de verschillende daarop geplante gewassen.

DISTRICT.	Suikerriet.	Koffie.	Cacao.	Koffie en cacao.	Koffie en bananen.	Cacao en bananen.	Koorn.	Bananen.	Oliezaad.	Rijst.	Totaal.
Boven-Suriname	„	„	315	15	„	„	0,5	4,5	„	„	335
Beneden-Suriname	„	377	1 545	189	„	147	„	18	„	„	2 276
Beneden-Para	„	2	93	„	„	„	„	1	„	„	96
Boven-Para	„	13	229^{5}	0,5	„	54	„	14	„	„	311
Beneden-Commewijne	1 074	81	3 098	152	5	216	„	78	„	3	4 707
Boven-Commewijne	„	„	„	„	133	„	„	„	„	„	133
Cottica.	339	„	„	„	„	„	„	„	„	„	339
Beneden-Suriname	„	18	795	77,5	„	58,5	3	16	4	„	972
Nickerie	663	„	272	25	„	13	„	12	„	„	985
Te zamen . . .	2 076	491	6 347^{5}	459	138	488,5	3,5	143,5	4	3	10 154

BIJLAGE VI *C.*

C. **STATEN aantoonende het door den grooten landbouw verkregen product in elk district in de jaren 1873 en 1903.**

1873.

STAAT aantoonende het van den grooten landbouw verkregen product.

DISTRICT.	K.G. suiker.	Liters melasse.	Liters dram of rum.	K.G. koffie.	K.G. cacao.	Bossen bananen.	K.G. katoen.	K.G. koorn.	K.G. aardvruchten.
Boven-Suriname	1 026 490	300 318	30 098	„	„	974	„	„	„
Beneden-Suriname	1 015 968	346 356	2 602	„	55 429	33 845	„	„	„
Beneden-Para	375 277	73 371	20 405	309	168 784	109 518	4 817	9 386	243 617
Boven-Para	364 384	116 975	11 898	„	741	225	„	„	„
Beneden-Commewijne . . .	1 111 237	203 036	69 428	769	187 785	392 886	„	19 763	„
Boven-Commewijne	220 420	53 089	43 704	„	„	„	„	„	„
Boven-Cottica	497 340	127 598	3 535	8 280	„	17 774	„	2 174	232 637
Beneden-Cottica	2 600 237	643 064	195 387	5 787	48 949	231 367	„	„	„
Perica	267 621	57 128	7 452	123	1 562	22 301	„	„	„
Commetewane	645 589	201 198	2 725	„	„	„	„	„	„
Matappica	282 054	98 557	„	19 606	7 937	68 195	7 371	„	„
Beneden-Saramacca	747 916	161 581	139 466	175	305 814	17 135	„	„	„
Coronie	650 107	64 800	92 441	„	173	312	236 726	„	„
Nickerie	2 719 650	310 717	455 846	1 629	79 201	27 609	„	„	„
Te zamen . . .	12 524 290	2 757 788	1 074 987	36 678	856 375	922 141	248 914	31 323	476 254

N.B. Van 4330,9 Hectaren gemalen suikerriet werden verkregen 12 565 339 K.G. suiker, hieronder begrepen wat op den staat van het product van den kleinen landbouw (bijlage *VII C*) voorkomt, of gemiddeld per Hectare 2901,3 K.G.

BIJLAGE VI *C.*

1903.

STAAT aantoonende het van den grooten landbouw verkregen product.

DISTRICT.	K.G. suiker.	Liters melasse.	Liters dram of rum.	K.G. koffie.	K.G. cacao.	Bossen bananen.	K.G. aardvruchten.	K.G. koorn.	K.G. oliezaad.
Boven-Surinama	„	„	„	3 512	62 506	„	„	„	„
Beneden-Suriname	„	„	„	173 642	264 720	4 916	„	3 500	„
Beneden-Para	„	„	„	1 020	14 118	234	„	„	„
Boven-Para	„	„	„	3 918	45 948	8 251	1 500	10 000	„
Beneden-Commewijne . . .	6 491 503	980 150	385 216	65 829	653 241	36 691	1 660	37 880	„
Boven-Commewijne	„	„	„	„	34 956	319	„	„	„
Cottica.	1 405 300	„	128 333	„	411	„	„	„	„
Beneden-Saramacca	„	„	„	4 662	145 170	3 065	525	9 030	800
Nickerie	4 601 955	„	249 877	3 378	137 882	2 498	„	„	„
Te zamen . . .	12 498 758	980 150	763 426	255 961	1 358 952	55 974	3 685	60 410	800

N.B. Van 1826,83 Hectaren gemalen suikerriet werden verkregen 12 498 758 K.G. suiker of gemiddeld per Hectare 6846,75 K.G.

BIJLAGE VII *A.*

A. **STATEN aantoonende het aantal H.A. der voormalige plantages en gronden in elk district met hetgeen daarvan in polders en in cultures is, alsmede het aantal arbeiders bij den kleinen landbouw in de jaren 1873 en 1903.**

1873. Kleine landbouw.

DISTRICT.	Aantal hectaren			Percent		Landbouwende arbeiders.
	der voormalige plantages en gronden.	in polder.	in cultuur.	in polder.	in cultuur.	Totaal.
Boven-Suriname	1) 20 261	?	66	?	0,3	53
Beneden-Para	5 733	?	103	?	1,8	59
Boven-Para	1) 53 586	?	613	?	1,1	309
Beneden-Commewijne	3 340	?	29	?	0,9	67
Boven-Commewijne	6 577	?	81	?	1,2	112
Boven-Cottica	3 432	?	52	?	1,5	100
Commetewane	2 476	?	48	?	1,9	42
Matappica	5 784	?	47	?	0,8	84
Beneden-Saramacca	4 024	?	79	?	2	100
Boven-Saramacca	3 874	?	?	?	?	50
Coronie	3 650	?	110	?	3	205
Te zamen	112 737	?	1228	?	?	1181

1) Hieronder zijn voormalige houtgronden.

BIJLAGE VII *A.*

1903. Kleine landbouw.

DISTRICT.	Aantal hectaren			Percent		Landbouwende arbeiders		
	der voormalige plantages en gronden.	in polder.	in cultuur.	in polder.	in cultuur.	huurders of gebruikers.	eigenaren.	Totaal.
Boven-Suriname	1) 18 576	?	394	?	2,1	1 216	501	1 717
Beneden-Suriname	8 376	?	387	?	4,6	1 608	757	2 365
Beneden-Para	4 579	?	630	?	13,8	2 554	228	2 782
Boven-Para	1) 43 428	?	1 008	?	2,3	1 231	1 940	3 171
Beneden-Commewijne	11 174	5170	775	46,3	6.9	1 067	488	1 555
Boven-Commewijne	18 971	?	380	?	2	271	299	570
Cottica	16 950	?	640	?	3,8	270	367	637
Beneden-Saramacca	6 891	?	1 982	?	28,8	1 030	2 488	3 518
Boven-Saramacca	2 779	?	86	?	3,1	328	160	488
Nickerie	4 013	1440	1 059	35,9	26,4	486	578	1 064
Coronie	8 644	2215	545	25,6	6,3	695	1 194	1 889
Te zamen	144 381	?	7 886	?	5,5	10 756	9 000	19 756

1) Hieronder zijn voormalige houtgronden.

BIJLAGE VII *B.*

B. **STATEN aantoonende het aantal H.A. in cultuur in elk district met de verschillende daarop geplante gewassen in 1873 en 1903.**

KLEINE LANDBOUW.

1873.

Aantal Hectaren in cultuur in elk district op de gronden waar de *kleine landbouw* wordt uitgeoefend, met de verschillende daarop geplante gewassen.

DISTRICT.	Roucou.	Suikerriet.	Koffie.	Cacao.	Koffie en cacao.	Koffie en bananen	Cacao en bananen	Katoen.	Koorn.	Bananen.	Aardvruchten.	Rijst.	Totaal.
Boven-Suriname	„	2	„	„	„	„	„	„	2	30	27	5	66
Beneden-Para	„	„	„	30	„	„	32	„	6	11	14	10	103
Boven-Para	„	„	„	14	0,43	1	„	„	9	21	567	1	614
Beneden-Commewijne	„	„	0,86	„	„	6	„	„	6	13	2	„	28
Boven-Commewijne	9	36	„	„	„	„	5	„	3	23	6	„	82
Boven-Cottica	„	„	„	„	„	1	7	„	6	35	2	„	51
Commetewane	„	7	„	4	„	„	„	„	2	33	2	„	48
Matappica	„	„	„	1	„	„	„	13	7	22	3	„	46
Benepen-Saramacca	„	„	„	13	0,43	„	1	„	21	8	22	15	80
Boven-Saramacca	niets opgegeven.					„	„	„	„	„	„	„	„
Coronie	„	„	„	„	„	„	1	32	14	31	30	2	110
Te zamen	9	45	0,86	62	0,86	8	46	45	76	227	675	33	1228

BIJLAGE VII *B.*

1903.

Aantal Hectaren in cultuur in elk district waar de *kleine landbouw* wordt uitgeoefend, met de verschillende daarop geplante gewassen.

DISTRICT.	Koffie.	Cacao.	Koffie en cacao.	Koffie en bananen.	Cacao en bananen.	Katoen.	Bananen.	Rijst.	Koorn.	Aardvruchten.	Totaal.
Boven-Suriname	1	64	2	3	140	„	84	14	44	42	394
Beneden-Suriname	28	130	4,5	„	22,5	„	121	21	31	29	387
Beneden-Para	0,5	149	„	0,5	24	.	138	200	58	60	630
Boven-Para	0,5	428,5	36	2	184	1	92	27	51	186	1008
Beneden-Commewijne	13	362	37	2	225	„	100	2	16	18	775
Boven-Commewijne	De onderscheiden gewassen niet gespecificeerd.										380
Cottica	Idem.										640
Beneden-Saramacca	„	1202	„	„	705	„	75	„	„	„	1982
Boven-Saramacca	„	„	„	„	50	„	„	8	„	28	86
Nickerie	8	306	56	12	463	„	209	2	3	„	1059
Coronie	8	164	3	3	117	„	133,5	2	32	82,5	545
											7886

DISTRICT.	1873. Aantal gronden waarop de kleine landbouw wordt uitgeoefend.	1873. Aantal Hectaren uitgeven voor landbouw.	1873. Aantal Hectaren in cultuur.	1903. Aantal gronden waarop de kleine landbouw wordt uitgeoefend.	1903. Aantal Hectaren uitgeven voor landbouw.	1903. Aantal Hectaren in cultuur.
Boven-Suriname	14	1) 20 261	66	63	1) 18 576	394
Beneden-Suriname	„	„	„	2) 25	8 376	387
Beneden-Para	17	5 733	103	2) 26	4 579	630
Boven-Para	22	2) 53 586	614	46	1) 43 428	1 008
Beneden-Commewijne	9	3 340	28	2) 55	11 174	775
Boven-Commewijne	10	6 577	82	46	18 971	380
Cottica	7	3 432	51			
Commetewane	3	2 476	48	2) 68	16 950	640
Matappica	8	5 784	46			
Beneden-Saramacca	63	4 024	80	836	6 891	1 982
Boven-Saramacca	43	3 874	?	168	2 779	86
Nickerie	„	„	„	2) 166	4 013	1 059
Coronie	6	3 650	110	29	8 644	545
Totaal	202	112 737	1 228	1 528	144 381	7 886

1) Hierin begrepen de oppervlakte der voormalige houtgronden.
2) De vestigingsplaatsen, bestaande uit verscheidene kleine perceelen zijn hier als één grond met de totale grootte geteld.

BIJLAGE VII *C*.

C. **STATEN aantoonende het door den kleinen landbouw verkregen product in elk district in de jaren 1873 en 1903.**

1873.

Staat aantoonende het van den kleinen landbouw verkregen product.

DISTRICT.	K.G. suiker.	Liters malasse.	Liters dram of rum.	K.G. koffie.	K.G. cacao.	Bossen bananen.	K.G. katoen.	K.G. koorn.	K.G. aardvruchten.	K.G. rijst.	K.G. roucou.
Boven-Suriname	„	„	„	„	„	1 850	„	1 000	49,5	„	„
Beneden-Para	„	„	„	8,8	4 070,7	5 194	„	4 941,5	8 034,2	6 884,6	„
Boven-Para	„	„	„	4,9	49,4	3 400	„	2 272,8	15 860,2	269,2	„
Beneden-Commewijne	„	„	„	24,7	„	787	„	4 124,1	310,7	„	„
Boven-Commewijne	1) 31 168,6	6 929,6	1 944	„	„	4 555	„	„	„	„	2 408
Boven-Cottica	„	„	„	„	„	19 726	„	41 vaten	8 092,8	„	„
Commetewane	2) 9 880	3 600	504	„	74,1	4 700	„	„	„	„	„
Matappica	„	„	„	„	„	200	296,4	„	„	„	„
Beneden-Saramacca	„	„	„	„	691,7	375	„	3 270	805	395,2	„
Boven-Saramacca	3)										
Coronie	„	„	„	„	„	3 100	7 812,4	„	„	„	„
Te zamen	41 048,6	10 529,4	2 448	38,4	4 885,9	43 887	8 108,8	?	33 152,4	7 549	2 408

1) Geoogst van 17,8 Hectaren.
2) Geoogst van 5 Hectaren.
3) Hoeveelheden rijst, koorn en aardvruchten niet opgegeven.

BIJLAGE VII C.

1903.

STAAT aantoonende het van den *kleinen landbouw* verkregen product.

DISTRICT.	K.G. koffie.	K.G. cacao.	Bossen bananen.	K.G. katoen.	K.G. koorn.	K.G. aard-vruchten.	K.G. rijst.	Aantal kokos-noten.	Liters kokos-olie.	Liters Lemme-tjessap.
Boven-Suriname	267	16 346	20 729	„	25 599	182 777	11 639	„	„	„
Beneden-Suriname . . .	1 966	33 413,5	21 760	„	44 920	64 804	36 696	„	„	„
Beneden-Para (1). . . .	125	10 978	48 629	„	45 654	93 751	244 370	„	„	„
Boven-Para (2).	550	28 839	47 541	10	39 185	314 392	20 822	„	„	„
Beneden-Commewijne . .	1 237	34 145	28 842	„	21 089	13 559	6 100	„	„	„
Boven-Commewijne . . .	1 054	37 770	17 335	„	36 985	35 888	2 050	„	„	„
Cottica.	3 232	79 600	44 784	„	43 425	36 721	1 500	„	„	„
Beneden-Saramacca . . .	378	224 844	48 370	„	114 715	14 700	94 430	„	„	„
Boven-Saramacca	16	193	1 830	„	8 640	7 200	8 840	„	„	„
Nickerie	4 044	123 863	51 258	„	27 589	23 265	15 550	„	„	„
Coronie	347,5	40 064	117 300	„	25 550	54 840	„	962 775	7 445	100
Te zamen . . .	13 216,5	630 055,5	448 378	10	433 351	841 897	441 997	962 775	7 445	100

(1) Alsmede voor eene waarde van f 4850 aan vruchten en groenten en f 22 200 aan houtskool.

(2) „ „ „ „ „ f 39 570,60 aan hout.

BIJLAGE VIII.

Staat van de jaarlijks uitgegeven perceelen tot uitoefening van den kleinen landbouw.

JAARTAL.	aantal perceelen.	Oppervlakte in hectaren.	JAARTAL.	aantal perceelen.	Oppervlakte in hectaren.
1850	3	3	1878	105	3) 135
1851	"	"	1879	74	112
1852	"	"	1880	49	64
1853	2	1	1881	29	38
1854	3	3	1882	50	95
1855	4	4	1883	54	99
1856	10	12	1884	56	112
1857	11	12	1885	85	166
1858	4	4	1886	71	124
1859	7	12	1887	73	179
1860	31	34	1888	62	119
1861	6	41	1889	110	204
1862	8	4	1890	109	224
1863	36	1) 44	1891	83	142
1864	18	44	1892	126	205
1865	20	36	1893	101	218
1866	28	45	1894	105	360
1867	18	16	1895	151	4) 284
1868	26	32	1896	248	5) 423
1869	38	54	1897	158	305
1870	28	31	1898	260	6) 499
1871	25	48	1899	394	7) 601
1872	61	204	1900	274	546
1873	175	339	1901	410	8) 560
1874	93	209	1902	172	280
1875	96	180	1903	429	9) 615
1876	8	14	1904 2)	1034	10) 1302
1877	12	20			

1) Begin uitgifte van perceelen op Totness.
2) Bovendien zijn sedert de laatste maanden van het jaar 1904 nabij den spoorweg 493 perceelen met eene totale oppervlakte van pl.m. 1500 H.A. toegewezen, welke in 1905 definitief worden uitgegeven.
3) Begin uitgifte van perceelen Fort N. Amsterdam en Domburg.
4) Idem Alkmaar.
5) Idem perceelen aan het Wanicapad.
6) Idem La Rencontre.
7) Idem op Paradise.
8) Idem op Laarwijk.
9) Idem op Nieuw Waldeck en Hecht en Sterk.
10) Idem op Johan en Margaretha, Kroonenburg en Livorno.

BIJLAGE IX.

STAAT van het totaal hectaren ten behoeve van den kleinen landbouw in huur of gebruik op het einde van de hieronder genoemde jaren.

JAARTAL.	Oppervlakte.	JAARTAL.	Oppervlakte.
1885	1681	1895	1954
1886	1715	1896	2142
1887	1577	1897	2167
1888	1625	1898	2530
1889	1705	1899	2932
1890	1801	1900	3378
1891	1857	1901	1) 3671
1892	1839	1902	3612
1893	1802	1903	4127
1894	1798	1904 2)	5232

1) Zie de aanteekeningen in het Koloniaal Verslag van 1904, pag. 22, noot 1.
2) Bovendien zijn sedert de laatste maanden van het jaar 1904 nabij den spoorweg 493 perceelen met eene totale oppervlakte van plm. 1500 H.A. toegewezen, welke in 1905 definitief worden uitgegeven.

BIJLAGE X.

RECAPIT

Jaartal.	AANTAL PLANTAGES EN GRONDEN.														
	Suiker.	Suiker en koffie.	Koffie.	Koffie en cacao.	Cacao.	Koffie en katoen.	Cacao en katoen.	Katoen.	Cacao en bananen.	Indigo.	Bananen en aardvruchten.	Hout.	Steen- en tichelfabriek.	Gronden waarop kl. landb. wordt uitgeoefend.	Totaal.
1796	109	1	119	3	"	259	"	30	"	1	4	139	2	"	667
1862	85	"	33	"	28	"	"	16	"	"	38	16	"	"	217
1873	56	"	2	3	52	"	3	2	3	"	2	"	"	202	325
1903	5	"	"	21	56	"	"	"	"	"	"	"	"	1) 1528	1610

1) De vestigingsplaatsen, bestaande uit verscheidene kleine perceelen, zijn hier elk als één grond met de totale grootte geteld.

2) Deze oppervlakte is het totaal der plantages waarop landbouw werd uitgeoefend Het is echter twijfelachtig of alles in cultuur was; gegevens daaromtrent zijn niet gevonden.

3) Zie catalogus der Nederlandsch-West-Indische tentoonstelling te Haarlem 1899, bladz. 10.

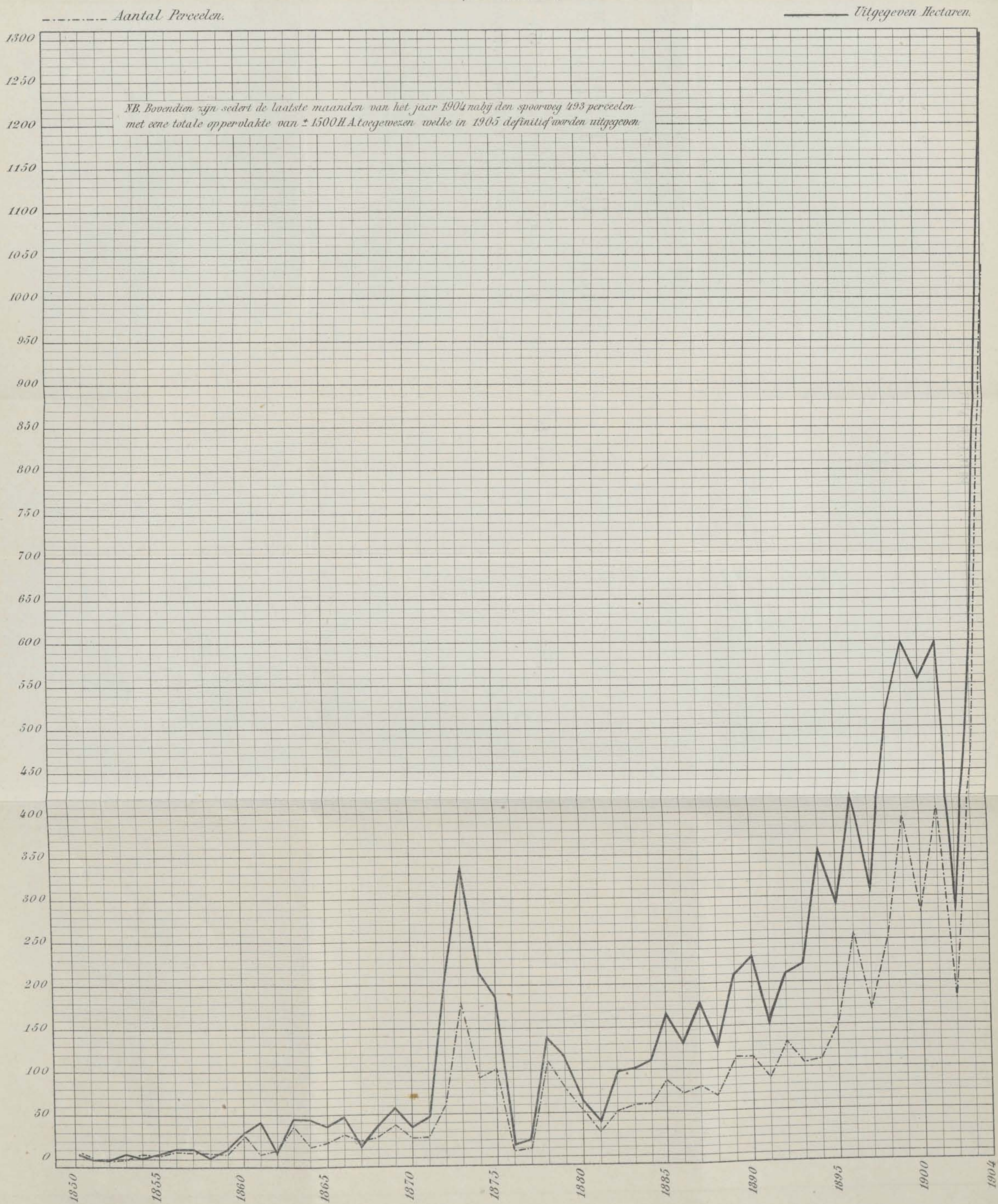
LATIESTAAT.

	Aantal hectaren.			Per honderd van de uitgegeven oppervlakte		Per honderd van de oppervlakte der kolonie gerekend op 14 630 000 H.A.		Aantal landbouwende arbeiders.	Gemiddelde opbrengst van een H.A. suikerriet.		Aanmerkingen.
Totaal.	Uitgegeven.	In polder.	In cultuur.	in polder.	in cultuur.	uitgegeven.	in cultuur.		in het jaar.	K.G.	
67	259 806	?	2) 167 805	?	?	1,78	?	60 000	1862	1 960	
7	168 596	?	16 866	?	10	1,15	0,12	32 375	1872	2 901,3	
25	183 093	?	11 527	?	6,3	1,3	0,08	12 666	1873	3 165,4	
0	186 435	?	18 040	?	9,7	1,2	0,12	31 990	1897	3) 6 895	Verbeterde machines.
									1903	6 846,75	

d.
in

GRAPHISCHE VOORSTELLING

van de oppervlakte en het aantal perseelen sedert 1850 elk jaar uitgegeven ter uitoefening van den kleinen landbouw.

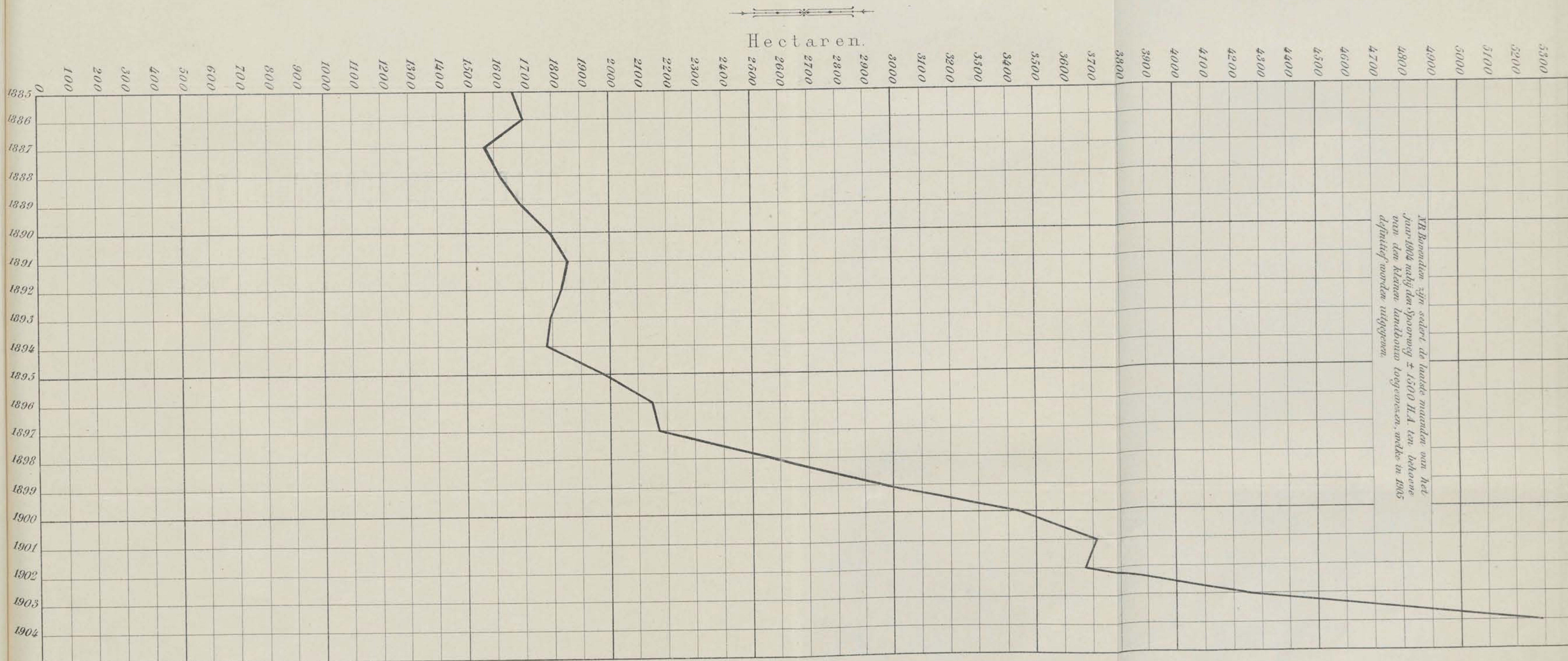
GRAPHISCHE VOORSTELLING

van de oppervlakte en het aantal perceelen sedert 1850 elk jaar uitgegeven
ter uitoefening van den kleinen landbouw.

GRAPHISCHE VOORSTELLING

van het totaal aantal Hectaren ten behoeve van den kleinen landbouw in huur of gebruik op het einde van de jaren 1885 1904.

GRAPHISCHE VOORSTELLING

van het totaal aantal Hectaren ten behoeve van den kleinen landbouw
in huur of gebruik op het einde van de jaren 1885–1904.

VERBETERBLAD.

Van den Gouverneur is, nadat dit verslag en de bijlagen reeds waren afgedrukt, bericht ontvangen dat in het staatje *c*, 1°., van bijlage C (sterftestatistiek van de geheele kolonie, aanwijzende den ouderdom der overledenen) fouten zijn geslopen in de cijfers betreffende de districten Nickerie, Coronie, Beneden-Saramacca en Cottica.

De juiste cijfers worden in het onderstaande staatje vermeld. De vette cijfers dienen om andere te vervangen.

c. Sterfgevallen.

1°. Sterfte-statistiek voor de geheele kolonie, aanwijzende den ouderdom der overledenen.

DISTRICTEN.	Geslacht.	Levenloos aangegeven.	Beneden 1 jaar.	Van 1 en 2 jaar.	Van 3 tot en met 9 jaar.	Van 10 tot en met 19 jaar.	Van 20 tot en met 29 jaar.	Van 30 tot en met 39 jaar.	Van 40 tot en met 49 jaar.	Van 50 tot en met 59 jaar.	Van 60 tot en met 69 jaar.	Van 70 jaar en daar boven.	Van onbekenden ouderdom.	Totaal.
Nickerie	M.	4	**17**	2	**4**	2	10	**10**	5	3	7	4	"	**64**
	V.	5	9	8	2	3	"	**3**	"	3	5	3	"	**36**
Coronie	M.	"	**4**	2	"	**1**	1	2	1	1	"	6	1	19
	V.	"	2	2	"	"	5	2	3	1	1	3	"	19
Beneden-Saramacca.	M.	4	6	7	"	2	10	5	5	2	4	1	4	46
	V.	**4**	3	"	"	4	2	"	2	"	6	3	"	20
Cottica	M.	1	5	2	1	2	3	3	2	3	2	3	2	28
	V.	3	**5**	2	1	"	"	"	1	2	2	2	"	15
Totaal	M.	120	**169**	**49**	**41**	**50**	139	171	130	122	89	70	17	**1047**
	V.	**87**	152	57	38	56	71	**78**	59	55	76	111	3	**756**
	"	**207**	**321**	**106**	**79**	**106**	210	**249**	189	177	165	181	20	1803

Ook in het staatje *b* van bijlage C moet een tweetal wijzigingen worden aangebracht. Het aantal doodgeborenen bedraagt respectievelijk 87 en 207 en niet 89 en 209, zoals is vermeld.

A.

B.

C.

D.

E.

F.

G.

H.

I.

J.

INHOUD

VAN HET

VERSLAG BETREFFENDE CURAÇAO VAN 1905.

A.

BEVOLKING.

De bevolking der kolonie Curaçao bestond op 1 Januari 1905 uit 53 652 zielen, als:

Curaçao	31 673
Bonaire	5 950
Aruba	9 337
St. Martin 1)	3 056 2)
St. Eustatius	1 482
Saba	2 154
	53 652

Op 1 Januari 1904 bedroeg de bevolking 53 470, zoodat zij in den loop van het jaar met 182 vermeerderde.

Volgens de opgave der wijkmeesters telde Willemstad, de hoofdplaats van het eiland Curaçao, den 1sten Januari 1905, 14 235 zielen, terwijl het aantal inwoners van de hoofdplaatsen der overige, hiervorengenoemde, eilanden toen respectievelijk pl. m. 500, 1584, 1115, 1461 en 698 bedroeg.

Een statistiek van de bevolking, de geboorten, sterfgevallen en huwelijken op de verschillende eilanden der kolonie over de jaren 1899—1904 wordt aangetroffen in bijlage **A** van dit verslag, terwijl de staat in bijlage **B** aantoont, hoe de ingezetenen op het einde van 1904 waren te verdeelen naar hunne geboorteplaatsen en de kerkgenootschappen, waartoe zij behoorden, benevens voor wat de buitendistricten van het eiland Curaçao en de overige eilanden aangaat, naar de beroepen of ambachten, die zij bekleedden. 3)

Naar wat in het voorlaatste verslag is gezegd omtrent de moeilijkheden, waarmede men te kampen heeft bij het opmaken van een staat, aantoonende de verdeeling van de bevolking naar de onderscheidene betrekkingen, beroepen en ambachten, zij kortheidshalve verwezen.

Op de bovenstaande eilanden bedroeg het aantal gehuwden, weduwnaars en weduwen respectievelijk 6617, 1308, 2730, 647, 272 en 675.

Geboren werden in 1904:

	in echt.	buiten echt.	
op Curaçao	378	546	personen,
„ Bonaire	101	71	„
„ Aruba	229	101	„
„ St. Martin	50	62	„
„ St. Eustatius	9	42	„
„ Saba	49	11	„

terwijl bij opvolgend huwelijk op genoemde eilanden respectievelijk 117, 17, 75, 18, 10 en 0 kinderen werden gewettigd.

Ter voldoening aan art. 1 der verordening van 1874 (*Publicatieblad* 1874, n°. 22) werden ingeschreven als ingezetenen: op Aruba 10, St. Martin 8.

Op Bonaire, St. Eustatius en Saba hadden dergelijke inschrijvingen niet plaats.

Bijlage **C** geeft eene graphische voorstelling van de sterkte der bevolking op de verschillende eilanden der kolonie Curaçao gedurende de laatste tien jaren.

---

1) Waar in dit verslag wordt gesproken van St. Martin, wordt alleen het Nederlandsche gedeelte bedoeld, tenzij uitdrukkelijk anders is vermeld.

2) Hierbij moeten nog gevoegd worden 351 mannen, 135 vrouwen, 109 jongens en 75 meisjes, totaal 670 personen, die van ongeveer 3 tot 6 maanden te Santo Domingo en te Connétable zijn gaan werken. Het totaal is dus 3726 personen.

3) In tegenstelling met de statistiek in bijlage **A** zijn in bijlage **B** ook de onderofficieren en manschappen, ten getale van 166, begrepen. In het vorige verslag waren in bijlage **A** ook niet opgenomen de familiën dier onderofficieren en manschappen, thans echter wel.

B.

MEDEDEELINGEN VAN ALGEMEENEN AARD.

In 1904 bleven weder rust en orde in de kolonie Curaçao ongestoord.

Op den 20sten Juni vertrok de gouverneur tot het doen eener inspectiereis naar Aruba en op den 19den December met het-hetzelfde doel Bonaire, terwijl de terugkomst op Curaçao respectievelijk op den 25sten Juni en den 23sten December plaats had. Bij die verschillende gelegenheden, alsmede op verscheidene andere, kortere bezoeken aan de buitendistricten op Curaçao, werden de meeste scholen, wegen, gouvernementsgebouwen en terreinen bezocht, en aan een ieder, die het wenschte de gelegenheid gegeven om algemeene of persoonlijke belangen voor te dragen.

De hieronderstaande staat vermeldt de gemiddelden der maandelijksche weerkundige waarnemingen gedurende het jaar 1904.

TIJDVAK.	Barometer		Thermometer		Regenval in M.	Betrekkelijke vochtigheid van de lucht pct.	Windsterkte gemiddeld per uur in K.M.
	maximum.	minimum.	maximum.	minimum.			
Januari	767	764,5	28 C.	25 C.	78,25	78	17,7
Februari	767,5	765	28	26	15,8	77	21,3
Maart	766,5	764	28	26	3,5	76,5	18,4
April	766	763	28	26	79	79	17,8
Mei	766	763	29	27	3,5	75	23,2
Juni	767	765	29	27	1,75	72,5	29,6
Juli	765	762	29	27	42	76,5	24,1
Augustus	763	761	29	26,5	36	77	21,9
September	766	760,5	29,5	25	5,5	72,5	16,3
October	762	759,5	29	24	117,7	77	13
November	760	760	30	25	12,5	76	18,6
December	764,5	762	30	24	26,8	77	19,5
				Totaal	422,30		

Op de andere eilanden der kolonie was de gemiddelde maandelijksche regenval als volgt:

Tijdvak.	Regenval in millimeters.				
	Bonaire.	Aruba.	St. Martin.	St. Eustatius.	Saba.
Januari . . .	53	38	60	64	94
Februari. . .	13	8	52,5	48,5	38
Maart. . . .	5	11	91,5	52,5	110
April	105	103	50,5	81	54
Mei	0	0	33	59	18
Juni	0	2	12,5	49,5	23
Juli	53	40,5	46,5	94	83
Augustus . .	21	19,5	104	228	79
September . .	126	24,5	132,5	217	150
October . . .	34	55	93,5	230,5	156
November . .	16	22,5	27,5	38	30
December . .	30	14,5	57	84	41
Totaal	456	338,5	761	1246	102 1)

1) Het totaal zou volgens optelling 876 m.M. bedragen. Aan den gouverneur is inlichting gevraagd.

Zooals uit den eersten dezer twee staten blijkt, was de regenval op Curaçao in 1904 iets gunstiger dan in 1903, hoewel ook dat jaar de bevolking zeer onder de droogte te lijden had, zoodat de hoop op een goeden maisoogst in 1905 vervlogen is. De dividivi-oogst in 1904 was minder gunstig; veel zout is in dat jaar gegaard, de vraag naar laatstgenoemd artikel liet echter te wenschen over, zoodat veel onverkocht is gebleven.

Ook dit jaar vertrokken van Curaçao, Bonaire en Aruba vele arbeiders tijdelijk naar Venezuela, ten einde aldaar werk te zoeken.

De meeste der in 1903 naar Suriname vertrokken arbeiders keerden naar Curaçao terug, terwijl op een vernieuwd aanzoek van den gouverneur van Suriname om arbeiders uit Curaçao in 1905 60 arbeiders uit Curaçao, 149 uit Bonaire en 190 uit Aruba voor den spoorwegaanleg derwaarts vertrokken.

Zooals uit hoofdstuk J van dit verslag blijkt, werden door het Gouvernement op verschillende huurgronden op Curaçao dammen aangelegd, terwijl ook aan eenige eigenaren van plantages op dat eiland subsidie daartoe werd verleend.

Bij Gouvernements-beschikking, dd. 19 Maart 1904, no. 196, werd aan den eerste-luitenant M. L. Pliester (die inmiddels tot kapitein is bevorderd) de opdracht gedaan om het domein op Curaçao, met inbegrip van de in pacht uitgegeven gronden, op te meten en in kaart te brengen.

Een gelijke opdracht werd op Aruba aan den heer J. J. Beaujon gegeven, terwijl nog onderhandeld wordt om ook op Bonaire iemand daartoe aan te wijzen.

Door den gouverneur is eene ontwerp-verordening aan den kolonialen raad aangeboden houdende verdeeling van het eiland Curaçao in drie districten.

Voor Bonaire was 1904 een gunstiger jaar dan 1903. Doordien er in de eerste drie maanden van 1904 voldoende regen is gevallen voor den toen te velde staanden mais, heeft de bevolking in de maand Maart daarvan een vrij goeden oogst gehad. De laatste maanden van dat jaar waren voor den landbouw zeer

ongunstig en ook in het begin van 1905 is niet veel regen gevallen, zoodat er geen vooruitzicht op eenigen maisoogst bestaat. In 1904 werd niet veel zout gegaard; wel was de vraag groot, zoodat daaraan niet geheel kon worden voldaan. Aan de aloëcultuur werd eenige uitbreiding gegeven, terwijl vermeld moet worden, dat het met de dividiviecultuur dat jaar niet voordeelig ging.

Over het algemeen is aan de gedwongen winkelnering op Bonaire een eind gekomen, daar de kleine man zijn dividivi of andere producten niet anders dan tegen contante betaling wil verkoopen en niet aan de zoutpannen wil werken dan tegen het volle loon. Alleen op de plantage Slachtbaai bestaat nog eene soort van gedwongen winkelnering, doordien de arbeiders van het dorp Rincon in den regel zoo weinig verdienste hebben, dat wanneer er werk aan de zoutpannen komt, zij om voorschotten in den vorm van maïsmeel, koffie en suiker vragen. Door den eigenaar worden dan deze voorschotten verstrekt en na den oogst verrekend. De eigenaar is voornemens te overwegen of op andere wijze de betaling kan worden geregeld; doch in de eerste plaats zou het volk zelf moeten willen medewerken.

Evenals vroeger op Aruba en St. Eustatius kwam, door den steun van het Algemeen Nederlandsch Verbond, een volksbibliotheek tot stand.

Ook op Aruba is de oogst van maïs, pinda's en boonen, ten gevolge der droogte, in hoofdzaak mislukt. Er werd een weinig zout en een vrij groote hoeveelheid aloë uitgevoerd, terwijl de dividivi-oogst niet meeviel. Echter werd door de „Aruba Phosphaat Maatschappij" en de „Aruba Gold Concession Ltd." aan vele handen werk gegeven. De algemeene toestand van de bevolking kan bij den aanvang van 1905 niet gunstig worden genoemd.

Ofschoon in mindere mate hadden ook de eilanden St. Martin, St. Eustatius en Saba met droogte te kampen.

Zooals in noot 2 bij hoofdstuk A is gezegd, bedroeg het aantal tijdelijke geëmigreerden naar Connétable 670, terwijl ook verschillende mannen Saba verlieten om in Bermuda te gaan werken, waar thans nog pl. m. 125 Sabianen werkzaam zijn.

Na afloop der in het voorjaar van 1904 gehouden, als eerste uitstekend geslaagde, koloniale tentoonstelling, waarvan het verslag als bijlage Q[1] hierbij gevoegd is, ging het bestuur der Maatschappij tot bevordering van landbouw, veeteelt, zoutwinning en visscherij over tot den aankoop van onderscheidene van de tentoonstelling afkomstige voorwerpen en artikelen, die betrekking hebben op den land- en tuinbouw, de natuurlijke historie en de nijverheid der kolonie Curaçao, ten einde te geraken tot de oprichting van eene permanente tentoonstelling tevens dienst doende als koloniaal- en schoolmuseum.

Bij Gouvernements-beschikking, dd. 7 Januari 1905 werd deze verzameling als Gouvernements-instelling aanvaard en de heer G. B. Dussel als conservator daarvoor aangesteld.

Ten einde zoo mogelijk verbetering in de hoeden-industrie te brengen, liet het bestuur der voormelde maatschappij bij verschillende personen strooken stroovlechtwerk vervaardigen naar bepaalde modellen, welke dienen moesten voor de vervaardiging van de welbekende uit strooken bestaande en overal veel gedragen stroohoeden; de uitslag van deze proef viel echter niet gunstig uit, daar uit Amerika, waar heen die strooken werden gezonden, bericht werd dat zij wegens minderwaardigheid niet te gebruiken waren, zij waren te zwaar.

Nog heeft het bedoelde bestuur getracht den bloei der hoedenvlechterij te vermeerderen door het zenden van modellen stroohoeden naar Nederland, waar de vereeniging „Oost en West", met groote welwillendheid op zich nam moeite te doen om ze te verkoopen. Ook houdt het bestuur zich bezig met het nemen van proeven met het verven in zwart, bruin, grijs en bruinrood, volgens bepaalde recepten, van vlechtmaterialen voor manden enz.

De gezondheidstoestand der bevolking op het eiland Curaçao was gunstiger dan in 1903.

Van besmettelijke ziekten deden zich bij de burgerij voor: 13 gevallen van febris typhoidea, waarvan 2 met doodelijken afloop, 3 gevallen van diphtheritische keelontsteeking, allen van een goedaardig karakter, en 1 geval van gele koorts bij eene vreemdelinge, afkomstig uit Venezuela, met doodelijken afloop.

In 's Lands hospitaal werden 3 personen wegens febris typhoidea verpleegd, waarvan geen overleed.

Quarantaine-maatregelen behoefden in 1904 niet genomen te worden.

Bij gouvernementsbeschikking werd bepaald:

1°. dat in het vervolg de duur der quarantaine voor schepen, afkomstig van plaatsen, waar gele koorts heerscht, 5 dagen wezen zal, met inbegrip van de reis; en 2°. dat een besmet of verdacht vaartuig bij aankomst nauwkeurig op de quarantaine-plaats moet worden berookt met zwavel, teneinde de eventueel aanwezige muggen te dooden, terwijl het drinkwater aan boord van zeilschepen zooveel doenlijk weggegooid en door versch water vervangen moet worden en aan boord van stoomschepen dat deel van het drinkwater, dat door den quarantaine-geneesheer wordt afgekeurd.

Bovendien verzocht de gouverneur van Curaçao de geneesheeren bij het voorkomen van gele koorts, met inachtneming van hetgeen bepaald is in de verordening tegen besmettelijke ziekten, er bijzonder acht op te geven, dat de lijders niet door muskieten kunnen worden gestoken. Dientengevolge werd in 's Lands hospitaal op plantersrust een paviljoen, en Mundo Novo een kamertje, geheel met ijzergaas afgesloten om de mogelijkheid uit te sluiten, dat muggen besmet kunnen worden door het bloed van den lijder op te zuinigen.

De gezondheidstoestand op de overige eilanden der kolonie was in 1904 gunstig.

Op St. Martin en Saba moesten quarantaine-maatregelen worden genomen, wegens het heerschen van besmettelijke ziekten tegen de herkomsten van St. Bartholomeus (voor diphtheritis). De gouvernements-geneesheer op St. Eustatius vroeg en verkreeg verlof en daarna eervol ontslag.

In de daardoor ontstane vacature kon nog niet worden voorzien, maar de gouvernements-geneesheer van Saba bezocht twee keer 's maands St. Eustatius.

De onderstand, die krachtens art. 28 van de wet van 8 Augustus 1862 (*Staatsblad* n°. 156) aan hulpbehoevende vrijgemaakten werd toegekend, bedroeg in 1904 op Curaçao 2176; op Bonaire 314; op Aruba 134; op St. Martin 724; op St. Eustatius 759 en op Saba 364 gulden.

Na de blokkade van Venezuela, van einde 1902 tot begin 1903, werd de kolonie weinig door vreemde oorlogsschepen bezocht, terwijl hiertoe ook wel zal hebben bijgedragen de oorlog in het Oosten. Slechts de Duitsche kruisers *Panther* en *Bremen* vertoefden respectievelijk van 22 October tot 3 November en van 24—28 November 1904 in de haven van Curaçao.

C.

ALGEMEEN EN GEWESTELIJK BESTUUR.

Bij Koninklijk besluit van den 14den Juli 1904 n°. 41 werd aan den gouverneur drie maanden verlof naar Nederland verleend en de heer C. Statius Muller, administrateur van financiën en onder-voorzitter van den kolonialen raad, aangewezen als waarnemend gouverneur. Op 23 Juli aanvaardde de gouverneur de reis naar Nederland en op 23 October nam hij het bestuur weder over.

De heer M. J. Selhorst, lid van den raad van bestuur, vertrok met verlof naar Nederland, terwijl de heer C. Statius Muller bij gouvernements-beschikking, dd. 8 November 1904, n°. 845, tot tijdelijk lid van dien raad werd benoemd.

De heer mr. Th. I. A. Nuijens, onder-voorzitter van den raad van bestuur, keerde in Augustus in de kolonie terug.

Bij Koninklijk besluit van 11 Maart 1904 n°. 14 werden de heeren M. S. L. Maduro en C. Statius Muller benoemd respectievelijk als voorzitter en onder-voorzitter van den kolonialen raad, terwijl bij Koninklijk besluit van 12 Maart 1904 n°. 70, de heeren M. S. L. Maduro, J. P. E. Gäerste en M. E. Curiel werden herbenoemd tot leden van dien raad.

Door de benoeming van den heer C. Statius Muller tot tijdelijk lid van den raad van bestuur hield hij op lid en onder-voorzitter van den kolonialen raad te zijn. Als onder-voorzitter werd hij vervangen door den heer J. Möller en als lid door den heer C. G. de Haseth Cz., daartoe bij Koninklijk besluit van 5 Januari 1905 n°. 45, benoemd.

In de maand Februari keerde de heer G. R. Zeppenfeldt, gezaghebber van Aruba, die tot herstel van gezondheid drie maanden op Curaçao had doorgebracht, op Aruba terug.

In Juli 1904 overleed de heer D. C. van Romondt, landraad op St. Martin. In zijn plaats werd de heer D. C. Romondt jr. verkozen.

Op St. Eustatius werd de heer T. G. Groebe en op Saba de heer Th. Holm als landraad herkozen.

D.

MILITAIR BEHEER.

§ 1. LANDMACHT.

De majoor-commandant der schutterij overleed op 24 November en werd vervangen door den heer E. S. L. MADURO. Verder werden in 1904 bij de schutterij bevorderd tot kapitein de eerste-luitenants M. S. L. MADURO en C. STATIUS MULLER, en tot eerste-luitenant de tweede-luitenants E. M. PENSO en E. S. C. DE VEER ABRAHAMSZ, terwijl aan den heer A. J. B. LEYBA op zijn verzoek eervol ontslag werd verleend.

De sterkte der stedelijke schutterij was op 31 December 1904: 1 majoor-commandant, 6 kapiteins, 8 eerste-luitenants, van wie een tevens bataljons-adjudant, 1 tweede-luitenant, 1 officier van gezondheid en 252 onderofficieren en manschappen,

De sterkte van de landelijke schutterij was 2 kapiteins, 3 eerste-luitenants, 1 tweede-luitenant en 129 onderofficieren en minderen.

De Curaçaosche Scherpschuttersvereeniging telde op ultimo December 1904 46 gewone en 10 ondersteunende leden.

Evenals het vorige jaar hield deze vereeniging in December een goedgeslaagden schietwedstrijd.

De formatie en sterkte van het garnizoen waren in 1904.

	Formatie.	Sterkte op ult. Dec. 1903.	In 1904 vermeerderd met	In 1904 verminderd met	Sterkte op ult. Dec. 1904
Officieren der infanterie . .	5	5	"	"	5
Luitenants der artillerie (instructeur)	1	1	"	"	1
Officieren van gezondheid. . .	2	2	"	"	2
Apotheker 2de klasse	1	1	"	"	1
Onderofficieren en manschappen	255	182	a) 17	b) 33	166

a) Allen alhier aangenomen.

b) 19 naar Nederland vertrokken, 7 met paspoort, 3 met gagement, 1 met een briefje van ontslag weggezonden, 2 het recht ontzegd om bij de gewapende macht of als militairen geëmployeerde te dienen en 1 naar Suriname overgeplaatst.

Op ultimo December 1904 waren 7 manschappen bij de brigade marechaussee gedetacheerd en bevonden er zich 2 in de tweede en 1 in de eerste categorie van de klasse van discipline.

De gezondheidstoestand van het garnizoen was in het afgeloopen jaar gunstig te noemen.

De cantine en de landsbakkerij voldoen aan de daaraan te stellen eischen.

De militaire boekerij is eene zeer nuttige en noodzakelijke inrichting, waarvan veel gebruik wordt gemaakt. Zij wordt volgens reglement beheerd door den eerste-luitenant der artillerie bij het garnizoen en bevat in het geheel 828 boekwerken, waarvan 695 in de Hollandsche, 99 in de Fransche, 12 in de Duitsche en 22 in de Engelsche taal.

Op de militaire school wordt onder toezicht van den luitenant-adjudant door een ondorofficier onderwijs gegeven in lezen, schrijven, rekenen, de beginselen der aardrijkskunde en het maken van militaire rapporten. Zij wordt thans door enkele manschappen bezocht.

De inwendige en garnizoensdienst, zoomede de oefeningen in het infanterie- en artilleriedienst, geschieden zooveel mogelijk volgens de reglementen en voorschriften in gebruik bij het Nederlandsche leger.

Van de tegen het einde van 1903 gereed gekomen badinrichting wordt zeer veel gebruik gemaakt.

De militaire magazijnen, werkplaatsen en arrestlokalen verkeeren allen in goeden staat.

Het militair voorkomen door kleeding, tenue en militaire vormen van den troep is goed te achten.

Het aantal verpleegden in het hospitaal is opgegeven in de onderstaande tabel:

	Compagnie infanterie.	Hr. Ms. zeemacht.	Marechaussees.	Duitsche marine.	Totaal.
Waren in behandeling op ultimo December 1903	19	4	1	"	24
Bijgekomen	173	30	10	1	214
Totaal . . .	192	34	11	1	238
Hersteld of uitgegaan	182	27	8	1	218
Blijven . . .	10	7	3	"	20
Overleden	"	1	1	"	2
Blijven in behandeling op ultimo December 1904	10	6	2	"	18

§ 2. ZEEMACHT.

Hr. Ms. pantserschip *Kortenaer* vertrok 14 Juni naar Bonaire, keerde den 17den d. a. v. in de haven van Curaçao terug, verliet den 21sten dat eiland met bestemming naar Bonaire en Aruba, liep, van laatstgemeld eiland komende, den 25sten de haven van Curaçao binnen en vertrok den 28sten weder naar Bonaire, van waar het den 1sten Mei naar Curaçao terugkeerde.

Daar een geval van gele koorts op Curaçao voorkwam, vertrok het pantserschip den 5den Augustus naar Bonaire, van waar het den 12den d. a. v. terugkeerde om den 15den naar la Guaira te stoomen, ten einde den commandant in de gelegenheid te stellen om aangaande verschillende aangelegenheden mondeling overleg te plegen met den Nederlandschen zaakgelastigde te Caracas en verder de reis voort te zetten naar de Pazuela-baai om daar de voorgeschreven halfjaarlijksche contrôleschoten met de vischtorpedo's te doen.

Den 25sten Augustus keerde Hr. Ms. *Kortenaer* naar Curaçao terug, vertrok 19 September naar Aruba en viel den 22sten d. a. v. weer de haven van Curaçao binnen.

Den 10den October verliet dat schip laatstgemeld eiland met bestemming naar Suriname; 23 November viel het weer de haven van Curaçao binnen, om 6 December d. a. v. naar la Guaira te stoomen, van waar het den 13den naar Curaçao terugkeerde.

Den 19den d. a. v. werd deze laatste haven weer verlaten met bestemming naar Bonaire.

Den 23sten weer op Curaçao teruggekeerd, verliet Hr. Ms. *Kortenaer* 5 Januari 1905 het eiland, ten einde te Fort de France (Martinique) te gaan dokken en aldaar verdere orders van Nederland af te wachten.

Den 16den Maart d. a. v. viel de *Kortenaer* van Havana komende, de haven van Curaçao binnen, om van daaruit van 11—15 April en van 20—21 dierzelfde maand kruistochten langs de kusten van Venezuela te ondernemen.

E.

WETGEVING, RECHTSWEZEN EN POLITIE.

§ 1. WETGEVING.

De volgende verordeningen, besluiten, beschikkingen en proclamaties werden in het *Publicatieblad* der kolonie opgenomen.

Advocaat-generaal. *Publicatieblad* n°. 30, waarbij wordt afgekondigd het Koninklijk besluit van 16 Juni 1904, n°. 47, houdende eene wijziging van art. 2 sub *e* van het Koninklijk besluit van 29 Augustus 1868, n°. 38, waarbij de jaarwedde van den advocaat-generaal in de kolonie Curaçao wordt vastgesteld.

Begrooting. *Publicatieblad* n°. 5, waarbij wordt afgekondigd de wet van 31 December 1903 (*Staatsblad* n°. 358), houdende wijziging en verhooging van de koloniale huishoudelijke begrooting van Curaçao voor het dienstjaar 1902.

Publicatieblad n°. 10, waarbij wordt afgekondigd de wet van 4 Februari 1904 (*Staatsblad* n°. 38), tot definitieve vaststelling van de koloniale huishoudelijke begrooting van Curaçao voor het dienstjaar 1904.

Publicatieblad n°. 16, waarbij voorloopig wordt vastgesteld de koloniale huishoudelijke begrooting van Curaçao voor het dienstjaar 1905.

Belasting. *Publicatieblad* n°. 1, tot aanvulling van de verordening van 28 Juli—20 December 1881 (*Publicatieblad* van 1881, n°. 22), houdende herziening van het gewijzigde reglement op den in-, door- en uitvoer van koopmanschappen voor het eiland Curaçao en van bepalingen op de heffing van het vuur- en bakengeld aldaar.

Brand. *Publicatieblad* n°. 36, voorschriften in geval van brand.

Publicatieblad n°. 47. Verbetering eener fout in de dateering en nummering van de gouvernements-beschikking van den 27sten Juli 1904, n°. 556, (*Publicatieblad* 1904, n°. 36).

Burgerlijk Wetboek en Rechtsvordering. *Publicatieblad* n°. 4, tot wijziging en aanvulling van de bepalingen in het Burgerlijk Wetboek omtrent de vaderlijke macht en de voogdij en daarmede samenhangende artikelen, alsmede van een daarmede verband houdend voorschrift in het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering.

Invoerrecht. *Publicatieblad* n°. 11, waarbij wordt afgekondigd de wet van 28 Januari 1904, houdende goedkeuring der 13 Augustus 1902 te 's Gravenhage geteekende overeenkomst tusschen Nederland en Frankrijk, betreffende het invoerrecht van producten uit de Nederlandsche koloniën in Frankrijk en de Fransche koloniën en betreffende het invoerrecht van producten uit die landen in de Nederlandsche koloniën.

Publicatieblad n°. 12, houdende afkondiging van de op 13 Augustus 1902 te 's Gravenhage geteekende overeenkomst tusschen Nederland en Frankrijk, betreffende, eensdeels het invoerrecht van producten uit de Nederlandsche koloniën in Frankrijk en de Fransche koloniën en, anderdeels, betreffende het invoerrecht van producten uit die landen in de Nederlandsche koloniën.

Industrieele eigendom. *Publicatieblad* n°. 49, houdende bekendmaking dat Cuba, met ingang van 17 November 1904, is toegetreden tot de internationale overeenkomst van Parijs van 20 Maart 1883, het protocol van Madrid van 15 April 1891 en de additionneele akte van Brussel van 14 December 1900, tot wijziging van genoemde overeenkomst, alle betreffende bescherming van den industrieelen eigendom.

Landraad. *Publicatieblad* n°. 28, tot wijziging van de verordening van 22/30 November 1869, n°. 24, regelende de vereischten om stemgerechtigd of om tot landraad benoembaar te zijn en al wat verder de verkiezing der landraden betreft op de eilanden tot deze kolonie behoorende.

Onderwijs. *Publicatieblad* n°. 7, waarbij het 2de lid van art. 30 en het 2de lid van art. 31 der verordening regelende het onderwijs in de kolonie Curaçao (*Publicatieblad* 1884, n°. 16), worden ingetrokken.

Publicatieblad n°. 8, tot wijziging en aanvulling van het besluit, regelende het afnemen van de examens vermeld in de artt. 29—32 en 45 der verordening regelende het onderwijs in de kolonie Curaçao (*Publicatieblad* 1884, n°. 20).

Publicatieblad n°. 40, waarbij wordt aangevuld art. 27 van de verordening van 5 Juli/17 October 1884 (*Publicatieblad* 1884, n°. 16) „regelende het onderwijs in de kolonie Curaçao”.

Overtocht. *Publicatieblad* n°. 6, waarbij wordt afgekondigd het Koninklijk besluit van 11 Januari 1904, n°. 32, houdende aanvulling van het reglement op de toekenning van overtocht van Nederland naar de kolonie Curaçao en omgekeerd, ten laste van de koloniale kas.

Pensioen en gagement. *Publicatieblad* n°. 38, waarbij wordt afgekondigd het Koninklijk besluit van 22 Augustus 1904, n°. 25, houdende nadere wijziging van de bij verschillende Koninklijke besluiten vastgestelde reglementen omtrent het toekennen van pensioen en gagement aan militairen van de landmacht in Oost- en West-Indië, voor zoover betreft de berekening van den diensttijd.

Posterijen. *Publicatieblad* n°. 2, tot wijziging van art. 3 van het besluit van 23/26 Januari 1892, houdende vaststelling van de porten en verdere voorwaarden van verzending in het binnenlandsch postverkeer der kolonie Curaçao (*Publicatieblad* 1892, n° 4).

Publicatieblad n°. 9, waarbij wordt afgekondigd het Koninklijk besluit van 25 Januari 1904, houdende nadere wijziging en aanvulling van dat van 10 Januari 1894, n°. 12 (*Gouvernementsblad* n°. 5, *Publicatieblad* n°. 8), betreffende de verzending van pakketten in het buitenlandsch postverkeer der Nederlandsche koloniën in West-Indië.

Publicatieblad n°. 13, houdende wijziging en aanvulling van het besluit van 12/17 April 1894 (*Publicatieblad* n°. 10), houdende bepalingen betreffende de verzending van pakketten in het buitenlandsch postverkeer der kolonie Curaçao.

Publicatieblad n°. 14, houdende bepaling van het tijdstip der inwerkingtreding van het Koninklijk besluit van 25 Januari 1904, n°. 56) (*Publicatieblad* n°. 9) houdende nadere wijziging en aanvulling van dat van 10 Januari 1894, n°. 12 (*Publicatieblad* n°. 8) betreffende de verzending van pakketten in het buitenlandsch postverkeer der Nederlandsche kolonien in West-Indië.

Publicatieblad n°. 17, waarbij wordt afgekondigd het Koninklijk besluit van 18 Maart 1904, tot wijziging van dat van 6 December 1898, n°. 74, waarbij de porten der brieven en verdere stukken, die rechtstreeks over zee tusschen het Rijk en zijne koloniën en bezittingen in Oost- en West-Indië worden gewisseld, geregeld zijn.

Publicatieblad n°. 18, houdende bepaling van het tijdstip der inwerkingtreding van het Koninklijk besluit van 18 Maart 1904, n°.50.

Publicatieblad n°. 19, houdende bepalingen, betreffende de verzending van brieven van militairen beneden den rang van officier met de zeepost.

Publicatieblad n°. 25, ter uitvoering van art. 14 van de verordening van 31 December 1889/10 April 1890 (*Publicatieblad* n°. 6).

Publicatieblad n°. 34, ter uitvoering van art. 14 van de verordening van 31 December/10 April 1890 (*Publicatieblad* n°. 6).

Publicatieblad n°. 46, houdende wijziging van het besluit van 1 December 1903 (*Publicatieblad* n°. 51), tot wijziging en aanvulling van het besluit van 7 Maart 1895 (*Publicatieblad* n°. 3) (Postwissel).

Publicatieblad n°. 48, tot aanvulling van het besluit van 6 Juli 1892 (*Publicatieblad* 1892, n°. 23), houdende bepalingen omtrent de postzegels, briefkaarten en andere formulieren der kolonie Curaçao (gezegelde briefomslagen).

Postspaarbank. *Publicatieblad* n°. 43, tot het oprichten van eene postspaarbank in de kolonie Curaçao.

Publicatieblad n°. 44, tot aanvulling en wijziging van de door den Kolonialen Raad goedgekeurde en door den Gouverneur vastgestelde verordening „tot het oprichten van eene postspaarbank in de kolonie Curaçao".

Publicatieblad n°. 45, tot uitvoering van de verordening van 9 April/27 October 1904 (*Publicatieblad* 1904 n°. 43), tot oprichting van eene koloniale postspaarbank in de kolonie Curaçao, zooals zij gewijzigd is bij verordening van 22 Juli/27 October 1904 (*Publicatieblad* 1904, n°. 44).

Proclamatie. *Publicatieblad* n°s. 23 en 51, proclameerende de opdracht van het dagelijksch beleid van zaken aan den waarnemenden ondervoorzitter van den Raad van Bestuur.

Publicatieblad n°s. 24 en 52, proclameerende de overname van het dagelijksch beleid van zaken door den Gouverneur.

Publicatieblad n°. 27, proclameerende de tijdelijke overgave van het bestuur over de kolonie door den Gouverneur jhr. J. O. de Jong van Beek en Donk aan den waarnemenden Gouverneur C. Statius Muller.

Publicatieblad n°. 28, proclameerende de aanvaarding van het bestuur over de kolonie Curaçao door den waarnemenden Gouverneur C. Statius Muller.

Publicatieblad n°. 42, proclameerende de overname van het bestuur over de kolonie Curaçao door den Gouverneur.

Rechterlijke macht. *Publicatieblad* n°. 31, tot wijziging van het reglement op de inrichting en de samenstelling van de rechterlijke macht.

Publicatieblad n°. 32, houdende wijziging van het besluit, waarbij wordt vastgesteld een reglement van orde van den inwendigen dienst bij de rechterlijke collegies en kantongerechten in de kolonie Curaçao (*Publicatieblad* 1868, n°. 19).

Publicatieblad n°. 33, houdende wijziging van het besluit, houdende vaststelling van het costuum der rechterlijke ambtenaren (*Publicatieblad* 1869, n°. 2).

Regeeringsreglement. *Publicatieblad* n°. 3, waarbij wordt afgekondigd de wet van 31 December 1903 *Staatsblad* n°. 362), tot wijziging van het reglement op het beleid der regeering in de kolonie Curaçao.

Strafinrichting. *Publicatieblad* n°. 15, tot wijziging der verordening van 17 April/22 October 1872, houdende herziening der bepalingen omtrent de strafinrichtingen voor dwangarbeid, den dwangarbeid aan openbare werken, de inrichting en het inwendig bestuur de gevangenissen, de tucht der veroordeelden en de bestemming van de opbrengst van hunnen arbeid. (*Publicatieblad* 1872, n°. 23).

Suikerbelasting. *Publicatieblad* n°. 22, tot wijziging van het intitulé en de considerans van het besluit van 14/15 December 1903 (*Publicatieblad* n°. 52).

Tapperij. *Publicatieblad* n°. 20, tot wijziging van de verordening van 3/10 Juli 1901, tot het verkrijgen en uitoefenen van de bevoegdheid tot houden van eene tapperij, een koffiehuis, een logement, eene societeit, een bierhuis, ijshuis of restaurant en tot het verkoopen en uitslaan van gedistilleerd (*Publicatieblad* 1901 n°. 23), zooals gewijzigd bij de verordening van 20 Februari/16 April 1902 (*Publicatieblad* 1902 n°. 16).

Tarief. *Publicatieblad* n°. 53 tot en met 58, houdende vaststelling van de tarieven, ter berekening van de in-, uit- of doorvoerrechten op de verschillende eilanden der kolonie.

Uitlevering. *Publicatieblad* n°. 29, bepalende de opneming in het *Publicatieblad* van het op 18 Januari 1904 tusschen Nederland en de Vereenigde Staten van Amerika, gesloten verdrag tot uitbreiding van het voor de wederzijdsche Moederlanden geldende uitleveringsverdrag van 2 Juni 1887 (*Nederlandsch Staatsblad* 1889, n°. 74) op de Nederlandsche en de insulaire bezittingen der Vereenigde Staten.

Publicatieblad n°. 41, bepalende de opneming in het *Publicatieblad* van de op 2 Juni 1887 te Washington tusschen Nederland en de Vereenigde Staten van Amerika gesloten overeenkomst, tot regeling der wederkeerige uitlevering van misdadigers, welke overeenkomst uitgebreid is tot de wederzijdsche koloniën bij het op 18 Januari 1904 tusschen bovengenoemde landen gesloten verdrag (*Publicatieblad* 1904, n°. 29).

Wapenen. *Publicatieblad* n°s. 35, 37, 39 en 50, houdende schorsing van het Koninklijk besluit van 27 Februari 1871 n°. 1.

Zegels. *Publicatieblad* n°. 21, waarbij de ambtenaren worden aangewezen, die op de eilanden Bonaire, Aruba, St. Martin N. G., St. Eustatius en Saba belast zijn met den verkoop van zegels.

§ 2. RECHTERLIJKE MACHT EN RECHTSPRAAK.

Het aantal door de verschillende rechterlijke colleges en kantongerechten in 1904 behandelde zaken en genomen beschikkingen was als volgt:

	Burgerlijke zaken.	Strafzaken.	Beschikkingen.
Curaçao, hof van justitie	39	86	130
„ kantongerecht	39	211	6
Bonaire, „	0	47	1
Aruba, „	14	42	2
St. Martin, raad van justitie . . .	2	2	6
„ kantongerecht	6	4	2
St. Eustatius, raad van justitie . .	1	1	2
„ kantongerecht . . .	2	8	10
Saba „ . . .	—	1	—

Mr. R. M. Ribbius, president van het hof van justitie, vroeg en verkreeg eervol ontslag en werd vervangen door Mr. Ph. F. de Haseth Evertsz, oudste van het hof. Mr. A. S. Wolff kwam als nieuw lid uit Nederland over.

Op 1 April 1905 traden vier verordeningen in werking, wier voornaamste inhoud was, dat verscheidene bevoegdheden van het hof overgebracht werden naar het kantongerecht, dat het hof en de raden van justitie in het vervolg in strafzaken bij de behandeling ter terechtzitting met drie leden zullen vonnissen, terwijl aan de raden van justitie de rechtsmacht in burgerlijke zaken ontnomen is.

Voor de verdere werkzaamheden van het hof en de raden van justitie op Curaçao, St. Martin en St. Eustatius en van de kantongerechten op de verschillende eilanden wordt verwezen naar bijlage **D.**

§ 3. POLITIE.

De brigade marechaussee bestond op ultimo December 1904 uit een commandant, 4 brigadiers, 15 marechaussees der eerste en 33 der 2de klasse, benevens 47 veldwachters.

Het rapport van de bij Koninklijk besluit van 28 Februari 1903, n°. 17, ingestelde commissie om advies uit te brengen over de vraag of het wenschelijk en mogelijk is verandering te brengen in de bestaande militaire toestanden in de West-Indische koloniën, is bij den gouverneur in behandeling.

§ 4. GEVANGENISWEZEN.

Het getal gedetineerden in de gevangenissen onder en achter het raadhuis op Curaçao bedroeg:

	Mannen.	Vrouwen.	Totaal.
Op 1 Januari 1904. . . .	56	5	61
Opgenomen in 1904 . . .	131	67	198
Samen . .	187	72	259
In den loop van 1904 werden ontslagen of overleden. .	143	69	212
Zoodat het getal gedetineerden op ultimo December 1904 bedroeg. . . .	44	3	47

of 14 minder dan op het einde van het vorig jaar.

Twee mannelijke gevangenen maakten gebruik van het lokaal tot afzonderlijke afsluiting (pistole).

De cellen, keuken en verdere vertrekken, benevens de daarin aanwezige meubelen, bevinden zich in goeden staat.

De functiën van voorzitter der commissie van administratie over de gevangenissen bleven tot in Augustus, toen zij weder door den procureur-generaal, van verlof uit Nederland teruggekeerd, werden opgevat, aan den waarnemenden procureur-generaal opgedragen.

Wegens de afwezigheid met verlof van den heer M. J. Selhorst, onder-voorzitter dezer commissie, werd de heer mr. Ph. F. de Haseth Evertsz, lid der commissie, belast met de functiën van onder-voorzitter en de heer J. A. Snijders, eerste-luitenant der artillerie, aangewezen als tijdelijk lid.

Zooals in het vorig verslag reeds werd vermeld, is besloten om de levering der voedingsmiddelen voor de gevangenen gedurende één jaar als proef te doen geschieden door middel van inschrijvingen, welke wijze van levering spoedig bleek aanmerkelijk voordeeliger voor de koloniale kas te zijn zonder nadeel voor de gevangenen, wat ten deele ook moet worden toegeschreven aan de bijzondere accuratesse van den cipier.

Op ultimo December 1903 waren onder behandeling zes lijders, terwijl in den loop van het jaar 1904 zich 213 nieuwe ziektegevallen voordeden. 17 lijders werden naar het St. Elisabeth-gasthuis geëvacueerd, zoodat in dat gesticht gedurende 1904 uit de gevangenissen 20 lijders werden behandeld, waarvan 15 herstelden en 3 overleden (2 aan scorbutische kwaadsappigheid en 1 aan febris typhoidea) en 2 onder behandeling bleven.

De in de gevangenis behandelde zieken herstelden of werden wegens expiratie van straftijd ontslagen.

Wegens het groot aantal ziektegevallen gedurende de droge en heete maanden van het jaar werd op voorstel van den behandelenden geneesheer als sanitaire maatregel aan de gevangenen gedurende eenige uren van den dag het verblijf op de binnenplaatsen toegestaan.

Een staat der ziektegevallen wordt aangetroffen in bijlage E. In de ziekenkamer onder het raadhuis werden 21 mannen verpleegd.

Regelmatig werden door de Roomsch-Katholieke geestelijkheid

de godsdienstige belangen van de tot hare gemeente behoorende gevangenen behartigd.

Evenals het vorige jaar bleven de Protestantsche gevangenen gedurende 1904 wederom zonder godsdienstigen bijstand wegens afwezigheid der twee predikanten.

Het schoonmaken der straten en pleinen van een gedeelte der stad geschiedde evenals vroeger door de dwangarbeiders en door de in het openbaar te werk gestelde gevangenen.

De gevangenen werden in de gevangenis beziggehouden met het bikken van steenen, welke aan het departement van openbare werken werden afgeleverd, het maken van kleedingstukken, als japonnen, broeken en kielen, het opduiken van steenen, het opscheppen van zand en het herstellen van schoenen.

De vergrijpen tegen de tucht waren in 1904 meer dan het jaar te voren. Het aantal door den voorzitter der commissie opgelegde disciplinaire straffen in 1903 was 18, terwijl het aantal in 1904 34 bedroeg (32 mannen en 2 vrouwen).

Ter gelegenheid van den verjaardag van Hare Majesteit de Koningin werd bij gouvernementsbeschikking afslag van straf verleend aan 4 gedetineerden voor een jaar, aan 2 gedetineerden voor 6 maanden en aan een gedetineerde voor 3 maanden.

De localiteiten in de gevangenis in Willemstad verkeeren in goeden staat.

In den loop van het jaar 1904 werden in deze gevangenis opgenomen 350 personen (307 mannen en 43 vrouwen), wegens desertie uit de scheepsmacht en wegens ongeregeldheden, en 79 personen (42 mannen en 37 vrouwen) wegens wanbetaling van boeten en kosten, of in het geheel 429 personen (349 mannen en 80 vrouwen).

In den volgenden staat worden opgaven gevonden omtrent de gevangenen op de andere eilanden der kolonie.

	Aanwezig op 31 December 1904		In 1904 opgenomen		In 1904 ontslagen		Aanwezig op 31 December 1904	
	mannen.	vrouwen.	mannen.	vrouwen.	mannen.	vrouwen.	mannen.	vrouwen.
Bonaire	3	1	29	"	32	"	"	1
Aruba	"	"	18	5	18	5	"	"
St. Martin	"	"	3	7	1	6	2	1
St. Eustatius	"	"	3	3	3	2	"	1
Saba *)	"	"	"	"	"	"	"	"

*) Behalve voor het opnemen van een paar arrestanten werd van de cellen geen gebruik gemaakt. Voor zooveel doenlijk zullen ten aanzien van het gevangeniswezen in volgende verslagen, ten einde tegemoet te komen aan den wensch geuit in het Voorloopig Verslag van de Tweede Kamer betreffende de Curaçaosche begrooting van 1905, opgaven worden gedaan omtrent de sterfte, den leeftijd, de recidive en het aantal ontvluchtingen. 1)

1) Aan het slot van dit hoofdstuk ontbreekt de in het vorige verslag voorkomende § 5, instellingen met het rechtswezen in verband. Hieromtrent is den gouverneur om opheldering gevraagd.

F.

EEREDIENST.

§ 1. PROTESTANTSCHE GEMEENTEN.

Volgens ontvangen opgaven aangaande plaats gehad hebbende kerkelijke plechtigheden en het kerkelijk onderwijs bij de protestantsche gemeenten op de verschillende eilanden, werden op Curaçao, Bonaire, Aruba, St. Martin, St. Eustatius en Saba respectievelijk 27, 0, 12, 69, 42 en 31 personen gedoopt en 2, 0, 4, 10, 3 en 4 huwelijken ingezegend, terwijl op de vier laatstgenoemde eilanden 41, 377, 190 en 84 kinderen de zondagschool bezochten en op Curaçao slechts 8 kinderen, waarvan een tot lidmaat werd aangenomen, van het godsdienstonderwijs gebruik maakten, welke geringe deelname toe te schrijven is aan het niet aanwezig zijn op het eiland van een evangeliedienaar.

De kerkelijke inkomsten en uitgaven op Curaçao bedroegen f 3918 en f 3787, zoodat eene zuivere winst van f 130 op kapitaal, groot f 52 168 is overgebracht.

Aan de kerkekas is sedert 1°. Januari 1904 een inkomst van f 500 's jaars door het koloniale Gouvernement toegezegd, wegens „vergoeding aan de Gemeente voor het gebruik van de haar toekomende regenbak, klok en kelder". Voor dien tijd werden de kosten van onderhoud van het kerkgebouw door de koloniale kas gedragen bij wijze van vergoeding voor het vrije gebruik van gemelde zaken.

Was de toestand der gemeente op Curaçao in 1903, wat betreft de geestelijke zorg, verlaten en treurig te noemen, in 1904 kwam daarin geen verbetering: de gemeente bleef gedurende het volle jaar zonder voorganger door afwezigheid met verlof van de beide predikanten. Aan ds. van der Hoeven werd met ingang van 1 October 1904 en aan ds. van den Brink met ingang van 1 Januari 1905 op verzoek eervol ontslag verleend onder toekenning van pensioen. Onmiddellijk na elke pensioneering zijn pogingen aangewend om in de ontstane vacature zoo spoedig mogelijk te voorzien; tot nu toe echter te vergeefs.

De heer W. van den Brink, leeraar bij de Protestantsche Gemeente van Aruba, bleef met de tijdelijke waarneming van den dienst op Curaçao belast en deed evenals het jaar te voren dienstreizen naar dat eiland.

De heer J. J. Muis, leeraar bij de Protestantsche Gemeente op Bonaire, die gedurende eenige maanden wegens ziekte met verlof op Curaçao was, trad meermalen als spreker in het kerkgebouw op.

De ontvangsten en uitgaven van het weezenfonds op Curaçao hebben f 3320 en f 1680 bedragen, waardoor het kapitaal met f 1640 is vermeerderd en gebracht op f 31 076.

De gewone jaarlijksche som van f 1500 voor „alimentatie van weezen" werd van het Gouvernement ontvangen; terwijl in het begin des jaars nog f 812 van ds. H. van den Brink binnenkwam als saldo van de door zijn wel eerwaarde in Nederland gehouden collecte voor het op te richten weeshuis.

Het weeshuis kan ook dit jaar uit gebrek aan de noodige middelen niet worden gesticht.

Aan vaste bedeelden en andere behoeftige leden der Gemeente werd een bedrag van f 2175 uitgegeven.

Na den 12den Juni 1904 zijn er op Bonaire geen godsdienstoefeningen meer gehouden wegens afwezigheid met verlof van den leeraar.

Op St. Martin en St. Eustatius werd de dienst verricht door de op die eilanden geplaatste Methodistenzendelingen en op Saba door den Anglikaanschen geestelijke.

---

§ 2. ROOMSCH-KATHOLIEKE GEMEENTE.

Bij deze Gemeente werden op Curaçao, Bonaire, Aruba, St. Martin, St. Eustatius en Saba respectievelijk 876, 169, 320, 48, 26 en 24 kinderen gedoopt en 145, 26, 58, 2, 1 en 0 huwelijken ingezegend, terwijl 3256, 620, 807, 256, 76 en 120 kinderen de scholen der gemeente bezochten.

De geestelijke bediening in de geheele kolonie wordt waargenomen door 35 geestelijken, van wie een geestelijke van den eersten rang, achttien geestelijken van den tweeden rang en een geestelijke als directeur van het krankzinnigengesticht, worden bezoldigd. In den loop van het jaar stierf een geestelijke en vertrokken 3; in hunne plaats kwamen 6 priesters uit Nederland.

Aan het onderwijs op de Roomsch-Katholieke bijzondere scholen waren in het geheel werkzaam op Curaçao in het stadsdistrict 31 zusters van liefdadigheid en 19 fraters; op Welgelegen in het pensionaat 22 en in de buitendistricten 13 zusters; op Bonaire 5; op Aruba 6; op St. Martin 8 en op St. Eustatius 2 zusters; overigens 22 niet-religieusen, die als kweekelingen op de verschillende plaatsen behulpzaam waren.

In het stadsdistrict werd een cursus geopend tot opleiding van onderwijzeressen, vooral met het oog op de zusters, die op de verschillende armenscholen op de eilanden en in de buitendistricten reeds vele jaren werkzaam zijn. Het resultaat is echter niet gunstig geweest.

Het internaat op het „Colegio San Thomas" werd opgeheven.

Het aantal weezen in de weesinrichting voor jongens te Santa Rosa vermeerderde dit jaar met 3 jongens, zoodat het getal steeg tot 29 jongens. Dat voor meisjes te Weltevreden vermeerderde met 6 weezen, terwijl 4 het gesticht verlieten en een aan asthma overleed.

---

§ 3. ISRAELIETISCHE GEMEENTE.

De Portugeesch-Israëlietische gemeente bezat op ultimo December 1904 een kapitaal van f 76 230.

De armen en weezen werden bedeeld met f 4395.

Ten behoeve van de weezen dier Gemeente werd in 1904 het gewone jaarlijksche subsidie van f 500 uit de koloniale kas verstrekt.

De Hervormd-Israëlietische Gemeente bestond op ultimo December 1904 uit 360 leden.

Het armenfonds bedroeg f 5926, terwijl de inkomsten der Gemeente f 4662, en de uitgaven f 4690 beliepen.

G.

INSTELLINGEN VAN LIEFDADIGHEID.

Krankzinnigengesticht. Op 1 Januari 1904 waren aanwezig 102 patienten. 1) In den loop van het jaar werden er 37 personen opgenomen en 26 als hersteld ontslagen, terwijl er 13 overleden zijn, zoodat op 1 Januari 1905 aanwezig waren 100 patienten, te weten 55 mannen en 45 vrouwen.

De uitgaven beliepen f 17 917 (f 17 672 aan verpleging, f 209 aan geneesmiddelen en f 35 voor het drukken van registers) tegen f 18 387 in 1903.

Verscheidene malen werd ook dit jaar het gebrek aan ruimte sterk gevoeld, zoodat tweemaal op de driemaandelijksche vergadering den procureur-generaal verzocht moest worden den geneesheeren te willen medeelen, dat in de eerstvolgende weken slechts bij hooge noodzakelijkheid een lijder zou kunnen worden opgenomen.

Door ondoelmatigheid der gebouwen kon volkomen afscheiding der verschillende lijders, volgens soort en hevigheid der kwaal, vooralsnog niet plaats hebben.

Veel werd er echter dit jaar verbeterd door het bijbouwen van eenige kamertjes voor „onrustige mannen", waardoor een toestand is verkregen, welke op het oogenblik voldoende moet worden geacht. Nog eenige verbetering hadden er plaats, wat evenwel niet wegneemt dat vergrooting en betere verdeeling der inrichting zeer noodzakelijk blijft. Plannen om daartoe te geraken zijn dan ook in overweging en een krediet zal aangevraagd worden op de ontwerp-begrooting voor 1906.

Gedurende den loop van het jaar werd er, op verlangen van den geneesheer, voor de mannelijke verpleegden meer werk gezocht in de open lucht en allen zooveel mogelijk beziggehouden.

Leprozengestichten. De volgende opgaven zijn omtrent deze gestichten ingekomen:

	Aanwezig op ult. December 1903.	Bijgekomen in 1904.	Uitgegaan in 1904.	Overleden.	Aanwezig op ult. December 1904.
Curaçao	12	5	1 *a*)	„	16
St. Eustatius	13	„	„	1	12 *b*)

a) Na geneeskundig onderzoek gebleken niet door de ziekte aangetast.

b) Hiervan zijn 6 lepreus, hebben 2 syphylis, 2 elephantiasis en 1 tering, terwijl 1 niet kan werken.

De uitgaven voor die gestichten bedroegen: op Curaçao f 3143 en op St. Eustatius f 1629, tegen f 3413 en f 1600 in 1903.

De proeven met tua-tua werden op Curaçao voortgezet, maar evenals verleden jaar zonder eenig gevolg.

1) In het vorige verslag staat abusievelijk 103.

De verpleging geschiedde vol toewijding.

Doordat 11 vrouwen, waaronder 4 eerste-klasse patienten, verpleegd moesten worden, bood het gesticht geen voldoende ruimte meer en is men er toe moeten overgaan een afzonderlijk gebouwtje op te trekken voor eerste-klasse patienten.

Burger- of St. Elisabeth's gasthuis. In deze inrichting werden door de daar werkzaam zijnde zusters van liefdadigheid in den loop van het jaar 500 zieken opgenomen, die, gevoegd bij de 138 2) zieken en gebrekkigen, op 1 Januari aanwezig, 638 maken. Van deze stierven er 142 en herstelden er 366, zoodat op 1 Januari 1905 nog 130 ter verpleging overbleven.

Spaar- en beleenbank. De balans over het 54ste huishoudelijk jaar (1 Juli 1903—1 Juli 1904) sloot met een eindcijfer van f 583 330.

De kosten van administratie en kleine benoodigdheden beliepen f 8137.

De panden in de maanden November 1903 en Mei 1904 verkocht, waren aan kapitaal en interest schuldig f 4950 en hebben bij verkoop opgebracht f 7187. Voor de eigenaars blijft over f 2299, terwijl de Bank een verlies leed van f 62.

Gedurende het jaar is het bedrag van f 36 600 op hypotheken uitgezet en f 19 610 aan hoofdsom, benevens f 13 455 aan interest daarop afbetaald; het bedrag op schuldbekentenissen uitgezet was f 11 600, terwijl aan hoofdsom f 9190 en aan interesten f 7166 ontvangen werd.

Het bedrag aan panden uitgezet beliep gedurende het afgeloopen jaar f 73 470, dat aan kapitaal en interesten afbetaald f 76 244.

Het saldo in kas bedroeg op ultimo Juni 1904 f 12 390.

Gedurende den loop van het jaar werden 415 nieuwe spaarbankboekjes uitgegeven.

De stortingen beliepen f 80 735, verdeeld als volgt:

10	stortingen	beneden f	0,50		
5	„	van	0,50		
339	„	„	0,50	tot f	2,50
339	„	„	2,50	„	5,00
624	„	„	5,00	„	10,00
2545	„	„	10,00	„	25,00
301	„	„	25,00	„	50,00
103	„	„	50,00	„	100,00
71	„	„	100,00	„	250,00
24	„	„	250,00	„	500,00
12	„	„	500,00	„	1000,00

te zamen 4373 stortingen, terwijl aan kapitaal en interest werd teruggenomen f 80 233.

Er werd over het jaar een overwinst gemaakt van f 7134, waarvan een bedrag van f 634 op het reservefonds is gebracht, dat f 6397 aanwijst.

Van het kapitaal der instelling, groot f 54 330 werd f 6500 aan dividend uitgekeerd.

2) Volgens het vorig verslag 136.

H.

BURGERLIJKE GENEESKUNDIGE DIENST.

Een extract uit het verslag der bevindingen en handelingen van het geneeskundig toezicht op Curaçao wordt als bijlage F hierbij toegevoegd.

I.

ONDERWIJS.

Ten opzichte van verscheidene scholen in de kolonie kan eenige vooruitgang worden medegedeeld, ook wat aangaat het gebruik maken van de Nederlandsche taal bij het aldaar gegeven onderwijs. Over het algemeen kan niet dan met lof van de toewijding van het personeel gewaagd worden. In de verhouding tusschen de getalsterkte van het gediplomeerde en niet-gediplomeerde personeel kwam, ofschoon eenige verbetering valt te vermelden, nog niet veel verandering.

Voor het verslag der schoolcommissie op het eiland Curaçao wordt verwezen naar bijlage G.

Het aantal schoolgaande kinderen, behalve die in de weeshuizen, bedroeg bij het einde van 1904 op Curaçao 3745, nl. 1884 jongens en 1816 meisjes, 1) en op de overige eilanden te zamen 2766, verdeeld als volgt:

op Bonaire, op de landschool 121 en op de scholen van de zusters van liefdadigheid 580;

op Aruba, op de landschool 112, op de scholen van de zusters van liefdadigheid te Oranjestad, Noord en Sta-Cruz respectievelijk 238, 337 en 302 en op de school van de Protestantsche Gemeente te Pietra-Plat 21;

op St. Martin, op de landschool ter hoofdplaats 85 en op die in de buitenbezittingen Klein-Baai, Kool-Baai en Prinsenkwartier respectievelijk 134, 80 en 84; op de niet-betalende scholen van de zusters van liefdadigheid 240, op de betalende school dier zusters 14 en op de school der Methodisten 80;

op St. Eustatius, op de landschool 84 en op de school der zusters van liefdadigheid 76;

op Saba, op de gesubsidieerde school te Bottom 19, het aantal ingeschreven scholieren bedroeg wel 19, doch aangezien de dagelijksche opkomst niet meer bedroeg dan 1 of 2, werd het verleende subsidie in het begin van 1905 ingetrokken en heeft deze school opgehouden te bestaan; op de Roomsch-Katholieke scholen te Bottom, Windwardside en Hell'sgate respectievelijk 34, 42 en 44, op de Anglikaansche school te Bottom 32, op de scholen van de Christian Missian te Bottom en te St. Johns respectievelijk 50 en 60 en op 2 particuliere scholen te Windwardside 24 en 12.

Aan 2 dames werd de akte voor fraaie handwerken uitgereikt, terwijl door 2 dames met goeden uitslag het examen ter verkrijging van de hulponderwijzeresakte werd afgelegd. Aan 2 dames, die zich aangemeld hadden om het examen ter verkrijging der akte voor de nuttige handwerken af te leggen, werd die akte geweigerd en een, die had deelgenomen aan het examen tot verkrijging der hulponderwijzeresakte, werd afgewezen.

Gedurende dit jaar vertrokken een onderwijzer, werkzaam op de Hendrikschool en het hoofd dier school met verlof naar Nederland. De vakonderwijzer, die zich naar Spanje had begeven en waarvan in het vorige verslag sprake was, vroeg en verkreeg eervol ontslag uit den dienst, terwijl degene, die reeds onderwijs in de Spaansche taal gaf, bij continuatie daarmede werd belast.

Een onderwijzer keerde uit Nederland terug en werd op de Hendrikschool geplaatst, aan het hoofd waarvan hij kwam te staan, na vertrek van het hoofd; terwijl het hoofd der school op Aruba als tijdelijk onderwijzer aan de Hendrikschool werd verbonden en op Aruba vervangen werd door den aan de school op Aruba verbonden onderwijzer.

Het hoofd van de Wilhelminaschool ging met verlof naar Nederland, en werd als zoodanig vervangen door eene onderwijzeres dierzelfde school, terwijl een vakonderwijzeres in de nuttige handwerken aan die inrichting werd aangesteld.

Aan den wensch, uitgedrukt in het Voorloopig Verslag van de Tweede Kamer betreffende de Curaçaosche begrooting voor 1905, om opgaven omtrent schoolverzuim en aantal leerplichtige kinderen, zal in volgende verslagen zooveel doenlijk worden te gemoet gekomen.

1) Het totaal van de hierbedoelde schoolgaande kinderen, 1884 + 1816 is 3700 en niet 3745. De staat van schoolgaande kinderen op het eiland Curaçao gevoegd bij bijlage M geeft hieromtrent geene opheldering. Aan den Gouverneur zijn inlichtingen gevraagd.

J.

LANDSGEBOUWEN EN OPENBARE WERKEN.

De heer M. C. Fauel, gepensionneerd kapitein der genie van het leger in Nederlandsch-Indië werd, ter vervanging van den met verlof zijnden titularis, als tijdelijk directeur aangesteld.

De voornaamste in den loop van het jaar 1904 verrichte werkzaamheden waren:

Aan de gebouwen in het fort Amsterdam, de kazernen, de militaire gebouwen en de gouvernementsgebouwen werden de noodige herstellingen aangebracht en had het gewone onderhoud plaats. Bovendien werden eenige verbeteringen gebracht in het krankzinnigengesticht, het postkantoor verbouwd, de brug naar het Riffort geheel hersteld en een regenbak bij 's lands hospitaal gebouwd.

Aan de overzijde, in de Willemstad en op Scharloo had het gewone onderhoud en verbetering der straten plaats, terwijl ook aan de kaden de noodige herstellingen plaats hadden.

Met de baggermachine werd de havenmond uitgediept, van de uitgebaggerde specie, 2241 M³. werd 153 M³. voor de reparatie der straten op Pietermaai gebruikt.

Met den beugel werd in het Rifwater, langs de kade aan de overzijde en in het Waaigat gewerkt.

Behalve het gewone onderhoud aan de baggermachine werd ten dienste van het baggerwerk een vlot aangekocht.

Het seinhuisje Jac Evertsz en de seintoestellen Midden Divisie werden hersteld.

Het gewone onderhoud der wegen in de buitendistricten had plaats, terwijl werd voortgegaan met het afsluiten der terreinen om de putten en een aanvang werd gemaakt met een put op Colonia, bou die Seroe en Willebrordus. In het 2de district op Curaçao zijn op huurgronden ongeveer 15 KM. dam uitgezet en 9 KM. voltooid. In het 3de en 4de district werden op verschillende huurgronden ongeveer 2200 M. dam uitgezet en voltooid en in het 5de district werden op verschillende huurgronden dammen uitgezet, doch de bevolking was op ultimo December nog niet met het opwerpen daarvan begonnen.

Op het gouvernementsterrein bewesten Savone werd aan een steenen dam van pl. m. 56 M. lengte gewerkt.

Verder werden met subsidie van het Gouvernement dammen aangelegd op de plantages Maria Maai, Gasparito, Brievengat (dam is nog niet voltooid), van Engelen, Blaauw, Natal, Klein Marchena, het eigendom van Henriette Daal en di Nortje (dam is nog niet voltooid).

Op de overige eilanden werden de landsgebouwen eveneens zooveel mogelijk hersteld en onderhouden. Bovendien werd op St. Eustatius een gouvernementsput aan den mond van Glasscut uitgediept en bijgemetseld en op Bonaire een aanvang gemaakt met het herstellen van door een zwaren regen weggeslagen dammen en voortgegaan met graven van putten op Rincon.

In 1904 werd op St. Eustatius metselwerk aangebracht ter gedeeltelijke regeling van den waterafvoer bovenlangs (Upper Road), terwijl de muur van het Baaipad eveneens gedeeltelijk werd bijgemetseld.

K.

POSTERIJEN EN TELEGRAPHIE.

Een overzicht van het postverkeer van het eiland Curaçao in vergelijking met de vier voorafgaande jaren wordt gevonden in de bijlagen H en J, en een opgaaf van de inkomsten der posterij op Curaçao en op andere eilanden der kolonie in de drie laatste jaren, in de bijlage K van dit verslag.

Het totaal dier inkomsten beliep in 1904 f 23 820 tegen f 26 661 in 1903.

In 1904 werden op Curaçao gestort ter overmaking door middel van postwissels de volgende bedragen:

Naar het buitenland:

Nederland	f 69 066,26	
België	1 572,15	
Duitschland	10 425,36	
Frankrijk	8 696,50	
Italië	4 564,86	
Nederlandsch-Indië	143,00	
Suriname	1 787,86	
		f 96 255,99

Naar de eilanden der kolonie:

Aruba	f 1 724,53	
Bonaire	3 068,82⁵	
St. Martin (N. G.)	98,22	
St. Eustatius	758,83⁵	
Saba	493,42⁵	
		6 143,83⁵
		f 102 399,82⁵

Op Curaçao werd in 1904 uitbetaald op postwissels, die aldaar ontvangen waren:

Uit het buitenland:

Nederland	f 7 948,69⁵	
België	478,95	
Duitschland	188,35	
Frankrijk	188,35	
Italië	—	
Nederlandsch-Indië	1 314,50	
Suriname	3 320,84	
		f 14 007,62⁵

Uit andere eilanden der kolonie:

Aruba	f 45 495,70	
Bonaire	8 603,43	
St. Martin (N. G.)	8 147,43⁵	
St. Eustatius	2 885,31⁵	
Saba	3 730,84	
		f 68 862,72
		f 82 870,34⁵

Inkomsten van de posterij:

Curaçao:

Frankeerzegels	f 20 488,76
Briefkaarten	520 61⁵
Postwisselformulieren	14,31
Portzegels	1 076,42⁵
Adreskaarten	0,80⁵
Douaneverklaringen	0,62
Postwisseldienst	21,24
Verhuren van loketten	361,50
Ontvangen transitrechten	1 336,48
	f 23 820,75⁵

Aruba	f 1 115,67
Bonaire	686,83⁵
St. Martin (N. G.)	881,85
St. Eustatius	537,82⁵
Saba	1 071,00

De besluiten en verordeningen betreffende de posterijen en de in 1904 opgerichte postspaarbank zijn reeds in hoofdstuk E opgenomen.

Telegraphie. De rekening met de „Compagnie Française des Cables télégraphiques" over 1904 wordt eerst in de maand Mei 1905 vastgesteld. Volgens de gegevens door de Maatschappij verstrekt, die echter nog niet zijn nagegaan, zal het bestuur de Maatschappij over het jaar 1904 met f 9000 moeten subsidieeren.

L.

FINANCIEELE ZAKEN.

§ 1. MUNTWEZEN.

Over dit hoofd valt over het jaar 1904 niets te vermelden.

§ 2. BEGROOTING.

De begrooting voor 1905 werd voorloopig vastgesteld bij de verordening van 9/17 Mei 1904 (*Publicatieblad* n°. 16), en definitief bij de wet van 31 December 1904 (*Staatsblad* n°. 319, *Publicatieblad* n°. 3).

Als bijlage L[1] en L[2] worden overgelegd twee graphische voorstellingen omtrent inkomsten, uitgaven en Rijkssubsidie van de kolonie sedert het jaar 1864.

§ 3. BELASTINGEN.

Een overzicht van de opbrengst der middelen over de laatste drie jaren geeft bijlage L[3].

In hoofdstuk E zijn opgenomen de verordeningen die op het gebied van belastingen zijn tot stand gekomen.

De heer DE JONCHEERE, inspecteur der registratie en domeinen, aan wien — zooals in de Memorie van Antwoord betreffende de Curaçaosche begrooting voor 1905 werd medegedeeld — is opgedragen eene herziening van het belastingstelsel te ontwerpen, is, na hier te lande zijne voorbereidende studiën beëindigd te hebben, op den 6den Mei 1905 naar de kolonie vertrokken, ten einde zich in het belang van de werkzaamheden van de plaatselijke omstandigheden op de hoogte te stellen.

§ 4. DOMEINEN.

In 1904 werden op Curaçao met 59 personen huurovereenkomsten aangegaan, waarbij aan hen 57,9585 H.A. terrein werd afgestaan.

Op Aruba en Bonaire bedroeg het aantal dier personen respectievelijk 214 en 18 en besloegen de afgestane terreinen respectievelijk 359,8557 en 52,9740 H.A.

§ 5. INKOMSTEN VAN ONDERSCHEIDEN AARD.

Onder dit hoofd valt over het jaar 1904 niets te vermelden.

§ 6. GOUVERNEMENTSBANK.

Ten aanzien van den staat van de Bank en van hare verrichtingen, wordt verwezen naar de van de directie ontvangen opgaven, als bijlage M. aan dit Verslag toegevoegd.

§ 7. HYPOTHEKEN EN EIGENDOMSOVERGANGEN.

Gedurende het jaar 1904 werden 107 verschillende akten opgemaakt.

Verdere bijzonderheden worden aangetroffen in den hierbij als bijlage N gevoegden staat.

M.

PERSONEELE VERORDENINGEN OMTRENT ALLE AMBTENAREN.

Onder dit hoofd valt niets te vermelden.

N.

HANDEL EN NIJVERHEID.

§ 1. HYPOTHEEKBANK.

Bij deze inrichting stond op ultimo December 1903 aan hypotheken uit een bedrag van	f 1 752 006
In 1904 werden hypotheken verleend tot een gezamenlijk bedrag van	122 060
	f 1 874 066
Afbetaald werd op hypotheken een bedrag van	191 282
Zoodat op ult. December 1904 bleef uitstaan .	f 1 682 784

Aan interest stond op ult. December 1903 een bedrag van f 105 799; over 1904 bedroeg de interest f 87 959, terwijl in den loop van het jaar f 92 544 aan interest werd afbetaald, zoodat op ult. December 1904 aan interest bleef uitstaan f 101 214.

In het afgeloopen jaar werd een winst gemaakt van f 19 703, waarvan een bedrag van f 5203 naar de rekening van het reservekapitaal werd overgebracht, f 14 000 bestemd werd om als dividend onder de aandeelhouders te worden verdeeld en f 500 als gratificatie aan de beambten werd toegekend.

De 14de uitbetaling van f 11 765, zijnde het 1/15 van het gouvernementskapitaal, had in 1904 plaats. Van de 22 ingekomen aanvragen tot het bekomen van hypotheek werden 19 toegestaan.

In den loop van 1904 werden de effecten van 12 schuldenaren ter invordering van kapitaal en verschuldigde rente krachtens onherroepelijke volmacht in het openbaar verkocht, en werd de instelling, ter vermijding van verlies, door aankoop, eigenaresse van 13 dier alzoo verkochte goederen; daarentegen werd door haar 4 van de aan haar toebehoorende onroerende goederen uit de hand verkocht.

Aan belasting op grondeigendommen over 1904 werd een bedrag van f 815 betaald.

Tegen het in het Voorloopig Verslag van de Tweede Kamer der Staten-Generaal betreffende de Curaçaosche begrooting voor 1905 vermelde denkbeeld om door aankoop van een deel van de plantagegronden de hypotheeklasten der plantagehouders te verlichten, voert de Gouverneur aan, dat de planters geen grond zouden willen missen; den waardevollen grond hebben zij noodig voor hunne cultuur, den minderwaardigen als weidegrond voor het vee. Bij verkoop van een deel van den minderwaardigen grond zou de veestapel moeten worden ingekrompen en het verlies aan opbrengst zou dan wellicht grooter zijn dan het bedrag dat de planter aan interest van hypotheek minder zou betalen.

Evenwel wordt het plan overwogen om gelden uit den bij de Curaçaosche Bank renteloos liggenden kasvoorraad aan plantagehouders ter leen te verstrekken onder eerste hypothecair verband van hunne terreinen, welk denkbeeld instemming heeft gevonden bij het bestuur van de hypotheekbank.

---

§ 2. MIJNWEZEN.

Ook in 1903 had geen uitvoer van phosphorzure kalk van de op Curaçao gelegen plantage „Santa Barbara" plaats.

Eenig vooruitzicht bestaat echter dat de nog op Klein Curaçao aanwezige phosphaten zullen kunnen bewerkt worden.

Reeds vóór 20 jaren werd op de plantage Waterloo op Curaçao een delfstof gevonden, maar pas in 1904 werd er meer werk van gemaakt en het voortbrengsel ter onderzoeking naar Nederland en Amerika gezonden, uit welke onderzoekingen zou gebleken zijn, dat men hier met een mijn van ozokeriet te doen heeft. Ook het gouvernement van Curaçao heeft het voortbrengsel laten onderzoeken, welk onderzoek nog niet is afgeloopen; bij een voorloopig ingesteld onderzoek echter kwam men tot de slotsom, dat men hier *niet* met een ozokerietmijn te doen heeft.

Van Aruba werden in 1904 met 37 schepen 36 810 M³. phosphorzure kalk uitgevoerd, terwijl aan uitvoerrecht f 6607 en aan scheeps-tongelden f 5593 in de koloniale kas werd gestort.

Gedurende het jaar 1904 werden de werkzaamheden aan de goudmijnen, evenals in 1903, op een groote schaal voortgezet en zijn alle machinerieën op Balashi gereed en in werking gebracht.

In de maanden November en December werd op die plaats

met 20 stampers gewerkt. Volgens ingewonnen inlichtingen van den directeur van de „Aruba Gold Concession Ltd", worden zeer goede resultaten van deze maatschappij verwacht. Bij gouvernementsbeschikking, dd. 17 December 1904, n°. 966. werd haar vergund haar kapitaal, nu berekend op f 1440 000, te vermeerderen met f 1 560 000 en aldus te brengen op f 3 000 000, ten einde haar in staat te stellen om hare werkzaamheden uit te breiden.

Gedurende het jaar 1904 werd door haar 98 284 KG. goud ter waarde van f 133 318 uitgevoerd.

Aan de mangaanmijn van de plantage Experiment op St. Martin is in 1904 niet gewerkt, maar zoodra de verwacht wordende springmiddelen zullen zijn ontvangen, zal met de verdere exploratie worden begonnen.

Hoewel de zwavelmijn op Saba in 1904 niet werd bewerkt, schijnt toch daartoe eene poging te zijn gedaan en is de hoop eenigszins verlevendigd, dat zulks in 1905 zal kunnen geschieden. Tegen het einde van 1904 en in Januari 1905 namelijk kwam iemand, die eene overeenkomst met den mijneigenaar had aangegaan, op Saba aan, deed daar eenige onderzoekingen en verklaarde zich zeer tevreden met de verkregen resultaten; hij moest echter nog eenige voorbereidende studies maken voor dat een aanvang met het werk nader zou kunnen worden overwogen.

§ 3. STEENBAKKERIJ.

De werkzaamheden aan de steenbakkerij op Bonaire werden in 1904 niet hervat. Van de in voorraad zijnde 48 000 klinkers werden in dit jaar 5000 verkocht, tegen 10 000 in 1903, 5000 in 1902 en 700 in 1901. Op Curaçao en op St. Martin werd eenig aardwerk vervaardigd, voornamelijk koelkruiken en bloempotten

§ 4. ELECTRISCHE INRICHTING

Het gebruik door het publiek van electrisch licht bleef nog steeds toenemen; hoewel verbetering werd aangebracht kan nog niet gezegd worden, dat het aan alle eischen voldoet.

§ 5. INDUSTRIE VAN WHITES'S ANGOSTURA BITTER.

Deze tak van industrie bleef vooruitgaan.

§ 6. LANDBOUW.

Bijlage O van dit verslag geeft een overzicht van de opbrengsten van de plantages en gronden in de buitendistricten op Curaçao en van het aldaar aanwezige vee en pluimgedierte.

Wat in het vorige jaarverslag is gezegd over de wijze, waarop de gegevens worden verzameld voor dezen staat en voor den in bijlage U vermelden staat van den veestapel der geheele kolonie, blijft ook nu zijne waarde houden.

Zooals reeds in hoofdstuk B van dit verslag is gezegd, viel in 1904 zoowel op Curaçao als op Aruba en Bonaire weinig regen, zoodat niet veel te hopen is voor den maisoogst van 1905. Ook in 1904 mislukte de oogst van maïs, boonen, en pinda's op Aruba bijna geheel, en was ook het resultaat voor Curaçao niet gunstig, terwijl de bevolking op Bonaire, daar in de laatste 3 maanden van 1903 en in het 1ste kwartaal van 1904 voldoende regen gevallen is, zich in een vrij goeden maïsoogst mogen verheugen.

Aan de aloëcultuur werd op laatstgemeld eiland eenige uitbreiding gegeven, ook doordat het gouvernement terreinen nabij Rincon bij wijze van werkverschaffing door de behoeftige bewoners liet schoonmaken en met aloë beplanten.

De dividivi-oogst was op Curaçao en Bonaire in 1904 minder gunstig dan in 1903.

De te verwachten oogst van maïs, met uitzondering o. a. van die op de plantages Patrick, Wacao en Barber, waar de eigenaren de maïssoort „Yellow Branching Douroh" geplant hebben is op bijna al de andere plantages in het vijfde district, ten gevolge van te weinig regen, geheel mislukt, terwijl ook in het 2de, het 3de en 4de district weinig resultaten daarvan te verwachten zijn.

De meteorologische dienst in de kolonie werd geregeld, terwijl eveneens maatregelen werden genomen om een herbarium aan te leggen van de op de verschillende eilanden der kolonie groeiende plantensoorten.

De heer R. H. Rijkens, landbouwkundige, vertrok, na eervol ontslag te hebben bekomen, den 1sten September naar Nederland. Het bleek niet gemakkelijk spoedig een opvolger voor dien heer te vinden.

Het bestuur der landbouw-maatschappij heeft dit jaar gevolg kunnen geven aan zijn plan om een proefveld aan te leggen. Daartoe is een terrein omheind en zijn dammen afgebakend, die weldra zullen worden aangelegd.

Voor de overige werkzaamheden der maatschappij mogen worden verwezen naar haar verslag dat als bijlage Q hieraan is toegevoegd.

Het jaar 1904 was voor den landbouw op St. Martin een ongunstig jaar wegens den geringen regenval. Dit was des te meer te betreuren, daar velen, aangemoedigd door de gunstige uitkomsten, die de heeren D. J. van Romondt en W. E. van Romondt van hunne katoenverzendingen gekregen hadden, katoenvelden op vrij uitgebreide schaal wilden aanleggen en in vele gevallen reeds voorbereid hadden. De voor de katoen gunstige plantmaanden Mei tot Augustus bleven echter droog, daarna werden de omstandigheden gunstiger en werd met planten aangevangen. Op enkele plekken staat de aanplant nog vrij goed en is een gedeelte van den oogst verzekerd, maar de plantjes hebben zich niet genoeg kunnen ontwikkelen; ontmoedigd is men echter niet, maar men koestert het voornemen om den aanplant nog meer uit te breiden.

Eenige landbouwkredieten werden verstrekt met het oog op de cultuur en tevens werd zoomede op dit eiland als op St. Eustatius goed kantoenzaad kosteloos door het gouvernement verstrekt.

Een katoenzuiveraar werd op St. Martin ingevoerd.

Het jaar 1904 kenmerkte zich op St. Eustatius door droogte. In Juli en Augusus voorzag het bestuur in de behoefte aan plantmaïs, zoowel als aan pinda, zoover de voorraad strekte.

Eenige landbouwers planten in September en October katoen bij wijze van proef, waarvoor hun door het gouvernement meestal zaad van St. Kitts is verschaft, terwijl op Bengalen voortgegaan werd met deze cultuur.

De stand van de katoen gaf eerst reden tot groote tevreden-

heid, doch in November en daarna begonnen zich min of meer ongunstige verschijnselen voor te doen, wat evenwel niet tot ontmoediging behoeft te leiden. Ook is de qualiteit van de katoen bij onderzoek gebleken zeer goed te zijn, zoodat met kracht zal worden voortgegaan met het bevorderen van deze cultuur.

Door droogte en gebrek aan water voor begieting en het te oud worden der zaden leverden de groenteteelt en bloemencultuur niet veel op. Stappen worden genomen om de bijenteelt, die reeds met succes werd uitgeoefend, uit te breiden.

Gedurende het jaar 1904 werd met ijver voortgegaan met de ontginning der domeingronden en proefaanplantingen.

De oogst was op Saba in 1904, hoewel lang niet overvloedig, toch nog bevredigend, de minder gunstige weersgesteldheid in aanmerking genomen.

Van katoenteelt op dat eiland is nog geen sprake, de plaatselijke gesteldheid werkt niet mede om proeven met deze cultuur in de hand te werken.

Er werd een proef gedaan met het aanleggen van een groententuin ter aankweeking van Europeesche groenten, welke proef als gelukt kan worden beschouwd, hoewel de hooge kosten belemmerend werkten.

Op St. Martin werd aan een planter op dezelfde voorwaarden als die vermeld in het vorige verslag ter bevordering van den katoenaanplant f 1500 voorgeschoten, en aan een planter op St. Eustatius f 1000, terwijl op laatstgenoemd eiland bovendien aan een planter een voorschot van f 700 werd gegeven ter bevordering van de cultuur van voedergewassen en van katoen.

Het onderzoek, bedoeld in de beantwoording van de Nota van den heer H. VAN KOL (Gedrukte stukken van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, Zitting 1903—1904—85. n°. 25, bladz. 1 sub *d*) is door den Gouverneur voortgezet en heeft bij den landvoogd de overtuiging gevestigd dat het in de tegenwoordige ongunstige omstandigheden niet aan te bevelen is over te gaan tot de ter plaatse sub 1 en 2 genoemde maatregelen, namelijk of verpachting der gouvernements dividivi is aan te bevelen en of het gouvernement de op zijn terrein verzamelde dividivi aan zich tegen zekere betaling zou kunnen doen inleveren. De vrijheid, door de arme bevolking genoten om divi-divipeulen zonder betaling op de gouvernementsgronden te mogen verzamelen heeft, volgens den gouverneur er veel toe bijgedragen om den nood van de bevolking bij herhaalde misoogsten van maïs eenigszins te lenigen. Bij intrekking van dit sedert de afschaffing van de slavernij, misschien nog langer, bestaande gebruik, zouden de kosten van tegemoetkomingen bij misgewas veel meer bedragen dan de inkomsten, terwijl bovendien een uitgebreide bewakingsdienst zou moeten worden in het leven geroepen.

Uitgifte van gouvernementsterreinen, waarop zich dividiviboomen bevinden, wordt, indien zich slechts goede huurders aanmelden, zeer bevorderd.

Naar de gouverneur mededeelt is op St. Eustatius een plan tot het uitzetten van vestigingsplaatsen in voorbereiding.

Omtrent het weiderecht (zie de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag van de Tweede Kamer betreffende de Curaçaosche begrooting voor 1905) kan worden gewezen op de bewering van plantage-eigenaren, dat zij het recht van weide hebben op zekere gouvernementsgronden; zij gronden die aanspraak op de in de koopbrieven van de meeste plantages voorkomende, bij de oorspronkelijke uitgifte van de daaraan behoorende gronden door de West-Indische Compagnie vastgestelde clausule, dat de plantages het recht zouden hebben van schapen- en geitenof in het algemeen van veekoralen. Van dat recht is steeds gebruik gemaakt in dien zin, dat de plantages, in welker koopakte de clausule voorkomt, haar vee op de naburige gouvernementsgronden lieten en nog laten weiden. De gouverneur is van meening dat het gouvernement dit oude gebruik kan toelaten, totdat het eene bepaalde bestemming aan die weidegronden gaat geven, bijv. door verhuur van perceelen voor den kleinen landbouw.

---

§ 7. VLECHTINDUSTRIE.

Mededeelingen omtrent dezen tak van industrie worden gedaan in het verslag van de maatschappij tot bevordering van landbouw, enz., dat als bijlage Q bij dit verslag is gevoegd, en voorts in hoofdstuk B hiervoor.

---

§ 8. VEETEELT.

Het jaar 1904 was voor de veeteelt op Curaçao en Bonaire niet ongunstig, er viel zelfs een kleine verbetering waar te nemen. Het vooruitzicht voor 1905 is echter niet zoo gunstig, ook al weer ten gevolge van de droogte.

Op Aruba echter is de veeteelt, ten gevolge van de droogte, achteruitgegaan.

Op St. Martin was het jaar niet gunstig; wel is geen vermindering te constateeren, maar het vee zag er niet goed uit, terwijl het onderhoud bovendien, wegens de droogte, zeer kostbaar was. Bij het einde van het jaar was de toestand echter weder geheel normaal.

De veehouderij op St. Eustatius, hoewel primitief gedreven, blijft nog altijd winstgevend en zal zich uit kunnen breiden bij eene geregelde stoomvaartverbinding.

Er is een proef genomen om te zien of afzet van vee op Curaçao niet zou kunnen plaats hebben, welke proef echter is mislukt.

Op de Engelsche eilanden evenwel is het vee uit St. Eustatius zeer gewild.

Op Saba valt, vooral wat geiten en varkens betreft, een sterke vermindering waar te nemen.

Een statistiek van den veestapel op de verschillende eilanden wordt als bijlage P hierbijgevoegd, terwijl opgaven omtrent den uitvoer worden aangetroffen in bijlage Q^2.

---

§ 9. VISSCHERIJ.

Zooals ook in het vorige verslag is gezegd, leverde dit bedrijf in 1905 voor de arme bewoners van de benedenwindsche eilanden, vooral van Aruba en Bonaire, een winstgevend middel van bestaan op, hoewel het op zeer primitieve wijze wordt uitgeoefend.

In het begin van 1905 is dr. J. BOEKE, belast met een voorloopig plaatselijk onderzoek ter bevordering van de industrie van zeeproducten der kolonie Curaçao, aldaar aangekomen. Dadelijk werd hem een ervaren visscher als helper toegevoegd, zoodat het onderzoek terstond kon worden aangevangen en met kracht wordt voortgezet.

Op de Bovenwindsche eilanden leverde dit bedrijf slechts een karig middel van bestaan op; hierin zal echter wel verbetering gebracht kunnen worden na bespreking met dr. BOEKE.

---

§ 10. ZOUTPANNEN.

Op Curaçao werd een groote hoeveelheid zout gegaard; uitgevoerd werd er echter betrekkelijk weinig, terwijl op Bonaire de aanvraag zoo groot was, dat niet geheel daaraan kon worden voldaan. De heeren HAGE en THONETT te Amsterdam hebben door een gemachtigde doen nagaan op welke wijze op het aan hen verpachte gouvernementsterrein op Bonaire zoutpannen zouden zijn aan te leggen en te exploiteeren. Tusschen hun gemachtigde en het bestuur is naar aanleiding van een deswege door een deskundige ingesteld onderzoek, over de daarvoor noodige wijzigingen in het pachtcontract onderhandeld.

Op St. Martin was het jaar 1904 een voor de zoutpannen vrij voordeelig jaar, terwijl het jaar 1905 zich voor de zoutindustrie zeer gunstig inzet.

§ 11. SCHEEPSBOUW.

In 1904 werden gebouwd:

Op Curaçao: 3 schoeners, 5 kotters en 1 open boot;

op Bonaire: 3 kottertjes en 14 open booten;

op Aruba: 2 vaartuigen;

op St. Martin werd de schoener, waarvan de bouw in 1903 begonnen was, in de vaart gebracht;

op St. Eustatius worden 2 booten gebouwd en ligt een schoener op stapel.

§ 12. HANDEL EN SCHEEPVAART.

Op het eiland Curaçao verkeert de handel, mede ten gevolge van de daarvoor zeer nadeelige besluiten van de Regeering van Venezuela, waardoor zooveel invoerrecht wordt geheven, dat handel op dat land bijna onmogelijk is geworden, en de toestanden in de omringende republieken, in denzelfden staat van vorige jaren en bestaat in hoofdzaak uit doorvoer en uitvoer van dividivi naar Duitschland en Engeland, zout naar Amerika, Columbia en de Engelsche en andere West-Indische eilanden, strooboeden naar Engeland, Frankrijk en Duitschland, runderhuiden naar Duitschland, Engeland en Amerika, wol naar Antwerpen en een weinig caret naar Duitschland.

Alleen de handel in steenkolen breidt zich met den dag uit, zoodat verscheidene vee- en andere vrachtbooten deze haven aandeden tot het innemen van kolen.

De vroeger bestaan hebbende Kamer van koophandel werd in het begin van 1905 weder opgericht met eene geringe wijziging in de samenstelling.

Op Bonaire heeft zich in het jaar 1904 de handel hoofdzakelijk bepaald tot het aanvoeren van levensmiddelen, droge goederen en sterke dranken en tot den uitvoer van stapelproducten.

De handel en scheepvaart op de kustplaatsen van Venezuela zijn in het jaar 1904 belangrijk verminderd, naar Grenada en Barbados daarentegen werd een vrij groote hoeveelheid geitenmest uitgevoerd.

Van uit Aruba werd handel gedreven met Europa, de Vereenigde Staten van Amerika, Curaçao, Columbia en Venezuela. Naar Barbados werden 3602 vaten meststof uitgevoerd.

In 1904 bleven handel en scheepvaart op St. Martin op ongeveer gelijken voet als in vorige jaren. Zooals echter reeds in § 9 van dit hoofdstuk is aangeteekend, bestaat er zeer gegronde hoop, dat er in 1905 een goede zoutoogst zal zijn, waardoor handel en scheepvaart weder tijdelijk zullen bloeien. De stoombooten van de Quebeclijn deden dat eiland eenige malen aan. De waarde van de ingevoerde goederen was f 103384 en die der stapelproducten, uitgevoerd van de reede van Philipsburg, bedroeg naar tariefwaarde f 4970. Deze eigenaardige verhouding is te verklaren o. a. uit de omstandigheid, dat bijna alles wat op St. Martin verbouwd wordt over het Fransche gedeelte wordt uitgevoerd, ten einde de hooge uitvoerrechten uit te sparen.

St. Eustatius voerde jams, bataten en runderen naar Curaçao en de eilanden St. Thomas en St. Kits. Naar St. Martin werd weinig uitgevoerd, wat in groote mate moet geweten worden aan de minder geschikte communicatie met dit eiland.

De handel op Saba bleef tot den kleinhandel bepaald. Alleen kan een steeds toenemende neiging geconstateerd worden om meer van Curaçao in te voeren en producten daarheen uit te voeren. Deze neiging is het gevolg van de invoering van den binnenlandschen postwisseldienst en zal, naar de gouverneur vermoedt, bij geregelde verbinding zeker sterker worden. Met voldoening kan medegedeeld worden, dat het Gouvernement er eindelijk in geslaagd is, zij het voorloopig slechts voor één proefjaar, een stoomvaartverbinding tusschen de eilanden der kolonie Curaçao in het leven te roepen. Met de agenten op Curaçao der Hamburg-Amerika-lijn is namelijk eene overeenkomst aangegaan, waarbij is bepaald, dat aanvangende 1 Juli 1905, geregeld tusschen het eiland Curaçao en de andere eilanden der kolonie een stoombootje zal varen, welke de Bovenwindsche eilanden eenmaal 's maands en Aruba en Bonaire tweemaal 's maands zal bezoeken.

In 1904 werd de haven van Curaçao blijkens bijlage R door 1367 schepen bezocht, metende te zamen 1660367 M³.

Met die schepen werd in dat jaar 5577 passagiers aangebracht en 5129 vervoerd.

Het aantal vaartuigen, die de andere eilanden aandeden, wordt gevonden in bijlage S, waarin ook de gezamelijke inhoudsmaat van de schepen en de natien, waartoe zij behooren worden aangetroffen.

In de bijlagen T, U en V van dit verslag worden opgaven gevonden van den in-, uit- en doorvoer op Curaçao, terwijl in de bijlage Q² een staat van den uitvoer der geheele kolonie over de drie laatste jaren is opgenomen.

De bijlagen W en X bevatten opgaven betreffende de goederen op St. Martin direct voor consumtie en uit het entrepot voor consumtie ingevoerd.

In volgende verslagen zullen verzamelstaten worden gegeven van den in- en uitvoer, zoowel van het eiland Curaçao als van de andere eilanden.

§ 13. ZEEBRIEVEN.

In 1904 werden op Curaçao 20, op Bonaire 27, op Aruba 4, op St. Martin 2, op St. Eustatius 3 en op Saba 3 zeebrieven afgegeven.

De Minister van Koloniën,

IDENBURG.

VERBETERBLAD.

Aangaande het in de noten bij de hoofdstukken **B**, **E** § 4, **G** en **I** aangeteekende, zijn, nadat dit verslag reeds was afgedrukt, de volgende inlichtingen van den gouverneur ontvangen:

HOOFDSTUK B.

De totale regelval op Saba in 1904 bedroeg 876 m.M., terwijl in dat jaar 102 regendagen waren. Abusievelijk werd het laatste getal opgegeven.

HOOFDSTUK E § 4.

Aan het slot van dit hoofdstuk ontbrak § 5. Instellingen met het rechtswezen in verband, omdat de betrekkelijke opgaven eerst later bij den gouverneur inkwamen. De paragraaf luidt aldus:

Weeskamers. Bij de weeskamers op St. Martin bedroeg het saldo in kas op ultimo December 1903 . . . . f 1 470

Ontvangen in 1904 aan rente		43
Totaal . . .	f	1 513
Commissieloon en schrijfbehoeften.		12
In kas op het einde van het jaar.	f	1 501
Kapitaal op hypotheek uitgezet.		1 228
Totaal bedrag in administratie . . .	f	2 729

Voor de weeskamer op St. Eustatius wordt verwezen naar hetgeen daarover gezegd is in het vorige verslag.

HOOFDSTUK G.

De opgave van het aantal zieken en gebrekkigen in het Burger- of St. Elizabethsgasthuis (138) is gedaan door den apostolischen vicaris te Willemstad.

HOOFDSTUK I.

Het aantal schoolgaande kinderen op Curaçao bedroeg bij het einde van 1904: 1861 meisjes en niet 1816 zooals abusievelijk was vermeld. Het totaal blijft dus 3745.

BIJLAGEN

BEHOORENDE BIJ HET

KOLONIAAL VERSLAG VAN CURAÇAO VAN 1905.

Lit. **A.** Statistiek van de bevolking, de geboorten, de sterfgevallen en de huwelijken in de kolonie Curaçao over de laatste zes jaren.

„ **B.** Opgave van de sterkte der bevolking van de eilanden der kolonie, verdeeld naar de plaatsen van geboorte en de kerkgenootschappen.

„ **C.** Overzicht van de sterkte van de bevolking op de verschillende eilanden (Graphische voorstelling).

„ **D.** Opgaven van zaken welke bij het hof van justitie op Curaçao, de raden van justitie op St. Martin en St. Eustatius en de kantongerechten op de verschillende eilanden zijn behandeld.

„ **E.** Opgave van ziekten die zich hebben voorgedaan onder de gevangenen op Curaçao.

„ **F.** Extract uit het verslag van de bevindingen en handelingen van het geneeskundig toezicht gedurende het jaar 1904.

„ **G.** Verslag betreffende den toestand van het onderwijs op Curaçao gedurende het jaar 1904.

„ **H.** Postverkeer (buitenlandsch) van het eiland Curaçao in 1904.

„ **J.** Postverkeer (binnenlandsch) van het eiland Curaçao in 1904.

„ **K.** Opgave van de inkomsten der posterijen op Curaçao en op andere eilanden in de drie laatste jaren.

„ **L^1.** Graphische voorstellingen omtrent inkomsten, uitgaven en rijks-subsidie van de kolonie.

„ **L^2.** Graphische voorstelling van de subsidie in percenten van de uitgaven.

Lit. **L^3.** Staat, aantoonende de opbrengst van de koloniale middelen over de dienstjaren 1902, 1903 en 1904, voor zoover bekend.

„ **M.** Staat, aantoonende den staat van de gouvernementsbank op ult. December 1904.

„ **N.** Hypotheken en eigendommen.

„ **O.** Overzicht van de opbrengst der landbouwproducten en van den veestapel op de plantages en gronden in de buitendistricten van het eiland Curaçao in 1904.

„ **P.** Staat van den veestapel in de kolonie Curaçao in de zes laatste jaren.

„ **Q^1.** Verslag van de Curaçaosche maatschappij tot bevordering van landbouw, veeteelt, zoutwinning en visscherij over 1904.

„ **Q^2.** Uitvoer van de kolonie Curaçao in 1902, 1903 en 1904

„ **R.** Staat, aantoonende het getal vaartuigen, gedurende 1904 in de haven van Curaçao binnengevallen en hun tonnemaat.

„ **S.** Idem van de andere eilanden.

„ **T.** Staat van den invoer op Curaçao gedurende de drie laatste jaren.

„ **U.** Staat van den uitvoer op Curaçao over de laatste zes maanden van het jaar 1903 en over het jaar 1904.

„ **V.** Staat van den doorvoer op Curaçao in de laatste drie jaren

„ **W.** Staat der direct voor consumtie ingeklaarde goederen op St. Martin N. G.

„ **X.** Opgave van goederen, uit verschillende particuliere entrepots voor consumtie uitgeslagen.

Bijlage A.

STATISTIEK

van de bevolking, de geboorten, de sterfgevallen en de huwelijken in de kolonie Curaçao, over de laatste zes jaren.

	1899.			1900.			1901.		
	M.	V.	Totaal.	M.	V.	Totaal.	M.	V.	Totaal.
Bevolking bij h… einde									
Curaçao	13 285	16 834	30 119	13 390	17 246	30 636	13 306	17 515	30 82…
Bonaire	2 259	2 667	4 926	2 313	2 773	5 086	2 422	2 875	5 29…
Aruba	4 734	4 857	9 591	4 738	4 964	9 702	4 762	5 098	9 86…
St. Martin (Ned. ged.)	1 377	2 108	3 485	1 205	1 969	3 174	1 234	1 977	3 21…
St. Eustatius	529	854	1 383	514	820	1 334	559	820	1 37…
Saba	1 087	1 102	2 189	1 084	1 093	2 177	1 096	1 116	2 21…
	23 271	28 422	51 693	23 244	28 865	52 109	23 384	29 401	52 75…
…boorte…									
Curaçao	486	480	966	483	466	949	511	493	1 00…
Bonaire	96	97	193	103	114	217	104	100	20…
Aruba	163	139	302	160	137	297	116	192	30…
St. Martin (Ned. ged.)	65	68	133	62	50	112	32	50	10…
St. Eustatius	22	28	50	36	22	58	35	29	6…
Saba	31	27	58	28	19	47	36	25	6…
	363	839	1 702	872	808	1 680	854	889	1 74…
Ste… gevall…									
Curaçao	320	375	695	282	393	675	299	299	59…
Bonaire	35	47	82	28	67	95	57	54	11…
Aruba	44	58	102	56	64	120	80	70	15…
St. Martin (Ned. ged.)	31	40	71	34	33	67	28	32	6…
St. Eustatius	10	27	37	20	26	46	17	15	3…
Saba	20	28	48	28	30	58	12	12	2…
	460	575	1 035	448	613	1 061	493	482	97…
Hu… lijken									
Curaçao		85			107			118	
Bonaire		19			28			22	
Aruba		34			57			48	
St. Martin (Ned. ged.)		17			24			38	
St. Eustatius		5			7			3	
Saba		8			12			6	
		168			235			235	

1902.			1903.			1904.		
M.	V.	Totaal.	M.	V.	Totaal.	M.	V.	Totaal.
einde van het jaar.								
13 565	17 786	31 351	13 501	17 870	31 371	13 608	17 899	31 507
2 597	3 140	5 737	2 637	3 203	5 840	2 701	3 249	5 950
4.260	4 724	8 984	4 311	4 794	9 105	4 418	4 919	9 337
1 314	1 948	3 262	1 216	1 945	3 161	1 174	1 882	3 056
711	747	1 458	675	809	1 484	684	798	1 482
1 121	1 133	2 254	1 131	1 152	2 283	1 054	1 100	2 154
23 568	29 478	53 046	23 471	29 773	53 244	23 639	29 847	53 486
boorten.								
552	500	1 052	447	468	915	431	493	924
95	115	210	120	119	239	95	77	172
176	170	346	170	157	327	171	159	330
71	55	126	64	65	129	55	57	112
29	30	59	29	29	58	26	25	51
34	30	64	20	26	46	24	36	60
957	900	1 857	850	864	1 714	802	847	649
gevallen.								
221	250	471	377	497	874	258	278	536
43	35	78	71	69	140	34	32	66
46	41	87	113	93	206	50	49	99
16	38	54	120	27	47	34	38	72
12	14	26	21	11	32	15	18	33
9	13	22	11	7	18	10	13	23
347	391	738	613	704	1 317	401	428	829
lijken.								
	151			139			170	
	37			26			28	
	65			42			78	
	26			17			10	
	8			3			4	
	17			6			5	
	304			233			295	

B

Bijlage B.

STAAT aantoonende de verdeeling der ingezetenen op het einde van 1904, in de buitendistricten

	Ambtenaren.	Hoedenmaaksters.	Sjouwerlieden.	Zeelieden.	Waschvrouwen.	Metselaars.	Timmerlieden.	Schoenmakers.	Kleermakers.	Grofsmeden.
Curaçao 2de district.	9	792	226	769	91	92	82	30	39	4
„ 3de „	3	860	212	332	509	146	90	43	29	3
„ 4de „	5	290	471	34	210	48	18	35	45	2
„ 5de „	„	340	„	„	285	62	41	„	„	6
Bonaire.	23	160	„	305	269	37	55	23	22	2
Aruba.	32	101	„	525	„	60	55	32	26	10
St. Martin (Ned. ged.).	34	2	11	34	40	2	22	8	5	3
St. Eustatius. . . .	23	„	10	32	31	5	9	5	„	„
Saba.	9	„	„	„	„	2	3	4	„	„

van Curaçao en op de overige eilanden, naar verschillende beroepen, bedrijven en ambachten.

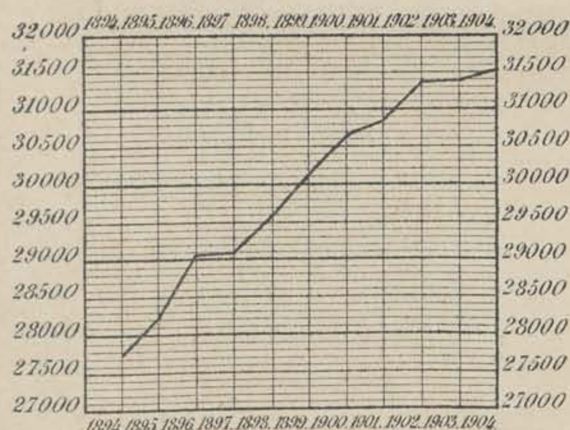
Zeilmakers.	Broodbakkers.	Visschers.	Naaisters.	Vroedvrouwen.	Seinwachters.	Landbouwers.	Winkeliers.	Kooplieden.	Zonder beroep en diversen.	Aanmerkingen.
2	16	46	8	5	6	806	12	„	3025	
2	17	96	36	12	2	690	29	„	1650	
4	41	36	26	7	„	352	4	„	506	
„	„	210	70	„	„	1361	„	„	1957	
„	57	105	412	11	„	480	53	10	3926	
„	„	(Zie zeelieden)	„	„	„	1220	124	44	7108	
„	21	53	103	„	„	83	15	10	2610	
„	7	9	30	4	„	138	7	„	1172	
„	„	„	„	„	„	„	23	„	2122	

BEVOLKING

VAN DE VERSCHILLENDE EILANDEN DER KOLONIE CURAÇAO

OVER DE JAREN 1894 - 1904.

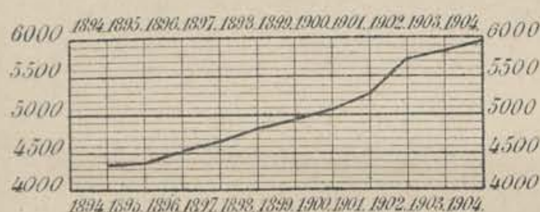
Bevolking van het eiland Curaçao over de jaren 1894-1904.

Bevolking van het eiland St Martin (Ned. Ged) over de jaren 1894-1904.

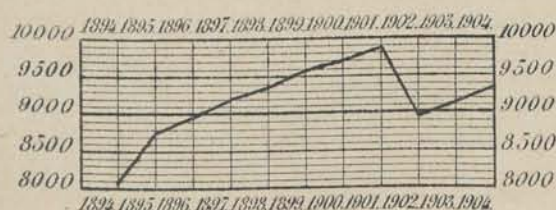
Bevolking van het eiland Bonaire over de jaren 1894-1904.

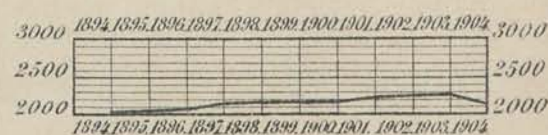
Bevolking van het eiland St Eustatius over de jaren 1894-1904.

Bevolking van het eiland Aruba over de jaren 1894-1904.

Bevolking van het eiland Saba over de jaren 1894-1904.

Bijlage D.

OPGAVE van behandelde zaken in 1904 bij het hof van justitie in de kolonie Curaçao.

Het getal *vonnissen in burgerlijke zaken*, in het openbaar uitgesproken, heeft beloopen:

Op verzoekschriften:

29 bij elk waarvan de verbetering van akten van den burgerlijken stand is bevolen;

2 bij elk waarvan toestemming is verleend tot voornaamsverandering;

1 waarbij de verbetering van akten van den burgerlijken stand is bevolen en toestemming is verleend tot bijvoeging van een voornaam.

Op tegenspraak:

1 waarbij in hooger beroep van een vonnis van den raad van justitie op St. Martin (Nederlandsch gedeelte) de appellanten niet ontvankelijk zijn verklaard in hun hooger beroep;

1 waarbij in hooger beroep van drie vonnissen van den kantonrechter op Curaçao de appellanten niet ontvankelijk zijn verklaard in hun hooger beroep van twee interlocutoire vonnissen en met vernietiging van het eindvonnis, de beslissing van het geschil afhankelijk is gesteld van den beslissenden eed;

1 waarbij den eischer zijn eisch tot teruggave van in bewaring gegeven muntstukken is ontzegd.

Bij verstek:

3 bij elk waarvan op grond van door gedaagde gepleegd overspel, het tusschen partijen bestaande huwelijk door echtscheiding is ontbonden verklaard;

1 waarbij op grond van kwaadwillige verlating aan de zijde van den gedaagde, het tusschen partijen bestaande huwelijk door echtscheiding is ontbonden verklaard.

39

Het getal *beschikkingen* verleend op *verzoekschriften* als anderszins heeft beloopen:

Voorloopige beschikkingen:

6 bij elke waarvan bevolen wordt, dat door getuigen zal worden bewezen, hetgeen gesteld is in een request tot verbetering van akten van den burgerlijken stand;

1 waarbij bevolen wordt, dat door getuigen zal worden bewezen hetgeen gesteld is in een request tot verbetering van een akte van den burgerlijken stand en het getuigenverhoor aan den kantonrechter op Bonaire is opgedragen;

4 bij elke waarvan bevolen is, dat een uitgesteld getuigenverhoor op een bepaalden dag zal plaats hebben;

1 waarbij bevolen is de oproeping van den toezienden voogd en de bloedverwanten of aangehuwden van eenige minderjarigen, ten einde door het hof te worden gehoord omtrent een verzoek om geld op te nemen op een onroerend goed ten deele aan die minderjarigen toebehoorende;

1 waarbij bevolen is de oproeping van den toezienden voogd en de bloedverwanten of aangehuwden van eenige minderjarigen ten einde door het hof te worden gehoord omtrent een verzoek om geld op te nemen op een onroerend goed aan die minderjarigen toebehoorende en dat verhoor is opgedragen aan den kantonrechter op Aruba;

1 waarbij bevolen is de oproeping van den toezienden voogd van een minderjarige, ten einde door het hof te worden gehoord omtrent een verzoek om geld op te nemen op een onroerend goed aan dien minderjarige toebehoorende;

1 waarbij bevolen is de oproeping van bloedverwanten of aangehuwden van een minderjarige om te worden gehoord omtrent een verzoek om geld op te nemen op een onroerend goed aan dien minderjarige toebehoorende;

1 waarbij drie deskundige zijn benoemd om een onroerend goed aan een minderjarige toebehoorende te schatten;

1 waarbij drie deskundigen zijn benoemd om een verpleegde in het gesticht voor melaatschen alhier te onderzoeken;

1 waarbij bevolen is het verhoor van den vader van een minderjarige omtrent een door dezen gedaan verzoek ter erlanging van venia aetatis.

Eindbeschikkingen:

2 bij elke waarvan machtiging is verleend om geld op te nemen op een onroerend goed, ten deele aan minderjarigen toebehoorende;

1 waarbij machtiging is verleend om een onroerend goed, ten deele aan minderjarigen toebehoorende, te verkoopen;

2 bij elke waarvan vergunning is verleend om kosteloos te procedeeren;

2 bij elke waarvan een bewindvoerder is benoemd om de goederen en belangen van afwezigen te beheeren en waar te nemen;

2 bij elke waarvan machtiging is verleend om geld op te nemen op een onroerend goed aan minderjarigen toebehoorende;

1 waarbij verlof is verleend om het aan eenige minderjarigen toebehoorend aandeel in een volgefourneerde polis van eene levensverzekering te verkoopen;

2 bij elke waarvan is bevolen de openbare verkoop van onroerende goederen, waarin afwezigen medebelanghebbenden zijn;

1 waarbij vergunning is verleend om een beslissenden eed door een bijzonderen, bij authentieke akte daartoe gemachtigde, te doen afleggen.

1 waarbij het verzoek om geld op te nemen op een onroerend goed aan een minderjarige behoorende, is afgewezen;

1 waarbij vergunning is verleend om een onroerend goed, ten deele aan minderjarigen toebehoorende, aan den kooper over te dragen;

1 waarbij een verpleegde uit het gesticht voor melaatschen alhier is ontslagen;

1 waarbij venia aetatis of brieven van meerderjarigverklaring is verleend;

1 besluit betreffende de samenstelling van de kamer van vacantie;

29 bij elke waarvan machtiging is verleend, om een persoon zich in het krankzinnigengesticht bevindende, gedurende een eersten proeftijd van een jaar, of zooveel korter als zijn toestand zal vereischen, in het gesticht te doen verblijven;

9 bij elke waarvan machtiging is verleend, om een persoon zich in het krankzinnigengesticht bevindende, gedurende een tweeden proeftijd van een jaar of zooveel korter als zijn toestand zal vereischen, in het gesticht te doen verblijven;

8 bij elke waarvan machtiging is verleend om een persoon gedurende een derden proeftijd van een jaar of zooveel korter als zijn toestand zal vereischen, in het gesticht te doen verblijven;

7 bij elke waarvan machtiging is verleend om het verblijf van een persoon in het krankzinnigengesticht te doen voortduren tot nadere voorziening daaromtrent.

Beschikkingen van den voorzitter:

33 bij elke waarvan machtiging is verleend tot de voorloopige opneming van een persoon in het gesticht voor krankzinnigen op Curaçao, voor den tijd van zes weken van diens eerste opneming daarin af, of zooveel korter als zijn toestand zal vereischen;

4 bij elke waarvan bevolen is de verschijning van partijen vóór den voorzitter, ten einde zoo mogelijk eene verzoening te weeg te brengen;

1 waarbij verlof is verleend om een eisch tot scheiding van tafel en bed in te stellen;

3 bij elke waarvan verlof is verleend om een eisch tot echtscheiding in te stellen.

130

Het getal *vonnissen in strafzaken* in het openbaar uitgesproken heeft beloopen:

1 waarbij de beklaagde (opposant) is veroordeeld ter zake van het wanbedrijf van „het moedwillig toebrengen van slagen, die ziekte van meer dan zes, doch niet meer dan twintig dagen ten gevolge hebben gehad";

7 bij elk waarvan een beklaagde is veroordeeld ter zake van het wanbedrijf van „het moedwillig toebrengen van een slag, die ziekte van meer dan zes, doch niet meer dan twintig dagen ten gevolge heeft gehad";

1 waarbij een beklaagde veroordeeld is ter zake van de overtreding van „het moedwillig toebrengen van een slag, die geene ziekte of onbekwaamheid tot persoonlijken arbeid van meer dan zes dagen ten gevolge heeft gehad;

1 waarbij een beklaagde veroordeeld is, met aanneming van verzachtende omstandigheid, ter zake van het wanbedrijf van „het moedwillig toebrengen van slagen, die ziekte van meer dan twintig dagen ten gevolge hebben gehad";

1 waarbij een beklaagde (geappelleerde) veroordeeld is, ter zake van de overtreding van „het moedwillig toebrengen van slagen, die geene ziekte of onbekwaamheid tot persoonlijken arbeid van meer dan zes dagen ten gevolge hebben gehad";

1 waarbij in hooger beroep van een vonnis van een kantonrechter, dat vonnis vernietigd is en opnieuw rechtdoende de beklaagde (geappelleerde) ter zake van „het moedwillig toebrengen van slagen, die geene ziekte of onbekwaamheid tot persoonlijken arbeid van meer dan zes dagen ten gevolge hebben gehad", veroordeeld is;

1 waarbij een beklaagde veroordeeld is, met aanneming van verzachtende omstandigheid, ter zake van het wanbedrijf van „het ongewapend toebrengen van slagen aan een ondergeschikten beambte van de politie, ter gelegenheid van de waarneming zijner bediening, welke gewelddadigheden bloedstorting hebben veroorzaakt";

1 waarbij een beklaagde is veroordeeld ter zake van het wanbedrijf van „het met voorbedachten rade en met geleider lage toebrengen van een kwetsuur, die geene ziekte of onbekwaamheid tot persoonlijken arbeid van meer dan zes dagen ten gevolge heeft gehad";

1 waarbij een beklaagde veroordeeld is, met aanneming van verzachtende omstandigheid, ter zake van het wanbedrijf van „het moedwillig toebrengen van een kwetsuur, die ziekte van meer dan zes doch niet meer dan twintig dagen ten gevolge heeft gehad";

3 bij elk waarvan een beklaagde veroordeeld is, met aanneming van verzachtende omstandigheid, ter zake van het wanbedrijf van „het moedwillig toebrengen van een kwetsuur, die ziekte van meer dan twintig dagen ten gevolge heeft gehad";

11 bij elk waarvan een beklaagde veroordeeld is ter zake van het wanbedrijf van „het moedwillig toebrengen van een kwetsuur, die ziekte van meer dan zes, doch niet meer dan twintig dagen ten gevolge heeft gehad";

1 waarbij een beschuldigde veroordeeld is, met aanneming van verschoonende omstandigheid, ter zake van de misdaad van „doodslag";

3 bij elk waarvan in hooger beroep van een vonnis van een kantonrechter, dat vonnis vernietigd is en opnieuw rechtdoende de beklaagde (appellant) vrijgesproken is van het hem ten laste gelegd feit;

1 waarbij in hooger beroep van een vonnis van een kantonrechter, dat vonnis gedeeltelijk vernietigd en gedeeltelijk bevestigd is;

1 waarbij in hooger beroep een vonnis van een kantonrechter is vernietigd en opnieuw rechtdoende, de oorspronkelijke dagvaarding nietig verklaard;

1 waarbij in hooger beroep een vonnis van een kantonrechter is vernietigd en opnieuw rechtdoende, de beklaagde (appellant) van alle rechtvervolging is ontslagen;

2 bij elk waarvan in hooger beroep van een vonnis van een kantonrechter dat vonnis bij verstek is bevestigd;

3 bij elk waarvan een beschuldigde veroordeeld is, met aanneming van verzachtende omstandigheden ter zake van de misdaad van „diefstal, gepleegd met inklimming in een bewoond huis";

1 waarbij een beschuldigde veroordeeld is, met aanneming van verzachtende omstandigheid, ter zake van de misdaad van „diefstal, gepleegd bij nacht op een plaats, die met een bewoond huis wordt gelijkgesteld";

1 waarbij twee beschuldigden ter zake van de misdaad van „diefstal, gepleegd zonder geweld, bij nacht, door twee personen, waarvan één zichtbare wapens droeg" en een ander ter zake van de misdaad van „medeplichtigheid aan de misdaad van diefstal gepleegd zonder geweld, bij nacht, door twee personen, waarvan één zichtbare wapens droeg," door het desbewust helpen van de daders in de feiten waardoor het misdrijf is gemakkelijk gemaakt, veroordeeld zijn;

1 waarbij met aanneming van verzachtende omstandigheid een beschuldigde ter zake van de misdaad van „diefstal gepleegd met inklimming in een bewoond huis, na reeds te voren tot eene gevangenisstraf voor den tijd van langer dan een jaar veroordeeld te zijn geweest" en een ander ter zake van de misdaad van „medeplichtigheid aan de misdaad van diefstal, gepleegd met inklimming in een bewoond huis, door het desbewust geheel helen van de zaken, die zijn ontvreemd, na reeds te voren tot eene gevangenisstraf voor den tijd van langer dan een jaar veroordeeld te zijn geweest" veroordeeld zijn;

1 waarbij een beschuldigde veroordeeld is, met aanneming van verzachtende omstandigheid, ter zake van de misdaad van „diefstal, gepleegd met buitenbraak en inklimming in een bewoond huis:

1 waarbij met aanneming van verzachtende omstandigheden een beschuldigde veroordeeld is ter zake van de misdaad van „diefstal, gepleegd met buitenbraak in een bewoond huis";

1 waarbij een beklaagde veroordeeld is ter zake van het wanbedrijf van „diefstal, gepleegd met buitenbraak op eene plaats, die niet als een bewoond huis wordt aangemerkt of daarmede gelijkgesteld";

1 waarbij met aanneming van verzachtende omstandigheid een beklaagde veroordeeld is ter zake van het wanbedrijf van „diefstal, gepleegd door een' loonbediende" en een ander ter zake van het wanbedrijf van „medeplichtigheid aan diefstal gepleegd door een' loonbediende, door het desbewust geheel helen van de zaken, die ontvreemd zijn";

3 bij elk waarvan een beschuldigde veroordeeld is, met aanneming van verzachtende omstandigheid, ter zake van de misdaad van „diefstal van klein vee, in de weide gepleegd";

1 waarbij met aanneming van verzachtende omstandigheid een beschuldigde, ter zake van de misdaad van „diefstal van klein vee, in de weide gepleegd" en een ander ter zake van de misdaad van „medeplichtigheid aan de misdaad van diefstal van klein vee, in de weide gepleegd, door het desbewust ten deele helen van de zaak, die ontvreemd is," veroordeeld zijn;

1 waarbij een beschuldigde, met aanneming van verzachtende omstandigheid, veroordeeld is, ter zake van de misdaad van „diefstal van een lastdier, gepleegd in de weide";

2 bij elk waarvan een beklaagde veroordeeld is ter zake van het wanbedrijf van „oplichting";

1 waarbij een beklaagde veroordeeld is ter zake van het wanbedrijf van „oplichting, na reeds te voren tot een gevangenisstraf voor den tijd van langer dan één jaar veroordeeld te zijn geweest", tweemaal gepleegd;

1 waarbij een beklaagde veroordeeld is, met aanneming van verzachtende omstandigheid, ter zake van het wanbedrijf van „misbruik van vertrouwen";

2 bij elk waarvan een persoon is veroordeeld ter zake van het niet verschijnen ter terechtzitting van het hof om als getuige te worden gehoord;

1 waarbij een persoon is ontheven van de boete en kosten, waartoe hij, wegens zijne niet-verschijning als getuige-deskundige voor het hof, veroordeeld is.

3 bij elk waarvan een beklaagde is veroordeeld ter zake van „laster";

1 waarbij een beklaagde veroordeeld is ter zake van het wanbedrijf van „laster in een gedrukt en verspreid geschrift" en een ander ter zake van het wanbedrijf van „medeplichtigheid aan het wanbedrijf van laster in een gedrukt en verspreid geschrift";

1 waarbij een beklaagde veroordeeld is ter zake van het wanbedrijf van „beleediging van een magistraatspersoon van de administratieve macht in de waarneming zijner bediening, door woorden strekkende om zijn eer of kiesch-heid aan te randen";

3 bij elk waarvan een beklaagde veroordeeld is ter zake van het wanbedrijf van „openbare schending der eerbaarheid";

2 bij elk waarvan twee beklaagden veroordeeld zijn ter zake van het wanbedrijf van „openbare schending der eerbaarheid";

2 bij elk waarvan een beklaagde veroordeeld is met aanneming van verzachtende omstandigheid, ter zake van het wanbedrijf van „het vellen van meer dan één boom, wetende, dat zij aan anderen toebehooren";

5 bij elk waarvan een beklaagde veroordeeld is, ter zake van het wanbedrijf van het „vellen van meer dan één boom, wetende, dat zij aan anderen toebehooren";

1 waarbij een beklaagde veroordeeld is ter zake van de overtredingen van „1°. het op de openbare straat doen van zijne natuurlijke behoefte buiten de daarvoor vanwege de politie aangewezen plaatsen, 2°. het bezigen van onzedelijke uitdrukkingen op de openbare straat en 3°. beleediging door woorden, van ondergeschikte beambten van de politie in de waarneming hunner bediening";

3 bij elk waarvan een beschuldigde vrijgesproken is van het hem ten laste gelegd feit;

4 bij elk waarvan een beklaagde vrijgesproken is van het hem ten laste gelegd feit;

1 waarbij bevolen is, dat een veroordeelde (geappelleerde) zal worden opgeroepen om bij een nader onderzoek van zijne zaak, tegenwoordig te zijn.

86

Het getal *bevelschriften en beschikkingen in strafzaken*, genomen op requisitoir van het openbaar ministerie bij dit hof, als anderszins, heeft beloopen:

3 bij elk waarvan tegen eene verdachte rechtsingang is verleend, met bevel van gevangenhouding en met last tot het voeren van instructie;

5 bij elk waarvan tegen eene verdachte rechtsingang is verleend, met bevel van gevangenneming en met last tot het voeren van instructie;

3 bij elk waarvan tegen eene verdachte rechtsingang is verleend, met bevel van gevangenhouding en met verwijzing der zaak naar de correctioneele terechtzitting van dit hof;

1 waarbij tegen twee verdachten rechtsingang is verleend met bevel van gevangenhouding en met verwijzing der zaak naar de correctioneele terechtzitting van dit hof;

3 bij elk waarvan tegen eene verdachte rechtsingang is verleend, met bevel tot dagvaarding in persoon en last tot het voeren van instructie;

1 waarbij tegen negen en twintig verdachten rechtsingang is verleend, met bevel van gevangenneming en last tot het voeren van instructie.

11 bij elk waarvan de terechtstelling van een' beklaagde is bevolen en hij verwezen is naar de crimineele terechtzitting van dit hof;

2 bij elk waarvan de terechtstelling van twee beklaagden is bevolen en zij verwezen zijn naar de crimineele terechtzitting van dit hof;

1 waarbij de terechtstelling van drie beklaagden is bevolen en zij verwezen zijn naar de crimineele terechtzitting van dit hof;

1 waarbij verklaard is, dat er geen termen zijn tot terechtstelling van negen en twintig beklaagden, rechtsingang is verleend tegen drie en dertig verdachten en de verwijzing van de zaken van drie en dertig verdachten en vijftien beklaagden naar de correctioneele terechtzitting van dit hof is bevolen;

1 waarbij verklaard is, dat er geen termen zijn tot terechtstelling van twee beklaagden;

3 bij elk waarvan bevolen is, dat de verdachte zal worden gevangengehouden;

1 waarbij de weder invrijheidstelling van negen en twintig beklaagden is bevolen;

2 bij elk waarvan een lid van het hof benoemd is, om gedurende de verhindering van den rechter-commissaris, belast met de instructie van strafzaken bij het hof, diens functiën waar te nemen;

1 waarbij de rechter-commissaris belast met de instructie van strafzaken bij het hof, gemachtigd wordt, gevolg te geven aan ingekomen letteren requisitoriaal;

1 waarbij de rechter-commissaris bovengenoemd, gemachtigd wordt, gevolg te geven aan ingekomen vraagartikelen.

40

Het hof van justitie heeft aan den Gouverneur van Curaçao van consideratie en advies gediend op:

1 verzoek ter erlanging van brieven van wettiging;

1 vonnis, gewezen door den krijgsraad op Curaçao;

21 requesten om gratie;

1 verzoek van een lid van het hof om ontheffing van de betrekking van rechter-commissaris, belast met de instructie van strafzaken.

VERSLAG van de bij het kantongerecht op Curaçao behandelde rechtszaken, gedurende het jaar 1904.

Het getal aangebrachte burgerlijke zaken bedroeg negen en dertig.

Het getal vonnissen twee en twintig, namelijk:

10 ter zake van schuldvorderingen, en

12 „ „ „ ontruiming van onroerende goederen.

Van de rol zijn doorgehaald:

17 zaken.

Het getal beschikkingen door den kantonrechter genomen bedroeg zes, namelijk:

1 betrekkelijk het verleenen van machtiging aan gehuwde vrouwen;

3 wegens benoeming van personen om afwezige erfgenamen bij de ontzegeling van nalatenschappen te vertegenwoordigen;

1 waarbij requestrant wordt toegelaten tot het bij art. 822 van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering vermelde getuigenverhoor, en

1 waarbij aan een minderjarige een bijzonderen voogd wordt toegevoegd.

In:

13 voogdijen en

7 toeziende voogdijen, hebben voorzieningen plaats gehad.

Behalve de akten wegens benoeming van voogden en toeziende voogden zijn door den kantonrechter verleden:

13 akten in verschillende zaken;

2 „ overbrenging ter griffie van onderhandsche boedelbeschrijvingen en de verzegeling en ontzegeling van drie nalatenschappen.

In tegenwoordigheid van den kantonrechter hebben plaats gevonden:

5 openbare verkoopingen, en

2 boedelscheidingen.

Te zijnen overstaan zijn beëedigd:

17 verklaringen ter erlanging van zeebrieven.

Door den griffier zijn opgemaakt:

2 akten, waarbij afstand werd gedaan van de huwelijksgemeenschap;

3 akten, betreffende het verwerpen van erfenissen en

4 akten wegens het aanvaarden van nalatenschappen onder het voorrecht van boedelbeschrijving.

Ter griffie zijn in de daartoe bestemde registers ingeschreven:

3 akten van huwelijksvoorwaarden, en

akte eener naamlooze vennootschap.

Het getal der aangebrachte strafzaken bedroeg tweehonderd en elf.

Het getal vonnissen tweehonderd en twee, namelijk:

2 ter zake van diefstal van zaken beneden de waarde van vijf en twintig gulden, gepleegd door iemand, beneden de zestien jaren oud, met oordeel des onderscheids;

1 „ „ „ 1° diefstal van zaken beneden de waarde van vijf en twintig gulden, 2°. poging tot diefstal van zaken beneden de waarde van vijf en twintig gulden;

1 „ „ „ diefstal van zaken beneden de waarde van vijf en twintig gulden, vijfmaal gepleegd.

9 „ „ „ diefstal van zaken beneden de waarde van vijf en twintig gulden.

1 „ „ „ 1°. het moedwillig toebrengen van slagen, die geene ziekte of onbekwaamheid tot persoonlijken arbeid van meer dan zes dagen ten gevolge heeft gehad.

1 „ „ „ het, uit onvoorzichtigheid veroorzaken van een kwetsuur;

1 „ „ „ onbedrevenheid, die slagen ten gevolge heeft gehad;

1 „ „ „ het moedwillig toebrengen van een kwetsuur, die geene ziekte of onbekwaamheid tot persoonlijken arbeid van meer dan zes dagen ten gevolge heeft gehad, gepleegd door iemand beneden de zestien jaren oud, met oordeel des onderscheids;

7 „ „ „ het moedwillig toebrengen van een kwetsuur, die geene ziekte of onbekwaamheid tot persoonlijken arbeid van meer dan zes dagen ten gevolge heeft gehad;

2 „ „ „ moedwillig toebrengen van slagen, die geene ziekte of onbekwaamheid tot persoonlijken arbeid van meer dan zes dagen ten gevolge hebben gehad, tweemaal gepleegd.

65 ter zake van moedwillig toebrengen van slagen, die geene ziekte of onbekwaamheid tot persoonlijken arbeid van meer dan zes dagen ten gevolge hebben gehad.

1 „ „ „ 1°. mishandeling van een dier in het openbaar; 2°. hoon uitgesproken op eene openbare plaats;

2 „ „ „ beleediging, die met het dubbel kenmerk van zwaarte en openbaarheid heeft, en waartoe geene aanleiding is gegeven door eene onmiddellijke voorafgegane uitterging;

3 „ „ „ het uitwerpen van vuilnis elders, dan binnen de door het hoofd van politie daarvoor aangewezen plaatsen;

2 „ „ „ het van des middernachts tot zonsopgang niet gesloten zijn van eene restaurant;

3 „ „ „ het zich in de stad, als voerman, plaatsen op eene kar;

4 „ „ „ het vechten op de openbare straat;

1 „ „ „ het vellen van een boom, wetende dat hij aan anderen toebehoort;

1 „ „ „ het ten deele vernielen van eene sluiting;

1 „ „ „ het zonder noodzakelijkheid dooden van eene geit op eene plaats waarvan de schuldige huurder is;

1 „ „ „ het zonder in het bezit te zijn van een hiertoe strekkend patent verkoopen van gedistilleerd;

1 „ „ „ het gebruiken op de openbare straat tusschen zonsondergang en zonsopgang van een bespannen en tot vervoer van personen bestemd rijtuig, zonder dat dat rijtuig aan elke zijde van voren voorzien was van een naar voren en zijwaarts helder lichtgevende lantaarn;

1 „ „ „ het verrichten van iets, dat ten nadeele van de publieke orde en rust zoude kunnen strekken;

1 „ „ „ 1°. het schreeuwen op de openbare straat; 2°. het vechten op de openbare straat;

1 „ „ „ het werpen met een hard voorwerp naar eene openbare plaats;

2 „ „ „ het werpen met steenen op eene openbare plaats;

1 „ „ „ 1°. het schreeuwen op de openbare straat; 2°. het bezigen van onzedelijke uitdrukkingen op de openbare straat;

6 „ „ „ het bezigen van onzedelijke woorden op de openbare straat;

2 „ „ „ het schreeuwen op de openbare straat;

1 „ „ „ 1°. het zich in kennelijken staat van dronkenschap op de openbare straat bevinden; 2°. het schreeuwen op de openbare straat;

1 „ „ „ 1°. het zich in kennelijken staat van dronkenschap op de openbare straat bevinden; 2°. het schreeuwen op de openbare straat; elke der overtredingen tweemaal gepleegd;

2 „ „ „ 1°. het zich in kennelijken staat van dronkenschap op de openbare straat bevinden; 2°. het bezigen van onzedelijke woorden op de openbare straat;

1 „ „ „ 1°. het zich in kennelijken staat van dronkenschap op de openbare straat bevinden; 2°. het doen van zijne natuurlijke behoefte op de openbare straat, buiten de daarvoor vanwege de politie aangewezen plaatsen;

1 „ „ „ het zich in kennelijken staat van dronkenschap op de openbare straat bevinden;

2 „ „ „ het verwekken van rumoer;

18 ter zake van beleediging door woorden van ondergeschikte beambten van de politie in de waarneming zijner bediening;

2 „ „ „ beleediging door woorden van een ondergeschikten beambte van de politie in de waarneming zijner bediening, tweemaal gepleegd;

1 „ „ „ beleediging door woorden van een ondergeschikten beambte van de politie in de waarneming zijner bediening, gepleegd door iemand beneden de zestien jaren oud met oordeel des onderscheids;

1 „ „ „ 1°. het schreeuwen op de openbare straat; 2°. beleediging door woorden van een ondergeschikten beambte van de politie in de waarneming zijner bediening, gepleegd door iemand beneden de zestien jaren oud met oordeel des onderscheids;

2 „ „ „ 1°. het schreeuwen op de openbare straat; 2°. het zich in kennelijken staat van dronkenschap op de openbare straat bevinden; 3°. beleediging door woorden van ondergeschikte beambten van de politie in de waarneming hunner bediening;

1 „ „ „ 1°. het moedwillig toebrengen van slagen, die geene ziekte of onbekwaamheid tot persoonlijken arbeid van meer dan zes dagen ten gevolge hebben gehad; 2°. beleediging door woorden van een ondergeschikten beambte van de politie in de waarneming zijner bediening;

4 „ „ „ wederspannigheid door aantasting en gewelddadigen en feitelijken wederstand, gepleegd door een ongewapenden persoon tegen een ondergeschikten beambte van de administratieve politie, handelende ter uitvoering eener algemeene verordening.

1 „ „ „ 1°. wederspannigheid door aantasting en gewelddadigen en feitelijken wederstand, gepleegd door een ongewapenden persoon tegen een ondergeschikten beambte van de administratieve politie, handelende ter uitvoering eener algemeene verordening; 2°. het moedwillig toebrengen van een slag, die geene ziekte of onbekwaamheid tot persoonlijken arbeid van meer dan zes dagen ten gevolge heeft gehad.

2 „ „ „ 1°. wederspannigheid door aantasting en gewelddadigen en feitelijken wederstand, gepleegd door een ongewapenden persoon tegen een ondergeschikten beambte van de administratieve politie, handelende ter uitvoering eener algemeene verordening, 2°. het ongewapend en zonder dat er verwonding uit is ontstaan, toebrengen van een slag aan een' ondergeschikten beambte van de politie in de waarneming zijner bediening;

2 „ „ „ 1°. het zich in kennelijken staat van dronkenschap op de openbare straat bevinden, 2°. het schreeuwen op de openbare straat, 3°. wederspannigheid door aantasting en gewelddadigen en feitelijken wederstand, gepleegd door een' ongewapenden persoon, tegen een' ondergeschikten beambte van de administratieve politie, handelende ter uitvoering eener algemeene verordening;

1 „ „ „ 1°. het schreeuwen op de openbare straat, 2°. wederspannigheid door aantasting en gewelddadigen en feitelijken wederstand, gepleegd door een' ongewapenden persoon tegen een' ondergeschikten beambte van de administratieve politie, handelende ter uitvoering eener algemeene verordening, gepleegd door iemand beneden de zestien jaren oud, met oordeel des onderscheids;

1 ter zake van 1°. het schreeuwen op de openbare straat, 2°. het bezigen van onzedelijke woorden op de openbare straat, 3°. wederspannigheid door aantasting en gewelddadigen en feitelijken wederstand, gepleegd door een ongewapenden persoon tegen een' ondergeschikten beambte van de administratieve politie, handelende ter uitvoering eener algemeene verordening;

2 „ „ „ 1°. wederspannigheid door aantasting en gewelddadigen en feitelijken wederstand, gepleegd door een' ongewapenden persoon tegen een' ondergeschikten beambte van de administratieve politie, handelende ter uitvoering eener algemeene verordening; 2°. beleediging door woorden van een' ondergeschikten beambte van de administratieve politie, in de waarneming zijner bediening;

3 „ „ „ het ongewapend en zonder dat er verwonding uit ontstaan is, toebrengen van een' slag aan een' ondergeschikten beambte van de politie in de waarneming zijner bediening; (van deze vonnissen is een in verzet gewezen);

2 „ „ „ 1°. het houden op eene openbare plaats van eene danspartij zonder schriftelijke vergunning van het hoofd der politie, 2°. beleediging door woorden van ondergeschikte beambten van de politie in de waarneming hunner bediening;

14 „ „ „ het houden op eene openbare plaats van eene danspartij zonder schriftelijke vergunning van het hoofd der politie;

3 ter zake van het houden op eene openbare plaats van eene danspartij zonder schriftelijke vergunning van het hoofd der politie, tweemaal gepleegd;

2 „ „ „ het houden op eene openbare plaats van eene danspartij zonder schriftelijke vergunning van het hoofd der politie, driemaal gepleegd;

7 bij elke waarvan de beklaagde van het hem ten laste gelegd feit is vrijgesproken;

1 waarbij de kantonrechter zich onbevoegd heeft verklaard van de zaak kennis te nemen;

4 wegens niet-verschijning als getuige ter terechtzitting;

1 waarbij een getuige is ontheven van de geldboete, waartoe hij wegens zijne niet verschijning ter terechtzitting werd veroordeeld;

7 zaken zijn door het openbaar ministerie vóór de behandeling ingetrokken, en

2 zaken zijn bij de behandeling ter terechtzitting op requisitoir van genoemden ambtenaar voor onbepaalden tijd uitgesteld.

Aan den heer Gouverneur van Curaçao is door den kantonrechter van consideratie en advies gediend op twee verzoekschriften ter erlanging van kwijtschelding of verandering van straf.

STAAT van zaken voor het kantongerecht behandeld en gerechtelijke handelingen op het eiland Bonaire, gedurende het jaar 1904.

Strafzaken.

a.	Het toebrengen van slagen, die geene ziekte of onbekwaamheid tot persoonlijken arbeid van meer dan zes dagen ten gevolge hebben gehad	8
b.	Het arglistig wegnemen van zaken beneden de waarde van vijf en twintig gulden	3
c.	Beleediging, die niet het dubbel kenmerk van zwaarte en openbaarheid heeft	1
d.	Het plegen van ordeverstorende handelingen in eens anders werkplaats tevens woning	1
e.	Wederspannigheid door aantasting en gewelddadigen en feitelijken wederstand door eenen ongewapenden persoon tegen ondergeschikte beambten van de administratieve politie, handelende ter uitvoering eener algemeene verordening	1
f.	Beleediging van eenen ondergeschikten beambte van de politie in en ter gelegenheid van de waarneming zijner bediening	1
g.	Het zich in kennelijken staat van dronkenschap bevinden op de openbare straat	2
h.	Het schreeuwen op de openbare straat	1
i.	Het krachtens geldig permit in het openbaar dragen van een vuurwapen zonder dit permit bij zich te hebben	1
j.	Het doen aandoen van een vaartuig van het eiland Bonaire tusschen op- en zonsondergang zonder door den loods verkend te zijn	1
k.	Het houden van eenen hond, waarvoor geene belasting is betaald	1
l.	Het branden van een kalkoven zonder permit	2
m.	Het plukken van onrijpe watapanapeul, groeiende op Gouvernementsgronden	14
n.	Het zich als voerman van eene vrachtkar in het dorp Kralendijk daarop plaatsen	5
o.	Het in het dorp Kralendijk anders dan stapvoets rijden met een voertuig, niet bestemd tot vervoer van personen	5
	Totaal	47

Van deze 47 overtredingen zijn negen beklaagden voor meer dan een feit terechtgesteld, zoodat op de rol slechts acht en dertig behandelde zaken voorkomen.

Verrichtingen op last van den rechter-commissaris, belast met de instructie van strafzaken bij het hof van justitie in de kolonie Curaçao	5
Verrichtingen op last van het hof van justitie in de kolonie Curaçao	2

Burgerlijke zaken.

a.	Beëediging van verklaringen ter erlanging van zeebrieven	27
	Voorzieningen in voogdijen en toeziende voogdijen	4
	Beëediging van deskundigen	1
	Beschikkingen op ingekomen stukken	1
	Proces-verbaal van beëediging van ambtenaren	3
	Executoir verklaring van dwangbevel wegens verschuldigde grondbelastingen	1

RECHTSWEZEN op het eiland Aruba.

Behandelde zaken bij het kantongerecht gedurende het jaar 1904.

Strafzaken.

a. Het moedwillig toebrengen van slagen of kwetsuren, die geene ziekte of onbekwaamheid tot persoonlijken arbeid van meer dan zes dagen hebben ten gevolge gehad. 17

b. Beleediging door woorden van een bedienenden beambte der politie ter gelegenheid van de waarneming zijner bediening 2

c. Het toebrengen van slagen aan een ondergeschikten beambte der politie ter gelegenheid van de waarneming zijner bediening 1

d. Wederspannigheid door feitelijken en geweldadigen wederstand tegen bedienende beambten der politie, handelende ter uitvoering eener algemeene verordening 3

e. Overtreding der bepalingen op den in-, uit- en doorvoer 1

f. Het voorhanden hebben van gedistilleerd in een lokaal, waarin een bierhuis wordt gehouden 1

g. Het vechten op de openbare straat 1

h. Diefstal van zaken beneden de waarde van f 25 . . 1

i. Het bezigen van onzedelijke woorden op de openbare straat 1

j. Het plegen van orde- en rustverstorende handelingen op eens anders terrein, na zich zonder voorkennis van den huurder daarop te hebben begeven. . . . 1

k. Het niet verschijnen als getuigen op de terechtzitting 2

l. Het laten loopen van vee op eens anders bepoten grond 1

m. Het plukken van onrijpe divi-divipeulen van boomen, groeiende op gouvernementsgronden. 10

Totaal . . . 42

Verrichtingen

op last van den rechter-commissaris, belast met de instructie van strafzaken bij het hof van justitie in de kolonie Curaçao 5

Burgerlijke Zaken.

a. Beëediging van verklaring ter erlanging van zeebrieven 4

b. Schuldvordering 2

c. Vordering tot schadevergoeding 1

d. Gerechtelijke uitwinning wegens verschuldigde grondbelasting over de jaren 1900 en 1901 11

Totaal . . . 18

Voorzieningen in voogdijen en toeziende voogdijen . 15

Benoeming en beëediging van deskundigen 1

Beschikkingen op ingekomen stukken 2

Verrichtingen op last van het hof van justitie in de kolonie Curaçao 1

Afleggen verklaring der zeereis door den schipper en het scheepsvolk 2

OPGAAF van zaken in het jaar 1904 bij den raad van justitie op het eiland Sint Martin (Ned. Ged.) behandeld.

Burgerlijke zaken.

Het aantal vonnissen in burgerlijke zaken in het openbaar uitgesproken, bedroeg twee, nl.:

1 waarbij bij gerechtelijken verkoop een invoerend goed is toegewezen; en

1 waarbij getuigenverhoor is bevolen.

De raad heeft in het openbaar ter behandeling van twee burgerlijke zaken vijf zittingen gehouden.

Het getal beschikkingen door den raad genomen op verzoekschriften, beliep zes, t. w.:

2 betreffende aanvulling der registers van den burgerlijken stand;

1 waarbij een onzijdig persoon is benoemd ten einde als bewindvoerder eene erfgename bij de boedelscheiding te vertegenwoordigen;

1 waarbij is bevolen het verhoor van de bloedverwanten of aangehuwden van een minderjarige;

1 handelende benoeming van drie deskundigen, om het onroerend goed van een minderjarige te schatten, en

1 waarbij verlof is verleend tot den onderhandschen verkoop van een onroerend goed, toebehoorende aan een minderjarige.

Verder werden er vier processen-verbaal opgemaakt.

Strafzaken.

Het aantal vonnissen in strafzaken in het openbaar uitgesproken bedroeg twee, nl.:

1 waarbij twee beklaagden veroordeeld zijn ter zake van het wanbedrijf van „diefstal, gepleegd bij nacht op eene plaats die niet als een bewoond huis wordt aangemerkt of daarmede gelijkgesteld";

1 ter zake van de misdaad van „diefstal, gepleegd bij nacht op eene bewoonde plaats".

Bij voormelde vonnissen zijn drie vrouwen veroordeeld.

Door den raad werden er in strafzaken in het openbaar vijf zittingen gehouden.

Het getal vonnissen, bevelschriften, besluiten of beschikkingen in raadkamer genomen op requisitoir van den officier van justitie, bedroeg vier, nl.:

3 bevelschriften, bij elk waarvan rechtsingang is verleend tegen verdachten, met bevel van hunne gevangenhouding, met last aan den rechter-commissaris om de noodige instructie in de zaak te voeren;

1 vonnis, waarbij bevolen is de terechtstelling van eene verdachte en deze naar de crimineele terechtzitting van den raad is verwezen.

OPGAAF van zaken in het jaar 1904 bij het kantongerecht op het eiland Sint Martin (Ned. Ged.) behandeld.

Burgerlijke zaken.

Het getal vonnissen in burgerlijke zaken in het openbaar uitgesproken bedroeg zes, nl.:

Op tegenspraak.

2 bij elk waarvan getuigenverhoor is bevolen;

2 bij elk waarvan door eischer zijn eisch is toegewezen;

1 waarbij de eisch des eischers gedeeltelijk toegewezen en gedeeltelijk verworpen is.

Bij verstek.

1 waarbij de gedaagde veroordeeld is het gevorderde bedrag aan den eischer te betalen.

Door het kantongerecht werden in het openbaar negen zittingen gehouden ter behandeling van vier zaken.

2 beëedigingen van eigendomsverklaringen tot het verkrijgen van zeebrieven hadden plaats.

Door den kantonrechter werd beschikt op twee verzoekschriften. Verder werden er vier akten in verschillende talen verleden. Ter griffie is een akte in het daarvoor bestemde register ingeschreven.

Strafzaken.

In strafzaken bedroeg het aantal vonnissen in het openbaar uitgesproken, vier, namelijk:

2 bij elk waarvan een getuige wegens zijn niet verschijnen bij een burgerlijk getuigenverhoor in een geldboete is veroordeeld;

1 waarbij een beklaagde veroordeeld is ter zake van 1. „het moedwillig toebrengen van slagen, welke geene ziekte of onbekwaamheid tot persoonlijken arbeid van meer dan zes dagen ten gevolge hebben gehad" en 2°. „het dragen op een openbaren weg van een vuurwapen, zonder het recht daartoe te hebben", en

1 ter zake van „het moedwillig toebrengen van een slag, welke geene ziekte of onbekwaamheid tot persoonlijken arbeid van meer dan zes dagen ten gevolge heeft gehad".

Bij voormelde vonnissen zijn veroordeeld drie mannen en een vrouw, en werden er daarvoor vier zittingen gehouden.

OPGAAF van zaken, die in het jaar 1904 bij den raad van justitie op het eiland Sint Eustatius zijn behandeld.

In burgerlijke zaken is in het openbaar uitgesproken een vonnis op tegenspraak, waarbij de eischer niet ontvankelijk verklaard is in zijn eisch.

Het aantal beschikkingen door den raad van justitie genomen op verzoekschriften als anderszins heeft beloopen twee, namelijk:

1 waarbij het hooren van den toezienden voogd en bloedverwanten van een minderjarige is bevolen;

2 waarbij toestemming geweigerd is om een aan een minderjarige toebehoorend onroerend goed te verkoopen of te verhypothekeeren.

Ambtshalve heeft de raad van justitie een besluit genomen, betreffende de samenstelling van de kamer van vacantie.

In strafzaken is in het openbaar uitgesproken een vonnis, waarbij eene beklaagde veroordeeld is ter zake van „diefstal, gepleegd bij nacht op eene plaats, die bewoond is".

Het aantal vonnissen, bevelschriften, besluiten en beschikkingen, op requisitor van het openbaar ministerie, als anderzins bedroeg een; hierbij is bepaald, dat er geene genoegzame gronden aanwezig zijn, om den officier van justitie te bevelen eene strafvervolging in te stellen tegen een persoon.

De raad diende den Hoogedelgestrengen Heer Gouverneur van Curaçao van consideratie en advies op een verzoekschrift ter erlanging van kwijtschelding of verandering van opgelegde gevangenisstraf.

OPGAAF van zaken, die in het jaar 1904 bij het kantongerecht op het eiland Sint Eustatius zijn behandeld.

In burgerlijke zaken zijn in het openbaar uitgesproken twee vonnissen op tegenspraak, bij elk waarvan den eischer zijne vordering is toegewezen.

Het getal beschikkingen door den kantonrechter verleend op verzoekschriften als anderszins heeft beloopen tien, namelijk:

3 bij elk waarvan de requistrant eene verklaring beëedigd heeft ter verkrijging van een zeebrief;

2 bij elk waarvan drie schatters beëedigd zijn;

1 waarbij vergunning verleend is, om het onverdeeld half aandeel in een zeilboot te verkoopen;

1 waarbij een curator over een onbeheerde nalatenschap is benoemd en beëedigd;

1 waarbij het hooren van bloed- en aanverwanten van minderjarigen is bevolen;

1 waarbij een toeziende voogd over twee minderjarigen beëedigd is;

1 waarbij een voogd en een toeziende voogd over twee minderjarigen benoemd en beëedigd zijn.

Het getal vonnissen in strafzaken in het openbaar uitgesproken, heeft beloopen acht, namelijk:

1 waarbij een bij verstek veroordeelde van het door hem gedaan verzet vervallen is verklaard en bevolen is, dat het bij verstek gewezen vonnis ten uitvoer gelegd zal worden;

2 bij elk waarvan eene beklaagde veroordeeld is ter zake van „diefstal van eene zaak beneden de waarde van vijf en twintig gulden";

1 waarbij een beklaagde veroordeeld is ter zake van „het moedwillig toebrengen van een slag die geene ziekte of onbekwaamheid tot persoonlijken arbeid van meer dan zes dagen ten gevolge gehad heeft";

1 waarbij eene beklaagde veroordeeld is ter zake van „beleediging door woorden van een ondergeschikten bediende der politie ter gelegenheid van de waarneming zijner bediening";

1 waarbij een beklaagde veroordeeld is ter zake van „het in het openbaar dragen van een vuurwapen, zonder voorzien te zijn van een daartoe strekkend permit" en „beleediging door woorden, gebaren en bedreigingen van een agent der openbare macht in de waarneming zijner bediening";

1 waarbij eene beklaagde veroordeeld is ter zake van „het houden van een hond, waarvoor geen belasting betaald is" en „het niet voldoen aan het verzoek van de politie, om een hond, die op haar erf gezien is zonder halsband en merkletter, als voorgeschreven bij de wet, af te geven of te laten afgeven, of van haar erf te verwijderen of te laten verwijderen".

VERSLAG van de werkzaamheden van het kantongerecht op het eiland Saba over het jaar 1904.

Rechtspraak.

Bij het kantongerecht werd behandeld één strafzaak, waarbij twee mannen werden veroordeeld, terwijl één wegens moedwillige verwonding, die geene ziekte of onbekwaamheid tot persoonlijken arbeid van meer dan zes dagen ten gevolge heeft gehad, tot drie dagen gevangenisstraf en f 4 boete, subsidiair 2 dagen gevangenisstraf, en

een, wegens het moedwillig toebrengen van een slag, die geene ziekte of onbekwaamheid tot persoonlijken arbeid van meer dan zes dagen ten gevolge heeft gehad onder aanneming van verzachtende omstandigheden tot f 4 boete, subsidiair twee dagen gevangenisstraf.

In deze zaak werd ook een afwezig gebleven getuige veroordeeld tot eene geldboete van f 10 subsidiair een dag gevangenisstraf, welke straf echter later op een daartoe strekkend verzoekschrift aan den rechter ingediend, wegens bewezen verschoonende omstandigheden werd verminderd tot f 1 boete.

Er werden geene civiele zaken aangebracht.

De overige werkzaamheden van het kantongerecht bepaalden zich tot:

Het beëedigen van drie verklaringen ter erlanging van zeebrieven.

Het verzegelen en ontzegelen van een onbeheerde nalatenschap.

Het benoemen van eenen curator in die nalatenschap.

Het beëedigen van schatters.

Ter griffie werd ingeschreven:

Een akte van huwelijks voorwaarden.

Bijlage E.

ZIEKTEN, die zich hebben voorgedaan onder de gevangenen op Curaçao.

Naam der ziekte.	Aantal gevallen.	Naam der ziekte.	Aantal gevallen.	Naam der ziekte.	Aantal gevallen.
Abscessus	1	Distortio.	1	Lymphadenit	2
Angina	2	Dysenteria	5	Neuralgia	9
Balanitis.	1	Dysmenorrh	3	Odontalgia	25
Bronch. Catarrh	14	Eczema	8	Otitis extern	5
Cat. laryng.	1	Epididymitis	1	Palpit cordis	6
Cat. ventrie	17	Excoriat pedis	1	Rheumat artic.	4
Cat. vesicae	12	Febr. gastric	4	Rheum. musc	20
Cephalagia	7	Febris rheumat.	9	Scabies	1
Contusio	5	Febris typhoida	2	Scorbut	13
Corp. al. in oculi	1	Hernia ingun	2	Tonsillitis	1
Condylomata	1	Herpes tonsurans	4	Ulcus.	1
Conjunctivitis	6	Hydrops genn.	1	Urethritis	4
Dacryocystitis.	1	Lues	1	Varicocele	1
Debilitas.	6	Lumbago	1	Vulnus	3

Bijlage F.

EXTRACT uit het verslag van de bevindingen en handelingen van het geneeskundig toezicht op Curaçao gedurende het jaar 1904.

De geneeskundige raad kan dit jaar aanvangen met de mededeeling, dat de gezondheidstoestand gunstiger was dan in 1903.

Omtrent het voorkomen van besmettelijke ziekten en omtrent quarantaine-maatregelen zijn reeds mededeelingen gedaan in hoofdstuk B.

Door den geneesheer-directeur van de quarantaine-inrichting werd geregeld het maandelijksch bezoek aan deze inrichting gebracht.

Tijdens de afwezigheid van den voorzitter van den raad, die met verlof naar Nederland vertrok, werd deze door den ondervoorzitter vervangen, terwijl de officier van gezondheid 1ste klasse dr. P. C. T. Lens gedurende dien tijd tot plaatsvervangend lid van den raad benoemd werd.

Door het bedanken van dr. J. P. Evertsz als secretaris werd de heer Th. Buys met het secretariaat belast.

De raad hield 11 vergaderingen en werden als naar gewoonte de loopende zaken bij nonsessie afgedaan.

Na aflegging van het vereischte examen werd aan 1 candidaat akte van bevoegdheid uitgereikt als tandmeester en verkreeg 1 candidate akte van bevoegdheid als vroedvrouw.

De stadsgeneesheer vergezelde den procureur-generaal bij zijn bezoeken aan het krankzinnigengesticht en werden afschriften van de verslagen dier bezoeken geregeld door den raad ontvangen.

De apotheken werden door den stadsgeneesheer en een lid van den raad onderzocht, en over het algemeen in orde bevonden. Een apotheek werd in den loop van het jaar opgeheven.

Gedurende het afgeloopen jaar werden op Curaçao 634 personen gevaccineerd en werden als naar gewoonte de andere eilanden der kolonie vanwege het parc-vaccinagène van koepokstof voorzien.

De rekening van het parc-vaccinagène sloot op ultimo December 1904 met een batig saldo van f 780.

Bijlage G.

JAARVERSLAG betreffende den toestand van het onderwijs op Curaçao, gedurende het jaar 1904, opgemaakt ingevolge het bepaalde bij art. 28 van de onderwijs-verordening (P. B. 1884, nº. 16), voor de kolonie Curaçao.

Openbaar onderwijs.

Omtrent het openbaar onderwijs valt het volgende mede te deelen:

Dit onderwijs werd geregeld gegeven.
Bij het onderwijzend personeel geschiedden de volgende mutatiën:

Meer uitgebreid onderwijs.

De heer M. A. Schotman, ten vorigen jare als verlofganger naar Nederland vertrokken, bleef het geheele jaar 1904 afwezig. De heer H. K. A. Michelsen, na een twee jaren lange afwezigheid uit het moederland teruggekeerd, hervatte in de maand Mei zijn werkzaamheden aan de Hendrikschool. Omstreeks dien zelfden tijd werd den heer H. J. Nyman, op dezelfde school werkzaam, een jaar verlof naar Nederland verleend tot herstel van gezondheid. Dientengevolge werd den heer A. G. Brauns, onderwijzer aan de Hendrikschool, het onderwijs in de gymnastiek opgedragen. Van deze opdracht om gezondheidsredenen ontheven, werd hij, bij gebrek aan een wettelijk bevoegde, vervangen door den heer G. B. Dussel, slechts in het bezit van eene akte voor vrije- en orde-oefeningen. Den heer A. G. Brauns werd een maand binnenlandsch verlof gegeven. Aan den heer F. Agterberg, hoofd der Hendrikschool, werd, om gezondheidsredenen, een jaar verlof naar Nederland toegestaan en de heer H. K. A. Michelsen, te zijner vervanging, tot waarnemend hoofd dier school benoemd. Aan den heer L. W. van Eps, ofschoon niet in het bezit eener akte van bekwaamheid voor wiskunde, werd, bij gebrek aan een wettelijk bevoegd onderwijzer, het geven der wiskunstige lessen opgedragen. Eervol ontslag uit 's lands dienst werd gegeven aan den heer F. de Casas Gancedo, vakonderwijzer voor de Spaansche taal. Dr. Villavicencio, practiseerend geneesheer, werd bij continuatie met het onderwijs in de Spaansche taal belast. De heer E. van Tijn, voorloopig werkzaam op de Wilhelminaschool, werd tot onderwijzer derde klas benoemd. Ten einde in de numerieke zwakheid van het onderwijzend personeel der Hendrikschool zooveel doenlijk te voorzien, werd de heer J. Scheuerman, hoofd eener openbare school te Oranjestad, Aruba, naar Curaçao overgeplaatst. Aan mevrouw Agterberg-Bruinier, hoofd der Wilhelminaschool, werd eerst een maand binnenlandsch verlof en vervolgens een jaar verlof naar Nederland toegestaan, beide tot herstel van gezondheid. Tot waarnemend hoofd der Wilhelminaschool werd mejuffrouw A. C. Bakhoven aangesteld. Op deze school werd het tekort aan personeel, door het vertrek naar Nederland van mevrouw Agterberg-Bruinier ontstaan, aangevuld, naar vermogen, door de benoeming van mejuffrouw L. Meyer tot vakonderwijzeres in de nuttige handwerken. Aan mejuffrouw C. C. Quast werd een maand binnenlandsch verlof verleend, om gezondheidsredenen. Met name op de Hendrikschool moet ten gevolge van de aanhoudende onvoltalligheid van het personeel een daling van het peil van het onderwijs geconstateerd worden. Kenschetsend is ten deze, dat het gebrek aan genoegzame onderwijskrachten het waarnemend hoofd dier school tot het voorstel noopte, de hoogste klasse tijdelijk op te heffen. Eenparig is de schoolcommissie van oordeel, dat een blijvende versterking van het aantal onderwijzers hoog noodig is.

Het schoolverzuim beliep:

over het eerste halfjaar aan de Hendrikschool 8,3 pct.;
" " " " " Wilhelminaschool 7,5 pct.;
" " tweede " " " Hendrikschool 5,5 pct.;
" " " " " " Wilhelminaschool 6,7 pct.

Alleen gedurende de lessen van den vakonderwijzers voor het Spaansch liet het gedrag der leerlingen te wenschen over.
Op de Hendrikschool werden bij het einde van 1904 bevorderd:

van	de	1ste	klasse	naar	de 2de,	17	van	de	24 leerlingen;
"	"	2de	"	"	" 3de,	17	"	"	21 "
"	"	3de	"	"	" 4de,	17	"	"	21 "
"	"	4de	"	"	" 5de,	24	"	"	25 "
"	"	5de	"	"	" 6de,	18	"	"	21 "
"	"	6de	"	"	" 7de,	13	"	"	18 "
"	"	7de	"	"	" 8ste,	7	"	"	8 "

In het geheel werden bevorderd 113 van de 138 leerlingen.

Aan het eindexamen, waarbij veel minder hooger eischen konden gesteld worden dan in vroegere jaren, namen zes van de zeven leerlingen der hoogste klasse deel; hun werd het diploma voor goed volbrachte studie uitgereikt.
Op de Wilhelminaschool werden bevorderd:

van	de	1ste	klasse	naar	de 2de,	14	van	de	19 leerlingen;
"	"	2de	"	"	" 3de,	16	"	"	19 "
"	»	3de	"	"	" 4de,	6	"	"	10 "
"	»	4de	"	"	» 5de,	6	"	"	14 "
"	"	5de	"	"	" 6de,	14	"	"	15 »
"	"	6de	"	"	" 7de,	12	"	»	16 "

In het geheel werden bevorderd 78 van de 98 leerlingen.

Elementair onderwijs.

Op de Emmaschool vervulde de heer H. J. Schreuder, wegens voortdurende afwezigheid van den heer W. C. J. van Leeuwen, als verlofganger in Nederland vertoevende, de betrekking van waarnemend hoofd.
Het schoolverzuim bedroeg:

gedurende het 1ste halfjaar 15,5 pct.;
" " 2de " 14,5 "

De vorderingen der leerlingen waren bevredigend, hun gedrag over het algemeen zeer goed.

Over de plichtsbetrachting van het onderwijzend personeel op de scholen van het openbaar onderwijs betuigt de schoolcommissie hare tevredenheid.

Bijzonder onderwijs.

In het aantal scholen kwam geene verandering.

Bij het Roomsch-Katholiek bijzonder onderwijs in het stadsdistrict bedroeg het schoolverzuim op de scholen van meer uitgebreid onderwijs iets minder dan 3,7 pct., op die van elementair onderwijs iets minder dan 7,2 pct., d. i. voor alle scholen van beide categorieën te zamen iets minder dan 6,2 pct.

Over het bijzonder onderwijs in het stadsdistrict betuigt de schoolcommissie haar bijzondere tevredenheid. Niet zoo gunstig kan de commissie zich uitlaten over het onderwijs in de buitendistricten, waar uitsluitend Roomsch-Katholieke zusterscholen gevonden worden. Het aantal schoolgaande kinderen werd op die scholen te groot, dan dat het aantal onderwijzende zusters daaraan evenredig kon worden gehouden. Desniettegenstaande beantwoorden de resultaten van dit onderwijs, dank zij de toewijding der zusters, genoegzaam aan de geringe behoefte van de arme buitenbevolking, welker toestand geheel en al van dien der stadsbevolking verschilt.

Schoolcommissie.

Den scholen van het stadsdistrict, zoowel als dien der buitendistricten werd door de commissie een bezoek gebracht op de daartoe gezette tijden. Bij de leden hadden de volgende mutatiën plaats: 1°. Tot aan des heeren mr. Th. I. A. Nuijens terugkeer uit het moederland, alsmede gedurende het optreden als waarnemend Gouverneur van den heer C. Statius Muller, woonde de heer J. H. M. Ellis als tijdelijk lid de zittingen der schoolcommissie bij. 2°. Wegens verhuizing naar Nederland werd den heer H. J. H. Hamelberg eervol ontslag als lid der schoolcommissie verleend en in zijn plaats de heer J. Möller benoemd. 3°. Voor den heer M. J. Selhorst, als verlofganger naar Nederland vertrokken, werd de heer mr. Th. F. de Haseth Evertsz tot tijdelijk lid benoemd. 4°. Herbenoemd werd de heer F. J. A. van den Donk, ten gevolge van periodieke aftreding van zijn lidmaatschap vervallen. De commissie hield in den loop van het jaar dertien vergaderingen. Bij de jongst gehouden bestuurskeuze zijn de heer M. S. L. Maduro, J. Möller en T. J. A. van den Donk respectievelijk tot voorzitter, administrateur en secretaris gekozen.

Dit verslag gaat vergezeld van een staat met opgave van het aantal leerlingen, bij het begin van 1905 op de scholen van het eiland Curaçao aanwezig.

Aldus vastgesteld in de vergadering van 9 Februari 1905.

Namens de Commissie,

De Voorzitter,

Mordy S. L. Maduro.

De Secretaris,

T. J. A. van den Donk.

STAAT van schoolgaande kinderen op het eiland Curaçao bij het begin van 1905.

	Meisjes.	Jongens.	Totaal.	*Opmerking.*
OPENBAAR ONDERWIJS.				1.
Scholen van meer uitgebreid onderwijs	108	154	262	Bewaarscholen en pensionaat buiten rekening gelaten — beide inrichtingen van het bijzonder onderwijs — blijkt van de schoolgaande kinderen over het geheele eiland 13$^{1}/_{8}$ pct., de drie openbare scholen te bezoeken 86$^{7}/_{8}$ pct. de zeventien bijzondere scholen.
School voor elementair onderwijs	72	90	162	
BIJZONDER ONDERWIJS.				
Stadsdistrict.				
Roomsch-Katholieke zusterscholen:				
a. Van meer uitgebreid onderwijs.				
St. Martinusgesticht. Overzijde	110	„	110	
St. Antoniusgesticht. Pietermaai.	58	„	58	
b. Van elementair onderwijs.				2.
St. Martinusgesticht. Overzijde	180	„	180	In het stadsdistrict — wederom met buitensluiting der R.-K. bewaarscholen — bezoeken van alle schoolgaande kinderen 24,5 pct. de drie openbare 75,5 pct. de negen bijzondere scholen.
St. Antoniusgesticht. Pietermaai	115	„	115	
Buitendistricten.				
Santa Rosa	210	128	338	
San Dominico (Montana)	71	56	127	
Santa Maria	177	172	349	
San Wilibrordo	110	89	199	
St. Jozef (Barber)	124	125	249	
San Pedro (Westpunt)	115	53	168	

	Meisjes.	Jongens.	Totaal.	*Opmerking.*
Stadsdistrict.				
c. Bewaarscholen:				
St. Martinusgesticht (Overzijde) betalende	38	34	72	
" " kostelooze	191	76	267	
St. Antoniusgesticht (Pietermaai) betalende	12	5	17	
" " kostelooze	110	52	162	
Roomsch Katholieke Fraterscholen:				
Stadsdistrict.				
a. Van meer uitgebreid onderwijs	"	90	90	
Colegio St. Thomas:				
b. Van elementair onderwijs	"	"	"	
Overzijde	"	395	395	
Pietermaai	"	297	297	
Buitendistricten.				
Roomsch-Katholieke weeshuizen:				
Welgelegen	34	"	34	
Santa Rosa	"	29	29	
Roomsch-Katholiek pensionaat:				
Welgelegen	60	"	60	
Stadsdistrict.				
Verdere bijzondere scholen:				
Colegio „Leon".	"	53	53	
" „Baralt"	"	15	15	
Totaal . . .	1 895	1 913	3 808	

Bijlage H.

BUITENLANDSCH POSTVERKEER vergeleken met de vier voorgaande jaren.

PER MAIL ONTVANGEN STUKKEN.			PER MAIL VERZONDEN STUKKEN.		
Van:	Brieven (stuks.)	Drukwerk. (porten.)	Naar:	Brieven (stuks).	Drukwerk. (porten.)
Nederland	22 001	64 803	Nederland	19 928	5 240
Duitschland en via Duitschland	433	501	Duitschland en via Duitschland	8 245	719
Frankrijk en via Frankrijk	262	52	Frankrijk en via Frankrijk	3 489	780
Groot-Britannië en via Groot-Britannië	1 530	3 506	Groot-Britannië en via Groot-Britannië	6 625	475
Venezuela en via Venezuela	37 304	22 598	Venezuela en via Venezuela	30 649	10 833
Vereenigde Staten van Noord Amerika en via Vereenigde Staten van Noord-Amerika	49 684	129 275	Vereenigde Staten van Noord-Amerika en via Vereenigde Staten van Noord-Amerika	23 741	5 476
Italië en via Italië	186	156	Italië en via Italië	29	»
Suriname	2 401	988	Suriname	1 792	898
Britsch West-Indië en via Britsch West-Indië	2 856	1 462	Britsch West-Indië en via Britsch West-Indië	1 992	628
Fransch West-Indië en via Fransch West-Indië	41	7	Deensch West-Indië en via Deensch West-Indië	320	353
Deensch West-Indië en via Deensch West-Indië	477	79	Haïti en via Haïti	652	1 025
Haïti en via Haïti	633	209	Columbia en via Columbia	9 084	6 614
Columbia en via Columbia	4 661	4 487	St. Domingo	901	347
St. Domingo	1 722	1 756	Porto Rico en via Porto Rico	1 706	883
Porto Rico en via Porto Rico	1 646	766	Costa Rica	162	71
Chili	106	26			
Costa Rica	3	4			
Spaansche bezittingen in Afrika	41	2			
Cuba	34	77			
	126 021	230 754		109 315	34 342
De totalen bedroegen in 1900	91 912	190 411	De totalen bedroegen in 1900	78 942	42 310
» » » » 1901	98 393	201 674	» » » » 1901	79 144	33 033
» » » » 1902	102 958	225 025	» » » » 1902	86 873	38 403
» » » » 1903	118 875	216 936	» o » » 1903	101 455	26 888

AANMERKINGEN.

a. Buiten het gewone postverkeer werden in 1904 aangebracht 1245 brieven en verdere stukken.

b. Aangeteekende stukken werden in 1904 ontvangen ten getale van 7560 en verzonden ten getale van 8982.

c. Het aantal ontvangen rebuten bedroeg in 1904, 310 en het aantal verzonden was 600.

d. Ontvangen werden in 1904, 335 dienstbrieven en verzonden 115.

Bijlage J.

Binnenlandsch Postverkeer vergeleken met de vier voorafgaande jaren.

ONTVANGEN van:	Brieven. (stuks.)	Drukwerk. (porten.)	VERZONDEN naar:	Brieven. (stuks.)	Drukwerk. (porten.)
Bonaire	6 159	400	Bonaire	6 717	8 763
Aruba	9 378	706	Aruba	8 218	15 747
St. Martin (Nederl. ged.)	534	39	St. Martin (Nederl. ged.)	516	639
St. Eustatius	478	112	St. Eustatius	465	675
Saba	321	99	Saba	337	500
	16 870	1 356		16 253	26 324
De totalen bedroegen in 1900	11 456	1 129	De totalen bedroegen in 1900	10 651	12 628
" " " " 1901	11 424	826	" " " " 1901	11 061	15 582
" " " " 1902	12 368	910	" " " " 1902	11 603	20 167
" " " " 1903	13 729	1 085	" " " " 1903	13 348	22 457

AANMERKINGEN.

a. In het binnenlandsch postverkeer in het stadsdistrict (1ste district) van Curaçao werden in 1904 uitgewisseld 18 918 stuks brieven en 3 906 porto's drukwerk.

b. In 1904 werden aangebracht 959 aangeteekende stukken en verzonden 1098 stuks.

c. Ontvangen werden in 1904, 66 rebuten en verzonden 147 stuks.

d. Het aantal ontvangen dienstbrieven bedroeg in 1904, 59 stuks en het getal hetwelk verzonden was 18.

Bijlage K.

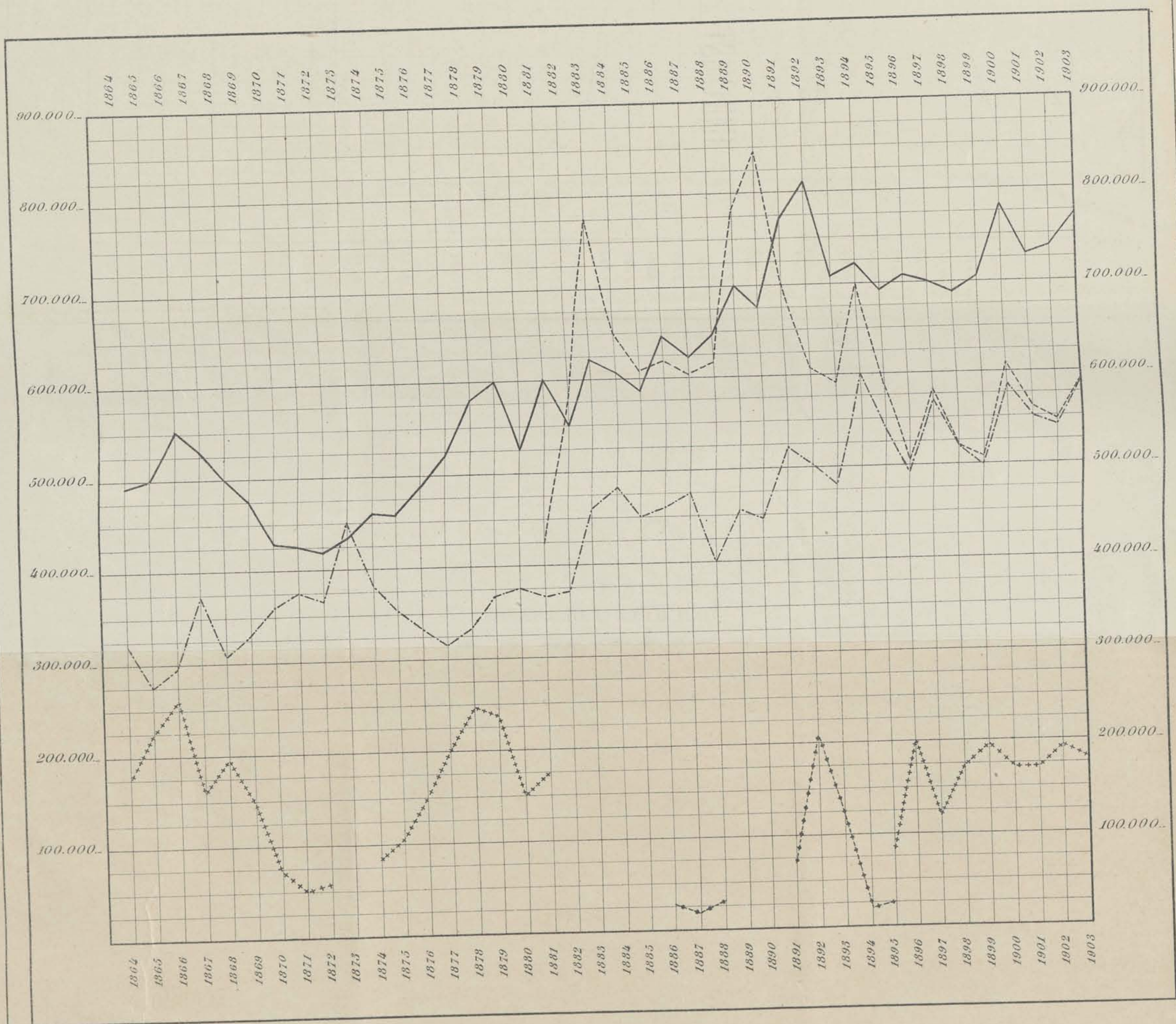
OPGAVE van de inkomsten der posterijen op Curaçao en op de andere eilanden in de laatste drie jaren.

	1902.	1903.	1904.
Verkochte frankeerzegels	f 22 937,34^{5}	f 19 341,25	f 20 488,76
„ briefkaarten	340,42^{5}	321,44	520,61^{5}
„ postwisselformulieren	12,07^{5}	15,46	14,31
„ portzegels	1 150,35	902,37^{5}	1 076,42^{5}
„ adreskaarten	0,65^{5}	0,60	0,80^{5}
„ douaneverklaringen	0,75^{5}	0,50	0,62
Postwisseldienst	1 332,73	889,63	21,24
Verhuren van loketten	484,00	465,50	361,50
Ontvangen transitrechten	1 323,71	1 443,10	1 336,48
Totaal der ontvangsten op Curaçao	f 27 582,04^{5}	f 23 379,85^{5}	f 23 820,75^{5}
Postkantoor op St. Martin (Nederlandsch gedeelte)	811,64	624,69	881,85
„ „ St. Eustatius	454,95	380,08	537,82^{5}
„ „ Saba	521,51^{5}	800,21	1 071,00
Hulppostkantoor op Bonaire	731,03^{5}	576,14^{5}	696,83^{5}
„ „ Aruba	847,64^{5}	887,67^{5}	1 115,67
Totaal	f 30 948,83	f 26 648,65^{5}	f 28 123,93^{5}

INKOMSTEN, UITGAVEN EN RIJKS-SUBSIDIE
van de kolonie
CURAÇAO
SEDERT HET JAAR 1864.

(Schaal 6mM = f 25.000)

——— *Uitgaven.*
- - - - - *Inkomsten, met inbegrip van de betaling wegens vergunning tot het ontginnen van phosphorzure kalk op Aruba.*
—·—·— *Inkomsten zonder die betalingen.*
+++++++ *Rijks-subsidie.*
+·+·+·+ *Overschrijving van batige saldos van vorige dienstjaren.*

Bijlage L[1].

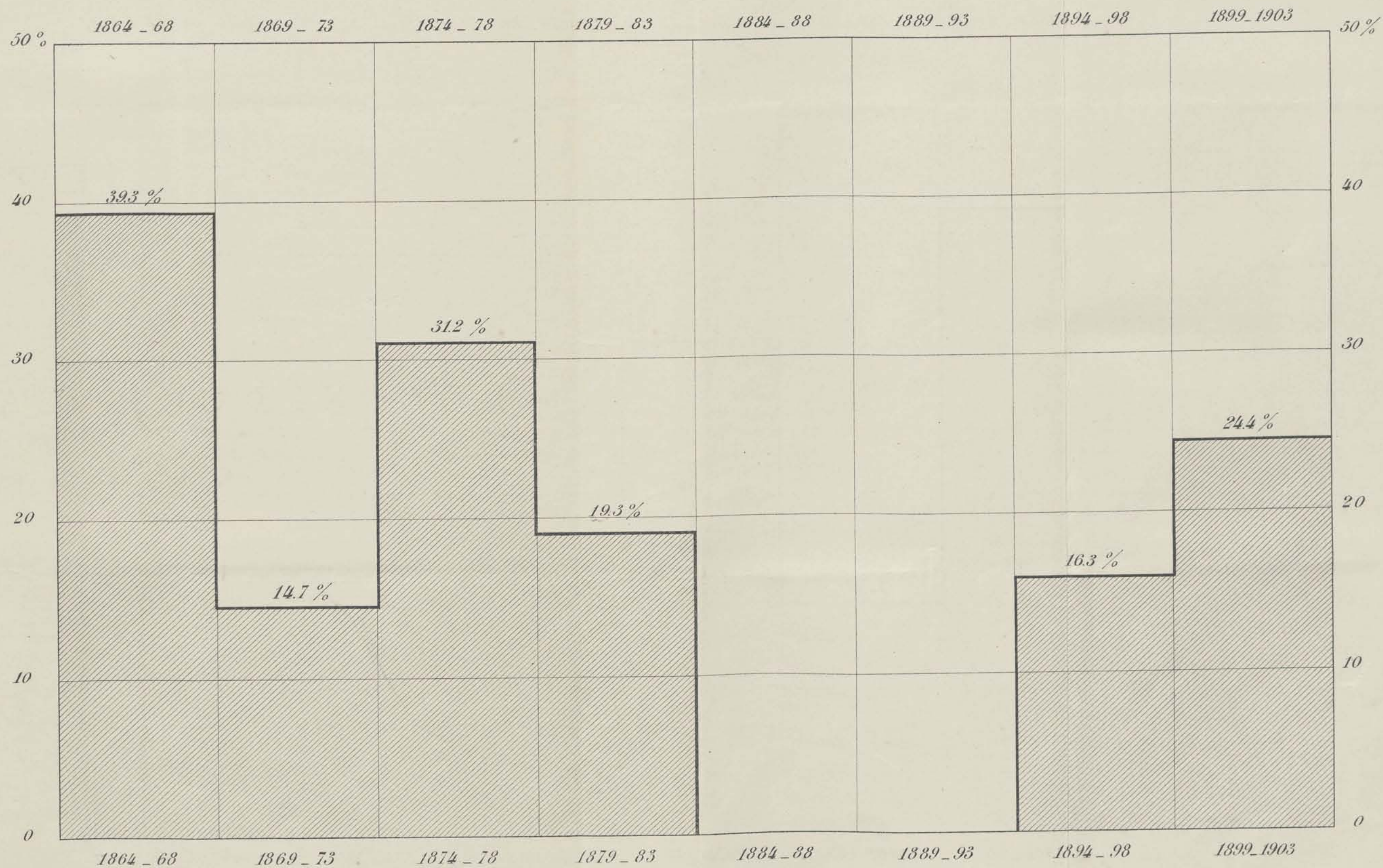
INKOMSTEN, UITGAVEN EN RIJKS-SUBSIDIE

VAN DE

KOLONIE CURAÇAO

sedert het jaar 1864.

SUBSIDIE UITGEDRUKT IN PERCENTEN
VAN DE UITGAVEN GEMIDDELD OVER TIJDVAKKEN VAN VIJF JAREN
KOLONIE CURAÇAO.

Bijlage L².

SUBSIDIE

uitgedrukt in percenten van de uitgaven gemiddeld over tijdvakken van vijf jaren.

KOLONIE CURACAO.

Bijlage L^3.

STAAT aantoonende de opbrengst van de koloniale middelen over de dienstjaren 1902, 1903 en 1904, voor zoover bekend.

Litt.	BENAMING DER MIDDELEN.	1902.	1903.	1904.
	A. Belasting.			
	Curaçao.			
a.	Belasting op den invoer	f 81 089,17^5	f 118 353,40^5	f 92 258,70^5
b.	Uitvoerrecht op metaalertsen en alle soort van phosphorzure kalk, gewonnen op de eilanden Curaçao en Klein-Curaçao	„	„	„
c.	Zegelrecht	8 992,65	8 170,25	9 981,40
d.	Patent tot het houden van eene tapperij enz. en tot het verkoopen en uitslaan van gedistilleerd	15 438,00	15 177,00	15 414,00
e.	Accijnsrecht op sterke dranken, wijn en bier	68 102,74	72 797,19	75 587,00
f.	Recht van successie en van overgang	1 616,26	6 366,53	3 434,31
g.	Belasting op loterijen	„	„	„
h.	Belasting op den openbaren verkoop van roerende zaken	2 828,87^5	1 899,23	1 773,04
i.	Belasting op de opdracht van onroerende zaken	5 979,17	5 783,78	6 308,60^5
k.	Licht- en bakengeld	2 834,25	2 918,99	2 886,26
l.	Haven- en veiligheidsrecht	5 723,10	5 316,11	5 606,43
m.	Loodsgelden	26 766,03^5	28 292,05	30 366,02^5
n.	Belasting op grondeigendommen (en hypotheken)	86 686,13	78 146,40	73 721,43^5
o.	Belasting op veer- en vrachtponten	893,00	919,00	912,00
p.	Belasting voor de weerbaarheid	9 258,75	7 753,75	7 752,50
q.	Belasting op het houden van rijtuigen en op de uitoefening van het bedrijf van stalhouder	3 130,00	2 390,00	2 220,00
r.	Slachtgeld van vee in het eerste district	6 217,15	8 138,00	6 578,15
t.	Belasting op het houden van honden	1 296,50	711,00	603,00
	Bonaire.			
a.	Invoerrechten	9 920,49	13 094,82	11 327,11^5
b.	Uitvoerrecht op stapelproducten	8 378,46^5	8 991,47	8 021,63^5
c.	Zegelrecht	953,20	1 155,30	990,55

Litt.	BENAMING DER MIDDELEN.	1902.	1903.	1904.
d.	Patent tot het houden van eene tapperij enz. en tot het verkoopen en uitslaan van gedistilleerd	f 654,00	f 775,00	f 831,00
e.	Accijnsrecht op sterke dranken, wijn en bier	6 416,48	7 471,97	7 905,94^5
f.	Recht van successie en van overgang	"	"	"
g.	Belasting op loterijen	"	"	"
h.	Belasting op publieke verkoopingen.	35,35	185,47	130,20
i.	2 pct. van den koopschat bij overdracht van onroerende goederen en vaartuigen	106,43	124,53	99,68^5
k.	Licht- en bakengeld	325,35	566,81	376,59^5
l.	Ankergeld	1 075,00	1 467,50	1 127,50
s.	2 percent van de waarde bij overdracht van gedonateerde onroerende goederen en vaartuigen.	"	1,00	"
t.	Belasting op het houden van honden	180,00	105,00	105,00
	Contributie tot instandhouding van de schutterij	60,00	"	"
	Aruba.			
a.	Invoerrechten	4 455,40	4 412,64	5 579,64
b.	Uitvoerrecht op stapelproducten (met inbegrip van phosphorzure kalk). .	3 882,93^5	5 030,68	7 053,05^5
c.	Zegelrecht	1 009,10	1 485,13^5	1 275,95
d.	Patent tot het houden van eene tapperij enz. en tot het verkoopen en uitslaan van gedistilleerd	661,00	1 042,00	1 009,50
e.	Accijnsrecht op sterke dranken, wijn en bier	2 802,19	3 913,50	6 451,99
f.	Recht van successie en van overgang	"	"	"
g.	Belasting op loterijen	"	"	"
h.	Belasting op publieke verkoopingen	"	342,56	59,50
i.	2 pct. van den koopschat bij overdracht van onroerende goederen en vaartuigen	22,66	133,54	77,53
k.	Licht- en bakengeld	502,54	720,33	1 108,83
l.	Anker- en tonnengeld.	3 013,84	4 330,91	6 537,39
n.	Grondbelasting	3 331,72	2 626,56	2 654,18^5
s.	2 pct. van de waarde bij overdracht van gedonateerde onroerende goederen en vaartuigen	"	"	2,00
t.	Belasting op het houden van honden	1 033,25	570,00	363,00
	Contributie tot instandhouding van de schutterij.	226,00	"	"
	St. Martin (Nederl. gedeelte).			
a.	Invoerrechten	8 577,45	8 951,53	8 086,64^5
b.	Uitvoerrechten op stapelproducten	2 411,51^5	319,48^5	497,06
c.	Zegelrecht	1 044,60	828,45	799,35
d.	Patent tot het houden van eene tapperij enz. en tot het verkoopen en uitslaan van gedistilleerd	706,00	694,00	572,00
e.	Accijnsrecht op sterke dranken, wijn en bier	1 231,71	983,30	949,90
f.	Recht van successie en van overgang	"	"	66,00
g.	Belasting op loterijen	"	"	"

Litt.	BENAMING DER MIDDELEN.	1902.	1903.	1904.
h.	Belasting op publieke verkoopingen	"	f 28,42^5	f 54,00
i.	2 pct. van den koopschat bij overdracht van onroerende goederen . . .	f 436,48^5	94,32	239,73
k.	Licht- en bakengeld	194,83	74,72	48,16
l.	Havengeld	480,69	347,98	397,81
t.	Belasting op het houden van honden	120,00	162,00	138,00
	Contributie tot instandhouding van de schutterij	"	"	"
	Sint Eustatius.			
a.	Invoerrechten	2 314,17^5	2 314,52	1 824,41^5
b.	Uitvoerrecht op stapelproducten	605,29^5	615,29	729,40^5
c.	Zegelrecht	478,75	407,35	402,30
d.	Patent tot het houden van eene tapperij, enz., en tot het verkoopen en uitslaan van gedistilleerd	196,00	135,00	56,50
e.	Accijnsrecht op sterke dranken, wijn en bier	1 129,30	1 214,05	1 118,55
f.	Recht van successie en van overgang	"	"	"
g.	Belasting op loterijen	"	"	"
h.	Belasting op publieke verkoopingen	9,25	"	"
i.	2 pct. van den koopschat bij overdracht van onroerende goederen. . . .	90,40	116,40	24,10
s.	2 pct. van de waarde bij overdracht van gedonateerde onroerende goederen en vaartuigen	"	"	"
t.	Belasting op het houden van honden	141,00	111,00	78,00
	Contributie tot instandhouding van de schutterij	"	"	"
	Saba.			
a.	Invoerrechten	2 581,46	2 354,13	2 236,56^5
b.	Uitvoerrecht op stapelproducten	178,63	84,40	127,87^5
c.	Zegelrecht	316,50	193,60	236,50
d.	Patent tot het houden van eene tapperij enz., en tot het verkoopen en uitslaan van gedistilleerd	665,00	603,00	444,00
e.	Accijnsrecht op sterke dranken, wijn en bier	1 399,80	1 427,80	1 715,00
f.	Recht van successie en van overgang	"	"	46,58
g.	Belasting op loterijen	"	"	"
h.	Belasting op publieke verkoopingen	"	"	"
i.	2 pct. van den koopschat bij overdracht van onroerende goederen en vaartuigen	13,75	13,25	48,80
l.	Ankergeld	266,50	183,50	228,50
s.	2 pct. van de waarde bij overdracht van gedonateerde onroerende goederen en vaartuigen	"	"	"
t.	Belasting op het houden van honden	48,00	84,00	27,00
	B. Inkomsten van onderscheiden aard.			
	Curaçao.			
a.	Leges	1 461,00	1 699,85	1 374,05
b.	Korting op de inkomsten van ambtenaren wegens pensioen	19 851,03^5	19 535,37^5	19 636,35^5

Litt.	BENAMING DER MIDDELEN.	1902.	1903.	1904.
c.	Boeten	f 314,50	f 719,00	f 867,50
d.	Inkomsten van de posterij	27 892,66	23 668,39^5	24 809,70^5
e.	Emolumenten ter griffie van het hof van justitie en van het kantongerecht, te verantwoorden aan de koloniale kas	479,62^5	336,53	426,39^5
f.	Bergloon van petroleum en andere licht ontvlambare oliën	816,84	2 262,20	151,24
g.	Pakhuishuur van in entrepot aanwezige sterke dranken	119,37	102,26	76,24
h.	Rente en pachtgelden van domaniale gronden in de buitendistricten	1 159,07	3 416,63^5	2 948,17
i.	Verkoop van havenreglementen	37,80	62,30	67,90
k.	Inkomsten van de vleeschhal	2 088,00	2 254,50	2 406,00
l.	Agio op verkochte wissels	866,40	631,90^5	"
m.	Inkomsten van de bakkerij	1 517,32^5	1 327,37^5	1 375,54
n.	Rente van het kapitaal, vroeger op het grootboek der nationale schuld ingeschreven, ten name van het West-Indisch pensioenfonds	8 124,66	4 950,00	4 950,00
o.	Inkomsten van de Gouvernements-Bank	5 063,64^5	7 693,63	9 758,99^5
p.	Salaris van den hypotheekbewaarder, te verantwoorden aan de koloniale kas	576,05	489,67^5	442,97^5
q.	Concessierechten:			
	voor de exploitatie van de bruggen over de haven en het Waaigat;			
	" " " " " waterwerken;			
	" " " " " electrische werken	443,42	935,29^5	417,33
r.	Schoolgelden	14 818,50	13 059,25	13 375,31
s.	Inhouding op de jaarwedde van den postdirecteur, wegens het gebruik van een landsgebouw als woning	300,00	300,00	300,00
t.	Uitkeering door de Curaçaosche Hypotheekbank van $^1/_{15}$ van het bedrag van f 187 746,76, krachtens art. 1 van de verordening van 24 September 1879 (*Publicatieblad* 1880, n°. 5)	11 765,46	11 765,46	11 765,46
u.	Emolumenten ten kantore van den controleur der belastingen op den in-, uit- en doorvoer	8 310,50	8 341,70	7 738,00
v.	Emolumenten ten kantore van den administrateur van financiën voor het in- en uitklaren van schepen vóór en na kantoortijd	"	"	1 515,00
aa.	Terugbetaling door de telegraafkabelmaatschappij van gelden, ter zake van de haar verleende garantie uit de koloniale kas ontvangen	"	10 527,37^5	1 843,52^5
bb.	Passagegelden en vracht van den gouvernementsschoener „*Gouverneur van Heerdt*"	483,84	1 059,06	1 862,36^5
cc.	Alle andere ontvangsten	2 647,03^5	1 921,55	2 361,36
	Realiseering van een bedrag van f 5000 van de op de Grootboeken van de Nederlandsche Werkelijke Schuld uitgezette kapitalen afkomstig van het opgeheven West-Indische pensioenfonds voor uitgaven in het belang van cultures in de kolonie	6 608,32	"	"
	Aandeel in de huurpenningen van de markt voor groenten	"	"	"
	Opbrengst van de arbeidsloonen van gevangenen	182,36	"	"
	Bonaire.			
a.	Leges	5,55	4,65	"
b.	Kortingen op de inkomsten van ambtenaren wegens pensioen	2 020,11	2 114,15	2 690,61^5
c.	Boeten	56,00	35,50	70,50
d.	Inkomsten van de posterij	731,03^5	576,14^5	696,83^5

Litt.	BENAMING DER MIDDELEN.	1902.	1903.	1904.
e.	Emolumenten ter griffie van het kantongerecht, te verantwoorden aan de koloniale kas	f 47,15	f 136,85	f 35,55
f.	Bergloon van petroleum en andere licht ontvlambare oliën	„	„	35,10
g.	Pakhuishuur van in entrepot aanwezige sterke dranken	„	26,39^5	37,36^5
h.	Huur van gouvernementsgronden	995,00^5	1 075,31	1 131,18^5
w.	Bundergelden van gouvernementsgronden in concessie afgestaan	810,00	318,12^5	838,91
bb.	Passagegelden en vracht van den gouvernementsschoener „*Gouverneur van Heerdt*".	181,43	496,70^5	410,73
cc.	Alle andere ontvangsten	115,00	268,24^5	307,59^5
	Opbrengst wegens den verkoop van domaniale gronden	41,00	„	„
	Inhouding op de jaarwedde van den gezaghebber wegens het gebruik van een landsgebouw als woning	400,00	„	„
	Aruba.			
a.	Leges	437,84	486,88	517,60
b.	Kortingen op de inkomsten van ambtenaren wegens pensioen	2 477,57	2 317,14^5	2 328,43^5
c.	Boeten	144,50	66,50	51,00
d.	Inkomsten van de posterij	847,64^5	887,67^5	1 115,67
e.	Emolumenten ter griffie van het kantongerecht, te verantwoorden aan de koloniale kas	27,95	58,70	56,70
f.	Bergloon van petroleum en andere licht ontvlambare oliën	„	64,98	45,00
h.	Huur van gouvernementsgronden	2 116,40	2 179,30	2 323,26
x.	Vergunning tot het ontginnen van phosphorzure kalk	3 670,69	„	„
z.	Vergunning om goud, zilver en koper te delven	3 750,00	3 750,00	3 750,00
bb.	Passagegelden en vracht van den gouvernementsschoener „*Gouverneur van Heerdt*"	181,43	536,69	805,12
cc.	Alle andere ontvangsten	228,22^5	1 046,14^5	635,58
	Inhouding op de jaarwedde van den gezaghebber wegens het gebruik van een landsgebouw als woning	400,00	„	„
	Opbrengst wegens den verkoop van domaniale gronden	78,34	„	„
	St. Martin (Nederl. gedeelte).			
a.	Leges	5,00	10,00	17,50
b.	Kortingen op de inkomsten van ambtenaren wegens pensioen	2 115,21	2 597,84^5	2 264,24
c.	Boeten	12,00	„	„
d.	Inkomsten van de posterij	811,64	624,69	881,85
e.	Emolumenten ter griffie van den raad van justitie en van het kantongerecht, te verantwoorden aan de koloniale kas	103,30	91,62^5	41,05
f.	Bergloon van petroleum en andere licht ontvlambare oliën	„	„	„
ij.	Steigergelden	326,25	221,00	259,75
cc.	Alle andere ontvangsten	150,00	75,00	„
	St. Eustatius.			
a.	Leges	„	„	„
b.	Kortingen op de inkomsten van ambtenaren wegens pensioen	1 360,92^5	1 587,48^5	1 383,73
c.	Boeten	„	9,50	30,50

Litt.	BENAMING DER MIDDELEN.	1902.	1903.	1904.
d.	Inkomsten van de posterij	f 454,95	f 380,08	f 537,82⁵
e.	Emolumenten ter griffie van den raad van justitie en van het kantongerecht, te verantwoorden aan de koloniale kas	21,05	57,15	20,95
f.	Bergloon van petroleum en andere licht ontvlambare oliën	"	"	"
h.	Grondrenten (huur van gouvernementserven)	"	29,50	3,00
cc.	Alle andere ontvangsten	77,97	149,39	42,60
dd.	Rente van op St. Eustatius verleend landbouwkrediet en afbetaling op dat voorschot.	"	"	240,00
	Inhouding op de jaarwedde van den gezaghebber, wegens het gebruik van een landsgebouw als woning	185,00	"	"
	Saba.			
a.	Leges.	6,15	1,80	1,95
b.	Kortingen op de inkomsten van ambtenaren wegens pensioen	1 010,37⁵	970,16⁵	889,52⁵
c.	Boeten	27,00	56,50	8,00
d.	Inkomsten van de posterijen	521,51⁵	800,21	1 071,00
e.	Emolumenten ter griffie van het kantongerecht, te verantwoorden aan de koloniale kas	"	"	14,55
f.	Bergloon van petroleum en andere licht ontvlambare oliën	"	"	"
cc.	Alle andere ontvangsten	5,00	65,00	25,00
	Inhouding op de jaarwedde van den gezaghebber wegens aan hem vanwege het bestuur verstrekte woning	200,00	"	"
		f 544 617,89⁵	f 585 253,31	f 555 768,48⁵

Bijlage M.

STAAT aantoonende den stand van de Curaçaosche Bank op ultimo December 1904.

Op ultimo December 1904 was het bedrag der bankbiljetten evenals op 1 Januari van dat jaar, te weten:

2 950 stuks van f 5,00			f 14 750,00		
3 250 „ „ 10,00			32 500,00		
1 750 „ „ 25,00			43 750,00		
1 050 „ „ 50,00			52 500,00		
6 000 „ „ 2,50			15 000,00		
10 000 „ „ 1,00			10 000,00		
				f 168 500,00	
Het kapitaal der instelling voortspruitende uit gepercipieerde disconto's bedroeg op 1 Januari 1904			f 289 265,44^{5}		
Gedurende het jaar 1904 werd aan disconto's en renten ontvangen		f 14 931,04^{5}			
en voor de administratie enz. uitgegeven:					
Aan administratiekosten enz.	f 2 736,67				
„ J. Enschedé en Zonen te Haarlem voor aangemaakte bankbiljetten en daarop gevallen kosten	725,10				
		3 461,77			
Welke winst voor de koloniale kas beschikbaar wordt gesteld			11 469,27^{5}		
				300 734,72	
Totaal bedrag van het kapitaal op ultimo December 1904					f 469 234,72
Daarbij gevoegd:					
1°. De gelden in deposito voor rekening van anderen op 1 Januari 1904 ten bedrage van			f 4 481,13		
Vermeerderd met de volgende ontvangsten in den loop van 1904, als:					
Zuivere opbrengst van in het openbaar verkocht vee over het jaar 1903 naar aanleiding van de notificatie dd. 4 Januari 1859 (*Publicatieblad* n°. 2) bij de bank in deposito gebracht	f	78,24			
Verminderd met de volgende uitkeeringen in den loop van 1904 als:					
Uitgekeerd aan de koloniale kas de zuivere opbrengst van verkocht geschut vee over het jaar 1901		11,26			
			66,98		
				f 4 548,11	
2°. De gelden in consignatie				75,65	
3°. Het fonds voor het inwisselbaar stellen der bankbiljetten				75 000,00	
					79 623,76
					f 548 858,48
Hiervan op 1 Januari 1905 uitstaande:					
1°. Op gedisconteerde wissels volgens art. 9 van het reglement van de bank, voorzien van endossementen				f 275 206,50	
2°. Aan schuldvorderingen				10 000,00	
3°. „ dubieuse schuld				4 000,00	
4°. „ geldbelegging op de Curaçaosche hypotheekbank				60 000,00	
					349 206,50
welk bedrag zich in de kas bevindt tot voortzetting van de operatiën op ultimo December 1904					f 199 651,98

Bijlage N.

Hypotheken en Eigendommen.

De bij het begin van 1903 gevestigde en gedurende dat jaar ingeschreven hypotheken betroffen een totaal bedrag van f 3 455 975,15, te weten:

Tegen 5 percent . . .	14	f 101 256,00	
„ 5½ „ . . .	2	26 320,00	
„ 5 en 6 „ . . .	348	2 054 127,24	
„ 5 en 7 „ . . .	187	212 148,20	
„ 6 en 7 „ . . .	123	877 950,31^5	
„ 7½ „ . . .	2	2 350,00	
„ 8 „ . . .	35	16 348,18	
„ 8½ „ . . .	2	11 468,00	
„ 9 „ . . .	11	15 703,50	
„ 10 „ . . .	1	10 528,00	
„ 12 „ . . .	18	26 061,72	
Zonder interest . .	11	101 713,99^5	
	754		f 3 455 975,15
Bijgekomen tot ultimo December 1904:			
Tegen 5 percent .	19	f 108 720,00	
„ 5 en 6 „ .	15	80 150,00	
„ 6 „ .	19	18 395,00	
„ 7 „ .	2	2 752,00	
„ 9 „ .	3	700,00	
Zonder interest . . .	2	8 200,00	
	60		218 917,00
	814		f 3 674 892,15

Doorgehaald gedurende 1904:		f 7 760,00	
Tegen 5 percent .	2	3 000,00	
„ 5 en 6 „ .	2	173 910,00	
„ 6 „ .	35	151 020,00	
„ 6 en 7 „ .	22	6 590,00	
„ 7 „ .	7	2 000,00	
„ 7½ „ .	1	1 200,00	
„ 8 „ .	1	200,00	
„ 9 „ .	1	4 000,00	
„ ½ pct. ('s maands)	1		
	72		f 349 680,00
Bleven op ultimo December 1904	742		f 3 325 212,15
Vernieuwde inschrijvingen gedurende 1904			
Tegen 6 percent	10	f 65 443,00	
„ 7 „ . . .	2	1 645,00	
	12		f 67 088,00
Overgeschreven akten: 107.			

Bijlage O.

OVERZICHT van de opbrengst der landbouwproducten en van den veestapel op de plantages en gronden in de buitendistricten van het eiland Curaçao in het jaar 1904.

		2de district.	3de district.	4de district.	5de district.
Aloëhars	K.G.	(1) 2 000	„	„	„
Dividivi	„	(1) 43 200	(1) 133 000	(1) 501 000	(1) 275 600
Roodverfhout	„	„	„	„	„
Oranjeschillen	„	(1) 2 560	(1) 140	„	(1) 660
Wol	„	(1) 300	„	(1) 160	(1) 875
Kazen	„	„	„	130	2 400
Boter	„	„	„	110	910
Maïs	liter.	„	32 500	210 000	2 420
Boonen	„	„	2 180	1 900	230
Pinda's	„	„	1 600	1 400	30
Zoete melk	„	28 600	265 000	240 000	7 450
Karnemelk	„	„	„	„	3 080
Zout	vaten.	„	(1) 11 400	(1) 59 355	H.L. (2) 22 008
Kalk	liter.	60 000	„	„	100
Runderen	stuks.	18	42	22	79
Ezels	„	(1) 17	(1) 32	(1) 31	(1) 10
Schapen	„	850	630	480	950
Geiten	„	1 560	4 150	2 140	1 044
Kalkoenen	„	10	18	11	25
Eenden	„	„	13	19	40
Kippen	„	120	3 180	3 440	390
Vruchten	manden.	1 235	3 108	780	500
Idem, tot een aangegeven waarde van		f 2 650	f 4 200	f 1 600	f 400
Houtskool	zakken.	1 180	700	1 815	4 820
Brandhout	bossen.	2 830	3 700	260	14 080

(1) Uitgevoerd.

(2) Hiervan werden 22 000 H.L. uitgevoerd en 8 H.L. in de kolonie zelf verbruikt.

P

Bijlage P.

STAAT van den veestapel in de kolonie Curaçao in de laatste zes jaren.

	Paarden.	Ezels.	Muildieren.	Runderen.	Geiten.	Schapen.	Varkens.
Curaçao.							
1899	336	2 769	169	1 978	43 688	21 462	1 744
1900	375	2 702	167	2 034	41 251	20 561	1 588
1901	320	2 949	190	1 913	31 186	14 360	1 116
1902	200	2 513	177	1 964	14 990	33 001	1 232
1903	271	2 010	124	1 513	24 054	13 462	839
1904	233	1 837	118	1 290	26 022	11 332	640
Bonaire.							
1899	108	1 524	15	335	15 690	3 266	267
1900	110	1 528	16	286	12 522	2 985	222
1901	85	1 559	10	193	12 230	2 795	177
1902	117	1 614	8	209	15 653	3 254	281
1903	126	1 702	10	218	15 970	3 383	307
1904	132	1 995	11	250	17 584	4 401	433
Aruba.							
1899	138	1 706	3	83	22 900	26 100	6 170
1900	169	1 856	5	121	23 340	13 030	5 110
1901	229	1 810	23	124	13 420	16 434	1 880
1902	150	1 502	23	110	10 650	15 180	1 850
1903	113	1 240	13	68	12 482	9 010	1 430
1904	114	1 205	12	64	12 275	8 900	1 357

	Paarden.	Ezels.	Muildieren.	Runderen.	Geiten.	Schapen.	Varkens.
St. Martin.							
1899	377	42	22	1 144	487	916	607
1900	339	19	18	1 150	524	264	570
1901	334	19	23	1 158	508	1 152	518
1902	342	26	34	1 179	777	1 433	767
1903	334	30	44	1 418	838	1 406	741
1904	357	21	34	1 453	684	1 304	702
St. Eustatius.							
1899	62	169	„	278	748	148	73
1900	65	128	2	299	642	200	82
1901	59	125	4	466	295	225	51
1902	44	222	3	663	492	302	178
1903	60	222	3	647	740	439	89
1904	49	317	2	827	1 038	406	245
Saba.							
1899	24	15	„	181	746	343	353
1900	26	16	„	197	786	390	381
1901	22	16	„	205	830	415	409
1902	18	15	„	177	827	408	382
1903	17	13	„	174	834	417	391
1904	20	2	„	164	266	239	219

Bijlage Q[1].

VERSLAG van de Curaçaosche Maatschappij tot bevordering van Landbouw, Veeteelt, Zoutwinning en Visscherij over 1904.

Verslag, uitgebracht in de algemeene vergadering van 29 April 1905.

Wanneer het bestuur verslag uitbrengt van de verrichtingen onzer maatschappij over het dienstjaar 1904, dan is het aan den eenen kant met *blijdschap*, aan den anderen kant echter met *leedwezen*, dat het terugdenkt aan het afgeloopen jaar. Met *blijdschap*, waar het betreft de belangrijkste gebeurtenis in 1904, de meer dan boven verwachting geslaagde Eerste Kol. Tentoonstelling, — met *leedwezen* daarentegen, waar het betreft den tegenspoed, die landbouw en veeteelt in datzelfde jaar moesten ondervinden. 't Is niet noodig hier in bijzonderheden op de tentoonstelling terug te komen. Immers in de eerste algemeene vergadering van het afgeloopen jaar, welke vergadering plaats had in Juni, is hierover reeds door den secretaris der maatschappij verslag uitgebracht. Dit verslag verschijnt in druk als bijlage bij het jaarverslag over 1904, waar het noodig was aangevuld met gegevens, waaromtrent het bestuur indertijd nog geen genoegzame zekerheid bezat. Wij zijn dus zoo vrij leden en belangstellenden in de maatschappij wat de tentoonstelling betreft, te verwijzen naar evengenoemde bijlage. Hier zij dien aangaande alleen op het volgende gewezen.

Moesten wij in het verslag over 1903 melding maken van de vele voorbereidende werkzaamheden, die het bestuur had te verrichten om de expositie te doen slagen, in dit verslag kunnen wij niet nalaten aan te stippen, dat ook na haar afloop de tentoonstelling het bestuur nog maanden lang handen vol werk gaf.

Veel, zeer veel viel er te regelen en te „schipperen".

Niet minder dan 265 bekroningen moesten worden uitgevoerd, en iedere bekroning van het bijbehoorend diploma worden voorzien. Welk eene rij van groote en kleine financieele tentoonstellingsposten was er te regelen! Hoe dikwijls werd het bestuur niet voor minder aangename feiten gesteld, welker bestaan geenszins aan het bestuur was te wijten.

Zooveel mogelijk echter werd steeds alles tot wederzijdsch genoegen geregeld.

De tombola, a. h. w. het slot der tentoonstelling, is dank zij den bijstand van onderscheidene dames, waar het de plaatsing der loten betrof, tamelijk goed geslaagd.

Van de serie van 1000 loten werden een 750 stuks verkocht en voor bijna het geheele daarvoor ingekomen bedrag prijzen beschikbaar gesteld.

Deze prijzen waren òf ter gelegenheid der expositie aangekocht òf als inzendingen, waarop was voorgeschoten, ten gerieve der inzenders of inzendsters ten behoeve der tombola aangehouden.

De tombola had plaats ten overstaan van den advocaat-generaal bij het hof van justitie alhier. De uitslag is zooveel mogelijk bekend gemaakt en de getrokken prijzen zijn dan ook, behalve enkele, welke nog bij het bestuur berusten, van lieverlede in ontvangst genomen.

Ingevolge tijdens de tentoonstelling met den H.E.G. heer Gouverneur en den heer inspecteur van den landbouw in West-Indië gehouden besprekingen ging het bestuur terstond na afloop der expositie over tot den aankoop van onderscheidene voorwerpen en artikelen van gemelde tentoonstelling afkomstig en betrekking hebbende op den land- en tuinbouw, de natuurlijke historie en de nijverheid dezer kolonie, ten einde te geraken tot de oprichting eener permanente tentoonstelling, tevens dienst doende als koloniaal en schoolmuseum. Heeft het bestuur zich in den beginne bepaald tot den aankoop der voorwerpen door den heer inspecteur voornoemd, daarvoor aangewezen, van lieverlede zijn aan deze verzameling meerdere artikelen toegevoegd, die deels door aankoop, deels door vrijwillige schenking zijn verkregen. Al deze artikelen zijn in doelmatige voor het beoogde doel expresselijk vervaardigde kasten uitgestald en overgebracht naar de daarvoor door den gouverneur aangewezen plaats, de voorzaal der „Hendrikschool" alhier. Ten slotte heeft het bestuur Z.H.E.G. verzocht de geheele verzameling als gouvernements-instelling te willen aanvaarden en als zoodanig onder gouvernements-beheer te willen stellen, dit verzoek met eenige voorstellen de onderhavige zaak betreffende gepaard latende gaan. Bij beschikking van 7 Januari 1905 is de verzameling als gouvernements-instelling aanvaard. Van welk belang eene dusdanige instelling als overal ook hier is, maar nog meer kan worden, behoeft niet nader te worden aangegeven. In den beginne nog klein, kan zij echter bij voldoende behartiging — ook van de zijde der ingezetenen dezer kolonie door het verleenen van schenkingen van onderscheiden aard — tot eene belangrijke en nuttige instelling voor deze kolonie aangroeien, niet alleen als *museum*, maar ook als *monsterkamer* van koloniale producten.

Op een der tentoonstellingsdagen hield op verzoek van het bestuur de inspecteur van den landbouw in West-Indië, de W.Ed. Z. Gel. heer dr. VAN HALL, standplaats Paramaribo, Suriname, te dezer gelegenheid op Curaçao vertoevende, eene voordracht over hier reeds bestaande en nieuw in te voeren cultures en wat daarmede in verband staat.

Op zeer onderhoudende en bevattelijke wijze deelde spreker dienaangaande onderscheidene bijzonderheden mede en antwoordde ten slotte op verschillende vragen welke Z.E.Z. Gel. door het auditorium, 't welk zoowel uit dames als uit heeren bestond, werden gesteld.

Jammer, dat de illusiën ook door deze voordracht opgewekt omtrent een nieuwe cultuur voor Curaçao, de katoenteelt nl., later weder door een waarschijnlijk veranderd inzicht van den heer inspecteur werden vernietigd.

Voor den Curaçaoschen landbouw is de tweede helft van 1904 zeker alles behalve gunstig geweest. Aanhoudende droogte deed op meerdere plaatsen de oogst mislukken. Toch is hier en daar gebleken, dat sommige door de maatschappij ingevoerde Sorghums en grassoorten, o. a. de Yellow branching dourah, zeer goed voldeden.

Wat de invoering of uitbreiding van speciaal nieuwe cultures voor de benedenwindsche eilanden betreft, heeft het bestuur vooral het oog geslagen op den sisal- en ricinus aanplant. Het bestuur heeft zich langs verschillende wegen op de hoogte gesteld van de eischen dier cultuur, de meest voor de cultuur aan te bevelen variëteit, de rentabiliteit dier cultuur, etc. en is tot de conclusie gekomen, dat aanplant van sisal en ricinus op Curaçao niet alleen zeer mogelijk, maar ook rentabel zal zijn.

Wat de sisal-cultuur betreft heeft het bestuur het oog geslagen op den aanplant der agave rigida, waarvan waarschijnlijk de eene soort, de agave rigida elongata (waarvan nog weder twee variëteiten voorkomen: de *Sacci* en de *Yaxci*) hoofdzakelijk in Yucatan wordt geteeld, terwijl de andere soort, de agave rigida sisalana vooral wordt gekweekt op de Bahama's en in Florida.

Moeten er bij de sisalcultuur eerst eenige jaren verloopen, voor men kan oogsten, bij eene andere in te voeren soort vezelplant, de sanseviera van Venezuela, de welbekende „colebra"

van Curaçao, schijnt dit veel vroeger te kunnen geschieden en wel binnen $1^1/_2$ jaar na aanplanting. Ook hiermede zullen proeven worden genomen. Een onderzoek naar de marktwaarde der vezels van op Curaçao reeds voorkomende „pita's" is nog in gang. — Binnenkort zal over de sisalcultuur door het bestuur der maatschappij een „bulletin" in 't licht worden gegeven. Bereids heeft een lid van het bestuur, de heer *Heldewier Vignon*, 200 sisalplanten uit Trinidad laten komen ter kennismaking en voorloopige proefneming. Het bestuur den aanplant van sisal zooveel mogelijk wenschende te bevorderen gaf den H.Ed.G. heer gouverneur der kolonie in overweging van gouvernementswege, zoo mogelijk kosteloos sisalplantjes ten behoeve van de planters beschikbaar te willen stellen.

Eenige mededeelingen omtrent den uitslag van het verzoek zullen bij punt 6 der agenda worden verstrekt.

Met het oog op het verder onderzoek, wat betreft deze en andere cultures heeft het bestuur eindelijk uitvoering gegeven aan een van den beginne af opgevat, maar om redenen onafhankelijk van den wil van het bestuur tot nu toe niet uitgevoerd voornemen, den aanleg namelijk van een proefveld. In 't laatst van 't vorige jaar is het reeds vroeger daarvoor aangewezen terrein omheind geworden en zijn in overleg met den heer directeur van openbare werken drie flinke, op het terrein aan te leggen dammen afgebakend. Deze dammen worden met subsidie van het gouvernemet aangelegd. Als God Pluvius nu niet al te erg tegen ons is, kan de maatschappij straks beschikken over een, we hopen en vertrouwen, aan het doel beantwoorden proefveld. Op onze begrooting voor het loopende dienstjaar hebben wij voor proefnemingen en proefzendingen een tamelijk beteekenend, doch zeer waarschijnlijk nog niet voldoend bedrag, uitgetrokken, zoodat dan ook aan de zoo hoogst nuttige proefnemingen met nieuwe of verbeterde cultures de maatschappij voortaan meer kan doen dan tot nu toe is verricht.

Ter veeveredeling heeft het bestuur door tusschenkomst van den agent der stoomvaartmaatschappij „La Veloce," den heer Joh. Gaerste, van uit Teneriffe een vijftal geiten laten komen en wel 4 bokken en 1 geit, de laatste ter verkrijging van „pure bred." Op de vraag, wat het best bevalt: gekruist ras of zuiver teneriffe-ras, durft het bestuur vooralsnog geen beslist antwoord te geven. De ondervinding heeft echter reeds geleerd, dat de gekruiste geiten een aanwinst voor den Curaçaoschen veestapel zijn. De melkopbrengst bedraagt doorgaans niet minder dan 1 L. per dag. Door opgedane nadere kennismaking met het vee van St. Eustatius is het bestuur in zijne meening omtrent het aanbevelingswaardige van een kruising van ons vee met genoemd vee niet gesterkt, integendeel het bestuur kan in een dusdanige kruising geenzins meer heil zien en moet derhalve deze kruising ontraden.

De *veeveredeling* of althans de pogingen daartoe zullen in dit jaar met meer kracht worden voortgezet. Op de begrooting over 1905 is daarvoor eene som van f 1000 uitgetrokken. Toch is deze som nog betrekkelijk zeer gering te noemen, als men in aanmerking neemt, welke kosten het uit laten komen van vee ter veredeling na zich sleept. Voor wenken en aanwijzingen zal het bestuur in dezen als in alles steeds zeer dankbaar zijn.

Ten einde zoo mogelijk verbetering in de hoeden-industrie te brengen liet het bestuur in het vorige jaar bij verschillende personen strooken stroovlechtwerk vervaardigen naar bepaalde modellen, welke dienen moesten voor de vervaardiging van de welbekende uit strooken bestaande en overal veel gedragen stroohoeden.

Of het lag aan het voor het vlechten dier strooken aangewende stroo of aan de vlechtwijze, of misschien ook aan beide weet het bestuur niet beslist aan te geven, doch zooveel is zeker, dat uit Amerika, waar wij voor deze strooken afname hadden gepoogd te verkrijgen, is bericht de hier gevlochten strooken wegens minderwaardigheid niet te kunnen gebruiken. De strooken waren te zwaar.

Nog op andere wijze heeft het bestuur getracht den bloei der hoedenvlechterij te vermeerderen en wel door het zenden van verschillende modellen stroohoeden van tamelijk goede qualiteit en van onderscheiden prijzen, doch de f 4,50 niet te boven gaande, naar Nederland. De Vereeniging „Oost en West" houdt zich thans met de pogingen tot afzet van dusdanige hoeden bezig. Zoodra het seizoen is gekomen, of misschien reeds vroeger zal het bestuur, daarover zeer zeker nadere berichten ontvangen. Inmiddels worden door het bestuur ook proeven genomen met het verven, in zwart, bruin, grijs en bruinrood, volgens bepaalde recepten, van vlechtmaterieel voor manden, etc. en wel naar aanleiding van een door den H. E. G. heer Gouverneur aan het bestuur gezonden extract uit een schrijven van de presidente van voornoemde vereeniging. Indien men slaagt de gewenschte kleuren te verkrijgen en het mandwerk vooral aan de bovenranden met zorg afgewerkt wordt, zoodat het niet losrafelt, dan ziet de presente van „Oost en West" niet in, waarom het hier vervaardigde mandwerk niet volkomen zou kunnen concurreeren met het fraai Japansche mandwerk.

Wat de leeszaal betreft moet het bestuur ook nu weer de verzuchting slaken, dat ze ook in het afgeloopen jaar op niet veel bezoek heeft kunnen bogen. Het bestuur is nog niet geslaagd in zijn pogen tot het verkrijgen van eene betere localiteit. Wel heeft het indertijd reeds stappen aangewend bij het bestuur van het Taal-, Land- en Volkenkundig Genootschap alhier om voor gezamenlijke rekening en tot gemeenschappelijk gebruik eene goede localiteit te huren, doch van dit bestuur is tot nog toe geen antwoord ingekomen. Echter heeft het bestuur in deze quaestie nog niet den moed verloren.

In het ledental kwam weinig verandering. Wel bedankten enkele leden voor hun lidmaatschap, voornamelijk wegens vertrek naar elders, doch ook nieuwe leden traden weder toe.

In het bestuur kwamen in 1904 de volgende wijzigingen: De heer H. H. R. Chapman werd in de plaats van den afgetreden voorzitter, den heer Hamelberg, sedert naar Nederland vertrokken, tot voorzitter der Maatschappij gekozen. De heer H. J. Cohen Henriques werd gekozen tot vervulling der vaceerende betrekking van bestuurslid en de heer H. Statius Muller ten slotte aangewezen tot ondervoorzitter der maatschappij.

Door het bestuur zijn in het jaar 1904 vijf en twintig vergaderingen gehouden, daargelaten de samenkomsten met verschillende heeren ter voorbereiding van de tentoonstelling.

Het is niet wel mogelijk hier alles weer te geven, wat op die bestuursvergaderingen is behandeld, noch de uitgebreide correspondentie door het bestuur met verschillende personen, landbouwmaatschappijen en andere corporatiën gevoerd.

De verzonden brieven beslaan in het copieboek van den secretaris over het tijdvak 1 Januari 1904—1 Januari 1905 niet niet minder dan 216 bladen.

Niet altijd natuurlijk is die correspondentie vruchtbaar geweest. Niet altijd waren de gevraagde en verstrekte inlichtingen voldoende of duidelijk, ja een enkelen keer kreeg het bestuur zelfs in het geheel geen antwoord. Zoo heeft bijv. het bestuur tot zijne verwondering op een schrijven gericht aan den Nederlandschen consul te Vera Cruz (Mexico), om inlichtingen omtrent de cultuur van Broomroot of Zacaton (wetenschappelijke naam Epicampes macrowea) en op de daarbij gaande vraag om, door tusschenkomst van den consul zaad dezer plant te verkrijgen, taal noch teeken ontvangen.

Maar tegenover deze of dergelijke, doch zeer weinige, teleurstellingen staat, dat wij met genoegen kunnen constateeren steeds, ook door autoriteiten en maatschappijen uit andere koloniën, met de meeste welwillendheid te zijn geadviseerd.

Eenige keeren is voor de leden de gelegenheid opengesteld geworden tot coöperatieven aankoop van zaaizaad, voedermiddelen enz. Ook in dit jaar zal de gelegenheid tot dezen coöperatieven aankoop weder worden aangeboden.

Thans aan het eind gekomen van ons verslag kunnen wij niet nalaten onze vurige hoop uit te drukken, dat 1905 voor den Curaçaoschen landbouw en de veeteelt, de maatschappij en hare leden in het bijzonder en voor de kolonie in het algemeen een gunstig jaar moge zijn.

Curaçao, April 1905.

Het bestuur,

H. C. R. Chapman, *Voorzitter*.

H. Statius Mulder, *Ondervoorzitter*.

G. B. Dussel, *Secretaris*.

J. L. Th. Heldewier Vignon, *Penningmeester*.

H. J. Cohen Henriquez, *Bestuurslid*.

Verslag der te Willemstad gehouden koloniale tentoonstelling, uitgebracht in de algemeene vergadering van 22 Juni 1904.

Ons bestuur heeft gemeend, dat op deze vergadering een verslag diene te worden uitgebracht over de zeer onlangs door de maatschappij gehouden eerste koloniale tentoonstelling. Het is mij een waar genoegen aan dit verlangen te mogen voldoen, want wat is prettiger dan verslag uit te brengen over iets, dat bij iedereen zonder uitzondering zulke aangename herinneringen heeft achtergelaten.

Nu geloof ik echter op deze vergadering, wat dit verslag betreft kort te kunnen, ja te moeten zijn, want bij de geheele vergadering ligt de tentoonstelling nog te versch in het geheugen om voor een uitgebreid verslag thans iets anders te gevoelen dan voor bekend nieuws.

Van deze eerste koloniale tentoonstelling is getuigd, dat ze ten volle is geslaagd, dat ze in een woord een succes is geweest, een succes, waarop voorzeker de „Curaçaosche Maatschappij t. B. v. L., V., Z. en V." trotsch mag zijn.

Het aantal inzendingen is verre boven de verwachting, is betrekkelijk enorm geweest, terwijl die inzendingen zelve over het algemeen gerust zeer belangwekkend mogen worden genoemd. Ten bewijze hiervan een kort overzicht der afdeelingen.

Aan groot- en kleinvee, afd. I tot en met VI, waren eén 130 stuks ingezonden, voor het meerendeel fraaie exemplaren, zoodat dan ook de taak der jury, welke te beslissen had over de bekroningen in deze afdeelingen zeer zeker niet de minst moeilijke is geweest.

Het aantal inzendingen onder afd. VII, voederartikelen, beliep meer dan vijftig. Prachtige collectiën Sorghums wisselden af met diverse boonensoorten, grassen en hooimonsters.

De afd. zuivel was, wat het aantal inzendingen betreft, wel de minste onder de zusteren. Misschien zal zij een volgenden keer een beteren indruk maken als in de wijze van botelbereiding enz., en dus in de houdbaarheid der zuivelproducten verbetering is kunnen worden gebracht. Ook dit zal bij het bestuur der maatschappij straks een onderwerp vormen, waaraan het zijne aandacht zal wijden.

Dat afd. IX, werktuigen, niet erg uitgebreid zou zijn was te verwachten. Immers hier op Curaçao en de andere eilanden zelve worden tot nog toe weinig werktuigen vervaardigd en de fabrikanten in het buitenland, nu ja, zoo'n eerste tentoonstelling in den vreemde, die gunnen zij toch maar liever aan de concurrenten. Zeer zeker zal eene volgende tentoonstelling een ruimer bedeelde werktuigenafdeeling bezitten.

Toch had men in deze afdeeling reeds nu zeer intressante inzendingen, denken wij slechts aan den in volle werking zijnden incubator, de steriliseermachine voor melk, den Shredder.

Afd. X, zoo'n allegaartje, met haar geneeskundige kruiden en geneeskundige preparaten, mineralen en gesteenten en niet te vergeten de etc., etc., bevattende zeer zeker hoogst belangrijke inzendingen, denken wij slechts aan die kruiden en preparaten terug, aan die magnifieke verzamelingen houtsoorten, die phosphaten en het laatst zeker niet minst, die collectiën van zaal n°. 6.

Afd. XI, tuinbouw en vruchten, bevatte meer dan 120 inzendingen. Vooral Curaçao en St. Eustatius spanden hier de kroon, herinneren wij ons slechts de diverse vruchten, mango's, mispels, oranje en sinaas appelen, meloenen, de dividivi's, de coll. katoenen van St. Eustatius.

Afd. XII, bloemen en sierplanten, gaf het duidelijkste bewijs, wat men in zake het kweeken van bloemen en sierplanten door geregelde besproeiïng en goede verzorging hier kan bereiken.

Afd. XIII, de afdeeling der producten, met hare meer dan 70 verschillende inzendingen van den meest uiteenloopenden aard, muntte uit door hare smaakvolle etalages. Likeuren en stroopen, angostura bitters en limonades wisselden af met aloës en oliën, rums en geleien en het mooist van al nog *meest alles echt* koloniaal fabrikaat. Het was ook in deze afdeeling, dat de voortbrengselen prijken der eustatiaansche bijen, die door hunne talrijke fleschen honing, hun was bewezen, dat ze in productie vermogen en ijver welgeaarde leden zijn van hunnen beroemden stam.

De afd. XIV, XVI en XVII, vlechtwerk, meubels, schoenwerk, aardewerk etc., bevatten samen meer dan 120 inzendingen, voor verreweg het grootste deel weer eigen fabrikaat. In deze afdeelingen werd ons van het fijnste tot het eenvoudigste vlechtwerk getoond, wij denken hierbij onwillekeurig terug aan den fijnen met goud bekroonden strooihoed van Curaçao en de eenvoudige zoutmanden van St. Martin. En tusschen die beide uitersten, allerlei overgangen. In deze afdeelingen ook werd getoond welk een talent de schrijnwerkers op Curaçao bezitten. St. Martin domineerde in afdeeling XVII met zijne uitgebreide collectie koelpotten, pannen, bloempotten etc.

Afd. XV, dameshandwerken, was wel de meest omvangrijke onder de zusteren. Het aantal inzendingen bedroeg niet minder dan 525. Deze afdeeling bezorgde den talrijken bewonderaars, maar bovenal de talrijke bewonderaarsters veel *genot*, de dames, inzendsters veel *eer* en . . . . den secretaris veel „genoegen."

In afd. XVIII, visschersgereedschap, schitterde Curaçao door afwezigheid. De hengel van Saba wekte bij sommige bezoekers zeker zoete herinneringen op aan de zoo nuttige en hardverheffende hengelsport in ons lieve moederland. In afd. XIX met goud, zilver, caret, etc., kwam vooral Aruba uit den hoek. De afdeelingen XX en XXI, vezels, bewerkt en onbewerkt, etc., en huiden en wol waren beide klein, maar *beide zeker rein.*

In afd. XXII, scheepsbouw, staken Curaçao en Bonaire elkander naar de kroon met hunne fraaie en intressante inzendingen mallen en scheepsmodellen. Afdeeling XXIII, de zoutafdeeling, bezorgde zeer zeker moeilijke oogenblikken aan de daarbij betrokken juryleden. Afd. XXIV, voortbr. der zee, was wat al te bescheiden. Zij bewaarde haar beste en hoogstbekroonde inzendingen op een wel wat afgelegen plaatsje, maar daar was reden voor: gerookte, gedroogde en gezouten visch geven nu eenmaal een geheel andere geur dan Boldoots Boschviooltjes. In afd. XXV waren H.H. beroepsphotografen en amateurschilders aan het woord. Hoe de jury van deze afdeeling het ingezondene waardeerde blijkt uit het aantal toegekende bekroningen.

Dat de werkkring der onderscheide juriën, het enorme aantal inzendingen in aanmerking genomen, meermalen zeer moeilijk is geweest, behoeft niet te worden gezegd. Het aantal bekroningen heeft totaal bedragen: 265, het groot getal inzendingen in aanmerking genomen zeker niet overmatig te noemen, ongeveer 25 pct. van al het geëxposeerde. Al te karig wilde het bestuur echter, vooral met het oog op de aanmoediging, ook niet zijn. Het getal toegezegde gouden eeremedailles was 9, dat der V. Z. E. M. 3, der V. Z. 12, der Z. M. 73, der B. M. 79 en der diploma's 89.

Wat de feestelijkheden betreft aan de tentoonstelling verbonden, wij gelooven niet te overdrijven met te zeggen, dat ze bij iedereen de aangenaamste herinneringen hebben achtergelaten. Het zal niet van ons worden geverg die feestelijkheden ieder in het bijzonder te herdenken, trouwens het bestuur zelve heeft zeker wel het minst er aan deel kunnen nemen, dat was naar den aard en, het is gebleken ze waren toevertrouwd aan uitstekende handen. Eere en dank voorzeker aan alle de sub-commissiën en commissarissen, die zoo hun best hebben gedaan de taak van het bestuur te verlichten. En het mag hier gezegd, daar is met elkander samengewerkt op eene wijze, die werkelijk eenig kan worden genoemd, getuige de zoo aangename toon, die steeds en overal heerschte tusschen allen, die aan de tentoonstelling en wat daarmee verband hield een werkzaam deel namen.

En, zoo zal thans misschien worden gevraagd, wat heeft nu dat alles wel gekost, — en heeft het bestuur rond kunnen komen? Hoe staat het er wel mee! Zeker zal niet worden verlangd hier veel cijfers te noemen. Trouwens onze thesaurier, de heer Heldewier Vignon, heeft er zóó'n rij in zijn boeken, dat ik geloof tot diep in den nacht te moeten lezen voor de geheele rij de revue zou zijn gepasseerd.

Onze ontvangsten hebben bedragen f 7598,16.

Het totaal der uitgaven heeft beloopen f 8434,87.

Wij staan dus voor een te kort van f 836,71, doch hierin wordt van Gouvernementswege voorzien uit de post van ten hoogste f 1000 uitgetrokken op de koloniale begrooting over 1904 met het oog op een eventueel te kort der koloniale tentoonstelling.

En de resultaten? Zeker, niet zoo spoedig, niet te snel kan en mag men ze verwachten. Maar zijn er reeds nu niet merkbaar? Is niet de lust tot samenwerking verhoogd, de onderlinge band krachtiger geworden, is niet het gevoel wat te *kunnen* versterkt en zal dit niet leiden tot het streven naar nog meerder en nog beter, heeft men niet nu reeds een veel beter overzicht gekregen van al wat onze kolonie *oplevert en opleveren kan,* zal onze kolonie ook in het buitenland niet meerdere bekendheid hebben gekregen? Genoeg echter, dit verslag is niet de plaats om over de resultaten hetzij de naastbijzijnde, hetzij de meer verafzijnde toekomst betreffende nader uit te wijden.

Vraagt men ons ten slotte af, was die tentoonstelling nu geheel en al een voorbeeld, was er nu niet, dat anders en beter had kunnen en behooren te worden gedaan? Geachte vergadering, het bestuur zal de eerste zijn die vraag toestemmend te beantwoorden.

Zeker ook wat dit betreft hebben wij door deze eerste koloniale tentoonstelling geleerd. Maar, niet waar? Daarom en daardoor zal voor de „Curaçaosche Maatschappij" en haar bestuur ook in dezen voortaan het devies zijn: *Excelsior, steeds hooger.*

Curaçao, 21 Juni 1904.

De Secretaris

der „Cur. Mij. t. B. v. L., V., Z. en V.".

G. B. Dussel.

Lijst van schenkingen gedaan ten behoeve der koloniale tentoonstelling gehouden te Curaçao in 1904.

H. M. De Koningin der Nederlanden	Groote gouden med.
Z. K. H. De Prins der Nederlanden	Twee groote zilveren med.
H. M. De Koningin Moeder	f 250,00
Jhr. de Jong v. Beek en Donk, Gouv. v. Curaçao	100,00
Vrouwe de Jong van Beek en Donk,	50,00
Hamburg Am. Lijn	200,00
Kon. W. I. Maildienst.	200,00
Handel Ind. Maatschappij „Curaçao"	200,00
Boulton, Bliss & Dallet, N. Y.	100,00
B. v. d. Tak & Co	50,00
N. van den Brandhof	25,00
H. Th. Frie	25,00
Salomon en Edwin Senior	25,00
E. S. L. Maduro	25,00
Mr. J. B. Gorsira	25,00
E. de Sola	20,00
Mordy. S. L. Madura	15,00
Leon V. Leyba	15,00
Dr. Alers	10,00
J. H. de Haseth	10,00
C. Statius Muller.	10,00
T. J. A van den Donk	10,00
J. C. Ringeling	10,00
Ml. S. L. Maduro	10,00
M. H. C. Henriquez	10,00
S. D. C. Henriquez	10,00
T. A. C. Pandt	5,00
Lorenzo de Windt	5,00
G. R. Zeppenfeldt	5,00
G. A. L Ferguson	f 5,00
J. J. Pietersz	5,00
I. Debrot	5,00
R. Soublette	5,00
S. S. M. Lopez	5,00
J. E. van der Dijs	5,00
J. P. Eskildsen	5,00
Haim D. C. Gomez	5,00
C. F. Muskus	3,00
J. R. Welhous	2,50
H. van der Linde Schotborgh	2,50
J. Wuister	2,50
C. Z. de Haseth	2,50
C. W. Pietersz	2,50
H. W. Pietersz	2,50
J. V. Monsanto	2,50
Jan Monsanto	2,50
Th. C. Boskaljon.	2,50
G. Daal	2,00
David Jesurun	2,00
J. M. Bortels	2,00
Dr. J. A. May	2,00
Jacob Jesurun.	2,00
J. G. Statius Muller	1,00
J. T. Quast.	1,00
C. E. Jonckheer	0,50
J. R. Harrison	12,00
R. A. Berea	5,00
A. J. C. v. d. Brandhof	5,00
C. R. Debrot	5,00
R. T. Muskus	3,00
C. B. Debrot	1,00
Jac. J. Muis	2,50
J. W. T. Peiliker	2,00
J. H. T. Schrils	2,00
H. J. Beaujon	5,00
E. J. A. Hoekstra	4,00
L. Mulder	2,50
J. A. Simmons	2,00
Eagle H. Simmons	2,00
J. Havelaar	25,00
Dr. C. C. J. van Hall	50,00
Nederl. Handelmaatschappij	200,00
J. T. Cremer	50,00
C. W. R. Scholten	50,00
Wynand Focking & Co.	25,00
P. A. Muller	25,00
G. A. B. Hellmund	25,00
Holl. Exp. Maatschappij	12,50

Mozes De Sola	f	5,00
E. A. J. Joubert		5,00
Erven Lucas Bols		25,00
E. Windhouwer		10,00
Silvia A. Oduber		5,00
J. G. Lampe		5,00
B. E. v. d. V. Zeppenfeldt		2,50
Aruba Gold Concession Ltd.		60,00
Professor Went		10,00
H. van Kol		5,00
Manuel E. Penso		20,00
Jacob E. Penso		20,00
M. H. Penso	f	10,00
Alexander Senior		50,00
J. H. de Bussy		10,00
G. J. van Grol		10,00
T. G. Groebe		10,00
H. Elsman		5,00
Paul Delguer		2,50
T. K. Thielen		1,00

Voor zooverre zulks nog niet schriftelijk is geschied, betuigt het bestuur namens de Maatschappij hartelijk dank voor den verleenden steun.

Bijlage Q^2.

UITVOER van de kolonie Curaçao in 1902, 1903 en 1904.

		1902. Hoeveelheid.	1903. Hoeveelheid.	1904. Hoeveelheid.	1902. Waarde.	1903. Waarde.	1904. Waarde.	Land van bestemming (van de uitgevoerde producten in 1904).
Bonaire.								
Aloë	K.G.	31 599	24 014¼	44 751	f 3 159,90	f 2 401,42^5	f 2 237,55	Curaçao, Duitschland en Noord-Amerika.
Beenderen	"	"	4 400	4 658	"	44,00	36,58	Noord-Amerika.
Brandhout	bossen	9 069	5 870	7 484	682,20	440,25	561,30	Curaçao, Granada, Guadeloupe, Trinidad.
Braziliehout	K.G.	"	"	7 870	"	"	236,10	Curaçao.
Caret	"	10^5	"	"	157,50	"	"	
Dividivi	"	832 140	613 517	410 893	41 607,00	30 675,85	20 544,65	Curaçao, Nederland, Duitschland en Noord-Amerika.
Hardhout	1 000 K.G.	660	1 200	1 430	16,50	30,00	35,75	Curaçao.
Houtskolen	zakken	39 618	44 894	38 271	9 904,50	11 223,50	9 567,75	Aruba, Curaçao, Granada, Barbados, Puerto Rico, St. Kitts en Trinidad.
Hooi	K.G.	1 000	"	"	40,00	"	"	
Geitevellen	"	5 158	7 267	5 938	2 579,00	3 633,50	2 969,00	Curaçao, Duitschland, en Noord-Amerika.
Kalk	vaten	1 148	2 961	939	918,40	2 368,80	751,20	Curaçao.
Klinkers	1000 st.	160	7 900	4 800	1,92	94,80	57,60	Aruba en Curaçao.
Koper (oud)	K.G.	1 369	"	819	410,70	"	245,70	Duitschland en Noord-Amerika.
Mest	vaten	16 835	21 678	25 456	5 892,25	7 587,30	8 909,60	Granada, Guadeloupe en Barbados.
Oranjeschillen	K.G.	110	"	"	55,00	"	"	
Salons (vleesch)	stuks	57	170	142	85,50	255,00	213,00	Curaçao en Puerto Rico.
Schildpadden (ad val.)	"	5	5	2	27,80	32,00	6,00	Curaçao.
Visch (gezouten)	dozijn	5	"	(K.G.) 23	5,00	"	3,45	Idem.
Wol (vuil)	K.G.	280	25	77	56,00	5,00	15,40	Idem.
Zout	H L.	82 883	100 976¾	98 304	39 783,84	48 468,84	47 185,92	Curaçao, N.-Amerika, Granada, Guadeloupe, Barbados, Martinique, Puerto Rico, St. Kitts, St. Bartolomeus, Trinidad en Venezuela.

		1902. Hoeveelheid.	1903. Hoeveelheid.	1904. Hoeveelheid.	1902. Waarde.	1903. Waarde.	1904. Waarde.	Land van bestemming (van de uitgevoerde producten in 1904).
Vee:								
Ezels	stuks.	17	25	93	f 212,50	f 312,50	f 1 162,50	Curaçao, Guadeloupe, Barbados, St. Kitts, St. Bartolomeus en Trinidad.
Geiten	„	1 145	1 624	2 051	2 862,50	4 060,00	5 127,50	Curaçao, Granada en Venezuela.
Paarden	„	1	„	3	60,00	„	180,00	Curaçao, Martinique en Trinidad.
Runderen	„	19	7	„	950,00	350,00	„	
Schapen	„	358	564	712	895,00	1 410,00	1 780,00	Curaçao, Granada, Trinidad en Venezuela.
Varkens	„	1	7	5	10,00	70,00	50,00	Curaçao.
					f 110 373,01	f 113 462,76^{5}	f 101 876,55	
Aruba.								
Aloëhars.	K.G.	432 349	192 363,57	258 939	„	„	„	Curaçao en N.-Amerika.
Beenderen	„	50	„	5 640	f 0,50	„	f 56,40	Curaçao.
Boonen	H.L.	379	„	„	3 352,75	„	„	
Idem	zakken.	„	2	3	„	f 12,00	18,00	Idem.
Brandhout	M^{3}.	3^{5}	„	„	10,50	„	„	
Caret	K.G.	„	35	10	„	525,00	150,00	Noord-Amerika.
Cashupitten.	vaatjes.	„	2	„	„	10,00	„	
Dividivi	K.G.	132 970	163 205	167 200	6 648,50	8 160,25	8 360,00	Curaçao en N.-Amerika.
Diversen.	—	„	„	„	„	5,00	8,00	Curaçao.
Geitevellen	K.G.	4 148^{5}	7 683	4 929	2 074,25	3 841,50	2 464,50	Curaçao en N.-Amerika.
Goud	„	20 418	20 974	98 284	32 811,00	22 850,00	133 318,00	Curaçao.
Houtskolen	zakken.	16	„	„	4,00	„	„	
Huiden	K.G.	„	341	(colli) 19	„	136,40	55,00	Idem.
Kalk	vaten.	6	8	129	4,80	6,40	103,20	Curaçao en Columbia.
Kokosnoten.	stuks.	100	300	„	4,00	12,00	„	
Koper (oud)	K.G.	25 collis	892	1 157	„	267,60	377,10	Curaçao.
Maïs	zakken.	6	7	„	18,00	21,00	„	
Mandjes	kisten.	„	1	2	„	5,00	20,00	Idem.
Mest	vaten.	„	3 235	3 602	„	1 132,25	1 260,70	Curaçao, Bonaire en Barbados.
Phosphorzure kalk . .	M^{3}.	17 027,11	25 082,59	36 810,86	102 162,66	150 495,64	213 917,29	Europa.
Pinda's	vaten.	3 218	223	75$^{1}/_{2}$	12 872,00	892,00	302,00	Curaçao.
Salons.	stuks.	51	24	2	76,50	36,00	3,00	Idem.
Schapenvellen	dozijn.	9	34$^{1}/_{3}$	9$^{5}/_{6}$	18,00	68,67	19,66	Idem.
Schildpadden	stuks.	11	5	„	37,50	15,00	„	
Stroohoeden	dozijn.	467$^{2}/_{3}$	1 162	686$^{1}/_{2}$	233,87^{5}	581,00	343,25	Curaçao en Colombia.
Stoelen (inlandsche) .	stuks.	„	6	„	„	3,00	„	
Id. (wieg) inlandsche	pr.	1	„	„	4,00	„	„	
Visch (gezouten) . . .	dozijn.	277$^{3}/_{4}$	497^{5}	135	277,75	497,50	135,00	Curaçao.

		1902. Hoeveelheid.	1903. Hoeveelheid.	1904. Hoeveelheid.	1902. Waarde.	1903. Waarde.	1904. Waarde.	Land van bestemming (van de uitgevoerde producten in 1904).
Wol (vuil)	K.G.	3 605	3 034	1 870	f 721,00	f 606,80	f 374,00	Curaçao en N.-Amerika.
Zoolleder.	„	„	15	„	„	15,00	„	
Zout	H.L.	1 004	23	2 254	484,92	11,04	1 081,92	Saba, Noord-Amerika en zee.
Vee:								
Ezels	stuks.	„	„	„	„	„	„	
Geiten	„	78	13	30	156,00	26,00	60,00	Curaçao.
Paarden	„	„	1	„	„	60,00	„	
Schapen	„	61	38	25	183,00	114,00	75,00	Curaçao.
Varkens	„	13	12	„	130,00	120,00	„	
					f 162 285,50^5	f 190 526,05	f 362 502,02	
St. Martin (Ned. ged.)								
Arrowroot	K.G.	1 147	425	„	f 172,05	f 63,75	„	
Aardappelen	„	(vaten) 4	„	8	8,00	„	f 16,00	Nederl. West-Indië.
Geitevellen	„	198	86	103	99,00	43,00	51,50	V.S. van N.-Amerika en Britsch West-Indië.
Houtskolen	vaten.	„	„	15	„	„	7,50	Nederl. West-Indië.
Kalk	„	„	„	80	„	„	64,00	Nederl.-, Britsch- en Fransch West-Indië.
Katoen (gezuiverd) . .	K.G.	„	„	848	„	„	254,40	Britsch West-Indië.
Katoenzaad.	„	„	„	2 839	„	„	28,39	Idem.
Mest	vaten.	1 578	223	1 096	315,60	44,60	219,20	Idem.
Oranjeschillen	K.G.	56	96	„	28,00	48,00	„	
Schapenvellen	dozijn.	4$^1/_4$	„	„	8,50	„	„	
Suiker, inl. fabr. . .	K.G.	1 000	„	„	80,00	„	„	
Tamarinde	vaten.	15^5	14^5	14	77,50	72,50	70,00	Britsch West-Indië.
Zout	H.L.	48 595,94	60 895	8 527$^1/_2$	23 326,05	2 922,96	4 259,32	V.S. van N.-Amerika, Britsch N.-Amerika, Nederl.-, Britsch.-, Fransch- en Deensch-West-Indië.
Vee:								
Geiten	stuks.	23	29	„	„	„	„	
Paarden	„	1	16	„	„	„	„	
Runderen	„	6	40	„	„	„	„	
Schapen	„	54	44	„	„	„	„	
Varkens	„	10	16	„	„	„	„	
Muilezels	„	„	„	„	„	„	„	
					f 24 114,70	f 3 194,81	f 4 970,31	
St. Eustatius.								
Aardappelen (zoete) .	vaten.	2 274^5	1 306^5	1 763^5	f 4 495,00	f 2 615,00	f 3 527,00	Curaçao, St. Martin, St. Kitts, St. Thomas, St. Barths, Trinidad, St. Croix, Nevis en zee.

		1902. Hoeveelheid.	1903. Hoeveelheid.	1904. Hoeveelheid.	1902. Waarde.	1903. Waarde.	1904. Waarde.	Land van bestemming (van de uitgevoerde producten in 1904).
Brandhout	M³.	„	„	2,4	„	„	f 7,30	St. Kitts.
Caret	K.G.	„	25	„	„	f 375,00	„	
Chalots	„	„	„	59	„	„	11,80	Trinidad.
Diversen	„	„	„	„	„	„	5,50	St. Kitts en St. Thomas.
Hout (scheeps-) . . .	M².	„	stuks 215	12,5	„	53,75	12,50	Saba.
Houtskolen	vaten.	1^{5}	10	45	f 0,75	5,00	22,50	St. Kitts, St. Thomas en Barbados.
Huiden	K.G.	52	168	203,5	20,80	67,20	81,40	Curaçao, St. Kitts en St. Thomas.
Jams	vaten.	994	$1\,891^{5}$	1 091	2 485,00	4 728,75	2 727,50	Curaçao, St. Kitts en St. Thomas, St. Barths, Trinidad, St. Croix, Nevis en zee.
Maïs	„	2	17	12	3,00	25,50	18,00	St. Thomas.
Pinda's	„	23	„	„	92,00	„	„	
Stijfsel	K.G.	776	„	„	155,20	„	„	
Suikerriet	stuks.	5 200	40	„	130,00	1,00	„	
Tamarinden	vaten.	„	5	„	„	25,00	„	
Tanjers	„	19^{5}	$16^{3}/_{5}$	1	97,50	83,00	5,00	St. Thomas.
Tras	„	10	50	111	20,00	100,00	222,00	Curaçao en St. Barths.
Vellen (geiten) . . .	K.G.	113	92	209,5	56,50	46,00	105,00	St. Kitts en St. Thomas.
Vee:								
Ezels	stuks.	51	60	55	510,00	600,00	550,00	St. Kitts, St. Thomas, Trinidad en Barbados.
Geiten	„	11	10	27	22,00	20,00	54,00	St. Kitts, St. Thomas en Trinidad.
Paarden	„	12	7	19	600,00	350,00	950,00	St. Kitts, St. Barths, Trinidad en Barbados.
Muilezels	„	„	2	3	„	200,00	300,00	St. Kitts.
Runderen	„	76	72	148	3 040,00	2 880,00	5 800,00	St. Kitts, St. Thomas, St. Barths, Trinidad, Barbados, Montserrat en St. Croix.
Schapen	„	13	4	12	32,50	10,00	30,00	St. Kitts.
Varkens	„	10	12	16	100,00	120,00	160,00	St. Kitts, St. Thomas, Trinidad, Nevis en zee.
					f 12 060,25	f 12 305,20	f 14 589,50	
Saba.								
Aardappelen	vaten.	148	147	151^{5}	f 740,00	f 1 012,50	f 1 212,00	Curaçao, St. Martin, St. Thomas, St. Kitts, Trinidad en Porto-Rico.
Bayberrybladen . . .	K.G.	2 112	„	„	105,60	„	„	
Chalots	vaten.	„	„	1^{5}	„	„	13,50	St. Thomas.
Maïs	„	„	„	1	„	„	5,00	Idem.
Tanjers	„	5^{5}	„	„	27,50	„	„	
Uien	„	115^{5}	27	105^{5}	577,50	270,00	949,50	Curaçao, St. Thomas, St. Kitts, Trinidad en Porto-Rico.

		1902. Hoeveelheid.	1903. Hoeveelheid.	1904. Hoeveelheid.	1902. Waarde.	1903. Waarde.	1904. Waarde.	Land van bestemming (van de uitgevoerde producten in 1904).
Vee:								
Ezels	stuks.	2	»	11	f 20,00	»	f 220,00	Trinidad.
Geiten	»	59	9	12	236,00	f 27,00	36,00	St. Kitts en Trinidad.
Kalveren.	»	6	»	»	60,00	»	»	
Paarden	»	4	1	2	200,00	60,00	150,00	St. Kitts en Trinidad.
Runderen	»	38	9	13	1 140,00	360,00	455,00	St. Thomas, St. Kitts, en Trinidad.
Schapen	»	24	11	43	96,00	44,00	215,00	St. Thomas, St. Kitts, Cuyenne, Trinidad en Porto-Rico.
Varkens	»	37	37	51	370,00	462,50	637,50	St. Thomas, St. Kitts, Cuyenne, Trinidad en Porto Rico.
					f 3 572,60	f 2 236,00	f 3 893,50	

Bijlage R.

STAAT aantoonende het getal vaartuigen gedurende 1904 in de

VLAG.	Uit Europeesche havens.	Uit Noord-Amerikaansche havens.		Uit havens van Zuid-Amerikaansche Staten.						Uit Cuba.
		New-York.	Andere havens.	Venezuela. La Guaira en Porto Cabello.	Venezuela. Maracaibo en La Vela de Coro.	Venezuela. Andere havens.	Vereenigde Staten van Columbia.	Panama (Colon.	Haïti en St. Domingo.	
Nederlandsche . .	37 183	15 353	„	43 920	14 567	636	649	„	63 674	„
Engelsche. . . .	109 385	7 760	30 880	90 194	„	1 064	„	„	„	„
Fransche	„	„	„	22 862	„	„	„	„	„	„
Duitsche	92 769	„	„	43 048	„	„	6 413	4 806	„	42 151
Noorsche	„	„	7 144	„	„	„	„	„	„	35 257
Deensche	„	„	8 121	„	„	„	„	„	„	„
Spaansche. . . .	1 283	„	„	18 002	„	„	42 653	43 571	„	„
Italiaansche . . .	44 642	„	„	27 573	„	„	„	73 118	„	„
Noord-Amerikaansche	„	134 300	3 540	115 014	175 564	„	331	„	139	„
Columbiaansche .	„	„	„	„	„	„	6 725	„	„	„
Venezuelaansche .	„	„	„	22 882	7 868	1 489	468	„	928	„
Zweedsche . . .	651	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Oostenrijksche . .	„	„	„	17 629	„	„	„	17 160	„	„
Russische	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Dominikaansche .	„	„	„	„	„	„	„	„	2 795	„
Cubaansche . . .	„	„	„	„	„	„	„	„	„	7 758
	285 913	157 413	49 685	401 124	197 999	3 189	57 239	138 655	67 536	85 166
Totaal in 1904 . .	61 v. 285 913 M^3.	62 v. 207 098 M^3.		394 vaartuigen 602 312 M^3.			146 vaartuigen 263 430 M^3.			33 vaart. 85 166 M^3.
„ „ 1903 . .	72 v. 338 003 „	83 v. 261 259 „		388 „ 443 544 „			119 „ 201 148 „			—
„ „ 1902 . .	3 v. 7 787 „	51 v. 122 098 „		506 „ 692 371 „			123 „ 144 561 „			2 v. 359 M^3.

haven van Curaçao binnengevallen en hun tonnemaat.

Uit Suriname.	Uit de Antillen. Nederlandsche. St. Martin, St. Eustatius en Saba.	Bonaire.	Aruba.	Engelsche.	Amerikaansche.	Deensche.	Fransche.	Uit de baaien. Caracasbaai.	Fuikbaai.	Uit Klein-Curaçao.	Uit Zee.	Totaal. Vaartuigen.	Kubieke Meters.
„	2 374	9 694	6 737	5 851	878	196	386	„	18	„	1 768	736	203 884
„	110	„	„	8 319	„	„	„	„	„	„	196	79	247 908
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	8	22 862
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	49	189 187
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	16	42 401
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	8 121
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	13	105 509
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	24	145 333
„	„	257	„	„	172 629	„	„	„	„	„	„	172	601 774
„	„	„	1 357	„	„	„	„	„	„	„	109	67	8 191
„	„	430	„	„	177	„	„	„	„	„	107	177	34 349
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	651
„	„	„	„	„	4 855	„	„	„	„	„	„	9	39 644
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	13	2 795
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	2	7 758
„	2 484	10 381	8 094	14 170	178 539	196	386	„	18	„	2 180	1 367	1 660 367
„	613 v. 20 959 M^3.			74 vaartuigen 193 291 M^3.				1 v. 18 M^3.		„	83 v. 2180 M^3.	1 367	1 660 367
1 v. 1220 M^3.	735 „ 26 698 „			74 „ 90 416 „				„		„	95 „ 2458 „	1 567	1 364 746
„	607 „ 21 330 „			81 „ 193 150 „				1 v. 28 „		„	60 „ 1610 „	1 434	1 183 294

S

Bijlage S.

STAAT van het aantal vaartuigen, die de eilanden Bonaire, Aruba, St. Martin (Ned. gedeelte) St. Eustatius en Saba in 1904 aandeden, met vermelding van hunne gezamenlijke inhoudsmaat en de vlaggen, welke zij voerden.

Voerende de vlag van:	Bonaire.		Aruba.		St. Martin. (Ned. Ged.)		St. Eustatius.		Saba.	
	Getal vaartuigen.	Inhoud in M³.	Getal vaartuigen.	Inhoud in M³.	Getal vaartuigen.	Inhoud in M³.	Getal vaartuigen.	Inhoud in M³.	Getal vaartuigen.	Inhoud in M³.
Nederland	407	18 033	283	13 404	163	10 407	216	6 694	142	7 669
Engeland	15	12 969	16	11 733	109	32 122	53	2 621	15	2 403
Frankrijk	1	56	6	5 298	7	288	1	32	1	138
Duitschland	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Noorwegen	»	»	8	9 294	»	»	»	»	»	»
Denemarken	»	»	1	1 038	»	»	»	»	»	»
Spanje	»	»	1	1 343	»	»	»	»	»	»
Italië	»	»	5	6 081	»	»	»	»	»	»
Noord-Amerika	6	2 991	»	»	»	»	16	5 372	2	2 177
Columbia	»	»	60	4 653	»	»	»	»	»	»
Venezuela	73	2 662	14	803	»	»	»	»	»	»
Zweden	»	»	3	2 169	»	»	»	»	»	»
Oostenrijk	»	»	1	1 019	»	»	»	»	»	»
Rusland	»	»	2	2 276	»	»	»	»	»	»
St. Domingo	»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
Brazilië	»	»	»	»	»	»	»	»	1	226
	502	36 711	400	59 111	279	42 817	286	14 719	161	12 613

Bijlage T.

STAAT van den invoer op Curaçao gedurende de drie laatste jaren.

	1902.		1903.		1904.	
	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.
Aloë (K.G.)	46 980	f 4 698	14 230	f 1 515	14 427	f 1 154
Bier (vaten, kisten)	1 729	19 014	2 301	24 512	1 908	19 020
Cacao (kisten, zakken)	»	»	25	547	16	339
Cognac (brandy, kisten enz.)	1 052	23 368	2 800	56 106	1 923	39 934
Dakpannen en plavuizen (1000 stuks)	»	»	»	»	4 631	5 215
Geitenvellen (dozijn)	2 468	20 966	3 228	19 492	2 781	21 173
Goederen, droge (balen enz.)	16 338	85 666	23 366	124 896	36 676	234 037
Hoedenstroo (pakken enz.)	85 373	28 668	5 414	25 247	6 460	22 997
Hout, mahonie- en ander hard- (stuks)	55	65	»	»	60	763
Hout, timmer-, balken, planken, ribben (M^2.)	68 047	8 812	67 554	30 526	219 690	60 424
Jenever (kelders, enz.)	4 634	28 288	4 749	24 976	8 107	41 486
Kazen (kisten)	1 438	23 146	1 394	26 086	1 289	23 329
Koffie (zakken)	4 230	63 563	8 327	53 324	3 382	35 380
Koopmanschappen (balen enz.)	8 226	682 206	11 251	861 866	10 437	596 836
Likeur (kisten)	116	1 432	161	5 619	212	2 355
Maïs (zakken)	6 631	18 889	14 202	44 123	6 867	21 461
Meel, tarwe-, rogge- of maïs- (vaten enz.)	38 198	228 532	43 708	338 854	36 794	271 881
Ossenhuiden (stuks)	1 674	3 046	1 769	4 355	615	1 835
Pik, teer, harpuis (vaten)	»	»	»	»	»	»
Provisiën (balen enz.)	6 210	95 007	6 909	104 475	11 360	96 112
Rum (okshoofden)	1 021	45 863	1 356	42 580	1 567	45 320
Schildpadden (stuks)	»	»	»	»	144	864
Sigaren en sigaretten (stuks en pakjes)	»	30 175	»	8 635	»	41 675
Sparren (stuks)	»	»	»	»	230	8 631
Steenkolen (1000 K.G.)	15 574 450	134 969	10 429	90 342	27 844	157 702
Suiker (vaten, zakken, enz.)	18 375	102 362	18 922	106 999	21 805	124 687
Tabak (kisten enz.)	44 058	24 770	»	»	K.G. 37 645	30 764
Verfhout (K.G.)	»	»	50	150	»	»
Watapanapeul of dividivi (K.G.)	2 184 378	121 005	2 823 424	144 292	3 865 245	195 302
Wol (K.G.)	»	»	»	»	148	213
Wijn (okshoofden enz.)	992	8 619	2 504	18 975	1 481	17 255
IJs (1000 K.G.)	1 161	2 902	1 602	4 405	443	1 107
Paarden en muilezels (stuks)	»	»	»	»	13	1 500
Ezels (stuks)	»	»	»	»	13	195
Runderen (stuks)	»	»	»	»	549	27 290
Schapen en geiten (stuks)	»	»	»	»	2 439	5 522
Varkens (stuks)	»	»	»	»	10	100
Diversen	»	714 159	»	805 337	»	565 586
		f 2 176 238		f 2 968 234		f 2 719 444

Bijlage U.

STAAT van den uitvoer van Curaçao over de laatste zes maanden (1) van het jaar 1903 en over het jaar 1904.

	Juli t/m December 1903.		1904.	
	Hoeveelheid.	Waarde.	Hoeveelheid.	Waarde.
Aloë, K.G.	"	"	18 000	f 252,00
Dividivi, K.G.	669 079	(2) f 40 144,74	686 460	41 187,60
Huiden, K.G.	9 954	4 977,00	21 115	10 557,50
Geitenvellen, K.G.	24 917	29 900,40	62 874	90 538,56
Schapenvellen, K.G.	730	146,00	936	468,00
Hoeden, dozijn	16 704	33 408,00	46 593	139 779,00
Zout, K.G.	7 025 895	33 973,15	9 895 690	46 840,00
Mest, K.G.	853 600	3 414,40	1 919 900	7 679,60
Hout, K.G.	48 000	1 200,00	"	"
Oranjeschillen, K.G.	5 185	4 666,50	8 080	5 332,80
Wol, K.G.	2 858	342,96	3 716	445,92
Curaçaolikeur, kisten	47	376,00	104	832,00
Oudmetaal, K.G.	14 252	2 850,40	13 632	2 726,40
Beenderen, K.G.	2 600	52,00	478	9,56
Kalk, K.G.	"	"	70 100	806,15
Galeivaten met toebehooren (paren)	5	26,00	"	"
Vlechtwerk, Colli	"	"	586	107.30
Paarden, stuks	"	"	2	300,00
Ezels, stuks	45	1 103,85	71	1 065,00
Diversen	"	"	"	200,00
		(3) f 156 581,40		f 349 127,39

(1) In het Koloniaal Verslag van 1904 staat abusievelijk: „over het jaar 1903"; dit moet echter zijn: „over de laatste zes maanden van het jaar 1903".

(2) In het vorige Verslag is dit bedrag foutief als: „f 401 144,74" opgegeven.

(3) Als een gevolg van het onder (2) vermelde wordt het totaal „f 156 581,40" in plaats van: „f 517 581,40".

Bijlage V.

STAAT van den doorvoer op Curaçao in de drie laatste jaren.

	1902.	1903.	1904.
Cacao, zakken	1 579	1 884	2 412
Dividivi, K.G.	90 150	597 520	240 211
Geitenvellen, pakken	2 723	4 559	691
Kina, pakken	"	"	32
Koffie, zakken	125 587	94 978	26 271
Ossenhuiden, stuks	15 625	25 192	18 911
Diversen, stuks	623 913	794 856	694 973

W

Bijlage W.

STAAT der direct voor consumtie ingeklaarde goederen op St. Martin (Ned. Ged.) gedurende het jaar 1904, met opgave der waarde, berekend deels naar het tarief ter berekening der in- en uitvoerrechten van 1903 en deels naar dat van 1904 en volgens factuurprijzen.

Omschrijving der goederen.	Hoeveelheid.	Bedrag.	Omschrijving der goederen.	Hoeveelheid.	Bedrag.
Aardappelen	38 vaten	f 190,00	Kaas Friesche	32 K.G.	f 12,80
„ zoete	284 „	568,00	„ Amerikaansche. . .	330 „	165,00
Appelen, versche	3 „	22,50	Kaarsen, smeer	90,5 „	45,25
Arrowroot	700 K.G.	105,00	Kaneel	40 „	20,00
Azijn	714 L.	54,30	Katoen, vuil	2574 „	193,05
Bakeljauw	736 K.G.	147,20	Koffie.	1095 „	331,00
Beschuit, crackers	78 vaten	546,00	Kokosnoten	1147 stuks	45,88
Bokking.	110 kistjes	44,00	Koopmanschappen	332 balen	10 530,69^{5}
Boonen en erwten	768,5 L.	101,77^{5}	Maïs	240 zakken	720,00
Boter, fijne qualiteit . . .	250 K.G.	312,50	Makreel	50 K.G.	15,00
„ ordinaire.	115 „	92,00	Meel, tarwe	1854 $^{1}/_{2}$ vat.	18 545,00
„ oleo, marg. Amerik.	2030 „	710,50	„ maïs.	497 „	2 982,00
Bier	235 L.	112,50	Melasse	7288 L.	2 026,52
Cacaoboonen	98 K.G.	49,00	Olie, lijn	321,5 „.	192,90
Cement, Portland	15 vaten	104,12^{5}	„ kerosene	13,782 L.	1 292,40
Diverse goederen	—	9 485,92	„ zoete.	226 flesschen	169,50
Hammen.	221 K.G.	132,60	Peper.	58,5 K.G.	29,25
Haring	60 $^{1}/_{2}$ vat	835,00	Pinda's	10 $^{1}/_{2}$ vat	42,00
Haver.	12 D.L.	6,00	Pijpen	14 $^{1}/_{2}$ gros	29,00
Hout, hard	15,7 M^{3}.	15,70	Reuzel	1259 K.G.	440,65
„ spruce	594,27 M^{3}.	178,29	Rijst	4516 „	496,76
„ w. pine	418,46 „	150,64	Rum	118 L.	43,44
„ p. pine	54,92 „	27,46^{5}	Sardijnen	100/4 blikjes	25,00
Houtskolen.	16 vaten	8,00	Schoppen	1 dozijn	15,00
Houweeien en sjappen . .	2 dozijnen	18,00	Shingels, pine	1000	6,00
Jams	2 vaten	5,00	„ ceder	3500	35,00
Jenever	237 L.	135,42	„ wallaba	41400	414,00
Kaas, Edammer.	36 stuks	45,00	Smeer of talk.	222 K.G.	66,60
„ Stolksche	134 K.G.	93,80	Spek	36 vaten	900,00

Omschrijving der goederen.	Hoeveelheid.	Bedrag.
Spijkers	890 K.G.	f 133,50
Steenkolen	8000 „	48,00
Suiker, witte	1062,5 „	164,37^5
„ bruine	37502 „	3 830,00
Tabak in bladen.	1530 „	765,00
Teer	1 vat	10,00
Terpentijn, geest	119 L.	59,50
Touwwerk	557 K.G.	222,80
Uien	1281 „	256,20
Varkenskoppen, gezouten .	9 vaten	90,00
Verflood of zinkwit, droog.	66 K.G.	33,00
Verflood of zinkwit, in olie	505 K.G.	151,50
Vermicelli	239,5 „	f 59,87^5
Vleesch, gezouten, fijne soort	80 „	32,00
„ „ ordin. „	1762,5 „	352,50
Vruchten, gedroogde . . .	77,5 „	38,75
Wijn	1447 L.	664,09
IJzer, nieuw	10114 K.G.	1 517,10
Zalm in blikken.	4 dozijnen	18,00
Zeep	110 kisten	488,57
Zoolleder	178 K.G.	178,00
		f 63 238,09

Bijlage X.

OPGAAF van goederen uit de particuliere entrepots op Sint Martin (Ned. ged.) voor consumtie uitgeslagen, gedurende het jaar 1904, met vermelding der waarde naar factuursprijzen of tarief.

Omschrijving der goederen.	Hoeveelheid.	Bedrag.	Omschrijving der goederen.	Hoeveelheid.	Bedrag.
Aardappelen	13 vaten	f 61,00	Oesters	4 dozijn blikken	f 8,00
„ zoete	4 „	8,00	Olie, lijn	156 L.	93,60
Arrowroot	590 K.G.	88,50	„ patent	72 „	43,20
Azijn	226 L.	19,75	„ kerosine	13 554 L.	1 255,50
Bakeljauw	560 K.G.	112,00	„ zoet	48 flesschen	36,00
Beschuit, crackers	51 vaten	357,00	Peper	130 K.G.	65,00
Blauwsel	22 K.G.	8,80	Pik	$2^2/_3$ vat	26,67
Boonen en erwten	796 L.	119,40	Pijpen	5 grossen	10,00
Boter, fijne qualiteit	146 K.G.	182,50	Reuzel	930 K.G.	325,50
„ ordinaire	160 „	128,00	Rijst	1120 „	123,20
„ oleo margarine Amer.	2060 „	721,00	Rum	2307 L.	349,93^5
Bier	392 L.	165,00	Shingels, ceder	79 000	790,00
Cement, Portland	12 vaten	84,64^5	„ wallaba	147 500	1 475,00
Cognac	120 L.	119,68	Spek	35 vaten	875,00
Diverse goederen	—	1 866,43^5	Spijkers, ijzeren	3400 K.G.	510,00
Hammen	300 K. G.	180,00	Smeer of talk	105 „	31,50
Haring	8 vaten	108,00	Suiker, witte	1620 „	248,00
Haver	98,25 D.L.	49,12^5	„ bruine	10300 „	1 100,00
Hout, spruce	194,6 M².	58,38	Tabak in bladen	5173 „	2 586,50
„ w. pine	3608,2 M².	1 298,95	Teer	4 vaten	40,00
„ p. pine	3216,89 M².	1 608,45	Terpentijn, geest	36 L.	18,00
Jenever	1048 L.	494,32	Touwwerk	138 K.G.	55,20
Kaas, Edammer	12 stuks	15,00	Uien	590 „	118,00
„ Stolksche	52 K.G	36,40	Varkenskoppen, gezouten	8 vaten	85,00
„ Amerikaansche	367 „	183,50	Verflood in olie	253 K.G.	75,90
Kaarsen, smeer	132 „	66,00	Vleesch, gezouten, ordinaire soort	1315 „	263,00
Kaneel	9 „	4,50	Wijn	418 L.	238,14^5
Koffie	738 „	223,40	Whisky	16 „	31,25
Koopmanschappen	219 balen	4 419,55	IJzer, nieuw	578 K.G.	86,70
Meel, tarwe	1304 vaten	13 045,00	Zalm	13 dozijn blikken	58,50
„ mais	169 „	1 014,00	Zeep	261 kisten	1 455,00
Mais	147 zakken	441,00	Zoolleder	227,75 K.G.	227,75
Makreel	1 vat	25,00			
Melasse	490 L.	129,00			f 40 146,53^5

roor
rde

ag.

,00
,60
,20
,50
,00
,00
,67
,00
,50
,20
,93
,00
,00
,00
,00
,50
,00
,00
,50
,00
,00
,20
,00
,00
,90

3,00
8,14
1,25
6,70
8,50
5,00
7,75

6,53

